

COMMENTARIA IN PSALMOS DAVIDICOS AVCTORIS INCOGNITI.

Nunc vero cogniti

R.P. MICHAELIS AYGVANI BONON.
Ord. Carmelitarum, Sacræ Theologiæ Mag. & Doctoris Parisiensis.

Conventus Cracoviensis

IN TRES TOMOS DIVISA.

CVM ADDITIONIBVS NOVITER DESVMPTIS ex Commentarijs manuscriptis eiusdem Auctoris.

Adiectis Indicibus Psal. versic. ac senten. principalium.

Sine Vinculatus

Cum Licentia, & Priuilegijs.

VENETIIS
Apud Jo: Guerilium
MDCIII

Fr. Joannes Paulus S. Theolog. Lector
Comparavit hunc lib. una cum alijs duo-
bus florenis Flor. 9. Anno 1605.

Conventus Cracoviensis
Ordinis F. Praedicatorum

ILLVSTRISS. AC REVERENDISS. D.

D. DOMINICO PINELLO
S. R. E. CARDIN. AMPLISSIMO
totius Carmel. instituti tutelari humaniss.

F. Gregorius Canalius Venetus Carmelita felicitatem.

Nter viros omni laudis excellentia præclaros, quos ad commodum, & vtilitatẽ Christianæ Reip. noster ordo Carmeliticus edidit, floruit insignis Doctor Parisien. Sacræ Theolog. Mag. Michael Ayguanus Bonon. qui plantatus in viridario Carmelitico tanquam lignum fructiferum secus decursus salutarium aquarum diuinæ sapientiæ vberrimos eruditionis fructus vniuerso orbi dedit in tempore suo. Is præterquã, quòd in rebus agendis cũ summopere excelleret, regiminis totius Carmeliticæ familiæ dignus habitus est, quo munere laudabiliter sub Vrbano VI. Pont Max. perfunctus est; in omni scientiarum genere ita peritissimus fuit, vt tanquam diuinum Oraculum haberetur, nulli vnquam in literarum exercitationibus pepercit labori, & plus olei, quàm vini consumpsisse, antelucanamq; & fabrilem diligentiam imitatus fuisse visus est, vt assiduis laboribus, & vigilijs insistendo, in sacrarum lectionum speculationibus nunquam, vel publice legendo, aut præclara erudimẽta scribendo esset defessus. Multa quidem ad laudem Dei, S.R.E. decorem ad omneq; eruditionem doctissime scripsit, & inter præclarissima tanti uiri uolumina, prodiere celeberrima illa eius Commentaria, quę hactenus semel, bis, ter, & iterũ sub nomine Incogniti Typis data fuere: quæ quidẽ, vbi à studiosis sacrarum scripturarũ degustata fuere, excellentẽ, ac præstantem eorum auctoris Incogniti doctrinam, ita magnifecerũt, ac summis laudibus extulerunt, ut in his Dauidicorum psalmorum elucidationibus, & interpretationib.

tanto viro primã laudem deferre conati sint, & quẽ nomine incogni tũ tanquã quoddam diuinum oraculum colebãt, cunctis innotescere summopere exoptarunt, nec quidẽ decebat uirũ insignẽ in opere tã præclaro sub incogniti uelamine amplius occultari. Elucescit itaq; tã dem Illust. ac Reuer. Cardinalis, diuino fauore, Regiminisq; nostri industria, ac diligentia redditur cognitus Auctor iste celeberrimus olim incognitus, & demũ diuinũ hoc Cõmentariorũ in Psal. Dauidi cos opus nostri Michaelis Bononien. Carmelitæ diligenter emenda tũ, pristino candori restitutũ, quibusdã pulcherrimis eiusdẽ auctoris explicationibus ex cõmentarijs eius manuscriptis excerptis nouiter auctũ in lucẽ prodit: quodquidẽ, ut summam laudem, & gloriam apud oẽs, ut par est, consequeretur, tuo patrocinio, ac Illustr. nomine decorandũ esse cõstitui, præclaris. n. summisq; uirtutibus cũ præfulgeas non solum huius operis, sed etiã cuiuscunq; ad tuum patrociniũ cõfugientis splendorem et dignitatẽ adauges. Hilari igitur serenoq; uultu in tuã clientelam illud suscipere ne graueris, hoc enim amoris & obseruantiæ ergò in te humanissimũ totius Carmeliticæ familiæ tutelarem nomine etiam tui obsequentissimorum Reueren. P. Magistri Henrici Syluij Generalis totius ordinis, & admodum R. P. Magistri Basilij Angussolæ Procuratoris, ac Commissarij Generalis, omni promptitudine animi offero. Maiora sunt equidem quæ am plitudini tuæ à nobis debentur; omnium etenim nostrum semper cõ modo, & dignitati faues, nos, singulosq; Carmelitas omni amoris, & benignitatis genere complecteris. Verum hoc exiguum grati ani mi signum læto animo pro singulari tua benignitate accipere digneris, Deo enim fauente præclariora obseruantiæ, & gratitudinis argumenta, erga Illustr. ac Reueren. Dominationem tuam exhibere curabimus: interim Deum Opt. Max. præcamur, ut te inuictissimũ S. R. E. Præsulem ad sanctæ sedis apostolicæ dignitatem augendã, & decorandam natum, diu incolumen seruet.

F. Basilij

F. BASILII ANGVSSOLAE ORD. CARM. PROCVRATORIS GENER.

De recognitione veri Auctoris ad lectorem præfatio.

MIraberis fortaſſe erudite lector, hos in Dauidicos pſalmos commentarios, qui iam tot annos incognito auctore toto christiano orbe ſunt diffuſi, nũc primũ prodire ſub nomine Michaelis de Bononia olim totius Carmelitanæ Religionis Prioris Generalis, ego potius mirarer tã clarã ueritatis faciem, quæ ſe tot radijs euidẽtium argumeotorũ ſpõte proderet tamdiù latuiſſe. Sed non latuit, abſit ut immeritam hanc mihi laudẽ arrogẽ, non ego primus id animaduerti, uiderunt ante nos multi ex noſtris, doluerunt in tenebris latere tam inſignis operis auctorem, optarunt educere. Sed ut uſu uenit in ijs, quæ multorum ex æquo interſunt, neminẽ ut propria tangunt, dum hic illum, ille hunc uiciſſim operitur, re infecta lapſa ſunt tempora, præteruolarunt occaſiones. Donec à Patrib. in poſtremo noſtri ordinis generali capitulo in hac alma urbe congregatis id mihi muneris eſt iniunctũ, ut in poſtrema hac editione, quã Ioannes Guerilius Bibliopola Venetijs moliebatur, curarẽ iam tandem, ut æquũ eſt, ſuũ reddi auctorẽ operi, opus auctori. Id ego præſtiti, qua maiore potui fide, & diligentia. Duo.n. antiqua exẽplaria, alterum, qđ in bibliotheca Conuentus noſtri Bonon. aſſeruatur antiquo charactere in pergameno manuſcriptũ iã olim anno Dñi 1397. in quinq; uolumina diſtinctũ, in quorũ ſingulorũ fine hæc, uel ſimilia habent. Explicit lectura partis primæ (uel quota alia ſit) pſalterii, cõpilata per F. Michaelẽ de Bononia ordinis B.M. de Monte Carmelo inter Theologos Doct. Pariſien. minimũ, necnõ aliud ſimile, quod habet in bibliotheca Conuentus nři Venet. & ipſum manuſcriptũ partim anno 1397. partim anno 1423. in quinq; pariter uolumina diſtinctum, in quorũ initio legunt hæc uerba. Incipit lectura ſuper Pſalterium edita, & cõpoſita per fratrẽ Michaelẽ de Ayguanis, de Bononia Sacræ Theologiæ Doctorem eximium Ord. Fr. S. Dei Genitricis Mariæ de mõte Carmelo, & in ſingulorũ uoluminum primo folio depicta eſt imago lectoris in cathedra ſedentis, habitu Carmelitano induti, una cũ imaginibus auditorum eiuſdẽ, & alterius habitus, & ſimiliter in calce ſingulorũ eiuſdẽ Auctoris fit mentio. Hæc inquã duo manuſcripta curaui Illuſtr. & Reuer. Veneto Patriarchæ, & Bononiẽſi Archiepiſcopo exhiberi, & per uiros tũ doctos, tũ pios ab ijſdẽ conuocatos examinari, atq; cum hactenus impreſſis Incogniti cõmentariis in Pſ. conferri, declarariq; manuſcripta cum impreſſis ita concordare, ut nullus poſſit alius cenſeri huius operis auctor, cuius quidẽ utriuſq; exhibitionis, examinis, collationis, & declarationis publica habemus in Archiuio ordinis, teſtimonia. Extant & alia manuſcripta nõ minus antiqua in Conuentibus ordinis Prædicatorum, & S. Michaelis, uulgo in Boſco nuncupati, & S. Saluatoris

toris

toris Bononiensibus, cum his, quæ supra dictæ sunt inscriptionibus. Hæc & si oēm dubitationis scrupulum euellere possunt, non desunt tamen alia, & firmiora fortassis argumēta. Quindecies meminit hic auctor in hoc opere Dictionarij cuiusdā sui. Ps. 76. ver. 1259. exponēs particulā nocte contra eū, inquit, hic potes notare, qđ cōtra, in scriptura multipliciter accipit, vide in Diction. meo loco suo. Ps. 77. ver. 1290. lectorē remittit ad eiusdē Dictionarij verbum. Ambulare. Ps. eodē ver. 1303. ad uerbū credere. Ps. 78. ver. 1362. ad uerbū comestio. Ps. 88. ver. 1517. ad uerbū Assumptio. Ps. 108. uer. 1964. ad uerbū Benedictio, Ps. 124. uer. 2289. ad uerbū Benefacere. Ps. 127. uer. 2305. ad uerbū Ambulare. Ps. 133. ver. 2356. ad verbū Atriū. Ps. 136. uer. 2413. ad uerbū Adhærere. Ps. 143. ver. 2509. ad uerbū Alienum. ps. 147. uer. 2563. ad uerbū Cinis. ps. eod. uer. 2563. ad uerbū Aqua. ps. 148. uer. 2571. iterū ad uerbū Aqua. ps. eodem. uers. 2575. ad uerbum Cedrus. Vbi id mirum est, quod seipsum toties citans in suo hoc Dictionario ad eiusmodi tm̄ uerba, siue dictiones lectorē remittit, quę à prioribus tribus litteris incipiāt A. B. C. Qua rogo de causa, nisi quia Dictionariū nō cōpleuit, & tres tm̄ priores litteras est prosequutus? Huiusmodi Dictionariū tres solū priores litteras cōplectens, antiquū manuscriptū sub noīe Michaelis de Bononia habetur in Conuentibus nr̄i ordinis, tū Bononiæ, tū Venetijs. Et quidē Bonon. R. P. Inquisitoris iussu citata loca ex cōmentarijs cū Dictionario collata fuerūt, & per oīa reperta sunt conuenire, cuius rei, tū ipse, tū Theologi ad hoc per ipsum deputati publicū perhibuerūt testimonium. Adducit pariter in his cōmentarijs bis postillā suā super Ioan. s. ps. 103. uer. 1258. & ps. eod. uer. 1270. Bis itidem citat scripta sua super sentētias ps. 37. uer. 612. & ps. 45. uer. 757. Meminit lecturæ suæ super Micheā. ps. 67. uer. 1055. Postillæ in Apocal. ps. 77. uer. 1327. Prædicationum suarū quadragesimalium ps. eod. uer. 1321. Quę opera extra oēm dubitationē ab hoc Auctore cōposita, eidēq; inscripta habentur manuscripta in bibliothecis Conuētuum nostrorum Bononiensis, & Ferrariensis, & collata cum citationib. concordant. Scripta uerò in sententias ēt circunferunt impressa Mediolani anno Dn̄i 1510. ps. 48. uer. 808. tractans de Virginitate Deiparæ Matris citat Ioan. Bacchonē super Matth. Cuius operis cū unicū tm̄ exēplar in cōuentu nr̄o S. Pauli Ferrariæ antiquum extet, & alterū ex eodē nuper exscriptum dicatur, conijcere possumus non alium quā Michaelē nostrū de Bononia esse eum, q. opus hoc citet, quippe, qđ in Cōuentu sui Ordinis, & suæ Patriæ uicino uidere facile potuerit. ps. 22. uer. 326. quærens, an in tinctura, uel attramēto possit confici Baptismus, inquit, iste casus realiter accidit Parisijs dum ego ibi legerem. At in actis Capitulorum Generalium ordinis nostri in Capitulo celebrato Treuiris anno Dn̄i 1362. legimus cū trāsmissum fuisse Parisios ad legēdas sn̄ias in primo loco. Demū hoc ipsum, qđ ps. 80. uer. 1405. de Sanctissimo Altaris Sacramēto inquit, isto cibo figuraliter fortificatus fuit ille magnus Pater noster Elias, quo more loquendi in cęteris Prophetis non vtitur, aperte declarat ex Carmelitarū instituto ipsum esse, qui se ab Elia, & Eliseo hęreditariā habere

bere successionē non temere profitentur. Scripsisse aūt Michaelē de Bononia insignem lecturam super Psal. nec nō alia opera, q̄ hic citat, testantur Tritthemius de scriptoribus ecclesiasticis, Conradus Gisnerus, & Sixtus Senensis in suis bibliothecis, historia nostri ordinis, & alij. Hæc cum sint luce meridiana clariora, alia multa, quæ adduci in eandem rem possent, vt breuitati studeam, consultò prætereo. Nec cuiquā faciat scrupulum, quod in quibusdam ditionibus, vel transpositis, vel immutatis, vel ēt additis, aut demptis non omnino cū manuscriptis conueniant impressa, tum Copluti, tū Lugduni. Quis. n. nesciat auctorem quemlibet cum opus suum secundò scribit, vel imprimit, ei nō parcere, & q; sibi ipsi non satisfaciat multa addere, multa demere quāplurima immutare? Ita facile fuit contigisse ijsce nostris commentarijs, ut s. exemplari illi, quo in Hispaniam translato in prima impressione tanquā prototypo usi sunt Coplutenses, auctor imposuisset ultimā manū, nostris uerò Italicis minime. Nisi forte id aliquis uerosimilius existimet, cū, qui impressioni Coplutensi p̄fuit, quem ex ipsa præfatione, nec barbarū, nec ineruditum licet deprehendere, id sibi iuris arrogasse, quod Laurentius Surius, & alij fecerunt, ut stilū poliret nonnihil, & elimaret. Cæterum vt se res habeat, tam exigua est immutatio, q̄ ut logicorū more loquar, uix faciat alterum, non modo, nō aliud. Et huius rei recens habemus exemplum in Summa, quæ nuper edita est Francisci Toleti Cardinalis, in qua si priorem impressionem Lugdunensem cum recentiore Romana conferas, & plures, & maiores reperies mutationes, & idem tn̄, & eiusdem auctoris opus esse nemo ambigit. Demū quō factū sit, vt tam insigne opus incognito auctore primum prodierit, vt non audeo omnino affirmare, ita non piget, quod magna cum probabilitate conijcio, in medium afferre. In antiquioribus codicibus, tū manuscriptis, tū impressis videmus plerunque omissos titulos, imò & priores capitum litteras relicto pro eis ampliore spatio, ea, s. mente vt (quod tunc temporis fuit in more) non cōi & simplici scriptoris charactere tituli describerētur, sed maioribus litteris, ijsq; ad speciem, & ornatum varijs coloribus, auroq; & argento distinctis accuratius pictoris manu delinearentur. At mentem hominū sæpe frustratur euentus, unde contigit innumeros codices acephalos, & anonymos remanere, eorumq; auctores ignorari, quorum tn̄ plurimos eruditissimi uiri, uel ex dictionis charactere, vel ex temporū ratione, vel demū ex rebus per ipsos scriptis, & aliis signis, ac notis deprehendere. Id ego in re nostra suspicor contigisse, translatum. s. fuisse in Hispaniam opus hoc sine titulo, quem vt ornatiorem haberet, nullum demum habuit; sed in Bibliotheca Monasterij D. Hieronymi, cui vulgo nomen est los Toros de Guisando, latuit vsq; ad annum Dn̄i 1524. quo primū tēpore Reuerendiss. D. Ioannes Fonsica Burgensis Episcopus Compluti ipsum typis mādari curauit. Hæc nolui nescires erudite lector, vt si proprio iure res nostras apprehendimus, suum huic operi auctorem assignamus, & doctissimi Patris nostri famæ, quæ non leue est uirtutis, & præmium, & stimulus, consulimus, nos iustè, æquè, ac piè facere cognoscas. Bene uiue, & Vale.

Bibliopola

Bibliopola ad Lectorem.

VEM nomine incognitum in opere commentariorum in psal. Dauidicos veluti cœleste quoddam oraculum hactenus candide Lector coluisti; en tibi diuino nunc fauente numine, tanquam ex tenebris erutus, ipso suo nomine conspicuus redditur, MICHAEL, *scilicet,* AYGVANVS *Bononien. Carmeliticæ familiæ insigne decus, & præcipuum ornamentum: qui nobili ac perillustri genere Bononię ortus, cum summam veramq; nobilitatem in virtute, et pietate consistere intelligeret, mature sęculo relicto, religioni se mancipauit. Itaq; in Carmelitarum ordine receptus, humiliter, ac studiosè Deo inseruiens, breui tantum profecit, ut morum honestate, vitę integritate, & doctrinę eminentia clarissimus euaserit: quippe qui in illa quondam florentissima, & omnium Academiarum celeberrima Parisiensi sacras litteras summa cum laude, & didicit, & docuit, et exquisitę eruditionis, tum in omni diuina Theologia tractanda, tum in sacris canonib. intelligendis, tum in sęculari philosophia docenda inter omnes illius tempestatis Doctores comprimis habitus est. Quamobrē non immeritò à summo Christi Vicario Vrbano VI. Vicarius & ipse totius ordinis primò, deinde anno salutis 1381. Generalis Magister institutus fuit. Quem ordinem per nouem annos singulari prudentia, & admirabili dexteritate rexit sub obedientia eiusdem Pontificis: multa interim, & ea quidem pręclara opera pręter hęc commentaria dictando, atq; scribendo, vt Trithemius de scriptoribus Ecclesiasticis testatur, qui etiam eorundem operum catalogum describit. Sed quid moror? Tanti viri excellentem eximiamq; doctrinam in Expositione Psalmorum cōmuni sapientum opinione iam probatam, & certam habes. Ob idq; tibi pergratum fore existimaui, hanc nostram editionem te prę manibus habere, sed pręsertim: quia omnem curam, & diligentiam adhibere curauimus, vt pręclarum hoc opus undequaque perfectum, vt par erat, haberes. Ex manuscriptis namq; in membrana commentarijs eiusdem Auctoris (quę ex bibliotheca vetustissima monasterij Reuerendorum Patrum Carmelitarum inclitę Vrbis Venetiarum ope admodum R. P. Magistri Gregorij Canalij Veneti, eiusdem ordinis Prouincię Venetę Ministri Prouincialis nobis suppeditata fuerunt) emendationes complurium locorum, nonnullas etiam, quæ deerant, ad quosdam versiculos expositiones ampliationesque pulcherrimas adiecimus, quę omnibus Ecclesiasticis viris, sed pręsertim verbi Dei Concionatoribus mirum in modum inseruire poterunt, ex quauis enim earum materia pro integra concione apte elici potest, vt viri eruditissimi, qui periculum fecerunt, testantur. Et has in calce vniuscuiusque Tomi facilè uidere potes. Accipe igitur benigne Lector hęc aurea AYGVANI COMMENTARIA, nunc demum suo vero Auctori, & suo nitori restituta, & operam quam pręstitimus, ne spernas, quę ut tibi utilis sit, nec labori, nec sumptui pepercimus, maiora si hęc probaueris tibi in dies allaturi. Vale.*

ATTESTATIONES AVCTORIS INCOGNITI.

IOANNES Mozanega Iur. Vtr. Doct. Prothonotarius Apostolicus Ecclesię Sancti Bartholomæi de Riuoalto perpetuus, & Illustrisimi ac Reuerendissimi in Christo Patris, & D.D. Laurentij miseratione diuina Tituli Sanctæ Mariæ Transpontinæ S.R. Eccl. Presbyteri Cardinalis Priuli Patriarchæ Venetiarum Dalmatiæque Primatis in spiritualibus Vicarius generalis. Vniuersis, & singulis præsentes nostras testimoniales literas inspecturis, lecturis, & audituris fidem facimus, & attestamur, qualiter proximis diebus coram nobis comparuit personaliter Reuerendus Pater Magister Gregorius Canalius Venetus Ordinis Carmelitarum Prouinciæ Venetæ Minister Prouincialis eiusdem ordinis, ac exposuit, quod cum alias Magister Michael de Ayguanis de Bononia eiusdē ordinis Generalis compilauerit quędam Commentaria super Psalmos libris quinque comprehensa prout etiam attestatur Sixtus Senensis in Bibliotheca sancta libro quarto, dictaque Cōmentaria hactenus fuerint impressa, & publicata sub nomine Incogniti, propterea intendens Commentaria pręfata denuo imprimere, & diuulgare sub nomine eiusdem Michaelis eorundem proprii auctoris, actualiter produxit quinque uetustissima volumina confecta ex Bergamo, antiquis characteribus manu scripta, tabulis cooperta, ac ferreis quibusdam cathenulis firmata ex Bibliotheca Monasterij Sanctæ Mariæ Carmelitarum de Venetiis, ut asseruit extracta, vna cum Commentariis in psalmos Dauidicos impressis sub titulo prisci cuiusdam auctoris Incogniti Lugduni anno 1588. apud Petrum Landrij in duos tomos distinctis, & institit fieri collationem dictorū Commētariorum manuscriptorum cum aliis Commentariis impressis ut supra pręsentatis. Vnde nos uolentes eidem M. Greg. iusta petenti satisfacere, & ueritatis testimoniū omnibus, & quibuscumque perhibere, prædicta volumina manuscripta penes nos retinuimus per aliquot dies, & absumpto Patriarchali Notario, ac aliis pijs, & doctis Viris adhibitis collationem fecimus dictorum Commentariorum manuscriptorum cum aliis vt supra sub titulo incogniti impressis in pluribus locis diuersorum psalmorum ac inuenimus impressa Commētaria pręfata verè esse eadem cum manuscriptis pręsentatis licet in aliquibus verbis q̄nque differant, & in impressis nonnulla uerba mutata, uel pręposita, aut postposita sint, quo elegantius appareant, ita tamen, ut nullum sit discrimen circa expositionem psalmorum, vel sensuum auctoris explicationem, cum in omnibus Commentaria impressa cū manuscriptis ferè conueniant. Pręterea fidē facimus & attestamur in primo Volumine antedictorum Commentariorum ex manuscriptis adesse depictam Imaginem lectoris in Cathedra sedētis induti habitu Carmelitarum vna cum imaginibus auditorum eiusdē, & alterius habitus, ꝙ volumē incipit vt infra. Incipit lectura Super psalterium edita, & composita per fratrem videlicet Michaelem de Ayguanis de Bononia Sacræ Theo. Doct. Excellentis. ordinis fratrum Sanctæ Dei genitricis Marię de Monte Carmelo. Quod primum volumen continet expositionem psalmorum 25. cui adhæret tabula ipsius uoluminis primi. Secundum vero uolumen continet expositionem aliorum psalmorum vsq; ad psalmum 51. inclusiue, & in fine habentur hæc uerba. Explicit lectura tertij nocturni psalterij compilata per fratrem Michaelem de Bononia ordinis B. Mariæ de Monte Carmelo, & hic est finis secundę partis, cum tabula dicto secundo Volumini inseruiente. Tertium aūt uolumen continet expositionem aliorum psalmorum vsq; ad 79. inclusiuè, & in fine pariter habētur hæc verba, Explicit lectura tertię partis psalterij Compilatæ per fratrem Michaelē de Bononia Ordinis B. Marię de Monte Carmelo inter Theologos Doctores Parisiēses mi-

minum 1397. Cui pariter adhæret altera tabula pro dicto volumine. Quartũ volumen continet expositionem aliorum psalmorum vsq; ad psalmum 108. Inclusiue, & habet etiam tabulam. Quintum & ultimum volumen continet expositionem aliorum psalmorum vsque ad psal. 150. In fine habentur infrascripta uerba, Explicit lectura quintæ partis psalterii, s. psalterij paruæ partis, & sic totius libri compilata per fratrem Michaelem de Bononia ordinis B. Mariæ de Monte Carmelo inter Doctores Parisienses minimum Deo gratias 1423. die 15. Octobris. Quæ uolumina in fronte habẽt semper figuram lectoris Carmelitano habitu induti, & distinguuntur ẽt per numeros versiculorum prout impressa Lugduni per eosdem numeros distribuũtur, licet aliquoties appareat aliqua differentia in numeris, nec undequaque conueniant. De quibus omnib. & singulis testimonium veritati perhibuimus, & super inde has nostras testimoniales literas ad perpetuam rei memoriam concedendas esse decreuimus, ac concessimus usque sub die 25. mensis Nouembris proxime prẹteriti. Nuper uero ab eodem Reuerendo Patre Magistro Greg. Canalio debite requisiti aperiri fecimus per præfatum Patriarchalem Notarium supradicta Volumina quinque manuscripta in locis infra descriptis sese ad sortem oblatis, vbi in prima inspectione occurrerunt psalmi, uersiculi ac expositiones infrascriptæ, & apertis ẽt duobus voluminibus vt supra impressis, ac adinuentis eisdem psalmis, & Versiculis una cum eorundẽ expositionib. extrahi mandauimus formalia verba tam in manuscriptis, quam in impressis existentia, ac inuenimus in omnibus, & per omnia, prout infra, videlicet. In primo uolumine manuscripto rum psalmorum 15. Qui incipit conserua me dñe qm̃ speraui in te, dixi domino Deus meus es tu, qm̃ bonorum meorum non eges, sub hoc uersiculo, cuius numerus est. 174. Initium expositionis tale est. Iste psalmus hunc habet titulum, tituli inscriptio ipsi Dauid. Hunc titulum Esdras spiritu prophetico futura præuidens accepit non de veteri testamẽto sed de nouo, legitur. n. Io. 19. Quod crucifixo domino Pilatus scripsit titulũ, & posuit super crucem eius. Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, quem cum Põtifices delere vellent, & mutare respondit eis Pilatus dicens, ꝙ scripsi scripsi. Dicebant namque Iudẹi Pilato noli scribere Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit Rex sum Iudæorum, & respondit quod scripsi scripsi. Illa. n. per Pilatum scripta sunt non intelligentem quid diceret Deo significante quod Regnum Christi per passionis eius humilitatem non infirmaretur, sed amplius confirmaretur. De quo Regno agitur hic in Psalmo, &c. Hẹc in manuscripto. In primo autem tomo impresso in eodem Psalmo 15. & statim post versiculum prẹdictum conserua me Domine, qui etiam ibi reperitur sub nu. 174. sequuntur infrascripta verba. Titulus huius psalmi est titulus inscriptus ipsi Dauid. Hunc titulum Esdras spiritu prophetico prẹuidens futura accepit non de veteri testamento, sed de nouo, legitur enim quod Crucifixo Domino Pilatus scripsit titulum, & posuit super crucem eius Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, quem cum Pontifices delere vellent, dicentes Pilato noli scribere Rex Iudẹorum, sed quia ipse dixit Rex sum Iudæorum, respondit Pilatus, quod scripsi scripsi. Ibi per Pilatum non intelligentem quid diceret Deo significante quod Regnum Christi per passionis eius humilitatem non infirmaretur, sed confirmaretur amplius. De quo Regno hic agitur &c. Et successiuè super Psalmo 36. incipiente Noli ẹmulari in malignantibus, & in secundo Volumine manuscripto contento post versiculum Spera in Domino, & fac bonitatem inhabita terram, & pasceris in diuitijs eius: cuius versiculi numerus est ibi 576. principium expositionis est huiusmodi. Hic consequenter ostendit quam magna sit bonorum prosperitas, licet hic aduersa pati videantur, & duo facit, quia primo ostendit quanta sit bonorum prosperitas, vt ametur, secundo ostendit quanta sit malorum peruersitas, vt vitetur ibi noli Aemulari. prima pars diuiditur in quatuor, secundum quod iustorum prosperitas iustis quatuor facit: primo enim mentem Iustorum plene satiat, secundo post lata bona iustis impetrat ibi delectare in Domino, & tertio infirmitatem iustorum roborat ibi reuela Domino viam tuam, quarto occulta iustorum bonitatem manifestat ibi, & educet te, &c. hactenus in manuscripto. At in prædicto tomo primo impresso super eodem psalmo 36. ac sub eodem

versiculo Spera in domino, qui tamen habetur ibi sub nu. 568. adsunt in expositione hæc uerba. Hic consequenter ostendit quam magna sit iustorũ prosperitas, licet hic aduersa pati uideantur. Et duo facit, quia primo ostendit quanta sit iustorum fęlicitas, ut ametur, secundo q̃ta sit malorum peruersitas, ut uitetur ibi noli æmulari, & diuiditur in partes quatuor, secundum quod iustorũ prosperitas quatuor facit iustis. Nam primo mentem iustorũ plene satiat, secundo postulata iustis bona impetrat ibi. Delectare in Domino, Tertio infirmitatem iustorum roborat ibi Reuela Domino, quarto occultam bonitatem iustorum manifestat ibi, Et educet quasi lumen &c. Ac deinde in psalmo 52. Qui incipit Dixit insipiens in corde suo. Volumine tertio. Versic. num. 872. Cuius tenor est, corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis, nõ est qui faciat bonum. Exordium expositionis in manuscripto tale est. Hic consequenter malos reprehendit de ipsorum idolatria, ubi notandum, quod sicut corruptio luxuriæ uastat corpora, sic & Idolatria corrumpit animas, unde & ipsa Idolatria est quędam fornicatio spiritualis, & luxuria quædã spiritualis dicitur in scriptura, unde primo Paralip. 5. Reliquerunt Deũ, & fornicati sunt post Deos populorum terræ, &c. hucusque uerba manuscripti. In eodẽ uero Tomo primo impresso, ac sub prædicto uersiculo. 1676. Qui est cantate Domino canticũ nouum, quia mirabilia fecit, legũtur in principio hæc uerba. Titulus istius psalmi est psalmus Dauid cuius expositio patet ex dictis frequenter superius, De materia uero psalmi sciendum est quod duo sunt, quæ præcipue seruant hominem a uoluntate peccandi, & ipsum ad bonum uirtutis inducunt. s. amor gloriæ, & timor pœnæ &c. consequenter uero in tom. 1. impresso psalmo prædicto 97. ac in eodem uersiculo Cantate Domino licet ibi cadat numerus 1668. subsonãt hęc uerba. Iste psalmus hunc habet titulum psalm. ipsi Dauid. Expositio patet ex supradictis frequenter. De materia uero psalmi sciendum: quod duo maxime sunt, quæ hominem præseruant a uoluntate peccandi, & ad bonum ipsum inducunt. s. amor gloriæ, & timor pœnæ. Et postremo in uolumine quinto itidem manuscripto psalmo 137. Vbi nõ adest numerus Versiculi, & est confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam audisti omnia uerba oris mei. Talia sunt ĩ principio expositionis uerba. Titulus istius psalmi est psalmus ipsi Dauid, ex titulo apparet q̃s fuerit auctor psalmi, sed nõ apparet materia; secundum Doctores autem iste psalmus est quantum ad literam quędam gratiarum actio, quam Dauid egit Deo, postquã liberatus a persecutione Absalon filii, & in Regnum restitutus libere, &c. isthæc manuscriptum uolumen continet. Vltimo autẽ loco prefatus secundus Tomus impressus super eodem psalmo 137. Versiculo ibi 2419. Confitebor tibi & habet infrascripta uerba, Titulus istius psalmi est psalmus ipsi Dauid. Ex titulo apparet quis auctor fuerit psalmi, quia Dauid, materia autẽ ex titulo non apparet, sed secundum Doctores hic psalmus est quædam gratiarum actio, quãtum ad literã quã fecit Dauid Deo postquã liberatus fuit a persecutione Absalon filii sui & in Regnum suum libere restitutus &c. Quę quidẽ omnia, & singula sic ut supra dè uerbo ad uerbũ extracta supradictis nostris testimonialibus literis iã exhibitis ad præsens pro ueritate adiungere uoluimus, & fecimus ad clariorem omniũ intelligentiã, ac ad omnem alium meliorem finem, & effectum, nedũ præmisso, sed & omni alio meliori modo, &c. In quorum fidem, &c.

Datum Venetijs ex ædibus habitationis nostræ apud Ecclesiam Sancti Seueri, Die 7. mensis Ianuarij. 1600. a Natiuitate.

Ioannes Mozaniga Vic. Patriarchalis.

CENSVRA LAVRENTII CVM DEO, AD LECTOREM.

EN tibi denuo, pie Lector, Auctor hic datur, a mendis quoad eius fieri potuit maxime expurgatus, qui, cum in prioribus editionibus aliquid continere uideretur, quod pios animos aliquantulum posset offendere, hac præsertim tempestate, in qua a peruersis ingenijs sacrosanctæ fidei nostræ decreta maiori ex parte reuocantur in dubium (non quod pius hic noster Auctor aliquid unquam ex traditis innouare studuerit) nonnulla in rebus præcipuè alicuius momenti castigatione opus habere uidebatur: nam leuiusculæ quædam, quæ & minimum haberent offensionis & in bonam partem capi possent, suo loco fere reliquimus, de Lectoris æquitate cõfidentes: immo & nonnunquam ubi commode absque sensus ulla perturbatione fieri potuit, abrasimus. Loci autem qui aliquid catholicis mentibus nunc negotij facessere queunt, sunt tres. primus uidelicet Tomo 1. Psal. 29. pag. 259. Alter eodẽ Tomo Psal. 31. a pag. 82. usque ad pag. 292. Tertius, Tom. 2. Psal. 104. pag. 602. quibus in locis de clauium potestate disputatur, ubi noster Auctor Magistri Senten. opinionem sequutus, in eosque atque ille scopulos impegit. Magister uerò lib. 4. d. 18. uult a Christo (uere & proprie loquendo) non esse Ecclesiæ remittendorum peccatorum relictam potestatem, quam Dei solius asserit esse, qui per pœnitentis contritionem peccata nostra deleat, idemque a pœnæ æternæ reatu absoluat. Claues ergo Ecclesiæ iuxta hanc sententiam id tantum efficiunt, ut uel peccatores per culpam ligatos ac solutos contritionem ostendant, uel eos ad pœnas quasdam canonicas subeundas compellant, per quas Ecclesiæ eorum delictis offensæ satisfiat, ab eisdemque soluant, cum. s de illis aliquid uel etiam totum remittitur, siue cum per eas pœnitentes purgati ad sacram communionem admittuntur. Sed quoniam moderni hæretici in hoc toti sunt ut uniuersam Ecclesiæ potestatem eneruent & hoc in primis urgent per fidem solam a Deo tantum remitti peccata, Ecclesiæ ministris id solummodo auctoritatis relinquentes ut per suum ministerium ex Euangelij promissis, fidelibus peccatorum remissionem a Deo factam annuncient, & ecclesiasticæ communioni restituant, eos ab omni culpæ reatu absolutos ostendentes, ideo hoc tempore Magistri & Auctoris nostri sententia non potest absque hæreseos labe sustineri, præcipue cum sanctum Concilium Tridentinum sess. 24. c. 6. declarauerit sacerdotis absolutionem non esse solum ministerium declarandi remissa esse peccata, sed ad instar actus iudicialis, quo ab ipso ueluti iudice sententia pronunciatur, idque can. 6. sub anathematis pœna & dicendum & sentiendum sanxerit. Quãobrem explosa Auctoris opinione in hac parte (qui tamen est excusandus, cum eo tempore scripserit, cum de hoc dogmate nondum erat ab Ecclesia decisum, quid esset sentiendum) dicendum, Ecclesiæ claues se extendere ad vere retinenda, aut dimittenda peccata, & ad pœnitentem obligandum, siue absoluendum a pœna æterna, non solum a temporali aut a satisfactoria. Hæc sunt, quæ te, Pie Lector, præmonitum uolueram. Vale.

VONIAM, ut ait Magister in principio glossę Epistolæ Pauli ad Romanos Principia omnium rerum requirenda sunt prius, ut earũ notitia plenior possit haberi. Idcirco antequã ad expositionem libri Psalmorũ procedamus, ipsius libri causas & principia prius declarare oportet. Vt autem ait Philosoph. 2. Physicorum, Principia rerum, & causæ sunt quatuor, scilicet, Causa efficiens & productiua, Causa materialis & subiectiua, Causa formalis & distinctiua, Causa finalis & cõpletiua, & sic cõformiter istius libri Psalmorũ quatuor sunt causæ. Prima est causa efficiens & ꝓductiua, & ista est duplex. s. causa principalis & causa instrumentalis. Causa principalis est ipse Deus, per quẽ oĩa facta sunt, & sine quo nihil fieri pôt. Io 1. & 15. c. Causa aũt efficiẽs & instrumẽtalis, ẽm beatũ Augustinũ, & Magistrũ sententiarũ in gl. fuit ipse Dauid, qui oẽs Psalmos cõposuit. Sed ẽm Hieronymũ fuit ipse Dauid non solus, sed & multi alii, qui Psalm. cõposuerunt, ut in titulis Psalmorũ prosequẽdo apparebit. Nam, ut dicit Hieronymus in Prologo huius libri, decẽ fuerũt auctores psalmorum. s. Dauid, Moyses, Salomon, tres filii Chore, Asaph, Ethã, Eman, & Idithũ. Et ẽt post istos alii fecerunt aliquos psalmos, q non nominãtur. Et ideo aliq̃ Psalmi sine titulo ponuntur, q a ipsorũ auctores ignorãtur. Iste tñ totus liber attribuitur ipsi Dauid, quia licet nõ oẽs Psalmos, tñ maiorem partẽ ipse fecit, & cõsuetudo est a principaliori parte totũ denominare. Et hoc satis videtur innuere titulus, q toti libro pręmittitur q talis est, Incipit liber hymnorum uel soliloquiorũ prophetæ de Christo, qui principaliter istũ librũ ipsi Dauid attribuit, q singulari nomine propheta inter cæteros nominať. Propter ꝙ dicit Magister in glo. ꝑdicta. Cũ enim in scriptura dicit Propheta sine additione ꝓprii nominis, intelligitur Dauid, ut cũ dr̃ Apostolus, intelligitur Paulus, & cũ dicitur vrbs, intelligiť Roma. Quare aũt Dauid in comparatione ad alios prophetas per excellentiã dicitur propheta, est quia excellẽtiori modo aliis suã prophetiam habuit a Deo sibi reuelatam. Vbi notãdum quod, ut ait Magister in Prologo huius libri, ꝓphetia alicui reuelať q̃nque modis, scilicet ꝑ facta, ꝑ dicta, per somnia, & sola inspiratione Spiritusancti, remoto omni exteriori adminiculo facti, dicti visionis, vel somnij, ꝙ ostendo. Primo igitur quãdoq; alicui reuelatur prophetia ꝑ facta, qñ, scilicet, per vnũ factũ alicui aliquid aliud reuelatur, sicut ꝑ arcã quã Noe fecit in qua solum existẽtes sunt saluati, & cæteri a diluuio submersi sit, eidem fuit reuelata fides catholica, extra quam nullus potest saluari, 24. quæst. 1. quia sola, &c. quoniam uetus oriens. Et istũ modum reuelationis propheticæ in multis ostendit Greg. super Ezech. parte 1. homil 6. dicens, Quid est, ꝙ Adam dormiẽte Eua producitur, nisi ꝙ moriente Christo formatur Ecclesia? Quid est q̃d Isaac ad immolandũ ducitur, ligna portat, arę superponiť, & uixit, nisi ꝙ Redẽptor noster ad passionẽ ductus lignũ Crucis ipse portauit? & sic i sacrificio ꝓ nobis ex humanitate est mortuus, vt tñ immortalis maneret ex diuinitate. Quid est ꝙ homicida post mortem Põtificis absolutus, ad propriã terrã redit, nisi ꝙ humanum genus ꝙ peccãdo sibi mortẽ intulerat, post mortẽ veri sacerdotis, scilicet, Redẽptoris nostri Christi peccatorũ suorũ vinculis soluitur, & in Paradisi possessionẽ reparatur. Et isto modo reuelatũ fuit ipsi Ionę per factũ hederæ, quę sub una nocte nata est, & vna nocte perijt, qualiter Deus iuste pęnitẽti ciuitati Niniuæ perpercit. Ionæ. 4. Secũdo modo reuelatur prophetia per uerba uel dicta, sicut per verba, q̃ dixerũt Angeli Gen. 12. vt, In semine tuo benedicentur oẽs gentes, sibi fuit reuelata Christi incarnatio. Sic & gloriosę Virgini per verba Angeli dicit, Spiritussanctus superueniet in te, &c. Et isto modo fuit

Auctores Psalterii.

Titulus eius.

Prophetia, & reuelatio.

fuit reuelata Prophetia sua Oseę & multis aliis, q suas pphetias per aliqđ verbū sibi reuelatas ofidunt, dicētes verbū Dñi ad eos fuisse factū. Tertio modo reuelaɫ per uisiones. Et isto modo fuit reuelatum Hieremiæ, malos p Aquilonē, a quo omne malū panditur, figuratos, pęna ignis in inferno cruciādos, dū vidit ollam succēsam a facie Aquilonis. Hier. 1. Et Moy si partus Virginis sine corruptione, dū vidit rubū ardentē sine cōsumptione, Exo. 3. Propter ꝙ canit Ecclesia, Rubū quem viderat Moyses, &c. Et isto modo pphetauit Esaias, qui prophetiam suā a visione incipit, dicēs, Visio Esaiæ. Quarto modo, fit reuelatio per somnia. Isto mō fuit reuelatū sponso virginis Mariæ, Ioseph, quod ipsa de Spiritussancto conceperat. Matth. 1. Et ꝙ Herodes puerū Iesum persecuturus erat, Matth. 2. q a Angelus Dñi apparuit in somnis Ioseph, dicēs, Surge, & accipe puerum, &c. Futurū est enim vt Herodes quęrat. &c. Et isto modo Daniel prophetizauit Regi Nabuchodonosor somniū, & interpretationē eius, ꝙ nocte in somnio p reuelationē acceperat. Dan. 2. Quinto vero mō fit reuelatio ex sola inspiratione Spiritussancti q p seipsum cor illuminat, & reuelat obscura. Et isto mō reuelata fuit pphetia istius libri ipsi Dauid, scilicet, instinctu Spiritussancti, remoto omni exteriori adminiculo, propter ꝙ ipse de seipso dicit Psal. 84. Audiā quid loquatur in me dñs Deus meus, &c. Modo ad propositū, quia ultimus modus reuelationis excellētior est cæteris, & ab excellētiori fit denominatio, ideo q a ipse Dauid prophetiā isto modo excellētiori habuit, ipse inter cæteros per excellentiā dicitur Propheta. Ex quibus omnib. apparet huius libri prima causa, scilicet efficiēs tā principalis, q̄ secundaria, & instrumētalis. Scđa est causa materialis, & subiectiua, & hæc causa istius libri ē ipse Christus. Vbi notandū, ꝙ iste liber se generaliter extēdit ad oīa, q̄ in scriptura sacra cōtinētur singulariter, qm̄, vt ait Cassiodorus super librū istū, totus Christus quantū ad caput, & membra, est subiectū & materia totius sacrę scripturę & similiter ſm eum totus Christus est materia huius libri. Et hoc est, ꝙ doctores dicunt, scilicet, quod iste liber continet totā sacrā scripturam quia scilicet principalius agit de Christo, & eius membris, circa q̄ tota scriptura versatur, ꝙ patet si cōsideres, quod in isto libro agitur de Christi ęterna generatione, psal. 2. Dñs dixit ad me, filius meus es tu, &c. De Christi cum patre æqualitate, Psal. 108. Dixit dñs domino meo, &c. De Christi Incarnatione. psal. 71. Descēdit sicut pluuia in uellus, &c. De Christi Natiuitate, ps. 84. Veritas de terra orta est. De Christi apparitione ps. 81. Reges Tharsis, & īsulæ, &c. De Chri victoria in tētatione, psal. 90. Super aspidem, & basiliscū ambulabis, &c. De Chri a Iuda proditione psal. 40. Homo pacis meæ, in quo sperabā, ampliauit super me supplantationē. De Chri passione per totū. psal. 21. Foderūt manus meas, & pedes meos &c. De Christi morte, & expiratione. psal. 87. Factus sum sicut hō inter mortuos liber. De Christi Resurrectione. ps. 3. Ego dormiui, & resurrexi, &c. De Christi gloriosa Ascēsione psal. 86. Ascendit Deus in iubilatione, & dominus in uoce tubę. De Christi ad iudicium apparitione. psal. 49. Dñs noster manifeste veniet ignis in cōspectu eius, &c. Et sic totius huius libri materia dr Chrs. Tertia uero causa huius libri est formalis, & hæc ē duplex scilicet, forma tractatus, & forma tractandi. Forma tractatus est forma ipsius libri idest, psalmorū ordinatio. Vbi notādū, ꝙ nō eodem ordine, quo psalmi facti sunt, sunt in isto libro ordinati ꝙ patet. Nā inter psamos Dauid, primus est psal. 142. s. Bndictus Dñs Deus meꝰ, q docet manus meas ad prelium, &c. Hunc enim fecit in principio suæ iuuētutis, qn̄ s. miraculose de gigāte Golia gloriosus habuit uictoriā, & tn̄ ponit quasi in fine libri. Similiter inter oēs psalmos generaliter primus fuisse uidetur psal. 45. Deus noster refugiū, quē fecerūt tres filij Chore in deserto, qn̄ ipsorū pater cū suis cōplicibus a terra fuit miraculose absorptus, & tn̄ multi alij psalmi ante ipsum situanɫ. Huius aūt rō est, q a postquā Biblia Hebræorum per Babylonis regem fuerat combusta, nutu diuino surrexit Esdras Propheta, q q̄siuit psalmos ad versꝰ factos, quos reperire potuit, & ipsos in unum librum compi-

Causa materialis Christus.

Causa finalis

Causa formalis

Forma tractatus.

compilauit, s. ordine, quo ipsos reperit. Non tamen ex hoc dicitur auctor libri, sed magis compilator, vel etiã ordinator Psalmorũ. Forma verò tractandi est modus quem tenet iste liber, qui secundum Magistrum in glossa talis est. Quoniam quandoque agit de Christo secundum caput, aliquãdo secundum corpus, scilicet, quod est ecclesia, aliquãdo secundũ vtrũque. Agit autem de Christo secundum caput tribus modis. Aliquando secundũ diuinitatem, vt ibi. Tecum principiũ in die virtutis tuæ, &c. Aliquando secundum humanitatẽ, vt ibi. Ego dormiui, & soporatus sum. Aliquando per transactionẽ, vt quando caput utitur uoce membrorum: vt ibi. Lõge a salute mea uerba delictorũ meorum, &c. & ibi. Deus, tu scis insipientiam meam. Item de corpore, idest, de ecclesia agit tribus modis, s. aliquando secundum perfectos, vt ibi. Pro patribus tuis nati sũt tibi filij. &c. Aliquãdo secũdum imperfectos, vt ibi. imperfectũ meũ uiderunt oculi tui. Aliquãdo secundũ illos, qui sunt in ecclesia solo nomine, nõ re, numero, nõ merito, vt ĩ Ps. 107. Deus laudem meã ne tacueris, &c. Ex qbus apparet huius libri causa formalis. Quarta est causa finalis, & hæc est vt Deus a nobis laudet, vt per Dei laudẽ præmiũ gloriç mereamur æternç. Nã iste liber totã sacram scripturam continet per modũ laudis diuinç, vt dicunt doctores. Et hoc satis declarat huius libri titulus, q̃a dicitur liber hymnorum vel soliloquiorum. Vt autẽ ait Augustinus in glos. Hymnus est laus Dei cum cantico. Canticum aũt est exultatio mentis habita de æternis in vocẽ prorũpẽs. Bene ergo dicitur liber hymnorum, quia docet nos laudare Deũ cũ exultatione habita de æternis, & hoc non solum corde, verũ etiã & voce. Ex hoc apparet solutio cuiusdã quæstionis, quæ solet fieri, s. quare liber Psalterij plus in ecclesiasticis legitur officijs, præ oĩbus alijs sacræ scripturæ libris. Et hãc quæstionẽ Magister mouet in gloss. & ipsam soluit, dicens. Notandum autẽ hanc scripturã, scilicet Psalterij, plus cæteris scripturis ĩ ecclesiasticis officijs frequẽtari, q̃d ideo fit, quia in hoc libro consummatio est totius Theologicç paginç. Hic enim distribuuntur præmia bonorũ, supplicia malorum, rudimenta incipientiũ, progressus proficientiũ, perfectio peruenientium, uita actiuorum, speculatio cõtemplatiuorum. Hic enim docetur quid peccatum auferat, quid pœnitẽtia restituat, quid pœnitens peccati conscius dicat, &c. Quibus omnibus cõsideratis, ad studiũ huius libri præ alijs omnes hortatur B. Hieronymus, cuilibet nostrũ, dicẽs. Nunquã de manibus, aut oculis tuis liber Psalterij discedat. Dicaẽ ad verbũ oratio sine intermissione, vigilet sensus, nec uagis cogitationib⁹ patẽs corpus, pariterque animus tendaẽ ad dominũ. Irã uince patiẽtia, ama sciẽtiã scripturarũ, & carnis uitia non amabis, &c. Ex qbus oĩbus patet huius libri causa finalis. Quibus præmissis, descẽdo ad huius libri diuisionẽ, qui secundũ Magistrum in gloss. prima sui diuisione in tres partes diuiditur, scilicet in tres quinquagenas, qbus tres status Christianæ religionis significanẽ. Primus est status pœnitẽtiæ, Secundus est status iustitiæ, Tertius est status laudis ęternę uitę. In prima q̃nquagena agiẽ de statu pœnitentiũ, ideo illa terminatur in penitẽtia, scilicet. in Psalmo pęnitẽtiali, q̃ est, Miserere mei Deus, &c. Secundum terminaẽ in iustitia, ideo terminatur in Psal. iustitię, scilic. 100. qui est, Misericordiam, & iudiciũ cantabo tibi, Domine, &c. Tertiũ terminaẽ in laude æternæ uitæ in fine, ibi, Oĩs spiritus laudet dominum. Vel aliter secundum alios doctores, iste liber diuidiẽ in tres partes, q̃a primo ponitur Proœmiũ, siue præfatio in primo Psalmo, secũdo ponitur executio in secũdo psalmo, tertio ponitur principaliter intenta cõclusio, ibi, psal. 145. Lauda, aĩa mea Dominũ, pars ergo proœmialis est ista primus psalmus, Vel s̃m alios doctores diuiditur in tres partes, q̃a poniẽ præfatio in principio, sc̃d̃o executio in principio secũdi psal. tertio principalis cõclusio, psal. 145 Lauda, aĩa mea, Dominum, prima ergo pars proœmialis est iste primus ps. cuius diuisionem pagella sequenti ponemus.

Forma tractãdi · *Causa finalis.* · *Hieronymus.* · *Diuisio psalterij*

Li Eccellentissimi Signori Capi dell'Illustrissimo Consiglio di X. infrascritti, hauuta fede dalli Signori Reformatori del Studio di Padoa, per relatione delli tre a ciò deputati, cioè del Reuerendo Padre Commissario dell'Inquisitione, del Cir. Secretario del Senato Lorenzo Massa, & di D. Baldo Antonio Penna Dottor, & Lettor publico, che nel Libro di D. Lodouico Carbone intitolato Summę Summarum casuum conscientię, siue Theologię practicę; I Parui naturali, commentati da D. Gio. Battista Rubeo, l'Anima d'Aristotile comm. dal medesimo, la Metaphisica comm. dal medesimo, le Meteore comm. dal medesimo: li Libri de cœlo, & mundo comm. dal medesimo, & li Commentarij del Padre Reuerendo Maestro Michiel Ayguani da Bologna Carmelita, sopra i Salmi, non vi è cosa contra le leggi, & sono degni di stampa, concedono licentia, che possino esser stampati in questa Città.

Dat. Die xx. Aprilis 1600.

D. Aluise Moresini *D. Hieronimo Giustinian.* *D. Lorenzo Capello.*	*Capi dell'Illustrissimo Conseglio di X.*

Illustrissimi Cons. X. Secr.
Leonardus Otthobonus.

1600. à 26. Settemb.
Registr. in libro.

Antonius Lauredanus officij
Con. Blasph. Coad. & Secr. subscr.

COMMENTARIA IN PSALMOS DAVIDICOS

R. P. MICHAELIS DE AYGVANIS BONONIENSIS, ORD. CARMELITARVM, Sacræ Theologiæ Doctoris:

ALIAS AVCTORIS INCOGNITI.

PSALMVS PRIMVS.

1 *Nota.* B*Eatus vir, qui non abijt in consilio impiorum: & in via peccatorum non stetit,& in cathedra pestilentiæ non sedit.*

STE primus Psalmus à doctoribus dupliciter exponitur,s. literaliter, & allegoricè de Christo. Primò ergo procedam secundùm primum. Secundò secundum secundum. Quãtum ad primum sensum, primò sciendum, ꝙ istum psalmum non fecit Dauid, sed Esdras: qui psalmos in vnum volumen copulauit. Cui copulationi præmisit istum Psalmum per modum prologi, inducere volens fideles ad studium sacræ scripturæ,in isto libro contentæ. Et ideo in isto Psal.duo facit: quia primò excludit à fidelibus doctrinam peruersam, & hæreticam. Secundò suadet doctrinam istam fidelem,& catholicam: ibi, *Sed in lege.*

Hęretic⁹ Circa primũ notandum, ꝙ in doctrina A hæreticorum talis est processus, quia primò ad ipsam audiendam fidelibus ab hęreticis cõsulitur, secundò in ipsa per frequentem auditũ quis habituatur, tertiò quis in ipsa habituatus, aliorum peruersus doctor efficitur. Et ẜm hoc tria facit, quia primò dissuadet primum in principio,secundò ẜm:ibi, *Et in via peccatorũ non stetit*,tertiò tertiũ:ibi,*Et in cathedra pestilentiæ.* Dic vt Nico.de Ly. Sequitur ẜm.s.vbi catholicam doctrinã suadet,&c. vt Nic.de Ly. Aliter iste Psal.de Christo exponitur capite totius ecclesię: in quo B istam conclusionem intendit principaliter.s.ꝙ Christus est verè beatus. Et diuiditur in duas partes: quia primò agit de Christi beatitudine,per illã nos aliciens: secũdo de malorum vltione, per illã nos terrens:ibi,*Non sic impij.* Ad euidentiam primi sciendum, ꝙ ad veram beatitudinem duo requiruntur.s. carentia omnis mali:& abundãtia omnis boni: quæ duo fuerunt in Christo. Et primò ostẽdit pri- *Malum.* mum,secundò secundum:ibi,*Sed in lege.* *15. q. 1.* Primò ostendit in Christo carentiã esse *illa ca-* omnis mali; Vbi sciendum, ꝙ mali no- *uẽda sũt*

mine propriè solum peccatum intelligitur. Vnde canon dicit, q mali nomine solum illa intelliguntur, quæ mentem crimine implicant. Hoc aūt malum. s. peccatum tribus modis committitur. s. voluntate, opere, & exemplo, siue consuetudine. Vnde volens ostendere Christum carere omni malo, ponit ipsum non peccasse voluntate: quia non abijt in consilio impiorum. Non opere: quia in via peccatorum non stetit. Non consuetudine & exēplo: quia in cathedra pestilentiæ non sedit. Et isti tres modi peccādi sunt figurati p illos tres mortuos, quos Christus suscitauit ſm magistrum in gl. s. quia suscitauit vnum in domo, hoc est peccatū latens in mente. Alium extra portā, hoc est peccatum iam extra patens per operationem. Aliū in sepulchro, hoc est peccatum ex consuetudine omnibus fætens per malum exēplum. Vt aūt clarius ostēdat Christum omni peccato carere: ostēdit Christum per oppositum se habuisse ad primum hoīem. Nam primus hō tripliciter peccauit. s. quia abijt, stetit, & sedit. Abijt per peccatum voluntatis. Stetit per peccatum operis. Sedit per peccatum malæ consuetudinis. Abijt ergo Adam, i. à Deo recessit, nō loco, sed dissimilitudine, more filij prodigi: qui patrē voluntate relinquendo, abijt in regionē lōginquā. Sic Adam abijt, i. recessit à Deo peccato voluntatis, qn̄ persuasionibus, & consilio diaboli, & Euæ consensit volūtate, vt dn̄i præceptum violaret. Tunc. n. abijt in consilio impiorum, i. voluntate consilio ipsorum consentiens, recessit a Deo. Stetit in uia peccatorum: quando voluntatem malam opere compleuit, comedens lignum vetitum. Sed sedit in cathedra pestilentiæ: quādo exēplo, & verbo peccatum suum excusando, se retorsit in Deū. d. Mulier, q̄ dedisti mihi, &c. Ille. n. propriè in cathedra pestilentiæ sedit, qui peccatū suū excusando, alijs dat exemplum peccandi. Cathedra. n. propriè est doctorum, sicut thronus regum, & tribunal iudicū. vocat ergo exemplum malum cathedra pestilentiæ. Nam pestilentia est morbus, qui latè peruagatur omnes propinquos, aut penè omnes inuoluens. Et dicitur pestilētia a pastu. q.

Peccatū.

No. de tribus mortuis suscitatis.

Matt. 9.

Luc. 7.

Ioan. 11

Christus Adam.

Luc. 15.

No. de Cathedra.

E pastulentia. Et sic pestilentia dr̄ morbus latè depascens. i. amor dominandi, quo vix aliquis caret. Et sic ille in cathedra pestilentiæ, sedet, qui amore dominandi, vel apparēdi, peccatum suū excusat, vel alios suo exemplo ad peccādū trahit. Sic ergo ostendit primū hoīem peccasse tripliciter, q. d. Ideo primus hō infelix fuit: q̄a abijt, stetit, & sedit. Sed non sic secundus Adam. s. Christus, quia hic non abijt in cōsilio impiorum. Impij namq; hic dicunt dæmones, & Pharisæi, qui Christo dabant peccandi consilium. Sic. n. dæmō

F ipsum tentando d. Hæc omnia tibi dabo, si cadens, &c. Pharisæi sibi consulebant, ne voluntatē patris impleret. d. Descende de cruce, &c. Sed in consilio eorū non abijt: quia voluntate ipsis non consensit. O quanta peruersitas dæmonum, & Pharisæorum, qui Deo consiliū dare præsumebant. Vnde cuilibet eorū dr̄. Cui dedistis consilium: forsitan illi, qui non habet sapientiā? Quod verbum exponit Greg. d. Dare stulto consilium, charitatis est: dare sapienti, ostētationis est: dare vero ipsi sapiētiæ, peruersitatis est. Et ideo Christus Dei sapientia, cui isti consulebāt peccare, nō abijt in consilio impiorū: sed ipsum repulit. Consiliū impiorū longè sit à me. Quidnam est impiorum cōsilium, vt ait Greg. nisi gloriā terrenā quærere, æternā negligere, salutem tēporalē cum damno animæ appetere, & dolores transitorios ad æternos gemitus cōmutare? Ideo quia ista omnia Christus despexit: ideo in consilio impiorum non abijt. d. illud Gen. in consilium eorum non intret anima mea. *Impiorum*. Impij sunt diabolus suggerens, caro delectans, & spiritus consentiens. Ille namque. i. diabolus Euam seduxit dicens. Eritis sicut dij: & per illā virum subdidit. Similiter adhuc dæmon suggerit carni, caro spiritui: & fit impiorum cōsilium. Dicunt enim sibi adinuicem. Oīum nostrum sit vnum marsupium. Ponunt ergo in memoria quasi in marsupio vnusquisque obolum suum, scilicet dæmon suggestionem, caro delectationem, & spiritus consensum. Inde tanquā de symbolo comparant victum sibi competentem, caro quidem combustionem, idest, ignem inextinguibilem,

G

H

Mat.

Matt. 4

Mat.

Iob

Greg. mo.

Via peccatorum Mat.

Chrysostomo.

Greg. mo.

Matth.

Gen.

Via perditionis

Via uitæ

bilem, spiritus malam conscientiã, idest, uermem non morientẽ, dæmõ aũt vtriusque sanguinem. Beatus ergo vir, qui non abijt in consilio impiorum, idest, non delectatur in suggestione diaboli, nec consentit ei, quia Christus licet fuit tentatus à Diabolo, non tñ fuit delectatus in tentatione, nec consensit, sed exsufflauit, & deiecit, dicens. Non in solo pane viuit homo: sed in omni uerbo, quod procedit de ore Dei, scriptum est, Non tentabis dñm Deũ tuum. Vade sathana, scriptum est, Dñm Deum tuũ adorabis: & illi soli seruies. Ergo & tu, Christiane, sic fac exsufflando tentationem, si vis esse beatus. Vnde Iacobus apostolus. Beatus vir, qui suffert tentationem, idest expugnat. Si autem cecideris per delectationem vel consensum in tentationem, surge fortiter per contritionem cordis, & oris confessionem sacramentalem. (*Et in uia peccatorum non stetit.*) Via peccatorum est operatio praua, qua Christus loquitur .d. Lata est porta & spaciosa via, quæ ducit ad perditionem: & multi sunt, qui intrant per eam. Quæ uerba exponens Chryso. Porta perditionis est diabolus, per quem introitur in gehennam: Porta vitæ est Christus per quem introitur in regna cęlestia. Lata aũt porta dr̃ esse diabolus, non magnitudine potestatis extensus, sed effrenatæ superbiæ licentia dilatatus. Porta aũt angusta dr̃ Christus non paruitate potestatis exiguus, sed humilitatis ratione collectus: quia quem totus non põt capere mundus, seipsum inter angustias vteri uirginalis inclusit. Via autem perditionis & peccatorũ est omnis iniquitas, quæ lata, & spaciosa dr̃: quia nõ est intra regulam disciplinæ inclusa: & ambulantes in ea, quicquid eos delectauerit, hoc sequũtur. Via aũt uitæ dr̃ esse omnis iustitia, ꝑꝑ contrarias causas ẽt dr̃ arcta. Considerandũ aũt, ꝙ nisi quis ambulauerit per uiam non potest peruenire ad portum: qui.n. non ambulant per viã iustitiæ impossibile est, ut uerè Christũ cognoscant. Similiter non incurrit in manus diaboli, nisi qui in uia ambulat peccatorum. Ex quibus apparet quòd uia peccatorum dicitur omnis iniustitia, & oĩs operatio praua. Sed quia in hac via

Mat. 4. — Via peccatorum — Mat. 7. — Chryso. sup. Matth. — Via perditionis. — Via uitæ

A Christus non stetit, quia non fecit peccatũ, nec inuentus est dolus in ore eius. *Et in cathedra pestilentiæ non sedit* Cathedra pestilentiæ dr̃ praua doctrina, & malũ exemplũ, in quibus Christus nõ sedit: quia in tota doctrina Christi nõ reperitur aliquid malis moribus consonũ, vel dissonum bonis. In tñ ꝙ sui inimici eius doctrinę testimoniũ cogerentur dare. d. Mag. scimus quia uerax es, &c. Rectè dicis, & doces. Nec ẽt aliquod malũ exẽplum in uita sua conspicitur, sed oĩs sanctitatis, & iustitiæ nobis reliquit exẽplũ, B vt sequamur vestigia eius, &c. Sic ergo Christus in cathedra pestilentiæ non sedit, oĩs sanctitatis, & sapientiæ, figuratus per Dauid, de quo dr̃. Dauid sedit in cathedra sapientissimus princeps. Ecce ergo ꝙ in isto primo uersu ostendit Christũ immunem ab omni malo .i. peccato per remotionem peccatorũ, quibus peccauerat Adam, per hæc nos alliciens, ut si cũ Christo beatificari cupimus, ipsa peccata cordis, operis, & oris fugiamus. Sed dices, Nõne ita allicit mulieres ut viros: quare exẽplũ solũ uiri dedit, & non C mulieris. d. Beatus vir, &c. Respondet̃, ꝙ vir, & mulier qñq; dicunt̃ à sexu, qñq; verò vir à virtute, & mulier à mollitie. Et sic oĩs tã masculus, q̃ fœmina uirtuosus dr̃ vir, & oĩs mollis & vitiosus dr̃ mulier.

1. Petr. 2 — Cathedra pestilentiæ. — Mat. 22 — Luc. 20. — 2. Petr. 23. — 2 Reg. 23 — Quæstio — Responsio 32. q. 7. sed illud. — Vir mulier.

Sed in lege domini uoluntas eius: & in lege eius meditabitur die, ac nocte. 2

POstq̃ ostendit Psal. Christũ immunẽ ab omni peccato, nũc ipsum ostẽdit abũdasse omni bono, s. uirtutis, & meriti. Vbi sciendũ, ꝙ sicut peccatur tripliciter, ut dictũ est, s. uoluntate, opere, uerbis & D doctrina, sic & tripliciter agit̃ bonum. Et ẽm hoc ostendit Christũ tripliciter omni bono abundasse, s. uoluntate in principio operis. ibi. *Et erit tanquã lignum*, verbo, & doctrina. ibi, *Et folium*. Quantũ ad primũ dicit, *Sed in lege domini*, &c. Quia. n. perfectio non est solũ mala fugere, nisi bona fiant, ideo ostendit Christũ & mala fugisse & bona fecisse, d. *Sed in lege domini fuit*, &c. Vbi nota ꝙ aliud est esse in lege, aliud supra legem, aliud sub lege. Ille. n. est in lege, qui ẽm legem agit, voluntarie obediẽs legi. Ille

Tripliciter agit̃ bonum Lex. Christus

est supra legē, qui nouam legem cōdere pōt, & in lege dispensare:sic.n. Papa dr̄ supra canones, quia nouos canones cō-
25.q.1. dere pōt,& in antiquis dispēsare.Ille ve
si ergo rò est sub lege,qui s̄m legem agit neces-
primam sitatis timore coactus. Ad propositū er-
sedem. go Christus s̄m diuersos respectus erat in lege,supra legem,& sub lege. Erat.n. in lege, quia uoluntariè legē Dei obser-
Mat. 5. uabat,d.Nō veni legē soluere,sed imple re.i.facere.Erat supra legem, quia rigorem legis antiquæ in amore nouę legis
Ioan. 1. permutauit, sicut dr̄. Lex per Moysem data est,sed gratia, & ueritas per Iesum Christum facta est. Fuit sub lege,nō qui dem,ꝙ timore ageret, quæ erant legis, sed quia illa, quæ naturaliter homo fugit,& timet, quæ in lege scripta de ipso erant,ipse assumpsit uoluntariè,vt famē, sitim,& mortem,ꝑp qđ dicit apostolus.
Gal.2. Misit Deus filiū suū, sequit̄ factū sub lege.Ex quibus patet ꝙ esse in lege, est sā ctitatis,esse super legē est potestatis,esse sub lege,est humanitatis. volēs ergo hic ostēdere Psal. Christi sanctitatē quò ad bonū voluntatis,dicit, *sed in lege dn̄i fuit voluntas eius*,& nō dicit supra legē, nec sub lege. Verū quia nō est perfectionis, bonū inchoare, nisi ꝑseueranter bonum
De pœ.d. continuet,ꝙ incassum bonū agit, si ante
3. finē deserat, ideo de Christo adiūg. d.
Incassū. *Et in lege eius meditabitur die, ac nocte*,i.
Deis. s̄m gl.assiduè,& ꝑseueranter, uel aliter.
Nox. In scriptura.n.dies ꝓsperitatē significat,
Greg. li. sed nox aduersitatē, sicut ostēdit Greg.
2.mor.c. Scriptura sacra sæpe diē pro ꝓsperis, &
9. noctē pro aduersis recipit. Vn̄ de Diabo
Apoc.12 lo in Apoc. dr̄ ꝙ proiectus accusator fratrū nostrorū, qui accusabat eos ante cōspectū dn̄i die,ac nocte. In die, & nocte nos accusat diabolus, quia modo nos in prosperis, modo in aduersis accusabiles ostēdere cōtēdit.In die accusat, dū prosperis malè nos vti insinuat. In nocte accusat, dum in aduersis nos nō habere patientiā demonstrat. Christus meditabat̄ in lege Dei die,ac nocte, i. in rebus prosperis,& in aduersis suæ passionis: unde omnia tam prospera, quam aduersa de ipso in lege posita uoluntariè Christus
Psal. 1 obseruabat.d.Legem pone mihi, domine.i.legē positam exquirā eam semper.

E Sic ergo in lege domini erat die, ac nocte Christi uoluntas. unde d. Descendi de cœlo, non vt faciam uoluntatem meā, sed uoluntatem eius,qui misit me.

Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suo. 3

HIc consequēter ostenditur Christū omni bono abundasse quò ad opera. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd lignum in scriptura multa signifi- Lignū
F cat,ut d. Greg. in scriptura.n.sacra ligni Greg.l.
nomine aliquando crux,aliquādo iustus, 2.mor.
aut ēt iniustus, aliquando uerò incarna- 2.
ta Dei sapientia figuratur.Crux etenim ligno significatur, cum dr̄; Mittamus li- Hier.
gnum in panem eius. Lignum quippè in panem mittere,est dominico corpori crucem adhibere. Rursus ligni nomine vir iustus aut ēt iniustus exprimitur, sicut ꝑ prophetam dicit. Ego dominus lignum Ezec.
sublime humiliaui, & exaltaui lignum 17.
humile, quia iuxta eiusdem ueritatis uo cem. Omnis, qui se humiliat, exaltabit, Luc.
G & omnis,qui se exaltat,humiliabit, &c. Rursum per lignum incarnata Dei sapiē tia signatur,sicut de ea scriptum est, Li- Prou.
gnum uitæ est ijs, qui apprehenderint eam.Et sicut ipsa ueritas de se ait, Si in viridi ligno hoc faciunt, in arido quid Luc.
fiet?Hic ergo accipitur lignum pro ipsa Dei sapientia incarnata, cum dr̄. *Et erit tanquam lignum, &c.* Item notandum, Tanq
quòd istæ dictiones tanquam, sicut, &, sicut,
quasi: quæ idem significare uidentur,si- quasi.
gnificant quandoque similitudinē,& nō rei ueritatem,q̄nq; rei ueritatem & non
H similitudinem,aliquando utrumque.Primo modo accipitur Psal. Ego autē tan- Psal.
quam surdus non audiebam, & Matt. Mat.
cap.6.Tanquam ad latronem,&c. Secun 1.
do modo accipitur.1. ad Cor. 15. Tan- 15.
quā nouissimo omnium uisus est mihi,& Mar.& Ioā.Vidimus gloriam eius, qua- Ioan.
si, &c. Tertio modo accipitur Hebr.12. Tanquam filijs uobis loquitur Deus.Et sic accipitur hic,quia Christus nō est uerè lignum, &c. Et ad similitudinē ligni fructum suum dat. &c. huius ligni plantatio fuit uerbi incarnatio, quia plantatio

tatio facta est secus decursus aquarum.
Aqua. Vbi nota ꝙ per aquam tria principaliter in scriptura significãtur, scilicet, spi-
Gratia. ritus sancti gratia: iuxta illud Qui credit
Ioan. 7. in me, sicut dicit scriptura, Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ, hoc autẽ dicebat de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Aliquando per aquam significatur Dei sapientia, qua in-
Eccl. 15 terior homo reficitur. Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Aliquando per aquam significatur nostræ mortalitatis decursus. Oẽs morimur, & quasi aquæ delabimur, &c. Ad propositum ergo de Christo dicit propheta ꝙ *erit tanquam lignum quod*, &c. Si accipiatur aqua primo modo notat abundantiam, & plenitudinem gratiæ, secus quæ Christus in sua incarnatione fuit plantatus: quia tãtam habuit gratiæ plenitudinem, quòd Deus ei plenius conferre non potest: ut
Mag. li. 3. dist. 13. ait Magister, & hæc plenitudo significatur per decursum aquarum. unde Ioã. 1. Non ad mensuram datus est ei spiritus. Si autem accipiatur aqua secũdo modo, plantatus est Christus secus decursus aquarum .i. diuinæ sapientiæ unitus, qđ bene notat hæc dictio, secus, quæ importat unitatem: quia non sapientia Dei in humanitatem est conuersa, nec è conuerso, Sed natura humana secus diuinam sapientiam plantata, idest, unita, quia Dei persona humanã naturam assumpsit. Vn-
Iob. 29. de dicit ipsa diuina sapiẽtia. Radix mea aperta est secus aquas .i. radix mea .s. humanitas aperta est: idest, eleuata, secus aquas, idest, ex unione ad aquam diuinæ
Obiectio sapientiæ. Et non te moueat, quia dicit secus aquas, cũ una sola sit aqua diuinæ
Resp. sapientiæ: quia scriptura multoties plurale pro singulari accipit: sicut è conuerso. Si aũt aqua accipiatur tertio modo, tunc Christus uerum lignum. s. uerbum, plãtatũ est secus decursus aquarũ, idest, secus decursus nostræ mortalitatis: quia Dei uerbum in plantatione suæ incarnationis omnes nostros defectus, & mortalitatem assumpsit. Et isto modo exponit
Greg. 29 mor. ca. 7. istum textum Greg. d. Creator noster qui in diuinitate uideri non poterat, assumpsit à nobis unde uideretur à nobis: ipse uerò secus aquas aperitur: quia hu-

A mani auctor generis, per humanitatem suam hominibus demõstratur. Vnde rectè per Psalm. dicitur, *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum*: quia fructum obumbraculi in protectione nobis proferens apparuit creator in carne: ut humanum genus per resurrectionem figuret, quod per defectum quotidie ibat in mortem, & aduerte, ꝙ istud lignum Christus sic triplici modo plãtatum secus decursus aquarũ, fructum suũ dedit in tẽpore suo: Quod .n. dicitur tempus Christi, nisi tempus
B suæ passionis, de quo dicebat, tempus meum propè est, apud te facio Pascha, &c. quo, scilicet tempore dedit fructum nostræ redemptionis, quo, scilicet tempore suæ passionis de Christo impletum est illud, lignum attulit fructum suum. *Matth. 26.* *Ioeli 2.*

4 *Et folium eius non defluet, & omnia quacunq; faciet, prosperabuntur.*

HIc consequenter ostendit Christũ omni bono abundasse, quo ad verba, & doctrinam. d. *Et folium eius non de-*
C *fluet*: Per folium. n. in scriptura verba significantur: & hoc duplici ratione: qm̃ sicut folijs fructus ornatur, sic & uerbis cõpositis scientia decorat̃. Et hanc rationẽ assignat Hugo de sancto Victore super illud Dan. Folia eius, pulcherrima, & fructus eius nimius, dicens in folijs verba, in fructu uita designat̃, quia sicut folijs uestit̃ fructus, sic uerbis compositis vita decorat̃. Aliã rationẽ assignat Mag. in glos. dicens, quia sicut folia tegunt fructus: ita uerba dñi suas promissiones custodiunt. Folium igit̃ Christi nõ defluit:
D quia eius uerba sancta, & solida manẽt. Folium ergo eius non defluet: quia nullum uerbũ Christi erit irritũ: sed quodlibet deducit ad vitam, ipso dicente, Cœlum & terrã transibunt, uerba autẽ mea non præteribunt. Et tunc concludit de Christo, dicens, *Et omnia quæcunque faciet prosperabuntur*. Omnia .i. fructus & folia, idest, facta, & dicta. Christi mors & uita *prosperabuntur*, idest, prosperitatis æternæ nobis sunt causa, s. electis. Et hoc est quod de Christo, idest, uerbo incarnato pater prædixit. Verbum quod egredie-

De pæ. dis. 1. q̃ ergo. *Folium.* *Dan. 4.* *Folium Christi.* *Mat. 24* *Esa. 55.*

egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunq; vo lui:& prosperabit in ijs, ad q̃ misi illud,

5 *Non sic impij, non sic: sed tanquam puluis quem proijcit ventus à facie terræ.*

POstquam ostendit Christi beatitudinem & perfectionem, per illam nos alliciens: nunc consequẽter ostendit peccatorum vltionẽ, per illã nos terrens. Et duo facit: quia primò ostendit malorum demerita; secundò ipsorũ tormenta, ibi, *Ideo non resurgent.* Quantũ ad primũ sciẽdum, ꝙ vita malorum in duobus malis cõsistit, s. quia varijs inuoluũtur peccatis & oĩbus priuantur bonis meritorijs: sicut per oppositũ de Christo capite dictũ est; ꝙ fuit immunis a peccato omni, & abundans omni bono. Sic & mali per oppositum. Ideo ait. *Non sic impij.* s. non sic carent, sed abundant peccatis. Et addit iterum non sic. s. non abundant meritis, & bonis: sed per cõtrarium peccatis abũdant & carent bonis. Carent nanq; bonis, quia carent stabilitate charitatis, & vnitatis: quæ oĩs boni est fundamentum. Ideo nomine pulueris denotantur cum dr̃: *sed tãquã puluis,* &c. vñ Greg. d. Quid n. pulueris noĩe nisi peccatores accipimus, qui nullo virtutis pondere solidati, cuiuslibet tẽtationis flatu rapiunt? de q̃bus scriptũ. *Non sic impij, non sic: sed tanquã puluis,* &c. Et quia dæmon serpẽs antiquus, peccatorũ vita satiat: ideo de isto puluere peccatorum dr̃: Serpenti, puluis panis eius. Insuper tales peccatis abũdãt; q̃a vento elatiõis, & sup̃biæ agitantur: q̃a taliũ puluerẽ proijcit ventus à facie terræ. Vñ qualiter vento superbiæ vel aliorũ vitiorũ peccator proijciatur à facie terræ, s. stabilitatis, ostendit Greg. super illo verbo Iob. Contra foliũ, ꝙ vento rapitur, ostendis potẽtiam tuã. d. Peccator. n. tentationis vẽto rapitur, & malorũ desideriorũ flatib. leuatur. Mens quippe humana quot tentationes patit̃, quasi tot flatib. mouet̃, vel proijcitur. Hãc etenim plurimũ ira perturbat, cum recedit ira, succedit inepta lætitia. Luxuriæ stimulis vrgetur, æstu auaritiẽ longe, lateq; ad ambienda quæ terrena sunt, tenditur. Aliq̃n hãc ventus superbiæ eleuat; aliq̃n

Greg. li. 30. mor. cap. 10. Psal. 1.

Esa. 65.

Greg. 11 m o. c. 23 & 24. d.

Peccatoris instabilitas.

verò inordinatus timor in infimis deponit. Quia ergo peccator tot peccatorum ventis quatitur, meritò pulueri, quem a facie terræ ventus proijcit, comparatur. Si. n. de peccatoribus dicitur. *Non sic impij, non sic: sed tanquam,* &c. i. a facie stabilitatis æternæ, quæ terra dicitur a simili: quia sicut terra nutrit, & continet exteriorem hominem: ita illa interiorem, vt Magist. in glossa.

Ideo non resurgent impij in iudicio: neque peccatores in concilio iustorum. 6

HIc consequenter ostendit malorũ punitionem, s. qualiter in vltimo iudicio damnabũtur. Et primò facit hoc. secundo rõnem assignat, ibi, *Q̃m nouit dñs,* &c. Quò ad huius literæ euidentiã, sciendum, ꝙ aliqui hæretici ex hoc loco moti dixerunt, q̃d quamuis boni post iudicium beatificẽtur aĩa, & corpore, quia resurgent ipsorum corpora, mali tñ solũ in aĩa punientur æternaliter, non autem in corpore, quia malorum corpora non resurgent, dicente Psalmista. *Non resurgent impij in iudicio.* Et hoc spectare dñt ad Dei bonitatem, quæ largior esse debet ad bonos præmiandum, quam ad puniendum malos. Vnde bonos semper præmiat vltra condignum, sed malos punit citra condignum, sed hunc errorem tollit dñs. d. omnes, qui in monumentis sunt, audient vocẽ filij Dei, & procedent qui bona egerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala in resurrectionem iudicij. Et ideo ad euidentiam huius literæ sciendum, ꝙ duplex est resurrectio. s. prima, & secunda. Prima est animæ, Secunda corporis. Resurrectio animæ est, q̃n anima per peccatum mortua per pœnitentiam a peccatis resurgit ad vitam: quæ solum in præsenti vita locum hẽt: Secunda est resurrectio corporum, quæ de lege cõi in vltimis reseruatur. Prima est bonorum. Secunda est cõis omnium bonorum, & malorum. Et ideo prima facit hominem beatum, non secunda. Vnde Apoc. dr̃. Beatus qui hẽt partem in resurrectione prima. Dicunt ergo aliqui, ꝙ iste textus intelligitur de resurrectione prima, nõ de secũda: eò ꝙ mali, s. à Deo præsciti, quantuncũq; sint boni, & vir-

Nota condig

Ioan.

Greg. cap. 2

Resurrectio duplex.

Mat. 2

Apoc.

Ioan. 3

& virtuosi, finaliter tñ à grã cadunt, & ꝑ
peccatũ moriuntur, à quo nõ resurgunt:
sicut econtra de prædestinatis, vt habet
de pœ. d. 3. citius ad hæc, & de pœ. d. 4. si
ex bono. Sed q̃uis ista sint in se vera, non
tamen sunt ad propositum literæ, cuius
rõ est. quia hic litera, vt ex præmissis ap-
paret, vult dare dĩam inter bonos, & ma
los, quæ est, ꝙ boni resurgent in iudicio,
& in concilio iustorũ, sed non mali. Cer-
tum est aũt, ꝙ in iudicio vltimo non re-
surgent boni, neq; mali prima resurre-
ctione, q̃ solum hẽt locum in vita præ-
senti, & non in resurrectione iudicij: &
dum aĩa vnitur cum corpore, & nõ post.
Propter ꝙ dicit glo. Magistri super illo
verbo. 2. Cor. 5. Oẽs nos manifestari op-
portet ante tribunal Christi, vt recipiat
quisque, prout gessit in corpore, ait. Fru-
stra hõ post corpus hoc poterit. s. à pecca
tis resurgere: quod in corpore cõparare
negligit. Dicẽdum est ergo, ꝙ hic textus
loquitur de secunda resurrectione s. cor-
porum, & nõ de prima, q̃ est aĩarum. vn-
de sciendũ primo ꝙ iste textus nõ loqui-
tur de oĩbus peccatoribus, sed solum de
impijs. Impij. n. propriè dñr infideles, &
idolatræ. Peccatores aũt dñr ẽt & Chri-
stiani mali peccantes. Vnde impietas pro
priè est contra cultum diuinum, & respi-
cit infidelitatem idolatriæ. Dicit ergo de
infidelibus, qđ nõ resurgẽt in iudicio: nõ
.n. negat, ꝙ nõ resurgent: sed ꝙ nõ resur
gent in iudicio. Et adhoc intelligendum
Greg. 26 cap. 24. notat Greg. super illo verbo Iob. 46. iudi
cium pauperibus tribuit. vbi sic ait. Duæ
quippe sunt partes. s. electorum atq; re-
proborum, sed bini ordines eisdẽ singu
lis partib. continent̃. Alij nanq; iudicant̃,
& pereunt. Alij non iudicant̃, & pereunt.
Alij iudicantur, & regnant. Alij non iudi
cantur, & regnant. Iudicant̃, & pereunt,
quibus dominica inclamatione dr̃. Esuri
ui, & nõ dedistis manducare. Sitiui, &c.
Mat. 25 Quibus præmittitur. Discedite à me ma
ledicti in ignẽ æternum, qui paratus est
diabolo, &c. Alij verò in extremo iudi-
cio non iudicantur, & pereunt. de quib.
Apoc. propheta ait: *nõ resurgent impij in iudicio.*
Et de quib. dominus dicit. Qui non cre
Ioan. 3 dit iã iudicatus est. Et de quib. Paulus
ait. Qui sine lege peccauerunt, sine lege

A peribunt. Resurgunt verò & oẽs infide- Rom. 2.
les: sed ad tormentum, nõ ad iudicium.
Non. n. eorum tunc causa discutitur, qui
ad conspectum districti iudicis iam cum
condemnatione infidelitatis accedunt.
Professionem verò fidei retinentes, sed
professionis opera non habentes, redar-
guuntur ut pereant. Qui verò nec sacra-
menta fidei tenuerũt, increpationem iu-
dicis in examinatione nõ audiunt: q̃a ꝑ-
iudicati infidelitatis suæ tenebris, eius,
quem despexerunt inuectione redargui
non merentur, illi saltem verba iudicis
B audiũt, qui eius fidei verba tenuerũt, isti
in damnatione sua æterni iudicis nec ver
ba percipiunt, cuius reuerentiã nec ver-
bo tenus seruare maluerũt, illi legaliter
pereunt qui sub lege positi peccauerũt,
istis in perditione sua nihil de lege dr̃,
qui nihil legis habere conati sunt. Prince
ps nanq; terrenã rẽpublicã regens, aliter Compa-ratio.
punit interius delinquentem, aliter ho-
stem exterius rebellantẽ: in illo iura sua
consulit, eũq; sub verbis dignæ inuectio
nis adijcit. Cõtra hostem verò bellũ mo
uet: instra ꝑditionis exercet, dignaq; tor
C mẽta eius malitiæ retribuit. De malo ve
rò eius, quid lex hẽat, non requirit. Neq;
.n. lege necesse est puniri, qui lege nunq̃
potuit teneri. ita ergo in extremo iudi-
cio, & legalis illum inuectio percutit, qui
ab eo, ꝙ professione tenuit actione decli
nauit. Et iste sine iudicio inuectionis peri
mitur qui lege fidei nõ tenet̃. Ex electo-
rum verò parte alij iudicant̃ & regnant,
qui vitę maculas lachrymis tergunt: qui
mala ꝓcedentia factis sequentib. redimẽ
tes quicquid illicitum aliqñ fecerunt ab
oculis iudicis eleemosynarũ superductio
D ne cooperiunt. Quibus iudex veniens in
dextera consistentibus dicit, Esuriui &
dedistis manducare: sitiui &c. Venite be-
nedicti patris mei, possidete paratum vo
bis regnum, &c. Alij autem nõ iudican-
tur, & regnant qui etiam pręcepta legis
perfectione virtutum transcendũt, quia
nequaquam hoc solum ꝙ cunctis diuina
pręcipit lex implere contenti, sed prę-
stantiore desiderio plus exhibere appe-
tunt, quam præceptis generalib. audire
potuerunt. Quibus diuina voce dicitur.
Vos reliquistis oĩa, & secuti estis me cũ

Mat. 19 venerit filius hoīs in sede maiestatis suæ E sedebitis & vos super thronos, 12. Iudicantes 12. trib. Israel. Et de quibus propheta ait, Dn̄s ad iudiciū veniet cum senioribus populi sui. Et de quib. Salomon cum de sponso ecclesiæ loqueretur: ait. Nobilis in portis vir eius qn̄ sederit cum senatoribus terræ. Hi itaq; in extremo iudicio non iudicantur, & regnant qui

Esa. 3. cum auctore suo ēt iudices veniunt &c.

Pro. 31. Aliter prædicta recolligens Mag. in glo. huius literæ ait sic. Nota q̄ quatuor ordines erunt in iudicio. Alij namq; erunt, qui iudicabunt, & nō iudicabunt, vt apo- F stoli, & alij perfectissimi. Alij nec iudicabunt, nec iudicabunt, quia iam iudicati sunt, snīa. n. damnationis eorū toti ecclesiæ iam nota est, vt infideles: alij autē iudicabunt & saluabuntur, vt mediocriter boni. Alij aūt iudicabuntur & damnabūtur, vt mediocriter mali. Ex quibus appa

Iudiciū vltimū. ret, q̄ impij, i. peccatores infideles in iudicio vltimo nō se habebūt actiuè, uel passiuè, quia nec iudicabunt, neq; iudicabūtur, ideo non erunt de illis, qui ad iudicium requiruntur, quod benè Psal. ait. q̄ *non resurgunt impij in iudicio*. Sed quid G de peccatoribus qui tm̄ fidem verbis tenuerunt tunc erit? certè spectabunt ad iudicium, quia vt dictum est, tunc iudicabuntur & peribunt: sed ipsi alios cum iustis non iudicabunt. Ideo de illis subdit, Neq; peccatores in concilio iustorum, quia concilium & congregatio iustorum malos cum Christo iudicabit, sed non peccatores, quia non malis sed pauperibus, i. perfectis humilibus tunc potestatē dabit iudicandi sicut, dicitur Iob 36. Iudicium tribuit pauperibus.

H

7 *Quoniam nouit dominus viam iustorum: & iter impiorum peribit.*

11. q. 3. cap. existimant. POstquam Psal. ostendit malorū punitionem, & præmiationem iustorum. Hic consequenter vtriusque rationem ostendit, d. *Quoniam nouit dominus viam iustorum*, &c. q. d. Ideo iusti prosperantur & beatificantur, quia nouit domi nus viam ipsorum. Impij autem pereūt: quia Deus iter ipsorum non nouit. Vltimo notandum, q̄ scire vel nosse Dei est duplex. s. simplicis & veræ cognitionis, & scire complacentiæ & approbationis. Primo modo Deus scit omnia tā bona q̄ mala, Cum. n. oīum tam malorum, q̄ bonorū sit iustus iudex, punitor. s. malorum, & remunerator bonorum, qūo illos iustè iudicare posset, si illorum bona vel mala ignoraret? Cum sm̄ Arist 1. Ethic. Vnusquisq; benè iudicat de ijs quæ nouit, & horum solū est rectus iudex Propter quod de Deo dicitur. Tu solus nosti corda omnium filiorum hominum. Ista. n. notitia omnia nuda sunt & aperta oculis eius ad Heb. 4. Secundo modo solum nouit illa quæ approbat. Et quia malos in suis malitijs non approbat, ideo illos, & eorum mala non nouit. Sic. n. fatuis virginibus ait. Amen dico vobis, nescio vos. Istam dist. ponit Greg. super illo verbo Iob 2. Ipse nouit decipientem & eum, qui decipitur. d. Cum oīs, qui proximum decipit sit iniquus, & iniquis veritas dicat, Non noui vos, discedite à me oēs, qui operamini iniquitatem. Qualiter in hoc loco dicitur, q̄ dn̄s decipientem nouit? Et respōdet. d. Sed quia scire Dei aliqn̄ cognoscere dicitur, aliqn̄ approbare, & scit iniquum quem aliqn̄ cognoscēdo iudicat. Neq;. n. iniquū quēpiā iudicasset si nequaquam cognosceret, & tn̄ iniquum nescit, quia eius facta nō approbat. Et nouit ergo, quia deprehendit & non nouit: quia hunc in suæ sapientiæ specie non recognoscit. Et dat exemplū. Sicut de veraci quolibet viro dicit: quia falsitatē nesciat, non quia cū vel ab alijs falsum dicitur, hoc deprehendere ignorat, sed quia eandem ipsam fallaciam & scit in examine, & nescit in amore, vt videlicet hanc ipse non agat, quam actam ab alijs damnat &c. Ad propositū ergo ideo iusti sunt beati: quia viam, idest opera illorum Deus nouit, idest, approbat, & sibi placet: sed *iter impiorū peribit*, q. a illos Deus non nouit, idest, non approbat, nec sibi placent. Opera enim iustorū non solum dicuntur bona, sed & digna meri˙ò, quia Deus approbat illa, sed malorum opera nō approbat, quia illa sunt mala. Et hinc omnibus operibus sine charitate vel Dei amore factis, non præmium, sed pena debetur 1. q. 1. Marchiō.

Marginal notes (right): Scire Dei Nescere Dei. — Pri. Ethic. — 3. Reg — Mat. — Greg. mor. — Matt. — Exemplum.

PSAL.

PSAL. II.

8 Qvare fremuerunt gentes: & populi meditati sunt inania.

ISTE est primus Psal. habens titulum, cuius titulus s̄m magistrum talis est. *Psal. Dauid.* Vnde notandum ꝙ iste tractatus ideo pars dr̄: eo ꝙ nō solum vocem hic contentam Dauid decātabat dn̄o, sed ēt psalterium decē cordarum tangendo, à quo psalterio iste tractatus, & sequentes psalmi notantur. Ac ēt adde notandum mysticè, ꝙ sicut Dauid laudabat Deum Psal. canendo, & psalterium decem chordarum manu tangendo: sic & nos laudare debemus Deum nō solum voce, sed magis obseruatione decē præceptorum legis, quæ signantur per tactum manu decem chordarum. Quæ duo tangens infra Psal. d. Iubilate Deo omnis terra: quo. s. ad vocem: Psal. dicite nomini eius quo ad operationem. Est ergo titulus iste *Psal. Dauid.* Hic Dauid est datiui casus, vt sit sensus. Psal. Dauid. i. attribuitur ipsi Dauid. Dauid. n. interpretur manu fortis, & desiderabilis aspectu, & significat Christum qui verè est manu fortis debellando aereas ptātes, & desiderabilis aspectu, in quē s. angeli desiderant prospicere. Sic ergo est sensus Ps. Dauid. i. ipsi Christo. i. Psal. scilicet iste tractatus qui Psal. dicitur: quia ad bene operandum mouet: attribuitur Dauid, idest, ipsi Christo qui hic agit de se rege d. *Ego autē constitutus sum rex ab eo,* &c. Vel s̄m alios hic ly. Dauid est casus genitiuus, vt sit sensus, Psal. Dauid. idest ipsius Dauid, quia istum psalmum Dauid fecit, ut habetur expresse Act. 4. Et hoc de tīt. *Quare fremuerunt*. Iste Psal. exponitur dupliciter etiam literaliter. s. de ipso Dauid, & de Christo. Primo ponam expositionē primam. Secundò secūdam. Ad euidentiam primæ partis, sciendum, ꝙ Dauid, Christus dicebatur qm̄ Christus græcè, latinè vnctus dr̄, Dauid autem tribus vicibus in regem fuerat vnctus. s. primò secretè in domo patris à Samuele, ut habet̄ 1. Reg. 16. Secundò in Ebron à viris Iuda solum super tribum

Psalterium.

Psal. 99

Interpretatio. Dauid.

Nota quo Dauid fuerit vnctus tribus vicibus in regem.

A Iuda. Tertiò fuit vnctus in Ebron supra totum Israel, vt habetur. 2. Reg. 5. propter quas vnctiones ipse merito Christus. i. vnctus dicebatur. Secundò notandū ꝙ in scriptura populus in hoc differt à gentibus, quia gentes dn̄r ipsi gentiles, & idolatræ. populus dicebatur gens Iudæorum verum Deum colens. Sic. n. d. Psal. 115. Laudate dn̄m oēs gentes collaudate. e. o. p. Quod exposuit Mag. d. oēs gentes. i. gentiles. omnes populi Iudæi, &c. Sic ēt gentilibus ad fidē conuersis dicebat Petrus 1. Pet 2. q̄ aliqn̄ non

B populu, snunc aūt populus Dei. Hoc præmisso notandum est ꝙ post mortē Saulis, qn̄ Dauid super totum Israel vnctus fuit in regem, hoc audientes Philistæi, scientes Dauid esse virum bellicosum, conuenerunt in vnū quærentes occidere Dauid, vt habet̄ 2. Reg. 5. Fuerant. n. tpe Saulis aliqn̄ subiugati populo Dei. Ideo ad seruitutē redire timentes, q. d. adinuicē. Venite pugnemus viriliter cōtra Dauid vt ipsi Hebræi nobis seruiant & non nos ipsis. Sed Dauid confidens in dn̄o oīum illorum habuit victoriam: Itē

C notandū, ꝙ nō solum gentiles Philistęi, sed ēt multi de Israel. i. de populo Dei à principio restiterunt ipsi Dauid, ne regnaret super eos, sequētes filiū Saulis, q tn̄ intētione sua frustrati fuerunt, vt apparet. 2. Re 2. Et sup istas historias iste Ps. fundat̄ & diuidit̄ in tres partes, quia primò ponit inimicorū Dauid malignatio. Scdò ipsius Dauid in dn̄o cōfortatio. ibi, *Qui habitat in cœlis.* Tertiò ex hoc oīum regentium informatio. ibi. *Et nūc reges intelligite.* Primò ponit̄ inimicorum Dauid malignatio d. *Quare fremuerunt gentes.* i.

D Philistæi gētiles cōtra Dauid. s. quæren tes eum occidere? Et dicit *fremuerunt*, quia sine ratione vt bestiæ mouebantur contra Dauid. fremere enim est ferarum, & non solum gentes imò etiam & multi populi Israel contra Dauid meditati sunt inania i. vana & vacua contra Dauid, ne. s. regnaret sup eos. s. vndecim tribus sequentes filium Saul. Sequitur. *Astiterunt reges terræ,* i. non solum minores, & plebei gētilium fremuerunt contra Dauid: sed ēt magnates. s. reges principes Philistinorum, Terra. n. Philistinorum

Nota differentiā inter populū & gentes.

2. Reg. 5

2. Reg. 2

Fremere

Philistinum.

norũ habebat quinq; reges ẽm q̃nque ipſius prouincias,quorum regũ quilibet multos principes ſub ſe continebat. Qui oẽs cõuenerunt cõtra Dauid,ut imperiũ perderẽt.2. Reg. 5. Et hoc eſt qđ dicit. *Aſtiterũt reges terræ: & principes cõuenerũt aduerſus Deũ*.ſ.aduerſus Deum,quia diuinæ ordinationi, qua Dauid regem ordinauerat,aduerſari conabant̃,& aduerſus Chriſtũ eius.i.aduerſus Dauid quierat Chriſtus dñi.i. uenctus Dei uoluntate.Et iſti ſic cõueniendo,q̃d cõtra populum Dei dicebãt? ſequitur. *Dirũpamus uincula eorũ*, &c. Verba erãt Philiſtinorum,ſe adinuicẽ cõfortantium ad bellandũ cõtra Dauid,& regnũ eius ne inualeſceret, & ſic ſibi ſubijceret Philiſtæos. Hoc.n.modo loquebant̃ Philiſtæi. Confortamini,& eſtote viri Philiſtæi, ne ſeruiatis Hebræis, ſicut illi ſeruierũt vobis:
1. Reg. 4 confortamini,& bellate. Et conſimiliter loquebant̃ in propoſito. d. *Dirumpamus uincula eorũ*, &c. Sequit̃ ſecunda pars in qua Dauid confortatur,& ſperat in dño: *Qui habitat*,&c. Et diuidit̃ in tres partes.Primò n. Dauid ponit ſuam in Deo, confidentiã:ſecundò à Deo,ſibi datã excellentiã.ibi.*Ego aũt*. Tertiò de inimicis habitã uictoriã ibi. *Poſtula à me*. Primò ergo Dauid cõfidẽs in Deo,ꝙ inimici nõ præualebũt aduerſus eũ dicit.*Qui habitat in cœlis irridebit eos*,&c.Qđ, & factũ fuit,quia virtute diuina, oẽs per Dauid debellati fuerunt,& ſic deriſi.ut habet̃.2 Reg.5. Secundò ponit ſibi à Deo datam dignitatẽ.d.*Ego aũt conſtitutus ſum*, &c. q.d.quid illos timere debeo, q̃a dñs me regẽ conſtituit, cuius uoluntati nullus contradicere põt? *Super Siõ montẽ*, &c.
Nota. Qđ ideo dicit, quia Hieruſalẽ erat metropolis in regno Iſrael, & in mõte Sion erat fortaliciũ illius ciuitatis,& habitatio regalis. *Prædicãs præceptum eius*. Et hoc reſpicit verſic.ſeq.q. d. Dñs ideo me fecit regẽ ut enarrẽ alijs præceptum eius .ſ.illud ꝙ mihi præcepit,& quid ſit illud ſubdit. d. Dñs *dixit ad me*. ſ. per reuelationẽ. *Filius meus es tu*.ſ. per ſingularem dilectionẽ.*Ego hodie genui te*.i. regem te cõſtitui: ſicut modo quando aliquis in epiſcopum conſtituitur dr̃ creari, uel de nouo generari. Tertiò ponit datam ſibi

E uictoriam.d.Poſtula,&c. Verba ſunt dñi dicentis ipſi Dauid.Poſtula,&c. q. d. q̃n eris pugnaturus cõtra gentiles tũc poſtulabis à me adiutoriũ,& ego dabo tibi victoriam,quia dabo tibi gẽtes hęreditatẽ tuam, quia eos ſuperando hæreditabis ipſorum ſpolia.*Et poſſeſſionẽ tuã terminos terræ*.ſ.ipſorũ terras ſic,ꝙ erũt ſub iuriſdictione tua. *Reges eos in virga ferrea*.i. gladio ferreo ſubijcies eos tibi, & *tãquã vas figuli cõfringes eos*. Tertiò principaliter ex hoc ponit oĩum regentiũ informatiõ.d. *Et nunc reges intelligite & erudimini*.ut.ſ.meo exemplo nõ confidatis in
F uobis,ſed in Deo. Et hoc *aprehendite diſciplinam ne pereatis de via iuſta*.via iuſta eſt ſpẽ in dño, nõ in uiribus ꝓprijs ponere, quia furor dñi ſuper confidentes in ſeipſis;ſed beati,& victores erũt oẽs qui ſperant in eo.Hęc eſt expoſitio literalis ẽm aliquos quæ ſatis apparet in ſuperficie: ſed apparet, ꝙ iſte pſal.licet à Dauid fuerit factus, tñ nullo modo literaliter de ipſo põt intelligi,ſed de Chriſto intelligi dẽt, qđ declaro.Vbi aduertendum,ꝙ uolens ꝓbare aliquid contra hæreticos de fide
G per ſacrã ſcripturã,oportet, ꝙ illam adducat quo ad ſenſum literalẽ.ſenſus.n. moralis,& myſticus bene manu ducit fideles,ſed non conuinceret infideles. Sicut ſi modo per hoc ꝙ dr̃,*quare fremuerũt gẽtes*, &c.vellem deducere qualiter infideles,& populi.i. ſchiſmatici inſurrexerunt inaniter cõtra Chriſtũ dñi.i. cõtra apoſtolicũ Romanum, eſſet aliqualis perſuaſio fidelibus,ſed infideli, & ſchiſmatico nullã ꝓbationem faceret. Modo ad propoſitum apoſtolus Paulus volens efficaciter oſtendere & infidelib. & ſchiſ
H maticis, ꝙ Chriſtus erat maior angelis, adducit iſtũ pſal. dictũ de Chriſto.d. cui .n.angelorũ aliquãdo dixit. Tu es filius meus,&c.Similiter, & apoſtolus Petrus cõtra Iudæos nomẽ Chriſti ꝓſequẽtes, adducit iſtũ pſal. ad literã de Chriſto dictũ. Domine qui ſpiritu ſancto per os patris noſtri Dauid pueri tui dixiſti. Quare fremuerunt gentes,&c.Cõuenerũt.n.nũc in ciuitate iſta aduerſus sãctũ puerũ tuum Ieſum Herodes,& Pontius Pilatus cum gentibus,& populis,&c.igitur ad literam iſte pſalm. de Chriſto eſt dictus

Nota quomodo pſalmus iſte exponitur de Chriſto.

Contra Hæreticos probatio.

Act. 4

Mat.

Mat.
Ioan.

dictus

dictus non de Dauid, & ad confirmatio-
nem huius dicit ille Rabi Salomon ma-
gnus doctor Hebræorũ in principio glos
sæ huius ps. Antiqui doctores Hebræo-
rum exposuerunt hunc psalmum de re-
ge Messia, per quẽ. s. Christus intelligit,
sed pp responsionem ad hæreticos expo
nitur de Dauid. Ex quo habemus, ꝙ do
ctores antiqui Hebræorum qui legis in-
tellectum nouerant, istum ps. de Christo
exposuerunt ad literã. Sed quia dum fi-
deles, quos ipsi hæretici appellant, hunc
ps. contra ipsos adducerent de Christo
dictum ẽt ẽm eorum doctores antiquos, B
non ualentes fidelibus respondere nega-
uerunt hunc psal. de Christo dictum, sed
de ipso Dauid vt dictum est. Ad hoc ẽt
est expresse magister in glo. istum ps. non
de Dauid, sed de Christo ad literam ex-
ponens ut apparebit. Sic ergo exponen-
do istũ ps. de Christo. *Quare fremuerunt.*
Nota diuisionem accipiendo pro Christo. Iste ps. in tres partes diuiditur, qa primò
ponitur regni Christi institutio: secundo
instituti dilatatio, ibi. *Postula à me*: tertio
dilatati veneratio, ibi, *Et nunc reges*: circa
primum ponitur persecutorum Christi
malitiosa persecutio, secundò malitiosæ
persecutionis rigorosa depositio: ibi. *Di-
rumpamus*. tertiò Christi regis gloriosa
sublimatio: ibi, *Ego aũt constitutus*. Prima
in duas: quia primò ponitur persecutio
minorum, secundò maiorum: ibi, *Astite-
runt*. Quantum ergo ad persecutionẽ mi
norum. d. *Quare fremuerunt gentes*, &c. s.
contra Christum. Et sunt verba Dauid.
per gentes, vt dictum est gentiles intelli
ge, & per populos ipsos Iudæos. Gentes
ergo contra Christum fremuerunt, qñ
Romani milites gentiles contra Christũ
sine ratione insurrexerunt. Fremere. n. fe
Fremere rarum est. Nonne fremuerunt gentes cõ
tra Christum, qñ milites præsidis susci-
pientes Iesum in ꝑtorio congregarũt ad
eum vniuersam cohortem, &c. Et genu-
Mat. 27 flexo ante eũ illudebant. d. Aue rex Iu-
dæorũ, &c. *Et populi meditati sunt inania*
.i. Iudæi. Vt puta qñ abeuntes consiliũ fe
cerunt, vt caperent Iesum in sermone.
Et qñ cogitabant Christi nomen delere.
d. Nos legem habemus, & ẽm legem de-
Mat. 22 bet mori. Et ver- isti meditati sunt ina-
Ioan. 19. nia: quia inane dr̃ qđ fine caret intento.

A Per mortem aũt Christi non est deletũ
nomẽ Christi, imò amplius dilatatũ: qa
ante, solũ in Iudæa notus erat: post mor
tem verò p totum orbem Vñ post mor-
tem, & resurrectionem dixit. Data est mi
hi oĩs ptãs &c. Quæ oĩa considerans Da *Mat. vl.*
uid dicit. *Quare* &c. Vbi nota ꝙ quare
in sacra scriptura multipliciter tenetur *Quare.*
.s. Interrogatiuè. Quare persequimini *Ioan. 19*
me sicut Dei, &c. Admiratiuè. Quare via *Iere. 22.*
impiorũ prosperat, &c. Increpatiuè. Pec- *Psal. 49.*
catori aũt dixit Deus, quare tu enar-
ras &c. Et istis tribus modis hic põt ex-
B poni. Primò interrogatiuè, vt Dauid a
Deo petat sibi reuelari cãm tantę perse
cutionis gentiliũ, & Iudæorũ in Christi
passione. Et ad hoc rñdetur, ꝙ cã fuit ip
sorum inuidia. Sciebat n. ꝙ per inuidiam
tradidissent eũ. Secundò admiratiuè, ut *Mat. 27*
Dauid peæuidens, quãta beneficia factu
rus erat Christus gentibus, & populis, de
quo Act. 10. ꝗ pertransiuit benefacien- *Act. 10.*
do, & sanando oẽs &c. admiratus de tãta
crudelitate. d. *Quare fremuerunt* &c. Et
ad hoc rñdet, ꝙ causa fuit eorũ malitia:
Christo dicẽte, Odio habuerunt me gra *Luc. 15*
C tis. Tertio mõ increpatiuè, vt. s. Dauid il-
los increpãdo dicat. *Quare* &c. q. d. quæ
vtilitas vobis fuit Christum persequen-
do q. d. nulla, quia totum oppositũ illius
ꝙ quærebatis ex hoc vobis euenerit? Vñ
Christo loquitur Deus. Bellabunt aduer *Iere. 15.*
sum te, & non præualebunt: quia ego te
cum sum, vt saluẽ te, dicit dominus, &c.

*Astiterunt reges terræ, & principes con-
uenerunt in vnum aduersus dominum,
& aduersus Christum eius.*

D HIc consequenter ponit persecutio
nem maiorum. d. *Astiterunt*. s.
non solum minores, sed etiam maiores,
contra Christum, scilicet, *reges terræ*, &c. *Rex Christus.*
vbi nota quòd hoc tripliciter exponitur.
Primò quia cum non legatur aliquẽ re-
gem Christum in passione fuisse perse-
cutũ nisi Herodem: & ibi accipitur plu-
rale pro singulari. Secundò, dicitur, quòd
licet Pilatus non nominetur nomine re-
gis, erat tamen de facto rex, quòd patet,
quia sub se habebat regulos, vt Io. Erat
quidam regulus, cuius filius infirmaba- *Ioan. 4.*
tur, &c. ipse autem Pilatus immediate

erat

erat ſub Imperatore: modo inter regulum, & imperatorẽ non eſt dignitas media niſi regalis. Sed ideo non vocabatur rex, q̃a Iudæi ſcientes regem Meſſiã ex eis egreſſurum, in metropolitana ipſorũ ciuitate, alium regẽ ſuſtinere non poterant. Tertio dr̃, ꝙ duo reges Chr̃um ad mortem ſunt perſecuti.ſ. Herodes ſenior tp̃e natiuitatis qui innocentes occidit, & iunior eius filius qui tp̃e Chriſti paſſionis ipſum veſte alba indutum illuſit, & ſpreuit. Et ſic de iſtis duobus regibus dicit. *Aſtiterunt reges terræ.* Et hoc quo ad laicos. Quantum verò ad clericos dicit. Et principes conuenerunt in vnum, &c. Quãuis.n. contra Ieſum multotiens fuiſſent cõgregati, tñ maximè tp̃e paſſionis ad tractandũ de Chriſti morte conuenerunt, vt Matth.26. Tunc congregati ſunt principes ſacerdotũ in atrium principis ſacerdotũ, qui dicebat̃ Cayphas vt Ieſũ dolo tenerent. Et prædicens pſ. grauitatẽ peccati iſtorũ notanter dicit. *Et principes conuenerunt,* &c. Vbi apparet ꝙ iſtorum peccatum aggrauatur ex multis: Primò ex cupiditate: cum dicit. *Et principes,* licet .n. ſ̃m legem unus ſolus princi pes ſacerdotũ eſſe deberet, tñ p̃p auaritiam plures ſunt facti, qui ſacerdotij principatum emẽtes, alternatis annis ſibi ſuccedebant, vñ Chryſoſt. Multi erant tunc principes ſacerdotum, Lex verò unũ ſolum eſſe volebat, ſed cũ Iudaici populi ritus inciperet diſſolui, multi erant principes ſacerdotũ annuatim creati: Moyſes aũt vnũ principẽ eſſe iuſſit, & eo mortuo alterũ fieri, ſed iſti auaritia corrupti, principatũ emebant, &c. Secundò ex dignitate. Dignitas.n. peccantis peccatum aggrauat: ſicut & meritum merentis, cuius rõ eſt: quia talis peccans eſt Deo magis ingratus, & ſubditorum corda magis mouet ad malum. Hanc igit̃ circunſtatiã dignitatis tangens pſ. dicit. *Et principes.* Sic .n egreſſa eſt iniquitas à principib. q̃ videbant̃ regere populum. Tertiò ex conſpiratione, q̃a in unum contra Chriſtum conſpirauerunt. Conſpiratio tm̃ peccatũ aggrauat, ꝙ omnes conſpiratores reddit infames, & excommunicatos. Et hoc notans pſalm. dicit, ꝙ *conuenerunt in vnum.* Quartò ex præſumptione, quia aduerſus

Peccatũ Circunſtantia. Cupiditas.

Chryſo. ſup̃ Matthæum.

Dignitas 11.q.3. præcipuè & 15.q.1. nulli. Dan.1. Conſpiratio.

1.q.1. cõſpirationem. Præſumptio.

E dñm, &c. Quamuis.n. omne peccatũ ſit contra Deum: tñ aliqua peccata principalius reſpiciunt offenſam creaturę, quã creatoris, vt gula, luxuria, auaritia, & ex conſequenti offenſam Dei: ſed ſuperbia principalius Dei offenſam reſpicit: qua homo Deo ſubijci renuit. Et hoc notans dicit. *Aduerſus dñm,* &c. i. aduerſus patrẽ & filium, qui.n. contradicit filio, & patri contra dicit. patrem notat per dñm, & filium per Chriſtum eius. Vbi notandum, ꝙ q̃ncunq; ſcriptura loquitur de Chriſto abſolutè, intelligitur de Chriſto in

F lege, & prophetis promiſſo, niſi in litera pręcedente vel ſequente manifeſtè appareat, ꝙ de alio loquatur Chriſto, quia filius virginis antonomaticè Chriſtus eſt dictus. Sicut cum Dauid dixit adoleſcenti. 2. Reg. 1. Quare non timuiſti mittere manum in Chriſtum dñi? per literam præcedentem apparet, ꝙ loquebatur de Saule, ſic & Eſa. 45. Chriſto meo Cyro, &c. quia hic non ponitur aliquid determinans ly Chriſtum, ideo intelligitur de Chriſto filio Dei, & ſic notat grauitatem peccati ex eorum præ

G ſumptione, quia aduerſus dñm &c. vnde glo. ait. O ſtulta præſumptio, principes terræ contra regem cœli conuenerunt. Et ne iſta expoſitio appareat non literalis, ſed myſtica, iſtum textum ad literam exponit Petrus de Chriſto. d. vt tactum eſt, Dñe, quia ſpiritu ſancto per os patris noſtri Dauid dixiſti. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania. Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduerſus dominũ, & aduerſus Chriſtum eius. Conuenerunt.n. nunc in ciuitate iſta ad

H uerſus puerum tuũ ſanctum Ieſum, quẽ vnxiſti, Herodes, & Pilatus cum gentib. & populis Iſrael facere, quæ manus tua, & cõſilium tuum decreuerunt fieri, &c.

Chriſtus ſemper intelligit in lege & ... miſſus niſi p̃ Chriſtũ aliud exprimatur.

Act.4.

10 *Dirumpamus vincula eorum: & proijciamus à nobis iugum ipſorum.*

POnitur hic prædictæ conſpirationis, & perſecutionis depoſitio, ac punitio. Et diuiditur in tres partes, quia ponitur primò conſpirationis ipſorum deteſtatio. ſecundo intentionis ipſorum fruſtratio. ibi. *Qui habitat* tertio iniqui-

3.q.4. noli ... Dirumpere.

tatis

tatis ipsorum punitio,ibi *Tunc loquetur.* A Primò ergo ponitur conspirationis dete*Vinculū.*statio: ij.n.vinculis iniquitatis se ligauerunt ad inuicem contra Christum conspirando,vt iugo suę seruitutis alios subijcerent. Sed nos eis consentire non debemus, ideo *dirumpamus vincula eorum.* i.conspirationē eis non consentiendo, *& proijciamus à nobis iugum ipsorum eis non obediēdo.* Et ista possunt esse verba Christi ſm gl.q.d.ipsi contra me sic sunt ligati,sed vos ò mei,non consentiatis in mortem meam,sed magis *dirumpamus vincula eorum,* i.conspirationes,vel vinculum, idest, blandicias,& minas ipsorum non timeamus,*& proijciamus à nobis iugum ipsorum,*ne.s. eorum uoluntati seruiamus. Vel etiam possunt esse verba ipsius prophetæ in eodem sensu. Verisimilius autem videntur verba ipsorum principum sacerdotum, qui videbant Christū cum suis discipulis vnicum:& turbæ magnum ad ipsum concursum:ipsum reprehendētem ipsorum vitia, propter ꝙ timebant locum,& gentem perdere, propter ꝙ d. Si dimittimus eum sic: ecce totus mundus post eum abit: & sic perdemus nostrum locum,& gentem. Et ideo anteꝗ inualescant,*Dirumpamus vincula eorum.* s.anteꝗ fortificentur contra nos,*& proijciamus à nobis iugum.*s. iugum humilitatis, ꝙ Christus prædicabat: ꝙ Christus *Matt.* 11 oībus imponebat. d. Tollite iugum meū super vos,&c.Secundò ponitur intentionis ipsorum frustratio.Intentio.n. ipsorū erat per conspirationem, ꝗ contra Christum fecerant Christi nomen delere, & *Psal.* 82 eius annihilare doctrinam dicentes. Venite disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Israel vltra. Sed hoc D facere non potuerunt, quinimo per passionem Christi,& mortem eius, nomen, *Ioan.* 12 & fides maximè creuit, ipso dicente. Si exaltatus fuero à terra,omnia traham ad me ipsum, & hoc ideo, quia Deus spreuit eos. Et hoc est,quod dicitur.

11 *Qui habitat in cœlis,irridebit eos; & dominus subsannabit eos.*

Deus. *Cœlum.* Cœlum.n.dicuntur angeli,& animę sanctæ quarum conuersatio in cęlis est,in quibus habitat Deus. Quamuis .n. Deus sit in oī re per præsentiam,potentiam,& essentiā, quia immensus est, non tamen in oī re habitat, sed solum in aīabus,& angelis sanctis, in quibus habitat per gratiam, vt dicit magister, vnde Psal. 21. Tu autem in sancto habitas. Hic ergo *Deus irridebit eos.* Irridere.n. dicit, quasi de contrario ridere,ab in,& ridere, & sic irrisio fit bucca, subsannatio verò fit rugato naso,atq; contracto. Et sic isti irrisi fuerunt à Deo, quādo totum oppositum eius ꝙ intendebant effecit. Vtputa credebant per mortem crucis,Christi B fidem, & nomen delere, & per hoc fuit magnificata. Credebant,positis custodibus, Christi corpus in sepulchro tenere. Et per hoc eius resurrectio amplius fuit demōstrata. Et nota ꝙ tales actus,s.irridere, & subsannare Deo attribuunt, qui tñ corpus non hēt, nō quia actus istos in se hēat,sed quia facit illud,per quod illi sunt digni irrideri à nobis,& subsannari.

Habitatio, *Mag. li.* 1.*d.* 27 *Irridere*

Tunc loquetur ad eos in ira sua:& in furore suo conturbabit eos. 12

C Ponitur hic iniquitatis ipsorum punitio. Vbi notandum,ꝙ propriè ira, vel furor nō cadit in Deo,quia tales sunt passiones motum animi contra aliquem, significantes,qui in Deo esse non potest, qui semper est trāquillus,propter quod dicitur, Tu autē,domine, virtutum cum tranquillitate iudicas.Cum tranquillitate autem non stat ira,vel furor.Sed dicitur iratus,vel furibundus,quia ad similitudinem irati, vel furibundi quandoque videtur punire malos. Et notandum,ꝙ differt isto modo loquendo in Deo ira à furore,quia tunc dicitur iratus, quando punit vt emendet, quia irascitur contra nos Deus, vt nos conuertat non vt perdat,ut dicitur de pœn.d.1. Et hoc est,ꝙ dicitur Deut.32. Cum iratus fueris misericordiæ recordaberis. Furit, autem quando punit vt damnet. Et sic ira Dei est in præsenti, sed furor in die iudicij erit, unde Iob 5. Nunc enim non infert furorem suum,neq; vlciscitur scelus valdè. Et sic Deus illis loquitur in ira, quos punit vt conuertat. In furore verò suo illos turbat,quos damnat.Et istum sensum ponit gl.d,*Tūc loquitur,ad eos,*s.per

De pę.d. 1.*c.nunquid.* *Furor.* *Vide de hoc vltra Ps.6 vers.54. vbi videtur dicere cōtrarium.* *De pę.d.* 1. *sed econtrario.*

pro-

prophetas, per apostolos, & per sacram scripturam. Et hoc *in ira sua*.s. comminã do pœnam, vt conuertantur. Sed in futuro *turbabit eos in furore suo*, æternaliter damnandos. Vel per ista verba notatur punitio Iudæorũ pro morte Christi per Titum, & Vespasianũ facta, quæ magnæ iræ, & furoris indicium fuit, de qua dr̃. Quia videns Iesus ciuitatem, fleuit &c.

13 *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.*

15.q. 2. visit.

POnit hic Christi regis gloriosa sublimatio. Et duo facit, quia primò Christus ostendit suã regiam dignitatẽ, secundò suam æternam generationem, ibi. *Dominus dixit ad me*. Quãtum ad primum dicit. *Ego autem*, &c. q.d. illi persequentes turbabuntur, sed ego ex eorum persecutione exaltabor. Qm̃ ex humilitate, q̃ Christus in passione, & persecutione habuit, regiam dignitatem assumpsit, iuxta verbum apostoli. d. Humiliauit semetipsum, &c. propter ꝙ Deus donauit illi nomen, &c. Et aduerte, ꝙ q̃uis Christus oĩum rex, & dñs esset, quia rex regum, &c. Tamen regiam suam potestatem primò ostẽdit in ecclesia ex Iudęis, q̃ ex gentibus, quæ per montem Sion intelligitur ẜm gl. Quia ecclesia Iudæorum prius recepit radios fidei, vt mõtes prius suscipiunt radios solis. Vnde & Iudæis primò prædicauit. d. Non sum missus nisi ad oues &c. tanq̃ primis subditis eius. Et hoc est ꝙ dicit. *Ego autem constitutus sum, &c. Prædicans præceptum eius.* Sed cum plura præcepta Dei prædicauerit Christus in templo, quod erat in mõte Sion: quare in singulari dicit præceptum, & non præcepta? Ratio, quia omnia præcepta vnum sunt in radice, & in illo præcepto fundãtur, ꝙ Christus prædicabat. d. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis &c.

Apoc. 1. Rex. Christus

Ioan. 11

14 *Dominus dixit ad me, filius meus es tu: ego hodie genui te.*

HIc agit de æterna Christi generatione, hoc.n. est verbum Christi declarans suam æternam generationẽ à E patre. Cum ei à patre dicitur. *Ego hodie genui te*.i. æternaliter. In æternitate.n. nihil transit in præteritum, nec in futurum expectatur. Et ideo æterna verbi generatio conuenienter exprimitur per p̃sens tempus, cum dicitur *hodie*, generatio autem Dauid iam transierat in præteritũ, & similiter sua promotio ad regnum. Et ideo hoc verbum non potest intelligi de Dauid, maximè cum Apostolus dicat. Cui.n. angelorum dixit aliquando: filius meus es tu? Volens probare Christũ maiorem angelis, ergo multominus ipsi Da-F uid. Adhoc autem intelligendum, sciendum est, quomodo pater dicendo æternaliter suum generat verbum. Vbi sciendum est ꝙ dicere Dei idem est, ꝙ filium generare, &c. Et nota ꝙ dicere Dei accipitur multipliciter. s. quandoque est, Dicere dispositionis. Dixit dominus domino, &c. Donec ponam, &c.

Hodie.

Dei. Dicere. Ps. 10

Dicere operationis. Dixit dñs fiat lux, & facta est lux: ipse dixit, & facta sunt.

Gen. 1 Ps. 1

Dicere imperationis. Locutus est dñs ad Moysen. d non habebis Deos alienos.

Exo.

Dicere promissionis. Ego dico tibi, G quia tu es Petrus &c. & tibi dabo claues.

Mat.

Dicere eruditionis. Aperiens os suum docebat eos dicens, &c.

Matt.

Dicere generationis vt habet. *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, &c.*

Luc. 2. Virga fe rea.

Postula à me, & dabo tibi gentes: hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. 15

HIc pònitur regni dilatatio, & primò ponitur regni Christi dilatatio, secundò potestatis Christi explica-H tio, ibi. *Reges eos*, &c. Prius.n. Deus solũ Iudæos habuit sibi per fidem subiectos, quãdo solum notus erat in Iudæa Deus, sic & Christus primos sibi per fidẽ subditos ex Iudæis habuit, ut Aposto. Sed consequenter etiã gentes habuit, quando per apostolos per vniuersum orbem Christi fides prædicata fuit, quia tunc gentes Christi fidem susceperunt. Sed quæ fuit causa subiectionis gentiũ Christo, nisi oratio Christi, qui pro gentibus saluandis patrem exorauit, dicens Pater non pro eis rogo tantum, sed & pro

Gent

Ioan.

De pen. dist. 7. n. fo desp. ndus.

pro eis, qui credituri sunt per verbum A eorum in me. Et isti fuerunt gentiles, qui per verbum Apostolorum Christi fidem susceperunt. Et ideo sicut soli Iudæi prius filij Dei erant, & hæredes: sic post virtutem orationis Christi, gentes cõuersæ ad fidem, ad hæreditatẽ Christi peruenerunt. Et hoc est, ꝙ pater filio incarnato dicit. *Postula à me, & dabo tibi*, &c. Et quia istas gentes nõn solũ de vna plaga mundi cõuertit ad fidem, sed etiam de omnibus partib. ideo subdit. *Et possessionem tuam terminos terræ.* Et ex istis patet apertè, ꝙ iste Psal. ad literam B non debet intelligi de Dauid, sed solum de Christo, quia regnum Dauid non se extendit ad omnes terminos terræ, sed satis strictum fuit.

16 *Reges eos in virga ferrea: & tanquam vas figuli confringes eos.*

HIc ponitur explicatio Christi potestatis. Vbi notandum, ꝙ Christi potestas se extẽdit ad duo maximè. s. ad præmiationem bonorum, & ad punitionem malorum: iuxta illud. Positus est hic in ruinam, & in resurrectionem mul C torum. Quantum ergo ad bonos dicit. *Reges eos in virga ferrea*. Per virgam ferream virtutẽ iustitię intellige, quia sicut virga ferrea stabilis in sua rectitudine permanet: sic & iustitia obliquari nescit. Ad iustitiam autem pertinet bonis dare præmium, & supplicium malis. Et quamuis in vtroque simul concurrat Dei misericordia plus relucet in præmiatione bonorum quam iustitia: & sic iustitia plus relucet in punitione malorum quam misericordia, ideo singularẽ mentionem facit de malorum punitio- D nē facta per iustitiã Dei. d. *Et tanquam vas figuli confringes eos*. s. malos. Et aduerte ꝙ congruè mali per Dei iustitiam puniti ęternaliter, tanquam vas figuli cõfringi dicuntur. Quia sicut vas figuli fractum amplius reparari nõ potest, vt vas auri, argenti, vel uitri: sic confringunt, vt amplius per pęnitentiam reparari nõ possint, quia tẽpus pęnitentiæ fructuosæ est solum in præsenti vita. Et nota ꝙ multipliciter virga reperitur in scripturã, qua multa significãtur, scilicet. Virga aurea, qua figuratur dilectionis charitas. Virga fumea, qua figuratur personalis vnitas. Virga lignea, qua figuratur corporalis castitas. Virga ferrea: qua figuratur iudicialis æquitas.

Luc. 2. Virga ferrea. Ioan. De peni. dist. 7. ne quis desperandus.

Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. 17

HIc ponitur regni Christi dilatati veneratio. Hortatur enim omnes reges, & dominos, vt Christum venerari debeant, & ipsum cognoscere regẽ supra se esse: cui ipsi subijci debent, quoniam ipse est rex regum, & dominus dominãtium. Et primò hortatur eos in generali: secundò in speciali, ibi. *Seruite domino*. Primò ergo omnes hortatur in generali: vt Christum venerentur, & ei subijciantur. d. *Et nunc, reges, intelligite*, scilicet supra vos regem Christum habere: *Et erudimini*. s. exemplo Christi facere iustitiam, *Qui iudicatis terram*. Sic enim dicitur, Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Secundò eos hortatur ad obedientiam, dicens.

16. q. 2. 2. 1. Sap. 1.

Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. 18

VBi nota, ꝙ differentia est inter timorem Dei, & mundi: quia timor Dei à peccato reprimit mentem, quia per timorem Dei declinat omnis homo à peccato. Sed timor mundi solum comprimit manum à malo, non mentem: ideo dicit Christus. Nolite timere eos, qui occidũt corpus, &c. Timor Dei, qa diligit, timet offensam: sed timor mundi timet pœnam: quia non diligit. Timor Dei spe æternorum mentem lętificat, quia timenti Deum benè erit in extremis, sed timor mundi pœnam inducit, ideo timor non est in charitate. Ad propositum volens Psal. omnes inducere ad timorem, & obedientiam Christi, dicit, *Seruite domino in timore*. Et ne quis credat, quod Deo sit seruiendum timore mundano, ideò adiungit, *Et exultate ei cum tremore*, quia timor Dei Israel ingerit exultationem de æternis, & timorem offensæ ne displiceat. Tertiò eos hortatur ad patientiam, dicens.

Timor. Matt. 10 Eccles. 1

Appre-

12 *Apprehendite disciplinam, nequando irascatur dominus, & pereatis de via iusta.* E

Per disciplinam enim aduersa, & flagella quibus Deus sibi dilectus corrigit, ne in æternum pereant, intelligũt.
Patiētia Noli negligere disciplinam Domini,
Prosperi neque fatigeris, dum a Deo argueris,
tas. quem enim diligit dominus, castigat. Fla
De pœn. gellat autem filium quem recipit, &c.
d.2.ar.5 Et huius ratio est: quia aduersa magis
Heb.52. conseruant hominem in statu gratiæ,
7.q. ad- quàm faciant prospera, propter quòd di
uersitas. cit canon, quod aduersitas bonorum non F est signum reprobationis ipsorum, sed magis virtutis. Et nota hic, quòd volens Deus suos electos in bono confirmare, ne pereant, flagellat eos, malos autem damnandos, prosperitatibus mundi abuti permittit: quod benè ostendit
Greg.31 Greg. Nunc etenim flagellatur iustus, &
mor. c.4 verbere disciplinæ corrigitur, quia ad æternæ hæreditatis patrimonium præparatur: in voluptatibus relaxatur iniustus, quia tanto ei temporalia bona suppetunt, quanto æterna denegantur. Iniustus ad æternam mortem currens effrænatus uoluptatibus vtitur. quia & vituli, qui mactandi sunt in liberis pascuis relinquuntur. Et contra, iustus à delectationis transitoriæ iucunditate restringitur: quia nimirum ad laboris vsum uitulus vitæ deputatus sub iugo retinetur. Negantur electis in hac vita terrena, quia & ægris, quibus spes viuendi est, nequaquam à medico cuncta, quæ appetunt, conceduntur. Dantur autem reprobis bona, quæ in hac vita appetunt: quia & desperatis ægris omnia, quæ desiderant, non negantur, &c. Ad propositum ergo quia aduersa signa sunt virtutis, & hominem magis in gratia conseruant quam prospera: ideo patienter immissa tolerari debent. Et hoc est quòd dicit, *Apprehendite disciplinam*, scilicet, patientes, *ne pereatis de via iusta*, idest, à statu gratiæ. Et consequenter ad hoc duas rationes addunt, scilicet, quòd disciplinam, & aduersa patienter ferre debemus, tum quia sunt breuia, tum quia vtilia. Breuitatem ponit dicens.

Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes, qui confidunt in eo. 20

Quia breue est omne, q̃ finẽ hẽt re spectu æternorũ vt ait Greg. vtili- Greg.
tatẽ aũt ponit, d. *Beati oẽs, q̃ confidunt in* 7.mor
eo, s. tempore quo patiuntur aduersa. Ad
uersa. n. iustis a Deo immissa, eis perpe- Greg.
tuam securitatem conferunt, ut ait Gregor. propter q̃ dicitur, Beatus vir, qui
corripitur a domino. Et hoc est, q̃d hic Iob 5.
dicit. *Cum exarserit in breui ira eius, &c.*

PSAL. III.

Domine quid multiplicati sunt, qui 21
tribulant me, multi insurgunt ad- De p.
uersum me. 2. sic

Istius Psal. titulus est, *Psalmus Dauid cum fugeret à facie Absalō filii sui* Ad intellectum huius tituli, ac ẽt Ps. oportet primò videre historiã supra q̃ iste Ps. fundatur, quæ historia hæc est, vt habetur 2. Re. 15. Absalon filius Da- Absa
G uid conspirat contra patrẽ suũ, sibi titulũ regni vendicans, vñ persecutus est patrẽ suũ, quærens illum occidere. Cui Dauid cessit exiens de ciuitate Hierusalẽ nudis pedibus intelligens hoc sibi cõtingere p p peccatum adulterij cõmissum cũ Bersabe, & homicidij de Vria perpetrati, sicut Nathan propheta sibi prędixerat. d. Nõ recedet gladius de domo tua: suscitabit. n. Deus semen tuũ contra te. Dum aũt Absalon persequeretẽ Dauid patrẽ suum, conuerso contra eũ exercitu Absalon terga vertit in fugam: atq; im-
H petu muli ductus est in ramosã quercũ, ramis eius circundantib. collũ eius, ibiq; capite intercepto pendens, a Ioab princi pe militiæ Dauid, interfectus est: quo mortuo, Dauid restitutus est in regnum & in pace regnauit. Huic historiæ alludit Psal. iste, de quo tñ principaliter non agit, sed de significato historiæ. s. de passione, & resurrectione Christi. Dauid Chr
enim Christus est, Absalon filius eius Iu Da
das est: quem cum alijs apostolis filium Iud
uocat, Iesus in Euangelio. d. Nõ possunt filij sponsi ieiunare quãdiu cum illis est spon-

ſponſus. A quo Iuda Chriſtus fugit, illo deſcedente cũ cæteris Apoſtolis, in mon tem Oliueti ſeceſſit. Vel potius ab eo fu git cum menté eius ſapientia Dei deſer uit, vt totus eſſet, & plenè diaboli, q̃ de-ſertio dr̃ fuga p̄ p̄ celeritatem. Vñ dñs ei dixit. Qđ facis, i. facere diſponis, citius fac, i. facies. Et ſicut Dauid pacem exhi-buit iniquo filio Abſalõ, qui p̄cepit po-pulo, dũ iret ad bellũ ſeruare puerũ Ab ſalon, eoq; mortuo, dixit. Quis det mihi vt moriar pro te, fili mi Abſalõ? Ita Chri ſtus Iudæ proditori, vt in conuiuio, & in oſculo, & in alijs, p̄p̄ qđ benè dr̃ Abſa-lon qđ patris pax interpretatur, abba .n. pater, ſalẽ pax dr̃. Inde Abſalon quaſi ab ba ſalem dr̃. Et ſicut Abſalon, ita & Iudas ſuſpenſus interijt, quo mortuo, Chriſtus regnauit in pace, quia in gloria reſurre-xit. Hoc ergo intelligens. Eſdras. ſ. in illo facto ſignificari myſterium Chriſti paſ-ſionis, & reſurrectionis de quib. agit Pſ. tituli verba poſuit de hiſtoria. Quod idẽ Dauid per Spiritumſanctum intelligens in primis ſerie verbis alluſit hiſtoriæ. Et tunc ſenſus tituli talis eſt. Pſal. Iſte attri-buitur Dauid, i. Chriſto qui loquit̃ hoc Pſ. dico agẽs de eo ꝙ figuratum eſt, *Cũ fugeret à facie Abſalon filij ſui*, i. de paſſio ne & reſurrectione Chriſti, quæ in illa hiſtoria figurata ſunt. Sunt. n. ſex Pſ. qui latè tractãt de paſſione, & reſurrectio-ne Chriſti. Primus, Dñe quid multiplica ti ſunt. Scd̃s Deus, Deus meus reſpice in me. Tertius, Iudica me Deus. Quartus, Exaudi Deus orõnem meam cum depre cor. Quintus, Saluum me fac Deus. Sex-tus, Deus laudem meam. Ex p̄dictis er go apparet, ꝙ duplex eſt ſenſus literalis iſtius Pſ. Primus hiſtorialis, ſecũdus aũt ſi gnificatus per hiſtoriam, ideo agendum eſt primò de primo, & ſecundo de ſecun do. Quãtum ad primum ſenſum diuide, & dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad intellectum principalem Pſal. qui eſt de Chriſti perſecutione, morte, & reſurre-ctione iſte diuiditur in tres partes, quia primò ponit multitudinẽ perſecutorum Chriſti, & malitiam, ſecundò perſecuti Chriſti reſpirationem, & victoriam, ibi. *Ego dormiui*. tertiò perſecutorum Chriſti exterminationem, & miſeriam, ibi. *Quo-*

A *niam tu percuſſiſti*, &c. Prima pars diuidit̃ in tres, quia ponitur primò inimicorum Chriſti rebellans contumacia, ſecundò patientis deuota confidentia, ibi: *Tu aũt dñe ſuſceptor meus es*. tertiò orationis Chriſti impetrata efficacia, ibi, *voce mea*. Quantum ad primum, Chriſtus videns perſecutorum ſuorum multitudinem, in vocem querelæ cãm ſuam patri expo-nit, dicens, *Dñe, quid multiplicati ſunt, qui tribulãt me?* &c. i. quare, quid feci, ꝙ tot mihi aduerſent̃? præuidebat. n. Chri ſtus ex omni genere hoĩum contra ſe in

B ſurgere, ut ipſum morti traderent, mul-taſq; tribulationes ſibi inferendas, & in omni ſui parte corporis flagella ſe rece-pturum. Et hanc vniuerſalitetem paſſio-nis per multiplicationem tribulantium exprimit. Vbi nota, ꝙ tribulantes Chri-ſtum in ſua paſſione verè multiplicaban tur, ſi cõſideres uniuerſalitatem ſuæ paſ ſionis, ex tribus, ſ. ex parte illorum, a qui bus tribulatus eſt, & ex parte rerum, in quibus tribulatus eſt, & ex parte mem-brorum, in quibus paſſus, & tribulatus eſt, verè a multis, ſcilicet, a gentibus, &

In paſſione Chriſti multi fuerũt perſecuti.

C Iudæis, à maſculis, & fœminis, vt puta ab ancillis accuſantibus Petrum: a princi-pibus, & miniſtris: à regibus, & ſubditis: à familiaribus, & notis. Vt patet de Iu-da ipſum prodente, & Petro negante: à ſtantibus & tranſeuntibus, quia ſtabant principes ſacerdotum conſtanter accu-ſantes eum, & prætereuntes blaſphema-bant eum, &c. Non ſolum aũt ſic mul-tiplicati ſunt tribulantes Chriſtum, ſed ẽt & tribulationes, quia in omnibus re-bus, in quibus quis põt tribulari, paſſus fuit Chriſtus. Nam paſſus eſt in amicis,

D & Apoſtolis eũ deſerentibus. Matth. 25. oẽs relicto eo, fugierunt. Paſſus eſt in ſuis parentibus, vt vidẽdo matris anguſtiam, quã gladius pertranſiuit doloris. Paſſus eſt in fama, quia baſphemabant eum. Paſ ſus eſt in honore gloriæ, quia irridebant eũ, dicentes. Aue, rex Iudeorũ. Et Hero-des ſpreuit eum cum exercitu ſuo, & de-derunt arundinem in manu eius. Paſſus eſt in rebus ſuis, quia omnibus ſuis veſti bus fuit ſpoliatus. Paſſus eſt in mente p̄ timorem mortis naturalem, d. Triſtis eſt aĩa mea vſq; ad mortẽ. Paſſus eſt in cor-

Mat. 25

pore per flagella, quia tunc apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit eum &c. vlterius considera membra sui corporis, in quibus fuit passus. Nam passus est in capite per coronam spineam, passus in manibus & pedibus per clauorum vulnera, quia foderunt manus meas, & pedes meos: passus est in facie per alapas, & sputa, passus est in collo per colaphos: In lingua per vinum myrrhatum felle mixtum, & acetum. Passus est in toto corpore, quia nudus pendebat in cruce, sic quod a planta pedis vsq; ad verticem non erat in eo sanitas. Vlterius et fuit passus per omnes corporis sensus. Per visum, quia velauerunt faciem eius. Per tactũ, quia flagellauerũt eum. Per auditum, quia multi blasphemantes dicebant in eum. Per gustum, quia felle & aceto potatus. Per odoratũ, quia crucifixus in loco Caluariæ, qui erat locus fœtoris propter corpora ibidem damnatorum. Quibus omnibus consideratis, non immeritò multiplicationem tribulantiũ ac tribulationum suæ passionis exprimit Christus. d. patri. *Dñe quid multiplicati sunt, qui tribulant me*, &c. q. d. secundum gl. vt quid isti taliter tribulant me. q. mirum est, quia nihil mali ab eis promerui. *Et multi insurgunt aduersum me.* Et hoc refertur ad falsos testes, de quibus Psal. Insurrexerunt in me testes iniqui, &c.

Psal. 26 Et istorum omnium persecutorum sine causa ostendit Christus multiplicationẽ. d. Multiplicati sunt super capillos capi-

Psal. 77 tis mei, qui oderunt me gratis, idest, sine causa. Et aggrauatur talis persecutio, quia intendebant per hoc ipsum ad desperationem inducere. Et hoc est, quod subditur.

22 *Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius.*

26. q. 1. agnouimus. SCilicet ille, qui Deum suum dicit, quia facit se filium Dei, non saluat eum de manibus nostris, unde Matth. 27 d. confidit in Deo, liberet eum nunc si

Mat. 27 vult. dixit .n. filius Dei sum. q. d. Deus non saluabit eum, quia peccator est dicente Psal. Longè a peccatoribus salus. Non enim aduertebant, quod Deus pater erat tunc cum Christo operans nostram

Abac. 3. salutem, Abac. 3. Egressus es in salutem populi tui cum Christo tuo.

E *Tu autem, domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* 23

POnitur hic Christi patientis deuota confidẽtia Illi. n. insultantes dicunt, *non est salus illi in Deo eius.* Sed ostendit eos dicere falsum, ostendens quod in Deo erat salus eius, & confidentia, quia Deus susceperat eum in suam protectionem. Vñ dicit, *Tu aũt dñe susceptor meus es.* Loquitur. n. hic Christus patri, vt homo, & orator. Loquitur patri, ut medico, uel ad uocato, aut iudici, nam medicus suscipit

F ægrum in suam curam, vt sanet, aduocatus reum, vt defendat, iudex, vt parcat. Sic à simili dicit Christus patri, *Tu aũt dñe susceptor meus es,* Quõ aũt Christus susceptus est a Deo, notandum, quod tunc Deus Christum suscepit, qñ verbum caro factum est, quia tunc persona verbi suscepit naturam humanam, non personã personam, non natura naturam, non natura personam, vt clarè deducit Magist. Et de ista susceptione loquitur Christus patri d. Psal. 62. Adhęsit anima mea post te me suscepit dextera tua, quid .n. per

G dexteram, qua operamur, nisi filius intelligitur, per quem omnia Deus operatur Io. 1. Quæ per ipsum facta sunt, dicit ergo Christus, Adhæsit anima mea post te .s. nõ deficiendo in tanta passione, sed voluntatem tuam adimplendo, ratio, quia me suscepit dextera tua .i. filius tuus. Ex qua susceptione anima Christi fuit impeccabilis, fuit gloriosa, fuit per gratiarũ plenitudinem super omnes exaltata. Et omnia ista hic notat Christus .d. *Tu aũt dñe susceptor meus es.* quia ad vnionem hypostaticam me suscepit dextera tua

H *gloria mea*, quia gloriosum me fecisti, *exaltans caput meum* .i. mentem meam super omnes alios per gratiam.

24 *Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.*

HIc ponitur orationis Christi efficacia. Vbi notandum, quod duplex est clamor. s. vocis corporalis, & sic Christus clamãs voce magna expirauit. Et clamor vocis cordis, & sic oĩs orãs deuotè, voce cordis clamat ad Deũ. Sic .n. Moyses tacens orando clamabat ad dominum.

Dixit

Exo.14. Oratio. Matt.6. Dixit dñs Moysi, quid clamas ad me de terra.cũ.n. Deus sit spiritus magis attẽdit ad clamorem spiritus. s. cordis quam corporis. Vnde Be. sup illo verbo Matt. Pater noster, &c. dicit vt corde clamandũ sibi in oratione nouerit homo inter primordia suæ orationis,ipsum quẽ orat patrẽ in cœlis esse protinus admonetur, quõo videlicet impetu quodã spiritus illic sibi inclamandum esse sibi meminerit orationẽ.Spiritus.n.est Deus,ideo in spiritu clamare oportet, quisquis ad eũ ꝑuenire desiderat. Isto cordis clamore clamauit Susãna,dũ duceretur ad mortẽ,& exaudita est. Isto igitur clamore cordis clamauit Christus ad patrem orando & exauditus est ꝑꝑ quod dicit. *Voce mea ad dñm clamaui*. Et ideo exauditus fuit à patre, qui nõ faciẽ corporis aspicit,sed mentis, de quo clamore ait Apostolus, Quod cũ clamore valido, & lachrymis, offerens,s.seipsum exauditus est pro sua reuerentia.oĩs.n. Christi orõ exaudita fuit,vt ostẽdit magister. *Et exaudiuit me de monte sancto*.i. de me, quia sum sanctus mons in quo ipse Deus habitat, de quo dr̃.Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus dñi, &c. Vis ne videre quõo fuit exauditus:de mõte sancto suo?quid.n.clamabat Christus orando,nisi vt ab inimicis eriperet̃: Exaudi Deus, orationem meam cum deprecor à timore inimici mei, &c. Sed fuit exauditus, quando statim post mortem resurrexit immortalis.Et hoc est,quod sequitur.

Susanna clamor. Christi. Heb.5. Susa.2. Psal.53

25 *Ego dormiui,& soporatus sum: & exurrexi,quia dominus suscepit me.*

VBi ponitur Christi contra persecutores victoria per resurrectionẽ facta.Vbi notãdum,ꝙ per dormitionem, in qua oẽs sensus corporis à labore quiescunt[,] significatur mors corporis,per quã labores corporis cessãt, sic.n. de Lazaro iam mortuo dicit Christus,Lazarus dormit. Per soporẽ verò intelligit̃ sepultura,nam ſm Catholicon, sopor dr̃ quies suauis,quæ dormitionem sequitur, & sic, per dormitionẽ mortis sequitur sepultura tanq̃ locus quietis suauis.De ista ergo dormitione mortis, & sopore sepulturæ dicit Christus, *Ego dormiui*, i. fui mortuus,*& soporatus sum*,i.sepultus.Et notat gl.ꝙ hic ly *ego*,cum pondere pronunciãdum est,q.d.Ego,qui tantus sum dormiui.s.sponte mortem suscepi, & fui sepultus. Sed vide,in quo fuit exauditus,quia de manibus persequẽtium liberatus immortalis surrexit,ideo sequitur.*Et exurrexi,quia dñs suscepit me*.Sed circa istam materiã resurrectionis Christi quærunt aliqui cum Christi resurrectio figura, & exẽplum sit nr̃æ resurrectionis,quare ergo statim post mortẽ ipse surrexit,nostrã aũt resurrectionẽ differt vsq; in finẽ?Ad hoc tres assignantur rationes. s. Propter meritorum multiplicationem. Propter suffragiorum exhibitionem. Propter hæreticorum extirpationẽ,Ex hoc infert,ꝙ non debemus timere persecutores corporis, sed sperare in Deo qui protector est oĩum sperãtiũ in se. Vñ loquẽs in ꝑsona suorũ mẽbrorum, & fidelium dicit.

Mag. li. 3.d.17 Dormitio. Sopor. Resurrectio.

Non timebo millia populi circundãtis me: exurge, domine, saluum me fac, Deus meus. 26

2.q.1.nõ tur.

SEd sperare debet ecclesia in Deo, & eius postulare auxilium. d. *Exurge, saluum me fac*,&c.Sed qualiter Deus dr̃ exurgere,qui nunquam dormit? Adhoc rñdet glo. ꝙ mos est scripturæ illa Deo attribuere,quæ ipsa facit in nobis. Sic.n. dicit Deum cognoscere, qñ nos cognoscere facit,sic.n.dixit Abrahæ,Nunc cognoui,ꝙ timeas Deum,i.alios cognoscere fecit, & in proposito exurgere nostrũ tribuimus Deo. d. *Exurge domine*, &c.i. fac me resurgere à mortuis,ꝙ magis aperit subdens, *saluum me fac Deus meus*.

Gen. 22. 27. 12.q.2. fraternitas.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa,dentes peccatorum contriuisti. 27

POnitur hic persecutorum Christi exterminatio. Vbi notandum,ꝙ per dentes,qui habent terrere cibum,significantur crudeles persecutores Christi, & bonorum, qui bonos,ut dentes verbis lacerant, & persecutionibus terunt. Vt ostendit Gregorius. d. Ille antiquus hostis contra ecclesiam dentibus fremit,

Dentes ꝑsecutio. Greg.23 mor.c.6.

eamque terribilibus oculis intuetur, qa per alios crudelia exercet, & per alios, quę exerceat prouidet. Dentes namque huius hostis sunt bonorũ persecutores, atq; carnificæ qui eius membra lacerãt, dum electos illius suis persecutionibus affligunt &c. Sed hi dentes contriti sunt, quia omnes Christi persecutores ad nihilum redacti fuerunt. Vt Iudas qui laqueo se suspendit, Pilatus in uindictam mortis Christi fuit per Imperatorem in exilium missus. Hærodes vermibus consumptus, subito expirauit. Principes sacerdotum, & scribæ gentem, & locum ꝑdiderunt. Totus Iudæorum populus per Titum, & Vespasianum occisus, & captiuatus, & templum destructum. Ciuitas Hierusalẽ ad solum redacta. Bene ergo dicit Christus. *Qm̃ tu percussisti &c.* Et aduerte ꝙ hic ly quoniã, non refertur ad præcedentia, quia tunc esset sensus, ideo ego dormiui, & exurrexi, quia tu percussisti &c. quod esset falsum, sed magis refertur ad futura, vt sit sensus, *dentes peccatorum contriuisti,* ratio quoniã tu percussisti oẽs aduersantes mihi sine causa.

28 *Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.*

Pars 25. HIc concludit ex prædictis ꝙ solum Deum timere debemus, & diligere, quia solus salutẽ cõtra persecutores dare pōt, ꝓp quod dicitur. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? &c. Ipsum solum debemus diligere, quia diligentibus se gloriã confert, quæ per benedictionem significatur, ideo dicit, & *super populum tuum benedictio tua.*

PSALM. IV.

29 *CVm inuocarem, exaudiuit me, Deus iustitiæ meæ: in tribulatione dilatasti mihi.*

TItvlvs istius psal. est iste. *In finem psal. cantici Dauid,* vbi sciẽdum, ꝙ finis duobus modis accipitur, scilicet pro consumptione & pro consummatione, s. quando aliquid deficit, ut cum dicitur candela finitã est, uel finis est pecuniæ nostræ. Vel qñ aliquid ad esse completum, & perfectum ducitur. ut dicitur finitus est liber, vel hic est finis libri, uel finita est domus. Quandocunq; autem finis ponitur in titulis ps. finis accipitur pro consummatione, & perfectione. Et quia Christus est consummatio & perfectio omnium fidelium, in quẽ, vt in finẽ debemus tẽdere, qui de seipso dicit. Ego sum Alpha, & Omega, principiũ, & finis. Item notandum ꝓp hoc ꝙ dr̃ in titulo, in finem psal. cantici Dauid, ꝙ in titulis psal. qñque ponitur psal. tm̃, quandoq; canticum tantum, quãdoq; vtrumque, & tunc diuersimodè, quia qñque præcedit psal. sequitur canticum, quandoq; econtra, & horum ratio est, qm̃ ut ait magister in glo. quod psal. cantabantur ante arcam dñi in tabernaculo, aliquando solo instrumento sine uoce, aliqñ econuerso, aliquando utroque modo, & tunc diuersimodè, quia qñque præcedebat instrumentum, & vox chori sequebatur, qñdoque econuerso &c. quod non sine magno agebatur mysterio. Nam psal. significat bonam operationẽ ꝓp psalteriũ decem chordarũ. Cãticum significat exultationẽ de æternis. vnde psal. qñque agit solum de bona operatione, & tunc dr̃ psal. qñque solum de lætitia æternorum, & tunc dicitur canticũ, qñque de utroque, & si præcedit bona operatio, dr̃ psal. canticũ, si aũt præcedit exultatio, dr̃ cantici psal. Quia igitur in isto psal. prius agit de lætitia sibi in tribulatione data, post verò de bona operatione, ideo dr̃ psal. cantici, Ex quibus apparet sensus tituli. Item notandũ ꝙ iste psal. fundatur super histotiã quæ habet 1. Reg. 2. quod quando Saul persequebatur Dauid, Dauid confugerat ad locum, qui dicebat petra, ad quem uenit Saul cum exercitu suo, & sic circundabat locũ ubi erat Dauid cum uiris suis quasi in modũ coronæ, qđ tunc Dauid desperauit posse euadere manus Saul. Et cũ oraret dñm vt ipsum liberaret, subito uenit nuncius ad Saul. d. festina, & ueni, quoniam infuderunt se Philistæi super terram. Et tunc compulsus fuit Saul cum exercitu suo dimittere obsessionem

Finis.

Apoc. Psal. canti. Psal. citur nus rati. Psal. Pet. Rom. ubi uid obj à Sa.

Dauid

David. Et sic David qui prius in anxietate arctatus erat, recepit dilatationem: quia poterat inde ad libitum recedere. Et pro gratiarum actione fecit istum ps. d. *Cũ inuocarem, &c. in tribulatione dilatasti mihi.* Exponẽdo ergo istum psalmũ primò applicabo ipsum ad historiã. Secundò ponam intellectum psal. Quantum ad primum dic vt Nic. de ly. Quantum ad intellectum Ps. sciendum qđ intentio Psalm. est nos abducere a uanis, & temporalib. & in finem Christum dirigere. Et ẽm hoc iste ps. diuiditur in tres partes, quia Dauid primò uanos arguendo increpat, secundò Christum laudando prædicat: ibi, Et scitote. Tertiò cunctos ad pęnitentiam prouocat: ibi. Sãctificate. Quantum ad primum sciendum, quod mali non possunt benè corrigi sine auxilio diuino, ideo antequã arguat malos, primò diuinum quærit auxilium. Secundò suum sequitur propositum, ibi, filij hominum. Et quia recognitio beneficiorum fiduciam aliam impetrãdi præstat, ideo primò diuinum recognoscit auxilium pręteritum. Secundò quęrit futurum, ibi. *Miserere mei.* Quantũ ad primũ recognoscens Dei beneficia. d. *cum inuocarem.* Cum. n. in tribulatione Saulis esset positus, inuocauit Deum & liberatus fuit: & nõ solum liberatus fuit, sed in corde dilatatus; quia ẽm multitudinem tribulationum Deus in se cõfidentibus dat multitudinem consolationum, iuxta illud Psal. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, &c. Per tribulationes. n. cor constringitur. Per lætitiam, & consolationem dilatatur. Hanc aũt dilatationẽ cordis maximè facit charitas, quæ parit gaudium de pura cõsciẽtia: de qua dicit Apost. Gaudemus in tribulatione, scientes qđ tribulatio patientiam operatur: patientia probationem: probatio verò spẽ: spes verò non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris: hæc dilatationẽ cordis generat, angustias pellit: hac uiri sancti recreãtur, ẽt si extra affligantur, hac qui carent in visceribus angustiantur, hac ergo charitate in suis tribulationibus Dauid cõsolatus. d. *Cum inuocarem te, exaudisti me, Deus iustitia mea,* i. dator iustitiæ, *in*

Psal. 93. *Rom. 5.*

A *tribulatione dilatasti mihi.* i. dedisti mihi charitatẽ consolantem interius: qua cor gaudio dilatatur, & fortificatur ad mandata Dei perficiẽda. Psal. viam mandato rũ tuorum cucurri: cũ dilatasti cor meũ. *Ps. 118.*

Miserere mei: & exaudi orationem meã. 30

Consequenter diuinũ q̃rit subsidiũ. d. *Miserere mei,* &c. q. d. Misertus es mei, in tribulatione dilatando mihi. Adhuc iterũ miserere, vt fructuosè vanos valeã arguere, s. dãdo mihi lumẽ tuę sapientiæ, & uanis timorẽ. Eccl. 36. Miserere nostri, Deus oĩum &. r. n. & ostende B nobis lucem. m. t. & immitte timorẽ, &c. *Eccl. 36.*

Filij hominum vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? 31 *12. q. 1. omnis ætas.*

Inuocato hic Dei auxilio, procedit ad malorũ increpationem. d. *Filij hominum, &c.* Hic primò notandum q̃ homo propriè solum dr̃ virtuosus vtens ratione, cum homo sit animal rõnale: & ideo mali propriè hoĩes non dicuntur: sed bestiæ. Ps. Homo, cum in honore esset, &c. *Psal. 48* C Et sic nota, quod aliqui sunt hoĩes: sed non filij hoĩum, ut & boni filij malorum: aliqui sunt hoĩes, & filij hominum, ut boni filij iustorum, sicut Isaac, & Iacob: Aliqui filij hoĩum, sed nõ hoĩes, ut mali filij Iustorum, sicut Esau: aliqui homines, sed nõ filij hoĩum, ut boni filij malorũ. Aliqui filij hoĩs, & non hominum, vt habentes vnum solum parentẽ, vel vnũ solum bonum, & sic singulariter Christus dr̃ filius hoĩs: q. a solũ vnum habuit parẽtẽ, quo ad humanitatẽ bonum, s. matrẽ. Ex q. bus apparet quare Iudæos, quos increpabat, Dauid vocat filios hoĩum, & D non hoĩs, quia ipsi mali erãt ex bonis parentibus orti, s. ex Abrahã, Isaac, &c. Itẽ nota q̃ triplex est grauitas, s. gratiæ, pœnæ, & culpæ. De grauitate pœnæ dr̃ Eccles. 40. Graue iugũ sup filios Adã a die exitus de vẽtre matris eorum vsq; in diẽ sepulturæ. De grauitate gratiæ q̃ animã grauẽ, & stabilẽ facit, dr̃. Exod. 17. Quòd manus Moysi erant graues, i. in bono stabiles. De grauitate culpæ dr̃, Væ genti peccatrici, populo graui iniq̃tate. Et meritò peccatũ grauitas q̃dam dr̃, quia, sicut *Esa. 1.*

cut graue naturaliter descendit deorsū, sic peccatū deorsum aīam trahit ad infernū. Vnde in persona peccatoris dr̄. Factus sum mihimetipsi grauis: cur non tollis peccatum meū? Itē nota, ꝙ vanitas dr̄ esse, ꝙ verū, & fixū esse non hēt: & talia sunt oīa tēporalia, vnde Ecclesiast. 1. Vidi cuncta, q̄ sunt sub sole: & ecce oīa vanitas. Similiter mendacium dñr, quia veritate carent, prętendentes beatos facere suos possessores, quos tn̄ miseros faciūt. Vnde sperantes in temporalib. finaliter cum se deceptos cognoscūt, dnt illud Esa. 28. Posuimus mendacium spem nostrā & mendacio protecti sumus. Tales ergo reprehendens Psal. ait. *Filij hominum*: quia, s. ex hominibus & bonis nati, mali estis. *Vsquequo graui corde*, i. vsquequo peccati grauitatem tenebitis in corde, & voluntate, s. amando temporalia. *Vt quid*, i. quare diligitis temporalia, quæ vanitas sunt & mendaciū? quia deficiunt, & decipiunt.

Iob 7. *Vanitas.*

32 *Scito te quoniam mirificauit dominus sanctum suum: dominus exaudiet me, cum clamauero ad eum.*

HIc consequenter laudādo Christū prædicat, vt in ipso spem suam ponant, tum pp suam dignitatem quia mirificauit dn̄s sanctum suum: tum pp nostram vtilitatem: quia exaudit sperātes in eum, ideo, *Dominus exaudiet me*, &c. q. d. Ita & vos exaudiet: si spe clamaueritis ad illum. Et nota ꝙ per ly, *Dominus*. *Deus*, pater intelligitur: quia dn̄s est nomen potestatis: & potentia patri attribuitur, per ly *Sanctus* verò intelligitur Christus. de quo dr̄ Daniel 9. Vngatur sanctus sanctorum, & finem accipiat peccatū. *Dominus* ergo *mirificauit sanctum suum*, i. Deus pater mirabilē Christum ostendit per miracula multa incarnationis, vitę, prędicationis, passionis, mortis, resurrectionis, ascēsionis, & Spiritussancti missionis. Sed quia quis plus mirificatur, i. mirandus efficitur per misericordiam, q̄ per aliquid aliud, iuxta illud orationis. Deus qui omnipotentiam tuam parcendo maximè, & miserando manifestas, &c. Ideo ostendit ꝙ Christus maximè in operib. misericordiæ, s. exaudiēdo

De cōse. di. 2. Iteratur. *Dn̄s.* *Pater. Deus.* *Misericordia.*

E peccatores, fuit mirificatus. pp ꝙ. d. *Mirificauit*, &c. Et maximè in operib. misericordiæ, *Quia dominus*, ipse Christus *exaudiet me*, &c. & consequenter ostendit modū, quo clamare debemus ad eū, si ab ipso exaudiri cupimus, s. vt à peccatis caueamus, quia peccatores Deus nō exaudiet. Et hoc est quod dicit.

Ioan.

33 *Irascimini, & nolite peccare: quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini.*

F VBi nota, ꝙ de duplici ira hic versus intelligitur, s. de ira subita, quæ est quidam primus motus, qui non est in potestate nostra: sed ei non consentire, ipsam perducēdo ad effectum, est in potestate nostra, & de ista dicit, *Irascimini*, i. si contingat primus iræ motus, nolite peccare, scilicet, cōsentiendo, & ad effectum perducēdo. Et hoc idē docet Apostolus. d. Irascimini, & nolite peccare: & modum adiungit. d. Sol non occidat super iracundiam vestram. Secundò intelligitur de ira deliberata, qua quis irascitur peccatis, qn̄, scilicet, peccata displicent sibi. Sic enim etiam Deus irascitur nō hominibus, sed peccatis, & vitijs. de pęnitē. dist. 1. quamobrem consilium meum, sic ergo & vos irascimini peccatis, & amplius nolite peccare. Et ad istū sensum aptatur sequens litera. d. *Quæ dicitis in cordibus vestris*, &c. Vbi nota ꝙ per cubicula intelliguntur corpora nostra, in quibus anima requiescit, vt in cubiculo corpus. Sic. n. dr̄. Tu autem, cum oraueris, intra in cubiculum tuum, &c. quia deuote orans seipsum infra corpus suū claudere, debet, vt nihil de exterioribus cogitet. *In cubilibus ergo vestris cōpungimini*, idest, corpora vestra compūgite, & affligite. *Quæ dicitis in cordibus vestris*, i. de illis peccatis, quæ in corde vestro versantur. Et de hac compunctione pęnitentiæ sequitur.

G

H

Punitio sacrificatio. Sacrificium. De pænitē. 2. tom. ram. Ira. Nota. Ephe. Bona. Cub. Mat. Sapiē. 2.

34 *Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino, multi dicunt, quis ostendit nobis bona?*

HIc enim Psal. cunctos ad agendam pęnitētiam prouocat. Vbi nota ꝙ iustitia, quæ reddit vnicuiq; quod suum est,

Vultus Dei. Iusti.

est,exigit,vt alienum restituatur quantū est possibile,homo aūt peccando aufert à Deo honorē debitum. Exigit iustitia, vt Deo ablatum honorē restituat,hoc autē facit puniendo peccatum,ꝙ contra Deū cōmisit:quia tm̄ honoris inducit peccati punitio, quātum abstulit ipsum peccatū, & ideo punitio peccati vel ipsa pœnitentia dr̄ sacrificium iustitiæ:in quo.s.peccator iuste cōmissa peccata puniendo,seipsum sacrificat Deo. Et hoc est quod hic. d.gl.*Sacrificate sacrificiū iustitiæ &c.*q.d. Offerte Deo non aīalia bruta,quibus nō delectatur Deus,sed sacrificium iustitię, ꝙ est,spiritus cōtribulatus:vt.s.se puniens homo per pœnitentiam mactet se Deo: quia sacrificiū Deo spūs cōtribulatus &c. quod benè dr̄ sacrificium iustitiæ. Quid enim iustius, quam ꝙ quisq; suis peccatis irascatur potius q̄ alienis:& se puniēs per pœnitentiam satisfaciendo seipsum offerat Deo: Et per tale sacrificium sperantur bona æterna, quæ hic non recipiuntur.Sed quia pauci sunt,qui diligant illa æterna bona,quæ non vīr,quæ tm̄ sola diligenda sunt: quia cæteris solum ad necessitatem vtendum est, & non ibi finis ponēdus,ideo subdit.d.*Multi dicunt, quis ostendit nobis bona,*s.ista æterna,quæ dicitis sola diligenda. q.d. Quis nouit, si talia bona æterna sunt?quis nouit, si post hanc vitam boni præmiantur, & puniantur mali? Quis enim ab inferis venit,vt ista nobis annunciet?q.d.nullus est, qui nobis talia bona ostendere possit. Et isto modo de istis bonis æternis dubitabant: Immo potius illa esse negabant illi q.d. Non est refrigerium in fine hominis, & nō est,qui agnitus,sit reuersus ab inferis.

Punitio sacrificatio. *Sacrificium.* *Nota.* *Bona.* *Sapiē.2.*

35 *Signatum est super nos lumen vultus tui, domine: dedisti lętitiam in corde meo.*

HIc consequēter prędictæ qōni respondet.Et tria facit,quia primò. d.quis talia bona nobis ostēdit? Secundò quis talia bona nobis abscōdit?ibi.*A fructu.*Tertiò ꝙ in talibus mēs perfectè requiescit,ibi.*In pace.* Quantū ad primum ostēdens qualiter æterna bona possumus cognoscere. d. *Signatū est,*&c.Vbi nota, ꝙ per vultū Dei intelligitur ratio,per q̄ rationales à brutis animalibus distamus,

Vultus Dei.

A Tum quia sicut per vultum quis cognoscitur, ita per speculum rationis cognoscitur Deus.Et sicut per vultum vnus alteri maximè assimilatur,ita & nos per rationē Deo similes sumus: vnde dr̄.Fecit Deus hoīem ad imaginē, & similitudinē suā, & hoc per ipsam rationē, hæc aūt rō per peccatum in nobis obscuratur per ꝙ homo dissimilis Deo efficit̄,de peccatoribus dicit Ps. 34. Dn̄e,quis similis tibi? sed ista ratio per peccatum obscurata, p̄ gratiam illuminatur, vt homo,s.cognoscat,quid quærendū,quid vitandum sit, B Ps.88.Dn̄e in lumine vultus tui ambulabūt.Est ergo vultus Dei ratio nobis impressa, lumen aūt huius rationis est grā. Qn̄ ergo illi quærunt.*Quis ostendit nobis bona?* Rn̄dendum,ꝙ ratio per gratiam illuminata talia bona cognoscere potest,& hanc in se hn̄t, qui seipsos sacrificāt Deo sacrificiū iustitiæ. Et hoc est,ꝙ dicit, *Signatum est super nos,* &c. Vel s̄m aliā expositionē magis mysticam,q̄ literalē.Lumen vultus Dei dr̄ ipsa crux benedicta, cuius lumine signati sumus interius, & exterius,s.in frōte cordis, & corporis,qđ C est signum regis nostri.Vt sicut denarius signo regis signatur,ita & fidelibus signū summi regis.s.crux imprimitur,quæ verum lumen dr̄, quia virtute sacramenti crucis vera bona non solum ostendūtur nobis,verum ēt & cōceduntur,ideo subdit. *Dedisti lætitiam in corde meo,*s.lętitiā spiritualem, non foris in vanis, sed intus in corde,vbi habitat Deus, vbi quærenda est lætitia,quia intus sunt vera,& certa bona,quæ mali videre non pn̄t amore temporalium excæcati, ideo subditur.

Gen. 5. *Vultus. ratio.* *Crux.*

D *A fructu frumenti,vini,& olei sui, multiplicati sunt.* 36

HIc.n. ostendit, quid æternorum bonorum cognitionem tollit à nobis,s.amor temporalium.q.d.quare mali talia bona non cognoscunt? Rn̄det, quia in temporalibus delectantur, & hoc est. *A fructu frumenti, &c.*Per ista tria,s.frumentum,vinum,& oleum,vsibus humanis magis necessaria intelligit oīa temporalia. A talibus.n.mali multiplicantur.i. multiplicib. curis implicant̄, per quas di stracti bona vera non sinuntur videre.

De pœn. d.3.quid ergo.

37 *In pace in idipsum dormiam, & requiescã.*

HIc consequenter ostendit, in quo
nostram fidem debemus ponere,
quia.s.non in tpalibus, quæ decipiunt,&
deficiunt:sed solum in Deo,qui nec de-
ficere nec decipere potest,d.*In pace in id
ipsum*,s.in ipsum Deum incommutabilẽ
dormiam & requiescam: dormiam, s. ab
omni strepitu mundi securus: *Et requie-
scam*,fruendo vita beata. Et hanc gratiã
sibi à Deo datam recognoscit.d.

38 *Quoniam tu, domine, singulariter in spe
constituisti me.*

PSAL. V.

39 V*Erba mea auribus percipe domine:
intellige clamorem meum.*

De cons. d. 5. non mediocriter.

ITVLVS huius Psa.est iste
ſm magistrum. *In finem
pro ea,quæ consequitur hę
reditatẽ Psal. Dauid.* Vbi
notandum, ꝙ iste Ps.fun
datur super historiã,quæ
habetur Gen.21.vbi legitur ꝙ Abraham
habuit duos filios,vnum de ancilla Agar,
s.Hismaelẽ,& alterũ de libera, s. Sarra,i.
Isaac.Hismael verò maior natu perseque
batur Isaac,dum luderet cum eo:intelli-
gens igit̃ Sarra ludũ Hismaelis esse per-
secutionem Isaac, dixit viro suo. Eijce
Isaac. Hismael
ancillam, & filium eius de domo, & eie
cta est cum filio suo, & sic libera cum fi-
lio obtinuit hæreditatem. Ad hanc hi-
storiam respicit iste titulus, cui ẽt quæ-
dam verba Psal.alludunt.verum non de
historia, sed de significato historiæ agi-
Libera.
tur in hoc psalmo. Libera.n. Sarra, quæ
non secundum naturam,sed per gratiam
Dei peperit, ecclesiã Dei significat quæ
filios spirituales Deo generat, nõ carne,
Ancilla.
sed spiritu & gratia Dei. Ancilla autem
significat synagogam,quæ pro tempora-
libus seruit,& totum corpus malorũ qui
fæcundi, & terrenis abundantes perse-
quuntur ecclesiam, & filios eius tormen
tis, & illusionib. quæ tñ consequitur hæ
reditatem æternam,illis exclusis Et tunc
est sensus tituli iste: Psal.iste dirigẽs nos
in finẽ.s.in Christum,est pro ea libera.s.
Sarra honorãda. s. de ecclesia libera per

E Sarram significata,quæ consequitur hæ
reditatẽ æternam à qua æmula eius s.sy-
nagoga excluditur. vnde sequitur quæ
consequitur hæreditatem. intentio autẽ
istius Psal. est spe confortare fideles de
æterna hæreditate hñda. His præmissis
accẽdo ad diuisionem Psal. qui diuiditur
in tres partes. Quare Psalmista loquens
in persona ecclesiæ,primò petit hæredi-
tatẽ gloriæ sibi dari. secundò petit cõtra
hostes auxilium gratiæ præstari.ibi.Dñe
deduc me &c. Tertiò ostendit finaliter
bonos gloriari,& malos cruciari:ibi. *La-
F tentur oẽs qui sperant.* Prima in tres,quia
primò orando hęreditatẽ dandã sibi pe-
tit.Secundò ad hoc rõnem adducit: ibi,
Intende voci orationis meæ. Tertiò ab hoc
malos vel synagogã excludit: ibi. *Neque
habitabit iuxta te malignus.* Primò ergo
orãdo,petit hæreditatẽ sibi dari, & exau
diri. d. *Verba mea aurib. &c.* Et vide ꝙ
iste orãdo duo facit,& duo petit. Duo.n.
facit, quia verba loquitur & clamat. &
quærit verba auribus percipi.& clamorẽ
intelligi.verba pertinẽt ad os,sed clamor
ad cor.vnde dicit,*verba aurib. percipe &
G clamorẽ intellige.* Nota ergo ꝙ auris Dei
non est corporale instrm,sed est eius gr̃a
qua nostris votis annuit.Sic.n.aures Dei
pro exauditione orationis accipiebat Sa
lomon.d.Deus sint aures tuæ intentæ su
per orationẽ,quæ fit in loco isto, & Psal.
Inclina aurẽ tuam & exaudi me,consimi
liter intelligere Dei, est nostram oratio-
nẽ cõsiderando exaudire. Sic.n.intellige
re ꝑ exaudire, siue subuenire accipitur.
Beatus vir qui intelligit super egenũ &
pauperẽ.sic ergo in oratione dẽt esse cla
mor cordis:debent esse verba oris, & ver
H ba percipit Deus, & clamorem intelligit
exaudiẽdo.sed hic cadit dubiũ, nunquid
sufficit orãdo clamare corde sine verbis?
Rñsio ꝙ duplex est oratio quædã ex in-
stitutione Christi, vel ecclesiæ certã ha-
bens formã verborum, quædã verò nul-
lam certã habens formã: de prima dico,
quòd si quis ad illam obligatur, ꝙ ora-
tionẽ verbis exprimere opportet, vt pu-
ta,cũ quis absoluit alium,nõ sufficit cor-
de dicere,dñs te absoluat,&c. sed oppor
tet ꝙ orationem verbis formatis expri-
mat,sic & de officium dicendo. De ora-
tione

tione aũt quæ certã formã institutã nõ habet, non obligato sufficit orare corde.

40 *Intende voci orationis meæ rex meus, & Deus meus.*

HIc adducit rationem quare à Deo debet exaudiri, vbi nota ꝙ oratio nẽ tria exaudiri faciunt. s. humilitas, simplicitas, & assiduitas. Et ſm hoc rationes adducit. s. suam humilitatem in principio Secundò suam fidelitatẽ, ibi. *Quoniã ad te orabo domine.* Suam assiduitatẽ, ibi. *Mane astabo tibi.* Primò ergo assignat rõnem suæ humilitatis: d. Intende, &c. Humilitas n. orationẽ facit exaudiri. Iudith. 9. Superbi ab initio nõ placuerunt tibi, sed humilium & mãsuetorũ semper tibi placuit deprecatio. Hanc aũt humilitatẽ in sua oratione ostendit. d. se Dei seruũ, creaturã, & subditum, unde uocat Deũ regẽ suum, & dñm, d. *Intende voci orationis meæ, rex meus & Deus meus,* per regẽ intellige, Christũ, ſm consuetudinẽ scripturæ: ideo quia ſm hominẽ vnctus est oleo spirituali, sed per Deũ, intellige patrẽ qui est fons totius deitatis. Et benè ꝑmittit regẽ Deo, quia ꝑ Christũ peruenimus ad patrem ipso dicente, Nemo uenit ad patrẽ, nisi per me. Et tñ aduerte, ꝙ duabus ꝑsonis loquẽs, s. patri, & filio, non dicit intẽdite in plurali, sed intẽde in singulari, ꝑ hoc ostẽdẽs pluralitatẽ ꝑsonarũ in unitate essentiæ diuinæ. Ponit vnitatẽ essẽtiæ, cõtra Arrianos, sed pluralitatẽ personarũ cõtra Sabellianos.

41 *Quoniam ad te orabo, domine: mane exaudies vocem meam.*

HIc assignat rationẽ suæ fidelitatis, fidelitas. n. orationẽ facit exaudiri, dicẽte Christo, Si habueritis fidẽ sicut granũ sinapis, & diceris huic arbori, eradicare, & transplantare in mare, obediet vobis. Hanc aũt fidelitatẽ in sua oratione ostendit, quia nõ ad dæmones, nõ ad sortilegos orat, sed solum ad Deum, d. *Quoniã ad te orabo domine.* s. nõ ad aliũ. Sed quia fides puritatem annexã debet habere ideo subdit. *Mane exaudies vocẽ meam,* sicut enim per noctem peccatũ: sic per mane, quod est principium diei, puritas à peccato significatur.

Humilitas. Oratio. Au. Ioan. 4. Par. Psal. Ora. 41. q. 2. c. Psi sacerdo. Ps. Qu. Luc. 17. Res. ratio. Vox.

A 42 *Mane astabo tibi, & videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.*

ASsignat hic assiduitatẽ. Assiduitas enim orationẽ facit exaudiri, ideo dr̃. Oportet semper orare, & non deficere, & Lu. 11. Si ꝑseuerauerit pulsans, &c. Hanc ergo assiduitatẽ in sua oratione se habere ostẽdit, quia bono mane adorandum surgebat, d. Mane astabo tibi, &c. Hæc. n. hora apta est adorandũ. si consideres ex oratione principaliter duo debemus petere. s. amotionẽ malorũ, & bonorũ operationẽ, quæ duo isti horæ cõueniunt, qm̃ mane fit malorũ, & uitiorũ extirpatio & bonorũ operatio. Primo. n. mane fit peccatorũ exterminatio. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, naturaliter. n. dæmones odiunt lucẽ: ideo, adueniẽte mane, facilius fugañt. psal. Ortus est sol. &c. In cuius figuram Deus mane oẽs Aegyptios persecutores Hebræorũ proiecit in mare. Exo. 14. Iã aduenerat uigilia matutina, & respiciẽs dñs super castra Aegyptiorũ, interfecit eos, &c. Secũdò mane fit bonorũ operatio. In cuius figurã dr̃. Exijt primo mane cõducere operarios in uineam suam. Et ꝑꝑ ista dicunt aliqui ꝙ sẽper oratio est maioris efficaciæ de mane, quã alia hora: in cuius signũ orationes solemniores, & sacrificiũ ecclesia de mane fieri statuit, ut missa, & cõsecrationes tàm ꝑsonarũ, quàm ecclesiarũ, & altariũ. Qđ bene notãs psal. dicit, Mane oratio mea præueniet te, In hui⁹ signũ Dauid ordinauit, ꝙ Leuitæ starent mane ad cõfitendũ, & canẽdum dño 1. Paralip. 23. Ista ẽt hora maiores fiunt à Deo reuelationes. Sic. n. de mane Samueli primo reuelatus fuit sermo Dei 1. Reg. 3. Quod benè notans hic Psal. d. *Mane astabo tibi. & uidebo* &c. Vel secundum glos. per mane intellige puritatem conscientiæ: quæ oritur pulsis tenebris culpæ, sicut mane oritur post tenebras noctis. Ideo dicitur. Mane absque nubibus rutilat. Istud mane puritatis mentem disponit ad Deum videndum & cognoscendum. Matth. 5. Beati mundo corde &c. Et ideo dicit. *Mane astabo tibi.* Astare enim Deo notat mentis directionem ad Deum; & vi-

11. q. 3. existimat. Oratio. Luc. 11. Mane. Ps. 100. Ps. 103. Mat. 20. Psal. 86 Puritas.

B C D

& videbo quoniam tu es.ideſt ſciam quoniam tu es qui ſtabilis manens, das cuncta moueri. Et quare orādo mane aſtandum eſt? *Quoniam tu es Deus non volens iniquitatem*.

43 *Neque habitabit iuxta te malignus,neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos.*

De pœnit. diſt. 1.

HIc conſequenter ab iſta hæreditate malos, & ſynagogam excludit. Et duo facit, quia primò hæreditatem æternam excludit à malis. Secundò eam conſequendam dicit à bonis,ibi, *Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ*.Circa primum tria genera peccatorum excludit, ad quæ cętera peccata reducuntur.ſ.peccantes uolūtate,peccantes opere, & peccantes ore. Primum excludit peccantes uoluntate.d. *Neque habitabit iuxta te malignus*: per malignitatem.n. intelligit peccatum uoluntatis. quoniā, ut ait glo.Malignus dicitur, qui malum vult proximo, etſi nocere non poſſit, tales non habitant iuxta Deum quia per malam uoluntatem ſeparantur à Deo, non loco,ſed ſimilitudine, & hoc alijs verbis confirmat d. *Neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos*. Iniuſtus eſt.n qui non facit,qđ debet,uel facit quod nō debet. Iſti non permanebunt ante oculos domini,quia lucem Dei ipſorū oculi tenebris peccatorū preſſi ſuſtinere non poſſunt. Vnde & lucem veræ intelligentiæ etſi mali aliquando vident ad tempus, tñ in illa non permanēt, vel hoc erit cōpletum in iudicio,vbi mali, etſi humanitatē Chriſti videbunt, diuinitatem tñ uidere non poterūt ne lætentur in ea, dicente propheta, Tollatur impius, ne uideat gloriā Dei. Iſtum aūt textum expo nūt aliqui magis litteraliter dicentes, ꝙ quia Deus habitabat per gratiam ſolum in Iudæorum populo,quorum metropolis erat Hieruſalem, ideo per Dauid fuit ordinatum, ne gentiles per ipſos ſignificatos,ibidem habitare poſſint, ſ.in Hieruſalem,vbi ſpecialiter Deus habitabat. Et ad iſtū ſenſum exponunt totū iſtum verſum. Nos autē non talem reuerētiam habitationi Dei exhibemus, quia non ſolum in noſtris ciuitatibus impios &

Mali-gnus. *Iniuſtus.* *Eſa. 26.* *Ecclaſia* *Templū.*

E infideles habitare permittimus, ſed qđ deterius eſt,hæreditatem inter Dei miniſtros habent &c. *Nota.*

Odiſti omnes,qui operantur iniquitatē, ꝑdes omnes qui loquuntur mendacium. 44 *22.q.*

EXcludit peccatū operis. Odium.n. propriè nō cadit in Deo: ſed odire malos dicitur, quia ad modum odientis ſe habet,dum eos à ſe expellit, & damnat. Et ſi dicas quomodo odit operātes iniquitatem,cum dicatur, Sap. 11. Diligis omnia,& nihil odiſti eorū, quæ feciſti?Reſponſio. ꝙ naturā diligit, ſed odit peccatum.Et notanter d. *Omnes qui operantur iniquitatem*: & non qui operati ſunt,ne pœnitentiā excludere videatur, omnes.n. impios Deus perdit, & odit; & tñ parcit pœnitentibus, quia amplius non dicuntur impij. Omnia.n.nomina, quæ à uitijs,uel uirtutibus deriuātur,vt iuſtus,bonus,adulter,impius,remoto vitio,vel uirtute,& noīa ipſa remouentur, ut debent,ut habetur 36.q.2.His auctoritatib.32.q.1.ꝙ aūt tibi,*ꝑdes,oēs qui loquūtur mendacium*.Hic excludit peccatū oris,quod eſt,loqui mēdacium, & merito. Nā mendacium ueritati contrarium eſt.Verū autē eſt de eo,qđ eſt:mendaciū verò de eo,quod non eſt. Et ſic merito perdūtur,qui declināt ab eo,quod eſt,ad illud,quod nō eſt.Et nota hic gl.ꝙ aliud eſt mentiri, aliud falſum loqui, & aliud mēdacium. Nā mentiri eſt contra mentem ire,uel loqui.Et ſic aliquando verū dicēs mentitur, ut Iudæus dicens Chriſtū uerum Deum:falſum loqui eſt dicere aliter,quàm ſit in re, ſiue credatur illud eſſe falſum,ſiue nō.Et ſic falſum dicēs aliquando mentitur, ut Chriſtianus. d.Chriſtum nō eſſe Deum;aliquādo nō mentitur, quando.ſ.dicit falſum credēs uerū dicere,& ſic falſum dicēs, quandoque verax eſt:Mendacium uerò oīa iſta cōtinet, quia mendacium eſt falſa uocis ſignificatio cū intentione fallendi. Vt ergo ſit mendacium,neceſſe eſt, ut falſum ſubſit,& cōtra conſcientiam dicatur. Et quia omne, quod eſt contra conſcientiā, peccatū eſt,& ædificat ad gehennā, ideo merito perduntur omnes qui loquūtur menda-

Odium *Quæſt.* *Reſp.* *Men.* *Mendacium.*

Tria mẽdaciorũ genera. mendacium. Ad hoc tñ magis declarandum, notat gl. ꝙ maximè ſunt tria mẽdaciorum genera, ad q̃ cætera reducuntur, ſ. mendaciũ officioſum, iocoſum, & pernicioſum. Officioſum, quod fit pro vtilitate alterius, vt mendaciũ obſtetricum. Iocoſum, qđ non fit ad decipiendũ. Pernicioſum, ꝙ fit ad alterius dãnum. Et omne mendaciũ licet qñq; ſit veniale in imperfectis, in perfectis tñ eſt mortale. *Caute legendum & perfectorũ mẽdacia poſſunt eſſe venialia.* Ex prædictis igitur omnibus concludit propheta, malos, & ſynagogam ab hæreditate Dei velut Hiſmael expellendam. *Pſal.73.* Eo quod præuidit prophetico ſpiritu, ſynagogã oĩbus prædictis modis contra Chriſtũ peccaturam. q.d. Maligni ab hæreditate Dei expellentur, quia non habitabit iuxta te malignus. Sed iſti fuerunt contra Chriſtũ, quia malignus eſt, qui vult malũ proximo, iſti aũt ſine cauſa mortẽ Chriſti quærebant. Vnde de illo populo dr̃ admiratiuè. Quanta malignatus eſt inimicus in ſancto; Iſti operabãtur iniquitatem, quia dolo quærebant Chriſtũ occidere. Iſti loquebantur mendaciũ, quia multa falſa teſtimonia contra Chriſtum produxerant. Quid ergo de iſtis fiendũ reſtat, niſi ut ab hæreditate expellãtur? ipſi cõtra Chriſtum malignando quęrebant hæreditatem Chriſti. d. Matth 23. Hic eſt hæres, venite occidamus eũ; & habebimus hæreditatem eius. Sed tñ audierunt ſentẽtiam Chriſti. d. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur, &c.

45 *Virum ſanguinum, & doloſum abominabitur dominus, ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ.*

POſtquam excluſit hæreditatẽ à malis: Hic cõſequenter oſtẽdit illã bonis cõcedendã. Bonus aũt eſt ille qui nõ in mũdo, nõ in ſe ſperat, ſed ſolũ in Deo quem veraciter & colit, & timet, & iſtis datur hæreditas, vnde dicit, *Virum ſanguinum*, &c. q.d. Si ergo ſic eſt, ꝙ virum ſanguinum .i. homicidã .i. peccatorẽ qui ſeipſum ꝑ peccatũ occidit, &c. *abominatur dominus*: & ſic ab hæreditate expelletur. Ideo ego hęreditatem hr̃e cupiẽs, in perſona eccleſiæ. d. *Ego autem ſperabo in multitudine miſericordiæ tuæ.* ſcilicet non meis meritis mihi hæreditatem A dandam, ſed ex miſericordia tua & ſic.

Introibo in *domum tuam*, ſ. cœleſtem, *adorabo ad templum ſanctum tuum*, quod. ſ. eſt Chriſtus, *in timore tuo*. ſ. filiali, qui timor, quo ſcilicet timetur offenſa non pęna, hæreditatem Dei acquirit. Quia ut dicitur Eccl. Timor dñi gloria & gloriatio. Iudæi .n. extra Hieruſalem exiſtẽtes quando adorabãt faciẽ corporis verſus Hieruſalem & templum vertebant. Iſte aũt hoc in ſpiritu ſe facturum dicit in perſona eccle. d. *Adorabo ad templum, &c.* B non quidẽ corpore, ſed mẽte, quia veri adoratores adorant patrẽ in ſpiritu &c. *46 22.q. 2. cum devotiſſimum.*

47 *Domine, deduc me in iuſtitia tua propter inimicos meos, dirige in conſpectu tuo viam meam.*

HIc conſequẽter conſiderãs multos ſe habere hoſtes qui ad malũ conantur inducere ne hæreditatẽ dñi obtineat. ſ. dæmones, mũdum & carnẽ, contra hos petit auxilium ſibi ꝑſtari, & duo facit: quia primò auxiliũ à Deo poſtulat. Secũdò malitiã ſuorũ hoſtiũ demonC ſtrat. ibi, *Quoniam non in ore eorum*. Quãtum ad primũ ſciẽdum ꝙ Chriſtus ideo à patre fuerit miſſus vt ſua paſſione redimeret mũdum, & ſic per iuſtitiã Deo pro nobis ſatisfaceret. quæ ſatisfactio iuſtitia dr̃, quia iuſtitia vult vnicuique reddi, ablata ſatisfieri, & quia mortẽ appetere non eſt humanæ naturæ, idcirco ut hanc iuſtitiam perficere poſſit auxilium Dei poſtulat. d. *Domine deduc me in iuſtitia tua*, vt. ſ. conſtanter patiar pro inimicis meis, quæ conſtantia noĩe iuſtitiæ intelligitur, quia iuſtitia idem eſt, quod in D iure ſtatus. *In iuſtitia tua*, ad differentiam iuſtitiæ hominũ quæ ſolũ eſt exterior & apparens, & quæ malũ reddit pro malo. Sed in iuſtitia tua quæ interior eſt exiſtens, quæ non malum pro malo, ſed bonũ pro malo reddit ſecundum illud. Benefacite ijs qui oderunt vos, &c. Et hãc iuſtitiã poſtulabat Chriſtus ut. ſ. pro inimicis ſaluandis moreretur. Ideo dicit *propter inimicos meos*, ſ. conuertendos & ſaluãdos. Et hanc declarans iuſtitiam ſubdit. *Dirige in conſpectu tuo viam meam*, vbi nota, ꝙ conſpectus hominis ſolum *Iuſtitia. Satisfa. Matt.5. Conſpectus.*

solum exteriora conspicere poteſt, ideo multotiens fallitur: q̃a laudat q̃d laude nõ eſt dignũ:& vituperat, q̃d vituperari non debet, ſed Dei cõſpectu conſcientiam interiorẽ cõſpicit ideo decipi non põt:petens ergo dirigi in conſpectu dñi, petit dirigi exterius & interius,ſ. in conſcientiã. q d.non quæro viã meã.i. viuere meum dirigi in conſpectu hoĩum qui ſolũ exteriora conſpicit,ſed in conſpectu tuo,qui cõſcientiã videt:vt ſ.omnis mea voluntas,& meditatio in conſpectu diri-

Pſal.18. gatur. ſic enim dicitur,meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper.

48 *Quoniam non eſt in ore eorum veritas,cor eorum vanum eſt.*

OStendit hic quanta ſit malitia inimicorũ pro quibus tamen mori deſiderat, ut magnitudo charitatis eius nobis magis eluceſcat. Et diuiditur in tres partes, ſm quòd tria uitia de ſuis oſtendit inimicis,ſ.Iudæis. Oſtendit .n. primò quod ſunt mẽdaces verbis adulãtes.Secũdò ꝙ ſunt crudeles,& iuſtos perſequẽtes:ibi, *Sepulchrum*. Tertiò ꝙ ſunt procaces Deum irritantes: ibi, *decidant.* Primò oſtendit eos mẽdaces.d.*quoniam non eſt in ore eorum veritas.* Hoc ideo q̃a multa falſa Chriſto imponebant: vt puta, ꝙ in Beelzebub eijciebat dæmonia: ꝙ prohibuerat cenſum dari Cæſari, ꝙ gẽtes ſubuertebat &c. & quare talia falſa ſibi imponebant,ſubdit cauſam. *Quia*

Matt.1. *cor eorum vanum eſt*. q.d. Ex abundãtia cordis os loquitur. Hominis ergo cor vanum quomodo põt veritatẽ loqui. q. d.non.inde & Phil.d. 1.Ethic.Q̃d vnuſquiſque qualis eſt talia loquitur & facit. Et aduerte ꝙ vanitas cordis ſtat in

Vanitas Cordis. duobus maximè,ſ. circa peccatũ,& circa pęnam peccati.Circa peccatum q̃n quis putat quæ ſunt peccata, nõ eſſe peccata habẽs iudiciũ corruptum. Iſto modo cor vanum habuit Paulus q̃n putabat non eſſe peccatũ nomẽ Chriſti perſequi, ſed legis impletionẽ. Et hanc vanitatem habuerũt Iudæi multi, qui zelũ Dei habẽtes, ſed non ſm ſcientiam arbitrabantur non eſſe peccatum ſed meritum eccleſiã Chriſti perſequi, de quibus d.Chriſtus,

Ioan.16 venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obſequium ſe p̃ſtare Deo, & de iſta vanitate ipſorum loquitur Chriſtus d.ipſi verò in vanũ quæſierunt animam meam.i.in corde vano non credentes hoc eſſe peccatum. Vanitas aũt circa pœnam eſt, q̃n quis peccata impunita Deum dimittere credit:qui.n.ipſum peccatum & pęnam debitam diligenter aſpiceret nunquam peccaret.Et iſtam vanitatem habuerunt Iudæi impunitatem ſibi promittentes:vnde de illis dr̃,Populum tuum humiliauerunt: & hæreditatẽ tuã vexauerunt,&c.Et dixerunt non videbit dñs ſ. ad puniendum:vnde ſubditur, intelligite in populo & ſtulti aliquando ſapite, &c. Qui corripit gentes non arguet,&c. Sequitur,dñs ſcit cogitationes hominum.ſ. illorum,q̃m vanæ ſunt, Sic ergo iſti habentes cor vanum,vana.i.falſa loquebantur quod notans d. *quod non eſt in ore eorum veritas.* rationem reddit. *quoniam cor eorum vanum eſt.*

Sepulchrum patens eſt guttur eorũ,linguis ſuis doloſe agebant,iudica illos Deus. 49

HIc oſtendit ipſos eſſe crudeles &c. Et hoc in duobus.ſ. alios inficiendo.ideo *ſepulchrum patens*, &c. & alios decipiendo,*Quia linguis ſuis*,&c. patet. Q̃m ſicut ſepulchrũ patẽs fętores emittit, quib. alij corrumpuntur, ſic guttur iſtorum eſt ſepulchro comparabile,quo verba cõtra Chriſtum emittebãt ut alios inficerẽt,& contra Chriſtum animarent & ẽt decipiendo, *Quia linguis ſuis doloſe agebant*,vel aliter:iſti.n. perſequebantur Chriſtum dupliciter .ſ. apertè & occultè,Apertè ꝑ manifeſtas iniuriãs, vt cum apertè & palam dicebant, Dæmoniũ habes, q̃n tulerunt lapides, vt iacerent in eum: q̃n duxerunt eum in ſupercilium mõtis,ut p̃cipitarent eum. Et quantũ ad hoc comparant̃ ſepulchro patenti, quia patẽter fętores ſuarum malarum uoluntatum emittebant. Et de quolibet tali dicitur.Pharetra eius quaſi ſepulchrum patens. Perſequebantur ẽt occultè,ut puta per adulationes, ut eum capere poſſent in aliquo defectu. Vt cum dicitur. Magiſter, ſcimus quia verax es, &c. Et quantum ad hoc ſubdit̃, *quod linguis ſuis doloſe agebant*,quia.ſ.vanum verbis p̃tendebant,

debant, oppositum gerebant in corde. Et
Psal. 51 cuilibet tali dr. Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua, sicut nouacula fecisti dolum. Et Psal. 13. Linguis suis dolose agebant: venenum aspidū sub labijs eorum.
Iudicare Et quia tales sunt, ideo subdit, *Iudica illos Deus*, quod duobus modis exponitur. Primò optatiuè, vt. s. Christus oret pro illis patrem, vt iudicet illos, i. det eis gratiam, qua illi seipsos iudicent, ne. s. damnētur æternaliter. Illa. n. Deus agere dr, quæ nos agere facit, sicut tunc cognoscere dr, qn nos cognoscere facit. Vt Gen. 22. Nunc cognoui, ꝙ timeas Deū, i. alios cognoscere feci, sic & alios iudicare qnq; dr, qn dat eis gratiam qua se pœnitēdo iudicant, ne iudicentur æternaliter, sic Deus gentes iudicauit, qn gratiam dedit gentibus, vt errores suos cognoscerent, & se ad Christum conuerterēt. Iudicabit gentes, & arguet populos multos. Et sic in proposito virtute orationis huius aliqui iudæorum conuersi sunt ad Christū. Secundò exponitur ꝑdictiuè: & tunc iudicare stat pro punire vel dānare, sancti. n. qn præuident pœnā malis futuram illā prædicunt non optant, sic & nunc Christus. Et hoc est ꝙ hic ait gl. Hic. n. prædicit quæ pœna sit malis futura, non est. n. hic optatio, sed videt, ꝙ futurum est ₰m iustitiam Dei, q. d. Et quia tales sunt, ò Deus iudica illos, non optans, sed quod futurum est prædicens, sic. n. prædicēdo
Ps. 108. pœnam inde futuram, dicit Psalmista. Cū iudicatur exeat condemnatus, &c. Fiant dies eius pauci, &c. Sed prima expositio plus mihi placet.

51 *Decidant à cogitationibus suis secundum multitudinem impietatum eorum expel le eos, quoniam irritauerunt te domine.*

De pœn. d. 1. medicina.

Consimiliter iste versus ꝑt intelligi optatiuè & prædictiuè: Optatiuè vt sit sensus. Isti irritauerunt te dñe. s. suis peccatis ad iram te prouocauerunt. Sed pro eis rogo, vt *decidant à cogitationibus suis malis*, i. ab illis cadāt, illas deserendo. Et quia hoc à seipsis non possunt facere: ideo ò tu Deus, *secundum multitudinem impietatum eorū expelle eos*. s. ab illis, s. nō solum ab vno peccato, sed ab omnibus.

A Expelletur. n. peccator à statu peccati: qn Deus ipsum conuertendo ad pœnitentiam ducit. Iuxta illud, Timor domini expellit peccatum. Pōt ēt legi prædictiuè, & tunc nō optando sed prophetando prædicit punitionē malis futuram, quasi quia isti irritauerunt nomen tuum domine. Ideo decidant à cogitationibus suis. i. cadant. Decidit. n. qui spe sua frustratur. Isti autem persequendo, & occidendo Christum sperabant Christi nomen, & fidem extinguere, sed deciderunt à suis cogitationibus quia per hoc Christi no-
B men & fides magis inualuit. Etiam quia per hoc credebant hæreditatem Dei habere, sed per hoc illam perdiderūt, vnde dicit illud, Hic est hæres venite, &c. Sed ab istis cogitationibus deciderunt propter quod eis ibidē dixit Christus auferetur à vobis regnum Dei. Et non solum ista pœna eis eueniet in præsenti, sed ēt in futuro, quia ₰m multitudinem peccatorum, erit & pœnarum multitudo. Et hoc est ꝙ dicit. *Secundum multitudinem impietatum eorum*, &c. Et tunc expellere idem est ꝙ punire vel danare. Sic enim *Greg. 14 mor. c. 11*
C dicit Iob 18. Expellet eum de luce in tenebras: quod exponens Greg. d. De luce ad tenebras peccator ducitur, cum de honore vitæ præsentis ad æterna supplicia damnatur.

Et lætentur omnes qui sperant in te: in æternum exultabunt, & habitabis in eis.

Postquam ostēdit synagogā ab æterna hæreditate repulsam propter sua demerita, hic ostēdit, ecclesiam Catholicam illā habere: & sicut nos per pœnas
D dānatorum terruit, ita vt nos per ꝑmia alliciat de ipsa hæreditate cœlesti per bonos habēda, tria ponit, s. Primo ꝙ est ęterna. Scdò ꝙ est diuina: ibi. *Et gloriabūtur.* Tertiò ꝙ est gratuita & non ex meritis nostris, ibi. *Domine vt scuto.* Quantum ad primum ostendens ꝙ illa est æterna, d. *Et lætentur oēs qui sperant in te in æternū exultabūt* &c. Spes enim formata beatos nos facit, quæ. s. in solo Deo ponitur Psa. Gustate qm suauis est dñs: beatus vir qui sperat in eo. Qui. n. spe formata sperat in Deo beatus est: quia iam Deū habet

bet in ſpe, qui eſt oẽ bonum. & dico ſpe formata,quia ſperare ſine meritis,nõ eſt ſpes,ſed præſumptio,vt ait Mag.li. 3. d. 26.Illa aũt beatitudo eſt æterna:vnde di cit *in æternum exultabunt*. Certitudo.n. æternitatis gaudij eſt ſuprema conditio beatitudinis, quia ſi quis nõ eſſet certus de illa æternitate,iuſtè timere poſſet ca dere ab illa,& ſic iuſti timent. Talis autẽ timor pœna eſſet:& ſic in beatis eſſet pœ na,ꝙ contradictionẽ includit.Et hæc eſt rõ,quare Paulus vidẽs diuinã eſſentiam, non fuit beatus : quia non fuit certus de æternitate illius viſionis . Et quantũ ad hoc dicit.*in æternum exultabunt*.Sed quæ erit cauſa tantę exultationis?Certè,quia Deum in ſeipſis habebunt,propter quod ſequitur,*& habitabis in eis*.vnde gl.Hæc eſt exultatio ſanctorum æterna:cum tem plum Dei fient,& Deus habitabit in eis, ẽm illud Apoc. Ecce tabernaculum Dei cum hoĩbus, & habitabit cum eis,& erit eorum Deus, & ipſi populus eius: & abſterget Deus omnem lachrymã ab oculis eoru m,& nõ erit amplius nec luctus, nec clamor,nec vllus dolor,&c.

52 *Et gloriabuntur in te oẽs qui diligunt nomen tuum: quoniam tu benedices iuſto.*

De pœn. d.2.charitas.

OStendit hic,ꝙ iſta beatitudo eſt diuina,quia de ſolo Deo nõ de creatura:propter quod dicit. *Et gloriabuntur in te*.q.d.non in alio.ſ. tanq̃ te habentes ad fruendum, *Qui diligunt te,qm̃ tu bene dices iuſto*.ſ.illã benedictione,q̃ dabit iuſtis in iudicio,dicens,venite benedicti pa tris mei &c.Iuxta illud. Etenim benedictionem dabit legislator: ibunt de virtute in virtutem, vt videatur Deus,&c.

Benedictio.

53 *Domine vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos.*

HIc oſtẽdit,ꝙ iſta hæreditas eſt gratuita,quia merita noſtra ad tantã hæreditatem non ſunt condigna,ſed ſola dei bona voluntate nobis datur . Et hoc eſt,quod dicit . *Domine vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ* &c.Vbi nota,ꝙ ſcutum dupli cem formam hẽt.Aliquando.n.eſt triangulare, & ſignificat fidẽ ſanctæ Trinita-

Scutum. Fides.

E tis.Iuxta illud Apoſtoli, In omnibus ſumentes ſcutũ fidei,in quo poſſitis extinguere oĩa tela nequiſſimi in ea, &c. Fides aũt non eſt à nobis,ſed à bona volun tate Dei qua nos elegit ab æterno , qm̃ bona voluntas Dei noſtram bonam voluntatem ꝑcedit. propter qđ dicit Mag. lib.2.d.26.& 17.ꝙ fides eſt donum Dei, nec eſt ex libertate arbitrij noſtri, ſed ex gratia. Et bona voluntas Dei nobis eſt,vt ſcutum in præſenti,qua oĩs diabolica ten tatio repellitur.Et de hac bona Dei voluntate qua per fidem regeneramur in

F Chriſto dr̃: voluntariè.n. genuit nos ver bo veritatis.ſ.fidei. Scđò ſcutum hẽt for mam rotũdam: & hæc propriè eſt forma ſcuti. Nam ẽm Catholicon,ſcutum dr̃ à ſcus,quod eſt rotundum,quia ſcutum ro tundum ſolebat eſſe, & ſignificat coronã gloriæ, quæ victoribus & triumphantib. datur . Vnde apud Romanos antiquitus erat conſuetudo , ꝙ cum reuertebantur de bellis victores in ſignum victoriæ, & coronæ , ſcutum rotundum ſuper caput portabant.Et ad huius imitationem inoleuit conſuetudo in eccleſia , ꝙ ſancti in

Glo Cor

G ſignum victoriæ cũ ſcuto rotundo in capite pinguntur,& hãc coronam gloriæ à bona voluntate Dei ſubſequente habemus,nõ meritis noſtris:quia nõ ex operibus iuſtitiæ , quæ fecimus nos , ſed ẽm ſuam miſericordiã ſaluos nos fecit , propter ꝙ dr̃.Hæc eſt voluntas Dei,ſanctificatio veſtra . Ex quibus apparet,ꝙ bona voluntas Dei eſt nobis in præſenti ſcutũ defenſionis per fidem,& in futuro ſcutũ coronæ per beatificationem: propter qđ dicit,*Domine vt ſcuto*,&c.ideſt,bona voluntas tua in præſenti eſt nobis ſcutum,

H ſed in futuro erit corona.

PSAL. VI.

DOmine,ne in furore tuo arguas me: neq; in ira tua corripias me. 54

ANTEQVAM ad expoſitionem veniam notandũ, ꝙ quia inter Pſal. pœnitentiales hic eſt primus:Põt quæri quare ſunt ſeptem ꝑciſè . Adhoc multæ dãtur rñſiones. Primò ſunt ſeptem,contra ſeptem

septem mortalia peccata. primò contra superbiã,&c. secundò sunt septẽ,ut osten datur p septiformẽ gratiam posse deleri quicquid peccati in septenario huius vitæ, quæ septẽ diebus soluitur, cõmittit. tertiò, quia septẽ sunt modi,quibus peccata delẽtur.s. baptismus, eleemosyna, martyrium,conuersio fratris, remittere in se peccanti,fletus & contritio, & corporis Christi cõmunicatio, ut dicit magister in glo. Vel aliter põt dici, q ideo sunt septẽ,ad denotãdum septẽ,quæ uera pœnitentia requirit quæ in illis psalmis septem continentur.s. misericordiæ Dei imploratio In primo spei fidẽs tentio,in secundo peccati frequens meditatio:in tertio lachrymosa peccati contritio : in quarto aperta oris confessio : in quinto plena offensæ satisfactio, in sexto veniȩ receptȩ gratiarũ actio.Vel q ideo sunt septẽ psal.quia septẽ magna peccata cõmisit Dauid, cõtra quæ fecit septẽ pœnitentiæ psalmos:cõtra quodlibet faciendo psalmũ distinctũ, ut.n.per scripturam patet, Dauid fuit superbus,vanè numerando populũ. Dauid fuit luxuriosus, facto cõmittendo adulteriũ. Dauid fuit adulator, falsè decipiendo proximũ. s.Vriã,ut dormiret cũ uxore sua. Dauid fuit pditor,militẽ perdens strenuũ. Dauid fuit auarus, alienis ditãdo filiũ. Dauid fuit homicida, multũ perdens populum. Dauid fuit hypocrita,peccatum celando pprium,&c. Et sic cõtra ista septẽ peccata septẽ sunt psal. pœnitẽtiales sic, q cõtra primum peccatũ superbiæ directè istum psalmum fecit,ut uidebit. Circa istum psalmum ergo primò uidẽdum est de titulo,qui talis est. *In finẽ psalmus Dauid pro octaua*;hic accipit finis p Christo, ut in titulo quarti psalmi. Sed hic nouus terminus ponit.s. *pro octaua*. Vbi notandum q ẽm Hebræos, Octaua est hic nomẽ instrumẽti musici, quod octo chordas habet, sicut psalterium decem chordas habens,decachordum dr,& monochordum dr instrumentum quoddã solum vnam habens chordã. Et tunc est sensus *pro octaua*.i.iste psal. aptus est decãtari in tali instrumẽto. Aliter aũt hoc exponit mag.in gl.d.Quod octaua significat aduentum dñi ad iudicium, q ideo

[Left margin notes: Glo. Cor. | Dauid. Reg. 4. Reg. 1. Reg. lt. | 54 Qu Sep qu cu P pœnitua tia]

A ẽm aliquos dr,quia dñs ad iudicium uẽturus est,post septẽ millia annorum.Sed hãc rõnem improbat, quia diem iudicij nullus mortalium nouit, dicẽte Christo. Matth. 4. De die aũt illo, & hora nemo scit, &c. Ideo quorundã nimium temeraria præsumptio est, qui annis cõputatis certis me sperant post septem millia annorum futurum diem iudicij Consequenter ad hoc alias rõnes adducit. d. Ideo dies iudicij dr octaua, qa tempora septẽ dierum repetitione uoluunt, post q̃ erit ille dies, qui nullã varietatẽ hẽt. B Vel ideo dies iudicij dr octaua, qa post duas uitas futura est.s. animæ, & corporis. Ad corpus aũt pertinet quaternarius,qa cõstat ex quatuor elementis, & quatuor qualitatibus efficit.s sicca,humida,calida,& frigida,& quatuor temporibus administrantis.s Vere, Aestate, Autumno,& Hyeme. Ad aĩam uerò pertinet ternarius pp triplicem vim animæ, quæ est rõnalis,irascibilis,& concupiscibilis.Peracta igit utraque uita, quasi septenario numero transato, ueniet octauus iudicij ĩ quo unicuiq; p meritis red C det.Et ideo Dauid timens scelera & pȩnitens hic orat. Est ergo sensus tituli iste. *In finem psalmus Dauid pro octaua*. i.iste psal.attribuit Dauid.i.pœnitenti,q dirigit nos in finem.i.in Christum,qui psalmus est p octaua.s.cõpositus.i.pro timore diuini iudicij.Cõsequenter accedo ad psalmum cuius litera fundari vr super historia quæ habetur 2.Reg.vlt. Vbi Dauid elatus superbia de multo populo sibi subdito,uoluit scire numerũ bellatorũ,& fecit numerari populum, & inuenta sunt nongẽta quinquaginta millia virorũ pu- D gnatorũ,qđ grãde peccatũ fuit, qa iactãter cõtra legẽ iussit numerare populum absq; datione argenti,quæ in tali numeratione dari præcipit.Exo. 31. Propter q Gad pheta de mãdato dñi uenit ad eũ.d.Triũ tibi dat optio:elige unum,qđ uolueris,ut faciã tibi, aut septem annis ueniet tibi fames ĩ terra tua, aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos,aut tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Cui rñdit Dauid Coartor nimis,sed melius est,ut incidã in manus dñi, multæ.n. sunt misericordiæ eius, q̃ in manus hominum.

[Right margin notes: Dies iudicij. | Anima. | Numerare. | Superbia]

minum. Immisit ergo dñs pestilentiã in Israel, de mane vsq; ad tempus constitu tũ: & mortui sunt septuaginta milia virorum, &c. Et super hãc historiã litera ps. fundatur. Primò ergo applicabo ps. ad historiam. Secundò exponam literã. Quãtum ad primum dic vt Nic. de Ly. Quantũ aũt ad ẽm, notandum, ꝙ intentio istius ps. tota est inducere nos ad pęnitentiam. Partes aũt pœnitentiæ sunt tres. s. contritio, confessio, & satisfactio. Et ẽm istas iste psalmus diuiditur in tres partes, quia primò ostendit suam cõtritionem, secundò suam confessioné, ibi, *Quoniam non est in morte.* tertiò suã satisfactioné: ibi, *Laboraui in gemitu.* Prima in tres. Contritioné. n. inducit timor pœnę, & ipsam sequitur amor iustitiæ. Primò ergo ponit timorem, quo contritio inducitur. Secundò contritioné, qua peccatũ expellitur, ibi. *Miserere mei, domine.* Tertiò spem, quam amor subsequi tur: ibi, *Conuertere, domine.* Quantũ ergo ad primam partẽ ostẽdit se habere timo rẽ diuini iudicij d. *domine ne in furore tuo* &c. Vbi sciendũ, ꝙ aliud est argui à Deo in ira, aliud in furore corripi. vel ẽm glo. In furore corripitur qui ad tps punitur, vt emendetur. Et hoc significat nomen furoris. Quia furor uiri nõ multũ durat: ira aũt plus durat, & sic in ira arguit. qui punitur, vt damnetur. Et ista duo erunt in iudicio vltimo. quia ibi ali qui damnabunt, & aliqui purgabuntur, vt puta, quia aliqui tunc de numero sal uandorũ reperiẽtur, qui pęnam tm̃ pec catis eorũ debitam nõ compleuerant in purgatorio. Et tales in furore corripientur: qa q̃titas extẽsiua pœnæ in quantitatẽ intensiuam cõmutabitur, vtputa qa tantam pęnam in vna hora patientur, q̃ tam p viginti annos erant passuri. Et talis pęna pp magnam acerbitatem furor dr̃. Dicit igitur. *Domine, ne in furore tuo,* &c. q. d. nolo esse inter eos, qui arguentur, vel corripient in iudicio, sciens horrendũ esse incidere in manus Dei uiuentis. Ideo orans deo. O dñe, q potens es, hic seca, hic vre me, hic sana me, ne opus sit ibi. Et vere bene eligit potius hic de peccatis suis puniri, q̃ in alia vita: quia minima pęna purgatorij maior

Pœnitentia tres partes.

Furor. Ira.

E F G H

est q̃ aliqua hic possit excogitari. ut d. magister lib. 4. di. 21. Et ideo quilibet dẽt uelle hic magis de suis peccatis puniri, quã punitioné in alia vita reseruari: pp ꝙ dicit. 2. Mach. 6. Etenim multo tpe non sinere ex licentia peccatoribus agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Non. n. sicut in alijs nationibus dñs patienter expectat: vt eas, cũ dies iudicij aduenerit, in plenitudine peccatorũ puniat &c. Ergo & nos cũ Ps. eligamus hic á Deo iudicari, & puniri, *ne in furore suo arguat.* Dicẽtes cum Hieremia Deo. Corripe me, dñe, veruntamen in iudicio, & nõ in furore tuo, ne forte ad nihilũ redigas me.

Miserere mei domine, quoniam infirmus sum, sana me domine quoniam conturbata sunt ossa mea.

HIc inducit contritionem, qua peccatum expellitur. Vbi notãdum, ꝙ contritio vera de peccato non põt fieri sine Dei gr̃a, qm̃ donat deus nobis, non pp nr̃a merita, sed solũ ex sua gratuita pietate, & misericordia. Iõhoc cognoscẽs Ps Primò Dei misericordiã inuocat. Secundò suã contritionem explicat ibi. *Et anima mea turbata est valde,* Quantũ ad primũ ait. *Miserere mei, domine quoniam infirmus sum.* Vbi primo notandũ qualiter misereri competat Deo. Cum. n. misereri sit actus misericordiæ, ille solum põt misereri, in quo est misericordia. Misercordia aũt cũ sit quędã passio, quomõ in Deo cadere põt in quo nulla passio cadit? Ideo notãdũ, ꝙ misericordia duobus modis accipitur. s. propriè, & metaphoricè: proprie. n. misericordia dr̃ quędam cordis compassio alterius miserię. Vnde Isido. 9. Etym. dicit. Quod misericordia est compassio cordis alienæ miseriæ, & inde vocabulum traxit. Vnde misericordia quasi miserum cor. s. ex aliena miseria Et sic nullo modo in Deo cadere potest, in quo nulla miseria cadit. Misericordia autem metaphoricè dicitur, quæ se habet admodum, & similitudinem veræ misericordiæ. Vt quia verã misericordia alienã miseriã suã reputãs illam conatur expellere: sic quia Deus miserias nostras sua bonitate tollit, nõ tamen

Exo. 34. 4. Reg. 13. Gen. 8. Psal. 85. Rom. 8.

Hiere.

Zelus. Ira. Pęnitentia: Præscientia.

Nota.

55

tamen in se cor miserũ habens,ideo misericors dr̃: qui ad modũ se habet misericordis.Sic.n. multa de Deo metaphoricè dñr, quæ propriè non conueniunt Deo,vt ostendit Greg.20.lib.mor.c.25. Sacra scriptura nonnunquã de Deo, verbis vtitur: quæ ẽt apud homines habentur in vitio.Dr̃.n.Deus zelans sicut scriptũ est.Dñs zelotes nomen eius.Dr̃ iratus,vnde scriptum est.Iratus dñs contra Israel.Dr̃ Deus penitens: sicut scriptum est. Penitet me fecisse hominem super terram. Dr̃ Deus misericors sicut scriptum est. Misericors & miserator dñs, patiens,& multum misericors. Dr̃ præscius:vnde de illo apostolus dicit. Quos p̄sciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis &c.Et tñ nec zelus,nec ira,nec pœnitentia, nec misericordia, nec præscientia põt inesse in Deo.Hæc nãq; oĩa ab humanis qualitatibus in illum tracta sunt,dũ ad nostræ infirmitatis verba descenditur:vt quasi quibusdã nobis gradibus factis.& iuxta nos positis,per ea,quę nobis vicina cõspicimus, ad summa eius qñq; ascẽdere valeamus.Zelari,n.dr̃,qui cum cruciatu mentis castitatẽ custodit vxoris. Irasci dr̃,qui feruore animi contra puniendũ vitiũ accenditur.Penitere dr̃,cui id qd̃ fecit displicet, & econtra mutando aliquid aliud facit. Misericors dr̃,qui pietate ad proximũ mouetur. Misericordia aũt a misero corde vocata est: eo ꝙ vnusquisq; intueatur quẽpiam miserũ, atq; ei cõpatiens, dũ dolore animi tangitur, ipse cor miserũ facit, vt eum a miseriã liberaret,cui intendit. Præscire, dr̃ qui vnamquãq; rem priusquã veniat videt,& illud,ꝙ futurũ est priusquã pręsens fiat,præuidet.Qũo ergo Deus zelãs dr̃,qui in custodiẽda castitate nostra:nullo mentis cruciatu tangitur? Qũo irascitur,qui in vlciscẽdis vitijs nostris nulla perturbatione animi commouetur? Quomodo est pœnitens, qui illud quod semel fecerit,nunquam se fecisse dolet? Quomodo habet misericordiam,qui cor miserum nunquam habet?Qũo est præscius, dũ nulla nisi quæ futura sunt præsciantur? Et scimus,quia Deo nihil futurum est, quando eius oculis præterita nulla sunt,præsentia nõ trãseunt, futura nõ veniunt, quippe quia omne,ꝙ nobis fuit, & erit, in eius cõspectu p̄sto est. Et omne, ꝙ præsens est scire potius põt q̃ præscire.Et tñ dr̃ Deus zelans,dr̃ iratus,dr̃ pœnitens, dr̃ misericors, dr̃ præscius, ut quia castitatẽ aĩæ vniuscuiusq; custodit, humano more zelans vocatur, quãuis mentis cruciatu non tangat̃, quia culpas percutit,dr̃ irasci,quãuis nulla animi perturbatione moueat̃. Et quia ipse est immobilis,illud,qd̃ voluerit, mutat, pęnitere dr̃, q̃uis rem mutet, consilium non mutat. Et cum miseriæ nostræ subuenit,misericors vocat̃,quamuis miseris subueniẽs,miserum cor nunquã habeat. Et quia ea, quæ futura sunt nobis, videt, quæ tñ ipsi semper præsto sunt,præscius dr̃, quamuis nequaquam ei futurum sit, qd̃ præsens videt. Nam & ab æternitate eius quæcunq; non ideo vñr, quia sunt, sed ideo sunt quia vñr.Dum ergo ad verba mutabilitatis nostræ, descenditur, ex eius quibusdam gradibus factis ascẽdit, qui põt ad immutabilitatem Dei vt videat Deum sine zelo zelantem, sine ira irascentem,sine dolore,& penitentia pęnitẽtem, sine misero corde misericordẽ. sine præuisionibus præscientem &c. hæc omnia Greg. Et ideo notandum, ꝙ qñcunq; aliquid Deo attribuitur,qd̃ in nobis notat imperfectionem aliquam,& aliquã perfectionem,Deo solum debet attribui quantũ ad significatum perfectũ, & non imperfectum,ut puta.Zelus significat duo .s. cruciatum zelantis,& custodiam castitatis vxoris. Primum est imperfectionis, Secundum perfectionis. Quando ergo zelus attribuitur Deo, tunc accipitur zelus non ratione primi, sed secundi. Similiter miseria duo significat .s. tristitiam cordis de aliena miseria,& subleuatione alienæ miseriæ, iuxta primũ non cõuenit Deo, sed iuxta secundũ,& sic cum Deo dicimus.*Miserere mei,domine,* nõ intelligimus, ꝙ miseriã cordis Deus habeat pro miserijs nostris, sed quòd nostras expellat miserias secũdum bonitatem suam. Sic enim dicitur. Psal.50.Miserere mei, Deus &c. sequitur, & s̃m multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatẽ meã.Sic & nunc ait Ps. *Miserere mei domine quoniam &c.*

Marginalia: *Exo.34.* *4.Reg. 13.Gen. 8.* *Psal.85* *Rom.8.* *Zelus. Ira. Peniten tia: Præscien tia.* *Nota.* A B C D

Misericordia Dei. Nota ꝙ ista Dei misericordia in multis apparet in nobis, ẜm ꝙ multipliciter nobis miseretur.ſ. Gratiosè expectando Misericordia Dei est,ꝙ non sumus consumpti. *Thr.3.* Morosè sustinendo,quia non statim punit.Cum iratus fueris,misericordiam facies. *Tobiæ.3.* Ad pœnitentiam reuocando.Misericordiam volo,& non sacrificiũ. *Matt.9.* Amorosè nos suscipiendo.Suscepit Israel puerũ suum, recordatus misericordiæ suæ. *Luc.1.* Virtuose cõfortando. Si dicebam motus est pes meus:misericordia tua,dñe, adiuuabat me. *Psal.93* Vigorose fortificando.Qui sequitur misericordiam, inueniet vitam. *Prou.21* Et quia oĩa prædicta sunt necessaria volenti de peccato digne agere pęnitentiã. Ideo Psaltes, ut perfectè possit conteri, Dei implorat misericordiam.d. *Miserere mei dñe qm̃ infirmus sum.* Sed qua infirmitate erat infirmus. *Infirmitas.* Ideo nota ꝙ duplex est infirmitas.ſ. corporalis, & spiritualis.Infirmitas corporalis est quædam spiritualis sanitas,quia aĩam fortificat,dicente Apostolo. Cum infirmor,tũc potẽs sum:nã virtus in infirmitate perficit, ideo patienter imò libenter est sustinẽda,exẽplo Apostoli.d.2.Cor.2.Libenter gloriabor in infirmitatib.meis,vt inhabitet in me virtus Christi.Ab ista ergo nõ petit hic Ps.sanari. Alia est infirmitas spiritualis,ſ.culpæ.Omne.n.peccatum quædam spiritualis est infirmitas, qua anima debilitatur excæcatur,& a Deo vera vita separatur ut dr̃ 15.q.1.Vt itaq; d.Et istã infirmitatem sola Dei gratia sanare potest.Ps. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas Et ideo hanc a Deo Psal.hic petit.d. *Miserere mei dñe qm̃ infirmus sum: sana me* &c.Sic etenim psalm. orabat.d. *Psal.40* Ego dixi,domiue,miserere mei,sana animam meam,quia peccaui tibi. Per hanc enim infirmitatem culpæ omnia virtus perturbatur.Ideo adiũgit.d. *sana me dñe qm̃ conturbata sunt ossa mea.* *Os ossis.* Per ossa .n. quæ solida sunt & fortia,virtutes significantur.Vnde psal.33.Custodit dominus omnia ossa eorũ, vnum ex eis non conteretur.Quod de virtutib.exponit Grego.23.mor.c.24.d. *Ossa virtutes significãt.* Ossa in scriptura sacra pro virtutibus accipiuntur, sicut scriptum est, Custodit dñs omnia ossa eorum &c.Quod vtiq; non de ossibus corporis,sed de virtutibus dr̃ mentis. Nam & certè nouimus,qđ multorum martyrũ corporum ossa confracta sunt,& persecutores dñi latronis illius, cui dictũ est. Hodie mecum eris in paradiso, sicut latronis alterius in cruce ossa fregerũt &c. Ista ergo ossa virtutum per peccatũ conturbantur,quia omnis uirtus mentis per peccatum cadit,& dissipatur, vt amplius virtus dici non possit:quia omnis uirtus Deo placet: sed nihil peccatoris, ut sic Deo placet,quia nihil ab illo acceptatur. Ex quo sequitur, ꝙ cum peccato nulla stat virtus. Et ad istum intellectum dr̃ Iac.1. Qui offenderit in vno, factus est omniũ reus,quia oĩum virtutum formã, & meritũ perdit, qui vno peccato deficit,qđ bene notans Ps.dicit. *Qm̃ conturbata sunt omnia ossa mea,* & notanter dicit omnia.Sed vnũ hic oritur dubium,ſ. vtrũ per peccatum, sic oĩs virtus hominis conturbatur,qđ existens in peccato, peccatũ uitare non possit,sed necessario peccare cogatur. Vbi notandum ꝙ dubium duplicem intellectum habere potest,primus de peccato commisso, & tũc esset sensus.Vtrum quis viribus suis peccatum commissum possit vitare, & de illo exire, & tunc quæstio non habet dubium,quia non potest &c.

Et anima mea turbata est valde, sed tu, domine vsquequo?

POstquam Dei postulauit misericordiam, qua vera contritio donatur nobis.Hic consequenter suam contritionẽ explicat. d. *Et anima mea turbata est valde,* ſ.pro commissis peccatis. Pro cuius euidentia notandum, ꝙ turbatio est multiplex .ſ. Turbatio inquinationis, & criminalis immunditiæ. Turbatio afflictionis & temporalis displicentiæ. Turbatio, correctionis & paternalis diligentiæ. Turbatio admirationis & inusitatæ apparentiæ. Turbatio damnationis, & æternalis pestilentiæ. Turbatio cõtritionis,& salutaris pœnitẽtiæ. Prima est turbatio peccati.Ipsum enim peccatum est quædam turbatio interior, qua conturbatur anima, quia ipsa cæcitate percutitur, à Deo diuiditur, & æternis pœnis obli-

obligātā, instablis ad omne bonū reddi-
Iudith. 4. tur. Vnde de peccatoribus dicitur. Turbati sunt animi eorum valdè. Et sic ẛm diuersitatem peccatorū diuersæ sunt turbationes. Est.n. turbatio temeritatis, & superbiæ, quanto.n. arbor in altiore monte consistit, tanto facilius ab omni uento turbatur, & quatitur. Sic & superbi per ambitionē in alto situati, specialiter ab omni uerbo, & suspicione turbantur. In
Matth. 2. cuius figurā Herodes rex, audiens Christum natum, statim suspicionibus agitatus, turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo. Turbatio cupiditatis auaritiæ. In tm̄.n. auaritia auarum perturbat, q̄ ipsum quiescere nnnquam sinit. Vnde de auaris dr̄, Pauebūt, & turbabuntur in uni
Hier. 33 uersis bonis. Quod ideo dicit, quia quanto plura habet auarus, cupiditate anxius,
Psal. 38. plus intus perturbat̄, ꝑꝑ quod ait Psal. Veruntamen in imagine pertransit homo, sed frustra perturbatur, thesaurizat, & ignorat, &c. Vbi nota, q̄ turbatio auari dicit̄ frustra, duplex est enim turbatio, quædam formata. s. quæ hominē erudit, & emendat, & informis, quæ non emendat turbatum, sed magis affligit, & cruciat & ista est turbatio auarorum, in quibus cū tempore cupiditas crescit, & per consequens cupiditatis turbatio. vnde ipsi Achor cupido, qui furatus fuerat de anathemate, dixit Iosue. Turbasti nos,
Iosue. 7. turbet te Deus. Turbatio gulositatis, & ingluuiæ, de quibus psal. 106. Turbati sunt & moti sūt, sicut ebrius. Secūdò est q̄dam turbatio afflictionis corporalis. Cū n. homo naturaliter timeat pœnā, & aduersa fugiat, quis est, qui non turbet̄ ẛm carnē, dū sentit pœnas, & aduersa tolerat? Quinimò & magister noster Christus ex passionibus illatis ẛm carnē turba
Ioan. 13 tus fuit. Turbatus est Iesus, & dixit, Vnus uestrum me traditurus est. Tertiò est turbatio correctionis &c. In doctore n. & prælato, qui delinquētes corrigere studet, necessaria est q̄nq. turbatio saltē apparēs, ut subditi turbationē prælati timentes, facilius corrigant̄, ꝑꝑ q̄ dr̄. Melior est ira risu, q̄a ꝑ tristitiā vultus corrigit̄ animus delinquētis. Quis.n. pater corrigens natos, ridebit ad illos? Vnde
Eccles. 7 Eccles. 7. Filiæ tibi sunt, serua corpus il-

A larum, & non ostendas faciem tuam hilarem ad illas. Vnde plus corrigit aliq̄n ostēsa turbatio, quam remissa locutio, ut pater sic corrigens dicat illud Psal. Tur- Psal. 76.
batus sum, & non sum loquutus. Quartò est turbatio admirationis, quæ. s. procedit ex apparentia rei insolitæ, & admirabilis. Sic.n. apostoli vidētes rem insolitā s. Christum ambulantē supra mare, ad- Matth. 14.
mirando turbati sunt. Videntes eum supra mare ambulantē, turbati sunt. Quintò est turbatio dānationis, q̄ñ in inferno pax nullum habet locum, sed ibi perpe-
B tua turbatio, unde de dānatis dr̄ Sap. 5. Quod turbabunt̄ timore horribili gemētes præ angustia spiritus, &c. Sexto est turbatio contritionis. Quilibet.n. pœnitens de peccatis necessario turbatur, & dolet. Cum.n. anima pro peccato turbatur & sibi plene peccatū displicet statim peccator de peccato mouetur, & transit ad gratiam, q̄d satis figuraliter ostēditur Esa. 4. Turbabo cœlū, & mouebitur ter- Esai. 4.
ra de loco suo, per cœlū intellige animā, Cœlum
quæ cœlestis & spiritualis est naturæ, ꝑ significat
terram verò intellige hominem terre- aīā, ter-
C num & peccatorē. Dum igitur cœlum, i. ra homi
anima turbatur, terra mouetur de loco nē terre
suo, quia peccator desinit esse peccator. num.
Ad propositū ergo de turbatione contritionis, & pœnitentiæ hic loquit̄ Psal. d. *Et anima mea turbata est valde*, s. ex peccati displicentia. Et aduerte q̄ quamuis anima per contritionē purgata sit à peccati macula, tñ manet peccati reatus, & sequela, quam non statim sanat dñs, ēt sanato peccato, Ideo hanc cupiens habere cōtritus exorat. d. *Sed tu, dñe, vsquequo.* s. differs me non solum à culpa, sed ēt a
D reatu culpæ sanare. Et aduerte ẛm q̄ ait gl. q̄ cum Deus differt nos totaliter sanare, non est crudelitatis, sed magis cautelæ, & dilectionis. ideo.n. differt Deus, vt persuadeat animæ in quanta mala peccata nos præcipitant. ideo etiam vt orare non desistat Ecclesia: ideo vt ex diffi- Sanare.
cultate sanationis magis caueat sibi, q̄ Exaudi-
enim facile sanatur, non multum caue- re.
tur, ex difficultate autem sanationis dili Oratio.
gētior fit custodia receptæ sanitatis. Itē etiam ut ostendatur, quæ pœna parata sit non conuersis, si tanta sit difficultas

1.Pet.4. cõuersis.Vnde alibi legitur. si vix iustus E saluabitur,impius vbi apparebit?Istis ergo causis, & remissa culpa, Deus culpæ penã nõ statim aufert.Sic etenim loquebatur Iob deo.d. Vsq; quo nõ parcis mihi? peccaui, quid faciã tibi, ò custos &c. Iob 7. Vel aliter, quãto quis magis ad Deũ cõuertitur, tanto plures dæmonis tẽtationes sustinet. Et ideo Dei custodia maior Tẽtatio. est necessaria,vt nõ permittat nos tẽtari supra vires nostras. & hoc est, quod iste orauit. *Et anima mea turbata est* &c.q.d. pœnitet me peccasse, sed dæmonis infestationes patior;sed quia vires meas,qui F bus resistere possim, ignoro,quæ tibi sũt cognitæ: Ideo peto scire, vsquequo tu, Psal.12 dñe,permittes me tẽtari.Sic etenim iste dicebat. Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice,& exaudi &c.

57 *Conuertere,domine, & eripe aĩam meam, saluũ me fac propter misericordiã tuam.*

POstquã ostendit iste pœnitens suam contritioné. Hic consequenter addit suam confessioné vbi notandum, ꝙ maioris difficultatis est confessio pecca- Cofessio. ti,q̃ sit contritio. Quinimò maioris vir- G tutis est humilis confessio peccati commissi,q̃ sit innocentiam seruare. Si ergo nullus sine speciali Dei gratia põt se à peccatis custodire: ergo nec humiliter Greg.22 confitetur peccata cõmissa. Vnde Greg. mo.c.14 d. Narratis multis virtutibus sancti Iob d.In Iob imitentur qui volunt castitatis continentiam, mirentur integritatẽ iustitiæ:mirentur viscera pietatis:ego autẽ in eo non minus admiror confessionem humillimam peccatorum,q̃ tot sublimia gesta virtutum. Scio enim,quia per infirmitatis verecundiam plerunq; grauioris H est certaminis cõmissa peccata prodere: q̃ non admissa vitare. Et vnumquodque malum quamuis robustius vitetur,tñ humilius proditur &c.Si ergo iste,vt posset conteri de peccatis, misericordiam Dei postulauit. d. *Miserere mei,dñe,quoniam infirmus sum.* &c. Multofortius & Dei gratiã postulat,vt sic ad Deum conuertatur,quatenus,postposita verecũdia, peccata sua confiteatur. Et hoc est,ꝙ dicit. *Cõuertere domine,& eripe* &c.q. d ẽm gl. *Conuertere domine*, i. fac me perfectè ad te conuerti. *Et eripe aĩam meã*.s.à timore verecundiæ, ne s. tanta sit verecundia peccati, vt ꝑ ꝑ eam perfecta, & humilis amittatur confessio. *Ideo saluum me fac*: s.à tali verecundia *propter misericordiam tuam*,vt s. in præsenti faciam veram peccati confessionem.quia s.solum in præsenti ante mortem est tempus veræ confessionis, & pœnitentiæ. propter quod dr. Ante mortem confitere: a mortuo enim Ecc perit confessio. confiteberis ergo viuus, & sanus. Et ideo ut in præsenti vera sit confessio,hic orat.d. *Conuertere* &c.

Quoniam non est in morte qui memor sit tui:in inferno autem quis confitebitur tibi? 58

ET si dicas nonnẽ ille diues epulo in inferno existens memor fuit Dei, & confessus est peccata sua, dum tormẽta iustè sibi illata confitebatur? Ad hoc respondet gl.d.ꝙ in morte,i. post mortẽ nullus,s. memor est Dei ad veniam, nec in inferno confessio facta valet ad salutẽ, quia nunc est tps confessionis:cum autẽ hæc vita transierit, non restat nisi retributio. Non est ergo contra hoc,quod in inferno confessus est diues ille euangelicus, qui Lazarum vidit in requie,qui de profundo Lazari comparatione coactus est confiteri sua mala,vsque adeo,vt fratres roget ab his præmoneri.quia non ad veniam confessio eius profuit sibi.

Laboraui in gemitu meo,lauabo per singulas noctes lectum meum,lachrymis meis stratum meum rigabo. 59

HIc consequenter ponit suam satisfactionem. Et quia satisfactio debet esse secundum mensuram peccatorum. Ideo primò ponit mensuram suæ satisfactionis:secundò mẽsuram sui peccati:ibi. *Turbatus est à furore*. Quantum ad primũ dicit. *Laboraui in gemitu meo*, scilicet considerando quid egerim, quæ pœna futura peccato sit debita. Et vides, quòd gemitus præteritus non fuit sufficiens,addit. *Lauabo per singulas noctes lectum meum,lachrymis meis* &c.Hic idem est lectus, & stratum & lauare,& rigare.

Vel

Vel accipitur de lecto materiali, & tunc exprimit lachrymarum abundantiam, quibus lectus lauari poterat: Si aut accipiat lectus spiritualiter, s. pro conscientia, iuxta illud Cantic. 2. In lectulo meo per noctem quesiui, quem diligit anima mea: vñ gl. vocat lectum conscientiam, in qua quibusdam quies est, & quibusdam tormentum. Ibi. n. mundi corde quiescunt, & ibi malè cordati cruciantur, & tunc est sensus. *Lauabo lectum meum.* conscientiã meam. *Per singulas noctes.* i. eundo per singula peccata. Si aut accipiatur lectus ꝓ carne nostra, quam regere debemus, & non ab illa regi. de quo dr. Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam .i. subijcias tibi carnem tuam, vt eam portes, & non porteris ab illa, tunc est sensus. *Lauabo &c. Et lachrymis meis stratũ meũ rigabo,* idest, carnem, vel sensualitatem *lachrymis,* idest, amaritudine pœnitẽtiæ lauabo, & rigabo ipsam faciendo bonis operibus fertilem, quæ prius arida, & sterilis erat, hic est lectus doloris, & pœnitentiæ, qua gratiam cõtra peccata Deus confert, iuxta illud Psal. Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius.

Matt. 9.

Psal. 40.

60 *Turbatus est à furore oculus meus: inueteraui inter omnes inimicos meos.*

PEr oculum intellige rationem hominis, & intellectum. Psal. 123. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cęlis. Per furorem accipe peccatum, quia iram, & furorẽ Dei prouocat. Turbationẽ vero oculi intellige obscuritatem, & ignorantiã mentis. tunc ergo furor turbat oculum, qñ peccato intellectus & rõ obscuratur, peccatum. n. est quædam obscuritas interior, qua totus homo interior obscuratur, & intellectus obtunditur, d. ergo ostẽdens magnitudinẽ suorũ peccatorũ. *Turbatus est à furore,* s. peccato meo oculus meus. *Inueteraui inter oẽs inimicos meos.* Per inimicos accipe peccata, q̃ naturæ insidiãtur ſm gl. Inueterare aũt fieri inutilem ad similitudinẽ vestis veteris, q̃ nec vsui est apta, nec decori, Dicit ergo *inueteraui inter omnes inimicos meos,* i. ego q prius à Deo fui electus, & eius gratia decorus, & fortis *inueteraui,* i. ad nullum bonum per peccatum

Oculus.

Error.

A factus sum aptus. Et hoc *inter omnes inimicos meos.* i. inter omnia peccata q d. ſm gl. A nullo vitio immunis fui: sed omnibus vitijs consensi, & per hoc ostendit omnibus fuisse se vitij subiectum. Quod ideo d. ne qs desperet de grauitate peccatorum. Sed dices, quãuis Dauid multis peccatis fuerit implicatus vt patuit in principio huius Psal. non tñ omnibus q̃a nunquã idololatra fuit. Cur ergo confitetur se inter omnia vitia cecidisse. d. *Inueteraui inter oẽs inimicos meos.* Et hoc est quærere nunquid licitũ est aliquid B cõfiteri de se per humilitatẽ peccatum, quod non fecit. Responsio aut talis gerit officium personæ publicæ, aut priuatæ: si primum, põt quia loquitur in persona omnium, & oẽs omnia peccata cõmittũt licet omnia non committantur ab uno. Si aũt est persona priuata, non potest, q̃a tunc mentiretur, qđ nulli licitum põt esse. Vel dicendum, ꝙ qñ Dauid dicit, quod inueterauit inter omnes inimicos suos, i. in omnibus vitijs, quod ly omnes stat pro generibus singulorum peccatorum, non pro singulis generum, sicut di- C citur, ꝙ Deus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, cum tamen multi sint qui non illuminatur. Genera autẽ peccatorum sunt tria, peccatum cordis, operis, & oris.

Quæstio

Confessio

Respon.

Ioan. 1.

Discedite à me, omnes, qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei. 61

POstquam ostendit pœnitentiã suã, hic ostendit effectum pęnitentiæ, s. quod per pœnitentiam est exauditus, & ab omni purgatus peccato. Et tria facit: D quia primò declinat malorum conuersationem. secundò recognoscit peccatorum purgationem. ibi, *quoniam exaudiuit dominus,* tertiò prædicit iniquorum damnationem: ibi, *Erubescant.* Quantum ad primum dicit, *Discedite.* Sicut enim bonorum societas & conuersatio multorum bonorum est causa, sic & malorum conuersatio multorum peccatorum est causa uel saltẽ occasio. iuxta illud psal. 17. Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso perruerteris, & ideo ꝓ pęnitentiã purgatus, ut a peccatis abstinere pos-

Discedere.

Malus.

Bonus.

sit, societatẽ malorũ debet fugere, sic & modo facit Dauid d. *Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatẽ*, nõ dicit qui operati estis, ut sacr̃m saluet pniæ, quo qui operati fuerunt iniquitatẽ, boni sunt effecti, sed nullo sacramẽto illi, qui operant̃ iniquitatẽ, sunt boni. Et nota ꝙ dupliciter mali discedunt à bonis, s. in præsenti, & in futuro. In præsenti animo, q̃a diuersas habent uoluntates, sed nõ loco, quia hic insimul mali mixti sunt cũ bonis, sed in futuro discedũt animo & loco, q̃a boni à dexteris collocabunt̃, mali aũt à sinistris, boni in paradiso, mali in inferno. *Q̃m exaudiuit dñs uocẽ fletus mei*, i. cõpunctionẽ pro peccatis cõmissis, me. s. ab illis absoluendo. Et attende, ꝙ hoc uerbũ *discedite* hic potest stare tripliciter, s. optatiuè, prędictiuè, & imperatiuè. Si optatiuè, tunc loquit̃ malis hominibus de separatione morũ in præsenti. Si prædictiuè, tunc loquit̃ malis hominibus de separatione in futuro. Si aũt imperatiuè, tunc loquit̃ dæmonibus imperando, ut ab ipso recedant, existens, n. in gratia, maiorẽ potestatem habet super dæmones, quã super malos. In cuius figuram legimus Christũ suis Apostolis dedisse potestatem super oĩa dæmonia, sed nunquam super omnes homines, & ideo imperatiuè loquit̃ dæmonibus. d. *Discedite*, hominibus autem optatiuè, uel prædictiuè.

Pœnitentia sacramentũ.

Discedere à bonis malos multis modis.

Discedere.

Nota.

Matth. 9.

62 *Exaudiuit dominus deprecationem meã, dominus orationem meam suscepit.*

HIc recognoscit purgationẽ peccatorum: quia se exauditum confitetur à Deo. Et nota, ꝙ differentia est inter deprecationem & orationẽ, ut dicit gl. super psal. 60. Q̃m deprecatio est assidua postulatio, quæ non solum Deo, sed etiã hominibus offertur. Sed oratio est postulatio puræ mentis, quæ soli Deo offertur, & sic deprecari possumus Deũ, & orare. Homines aũt deprecari possumus, sed propriè non orare. Vel aliter & magis ad propositum huius literæ differentia est inter deprecationẽ, & orationẽ. vt ait hic gl. quia deprecatio est pro malis remouendis, sed oratio pro bonis habendis. Et sic quãdo postulamus peccata nobis dimitti, Deum deprecamur.

Oratio.

Deprecatio.

E Q̃n uerò postulamus gratiam nobis cõferri, Deum oramus. Ideo iste se in utroque exauditum confitetur uirtute pœnitẽtiæ. Quo ad primum dicit. *Exaudiuit dñs deprecationem meam*. i. peccata remittendo. *Dominus orationẽ meam suscepit*, gratiam mihi conferendo. Vel s̃m alios, in isto uersu est repetitio eiusdem sentẽtiæ sub alijs uerbis, & hoc ex magno affectu, & gaudio pœnitentis. Gaudenti. n. non sufficit semel dicere ꝙ gaudet, sed pluries gaudiũ suum conatur repetere. Etenim hoc pœnitentib. datur exemplũ F fiducialiter petẽdi, quia pęnitẽtes exaudiunt̃ à Deo, quia lachrymæ pœnitentis in gaudiũ terminant̃; ideo à lachrymis incępit. d. *Lauabo per singulas noctes lachrymis*, &c. & in gaudiũ finit, d. *Exaudiuit dñs deprecationem meam*, &c. Et sic fit in omnibus pœnitentialibus psalmis.

Erubescant, & conturbentur uehementer omnes inimici mei: conuertantur, & erubescant valdè velociter. 63

HIc prædicit ostinatorum damnationem. ubi aduertendum ꝙ iste G uersus duobus modis exponitur. s. prædictiuè, & optatiuè. Si prædictiuè, tunc est prophetia non optatio, quia hic prædicit, quid futurum sit impijs, qui hic peccatorum suorum pœnitere nolunt. q. d. *Me exaudiuit dominus*. quia peccatorum meorum memor pœnitentiam ago, sed, *Omnes inimici mei*, s. contrario modo se habẽtes, s. nolentes pœnitere. *Erubescant & conturbentur*, i. erubescent, & conturbabuntur, *vehementer*, quia s. maxima confusio malis erit in die iudicij. Quare ibi *conuertantur, & erubescant valde velo*H*citer*, i. conuertentur, & erubescent. Sed quomodo mali tunc conuertentur? dico ꝙ ibi non erit conuersio à culpa ad gratiam, sed ab actione ad passionem, quare hic mali derident bonos, & simplices, & boni deridentur. sed ibi erit conuersio, quia boni deridebunt malos, & mali deridebũtur à bonis. Vnde dicitur Iob. Deridetur iusti simplicitas, sed in futuro uidebunt iusti, s. malorum collegium, & super id ridebunt, & dicent. Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit &c. O quam magna & mi-

rabilis

rabilis erit iſta cōuerſio, quā benè tunc mali cognoſcent: vnde dicent de bonis illud Sap. 5. ij ſunt, quos aliquando habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperij: nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam & finem illorum ſine honore, & ecce quō computati ſunt inter filios Dei, & inter ſāctos, ſors illorū eſt. Et iſta conuerſio erit celeriter, quia dum non ſperatur veniet, ſicut.n. oībus ſperantibus quælibet mora longa vr̄, ſic & deſperantib. quodlibet quantumcunque longum, & diſtans breuiter ac celeriter venire videtur. Secundò iſte verſus exponitur optatiuè, vt.ſ. hic Pſ. oret pro malis, vt conuertantur ad Deum per pœnitentiam, ſicut & ipſe conuerſus fuit, vt illi veniam obtineant, ſicut & ille habuit. q.d. Dominus pœnitentē exaudiuit me. Ergo iam meo exemplo omnes inimici
63 mei erubeſcāt de ſuis actibus malis: quia mali ſunt & conturbentur per pœnitentiam, & conuertantur per pœnitentiā, ſ. ne vadant, quo ibant. Et hoc celeriter, quia ſ. mora in cōuerſione peccatoris periculum trahit. Ideo dicitur. Ne tardes conuerti ad dominum, & ne differas &c. *Eccl. 5.*

PSAL. VII.

64 *Domine Deus meus in te ſperaui; ſaluum me fac ex omnibus perſequentibus me, & libera me.* *6.q.6.*

VIVS titulus Pſal. eſt. *Ignorantia Dauid quā cecinit domino ſuper verba Chuſſi filij Iemini.* Pro cuius declaratione notandum. Quod Chus, ſiue Chuſſi, qñq; eſt nomen proprium, qñq; appellatiuū. Vt aūt eſt nomen propriū, eſt nomē cuiuſdā hominis, qui fuit amicus Dauid. ut habetur. 2. Reg. 15. Hic qñ Dauid fugiebat perſequutus ab Abſalon filio ſuo, ad inſtantiam ipſius Dauid finxit amicitias cum Abſalone, prætendens ſe inimicum Dauid, vt omnia, quæ Abſalon tractaret cōtra Dauid, ipſe ſibi ſignificare poſſet. Tunc ergo accidit ꝙ Achitofel, cuius conſilio Abſalon regebatur, & perſequebatur patrem ſuum, conſiliū dedit ipſi Abſalon, vt ipſe cū duodecim millibus bellatorum ſtatim inuaderet patrem ſuum, & eum perderet, dum adhuc eſſet in campeſtribus, antequam intraret aliquod fortalitium: quia tunc difficilius eum poſſet habere. Chuſſi autem dedit conſilium oppoſitum.d. Scis patrē tuum eſſe virum bellicoſum, & nos fatigatos: melius eſt ergo, vt pater tuus aliquam ciuitatem ingrediatur. Et tunc congregato toto regno, circundabimus ciuitatē, ſic ꝙ nullo modo euadere poterit manus tuas. Placuit autē hoc conſilium Chuſſi magis Abſalon, q̃ conſilium Achitofel: ꝑꝑ ꝙ Achitofel indignatus ſtatim ſe laqueo ſuſpendit Et Chuſſi ſtatim occultè ſcripſit ipſi Dauid, quid actum erat. Et tunc ſuper iſtis verbis Chuſſi, Dauid gratias Deo agens, & petens liberari à tam dura perſecutione filij ſui Abſalon, iſtū Pſal. compoſuit: Dauid.n. primum ignorabat conſilia Abſalon contra ipſum, ſed per verba Chuſſi ſibi reuelabantur. Et ſic eſt ſenſus tituli, iſte Pſ. eſt *ignorantia Dauid:* quia prius ignorabat conſilia Abſalon, q̃ cecinit dño, ſ. confitendo ſe ignoraſſe: *ſuper verba Chus.* ſ. quæ ignorantia fuit amota per verba Chus, &c. Et ad iſtum intellectum ſatis concordat litera Pſal. Sed Hierony. iſtum ſenſum tituli non approbat, ſed vult, ꝙ Chuſſi hic ſit nomen appellatiuum, & non proprium, & ſignificat Aethiopem. Vnde nota, ꝙ hic Chuſſi, i. Aethiops, ſignificat Saulem, eo ꝙ fuerit denigratus in fama pro iniqua perſecutione Dauid, & horrenda ꝑſecutione ſacerdotum Nobe in odium Dauid, vt habetur. 1. Reg. 22. cuius occiſionis Dauid fuit culpabilis per ignorantiā craſſam, eo ꝙ præſente Doegh Idumæo petiuit ſibi dari ab Achimelech panes ꝓpoſitionis, & gladiū Goliæ, ꝙ cum Sauli ꝑ ipſum Doegh fuiſſet nūciatum, illos ſacerdotes fecit occidi. Fuit ergo Dauid hoc ignorās futurū ignorātia craſſe: quia benè poterat ſcire ꝙ Doegh illū accuſaret Sauli. Vnde qñ audiuit mortē illorū ſacerdotū, dixit Ego ſum reus animarū oīum, ſciebā.n. ideſt, ſcire poterā, ꝙ cū ibi eſſet Doegh Idumæus, ꝓculdubio nunciaret Sauli. Vnde Dauid tūc au-

Hierony. Æthiops

diens crudelē mortē sacerdotum illorū à Saule factā propter ipsum, timuit multum incidere in manus Saul. Et ideo tūc fecit istum Psal. petens à Deo liberari. Et tunc sensus tituli est iste. Ignorantia Dauid, s. prædicta, quam s. culpam ignorantiæ. i. propter q̃ delendam cecinit dño. s. hunc Psal. *super verba Chussi*. i. Saulis denigrati in fama, & moribus, quia mandauit occidi sacerdotes dñi *filij Iemini*. quia ad literam, Saul fuit de stirpe lemini, vt habetur. 1. Reg. 9. Et ſm istum sensum Dauid fecit istum Psal. liberari petens à crudeli persecutione Sauli. Et sic Psal. iste diuiditur in duas partes: quia primò Dauid a Deo petit liberari: secundò rationes adducit, quia debet liberari ibi. *Domine Deus meus si feci istud*, &c. dic vt Nic. de Ly. Iste Psal. agit de mysterijs Christi per historiā prædictam figuratis. Vnde intētio Psal. est nos monere ad gratiarum actionē pro mysterijs Christi hic fidelibus reuelatis. Et diuiditur in partes sex, quia hic sex reuelātur mysteria Christi. s. incarnationis in principio. Secundò passionis: ibi. *Si reddidi retribuentibus mihi mala*. Tertiò resurrectionis. ibi. *Exurge domine*. Quartò ascensionis. ibi. *Et propter hanc in altum regredere*. Quintò iudicij, & vltimæ retributionis: ibi. *Iudica me, domine secundum iustitiam meā*. Sexto nostræ per Christū beatificationis ibi. *Confitebor domino secundum iustitiā eius*. In prima ergo parte agit de mysterio incarnationis Christi. In prima. n. parte ostendit mysteriū incarnationis Christi nobis esse necessariū ex duobus. s. rõne liberationis à vitijs, & rõne redēptionis ibi. *Ne quando rapiat*. Quantum ad primum sciēdum q̃ vitia sunt hostes humani generis, qui nos persequunt. Et quia aïa nr̃a suis virib. destituta sine Dei gr̃a vitijs non valet resistere ideo dr̃ Oēs persecutores eius apprehēderunt eam. Sed ab istis inimicis & persecutoribus solus Christus incarnatus nos liberare potuit, nos corrigendo: non. n. purus homo, nos liberare poterat, quia quilibet peccator erat, nec solus Deus, quia corrector, & liberator videri dēt à liberato, & sic necessariū fuit, vt liberator noster Deus esset & hō. Quæ oïa clarè deducit Greg. d. Vitiosus homo corrigi nō poterat, nisi p̃ Deū. Videri aūt debuit, qui corrigebat, vt p̃bendo imitationis formā, anteactæ malitiæ mutaret vitā. Sed videri ab hoïe non poterat Deus, homo ergo factus est, vt videri potuisset. Et infra probat q̃ nullus purus homo nos liberare poterat. d. Oēs nos vnica illa persuasio in culpę cōtagio ab ipsa radice polluerat: nullusq; erat q̃ apud Deū p̃ peccatorib. loquēs, à peccato liber appareret: quia ex eadē massa conditos cunctos par textus inuoluerat. Proinde venit ad nos vnigenitus patris & assumpsit à nobis naturam, non perpetrans culpam. Sine peccato quippe esse debuit, qui pro peccatoribus intercedere posset quia nimirum alienæ pollutionis contagia non tergeret, si propria sustineret. Sic igitur filius Deis incarnatus solus nos liberare potuit, ipso dicēte, si filius vos liberauerit, vere liberati eritis. Si ergo solus filius incarnatus nos à vitijs liberare pōt, quid est dicere Deo, libera me à persequentibus me, nisi mysterium incarnationis verbis efflagitare? Quod nunc facit Psal. d. *Domine Deus meus, in te speraui libera me*, &c. q. d. ſm gl. O Dñe oïum per potētiam, Deus per creationem, meus per incarnationē, quia tunc seipsum nobis dedit. *In te speraui*: non in me: *libera me*. s. canem assumēdo, *ab omnibus persequentibus me*. s. ab oïbus spiritualibus inimicis, vitijs s. & peccatis. Et hoc modo liberari per Christi incarnationem Iob a Deo postulabat d. Libera me Domine, & pone me iuxta te, s. humanitatem tuæ personæ vniendo.

Nequando rapiat vt leo animam meam: dum non est, qui redimat, neque qui saluum faciet.

OStendit hic mysterium incarnationis ratione redemptionis. Vbi nota, quòd ante Christi incarnationem genus humanum p̃p peccatum sub potestate diaboli erat subiugatum: à qua seruiture non nisi per Christum incarnatū poterat redimi. Cuius ratio est, quia nullus poterat pro peccato commisso Deo tm̃ bonum reddere, quantum mali fuerat peccatū: & tm̃ homo obligabatur,

Deus

Al. nunciare. Tre. 3. Persequutor. Peccatū Inimic⁹ Greg. 24 mor. c. 1. Noi inca tion Ps. 48. Greg. 17 mor. c. 15 Diabolus. Aliter hac littera habetur in ori ginali Gregorij. redēptio F G H

A Deus ergo ſolus poterat, ſed non debebat, homo debebat, ſed non poterat, ut ergo idem homo poſſet debitũ ſoluere, ꝙ debebat, neceſſe fuit, vt Deus homo fieret, qui vnus exiſtẽs poterat, q̃a Deus: debebat, quia homo: ẽt ex alio quia nulla creatura poterat nos reducere ad tãtam libertatem, quantã homo habuit ante peccatum niſi ſolus Deus homo: q̃a ſi aliqua creatura nos redemiſſet, rõnabiliter ſerui illius facti eſſemus: ẽt ex alio, quia ad illum ſpectat iniuriam remittere, qui iniuriam paſſus eſt. Primo
B aũt peccato filius Dei ſpecialiter fuit iniuriatus: qui primi parẽtes in ſapientia Deo voluerũt æquari, ſapientia aũt filio attribuitur. Ex dictis rationib. Chriſtus incarnatus redẽptor noſter d̃r quia ſolus ipſe nos poterat redimere, ꝙ benè notabat Pſ. d. Deus redimet aĩam meam &c. cum acceperit me. ſ. ad vnionẽ hypoſtaticã. Quæ benè notans Greg. d. Ipſe nãque diabolus peccato primi parẽtis ſub poteſtate ſua quaſi iuſtè tenebat hominẽ, qui libero arbitrio conditus iniuſta ſuadẽti diabolo cõſenſit. Redimẽda igit̃
C erat talis culpa, ſed non niſi per ſacrificiũ deleri poterat. Sed quale ſacrificiũ quærendum erat pro redemptione hominis? Nec. n iuſtum fuit, vt pro rõnali homine brutorum aĩaliũ victimæ cæderentur. Non ergo bruta aĩalia pro rõnali aĩali. i. ꝑ homine, dignæ victimæ fuerũt. Requirendus ergo erat homo, qui pro hominib. redimendis offerri debuiſſet, vt pro rõnali peccãte rõnalis hoſtia mactaret̃. Sed homo q̃dem ſine peccato inueniri nõ poterat, & oblata ꝑ nobis hoſtia quomõ nos à peccato mundare po-
D tuiſſet, ſi ipſa peccati contagio nõ careret? Inquinata quippe inquinatos mũdare nõ potuiſſet. Ergo vt rõnalis eſſet hoſtia hõ fueret offerendus: vt verò peccatis mundaret hoĩem homo ẽt ſine peccato. Proinde venit ꝑꝑ nos in vterũ virginis filius Dei, qui pro nobis factus eſt homo. Sũpta eſt ab illo natura, non culpa. Fecit pro nobis ſacrificium corpus ſuum &c. quib. noſter redemptor eſt effectus. Ex quib. patet, ꝙ propriè nomine noſtri redemptoris Chriſtus incarnatus intelligitur. Sic ergo rõne redemptionis

Pſ. 48.
Greg. 17 mor. c. 15
Diabolus.
Aliter hac littera habetur in originali Gregorij.
Redẽptio

A myſteriũ incarnationis oſtendit Pſ. d. *Ne quando rapiat vt Leo animã meam, dum non eſt, qui redimat, &c.* q. d. Si non veniat Chriſtus carnẽ aſſumẽdo, qui nos redimat, & ſaluos faciat. Leo. ſ. diabolus, qui tanquã leo rugiens circuit, &c. *Rapiat animam meam.* ſ. de corpore ad pęnã æternã. Et ideo ne animas noſtras rapiat leo diabolus, Miſit Deus filium ſuũ factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret.

1. Pet. 6.
ad Gal. 4

B *Domine Deus meus, ſi feci iſtud: ſi eſt iniquitas in manibus meis.* 66

De pœn. di. 6. opponitur.

CONſequenter hic agit de ſacramento paſſionis Chriſti. Et hic ſtilus loquendi mutatur, quia in præcedentibus Pſal. loquebatur in perſona propria, poſtulando Chriſti incarnationem, nunc autem loquitur in perſona Chriſti, oſtẽdendo ſuam inocentiam & patientiam in paſſione. Et tria facit. Quia primò oſtendit Chriſti inocentiam. Secundò Chriſti patientiam ibi. *Si reddidi retribuentibus.* Tertiò Chriſti paſſionẽ aſperrimam, ibi. *Perſequatur inimicus animã*
C *meam.* Quantũ ad primum ergo oſtendit Chriſtus ſuam inocentiam d. *Domine Deus meus ſi feci iſtud, &c.* Vbi primò notandum, ꝙ iſta dictio, ſi, in ſcriptura tripliciter ponitur. ſ. Quandoque affirmatiuè. ſ. ſi pro quia: Si in viridi ligno hoc faciunt, in arido quid fiet? Aliqñ negatiuè, vt quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam. Aliquando neutraliter: vt, tamen dico vobis, ꝙ ſi ꝑſeuerauerit pulſans, &c. & Matth. Si ſciret pater familias qua hora, &c. Hic autem tenetur mere negatiue. Item notan-
D dum ꝙ quando aliquod peccatum ponitur ſine ſpeciali nomine tunc ſignificat maximum peccatorum, ſcilicet, ſuperbiam, quæ eſt fons, & origo omniũ vitiorum propter quod hic dicit gloſ. Quod quando hic dicitur. *Domine Deus ſi feci iſtud*, ly iſtud ſignificat peccatum ſuperbiæ quæ eſt radix oĩum malorum. Et hoc eſt primũ vitium recedentib. ſ. à Deo & vltimũ redeuntibus. Per iniquitatem aũt intelligitur gñaliter peccatũ operis. Ex iſtis apparet ſentẽtia textus, qñ Chriſtus volens oſtẽdere ꝙ abſque

Luc. 22.
Pſ. 94.
Luc. 17.
Mat. 25.
Peccatũ Sũpbia Iniquitas.

peccato

peccato proprio passus est patri suo per modum querelæ d. *Dominus Deus.* s. per *si feci istud.* i. peccatum superbiæ, quod sine nomine dixi. Si. i. non feci. *Et si est iniquitas in manibus meis.* i. non est. q. d.
Iob 17. Christus illud, Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus.

67 *Si reddidi retribuentibus mihi mala: decidam merito ab inimicis meis innanis.*

VBi Christus ostendit suæ passionis patientiam. Vbi nota q reddere in scriptura quadrupliciter distinguitur s. Reddere pro bono bonũ. Reddet Deus mercedẽ laborũ sanctorũ &c. & Matth. Voca operarios & redde illis mercedẽ, & hoc est opus iustitiæ. Reddere malũ pro malo. Reddet illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdet eos: q quandoque fit virtute iustitiæ: & sic licet: quandoq; verò liuore vindictæ, & sic spectat ad vitiũ iracundiæ reddere malum pro bono. Nũc redditur pro bono malum, quia foderunt, &c. Et hoc est opus summæ malitiæ: reddere pro malo bonũ. Videte ne quis malũ pro malo reddat, sed è contrario benedicentes, & hoc est opus summę patientię. Modo ad propositũ, opus summę malitię faciebãt persecutores Christi ipsum persequendo: quia mala pro bonis in passione sua sibi reddebant. Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, pp q eorũ opus me lapidatis? Christus verò econtra erga eos habebat opus summæ patientię, quia nõ reddebat malum pro malo, sed pro malo bonum, quia vt dicitur, Cum malediceretur, non maledicebat, cũ pateretur, non comminabatur, &c. Et hãc summam Christũ in passione habuisse patientiam patet, maximè cum pro inimicis oraret, vt non perirent: quod ostendens ipse Christus nunc dicit, *Si reddidi retribuentibus mihi mala,* s. pro malis. si, i. non retribui malum pro malo, nec solũ pro bono bonũ, sed quod est summæ patientiæ, retribui bonum pro malis, & tñ ipsi me persequentur, vnde subdit, *Decidam ab inimicis meis.* i. tanquam inanis & impotens. *Decidam ab inimicis meis.* s. per mortem, & passionẽ.

(Marginal notes: *Reddere.* — *Sap. 4.* — *Mat. 20* — *Ps. 94.* — *Hie. 18.* — *1. The. 5* — *Ioan. 10.* — *1. Pet. 1.* — *Patiẽtia Christi:*)

E *Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in puluerem deducat.* 68

IDest, persequetur inimicus animam meam, comprehendet & conculcabit in terra vitàm meam, & gloriam meam in puluerem reducet, q ideo dicit quia ad horam passionis omnis Christi gloria in puluerem, i. in nihilum deducta vide batur, qñ, s. oĩa opposita gloriæ regali vi-
F debãtur in eo: ut puta pro corona regni coronam habebat spineam, pro sceptro arundinem. pro purpura vestẽ albã, pro solio crucẽ, pro calice spongiam aceto plenã, pro familia nullum ex apostolis, quia omnes, eo relicto fugerunt. Vnde tunc merito de diabolo & mẽbris eius Christus poterat dicere illud, Spoliauit me gloria mea, abstulit coronam de capite meo, destruxit me vndiq; & pereo. Non enim credendum est, q Christus iureiurando hoc sibi imprecetur, sed p̃dicit, q futurum erat, prophetizat ergo & non iurat per execrationem, quod est
G grauissimum iusiurandi genus, cum dicit. Si illud feci, hoc patiar, vt ait glo.

Exurge domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum. 69

HIc consequenter agit de mysterio resurrectionis Christi, & duo facit: quia, primò resurrectionem Christi postulat, secundò eius meritum, & fructum indicat, ibi, *Exurge domine Deus meus in præcepto.* Quantum ad primum sciendum, quòd Christi resurrectio fuit opus magnæ misericordiæ & iustitiæ. Mi-
H sericordiæ, quia per illã & nostra resurrectio fiet ad gloriã vltra merita nostra. Iustitiæ, quia per illam fiet resurrectio malorum ad ipsorum pœnam & vindictam. Sicut Simeon de ipso Christo prę dixit. Positus est hic in ruinam & in resurrectionem multorum. Etiam ex alio quia per aliam multi per gratiam illuminati cõuersi sunt ad fidem, quod fuit opus misericordiæ, & per illã multi magis obstinati suis iniquitatib. relicti fuerunt, quod fuit opus iustitiæ: ideo ipsa Christi resurrectio respectu bonorũ, dr̃ opus

(Marginal notes: *11. q.* ... *mo,* — *Passio Christi* — *Luc.* — *Iob 19* — *Resurrectio Christi.* — *Luc. 2.*)

opus miſericordiæ,& reſpectu malorum opus iuſtitiæ. Et quia Dei iuſtitia, qua malos punit,per irã figuratur, quia tunc ad modum irati ſe vr̃ habere, ideo eius reſurrectio dr̃ in ira Dei fieri.i.in iuſtitia Et hoc eſt, ꝙ dicit, *Exurge dñe in ira tua.* i. non ſolum per tuã reſurrectionẽ dabis bonis gratiã per miſericordiã,ſed & malis pęnã per iuſtitiã. Sic etenim iuſtitiam malorum punitiuam per iram ſignificabat. Dñs in ira ſua conturbabit eos & deuorabit eos ignis, & conſequenter oſtendit,ꝙ ſit opus miſericordiæ d. *Et exaltare in finibus inimicorũ meorũ.* Hic.n.oſtendit,ꝙ per Chriſti reſurrectioné diabolus & angeli eius,qui ſpecialiter inimici dñr humani generis,expellentur de poſſeſſione ſua. Poſſeſſio .n. diaboli ſunt mali homines quos per peccatũ diabolus poſſidet:cum.n.iuſtificatur impius, vt dicit gl. à poſſeſſione diaboli migrat in tẽplum Dei,& in ipſo Deus exaltatur,qui per ipſum prius vilipendebatur, & hoc eſt q̃d dicit, *Exurge dñe.* ſ.a mortuis. *Et exaltare in finib. inimicorũ meorũ,* i.in poſſeſſione diaboli & angelorum eius,vbi.ſ.honoraris a cõuerſis hominibus, qui prius erãt diaboli poſſeſſio, ſic enim in finibus inimicorum Deus exaltatur, qñ in cordibus conuerſorum grandeſcit & altus colitur,&prędicatur,ꝑp quod dr̃. Accedet homo ad cor altũ & exaltabitur Deus. Ad cor altũ accedit homo, qñ non terrena, ſed cœleſtia meditatur,& tunc exaltatur Deus,ſcilicet in corde eius. Deus enim non in ſe,ſed in corde hominis grãdeſcit,vt ibidẽ dicit gl. Sic enim dicitur Zach.14. Exaltabitur Dominus,& habitabit in loco ſancto ſuo .ſ. qui prius poſſeſſus erat à diabolo. Sic enim exurgere à mortuis Chriſtum, vt diabolus a nobis fugaretur orabat Pſalm. d. Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius.

Ira Dei. — *Pſal.20* — *Diabolus.* — *Exaltare.* — *Pſal.62* — *Pſal.67.*

70 *Et exurge domine Deus meus in præcepto, quod mandaſti, & ſynagoga populorum circundabit te.*

23.q.5. eleuamus.

OStendit meritum,& fructũ Chriſti reſurrectionis. Et primò meritũ,d. *Exurge dñe Deus in præcepto ꝙ mandaſti.* Vbi notandum,ꝙ per domini præceptum intelligitur humilitas, quã Chri-

A ſtus maximè exẽplo nos docuit,& verbo d. Diſcite a me,quia mitis ſum,& humilis corde. Et hoc eſt illud præceptum lucidum, quod oculos mentis maximè illuminat,ipſos excęcat ſuperbia ei oppoſita de quo Pſal. Præceptum dñi lucidũ,&c. Per hoc aũt præceptum quo .ſ. Chriſtus vſq; ad mortem crucis obdiens patri ſe humiliauit exaltatus per reſectioné, iuxta proceſſum apoſtoli. Humiliauit ſemetipſum,&c. Declarans ergo meritum reſurrectionis Chriſti.d. *Exurge dñe,in præcepto, ꝙ mandaſti,* i. virtute humilitatis, B quam verbis mandaſti, & exemplis tu reſurges. Conſequenter oſtendit fructum reſurrectionis,d. *Et ſynagoga populorum circundabit te.* Synagoga enim dicitur a ſyn,quod eſt con, & goge aggregatio,vel aggregare:& inde ſynagoga,ideſt ſimul aggregatio vel congregatio. Per reſurrectionem enim domini congregatio diuerſa populorum circundedit Chriſtum, ſcilicet, quidam amando, & ſe ad Chriſtum cõuertendo, & quidam perſequendo. Circundederunt enim Chriſtũ, vt ait gl. populi vel humilem contemnẽ C tes,vt perſequentes, vel humilem amantes,ut credentes. Quia ſicut dictum eſt in præcedente verſic. viſa & prædicata Chriſti reſurrectione, aliqui obſtinati fuerunt ad malum,non credentes:& aliqui conuerſi ad bonum, & facti fideles. De primis dicit Chriſtus. Circũdederũt me canes multi &c. ſcilicet, apoſtolos & fidem perſequendo. De ſecundis dicit Chriſtus,Circundabo domum meam ex ijs,qui militant mihi.

Mat.11 præceptũ Humilitas. — *Pſal.18* — *Synagoga.* — *Circundare.* — *Pſal.21.* — *Zacch.9*

Et propter hanc in altum regredere: dominus iudicat populos. 71

D COnſequenter hic agit de myſterio aſcenſionis. Sicut.n.Chriſtus per incarnationem de alto venit ad ima, de cęlis ad terras,ſic per aſcenſionem ſuam de terris ad cœlum. De imis ad alta eſt regreſſus. Et hoc præuidens pſal.d. *In altum regredere,* ſic enim & in pſ.18.dicit. A ſummo cęlo egreſſio eius,& occurſus eius vſque ad ſummum eius. Sed quid eſt quod ait? *Et propter hanc,* vbi nota, quòd *hanc* refertur ad ſynagogã,de qua ſtatim ſuperius dixit. Et ſynagoga populo-

Aſcenſio Chriſti.

pulo-

populorum,&c. *Et propter hanc*.i.synagogam *in altum regredere*. Illa.n.synagoga, quæ Christum resuscitatum circundedit, fuit duplex.s.amantium & persequētium. Et de vtraq; dicit. *Et propter hanc in altum regredere*, s. ad cœlum ascende: vnde *propter hanc* .s. credentium, *in altum regredere*, vt de alto mittas eis spiritumsanctum, quia si in altum regressus non fuisset, spiritussanctus non descendisset ad synagogam, i. ad populos congregatos. Sic.n.ipse Christus dicebat. Expedit vobis, vt ego vadam: si .n. non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam vobis eum. Et hoc est, q hic orans Psal. dicit *Et pp hanc*, s. congregationem fidelium *in altum regredere*: vt s eis spiritumsanctum mittas. Hoc etiam & de synagoga persequentium dominū intelligitur: *Et pp hanc in altum regredere*, te illi subtrahendo: quia.s.locum non habes in malis, & ideo subtrahendo te illis in altum regredere: Ex prædictis apparet, quam iustè Deus iudicat congregationes, vel synagogas diuersas, s. bonis dando spiritussancti gratiam, & a malis se subtrahendo, nec cum eis etiam spiritualiter habitando. Et ideo subditur. *Dominus iudicat populos*. q.d. psal. Dominus iudicat populos: quia bonis dat gratiam, sed obstinatos in sua relinquit malitia, & sic malos discernit à bonis. Quod in alio loco orat Psal. d. Iudica me Deus, & discerne causam meā, de gente non sancta.

Ioan 16

E

72 *Iudica me, domine, secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.*

Consequenter hic agitur de vltimo iudicio, quo venturus est iudicare bonos, & malos. Et duo facit, quia primò agit de iudicio, quo ad bonos: secundò quo ad malos. Secunda pars est ibi. *Nisi conuersi fueritis*. Prima diuiditur in tres partes, quia primò ad bonos iudicandos, ostendit Dei iustitiam: secundò Dei misericordiam. ibi. *Consumetur nequitia peccatorum*: tertiò Dei patiētiā. ibi, *Deus iudex iustus fortis, & patiens*. Primò igitur ostendit Dei iustitiam quæ bonos iudicando eis iustè retribuet. Vnde de hac confidens ait. *Iudica me, dñe, secundum iustitiam meam*. Vbi notā q duę sunt partes iustitiæ .s. declinare a malo: & facere bonū, quas in persona iustorū Psal. se confitetur habere. d. *Iudica me, dñe, secundum iustitiam meam*. quæ.s. est in bonis faciēdis, *Et secundū innocentiam meam*, quæ.s. est in declinādis malis. Sed fortè dices. Qualiter iste tm̄ præsumit, vt se tm̄ iustificet, vt ſm suam iustitiā iudicari petat a Deo, cum tn̄ non ſm iustitiam, sed solum ſm misericordiam Dei se in præsenti. Psal. saluari postulabat. Saluum me fac pp misericordiam tuā. Responsio dicitur primò q ista Psal. non dicit optando, sed prophetizando: vt sit magis futurorum prædictio, quam postulatio. Secundò quia in præcedenti Psal. gerebat formam pœnitentis: ideo postulabat misericordiā, qua vocamur ad pœnitentiam. Nunc post peractā pœnitentiā, accepta remissionis gratia, qua quis iustificatur à Deo, ne sit ingratus, iustitiam a Deo sibi datā commemorat. d. *Iudica me, domine, secundum iustitiam meam*. Nō quidē præsumens de suis meritis, sed magis Deo gratias reddens de iustitia a Deo sibi data. q.d. sicut tua gratuita bonitate me iustificasti non meis meritis, sic per illam iustitiam a te peto, gratiosè iudicari. Et q istam iustitiam, & innocentiam non sibi attribuat, sed ipsi Deo notat, cum subdit. *Et innocentiam meam super me*. q.d secundum glo. Iustitiam, & innocentiam dico meam, quæ a te mihi data: ideo illam & iustitiā & innocentiam dico super me: quia desuper à Deo sunt, & non ex me. Et isto modo dona Dei dicimus nostra: non quia ex nobis, sed quia nobis data a Deo ut ostēdit Gregor. super illo verbo Iob, Reddet homini iustitiam suam. d. Iustitia nostra dicitur, nō quia ex nostro nostra est: sed quia diuina largitate fit nostra. Sicut in dominica oratione dicimus. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Ecce & nostrum dicimus: & tamen, vt nobis detur, oramus: noster quippe fit cum accipitur, qui tamen Dei est, quia ab illo nobis datᵣ, est ergo Dei ex munere & noster fit veraciter per acceptionem. Sic & modo iustitiam suam dicit Psal. qui a Deo sibi datam confitetur, dicit ergo.

Iusti[...]

Quæ[...]

F

Resp[...]

Magistri li.2.d.1[...]

7[...]

Iudi[...]

G

Roma. Aduers[...] tas. Meritū Bonus.

H

Greg. mor.[...]

Greg.2[...] no.c.1[...]

Iudi-

Iudica me domine; secundum iustitiam, meam, &c. q.d. sicut per iustitiam tuam mihi datam me iustificasti, & per consequens in numero filiorum cõstituisti: ita oro vt me iudicando ad partẽ dexteram ponas cum filijs,& bonis. Vel alio modo põt declarari, ꝙ iustitia dicatur nostra quia ad iustificationẽ hõis requiritur, & Dei gratia iustificans, & hõis voluntas mala detestans & appetens bona,& sic ratione gratiæ dr̃ esse Dei,& ratione liberi arbitrij dr̃ nostra,ſm.n. Aug. Qui fecit te sine te non iustificabit te sine te. Et hoc est, ꝙ dicit Mag. ꝙ non est meritum in homine,quod non sit a gratia,& à libero arbitrio nostro. Et hoc est, quod dicitur Esa. 26. Omnia opera nostra operatus es in nobis,domine Deus noster.

Magsti. li.2.d.17

Consummetur nequitia peccatorum, & di
73 *riges iustum, scrutans corda & renes Deus.*

HIc ostendit Dei misericordiam. Et duo facit. Quia primò ostendit Dei misericordiam in iudicando. Secundò illam sibi præstari postulat.ibi. *Iustum adiutorium.* Quantum ad primum dicit. *Consummetur nequitia peccatorũ.* Vbi notandum ꝙ in hoc magna misericordia Dei apparet in nobis:quia vt merita nostra crescant, per quæ in iudicio maiora nobis præmia dentur, non solum bona, sed etiam mala aliorum, & peccata ad nostrum meritum proficere facit: quia crescente malitia malorum & peccatorum:& iustorum merita crescunt. Et hoc est, quod dicit apostolus. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Cogita quantum nequitia tyrannorum profecit martyribus, quia quanto plus eorum crescebat nequitia tantò maior erat victoria, & gloriosior erat corona. In cuius signum quantò maior fuit contra ecclesiam persecutio,ipsa magis crescebat,& dilatabatur. Et hoc est,quod dicit Greg. Aeternitatis quippe præmia præstolantes vires ex aduersitatibus sumunt:quia crescẽte pugna, gloriosiorem non ambigunt habere victoriam. Sic itaque electorum desideria,dum præmuntur aduersitate, proficiunt. Sicut ignis flatu premitur, vt crescat: & vnde quasi

Roma. 8
Aduersitas.
Meritũ.
Bonus.
Greg.26 mo.c.10.

A extingui cernitur,inde roboratur. In eo nãq; ostendimus quanta ad Deum charitate flagramus: si non solum ad eum per tranquilla,sed & per aduersa & dura trãsimus. Deus.n. summè bonus, mala fieri non permitteret, nisi ipsa mala bonis ꝓficerent: Et hinc est,ꝙ sicut qñ bona malis nocẽt,sic & mala proficiunt bonis. Et hoc non est, nisi ex misericordia Dei, q̃ habet erga suos electos. Hanc igitur misericordiã notans Ps. dicit. *Consummetur nequitia peccatorũ & diriges iustum.* q.d. Consummetur nequitia peccatorum. i.
B perficiatur: vt qui in sordibus est, sordescat adhuc: vt tandem inueniat iustum cõtra se Dei iudicium, ꝙ prædicit, non optat. Et quia crescente malorum nequitia, crescũt & merita iustorum, ideo subdit. *Et diriges iustum,* vt per illorum nequitiam dirigatur iustus, i. eius merita crescant. Verum quia per consummationẽ malitiæ peccatorum à nobis non põt cognosci, in quo crescat iustus & dirigatur, quia maximè versatur in corde quod nobis non patet, sed soli Deo, qui solus nouit corda oĩum filiorum homi-
C num: ideo subdit. *Scrutans corda, & renes Deus.* i. cogitationes, & delectationes. i. solus Deus nouit *corda.* i. *cogitationes, &* renes, i. delectationes quæ per renes significantur: quia in renibus viget delectatio carnis, quæ cõior est cæteris, & maior. q.d. Quia Deus nouit quid quisque cogitet,quid quẽque delectet: an s. cogitationes sint bonæ,vel malæ: an delectationes sint bonæ,vel malæ. Ideo ipse solus nouit,quis iustus dirigatur,crescente nequitia malorum, & quis decrescat. Vnde ad Rom. 8. Qui autem scrutatur
D corda,scit quid desiderat spiritus. s. an bonum,vel malum.

Cor. Renes.

Iustum adiutorium meum à domino, qui 74
saluos facit rectos corde.

COnsequenter hic diuinum postulat adiutorium. Quia enim statim dictum est, quòd nequitia peccatum dirigit occasionaliter iustum: sciens iste, ꝙ proprijs viribus talibus nemo meritoriè resistere potest: ideo in persecutionibus, & aduersitatibus positus, vt in illis dirigatur & non deficiat Deum sibi auxi-

auxiliari postulat. d. *Iustũ adiutoriũ*, &c. Vbi nota, ꝙ Deus illos adiuuando exaudit qui iusta petunt, petentibus autem iniusta, magis contrariatur. Verbi gratia iens quis ad homicidium perpetrãdum, rogat Deũ, vt illud peragat faciliter: similiter de adulterio, & alijs malis: non quid credendum est, Deũ talibus patrocinari? Certè minimè: quia solum rectis corde iusta petẽtibus patrocinatur. vñ Chrys. Omnis colonus, cuius terram possidet, illius auxilio opus habet. Et qui iustitiam tenet, nullius auxilio indiget nisi Dei. Et qui in iniquitatibus ambulat, diaboli auxilium necessarium habet. Colonus. n. Dei auxilium diaboli non requirit. Colonus autem diaboli adiutorium Dei, & si requirit, non inuenit. Vidistine aliquẽ euntem ad furtum Deum orantem, vt benè prosperet in furto, vt non comprehendatur in crimine: aut qui vadit ad fornicationẽ, nunquid signũm crucis sibi apponit in fronte, vt non cõprehendatur in crimine? ꝙ si fecerit non solum non adiuuatur, sed tunc amplius tradetur: quia nescit diuina iustitia criminibus patrocinia dare, vnde hoc sciens propheta, solum à Deo iustum adiutorium petit, quia multi sunt, qui aduersa sustinẽt vel pro vana gloria, vel ad alios decipiẽdum à quorum numero iste se excludit. d. *Iustum adiutorium meum a domino, Qui*. s. ipse solum rectis corde auxiliatur: pp quod subdit. *Qui saluos facit rectos corde*, vnde: Deus in adiutorium meum intende: Domine, ad adiuuandum me festina.

Chrysost. sup. Matth.

Psal. 74

75 *Deus iudex iustus, fortis, & patiens: nunquid irascitur per singulos dies?*

OStendit hic Dei patientiã. Magna est. n. patientia Dei, qui peccatores non statim iudicat, sed eos patienter expectat, vt cõuertantur. Quis. n. saluus esset si peccatores ad pœnitentiam non expectaret? Non Paulus, qui Christum persequebatur, nõ Petrus qui Christum negauit, &c. vnde ait apostolus. Cum cõtemnis patientiam eius: ignoras qm̃ benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, vbi glo. Copiosa est patientia Dei, quæ multa peccantibus bona ministrat: blandiens vt ad pœnitentiam extrahat. Copiosa est patientia Dei, quæ tot, & tanta peccantes sustinet, nõ cito eos punit, &c. Tñ & si modo patiens est cogita ꝙ etiã fortis est, & iustus. Fortis cui nullus resistere põt. Iustus quia nullum peccatum impunitum permittit. Quod ideo dicit, vt magis nos ipsum timendo eius patiẽtiam non contemnamus. Et hæc oĩa notãs Ps. d. *Quod Deus est, iudex, fortis, et patiens: nunquid irascitur per singulos dies*. s. peccata statim puniendo. q. d. nõ, sed expectat ad pœnitentiam, vt cõuertamur. Et, si non conuertamur grauius iustè puniat rõne contẽptus suæ patiẽtiæ. Illa. n. peccata sunt grauiora, arctiori pœna plectenda, quæ diutius animam detinent alligatam. extra de consuet. cum tanto.

Rom. 2

E F

76 *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit: arcum suum tetendit, & parauit illum.*

COnsequenter hic agit de iudicio Dei, quo ad malos. Et tria facit: quia primò ponit peccatorum malitiam & inquinationem, ibi. *Conuertetur dolor eius*. Quantum ad primum dicit, *Nisi conuersi fueritis*, &c. Vbi nota, ꝙ per gladium Dei scriptura sacra intelligitur, iuxta illud Apostoli. Assumite gladium spiritus ꝙ est verbũ Dei. Iste est ille gladius de ore Dei procedens ex vtraq; parte acutus, de quo Apoc. 1. Ex ore eius gladius ex vtraq; parte acutus exibat: quia sacra scriptura ex ore Dei procedit, nõ humanitus adinuenta, ex vtraq; parte acumen hẽt: quia bonis præmia, & malis minatur supplicia. Similiter arcus dr̃ sacra scriptura: Arcus. n. hẽt duo. s. lignum durum, & chordã mollem & tñ lignum durum per chordã mollẽ flectitur. Sic sacra scriptura habet vetus testamentum ꝙ durum erat. & rigoris: quia ibi oculum pro oculo, & dentẽ pro dente, &c. quę satis dura, & rigorosa erant. Habet & nouum testamentum, ꝙ totum est molle, & pietatis: quia indulgẽtiam prædicat, & benefacere ẽt inimicis. Et sicut per chordam flectitur lignum, sic per nouum testamentum duritia veteris testamenti flectitur, & domatur. Et de isto arcu scripturæ dicit

G H

b 29. cit dñs. Arcus meus in manu mea instau rabitur, quia. s. sacra scriptura, quę modo malis pœnam minatur, nisi conuertãtur, tunc. s. in ultimo iudicio instaurabitur. i. verificabitur: quia tũc quod verbis modò minatur, uerificabitur per exhibitionem pęnæ. Dicit ergo malis minando. *Nisi conuersi fueritis.* s. à peccatis uestris. *Gladium suum vibrauit.* i. sententiã, quã modo minatur scriptura, mãdabit execu tioni, quia manifestam uindictam exercet in malis. Et eodẽ modo *arcum suũ.* i. sacrã scripturã, quæ modo malis minatꝰ, *tetẽdit & parauit*: tetendit quippe: quia ipsam per suos doctores exposuit: ut. s. in ipsa apertè cognoscant supplicia malorũ debita. *Et parauit.* s. ad percutiendũ: *Nisi conuersi fueritis.* Quod ideo dicit, ne remissa putetur Dei patientia, quæ malos patienter expectat. Ideo dicit parauit arcũ suum, ut mox missurus sagittas putetur, sicut qui arcũ parat, ut sagittas emit tat. Sed quales sagittas emittet: subdit.

77 *Et in eo parauit vasa mortis sagittas suas ardentibus effecit.*

q. 2. fine. gitta plex. VBi nota quòd sacra scriptura duplices sagittas continet, quas in iudicio emittet, s. sagittas mortis, & sagittas amoris. Per sagittas mortis iaculabit sen tentiã contra malos, dicens Ite maledicti in ignem æternum. Sed per sagittas amo ris bonos in suo confirmabit amore, & gloria d. Venite benedicti, &c. Primæ sagittæ uocantur uasa mortis, quia mortẽ perpetuã malis immittent. Secundę vocantur sagittæ ardentes, quia bonos ad Dei amorẽ totaliter accendent. De sagit eut.32 tis contra malos dicit dñs. Inebriabo sagittas meas sanguine, gladius meus deuo rabit carnes de cruore occisorum. Quod sic loquitur ad significandum acerbitatẽ pœnæ damnatorum. De sagittis verò ar l. 119. dentibus pro bonis dicitur. Sagittæ po arbo. tentis acutæ cum carbonibus desolatorijs, vbi gl. Sagittæ sunt verba scripturæ sacræ: quia uerbis Dei sagittatur cor ad amorem Dei: ut fiat in eo vulnus nõ onuer- liuoris, sed amoris. Carbones verò sunt pecca exempla iniquorum conuersorum ad r. Deum: qui benè dicuntur carbones, qui ad literam de mortuis reuiuiscunt, quã-

A do accenduntur. Ita qui se conuertunt ad dominũ, de mortuis reuiuiscunt, igne charitatis calefacti, & suo exẽplo alios ac cẽdunt: ut qđ uerbis quis accipit, credat se facere posse. Dum multi ẽt delicati & fœminæ, ut Agnes, & Agatha, illud impleriant. Etiamsi multum peccauerint, ut Paulus, & Maria, eo amplius amauerunt. Hæc exẽpla dicunt carbones desolatorij, uel uastatorij: quia uastando ad desolationẽ ducunt carnales cogitationes, & seculares amores. Et de istis sagittis ardẽtibus vulnerabunt in iudicio beati: ut B ab amore Dei amplius discedere nõ pos sint, de quibus nũc dicit. *Et sagittas suas ardentibus effecit.* Istæ ergo sunt sagittæ acutæ quibus quilibet bonus in iudicio vulneratus, dicet illud. Posuit me quasi sagittã electã, in pharetra sua abscondit me, &c. Vel aliter, isti duo versus de Chri sto intelligunt: ut per gladium significet Christus, qui est uerbum Dei, de quo Apostolus. Et gladiũ spiritus assumite, ꝙ est uerbum Dei. Iste gladius in primo aduentu suo vagina humanitatis fuit tectus: sed in secundo aduentu uibrabitur, C coruscabit. s. lumẽ suis, & impios terrẽs. Similiter per arcũ, intellige Christũ, de quo. Vide arcũ, & benedic qui fecit illũ: valde. n. speciosus est in decore suo. Istę arcus fuit paratus, qñ operatione spiritussancti ex Maria virgine formatus fuit, & homo Factus. Fuit tensus, quando in cruce brachia in modum arcus tetendit. Sed iste arcus habet vasa mortis, & sagit tas ardentes: quia in iudicio malos damnabit: sed bonos assumendo, charitate vulnerabit, &c. vt supra.

Esa. 49.

Christus Arcus.

Ephes. 6. Gladius.

Eccl. 43.

D *Ecce parturit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* 78

HIc consequenter ponit peccatorum malitiam & demerita, quibus scilicet iustè damnabuntur. Ad cuius intellectum notandũ, ꝙ in scriptura multiplex dolor continetur, s. dolor deformis. s. peccatũ, quod dolor dr̃, quia causa omnis doloris: unde dicitur. Eos, qui se obseruant à doloribus. s. a peccatis, liberabit. Et est dolor informis, scilicet *Hiere. 8.* pœna præsens huius vitæ. Si autem in potentatibus 80. anni, & amplius eorum labor,

labor,& dolor.Et eſt dolor informatus.ſ. gratia.ſ.dolor cõtritionis.Dolor meus in per dolorem, quia.ſ. dolor contritionis eſt ſuper dolorem peccati. Et eſt dolor informans,ſ.paſſio Chriſti.O vos omnes, qui tranſitis per uiam, attendite, ſi eſt dolor ſicut dolor meus. Et eſt dolor dãnationis:uñ de dãnato dr. Oīs dolor irruet in eum.Hic aũt accipitur dolor pro peccato,per iniquitatem uerò,& iniuſtitiã accipe peccatum exterius in operatione.Quãuis.n.oẽ peccatũ ſit iniquitas. 1.Io.5.tñ proprius accipitur pro peccato operis: ut habetur Pſal. 6. Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Et ſimiliter iniuſtitia accipitur hic pro peccato operis, peccata.n.interiora abſcondi poſſunt: ſed exteriora patẽt.Ideo de peccato exteriori, & patenti ſub nomine iniuſtitiæ dr.Iniuſtitiam meam nõ abſcondi.Modo ad propoſitum: quia dictum eſt, quòd Deus contra malos gladium ſuum uibrauit, & arcum tetendit, &c.Forte diceret aliquis: ergo Deus eſt cauſa damnationis eorum. Reſpondet Pſal.d.non: ſed malitia, & peccatum eſt cauſa damnationis, probat.d. de primo homine.Quia concepit dolorẽ,ideſt,peccatum in corde *& peperit iniquitatẽ*, ſ. & iniuſtitiam,peccatum, cordis executioni mandando. *Concepit namque homo dolorem*.i.peccatum à diabolo:qñ conſenſit ſuggeſtioni diaboli.d. Eritis ſicut dij: ſed peperit ex illo cõceptu iniquitatem, & iniuſtitiam, quando peccatũ in corde conceptum ad actũ perduxit, comedendo lignum uetitum. Et ſimiliter de quolibet alio homine peccante põt dici: ꝙ prius concipit dolorem,ideſt, peccatum in mente: & poſtmodum ipſum parit in opere:ut ſic cuilibet peccatori dicatur illud Multiplicabo ęrumnas tuas. Et cauſam ſubdit,quia cõceptus tuos in dolore paries. Et quantũ ad hoc notare poſſumus.ꝙ iſte conceptus peccati eſt multiplex in ſcriptura: ſm diuerſitatẽ peccatorum, ſ.conceptio ambitionis & ſuperbiæ figurata in Agar, quæ ex conceptu ſuperba eſt effecta. Illa concepiſſe ſe uidens deſpexit dominam ſuam, figurans illos qui ex conceptu bonorum operum ſuperbiunt.Deceptionis,& malitiæ, qua

Thren. 3. *Iob 20.* *Iniquitas.* *Peccatũ Iniuſtitia.* *Pſal.31* *Queſtio.* *Gen.3. Concipere.* *Gen.16.*

E quis.ſ. per falſitatem concipit proximũ decipere.Concepit dolorem, & peperit iniquitatẽ.Concepimus,& locuti ſumus de corde uerba mẽdacij.Cõceptio carnalitatis & luxuriæ. Luxuria.n.eſt quidam intrinſecus ardor,qui non ſolũ intus mentem comburit,ſed ẽt extra corpus ut ſtipulam conſumit.Concipientis ardorem, & patientis ſtipulam. Conceptio crudelitatis, & ſeuiciæ: qui conceptus magis eſt fœmineus quam uirilis. Concepit,& peperit filiam & dixit, uoca nomen eius abſque miſericordia:quia non addam ul

F tra miſereri.Conceptio ocioſitatis,& pigritiæ: qua quis bona opera ſolũ in fine agere concipit: quod figuratur in Eliſabeth, ꝙ ſolũ in ſenectute concepit filiũ Eliſabeth Luc. 1.Et ipſa concepit filium in ſenectute ſua.Conceptio maledictionis blaſphemiæ Iob 21.de impijs dr.Bos eorũ cõcepit,& nõ abortiuit,&c.Iſtæ ergo ſunt malæ cõceptiones ex quib. in iudicio mali dãnabunt. Vnde oſtẽdens hic cãm dãnationis ipſorum d. *Ecce parturit iniuſtitiã,cõcepit*, &c. Et iſte talis conceptus eſt quædã cõcupiſcẽtia interior, q̃

G exterius operis parit peccatũ. Iacob. 1. Cõcupiſcẽtia, cum cõceperit,parit peccatũ.Et de peccato ſimilẽ ſubdit: dicens.

Lacum aperuit, & effodit eum:& incidit in foueam, quam fecit.

QVaſi d. talis cõparabilis eſt aperiẽti lacũ.ſ.cõcipiendo,hoc eſt dicere, *Lacum aperuit*: aperiendo mentẽ ſuã diabolo ſuggerenti & conſentiendo. *Et effodit eum*. i. ſimilis eſt fodienti lacũ, in parturiendo per opus, qui.n. fodit lacũ operatur:& ſic, qui inſtat operi fraudis,

H uel peccati,lacum effodit. Sed quid ſequitur?ꝙ *incidit in foueam, quam fecit*, ideſt,ſimilis eſt incidenti in foueam,quã fecit,ſic & iſte parauit ſibi foueam, i.dignũ ſe fecit fouea dãnationis peccãdo: & ideò:merito *incidit in foueã, quã fecit*. i.incidet. Qui fodit foueã incidit in eã.

Conuertetur dolor eius in caput eius: & in uerticem ipſius iniquitas eius d ſcendet.

COnſequenter ponitur ſentẽtia dãnationis in iudicio contra peccatores. Vbi nota, quòd per caput, quod eſt

Eſa. *Eſa.24.* *Oſe.* *Iudiciũ ultimũ. Peccator* *Ioſue 2.* 81 *Cõfeſſio.* *2.q.1.* *Ioſue 2.* *26.q.6. cognouimus.* *Pſ.105* 80 *Ca*

est principalis pars corporis nostri, ip-
sum intelligitur corpus: sic .n. caput pro
corpore accepit scriptura, qñ Achis di-
xit ad Dauid. Ego custodem capitis mei
ponam te cũctis diebus. Vertex aũt ho-
minis, qui est superior pars totius homi
nis, est ipsa anima, vel ratio. Et quia in
Exo. 24. aĩa magis relucet species, & imago dei-
tatis, quam in corpore: ideo de anima fi-
guratiuè dr̃ sub nomine verticis. Spe-
cies gloriæ domini quasi ignis in verti-
ce. Conuertitur ergo dolor in caput,
Iudiciũ quando corpus per dolorem .i. per pec-
vltimũ. catum punitur æternaliter, Descendit
Peccator iniquitas in uerticem qñ damnatur ęter
naliter. Volens ergo istud ostendere, ꝙ
in iudicio mali propter peccatum dam-
nabuntur æternaliter, & quo ad corpus
& quo ad animam, d. *Conuertetur dolor
eius in caput eius* .s. quo ad corpus, *& in
verticem ipsius iniquitas eius descendet*,
cum .s. pœnis æternis subijcientur. Vnde
Iosue 2. meritò de damnato tunc poterit dici il-
lud. A planta pedis vsque ad verticem,
non est in eo sanitas.

81 *Confitebor domino secundum iustitiã eius: & psallam nomini domini altiss.mi.*

Cõfessio. HIc vltimo agit de mysterio nostrę
beatificationis per Christum. Vbi
2.q.1. notãdum primò, ꝙ multiplex est in scri
ptura confessio .s. confessio reorũ damna-
tiua, qua .s. quis in iudicio forali crimen
suum confitetur de qua dr̃ in canone, ꝙ
secundum cõfessa, & probata iudex iu-
dicare debet. Et de ista dixit Iosue ad
Iosue 2. Achor. Fili, cõfitere, & indica mihi quid
feceris: ne abscõdas. Rñdit ei Achor. Ve-
re ego peccaui, &c. Et ex ista confessio-
ne fuit damnatus ad mortem. Confessio
26.q.6. peccatorum purgatiua, de qua Psal. 31.
cognoui- Dixi confitebor aduersum me iniustitiã
mus. meam domino, &c. Et de ista dr̃, quòd
confessio subita latroni pẽdenti in cru-
ce, subito aperuit paradisum. Confessio
Ps. 105. gratiarum redditiua, de qua dicitur. Cõ-
fitemini domino quoniam bonus: quo-
niam in sæculum misericordia eius. Et
ista tali confessione omnis creatura suo
modo cõfitetur domino .s. vel per se, vel
per rationales creaturas, sicut illa, quæ
non habent sensum laudãdi, quæ tamen

A Deum laudant: quia nobis materiã lau-
dis præstant. Tamen homo maximè sic
tenetur Deo confiteri .i. gratias agendo
ipsum laudare. Confitebor domino ni-
mis in ore meo. Quod maximè faciunt *Ps. 108.*
beati in patria, iuxta illud Confitebun- *Psal. 88*
tur cœli mirabilia tua, domine .i. homi-
nes cęlestes, qui habitant in cœlis: quia
beati, qui habitant in domo tua domi-
ne, in sæcula sæculorum laudabunt te.
Et de ista confessione laudis, quam beati
faciunt in patria hic d Psal. *Confitebor do
mino secundum iustitiam eius* .i. propter
B iustitiã eius .q.d. expressi superius, quo-
modo iustitia Dei iustè malos puniet, &
iustè bonos præmiabit. Ideo ego *Confite
bor* cum bonis *domino*; quid? ꝙ iustè dam
nat malos, & bonos p̃miat: & sic *psallam
nomini domini altissimi* .s. in patria. Psalle
re .n. ad gaudium pertinet: ꝙ commune
erit hominibus beatis cum angelis. Vn-
de quilibet beatificandus dicit illud Ps.
In conspectu angelorum psallã tibi, &c. *Ps. 127.*

PSAL. VIII.

C

DOmine dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. 82 *De cõse. d. 4. post quam ascendit.*

ITVLVS huius Psalmi est. *In finem Psal. Dauid pro Torcularibus*: pro eius euidentia notandum ꝙ sicut in scriptura diuersæ res eodem nomine quandoque nominantur propter diuersas proprietates significati illius nominis, ut leonis nomine quandoque signi-
D ficatur Christus, quandoque diabolus. Sic econtra quandoque eadem res diuersis nominibus nuncupatur. Ad pro- *Ecclesia.*
positum ergo ecclesia catholica licet sit vna, nomina tamen habet distincta: quia quandoque vocatur sponsa, quandoque mater, quandoque area, quandoque tor
cular. Dicitur sponsa: quia Christo per *Canti. 4.*
fidem copulatur: veni sponsa mea, veni. Quandoque dicitur mater, quia nos per fidem generat. Hæc est mater mea: *Mat. 12*
quicunq; enim fecerit voluntatẽ patris mei, &c. Vocatur area: quia sicut in area

grana à paleis, ita in ecclesia boni a malis opere ministrorum separantur, non loco sed effectu, & quasi à tegumen tis purgantur, & ut frumenta in area à paleis. Quæ tñ necessaria erant, vt simul orirentur & crescerent, & ad maturitatem peruenirent, eo q̃ vita malorũ pro-
Matt. 3. ficit bonis. Vnde de ecclesia dr̃, Christus permundabit arenam suam, & congrega bit triticum suum in horreum, paleas au tem comburet igni, &c. Quandoq; verò dr̃ torcular quia sicut in torculari vinum diuiditur à vinacijs, ita in ecclesia boni separantur à malis: & sicut uinum cum vinacijs crescit, & maturescit: ita mixtio malorum bonis est necessaria, q. similiter incipiunt, crescunt, & consumantur, sed boni in bono, & mali in malo, in futu
Torcular. ro verò ét loco separabũtur. Vel ideo ecclesia dr̃ torcular, quia sanguine sanctorum martyrum est expressa, & collecta. In ecclesia .n. sicut in torculari corpora eorum: qui pro nomine Christi afflictione persecutionis calcantur, quasi accina remanent in terra: animæ verò ad requiem cęlestis habitationis emanant. Et quia ista fiunt in ecclesia catholica, ideo ipsa nomine torcularis exprimitur. Cũ ergo in titulo ponitur pro torcularibus nihil de visibilibus torcularibus intelligi tur, sed de spiritualibus per visibilia torcularia significatis. i. de ecclesia. Quia de ecclesiæ constitutione & causa constitutionis hic agitur in isto Psal. s. de Christi ascensione, & spiritussancti missione. Cũ n. Deus post resurrectioně ascendit, misit spiritũ sanctũ in apostolos, & in alios fideles quo impleti prædicando ecclesiã cõgregauerunt: & proprio sanguine qua si p̃ torcular de ipsorũ corporib. expressos conseruauerunt. Ex p̃dictis põt patere titulus ps. q. est. *In finẽ Psal. Dauid pro torcularibus*. i. iste Psal. Dauid in finẽ nos dirigẽs. s. in Chrũm est agens de torcularibus. i. de ecclesijs. q. a. s. agit de ecclesiarũ constitutione & de causa constitutionis. Intentio Psalmistæ est errorẽ Iudęorũ, qui dicunt tñ: In Iudæa Deum notũ: & Donatistarũ, qui tñ in Africa dicũt ve ram ecclesiam esse, & oĩum similiũ confutare, quib. dictis accedo ad psalmi diuisionẽ. Vbi primò sciendũ q̃ totus iste ps.

E est de victoria facta per Christum, cuius virtute congregata est ecclesia sub ipso Christo: cuius Chrũs est caput. Vñ iste Psal. nõ fundat̃ supra aliquã historiã. sed immediatè agit de ipso Chr̃o: vñ & Christus istũ Ps. de seipso esse factũ ostendit, nã cũ pueri, in tẽplo ad Christi laudẽ cla marent. Osanna filio Dauid, principes sacerdotũ indignati dixerũt ei, Audis q d isti dicunt? q. d. nõ deberes sustinere talẽ falsum applausũ. Et Iesus r̃ndit eis. Nunquid nõ legistis. *Ex ore infantium & lactentiũ perfecisti*, &c. q. d. Vos qui legitis
F scripturas deberetis intelligere hoc scriptũ esse de me. Hoc patet ét per Apost. vbi magnã partẽ istius psalmi inducit dictã de Christo dicẽs sic. Quid est hõ q̃ memor es eius? &c. vsq; ibi oĩa subiecisti sub pedib. eius. Q đ postea exponẽdo de Christo d. Eum aũt qui modico q̃ angeli minoratus est, vidimus Iesum p̃ passionẽ mortis gloria & honore coronatũ. Nec põt dici, q̃ istę expositiones sint mysticæ, & nõ literales: quia Christus loquebat̃ legisperitis, & apostolis Hebræis, qui nõ recipiebãt nisi literalẽ sensum. Agit
G igit̃ totus iste ps. de Christo: iccirco intitulat̃. *pro torcularibus*, eo q̃ sanguis Christi de corpore suo fuit expressus p̃ coronã spineã, per flagella, & vlnera, sicut uinũ exprimit̃ in torculari. Itẽ sciendũ q̃ licet triũphus & victoria Christi peruenerũt rõne suæ humanitatis patiẽtis in cruce, ut ostẽdit Apost. Humiliauit semetipsum factus obediẽs, &c. p̃p q đ & Deus exaltauit illum, &c. Effectiuè tñ uirtute Deitate Et ẽm hoc ps. primò agit đ Chri deitate, secũdò de eius humanitate, ibi, *Quid est homo quod memor es eius*. Circa
H primum. s. circa deitatem Christi sic procedit, quia ostendit quòd Christus rõne suæ deitatis, primò est admirabilis: secundò quòd est inefabilis. ibi. *Qm̃ eleuata est*, tertiò quòd est laudabilis. ibi. *Ex ore infantium*, quartò quòd est per creaturas intelligibilis. ibi, *Qm̃ videbo cœlos*. Quantũ ergo ad primũ ostẽdens q̃ deitas Christi admirabilis toti mũdo, d. *Domine dominus noster quã admirabile*. &c. Vbi primò notandũ q̃ q̃uis nomen dñe dñs eo q̃ significat potestatẽ appropriatè competat patri: tamen quia est nomẽ causæ,

causæ, sicut & hoc nomen Deus: ideo ēt de qualibet persona diuina dicitur, sicut & Deus. Quod.n.dicatur de patre, & ēt de filio patet psal. 109. Dixit dominus domino meo.i.pater filio: hic aūt accipitur pro filio: quia hic filio loquit̄ Psal. Et nota q̄ bis uocat eum dominū ratione creationis & gubernationis, & ratione specialis cultus & protectionis, Primo modo est omnium generaliter dominus. Hester. Dn̄s omnium tu es, & dominus est terra, &c. Secundo modo specialiter est dn̄s fidelium: qui singulariter dicunt illud Io. Dominus meus. & Deus meus. Nomē aūt hic accipit̄ pro fama, & gloria, sicut de Iuda Machabæo dicitur q̄ dedit semetipsum ut liberaret populum suum, & acquireret sibi nomen æternū. Et sic accipitur hic *admirabile est nomen tuum*. idest, fama & gloria tua Et non solū in uno loco: sed *in uniuersa terra*. q.d. Deo fama, & gloria tua ubiq; est admira bilis, nō in Iudæa tantū, ut dicunt Iudęi, nō in Africa tantū, ut dicunt Donatistę. Iudæi ergo, nec Donatistæ nec aliquis alius sibi uindicet, q̄ est commune omnium. Ad hoc aūt declarandum, s. qualiter, & quare nomē Christi quo ad deitatem est admirabile in uniuersa terra. Est notandum, q̄ aliquis in scriptura admirabilis redditur p̄p multa, s. ratione potestatis & efficaciæ: ratione ueritatis, & facundiæ, ratione sanctitatis & iustitiæ, ratione formositatis, & decentiæ, ratione paupertatis uoluntariæ, ratione triumphantis & uictoriæ, quæ omnia in Christo fuerunt excellenter, p̄p quod admira bilis uniuersaliter prædicat̄, primò quis admirabilis prædicatur ratione potestatis: si admirantur homines magna opera consequens est, ut admirentur & facientem, unde Iob 5. Ad Deum ponam eloquium meum, qui facit mirabilia absque numero. Sic & ratione potestatis Christus ubique admirabilis redditur dicente Psal. *Domine dominus noster quam admirabile* &c. q. d. secundū gloss. *Domine admirabile est nomen tuum*. idest, gloria & fama tua, & hoc propter creaturas tuas quas fecisti, & regis. Admirabile dico, & infinitum, nullus enim mortalium sufficit omnes creaturas cognoscere; in

Mat.

Ioan. 19

Heb.

1. Mac. 6.

Admirabile.

A quibus te nobis admirabilem facis. Et no ta s̄m aliam gl. q̄ Dei nomen Christi admirabile diuersimodè est in terris diuersis. Primò est mirabile in terra ubi timetur & non amatur: & sic fuit mirabile apud Aegyptios inter quos mirabilia sua operatus est Deus tanquam in seruos & rebelles non ut in filios. Exod. 3. dixit dominus. Extendam manū meā & percutiam Aegyptum in cunctis mirabilibus meis. Secundò est admirabile in terra, ubi amatur & non timetur seruiliter, ut in iustis & beatis. Eccl. 44. Au-

B diens auris admirabitur, & Esa. 60. Tunc uidebis, & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum. Tertiò mirabilis in terra, ubi amatur & timetur, & sic est admirabilis apud nouiter conuersos, nondum perfectos, & sic mirabilis fuit apud Pilatum qui amabat, sed Cæsarem timebat seruiliter, de quo dr̄ Matth. 27. q̄ Christus non respondit ei: ita ut miraretur præses uehementer, quia ergo oīs terra sub aliqua istarū triū partium cōtinetur: ideo nunc benè de eo dr̄. *Admirabile est nomen tuum in uniuersa terra.* Et de hoc

C diffuse vide Gre. 6. mo. c. 6. super illo ver bo Iob. Qui facit mirabilia, &c. Secundò quis admirabilis reddit̄ ratione ueritatis, & facundiæ, siue eloquentiæ. Sic enim serui Holofernis audientes sapientiā & eloquentiā Iudith, admirabant̄ Iudith. 11. dr̄ q̄ admirabantur sapientiā Iudith, & dicebant alter ad alterū. Non est talis mulier super terram in aspectu, & sensu uerborū. Sed quis ratione sapientiæ & facundiæ magis admirabilis Christo? Vnde de Christo dr̄. Cœpit Iesus in synagoga docere, & multi uidentes admirabantur

D in doctrina eius dicētes. Vnde huic hæc omnia? & quæ est sapientia quæ data est ei? &c. Et Lucæ 4. Mirabantur omnes in uerbis gratiæ, quæ procedebant de ore eius. Tertiò quis admirabilis red ditur ratione sāctitatis. Si enim effectus insolitus inducit admirationem, quomodo sanctorū uita nō erit admirabilis? qui de terra creati nihil amant terrenū, sed templum Dei effecti in cœlestibus conuersantur: unde ratione sanctitatis illa mater septem fratrum uidens pro lege Dei martyrizari, sanctitate eos con-

Matth. 6.

fortans admirabilis omnibus facta fuit de qua dicitur. Supra modo autem mater admirabilis, & bonorum memoria digna parentes singulos filiorum hortabatur. Sed quis sanctitate mirabilior Christo? certè nullus, quia ipse sanctior cæteris, unde de ipso dicitur psalm. 67. Mirabilis Deus in sanctis,& gloriosus Et etiam uidetur in dictione admirabilis. Vnde ratione omnium prædictorũ quãtum admirabilis nobis sit Deus, ostendit Gregor. Quis omnipotentis Dei mirabilia scrutari sufficiat? ꝙ cuncta ex nihilo creauit, ꝙ propria mundi fabrica mira potentiæ suæ uirtute disposita & super aera cœlum suspendit: & super abyssum terra libratur, ꝙ hominem fecerit: ut ita dixerim in breui colligens mundum alterum, sed rationabilem, ꝙ hunc ex anima & carne constituens, in inuestigabili uirtutis dispositione permiscuit sputum & lutum. Sed tñ in his omnibus Deum admirabilẽ admirari negligimus, quia ea quæ incõprehensibili indagatione mira sunt, humanis oculis usu uiluerunt, unde fit. Si mortuus homo suscitetur omnes in admirationem exibunt: & quotidie homo qui non erat nascitur,& nemo miratur: cum tñ proculdubio omnibus constet ꝙ plus sit creare qđ nõ erat, quàm reparare ꝙ erat. Quia arida virga Aaron floruit, cuncti mirati sunt. Quotidie ex arenti terra arbor producitur uilisque puluis in lignum uertitur,& nemo miratur. Quod ex quinque panibus quinque millia hominũ sunt satiata,& escæ in dentibus hominũ creuissent: cuncti sunt mirati: sed quotidie sparsa semina in plenitudinẽ multiplicant̃ spicarũ & nemo admirat̃. Aquã in uinũ semel cõuersã cũcti uidẽtes admirati sunt. Sed quotidie humor terræ in radicẽ uitis attractus ꝑ botrum in uinum uertitur & nemo mirat̃. Mirabilia itaque sunt opera Dei q̃ homines mirari negligunt, quia ad cõsiderandũ vsu torpescunt: unde psal. 110. Mirabilia opera domini exquisita in omnes uoluntates eius, Sed ista omnia esse miranda, considerans Psalm. dicit, *Domine dominus noster quam*, ideſt, infinitè *admirabile est nomen tuum in uniuersa terra*. Quia etsi Deus aliqua mirabilia in una parte mundi facit, quæ non facit in alia, nulla tamen est pars mundi, in qua non operetur mirabilia.

Mirabile. *Gregor. 6. li. mo. c. 6.*

Opera misericordiæ.

Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos. 83

HIc consequenter ostendit, quòd Christus ratione suæ deitatis à nobis est ineffabilis, quia. s. de ipso vt dignus est, loqui non possumus. Vbi primo notandum, quòd per magnificentiam Dei intelligitur Christus secundũ Apostolum primæ Corinthiorum primo, est virtus & sapientia Dei. Per uirtutem autem, & sapientiam fiunt opera magna, circa quæ consistit virtus magnificentię, ut dicit philosophus. Et ideo de Christo qui in nubibus est ad cœlum eleuatus, sub nomine magnificentiæ dicitur psal. 67. Magnificentia eius, s. Christus, qui est magnificentia Dei in nubibus: per cœlum autem intelligitur quandoque scriptura sacra quę de cœlestibus agit iuxta illud psalmo decimo octauo, Cœli enarrant gloriam Dei. Quandoque rationalis creatura, s. angelica,& humana. De angelis dicitur Matthæi capit. sexto. Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra. De hominibus uerò dr̃ Iob cap. decimoquinto. Cęli non sunt mundi in conspectu eius. Volens ergo ostendere ipsum Christũ quo ad deitatẽ eius, nobis forè ineffabilẽ, dicit. *Quoniã eleuata est magnificentia tua super celos*, ideſt, super omnes scripturas, super omnes homines & super cœlos angelos. Vnde glos. *super cœlos*, ideſt super scripturas. Quia excedit eloquia omnium scripturarũ incomprehẽsibilitate. Vel *super cœlos*, ideſt super omnes rationales creaturas humanas & angelicas. Scripturæ autem merito cœli dicuntur, quia diuina mysteria celant. Eleuatus est ergò Christus super omnes cœlos: quia tantam excellentiam cęli quasi nube tecti comprehendere non possunt, unde quasi nube obumbrati dicuntur: Quia operit cœlum nubibus, si autem cœli accipiantur materialiter, tunc hic expresśe prædicit Christi Ascensionem, de qua Apostolus. Quod ascendit super omnes cœlos, vt

Act. 1. *Psal. 6[...]* *4. [...]* *Infra* *Cœ. Scri[...]ra.* *Luc.* *Psal.* *Ass. Ele[...]* *Psal.* *Eph.*

vt adimpleret omnia. Quod ideo dicit, Quia Christi humanitas super oēs cœlos ad dexterā patris est eleuata. Et de ista eleuatione ad literam dicitur. Et videntibus illis, eleuatus est, &c. Ascendit super cœlum cœli ad orientem. Et si quæras, qūo Christus ēt ẜm deitatem incomprehensibilis est a nobis vel angelis, nōne clarè vī à beatis? Respondeo ꝙ sic sed nō comprehenditur: quia non vī quantum in se visibilis est. Iuxta illud 1. Tim. 6. Deus habitat lucem inaccessibilem, &c.

A

83 *Act. 1.*

Psal. 67.

84 *Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudē propter inimicos tuos: vt destruas inimicum & vltorem.*

B

CONsequenter hic ostēdit ꝙ etsi est incomprehensibilis tamē a nobis est laudabilis. Vbi notandū ꝙ infantes & lactentes aliqñ dicuntur secundum ętatem, aliquādo secundum innocentiam, & puritatem. Primo modo dī Matth. 18. ꝙ apostoli offerebant ad Iesum infantes, vt tangeret eos. Secundò modo dicitur 1. Pet. 2. Quasi modo geniti infantes rationabiles sine dolo, &c. Quantū ad primum modum vult ostendere quod non solū ab angelis laudatos est Christus. s. in natiuitate qñ angeli cantauerunt, Gloria in excelsis. Sed ab infantibus & pueris quando. s. vt habetur Matth. 21. videntes principes sacerdotum, & scribæ pueros clamantes in templo, & dicentes, Osanna filio Dauid, indignati sunt, & dixerunt. Audisti quid isti dicunt. Iesus autem dixit eis, vtique: nunquam legistis. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? Et quoniam ad hoc d. *perfecisti laudem*, ad denotandum quod ista laus infantium mirabilior fuit quam laus angelorum. Primò quia isti confitebantur Christum verum Deum dicentes. Osanna. i. obsecro salua in excelsis. Nullus autem salutem in excelsis. s. gloriam dare potest, nisi Deus. Gratiam & gloriā dabit dñs. Et in hoc hæc laus æqualis fuit angelorum laudi, Sed ratione efficientis hæc fuit perfectior: quia isti pueri erant illiterati qui ex scientia legis & prophetarum Christi deitatem cognoscere non poterant, vel confiteri, propter quod ista

Infans.

Luc. 2.

Psal. 83.

laus videtur processisse immèdiatè à spiritusancto, linguas istorum infantium mouente per se & immediatè, sicut locutio asinæ Balaam non fuit ab ea nisi passiue, sed effectiuè fuit ab angelo lingua eius mouente. Et ideo quanto spiritussanctus perfectior est angelo tanto ista laus puerorum fuit perfectior laude angelorum. Et ideo istām laudem perfectam ostendens d. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Si autem accipiantur infantes non ætate sed puritate: sic per infantes accipiuntur apostoli, & alij simplices, quorum laus est perfectior, & mirabilior quàm laus à sapientibus mundi data, quia ista inspiratione spiritussancti, illa humana studio dicta. Et hoc est quod ait gl. Infantes & lactentes non solum pro ætate, sed pro simplicitate accipimus sicut Petrus ait. Quasi modo geniti infantes, &c. Et sic infantes ostendit apostolos: quoniam stulta mundi elegit Deus vt fortia confunderet. Vnde hæc perfectior est laus, quia ad eam non humana sapientia sed diuina gratia accedunt, *vt destruas inimicum & vltorem.*

Apostol.

C Vbi nota ꝙ populus Iudæorum, singulariter Christo inimicabatur iuxta illud Mat. 10. Inimici hominis domestici eius. Dicebatur etiam vltor quia sub velamine & titulo iniuriæ legis Mosaicæ, Christum persequebatur. Ex dicta autem laude fuit destructus populus Iudæorū: quia per istam laudē puerorum, & eius increpationem principes sacerdotum & maiores confusi fuerunt Matth. 21. Vel inimici vltores dicūtur omnes pagani & idololatræ, qui dicuntur inimici Christi ẜm Glossam. Quia generaliter inimici

Iudaus.

Inimicus vltor.

D Christi dicuntur omnes, qui dispēsationi per crucem factæ contradicunt. Vltores autem dicuntur, quia idolorum suorum hominem ardentissimè vindicabāt, sed isti per laudem ex ore infantium fuerunt destructi quando ad prædicationē apostolorum dissipatis idolis, gentes ad Christum conuersæ fuerunt. Vnde isti infantes in puero Hieremia figurantur cui dixit dominus. Ecce constitui te super gentes, & regna vt destruas, & ædifices, &c. vt destruas, scilicet, gentilitatem: & ædifices ecclesiam.

85 *Quoniam videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum: lunam & stellas quæ tu fundasti.*

Cognitio Deus. Creatura. Rom. 1.

HIc consequenter ostendit ipsum Christum Deū per creaturas intelligibilem esse à nobis: quia per cognitionem creaturarum ipsarū creator cognosci potest: vt ait Apostol. Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt à creatura mundi intellecta cōspiciuntur. Sic.enim philosophi ex cognitione creaturarū intellexerunt ipsum Deum, per quem oīa facta sunt. Et quia inter creaturas visibiles cœlum, & stellæ & luna cum sole excedunt: ideo magis ex istorum cognitione cognouerunt Christi deitatem, per quē ista sunt facta. Et hoc est, ꝙ d. *Quoniam videbo cœlos tuos*, &c. q. d. ex ista visione tu Deus à nobis es cognoscibilis. Et hoc est, ꝙ dr̄ Sap. 13. A magnitudine enim speciei, & creaturæ cognosci visibiliter poterit eorū creator. Vel aliter per cœlos intellige Apostolos qui gloriam Dei per mūdum prædicauerūt, Psal. 18. Cęli enarrant gloriā Dei. Per digitos verò intellige sācta Trinitatē: quæ trib. digitis significat̄ in scriptura. Esa. 40. Tribus digitis appendit molē terrę. Per lunā intellige vniuersalē ecclesiā, quæ lumen suum nō a se, sed à sole recipit, i. à Deo, quę quantò remotior est à sole, tātò amplius illuminat̄ & crescit, quia qn̄ Deus ecclesiā suā videbatur relinquere manib. persecutorū: tunc clarior erat sanctitate, & maior fideliū numero: quanto aūt magis Deus illi propinquior credit̄ dando illi pacem, & temporaliū abundātiā, tāto minus clarescit sanctitate, & minor fideliū numero apparet. Et quia ecclesiā suā Deus virgini matri protegendā specialiter cōmisit, ideo de ipsa sub nomine lunæ dr̄, Mulier amicta sole, & luna sub pedib. eius. Per stellas verò intellige ecclesias particulares, sicut dicit̄ Apoca. 1. Septem stellę septem ecclesiæ sunt. Est ergo sensus, Tu ergo Deus hominib. es cognoscibilis. s. ꝑ prædicationē Apostolorū mundo innotesces. *Quoniā ego.* s. in posteris meis, *videbo cœlos tuos*. scilicet Apostolos tuos & prædicatores, qui remundo manifestabunt. *Quia sunt*

Digitus. Sol. Luna. Ecclesia. Aduersitas. Apoc. 12

E *opera digitorum tuorum*. s. operatione trinitatis facti & illuminati. Et sic videbo, s. per eos, & ipsorū prędicationē *lunam & stellas*. i. ecclesiā vniuersalē Romanā, & alias particulares ecclesias. *Quas tu fundasti*. Quod ideo dicit: quia Apostoli solū ministri fuerāt ædificationis ecclesiæ, tu verò auctor & magister. Et hoc est, ꝙ de Deo dr̄ Ps. 137. ꝙ fecit lunam & stellas in potestate noctis, quia ad hoc ecclesia Romana, s. luna, & stellæ aliæ ecclesiæ particulares à Deo mediantibus Apostolis sunt fundatæ, vt de credendis

F illuminet noctem vitæ præsentis.

Quid est homo quòd memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum? 86

COnsequēter hic agit de Christi humanitate. Et quatuor facit, q. a primo ostendit incarnationis Christi beneficium. Secundò Christi passionis meritum. *Minuisti eum paulo minus.* Tertio Christi dominationis imperium, ibi: *Omnia subiecisti.* Quartò coucludit ex prædictis ps. principiū. ibi, *Domine dominus*

G *noster*. Primò ergo ponit incarnationis Christi beneficium, ostendens ꝙ non ex meritis nostris, sed solū sua gratia Deus per filium suum nos visitauit: quando. s. verbum caro factū est: ꝙ dicit, *Quid est homo*, &c. Vbi primò notandū, ꝙ hic per hominem omnes peccatores intelliguntur, sed per filiū homines iusti, vt dicit glo. Vnde ad faciendā differētiam inter hominem, & filium hominis disiunctionem intermediam ponit. d. homo, aut filius hominis qui homo est: sed non ecōtrario, vt Adam qui fuit homo, sed non

H filius hominis. Homo ergo hic accipitur, omnis qui portat imaginem terreni hominis. i. omnis malus & peccator. Filius aūt hominis specialiter dicitur Christus, & sic imitatione filius hominis dicitur omnis qui portat imaginem Christi scilicet omnis iustus imitator Christi, & vtrosq; respicit Deus sua misericordia, scilicet malos & bonos, sed malos respicit seiunctim à Deo, bonos aūt quasi propinquos, & præsentes. Et hoc est, q̄d ait. *Quid est homo*: s. peccator, *quod memor es eius*, ꝙ. n. per memoriam aspicitur, quasi longè

longè positum videtur. *Aut filius homi-* A
nis: quoniam visitas eum, ꝗ.n. visitatur
propè conspicitur. Item nota, quod per
Incarna visitationem Dei incarnatio verbi intel-
tio. ligitur, iuxta illud Luc. 1. Benedictus dñs
Visita- Deus Israel, quia visitauit, & fecit redẽ-
tio. ptionẽ plebis suæ. Ostendens ex nullo no
stro merito verbũ esse caro factum, ait.
Quid est homo .i. peccator, *aut filius homi
nis* .i. iustus. *Quid est* .i. quod est meritum
eius, *quia visitas eum*: ipsum assumendo
ad verbi vnionem. q. d. nullum fuit meri-
tum eius. Sic. n. dicit Apost. Apparuit hu
manitas Saluatoris nostri Dei .i. Deus in B
humanitate nõ ex operibus iustitiæ quæ
fecimus nos, sed secundum suam miseri-
cordiam saluos nos fecit.

87 *Minuisti eũ paulominus ab angelis gloria, & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.*

Hic ostendit meritum Christi passio
nis. Vbi notandum ꝗ meritũ exal
Humili- tationis Christi fuit humilitas passionis
tas Christus ei⁹, iuxta illud Apost. Humiliauit semet-
Angelus. ipsum, &c. propter ꝗ Deus exaltauit il- C
Heb. 1. lum, &c. quamuis aũt Christus dignitate
maior esset angelis, vt probat Apost. Et
hoc rõne suppositi, tñ vt nos sua passione
redimeret, in hoc minor angelis est effe-
ctus, quia fuit passibilis, & mortalis, quod
angelis non conuenit, qui sunt merè spi-
ritus. In hoc ergo fuit meritum Christi,
quia minoratus ab angelis. s. quia morta
lis pro nobis passionem & mortem susce
pit, & ex isto merito fuit exaltatus, quia
rex dñs & iudex oĩum factus. Vnde cõ-
pleto passionis triumpho ait. Data est mi
hi oĩs potestas in cœlo & in terra. Quod D
Matth. notans Psalmista statim subdit. *Gloria et
vlt.* *honore coronasti*, &c. Vbi nota præmium
Christi: *quia gloria & honore*, &c. Gloria.
idest, claritate corporis incorruptibilis.
Et honore, vt oĩbus sit venerabilis. Et be-
ne ait, *coronasti*: quia circulus mundi, qui
est quasi similis coronæ ad fidem Christi
merito suæ passionis peruenit. *Et consti-
tuisti eum super opera manuum tuarũ*: vt
ostẽdat & angelos Christo esse subiectos.
Quia. n. angeli sunt opera manuum Dei:
ergo & super eos constitutus est Chri-
stus. Et ad istũ intellectũ allegat Apost.
de Christo istum versum. *Minuisti eum
paulominus ab angelis & gloria & ho. co.
eum, & constituisti eum super opera ma-
nuum tuarum. Omnia subiecisti sub*, &c. In
eo. n. ꝗ omnia subiecit, nihil dimisit non
subiectum ei. Sequitur, Eum autem qui
modice, ꝗ̃ angeli minoratus est, videmus
Iesum propter passionem mortis, gloria
& honore coronatum.

Omnia subiecisti sub pedibus eius oues & boues vniuersas, insuper, & pecora cãpi. 88

Ostendit hic consequenter altum
Christi dominationis imperiũ, &
duo facit: q a primò ostẽdit bonos Chri-
sti imperio subiectos: secundò malos: ibi,
Insuper & pecora campi. Quantum ad
primum notandum ꝗ boni sunt duplici *Bonus.*
differentia. Quidam sunt innocentes,
& subditi, quidam verò præsidentes, &
prælati. Primi significantur per oues.
Oues meæ vocem meam audiunt, & se-
quuntur me. Secundi verò significantur
per boues: boues. n. terram scindunt, &
eam fructificare faciunt. Sic & boni præ-
lati corda subditorum prædicando, &
corrigendo scindunt ducentes ad pœni-
tentiã: & illa fructificare faciunt per vir-
tutum opera. Et sicut deficientibus bo-
bus, manet terra inculta, sic bonis præ-
latis deficientibus, steriles subditi ma-
nent. Et de istis bobus prælatorum bo-
norum dr̃. Vbi non sunt boues, præsepe
vacuum manet, vbi autem plurimæ se-
getes, ibi manifesta est fortitudo bouis
quàm subditos, imperio Christi esse sub
ditos. d. *Omnia subiecisti sub pedibus eius*.
idest, sub voluntate eius: *oues & boues*. Et
si dicas, quare mentionem non facit de
angelis, dico ꝗ ideo, quia illi continentur
in numero prælatorum, quia nobis præ-
sident. Ad quod denotandum, d. *Boues
vniuersas*, vt nullam prælationem exclu-
dat. Et quamuis bos sit communis, tamẽ
secundum gl. fæminino genere vtitur vt
notet fructificationem prælatorum, qui.
s. semine verbi Dei corda hominum fru-
ctificare faciunt, & sic est punctus, ibi,
*oues, & boues vniuersas, insuper & pecora
campi*. Hic consequenter ostendit malos
Christo subiectos, Vbi notandum ꝗ mali

sunt in triplici differentia : sicut est triplex principale peccatum ad quæ cætera reducuntur.s. luxuria,superbia,& auaritia . Et per hoc ostendit omnes malos Christo subditos:primò luxuriosos,secundò superbos,ibi,*volucres cœli*, tertiò auaros,ibi. *Et pisces maris:* Primò ergo de luxuriosis dicit:*Insuper & pecora campi*:per pecora enim luxuriosi significantur. Nā s̄m Catholicon, pecus dicitur omne animal q̄ humana effigie caret, & humana lingua. Quid autem magis aufert humanam formam & linguam quam luxuria, quæ humanum intellectum furans,hominem vertit in bestiam. Vocantur ergo luxuriosi, *pecora campi*, quia tales in carne viuentes,nihil arduum, nihil laboriosum ascendunt,sed campos. i. latam viam sequentes, omne quod delectat, sequuntur. De istis pecoribus s.de luxuriosis dicitur. Qui post carnem & immunditiam concupiscentiæ ambulant: ij velut pecora irrationabilia in corruptione sua peribunt. De quibus nunc dicit, *Insuper & pecora campi.*

1.Ethic. *Nota.* *2.Pet.2.*

8.9 *Volucres cœli,& pisces maris,qui perambulant semitas maris.*

Supbia. Volucris Esa. 14. Piscis. Auaritia.

HIc ostendit supbos subditos Christo,per volucres enim cœli qui in altum se eleuant, intellige superbos,qui se mente in altum extollunt,se reputantes præ alijs altos, & Deo subijci recusantes, illum regem superbiæ imitantes, qui dixit, Ascendam in cœlum,& exaltabo solium meum,&c. *Et pisces maris:* per istos intellige auaros, qui in profundo maris huius sæculi tēporalia, quæ quasi semitæ in mari citò euanescunt, inquirunt studio pertinaci: de quibus auaris in alio Psalm. dicitur. In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, & Vestigia tua non cognoscentur. Quod ideo dicit, quia auarus propter diuitias acquirendas, multas difficiles perambulat vias, sed eius vestigia non cognoscuntur, quia diuersas vias auari reperiunt,vt suas vsuras, vel auaritias pallient, vnde de hac auarorum semita dicitur. Abscondita est in terra pædica eius, & decipula eius super semitam.

E *Domine dominus noster,quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.* 9

HIc ex omnibus præcedentibus cōcludit primò principium,q. d. Ex omnibus,quæ tu,Deus fecisti,circa Christum,quo ad eius deitatem in prima parte Psal. & quo ad eius humanitatem in secunda parte apparet, q̄ nomen tuum admirabile est in vniuersa terra.

PSAL. IX.

F

COnfitebor tibi domine, in toto corde meo,narrabo omnia mirabilia tua.

TItvlvs huius Psal est iste, *In finem pro occultis filij Psal.Dauid.* Vbi primò notandum secūdum magistrum in gl. q̄ quando in scriptura ponitur filius sine alio additamento, per filium significatur Christus Deus, & homo, qui per excellētiam dicitur filius, s. Dei quo ad deitatem, sicut de seipso dicebat ipse. G Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Et ipsius Dauid quo ad humanitatem, Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, &c. Sic ergo ly *filij*, in titulo potest referri ad Deum, & ad Dauid,ut cum dicitur, *pro occultis filij*.s. ipsius Dei vel ipsius Dauid. Item notandum,q̄ in eo,q̄ dicit *pro occultis filij:* nō manifestando, quæ sint illa occulta, iam prætendit q̄ ipse filius habet aliquā occulta,& aliqua manifesta. Est ergo sciendum, q̄ duplex est aduentus istius filij i. H Christi, primus fuit in humanitate occultus. Et hic gentibus profuit, sed ipsi Iudæi excæcati fuerunt. Et hoc est q̄ dicit Apostolus. Vnde cæcitas contigit in Israel, ut plenitudo gentium intraret. Secundus erit in maiestate qui erit manifestus omnibus. Matth. 25. Cū venerit filius hominis in maiestate sua, &c. Sic & cōformiter istius filij Dei duo sunt iudicia. Vnū occultum q̄ est iudiciū discretionis. Aliud manifestum q̄ erit iudiciū discussionis. Primum est iudicium occultū discretionis, quo scilicet discernuntur boni

boni à malis, & fideles ab infidelibus. Quod maximè incæpit à prædicatione Christi, & Apostolorum. Isto.n. Dei occulto iudicio aliqui conuersi sunt ad fidem, alijs in infidelitate induratis, cuius ratio nobis occulta est omnino. Vñ cum Apostolus dixisset. Cuius vult miseret, *Rom. 9.* & quē vult indurat. Postea subdit. Vide ergo bonitatem, & seueritatē Dei, in eos quidem, qui non credunt, seueritatē, in te aũt, qui credis, bonitatem Dei, si per- *Rom. 11* māseris. Et subdit ex hoc. O altitudo sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius &c. Et verè occulta sunt Dei iudicia & incomprehē- *Greg. 27 mor. c. 2* sibilia: ut ostendit Gregorius. Duo ad hanc lucē paruuli ueniunt, uni dat̃ ut ad redemptionem ꝑ baptismum redeat, alter aũt subtrahitur, ne hunc regenerationis unda profundat. Et sæpè fidelium filius sine fide rapitur. Et sæpè infideliũ filius, concesso sacramento fidei, renouatur. Quis ista iudicia Dei cognoscat? La- *Latro. Iudas.* tro ꝙ de patibulo transiuit ad regnũ, & Iudas de Apostolatus gloria lapsus est in tartarum. Ista ergo sunt occulta Dei iudicia discretionis, de quibus dicit Psal. Iu- *Psal. 5.* dicia Dei abyssus multa. Secundũ est iudicium manifestum, s. iudiciũ discussionis, qđ erit in fine mundi, ꝙ erit valdè clarũ, quia ibi, & occulta cordium erunt manifesta. Et quamuis tunc erit manifestum, tñ ad præsens nobis est ualdè occultum: de illo dicit Christus. De die aũt il- *Matth. 24.* lo, & hora nemo scit. Vltimum aũt iudi- *Ioan. 5.* cium datum est Christo, ipse teste, Pater omne iudiciũ dedit filio, &c. Et de utroque iudicio agit iste Psal. Est ergo sensus tituli iste, *In finē pro occultis &c.* iste Psal. factus est à Dauid *pro occultis filij*, idest, pro duplici iudicio prædicto dato filio. *In finem*, scilicet in Christum nos dirigens. Vel, *in finem*, idest, dirigens nos ad considerationem finis mundi, & æternæ beatitudinis, quæ tunc dabitur bonis, ut ultimus finis. *Confitebor tibi domine, &c.* Tota intentio istius Psal. est fidelibus ostendere, quòd mundus nõ fato, uel fortuna regitur, sed Dei prouidentia, quæ per sua occulta iudicia mũdum gubernat, & regit. Et diuiditur in duas partes. Quia primò à regimine mundi

A excludit fatum, uel fortunam. Secundò diuinam ostendit prouidentiam, ibi: *conuertendo inimicum &c.* Quantum ad primum sciendum, quòd aliquorum error fuit, quòd mundus iste non per ipsum Deum regitur, sed per fatum, & fortunā: *Regere à Mundus Fortuna* dicentes, quòd Deus superiora per se regit, sed de inferioribus minimè curat, innitentes verbis Apostoli. Nunquid de bobus cura est Deo? Sed istum errorem excludit Greg. d. Sunt nonnulli, qui Deũ *1. Cor. 9* res humanas curare non existimant, & *Greg. 27 mor. ca. 14.* eas ferri fortuitis motibus putant contra B quos dr̃. Subter omnes cœlos ipse considerat, ac si apertè diceretur. Qui summa *Iob 37.* regit, ēt extrema non deserit. Qui.n. vbique præsens est, & vbique æqualis est ēt in dissimilibus, sibi ipsi dissimilis non est. Aequè ergo oīa respicit, æquè cũcta disponit, qui in omnibus locis præsens, nec localiter tenetur, nec varia curā do variatur. Consimili ergo modo, nũc Psal. prædictum errorē euacuans, dicit: *Cõfitebor tibi dñe, in toto corde meo*, quasi *Confessio.* dicat, laudabo te, & hoc in toto corde meo, non solum in parte, ut quidam fa- C ciunt qui quædam opera domini approbant, & quædam blasphemāt, qui quædā per se facere Deum putant, quædā per fortunā. Isti Deo confitentur, id est, Deũ laudant, non in toto corde, sed solum in parte. Sed ego non sic, sed *confitebor tibi in toto corde meo*. Quia in nullo de prouidentia Dei dubito, sed omnia per te regi confiteor, & credo quæ stulti temere, & casu regi putant. Hæc aũt confessio nõ est criminis, sed laudis. Illa luget, ista gaudet, illa medico vulnus ostēdit, hæc de sanitate gratias agit. *Narrabo omnia* D *mirabilia tua*, sed quis omnia mirabilia Dei narrare sufficiat? Cum de ipso dicatur, Quòd facit magna, & inscrutabilia, & mirabilia quorum non est numerus. Quia mirabilia Dei opera sunt *Iob 9.* magna uirtute, inscrutabilia ratione, innumerabilia multiplicitate, ut ibidem dicit Greg. quomodo ergo iste audet dicere, narrabo omnia mirabilia tua? Ad hoc respondetur, primò quòd in ista locutione est quædam figura Grammati- *Totum. Pars.* calis, quæ dicitur hyperbolica locutio, scilicet, ut accipiatur totum pro parte. *Omnia.*

Tota

Tota ciuitas currit ad plateā, hoc ad denotādū multitudinē euntium, quamuis multi non vadant. Sic.n.dicitur Matth. 2 Turbatus est Herodes, & omnis Hierusalem cum illo. Sic & in proposito volens Psal. ostendere multitudinē mirabilium Dei, quæ in hoc Psal. narrat, vtitur signo vniuersali. d. *Narrabo omnia mirabilia tua*. Secundò dicendum, ꝙ hic ly *omnia*, stat pro generibus singulorum, non pro singulis generum, vt supra fuit dictum. Inueteraui inter omnes inimicos meos.
Psal. 6. Vnde dicit hic glos. Omnia enim mirabilia narrat, quia de uisibilibus ad inuisibilia trāsit, ut puta si quis dicat Christum, qui Lazarum suscitauit in corpore, Paulum suscitasse in mente. Tertiò dicendum, ꝙ ly *omnia*, stat accommodè, ut sit sensus: omnia, quæcunque dicam de tuis operibus, sunt mirabilia.

92 *Lætabor, & exultabo in te psallam nomini tuo altissime.*

2. ad. Corinth. 9. Lætitia. Exultatio. Psallere. Omnia enim opera bona cum hilaritate mentis debent fieri secundum Apostolum. Hilarem datorem diligit Deus. Ideo Psal. hanc narrationē mirabilium Dei cum lætitia, & exultatione se facturum dixit. *Lætabor, & exultabo, &c.* Et nota ꝙ suam hilaritatem exprimēdo, Ps. tria dicit, s. ꝙ lętabitur, ꝙ exultabit, & ꝙ psallet: quæ tria distinguunt̄. Quia lætari propriè est intus in corde. Exultare verò est interius in corde, & extat in opere. Exulatio.n. est quasi extra saltatio, s. qn̄ quis lætatur interius & exterius: unde dicit Catholicō, ꝙ exultatio est uerborum, atq; membrorum. Lætitia verò est mentis gaudium. Psallere verò est lætitiā cordis operibus dilatare: unde psallere, quasi salire. Volens ergo Psal. ostendere in narratione mirabilium Dei se perfectam habere lętitiam. d. *Lętabor*, quo ad cor interius. *Et exultabo* per mēbra corporis exterius. *Et psallam nomini tuo, altissime*, idest, operibus ostendā nomen tuum fore altissimum. Sic.n. Deum altissimum facimus cum per nostra opera bona ipsum altissimum prædicamus.
Psal. 63. Sic enim alibi dicit. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.

E *In conuertendo inimicū meum retrorsum, infirmabuntur, & peribunt à facie tua.* 93

Hic consequenter diuinam ostendit prouidentiā. Et hoc s̄m duplex Dei iudicium, s. discretionis, & discussionis. Et primo agit de iudicio discretionis. Secundò de iudicio discussionis, ibi. *Conuertantur peccatores in infernum*. Iudiciū aūt discretionis Dei occultū circa duo existit, s. circa dæmones, & circa homines. Primò ergo agit de iudicio circa dæmones. Secundò de iudicio erga homi-
F nes: ibi. *Increpasti gentes*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ altum est iudiciū Dei, quo dæmones à quibusdam expellit, in quibusdā permittit, ꝙ isti à potestate diaboli liberentur, & alij in eius potestate dimittātur. Et ista talia Dei iudicia hic narrat. d. *In conuertendo inimicum meum, &c.* Christus.n. inimicum, s. humani generis, s. diabolum retrorsum conuertit, qn̄ per suam incarnationem, prædicationem, & mortem à quibusdam, s. à suis fidelibus expulit, sub ipsius potestate alios relinquendo. Retrorsum ergo fuit dia-
G bolus conuersus, qn̄ mundi principatum per Christum amisit. Nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Vnde de dæmonibus subdit. *Infirmabuntur, & peribunt à facie tua*, quia sic debilitata fuit uirtus dæmonum per Christum, ut nullo modo ei, nec eius Apostolis resistere possent. Dedit eis virtutem super omnia dæmonia, &c. Reputabant.n. dæmones à facie Christi perire, qa ab eo arcebantur ne hominib. nocere possent, ut ante poterant, unde per Christum arctari dicebantur. Quid nobis & tibi, Iesu Nazare-
H ne? uenisti ante tp̄s torquere nos. Vel iste versus pōt intelligi de quolibet malo homine, qui ante aduentum Christi persequebatur ecclesiam, qui per Christum & eius successores fuerunt conuersi, s. de persecutione ad defensionem, de odio ad amorem. Qui sic conuersi perierunt, s. ab illo, ꝙ erant, & peruenerunt ad illud, quod non erant. Et sic hic orat pro malis, ut conuertantur, q. d. *conuertantur retrorsum*, i. sequantur te non pręcedant, non dent consiliū, sed accipiant. Sic.n. retrorsum conuersus fuit Petrus, qui

qui præcedendo Sathanas, sed sequẽdo discipulus fuit. Sic Paulus,&c.

94 *Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam, sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam.*

OStendit hic causam talis cõuersionis, quæ .s. fuit humilitas Christi passionis. Quod notans dicit, *Q̃m fecisti iudicium meum, &c.*q.d.Ideo inimicus cõuersus est retrorsum,quia tu fecisti iudicium meũ,&c.Sed quod fuit hoc iudicium, & quæ causa nostra,quã Christus fecit? *Iudiciũ.* Christus pro nobis,certè causa fuit qñ pro nobis accusatus coram Pilato, cõtra ipsum causa ventilabatur. *Causa accusatio corã Pilato.* Iudiciũ verò,qñ post ventilationem causæ pro nobis morti fuit adiudicatus.Et nota q̃ dicit *iudicium meũ,& causam meam*,meũ, inquit,quia ista mihi seruierunt,&ad vtilitatem meam fuerunt. Qualiter nautæ dñt illum ventum suum,qui eis valet ad benè nauigandum. *Comparatio.* Vocatur ergo illud iudicium & illa causa & dñi,& nostra: dñi, quia in corpore suo illa suscepit: nostra aũt, quia pro vtilitate nostra sunt facta. Vnde q̃a istud iudiciũ suscepit non necessitate,quia sine peccato, sed voluntate:ideo dicit Iob. *Iob 13.* Non contempsi subire iudicium cum seruo meo. Et istud iudiciũ nobis tribuit,i.pro nobis sustinuit.Iudicium tribuit pauperibus. *Iob 36.* Sed vbi hoc iudiciũ peractum fuerit, consequenter ostendit.d.*Sedisti super thronum,qui iudicas iustitiã.*Thronus.n.est regnum.Quid n.fuit thronus Christi nisi crux?in qua regio titulo fuit insignitus.Scripsit & titulum Pilatus,& posuit super crucem eius Iesus Nazarenus rex Iudæorum. *Thronus Crux.* Crux ergo est ille Christi thronus,in quo Christus manens omnibus fuit gratiosus gratiam omnibus præbẽs, quia ibi seipsum obtulit pro nobis:propter q̃ dicit Apostolus. Adeamus cũ fiducia ad thronũ iustitiæ ipsius.Et ĩ isto throno crucis sedẽs rex noster iudicauit iustitiam, quia ibi non potentia, sed iustitia, diabolum superauit, & nos ab ipsius potestate eripuit, quia ibi pro nostris peccatis patri satisfecit, secundum dictamen iustitiæ.

Quæstio. Sed si dicas, Qualiter mors Christi dicitur iustitia,qua diabolus fuit victus,cũ A fuerit mors illa iniustissima,quia ille sanctissimus, & innocens iniustè fuit occisus?Responsio, q̃ iniustissima fuit ex parte agentium, sed iustissima ex parte patientis,qui affectus iustissimo peccatũ impunitum nolens dimittere, & videns nos inualidos ad satisfaciendum, omnia nostra peccata pertulit in corpore suo. Vnde qualiter in throno crucis sedens operatus est iustitiam, ostẽdit Magister, *Magist. lib. 3. d. 20.* dicens: Quod morte Christi iustitia superatus est diabolus,& non potentia. Et qũo id factũ sit,explicabo vt potero. B Quadam.n.iustitia Dei in potestatem diaboli traditum est genus humanũ, peccato primi parentis in omnes originaliter trãseunte,& illius debito obligãte,vnde oẽs homines ab origine sunt sub principe diabolo.vnde Apostolus.Eramus natura *Ephe.* filij iræ,natura.s. vt est damnata peccato ab initio,& infra.Et tandem hoĩem,quẽ commissio peccatorum diabolo subdidit,remissio peccatorum per sanguinem Christi data,à diabolo eruit: vt sic iustitia vinceretur diabolus,& non potentiã. Quia nihil in Christo morte dignũ inue- C niens,occidit eum,vnde vtiq; iustũ fuit, vt debitores,quos tenebat,liberi dimitterentur in eum credentes,quẽ sine aliquo debito occidit. Et sic non potestate,sed iustitia ipsum superauit. Et sic in throno crucis manens iustitiam iudicauit. Et hoc tangens hic Psalm. d. *Sedisti super thronum,qui iudicas iustitiam.*i.qui diabolum iudicas, & condemnas per iustitiam. *Psal. 7.* Et quia in isto iudicio operatus est iustitiam, fortiter patiendo pro nobis.ideo de ipso dicitur. Deus iudex iustus,fortis,& patiens.

D *Increpasti gentes, & perijt impius,nomen eorum delesti in æternum, & in sæculum sæculi.* 95 *15. q. 1. non est.*

COnsequẽter hic agit de iudicio Dei discretionis erga homines.s. qualiter suo occulto iudicio aliquos ad fidẽ vocat, & alios in suis permittit erroribus. Et duo facit, quia primo ostendit bonorum electionem.secundò eos inducit ad gratiarum actionem, ibi, *psallite domino.* Circa primum, vbi ponit bonorum electionem,multa facit. Quia primò ponit genti-

gentilium vocationem. Secundò persequentium cōuersionem, ibi, *Inimici defecerūt frameæ*. Tertiò Apostolorū prædicationem, ibi. *Periit memoria*, &c. Quartò iustorum præmiationē, ibi, *Parauit in iudicio thronum suum*. Quintò deuotorū conformationem: ibi. *Et factus est dominus refugium*. Sextò orationum exauditionem, ibi, *Et sperent in te*. Quantū ergo ad primum ostendit vocationem gentilium & idololatrarum ad fidem. d. *Increpasti gentes*, &c. Per gentes. n. gentiles, & idolatras intellige, quos Christus increpauit per prædicationē Apostolorum: & ipsos conuertit ad fidē, vt Petrus Italiā, Ioannes Græciam, Thomas Indiā, Matthias Aethiopiam, & sic de alijs. Et sic ergo per increpationem Apostolorum perijt impius. Impius. n. propriè dr infidelis, & idololatra: sicut & pietas propriè cultū Dei respicit, *perijt* ergo *impius*: qa ipsi infideles de impijs facti sunt pij. Nō n. amplius dnr impij, qui Deo credunt.

Nomen. Impius. Cum. n. quis de impio ad pium vertitur, tunc perijt impius, & pius efficitur: sicut cum quis de luxurioso fit castus. Et hoc est ꝙ dr. Verte impios: & non erunt, qa

Prou. 13 s. nomen impij perdunt, &c. Et hoc est ꝙ subdit. *Nomen eorum delesti in æternum*, &c. quia. s. prius vocabantur pagani, modo Christiani vocātur, & ēt nomina idolorum perierunt de terra, sicut prædictū

Zach. 13 fuerat. In die illa dicit dns perdam nomina idolorum de terra, & non remanebūt vltra. Et aduerte ꝙ ait: *nomen eorum delesti in æternum, & in sæculum sæculi*. Per sæculum intelligitur præsens mundus, qui voluitur vicissitudine temporū

Saculū. sibi succedentium: sed sæculum sæculi est æternū ꝙ in incommutabilitate æternitatis consistit, cuius istud præsens sæculum est imago, & vmbra. Cum ergo, dicit, *in æternum*, & subdit *in sæculum sæculi*. est explanatio illius, quod præmiserat *in æternum*. s. ne dicēdo, *in æternum* solum præsens sæculū intelligeres: ideo subdit, *& in sæculum sæculi*. i. non solum in præsenti sæculo mutabili: sed ēt in futuro inuariabili. Est ergo præsens sæculum. s. vmbra futuri, & sic ly, *sæculum*, stat pro præsenti: & ly, *sæculi*, pro futuro. Et sic intellige quotiescunq; dr, per

E omnia sæcula sæculorum, vel in sæcula sæculorum, i. in præsenti & in futuro.

Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti. 96 32. q. cultor.

Hic ostendit persequentium conuersionem. s. per occultum iudicium Dei factum. Hic. n. *inimici* est casus genitiui, vt sit sensus: frameæ vel gladij *inimici*. s. diaboli defecerunt. Gladij. n. quibus quis vtitur ad hostium interemptionē, persecutores fidei significāt, quibus vsus est diabolus contra ecclesiam, & sanctos

F martyres trucidādo. Nonne gladius diaboli fuit Paulus, qui supra modū persequebatur fideles? Nonne gladius diaboli fuit Magdalena, quæ suo malo exemplo multos spiritualiter occidebat? & sic de alijs, Et isti gladij defecerūt: quia de persecutoribus facti sunt defensores. *Defecerunt*, inquit *in finem*, quis. n. est finis noster nisi Christus? per quem oēs isti gladij, & satellites diaboli defecerunt, *Defecerunt* ergo *in finem*. i. pp finem Christū vel *defecerunt in finem*. s. in Christum conuersi: Et istas frameas deficere orabat Ps.

G Effunde frameam, & conclude aduersus eos, qui persequuntur me, &c. Nonne conclusus fuit Paulus qñ argumento luminis Christi fuit superatus? Et ideo ad hoc ꝙ defecerunt frameæ inimici, sequitur, quod *ciuitates eorum destruxisti*. Vbi nota ꝙ mysticè ciuitatē hēt Deus, & ciuitatem hēt diabolus. Ciuitas Dei est quælibet anima iusta in qua inhabitet. Fluminis impetus. s. gratiæ, lætificat ciuitatem Dei. Ciuitas diaboli est quælibet aīa Deo rebellis: in qua diabolus inhabitat, de qua dr. Vidi iniquitatem

H & contradictionem in ciuitate. Hic aūt, accipiuntur ciuitates pro iniustis animabus, in quibus habitabant dæmones iniqui Christo contradicentes, cum dicit. *Et ciuitates eorum destruxisti*. Cōsequēs est. n. ꝙ si frameæ diaboli defecerunt, ꝙ ad Christum sunt conuersi ꝙ similiter & ciuitates diaboli sint destructæ: quia. s. non amplius diaboli ciuitates, sed Christi sunt effectæ. Vt patet in Paulo, qui prius persequendo ecclesiam, diabolici ciuitas erat intentus in ijs, quæ huius mundi erant. Cuius post modum ciuitas destru-

Heb. 35. cap. Gladi Persec tor. Son pdi Psa Ps. Esa Esa Psal Luc Ciui Psal 9. alic Psal Cru Phi Cru Ch pra biti iud

destructa fuit, vt amplius non de malis, A non de terrenis, sed solum de cœlestibus meditaretur in cœlestibus conuersando: vnde audi ipsum in persona oium ac cōuersorum dicentē. Nō habemus hic ciui tatē manētem, sed futuram inquirimus.

Heb. 13.

97 *Perijt memoria eorum cum sonitu, dominus in æternum permanet.*

35.q.4. cap. 1.

HIc consequenter ostendit Apostolorum prædicationem, quæ. s. fuit causa defectionis gladiorum, & destructionis ciuitatum. Vbi nota, q̄ hic sonus accipitur pro sono prædicationis Apostolorum, qui totum orbē repleuit. de quo Ps. In oēm terram exiuit sonus eorū, &c. Isto ergo sono *perijt memoria eorum*. s. apud Deū: ne. s. eos puniat sic. n. peccata apud Deum, manēt in memoria, quæ ad puniendum reseruat. In memoriam, redeat iniquitas patrum eius in conspectu dñi. Et illa à memoria Dei cadere dñr, quæ nō reseruat ad puniendū. Nō erunt in memoria amplius iniquitates priores, *vel perijt memoria eorum cum sonitu*, i. ritus & cultus idolorū sono prædicationis perijt de terra, & hoc in magna parte, C sed in fine mundi totaliter peribit, quia tūc exaltabitur solus Deus. Et hoc est q̄ subditur. *Dominus autem in æternum permanet:* quia regnum, & nomen dñi nostri Iesu Christi in æternum stabile erit: sicut angelus virgini prædixit. Regnabit in æternum, & regni eius non erit finis.

Sonus. pdicatio. B Psal. 8. Ps. 108. Esa. 65. Esa. 65. Luc. 1.

98 *Parauit in iudicio thronum suum: & ipse iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iustitia.*

9.q.3. aliorum

COnsequenter hic ostendit bonorū D præmiationē similiter, & punitionem malorum. Vbi sciendum, q̄ potestatem iudiciariam acquisiuit Christus per humilitatis patientiam, qua in cruce fuit iudicatus, vt ostendit Apostolus. Vt. s. qui in humilitate iudicatus est & suspensus in cruce, in maiestate oēs iustè, & apertè iudicabit, bonis p̄mia donans, & reis supplicia. Per thronum. n. Christi, vt dictum est: ipsa crux dominica accipitur. *Parauit ergo in iudicio thronum suum*, s. parauit crucem in iudicio, quia

Crux. Philip. 2 Crux Christi præsentabitur in iudicio.

per virtutem crucis cunctos iudicabit & bonos & malos, omnes tamen iustè, propter quod subdit. *Quod iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in iustitia.* Per iustitiā, & æquitatem idē intelligit, sed per orbē terræ accipe terrenos peccatores & malos, per populos autem bonos in Christi fide copulatos, quos oēs iudicabit in æquitate & iustitia. Quid. n. æquius & iustius esse pōt, q̄ populos, i. electos congregare secum ad iudicandū, & cæteros diuidere, hos ad dexteram, illos aūt ad sinistram? Hoc idē sub alijs verbis ponitur Ps. 15. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.

Iudiciū.

99 *Et factus est dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulatione.*

7.q.1. aduersitas.

HIc cōsequenter ponit deuotorum confortationem. Superius enim dictum est, q̄ iudicabit omnes bonos, & malos, ne ergo fortè turberis: considerata multitudine aduersorum, & tentationum, quibus per te resistere non vales: & ex hoc desperes cum bonis iudicari: ideo nunc te confortans dicit: Sis pauper, & dominus erit adiutor tuus, & refugium tuum. *Quia factus est dominus refugium pauperi, &c.* Illis. s. pauperibus, de quibus dicitur. Beati pauperes spiritu, &c. s. humiles, spiritum inflatum per superbiam non habentes, vnde August. ait, Legimus scriptum de appetitione rerum tēporalium, oīa vanitas, & præsumptio spiritus, præsumptio aūt spiritus superbiam, & audaciam significat. Vulgo ēt superbi magnum spiritum habere dicuntur: & rectè, quoniam spiritus idem est, quod ventus. Quis autem nesciat superbos inflatos dici, & tanquam vento distentos; qua propter rectè intelligunt pauperes spiritu humiles, & timentes Deū, non habentes spiritum superbia vel alio vitio contra Deum inflatum, vel hic pauperes accipe qui nihil curant de mundo. Sic enim exponit glos. *factus est refugium pauperi*, idest, illis, qui nihil amant in transitorijs. Vnde factus est refugium, quo ad bona peragenda, sed adiutor quo ad mala vitanda, propter quod

Matt. 5. Augu. in sermone domini i monte. Pauper Humilis

quod dicit, *adiutor in opportunitatibus, in tribulatione*, quia adiuuat sperantem in se, qñ opportet, licet quandoq; ad tẽpus deserere videatur: Cogita quam fortis adiutor fuit sanctis martyribus, in suis tribulationibus, quam dulce refugium omnibus ad ipsum deuotè confugientibus: sed maximè qñ opportet, vnde dicit, *in opportunitatibus*, quia nõ semp oppor tet, ideo qñque vtile est, quosdam suis viribus permittere, ne de se præsumant, & vt alijs compati discant. Sic enim reliquit Petrum ab ancilla superari. Et de

Psal. 71 isto adiutorio dr. Liberauit pauperem à potente, parcet pauperi, & inopi, & aĩas pauperũ saluas faciet. Vbi nota, ꝙ Deus suorum pauperũ adiutor est tripliciter, s. quia eos adiuuat, liberando à dæmonum violentia. Adiuuat liberando eos à peccatorum immunditia. Adiuuat, liberando eos à damnatorum miseria. Primò eos adiuuat, liberando à dæmonum violentia, ideo dicit, Liberauit pauperem à potente. Per potentem intellige diabolum: vnde ibidem dicit gl. Liberauit pauperẽ à potente, i. à diabolo quem potentẽ fecerunt non sua merita, sed nostra peccata. Si aũt quæras, quẽ pauperem sic adiuuat, subdit. Cui non erat adiutor, quia nullus hoĩum quantuncumq; iustus, & nullus angelus, nulla lex hoĩem à potestate diaboli liberare poterat: nisi tñ leo de tribu Iuda: qui sic adiuuando liberat, quia peccata, quibus homo à diabolo tenetur, relaxat: vt merito quilibet nostrũ

De' pauperũ adiutor tripliciter.

Ps. 118. dicat illud. Dñs mihi adiutor: & ego despiciam inimicos meos, s. dæmones. Secũdò adiuuat pauperes, ipsos liberando à peccatorum immũditia: ꝙ notatur cum subditur. Parcet pauperi, & inopi. Quid .n. prodesset, hoĩem adiuuare contra hostes extrinsecos, nisi ẽt cõtra intrinsecos adiutorium ferret. Ideo principalius eius adiutorium contra vitia postulemus ẽm

Psal. 78 illud Psal. Adiuua nos, Deus, salutaris noster: & pp gloriam nominis tui, dñe, libera nos, scilicet à vitijs. Tertiò adiuuat pauperes, ipsos liberando a damnatorum pestilentia. Expulsis. n. hostibus interioribus, & exterioribus, tunc saluat animas, quod notatur cum dr. Et animas pauperũ saluas faciet: vbi ẽm gl. Duplex adiutorium gratiæ commẽdatur. Primũ est in remissione peccatorum: cum dicit, Parcet pauperi, & inopi. Scd̃m est in collatione præmiorum: cum dicit. Et animas pauperem saluas faciet. Quibus consideratis, nostrum quilibet Dei adiutorium quærere debet, dicẽs. Adiutorium meũ à dño, qui saluos facit rectos corde. Quæ omnia benè hic Psal. notat. d. *Et factus est dominus refugium pauperi, adiu. &c.*

Ps. 7 Psal.

Et sperent in te homines, qui nouerunt nomen tuum: quoniam non dereliquisti quærentes te domine. 100

Ps. 97 3. q. sine.

Consequenter hic ostendit orationum exauditionem. Vbi notandũ, ꝙ ad hoc, ꝙ quis orando debitè quærat dominum, duo requiruntur. s. spes impetrandi, & diuini nominis notitia, quæ duo hic præmittit. d. primò, *sperent in te.* secundò. d. *qui nouerunt nomen tuũ*, & cõsequenter efficaciam postulationis adiũgit. d. *Quoniam non dereliquisti*, &c. Quis enim infirmus sine spe habita in medico sanitatem obtinebit? Sic & spes impetrandi habita in Deo, facilius postulata concedit, d. Sperate in eo omnis congregatio populi: effundite coram illo corda vestra: Deus adiutor noster in æternum. Et ex hoc remouetur postulatio malorũ, vel temporalium, in quibus nullo modo spes est ponenda: quia, vt dicit Magist. Spes solum est de rebus bonis futuris, & ad Deum pertinentibus. Et ad hoc notandum dicit, *Sperent in te*: vbi glo. In te, inquit, sperent, non in sæculo, vel temporalibus. vnde Greg. d. De creatore despe rare est spem in creatura ponere. In reb. aũt dubijs spem fixerat diues ille, qui di cebat. Anima mea habes multa bona repositam in annos plurimos: requiesce, comede, &c. sed hunc diuina vox increpat. d. Stulte, animam tuam hac nocte repetent à te: quæ aũt parasti, cuius erunt? Eadem namque nocte sublatus est qui in rerum abundantia spem ponendo, multa tempora fuerat præstolatus, vt. s. qui in longum tempus se mansurum sperabat subsequentem diem vel vnum, minimè videret. Quasi. n. in aquis defluentibus fundamentum ponere est in rebus laben-

Orat. Spes. Ps. 23. *Ma lib.* 3. q. 1. *portet.* 10 *Greg mor.* *Luc.*

labentib. fiduciã spei velle solidare, &c. Non.n.in istis spes est ponenda,sed solũ in Deo,ꝙ notans Psal.d. *Et sperent in te*, (Ps.72.) Mihi aũt adhærere Deo bonũ est,& ponere in dño Deo spẽ meã. Sed q̃a sperare nullus põt in illum,quẽ nullo mõ cognoscit, ideo subdit. *Et sperent in te oẽs, qui nouerunt nomen tuũ.* Sed ꝙ est istud nomen Dei,ꝙ noscere nos oportet? Nomen aũt scit,cũ ille cuius est nomen cognoscit.

100 Nomen aũt Dei est dñs, vnde, (Ps.97.) Qui ascendit sup̲ occasum dñs nomen illi,vnde gl. Hoc nomen bene nouit,qui libẽter ei seruit vt dño. Vel ẽm gl. Nomen dñi est,qui est,vnde dñs ad Mosen ait. Ego sum , qui sum, hæc dices filijs Israel,qui est,misit me ad vos. Quod nomen rectè intelligit, qui spẽ nõ ponit in ijs reb. quæ temporis volubilitate præterfluunt,nil habentes nisi fuit,vel erat: qm̃ ꝙ in illis futurũ est, cũ venerit, statim fit præteritum,ꝙ expectatur , cum cupiditate, cum dolore amittitur , non tenetur cum certitudine. Et ideo nemo speret in transitorijs,sed in eo, cuius essentia non nouit præteritum , vel futurum. Et tales sic quærentes dñm,accipere merentur,ꝙ quærunt.Et de talib.sequitur. (Ps.23.) Quoniam *non dereliquisti quærẽtes te domine.* Et talib. dicitur , Hæc est generatio quærentium dominum, quærentium faciem Dei Iacob.

101 (8.q.1.oportet.) *Psallite domino, qui habitat in Sion: annunciate inter gentes studia eius.*

CONsequẽter hic excitat bonos ad gratiarum actionem. Primò facit hoc:secundò ostendit,de quibus gratias Deo debemus agere: ibi. *Quoniam requirens sanguinem*, Quãtum ad primum dicit, *Psallite domino,&c.* Et diuiditur in partes sex,ẽm ꝙ sex ponit beneficia, de quib.electi Deo gratias debent agere.s. primò de prædicatione euãgelica:secũdò de martyrum victoria,ibi: *Quoniam requirens*: tertiò de humilium custodia , ibi. *Miserere mei domine,vide humilitatẽ, &c.* quartò de collata innocentia , ibi, *Qui exaltas me de portis mortis* , quintò de persecutorum prostrata superbia,ibi, *Exaltabo in salutari tuo*:sextò de summa Dei iustitia,ibi, *Cognoscetur dñs.* Quãtũ A ergo ad primũ ostendit ꝙ gratias Deo debemus agere de prædicatione facta gentilib.euangelij.d. *Psallite dño,qui habitat in Sion.* Sion.n.erat mons intra ciuitatẽ Hierusalẽ,vbi templũ Dei erat, in (Sion. Ecclesia.) quo Deus colebatur , & interpretatur specula , siue speculatio , & sic significat ecclesiam triumphantem in qua Deus speculatur à sanctis facie ad faciẽ,& colitur,in qua specialiter habitat Deus Licet.n.Deus sit vbiq; per essentiam,præsentiam , & potentiam, in beatorum ecclesia tñ singulariter habitat per apertã B visionem atq; gloriam, iuxta illud Psal. 112. Quis sicut dñs Deus noster,qui in altis habitat. (Habitatio Dei.) Sic ergo per Sion hic significatur triumphãs ecclesia,in qua Deus clarè cernitur. (Ps.8.) Ps Videbitur Deus deorum in Sion. Quid aũt sunt iudicia eius, quæ inter gentes debemus annunciare , nisi lex euangelica,quæ Dei iudicia continet malorũ & bonorũ,ut patet Matth. 25.quamuis.n.ista Dei iudicia,siue studia legis euangelicæ primò Iudæis fuerint nunciãda, quiã illa repulerũt , ideo consequenter gentibus erant p̃dicanda. C Sic.n.vt habetur Act. 13. Paulus, & Barnabas constanter dixerunt Iudæis,vobis oportebat primũ loqui verbum Dei:sed qm̃ illud repulistis,& indignos vos iudicatis æternæ vitę : ecce conuertimur ad gentes,&c. sic.n. nobis præcepit Deus , O Deus q̃ beatissimũ est istud:qđ obscura Dei iudicia.s.fides & volũtas eius nobis sint nunciata, nõ solum exterius per prædicationẽ,sed magis interius per inspirationẽ , sine quibus in gẽtilitate remãsissemus,& essemus perditionis filij. Ideo gratias Deo de hoc agentes dica- D mus illud. (Ps. 47.) Non fecit taliter omni nationi,& iudicia sua non manifestauit eis.

Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est , & non est oblitus clamorem pauperum. 102

HIc cõsequenter ostenditur ẽm beneficium, pro quo psallere debemus,Deo gratias agẽdo.s.de martyrum victoria. Christus.n.sanguinẽ sanctorum martyrũ vindicat , occisores puniendo æternaliter. *Et clamorem suorum pauperum*,s.sanctorum martyrum exaudit,eis dando

dãdo in passionibus victoriã,& postmodum gloriam in cęlestibus, & hoc est ꝙ dicit. *Q̃m requirens sanguinem eorum recordatus est*, non ꝙ obliuio cadat in Deo, sed quia qñ peccatorum pęnam inferre differt, obliuisci vr̃, sed recordabitur in iudicio eos æternaliter, quo ad corpus, & aĩam damnando. *Non est oblitus clamorem pauperum* .i. martyrum, ipsos exaudiendo. Quid.n. clamant sancti martyres ad Deum nisi vindictã sanguinis ipsorũ? Apoc. 6. vidi aĩas interfectorum ꝑp ver bum Dei, & clamabant dicentes. Vsquequo non vindicas, sanguinem nostrũ, &c. ꝙ sancti orant, non quidem optãdo, sed prædicendo, vel si vindictam optant, hoc faciunt per accidens, quia qñ malis in iudicio pęna æterna tribuetur, tunc boni coronabuntur, vel hoc clamant se diuinę iustitiæ conformando. Sic ergo ipsorum clamorem non obliuiscitur Deus, quia ipsos exaudit. Clamauit ad me, & ego

Psal. 90 exaudiam eum: cũ ipso sum in tribulatione: eripiam eũ, & glorificabo eum. Et

Quæstio. si dicas: quõ exaudiuit clamorem ipsorũ, ipsos eripiendo de manibus inimicorũ, qm̃ ipsos occiderunt? Rñsio, ꝙ tota volũ

Resp. tas persecutorum non referebatur ad martyres, sed ad Christũ, cuius nomen, delere conabantur, & ipsum martyribus auferre quorũ neutrũ facere potuerunt, imò per mortẽ martyrũ nomẽ Chr̃i magis amplificabant, & ipse Christus, in cordibus martyrum magis imprimebatur.

103 *Miserrere mei domine vide humilitatem meam de inimicis meis.*

HIc ponit tertium beneficium, s. humilium custodiam. Vbi nota, ꝙ vt superius dictum est aliter miseretur homo, aliter Deus, quia homo misereт̃ qñ

Miserere. de alterius miseria cor miserum hẽt, & misero subuenire studet, quorũ primum imperfectionem dicit, ſm autem perfectionem. Deus aũt miseretur nobis, non quidẽ miserum corde nostra miseria gerens, quia hoc imperfectionem dicit, sed ſm illud est quod dicit perfectionem .s. subleuãdo miseriã nostrã. Dicere ergo, *Miserre mei Domine*, nil aliud est dicere Deo, nisi subleua, & tolle miseriã meam. Dicere aũt homini, *miserere mei*: est dice

E re simul mecũ patiaris miseriam per cõpassionem, & me adiuua. *Vide humilitatem meam*. Vbi nota, ꝙ videre Dei est multiplex, s. videre cognitionis, & sic omnia videt, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Ad Hebr. 4. Eccles. 23. Omnia videt oculus eius. Videre punitionis, & sic videt mala, qñ illa punit. Gen. 19. Descendã, & videbo an clamorẽ eorum, qui venit ad me, opere cõpleuerint. Et est videre approbationis, & illa solũ videt, quæ approbat Vnde Greg. super illo verbo Iob 28. Omne precio-

F sum vidit oculus eius ait. In scriptura sacra videre Dei aliqñ pro eligere, vel approbare ponitur, sicut in euangelio scriptũ est, cum esses sub ficu, vidi te .i. elegi te. Hoc ergo uidere approbationis postulat Ps. h. d. *Vide humilitatem meam* vnde gl. Aspectus Dei auxilium est, qui cũ sit lux tenebras fugat, serenans mentẽ, & est sensus. *Vide humilitatem meam*, idest, adiuua humilitatẽ meam, vt scilicet, tibi sit grata, & accepta. sic & videre Dei postulabat Hieremias. d. Vide dñe afflictionẽ meam, qm̃ erectus est inimi-

G cus .i. approba patientiã meã, & adiuua. Dicit ergo, *vide humilitatẽ meam de inimicis meis*. q. d. Ex superbia inimicorum æstimaт̃ humilitas iustorũ, quia iusti tm̃ humiliantur, quantum illi extolluntur.

Qui exaltas me de portis mortis: vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.

POnitur hic quartũ beneficium; pro quo debemus Deo gratias agere, s. pro collata innocentia. Vbi vide ꝙ duas hic portas nominat .s. portas filiæ Sion.

H Portæ mortis sunt uitia, per quæ itur ad perpetuam mortẽ. Portæ verò filiæ Siõ virtutes per quas itur ad Sion, nam filia Sion erat Hierusalem, quæ visio pacis interpretãtur, & per virtutes vadimus ad visionem pacis æternam. Exaltat ergo nos Deus de portis mortis, quando de vitijs nos eruit, & ab illis absoluit. Et ad quid? vt scilicet perueniãmus ad portas filiæ Sion, s. cœlestis Hierusalem, vbi à beatis, & sanctis prædicantur omnes Dei laudes, primæ ergo. s. vitia sunt portæ mortis, secundæ sunt portæ vitæ, sed

Deus

Deus nos exaltat.i. absoluit à primis,vt perueniamus ad secũdas. Vel aliter,primæ sunt portæ perditionis,q̃ sunt latæ, secũdæ sunt portæ saluationis, quæ sunt arctæ,de quibus dicit Christus. Intrate per angustam portam, quia lata est porta & spaciosa via,quæ ducit ad perditionem:& multi sunt,qui intrant per eam; & angusta est porta & arcta via,quæ ducit ad vitã, & pauci intrant per eã.Vnde Chrysostomus.Porta perditionis est diabolus,per q̃ introitur in gehẽnam.Porta vitæ est Christus,per quem introitur in regna cęlestia.Lata aũt porta dr̃ esse diabolus.non magnitudine potentiæ extensus,sed obstinatæ superbiæ licentia dilatatus. Porta aũt angusta dr̃ Christus,non paruitate potestatis exiguus, sed humilitatis rõne collectus: quia quẽ totus non capit mundus, seipsum inter angustias vteri virginalis inclusit. Via autem perditionis est omnis iniquitas,quæ dicitur spatiosa:quia non est inter regulam disciplinæ inclusa: & ambulantes in ea,quicquid eos delectauerit,hoc sequũtur: via aũt vitæ dr̃ esse omnis iustitia, quæ pp causas contrarias dr̃ arcta.Considerandũ aũt est: quia nisi quis ambulauerit per viam,non peruenit ad portam. Qui.n. non ambulant per viam iustitiæ,impossibile est,vt Christum cognoscant.Similiter non currit in manus diaboli,nisi qui ambulat in via peccatorum. Vel aliter, portæ mortis sunt ſm gl.corporei sensus a quibus exaltantur, qui quærunt, sed quæ non videntur: & portæ filiæ Sion sunt sacramenta,& initia fidei,quæ pulsantibus aperiunt,vt perueniãt ad occulta,q̃ nec oculus vidit,nec auris audiuit. Et est sensus,*Exaltas me de portis mortis.* i.ab appetitu temporalium, quinq; sensibus subiacentium. Et ad quid?*vt annunciẽ omnes laudes*.s. ijs, qui sunt in portis filiæ Sion.i.in sacramentis, & initijs fidei. Vel aliter portæ mortis sunt hæretici,& eorum dogmata. Portæ vitæ sunt prophetæ, apostoli, & ipsorum doctrina, qui per bonam doctrinam ad vitam ducunt: sicut hæretici per malam doctrinã ad mortem. Et est sensus.*Exaltas me de portis mortis*.i. à doctrina hæreticorum: & collocas me,*in portis filiæ* *Sion*. idest,in prophetis,& apostolis, *vt annunciem omnes laudationes tuas*, quæ, scilicet in illis continentur.

Matt.7. — *Porta diaboli.* — *Chrysostomus super Matth.* — *Porta mortis.*

Exultabo in salutari tuo: infixæ sunt gentes in interitu, quem fecerunt. 105

HIc ponitur quintum beneficium.s. persecutorum prostrata superbia. Vbi nota, ꝙ per salutare Dei quo salus denotatur,& efficitur, Christus saluator intelligitur. De Christo dixit Simeon: Viderunt oculi mei salutare tuum. Hoc ergo salutare nos saluat à tyrannorum superbia:dũ plus constantiæ tribuit martyribus,q̃ sit posse tyrannorũ,vnde dicebat Vincentius. Videbis me plus posse Dei virtute,dum torqueor,quã possis tu ipse,qui torques. Etiam multoties volẽtes occidere corpora sanctorum. subito in corpore & anima sunt mortui,& in infernum demersi.Sicut Aegeas in persecutione Andreæ à dæmone suffocatus expirauit. Et Quintianus,sancta Agatha interfecta, Dei iudicio in flumine suffocatus interijt. Et Domitianus eo anno, quo S. Ioannem Euangelistam exulare fecit,à senatu Romano interfectus est,& sic de multis alijs: quæ oĩa considerans hic Psal.gratias agens Deo.d.*Exultabo*.s. *spe in salutari tuo*.i.Xp̃o qui suos saluat, & per quẽ *infixæ sunt gentes*.i.tyranni,*in interitu*.i in morte,*quem fecerunt*,s.alijs.

Salutare — *Luc.2.* — *Persecutio tyrannorum.* — *Not. de morte pseq̃entiũ martyres.*

In laqueo isto, quem absconderunt comprehensus est pes eorum. 106

ISte versus primum declarat. Vbi nota ꝙ laqueus dicitur dolosa cogitatio qua quis quærit alium decipere,vel perdere. Pes autem animæ est amor,qui,si prauus est, dicitur cupiditas, vel libido: si bonus, dicitur charitas. Amor enim mouetur anima quasi ad locum,ad quẽ tendit,idest, ad delectationem bonã,vel malam. *In laqueo ergo isto;quem absconderunt*.idest, in dolosis cogitationibus,quibus plures tyranni laqueum mortis parantes Christianis, ipsi cõprehensi sunt, vt scilicet mortem,quam alijs inferre cogitabant,ipsi prius in se reciperent: & ab illa comprehenderentur. Vt puta Holofernes, qui dolosè disponebat perdere populum Iudæorum, primò ipse manu

Laqueus — *Dolus.* — *Cogitatio.* — *Iud.3.*

fœminæ fuit interfectus, & sic de multis alijs. Et hoc est, quod dicit. *In laqueo isto, quem absconderunt*, &c. Vnde iste versus consimilis est illi superius dicto. Lacum aperuit, &c. Et conuertetur dolor eius in caput eius, & multi sunt similes. *Psal. 7.*

Cognoscetur dominus iudicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator. 107 *15. q. 1. canō est.*

HIc ponitur sextũ Dei beneficiũ, s. Dei summa iustitia. Quãuis enim Deus in seipso sit æternaliter sũma iustitia, non tñ hoc nobis innotescit nisi per effectus, quia ex hoc, ꝙ bonis tanta beneficia præstat, vt dictum est: & malos punit: ipse a nobis summè iustus, & oium dñs cognoscitur, & hoc est ꝙ d. *Cognoscetur dñs iudicia faciens*, &c. Cognoscetur n. vel hic a suis, vel in iudicio ab omnib. faciens iudicia, s. secernens hic merito non loco malos à bonis: vnde qualiter separentur mali a bonis per iudicia Dei ostendit. d. *in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.* q. d. Nõ à Deo procedit, ꝙ mali hic crucientur, sed ab eis, quia ipsa peccata sunt eis cruciatus, & tormenta. Tñ hic notandum de cognitione Dei, ꝙ vt dicit Richardus super illud Psalm. Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi, &c. Quidam namque sunt qui à Deo cognoscuntur & Deum cognoscunt. Cognoscere enim Dei, est fœlicem facere. Cognoscere autem hominis, est de percepta fœlicitate gratias agere, & tales sunt Angeli. Quidam nec cognoscunt Deum, nec cognoscuntur à Deo, vt pauperes necessarij, quos nec rerum temporalium copia ditat, nec beatificat seruitus diuina. Quidam cognoscuntur à Deo, sed Deum non cognoscunt, vt diuites huius sæculi, qui acceptis opibus, affluunt, sed carnalibus desiderijs pressi, nunquam ad cœlestia corsuspendunt. Quidam verò non cognoscuntur à Deo, sed Deum cognoscunt, vt pauperes voluntarij, quos nec tribulatio, nec angustia, nec alia quæcunque pericula possunt separare à charitate Christi. In quorum persona loquitur Dauid. d. Deus meus, Deus meus, respice ĩ me. Nunquid vero incogniti videntur, qui

Cognitio

Richardus.

Psal. 17.

Psal. 21

E orant, vt respiciantur? veruntamen licet habeantur quasi ignoti, licet videantur derelicti, ipsi tamen Deum cognoscunt quem exorant deuotè. Et de ista dicit Deus, Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi, &c. Ac si apertè Angelis suis dicat, & alijs, quos hic fœlices facit, Quid mirum, si mihi seruitis, quos fœlices facio: quando & illi mihi seruiunt, quos in sua paupertate derelinquo? Et ab istis talibus pauperibus cognoscitur dominus iudicia faciens: quia etsi malos opibus temporalibus ditat, ipsos tamen in

F operibus manuum suarum comprehendi, & cruciari permittit: bonos autem & si pauperes temporalibus velut incognitos permittat, illos tamen à cruciatu mẽtis pati non sinit.

Conuertuntur peccatores in infernum, omnes gentes, quæ obliuiscuntur Deum.

POstquã egit Psal. de iudicio discretionis occulto, Hic consequenter agit de iudicio discussionis, quod erit in fine mundi. Verum ante iudicium vltimum venturus est Antichristus ad mundum seducendum. Ideo iste duo facit:

G quia primò ponit iudicium vltimũ, quo peccatores damnabuntur: secundo ponit aduẽtum Antichristi præuium, quo gentes seducentur: ibi, *Exurge domine*: quantum ad primum, sciendum, ꝙ in vltimo iudicio duplex sententia dabitur, scilicet, pro bonis, & contra malos. Et licet sententia bonorum præcedat sententiam malorum, quia primò dicet ijs, qui erunt à dextris, Venite, &c. Deinde ijs, qui erunt à sinistris. Discedite à me, &c. Tamen sententia malorum prius execu-

H tioni mandabitur, & consequenter sententia bonorum, propter quod dicitur Matth. 25. Et ibunt hi in suppliciũ æternum, iusti autem, &c. Et iuxta ista Psal. duo facit: quia primò ponit sententiam malorum. d. *Conuertantur peccatores*, &c. secundò sententiam bonorum: ibi. *Quoniam non in finem obliuio erit pauperis.* Quantum ergo ad sentẽtiam malorum dicit. *Conuertantur peccatores*, &c. Peccatores enim in præsenti delitijs affluunt, & suis voluptatibus abutuntur, sed in iudicio à suis voluptatibus ad æternas pœnas

nas conuertentur, quod notans.d. *Conuertãtur peccatores in infernũ.* Et qui peccatores?ſubdit.d.*Omnes gentes, quæ obliuiſcuntur Deum.* Ille.n. obliuiſcitur Dei qui Dei mãdata non ſeruat in opere. Ideo dignum eſt, ut Deus illius obliuiſcatur, impium non liberans à pęna, ideo in perſona cuiuslibet peccatoris tũc dãnandi dr̃. Repulſa eſt anima mea: oblitus ſũ bonorũ. ſ. quæ facere debebam. Sed notãdum ꝙ quatuor loca aſſignantur animabus poſt hanc vitam, vſque ad diem iudicij. In primo eſt ſummum bonum ſine omni malo, ſ. paradiſus. In ſecundo eſt ſummum malum ſine omni bono, ſ. infernus. In tertio eſt malũ, & bonũ, ſ. gratia, & pœna, ſ. purgatorium: In quarto carẽtia boni, ſine malo, ſ. limbus. Et iſta quatuor loca erunt vſque ad diem iudicij: ſed poſt diem iudicij, ſolum erũt tria, ſ. paradiſus, limbus, & infernus: quia amplius purgatorium non erit. Si quæres de ſitu, vbi ſunt iſta loca. Reſpondeo, ꝙ iſta loca poſſunt conſiderari, aut ſ̃m ſitum, aut ſ̃m qualitatem, nulli dubium, ꝙ ſunt diſtincta iſta inferna: quia in vno eſt pœna ſenſus, non in alio: Et omnia iſta loca in plurali vocantur inferna. Si aũt cõſiderentur quantum ad ſitum, ſatis credibile eſt, quòd omnium iſtorum infernorum ſit unus ſitus, ſic quòd in eodem loco ſaltem continuò ſunt omnia iſta inferna. Hoc autem probo. Primò, quia infernus damnatorum, & limbus ſanctorum patrum, & puerorum ſunt vnus locus: ergo etiam & locus purgatorij, conſequentia nota: quia limbus minorẽ conuenientiam habet cum inferno damnatorum, quam purgatorium: quia infernus, & limbus conueniunt ſolũ in vno, ſcilicet in carentia viſionis diuinæ: infernus autem, & purgatorium conueniunt in carentia viſionis, & in pœna ſenſus. Sed cõſequens probo, primò per Greg. Vbi expreſsè vult, quòd Chriſtus deſcendẽdo ad inferos extraxit de inferno ſanctos patres, ibidem damnatos relinquendo: vnde, ſic dicit Chriſtus, Ego, ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum, omnia enim traxit, qui de electis ſuis apud infernũ nullum reliquit. Omnia igitur abſtulit: omnia itaque electa.

[Left margin, partly cut off:] ...bren.3 ...ota ...tomo- ...quatuor lo- ...aſſi- ...nantur ...ſt hãc ...itam ...nima- ...s: para ...ſus, in ...rnus, ...rga- ...rium ...mbus, ...ueſtio. ...ſponſ. ...ota cõ ...enien- ...ã iſto- ...loco- ...ſ. in- ...rni, & ...mbi. et ...rgato ...ij. ...reg. ...m. 2 2 ...an. 12

A Neque enim infideles quoſque, & pro ſuis criminibus æternis ſupplicijs deditos dominus reſurgendo ad veniam reparauit. Sed illos ex inferni clauſtris rapuit, quos ſuos in fide, & actibus rècognouit, unde rectè per Oſeam dicit. Ero mors tua, ò mors: ero morſus tuus ò inferne. Illud nãque, quod occidimus, agimus, vt penitus non ſit. Ex eo autem, ꝙ mordemus, partẽ abſtrahimus, partẽq; relinquimus, quia ergo ĩ electis ſuis funditus occidit mortem, mors mortis extitit, quia verò ex inferno partem abſtulit, partemq; reliquit, non occidit funditus, ſed momordit infernũ, ait ergo, Ero mors tua ò mors. Ac ſi aperte dicat: quia in electis meis mortẽ funditus primo, ero mors tua, ò mors. Ero morſus tuus, inferne, q. a, ſublatis eis, te ex parte tranſfigo. Itẽ huic opinioni aſſẽtit ſanctus doctor. li. 4. diſt. 15. d. ꝙ limbus patrum & infernus ſunt in eodẽ loco. Hoc ẽt dicit de limbo puerorũ. Itẽ hoc eſt de mẽte beati Aug. d. Nõ abſurde credi videt̃, antiquos ſanctos, qui uenturi Chriſti tenuerunt fidẽ, à tormẽtis quidẽ impiorũ remotiſſimos, ſed apud inferos fuiſſe, donec eos Chriſti ſanguis erueret. Imaginor ego in hoc, qđ idẽ eſt locus inferni, limbi, & purgatorij. ſed diuerſis nominibus nuncupat̃ p p diuerſitatẽ ibidẽ exiſtentiũ. Sicut. n. idẽ carcer damnatis ad mortẽ, erit carcer mortis, damnatis in pecunia, erit carcer pecuniarius, dãnatis ad certũ tẽpus, erit carcer tẽporalis, ſic & idẽ locus dãnatis perpetuis tormẽtis, eſt infernus, dãnatis ad tempus, eſt purgatoriũ, dãnatis perpetuo, ne Deum uideant ſine alia pœna, dr̃ limbus. Sed forte d. ubi eſt talis locus? Ad hoc reſpondeo, ꝙ ſ̃m doctores, ſitus inferni, limbi, & purgatorij eſt in medio, uel in centro terræ. Qđ probatur multipliciter, Primò per gl. ſuper illud Ionæ 2. Proieciſti me in profundum in corde maris. d. Quod ſicut cor eſt in medio hominis: ſic & infernus eſt in medio terræ, hoc idẽ ponit glo. ſuper illud Eſa. 14. Infernus ſubtus te conturbatus eſt, &c. Et, ſi dicas, poteſt ergò neſciri diſtantia quãta ſit à ſuperficie terræ vſq; ad infernum. Reſpondeo ꝙ ſic: quia quicunq; põt ſcire quantum unum cor-

[Right margin:] Oſea. 8. — Occidere — Mordere — Doctor ſanctus. — Aug. 20. de ciuit. Dei. ca. 15. — Nota optimam diſtinctionẽ de loco inferni. — Queſtio. — Terra. — Queſtio bona. — Secũdũ doctrinã Ptolomæi

ambitus terræ cõtinet. 22040. milliaria Diameter vero. 6500. milliaria Semi diameter. 1345. milliaria.

corpus sphæricum gyrat, faciliter potest scire quantum est à superficie vsque ad centrum. Nota ergo, ꝙ, ut dicit Catholicon in litera terra, ẜm sapientes mathematicos, qui secuti sunt Ptolomæum: Rotunditas terræ est viginti duo millia, & quadraginta milliaria. Cum autem circulus vincat diametrum per tria, & septimam partẽ, quia proportio circuli ad diametrum est sicut proportio viginti duarum ad septem. Viginti.n. duo continẽt ter septem, & vnitatẽ, quæ est pars eius septima, Sequitur quòd quantitas diametri terræ erit ferè sex millia quingenta milliaria. Et dico ferè: quia deficiunt nouem milliaria ad complendũ sex millia quingenta Est ergo quantitas diametri circuli terræ sex millia quadringenta, & nonaginta vnum milliaria. Cum igitur infernus sit in centro terræ, sequit̃, ꝙ distat à superficie terræ solum per medietatẽ dicti diametri, quæ medietas facit tria millia ducenta quadraginta quinque milliaria cũ dimidio. Et per tantum spatium infernus est sub pedibus nostris.

Nota de distãtia inferni ad terrã

Quæstio. Iterum fortè quæres. Vtrũ in inferno sit aliqua redemptio. Et hoc est q̃rere, vtrũ supplicium dãnatorum in inferno, aliqñ finem sit habiturum. Respondeo, ꝙ aliquorum, vt puta Origenis opinio fuit, ꝙ omnes finaliter existentes in inferno, liberabuntur, quod multis rationib. probare conantur, sed opinio est hæretica: vnde illorum opinionem cũ suis rationibus recitat Greg. & illas soluit.d. Sunt.n. nũc qui iccirco peccatis suis finẽ ponere negligunt: quia hre quandoque super se finẽ diuina iudicia suspicantur. Quibus breuiter respondemus, ꝙ si quandoque finienda sunt supplicia reproborum: ergo quandoq; finienda sunt gaudia beatorũ. Per semetipsum namque veritas dicit. Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Si igitur verũ nõ est, ꝙ minatus est: nec illud verũ est, quod promisit. At illi, inquiunt. Iccirco æternam pœnam peccatoribus minatus est, vt eos à peccatorum perpetrationibus compesceret: quia creaturę suę ęterna supplicia minari debuit, non inferre. Quibus citius respondemus. Si falsa minatus est, vt ab iniustitia corrigeret, etiã

Damnatus.

Gregor. 34. mor. c. 11. & 12.

Matth. 25.

E falsa pollicitus est, vt ad iustitiam prouocaret. Et quis hac eorum insaniam toleret, qui, dũ promissionibus suis reproborum supplicia finiti asserunt, assertione sua ẽt electorum præmia remunerationesq; confundunt? Quis hanc eorum insaniam toleret, qui conantur astruere verũ non esse, ꝙ veritas de æterno igne comminata est? & dum satagunt Deum prædicare misericordẽ, non verentur ipsum prædicare mendacem. At illi, inquiunt, Sine fine punire nõ dẽt culpã cum fine. Iustus nimirũ est omnipotẽs Deus, F & ꝙ non æterno peccato cõmissum est, æterno nõ dẽt puniri tormento. Quibus citius, dicimus quod rectè dicerẽt: si iudex iustus, districtusq; veniens non corda hominũ, sed facta pensaret. Iniqui.n. ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt. Voluissent quippe sine fine viuere, vt sine fine potuissent in iniquitatibus permanere. Nã magis appetunt peccare q̃ viuere: ideo hic semper uiuere cupiunt, vt nunquam desinant peccare, dum viuunt. Ad districti ergo iudicis G iustiam pertinet, vt nunquã careãt supplicio, quorũ mẽs in hac uita nunquã uoluit carere peccato. Et nullus detur iniquo terminus vltionis, qui, quandiu potuit, habere noluit terminũ criminis. At inquiunt, Nullus iustus crudelitatibus pascit̃, & delinquẽs seruus iccirco à iusto dño cæli precipit̃, vt à nequitia corrigatur. Ad aliquid ergo cædit̃, cũ dñs eius crudelitatibus nõ delectatur. Iniqui aũt gehennæ ignibus traditi, quomodo sine fine semper ardebunt? Et quia certũ, est ꝙ pius, atque omnipotens Deus non pascitur cruciatibus iniquorũ, cur crucian-H tur miseri, si non expiantur? Quibus citius respondemus, quod omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatibus non pascitur: quia autem iustus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes æterno supplicio, & quidem sua iniquitate puniuntur: & tamen ad aliquid cruciantur, scilicet, ut iusti omnes in Deo uideant gaudia, quæ percipiunt, & in istis respiciant supplicia, quæ euaserunt, ut tanto magis in æternum se diuinæ gratiæ debitores esse cognoscant,

gnoſcant, quanto in ęternum mala puniri conſpiciunt, quæ eius adiutorio vitare potuerunt. At illi inquiunt, Et vbi eſt, ꝙ ſancti ſunt, ſi ꝓ inimicis ſuis, quos tunc ardere videbūt, nō orabūt? quibus vtiq; dictum eſt, Orate pro inimicis veſtris, ad ꝙ reſpondemus, ꝙ ſancti orāt pro inimicis ſuis, eo tempore, quo poſſunt ad fructuoſam pęnitentiam eorum corda conuertere: atque ipſa conuerſione ſaluare. Quid.n. aliud pro inimicis orandū eſt, niſi ꝙ ait Apoſt. Vt det illis Deus pœnitentiam, & reſipiſcant à laqueis diaboli, à quo capti tenentur ad ipſius uoluntatem? *2. Ti. 2.* Et quomodo pro illis tunc orabūt, qui iam nullatenus poſſunt ad iuſtitiæ opera ab iniquitate commutari? Eadem itaque cauſa eſt, cur non tunc orent pro hominibus æterno igne damnatis, quia nunc ēt cauſa eſt, ut non orent pro diabolo, & angelis eius, æterno ſupplicio deputatis. Et quæ nunc ēt cauſa eſt, vt nō orēt ſancti homines pro hominibus infidelibus, impijſque defunctis, qui de eis utique, quos æterno damnatos ſupplicio iā nouerunt, ante illum iudicis iuſti cōſpectum orationis ſuæ meritum caſſari refugiunt: quod ſi nunc quique uiuentes iuſti mortuis, & damnatis in iuſtis minimè compatiuntur, quando adhuc aliquid iudicabile de ſua carne ſe perpeti ēt ipſi nouerunt, *il. omnino.* quāto diſtrictius tunc iniquorū tormenta reſpiciunt, quando ab omni uitio corruptionis exuti ipſi iam iuſtitiæ uicinius, atque arctius inhærebunt? Sic quippe eorum mentes per hoc quod iudici inhærent, ius diſcretionis abſorbet, ut omne eis nō libeat quicquid ab illius internæ regulæ ſubtilitate diſcordat. Hęc breuiter contra Origeniſtas diximus. Hæc Greg. Volens ergo Pſal. oſtendere, quanta erit malorum pœna, dicit, *Conuertantur peccatores in infernum.* ubi. ſ. cruciatus. perpetuus erit, & ꝙ hoc de omnibus intelligatur ſubdit: *Omnes gentes, quæ obliuiſcuntur Deum.* ſ. in fine vitæ morientes ſine remedio pœnitentię. Dignum namq; eſt, ut ait Greg. *Greg. 16 mor. c. 31* ut omnipotentis Dei miſericordia illius obliuiſcatur: qui iuſtitiæ Dei fuerit oblitus, quia quiſquis eum nunc iuſtum non timet, eum poſtea non inueniet miſeri-

A cordé, unde dicitur pſal. Intelligite hæc, *P ſal. 49* qui obliuiſcimini Deum, ne quando rapiat, & non ſit, qui eripiat. Ne quando ſcilicet infernus rapiat.

Quoniam non in finē obliuio erit pauperis: 109
patientia pauperū non peribit in finem. *23. q. 1.*

HIc conſequenter ponitur ſententia bonorum. Sicut enim mali punientur æternaliter: ſic & boni præmiabuntur ęternaliter. Et nota, ꝙ hic accipitur finis pro finali iudicio, in quo Deus B pauperum ſuorum recordabitur. Sicut n. ſupra dictum eſt: illos Deus cognoſcit, quos facit fœlices, ita conformiter illorū dr̄ obliuiſci, quos in miſeria ſtare permittit, unde & pauperum in præſenti uita dr̄ obliuiſci, ſed in finali iudicio eos cognoſcet dum eos faciet fœlices. Et hoc eſt, quod iſte orabat. *Pſal. 73* Non tradas beſtijs animas confitentes tibi: & animas pauperum tuorum ne obliuiſcaris in finem. i. ſm gloſ. Non tradas beſtijs, ideſt, diabolo, & angelis eius animam confitentem tibi, quæ ſcilicet pęnitens confitetur peccata. Et animas pauperum tuorum ne obliuiſcaris in finem, id eſt, ne obliuiſcaris ducere in finem Chriſtum, ſed potius ad Chriſti conſortium ducas, quæ omnia prædicendo ponit. Sed quia non omnis pauper Deo placet. Ideo notandum, quòd triplex eſt paupertas *Paupertas triplex.* ſcilicet quædam cum impotentia, quædam cum patientia, & quædam cum complacentia. Prima eſt mala propter malum pœnæ cum malo culpæ. Omnes dies pauperis mali, & Eccle. 25. Tres ſpecies odiuit anima mea, *Prou. 5.* D pauperem ſuperbum, &c. Secunda eſt bona, quia hēt malum pœnæ ſine malo culpæ, & meritoria rōne patientiæ Iſte pauper clamauit & Deus exaudiuit eū. *Pſal. 33* Tertia eſt optima ꝑp donū excellentis gratiæ, de qua Matth. Beati pauperes ſpiritu, &c. De duab. ergo vltimis paupertatibus intelligitur iſte textus. *Quoniam non in finem obliuio erit pauperis*, &c. unde hic ait gl Pauper in fine non erit in obliuione. & ſi hic uideat oblitus cū mali florent fœlicitate ſæculi, & iuſti laborāt, ſed in fine iſtorū ſtatus cōuertet, qa

illi de diuitijs sæculi ad æterna tormenta transibunt: isti autem de paupertatibus ad fœlicitatem æternam.

110 *Exurge, domine, non confortetur homo: iudicentur gentes in conspectu tuo:*

Aduētus Antichristi. Hic consequenter ponitur aduētus Antichristi, qui finale iudiciū præcedet. Et tria facit: quia ponitur primò Antichristi aduentus, & apparitio: Secūdò Antichristi crudelitas, & persecutio: ibi, *Vt quid domine recessisti longe.* Tertiò eius uictoriosa dissipatio: ibi, *Exurge, domine Deus exaltetur manus tua.* Quantū ad primum, q̄ Antichristus adueniens apparebit cum magna potestate, & cum astutia, & calliditate: & sic Psal. duo facit, quia primò pręmittit eius potestatem, secundò adiungit eius calliditatem: ibi, *Constitue domine legislatorem.* Quantum ergo ad primū notandum, q̄ magna erit Antichristi potestas, nam ut habeť Apo. 20. Figuraliter angelus. i. Christus descēdens de cœlo. s. per suam incarnationem apprehendit diabolum, & ligauit eum p̄ annos mille. i. ipsius potestatē ligauit, ne tantū nocere possit, quātum vult, usque ad tempus Antichristi, & tunc soluetur diabolus: quia omnē suam potestatē, & crudelitatem p̄ Antichristū contra electos exercebit, in tantū, ut ēt electi, si fieri potest, in errorem mittantur. Hanc ergo magnā Antichristi futurā potestatē contra electos præuidens, ac timens Psal. ait. *Exurge dñe, non confortetur homo* i. nō pręualeat tuis electis quia. n. statim supra dixerat q̄ patientia pauperum nō peribit in finem. Et ideo cōsiderans magnam Antichristi potestatē contra electos pauperes orat. d. *Exurge, domine, non prævaleat homo.* s. contra tuos pauperes electos. Et nota, quòd Antichristus vocatur hic homo, non quia se reget secundum rationem, à qua dicitur homo, sed quia fallax & mēdax erit secundum quòd post lapsum factus est homo: ex eo quia mentietur. d. se Christum esse, cum non Christus sit, sed purus homo. Sic enim eum hominem vocat Apostolus Paulus, d. Nisi reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, q. d. Ante iste homo ueniet: quam iudicij dies adueniat: Et quamuis iste Antichristus sic electis non præualebit: tamē præualebit alijs, qui eius timore cadent à fide. Et hoc est, quod subdit, *iudicentur*, i. iudicabuntur gentes, s. ab Antichristo, *In conspectu tuo.* Hic enim per conspectum Dei, qui uidet occulta, accipe iudicia Dei nobis occulta, quibus fit, ut electis nō præualeat Antichristus, & *ut gentes.* i. gentiliter uiuentes iudicet. Qui tales iudicabuntur ab Antichristo, idest, in peccatum præcipitabuntur, quo digni erunt æterno iudicio.

Potestas Antichristi. *Homo dicitur Antichristus, non tamē reget se ratione.* *2. Thes. 2.*

E F

111 *Constitue, domine, legislatorem super eos: sciant gentes, quoniam homines sunt.*

Conspectu tuo pro iudicio.

Consequenter hic ostēdit Antichristi calliditatem. Secundum enim expertos fortius hominem trahit amor quàm timor ad bonum, & ad malum: vnde amor voluptatis plus inclinat hominem ad malum, quàm timor aduersitatis. Quod ergo Antichristus subiugare non poterit terrore suæ potestatis, subiugabit blandimentis voluptatis, donās diuitias, cōcedens voluptates & delitias: unde legem faciet contrariam legi Christi. Christus enim legem dedit paupertatis uoluntariæ: ipse autem reuelatione dæmonum thesauros absconditos inueniet: & omnes sibi adhærentes ditabit. Christus legem dedit munditiæ: & ipse legem dabit uoluptatis, & luxuriæ. Christus legem dedit humilitatis. & ipse dabit legem superbiæ. Et hoc præuidens psal. d. *constitue, domine, legislatorem,* &c. i. constitues, quod dicit prædicendo, non orando, unde magister in glo. *Constitue, domine, legislatorem.* s. Antichristum super eos, idest, in ruinam eorum. *Vt sciant gentes.* i. idololatræ, qui Antichristo credent, *quoniam homines sunt.* i. tunc adueniente pœna, scient per experientiam se homines esse, idest ueteres homines, ueteri homini, idest, peccatis seruientes. O quā digna transmutatio, vt, qui Christum latorem legis beatificantis noluerunt recipere, tanta cęcitate puniantur, ut latorem legis perditionis recipiant? Hoc. n. aperte Iudæis Christus prædixit. Ego

Legislator. *Ioan.*

G H

Ego veni in nomine patris mei,& nõ ac- A
cepistis me,sed si alius veniet in nomine
Quia Iudæi noluerũt recipere legẽ Christi, recipient legem Antichristi.
suo,illum recipietis. Ac si apertè Iudæis Christus dicat,ſm Archidiaconum.Ideo veni in mundum legem dando Euangelicam,vt per me glorificetur pater,& nõ accepistis me, credendo . Sed Antichristus veniet in nomine non patris , sed in nomine suo:quia lege sua nõ gloriam patris,sed propriam quæret.Quia.n.Iudæi noluerunt recipere verum latorem legis Christum,ideo in pœnam peccati huius, recipient falsum latorem legis Antichristum: vt,qui noluerunt credere veritati, mendacio credant.

112 *Vt quid domine, recessisti longe despicis in opportunitatibus, in tribulatione.*
15.q.1. illa.

Antichristi ꝑsecutio.
HIc consequitur crudelitas persecutionis Antichristi.Et duo facit,quia primò ad confortandũ fideles ostendit , ꝙ illa persecutio bonis erit vtilis & fructuosa.Secundò ꝙ erit terribilis,& venenosa,ibi: *Quoniam laudatur peccator* . Quoniam ad primum ostendens ꝙ illa persecutio erit vtilis,d. *Vt quid domine,recessisti,*&c.Vbi C notandum ꝙ talis & tanta erit persecutio ecclesiæ tẽpore Antichristi, vt videatur ecclesiam Deus deseruisse,& ab ipsa recessisse,quia.n. illo tempore omni potestate diaboli Antichristo tradita , licebit ei talia,ac tanta miranda facere , vt Deus esse credatur.Et ideo ex hoc Psal. quasi in vocem gementium per modum querelæ Deo d. *Vt quid domine,recessisti longe*.s.ab ecclesia tua. Longe.n. a nobis
Recedere longe Deus.
recessisse vr̃ Deus , qñ subuenire nobis differt . Isto modo Deum à se recessisse, dicebat Saul, quia auxiliũ sibi non dabat. D
1. Reg. 28.
Ait Saul , Philistæi pugnant aduersum me, & dñs recessit à me:& exaudire me non voluit.Sic & modo Psal. præuidens magnam ecclesiæ tpe Antichristi persecutionem,per modum querelæ quærit à Deo quare ecclesiæ suæ subuenire sic tardat.d. *Vt quid domine, recessisti longe,* Et statim subdit causam:quæ.s.est vestra vtilitas. d. *Despicis in opportunitatibus in tribulatione*,Opportunitas.n. pro vtilitate accipitur.q.d.ſm gl. *Despicis in opportunitatibus, in tribulatione*,i. opportunè, & vtiliter despicis tuos , & finis tribulari. *Despicis*,dicit ſm hoc quod videtur gementibus,dum auxilium differs: sed opportune,& vtiliter illud facis. Et quæ sit illa opportunitas ,vel vtilitas talis recessus vel despectus,ostendit, cum subdit.

Dum superbit impius, incenditur pauper , comprehenduntur in consilijs,quibus cogitant. 113

VBi nota,ꝙ aduersitates electis proficiunt: quia occasione illarũ præ- B sentẽ vitam magis despiciunt,&ad Deũ venire desiderant:ad amorem Dei accẽduntur,& purificantur, quod hic notans Psal.dicit, *Dum superbit impius*, s. Antichristus contra ecclesiam,vel sanctos,ipsos persequẽdo, *tunc incenditur pauper*.s. desiderio tui aduẽtus:vel *incẽditur* amore Dei:vel *incẽditur*,i.purificatur,fornax .n.tribulationis,vt ait gl. ligna vitiorum incinerat:& aurum virtutum purgat: vel malos comburit,& bonos purificat . Ex his liquet , quod mira prouidentia Dei operatur de malis, cõparatione namque peccatorũ boni magno studio bonæ spei accenduntur ad rectè viuendum . Sic & per hæreses crescit, & gratior est cognitio veritatis.Ista ergo talis superbia impiorum bonis proficit,quos incendit,sed ipsis malis nocet, quos per culpã & pœnam cõprehendit. Ideo de malis subdit. *Comprehenduntur in consilijs suis,quib. cogitant*,i.in cognitionib. suis, quibus cogitant comprehendere sanctos,ipsi cõprehenduntur: quia malæ cogitationes ipsis sunt vincula,& reatus ad pœnã æternã.

Aduersitas. Iustus.

Incendere.

Quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ: & iniquus benedicitur. 114

De pœn. d.1.illud verò.

COnsequenter ostẽdit, ꝙ illa Antichristi persecutio erit terribilis,& periculosa. Quod ostendit ex sex conditionibus.s. ꝙ illa persecutio , primò erit alliciens,& fraudulosa . Secuudò erit superba , & ambitiosa : ibi. *Non est Deus in conspectu eius*. Tertiò,ꝙ erit sacrilega, & facinorosa:ibi,*Dixit enim in corde suo non mouebor* . Quartò , ꝙ erit deceptoria, & insidiosa:ibi,*Oculi eius in pauperem*. Sex-

tò ꝙ erit obscura,& tenebrosa:ibi; *Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus.* Quantum ergo ad primum ostendit, ꝙ illa ꝑsecutio erit alliciens, & adulatoria. d. *Quoniam laudatur peccator,* &c. Magnū .n. periculum est peccatori, dum in peccatis laudatur, quia tunc ad peccandum amplius incitatur. Ipse autem Antichristus operatione dæmonum in suis malitijs ab omnibus malis laudabitur: quinimò vt Deus reputabitur, & ideo ex hoc magis ad crudelitatem, & peccatum cōtra bonos incitabitur. Vnde quantum malum sit adulari peccatoribus: ostendit magister in gl. d. Hæc est magna ira Dei, vt desit correctio peccati, & adsit adulatio. Adulantium .n. linguæ alligant animas in peccatis: delectat .n. facere illa, in quibus non solum non inuenitur reprehensor, sed auditur laudator. Vnde quantum malum sit laudare peccatores, & eis adulari, ostendit Greg. d. sunt namq; nonnulli, qui, dum malefacta hominum, laudibus efferunt, augent, quæ increpare debuerunt. Hinc n. per prophetam dr̄. Væ, qui consuunt puluillos sub oī cubito manus & faciunt ceruicalia sub omni capite, & vniuersæ ætatis. Ad hoc quippe puluillus ponitur, vt molliter quiescat. Quisquis ergo malè agentibus adulatur, puluillum sub capite, vel cubito iacentis ponit: vt qui corripi ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus, molliter requiescat, &c. Vel ēt potest intelligi de quolibet alio peccatore, quem tunc Antichristus laudabit, ipsum honorib. & diuitijs extollēdo: vt amplius ipsum præcipitet, ꝙ aūt talis adulatio adulatum ad peccandū magis prouocet, ostenditur, cum subditur.

Greg. 18 mor. c. 3. *Ezec. 13*

115 *Exacerbauit dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret.*

Exacerbare.

EXacerbare enim idem est, ꝙ vuas acerbas colligere, quæ stupefaciūt dentes, & irritāt. Et sic exacerbare Deū, est ipsum prouocando ad iram prouocare, quia ergo peccator laudatus amplius in peccato confirmatur, ideo per ipsum amplius Deus irritatur cōtra eū, & prouocatur. Et hoc notans dicit. *Exacerbauit dominum peccator,* i. peccādo fe-

E cit Deum acerbum, & durum contra seipsum prouocando. Qualiter autem Antichristus Deum exacerbabit, & contra seipsum fecit acerbum, ostenditur, cum subditur. *Secundum multitudinem iræ suæ non quæret.* i. Deus, non quæret peccata Antichristi, vt illa hic puniat, sed illa reseruabit in futuro grauius punienda, & hoc *secundum multitudinem iræ suæ.* Vbi nota ꝙ magna misericordia, & dilectio Dei ostenditur erga peccantem: qn̄ statim peccata punit, & non reseruat illa in futuro seculo puniēda, propter quod dr̄,

F Etenim multo tempore non sinere peccatores ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium, &c. Sic & per oppositum peccata hic impunita dimittere, vt grauius in futuro puniantur, est indicium iræ domini. Sic ergo quia Deus non quæret peccatum Antichristi, ad puniendum in futuro, erit signum iræ Dei contra ipsum. Vnde magister in gl. *secundum multitudinem iræ suæ non quæret.* Deus enim qui solet alios quærere, & à malis reuocare, non quæret eum. s. Antichristum. i. non

2. Mac. 6.

G attēdet ad peccata eius, vt hic vlciscatur illa in futuro grauius puniturus. *Et hoc secundum multitudinem iræ suæ.* i. quia Deus multum est illis iratus quos per fraudes & scelera ad diuitias, & honores peruenire sinit, magna enim ira Dei est, quando peccantem non corripit, sed vagam licentiam in peccatum ruendi permittit. Vnde ad peccantem synagogam dicitur. Recessit a te zelus meus, non visitabo super filias tuas, & vxores, cū fornicatæ fuerunt. Et idcirco à Deo humiliter postulemus, vt hic peccata puniat, &

Ezech.

H non illa in futurum punienda reseruet.

Non est Deus in conspectu eius, inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. 116

Antichristi superbia Antichristi.

COnsequēter hic ostendit, ꝙ erit superba, & ambitiosa Antichristi persecutio. Vbi aduertendū ꝙ superbia Antichristi in fine maior erit q̄ fuerit superbia diaboli. Diabolus enim superbiens voluit æquari Deo, dicens illud Esa. 14. Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero altissimo. Sed Antichristus

christus nõ se æqualem Deo faciet: sed maiorem prædicabit esse Deo:& Deum nullius estimationis esse reputabit. Vnde de illo dicit Apostolus, ꝙ reuelabitur homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur supra omne, ꝙ dicitur Deus, aut collitur. Quæ verba pertractans Greg. dicit. Nam. cũ de Antichristo dicitur, ꝙ extollitur supra omne, ꝙ dr̃ Deus, aut colitur, apertè monstratur, ꝙ diabolus appetendo dudum Dei similitudinem qua si iuxta Deũ se erigere voluit, sed in superbiæ culpam crescendo, iam se supra omne, ꝙ dicitur Deus, aut colitur, se extollit. Hanc ergo eius superbiã nunc exprimens ps. d. *Non est Deus in cospectu eius.* quarè. s. seipsum solum esse Deum prædicabit. Et quantũ erit ex hoc peccatum eius, ostẽdit d. *Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.* s. viæ illius. i. cogitationes, verba, consilia, & opera in omni tpe vitæ suæ erunt sordidæ, & malæ. Vel hoc, ꝙ d. *in omni tempore*, dicitur per comparationem oĩum, qui fuerunt ante eum in aliquo tempore, vt sit sensus, viȩ illius magis erunt inquinatæ, quam fuerunt viȩ alicuius alterius in aliquo tempore ante eum. Vnde qualiter non æstimabit ipsum Deum esse in conspectu suo, subditur.

117 *Auferuntur iudicia tua à facie eius oĩum inimicorum suorum dominabitur.*

IDest, quia iudicia Dei super se vẽtura non cogitabat: quia ex eo quod pœna differetur per aliquod tempus, ideo putabit Deum nõ iudicaturum malos: & per consequens Deum putabit non esse Deum: sed solum esse Deum. Vbi notandum, ꝙ quicũque putat Deo placere, mala, non putat eum esse Deũ: vel qui dicit eũ omnibus peccantibus parcere. Idem namque est Deo esse Deũ, & esse iustum: quia iustitia in Deo Deus est, qui ergo negat Deum esse iustũ, negat esse Deum: eum verò negat iustum, qui putat ei mala placere, vel non puni re. Quia igit̃ Antichristus putabit Deũ non punire peccata, quia *auferentur iudicia tua à facie eius.* Ideo ex hoc sequitur: quòd *non est Deus in conspectu eius.* Dixit insipiens in corde suo, non est

Negare Deum.

A Deus. Sic ergo hoc quod dicitur, *Auferentur iudicia tua à facie eius*, est declaratiuum illius: *non est Deus in conspectu eius.* Quod autem sequitur, *omnium inimicorum suorum dominabitur* est declaratuũ illius: *inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.* Hic. n. cum dicitur: *omniũ inimicorum suorum.* intelligitur, s. omniũ inimicorum Dei, quorum omnium ipse dominabitur: q̃a oẽs peccatores in malitia superabit, & excedet. *Et ideo inquinatæ erunt viæ illius in omni tempore.* i. sũ per omnes alios malos qui fuerũt ante

B eum in aliquo tempore. Vel ad literam *omnium inimicorum suorũ dominabitur.* Antichristus, quia s̃m gl. dicitur, ꝙ Antichristus omnes reges superabit, ut solus regnet, & sedeat in templo Dei, extollens se super omne, ꝙ dr̃ Deus. Sed qualiter ad hoc perueniat, subditur.

Dixit enim in corde suo: non mouebor à generatione in generationẽ sine malo. 118

HIc consequẽter ostendit, ꝙ Antichristi persecutio erit facinorosa

C & sacrilega, quia magicis artibus & diabolicis ad tm̃ dñium perueniet, & per illas credet regnũ suũ fore semper ꝑmansurum. Et sic per ly. *sine malo* intellige sine malis artibus. Vnde sic exponit magister. *Dixit enim in corde suo.* i. dicet secretè apud se, quia se per malas artes regnaturum non dicet alijs: sed ista dicet in corde suo. Et quid dicet. *Non mouebor à generatione in generationem sine malo*, i. fama mea non transibit de hac generatione ad aliã, & ad posteros *sine malo.* i. nisi malis artibus Idest tale culmen, &

D tam excelsum principatum consequar: de quo posteri tacere non possunt. Animus. n. perditus, & expers bonarum artium, & à iustitiæ lumine alienus, malis artibus sibi aditũ semꝑ molit̃ ad famã tam diuturnã, vt apud posteros ẽt celebret̃. Vel aliter putabit Antichristus, se de hac gñatione mortali ad immortalẽ cũ corpore transiturũ, & hoc ꝑ suas magicas artes. Cõsimiliter. n. & Simon ille magus se putauit cum sceleratis artibus celũ adepturũ: & de humana gñatione in diuinam magicis artibus trãsiturum.

Simon magus.

Consi-

Cõſimiliter ergo iſta in corde ſuo cogitãs.d. *Non mouebor à generatione in generationem ſine malo*, i. niſi artibus malis mediantib. Sed quia oĩa iſta celata tenebit in corde, non oſtendens alijs, ꝙ talia per magicas artes faciat: ſed prætendet ꝙ virtute diuina. Ideo ſubditur.

119 *Cuius maledictione os plenum eſt, & amaritudine, & dolo: ſub lingua eius labor, & dolor.*

VBi aduertẽdum, ꝙ illud, ꝙ tenet infra os vel ſub lingua, manet occultum. Sic & cogitatio, quę alijs ad extra non manifeſtatur dr̃ eſſe in ore non extra. Et ideo notãs, ꝙ tales artes, quib. Deus maledicitur, & blaſphematur, tenebit occultas, ideo d. *Cuius os plenum eſt maledictione*. i. maledictionem, & blaſphemiam intra ſe abſconſam tenebit. Inſuper addit. *Quod os eius plenum eſt amaritudine & dolo.* Duobus enim modis principalite rexcogitabit omnes ſibi ſubijcere. ſ. per minas & tormenta, & ꝑ blandicias, & doloſitates. Primus modus ſignificatur per amaritudinem, & ſecundus per dolorẽ. Et ſic os eius plenũ erit maledictione: quia per artes diabolicas Deum blaſphemabit. *Amaritudine*, quia minis & tormentis. *Et dolo.* quia blandicijs & deceptionibus. Sequitur. *Et ſub lingua eius labor & dolor*, quia. ſ. omnis cogitatio eius erit de labore inferendo ſanctis, & dolore corporeo, quia cogitabit qualiter ſanctos ſibi reſiſtentes affligat, & occidat. De iſto enim alibi dicit. Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo, aſtitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit.

Anti-chriſtus.

Pſ. 35.

120 *Sedet in inſidijs cum diuitibus in occultis, vt interficiat innocentem.*

De pœ. d. 2. ſi.

HIc conſequenter oſtendit, ꝙ erit deceptoria & inſidioſa. Vbi notãdũ, ꝙ Antichriſtus tenebit modum oppoſitum Chriſto: nam Chriſtus volens fidem catholicam toti mundo tradere, elegit apoſtolos pauperes, ignobiles, & indoctos. Antichriſtus autem amicos ſibi faciet mundi potentes, nobiles, & doctos, quos diuitijs, artibuſq; magicis per ipſum repertis ditabit, vt per illos alios pauperes, & impotentes tã minis quàm dolo peruertat: & cum talibus ſua conſilia, & ſuos dolos contra ſanctos habebit. & hoc eſt, ꝙ d. *Sedet in inſidijs cum diuitibus in occultis*: quia per occultas inſidias & doloſitates, quas in ſimul excogitabunt, ſanctos deducent ad mortẽ, & modus inſidiarum erit iſte dicit glo. Nam altos, & potentes huius ſeculi ditabit muneribus, & altis exaltabit honoribus: quorum falſam fęlicitatẽ ad alios decipiẽdum oſtentabit, *Et vt interficiat innocentem*, ꝙ duob. modis exponitur, ſ. ſpiritualiter, & corporaliter: ſpiritualiter, vt. ſ. de innocente faciat nocentem: Corporaliter aũt vt, ſi ei conſentire nolint, interficiat corpus. Interficitur. n. ꝗs ſpiritualiter, cum de bono fit malus: & reſuſcitatur, cum de malo fit bonus.

Antichriſtus elegit potẽtes, ſed Chriſtus fecit contrariũ.

Perſecutio Antichriſti inſidioſa.

Oculi eius in pauperem reſpiciunt: inſidiatur in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua. 121

23. q. 1. duo.

COnſequenter hic oſtendit, ꝙ eius perſecutio erit crudelis, & furioſa. Vbi notãdum, ꝙ Antichriſti perſecutio erit crudeliſſima cæteras oẽs prætéritas excedens perſecutiones. Et, ſi quis dicat, quomodo erit crudelior perſecutio omnibus præteritis, cum ſancti martyres iam omnia crudelia fuerint experti, quid crudelitatis poterit Antichriſtus facere, ꝙ alias factum nõ fuerit? Reſpondeo. Sanctis martyribus omnia tormenta erant leuia, quia aperta miracula Chriſtus per eos, vel circa eos faciebat: quibus perſecutores confundebantur, & ipſi martyres confortabantur. Tunc autem erit oppoſitum, quia perſecutor crudeliter ſanctos perſequetur, & ipſe miracula faciet: quibus ipſe amplius admirabilis reddatur, & martyres quaſi territi dubitare videantur, Et hãc ſentẽtiam ponit Greg. iſtum verſum inducendo. d. Quæ enim pœnarum genera non iam vires martyrum exercuiſſe gaudemus? Alios namque improuiſo ictu immerſus ingulo gladius ſtrauit: alios crucis patibulum afflixit, in quo & mors prouocata repellitur, & repulſa prouocatur. Alios hirſutis ſerra dẽtibus attriuit: Alios armato ferro inſultans vngula

Antichriſti crudelitas.

Quæſtio.

Martyres.

Reſponſio.

Greg. 4. moral. 32.

vngula sparsit: Alios beluina rabies mor sibus detruncando comminuit: Alios ab intimis viscerum per cutem pressa vis verberum rupit: Alios effossa terra viuos operuit. Alios in altum demersos mors præcipitiũ fregit. Alios in se proiecta aqua replendo absorbuit: Alios edax flamma ad cineres depasta cõsumpsit. Quid igitur est, quod in istis tormẽtis tunc atrocius crescat? Respondet.
Mat. 24 Nisi hoc, quod veritas dicit. Surgent pseudochristi, & pseudo prophetæ, & dabunt signa magna, & prodigia: ita vt in errorem mittantur, si fieri potest, etiam B electi. Nunc enim fideles nostri mira faciunt, cum peruersa patiuntur: tunc autem Antichristus cum peruersa inferet, mira operabitur, pensemus igitur, quæ erit illa humanæ mentis tentatio: quando & pius martyr, & corpus tormentis subijcit, & tamen ante eius oculos miracula tortor facit. Cuius tunc virtus non ab ipsos fundo quatiatur, quando is, qui flagris cruciat, signis coruscat? quia ipse Antichristus & altus tunc erit veneratione prodigij, & durus crudelitate tormenti. Vnde per Dauid dicitur. *Oculi eius in pauperem respiciunt, insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua.* Ad apertam namque potentiam suffecisset, vt leo esset, etiam si insidians nõ fuisset. Rursus ad occultas versutias suffecisset, ne insidians surriperet, etiam si leo non fuisset. Sed quia Antiquus hostis per hũc tunc cunctis viribus effrenatur: sæuire per vtraque permittitur, vt contra electos in certamine, & fraude & virtute lætetur per potentiam, sed fraude per signa. Rectè ergo & leo & insidians dicitur, Insidians per miraculorum speciem: sed leo per singularem virtutem, hæc Gregor. benè ergo dicit Psal. *Oculi eius in pauperem*, &c. Hic accipe pauperem pro humili, & virtuoso, quia contra tales maximè intendet crudelitas Antichristi, & ad huius declarationẽ subdit.

122 *Insidiatur vt rapiat pauperem, rapere pauperem, dum attrahit eum.*

VT enim dictum est: duplici via persequetur bonos, & pauperes, scilicet dolo, & violentia, hos modos his exA primit. d. Quo ad dolum, & blandicias. d. *insidiatur vt rapiat pauperem*, insidiæ, enim in abscondito fiunt. Quo verò ad violentiam addit, *rapere pauperem*, scilicet conabitur, *dum attrahit eum*, scilicet per violentiam, attractis enim fit publica violentia: verum tali persecutione & si nocebit sanctorum corporibus, magis autem sibi ipsi nocebit, quia ex hoc in interitum cadet æternum. Et hoc est, quod subditur.

In laqueo suo humiliabit eũ, inclinabit se, & cadet, cum dominatus fuerit pauperũ. 123

QVia per insidias suas, & miracula sanctos humiliabit, quia quanto maiora signa faciet, tanto magis sancti humiliabuntur, i. contemnentur, & pro nihilo habebuntur. Sed sibi ipsi magis nocebit, quia *inclinabit se*, scilicet non voluntariè: sed diuina virtute deponetur de tanta sublimitate ad ima: *quia cadet, cum dominatus fuerit pauperum.* — *Antichristus humiliatur.*

Dixit. n. in corde suo, oblitus est Deus: auertit faciem suam, ne videat in finem. 124

C HIc consequenter ostendit, ꝙ illa persecutio erit obscura, & tenebrosa: quia, scilicet sicut ipse nõ credet Deũ curare de istis inferioribus, sic & alios ad tantam mentis cæcitatem ducet, vt non credant Deum de terrenis curare. Ex isto enim textu habetur, ꝙ Antichristus erit illius opinionis, ꝙ intellectus diuinus ista inferiora non curat: nec circa illa versatur. Et hic nota, ꝙ finis accipitur dupliciter .s. pro vltimo iudicio, & fine mundi. Et sic finem accipit Christus. d. Oportet hæc primum fieri, sed D nondum finis, & tunc est sensus. Quod Deus mala nostra non videbit in finem, scilicet, sæculi illa iudicando. Accipitur etiam aliquando finis pro terra: eo quia terra finis est rerum, & vltimum elementum. Sic enim finis pro terra accipitur. In manu eius sunt omnes fines terræ, & tunc est sensus, *Auertit faciem suam, ne videat in finem*, idest in terram. q. d. non videt nec considerat illa, quæ fiunt in terra. In finem enim vt dicit gloss. dicunt Deum non videre, qui dicunt — *Finis dupliciter dicitur.* *Mat. 24* *Psal. 94.*

cunt eum non curare humanas res, quæ fiũt in terra,& istius falsæ opinionis erit Antichristus .s. ꝙ Deus non videt illa,q̃ fiunt in terra, vñ tales dicunt illud Iob 22. Nec nostra cõsiderat, & circa cardines cęli perãbulat. *Dixit.n. in corde,suo oblitus est Deus*.s.sui ad puniendum.Hoc aũt putare,s.impunitũ remanere peccatum,est negare iustitiam Dei,& per con-

Iob 22. sequens ipsum Deũ. *Auertit faciẽ suã,ne videat in finem*, expositum est.

125 *Exurge, domine Deus, exaltetur manus tua,ne obliuiscaris pauperum.*

COnsequenter ponitur ipsius Antichristi victoriosa depositio,& protractio: pro qua sancti assiduè Deũ orabunt. Et tria facit: quia ad hoc ponitur primò sanctorum deprecatio. Secundò Antichristi depositio: ibi. *Contere brachium*. Tertiò gratiarum actio:ibi. *Deus regnabit*. Quantum ergo ad primum,postulat Dei auxiliũ cõtra Antichristũ .d. *Exurge,domine,exaltetur manus tua*.Dormire.n. quasi vr̃ Deus,q̃n bonos a malis affligi permittit, & peccatores prosperari.Similiter & exurgere dr̃:q̃n bonos adiuuat, & malos flagellat, & hoc petit Ps. nomine bonorum.d. *Exurge dñe*. Precatur .n. Dei iudicium, ut illa Antichristi persecutio,in quá tot mala fient,cito finiatur.*Exurge ergo,dñe*.i.cito veni,& manifesta potentiã, tuã, *& exaltetur manus tua*,quia .n. per manus operamur, ideo manus significat potẽtiam: & sic manus Dei est potẽtia Dei. Manum suam misit ad fortia. Et hæc manus tunc exaltatur non quidem in se,sed in nobis:quia per effectum ipsam altam videmus, q̃n malos bonis nocentes deprimit, & sic summè nobis exaltata videbitur, q̃n filium perditionis Antichristum deponet. Sic & manum diuinæ potẽtiæ exaltari.i. manifestari postulabat Esã.d.Domine,exaltetur manus tua,& ignis hostes tuos deuoret. Vel per manum intellige ipsum Dei filium: per quem omnia Deus operatur: quæ in depositione Antichristi summè exaltabitur, quia tunc ab omnibus cognoscetur solus verus Deus,& dominus. Et cum ipso Antichristo omnia idola penitus conterentur iuxta prophe-

Dormire. *Exurgere.* *Manus misit.* *Esa. 26.*

E tiam Esa.d. Exaltabitur dñs solus in die illa:quia dies dñi exercituum super omnem superbum.s.Antichristũ,& cõplices eius. Et eleuabitur dñs solus in die illa: & idola penitus contererentur. Hanc ergo exaltationẽ Christi contra Antichristũ postulans dicit. *Exurge,domine,exaltetur manus tua*.i. filius tuus contra Antichristum adiuuando electos tuos, ideo subdit.*Ne obliuiscaris pauperum*, sicut putat Antichristus, & eius complices.d. *Oblitus est Deus,auertit faciẽ suam,ne videat.* *Esa.2.*

126 F *Propter quid irritauit impius Deum? dixit enim in corde suo,non requiret.*

COnsequẽter hic ponitur Antichristi depositio. Vbi notandum,ꝙ vt habetur in glossa, Persecutio, & dominium Antichristi modico tempore durabit.s. solum per tm̃ tp̃s, quantum fuit prædicatio Christi,s.per tres annos cum dimidio.Et illo tp̃e Enoch,& Helias,qui viui translati fuerunt in paradisum,s.Enoch.Gen.5.& Eccl.64.Helias aũt ut habet 4.Reg.2.Redibunt ad præliandũ cõtra Antichristum,vñ dr̃. Ecce ego mittã
G vobis Heliam, ante quã veniat dies domini magnus,& terribilis; vt conuertat corda patrum ad filios, & filiorũ ad patres.Quia.s. isti prædicando, & legẽ exponendo,ostendent Christum verum esse Dei filium,sicut patres antiqui Iudęorum spe crediderunt illum esse futurũ: sic & Iudæi,qui tunc tp̃is erunt,conuertentur ad fidẽ patrum,vt.s. filij patrũ .s. Iudæi, sic intelligant legem de Christo, sicut eorũ patres. s. prophetæ intellexerunt,vt Moses,Dauid,Esa.&c.Et similiter cõuertet corda patrũ ad filios, quia
H intelligentia patrum ad filios perducet, dũ illud,qđ senserunt patres, sentient simul & filij: vt ostendit Augustinus. Et ideo,quia fides:incepit in Iudæis, & postea venit ad gentes: quæ in fine mundi ad Iudæos reuertetur: ideo missa incipitur in parte dextera altaris: postea itur ad sinistram,deinde ad dexteram reuertitur. Vnde de tp̃e persecutionis Antichristi quantum durabit, & de istorum prædicatione contra ipsum dr̃, ꝙ, Datũ est tẽplum Dei gẽtibus.s.Antichristo,& complicibus eius & conculcabunt illud mensi-

Enoch Helias Mala. vltim. *Aug. de ciu. Dei li. 29.* *Heb.* *Apoc. Nota ... pus de ... tionis ... tichris...*

mensibus quadraginta duobus. Et dabo A
duobus testibus meis. s. Enoch, & He-
liæ. Et præliabuntur diebus mille ducen
tis sexaginta. s. tribus annis, & sex mensi-
bus. Et cum finierint testimonium suũ. s.
tanto tpe, bestia, quæ ascendit de abys-
so. s. Antichristus, faciet aduersus eos bel
lum, & occidet eos: & iacebunt corpora
eorum in platea magnæ ciuitatis. s. Hie-
rusalem, vbi dñs eorum. s. Christus, cru-
cifixus est. Et post occidetur Antichri-
stus spiritu oris Christi. i. virtute spiritus
sancti, qui a Christo procedit: & hoc mi-
nisterio archangeli Michaelis vt d. gl. 2. B
The. 2. Occidetur autem, vt tradunt do-
ctores in monte Oliueti stans in papilio-
ne, & in solio suo, vbi Christus ascendit
ad Cœlos. Illo autem interfecto, non sta-
tim veniet Christus: sed electis conce-
detur ad penitentiã quadraginta quinq;
dies. Ad propositum ergo, præuidens Ps.
Antichristi finem, & q̃ modico tpe dura
bit eius superbia, dicit, *propter quid irrita
uit impius Deum?* Et tria facit: qa primò
ponit Antichristi increpationem. secũdò
bonorum saluationem: ibi. *Tibi derelictus
est pauper:* & tertiò Antichristi cum suis C
damnationẽ: ibi, *Contere brachium.* Quan
tum ergo ad primũ increpans Antichri-
stum dicit: *propter quid irritauit impius.* s.
Antichristus *Deum.* i. quid profuit ei tan
ta mala facere, & non considerare finem
suũ, qualiter eum Deus esset puniturus,
quia dixit in corde suo, nõ requiret, scilicet
Deus peccata mea, vt illa puniat: sed de-
cipietur: propter quod nunc loquens
Deo subdit.

127 *Vides, quoniam tu laborem, & dolorem cõ-
sideras, vt tradas eos in manus tuas.*

Quasi. d. falsum existimabit, qm̃ tu
Deus vides quia oculis tuis om-
nia nuda sunt, & aperta. Et q̄ Deus oĩa
videat, quæ Antichristus erga sanctos fa-
ciet, subdit, *Quoniam tu laborem, & dolo-*
rem consideras, quẽ. s. laborẽ, & dolorem Heb. 4.
ille sanctis inferet, de quo dictum fuit su
perius, *sub lingua eius labor, & dolor.* Et
ad quid istum laborem, & dolorem con-
sideras? certè, *vt tradas eos.* s. Antichristũ
& suos, laborem, & dolorem sanctis infe-
rentes, *in manus tuas.* s. iustitiæ tuæ. Et
A nota quòd sicut manus Dei est potestas Manus
creatiua singulorum. Manus tuæ domi- Dei.
ne fecerunt me, &c. Est cõseruatiua crea
torũ. In manu eius nos & sermones no- Iob 10.
stri. Est protectiua deuotorum. In manu Sap. 7.
forti educã vos de Aegypto. Sic ẽt est pu Exo. 13.
nitiua reproborum, ideo dr̃, Alleua ma- Eccl. 36.
num tuam super gẽtes alienas: vt cogno-
scant potentiam tuam. Et sic isto modo
vltimo, tradi in manus Dei, est Deũ per
suã iustitiã & potentiam de peccatorib.
vindictam sumere. Sic ergo Deus labo-
rem, & dolorem considerat, quem Anti-
B christus cum suis complicibus bonis in-
feret, vt *tradat eos in manus suas,* s. vt eos
puniat. Vel aliter, vbi notandum, q̄ vide
re aliqñ accipitur pro sustinere, vel per-
mittere transire, & non curare, sic. n. dr̃ Videre.
Prou 25. Quæ viderũt oculi tui, ne pro-
feras. Et sic accipiendo hic, iste versus est
expositorius præcedentis Et sunt verba
Antichristi, Deo dicẽtis. Vides. s. peccata
mea, & sustines, nec ea punis, & rationẽ
subdit. d. *Qm̃ tu laborem, & dolorem con-
sideras.* Solent. n. hoĩes, vt ait gl. interdum
non sumere vindictam de iniurijs sibi il-
C latis. quia timent laborare, vel irasci. Sic
impius iste Antichristus de Deo putat, q̄
non valeat Deus tot mala punire sine la
bore, & ira. Sensus aũt pronunciationem Punitio.
requirit, in qua si erratũ fuerit, obscura-
bitur. Sic. n. dixit impius: non requiret
Deus, ratio, quia Deus laborem, & dolo-
rem considerat, vt tradat eos in manus
suas, quasi laborare & irasci timeat, & iõ
parcat eis: ne puniẽdo eos laboret, et tur
betur ira: sic vt aliqñ faciunt homines,
dissimulãdo vindictam, ne irascantur. Et
sic est sensus Dixit Antichristus. *Non re-*
D *quiret Deus.* s. mala, quæ facio, et dixit.
Quid tu, ò Deus, *Vides,* i. sustines mala,
et impunita dimittis, *quia tu laborem, &
dolorem consideras,* quem. s. sustinere te
oportet, ad hoc, *vt tradas eos in manus
tuas.* i. quia times laborare, et irasci, si pu
nias eos. Et forte hoc cogitabit Antichri
stus: quia se Deũ prædicabit, et expertus
multos labores et dolores quos ipse pa-
tietur, alios puniẽdo: similiter cõsiderat,
q̄ accidat Deo. Et ex hoc apparet, quan
tum erit per diabolum deceptus, vt se di
cat Deum, et laborare, et dolores pati.

Tibi

128 *Tibi derelictus est pauper; orphano tu eris adiutor.*

De pœn. d. 4. finis

HIc consequenter ostendit bonorũ cõfortationem, & protectionem. Vbi nota, quòd nomine pauperis, & orphani bonos fideles intelligit. Pauper.n. dicitur humilis Matth. 5. Beati pauperes spiritu. Orphanus verò carens patre, & matre. Huius enim vitæ temporalis pater est mundus, mater verò concupiscentia carnis, & sic orphanus dicitur ille, qui mundo caret.s.cui crucifixus est mũdus, & qui carnem suam cum vitijs crucifixit, & cõcupiscentijs, & talibus Deus finaliter adiutor erit. Ideo enim voluntarius pauper omnia mundi relinquit, vt Deus tamen spes eius sit & adiutor. Vel per pauperem & orphanum populũ Iudaicum intellige, qui verè pauper est, quia vagabundus per mundum: orphanus est, quia Christum patrem negauit, & matrem synagogam perdidit. Et hinc Deus in finem erit adiutor, quia ipsos per pdicationẽ Heliȩ, & Enoch cõuertet ad fidẽ, & saluabit. Tunc.n. vt dicitur de populo Iudæorum, Deus parcet pauperi & inopi, & animas pauperũ saluas faciet.

Pauper. Orphanus. Psal. 71

F

129 *Contere brachium peccatoris, & maligni: quæretur peccatum illius, & non inuenietur.*

OStenditur hic ꝙ sicut Deus in fine adiutor erit bonorum, sic erit damnator Antichristi, & reproborum. Quid.n. per brachium peccatoris intelligitur nisi superbia, & Antichristi potestas, de quo brachio Iob 83. Brachium excelsum confringetur, quod exponens Greg.d. Quid namq; excelsum brachiũ dr̃, nisi superba Antichristi celsitudo: q.a super superbas mentes hominum fastu gloriæ sæcularis erigit: ita ut homo peccator, & tñ æstimari homo despiciens, Deũ se super homines mentiatur. Quia verò huius superba potẽtia districti aduentu iudicis erit ferienda, sicut scriptũ est, Quem dñs Iesus interficiet spiritu oris sui, ideo rectè de ipso Antichristo dicitur. Et brachium excelsum confringetur. Similiter & nunc Psalm. præuidens

Brachium. Potestas Antichristi. Supbia. Greg. 29 mor. c. 4. 1. Thes. 2.

E

istius brachij confractionem. d. *Contere brachium peccatoris, & maligni.* vbi glo. *Contere brachium p. & ma. i.* potentiam illius pessimi Antichristi, qui peccator est in se, & malignus in alios: uel peccator est violentia, & malignus fraude. Et qualiter sit conterenda subdit. *Quæretur peccatum illius* &c. i. quæretur peccatum illius per iudicium, & punitionẽ, & ipse sic punitus peribit, & sic non inuenietur, s. amplius in potestate, sed in tormentis. Vel aliter peccatum Antichristi vtile erit ad purgationẽ malorum, sicut peccata, & persecutionẽ iustorum: sicut dictum est supra: consummetur nequitia peccatorum, & diriges iustum. Itẽ, dum superbit impius, incẽditur pauper. *Quæretur ergo peccatum.* Antichristi, s. an sit amplius necessarium, ad purgandum bonos, sicut antea. *Et non inuenietur*, i. tunc esse nessarium: quia iam non erit locus illius peccato, oĩb. iustis tũc purgatis. sicut plano ferro amplius lima nõ est opus.

130 *Dominus regnabit in æternum & in sæculum sæculi: peribitis gentes de terra illius.*

G

COnsequenter hic omnibus prædictis consideratis, ponitur gratiarũ actio. Et diuiditur in partes tres, quia de tribus agit gratias, scilicet primo de æternitate fœlicitatis. Secundò de exauditione orationis: ibi. *desiderium pauperum.* Tertio de præmiatione humilitatis: ibi, *Iudicare pupillo, & humili.* Quantũ ad primũ dicit, *Dominus regnabit*, &c. Vbi notandum, ꝙ sicut opposita iuxta se posita magis elucescunt sic, et conformiter considerata damnatione reproborum, magis elucescit felicitas sanctorum. Et hinc est, quod quamuis damnati videant beatos vsq; diem iudicij, ut ipsorũ pœnã magis crescat, et beati videant dãnatos, vt eorum augeatur gloria. Tamen Deus puniens damnatos citra condignũ ne tantum puniantur: non permittet damnatos post iudiciũ videre beatos, et quia præmiat beatos ultra condignũ, vt amplius præmientur: faciet et post iudicium beatos semper videre damnatos: vt videndo pœnas, quas euaserunt cogno-

H

gnoſcant quales gratias Deo agere debent, vt dicit magiſter. Sic & nunc conformiter ex comparatione damnatorum ad præmiationem bonorum Pſal. vult oſtēdere, quòd maius erit gaudium beatorum, & ex conſequenti quantum gratias boni Deo reddere debent, dicens primò quo ad bonos. *Dominus regnabit in æternum & in ſæculum ſæculi*, ſ. ſupra bonos ipſos beatificando. Sic.n. Mariæ prædixerat angelus, Regnabit in domo Iacob in æternum, i. in beatis, qui dæmonem, vitia, ſupplantauerat, & mundum. Et conſequenter addit punitionem malorum. d. *Peribitis gentes de terra illius*, i. gentiliter viuentes. Gentes. n. vocat non habētes Dei cultum, & legem. *Peribitis*, inquit, *de terra illius*. Sed quare dicit terra illius, cum omnis terra ſit Dei? Domini eſt terra & plenitudo eius. Ideo notādum quòd triplex eſt, ſcilicet beatorum, viatorum, & damnatorum. Terra damnatorum, dicitur infernus, quia in medio terræ collocatur. Terra miſeriæ & tene-
130 brarum, vbi nullus ordo, ſed ſempiternus horor inhabitat, & iſta eſt Dei puniētis. Terra viatorum eſt terra vitæ præſentis nobis data ad viuendum. Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus, & iſta eſt Dei miſerentis. Terra beatorum eſt terra cœli: nam cœlum vel patria beatorum terra dicitur propter ſtabilitatem durationis. Credo videre bona domini in terra viuentium: & Beati mites, qm̄ ipſi poſſidebunt terram, & iſta eſt Dei præmiantis. Et ſingulariter dicitur terra Dei, quia ibi, nemine diſcrepante, ab omnibus cōcernitur, videtur, amatur, et poſſidetur. Et de iſta terra malis nunc dicit Pſal. *Peribitis gentes de terra illius*.

Magiſt. li. 4. d. 50 — *Luc. 1.* — *Gentes.* — *1. Pſ. 23* — *Terra tri plex.* — *Iob 10.* — *Pro. 12.* — *Pſal. 26* — *Matt. 5.*

131 *Deſiderium pauperum exaudiuit dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua.*

CONſequenter hic gratias agit de exauditione orationis. Vbi nota q̄ deſiderium non eſt reſpectu præteritorum proprie, nec præſentium, ſed ſolum futurorum, & eſt ſemper cum quadam anxietate, & pœna ex dilatione illius, quod deſideratur. Sancti autem & mar-

Deſide- rium. — *Martyr. beatus.*

A tyres laborantes in malis huius ſæculi deſiderant diem iudicij cum magno feruore, quia tunc ab omnibus malis eruentur. Iſtam etiam diem deſiderant, non ſolum exiſtentes in purgatorio, vt ab illis pœnis eruantur, ſed etiam exiſtentes in paradiſo, vt ſecundam ſtolam beatitudinis accipiant, & propter hoc ad Deum pro vindicta malorum clamant. d. Quare non vindicas ſanguinem noſtrū? Iſtud ergo deſideriū exaudiuit dominus, quia ſic facere decernit. Vel ibi accipitur præteritum pro futuro, & hoc propter cer-
B titudinem futuri a Deo ordinati. Vel aliter notandum, quod deſiderium eſt triplex. ſcilicet naturale, Iob 35. Firmamentum deſiderat nubes. Animale. Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, &c. Rationale, ut cum quis deſiderat virtutem, & ſapientiam. Cum præſens eſt, imitantur illam: & deſiderant eam, cum ſe eduxerit. Sic vir pauper, & iuſtus iſtud triplex deſiderium tranſcendit. Primo tranſcendit deſiderium naturalis tendentiæ deſiderando diſſolutionem corporalem. d. illud Phili. 1. Deſide-
C rium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Secundo tranſcendit deſiderium animalis concupiſcentiæ, deſiderando ſpiritualem conuerſationem. d. Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. Tertiò tranſcendit deſiderium rationalis appetitiuæ, deſiderando facialem Dei viſionem. Anima mea deſiderabit te in nocte, ſ. videre te. De quo 1. Petri. 1. In quē deſiderant angeli proſpicere. *Deſiderium ergo pauperum exaudiuit dominus*, ipſos educendo de mundo, ipſos ſpirituales faciendo, & ipſos in cœleſtibus beatifican-
D do, quia vt dicitur Prou. 10. Deſiderium ſuum iuſtis dabitur. Sed quia tale bonū deſiderium iuſti pauperes a ſeipſis non habent, ſed à Deo gratia præueniente, & corda eorum præparante, ideo illud deſiderium vocat *præparationem*. d. *Præparationem cordis eorum audiuit auris tua*. Et hic accipitur audire pro exaudire: & auris pro miſericordia. Sic accipitur audire. Pſal. 29. Audiuit dominus, & miſertus eſt mihi dominus factus eſt coadiutor meus, & auris pro miſericordia. Auribus percipe lachrymas meas.

Apoc. 6. — *Eſa. 41.* — *Sap. 4.* — *Galat. 2.* — *1. Pet. 1.* — *Audire pro exaudire, & auris pro miſericordia.* — *Pſal. 83.*

Iudi-

132 *Iudicare pupillo, & humili, vt nō apponat vltra magnificare se homo super terram.*

De præmiatione humilium, vbi notat magister in glo. quòd aliud est iudicare pupillum, & aliud iudicare pupillo. Iudicat enim pupillum etiam, qui condemnat ipsum, sed iudicat pupillo, qui pro illo sententiam fert, & sic.d. *Iudicare pupillo*, ostendit quòd sententia danda erit pro ipso, & sic exprimitur ipsius præmiatio. Et tunc scilicet in iudicio implebitur de pupillo quod scribitur. 2.Reg. 18. Iudicauit pro te hodie dominus. Isto autem iudicio peracto, cessabit omnis tyrānus propter quod subdit, *vt non apponat vltra magnificare se homo super terram*. Vel intelligit de Antichristo qui solum homo erit quamuis mentiendo dicat se Deum esse. Tunc enim omnia mala finientur super terram, cum Antichristus cum omnibus suis membris dānabitur, quia ut dicitur Iob 3. ibi, Impij cessauerunt à tumultu. i. cessabūt.

Iudicare. vide differentiam inter iudicare pupillū & pupillo.

2.The. 2

PSAL. X.

133 In *Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: transmigra in montem, sicut passer.*

Istius titulus Psal. est *in finem Psal. Dauid*. Cuius patet expositio ex supradictis in titulis aliorū psalmorū præcedétium. De historia auté, supra quam iste Psal. fundatur, & de expositione literali, dic vt Nic. de Ly. Quantum ad intellectum Psal. notandum, ꝙ in isto psalmo agit propheta de hæreticis, qui sunt membra putrida mentientes se veros catholicos, & Christum habere. Et sic alios conantur ab vberibus sanctæ matris ecclesiæ abducere: & ad se illos adducere, affirmantes, quod apud se sit Christus. Et quasi piè, & studiosè sunt admonentes, vt ad eos transeundo, trāsmigremus in Christum. Quibus in isto Psalm. respondet propheta, redarguens eos, & docens eis esse resistendum. Vnde ps. iste diuiditur in duas partes. Quia primò ponuntur bonorum, & malorum

E merita, & demerita. Secundò vtrorunq; præmia & supplicia: ibi. *Dominus in templo*, &c. Prima in duas, quia primò ponūtur bonorum merita. Secundò malorum demerita: ibi, *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum*. Quantū ergo ad primū loquens in persona oīum bonorū dicit. *In dño confido*. Vbi notandū, ꝙ volens exprimere breui sermone omnes virtutes, & merita iustorū, & fideliū, ait, *In domino confido*, quia confidentia in dño, omnes virtutes continet: qm̄ ipsa est remissio peccatorum, operatio meritorū, forti

F tudo animorum, cognitio credendorum, superatio dæmoniorum, acquisitio præmiorū. Primò namq; cōfidentia in Deo facit remissionem peccatorum. Matt. 9. Confide fili, remittūtur tibi peccata tua. Nec mirum, qm̄ confidentia in Deo, fidē includit, quia componitur, ex con, & fide: fides aūt peccata purgat. Act. 15. Fide purificans corda eorū, ideo dicit apostolus. In Christo habemus fiduciam, & accessum in cōfidentia per fidē eius. Secundò est actiua meritorum. Si.n. peccatum sine Dei gratia purgari non pōt, &

G ipsa gratia oīa nostra efficit merita: consequens est vt confidentia, quæ peccatū purgat ēt in nobis nostra merita operetur, vnde Hiere. 17. Benedictus vir, qui confidit in dño, & erit dn̄s fiducia eius: & erit quasi lignum, quod transplantatur super aquas: nec aliqn̄ desinet facere fructum. Tertiò causat fortitudinem animorum, qm̄ confidentia in Deo animā vnit Deo: vnitus aūt Deo stabilis est, & fortis, ideo dr̄. Confide in dño, & sta in loco tuo. Locus aūt noster in quo stabiliter manere debemus, est cor nostrum,

H à quo extrauagando per tpalia non debemus exire: & in ipsos nos stabiles facit confidentia in dño. Psal. 124. Qui cōfidunt in dño, sicut mons Sion non commouebitur in æternū. Quartò facit veritatis cognitionem, Sapien. 3. Qui confidunt in dño, intelligent veritatem &c. Quintò facit dæmoniorū superationem: vnde dr̄ de Machabæo. Machabeus aūt confidebat semper cum oī spe auxilium sibi à Deo affuturum, qua confidentia ipse frustratus non fuit. Nam ut ibidē sequitur, dn̄s per manum Hieremiæ prophetæ

Ioan. 16

Confidentia. Spes.

Matth.

Hebr. 1

Eph.

Esa. 2.

Ecc.

Montes sunt hæretici.

1.

phetæ gladium ei porrexit, in quo aduersarios suos superauit. Sic.n. per confidentiam ad aduersarios superandū nos suo exemplo hortabatur Christus d. Cōfidite, ego vici mundum. Ista confidentia Susanna de suis hostibus iudicibus triūphauit, de qua Dan. 13. Erat.n. cor eius fiduciam habens in dño, ista virtute superantur pericula maris, vnde naufragantibus discipulis dixit Iesus confidite, ego sum, pp quod dr̄ Dan. 4. Non est confusio confidentibus in te. Sexto facit acquisitionem præmiorum. Ad Hebr. 6. Confidimus aūt de vobis, dilectissimi meliora, & viciniora saluti. Et ideo ad istam virtutum virtutem conseruandam nos hortatur Apostolus. d. Nolite amittere confidentiam vestram, quæ multam hēt remunerationem. Quia ergo sicut confidētia cæteras virtutes continet, ideo merita, & virtutes iustorum breui verbo exprimens Psal. d. *In dño confido*. Et quia confidens in dño, ideo exprimit omnia tentamenta hæreticorum, uel aliorum malorum, ipsos reprehēdendo. d. *Quō dicitis animæ meæ*, &c. Litera hic est duplex, quia aliqua litera habet montē, & alia montes. Si aūt legatur in singulari, *transmigra in montem*, tunc per montē Christus intelligitur, de quo sub montis nomine dr̄. Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus dñi in vertice montium, & eleuabitur super omnes colles, & fluent ad eum oēs gentes, &c. Et tunc sunt verba hæreticorum dicentiū cuilibet fideli, *transmigra in montem sicut passer*, i. Christum, qui apud nos est, quasi ipsis dicat Psal. Qūo monetis me transire ad vos, tanquā multi sint Christi, quasi mirū est, quia, si hoc fecero, ero sicut passer, s. instabilis, contra illud, qđ præmissis. d. *In domino confido*. Si aūt legatur montes in plurali, tunc per montes. i. alti per superbiam, qui fideles à vera fide seducere volentes, dńt. *transmigra in nos*. i. in societatem nostrā. *Sicut passer*, ꝙ dicunt adulando. i. quia tu sicut passer pēnatus es virtutibus, & præceptis, ideo nobiscum, qui sumus alti, debes habitare sicut & passer in altis habitat, & tunc istos reprehendens. d. *Quomodo dicitis animæ meæ*, hoc q. d. mirū est, cum Christus, quem vos dicitis habere, non alta quærere, sed humilitatem docuerit.

Ioan. 16 — Conf. tia. Spes — Matth. — Hebr. 10 — Eph. — Esa. 2. — Montes sunt hæretici.

Qm̄ ecce peccatores intenderunt arcū suū, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscurō rectos corde. 134 de pen. d. 2. apponitur.

HIc consequenter ponit malorum demerita, & peccata, s. hæreticorum, vel dæmoniorum, quorum malitia præcipuè intendit ad corrumpendam & applicandam scripturam sacram ad suos errores, vel mala defendenda. Vnde nota ꝙ per arcum scriptura sacra intelligitur, vt supra fuit declaratū sup illo verbo Psal. 7. Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit. Hunc autem arcum intendunt hæretici, plicant, & torquent. Cum enim intēditur arcus vtraque pars eius, scilicet lignum & chorda plicatur, quia tàm nouum testamentum quàm vetus torquent à vera intelligentia, & ad suas hæreses applicant. Sicut verbi gratia, dicit scriptura, ꝙ cum esset desponsata Maria Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est habens in vtero. Istam scripturam plicant hæretici, vt Antidicomaritæ, ut 24. q. 3. quidā hæretici. d. Quod ex hoc habetur, ꝙ Maria post natum Christū, cum Ioseph, fuit carnaliter coniuncta. Vnde sic plicando scripturam, arguebāt. Cum enim ante sit idem, quod prius, est differentia temporis: sed prius tempus relatiuè dicitur ad posterius, 4. Physic. ergo si prius, quam conuenirent, habuit in vtero, consequens est, quòd postea conuenerunt. Sed non aduertunt, quod hæc dictio ante exponitur affirmatiuè & negatiuè. Affirmatiuè, quod illud dicitur ante, post quod aliud sequitur. Negatiuè verò illud dicitur ante quod nihil tale præcedit, & sic intelligitur hic ly ante. Similiter, & alij torquentes arcum scripturæ dicunt, quòd virgo Maria habuit plures filios præter Christum, quia dicitur Luc. 1. quòd peperit filium suum primogenitum, primogenitus autem quis non dicitur, nisi respectu sequētium, soluitur, vt prius. *Parauerunt sagittas suas in pharetra*. Pharetra dicitur cor, quod sagittas continet, scilicet acuta & acerba consilia.

Arcus dicitur scriptura sacra. — Matt. 2. — Ante. — Primogenitus. — Pharetra dicitur cor.

vt sagittent in occultis rectos corde.s. fideles ét simplici sensu scripturarum degête. Sic.n.dr Psal. 63. Intenderunt arcum rem amaram, vt sagitent in occultis immaculatum, quia.s.tales vt ibi dicit gl.ge stant mel in ore, & aculeum in dorso. & dicit *in occultis*, quia hæretici in planis, & apertis scripturis simplices non possunt decipere, sed in occultis locis, & obscuris, tunc sensum scripturæ conantur peruertere, & hoc est q subditur.

131 *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt, iustus autem quid fecit?*

IDest, sensum scripturæ, quem tu perfecisti .s. scripturas quas tu perfectè edidisti, destruxerunt, vel sensum scripturæ, quem tu perfecisti s. implendo in te prædicta in scripturis, destruxerunt, idest, peruerterunt. *Iustus autem quid fecit?* Nomine enim iusti Christus intelligitur, quia est iustus iustificãs alios, vnde non solum amici, sed etiam inimici & persecutores eius ipsum nomine iusti vocant, vt Pilatus dicit Matth. 27. Innocês ego sum a sanguine iusti huius: vxor Pilati. d. Lucæ 22. Nihil tibi, & iusto illi. Centurio, qui ipsum crucifixit, d. Verè hic homo iustus erat. Ipse Iudas, qui eũ tradidit. d. Matth. 27. Peccaui tradês sanguinê iusti. *Iustus ergo quid fecit?* idest, Christus, q. d. isti sic peruertêtes scripturas, vt diuidant ecclesiam non benè attêdunt quid iustus.i. Christus fecerit, quia faciunt oppositum, quia isti ecclesiam conantur diuidere: sed Christus eam pace vnit, s. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Christus .n. tantam pacem ecclesiæ exhibuit, vt êt traditorem suum Iudam mira patiêtia toleraret, & ad prædicandum regnum cælorum cum alijs Apostolis mitteret, & ei sicut cæteris eucharistiam daret, quê ante suũ traditorem, & diabolum nominauerat, cui omnia prædicta contulit, vt ostenderet dona Dei ad illos peruenire, qui fidem Christi accipiunt, êt si talis sit, per quê accipiunt, qualis Iudas fuit. Isti aũt hæretici per oppositum faciunt, quia êt fideles a fidelibus fidê sacræ scripturæ accipientes, êt peruertere conãtur. Nõ ergo cõsiderant, q d iustus.i. Christus fecit.

Iustus Christus.

Vxor. Pilatus.

Cêturio. Iudas.

E *Dominus in templo sancto suo, dominus in cœlo sedes eius.* 136

HIc consequenter ponit bonorum præmia, & supplicia malorum. & primò ponit primum, & secundo sm: ibi *Pluet super peccatores*. Quantum ad primũ nota, q tria bona dñs bonis tribuit, & sm hoc ista pars diuidit, qm Deus suos primò inhabitat: secũdò illos gratificat, ibi. *Oculi eius in pauperem*, tertiò ipsos purificat: ibi, *Dñs interrogat iustũ*. Quantum ad primũ ostendit q dñs bonos in-

F habitat. d. *Dominus in templo sancto suo*, &c. Quilibet.n. iustus templum Dei dr, teste Apostolo, Templum Dei sanctum est, quod estis vos, & spiritus Dei habitat in vobis. si quis aũt violauerit templum Dei, disperdet illum Deus, quamuis.n. vbique sit Deus: non tñ vbiq; habitat: habitat enim in illis, qui sunt templum eius cœlum. In malis autem non habitat, licet sit in illis, vt ostendit Magister, dicens, In sanctis enim habitat Deus, in quibus est per gratiam: non enim, ubicunq; est Deus ibi habitat: sed vbicun-

G que habitat, ibi est. In solis ergo bonis habitat, qui sunt templum eius & sedes eius, vnde per Esaiam dominus ait. Cęlum mihi sedes est, terra aũt scabellum pedum meorum. Quia in electis, qui sunt cœlum habitat Deus, & regnat, qui eius voluntati deuoti obtemperant. Malos verò, qui sunt terra, iudicij discretione calcat, vnde in libro sapien. dicitur. Thronus sapientiæ anima iusti, quia in iustis specialius est quam in alijs rebus, in quibus tñ omnibus est totus, Quemadmodum August. ait. Anima per om-

H nes particulas corporis tota adest simul, nec minor in maioribus, nec maior in minoribus, sed tñ in alijs intensius, in alijs remissius operatur: cum in singulis particulis corporis tota essentialiter sit. Sic & Deus, cum sit essentialiter in omnibus totus, in illis tamen plenius dicitur esse, quos inhabitat, idest, in illis, in quibus ita est, ut faciat eos templum suum. Istud ergo est donum, q Deus suis facit electis, quia.s. illos inhabitat per gratiã, de quibus nunc Psalm. dicit. *Dominus in templo sancto suo, dominus in cœlo*, &c.

371

Oculi ei Dei. Miseri-cordia et gratia.

Luc. 21.

Psal. 33

Psalpe-- bra iudi cia diui-- na.

Greg. 28 mor. c. 27.

Et

Et alibi. Dominus in cœlo sedes eius. Vocantur enim sancti non solum templum Dei, sed etiam cœlum, quia in cęlestibus mente consistunt.

371 *Oculi eius in pauperem respiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominum.*

Oculi ei⁹ Dei. Miseri-cordia et gratia.

POnit hic ſm donum, q̃ suis dat electis, quia.s. eos gratificat. Vbi sciendum, q̃ per oculos Dei intelligitur misericordia, & gratia Dei, quib. suos electos respicit & sibi facit gratos. Sicut & respectus Dei dr̃ auxilium Dei, quia illum suis respicit oculis, quem suo auxilio sibi gratificat. Sicut de Petro legitur. Luc. 21. Respexit dñs Petrum, & ideo statim Petrus egressus foras, fleuit amare. *Oculi ergo domini in pauperem respiciunt*, quia ipse pauperes spiritu sua adiuuando gratia, facit sibi gratos, & ideo, si aliquando aduersa suis pauperibus infert: tñ hoc misericorditer facit, vt medicus, p̃p q̃ Psal. 33 Psal. d. Oculi dñi super iustos, aures autem eius in preces eorum. Vbi gl. Oculi dñi. i. respectus misericordiæ Dei sunt super iustos: ẽt q̃nq; vt medicus secat, & vrit, per q̃ vr̃ respicere, quia hoc facit vt sanet, & parcat in sempiternũ, & consimili modo nunc ait. *Oculi eius in paupere rem respiciunt & palpebræ eius interrogant filios hominum*. Vbi nota q̃ palpebræ, quia illis clausis, nihil videmus, illis verò apertis, videmus significant diuina iudicia, quib. nos interrogat Deus & ꝓbat, quæ aliq̃n sunt nobis aperta, q̃nque verò clausa, & obscura.

Palpebra iudi-cia diui-na.

Vide quid istum textũ exponens Greg. d. (Greg. 28 mor. c. 37.) Tribus modis interrogare nos conditor noster consueuit, cũ aut flagelli discretione nos percutit, & quanta nobis insit vel desit patiẽtia, ostẽdit, aut q̃n quædã, quæ nolumus præcipit, & nostram nobis obedientiam vel inobedientiam patefacit, aut q̃n aliqua nobis occulta patefacit, & aliqua abscõdit, & mensuram nobis nostræ humilitatis innotescit. Et ponit exemplũ. d. flagello namq; nos interrogat, cũ mẽtem sibi benè per tranquilitatẽ subditã, afflictionibus pulsat. vnde & Iob laudatur attestatione iudicis, tñ ictib. cæditur percussoris, vt eius patientia tãto verius clarescerent, quanto inquisitą durius fuisset. Præcipiendo aũt durã, dñs nos interrogat, sicut Abrahã terrã suã iubet egredi, & pergere quo nesciebat, in montem vnicum filium ducere, & quem ad consolationem senex acceperat, immolare. Cui nimirũ ad interrogationẽ benè rñdẽti. i. ad iussionẽ benè obediẽti dr̃. Nũc cognoui q̃ timeas Deũ, scire namq; Dei est, nr̃am obedientiã nos scire facere. Aperiendo quoq; nobis q̃dã, atq; claudẽdo, nos interrogat Deus, sicut per Ps. dr̃, *palpebræ eius interrogant filios hominum.* Psal. 10 Palpebris quippe apertis cernimus, clausis nihil videmus. Quid ergo per palpebras Dei, nisi iudicia eius accipimus, q̃ (Greg. c. 8) iuxta aliquid clauduntur hominib. & iuxta aliquid reserantur, vt homines, qui seipsos nesciunt, sibijpsis innotescant: quatenus, dũ, quædã intelligendo comprehẽdũt, quædã verò cognoscere oĩno non pñt eorum corda, sese latenter inquirant, si illos diuina iudicia vel clausa non stimulant, vel aperta non inflant. Hac. n. Paulus interrogatione probatus est, qui post ascensionem tertij cęli post supernæ locutionis mysteria. d. (1. Ro. 3.) Non sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis sit. Apertis ergo palpebris Dei interrogatus Paulus, rectè rñdit, quia superna secreta attigit, & tñ in humilitate cordis sublimiter stetit. Qui rursum cum secreta Dei iudicia de repulsione Iudæorum, & gentium vocatione discuteret, atq; ad eam peruenire non posset, quasi clausis palpebris Dei interrogatus est. Sed rectum illi responsum reddidit, q. Deo se in ipsa sua ignorantia scienter, inclinauit. d. O altitudo sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt &c. Ecce enim abscõsis mysterijs, quasi clausis palpebris interrogatus, recta rñdit, qui secreti aditũ pulsans, quia per cognitionem intromitti ad superiora non valuit, per confessionem ante ianuas humilis stetit, & q̃ intus comprehendere non potuit, foris remanendo laudauit. Ex quibus patet, q̃ (Rom. 11 al. timẽdo.) palpebræ Dei ideo nos interrogant, vt amplius nos sibi gratificent. Vel aliter, ꝑ palpebras Dei, apertas intellige ꝓspera, per clausas aduersa, quibus suos Deus probat & interrogat, ut in prospe

ris sint humiles, & stabiles in aduersis,
vt clausis palpebris non fatigentur, &
apertis non inflentur.

138 *Dominus interrogat iustum, & impium,
qui autem diligit iniquitatem odit ani-
mam suam.*

HIc ponit tertium beneficium, s. q
Deus purificat. Dictum.n. statim
est, dñs nos interrogat per aduersa, & p-
spera, s. immittendo. Sed quia hoc cōe
est & bonis, & malis q̃uis differenter,
ideo dicit, *Dñs interrogat iustum & im-
pium.* s. iustū purificando, quia iustus per
patientiā aduersorum, & per humilitatē
habitam in prosperis purificatur, & Deo
magis gratus redditur. Impius aūt per
impatientiam aduersorum, & superbiam
habitam in prosperis, magis inquinatur.
Quæ diuersitas non prouenit ex parte
interrogationis, sed ex parte diuersitatis
rñsionis, quia iustus prosperis interroga-
tus, rñdet humiliter, & malus superbè. Si
militer iustus interrogatus, vel pulsatus
aduersis, rñdet patiēter, malus aūt impa-
tienter. Et quia superbia in prosperis, &
murmuratio in aduersis, est quædā ini-
quitas a Deo, & si iusti illis interrogatio-
nibus purgantur, iniusti tñ amplius sordi
dantur: ideo sequitur. *Qui aūt diligit ini
quitatem odit animam suam,* & sic malus
sibijpsi nocet non alijs. Et attende šm q
ait magister in gl. Nota q ait. *Qui diligit
iniquitatem odit animam suam,* non dicit
qui facit. Iniquitas.n. idem est q pecca-
Ioan. 8. tum: vnde Io. ait, Omnis qui facit pecca-
tum, & iniquitatem facit, nemo vero si-
ne peccato viuit. Ille verò diligit iniqui-
tatem, qui ex desiderio, & affectu pec-
cat. Ex quo apparet, q ista gl. vult pone-
re drīam inter peccatum veniale, sine
quo nullus viuit, & peccatum mortale,
q ex electione, & desiderio fit. Ex quo se
quitur, q oē peccatū factū ex electione
voluntarie, & a proposito, est mortale.

139 *Pluet super peccatores laqueos, ignis, sul-
phur, & spiritus procellarum pars cali-
cis eorum.*

De pœn. d. 3. qui vult.

COnsequenter hic ponit supplicia
malorum, Vbi primò notandum,
q per laqueos intelligunt peccata, quia
E peccatis diabolus capit animas, sicut la-
queis auceps capit aues: vnde Prou. 29. Laqu
Peccantē virum inuoluet laquei. s. & Pau Peccat
lus d. Resipiscant a laqueis diaboli, quib. Pro.2
captiui tenentur: peccata aūt generaliter 2.Tim
sunt tria, ad quæ alia reducuntur. s. auari Ignis.
tiæ, & cupiditatis, luxuriæ, & voluptatis, Auari
superbiæ, & vanitatis. Peccatum auaritiæ tia.
per ignē figuratur, quia sicut ignis lignis
non satiatur, sed magis accenditur, sic &
auaritia non satiatur pecunia, sed magis
irritatur, vnde Prou. 30. Ignis nunq̃ dicit Pro
sufficit. Et Eccles. 5. Auarus non replebi Eccl.
F tur pecunia. Sulphur verò res fætida, & Sulph
ignita significat peccatū luxuriæ, in cu- Luxu
ius signum super luxuriosos & fætidos Gen
hoīes pluit Deus ignem cum sulphure. Greg
Gen. 19. q declarans Greg. d. Sulphur mo.
fomentum est ignis, quod tñ sic ignem
nutrit, vt fætorem grauissimum exhalet,
quid itaq; in sulphure nisi peccatū car-
nis accipimus, quæ dum peruersis cogi-
tationibus, quasi quibusdam fætoribus
mentem replet, æterna ei incendia præ-
parat, & dum fætoris sui nebulam in mē
te reproba dilatat contra eam flammis
G subsequentibus, quasi fomenta submini
strat? Nam q per sulphur fętor carnis ac-
cipitur, ipsa sacri eloquij historia testa-
tur, quæ contra Sodomam ignem, & sul-
phur pluisse dñm narrat. Qui cum car-
nis eius scelera punire decreuisset, in ipsa
qualitate vltionis notauit maculā crimi
nis, &c. vnde de luxurioso dr̃. Aspergatur
in tabernaculo eius sulphur. Quid autē
per *spiritū procellæ* nisi superbia designa-
tur? Nam propriè est subita vis vento-
rum cum pluuia, & dr̃ procella a percu-
tio percutis, quia percutiat. Quid autē
H est superbia, nisi quidam ventus cum im
petu alios percutiens, & despiciens, vnde
de superbis impijs dr̃. Procella ruens in
capite impiorum, *pluet ergo dominus su-
per peccatores,* & hoc in præsenti, *laqueos.*
s. peccata, quibus illaqueamur. Quod
quidem pluere dr̃, quia malos in pecca-
tis permittit cadere, quia subtrahit ab
eis auxiliū gratiæ suæ, & in omne pecca-
tum permittit cadere, quia in tria prædi
cta peccata, ad quæ omnia alia reducun-
tur. s. auaritiæ, & hæc est ignis: luxuriæ, &
hæc est sulphur: superbiæ, & hæc est spi-

ritus

Pœna æterna. ritus procellę. Et quia omne peccatū est pœna, ideo d. ꝙ hæc est pars calicis eorū in præsenti: sed in futuro aliā partē habebunt. Calicis. s. æternā pęnam ignis sulphuris, & procellæ, quæ pęna æterna vere ijs nominib. significatur: dr̄. n. laqueus, quia quos semel capit, amplius non relaxat: dr̄ ignis est ibi crucians: dr̄ *sulphur*, ꝑ fętorē: dr̄ *spiritus procellarū*, ꝑ varietatē pęnarū. Sic igit̄ istius calicis s. pænę malorū, vna pars est in ꝑsenti uita, alia pars in futura. Et hic est calix damnationis æternæ, de quo dr̄. *Apoc. 16* Babylon ciuitas illa magna uenit in memoriā Dei, date illi calicem iræ eius. Babylon, quæ interpretatur confusio: significat confusam multitudinem damnatorum.

140 *Q̄m̄ iustus dominus, & iustitias dillexit: æquitatem vidit vultus eius.*

16. q. 1. reuertimini. HIc ostendit, quare Deus sic bonis dat præmia, & malis pœnas, d. *Quoniam iustus dn̄s, & iustitiā dilexit*, per iustitias inlellige bonos: quia plures iustitias habent. *Iustitia.* Dei aūt unica sola est iustitia, quasi dicat, *Dn̄s iustus est*, ideo *dilexit iustitias*. s. bonos eos præmiando. Etiam quia iustus est, *ideo æquitatē uidit vultus eius*, malos puniendo, quia ut dr̄, psal. 33. Vultus aūt domini super facientes mala, ut perdat de terra momoriam eorum.

PSAL. XI.

141 *Saluum me fac, domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates à filijs hominum.* *22. q. 3. aliqui.*

ISte Psal. talem habet titulum. *In finem psal. Dauid pro octaua*, & idem titulus, psal 6. Et hic pro octaua eodem modo exponitur sicut ibi, s. pro Die iudicij. Sed in hoc iustus tituli intētio differt ab illo, quia ibi Dauid loquitur in illo psal. 6. in persona peccatoris timentis octauam, s. Diem iudicij, ne puniatur: ideo ibi diuinā postulabat misericordiam. Hic autem loquitur in persona uiri perfecti optantis octauam iudicij, & orantis ut ueniat: quia hic petit

A prophetā iniquitatem mundi destrui, ut ad ueritatē futurę promissionis perueniat. Et est sensus tituli iste. *In finem Psal. Dauid*. i. psal. iste factus à Dauid dirigens nos in finem, s. Christum: est factus *pro octaua*. i. pro Dei iudicij, quē iustus desiderat, vt iniquitas mundi destruatur, & ueniat ueritas promissionis beatitudinis æternæ. Intentio huius est reuocare homines à falsitatibus sæculi ad eloquia Dei, in quibus nostra salus consistit. Item sciendū, qđ iste Psal. fundat̄ supra quandā historiā, quæ habetur. 1. B Reg. 23. Nam cum Dauid fugeret à facie Saulis persequentis eum: accidit ꝙ Philistæi pugnarent cōtra vnam ciuitatem regis Saulis, quæ dicebatur Ceila. Quod audiēs Dauid pietate motus descendit cū socijs eius ad liberādū ciuitatē illam, & pugnauit cōtra Philistæos & obtinuit victoriā. Et ibidē in ciuitate illa cæpit habitare cū suis. Viri Ceilę ingrati cōtra Dauid, statim tractauerunt tradere Dauid, & uiros eius in manibus Saulis: & nunciauerunt Sauli quòd Dauid habitaret cū eis. Quo audito, Saul man- C dauit totū exercitū suū parari, ut ciuitatē illā circundaret: & sic caperet Dauid. Dauid aūt hæc audiens, cōsuluit dominū per Abiathar sacerdotē: qui rn̄dit, ꝙ uiri Ceilæ volebant eum tradere in manus regis: propter ꝙ Dauid tunc fugit de ciuitate illa: & sic saluatus fuit de manibus Saul. Et in ista tali proditione orans fecit istū Psal. Sic ergo duo faciā: quia primò cōcordabo literā psal. cum historia: secūdò exponam psal. quo ad intellectū significatum. Et sic psal. iste diuiditur in partes tres. Quia primò Dauid ponit suam D deuotam orationem. secundò explicat Ceilorum falsam proditionē. *Vana locuti sunt*, tertiò ponit Dei benignam exauditionē ibi. *Propter miseriam inopum*, &c. Dic ut Nic. de Ly. *Saluum me fac domine*, &c. Nunc accedo ad uerum intellectum psal. Diuiditur autem psal. iste in tres partes. Quia primo à malis mundi liberari postulat humiliter. secundo aduentum Christi liberantis prædicat utiliter ibi *Propter miseriam inopum*: tertio in fine cūctos iustè iudicari explicat ueraciter. ibi: *Tu domine seruabis nos*

Circa primum duo facit, Quia primò ponit malorum mundi periculum. Secundò contra illud diuinũ postulat suffragium. ibi. *Disperdat dominus.* Mala autem mundi in duobus consistunt. s. in carentia bonitatis, & iustitiæ, & in abundantia falsitatis, & malitiæ, & sic primò explicat primum, secundò ſm ibi. *Vana locuti sunt.* Quantum ergo ad primum explicat malum mundi statum, ostēdit, ꝙ in mundo est carentia sanctitatis, & omnis uirtutis. d. *Saluũ me fac, dñe quoniam defecit sanctus.* Vbi nota, ꝙ sanctus in scriptura quandoque accipitur pro Christo, q̄nque verò pro quolibet homine iusto: Dicitur. n. Christus sanctus, q̄a oēs sanctificans. Hæc dicit sanctus, & uerus, quia hēt clauem Dauid, &c. Et hunc esse sanctum ēt dæmones cognouerunt, unde exclamauit dæmon Christo. d. Quid nobis, & tibi Iesu Nazarene, uenisti ante tempus torquere nos? Dicitur ēt quilibet iustus sanctus. Et quia talis quilibet quãdiu est in præsenti vita, semper proficere potest. Ideo dr̄. Qui sãctus est, santificetur adhuc. Et de vtroq; in simul dicitur. Sancti estote q̃m ego sanctus sũ Et de vtroq; hic intelligitur. Et primò de sancto, qui est Christus, qui licet in seipso deficere non possit, tamen nobis deficit, dum fidem eius nõ habemus q̄a deficit illis qui in ipsum nõ credunt: immo multi cõtra ipsũ malignant̄: quibus non sufficit, ꝙ in ipsis deficiat sanctus, sed conatur fidem eius facere in alijs deficere. d. Psal. Quanta malignatus est inimicus in sancto. Sic ergo quandocunque Christi fidem deseris uerbis, uel factis, tibi nõ in se deficit Christus, sicut sol nõ in se deficiēs, tamē deficit cæco, unde quilibet peccator de Christo, qui est uita animæ, dicere potest illud, Defecit in dolore uita mea. In dolore. s. peccati. Si aũt accipiatur sanctus pro homine iusto, ēt defecit sanctus, quia respectu malorũ hominum pauci iusti reperiunt̄. Quoniam vt dr̄. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum. Et hoc est, ꝙ deplorabat propheta. d Perijt sanctus de terra, & rectus non est in hominibus, omnes in sanguine insidiantur, Vir fratrem suum

Sanctus.
Apoc. 3.
Matth. 8.
Apoc. 3.
Leuit. 16
Christus
Deficere
Psal. 73
Psal. 30
Iustus.
Psal. 13
Mich. 7

E uenatur ad mortem. Malum manuum suarum dicunt bonum: Principes postulat, &c. Ex quibus uerbis ostendit sanctũ in omni statu, & gradu defecisse. Et primò quo ad regulares, & monachos. d. Perijt sanctus de terra. Terra. n. propter stabilitatē significat religionē, quæ stabilior, & securior est mundo. Et ubi hodię est sanctitas, uel regularis obseruantia? Secundò defecit quo ad clericos seculares, qui notantur per homines, quia præ cæteris ratione debēt uti, quibus commissa est cura dominici gregis, de quibus dicit, Rectus non est in hominibus, F quia omnes declinauerunt ad auaritiam à propheta vsque ad sacerdotē. Tertiò quo ad laicos, qui maximè deficiunt. s. sanguinē pauperum deuorando, quo ad tyrannos de quibus. d. Omnes in sanguine insidiantur, innocentē sanguinē persequendo, quo ad populares, qui stimulo inuidiæ se inuicē persequuntur, & lacerant de quibus dicit. Vir fratrem suum venatur ad mortem, artes, & mercantias falsificando, quo ad artifices, & mercatores, de quibus dicit. Malũ manuũ suarũ G dñt bonũ, iudicia vendēdo, quo ad officiales, & iudices, de quibus dicit. Principes postulat, ut puta dicēdo. Quid mihi vultis dare, & ego eũ uobis tradam? quia hodie plures sententias dat pecunia, q̄ faciat iustitia. Merito ergo dicit psalm. *Saluũ me fac dñe q̃m defecit sanctus,* quia in nullo statu amplius reperit̄ sanctitas, Quod benè pręuiderat Esa. d. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? Iustitia habitauit in ea, nunc aũt homicidæ, principes tui infideles, socij furũ, oēs diligũt munera, sequunt̄ re H tributiones, pupillo non iudicant, causa uiduę non ingredit̄ ad eos, &c. Propter ꝙ de hominibus mundi sequitur Ps. d. *Diminutæ sunt veritates à filijs hominũ.* Et nota, ꝙ dicit *veritates* in plurali, q̄a multiplex est veritas, quæ hodie diminuta; imò annihilata uidetur. s. ueritas doctrinæ, quæ spectat ad doctores. Magister, scimus, q̄a uerax es, &c. Veritas iustitiæ, quæ spectat ad iudices. In iudicio nõ acquiesces sententiæ plurimorum, ut à uerò deuies. Veritas uitæ, q̄ stat in operatione mandatorum. Non diligamus verbo,

Esa. 59
Terra religio demum
14
Esa.
Vanitas quid est
Proximus.

verbo,neq; lingua,sed opere,& veritate. Quę tamen oēs veritates hodie defecisse videntur. Sic.n.prædictum fuit. Veritas corruit in plateis. Quid ergo mirum,si iustus homo tot mala mundi cernēs desiderat vltimum iudicium? d. *Saluum me fac, domine, quoniam defecit sanctus*,&c. *Esa. 59.*

142 *Vana locuti sunt vnusquisq; ad proximum suum, labia dolosa in corde, & corde locuti sunt.*

HIc consequenter ostendit,in mundo esse abundantiam falsitatis, & malitiæ. Vbi sciendum ꝙ q̄uis malum sit carere sanctitate, tñ peius est abundare prauitate: sicut quamuis bonū sit declinare à malo, tñ melius est facere bonū. *Vanitas quid est.* Dicit igitur. *Vana locuti sunt*, &c. Vbi sciendum, ꝙ vanitas siue vanus dr̃ a venus. Et idem est vanus ꝙ falsus,vacuus, inanis & irritus, eo ꝙ venerei hoïes intēti veneri sunt tales. Et sic vana dicuntur falsa,lubrica,& inutilia. Isti ergo *vana locuti sunt*,ad alios decipiendum,vel ad venerea peragenda. Et nota ꝙ dicit. *Locuti sunt in corde,& corde.* In hoc notatur cor duplex,& deceptorium,quia minus malū esset, si quis vana loqueretur corde simplici,vt puta credēs bene loqui, ideo notans duplicitatem dicit. *Labia dolosa in corde, & corde.* Et quibus? s. *ad proximum suum*. *Proximus.* Et notat glo. Quod proximus dr̃ tribus modis. s. Conditione primæ natiuitatis, secundum quē modum omnis homo proximus alteri dicitur. Et sic dicitur Exo. 20. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimoniū. Certum est enim,ꝙ ibi accipitur proximus pro omni homine. Carnis coniunctione. Et sic dicitur. Prouerbiorum 14. Proximo suo etiam pauper odiosus erit. Beneficij collatione, sicut de vulnerato dicitur Luc. 10. Quis tibi vr̃ illi fuisse proximus,qui incidit in latrones? Respondit ille. Qui fecit misericordiam cum illo. Ad denotandum ergo quantum malum hodie regnat in mundo, quia non tenetur fides erga aliquem proximum, dicit, ꝙ *vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum*. Et verè hodie magis solito docet experientia.

E *Disperdat dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam.* 143 *1. q. 1. sunt plurimi.*

COnsequenter hic contra prædicta mala diuinū postulat suffragiū. Vbi aduerte, ꝙ non orat cōtra hoïes,sed cōtra vitia,& dolos, ideo dicit, *Disperdat dñs.* Dñt.n. philosophi, & experiētia docet, ꝙ oïs virtus fortior est vnita q̄ dispersa, patet de virtute aquæ insimul collectæ: patet de virtute grauitatis insimul collectæ in vnū corpus ad descendēdum,& dispersæ,quia citius collecta descendit. F Rogans ergo ne tales mali nocere possint. d. *Disperdat dñs labia dolosa.* & non dicit, disperdat dñs dolosus. Sic etenim & Psal. 58. orabat de talibus. d. Disperge illos in virtute tua & depone eos,protector meus,dñe. Hic.n. contra duo vitia maximè orat: quæ.s. hominib. magis nocent. s. contra dolositatem, & contra superbiā. Contra dolositatē dicit, *Disperdat dominus vniuersa labia dolosa.* Dolosus.n. dr̃ a dolo,& est dolosus idem, ꝙ fraudulentus,malitiosus occultus,blādus sermonibus,callidus mente. Et nota *Dolosus Insidios. Fraudulentus.* G ꝙ differunt dolosus,insidiosus,& fraudulentus. Nā vt dicit Catholi. ꝙ dolositas est in mente,insidiæ in loco,vel telo, sed fraus circa fidem promissam. quæ tñ omnia insimul hic notans Psal. d. *Disperdat dñs vniuersa labia dolosa.* *Labia.* & per labia accipit oē illud, in quo dolus pōt esse. Sic .n. orabat Psal. d. Muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur aduersus iustum, &c. Consequenter orat contra vitium superbiæ. d. *Et linguam magniloquam.* *Psal. 30.* Lingua magniloqua est magna & grādia loquēs,sicut sunt superbi hypocritæ, & sa- H pientes philosophi mundi,qui alios ornatu, vel fastu verborū conantur decipere. Sic.n. magniloquos pro superbis accipit scriptura. Sopho. 3. d. Auferā de medio tui magniloquos supbiæ tuæ. Hoc ēt cō sequēter exponit Ps. q̄ sint magniloq. d.

Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus: labia nostra à nobis sunt, quis noster dominus est? 144 *11. q. 3. illud.*

QVia superbi & potestatem linguæ, & alia a se, & non à Deo se arbitrantur habere. d. *Linguam nostram magnifica-* *Lingua*

gnificabimus, labia nostra à nobis sunt. s. E & non à Deo. Vnde iactant se de potestate labiorum, quasi à Deo non sit, vnde dicunt. *Quis noster dominus est?* q d. Quis est, cui subdamur. q. d. nullus.

145 *Propter miseriam inopum, & gemitū pauperum, nunc exurgam, dicit dominus.*

12. q. 2. gloria episcopi. OStensis hic malis, quæ in isto mūdo abūdant, & inuocato Dei adiutorio, consequenter aduentum Christi nos à prædictis liberans ostendit. Et nota ꝙ duplex ponit adiutorium. s. primū Christi incarnationem, ſm verò scripturarum consolationem. ibi. *Eloquia domini.* Quantum ergo ad primum. d. *Propter miseriam inopum*, &c. Differentia. n. est inter inopes & pauperes secundum Catholi. Qm̄ ops opis idē est ꝙ diues, & opulentus, vnde componitur cum in, quod est sine, & dr̄ inops. i. sine diuitijs, & facultatibus terrenis. Vnde inops dr̄ proprie, qui nihil hēt, qui nec sibi sufficere pōt, nec alijs elargiri. Pauper autē dr̄, qui licet alijs elargiri non possit, tn̄ sibi sufficit, & sic per inopes intelligere gentiles, qui nec legem, nec prophetas G habuerunt, quibus ad cultum vnius veri Dei ducerentur, & sic nec alios ducere poterant. Pauperes aūt erant Iudæi, qui licet haberent legem, & prophetas, quibus ad vnius veri Dei cultum ducerentur, tn̄ hoc alijs elargiri non sufficiebant, quia ſm legem alias gentes abominabantur, nec conuersabantur alijs nationibus. Et hoc ꝙ dicit gl. Inopes rectè gentiles dr̄, qui nec legem, nec prophetas habuerūt. Pauperes verò Iudæi sunt, qui quamuis legem, & prophetas haberent, illas tn̄ spiritualiter non intelligētes mysteria alijs cōicare non valebant. Volens ergo ostendere Deus, ꝙ filij sui incarnatio remedium præstaret Iudæis & gentilibus, ambos commemorans dicit. *Propter miseriam inopum*, &c. Vt. n. alias dictum est, dormire dr̄ Deus, qn̄ suis non subuenit, sed eos affligi permittit. Et sic per oppositum exurgere dr̄, qn̄ suis succurit, & eos defendit. Et qa maximè subuenit mūdo per mysterium incarnationis, nunc ipsum prænuncians dicit. *Propter miseriam inopum*, &c. Nūc,

(Inops. Pauper. Gentiles. Iudæi. Dormire Dei. Exurgere.)

idest, in tpe pordinato à Deo. De quo tpe dicit Apostolus. Ecce nunc tempus 2. Cor. acceptabile: ecce nunc dies salutis, &c. Vnde quid faciet sic exurgens, & qualiter auxilium nobis præstabit subdit. d.

Ponam in salutari: fiducialiter agā in eo. 146

SAlutare enim idem est, ꝙ salutator, & sic significat Christum omnium saluatorē, iuxta illud. Nūc dimittis seruum tuum, &c. Quia viderūt oculi mei salutare tuum. Et de hoc salutari. d. *Ponam in salutari.* i. in Christo. Sed quid F ponet in ipso? s. suum adiutorium nobis dandum & nostram redemptionem. Et quod istud salutare sit nobis sufficiens adiutorium subdit. d. *Et fiducialiter agā in eo. Fiducialiter.* i. potenter, quia nihil Christo resistere poterit. Per hoc volēs distinguere Christū ab alijs prophetis, & scribis ante missis, quia istud salutare non docebit populum, sicut fecerunt alij prophetæ, qui docebant legem, sed legem mutare, vel terminare non poterant. Sed Deus in Christo fiducialiter agit, quia Christus docuit tanquam potestatem habens. s. addere legi, terminās legem, & legem nouam condens pro voluntate sua tanquam dn̄s legis. Et hoc est, ꝙ dicit. *Fiducialiter agam in eo*, ꝙ. s. non feci in alijs, qui tantam docendi, & agendi potestatem non habuerunt. Sic ergo Deus *Fiducialiter*. i. potenter egit in Christo, quia Christus docebat tanquam potestatem habens, quia legem perficere & commutare poterat, quod nemo alius potuit. Vt dicit. Canon. 251. Si ergo primam sedem.

(Omnium Saluatore. Luc.)

H *Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terra purgatum septuplum.* 14[7]

HIc consequenter ponit secundum adiutorium à Deo nobis datum. s. scripturarum consolationem, vnde sacra scriptura quam salutare Christus debet prædicare ad nostram consolationem subdit, *Eloquia domini*, &c. Vbi nota ꝙ quamuis Christus multoties prædicauerit, & multis in locis, tn̄ principalis eius prædicatio, & eloquium fuit sermo ille, quem

quẽm fecit in monte, dando euangelicā legē. Matth. 5. Videns Iesus turbas, &c. Et de illis eloquijs domini & sermone nunc ad literam. d. *Eloquia domini,* &c. Vbi aduertendũ, ꝙ eloquia dñi præfata nobis dant adiutorium contra oīa mala prædicta. Nam vt dictum est duplex malum in præsenti vita abundat s. carentia boni, & malorum abundantia. Sic per oppositum in eloquijs diuinis est carentia oīs mali, & omnis boni abundātia. Ibi.n. est carentia oīs mali.s.culpæ, ꝙ.s.est triplex.s. voluptatis, luxuriæ, superbiæ, & auaritiæ. Vnde istorum oīum carentia ostēdit, & primo mali luxuriæ.d. *Eloquia domini eloquia casta,* quia.s.contra luxuriam, castitatem prædicant, & munditiā. Beati mundo corde, &c. Vnde de munditia eloquiorū dr̃. Neptalim ceruus emissus, dans eloquia pulchritudinis. Neptalim.n. qui interpretatur conuertens eos, significat Christum. Secundo excludunt malum superbiæ, quia *sunt argentum igne examinatum.* Argentum.n. quod est inter metalla sonorum, significat sonorositatem prædicationis. Ignis verò inflammans significat charitatem dilectionis, dicente dño. Ignem veni mittere in terram. Eloquia ergo dñi sunt argentum igne examinatum, quia charitatē, & dilectionem ad proximum prædicāt, qua superbia excluditur, propter ꝙ in suo sermone præfato Christus dicebat. Diligite inimicos vestros, &c. vnde & Psal. Ignitū eloquium tuum vehementer. Et de Ioseph dr̃, Eloquium domini inflammauit eum, &c. Tertiò excludunt peccatū auaritiæ, quia *sunt argētum purgatum terræ.* Hic.n. genitus terræ ponitur pro ablatiuo, more græcorum, vnde est sensus, purgatum terræ. i. separatum a terra, nihil terrenitatis habens vel docens. Sic.n. in præfato sermone eloquium Christi purgatum erat a terra, & a terrenis qñ dicebat. Nolite thesaurizare vobis in terra, &c. quia solum diuina docet amare.d. illud Iob, Ad Deum ponam eloquium meum. Sic ergo eloquia domini sunt casta per castitatis continentiam contra luxuriam, sunt igne examinata per charitatis amicitiā contra inuidiam, sunt igne examinata per charitatis amicitiā, cōtra

Euangeli. *Eloquium.* *Peccatū luxuriæ.* *Matt.5.* *Gene.49* *Superbia* *Luc.12.* *Matt.5* *Ps.118.* *Deut.32* *Auaritia.* *Matt.6.* *Iob.5.*

A superbiam, *sunt probata terræ* per paupertatem voluntariam contra auaritiā. Vnde patet ꝙ continent oīs mali carentiam. Et ideo vt per eloquium domini timeamus aliquod dictorum vitiorum incurrere orando Deo dicamus illud: Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo. Secundo principaliter in eloquijs domini est abundantia omnis boni, quod notatur, cum dicitur, Quod est *probatum septuplum,* Dicitur.n. dictum eloquium Christi probatum septuplum, quia septem donis Spiritussancti ornatum
B in quibus omnis virtus continetur, quæ dona sunt septem. s. timor domini, pietas, scientia, fortitudo, consilium, intellectus, & sapientia, quæ omnia Christus in illo sermone ꝓdicauit, & sic eloquium suum septuplum probauit. i. septem illis virtutibus ornauit, vt ostendit Aug. primo lib. de serm. domini in mōte. d. Videtur mihi septiformis gratia Spiritussancti: de qua Esaias loquitur, his gradibus congruere, sed interest in ordine illa ponendi, quia Esaias incipit illa dona ab excellentiori, & terminat in timorē.
C Christus verò incepit a timore, & terminat ad sapientiam, vnde sequitur, illa dona concordans cum gradibus in isto sermone contentis, dicit. Timor domini cōgruit humilibus de quibus, hic dicitur. Beati pauperes spiritu. Pietas congruit mitibus, qui enim piè quærit, honorat sanctam scripturam, & non reprehendit, quod non intelligit, & propterea non resistit, quod est mitem esse, de quibus hic dicitur. Beati mites. Scientia congruit lugentibus, qui iam cognouerunt in scripturis, quibus malis victi teneantur, quę
D tanquam bona, & vtilia ignorantes appetierunt, & propterea lugent, de quibus hic dr̃. Beati qui lugent. Fortitudo congruit esurientibus, & sitientibus, qui laborant esuriētes, & sitientes æterna gaudia, & desiderant se a terrenis auertere, de quibus hic dr̃. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Consilium congruit misericordibus: hoc.n. vnum remedium est de tātis malis euadēdis, vt dimittamus, sicut & nobis dimitti volumus, de quib. hic dr̃. Beati misericordes. Intellectus congruit mundis corde tanꝗ purgato oculo,

Ps.11

oculo, quo cerni possit, ꝙ corporis ocu- A lus non vidit, nec auris audiuit, de quib. hic dr̃, Beati mundo corde. Sapientia cõgruit pacificis, in quibus iã ordinata sunt oĩa, nullusq; motus aduersus rationem rebellis est: de quibus hic dicitur. Beati pacifici. Ex quibus omnib. apparet, qualiter eloquia domini. s. quæ in mõte protulit, septẽ donis spiritussancti sunt probata, & ornata. Ideo de illo eloquio dr̃, ꝙ est *probatum septuplum*. Alia verò litera habet, *probatum centuplum*: q̃ credo vitio scriptorum corruptam. Et tunc ly *centuplum*, staret pro præmio iuxta illud, B

Mat. 19 Centuplum accipietis, &c. & esset sensus, eloquium domini est probatum centuplum. i. donat centuplum: per quod æternum præmium intelligitur.

148 *Tu domine, seruabis nos, & custodies nos à generatione hac in æternum.*

2. q. 7. testes.

HIc vltimò concludit cunctos iustè iudicari. Et primò ostendit p̃miatiõẽ bonorum. Secundò punitionẽ malorum, ibi. *In circuitu impij ambulant.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ dñs C aliter seruat, aliter custodit. Seruat enim protegẽdo ne in peccatis labamur: sic. n. pro suis orabat Christus. d. Rogo, vt serues eos a malo, s. culpæ non pœnæ: quia illos mittebat sicut oues in medio luporum. Custodit aũt quos ad eternam gloriam ducit. Custodit dñs animas sanctorum suorum. Loquẽs ergo Deo de præmiatione iustorum. d. *Tu domine seruabis nos*, s. deducendo nos ad gloriam, ideo d. *A generatione in generationem.*

Seruare. Custodire. *Ioan. 17* *Psal. 96.*

149 *In circuitu impij ambulant; secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* D

24. q. 3. Hæreticus. Circulus Tpalia.

COnsequenter hic cõcludit punitionem malorum: Vbi nota, ꝙ per circuitum bona temporalia præsentis vitæ significantur: quia per circuitum septem dierum vertuntur. Et quia omnia temporalia sunt labore plena: ideo ambulare in circuitu significat temporalium laborẽ, quem habent mali pro suo præmio. Vñ istum passum exponens Greg. d. *In circuitu impij ambulant*, quia dum interiora non appetunt, in exteriorum labore fatigantur. *Secundum altitudinem tuam multiplicasti*, &c. Per filios hominũ intellige Iudæos natos ex hominibus ratione vtentibus, vt supra Ps. 4. Quos Deus multiplicauit sicut stellas cœli ẽm promissionem, factam Abrahæ. Quos Deus multiplicauit non solũ numero, sed multis beneficijs: quamuis rebelles Deo essent, & ingrati: *quia in circuitu ambulabãt*. i. solũ temporalia quærebant, & ideo, si quis quærat, quare tantum eos Deus multiplicauit. Respondet Psal. d. Quod hoc nõ fecit Deus ẽm ipsorum merita: sed secũdum suam altitudinem, & magnificentiam, sicut altum alta facere decet.

Greg. 2. mor. c. 4. *Filij hominum*

PSAL. XII.

VSquequo, domine, obliuisceris me in finem? vsquequo auertis faciem tuã à me? 150

TItvlvs istius Psalmi est. *In finem Psal. Dauid.* Qui titulus patet ex p̃dictis. De materia verò historiali, per quẽ factus est Psal. iste, dicunt doctores, ꝙ iste Psalm. factus est de quatuor regnis, quib. tribulati, & afflicti fuerunt Iudæi post mortẽ ipsius Dauid. Quæ ipse præuidens in spiritu, pro ipsorũ liberatione Deum exorabat. Primum fuit regnum Babyloniorum, quod destruxit ciuitatẽ Hierusalem & templum, & captiuauit populum sub Nabuchodonosor rege, vt habetur 4. Reg. 25. Secundum fuit regnum Assyriorum, quod captiuauit regnum Israel tempore Oseæ Prophetæ: vt habetur 4. Reg. 18. Tertium fuit regnum Grecorum, per quod fuit positum idolum abominationis in templo, & populus occisus, & compulsus ad idololatriã sub Antiocho rege: vt patet in lib. 1. Machabæorum 1. 2. & 6. cap. Quartum fuit regnum Romanorum, per quod fuit iterum templum destructum, & ciuitas, & populus occisus, captiuatus & venundatus per Titum, & Vespasianum Imperatores. Et contra istas captiuitates Iudæo-

Iudæorum hic orat Psal. Et eius oratio sic fuit exaudita. Quod à prima captiuitate fuerunt liberati per Cyrum, qui remisit captiuitatem, dans eis licentiã ædificãdi templũ: ut patet. 1. Esdr. 1. A secunda fuerũt liberati per Dariũ regem: sub quo consumptum est templum ẽm: vt habetur. 1. Esdræ 6. A tertia fuerunt liberati per Machabæos: vt patet in libris Machabæorum. A quarta non debent liberati nisi in fine mundi per Christum, qui tunc in fine restituet regnum Israel: pp quod ipsum interrogabant apostoli dicentes Domine, si in tempore hoc restitues regnũ Israel? Et de istis captiuitatibus, & liberationibus dr̃. Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non cõuertam, qđ sic exponitur, qđ licet scelera tria per quæ incurrerũt tres primas captiuitates fuerint eis remissa, vt liberarentur, quartũ tñ scelus, quod fuit Christi occisio, pp quod sunt in præsenti captiuitate, non remittetur eis, s. ꝙ ab ista captiuitate liberentur vsq; ad finem mũdi. Et ẽm istas quatuor captiuitates Dauid Deo facit quatuor quęstiones. Et primò de vltima captiuitate, quæ durabit vsque in finem dicit. *Vsquequo obliuisceris me dñe?* & respondet, *in finẽ.* quia, scilicet illa captiuitas vsque in finem durabit. Secundò quærit de captiuitate Babylonica. d. *Vsquequo auertis faciem tuã a me?* Auersa enim uidebatur facies Dei à populo suo, quando permisit Babylonios destruere templum, & ciuitatem, & captiuare populũ Tertiò quęrit de captiuitate Assyriorum. d. *Quandiu ponã consilia in anima mea, & dolorem in corde meo per diem?* idest, per singulos dies, vides populum tuum sic affligi per Assyrios. Quartò quærit de captiuitate Græcorum. d. *Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me?* &c. s. Antiochus, qui fuit per superbiam ita elatus, vt videretur sibi ꝙ haberet pelagum ad iter agendum, & terram ad nauigandum. Hic enim populum Israel multum afflixit, & suppeditauit, quod præuidens Dauid. d. *Vsque quo exaltabitur inimicus meus super me?* Consequenter factis quæstionibus auxilium Dei inuocat d. *Respice in me, & audi me, domine Deus.* Illum enim respicit

Marginalia (left): Captiuitatis Iudæorũ vsq; ad finẽ mũdi propter mortẽ Christi. — Act. 1. — Amos 2. — 2. Mach. 5. — Respice. — Exaudi.

A Deus, quem exaudit, & liberat, & ab illo auertit faciem suam, quem permittit cadere. Respice in me, & miserere mei. da imperiũ puero tuo. s. populo tuo. Auertisti faciem tuam a me, & factus sum cõturbatus. Et in quo velit exaudiri, subdit. *Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte,* s. mortalis culpæ & ꝑ consequens ghennæ, s. fractus impatientia, & desperatione sub tot aduersitatib. & tribulationibus. Et hoc est qđ subdit, *Nequãdo dicat inimicus meus, præualui aduersus eum.* Gloriatur. n. diabolus, qñ aduersus aliquem præualet, ipsum superan

B do per culpam, vt ipsum trahat ad gehénam. *Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero.* Omnia. n. illa regna ad hoc tribulabant Iudæos, vt ipsos mouerent de terra sua. *Ego autem in misericordia tua speraui.* q. d. nõ in iustitia mea. Cõsequéter præuidẽs, ꝙ ab ultima captiuitate solũ per Christũ in fine debet liberari. d. *Exultauit cor meum in salutari tuo,* s. in Christũ. *Cantabo domino, qui bona tribuit mihi.* i. finaliter mihi tribuet bona gratię & glorię. *Vsquequo, domine,* &c. Totus iste

C Ps. agit de desiderio sanctorũ patrũ, quo desiderabant filiũ Dei nostram humanitatẽ assumere, ut à peccatis, & diabolo liberaret, vñ Psal. loquens in persona sanctorũ patrũ duo facit. Quia primò ipsorum exprimit desiderium, secundò ad hoc adimplendum Dei petit adiutoriũ. ibi. *Respice in me,* Circa primũ tria facit. Quia primò Christi quærit incarnationẽ, secundò suam ostendit afflictionem. ibi. *Quandiu ponam cõsilia,* &c. tertiò hostis ponit elationẽ, ibi, *Vsquequo exaltabitur.* Quantũ ergo ad primũ Christi q̃rẽs,

D & desiderans aduentum. d. *Vsquequo, domine, obliuisceris me in finem?* Vbi notandum, quod dupliciter hic nominat Christum, scilicet, quia dicit Christum finẽ, & faciem Dei. Vocatur enim Christus finis, non quidem consumptionis: sed consummationis, & perfectionis: quia in ipso est completa omnis virtus, & perfectio, in quantum enim Deus est, omnia perficit: sed inquantum homo, oĩ perfectione fuit perfectus, & sic erat principiũ à quo oĩa, & finis in quem oĩa. Ego sum Alpha, & Omega, principium & finis, Alpha

Marginalia (right): Psal. 85. — Psal. 29. — Christus Finis. — Apoc. 1. Rom. 9.

Facies. Christi. Alpha enim est prima Græcorum litera:& Omega,vltima.Sic enim & Apostolus finem dicit Christum . Finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti. Secundò Christus dr̃ facies Dei: quia sicut per faciẽ cognoscitur homo,sic per Christũ Dei cognitio est nobis manifestata: de ipso.d Pater,manifestaui nomen tuũ hominibus,&c.vñ de hac facie dr̃. Misericordia,& veritas præcedent faciẽ tuã. Vocatur ẽt Christus facies:quia sicut in facie solum omnis sensus continetur & in nulla alia parte corporis : quia facies per oculos videt,per aures audit, per nares odorat,per linguam gustat, & per tactum sentit:sic & Christus solus oẽs sensus spirituales.i.dona gratiarũ habuit,de quo dicit Greg. Redẽptor noster in carne veniens operationes septiformis spiritus simul in se iunctas, & manẽtes habuit,de quo dr̃,Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: & requiescet super eum spiritus dñi,spiritus sapientiæ,& intellectus, spiritus cõsilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis,& replebit eum spiritus timoris dñi, de quo & Zach. ait. Super lapidem vnũ septem oculi sunt. Nullus verò hominũ operationes spiritussancti omnes simul habuit nisi mediator Dei, & hominum:alius namq; prophetiã,alius virtutes, alius scientiã, alius genera linguarũ, alius interpretationem sermonum iuxta distributionem spiritussancti accepit: ad habenda verò cuncta eiusdem spiritus munera,nemo pertingit. At verò cõditor noster,infirma nostra recipiẽs, per diuinitatis suæ potentiã se similiter hr̃e oẽs spiritussancti virtutes docuit,&c. Et sic non immerito per faciẽ quæ oẽs sensus corporis continet figurat: vñ merito de ipso dr̃. Facies tua plena gratiarum. Hanc faciem.s. Christum pro gratia impetranda postulabãt sacerdotes. d. Propter Dauid seruum tuũ non auertas faciẽ Christi tui. Et vis videre,quantum gratiosa sit ista facies,quæ Christus dr̃,ẽt antequã nasceretur dicũt Hebræi, ꝙ cũ sacerdotes transferrent arcam dñi &c. vide in illo versiculo. Propter Dauid seruum tuum non auer. fa. &c. Istam faciẽ. s. Christi incarnationẽ desiderabant antiqui. d. Ostende nobis dñe faciem tuã & salui erimus, & Iob conquerendo dicebat. Cur faciem tuam abscõdis &c. De Christi ergo incarnatione ostẽdẽs Ps. sanctorũ desideriũ per modũ querelæ Deo dicit. *Vsquequo* dñe,&c. Et est sensus. Vsquequo dñe tardabis me ducere in finẽ s. in Christũ incarnandũ. Et idẽ sub alijs verbis repetit. d. *Vsquequo auertis faciẽ tuã à me?* i. non mihi ostẽdis Christũ incarnatum? De ista Chr̃i facie nota, ꝙ ab ista facie manat radius oĩs sapientiæ. Facies eius,sicut sol lucet in virtute sua. Manat fluuius oĩs grr̃æ. Facies tua plena gratiarum. Manat salus oĩs conualescentiæ. Ps. Ostẽde faciẽ tuã.&salui erimus. Gen. 32. Vidi dñm facie ad faciẽ, & salua,&c. Manat fructus oĩs fęlicitatis & lętitię. Ostende mihi faciẽ tuã. Rñdit. Ego ostendam tibi omne bonũ. Et tñ istis non obstantibus, hæc facies fuit in passione deturpata per conspuitionem. Faciem meã conspuere non verentur. Expuerunt in faciẽ eius. Velata per irrisionẽ. Cęperũt cõspuere in eũ,& velare faciẽ eius. Percussa p̃ flagellationẽ, Alapas dederũt in faciẽ eius. Et oĩa ista ad patiẽtiã ducunt.

[Margin notes: Ioan. 17 — Psal. 88. — Greg. 29 mo. c. 30 — Esa. 11. — Zach. 3. — Hest. 16 — Ps. 111. — Psal. 7 — Iob 13 — Incarnatio. — Fa. Chri. — Apoc. — Hest. — Gen. — Exo. — Tob. — Ma. — Ma. — Ma. — E — F — G]

Quandiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?

COnsequẽter hic ex dilatione incarnationis Christi suã ostendit anxietatẽ & dolorẽ. Vbi nota ꝙ consiliũ qñq; accipit̃ pro bona operatione, per q̃ aliquis alteri cõsuluit benè operari. Sicut n. efficacius quis docet̃ exemplis q̃ verbis,sic & consimiliter efficacius est consilium sanctis operibus datum & exẽplis q̃ solis verbis. Et hinc est, ꝙ quilibet benefaciẽs suis operibus consulit proximo benefacere. Et ex hoc bona operatio, q̃ p̃ manus significat̃, consiliũ in scriptura dr̃, vnde Prouerb. 31. de forti muliere dr̃. Operata est cõsilium manuum suarum. Et ideo quia præ oĩbus alijs Christus suis operibus bonis & exẽplis nobis benefacere consuluit, ipse cõsilium nostrũ dr̃. Sic. n. de Christo dixit Gamaliel sub noĩe consilij. Si ex hominibus est hoc cõsilium. s. Christus: dissoluetur: si verò ex Deo est, non poteritis illud dissoluere. Item notandum ꝙ istud cõsilium, quod est

[Margin notes: H — Chri. — Act.]

est Christus qñq; habetur solum in mente per desiderium, qñque verò etiam extra per præsentiam corporalem. Sancti ergo patres, qui Christum futurum esse sciebant, & ipsum præsentialiter videre desiderabant, ipsum habebant intus in mente, sed non in exteriori præsentia. Et quia desideriũ ex dilatione rei desideratæ affligit mentẽ: ideo ex tali ardẽti desi-
Pro. 12. derio affligebãtur: quia Spes, quæ differtur affligit aĩam. Sic ergo Psal. ostendens sanctorum desiderium de Christo incarnando, in persona ipsorum loquitur. d. *Quandiu ponam consilia in anima mea.* q.d. Quãdiu habebo Christũ incarnandũ solum in mente per desideriũ, & nõ præsentiam corporalẽ, affligat. Et sic *ponam dolorem in corde meo per diem.* i. per singulos dies. Et istum intellectum habet magister in gl. d. Magna anxietas est concupiscere, & desiderare bonũ, & diutius expectare, quia tunc crescit desideriũ in dolore: quia spes. quæ differt, affligit aĩam. Et attẽde, ꝙ Christũ vocat cõsilia in plurali pp pluralitatẽ sanctorum operum & exemplorum, quibus nobis consulit.

152 *Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice, & exaudi me domine Deus meus.*
7. q. cũ percussio.

Mat. 13 *Inimicus idololatria.* *Diabol⁹* *Exaltare.* *Ioan. 12*

Consequenter hic ex dilatione incarnationis hostis ponit elationẽ. Vnde nota ꝙ inimici nomine diabolus intelligitur. Inimicus, qui super seminauit zizania, est diabolus. Iste ante Christi incarnationẽ in mundo exaltabatur, quia quasi vbique per idololatriã colebatur: vnde & mundi princeps appellabatur: qui tñ per aduentum Christi depositus fuit, & subiugatus, Christo dicente Dolens ergo propheta diabolũ supra hoĩes exaltari, ac dñari, anxiè a Deo quærit *Vsquequo exaltabitur inimicus meus sup*
Esa. 14. *me?* Et loquitur in persona humani generis. q.d. Tam diu exaltabitur, quandiu differs incarnationem. Vnde magister in gl. Hoc ideo dicit: quia ante Christi aduentũ diabolus captiuos tenebat hoĩes, quia ante Christi aduentũ nullus plenè ei resistere poterat, vnde ipse elatus dicebat. Super astra cœli exaltabo solium meum,

A quia etiam quandoque iustos superabat. *Respice, & exaudi me domine Deus meus.* Hæc est secunda pars principalis, in qua postq̃ suum expressit desiderium, nunc Dei postulat adiutorium, secundò incarnationis explicat beneficiũ ibi. *Illumina oculos meos.* Quantum ad primum dicit. *Respice in me*, &c. Quid.n. hoc loco est *Respicere Dei.* respicere Dei super hoĩem, nisi filium in carne ad hoĩes mittere? Sic.n. respicere *Psal. 33* pro incarnatione Psal. accipiebat. d. De *incarnatio Dei.* cœlo respexit dñs: & vidit oẽs filios hominum, vbi gl. De cœlo respexit dñs, in
B aduentu filij sui. Et vidit misericorditer non peccata à quibus auertit faciem, sed oẽs filios hoĩum. s. omnes qui in nouam vitam volunt renasci pertinentes ad filium hominis. Et nota ꝙ iste respectus incarnationis est respectus sapientiæ cognoscentis omnia: quia omnia nuda sunt. & aperta oculis Christi incarnati, vnde Iob, Omnia, quæ sub cœlo sunt, respicit. *Iob. 29.* Respectus iustitiæ punientis crimina, *Heb. 4.* Respexit dñs super castra Aegyptiorũ, *Exo. 14.* & interfecit exercitum eorum. Respe- *Esa. 67.* ctus clementiæ conferentis commoda.
C Ad quem respiciam, nisi ad humilem, & trementem sermones meos? Isto respectu miserationis respexit Virginem Mariam: quæ. d. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc, &c. Et isto respectu per incarnationem se nunc respici Psal postulat, dicens. *Respice in me, & miserere mei.*

Illumina oculos meos, ne unquàm obdormiam in morte: ne quando dicat inimicus meus, prævalui aduersus eum. *Luc. 1.* 153 *16. q. 2. visis.*

D Ostendit hic incarnationis beneficium: quia s. per illam beatificamur, Vbi notandum ꝙ beatitudo est duplex, s. viæ & patriæ, & spei. & rei. Et sic conformantur adinuicem: quia præmijs patriæ correspondent merita viæ. Præmia autem consistunt in tribus s. in clara diuinitatis cognitione. Hæc est vita æterna, &c. In certa æternitatis duratione. Ibunt iusti in vitam æternam. In sancta voluntatis dilectione. Conformiter & merita viæ consistunt in cognitione credendorum, quam charitas perfi-
Beatitudo duplex, scilicet viæ & patriæ. *Ioan. 17.* *Mat. 25*

cit,

cit, quæ omnia facit verbi incarnatio. Et E ista pars diuiditur in tres. Quia primò postulatur cognitio credendorum. Secundò stabilitas agendorum: ibi. *Qui tribulãt me.* Tertiò exultatio interiorum. *Exultabit cor meum.* Quantũ ergo ad primum petit illuminari ꝑ fidẽ d. *Illumina oculos meos. s. interiores* vt. s. perfectè credã quæ sunt fidei: Christus n. est illa vera lux, quæ illuminat oẽm hominem venientẽ in hunc mundum. Qui de seipso. d. Ego sum lux mundi &c. Sic n. Christus oriẽs ex alto venit illuminare ijs, qui in tenebris, & vmbra mortis sedent. Nõne quasi F totus mundus in tenebris positus erat, qui idola pro vero Deo colebat? Sed oculos hominum tunc illuminauit, qñ ad dissipãdum cultum idolorum, filium misit in carnem. Quod nunc postulat Ps. d. *Illumina oculos meos.* Et ad quid? *Ne vnq̃ obdormiam morte. s.* peccati: quia quilibet lumine fidei carẽs, spiritualiter mortuus iacet. Et ideo diabolus maximè conatur lumen fidei tollere: vt, illo amoto hominem ad libitum per errores ducere possit, & præualere. Et hoc timens Ps. d. *Nequando dicat inimicus meus præualui aduersus eũ.* Dicit ergo *illumina oculos, &c. s.* cordis, ne infidelitatis peccato claudanẽ. Oculi. n. vt dicit gl. obdormiũt in morte: qñ lumine fidei sepulto, clauduntur.

Illuminare. Christi incarnatio. Ioan. 1. Ioan. 8. Luc. 1.

154 *Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero: ego autem in misericordia tua speraui.*

Perseuerantia.

HIc consequentèr quærit stabilitatem perseuerãtiæ. s. ne cadat a virtute. Inter omnes virtutes, quas odit diabolus, est perseuerantia in bono: quia sine perseuerantia nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Et ideo ipsam, quantũ potest conatur dissipare: & de ipsius dissipatione gaudet. Et hoc est, quod dicit, *Qui tribulant me. s.* diaboli, & angeli eius, *exultabunt si motus fuero. s.* a bono proposito. Sed quis istum motum magis superat quam Christi incarnatio, qui diabolum sic ligauit, vt a bono proposito nos inuitos mouere non possit? Et ideo subdit. d. *Ego aũt in misericordia tua speraui.* Qualiter antẽ Christus incarnatus nobis dat stabilitatem: ne à proposito bono moueamur ostendit magister. Quia diabolus victus a sanctis hominibus, amplius alium de eodem vitio superare nõ potest: Ideo Christus incarnatus ab ipso de tribus principalioribus peccatis voluit tentari: vt de ipsis alium amplius tentare non posset: sic debilitans hostem fortificat suos, & hoc est, quòd dicit Psalm. *Ego autem in misericordia tua speraui.* Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua, domine, adiuuabit me. Alia litera habet. *Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero, & in idem redit, quia qui stabilitatẽ fidei perdit, moritur spiritualiter. Sed prima litera communior est.

Magister li. dist. *Psal.* *Psal.*

155 *Exultabit cor meum in salutari tuo cantabo domino, qui bona tribuit mihi: & psallam nomini domini altissimi.*

Es. 9. 1 c. 1

HIc consequenter quærit exultationem internorum, qua. s. plaudẽre desiderat de Christi incarnatione. Christus. n. quia saluator noster est, ideo G salutare dicitur. Viderunt oculi mei salutare tuum. Et in isto salutari, q; est Christus, oĩs nostra lætitia est ponenda. Exemplo gloriosæ virginis, quæ ait. Exultet spiritus meus in Deo. Sic & nunc cõformiter Psal. in hoc salutari exultat. d. *Exultabit cor meum in salutari tuo.* Sicut. n. non potest homo duobus dominis seruire, sic nemo potest in sæculo exultari, & in Christo salutari, quia amicus huius mundi, inimicus Dei reputabitur. Multum. n. inter se hæ exultationes, & gaudia differunt, suntq; contraria, nec possunt simul H esse. Sæculi namque lætitia est impunita nequitia, vagari in spectaculis, ebriositate ingurgitari, turpitudine fætere, & nihil mali pati. Sed in salutari, exultatio est carnem domare, nequitiam impunitam non relinquere, tota mente in Deũ consurgere, mala pati & mala non reddere. Primi lætantur cũ male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Secundi autem in domino, de quibus dicitur. Exultate iusti in domino, rectos decet collaudatio: Et quia talis exultatio etiã per signa exteriora demonstratur: ideo subdit, *Cantabo*

4. Reg. Sal. 85. Luc. Luc. 1 Ioan. Psal.

tabo dño, *qui bona tribuit mihi*, s. bona grę in pręsẽti,& glorię in futuro. *Et psallã nomini dñi altissimi*, Et est sensus. Cantabo,& psallã nomini tuo altissime, i. cũ gaudio gratias agã corde,& opere. Si ergo iste tm̃ desiderat Christum venturum, sic famulatur: quid faciẽdum nobis est, iam Christo incarnato, & suscepto? vtiq; eidem famulandum est, ẽm illud. seruite domino in timore & exultate ei cum tremore. Et istam exultationem facit charitas, quia vt dicitur. Charitas cõgaudet veritati, scilicet quæ Christus est.

Psal. 2.

PSAL. XIII.

156 **D**ixit insipiens in corde suo, non est Deus.

Stius Psal. titulus est. *In finem Psal. Dauid.* Et patet expositio ex supradictis. Iste Psal. historialiter exponitur de Nabuchodonosor rege Babylonis: qui blasphemauit Deũ Israel verbo, & facto, qñ, s. iussit incendi tẽplum Dei per Nabuzardam: qđ non fecisset, si Deũ verum reputasset. Et sic in isto Ps. ẽt quo ad literam Dauid prophetice de futuro loquitur tanquam de præterito. Et ẽm hoc iste Ps. dr̃, &c. Dic ut Nic. de Ly. Dixit insipiens, &c. Iste Ps. vult redarguere Iudæorum insipientiã, qm̃ ut in præcedenti Ps. patuit, antiqui patres Iudæorũ cũ magno desiderio & deuotione expectabãt Christum in lege eis promissum & ipsum videre: propter quod, & Christus dicebat. Multi reges, & prophetæ uoluerunt uidere q̃ vos videtis, &c. Sed qñ Christus venit, Iudæi ipsum spreuerunt, & Deũ esse negauerũt, sibi dicẽtes illud, Nõ de bono &c sed q̃a cũ hõ sis, teipsum Deum facis. Ideo propheta hic increpat insipientiã Iudæorum, & duritiam, quia Christo præsenti, quem ante optauerant, non crediderunt: primò ipsum negauerunt. Et sic tota intentio Psal. est confutare Iudæos Christi contemptores. Et ad istum intellectum Psalm. iste diuiditur in partes tres; quia ponitur primò debita Iudæorum increpatio, secundò adhibitã Iudæorum condemnatio. ibi. *Nonne scient omnes*, tertiò finalis Iudæorũ reuersio, siue conuersio. ibi. *Quis dabit ex Sion.* Quãtum ad primum notandum, ꝙ de multis malis hic Iudæi increpantur. s. quia erga Christũ multipliciter mali fuerunt. Et ponitur primo ipsorum execrabilis stultitia. s. quia *Dixit insipiens*, &c. secundò ipsorum abominabilis idolatria. *Quia corrupti sunt*, &c. tertiò ipsorũ ingrata resistentia. *Quia dominus de cœlo prospexit*, quartò ipsorum adulãs & fętida fallacia, *Quia sepulchrũ patens*, &c. quintò ipsorũ crudelis & persequens sæuitia. *Quia quorũ os maledictione*, sextò prædictis concluditur eorum condigna miseria. *Quia contritio, & infelicitas*. Quantum ergo ad primum ponitur ipsius populi Iudæorum execrabilis stultitia, vnde de illo proposito præmittit. d. *Dixit insipiens in corde suo. non est Deus.* Non quòd Iudęi negarent Deum esse: cum scriptum sit. Notus in Iudæa Deus, Et ẽt ipsi Christo dicebãt. Nos ex fornicatione nati non sumus: vnũ patrẽ habemus Deũ: sed q̃a negabãt Christũ, quẽ hoĩem videbant, esse Deũ. *Et sic dixit insipiens.* s. Iudæorũ populus, *in corde suo, non est Deus*. idest, hic homo non est Deus. Sed hic dubiũ est, vtrum Iudæi cognouerunt Christum esse verum Deũ. Et vĩ ꝙ sic, teste Christo de eis parabolicè. d. Quod agricolæ videntes filium patris familias dixerunt. Hic est hæres, venite occidamus eum, &c. Quod exponens Hiero. ait, per hoc manifestè dñs probat Iudæorũ principes non per ignorantiam, sed per inuidiam Dei filium crucifixisse. Intellexerunt enim illum esse, cui pater per prophetam. d. Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Hæreditas quippe filio sancta ecclesia data est: quam nõn moriens pater reliquit, sed ipse sua morte moraliter acquisiuit. Ad oppositũ est Petrus Apostolus. d. Iesum, quẽ vos interemistis, &c. nunc scio, fratres, quòd per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri, &c. Itẽ Apostolus ait. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Respondet glo. super prædicto verbo. Si enim cognouissent, &c d. Iudęorum quidã cognouerunt Christum, alij

Margin notes (left): 15. q. 1. c. 1. — 4. Reg. 25. — Luc. 10. — Ioan. 8.
Margin notes (right): Psal. 75. — Ioan 8. — Quæst. — Mat. 21. — Psal. 2. — Act. 3. — 1. Cor. 2. — Respons.

alij verò non cognouerunt. De ignorantibus dicit Petrus, Scio fratres quod per ignorantiam fecistis. Isti enim non cognouerunt illum esse qui in lege promissum fuerant. Maiores uerò, ut scribæ & Pharisæi, & principes Sacerdotum cognouerunt ipsum esse, qui in lege promissus fuerat. Sed ipsum esse Deum, uel Dei filium nescierunt: ideo de vtrisque sic accipi potest. Si cognouissent minores illum esse messiam, in lege promissum, uel maiores illum esse Deum, uel Dei filium, nunquam dominum gloriæ crucifixissent: non enim hoc facerent si Deum esse scirent. Si enim dæmones Deum factum esse hominem non intellexerunt: quanto magis homines? Non igitur illum scierunt, aliter dæmones, & aliter principes. Sciebant enim esse illum, qui promissus erat in lege non tamen mysterium eius, quòd filius Dei erat ab æterno sciebant, nec sacramentum incarnationis passionis & redēptionis. Quod ergo in Euangelio clamant

Obiect. dæmones. Quid nobis, & tibi, fili Dei summi? magis ex suspicione, quam ex cognitione dixisse credendi sunt. Et, si dicas si ignoranter ipsum occiderunt: ergo mortaliter non peccauerunt.

Respon. Respondeo, quod istorum ignorantia non fuit inuincibilis, sed voluntaria: à principio enim scierunt ipsum esse verum Dei filium, vt patet per prophetiā quā

Matt. 2. allegauerunt Herodi. Et tu, Bethleē terra Iuda, nequaquā minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Sequitur. Et egressus eius à diebus æternitatis, sed hoc Herodi dicere noluerunt, ne ab ipsius persecutione cessaret, timentes se per eum reprehendendos. Cognouerunt ergo eum esse verum Dei filium à principio: sed postea, quando cæpit prædicare, & eorum uitia corrigere, ipsi contra ipsum inuidia concitati fuerunt, & ira. Et sic ipsorum cognitio per inuidiam fuit obnubilata, vt amplius non aduerterent ipsum esse Deum. Et per istum modum de illo populo saltem quo ad maiores hic dicit Psal. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.*

E *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt* 157
in studijs suis: non est, qui faciat bonum non est vsque ad vnum.

Hic consequenter reprehenditur ipsorum abominabilis idolatria. Vbi notandū, ꝙ sicut corruptio luxuriæ vastat, & perdit corpora, sic & idololatria corrumpit animas. Vnde & ipsa idololatria quædam spiritualis fornicatio dr̄. Re- 158
liquerunt Deum & fornicati sunt post Deos populorū terræ. Vnde dicit canon, ꝙ fornicatio est duplex. s. carnis, & idololatriæ.

F Quia ergo Iudæi pronierant ad idololatriā ut patuit de Salomone, qui amore mulierū alienigenarū captus, templa idolis fabricauit: & sic de multis alijs: ut patet per totum librum Reg. ideo de hoc increpans Ps. d. *corrupti sunt.* s. per fornicationē idololatrię. *Et abominabiles facti sunt in studijs suis.* Per studia hic intellige ipsorum affectiones: quibus plus mundum q̄ Deū amabant, & ideo faciliter recedebāt à Deo: & sic relicto Deo, abominabiles erant alijs nationibus. Vnde de Iudæis ad literā dr̄. Ipsi intraue-

G rūt ad Belphegor, & abominabiles facti sūt sicut ea, quæ dilexerunt. O Deus, quot sunt hodie, qui sub Christianitatis nomine idola colētes, abominabiles sunt effecti tā Deo q̄ hominibus. Quilibet. n. illud colit, ꝙ plus diligit. & adorat: ut pu ta. Superbus colit idolū mundanæ potestatis, Auarus idolū pecuniæ. Lubricus effigiē mulieris, & sic de alijs. Et de tali- 159
bus dicit Apostolus. Cōfitenť uerbis se nosse Deū, factis aūt negāt: cū sint abominati, & incredibiles & ad omne opus bonū reprobi, & hoc est, ꝙ de talibus se-

H quit. *Nō est qui faciat bonū: nō est vsq; ad vnū.* Hoc aūt, ꝙ hic dr̄ in isto uersu. *Nō est vsq; ad vnū* nō hr̄ in hebręo nec in trāslatione Hieron. iuxta hebraicā ueritatē: sed benè hr̄ in uersiculo alio sequēti: fuit ergo hic appositū, nescio à quo, tñ sic exponit. *Non est qui faciat bonū*, s. meritoriū: quāuis aliqua bona de genere ēt idololatriæ faciēt: sed q a sine fide bonū meritorum nullus facere potest: quia fides maximè tēdit in Christum, qui unicus patris dr̄, Ideo sine isto uno. i. sine Christi fide nullus bonum facere potest.

Non

Non eſt ergo, qui faciat bonum: non eſt vſque ad unum, ideſt vſq; ad fidē vnius. Vel aliter. Quia omnes gentes erant idolatræ, excepto populo Iudæorū, in quo ſemper aliqui fideles, & boni fuerunt. Ideo de omnibus gentibus dicit. *Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum,* ſcilicet populum vnum Iudæorum.

158 *Dominus de cęlo proſpexit ſuper filios hominum vt videat, ſi eſt inteligens, aut requirens Deum.*

HIc tertiò conſequenter improbatur ipſorum ingrata reſiſtentia. Vbi nota, ꝙ per cœlum intelligitur humana natura à verbo aſſumpta, per quā oculo ſuo miſericordiæ reſpexit ſuper filios hominum, ſ. Iudæos, qui homines, ideſt, ratione vtentes patres habuerūt. Et de iſto cœlo dr̃. Dominus in cœlo *Pſ.103.* parauit ſedem ſuam, ideſt, in humanitate Chriſti in qua inhabitat oīs plenitudo diuinitatis corporaliter. Et ad quid reſpexit ſuper filios hominū? Certè *vt videat ſi eſt intelligēs, aut requirens Deum,* ideſt, ut videri faciat, ſi quis intelligit cor de Deum eſſe in homine, aut requirat Deum, ſcilicet ſequendo eius mandata. Ad hoc enim venit filius Dei, vt crederetur verus Deus, & verus homo, vt per talem fidem ſaluaremur. Et tamen audi Iudæorum ingratam reſiſtentiam, quia ſequitur.

159 *Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt, qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.*

DEclinauerunt. ſ. a mādatis eius illa contemnēdo, quia non in Deum, ſed in terrenis rebus corda ſua declina- *Pſal.16.* bant. Oculos ſuos ſtatuerunt declinare *Iſa.56.* in terram. Vnde de ipſorum declinatio- *Declina* ne dr̃. Omnes in viam ſuam declinauerunt, vnuſquiſque ad auaritiam ſuam à ſummo vſq; ad nouiſſimum. Et quia ſine obſeruatione mandatorum Dei cætera ſunt inutilia, *Ideo quia omnes declinauerunt,* ſ. a diuinis mandatis, ideo omnes inutiles facti ſunt, &c. vt prius. Et ſi dicas. Nonne in populo Iudæorum aliqui erant non declinantes in mādatis Chriſti? Dico quòd ſic, ſed quia tam pauci

A erant reſpectu malorum, ideo non ponuntur in numerum.

Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſè agebant, venenum aſpidum ſub labijs eorum. 160

HIc quartò conſequenter increpatur ipſorum fœtida, & adulās fallacia. Hic primò notandum ꝙ iſti tres verſus ſequentes, vſque ibi. *Nonne ſciet,* non habentur in hebræo: ideo non videntur facti a Dauid, ſed ab alio addit, in cuius ſignum, infra vbi eſt Pſal. repetitur. ſ. B Pſ. 52. Dixit inſipiens, iſti tres uerſus non habentur. Et, ſi dicas cōtra, quia iſti tres verſus recitantur ab Apoſtolo contra Iudæos, ubi dicit. Non eſt iuſtus quiſquā, *Roma.3* non eſt intelligens Deū, Omnes declinauerunt, &c. Sepulchrū patens, &c. vſque ibi. Non eſt timor Dei ante oculos eorū. Dr̃, ꝙ Apoſtolus iſtos tres uerſiculos cō fecit contra Iudæos: ex ſn̄ia multorum aliorum Pſal. Ipſos ergo inſerendo huic Pſal. ſicut textus communis habet, exponam. Notandum ergo vt ſuperius dictum eſt Pſal. 5. quòd ſicut ſepulchrum C patens fœtores emittit, quibus alios inficit, ſic & guttur Iudæorum verba fœtida & falſa contra Chriſtum emittebat, vt alios contra Chriſtum animarent & inficerent, vt puta cum Chriſto dicebāt, Samaritanus es tu & dæmonium habes. *Matt.9.* Hic eſt publicanorum & peccatorum amicus. Et ſic contra Chriſtum linguis *Perſecutio Iudæi Xps.* doloſè agebant. Vel aliter, Notandum, quòd Iudæi dupliciter Chriſtum perſequebantur, ſcilicet apertè, & occultè. *Ioan.8.* Apertè, ſcilicet per manifeſtas iniurias, vt quando apertè tulerunt lapides vt D iacerent in eum: & quantum ad hoc comparantur ſepulchro patenti, quia patenter fœtorem ſuarum malarum voluntatum emittebant, & quantum ad hoc de ipſis dicitur, pharetra eius quaſi ſepulchrum patens. Occultè etiam ipſum perſequebantur: vt puta. Quando collegerunt Pontifices, & Phariſæi *Hiere.5* concilium dicētes, quid facimus, &c. Et *Ioan.11* quantum ad hoc ſubditur, *quod linguis ſuis doloſè agebant,* quia ſcilicet unum verbis prætendebānt, & oppoſitum gerebant in corde. Et de tali quolibet dicit. *Pſal.51*

Tota die iniuſtitiam cogitauit lingua tua, ſicut nouacula acuta feciſti dolum. Ideo ſubdit. *Venenum aſpidum ſub labijs* E
Aſpis. *eorum*. Aſpis.n.aure s claudit, ne vocẽ audiat incantantis: cuius venenũ eſt mortiferũ. Sic & iſti aure cordis pcepta Chriſti audire nolebant: & ſub labijs, i. occultè venenũ mortiferum contra Chriſtũ, i. intentionẽ mortiferam habebant. Quod ideo dr̃, quia iſti erga Chriſtũ q̃nq; mel gerebant in ore, ſed venenum in corde: vt q̃n ei dixerunt. Magiſter ſcimus, quia verax es, &c. Vnde de Iudæis ad literam
Mat.22 dicitur, Fel Draconum vinum eorũ, ve- F
Deuter. 33. nenum aſpidum, & inſanabile.

161 *Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt: veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem.*

HIc quintò conſequẽter increpatur eorũ crudelis ſæuitia. Erãt.n. crudeles contra Chriſtum duobus modis, ſ. verbis iniurioſis, & factis ipſum perſequendo, & quantum ad verba iniurioſa. d. *Quorũ os maledictione & amaritudine plenum eſt*, Glo.i. opprobrijs, & blaſphemijs: vt puta q̃n exiſtenti in cruce dice- G bant, Alios ſaluos fecit, &c. Et ſi filius Dei es deſcende de cruce, &c. Quantum verò ad facta, quibus eũ perſequebãtur: ſubdit. *Veloces pedes eorum*, &c. Per pedes intellige affectiones, & vota eorum, quæ oia erant velociſſima, i. prompta ad effuſionem Chriſti ſanguinis, & eius fideliũ.
Velocitas triplex. Ideo veloces, i. aſſueti. Et nota triplicem velocitatem malam, qua iſti cõtra Chriſtum veloces fuerunt, ſ. Eſt velocitas tur-
Eccleſ.7 bationis & iracũdiæ. Ne ſis velox ad ira-
Pro.29. ſcendum: ira .n. in ſinu ſtulti requieſcit. Velocitas locutionis indebitæ, Vidiſti H hominem velocem ad loquendum: ſtultitia magis ſperãda eſt, quam correctio. Velocitas perſecutionis & ſæuitiæ, de qua hic dicitur. *Quod veloces ſunt pedes eorum ad effundendum ſanguinem.*

162 *Contritio & infœlicitas in vijs eorum: & viam pacis non cognouerunt: non eſt timor Dei ante oculos eorum.*
3.q.2.ac cuſat o- res.

HIc ſextò cõſequenter ex prædictis concluditur eorum condigna mi-
Cõtritio. ſeria. Vbi primò notandum, q̃ contritio vel conteri aliquando idem eſt quod pęnitere: & ſic dicitur. Qui ſanat contritos corde. Et ſic nõ accipitur hic. Quãdo que verò idem eſt, quod confringi ſiue comminui: & ſic dicebat Chriſtus, qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur, ſuper quem verò ceciderit conteret eum. Quod exponit Augu. in lib. de verbis domini de contritione pœnæ. Et ſic accipitur hic contritio: quia taliter ipſi Iudæi in præſenti vita erant conterendi, vt amplius reædificari nõ poſſent pp eorum ſuperbiam contra Chriſtum, de quibus dr̃. Eleuati ſunt ad modicum & non ſubſiſtent: & ſicut ſummitates ſpicarum conterentur. Per infelicitatem verò, quæ directè opponitur ſanctorum fęlicitati, æternam damnationẽ accipe. Infelices ſupra modum aĩæ ſuæ. Dicens ergo. *Contritio & infœlicitas in vijs eorum*. vult dicere, q̃ vijs eorum, i. operibus correſpondet contritio pœnæ temporalis, & infœlicitas æternæ damnationis, vnde cõtriti fuerunt tẽporaliter & diſſipati per Titum, & Veſpaſianum: ſed infœlices erunt per vltimum iudicium. Et cauſam tantæ pœnæ ſubdit. *Quia viam pacis non cognouerunt*, i. quia ipſum Chriſtum noluerunt cognoſcere, qui eſt via, veritas, & uita. Deinde ſubdit cauſam, quare nõ cognouerunt uiam pacis. *Quia non eſt timor Dei ante oculos eorum*. Sine timore domini nullus poteſt iuſtificari. Et ſine iuſtitia nullus uiam pacis cognoſcere poteſt. Quia non eſt pax impijs.

Nonne cognoſcent omnes qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam, ſicut eſcam panis? 163

HIc eſt ſecunda pars principalis: in qua ponitur iuſta Iudæorum condemnatio. Et duo facit, quia primò ponitur eorum punitio, ſecundò punitionis ratio. ibi, *Dominũ non inuocauerunt*. Quantum ad primum ſciendum, quòd ſicut culpa oculum mentis excæcat, ſic pœna ſequens ipſum aperit, ut dicit Gregor. Ideo illi qui noluerunt cognoſcere Deum viuendo uitioſè, ipſum cognoſcent in pœnis iuſtum, & ultorem. Et hoc eſt quod dicit. *Nonne cognoſcent omnes qui operantur iniquitatem?* quaſi dicat,

Pſ.1
Prel Sub
Mat.
11. prae
Iob 2
Sap.
Gre mor
Ioan.
Eccle
Eſa.
24.q. quia
Culpa Pœna Ocul Greg. mo.

cat, cognoſcent tunc Deum punitorem qui modo nolunt eum cognoſcere, miſericordem. Et ſtatim peccatum omniũ prædictorum refert ad maiores principes & prælatos.d. *Qui deuorant plebem meam, ſicut eſcam panis*. Maiores enim, & prælati deuorant plebem duobus modis, ſcilicet ſubditos malis exemplis corrumpendo, & ipſorum bona auferendo. Quantum ad primum dicit, *Nonne cognoſcent omnes, qui operãtur iniquitatẽ?* quaſi dicat, imo cognoſcent, quia prælati, & maiores tot mortibus ſunt digni, quot ad ſubditos perditionis exempla tranſmittunt. Quantum ad ſecundum dicit. *Qui deuorant plebem, &c.* Deuorãt enim plebem dominicam, qui ſumptus à ſubditis quærunt. Sed debitum ſubditis curæ officium non impendunt: quod oſtẽdit Greg. ſuper illo verbo Iob 31. Si comedi fructus eius fructus abſque pecunia.d. Fructus terræ abſque pecunia comedere eſt ex eccleſia ſumptus accipere: ſed eidem eccleſiæ prædicationis officium non præbere. Vnde terræ fructus abſque pecunia comedit, qui eccleſiaſtica commoda ad uſum corporis percipit, ſed exhortationis officium ſubditis non impendit. Et ſequitur. Quid ad hæc nos paſtores dicimus, qui aduẽtum diſtricti iudicis recurrentes, officium quidẽ præconis ſuſcipimus, ſed alimenta eccleſiaſtica muti manducamus: exigimus, quod noſtro debetur corpori: ſed non impendimus, ꝙ ſubditorũ debet̃ cordi, &c. Illi ergo deuorãt plebẽ, qui bona plebis accipiũt, ſed pretiũ bonorũ nõ ſoluunt. Et nõ cogitãt tales ſuperiores illud ꝙ ſcribitur. Decimas, quas deuorauit, euomet: quia.ſ. pro illis puniet̃ æternaliter.

Prelatus
Subditus
11.q.3. *præcipue*
Greg. 22 mor. c. 23
Iob 20.

164 *Dominum non inuocauerunt: illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor.*

Hic redditur ratio talis punitionis, duplex enim eſt cauſa damnationis Iudæorum. Prima amor mundanorum: Secunda deſpectio ſupernorum, ibi. *Quoniam dominus in generatione iuſta eſt.* Quantum ad primum, quòd Iudęi plus temporalia amabant quã æterna: & ideo plus timebãt terrenis priuari, quam cæleſtibus: ſed quia de terrenorum perditione non debemus timere, ſed de cœleſtiũ, ideo *trepidauerunt timore vbi non erat timor*, ſ. habendus. Et hoc eſt ꝙ ait gloſſ. *Dominum nõ inuocauerũt*: non enim Deum verè inuocat, qui diſplicentia Deo amat. Iſti autem terrena ſupra æterna amabant: ideo trepidauerunt timore vbi non erat timor. Timuerunt.n. perdere terrenum regnum, ubi non erat timendum, Et non timuerunt perdere cœlum, vbi timendum erat.

Tempo-ralia.

A

B

165 *Quoniam dominus in generatione iuſta eſt: conſilium inopis confudiſtis, quoniam dominus ſpes eius eſt.*

Ponitur hic ipſorũ deſpectio ſupernorum. Iſti enim deſpexerunt Chriſtum pauperem, & eius legem, ponentes magis ſpem in temporalibus quam in Chriſto, & eius doctrina. Et hoc eſt, quòd dicit. *Quoniam dominus in generatione iuſta eſt.* ſupple, ſed non in vobis, quia iuſti non eſtis, quia deſpexiſtis iuſtum Chriſtum. Ideo illi populo dicit, quod ſequitur. *Conſilium inopis confudiſtis*, ideſt, Chriſti conſilium recipere noluiſtis, qui ad vos liberãdos uenerat. Et ſecundum gloſſam hoc cum admiratione debet legi. *Quoniam dominus ſpes eius eſt.* Conſilium enim Chriſti pauperis erat, ſpem in Deo non in temporalibus ponere. Et hoc conſilium iſti confuderunt, ſpem in temporalibus magis quam in Deo ponentes. Vnde de illo Iudæorum populo dicitur. Ecce homo, qui nõ poſuit Deum adiutorem ſuum: ſed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum, & præualuit in uanitate ſua.

C

Pſal. 51

D

166 *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael: cũ auerterit dominus captiuitatem plebis ſuæ, exultabit Iacob, & lætabitur Iſrael.*

Haec eſt tertia pars principalis, in qua ponitur Iudęorum finalis ad Deum conuerſio. In fine enim mundi Chriſtus ſua uirtute cõuertet populum Iudaicum ad ueram ſuam fidem. Quod nullus alius propheta vel ex Iudæis natus facere poteſt: quẽ tamen & eius conſilium

Iudęorũ Conuerſio.

filium ipsi modo despiciunt, & hoc est E quod dicit. *Quis dabit ex Sion salutare Israel*, idest, quis alius ex Sion, idest, ex Iudæis procedens. *Dabit salutare Israel*, id est, saluabit finaliter, Iudæos subaudi, nisi ille pauper Christus, cuius cõsiliũ cõfudistis? Quia *cum conuerterit capituitatẽ* Israel: quia, s. modo Israelitæ sub potestate diaboli captiui tenẽtur ꝑ infidelitatem: sed cũ in fine conuerterit eos ad fidem, tunc *exultabit Iacob, & lætabitur Israel*. Exultabit Iacob supplantator: q̃a, sicut illi fuerũt à diabolo supplantati: sic per fidẽ ipsum supplantabũt. *Lætabitur* F *Israel*, quia Deum facie tenus postea videbunt. Sic. n. adimplebitur, quod dr̃. Læ-
Ps. 149. tetur Israel in eo, qui fecit eum.

PSAL. XIV.

167 DOmine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo.

STIVS Psal. titulus est *Psalmus Dauid*. Patet ex positio ex pręmissis superius multis. Iste psal. nõ est historialis, sed totaliter morũ instructorius. Vbi notãdũ, ꝙ, vt habetur Deut. 12. & pluribus alijs locis, promisit dñs filijs Israel, ꝙ, si obseruarent præcepta dñi, & facerent quod rectum, & iustũ est, & à malo declinarent, ꝙ ipsi in pace habitarẽt terram promissionis: & nullus per circuitũ eis noceret. Si aũt facerent oppositũ ꝙ eos expelleret de terra, & inimici ipsorũ ipsos superarent. Verum, quia maius est habitare in templo, & in sorte dñi, quam H sit habitare generaliter in terra: quia tẽplo maior reuerentia debetur, quam reliquæ terræ, quæ templi habitatio maximè ad sacerdotes, & clerũ pertinet. Ideo in hoc vult Psal. ostendere quas conditiones clerici & sacerdotes debent habere, si dignè in tabernaculo ecclesiæ habitare volunt, & seruire Deo, per hoc uolens ostendere, quòd isti maioris perfectionis esse debent, quam cæteri homines, sicut maioris sunt dignitatis. Et secundum hoc Psal. iste diuiditur in tres partes. Quia primò Dauid circa prædicta mouet quęstionem, secundò ponit quæstionis solutionem, ibi. *Qui ingreditur sine macula*, tertiò ex prædictis ponit intentam conclusionẽ ibi, *Qui facit hæc*. Dic vt Nicol. de Ly. *Dñe quis habitabit*, &c. Notandũ quod duplex est ecclesia, s. militans & triũphans. Militans est in uia, sed triumphans in patria. In præsenti aũt ecclesia sunt semper mixti boni cum malis, & mali cum bonis: hoc ideo ut bonorũ merita per malitiã crescant malorũ, ut ostendit Greg. d. Abel esse renuit, quem Cain malitia non exercet. Sic & in tritura areę grana sub paleis premunẽ: sic flores inter spinas prodeunt, & rosa quæ crescit cũ spina, quæ pũgit. Sic & bonis semper permixti sunt mali. Duos namq; filios habuit primus homo: sed vnus electus, alter reprobus fuit. Tres quoq; filios arca Noe continuit, sed duob. in humilitate persistentibus, unus ad patris irrisionẽ ruit. Duos Abraham filios habuit: sed unus innocẽs, alter verò fratris persecutor fuit. Duos quoq; filios Isaac habuit: unus in humilitate seruatus, alter uerò & priusquam G nasceretur reprobatus est. Duodecim Iacob filios genuit: sed ex his vnus ꝓ innocentiã uẽditus: cæteri verò ꝓ malitiam uẽditores fratris fuerũt. Duodecim quoque Apostoli in sãcta ecclesia sũt electi, sed ne improbati remanerẽt: unus eis admixtus est, qui eos ꝑsequẽs probaret. Sic namq; iusto peccator cũ malitia iũgitur, sicut in fornace auro palea cum igne sociatur: ut quo ardet palea, aurum purgatur. Et hinc est q̃d in præsẽti ecclesia ꝓp corporalẽ cohabitationẽ malorum cum bonis, nõ possumus scire, qui uerè sint de unitate ecclesiæ, & uera ac uiua Christi mẽbra. Vnde quidã iactant se esse de ecclesia, cum uerè s̃m meritum non sint. Ideo intentio huius Psalmi est talium præsumptionem reprimere, & quasi sacerdos ante altare stans, quærit à Deo, qui sunt illi, qui in præsenti ecclesia dignè Deo militent, & ad ecclesiam triumphalem pertineant in futurum. Cui à Deo datur responsum plenæ diffinitionis: Quo clarè ostenditur, qui, & quales verè & dignè sint de præ-

Bonus. Malus. Greg. 11. mor. c. 3.

Ecclesia

præsenti ecclesia, & in futura beatificandi. Et ad istam intentionē Ps. iste diuiditur in tres partes. Quia in prima parte habere quærit bonorum cognitionē. In secunda a Deo recipit bonorum descriptionem. ibi, *Qui ingreditur sine macula.* In tertia concludit bonorum stabilē fruitionē. ibi, *Qui facit hæc.* Quantum ad primum à Deo quærit. d. *Domine quis habitabit*, &c. vbi notandum, ꝙ per tabernaculū præsens ecclesia militans intelligitur: sed per montē ecclesia triumphans. Per tabernaculum ergo figuratur militans ecclesia: q̄uis multa alia figurentur. Nam in scriptura tabernaculum mysticum reperitur multiplex. s. Tabernaculum carnalitatis maculatæ. Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt, quia. s. seruiētes tabernaculo sui corporis, ad altare Dei accedere nō debēt. Synceritatis ordinatæ: quia ēt corpus hominis iusti tabernaculum dr̄, in quo anima eius habitat, vñ Petrus corpus suum tabernaculū esse. d. Scio ꝙ velox est depositio tabernaculi mei. Deitatis incarnatæ: nā Christus tabernaculum esse dr̄: de quo dr̄. In sole, i. in gloriosa virgine posuit tabernaculum suum. Virginitatis fœcundatæ. s. gloriosa virgo Maria: quæ de seipsa dicit. Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. Felicitatis vltimatæ, s. triumphantis ecclesiæ. Quam dilecta tabernacula tua, dn̄e virtutum. sequitur. Beati, qui habitant in domo tua dn̄e. Fidelitatis sociatæ, s. militans ecclesia. Ecce tabernaculū Dei cum hominibus, & habitabit cum eis: & ipsi populus eius erunt, & ipse erit ipsorum Deus. Modo ad propositum. Tabernaculum quamuis multa significet, proprius tamen significat ecclesiam militantem, vnde hic ait gl. *Domine, quis habitabit*, scilicet dignè. *In tabernaculo tuo*, idest, in præsenti ecclesia: vbi contra diabolum dimicamus. Quia & si tabernaculum quandoque ponatur pro habitatione sempiterna: tamen proprium est belli, & militantium. Vnde milites dicūtur contubernales, tanquam simul habētes tabernacula. Et hic sensus adiuuatur ex eo, quòd alia litera, & translatio habet. Quis peregrinabitur in tabernaculo tuo? Vnde ad hoc facit, q̄d dicit Catolicon. s. ꝙ tabernaculū dr̄ à taberna, q̄ est domus, quæ modicum durat, s. quousque res ibi vendantur. Et inde tabernaculum dr̄ mansio, quæ non est propria, sicut castra militum in expeditione, quia eā relinquunt. Consimiliter quia in præsenti ecclesia sumus tanquā milites pugnantes contra mundū, carnem, & diabolum, ideo ipsa dr̄ esse tabernaculum, & nō domus permansiua: quia de ipsa trāsmigramus ad triumphantem. Et quia in isto tabernaculo nullus verè habitat nisi iustus: quia peccatores in ecclesia solo nomine sunt, ideo dicitur, Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Per montem autem figuratur cœlestis patria. Vnde magister in glos. Per montem æterna beatitudo figuratur, vbi est visio pacis, & supereminentia charitatis: vbi nullus in agone contendit: sed quilibet in æterna pace quiescit: in quo monte beneplacitum est Deo habitare: etenim dn̄s habitabit in finem. Ex prædictis apparet, ꝙ intentio Psal. est quærere, quis verè & dignè est de ecclesia militante. d. *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* Et quis dignus erit quiescere in cęlesti patria. d. *Quis requiescet in monte sancto tuo?*

Margin notes: A; Taber- naculū multi- plex.; B; Hebr. 13; 1. Pet. 1.; Psal. 18; Eccle. 24; Psal. 83.; Apoc. 1.; D; C; Psal. 45; Mons.

168 *Qui ingreditur sine macula: & operatur iustitiam.*

HAec est secunda pars principalis, in qua ponit quæstionis responsionem. Vbi notandum, quòd solum ille verè & dignè pertinet ad ecclesiam militantem, & per consequens ad triūphantem tendit, qui quatuor virtutibus cardinalibus adornatur, scilicet iustitia, prudentia, fortitudine, & temperantia. Vnde ad istam quæstionem dominus respōdendo dicit sententialiter, quòd ille habitat in tabernaculo, &c. qui prædictis virtutib. perficitur. Et s̄m hoc hęc pars quatuor habet partes. Quia primò hoc ostēditur de iustitia, secūdò de prudētia, ibi. *Qui loquitur ueritatem.* tertio de fortitudine, ibi. *Ad nihilum deductus.* quartò de tēperātia, ibi. *Qui iurat proximo suo.* Quantum ergo ad virtutem iustitiæ dicit. *Qui ingreditur sine macula*, &c. Iustitia enim duas hēt partes. s. declinare à malo

à malo,& facere bonum. Et quantum ad primam partē.d. *Qui ingreditur sine macula.* Et quantum ad secundam partem. d. *Et operatur iustitiam*. Quantum ergo ad primam partem iustitiæ d. *Qui ingreditur sine macula.* Peccatum.n. quædam interior est macula,qua hoīs interior facies maculatur. Et sic nota,ꝙ macula peccati est multiplex,qua carere debemus, s. Macula temeritatis,& superbiæ : unde de superbo Angelo dr̄. Dedisti maculam in gloria tua. Macula cupiditatis & auaritiæ. Beatus vir, qui inuentus est sine macula,qui post aurum non abijt. Macula carnalitatis & luxuriæ: unde de innocētibus dr̄. Quod sine macula sunt ante thronum Dei. Et quia ista macula maximè clerū dehonestat. ideo dr̄. 1 Mach. quòd Iudas elegit sacerdotes sine macula. Et quia ad ista tria vitia reducuntur cætera: ideo per maculam intellige omnia peccata,cum dicit. *Qui ingreditur sine macula,* quia uolens esse verè & dignè de ecclesia Dei, omnē maculam peccati operis vel cordis pellere debet, ut ostendit Greg. super illo verbo Iob. Si iniquitatē,quæ in manu tua,abstuleris à te, & nō manserit in tabernaculo tuo Iniustitia, tūc eleuare poteris faciē tuam absq; macula, & erit stabilis.d. Quia peccatū aut sola cogitatione cōmititur,aut cogitatione simul,& opere perpetrat̄. Iniquitas ergo in manu est, culpa in opere: Iniustitia verò in tabernaculo est,iniquitas in mēte. Mens quippe nostra tabernaculū nō incongruè dr̄, in qua apud nosmetipsos abscōdimur, dū ꝗ cogitam⁹, foris in opere nō uidet̄. Primus aūt à manu iniquitatē subtrahi,& post à tabernaculo admonet iniustitiā abscidi: quia quisquis iam praua opera à se exterius resecat: necesse est profectò,ut ad semetipsū rediēs, solerter sese in mentis intentione discutiat: ne culpa,quā iā in actione non habet,adhuc in mēte perduret. Quod.n. vltimum est in constructione, primū est in corruptione. Quæ duo si perfectè egerimus, ad Deum statim sine macula faciem leuamus. Interna quippe facies hominis mens est: in qua nimirū recognoscimur,ut ab authore nostro diligamur. Quam faciem leuare, est in Deum ani-

Macula peccati multiplex,

Eccl. 47

Eccl. 31

Apoc. 14

Greg. 10 mor. ca. 16.

Peccatū

E mam per sanctæ orationis studia attollere. Sed eleuatā faciem macula inquinat: si mentem reatus sui cōscientia accusat. Et infra cap. 17. Tunc ergo verè sine macula faciē leuamus,cū nec nos mala prohibita cōmittimus, nec ea, quæ in nobis a proximis cōmissa sunt, ex proprio zelo retinemus. Et hæc oīa breuiter tangens Psal.d. *Qui ingreditur sine macula.* Sic.n. cuilibet cōsulit̄ Eccl. 33. Ne dederis maculā in gloria tua. Sed quia nō sufficit abstinere à malo, nisi bonū faciamus, ideo subdit̄ secunda pars iustitiæ.

F *Et operatur iustitiā.* Ad huius intelligentiā notādū,quid propriè est iustitia,& ꝗ̄ sit utilis. Iustitia.n. à iuris peritis sic diffinitur. Iustitia est cōstans, & ꝑpetua uolūtas,ius suū vnicuique tribuēs. Quæ diffinitio est bona,si benè intelligat̄, nisi ꝗa actus ponit̄ ibi pro habitu, omnis igitur uirtus habitus est. Ponitur ergo uolūtas ad ostendēdū, ꝙ actus iustitiæ debet esse uoluntarius. Additur constans,& perpetua, ad designandum habitus firmitatem, qui est de difficili mobilis. Et ista diffinitio est quasi eadem ei, quā ponit

G Philosophus.d. Quod iustitia est habitus, ꝯm quem aliquis dr̄ operatiuus iustorū ꝯm electionē iusti. Et ista iustitia multū est diligenda: quia multas uirtutes cōtinet: quoniā oppressa iustificat, obliqua retificat, iurgia pacificat, bona dignificat, sancta multiplicat, in patria glorificat. Primò ergo iustitia oppressa iustificat. Ad hoc.n. cōstituitur iudex,& portat gladiū. 2. Cor. 6. Per arma iustitię. unde 2. Rheto. Philosophus.d. ꝙ hoīes putant illos iustos esse,qui nō viuunt ab alijs, s. de rapina: imò opprimūt raptores:

H Exēplū Dionidæ piratæ ponit Aug. qui cùm captus fuisset, & ductus ad Alexādrū, petit ab eo Alexander: Cur mare infestas? Ille imperterritus respōdit. Et quare tu opprimis mundū? Ego vocor latro: ꝗa parua classe mare conturbo. Tu verò, quia tanta acie totū mundū ꝑturbas, vocaris imperator: me paupertas facit aliorum oppressorem, & paucorum, sed te cupiditas multorum facit turbatorem. Miratus Alexāder constantiā eius, dixit. Experiar, an mutatio fortunæ te faciat meliorem, vnde ad hoc probādum,

Iustitia

Sap.

Phil. ph. 5. Ethic.

Alexander. Pirata Tyrannus.

eum

eum fecit militiæ ascribi: vt posset inde saluis legibus militare. Qui deinceps iustus effectus, malorum erat oppressor & iustorum defensor. Vnde de quolibet tali dr. Erit iustitia cingulũ lumborũ eius. Secundò iustitia obliqua rectificat, vnde 2. Rhetor. dr. Quod iustitia est virtus, p quã singuli habent quæ sua sunt. Et Ansel. dicit, q iustitia est rectitudo voluntatis pp seipsam seruata. Exẽplum de Traiano imperatore: qui cùm ascendisset equum, vt iret ad bellum, quędam vidua ipsum interpellauit, vt contra iustitiam sibi factum defenderet. Qui respõdit. Faciam, cum rediero. Et illa. Si nõ redieris? Et ille. Successor meus faciet tibi. Et illa replicauit. Si successor tuus faciet, quid ad te, vel quid tibi proderit? Quod ille benè considerans, de equo descendit, & eidẽ fecit iustitiæ cõplementum. Ideo bene dr. Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. Ex hoc sequitur: q defendens iustitiam propter lucrum, non est iustus, vt faciunt aduocati, & procuratores: quia tales non iustitiam, sed lucra diligunt: vt ostendit Greg. Tertiò iustitia iurgia pacificat. Et ideo oẽs diligunt iustos, vt dicitur 2. Rhetor. quia iurgia sedant, & lites. Exẽplum ponit Valer. lib. 6. de Alexandro. Qui, cum orta esset dissensio inter ipsum, & milites suos, elegerunt aliquos, qui de hoc cognoscerent, & iustè condemnarent iniustum. Quod cum illi in castrensi iudicio sñiam contra Alexãdrum dedissent, Alexander gratum habuit, & iudicibus gratias egit: quia iustos esse probauit illos. Et hoc est, quod in Psal. dr. Iustitia, & pax osculatæ sunt. Quartò iustitia bona dignificat, vnde Tullius 1. Rhetor. dicit, q iustitia est habitus animi communi vtilitate seruata, vnicuiq; tribuẽs dignitatem. Et idẽ Tullius lib. 1. de officijs dicit. Qđ duo fuerũt præcepta Platonis, ẜm iustitiã volentib. prodesse reipublicæ. Primum vt vtilitatẽ ciuium sic tuerentur, vt quæcunq; agũt iudices, ad iustitiam referant, obliti commodorum suorum. Alterum præceptũ, ut totum corpus reipublicæ curent: ne, dum partẽ alteram tuentur, alteram deserant. Et ad hoc facit scriptura, dicẽs. Salus aiæ in sanctitate iustitiæ. Quintò iu-

Esa. 11. Traian⁹ Iustitia Sap. 1. Phil. ph. 5. Ethic. Gre. li. 9 mo. c. 14 Valerius Alexan. Psal. 84 Alexander. Pirati Tyrannus. Tullius. Eccl. 30.

A stia sancta multiplicat. Vnde Seneca in lib. de quatuor virtutib. card. dicit. Quid est iustitia, nisi tacitæ naturæ conuentio in adiutorium multorum adinuenta? Vñ exẽpla multa ponuntur a doctoribus de illis, qui propter iustitiam ad multiplicationem reipublicæ, ita insudabant, q de propria vtilitate nihil curabant. Vnde Aug. narrat de Lucio Valerio, qui Cõsul moriens, adeo pauper fuit, vt de cõi sumptu traderetur sepulturæ. Et ideo dicit, Si sequeris iustitiam, apprehendes illam, & indues illam quasi poderem honoris. B Sextò iustitia in patria glorificat. Vnde Macr. in principio sõnij Scipionis ponit, q pater Scipionis apparuit ei dicẽs. Iustitiã, & pietatẽ cole: quæ iustitia cũ sit magna hic in præsenti, maxima est in patria. Est. n. via, qua itur ad cœlum. Et ideo pp iustitiã multi appetebant mori: vt per iustitiam saluarentur: vt fuerunt oẽs sancti. Et ideo dicit Psal. Ego autem in iustitia apparebo in cõspectu tuo. Ex quibus oĩbus patet virtus iustitiæ, q̃ primo dẽt habere, volens verè de ecclesia Dei esse, vt dicit Psal. hic, q ille in tabernaculo ecC clesiæ habitat, qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Ideo dicitur, Iustitia & iudiciũ præparatio sedis tuæ.

Seneca. Aug. 15 de ciuit. Dei. Eccl. 27. Psal. 16 Psal. 88

Qui loquitur ueritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua. 169

HIc consequenter ponit secundam virtutem: quæ scilicet est prudentia largo modo dicta, quòd scilicet comprehendit veritatem. Vnde secundum glo. in hoc notatur prudentia, cum dicit. *Qui loquitur ueritatem*, &c. Vbi notãdũ, D quòd triplex est veritas, scilicet cordis, oris, & operis, Quarum quælibet est seruanda existenti verè ac dignè de ecclesia. Primò est veritas cordis. Accedamus ad eum cũ corde vero. Et quantum ad hanc. d. *Qui loquitur veritatem in corde suo*, vnde magister in gl. Congrue autem dixit. *Loquitur ueritatem in corde suo.* Nã si quis putans alium fallere, & tñ verum dicit, ille veritatem habet in labijs, sed non in corde. Parum itaque est, verũ loqui, nisi sit verũ in corde. Vt si quis alicui dolose ostenderet viã putans in ea

Veritas. Hebr. 10.

latrones esse,& dicat. Si hac via ieris, a la-
tronibus tutus eris, & contingat vt verè
ibi non inueniantur latrones, verum ille
locutus est, sed non in corde. Et de hac
1.The.2 veritate cordis dr. Scias, qũo oporteat te
conuersari in domo Dei, quæ est ecclesia
Dei viui, columna, & firmamentum ve-
ritatis. Est secũdò veritas oris, quæ s. stat
Zac.8. in verbo veritatis. Loquimini veritatem,
vnusquisq; cum proximo suo, & de hac
veritate subdit, d. *Qui non egit dolum in lingua sua.* Dolus in lingua est qñ lingua
cordi discordat, vt cum vnum dr̃ aliud
Ps. 118. habetur in pectore, contra q̃ Ps. orabat,
& ne auferas de ore meo verbum verita-
tis. Est tertiò veritas operis, quando s.
4. Reg. opera rationi concordant. Memento, do-
30. mine, quomodo ambulauerim coram te
in veritate, & corde perfecto. Et de hac
veritate quæ stat in opere, sequitur.

170 *Nec fecit proximo suo malum, et opprobriũ non accepit aduersus proximos suos.*

QVi enim proximo malum facit, non agit cõformiter rationi, ideo veritatem operis non habet. *Et opprobrium non accepit aduersus proximos suos,* idest, temere, vel libentes non credidit criminanti. Tales.n. contra rationem naturæ faciunt, dũ de alijs præsumũt quòd de seipsis alios præsumere nollent. Et talis triplex veritas ab omnibus est seruanda propter multa. Primò, quia dat loquenti stabilitatem. La-
Pro.12. bium veritatis firmissimum erit. Secũdò
Pro.16. dat pœnitenti securitatem, quia soluit
peccati precium. Veritate redimitur ini-
quitas. Tertiò dat præalianti victoriam.
2. Esdr. Super omnia vincit veritas. Quartò dat
3. principanti custodiam. Misericordia &
Pro. 20. veritas custodiunt regem.

171 *Ad nihilum deductus est in conspectu eius*
18.q.7. *malignus, timentes autem dominum glo-*
& hic di- *rificat.*
cimus.

HIc consequẽter ponit tertiam virtutẽ, quæ est fortitudo. Vbi nota, quòd per malignum intelligitur non solum diabolus, verũ etiam quilibet alius homo malus. Neq; habitat iuxta te ma-
E lignus, neque permanebunt iniusti ante Psal.5.
oculos tuos. Iste malignus magnam hẽt
potestatem, vt de ipsius potestate dicit.
Non est potestas super terram, quæ cõ- Iob.41.
paretur ei. Et tñ, hoc non obstante, quilibet bonus virtute fortitudinis ipsum superat & vincit. Et hoc est, q̃ de vera fortitudine dicit, *Ad nihilum deductus est in cospectu eius malignus.* Sed quia hac tali virtute fortitudinis supra malignum nullus superbè debet eleuari, sed magis timori diuino subijci, ideo subdit. *Timentes autem dominũ glorificat,* quia vt habetur.
F Eccl.1. Timor domini gloria, & gloriatio.

Qui iurat proximo suo, & non decipit, qui 172
pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentẽ non accepit.

POnit hic quartam virtutem, quæ est temperantia. Vbi nota q̃ temperantia largè dicta non solum ad victum pertinet, sed ẽt ad promissa, ad mutuata, & ad accepta, quæ hic notat. Primo quo
ad temperantiam promissorum. d. *Qui* Temperantia
iurat proximo suo, & non decipit, vnde hic Mutui
G iurare accipitur pro promittere, quæ promissio temperata debet esse, vt solũ quis illa proximo promittat, quæ intendit obseruare: vnde glos. Ille, qui iurat proximo, non nocet sed subuenit. Ille, ergo iurat proximo, qui aliqua firmiter sibi promittit. Et non decipit, quia promissum reddit. Secundò quo ad temperantiam accommodatorum dicit, *Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.* Hoc ideo dicit, q̃ mutuum gratũ debet esse. Mutuũ date, nihil inde sperantes, & erit
merces vestra multa. Etiam debet esse Luc.6.
H sine spe, vt sibi alias ab illo mutuetur. Si
mutuum dederis his a quib. speratis ac- Luc.6.
cipere, quę vobis gratia erit? Tertio quo ad temperantiã accipiẽdorum, d. *Et munera super innocentem non accepit.* Munera.n. supra innocentẽ accipit qui innocẽtis cãm deprimit pro munere. Licitũ est enim accipere munera. Nã & Christus munera recepit a Magis. Et quotidie pias oblationes à fidelib. recipit ecclesia, sed non cõtra innocentes. Quod prohibetur Deut.27. Maledictus q. accipit munera, vt percutiat aĩam sanguinis innocentis.

Quis

173 *Quis facit hæc, nō cōmouebitur in æternū.* A

De pœ.d. 1. ois qui non diligit.

PSAL. XV.

174 *Conserua me, Domine, quoniam speraui in te, dixi domino Deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges.*

24. q. 1. qui digni or.

HVIVS psalm. titulus est *Tituli inscriptio ipsi David*. Hunc titulū Esdras spiritu ꝓphetico præuidēs futura accepit, nō de veteri testamēto, sed de nouo. Legitur. n. quod crucifixo dño, Pilatus scripsit titulum, & posuit super crucē eius, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Quem cū pontifices delere uellēt, dicētes Pilato. Noli scribere rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, rex sum Iudæorum. Rñdit Pilatus Quod scripsi scripsi. Illa n. per Pilatū scripta sunt nō intelligentē, quid diceret, Deo significante, ꝙ regnū Christi ꝑ passionis eius humilitatē nō infirmaret, sed confirmaretur amplius. De quo regno hic agitur. De cuius cōfirmatione titulus Pilati immutatus, Pilato nesciēte, intendebat. Sic & Cayphas. ipso tñ nesciēte, quid diceret, prophetizauit, ꝙ Iesus moriturus erat pro Gente, qñ dixit. Expedit ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Ideoq; Esdras de inscriptione illius tituli scripti per Pilatum, quam futuram per spiritum sanctum præuidit: hūc Psal. intitulauit: ostendens ꝙ in isto Psal. agitur de regno Christi in illa inscriptione Pilati significato, d. *Tituli inscriptio ipsi David* Et est sensus *Tituli inscriptio*, i. victoria, & regnum, quod tituli inscriptio notauit, attribuit ipsi Dauid, vel conuenit ipsi Dauid. Non quidē illi Dauid carnali filio ipsius Isai, sed ipsi vero Dauid, i. Christo, qui est pulchre aspectu, & manu fortis, ẜm interpretationē nominis huius Dauid. De quo Dauid secūdum hominem hic requirit. Et nota, quod ille Christi titulus, à quo ipse psal. intitulatur, s. Iesus Nazarenus rex Iudæorum, fuit scriptus in triplici lingua, s. Græcè, Hebraicè & Latinè, Tres enim

Ioan. 10. *Titulus crucis.* *Ioan. 11.* *David.* *Ioan. 19*

erant in mundo tunc nationes maioris famæ, & nominis: Hebræorum propter cultum unius veri Dei, Græcorum propter scientiam mundi, Roman. propter potentiam imperij. Et sic cæteræ nationes ad istas tres reducebantur. Ad ostendum ergo ꝙ Christus erat uerus rex omnium cuiuscunq; nationis essent, si veri Iudæi essent per fidem ipsum confitentes. Ideo titulus prædictus asserit ipsum fore regem Iudæorum in prædicta lingua. Et aduerte ẜm Hieronymum super psal. 58. s. Eripe me de inimicis, &c. B ꝙ triplex est titulus, s. memorialis, præconialis, & triumphalis. Titulus memorialis est, qui fit ī alicuius rei memoriā, sicut est sculptura, uel scriptura facta super sepulchra mortuorū, ut s. ipsorum memoria celebreī. Titulus præconialis est, qui scribit in portis nobiliū: vt domus Iulij: uel cognomina ciuitatū, ut ciuitas solis, uel Bononia pinguis, vel Bononia mater studiorū. Titulus triumphalis est, qui cōtinet causam & ordinē triumphi alicuius & uictoriæ. Et ideo, q̃a Christus in passione sua de diabolo triūphauit. Et C iste titulus cōtinet causā mortis Christi, q̃a. s. se Iudæorū regem dixerat ẜm accusationē Iudæorū, ideo fuit crucifixus: & ideo iste titulus dr̄ triūphalis. Intentio aūt Psal. in isto Psal. est oēs monere, ut nullus regno Christi, aut eius titulo cōtradicat. Ex prædictis patet, ꝙ iste psal. quò ēt ad literā non intelligitur de Dauid, ut quidā dicunt, sed solū de Christo. Probat Nā Petrus Apostolus ad intelligendū scripturas per spiritū sanctū inspiratas, dixit hūc Psal. ad literā intelligendū de Christo, & nō de Dauid, ubi D dicit, sic de Christo. Quē Deus suscitauit, solutis doloribus inferni, iuxta qđ impossibile erat teneri eū ab illo, ꝙ probat ꝑ literā istius psal. Dauid. n. dicit in eū Prouidebā dominū in cōspectu meo semper, &c. vsque ibi. Notas mihi fecisti uias vitæ, replebis me lætitia cum uultu tuo. Et quòd ista litera non possit intelligi de Dauid, sed solum de Christo, subiungit Petrus, d. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid, quoniam defunctus est, & sepultus, & sepulchrum eius apud vos est usque in ho-

Titulus 3. *Esa. 19.* *Act. 2.*

in hodiernum diē: q.d. Hæc scriptura nō intelligitur de Dauid, sed de Christo, Cuius resurrectionem præuidit in spiritu sancto: ideo subdit, ibidē. Præuidens locutus est de resurrectione Christi, quia nec derelictus est in inferno, neq; caro eius vidit corruptionem. Ex quo patet aperte, ꝙ ſm verba Apostoli Petri, iste Psal. ad literam de Christo intelligitur. Et sic de Christo iste Psal. intellectus diuiditur in partes sex, ſm quod sex Christi mysteria tractat. Nam hic agitur primò de Christi oratione, qua vt homo patrē deprecatur, secundò de Christi prædicatione, qua mūdo Deus reuelatur: ibi. *Sanctus, qui in terra,* &c. tertiò de Christi electione qua fideliū cœtus congregatur ibi. *Non congregabo conuenticula,* &c. quartò de Christi passione qua peccator homo liberatur: ibi: *Dominus pars hæreditatis meæ.* quintò de Christi resurrectione, qua mors vita superatur: ibi. *Quoniā non derelinques animam meam in inferno.* sextò de Christi ascensione, qua ad cęlos Christus eleuatur: ibi. *Notas mihi fecisti.* Primò ergo agit de Christi oratione, dicēs Christus patri. *Conserua me domine,* &c. Orabat.n. Christus inquantū hō, vt sua oratione nos doceret orare, vñ notandum, ꝙ ista oratione Christus nos tria docuit, quæ nostra oratio dēt habere. s. charitatē, spem & fidē Charitatē ponit. d. *Conserua me domine,* Spem. *Qm̄ speraui in te.* Fidē. d. *Dixi Dominus Deus meus es tu.* Primò ergo oratio dēt habere charitatem, vt. s. gratia Dei principalius quæratur, ꝙ notat dicens: *Conserua me domine,* Quid.n. nos cōseruat à peccatis, & diaboli tentationib. nisi diuina gratia, qm̄ sicut peccatū est naturę corruptiuū, sic per oppositum gratia est naturæ cōseruatiua, dicit ergo, *Conserua me, domine,* nihil petit nisi conseruantē Dei gratiā, & charitatē. Sic etenim gr̄a Dei a malis culpæ Christū conseruauit, qñ. s. a diabolo fuit tentatus. In tentatione, Deus illū cōseruauit & liberauit a malis. Nō ergo orādo terrena petamus, quæ nō conseruant, sed dissipāt mentē: sed ut gratiā suā Deus cōseruet in nobis dicētes. *Conserua me, domine,* ꝙ si fecerimus tūc gr̄a hoīem quasi pupillā cōseruabit. Secūdò

Oratio Christi.

Oratio. Charitas.

Eccl. 33

Eccl. 29

E dēt hr̄e spē. Sicut.n. spes infirmi habitā in medico ei sanitatē acquirit optatā, sic & spiritualiter spes in Deo habita, impetrat postulata. Et hanc nos in Deū habere docet Christus, dicens: *Quoniam in te speraui*: Licet.n. in Christo nō fuerit spes, vt est virtus theologica. eo ꝙ ab instanti suæ conceptionis verè Deo fruebatur, & sic non spem, sed rem possidebat. Tñ in Christo fuit spes gloriæ corporis, & immortalitatis ante suā resurrectionē, ꝑꝑ ꝙ benè dicere Deo pōt, *Quoniam in te speraui.* Sic & nos in Deum orando sperare nos docet suo exēplo. d. Sperate in eo oīs cōgregatio populi: effundite corā illo corda vestra, &c. Tertiò debet habere fidē. Postulet autē in fide nihil hæsitans, & hanc nos Christus hic docet habere. d. *Dixi domino, Deus meus es tu.* Quia quilibet orans fide Deum credere dēt oīum dn̄m. Et subdit rationē quare credit Deum, esse verum dn̄m. *Quoniam bonorum meorum non eges.* Oīs.n. creatura rationalis bonis alterius eget, vt Angeli bonis nostris pro ipsorum restauratione, hoīes principātes egent subditis ꝑ ipsorum seruitio, homines subditi indigent dominis pro ipsorū regimine, vnde nullus est qui per seipsum solum viuere posset, ēt stante Dei influentia generali. Ille ergo rationis capax merito Deus dicitur, qui nullius alterius indiget bono. Ex hoc statim sequitur, ꝙ sicut Deo nocere non possumus malis nostris, nec ēt bonis nostris possumus proficere ei. Vnde Greg. istum versiculum pertractās super illo verbo Iob. 22. Quid ei prodest si iustus fueris, &c. d. In oī quippe qđ bene egimus nosmetipsos, Non Deum iuuamus. vnde Psal. ait. *Dixi domino Deus meus es tu. quoniam bonorum meorum non eges.* Ipse.n. verè nobis dn̄s, qui & vtique Deus est qui bono non indiget seruitutis, sed bonitatē nobis conficit qua recepit vt oblata bonitas non ipsi, sed prius nō accipiētib. & post reddētibus prosit. Nam ad iudicium dn̄s veniens d. quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Mira hæc pietas loquitur ex suorum cōpassione membrorum. Et ipse nos per hoc, quod caput nostrum est, adiuuat: qui per bona nostra

F

G

H

Spes.

Psal. 61

Iac. 1.

Fides.

Deo noce-re.

Greg. mor.

ſtra opera in ſuis mēbris adiuuatur. Et iō dr̄ Iob.35. Si peccaueris, quid ei noce bis? porro, ſi iuſtus fueris, q̄d dabis ei? aut quid de manu tua recipiet? Homini n. qui ſimilis tui eſt, nocebit impietas tua, & filium hoīs adiuuabit iuſtitia tua.

175 *Sanctis, qui ſunt in terra eius, mirificauit omnes voluntates meas in eis.*

23.q.1. forte. HIc conſequenter agit de Chriſti prædicatione qua Chriſtus mūdo Deus demonſtrat̄: vbi nota, q̄ in Chriſto fuit volūtas moriēdi pro noſtra redēptione, reſurgendi pro noſtra ſpirituali reſurrectione, aſcendēdi ad cęlos, pro nr̄a glorificatione: quas voluntates ſuis prædicauit diſcipulis, d. Filius hoīs tradet̄ principibus ſacerdotū, & ſcribis, & tradēt eū Gētibus, &c. Et iſtas Chriſti voluntates mirificat Deus pater ſanctis, qui ſunt in terra eius. i. illis, q̄ mente conuerſant̄ in cęlis, & in terra viuentiū, quæ terra Dei dr̄, quia ibi noſtra glorificatur humanitas, & dr̄ terra p̄p ſtabilitatem durationis. Talibus ergo ſanctis *mirificauit* Deus Chriſti *voluntates*. i. miras oſtēdit, dū voluntates Chriſti prędictas hoīes confidentes ac obedientes, fiunt de terrenis cęleſtes, de filijs diaboli, filij Dei. Nonne mirificatæ fuerunt voluntates Chriſti in Apoſtolis, q̄n exēplo voluntatis Chriſti, qui pro nobis voluit mori, ibant Apoſtoli gaudētes à conſpectu concilij. &c. Nōne in Petro, q̄n mundū corde deſerens, ſolus cūChriſto eſſe cupiebat. d. Dn̄e bonum eſt nos hic eſſe? Nonne in Paulo, q̄n uoluntate Chriſti ſubito ex perſecutore Chriſti factus eſt defenſor. d. Domine, q̄d me vis facere? Et ſic de alijs. Nōne in Gentibus, q̄n per Chriſti voluntatem deſerentes idola ad Chriſtum conuerſi fuerunt? Et quantū ad tales ſubdit mirum Chriſti voluntatis effectum. d.

Mat. 20 · Mirificare · Act. 5 · Mat. 17 · Act. 9

176 5.q.5. mordaciſſimi īfirmitas

Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum: poſtea accelerauerunt.

PEr infirmitates. n. accipe peccata idolatriæ: quibus Gētiles diuerſis idolis ſeruiebāt, vn̄ & in Hebræo hic hētur. *Multiplicata ſunt idola eorum; ſed poſtea accelerauerunt*, quia. ſ. voluntate Chriſti per mundū prædicata, Gentes dimiſſis

A idolis, ad Chriſti fidē uelociter concurrerunt, Iudæis in infirmitate ſua pro maiori parte remanētib. &c. Vel hoc ēt accipi pōt de infirmitatib. corporalibus, & aduerſitatibus, quæ multotiens accelerare faciunt infirmū, uel afflictū nō ſolum ad medicū corporalē, ſed ēt ad ſpiritualē. i. ad verū Deū, vn̄ hic. d. gl. Vel de exteriori afflictione agit, quia ſepè aliqui à Deo flagellantur, ut ſanentur. Multi. n. ſunt Dei prouiſione ſalubriter afflicti, & poſtea mirabiliter ad Deum conuerſi, & ad amorem Dei accenſi, p̄p q̄d dicebat

B Apoſtolus. Virtus in infirmitate perficit̄ libenter ergo gloriabor in infirmitatib. meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti. 1. Co. 12

Non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus: nec memor ero nominum eorum per labia mea. 177 12.q.2. clericum

HIc agit de Chriſti electione, qua. ſ. ſuos elegit, & in vnā fidē Eccleſię cōgregauit. Vbi notādū, q̄ ante Chriſtū quælibet ſecta tā Iudæorū quā Gētiliū congregabatur cū ſanguine aīaliū, quæ in ſuis ſacrificijs immolabant. Sed Chr̄o

Congregatio ſāguinis.

C aduenïēte, ceſſauit aīaliū ſanguis in congregationib. fideliū, qui nō congregātur in vera Chriſti fide per ſanguinem brutorū aīalium, ſed per fidem Chriſti ſanguinis: & hoc eſt q̄d d. *Non cōgregabo*, &c. vt ſic conſtruat̄. *Congregabo conuenticula eorum*. ſ. Gentiliū, & Iudæorū in vnā verā fidē, ſed nō *de ſanguinib*. i. talem congregationē non faciā *de ſanguinibus*. i. p̄ ſanguinē brutorū aīalium. Et ſic hæc negatio, (nō) refert̄ ad ly *de ſanguinibus*. nō ad ly *cōgregabo*. Vel cōgregationē hic accipe pro finali iudicio, in quo cōgregabū

D tur oēs gētes, tā boni, q̄ mali, & de illis faciet duo couēticula, vnū. ſ. bonorum ponet à dextris. aliud. ſ. malorum ponet à ſiniſtris: primū præmiabit bonos, ſecundū dānabit, ſed nō *de ſanguinib*. i. non p̄miabit bonos *de ſanguinibus*. i. p̄p ſanguinē brutorū Deo oblatū, ut in antiqua lege, ſed de operib. pietatis, & miſericordiæ: ſimiliter non dānabit malos de ſanguinib. miſericordiæ neglectis, vn̄ ſubdit *Nec memor ero nominum eorum per labia mea*. i. noīum ipſorū aīaliū, uel ſanguinum, quia labia Chriſti tunc nō dabunt

Iudiciū vltimū.

ſen-

sententiam bonorum, vel malorum, nominando talia animalia, vel sanguinem, sed solum opera misericordiæ. Vel labia Christi sunt Apostoli, & prædicatores, per quos non memoratur Dominus illa bruta animalia offerenda, vel ipsorum sanguinem, sed solum veram fidem, & dilectionem per ipsos memoratur, idest, ad nostri memoriam ducit.

178 *Dñs pars hæreditatis meę, & calicis mei: tu es qui restitues hæreditatẽ meã mihi.*

1.q.1.c.1.

HIc cõsequenter agit de Christi passione. Et primò ponit eius passionem. Secundò effectũ eius passionis ibi, *Funes*. Vbi primò notandum ꝙ per calicem in scriptura Christi passio intelligitur, vnde suam passionem nomine calicis notabat Christus.d. Pater, transeat à me calix iste. *Mat.26* Sic & matri filiorum Zebedæi in persona filiorum, dixit, Potestis bibere calicẽ, quem ego bibiturus sum? *Mat.20* Vnde Hier. super Matth. Calicẽ in scripturis passionem intelligimus, vt in ps. 115. Calicem salutaris accipiã. *Calix. Passio.* Et statim infert quis sit iste calix.d. Preciosa in cõspectu Dñi mors sanctorum eius. Sed fortè quæris, quare calice significatur Christi passio? Rñdeo. Nam ẜm Catholicos calix dr̃ a calon, quod est lignum: & est calix quoddam genus poculorum, quod ex lignis fiebat: vel calix dr̃ à caleo cales: quia solebant calidam, & frigidam potionẽ in calice miscere. Sic ergo qñq; accipitur calix pro vasculo ad bibendum: qñq; verò pro poculo in calice propinato. Quia igitur in uasculo ligneo crucis Christo potio calida, & frigida simul fuit sibi propinata: quia dederũt ei bibere vinum myrrhatũ, quod est calidũ, & acetum, quod est frigidũ, ideo ipsa Christi passio calice significatur. Itẽ notandum, ꝙ hæreditas Christi sunt fideles ad ipsius fidem conuersi. *Hæreditas.* Postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem. Et sic est sensus. *Dominus est pars*.i. portio *Psal. 2.* *hæreditatis meæ*.i. fidelium. Et dicit pars, quia alia est pars fidelium, alia damnatorum, vt.s. dicat: pars quæ peruenit ad fideles, qui sunt hæreditas mea est Dñs. q.d. ẜm gl. Eligant sibi alij alia, quib. fruãtur: pars autem mei, & sanctorum meorum Deus est. *1.Pe.1* Et, si quæratur, quomodo gentes sunt hæreditas tua? Respondet, Quia vigore calicis mei, idest, per mortem, & passionem meam istam hæreditatem mihi acquisiui, & sic illa hæreditas est calicis mei.i. per calicẽ meæ passionis acquisita. Sequitur, *Tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi.* Vbi sciẽdum, ꝙ hæreditas quandoque accipitur ẽt pro æterna gloria ad q̃ factus fuit homo. Benedictus Deus, qui regenerauit nos in hæreditatem conseruatam in cœlis. Istam hæreditatem perdidit humanũ genus peccando: sed eidem per Christi passionẽ est restituta: & sic Christus personam suorum fidelium in se assumens.d. *Tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi*, idest fidelibus meis, vel secundum gl. Vel hæreditatem dicit gloriã immortalitatis, q̃ in Adã perdidimus, quę Christo in sua resurrectione restituta est, & nobis in nostra resurrectione restituet.

Funes ceciderunt mihi, in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi. 179

COnsequenter hic notat effectus sui calicis, vel passionis, qui fuerũt tres scilicet efficacia sapientiæ in principio, notitia experientiæ, ibi. *Benedicam Dominum*, constantia patientiæ, ibi: *Prouidebam Dominum*. *Funes.* Quantum ad efficaciam sapientiæ, & illuminationis dicit. *Funes ceciderunt mihi in præclaris*. Vbi nota, ꝙ per funes intelliguntur sortes, & limites consignati, vnde in libro Iosue. Sortes & portiones decẽ tribuum eis consignatæ, *Iosue.* frequenter funes, vel funiculi dicuntur, & sic partes aliquibus consignatæ funes dicuntur. Et quia Apostoli virtute Christi passionis fuerunt ad prædicandũ illuminati: qui per sortes distinctas missi fuerunt per mundum, vt Petrus sortẽ habuit Italiã. Matthæus Aethiopiã, &c. ideo de ipsis funibus, vel sortibus Apostolorum.d. *Funes ceciderunt mihi in præclaris*. Quia sortes ceciderunt in apostolis, qui spiritusancto illuminati, clari erant. Et ab istis Ecclesia, quæ est Christi hæreditas, fuit in fide illuminata, & hoc notans.d. *Etenim hæreditas mea præclara est mihi*, scilicet prædicatio Apostolorum est fide illuminata.

Bene-

180 *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum: insuper & vsque ad noctem increpuerunt me renes mei.*

Patiētia Christus Experiētia. Hebr. 5.

HIc ponitur alius effectus passionis, qui est notitia experiētiæ: quamuis enim Christus ante passionem omnium cognitionem haberet, tñ nō oīum habebat experientiā, sed per suam passionē patientiæ didicit experientiā, sic.n. loquitur Apostolus de Christo, didicit ex ijs &c. Et de hoc Christus patri gratias agens. d. *Benedicam dñm, qui tribuit mihi intellectum insuper* i. intellectū super intellectum cognitionē. s. experientiæ super cognitionē notitiæ. Et qūo habuit talem intellectum experientiæ subdit, *Et vsque ad noctem increpuerunt me renes mei*, per noctē accipe mortem: Venit nox, in qua
Ioan. 11 nemo potest operari: per renes accipe carnem: per increpare accipe erudire: & sic est sensus ẽm gl. *Vsque ad noctem increpuerunt me renes mei*. i. vsque ad noctem erudiuit me inferior pars mea. s. carnis assumptio, vt experiret tenebras mortalitatis, quas ante expertus non fueram.

181 *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe.*

POnitur hic alius effectus Christi passionis, quæ fuit cōstantia patientiæ.
Christus Beatus. Christus.n. ab instanti suæ conceptionis clarè videbat Deum, & vnitus hypostaticè erat Deo. Impossibile est aũt, ꝙ beatus habens Deũ in conspectu suo semp, & vnitus Deo hypostaticè cōmoueatur per impatientiam. Sic igitur Christus in passione constantiam patientiæ habuit, quia Deum clarè videbat. Et Deo erat vnitus hypostaticè. & hoc est ꝙ. d.
Pasio. *Prouidebam Dominum in cōspectu meo semper*, quia semper Deo fruebatur. *Et ideo a dextris est mihi ne commouear*. i. dextera
Lætitia. eius potētiæ me protegit, ne cōmouear per impatiētiam. Et non solū in passione nō fuit turbatus, imò ēt fuit summo gaudio repletus; & hoc est ꝙ d. *Propter hoc dilatatum est cor meũ*. s. quia habeo Deũ in conspectu meo semper, & quia ipse est

A à dextris meis: & non solũ in corde, sed in verbis, qñ. s. vidit redemptionem humani generis cōpletam, dixit, Consummatum est. *Ioan. 19* O quanta cũ exultatione credis Christum illud verbũ dixisse, qñ vidit finem intentum oīs suæ peregrinationis, prædicationis, oīs suæ sanctæ operationis aduenisse: & quantum ad hoc d. *Et exultabit lingua mea*. Hæc est. n. plena lætitia, quæ corde hilari percipitur, & alacri sermone profertur. Et non solum cor, & lingua exultabunt, sed etiam caro expectant gloriam resurrectionis, quod no-
B tans. d. *Et caro mea requiescet*. s. in sepulchro, *in spe*. s. resurrectionis.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. 182

18. q. 7. hoc dicimus. Christus infirm⁹.

COnsequēter hic agit de Christi resurrectione. In morte.n. Christi anima separata fuit a corpore, quia aīa ad infernum descendit, sed sanctum eius corpus mansit in sepulchro, sicut & cæterorum ad tps. Sed nec aīa more aliorum diu in inferno mansit, nec sanctum
C eius corpus in sepulchro fuit incineratū per corruptionem. Et hoc est quod Christus d. Ideo *lætatū est cor meum, & exultauit lingua mea*. *Quoniam non derelinques aīam meā in inferno*. i. in limbo sanctorũ patrũ, vbi aīa Christi fuit solũ per nouē, & triginta horas, s. ab hora nona feriæ sextæ, in qua spiritum emisit, vsq; ad diluculum diei dominicæ, qñ s. per resurrectionem corpori fuit reunita. *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*. i. non permittes corpus meum immaculatum, per corruptionem incinerari.
D

Notas mihi fecisti vias vitę, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vsque in finem. 183

De cons. d. 5. ieiunium.

HIc agit de Christi ascensione. Vbi nota, ꝙ sicut via mortis est superbia, sic via vitæ, quæ ducit ad cœlum, est humilitas. Et hāc viam Christus per experiētiam didicit, qñ exinaniuit semetipsum factus obediēs vsque ad mortem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, scilicet in cœlum assumendo, & hoc

hoc est quod d. *Notas mihi fecisti viâs vitæ*.s. humilitatis per experientiam: propter q̃ humilitatẽ, *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo*.s. ad cœlum assumẽdo ad dexteram tuam, vbi est oĩs delectatio: & ideo subdit. *Delectationes in dextera tua vsq; in finem*.q.d. lætitia, & exultatio, mihi erit sedendo ad dexteram tuam, dum humanis obtutibus subtractus fuero. Et hoc *vsque in finem*, idest in æternum.

PSAL. XVI.

184 *De cons. d.1. quã do autẽ.*

E*Xaudi, Domine, iustitiam meam, intende deprecationem meam.*

TITVLVS istius Ps. est *Oratio David*. Notandum q̧ propriè loquendo, ista oratio non est Psal. quia Psal. dr̃ a psallẽdo publicè, vel cũ instrumento, q̧ psalterium dr̃. Ista aũt oratio facta à David, fuit in secreto facta ab ipso, & Psal. proprie non dr̃, sed quodammodo largè sumendo dr̃, Psal. Item notandum, q̧ cũ in titulo dicit̃, *Oratio David*, ly *David*, cum sit nomen indeclinabile potest esse casus genitiui, & datiui: si sit casus genitiui tunc est sensus. Ista oratio est ipsius David, s. sicut auctoris, quia ipsam fecit: si autem sit casus datiui, tunc est sensus, Ista oratio est David, i. ipsi David. s. Christo attributa: qm̃ in isto Ps. Christus ẽm hominẽ, adiuncta sibi voce corporis sui, quod est ecclesia Orat autẽ hic Christus non pro sua tantum salute, sed pro nostra necessitate. Christi, enim oratio est fidelium instructio. Vnde sicut Christus flendo Lazarum, nos charitatẽ proximi, & compassionem docuit habere, persecutores fugiendo, nos docuit temeritatis audaciam declinare: ita orando nobis formam proposuit orandi. Est ergo sensus tituli. *Oratio David*.i. iste Psal. vel oratio competit personæ Christi, ad iuncta sibi ecclesia, quæ est corpus eius. Et secundum istum sensum Psal. iste diuiditur in tres partes, quia Christus primò suam orationem iustificat. Secundò suam postulationẽ explicat, ibi. *Ego clamaui*. Tertiò oĩbus retribui iustè postu- E labat, ibi. *Exurge Domine*. In prima ergo parte Christus suam orationem iustificat i. ostendit esse iustam. Vbi nota, q̧ ad iustificationem orationis multa requirunt̃, quæ hic ponũtur, ẽm quæ ista pars diuidit̃. Nã orõ. Primò dẽt esse iusta ex postulantis sanctimonia. Secundò dẽt esse vera oĩs duplicitatis nescia, ibi. *Auribus percipe orationem meã*. Tertiò debet esse æqua diuinæ voluntati consona, ibi, *De vultu tuo*. Quartò debet esse firma stabilitatis permanentia: ibi, *Probasti cor meum*. Quintò debet esse gratia charita- F tis amicitia, ibi. *Perfice gressus meos*. Primò ergo oratio debet esse iusta, &c. i. facta ab homine iusto: scimus, n. q̧ peccatores Deus non exaudit, pp quod dr̃: Pro. 15. Longe ab impijs Dñs: & orationes iustorum exaudiet. Hoc ostendit Christus orans se habere cũ d. *Exaudi dñe, iustitiam meã*. Vnde gl. iustitia. n. locũ habet apud Deum, quæ penetrat cœlum. Sed hic est vnũ dubiũ, utrũ vir iustus orare Deũ debeat, & vr̃ q̧ non: quia aut sua oratione petit à Deo, quod Deus facere disposuit, & tunc illa oratio est super- G flua, aut petit, quæ Deus non facere disposuit, & sic iniustè & cõtra Dei volũtatẽ petit. Ad oppositũ verò est Psal. iste in quo Christus iustus orãs iustos docet orare. Rñdeo q̧ sic. Vbi notandum q̧ vir iustus orãdo nõ intendit Dei ordinationẽ mutare, sed magis orõne instare, ut cõpleatur. Deus. n. sic ordinauit vt ea, quæ sunt nobis necessaria, tribueret mediantibus orationibus nostris. Igitur, cũ Deũ oramus non intendimus illum mutare: nec ad nos ipsum inclinare: sed magis nos ad Deum eleuare, & nostram volun- H tatem suo beneplacito conformare, & hoc declarat Diony. sub duobus exemplis. Primum est q̧ imaginatur vnam catenam a cęlo in terram pendentem, vbi si manibus applicatis vellemus eam de cœlo trahere ad terram, eam descẽdere non faceremus, sed nos per eam ad cœlũ magis ascẽderemus, sic in proposito est de oratione. Secundum exemplum est, Si essemus in naui existẽti in aqua, & teneremus funes fortes, extensos ab vna ripa ad aliam: si traheremus funes, nõ moueremus, nec traheremus ripam ad nos: sed

Ad iusti ficationẽ orationis requisi ta.

Ioan. 9

Greg. I mor. c.

Quæsti

Oratio

Iustus. Respon.

Ps. 1

Diony. de di. n. cap. 3

Psal.

De c d. 5 medi ter. Labi losa Ma 15

Nota paratio nem.

sed potius nos cum naui traheremus ad ripã. Sic est, cum oramus, non trahimus Deum ad nostrã voluntatem: sed magis nr̃am trahimus ad illius. Ex quib. patet ꝙ tota intentio orantis dẽt esse, vt suã voluntatẽ cõformet diuinæ: non vt Dei voluntatem ad suã inclinet. Impossibile est.n. orationib. quibuscunq; Dei uoluntatẽ mutare: sn̄iam.n. Dei, quæ stat in signis exteriorib. mutare possumus: sicut sn̄iam per Deũ de morte Ezechiæ datam.s. dispone domui tuæ &c. bene mutauit orationib. suis Ezechias, sed nõ voluntatem: imò voluntas Dei ab æterno fuit, ꝙ sic orationib. sn̄iam illã mutaret, & hoc est ꝙ dr̄ Iob 23. & nemo potest auertere cogitationes eius: ꝙ verbũ exponens Greg. d. Sicut.n. Deus immutabilis est natura, ita est immutabilis cogitatione, & voluntate: cogitationẽ quippe eius nullus auertit: qa nemo resistere occultis eius iudicijs præualet. Nã & si fuerunt quidam qui orationibus suis eius cogitationẽ uel uoluntatẽ auertisse uiderẽtur: ita fuit interna eius cogitatio, & uoluntas, ut sn̄iam illius auertere deprecãdo potuissent, & ab ipso acciperẽt, ꝙ agerent apud ipsum. Dicat ergo, ꝙ nemo põt auertere cogitationes eius: quia semel fixa diuina iudicia nequaq̃ mutari possunt, unde scriptũ est. Præceptũ posuit, & non præteribit. Orando ergo nos mutamur: quia nostra crescit iustitia, non Deũ mutamus. Dicat ergo Christus in nostrũ exemplũ, *Exaudi, Domine, iustitiam meam*, exauditur.n. iustitia cum augetur. Etsi Christi iustitia in seipso augeri non poterat, tñ augebatur in nobis. *Intende deprecationem meã*. Intẽdit enim illum Deus: quem oculo suę misericordiæ respiciens exaudit, unde sic orans Psal. d. Intende uoci orationis meæ: rex meus, & Deus meus.

Greg. 16. mor. c. 18. *Ps. 148.* *Psal. 5.*

185 *Auribus percipe orationem meam, non in labijs dolosis.*

De cõse. d. 5. non mediocriter. Labia dolosa. Matth. 15.

Ostẽditur hic, ꝙ oratio debet esse oĩs duplicitatis nescia. Labia.n. dolosa dñr habere illi, qui Deũ ore honorant orando: sed corde peccãdo blasphemant. Sicut est oratio illorũ, qui dicunt Dñe, Dñe, & non faciunt uoluntatẽ patris mei. De talibus.n. dicit Christus populus hic labijs me honorat: cor aũt eorũ longe est à me: sine cã aũt colũt me. i. tales orant frustra Et ꝙ in præcedenti uersiculo postulabat suã deprecationem exaudiri. d. *Intende deprecationem meã*, nũc aũt suã orationem: ꝙ ideo facit qm̃ differt deprecatio ab oratione, quia deprecatio est de malis amouendis, & cauendis, oratio uerò de bonis impetrandis. Et qa prius extirpãda sunt uitia, & cõsequẽter inserendæ uirtutes, ideo nõ immerito deprecationẽ præmisit orationi. Hic nota, ꝙ in scriptura multiplicia reperiũtur labia: quædã bona, & habenda, & quædã mala, & fugienda. Primò ergo sunt q̃dã bona labia: & ista sunt multiplicia. s. labia discreta, cõtra uerborũ temeritatẽ. In labijs sapientis inuenitur sapientia, labia modesta cõtra uerborũ superfluitatẽ. Disciplinã labia tua conseruent: labia honesta, cõtra uerborũ inhonestatẽ. Qui diligit cordis munditiã ꝑ gratiã labiorũ, habebit amicũ regem: labia iusta, contra uerborũ iniquitatem. Exultabunt renes mei, cum locuta fuerunt recta labia mea. Sunt ẽt alia labia mala & fugienda. s. labia detrahentia, cõtra charitatem. Remoue a te os prauũ: & labia detrahentia sint procul à te, labia mendacia contra ueritatẽ. Abominatio est Dño labia mendacia, labia contẽdentia, contra pacis unitatẽ. Labia stulti immiscent se contumelijs: & os eius iurgia prouocat: labia dolosa, contra cordis puritatẽ. Et ista sũt, quę orationis exauditionẽ impediunt, contra quæ nũc orat Christus dicens, *Auribus percipe orationem meam, non in labijs dolosis.*

Oratio, & Deprecatio. *Labia.* *Prouer. 10.* *Prouer. 15.* *Prouer. 22.* *Prouer. 23.* *Prou. 24* *Prou. 12.* *Prou. 23*

De vultu tuo iudicium meum prodeat: oculi tui uideant æquitatem. 186

Ostenditur hic, ꝙ oratio debet esse diuinæ uoluntati consona. s. ut illa solum petamus, quæ diuinæ uoluntati conformãtur. Et hoc sic ostẽdit Christus orans, ut iudicium suum. s. quo iudicatus fuit, procedat à uoluntate diuina dicẽs, *De vultu tuo iudicium meum prodeat*. Vultus enim uoluntatẽ significat: quia sicut nos uultum principalius respicimus, quã cętera membra: sic & Deus uota

Oratio. Vultus. Volũtas.

Psal.44. uota nostrā magis aspicit,quam facta:& E
Psal.33. sic vultus Dei est volūtas Dei:per q̄ ali
Passio quos respicit adiuuādo. Psal. Adiuuabit
Christi. eā Deus vultu suo, & aliquos damnando Psal. Vultus aūt Dñi super facientes mala. Modo iudicium Christi.i.mors & passio fuit opus Dei, & opus Iudæorū: & voluntas Dei & Iudæorū. Voluntas fuit Dei,q. voluit ipsū pati ꝑ salute nr̄a. Voluntas Iudæorū,qui inuidia moti voluerunt ipsum mori. Inquantū verò est volūtas Dei,Christus illi se cōformauit: qa & volūtariè ꝑ nobis est passus, ipso. d. Nemo tollit aīam meā à me: sed ego F pono eā. In quantū verò fuit opus Iudęorū fuit difformis diuinę voluntati & demeritorium,orat ergo Christus,vt iudiciū suū, quo charitate ꝑ nobis voluit pati,sit conforme voluntati patris. d. *De vultu tuo iudicium meum prodeat*,vt aūt est opus Iudæorū æquitate iudicetur. d. *Oculi tui videant æquitatem*,vnde gl. *De vultu tuo iudiciū meū prodeat*,i.prodijsse videatur,i.vt in ipso volūtas mea tuæ conformet̄,nō s̄m dispositionē,& volūtatē Iudæorū:ne.s. illis conformet. *Oculi tui videant æquitatē*, vt,s.ex illo iudicio G mihi;qui sum conformis,remedium cōferas saluationis,i.meis: Iudæis autē supplicium damnationis: quia sunt vultui tuo idest,uoluntati difformes.

Probasti cor meum,& visitasti nocte, igne
187 *me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.*

De cōse. d.2. præmissis. Oratio. Puritas. 1.Tim.3

HIc quartò ostēdit,ꝙ oratio dēt esse pura synceritatis innocētia,ꝑꝑ ꝙ dr̄. Volo uiros orare leuantes manus puras &c. Nec mirum qm̄ peccati immūditia ꝓhibet orationē exaudiri, Esa. H 1. Cum multiplicaueritis orationes uestras non exaudiā: manus.n. uestrę pollutę sunt sanguine. unde sicut impuritas orantis diffidentiā dat impetrationis,sic & per oppositū munditia confidentiam

Greg.10 mor.c.17 præstat exauditionis, ꝙ ostēdens Greg. d. A spei fiducia mens protinus frangit̄ si intenta orationib. nec dū deuictæ culpæ memoria mordetur. Diffidit namq; se posse accipere,ꝙ appetit,qui reminiscitur se adhuc nolle facere, ꝙ diuinitus audiuit,hinc per Io. dicitur, si cor nostrum non reprehendit nos fiduciam Ioan.3 habemus apud Deum quicquid petierimus,ab eo accipiem⁹ Hinc Salomō ait. Prou. Qui auertit aurem suam ne audiat legē oratio eius erit execrabilis. Cor quippe nos in petitione reprehendit, cum resistere se præceptis eius quem postulamus, meminit, & oratio fit execrabilis, cum à censura auertitur legis, quia dignū profectò est ut ab illius beneficijs sit quisque extraneus, cuius iussionibus non uult esse subiectus. Qua in re hoc Mat est salubre remedium,ut,cum se mēs ex memoria reprehendit culpæ, hoc prius in oratione defleat,quod errauit,quatenus dum erroris macula fletib. tergit̄, in petitione sua cordis facies ab auctore munda videat̄. Ex quib. apparet propositum, s. ꝙ oratio debet esse munda, De d.2. quis. sed quid magis mundat,& purgat orantem quam ignis tribulationis, qui mentē purgat, sicut metalla ignis fornacis? qui si rubiginem reperit ipsam cōsumit si autem puritatem,ipsam cōseruat. Vo- Ora Cha tas Via Sen lens ergo Christus ostendere puritatem in oratione necessariā esse:semetipsum dicit ignem probatum, & inuētum sine macula. d. *probasti cor meū* &c. vñ gl. *probasti cor meum* &c. s. visitatione tribulationis, & passionis: quæ nox dicitur, & ignis:nox, quia turbat:ignis, quia exurit,vnde subdit, *igne me examinasti*,hoc dicit ad similitudinem fornacis,quę metalla purgat, &c.

Vt non loquatur os meum opera hominum: propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. 188

Loqui Iste enim versus est quasi explicatiuus pręcedentis: quia hic explicat, quo igne fuerit ipse Christus examinatus, scilicet igne mortalitatis, & passionis:qui per vias duras significatur. Vnde Aduersitas d. *Vt non loquatur os meū opera hominū.* q.d. Sic fuit probatus & examinatus: vt nihil aliud loquar, nisi quæ ad laudem tuam Deus sunt, & gloriam:non autem quę ad laudem operum hominum, quę faciunt pręter voluntatem tuam, idest, nihil nisi bonum locutus sum. Et quia noluí loqui *Opera hominum*,scilicet laudando opera Scribarū, & Pharisęorum, quæ

quæ erant vitiosa: sed magis volui loqui, & obseruare verba tua, ideo sustinui *vias duras*: vt sit sensus, *Non loquitur os meum opera hominũ*, ipsa laudando: sed potius volui sustinere *vias duras*. s. mortalitatis, & passionis. Vel ẽm aliam literam, *ego custodiui vias latronis*. i. ꝙ latro meritò sustinuit, ego immeritò, & hoc totum sustinui, *Propter verba labiorum tuorum*. s. cõplenda. i. vt cõpleantur verba labiorum tuorum. i. quæ per prophe-
Mat. 26 tas, qui erant labia tua, de mea passione prædixisti. Sic. n. loquebatur Iesus: qm̃ in horto vt latro fuit captus d. Tanquam ad latronem existis, &c. Sequitur, Hoc aũt totũ factũ est, vt implerentur scripturæ Prophetarum, ꝙ ergo ibid. scripturæ Prophetarũ, hic. d. *verba labiorum tuorũ*.

189 *Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea.*

De pen. d. 2. ca. si quis.

Consequenter hic quintò ostendit ꝙ oratio debet esse grata per charitatẽ: per gressus. n. quibus tendimus corporaliter, virtutes accipe, quibus aĩa ad Deũ gradit̃, de quibus Ps. 36. Apud dñm gressus hoĩs dirigentur, & viã eius volet: per semitã verò, quæ est via breuis, charitatẽ accipe: quæ velocius cæteris virtutibus ducit ad vitã. Istæ sunt semitæ charitatis, quas Xps dedicabat, de quibus Esa. 2. dr̃. Docebit nos vias suas: & ambulabimus in semitis eius, volẽs ergo Christus ostẽdere orõnem cum charitatẽ debere fieri, in persona suorũ patrũ orat. d. *Perfice gressus meos in semitis tuis*. i. oẽs virtutes meas & actiones in claritate perfice, vñ glo. *Ideo custodiui vias duras*, vt perficiatur charitas Ecclesiæ, q̃ s. vestigia mea sequẽs per charitatẽ ambulabat, nõ vias latas: quæ ducunt ad mortem, sed charitatis semitas, quæ ducunt ad vitã. Et nota ꝙ quãuis charitas dilatetur ad proximũ: tñ vocatur semita, quæ est via stricta: quia multa arcta, & aspera charitatis amor propter Deum, & proximum aggredi facit: & quia gressus in charitate fundati sunt stabiles, dicente Apostolo. Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an gladius &c. & concludit: certus sum enim quòd neque mors, neque vita &c.

Oratio. Charitas. Via. Semita.

Rom. 8.

A neque creaturã alia poterit nos separare à charitate Christi. Ideo iste orans in charitate perfici suos gressus quærit: vt stabilis permanens à Deo separari nõ possit, & hoc est quod subdit, *vt non moueantur vestigia mea*, vestigia, idest, exemplum virtutum mearum: quę imitanda reliqui Ecclesiæ, hæc enim Christi vestigia in electis fixa permanent, & permanebunt in æternum.

Ego clamaui, qm̃ exaudisti me, Deus, inclina aurẽ tuã mihi, & exaudi verba mea. 190

De consecr. d. 2 qm̃ aũt.

B Haec est secunda pars principalis, in qua Christus postulationẽ suã explicat, idest ostendit in speciali, quid orando à patre petat, & diuiditur in partes tres. Quia Christus primò patri gratias agit de sua exauditione. Secundo patris adiutorium petit pro sua liberatione: ibi, *Mirifica misericordias tuas*. Tertiò hostis malitiam ponit de sua persecutione: ibi, *Inimici mei animam meam circumdederunt*. Primò ergo patri gratias agẽs, quia exaudiuit eum. d. *Ego clamaui, quoniam exaudisti me*. Omnis. n. Christi oratio fuit exaudita, vt ostendit magister, C p̃p quod & ipse Christus patri orans. d. Pater gratias ago tibi, qm̃ audisti me, ego. n. sciebam, qm̃ semper me audis. Dicat ergo Christus patri. *Ego clamaui quoniam exaudisti me*, quia certissimè me exaudiendum sciebam. Et attẽde, ꝙ hic ly, *quoniam* põt referri ad ly, *clamaui*, & tunc est sensus, ꝙ causa clamoris, fuit exauditio, vel põt referri ad ly *exaudisti me*, & tunc est sensus, ꝙ causa exauditionis fuit oratio. Et utroque modo verum est, qm̃ Deus sua gratia præuenit clamo D rem nostræ orationis, inspirando voluntatem orandi: & sic antequã clamemus, nos exaudit, inspirando voluntatẽ orandi, & tunc *quoniam* refertur ad ly. *exaudi*. Deus etiam orationem gratia prosequitur cõcedendo postulata & tunc ly, *quoniam*, refertur ad ly *clamaui*. i. quia clamaui exaudisti me. Vnde sicut Christus in oĩ oratione fuerat exauditus: ita pro mẽbris suis in futurum exaudiri postulat. d. *Inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea*. In hoc quod d. *Inclina*, oñdit ꝙ orãtẽ oportet humilẽ esse, & bassum;

Magist. lib. 3. d. 17. Ioan. 11

Inclinare Aures

homo .n. non inclinat aurem, vt audiat altum hominem, sed paruum, & bassum, per hoc ergo mysticè denotatur, ꝙ humilitas orationem facit exaudiri. Iud.8. humilium, & mansuetorum tibi semper placuit deprecatio. Sed hic est dubium, vtrum omnis oratio Christi fuerit exaudita, vr̃ ꝙ non. Primo, quia Christus orauit pro suis Apostolis, vt seruarentur à malo. Et tñ multa mala, & ẽt mortẽ passi fuerunt. Itẽ Christus rogauit patrem, vt calix suæ passionis transiret ab eo: quẽ tñ potauit. Item non omnis oratio iustorum exauditur. Igitur nec omnis oratio Christi, patet consequentia, quia omnis oratio iustorũ est Christi, quia vnũ sunt cum Christo. Ad oppositum est iste versus. *Ego clamaui, qm̃ exaudisti me.* Rñdeo ꝙ omnis Christi oratio fuit exaudita, patet, quia cũ oĩa nuda sint, & aperta oculis eius, omnia videbat, quæ Deus, & sic sciebat omnia, quæ Deo sunt placita, & q̃ non, cũ ergo in orationibus suis non discordaret voluntati patris, ipso dicente, quæ placita sunt ei, facio semper, sequit ꝙ in omnibus fuit exauditus. Nunc ad argumenta. Ad primum dicẽdum ꝙ patrẽ rogauit pro Apostolis, vt eos seruaret à malo culpæ, non aũt à malo pœnæ, & sic factum fuit. Ad 2m dr̃, ꝙ Christus non rogauit, vt Petrus non deficeret à fide, sed ne fides Petri deficeret, quę nunquã defecit, ẽt si ad tp̃s Petrus ab ea defecit. Ad tertium, quo dr̃, ꝙ Christus rogauit, vt calix suæ passionis transiret ab eo, ꝙ tñ nõ obtinuit, dr̃ ꝙ obtinuit, ꝙ orauit? Vnde nota, ꝙ ille passus Christi orationis à doctoribus multipliciter exponit. Primò, ꝙ in Christo erat duplex affectus s. carnalis sensualitatis, & rationalis volũtatis, primo mortem fugiebat sicut cæteri homines, secũdo ipsam desiderabat, & quia oratio magis procedit ab affectione rationalis, si sit deuotè regulata: ideo Christi oratio fuit exaudita, vnde dixit, Transeat à me calix iste, quo ad affectionem carnis. Et quantum ad affectionem superiorẽ rationis subdit: Veruntñ, non ꝙ ego volo, sed ꝙ tu, per hoc instruẽs nos, vt quãtũ possumus, sine peccato mortẽ fugiamus: si aũt nõ possumus, humiliter nostram uoluntatem subijciamus diuinæ.

Oratio. Christi. Exaudire. *Quæstio.* *Ioan.17* *Luc.21.* *Resp.* *Ioan.8.* *Calix passionis*

E F G H

Vñ Leo Papa in sermone de passione. d. Hæc vox trãseat à me, &c. Omnes fideles instruit, oẽs confessores accendit, oẽs martyres coronat. Nã quis mundi odia, quis tentationũ turbines, quis posset persecutorũ superare terrores, nisi Christus in omnibus, & pro omnibus diceret, Transeat à me calix iste, veruntñ non ꝙ ego volo: Discant hanc vocem oẽs Ecclesię filij, vt cũ aduersitas alicuius violentæ tentationis incũbit: superato carnis timore, formido fiduciam accipiat, & tolerantiam subeat passionis. Secundò sic. Transeat à me calix iste, Non quidem, non ut oĩa nõ veniant, sed vt non diu durent. Tertiò sic. Transeat à me &c. i. à meis. s. Iudæis calix iste. s. peccatum illatæ passionis, vt. s. remaneant in eo finaliter, sed per pñiam finaliter deleat. Ex quibus oĩbus patet ipsum exauditum fuisse. Ad quartum aũt, quo dr̃, ꝙ oĩnis oratio iustorũ exauditur. Rñdet, ꝙ, cum oĩs oratio iustorũ sit iusta, exaudit à Deo dando ꝙ petitur: vel melius quam petatur, vt qñ Paulus orauit pro oblatione stimuli carnis melius obtinuit quam peteret. s. cõseruationẽ gratiæ. Ex isto dubitat, an votum faciens, aliquid licitũ à Deo postulando, si illud non obtinet, ꝙ promisit adimplere teneatur, & vr̃ ꝙ sic, quia & si non obtinet, ꝙ petit, obtinet tñ aliquid melius. Quia igitur in tota parte præcedenti actum est de Christi oratione, quia nos docet orare. Ideo pro nostra eruditione noto, ꝙ Christi oratio est scutum nostræ defensionis. Nuncius nostræ legationis. Redditus nostræ subuentionis. Primo est scutum nostræ defensionis, qm̃ sicut scutum à telis aduersis protegit, sic & oratio Christi ab insidijs diaboli nos defendit, vnde patrẽ pro suis orauit. d. Pater, pro eis rogo quos dedisti mihi, vt serues eos à malo. s. culpæ. Narrat historia Britonum, ꝙ rex Arthus illustris depictam habuit infra scutum imaginẽ virginis in brachijs filium baiulantem, ad hanc autem imaginem quoties in belli præssura incipiebat fatigari, respiciebat, ex cuius intuitu vires resumebat, & quasi potens efficiebatur, vnde illud scutum interius præscina vocabatur. Moraliter ad proposi-

Ioan *Gal* *Nota* *Ioan*

tum

tum isto modo scutum nostræ orationis A debet ordinari, ut infra habeat gloriosæ uirginis imaginem.s.n. rectè imaginetur in interiori parte ipsa uidebitur quasi scutum nostram orationem assumere, & suo præsentare filio. Nā quicquid offert illa, necessario est acceptum. unde.d. Bernar. super missus. certè frater quicquid offerre pars, Mariæ commendare memēto, ut ex eodem alueo ad largitorē gratiæ gratia redeat, quo influxit. Duo igit sunt, quæ orationē nostrā complere debent.s. Christus, & Maria: dīt.n. Grammatici, q duæ sunt principales orationis B partes.s. nomē, & uerbū. Inter quas dña talis datur, quia nomē significat substantiā cum qualitate sine tempore, verbum aūt significat personam agere, uel pati cum tpe: de natura nominis est reddere suppositū uerbo, & de natura verbi est regere sibi suppositū nomen. Moraliter ad hoc, q oratio nostra sit cōgrua, necesse est q ex nomine, & uerbo componatur, uerbū aūt, quod orationē nostrā ingredi debet, est illud uerbum, quod caro factū est. Ioan. 1. Illud autē uerbum non solū personam significat: imò persona est, C filius Dei. Significat aūt cum tpe, quia nunc uenit plenitudo temporis in quo misit Deus filiū suum &c. Gala. 4. Istud aūt uerbum actionē denotat, quia eius actione factus est mūdus significat ēt passionē, quia eius passione redēptus est mūdus. Sed nomen, q in nostra oratione debet poni, est nomen virginis Mariæ, Maria ecce substantia, uirgo, ecce qualitas, & hoc sine tēpore, cuius ratio est, ut dr. 4. Physic. Tempus est causa corruptionis, quia oīa, quæ tempore mensurantur, tabesiunt in tempore, & corrumpuntur. D Vnde illæ uirgines quæ post corruptæ fiunt matres, significant substantiā cum tēpore, sed ista uirgo existens mater est effecta sine corruptione, fuit.n. semper uirgo ante partū, in partu, & post partū, ideo fuit sine tēpore. Nunc ergo restat uidere, quādo & quomodo hoc nomen huic uerbo suppositū reddidit, & quomodo à uerbo isto regitur. Quando.n. ipsa ab Angelo fuit salutata statim reddidit suppositum uerbo, quia uerbū suppositum, & humiliatum per incarnationem fuit, & statim à uerbo fuit recta.d. fiat mihi sm uerbum tuum. Sed hic oritur dubium, *Dubiū.* nam sm Grāmaticos impossibile est, q nomē sit suppositum uerbi, & non regatur à uerbo. Maria aūt semper uerbo supposita fuit: tamen nō semper recta à uerbo, nam Christus in sua passione hoc nomē per se non rexit, sed eius regimen dedit Ioan.d. Ecce mater tua. *Quæst. Ioan. 19* Respondeo, q quādo nomen stat in recto casu.s. in nominatiuo, tunc semper regitur à uerbo, *Resp.* quando autem stat in obliquo, quia tūc quandoque stat absolutè, non semper regitur à uerbo. Modo hoc nomen uirgo Maria, s. in morte filij totaliter fuit in casu obliquo absolutè posita, quando. s. anima Christi absoluebatur à carne, & corpus filij auferebatur à matre. unde dicebat illud Esa. *Esa. 1.* Generatio mea ablata est à me, sed in incarnatione uerbi ipsa stetit in recto casu. Luc. 1. Nomen virginis Maria. s. quia in passione Christi hoc nomen non stabat in recto, sed magis in ablatiuo, ideo nomen eius tūc non posuit Euangelista, sed dixit: stabāt iuxta crucem Iesu mater eius &c. Vides q hic nomen Mariæ tacetur, ad denotandū q hic, hoc nomē nō in recto sed potius in obliquo, & ablatiuo, & ideo nō necessario regebat à uerbo, &c.

Mirifica misericordias tuas, qui saluos fa- 191
cis sperantes in te.

HIc adiutorium Dei petit prō sua liberatione, d. *Mirifica misericordias tuas.* *Mirificatur.* Mirificare idem est, q miranda facere, & quia omnia quantumcunq; magna ex vsu vilescunt, & non mirantur, sicut q aqua uirtute solis uertatur in uinum, & similia: noua aūt magis mirantur, & sic *mirificare misericordias* est per misericordiam aliqua noua, & miranda facere, & sic Christus petendo misericordias mirificari, petit à patre miraculorum potestatem, quibus nouas misericordias conferat mundo: per quæ à suis persecutoribus liber existat, unde glo. Mira sunt, quæ noua sunt, hæc sunt miracula, quæ Christus gessit in carne, mirantibus Iudæis. Et est sensus, *Mirifica misericordias tuas.* i. per me fac noua, & miranda, quæ etiam mali mirentur, ne vi-

ne uilescat misericordiæ tuæ. Sic enim mirificauit misericordiam suam: quando de quinq; panibus quinq; millia hominum saturauit. Sic mirificauit misericordiam suam, quando Iudæi duxerunt illum vsque ad supercilium montis, ut præcipitarent eum. Iesus autem transiens per medium illorum ibat. Sic etiam quando facto flagello de funiculis omnes ementes & uendentes, eiecit de templo, quod inter Christi miranda mirabilius prædicatur, unde Hier. super Matt. Multi pro maximo signorum mirantur Iesum Lazarum suscitasse, cæcum ex utero lumen recepisse, transfiguratum in monte gloriam triumphantis ostendisse, uerum inter omnia signa miranda, quæ fecit Iesus, hoc mihi uidetur mirabilius esse, q; unus homo eo tempore contemptibilis Scribis, & Pharisæis sæuientibus contra se per unius flagelli verbera eorum lucra destruxisset. Siquidem ignis sidereus ex eius oculis radiabat, & magna dignitas in facie fulgebat. ex quo ei resistere non audebant. Talem ergo potestatem miraculorum à patre postulat Christus dicens. *Mirifica misericordias tuas*, quia talia mira mirificauit sanctum tuum pater, quia per illa opera miranda multi conuertebantur, ideo subdit. *Qui saluos facis sperantes in te.* Per talia. n. mirifica opera saluos fecit cœcum illuminatum magnam turbam Iudæorum per Lazarum resuscitatum, infirmum in piscina sanatum.

Ioan. 6. *Luc. 4.* *Hieron. al. miraculum.* *Matth. 21.* *Mirabili Christus*

192 *A resistentibus dextera tua custodi me, vt pupillam oculi.*

2. q. 7. testes. Dextera

VBi notandum, q; in scriptura per dexteram multa intelliguntur, significat enim dextera, mundi prosperitatem, & ad istam non debemus declinare per superbiam, nec ad sinistram ad uersitatis per impatientiam. Non declines ad dexteram, neq; ad sinistram: auerte pedem tuum à malo. Carnis propinquitatem, & hanc debemus amputare. Si dextera tua scandalizat te, abscinde eã, & proijce abs te. Aeternã fœlicitatem. Statuet oues à dextris &c. tunc dicet Rex ijs, qui à dextris erunt, uenite, &c. Dextera sua reget eos. Humanam

Prouer. 4 *Matth. 5.* *Matth. 25.* *Sap. 5.*

E bonitatem, q; debemus eligere. Prou. 4. Vias, quæ à dextris sunt, nouit Dñs. i. approbat, peruersæ aũt sunt, quæ à sinistris sunt. Incarnatam deitatem, cui debemus obedire. Dextera Domini fecit uirtutem, dextera Domini exaltauit me, &c. Ad propositum hic autem accipitur dexteræ Dei, scilicet Christo Iudæi resistebant: quia omnia, quæ faciebat bona, interpretabatur in malum, vt de expulsione dæmonum. d. In Belzebub principe dæmoniorum, &c. quando ipsum sanantẽ ægrotos dicebant contra-

Ps. 117 *Resistit Deo.*

F rium Deo. d. Non est hic homo à Deo, qui Sabbathum non custodit. Quando ipsum docentem dicebant. seductorem. Io. 9. Alijs dicentibus, quia bonus est, ipsi dicebant non: sed seducit turbas. Et si quæras, quomodo huic dexteræ aliquis mortalis resistere pôtest, cum scriptum sit. Virtuti brachij tui quis resistet? q. d. nullus. Respondet Gregor. Super illo Iob 9. Quis resistet illi, & habebit pacem. d. peruersa mens, unde se cõtra auctorem erigit, inde se in semetipsam confunditur. Resistere autem Deo

Sap. 11 *Grego. moral.*

G dicimur, cùm repugnare eius dispositionibus conamur, neq; enim nostra infirmitas incommutabili eius sententiæ obuiat: sed tamen, quod explere non ualet, tentat. Nam sæpè humana infirmitas occultæ vim dispositionis agnoscit: & tamen hanc si mutare ualeat, appetit: contraire satagit: sed ipso se gladio contradictionis frangit: ordini interno renititur, sed suis victa conatibus ligatur &c. Quia ergo ipsi Iudæi Christo resistebant, ab ipsis petens protegi dicit. *A resistentibus dextera tua cu-*

H *stodi me vt pupillam oculi*, idest secundũ humanitatem. Per pupillam enim oculi Christi humanitas secundum glos. intelligitur, quia pupilla pars exigua est: & tamen per illam acies luminis dirigitur, quo lux, & tenebræ dijudicantur, sic per humanitatem Christi diuinitas discernens inter bonos, & malos, quia eos, qui fidem humanitatis habent in sorte bonorum, alios verò in consortio malorum annumerat, hanc ergo pupillam Christus à patre petit custodiri, & modum custodiæ subdit. d.

Pupilla oculi humanitas Christi.

Sub

193 *Sub umbra alarum tuarum protege me: à* A *facie impiorum, qui me afflixerunt.*

Alæ Dei Charitas Misericordia.

A Læ enim Dei, quibus nos protegit sunt duæ s. misericordia & charitas: quia per misericordiam remouet mala: sed per charitatem bona largitur, unde gl. Misericordia .n. & charitas sunt alæ patris, quib. nos protegit. Alis istis protegi quærit Christus, non solũ in se, sed magis in suis, & à quib. subdit. *A facie impiorum, qui me afflixerunt.* i. a facie Iudæorũ, qui me affligere disposuerũt. Impius enim diabolus qñ per semetipsum Christum tentando superare non potuit, per membra sua, idest impios ipsum affligere vsque ad mortem procurauit, quod prouidens Iob dicit de Christo. Terra data est in manus impij, quod ad propositum exponẽs Greg. d. Quid enim terræ nomine nisi caro exprimitur? quis appellatione impij: nisi diabolus designatur? Huius impij manus, & membra fuerunt ij, qui in redemptoris nostri morte grassati sunt. Terra itaque in manus impij data est: quia antiquus hostis redemptoris mentem corrumpere per se tentando non valuit, sed eius carnem per suos satellites ad triduum passionis permissus extinxit. Tribus etenim redemptorem nostrum tentationibus pulsans corde tentare non ualuit: sed tamen sua membra ad mortem carnis excitauit. Cumque ei cohortem, atque à pontificibus, & Pharisæis ministros tradidit, nimirum iste impius manus ad terram tetendit. Huius terræ iudices sacerdotes, & principes, Pilatus, atque illusores fuerunt, &cęt. Ab istis ergo Christus liberari postulat: non quidem ne affligatur, & occidatur ab eis: ad hoc n. uenerat: sed ne per suam afflictionem, & mortẽ suam, membra, idest Apostoli cæterique desperando occidant à fide, sed magis in tabernaculo ecclesiæ permanentes protegantur à Deo, ut sic voce membrorũ suorũ dicat illud Psalm. Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula, ꝓtegar in uelamento alarum tuarum.

Greg. 9. mor. c. 21 — *Diabolus.* — *Tentatio Christus Terra.* — *Aliter habetur in originali Greg.* — *Psal. 60.*

B C D

Inimici mei animam meam circundederunt, adipem suum concluserunt: os eorum locutum est superbiam. 194

C Onsequenter hic hostis, idest, populi Iudæorum ponit malitiam: unde tria specialia uitia Iudæorum contra Christũ hic describit, quoniã ipsi Iudæi cõtra Christũ fuerunt primo superbi, & contumaces. Secundò auari, & crudeles: ibi *proijcientes me.* Tertio dolosi, & insidiantes, ibi. *Susceperunt me sicut leo.* Quã tum ergo ad primum eorũ ostendit superbiã. d. *Inimici mei,* &c. Vbi notãdũ, ꝙ per adipẽ significat superbiã: quia sicut adeps, & pinguedo ex ciborũ consurgit abundantia, sic ex abũdantia diuitiarum consurgit superbia: unde de quolibet superbo diuite dr̃: Viscera eius plena sunt adipe interiora diuitis replent̃ superbia, ut exponit Greg. Notans ergo Christus Iudæorũ superbiã contra se incrassatã. d. *Inimici mei.* s. Iudæi *adipẽ suum concluserunt,* idest vitã meam uolentes tollere, *adipem suum concluserunt* .i. superba lætitia & pingui sunt operti: postquã cupiditas eorũ de scelere est satiata. Quod ideo d. quia capto Christo, lætitiã pinguẽ intus conceptã superbè extra ostẽtauerũt: vel a simili animaliũ, quæ ex adipe inflãtur, & fiunt lasciuia. Sic & isti *adipẽ suũ concluserunt* .i. superbiam tenuerunt, non quidem humiles, sed inflati superbia. Et ideo quia ad superbiã intus conclusam sequit̃ loquelæ superbia: qa unusquisq; talia loquit̃, & dicit, qualis est intus, ut dicit Philosophus, & ex abundantia cordis os loquit̃. hic quod sequitur, *Os eorum locutum est superbiam.* Vt puta, qñ superbia inflati, Christo dicebant. Aue rex Iudæorum. Vah qui destruis templum Dei. Alios saluos fecit, &c. Quando. n. uiderunt Christũ captum, tunc cogitauerunt Christo præualuisse, & ideo amplius solito in uerba superbiæ proruperunt: quoniã ut ait Gregor. Superbus quisq; quo in hac uita plus ualet, eo sibi linguæ fræna audacius relaxat, ut nullũ de uerbis suis metuat, istos cõtumelijs feriat, illos maledictionib. iaculetur, non nunquã uerò in blasphemiã contra cõditorẽ rapitur: sicut de aliquibus per psal. dicitur;

Superbi. Adeps. — *Iob 21. Greg. li. 15. mor. c. 25.* — *Loqui superbiam* — *Greg. 12 mor. ca. 24.* — *Lingua*

Psal.72. dicitur: Posuerunt in cœlum os suum, & lingua eorum transiuit super terram. Sic,& modo Iudæi credentes se Christo præualuisse, ore superbo contra ipsum grandia loquebantur. Et hoc est quod de ipsis nunc dicit psal. *Os eorum locutum est superbiam.*

195 *Proijcientes me, nunc circũdederũt me: oculos suos statuerunt declinare in terram.*

HIc consequenter ostendit, illos cõtra Christũ fuisse auaros, & crudeles. Vbi notandũ, ꝙ fundamentum peccati Iudæorum, quo Christum perseque-

Auaritia bantur ad mortem, fuit, quia cor suum ad auaritiam declinauerunt, & oculos suos statuerunt declinare in terram, ut qñ. d. Ecce totus mundus abit post eum,

Ioan.11 si dimittimus eum sic: uenient Romani,

Nota. & tollent, &c. Hac ergo auaritia motus dicit Christus. *Proijcientes me circundederunt me.* Proiecerunt.n. Christum, qñ ipsum extra ciuitatem duxerunt ad crucifigendum: quasi locus sanctus ciuitatis per Christi præsentiã macularetur tunc circundederunt eũ, non obsequio, sed furore, sicut ad spectaculum grande concurrentes. unde de talibns sic ipsum circundantibus dicit Christus, circundederunt me canes multi: concilium mali-

Psal.21. gnantium obsedit me. Per canes multos accipe Iudæos: qui non pro ueritate, sed

Canis. liuore odij concepti latrantes,& mordẽtes, ut canes latrantes dicebãt. Tolle, tolle, crucifige eum: sed conciliũ malignantiũ Christũ obsedit, qñ collegerunt Pontifices, & Pharisæi concilium aduersus

Ioan.11. Iesum, vt.s. eum morti traderent, vt sit sensus. Proijcientes me circundederunt me, idest, volentes me proijcere de uita ad mortem, circundederunt, &c. & hoc quare. Sequitur *Oculos suos statuerunt declinare in terram,* idest, ad auaritiã, quæ excæcauit eos, ut putarent eũ impunè occidere,& ipsorum peccatum impunitũ manere: qui .n. oculos ad terram declinat, cœlum nõ uidet,& sic iudiciorũ Dei recordari non vř: sic omnis qui peccat, oculos declinat ad terram, quia qui iudiciorũ Dei mente vellet recordari, nunquã peccaret. Si.n. de illis malis iudici-

Dan.13. bus dicitur. Quod auerterunt sensum E suum,& declinauerint oculos suos, ut nõ uiderent cœlum: neque recordarentur iudiciorum iustorum.

Susceperunt me sicut leo paratus ad prædã, & sicut catulus leonis habitãs in abditis. 196

HIc consequenter ostendit illos cõtra Christum fuisse dolosos & insidiantes. Nomine autem leonis diabolus pp suam ferocitatẽ intelligitur. propter quod de ipso dicitur. Aduersarius uester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Est etiã F fraudulentius ipse leo: quia famescens se in insidijs occultat; ut transeuntes rapiat. Psal. Insidiatur quasi leo in spelunca sua. Istis duabus cõditionibus ipsi Iudæi leoni cõparantur: quia & cõtra Christum crudeles,& malitiosi. Vide ipsorũ crudelitatem: quia non fuerunt cõtenti Christũ interficere, nisi crudeliori morte ipsum occiderent.s. morte crucis. hoc ideo, ut eius famã magis diuulgarent, ne aliquis crederet in eum. Vñ cum Pilatus diceret eis. Accipite eum vos, & ẽm legem vestram iudicate eum: statim rñdẽ- G runt, nobis non licet interficere quenquam, quod sic exponit Chrysosto. quia Iudæi crudeles crucifigi cupiebant: vt hoc genere mortis eum amplius diffamarent, ipsis autem per Romanos ablata erat potestas aliquem crucifigere propter summum opprobrium talis mortis, quia solum proditores imperij & latrones occidebantur. Hac enim morte aliquem occidere solum licebat præsidi: licet Iudæi alio genere mortis occidere possint reos, ut patuit de Stephano, quem lapidauerunt. Et ideo hac cru- H delitate leoni comparantur Iudæi. idem de Iudæis dicit Christus. Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silua.s. crudelis. Fuerunt etiam contra Christum maliciosi & insidiantes, quia ipsum falsò in multis accusauerunt dicentes. Hunc inuenimus subuertentem gentem nostrã, & prohibentem tributa dari Cæsari: quæ falsa erant, ut ostendit Theophyl. d. Vide insidias leonis in falsis accusationibus, quæ euidenter veritati aduersãtur. Non enim prohibuit dominus tributum dari Cæsari: sed magis dari iussit.d.

Marginalia (right column): Leo. Diabol. 1.Pet. Psal. Ioan.18 Iudæi Actuũ Hiere. Luc.23

sit.d. Reddite,quæ sunt Cæsaris,Cæsari. Nec ēt gentes subuertebat, vt regnū aggrederetur, quinimo volēte tota multitudine eum regem facere,sciens fugit,vt habetur Io.6.Fuerunt ergo Iudæi cōtra Christum,vt leo,& crudeles,& insidiantes, & ista duo hic de ipsis Christus notat.Dicens quo ad primum. *Susceperunt me,sicut leo paratus ad prædam:* vbi notatur crudelitas.i. susceperūt me auidè, & crudeliter,vel a Deo patre cuius dispositio erat vt moreretur, vel a Iuda proditore:vel a Pilato iudice. Et hoc sicut leo paratus ad prædam qui sua crudelitate circuit quærens quem deuoret.i. ſm gl. cōparandi erant leoni diabolo, quo auto re tanta crudelia faciunt.Et non tm̄ principes,& maiores,sed etiam plebei,& minores.s.qui erant *catuli leonis.* i. filij diaboli,quibus dictum est.Vos ex patre diabolo estis. Quo vero ad ſm dicit. *Habitans in abditis* : quia isti insidiosè cogitabant quibus insidijs circumuenirent, & perderent eum. Quibus omnibus consideratis, de populo Iudaico dicatur illud quod scribitur. 1. Machab. 3. Similis factus est leoni in operibus suis.

Ioan.6. — *1.Mac.3*

197 *Exurge,domine,præueni eum, & supplanta eum:eripe animam meam ab impio,frameam tuam ab inimicis manus tuæ.*

HAec est tertia pars principalis : in qua omnibus a Deo iustè retribui postulat . Et duo facit: quia primo petit malos puniri , secundo bonos præmiari : ibi.*Ego autem in iustitia apparebo.* Quantum ad primam partem: tres pœnas pro peccato commisso contra Christum Iudæis in hoc prædicit futuras. Prima est mentis excæcatio . Secunda a terra ipsorum expulsio: ibi.*Domine,à paucis de terra diuide eos.* Tertia est filiorum maledictio:ibi.*Saturati sunt filijs.* Quantum igitur ad primū d.*Exurge domine,*&c. Dormire enim videtur Deus, quia ad modū dormientis se habet,quando peccata impunita dimittit: vel quando suos permittit:affligi. Vt a tali somno excitari videtur:quando suos defendendo malos punit.Sic.n.Psal. 43. ipsum Deum excitabat Psal.d. Exurge, quare obdormis do-

Dormire Dei. — *Exurgere. Dei.* — *Psal.43*

A mine?&c.Consimiliter hic petit Christus Deum exurgere ad punitionem Iudæorum.d.*Exurge domine præueni eum.* Et loquitur a simili duorum, qui currunt ad nocendum vnus alteri.Sic.n.currebat populus Iudæorum ad malum , vt Christū crucifigeret:currebat Deus pater vt ipsum vindicaret:vñ orat Christus.d.*Exurge domine præueni eum.*i.citius ipsum excæcando punias, quàm ipse me persequendo crucifigat. Hoc ideo dicit,quia quilibet,qui peccat, prius seipsum lædit quam alterum, immò magis seipsum lædit quam alterum : quia sibi ipsi primo

Peccator nocet

B mortem animæ infert,alteri autem post, corporis;& est sensus. *Præueni eum.* idest præueniens eum. s. populum Iudaicum ipsum mente excæcando. Nā ante Christum, vt dictū est superius, ibi. *Dixit insipiens in corde suo non est Deus* : ipsum Christum cognouerunt scribæ, & Pharisæi esse verum messiam in lege promissum,sed postea ira contra Christum excitati;excæcati fuerunt, & hoc est, quod dicit Apostolus . Si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. 1. Cor. 2

C Et hoc significans, dicit. *præueni eum.*s. ipsum excæcando. *Et supplanta eum.*loquitur admodum luctantium , quorum supplantans supplantatū deijcit. Sic, & iste populis fuit supplantatus, & deceptus : quia tota intentio , qua Christum occidit,fuit,ne perderet gētem, & locū, & tñ propter Christi mortem, & gētem perdidit, & locum:quia per Titū & Vespasianum & magna pars fuit interfecta : & reliqua extra patriam, & locum captiuata, & venundata . *Eripe animam meam ab impio.frameam tuam ab inimicis manus tuæ.* Vbi aduertendum ꝙ Chri-

Supplantatio. — *Iudæus.*

D stus dicitur manus Dei : dicitur & framea Dei . Dicitur manus Dei quia per verbum pater omnia fecit, & hanc manum in mundum mitti petebat alibi. Psal.d.patri: Emitte manum tuam de alto, eripe me , & libera me &c. Dicitur etiam framea Dei quia per Christum , sicut rex frameam regna iniquitatis deleuit,& ab impijs separat iustos : hic affectu.s.in futuro,loco, sic ergo orat psal. d.*Eripe animam meam ab impio,* idest,vt tam meam à populo Iudaico. s. per re- Ps. 143.

Manus dicitur Christus & framea.

surrectionem. Quod alijs verbis explicat subdens frameam tuam, idest, animã meam quæ est framea tua. *Eripe inquam illam ab inimicis manus tuæ.* s. ab inimicis mei, qui sum manus tua.

198 *Domine a paucis de terra diuide eos in vita eorum: & de absconditis tuis adimpletus est venter eorum.*

15.q.1. non est.

HIc ponit secundam pœnã, quæ est à propria terra exultatio. Vbi notandũ, ꝙ Romani, qui expulerũt Iudæos de ipsorum terra per orbẽ, pauci erant numero respectu ipsorũ Iudæorũ: in tm̃ ꝙ Dei virtute tunc videbatur contra Iudæos impletũ, ꝙ alias pro illis dictũ fuerat. s. ꝙ vnus persequebatur mille duo fugarent decẽ millia. sic tunc Iudæis accidit in vindicta mortis Christi. Et hoc ꝓuidens Christus patri d. *Domine à paucis de terra diuide eos.* q. d. perde eos de terra, q̃ inhabitant, & disperge eos per totũ mundum. Et hoc *in vita eorum.* i. in vita ista q̃ solum vitam putãt: qui de æterna vita desperant & rationem subdit. d. *De absconditis tuis adimpletus est venter eorum.* Vbi nota ꝙ sicut Deus se abscondit ab aliquibus: ita aliqui absconduntur à Deo. Abscõdit. n. se Deus a peccatorib.

Abscondere.

Absconda faciẽ meã ab eis, & consi. no. eorũ. Sed a Deo absconduntur peccata, quæ non videt. i. non approbat. Vñ peccatoribus propter peccatum dicit. Amẽ dico vobis, nescio vos. Per ventrem autem accipe mentem, quia sicut in vẽtre quæ existunt ab oculis hominum abscõduntur: sic quæ manent in mente. Dicit ergo. Quæ est causa, quare Iudæi de terra sua expellantur? Respõdet, quia *de absconditis tuis,* i. de peccatis *adimpletus est venter eorum,* idest, mens ipsorum.

Deu. 33

Mat. 25

199 *Saturati sunt filijs: & dimiserunt reliquias suas paruulis suis.*

De pœn. d. 3. quã que.

POnitur hic tertia pœna Iudæorum, quæ est filiorũ maledictio. Iudæi. n. inter alias nationes generationi filiorum intendebant, & hoc propter cultum Dei multiplicandum, vnde non solum abundabant in bonis temporalibus, sed etiam in filiorum multiplicatione, & hoc est quod dicit. *Saturati sunt filijs.* s. quibus

E abundãt: tamen sequitur. *Dimiserunt reliquias suas paruulis suis.* Reliquiæ. n. peccatorum dicuntur pœnæ peccata sequentes. Et isti pœnam peccati mortis Christi trasmiserunt ad posteros. Quia cum Pilatus diceret. Innocens ego sum à sanguine iusti huius. Respondens vniuersus populus dixit. Sanguis eius super nos, & super filios nostros. q. d. Nos totũ peccatũ effusionis sanguinis istius, & eius vindictã super nos, & super filios nostros accipimus, & te liberè absoluimus. Sed nunquid pro peccato patris filius puniri

Mat. 27

Quæst. peccat

F debet, cum dñs d. Filius non portabit iniquitatẽ patris, &c. Rñsio, quod pœna est duplex, s. temporalis, & æterna. Pœna tpali punitur filius pro patre, subditi pro domino quandoque, sed nunq̃ æterna, neq; spũali. 1. q. 4. cũ ergo. Sic igitur isti *dimiserunt reliquias suas paruulis suis.* q. a s. pro peccato ipsorum puniti fuerunt filij: qñ per Romanos oẽs exterminati fuerunt. 23. q. 4. hinc notandum. Alia litera habet. *Saturati sunt porcina.* & tunc est sensus. *Saturati sunt porcina,* i. immunditia: quia porcus est animal immundissimum. Et est idem sensus cum priori.

Ezec.

Punit

Pater

Filius

G *Ego autem in iustitia apparebo in conspectu tuo: satiabor, cum apparuerit gloria tua.* 200

De con d. 5. ... nium.

COnsequenter hic ostendit bonos præmiari. Vbi nota ꝙ hæc verba de se Christus dicit: ac ẽt de electis suis. De se quidem: quia quamuis ab instanti conceptionis suæ fuerit verè beatus, & Dei repletus gloria, quo ad animã: corpus tamen habebat mortale, & passibile,

H quod per gloriam resurrectionis gloriosum, & immortale resurrexit: cuius meritum fuit iustitia passionis, per quam meruit gloriam. Et vocatur Christi passio iustitia: quia per illam Deo satisfactum est pro peccato humanæ naturæ. Dicat ergo de se Christus. *Ego autem in iustitia tua apparebo in conspectu tuo.* idest propter iustitiam meæ passionis: quam tuã dico: quia per eam tibi satisfactum est, apparebo. s. gloriosus corpore resuscitatus in conspectu tuo. *satiabor, cum apparuerit,* &c. Sed nũquid ante resurre-

Christ

Quæst

Beatido.

Resurrectio Christi

surrectionem Christus satiatus? Dico ꝙ sic: eo modo, quo erat beatus .s. quo ad animam, sed gloriam immortalitatis ad huc expectabat, qua habita, fuit quò ad animam, & quo ad corpus satiatus. Et hanc gloriam dicit esse patris, quia à patre sibi datam. Si autem hic Christus loquatur in persona corporis sui quod est ecclesia: tunc per ista verba ostendit ꝑmiationem finalem omnium bonorum, qñ post diem iudicij omnes erunt gloriosi duplici stola induti .s. beatitudinis animæ, & corporis. Sed quia in persona electorum hic d. Christus, *satiabor cũ apparuerit gloria tua.* occurrit dubiũ. Vtrũ

Quæstio. oẽs sancti æqualem hẽant gloriã, per q̃ æqualiter sint satiati: Et arguitur ꝙ sic. primo quia Matth. 20. dicitur, ꝙ omnes

Mat. 20 acceperunt singulos denarios, & ꝙ dominus tñ dedit nouissimo sicut primo. ꝙ exponit glo. de præmio beatitudinis. Itẽ q̃a tam perfecta erit charitas in patria, ꝙ quilibet tñ diliget aliũ sicut seipsum, & ꝑ consequenter tantum gaudebit de beatitudine alterius, sicut de sua. qđ si sic: ergo oẽs æqualiter gaudebũt & erũt æqualiter beati. Ad oppositũ dicit Christus.

Ioan 14 In domo patris mei mansiones multæ sunt. Item quia præmium correspondet merito, sed merita sunt disparia. ergo & præmia. Responsio, ꝙ oẽs erũt satiati, sed nõ oẽs æqualẽ habebunt gloriã. quia maioris gloriæ capax erit vnus quã alius. Notandum tamen ꝙ beatitudo accipit dupliciter, s. uel ut est satiatio effectiuè, uel formaliter. Primo modo est una omnibus, q̃a unus Deus est obiectũ beatitudinis omniũ. Secundo modo beatitudo diuersa est in diuersis ẽm maiorẽ, uel minorem gratiam, quæ animam magis, uel minus disponit ad Deum participãdum, sic uno sole illuminantur omnes, quantum sunt capaces luminis, sed tñ maius lumen solis participat unus, alius uerò minus secundum maiorẽ uel minorem oculorum dispositionem. Per hoc respondetur ad argumenta. Ad primum patet de denario, ꝙ ibi accipitur beatitudo pro obiecto. Ad secundum dicitur, ꝙ quilibet tñ alium & se diliget quantum habeat de charitate, & sic secũdũ proportionẽ charitatis gaudebit

A de sua beatitudine, & alterius. Et sic q̃a Petrus maiorem charitatẽ hẽt q̃ Linus, plus de propria beatitudine, & de beatitudine Lini gaudebit, quam Linus, &c.

PSAL. XVII.

Diligam te, Domine, fortidudo mea: Dñs firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. 201

ITVLVS istius Psal. est, *In finem puero Domini Dauid qui locutus est domino*

B *verba cantici huius in die qua eripuit eum dominus de manu inimicorũ eius, & de manu Saul.* Aliqui istum titulum & Ps. de Dauid volunt exponere, ex eo ꝙ legitur in lib. 1. Reg. ꝙ iniquus rex Saul persecutus est Dauid mitẽ, & mansuetũ, quo mortuo Dauid liberatus est, & in pace regnauit. Et pro hac liberatione vr̃ hunc Ps. cantasse, dño sed istã opinionẽ reprobat Magister in gl. pro hoc ꝙ in titulo dr̃ in finẽ cantici. Finis namq; Christus est. Canticum verò est exultatio de

C æternis habita. Melius ergo accipitur iste Ps. de toto Christo .i. de capite, & membris, quẽ totũ dñs eripuit de mani inimicorũ suorũ .i. de manu Iudæorũ, & deorũ in die resurrectionis, & de manu Saul .i. *Saul.* mortis. Notãdum est ergo, ꝙ per Dauid *Mors.* qui manu fortis & aspectu desiderabilis interpretatur, Christus significatur. Saul aũt, qui petitio interpretatur, significat mortẽ quam Deus non fecit: sed homo peccans ipsã manibus & uerbis appetit, & extorsit à Deo pro suo rege, dicente Apostolo, Regnauit mors ab Adam. un- *Rom. 5*

D de sicut Saul nõ fuit rex electus à Deo: sed permissus regnare ad tẽpus ꝑꝑ peccatũ, sic & mors. Sicut ergo Dauid prius sustinuit Saulẽ antequã regnaret in pace, sic & Christus prius sustinuit mortẽ, quã regnaret quietus, sic & eius corpus ꝙ est ecclesia. Est ergo sensus tituli iste. *Verba cantici huius quæ loquutus est Dauid domino in die qua eripuit eũ dominus de manu inimicorum suorũ* .s. Iudæorum: *& de manu Saul.* s. mortis, quæ .s. in die resurrectionis, conueniunt *puero domini Dauid*, scilicet Christo, de quo dicitur

Esa. 9. Puer natus est nobis, & prædicta verba nos dirigunt in finē. i. in ipsum Christū. Iste ergo Psal. totus est de Christo, & de mēbris eius. Et sic pōt diuidi in partes decē, ſm ꝙ de decē hic agit Christus. Ponitur .n. primo pro beneficijs receptis Christi gratiarum actio, in principio. Secundo pro peccatis commissis nobis pœnarū circūndatio: ibi. *Circundederunt me dolores mortis.* Tertio pro nobis liberandis mira diuinitatis incarnatio: ibi. *In tribulatione mea inuocaui dominum.* Quarto pro fidelibus informandis, clara veritatis prædicatio: ibi. *Et intonuit de cœlo dominus.* Quinto pro electis discernendis, ecclesiæ veritatis cōgregatio: ibi. *Misit de summo & accepit.* Sexto pro cunctis operationibus iusta finalis retributio: ibi. *Et retribuet mihi dominus.* Septimo pro erroribus remouendis, lucis diuinæ inspiratio: ibi. *Quoniam tu illuminas lucernam meam, domine.* Octauo pro aduersis tolerandis, data mētis roboratio, ibi. *Deus, qui præcinxit me virtute.* Nono de malis obstinatis, Iudæorum Christo contradictio: ibi. *Eripiens me de contradictionibus.* Decimo pro oībus acceptis bonis laus, & diuina commendatio: ibi. *Viuit dominus, & benedictus Deus.* Quātum ergo ad primum Christus gratias agens Deo de beneficijs ab ipso receptis: tam pro se q̄ pro suis, Deo gratias agit. Et ſm tres theologicas virtutes, tria reddit Deo ꝓ gratiarum actione. s. actū charitatis, qui est Deū amare in principio, actū spei, q est Deū sperare: ibi. *Deus meus, adiutor meus,* & actum fidei, qui est Deum inuocare: ibi. *Laudans inuocabo dominum.* Primo ergo Deo reddit actum charitatis. d. *Diligam te Domine, &c.* Quid. n. Deo ex omnib. suis beneficijs valemus reddere: nisi amorem, & dilectionem? nihil. Hic. n. actus est de omnibus sufficiens grārum actio. Diligamus Deū: qm̄ ipse prior dilexit nos. q. d. Sufficiens recōpensatio Dei est ipsū diligere. Vis aūt videre si Christus Deū patrē dilexit: nam præcipuum signum dilectionis alicuius est conformitas voluntatum, vt quicquid vnus vult, alius velit, & quicquid vnus odit, odiat alter, & hoc est, ꝙ dicit Philosophus. Qualiter erunt amici neq; cōplacentes

Dilectio.

1. Ioa. 3.

Philosophus. 9. Ethic.

E eisdē, neq; congaudentes, neq; contristati? Sed quæ tanta cōformitas voluntatis Christi ad patris voluntatē fuerit, patet si cōsideres, ꝙ tota intentio Christi erat voluntatē patris facere. Meus cibus est, vt faciam voluntatē eius, qui misit me. Et ideo dicebat Christus. Vt cognoscatis, quia diligo patrē, sicut mandatū dedit mihi pater, sic facio. Et nota, ꝙ Christus quatuor causas dilectionis adducit. Primo quia Deus est fortitudo sua. Secundo quia firmamentū. Tertio quia refugiū. Quarto quia liberator. Est. n. Deus

F ipsi Christo & membris eius fortitudo, quia viriliter aduersa facit superare. Fortitudo mea dn̄s. Firmamentū, quia constanter prospera facit nos amare. Firmamentum est dn̄s oībus timentibus eum. Refugiū, quia benignitate tribulatos hēt confortare. Deus noster refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus. *Liberator,* quia hostes habet debellare. Ps. Liberator meus de gentibus iracundis. Sed hic vnū insurgit dubiū, quia Christus hic dicit se Deū diligere, quia fortitudo eius, quia firmamentum, &c. Vtrum propter

G Dei beneficia Deum debeamus diligere? vr̄ ꝙ non quia: Deus propter seipsum, non propter aliud est diligendus, quia diligens aliquem propter vtile, magis vtile diligit q̄ illū, quia propter quod vnum quodq; tale, & illud magis. Item diligere autem propter virtutem est dilectio iusti: sed dilectio commodi de se vituperabilis est, propter ꝙ dicit Arist. quòd diligens alium propter vtile. s. non propter virtutem: accusandus est, nam talis peior est quam falsificator monetæ, probat, quia deceptionem facit circa honorabilius.

H Ad oppositum vn̄r hic verba Christi. d. *Diligam te domine fortitudo mea,* & Psal. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternū ꝑꝑ retributionē. Rn̄sio, ꝙ dilectionis fundamentū dēt esse virtus dilecti, & nō vtilitas diligentis, propter ꝙ dicit Arist. quod bonorum est, solum diligere bonos. Dico ergo, ꝙ cum quis Deum vel aliquem diligit ꝑꝑ vtile, vel propter beneficia accepta, aut sic diligens diligit præcisè ratione vtilitatis, & non bonitatis Dei, & tunc peccat, quia tunc plus diligit se quàm

Ioan. 4. *Ioan. 14.* *Ps. 117.* *Psal. 45.* *Psal. 17.* *Psal. 17.* *Quæstio.* *Beneficium.* *Dilige.* *Nota. Arist. 9. Ethic.* *Ps. 118.* *Arist. 2. rethoric.*

quam Deum, aut diligit ratione vtilitatis,& ẽt bonitatis,& iuſtitiæ Dei,& tunc aut plus mouet vtilitas q̃ bonitas Dei,& tunc plus ſe q̃ Deum diligit, & peccat, *Nota.* aut æqualiter,& ſic æqualiter ſe & Deũ diligit, & peccat, aut plus mouet bonitas Dei & cõſequẽter vtilitas,& ſic plus Deum q̃ ſe diligit,& ſic licet. Si aũt dicas: ſed quid de dilectione hominum adinuicem? Conformiter dico,ꝙ rationabiliter plus debet amari bonum virtutis, & iuſti q̃ bonum commodi, & ſic dico conformiter ad prædicta. Sic ergo dupliciter diligẽdus eſt Deus primo ꝑꝑ ſeipſum. ſecundariò propter nos,& hoc *Bernar.* eſt, ꝙ dicit Bern. in De diligendo Deũ. Ob duplicem cauſam à nobis diligẽdus eſt Deus. Primo ꝑꝑ ſemetipſum,q̃a nihil iuſtius. Et ꝑꝑ nos,quia nihil fructuoſius diligi pōt: & ſic Chriſtus Deum diligebat.d. *Diligã te,domine, fortitudo &c.* Et per hoc patet reſponſio ad rationes.

202 *Deus meus,adiutor meus,& ſperabo in eũ.*

HIc conſequenter actum ſpei dirigit in Deum, principalius tñ propter ipſum Deum: ſecundo ꝑꝑ beneficiũ.Ideo d. *Deus meus adiutor meus,&c.* Hoc loquitur Chriſtus magis in perſona membrorum, qm̃ vt alias dictũ fuit, *Spes.* ſpes in Chriſto locum non habebat,qui rem tenebat: ſed in nobis. Et ideo notandum, ꝙ tripliciter in Deum ſperare debemus.ſ.Sperare eius veniam,qua remittantur crimina. Sperare eius gratiã, qua operentur merita.Sperare eius gloriam, qua conferantur præmia. Primò *Pſal.30* ſperemus veniam.d.illud Pſal.In te dñe, ſperaui, non confundar in æternum in iuſtitia tua libera me.quia cum debitè peccati à Deo ſperatur venia, ſtatim peccatum remittitur. Nihil eſt enim ꝙ peccatum faciat irremiſſibile,niſi deſperatio veniæ. Vnde Iudam proditorem non tm̃ damnauit peccatum, quo Chriſtum prodidit, quantum deſperatio ve- *Auguſt. li.devti.* niæ fecit interire,vt dicit Aug. in lib. de vtilitate agendæ pœnitentiæ. Hæc autẽ ſpes, vt ſit debita, debet eſſe ſemper cũ timore iuſtitiæ: vt, ſicut Deum ſperat *Greg.33 mo.15* miſericordem, ſic ẽt iuſtum credat iudicem,ꝙ oſtẽdit Greg.d.Nemo ſit,qui di-

A cat,q̃a pius eſt dñs: ideo venialiter pecco. Et nemo,qui,cum peccauerit dicat, quia iuſtus eſt,de peccati remiſſione deſpero.Relaxat.n.Deus facinus,ꝙ defleť, ſed perpetrare quiſq; timeat,ꝙ ſi digne deflere poſſit, ignorat, ante culpam igiť iuſtitiã metuat, poſt culpã tñ de pietate ꝑſumat. Et neq; ita iuſtitiam metuat,vt nulla ſpei conſolatione conualeſcat,neq; ita confidat de miſericordia,vt adhibere vulneribus ſuis dignæ pœnitentiæ negligat medicinã. Sed quem præſumit ſibi pie parcere, ſemper cogitet ẽt diſtrictè
B iudicare,ſub pietate eius ſpes peccatoris gaudeat, ſed ſub diſtrictione illius pęnitentis correctio contremiſcat.Et ſubdit. Spes igitur præſumptionis noſtræ habeat ẽt morſũ timoris,ut ad corrigenda peccata,&iuſtitia iudicantis terreat,quẽ ad ſpẽ veniȩ gratia pietatis inuitat, &c. Hanc ergo ſpem veniæ habere noſtrum quilibet debet Deo.d. illud Pſal. In vm- *Pſal.58* bra alarum tuarum ſperabo: donec tranſeat à me iniquitas. Secundò ſperamus gratiã quia oculi dñi ſuper iuſtos, & in eis, qui ſperant ſuper miſericordia eius.
C Pſ.Ideo ſpera in dño,& fac bonitatem,ꝙ ideo dicit,quia ſperare ſine meritis,non *Pſal.33* eſt ſpes,ſed ꝑſumptio. Tertio ſperemus *Pſal.36.* gloriam,quia ut dr̃ pſal.Dñe Deus virtutum,beatus homo qui ſperat in te. *Pſal.83.*

Protector meus, & cornu ſalutis meæ, & ſuſceptor meus. 203

DEclarat hic ꝙ ſtatim dixerat.Deus meus adiutor meus.ſ.oſtendit,qũo Deus eſt adiutor. Adiuuit enim Deus Chriſtum, qñ ipſi Chriſto poteſtatem dedit,& regnum, quo ſuos rebelles hẽt
D iudicare, hæc enim Chriſti poteſtas regia per cornu ſignificatur,Luc.1. Erexit *Cornu. Poteſtas.* nobis cornu ſalutis in domo Dauid pueri ſui. Quæ uerba exponens Beda ſuper *Beda.* Lucam,d.Cornu aũt ſalutis regnum ſaluatoris vocatur. Oſſa ſiquidem omnia carne inuoluta ſunt. Cornu vero carnẽ excedit; & ideo cornu ſalutis regnum Chriſti vocatur,quo.ſ.mũdus, & gaudia mundi ſuperanť. Iſto cornu Deus Chriſtum adiuuit, quia poteſtatem cõtra diabolum dedit. Dedit in dextera eius tol- *Eccl.48.* lere hominem fortem in bello, ſ. diabolum,

lum,& exaltare cornu gentis suæ. Dicat E ergo Christus patri *Protector meus:* & subdit quomodo *quia cornu salutis meæ.* q.d. regiam ẽt salutem à te habeo pater. Et per quem modum hẽt istam potestatem, subdit. *Et susceptor meus*, s. quia me suscepisti ad vnionem hypostaticam: ideo es cornu salutis meæ.

204 *Laudans inuocabo dominum,& ab inimicis meis saluus ero.*

Rom.10 *Inuocare.*

HIc consequenter actum fidei dirigit in Deum. Vbi nota,ꝙ ẜm Apostolum,inuocare dñm est actus fidei: vñ F ait, Omnis, qui inuocauerit nomen dñi, saluus erit. quõ aũt inuocabunt in quem non crediderunt? vnde ibidem,ait glo. ꝙ inuocare Deum non põt quis, nisi credat, qui ergo verè Deum inuocant, non modo credunt,sed ẽt orant. Vt postquã alicuius animus crediderit, non desinat ad postulandum,quod promisit,quia credere dat remissionem peccatorum. Et ideo,vt ostendat,ꝙ non est vera inuocatio sine fide, quõ inuocabunt, in quem non crediderunt? Ex quibus patet,ꝙ inuocare Deum à fide procedit. Et sic per G actum fidei hic Christus in persona suorum membrorum Deo gratias agit. d. *Laudans.* s. Deum,& gratias agens: *Inuocabo dñm*,credendo,& orando: *& ab inimicis meis saluus ero:* non solũ ab inimicis corporalibus,sed à spiritualibus,s. dæmonibus,& vitijs. Quia omnis,qui inuocauerit nomen domini, saluus erit.

Eccles.2

205 *Circumdederunt me dolores mortis:& torrentes iniquitatis conturbauerunt me.*

De pœn. d.vlt.

HAec est secunda pars, vbi ponitur pœnarum circundatio pro peccatis nostris, & maximè ante aduentum Christi. Vbi primo sciendum,ꝙ secundum glos. tanta est vnitas ecclesiæ, scilicet capitis ad membra,idest, Christi, & ecclesiæ, vt quasi sit una persona, caput, & corpus, & ideo vtitur vna voce,caput cum membris: licet ea, quæ dicuntur, ad diuersa referantur. Quædam enim soli capiti conueniunt, quædam verò capiti,& membris. Item quæ membris cõueniunt,quædam præteritis,quædã presentibus,quædam futuris. Et tamen in

Ecclesiæ vnitas.

tanta diuersitate scriptura vnã vocẽ loquitur, & quasi vna persona videtur loqui. quod pro tanto dixi: quia hic psal. cum incipiat loqui ex persona antiquorum patrum, postea de mysterio incarnationis Christi,& consequenter de ecclesia per Christum collecta: tamen in omnibus istis vocem non mutat, sed in omnibus vna vox & vna persona loqui videtur. In persona ergo antiquorum patrum nunc loquens ait. *Circundederunt me dolores mortis.* Vbi nota,ꝙ per mortem diabolus intelligitur, quia mortis fuit adinuentor. vndẽ Gregor. dicit, Quid enim mortis nomine,nisi maligni spiritus designantur, qui inuẽtores mortis,& perditionis extiterunt? sicut de ipsorum principe per Io. dr̃. Et nomen illi mors,Apoc.6. Dolores verò istius mortis sunt peccata, quæ dæmon procurat in nobis,quæ dolores vocãtur, quia causa doloris æterni sunt, vnde de peccatis sub nomine doloris dicitur. Vidi eos, qui operantur iniquitatem, & seminant dolores,flante Deo,perijsse. vbi Grego. Dolores aũt seminant, qui peruersa peragunt,metunt cum de eadem peruersitate puniũtur, fructus quippe doloris. i. peccati est retributio damnationis. Volens ergo ostendere genus humanũ quãuis peccatis per diabolum ante Christi premebatur aduentum, d. *Circundederunt me dolores mortis.* i. peccatũ diaboli. Quod ideo dicit,qui ante Christi aduẽtũ, vbiq; & quasi in omnibus regnabat diabolus, & rari erant iusti, quia nulla gens mundi Deum colebat nisi Iudæi, & inter illos pauci erant electi. Et ꝙ per dolores peccata intelligat, aperit consequenter. d. *Torrentes iniquitatis conturbauerunt me.* i. iniquitates abundãtes, & rapidæ vt torrens conturbauerunt me. Nonne sicut torrens iniquitas conturbauit Dauid, qñ in amore Dei existens ad aspectum vnius mulierculæ. s. Bersabeę subitò cecidit cõturbatus? certè sic propter ꝙ de se dicit. Dñe,in voluntate tua prestitisti decori meo virtutem. sequitur, Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Verum quia peccatorum sunt duo genera scilicet peccatum actuale, & originale. Peccatum autem

Mortis dolor. *Peccati diabolus* *Greg.11 mo.c.2.* *Iob 4.* *Greg. mor.* *Torrentes iniquitas.* *Psal.* *Peccatorum genera.*

autem originale est carentia iustitiæ in- A esse debitæ, cum quo nascimur, quia, vt dicit Apostolus, natura sumus filij iræ. Et *Ephes. 2.* istud in nobis præcedit omnia alia peccata, & est quidam laqueus quo cęteris *De cons. d. 1. quã do.* peccatis inuoluimur. Ideo postq̃ prædixit abundantiam peccatorum actualiũ, nunc consequenter ostendit cãm ipsorũ. s. originale peccatũ, dicens, *Dolores inferni circundederunt me.* s. actualia peccata, quæ merentur infernũ, quæ statim dixerat dolores mortis. *Laqueus mors.* Vnde si quæras causam, quare dolores inferni circundederunt eum, statim respondet quia præoc- B *Originale peccatum.* cupauerunt me laquei mortis. i. ipsa originalia peccata, quæ aĩam ad mortẽ deducunt: tum quia mors est pœna originalis peccati, quia per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, tum ẽt quia mors spũalis, quæ est pœna damni s. à Deo æternaliter separari, est pœna originalis, tum etiam *Rom. 5.* quia peccatum originale est causa aliorũ peccatorum, quæ sunt animæ mors.

206 *In tribulatione mea inuocaui dominum, & ad Deum meum clamaui.*

CONsequenter hic agitur de Christi incarnatione facta pro nobis liberandis. Et quantũ ad hoc duo facit. Quia primo ponit sanctorum deprecationem. Secundo Christi incarnationem, ibi. *Inclinauit cœlos, & descendit.* Circa primũ duo facit, quia primo ponit suã pro incarnatione deprecationem. Secundo incarnationis vtilitatem: ibi. *Commota est, & cõtremuit terra.* Et in prima parte primo *Oratio.* ponit orationẽ. Secundo orationis exauditionem: ibi. *Et exaudiuit.* Quantum ad primum dicit, *In tribulatione mea inuocaui dñm.* vbi nota q; oratio dignè facta principaliter in corde consistit q̃ in ore. *Sap. 8.* Vnde Salomon pro sapientia orans Deũ dixit. Adij dñm, & deprecatus sum ex totis præcordijs meis. i. ex profundo cordis mei, nõ ex summitate labiorum. De *Ps. 129.* profundis clamaui ad te dñe, præcordia enim s̃m Papiam sunt loca intima cordis, eo q; ibi sit principium motus & co- *Isido. de summo bono.* gitationum: vnde dicit Isidorus de summo bono. Quid prodest strepitus labiorum, vbi cor est mutum? Sicut. n. vox sine modulatione est quasi vox porcorũ: sic oratio sine cordis deuotione est quasi mugitus boum. Oratio inquit est cordis, non labiorũ. neque. n. verba Deus attendit, sed cor aspicit orantis: vnde melius est cum silentio corde orare sine sono vocis exterioris, q̃ solum verbis sine mentis intentione. Ad propositum ergo isto modo hic orat genus humanum Christi petens incarnationem, sed corde, non labijs. d. *In tribulatione mea inuocaui dominum.* Inuocare. n. idem est, q; intus. i. in corde Deum vocare. Et quia talis oratio cordialis, est quidã clamor spiritualis ad Deũ, ideo subdit. *Et ad Deum meum clamaui.* vnde quilibet deuotè orans magna mentis affectione, clamat ad Deum. Hinc est, q;, tacente populo, dixit dominus. Moysi. Quid clamas ad me? Vnde & *Exod. 14* Bernard. ait. Spiritus est Deus, & vt in *Bernar.* spiritu clamet necesse est quisquis ad eũ desiderat peruenire. vnde sicut Deus tanq̃ homo non respicit faciem, sed magis cor intuetur, sic ad cordis potius clamorem q̃ vocis intendit. Hinc est quòd C Moyses foris tacens, intus dominum audiuit dicentem. Quid clamas ad me?

Et exaudiuit de templo sancto suo uocem meam, & clamor meus in conspectu eius introibit in aures eius. 207

HIc consequenter ponitur orationis exauditio. Vbi notandum, quòd *Templũ.* templum mysticè sumptum est triplex s. *1. Cor. 3.* Templum iusti hominis. s. conscientia *Christus* iusti hominis. de quo dr̃. Templum san- *Psal. 10* ctum Dei est q; estis uos: si quis aũt vio- *Ioan. 2.* D lauerit templum Dei, disperdet illum Deus. Templum matris virginis. Dñs in templo sancto suo. Templum Christi corporis. Soluite templum hoc, &c. Hoc autem. d. de templo corporis sui. hic autem accipitur templum pro Christi corpore, cũ d. *Exaudiuit me de templo sancto suo.* vt sit sensus. Exaudiuit me de eo, q; ipsum orabam, quia petebã Christũ incarnari qui est verum Dei tẽplum, & de hoc tẽplo me exaudiuit. Ita q; ly *de tẽplo* nõ notat locũ exaudiẽtis, sed magis rẽ postulatã. *Et clamor meus introibit, &c.*

Quan-

Quando.n. diuina pietas nostras oratio-
nes exaudit; tunc in aures eius clamor
orationis nostrę intrare dr. vnde nota, q,
sicut Deus habet aures æquitatis, & iu-
stitiæ, quibus ad vindictam oppressores
Iac. 5. aliorum audit. Vnde, ecce merces opera
riorum, quæ fraudata est a nobis, clamat,
& clamor ipsorum in aures dñi sabaoth.
introibit. Sic etiam consimiliter habet
aures pietatis, & cleméțiæ, quib, iustorũ
Psal. 33 preces exaudit. Oculi domini super iu-
stos, aures autem eius in preces eorum.

208 *de cõs. 2. iteratur.* *Commota est, & contremuit terra: fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.*

HIc consequenter ponitur vtilitas
incarnationis, vt.n. auditores ma-
gis attentos faciat ad mysterium incar-
nationis audiendum, præmittit vtilitaté
Incarnationis duplex vtilitas. ex dicta incarnatione habitam. Quæ vti-
litas fuit duplex. s. malorũ culpæ dereli-
ctio, & bonorũ gratiæ collatio, & sic hæc
pars in duas diuiditur, quia primo ponit
primum. Secundo ṡm, ibi. *Ascendit fumus
in ira eius.* Quantũ ad primum ostendit,
q, per Christi incarnationem fuit malo-
rum culpę derelictio. d. *Commota est, &c.*
Vbi aduertendũ, q, terræ nomine pecca-
tores intelliguntur, quia q̃uis humanum
genus de terra ante peccatum sit factũ,
tñ solum pp peccatum in terram resol-
uitur. Sic.n. peccanti homini dictum est.
In sudore vultus tui vesceris pane tuo,
donec reuertaris in terrã, de qua assum-
ptus es. Ista ergo terra per incarnationé
Christi commota est, & contremuit, vt
commotio spectet ad contritionem in-
teriorem, sed contremitio ad pñiam ex-
teriorem. Et sic commota est terra inte-
rius per pñiam, & contremuit exterius,
relinquendo peccata. Quia necesse est,
vt ait gl. vt præsentia iudicis terreat pec-
catores, vt non solum plebei, & mino-
res, sed ẽt alti, & potétes per Christi in-
carnationem commoti sunt & conuersi.
*Et fundamenta montium conturbata sunt
& commota sunt.* per montes accipe su-
Mons. Peccata. perbos, & altos, qui dñt cum superbo
Esa. 14. diabolo. Sedebo in monte testamenti.
Diuitia. Sed quid sunt fundaméta montium nisi
diuitiæ, quæ fundamenta sunt superbiæ?

E Ista fundamenta per Christi incarnatio-
nem sunt commota & turbata, quia pri-
mo docuit diuitias abijcere. d. Vade, ven *Mat.*
de oĩa, quæ habes & da pauperibus. Et
hoc maxime adimpletum fuit tpe Apo- *Act. 2.*
stolorũ qui s. & possessiones & substan-
tias védebant, & diuidebant illas oĩbus,
prout cuiq; opus erat. Et, si quæras, qua-
re taliter ista fundamenta sunt commo-
ta, vt credentes liberè sua diuiderẽt. Re-
spõdet. *Quoniam iratus est eis.* i. quia per
Christi incarnationem innotuit mundo
q, Deus iratus est eis. i. ipsis, qui spem in
F diuitijs ponunt. Sic.n. dicit Christus in-
carnatus. Nolite sperare in iniquitate, & *Psal.*
rapinas nolite concupiscere, diuitiæ si
affluant, nolite cor apponere.

209 *1. q. 4.* *Ascendit fumus in ira eius, & ignis a facie eius exarsit, carbones succensi sunt ab eo.*

COnsequenter hic ostenditur per
Christi incarnationé bonorũ colla-
tio. Quia. s. per Christi incarnationem
orationes nostræ ascendunt coram Deo,
G & igne charitatis aiæ peccatorũ inflam-
mantur. Et hoc est q, d. *Ascendit fumus
in ira eius.* Per fumum intelligitur deuo
ta lachrymosa oratio. Ascendit fumus
incensorum de orationibus sanctorum.
Quia, cum cognouissent gentes iram di-
uini iudicij supra peccatores obstinatos,
incœperunt orare Deum, vt misericor-
diter ageret cum eius. *Ascendit ergo fu-
mus in ira eius.* i. cognita ira diuini iudi-
cij fumum i. orationé ad Deũ emiserunt
pro sua liberatione, & statim exauditi
fuerunt, quia ignis à facie eius exarsit.
H Quid.n. per igné nisi charitas, quæ post
ascensioné fumi statim exarsit? quia pec-
catores inflãmauit, in tm̃ q, carbones suc
censi sunt ab eo. Nonne vt carbo extin-
ctus fuit Matthæus solũ lucris tpalibus
intentus, qui tñ per Christi incarnationé
charitatis igne fuit accẽsus? sic & Magda
lena, sic & mulier in adulterio inuenta.
Carbones ergo sunt succensi igne diui-
no, qñ charitate Dei peccatores accensi
ad Dei amoré fortiter ardebant. Quod
prædictũ fuit Ezec. 23. Domus earũ igne
succendent, & auferam scelus de terra.
Quod

Quod ideo sic dicit, quia per Christi incarnationẽ ignis charitatis purgãs vitia, ad Dei amorẽ hoĩum mẽtes accẽdit. A

210 *Inclinauit cœlos, & descendit, & caligo sub pedibus eius.*

2.q.7.c. item. HIc consequenter ponit Christi incarnationẽ. Circa quã ostendit, ꝙ in incarnatione in Christo tria fuerunt. s. dignitatis altitudo, in principio, sapientiæ plenitudo: ibi. *Et ascendit super cherubim.* claritatis latitudo: ibi. *Et posuit tenebras latibulum suum.* Primo ergo in Christo incarnato fuit dignitatis altitudo, quia ei omnia subiecta fuerunt. s. cœlestia, terrestria, & infernalia. Qđ notans d. *Inclinauit cœlos.* &c. Vbi notandũ, quid per cœlos, quid per caliginẽ significatur, per cœlos. n. angelica natura beata intelligitur, teste Christo. d. Fiat voluntas tua sicut in cęlo & in terra. vbi per cęlũ beatos angelos intelligit, per terram aũt homines viatores, ut ostẽdit Greg. super illo verbo Iob. Fabricatus est cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt. d. Per cœlos intelliguntur ij, qui in cęlestibus sũt conditi angelici spiritus, vñ in oratione dñica dicere voce veritatis instruimur, Fiat volũtas tua, sicut in cęlo & in terra; vt nimirũ voluntas Dei sicut à superiori creatura agĩt, ita in oĩbus ẽt ab humana infirmitate seruet. Quid aũt per caliginẽ, nisi ipse diabolus, qui mentes hoĩum obnubilat intelligĩt, qui mentes occupat peccatorũ? Occupet eum caligo. Inclinauit ergo Deus in Christi incarnatione cęlos, qa beatos angelos Christi dignitati subiecit. *Caligo fuit sub pedibus eius,* qa diabolus ab eo fuit superatus. Et sic est sensus iste, *Descendit.* s. filius Dei ad nos ꝑ assũptionẽ humanitatis. *Et inclinauit cœlos.* idest, humiliauit cęlestia, quia angelos humanæ naturæ Christi subiecit. *Et caligo sub pedibus eius.* i. diabolus qui hominum mentes obscurat, sub pedibus Christi est, quia dñi potestate calcatur.

Cœlum. Angelus Matt. 6. Greg. 27 cap. 25. Iob. 37. Et hoc alibi posuit ps. d. domine inclina cęlos tuos & descẽde.

B

Caligo diabolus

C

D

211 *Et ascendit super cherubim, & volauit, uolauit saper pennas ventorum.*

Cherubim. Sciẽtia. COnsequẽter hic ostẽdit, ꝙ in Christo fuit plenitudo sapientiæ. Vbi nota, ꝙ cherubim, ẽm Greg. in homil. de angelis dr̃ plenitudo scientiæ, & illa summa angelorum agmina idcirco cherubim sunt vocata, quia tanto perfectiore scientia sunt plena, quanto claritatẽ Dei vicinius contẽplantur, vt ẽm creaturæ modum, eo omnia plenius sciant, quo vicinius visionẽ conditoris sui per meritum dignitatis appropinquat. Quid est ergo ascendere super cherubim, nisi scientiã oĩum beatorum spiritum transcendere? Ipse ergo Christus ascendit super cherubim, quia excellentiorem scientiam & notitiam tàm Dei quàm creaturarum, cæteris angelicis spiritibus habuit. quoniam vt dicit Magister, Christus ab instanti suæ conceptionis habuit tantam gratiæ, & sciẽtiæ plenitudinem, vt Deus plenius conferre non potuerit. propter quod de ipso ait Apostolus. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Vel etiam aliter. *Ascendit super cherubim.* quia mysteriũ incarnationis eius, & mortis, nullus intellectus creatus attingere potest. Quis enim hoc arcanum attingere potest, ꝙ verbum Dei caro factum est, ꝙ Deus passus sit, mortuus, & sepultus? Certe nullus. *Et volauit, volauit su. pen. ven.* quamuis enim istud sacramentum Christi incarnationis sit ineffabile, statim per totum mũdum volauit. vnde ipso statim nato stella Magis in oriente volans ipsum prædicauit, angelus pastoribus annunciauit, miraculis multis etiã in ipsa hora natiuitatis in vrbe Roma innotuit. Ideo de ista incarnatione dicitur, ꝙ *volauit sup. pen. ven.* i. fama eius superauit velocitatem vẽtorum, quibus nihil velocius reperitur. Et bis dicit volauit, vbi geminatum verbum nimiam celeritatem significat.

Magist. lib. 3. d. 13. Hebr. 4.

Incarnatio.

Et posuit tenebras latibulum suum in circuitu eius, tabernaculum eius tenebrosa aqua in nubibus aeris. 212

HIc consequenter ostendit, ꝙ in Christo fuit claritatis latitudo. Vbi notando, quòd per tenebras significatur præsens vita mortalis, in qua ambulamus per spem, videntes Deum, non quidem sicuti est, sed per speculum in ænigmate. Et ideo tota præsens vita nox, & tenebra dicitur. vnde ad istas tenebras *Tenebræ Peccatũ*

Luc.1. nebras charitate maxima venit fili⁹ Dei E illuminãdas. Illuminare ijs, qui in tenebris, & vmbra mortis sedent. In istis tenebris vitæ mortalis latuit virtus diuinitatis, vt puta, latuit diuinitas in carne, remissio peccatorũ in baptismo, latet Christus in altari sub sacramento panis, & vini. Et hoc est ꝙ d. *Et posuit tenebras lati*
Latibulũ *bulum suum*. quia in istis uelamentis latet uirtus diuinitatis. *Vel posuit tenebras latibulum suũ.* quia diuinitas carne velata, à nobis non clarè per speciẽ, sed solũ per fidem vr̃. In istis tenebris Christus
Iob 17. incarnatus habitauit. In tenebris straui F lectulum meum. i. habitationem meam. Et in istis tenebris latens mirabilia operabat.
Psal.77. Cognoscentur in tenebris mirabilia tua. Nõne hic est latitudo charitatis, ꝙ pp nos lux diuina lateret in tenebris, vt ipsa nr̃as illuminaret tenebras?
Ioan.1. quia Ioan. 1. Lux in tenebris lucet. Vnde ꝙ ad nostram utilitatẽ lateret in tenebris, subdit. *In circuitu eius tabernacu-*
Tabernaculum. *lum eius.* Quid. n. per tabernaculum hic intelligitur, nisi ecclesia uel congregatio fidelium, in qua Christus habitat ꝑ gratiam, ut merito dicat ecclesia illud Iob G
Ecclesia. 29. Secreto Deus erat mecum in tabernaculo meo. Et uocatur ecclesia tabernaculum, quia in præsenti uita est in statu militiæ, quia Christo militat. Tabernaculũ aũt habitaculũ est militantium. Istud aũt tabernaculum est in circuitu Christi, & Christus in medio eius stare dr̃, quia omnib. æqualiter fauet, quia nõ
Actuũ. 10. est personarum acceptor Deus, sed in oĩ gente, qui operatur iustitiã, acceptus est illi. Et q̃uis Christus sic sit in medio, non tñ clarè à nobis ur̃, sed per scriptu-
Aqua. Scriptura. Propheta. ras, de quibus subdit. *Tenebrosa aqua in nubibus aeris.* per nubes accipe prophetas, prædicatores, & doctores, qui à terrenis eleuati in superioribus uerbũ Dei compluunt, per aquam uero scripturã sacram, quæ tenebrosa dr̃, quia sub si-
Greg.17. mor.c 12 Eccles.15 Hiere.11 gnis, & ænigmatibus grandia Christi cõtinet mysteria. unde Gregor. istũ passum exponens. d. Per aquam sacra scriptura designatur, sapiente attestante, q ait. Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Et hoc Dauid attestatur. d. *Tenebrosa aqua in nubibus aeris.* i. occulta sciẽtia est in prophetis: qui ante aduentum dñi occultis sacramentis grandia Christi mysteria continebant. Nonne tenebrosa aqua erat in nubibus, i. obscura scriptura, quod Esaias prædicens Christi natiuitatem. Egredietur uirga de radice Iesse, &c. Quando Hieremias mysteriũ Esa.11. crucis præsignabat. d. Mittamus lignũ in panẽ eius, &c. Ex quibus omnib. Christi charitas denotatur.

Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt, grando, & carbones ignis. 213

VIde hic & in alio Christi charitatem: quia mysterium suæ incarnationis, non solum Iudæis reuelari uoluit, sed etiam toti innotescere mundo. quia. s. apostolos suos per orbẽ ad prædicandum misit. Et hoc est, quod d. *Præ fulgore in cõspectu eius.* i. ante fulgorem, qui erit in cõspectu Christi. qñ. s. ueniet in maiestate sua iudicare mundũ: nubes. i. apostoli. *transierunt.* s. a Iudæa ad Gentes. Quia s. apostoli per mundũ dispersi, præibant tanquam nuncij annunciantes Christi futurum fulgorem, & claritatem in iudicio. Et quid prædicabant. s. per eos prędicabantur grando, & carbones ignis. Duo. n. præcipuè prædicabant apostoli de futuro Christi aduentu. s. pœnã tunc malis debitam, quæ per grandinem, quæ ferit designatur. Ignis, grando, nix, glacies spiritus procellarũ pars calicis eorum. Prædicabant etiam & præmium tunc bonis debitum: quod per carbones ignis designatur. Quia tũc carbones prius extincti. i. corpora mortuorum, accendentur per resurrectionẽ, & tunc erunt beati: *carbones* ignis. i. resuscitati igne charitatis accensi. De quibus prædictum est in isto psal. *Carbones succensi sunt ab eo.*

Apostolus. Prædicatio. Esai. 149.

H

Et intonuit de cœlo dominus, & altissimus dedit vocem suam, grando, & carbones ignis. 214

HIc consequenter ponitur clara ueritatis prædicatio, & hoc pro fidelibus informandis. Vbi aduertendum, ꝙ quamuis tenebrosa esset aqua in nubibus, s. in ꝓphetis ante Christi aduẽtũ, qui

qui mysteria Christi, & ecclesiæ obscurè, & sub vmbra prædicabant: tñ, adueniente Christo, illa tenebrosa, & obscura sunt clara facta, quia apertè sunt prædicata & supplicia malorum, & bonorũ præmia. Et quatuor hic facit, quia primo ostendit Christi declarationem. Secundo gentium conuersionem: ibi, *Et misit sagittas*. Tertiò prophetarum intellectionem: ibi. *Et apparuerunt fontes aquarum*. Quartò de prædictis ponit gratiarum actionem: ibi. *Ab increpatione tua, domine*. quantum ergo ad primũ ostendit, qualiter Christus q; esset verus Deus mundo fuit manifestatus, fuit n. manifestatus, & hoc a patre duobus .s. per tonitruum, & per vocem paternam. Per tonitruum enim, vt quando Christus dicebat, Pater, clarifica nomen tuũ, & venit vox de cœlo.d. Et clarificaui, & iterum clarificabo. Turba ergo, quæ stabat, & audiebat, dicebat tonitruum factum esse. Et quantum ad hoc dicit. *Et intonuit de cælo dominus*. Secundo Christus fuit manifestatus a patre per vocem.s. in baptismo, qñ vox de cęlo facta est. Tu es filius meus dilectus, in te cõplacui mihi. Similiter & in trãsfiguratione qñ Xpo transfigurato, ecce vox de nube dicẽs. Hic est filius meus dilectus, in quo bene cõplacui, ipsum audite. Et quantũ ad hoc dicit. *Et altissimus dedit vocem sam*. Sed quid sequit̃ ex tali manifestatione .s. *grando, & carbones ignis*.s. grando non credentibus Xp̃m verũ Dei filium & carbones ignis fidelibus suis. Exponitur grando pro pœna damnatorum, sed carbones ignis pro pręmio beatorum, vt in præcedenti versiculo.

Manifestatio. Christus — *Ioan. 12* — *Luc. 3.* — *Mat. 17*

215 *Et misit sagittas suas, & dissipauit eos: fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.*

23.q.4. quid faciet. — *Sagitta. p̃dicatio.* — *Greg. li. 34. mor.*

Hic ponitur fructus prædicationis Apostolorum, qui est Gentium conuersio. Vbi nota, q; sagittarum nomine, prædicatio verbi Dei intelligitur. vnde Gregor.d. Quid enim sagittas nisi verba prædicatorum accipimus, quæ semel ex voce bene viuentium emissa audientium corda transfigunt? His sagittis sancta ecclesia percussa fuerat, quæ dice- A bat. Vulnerata charitate ego sum. De his sagittis per Psalmistã dr̃. Sagittæ paruulorũ factæ sunt plagæ eorum, quia.s. verba humiliũ penetrant animos audiẽtium. Quid aũt per fulgura accipimus, nisi miracula? vnde Greg. istum passum pertractãs.d. Quid enim sentire fulgura, nisi miracula debemus, de quibus per Psal. dr̃. Fulgura multiplicabis, & conturbabis eos. per nubes ergo.i. per p̃dicatores suos Deus fulgurat, quia p̃ p̃dicatores suos.i. insẽsibilitatis nrę tenebras miraculis illustrat. Est ergo sensus iste. *Et* B *misit saggitas suas, & dissi. eos.* quia.s. per suos Apostolos & prædicatores, misit uerba prædicationum, per quæ gentes fuerunt dissipatæ.i. quò ad ritum gentilem, & ad fidem conuersæ. Sic.n. dicebat superius. Increpasti gentes & perijt impius. *fulgura multiplicauit*.s. miracula. *& cõturbauit eos.* quia multi p̃ miracula cõturbati fuerunt.i de peccatis contriti, vt per discursum actuũ Apostolorũ patet.

Fulgur. Greg. 27 mor. c. 8. — *Psal. 9.*

Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. 216

23.q.1. impudicas. — *Aqua. Scriptura.* — *Ioan. 4.* — *Hebr. 1.* — *Ephe. 2.*

C Consequenter hic ostendit, ex Christi incarnatione apertam esse scripturarum & prophetarum intelligentiam. Vbi primo notandum, q; per fontes aquarũ intelligit sacram scripturam, quia aquã vitæ cõtinet. de quo fonte.d. Iesus Samaritanæ. Qui biberit ex aqua quã ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ saliẽtis in vitam æternã. Sed per orbẽ terrarum intellige ecclesiã fidelium de toto orbe congregatã, ad quã colligẽdam missus fuit Christus. Et cum iterum in- D troducet primogenitum in orbem terræ: Et adorẽt eum, &c. Istius aũt orbis fundamenta fuerunt antiqui prophetæ, quia omnia fidei & ecclesiæ mysteria in dictis prophetarum, quamuis obscurè, continebantur. Ideo fidelibus ecclesiæ dicit Apostolus. Superædificati estis super fundamenta Apostolorum, & prophetarum. Est ergo sensus iste, q; virtute incarnationis Christi *apparuerunt fontes aquarum*.i. veritas scripturarum, quę prius in prophetis erat obscura, & vmbraticè dicta, apparuit declarata. Quod

alijs verbis ostēdit subdens. *Et reuelata*
Funda- *sunt fundamēta orbis terrarum.* i. prophe
menta. tę & dicta ipsorū: qui sunt fundamēta or
Aposto- bis. s. ecclesiæ: *reuelata sunt* & per Chri-
lus. stum & eius prædicatores manifestata.
Sic enim dr̄. Et fundamenta eius reuela-
Mich. 1. bo. Nonne fuerunt fundamēta orbis re-
uelata, qn̄ Christus suis discipulis ape-
ruit sensum, vt intelligerēt scripturas? Et
in huius ostensionē altaria, & pallæ coo-
Luc. 24. periunt, quadragesimali tp̄e, ꝙ pręcedit
Christi passionē, sed in die passionis eius
reuelantur, ad denotandū, ꝙ in Christi
passione, prophetarū dicta quæ ante ob-
scura videbantur, oīa sunt reuelata. vnde
dicit Apostolus. Nobis autem reuelauit
1. Cor. 2. Deus per spiritum suum: spiritus.n. scru
tatur omnia, etiam profunda Dei.

217 *Ab increpatione tua, domine, ab inspiratio ne spiritus iræ tuæ.*

Consequenter hic de prædictis po
nit gratiarū actionem. Vbi nota,
Increpa ꝙ per increpationem, & inspirationem
tio. accipit Christi prædicationem: quia per
suam prædicationem increpabat peccan
tes, & inspirabat, vt timerent iram futu-
ram. Hic ergo Psal. in persona totius ec-
clesiæ conuertit se ad ipsum Deum: cui
cū gratiarū actione loquitur. d. O dn̄e,
hæc oīa facta sunt, *ab increpatione tua.* s.
tui clamantis: nisi pęnitentiam egeritis,
moriemini. *Et ab inspiratione spiritus iræ
tuæ.* s. per quē te peccantibus iratū osten
disti. Qđ ideo dicit: quia per Christi in-
Psal. 79. crepationē cōuersi sūt peccatores & pec
cata perierunt in illis. Psal. Ab increpa-
tione vultus tui peribunt. Quid.n. incre
pauit Xp̄s nisi peccata? vnde & psal. 9.
Increpasti gentes, & perijt impius.

218 *Misit de summo, & accepit me, & assum-*
5. q. 5. nō *psit me de aquis multis.*
omnis.

Agitur hic consequenter de ecclesia
fideliū per Christum congregata.
Et quatuor facit. Quia ostendit primo
ꝙ ecclesia per Christum cōgregatur. Se
cūdo ꝙ purificatur: ibi. *Eripuit me.* Ter-
tio ꝙ defensatur: ibi. *Præuenerunt me.*
Aqua. Quarto ꝙ dilatatur: ibi. *Et eduxit me in*
Baptis- *latitudinem.* Quantum ad primum ostē-
mus. dit, qualiter ecclesia per Christum fuit

E congregata. s. per sacramēta nouæ legis,
quorū præcipuum, & ianua aliorum est
baptismus: quod in aqua celebratur, per
quod quis de Christi ecclesia efficitur.
Et quantum ad hoc dicit Dauid in per-
Incar sona totius ecclesiæ, *Misit de summo, &*
tio. *accepit me.* scilicet Deus pater misit filiū
suum de summo. i. de cœlo, vel de maie-
state diuinitatis, non tamen, ꝙ dimitte-
ret cęlum, vel diuinitatis maiestatē: quia
verbum Dei cū sit immensum, loco non
continetur, sed omnia replet. *Et assum-
psit me.* s. in sponsam sibi. Sic enim pro-
F miserat ante Deus populo Gentili, & Iu
Osea. daico: Sponsabo te mihi in sempiternū:
& sponsabo te in iudicio, iustitia, & mi-
sericordia, & sponsabo te mihi in fidem.
Consequenter modū ponit talis despon
sationis: qui scilicet fuit per aquam ba-
ptismi. d. *Assumpsit me de aquis multis.* i.
de aquis baptismi. Quia. s. cum quis assū
mitur de aqua baptismi: statim membrū
sponsæ Christi. i. ecclesiæ efficitur. Et sic
est sensus hic Psal. ꝙ Deus per aquas ba-
ptismi ecclesiam suam sibi desponsauit.
Vel aliter, per aquas multas intellige
G populos multos: ex quibus Deus suā cō-
Apo gregauit ecclesiā. Aquæ, quas vidisti, gē-
tes sūt. Dicat ergo ecclesia de Xp̄o. *Assū
psit me de aquis multis.* i. vocauit me de
gentibus, & de multitudine populorum.

219 *Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab ijs, qui oderunt me: quoniam confor- tati sunt super me.*

Consequenter hic ostendit ꝙ eccle
sia per Christum purificatur, & a
peccatis purgatur. Vbi notandū ꝙ inimi
Ami cus dr̄ ab in & amicus. quia cōtrario mo
Inimi do se habet quam amicus: amicus aūt dr̄
Pecca H ab hamo, quod est catena. s. charitatis, &
vnio. Et ideo quanto quis nos priuat ca
tena charitatis, & amore, maior dr̄ inimi
cus. Cū igitur vitia nos maximè amore
vero priuent, & dissoluant a Deo, ideo
per inimicos maximè intelliguntur. Vn̄
ait gl. *Eripuit me de inimicis meis fortissi-
mis* i. de vitijs, quæ dicuntur inimici for
tissimi, quia super omnes nocēt. isti sunt
inimici interiores, alij sunt inimici exte-
riores. s. homines, qui tamen nō sunt for
tes vt primi, quia isti odire, & persequi
pos-

possunt: sed mentem non possunt violenter superare. Ideo debiles inimici dicuntur: quia superare non possunt, nisi volentem. Sed, cum eis cõsentitur tunc cõfortantur, & inualescunt. vnde Greg. d. Neque. n. culpa ad opus prodire permittitur: si intus, vbi nascitur, extinguatur. Si aũt tentationi in corde nascenti nõ resistitur, hac eadẽ, qua nutritur, mora roboratur, & exiens foras in operibus vinci vix præualet: quia ipsam intus mẽbrorũ dominam mentẽ captiuã tenet. Isti ergo inimici tam interiores q̃ exteriores, ante Christi incarnationẽ, supra humanum genus dicuntur confortati, quia Deus, qui est mentis fortitudo, ignorabatur. Et de oĩbus his ecclesiam suam eripuit dñs, peccata remittens, dæmones ligans: & homines, scilicet tyrannos & persecutores ecclesiæ conuertens ad fidem.

Greg. 21 mor. c. 7.

220 *Præuenerunt me in die afflictionis meæ, & factus est dominus protector meus.*

CONsequenter hic ostẽdit, ꝙ eccl'a a Deo defensatur. Vbi nota, ꝙ dies afflictionis vocatur tp̃s primitiuæ ecclesiæ: qñ ipsam persequebantur tã Iudæi, q̃ Gentiles, vt nomen, & fidẽ Christi delerẽt. sicut qñ Herodes rex misit manus, vt affligeret quosdam de ecclesia. Quando Nero occidit Petrũ, & Paulũ. Aethiopes Matthęũ, Indi Bartholomęum: vnde tunc ecclesia dicere poterat illud Iob. Possident me dies afflictionis: In die ergo afflictionis peruenta fuit ecclesia, s. in principio, antequã esset aucta, & fortificata, vel *præuenerunt*. i. præualuerunt ad affligendam, & perimendam vitã ecclesiæ temporalẽ. Et tunc ecclesia orãs dicebat illud Thre. 2. Vide domine afflictionem meam, qñ erectus est inimicus. Sed tñ in tanta afflictione ecclesia non defecit: quinimo quanto magis affligebatur, tanto amplius Christi fides multiplicabatur. Quod fuit figuratum in filijs Israel, de quibus dicitur. ꝙ quanto magis affligebantur, amplius crescebant & multiplicabantur. Sic fuit de primitiua ecclesia, & huius causa fuit: quia Deus protegebat ecclesiam. propter quod subdit, *Et factus est dominus protector meus.*

Dies afflictionis. Act. 12. Aduersitas Afflictio. Præuenire. Iob. 31. Thre. 2. Exo. 3.

protexit enim ecclesiam qñ ipsam multiplicauit, & inimicos, & persecutores fecit defensores, & amicos. Et hoc est, qđ tunc orabat ecclesia. d. Protege me a facie impiorum: qui me afflixerunt. Psal. 16

Et eduxit me in latitudinem: saluum me fecit, quoniam voluit me. 221

HIc consequenter ostendit, quod ecclesia per Christum dilatatur, & crescit. Vt. n. statim dictum est: ecclesia per persecutiones, & aduersitates multiplicabatur. Et hoc non solũ numero: sed ẽt merito per aduersa dilatatur charitas: sicut per ignẽ aurum purificatur. vnde per sæuitiã malorum, charitas iustorum magis excrescit. Et hoc est, quod dr̃. In tribulatione dilatasti mihi. Quia dum crescit tribulatio carnis, mens per charitatẽ dilatatur, iuxta illud psal. 93. Scđm multitudinẽ dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerũt animam meam. Vnde quia in persecutionibus ecclesia non succubuit, sed magis creuit, ideo Deo dicit Psal. 9. Dilatasti gressus meos subtus me: & nõ sunt infirmata vestigia mea. Et saluam eã fecit. Vnde subdit, *Saluũ me fecit quoniam uoluit me.* Et hic notatur mera Christi gratia. quia *Quoniam voluit me*, saluum me fecit: nõ quia volui eum. Quia hic ait Psal. *saluũ me fecit quoniam uoluit me*. per hoc ostẽdens, ꝙ illi saluantur, quos volũtas Dei vult saluare. Quæro vtrũ Dei voluntas semper impleatur. Et arguo ꝙ non: quia vt dr̃. 1. Tim. 2. Vult omnes homines saluos fieri, &c. non tamen omnes saluantur. Secundo quia Iudæos voluit Deus in fide ecclesiæ congregare, ipso. d. Quotiens volui congregare filios tuos, quẽadmodum, &c. & noluisti. Ad oppositũ: quia voluntati eius nullus resistere potest. Et Psal. voluntatem Dei efficacem esse ostẽdit. d. *Saluum me fecit: quoniam voluit me.* Respondeo, ꝙ quamuis voluntas Dei sit idem ꝙ ipse Deus: & per cõsequẽs plurificari nõ possit: tñ ẽm quosdam respectus ad extra, in scriptura dr̃ esse multiplex: vnde psal. ait. Magna opera dñi, exquisita in oẽs voluntates eius. Etenim voluntas signi, & voluntas bene-

Aduersitas Ecclesia. Dilatatio. Psal. 4. Psal. 93. Volũtas Dei. Quæst. 1 1. Tim. 2

neplaciti. Dr enim voluntas signi illa, q̃ hominí per aliqua signa demonstratur, sicut præceptũ, prohibitio, pmissio, &c. Dr voluntas beneplaciti illa eius uoluntas æterna, & omnipotens: cui nihil resistere potest. Et tunc pono duas conclusiones. Prima q voluntas signi non semper impletur. patet, quia multotiés eius præcepta & prohibitiones violant. Dico secundo q uoluntas beneplaciti semper impletur, etiã per malam uoluntatẽ hominis. vt ostẽdit Greg. per multa exẽpla. Ad primum argumentum dico vt in gl. ibidem. Ad secundum vt in gl. ibidem.

Greg. lib. 6. mor. cap. 11.

222 *Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam: & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.*

3. q. 3. sex differentia.

Haec est sexta pars principalis, in qua ponit finalis omniũ iusta retributio. Et duo facit, quia primo ostẽdit iustã retributionẽ bonorũ, secũdo malorũ: ibi. *Et cũ electo electus eris.* Circa primũ duo facit. quia primo ostẽdit bonorũ retributionẽ i psẽti. Secũdo i futuro: ibi. *Et retribuet mihi dñs.* Quãtũ ad primũ nota, q bona opera retributione digna, duo debẽt habere. s. bonitatẽ iustitiæ, & stabilitatẽ pseuerãtiæ. Secũdũ ibi. *Et ero immaculat⁹.* Quãtũ ad primũ dicit. *Et retribuet mihi dñs.* &c. Vbi notãdũ, q hic accipit iustitia, put est virtus uniuersalis stãs pro omni merito. Omnia aũt merita nostra à duab⁹ causis pcedũt. s. à diuina gratia, & à libero nostro arbitrio. Quia nec gratia sine volũtate, nec volũtas sine gratia apud Deũ mereri potest, quo ad meritũ uitæ æternæ. Et p cõsequens oĩs iustitia, i. omnia merita, & sũt Dei, in quã tũ, s. pcedũt à diuina gratia, & sunt nostra, in quantum procedunt à nostra voluntate, ut diffusè ostendit Magister lib. 2. d 15. Non ergo præsumptioni est imputandum, si iste iustitiam, quam habet dicit suam, loquens in persona membrorum corporis Christi. Dicit etiam ipsam esse Dei quando dicit. *retribuet mihi.* Retribuere enim idem est, quod iterum tribuere siue dare: per hoc enim notat, q prius Deus iustitiam dedit nobis, & postea iterum retribuit, quando pro merito priori ipsam iustitiã dilatat. Itẽ notandum, q duplex est iustitia, siue meritũ. s. bonæ volũtatis, & bonæ operationis. Iustitiã uolũtatis notat, cùm dicit. *Et retribuet mihi dñs secũdũ iustitiã meã,* i. secũdũ bonã uolũtatẽ: q facit, qñ bona uolũtas crescit p gratiã. Iustitiam verò exteriorẽ nõtãs dicit. *Et secũdũ puritatẽ manuũ mearũ* &c. Notãdũ ergo, q ad pfectionẽ meritorũ, uel iustitiæ nullus subito, sed p incremẽta tẽporũ pficit. sic q uirtutes in nobis paulatim crescũt dono Dei, donec ad pfectũ deducant: & istud crescere hic dr retribuere. Vñ hoc ostẽdit Greg. ex uerbis Christi dicẽtis. Terra ultro fructificat, primũ herbã, deinde spicã, deinde plenũ frumẽtũ in spica. Ecce ueritatis uoce p qualitates frugum, distincta sunt incremẽta meritorum. Ait enim primum herbam, deinde spicã &c. An non herba tũc adhuc fuerat Petrus, cũ ancillæ ab ore subito unius flatu sermonis inflexus est? iam quidẽ per deuotionem viridis: sed adhuc per infirmitatẽ tener. Plenum vero frumentum in spica inuentus est: qñ persequentibus principibus resistebat, d. Obedire oportet Deo magis q̃ hominibus. Plenum frumẽtum inuentus est, qñ in tritura persecutionis tot verbera pertulit: & nequaq̃ palearũ more imminutus est, sed granũ integrũ permansit. Nemo ergo quem licet proximum, cũ adhuc herbã videt de frumento desperet: ab herbarum quippe folijs, qui huc illucq; molliter defluunt, surgentia frugũ grana solidant. Et põt hoc in particularibus uirtutibus demõstrari. Retribuitur. n. homini, qñ sm iustitiam fides accepta augetur à Deo: plerunque. n. in exordijs suis fides & nota, & solida iã habetur: & tñ adhuc de eius fiducia sub dubitatione trepidat: pars nãq; eius prius accipitur, vt in nobis postmodũ perfecta cõpleat. Si. n. certo gradu in credẽtis mẽte non proficeret: requisitus in Euangelio pater sanandi pueri non dixisset: Credo, dñe, adiuua incredulitatẽ meam. Ad hoc ergo ascẽdebat ad fidem, quam iam perceperat, qui uno eodemque tempore clamabat etiã se credere: & adhuc ex incredulitate dubitare. Hinc est etiã: q redemptori nostro à discipulis suis dr.

Meritũ. Iustitia. Perseuerantia.

Bona opera retributione digna quæ. Nostrũ.

Iustitia uel meritum duplex.

Greg. mor. 20.

Fides.

auge nobis fidē, vt quę iā accepta per nuncium fuerat: quasi per augmēta gra duum ad perfectionem veniret. Et cōsi militer de alijs virtutibus exēplificari potest. Ad propositū. *retribuit Deus ho mini secundum iustitiam: vel secundū pu ritatem manus:* quādo virtus per ipsum data homini, crescit in ipso & augmēta tur Sic enim uirtus meretur augeri, vt aucta mereatur perfici: vt dicit Magister d. 25. secundi. Vnde causam talis re tributionis adiungit, dicens. A

223 *Quia custodiui vias domini: nec impiè gessi à Deo meo.*

Via. HIc reddit rō talis retributionis & augmentationis iustitiæ. Sicut. n. diuturnitas peccati peccatū continuè aggrauat. ex de consuet. cū tanto. sic & conformiter diuturnitas seruatæ iustitiæ, ipsam iustitiā augmētat. Vñ si quæ ratur. quare retribuit tibi ſm iustitiam tuam. Respondet. *Quia custodiui uias Domini.* i præcepta, quæ viæ vocātur: quia nos ducunt ad Deū iuxta illud Ps.

Ps. 118. Viā mandatorū tuorum cucurri. *nec im piè gessi à Deo meo.* Vbi nota, q̄ differt

Gerere *Portare.* ſm Cathol. gero geris, a porto portas. quia gerimus nr̄a, quæ in nobis sunt, sed portamus extrinseca, quę nobis im posita sunt. Ille ergo impie gerit, q̄ bo na intrinseca a Deo sibi data, impiè per tractat, ut qui voluntaté sibi a Deo da tā: contra Deū erit, qui cognitionem a Deo adeptus, ad mundū solū aspicit, q̄ grām sibi datā negligit. Et q̄a oīs talis est Deo ingratus, mortaliter peccat: & separat a Deo. Econtra aūt ille piè gerit, qui talia bona sibi data dirigit in Deū. Dicit ergo Psal. in personā mēbro

Præceptū rū corporis Xp̄i. Ideo mihi retribuet &c. *Quia custodiui vias dn̄i.* s. eius p̄cepta, vel vias Dn̄i, de quibus in Psal. Vni

Psal. 24 uersæ viæ Dn̄i misericordia, & veritas: vel vias Domini, quæ sunt humilitas in prosperis, & patiētia in aduersis. de qui

Psal. 16 bus Ps. Ego custodiui vias duras, *nec im piè gessi à Deo meo.* supple quo a Deo re cederem. Et aduerte, q̄ ad custodiam viarū Dei maximè nos inducit assidua cōsideratio diuinorū iudiciorū. Qui. n. mēte cōsideraret diuina iudicia, s. qua-

liter malos damnāt & beatificat bonos, qualiter per aduersa bonos purgat, ne in futuro puniant, per prospera hic ma los p̄miat, vt in futuro damnent: talis certe nunquā a voluntate Dei discede ret. Et hoc est, q̄ dicit hic Psal. *Custodi ui vias dn̄i.* Et quare? quia sēper iudicia Dei cōsideraui. vñ rō est. *Quoniā oīa iudicia eius in conspectu meo.* Et ideo iustitias eius, i. mādata eius quę hoīem iustificant, non repuli a me. Considera tio. n. iudiciorum Dei diuinū timorem inducit in nobis. iuxta illud Ps. A iudi-

B cijs. n. tuis timui. Timor aūt dn̄i omne peccatum expellit. Sed forte. d. Iudicia *Iudiciū.* diuina sunt semper cogitanda. Sed qđ *Ps. 118.* est magis occultum, vel timēdū: an dū *Eccl. 1.* bona bonis eueniunt, & mala malis: an *Quæstio.* dū bona malis, & mala bonis occurrūt? *Occultū.* Ad hoc rn̄det Greg. q̄ magis ante ocu *Greg. li.* los mentis debemus ponere ne pecce- *5. cap. 1.* mus iudicia illa, quibus bonis bene, & malis male contingunt. vñ sic ait. Cum valde occulta sint diuina iudicia, Cur in hac vita nonnunquā bonis malè sit, & malis bene? Tunc occultiora sunt cū

C bonis sic benè est, & malis male. Nam cum bonis male est, & malis bene, hoc fortasse deprehendit: q̄a & boni, si qua deliquerunt, hic mala recipiunt, ut ab æterna dānatione plenius liberent. Et mali bona, quæ pro hac uita faciūt, hic inueniunt, vt ad sola in posterum tormenta pertrahantur. Vñ & ardēti in inferno diuiti dicitur. Memento, fili: quia recepisti bona in vita tua: & Lazarus si *Luc. 11.* militer mala. At cùm bonis bene est: & malis male, incertum valdè fit: utrum bene idcirco bona accipiant, ut prouocati ad melius crescant: an isto latenti-

D que iudicio hic suorum operum remu nerationem recipiant: ut a præmijs vi te sequentis inanescant, & vtrum malos idcirco aduersa feriant, vt ab æternis supplicijs corrigentia defendant: an hic eorum pœna incipiat, vt quandoq; complenda, eos ad vltima gehennę tor mēta perducat. Quia ergo inter diuina iudicia graui incertitudinis suę caligine humana mens prēmitur, Sancti viri, cū sibi suppetere prospera huius mundi cōspiciunt: pauida suspicione turbant.

Timent enim ne hic laborum suorum E fructus percipiant. Timent etiam ne diuina iustitia latēs in eis, vulnus aspiciat: & exterioribus, & muneribus cumulās, ab intimis repellat, &c. Quis.n.talia iudicia oculis suis ꝑponendo ad peccandū labitur? Certè nullus. Rectè ergo ostendēs hic Psal. qualiter, & quare custodiuit vias dñi, subdit. *Quia oia iudicia eius in conspectu meo*, &c. Et ideo iustitias eius nō repuli à me. Iustitias.n.dñi à se repellunt: qui sub sarcina eorū deficientes, reuertuntur ad vomitum: vel qui fragilitate carnis superati, dimittūt F ꝙ inceperant. Sed qui iudicia dñi in corde suo meditantur: reuertuntur ad dñm, & à malo recedunt. Et hoc est, ꝙ
Eccle.17 dicitur. Reuertere ad dñm, & auertere ab iniustitia. Et quis sit modus subdit. d. Recognosce iustitias, & iudicia dñi.

224 *Et ero immaculatus cum eo: & obseruabo me ab iniquitate mea.*

COnsequenter hic ostendit, ꝙ opera nostra debent habere stabilitatem perseuerantię. Quid.n. currenti ad brauiū, si oēs alios præcedat: sed in fine deficiat? Ideo Psal. in persona membrorum corporis Christi ostendēs perseuerantiam in meritis esse necessariā: ait. *Et ero immaculatus*, &c. q.d. Dixi superius qđ de præterito, custodiui vias dñi: nunc autem dico, ꝙ perseuerabo, quia *ero immaculatus cum eo*. s. cū ipso
Iniquitas origi nale peccatum. Deo adhærens sibi. *Et obseruabo me ab iniquitate mea.* Vbi nota, quòd iniquitas hic dicitur peccatum originale: ꝙ est fomes, & seminariū cæterorum malorum, & peccatorum si non resistatur ei. Ecce.n. in iniquitatibus conceptus sum, &c. Isto namq; vitio cuncta cogitatio hominis prona est ad malū. Ideo opus est homini magna, & diligēs custodia: per q̃ ab illa iniquitate, vel cōcupiscentia se obseruet. Et obseruare etiam
Obseruare. 3. Reg. 2. quandoq; idē est, ꝙ adimplere. Obserua vt custodias mandatū Dei tui. Quā-
Luc. 6. doq; idē est, ꝙ insidiari. Obseruabant
2. Para. 25. scribæ, & Pharisæi si sabbatho curaret. Quandoq; idem est, ꝙ vndiq; sibi cauere vel seipsum ab hoste cauere vt, Ianitores per portas singulas obseruabant. Et sic accipitur hic. *Obseruabo me ab iniquitate mea*. quasi per portas singulas seruū obseruabo, ne peccatū originale ad actuale peccatū me perducat.

Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam: & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius. 225

HIc cōsequenter ostendit iustā bonorum retributionē in futuro. vbi scilicet pro meritis reddūtur præmia. Superius enim loquutus est de retributione, quæ fit in ꝑsenti, quādo scilicet ꝑ uirtute virtus augetur. Hic agit de futuro: ubi pro uirtute pręmiū datur. d. *Et retribuet mihi dominus secūdū iustitiam meam: & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.* Quod ideo dicit. Quia in conspectu oculorū hominis multotiēs apparet iustitia, quę non est iustitia, neq; puritas, sicut est hypocritarum iustitia, & puritas, & pro tali nō redditur in futuro pręmium sed supplicium. Sed illa vera est puritas, & iustitia, quę in conspe- G ctu Dei est puritas, uel iustitia. Et isto modo ly *in conspectu eius* declarat iustitiam, & puritatē. q. d. Illa sola est uera puritas, & iustitia, quę in Dei cōspectu est puritas, & iustitia: non quæ in cōspectu hominum. Vel ly *in conspectu eius* potest determinare ly *retribuet*. vt scilicet determinet, quę Deus iustis, & puris retribuet: bona illa, scilicet quę sunt in cōspectu eius, non quæ in cōspectu hominū. quia quę videtur ab hominibus, solum temporalia sunt: & talia non retribuet Deus bonis in futuro: sed il- H la, q̃ sunt in cōspectu eius, scilicet Dei scilicet bona ęterna, quę non ab hominibus, sed a Deo videtur. Et ne reprehendatur, quia dicit sibi in futurum retribui secundum iustitiam, & puritatē suā: quia omnia bona nostra sunt Dei, & non nostra. Ideo consequenter talibus respondens, ostendit, quòd iustitia, puritas, & alia bona spiritualia non solū sunt Dei, sed etiam nostra. Dei quidē, quia ab ipsius gratia procedunt, nostra autē, quia à nostra uoluntate libera. Vnde nunc se conuertens ad Deum, dicit.

Cum

226 *Cum sancto sanctus eris: & cum viro innocente innocens eris.*

Sãctitas. QVasi dicat, Sanctitas, & est nostra, & tua: nostra, quia a voluntate nostra: tua, quia a gratia tua. Vnde tu Deus *Cũ sancto sanctus eris;* quia tu sanctus es, & alios sanctificas. *Et cum innocente innocens eris.* quia tu, qui es innocens, es cum innocente sibi innocẽtiam (Exo. 31.) præstãs. Sic.n. dicit dñs Ego dñs q sanctificabo vos. De retributione ergo pręmiorum reddẽda in futuro meritis. Et retribuet mihi dñs ſm iustitiã meã, &c. (Greg. 4. mor.) Vnde Greg. dicit. Quia in hac vita nobis est discretio operũ: erit in alia proculdubio dignitatum discretio, vt quo hic alium superat: illic alius alium retributione transcẽdat. Sic enim dicit Apo (2. Cor. 5) stolus. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi: vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum.

227 *Et cum electo electus eris: & cum peruerso peruerteris.*

Electio. HIc consequẽter ostendit retributionem malorũ. Et loquitur ipsi Deo. Deus.n. cũ electo est electus. quia ille, qui eligitur a Deo per eternã prædestinationem, & gratiam: & ipse Deũ (Eph. 1.) sibi eligit. Eligit.n. Deus iustos per suã grãm, & prædestinationem. Elegit nos ante mundi constitutionem: vt essemus sancti, & immaculati. Quod sic dicit ſm gl. Ne quis putet aĩas cum Deo fuisse æternas, & tunc aliquid meruisse: iuxta errorem illorum, qui ante hæc visibilia dicũt fuisse aĩas: & ideo tunc fuisse electas. Sed hoc aperte ostendit falsum (Psal. 83) esse. d. Elegit nos ante mundi constitutionẽ, vt essemus sancti. Et isti tales sic electi ẽt eligunt Deum, s. pro suo dño, & æterno præmio. sic.n. dr. Elegi abiectus esse in domo Dei: magis q̃ habitare in tabernaculis peccatorũ, sic & de Mag (Luc. 10.) dalena. Optimam partem elegit: quæ non auferetur ab ea in æternum. Veruntamen, quia electio, qua nos eligit Deus, est causa, quare nos consequenter eligimus Deum, ideo dr. Non vos me elegistis: sed ego elegi vos. s. Et hoc (Ioan. 15) est, quod hic dicit. *Et cum electio*, a te;

A & *tu electus eris* ab illo. Et consimiliter. *Et cum peruerso peruerteris.* Peruerti.n. dr Deus cum peruerso, qñ ipsum sinit peruerti: & consequenter pœnis punit æternis. Vbi notat gloss. q duplex est Dei iudicium, s. occultum, quod nunc agitur, & manifestum, q erit in futuro. Et sic Deus dupliciter retribuit, & bonis, & malis. Hic.n. retribuit iustis, vt iustus iustificet, i. vt eius iustitia crescat, malis aũt, vt qui in sordibus est, sordescat adhuc. Et sic cũ sancto sanctus est: & cum peruerso peruertitur, s. permissiuè. (Reprobatio. Peruersus. Retribuere. Bonus.)

B Quod iusto iudicio Dei agitur, vt ostendit Greg. d. Nam quia oĩpotens Deus tempus ad pœnitẽtiam indulget: quod tñ humana malitia ad vsũm suæ iniquitatis intorquet: nimirum iusto iudicio augeri culpa permittitur, vt ad feriendum altius quandoq; cumuletur. (Greg. 25 mor c. 12) Hinc Dauid ait. Appone iniquitatẽ super iniquitatem ipsorum, ut non intrẽt in iustitiam tuam. Hinc uoce angeli ad Ioannem dr. Qui in sordib. est, sordescat adhuc: (Apoc. 22) Si ergo Deus cum peruerso peruerti dr, qñ peruersum ad maiora

C peccata cadere sinit: vt in illis punitione clarior sua iustitia demõstretur. Vel aliter exponitur iste versus: vt sint verba Psalmistæ loquentis non Deo, sed cõgregationi electorum, & reprobatorum. Et primo cõgregationi electorum dicat. *Cum sancto sanctus eris,* i. tu quilibet electus, cum Xp̃o sancto, eris sanctus, & cum innocente innocens eris. Similiter & cũ electo Xp̃o eris electus, & cum peruerso, s. diabolo tu peruerteris. Et est argumẽtum a conuictu: quia ex conuictu mores formãtur. Sic & qui

D conuersatur in vijs diaboli peruersi, cũ ipso peruertitur. Sed ex forma meritorũ sequitur forma præmiorum. Ideo de vtrisq; s. de sanctis, & peruersis subdit, quid in futurum sunt recepturi. Quia boni recipient gloriam, peruersi autem gehenam. Quod denotat dicens.

228 *Quoniam tu populum humilem saluum facies: & oculos superborũ humiliabis.*

ET hoc quò ad bonos. Quantum verò ad malos subdit. *Et oculos superborũ humiliabis.* Est hæc illa regula, q̃ multis

Humilitas. multis ponit Christus.d. Ois,qui se humiliat,exaltabitur,& ois,qui se exaltat,
Matt.11 humiliabitur. Quantum ergo ad primum dicit. *Quoniam tu populum humilem saluum facies*. Docet.n. natura, ꝙ ois in altum ascendere volens, primo ipsum oportet humiliari, vt ostendit
Matt.21 Isaac super illo verbo Matth. 21. Ecce ascédimus Hierosolymam d. Quisquis .n. ascendere cupit: prius humiliari, & descendere dét. Sic nempe aues,vt se in altum suspendant, profundius omni corpore solo,vbi residét,se imprimunt. Hominum quoq; & ferarũ eadé est ars F naturæ,siue natura artis,aut potius ars naturalis: & in sublime salire cupiétes, humilius terræ quasi toto corpore subsidentes,incuruétur. Arduum est,quo ascendere molimur arctum foramen, quod penetrare conamur:ideo expeditos nos esse cõuenit,& subtiles,&c. Et sic quantum ad hoc dicit. *Quoniam tu*
Supbia *populum humilem saluũ facies*.Quãtum vero ad malos subdit. *Et oculos superbo-*
Greg.19 mor.c.11 *rum humiliabis*. Vbi nota, ꝙ superbos maximè per oculos déscribit ex eo,qđ ẽm Greg. Superbia principaliter per oculos manifestatur. vñ ait. Quantum per mébrorum ministerium deprehendi pôt: prima superbiæ ostensio esse in oculis solet. Hinc etenim scriptum est. *Et oculos superborum humiliabis*. Quod duob. modis intelligi pôt,s. *oculos superborum humiliabis*, i. deposita superbia
al Cæcilia. ad uirtuté humilitatis pduces.sic.n.Lucia d.Sponsum,qué quasi leoné ferocé accepi: quasi agnũ mansuetũ; ad te &c. Vel *humiliabis*,depones per pœnę affli
Psa.146 ctioné,sic.d.Psal.Humilians aũt peccatores vsq; ad terrã.Et sic accipitur hic. H

228 *Quoniam tu illuminas lucernam meam*
De pœ.d. 1.alteri. *domine; Deus meus illumina tenebras meas.*

HAec est septima pars principalis, in qua ponit veritatis illustratio pro terroribus remouẽdis. Et quatuor facit:quia primo suorum illuminationẽ petit.Secũdo diaboli superationem:ibi. *Quoniã in te eripiat*.Tertiò mẽtis purificationẽ: ibi. *Deus Deus impolluta via eius*, Quartò ponit Dei recognitioné:

E ibi. *Qm quis Deus*. Primò ergò petit suorum illuminationẽ.Vbi notandũ est *Prædestinati.* ꝙ oẽs prædestinati dicuntur esse mem *Mẽbra.* braChristi ẽm æternam prædestinationem: q̃uis non oẽs ẽm præsenté iustitiam. Ex illis aũt aliqui in præsentia Xpi fuerunt illluminati,& charitate inflammati,ut sancti apostoli:aliqui non, sed postea erant illuminandi:de quibus dicebat Xps. Non pro eis tñ rogo:sed *Ioan.17* ẽt pro ijs,qui per verbũ eorum credituri sunt in me. Primos enim,i.apostolos lucernam vocat: quia illi lucebant per doctrinã,& ardebant per charitatẽ. sicut de Ioanne Baptista dr.Ille erat lu *Ioan.5* cerna ardens,& lucens, sed scđos vocat tenebras suas,tenebras quidẽ: quia ẽm præsentem iustitiã tenebris peccatorũ obuoluti,s. suos:quia ẽm æternam Dei prescientiam electi sunt,& prędestinati. Et hoc est,ꝙ hic orat Xps. d. O dñe qui es Deus meus, *tu illuminas lucernã meã*,i.apostolos meos,& alios primitiuos pdicatores.qui ideo lucerna dicũtur,quia in illis fuit lux,& cognitio veritatis,qua illuminauerũt alios. *Et quo-*
G *niam tu illuminas lucernam meã*,i.prædicatores:etiam te rogo, *illumina tenebras meas*, s. per eos prædicatores.

Quoniam in te eripiar à tentatione: & in Deo meo transgrediar murum. 229

HIc Xps vt homo petit hostis superationẽ.Præuidebat.n.se cũ diabolo pugnaturũ,&ab ipso tẽtandũ,ideo orat patrẽ, ut patris uirtute ipsum superet.d. *Quoniam in te eripiar* &c.q.d. ideo oro,qm nõ a me,sed in te eripiar a tentatione diaboli,vbi dat nobis exẽplum: vt in oĩ tentatione ad Dei adiutorium postulandũ per orationẽ recurrãmus, & statim ex gaudio mutat personã loquentis.quia in persona suorum nunc loquitur.d. *Et in Deo meo transgrediar murũ*. Murum.n. vocat obstaculũ *Murus.* peccatorũ: quòd nos à Deo separat,& disiungit ne ad ipsũ possimus accedere. *Esa.30* Sic.n.murum ꝑ iniquitate accipit Propheta.d.Erit vobis iniquitas hæc in muro excelso.Et nota quod non dicit dirimam murum:sed *transgrediar murum*: Quia

Quia dirimere penitus murum peccatorum non potest homo mortalis: sed gratia Dei transit murũ, idest, obstaculum peccatorum.

230 *Deus meus, impolluta via eius; eloquia Domini igne examinata; protector est omnium sperantium in se.*

16. q. 2. dua.

Consequẽter hic petit mẽtis purificationẽ. Vbi sciendũ, ꝙ Christus cum sit uia, veritas, & uita, tamẽ duplicem viam impollutam dr̃ habere, viam qua venit ad nos, & uiã, qua vadimus ad eum. Via, qua venit ad nos, fuit gloriosa virgo Maria, quę impolluta dr̃ omni carens immunditia actuali, vel originali. Et de hac dicit̃. Deus, in mari via tua. Quid. n. mare significat nisi Mariã? Quia sicut mare sordes nõ retinet, sic & Maria ab omni sorde fuit aliena. Via aũt, qua vadimus ad eũ, est mãdatorũ eius obseruatio: quę impolluta dr̃ quia nihil cõtra mores cõtinẽt eius prçcepta: sed oẽm detestant̃ immũditiã. Psal. 118. viã mandatorum tuorũ cucurri. Per hoc. n. petit mẽtis puritatẽ. q. d. Si via, qua Xp̃s ad nos venit est impolluta, si via, qua vadimus ad Deũ, est impolluta, sequit̃ ꝙ oportet me esse impollutũ, si ipsũ ad me venire cupio, & me ad ipsũ accedere. Vis ergo Christũ ad te uenire? Accede ad Mariã, quę est via uitę, ꝑ quã ad nos venit. ipso. d. Ecce ego do corã vobis viã vitę. Vis tu ad Deũ accedere? serua mandata: quæ sunt vię rectę. Oseę 14. Rectę uię Dñi iusti ambulãt in eis. Et ꝙ ista via præceptorũ Dei sit impolluta subdit. Eloquia Dñi igne examinata. q. d. Sicut aurum igne examinatũ, rubigine caret: sic *eloquia Dñi.* i. p̃cepta sunt mũda. Sic. n. superius dictũ fuit. Eloquia Dñi eloquia casta, igne examinata. Et, si forte quis diceret, p̃cepta Dei sunt grauia, & difficilia, ꝓꝑ qđ ipse ait. Arcta est uia, quę ducit ad uitã, & ideo timeo nõ posse ꝑ illã incedere. Statim dubiũ remouet. d. Noli timere, *quia protector est oĩum sperãtiũ in se.* Illos. n. ꝓtegit: qui nõ in seipsis, sed solũ sperãt in illo. Et dicit oĩum: quia nullus ab eius ꝓtectio ne excipit̃, nisi qui sperare ĩ illo nõ vult.

Joan. 14 Via. Christus.

Psal 76.

Hier. 12.

Psal. 11.

Matth. 7

A *Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum?* 231

Hic cõsequẽter ex predictis in ꝑsona totius Ecclesię recognoscit Deũ: vt merito oẽs inducat ab obediẽdum diuinis prçceptis. Vnde nota, qđ Christum vocat dominũ, & Deũ vocat dominum. d. *Quoniam quis Deus præter Dominum?* q. d. nullus. Si ergo ipse verus est dominus: ei merito obedire debemus in uita præsenti Psal. 2. Seruite domino in timore. Secundo vocat ipsũ B Deum. d. *Aut quis Deus præter Deũ nostrum?* quasi dicat, nullus. Si ergo verus Deus est: ab illo solo beatitudinẽ sperare debemus in futuro. Hæc est vita çterna: vt cognoscant te solũ Deũ, &c. Et uide magnã differentiã inter dominum, & Deũ. Nã Deus est nomẽ essentiale. Dominus autem nomen temporale, vt Deus semper fuit Deus: nõ autẽ semper fuit Dominus: quia Dominus relatiue refertur ad seruũ: & ideo cùm relatiua sint simul, sicut Deus ab æterno seruũ nõ habuit, ita nec Dominus C fuit. Et ex hoc insurgit dubiũ. Qđ nomen est maioris venerationis, an Deus, an Dominus.

Deus. Dominus. Christus

Ioan. 17

12. q. 2. in præsẽti.

Deus, qui præcinxit me uirtute: & posuit immaculatam uiam meam. 232

Haec est octaua pars principalis, in qua ponit̃ per Christũ. Ecclesiæ data fortitudo cõtra oĩa nobis aduersãtia. Et quia fortitudo cõtra hostes est duplex, s. ad resistẽdũ & ad inuadendũ, ideo hic primò ostẽdit ꝑ Christũ datã fortitudinẽ ad resistendũ. Secundo ad D ꝓsequẽdũ. ibi. *Persequar inimicos meos.* Quantũ ad primũ nota, ꝙ multa nos fortes faciũt ad resistendũ hostibus nostris: quę hic ostendit Ecclesiæ à Xp̃o collata, s. mẽtis innocentia in principio, operis cõstãtia: ibi. *Qui docet manus meas.* aduersitatis tolerantia: ibi. *Et disciplina tua.* Quantum ergo ad primũ dicit. *Deus qui præcinxit me*, &c. Vbi nota quòd quamuis Grammatici differẽtiã faciant inter accingere, & præcingere, & succingere: quia accingimur bellaturi. Psalm. Accingere gladio tuo &c. Præ-

Præcingere. Accingere. Psal. 44. Luc. 12.

Præcingimur ministraturi. Præcinget E se, & faciet illos discumbere:& trãsiens ministrabit illis. Succingimur ituri. Simon Petrus cùm audisset, quia Dñs est:tunica succinxit se:& misit se in mare vt,s. veniret ad Iesum. Tñ sacra scriptura indifferenter vnum accipit pro alio. Sed tñ cõiùs accipitur præcingere pro castitatis obseruantia. Vñ super illo verbo Lucæ Sint lumbi vestri præcincti &c. ait Greg. Lumbos.n. præcingimus, cùm luxuriã per carnis continentiã coarctamus, &c. Quid ergo significat aliquem præcinctum esse, nisi mun F ditiam carnis habere? Hæc.n. virtus mirabiliter resistit hostibus nostris spiritualib. Ecclesia ergo se fortem ostendens ad resistendũ diabolo, dicit, *Deus, qui præcinxit me virtute*, s. castitatis, & munditiæ, & ꝙ de virtute castitatis loquatur subdit. d. *Et posuit immaculatã viam meam*. Et nota ꝙ præcingi debemus triplici zona, i. triplici virtute per triplicem zonam in scriptura significatam. Prima est zona aurea, quæ præcingit pectus. Et ista est munditia mentalis puritatis. De qua dr̃. Apoc. 1. Quòd G Ioannes vidit similem filio hominis vestitum podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea. Secunda est zona linea, quæ præcingit ventrem. Hæc est temperantia cõtra superfluas comessationes, de qua dr̃ Ioan. 13. ꝙ Iesus surgit a cœna: & cum accepisset linteum, præcinxit se &c. vide temperantiam: quia surgit a cœna. Tertia est zona pellicea, quæ præcingit lumbos. Et hæc est memoria nostræ mortalitatis, quæ ponitur ad lumbos contra noxias carnis delectationes. Et hac præcinctus erat H Elias 3. Reg. & Ioannes Baptista habebat zonam pelliceam circa lũbos suos. Quarta est zona funea, & hæc præcingit renes. Et hæc est pœnitentia rigidæ asperitatis. de qua dr̃. Pręcingit fune renes eorum. Ista ergo multiplici virtute Deus suos fideles præcingit: dum puritaté carnis, & mentis contra hostis versutias tribuit. Et nota, ꝙ merito ista puritas siue castitas, hic virtus dr̃. Quia dicit. *Præcinxit me virtute*, quia sine illa nulla alia virtus existit, ut ostẽdit Greg.

Ioan 21.
Lucæ 12
Greg. in homilijs.
Apoc. 1.
Ioan. 13
Matt. 3.
Iob. 12.
Castitas Virtus.
Greg. 22 mor. c. 3.

d. Nulla.n. bona sunt cætera: si occulti iudicis oculis testimonio non approbãtur castitatis. Oẽs quipqe virtutes in cõspectu cõditoris vicaria ope se sublevant, & quia vna virtus sine alia vel nulla est oĩno, vel minima: nisi vicissim sua cõiunctione fulciantur. Si.n. vel castitatem humilitas deserat, vel humilitaté castitas relinquat: apud amatoré humilitatis, & munditiæ prodesse quid põt, vel superba castitas, vel humilitas inquinata? Sic ergo Eccl'a dicat de Xpo: *præcinxit me virtute*, s. castitatis: & rõné subdit, quia *posuit immaculatam viam meam*. vnde de Ecclesia dicitur. Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro illa, vt sanctificaret eam: ut sit sancta, & immaculata.

Ephes. 5.

Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum: & super excelsa statuens me. 233

De pæ. d. 6. quis.

OStẽditur hic in quo vera virtus consistat munditiæ, s. in abdicatione tẽporalium, & supernorũ amore. Vbi notandũ, quod ſm naturales, ceruus cũ sit agilis naturę despiciens bassa, siue valles semper tendit ad superiora: & oĩa impedientia ascensum suum, faciliter saltando transgreditur. Et ideo Psal. nunc volens ostẽdere in quo vera mũditia nr̃a consistit: similitudiné cerui adducit. d. *Qui perfecit pedes meos tanq̃. ceruorũ*. Vbi per pedes intellige mentis affectiones, quib. totus homo interior gestatur. Vñ istũ passum exponit: gl. d. *Qui perfecit pedes meos tanq̃ ceruorum*, i. amoré meum, quo vado ad eum, *tanq̃ ceruorum*, i. ad trãseunda spinosa, & vmbrosa implicamenta sæculi. *Et super excelsa statuens me*, s. in cœlestibus fixit cordis mei intentionem. In primo ergo nota despectioné terrenorum. In scd'o vero amoré supernorum. Ad istum intellectũ hũc versiculũ exponit Greg. d. *Qui perfecit pedes meos tanq̃ ceruorũ*, &c. Ceruus.n. cùm montium iuga conscendit: quæcunq; se aspera obijciunt, quæcunq; sentib. illigata dato saltu transgreditur, & absque vllo cursus sui obstaculo in sublimia eleuatur. Ita etiam electorum mentes, quęcunque sibi in hoc mundo obsistere, atque obuiare cõspiciunt,

Montis excelsi ceruis.
Ceruus Iustus.
Greg. 26 mor. c. 10

ciunt,contẽplationis saltu transcẽdunt, & more ceruorum despectis terrenorũ sentibus,in superna se euehunt,dicẽtes cum Psal. *Qui perfecit pedes meos tanquã ceruorum: & super excelsa statuens me.*

234 *Qui docet manus meas ad prælium, & posuisti vt arcum æreum brachia mea.*

Bellum Diabolus. PONit hic sm,qđ nos facit fortes cõtra mũdum,& diabolum:quod est constantia mentis. Vbi notandum,ꝙ in præsenti vita semper sumus in continuo bello cum carne,mundo,& diabolo:quia mũdus allicit, caro inficit sed diabolus decipit:Sed cõtra istos hostes pugnare docemur:dũ singulis ipsorũ iaculis, virtutibus oppositiuis armamur: Greg. li. 7. mor. c.19. vt ostendit Greg.d. Sancti.n.viri,quia contra multiformẽ aduersariũ se pugnare considerant:semetipsos in certamine multipliciter armant. Hẽnt.n.cõtra famẽ diuini uerbi pabulũ,cõtra bel li gladium continentiæ secutũ, contra flagellum linguæ, protectationem patientiæ,cõtra exterioris calamitatis dãna interni amoris adiutoriũ. Vñ miro modo agit vt quo eos hostis callidus numerosius tentat, eo circũspecti Dei milites virtutibus ditiores fiant. Si aũt vis videre modo, quo nos docet cõtra spirituales hostes pugnare:hoc figuraliter ponit Iud.7.vbi dr.qđ cum Gedeõ Iud.7. princeps populi Iudæorum a Madianitis oppri meretur,& eis vellet resistere: decẽ millia viros congregauit. Cui dixit Dñs:Multus est populus,nec tradetur Median in manu eius:ne forte glorietᷓ Israel,& dicat. Meis viribus liberatus sũ.Præcepit ergo dñs,ut milites ad pugnam ducẽdos sic probaret.s. vt oẽs ad aquã potandũ duceret, & illos ꝗ flexis genibus aquã biberent.s.ponẽdo os ad aquã,repudiaret. Illos aũt,ꝗ genua flectere nõn dedignarent,sed manu aquã ad os proiecta biberent:illos eligeret.Sic ergo factũ est,ꝙ de decem milibus solũ trecenti inuenti fuerunt, qui aquã manu,& lingua biberẽt:&hos elegit ad pugnã,quos sic armauit. Nã quilibet eorũ habebat lagenã uacuã in manu, & lumẽ intra lagenam absconditũ, & in alia manu tubã. Et dixit eis. Quod

A videritis me facere:& vos facite. Cum aũt appropinquarẽt ad castra Madian, oẽs simul lagenas fregerũt & turbis insonuerunt, & lãpadibus lucentibus taliter hostes subito terruerũt, ꝙ oẽs sũt in fugã conuersi. Ad propositũ:Gedeõ significat Xp̃m. Nam,vt ait Greg. istam figurã exponendo lib.30.mo.c.32. Gedeon interpretaᷓ circuniens in utero. Greg. li. 30. mor. c.32. Et Dñs noster quãuis per maiestatis potentiam oĩa complectatur,tñ per dispẽsationis gratiam intra vterum uirginis venit. Quis est ergo iste circumiens in B vtero:nisi omnipotens Deus:qui sua dispensatione nos redimẽs, diuinitate cũcta cõplectens, & humanitatem intra vterum uirginis sumẽs:in quo vtero & incarnatus fuit,& clausus non fuit? qui quãuis in utero esset per humanitatẽ: per diuinitatem tñ ex vterum existẽs, oĩa complectit,& circundat. Quid aũt Madianitæ figurant,nisi hostes aĩarum. s. dæmones & vitia? Nã Madian interpretaᷓ iniquus,aut contradicens. Quid aqua,qua suos milites probat Xp̃s, nisi Aliter habetur in original. Gregor. penitentia designaᷓ, quæ aĩas lauat:ut C scriptura sacra intelligitur. Quã aquã aliqui solo ore bibunt: & manum apponere nolunt:ꝗ multa.s. de pẽnitẽtia, vel de præceptis diuinis loquunᷓ: sed nihil manibus tangunt,dicunt n.& non faciunt. Quinimò tales ad istã aquam genua flectere videnᷓ: si eorum uerba attendas, sed ad faciendũ, qđ dicunt, manũ apponere nolunt. Et oẽs tales tã quam indigni milites,& inhabiles Christus recusat. Sed illos,qui cũ manu primo aquam accipiunt: deinde lingua ipsam lambunt.i. qui aquam pẽnitentiæ, D vel scripturę primo operib. adimplẽt, & postea lingua bibũt,qui.s.ipsam alijs prædicant: exemplo Christi,qui cœpit facere & docere Act.1. Istos inquam tales ut idoneos milites ad pugnandũ eligit Christus. Sed attende:tales milites, vt hostes superẽt, quibus armis muniri debent,audi quod sequitur, Debẽt portare lagenas uacuas. Lagena enim vas terreũ est,& fragile, & significat corpora nostra quæ de terra sunt, & fragilia, quæ lagenæ debent esse uacuę per ieiunium. s. & abstinentiã ciborum. sed intus

tus lampades dẽnt hr̃e,ſ.virtutibus,qui bus mẽs illuminatur, abundare. Dẽnt & tubas hr̃e in manibus,i. orõnem ad Deum cum manibus, & operibus mun dis.Iſti ergo milites ſic armati,dũ appropinquant hoſtibus.ſ. tẽtant̃ a diabo lo,carne, vel mũdo, lagenas dẽnt frãgere.i.de corporibus non curare: quinimo ſi expediat, ante permittere corpora interimere quã illis cõſentire: dẽnt ẽt tunc lumẽ,qđ intus latebat,oſtendere.i.per ſuã cõſtantiã alijs exempla dare virtutum, ſed ne confidant in ſeipſis dæmones ſuperare,ſed in Deo,tunc tu bis clãgere dẽnt.i. ĩ orõne clamare ad Deum.Et ſtatim hoſtes cõfuſi recedẽt,
2.Re.20 & ſuperati.Sic.n.dr̃.Cecinit tuba,& re ceſſerunt. Hæc eſt ergo doctrina præliandi q̃ nos hr̃e docuit Chriſtus,vñ in perſona Ecclæ nunc dicit Pſ. *Qui docet manus meas ad præliũ.*Sed qa oĩa iſta ſi ne perſeuerantia præmium non merentur,iõ ſubiungit.d. *Et poſuit vt arcũ æreum brachia mea.* Per arcum.n.hic diuina præcepta ſignificant̃.Et ſic arcum tenet in manu.qui diuina p̃cepta in opere ſeruat.vñ Greg.Per arcum ſacra ſcri ptura ſignificatur. Ipſa eſt.n.arcus de quo ad corda hoĩum,ſicut ferientes ſagittæ,ſic terrentes ſnĩæ veniunt vñ recte de ſacra ſcriptura per Pſ.dr̃,Arcum ſuum tetẽdit,& parauit illũ & in eo parauit uaſa mortis &c. Arcũ ergo tenet in manu,qui diuina eloquia quæ corde cognoſcit opere perficit. Sed iſte arcus æreus debet eſſe:per ęs enim cõſtantia, & fortitudo ſignificatur.Et hoc notans hic Eccleſia d. *Et poſuit vt arcũ æreum brachia mea.*i.dedit mihi cõſtantiã pſeuerantię in operatione diuinorũ mandatorum. Et hoc eſt, qđ d.gl. *Et poſuit vt arcũ æreũ brachia mea.* i. dedit mihi infatigabilem intẽtionem meorum bonorum operum. Et hoc prędixerat Iob dicẽs. Arcus in manu mea inſtaurabitur.i. per conſtantiam fortificabitur.

Greg.19 mo.c.28 Aliter habetur in originali Gregor:

Iob.29.

Et dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ; & dextera tua ſuſcepit me.

235

13.q.in præſenti.

SEd ne quis talem conſtantiã in operib.virtuoſis a ſeipſo habere credat, ſed a Deo, nunc ſe Eccleſia vertit ad

E Deũ.d. *Et dediſti mihi protectionem ſalutis.*i.protexiſti me ad ſalutẽ: qa p̃dicta non ſufficiunt,nec poſſunt permanere, niſi adſitDei protectio:qua in ſuã curã & cuſtodiã nos recipiat. Et hoc eſt,qđ d. *Dedit mihi p̃tectionẽ ſalutis.*Sed qualiter? *qa dextera tua.*i. filius tuus Dñs Ieſus Xp̃s *ſuſcepit me*,ſ. in ſuã gr̃am qđ alijs verbis notans Pſal. d.DexteraDñi fecit uirtutẽ:dexteraDñi exaltauit me. Vbi gl.Dextera Dñi.i.Xp̃s, qui eſt dextera patris,exaltauit me. magna uirtus eſt exaltare humilem,deificare hoiem mortalẽ,præbere de infirmitate perfectionem,de ſubiectione gloriã, de paſſione uictoriã,pro terrenis dare cęlum. Et quia oĩa nobis hic dextera Dñi facit,ideo veraciter dicit Eccleſia. *dextera tua ſuſcepit me.* Et hoc eſt, quod alibi Chriſto dicebat. Adhæſit anima mea poſt te:me ſuſcepit dextera tua.

Dextera. Chriſtus Pſ.117.

F

Nota Muli Caſti

Pſal.62

Oſee.

Et diſciplina tua correxit me in finem; & diſciplina tua ipſa me docebit. 236

HIc conſequenter tertio oſtendit, ꝙ nos contra hoſtes facit fortes

G aduerſitatis tolerãtia.Diſciplina.n.licet quandoq; ſignificet doctrinã, ſuſcipe diſciplinã,ut ſis ſapiens: tñ q̃nque ſtat pro aduerſitatibus.Nã ut dicit Cathol. diſciplina dicit̃ a diſpliceo,ces. Et ideo quia aduerſa diſplicent, ſaltẽ ſenſualitati,iõ diſciplina uocant̃. Vñ & diſciplinare idem eſt, ꝙ uerberare. vñ Prou. 22. Stultitia colligata eſt in corde pueri,& virga diſciplinæ fugabit eã.Et iſto modo hic loquit̃ Pſ. primo modo de diſciplina pro aduerſitatibus dicit. *Et diſciplina tua correxit me in finẽ.* ſ. tendere

Diſciplina. Prou. 19.

H fecit in Xp̃m.Ipſa.n.diſciplina aduerſitatis multotiens peccatores corrigit:& in Chriſtum finẽ dirigit. vnde Apoſtolus dicit. Quem diligit Deus,caſtigat: flagellat autẽ omnem filium, quem recipit. In diſciplina ergo perſeuerate.ꝙ ſi extra diſciplinam eſtis:adulteri,& nõ filij eſtis. Et ſic aduerſitatis diſciplina peccatores corrigit: & manifeſtat qui ſint veri filij Dei,& qui adulteri.Nam qui per diſciplinam cõuertitur ad Deũ verus Dei filius eſt. Qui autem per diſciplinam auertitur a Deo: adulter,& ſpurius

Hebr. Prou Aduerſitas.

spurius iudicatur. Ad hoc moraliter notandum ꝙ Deus aduersa immittit multotiens, & disciplinas, vt corrigat: & manifestet filios legitimos, & spurios dicit Magister de proprietatib. rerũ lib. 10. & hẽt hoc a Macrobio lib. suo primo de lapidibus, quod est quidã lapis dictus adamas, vel magnes, cuius sunt tres species. Quia quidã est pellicidi coloris ad modũ crystalli: magnus ad modũ auellanæ, cuius durities oẽ ferrũ, & ignem contemnit: & de isto dr̃, ꝙ nullo modo frangit̃ nisi sanguine hircino, cuius proprietas inter alias est, ꝙ si capiti mulieris dormientis superponatur, scire poterit maritus, si sit casta, vel adultera: quia si casta fuerit, vi lapidis cogitur in dormiẽdo vt uirum suũ subito amplexetur. Si vero adultera, quasi cum quodã impetu a marito resilit, & tanq̃ tanti lapidis indigna, de lecto cadit. Moraliter aĩa nostra sponsa est Christi per fidem. Sponsabo te mihi in fide. Volens igitur Deus experiri, i. nos expertos facere: quæ sit vera sponsa, & quæ sit adultera, supponit magnetem capiti, i. disciplinã aduersitatis, quæ per magnetẽ figuratur, quia est lapis durus, & rigidus, sic & disciplina. Et quid accidit? nam casta, & vera Christi sponsa per hoc ad Deũ magis conuertitur, & ipsum per ampliorem charitatẽ amplexatur. Si aũt adultera sit, & non vera sponsa: tunc a Deo auertitur & de lecto, s. charitatis cadit per impatientiam, & murmurationem contra Deum. Et ideo istam disciplinã aduersitatis si veri filij Dei sumus, in pace sustinere debemus. Eccl. 41. Disciplinam in pace cõseruate, filij. Et hoc est, quod nũc dicit Psal. *Et disciplina tua correxit me in finem.* Quandoq; ẽt accipitur disciplina pro doctrina: & tũc dicitur disciplina a disco discis: quia doctrina. s. sacrę scripturę nos discere facit. Et isto etiã modo aduersitas dr̃ disciplina: quia pęna aduersitatis oculos mentis aperit, quos clauserat culpa. Qui diligit disciplinã, diligit sciam, & quantum ad hoc subdit, *Et disciplina tua ipsa me docebit.* Et aduerte, ꝙ disciplina aduersitatis nõ solũ corrigit, & docet: ut in isto versiculo dr̃: sed ẽt patientis dilatat charitatem: & firmitatem roborat pp̃ quod subditur.

Nota. Mulier. Castitas

Osee. 2.

Prou. 12

A *Dilatasti gressus meos subtus me: & non sunt infirmata uestigia mea.* 237 *11. q. 1 si omnia.*

IN Hebræo habetur. *Dilatasti passus meos subtus me.* Et per hoc vult ostendere, quòd disciplina hoĩem contra hostem fortificat. qñ enim pedes adinuicẽ sunt coniuncti, homo faciliter ab aduersario proijcitur: qñ aũt sunt conueniẽter elongati, & dilatati, tũc est dispositus ad firmius permanendũ. Sic ergo disciplina gressus dilatat: quia pedes affectionis cõuenienter elongat: & hoĩem tunc cõtra B hostem magis fortificat. Sequitur & *non sunt infirmata vestigia mea.* Hic vox mutatur, quia ex prædictis Christus ad patrem loquitur. d. *non sunt infirmata vestigia mea.* Quæ. n. sunt Christi vestigia, quæ nobis imitanda reliquit, nisi exempla, suæ vitæ? vt puta, quòd benignus fuit ad tribuendum, humilis ad sustinendum, patiens ad exemplũ præbendũ? Et ista vestigia non infirmãtur in eius electis, qui eius vestigia, & exẽpla sunt se quuti. de quibus Petrus Apostolus. d. Christus passus est pro nobis, vobis reC linquens exemplũ, vt sequamini vestigia eius, &c. Nõ fuerũt ĩfirmata hæc vestigia in S. Apostolis, qui ibant gaudentes a cõspectu concilij, qm̃ digni habiti sunt &c.

Dilatatio.

Vestigiũ.

2. Pet. 2.

Persequar inimicos meos, & cõprehendam illos: & non conuertar, donec deficiant. 238 *23. q. 1. si Ecclesia.*

EX prædictis sex versiculis apparet fortitudo nobis per Christum collata ad resistendum. Nunc autem consequenter ponit fortitudinẽ ad persequendũ, quę maior est, & duo facit: quia primo ponit hostium persecutionem: secundo ipsorum deiectionem: ibi. *Et inimicos* D *meos dedisti mihi dorsum.* Quantum ad primum notandum, ꝙ quamuis multiplices habeamus inimicos, tamen maximi inimici nostri sunt intrinseci, & domestici nobis, scilicet motus carnales. Et de istis loquitur. *Persequar inimicos meos.* s. motus carnales, qui sunt inimici; quia inimici hominis domestici eius. *Persequar inimicos meos.* i. motus carnales: cõtrariũ eius, ꝙ suggerunt, faciẽdo: vt puta illi suggerũt mundi vanitatẽ: & ego persequar

Inimic. Caro.

Matt. 10

sequar illos per humilitatem, illi cupiditatem, & ego paupertatem, illi voluptatem, & ego charitatem, & sic cõprehendam illos, non illi cõprehendent me. Sic
Leu. 26. .n. prædictum fuit. Persequimini inimicos vestros: & illi corruent corã vobis, & non cõuertar donec deficiant a rebellione. Vel si vis intelligere de inimicis temporalibus, inimici Christi fuerunt tyranni: & persecutores Ecclesiæ: quos tunc persequitur Christus, qñ de inimicis facit amicos: quia deformauit, quod prius erant, & facit, quod non erant. Sic.n. persecutus est Matthæũ, quẽ de Publicano apostolum fecit, sic Paulum, quẽ de persecutore fecit defensorem, & Corneliũ: quem de gentili fecit fidelem &c. & de talibus subdit. *Non conuertar, donec deficiant.* f esse inimici. Et nota, ꝙ ista propositio est indefinita, & non vniuersalis, & ideo vera est etiam si non omnes conuertat. Et hæc alijs verbis replicat. d.

239 *Confringam illos, nec poterunt stare.*

Cadere. SCilicet mihi resistere: qui *Cadet subtus pedes*: Quod si ad motus carnis referãtur, tunc cadunt subtus pedes: qñ scilicet rectè volũtati subijciuntur. Si aũt de inimicis persecutoribus, tunc ceciderunt sub pedibus Christi, qñ eius imperio subiugati fuerunt: iuxta illud Psal. Po
Ps. 109. nam inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ. Et q a hoc a se facere nulla creatura põt, ideo Xp̃s oĩa prædicta patri attribuit. d.

240 *Et præcinxisti me virtute ad bellum.*

EXpone vt tibi Dominus, qui pręcinxisti me virtute. *Et supplãtasti insurgentes in me subtus me.* Si de motibus carnalibus hoc intelligas: tunc hic Christus loquitur in persona membrorum suorũ, quia Christus in se nõ habuit motus carnis spiritui repugnantes. Si autem de hostibus persecutoribus: tunc expone, vt prędictum est in præcedenti versiculo.

241 *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum; & odientes me disperdidisti.*

HIc consequenter ponit inimicorũ deiectionem, postquam posuit eorum persecutionem. Hic enim nõ loquitur de inimicis, quos sibi per fidem su-E biecit: sed de obstinatis Iudæis, & persecutoribus, ista litera exponitur: vt per hoc ostendat Christus se superasse suos persecutores, & illos in fugã conuersos. Hostis enim, qui dorsum vertit, in fugã est conuersus, & tunc est sensus. *Inimicos meos dedisti mihi dorsum*, idest, ipsi fugiẽdo verterunt ad me dorsum, quod impletum fuit, quãdo in vindicta mortis Christi, Iudæi hinc inde fugati, dorsum fugiẽdo vertebant ad templum, de quibus
Ezech. Ezech. Quibus erant dorsa habẽtes cõtra templum Domini, Et hoc est, quod
F sequitur, *& odientes me disperdidisti.*

Clamauerunt, nec erat, qui saluos faceret, ad Dominum; nec exaudiuit eos? 242

VBi nota, ꝙ conuerti ad Dominum solum timore pœnæ, & nõ amore iustitiæ, non est meritorium. Sic ẽt clamans ad Dominum solum timore pœnæ exaudiri non meretur. Sic enim de Antiocho dicitur. Quod cum templum Dei maledixisset, & graui infirmitate tactus fuisset a Deo, cœpit seipsum cognoscere, & timore pœnæ, quam patiebatur, omG nipotentem Deum inuocare, & tamen exauditus non fuit, vnde ibidem dicitur: Orabat Dñm a quo non est misericordiã consequutus. Ita in proposito de Iudæis dicitur, *quòd clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominũ, nec exaudiuit eos.* vnde quod scribitur Ioel 2. Omnis, qui inuocauerit nomen dñi, saluus erit, verũ est de illis, qui debitè inuocant illud.

Et comminuam eos, vt puluerem ante faciem venti; vt lutum platearum delebo eos. 243

H HOc enim de Iudæis ad literam fuit adimpletum. Quoniam sicut puluis nulla soliditate stabilitur, sed a vento vndequaque dispergitur, sic & Iudæi in vindictam Christi passionis sunt per orbẽ dispersi. Quod ideo se fecisse Christus dicit, quia hoc fecit per Romanos. Qui enim aliquid per alium facit, hoc per seipsum fecisse videtur vt de populo Iudaico dicatur illud Psal. Non sic impij, nõ sic, sed tanquam puluis, quẽ projicit ventus a facie terræ. *Et vt lutum* pla-

platearum delebo eos. q̃d ideo dicit, q.a si A cut lutũ plateaũ a diuersis gentibus cõculcat, & sic citius deficit, & deletur, sic & ipsi Iudæi in uindictã mortis Christi hoc a diuersis mundis gentibus cõculcati, a terra sua penitus alieni sunt effecti. sic. n. ad literã de populo Iudæorum dr̃,
Esa. 19. Ad genté fallacẽ mittam eum. s. exercitum Romanorum, & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, & diripiat prædam, & ponat illum in conculcationem quasi lutum plateaũ.

244 1. q. 4. *Eripies me de contradictionibus populi; constitues me in caput gentium.* B

Hæc est nona principalis pars Ps. in qua ponitur Iudæorum Christo rebellis contradictio. Et ponitur primo Iudæorum contradictio, secundo gẽtium vocatio: ibi. *Populus quem non cognoui.* tertio Iudæorum exprobatio: ibi. *Filij alieni*. Quantum ad primum dicit *Eripies me*, &c. Et nota, q̃ nõ dicit de cõ-
Contradictio. tradictione populi in singulari, sed in plurali dicit de contradictionibus, quia Iudæorũ populus multipliciter Christo contradicebat, s. Contradictione temeritatis, & superbiæ. Contradictione pœnalitatis & miseriæ. Contradictione infidelitatis, & fallaciæ. Primo contradictione temeritatis, & superbiæ, quia. s. subditi suis dñis, & superioribus rebellãtes contradicunt. Sic. n. Cain cõtradixit Deo, & Chore Moysi dño suo, de quibus ait Iudas in epistola sua. Væ illis, qui in via Cain abierunt & in contradictione Chore. Sic & Iudæi Christo contradicebant, negantes ipsum regem, & Dominũ suum. d. Non habemus regẽ nisi Cæ-
Ioan. 19 sarẽ, & non solũ Christo in persona propria sed ẽt eius contradicebãt nuntijs. s. Apostolis. vñ Act. 13. Vidẽtes Iudæi Gẽ-
Act. 13. tes, repleti sunt zelo, & contradicebant ijs, q̃ a Paulo dicebãtur, blasphemantes. In hoc. n. isti nõ aduertebant dictũ Phi-
Philos. in retho. losophi. d. Quod nõ est licitũ cõtradicere dijs, aut parẽtibus, nec doctori: Christus autem erat Deus, pater, & doctor ipsorũ. Secundo est cõtradictio pœnalitatis: qua scilicet alteri contradicitur, non solum non obediendo, sed ẽt flagella inferendo, & pœnas, & sic Iudæi Christo
Luc. 2. contradicebant, sic enim de ipso Simeõ prædixerat. Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum, cui contradicetur. Quod enim maius contradictionis signũ contra aliquem põt esse, quam ipsum iniustè persequẽdo, ad mortem ducere? Vnde secũdum Basi. Signum huius contradictionis fuit ipsa crux dominica. In quo signo quando Christus positus fuit, ab omnibus sibi contradicebatur, & in omnibus: vt puta quia contradicebãt suæ dignitati regiæ, suæ potentiæ, suæ misericordiæ. Et per hanc contradictionem ducimur ad patientiam. d. Aposto- Hebr. 12
lo. Recogitate eum, qui talem sustinuit aduersus semetipsum a peccatoribus cõtradictionem, ut non fatigemini animis vestris deficientes. Tertio est contradictio infidelitatis. Sic. n. Iudæi infideles Christo contradicebãt, id est, fidei Christi. De Christi fide. d. illud. Act. 13. De secta hac notum est nobis, q̃ vbique sibi contradicitur. Et ab istis contradictionibus se eripi postulat Christus, dicens Patri. *Eripies me de contradictionibus populi.*
C A quibus per resurrectionem fuit liberatus: vnde. d. Viuit Dominus, qui eruit 1. Reg. 4
me de omni angustia. Et quia per talem contradictionem ipsi Christi occiderunt: & eius Apostolos a se expulerunt; ideo fide Christi Gentibus prædicata, & ab eis recepta, Christus caput Gentium fuit factus: quia eius fidem receperunt, & hoc est, quod. d. *Eripies me de contradictionibus populi*, scilicet, per resurrectionem, & per consequens, *Constitues me in caput Gentium*. Ecclesia enim collecta est ex Gentibus: & Christus caput est Ec-
D clesiæ: ergo & caput Gẽtium, & hoc est Col. 1.
quod ait Apostolus. Ipse est caput Ecclesiæ, qui est primogenitus ex mortuis.

Populus, quem nõ cognoui, seruiuit mihi; in auditu auris obediuit mihi. 245 14. q. 5. qui habetis.

Consequenter hic ponitur Gentiũ per obediẽtiam Christo subiectio. Dicebãtur enim gentes populus a Deo non cognitus: eo quòd nõ fuerat a Deo per legem, & Prophetas edoctus, nec etiam corporali præsentia Christi uisitatus: qui tamen populus, audita Chri- Cognosce re. Seruire Obedire.

sti prædicatione per Apostolos, per mūdum dispersos, statim fidem recepit, & obediens Deo fuit. Et hic notat Richardus istū versum exponendo, dicens. Nō esset magnæ admirationis, si populus a Deo cognitus seruiret illi: cū verò incognitus illi seruiat, & in auditu auris obediat, magnæ laudi ascribendū est. Quidā itaq; sunt, qui a Deo cognoscuntur: & Deū cognoscunt. Quidam itaq; sunt, qui a Deo cognoscunt. Cognoscere Dei est fœlicem facere. Cognoscere hominis est de percepta fęlicitate Deo agere gratias, & tales sunt Angeli omnes, & beati. Quidam sunt, qui nec cognoscuntur, nec cognoscunt, sicut pauperes necessarij, quos nec rerum temporalium copia ditat, nec beatificat seruitus diuina. Quidam autem a Deo cognoscuntur: sed Deum non cognoscunt, sicut diuites huius sæculi, qui acceptis opibus affluunt: sed carnalibus desiderijs pressi, nunquam ad cœlestia cor suspendunt. Quidam vero Deum cognoscunt: sed non cognoscuntur a Deo, sicut pauperes voluntarij, quos nec tribulatio, nec angustia, nec alia quæcunque pericula possunt separare a charitate Christi. In quorum persona dicitur in Psal. Deus Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti? Nunquid incogniti videntur a Deo, qui orant vt respiciantur? Veruntamen licet habeantur quasi ignoti, licet videantur derelicti, ipsi tamen Deum cognoscunt, vnde ex persona cognoscētium statim subinfertur, Deus meus, clamabo per diem &c. De his ergo dicit vox diuina. *Populus quem non cognoui, seruiuit mihi*, ac si aperte Angelis suis dicat. Quid mirum, si vos mihi seruitis, quos fœlices facio: quando illi mihi seruiunt, quos in sua paupertate relinquo? Et quid mirum, si vos mihi obeditis, qui faciem meam videtis: cum & illi audiant, qui me non vident? Et ista omnia applicari possunt cōtra diuites huius sæculi, & potentes: qui Deo existunt de beneficijs ab eo receptis ingrati, non enim tales aduertunt, quod dicitur Deuter. 17. Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, & decreto iudicis, morietur.

Psal. 21

E F G

Filij alieni mentiti sunt mihi; filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis.

Consequenter hic ponitur Iudæorū exprobatio. Et hoc respectu Gentium. q.d. Christus. Ecce q; de Gētibus dictum est: populus, quē nō cognoui, seruiuit mihi. Sed q.d dicā de populo meo Iudæorū, quē cognoui? certe qđ ipsi facti sunt filij alieni, q; ipsi mentiti sunt mihi, q; ipsi inueterati sunt, q; ipsi claudicauerūt. Primo.n. Iudæi, q. primo erāt filij Dei per singularē protectionē, cultū & deuotionē, per infidelitatē facti sunt filij alieni. s. a me: quia facti sunt diaboli, quibus dr̄. Vos ex patre diabolo estis. Prius .n. Iudæi dicebantur filij Dei pro prærogatiua patrum, sic ut de ipsis per Moysem dictum est Pharaoni. Dimitte primogenitum meum Israel: sed per peccata facti sunt filij alieni, vñ de ipsis dr̄. Væ Gēti peccatrici, filijs alienis, populo pleno peccatis, & isti mētiti sūt Deo, quia. s. contra mentē dixerūt, qñ falsa testimonia contra Xp̄m proferebant vt eū morti traderent. Hunc inuenimus subuertentē gētē nostrā, & prohibentē tributa, &c. Et ideo de ipsis Xp̄s dicit. Insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi. Sed aduertant tales, q; mētiri Deo potest homo: sed Deū decipere non potest. Tertio isti sunt inueterati, idest, vterem hominem, scilicet Adam sunt imitati, qui Dei contempsit imperiū, vt placeret vxori, sic & isti nouum hominem Christum refutantes, & carnalitatem solum sequentes, sunt inueterati peccatis Psal. Inueterati inter omnes inimicos meos. Isti etiam claudicauerunt, scilicet per infidelitatem, qui enim Deo vel sacræ scripturæ in parte vult credere, & non in alia parte, talis claudicat infidelitatis vitio. Sic & populus Iudæorum claudicat, qui testamentum vetus recipiens, nouo testamento contradicit. Claudicat etiam in antiquo testamento, quia quod ex ipso faciendū cognoscit, hoc opere facere cōtradicit. Vnde Gregor. istum textum adducens. d. Iudaicus populus habens oculos, clausus fuit; quia legem quidem sciendo tenuit.

H

246 de pœn. d. 4. finis.

Iudæus Filius. Alienus

Ioan. 8.

Esa. 1.

Luc. 23.

Psal. 26

De cōs. dist. 3.

Psal. Claudicatur

Greg. mor. c. 21.

nuit,sed in eã gressum bonæ operationis non tetendit. Si enim Iudaicus populus à bono opere minime claudicasset, nequaquam uoce Dñi Psal. dixisset. *Filij alieni mẽtiti sunt mihi,&c. & claudicauerunt à semitis suis*. Qui nimirum Iudęorũ populus idcirco claudus nominatˉ,quia sanũ gressum in operatione nõ habuit,quippe qui vtroque pede vti noluit,dũ unũ testamentũ recepit, & aliud spreuit. Vnde isti populo ad literã dicebat Helias. Vsquequo claudicatis in duas partes? si Dñs est Deus, sequimini eum,&c.sic & moraliter quilibet peccator claudicat. Quod declarãs Ricardus, istum uersiculũ exponens, d. Ad imaginẽ, & similitudinẽ suã creauit Deus hominem magnũ,s.& rectũ, sicut de Dño scriptũ est. Magnus Dñs noster, & magna virtus eius, &c. & alibi, quoniã rectus Dñs Deus noster. Est itaq; anima magna, quia capax æternorũ. Est recta quo ad appetitũ supernorũ,quę vero nõ sapit,quę sursum sunt,sed quę super terram, claudicans est. Nec tamen ex hoc magna esse desinit, manens, s.æternitatis capax. Neque enim illius aliquando non capax erit,etiam si nunquam caperet,vt sit,qũo scriptum est.Veruntamen in imagine pertransit homo, imò quasi claudicans pede. Nam per magnitudinem,qua capere Deum potest,etiã perdita rectitudine, claudicat pede factus filius alienus. Et de tali reor esse dictũ. *Filij alieni mentiti sunt mihi,&c.*Pulchrè appellati sunt filij alieni: nam filij sunt propter retentam magnitudinem, sed propter amissam rectitudinem alieni. Non enim dixisset claudicauerunt, sed corruerunt, si ex toto magnitudinem amisissent. Istos ergo tales claudos ad pœnitentiã uocat Dominus. d. Cęcos, & claudos introduc huc.

3. Reg. 18. *Peccator Claudicare* *Luc. 14.*

247 *Viuit Dominus,& benedictus Deus meus, & exaltetur Deus salutis meæ.*

HIc est decima,& ultima pars principalis Psal. In qua pro acceptis beneficijs ponitur diuina laus & commendatio. Vnde hic loquitur Ecclesia Deo gratias agens. Et duo facit, quia primo beneficia Dei sibi facta commemorat, secundo pro ipsis Deum glorificat,ibi.*Propterea confitebor tibi.*Circa primum tria beneficia in speciali hic enumerat Ecclesia sibi facta,s.quia Deus Ecclesiã suam primo iustificat, secundo magnificat, ibi. *Deus qui das vindictas.* tertiò ipsã ab inimicis liberat:ibi. *Et ab insurgentibus.*Quantũ ad primum.d.*Viuit Dominus,&c.* Vbi sciendum, ꝙ licet Deus sit uia,ueritas,& uita per essentiã in seipso, non tñ omnibus est uita sicut nec ueritas, nec uia. Nam illis solum est uia,qui per ipsum incedunt,eius mãdata sequentes. Psalm. Spiritus tuus bonus deducet me in uiã rectã. Illis autẽ, qui non Christum,sed diabolũ imitanˉ, non est Deus uia,sed diabolus, de quibus in Psal. Inquinatæ sunt uiæ illius in omni tpe. Sic & illis solũ est ueritas, qui eius ueritatẽ faciũt. Et cõformiter illis solũ est uita,quos ꝑ suam gratiam,& fidẽ iustificat,sic.n. dicit Apostolus. Viuo ego iam non ego, uiuit aũt in me Christus, quod.n.nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij Dei, & sic illis Christus uiuit,quos per fidẽ,& gratiã iustificat. Cũ ergo Ecclesiã per fidẽ,& gratiã iustificet, sequiˉt ꝙ suæ Ecclesiæ uiuit,& hoc est,ꝙ dicit, *Viuit Dominus*,s.mihi.Vnde gl.*Viuit Dominus*,quia præsens est in corde meo firma fide mihi uiuus.Sic.n.dicitur.Iustus ex fide uiuit. Et quia uiuus signa uitæ debet ostendere,signa autẽ uitę spiritualis est Deũ benedicere, & magnificare, ideo iste in persona Ecclesiæ in uocem uitæ prorũpẽs ait.*Benedictus Deus meus.* i.à me benedicitˉ,& laudatur,& exaltatˉ, ipse.n.in seipso exaltari nõ põt,sed exaltatur in nobis.*Exaltetur*,inquit, *Deus salutis meæ*.s. qui dat mihi salutẽ in excelsis,nõ in terris.i.cœlestẽ, nõ temporalẽ, q.d. Non terreno more de Deo salutis meę sentiã, sed in excelso de illo sperabo.hæc est salus animarũ,nõ corporũ.1. Pet.1. Reportãtes finẽ fidei uestrę salutem animarum vestrarum.

Vita. Deus. Via. Veritas. Ps.142. Psal. 9. Galat.2. Rom.1. 1.Petr.1.

Deus,qui das vindictas mihi,& subdis populos meos sub me liberator meus de inimicis meis iracundis. 248

OStẽdit hic qũo Deus Ecclesiã suã magnificat.Vide nouũ genus uindictæ, quo Deus uindicat Ecclesiam, *Vindicta.*

nam homines vindicando iniurias, iniuriantes puniunt, & exterminant, Christus autem vindicans Ecclesiam iniuriãtes Ecclesiæ filios facit, & subditos. Et hoc est, quod dicit hic Ecclesia. *Deus, qui das uindictas mihi* .i. vindicas me de hostibus meis. Sed qualiter? subdit. *Subdis populos meos sub me*. s. qui mihi erant rebelles, obedientes mihi facis, & fideles. Pia uindicta est, dum rebellis subdit. Et quia qñ rebelles Ecclesiæ, & psecutores fidem Christi receperunt, & Ecclesiæ facti sunt subiecti: tũc Ecclesia ab inimicis est liberata, q. a amplius inimici nõ remanserunt ideo, d. *Subdis populos meos sub me*. & sequit. *Liberator meus de inimicis meis iracundis*. Nõne inimici iracũdi, & crudeles cõtra Ecclesiam q̃doq; fuerũt Romani, qui modo Ecclesiæ subditi, primã Ecclesiæ, sedẽ hñt, & sic de alijs? Ex quibus apparet, quam vtile sit nobis vindictã nõ facere sed vindictã iniuriarũ relinquere Deo, qui inimicos, & subditos facere nouit. unde. Mihi vindictã, &

Rom. 12 ego retribuam dicit Dñs. Et nota, q̃ diuersimodè vindicat Deus ꝑm diuersitatẽ personarũ, qñ vindicta Dei est aliquibus iustissima ꝑ offensam supernę maiestatis, & ista est acceptabilis bonis.

Psal. 57 Psal. Lætabit iustus, cũ viderit uindictã. Quinimo clamãt sancti. Vindica sanguinẽ nostrũ, &c. Asperrima, ꝑ malitiã hu-

Eccl. 17. manæ uolũtatis, & sic est terribilis malis. Vindicta oĩs impij ignis, & uermis. Potẽtissima propter superbiã mundanæ potestatis, & sic erit ineuasibilis. Gentibus reddet vindictã, donec tollat plenitudinem superborum, & sceptra iniquorũ

Eccl. 35 contribulet. Dulcissima in reductione reproborum, & sic est desiderabilis iniuriatis, quia .s. persecutores facit amicos, & subditos. Quid enim magis potes lucrari de uindicta inimici, nisi quã quod fiat amicus? Et de ista vindicta hic loquitur Ecclesia. d. Christo, *Deus, qui das vindictas mihi, & subdis populos, &c.*

249 *Et ab insurgentibus in me exaltabis me: à viro iniquo eripies me.*

De pæni tẽ. dist. 4. quã- quam.

HIc ostenditur, q̃ Deus Ecclesiam suam ab inimicis liberat. Quæ.n. maior potest esse liberatio tibi ab ini-

E mico tuo, quam te super inimicum tuũ constituere, & ipsum tibi subdere? Et hoc hic notãs. d. *Et ab insurgentibus, &c.* Quod duobus modis exponit. Primo de bonis ad fidẽ conuersis, qui primo cõtra ecclesiam insurrexerant, ut fuit Apostolus, qui tñ postea Christi ecclesiã exaltauit, & amplificauit, ac defensauit. Et ita mundi principes, qui primo persecutores ecclesiæ fuerant, postmodũ ad fidem Christi conuersi, ipsam exaltauerunt, q̃ bene prædictũ fuerat de ipsis gẽtilibus Iob 28. Ad silicẽ extendit manũ suam,

Exaltare. Eccles.

F subuertit à radicibus mõtes, q̃ ad propositũ exponens Greg. d. Manũ quippe suã ad silicem Xp̃s extendit, quia ad duritiã gentiũ, brachiũ suæ prædicationis misit, ut. s. ab illis exaltetur, qui prius erant inimici. Quid. n. hoc loco, montes, nisi potẽtes huius sæculi accipimus, qui terrena substantia in altum tument? De quibus psal. d. Tange mõtes, & fumigabunt. Sed mõtes à radicibus sunt euersi, q. a prædicante sancta ecclesia, summæ huius sæculi potestates in adoratũ omnipotentis Dei ab intima cogitatione deciderant.

Greg. li. mor. c. 22.

Ps. 14.

G Sic igit ecclesia exaltatur hodie ab ijs, qui prius insurgebãt in eã. Vnde de hoc dñs prædixit Ecclesiæ suæ. Veniũt ad te curui filij eorũ, qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum, qui detrahebant tibi. Vel secundo exponitur de malis obstinatis. Certum enim est, quòd quanto fortior est pugna, tanto gloriosior est victoria. Et sic persecutio, & rabies malorum contra ecclesiam pugnantes, ipsam exaltant, quia ipsam per victoriam reddunt gloriosiorem. Quia quanto amplius hostes in-

Esa. 60

H surgunt in iram, tãto amplius exaltatur ille, qui pertulit tribulationẽ. Sic. n. per Christi passionem exaltata fuit ecclesia. Sic per martyrũ mortes fuit coronata. Vnde augmentabatur, & crescebat: vnde & ecclesia dicit: *Qui exaltas me de portis mortis*, idest, per mortem, & persecutionẽ, quã fideles ab insurgentibus sustinent: tu me exaltas, sic & nũc ait. *Ab insurgẽtib. in me exaltabis me*. Sequit ad istum sensũ. *A viro iniquo eripies me*. Quia ecclesia sic exaltata, à viris iniq̃s fuit liberata, q. a de ipsa non habuerunt inten-

Psal. 9

intentum, sed totũ oppositũ euenit, quia
illi cogitabant insurgẽdo, Xpi fidẽ, & ec-
clesiã supprimere, & certè per illos licet
contra voluntatẽ eorũ magis fuit exalta-
ta, & sic ab intentione eorũ liberata, sic
.n. dicit superius. *Eripies me de cõtradictio*
nibus populi: constitues me in caput gentiũ.

250 *Propterea confitebor tibi in nationibus, do-*
mine, & nomini tuo Psalmum dicam.

HIc enim ecclesia enumeratis bene-
ficijs à Deo sibi collatis: ipsi Deo
pro illis gratias agit. Agit enim gratias
ore, & opere. Ore dicit, *Propterea confi-*
tebor tibi in nationibus, s. confessione lau-
dis. confitetur. n. dño, qui dñm laudat. Et
opere. d. *Et nomini tuo Psalmum dicam.*
Vbi notandum, ꝙ Deo confitendo, vel
gratias agendo, non nostra merita pro-
ferre debemus, sed solũ beneficia eius.
Psal. 88. Sic. n. de spiritualibus hominibus dr̃. Ps.
Cõfessio. Confitebuntur Cœli mirabilia tua, do-
Laudare mine, i. ſm glo. Cœlestes homines lauda-
Conuer- bunt non merita sua, sed mirabilia tua,
sio. ꝙ nos redimis, ꝙ nos iustificas per mise-
Pecca- ricordiã, ꝙ in persecutionibus exaltas.
tor. In omni enim misericordia perditorum,
in omni iustificatione impiorum, quid
confitemur, quid laudamus, nisi mirabi-
lia Dei? Lauda, quia resurrexerũt mor-
tui, plus confitendo lauda, quia redem-
pti sunt perditi. Vidisti heri hominem
voraginem ebrietatis fuisse: hodie autẽ
sobrietatis ornamentum, heri crimen
luxuriæ, hodie ornamentum temperan-
tiæ, heri blasphematorem Dei, hodie
Dei laudatorem, heri seruum creaturę,
hodie cultorem creatoris. Et hæc sunt
mirabilia Dei, quæ confiteri debemus
domino, vt quilibet nostrum dicat illud
Ps. 108. Psal. Confitebor domino nimis in ore
meo, idest, valde, in medio multorum
laudabo eum, sic & nunc dicit. *Propte-*
rea confitebor tibi in nationibus. Et aduer
te, quòd domino confiteri debemus: non
solum in prosperis, sed multo fortius in
Esa. 12. aduersis. Confitebor tibi, domine, quo-
niam iratus es mihi. Sed quidam adeo
peruersi sunt, quod etsi in prosperitati-
Greg. l. 8 bus Deum laudant: tamen in aduersis
cap. 25. blasphemant, de quibus ait Greg. Scien-
A dum vero est, ꝙ tunc mali diuinæ iusti *Pecca-*
tiæ rectitudinẽ confitentur, & Deũ lau- *tor.*
dant, cum se ad gaudium incolumitatis *Laudare*
subleuant, & alios flagella castigant, cum *Cõfessio.*
se prospiciunt rerum prosperitate per *Aduersi*
frui, & alios rerum aduersitate fatigari, *tas.*
quod sibi prospera suppetunt deberi sui
meritis credunt, eoque colligunt quod
Deus iniustè non iudicat, quod quasi iu
stos nulla aduersitas contristat. Sed si
eorum vitam q̃libet breuiter vis super-
næ correptionis attigerit: pulsati proti-
nus, consiliũ diuini examinis increpant,
B quod paulo ante incolumes admirando
proferebant, iustumq; esse iudicium, ꝙ
suis moribus aduersatur, negant, cum de
diuina æquitate disputant, ad insultatio-
nis verba prosiliunt & correpti, quia de-
liquerint, grauius delinquũt: Vnde bene
per Psal. cõtra confessionẽ peccatoris dr̃.
Cõfitebitur tibi, cũ benefeceris ei. De- *Psal. 48.*
specta quippe est vox cõfessionis, q̃ for-
mat iucunditas prosperitatis. Sola autẽ
confessio hẽt magni põderis meritum, q̃
a veritatis rectitudine nequaq̃ separat
vis doloris, quã vsq; ad iudicium uocis
C exacuit aduersitas testis cordis. Et de
istis duob. modis confessionis, s. de pro-
speris, & aduersis dr̃ Psal. Confitebor ti- *Psal. 43.*
bi in cithara, Deus Deus meus, quare tri
stis, &c. vbi glossa. Sicut per psalterium,
quod sonat a superiori, significatur pro-
speritas, sic per citharam, quæ ab infe-
riori sonum reddit, significatur aduer-
sitas. Ille ergo Deo confitetur in Psal-
terio, qui Deum laudat in prosperis,
sed ille confitetur in cithara, qui Deum
laudat in aduersis. Sic ergo nunc Deum
laudat primo de aduersis ecclesia, quæ
passa est à gentibus. d. *Propterea confite-*
bor tibi in nationibus. & consequenter de
D prosperis, quæ recepit à Deo liberante.
d. *Et Psalmum dicam nomini tuo.*

Magnificans salutes regis eius, & faciens 251
misericordiam Christo suo Dauid: &
semini eius vsque in sæculum.

HIc Psal. concludit gratiarum actio-
nẽ, ostẽdens causam huius. d. *Ideo*
confitebor tibi, quia scilicet tu es *magnifi-*
cans salutes regis eius, idest, regis Eccle-
K 2 siæ,

siæ, qui est Christus, id est, admirabiles E facis virtutes, & salutes, quas Christus rex, suis filijs concedit vt puta, quia per aduersitates ipsos purificas: ꝑ prosperitates ipsos exaltas. *Et faciens misericordiã eum Christo suo Dauid*, i. cũ Christo filio Dauid, vt puta quia humanitatem Christi ex Dauid conceptam ad suam vnitatẽ personalem assumpsit: quod summa fuit misericordia. Et sic ẽt facies semini eius, idest, illis, quos Christus per Euangeliũ, & fidem genuit, s. fidelibus. *Et hoc vsque in sæculum*. idest, sine fine.

PSAL. XVIII.

252 De pe. d. 1. ante finem.

C*Aeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.*

TITVLVS Psal. istius est. *In finem Psal. Dauid*. Expositus est superius multoties: Dicunt Hebræi, ꝙ iste Psalm. factus est à Dauid, pro gratiarum actione legis datæ populo Dei per ma- G num Moysi: quod fuit magnum Dei beneficium. Sed hoc stare non potest, quia Aposto. Paulus de lege sufficienter edoctus, & spirtu sancto plenè edoctus: literã istius Psal. allegat dictã de publicatione euangelij per Apostolos, & discipulos Christi per orbem publicata. vnde ad Rom. 10. cõcludit. Ergo fides ex auditu, auditus aũt per verbũ Christi. Et subdit de Apostolis. Sed nunquid nõ audierũt? q d. sic. quod probat per literam huius Psal. d. Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ H verba eorũ. Et ẽm istum intellectũ procedam in isto Psal. & sic iste Ps. diuiditur in tres partes, quia primo ponitur legis euangelicæ publicatio: secundo eiusdem publicationis conditor. ibi. *Lex Domini immaculata*: tertio eiusdẽ legis debita obseruatio: ibi. *Desiderabilia super aurũ.* Prima in duas, quia primo ponitur legis euangelicæ publicatio, secundo Christi per legem publicari incarnatio: ibi. *In sole posuit tabernaculũ*. Prima in tres, quia primo ponit Apostolorũ descriptionẽ siue euangelistarum, secundo prædicationis moderationẽ: ibi. *Dies diei*. tertio ꝓdicationis publicationem: ibi. *In oẽm terram*. Quantũ ergo ad primum sciẽdum, ꝙ prędicatoris auctoritas, siue sanctitas credibilia facit verba ipsius magis. Nam ẽm Arist. tria sunt, quæ faciũt verba alicuius esse credibilia: q̃uis non demõstratiuè loquatur, s. prudentia, bonitas, & beneuolentia. Cuius ratio est ẽm ipsum, quia propter opposita istorum alicui discredimus, quãtumcunq; verè loquatur, s. propter imprudentiã, vtputa qñ eum F reputamus ignorantẽ, aut ꝑꝑ malitiam, quia q̃uis bene dicat, non tñ est amicus veritatis, & iustitiæ: aut propter defectũ beneuolentiæ, quia q̃uis in casu sit prudẽs & virtuosus: si tñ non sit amicus, nõ reputamus eum velle, quod nobis expediat. Sed qñ ista tria, s. prudentia, virtus, & amicitia concurrunt in aliquo, credimus dictis eius. Ad propositum ergo oĩa ista tria fuerunt in Apostolis, & per consequens idonei fuerunt ad legẽ Christi prædicandam per orbẽ, & ipsam facere oĩbus credibilem. Et hoc est, ꝙ præuidẽs Psal. Apostolos describens, prædicta oĩa habere, ipsos breui sermone describens ait. *Cœli enarrant gloriam Dei.* Vbi notandum, ꝙ cœlum inter alias cõditiones tres habet, q̃ dictas virtutes prędicatoribus necessarias significat. Qm̃ cœlum habet in suo aspectu luminositatem, & sic significat virtutẽ veritatis, & prudentię. In suo situ sublimitatem, & sic significat virtutẽ sanctitatis, & iustitiæ. In suo fructu viuacitatem, & sic significat virtutem charitatis & amicitiæ. Primo cœlum in suo aspectu habet luminositatem. Oĩa enim luminaria mundum perlustrantia in cœlo sunt posita Eccl. 24. Ego feci, vt in cœlis oriretur lumen indeficiens. Et sic cœlũ significat virtutem veritatis, & prudentiæ, quia sicut corporaliter cœlum illuminat mundum, sic spiritualiter hominem interiorem illuminat scientia. Sed qui fuerunt magis illuminati, quam ipsi Apostoli, qui per Spiritum sanctũ, & ore Christi immediatè fuerunt edocti? Quia cum sedisset accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum, docebat eos. Et ideo rectè cœli dicuntur.

Rom. 10

Prædic re. Credere Philosophus Rhet. Nota. Cœlũ dicatur. Eccl. Matth.

Vnde Apostoli dicuntur illud cęlum, ꝙ dñs per scientiam inhabitat. Dñs in cœlo sedes eius. Secundo cœlum habet in suo situ sublimitatẽ, & sic significat virtutẽ sanctitatis. Naturali.n. ordine quãto aliqua creatura est nobilior, tanto sublimior est. Et ideo quia cœlũ nobilius corpus est igne, altius situatur, & ignis aere, & aer aqua, & aqua terra. Ideo Prouerb. 20. Cęlum sursum, & terra deorsum. Et per hoc significat virtutem sanctitatis, quæ homines à terrenis eleuat, & facit cęlestes. Sed qui fuerunt mente, & sanctitate magis eleuati, q̃ ipsi Apostoli, qui pp Christũ oĩa terrena despexerũt, & solũ Christum, imitabantur? Ecce nos reliquimus oĩa, & secuti sumus te. Vnde & dicebant. Nostra conuersatio in cœlis est. Tertio cęlum in suo fructu hẽt viuacitatẽ. Cœlorum.n. influẽtia omnibus inferioribus vitã tribuit, & cõseruat, ac ẽt oĩa illa, quibus nostra vita nutritur, generantur. Si.n. pluuia de cœlo non descenderet, patet ꝙ oĩa in terra viua deficerẽt. Et ideo dicitur: Dñs aperiet thesaurũ suũ optimum cœlũ, vt tribuat pluuiam terræ tuæ in tpe suo. Et quantum ad hoc significat virtutẽ charitatis, & amicitiæ quæ sola animę nostrę, & operibus eius vitã spiritualẽ tribuit, & qua remota, oĩa viua moriuntur: teste Apostolo. Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autẽ non habeam, &c. Sed qui charitatis amicitiam, plusquam Apostoli habuerunt, qui pro salute animarũ seipsos morti tradebant lætanter. Ibant Apostoli gaudentes, &c. Isti ergo Apostoli virtute charitatis roborati sunt illi cœli, de quibus dictũ est. Verbo dñi cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Isti sunt ergo cęli, qui propter tres pręedictas virtutes dicta sua facientes credibilia apti fuerunt legem prædicare euangelicã, de quibus nunc dicitur. *Cęli enarrant gloriam Dei.* & Iob. Spiritus eius ornauit cœlos, ꝙ de Apostolis exponit Gregor. introducens præsentem versiculum. d. Quos cœlos hic accipimus, nisi sanctos Apostolos? De quibus scriptum est. *Cœli enarrant gloriam Dei.* quos tũc spiritussanctus ornauit, qñ repleuit. Quod

Psal. 10 *Prouer. 20.* *Matth. 19.* *Colos. 3.* *Deut. 23* *1. Cor. 13.* *Act. 5.* *Psal. 32* *Iob 26.* *Greg. 17 mor. c. 16.*

A Luca referente didicimus, qui ait: Factus est repente de cœlo sonus, &c. & repleti sunt omnes Spiritu sancto, &c. De istis ergo cœlis dicit. *Cœli enarrant gloriam Dei*, i. exponunt gloriam Christi, in qua est patri æqualis, & ꝙ Deus est vnus cũ patre, ꝙ Christus gratis peccata dimittit, & ꝙ patrẽ suũ glorificauit super terrã. Ecce isti mundo narrabãt gloriã Dei, sed mali narrauerunt, vt eis absconderent laqueos. Isti narrabãt gloriã legis, mali narrauerunt fabulationes, sed non vt lex tua. Et de eisdẽ Apost. subdi-

B tur. *Et opera manuum eius annunciat firmamentum.* ipsi.n. Apostoli dicti sunt firmamentũ, quia quamuis ante aduentũ Spiritussancti pauidi essent, & timidi: tñ post aduentũ Spiritussancti, ita sunt firmati vt nõ verba, nõ verbera, sed ẽt nec ipsam mortẽ timerent. Vbi nota, ꝙ firmamentũ dr̃ illud cœlum, in quo stellæ sunt fixæ, ꝙ quidẽ dr̃ firmamentũ quãtũ ad loci extensionẽ, quoad se totũ, sed quo ad partes semper est mobile, quia mouet̃ semper in vigintiquatuor horis, mouetur ab eodẽ puncto in eundẽ. Sic

C & Apostoli cęlũ dicũtur, quia firmi quo ad fidẽ, sed semper mobiles quoad mũdi visitationẽ, & prædicationẽ fuerunt. De quibus nunc dicit. *Et opera manuum eius annunciat firmamentum.* Opera manuũ eius, ait glossa, i. facta virtutũ domini, quæ secundũ hominẽ egit, vt natiuitatem, passionem, mortem, resurrectionem, & huiusmodi. Et sic vide, ꝙ primo notãdo dicuntur cęli, qui sunt alti, quia alta annunciabant. In secundo autem dicuntur firmamentum, quia annunciabant illa, quæ magnam mentis firmita-

D tem requirunt, s. passionem, & mortem. Non enim passi sunt Apostoli, quia prædicauerunt verbum in principio apud patrem, sed quia annunciauerunt eundem Dei filium hominem factum, passum, & mortuum. vnde Apostolus, prædicamus dominum Iesum Christũ crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gẽtibus autem stultitiam. Vel aliter. *Cœli enarrant gloriam Dei*, &c. Quia cœli nouam stellam miserunt, ortum summi regis nunciantem, quæ Magos ad præsepe duxit.

Actuũ 2. *1. Cor. 1.*

253 *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.*

14. q. 5. Relegêtes

HIc consequenter declarat ipsorum Apostolorum publicationis eruditioné,& moderationem,s. qualiter, & quibus legé Euangelicam publicauerũt. *Dies.* Vbi sciendum,ꝙ dies significat hoĩes noui testamenti fide lucidos,& in statu grę existentes. Nox aũt significat antiquos testamenti veteris.Rõ,quia mysteria diuinitatis obũbratè in antiquo testamento tractabãtur,in nouo aũt clarè, & apertè sunt reuelata. Et sic diem,& nocté accipit Apostolus.d.Nox pręcessit,dies aũt *Rom.13.* appropinquauit. Et sic in istis verbis vult dare differentiã inter prophetas antiqui testamenti,& Apostolos noui testamenti. *Quod dies eructat verbum Dei*,i.verbũ Dei incarnatũ clarè per Apostolos prædicatur fidelibus.Sed antiqui Prophetę, qui nox erant,rõne obscuritatis dictorũ suorum, ipsi populo obscurè indicabant scientiam,s. illi prædicabant sciam verbi incarnãdi, ostendendo ipsum esse incarnandũ. Sed Apostoli eructãt ipsum verbũ,i.ad plenũ ipsum verbũ proferunt, & declarant. Sic.n. in ꝑsona Apostolorũ,& *Psal.44.* Euangelistarũ Ps. dicebat Eructauit cor meum verbum bonum. Si aũt uis scire, quid nobis vere faciat dies ad ꝑcipienda verbi Dei mysteria per Apostolos ꝑdicata, attende primos dies & opera facta in ipsis. Nota igitur,ꝙ a principio creationis mundi septem dies nominantur, in quibus dispositio mundi producitur. Et per opera in illis facta, occultè nobis demõstratur, quomodo quis verus dies efficiatur, & ad percipiendum mysteria *Gen.1.* verbi incarnati apertus. Vnde Gen.1.ponuntur septem dies, in quibus mundus fuit creatus, per quorum opera septem dona Spiritus sancti denotãtur,quæ nos dié esse faciunt. In prima ergo die Deus *Opus septẽ dierũ* tria fecit, s. cœlum, terram, & lucem. Gen. 1. In principio creauit Deus cœ- *Prima dies.* lum,& terram,& dixit fiat lux, &c.& fa- *Cœlum.* ctum est vespere,& mane dies vnus. Iste *Timor.* primus dies significat primum donum Spiritussancti, s. timorem, quod Spiritussanctus in nobis format cœlum, terram,& lucem ad denotandum, ꝙ timor

E dñi aĩam diem facit,q̃a ipsam pulchrificat,quia facit cœlum,aĩam humiliat, q̃a facit terram,aĩam illuminat,quia facit lucé,Cœlum.n. quod sordes non recipit, sed semper purũ permanet, puritaté significat aĩæ: tunc ergo timor facit aĩam cœlum, qñ aĩam purgando a vitijs facit cœlestem. Quia timor dñi expellit pec- *Eccles.* catum. Terra,quæ infimior est elementis cæteris, significat humilitaté, quam *Iosue.* timor dñi generat: Timore dñi prostrati sunt. Lux aũt,qua mediante,cognoscunt oĩa,significat cognitionem,qua quis suã F miseriã & fragilitatem cognoscit, quam cognitionem generat timor dñi. Sapien- *Eccles.* tia,& disciplina timor dñi.Hæc est ergo prima hora diei spiritualis, s. timor dñi. ꝑꝑ ꝙ dr̃ Prouerb. 14. Quod timor dñi *Prou.* est fons vitæ, idest principium uitæ spi- *Secunda* ritualis. In secunda die fecit Deus fir- *dies.* mamentum, diuidens aquas superiores ab inferioribus. Gen. 1. Fecit Deus firmamentum, & diuisit aquas, quæ erant sub firmamento,ab ijs, quæ erant supra firmamentum, & factum est vespere, & mane dies secundus.Iste secũdus dies est *Fortitudo.* G donum fortitudinis,qua Spiritussanctus inter aquas nos firmamentũ facit. Aqua enim fluida in scriptura significat aduersitates mũdi iuxta illud Psal. Saluum me *Psal.* fac, Deus,qñ intrauerunt aquæ usq; ad *Aduersitas.* animam meam. Et istæ sunt duplices,s. superiores, significantes aduersitates, q̃ a Deo causantur, & immittuntur. Et inferiores significantes aduersitates, quæ a mundo causantur,& diabolo. Sed Spiritussanctus in secũda die, s. secũdo dono Spiritussancti facit firmamentum in medio aquarũ, quia ꝑ donũ fortitudinis H nos facit patiẽtes,& cõstantes ad oĩa aduersa tolerãda. Qđ in Petro fuit figuratũ,qui ante Spiritussancti missionem ad uersa tolerare nõ poterat. Ideo ne quid mali pateret,Christum negauit,sed post missioné Spiritussancti firmamentum factus fuit ad oĩa constanter tolerãda. Petrus repletus Spiritusancto, dixit, &c. Sequit̃. Videtes aũt constantiã Petri,&c. *Act.4.* In tertia die fecit terrã germinare her- *Tertia* bã,& arbores. Protulit terra herbam vi- *dies.* renté,lignũq; faciẽs fructum, & factum *Terra.* est vespere, & mane dies tertius. Iste *Genes.*

tertius dies significat tertium donũ spiritus sancti,i.donũ pietatis, quo Spiritus sanctus in nobis format herbã virentem, & arbores fructiferas: quia terrã nr̃æ humanitatis bonis operib. facit abundare. Quia sine spãli gratia spũs sancti ad nullũ opus meritorũ sufficimus: sed ipsa habita ad oĩa bona sufficimus, vt ostendit Magister. Et hoc singulariter facit spũs sanctus per donũ pietatis: per quod homo alijs compatiendo regnum meretur æternũ. 1. Tim. 4. Pietas ad oĩa valet, promissionẽ habẽs vitæ futuræ, & quæ nũc est. In quarta die fecit Deus solem, & lunam: solẽ vt præesset diei: & lunam vt præesset nocti, & significat quartum donum spiritus sancti, s. scientiæ, quo spiritus sanctus in nobis generat solẽ, s. scientiam supernorum, & lunam, s. scientiam terrenorum, s. cognitionẽ beneficiorum diuinorum, & nr̃orum peccatorum, gaudiorum cœlestium, & pœnarũ infernalium: vnde 1. Cor. 12. Per spũm sanctum datur sermo sciẽtiæ. In quinta die Deus fecit ex aqua pisces, & aues. Ista dies significat quintum donum spiritus sancti, s. donum cõsilij, quo in nobis generatur lachrymarum abundantia, & contemplatio supernorũ. Piscis.n. qui in aqua summè delectatur, & qui sine aqua viuere non põt, significat personam quæ ex cõsideratione peccatorũ suorũ se cõtinuè lachrymis lauat, & irrigatur: iuxta illud Psal. Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes, &c. Aues vero, quæ superius se eleuant, significant cõtemplatiuos, qui spretis terrenis, solùm in creatoris cõtẽplatione delectantur. Et ista duo in nobis generat spiritus sanctus per donum consilij: quo nobis consulitur, vt spretis carnalibus, solum cœlestia sapiamus, dicẽte Apostolo, Quæ sursum sunt, sapite: quæ sursum sunt quærite: nõ quæ sup terrã. Scd̃m spũm ambulate, & desideria carnis non perficietis. In sexta die fecit hominem, in quo intelligitur donũ intellectus, quo spũs sanctus nos facit hoĩes, i. rationales & intellectuales: qm̃ per hominẽ rectitudo rationis intelligitur. Quælibet.n. res denominatur à parte sua potiori: cum aũt potior pars hominis sit rõ: sequitur q̃ homo à ratione debet no-

Magister l.2.d.25 · *Quarta dies.* · *Sol.* · *Luna.* · *Scientia.* · *1.Cor.12* · *Quinta dies.* · *Donum consil.* · *Psal.41.* · *Auis.* · *Galat. 5* · *Sexta dies.* · *Homo.* · *Ratio.*

A minari. Spiritus ergo sanctus per donum intellectus nos facit homines: qñ sua gr̃a nos facit rationabiliter viuere, & non bestialiter, vt homines, & non vt bestiæ, s. qñ ratio dominatur sensualitati, & spiritus carni. Et ecõtra ille bestialiter viuit, in quo caro spiritui dominatur, & sensualitas rationi. Et hoc solum in nobis facit spiritus sanctus sua gr̃a: dicente Apostolo, Debitores sumus non carni, vt ſm carnem viuamus, si enim ſm carnem vixeritis moriemini, si autem spiritus facta carnis mortificaueritis, viuetis. In septi-
B ma die Deus requieuit: quia, his oĩbus peractis, per donũ sapientiæ Deus quietat hominem, & pacem mentis plenè possidet. Quia sicut scientia cognitionẽ Dei tribuit: ita sapientia mentem cum Deo plenè pacificat. Ex quibus oĩbus per opera septem dierum patet, quis verè dies dici possit: qui s. septẽ donis spiritus sancti prædotatur, & talibus dr̃. filij lucis estis, & filij diei. Et istis talibus reuelantur arcana noui testamenti, s. verbi diuinitas, & cum patre æternitas. De quo nunc dr̃. *Dies diei eructat verbum*, i. Apo-
C stoli, & Euangelistæ, qui dies erant: per lucem sapientiæ eructabant, idest plenè verbum proferebãt illis qui sunt dies, i. septem donis spiritus sancti prædotati. *Et nox nocti indicat scentiam*, i. huius verba scientiam obscurè indicabãt antiqui patres nocti, idest, populo Iudæorũ, qui nox dicebatur: quia Christus verus sol iustitiæ illis nondum erat ortus. vnde ille antiquus populus quasi ĩ nocte Christi notitiam habuit. Vnde & dicebat illud Iob 4. Ad me dictum est verbũ absconditum. Sed nobis vt in die clarè ma-
D nifestatum est verbum: quando scilicet verbum caro factum est, &c. & vidimus gloriam eius, &c. Vel aliter secundum gloss. per diem accipe Christi diuinitatem: sed per noctem carnis eius mortalitatem. Illis ergo, qui erant spirituales, & illuminati ut dies Apostoli prædicabant Christi diuinitatẽ: sed carnalibus, & infirmis prædicabant noctem, i. Christi passionem, & mortalitatem: per hoc insinuans, quòd nõ omnibus omnia debent prædicari, sed perfectis perfectiora, infirmis autem humiliora. Et hanc

Roma.8. · *Septima dies.* · *Sapiẽtia.* · *1.Thes.5* · *Ioan.2.*

prædicationis discretionẽ notabat Paulus.d. Nihil iudicaui me scire inter vos: nisi Christum, & hunc crucifixũ. Sapientiam autem loquimur inter perfectos.
1. Cor. 2

254 *Non sunt loquelæ, neq; sermones: quorum non audiantur voces eorum.*

HIc consequenter ponitur prædicationis Euangelicæ publicatio. Iste .n. textus duob. modis exponitur: primo vt ly *loquelæ*, & *sermones* referantur ad Apostolos. Vbi sciẽdum, ꝙ tria sunt gña dicendi, & loquendi, s. humile, ꝙ rudibus competit: & altũ, ꝙ Philosophis, & Sapiẽtibus mundi: & mediocre, quod cõibus, s. aliqualiter literatis: sed non ad plenum. Apostoli autẽ per spiritum sanctum sic erant edocti: ꝙ oĩ genere locutionis loquebãtur quia cum Philosophis alto, cũ simplicibus basso, cum mediocrib. mediocri sermone loquebãtur. Et tunc est sensus. *Nõ sunt loquelæ, neque sermones*. i. non sunt aliqua genera loquendi, vel sermocinandi, quo genere non fuerint auditę voces Apostolorum, quia sicut decebat ecclesiam Dei de toto orbe congregari, sic ẽt ex oĩ statu hominum colligi debebat. Secundo, potest exponi, vt ly *loquelæ* referatur ad auditores. Vbi sciẽdum, ꝙ genera linguarum sunt uaria: & omnibus linguis in omnibus nationibus Apostoli ꝑdicauerunt. Et tũc est sensus: ꝙ nõ est aliqua natio cuiuscunq; linguæ in mundo, ad quã non peruenerit Apostolorum prædicatio. Omnibus enim linguis primos doctores loqui fecit spiritus sanctus, qui oẽs gẽtes in vnum erat cõgregaturus. Et sicut vnus homo tunc oĩbus linguis loquebatur, sic & modo vnus homo, s. totus Christus, caput, & corpus oĩbus linguis loquitur: quia ex omnibus linguis vna, & sancta constat ecclesia. Sed hic vnum cadit dubium. Vtrũ diuersitas linguarum, qua Euangelium oĩbus gentibus per Apostolos fuit prædicatum fuerit ex parte audientium, uel prædicantium. Et dicunt aliqui, quod ex parte audientium: quia quamuis Apostoli solum linguam unam, s. Hebraicam loquerentur: tamen illam omnis natio vt propriam intelligebat. Sicut. n. per vnã,

Locutio.

Quæstio. Apostol. Lingua.

E candemque literam diuersi diuersa intelligunt, vt per o, nos intelligimus medium, & Græci finem, & geometra figuram circularẽ. Sic per eandẽ uocẽ Apostolorum diuersæ nationes proprium idioma intelligebant. Consimiliter. n. q̃n scribæ adduxerunt ad Christum mulierẽ in adulterio deprehensam, & Christus inclinans digito scribebat in terra: dr̃, ꝙ quasdam literas faciebat per quas quilibet illorum peccata sua cognoscebat: ꝑꝑ quod confusi, vnus post vnũ exibat. Alij dicunt, ꝙ non oẽs linguas sciuerũt: sed solum illas ipsos spiritus sanctus F in die Pẽtecostes edocuit: ad cuius linguæ nationes erant prædicaturi. vt putã Petrus sciuit linguam Latinam, Ioannes Græcã, &c. Alij dicunt, ꝙ quilibet Apostolorum oĩa sciuit linguarũ genera. Sed qualitercunq; fuerit, cõius tenetur, ꝙ miraculum linguarum erat ex parte prædicantium, non auditorum, quia scilicet ad omnem nationem fuerunt missi omnia genera prædicare linguarum. Et hoc est, quod sequitur.

G *In omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum.* 255

HIc ly *omnis terra* accipitur pro singulis generibus nationum, vel linguarum: nõ pro singulis generum, quia ad oẽs nationes se extendit ipsorum ꝑdicatio. Sic ergo intelligitur. *In omnem terram exiuit sonus eorum*, i. fama ipsorũ Apostolorum: ẽt sine ipsorum presentia. *Et in fines orbis terræ verba eorum*, i. in angulis mundi exiuit fama prædicationis eorum: nõ ꝙ ipsi ꝑsentialiter fuerint H in oĩ terra, & in oĩbus finibus terrarum.

In sole posuit tabernaculum suum: & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. 256

COnsequenter hic ponitur Christi incarnatio, quæ in lege prædicta fuerat. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur Christi incarnatio, secundo Christi peregrinatio, & conuersatio, ibi. *Exaltauit vt gigas*. tertio Christi ad patrẽ regressio, & ascensio, ibi. *Et occursus*

ſus eius. Quantū ad primum ait. *In ſole* A
Sol *&c*. Vbi notandū primo, ꝙ nomine ſolis
Maria. intelligit̃ virgo Maria in ſcriptura ſacra propter multa,ſ. propter puritatē virginalis incorruptionis. Quoniā ſicut ſol integritate ſeruata,ex ſe emittit radiū, ſic uirgo Maria,virginitate non uiolata,ſuū genuit radium,ſ. Ieſum Chriſtum. Et
Eccl.26. iſta ſimilitudo ponit̃ Eccl. 26. Sicut ſol oritur mundo in altiſſimis Dei,ſic mulieris bonæ ſpecies,&c.propter poteſtatem ſingularis dominationis. Nam ſol ſingularem poteſtatē habet ſupra dæmones. Quoniam ipſi dæmones orto nobis ſole B non poſſunt cōtra nos tantū ſæuire ſicut de nocte faciunt,pp quod dr̃. Ortus eſt ſol,& cōgregati ſunt, & in cubilibus ſuis
Pſ.105. collocabuntur. Et in Hymno dr̃. Hoc excitatus lucifer, ſoluit polū caligine, omniſque terrorum chorus viā nocendi deſerit. Sic & virgo Maria omnes ſua poteſtate fugat dæmones, quos ſua poteſtate terret, & fugat, unde de ipſa dr̃, quòd
Cant.9. eſt pulchra ut ſol,terribilis ut caſtrorum acies ordinata, propter claritatem ſuæ informationis, quoniam ſicut ſol omnia illuminat quantum eſt ex ſe, ſic & glo- C rioſa virgo ſuis exemplis omnes infor-
Eccl.42 mat. Eccleſ.42. Sol illuminās per omnia
Tabernaculum. reſpexit. Item notandum, quòd tabernaculum ſignificat Chriſti corpus, & hu
Corpus Chriſti. manitatem. Quoniam tabernaculum dicitur militantium, & uerbum in homine habitauit,ut hic militaret contra dæmones.unde hic ait glo. Per tabernaculum accipe Chriſti corpus, in quo uerbum venit aereas expugnare poteſtates. Et tunc eſt clarus ſenſus. *In ſole poſuit tabernaculum ſuum*, quia ſcilicet corpus ſuum in glorioſa uirgine collocauit,quādo de ipſa ſpiritus ſancti uirtute carnem D aſſumpſit. Et ſequitur de eius natiuitate. *Et ipſe tanquam ſponſus procedens,&c.* Quia ſcilicet ad hoc de utero glorioſæ virginis per natiuitatem eſt egreſſus, ut eccleſiam ſibi deſponſaret per fidem.
Oſee 2. Sponſabo te mihi in fide. Vel tunc fuit ſponſus, quia humanam naturam in ſpōſam ſibi aſſumpſit, dum humanitatē noſtram in unitatē ſuæ perſonę copulauit, ut ſicut ex ſponſo, & ſponſa fit vna caro, ſic Deus, & homo una ſola eſſet pſona,

vnde gl. *Et ipſe tanquā ſponſus procedens de thalamo ſuo*,id eſt de uirginali utero, vbi Deus humanæ naturæ vt ſponſus copulatus eſt. Quia ergo dictum eſt ſuperius,ꝙ cœli enarrant gloriā Dei, hic Pſ. oſtendens,quid prædicarent,dicit quòd ipſi hoc prædicabant ꝙ Dei filius *in ſole poſuit tabernaculum ſuum &c.* Quando enim iſtā ſponſam,ſ.humanā naturā copulauit, tunc per tabernaculū ſui corporis nobiſcū habitauit. Vidi Hieruſalē ſi- Apoc.21 cut ſponſam ornatā uiro ſuo, & audiui uocē dicentē. Ecce tabernaculū Dei cū hominibus,& ipſe erunt populus eius,& ipſe Deus eorū erit. Vel iſte verſus aliter pōt exponi, retēta ſignificatione tabernaculi pro corpore, & humanitate Chriſti,ſed permutata ſignificatione ſolis. Vbi ſciendū, quod ſm̃ Greg. Sol in Greg 34 ſcriptura multa ſignificat,ſ.veritatis ma- Mor.c.6 nifeſtationē,ſic.n. diuina uoce p̄ Nathan 2. Reg. dr̃ ad Dauid. Tu feciſti hoc in abſcōdito, 12. ego aūt faciā uerbū hoc in cōſpectu oīs Sol. Iſrael,& in conſpectu ſolis. Quid.n.per cōſpectū ſolis niſi cognitionem inſinuat manifeſtæ uiſionis? Rurſum per ſolē ſapientiū intellectus accipit̃,unde per Salomonē dr̃. Sapiens ut ſol permanet,ſtul Eccl.27 tus ut luna mutat̃. Rurſum per ſolē aduerſitatis perſecutio demonſtrat̃, ſicut in euangelio ueritas dicit,ꝙ nata ſine radicibus ſemina,orto ſole,aruerunt,quia ſ.verba uitæ in corde terrenorū hominū Mat.13 tēporali momento uirentia, ſuperueniēte perſecutionis ardore ſiccant̃. Sic igitur iſtis modis accipiendo ſolem, Chriſtus in ſole poſuit tabernaculum ſui corporis. Primo in ſole manifeſtationis ueritatis,quia ipſo nato, ſtatim in publico poſitum fuit hoc ſacramentum,quia per Angelos paſtoribus cum magna claritate fuit reuelatum. Magis p̄ ſtellā. Romanis, & orbi uniuerſo p̄ multa miracula. Itē tabernaculum ſuum in ſole ſapiētiæ poſuit, quia aīam Chriſti omni ſapiētia prædotauit,vt tantam ſapientiam habuerit,ut ei Deus plenius conferre non potuerit. Itē in ſole perſecutionis tabernaculū ſui corporis poſuit, quia labores noſtros & miſerias ac pſecutiones vſq; ad mortē crucis ſuſtinuit. pp quas miſerias & paſſiones eius tabernaculū per triduū

mortis

mortis fuit dissolutum. iuxta illud quod E
Sap. 2. dicitur. Sicut nebula dissoluetur,
quæ fatigata est radijs solis, scilicet persecutionis. Et de omnibus istis hic loquitur Psal. d. *In sole posuit tabernaculũ suũ.*

257 *Exultauit vt gigas ad currendam viam: à summo cœlo egressio eius.*

Aduersitas. Labor. Exultatio. Patientia. Christus. Act. 5. 1. Pet. 5.

HIc consequenter ponit Christi in mundo cõuersatio. vbi notandum: labores vitæ præsentis vt sint nobis meritorij, debemus tolerare cum cordis lętitia, & cum stabilitatis constantia. Primò enim cũ cordis lætitia: quia coacta seruitia Deo nõ placet. ideo de Apostolis dr̃. Ibant Apostoli gaudentes, &c. De stabilitate autẽ patientiæ & perseuerãtiæ dr̃. 1. Pet. 5. Aduersarius vester diabolus, &c. cui resistite fortes, &c. Et ista duo habuit Christus ĩ cõuersatione huius vitę mortalis. Primo quia illa gaudẽter sustinuit & uoluntariè. & quantũ ad hoc *Exultauit ad currendam viam*. quia. s. ipse non necessitate, sed uoluntate labores nostros suscepit: nos autẽ necessitate: &

Magister li. 3. dist. 25. Luc. 10.

ostẽdit Magister lib. 3. Vnde de Christo dr̃. Exultauit Iesus in spiritusancto. Et ad quid? s. ad currendam viam huius mortalitatis: nõ ad habitandã: quia. s. amore non stetit in uia mundi, vt mundi uana diligeret. Secũdo, Iesus mala & aduersa mundi sustinuit cõstanter & patienter: quod notat cùm dr̃. *Quod exultauit ut gigas*, idest, sicut fortissimus, & omnes homines imperturbabili uirtute transcẽdens: quod per gigantem significatur, unde propter fortitudinem constantiæ de

1. Mac. 31.

Iuda Machabæo dicitur: quod induit se lorica sicut gigas. Nos igitur exemplo Christi viam huius uitæ alacriter, constanterq; curramus: non hic mente consistentes, sed per puritatem ad æternum regnum properantes. Ad hoc notat Va-

Valerius lib. 7. c. 3

lerius, q̃ Darius rex adiutoribus eius dignitatis assumptis, pactum cum præclari operis consortibus fecit: ut equis insidentes solis ortu cursum in quendam locũ dirigerent: isque regno potiretur, cuius equus locum prius attigisset. Cæterum cùm maximè mercedis competitoribus fortunæ beneficium expectantibus solus ipse exoptatæ rei prosperũ effectum assecutus est hac cautela: quia genitalibus equi sui natibus equi appositis, equus suus terrore perterritus ante oẽs alios præcucurrit: & sic ille regnum habuit. Sic moraliter. Quia ad propositum

Castitas. Castratio.

uitæ brauium uelociter exemplo Christi vult currere: equi sui, idest suæ carnis abscindat genitalia: se propter Dei regnum spiritualiter castrando: & illa naribus equi apponat: ut. s. persequendo luxuriæ fætorẽ ipsam facilius detestetur. Et tunc talis dicere poterit cum Christo illud Psal. Sine iniquitate cucurri & direxi. Psal. 85

F Hæc autem non fecit Christus vt Deus: sed vt homo factus, quod notans dicit. *A summo cœlo egressio eius*, scilicet ab ęqualitate patris egrediens per carnis assumptionem. Non quidem egrediens: quòd æqualitatem patris perderet: sed ideo dr̃ egressus, quia quod prius nõ habebat assumpsit, scilicet nostram mortalitatem. De isto egressus prædictũ fuerat Micheæ. 1. Egredietur dominus de loco sancto suo, & descendet, &c.

Et occursus eius vsque ad summum eius, nec est, qui se abscondat à calore eius. 258 G

Ascensio Christi.

HIc consequẽter agitur de Christi ad patrem regressione & ascensione, sicut enim verbum Dei ab æqualitate patris descendit in mundum nostram humanitatẽ assumendo: sic & ipse Christus homo ad summum est reuersus per ascẽsionem. i. ad patris æqualitatem. Et hinc est, q̃ ipse Christus de se dicit. Exiui à patre, & ueni in mundũ: iterũ relinquo mũdum & uado ad patrẽ. Quid aũt per talẽ ascensum nobis contulerit: sub- Ioan. 16

H dit dicens. *Nec est, qui se abscõdat à calore eius.* Christus. n. postquam ascendit ad patrẽ, spiritumsanctũ in specie ignis misit. Apostolis. qui totum mundum calore spiritussancti inflãmauerunt. Quia, ut dictũ fuit superius. In oẽm terram exiuit sonus eorum, &c. Ita q̃ nulla fuit natio, in qua spiritussancti calor nõ fuerit dilatatus: et si non oẽs fuerint inflammati, ipse tñ calor spiritussancti oĩbus fuit præsentatus. Sicut sol quantum est ex se oẽs illuminat: quamuis non oẽs illuminentur: & hoc est ex ipsorum defectu,

Spiritussancti Calor.

nõ solis. Sic etsi nõ oẽs calefiant per gratiã spiritus sancti, nõ est defectus caloris sed ipsorũ. In quorũ figura, eligit de David, q; David cũ operiret vestibus, non calefiebat. Et quare calefieri non poterat David, Stephanus tres rões adducit. Primo q a erat antiquus ætate. Secundo q a in bellis multum sanguinem perdiderat. Tertio, quia ex quo vidit Angelum dñi cędentem populũ, pauore vehemẽti contabuit. Sic mortaliter ista tria multos impediunt: ne calore charitatis spiritus sancti calefiant. Primũ est antiquitas tẽporis. Quid.n. est spiritualiter antiquari nisi antiquioribus peccatis implicari? Antiquiora.n. & prima peccata, quæ fuerũt, sunt duo. s. inuidia, & superbia. Inuidia.n. primũ peccatũ dr̃. Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Similiter & superbia fuit prius. Initiũ omnis peccati superbia. Et sic inuidia, & superbia dicuntur prima, & antiquiora peccata, & istis implicatus calefieri non potest, vnde de istis dicitur. Non sunt prunæ vt calefiant, nec locus vt sedeant ad eum. Secundum est egenorum proximorum in compassio, quod notatur: quia David sanguinem fuderat. Tantorum enim sanguinem fundimus quot fame mori permittimus, subuenire valentes. Tertium est iustitiæ diuinæ sine misericordia nimia consideratio, quæ ad desperationem perducit. Et hoc notatur in eo q; David vidit Angelum cædentem populum: & ex hoc contabuit. Sed quilibet vias suas volens custodire. i. voluntates, & opera isto igne spiritussancti calefit, & accenditur. Dixi custodiam vias meas, vt non delinquam, &c. Sequitur. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Et de talibus hic dr̃. *Non est, qui se abscondat à calore eius.*

Frigiditas David.
3. Reg. 1.
Sap. 2.
Eccles. 14
Esa. 47.
Psal. 38.

259 *Lex domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.*

HIc cõsequenter ponitur legis Euãgelicæ commendatio. Commẽdatur autem a tribus, s. a puritate, qua nos purificat. ibi. *Lex dñi immaculata*, secũdo a claritate, qua nos illuminat. ibi. *Iustitia domini recta.* tertio ab humilitate, qua nos humiliat. ibi. *Timor Domini sanctus.* Quantũ ad primũ, d. *Lex Domini immaculata.* Alia litera habet. *Lex domini irreprehẽsibilis.* Qđ ideo dr̃, q; solum sancta docet, & munda. Beati mundo corde. Antiqua .n. lex immunditiam carnis mũdabat: hęc aũt mentis. Hanc munditiã cõfert lex Euangelica: quia sermo Christi aĩam purificat. Vos mũdi estis p p sermonem, quem locutus sum uobis. Et quia lex dñi est immaculata: ideo aĩas a peccatis conuertit, p p q; sequitur. *Conuertẽs animas.* Sic .n. per legem euangelicã Petrus aĩas ad Deum conuertebat d. Pœnitemini igitur, & conuertimini: vt deleãtur peccata vestra. Lex .n. dñi conuertit animas: quia sua districtione peccata corrigens ad Christi gratiam mittit: etiam conuertit animas: quia est testimonium fidele. Quod ideo dicit: quia quod Christus in lege promittit perficiet. sic etenim alibi dicitur. Fidelis est Deus, qui vocauit nos, & faciet. Etiam lex Domini conuertit animas: quia ipsas illuminat, quia *sapientiam præstans paruulis*, i. humilibus. Abscondisti hæc a sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Tunc enim sapientiam nobis præstat; quando nos peccata nostra cognoscere facit, vt detestent, & bona superna, vt desiderent. Sic enim suis Apostolis Christus promisit dicens, Dabo vobis os & sapientiam.

A
Lex noua
Matt. 5.
Ioan. 15.
B
Act. 3.
1. The. 5
C
Mat. 11
Luc. 21.

Iustitia domini recta lætificantes corda: præceptum domini lucidum illuminans oculos. 206

De pę. d. 2. vnctio

D HIc consequenter cõmendatur lex Christi ab æquitate, & claritate: Vbi primo notandum, q; cum omnis iustitia sit recta: quinimo idem est iustitia, & rectitudo: quia omnis iustus est modibus rectus: & omnis rectus est iustus. Ad quid ergo inculcat verba dicens. *Iustitia domini recta.* Respondeo quòd quãuis omnis iustitia in se sit recta: non tamen omnibus est recta. Iustitia ergo illi solum dicitur recta: qui facit, quod præcipit iustitia: & illi dicitur obliqua: qui eius iussa non perficit. Christus autẽ fecit oĩa, quæ per legẽ Euangelicã docuit facere,

Iustitia. Rectitudo.

facere. Ideo sibi rectæ dicebantur. Dicũtur ét rectæ. Ille. n. solus rectus dr, qui bonum facit amore, non timore pœnæ. Et in hoc differt lex noua ab antiqua, q a illa data fuit cũ terrore, & ideo iustificare, vel rectos facere non poterat: pp qđ dicebat Apostolus. Ex operibus legis nõ iustificatur oĩs caro Lex aũt Christi fuit data cum amore: vñ in datione legis nõ terrores, sed solum præmia Christus promisit dicens. Beati pauperes, &c. Et ideo quia terror conturbat, & præmium lætificat, hinc est, ꝙ lex Christi promittens præmia, corde lætificat. Quod hic notãs. d. *Lætificantes corda.* vbi glo. *Lætificantes corda*, s. spe præmij, non terrentes timore pœnæ, vt vetus testamentum faciebat. Et non solum sic lex euangelica est recta, sed ét lucida, quia quæ antiqua dicebat sub figuris, & vmbraticè, lex noua dixit apertè, & clarè, qñ. s. Christus ore ꝓprio promulgans legẽ nouã docuit Apostolos. Ad hoc enim venerat ut oculos cæcos peccatis per veram fidem, & doctrinam illuminaret. Visitauit nos oriens ex alto: illuminare ijs, qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent. Vnde Ioan. Ego sum lux mũdi: qui sequitur me, &c. Et nota, quòd lex Euangelica non principaliter illuminat oculos corporis, quia illi non sunt perceptiui cælestium sacramentorum: sed magis oculos mentis, propter quod de ista luce dr, ꝙ illuminat oẽm hoĩem venientem in hunc mũdum. Vbi sciendum, ꝙ homo ex duobus constituitur, s. ex corpore, & aĩa, & sic duplices hẽt oculos. Primam aũt partem, s. corpus non habemus deforis, sed a mundo isto, s. a parentibus, qui sunt in istò mũdo. Aliam aũt partem, s. aĩam non habemus a mundo, sed deforis: vt dicit Arist. quia. s. ipsã immediatè habemus à Deo per creationem. Et quia animam nõ habemus a mundo, sed à Deo per creationem, ideo quando creatur & unitur corpori, tunc dicitur in mundũ venire quia deforis ducitur. Corpus autem, quia datur à mundo, & non deforis, ideo in mũdum venire non dicitur. Volens ergo ostendere Euangelista secundum quam partem homo illuminatur ab Euangelica lege dicit, quòd illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ, quasi dicat, quòd homo illuminatur non secũdum corpus, quod habemus à mundo, sed secundum animam, quã deforis habemus. Sic enim superius orabat Psalm. Christi lege illuminari cupiens: cum dicebat. Illumina oculos meos, ne vnquã obdormiam, &c.

Act. 1. *Rom. 3.* *Lex.* *Amor.* *Timor,* *Matt. 5.* *Luc. 2.* *Ioan. 8.* *Illumina re Homo* *Ioan. 1.* *Arist. 16 de animaliũ.* *Psal. 12*

E F G H

Timor domini sanctus permanet in sæculum sæculi, iudicia domini vera, iustificata in semetipsa. 261

HIc consequenter commẽdatur lex Euangelica ab humilitate: quia nos humiliat. Vbi sciendum quòd vt ait gl. præter timorem naturalem, quatuor sunt genera timoris, scilicet, Timor mundanus, quo timemus bona perdere mundi. Timor seruilis, quo à malo timore pœnæ cohibemur. Timor initialis, quo partim pœnæ, & partim amore iustitiæ seruitur. Timor filialis siue castus, quo offendere sponsum timemus, & separari ab ipso. Et de isto timore hic dicit Psal. *Timor Domini sanctus*, quo scilicet quanto quis plus diligit, tanto diligentius cauet offensam, hunc timorẽ perfecta charitas non mittit sed includit. Timorem autem initialem perfecta charitas foras mittit. Sed timorem mundanum, & seruilem non solum perfecta charitas foras mittit, sed etiam imperfecta. De timore ergo filiali hic dicitur. *Timor domini sanctus permanet in sæculum sæculi.* Sed nunquid iste timor filialis fuit in Christo? Videtur quòd sic, quia habuit omnia dona spiritussancti. Ad oppositum, quia ab initio fuit beatus, & non timuit offendere Deum. Respondeo, quod iste timor duos habet effectus: vnum simpliciter perfectum, quia facit Deum reuereri. Alium non simpliciter perfectum, quia facit timere casum, vel offensam Dei, qui effectus imperfectionem habet annexam. Dico ergo, quòd iste timor quantum ad effectum imperfectum, nõ fuit in Christo, nec in beatis erit: sed bene quantum ad effectum simpliciter perfectũ. Et hoc dicit Magister lib. 3. d. 34. d. Sciendũ itaq; est ꝙ spiritus timoris erit in futuro, sicut & alia dona spiritussancti,

Quæstio Christus Esset *Magist. li. 3. sen. d. 34.*

cti, sed non habebit omnem illum effe-ctum quem modo habet. Faciet.n.tunc nos reuereri Deum, non timore separari a Deo, vel ipso carere. Fuit ergo & in Christo timor ille, sed iuxta illum vsum, quem habebit in futuro in sanctis. Non .n. timuit Xps separari vel offendere Deum, sed eum præ oibus reueritus est.

262 *Desiderabilia super aurum, & lapidem preciosum multum: & dulciora super mel, & fauum.*

HIc consequenter tertiò principaliter ostendit, qualiter lex Euangelica est merito obseruanda. Et tria facit, vt nos ad eius obseruationem inducat. Quia primo ponit eius dignitatem. Secundo eius vtilitatem ibi. *Etenim seruus tuus,* &c. Tertio suam per hoc remoueri petit cæcitatem, ibi. *Delicta quis intelligit?* Quantum ad primum ostendēs legis Christi dignitatem, dicit. *Desiderabilia,* &c. Vbi notandum, ꝙ tria maximè in hoc mūdo videtur desiderabilia, vel, vt melius dicam, desiderata ab hominib. mundi, quibus tñ omnibus præferenda est lex Euangelica, s. diuitię temporales, & hæc significãtur per aurum, potentiæ mundiales, & hæc significantur per lapidem preciosum, & delitię, vel voluptates carnales, & hæ significantur per mel, ꝙ est dulce. De auro diuitiarum dr̄. Beatus vir, qui inuentus est sine macula, & qui post aurū non abijt, nec sperauit in pecuniæ thesauris: quis est hic? & laudabimus eū. Quod ideo dicit, ꝙ pauci sunt tales. De lapide vero potentiarum vel dignitatū dr̄ Eccl. 27. Qui in altum mittit lapidē, super caput eius cadet. Quod ideo dicit, quia maior potentia maiorē casum generat, & ruinā. De melle vero voluptatē dr̄. Fauus distillans labia meretricis, sed nouissima illius amara quasi absinthiū. Volēs ergo Psalmista p̄ferre oibus tpalibus, quæ possunt desiderari, legem Euangelicam, dicit, ꝙ in ipsa contenta *sunt desiderabilia super aurum.* quoad diuitias, *super lapidem preciosum,* quoad dignitates, & potentias: *& super mel, & fauum:* quoad voluptates, & delitias. Et isto modo de ista sapientia nouæ legis dr̄, Prou. 3. ꝙ melior est acquisitio eius negotiatione auri, & argēti, &c. Et oïa, q̄ desiderantur, huic cōparari non ualent.

[Margin: A; B; C; D; *Aurum* Diuitiæ. Potentiæ. Delitiæ. Eccl. 31; Eccl. 27.; Prouerb. 5.; Lex euãgelica.]

Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa. 263

COnsequenter hic ponit huius legis utilitatē: quia. s. in obseruatione illius magna est retributio. Vnde Gregorius dicit. Sacri eloquij mãdata si modo hic perpetrent̄ in opere: post modū coronā victoriæ exhibēt in retributione. Qd̄ hic notãs dicit. *In custodiēdis illis retributio multa. Et ideo seruus tuus custodit ea.* Hoc ideo dicit, quia cōsideratio premij vim laboris minuēs ad obseruationē legis faciliter nostras mētes inclinat. Et nota, ꝙ duplex retributio custodiētibus legis Christi mandata debet̄, scilicet in præsenti, & in futuro. In præsenti enim, quia in eo, ꝙ custodiunt̄ non tm̄ in re extra posita, sed ēt in ipsis, dum custodiuntur in hac uita, quia in ipsis est gaudium, quia per semetipsa placent, & delectant facientem. Et ideo non ait, pro custodiendis illis, sed in custodiendis illis. Quia non tantum pro illis in futuro debetur præmium, sed etiã hic in eorum custodia magnum est gaudium, vt ait glo. quia seruire Deo regnare est. Habent etiam retributionem in futuro & ēt duplicem, vt ostendit Greg. Duplicia enim in futuro erunt præmia, quia finito labore præsentis sæculi, non solū animarum gaudium, sed etiam beatitudo retribuitur corporum, &c. vide ibi. Et ista Psal. attendens dicebat. Inclinaui cor meū ad faciendas iustificationes tuas in æternum: propter retributionē.

[Margin: Prou. 3.; Lex. Custodia.; Greg. li. 1. mor. c. 14.]

Delicta quis intelligit? ab occultis meis mūda me, & ab alienis parce seruo tuo. 264

HIc consequenter postquam ostendit se voluntarium ad obseruationem mandatorum Christi, orat remoueri impedimentum, quod scilicet est peccatum. Vbi notandum, quòd quędam sunt peccata, quæ ab intrinseco procedunt, vt peccata, quæ quis propria malitia absq; tentatione exteriori cōmittit, vel interiori tentatione propulsatus, ut

[Margin: Delictū. Peccatū]

tenta-

tentatus à propria carne, & ista dicũtur propria peccata, & intrinseca. Alia sunt ab extrinseco introducta, sicut q̃ fiũt per tentationes exteriores, vt puta dæmonis, vel mũdi, vel q̃ per sensus corporales aĩam inuadunt; & ista dicunt aliena. Vel aliter. Quędã sunt peccata, quę q̃s committit, & illa dñr propria. Alia sunt peccata, quæ alij committunt ex negligentia principis, vel malo principis exẽplo: quæ tamen principi imputantur, & ista dñr aliena. Item quia si quis malum exemplũ prætendat alijs, quo multi peccare possunt, vel occasionem peccãdi assumere: quãuis nesciat, quot suo exẽplo peccabũt, ei tñ oĩa illa peccata imputantur, quæ alij eius malo exemplo cõmittunt. Quia tot mortibus sunt digni prę- lati, quot ad subditos suos perditionis
11.q. 3. præcipue exẽpla transmittũt. Ad propositũ ergo, quia Dauid erat prælatus, q̃a rex & suo adulterio multis malũ dederat exemplũ, imò omnibus, ideo nesciẽs, quot suo malo exẽplo peccassent, dicit, *Delita quis intelligit*? i. quis malè agẽs quõ põt cognoscere, quot suo corrũpuntur exemplo? quasi dicat, nullus. ideo orans subdit. *Ab occultis meis munda me.* s. à peccatis quæ proprio motu cõmisi, *& ab alienis* quæ. s. cõmisi prouocatus ab aliquo, *munda me.* Vel, *ab occultis meis*, i. à peccatis, quę ego commisi, quæ dicuntur occulta: quia principalius stant in voluntate, q̃ nullus exterior cognoscere põt. *Et ab alienis*, scilicet, quæ alij meo exemplo commiserunt. *A meis*, inquit, *munda me*, s. tollẽdo à corde malam voluntatem, sed *ab alienis parce*, scilicet, non permittas tentationes mihi dominari.

265 *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo.*

Ioan. 8. Vbi nota, qđ oĩs faciens peccatum, seruus est peccati, & peccatũ semper dominatur illi, qui peccat. Ex quo sequitur: ꝙ ille, cui peccatũ non dominatur, est sine peccato, & immaculatus. Et hoc est ꝙ ait, *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo.* Per delictũ maximũ accipe superbiam, quia non est maius delictum, q̃. à Deo apostatare ꝙ est initiũ superbiæ hominis. Est. n. superbia vltimũ vitiũ redeuntibus ad Deum, & primum recedẽtibus. Et ſm istum sensum ly mei est casus genitiui, & numeri singularis. Põt secundo esse numeri pluralis, & nominatiui casus, & tũc est sensus. *Si mei*, s. sensus corporales, *non fuerũt dominati*, idest, supra rationẽ, ꝙ scilicet fit, qñ ratio subijcitur carni, & sensualitas spiritui dominatur, tunc nunquid immaculatus ero? Cogitabat. n. propheta, ꝙ oculi sui fuerant supra rationem dominati, quando visa Bersabee, concupiuit, & commisit adulterium.

Et erunt, vt complaceant eloquia oris mei & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. 266

Vbi nota, quòd oratio est duplex, scilicet mentalis, & vocalis, quarum nulla Deo placet, q̃ maculato corde procedit, vel superbo. Sed illas respicit, & exaudit, q̃ immaculata mente procedunt. Et hoc est, quod dicit. Si ero immaculatus. Tunc tibi placebunt, eloquia cordis mei. Et hoc quo ad orationes vocales. *Et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper*, s. erit, & hoc quoad orationes mentales. Illud enim libenter aliquis respicit, quod est sibi placitum, & illud in conspectu suo ponit. Sic enim dicitur Gen. 3. Respexit dominus ad Abel, &c.

Domine, adiutor meus, & redemptor meus. 269

Videns enim, quòd per seipsum a peccatis liberari non potest, sed solum adiutorio diuino munitus: ideo se conuertens ad Deum dicit. *Domine adiutor meus*, scilicet contra hostes tam intrinsecos quam extrinsecos. *Et redemptor meus*, quia non solum iuuas ne cadam: sed etiã post lapsum reparas. Adiutor ergo quia facis ꝑcauere futura, sed redemptor, quia remittis commissa, virtute tuæ passionis & sanguinis. Nõ enim auro vel argento redempti estis, &c. Ab illo ergo loco. Delicta quis intelligit? 1. Pet. 1.

omnia

oĩa dicit, vt oſtẽdat, ꝙ nullus niſi mundus Dei ſacramẽta ꝑtractare dignè pōt:
Pſal. 49. iuxta illud Pſ. Peccatori aũt dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas, &c.

PSAL. XIX.

268 *Exaudiat te dñs in die tribulationis: protegat te nomen Dei Iacob.*
12. q. 2. gloriam episcopi.

Estius Pſal. titulus eſt *Ad victoriã Pſal. Dauid.* Pro cuius expoſitione ſciendum, quòd ait Rabbi Sal. iſte Pſalm. fuit factus Dauid, quando milites ſui iurauerunt dicentes. Non egredieris nobiſcum ad prælium: ne extinguatur lucerna in Iſrael. Vbi notandum, quòd cum Philiſtæi iniiſſent præliũ contra Iſael, deſcendit Dauid cum ſuis viris & pugnabat contra Philiſtæos: & ibi Dauid fuit in magno periculo mortis, niſi ipſum iuuiſſet Abiſai filius Saruiæ, qui defendit regem Dauid, & Philiſtæũ qui nitebatur occidere Dauid, interfecit. Videntes igitur viri Dauid periculum, in quo fuerat, quia ſi rex fuiſſet interfectus totus exercitus ſuccubuiſſet, ordinauerunt inter ſe, ne rex Dauid amplius ad pugnam cum ipſis iret, ſed domi remaneret: vnde ibidem dicitur. Tunc iurauerunt viri Dauid, dicentes. Iã non egredieris nobiſcum in bellum, ne extinguatur lucerna in Iſrael. Cogitabant enim ꝙ rex plus poterat eos orationibus manens domi iuuare, quàm pugnando manibus. Sicut Moyſes obſecrans, fortius dimicabat contra Amalech precibus, quàm exercitus armis inſtructus ab eo
Exod. 17 miſſus: vt habetur Exodi 17. Vnde ibidẽ dicitur. Cumq; eleuaret manus Moyſes ſcilicet deuotè orando, vincebat Iſrael. Si autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalech. In ſequenti ergo bello contra Philiſtæos in Gob Dauid remanſit domi, & exercitum ſuum miſit ad pugnã. Et tunc orando pro victoria ſui exercitus iſtũ Pſalmũ fecit, & verba ſua exercitui ſuo dirigens, dicit. *Exaudiat te dominus*, &c. Ex prædictis apparet ſenſus tituli, qui eſt, *ad victoriã Pſ. Dauid*, i. iſte Pſalmus factus eſt a Dauid *ad victoriã*,

(2. Reg. 21.)

A ſ. pro exercitu ſuo impetrandã. Et hoc eſt qđ dicit. *Exaudiat te dominus in die tribulationis*, &c. vt Nic. de Ly. Intentio aũt Pſalmiſtæ in hoc Pſal. eſt agere de Xp̃o, quaſi de ſacerdote immolaturo, & rege pugnaturo. Et ſub figura orandi hic prædicit, quæ de Chriſto ſunt futura ante paſſionẽ ſuã, ſ. tp̃e ſuæ tribulationis: & poſt reſurrectionẽ ſuã, ſ. tp̃e ſuæ exultationis. Et Pſ. iſte diuiditur in duas partes. Quia propheta orando prædicit primo aduerſa ſuæ paſſionis. Secũdo proſpera ſuæ reſurrectionis, ibi. *Tribuat tibi ſe*
B *cundum cor tuum*. Prima uerò pars diuiditur in tres Quia primo paſſionis Chriſti ponit efficaciã: ſecũdo per Chriſti paſſionẽ ſanctificãdã dicit Eccl'am: ibi. *Mittat tibi auxilium de ſancto*. tertio paſſionis Xp̃i nobis poſtulat memoriã: ibi. *Memor ſit omnis ſacrificij tui*. Quantũ ergo ad primũ ſub modo optatiuo prædicit efficaciam Chriſti paſſionis, quæ eſt, ꝙ virtute eius oĩs Chriſti oratio, & Eccleſiæ fuit exaudita, & defenſata. d. *Exaudiat te dominus in die tribulationis*, ſ. exaudiat te dominus in die paſſionis. Vbi no
C ta, quòd Chriſtus tempore ſuæ paſſionis orauit tripliciter, ſcilicet pro ſe, pro ſuis diſcipulis, & pro ſuis inimicis. Orauit Ioan. 17
pro ſe. d. Pater, venit hora: clarifica filiũ tuum. Sed quid prætẽdebat iſta Chriſti oratio: cum ipſe filius eſſet ſempiterna claritas patris, quæ nec diminuta fuit in forma humana, nec augeri poteſt in diuina? Ad hoc reſpondet Auguſt. ſuper Ioãnem. Apud homines minor erat claritas Chriſti, quãdo in ſola Iudæa Deus erat notus. Quia vero per Euangelium Chriſti factum eſt ut pater innoteſceret
D gentibus, patrem clarificat filius, & filiũ pater. Dicit ergo, Pater, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Quaſi in paſſione Chriſtus poſitus dicat patri: Pater, reſuſcita me, ut toto orbi innoteſcas per me. Secundo orauit pro ſuis Apoſtolis. d. Pater ſancte, ſerua eos in Ioan. 17.
nomine tuo, quos dediſti mihi vt ſint vnum, ſicut nos unum ſumus. Et exauditus fuit, quia ut habetur Actuum 3. Mul Act. 3.
titudinis credentium erat cor vnum, & anima una, &c. Vnum quidẽ per charitatis vnitatẽ. Tertio, orauit pro inimi-

cis: qñ cruci affixus, ait ad patrẽ: Pater, E dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Et pro ipsis gratiam impetrauit, vñ Beda. Non est putãdum hoc Christum frustra orasse, sed in illis hoc fuisse impletũ, qui post eius passionẽ crediderũt in eũ. Ista ergo oĩa præuidens Psal. ait. *Exaudiat te*, &c. Psal. in die tribulationis meæ clamaui ad te: qm̃ exaudisti me. Sequitur. *Protegat te nomẽ Dei Iacob*. Vbi nota, ꝙ nomen Dei Iacob non accipitur pro ipso nomine Dei, sed pro significato nominis. s. pro ipso Deo, quẽ Iacob colebat, *Protegat ergo te*, idest, vndique te defen F dat in passione. Et ponit hic verbũ optatiuum pro futuro indicatiui, vt sit sensus, *protegat*, idest, proteget. Sic enim se
Psal.63. exauditum insinuat Christus. d. Protexisti me a conuentu malignantium, & a multitudine operantium iniquitatem.

269 *Mittat tibi auxilium de sancto, & de Sion tueatur te.*

2.q.5.testes.

HIc consequenter ostendit, ꝙ per Christi passionem sanctificata est ecclesia. Vbi notandum, ꝙ Ecclesia est corpus Christi mysticũ, i. fidelium multi G tudo. De quo dicit Apostolus. Vos aũt estis corpus Christi, & membrum de mẽ
1.Cor.12 bro. Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primũ Apostolos, secũdo Prophetas, tertio doctores, &c. Sequitur. Nũ quid in corpore ecclesiæ oẽs sunt Apostoli? nunquid oẽs Prophetæ? nunquid oẽs doctores? &c. quasi dicat, non. Cum igitur eccl'a sit corpus Christi, tũc Deus Christo auxilium mittit, cùm eius corpus sanctificat, quod est ecclesia. Quod hic faciẽdum præuidit Psalmista. d. *Mittat tibi auxilium de sancto*. vbi glo. Idest, H auxilietur tibi, scilicet faciẽs tibi sanctificatum corpus, s. ecclesiam, vt scilicet in aduersitatibus nõ deficiat, sed proficiat magis. Sic enim ipsi Christo se auxiliaturum Deus promiserat, scilicet ipsi corpori suo. d. Psal. 88. Manus enim mea auxiliabitur ei. Sequitur. Nihil proficiet inimicus in eo, &c. Sed qualiter ecclesiã suã Deus custodit & sibi auxiliũ mittit: subditur. *Et de Sion tueatur te*. Sion nãq; speculatio interpretatur, & significat cõtemplationem, qua ecclesia mente conuersatur in cœlestibus, per quàm contẽplationẽ tuetur & fortificatur. Quis. n. contemplando æterna præmia mala timet terrena? certe nullus: vt ostendit
Greg.10 mo.c.12 Greg. d. Mala præsentis vitæ tãto durius animus sentit: quanto pensare bonũ qđ sequitur negligit. Cumq; nõ vult considerare præmia quæ restant, grauia æstimat esse, quæ tolerat. At si semel quisquã ad æterna se erigit, atq; in ijs, quæ incommutabiliter permanent, oculũ cordis figat, propè nihil esse hic conspicit, quicquid ad finẽ tendit. Quò n. se interius gaudijs robustius inserit, eò minus dolores exterius sentit. Ex quibus patet, ꝙ de Sion Deus tuetur Eccl'am, quia speculatione supernorum fortis efficitur ad tolerantiã oĩum aduersorum. Et hoc est, qđ de Sion dr̃ Abdias c. vnico. In mõte Sion erit saluatio, & erit sanctus, quia per speculationem æternorum saluatur Ecclesia, & sanctificatur.

Memor sit omnis sacrificij tui: & holocaustum tuum pingue fiat. 270

De consecr. d. 2. iterabilis.

COnsequenter hic ostendit, ꝙ Christi passionẽ hr̃e debemus in memoria. Per sacrificium. n. intelligitur Christi passio, quæ fuit sacrificiũ vespertinum, quia aduesperascente die, eleuatis in cruce manibus, seipsũ sacrificiũ iustitiæ pro nobis obtulit patri. De quo Psal. 140. ait Christus. Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum: vt. n. ibidem ait *Ps.140.*
gl. In lege duo sacrificia iugiter fiebant, s. mane, & vespere, sed sacrificium, qđ vespere offerebatur, dignius, & acceptabilius erat, quia figura erat illius veri sacrificij, quod in fine mundi oblatum est in cruce. Et nota, quòd sicut in Deo non cadit obliuio propriè, sic nec rememoratio. Sed sicut dicitur cognoscere, quãdo nos facit cognoscentes. In hoc cognoui, quòd timeas Deum, idest, alios cognoscere feci. Sic tunc dicitur memorari alicuius rei, quando illius memoriam nostræ inserit menti. Cum ergo Psal. orans dicit de Christo. *Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustũ* &c. vult dicere. Memores nos faciat omnium iniuriarũ, & contumeliarum: quas pro nobis tulisti. *Et holocaustum tuũ pingue fiat.*
Memoria Dei. Gen.22.

Vbi

Vbi nota, q holocaustũ differt à sacrificio, quia sacrificiũ partim incendebatur, & partim pro comestione sacerdotibus seruabatur, sed holocaustũ dicebať illud animal, q totum incendebatur. Vnde holocaustum dr ab holon, q est totum, & caustos, q est incensum, vel incendium, inde holocaustum quasi totũ incensum. Sic ergo p sacrificium Christi intellige iniurias, & pęnas, quas pro nobis citra mortẽ pertulit, sed per holocaustum ipsam mortem, per q̃ igne charitatis totus incensus fuit. Dicit ergo. *Et holocaustum tuum pingue fiat*, i. mors tua, & crux, qua totus pro nobis oblatus es Deo, *Pingue fiat*, i. Deo acceptum, & iucundũ nobis, vt dolorem mortis in resurrectionis lætitiam nobis conuertat. Et in omnibus istis locutionibus ponit optatiuum pro indicatiuo futuri temporis, vt sit sensus. *Pingue fiat*, id pingue, & acceptum fiet.

Sacrificium.

271 *Tribuat tibi secundum cor tuum, & omne consilium tuum confirmet.*

HIc consequenter Propheta prædicit prospera Christi resurrectionis. Et diuiditur in duas, q a primo ostẽdit q̃ prospera per Christum bonis eueniunt, secundo q̃ aduersa malis ibi. *Hi in curribus* Prima in tres. Quia ostendit primo, q per Christi mortẽ & resurrectionem nos liberamur: secundo magnificamur: ibi. *Lætabimur*. tertio exaudimur. ibi. *Impleat dominus*. Quantum ad primũ dicit. *Tribuat tibi secundum cor tuũ*. Vbi nota, q aliud fuit cor & intentio Iudęorum in Christi morte, & aliud cor Christi siue voluntas. Nã intentio, & cor Iudæorum erat p Christi mortem, Christi fidẽ, & nomen delere. Christi aũt cor & intentio erat nos à peccatis liberare. Similiter consilium Iudæorũ aliud erat à consilio Christi, quia consiliũ Iudęorum erat, ut vnus periret pro populo, s. Iudęorum, & consilium Christi ab æterno fuerat, vt ipse mortẽ subiret pro vocãdis gentibus, & saluandis. Et hoc est q Psal. Christo loquens prędicit. *Tribuat tibi secundum cor tuum*, i. ẽm cor, & intentionem tuã, qua pro nobis mortẽ subisti, s. vt morte tua nostrã mortem tolleres, & resurrectione tua vitam nobis donares.

A Et non ẽm cor, & intentionem Iudæorum, qui nomen tuum, & fidẽ delere conabantur. *Et omne consilium tuum confirmet*, & est confirmatio, eiusdẽ, i. confirmet illa, & perficiat, quæ tu alto cõsilio per mortem, & resurrectionem tuã de nobis facere decreuisti. Et possumus hic notare diuini consilij conditiones. Vbi primo notandum, q Dei consilium differt à sententia Dei, quia Dei sententia cum stet in signis exterioribus, mutari potest, cõsilium autem Dei cum sit eius æterna dispositio, & prouidentia, muta-
B ri non potest. vnde, Non est in potestate hominis consilium tuum. *Thol. 3.*

272 *Lætabimur in salutari tuo, & in nomine Dei nostri magnificabimur.* *24. q. 1. quæ dignior.*

COnsequenter hic ostẽdit, quòd per Christi resurrectionem magnificamur. Vbi nota, q salutare aliquando dr ipse Christus, & tũc salutare idem est, q saluator, sic.n. Deo patri loquens Simeõ Deo.d. Nunc dimittis, &c. Quia viderũt oculi mei salutare, q parasti, &c. Aliquã do vero salutare dr Christi saluatoris ef- *Luc. 2.*
C fectus, vel modus, per quẽ nos saluauit, s. eius mors, & resurrectio. Redde mihi lætitiã salutaris tui, i. effectũ tuæ mortis & passionis, qui est ipsa saluatio. Cùm enim quis peccat, perdit effectum Christi passionis, & resurrectionis, quo se facit indignum. Cum autem ad statum pęnitentiæ, & gratiæ reducitur, ei hoc salutare redditur. Ipsa enim resurrectio Christi effectus fuit magnę lætitię, quia sicut per mortẽ saluatoris mors nostra est mortua, ita per Christi resurrectionẽ est nobis vita donata. Quid est ergo læ- *Psal. 50.*
D tabimur in salutari tuo, nisi lætabimur in resurrectione tua, Christe: quæ causa lætitia oĩbus fidelibus existit. Vnde de die resurrectionis cantat Ecclesia illud psalm. Hæc dies, quam fecit dñs, exultemus & lætemur in ea. Vnde ibidem ait glo. Hæc dies, quam fecit dominus. i. qua mihi salutem dedit. Hic Iubilęi annus sub lege figuraliter obseruatus, qui dicitur remittens, vel initians, quia tunc manu mittebãtur, debita remittebãtur, possessiones dominis restituebantur. Et nos hoc die à seruitute peccati redẽpti *Ps. 117*

 sumus,

ſimus, quibus etiã æterna hæreditas E eſt reſtituta. Ergo exultemus, & lętemur in ea. Exultemus intus mente, lętemur foris opere, quia diabolus ius perdidit, & homo reuixit. Sic.n.dicit Pſal. 9. Exultabo in ſalutari tuo, &c. *Et in nomine Dei noſtri magnificabimur*. Quod eſt.n. nomẽ Dei noſtri niſi Chriſtus, à quo & nos Chriſtiani uocati ſumus? In quo nomine magnificamur à Deo, & nos Deũ magnificamus. Magnificamur à Deo, quia per iſtud nomen nos ad fidẽ deitatis uocauit, & iuſtificauit. Quos uocauit, hos & iuſtificauit, & quos iuſtificauit, hos & magnificauit, ſ. in præſenti omnium uirtutum genere. Vel ſecundũ glo. ponitur ibi præteritum pro futuro, ut ſit ſenſus, *magnificauit*, i. magnificabit æterna remuneratione, ut ſimiles Deo ſint. Nos ẽt Deum magnificamus, quia per opera per iſtud nomẽ in nobis facta, Deum magnum prædicamus. Sic & glorioſa uirgo in hoc ſalutari Deũ magnificabat.d. Magnificat aïa mea dominum: & exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Vnde modum, quo Deus ſic magnificatur à nobis, oſtendit Origenes ſuper Lucam.d. Si autem Deus nec augmentum, nec decrementũ recipere poteſt, quid eſt, quod Maria dicit. Magnificat anima mea dominum? Sed, ſi conſiderem dñm ſaluatorem imaginem eſſe inuiſibilis Dei, & animam meam factam ad eius imaginẽ, ut ſit imago imaginis: tunc uidebo quoniã in exemplo eorum, qui ſolent imagines pingere quãdo magnificauero aïam meã uirtutib. tũc imago Dei grandis efficitur. Et ipſe dñs, cuius imago eſt, in anima mea magnificat.

Rom. 8. — *Luc. 2. Magnificare.*

273 *Impleat dominus omnes petitiones tuas, nunc cognoui, quoniam ſaluum fecit dominus Chriſtum ſuum.*

2. q. 1. clericus.

HIc conſequenter oſtendit, quòd per uirtutem Chriſti mortis, & reſurrectionis exaudimur. Petitiones enim noſtras tunc exaudiuit dominus, quando Chriſtum exaudiuit pro nobis orantem. Orat autem Chriſtus pro nobis, & in præſenti, quando nobiſcum erat, & in futuro, quando iam ad dexterã patris ſedens interpellat pro nobis. Omnis autem Chriſti oratio fuit exaudita.d. Apoſtolo. Exauditus eſt pro ſua reuerentia. Et hoc eſt, quod dicit. *Impleat dominus omnes petitiones tuas*, i. implebit Et quaſi Pſal. de hoc certificatus ſubdit. *Nunc cognoui quoniam ſaluũ fecit dominus Chriſtum ſuum*, id eſt ſpiritu prophetico ante præuidi: *quoniam ſaluũ fecit dominus Chriſtum ſuum*, ideſt reſuſcitauit illum, quaſi dicat. Si Deus reſuſcitauit Chriſtum à morte, multo fortius ipſũ exaudiet reſuſcitatum. Et hoc idem alijs verbis explicat dicens.

Oratio. — *Hebr. 5.*

F *Exaudiat illum de cœlo ſancto ſuo, in potentatibus ſalus dexteræ eius.* 274

IDeſt non ſolum exaudiuit illum de terra: quando poſtulauit clarificari à patre, quando pro ſuis exorauit, ut non perirent, quãdo pro inimicis, ut eis peccata dimitterentur, ſed etiam exaudiuit illum de cœlo ſancto ſuo, ubi interpellat pro nobis ad dexteram patris, mittẽs inde ſpiritum ſanctum ſuper credentes. Si autẽ quæras in quo generaliter exaudiet Deus Chriſtum orantem, ſubdit, in G hoc, ſcilicet. *Quod in potentatibus ſalus dexteræ eius*. Potentatus enim à potens dicitur, & idem eſt, quod potentia. Et eſt ſenſus, quòd in potentatibus noſtris *eſt ſalus dexteræ eius*, ideſt, omnis noſtra potentia eſt ſalus dexterę eius, id eſt, potẽtia eius, ideſt, quicquid boni nos poſſumus, totum eſt à ſalute dexterę eius, ideſt, à uirtute gratiæ ipſius, quia non ſumus ſufficientes cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis ſit, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Salus ergo dexterę Chriſti eſt fauor gratiæ ipſius, à quo omnia H noſtra bona procedunt. Potẽtatus enim noſter ſine ſalute dexteræ Chriſti permanere non poteſt, ideo dicitur. Omnis potentatus breuis vita.

Potẽtatus. — *Eccl. 10.*

Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei noſtri inuocabimus. 275

23. q. 5. poſtea.

COnſequenter hic pſal. dat dr̃iam inter bonos, & malos, quæ ſtat in hoc, Quia potentatus bonorum ſunt ſalus dexteræ Chriſti, quia, ſ. oẽm ſuã potentiam à ſalute gratiæ Chriſti ſe credunt, & confitentur habere. Mali autem & ſuperbi non ſic, ſed ſuam potentiam ponunt

ponunt non in Deo, sed in rebus temporalibus mundi. Vnde hanc differentiam ponens, d. *Hi*, s. superbi, *in curribus, & hi in equis*: supple confidunt. *Sed nos*, s. boni, in Deo, quia in nomine Dei nostri inuocabimus, Quid. n. per currum, & equos, nisi ipsa superbia & auaritia mundi designatur? Vnde gl. hic dicit. *Hi in curribus, & hi in equis*, quasi dicat. Potentatus, & salus bonorum est dextera Dei. Sed superborum est in curribus, & in equis. Quia superbi volubili successione temporalium trahuntur, qui sæculari potentia gaudent: hi et sunt in equis, dum superbis honorib. inflati discurrunt. Tāgit aūt hic duo triumphorum genera, quæ apud Romanos fiebāt, s. triumphus maior, & minor. Maior triumphus, qui dicebatur laureatus, fiebat in curru. Minor autem, qui dicebatur ouatio, fiebat in equo. Et per hoc oēs superbos hic despicit propheta, qui de terrena dignitate præsumūt, propter quod subdit, *Nos aūt in nomine Dei nostri inuocabimus*, q. d. Superbi cōfidunt in tēporalibus, nos aūt in Deo. Et ideo sicut diuersæ sunt malorū, & bonorum affectiones, consimiliter & fines diuersificantur, propter ꝙ subdit.

Currus. Equus. Supbia. Auaritia. *Triumphus.*

276 *Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos autem surreximus, & erecti sumus.*

QVid. n. magis hominem ligat, & cadere facit q̄ peccatum? Funibus peccatorum suorum cōstringitur quisq;. Et hoc est, ꝙ dicit. *Ipsi obligati sunt*, i. a peccato superbiæ ligati sunt. Sed quia ligatus faciliter cadit, ideo subditur. *Et ceciderunt*, quia peccatum quodlibet de se casum facit, de quo Amos 5. Domus Israel cecidit, & nō adijciet ut resurgat. Quod ideo dicit, quia quis de se solo in peccatū cadere pōt, sed nullus de se ipso pōt resurgere. Nō aūt de bonis, quia illi surgūt & eriguntur, surgunt. n. quia mente superna inquirunt, eriguntur autem quia ad terrena oculos non inclinant. Sic surrexit ille adolescens, qui se vidēs peccasse oculos ad patrem dirigens, ait. Surgam, & ibo ad patrem meū. Vel hic Psal. ponit differentiam inter Iudæos & Gentiles conuersos. De Iudæis. d. *Ipsi obligati*

Prou. 3. Cadere. Amos 5. Luc. 15.

A *sunt, & ceciderunt. Ipsi*, s. Iudæi cupiditate temporalium bonorum *ligati*, nolentes parcere dn̄o, ne locum, & gentē perderent, ipsi inquam sic cupiditate ligati, *ceciderunt*, s. de spe cœlesti ad temporalia, de filiatione Dei ad filiationem diaboli, de libertate ad seruitutem: qua hodie per mundum premuntur vniuersi. *Nos autem*, s. populus gentium ad fidem Christi conuersi, *surreximus*, s. ab idololatria ad verum Dei cultum, a vitijs ad virtutes, a morte culpæ ad gratię vitam. Et hoc nō nr̄is meritis, sed per fidē Christi iustificati. *Erecti sumus*. s. ad superna
B contemplandum. Quod ideo dicit, quia ad aduentum Christi Gentiles, qui in peccatis iacebant, per gratiā sunt erecti. Iudicum 5. Ad eius aduentū erecti sunt. *Iud. 5.*

Domine, saluum fac regem, & exaudi nos in die, qua inuocauerimus te. 277 *De cons. d. 5. non mediocriter.*

HIc Psal. totam spem suam ad Christum dirigit. d. *Domine, saluum fac*, &c. Sicut. n. læso capite, cætera membra læduntur, sic saluo capite, cætera mē
C bra conualescunt. Cùm igitur rex noster Christus sit caput totius Ecclesiæ, ipso a morte per resurrectionē saluato, & nos per ipsam saluamur. *Et exaudi nos in die, qua inuocauerimus te.* Quid est inuocare Deum in die, & quid in nocte? In nocte .n. inuocat Deum: qui Christum mortuum resuscitatum non credit. In die autem inuocat, qui ipsum a morte credit surrexisse, vt hic dicit glos. Et sic omnis talis fide munitus, qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. *Ioel 2.*

PSAL. XX.

D DOmine, in virtute tua lætabitur rex, & super salutare tuum exultabit vehementer. 278 *22. q. 1 caritas.*

ITVLVS Psalm. iste est, *In finem Psal. Dauid* Patet ex dictis, ꝙ istū Psal. tam Hebræi, quā catholici de Christo dictum ad literā affirmant. Intētio Psal. est vt Christum verum regē, & ve-

rum credamus Deum,& hoiem esse. Diuiditur autem iste psalm. in tres partes. Quia primo ponit Christi meritum, secundo Christi præmium. ibi. *Quoniam præuenisti*. tertio Christi imperiũ, & hoc in subiectione inimicorum. ibi. *Inueniatur manus tua*. Circa primum duo facit. Quia primo ponit meritum incarnationis: secundo meritũ passionis. *Desideriũ*

Meritũ. *animæ eius*,&c. Quantũ ad primũ sciendum ꝙ Christus ſm ꝙ homo, in primo instanti suæ incarnationis habuit oĩa ad meritum necessaria, s. libertatẽ arbitrij, & gratiam summam, qua uoluntas eius tota in Deũ dirigebatur. Et ideo in primo instanti habuit summum meritum, sic ꝙ in merito proficere sibi nõ potuit, sed solum nobis, unde quantum ad hoc

Magister lib.3.di.18. dicit Magister Non solum meruit Christus, qñ patri obediens crucem subijt, sed etiã ab ipsa conceptione, ex quo homo factus est per charitatẽ, & iustitiam, & alias uirtutes, in quarum plenitudine fuit ſm hoiem conditus, sibi tantũ meruit, quantũ post per martyrij tolerãtiã. Tanta.n. plenitudo spiritualiũ charismatum in eo fuit, ꝙ in eis proficere non potuit. Et ideo melior ipsius anima fieri nõ potuit quam ab initio suæ conditionis extitit, quia proficere in meritis non ualuit. Et quia signũ uirtuosi habitus est, delectabiliter ſm habitum operari: ideo Christus ex habitu summæ charitatis, quem habuit in incarnatione, delectabatur, omnia non sibi, sed diuino verbo, cui erat unitus, attribuens. Quod præuidẽs Psal. de ipso patri dicit. *Domine, in virtu-*

Ioan. 1. *te tua lætabitur rex*. Per uirtutem Dei accipe verbũ patris, per quod oĩa facta sunt. Vnde de verbo Dei, quod etiã vox quandoque dr̃, habetur Psal.28. Vox domini in uirtute. Per regem autem Christum intellige, qui. s. habet in uestiméto, & in femore suo scriptum: rex regum, & dñs dominantium. Est ergo iste sensus: O domine, scilicet Deus pater. Rex, scilicet homo Christus lætabitur in uirtute tua, idest, in uerbo tuo. In eo, scilicet ꝙ uerbum caro factum est. Quod rectè uerbum dicitur uirtus tua, quia tibi coomnipotens. Ecce ergo meritum incarnationis, quia de se homo Christus non

E præsumpsit, sed omnia verbo tribuit. *Et super salutare tuũ exultabit vehementer*, ideſt in dispositione tua, qua disposuisti per ipsa genus humanum saluare. Ecce ergo meritum Christi humilitatis, quia omnia nõ sibi, sed uerbo attribuit, cui erat vnitus. Et salutem humani generis per ipsum fiendam gaudenter acceptat. Et de ista Christi exultatione qua paruuli,& humiles à Deo ꝑ ipsum erant saluãdi, dicitur Luc. 10. In illa hora exultauit Iesus in spiritu sancto, & dixit: Cõfiteor tibi, domine pater cœli, & terræ, Mat.11.

F quoniam abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.

Desiderium animæ eius tribuisti ei, & voluntate labiorũ eius non fraudasti eum.

CONsequenter hic agit de merito passionis. Vbi sciendum, quòd desideriũ Christi propriè dicitur eius passio, quia summè pro nobis pati desiderabat: vnde, Desiderio desideraui hoc Luc.22. Pascha manducare vobiscum,&c. Quod ideo sic dicit secundum Chrysosto. quia Chrys. sup. post illud pascha crux imminebat, quã Matth.

G pro salute nostra euenire quam plurimum cupiebat. Et attende, quòd non sine causa dicit psal. de Christi passione. *Desiderium animæ eius tribuisti ei*. Quoniam tẽpore eius passionis dæmon multipliciter ipsam impedire conabatur: vnde & propter hoc vxorem Pilati visionibus terruit, ut marito suggereret, ne Christum traderet morti, ut ait Gregor. Ecce concertatio inter Christum, & diabolũ, quia diabolus ne Christus moreretur, satagebat. Christus autem pro humano genere mortem desiderabat.

H Quia ergo cassata uoluntate diaboli, desiderium Christi Deus adimpleuit: igitur tũc suum desiderium Christo dedit. Et hoc alijs verbis confirmans dicit. *Et voluntate labiorum eius non fraudasti eum*, idest, uoluntate per labia Christi expressa, & prolata. Voluntatem enim mortis Christus habebat, quia pro nobis venerat pati. Filius hominis venit Luc.19. saluare, quod perierat, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Et hanc voluntatem suam labijs suis multoties expressit: maximè in horto, quãdo patri

patri orans dicebat. Non qđ ego volo, sed qđ tu vis. Quia etsi voluntas naturalis mortem fugiebat, voluntas tñ rationalis mortem desiderabat. Vel per voluntatem labiorum Christi accipe oẽm eius voluntatem, quam suis verbis expressit, quæ omnis fuit impleta. Quod patuit qñ verbis dæmones fugabat, infirmos sanabat, mortuos suscitabat, peccata remittebat. Quoniam vt dicitur Rom. 9. Quis resistet voluntati eius? q.d. nullus. *Rom. 9.*

280 *Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite eius coronam de lapide precioso.* *De pen. d.1. alij econtra.*

HIc consequenter ponit Christi prẽmiũ, & dona, quæ recepit a Deo, & sunt multa, secundum quæ pars ista diuiditur. Quod ostendit Psal. ꝙ quinq; dona specialiter Deus Christo contulit, scilicet primo puritatis sanctitatem, ibi. *Quoniam præuenisti:* secundo resurrectionis claritatem, ibi. *Vitam petijt a te.* tertio ascensionis dignitatem, ibi. *Magna est gloria eius.* quarto iudicandi potestatem, ibi. *Quoniam dabis eum in benedictionem.* quinto æternitatis firmitatem, ibi. *Quoniam rex sperat in domino.* Primo ergo habuit Christus à patre puritatis sanctitatem, quod ponit. d. *Quoniam præuenisti eum,* &c. Vbi sciendum, quòd vt ait Magister, duplex est gratia Dei in nobis, scilicet, præueniens, & subsequens, siue operans, & cooperans. Operans enim, vel præueniens gratia præparat hominis voluntatem, & præuenit, vt velit bonum. Sed gratia subsequens, vel cooperans adiuuat, ne frustra velit. Operans ergo gratia est, quæ præuenit volũtatem bonam, vt sit bona, bonumque efficaciter velit. Cooperans vero gratia iam voluntatem bonam sequitur adiuuando. Hanc autem duplicem gratiam habuit Christus, s. gratiam præuenientem, quia Deus eum præuenit, ne peccatum originale contraheret: qñ ipsum non per viã seminalem, sed solum virtute Spiritus sancti ipsum in virginis formauit vtero ex quo peccatum postea ei obesse non potest. Gratiam vero cooperantem habuit, s. gratiam gratum facientem, quia vt dicit Magister, Tantam gratiæ pleni- *Magister lib. 2,d. 26.* *Magister lib. 3.d.31.*

A tudinem habuit, ꝙ ei Deus plenius conferre non potuit. Primam ergo gratiam præuenientem hic notans Psal. de Christo dicit. *Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis.* vbi gl. Benedictionem dicit immunitatem peccati, qua Christus donatus est, in conceptione, ut postea ei peccatum non obesset. Quæ dr̃ benedictio dulcedinis, quia totum ex dulcedine diuinæ gratiæ fuit. Cùm ergo alij amaritudine peccati Adam præueniantur, tu, ò Deus Pater, præuenisti eũ, s. Christum regem immunitate peccati,

B quæ ex gratia est. Et illi sic præuento immunitate primi peccati, sal actualis peccati consequenter non nocuit, & hãc gratiam præuenientem sibi collatam dicit Christus. Deus meus, misericordia eius præuenit me. *Posuisti in capite eius coronam,* &c. Hic consequenter ostendit Ps. Christũ habuisse donum cooperantis, & subsequentis gratiæ. Per coronam. n. prę ciosi lapidis virtutum copiam accipe, quia sicut corona circundat caput, sic virtutes caput mentis ambiunt. Et ideo de timore Domini, qui virtutum omnium

C est fundamentum, dr̃ Eccl. 1. Timor Domini corona exultationis. Vnde notandũ est, ꝙ Christus multiplici corona fuit coronatus, s. corona carnea in eius incarnatione, corona lapidea in eius conseruatione, corona spinea in eius passione, corona aurea in eius ascensione. Primo corona carnea in eius incarnatione, quando. s. Dei verbum ad modum coronæ nostrã carnem sibi circundedit. Et ista corona ipsum coronauit gloriosa mater sua. Egredimini, filiæ Sion, & videte regem Salomonem in diademate, quo coronauit

D eum mater sua in die desponsationis illius. Vnde Bernard. dicta verba exponens super Cant. dicit. Egredimini, filiæ Sion, idest, animæ sæculares debiles, delicatæ, & filiæ, & non filij, in quibus nihil est fortitudinis, nihil virilis animi. Egredimini ergo de sensu carnis ad intellectum mentis, de seruitute carnalis concupiscentiæ, ad libertatem spiritualis intelligentiæ. Egredimini ergo, & videte regem Salomonem, scilicet Christum in diademate, quo coronauit eum mater sua: Corona, scilicet, huma- *Bernar. superCãtica.*

humanitatis nostræ, corona pauperta- E tis, corona pietatis, & clementiæ. Siquidem & coronatus fuit Christus a nouerca sua, s. synagoga, corona. s. spinea, coronandus est à familia sua corona iustitiæ. Sed eũ coronauit pater corona gloriæ, dicẽs Patri Psal. Gloria, & honore coronasti eum, &c. Secundo fuit coronatus
Psal. 8. corona spinea in eius passione. Coronã de spinis posuerunt super caput eius. Quæ corona nobis efficax patientię p̃stat exemplum. Vnde Chrysost. prædi-
Mat. 17 cta verba exponens ait. Quæ nobis erit de reliquo cura, si iniurias ab aliquo pa- F tiamur, postquam rex noster Christus corona spinea est coronatus? Etenim ꝙ fiebat in Christum, vltimus contumeliæ terminus erat, nec erat particula tantũ, sed totum corpus eius patiebatur iniurias. Caput per spineam coronã, arundinẽ, & colaphos. Facies, quia expuebatur. Genæ, quia alapis cædebantur, totumq; corpus flagellis vulnerabatur. Ista ergo fuit patientiæ corona, q̃ gloriæ meretur
Apoc. 2. coronã. Vnde cuilibet nostrum ait Dñs. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronã vitæ. Tertio corona aurea in sua G
Eccl. 45. resurrectione, vel ascensione. Eccles. 45. Corona aurea super mitrã eius expressa signo sanctitatis, gloriæ, & honoris, & opus fortitudinis oi desiderio oculorum ornata. Vnde nota, ꝙ gloria ęterna Christi merito per coronã figuratur, quæ est figura sphærica, q̃ finẽ non hẽt. Hæc corona dr̃ aurea pp claritatem visionis, q̃a aurũ inter cætera metalla amplioris est refulgentiæ, vt ait Greg. super illo ver-
Greg. 34 mor. c. 7. bo Iob. Sternet sibi aurum quasi lutum. Hæc corona aurea dr̃ super mitrã eius, ad denotandum duplicem Christi digni- H tatem, qm̃ Christus fuit rex, & pontifex summus. Corona .n. significat dignitatem regiam, sed mitra pontificalem. Itẽ hæc corona fuit expressa signo sanctitatis, q̃ expressio sanctitatis multis signis apparuit in eius gloriosa resurrectione, ascensione, & Spiritussancti missione. Hæc corona desiderio oculorum dr̃ ornata, q̃a ex gloria Christi, nostra pendet, quia in ipso noster corporalis oculus beatificabitur, ipso patri dicente. Hæc est vita æter-
Ioan. 17. na, vt cognoscãt, &c. Et istã coronam gloriæ aureã meruit Iesus per suam passionem, dicente Apostolo. Videmus Iesum pp passionem mortis gloria, & honore Hebr. 2. coronatum, &c. Quarto corona lapidea, de qua nunc dr̃. *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.* Iob. Quid. n. per lapides preciosos quibus fundamenta ciuitatis Hierusalem, i. Ecclesiæ sunt con- Apoc. 21 structa, nisi ipsos accipimus Apostolos? qui Christum prædicantem quasi coronam circundabant, vnde hic ait glo. *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.* Quia in principio sermonis eius, & p̃dicationis ambierunt eũ lapides preciosi, i. Apostoli duodecim à quib. principium prædicationis fieret. Isti sunt illi duodecim lapides p̃ciosi, qui erant in rationali iudicij sculpti duodecim nominib. filiorum Israel, quos summus sacerdos ingressurus tabernaculum, gestabat in pectore. Quia doctor Ecclesiasticus vitam sanctorum præcedentium debet inspicere, atq; doctrinam, & hæc cuncta in secreto pectoris colligere, & executione operis prodere. Coronam verò dicit, quia docentem Christum Apostolorũ circuitus tanquã corona ambiebat. Et de hoc dicitur Eccles. 50. Circa illũ corona fratrum. Et Apoc. 13. In capitẽ eius corona stellarum duodecim.

Vitam petijt à te, & tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum, & in sæculum seculi. 281

HIc consequenter ostendit secundũ donum Christi, s. ꝙ habuit resurrectionis claritatem. Per vitam. n. spiritualiter dictam intellige vitam per resurre- Vita. ctionem factam immortalem. Quoniã præsens vita ante resurrectionem mors potius dicenda est, quam vita. Ipse enim quotidianus defectus corruptionis quid est aliud, quàm quædam prolixitas mortis? vt ait Greg. Et sic illa sola propriè vita dicitur, quæ morte non terminatur, s. quæ per resurrectionem acquiritur. Pater igitur Christo vitam dedit, quando per resurrectionem ipsum ad immortalem vitam perduxit. Vnde hic ait gl. *Vitam petijt à te,* idest resurrectionẽ. d. Pater venit hora, clarifica filium tuum. Et

ꝙ de immortali vita intelligat, subdit. *Longitudinem dierum in sæculū, & in sæculum sæculi.* Quod dicit ad differētiā dierum vitæ præsentis, qui nō sunt lōgi, sed
Iob. 14. breues. Breues dies hōis sunt. Sed dies futuræ vitæ lōgitudinē habere dn̄r, quia
Prou. 5. fine carent. Lōgitudo dierū in dextera illius. Per dexterā accipe vitā immortalē.

282 *Magna est gloria eius in salutari tuo, gloriam, & magnum decorem impones super eum.*

Consequenter hic ponit tertium donum, s. ascensionis dignitatē. Vbi notandum, ꝙ Christi passio fuit meritū
Philip. 2 eius glorificationis, teste Apostolo. Factus obediens Patri vsq; ad mortē, propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Quamuis. n. a principio suæ incarnationis ipse habuit gloriam, tn̄ quia gloria eius vsq; ad resurrectionē mundi manifesta non erat, sed in resurrectione fuit manifestata, ideo in resurrectione gloriā dr̄ accepisse. Tunc. n. res dr̄ fieri, qn̄ innotescit. quia, si veniret occultè, non venisse diceretur. Sic licet Christus gloriosus fuerit a principio, tn̄ gloriam accepisse in resurrectione dr̄, quia tunc gloria eius innotuit mundo. Vnde & tunc primo dixit, Data est mihi oīs potestas in cœlo, & in terra. Itē nota, ꝙ hic per ly *salutare* intelligitur ipsa Christi resurrectio, quia per ipsam fuit Christus a morte, & a potestate Iudæorum saluatus. Et hoc salutare resurrectionis petebat Christus
Psal. 56. Patri dicens. Redde mihi lætitiam salutaris tui, i. in resurrectione, quæ toti mūdo fuit causa lætitiæ. Et sic est sensus iste. *Magna est gloria eius in salutari tuo,* i. in resurrectione, qua tu Deus pater Christum suscitasti, magna apparuit gloria Christi. Sed adhuc maior erit in ascēsione, vbi super oēs Angelos ad dexterā Patris collocabitur. Et hoc est, ꝙ subdit. *Gloriā, et magnum decorem impones super eum,* i. in cœlo ad dexterā tuā ipsum collocabis per ascensionē, in qua singulariter decorē a patre Christus recepit. Vbi nota, ꝙ s̄m Grāmaticos a decet deriuat̄ hoc decus decoris media genitiui correpta, & est idē ꝙ honor. A decet ēt deriuatur hic decor decoris, eadē producta, & est idē ꝙ venustas, & pulchritudo. Super Christum ergo gloria cum decore in ascensione posita fuit, quia tunc gloria Christi ab oībus Angelis fuit honorata, & venusta, siue pulchra confessa. Et quòd istum decorē gloriæ per resurrectionem habuerit dr̄ Iob. 40. ipsi Christo. Circunda tibi decorē, in sublimi erigere. Decorem sibi Christus circundedit, quia sanctorum Angelorū choros, quos condidit in vsum sui decoris assumpsit, vt de ipso post Ascensionē dicatur illud Ps. 92. Dominus regnauit, decorē indutus est, &c. Iob. 40.

Quoniam dabis eum in benedictionem in sæculum sæculi, lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo. 283 De cons. d. 4. placuit.

Hic consequenter ponit quartum donum Christo collatum, s. iudicandi potestatē. Vbi nota, ꝙ ad iudiciariam potestatem duo spectant, s. peccata punire, & præmiare merita, s̄m Philosophum 5. Ethicorum, qm̄ itur ad iudicem sicut ad iustum, quia iudex est quoddā iustum viuum, quod iustitiam exequitur, vnicuique dando s̄m merita sua. Principalior autem inter duas partes est præmiare bonos, qm̄ hanc partem iustitia per se intendit. Punire autem malos non intendit iustitia, nisi ad finem præmiationis bonorum, scilicet vt boni tantum possint viuere, timore malorum sublato. Quia ergo quęlibet virtus a suo principaliori actu denominari debet, hinc est, quòd iudicandi auctoritas principalius a præmiatione bonorum denominatur. In vltimo ergo iudicio, quia Christus malis maledicet dicens. Discedite a me maledicti, &c. Et bonis benedicet. d. Venite benedicti Patris mei, &c. Idcirco per benedictionem intelligitur Christi iudiciaria potestas, qua bonis in iudicio benedicet. Et hanc potestatem notans Ps. de filio, patri dicit. *Quoniam dabis eum in benedictionem,* &c. idest, facies eum iudicem, vt benedictionē vltimam bonis conferat. d. Venite benedicti Patris mei, &c. In illo autē iudicio omnes tam boni quàm mali, iudicem Christum videbunt, quæ visio bonos lætificabit. Potestas. iudiciaria.

cabit, sed malos turbabit, ipsorum conscientia hoc faciente, vt sub exemplo iudicis vitæ præsentis ostendit Greg. d. Nã cum duo ad iudicium pergunt, alius innocentiæ sibi conscius, & alius culpæ, ante prolatam sententiam adhuc tacentẽ iudicem vtrique conspiciunt. Et cum culpæ debitor grauem contra se iram hoc ipsum iudicis silẽtium suspicatur, quam iram sibi non denunciat perturbatio iudicis, sed recordatio prauitatis. Quia etsi adhuc eum foris reum sñia iudicis non clamat, intus tamen iam grauiter conscientia accusat. At contra iustitiæ amicus iustitiæ vultum conspicit, sed intus de testimonio bonæ conscientiæ hilarescit, &c. Sic in iudicio vltimo erit. Quia sicut mali videndo iudicem Christum, turbabuntur, sic & boni lætificabuntur. Et hoc est, quod dicit. *Quoniam dabis eum,* scilicet Christũ, *in benedictionem in sæculum sæculi,* scilicet, ad dãdum populo iusto benedictionem æternam. Et sic *lætificabis eum,* scilicet populum iustum in gaudio *cum vultu tuo,* quia scilicet iniustis apparebit iratus, iustis autẽ tranquillus, & lætabũdus. Propter quod dicitur Prouerb. 16. In hilaritate vultus regis vita.

Greg. 32 mor. c. 6.

284 *Quoniam rex sperat in Domino, et in misericordia altissimi non commouebitur.*

De pœn. d. 2. serpens.

HIc consequenter ponit quintum Christi donum. scilicet æternitatis firmitatem. Vbi nota, quòd inter alias virtutes spes animum non solum in aduersis fortificat, sed etiam in Deum animum firmat. d. In te, Domine, speraui, non cõfundar in æternum. Qualiter autem spes fuerit in Christo, notandum, quod spes aliquando stat pro expectatione, quandoq; pro confidentia. Pro expectatione sic est virtus Theologica, qua æterna expectantur præmia. Et sic dicit Magister, ꝙ spes solum est de rebus futuris, & ad Deum pertinẽtibus. Et tunc secũdum Grammaticos dicitur spes quasi pes, quia sit quasi pes progrediendi vlterius, & ad futura bona perueniendi, sic & desperatio dr̃ quasi sine pede, quia desperans nõ habet pedes, quibus ad æter-

Psal. 30 Spes. Christus

Mag. li. 3. d. 36.

E nam vitam se proficisci credat. Et isto modo de spe loquitur Apostolus Manẽt autem tria hæc spes, fides, &c. Et isto modo rex noster Christus non sperauit in Dño, quia in primo instanti suæ creationis, fuit in termino & beatus. Quandoq; vero accipitur pro confidentia, & sic sperare in aliquo idem est quod confidentiam habere in illo, vt mundani sperant in diuitijs. Sperauit in multitudine diuitiarum suarum, &c. Sed boni solum in Deo non in se, non in temporalibus cõfidunt, sic etiam dicitur Psal. 61. Sperate

1. Cor. 13.

Psal.

F in eo omnis congregatio populi, &c. Et istam spem Christus ut homo habuit, quia totam suam virtutem ut verè humilis Deo attribuebat, non sibi. Et ideo dicebat. Tu, Dñe, singulariter in spe cõstituisti me. Ad propositũ ergo ostẽdens Ps. causam quare Christus, & in se, & in suo corpore habet æternitatis beatitudinis firmitatem, hic dicit, ꝙ causa est, quia non in se sperauit s. vel confidit, sed in Deo. d. *Quoniam rex sperat in Domino, & in misericordia altissimi,* & hic est punctus. Et ideo in æternum *non commouebitur.* s. a beatitudine, sed stabilis erit. Sic

Psal. 61

Psal.

G .n. dicebat Ps. 124. Qui cõfidunt in Dño, sequitur. In æternũ non commouebitur.

28 *Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.*

COnsequenter hic ponit Christi imperiũ in subiectione, & punitione inimicorũ. Et diuidit in partes quatuor. Quia primo ponit malorũ pœnam infernalẽ, scđo ipsorum ostẽdit culpam crimi-

H nalẽ. ibi. *Qm̃ declinauerũt in te mala.* tertio ipsorũ ostendit pœnam temporalem, ibi. *Qm̃ pones eos dorsum.* quarto ipsi concludit gloriã triumphalẽ, ibi. *Exaltare, domine.* Prima pars diuiditur in tres. Vbi sciendum, quòd mali in inferno duplici pœna puniuntur. s. pœna sensus, & pœna damni. Primo ergo ponit Christi potestatem iudicandi. Secundo malorum pœnã sensus, ibi. *Pones eos vt clibanum ignis.* Tertio ipsorum pœnam damni, ibi. *Fructum eorum de terra perdes.* Quantum ad primum ostendens Christi potestatem iudi-

Pœnitentia. iudicandi malos, quam.ſ.nullus euadere pôt, dicit. *Inueniatur,*&c. Vbi notandum ꝙ pœnitentiæ tp̄s eſt vſq; ad vltimum articulum vitæ præſentis, de pœ.d.7 Nemo. Et in toto iſto tp̄e per pœnitentiam a nobis pôt per gratiam, & veniam inueniri. Sed poſt hanc vitam nullus per pœnitentiam Deum pôt inuenire, ſed ſine pœnitentia decedentes a Deo per pœnā inueniuntur, quia tanta eſt manus eius poteſtas ſiue dextera, ꝙ nullus ipsā euadere pôt, vt oſtendit Greg. Quia in hac vita expectat Deus peccatores, vt cõuertantur, & per pœnitentiam inueniant ipſum, quos ſi non conuertantur, fortius damnet, vt oſtendit Greg. Et hoc eſt ꝙ

Inuenire dicitur Eſaia 55. Quærite Dñm, dum inueniri pôt, inuocate eũ, dum propè eſt, q.d. In vita præſenti propè eſt pœniten-

Manus Filius Dei. tibus, ſed non in futuro. Et hoc intelligit præſens verſus. Cuius prima pars accipitur de vita præſenti, & ſecunda pars de futura, vnde de vita præſenti dicit, *Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis.* Per manum accipe ipſum Dei filiũ, quia per ipſum ſicut per manum pater omnia fecit. Cuius incarnationem ſub nomine manus Pſal. petebat alibi. d. Emitte manum tuã de alto, eripe me, & libera me. Eſt ergo ſenſus. Præſens tempus pœnitentiæ ideo eſt ordinatum *vt inueniatur manus tua*, i. vt inueniri poſſit filius tuus per pœnitẽtiam, *omnibus*, i. ab omnibus, *inimicis tuis*, ſ. ab omnibus peccatoribus.

Sap. 6. Quoniam vt dicitur Sapien. 6 Facile inuenitur ab omnibus, qui quærunt illum, ſcilicet in præſenti vita. Et conſequenter de futura vita dicit. *Et dextera tua inueniat omnes, qui te oderunt.* Per dexteram accipe virtutem Chriſti, & poteſtatẽ bonorum præmiatiuam, & punitiuam malorum. Eſt.n. dextera Chriſti quandoq;

Pſ. 117. potentia prẽmiatiua bonorum. Exod. 15. Dextera Domini fecit virtutem dextera Domini exaltauit me. Quandoque vero punitiua malorum. Dextera tua, Domine, percuſſit inimicum. Accipiendo ergo dexteram pro potentia Chriſti malorum punitiua dicit. *Et dextera tua inueniat*, ſ. in futuro. *Omnes qui te oderunt*, ſ. omnes illos puniendo, qui in præſenti per pœnitentiam te inuenire noluerunt. Si autem

A accipias dexteram pro potentia præmiatiua, tunc eſt ſenſus ꝙ omnes Chriſti inimicos, qui ſ. eum per pœnitentiam inuenerunt, ipſe in futuro dextera ſua inueniet eos, ipſos ſ. beatificãdo, & in iudicio ad dexteram ſuam collocando, ſic. n. dicitur cap. 5. Dextera ſua teget eos, & brachio ſancto ſuo defendet illos.

Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui, Dominus in ira ſua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. 286 23. q. 4. quid faciet.

Duplex pœna ſenſus. B Conſequenter hic ponit malorum pœnam ſenſus, vbi ſciẽdum, ꝙ mali in inferno duplicem pœnam ſenſus habent, ſ. interiorem, & exteriorem. Nam interius habent vermẽ conſcientiæ, qui comburit mentem, ſed exterius habent ignem gehennæ, quo cruciabũtur in corpore, pẽna interior per clibanum figuratur, ſed exterior per deuorationẽ ignis. Vnde iſta verba ad propoſitum exponẽs Greg. Sciẽdum vero eſt, ꝙ omnes reprobi quia in anima ſimul, & corpore peccauerunt, ideo in futuro in anima pariter, (*Greg. 15 mor. c. 14 Pſal. 20*)

C & corpore cruciantur. Vnde & per Pſal. dicitur. *Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. Dominus in ira ſua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis.* Clibanus namq; intrinſecus ardet. Is vero, qui ab igne deuoratur, ab exteriori incipit parte concremari. Vt ergo ſacra eloquia ardere interius, & exterius reprobos d[illegible]ũcient, eos & ab igne deuorari, & ſicut clibanum poni teſtantur, ut per ignem crucientur in corpore, & per dolorẽ ardeant in mente. Vel ſm gl. Clibanus ignis ſignificat pœnam, q̃ hic peccantes habent ex remorſu conſcientiæ, ſed ignis deuoratio, pœnam ignis, quam patientur in futuro, vnde ſic exponitur. *Pones eos in clibanum ignis*, i. ardẽtes intus in conſciẽtia impietatis ſuæ. Et hoc *in tempore vultus tui*, i. in tempore manifeſtationis tuæ, quando ſcilicet peccatori peccatũ ſuum fit intus manifeſtum. Deinde de pœna futura. d. *Dominus in ira ſua*, &c. ideſt, poſt in ſequenti iudicio, vbi Dominus malis iraſci videbitur. *Conturbabit eos*, quãdo ſcilicet dicet. Ite maledicti, &c. Et mox *deuorabit eos ignis*, ſcilicet infernalis. (*Cliban⁹ ignis.*)

D

lis,vbi erit fletus,& stridor dentium. Et uide ordinē damnationis, quia prius ardent in conscientia, postea conturbati ira Dei,deuorabuntur igne æterno, vnde & Propheta ait. A prima porta erit clamor, & à secunda vlulatus. Quasi.n. duæ portæ sūt visus,& auditus. A prima ergo porta,quæ est visus erit clamor, cū s.viderint impij omnia mala sua,proprijs conscientijs eos accusantibus,quasi dicēte conscientia.Ecce homo, & omnia opera eius cum eo. A secunda verò porta, idest,ab auditu erit vlulatus,idest, dolor vehemens, cum scilicet in vltimo hanc sententiam damnationis audierint. Ite maledicti in ignem æternum.&c.

Soph. 1.

207 *Fructum eorum de terra perdes, & semen eorum à filijs hominum.*

CONsequenter hic ponitur malorū pœna damni. Pęna namque damni dicitur carentia visionis beatificæ, qua etiam mali cruciabūtur,pœna vero sensus dicitur ignis combustio. De hac ergo pœna damni dicit. *Fructum eorum de terra perdes.* Hic per terram accipe cęlestem patriam, quæ propter stabilitatem terræ comparatur. De qua Psalm. Credo videre bona Domini in terra viuentium.Per fructum vero,opera in terra intellige. Quamuis enim mali quandoque multa bona opera faciant, tamen ex eis mercedem non recipiunt in terra uiuentium.Et hoc est,quod dicit. *Fructum eorum de terra perdes*, idest opera eorum non reperientur in terra cœlesti remunerata. *Et semen eorum à filijs hominum*, idest, illos etiam, quos suis exemplis seduxerunt, perdes à filijs hominū, idest,nō deputabis inter hæredes regni. Per semen enim scriptura intelligit imitatores. Dan. 13. Semen Chanaā, & non Iuda. Sed forte quæres. Ecce duas malorum pœnas posuit, scilicet, primo pœnam sensus.s. Pones eos ut clibanū, &c. & consequenter pœnam damni, dicens, *Fructum eorum*,&c. Sed q̄ istarum maior est pœna? Audi Chrysostomum super Matthæum, super illo verbo. Omnis arbor,quæ non facit fructum bonum, &c. Si quis diligenter inuestigabit, duę pœnæ sunt, exscindi, & comburi. Qui enim comburitur, & à regno exscinditur omnino, quę pęna difficilior est. Multi enim gehennam solum abhorrent, ego autem casum illis gloriæ multo maiorem pœnam dico gehenna. Quod enim paruum vel magnum malum non susciperet pater,ut uideret,& potiretur dilecto filio? Hoc itaque in gloria illa putemus, non enim aliquis filius ita suauis est patri, vt illorum bonorum requies, & à corpore dissolui,& esse cum Christo. Intolerabilis quidem pęna est gehenna, sed si quis decem milia gehennas ponat, nihil tale dicet, quale est à beata illa gloria exscindi,& odio haberi à Christo.

Pœna dā ni.

Psal. 26.

Quoniam declinauerunt in te mala cogitauerunt cōsilia, quæ nō potuerūt stabilire. 208

23.q.4. quidem.

POstquam posita est pœna malorum, ne Christus ipsos puniendo videatur iniustus hic, ponitur ipsorum culpa. Maxima autem Iudæorū culpa, pro qua æternaliter, ac tēporaliter fuerunt puniti; fuit, quia mala in Christum declinabant. Vnde nota, quòd mala sunt duplicia, s. corporis, & animæ. Corporis ut infirmitas, pœna, passio, & mors. Mala autē animæ sunt, quæ maculant aīam, ut uitia, & peccata. Et ista propriè mala dicūtur. Infirmitas autē, ægritudo, uel mors propriè sub nomine mali non continenī, vt habetur. 15.q.1.cauenda. Et ista duo malorū genera Iudęi declinabāt in Christum, scilicet, quando ipsum persequebantur, flagellabant, crucifixerunt, & occiderunt. Cogitabāt enim q̄ si Christus uiueret, ipsi à Romanis persecuti, flagellati, & occisi fuissent. Sed ne ista mala paterentur, ista mala declinauerunt in Christum, ipsum persequendo, flagellando, & occidēdo, propter quod dicebant. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? si dimittimus eum sic, uenient &c. Et ideo ne ista eis acciderent, eum occidere deliberauerunt .d. Expedit ut vnus homo moriatur pro populo, &c. Sed nunquid ipsorum consilium fuit stabilitum, & adimpletum? certe non, quia per Christi mortem nō euaserunt persecutionem, & occisionē in eos factā à Romanis, immo mors Christi fuit causa

Mala Christus Iudæi.

Ioan. 11.

causa huius. Et hoc est, quod dicit quare ita punientur Iudæi: Respondet, *Quoniam declinauerūt in te mala*, i. sua mala, quæ timebant, retorserunt in te. Et sic cogitauerunt consilia, quę non potuerūt stabilire. Si aūt accipiatur de malo culpæ: et sic mala declinauerunt in Christum: quando. s. peccata sua Christo imponebant, vt quando ei dicebant. Dæmonium habes, &c. Cōsulentes per istas tales infamationes nomē, & fidem Christi delere, sed talia consilia non potuerunt stabilire, quia. s. contrarium consilij ipsorum euenit, quia quanto plura peccata Christo imponebant, tanto amplius Christi fama per eius patientiam clarior reddebatur: vnde merito Iudæis poterat dicere. Vos cogitastis de me malum, & Deus illud vertit in bonum. Quoniā declinauerunt in me iniquitates, in ira molesti erant mihi.

Ioan. 8. *Gen. 50.* *Psal. 54.*

289 *Quoniam pones eos dorsum, in reliquijs tuis præparabis vultum eorum.*

6. q. 1. quiescere. *Iudæorū pœna.*

HIc consequenter ponitur ipsorum pęna temporalis. Vbi nota, quod notabilior pœna Iudæorum ex Christi morte est ipsorum fuga: qua vsq; hodie sunt per mūdū dispersi, & fugitiui. Quia dum exercitus Romanus per Titū, & Vespasianum ipsos inuaderet, illi statim hostibus non resistentes, dorsa verterunt, arripere fugam cupientes. Qui. n. fugit persequentem, ei dorsum uertit. Hanc ergo pœnam prænuncians Psal. de Iudæis dicit. *Quoniam pones eos dorsum*, s. vertentes hostibus suis. Quod ideo eis accidit: quia ipsi faciem auerterunt à Christo, qui est verum Dei templum, & ei dorsū verterunt, eius mandata spernendo. Erāt dorsa habentes contra templum. Vn̄ merito tunc exercitus. Romanorum de Iudæis poterat dicere illud Psal. Inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me, &c. Sed quia quamuis Iudæi sic à Christo fuerint auersi, dorsa vertentes, & ipsum nolentes per faciē videre, s. cognoscere, tamen in fine mundi Iudæi reuertētur ad Christum, & ad fidem eius. Et sic cognitionem, quam Prophetæ de Christo prædixerunt, habebūt reliquiæ Iudæorum, idest, relicti ex Iudæis, qui in

Ezech. 8 *Psal. 17*

A finē inuenientur. Et hoc est, quod dicit. *In reliquijs tuis præparabis vultum eorū.* Per vultum accipe cognitionem. De vultu tuo iudicium meum prodeat, idest, de secreto cognitionis, & scientiæ tuæ. *Psal. 26.*

290 *Exaltare, Domine in uirtute tua; cantabimus, & psallemus uirtutes tuas.*

15. q. 1. reuertimini.

COnsequenter hic ponit Christi gloriam triumphalem. Iudæi. n. Christū cogitabant persequendo deprimere, & ipsum occidendo, fidē eius delere, sed totū oppositū euenit, q̄a per crucis exal-B tationem per totū orbē adoratur, & eius fides dilatatur. Quia ante exaltationem crucis solum in Iudæa notus erat Deus, sed per crucis mysteriū colitur vbiq; , ipso dicente. Ego, si exaltatus fuero à terra, oīa traham ad meipsum, i. ex omni genere hominū conuertā ad fidem. Et hoc prænuncians Psal. Christo dicit. *Exaltare, Domine in uirtute tua.* Sed quæ fuit virtus, per q̄ fuit exaltatus; nonne humilitas? Per hanc. n. virtutem exaltatus fuit in cruce, & per fidem in toto orbe. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsq; C ad mortē crucis, p̄p quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu, &c. Et q̄ p̄p illam crucis exaltationē per fidem in cordibus hominum fuerit exaltatus, ideo subditur. *Cantabimus, & psallemus virtutes tuas*, s. nos corde, & opere fidem tuam cātantes. *Psallemus virtutes tuas*. i. nota faciemus mirabilia tua. Istum textum exponit glossa, nō de exaltatione crucis sed resurrectionis, quia, sicut Christus fuit depressus per mortē, sic exaltatus fuit per resurrectionē, quia D tunc possessionem hæreditatis Gētium accepit sibi à principio de iure debitam. & enim dicitur Psal. 36. Expecta Dominum, &c. Et exaltabit te ut hæreditate capias terram, &c. Alij hoc exponunt de exaltatione ascensionis, per quā Spiritumsanctum Apostolis misit, per quē mirabilia Dei per totum orbem prædicauerunt. De qua Psalm. Exaltare super omnes cœlos Deus, & super omnē terram gloria tua. Alij exponunt de exaltatione, qua omnibus exaltatus in sede maiestatis suæ apparebit in iudicio, de qua

Ioan. 19 *Phil. 2.* *Ps. 107.*

qua Esa. 2. Exaltabitur Dñs solus in die illa. Hic moraliter potes notare, ꝙ cantus est multiplex, vt in digitis canere.

E Christus de passione ad resurrectioẽm, inde in cęlum ad dexteram patris ascendit. Vnde misso in Apostolos Spiritusancto, mundum fidei radijs illustrauit. Et notandum, ꝙ iste titulus agit de resurrectione Christi, de qua tñ non agit Psal. sed de passione. Ideo sciendum, ꝙ quicunqne loquitur de resurrectione Christi, etiam agit de passione, posteriora. n. præsupponunt priora. Cùm ergo resurrectio Christi mortem eius necessariò prȩsupponat, agẽs de resurrectione, consequenter de passione agit, sicut cum

PSAL. XXI.

291 *Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum.*

Hic Psalm. talem habet titulum, *In finem Psal. Dauid pro susceptione siue pro cerua matutina.* Ad euidentiam istius tituli, notandum, quod iste Psal. ad literam exponitur de Christo. Sic qđ Psal. spiritu prophetico assumptus præuidens, quæ circa Christum erant futura in persona Christi loquitur Deo Patri. *Deus Deus meus*, &c. Et hoc probatur multipliciter. Primo per verba Christi, ꝗ in cruce positus principiũ istius Psal. patri protulit dicens, *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Per hoc ostendẽs, qđ iste Ps. ad litterã de ipso fuit factus. Itẽ patet ex eo: ꝗ nã Euangelistæ dñt litteram istius Ps. de Christo dictã, nã Mat. 27. dr̃ & Io. 19. qđ acceperunt vestiméta eius, & fecerunt quatuor partes vnicuiq; militi partẽ, & tunicã. Erat aũt tunica inconsutilis, &c. Dixerunt ergo adinuicẽ. Non scindamus eã, sed sortiamur, &c. Vt scriptura impleretur, s. istius Psalmi, d. Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meã miserunt sortẽ, &c. Itẽ ex alio, nam Apostolus Paulus partem istius Psal. & per consequens totũ allegat de Christo, d. de credentibus in Christo. Non confunditur fratres eos vocare, s. Christus, di-

Hebr. 2. Psal. 21 cẽs in Ps. Narrabo nomen tuũ fratribus meis. Itẽ pp hoc quidã, qui istũ Psal. dixit exponendũ ad litterã de Dauid posito in persecutione Saulis, & non de Christo, fuit condemnatus in concilio Toleta-

Resurrectio Christi. no. Exponendo ergo istum psalmum de Christo pro intellectu tituli notandũ, ꝙ *susceptio matutina*, hic accipit̃ pro Christi resurrectione, quæ mane facta est, cũ tenebræ adhuc essent, qñ humana natura in gloriam suscepta est. Et hoc dr̃ a simili solis, qui paulatim ascendendo assumitur, donec vbique clarescat. Sic

F de aliquo dr̃, ꝙ est manumissus, statim ex hoc intelligitur, ꝙ fuit seruus. Quia aũt alij habent in titulo *pro cerua matutina*: quod tñ idem est. Cerua. n. intelligitur humana Christi natura, quæ ad modum ceruæ agilis lutum, & spinas peccatorum transilit, & mane in altum est assumpta per gloriã resurrectionis. Quia sicut cerua de nocte latitat in cubili suo, à quo mane prosilit apparens in manifesto, sic Christi humanitas in triduo suȩ mortis latuit quasi in cubili, scilicet corpus in sepulchro, sed anima in limbo.

G Mane autem tertiæ diei resurgens apparuit Magdalenæ, & alijs discipulis in manifesto. Consuetudo namque est scripturæ nomina diuersarum rerum secũdum earum proprietates sanctis assignare. Sic enim Genes. 69. dicitur Nephtalim ceruus emissus, dans eloquia pulchritudinis. Est ergo sensus tituli iste. Psal. iste *in finem*, scilicet nos dirigens, qui finis est Christus, est *ipsius Dauid* effectiuè qui agit *de susceptione matutina*. idest, de resurrectione facta mane, vel *de cerua matutina*, quod idem est. Sic ergo intel-

H ligendo istum Psal. de duobus principaliter agit, scilicet primo de Christi passione, secundò de Christi resurrectione. ibi. *Tu autem, Domine ne elongaueris auxiliũ tuum a me.* Quantum ad primam partem circa Christi passionem duo ponit. s. primo ostendit qualiter a Iudæis fuit derisus, ibi. *Ego autem sum vermis.* secundò qualiter per passionem fuit flagellatus, & afflictus, ibi. *Quoniã tu es, qui extraxisti me.* Quantum ad primũ sciendum, ꝙ tanta est vnio Ecclesiæ capitis, s. qđ est Christus, & corporis, qđ est fidelium

Caput ecclesiæ. Corpus ecclesiæ. Mat. 25

delium vnio, ꝙ illa,quæ non cõueniunt propriè capiti,ſed corpori,caput ſua reputat, ſicut ipſe ait. Quod vni ex minimis meis feciſtis,&c.Sic & multoties ipſum caput cauſam corporis agens loquitur nõ pro ſe,ſed pro ſuis.Et ſic in propoſito Chriſtus hic aſſumit cauſam generis humani,& ipſam patri offert. Et diuidit in partes tres. Quia Chriſtus pro nobis primo Patri proponit quæſtioné.Secundo patri porrigit orationé.ibi.*Deus meus clamabo*. Tertio patris concludit exauditioné ibi.*In te ſperauerunt patres noſtri.* Quantum ergo ad primum cauſam noſtram patri proponens dicit. *Deus, Deus meus, &c.* Vbi primo notandum hoc, ꝙ hic dr̃.*Reſpice in me*,non habetur in Hebræo, neque in translatione Hieronymi iuxta Hebraicam veritaté, ſed a ſeptuaginta interpretibus fuit appoſitum, qui magis ſenſum q̃ verba imitabantur. Et hinc eſt,ꝙ quando Chriſtus in cruce iſta verba protulit, illum verbum omiſit, d. Deus, Deus meus, quare me dereliquiſti?Et non dixit.Reſpice in me. Item notandum, quod vt dicitur a multis, Chriſtus in cruce alta voce hunc Pſal.incepit, & poſtmodum ſubmiſſa voce proſequutus eſt totum Pſal. & alios noué ſequentes,ſ.vſq; ad Pſal.30. In te Domine,ſperaui,quando autem fuit ad illum locum: In manus tuas,&c. tunc illũ verſiculum alta voce protulit, & ſic ſpiritum emiſit, propter ꝙ iſti decé Pſal. vocantur Pſal. paſſionis, i. a Chriſto in ſua paſſione dicti,& ſunt magnæ deuotionis,qui in paſſionibus, & aduerſitatibus debitè dicti, magnam habent virtutem.Sed forte dices,fuit ne Chriſtus verè derelictus a patre,cum eſſet verbũ patris?Ad hoc multæ ſunt opiniones.Prima eſt opinio,d.ꝙ in morte Chriſti diuinitas a Chriſto fuit ſeparata. Et hoc probãt auctoritate Ambroſij, q̃ opinionem cum ratione ponit Magiſter,d.de illis. Adducunt enim auctoritatis teſtimonium.Ambroſius.n.tractans de Chriſti derelictione,qui in cruce clamans voce magna dicit. *Deus Deus meus,vt quid dereliquiſti me?*ait,Clamat homo ſeparatione diuinitatis moriturus. Nã,cũ diuinitas a morte libera ſit, vtiq; mors ibi eſſe non poterat,niſi vita diſce-

Declaratio.
Chriſtus Quæſtio.
Mag. li. 3.d. 21.
Ambroſius.

Caput eccleſia. Corpus eccleſia. Mat.25

A deret,quia uita diuinitas eſt.Hic videtur tradi, ꝙ diuinitas ſeparata ſit in morte ab homine,quæ niſi diſceſſiſſet,homo ille mori non poſſet, quod illi ad carnem referunt,q̃ dicunt a Deo ſeparatam. Iſti opinioni reſpondit Magiſter arguens cõtra eam,d Quibus reſpondemus illam ſeparationé ſic eſſe accipiendam. ſicut intelligitur derelictio, quæ illis verbis ſignificatur.*Vt quid me dereliquiſti?*Quando igitur Chriſtus derelictus eſt a patre, cum in cruce ſe derelictum clamabat a patre, non receſſerat Deus ab homine,
B ita quod ſoluta eſſet vnio Dei, & hominis,alioquin fuit quoddam tp̃s,qñ Chriſtus adhuc homo viuus erat,& nõ Deus, quia adhuc viuus ſe derelictũ clamabat, & non derelinquendum,ſed quis hoc dicat? Secunda opinio eſt, ꝙ Chriſtus illa verba dixit,ut ſe verũ hoiem oſtenderet, qui mortem naturaliter refutaret, vnde Beda ſuper Marcum.d. Hoc verbũ Chriſti dicentis patri. *Vt quid dereliquiſti me,* corporalis vocis erat proprium,quia ſolet ſm naturam corpus nullatenus velle a coniuncta ſibi vita fraudari, & ſic hic
C ſaluator corporis naturam oſtendens loquit vt homo.Tertia opinio eſt Theoph. ꝙ hic Chriſtus loquebatur in pſona populi Iudaici, de quo erat ſm carné natus, qui pp peccata ſua in tm̃ erat derelictus a Deo,vt permitteret eũ tm̃ peccatum cõmittere, ꝙ ſuũ filiũ crucifigeret vnigenitũ,vñ ſic ait Theoph.Hoc de Iudæis dixit, quaſi ipſe ſm carné Iudæus exiſtens. Ac ſi patri diceret,vt quid Hebraicũ populũ dereliquiſti,vt tuũ crucifigeret filiũ?Quarta opinio eſt,ꝙ loquebatur in perſona totius generis humani;
D pp peccatum a Deo derelicti, quaſi Patri, d. Vt quid dereliquiſti genus humanum propter peccatũ? nã ex illa derelictione vt eos redimã mõ me talia oportet ſuſtinere, vñ Orig. Videns Chriſtus peccata hoĩum,pro quib. patiebatur,ait. *Quid me dereliquiſti?*Et iſtã opinioné ponit hic Magiſter ĩ gl.d. Qñ Chriſtus Patri,dicit,*vt quid dereliquiſti me?*cũ Deus eſſet cum eo, non.n. dereliquerat illum Deus, cum eſſet verbum Dei, ſed Deus pro nobis hoc dicit, qa in eo ſumus vnũ vt mẽbra,& ſum⁹ corpus eius,corpus.n. Chriſti.

Nota.

Christi Ecclesia, pro qua hoc dicit. Quin ta opinio est Magistri. Quod ideo Christus in cruce se a Patre derelictum clamat, quia in potestate persequentiũ positus erat, nec Patris virtus eum defendebat, vnde sic ait ibi Magister. Fatemur Deum quodãmodo in morte illum hominem deseruisse, qui potestati persequentium eum exposuit ad tp̃s, non suã potestatẽ exercendo, istum defendit, vt non moreretur. Separauit se diuinitas, quia subtraxit protectionem, sed non soluit vnionem. Separauit se foris, vt non adesset ad defensionẽ, sed non intus defuit ad vnionẽ. Si ibi non cohibuisset potentiam, sed exercuisset, non moreretur Christus. Mortuus igitur est Christus diuinitate recedente, i. effectum potentiæ defendendo, non exhibente. Et hæc opinio cõior est. Et ad istum sensum facit litera sequens. *Longè a salute mea*, q.d. In hoc me dereliquisti, quia longè est a salute mea, s. corporali, quia me manibus Iudæorum exponis vt tolerem mortem. Et sic hic est punctus. Sequitur *verba delictorum meorum*. Duo.n. verba dixit, s. *quare me dereliquisti, & longè a salute mea*. Ista duo verba fuerunt, non verba iustitiæ, sed verba delictorum. q.d. respõdẽdo dictæ interrogationi. Ideo me dereliquisti, & longè es a salute mea. Ista sunt *verba delictorum*, i. hoc facis ꝑꝑ peccata eorum, s. humani generis, & veritatẽ corporis, & capitis, quia delicta nr̃a sua dicit, vel ẽt quia ipsa in corpore suo portauit, vnde. 1 Pet. 2. peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum crucis, vt peccatis mortui iustitiæ uiuamus, &c.

Mag. li. 3. d. 21.

292 *Deus meus clamabo per diem, & non exaudies, & nocte, & non ad insipientiam mihi.*

VBi nota, quod Christus tẽpore suę passionis orauit ad patrem de nocte, & de die. In nocte.n. orauit patrẽ in horto, vt calix passionis trãsiret ab eo. In die autem, quando existens in cruce circa horam nonam clamans dixit, hely, hely, &c. In hoc.n. ꝙ patri per modum querelæ se derelictũ dicebat, orabat, vt ipsum saluaret a morte, vt habe-

E tur ex dictis Apostoli. d. Qui in dieb. carnis suæ preces, supplicationesq; ad Deũ, qui posset illum a morte saluum facere. Sed hic est dubium, cum oĩs Christi oratio fuerit exaudita, vt dicit Magister. Ipso ẽt Christo. d. Io. 11. Pater, ego sciebã, quod semper me audis. Quomodo ergo hic dicit Christus, *Clamabo, & non exaudies*? Respondeo, ꝙ duplex fuit Christi oratio, s. quædam ex voluntate delibera ta procedens, & talis semper fuit exaudita, quædam vero per modũ affectionis, & sensitiuæ partis, & ista nõ semper fuit

Heb. 5.

1. Co

F exaudita, quia ipsam sensualitatem naturaliter morte abhorrentem, rationi subdebat. d. Non mea voluntas, sed tua fiat. Vel aliter ẜm Magistrũ in gl. Hic loquitur Christus in persona corporis sui, qđ est Ecclesia, quæ non semper exauditur ad votum, sed ad vtilitatem, sicut nec infirmus a medico. Vnde sicut dicit Magister, hoc de corpore suo dicit Christus, qui corporis sui, i. ecclesiæ hic gerebat personam, sicut & alibi, cum dicit. Transeat a me calix iste, pro nobis loquit̃. Nisi forte putetur timore mortis suæ illud

Ioan. 11

Mag. 3. d. 1

Sanct

G dixisse. Sed non vere timebat dominus pati, tertia die resurrecturus, cũ Paulus desideraret dissolui, & esse cum Christo. Non est.n. fortior miles q̃ imperator, sufficit.n. seruo, vt sit sicut dominus eius. Miles ergo coronandus gaudet mori, & dñs coronatus timet mortem? sed infirmitatem nostram repræsentans pro suis infirmis, qui timent mori, hoc dixit, illorũm.n. vox erat, sic hic, vox mẽbrorũ est, nõ capitis. *Clamabo per diem, & non exaudies*, quia multi clamant in tribulatione, & non audiuntur ad voluntatem, sed ad

Tim Christi mori

H salutẽ. Sic medicus non ad voluntatem ægri agit, sed ad sanitatem. Sed nunquid Christus verè timuit mori, cũ prædicta glo. oppositũ videat̃ velle? Rñdeo quod Christus ex necessitate conditionis mortẽ non timuit, quia necessitate nõ subiacuit illi defectui, quia sine vitio, & peccato erat, tñ verum timorem mortis habuit, & si nõ necessitate, tñ voluntate miserationis illos defectus assumpsit ꝓ nobis. Et hoc ꝙ non fuit exauditus, ad vtilitatẽ fuit, ꝑ ꝙ subditur. *Et non ad insipientiam mihi*, quasi dicat. Hoc, quod non sũ exau-

Quæsti

Psal

exauditus, non contingit mihi ad insipiē tiam, sed apparuit magna virtus, & sapiētia eius. Quia.s. alta Dei sapientia in hoc fuit mūdo manifestata, quia mors Christi fuit conuenientissimus modus redemptionis humanæ, vt sic, s. homo pœnam solueret, qui debebat, & Deus redimeret, qui poterat. Et per istum modū, s. redemptionis per passionē, ipse Christus, vt dicit Apostolus, Factus est nobis sapiētia à Deo, sanctificatio, & redemptio. *1.Cor.1.* Si autem hic Christus loquatur in persona membrorum, hoc quod clamantes non exaudiantur, ut petunt, non est eis ad insipientiam, sed magis ad utilitatem. Sicut quòd infirmus nō exaudiatur à medico, non imputatur insipientiæ infirmi, sed ad utilitatem. q. d. Etsi non exaudit ad uolūtatem, tñ exaudiuit ad utilitatē.

293 *Tu autem in sancto habitas, laus Israel.*

HIc ostendit, ꝙ Deus siue clamantē audiat, siue non, tñ semper bene facit, etsi hoc à nobis non intelligitur. *Tu autem in sancto habitas*, i. in sanctitate semper manes, & omnia sanctè, & ordinatè facis, ét si nobis ignorantibus aliter esse videatur, q. d. Etsi aliquando sanctos non audis clamantes ad te, ut Paulū, tu hoc ad sanctitatem ipsorum disponis. Etsi aliquando malos ad eorū damnationem audis, ut fecisti concedens dæmoni tentare Iob, tu hoc ad tuorum sanctitatē disponis, quia tu. s. in sancto habitas, i. cuncta sanctè disponis. Tu dico, qui es *laus Israel*, q. d. In hoc laudaris ab illis, qui te uident, & cognoscunt. Nam Israel videns Deū interpretatur, quia illi, qui sūt Israel, qui. s. bonitatem tuam agnoscunt, in oībus his te laudant. Et sic es laus eorum, dum ab illis laudaris, & in omnib. illis es laudabilis. Sicut. n. Deus in illis habitat, quia tu in sancto habitas, sic & illi in Deo habitantes ipsum laudant. *Psal.83.* Beati, qui habitant in domo tua, domine, in secula seculorum laudabunt te.

Sanctus.

294 *In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt, & liberasti eos.*

COnsequenter hic ponit Dei exauditionem, ostendens, quod omnes deuotè clamātes exaudit, etsi nō ad votum, tñ ad vtilitatem, probat per exemplum. d. *In te sperauerunt patres nostri*, s. antiqui, & *liberasti eos*. Vt patres nostros in Aegypto ad te vociferātes audisti, & liberasti eos de seruitute Pharaonis. Tres pueros in te sperantes liberasti de camino ignis ardētis. Danielem iustum in te sperantem liberasti de lacu leonū. Susanam in te sperantem liberasti de falsa criminatione, & à sententia mortis. q. d. Si ergo patres nostros in te sperantes liberasti, unde est, ꝙ nos Christianos modo clamantes non audis? q. d. Sciant omnes Christiani Christum inuocātes, ꝙ sicut antiquos patres exaudiuit, ita & modo omnes in ipsum sperantes exaudit, etsi non ad uotum, tamen ad utilitatem. Et hoc idem alijs verbis replicando confirmat, dicens.

Oratio. Exaudire. *Exo.14. Dan.3. Dan.14 Dan.3 1*

Ad te clamauerunt, & salui facti sunt, in te sperauerunt, & non sunt confusi. 295

VNde hic vult arguere per locum à minori. q. d. Oīa ueteris testamenti erant in figura nouę legis datæ per Christum. Si ergo antiquos patres, qui figurā Christianorum gerebant, sic affectuosè clamantes audiebas, & sperantes in te liberabas, de quo minus videtur quam de nobis, sicut minus est figura quàm ueritas, quanto magis hos clamantes, & sperantes in te exaudiendo liberabis? vnde de suis fidelibus dicit Christus. Quoniā in me sperabit, & ego liberabo eum, cū ipso sum in tribulatione, eripiā eū, &c. *Psal.90.* vbi glo. q. d. Christus. Etsi in me sperantem, & clamātem ad uotum non audio, tñ iā sum cum ipso in tribulatione, non ergo timendum est in tribulatione, etsi non eripieris, qñ vis nō iō putes te deseri. Eripuit tres pueros de igne, sed qui illos eripuit, nunquid martyres deserit? absit, sed tres pueros liberauit corporaliter, ut confundātur infideles, sed martyres liberat spiritualiter, vt imitentur fideles.

Clamare.

Ego autem sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. 296

HIc consequenter ostendit qualiter Christus à Iudæis fuit derisus. Et tria facit, quia primo ostendit derisionis graui-

grauitatem, secundo deridentium quantitatem, ibi. *Omnes videntes me.* tertio derisionis qualitatem, ibi. *Sperauit in domino*. Quantum ad primum sciendum; ꝙ tanto derisio alicuius est maior, quanto maior est dignitas eius, & ēt quanto validior modo deridetur. Et sic Christus volens ostendere grauitatem suæ derisionis, primo ponit suã dignitatem, secũdo suam abiectionem, ibi. *Opprobrium hominum.* Ponens ergo suam dignitatẽ, de se dicit Christus. *Ego autem sum vermis, & non homo.* Hic.n. Christus modo in propria persona loquitur. Vbi notandũ, ꝙ vermis tres habet conditiones, quibus triplicem Christi significat dignitatem. Primo namq; vermis sine commixtione sexuum nascitur. Et in hoc significat dignitatem generationis Christi, qui sine virili semine natus est de virgine. Scd̃o vermis est esca, qua hamo capitur piscis. Et in hoc significat dignitatẽ Christi passionis, qua diabolus fuit captus. vt ostendit Greg. d. Quis nesciat, ꝙ in hamo esca vel uermis ostenditur, & aculeus occultatur? Vermis, & esca, prouocat, ut aculeus pungat. Dñs itaq; noster ad humani generis redemptionem ueniens, velut quẽdam de se in necẽ diaboli hamum fecit, assũpsit.n. corpus, vt in eo diabolus escã suæ carnis appeteret mortẽ, quam mortem dũ in illo iniustè appetijt, nos, quos quasi iustè tenebat, amisit, &c. Et quia dulcedinem vidit in carne, & aculeũ diuinitatis non aspexit, ideo diabolus deceptus fuit, ꝑꝑ qđ dr̃ Iob 24. Dulcedo illius vermis. Tertio vermis cũ tangitur, mollis est, & tener, sed cum tangit durus existit, sic & Christus cum tangit̃.i. offenditur, mollis est, quia in præsenti semper remittere paratus est, sed cum tangit ipse in futuro, durus est puniendo, ut nullo modo amplius placari possit. Ex quibus apparet, ꝙ vermis nomine Christus significatur, vñ de ipso dr̃. Noli timere, vermis Iacob, vñ ait gl. hic. Excellentiã suam hic notat Christus cum dicit. *Ego autem sum vermis.* quia sine virili semine natus sum de virgine, ut essem vltra homines in homine, vñ subdit. *Et nõ homo,* s. tantum, quia ēt Deus sum, ideo cũ dixisset sum uermis, addidit, & non homo,

Vermis. Christus *Vermis tres conditiones.* *Greg. 33 mo. c. 10* *Iob 24.* *Esa. 41.*

E vt distinctionem notaret, qm̃ quis est hõmo, & non uermis: sicut quilibet per cõcubitum generatus, aliquis aũt homo; & vermis: sicut Adam, qui de semine uiri non fuit, ideo fuit uermis, sed homo tm̃, Christus aũt uermis est, & homo, sed nõ homo tm̃, quia ēt erat verbum patris æternum. Et tñ non obstante tanta dignitate, à Iudæis fuit derisus, & uilipensus, vñ subdit. *Opprobrium hominum, & abiectio plebis,* s. factus sum. Fuit.n. Christus opprobrium hominũ factus in sputis, colaphis, & spinis. Psal. 108. Ego factus sum F opprobrium illis, viderunt me, & mouerunt capita sua. Et non solum fuit opprobrium hominum, sed etiam abiectio plebis, & quando? quando plebs Barrabam elegit, & ipsum Christum abiecit. Ecce ergo quanta fuerit grauitas derisionis Christi, quam Christus ideo narrat, ut vel sic superbia hominis Deum humilẽ imitetur, vt sic dicit Magister in gl. vnde Christus meritò dicit. Factus sum in derisum tota die, omnes subsannabant me.

Omnes videntes me, deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput. 29

G HIc consequenter ponit deridentiũ Christum quantitatem. Quia. s. *omnes videntes me,* &c. vt exponatur *omnes,* s. mali. Quia certũ est, ꝙ multi iusti Christo compatiebantur, nec illũ deridebant, vel accipe *omnes* pro generibus singulorum, s. omnes tã de maioribus quàm de minoribus, tam de sacerdotibus quàm de popularibus, vñ gl. deridebant eum principes, cũ eis locutis sunt labijs, quia prætereuntes blasphemabant eũ. Matth. 27. *Et mouerunt caput*, s. minantes, quia H blasphemabant eum mouẽtes capita sua, & d. Vah qui destruis templum Dei &c. Matth. 27. Vñ hic notat Chrisostomus ad Iudæorũ crudelitatem, quia non fuerunt contenti Christum crucifigere, sed ēt cũ ipsum denudassent, & crucifixissẽt, ultra procedunt, quia in crucem nudum videntes affixum, exprobrabant ei, d. Vah, qui destruis templum Dei. Vah.n. est interiectio, quæ aliquando denotat gaudium, unde de equo dicitur, ubi audierit buccinam, vah. Quandoque vero significat derisionem sicut hic, unde Remigius

Iob. *Spes. Chri* *Dan* *Hie.* *Ma* *Psa* *Ma.* *Chr hoi*

Iob. 39. migius dicit, quod vah est interiectio insultantis siue irridentis.

298 *Sperauit in domino, eripiat eum: saluum faciat eum, quoniam vult eum.*

HIc ponit consequenter derisionis qualitatem. Hic.n.ostenditur q̃d deridẽdo Christum dicebant, s. *sperauit in domino,* &c.Ista.n. verba Christo ironicè improperabant, q.d. Ipse se dicebat sperare in domino. *Eripiat eum.* s.de manibus nostris, *saluum faciat eum,* &c.qua si, ex hoc arguentes Christum fuisse fallacem, quia omnis, qui verè sperat in domino, dominus iuuat, & liberat eum de manibus inimicorum. Ergo quia istum non liberat de manibus nostris, signum est, ꝙ ipse non sperabat in domino, ut dicebant, quoniam vt scribitur Dan.13. Saluat sperantes in se. Ad litteram.n. talia verba insultãtes Christo in cruce existẽti dicebant principes sacerdotum illudẽtes cum scribis, & senioribus. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere, confidit in Deo, liberet eum nunc si vult, quæ omnia formaliter pręuidens Psal.d.quod ipsi dicunt. *Sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum.* Et ly *quoniam* stat pro si, *quoniam vult eum,* i. si vult eum saluũ facere. Per hoc ergo probare conabãtur, ꝙ Christus iustus non erat, nec verè in Deum sperauerat, quia, si verè sperasset, Deus ipsum liberasset, iuxta illud Psal. Quoniam in me sperauit, & ego liberabo eum, &c. Sed hoc non valet, quia ista liberatio sperantiũ in se, non intelligitur de liberatione corporali, sed magis de spirituali, & æterna. Nonne Abel iustus fuit, & sperauit in dño, a fratre tñ suo fuit occisus? Nonne Esaias, & tñ fuit secatus? Nonne Hieremias, & tñ fuit lapidatus? & sic de alijs. Vñ istud ipsorum argumentũ deridens Chrys. dicit. O insensati Iudæi, nunquid prophetę, quos occidistis, iusti erant, & in dño sperabant. & tamen ipsos Deus a periculis non eripuit? Si autem illorum gloriæ non obfuit, quòd ei pericula induxistis, multo magis in isto non oportebat vos scandalizari, quoniã per ea, quæ nobis prædixerat, hanc vestram semper remouebat suspicionem.

Spes. Christus | Dan.13 | Mat.27 | Psal.90 | Chryso.i homil.

A *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab vberibus matris meæ: in te proiectus sum ex vtero.* 299

HIc consequenter ostendit qualiter per suã passionẽ Christus afflictus fuit, & passus. Et duo facit. quia primo describit naturam, s̃m quam passus est. Secundo ostendit modum per quẽ est passus, ibi. *Circundederunt me vituli multi.* Quantum ad primum notandũ, ꝙ Christus passus est s̃m humanitatem assumptam, non s̃m diuinitatem. Et ideo de B natura humana sua Christus ostendit tria, s. primo suam dignitatem. secundo suam fidelitatẽ, ibi. *De ventre.* tertio suã necessitatem, ibi. *Quoniam tribulatio proxima est.* Primo ergo ostendens dignitatẽ naturæ suæ patiẽtis, dicit. *Quoniam tu es, qui extraxisti me.* q.d. In hoc Iudæi me persequẽtur, quia homo factus sum tua operatione. Nam in verbũ, q̃d in principio est Deus apud patrem, talia non diceret. Verbum.n. illud, per quod facta sũt omnia, per se non est extractum de ventre, nisi quia verbum caro factum est. C Secundũ ergo naturam humanam, per quã extractus sum de ventre, tu es spes mea & non s̃m diuinitatẽ, quia diuinitas nulla sperare põt, cui omnia præsto sunt, Christus aũt s̃m humanitatem spem habebat, etsi non glorificationis quo ad animam, tñ resurrectionis corporis, & immortalitatis. Et ꝙ intelligat de humanitate subdit. d. *Ab vberibus matris meæ, in te proiectus sum ex vtero.* i. s̃m illam partem qua suxi vbera matris meę: *in te proiectus sum ex vtero,* vt tu solus mihi esses spes. Potes ẽt hic notare, ꝙ per ista verba D Christus cõmendat duo. s. matris integritatẽ, & suã cũ verbo hypostaticã vnitatẽ. Vbi nota, ꝙ aliqua sunt, quæ Deus facit se solo, sicut est aĩæ creatio, aliqua facit, sed mediante creatura, vt, ꝙ vinum nascatur in vite. Vñ ꝙ homo nascatur de muliere, est opus naturæ, q̃a illud Deus fecit, mediante natura, ꝙ autem quis nascatur de uirgine, non est opus naturæ, sed solius diuinæ potentiæ. Ad ostendẽdũ ergo, ꝙ non modo naturali Christus natus est, sed supra naturam, quia saluo virginitatis sigillo, hoc suæ natiuitatis so-

li Deo attribuit.d.*Quoniã tu es* .s. solus, *qui extraxisti me de vtero matris meæ*.secundo commendat suam hypostaticam vnitatem.d.*In te proiectus sum ex vtero*,i. tibi hypostaticè vnitus à conceptionis
Ps.138. principio.Sic enim & alibi d.Christus patri. Suscepisti me de vtero matris meæ.

300 *De uentre matris meæ Deus meus es tu:ne discesseris à me.*

De consecr. d.3 c.ult.

HIc consequenter ponit Christus suæ humanitatis fidelitatem. Vbi notandũ,ꝙ omnis peccans falsum Deũ colit.& illud, quod prædiligit Deo, sibi Deum constituit. sicut de gulosis dicit
Philip.3 Apostolus. Quorum Deus venter est. Qui ergo nihil Deo prædiligit,sed omnia propter Deum,ille verum Deum solum colit,& fidelitatem seruat Deo.Volens ergo Christus ostendere fidelitatẽ etiam ab initio Deo seruasse d. *De uentre matris meæ Deus meus es tu*.i. Deum meum te cognoui, & ut verum Deũ dilexi.quod ideo dixi,quia anima Christi, in primo instanti suæ creationis plena fuit omni scientia, qua Deum cognouit, & omni virtute,qua Deo debitum exhibuit obsequium,ut dicit Magister.Et nota, ꝙ tanta fuit unio naturæ humanæ ad uerbum, ꝙ inseparabilis fuit.Sic, ꝙ humanam naturam Christi,quam verbum semel assumpsit,nunquam dimittat.Assumpsit enim corpus,& animam, & sic corpus, & anima Christi verbo consequenter semper fuerunt, & erunt unita: quia quamuis in triduo mortis separata fuerit anima à corpore, tamen anima mansit diuinitati unita, &corpus similiter,vt ostendit Magister. Et hanc talem unionem hic notans Christus ait. *ne discedas à me*. idest, non discedes à me.Et hic loquitur Christus homo ipsi verbo: ostendens,quòd non separabit ab eo.Tamen notandũ, quòd ex ista tali unione sumpserunt aliqui occasioné erroris.d. quòd Christus in triduò mortis fuit uerus homo,licet aĩa à corpore fuerit separata,quia ambo,s.corpus & aĩa in tertio, scilicet in uerbo erant unita. Sed hoc est falsum, quia nunquam potest quis dici homo: nisi ex coniunctione animæ ad corpus tanquam formæ ad materiam.

Mag.l.3 dist.3.

Mag.l.3 dist.21.

Quoniam tribulatio proxima est, & non est qui adiuuet. 301

3.q.1. nulli.

COnsequenter hic ponit Christus suam necessitatem, quam ostendit ex duobus.Primo ratione passionis imminentis.ideo d.*Quoniam tribulatio proxima est*. Secundo ratione adiutorij deficientis,ideo dicit.*Et non est, qui adiuuet*, s.præter te, quia nullus à periculo persecutionis potest aliquẽ liberare, nisi Deus adiuuet illũ. Vel absolute põt intelligi, ut Christus de passione sua, & morte dicat.*Et non est,qui adiuuet*, s.me de manibus inimicorũ liberando. Quia certũ est,ꝙ neque Deus,neq; aliquis angelus, uel homo ipsum sic de manibus persecutorũ liberauit, ut mortẽ sibi inferrẽt. Quinimo & pater ipsum in manibus Iudæorũ exposuit occidendũ, licet post mortẽ à Deo adiutus fuerit per resuscitationẽ. Proprio filio suo nõ pepercit Deus, sed pro nobis omnib. tradidit illũ.Quinimo,& ipsemet Christus seipsũ tradidit in mortẽ, unde Ephe. 5. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationẽ,& hostiã Deo.Benè ergo absolutè d.Christus.*Et non est, qui adiuuet*,quia à nullo fuit adiutus, quin mortem sustineret.

Rom.8. Ephes.5

Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. 302

16.q.1. c.nisi

HIc consequenter ostendit modum Christi passioni. Circa quam tria ponunt,s. primo Iudæorũ dolositas.secũdo passionis Christi vtilitas, ibi. *Sicut aqua effusus sum*.Tertio Iudęorũ crudelitas,ibi. *Qm̃ circũdederũt me canes multi*. Dolositatẽ autẽ in duobus ostendit.s. in ipsorũ dolosis cõsultationibus,& in puersis detractionibus, ibi. *Aperuerunt super me*. Quantũ ad primũ d.*Circundederunt me uituli multi*. Et nota hic, qđ futura ponit sub uerbis pręteritis,p̄p certitudinẽ futurorũ, quã Christus habebat. Et est sensus *circundederũt*.i.circundabũt,& *obsederunt*.i.obsidebunt.Circundederũt n.Iudæi Christũ dolosis cõsilijs, & cõspirationibus,ut ipsum deciperent. Vnde ad literam uolentes eum in sermone capere, dolosè consilio circundederunt eum,Io.10.ubi dicitur.Circundederunt eum

Ioan.10

eum Iudæi, & dixerunt ei. Quousq; ani mam nrām tollis? si tu es Christus: dic nobis palam. Circundederunt ēt cū gla-
Eccl. 51. dijs,& fustibus,qn̄ s.in horto ipsum cape re voluerūt. Eccl. 51. Circundederūt me vndiq;,& non erat, qui adiuuaret. Circundederunt eum existentem in cruce, qn̄ ipsum felle,& aceto potauerūt. Thre nerum 3. Circūdedit me felle,& labore. Dicat ergo Christus. Circundederūt me vituli multi,&c. Et notanter Iudæos vocat vitulos,& tauros. Vitulus.n.lasciuum animal est, & in vno proposito non manens, semper discurrit. Sic & Iudæi in fide promissa Deo non stabiles, ad idololatriam proni discurrebant. Vnde & statim post exitū de Aegypto beneficiorū Dei obliti, vitulū conflatilē adorauerūt.
Ps. 105. Psal. Et fecerunt vitulum in Oreb,& adorauerunt sculptile,& mutauerunt gloriā
Greg. 7. suam,&c. Taurus autem est animal indo
cap. 15. mabile,& superbū, vt ait Greg. Sic & Iudæi indomita ceruice, & superbi semper
Act. 7. Deo restiterunt, ꝑpter quod eis dicebat Stephanus. Dura ceruice,& incircuncisi corde, quē prophetarum non sunt persecuti patres vestri? vnde superbis Iudæis
Eccl. 6. dr̄. Nō te extollas in cogitatione animæ tuę, velut taurus. Sic ergo de Iudæis sub nomine vitulorum,& taurorum nunc d. Christus, *Circundederunt me*, &c.

303 *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens, & rugiens.*

Consequēter hic ostendit Iudæorū dolositatē in diuersis detractionibus, & oblocutionibus. Obloquebantur .n. de Christo, vt titulū haberent ad ipsū capiendum, & occasionē ad ipsum occidendum. Primo namque aperuerunt os
Ioan. 7. suum ad ipsum capiendum. Io. 7. Principes & Pharisæi quærebant apprehēdere Iesum,& miserunt ministros, vt apprehē
Mat. 26 derent eū. Sic & Iudas aperuit os suū ad Christum capiēdum, qn̄ dicit, Quē oscu latus fuero, ipse est, tenete eum. At illi manus iniecerunt in Iesum, & tenuerūt eum. Et hoc notans Christus d. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens,* Sic.n. Iudæi erāt cōtra Christū, ut dr̄ Ps. 193. Sicut catuli leonū rugiētes ut rapiāt, & quærāt a Deo escā sibi quia isti quæ-

A rebant rapere Iesum escā a Deo mundo ꝑparatā, sed sibi ad dānationē. Scd̄o obloquebant̄ de Christo, vt ipsū morti traderent, vt Cayphas, qn̄ dixit. Expedit vt Ioan. 11
vnus homo moriatur pro populo: Et Iu Ioan. 19
dæi clamantes, Tolle crucifige eum. Et hæc hic notans Christus dicit. *Aperuerūt super me os suum, sicut leo rugiens.* tunc.n. leo rugit, qn̄ aliquē fame oppressus ad deuorandum quærit. Tanq̄ leo rugiens 1. Pet. 5.
querēs quē deuoret. Et ad istum sensum exponit glos.h.d. *Aperuerunt super me os suum:* ipsi dico Iudæi quasi leo rapiens in
B cōprehēsione mea. Et rugiens, qn̄, s. dicebant crucifige eum. Fui.n. quasi leonis ra pina, qn̄ apprehensus sum, fui quasi rugitus leonis, qn̄ clamabant. d. Tolle, crucifige eum, vnde merito de populo Iudæorum conqueritur Christus. d. Os tuum abundauit malitia, sedens aduersus fratrem tuum loquebaris,&c.

Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea. 304

Consequenter hic ponitur vtilitas Christi passionis, quæ est triplex, s.
C quia purgationē facit peccatorū. secundo, quia placationē facit supernorū, ibi. *Factum est cor meum.* tertio, quia formā præbet meritorum, ibi. *Aruit tanq̄ testa.* Primo ergo Christi passio purgationē fa cit peccatorum, q̄ notās dicit. *sicut aqua effusus sum.* Vbi notandum est, q̄ aqua ef funditur ad multa, vel multos effectus habet effusio aquæ, s. quia abluit, irrigat, & lapsum facit pedibus. Ita effuso Christo per passionē, ablutæ sunt sordes vitio rum. Et ad germinandum irrigatæ sunt virtutibus mentes. Et ēt quasi per acci
D dens elapsi sunt persecutores, quia ꝑꝑ peccatū mortis Christi exterius,& interius puniti sunt Iudæi. *Et dispersa sunt omnia ossa mea.* Per ossa.n. quæ in corpore sunt partes solidiores, intellige solidio res partes corporis ecclesiæ, quæ fuerūt apostoli, & ista ossa in Christi passione fuerunt custodita. Si ergo me quæritis, sinite hos abire: sed postea virtute Xp̄i passionis per totū orbē fuerunt dispersa ad Christi fidē ꝑdicandam. Vnde de istis ossibus Christi dicitur. Ossa ipsius post mortē visitata sunt, & prophetauerunt, Eccl. 49

quia Apostoli fuerunt uisitati in missio ne spiritussancti, & postea per mundum dispersi pdicando prophetauerũt. Vel aliter iste versus, & magis literaliter intelligitur. Vbi sciendũ q inter oẽs liquores aqua perfectè effunditur: nam de alijs liquoribus cũ effunduntur, in vase tñ remanet sapor, & odor, de aqua aũt nõ, & per hoc significatur, q Iudæi sic vitam Christi intendebant effundere per mortem & annihilare, ut de ipso nulla remaneret memoria. Et ideo intentionẽ illorum notãs Christus hic dicit. *Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.* i. discipuli mei, qui cæteris robustiores esse debebant, tempore passionis me
Ioan. 16 relinquentes, sunt dispersi. Sic enim præ dixerat eis Christus. Venit hora, vt dispergamini, & me solum relinquatis.

305 *Factum est cor meum tanquam cera liquescens: in medio uentris mei.*

HIc consequenter ostendit, q Christi passio fuit placatiua supernorũ. Vbi nota, q sacra antiqua, & uetus testamentũ durauit vsq; ad Christi passionẽ,
Mag. l. 4. d. 2. pp quod d. Magister, q oĩa sacramenta fluxerũt de latere Christi dormiẽtis in cruce. lib. 4. dist. 2. Sacramẽta aũt antiqua erant dura, & magnæ asperitatis, ut patet in circuncisione, sed noua sunt magnæ placabilitatis, & sic per Christi passionẽ duritia sacramentorũ in mollitiem est versa, sicut cera dura ad ignẽ posita vertitur in mollitiẽ. Et hoc hic notans Christus ait. *Factũ est cor meũ*, &c. Per cor Christi accipe doctrinã Euangelicã vel sacra, à quibus sicut à corde uita pcedit.
Hier. 24 Hiere. 24. Dabo eis cor, ut sciant me. Per ventrẽ aũt intellige ipsũ corpus ecclesię, in cuius medio stat corpus Christi. s. sacramẽta nouæ legis, ut sic sit sensus, per passionẽ Christi in medio vẽtris, s. ecclesiæ, factũ est cor Christi molle, idest sacramenta sicut cera liquescens.

306 *Aruit tanquã testa uirtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me.*
De pœ. d. 3. inter hæc.

COnsequenter hic ostenditur, quòd Christi passio formam præbet meritorum. Vbi primo notandum, quòd

E à torreo, res, quod est assare, vel desiccare, dicitur tostus, tosta, tum, idest assatum, uel desiccatum, & ab hoc dicitur testa tæ, quasi tosta. & dicitur testa omne vas, ut olla, uel urceus, ex terra decoctũ, quia licet primo terra sit mollis, tamen postea calore ignis torretur, & desiccatur. Et sic per similitudinem ille homo testa dici potest, qui euacuato humore sanguinis, manet exsiccatus, & uirtute naturali euacuatus. Et hinc est q cũ quis de diuitijs ad paupertatẽ, de fortitudine ad debilitatẽ, vel de pinguedine ad maciem uenit, inter uasa testea cõputatur.
F unde Thren. 4 Filij Sion incliti, & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in uasa testea, opus manuum figuli? Quod si sic est, quis inter omnes homines magis testæ cõparari potest, quã Christus in sua passione, quia humor existens in corpore Christi fuit exhaustus per sudorem sanguinis. de quo Luc. 22. & per extractionẽ sanguinis in flagellatione; & coronatione, manuũ, & pedum contusione & lateris apertione. In cuius signũ post sanguinem exiuit aqua de corpore eius.
G Et hoc notans Christus ait. *Aruit tanquã testa uirtus mea.* Et quia ad amissionem humoris naturalis, & sanguinis sequitur resolutio uitæ, ideo per talem desiccationem corpus Christi fuit ad mortẽ deductũ, quod notãs ait. *Et in puluerẽ mortis deduxisti me.* s. ad mortẽ, per quã corpora in puluerem rediguntur. Sed in omnibus tactis afflictionibus, quæ sit forma merendi nobis ostendit Christus ostendens, q in his omnibus semp patiens, & tacens fuit. unde d. *Adhæsit lingua mea faucibus meis*, q. d. Non reddidi maledi-
H ctũ pro maledicto, sed semper silui, & tacens fui, Sic. n. de Christo dr. Qui cum malediceretur, nõ maledicebat, cùm pateretur, non comminabat; & Matth. 27. Qui cum accusaretur à principibus sacerdotum, & senioribus, nihil respondit: ita ut miraretur præses. Sic enim de ipso prædixerat Esa. Sicut ouis ad occisionẽ ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. Hoc ergo notans Christus ait, *Aruit tanquam testa uirtus mea, & in puluerẽ mortis deduxisti me.* Et in his omnib. semper humi-

humilis tacui,& patiens fui. *Quia adhæ-*
sit lingua mea faucibus meis.

307 *Quoniam circundederunt me canes multi:*
consilium malignantium obsedit me.

HIc consequenter circa passionem
Christi ostenditur Iudæorum cru
delitas, quæ crudelitas ex multis appa-
ret. primo in maligna ipsorum consulta-
tione. secundo in crudeli Christi vulne-
Esa. 53. ratione:ibi. *Foderunt manus meas*. tertio
in vestimentorum Christi diuisione:ibi,
Ipsi verò considerauerunt. Quãtum ergo
ad primum ostendens ipsorum crudeli-
tatem in suis cogitationibus, & consilijs.
d. *Quoniam circundederunt me*, &c. q. d.
Vnde hoc, ꝙ aruit tanquam testa uirtus
mea,&c. ex hoc fuit: *Quoniam circunde-*
derunt me, &c. Vbi notãdum, ꝙ ideo hic
Iudæos canes nominat, quia sicut canes
dentibus mordent, & lacerant, sic isti
Christũ detractionibus mordendo eius
famam lacerabant, de quibus dicitur, Vi-
Philip. 3 dete canes, videte malos operarios. Isti
Christum circundederunt suis detractio
Ps. 117. nibus, & consultationibus. De qua cir-
cundatione dicitur. Circundederũt me
sicut apes,& exarserũt sicut ignis in spi-
nis. Et non incongruè Iudæi Christum
circundantes in passione, vocãtur hic ca-
nes propter ipsorum crudelem rabiẽ, &
vocantur apes propter ipsorum frustra-
Apes ali tam intentionem. Vbi nota, ꝙ apes mel
is mel o- in fauis operantur, sed alijs, non sibi. Ita
peran- & Iudæi nescientes salutem humani ge-
tur. neris, fecerũt in ipsa domini passione nõ
quidem sibi, sed nobis. Sicut apes dum
mel sibi putant reponere, alijs illud fa-
ciunt. Vel ex alio apes vocantur, quia si-
cut apes, dum alios pungere volunt, se-
ipsas euiscerant, sic Iudæi occidendo
Christum, seipsos peremerunt. Et istam
talem circundationẽ notans Christus. d.
Ps. 108. Sermonibus odij circundederunt me, &
expugnauerunt me gratis. Et consequẽ-
ter apertius eorum malitiam insinuat,
dicẽs, *Conciliũ malignantium obsedit me.*
quod scilicet tunc fuit, quando vt habe-
Matth. tur Matth. 27. Mane autem facto, consi-
27. lium fecerunt omnes principes sacerdo-
tum,& seniores populi aduersus Iesum,
vt eum morti traderent.

A *Foderũt manus meas, & pedes meos, & di-* 308
numerauerunt omnia ossa mea.

COnsequenter hic ponitur crudelis
facta a Iudæis Christi vulneratio.
Et nota, ꝙ quamuis Iudæi non posuerũt
Christũ in cruce, nec ipsum vulneraue-
runt in manibus & pedibus, tamẽ eis to-
tum imputatur, quia totũ importuna ip-
sorum postulatione est factũ. Et uidet
hic clarã de Christo historiã. Vnde hic
non uidetur Psalm. prophetiam de futu
ro texere, sed magis, ut Euangelista hi-
B storiã de Christo præteritã enarrare. d.
Foderunt manus meas, & pedes meos. Quæ
omnia in Euangelio facta leguntur, sed
attẽde, quod hic ait. *Foderunt manus me-*
as, &c. & non dicit vulnerauerunt, aut
transfixerunt, quia sicut terra fossa facit
fructũ, sic Christus vulneratus fructũ vi
tæ dedit, vt ait gl. Et attende, ꝙ nõ facit
mentionẽ vulneris lateris, q̃a in pedib. &
manibus cõfossus fuit adhuc viuẽs, in la-
tere aũt, cũ iam expirasset. Cũ ergo hic
per ista vulnera velit Ps. nobis ostendere
Christi patientiã, quę solũ habetur in vi
C ta, iõ narrat solũ vulnera vitæ non mor-
tis. sequitur. *Et dinumerauerũt omnia ossa*
mea. i. dinumerare potuerũt. Vbi scien-
dũ, vt ait Magister N. ꝙ qñ aliquis affige
batur cruci, prius accipiebatur mensura
corporis eius à manu in manũ ſm latitu-
dinem. Et à spatulis vsque ad pedes ſm
longitudinẽ, vt in ligno crucis fierent fo-
ramina, per q̃ claui possent transire faci-
lius. Et sic de Christo factum fuit, qñ au
tem vna manus fuit affixa, humores con
currerũt ad locum illum, qui naturaliter
currunt ad locum læsum. Et sic fuerunt
D nerui retracti versus illam partem. Et
ideo ad hoc, quòd alia manus reducere-
tur ad locum foraminis in ligno facti,
oportebat eam trahi uiolẽter cum chor
dis. Et idem intelligendum est de pe-
dibus propter læsionem factam in par-
tibus superioribus, propter quod ex
tali uiolenta corporis extensione ape-
riebantur ossium iuncturæ, quia Chri-
stus nudus fuit crucifixus. Et sic ad lit-
teram poterãt eius ossa dinumerari, qđ
Christus notans dixit. *Dinumerauerunt*
omnia ossa mea, idest dinumerare potue-
runt.

runt. Et quamuis ad litteram ista sic de Christo intelligātur, possunt tamen mystice exponi,ut fossio manuū innuat, qđ operibus eius nō crediderunt: fossio pedum, quod eius affectiones renuerunt. dinumeratio ossium, quòd Apostolos eius ne in maiorem numerum excrescerent, quærebant extinguere, ut pauci essent,& numerabiles.

309 *Ipsi verò considerauerunt, & inspexerunt me: diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.*

Consequenter hic ponitur Christi derisio in vestimentorum partitione. Et primo præmittit ipsorum Iudæorum obstinationem.d. *Ipsi verò*, &c. Vbi nota, ꝙ peccatum ex mera malitia perpetratum,grauius est quàm ex inconsideratione, uel ignorantia, ipsi verò Iudæi ex obstinata uoluntate,& plena habita deliberatione, hæc Christo faciebant.Et hoc est, quod Christus ipsis dicit. *Ipsi verò cōsiderauerunt*, scilicet mala,quæ faciebant, & qđ iniustè agebant. unde & ad literā dicebāt illud,qđ habetur Sap. 2. Circunueniamus iustum,qm̄ contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis:grauis est nobis ad videndum: qm̄ dissimilis est alijs uita illius, &c. Hæc.n. omnia considerauerunt Iudæi,& ideo Christū persequebantur,quod notans dicit. (Psa.36.) *Ipsi verò considerauerunt*.unde Psal. Considerat peccator iustū, & quærit mortificare eum. *Et inspexerunt in me*.s. delectabiliter uiderunt,me talia perferentē.Cùm tn̄ naturaliter hoīes à re crudeli soleāt oculos auertere. Ex quibus apparet, quam obstinati erant isti, quia nō casu aliquid faciebant,sed ex deliberata malitia. Sequitur,*diuiserunt sibi vestimēta mea*,&c. Iudæi.n.hoc per se non fecerunt, sed milites præsidis,ut dicit Ioannes. Quatuor enim fuerunt milites, quibus executio condemnationis Christi fuit cōmissa. Et sic de Christi vestimentis quatuor partes fecerunt, sic quòd vnusquisque militum habuit partem suam. vnde sic dicit (Ioan.19) Ioan. 19. Milites ergo cùm crucifixissent eum acceperunt vestimēta eius, & fecerunt quatuor partes,unicuiq; mi-

E liti partem. Et nota, quòd inter Christi vestimenta erat tunica inconsutilis. Ista enim tunica erat reticulata, facta in modum retis. Et ita erat inconsuta acu, & erat desuper contexta per totum, ꝙ in superhumerali ab vna manica in aliā pāno desuper cōsueta erat,ut fortior esset. Sicut in pelliceis in superhumerali consuitur lata corrigia corij ad robur ipsarū pellicearum. Et ideo quia illa tunica reticulata erat, diuidi non poterat, ut alia Christi uestimenta,quin tota destrueretur,propter quod nō diuiserunt sed F sortes miserunt, cuius esse deberet. Et de hac tunica sequitur. *Et super vestem meā miserunt sortem*. Aduertendum tamen, ꝙ talem uestimentorum Christi diuisionem nō fecerunt milites ex auaritia, sed magis ad procurationem Iudæorum ex derisione,quia credendum est illa vestimenta Christi parui fuisse valoris,maxime cōsideratis diuisoribus, quia milites erant. Et ad istum intellectum loquitur Theophyl.d. Forsitam enim vestimenta Christi milites diuiserunt, quia indigebant, sed verisimilius magis ad opprobrium G Christi hæc agebant. Quid enim preciosū inueniebatur in vestibus Christi? Deludentes igitur hæc agebant. Nā ibi primi principes subsannabant Christum, quid dicere oportet de vulgo?

Tu autem, Dñe, ne elongaueris auxiliū tuū à me: ad defensionem meam conspice. 310 (2.q.7.in stes.)

Hic consequenter ponitur secunda pars principalis, vbi agit de Christi resurrectione. Et diuiditur in partes tres, quia ponitur primo resurrectionis postulatio: secundo resurrectionis diuul- H gatio: ibi. *Narabo nomen tuum*: tertio resurrectionis utilitas, siue fructificatio, ibi. *Apud te laus*. Prima pars diuiditur in tres partes, quia ponitur primo resurrectionis postulatio. secundo per resurrectionem ecclesiæ defensatio, ibi. *Erue à framea*: tertio per resurrectionem diaboli subiugatio, ibi. *Salua me de ore leonis*. Ponitur ergo primo resurrectionis per Christū à parte postulatio. Vnde Christus patri orans d. *Tu autem, domine, ne elongaueris auxilium tuum à me*. Sciebat enim Christus, ꝙ generalis omnium resurre-

surrectio erit in fine mundi. Eius aūt resurrectio sicut ipse ab alijs differebat in sanctitate, & personali dignitate, sic ab aliorum resurrectione differre debebat, vt.s. statim post corporalē mortē resurgeret. & non cū alijs resurgere expectaret. Sic.n. scriptum est de ipso. Nō dabis
Psal. 15. sanctum tuum videre corruptionē. Ideo hoc patrem exorat. d. *Tu autem domine, ne elongaueris auxilium tuum à me*. i. in cōem oīum resurrectionem, s'm glo. Sed statim resuscita me, ꝙ & factum est, q̄a tertia die resurrexit. Et subdit idē alijs verbis replicās, & d. *Ad defensionē meā cōspice*. s. defendēdo corpus meum ab incineratione. Sed hic oritur dubium, quare
Quæstio. Christus resurrectionem suā sic accelerare voluit, nostram aūt vsq; in finē sæculi differre? Respondeo primo, ꝙ suam resurrectionem accelerare voluit. primo vt discipulorum fidem repararet ꝑditā. secundo vt spiritualis resurrectionis formā nobis demonstraret, debitā, s. vt cito resurgeremus à peccato. tertio vt corporalis resurrectionis fidem nobis condonaret congruam. Per hoc enim, ꝙ Christus surrexit, qui est caput nostrū, & nos, qui sumus eius mēbra, credimus resurrecturos. Nostrā aūt resurrectionē vsq; in finem differre voluit ꝓꝑ tria, s. ꝓꝑ meritorum nostrorum multiplicationem: resurrectio.n. futura est vnus articulus fidei. Si aūt euidenter quilibet mortuus statim resurgeret, nō esset meritum, ipsam credere, nunc aūt quia non vr̄, est meritorium, q̄m vt ait Greg. in homil. Fides non hēt meritū, cui humana ratio præbet experimentū. Secundo ꝓꝑ suffragiorum multorum exhibitionem. Multa.n. bona opera dimitterent, si mortui statim resurgerent, quia maior pars Missarum, orationum, & eleemosynarum, quæ fiūt hodie, fiunt pro animabus defunctorū, quorum tūc nullum fieret, quia si statim resurgerēt, aut ad vitā, aut ad mortem, aut ad pœnam, aut ad gloriam resurgerent. In inferno aūt nulla est redemptio, in cœlo autem nulla indigētia. Et sic si resurrectio oīum statim fieret, hominū deuotio perderetur, & multi pauperes fame perirent, ꝓꝑ ꝙ scribitur. Sancta, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluātur. Tertio, hæreticorū extirpationem. Nam si mortui statim resurgerent, non defuissent hæretici dicentes, ꝙ resurrectio hominis est naturalis, sicut & natiuitas. Et ꝙ sicut corpora cœlestia conferunt ad natiuitatē, quia sol, & homo generant hominem, ita & ad resurrectionē. Et ꝙ sicut natiuitas nostra nō est virtute natiuitatis Christi, sic nec resurrectio nr̄a esset virtute resurrectionis Christi. Oēs ergo istos errores extirpare volens, Deus, nostrā resurrectionem vsq; in finē distulit, sed Christus suā resurrectionē accelerauit, patri. d. *Tu autē domine, ne elongaueris auxiliū tuū a me*.

Nostra resurrectio differtur ꝓpter tria. (margin)

2. Mac. 12. (margin)

Arist. 2. de aīa. 31 (margin)

Erue à framea, Deus, animam meam: & de manu canis vnicam meam.

HIc consequenter ostenditur, quòd per Christi resurrectionem ecclesia defensatur. Vbi sciendum, ꝙ prima pars istius versus spectat ad sententiam præcedentis versiculi, sed secunda pars ad propositum nostræ diuisionis. Quantum ergo ad primam partem sciēdum, ꝙ hic per frameam mors intelligitur, eo quòd a ferrum dicitur hæc framea frameæ. s. gladius longus ex vtraque parte acutus, quo faciliter alteri mors irrogatur, & antiquitus tali gladio malefici occidebantur. Sic ergo framea quandoq; pro morte accipitur, vt Psal. Effunde frameam & conclude aduersus eos, qui me persequuntur. Sic ergo iuxta præcedentem versiculum hic orat Christus resuscitari statim post mortem. d. patri. *Erue à framea*. i. a morte animam meā, quod fit per resurrectionem. Sequitur secunda pars, *& de manu canis vnicam meā*. Vbi per canes accipe Iudæorum populum, vt supra dixi. Quoniam circundederunt me canes multi. Sed per vnicam intelligitur ipsa ecclesia fidelium. Quæ sola vnica est & multiplicari non potest. de qua Cant. 6. dicitur. Vna est columba mea, perfecta mea, &c. Quāuis enim ecclesia in suis membris dilatetur, in se tamen semper vnica manet. sicut & vna est ecclesiæ fides. quod declarās Cyprianus episcopus, & habetur 24. q. 1. loquitur dn̄s. d. Ecclesia una est: quæ multitudine

Psal. 34. (margin)

Ecclesia dicitur vnica. (margin)

dine latius incremẽto fœcunditatis extẽditur. Qũo radij multi ſunt, ſed vnum lumen. Et rami arboris multi ſunt, ſed robur vnum tenaciter radice fundatũ. Et qñ de fonte vno riui plurimi defluunt, & numeroſitas licet diffuſa videatur, exundãtis copię largitate: vnitas tñ ſeruatur in origine. Auelle radiũ ſolis a corpore, diuiſionẽ vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fructus germinare nõ poterit. A fonte præcide riuum, precisus areſcit. Sic eccleſia dñi luce ꝑfuſa: per totũ orbẽ radios ſuos porrigit: vnũ tñ lumẽ eſt, ꝙ vbiq; diffunditur: nec vni
F tas corporis ſeparatur. Ramos ſuos per vniuerſam terrã extendit, profluentes largiter riuos latius pandit: vnum tñ caput eſt, & origo vna, vna mater facũditatis copia. Adulterari nõ poteſt ſponſa Chriſti, incorrupta eſt, & pudica, vnã domũ nouit: vnius cubiculi ſanctitatẽ caſto pudore cuſtodiuit. Sic ergo ꝑ vnicã intellige eccleſiã: q̃ virtute ſuæ reſurrectionis de manu Iudæorũ erui & defendi orat Chriſtus. d. *Erue de manu canis*. ſ. populi Iudaici: *vnicam meam*, i. eccleſiã. ac ſi dicat ẜm glo. Libera caput, & corpus, per aĩam caput. ſ. Chriſtus, ſed per vnicã corpus, ꝙ eſt eccleſia, intelligitur, ꝙ cũ ſit vnum, reſpuit diuerſitatem. Et ideo ꝑ vtroq; cõgrue orat coniunctim.

312 *Salua me de ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam.*

Consequenter hic oſtenditur, ꝙ per reſurrectionem Chriſti diabolus ſubiugatur. Vbi aduertẽdum, ꝙ per leo-
Leo. nem ratione ſuæ ferocitatis intelligitur
1. Pet. 5. ipſe diabolus. Aduerſarius veſter diabolus tanquã leo rugiens &c. Et conſimiliter per vnicornium, intellige ipſum diabolũ. Nam vt d. gl. Vnicornis eſt animal ſuperbiſſimum: ꝙ dr̃ mori ex indignatione, ſi præter ſuam voluntatẽ teneatur. Quod ẽt hẽt vnũ cornu in fronte quatuor pedum ita acutũ, & validũ, vt quicquid ille percuſſerit, aut ventilet, aut ꝑforet. Sic nimirũ eſt diabolus, qui eſt ſuperbiſſimus. Iob. 40. Ipſe eſt rex ſuper
Iob 40. oẽs filios ſuperbiæ. Hic ẽt diabolus vnũ cornu geſtat in fronte. ſ. cupiditatẽ auaritiæ, quam ſuadet in aperto. Cornu. n.

E intus eſt vacuum aptum ãd recipiendũ, ſed in ſua ſubſtantia carnem nõ hẽt. Sic & auaritia in ſe vacua, quia auarus nunquam ſatiatur. Ideo ſemper eſt apta ad recipiendum, ſed carnem non hẽt, quia alijs cõpati neſcit. Et hinc eſt, ꝙ ipſi diabolo dr̃. Leoni gentium aſſimilatus es, & Ezech. draconi, qui eſt in mari, & vẽtilabas cor 32. nu, & conturbabas aquas pedibus tuis. ꝙ ideo ſic dicit, quia ipſe diabolus dictus eſt leo ꝑꝑ ferocitatem; draco ꝑꝑ crudelitatem. habitat in mari pœnæ infernalis. Hic cornu. ſ. tentatione auaritię ventilat, & conturbat aquã. Quid. n. per aquam quæ fluit, & refluit, niſi humanũ genus deſignatur? ꝙ quidem diabolus cornu auaritiæ perturbat: quia hodie cupiditati diuitiarum quaſi nullus reſiſtit. Vnde de diabolo dr̃. Cornua rhinocerotis. i. vnicornis cornua illius. Sic ergo per leonem, & vnicornium ſignificatur diabolus. Volens ergo Chriſtus, ꝙ per ſuã reſurrectionẽ diabolus ſubiugetur, per modum orationis prædicit, quod futurum erat. *Salua me ex ore leonis*. i. ſalua-
G bis meos de ore diaboli. *Et à cornibus vnicorniũ humilitatem meam*. i. à tentationibus auaritiæ, & cupiditatis diabolicę ſaluabis humiles. Sic enim ſuperando diabolum poſt Chriſti reſurrectionẽ ſaluati fuerunt à cornibus auaritię infideles: de quibus dicitur Actuũ 4. Quod multitudinis credentium erat cor unũ, & anima una: nec quiſquam eorũ, quę poſſidebat, aliquid dicebat ſibi propriũ, ſed omnia illis erant communia, &c.

313 *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio eccleſiæ laudabo te.*

H Hic conſequenter ponitur reſurrectionis Chriſti diuulgatio. Et diuiditur in partes tres. Quia primo ponit reſurrectionis diuulgationẽ. Secundo ex conſequenti inducit ad gratiarum actionem ibi. *Qui timetis dominum*. Tertio oſtendit ſuam à patre factam exauditionem, ibi. *Timeat eum*. Ponens ergo reſurrectionis diuulgationem. d. *Narrabo nomen tuum fratribus meis*. Hic enim ꝑ nomen domini intellige uirtutem, & famam Dei patris: iuxta illud Pſa. Admirabilę eſt nomen tuum in uniuerſa terra, ideſt,

idest, fama, & virtus tua, quæ per Christi resurrectionem multo fortius per orbē fuit diuulgata. Hanc narrauit Christus fratribus suis, i. discipulis, vt quando in die resurrectionis, dum essent discipuli in vnum congregati, stetit Iesus in medio eorum, & dixit. Pax vobis, & ostendit eis manus, & latus, & sic multis alijs vicibus. Sic.n. se facturum promiserat. d. Venite, & audite oēs qui timetis dñm, & narrabo quanta fecit aīæ meæ. Ipsi vero apostoli per Christum informati ipsam resurrectionem Christi coram omni populo prædicabant, quia vt habetur Act. 4. Virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi dñi nostri. Et hoc est, qđ subdit. *In medio ecclesiæ laudabo te*, i. faciam te laudari per apostolos aliosq; credentes, qui in die Pentecostes recepta gratia spiritussancti, loquebantur varijs linguis magnalia Dei.

Ezech. 32. — Psal. 65. — Act. 2.

314 *Qui timetis dominum, laudate eum: vniuersum semen Iacob glorificate eum.*

23. q. 6. scismatici.

CONsequenter hic de tanto beneficio nos inducit ad gratiarū actionem: vbi sciendum, ꝙ hic non loquitur de timore mundano, vel seruili. quia illo non Deus laudatur, sed magis contemnitur, sed de filiali timore, quo offensa principaliter, & nō pœna timetur. Sic.n. omnis, qui timet Deum, eo ipso laudat eum, etsi non verbis: tñ factis. Quia ergo solum timentes Deum filialiter, tm̄ resurrectionis Christi beneficium participāt: ideo ipsi soli ad gratiarum actionem excitantur, cum dr̄. *Qui timetis dominum, laudate eum, vniuersum semen Iacob glorificate eum.* Semen Iacob, dñr imitatores Iacob. sicut semen malorum dñr imitatores peccatorum. Semen Chanaam, & nō Iuda, &c. Iacob autem supplantator interpretatur. Illi ergo semen sunt Iacob: qui mundum supplantant, idest ipsum despiciēdo pedibus calcāt, & tales Deum glorificāt. Glorificare.n. est aliquē honorādo eius laudes vbiq; prædicare. Sic.n. iustis hominibus. d. Apostolus. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro,

1. Cor. 6.

A *Timeat eum omne semen Israel, quoniam non spreuit, neque despexit deprecationem pauperis.* 315

HIc ostendit suam orationem exauditam a patre. Vbi aduerte, ꝙ inter alia, quæ faciunt orationem exaudiri, est humilitas: in cuius signum petentes eleemosynam quantum possunt se abiectos, & viles prætendunt, vt facilius exaudiantur, propter ꝙ dr̄ Iudith 9. Superbi ab initio non placuerunt tibi, sed humilium, & mansuetorum semper tibi B placuit deprecatio. Et ideo hic Christus per humilitatem se exauditum ostendit, nos ad humilitatem inducens. d. *Timeat eum omne semen Israel.* Israel namque videns Deum interpretatur. Et sic semen Israel vocantur omnes, qui per fidē resurrectionis Christi renouati sunt spiritualiter ad Dei visionē. Et statim subdit causam, quare s. debet a nobis timeri filialiter, & humiliter reuereri, dicēs. *Quoniam non spreuit, neque despexit deprecationem pauperis.* Hic nomine pauperis sepsū insinuat Christus, qui in paupertate C natus est, conuersatus, & mortuus, quia nudus crucifixus, & in alieno sepulchro sepultus. Vel per pauperē intelligit seipsum humilē, iuxta suum modū loquēdi. Beati pauperes spiritu, &c. vel per pauperem ſm gl intelligere potes quemlibet alium humilem, de se non præsumētem: nec de pompis mundi tumentum. Sic dicitur. Desiderium pauperum exaudiuit dominus. Et consequenter dictum generaliter ad seipsum applicat. d.

Israel. — Matt. 5. — Psal. 6.

D *Nec auertit faciem suam a me, & cum clamarem ad eum, exaudiuit me.* 316

QVasi dicat, quia fui pauper, i. humilis, ideo me exaudiuit, me resuscitando. Omnis.n. Christi oratio fuit exaudita, quia Christus in omni oratione sua procedente ex voluntate deliberata, fuit exauditus, quia in nullo voluntati paternæ discrepabat. Sed hic est dubium, quia in principio huius Psal. dicit Christus. Deus clamabo per diē, & non exaudies. Hic autem dicit se exauditum. Solutio, vide ibi in principio huius Psal.

Quæstio.

317 *Apud te laus mea in ecclesia magna: vota mea reddam in conspectu timentium eum.*

HIc consequenter ostenditur resurrectionis vtilitas, quæ multiplex fuit, s. charitatis Christi exhibitio. Secundo ad fidem gẽtium cõuersio, ibi. *Reminiscentur, & conuertentur ad dñm.* Tertio regis Christi sublimatio: ibi. *Q̃ñ domini est regnum.* Quantũ ad primũ sciendum, ꝙ Christus iam resuscitatus ex magna charitate suis promisit discipulis dicens. Ego aũt uobiscũ sum oĩbus diebus vsq; ad consummationẽ sæculi. Quod quidẽ nón de præsentia corporali intelligitur, sed de præsentia sacramentali, quia per sacramentum eucharistię, vsque ad mundi finem nobiscum manebit, propter ꝙ istud sacramentum dr̃ sacramentum, charitatis, tum quia charitatem Christi nobis ostendit, tum quia nos ad charitatẽ Dei, & amorem præ cæteris sacramẽtis nos inducit. Et istud sacramentum in ecclesia sua relinquendũ hic Christus promittit, dicens patri: *Apud te laus mea in ecclesia magna.* q. d. Laudem meam non quęro, sed patris. Apud Deum. n. laudem suam ponit, qui de seipso non præsumit, sed de Deo. Et hæc Christi laus apud patrẽ posita cognoscitur *in ecclesia magna.* s. in ecclesia catholica per totum orbem diffusa: q̃ vocat magnam, ad cõfusionem aliquorum hæreticorum, qui dicunt ecclesiam catholicam nõ vbique diffusam, sed solum in aliqua gente, uel in aliqua mundi parte contineri. Sicut Donatistæ, qui dicunt ecclesiam catholicam solum in Africa esse, & Iudæi solum in Iudæa. quos confutans Christus ecclesiã suam dicit esse magnam, quia vbique dilatatã. Sic & alibi dr̃. Confitebor tibi in ecclesia magna. Et consequenter ostendit, quõ hæc laus est in ecclesia magna. s. per sacramentum corporis sui. d. nobis. *Vota mea reddam in conspectu timentium eum.* Quæ enim fuerũt Christi uota, quæ obtulit patri, nisi corpus, & sanguinem suũ quæ pro nobis in cruce obtulit patri, ipso teste. Calicem salutaris accipiam, &c. Vota mea domino reddam coram omni populo eius. Quod ideo dicit, quia seipsum obtulit patri non in secreto, sed coram oĩbus eleuatus in cruce. Hęc autem vota Christus reddidit: qñ panis, & vinũ in corpus suum, & sanguinem cõuersum nobis restituit: dicitur. n. reddi, qñ promissum adimpletur. Hoc aũt suis promiserat Christus d. Ego aũt vobiscum sum, &c. Vnde gl. d. *Vota mea.* i. sacrificiũ corporis, & sanguinis, ꝙ Christus obtulit Deo: hoc reddidit in conspectu timentiũ eum, quia solum tales cognoscunt se per ista uota posse saluari, quia solum tales istud sacramentum sumunt ad salutem, de quibus subditur.

Matth. vlt.

Psal. 34.

318 *Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt dominum, qui requirunt eum: viuent corda eorum in sæculum sæculi.*

De cons. dist. 2. Christ.

PEr pauperes intellige humiles, & huius sæculi contemptores Beati pauperes spiritu. Et tales edent, & saturabuntur, quia per hoc sacramentum perueniũt ad saturitatẽ refectionis æternæ. vbi totus homo interior, & exterior saturatur: quia ibi uolũtas repletur dilectionis charitate, ĩtellectus cogitationis claritate, memoria certitudinis firmitate. Ps. 19. Satiabor, cùm apparuerit gloria tua. vt quia in illa satietatis gloria, oẽs exultantes Deum laudant, agendo gratias: ideo subdit. *Et laudabunt dominum, qui requirunt eum.* s. qui humiliter istud sacramentum requirũt: ex hoc in gloria saturati laudabunt dñm. *Et viuent corda eorũ in sæculum sæculi.* Xpo. d. Si quis mãducauerit ex hoc pane, viuet in æternũ.

Matth. Ioan. Psal. Ioan. 6

319 *Reminiscentur, & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ.*

De pœ. d. 1. mundus.

HIc consequenter ponitur ad fidem Christi gentium cõuersio. Vbi nota, ꝙ charitas Christi prædicata gẽtibus qua pro nobis mortem tolerauit, maxime Gentiles ad Christi amorem traxit, & fidem. propter quod dicebat Apostolus. Nos autem prædicamus Christum crucifixũ: Iudæis quidem scandalum, Gẽtibus autem stultitiam. ipsis aũt vocatis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Et ideo quia hoc sacramentum fit in cõmemorationem dominicæ passionis,

1. Cor. 1.

1.Cor.1. nis,Christo.d. Hoc est corpus meũ, &c. hoc facite in meam commemorationẽ sequitur, quòd virtute istius sacramẽti, quia memoriam inducit dñicæ passionis,gentes sunt ad Christũ conuersæ. Et ideo statim cum dixit. *Edet pauperes,* &c. subdit. *Reminiscentur.* s. per hoc sacrm passionis Christi. *Et sic conuertentur ad dominum oẽs fines terræ.* idest, aliqui de omnibus finibus, & partibus terræ, vt ly *omnes* vel vniuersi, stet pro generibus singulorum, non pro singulis generum. Et hoc alijs verbis confirmans dicit.

320 *Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ familiæ gentium.*

IDest aliqui de omnibus familijs & de omnibus gentibus Et quia uera adoratio non stat in actibus exteriorib. principaliter,sed in mente, & conscientia,veri adoratores adorant patrẽ in spiritu,& veritate.ideo.d. *Et adorabunt in conspectu eius.* i.in conscientijs suis. Et hoc intelligit de adoratione latriæ:quæ est seruitus: siue cultus soli Deo debitus quo. s.tota spes in illo ponit,ꝙ adoratur,& sic non debent adorari imagines, non crux Christi, nec ẽt Christi humanitas, sed solus Deus.Ad cuius euidentiam notandũ,ꝙ adoratio est duplex,quædã per se, & quædam per accidens.Et adoratio per se duplex est, quædam ꝑ se, quædam ꝑ aliud.Adoratio ꝑ se est illa,qua sola trinitas vnus,& verus Deus debet adorari,& talis dr̃ adoratio vel cultus latrię. Adoratio aũt per se,sed ꝑ aliud:est illa, qua humanitas Christi verbo vnita adoratur, non ꝑ se:sed ꝑ verbum cui manet vnita.Vnde Magister lib 3.d.6. dicit humanitatem Christi vna adoratione cũ verbo esse adorãdam non ꝑ se, sed ꝑ illum,cuius scabellum est, cui est vnita. Nec ipsa humanitas sola,vel nuda,sed cũ verbo,cui est vnita. Nec propter se:sed ꝑ illud est adorãda. Nec qui facit hoc, reus idololatriæ iudicari põt: quia nec soli creaturæ: nec propter ipsam, sed creatori cum humanitate, & in humanitate sua seruit. Adoratio autem per accidens fit quinque modis .s. significatione imitatione, continentia, pertractatione, & condescensione. Adoratione per

Ioan. 4.

Magister.d.3 d.9.Vna adoratione &c. Hoc videtur tenere Magi. bene inspectus in fine ipsius dist. per verba Damasceni & August. ibi adducta propter rationẽ hic dictam de vnitate.

A accidens significatione adorantur sacramenta, quia sunt signa inuisibilis gratiæ & verba sacræ scripturæ, q̃ a nobis Deũ repræsentant. Et aduerte,ꝙ talis adoratio per accidẽs debetur signo qualis per se debetur significato. Vñ quia Deus adoratione latriæ per se adorat̃: ideo signa, vel verba significantia Deum adoratione latriæ per accidens adorantur. Et sic quia sancti adorantur adoratione duliæ,ideo signa sanctos significantia, adorantur adoratione duliæ per accidens, vt nomina sanctorũ. Adoratione imitatione imitationis, vel similitudinis per acci

B dens,adorant̃ imagines eadẽ adoratione qua illa,quorũ sunt imagines, adorantur per se. Adoratione per accidens continẽtia debuit adorari colũba: q̃ super Christum descendit,quæ spiritũ sanctũ continebat: similiter,& species sacramẽti altaris rõne contenti. Adoratione pertractationis per accidens,dẽt adorari crux dominica, in qua fuit Christus pertractatus,& ẽt beata Virgo, in quantum Christum pertractauit. Adoratione aũt cõdescẽsionis per accidens adorantur sancto-

C rum cadauera, vel corpora mortuorum. Et sciendũ, ꝙ idem põt adorari vna adoratione per se, & alia per accidens, sicut beata virgo inquantũ est Deo vnita per gratiam,& gloriam adoratur per se,licet non ꝑ se:in quantum aũt Christũ pertractauit,adoratur per accidens,ut dictũ est. Ex quibus apparet,ꝙ solũ Deũ adoramus per se,& ꝑ se:imagines aũt sanctorum non adoramus per se, sed per accidens. Ipsos aũt sanctos adoramus per se,sed ꝑ Deum, cui sunt uniti per gloriã & gratiã. Ad propositum ergo cum

D dicit. *Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ familiæ gẽtiũ* loquit̃ de adoratione per se,& ꝑpter se, q̃ est adoratio latriæ.

Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. 321

HIc cõsequenter ponitur regis Christi sublimatio ac ipsius regni dilatatio. Et ponitur primo regni Christi dilatatio. Secundo huius dilatationis redditur ratio,ibi. *Et anima mea illi viuet.* Tertio Christianorum ponitur commẽdatio,ibi. *Annuntiabitur domino.* Primo ergo

ergo ponitur regni Christi dilatatio. Nā Iudæi Christum regem negauerunt, dicentes Pilato. Non habemus regem nisi Cæsarem Pilatus aūt Gentilis, Christum regē confitebatur verbis. d. Iudæis exprobrando. Regem vestrum crucifigā, & scriptis, quia scripsit titulum Pilatus, & posuit super crucē eius, Iesus Nazarenus Rex Iudæorum. Et sic solum ipsum Iudæorum regem fatebatur. Sed hic Psal. clarius præuidens Christi regnū: ostēdit ipsum ēt regem esse: non solum Iudæorum, sed ēt Gentiū. d. *Qm dñi est regnū*. s. ipsius Christi, qui est dñs dominantiū, & Ps. 67. Qui ascendit super occasum, dñs nomen illi. Dñi ergo *est regnū*. s. Iudæorum, quia ad ipsum ēt carnali successione regnū Iudęorū peruenerat, qa de stirpe regia recta linea natus, ut ostendit Matth. c. 1. Et tñ non solum habet regnum Iudæorum, sed ēt sic dilatatur, ꝙ omnium gentium regna ei subijciuntur. Et hoc est, quod subdit. *Et dominabitur gentium*. Pro cuius declaratione subdit. d.

Ioan. 19

Apoc. 19

322 *Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ: in conspectu eius cadent omnes, qui descendunt in terram.*

De pe. d. 3. q̃quā.

PEr pingues terræ intelligit reges, & principes mundi Gentiles, quia ad fidem Christi conuersi sacrm Eucharistię in memoriam Christi passionis deuotè manducant. Sed quia nullus dignè Christi corpus sumere pōt sacramentaliter, nisi prius ipsum spiritualiter sumat, qa qui indigne manducat iudiciū sibi manducat, & bibit, ideo deuotionem principum mundi ostendens, d. *Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ*, Omnis .n. qui adorat corpus Christi, ipsum spiritualiter recipit. Sic ergo manducauerunt sacramentaliter recipiendo, sed adorauerunt spiritualiter recipiēdo. Et ipsorum deuotionem explicans, ait. *In conspectu eius cadent*, s. ipsum adorādo se prosternentes ad terram. sicut de Magis legitur. Et procidentes, adorauerunt eum. Et hoc magis explicat alia littera, quæ in Hebræo sic habetur. *Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ, & curuabunt genua*. Curuare aūt genua alicui, proprium signum est adorationis

Euchari stiā mā ducare.

Matt. 3.

E latriæ, quæ soli Deo debetur. sic. n. dicebat Apostolus. Flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi. Verum quia genua nō pōt dignè adorando curuare, nisi humilis: ideo ad talem adorationem oportet primo per humilitatem descendere. Est ergo sensus. *Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ, in conspectu eius cadent in terram omnes, qui descendunt* . s. per humilitatem. ita ꝙ ly *cadent* referatur ad ly *in terra: descendunt* referatur ad humilitatem.

Eph. 3.

Rom.

F *Et anima mea illi uiuet, & semen meum seruiet ipsi.* 323

HIc redditur ratio dilatationis regni Christi. Vbi sciendum, ꝙ Christus meruit regnum suum dilatari merito suæ passionis, & mortis. d. Apostolo, ꝙ factus est obediens vsq; ad mortē crucis: propter quod & Deus exaltauit illū, & donauit illi nomen, quod est super oē nomen, vt in nomine Iesu flectatur omne genu. Hanc ergo causam ostendens Christus, d. *Et anima mea illi viuet*. q. d. Quæ est causa, quare in conspectu eius cadent omnes, &c. ipsum adorando? Respondet. quia anima illi viuet: ille enim solum Deo viuit, qui seipsum ꝑꝑ Deum mortificat, iuxta dictū apostoli. d. Viuo ego iam non ego, viuit aūt in me Christus, &c. In eo igitur Christus viuebat Deo, quia ꝑꝑ Deum patri obediēdo seipsum mortificauit, crucis mortē pro nobis tolerādo. Et istum sensum magis exprimit litera, q̃ hic habetur in Hebræo, quæ sic dicit. *Et anima eius non viuet*. s. sibipsi, sed Deo per obedientiam crucis. Et quia Christus per suam mortē, & resurrectionē multos Deo filios spirituales genuit, & generandos reliquit, ideo de illis dicit. *Et semen meum seruiet ipsi*. idest, fideles, qui sunt Christi semen.

G

H

Philip.

Galat.

Tho

I. C

Annuntiabitur domino generatio uentura, & annunciabunt cœli iustitiam eius, populo, qui nascetur, quem fecit dominus. 324

POnitur hic Christianorum commendatio. quia. s. hic ostenditur quō semen Christi. i. fideles generantur. quia. s. per prædicationē verbi Dei, & fidē. Dedit eis potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt

Ioan. 1

credunt

credunt in nomine eius, &c. Generatur ergo quis in Christo per fidē: fidem aūt habemus ex auditu: auditum autem per prædicationem. Et sic prædicatio verbi Dei semen.i. filios Christo generat, quē
Rom.10 processum notat Apostolus.d. Qūo autē credent ei, quē non audierunt? Qūo autē audiēt sine pdicante? Et hoc est, ꝙ de generatione, vel de filijs spiritualibus Dei noui testamenti.d. *Annunciabitur dño generatio ventura.* Et est constructio talis. *Annunciabitur*.i. prędicabitur fides Christi, & per talē annuntiationem *generatio uentura*.s. noui testamenti dño cōuertetur.i. generatio noui testamenti, quæ ex aqua, & spiritusancto generatur per prædicationem, conuertetur dño. Vel aliter. *Annunciabitur domino generatio vētura.* i. Angeli custodes animarum, annuntiabunt dño generationem vēturam.i. preces generationis venturæ.s. fidelium annuntiabunt dño, nō quidē pro instruendo dño, sed vt voluntatē Dei in precibus nostris cognoscant, & nobis qñque referant. Et quid mirum, si taliter generationē futuram noui testamenti angeli Deo annunciant. quia ēt & hoc in antiquo testamento generationi præteritæ fecisse leguntur. Sic.n. angelus Raphael dixit
Tho.12. Thobię. Cum orabas cum lachrymis ego orationem tuam tuli coram domino. Et quantum ad primum sensum ostendit, quia annunciant.s. fidē Christi, vt generatio cōuertatur dño.d. Et annunciabunt cœli iustitiam eius: cœli i. Apostoli, vel Euangelistæ, & sancti doctores annunciabunt mundo iustitiam eius. i. ipsum Christum, qui est iustitia Dei factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia. Vel
1.Cor.1. annunciabunt cœli iustitiā eius.i. legem Euāgelicam, quæ nihil iniustum, sed oīa cōtinet iusta. Et quib. ista iustitia sit nuntianda, subdit.d. *Populo, qui nascetur, quē fecit dominus.* Ecce populum Christianū dicit nasciturum de futuro, quē tamen a Deo factum dicit de præterito. Ideo notandū, ꝙ duplex est factio, qua Deus populum Christianum fecit, vna est naturalis qua ipsum facit de nihilo producēdo, sicut qñ quis generatur, vel mūdo nascitur. alia est, qua nos facit spirituales per regenerationē ex aqua, & spiritusancto,

A quæ fit per baptismum, & istam primam præsupponit, quia nullus pōt regenerari: nisi primo fuerit generatus. Dicit ergo *populo qui nascetur*, s. per regenerationē spiritualē. *quem fecit dominus*. s. ante per generationem naturalē, quia qui primo nos fecit, vt essemus, scdo nos fecit, ut iusti essemus. Et nota, ꝙ iste Ps. de Christi passione, a Christi passione incipit, sed in magna spe Christianorū terminatur, vt quisq; sciat se ex passione Christi saluari.

B

PSAL. XXII.

DOminus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit. 325 De cons. dist.2.in calice.

TITVLVS istius Psal. est: *Psal. Dauid.* De materia istius Psalmi, notandum ꝙ fundatur huius litera supra historiam, quæ habetur 1. Regū 22. vbi habetur, ꝙ cum Saul persequeretur Dauid, ipse Dauid fugit in speluncā Odollam. Quod dum audissent fratres eius, 1.Reg. 22.
C & oīs domus patris eius, descenderunt ad eum illuc. Et conuenerunt ad eum oēs, qui erant in angustijs constituti, & oppressi ære alieno. Et factus est eorum princeps. Fueruntq; cū eo quadringenti viri, cum quib. omnibus fugit de regno Saulis ad regem Moab, qui.s. erat gentilis, & idololatra. Sed quia homines, qui erant cum Dauid, erant fugitiui, & ære alieno oppressi.i. debitis obligati, ideo propter penuriam erant ad idololatriam dispositi, antequam reuerti vellent ad
D propria. Ne ergo Dauid, & viri, qui erāt cum eo idololatrarēt, manentes cum rege Moab, qui erat idololatra, Gaad propheta de mandato domini dixit ipsi Dauid, ꝙ ibi non remaneret, sed iret in terram Iuda, vnde sequitur, quod inde profectus est Dauid, & venit in terram Iuda in saltum Areth s. confidens de prouisione diuina. Et dicit Rab.Sa. ꝙ diuina virtute factus est locus ille abūdans fructibus, aīalibus, & irriguis fontibus. Et tunc Dauid videns se per Dei gratiā cū suis in loco vberi, & pascuoso positum,

Deo

Deo gratias agens,fecit iſtum Pſal.dicēs. *Dominus regit me*,&c.Dic vt Nic.de Ly. Quantum vero ad ſignificatū hiſtoriæ,dicit Magiſter in glo. ꝙ hic Dauid ſpiritu prophetico tactus, vidit reditum populi de captiuitate Babylonica ſub Zerobabel.& Ieſu magno ſacerdote,vt habetur
Neem.1. Nee.1. Qui reditus de captiuitate, figurabat reditum fidelis populi de captiuitate huius ſæculi ad eccleſiā catholicam. De quo reditu ſ.Gentilium ad fidem hic intendit agere Pſal. vnde in iſto Pſal. loquitur eccleſia de gentibus congregata, oſtendēs gratias a Deo ſibi factas.Et ſm numerum gratiarum, Pſ.iſte diuiditur. Et ſic ſm ꝙ iſte Pſ.nouē verſus cōtinet, iſte Pſal.nouem gratias enumerat.Prima eſt legis euangelicæ ſalutaris prædicatio: ibi.*Dominus regit me*. Secunda eſt aquæ baptiſmalis ſpiritualis renouatio:ibi. *Super aquam refectionis*. Tertia eſt perfectioris vitæ perfectorum erogatio : ibi. *Deduxit me*. Quarta eſt mundi aduerſorum vigoralis ſuperatio:ibi. *Nam ſi ambulauero* Quinta eſt filiorum delinquentium paternalis caſtigatio:ibi.*Virga tua.* Sexta eſt Chriſti corporis internalis recreatio:ibi.*Paraſti in conſpectu meo*.Septima eſt Chriſti ſanguinis, integralis inebriatio: ibi. *Impinguaſti in oleo*. Octaua eſt finalis perſeuerantiæ perfecta confirmatio : ibi. *Et miſericordia tua ſubſequetur*.Nona eſt æternalis felicitatis glorioſa inhabitatio:ibi. *Et vt inhabitem in domo domini*. Prima ergo gratia facta eccleſiæ ſuæ,eſt prædicatio legis Euangelicæ. Verbum namq; Dei eſt cibus nr̄æ mentis,& refectio;iuxta illud Matt.4.Non in ſolo pane viuit homo:ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Quod exponens Rabanus dicit.Duplicē namq; naturam habet homo.ſ.corporalē,& ſpiritualem. Vnde ſicut corpus humanū ſine terreno cibo non viuit: ita & aīa viuere nō pōt ſine verbo Dei.Si quis ergo nō veſcitur verbo Dei,iſte ſpiritualiter nō viuit, cibus ergo noſter eſt verbum Dei,paſtor noſter eſt ipſe Chriſtus doctor, & magiſter:locus vero paſcuæ, & refectionis,eſt ſacra ſcriptura de quibus ait. *Dominus regit me*. i. Chriſtus, qui eſt paſtor noſter.
Ioan.10 Io.10.Qui nos regit,dū verbo ſacræ ſcri-

E pturæ nos reficit.Ex te.n.exiet dux,qui regat populū meum Iſrael.Et q̄ ſufficiē ter verbo ſuo nos regat:oſtendit.d. *Et nihil mihi deerit*. quia *in loco paſcuæ ibi me collocauit*. Quid.n. eſt locus ſpiritualis paſcuæ, niſi ſacra ſcriptura, quæ contra omnem penuriam aīam paſcit, & contra omnē ſpiritualē infirmitatē adhibet medicinam?Vnde in paſcuis ſacræ ſcripturæ quanta ſit efficacia verbi diuini, vt nulli auditori aliquid deficiat,oſtendit Goffredus ſuper illo verbo. Beati, qui audiunt verbum Dei,&c.In paſcuis ſacræ ſcripturæ verbum Dei oīa factum eſt omnibus, ut nulli audiēti verbum Dei aliquid deficere poſſit.d.Pſ.*Dominus regit me,& nihil mihi deerit*, &c. Nam, ſi mortuus es peccato, cum audieris vocē filij Dei viues,Chriſto dicente.Qui audierint verbum,vel vocem filij Dei,viuent. Si cor tuum induratum eſt,ipſe emittet verbū ſuum,& liquefaciet illud. Si tepidus es, & iā euomi formides, non diſcedas a paſcuis ſcripturæ, & verbum Dei inflāmabit te, quia ignitum eloquium eius vehementer.Si tenebris ignorantiæ grauaris, G diligenter audias quid loquatur in te dominus Deus tuus,& erit verbum dn̄i lucerna pedibus tuis, & lumē ſemitis tuis. Ac forte tanto amplius,quāto clarius,ēt peccata minuta illuminatus agnoſcens.Si immundus es, verbum Dei te purificabit. Audi Chriſtum apoſtolis dicentem Iam vos mundi eſtis propter verbum meum.Si cōſiſtant aduerſum te caſtra,& prælium tentationis inſurgat:accipe gladium ſpiritus,ꝙ eſt verbum Dei,& in eo facile triumphabis.Et ſi,vt eſt cōſuetudo certaminis, contigerit te aliqualiter vul- H nerari,audi ſcripturam dicentem. Miſit verbū ſuū,& ſanauit eos.Quod benè nouit Centurio.d. Chriſto,Dic verbū tuū. & ſanabitur puer meus. Et ſi titubas cōfidere in verbo Dei,clama d.Mei autē penè moti ſunt pedes,& in verbo Dei confirmaberis,vt experimento diſcas: verbo dn̄i cœlī firmati ſunt, vt ſic in paſcuis ſcripturarum poſitus paſtorē Chriſtum agnoſcas.d. *Dominus regit me,& nihil mihi deerit*. Cuius ratio eſt, quia in loco paſcuæ ſcripturarum me collocauit. Sic .n.ait Chriſtus. Per me ſi q̄s introierit, ſalua-

Marginal references (right column): Matt.2 — Luc.11 — Ioan.5 — Pſ.118 — Ioan.15 — Pſ.106 — Matt.8 — Pſal.72 — Ioan.10

saluabitur, & pascua inueniet. Hæc est ergo prima gratia facta ecclesiæ, s. verbi Dei prædicatio, sine qua non credidissent gentiles. d. Apostolo. Quomodo credent ei, quem non audierunt? Dicat ergo ecclesia. *in loco pascuæ ibi me collocauit*, quia locus pascuæ scripturarũ ablatus est à Iudæis: & datus gentibus, quia intellectum scripturarũ perdiderunt Iudæi sua malitia, & gentes conuersæ illum acceperunt. d. Christo Iudæis, Auferetur à vobis regnum Dei, scilicet intellectus scripturarum, & dabitur genti, &c.

Rom. 4.

Mat. 21

326 *Super aquam refectionis educauit me: animam meam conuertit.*

POnitur hic secunda gratia ecclesiæ facta, s. aquæ baptismalis spiritualis regeneratio. Primo. n. verbũ Dei prædicatũ est gentibus. Secũdo ex auditu verbi Dei baptismum receperunt: dicente Christo Matt. vlt. Ite docete oẽs gentes, sequitur baptizãtes eos, &c. Vbi nota, ꝙ aqua baptismi dr̃ aqua refectionis. Reficere. n. idẽ est, qđ iterum facere. Deus n. primo creauit hoĩem rectum & sine peccato, & ipse seipsum factum destruxit peccando, Deus fecit hoĩem rectum & ipse se multis immiscuit quęstionibus. Illud ergo, per qđ homo ad primum, in quo factus fuerat, reducitur, vocaĩ hoĩs refectiuũ. Cum igitur per aquã baptismi homo ad primũ innocentiæ statũ reducatur, hinc est, quod aqua baptismalis aqua refectionis dr̃. Et hoc est, ꝙ hic dicit Ecclesia. *Super aquam refectionis educauit me.* i. per aquã baptismi eduxit me. s. de statu culpæ ad statũ gratiæ. Educere namq; componit ab se, & duco ducis, & sic educere est extra ducere. *Educauit ergo me super aqua refectionis.* i. eduxit me de gentilitate ad fidem. Et hoc est, quod subdit. *Animam meam conuertit.* s. ab idolatria ad verum Dei cultũ. Ista est aqua purgatiua, de qua Eze. 36. Effundã super vos aquam mundã, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Sed circa istam aquam refectionis insurgit dubiũ. s. quare per aquã voluit Deus hominem lapsum reficere potius q̃ in alio elemento. Ad hoc rñdet Magister adducẽs maxime duas rões. Prima pp conformitatẽ, quia sicut aquã abluit sordes corporis, ita baptismus sordes mentis. Secũda pp cõitatem: q̃a aqua cõior est apud oẽs cæteris liquoribus, ut ergo nullum à baptismo excusaret inopia, vt si fieret in vino, lacte, vel oleo, ideo reficere hoĩem voluit per aquã, q̃a cõis est omni patriæ & omnibus personis tã pauperibus q̃ diuitibus. Sed quia aqua multiplex reperitur, ideo quæritur, qualis aqua ad baptismũ apta sit materia. Ad hoc dicũt doctores, qđ aqua baptismi debet esse aqua simplex, nõ alterata à sua specie. Vbi notandũ ꝙ aqua alteratur aliqñ solũ accidentibus non in sua specie, ut cũ de calida fit frigida: vel ecõtrario: vel de dulci amara, ut cũ aqua fluuij intrat mare: vel ecõtrario de amara dulcis, & talis alteratio non impedit aquã esse debitã materiã baptismi. Alia est alteratio, quæ fit circa substantiã, ꝙ fit qñq; per putrefactionẽ, vel digestionẽ, vt cũ aqua putrefacta in terra per digestionẽ in vite efficit vinum, qñq; per alterius liquoris admixtionẽ, vt cũ modicæ aquæ multũ vinum miscetur. Et quia tales mutationes variant aquæ speciẽ, ideo non remanet aqua debita baptismi materia. Ad hoc aũt clarius videndũ, quæ sit debita aqua refectionis, sciendũ qđ multipliciter variatur aqua. s. per alterationẽ, per generationẽ, per corruptionem, per mixtionẽ, per digestionẽ, per resolutionem. Alteratio solum varirat aquam in accidentibus, vt cum fit de frigida calida, &c. & talis mutatio non variat speciem aquæ. Generatio aũt, ut cũ ex aere generatur aqua, vel ex aqua generatur aer. sic ꝙ semper generatio unius est corruptio alterius, & tunc põt baptizari in aqua genita. Si autem ex aqua generetur aer, in aere ex aqua genito baptizări nõ põt. Mixtio aũt ut cum ex duobus vnũ tertium generatur: vt ex aqua, & farina generatur panis, & non remanet aqua, nec farina, ideo in tali mixtione, baptizari nõ põt. Digestio autem vt cum aqua per digestionem in vrinam conuertitur, ibi variatur species: ideo ibi non est debita aqua baptismi. Resolutio aũt vt cũ aqua resoluitur in terram, vel sanguis in aquã, & alij liquores effusi resoluuntur in aquam,

Mat. ult.
Aqua baptismi.
Eccle. 7.
Ezec. 36
Questio.
Magist. li. 4. d. 3
Questio.
Aqua multis modis variatur.

aquã, tũc ſit terminus, in quẽ ſit aqua, E in ipſo baptizari poteſt. Si autem aqua ſit terminus à quo, in termino reſolutionis baptizari non põt, qa ſpecies aquę variatur. Ex prædictis apparet aliquorũ dubiorũ ſolutio. Primũ eſt vtrum in tinctura, vel atramento poſſit baptizari, & vr per prædicta quod ſic: quia ibi non eſt variatio niſi ſm qualitates, qa aqua alba facta eſt nigra: talis aũt uariatio non mutat ſpeciẽ aquæ. Iſte caſus realiter accidit Pariſijs, dũ ibi legerem, &c. Reſpondeo qđ non, quia in tinctura eſt variatio mixtionis. quia ad tincturam faciendam F multa miſcentur cũ aqua, ex quibus reſultat tertiũ per compoſitionẽ. Secundũ vtrum in ſputo. Rñdeo ꝙ non, quia ibi eſt mutatio per digeſtionem, quæ variat ſpeciẽ. Similiter de aqua roſacea, vel vitis. Tertium utrũ in lixiuio. Dicunt quidam quod nõ: quia ibi eſt digeſtio aquæ per cineres, ſicut digeritur aqua per vitem virtute ſolis, & in vinum conuertitur. Sanctus doctor dicit, ꝙ ſic, quin ſicut aqua tranſiens per venas ſulphureas non variat ſpeciem: quin ſit debita baptiſmi materia, ſic nec tranſiens per cine G res. Ego aũt conſiderans de hoc inter doctores controuerſiam: dico ꝙ tutius eſt in lixiuio baptizare. Et ſi quis ſic baptizatus fuerit: ſub conditione rebaptizari debet: ſm regulam iuris, lib. 6. In dubijs certior uia tenẽda eſt. Ex prædictis omnibus apparet, quæ ſit debita aqua refectionis. ſ. baptiſmi, quia. ſ. aqua ſimplex in ſpecie ſua nõ variat. Hęc eſt ergo aqua refectionis: quia lapſos nos reficit, eſt aqua educationis: qa nos de morte educit ad vitam, eſt aqua conuerſionis, quia de gentilitate baptizatos conuertit ad fi H dem, de qua ſaluator ait. Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu ſancto, &c.

Queſtio. *Nota bene.* *Ioan. 3.*

327 *Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ propter nomen ſuum.*

2. q. 7. teſtes. *Semita quid à uia differat.*

HAec eſt tertia gratia facta eccleſiæ, ſ. perfectioris vitæ perfectorũ erogatio. Vbi nota, ꝙ ſemita in hoc differt à via: quia ſemita arctior eſt quã ſit via, via autem latior. Quid ergo ſunt ſemitæ, niſi ſtrictæ viuendi iuſtorum regulæ, quæ quamuis hic ſint ſtrictæ tamen citius ducunt ad patriam, quàm faciat via lata? Vnde ſm Cathol. à ſemis, ꝙ eſt dimidius, dr̃ hæc ſemita, ſ. dimidiũ iter, & eſt ſemita duorum pedum. ſ. via adeo ſtricta, vt alter in tranſitu tranſire non poſſit. Et ſic ſemita ſignificat perfectionem viuendi, quæ in duobus præceptis charitatis conſiſtit tranſitum obuianti non permittens, ſ. obuiantibus tentationibus non cedens. Super has ſemitas iuſtitiæ deduxit Deus eccleſiam, reliquos in via mundi lata vagari permittens. Vnde Greg. d. Arcta. n. bene viuendi cẽſura non eſt ampla via, ſed ſemita ſtricta, in qua quiſq; ſtudioſe aſtringitur, quia ſub præceptorum cuſtodia ſollicitè coanguſtatur. An non quaſi quædam anguſtia eſt itineris in hoc quidem mundo viuere, ſed de huius mundi concupiſcentia nihil habere, aliena non appetere, propria non tenere, laudes mundi deſpicere, & pro Deo opprobria amare, gloriã fugere, deſpectum ſequi, adulantes diſpicere, deſpicientes honorare, mala nocentium ex corde dimittere, & erga eos dilectionis gratiam immobilem in corde retinere? Quæ videlicet omnia ſemitæ ſunt, ſed magnæ, quia quanto in præſenti uita pro ipſa uiuendi cuſtodia anguſtæ ſunt, tanto amplius in æterna retributione dilatãtur. Et hæc omnia fideles libenter ſuſtinent pp honorem nominis Dei. Sic. n. de apoſtolis dr̃, ꝙ ibant gaudẽtes, &c. qm̃ digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Quod bene hic notans Pſal. d. *Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ propter nomen ſuum*. Per has ergo ſemitas iuſtitiæ eccleſiam ſuã Chriſtus deducit ſibi d. Viã ſapientię monſtrabo tibi, ducam te per ſemitas æquitatis. Qđ ideo dicit, quia maior ſapientia eſt per ſemitam arctam ad æternam dirigi uitã, quam per latam viam ad mortem. Vnde Prou. 12. In ſemita iuſtitiæ vita.

Greg. 21 mo. c. 24 *Eccl.* *Hier.* *Act. 5* *Pſal.* *Pſal.* *Luc. 1* *Prou.*

Nam & ſi ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. 328

5. q. 5. omnis

HAec eſt quarta gratia eccleſiæ facta per Chriſtum. ſ. conſtanter ſuperare oẽs mũdi aduerſitates. Vbi notãdum, ꝙ per vmbrã ſimpliciter præſens vita

vita designatur, sed per vmbram mortis vitæ præsentis miseria,& mors. Primum patet, quia, sicut vmbra habet apparentiam, & non existentiam, & sic præsens vita licet aliquid appareat,modicum tamen habet existentiæ. Et sicut ẽt videmus,ꝙ vmbra secum non compatitur solã,sed sol semper proijcit vmbram ex altera parte corporis, sic est de temporali vita p̄senti, & de vero sole iustitiæ Christo. Qm̃ qui habet ante oculos suæ mentis Christum solem, vmbram uitæ præsentis retro se habet, & econtrario, qui dorsum vertit ad Christum,vmbrã præ- B sentis vitæ ante oculos suos habet per amorem. Et ideo sicut decipitur,qui veram rẽ ꝑꝑ vmbram dimittit,sic qui veram vitam ꝑꝑ præsentem negligit,vnde de dilectore præsentis vitæ dr̃.Quod apprehendit vmbram, & persequitur ventum. (Eccl.34) Et sicut quanto amplius sol declinat,vmbra longior,& maior causatur,sic quanto magis per peccatum sol Christus nobis occidit, tanto via præsens nobis maior apparet,& econtrario, quanto sol eleuatur,tanto vmbra breuior causatur,sic quanto in nobis per amorem ele- C uatur Christus, tanto ista vita minor, & quasi nihilum reputatur. Quod bene cõsiderans Hieremias,d. in persona peccatorũ. (Hier.6.) Vę nobis quia declinauit dies,quia longiores factæ sunt vmbræ.Si ergo umbra significat uitam præsentem, consequens est, ut vmbra mortis significet miserias,pœnas,ac ẽt mortem vitæ præsentis,vnde de pœnis,& miserijs istius vitæ sub nomine umbræ mortis dr̃.Humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis. (Psal.43) Vnde Gregorius super illo verbo Luc.1. illuminare ijs, qui D in tenebris,& vmbra mortis sedent,dicit (Luc.1.) per umbram.n. mortis mors carnis accipit,quia sicut vera mors est, qua anima separatur à Deo, itã vmbra mortis est, qua caro separatur ab anima. Ad propositum ergo Ecclesia cognoscens se per Christum fortificatam ad omnia mala vitæ præsentis pro fide constanter toleranda,dicit.*Nã etsi ambulauero in medio vmbra mortis*,i.inter oĩa mala præsentis vitæ ẽt, & vsq; ad mortẽ, *nõ timebo mala*, s.pati,*qm̃ tu mecum es*,in corde,s. per fi-

A dẽ,vt.s. post vmbram mortis ego tecum sim per speciem. Vel d.*qm̃ tu mecum es*, s.per doctrinam ad hoc me confortans, vnde ipse Christus suis d. Nolite timere eos,qui occidunt corpus. Qđ exponens Chrys.dicit.Nolite timere,&c. qm̃ corpus etsi ab impijs occisum nõ fuerit ꝑꝑ Deum, à seipso post modicum morietur ꝑꝑ naturam. (Mat.10 — Chrysostomus super Matheum) Ergo occisi ẜm corpus ab iniquis,nihil perditis,nisi mortis dilationẽ,vt corpus, qđ post modicũ fuerat moriturum,ante modicũ moriatur. Si ergo & gratis post modicũ morituri sumus, (Mors corporalis.) nulla Dei causa proposita, quare non ante modicũ in causa Dei cũ gloria morimur, ut fiat voluntarium quod futurum est necessarium, vt offeramus pro munere,quod reddituri sumus pro debito?

Virga tua,& baculus tuus, ipsa me consolata sunt. 329

EST hæc quinta gratia Ecclesiæ facta, s.delinquentium paternalis correctio. Delinquentes.n. filios Deus hic paternaliter corrigit, ne in futurũ puniat. Sed reprobos hic temporaliter reficit,ut in æternũ puniat. Quia sicut apud Deũ nullum bonum irremuneratum manet, sic & nullum malum manet impunitũ. Et sicut flagellatio Dei, qua nos hic corrigit,consolationem nobis debet inferre, quia nobis signũ est dilectionis Dei, sic & successus prosperitatis mæstitiam, q̃a signum est reprobationis. Et hoc est,qđ dr̃ Prou.13. Qui parcit virgæ,odit filiũ suum. Quod bene notans Gregorius d. Nunc etenim flagellatur iustus, & verbere disciplinæ corrigitur, quia ad æternæ hæreditatis patrimonium ordinatur. In suis autem voluptatibus relaxatur iniustus, quia isto tempore ei tẽporalia bona suppetunt, cui denegantur æterna. Iniustus ad debitam mortem currens,effrenatis uoluptatibus utitur, quia & uituli, qui mactandi sunt,in liberis pastib. relinquuntur. At cõtra iustus a dectationis transitoriæ iucunditate restringitur, quia nimirũ ad laboris vsum vt vitulus vitæ deputatus sub iugo retinetur. Negãtur electis in hac vita bona terrena, q̃a, & ægris,quibus viuendi spes est,nequaquam a medico cuncta, quæ appetunt,

conceduntur. Dantur aũt reprobis bona quæ in hac vita appetunt, quia, & desperatis ægris omne quod desiderant, non negatur. Perpendant ergo iusti, quæ sint mala, quæ iniquis permanent, & nequaquam eorum fœlicitati inuideant. Quid est, ꝙ de ipsorum gaudio admirētur, qñ & ipsi iusti per iter asperum ad salutis patriam redeũt, & iniusti quasi per amœna prata ad foueam tendunt? Ex quibus omnibus patet, ꝙ prospera malis causa debent esse mæstitiæ, aduersa bonis consolationis, & lætitiæ. Quæ oĩa attendens

Virga. Ecclesia lætatur cum virga à Deo corrigitur. d. *Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Vbi per virgam intellige

Baculũ. correctionem leuem, & afflictionem, vt puta, quæ fit in rebus temporalibus, per baculũ aũt grauiorẽ, & duriorem, vt puta, q̃ fit in corpore. Sic .n. percutit Deus corpus, vt animam sanet. Et hoc est, qđ dicitur Psal. 88. Si dereliquerint legem meam, &; in iudicijs meis non ambulauerint, visitabo in virga iniquitates eorũ, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autem meam nõ dispergam ab eo.

330 *de con. d. 2. Christus.* *Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos, qui tribulant me.*

HIc ponitur sexta gratia Ecclesiæ facta: s. corporis Christi consecratio, vbi per mensam accipe cõionem corporis Christi. Postquam .n. Christus conse-

Mensa. Euchari stia. crauit corpus suum in cœna, communicauitq; discipulis, de isto Sacramẽto sub mensæ nomine dixit eis. Ego dispono vo-

Luc. 26. bis regnum, vt edatis, & bibatis super mẽsam meã in regno meo, i. in Ecclesia mi-

Prou. 9. litante, tunc .n. instituit istius Sacramenti vsum. De hac mensa corporis Christi dr̃. Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, immolauit victimas suas, & proposuit mensam. Tunc .n. sapientia ædificauit sibi domum, qñ verbum Dei quod est sapientia Patris, Ecclesiam suam congregauit ex Gentibus, excidit columnas septem, quando ipsam septem donis Spiritussancti roborauit, immolauit victimas, quãdo seipsum pro nobis in cruce moriens obtulit Patri, proposuit mensam, quando in mensa altaris corpus suum consecrandum nobis reliquit, vt merito sibi ex hoc gratias Ecclesia dicat. *Parasti in conspectu meo mensam.* Et de hac mensa ad literam dicit Apostolus. Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorũ: non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. Sed ad quid valeat talis mensa corporis Christi, subdit, d. *Aduersus omnes, qui tribulant me.* s. aduersus dæmones, vnde sicut indignè sumentibus corpus Christi magis nocere põt diabolus, in cuius figuram de Iuda dicitur, quòd post communionem introiuit in eum Sathanas. s. ad ipsum magis possidendum. Sic si dignè sumatur, fugat dæmones, & nos aduersus eos facit fortiores. Vnde Petrus Dam. super illo verbo Christi. Qui manducat carnem meam, &c. ꝙ corpus Christi etiam ore carnis suscipere perutile est. Terretur .n. aduersarius noster diabolus cum Christiani labia Christi videt cruore rubẽtia. Agnoscit .n. profectò suæ perditionis iudicium, & diuinæ victoriæ qua captiuatus est, & obtritus non tolerat instrumentum. Ad hoc tamen plenius intelligendum notandum ꝙ ad hãc mensam Christi corporis diuersimodè accedunt diuersi, & sumunt Sacramentum. s. quidam sacramentaliter, sed non spiritualiter, & istis nocet, quidam autem sacramentaliter, & spiritualiter, & istis vitam tribuit, & proficit aduersus omnes tribulantes.

1. Co. 10

Ioan 13.

Impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians quam præclarus est. 331

HAec est septima pars, in qua ponit septima gratia facta Ecclesiæ. s. sanguinis Christi salutaris inebriatio. Hic gl. mouet dubium, d. Quare psa. calicem sanguinis Christi Ecclesiæ concessum, aliam gratiam à mensa Christi. i. à carne corporis Christi ponit distinctam, cum tamen nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne possit esse, vel sumi, nec ibi fiunt duo sacramẽta caro, & sanguis, sed vnum sacramẽtum? Respondet, quia nec caro est sanguis, nec sanguis caro, tamen panis in carnem conuertitur, & uinum in sanguinem, & non econtrario, quia nõ panis in sanguine, nec vinum in carne, & vtrumq; sub diuersis speciebus sumitur,

Quæstio. *Respon.*

sumitur, ideo mensam, & sanguinem distinguit velut diuersas gratias. Ad ista aute intelligendū, est sciēdū q in consecratione corporis uel sanguinis aliquid ibi efficitur uirtute uerborū principaliter, aliquid autem ratione cōcomitātię, &c. Hoc ergo præmisso sciendum, q per caput anima nostra significatur, quia sicut in corpore caput est principalior pars; sic in toto homine anima. Sic.n.caput p anima accipit scriptura d. Qui abscondit
Prou. 11 frumenta, maledicetur in populis. Benedictio autem Domini super caput uendentium.i.super animam. Per oleum autem, quod supernatat omnib. liquoribus, gratia Spiritussancti accipitur, qua mēs fidelium inungitur. Et quia ipsa gratia Christus præ omnibus fuit unctus, iō de ipso dr. Vnxit te Deus, Deus tuus oleo
Psal. 44 lætitiæ præ consortibus tuis. Quia ergo calix sanguinis Christi dignè sumentes omnibus uirtutibus inebriat, & impinguat, ideo hanc uirtutem Ecclesia sibi datam ostendit d. *Impinguasti in oleo caput meum*, animam meam omni gratia dilatasti. Et quę est ratio? *quia calix meus inebrians est*, quia sicut mens ebrij absorbetur à uino, sic & mens deuota absorbetur à gratia, per Christi sanguinē data. Tamen est differentia, quia ebrietas corporalis obscurat intellectū, ebrietas autē gratiæ magis illuminat, q notans dicit, *quàm præclarus est*.i.multum clarus. Vnde istum textū exponit Ambrosius lib. de Sacramentis, & habetur de conse. d. 2 in calice d. *Calix meus inebrians quàm præclarus est*. Quotiescunque calicem Domini bibis, remissionem peccatorum accipis, & inebriaris spiritu, non carne.
Ephes. 5 Vnde Apostolus ait. Nolite inebriari uino, in quo est luxuria, sed impleamini Spiritusancto. Hæc est præclara ebrietas, quæ sobrietatem spiritus operatur.

332 Et *misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meę*.

HAec est octaua gratia Ecclesiæ data.s.finalis perseuerantia. Ecclesia enim Dei licet multas pressuras patiatur, nunquam tamē a fide deficiet, quia fidem eius, quam gratia præueniens operatur, gratia subsequens confirmat. Et hoc est quod orat Ecclesia d. Misericordia tua nos pręueniat, & sequat. pręuenit.n.inspirādo, subsequit adiuuando.

Et ut inhabitem in domo domini, in longitudine dierum. 333

EST hæc nona gratia ad quam.s. omnes præteritæ terminātur, ut.s. Ecclesia in cęlesti domo fœliciter habitet in æternum. Vbi nota, q domus Dei est multiplex.s. exterior, interior, inferior, & superior. Domus inferior est mūdana machina, quæ est domus omnium creaturarum, & quasi consistorium in quo omnia disponuntur sapienter. Baruch. 3. O Israel quam magna est domus Dei, &c. Domus exterior est Ecclesia, quæ est quasi oratorium, in quo Deus colitur reuerenter. Domus mea domus orationis uocabitur. Domus interior est conscientia, quæ est quasi dormitorium, in quo iusti requiescant suauiter. Intrās in domum meam requiescam. Domus superior est æterna gloria, quæ est quasi refectorium, in quo boni reficiuntur fęliciter. Replebitur in bonis domus tuæ. Et de ista domo gloriæ hic loquitur Ps. d in persona Ecclesiæ, quod omnes predicant gratias, ideo Deus Ecclesiæ suę fecit, *vt inhabitem in domo Domini*, scilicet in gloria, *omnibus diebus vitæ meæ*.

Domus Dei multiplex. Matth. 21. Sap. 8. Psal. 64

PSAL. XXIII.

DOmini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo. 334

HVIVS Psalmi titulus est. *Psalmus Dauid in prima sabbathi*. Vbi notandum est, qđ Hebręi propter dignitatē sabbathi, omnes alios dies septimanę sabbathum appellant, sed differenter. Quoniā dies sabbathi simpliciter appellatur sabbathum. Prima autem dies sequens sabbathum, uocatur prima sabbathi.s. dies Dominicus. Secunda dies post Sabbathum, dicitur secunda Sabbathi.s. dies lunę, & sic dicitur de alijs sequentibus. Sic enim & Gentiles dies appellant à nominibus planetarum dicentes, dies Lunæ ab ipsa Luna, dies Martis ab ipso

Marte, & sic de alijs quem modum etiã non tenemus ex Gentibus ad fidem conuersis. Prima ergo Sabbathi est dies dominicus, in quo mundus primo conditus fuit, quando s. in principio fecit Deus cœlum, & terram, & diuisit lucem à tenebris &c. Factũque est uespere, & mane dies unus, s. dies dominicus. Insuper, & in eodem die Christus depositis mortalitatis tenebris, clarificatus resurrexit. Et homo, deposita peccatorum caligine, restitutus est luci gratiæ per Christi resurrectioné. De hac ergo clarificatione Christi, & hominis reparatione in prima sabbathi facta agit iste Psal. factus à Dauid in prima sabbathi, idest, pro Christi resurrectione spirituali, quæ perpetrata fuit in prima sabbathi, idest, in die resurrectionis. Et quamuis ista sit intentio Psalmistæ, vt ostendetur, tamen hanc intentionem suam fundat supra quandam historiam quę habetur. 3 Regum 8. s. ꝙ cũ per Salomonem perfectum esset templum cum omnib suis ornamentis, conuenit ad regé Salomoné vniuersus Israel. Et portauerunt sacerdotes arcam fœderis in templum, & posuerũt eam in sancta sanctorum. Verum, vt dicunt doctores Iudæorum, & maxime Ra. Salomon, qñ sacerdotes præcedente rege, & omnibus senioribus populi, voluerunt arcam Domini inferre infra templum, statim portæ templi se clauserunt. Et tunc sacerdotes orantes incœperunt canere

Ps. 131. Psal. Memento, Domine, Dauid, quem Psal. prius Dauid fecerat spiritu prophetico, hoc præuidens, scilicet qualiter portæ templi se clauderent, & quomodo aperirentur, cantantes ergo illum Psal. ante portas clausas, quando fuerunt in illo versiculo, Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui, idest, Salomonis regis iniuncti, statim portæ seipsas aperuerunt. Consimiliter, & Dauid eadem causa fecit istum Psal. præuidens prædicta. Et istum etiam Psal. sacerdotes canebant. Sic ꝙ vna pars canebat psal prædictum, Memento, & alia pars canebat istum Psal. *Domini est terra*. Et sic accidit, quòd quando canentes. Memento, Domine, Dauid peruenerunt ad illum versum, Propter Dauid seruum tuum, &c. tunc insimul alia pars cantans Psa. *Domini est terra*, peruenit ad illum uersum. *Attollite portas*, &c. Et tunc ad cantum illorum duorum uersiculorum portæ templi apertæ fuerunt. Sic igitur istos duos Psal. fecit Dauid præuidens clausuram portarum templi, ut istorum uirtute aperirentur. Nec obstat, quòd isti duo psal. simul facti à Dauid sint tantum in psalterio distantes. Quia sicut dicit Hieronymus in prologo, huius libri: psalm. fuerunt in hoc libro positi, non secundum ordinem, quo fuerunt facti, sed secundũ ordinem, quo fuerunt reperti. Contigit autem in aliquib. quòd illi ps. qui primo fuerunt facti fuerũt de ultimis reperti sicut patet de ps. 143. s. Benedictus Dominus Deus meus quem ꝰm Hieronymũ fecit Dauid pro uictoria habita contra Goliã Philistęũ, & sic fuit primus factus à Dauid, & tñ ponit quasi in ultimo. Et cõtra de ps. 3. s. Dñe, quid multiplicati sunt, qué fecit fugiendo à facie Absalon filij sui, & sic factus fuit quasi circa finé ipsius Dauid, & tamé ponitur quasi in principio. Sic in proposito licet isti duo psal. insimul uel quasi fuerint facti, tñ distanter sunt multũ situati, quia distanter fuerunt reperti. Ex prædictis ergo apparet materia psal. & intentio illius. Vnde primo tractabo litterã psal. & cõsequenter intentioné litteræ. Littera n. ps. est de introductione arcæ in téplũ Salomonis, Et ps. diuidit in partes duas, &c. vt Nic. de Ly. Quantũ uero ad intellectũ Psalmi, est intentio Psalmistæ hic agere de Christi clarificatione. s. p quam fundata est catholica Ecclesia. Et sic psal. iste diuidit in tres partes. Quia primo catholicę Ecclesiæ commendat dignitaté. Secũdo membrorũ Ecclesiæ demonstrat qualitaté, ibi. *Quis ascendet*. Tertio infideles ad Ecclesiæ prouocat unitaté, ibi. *Attollite portas*. Prima diuiditur in duas, quia primo ostédit Ecclesiæ dignitaté. Secũdo eius potestaté, ibi. *Quia ipse super maria*. Quãtũ ad primũ ostédit Ecclesiæ dignitatem, & hoc ratione Domini, per quem gubernatur, & regitur. Regnum. n. à rege nobili nobilitatem recipit, sicut ab ignobili dissipatur. Sic enim

Proue. 25. Psal. 8 Greg. 17. mo cap. 1 Iob 2 Deut. Rex D. minu Pleni do gr Ioan

nim dicitur Eccles. 10. Væ terræ, cuius rex puer est, cuius principes mane comedunt. Beata autem terra, cuius rex nobilis est. Si igitur ex nobilitate regētis terra nobilis dr̄, quanta erit Ecclesiæ dignitas, quæ per ipsum Deū immediate regitur, possidet, & gubernatur? Et hoc est, q̄ dicit. *Domini est terra*. Per terrā hic intelligit Ecclesiā. Tū propter stabilitatē durationis. Eccl. 1. Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autē in æternū stat. Quod ideo dicit, quia licet generationes uariæ sibi succedant in Ecclesia, ipsa tamē nunq̄ deficiet. Tum p̄p humilitatē subiectionis, quia sicut terra alijs elementis subijcitur, sic Ecclesia multis aduersitatibus subiecta premitur, cœlū sursum, & terra deorsū quod ideo dicit, quia terra Ecclesiæ subijcitur superioribus uirtutibus, & cœlestibus, quibus defensatur. Tam propter fertilitatem fructificationis, quia solū infra terram Ecclesiæ quis fructum boni operis, & meriti producere pōt, quia ipsa sola Dei gratiā, & benignitatē recipit. Dn̄s dabit benignitatē, & terra nostra dabit fructum suum. Et hac ratione Gregor. dicit terrā significare Ecclesiā, exponens illud Iob. 26. Appēdit terrā super nihilū d. Quid n. terræ nomine nisi sancta Ecclesia designatur? Quæ dum uerba prædicationis suscipit, fructum boni operis reddit. De qua per Moysen dr̄. Audiat terra uerba ex ore meo: expectetur sicut pluuia eloquium meum. Et quid per nihilum nisi Gentiles populi designantur? de quibus per prophetam dicitur. Omnes gentes uelut nihilum, & inane reputatæ sunt. In eo ergo nihilo terra suspenditur, quia corda Gentilium ad fidem deducta repleta sunt charitate Dei, quæ prius repleta fuerant torpore diaboli. Ecclesia ergo est illa terra bona, in qua semē cecidit, & attulit fructum trigesimum, sexagesimum, & centesimum, de qua nūc dicit psalm. *Domini est terra*. sequitur, *& plenitudo eius*. Plenitudo Ecclesiæ dicitur gratia Dei, sine qua anima dicitur inanis, & uacua, quam plenitudinem primo habuit caput Ecclesiæ Christus, de cuius plenitudine omnia Ecclesiæ membra participant. Vidimus eum plenum

Prouer. 25. — *Psal. 84.* — *Greg. li. 17. mor. cap. 11.* — *Iob 26.* — *Deut. 36* — *Rex Domini* — *Plenitudo gratia* — *Ioan. 1.*

A gratiæ, de cuius plenitudine omnes accepimus gratiam, &c. *Dicit ergo, quòd Domini est terra, & plenitudo eius*. s. gratia, ut nullus sibi aliquam gratiā attribuat, sed omnē à Deo recognoscat, sequitur, *Orbis terrarum*. hoc dicit ad denotandū Ecclesiæ latitudinem. Quia non solum congregata, est de una mundi gente (sicut antea solum erat in Iudæa) sed de toto orbe est congregata uirtute Christi passionis, ipso dicente. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsū, idest, de omni generatione mundi, quia

B sic per fidem totum orbem terrarū, idest de omni parte orbis populos Deus Christo subiecit, ut ostendit Apostolus d. Nō enim Angelis subiecit Deus orbem terrarum, sed Christo. *Orbis ergo terrarum, & uniuersi, qui habitant in eo*. i. de omnibus generationibus orbis terrarū sunt domini, quia de Ecclesia sua, quos per suam gratiam gubernat, & regit.

Ioan. 12 — *Hebr. 2.*

Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum. 335

VBi notat Ecclesiæ potestatem, quę superat omnia aduersa, & mundi

C potestates. Vbi nota, quòd per mare intelliguntur mundi aduersa. Per flumina vero mundi potentes. *Super maria* ergo Christus *fundauit orbem*, idest, Ecclesiā suā, quia per persecutiones infideliū Ecclesia fundata creuit, ut per Christi passionem & apostolorum. Et quanto maior erat persecutio, tāto amplius crescebat Ecclesia. Vnde Greg. dicit. Quid. n. maris nomine nisi in bonorū necē seruiens mundi huius amaritudo signatur? Per flumina uero huius mundi potentes accipe, ut ait glo. quia sicut flumina in ma-

D re refluūt, ita potētes, & cupidi labuntur in sæculū, quos tū sua potestate superat Ecclesia, quæ Dei gratia uictis sęcularibus potestatibus, ad recipiendā mortē p̄ Christo parat. Sic ergo *orbē terræ*. i. Ecclesiā suā Deus supra mare fundauit, q̄a per p̄secutiones, & aduersa ipsā dilatauit, *Et præparauit super flumina*, q̄a ipsā potentiorē potestatibus sæculi demōstrauit. Vnde Greg. ait, per psal. namque dicitur. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus, quia contra Ecclesiam,

Ecclesia. Mare. Aduersitas. Flumen. — *Greg. mor. c. 5* — *Greg. mor. c. 5* — *Psal. 92.*

clesiam, vel electorum uitam ad persecu- E tionis vndas mundus mirabiliter se extulit, sed has Dominus uirtute prædicãtium mirabilius strauit. Ministros enim suos, idest, Ecclesiæ plus ostendit posse per prædicationes, & miracula, quam potestates terrenæ possent per iram.

336 *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius?*

de pęn. d. 1. omnis.

HIc consequenter ostēdit membrorum Ecclesiæ qualitatem, scilicet quales sunt illi, qui verè mēbra sunt Ecclesiæ. Et primo de hoc facit interrogationem. Secundo super hoc dat respōsionem, ibi. *Innocens manibus*, &c. Primo ergo per modum quæstionis interrogat, d. *Quis ascendet in montem Domini*, &c. Vbi per montem Domini, intellige Christũ. De quo dr̃ Esa. 2. Venite ascendamus ad montē Domini, & docebit nos vias suas, &c. ꝙ ad litterã de Christo intelligitur, qui docuit nos legem Euangelicã in mõte. Locus verè sanctus Dñi dicitur Ecclesia, quæ est domus Dñi. Mat. 21. Domus orationis uocabitur. Vnde sicut templũ fundatũ erat in monte Sion, sic Ecclesia Christi fundata est supra ipsum Christũ, dicente Apostolo 1. Cor. 3. Fundamentũ aliud nemo ponere potest, præter illud, quod positũ est, qui est Christus Iesus. Mõs ergo Christus est, super quem locus Dñi. i. Ecclesia fundat̃. Et hoc quærit psal. d. *Quis ascendet in montem Domini*. idest quis digne membrũ montis, idest Christi fieri pōt, ut sit uere de corpore Dñi? Aut quis dignè stabit in loco sancto eius, ꝗ idem est. i. quis dignus erit cōputari de corpore Ecclesię? Sed forte dices. Cum per montē Christus intelligat̃, qui est fundamentũ Ecclesiæ, fundamētũ autem semper in imo positũ est, unde ad ipsum tota structura descendit, & nõ ascēndit, quomodo ergo hic quęrit psalm. d. *Quis ascendet in montē*, scilicet fundamenta, cum congruentius dicere uideretur, d. quis descendet? Ad hoc respōdet Magister in glos. 1. Cor. 3. d. Sciendum quoque est quod sicut fundamētum corporalis fabricæ est in imo, ita spiritualis est in summo. Ideoque sicut pondus parietum tendit ad ima, ita & spiritualis ædificatio tendit ad summa, vbi suum est fundamentum. Nam ponderum duo sunt genera, quorum alia petunt ima ut lapis super aquam positus, alia petunt summa ut ignis, & oleum. Semper enim ignis superiora petit, & etiam oleum super aquam fusum non se patitur supponi. Sic Ecclesia in imo posita tendit sursum ad cęlum, ubi est fundamentũ eius, quod est Christus sedens ad dexteram Patris. Quod notans hic psalm. dicit. *Quis ascendet in montem Domini*, &c.

Mons Christus

Mat. 5.

Ascendere.

Fundamētum.

Ponderũ genera.

F

Innocens manibus, & mundo corde, qui nõ accepit in uano animam suam nec iurauit in dolo proximo suo. 337

HIc quæstioni dat responsionem. Et tria facit, quia ad hoc quod quis sit in numero Ecclesiæ, vel ascendat in montē Dñi, aliquibus debet carere, & aliqua debet habere. Et circa hoc tria facit. Quia primo ostendit uitia, quibus debet carere. Secundo gratiã, quã debet habere, ibi. *Hic accipiet*. Tertio modũ quē debet tenere, ibi. *Hæc est generatio*. Quãtũ ad primũ numerat uitia quibus quis G debet carere, q. a. s. debet carere peccato operis, ꝙ notans d. *Innocens manibus*, idest purus in operibus, quia ꝑ manus opera intelligunt̃. Debet carere peccato cordis, ꝙ notans dicit. *Et mundo corde*, idest. mundus in cogitationibus. Et, si quæras quomodo possumus seruare cordis munditiam, declarat, d. quòd ille seruat cordis munditiã. *Qui non accepit in uano animã suam*, idest qui rebus vanis, trãsitorijs, & non permanentibus nõ deputauit animã suã, idest ille, qui amorem animæ in temporalibus non ponit, H sed sciens animam esse immortalem, solum æterna desiderat, & nõ vana. Debet tertio carere peccato oris, quod notans dicit. *Nec iurauit in dolo proximo suo*. In dolo enim secundũ glo. iurat, qui aliter quam facturus est, promittit, cum periurium sit, nequiter decipere credentem, uel ille, qui uerbis suis unum prætendit proximo, & alind gerit in corde, ut si quis à te mutuo petat pecuniam, quam tu habes, & tu sibi dicas non habeo, & in corde subintelligas quam tibi uelim præstare, quia semper iuramentũ Deus ita

Manus sunt opera.

Temporalis. Vanum.

Dolus.

22. q. 5. quantũ & Magist. li. 3 dist. 39

ita accipit. sicut ille, cui iuratur, intelligit, & non sicut illum tu vis intelligere. Sed quia omnia ista sententialiter declarata fuerunt superius, ibi. Qui ingreditur sine macula, &c. ideo pertranseo.

338 Benedictio. *Hic accipiet benedictionem à Domino & misericordiam à Deo salutari suo.*

SEd quia non sufficit abstinere à malo nisi etiam bonum fiat, ideo etiam ad hoc quòd quis sit de Ecclesiá Christi, requiritur gratia gratum faciens, quę per benedictionem significatur, & misericordiam, iuxta illud Ps. 66. Deus misereatur nostri, & benedicat nobis. Vbi secundum glo. Deus nostri miseretur, peccata dimittendo, & nobis benedicit gratiam infundendo. De quolibet ergo vt sit de numero Ecclesiæ dicitur, quòd nō solum mundus à peccato debet esse, sed etiam Dei gratia decoratus. Quod hic notans dicit, quod *hic* scilicet, qui ascendet in mōtem Domini, &c. & erit de numero Ecclesiæ, primo, *accipiet benedictionem à Domino*, idest gratiam, & misericordiam à Deo, qua scilicet, peccata cōdonantur. Et aduerte, quòd quandoque benedictio præcedit gratiam, quandoque econuerso in scriptura, quia in eodem instanti fit culpæ remissio, & gratię infusio, & sic vnum non præcedit aliud, nec subsequitur. Sed quia illa duo simul scriptura, vel lingua nominare non valet, ideo ad denotandum, quòd unum aliud non præcedit, scriptura non semper præmittit benedictionem, sed quandoq; misericordiam, vt ibi. Deus misereatur nostri, &c. nec etiam semper præmittit misericordiam, sed aliquādo benedictionem, vt hic. *Hic accipiet benedictionem à Domino, &c.*

339 12. qu. cui portio. *Hæc est generatio, quærentium eum, quærentium faciem Dei Iacob.*

HIc ponit modum quem debet tenere, qui de Christi ecclesia vult esse, quia scilicet debet in Christum per aquam & spiritum sanctum regenerari, quasi respōdens tacitæ quæstioni. Quia (Obiect.) si quis quærat, qui sunt illi, qui ascendūt in montem Domini, & qui benedictionem accipiunt à Domino? Respondet, (Resp.) d. quòd tales non sunt pauci, sed est generatio, scilicet multitudo per Baptismum renata, sine qua regeneratione nullus est ecclesiæ Christi membrum, dicēte Christo. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritusancto, non potest introire in regnum Dei, vbi per regnum Dei intelligitur ecclesia. (Ioan. 3.) Verum quia nullus inuitus in Christum regenerari potest, imo talem regenerationem per seipsum quærere debet, si sit adultus, si autē paruulus, per alium, ideo dicitur, quòd ista generatio *est quærentium faciem Dei Iacob.* Quid enim facies Dei dicitur, nisi notitia Dei, qua a facie cognoscit quis? Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus, faciem ergo Dei quęrit habere. (Eccl. 19.) Et quia hic cognoscitur Deus à nobis per fidem, ideo quęrere faciem Dei, est quærere eius fidem, qua cognoscatur à nobis, quam baptizādi, & regenerandi primo quærere debēt ps. 104. Quærite Dominum, & cōfirmamini, quærite faciem eius semper. (Cognitio Dei.) Sed aduerte quòd dicit, *quærentium faciem Dei Iacob*, quia Gentibus quærentium Deum per baptismum, & fidem Deus facit sicut fecit ipsi Iacob, quem propter eius fidelitatem Deus antiquiori pręposuit, scilicet, Esau, cuius primogenita hæreditauit. Consimiliter accidit & populo Christiano posterius nato, cui dat Deus primatum à Iudæis sublatū idest ipsum Christum, sicut Iudæis Christus dicebat. Auferetur à vobis regnū Dei, & dabitur Genti, &c. (Mat. 21.)

Attollite portas, principes, vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. 340 2. q. summa

AD hanc vnitatem ecclesiæ omnes etiam infideles inuitat. Vbi notādum, quid nomine principum, secundo, quid nomine portarum intelligitur. Nomine ergo principum, omnes hæretici, uel etiam infideles intelliguntur, ut ostēdit Greg. d. Qui alij principes hoc loco possunt intelligi nisi hęreticæ prauitatis auctores, de quibus per psal. dicitur, Effusa est contentio super principes eorū, & errare facit eos in inuio, & nō in via. (Greg. li. 29. c. 14. Ps. 107.) Ipsi enim dum dispensationem Domini per-

peruerse interpretari non metuunt, p-fecto plebes subditas non in eam viam, quæ Christus est, sed in inuium trahūt, *Esaia 1.* &c. Similiter & nomine principum hic accipe omnes infideles, socij furum. Itē notandum, ꝙ anima nostra duplices habet portas, scilicet portas suas, & portas *Porta.* Dei. Portæ nostræ sunt illæ, quas à nobis habemus, per quas ad animā nostrā potest esse aditus, & quia à nobis nihil habemus nisi peccata, quibus diabolus ad animam nostram habet introitum, ideo ipsa vitia dicuntur portæ nostræ. Portæ autem Dei dicūtur illæ, quas nō à nobis habemus, sed à Deo, per quas ad animam nostrā potest esse aditus, & sic virtutes, quas non à nobis, sed à Deo habemus, portæ æternales dicuntur, quibus Deus ad animam nostram ingreditur. Primæ dicuntur portæ mortis, sed secundæ dicuntur portæ vitæ, de quibns vide superius, ibi. Qui exaltas me de portis mortis. psal. ergo infideles, & hæ- *Psal. 9.* reticos ad vnitatem Ecclesiæ prouocās, dicit, *Attollite portas principes, vestras*, i. vos principes mali, & hæretici, *attollite*, idest auferte ab animabus vestris *portas vestras*, scilicet peccata, quibus diabolus ad animas intrat, quibus diabolus fit locus in cordibus hominum. Et illis remotis, & *eleuamini, portæ æternales*, i. exaltamini vos, virtutes, quæ portæ æternales estis in cordibus hominum. Et sic *introibit rex gloriæ*, s. Christus ad corda vestra. Quo, s. facto, eritis ecclesiæ membra. Et quod per regem gloriæ intelligat Christum, ideo subdit.

341 *Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio.*

HAnc interrogationem facit psalm. non propter suam ignorantiam, sed ad conuincendam magis Iudæorum perfidiam, vt excellentiam Christi magis commēdet d. *Quis est iste rex gloriæ?* qui s. ad corda vestra intrare debet? Et respondet ipsum regem describens, d. ꝙ est *Dominus fortis, & potens*, &c. *Dominus*, s. omnium per creationem, *fortis* per gubernationem, *potens* per passionem, *dominus potens in prælio*, per diaboli subiugationē. Quasi dicat Iudæis, Et

E si, uos ò Iudæi, regē Christū cū gladijs, fustib & armis cepistis, si ipsū crucifixistis, & duxistis ad mortē, nō ipsū in pugna vos superasse putetis, q. a nō plus in ipsum potuistis, nisi quantū ipse pro nobis vos posse voluit, & se sponte vobis submisit. Vnde & ipse Pilato dixit, non haberes in me potestatem vllam, nisi tibi datum esset desuper, scilicet à me, *Ioan. 19.* qui sum desuper.

Attollite portas, principes, vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex 342
F *gloriæ.*

PRædictam enim exhortationem replicat vt magis auditores reddat attentos, vnde exponitur vt prius. Et respondet determinando breuiter. d.

Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. 343

VIrtutes, hic cum dicitur *rex virtutum* accipiuntur multipliciter. s. *Virtutes multiplices.* pro agminibus Angelorum. Benedicite G Domino, omnes virtutes eius, &c. Et sic *Ps. 102.* *Dominus virtutum*, idest omnium Angelorum. Ita pro donis gratiarū. 2. Cor. 12. Nā virtus in infirmitate perficitur. Et sic dicitur *Dominus virtutum*, idest omnium gratiarum, quia omnis gratia nobis ab ipso datur. Ioan. 1. De plenitudine eius accipimus vniuersi gratiam pro gratia. Item pro potestatibus dominorum temporalium, Facultates, & *Eccl. 40.* virtutes exaltant cor. Et sic *Dominus virtutum*, idest Dominus omnium temporalium dominorum, & virtutum. Et H ista est proprior expositio, propter qd ubi nos habemus *Dominus virtutum*, in Hebræo habetur *Dominus Sabaoth*, ꝙ interpretatur Dominus exercituum, vel militiarum. Dominus ergo virtutum dicitur Christus, quia omnis virtus, & potestas mundi subicijtur sibi. Vnde 1. Paralipom. 29. dicitur, Tuum, Domine, est regnum, tu es super omnes principes, tu dominaris omnium, in manu tua omnis virtus, & potestas.

PSAL. XXIV.

344 AD te, Domine, leuaui animam meam, Deus meus, in te confido, non erubescam.

De pœn. d. 10. in domo.

Ste Psal. talẽ habet titulum. *In finem Ps. Dauid* Patet ex pręmissis aliorũ Psalmorum titulis. Ad intelligendum autẽ materiam istius Ps. sciẽdum, ꝙ Dauid fecit istum Ps. persecutus a Saule, petẽs à Deo, in quem confidebat, ab illa persecutione liberari, pro qua persecutione ẽt multos alios Psal. fecit Sed in ista tali oratione intellectũ altiorẽ habebat. Prophetæ .n. vnum historicè proferebant, sed in suis verbis alia altiora significabant. Notandũ est ergo, ꝙ in isto Psal. Dauid loquitur in persona ecclesiæ in hoc sæculo grauiter afflictæ. Vnde hic ecclesia loquitur quasi quidã pœnitens grauiter flagellatus, qui alijs proponitur in exẽplo, ne murmurẽt in aduersis, quia in se expertus est iustitiã Dei, & misericordiã. Vnde per misericordiã in hoc Ps. alijs blanditur, vt confidant in Dño. Sed per iustitiã alios terret, vt Deũ offendere timeant. Vnde tota intentio Psal. est hic monere nos in aduersis non formidare, non murmurare, sed ad Deum respicere, & in Dño confidere. Et sic exponẽdo ps. in quolibet uersu, dicã primo ẽm litteram, secundo ẽm significatum. Quo præmisso, accedo, ad Ps. diuisionẽ. Iste .n. Psal. est quædam oratio quæ in quatuor partes diuiditur, ẽm quòd hic psalm. a Deo quatuor postulat .s. primo postulat mentis illuminationem, ne decipiatur. Secundò obstaculi remotionem, ne impediatur, ibi. *Reminiscere miserationum tuarum.* Tertio termini degustationem, vt reficiatur, ibi. *Quis est homo, qui timet Dominum.* Quarto a pressuris liberationem, ne perturbetur, ibi. *Oculi mei semper ad Dominum.* Quantum ergo ad primam partem ut dignè orando exaudiat, tria facit, Quia primo mentem suam ad Deum eleuat. Secundo necessitatẽ suam Deo explicat, ibi. *Neque irrideant.* Tertio per ipsum Deũ doceri postulat, ibi;

A *Vias tuas, Domine.* Quantum ergo ad primum sciendum ꝙ oratio ẽm Damas. est quidam ascẽsus mẽtis in Deũ, sic ꝙ oĩs orans ad Deũ primo eleuat mentẽ, vt .s. oculum suæ mẽtis ad diuina, & cœlestia postulanda habeat, & non terrena, vel vana. Vnde solum ille verè, & dignè orat, qui sola vera, & sancta orando postulat. In cuius figuram Dñs oraturus ascẽdit in montem. Iesus dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Quæ verba ad propositum exponens Beda, dicit. Ideo oraturus Iesus in montem ascendit, vt nos orare doceret. Non .n. oĩs orans ascẽdit, sed solum qui bene orat. ille aũt solũ bene orat, qui superna q̃rit orando. Qui vero pro diuitijs, aut pro honore huius sæculi, aut pro inimici morte obsecrat, hic in infirmis iacens, viles ad Deũ preces emittit. Conformiter ergo & Ps. hic orare cupiens, primo a terrenis se suspẽdens, ad Deum mentem eleuat. d. *Ad te, Domine leuaui animam meam.* q. d. ẽm glo. *Ad te. Domine, leuaui animã meam,* de terrenis spũali desiderio æterna non tpalia quærẽs. Sic etenim & Ps. dicebat. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis. Verum quia nõ sufficit orando eleuare mentẽ, nisi confidentiam impetrationis quis nõ in suis meritis, sed in solo Deo ponat, ideo subdit. *Deus meus, in te confido, non erubescam.* Sicut .n. infirmus cõfidens in medico citius sanitatem impetrat, sic & cõformiter orans confidens in Dño, facilius impetrat postulata, ꝑꝑ quod dr̃. Nolite amittere cõfidentiã vestram, quæ magnã hẽt remunerationem. Ideo hic nota, ꝙ ex hac tali in Deum cõfidẽtia multa proueniunt nobis .s. oĩa, quæ in oratione sunt postulanda .s. Remissio peccatorum, infusio meritorum, fortitudo aĩarum, cognitio credendorum, superatio dæmoniorum, acquisitio ꝑmiorum. Primo confidentia facit remissionem peccatorum. Confide, fili, remittuntur tibi peccata. Nec mirum, quoniam confidentia in Deo, fidem includit, fides autem purgat peccata. Actuum 15. Fide purificans corda eorum, propter quod ait Apostolus. In Christo habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius. Secũdo facit infusionẽ meritorum.

Margin notes: Matt. 14 — B — Ps. 112. — C — Heb. 10. — D — Matt. 9. — Act. 15. — Ephes. 3

rum. Si .n. peccatum sine Dei gratia purgari non potest, & ipsa gratia oīum meritorum est causa, consequens est, ꝙ confidentia, quæ per gratiā peccata purgat, et in nobis operetur & merita. Vnde Hier. 17. dr. Benedictus vir, qui confidit in Domino, & erit Dñs fiducia eius, & erit quasi lignum &c. quod aliqñ non desinet facere fructum. Tertio facit fortitudinem aīarum. Ratio, qm̄ confidentia in Deo vnit aīam Deo, vnitus autem stabilis est. Ideo dicitur. Confide in Domino, & sta
Eccl. 11 in loco tuo. Locus .n. noster, in quo stabiliter manere debemus est cor nostrum, a quo extrauagando per temporalia non debemus exire, in isto autē loco nos stabiles facere debet confidentia in Deo, di
Cap. 3. cente Psal. 124. Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion non commouebitur, &c. Quarto dat veritatis cognitionē. Qui cōfidunt in Domino, intelligunt veritatē. Quinto facit dæmonum supera-
2. Mac. tionem. Vnde de Machabæo dicitur. Machabæus autem confidebat semper cum omni spe auxilium sibi a Deo affuturū, qua confidentia ipse frustratus non fuit, nam vt ibidem sequitur, Dominus per manum Hier. Prophetæ gladium ei porrexit in quo aduersarios superauit. Vnde ad hanc confidentiam nos inducens
Ioan. 16 Christus dicit, Confidite, ego vici mundum. Sexto facit acquisitionem æterno-
Sopho. 2. rum. Hæc est ciuitas gloriosa, habitans in confidentia, i. quæ per confidentiam habitatur, & acquiritur. Si ergo cōfidere in Deo peccata purgat, & sic oīa merita operatur: sequitur ꝙ de nullo confidens in Domino erubescere debet. Et hoc est quod dicit. *Deus meus, in te confido, non*
Erubescere. *erubescam.* Vbi nota, quòd erubescere est quoddam signum extrinsecum interioris verecundiæ. Quia verecundia causat ruborem in facie, sed timor causat pallorem. Cuius causam assignat Boetius super prædicamēta Arist. d. hō cū verecundatur ex aliquo delicto, sanguis quasi amicus naturæ, tendit ad exteriora quasi cooperire volens delictum, & sic per talē verecundiam homo rubescit, i. rubicūdus efficitur. Cùm verò quis pro aliquo facto timet, cū timor sit in corde, sanguis fugit ad interiora. s. ad cor ad ipsū cōfortandū, & sic exterius homo fit pallidus. Et sic pallor est signū timoris, & erubescentia signum verecundiæ. Petit ergo hic Ps. in psona ecclesiæ, ne erubescat. i. ne aliquod peccatum cōmittat, per ꝙ verecundet interius, & exterius erubescat. Et hoc est petendū ante peccatum, si tñ quis in peccatum incidat, statim ex hoc erubescere dēt. Cōfundimini, & erube- Ezec. 36
scite super vijs vestris, domus Israel, q. a q. hic de cōmissis peccatis erubescere nolunt, erubescunt in futurum. Erubescant Psal. 30
impij, & deducantur in infernum, &c.

Neque irrideant me inimici mei, etenim vniuersi, qui sustinent te, non confundentur. 345

Hic consequenter necessitatem suā Deo explicat ipse Dauid ſm literam, quia Saul, & complices eius sibi irritabantur, & quærebant eius confusionem, cōtra quod orat. d. *Neque irrideant me inimici mei*, s. me tenendo & morte turpi affligendo. Sed quantum ad intellectum propheticum, Ps. hic in persona ecclesiæ orat cōtra inimicos spirituales, & inuisibiles, ne sibi præualeāt. d. *Neque irrideant me*, &c. Vbi nota, ꝙ rideo rides componitur cum in mutato .n. in r. & fit irrideo, des, ꝙ idem est quod alium deci- Irriden
pere. Inimici aūt nostri spirituales nunq̄ præualent nobis suis tentationibus nisi nos irridendo, vel decipiendo, quia cùm nobis inimicus diabolus præualere appetit, vitia sub specie virtutū nobis pro- Greg. li.
ponit, vt diffusè ostendit Gregor. d. Ec- 32. c. 21
ce quidam cōtentus rebus proprijs, nul- Aliter
lis mundi huius occupationibus vult im- habetur
plicari. Ad hunc antiquus hostis adue- in origi
niens, vt intentionem bonæ deuotionis nali Gre
subruat, quasi vtilitatis consilium sub- gorij.
ministrat. d. Et si illa, quæ habes, tibi non sufficiant, sed deficiant, quid acturus es? quæris vnde prouidere debes filijs. Solicitudo enim prouida est parare quod deest. Quod etiam sine culpa fieri potest. Alius autem decreuit, non solū terrena commoda non quærere, sed etiam omnibus, quæ possidet, renunciare, vt liberius Deo vacare possit. Huius cor antiquus hostis insidians, callida suggestio-

ne alloquitur .d. Vnde tanta temeritas? vnde tanta in te surrexit audacia, vt credere audeas, ꝙ omnia relinquendo subsistas? An non pleriq; terrena patrimonia non deserunt, & tamen ex his per misericordiæ opera æterna bona mereantur? Hæc blandiens suggerit, s. seorsum in eisdem rebus ante oculos retinentis mortiferas delectationes apponit, quatenus seductum cor ad blanda exteriora attrahat, & intima perfectionis vota peruertat. Alius relictis iã omnibus, ẽt propriam voluntatem frangens, se sub alterius regimine subijcit, ut quæ sibi agẽda sunt, ex alieno arbitrio, obseruet. Hũc antiquus hostis tãto mollius alloquitur, quãto ipsum ab excellentiori loco deijcere conatur. Moxque virulenta suggestione blandiens, dicit: O quanta per temetipsum bona agere poteris, si nequaquam te alterius arbitrio subdas? Cur profectũ tuum sub studio meliorationis imminuis? Qui ergo tibi plenè ad bene viuendũ sufficis: cur alienum supra te iudicium requiris? Hæc blãdiens, seorsum in uoluntatibus eius superbiæ causas parat, &c. Ex quibus omnibus apparet, ꝙ diabolus nos tentãdo vt præualeat, semper irridet, i. decipere conatur. Et à talibus irrisionibus eccl'a se custodiri hic orat. d. *Neq; irrideant me inimici mei,* sciẽs quod dr̃ Iob 12. Qui irridetur ab amico suo, i. diabolo, qui se fingit amicum, inuocabit dñm, & exaudietur. Et orationem suam exauditã ostendit subdens. *Etenim vniuersi, qui sustinent te, non confundẽtur.* Vbi nota, ꝙ sustineo componitur ex sur sum, & teneo tenes, inde sustinere idem est, quòd sursum tenere. Illi ergo sustinent dominum, qui in tentationibus vel aduersitatibus positi, ipsum omnibus rebus præponendo diligunt, & confidũt in ipso, sic enim dicitur Psalm. 129. Propter legẽ tuam sustinui te domine. Vel aliter, sustinere idem est, quòd patienter pati, & expectare. Certamen passionum sustinuistis, idest, patienter portastis. Et tales non confunduntur. Vbi notandum, quòd secundum quod ait Bernar. super illo verbo Mat. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. triplex est confusio, scilicet confusio in vitijs, confusio pro

Sustinere.

Hebr. 10

Bern. super Mat. 11. c. Nota benè triplicẽ confessionem.

A vitijs, & confusio contra vitia. Confusio in vitijs est, quando homo pessimis passionibus dissipatus, non ratione regitur, sed vitiorum tumultu confusè agitatur. Confusio pro vitijs est, quando quis in vitijs comprehensus, & conuictus criminis alicuius confunditur & punitur. Cõfusio contra vitia est, quando quis pœnitens & confitens abhorret, quæ commisit, & salubri confusione purgat. Hic ergo loquitur de confusione, quæ est in vitijs, & pro vitijs, quia sic sustinentes dominum, non confunduntur à diabolo

B per peccatum. In te domine, speraui, non confundar in æternum. Sed tali cõfusione confunduntur peccatores, diabolo adhærentes, propter quod sequitur. *Psa 30*

Cõfundantᷣ oẽs iniqua agentes superuacuè. 346

SVperuacuè agunt, qui fine intento frustrantur. Et ideo quia omnes peccantes finaliter fine frustrantur principaliter intento, scilicet quiete, & delectatione, ideo superuacuè dicuntur agere. Et nota quòd quamuis omnia peccata confundant animã, tamen maximè sunt

C tria scilicet, Superbia, auaritia, luxuria. Primo confunduntur iniqua agẽtes per superbiam. Confundantur superbi, quia iniustè iniquitatem fecerũt. Vnde Chrysostomus exponens illud Lucæ 22. Reges Gentium dominantur eorum, dicit. Fructum humilitatis posuit Deus primatum cœlestem, & in primatu terrestri, scilicet in superbia fructum posuit confusionem cœlestem, vt quicunque desiderat primatum cœlestem, humilitatem terrestrem sequatur. Quicunque autem desiderat primatum in terra, in-

D ueniet confusionem in cœlo, vt iam inter Christi seruos non sit. Quoniam non qui maior fuerit in honore, illi iustior est, sed qui iustior fuerit, ille est maior. Conuersatio enim meliorum est desideranda, vt euadatur confusio, nõ dignior gradus. Secundo cõfundit auaritia. Gloria in confusione eorum, qui terrena sapiunt, idest, secũdum glos. Gloria, quam habent auari in rebus terrenis, perducet eos ad confusionem æternam. Tertio confundit luxuria. Sic enim luxuriosa Holofernis voluntas erga Iudith ipsum

Ps. 118. Luc. 22. Chryso.

Iudith 14.

sum confundit cum toto exercitu Assy- E
riorum. Vna mulier Hebræa fecit confu
sionẽ in domo regis Nabuchodonosor.
Sic igitur peccata diuersa peccatorẽ con
fundunt, quia vt ait Galfredus super illo
1.Cor.5. verbo. 1. Cor. 5. Expurgate vetus fermẽ
tum. Vetus offensa nouum quandoq; ta
lionem, nouum ingerit, quandoq; vetus
plaga dolorem, vetus culpa nouã gignit
confusionem. Quæ omnia nunc confir-
mans Psal. dicit: *Confundantur omnes ini-
qua agentes*, &c. Et sic verbum optatiuũ
accipitur pro verbo futuro indicatiui, vt
sit sensus: *Confundantur*, i. confundentur. F
Vel aliter. hic accipi põt confusio contra
vitia, quando quis, s. confunditur de pec-
catis commissis agendo pęnitentiam. Vt
sit sensus. *Confundantur omnes iniqua agẽ
tes*, &c. i. displiceat eis peccatum ipsorũ,
& pœniteant. Cum n. quis mente consi-
derat mala, quæ fecit, non immeritò con
fundit, & erubescit in eis. Et ideo ad hoc
Deus peccata sua hominibus ostendit,
& manifestat multoties, ut inde confusi
pœniteant. Vñ Hier. 31. dr̃: Postquam cõ
uertisti me, egi pœnitentiam, & postquã
ostendisti mihi, percussi femur meum, & G
confusus sum. Et ad istam confusionem
pœnitentiæ nos inducit Sapiens. d. Non
confundaris pro anima tua dicere verũ.
Est. n. cõfusio adducens peccatum, & est
Eccles. 4 confusio adducens gratiam, & gloriam.
Et istã confusionem pęnitentiæ omnibus
peccatoribus optans Psam. dicit: *Confun-
dantur omnes iniqua agentes superuacuè.*

Vias tuas, domine, demonstra mihi, & se-
347 *mitas tuas edoce me.*

Consequenter hic Psal. per Deum
doceri postulat. Vbi notandum, ꝙ H
Aliq̃ viæ, alia semitæ domini. aliæ sunt viæ domini, & aliud semitæ
eius. Nam via est iter latum, semita autẽ
dicitur iter strictum: via omnibus est cõ
munis, sed semita paucioribus. Et sic per
viã domini intellige præcepta eius, quæ
omnibus sunt communia, ad quæ ser-
uanda omnes obligantur, de qua via di-
cit Psal. Viam mandatorum tuorũ, &c.
Ps. 118. Per semitas vero eius magis arctas, ad
quæ nõ omnes obligantur, intellige con-
silia domini, sicut est castitas, paupertas,
obedientia, & huiusmodi, ad quæ solum

voto quis obligatur, de quibus dr̃ Iob
37. Nunquid nosti semitas nubium ma-
gnas, & perfectas? i. consilia, quæ nubes, i.
Apostoli obseruabant. Et attende, ꝙ pe-
tit iste demonstrari sibi vias Dei. Quod
ideo facit, quia multoties quis præcepta
Dei custodit, & tñ quò ipse tendat igno
rat. Vñ Greg. super illo verbo Iob. 3. Vi- Greg. 5. mor. c. 3
ro, cuius abscondita est via, dicit: Via .n.
sua viro abscondita est, quia & iã in qua
sit vitę qualitate cõsiderat: adhuc tñ ad
quem finem tendit, ignorat: Et si iam su-
perna appetit, & hæc plenis desiderijs
quærit, adhuc si in eisdem desiderijs per
maneat nescit. Peccata quippe deserẽtes
ad iustitiam tendimus, & vnde venimus
nouimus, sed quò perueniamus, ignora-
mus. Quid hesterna die fuimus, scimus:
sed quid contingat crastina die nos esse,
nescimus. Via ergo sua viro abscondita
est, quia sic pedẽ ponit operis, ut tñ præ-
uidere nequeat exitum consummatio-
nis. Viã ergo præceptorum Dei Psal. sibi
demonstrari postulat, ut intelligat quò
per illã pergat. d. *Vias, tuas, domine, demõ
stra mihi*, quia illas per se nullus cogno-
scere põt. Prou. 20. Quis aũt hominum
põt intelligere viam suam? Si aũt sic est
de via, s. mandatorum, hoc multo fortius
est de semitis consiliorum, quia magis
sunt arctæ, & difficiles. Vnde quandoq;
quis elegit semitam paupertatis, in qua
post necessitate pręssus appetit diuitias,
quis castitatẽ vouit, postea tentatione ta
ctus grauius ruit. Similiter de alijs. Vn-
de ait Gregor. vbi supra. Sæpe enim fit,
vt opus nostrum causa sit damnationis,
quod profectus putatur esse virtutis. Sæ
pe vnde placari iudex creditur, inde ad
irascendum validius instigatur, Salomo- Prou. 14
ne attestante, qui ait. Est via, quæ vide-
tur homini recta, nouissima autem eius
ducunt ad mortem. Propter quod de se- Greg. li. 7. mor. c. 14.
mitis istis dicitur Iob 6. Inuolutæ sunt
semitæ gressuum eorum. Quod exponẽs
Gregor. d. Sunt nonnulli, qui vitijs tota
intentione obuiare desiderãt, sed irruen
te tentationis articulo in deliberatio-
nis proposito non perdurant. Alius nã-
que prauo ausu superbiæ inflatus cum
magna esse præmia humilitatis confide-
rat, aduersus semetipsum se erigit, su-
perbiam

perbiam deponit, exhibere se quibuslibet cõtumelijs humilem promittit. Sed cum repentè hunc vnius verbi iniuria pulsauerit, ad consuetam protinus elationem redit. Alius auaritia æstuans, augendis facultatibus anhelat. Is cum prætererire omnia velociter conspicit: iam nil appetere decernitur, & adepta tantummodo sub moderationis freno possidere. Sed cùm repente viderit quæ placeant, in ambitionem protinus mens anhelat, & visa quærit habere. Alius luxuria tenet, dum autem quanta sit castitatis munditia conspicit, restringere voluptatem deliberat, sed obiecta oculis eius specie cũ subita tentatione concutitur, protinus a pristina dispositione dissipatur, &c. Et sequitur. Inuolutæ ergo sunt semitæ gressuum eorum, quia recta quidem deliberant, sed ad consueta mala faciliter redeunt, volunt quippe esse humiles, sed sine despectu: volunt esse pauperes, sed sine defectu, volunt esse casti, sed sine maceratione corporis, esse patientes, sed sine cõtumelijs volunt. Et ideo ne sic in istis semitis virtutum Ps. inuoluatur, has se doceri ꝑ Deũ desiderat. d. *Et semitas tuas edoce me*. Sed quia nec vias præceptorum, nec semitas consiliorum quis digne perambulare potest, nisi illa prius cognoscat, ideo de illis a Deo edoceri postulat. d. consequenter.

348 *Dirige me in veritate tua, & doce me, quia tu es Deus saluator meus, & te sustinui tota die.*

DVo. n. petit, in veritate dirigi, q̄ ad bene viuendum pertinet, edoceri, quod ad veram sciẽtiam spectat. In quibus duob. est vera hõis perfectio, & sine quibus quis saluari non põt adultus, vnde subdit: *quia tu es saluator meus*, q. d. Tu es saluator, ideo me dirigere debes, & docere, quia sine istis saluari non possum. *Et te sustinui tota die*. Vbi aduerte, quòd hic duo ponit commendabilia, s. *tu es saluator meus, & te sustinui*. Duæ. n. sunt res s̄m Cassiodorum, quæ nos bonos faciunt, s. vt Deum saluatorem credamus, & patienter retributionem eius expectemus. Vide versum 2495.

A *Reminiscere miserationum tuarum, domine, & misericordiarum tuarum, quæ à sæculo sunt.* 349

COnsequẽter hic Psal. Postulat obstaculi remotionẽ ne impediatur. Impediunt aũt nos peccata nostra & fragilitas naturæ nr̃æ, sed adiuuamur Dei bonitate, & misericordia. Et diuiditur in tres partes. Quia primo Dei misericordiam postulat, vt sui misereatur. Secundo suam fragilitatem explicat, ut adiuuetur: ibi. *Secundum misericordiam tuã memento*. B Tertio se exauditum prædicat, vt cæteri confortentur: ibi. *Dulcis, & rectus dominus*. Quantũ ad primũ sciendum, q̄ iste diuinam misericordiã postulat, quo ad duo, s. primo, vt sui recordetur ad miserẽdum, secundo vt sui obliuiscatur ad puniendum: ibi. *Delicta iuuentutis meæ*. Quantum ad primum sciendum, q̄ q̃uis obliuio, nec recordatio propriè cadat in Deo, quia semper scit quæ æternaliter nouit, & oĩa quæ nunc scit æternaliter sciuerit, aliter mutabilis esset, quia de sciente efficeretur nesciens, vel de nesciente C sciens, tñ quodammodo iuxta humanum morẽ, illius rei obliuisci dicitur, cuius effectum non ostendit aperte, & illius recordari, cuius effectum ostendit. Et sic dr̃ obliuisci iustitiæ, qñ malos non punit, & recordari, quando ipsos punit, sic & misericordiæ obliuisci dicitur, qñ miserias nostras non tollit, & recordari, qñ subuenit miseris. Quod ostendens Greg. 32 Mor. c. 5 Gregor. ait, per prophetam dominus ad Mor. c. 5 Israel. d. Recordatus sum tui, miserans Hier. 2. adolescentiam tuam. Esa. 49. Et rursum per sponsæ comparationem loquens ait: Et si illa D oblita fuerit tui, ego tamen nõ obliuiscar tui. Sed quis nesciat, quia Dei memoria, nec obliuione rumpitur, nec recordatione sarcitur? sed cũ aliqua deserens prætermittit, more hominum obliuisci dĩ, & cum post longum tempus, quæ voluerit, visitauit, nostræ mutabilitatis consuetudine recordatus vocatur. Quo enim pacto diuinitatis eius vim dissipat obliuio, cui ipsa quoque laudabilis memoria essentialiter concordat? Nulla namque nisi præterita, aut absentia recordantur. Quomodo ergo Deus præte-

ritorum

ritorum reminiscitur, cùm ipsa, quæ in semetipsis prætereunt, eius nutui semper præsentia existant? Aut q̃n absentiũ recordatur, dum oẽ, quod est, per hoc illi præsto est, quod in ipso est? Quod si ei præsto non esset, omnino non esset: nam non existentia videndo creat, existentia videndo continet. Quidquid ergo creator non videt, essentia subsistendi caret. Consimili ergo modo nunc loquens Ps. petit recordari Deum suarum misericordiarum. d. *Reminiscere miserationum tuarum, dñe, & misericordiarum tuarum*, &c. Et nota differentiam inter misericordiã, & miserationem, quia misericordia propriè est actus interior miserantis, sed miseratio est actus exterior magis in misero. Hæ autem misericordiæ, & miserationes domini *à sæculo sunt*, i. ab initio, quasi dicat, Deo, nũquam enim sine misericordia fuisti: nec homini peccanti tua miseratio defuit. Primo enim homini peccanti misertus es, quando ipsum peccantem increpasti, vt seipsum cognosceret. Similiter & ipsi Cain primo homicidæ, quem ideo increpasti. d. Quid fecisti? Ecce vox sanguinis fratris tui Abel, &c. vt peccatum suum cognoscens pœniteret. Sic & ipsi Noe quem tua misericordia à diluuio saluasti, &c. quasi ergo dicat Psal. O domine, ne in me fallat, quod ab initio sæculi incœptum est. *Reminiscere miserationum tuarum, domine, &c.*

Miseri-cordiæ et misera-tionis dif ferentia.

350 *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.*

Delictũ & pecca tum.

HIc consequenter petit, vt Deus sui obliuiscatur ad puniendum. Vbi notandũ, ꝙ propriè loquendo, differunt delictum, & peccatum, q̃m vt dicit August. in quæstionib. Leuitici, & habetur, lib. 2. d. 42. Delictum est declinare a bono, peccatum est aũt facere malum, & sic delictum est peccatũ omissionis, sed peccatum propriè est peccatum cõmissionis. Aliud est. n. declinare a bono, & aliud facere malum, peccatum est ergo perpetratio mali, sed delictũ est derelictio boni, ꝙ & ipsum nomẽ ostendit: Quid. n. aliud sonat delictum, nisi derelictum? Indifferenter tñ peccatum nomine delicti, & delictum quandoq; nomine peccati accipitur. Sic ergo hic accipitur delictũ pro oĩ peccato scienter cõmisso. Item notandum, ꝙ hic iuuentus non accipitur pro ætate, sed pro passione, quæ dominatur maximè in iuuenibus. Et sic peccata iuuentutis dñr illa, quæ nõ fiunt ex certa malitia, sed ex passione prædominante, vt si quis turbatus excedat modũ correctionis, si cholericus citò irascatur, si sanguineus faciliter delectationibus tangatur, ista dñr. *Delicta iuuentutis*, quia facta ex passionibus, quæ maximè in iuuentute dominantur. Per ignorãtias aũt intelligit peccata ex ignorantia cõmissa, quia multoties quis peccat, se nesciente, vel non credente peccare, saltem quoad aliq̃ circunstantiam peccatum aggrauantem, vt cum quis committit adulterium ignoranter, quia nescit illam esse vxoratam, cum qua coit. Sic ẽt Iacob cognouit Liam nõ suam, q̃ suam esse credebat. Sic ergo hic Ps. duo genera peccatorum hic sibi quærit dimitti, ne Deus pro illis puniat ipsum, s. peccata facta ex passione. *Delicta iuuentutis meæ*, & facta ex ignorantia. d. *Et ignorantias meas ne memineris*, idest, ne reserues ad æternam vltionem. Sed fortè. d. Quare iste mentionem non facit de peccatis ex certa malitia perpetratis, cùm multoties illis peccauerit, s. per adulterium, & homicidium? Respondeo, quòd peccata, quæ Dauid fecit ex certa malitia, fuerunt facta post mortem Saulis, vt homicidium Vriæ, &c. Hanc autem orationem fecit, dum esset in persecutione Saulis.

Luc *2. ch.* *Quæstio.* *Exo.* *Ps.* *Resp.* *Thr*

Secundum misericordiam tuam memento mei tu propter bonitatem tuam, domine. 351

HIc consequenter suam explicat fragilitatem, vt adiuuetur. Nõ enim hic Psal. allegat Deo merita sua, sed magis fragilitatem. d. *Memento mei tu*, quasi dicat: Tu cuius opus est misereri, & peccata dimittere, memento mei, quia fragilis naturæ sum, non quidem propter meritum meum, sed secundum misericordiam tuam, qua me dignatus es creare ad imaginem, & similitudinem tuam, non dico vt sis memor mei secundum

iram tuam, qua sum dignus, sed secundum misericordiam tuam, qua peccando me indignum feci. *Et propter bonitatem tuam.* Vbi notat gl. differentiam inter bonitatem, & misericordiã, quia misericordia propriè est erga miseros, bonitas autem erga quoslibet. Et per istum modũ bonitas Dei est erga beatos, quos gratis beatificat, & non misericordia, quia miseri non sunt. Dicit igitur Deus bonitatem habere, quia super omnes iustos, & iniustos suam bonitatem diffun-
Luc. 18. dit, propter quod dicitur: Nemo bonus, nisi solus Deus. Quod ideo dicitur, quia bonitatem suam à seipso Deus habet, sine qua nihil bonum esse potest. Allegat ergo iste, non sua merita, sed Dei misericordiam, & bonitatem, q. d. De natura boni est, ꝙ sit sui ipsius diffusiuum. Et ideo bonitati tuæ infinitæ cõdecens est, vt se diffundat erga pœnitentes remittẽdo culpam, & gratiam conferendo. Et nota hic, ꝙ Deus solus dr̃ bonus multipliciter. Primo esséṫiali perfectione, quia nul-
2. Mach. 1. lum bonũ ei accidit. Domine Deus omnium creator, qui solus es rex bonus, solus præstans, solus iustus, & omnipotens, & æternus, & Lucæ 18. Nemo bonus, nisi solus Deus. Secundo vniuersali comprehensione, quia nullũ bonum ei defi-
Exo. 33. cit. Ego ostendam tibi omne bonum. Tertio generali effusione, quia omne bonũ
Ps. 103. ab ipso effluit. Aperiente te manum tuã, omnia implebuntur bonitate. Quarto finali consumatione, quia omnia bona in ipsum tendunt. Bonus est dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum,
Thre. 3. & Sap. 12. O quam bonus, & suauis est, domine, spiritus tuus in nobis, &c.

352 *Dulcis, & rectus dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via.*

Consequenter hic se exauditũ prædicat, vt cæteri confortentur. Vbi nota, ꝙ iste, ut ex prædictis patet, quatuor à Deo postulauerat, s. mentis illuminationis. d. *Vias tuas, domine demonstra mihi*, secundo operum directionem. d. *Dirige me in veritate tua*, tertio Dei miserationem. d. *Reminiscere miserationum*, &c. quarto peccatorum remissionẽ. d. *Propter nomen tuum.* Et in omnibus

A istis ostendit se fore exauditum, in primo, ibi. *Dulcis*, &c. In secundo: ibi. *Diriget mansuetos.* In tertio: ibi. *Vniuersæ viæ domini.* In quarto: ibi. *Propter nomen tuum.* Primo ergo ostendit, ꝙ Deus sua lege nostras illuminat mentes, d. *Dulcis, & rectus dominus.* &c. *Dulcis.* n. dr̃ dominus ratione misericordiæ, qua peccata dimittit. *Et rectus*, rõne iustitiæ, quia ẽt peccata impunita non dimittit. *Dulcis* ratione misericordiæ: *rectus* ratione iustitiæ. *Dulcis*, quia priora peccata dimittit, sed *rectus*, Dulcis dñs.
quia ne amplius peccetur, præcipit. Et
B hoc est, qđ subdit. *Legem dabit delinquentibus in via*, s. vitæ præsentis, quæ lex Rectus.
est, ꝙ peccata priora dimittit per dulcedinem misericordiæ, & ulteriora prohibet per rectitudinem iustitiæ. Vnde pa- Ioan. 5.
ralytico sanato iuxta piscinam dixit. Ecce iam sanus factus es (& hoc per dulcedinem misericordiæ) iam noli peccare, ne deterius tibi contingat, & hoc exigit rectitudo iustitiæ. Istam consimilem le- Ioan. 8
gem dedit mulieri in adulterio deprehensæ. d. Ego te non condemnabo, vade, & amplius noli peccare. *Dulcis ergo, &*
C *rectus est dominus.* quia perfecta lex non esset illa, quæ per dulcedinem commissa peccata dimitteret, nisi etiam per rectitudinem iustitiæ prohiberet futura. Vnde ista uerba exponens Bernardus, ait: *Dulcis, & rectus dominus*, & cæt. quia dulcis est dominus, dat occasionem recuperandæ salutis, non tamen absque disciplina legis, quia rectus. *Dulcis est*, quia perire non patitur, *rectus*, quia punire non obliuiscitur.

D *Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites vias suas.* 353

Hic consequenter ostendit, ꝙ Deus nostros actus, & opera dirigit. Vbi nota: ꝙ dirigere opera alicuius, est ipsa Dirigere
ad debitum finem perducere, sic dirigere viam alicuius, est ipsam per rectã uiã ad terminum debitum perducere. Finis Finis operum nostrorum Deus.
autem debitus omniũ operum nostrorũ est ipse Deus, in quem omnia, ut in finẽ tendunt, vel tendere debent. Et sic dirigere opera nostra est ipsa ad æternum præmium acceptare, quod alibi petebat Psal. d. Opus manuũ nostrarum dirige.

Item

Psal. 89. — Mansuetudo. — Roma. 9. — Prou. 16 — Docere. — Mat. 11. — Greg. li. 26. mor. c. 16.

Item notã, quòd secundum Cassiodorũ super illud Psal. Audiant mansueti,& lętétur, Mansuetos dicimus, quasi manui assuetos, idest, patientes, & mites, qui alienas iniquitates tolerãt, nec aliquem grauare præsumũt. Istos ergo tales mansuetos in iudicio diriget dominus, quia ipsorum opera ad æternum præmium in vltimo iudicio acceptabit,& sic exponit glos. d. Mansuetos, scilicet, qui Deo non resistunt, sed eius voluntatem sequuntur, *Diriget in iudicio* vltimo, quia ipsos non perturbabit, sed præmiabit æternaliter. Quod ideo sic dicit, quia non est volentis neque currẽtis, sed Dei miserentis, vt scilicet in iudicio dirigatur, ideo dicitur: Cor hominis disponit viam suam, sed domini est, dirigere gressus eius. Et quasi idem alijs verbis replicat d. *Docebit mites vias suas*, idest pręcepta sua, ꝑ quę peruenire possint ad gloriam. Vbi nota, quòd aliud est docere Dei, & aliud docere hominis, quia docere hominis, solum per vocem exteriorẽ ad aures peruenit corporis, sed docere Dei aures penetrat mentis, vt dicit Gregorius. Et sic illos Deus docet vias suas, quibus obseruationem suorum præceptorum inspirat. In alia autem reuelat humilibus, & non superbis, Christo patri dicente, Abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Vnde & Gregor. d. Prædicator verba aurib. dare potest, corda vero aperire nõ potest, & nisi per internam gratiam solus omnipotẽs Deus prædicantium verbis ad corda audientium inuisibiliter auditum præstet: incassum prædicatio aure audientis percipitur, quæ peruenire ad intima surdo corde prohibetur, &c. Ex quibus patet, ꝙ solus Deus, & non homo mentem docet interius, ꝗ nunc bene notans Psal. d. *Docebit mites vias suas*.

354 — 22. q. 2. sane.

Vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas, requirentibus testamentum eius, & testimonia eius.

Ostendit hic, quòd Deus omnibus suam exhibet misericordiam. Vbi notandum, quòd iste versus est declaratiuus præcedentis, statim enim dixerat. Docebit mites vias suas. Hic autem ex- E plicat quas vias. d. ꝙ *omnes viæ domini sunt misericordia, & veritas*, q. d. ẜm gl. Etsi quasi infinitæ sint viæ dñi, in his tamen duabus includuntur. Quarum vnã exhibet donando peccata, alteram iudicando merita. Misericordia .n. dimittit peccata, veritas iudicat merita. Et sic *vniuersæ viæ domini* sunt duo aduentus filij Dei, vnus miserantis, alter iudicantis. In illis duobus aduentibus misericordiã, & veritatẽ manifeste nobis exhibet, in primo misericordiã, in secundo veritatẽ, quæ duo tñ in omni opere dñi simul sunt, etsi non manifestè nobis appa- F reãt. Et sic dñs omnibus exhibet misericordiam, & ueritatem, & sic hic ueritas accipitur pro iustitia. Ad hoc tñ magis intelligendum est notandum; ꝙ licet in aliquib. operib. Dei magis elucescat misericordia q̃ iustitia, ut in præmiatione beatorum, tñ ibi ẽt est iustitia, inquantũ Deus ordinauit pro talib. operib. meritorijs reddere æternum præmium, ꝑꝑ ꝙ dicebat Apostolus, Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, ideo reposita est mihi corona iusti- (2. Cor. 4) G tiæ, quam reddet mihi, & cæt. Illa tamen præmiatio est opus misericordiæ, quia illos præmiat gratiosè ultra condignũ. Et similiter licet in aliquibus operibus plus reluceat iustitia, quam misericordia, ut in punitione malorum, & damnatione, tamen ibi est misericordia, quia ipsos punit citra condignum, quia tanta est offensa, quantus est ille, qui offenditur. Et ideo quodlibet mortale peccatum, de rigore iustitiæ meretur pœnam infinitam intensiuè, & extensiuè, si esset possibile. Sed contra hoc arguunt ali- H qui, scilicet quòd misericordia, & ueritas non sunt in omni opere Dei: primo auctoritate Iacobi. d. Iudicium sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiam. (Iacobi.) Item Augustinus super psalmum 100. dicit. Misericordia Dei est in præsenti, sed iudicium erit in futuro. Ad ista respondetur. Ad primum, quòd dictum Iacobi intelligitur, quòd iudicium damnationis fiet illi, qui non fecit misericordiam sine misericordia, scilicet liberante, & saluante, qui tñ in aliqua pęnæ alleuiatione misericordiã Dei sentiet.

Ad ſm dr̄, ꝙ miſericordia hic, & iudiciū in futuro, non negatur quin in futuro ſit miſericordiæ effectus in electis, qui per miſericordiam ab omni miſeria liberabuntur, & in reprobis, qui minus quam meruerint, cruciabuntur. Sed hic non ſine cauſa dr̄ fieri miſericordia, & iudiciū in futuro, quia hic multis modis miſeretur Deus, quibus non miſerebitur tunc, vocat.n.nunc peccatores, & iuſtificat, ꝙ tunc non faciet. Et tunc reddens ſingulis ſm merita manifeſtè iudicabit, qui nunc occultè iudicat, ſed quia non omnes hoc intelligunt, ſ. qualiter in omni opere Dei ſit miſericordia, & iuſtitia, ideo declarat conſequenter, qui ſunt illi quibus hæc ſunt nota. d. *Requirentibus teſtamentum eius, & teſtimonia eius.* Per teſtamentum eius intellige eius paſſionem, & mortem, per quam hæreditas æterna nobis promiſſa eſt redita. Et de hoc teſtamēto ait: Hic eſt calix ſanguinis mei noui teſtamenti. Per teſtimonia vero eius intellige dicta Prophetarum, & Euangeliſtarum, de quibus dicebat Chriſtus: Scrutamini ſcripturas, & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Qui enim *requirunt*, i. mente conſiderant paſſionem Chriſti, cognoſcunt, quòd illud fuit opus miſericordiæ, vt innocens pro peccatoribus moreretur, & opus iuſtitiæ, vt pro peccato tantum bonum ſolueretur, quantum malum fuerat peccatum. Etiam hoc declarant dicta ſcripturarum, quæ promittunt per miſericordiam vitam credentibus, per iuſtitiam vero incredulis mortem æternam.

Teſtamētum. *Paſſio Christi.* *Mat.26* *Ioan.5.* Cor.4

355 *Propter nomen tuum, domine, propitiaberis peccato meo, multum eſt enim.*

Conſequēter hic oſtendit, quòd per Chriſtum habemus remiſſionem peccatorum. Vbi ſciendum, quod principale Chriſti nomen eſt Ieſus, qui ſaluator interpretatur: Chriſtus autē eſt nomen magis officij quam perſonæ, vnde Mariæ dixit Angelus, Vocabis nomen eius Ieſum, ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorum. Item nota, quòd propitius dicitur a prope, & eſt idem propitius, quòd benignus, miſericors, mitis, placatus. Et hinc dicitur propicior aris, tus, ſum, ideſt eſſe vel fieri propicium, & ſic propiciari eſt placari: placatur aūt nobis Deus, qñ cōmiſſa nobis peccata dimittit, dicit ergo Pſ. *Dñe, propitiaberis peccato meo*, i. dimittes mihi peccatum meum. Et ꝙ hoc Deus facere debeat, duas adducit rōnes. Prima eſt gloria ſui nominis, quia Ieſus vocatur. Ille .n. honorem nomini ſuo tribuit, qui rem ſui nominis imitatur, ſicut ille nomen Chriſtiani honorat, qui Chriſtum imitatur, ille verè homo dr̄, qui ratione vtitur. Ille autem qui nomen alicuius virtutis habet, & non rem nominis: ſuū nomen inhonorat. Cum ergo Chriſti nomen ſit Ieſus quod idem eſt, ꝙ ſaluator, ad gloriam ſui nominis ſpectat ſaluare a peccatis credentes in eum. Et hanc rationem tangens. Pſal. d. propter nomen tuū domine propitiaberis peccato meo. Con ſimiliter orabat Pſalm. d. Propitius eſto peccatis noſtris, propter nomen tuū domine. Aliam rationem aſſignat, quæ eſt proprij peccati cognitio, & confeſſio, cū enim dicatur Pſal. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritū, & humiliatum, Deus, non deſpicies, ſequitur ꝙ mihi debet propitiari, quia peccatum meum ego cognoſco, non abſcondo, non excuſo, ſed ipſum confiteor. d. ꝙ peccatum meum *multum eſt*, i. graue Conſimiliter, & ille publicanus ratione cōfeſſionis ſibi Deum propitiari poſtulabat d. Deus propitius eſto mihi peccatori, confitetur.n. peccatum dum ſe peccatorem fatetur. Quæ verba exponens Auguſtinus de verbis domini d. Ignoſcit Deus peccatum, quod homo cognoſcit. Ecce hic publicanus de longinquo ſtat, Deo appropinquare non audens, & tñ eum dominus de prope attendebat. Excelſus enim dominus, & humilia reſpicit, nec oculos ad cœlum leuabat, ut reſpiceret. Tremebat conſcientia, percutiebat pectus ſuum, pœnas de ſeipſo exigebat: propterea dominus ſibi confitenti parcebat. Hæc enim à Pſal. didicit, qui orās dicit *Propter nomen tuum, domine, propitiaberis peccato meo, multum eſt enim.* Si ergo tu contritus confitearis, Dominus propitiabitur omnibus iniquitatib. tuis, & ſanabit omnes infirmitates tuas.

Iacobi *Chriſtus* *Luc.1.* *Nota.* *Propici* *Pſal.78* *Pſal.50* *Luc.18.* *Pſ.102.* (A B C D)

356 *Quis est homo? qui timet dominum:legem statuit ei in via, quam elegit.*

HAec est tertia pars principalis Ps. vbi petit Dei degustationé, vt re ficiatur. Et diuidit in partes tres. Quia primo ad hoc consequendū ostendit meritū, secundo apponit præmium: ibi. *Anima eius in boni demorabitur*, tertio promittit ad hoc adiutorium: ibi. *Firmamentū est dñus*. Quantū ergo ad ptimū ostendens quo merito homo ad degustationé fęlicitatis æternæ perueniat: de hoc primo quęrit. d. *Quis est homo?* q. d. Quis est F ille, qui dignus est hæreditate æterna? & hic est punctus. *Quis est homo?* & statim sibiipsi respōdet. d. *Qui timet dñum*, q. d. Ille dignus est, qui timet dñm, qđ intelligitur de timore filiali, quo offensa Dei principalius q̃ pœna timetur. Iste .n. timor, ideo nos dignos facit hæreditate ęterna, quia mentē purificat prauitatem expellendo, mentē fortificat timētes cōfortando, mentē sanctificat charitatē inspirādo. Primo purificat, quia vt ait Cassiodo. super Psalmum 2. Sicut incauta securitas culpas admittit, sic timor dñi G semper delicta excludit, ideo Eccl. 1. Timor dñi expellit peccatū, & qui sine timore est, non poterit iustificari. Secūdo fortificat, quia vt ait August. super Psal. 2. Timor dñi præsens securitatem generat sempiternā. Time ergo, qui super oēs est, & nullū hoīem formidabis. vnde Eccl. 34 Qui timent Deum, nihil formidabunt. Tertio sanctificat, quia. s. legē nobis charitatis donat, qui vt ait Cassio. super Ps. Noueris te .s. conscientiam tuam discutiendo, vt Deum timens. Noueris Deum, ut ipsum aīa tua diligat, quia lex H Dei incipit a timore, & in charitatē terminatur. Qm̄ initium sapientiæ timor dñi, & plenitudo legis est charitas. Quēadmodum .n. ex notitia tui venit in te timor Dei, sic ex notitia Dei uenit in te amor Dei, & hoc est, quod dr̄. Qui timēt Deum præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt aīas suas, qđ fuit lex charitatis, de qua nunc dr̄: *Quis est homo? qui timet dñm*: *legem*, s. charitatis statuere ei. *In via quam elegit*, s. vt ipse ambulet in via, quam ipse Deus elegit, quæ est via humilitatis, quia humilitatem præ omnibus alijs vijs elegit, & amat dominus, ac docet, omnibus dicēs. Discite a me, quia mitis sum, &c.

Cassiodorus.

Eccles. 2

Mat. 11

357 *Anima eius in bonis demorabitur*: & *semen eius hæreditabit terram.*

COnsequenter hic apponit præmiū debitum ijs, qui Deū timent. Hūc locum exponunt aliqui de præmio terreno. s. de possessione terrę Israel, vel terræ promissionis, quā populus ille Iudæorū possedit, & inhabitauit, quandiu debitè Deū timuit, & Deo seruiuit, & ex ea fuit expulsus qn̄ timorem Dei deferens declinauit ad idololatriam: vt habetur 4. Regum, in multis locis. Sed melius exponitur de præmio cęlesti, & spirituali, qm̄ præmium est finis meriti, & per consequens præmium est melius merito, quia finis est melior ijs, quæ sunt ad finē, opera aūt meritoria meliora sunt, quam bona terrena. Et ideo non possunt habere rōnem finis respectu meriti. Et ideo qn̄cunq; in scriptura aliqua bona promittuntur pro operibus meritorijs, pro præmio, ibi accipiuntur bona spiritualia, & non terrena. Sic ergo iste versus est intelligendus de bonis æternis, & de hæreditate cęlesti, cum d. *Anima eius in bonis demorabitur*, &c. Sciendum est ergo, ꝙ merito timoris dñi duplex correspondet præmium, & stola duplex, s. animæ, & corporis. Primam stolam habent aīæ Deum timentes post dissolutionem corporis, saltem peracta pœnitentia purgatorij, si aliqua sit peragenda. Secundam aūt stolā, s. corporum, non habebunt corpora, nisi post vniuersalem resurrectionē. De prima ergo stola d. *Anima eius in bonis demorabitur*, scilicet post dissolutionem à corpore, in bonis, scilicet fęlicitatis æternæ, quia animæ beatæ etiam ante resurrectionem fœliciter Deo fruuntur corporibus in sepulchris manentibus. De secunda autem stola subdit. *Et semen eius hæreditabit terram*. Vbi nota, ꝙ homo duabus naturis constat, scilicet anima, & corpore. Corpus enim seminatur, quia ex semine per commitionem sexuum producitur, & generatur, & sic seminatum radicatur, nutritur, & roboratur, quo-

quousque in formā corporis perueniat humani, ipso aūt sic formato, anima non seminatur, sed à Deo immediatè per creationem educitur, & corpori iam formato infunditur à Deo, pp quod dicit Aristot. q anima humana aduenit ab extra. Ad propositū ergo, quid per semen hominis intelligitur, nisi corpus humanum, quod ex semine humano producitur, & generatur, non aūt anima? De hoc ergo semine, s. de corpore humano, hoc dicit. *Et semē eius hæreditabit terrā:* quia post uniuersalem resurrectionem corpus humanum reunitum animæ beatæ, etiam cum ipsa anima hæreditatem possidebit æternam, quæ per terram ratione suæ stabilitatis intelligitur. Credo videre bona domini in terra viuentiū. Quia tunc homo timens hic dominū, secundam stolam, scilicet glorificati corporis accipiet.

Philosophus 16. de animalibus

Psal. 26

358 *Firmamentum est dn̄s timentibus eum: & testamētum ipsius, ut manifestetur illis.*

HIc ne quis desperet à timore domini cadere per tentationes uarias, promittit adiutorium. *Firmamentū est dominus,* &c. Quasi dubitando dicas: timere est inflamorum & debilium, quomodo autem infirmus & debilis timēdo perseuerare potero? Respondet, quia dominus est fortitudo timentiū eum, quia sicut timor mundi dat differentiā, sic timor Dei stabilem facit hominē ne deficiat tentationibus uel aduersis, pp qđ dr. In timore domini fiducia est fortitudinis, quod ostendens Greg. ait. In uia Dei à timore incipit, ut ad fortitudinem perueniatur. Nam sicut in uia sæculi audacia fortitudinē, ita in uia Dei audacia debilitatē parit, & sicut in uia sæculi timor debilitatē: ita in uia Dei timor fortitudinē gignit. Salomone attestante, q. ait, In timore dn̄i fiducia fortitudinis. Timori quippe dn̄i inesse fiducia fortitudinis dr̄, quia nimirum mens nostra tanto valentius terrores rerum temporalium despicit, quanto se auctori rerum temporalium ueracius per formidinem subdit. Quæ in timore domini constituta, non inuenit extra, quod metuat, quia dum recto metu cōditori omniū iungitur pote-

Testamē tū fortitudo.

Prou. 14

Greg. li. 5. mor. c. 13.

A state quadam super omnia subleuatur. Et hoc idem hic ponit Psal. d. *Firmamentum est dominus timentibus eum.* Sed ad quid timentes eum confirmat? ad hoc. s. ut perseuerando hæreditatem consequātur cœlestē, & hoc est, quod subdit. *Et testamentum ipsius ut manifestetur illis.* Vbi nota, q testamentum qn̄q; accipitur pro uoluntate ipsius testatoris, qn̄q; pro ipsa re in testamento promissa. Testamentū pro promissione accipit Apostolus, d. Vbi testamentū est, mors necessaria est, ut intercedat testatoris, q. a. s. promissio,

Testamē tū domini.

Christus Hebr. 9.

B uel uoluntas testatoris non habet efficaciam, nisi per mortem testatoris. Testamētum aūt pro re testata accipitur. Eccles. 45. Statuit illi testamentū æternū, s. hæreditatē æternam. Et isto modo accipitur hic. *Et testamentum ipsius ut manifestetur illis.* Quid. n. testatus est Christus suis, nisi seipsum pro hæreditate perpetua? Testm̄ ergo ipsius manifestabit timētibus eū, quia talibus Christus seipsū clarè manifestabit in gloria. Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.

Ioan. 14

C

Oculi mei semper ad dominum: quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. 359

HAec est quarta pars, in qua Psalm. quærit à pressuris liberationē. Et diuiditur in partes tres. Quia primo Ps. exponit suam deuotionem: secundo ostēdit suam passionem, ibi. *Tribulationes cordis mei.* tertio petit Dei miserationē, ibi. *Vide humilitatem.* Quantum ergo ad primum sciendum, q sicut corpus oculos corporales habet, quibus corporalia uidet,

Oculus.

D sic & anima oculos habet spirituales, scilicet cordis, qui solum spiritualia, scilicet ipsum Deum cernere debent, de quib. dicitur. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis, & de quibus dicitur. Eccles. 2. Oculi sapientis in capite eius. Quia videlicet sapiens quisq; illum tota intentione considerat, cuius membrum perfecte esse pensat. Istos ergo oculos quisque ad Deum semper debet habere, sicut ad ducem, & magistrum, sicut ad regem, & dominum. Non ad terrena, quæ laqueum peccatorum pedibus

Ps. 121.

bus parant. Deuotionem ergo ſuam prę mittit Pſal.d. *Oculi mei ſemper ad dominum*, q.d. ſm gl. Oculi cordis mei ſemp ſunt ad dñm, non ad terrena periculo, quia illa non timeo, quia ſolum in Deo ſpem pono. Et ideo cõfido, ꝙ *ipſe euellet de laqueo pedes meos*. i. affectus meos de laqueo vitiorum liberabit, quia miſerebitur mei, vt etiam & nos dicamus. Oculi noſtri ad dñm Deum noſtrum, donec mi ſereatur noſtri. Dignum eſt.n.vt qui aliquem diligit, diligatur ab ipſo. Qui autẽ eſt oculus cordis, niſi amor interior? Si

Diligere ergo oculo cordis Deum aſpicio, ipſum diligendo, conſequẽs eſt, vt ipſe me aſpiciat per ſuum amorẽ mihi miſerendo, & hanc conſequentiam faciens ſubdit.

360 *Reſpice in me, & miſerere mei.*

Reſpicere Dei. *Miſerere Dei.* *Greg. li. 30. mo. c. 34*

QVaſi dicat, quia oculi mei ſunt ad te, ergo & tu reſpice in me, & miſerere mei. Quid.n.eſt reſpicere Dei niſi miſereri, & peccatores ad pœnitentiã reuocare? vnde Greg. dicit, Quid.n.eſt reſpicere Dei, niſi ab iniquitate in melius commutare? conuertit namq; illum, quem reſpicit Deus, vnde ſcriptum eſt. Conuerſus dñs reſpexit Petrum, & recordatus eſt, &c. & fleuit amarè, & Beda ſuper Matth. 26. ait, Reſpicere namque Dei eſt miſereri, quia nõ ſolum cum agitur pœnitentia, verum etiam, vt agatur, reſpectus diuinæ miſericordiæ nobis eſt neceſſarius. Conſimiliter & nunc Pſal. reſpectum diuinę miſericordiæ poſtulat.d. *Reſpice in me, & miſere mei.* Et adhuc aliã cauſam addit. d. *Quia vnicus, & pauper ſum ego.* Vnicus eſt ille, qui animo nõ eſt duplex, ſ. non per plura diſtractus, ſed vnicum finem Deum ſolum intendens. Et pauper, ſ. ſpiritu ſuperbiæ carens: ideo enim vt dicit gl. ſe vnicum, & pauperem dicit, quia vnicus filius plus amatur, & pauper plus compatitur.

361 *Tribulationes cordis mei multiplicatæ ſunt: de neceſſitatibus meis erue me.*

Tribulatio.

HIc conſequenter vt magis prouocet miſericordiam Dei, ſuã oſtendit paſſionem, & neceſſitatem. Vbi ad-

E uerte, ꝙ per tribulationes intelliguntur tentationes diabolicæ, quæ animam impugnando fortiter tribulant, in qua tribulatione neceſſe eſt Deũ inuocare, vnde Deut. 4. dr̃. Si toto corde quæſieris dñm ĩ tribulatione aĩæ tuæ, inuenies eũ. Per neceſſitates verò intellige mundi aduerſitates tpales, quæ neceſſitates dicuntur, quia ſine illis nullus vnq̃ iuſtus permanſit, & ſic ſunt neceſſariæ, vt iuſti efficiamur, vt ait Greg. Sic.n. neceſſitas pro aduerſitate accipitur. Eccl. 6. Eſt amicus ſocius menſæ, & non permanebit in *Tētatio.* *Neceſſitas.* *Pœna.*

F die neceſſitatis. Suas ergo miſerias tam interiores per tribulationes ſignificatas, q̃ exteriores per neceſſitates inſinuans Deo dicit. *Tribulationes cordis mei multiplicatæ ſunt*, quo ad primum. *De neceſſitatibus meis erue me*, quo ad ſecundum.

Vide humilitatem meam, et laborem meũ: & dimitte vniuerſa delicta mea. 362

COnſequẽter petit diuinam miſerationem. Et diuidit in partes quinque, ſm ꝙ quinque à Deo poſtulat, ſ. po

G ſtulat primo peccatorum remiſſionem: ſecundo inimicorum conuerſionem, ibi. *Reſpice inimicos*, tertio virtutum conſeruationem ibi. *Cuſtodi animam meam*, quarto conuerſorum ſocietatem, ibi. *Innocentes, & recti*, quinto electorum fœlicitatem, ibi. *Libera, Deus, Iſrael.* Quantũ ad primum nota, ꝙ humilitas orationẽ facit exaudiri, & pœnitentia peccata remitti, ideo vt peccata ſibi dimittantur, primo orãs ſuam oſtendit humilitatẽ d. *Vide humilitatem meam*.i. approba & gratam habe. Quid.n. tam nos gratos facit *Oratio.* *Humilitas.*

H eſſe ante oculos Dei, ſicut humilitas? Vnde ſicut quãto quis precioſior eſt in oculis ſuis: tantò magis vilior in conſpectu Dei, ita econuerſo quãtò quis humilior eſt apud ſe & vilior, tantò in conſpectu Dei precioſior eſt, vnde Greg. d. Sciendũ magnopere eſt, quòd tanto vnaquæque aĩa ſit precioſior ante oculos Dei, quanto præ amore veritatis deſpectior fuerit ante oculos ſuos. Hinc ad Saul dicitur. Nonne, cũ paruulus eſſes in oculis tuis: caput te conſtitui in tribus Iſrael? ac ſi apertè diceret, Magnus mihi fui- *Greg. li. mo. c.*

ſti

sti quia despectus tibi, sed nunc quia ma- A
gnus es tibi, factus es mihi despectus:
Esa. 5. vnde, & per Prophetam dicitur. Væ, qui
sapientes estis in oculis vestris, & coram
vobisipsis prudentes. Tātò ergo fit quis-
que vilior Deo, quantò preciosior sibi,
& tantò preciosior Deo quantò propter
Deum vilior sibi, quia Deus humilia
respicit, & alta a longe cognoscit. Con-
similiter, & nunc Psal. ratione humilita-
tis se à Deo per misericordiam videri
postulat, d. *Vide humilitatem meam*. se-
quitur *Et laborem meum*, quid enim per
laborem nisi dolor pœnitentiæ intelli- B
gitur? d. Laboraui in gemitu meo, &cęt.
Psal. 6. Et quia per pænitentiæ laborem pecca-
ta dimittuntur ideo subdit. *Et dimitte*
Tobiæ 3. *vniuersa delicta mea.* Cùm iratus fueris
misericordiam facies, & in tempore tri-
bulationis peccata dimittes.

363 *Respice inimicos meos, quoniam multipli-
cati sunt, & odio iniquo oderunt me.*

Consequenter hic postulat inimico-
rum conuersionem, ut. n. supra, ibi
Respice in me, &c. dictum est. Respicere
Dei est idem, qđ misereri. Orat ergo iste C
ꝙ Deus suos inimicos, s. Ecclesiæ respi-
ciat oculo misericordiæ, ipsos conuerten-
Respice-re Dei. do. Quod. n. respicere Dei homines ipsos
ad pęnitentiam conuertat: dr̄ Iob 33. Re-
spiciet homines, & dicent: peccaui, & ve-
Infideles rè deliqui, sic & hic, *Respice inimicos
meos*, i. conuerte illos. *Quoniam multipli
cati sunt*. Sed non solum foris infideles
sed ēt intus in Ecclesia non desunt falsi
fratres. Et tot hominum perditionē non
pōt iustus considerare sine dolore, ideo
pro eis rogat à quibus habetur odio: vn-
Matt. 5. de subdit: *Et odio iniquo oderunt me*. Sic D
.n. docuit Christus orare. d. Benefacite
Triplex. Odium. ijs qui oderunt vos, & orate pro perse-
quentibus, & calumniantibus vos. Nota
hic ꝙ triplex est odium, s. odium perfe-
ctum, odium gratum, odium iniquum.
Ps. 138. Odium perfectum est, quo vitia, non na
tura habentur odio, de quo Psal. Perfe-
cto odio oderam illos: vbi gl. i. Odi ini-
quitates illorum non naturā. Hoc est. n.
perfecto odio odisse, ut nec propter vi-
tia homines oderis, nec ꝑꝑ homines vi-
tia diligas. Signum est ergo te perfecto
odio aliquem odire, qn̄ cupis vitia ip-
sius non esse, illum fieri, & virtuosum.
Odium aūt gratum. i. gratis habitum est
quo sine motiuo aliquis habetur odio. *Ioan. 15.*
Oderunt me, & patrem meum, sed ut im
pleāt sermo, qui in lege eorū scriptus est
quia odio habuerūt me gratis, vbi Aug.
super Ioan. ait. Gratis odit qui nullum
ex odio commodum quærit, vel incom-
modum fugit. Odium autem iniquum
est odire se diligentem, & de isto odio di
citur. *Et odio iniquo ode runt me*, q d Ego
diligo eos, quia pro ipsis oro. d. *Respice
inimicos meos* ipsi autē odio iniquo ode-
runt me, diligentem illos.

*Custodi animam meam, & erue me, non
erubescam, quoniam speraui in te.* 364

Hic consequēter petit virtutum sua-
rum conseruationem. Hic enim
virtutibus multis erat ornatus, quia pro
ximum diligebat pro ipso orando, &
Deum in ipsum sperando. Timebat au-
tem, ne multitudo tentationum, & iniu-
riarum eum a talibus declinare faceret.
Vt. n. dicitur vulgariter, nihil tantū com-
mouet hominem, sicut despectus sibi fa- *Inimic⁹*
ctus studiosè. Magnus autem despectus
est, persequi studiosè ab illis quos quis
diligit. Et magnæ perfectionis est tales
diligendo sustinere propter, quod dici-
tur. Si inimicus meus maledixisset mihi *Psal. 45*
sustinuissem vtique. Etsi is, qui oderat
me, scilicet, aperte maledixisset mihi,
&c. Et ideo in hoc se periculo videns, di-
uinum petit adiutorium d. *Custodi ani-
ma meam*, scilicet ipsam seruando in
virtutibus, quas habet, ne declinet ex ip
sorum odio. *Et erue me*, s. a tali periculo.
Non erubescam, s. non sim dignus erube-
scentia, ꝙ s. foret, si uirtutes perderem,
quas habeo. Et merito hoc facere debes,
& rationem assignat. *Quoniam speraui in
te*. q. d. Tu promisisti adiuuare sperantes *Psal. 9*
in te. d. in me speraui, & ego. liberabo eū

*Innocentes, & recti adheserunt mihi
quia sustinui te.* 365

Consequenter hic petit conuersorū *Oratio.*
societatem. Credēdum est. n. quòd *Christi.*
virtute orationis istius multi Gentilium *Mar. 11*

postea fuerunt ad fidem conuersi. Cum
Mar. 11 enim Christus dixerit omnia, quæcunq; orãtes petitis, credite quia accipietis, & fiet uobis. Et ista fuerit sancta & Deo placens, credendum est, quòd illorum conuersionem pro quibus orabat, impetrauit. Et de istis in persona Ecclesiæ nũc loquitur. d. *Innocentes & recti*. Quia .s. tales conuersi ad Deum, & effecti innocẽtes, dimissis peccatis, & recti exercitati in uirtutibus adhærent Ecclesiæ per fidẽ. Et est sensus. *Innocentes & recti*. i. isti pro quibus oro efficientur, & sic, *adhæserunt*, i. adhærebunt mihi per fidem, & talis adhærentia vitam spiritualẽ tribuit: Sicut arbor adhæret terræ, à qua trahit humorem, à quo uiuit, & si ab eius adhęrentia remouetur, statim eius uiror deficit. Sic quilibet homo, Deo & Ecclesiæ per fidem adhærere debet, quæ uitã spiritualem tribuit, à qua si recedat, statim spiritualiter mortificatur, unde dr̃: Vos qui adhæretis domino Deo vestro, uiuitis uniuersi. Dicat ergo Ecclesia *Innocentes, & recti adhæserũt mihi*, s. ad fidẽ sunt conuersi, & rationẽ subdit. *Quia sustinui te*. Sustinere. n. idem est quod expectare, sustinet aũt Ecclesia Deũ, i. expectat usq; in diẽ iudicij, ut interim oẽs p̃ordinati cõuertant̃ ad Deũ. Sic. n. ecclesia Deo dicit. Propter legem tuã sustinuit te dñe.

Conuersio. *Adhæsio* *Deut.* 4. *Ps.* 129.

366 *12. q. 1. gloria episcopi.* *Libera, Deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis.*

HIc enim Israel est casus accusatiui. Vbi nota, quod Israel interpretatur uidens Deum. Hic nomine Israel intelliguntur omnes qui sunt præordinati ad Deum videndum æternaliter. Et istorum omnium beatificationem postulat, quia solum in patria ab omni tribulatione & miseria liberamur. Quod bene figuratur Iob 5. vbi dr̃. In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum: Per sex. n. tribulationes intellige oẽs miserias, & aduersitates præsentis uitæ, quibus. s. liberamur, i. liberari meremur, ut in futurum ab omni malo existamus liberi, unde dicta uerba exponit Grego. d. Quid enim senario numero, quẽ septimus sequitur, nisi præsentis vitæ operatio, discursusq; signa-

Tribulatio. Vita p̃sens. Beatitudo. Liberare. *Greg. li. 5. c. 18.*

E tur? Sexto quippe die omnia perficiens hoĩem cõdidit & septimo die dñs requieuit, qui. s. septimus vesperã nõ hẽt, quia subsequẽtẽ requiẽ nullus iam terminus claudit, perfectis ergo oĩbus requies sequit̃, quia post bona p̃sentis uitæ opera, retributio æternæ quietis inuenitur. In sex itaq; tribulationibus nos dñs liberat, ne nos in septima malũ tangat, quia per paternæ pietatis eruditionẽ, præsentis uitæ labore nos atterit, sed in aduentu iudicij ab omni nos liberat malo. Hãc ergo liberationẽ postulat Psal. d. *Libera Deus Israel ex omnibus tribulationib. suis.*
F idest per tribulationes quas hic fideles patiuntur, tu scis, eos per patientiã dirige, vt æternaliter liberari mereãtur. Sic enim Deo dr̃. Vt virga eum percutis, & animam eius de inferno liberas. *Pro.*

PSALM. XXV.

IVdica me, domine quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, & in domino sperans non infirmabor. 367 *De ... d. ... cogn... runt...* *Iudici... duplex*

G

TItulus est *Psal. David.* Psal. iste fundat̃ supra historiã quæ habet̃ 2. Reg. 2. q̃ post mortẽ Saulis Dauid qui erat fugitiuus & iã inunctus præcepto Dei per Samuelẽ in regẽ, cõsuluit dominũ, an deberet ascẽdere ad unã de ciuitatibus Iuda, & ei respõdit Deus q̃ sic, & q̃ ascẽderet in Hebron ad possessionem sui regni habendã, ascendit ergo Dauid cum vxoribus suis, & alijs consocijs suis
H omnibus. Et tunc uenerunt ad eum uiri de tribu Iuda, & ibi vnxerunt Dauid in regem, ut regnaret supra domum Iuda. Sic ergo sola tribus Iuda, sequebatur Dauid. Reliquæ autem tribus sequebantur Isboseth filium Saulis. Et tunc Dauid fecit istum Psal. orans, ut status suus prosperaretur in regno sibi à Deo dato, ut scilicet regnaret non solum supra tribum Iuda, sed etiam super omnes duodecim tribus ut sibi à Deo fuerat promissum, & quod uiri iniqui sibi nocere non possent. Et ad hoc primo applicabo lite-

Bonus. Malus ... Nota ... ne mix... turã b... norum... malorũ in p̃se... ti vita... Greg. 2... mo. c. 3...

literam Psal. Secundò exponam Ps. quo ad intellectum Psa. Quantum ad primũ. Psal. iste diuiditur in partes duas, quia in prima parte Dauid petit prosperitatem in statu regni, secundò in cultu Dei, ibi, *Lauabo inter innocentes*. Quantum ergo ad primũ primò petit Dauid à Deo prosperari in regno, & quantum adhoc orãs dicit, *Iudica me*. i. iudica causam regni ꝓ me, &c. dic vt Nic. de Ly. Quantum vero ad intellectum literæ sciendum, ꝙ hic Psal. loquitur in persona viri perfecti, q. vt vitet vitia, societatẽ malorum vitare conatur, sciens quod scribitur Psal. 17. Cum electo electus eris, & cũ peruerso perruerteris, & sic orat vt à malis separetur. Et quantum ad istum intellectum Psal. iste diuidit in duas partes, quia primò petit hic à malis segregari, ne cum illis vitijs inquinetur: secundò in iudicio ne cũ illis æternis pœnis deputetur, ibi. *Ne perdas cũ impijs Deus*. Prima diuidit in duas, quia primò petit à malis segregari, secundò petit suam innocentiã declarari, ibi. *Proba me dñe*. Quantum ergo ad primũ dicit, *Iudica me, dñe*. Vbi nota ꝙ iudiciũ est duplex. s. discretionis, quo. s. boni discernuntur à malis merito, et si non semper loco, & iudicium discutionis, quando. s. pro meritis dantur ꝓmia, & supplicia pro culpis. Hic ergo loquitur de iudicio discretionis, vt sit sensus, *Indica me, domine* &c. i. discerne vel secerne me à malis, qui simul mecũ modo sunt in Ecclesia, ne simul cum eis eam in ignẽ æternum. Sic ergo petit à malis separari, non quidem tam loco quam vita & merito: Sicut enim in inferno loco mali sunt sine bonis, & in paradiso boni sine malis, sic in loco medio, qui est præsens uita eodem loco mixti sunt boni cum malis, vbi malitia prauorum bonis proficit ad meritum, & bonorum virtus malis cedit ad culpam quod notãs Greg. ait, Nullus perfectus est, qui inter proximorum mala patiens non est. Qui. n. æquanimiter aliena mala non tolerat ipse sibi per impatientiam testis est, quia à boni plenitudine longè distat. Abel quippe esse renuit, quẽ Cain malitia non exercet, sic in tritura areæ grana sub paleis præmuntur, sic flores inter spinas prodeunt, &

Indiciũ duplex.

Bonus. Malus. Nota bene mixturã bonorum et malorũ in præsenti vita. Greg. 20 mo. c, 30

A rosa, quæ redolet, crescit cum spina, quæ pungit. Duos namq; filios habuit primus homo, sed vnus electus, alter reprobus fuit. Tres quoq; filios arca Noe continuit, sed duobus in humilitate persistentib. vnus ad irrisionem patris ruit. Duos Abrahã filios habuit, sed vnus innocens, alius verò persecutor fratris fuit. Duos quoq; Isaac filios habuit, vnus in humilitate seruatus, alius verò ẽt priusq̃ nasceretur reprobatus est. Duodecim filios Iacob genuit. Sed vnus ex his per innocentiã venditus, cæteri vero per malitiã

B venditores fratris fuerunt. Duodecim quoq; apostoli in sancta ecclesia sunt electi, sed ne improbati remanerẽt, vnus eis admixtus est, qui eos persequens probaret. Sic nãq; iusto peccator cum malitia iungit. Sicut in fornace auro palea cum igne sociatur, vt quo ardet palea, purgeẽ aurum. Hic ergo veraciter boni sunt, qui in bonitate persistere ẽt inter malos possunt. Sic ergo hic consimiliter querit Ps. vt si in præsenti cum malis loco sit sociatus, tamen ab eis iudiceẽ. i. merito secernatur. d. *Iudica me domine*. i. secerne, &

C diuide me à malis, ne s. ipsis similis efficiar. Consimiliter orabat ẽt Psal. d. Iudica me, Deus, & discerne cãm meam, ab homine iniquo, &c. Et rationẽ subdit d. *Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum*. Hoc ideo dicit quasi sicut perseuerantia in peccato, maioris peccati est cã, sic perseuerantia in merito, cõformationem in bono promeretur, & hãc causam iste allegat. *Q̃m in innocentia mea ingressus sum*, hoc est innocentiam per te mihi datam custodiui, & aduerte, ꝙ dicit *Innocentia mea*, quia duplex est innocẽtia, s.

D angelorum, quæ nullam culpam admittit, & hominum, quæ sine culpa saltem veniali esse non potest de lege communi. Sed fortè dices. Nonne hoc est verbum præsumptionis, seipsum orando de innocentia commendare, sicut faciebat ille Pharisæus, dicens Deus gratias ago tibi, &c. Respondeo, ꝙ hoc dicere nõ est elatio, sed ne sit ingratus boni sibi collati confessio. Sic enim dicebat Apostolus. Bonum certamen certaui: cursum cõsum maui, fidem seruaui, &c. Vnde quod hoc non dicat ex superbia, sed magis Deo

Psal. 42

Innocentia.

Laudare seipsum Luc. 18.

gratias agens subdit, *Et in domino sperãs* E
non infirmabor.i non timebo inter pecca-
tores ad malum declinare. Vnde & alia
2. Tim. 4. litera habet, *Et in domino sperans, non mo*
uebor, q. d. Etsi inter peccatores sim lo-
caliter, tamen cum eis mente non moue-
bor. Sic.n. Loth inter peccatores manẽs
Gen. 19 iustus permansit, Sic Thobias in captiui-
Thob. 1. tate positus viam veritatis non deseruit.
Philip. 2 Ex hoc.n. Paulus Philippenses commen
dat, d. In medio nationis prauæ, & per-
uersæ, inter quos lucetis sicut luminaria
Apoc. 2. in mundo. Sic & Ioannes Episcopum
Pergami commendat. d. Scio vbi habitas, F
vbi sedes est Sathanæ, & tenes nomen
meum, & non negasti fidem meam.

368 *Proba me domine, & tenta me: vre renes*
22. q. 2. *meos, & cor meum.*

prophe-tauit. CONsequenter hic petit suam inno-
cẽtiã declarari, & duo facit. Quia
Virtus. primò suam innocentiam explicari postu
Laudare seipsum lat: secundò ipsam declarat, ibi. *Q̃m mise*
ricordia tua, &c. Quærunt aliqui vtrum
Matt. 6. virtuosus suas virtutes alijs velle dẽat
Quæstio. manifestari. Et vr̃, q non, Christo, d. At-
tendite ne iustitiam vestram faciatis co- G
ram hominibus, vt videamini ab eis, &c.
Ad oppositum, ait Christus. Luceat lux
vestra coram hominibus, vt videant ope-
ra vestra bona, & glorificent patrem ve-
strum, &c. Ad hoc respondet gl. Matth 5.
Prohibet Deus opera bona facere corã
hominibus ad hunc finem, vt videamur
ab eis, & laudemur: præcipit autem vt vi
deant proximi opera nostra bona, vt
Deus glorificetur. Sic ergo ad proposi-
tum iste petit a Deo vt sua innocentia
manifestet̃, vt ex hoc alij capientes exẽ-
plum ad bonum attrahãtur. Hoc autem H
postulat. d. Deo. *Proba me, dñe, & tenta*
me. Oĩs.n probatio Dei, vel tentatio ad-
hoc ordinatur, vt aliquid incognitum ma
Probat Deus. nifestet̃. Sic.n. Deus tentauit, & probauit
Abrahan, vt immolaret filium suum, vt
promptitudo obedientiæ Abrahæ, quæ
mũdo incognita erat, mũdo manifestare-
tur, p.p quod est, post Deus dixit. Nunc
cognoui, q timeas Deum, i. alios cogno-
scere feci. Consimiliter ergo iste petit
probari à Deo, & tentari, vt per hoc sua
virtus ad Dei laudẽ alijs manifestet̃, Et
attende, q hic notat Mag. ĩn gl. q Deus
tentat, homo tentat, & diabolus tentat,
sed aliter & aliter. Tentat.n. Deus vt eru
diat, & vt probet, i. vt probatum sibi, &
alijs hominibus ostendat. Tentat homo,
vt discat quod nescit. Tẽtat diabolus, vt
seducat. Sed qualiter iste tentari, & pro- *Hinc na-*
bari à Deo postulet, subdit. *Vre renes* *scitur*
meos, & cor meum Per renes enim ſm gl. *quæstio,*
in quibus delectationes venereę vigent, *vtrum li-*
quæ sunt potiores, oẽs delectationes va- *citè qu[is]*
nas, vel carnales intellige. Per cor verò, *petat ten-*
ex quo omnis mala cogitatio egreditur, *tari.*
F intellige omnes cogitationes illicitas, di- *Matt. 5.*
cente Christo. De corde exeunt cogita-
tiones malæ: furta, homicidia, adulte-
ria, &c. Contra ergo ista, petit à Deo
medicinam tribulationis, & aduersitatis
sibi dari, ne quid patiendo murmuret d.
Vre renes meos, & cor meum. i. adhibe pur
gatorium medicinale tribulationis dele-
ctationibus meis, ne quid mali delectet
me. Et cogitationibus meis, ne quid ma-
li cogitem.

Quoniam misericordia tua ante oculos 369
G *meos est, & complacui in veritate tua.* *De pœ[n.]*
d. 1. q[ui]

HIc consequenter suam declarat in- *diuini-*
nocẽtiam, & hoc quo ad duo. Pri- *tas.*
mò quo ad declinationem mali. Secũdò
quo ad prosecutionem boni, ibi. *Lauabo*
inter innocentes. Prima in duas, quia pri-
mò ostendit modũ, quo peccata declina-
uit. Secundò ostendit in speciali, quę ma
la declinauit: ibi, *Non sedi*, &c. Quantum *Pecca[ta]*
ad primum notandum, q maximum re- *Iustitia*
mediũ ad vitanda peccata futura, est cõ- *Dei.*
H sideratio diuinæ iustitiæ, & ad deponen- *Miseri-*
da commissa consideratio misericordiæ, *cordia*
quod declarans Greg. d. Pius quippe ac *Dei.*
iustus est conditor noster, sed nemo di- *Greg.*
cat quia pius est, venialiter pecco. Et ne- *mo.*
mo qui dum peccauerit dicat, quia iu-
stus est, de peccati venia despero. Rela-
xat enim Deus facinus, quod defletur,
sed perpetrare, quisque timeat, quod an
dignè deflere possit ignorat. Ante cul-
pam ergo iustitiam metuat, post culpam
tamen de pietate præsumat. Neque ita
iustitiam timeat, vt nulla spei consola-
tione conualescat, Neque ita confidat
de

de misericordia, ut adhibere vulneribus suis dignā pęnitentiæ negligat medicinam, sed quem præsumit sibi piè parcere, semper cogitet & districtè iudicare, &c. Istū aūt modū ad declinandū à peccatis Psal. se dicit tenuisse, cū dicit. *Q̄m misericordia tua ante oculos meos est.* s. q. d. Et si quandoque peccauero, semper corde attendo misericordiam tuam ne desperem ueniam. *Et complacui in ueritate tua.* s. in iustitia tua. q. d. Complacet mihi considerare iustitiam tuam, qua peccata punis, ne in peccatum cadam. Et sic in eodem misericordia & ueritas sibi obuiauerunt, vt dicitur Psal. 84.

370 24. q. 3. cū quib. *Non sedi cum concilio uanitatis: & cum iniqua gerentibus non introibo.*

Hic consequenter ostēdit peccata, quæ principalius studuit declinare. Vbi notandum, q̄ cupiditas radix, & fudamentum est omnis peccati, dicente Apostolo. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitū, & perditionem. radix. n. omnium malorum est cupiditas. Vnde Chrysost. in sermonē de proditione Iudæ ait. O demētia, imò cupiditas proditoris cūcta. n. mala cupiditas procurauit. Cupiditas namque animas captas retinet, & omnibus modis alligans cōstringit, rerum obliuionē imponit, & alienationem mētis ostendit. Hac Iudas captus cupiditatis insania conuersationis, mensæ, discipulatus, admonitionis, & persuasionis oblitus est cupiditate ductus, ut traderet Christum. Et nota, q̄ cupiditas, non solum ut hic accipitur, est inordinatus amor diuitiarum, sed etiam omnis inordinatus amor alicuius uanitatis. Et sic cupiditas est honorem plus debito quærere, delectationem carnis, refectionem corporis, &c. Istud est ergo illud uitium, quod hic Psal. specialiter uitare studuit, tanquam omnium aliorum fundamentum. Aliud est uitium, quod est directius cōtra Deum s. peccatum infidelitatis. & idololatriæ. Et ideo duo facit. Quia a se excludit cupiditatē. Secundò idololatriā, & infidelitatem: ibi, *Odiui ecclesiam*, &c. Quātum ad pri-

Auaritia. Cupiditas. Iudas. 1. Tim. 6. Chrysost.

A mum sciendum, q̄ uanitatis nomine oīa tpalia intelliguntur, quia sunt uana, & instabilia, & nos intento fine priuant, Eccl. 1. Vanitas uanitatū, & oīa uanitas. *Concilium ergo vanitatis*, dr̄ consultatio, operatio, uel deceptio cupidorū, quibus ista temporalia ambiunt, & inquirunt. Aurum, & argentū super utrunque consilium beneplacitum, facultates, & uirtus exaltant cor. *Eccl. 40* Sedere ut ait gl. est consentire cum ijs, qui ibi sedant. Q̄d si pręsens es, & hoc non feceris: ibi non sedisti. Si vero absens es, & consensisti, sedisti ibi cor

B de, quamuis non corpore. Dicit ergo. *Nō sedi cum concilio uanitatis*. i. corde nō cōsensi, uel cor meū non apposui illis, qui prouident beati fieri in transitorijs: ac si diceret, tractatum cupidorum uitaui, facta ipsorū nō amaui, quia illa oīs iniquitatis sunt cā. Et hoc est, q̄ subdit. *Et cum iniqua gerentibus non introibo.* Et nota, q̄ s̄m Grāmaticos aliud est gerere, aliud portare Nā gerimus, quæ in nobis sunt sed portamus exteriora. Iniqua ergo ille gerit, qui intus in consciētia tenet iniquitatem. Est ergo sensus. *Et cum iniqua*

C *gerentibus non introibo*, idest, conscientiā operis eorum non habebo acceptam.

Odiui ecclesiam malignantium, & cum impijs non sedebo. 371

Consequenter hic à se excludit peccatum idololatriæ. Vbi nota, q̄ ecclesia idē est, q̄d cōuocatio, siue congregatio. Et quia cōuocanī, & cōgregantur tam mali quā boni, ideo est ecclesia duplex, s. bonorū, & fideliū, & malorū, & hæreticorum, uel infideliū. Item notat hic gl. differentiā inter uanos, malignātes, &

D impios. Nam uani dicuntur illi, qui de caducis rebus, & transitorijs laborāt: de quibus in præcedenti uersiculo dictum est. Impij aūt dicuntur infideles, & hæretici: quia pietas idem est, q̄d cultus Dei. Impij autem sine pietate, idest, sine Dei cultu dicuntur. Malignantes autē sunt, qui proximis mala agunt. De congregatione ergo, & conuocatione istorum malignorum & impiorum, scilicet infidelium, & hæreticorum dicit. *Odiui ecclesiam malignantium*, quia non sufficit declinare malum, nisi odio habeatur.

Vani. Impij. Malignantes.

Et

Sedere. Gregor. *Et cum impijs non sedebo*, i. cum impijs, & infidelibus non habebo consensum. Vel quia ſm Greg. Sedere idem est, quod requiescere: ideo cum impijs sedet, qui cũ illis pacem, & requiem habet. Et sic non sedere est cum illis pacem non habere, sed illos persequi, vt veritas fidei omnibus elucescat. Sic enim non consensisse infidelibus, & idololatris pro non sedisse Hiere. 5. Hiere. dicebat, Non sedi in concilio ludentium, idest. idololatrantium. E

372 *Lauabo inter innocentes manus meas, & circundabo altare tuum, domine.* F

Bonum. Hic postquam egit de declinatione mali, consequenter agit de prosecutione boni. Vbi nota, ꝙ bonum est triplex, s. pœnitentiæ, quod stat in corde: doctrinæ, quod stat in ore: & efficaciæ, siue gr̃æ, quod stat in opere. Primò ergo agit de primo, secundò, de secundo: ibi. *Vt audiam*, tertiò de tertio, ibi. *Domine, dilexi decorem*. Quantum ad primum notandum ꝙ peccata, quæ per manus significantur, quibus operamur, lauantur per pœnitētiam, quæ principalius stat in corde, quia contritio cordis totius pœnitentiæ est fundamentum. Cor contritum & Psal. 50. humiliatum, Deus, non despicies. Sic. n. Psal. 6. per pœnitentiam se lauare dicebat Psal. Lauabo per singulas noctes lectum meũ lachrymis, &c. Sic nunc conformiter. d. Lauare peccatũ. *Lauabo manus meas*, i. per pœnitentiam purgabo peccata commissa, & sic ero inter innocentes. Et quia non sufficit peccata lauare, nisi bonis operibus insistamus, ideo subdit. *Et circundabo altare* Altare cor. *tuum, domine.* Quid. n. hic per altare, nisi mẽs nr̃a, & cor intelligit̃ humanũ, ꝙ virtutib. multis circundari, & ordinari dẽt, quod subiectum est virtutum? De quo dr̃. Altaria tua domine virtutũ. Istud al-Psal. 83 tare nostri cordis sæpè visitare debemus discutere, & circũdare virtutibus ne aliquid immũditiæ lateat in ipso. Et si q. d ibidem immundum inuenerimus, purgare per pœnitentiã, exemplo Psal. nunc dicentis. *Lauabo inter innocentes manus meas, & circundabo altare tuum domine.* Vnde hoc exponens gl. dicit hic. q. d. *Circundabo altare tuum, domine*, i. mentem meam ipsam sæpè discutiendo, & examinãdo, etsi aliquid ibidem immundum inuenero lauabo conterendo, confitẽdo, & pœnitendo, & sic inter innocentes cõputabor. Et nota, ꝙ istud cordis altare multis virtutibus ornari, & circundari debet ſm multiplicẽ materiam, & quia in scriptura altaria facta leguntur, vt sic cor nostrum sit altare terreũ per humilitatis reuerentiam. Altare ligneum per puritatis castimoniã. Altare æneum per pietatis misericordiam. Altare lapideum per firmitatis constantiam. Altare aureũ per charitatis amicitiam. Altare virtutũ per virtutis abundantiam. Primò ergo cor nostrum debet esse altare terreum per humilitatem, dicente domino. Altare de terra facietis mihi, &c. Terra enim quæ inter omnia elemẽta gradum tenet infimum, & oĩbus se conculcandam prębet pedibus, virtutem significat humilitatis, qua quis alijs se inferiorem considerans, & viliorem præbet conculcandum. Et sic ille altare de terra facit domino, qui se inter cæteros humilem & abiectum reputat. Vnde Bruno exponens p̃dicta verba. Altare de terra facietis mihi, ait: Altare de terra est humilis homo, qui est de terra creatus, & ideo dicit dñs. Altare de terra facietis mihi. i. vosipsos de terra considerate formatos, & in uobis terræ humilitatem seruate. Secundò debet esse altare ligneum per castitatẽ: vnde Mosi præcipitur. Facies altare ad adolendum thymiama de lignis Sethim, quæ ligna sunt incorruptibilia, nec ab igne possunt cõburi, & sic castitatem significant carnis, & cordis, quæ nullo libidinis igne crematur, vt ait Beda exponens verba prædicta. Tertiò si altare æneum per pietatẽ. Aes. n. licet in se sit metallum durissimũ, vigore tñ ignis funditur totaliter, & liquefit. Sic & cor nostrũ solidũ per constantiã in bono dẽt esse, & liquefieri per ignẽ charitatis, & cõpassionis ad proximum. Et de isto altari æneo dr̃. Fecit Salomon altare æneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis. Istud altare est cor nostrum, quod æneum debet esse per stabilitatem, fusibile per pietatem, cuius longitudo est vitæ duratio, cuius latitudo Dei,

Altare multiplex. Ioan. Exo. 17. Cor. G Beda. H 2. Par. 2. Par. Psal.

Dei, & proximi dilectio, cuius altitudo supernorum contemplatio. Habeat ergo longitudo viginti cubitos, vt toto vitæ suæ tempore, decem præcepta decalogi seruet duplicatè .i. opere, & voluntate. Similiter eius latitudo quæ in obseruatione mandatorum continetur. Christo dicente. Si diligitis me, mandata mea seruate. Sed eius altitudo sit decem cubitorũ, vt totus homo interior, & exterior eleuetur in Deum ſm quinq; sensus interiores, & ſm alios quinque exteriores. Quartò sit altare lapideum per perseuerantiæ stabilitatem: de quo Iof. 7. Aedificauit Iosue altare dño de lapidibus impolitis. Vbi notandum, ꝙ nihil ita cor nostrum facit instabile sicut appetitus laudis, & gloriæ vanæ: & sic per oppositum abiectio gloriæ vanę, & hypocrisis altare cordis nostri stabile esse facit. Quid aũt per lapides sectos, & politos nisi exterioris gloriæ, & laudis designatur appetitus? Et sic per oppositum per lapides insectos, & impolitos abiectio omnis hypocrisis, & vanæ gloriæ denotatur. Vnde Stephanus exponens verba prædicta. Altare est mens hominis, qđ de lapidibus impolitis construendum est. Lapides .n. non poliuntur nisi pro exteriori apparẽtia: hinc est, ꝙ lapides, qui in fundamentis ponuntur, non poliuntur, sed solum illi, qui videri possunt. Ille ergo cor suum altare construit defectis lapidibus, & politis, qui ideo opera bona facit, vt videatur, & vt fauorem acquirat humanum. Nos ergo de lapidibus non sectis, nec politis, cor nostrum dño faciamus altare, vt nostra opera bona sint lapidea per virtutem constantiæ, sint impolita per omnis hypocrisis, & vanę glorię abiectionẽ. Quintò sit altare aureum, per charitatẽ & dilectionem. Fecit Salomon altare aureum. Quid .n. per aurum nisi virtus designatur charitatis? Vnde Num. 4. dr̃. Altare aureum inuoluent hyacinthino vestimento. Per hyacinthinum n. colorem cęlestẽ, ipsa spiritualis, & cęlestis affectio significatur. Altare ergo aureum hyacinthino vestimento tegitur, cum tota dilectio nostri cordis, & amor refertur ad Deum. Sextò sit altare virtutum, vt scilicet in altari nostri cordis odorem

Ioan. 14. *Cor.* *Beda.* *2. Par. 4.* *2. Par.* *Psal. 83.*

A sanctarum virtutum domino offeramus quia solùm talia altaria Deo esse dicuntur. Altaria tua domine virtutum. Istud ergo altare cordis nostri est illud altare ad literam, quod multis virtutibus circũdare debemus: de quo nunc ait Psalm. *Et circundabo altare tuum, domine.*

Et audiam vocem laudis tuæ: & enarrem vniuersa mirabilia tua. 373

HIc consequenter ponit secundam virtutem, quã debet habere qui libet perfectus, scilicet doctrinæ, quia B bonum, & veritatem quam nouit alios debet docere. Sic enim præcepit dominus suis Apostolis. d. Docete omnes gentes, seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Quod ideo requiritur, quia sicut quilibet proximum tenetur diligere, sic & bona quæ nouit ipsum docere. De illis bonis dico, quæ spectant ad fidem, & animarum salutem. Sed qualiter hoc sit faciendũ hic ostenditur. Quia primò quilibet debet audire, & addiscere antequam alios præsumat docere. Et hoc est, quod dicitur in can. d. 36. qui C ecclesiasticis. Saluator noster prius in medio doctorum sedit audiens illos, & interrogans, & postea prædicare cœpit, quia prius quisque debet discere, & postea prædicationis officium vsurpare. Hinc etiam dominus prius Apostolos docuit, postea ipsos ad prædicandum misit. Et istum ordinem hic ostendit Psal. Qui prius vult audire laudes, & mirabilia Dei, postea illa enarrare, & docere. d. *Vt audiam vocem laudis tuæ,* quo ad primũ, *Et enarrem vniuersa mirabilia tua,* quoad secundum. Et vide quam bene D antequã iste audiat, vt addiscat, vel alijs prædicet, præmittit cordis munditiã. d. *Lauabo inter innocentes,* &c. Postea audire verbum Dei, & illud prædicare consequenter adiungit. d. *Vt audiam,* &c. Hoc ideo, quia in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subito peccatis. Dicat ergo Psalm. primo. *Audiam vocem laudis tuæ,* idest discam quomodo te laudem. non me. Ille autem intelligit qualiter laudandus est Deus, qui bonum suum non sibi, sed Deo tribuit.

Mat. vl. *Docere. Addiscere. Prædicare.* *Sap. 5.*

374 *Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.*

24. q. 1. omnibus

HIc consequenter ponit tertiã virtutem necessariam, s. efficaciã gratiæ, quæ stat in affectione sanctitatis, & sanctorum. Vbi nota ꝙ hic per domum Dei intelligit ecclesiam, quam Christus suam vocat. d. Domus mea domus orationis vocabitur, &c. Decor autẽ huius domus est sanctitas, & virtus. Vnde sicut domus exterior quanto melius est ornata, magis decora videtur, sic & ecclesia Dei quanto maiori fulget sanctitate, tanto magis existit decora. Hic est ille decor domus Dei .i. ecclesiæ, quo ipsa ornatur, de quo dr̃: Domum tuam decet sanctitudo in longitudinem dierum. Dicit ergo Psalm. *Domine dilexi decorem domus tuæ* .i. dilexi me facere tibi domũ decorem per sanctitatem. *Et locum habitationis gloriæ tuæ,* quod ad idem tẽdit .i. dilexi me facere tibi locum, in quo in futuro habitet gloria tua, quia tunc satiabor, cum apparuerit gloria tua.

Domus Dei. *Mat. 21* *Ecclesia.* *Decor.* *Psal. 93* *Psal. 16*

375 *Ne perdas cum impijs Deus animam meã, & cum viris sanguinum vitam meam.*

HAec est secunda pars, in qua Psal. orat in futuro a malis separari, ne cum illis demergatur in peius. Et diuiditur in tres partes. Quia primo petit dictam separationem. Secundò ostendit malorum iustam damnationem: ibi. *In quorum manibus.* Tertio ostendit iustam suam liberationem: ibi. *Ego aũt in innocentia.* Quantum ad primum petit a malis in futurum separari, ne simul damnetur cum illis. d. *Ne perdas cũ impijs Deus animam meam,* q. d. Etsi corpore pateris in præsenti simul esse bonos & malos, hoc rogo ne patiaris in futuro, i. nõ patieris. Et aduerte quia quamuis non solum impij, & viri sanguinum in iudicio damnabũtur, sed ẽt superbi, auari, luxuriosi, &c. tñ sòlum nominat impios & viros sanguinum. Quia iste spiritu prophetico eleuatus iam præuidebat ꝙ in iudicio contra damnandos sola impietas erga proximum & crudelitas allegabitur à Christo, cum dr̃ damnandis. Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c. Pietas. n. non so-

Dãnatio Dãnat⁹ Impius. Homicidium. *Mat. 25*

E lum in scripturã accipitur pro cultu diuino, sed ẽt pro misericordia impendenda proximo. Et sic impius pro crudeli erga proximum accipitur. Dum superbit impius incenditur pauper. Et tales crudeles non miserentes proximo ẽt dñr viri sanguinum. Quia vt vulgariter dicitur: Occidit hominem qui ipsum non pauit dum potuit. Et habetur d 86. in singulis, propter, quod hic ait glo. quòd impij, & viri sanguinum hic illi accipiuntur, qui contra charitatis mandata agunt, proximo non miserentes. Item nota, ꝙ hic F animam, & vitam pro eodem accipit, quia ipse homo anima viuit.

Psal. 9.

In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus. 237

OSendit hic iniquorum iustã damnationem. Vbi nota, quòd quãuis propriè loquendo iniquitas a peccato differat: quia peccatum est genus ad omne vitium: iniquitas autem non, nisi de graui peccato dicitur, ut dicit Greg. Ipso loquendi vsu plus est iniquitas quam peccatum. Vnde omnis homo liberè G se peccatorem fatetur. Iniquum verò nonnunquam dici erubescit. Tamen sæpe pro eodem accipitur peccatũ, & iniquitas. Sic enim dicitur. Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit: quia etiam peccatum est iniquitas. Hic ergo accipitur iniquitas pro maioribus peccatis quãdo dicit. *In quorum manibus iniquitates sunt.* i. quorũ opera sunt iniqua. Vnde, & radicem, quasi omnis iniquitatis ostẽdit cum subdit. d. *Dextera eorum repleta est muneribus.* Vbi notandum, ꝙ nomine dexteræ hic accipitur interior H intentio: sic & per sinistram sensualitas exterior. Dextera ergo eorum dicitur repleta muneribus, quia tales totam suam rationem ad munera applicant accipienda, & non ad spiritualia. Et dicit *muneribus* in plurali, quia multiplex est munus, scilicet à manu, ab ore, & ab obsequio: vt dicit textus, 1. q. 1. sunt nonnulli. Vnde dicit hic gloss. Dextera eorum repleta est muneribus, quia si quid boni agunt, pro muneribus faciunt pecuniæ, vel laudis humanæ, vel timoris, quo timent offendere diuitem. Quia ratio-

Iniqtas. Peccatũ Greg. li. 11. Psal. 22 *1. Io. 3.* *Dextera* *Munus.*

rationem, quæ eis data est ad obtinendã A salutem æternã, conuertunt ad accipienda huius sæculi dona: propter quod dr.
Deut. 16 Non accipies munera quæ excæcant oculos iudicum.
Iustitia. Sed forte dices. Nuquid iustitiam pro muneribus defendens peccat?
Aduocatus. Adhoc audi Greg. d.
Munus. Nam plerunque nonnulli terrena munera appetunt & iustitiam defendunt,
Greg. li. 9. mor. cap. 19. seq; innocentes æstimãt, & esse defensores rectitudinis exultant: quibus si spes muneris subtrahitur, à defensione protinus iustitiæ cessatur, & tñ defensores iustitiæ se cogitant, seq; asserunt rectos, qui nequaq̃ rectitudinẽ, B sed munera quærunt.
Deu. 16. Contra quos benè per Mosen dr: Iustè quod iustum est exequere. Iniustè quippe quod iustum est exequitur, qui ad defensionem iustitiæ non virtutis amore, sed amore præmij excitatur. Iniustè quod iustum est exequit, qui ad defensionẽ ipsam, q̃ prætendit iustitiam venũdare minimè veretur. Iustè ergo iustum exequi est in assertionem iustitiæ ipsam iustitiã quærere, &c.
Esa. 7. Sed quid dicatur hodie de iudicibus & principibus, audi Esaiam dicentẽ: Principes tui infideles socij furum, oẽs diligũt C munera, sequuntur retributiones, &c.

377 *Ego autem in innocentia mea ingressus sum; redime me, & miserere mei.*
11. q. 1. qua rectè.

HIc consequenter ostendit suam iustam liberationem. Iste. n. loquitur, vt dictũ est in persona ecclesiæ, quæ maculam non habet neque rugam. Ideo suam, idest ecclesiæ innocẽtiam & puritatẽ, qua, scilicet, meritò a malis debet separari prætendens. d. *Ego autem in innocentia mea ingressus sum.* q. d. Illi muneribus ditati sunt, ego autem econtra D in innocentia mea ingressus sum. i. diuitijs innocentiæ & spiritualibus thesauris sum ditatus. Ideo. *redime me, & miserere mei.* Præuidit iste precium Christi sanguinis, quo mundus erat redimẽdus. Ideo rogat, dicens: *Redime me*, idest valeat mihi ad prefectionem liberationis
Redemptio. precium tanti sanguinis. *Et miserere mei,* quia magna misericordia fuit sparsus
Fides Christi. Christi sanguis in redemptionem nostram.
Quæstio. Sed forte dices. Si iste est innocens, & sine peccato, quomodo quærit redimi per Christi sanguinem, qui solum effusus est in remissionem peccatorum? Respondeo, q; omnes natura nascimur filij iræ, Ephes. 2
sed per fidem Christi, & virtutẽ eius passionis mũdamur a peccatis, & redimimur à pœnis, quia ipse peccata nrã in corpore suo portauit sup lignum crucis: Vnde à principio mundi vsq; ad finem, sine fide Christi nullus à peccato liberatur. Vnde ait Aug. & recitatur à Mag. lib. 3. d. 25. Oẽs iusti. siue ante incarnationẽ Christi, siue post, nec vixerunt, s. spiritualiter, neq; viuent, nisi ex fide incarnationis Iesu Christi, profectò, quia scriptum est. Mag. li. 3. d. 2.
Non est aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri. Act. 4.
Ex illo ergo tpe valet ad saluãdum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum est. Sic iste suam innocentiã à Christo recognoscẽs. d. *Redime me*, &c. Loquens per verbum præsentis tẽporis, & non præteriti, vel futuri quia semper iusti à peccatis per Christum purgãtur, & redimuntur à pœnis. Præsens tempus.
Sic ẽt per verbũ præsentis tẽporis de Christo dixit Ioannes Baptista. Ecce qui tollit peccata mũdi. Ioan. 1.
Quod exponens Theophilus. d. Non dixit Ioannes, qui tulit de pterito, neq; qui tollet de futuro, sed de præsenti, qui tollit, quasi hoc semper faciẽte Iesu, &c. Theoph.
Vnde suam innocentiam per Christum habitãm, subsequenter declarat, dicens.

Pes meus stetit in uia recta: in ecclesijs benedicam te, domine. 378

QVid enim pedes significãt nisi affectiones animæ, & voluntates, quibus anima graditur benè, vel malè? Pedes.
Si pes tuus scandalizat te, erue eum, &c. quod de affectione animæ intelligitur. Pes.
Quid aũt est via recta. s. quæ breuior, & facilior ad vitam dirigit, nisi charitas? De qua ait Apostolus: Excellentiorem uiam vobis demonstro. 1. Cor. 12.
Vocatur enim Charitas via recta, & cæteris excellentior, quia nulla virtus sine ipsa proficit ad salutem, ipsa autem per se sufficiens est. Via recta. Charitas.
Quid est ergo *pes meus stetit in via recta*, nisi voluntas mea, & affectio stetit in charitate, & dilectione? quæ. s via recta dicitur, quia omnia opera dirigit in Deum. Vnde de istis vijs charitatis dr.

Iustum

Iuſtũ deduxit dñs per vias rectas, & oſtẽ dit illi regnum Dei. Et in hoc oſtendit ſe Deum diligere. Deinde de dilectione proximi ſubdit, *In eccleſijs benedicam te Domine.* Dicit autem pluraliter in eccleſijs, quia quamuis vna ſit eccleſia, quia vnum Chriſti corpus & vna fides, tamen plures ſunt eccleſiæ particulares, vt plura corporis membra: ſicut dicimus eccleſiam Romanam omnis alia eccleſia debet imitari. In hoc ergo oſtendit dilectionẽ proximi. d. *In eccleſijs benedicam te, domine.* Quid.n. eſt benedicere dominum, niſi ſic viuere vt exemplo boni operis cæteri ad Dei laudem inducantur? vnde glo. dicit. *In eccleſijs benedicam te, domine:* Huic dilectioni Dei adiunge dilectionẽ proximi. Quia non occultabo eis quos vocaſti, benedictionem & gratiam tuam: vt per me benedicaris ab illis, qui meo exemplo & doctrina informantur ad benedicẽdum. Benedicere enim Deum in eccleſijs, eſt viuere, vt ſuo exemplo per mores aliorum Deus benedicatur. Qui enim benedicit Deo lingua & nõ factis, non verè benedicit. Sic enim dicitur. *In eccleſijs benedicite Deo domine.*

Sap. 10. *Ecclef. 4* *Benedicere.* *Pſal. 67*

PSAL. XXVI.

379 D*ominus illuminatio mea, & ſalus mea: quem timebo?*

2.q.7. teſtes. *Pſal. 67*

Sal. hic talem habet titulum, *In finem Pſa. Dauid priusq̃ liniretur.* Pro cuius intellectu ſciendum, ꝙ Dauid ter fuit inunctus in regẽ. Primò à Samuele in Bethlehẽ, cũ adhuc eſſet in domo patris. Ex qua vnctione habuit ius regni, ſed non poſſeſſionẽ. Et ex illa vnctione habuit ſpũm propheticũ, & directus eſt in eum ſpiritus domini. Secũdò fuit inunctus in regẽ in Ebron, qñ, ſ. mortuo Saule, venit in Ebron, & ſuper tribũ Iuda ſolum incepit regnare. Isboſeth autẽ filius Saulis regnauit ſuper vndecim tribus: & hoc durauit ſeptẽ annis & ſex menſibus, vt habet. 2. Reg. 2. Deinde verò interfecto Isboſeth à Rechab & Banaa, congregatus fuit oïs Iſrael, & vene-

E runt ad Dauid in Ebron, & ibi unxerunt Dauid in regẽ ſuper oẽs duodecim tribus. Et poſt aſcendit in Hieruſalem, & regnauit in pace, vt habetur 2. Reg. 5. Ad propoſitum ergo qñ titulus dicit, *In finẽ Pſal. Dauid priuſquam liniretur,* hoc intelligitur de iſta tertia vnctione, quæ fuit generalis, in qua poſſeſſionem totius regni accepit. Quia antequam iſta tertia vice eſſet vnctus, hunc Pſal. fecit, ſe diſponens deuote ad iſtam vnctionem recipiẽdam poſtquam regnauit in pace. Sed quia hæc omnia in figura contingebant

F illis, quia omnia figurabant Chriſtum, & eius membra, ideo ſciẽdum ꝙ olim duo genera perſonarum inungebantur, quod huc vſq; hodie ſeruatur. ſ. reges & ſacerdotes. In quibus ſignificabat̃ vnus Chriſtus, qui eſt verus rex, veruſq; ſacerdos. Rex, quia nos regit, & ducit. Sacerdos quia pro nobis interpellat, & ſacrificium Deo pro nobis obtulit non vtiq; aliud q̃ ſeipſum. Nos autem quia ſumus Chriſti membra: ideo vnum ſumus in Chriſto. Vñ & dicimur Chriſti i. Chriſtiani, quia per ipſum omnes vngimur, quia de pleni

G tudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Vnde ſicut Dauid tribus vicibus fuit inunctus, ſic conformiter & nos vngimur. Primo enim Dauid fuit vnctus in ſignum regni ipſius futuri, ſic & nos in ſignum regni æterni percipiendi, primo vngimur in baptiſmo, & in alijs ſacramentis. Et ſicut Dauid poſt primam vnctionem multos hoſtes habuit, ſic & nos poſt baptiſmalem gratiam multos hic patimur hoſtes. Secundò vngimur particulariter in reges, qñ poſt mortẽ anima beatificatur. Sed tertiò erit vnctio gene-

H ralis gratiæ, quando in fine ſimul anima cum corpore beatificabitur. Quia tunc in reges vngemur, cum duplici ſtola. ſ. animę, & corporis. Eſt ergo ſenſus tituli iſte. *In finem Pſal. Dauidis,* i. iſte Pſal. dirigens nos in finem futuræ conſummationis attribuitur ipſi Dauid. ſ. cuilibet fideli, agens de hoc ꝙ *priuſquam liniretur,* ſecũdo. i. ante ſtolam beatitudinis, Intentio aũt tota eſt monere fideles, ne quis poſt primam vnctionẽ torpeat. ſed ad ſecundam diligenter ſeparet. His præmiſſis, primò dicam ſenſum literæ.

Vnctio Dauid. *Nota tres vnctiones Dauid.*

Et

Et consequenter significatū per literā. A Quantum ad primum sciendū,vt dicūt Hebræi,& est valde verisimile,qn̄ Deus promouet aliquem ad aliquā dignitatē, dat ei gratiam, per q̄ conuenienter illā assequi possit. Et hoc, nisi promotus apponat ei obicē. Et ideo Dauid promotus ad regnū,ad illam actionem se præparauit deuotè,& hunc psal. fecit. Et diuidit in partes tres, ſm ꝙ Dauid tria à Deo petit necessaria ad debitè exequendum regiæ dignitatis officium. Primum est contra aduersarios fortitudo,& constantia. Secundū est quoad Dei cultū deuotio,& reuerentia ibi. *Vnam petij à Domino.* Tertiū est in bonis operib. continuatio,& ꝑseueratio. ibi, *Adiutor meus, &c.* vt Nic. de Ly. Quantum ad intellectum significatum per literam, notandum, ꝙ sicut Dauid trib. vicib. fuit vnctus. ita & quilibet verus fidelis, & Christianus trib. vicib. per Dei gratia inungitur. s. in Baptismo, in beatificatione animæ, & in beatificatione resuscitati corporis. Et secundum hoc psal. diuiditur in duas partes. Quia primò agit de prima vnctione, quæ fit in baptismo. Secundò de secunda, quæ fit in beatitudine siue in cęlo, secunda ibi. *Credo videre bona Domini.* Prima in duas, quia primò agit de multis gratijs, quæ in prima vnctione cōferuntur. Secundò de multis aduersis, quæ illā consequūtur ibi. *Exaudi, Domine vocem meam qua clamaui.* Prima in duas, quia primò ostēdit virtutes, quæ danť in baptismo, secundò ostendit effectū virtutum, ibi, *Dum appropiant, &c.* Quantum ad primū sciendū, ꝙ in sacramento baptismi infunditur fides, charitas,& spes,& si nō quoad actū, tñ quo D ad habitum. Cum sine illis virtutib. nullus saluari possit: quomodo saluarentur paruuli baptizati, si non darentur eis dictæ virtutes in baptismo? Et hæc determinatio ecclesiæ habetur. s. in Clementinis cap. 1. vbi Dominus Papa tractatis duabus opinionibus, de efficacia baptismi concludens dicit. Nos autem attendentes generalem efficaciā mortis Christi, quæ per baptismum applicatur pariter omnibus baptizatis secundum opinionem, quæ dicit tam paruulis quam

Baptismus.

adultis conferri in baptismo informantem gratiā,& virtutes, tanquā probabiliorem: & dictis Sanctorum, & modernorū Theologorū magis consonā,& cōcordem: sacro approbante concilio, duximus eligendam. Ad propositum ergo cum per fidē,& alias virtutes illumineť anima, sequitur ꝙ in prima vnctione baptismali Deus dans animæ fidem, & virtutes, ipsam illuminat. Et hoc est, ꝙ psal. in persona noui Christi militis prima vnctione, i. baptismali inunctus gratia. d. *Dominus illuminatio mea.* q. d. Nō B ego mihi sum lux, sed Christus, qui per suā gratiam illuminat oēm hominem venientem in hunc mundum. Quod ideo dicit, quia peccatum mentem excęcat. Excęcauit eos malitia eorum: & naturā ad bonū exequendum debilitat peccatum, peccauit Hierusalem, propterea instabilis facta est. Cū ergo ista prima inunctio tollat peccatum, sequitur ꝙ aīam illuminat,& fortificat. Quæ duo notans Ps. d. *Dominus illuminatio mea*, quoad primum. *Et salus mea*, quoad secūdum. C Et hoc contra infirmitatē naturæ, vt scilicet iam possim resistere peccato. Quoniā, vt dr̄ ps. 36. Salus autem iustorum à Domino est,& protector eorū in tp̄e tribulationis. Ex quo sequitur, ꝙ nullū hominem debes timere. Et ideo interrogatiuè subdit. *Quem timebo?* i. nullū timebo hominem. Quia nullus potest contra Dominum. Quiá ergo hic agitur de efficacia primæ vnctionis: notandum ꝙ vt doctores dicunt, baptismus multas hēt efficacias: quas his paucis verbis Ps. comprehendit. d. *Dominus illuminatio mea, &c.* Prima est, quia culpā tollit originalē. de consec. dist. 4. firmissime. Et extra, de baptismo & eius effectu, Maiores. Secundo omnē culpā delet actualem, de consec. dist. 4. regenerante. Vbi dicitur, ꝙ carne contrahitur tantummodo peccatum originale, sed regenerante Spiritusancto, etiam omnium voluntariorū fit remissio peccatorum. Tertiò tollit omnem pœnam peccato debitā de pœ. d. 7. hoc autē qualiter & li. 4. d. 4. Quartò aperit ianuam cœlestem, vnde si baptizatus mox decederet, continuo ad patriam euolaret. Extra de presbyterorum

Illuminatio.

Sap. 2.

Nota hic bene efficacia baptismi.

rum non baptizato.c. debitum. Quinto fomitem extenuat, licet concupiſcentiã non euacuet, de cõſec. diſt. 4. c. 2. Sextò diſpenſat cum contrahent in ſecũdo, vel tertio gradu li. 4. de diuortijs, c. gaudeamus. Et ibi allegatur ratio, q̃ a baptiſmus ideo inſtitutus eſt, nõ ut ſoluat coniugia, ſed ut peccata deleat. Circa prædicta ſũt aliqua dubia. Primum vtrum ſit bonum, baptiſmum uſq; ad finem uitæ differre, quia cum baptiſmus tollat omnem culpam, & pœnam: talis ſine aliqua purgatorij pœna trãſiret ad cœlum, & ſic utilitas magna foret, ſacramentum differre.

Quæſtio. Dilatatio bapti ſmi.

Reſpon. Reſpondeo, quod laudabile eſt, ꝙ quàm citius commodè fieri poteſt, baptizetur infans. Ratio prima ꝑꝑ mortis periculũ, quia cũ ſint fragilis naturæ, citò, & faciliter moriuntur, ſecundò ꝑꝑ infeſtationes dæmonum, qui non habent tantam poteſtatem ſuper baptizatos. Secunda eſt, poſito ꝙ quis uelit baptizari, quem ſacerdos non vult baptizare, niſi ſibi certo dato precio, nunquid tali licet in eo caſu pro baptiſmo aliquid dare, & emere baptiſmum. Reſponſio. Ioan. in ſumma. d. ꝙ in tali caſu à tali licet aquam emere pro baptiſmo faciendo, ẽt ſi aqua conſecrata eſt, ſed non licet dare pecuniã pro baptiſmo faciẽdo, nec pro ſe ſi talis ſit adultus, quia in tali caſu ſufficit baptiſmus flaminis, nec ẽt pro paruulo, quia nõ ſũt facienda mala ut eueniant bona. Et ſubdit, ꝙ ſm̃ Alexand. in tali caſu põt redimere uexationẽ ſui iuris, ſi baptizandus ſit adultus: ẽt pro paruulo, quem vult baptizare. Sed Thomas dicit, ꝙ primũ melius eſt. Tertia dubitatio eſt, poſito ꝙ nullus poteſt regenerari, niſi ſit generatus, aliquis naſcẽs eſt in periculo, apparet extra uentrẽ matris ſm̃ aliquam partem, ſi de periculo timetur, nunquid põt baptizari illa pars, quæ apparet extra matris vterum, ut totus dicatur baptizatus?

Quæſtio. Baptiſmi ſimonia; Io. ĩ ſum ma li. 3. tit. 24. q. 20.

Roma. 3

Quæſtio.

Reſpon. Reſpondeo ꝙ ſic, quia quæcunq; pars corporis eius appareat, ipſa eſt animata anima rationali, & humana, cum ipſa ſit in toto corpore, & tota in qualibet parte corporis. Et ꝑ conſequẽs quæcunq; parte baptizata, baptizatum eſt animal humanum: & per conſeques homo, & non alius homo quàm ille puer, igitur ille

E puer eſſet baptizatus. Sed pone caſum: apparet aliqua pars extra, baptizans credit, ꝙ ſit maſculus, & baptizans cũ imponit ei nomẽ Petrus, poſtea totus exit & eſt fœmina, nunquid verè eſt baptizatus? *Quæſtio.*

Reſpon. Rñdeo ꝙ talis baptizãs aut erat intentionis baptizandi maſculũ, ſic ꝙ nullo modo fœminã, aut baptizãdi illũ fœtũ, ſiue maſculus eſſet ſiue fœmina, primo modo nõ eſt baptizatus, ſecundo modo ſic. Conſimilis caſus eſt de uolente conſecrare decẽ hoſtias, & ante ſe habet undecim. Vnde dicunt doctores, ꝙ in tali ca-

F ſu debent imponi nomina communia tã maſculis quàm fœminis, vt Bonagratia, Bonauentura, & ſimilia, &c.

Dñs protector uitæ meæ: à quo trepidabo? 380

Conſequenter hic hoc alijs uerbis confirmat. d. *Dominus protector, &c.* q. d. Quẽ debeo timere? certe nullum, quia *Dominus protector vitæ meæ.* i. dãs mihi uitam uirtutum in baptiſmo, quem ẽt protegit, ideſt, conſeruat niſi ponam obicem. Ideo non ait Dñs dator uitæ meæ, quia hoc poſuit in primo uerſiculo: ſed

G *Dominus protector*, ideſt conſeruator. Et ideo *à quo trepidabo?* interrogatiuè ponitur, ideſt quem vel quid trepidabo. q. d. nec aliquid, nec aliquem, quia ad omnipotentem Deum pertineo, qui me illuminat, ſaluat, & protegit, ideo nullum timeo præter ipſum, dicit ergo. *Dominus protector vitæ meæ.* i. cõſeruator. Quid. n. ualeret aut quomodo ſubſiſteret uita gratiæ data in baptiſmo, niſi ab ipſo Deo dãte conſeruaretur? certe nihil. Nam ut dicit Greg. ſuper illo uerbo Iob 23. Ipſe ſolus eſt. Nunquid non ſunt Angeli:

H & homines, cœlum, & terra, &c. Et certè ſcriptum eſt, creauit ut eſſent oia. Cum ergo in rerum natura tam multa ſunt, cur beati uiri uoce dicitur, Ipſe. n. ſolus eſt? Sed aliud eſt eſſe, aliud principaliter eſſe, aliud mutabiliter eſſe, aliud immutabiliter eſſe. Sunt. n. omnia, ſed principaliter non ſunt, quia ni ſemetipſis minimè ſubſiſtunt: ni gubernãtis manu teneantur, eſſe nequaquam poſſunt. Et infra. Cuncta quippe ex nihilo facta ſunt, eorumq; eſſentia rurſum ad nihilum tẽderet, niſi eã auctor omnium regiminis manu

Greg. 16 mor. ca. 18.

Gen. 1. Eſſe.

Cõſeruatio Dei.

manu retineret, &c. Sic ergo,& de vita A
virtutum quomodo à Deo in baptismo
data subsisteret nisi ab ipso Deo conser-
uaretur? Et hoc est,quod notans Psal.d.
Dominus protector vitæ meæ, &c.

381 *Cum appropiant super me nocentes, vt edant carnes meas.*

6.q.1.sũ ma. COnsequenter hic ostendit quãtum
effectũ hẽat virtus a Deo in baptis
mo infusa. Et diuiditur in tres partes ẽm
ꝙ tres hẽt effectus.Qm̃ primò aduersi-
tatis expellit timorẽ,scd'o fęlicitatis in-
Aduersitas. funditamorẽ,ibi.*Vnam petij a Dño,* ter-. B
tiò æternitatis concedit honorẽ,ibi.*In pe
tra exaltauit me.* Quantũ ad primũ nota,
ꝙ aduersa sunt multiplicia,s. corporis,fi
dei,& temporaliũ rerũ.Et oĩum istorum
gratia in baptismo collata expellit timo
rem.s.hæreticorũ.ibi. *Qui tribulant me.*
Timorẽ mundi,ibi, *Si consistãt aduersum
Timor. me castra.* Primò ergo virtus in baptismo
data.s. si ẽm illã viuamus expellit timo-
rem corporis,qđ,notans dicit. *Dum ap-
Pęna tẽporalis. propiant super me nocentes,*&c. Nocentes
.n.& inimici temporales corpus possunt
occidere, aĩam aũt lædere non possunt. C
Sed quid timẽda sunt dãna corporis vbi
salus aiæ cõsistit? certè minimè,quia cor
pus datũ est in seruitium aĩæ,& ipsi sub
ditur, & non econtrario. Et hoc est,qđ
dicit. *Dum appropiant super me nocentes.*s.
& mali. Ad hoc solum appropinquãt,*vt
edant carnes meas,*quia.s.aĩæ, & virtutib.
eius nocere non possunt. Sic .n. & Chri-
stus docebat,d.Nolite timere eos,qui oc
aMt.10 cidunt corpus, aĩam autem non possunt
occidere,sed potius eum timere, qui pôt
animã, & corpus perdere in gehennam. D

382 De pę.d.1.homicidiorũ. *Qui tribulant me inimici mei ipsi infirmati sunt, & ceciderunt.*

OStendit hic, ꝙ expellit timorem
fidei,idest,hæreticorũ impugnan-
tium fidem. Hæretici enim in primitiua
ecclesia multum ipsam tribulauerunt,&
ipsam destruere conabantur, quia fidem
catholicam, in qua vnitur ecclesia, de-
struere conabantur, vt puta Arriani vni
Heretic9 tatem essentiæ negabant in Deo. Sabel-
liani negabant trinitatem personarum.
Euthyces negabat verbum veram ho-
minis carnem assumpsisse, & sic de alijs.
Et sic diuersis hæresib. ecclesia tribula-
bant,vñ ecclesię Smyrnę dr̃ Apo.2.Scio 24.q.3.
tribulationẽ tuã, quia blasphemaris ab quidam
ijs,qui dicunt se Iudæos esse, & nõ sunt, autem.
& isti sunt hæretici. Sed tñ ecclesia per
gratiam Christi sibi datam, hanc hæreti-
corum aduersitatem superauit, & vicit,
quia hæretici prostrati sunt,& defecerũt
fides ecclesiæ manet. Et hæc notãs dicit.
*Qui tribulant me inimici mei.*s.hæretici,
*infirmati sunt,& ceciderunt,*quia.s. veri-
tati fidei conuicti sunt,& exterminati.
Vel in bonum pôt accipi, *Ipsi infirmati
sunt, & ceciderunt,*vt intelligatur ipsi in
firmati sunt in eo,s.qđ malè defendebãt
vt ne ad fidẽ conuersi meliora credant.
Et sic ceciderunt, quia colla sua iugo fi-
dei submiserunt. Sic.n.de istis inimicis,s.
hæretici prædixerat Ps.in persona eccle-
siæ dicens. Persequar inimicos meos,& Psal.17
comprehendam illos,s.per prædicationẽ
fidei non conuertar,donec deficiant,s.ab
erroribus suis confringam illos,nec pote
runt stare,cadent subtus pedes meos.

Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. 383

HIc ostendit consequenter,ꝙ gratia 3.q.3.
in baptismo data excludit timo- Maximiani.
rem contra aduersitates mundi tã visibi
les quã inuisibiles.De visibilibus.n. ad-
uersitatibus illatis ab hoĩbus mundi d.
Si consistant aduersum me castra. Castra
enim dicuntur congregatio militũ con- Castra.
tra hostes ad alios inuadendũ, & expu-
gnãdum.Et sic per castra intellige inimi
cos homines nos per aduersa persequen
tes, ut nostra bona tollant vel honores.
Istis irritatus fuit Moses, & Aaron psal.
105.Irritauerunt Mosen in castris,Aarõ
sanctum Dñi.Sed talia castra gratia Dei
facit nos non timere. Et hoc est,qđ sub-
dit.*Nõ timebit cor meũ,* nec mirum,quia
per gratiam baptismalem Dñs est nobi-
scũ.Si ambulauero in medio vmbrę mor Psal.22
tis,non timebo mala, qm̃ tu mecum es.

Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. 384

HIc consequenter ostendit, ꝙ gra-
tia excludit timorẽ bellorũ spiri-
tualium,

tualium,s. dæmonum,& vitiorum. Quod E
clarè figuratum fuit in Iuda Machabęo,
2. Mac. de quo dr̃. Quod Iudas succinxit se ar-
3. ma bellica in prælijs,& protegebat castra
Timor. gladio suo. Vbi nota ꝙ per Iudam Ma-
Bellum. chabęum rectè figuratur quilibet fidelis
Præliũ. gratia baptismali perunctus, qui fidem
cõfitetur,quam in baptismo recepit,vñ
& Iudas confitens interpretatur. Hic va
rijs prælijs vitiorum a dæmonibus pro-
pulsatur, qm̃ ut apparet ex discursu li-
bri Machabæorum, Iudas septem susti-
nuit prælia famosa, & deuicit,quæ clarè
significant bella septẽ vitiorum, quib.ad F
uersum nos insurgunt dæmones,in qui-
Bellum multiplex. bus tñ fuit victoriosus. Nã illa prælia si-
gnificant prælium primum turbationis,
& iracundiæ. Secundũ liuoris,& inuidię.
Tertium cupiditatis,& auaritiæ. Quar-
tum torpositatis,& acidiæ. Quintũ car-
nalitatis & luxurię. Sextum gloriositatis,
& gastrimargię. Septimum elationis, &
superbiæ. Primum prælium quod habuit
Iudas contra se fuit Apollonij ducis Sa
1.Mac.3 mariæ. Congregauit Apollonius gentes
ad bellandum contra Israel, & cognouit
Iudas, & exiuit obuiã illi, & occidit illũ,
& gladium Apollonij abstulit,& erat pu
gnans in eo omnib. diebus. Per hoc.n. si-
gnificatur præliũ iracundiæ. Apollonius
Ira. .n. interpretatur admirabilis,Et quæ res
magis admirabilis est,quam sit iracundia
per quam iratus miranda facit, & mon-
struosa,quæ hoĩem, manente humana fi-
gura corporis, intus in crudelem bestiã
Psal.56 conuertit? Huius Apollonij gladius est
lingua hoĩs irati mordax,& acuta. Lin-
gua eorum gladius acutus. Sed iste pro-
prio gladio occiditur, quia lingua pro-
pria condemnatur. Ex verbis tuis con-
demnaberis. Isto gladio bellum iracun-
diæ superat,qui patienter verba sustinet
Pro.16. iracundi. Melior est vir patiens viro for-
ti. Et de tali,qui patientia bellum iracun
3.Reg.2 diæ superat dr̃, Effudit sanguinem belli
Inuidia. in pace. Secundũ prælium contra Iudam
1.Mac.3 fuit Seron, de quo dicitur, quòd ait Se-
ron Faciam mihi nomen, & glorificabor
in regno,& debellabo Iudam. Et tamen
sequitur quòd contritus est Seron, &
exercitus eius in conspectu Iudæ. Per
hoc significatur bellum liuoris, & inui-

diæ. Seron.n.interpretatur cantans tristi-
tiam, & significat inuidum, qui sicut de
alieno bono tristatur,sic de malorum mi
seria lætatur,& cantat. Interpretatur et
Seron carbo murmurantium,quia inui-
di semper a tergo, & post murmurando
præliantur, & proditoriè,de quib. dr̃. In-
tellexit Ioab bellũ ex aduerso,& post ter
gum contra se fieri victoriã. Tertium bel
lum contra Iudam fuit Gorgiæ, de quo
dixit Iudas. Melius est nos mori in bello 1.Par.
quam videre mala gentis nostræ, & se- 29.
quitur qũo in illo bello fugatus est Gor Acidia.
gias. Et hoc significat prælium torposita- 1. Mac.
tis,& acidiæ, qm̃ Gorgias interpretatur 3.
diuidens luctum vel præcisio luctantiũ.
Et significat otiosos, qui quietem quæ-
rentes in præsenti à luctu,& labore spiri
tuali se auertunt. Scientes,ꝙ diabolus il
los bellando pulsare negligit quos quie-
to possidet iure. Tales.n. quamuis diabo
lo resistere possent, viso tñ labore belli
ad aduersarium se subijciendo conuer-
tunt,de quib. Psal. Filij Effrem intendẽ- Psal.77
tes,& mittentes arcum, conuersi sunt in
die belli. Quartum bellum fuit Lysię, 1. Mac.
G de quo dr̃. Congregauit Lysias exerci- 3.
tum,vt debellaret Iudã,& sequitur qũo
a Iuda in prælio fuit superatus. Et signifi
cat bellum carnalitatis,& luxuriæ. Lysias Luxuria
.n. generans interpretatur, & significat
peccatũ luxuriæ,quod circa partem gene
ratiuã versatur, & tales decipiuntur, qa
huius prælij mala non aduertunt. De Sap.14
quibus dr̃,ꝙ in magno viuẽtes bello tot,
& tam magna mala pacem appellant, &
ꝙ de bello luxuriæ intelligat, subdit de
illis dicens, Neque vitam,neque nuptias
mundas custodiunt,&cæt. Quintum fuit Gula.
H bellum filiorum Esau, de quo dicitur. 1. Mac.
Debellabat Iudas filios Esau in Idumęa. 5.
Esau enim qui pro edulio lentis primo-
genita vendidit, bellum significat gulæ.
Et quia peccatum gulæ communiter ho
minem ad inopiã ducit,ideo de tali bel-
latore dicitur. Vir bellator deficiens per Eccl.
inopiam. Sextum fuit bellũ Timothæi, Auaritia:
de quo dicitur. Vidit Iudas,quod incœ-
pit bellum,&c. sequitur. Et cognouerũt 1.Mac.
castra Timothæi, ꝙ Iudas Machabæus
esset,& fugerũt a facie eius. Et significat
prælium auaritiæ, nam Timothæus, qui
bene-

beneficus interpretatur, significat auaros per oppositũ, sicut piscina dr̃ a piscibus, quia piscibus careat; sic p̃ oppositũ auarus dr̃ beneficus, quia nulli benefacit, cõtra quos ait Iudas. Nõ concupiscatis spo-
1. Mac. 4. lia, quia bellum contra nos est. Septimũ fuit bellũ Nicanoris: Commiserunt prælium, & contrita sunt castra Nicanoris, &
Superbia 1. Mac. 7. cecidit ipse primus in prælio. Et significat bellum superbiæ. Nicanor.n.qui interpretatur stans lucerna, significat superbos, qui supra cæteros stare volunt, & lucentes apparere. Vnde de bello superborũ potest dici illud. Induebant se gloria, & stolis belli. Ecce ergo quot bella dæmonũ, ac vitiorum nos infestant, q̃ oĩa figuratiuè superauit Iudas, quę omnia per Dei gratiã superare possumus, quod benè notans hic Psal. in hoc dicit. *Si exurgat aduersum me prælium ego sperabo*.s.in dono gratiæ, mihi in baptismo collato.

385 *Vnam petij à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ.*

De cõsecr. dist. 5 non mediocriter

CОnsequenter hic ostẽdit, q; gratia in baptismo collata fœlicitatis concedit, uel infundit amorem. Vbi notandum, q; gloria æterna rectè per unum significatur, tum p̃p obiectum fœlicitatis, qđ est unus Deus. Erit rex unus omnibus imperans. Tum propter gloriã, quæ successione temporum nõ uariatur, sed tota in præsenti æternitatis cõsistit. Me-
Psal. 83. lior est dies vna in atriis tuis super millia. Tum p̃pter perfectionẽ Charitatis,
1. Cor. 6 quia ibi oẽs beati sunt vniti. Qui adhæ-
Esa. 19. ret Deo vnus spiritus est cum eo. Et ideo de ciuitate superna in qua omnibus clarè lucet Sol iustitiæ, qui est Christus, dr̃, Ciuitas solis vocabitur vna: quia ibi nulla discordia, ibi nulla diuisio voluntatũ. Et de hac vna ciuitate dicit. *Vnam petij à Domino*.s.nõ gloriam temporalem, nõ diuitias, & huiusmodi, quæ unum dici nõ possunt, quia ex se diuisionem, & discordiam generant, & conseruant. Et de ista una, gloria, uel ciuitate cęlesti subdit. *Hanc requiram*.s. bonis operibus ad illã me disponendo. Et ad quid: *ut inhabitem in domo domini*.i.in cœlesti patria. *Omni-*

A *bus diebus uitæ meæ*. idest, omnibus diebus, quibus anima uiuet, quæ.s.æternaliter uiuet, quia immortalis. Vel per *unã* intellige fidẽ catholicam, quæ est una in omnibus fidelibus tam ueteris, quàm noui testamenti, ut ostendit Gregor. Hæc est illa uirtus, quam primò quærit baptizãdus, cui primò proponitur, quid quęris ab ecclesia? qui respondet, fidem. Et de hac dicitur. Vnus Deus, vna fides, vnũ baptisma. Dicat ergo quilibet fidelis. *Vnam*.s. fidẽ catholicam *petij à domino*.s. in baptismo. *Et hanc requiram ut inhabitem in domo Domini*, &c. idest in ecclesia catholica, quę est Domus Domini. 1. Timo. 3. Domus Dei est ecclesia. Et hoc ideo alijs uerbis explicat dicens.

Fides. Gregor. Ephes. 4

Vt uideam uoluntatem Domini, & uisitem templum eius. 386

VOluntas.n. Domini solum propriè uidetur in patria. Vbi nota, q; Domini uoluntas quamuis in se sit una, tñ apud nos dicitur multiplex.s. Voluntas signi, uoluntas beneplaciti. Voluntas signi, ut sunt præcepta eius. Et hæc nõ est C efficax, q.a multoties præcepit Abrahæ immolare filium suũ, quẽ nolebat immolari, sed hoc ideo præcepit, ut eius obediẽntia mundo manifestaretur. Et ẽt multoties aliqua præcipit, quæ nostra uoluntas rebellis non perficit, sicut patet de p̃ceptis eius. Voluntas aũt beneplaciti est efficax, & omnipotẽs, sic.n. oĩa, quæ uult fieri fiunt, & nihil ei resistere põt, iuxta illud Psal. Omnia, quæcunque uoluit Dominus, fecit in cœlo, & in terra. Ad propositũ ergo, quamuis.n. in præsenti volũtas signi sit multis manifesta, non tñ D uoluntas beneplaciti, quia illa determinata est de omnibus etiam futuris. Et ideo sicut nescimus euentum futurorum, sic etiam nescimus Dei uoluntatem. Beati autem in patria clarè uidentes diuinam essentiam, in ipsa clarè uident diuinã uoluntatem, & quid Deus efficaciter fieri uelit, & quid non. Et hoc desiderãs Psal. d.q; *unam petij à Domino*, &c. Ad quid? *Vt uideam uolũtatem Domini*, & ideo dicitur Psal. 102. Notas fecit uias suas Mosi, filijs Israel uoluntates suas, Israel nãque uidẽs Deũ interpretatur, & signifi-

Volũtas Dei multiplex.

cat comprehẽsores beatos. Si aũt per ly, unam, fides intelligatur, quando dicit, *Vnam petij à Domino*,&c.tunc sic exponitur. *Vt uideam uoluntatem Domini*, ut per fidem intelligam Domini uoluntatẽ .i.eius præcepta,quæ solus ille videt propriè,qui illa perficit,& implet. *Et uisitẽ templum eius.* Quantũ ad primũ sensum, templũ Domini propriè est corpus Christi,in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, de quo templo ait Iesus. Soluite templum hoc,&c.Hoc aũt dicebat de templo corporis sui. Visitabit aũt templũ hoc,qñ corporeis oculis post resurrectionem uidebitur. Et sic uidere uoluntatem Domini spectat ad stolã animæ, sed uisitare tẽplum ad stolam corporis pertinet. Quantũ verò ad secundã expositionem est sensus. *Vt uisitem templum eius*.i. ut per fidem faciam templũ Domini,qui non requiescit nisi super humilem,& quietum. Sic.n.iustis fidelibus dicit Apostolus.Templum sanctum Dei est,quod estis uos,& spiritus Dei habitat in uobis. Et ne prædicta postulans præsumptuosus uideatur, assignat consequẽter rõnẽ,quare ista sperando postulet.d.

Templũ. Colo. 1. Ioan. 12

1. Cor. 3

E F G

387 *Quoniam absc̃odit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in absconditio tabernaculi sui.*

Vbi notandum, ꝙ per tabernaculũ hic idẽ significatur,quod per templũ.s.humanitas Christi, quæ Dei tabernaculum,& habitatio erat de qua dr̃. In sole posuit tabernaculũ suũ. Absconditũ uerò tabernaculi est diuinitas quæ in Christi humanitate latebat, ut ait Apostolus,in quo sunt omnes thesauri sapiẽtiæ,& sciẽtiæ Dei absc̃oditi.Abscondun tur autem hæc à nobis, s.tam humanitas Christi,quàm diuinitas per fidẽ.Quia antiqui patres illa per fidẽ credebant, quæ non uidebant, quia fides est de non uisis: Et sic dicimur in illis abscondi, quia illa absc̃odunt à nobis. Sic n dicebat Paulus. Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. Ista aũt absconsio fidei non durat nisi per tempus uitæ præsentis,quia in futuro euacuabitur fides, quia uidebimus eum sicuti est. Sic ergo

Tabernaculũ. Psal. 18 Absc̃oditum. Colos. 2. Fides.

H

reddens rationem quare unam petijt,ut uideat uoluntatem Dei,d. *Quoniam absc̃odit me in tabernaculo suo* i.dedit mihi fidem humanitatis Christi. Et etiam *protexit me in absc̃odito tabernaculi*, quia dedit mihi fidem diuinitatis eius, & hoc *in die malorum*.s. in tẽpore vitæ præsentis, in quo mala regnant tam culpæ q̃ pœnæ.Si ergo per fidem saluamur, dicente Apostolo. Gratia salui facti estis per fidem.Quid mirum,si unam petijt,&c. cũ mihi iam in baptismo dederit fidem?

Ephes. 2.

Impetra exaltauit me, & nunc exaltauit caput meum super inimicos meos. 388

24. q. 1. loquitur

Hic consequenter ostẽdit, ꝙ gratia baptismalis c̃ocedit fœlicitatis honorem.Vbi nota, ꝙ noĩe petræ Christus intelligitur,dicente Apostolo. Petra aũt erat Christus. Exaltamur ergo in petra, qñ in Christo beatificamur, qñ in ipso est diuinitas, in cuius uisione beatificat aĩa. Et in ipso est humanitas uerbo unita hypostaticè, per quam corpus nostrum beatificat,iuxta dictum Christi. Hæc est uita æterna,&c.Sic ergo in petra exaltãtur,qui per Christũ beatificati hæreditatem capiunt cœlestem. Expecta Dñm,& exaltabit te, vt hæreditate capias terrã. & nota ꝙ loquens in persona ecclesiæ, quæ nõdũ,beatificata est, sed beatificari expectat,dicit de præterito,& non de futuro. *In petra exaltauit me.* Qđ facit ꝑꝑ certitudinẽ, quam ecclesia habet futuræ beatitudinis certã se reddit. Beati aũt in patria,quia cõfirmati sũt in grã,amplius peccare non possunt, quia aliter non essent securi de sua beatitudine, & si non essent beati.Et hoc notans d. *Et nunc exaltauit caput meum super inimicos meos.* Quid.n. inimicorum noĩe nisi dæmones significantur,& uitia?de quibus Psal. 16. Inimici mei animam meam circundederunt. Quid aũt per caput nisi mens nostra intelligitur. Posside sapientiã, & dabit capiti tuo augmenta gratiarum. Caput ergo nostrũ super inimicos nostros exaltatur, quando mens nostra per gratiam confirmata, suis inimicis altior illis subijci non potest. Quinimo omnes dæmones, & uitia beatis subijciuntur, quia

1. Cor. 10. Petra Christus Beatitudo. Exaltare. Inimicus. Dæmon. Prou. 4.

quia ponitur scabellum pedum beatorũ A
Ps. 106. Ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Vnde & quilibet beatus Deo gratias agens dicit. Inimicos meos dedisti mihi dorsum. Omnibus ergo gratijs prædictis in vnctione baptismali collatis, sic enumeratis consequenter ad gratiarum actionem insurgit dicens.

389 *Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis: cantabo, & psalmum dicam Domino.*

VBi primò notandum, quòd hostia vociferationis dicitur sacramen- B
tum corporis Christi, qui solus hostia sufficiens pro nostra redemptione fuit. Vnde Gregorius dicit. Qualis hostia pro absoluendis hominibus offerri poterat Deo? Neq; enim iustum fuit vt pro rationali homine brutorum animalium victimæ cæderentur. Ergo si bruta animalia pro rationali homine dignæ victimæ non fuerunt, requirendus erat homo, qui ꝓ hominibus offerri debuisset, vt pro rationali peccante, rationalis hostia mactaretur. Sed quia homo sine peccato inueniri non poterat, & oblata pro C
nobis hostia, quæ nos a peccato mundare potuisset si ipsa peccati contagio non careret. Inquinata quippe inquinatos mundare non potuisset. Ergo vt rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus, vt verò à peccatis mundaret hominem, homo esset sine peccato. Sed quis esset homo sine peccato, si ex peccati commixtione descenderet? & ideo venit propter nos in vtero virginis filius Dei, qui pro nobis factus est homo. Sumpta est ab illo natura, non culpa, fecit pro nobis sacrificium, corpus suum exhibuit pro peccatoribus sine peccato hostiam: quæ, & humanitate mori, & iustitia mundare potuisset. Vocatur autem ista hostia vociferationis. Nam vociferor, aris, idem est, quod uocem feram. id est, fortem emittere: Christus aũt quando pro nobis seipsum obtulit hostiam Deo, clamans voce magna emisit spiritum. Pro beneficijs autem à Deo receptis nihil ei pro gratiarum actione dignius hac hostia offerre ualemus. Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ

Greg. 17 *Hostia.* *Euchari stia.* *Christus* *Redẽptio*

Mat. 21 *Ps. 115.*

retribuit mihi? calicem salutaris accipiam, &c. Tibi sacrificabo hostiam laudis. Et, hoc est, quod hic dicit Psalm. *Circuiui*. scilicet, omnia beneficia prædicta, & mente consideraui. Et ideo pro gratiarum actione *immolaui in tabernaculo eius*, scilicet in ecclesia *hostiam vociferationis*. Sed qualiter debeat immolari ostendit d. *Cantabo, & psalmum dicam Domino*. Vt enim superius fuit dictum. Cantare est corde, & voce lætari. Psallere verò, idest psalterium tangere decem chordarũ, est manibus, & operibus obseruare Dei præcepta. Et est sensus. Corde lętabor in Domino, & opere, & verbis gloriam Dei prædicabo, sic enim omnibus præcipitur. Regna terræ cantate Domino, psallite, &c.

Cantare *Psallere* *Psal. 67*

Exaudi, Domine, vocem meã, qua clamaui ad te, miserere mei, & exaudi me. 390

POsitis gratijs, quæ nobis in prima vnctione, scilicet baptismi conferuntur, consequenter ponit multa aduersa, quæ illam vnctionem sequuntur. Non enim milites suos Deus imbelles esse ꝑmittit. Et duo facit. Quia primò contra illa aduersa adiutorium Dei postulat. Secundò quæ sint illa aduersa, explicat. ibi. *Quoniam pater meus*. Quantũ ad primum quatuor facit. Quia primò suam format orationem, secundò suam prætendit deuotionem, ibi. *Tibi dixit cor meum*, Tertiò Dei petit dilectionem, ibi. *Ne auertas faciem tuam*, quartò Dei implorat miserationem, ibi. *Adiutor meus*. Quantum ad primum primò suam format orationem dicens. *Exaudi domine vocem meam qua clamaui ad te*. Vbi no- D
tandum, ꝙ vox, qua clamamus ad Deũ, propriè non est uox corporis, sed desiderium mentis, vt ostendit Grego. d. Vera quippe postulatio non in oris est vocibus, sed in cogitationibus cordis. Valentiores namque voces apud secretissimas aures Dei non faciunt uerba nostra sed desideria. Aeternam etenim vitam si ore petimus, non tamen corde desideramus, clamantes tacemus. Si verò desideramus ex corde etiam cum ore conticescimus, tacentes clamamus. Hinc est, quòd in heremo populus vocibus per-

Vox Christ. *Oratio.* *Clamor.* *Desiderium:* *Greg. 22 mor: 18.*

perstrepit, & Moses à strepitu verborũ tacet, & tñ silens aure diuinæ pietatis au Exod, 14 ditur, cui dr̄. Quid clamas ad me? &c. Sic ergo vox, qua clamamus ad Deũ orãdo, est cordis desideriũ, nõ sonitus verborũ, Et de hac dicit. *Exaudi, Dñe, vocem meã, qua clamaui ad te.* s. orando. Et idẽ alijs verbis repetit d. *Miserere mei, & exaudi me.* Vbi nota, quòd animus multoties ex gaudio uoces multiplicat, similiter ex pressura: ex gaudio quippe. Sic. n. & Ps. crebrò repetit hoc quod exultãs se exau Psal. 6. ditum esse cognouit d. Exaudiuit Dominus uocem fletus mei, Dominus orationem meam suscepit. Ex pressura, ut Psal. 108. Fiãt filij eius orphani, & vxor eius vidua. Sic in ꝓposito Psal. tactus lætitia ꝑ unam, quam postulauerat, & corde sauciatus propter pressuras, quas sustinebat, uoces duplicat nunc d. *Exaudi, Dñe, vocẽ meam, miserere mei, & exaudi me.*

391 *Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciẽ tuam, Domine, requiram.*

Facies hominis: Eccl. 7. HIc suam prætendit deuotionem. Vbi sciendum, quòd sicut duplex est homo, s. interior, & exterior, sic duplex est facies hominis, s. corporalis, & exterior, & spiritualis, & interior, quę est anima. de prima dr̄. Filiæ tibi sunt, conserua corpus earũ, non ostendas eis faciem hilarem. De secunda dr̄. Si iniquitatem abstuleris à te, tunc leuare poteris faciẽ tuam absque macula. Et de ista facie cordis hic loquitur, d. *Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea,* Aliqui. n. orando loquuntur non Deo, sed hominibus, facie sui cordis non Deum, sed homines quærunt, ut hypocritæ, quia stant in angulis platearum orantes, ut videantur ab hominibus. Alij autem loquuntur Deo, Oratio. & facie cordis solum Deum quærunt orando. Quibus dr̄. Tu autem cum ora- Matt. 9. ueris, intra in cubiculum tuum, & clauso hostio, &cęt. & tales deuotè orant. Et hanc deuotionem hic de se ostendens Psal. dicit Deo. *Tibi dixit cor meum,* idest tibi corde sum loquutus orando, non hominibus, quorum non quæro gratiã, sed tuam, quibus placere non desidero sed tibi, quia te solum quæro, ideo sub- E dit. *Exquisiuit te facies mea,* non aliud extra te. Et quia bonum non proficit, nisi perseuerantia cõtinuetur, ideo subdit. *Faciẽ tuam, Domine, requiram,* idest, huic inquisitioni perseueranter instabo, quia scribitur Matth. 10. Non qui inceperit, sed qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

Ne auertas faciem tuam à me, ne declines in ira à seruo tuo. 392

COnsequẽter hic petit Dei dilectionem. Vbi sciendum, quòd signum F dilectionis Dei erga aliquem est quando hic ipsum flagellat, & corrigit. Ego quos amo, hos corrigo, & castigo, & ad Apoc. 3. Hebr. 12. Flagellat autem Deus omnem Dilectio Dei. filium, quem recipit. Et Pro. 13. Qui parcit uirgæ, odit filium. Sed quamuis talis Aduersitas. correctio ex dilectione procedat, tamen effectum iræ secundum nostrũ modum prætendit. Sicut pater ex dilectione corrigens filium, se illi prætendit iratum, dum illum uerberat. Sic igitur declinat Deus iram suam à nobis in præsenti, qñ nos de peccatis nostris non corrigit, sed G ad libitum nos vagari permittit, tunc enim parcẽs non parcit. Si autem nos corrigit, tunc nos diligit, quia tunc non parcens parcit. Petit ergo hic Psalm. vt Deus non parcens sibi parcat, non parcat, scilicet cessando à correctione, sed parcat peccata corrigendo, & dimittendo. Item notandum, quòd per Dei faciem, Dei designatur dilectio, quia suos saluat electos, Psal. 79. Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus. Sic igitur Facies Dei. Deus insimul nos diligit, dum peccata Dilectio Dei. dimittit, & emendat, iram ostendit, dum H peccata punit. Et ista duo simul hic Psal. postulat, & primo dilectionem Dei dicens. *Ne auertas faciem tuam à me.* scilicet me reprobando, Psal. 87. Quare faciem tuam auertis, &c. Et consequenter Declinare Dei. petit secundum, d. *Et ne declines in ira à seruo tuo.* idest, quando es in ira, scilicet corrigendo, ne declines iram illam correctionis à seruo tuo. Vel aliter ista secũda pars exponitur. Vbi notandum, quòd ab aliquibus declinat Deus, scilicet, non in ira, & ab aliquibus declinat in ira. Declinat, sed non in ira, quando à pec-

satis faciem auertit, ut ea deleat, non ab ipso peccante vt eũ perdat. Declinat aũt in ira quando ipsi peccanti indulget. Et hanc secundã declinationem timet Psal. d. *Ne declines in ira à seruo tuo.*

393 *Adiutor meus esto, Domine, ne derelinquas me, neque despicias me, Deus salutaris meus.*

2.q.2. gloriam.

CONsequẽter hic diuinum petit adiutorium, & miserationem. Vbi sciẽdum, quòd sicut quandiu sumus in uia, de nullo quantumcũq; magno peccatore est desperandum, quia tempus pœnitentiæ est usque ad vltimum articulũ uitæ. Sic nec quantumcunque sit sanctus, & in statu gratiæ debet esse sine timore, quia sicut quilibet peccator potest conuerti, sic & quilibet iustus peruerti potest. Et ideo Psal. quamuis se uideret in uia salutis esse, quia soli Deo loquebatur, solum Deum quærebat, tamẽ de casu formidãs Dei adiutorium petit, d. *Adiutor meus esto,* &c. q. d. Et si iam sim in uia salutis per te positus, tñ quia per me ipsum sine te perseuerare non possum, ideo *adiutor meus esto, ne derelinquas me.* Quid.n. proficeret peregrinanti si ponatur in via recta eundi ad terminum, si necessaria itineri remouerẽtur ab eo? Sic orat iste. Iam me in uia posuisti, sed aberrabo, si me derelinquas, uoluntatem liberã mihi dedisti, sed sine te nihil potest conatus meus. Ideo subdit. *Ne despicias me, Deus salutaris meus.* q. d. Tu es Deus, qui me creasti, tu es salutaris meus, qui s. sanas plagam peccati. Quid igitur mihi proficiet, ꝙ me creasti, vel quia me redemisti, si me contemnas? q. d. Nihil, ideo oro. *Ne despicias me, Deus salutaris meus.* Quid est.n. despicere Dei nisi mentem derelinquere? Omnipotens.n. Deus humanum animum tunc despicit, quãdo ipsum sibi ipsi relinquit. Non.n. humanam mentem debellando despicit, sed recedendo, quia ad perditionem suam sufficit sibi ipsa dimissa. Vnde per Salomonem dicitur. Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere, quem ille despexerit.

Desperatio. *Præsumptio.* *Peccator* *Perseuerantiæ.* *Eccl. 6.*

A *Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Deus aũt assumpsit me.* 394

HIc consequẽter explicat, quæ sunt illa mala, & aduersa, quæ in presenti patimur. Et circa hoc tria facit. Quia primò exprimit datorem malorum, & illatorem. Secundò cõtra hoc postulat redemptorem. ibi. *Legem pone.* Tertiò redẽptoris ponit orationem, ibi. *Ne tradideris.* Quãtum ad primum sciendũ, ꝙ totius culpæ, & pœnæ generis humani causa fuit originale peccatum per primos nostros parentes Adam, & Euam cõmisũ. B Deus.n. creauit hominem rectũ, qui in iustitia originali sibi, s. data ab origine ꝑmanere poterat pro se, & tota posteritatẽ sua, quæ iustitia animam faciebat Deo subditã, & carnẽ animæ, in qua si permãsisset, fuisset in gratia cõfirmatus cũ tota posteritate sua. Et sine morte cũ omnibus suis posteris translatus fuisset ad gloriã in certa ætate. Ipse aũt peccando ꝑdidit iustitiam originalem, quã pro se, & tota posteritate acceperat. Vñ ipso rebellante Deo, & eius præcepto, statim in ipso, & tota posteritate eius caro spiritui C cœpit rebellare, quia dignum est, ut qui suũ spernit superiorem, & ipse à suo spernatur inferiori. Et sic peccatũ originale transmisit ad posteros. Sicut si in iustitia originali permansisset, ipsam ad suos trãsmisisset posteros. Et hoc peccatũ originale fomes est omnis peccati concupiscentiæ, peccatũ aũt est causa omnis aduersitatis, & pœnæ, tam temporalis, ꝗ̃ spiritualis, & æternæ, quia si nullum fuisset peccatũ, nulla pœna fuisset. Et sic primum peccatum primorum parentũ, quod trãsmittitur ad posteros, causa est omnis ad- D uersitatis, & pęnæ. Exprimens ergò causam miseriarũ omniũ, & peccatorũ dicit, ꝙ fuerunt primi parentes, qui nos dereliquerunt, s. in peccatũ originale cadere, dum scilicet ipsi originalem iustitiã, quam etiam pro nobis acceperant, non seruauerunt, quòd exprimit dicẽs *Pater meus, & mater mea dereliquerunt me,* scilicet Adam, & Eua peccando me dereliquerunt, qui iustitiam, quam pro me acceperant, perdiderunt. Sicut per exẽplum. Si rex militi donet castrum pro

Originale peccatum pœnæ. *Iustitia originalis.* *Originale peccatum.*

se,& posteritate sua, miles autem efficia E tur proditor regis,nonne dignè non solũ priuaĩ pro se, & tota posteritate, castro, quinimò etiam perpetuo damnatur exilio? Sic conformiter in proposito dicit. *Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt*,s. huic miseriæ me exposuerũt peccando. Et quid sequutum est ex hoc? audi quod sequitur. *Et Dominus assumpsit me*,i. propter peccatum commissum, vt nos ab illo redimeret: Disposuit me,i. hominem ad vnitatem hypostaticam assumere Psal. 17. Misit de summo,& accepit me, & assumpsit me de aquis multis. F

Quæstio. Etsi quæras,si peccatum non fuisset, nun quid verbum assumpsisset hominem? Alias dixi, q̃ sic, sed non mortalem, & passibilem. Præuidebat ergo Psal. q̃ verbum debebat hominem assumere, vnde ardẽter istam assumptionem videre desiderabat, & feruenti desiderio ipsam fieri postulabat, vnde sequitur quod orans dicebat.

395 *De cons. d. 14. nec quenq̃.* *Legem pone mihi, Domine, in via tua, & dirige me in semita recta propter inimicos meos.*

Hic ergo consequenter postulat redemptorem. Quid.n. propriè dicitur via nisi Christus? qui de seipso ait. *Ioan. 14* Ego sum via, veritas,& vita, est enim via *Via dicitur. Christus* qua ad patrem pergimus, ipso dicente Ioan. nemo venit ad patrem nisi per me. Et per hanc viam edoceri desiderat. d. *Legem pone mihi domine in via*,i. emitte Christum in quo legem habeamus euangelicam,quæ contra omnes defectus habet medicinam, quoad præcepta. Hic ẽt *Semita dicitur Christus* via semita dicitur quia arcta est quoad consilium Nonne arduum videtur,inimicos diligere,persecutoribus benefacere? quæ tamen omnia docet Christus obseruare,& ideo semita dicitur,& non solum via,ipso d. Arcta est via,quæ ducit ad vitam,&c. Et quare hoc sic instanter postu *Matt. 7.* lat subdens,ostendit dicens. *Propter inimicos meos*, qui s. insidiari non cessant. *Lex Dei* Sed forte dices. Quæ est ista lex,q̃ expectat sic per Christum sibi dari,& quæ directio? respondeo quod est illa de qua su *Psal. 24* pra dixit ibi: Dulcis, & rectus dominus propter hoc legem dabit delinquentib. in via.s. lex iustitiæ, & misericordiæ quæ commissa peccata dimittit, & amplius non peccare præcipit, Similiter est illa directio, de qua ibidem subdit, diriget mansuetos in iudicio, s. acceptatio operum nostrorum ad gloriam, vide ibi.

Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi. 396 *De cons. d. 4. si in sacramẽti.*

Postquam hic postulauit redemptorem,consequenter agit de redẽptoris oratione, hucusque enim loquutus in persona corporis ecclesiæ,nunc autem loquitur in persona capitis,scilicet,Christi. Vbi notandum,quòd principalis intẽtio tam dæmonum quam Iudæorũ contra Christum, erat ei pœnas corporales, & opprobria inferre, ac etiam mortem, vt ipsum ad desperationem inducerent, vt per hoc in mundo diffamato nomen eius, & fidem delerent, vnde principalius quærebãt animam eius perdere, sed accessoriè, corpus interficere. Et istorũ G duorum accessorium obtinuerunt, quia eius corpus percusserunt, flagellauerũt & crucifixerunt. Sed primum & principale obtinere non potuerunt, quia nec ipsum ad peccatum traxerunt, nec eius fidem annullauerunt, propter quod & Christus de ipsis dicebat Psalm. 62. Ipsi verò in uanum,idest,frustra quæsierunt animam meam. Quæ omnia præuidens Psalm. spiritu prophetico eleuatus in persona Christi orans dicit. *Ne tradideris me in animas tribulantium me.* quasi dicat. Non oro ne tradas me in manus, H scilicet in animas, idest, in uoluntates eorum,vt eis,consentiã,etsi carnes meas dabis in manu eorum, non tamen rogo permittas voluntates eorum impleri de me. Deuoret caro carnem, terra terram, sed anima sibi seruetur illæsa. Etsi terra detur in manibus eorum, rogo ne anima in animas eorum detur. Et de hoc dicitur. Terra data est in manus impij. Quod exponens Gregorius, dicit. Quid enim nomine terræ nisi caro exprimit? Quis appellatione impij nisi diabolus designatur? Huius impij manus

Desperatio. Christus Iudæus. *Iob. 9. Gregor. lib. 9. mor. c. 21. Terra corporis Christi.*

nus fuerunt, qui in redemptoris nostri morte grassati sunt. Terra itaq; data est in manus impij, quia antiquus hostis redemptoris mentem corrumpere per se tentando non valuit, sed eius carnē per suos satellites ad triduum permissus extinxit, & dispensationem supernæ pietatis nesciens ex hac ipsa permissione seruauit. Et consequenter ostendit falsitatē inimicorum, s. qualiter eum decipere mo liebantur dicens. *Q̄m insurrexerunt in me testes iniqui*, s. de me falsa dicētes, vt moueant me, & reuoluant à te, sic. n. ad literam de Christo scribitur principes sacerdotum, & seniores, & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum vt eum morti traderent, sed tamē non præualuerunt, *quia mentita est iniquitas sibi*, quia, s. non habuerunt de me quod iniquitas eorum eis promittebat. Et sic ad damnum eorum *mentita est iniquitas sibi*. Quia omne peccatū in suum redit auctorem.

Mat. 27

397 *Credo videre bona dñi in terra viuētium.*

EST hæc vltima pars Ps. in qua postquam egit de prima vnctione, scilicet baptismali, nunc agit de alia scilicet gloriæ, præuidebat enim Ps. regnū cœlorum non quiete sed labore & pœnitētia mereri quod in capite Christi præuidit, qui. s. multa mala prius passus est, & post glorificatus ipso dicente. Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Propter quod & de Christo dixerat ad literam Psal. 109. De torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. Quia. s de fluxu nostræ mortalitatis, & de transitoria, & turbulenta passione bibit nascendo, & moriendo. Et hoc in via vitæ præsentis propterea exaltauit caput, quia per hoc ꝙ humiliatus est vsq; ad mortem, Deus exaltauit illum, & dedit illi nomē, &c. A cōsimili & iste ex pœnis, quas hic patiuntur propter Christum fideles vitā æternam præstolatur. Et hinc est quod omnibus miserijs vitæ præsentis, superius enumeratis, ex illis ad spem gloriæ æternæ consurgit in persona omnium fidelium dicens. *Credo videre bona domini in terra viuentium*. Et ad consimilem credulitatem alios prouocat d.

Luc. 24. Gloria Labor.

A *Expecta dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine dominum.* 398 6. q. 1. sunt plurimi.

QVasi dicat, sicut ego certus sum de illa beatitudine, ita tu quicunque vnctus es, expecta Dominū securè, quia non fallit omnipotens. Qui. n. promisit certus est, verus promisit, qui mentiri nō potest. Sed interim *viriliter age*. i. tolera fortiter aduersa, & tribulationes, & mundi flagella. *Et confortetur cor tuum*. s. in prædictis malis, q. a aduersa mundi signū sunt salutis æternæ. Et sic *sustine dominum*. i. super omnia tene Dominum, ipsum omnibus præ diligendo. Sic & se facere alibi confitetur. Psal. Dicens. Sustinuit anima mea in Domino. Psal. 29

Expectatio.

PSAL. XXVII.

AD *te domine clamabo, Deus, Deus ne sileas à me, nequando taceas à me, & assimilabor descendentibus in lacum.* 399 6. q. 1. si omnia.

ISTE Psal. talem habet titulum. *Psal. huic Dauid.* Notandum quòd quādo in titulis Psalmorum ponit Dauid ly *Dauid* diuersimodè, & varie accipitur, quia quandoque significat caput ecclesiæ, quod est Christus, quandoque ipsum corpus, scilicet ipsam ecclesiam, quandoque verò vtrumque simul, idest totum Christum. Quandoque autem in titulo additur *huic*, vel *ipsi*, sicut hic, ibi ly *Dauid* significat Christum. Est ergo tituli sensus. Psal. iste attribuitur *huic Dauid*, scilicet Christo, qui loquitur in hoc Psalmo agens de Christi passione, & resurrectione. Et monet Christus in hoc Psalmo aduersa tolerare, quicunque volunt cum ipso Christo regnare. Quantum verò ad fundamentum Psalm. notandum, quòd iste Psal. fundatur supra quandam historiam, quæ habetur 2. Reg. 25. Quod cum Absalon filius Dauid insurrexisset contra patrem, & regnum patris sibi vsurparet, quod Deus permisit ad puniendum peccata Dauid adulterij, & homicidij; Dauid fugit de Hierusa-

Dauid.

Hierusalem timore filij. Et ascendebat E cliuum oliuarum nudis pedibus incedēs, & flens cooperto capite. Tunc Sadoch, & Abiathar sacerdotes sequuti sunt eū portantes arcam Dei, volentes esse cum Dauid, & ipsum comitari. Et ascendit Abiathar ad consulendum Dñm, quid agere deberent ante arcam Domini, vñ responsa habere consueuerat, & tunc nullum habuit responsum. Ex quo Dauid tunc cogitauit sibi Deū nondum fore placatum, propter quod Dauid iussit arcam reportari in ciuitatem ad locum suum, F reputans se indignum illam in sua comitiua secū habere. Quo facto Dauid ascendit summitatem montis oliuarum, vnde ciuitas, & tabernaculum clarè videbant. Et ex illo loco orauit ad Dominum versa facie ad ciuitatē, & ad locum sanctum, sicut nunc fideles à loco vnde pōt videri ecclesia alicuius sancti versa facie ad ecclesiam orant. Et tunc fecit istum Psal.

Oratio. Orans Deum pro sua liberatione ab ista persecutione. Et tunc intellexit se exauditūm ab eo, sic quod filius non praeualeret aduersus eum, sed ipse cum victoria, & pace ad ciuitatē rediret, & in pace G suum regnum possideret. His ergo praemissis, primo applicabo Psal. ad historiā, secundò pertractabo intellectū Ps. Quantum ad historiam, iste Psal. diuiditur in duas partes. Quia primò ponitur ipsius Dauid deuota oratio, secundò ipsius deuota exauditio ibi. *Benedictus dñs,* &c. vt Nic. de Ly. Quantum verò ad intellectū Ps. Iste Psal. est quaedam oratio q̃ Christus fecit tpe suae passionis, & diuiditur in duas partes. Quia Christus primò ponit suam orationem, secundò gratias agit H de sua exauditione, ibi. *Benedictus dominus,* prima pars diuiditur in partes duas, quia orando primò Dei gratiam postulat, secundò futurā Dei iustitiā explicat, ibi. *Ne simul tradas me.* Prima in duas, quia primò suā petit resurrectionē, secūdò ecclesiae aedificationē, ibi. *Exaudi dñe vocem.* Quantum ad primum orationem

Clamor. Christi. suam praemittit Christus seipsum nobis praebens in exemplum patri. d. *Ad te dñe*

Oratio. Christi. *clamaui,* i. ego homo clamabo ad te corde orādo. Vbi notandum, q̄ multis vicibus ac multipliciter Christus clamauit.

Clamauit in campo, turbis seminans.
Clamauit in templo, legem praedicans.
Clamauit ĩ loco mortis, mortuos suscitās
Clamauit in corde, intus generans.
Clamauit in cruce, mortem tolerans.
Clamauit ad patrem, Deum inuocans:

Primo clamauit in campo, & Luc. 8. Cū turbae plurimae conuenirent, & de ciuitatibus properarent ad Iesum, dixit per similitudinem. Exijt qui seminat seminare, &c. sequitur. Et hoc dicens clamabat. Qui hēt aures audiendi audiat. Ideo. n. clamabat, vt ostenderet quae dicebat mystica esse, & intēto corde meditanda. Vñ praedicta verba exponens Beda dicit. Quoties haec additio. s. Qui hēt aures audiendi audiat, vel in Euāgelio, vel Apoc. *Ioan.* Ioannis interponitur, mysticū esse quod dr̄, quaerendum quoq; à nobis attentius ostendit. Secundò clamauit in tēplo, &c. In die magno festiuitatis stabat Iesus & clamabat dicens. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat, & flumina de ventre eius fluent aquae viuae. Hoc autem dicebat de *Orig.* Spiritusancto, Clamabat septimo die festiuitatis, & non alijs intermedijs praedicando, ſm Chrys. Quia festiuitas per se- *Chrys.* ptem dies agebatur. Prima autē dies, & vltima celeberrimae erant ſm legem. Me- *Luc.* dij autem dies ſm voluptatem magis consumebantur. Ideo istis diebus praedicando non clamabat, ne quae decebant, deperirent, eis vacantibus voluptatibus. In hoc suos praedicatores instruens, vt aptum tps obseruent, qñ sermonem debeant proferre; spiritualia enim erant *The.* quae dicebantur. Tertiò clamauit in loco mortis, suscitans. s. ipsum Lazarum mortuum, quem cum quatriduanum suscitare vellet, voce magna clamās ipsum reuocauit ad vitam, Iesus voce magna *Ioan.* clamauit, Lazare, veni foras. Et statim prodijt, &c. qui fuerat mortuus. Ideo. n. tunc clamauit secundum Theophilum, vt aliquorum errorem destrueret, d. Altius enim tunc clamauit Christus, vt Gētilium ora refrenet, fabulantium in tumulis esse animas defunctorum. Nam quasi foras manentem eam aduocat per clamorē. Quartò clamauit in corde, &c. Clamat enim Christus in cordibus nostris, dum per suam gratiam nos filios

Dei

Dei facit adoptiuos. Gal. 4. Qm̄ aūt estis filij Dei, misit Deus Spiritum filij sui in corda nostra, clamantem abba pater. Qd exponens Magist. dicit in gl. Misit Deus Spiritum filij sui in corda nostra clamantem, abba pater, i. qui fecit nos clamare quod nunquam præsumeremus, nisi ipse nos doceret. Sed quid est clamare abba, i. pater? Abba .n. Hebræum est idipsum significans quod pater. Et hanc consuetudinem in pluribus locis scriptura seruat, vt Hebræum verbum cum sua interpretatione ponat. Duo nāq; sunt verba, quæ posuit, s. abba, & pater, vt posterius interpretetur primum, nam hoc est abba, quod pater. Quintò clamauit in cruce mortem tolerans, qñ .s. in cruce positus, vt habetur Matth. 27. circa horam nonam clamauit voce magna dicens. Hely hely Lamazabathani. Ideo .n. tunc sic se derelictum clamauit, vt omnibus notum faceret, non pp se, sed pp nos talia passum fuisse. Vnde prædicta verba exponens Origenes ait. Non aūt æstimes humano more Saluatorem clamādo ista dixisse pp calamitatem, quæ ipsum opprimebat in cruce. Si .n. ita acceperis, nō audies clamorē magnæ vocis eius, quæ ostendit aliquid magnum esse abscondi-tū. Sextò clamauit ad patrem Deū inuocans. Et clamans uoce magna Iesus ait. Pater, in manus tuas commendo spiritū meum. Et hoc dicens expirauit, quod ideo fecit, ut ostenderet q liberè moriebatur non coactè. Vnde Theophilus ait, Clamans Christus alta uoce expirat, qa inerat ei potestas ponendi animam suā, & eam resumendi, tunc .n. clamans spiritum patri commendat orans, & si anima separabatur à carne, verbum tñ ab ipso non separabatur. Consimiliter .n. illum clamasse hic ostendit propheta. d. *Ad te, domine, clamabo Domine Deus meus, ne sileas a me.* idest ne discedas a me, idest secundum glo. Ne vnitatem verbi tui separes ab eo quod homo sum. *Ne quando taceas a me*, hoc secundum glo. non est in textu, sed superadditum fuit a septuaginta interpretibus ad maiorem expressionem. Et quare Christus hoc postulat statim subdit. *Et assimilabor descendentibus in lacum*. q. d. Si vnionem tuā à me

Origenes

Luc. 23.

Theoph.

A separaueris assimilabor alijs hominibus qui descendunt in infernum, qui nec alios nec seipsos ab inferno possunt liberare. Quod ideo dicit, quia si diuinitas fuisset separata, mors Christi non fuisset sufficiens pretium pro redemptione generis humani, sicut nec mors aliorum hominum. Et ex hoc apparet, quòd sic orando suam petit resurrectionem, virtute enim vnitatis verbi ad naturam humanam statim resurrexit. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. *Psal. 15*

B *Exaudi, Domine vocem deprecationis meę, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.* *400 De cōse. d. 4. gratia.*

Hic consequenter petit ecclesiæ suæ ædificationem, vbi notandum, q Christus orauit in horto in nocte suæ passionis, & in cruce. In horto orauit pro se, & in cruce pro nobis. De prima oratione dicit, *Exaudi vocem deprecationis meæ*, qua dicebat. Pater, si possibile est, transeat a me calix iste, &c. veruntamen non quod ego volo, sed quod tu uis. In cruce autem orauit pro nobis, expansis C manibus in ligno ad recipiendum, & amplectendum fideles, dicens. Pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Et quantum ad hoc dicit. *Dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.* s. ad construendum, & ecclesiam ædificandā, virtute enim illius orationis multos conuertit ad fidem, qui primitiuam ecclesiā siue templum fundauerunt. Dicit ergo Christus secundū gl. *Exaudi, domine, &c. Dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum*, idest quia extollo, vel expando manus meas, quod ad litteram Chri-D stus fecit in cruce. Et hoc non pro mea culpa, sed ad construendum templū sanctum tuum, idest, ut ecclesiam constituā. Ad hoc etiam denotādum, q tunc Christus orabat moriendo pro constructione ecclesiæ, & templi Dei, tunc etiam moriendo expansis manibus corporalibus etiam oculis templum respiciebat in monte Caluariæ crucifixus, unde templum uideri poterat. Secundū enim morem Iudæorum, quibus præceptum est, vt ubicunque fuerint, ad illam partem orarent, vbi scirent esse Hierusalem, &

Orauit Christus multipliciter.

Christus orans ad templū.

Dei

Dei templum. Quod & Christus fecit legem implens, quia crucifixus faciem vertebat ad Hierusalem, vnde & templum videbat; ad significãdum, ꝗ ecclesiam catholicam per illud templum figuratam tunc moriens ædificabat. Et notandum, ꝗ hic Christus orat generaliter pro omnibus fidelibus, dicens. *Dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.* Raro aũt legimus orasse pro aliquo in singulari. Nam etsi Petro dixit Luc. 22. Ego rogaui pro te, ut non deficiat fides tua, illa tamen oratio fuit generalis, s. pro fide Petri, quæ est fides vniuersalis Ecclesiæ. Ecclesia tñ in dubio orationes facit pro singularibus personis, multoties, ac ét generaliter orat ꝓ multis. Et ideo hic oritur dubium. Vtrum orationes specialiter pro aliquo factæ æquè prosint omnibus eiusdem meriti? Vel vtrum oratio pro aliquibus facta generaliter æquè cuilibet eorum prosit, ac si pro vno illorum solum esset facta? Ad hoc respondet sanctus doctor lib. 4. d. 45. q. 4. Quod valor orationũ, vel suffragiorum potest pensari ex duobus. Vno modo ex virtute charitatis, quæ facit omnia cõia. Et ẜm hoc plus valet ei, qui est maiori charitate, licet pro ipso specialiter nõ fiat. Cuius ratio est, quia quilibet, qui est in purgatorio ratione charitatis habet quandam congratulationem, & delectationem de bono alterius, & maiore ẜm quod est in maiori charitate. Alio modo suffragia, vel orationes valent ex hoc, ꝗ per intentionem orantis alteri applicantur per modum satisfactionis pro debitis. Et sic dicit quod magis valent ei, pro quo specialiter fiunt, immo sic illi soli valent. Sed contra istam opinionem sunt multi doctores, & maximè Præpositiuus, qui ponit, quòd suffragia pro vno facta vel orationes non magis prosunt ei, pro quo fiunt, quam alijs, sed prosunt unicuique secundum quod magis digni sunt. Quia charitas omnia facit esse communia, diuidens singulis pro ut sunt capaces. Et ponit exemplum de candela quæ accenditur pro aliquo diuite, cum quo sunt alij serui vel pauperes, quæ non magis illum illuminat quam alios, qui cum eo sunt, quinimo

Oratio debet esse generalis.

Doctor sanctus.

Suffragia Missa valor

E quilibet participat illius candelæ lumẽ magis, & minus, ẜm ꝗ magis dispositus est ad receptionem luminis, i. ẜm ꝗ habet oculos clariores uel debiliores. Similiter ponit exemplum de lectione, quam non magis percipit ille, pro quo legitur, quàm alij, qui simul cum eo audiunt, sed illi magis, qui sunt intellectu capaciores, quamuis pro illo legatur, & nõ pro alijs. Similiter potest poni exemplum de societate aliquorum mercatorum, quia lucrum ab uno illorum factum non plus proficit illi, quàm alijs, sed vnicuique illorum de societate magis, & minus, ẜm quod plus, & minus habent in societate.

F Cum ergo charitas sit fundamentum omnis meriti, & omnis societatis spiritualis, quia totum corpus ecclesiæ charitate ligatur, & in unam societatem copulatur, consequens est, quòd lucrum ecclesiæ, & omnia merita à quocunq; fiant distribuuntur singulis, ẜm capitale maius vel minus, quod habent in tali societate quod est charitas. Istam opinionem tenet dominus Hostiensis in summa, titulo de pœnit. §. Quibus mortuis suffragia

G prosint. Et probat, Quia æquum, & sanctum est, quòd si quis pro amico specialiter possit facere insolidum, & cum hoc nihil sibi obest neque deperit, si etiam singulis alijs valeat insolidum, quod tũc singulis æqualiter valeat. Sed hoc est in suffragijs spiritualibus, eo quod charitas omnia communia facit in charitate existentibus. Ad hoc etiam est auctoritas Hieronymi, quæ habetur de consecratio. distinctio. 5. non mediocriter. Vbi dicitur. Melior est septem psalmorum decantatio cum cordis puritate, & hilari

H tate quàm totius psalterij modulatio cum anxietate cordis ac mœstitia. Et subditur ad propositum. Cum igitur pro centum animabus psalmus vel missa dicitur, non minus quàm si pro unoquoq; illorum diceretur, accipitur, &c. Et istam opinionem credo veriorem, scilicet, quòd tantum valet oratio, vel missa dicta pro mille immo pro omnibus in charitate existentibus cuilibet illorum ac si pro vno solo diceretur. Et hoc intelligo quantum ex parte operis operati, non quantum ex parte operantis,

tis. Hanc etiā opinionē tenet Dominus Guido in expositorio exponens prædictum capitulum nō mediocriter. Sed ex prædictis statim insurgit alia dubitatio. *Quæstio.* Quia, si missa vel oratio dicta pro mille, tantum cuilibet illorum valet, ac si pro vno solo diceretur, vel si ita valet ei, pro quo non celebratur, sicut illi, pro quo celebratur, ſm quod est in charitate magis vel minus, vt ponit dicta opinio, quare igitur ecclesia instituit specialia suffragia, & orationes speciales, & non solum communes? Adhoc est duplex responsio. *Respond.* *Cur specialia suffragia celebrentur.* Vna Præpositiui dicentis, q̄ hoc ideo ecclesia fecit ad excitandas deuotiones fidelium qui promptiores sunt ad faciendum suffragia specialia quàm generalia, & pro amicis, & parentibus, quam pro extraneis, & ignotis. alia est responsio Hostiensis, vbi supra dicit quòd adhoc est duplex rō. Vna ex parte viuorum, alia ex parte mortuorum. Ratio ex parte viuorum est ne s. tu filius, vel hæres damneris, quia tu specialia suffragia pro tuis facere multiplici rationis obligaris. Primò s. lege naturæ, tu enim velles, quòd pro te parentes, & amici specialia suffragia facerent in subsidium tui, non obstante quòd alijs tantum valerent sicut pro te, igitur & similiter pro illis facere debes, hæc enim est lex naturæ, d. 1. c. 2. *d. 1. c. 2.* Secundò lege scripturæ dicentis. Reddite ergo omnibus debita, ad Rom. 13. Tertiò lege amicitiæ Iob 19. Miseremini mei, miseremini mei saltem uos amici mei. Quartò lege iustitiæ quia nos quasi nihil habemus nisi a mortuis prædecessoribus nostris: igitur illis specialiter obligamur. Illis enim specialiter obligamur, a quibus specialia beneficia recipimus, lib. 3. de testamentis, cum in officijs. Causa autem ex parte mortuorum est, quia per hæc specialia beneficia illi pro quibus specialiter fiunt honorantur ab ijs, qui cum eis insolidum participāt. Sicut patet de candela accensa pro diuite, quia licet alios præsentes æqualiter illuminet, tamē ille diues ex hoc ab alijs honoratur. Et ista talis opinio multū attrahere debet omnes ad orationē, & suffragia peragenda. Quis. n. si haberet amicum in carcere pro decem libris sine quibus liberari non posset, & ipsis soletis omnes alij liberarētur, non libentius deberet illas persoluere, quanto pluribus benefacit amicum suum liberando? Prædicta pro tanto dixit, quia vt docet scriptura, Christus suas orationes communius faciebat generales, sicut hic patet, d. *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, &c.*

Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cum operantib. iniquitatē ne perdas me. 401

HIc consequenter futuram Dei iustitiā explicat maximè circa suos persecutores, & inimicos. Et duo facit, quia Christus primò explicat ipsorum vitia. Secundò ipsorum supplicia, ibi. *Da illis secundum opera illorum.* Dupliciter enim peccauerunt Iudæi contra Christum, scilicet operibus malis, & cogitationibus falsis. Secūdum ibi. *Qui loquuntur pacem.* *Mors. Bonus. Malus.* Quantum ad primum sciendum, quòd quamuis omnibus hominibus statutum sit propter primum peccatum semel mori, ut dicit Apostolus ad Heb. 9 Tamen differenter moriuntur boni, & mali. Quia boni moriuntur corpore non anima. Mali autem moriuntur in corpore & anima, quia ipsorum anima supplicijs punitur æternis, animæ autem iustorum vita fruuntur æterna. Ideo hoc hic Christus prædicit in persona omniū iustorum, dicens. *Ne simul tradas me cum peccatoribus,* scilicet, non simul trades me cum peccatoribus in mortem, quia scilicet illi moriūtur propter peccatum, ego autem sine peccato, illi moriuntur necessitate, ego autem voluntate, illi moriuntur in corpore, & anima, ego autem solo corpore. Et vide quòd de Iudæis duo dicit. Primum quòd sunt peccatores, secundum quòd operantur iniquitatem. *Peccatū Iniquitas.* Vbi nota q̄ quamuis omne peccatum sit iniquitas, & econtrario, largo modo loquendi, tamen propriè loquendo peccatum dicit culpam leuiorem, sed iniquitas grauiorem. Hinc est quod omnis homo se peccatorem liberè fatetur, iniquum vero dici erubescit. Iudæi ergo contra Christum erant peccatores, *Io an. 7* quia eius famam lacerabant dicentes, Dæmo-

Dæmoniũ habes. Sed iniqui quia ipſius mortem intendebant. De primo Pſal. 10. Ecce peccatores intẽderunt arcum ſuũ, parauerunt ſagittas ſuas, &c. i. verba detractoria: De ſecundo Pſal. 118. Iniqui perſequuti ſunt me, adiuua me, &c. Sed hic cadit vnũ dubium, quia hic Chriſtus petit à patre, *ne ſimul tradas me cum peccatoribus*, &c. ſ. in mortem, vtrum Chriſtus ſine perſecutione fuiſſet mortuus, vt puta ſenio ex naturali diſpoſitione. Et videtur ꝙ non, quia neceſſitas moriẽdi ineſt nobis ex peccato, Chriſtus aũt peccatum non habuit. Item Chriſtus voluntate mortuus eſt, ergo nõ neceſſitate, vnde Eſ. 53. Oblatus eſt, quia ipſe voluit. Ad oppoſitũ eſt Aug. d. ꝙ Chriſtus fuiſſet mortuus ſenio, ſi violenter non fuiſſet occiſus. Rñdeo ꝙ quæſtio duplicem hẽt intellectum. Primus vtrum Chriſtus potuit aſſumere naturam humanã immortalem, & tunc dico, ꝙ ſic, quia potuit aſſumere naturam glorificatam ſiue glorioſam, Alius ſenſus eſt vtrum ſm naturam quam aſſumpſit, neceſſitate fuiſſet mortuus, & tunc dico quod ſic, ſed illam neceſſitatem aſſumpſit voluntariè, ſicut, & alios defectus noſtros. Et per hoc patet ad argumenta.

Queſtio.
Chriſti mors.
Augu. 2. lib. de baptiſmo paruulorum.

402 *Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum.*

COnſequenter hic explicat ipſorum peccatum magis in ſpeciali. Iudæi .n. Chriſto adulabantur verbis, ſed corde perſequebãtur ipſum ad mortẽ, vt puta qñ ipſum capere volentes in ſermone, ei dixerunt; Magiſter, ſcimus quia verax es, &c *Loquebantur*, ergo, *cũ proximo ſuo*, i. cum Chriſto pacẽ qui verè proximus erat Iudæorum, & hoc carne, quia ex eis natus. Et opere per impenſam miſericordiæ. Quia non pertranſiuit Chriſtus videns Iudæos vulneratos peccatis ſicut ſacerdos, & leuita, ſed vt verus proximus eis appropinquauit, vt miſericordiã faceret eis. Ipſi autem corde elongabantur ab eo propter quod ſubdit. *Mala autem in cordibus eorum*, propter quod de ipſis ad literã Chriſtus dicebat. Hic populus labijs me honorat, cor autem eorum, &c.

Adulatio Iudæorum.
Mat. 22
Mat. 28

E *Da illis ſecundum opera eorum, & ſecundum nequitiam adinuentionum ipſorũ.* 403

23. q. 4. quid faciet.

HIc conſequenter ponit ipſorum ſupplicia, & duo facit. Quia primò prædicit ipſorum punitionem, ſecundo adducit punitionis rationem, ibi. *Quoniam intellexerunt opera Domini*. Vbi notandum, ꝙ opus Iudæorum fuit Chriſti mors, & perſecutio. Similiter etiam fuit opus Dei, vnde ait Magiſt. Paſſio Chriſti, & opus Iudæorum dicitur, quia ex actibus eorum prouenit. Et etiam opus F Dei, quia Deo auctore & volente fuit. Chriſto dicente, Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam. Et ſi quæras, nunquid ergo bonum fuit opus Iudæorum? Reſpondeo quòd hoc dupliciter poteſt intelligi. Primò quòd fuit bonum ratione effectus, & ſic dico quod ſic, quia Chriſti mors cauſa fuit noſtræ ſalutis. Vel ipſam mortem potes attendere, ratione cauſæ, & voluntatis ipſorum, & ſic non ſunt operati bonum, ſed malum, quia actio eorum non fuit bona, ſed mala. Et quòd iſte G verſus dupliciter exponitur, ſcilicet prædictiuè, & ſic hic prædicit, quod poſt euenit, quia ſicut Chriſto mortem intulerunt, ita ipſi poſtmodum per Romanos fuerunt occiſi in corpore, & æterno igne cruciantur. Poteſt etiam intelligi optatiuè, vt ſcilicet Chriſtus optet illorum punitionem, quia iuſtitia Dei exigit malos puniri, qui cuilibet complacere dẽt. Et hoc idem alijs verbis confirmat. d.

Paſſio Chriſti opus fuit et Iudæorum.
Mag. li. 3. d. 20.
Quæſtio.
Reſp.

Secundum opera manuum eorum tribue illis, redde retributionem eorum ipſis. 404

H IDeſt, ſecundum voluntatem operum ipſorum quia, etſi opera eorum alijs proficiant, ipſi tamen uoluntate mala hoc fecerunt. Sed hic eſt unum dubium quomodo Chriſtus, qui erat uerè beatus, optabat damnationem Iudæorum? & ſimiliter ſi boni, & ſancti velint, & gaudeant de pœnis damnatorum? Reſpondeo, ꝙ ſancti in patria clarè videntes eſſentiam Dei uidebunt apertè eius uoluntatem, cui totaliter ſe conformabunt, & ſic viſa pœna damnatorum, eis

Beat[i] gaude[nt] de pœn[is] damnatorum.

non

non compatientur, sed magis eorum ac A
Ps.57. crescet gaudium, vnde lætabitur iustus
Magister lib. 4.d.50. cũ viderit vindictam, &c. Vnde ait Magist. cum sancti malos in tormentis videant; nonne aliqua compassione erga eos mouentur? nonne eos de tormentis liberari cupiunt? Respõdet recole illud
Chaos. Euang. q; diuiti Abrahã respõdit. Inter vos, & nos chaos magnũ firmatũ est, vt hi qui volunt hinc ad vos transire non possint, neq; huc inde transire. Quid est illud chaos iter bonos & malos nisi hinc iustitia, inde iniquitas, quę nullatenus sociari volunt? Adeo.n. sancti Dei iusti- B tiæ additi sunt, vt nulla compassione ad reprobos transire valeant, nulla pro eis inter sanctos fiat intercessio. Quomodo ergo inde volunt aliqui transire, & non possunt? Non quia velint & nõ possint, sed quia etiam si vellent, nõ possent eos iuuare. Et ita apud animam iustorũ non obfuscat beatitudinem inspecta pęna reproborum, quia vbi iam cõpassio miseriæ non erit diminuere beatorum lætitiam non valebit. Et licet iustis sua gaudia sufficiant, ad maiorem tamen gloriã vident pœnas malorum, quas per Dei gratiam euaserunt, &c.

405 *Quoniam non intellexerunt opera Domini, & in opera manuum eius, destrues illos, & non ædificabis eos.*

Consequenter hic ponit causam damnationis ipsorum, & rationẽ. Vbi nota q; radix, & fundamentum omniũ peccatorũ est ignorantia, qui omne peccatum præsupponit ignorantiã intellectus, vt ostendit Philos. 3. Ethic. dicens q; omnis malus est ignorans, cuius rõ
Peccatũ Ignorantia volũtas. est. Quia peccatum stat in voluntate, q a D sola voluntate, peccatur, voluntas autẽ non fertur in incognitum, sic ergo actus intellectus præcedit actum uoluntatis. Obiectum aũt voluntatis est bonũ, vel apparens bonum, ita q; voluntas nihil vult nisi sub rõne boni, peccat ergo voluntas, qñ malum vult, non aũt vult malum. nisi quia intellectus decipitur offerens q; est malum ipsi voluntati sub ratione boni. Verbi gratia, intellectus sic arguit. Omne bonũ est volendũ, sed oĩs delectatio est bona, quid sequitur? ergo oĩs delectatio est volenda. Hoc aũt sic præsentato voluntati per intellectũ, volũtas vult delectationes, puta venereas, & sic peccat. Sed ignorantia præcessit in intellectu, quia intellectus errauit in secunda propositione, dicens, quòd omnis delectatio est bona, & consimiliter de quolibet alio peccato. Est ergo ignorantia causa omnis peccati, quia in omni peccato intellectus ostendit aliquid voluntati sub ratione boni, quod rationem boni non habet. Modo ad propositum quæ fuit causa peccati, & damnationis Iudæorũ? certè ignorantia. *Quoniam non intellexerunt opera domini.* Inter q̃ præcipuum opus fuit incarnatio verbi, & alia virtutum opera quæ Christus homo faciebat. Si enim benè considerassent scripturas & opera Christi, ipsum Christum vtique cognouissent. dicat ergo de Iudæis, quod meritò sunt damnandi. *Quoniam non intellexerunt opera domini*, idest, opera Christi visibilia, quæ vsque ad ipsorum oculos peruenerunt, ex quibus Christum esse verum Deum poterant cognoscere. Et ideo *in opera* C *manuum eius destrues illos.* Opera enim manuum Dei sunt iustæ vltiones, quas *Opera manus Dei.* facit peccatorum, etiam quãdoque per peccatores, sicut multoties in antiquo testamẽto per manus regum infidelium puniebat peccata Iudæorum. Sic & peccatum mortis Christi puniuit per manus Romanorum, quæ punitio dicitur opus manuum Dei, quia Deo ordinante fuit facta. Et de ista opinione dicit hic. *Et in opera manuum eius*, scilicet *Punitio.* Dei, *destrues, illos, & non ædificabis eos.* *Destruere.* Hoc enim dicit ad differentiam aliarum *Iudæus.* punitionum antiquitus factarum, quia Deus sæpe puniuit peccata Iudæorum, ipsos captiuando, sed postea ipsos reducendo, sed non sic de destructione ipsorum, & captiuitate propter peccatum Christi mortis, quia per illam sic sunt destructi, & captiuati quòd amplius nõ sunt ædificandi, vel operandi, nisi in finem mundi, quod per tam modicum spatium temporis erit, quod pro nihilo computatur. Dicat ergo Ps. *Destrues illos, & non ædificabis eos.* s. vt aliàs solebas post captiuitatem eos renouare, sed de

hac

hac captiuitate non reducentur. Aliqñ E enim res destruitur, vt in melius reparetur. Sic.n.Deus destruxit Paulum, ipsum excęcando, vt clariores oculos ei faceret, secundum illud Hierem 1. Misit te vt destruas, & disperdas, ædifices, & plantes, sed non sic, quia destrues eos, non ad horam, sed vsq; in finem sæculi.

406 *Benedictus Dominus quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ.*

HAec est secunda pars principalis, vbi Christus gratias agit de sua exauditione, vbi duo facit. Primò ostendit se exauditum de seipso: secundò de fideli populo ibi. *Dominus fortitudo plebis.* Prima in duas, quia primò generaliter se ostendit exauditum, secundò in quo specialiter, ibi. *Et refloruit.* Quantum ad primum sciendum, q̃ nõ solum oĩs Christi oratio exaudita fuit à Deo, sed etiam omnis oratio iustorum fidelium exauditur, sed differẽter, quia omnis Christi oratio exauditur non solum quo ad vtilitatem, sed etiam quo ad votum, quia anima Christi cũ esset plena scientia, cognoscebat oĩa, quæ Deus, & sic videbat oẽm voluntatem Dei. Cum ẽt esset plena gratia, summè suã voluntatẽ conformabat diuinæ, & sic oĩa quæ volebat Christus & quæ petebat, cõformia Deo erant. Et sic semper exaudiebatur non solũ quo ad vtilitatẽ, sed quo ad votũ. Oratio aũt aliorũ fidelium licet semper exaudiatur quo ad vtilitatẽ, non tñ semper quo ad votũ, quia multoties iusti non planè cognoscentes diuinã voluntatẽ, credunt aliquid vtile, quod foret damnosum, & talia postulando nõ exaudiuntur quo ad votum, sed quo ad vtilitatem, quia Deus tunc eos nõ exaudiendo, melius illis facit quam petant, sicut patet de Paulo Apostolo, qui ter Dñm rogauit, vt ab eo discederet stimulus carnis, nec impetrare potuit, q̃a vtilius sibi fuit illo nõ carere, quẽ acceperat ad custodiã humilitatis. Hoc notans Christus simpliciter d. *Benedictus dñs quoniã exaudiuit vocẽ deprecationis meæ,* idest, exaudiuit votum orationis meæ. Et hoc idem alijs verbis confirmat.d.

Exauditur. Oratio.

Dominus adiutor meus, et protector meus, 407 *& in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.*

12. q. 2. gloria.

ET nota, quòd aliud est protegere, & aliud adiuuare. Quia adiuuare est in suo statu conseruare, ne decidat, sed protegere est rem magis ad perfectiorẽ ducere statũ. Et sic adiuuat̃ quis cum in aduersitate patientiã seruat, & ęquanimiter tolerat, sed protegit̃ cũ ad melius perficit̃. Sic ergo Dñs fuit adiutor Christi in passione ipsum per patientiã præseruando, fuit eius protector, post mor- F tẽ ipsum resuscitando. Vnde in passione dicebat illud Ps. 26. Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus. De resurrectione aũt dicebat ibidem, Dñs protector vitæ meæ, à quo trepidabo, &c. Dicat ergo Christus. *Dominus adiutor meus.* i. mei tanta patientis, *& protector meus.* i. mei ad immortalitatem resurgentis. *In ipso sperauit cor meum & adiutus sum.*

Adiutor. protector.

Et refloruit caro mea & ex voluntate mea confitebor ei. 408

Fo... do. *Ple...*

G HIc specialiter ostendit in quo fuit à Deo exauditus. Superius enim in principio psalmi huius, orando suam orationem postulabat, d. Ad te Domine clamabo, Deus, meus, ne sileas à me, nequãdo taceas à me, & assimilabor descẽdentibus in lacum. Hic ergo quantũ ad hoc se exauditum ostendit dicens. *Et refloruit caro mea.* Vbi notandum q̃ Christi caro floruit, & refloruit. Floruit. s. in conceptione. Sed refloruit in resurrectione. Floruit in cõceptione immunitate peccati, quia florem innocentiæ, H que quidam peccãdo perdiderat, Christus recuperauit. Quia sine vitio, & peccato conceptus, & de spiritusancto natus. Et hac ratione Christus in sua conceptione & natiuitate flori comparatur. Esa. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, &c. Sed iste flos campi, & lilium conuallium in morte deperisse videt̃, quia omnis eius pulchritudo perijt, In tantum vt propheta de ipso dicat. Esa. 53. Vidimus eum, & nõ erat ei aspectus, & desiderauim

Refloruit caro Christi. Incarnatio Christi. Resurrectio Christi.

uimus eum despectum,& nouissimum vi A rorum,&c.Refloruit aũt caro Christi qñ per resurrectioné immortalis,& gloriosa surrexit, Et hoc est, ꝙ hic dicit Christus. *Et refleruit*.i. resurrexit *caro mea*, pp ꝙ de seipso in resurrectione ait Christus.Cant.2.Ego flos campi,& lilium cõuallium.Sed quia resurrectio Christi cã est nostræ redemptionis, ideo pro ipsa, gratias multas Deo debemus agere. Et hoc est,qđ subdit. *Et ex uoluntate mea confitebor ei*,i. cõfitebuntur ei mei in quibus ego sum,& hoc non timoris necessitate,sed libera voluntate. Bona .n. quæ B nos facimus,verbum incarnatum facit in nobis,quia oĩa per ipsum facta sunt,& sine ipso factum est nihil.Et Esa.26.Omnia opera nostra operatus es ĩ nobis, Domine.Et sic gratias,quas Deo agimus ꝑ Christi resurrectione,Christus se agere dicit,Et ex omni ergo voluntate mea cõfitebor illi, scilicet gratias agendo.

409 *Dominus fortitudo plebis suæ, & protector saluationum Christi sui est.*

Fortitudo. Consequenter hic ostendit se esse exauditũ de fideli populo.Et attẽde,ꝙ non dicit Dñs fortitudo nobilium est, sed *plebis suæ*. Nam plebs dr̃ à plus, qđ est pluralitas. Et qa plures sunt ignobiles quam nobiles:Ideo plebs dr̃ tm̃ collectio ignobilium,& non nobiliũ. Quia ergo Christus elegit pauperes ignobiles: Ideo suos fideles plebeios vocat dicens, *Dñs fortitudo plebis suæ*.q.d.Dñs plebeios suos.s.electos per Christum fortificabit in pugna contra diabolum.Et sic fortitudo nostra,non est nostra,sed Dei.Nõ ergo fortem se reputet plebs, vt suam præsumat constituere iustitiã,sed se iusti D tiæ Dei subijciat: non cõfidat de sua fortitudine cõtra diabolum,sed de Dei fortitudine præsumat.Sic.n.dr̃ ps.117. Fortitudo mea,& laus mea Dñs,& factus est mihi in salutẽ, & nõ solũ in præsenti nos defendit,sed etiam in futuro nos protegit, quia suos facit immortales, & hoc est quod subdit. *Et protector saluationum Christi sui est*, idest, illos quos Christus saluat, Deus illos immortalitate protegeṭ,qa ego sicut sum resuscitatus,qa *refloruit caro mea*, sic & illi resurgẽt.Sic.n.

Plebis.

dicitur Zach.12. Protegit Dominus habitatores Hierusalem. Hierusalem enim interpretatur visio pacis,& significat videntes Deum in patria per Christum saluatos. Et hoc erit virtute orõnis Christi,hoc à patre postulantis, vnde subdit.

Saluum fac populum tuum, Domine, & benedic hæreditati tuæ, & rege eos, & extolle illos vsq; in æternum. 410 *De cons. d.2. iteratus.*

HIc.n.rogat Christus pro suis,vt.s. saluentur a patre in præsenti,& in futuro.In præsenti saluentur a vitijs, & peccatis;& virtutibus ditentur. In futuro autem,vt glorificentur. Quantũ ad saluationẽ a peccatis ait. *Saluum fac populum tuum dñe*.s.ipsum à peccatis præseruando quem dico populum tuum, qui meus est, quia omnia mea tua sunt, & omnia tua mea sunt.Luc.15.Et vide progressum fideliũ:primò.n.incepit fides in pauperibus, & plebeijs, quos Christus elegit, deinde per illos cęteros tam plebeios, quam nobiles adduxit ad fidem. Ideo de primitiua ecclesia,quæ fortiter certauit pro fide martyria sustinendo,dixit superius, Dñs fortitudo plebis suæ. C Sed de ecclesia post modum multiplicata,nunc orat dicens.*Saluum fac populum tuum dñe*.Vt.n.dictum est plebs est congregatio solum ignobilium.Populus aũt dr̃ à polys,quod est ciuitas,Vnde quia ciuitas continet tam nobiles, quam ignobiles,ideo populus est collectio tam nobiliũ quam ignobilium. Et sic hic notat profectum ecclesiæ,quæ de plebe peruenit ad populum.Dicens ergo *saluum fac populum tuum, domine* notat plebeios, & nobiles.Sic.n.& Psalm. 35. dicitur:Homines, & iumenta saluabis, domine, *Hæreditas Christi.* quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam,Deus.Per homines intellige nobiles,sed per iumenta plebeios.Quantum verò ad collationem virtutum,d.*Et benedic hæreditati tuæ*, idest, virtutibus orna hæreditatem tuam,& numero,quę est mea,quia tu dixisti mihi. Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam.Sic enim dicitur Eccl.11.Benedictio dñi super caput iusti festinat,& in honore veloci processus illius fru.&c.s. ad augendũ virtutes, quòd verò ad glorificationem in futu-

Q ro

ro dicit. *Et rege eos, & extolle illos vsque in æternum*, i. hinc tolle eos in æternum, i. in ęternam vitam. in vita. n. beata, ut dr Esa. 79. Miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. Hic oritur dubium. Nam in præcedenti versiculo, Christus se saluare suos ostendit: dicens de patre, q protector saluationum Christi sui est. Hic aũt rogat patrẽ, vt eos saluet. Ideo notãdum, q opera diuina sunt duplicia, s. intrinseca, & extrinseca, intrinseca, vt generare, spirare, &c. extrinseca, vt creare, saluare, &c. Prima sunt in trinitate diuisa, quia sic pater generat, quod filius nõ generat, sed extrinseca sunt indiuisa, quia omnia, quæ operatur pater, operatur filius, & spiritus sanctus, ut ostẽdit Magist. lib. 2. d. 5.

Mag. li. 3. d. 5.

PSAL. XXVIII.

411
1. q. 1. sunt non nulli.

AFferte domino, filij Dei: afferte domino filios arietum.

ISTE Psalmus talem habet titulum. *Psal. Dauid in consumatione tabernaculi*. Pro cuius intellectu notãdum, quòd vt habetur. 1. Reg. 4. Tempore Heli sacerdotis, filij Israel pugnãtes contra Philistæos afflicti fuerunt, & duo filij Heli mortui, multiq; de populo Dei interfecti. Sed etiam arca Dei, quam habebat in castris, capta fuit a Philistæis, & ab eis portata in Azotum, quam posuerunt in phano suo iuxta idolum suũ Dagon. In crastino autem inuenerunt idolum Dagon ante arcam domini prostratum in terra, & erexerunt illud in loco suo. Et similiter in crastino inuenerunt eum iterum prostratum ante arcam domini, & iterum erexerunt eum. Et similiter in crastino tertio inuenerunt eum prostratum in terra abscisso capite, & manibus. Et aggrauata est manus domini super Axotios, & percussit eos infirmitate dysenteria, scilicet vulneratione intestinorum, quę in parte exibant. Et tunc fecit Deus ebullire mures de terra, qui corrodebant intestina ipsorum. Quod videntes Azotij habito consilio circunduxerunt arcam dñi per omnes prouincias Philistinorũ, & sic consimilis plaga omnibus fiebat. Hac igitur plaga percussi Philistæi, quia arcam dñi captã tenebant, & compulsi tandem remiserũt arcam dñi in terram Israel, atq; pro plaga ipsorum sananda, vt placarent Deum Israel, miserunt cum arca quinque mures aureos, & quinque anos aureos, iuxta numerum quinque prouinciarũ Philistinorum, dantes gloriam Deo Israel. Et fuit arca tunc posita in Cariathiarim in domo Aminadab. Et benedixit Deus Aminadab pp arcam dñi, quam in domo habebat. Transacto itaq; multo tempore, mortuo Saul, & filio eius Isboseth, cum Dauid regnaret in pace, tulit Dauid arcam dñi in Hierusalem, & fecit ei tabernaculum in domo sua, vbi collocauit eam, & cum gaudio, & magno populo adducta fuit arca dñi in tabernaculũ, quod ei parauerat Dauid, & immolauit victimas multas, & holocausta. Et tunc Dauid fecit istum Psalm. ad inuitandum omnes, vt immolarent victimas, & holocausta Deo cum laudibus. Ex quibus apparet expositio tituli, q istum Psalm. fecit Dauid consummato tabernaculo, quando scilicet introduxit arcam in tabernaculo sibi parato. Et sic inducuntur omnes fideles ad cultum Dei. Et sic primo dicam literam: secundo sensum, & intellectum literæ: Quantum ad literam Psalm. iste diuiditur in duas partes, quia primò inuitat omnes ad deuotè Deo offerendum: secundò ad deuotè Deum colendum: ibi. *Vox domini*, &c. dic vt Nicol. de Lyr. Quantum verò ad intellectum prophetæ, hic monet propheta omnes fideles, vt seipsos offerant Deo deuotè, ut sic quilibet seipsum templum Dei faciat. Et secundum hoc iste Psalm. diuiditur in tres partes, quia de ecclesia, vel Dei templo tria ostendit, primò quibus modis ædificatur: secundò quibus donis prædotatur: ibi. *Vox domini*. tertiò quibus muris cõseruatur: ibi. *Dominus diluuium inhabitare facit, & sedebit*, &c. Quantum ad primum notandum, quòd quilibet se Deo tẽplum facit, & sacrificium, quando seipsum in seipso,

Arca domini.

Dagon idolum.

seipso, idest in corde, & uoluntate offert totaliter Deo, s. seipsum, & sua. Et primò monet, vt offeramus nos Deo. Secundò vt offeramus nostra, ibi. *Afferte domino gloriam & honorem.* Primò ergo monet nosipsos offerre Deo. d. *Afferte domino filij Dei,* idest, afferte vos ipsos domino in fide, & bonis operibus. Vbi notandum, quod Apostoli, & primitiui fundatores ecclesiæ, qui nos per euangelium genuerunt, arietes nuncupantur, quia uelut arietes duces erant gregum, ac custodes diligenti custodia, qui uelut arietes duobus cornibus, idest vtriusque testamenti auctoritatibus præualuerunt in defensione sui gregis contra hæreticos, & infideles. Ad istos arietes, s. Apostolos deueniunt omnes, qui de infidelitate conuertuntur ad fidê. In cuius figuram dicitur. Exod. 15. quod filij Israel exeuntes de Aegypto venerunt in Helim, ubi erant duodecim fontes, & septuaginta palmæ. Helim. n. interpretatur aries, hi sunt Apostoli fideliũ gregum duces, ibi sunt duodecim fontes, quia duodecim sunt principales Apostoli prælecti a domino, à quibus emanat aqua uiua salutaris sapientiæ. Hi secum habent septuaginta palmas, idest, septuaginta duos discipulos cum eis à Christo ad prædicandum missos, qui palmam victoriæ Christi toti mundo nuntiauerũt. Dicit ergo. *Afferte domino filios arietum,* idest, uosipsos, qui estis filij Apostolorũ. Si autem quæras, quomodo meipsum offerre debeo Deo, Audi Paulũ ad Rom. 12. dicentem. Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Quæ uerba exponens Petrus Rauenas dicit, ait Apostolus, Obsecro uos per misericordiam Dei, &c. Mira pietas, quæ ut largiat, exorat. Hæc namque Apostolus non humana petens, sed diuina conferens, sic peccatur. Obsecro uos per misericordiã Dei, &c. Medicus cum austera remedia recipere persuadet ægroto, agit precibus, nõ compellit imperio, sciens infirmitatis, nõ uoluntatis esse, quod salutaria respuit, quoties profutura repellit infirmus. Et filiũ pater non potestate, sed amore ad rigorẽ pertrahit disciplinæ, vt exhibeatis, inquit

Arietes dicũtur. Apostoli

Duodecim. Apostoli

Offerre nos debemus Deo. Petrus Rauenas.

A corpora uestra. Sic autem rogando Apostolus omnes homines, ad fastigium sacerdotale inuitat. Exhibeatis inquit corpora uestra hostiam uiuentem. O inauditum Christiani pontificatus officium, quando ipse homo sibiipsi est hostia, atque sacerdos, mirum planè sacrificium, ubi corpus sine corpore offertur, sine sanguine sanguis. Sed hoc sacrificiũ Christi sacrificij descendit, ex forma, qui corpus suum pro uita sæculi uitaliter immolauit, & uerè corpus suũ fecit hostiam uiuam, qui uiuit occisus. Hinc martyres

Hostia uiua.

B morte nascuntur, fine inchoant, & lucent in cęlis, qui in terris putabantur extincti. Et tu igitur uelut sacerdos induere sanctitatis stola, præcingere baltheo castitatis Sit in uelamento capitis tui Christus. Crux in frontis tuæ munimine perseueret. Pectori tuo appone diuinæ legis sacramentum. In odore thymiamatis sit deuota oratio. Accipe gladium spiritus, Altare cor tuũ pone. Et sic corpus tuum immola Deo hostiã uiuam. Deus fidem tuam, non mortem quærit, uotum non sanguinem sitit, placatur uoluntate, non

C nece. Sic igitur fiet corpus tuum hostia uiua, si nullo peccati iaculo fuerit sauciatum. Non. n. põt mori, qui uitali gladio meretur occidi, &c. Et hæc est uictima, ad quã nos immolandã hortatur Psalmista. *Afferte dño filij Dei.* Et quid? subdit. *Afferte domino filios arietum,* i. uos ipsos filios Apostolorũ. Quod est uosipsos immaculatos seruate. Sic enim præcipitur Leuitici 2. Omnis oblatio, quæ offertur domino, erit absque fermento. Per fermentum intellige peccatum. 1. Cor. 5. Non in fermento malitiæ, & nequitiæ.

1. Cor. 5.

D *Afferte domino gloriam, & honorem, afferte domino gloriam nomini eius, adorate dominum in atrio sancto eius.* 41 2

CONsequẽter monet, ut nostra Deo offeramus, scilicet uerba, & opera, quibus Christus glorificatur, idest, gloriosus ostenditur. Et est sensus. *Afferte domino gloriam, & honorem,* scilicet ut per opera uestra, & doctrinam Deus glorificetur. Et hoc est, quod subdit. *Afferte gloriam nomini eius,* ut scilicet nomẽ eius

Honorũ gloria. Deo debet dari

per vos gloriosè innotescat per orbem. E Vel sic distingue. *Afferte domino gloriã*. idest, Christum, ut ipsum patri credatis æqualem. *Et honorem*, vt de bonis ab ipso nobis collatis sibi gratiæ referantur. *Afferte gloriam nomini eius*. vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestorum, terrestrium, & infernorum. Et si quæras de loco, in quo tanta Deo debes offerre. Respondet dicens. *Adorate dominum in atrio sancto eius*. Alia litera habet. *In aula sancta eius*: & eadẽ est sententia. Et ideo nota ꝙ atrium istud, in quo Deum adorare debemus, est multiplex, s. atriũ congregationis baptismalis, quod militans dicitur ecclesia. Atrium pœnitentiæ salutaris, quo nr̃a purgantur scelera. Atriũ religionis claustralis, quo conseruari debet regula. Primum est atrium ecclesiæ militãtis. Atriũ. n. dicitur ampla domus, & spaciosa, & sic significat ecclesiam militãtem, amplam, & spaciosam baptismate in Christi fide cõgregatam. In isto atrio Deũ debemus benedicere Ps. 132. Ecce nunc benedicite dominum, omnes serui domini, qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri. In isto atrio peccata nostra confitendo debemus deponere. Introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis confitemini illi. In isto debemus Christi fidem prædicare. Sta in atrio domus domini, & loqueris ad eos uniuersos sermones meos, quos ego mandauero tibi. Sed heu, reuerendi domini, qualiter hodie atrium istud desertum iacet, & in solitudinem uersum uidetur? Quod figuraliter habetur. 1. Machabæorum 4 ubi dicitur. Viderunt sanctificationem desertam, altare prophanatum, portas exustas, & in atrijs uirgulta nata sicut in saltu, uel in montibus, & pastophoria diruta. Vbi attẽdite huius atrij ecclesiæ statum hodiernum, ꝑꝑ schisma desolatum, quo ad multa. Primo uide sãctificationem desertam quia fides, qua sanctificatur ecclesia, hodie manet deserta, quia in nomine Apostolici diuisa manet per schisma, ut duo se dicant Apostolicos, & illorum quilibet alium damnat, Vide altare prophanatum, quia altaria unius partis excõmunicantur ab alia, & econuerso. Vide portas exustas, s. prælatos, per quos alij intrare debent exustos cupiditate auaritiæ, quæ illius schismatis fuit radix, & fundamentum. Vide uirgulta in atrijs orta, s. schismatis, & aliarũ hæresum multarum, quæ ꝑꝑ principale schisma pullulant in ecclesia ut uirgulta. In tantum ꝙ in isto atrio ecclesiæ consilia contra Iesum tractantur. Congregati sunt principes sacerdotũ, & seniores populi in atrium principis sacerdotũ, & cõsilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent, & occiderent. Nonne iterum occiditur Christus, quando eius gratia, & ecclesiastica beneficia precio dantur indignis? Cum tamen noster Psalmista nunc de isto atrio ecclesiæ dicat. *Adorate dominum in atrio sancto eius*. Secundum est atriũ pœnitẽtiæ salutaris, De quo Matth. 26. Petrus sedebat foris in atrio. Et respexit dominus Petrum, & recordatus est Petrus uerbi Iesu. Priusquã, gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras fleuit amarè. Tertium, est atriũ religionis. Religio. n. per atrium figuratur ꝑꝑ multa, quæ ibi, ut in atrio fiũt. Hic est virtus castitatis, & munditiæ, quam ingredientes solemniter profitentur Ezech. 44. Cum ingrediẽtur portas atrij interioris, uestibus lineis induentur, quibus significatur castitas. Hic est uirtus asperitatis, & abstinentiæ. Ezechiel. 44. Intrantes in atrium, ut ministrent mihi, offerent pro peccato suo. Et uide quod offerens hic ponitur, sed nulla oblatio nominatᷓ. Ad denotandum, quòd quando religiosus intrat religionis atrium, nullam aliam hostiã Deo offerre debet nisi seipsum. Hic debet esse uirtus charitatis, & amicitiæ. Lucæ. 22. Accenso igne in medio atrij erat Petrus in medio eorum. Ignis enim charitatis semper vnit, & congregat. Et de quolibet istorum intelligitur, quod hic dicitur. *Adorate dominum in atrio sancto eius*, scilicet in ecclesia statu pœnitentiæ, & religionis.

Atrium multiplex. *Ecclesia.* *Psal. 99* *Hiere. 26.* *Nota.* *Schisma* *Mat. 26* *Pœnitentia.* *Religio.* F G H

Vox domini super aquas: Deus maiestatis intonuit: dominus super aquas multas.

De cis[...] cr. d. nec qui[...] quam.

HIc consequenter ponit, quibus donis ecclesia prædotatur. Christus enim

Sacramē ta eccle sia septē. enim septem maximis donis prædotauit ecclesiam suam, s. septē sacramentis, quę sunt, baptismus, cōfirmatio, eucharistia, pęnitentia, unctio, ordo, & matrimoniū, De quibus omnibus hic agitur per ordinem. Et si dicas ad quid ualet ista sacramenta, & quare sunt septem, & non plura? Respondeo q̃ ẽm Mag. lib. 4. dist. 1. *Mag. li. 4.* Sacramenta à Christo sunt instituta, & pro remedio contra defectus nostros nobis data. In nobis autem sunt septem defectus, contra quemlibet illorum vnū est appropriatum sacramentum. Qm̃ omnis defectus noster, aut est pœnę, aut culpę. B Sic culpæ triplex est. s. culpæ originalis, contra quam est baptismus, culpæ criminalis, contra quam est pęnitentia, & culpæ uenialis, contra quam est extrema unctio. Defectus autem pœnæ est quadruplex. s. impotentia ad bonum exequēdū, contra quem est confirmatio. Ignorātia ad uerum exequendū, contra quem est ordo. Negligentia ad Deum diligendū, contra quem est Eucharistia. Concupiscentia ad uoluntatem exequendum, cōtra quem est matrimonium. Vel aliter de numero sacramentorum, quia sacramenta sunt quędam remedia spiritualis uitę tradita sub signis sensibilibus. Et ideo cōueniēter ẽm similitudinem vitæ corporalis distinguuntur. Est autem in uita corporali ordo duplex, s. propagatores, & ordinatores uitæ corporalis in alijs, & qui propagatur, & ordinatur, ẽm corporalē uitam. Vitæ autem corporali, tria sunt necessaria per se, & quartum per accidens, oportet. n. primo, q̃ res per generationē aliquam uitam accipiat, secundò q̃ per augmentum ad debitam quantitatem, & robur perueniat, tertium exigitur ad cōseruationem uitæ, & eius augmentū, nutrimentum necessarium. Et hæc quidem sunt per se uitæ corporali necessaria, q̃a sine eis esse non potest. Verum quia cōuenit aliquod impedimentum, circa corporalem uitam, ex quo res uiua infirmatur, ideo per accidens necessarium est quartum. s. sanatio rei uiuentis ægrotantis. Sic igitur in spirituali uita, primum est spiritualis generatio per baptismum, secundum spirituale augmentum perducens ad robur perfectum per sacramen-

A tum confirmationis, tertium spirituale nutrimentum per Eucharistiæ sacramentum, quartum autem est spiritualis sanatio quæ fit in anima tantum per pœnitētiæ sacramentum, vel ex anima deriuat̄ ad corpus, cum opus fuerit per extremā unctionem, & hoc pertinet ad eos, qui uita spirituali propagantur, & conseruant̄. Propagatores autem, & ordinatores uitę corporalis attenduntur ẽm duo, s. ẽm ordinem naturalem, quod ad parentes pertinet, & ẽm regimen politicum, per quod uita hominis pacifica conseruatur, B & hoc pertinet ad reges, & ad principes, sic est de uita spirituali. Sunt. n. quidam propagatores, & conseruatores spiritualis uitæ, ẽm ministerium spirituale tantum, ad quod pertinet ordinis sacramentum, & ẽm spiritualem, & corporalem simul, quæ fit per sacramentum matrimonij, quo vir, & mulier conueniunt ad prolem generandum, & educandum ad cultum diuinum. Et de istis omnibus hic agit, & breuiter. Psal. Primò. n. agit de baptismali generatione cum aquæ efficacia, ibi. *Vox domini super aquas.* Secundò C de spirituali cōfirmatione in frontis eminentia, ibi. *Vox domini uirtute.* Tertio de pęnitentiali expiatione ex cordis pœnitētia, ibi. *Vox domini confringentis cedros* Quartò de extrema unctione morientibus necessaria, ibi. *Et comminuet eos tanquam,* &c. Quintò de salutari consecratione ex panis existentia, ibi. *Et dilectus quemadmodum filius.* Sextò de coniugali copulatione cum iusta continentia, ibi. *Vox domini intercidentis flammam.* Septimò de clericorū ordinatione prouida sapientia, ibi. *Vox domini præparan-* D *tis ceruos.* Primò ergo agit de sacramento baptismi, quod in aqua celebratur. d. *Vox domini super aquas,* &c. Vbi sciendum, quòd aqua baptismatis accepit uirtutem lauandi animas à peccatis in baptismo Christi, ex tactu eius mundissimæ carnis. In quo Christi baptismo apparuerunt tres personæ, scilicet, pater in uoce dicens. Hic est filius meus dilectus, filius in carne, sed spiritus sanctus in specie columbæ. Quæ tres personæ hic notantur, primò pater in uoce. Et quantum ad hoc dicitur, *Bapti- mus. Aqua baptismi. Vox domini.*

Vox domini.s. patris *super aquas*: quia dũ Christus esset baptizatus, vox patris audita est, Hic est filius meus dilectus, &c. Apparuit filius in carne, qui baptizatus nos sua voce docebat, d. Decet nos implere oẽm iustitiam. O quã mirabiliter ista vox intonuit, & exemplũ humilitatis toti præbuit mundo. Vnde ait Remigius. Intonuit de cęlo dñs, & altissimus dedit vocẽ suã, qñ in baptismo ait Christus, decet nos implere oẽm iustitiã, vt oẽs superbi addiscãt humilitatis exemplum, vt non dedignentur baptizari ab humilib. mẽbris meis, dum me viderint Deũ maiestatis a te Ioanne seruo meo baptizatũ. Et quantũ ad hoc de persona filij dr. *Deus maiestatis intonuit*. Apparuit etiam spiritus sanctus in specie colũbæ, quia vidit spiritũ Dei descendentem sicut columbã, & manentem super eum. Et hoc ad denotãdum, ꝙ gratia spiritui sancto attribuitur, quæ ꝑ aquas baptismi baptizatis confertur. Ideo in columbæ specie apparuit, vnde Chrysost. suꝑ Matth. Ideo spiritus in Christi baptismo speciem columbæ suscepit, qm̃ præ om nib. animalib. hæc est cultrix charitatis. Oẽs. n. species iustitiæ, quas habent serui Dei in veritate, possunt habere serui diaboli in simulatione. Solã autem charitatem spiritus sancti non potest immunitus spiritus imitari. Ideo hanc priuatã speciem charitatis sibi in Christi baptismo seruauit spiritus sanctus, quia per nullius rei testimonium sic cognoscitur spiritus sanctus vbi sit, nisi per gratiam charitatis, q̃ per aquas baptismi cõfert. Et quantum ad hoc de spiritusancto d. *Vox domini super aquas multas*. Ideo q. a tunc spiritus sanctus omnib. aquis virtutem regenerandi homines dedit. Et de istis trib. personis diuinis hic sic in Christi baptismo notatis, ait Aug. in de fide ad Petrum. Quãuis autem Patris, & filij, & Spiritus sancti vna sit natura, tñ firmissimè tene, tres esse personas, patrẽ solum esse, qui dixit: Hic est filius meus dilectus. Filiumq; esse, super quem illa vox patris intonuit. Et spiritum sanctum solum esse, qui in specie columbæ super Christum baptizatum descẽdit, &c. Volens ergo ostendere baptismi institutionem virtute Trinitatis factam d. *Vox domini super aquas*. s. Dei patris dicit. Hic est filius meus. *Deus maiestatis intonuit*. s. filius, dicens. Sic decet nos implere oẽm iustitiã. *Dominus super aquas multas*, s. spiritussanctus in specie columbæ sanctificãs aquas. Et ideo oẽs tres personæ in forma baptismi nominant̃. Matth. vlt. Ite docete oẽs gentes baptizantes eos, in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti. Sed nũquid vno istorũ solo nominato, esset verus baptismus? Et vr̃ ꝙ sic, quia Apostoli baptizabant tantum in nomine Christi, vt habetur Actuum 8. & 10. cap. Ad oppositum est determinatio ecclesię in Synodo Anglorum. Vnde Zacha. Papa Bonifacio episcopo scribit, Pręceptum est in Synodo Anglorum, vt quicũq; sine inuocatione trinitatis mersus fuisset, ꝙ sacramentum regenerationis non haberet. Quod omnino verum est, si mersus in fontẽ baptismi quis fuerit sine inuocatione trinitatis, perfectus Christianus non est, nisi in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti fuerit baptizatus. Respondeo ꝙ opinio videtur multorum, vt Ambr. & Magistri lib. 4. dis. 3. Quod si fide mysteriũ trinitatis teneatur, & vna persona tantum nominetur, plenum esse sacramẽtum. Et ecõuerso: si tres personæ nominentur, & nõ rectè mysteriũ trinitatis fide teneatur, vacuũ esse sacramẽtum. Et ratio horũ est, quia in nomine cuiuslibet personæ tota trinitas intelligitur, Si enim Christũ dicas, & patrem à quo vnctus est filius, & ipsum qui vnctus est Filium, & Spiritumsanctum quo vnctus est, designasti. Scriptũ est enim, hũc Iesum, vnxit Deus spiritu sancto, &c. Et similiter si patrem dicas, filium eius, & spiritum oris eius indicas, si tamen id etiam corde comprehendas. Et similiter si spiritum sanctũ dicas, patrem, a quo procedit, & filium cuius est spiritus, nuncupasti. Ex quibus videtur, ꝙ in nomine vnius [illegible] ius personæ potest quis verè baptizare. Sed ista opinio non tenetur à doctoribus. Quia in sacramentis non sufficit fides cordis, nisi forma sacramentorum verbis exprimatur: nã sacramenta habent efficaciam ab institutione Christi, Christus autem instituit

Intonuit Christus

Remigius.

Matt. 3.

Spiritus sanctus ĩ specie columba.

Chrysos.

Baptismi forma.

Matth. vlt.

Quæstio.

Nota [illegible] ne quæstione [illegible] sua [illegible] terminatione.

Amb[illegible]

E F G H

tuit sacramentum baptismi da : cum inuocatione trinitatis expresse. Et ideo quicquid desit ad inuocationẽ trinitatis plenam,& expressam,tollit integritatem baptismi, Nec obstat, quòd in nomine vnius personæ intelligitur alia, cum ille, qui nominat vnam solam personam potest habere rectam fidem de tribus,quia ad sacramentum,sicut requiritur materia sensibilis,ita & forma sensibilis: vnde non sufficit intellectus, vel fides trinitatis ad perfectionem sacramenti, nisi sensibilibus verbis trinitas exprimatur, forma autem baptismi quam Christus dedit, totam trinitatem, idest, omnes tres personas exprimit.Et ista opinio communiter a doctoribus tenetur. Ad argumẽtum ergo, cum dicitur, quia Apostoli baptizabant in nomine Christi,dicendũ, quòd Apostolis fuit licitum in nomine Christi baptizare,quia sic à spiritusancto erant inspirati, sed modo hoc nobis non licet. Illi enim nomini Christi data fuit virtus diuinitus in primitiua ecclesia, cuius ratio est, tum quia nomen Christi significat totã trinitatem, Christus enim vnctus dicitur,& sic vngentem,& vnctũ, & vnctionem insinuat. Et sic cum forma à Christo data concordabat: tum quia nomen Christi tunc erat ignotum, & contumeliosum, vt puta crucifixi: Vt ergo dictum nomen publicaretur, & haberetur in reuerentia, tunc temporis eo vsi sunt. Sed quia cessante causa, cessat effectus, Christi nomine publicato, & honorabili facto, amplius non debuit, nec potuit in eo conferri sacramentum baptismi, quia illud ad tempus tantum institutum fuit. Sic ergo dicitur, quòd in forma baptismi omnes tres personæ debent nominari:sicut Christus expressit: quod etiam & Psalm. hic prædicit, omnes tres personas huiusmodi ponens, dicit. *Vox domini super aquas*, scilicet Patris. *Deus maiestatis*, scilicet Filius. *Dominus super aquas multas*, scilicet Spiritussanctus. Istæ enim sunt aquæ fontis vitæ baptismales, ad quas Christus suos deducit. Apocalip.septimo. Agnus reget illos, & deducet illos ad vitæ fontes aquarum,&c.

A *Vox domini in virtute, & vox domini in magnificentia.* 414

Hic consequenter agit de sacramento confirmationis. Vbi sciendum, quòd principalis effectus sacramenti cõfirmationis est donatio spiritussancti ad robur & virtutem, qui in baptismo datus est ad remissionem peccatorum: vnde dicit Rabanus. Et habetur de consec. d. 5. nouissimè. A summo sacerdote per impositionem manus paracletus traditur baptizato,vt roboretur per spiritum
B sanctum ad confitendum,& prædicandũ alijs illud, quod ipse in baptismo consequutus est. Cum igitur sacramentum confirmationis virtutem, & robur baptizato conferat in ijs,quæ sunt ad salutem, sequitur ꝙ congruè per virtutem denotatur,cum dicitur. *Vox domini in virtute*, i. vox Christi istud sacramentum instituentis in virtute, quia virtutem, & robur confert baptizato,de ista voce habetur Matth. 19. Vbi Christus hoc sacramentũ instituit.Tunc oblati sunt ei paruuli, vt manus ei imponeret, & oraret,
C discipuli autem increpabant eos.Sequit̃, vox Christi instituentis hoc sacramentũ. Iesus verò ait. Sinitæ paruulos venire ad me, & nolite prohibere eos. Ista ergo vox,qua s. sacramentum confirmationis instituit, & datur, est in virtute, si consideres huius sacramenti tres effectus. Primus est gratiæ in baptismo collatæ ampliatio,& roboratio.Secundus est ad pugnandũ contra hostes inuisibilis confirmatio. Tertius est Christi nominis sine erubescentia prædicatio. Et de ista voce virtutis dr̃. Psal. 67. Ecce dabit voci suæ
D vocẽ virtutis,sequitur: Deus Israel ipse dabit virtutẽ, & fortitudinem plebi suæ. Sed forte quæres, an maior virtus conferatur in confirmatione, q̃ in baptismo, vel econtrario,quia huius sacraméti vox dr̃ in virtute,& non baptismi. Ad oppositum quia baptismus tollit omnem culpam & pœnam,quod non facit hoc sacramentum.Respondeo:gratia confirmationis supponit gratiam baptismalẽ.Quando igitur fit comparatio harum gratiarum, potest fieri dupliciter, vno modo cum præsumptione,& sic omnino maior

De pœn. d.7.nullus.

Sacramẽtis cõfirmationis

De consf. dist. 5. Spiritussanctus, & c. nouissime.

Quæstio.

Gratia cõfirmationis.

est gratia cōfirmationis quam baptismi, E sicut melius est benè viuere, quam viuere, quia hoc addit ad primum. Si autem intelligatur cum præcisione, vt. s. an hæc gratia quæ additur in confirmatione sit maior, vel minor illa, quæ confertur in baptismo? Dico, ꝙ maior est baptismalis, quia iustificare mortuum maius est quã iustificatum fortificare. Item notandum est, ꝙ istud sacramentum confirmationis inter cætera magnæ est magnificentiæ, & dignitatis, quia præ cęteris maiorem dignitatem requirit in ministro. Quoniam cæterà sacramenta episcopi non F conficere possunt, & conferre, istud aũt soli episcopi. Et sic est maioris dignitatis cæteris, vnde habetur de cons. d. 5. de his verò, ꝙ sicut sacramentum confirmationis solum maioribus, i. solum summis pōtificibus est accommodatum, sic ꝙ nisi à maioribus perfici non possit, ita & maiori veneratione venerandum est. Et hanc dignitatem præ cæteris hic notans Psal. postq̃ posuit eius efficaciam, d. *Vox dñi in virtute*, consequenter ponit eius dignitatis magnificentiam. d. *Vox domini in magnificentia*, dr̃ etiam hoc sacramentũ vox G domini in magnificentia, quia, vt dictum est, confert robur ad prædicandum sine

Cōfirmationis dignitas.

Ps. 144. rubore magnificentiam Christi. Vnde de confirmatis dicitur. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur.

415 *Vox domini confringentis cedros, & confringet dominus cedros libani.*

De conf. d. 4. proprie. Pœnitentia sacramentũ. Cedrus significat superbos.

HIc consequenter agit de sacramento pœnitentiæ, & contritionis. Vbi notandũ, ꝙ nomine Cedri superbus quilibet significatur, quoniã vt hic dicit Magister. Cedrus est arbor altissima, maxime quæ crescit in libano, vbi sunt magis proceræ cedri. Hæc enim arbor nisi succisa inutilis est, in sua radice manens non facit vtiles fructus. Sic & superbia in altum se erigens cæteros despicit. Vnde in sua radice manens inutilis est, vere inutilis, quia peccatum intulit nobis, succisa autem per humilitatem, & pœnitentiam fructus gratiæ crescunt. Ex quibus colligitur, quòd duplex est cedrus, scilicet, cedrus libani, & quæ crescit extra libanum, illa quæ crescit in libano altior est, illa verò quæ extra, minor est. Et sic duplex est superbia, maior & minor. Maior est Iudæorum, qui præ cæteris magis ingrati, contra Christum superbiendo surrexerunt, minor aũt Gētium. Et tamen vtraque superbia virtute pœnitentiæ confringitur, & extirpatur. Et hoc est quod de sacramento pœnitentiæ hic dicit: *Vox domini confringentis cedros.* Ioan. 16 Vox domini qua hoc sacramentum instituit dicens Apostolis: Accipite spiritũ sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & Matth. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum, &c. Et ista talis vox pœnitentiæ sacramenti, primò confringit cedros minores, quia Gentilis superbus conuertens ad Christum humiliauit, sicut quando alium cedrum, s. Cornelium Gentilem per pœnitentiam cōuertit ad Christum cum alijs, de quibus dicitur. Ergo & gentibus pœnitentiam Act. 11 dedit Deus ad vitam. Et de istis dicitur hic. *Vox domini confringentis cedros*. Sed in fine mundi cedros libani confringet, quia Iudæos superbos, quos tunc reperiet, ad fidem per pœnitentiam reducet, Iudam & de istis subditur. *Et confringet dominus cedros libani*. Vnde istum versum sic ad propositum exponit Magister in gl. *Vox domini confringet cedros*, i. *dominus cōfringet*, per pœnitentiam, & humilitatem *cedros*. i. altos de gentibus. *Et confringet dominus cedros libani*. i. altos de Iudæis, quos in fine conuertet, quando reliquię Israel saluæ fient. Sic. n. de istis per pœnitentiam confringendis dictum est Ps. 17. Persequar inimicos meos, & comprehēdam eos, non cōuertar donec deficiant, H scilicet ab infidelitate. Sequitur: Confringam illos, nec poterunt stare, cadēt subtus pedes meos, scilicet per fidem & humilitatem.

Et cōminuet eos tanquam vitulum libani. 416

8. q. 1 olim. Sacramēti vnctionis virtus.

HIc exequit̃ de sacr̃o vnctionis extremæ. Pro cuius euidentia notãdum, ꝙ istud sacr̃m inter oĩa cōminuit vitia, & impinguat aĩam. Vnde notãt doctores, maximè Petrus Aureolus, ꝙ istud sacr̃m octo habet effectus. Primus est pecca-

peccatorum venialium remissio: probatur per illud quod habetur Iac. 5. Nam postq̃ dixit vngẽtes eum oleo, sequitur: Etsi in peccatis fuerit, remittentur ei. Et certum est, quòd nõ loquitur de mortalibus, quia illa solum per baptismum, & pœnitentiam remittuntur. Secundus est diminutio pœnæ tam pro mortali, q̃ pro veniali debitæ. Tertius est gratiæ augmentatio, quia omnia sacramenta nouæ legis debitè suscepta conferunt gratiam. Quartus est gloriæ augmentatio, quia aucta gratia, augetur gloria sibi correspondens. Quintus est interior animæ confortatio: nam in articulo mortis cõstitutus, est in ingenti timore ratione pœnæ corporalis, & potestatis diabolicæ. Et ideo hoc sacramentum diuina misericordia instituit, ad conferendum dignè suscipienti interiorem in vnctione iucunditatem, & robur, & spem contra dæmonis tentationes. Sextus est diabolicæ potestatis attenuatio. Septimus est infirmitatis etiam corporalis sanatio, & hoc vbi expedit sanitati animæ. Vnde in primitiua ecclesia suscepto hoc sacramẽto, multi ẽt corporaliter sanabantur, vt patet Marc. 6. & Iacobi 5. Octauus est morientis cõgrua protestatio. Receptio. n istius sacramenti est quædam protestatio, qua infirmus protestatur, quòd permansit in fide ecclesiæ militantis, & ideo securus hinc egreditur, & ingredit̃ ad populũ ecclesiæ triumphantis. Ex quib. omnibus patet, ꝙ per istud sacramentum communiuntur oĩa peccata venialia, & dæmonis potestas, & interior aĩa impinguatur gratia, vt se Deo offerat in sacrificiũ. Et ista omnia breuiter de isto sacramento notat Psaltes dicens. *Et comminuet eos tanquã vitulum libani*, nam vt dicit Magister in gl. In monte libani vituli in sacrificio immolandi nutriebantur, quia mons ille ferax est herbarum, & irriguis fontibus consitus. Sic conformiter in isto sacramẽto, vt patet ex dictis, vituli immolandi Deo, idest, fideles morituri impinguantur, & nutriuntur gratia, & comminuuntur dæmones, & vitia, & hoc est q̃d dicit. *Et comminuet eos*, scilicet dæmones, & vitia. *Tanquam vitulum libani*, scilicet impinguãdo per gratiam, vt s. dignius Deo post mortẽ offerantur, de primo dicitur. Comminuam eos vt puluerem ante faciem venti: de secundò verò, quia isto sacramento impinguati vt vituli Deo offeruntur, dicitur: Acceptabis sacrificium iustitiæ, tunc imponẽt super altare tuum vitulos. *Et dilectus quemadmodum filius vnicornium*. Hic consequenter agit de sacramento Eucharistiæ. Vbi notandum, quòd in Christo est duplex natura, diuina, scilicet, & humana. Secundum naturam diuinam est verus Dei filius, sed ẜm humanam est ex Iudæis natus. Natura diuina notatur per dilectum, ipso patre dicente. Matth. 3. Hic est filius meus dilectus, vbi Hilarius his verbis pater Christum ostendit suum filium, non solum nomine, sed & proprietate: multi enim nos sumus filij Dei, sed non talis est hic filius. Hic enim & proprius, & verus est filius, non adoptione, sed origine, veritate, non nuncupatione, natiuitate, nõ creatione, quod pater ostendens ait. Hic est filius meus dilectus Sic igitur per ly dilectum, in Christo diuina significatur natura, quia verus est Deus, Dei filius. Natura verò humana significatur per filiũ vnicornium. Quid enim per vnicornem nisi populus Iudæorum intelligitur, qui cornu elationis gestabat in fronte? Vnde Grego. dicit. Per Rhinocerotem, vel vnicornem ille Iudæorum populus intelligitur: qui, dum accepta lege, non operatur, sed solum inter cunctos homines elationem sumpsit, quasi inter cæteras bestias cornu singulare gestauit. Vnde passionẽ suam per prophetam dominus pronuncians ait de Iudæorum populo. Libera me de ore leonis, & à cornibus vnicorniũ humilitatem meam. Tot quippe in Iudæorum gente vnicornes fuerunt, quot per prædicamenta legis ueritatis non de operibus legis, sed de singulari, & fatua elatione confisi sunt. Sic igitur per filiũ unicornium intellige Christum ẜm humanitatem ex Iudæis natum. Ad propositum ergo inter omnia sacramenta nullum est, quod realiter contineat Christum uerum Deum, & uerum hominẽ, quoad diuinitatem, & humanitatem, nisi solum sacramentum Eucharistiæ. Istud ergo sacramentum commendans, Psal.

Psal. 17
Psal. 50
Euchari stia.
Dilectus significat Christũ.
Vnicornis significat Iudæos.
Greg. 31 mor. c. 13
Psal. 21

Psal. ratione contenti dicit: ꝙ hic est ve rè filius Dei, quia & dilectus, & filius ho minis quia & filius unicorniũ. q. d. Quẽ admodũ est filius unicorniũ. s. Iudæorũ, quia ꝯm humanitatẽ sic est ẽt in isto sacramento. Et sic exponit Mag. in glos. d. *Quemadmodum filius unicornium*, i. ꝯm ꝙ ipse est filius Iudæorum, i. ꝯm ꝙ ipse est homo. Vnde de isto sacramento quia uirtute uerborum in hostia est corpus Christi, alia autem per concomitantiã, dicitur Psalm. 77. Et edificauit sicut vnicornium sacrificium suum in terra, idest, in ecclesia, quam fundauit in sæcula.

417 *Vox domini intercidentis flammam ignis: vox domini concutientis desertum, & commouebit dominus desertum Cades.*

De consecr. d. 5 de spiritusancto Sacramẽtum matrimonij

HIc consequenter agit de sacramento matrimonij. Vbi notandum, ꝙ sacramentum matrimonij tripliciter a Deo fuit institutum. s. primò ad procreationem filiorum, & mutuum solatium, & sic fuit ante peccatum in paradiso institutum, ubi institutum fuit solum in offitutum. Secundò institutum fuit in remedium, s. contra carnis cõcupiscentiã, quę sine peccato in coniunctione sexuũ expleri non põt, nisi per bona matrimonij excusetur: & sic fuit institutum post peccatum. Tertiò institutum fuit in signũ. s. spiritualis coniunctionis Christi, & ecclesiæ, & sic fuit institutũ in lege euangelica. Quantum aũt ad secundam institutionem apparet, ꝙ est institutũ contra libidinis ardorem. Item notandũ ꝙ carnis concupiscentia, uel libido per flammam ignis significatur, quia sicut flamma ignis omnia consumit, & deuorat, sic & libido, & concupiscentia carnis nisi ei resistat. Vnde de libidine sub ignis nomine dicit: Ignis est usq; ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina. Quod ad literam de libidine exponens Greg. dicit, Beatus Iob crimen luxuriæ diffiniens ait. Ignis est usque ad perditionem deuorans, &c. quia reatus huius facinoris non solum vsque ad inquinationem maculat, sed ẽt vsq; ad perditionẽ deuorat. Quia quælibet alia fuerint bona opera, si luxuriæ scelus non restringitur immensi-

Nota. Flãma dicitur libido. Libido omnia bona cõsumit. Luxuria. Iob 31. Greg. 21. mor. c. 9.

E tate huius criminis obruuntur. Nulla quippe ante omnipotentis oculos iustitiæ, pietatisque sunt opera, quæ corruptionis contagione monstrantur immunda. Quid prodest, si piè quisquam necessitati compatitur proximi, quando impiè in semetipso destruit habitationem Dei, &c. Ex predictis ergo collige, quod per flammã ignis intelligitur libido luxuriæ, quam tamen sacramentum matrimonij reprimit, & excusat. Et hoc hic notans Psal. de isto sacramento dicit. *Vox domini intercidentis flammam ignis.* s. luxuriæ, quam excusat. Quia etsi ex toF to ipsam non extinguat: tamen intercidit illam. Et quia istud sacramentum excusat coitum à peccato, ideo subdit. *Vox domini concutientis desertum.* per desertũ intellige peccatum, quod nos facit desertos à Deo, commouet ergo desertum, dum peccatum ab isto actu coniugali prohibet. Et quòd per desertum intelligat peccatum subdit. *Et commouebit dominus desertum Cades*, i. dest peccatum, quod nos cadere facit.

Desertũ significat peccatũ.

G *Vox domini præparantis ceruos, & reuelabit condensa, & in templo eius omnes dicent gloriam.* 418

HIc consequenter agit de sacramento ordinis: quod ideò specialiter est institutum, non solum ut possint dominica sacramenta digne tractare, sed ẽt ut alios de fide, & moribus habeant informare. Quorum præcipuum signũ est corona, quam in capite portant. Qm̃ ut ait Magister corona regale decus significat, unde ministri ecclesiæ reges deH bent esse, ut se, & alios regant, quibus ait Petrus Apostolus: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, &c. Summitas enim capitis nudatur, ut eorum mẽs libera ad Deum monstretur, quæ reuelata facie Dei gloriam contempletur. Summitas enim capitis est eminentia mentis, & denudatio capitis est reuelatio mentis: clericus enim secretorũ Dei ignarus esse non debet. Ad propositum ergo: hic Psal. agens de sacramento ordinis ostendit primò eius eminẽtiæ dignitatem. d. *Vox domini præparantis ceruos.*

Sacramẽtum ordinis Corona Clericalis. Mag. 4. d.

Secun-

Secundò ſcientiæ debitam claritatem.d. *& reuelabit condenſa.* Tertiò officij ſanctitatē: ibi, *& in templo eius omnes dicent gloriam.* Vide ergo primò huius dignitatē. Vbi notandum, ꝙ ſicut totũ continet partē, & genus ſpeciē, & ſpecies indiuidua, & non econtrario, ſic in ſacramento ordinis ſupremus ordo omnes alios cõtinet, & non econtrario.

Epiſcopatus.

Quãuis aũt epiſcopatus ſm Theologos nõ ſit ordo: tñ eſt quędã ſuprema dignitas cæteros ordines cõtinens. Ideo illo nominato, cæteri omnes nominantur. Volens ergo Pſ agere de ſacramento ordinis, præciſe agit de epiſcopis, oſtendens eorum eminentiæ dignitatem. d. *Vox dñi præparantis ceruos.* Quid .n. per ceruos, niſi epiſcopi deſignantur? Nam ut dicit Magiſter de proprietatib. rerum. Ceruus inter omnia animalia dr̃ eſſe maioris diſcretionis, maximè ſerpentibus inimicatur, Inter omnia animalia duo grandia portat cornua, quæ ſolida ſunt, non vacua, quæ omnia epiſcopis cõueniunt, quia præ cæteris maioris diſcretionis eſſe dēnt, & ſcientiæ: d. 36. oportet ēt ordinandum. Serpentibus maximè debent inimicari, i. hæreticis, & ipſos perſequi. Magos & ſacrilegos. Duo cornua in capite geſtant: quia mitram cum duobus cornibus in capite portant. Sed nota, ꝙ eorum cornua ad ſimilitudinē ceruorum debent eſſe ſolida, non vacua, quia ſignificato illorum carere non debet, quia ſcilicet, ſcire debent teſtamentum vetus, & nouum: quæ per illa duo cornua mitræ ſignificantur. De epiſcopis ergo ſub nomine ceruorũ dicit Pſal. *Vox dñi præparantis ceruos,* i. per ſacramētum ordinis epiſcopos conſecrantis, & ꝑ conſequens omnes alios inferiores ordines. Conſequenter declarat eorum ſcientiæ debitam claritatē. d. *Et reuelabit condenſa.* Quid .n. eſt præcipuum epiſcoporum officium, niſi per ſcientiam ſacram prædicare populo, & condenſa reuelare, i. obſcura ſacræ ſcripturæ declarando aperire, figuras myſteriorum reſerare: ꝙ ſine claritate ſcientiæ facere non poſſunt. Conſequenter declarat ipſorum officij ſanctitatem. Quia ad hoc clerici in eccleſia ſunt ordinati, & maximè epiſcopi, vt per eos Deus magnificetur, & laudetur: vt ipſorũ exemplo cæteri ad Dei laudem excitentur. Et hoc eſt ꝙ ſubdit. *Et in templo eius omnes dicent gloriam.*

Ceruus, ſignificat epiſcopos.
Cornua.
26. q. 5. epiſcopi eorumq;
d. 23. q. epiſcopus
d. 36. q. eccleſiaſticis.

Dominus diluuium inhabitare facit, & ſedebit dominus rex in æternum. 419

14. q. 1. loquitur

HIc vltimo oſtenditur, quibus muris eccleſia à Deo conſeruatur. Vbi notandum, ꝙ per diluuiũ, quo aquæ abundantes oĩa conſumpſerunt, intelligũtur homines infideles, & Gentiles, qui velut diluuium fluidi ſunt, & inſtabiles, omnē uirtutem penitus perſequēdo diſſipantes. Vnde Lucæ 17. Edebant, & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias, venit diluuium, & perdidit omnes. Dñr ergo Gentiles, & idololatræ diluuiũ: quia ꝑꝑ eos diluuium factum eſt in mũdum. Et vide mirabilia opera Dei, qui iſtud diluuium inhabitare facit, ſ. eccleſiam ſuam: quia Gentiles cõuertit ad fidem, per quos hodie regit, & gubernat eccleſiam. Quamuis enim Gentiles prius diuerſos mores in ſuis ſectis haberent, ſicut diuerſos Deos, vel idola colebant: tamen dum ipſos fecit in fide vnanimes, & concordes, eos eccleſiam fecit inhabitare. Deus qui inhabitare facit vnius moris in domo, ſcilicet eccleſia. Iſtum ſenſum ponit Auguſtinus, ut habetur in glo. d. *Dominus diluuium inhabitare facit,* quia illos malos, ſcilicet Gentiles. qui alios in peccato ſubmergebant, inhabitare facit hoc templum, ſcilicet eccleſiam, quia etiam illos tales conuertit ad vnitatem eccleſiæ. Et in illis dominus in æternũ habitat, & ſedet per gratiam: propter quod ſubdit. *Et ſedebit dominus rex in æternum,* ſcilicet regnans in eis in æternum. In iuſtis enim & ſedet Deus, & requieſcit, quod ideo ſedes dicuntur, quia dominus ſedet quieſcendo in corde iuſtorum, vt oſtendit Gregor. lib. 20. mor. cap. 5 Quid autem conferat Chriſtus electis ſuis, in quibus habitando ſedet, exprimit. d.

Diluuiũ ſignificat Gentiles.
Gētes cõuerſi ſũt ad fidē.
Pſal. 67.
Auguſt.
Greg. 20 mor. c. 5.

Dominus virtutem populo ſuo dabit, dominus benedicet populo ſuo in pace, 420

Fides dr̃ fortitudo

DVo enim bona Chriſtus electis ſuis in quibus ſedet, tribuit, ſcilicet hic cõtra uitia ipſos fortificat, & in

futuro

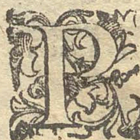
futuro contra omnes miserias ipsos beatificat, de primo dicit. *Dñs virtutum populo suo dabit*, s. populo suo in hoc sæculo contra aduersa mundi, contra diaboli tẽtamenta, & vitia fortitudinem dabit, qua omnia superando vincere possit. Et hæc virtus, siue fortitudo, est virtus fidei: qua omnia uitia superantur, & aduersa. Vñ
Greg. 31 mo. c. 27 Grego ait: Vnicuiq; aïæ, cui misericors dñs præsidet contra omnia fidei fortitudinẽ præbet, de qua Petrus ait: Aduersarius uester diabolus, sicut Leo rugiens, circuit quærens quẽ deuoret, cui resistite fortes in fide: Et ideo dr̃ Ps. 67. Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit uirtutẽ, & fortitudinẽ plebi suę. In futuro aũt suos beatificat: pp qđ subdit. *Dñs benedicet populo suo in pace.* In p̃senti.n. uita nobis Deus benedicit, dando nobis suam gratiã, & virtutes: sed ista benedictio vitæ non est in pace, sed in cõtinuo bello: pp quod ait suis Christus: Amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos, &c. Quinimo quanto hic benedictio Dei est maior, tanto ampliora, tam mundi, quã dęmonis insurgunt certamina. Non est pax vniuersæ carni. In futuro aũt benedicet in pace: quia ibi nulla impugnatio, nulla aduersitas erit: quia in illo summo bono, mens perfectè quietabitur. Vnde Hiere. 29. In pace illius erit pax vestra, & Ps. 4. in pace in idipsum, &c. quod bene notans Psal. dicit. *Dñs benedicet populo suo in pace.* Eccl. 11. Benedictio Dei in mercedem iusti festinat.

Benedictio dñi. *Ioan. 16* *Hier. 12.*

PSAL. XXIX.

241 *5. q. 1. nõ est.*

E *Xaltabo te, domine, quoniam suscepisti me: nec delectasti inimicos meos super me.*

Domus Dei dicitur templum.

PSALMVS iste talem habet titulum: *Psal. cantici in dedicatione domus Dauid.* Pro cuius euidentia sciendum, q hic non loquitur titulus de domo Dauid, quam ipse inhabitabat, sed de tẽplo per Salomonem ædificato. Nullibi enim reperitur, q Dauid domum suam dedicauerit. Dr̃ aũt templum per Salomonem ædificatum, domus Dauid: tum quia ipse primus inuentor fuit, & imaginator illius ædificij, & tpe suo illud facere voluit, sed de mandato dñi fuit prohibitus: tum ẽt quia omnes impensas tẽpli præparauit: tũ quia descriptionẽ tẽpli, & ædificiorum in circuitu vasorum, & utensiliũ dedit Salomoni. Item notandum, q peccata grauia, quæ commisit, s. adulterij cũ Bersabe, & homicidij Vriæ, ipsum Dauid multũ diffamauerunt corã populo. in tñ, q multi de populo pp illa reputabant ipsum a Deo reprobatũ, nec illa peccata sibi a Deo dimissa, quousq; ẽt post mortẽ eius tẽplum fuit ędificatum, & consecratum. Qñ, s. vt dictũ est. Salomon voluit introducere arcam dñi in templo: fores templi se clauserũt, nec fuerunt reseratæ donec Leuitæ cantantes Psal. 131. venerunt ad illum locũ. Propter Dauid seruum tuum, ne auertas faciem Christi tui, s. regis Salomonis: quia tunc reseratæ fuerunt, quod videns omnis populus, cognouit, & credidit peccata prædicta ipsi Dauid a Deo fuisse dimissa, & ipsum ad Dei gratiam restitutum fuisse. Quæ omia spiritu prophetico præuidens Dauid, fecit istũ Psal. tunc scilicet in dedicatione templi cantandum, in quo expresse confitetur peccata dicta se perpetrasse, & ipsa sibi fuisse dimissa ex Dei bonitate. Ex quibus apparet tituli expositio literalis, scilicet, *Psal. cantici Dauid*, idest, Psal. ex lętitia habita a Dauid ex remissione peccatorum suorum, quem scilicet fecit decantandum *in dedicatione domus*, idest, templi. Quibus præmissis, accedo ad Psalm. Et primò exponam literam. Secundò intellectum Psalm. Quantum ergo ad literam, Psal. iste diuiditur in duas partes, quia primo Dauid confitètur diuinã bonitatem. Secundò, propriã fragilitatẽ: ibi, *ego autem dixi*, Prima in duas: quia Dauid primò Dei bonitatem confitetur. Secundo ad hoc idẽ alios exhortatur: ibi, *Psallite domino.* Circa primũ. d. *Exaltabo te, domine, quoniam suscepisti me*, &c. Dic ut Nic. de Ly. Quantum uero ad significatum literæ notandum s̃m Magistrum in gl. q titulus istius Psalm. præ-

2. Reg. 1 1. Para. Peccata Dauidis missa ostẽdit portarũ tẽpli apertio. 28.

prædictus non debet intelligi de dedicatione alicuius domus materialis, sed de spirituali domo, quæ est Ecclesia, s. Christus, qui est caput, & de fidelibus, qui sũt eius membra, quæ tota vna domus uocatur. Quia & in capite Christo habitat omnis plenitudo gratiæ. Et de eius plenitudine nos omnes accepimus. Ioan. 1. Hæc autem domus fabricatur, & dedicatur, sed aliter in capite Christo, aliter in membris. Quantum aũt ad caput s. Christum, fabricata est in eius cõceptione, sed dedicata in eius resurrectione, qñ s. resurgens ex mortuis immortalitatis gloria quoad corpus est confirmatus Quantum vero ad membra quotidie fabricãt, dum infideles accedunt ad fidem, sed cõsecrabitur in futuro, qñ s. fideles resurgẽtes ex mortuis immortales fulgebunt sicut Sol. Ex quib. apparet sensus tituli. *Psal. cantici*, i. letitiæ, habitæ, *in dedicatione domus Dauid*, i. per dedicationem domus Christi, quæ dedicatio modo facta est in capite. Postmodũ verò fiet in mẽbris. Et nota, ꝙ in hoc Psa. loquitur totus Christus, quia huius Psal. quędam verba conueniunt capiti, i. Christo, quædã corpori, i. ecclesiæ, & quædam vtrique. Intẽtio autem Psa. est mouere fideles ad Dei laudẽ pro dedicatione iam facta de Christo capite. Et ex illa dedicatione facta ad spem nostræ dedicationis futuræ. Quib. visis accedo ad Psal. qui diuiditur in partes tres, quia de sua dedicatione, idest, resurrectione Christus tria facit. Quia primò ipsam attribuit. Secundò ostẽdit qualiter ipsam meruerit: ibi. *Ego autem.* Tertiò quomodo ipsam acceperit: ibi, *Audiuit dominus*. Prima pars diuiditur in duas. Quia primò gratias agit de sua dedicatione præterita. Secundò ad spẽ nos erigit de nostra futura, ibi, *Psallite domino*. Prima in tres, quia primò agit de sua dedicatione. Secundò ad hoc de sua oratione, ibi. *Domine Deus meus*. Tertiò de sua à dãnatis segregatione, ibi. *Domine eduxisti*. Quantum ergo ad primum gratias agit patri de sua dedicatione vel resurrectione. d. patri. *Exaltabo te, domine quoniam suscepisti me*, i. in resurrectione dedicãdo me impassibilitatis gloria, & immortalitatis. Sed dic, cũ Deus sit im- *Questio.*

A mutabilis localiter, & essentialiter, qualiter exaltari põt, quia non potest esse maior, non minor, non altior, non bassior, q̃a totum replet? Et hanc quæstionem mouet Mag. Deus omnino incommutabilis est, non ergo augeri, vel minui potest sic nec exaltari. Et rñdet Deus penitus in se nec augetur nec minuitur, nec in se recipit magis, nec minus, sed in homine, quia hõ augetur, vel minuitur. Sicut Deus dicitur magnificari, & exaltari in nobis, qui tñ in se nec magnificatur, nec exaltatur: vnde propheta ait: Accedat homo ad cor B altum, & exaltabitur Deus. Super quem locum ait Cassiodorus. Non in se, sed in corde hominis grandescit. Sed adhuc restat dubium, si enim illa verba sunt Christi quomodo Christus patrẽ exaltabat? quia pater in seipso exaltari nõ poterat, vt dictum est. Nec ẽt corde Christi, qui tantam grãæ, & scientiæ habebat plenitudinem, ꝙ Deus ei plenius conferre non potuit. Rñdetur, ꝙ Christus sic gratias agendo patri, patrem exaltabat, nõ in se, nec in corde suo, sed suorum. Sequitur. *Nec delectasti inimicos meos super me.* Sed C quomodo hoc est verum, nonne lætificati sunt inimici Christi, qñ ipsum flagellauerunt, & crucifixerũt? Et certè in persona Christi loquitur Hier. d. Oẽs inimici mei audierunt malum meum, & lætati sunt. Respondetur. Quòd etsi lætati sunt de morte Christi, non tamen de ipsius dedicatione: de qua hic loquitur. Vnde ait Mag. in glo. Super Christum quidem iucundati sunt inimici eius, dum penderet in cruce. Sic & superiucundantur in passionibus, sed non in dedicatione, nec super eum, nec super suos.

Mag. li. 1. d. 17. *Psal. 63* *Questio.* *Christus qualiter exaltauit patrẽ* *Questio.* *Threno. 1*

D *Domine Deus meus, clamaui ad te, & sanasti me.* 422

HIc consequenter Christus agit de sua oratione quam fecit pro sua dedicatione. d. *Domine Deus meus clamaui ad te, &c.* Oratio enim est quidam clamor, non quidem vocis corporis, sed interioris cordis: Oratio enim deuota quidã clamor est cordis aures Dei pulsans. Vnde Deo dicit Psalm. Domine, exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Clamauit ergo Christus ante passio-

De cons. d. 1. quã do autẽ. *Clamor orationis Christi.* *Ps. 101.*

Dan. 17 *Resurrectio Christi.* passionem suam ad patrem orando pro sua dedicatione. Vt puta qñ ad patrem orãdo dicebat. Clarifica me tu, pater, &c. Ante.n. suam resurrectionem Christus habebat corpus infirmum, & obscurum sicut cæteri. Sed per resurrectionem suscepit sanũ, & incorruptibile corpus clarũ, imò clarius Sole. Et ideo statim subdit. *Et sanasti me*, s. in resurrectione: quia iam non gero ægrum corpus subiectum passionibus, sed gloriosum, & immortale. Ante.n. percusserat Deus corpus Christi multis flagelis, & aduersitatib. ipsum exponẽdo, sed postmodum ipsum plenè sanauit resuscitando. Vnde de corpore Christi dr. Commouisti terram, & cõturbasti eã, sana contritiones eius, &c. Sed hic Mag. mouet dubium d. Impossibile vr, ꝙ Christus ad patrẽ clamet, & oret, cum sit omnipotens Deus, qui fidelium vota implet, per quem oĩa facta sunt. Ad hoc respondet d. sciendum, ꝙ Christus nec homo tantum, nec Deus tantum est, sed verus Deus, & verus homo, nec dúo tñ, sed vnus est Christus, qui non ẜm, ꝙ Deus, sed ex eo ꝙ homo, est infirmus. Et ex hoc ẽt orans pro nobis mediator est inter Deum trinitatẽ patrem filiũ, & spiritumsanctum, & nos peccatores habens cum vtroq; conuenientiam. In eo.n.qđ infirmus est, appropinquat nobis. In hoc aũt quod peccator non est, sed iustus nos Deo iungit. In eo tñ ꝙ homo est, præest nobis, vt caput in quo sunt oẽs sensus, ꝗ cæteris membris applicantur. Non est ergo impossibile ẜm hominem, quẽ suscepit, orare. Quia ipse est, qui orat ẜm diuinitatem, &c. Vel dicendum, quod oratio ẜm quod est quoddam desiderium habendi à Deo, quod quis nondum habet, Christo poterat conuenire.

Psal. 59 *Qõ Christus qualiter orare poterat.*

423 *Domine, eduxisti ab inferno animã meam saluasti me à descendentibus in lacum.*

De cons. d. 25. tenetur.

HIc consequenter Christus agit de sua segregatione à damnatis. Qm̃ animæ illorum Christo resurgẽte in inferno remanserunt, Christi anima inde ascendente. Anima enim Christi statim à corpore separata, descendit ad limbum sanctorum patrum vt illos visitaret, ac

Anima Christi fuit in inferno.

E inde secum educeret. Et ibidem mansit per triginta nouem horas. s. ab hora nona feriæ sextæ, in qua spiritum emisit, vsq; ad horam matutinam, siue vsque ad diluculum diei dominicæ, qñ per resurrectioné corpori fuit reunita. Et hoc est, quod Christus de se capite dicit, *Domine, eduxisti, ab inferno aĩam meam*. Et sic illam ab iniquis separasti. Et hoc est, qđ subdit. *Saluasti me à descendentibus in lacum*. Infernus.n. dr lacus, quasi laqueus, quia quos capit, retinet laqueatos. Vel dicitur lacus, quasi aquæ locus per cõtra-

F rium, sicut piscina à piscibus, & pontus à ponte per oppositum, quia in inferno nõ est aqua. s. refrigerationis, vel gratiæ liberantis, s. quoad damnatos. Et de isto lacu eduxit Christus sanctorum aĩas. Zach. 9. Tu autẽ in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu in quo nõ erat aqua. Hic oportet recordari de dictis superius Psal. 9. versiculo. Conuertantur peccatores in infernum, &c. Qualiter idem est locus inferni purgatorij, & limbi diuersis nominibus nuncupatus secundum diuersitatem ibi existentium, &c. Vel aliter se

Lacus [...] gnificat [...] infern[...]

G cundum Magistrum in glo. Per lacum.n. intelligitur profunditas peccatorum, & abundantia nequitiæ vt superbiæ, inuidiæ, crudelitatis, &c. Qui ergo se immergunt in libidine, & in terrenis desiderijs, illi in lacum descendunt. Cum ergo persecutores Christi fuerunt huiusmodi, merito ipsi descenderunt in lacum, Christum persequendo, & occidendo. Et de istis nunc dixit Christus patri. *Saluasti me à descendentibus in lacum*, quia ab illis saluatus est in resurrectione, ne amplius sibi nocere possint, iam factus immorta-

Lacu[...] gnific[...] peccat[...]

H lis. Sic enim promiserat Pater filio, Ego tecum sum, vt saluem te. *Hier.*

Psallite domino omnes sancti eius, & confitemini memoria sanctitatis eius. 424

COnsequenter hic nos exemplo suæ resurrectionis ad spem ducit nostræ resurrectionis futuræ. Hic enim loquitur Christus non ut caput ecclesiæ, sed vt corpus, idest, in persona sui corporis. Et diuiditur in tres partes. Quia primo nos inducit ad gratiarum actionem.

Secun-

Secundò ostendit Dei mei miseratioñe : A ibi. *Q̃m ira in indignatione.* Tertiò nostrã futuram resurrectionem: ibi. *Ad vesperũ.* Quantum ad primum sciendum, q̃ Christi resurrectio causa est, & forma nostræ resurrectionis futuræ, ut deducit Apost. 1. Cor. 15. Quia Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium. Vndæ sicut incarnatio Christi, natiuitas, & passio pp nos facta est, ita & eius resurrectio pp nostram resurrectioné. Et ideo narrata eius resurrectione, ecclesia ad gratiarũ actionem nos excitat. d. *Psallite dño sancti eius.* Quia considerat ecclesia, B hæc futura in membris, quæ præcesserũt in capite. q. d. *Psallite* quia resurrexit caput nostrum. Et per hoc sperate cætera mẽbra, qđ in vestro videtis capite, quia idem vobis est promissum. Et dicit: *Omnes sancti eius,* i. qui estis, vel esse vultis de numero membrorum capitis. *Et confitemini memoriæ sanctitatis eius,* , vel s̃m aliam literam, s̃actificationis, i. laudate eũ Quia etsi vos eius eratis obliti, ipse aũt non est oblitus uos, quia ex bonitate sanctitatis suæ uos sanctificauit, i. sanctos p resurrectionem facere disposuit. Quia in C eo quod resurrexit, vestram resurrectionem ordinauit. Sed hic forte quæres, qa dictum est, q̃ Christi resurrectio causã fuit nostræ resurrectionis. Et videtur, q̃ non: quia illud non est causa rei, quo non posito, ét res poneretur in esse, sed non posita Christi resurrectione per impossibile, ad hoc diuina iustitia malos puniret in aĩa, & corpore, & bonos prẽmiaret, &c. Ad oppositum est, Apostolus. Sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes uiuificabuntur, Respõdeo, q̃ Christi resurrectio est causa nostræ resurrectionis, & hoc multipliciter. s. effectiuè, finaliter, & exemplariter. Causa aũt efficiens est duplex. s. aut sicut primum principium, aut sicut instrumentum. Christus aũt est efficiens nostræ resurrectionis, vt primum principium, inquantum Deus est, sed ut instrumentum, inquantum ad uocem eius omnes mortui resurgent, quia Deus dabit voci eius uocem virtutis. Est autem causa finalis, quia ad hoc boni resurgent, ut in Christo resuscitato beatificentur, s. anima in diuinitate, sed corpus in Christi humanitate, verbo hypostaticè coniuncta. Est causa exẽplaris: quia talia erunt corpora nostra p resurrectionem glorificata, quale Christus suum corpus in resurrectione monstrauit. Ad argumentum in oppositum dicitur, q̃ licet Deus aliter resuscitasset corpora nostra, etiam si Christi resurrectio non esset, tamen sic decreuit facere vt Christi resurrectio, nostræ resurrectionis modis prædictis esset causa.

Resurrectio Christi resur rectio nostra.

Resurrectio Christi causa nostræ resurrectio 2 Cor. 15

Causa efficiẽs duplex.

Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius. 425

De pę. d. 3. productor.

OStendit hic Dei miserationem, simul, & indignationem erga genus humanum. Præceperat. n. Deus primis parentibus, ne de ligno scientiæ boni, & mali tangerent, comminans eis. d. Quacunq; hora comederitis, moriemini. Illi aũt contra Dei pręceptum lignum comederũt, & sic Deũ irritauerunt, & mortis sñiam incurruerunt, ipsi, & omnes posteri ipsorum. Quãuis ergo indignatio nec ira propriè cadat in Deo, qui passionibus alterari non põt, dr̃ tamen iratus, & indignatus, qñ malos punit: sicut dr̃ misericordiæ recordari, qñ tollit miserias nostras. Sic ergo ira fuit in indignatione eius, qñ pp peccatum commissum contra totum genus humanum mortis sententiam tulit. d. Genes. 3. ipsi Adæ: Quia comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi, ne comederes, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terrã de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Et sic damnatum indignatione Dei, genus humanum. d. Sagittæ dñi sunt in me, quarũ D indignatio ebibit spiritum meum. i. separata animam a carne per sentẽtiam mortis. Et hoc est, quod nũc ait Ps. *Q̃m in ira in indignatione eius.* Sed ne desperent homines, audi qđ sequitur de Dei miseratione. *Et vita in voluntate eius.* q. d. Peccatis vestris exigentibus, mortis data est sententia: sed sola sua misericordia, & voluntate, & non meritis vestris dabitur vobis uita post mortem, tam corporalis per resurrectionem, quam beata per fœlicitatem. Et sic uita futura non est ex meritis vestris, sed solum in volu[ntate]

Ira Dei est punitio.

Iob 6.

Vita æterna.

eius, vt dicat. Vos mortui ad vitã per vos redire non potestis: sed ipse vos reducit: quia vos ipse gratis saluauit. Eratis.n. peccatores: quid aũt peccatori debetur, nisi supplicium? Qm̃, vt ait Magister: Meritis impij, non debetur gratia, sed pęna. Et hoc notans dicit. Quod si mors fuit ex peccato vestro, vita tamen est in voluntate eius, vel ex gratia illius.

Mag. li. 1. d. 26.

426 *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.*

De p°. d. 5 defleat Peccatũ nostrum causa mortis Christi.

HIc consequenter nostram futuram ostendit resurrectionem. Vbi aduerte, ꝙ sicut peccatum nostrũ fuit causa mortis Christi, sic & resurrectio Christi causa fuit vitæ, & resurrectionis nostrę: ꝙ satis patet ex hora peccati nostri, & Christi passionis, & ex hora resurrectionis Christi, & nostræ. Qm̃ eadem hora, qua peccauit primus homo passus est Christus, & eadem hora, qua Christus surrexit, & nos resurgemus. Primum tãgit, d. *Ad vesperum demorabitur fletus.* Secundum, d. *Et ad matutinum lætitia.* Adã .n. peccauit, sole declinante. Vespera .n. est, qñ sol in occasum declinat. Vnde declinante Sole temporali, i. aduesperascente, peccauit Adam: ad significandum, ꝙ per peccatũ lux veri solis, qui est Christus, declinabat ab eo. Vnde dicitur Gene. 3. Quod cum deambularet dominus ad auram post meridiẽ, Adam timuit, & abscondit se. Iam enim peccato confusus, nolebat videre faciem dñi, ad quam consueuerat gaudere. Ex isto peccato, aduesperascẽte die, commisso, inchoata est omnis ista vita mortalis, dies versus est in noctem, lætitia in fletum: inde oĩs miseria, & pœna huius vitæ mortalis. Et hoc est, quod dicit. *Ad vesperum demorabitur fletus,* idest, ad vesperum peccauit homo: ex quo demoratur fletus in nobis mortalibus, idest, diu moratur, & in multis. Sic, & fletus Christi passionis pro illo peccato redimẽdo ad vesperum fuit. Mortuus enim fuit hora nona post meridiem. *Ad vesperum ergo demorabitur fletus,* tam peccati Adæ, quam Christi passionis. Quod clarè figuratum fuit. 3. Reg. 22. vbi dicitur: Rex Israel stabat in curru suo contra Syrios, & mortuus est

Vespera.

Mat. 27

E vesperi. Rex Israel, i. videntiũ Deũ Christus, Syrij aũt qui interpretant̃ sublimes, & excelsi, sunt dæmones elati superbia. Sequitur. *& ad matutinum lætitia.* Quã tus .n. fuit planctus, & dolor mortis Christi, tanta fuit resurrectionis eius lætitia. Quæ quidẽ resurrectio mane .i. diluculo fuit facta, quæ ẽt fuit cã nostræ lætitiæ, & resurrectionis, quę consimili hora fiet. Et ideo tã de Christi resurrectione, quã de nostra d. *Et ad matutinum lætitia.* Et de hoc mane resurrectionis dr̃. Mane semen tuum florebit. Quid .n. semen, nisi F corpus, qđ seminaliter generatur? Quod quidem florebit, quia mane resurget, sic & Christi caro mane refloruit.

Mat. fuit re surrecti Christi.

Esa. 1

427 *Ego autem dixi in abundantia mea non mouebor in æternum.*

De cu d. 10 cuit.

HIc consequenter ostendit Christus qualiter suam resurrectionem meruerit. Vbi notandum, ꝙ resurrectionem suam Christus meruit virtute suæ passionis: vt ostendit Apost. ad Phil. 2. Quia humiliauit semetipsũ, &c. Propter, ꝙ Deus exaltauit illum. Vñ circa suam passionẽ, G quæ suæ resurrectionis fuit meritum, vt ostendat quanta, & qualis fuerit, tria facit. Quia primò ostendit suã dignitatẽ. Secundo suæ passionis acerbitatem: ibi. *Auertisti faciem tuam.* Tertiò suæ resurrectionis necessitatẽ: ibi, *Ad te dñe.* Quantum ad primum sciendũ, ꝙ tanto passio alicuius iudicat̃ grauior, quanto persona patiens est dignior, & nobilior. Nulla aũt persona dignior persona Christi: quæ est persona verbi. Et hãc dignitatẽ Christus de se notans d. *Ego autem dixi,* &c. Abundantiam dicit diuinitatis plenitudinẽ, q̃ H in ipso habitabat, per quam data est ei gratia non ad mensuram: per quam gratiam sic erat in bono confirmatus, ꝙ a virtute per peccatum cadere non poterat, nec a verbo separari. Quæ omnia ostẽdunt personæ eius immensam dignitatẽ, vt merito. d. *ego autem dixi in abundantia mea,* i. in confidentia diuinitatis, cuius plenitudo inhabitat in me. Quid dixi? *Non mouebor in æternum.* scilicet: a Deo: sicut Adam ab eo per peccatũ est separatus. Et istam talem dignitatẽ non sibi attribuit Christus, sed patri dixit.

Dign Chri

Domine

428 *Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.*

DVo dicit a voluntate Dei sibi data, .s.decorem,& virtutem. Decor est pulchritudo innocentiæ,& immunitas a peccato. Virtus aũt potestas,per quam virtutes faciebat,& miracula,quia dæmones fugabat, leprosos mũdabat, infirmos sanabat,mortuos suscitabat.Hæc.n.habebat Christus ratione humanæ naturæ, quæ defectibilis est,& infirma,sed a uoluntate diuina, quæ illa sibi per vnitatẽ verbi communicauerat.Et aduerte,ꝙ aliter Deus dedit Christo decorem innocẽtiæ,& aliter virtutem potentiæ.Qm̃ omnibus modis decorem habuit,quia nullũ peccatum cõtraxit, neq; peccati causam, sed neq; peccare potuit, quia in primo instanti suæ creationis eius aĩa fuit beata,& in gratia confirmata. Vt dicit Magister. Virtutem aũt potentiæ non habuit omnib.modis. Qm̃,vt ait Magister.Aĩa Christi omnia scit,quæ Deus scit,sed nõ omnia põt,quæ Deus põt.Et infrà.Si verò quæritur, quare Deus non dedit ei potentiam faciendi omnia,sicut,& sciendi omnia? Responderi põt,quia aĩa naturaliter capax est scientiæ, non est aũt capax omnipotentiæ. Vnde,& seipsam cognoscebat, seipsam tñ facere nõ poterat. Habuit ergo decorem omnem innocentiæ,sed non omnem virtutem potentiæ.

Decor innocentiæ Christi — *Virtus potestatis Christi.* — *Mag. li. 3.d.12.* — *Mag. li. 3.d.14.*

Quæstio. Et,si quæras nunquid Christus habuit solus omnem decorem innocentiæ. Vbi ergo est virgo Maria,vbi Ioannes Baptista, & alij sancti? *Resp.* Rñsio,vbi notandũ,ꝙ peccatũ tollit plenum innocentiæ decorẽ,peccatum aũt duobus modis contrahitur .s. originale,scilicet, causaliter, & formaliter. Causaliter qñ seminaliter quis cõcipitur,tunc in re concepta est quædam fęditas,& pronitas ad malum, quæ est causa, quare anima creata, & illi corpori vnita peccatum contrahit formaliter. Ita, quòd peccatum originale causaliter contrahitur in propagatione seminis, sed formaliter in conceptione hominis. Modo ad propositum non contraxit formaliter neque causaliter, quia non descendit ab Adã per seminalem propagationem. Et sic habuit omnimodam in-

Peccatu originale.

A nocentiam. Virgo aũt Maria contraxit causaliter,quia per seminalẽ propagationẽ concepta, sed non contraxit formaliter,quia antequam aĩa eius esset creata, illud semen fuit purificatum, & sanctificatum,& sic aĩa illi vnita,non fuit maculata,Ioãnes aũt Baptista,& quilibet alius quicunq; sanctus contraxit causaliter,& formaliter,quamuis aliqui,antequam nascerentur fuerint purgati,& sanctificati. Ex prædictis apparet, ꝙ puritas virginis Mariæ tenet medium inter puritatem Christi, & aliorum sanctorum.

Maria. Nota. — *Puritas B. virginis media iter puritatẽ Christi, & aliorum sanctorum.*

B *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* 429

HIc consequenter ostendit suæ passionis acerbitatem.Cũm.n.anima Christi omnibus donis virtutum esset repleta,non faciliter poterat tristari,sed solum magnum motiuum,passio,vel iniuria ipsum tristare,vel turbare poterat,& hoc solum ₰m portionem inferiorem, & non ₰m superiorem. Cum ergo anima eius in passione sua fuerit tristis, & turbata argumentum est euidens, ꝙ eius passio dura fuit,& acerba. C Fuit namq; tristis: vnde Matth. 6. Assumpto Petro, & duobus filijs Zebedæi,cœpit contristari, & mœstus esse,tunc ait:Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Consimiliter fuit conturbatus:Vnde Io.12.dicit:Nunc anima mea turbata est. Has aũt passiones Christus voluntatem suscepit non necessitate,vt per illas nostras passiones mitigaret. Vnde Chrysostomus exponens prædicta verba dicit. Quia dominus discipulos ad passionem exhortatus fuerat, D ne dicant,ꝙ ipse extra dolores humanos existens facilè de more philosophatur,& nos admonet ad mortem,propter hoc,ꝙ ipse est sine periculo. Ideo Christus etiam ostendit, quòd ipse propter acerbitatem passionis etiam, in agonia fit, veruntamen propter vtilitatem mortem non renuit.Dicat ergo patri. *Auertisti faciem tuam à me*. Hoc idem alijs verbis dicit, Domine Deus meus, quare me dereliquisti? *Et factus sum conturbatus*, scilicet secundum portionem inferiorem.

Passionis Christi acerbitas. — *Chryso.* — *Conturbatus fuit Chrs.* — *Psal.21*

430 *Ad te domine clamaui, & ad Deum meū* E *deprecabor.*

HIc consequenter ostendit suæ resurrectionis necessitatem, Et duo facit. Quia primò suam ponit postulationem. Secūdò ad hoc adducit necessitatē uel vtilitatē, ibi. *Quæ vtilitas,* Ad Deū .n. clamare est corde orare, sic ꝙ clamor

Oratio.

cordis dr̄ oratio. Ps. 101. Dn̄e exaudi orationem meam,&clamor meus ad te veniat. Vt aūt aliàs dictum fuit, oratio differt a deprecatione. Quia propriè oratio est pro bonis adipiscendis, deprecatio autē est pro malis remouendis. Et sic Chr̄s hic orat,& deprecatur. Orat, cum dicit.

Deprecatio.

Ad te, dn̄e, clamaui, i. pro bono obtinendo, s. pro gloria resurrectionis, & immortalitatis, Consequenter deprecatur. d. *Et ad Deum meū deprecabor,* s. pro malis remouendis, ut puta pro mortalitate, & passione crucis tollenda, & remouenda, & attende, ꝙ orōnem ponit de præterito. *Ad te, Dn̄e clamaui.* sed deprecationé de futuro. d. *Et ad Deum meum deprecabor.* quia sicut præteritum tempus futurū præcedit, sic bonum præcedit malum, G quia omne malū in bono aliquo fundat̄.

431 *Quæ vtilitas est in sanguine meo, dum descendo in corruptionem.*

6. q. 7. hoc diximus.

CHristus hic consequenter allegat patri rationē, & necessitatem suæ resurrectionis. Vbi sciendum, quòd ideo Christi passio,& sanguinis effusio a Deo præordinata fuerunt, ut pro peccatis nostris condigna Deo fieret satisfactio.

Satisfecit Christus pro nobis.

Quia cum satisfactio sit æquiualentis, alias indebiti redditio. Et humanum genus peccando Dei honorem abstulerat, pro cuius satisfactione nihil æquiualens, atque indebitum poterat reddere, quia quicquid poterat ad honorem Dei facere, iam totum debitum erat ratione creationis. Ideo disposuit Deus, quòd vnus homo fieret: qui pro peccato illo debitor non esset, cuius uita tantum bonum, vel maius esset, quam omnium aliorum hominum, cuius vita pro honore Dei exponeretur in mortem, vt pretio sui sanguinis Deo plenè esset satisfactum, Vnde dicit Magist. quòd per Christi mortē,& sanguinem redempti sumus a diabolo,& peccato. Redēptio aūt perfecta, redemptum debet restituere finaliter in eodē statu, vel meliori, q̄ fuerit ante captiuitatem. Si aūt homo non fuisset per peccatū captiuatus, æternaliter vixisset in aīa,& corpore. Sic ergo Christi sanguinis effusio vitam non solum aīæ, sed ēt corporis æternam nobis debuit conferre per resurrectionē. Sed si Christi resurrectio, quæ est causa nostræ resurrectionis non fuisset, nostra resurrectio nō sequeretur. Et sic utilitas q̄. ex Chr̄i sanguine debemus cōsequi, perdita fuisset. F Et hoc est, qd̄ d. Chr̄s, *Quæ vtilitas est in sanguine meo, dū descendo in corruptionē?* .i. si corpus meum corruptum fuerit, & incineratum, quod erit nisi cito resurgam, q. d. nulla, quia nec alij resurgent, s. in anima ad fidem, quia nemini annunciabo mirabilia tua, nullum lucrabor Neque etiam resurgent in corpore, cum resurrectio capitis sit causa resurrectionis membrorum. Et sic nisi resurgam, peribit ab hominibus laus,& confessio nominis tui. Et hoc est, quod subdit.

Mag. li. 3. d. 19.

Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit laudem tuam. 432

QVasi dicat. Si nō resurgam, corpus meum in puluerē vertetur, sicut & omnium aliorū. Sed *nunquid puluis,* i. corpora in puluere redacta, *confitebitur tibi,* s. te laudando, vel te alijs ꝑdicando? Et hoc est. *Aut annunciabit laudem tuam?* quasi dicat, non. Quoniam, vt dicitur Eccl. 17. A mortuo perit confessio. Vel per puluerem accipe omnes peccatores, secundum illud Psal. 1. Non sic

Peccator.

H impij, non sic, sed tanquam puluis, &c. dicat ergo de peccatoribus. *Nunquid confitebitur tibi puluis?* scilicet peccator laudes tuas, vel peccata sua, scilicet, si non resurgam, quasi dicat, non. Quia illi non conuertētur ad fidem,& sic nec te confitebuntur, sed neque tibi. Ex istis enim verbis, necessitatem ostendit suæ resurrectionis, ne pater sinat eum in corruptionem descendere. Sciendum est autem, quòd duplex est confessio, scilicet, peccati, & laudis, De confessione peccati dicitur Conuertere ad dominum, & dere-

Eccl.

derelinque peccata tua, non demoreris in errorem impiorum, ante mortem cōfitere. Et Iac. 5. Confitemini alterutrum peccata uestra, &c. De confessione verò laudis dicitur. Confiteberis viuens, & sanus confiteberis, & laudabis dominum, & Ps. 104. Confitemini domino, & Psalli te, narrate omnia mirabila eius. Vnde ait Magist. in glo. Sciendum est, q̃ gemina est confessio, aut peccati, aut laudis. Nunquam ergo sine confessione esse debemus. Quando. n. malè est nobis in tribulationibus, confiteamur peccata nostra. Quando autem benè est nobis in exultatione, & lætitia, confiteamur domino laudem. Sed fortè, d. Nunquid necessaria est confessio criminis ad ueniā peccati percipiendam? Et uidetur, q̃ non. Quia contritio præcedit confessionem, sed contritione peccatum remittitur. Ps. 50. Cor contritum, &c. ergo ante confessionem iam est peccatum dimissum, igitur non requiritur confessio, quia nullum posterius necessario requiritur ad prius. Item quia pronior est Deus ad miserendum, quam ad puniēdum, sed solo actu cordis consentaneo subtrahit gratiā, ergo multò fortius solo actu cordis, s. contritione gratiam donat, & peccata remittit. Item Ps. 31. Dixi cōfitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu re. &c. Ad oppositum dicitur prouerb. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui aūt confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiā consequet. Itē Ioan. Chrysost. in de reparatione lapsi, dicit, Non potest quis gratiā recipere, nisi purgatus fuerit ab omni peccato per confessionem. Item Ambrosius in lib. de paradiso. Si pōt quis iustificari à peccato ante confessionem, ergo cōfessio necessario præcedit. Rñdeo q̃d cum iustificatio sit gratiæ infusio, ad quā peccatū remittitur, q̃ ad peccati remissionem nō est necessaria peccati cōfessio, neque ad iustificationem. Secundū .n. rectum ordinem confessio sequitur tempore cōtritionem. Et si sequitur cōtritionem, cum ipsa contritio non sit sine iustificatione, nec econuerso, ipsa iustificatio potest esse, & de facto est sine confessione. Sed pro solutione argumentorum, & concordantia est notandū, quoad

Eccl. 17.

Cōfessio.

Contritio.

Quæstio.

Chrysost. in de reparat. lapsi.

De hac re in qua auctor est lapsus, vide cēsuram in principio huius tomi positam.

A ſm argumentum, quamuis quis possit iustificari sine sacramentis, non tamen contemnens sacramenta. Quoniā igitur confessio est peccātibus imposita, impossibile est aliquem iustificari, qui non habet cōfessionē in facto, uel in proposito. Si. n. confessionem contemnat, quantūcunque doleat non acquirit iustitiam. Si autem confessionem habeat in proposito, cum Deus bonam uoluntatē in talibus pro facto reputet, ipsum iustificat. Et ideo pro tanto dicunt auctoritates, & argumenta prædicta, q̃ confessio sit

B necessaria ad iustificationem. Voluntatē enim efficacem confitendi uocant confessionem. Et hoc patet discurrendo per singula. Ad primū cum dicitur: qui abscondit scelera, &c. apparet, q̃ loquitur de illo, qui non tantum non habet propositum confitendi, imo etiam habet malitiam occultandi, & excusandi. Ad dictū Chrysostomi eodem modo, uel si intelligat de actu confitendi, tunc assumunt confesionem pro peccati recognitione, quæ interius est inter animam, & Deū. Ad dictum Ambrosij consimiliter, Sed

C statim aliud insurgit dubium nō minus, Quia, si anima iam in contritione est iustificata, ad quid ualet sequens cōfessio, imò uidetur superflua. Respondeo, q̃ qa confessio est instituta sub præcepto, ad quam omnis peccans tenetur. Et ideo quia ab hoc præcepto per iustificationē non absoluitur, sicut nec ab alijs diuinis præceptis, ideo ēt post remissionem peccati tenetur confiteri. Si non confitetur, cadit iustitia. Sicut enim nullus potest iustificari, qui sacramenta contemnit, sic nullus in iustitia perseuerare pōt, si post

D iustitiam ex contemptu negligat confiteri, & non curat cadere à iustitia, cum cadit à proposito confitendi, sine quo iustificari non poterat. Dico igitur, q̃ confessio est necessaria iustificato post iustificationem necessitate præcepti, à qua non absoluitur per iustificationem. Alij autem dicunt, quòd iustificatio facta in contritione est conditionalis scilicet si exequatur per effectum propositum, quod habuit confessionis. Sicut absolutio excōmunicationis facta sub conditione si satisfaciat læsu, qui post abso-

Quæstio. Confessio ad quid valet.

lutionem, si satisfacere contemnit, non tenet absolutio. Primus tamen modus plus mihi placet.

443 *Audiuit Dominus, & misertus est mei, Dominus factus est adiutor meus.*

HIc consequenter ostendit quomodo ipsam resurrectionem à patre acceperit. Sic tria facit. Quia ostendit primò exauditam esse suam orationem: Secundò ostendit acceptam resurrectionem, ibi. *Conuertisti.* Tertiò surgit ad gratiarum actionem. ibi. *Vt cantem tibi.* Primò ergo suam orationem exauditã ostẽdit. d. *Audiuit dominus & misertus est mei.* Quid enim est Deũ nos audire, nisi vota nostra misericorditer exaudire? Vñ Greg. Audire nostrum est aliunde venienti sono aurem accommodare. At cõtra Deo cui nihil est extra, audire ꝓpriè est sub semetipso surgentia desideria nostra percipere. Ad dominum ergo, qui & tacentium corda agnoscit, loqui nostrum est, non vocibus gutturis, id quod sentimus prodere, sed promptis ad illum desiderijs inhiare. Audire autem Dei est misericorditer vota nostra percipere. Vota quippe nostra quotiens effectum percipiunt, multiplicantur, vnde scriptum est. Ego clamaui, qm̃ exaudisti me. Non.n. ait, qm̃ clamaui tu exaudisti me, sed clamaui qm̃ exaudisti me. Qui.n. loquens exauditus fuerat, votis proficientibus exauditus clamabat. Sic ergo & nũc Christus se exauditũ. d. ait. *Audiuit dominus.* .s. me exaudiuit. Et idem alijs verbis replicat. d. *Et misertus est mei.* Quid .n. est misereri oranti, nisi ipsum exaudire? Itẽ hoc idem alijs verbis. d. *Dominus factus est adiutor meus.* nihil enim aliud est dominum orantem adiuuare, nisi eius uotis annuere. Quid enim Christus hic à patre in isto Ps. nisi suam resurrectionem petit, vt nostram consequẽter efficeret? Et in hoc sibi misertus est Deus, nõ permittẽs corpus eius perdi vel incinerari, propter quod gratias agens patri, dicit, Laudabo te Deum saluatorem meum, quoniam adiutor, & protector factus es mihi, & liberasti corpus meum à perditione, & ab incineratione.

Audire Dei & nostrum. Gre. li. 3 mor. c. 2

Psal. 16

Eccl. 51

E *Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, concidisti saccum meum et circundedisti me lætitia.* 434

COnsequenter hic Christus ostendit resurrectionem acceptam à patre. Tempore.n. passionis animi Christi turbata fuit & tristis. Vnde & trib. Apostolis dixit, tristis est anima mea vsque ad mortẽ. Similiter & tristes erant Apostoli de nece sui domini. Sed ista Christi tristitia, per resurrectionem fuit in gaudium conuersa. Quia sicut extrema gaudij F luctus occupat, sic per oppositum, & extrema luctus gaudium occupare debet. Talem cõuersionem tristitiæ in gaudium Christi satis ipse manifestat. d. Nisi quia dominus adiuuit me paulominus habitasset in inferno anima mea, i. quia adiuuit, ideo ibi non habitabit, sed redijt ad corpus per resurrectionem: & sequit, ẜm multitudinem dolorum meorum in corde meo, scilicet tempore passionis consolationes tuæ lætificauerunt animã meam. Conformiter, & nunc dicit. *Conuertisti planctum meum in gaudium mihi.* G Hoc etiam de apostolis, & alijs fidelibus accipi potest, quos sicut dolor Christi passionis, & mortis inuaserat, sic resurrectio lætificauit. De quibus dicitur. Gauisi sunt discipuli uiso domino, & hoc est, quod dominus eis prædixerat tempore suæ passionis. Ioa. 16. Mundus gaudebit, s. mundani de mea passione, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium, scilicet per resurrectionem. Et hoc est quod dicit, conuertisti planctum meum, scilicet. Apostolorũ meorum de me in gaudium mihi, scilicet de me. H Et causam talis conuersionis, ostendit fuisse resurrectionem. d. *Concidisti saccum meum,* &c. Vbi nota ꝗ per saccum intelligitur caro nostra, saccus.n. dicitur vestis aspera in vsum laboris, & pęnæ vel tristitiæ, sicut de Niniuitis dicitur quod induti sunt saccis. Et sic significat carnem humanam, quam Christus suscepit plenam laboribus & pœnis, & de isto sacco carnis Christi dicitur. Factus est sol niger, quasi saccus cilicinus, quia Christus q est sol iustitiæ, quo ad aĩam factus est quasi saccus cilicinus

q. 5. n[...] omni[...]

Tristi[...] Christi in ga[...] dium [...] uersa.

Pro. [...]

Psal. [...]

Psal. [...]

43[...] 7. q. aduers[...] tas.

Tristi[...] bonor[...] uerti[...] in g[...] dium.

Ioan.

Corona spinar[...]

Sacc[...] gnific[...] carn[...] Ioan.

Apoc.

per

per pœnas,& miseriam. Iste ergo Christi saccus concisus fuit tempore eius passionis per multa uerbera,plagas, & uulnera,ut à planta pedis, vsque ad uerticē non esset sanitas in eo,& finaliter concisus, i. per mortem fuit diuisus ab anima. Et sic, *Concidisti saccum meum*, i. uulnerari permisisti, & ab anima per mortem separari.Sed quid ex hoc sequutum est? Quod postea per resurrectionem *circundedisti me lætitia*, quia.s.mortalis caro facta est immortalis,& gloriosa,& istam lætitiam suæ resurrectionis ostendit Christus dicens.Propter hoc lætatum est cor meum,& exultauit lingua mea, insuper, & caro mea requiescet in spe. Et causam adiungit dicens quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Psal. 15.

435 *Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar, Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.*

7. q. 1. aduersitas.

NVnc Christus ex beneficio resurrectionis surgit ad gratiarum actionem dicēs, *Vt cātet tibi gloria mea*, idest, gloria mea, quam mihi resurrectione dedisti, sit causa quare lauderis, quia immortalis iam sum effectus. Et hoc est quod subdit. *Et non compungar*, idest aliqua molestia amplius non pungar. Inter enim omnes pœnas, & molestias, quas Christus in passione eius pertulit, illa fuit singularis, quando caput eius per coronam spineam vndique fuit punctū, & perforatum. Vnde de hac singulariter recolens, & ab hac per resurrectionem factus alienus dicit, *Et non compungar*, scilicet amplius. Ibi enim compunctus fuit, idest, simul pluribus spinis punctus. Sic ergo impassibilis factus, amplius non compungar, nec moriar, quia ut dicitur Rom. 6. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Et ideo, *Domine Deus meus in æternum confitebor tibi*, idest, æternaliter laudabo te.

Corona spinarū.

A

PSALM. XXX.

IN te Domine speraui, non confundar in æternum, in iustitia tua libera me. 436

HVius titulus Psalmi est. *In finem Psal. Dauid pro extasi*. Titulus patet ex supradictis titulis excepto illo fine, s. *pro extasi*. Extasis.n. dicitur excessus mentis, s.cum homo ponitur extra statum mentis suæ, quod duobus modis contingit, s. cum mens ingenti pauore mortis uel alicuius generis periculi concutitur, sic.n.dicitur in isto Psalm. Ego dixi in excessu mentis meæ, proiectus sum à facie oculorum tuorum. Fit etiam ex contemplatione supernorum, quādo, s.mens rapitur ad superna terrenorum oblita. Sic in extasi fuit Paulus, quando raptus fuit usq; ad tertium cęlum. In tantum.n. extra mentem suam tunc positus fuit, ut nesciret an anima eius esset unita corpori, uel extra corpus, in titulo autē isto extasis, uel excessus accipit pro excessu mentis, quo mens timore periculorum, uel mortis extra statum suum ducitur, quia in isto Psal. describitur humilitas Christi, sanctorumque martyrum, & ipsorum persecutio ex quibus mens in extasi suspenditur. Est igitur tituli sensus iste. *Iste Psal.* dirigens nos *in finem*, i. in Christum est *ipsius Dauid* habitus *pro extasi*, i. agens de mentis excessu, qui fit ex timore periculorum terrenorum, uel mortis corporalis. De materia autē. Psal. notandum, ꝙ istū Ps. fecit Dauid, dum à Saule rege persequeretur, pro qua persecutione etiam multos Ps. cōpilauit, quia illa multo tempore durauit. Vnde in isto Psal. Dauid gratias agit Deo, eo quòd Dei gratia multa iam euaserat pericula. Et etiam orat pro euasione præsentium, & futurorum, hoc præmisso satis patet litera. Si autem aliquod dubium apparebit in litera ipsum declarabo prosequēdo intentionē Psal. Intentio autem Psalmistæ est monere, ne quis de se præsumat in aliqua prosperitate, uel aduersitate, sed solum de Dei misericordia. Item notandum, quòd in hoc Psalm. Dauid loqui-

Extasis. Ps. 115. Caput. Membra Christus. Ecclesia.

loquitur quandoque in persona capitis ecclesiæ Christi, quandoque in persona membrorum non mutata uoce. Quod quidem facit ꝓꝓ nimiam unitatem, quæ est inter caput ecclesiæ, quod est Christus, & corpus, idest Ecclesia, quam unionem facit charitas. Sicut.n. lingua omniū membrorum in se suscipit uocem, ut puta si pes læditur dicit lædis me, licet lingua in se non lædatur, sed propter unitatem membrorum in corpore lingua vocem omnium in se suscipit membrorū.

Nota. Sic etiam si manus percutitur lingua dicit, me percutis. Sic, & Christus ꝓꝓ unitatem charitatis, quæ est inter ipsum caput, & membra, membrorū uerbis quandoque utitur non se diuidens à membris nostris. Qui.n. dignatus est pro nobis homo fieri, & forma serui uesti ri, non dedignatur trasfigurare nos in se. Quod facit utiq; pluribus modis, ut quando in persona membrorū loquitur, ut de sua, sicut dicit. Saule, Saule, quid me persequeris? & in iudicio dicet. Esuriui, & dedisti mihi manducare. Vel quando aliquid in se uel ex se ostendit, quod non habet ex se, sed ex nobis, quia id ex nobis misericorditer suscepit, ut cum dicit se tristari, uel pauere. Qui ergo sic nos transfigurat in se, non dedignatur loqui uerbis nostris, ut nos fidenter loquamur suis. Quæ oīa pro tanto dicta sunt, quia etsi in isto Psal. loquit̃ Christus quædā quæ sibi ut caput est ecclesiæ congruere non possunt, Christus tñ loquitur quia Christus in mēbris suis est, quia quasi una ꝑsona est spōsus, & sponsa. Sic ergo in isto Psal. aliqua loquit̃ Christus, in persona sua, aliqua in persona mēbrorū suorum. Quibus præmissis, accedo ad diuisionem Psal. qui diuidit̃ in tres partes. Christus .n. considerans mala præsentis uitæ, quæ ipse passus est, & eius membra continuè sustinent, tria facit. Quia primò contra illa adiutoriū Dei postulat. Secundò illa mala aperiēdo explicat ibi. *Miserere mei, Domine.* Tertiò quæ, & quāta sint bona Dei cōtra illa mala manifestat, ibi. *Quam magna multitudo dulcedinis.* Circa primū duo facit, quia primò ponit suā contra mundi mala orationē: Secundò suæ orationis per Deū exauditionem ibi. *Ego*

E *autem in domino speraui.* Prima pars diuiditur in duas. Quia primo Dei gratiam postulat. Secundò, quid à Deo petat, explicat ibi. *Esto mihi in Deum protectorem.* Prima, in duas. Quia primò petit se liberari. Secundò suam liberationem accelerari ibi. *Inclina ad me aurem tuam.* Primò ergo Christus à malis præsentis vitæ petit liberari orando. d. ad patrem. *In te, Domine speraui,* &c. Et si quæras fuitne spes in Christo, cū spes sit certa expectatio futuræ beatitudinis proueniens ex Dei gratia, & meritis, ipse aūt Christus

Questio. Spes quomodo fuit in Christo. Fides [illegible] est i b[illegible] tis.

F ab initio fuit beatus, quòmodo igitur ait. *In te, Domine speraui?* Respondeo, ꝙ spes propriè, & fides in Christo, nec in aliquo beato sunt ẜm illud imperfectionis quod important, vel ẜm illud, quod habēt perfectionis. Dicit.n. fides ænigmaticam, & obscuram cognitionē, & sic nō fuit in Christo, spes uero dicit expectationem beatitudinis non habitæ, & sic non fuit in Christo. Sed etiam dicunt aliquid perfectionis, ut fides dicit adhæsionem intellectus rei obiectæ, & sic beati credunt resurrectionē futurā, quia huic

G per intellectū adhærent, non tñ ænigmaticè, quia illam clarè uident in uerbo, similiter, & Christus. Spes uero dicit certam expectationē, siue confidentiam in Deo rei futuræ, & sic sancti habent spē, & ipse Christus qui plenè confidebat in Deū. Vñ, & nūc dicit patri, *In te, Domine speraui.* Christus.n. in præsenti uita uilipendebatur, confutabatur à Iudæis, ut puta dæmoniacus appellabatur, legis præuaricator, captus fuit, ligatus, & flagellatus ac ēt crucifixus, quæ omnia in cōspectu populi Christi, quandam confusio-

H nem prætendebant. Sed cōfidentiam habebat in Deum, quia ista talis confusio temporalis erat, & nō diu duratura, unde in cruce existens dicit. *In te, Domine speraui,* idest confidentiam habui, quod *non confundar in æternum,* & si modo confundar ad tempus. Ideo sic confidens orat d. *In iustitia tua libera me,* scilicet à 2. Tim. 4.
morte ista, & temporali confusione. q. d. Confusionem ad præsens patior, & hoc propter iustitiam tuam, scilicet ut iustitia peccatum hominis redimatur prēcio sanguinis mei, sed iustitia tua soluto

pre-

pretio me liberabit ab omni confusione, A quia per istam confusionem amplius ero gloriosè exaltatus. Vnde merito dicere poterat Christus. Ego hæc patior sed nõ confundor. Quantum vero ad sensum literalem patet, ꝙ Dauid pro tunc persequutus à Saule confusus erat, quia erat exul, & fugitiuus, & tanq̃ læsor regiæ maiestatis infamatus licet iniustè. Et ideo vt hoc terminaret ad diuinã iustitiã recurrit. d. *In te Domine speraui nõ confundar in æternum,* etsi nunc cõfundar ad tempus.

437 *Inclina ad me aurem tuam, accelera vt eruas me.* B

21.q.4. qua peccat.

HIc suæ liberationis petit accelerationem. Hic Deo loquitur more humano, cuiꝰ est inclinare aurẽ ad illud, quod vult exaudire. Et hic attende debitum modum orandi. In hoc.n. quod dicit *Inclina*, ostendit, ꝙ humilem oportet esse orantem, & bassum, quia ad hominem altum homo aurem nõ inclinat, sed solũ ad bassum, per quod misticè denotatur ꝙ humilitas orationem facit exaudiri. Humilium, & mansuetorum tibi Domine semper placuit deprecatio. C *Accelera vt eruas me.* Christus patiendo duo spectabat. s. suam liberationem, q̃ resurgẽs obtinuit, & nostram liberationem, propter quam pretium sui sanguinis dedit. Sed quod istorum magis desiderabat accelerari? Certè accelerationem petebat nr̃æ liberationis, propter quã mortẽ subibat, sed suam liberationem propter martyrium. Vnde ait Magister in gl. Accelera in soluendis animabus de inferno, & vt etiam eruas me, à morte tertio die, non differens vsq; in communem resurrectionem. Et sic *accelera* refertur ad mortem, D qua nos redemit, sed vt eruas me ad resurrectionẽ, qua eius aĩa ab inferis libera rediijt ad corpus, propter quod, & Christus patri gratias agens ex hoc, dicebat. Misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam de manu inferi.

Inclinare. Oratio. Humilitas. Iudi.9. Liberatio nostra resurrectio Christi. Psal. 3.

438 *Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, vt saluum me facias.*

COnsequenter hic ostẽdit Christus, quot petat à patre, & diuiditur in partes tres ẽm quòd tria postulat. Quia petit primo, vt illæsus cõseruetur. Secundo, vt à malis liberetur, ibi. Educes. Tertiò, ut i bonis collocet, ibi. *In manus tuas.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ tota confidentia Christi hominis, erat ex vnitate ipsius ad verbum, qua manente deficere non poterat. Et hanc verbi vnitatem pro sua protectione quærit, d. *Esto mihi in Deum protectorem,* &c. Tego tegis, duo habet significata, est enim idẽ quod operire, & quod defendere, & componitur cum, pro, & dicitur protego gis, idem quod valde operire, vel valde defendere. Verbum autem vnitum carni ẽm primum significatum protegebatur à carne, sed ẽm ẽm significatũ carnẽ, vel Christi humanitatem protegebat, quia diuinitas sub humanitate Christi latebat, sed ipsa diuinitas humanitatem defensabat. Dicit ergo Christus. *Esto in Deum protectorem?* q. d. sicut ergo operimento carnis meæ protego te, sic, & tu Deus virtute protege me, & conseruando defende Ps. 16. A resistentibus dexteræ tuæ, custodi me, sub umbra alarum tuarum protege me. Vñ Psal. 26. Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Et hoc idem alijs verbis exprimit. d. *Et in domum refugij.* Vbi nota, quod in antiquo testamento erant aliquæ ciuitates constitutæ, quæ dicebantur ciuitates refugij, ad quas. s. fugiens malefactor, securus erat, sicut modo est de eccles. quia malefactor fugiens ad ecclesiam, capi non potest de iure, vt habetur lib. 3. extra de immunitate ecclesiarum. Quinimo quicunque frangit immunitatem ecclesiæ, hominem refugium, vel eius bona inde extrahendo, vt publicus latro iudicari debet. Et sic locus refugij, vel domus dr̃ locus defensionis, & protectionis. Est ergo idem dicere, *Esto mihi in Deum protectorem, & esto mihi in domum refugij,* quia ibi cõfugientes saluabantur a persecutoribus. Et hoc est, qđ subdit. *Vt saluum me facias,* s. à Iudæis persequentibus me, quod & factum fuit, quia licet corpus eius ad tps, ad voluntatem ipsorum tractauerint, tñ citò gloriosum resurrexit. Animam autẽ nullatenus lædere potuerunt, quam tamen principalius peruertere conabantur, & ad desperationem ducere, vt ex

Protector dicitur Deꝰ. Refugij domus. 16. q. 4. sicut antiquitus. Psal. 62

hoc eius nomen, fides, & fama vilesceret E mundo propter quod, & Christus de ipsis d. Ipsi verò in vanum quæsierunt animam meam.

Psal. 62

439 *Quoniam fortitudo mea, & refugiũ meum es tu, & propter nomen tuum deduces me, & enutries me.*

Fortitudo nostra, dicitur Deus.

VBi ostendit quare orauit, vt esset Deus sibi in protectorem, & refugium d. *Quoniam tu es fortitudo mea*, &c. Qualiter.n. Deus dr̃ fortitudo nostra cũ ipse sit æternus, & immensus: fortitudo aũt nostra temporalis est, & parua? ideo F notat Mag. ꝙ tales locutiones Deus tu es fortitudo mea, tu es patientia mea, tu es misericordia mea, nõ sunt dictæ in scriptura essentialiter, sed sunt dictæ causatiuè: non intelligendum est, ꝙ Dei substantia sit patientia nostra, sed quia ab ipso nobis est, vnde alibi dictum est, ab ipso patiẽtia mea. Tale est enim. Tu es patientia mea, quale est Dñe, spes mea, & Deus misericordia mea, Deus fortitudo mea, & multa similia, &c. quia talia sunt dicta per causam, non per essentiam. Dicat ergo. *Qm̃ tu es fortitudo mea*. i. causa G fortitudinis meæ. Potest etiam intelligi vt fortitudo Christi hominis fuerit verbũ, cui homo Christus erat vnitus quod erat fortitudo Christi, quia vnione manente, deficere non poterat. *Et refugium meum*. Sed nunquid Deus essentialiter dr̃ refugium nostrum? Rñdeo, ꝙ cum refugium dicat non actum fugientis, sed rẽ ad q̃ pro defensione fugitur quod Deus dici potest refugium nostrum, quia ad ipsum mente quilibet in oĩ pressura cõfugere debet. d. Deo. Tu es refugium meũ à tribulatione, quæ circundedit me. Et attende ꝙ aliud est fortitudo, aliud refugium. Nam fortitudo est in tolerandis ꝑsecutionibus, refugium autem ad malos, vel mala relinquenda. *Et propter nomen tuum deduces me, &c.* i. vt nomen tuum per me gentibus innotescat, *Deduces me*, alia litera habet *dux mihi eris*, i. per oĩa sequar voluntatem tuam. *Et enutries me*, i. paulatim aggregãdo mihi sanctos, quibus corpus meum i. ecclesia perficiatur, imples, & perficies corpus meum. Sicut per nutrimentum corpus exterius nutritur, & crescit, sic etiam per vitia corpus diaboli enutritur, & crescit. Iaco. 5. In luxurijs enutritis corda vestra.

Mag. li. 1. d. 17.

Refugiũ nostrum dicitur Deus.

Psal. 31

Educes me de laqueo, quem absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus. 440

HIc petit à malis liberari. Iudæi.n. laqueos multos Christo parauerunt, ut eius nomen, & fidem perderent. Primus laqueus fuit desperationis, & istum absconderunt, quia nõ apertè ostẽdebant eius desperationem quærere, sed per iniurias ei illatas hoc volebant inducere, et superius fuit dictum Psal. 26. Ne tradas me in animas tribulantium me, sed vt ad passionem venirent. Alium parauerunt laqueum, vt puta, quia faciebãt occultas suas imaginationes, quib. necessario ipsum in suis responsionibus capere credebant, & ad mortem sub colore iustitiæ deducere, vt puta qñ mulierem depræhensam in adulterio adduxerunt ad eum, volentes eum quasi necessaria circumplexione circumuenire. s. ꝙ aut contra legem diceret si eam dimittendã asseret, quam lex præcipiebat lapidari, vel ipsum mendacem facerent, si eam morti adiudicaret, qui mansuetudinem prædicabat. Consimilem laqueum ei parauerunt, qñ Pharisæi miserunt ad eum discipulos suos cum Herodianis d. an liceret tributum dari Cæsari, an non? Et tamen cum oĩbus istis laqueis principale intentum habere nõ potuerunt. s. ꝙ ipsum infamen populo redderent, & eius fidem delerent. Dicat ergo Christus. Laqueum parauerunt pedibus meis. s. malignorum consiliorum, & mortis inferendæ. Sed sicut H de primo laqueo me liberasti, sic de laqueo mortis *educes me de laqueo quem absconderunt mihi*. s. de morte leuabis me per resurrectionem, vt frustrata sint Iudæorum cõsilia. *Qm̃ tu es protector meus*, contra quem. s. nulla potest aduersitas.

Laqueus multipliciter.

Ioan.

In manus tuas dñe commendo spũm meũ, redemisti me Domine Deus veritatis. 441

HIc petit in bonis collocari. s. in patris manibus. Hæc sunt illa verba q̃ in vltimis Christus protulit in cruce. Hic

Spiritus anima. Greg. 11 mor. c. 3. Spiritus dicitur eius effectus.

Hic aũt nomine ſpiritus aĩa intelligitur, nam vt dicit Greg. In ſacro eloquio ſpiritus hominis duob. modis poni conſueuit, aliqñ.n. pro aĩa, aliquando pro effectu ſpeciali ponitur. Ponitur.n. pro effectu ſpeciali ſicut ſcriptũ eſt. Qui facit angelos ſuos ſpiritus, Angeli quippe prędicatores vocantur. Omnipotens ergo Deus Angelos ſuos ſpiritus facit, quia prædicatores ſuos ſpirituales effecit. Pro aĩa aũt ſpiritus ponitur ſicut de domino capite noſtro ſcriptum eſt. Inclinato capite, tradidit ſpiritum. Si.n. aliud ſpiritum q̃ animam Euãgeliſta diceret, exeunte vtiq; ſpiritu anima remãſiſſet. Per manus ergo patris poteſtatem intellige, & per ſpiritũ animam. Vt ſic Chriſtus dicat patri. *In manus tuas, Domine, commẽdo ſpiritum meum.* i. poteſtati tuę commendo animam meam, cito eã recepturus. Et hic finiunt pſ. paſſionales, qui incœperunt in pſ. 21. Deus, Deus meus, &c. Quoniam his verbis dictis, Chriſtus ſpiritum emiſit. Quod aũt ſequitur. *Redemiſti me Domine Deus veritatis.* Non ſunt verba Chriſti ſm̃ Magiſtrum in gl. ſed eccleſiæ, i. fidelis populi. Qui de paſſione Chriſti in prædicto verbo cõpleta, gratias agens d. *Redemiſti me Domine Deus veritatis.* q. d. *Domine Deus veritatis.* i. non fallẽs in promiſſione, quia feciſti, ꝙ promiſiſti, quia promiſiſti dare animam tuã in redemptionẽ pro nobis, ꝙ & nunc perfeciſti. Filius hominis venit ſaluare ꝙ perierat, & dare animam ſuã in redemptionẽ pro multis. Et nota, ꝙ dicitur Luc. 23 Et clamans Ieſus voce magna ait. Pater in manus tuas commendo ſpiritũ meũ, &c. In hoc.n. ꝙ clamans voce magna expirauit, oſtendit ſe verum Deum, & verum hominem eſſe. Niſi.n. verus homo eſſet, moriens nõ clamaſſet. Si aũt purus homo eſſet, & non Deus moriendo ſic fortiter clamare non potuiſſet. Hoc.n. eſt contra naturã morie̅tium, qui vix minimã vocẽ in mortis articulo emittere poſſunt. Vnde Chryſoſtomus in Homil. d. Propter hoc autẽ, & moriens voce magna clamauit d. Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meũ, vt oſtẽdatur, quoniam ſm̃ eius poteſtatem id geritur. Hoc.n. ꝙ moriens

Mat. 18. *Clamãs Ieſus emiſit ſpiritum.* *Chryſoſ.*

A vocem magnam emiſit, ſe verum Deum eſſe oſtendit, qm̃ homines cũ moriunt̃, vix tenue vocem emittere poſſunt. Vnde Apoſtolus. Cum clamore valido, & lachrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerẽtia. Clamans autem voce magna dixit. Pater in manus tuas, &c. Secundũ enim Theophylum per hoc, ꝙ Chriſtus ait. Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum, voluit oſtẽdere, ꝙ ex tũc, poſtquam pro nobis erat immolatus, ſanctorum aĩæ ſtatim in manus patris aſcenderent. Nam prius omnes animæ B quantumcunq; ſanctæ ab inferis tenebantur, donec veniret ille, qui captiuis prædicauit remiſſionẽ. Secundum autẽ Bedam ſuper Lucam Patrem inuocans ſe filiũ Dei declarat, ſpiritum autẽ commendans non defectum virtutis, ſed cõfidentiam eiuſdem cũ patre poteſtatis inſinuat. Amat enim dare patri gloriã in quo nos informat, vt demus gloriam creatori. Scd̃m aũt Athanaſium dicens Chriſtus, Pater in manus tua cõmendo ſpũm meũ, cõmendat patri pſer ſe vniuerſos mortales hoĩes in ſe viuificatos, C nos.n. ſumus mẽbra eius, ſm̃ illud Apoſtoli ad Gal. 3. Oẽs.n. vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Item notandũ, ꝙ quædam gl. hic d. Sic ait Hieronymus, ꝙ ab illo loco Deus Deus meus reſpice in me: Dn̄s in cruce totum dixit vſq; ad locum iſtum. *In manus tuas, Domine, commẽdo ſpiritũ meũ.* Ideo eccleſia finit in cõpletorio iſtũ pſ. in iſto verſiculo. Si autẽ volumus dicere Chriſtum totũ iſtum verſiculum dixiſſe, quamuis ipſe non fuerit redemptus, ſed aliorum redemptor, tunc dicemus, ꝙ in prima parte verſicu D li loquitur vt caput, ſed in ſecũda vt corpus. Chriſti.n. paſſio fuit ſufficiens redẽptio pro omnibus hominibus quo ad ſufficientiam. Quantum verò ad efficaciam ſolum bonis, & prædeſtinatis applicatur, non malis, & reprobis, quia illos Deus odit. Et hoc eſt, quod ſequitur.

Heb. 5. *Beda.* *Athanaſius.* *Pſ. In te Dñe ſperaui. Chriſtus in cruce dixit.*

Odiſti omnes obſeruantes vanitates, ſuperuacuè. 442

24. q. 1. odiſti.

QVaſi dicat eccleſia, me redemiſti, ſed illos odiſti. Quãuis.n. ſcribat Sap. 11. Diligis oĩa, & nihil odiſti eorũ

quæ

Sap. 11. quæ fecisti. Tamen odio habet pèccatores, non ſm id, quod ipſe fecit, ſ. non naturam eorum odit, ſed illud, quod ipſi faciunt. ſ. peccatum, ſic.n. dicit. *Odiſti omnes, qui operantur iniquitatem.* Non quia propriè odium cadat in Deum, ſed ſe habet ad modum odientis, dum eos punit propter peccata. *Odiſti ergo obſeruantes vanitates,* &c. Obſeruare.n. componitur ex ob, & ſeruo ſeruas. Et eſt obſeruare quaſi vndiq; ſeruare, & cuſtodire. Vanitas aũt dicitur oĩs res tranſitoria, ſine carens intento. Sic igitur obſeruant vanitates, qui temporalia, & caduca vndiq; ſeruant, ſ. mente affectando, dolosè acquirẽdo, & auarè cuſtodiendo. Et tales obſeruant ſuperuacuè, quia carent fine intento, quia pro vita tales malè agunt appetendo vanitatem, & tamen in illis vitam perdunt, non tam corporis quam animæ. De hoc ſuperius vide Pſal. 4. Filij hominum, vt quid diligitis vanitatem, &c. Sed quia in tota parte præcedenti iſtius Pſa. Chriſtus videtur orare patrem pro ſe, & corpore ſuo, qđ eſt eccleſia. Ideo aliqui admirantes quærunt, vtrũ Chriſtus oret pro nobis? Et videtur ꝙ non, quia qui habet quicquid vult, fruſtra alium orat, vel aliquid ab alio petit. Omnis autem beatus habet quicquid vult, aliter beatus nõ eſſet. Sic igitur cum Chriſtus ſit beatus ad ipſum non ſpectat orare. Item ſi Chriſto competeret pro nobis orare, quare non dicimus, Chriſte, ora pro nobis, ſicut dicimus alijs ſanctis. Si ergo nõ ſuam petimus orationem, vř ꝙ ipſe pro nobis nõ orat. Item quia d. Anſel. in proſologio, ꝙ beati erunt oĩpotẽtes ſuæ voluntatis, ſicut Deus ſuæ. Tũc ergo aut ſancti volũt aut non, ſi non, ergo nõ orant pro nobis, ſi ſic: ergo cum nullus orat alium facere quod per ſe poteſt, vt dicit Auguſt. de correctione, & gratia, ſi ſancti poſſunt ſalutem noſtram, non pro ipſa orant, vel non ſunt ſuæ voluntatis oĩpotentes. Ad oppoſitũ de Chriſto dicitur, ꝙ eſt accedens ad Deum ſemper viuens ad interpellandum pro nobis. Item ipſe ait, Ego rogabo patrẽ, & aliũ paracletũ dabit vobis. De alijs autem ſanctis manifeſtè apparet, quia eccleſia illos interpellat d. Sãcta Maria, ora pro nobis, & ſic de alijs.

Odium qualiter eſt in Deo. — *Pſal. 5.* — *Obſeruare quid eſt.* — *Vanitas* — *Quæſtio. Chriſtus an oret pro nobis* — *Anſelm.* — *Auguſt.* — *Heb. 7.* — *Ioan. 14*

E Reſpondeo. Iſta qõ ſic poteſt intelligi de quolibet alio ſancto ſicut de Chriſto. Dico ergo, ꝙ Chriſtus orat pro nobis conſimiliter & alij ſancti, vt dicit Magiſt. Et ad hoc eſt duplex ratio. Vna, quia vident noſtram neceſſitatẽ, qua nos indigemus ab eis releuari. Et quia per inuicẽ ſolicita ſunt membra. Et ideo ipſi cum ſint nobiſcum vnũ Chriſti corpus, nos neceſſario debent adiuuare. Ad tertium ergo cum dř, ꝙ non ſolũ Chriſtus, ſed & ſancti poſſunt quicquid volunt, quia ſunt ſuæ volũtatis oĩpotentes, ſicut & Deus.

F Adhoc dř, ꝙ voluntas dupliciter operatur, ſ. ad actum proprium, & intrinſecũ, qui eſt velle, & nolle, & ſic poteſt quicquid vult, aut ad actum alienum, vt volo te hoc facere, & ſic non poteſt, quicquid vult. Vnde dico, quòd verbum Anſel. intelligitur de actu proprio, nõ de alieno. Oratio autẽ, vel petitio non eſt reſpectu actus proprij, ſed alterius, vt puta Dei, ſ. vt Deus nos ſaluet. Ad primum cum dř, ꝙ qui habet, quicquid vult, fruſtra orat alium, &c. Reſpondeo ꝙ beatus aliqua vult ſibi; aliqua vult alijs. Dico ergo, ꝙ ad

G ſtatũ beati pertinet, vt habeat quicquid vult ſibi, ſed quod habeat oẽ, quod vult alijs, non eſt de ſubſtantia beatitudinis, ſed de bene eſſe. Et hoc ſolum erit quouſque omnes electi ſint glorificati. Tunc .n. quilibet habebit plenè quod vult ſibi, & alijs, & tunc erit plena beatitudo. Nũc .n. orant pro ſe, & pro alijs, ſed conſummato beatorum numero nec pro ſe orabunt nec pro alijs. Ad ſm quia ſi Chriſtus orat pro nobis, quare non dicimus Chriſte ora ꝓ nobis, ſicut dicimus S. Michaei ora pro nobis. Dicendum ꝙ hoc fit

H propter errorem Arrij, vitandum, ne videamur Chriſtum puram creaturam credere, & ne videamur eius poteſtatem minuere, qua poteſt oĩa inquantum Deus, ideo potius eius miſerationem petimus, quam orationem & idipſum oramus.

Reſp. — *Magiſt. lib. 4. d. 45. cap. vlt.* — *Voluntatis operatio duplex.*

Ego autem in domino ſperaui, exultabo & lætabor in miſericordia tua. 443

CONſequẽter hic Chriſtus ſuæ orationis oſtendit exauditionem. Et tria facit. Quia primò de ſua exauditione læ-

ne lætatur. Secundo meritũ exauditionis declarat, ibi. *Qm̃ respexisti.* Tertiò materia exauditionis declaratur, ibi. *Nec cõclusisti.* Quantum ad primũ ait. *Ego aũt in dño speraui.* Ex hoc.n. sequitur, ꝙ non dilexit vanitatem in uanis sperando. Nã consequentia est bona, iste sperat in Dño ergo de mũdo, & mũdanis desperat, similiter iste sperat in mundo, vel mundanis. ergo desperat in Dño. Vnde ait Grego. De creatore desperare, est spem in creatura ponere, in rebus.n. vanis spem posuerat diues ille, qui dicebat. Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos, &c. Vide supra psal. 9. Et contra hos dicit Christus. *Ego aũt in dño speraui.* q. d. quia odisti obseruãtes vanitatem, ideo me diligis qui non obseruo vanitatem, quia in domino speraui, quod est de vanis desperare. Nam ut ait gl. Si speras in pecunia, vel honore, & sublimitate aliqua humanæ potestatis, siue in aliquo homine potente, obseruas vanitatem. Probat, quia in his omnibus cũ speras aut ante illa tu expiras, & illa hic dimitis, aut viuis, & illa pereunt, & sic vtroq; modo in tua spe deficis, & sic vanitatem obseruas. Ideo contra hos ait Christus pro se suisque. *Ego aũt in dño speraui,* qui non est vanitas, & uita. Et ideo non sum deceptus, pp quod subdit. *Exultabo, & lætabor in misericordia tua.* Vbi nota, ꝙ fm Grammaticos valdè differunt exultari, & lætari. Exultatio .n. propriè est exterior, sed lætitia magis interior. Nam exilio exilis, idem est, ꝙ valdè vel extra salire. Vnde exulto, as. frequentatiuum i. frequenter exilire. Et est propriè qñ lętitia interior salit extra. s. ad exteriora membra, vt puta cum ex lætitia saltamus, vel membra exteriora mouentur. Et sic propriè exultatio est verborum atq; mẽbrorũ, sed lætitia est mentis gaudium, fm Cathol. Accipitur tñ quandoque vnum pro alio. Nam lætari idem est quòd dilatari, & ideo quia gaudio cor dilatatur, gaudium cordis dicitur lætitia. Etiam quandoq; gaudium exterius dicitur lętitia, quia lætitia latam, & amplam faciẽ facit, solent enim læti faciem distendere, & econtra tristes corrugare. Ad denotandum ergo virtutem spei, quæ ha-

Spes in Deo.

Greg. 22 mor. c. 2.

Spes tẽporalium decipit.

Tẽporalia vana dicunt.

Exultatio differt a lætitia.

A bẽtur in Domino dicit. *Ego autem speraui in Domino, lætabor,* &c. q. d. ex hoc sequitur gaudium animæ interius, quia lætabor, & gaudiũ corporis exterius, quia *exultabo in misericordia tua,* quia. s. omnia ista non meritis proprijs, sed Dei misericordia habẽtur. Et sic per exultare, & lætari notat stolam corporis, & animæ.

Quoniam respexisti humilitatem meam, saluasti de necessitatibus animã meam. 444

B PONit hic suæ exauditionis meritum quod est humilitas. Deus.n. libenter respicit humiles, & superbos videre non potest. Sicut.n. ille, qui est in inferiori loco, solum superius aspicere potest, & nõ inferius. Sic econuerso. Cum ergo Deus sit omnium summus, solum infra se aspicit. Et ideo quia superbi supra Deum se corde eleuant, sibi nolentes subijci, a Deo nõ respiciuntur, sed humiles subiecti Deo. Et hoc est, ꝙ dicitur psal. 137. Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit. Sic & virtute humilitatis matrem respexit. Luc. 1. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, &c. Et ideo ista
C virtus est necessaria omnibus, qui ad Dei misericordiam respici volunt, & ad illũ ascendere. Vide supra psal. 17. Quoniam tu populum humilem saluum facies. Et hanc causam suæ exauditionis allegat Christus. d. *Quoniam respexisti humilitatem meam.* Ideo. s. exaudisti me. Quod ostendit. d. *Saluasti de necessitatibus animam meam.* Necessitates hic dñr pęnalitates tã mentis quã corporis, quæ necessario sequunt̃ peccatũ, quas necessitates ẽt passus fuit Christus, quas tamẽ
D assumpsit volũtariè, ut dolor, turbatio, & tristitia quo ad aĩam: fames, sitis, labor, & mors, quo ad corpus. Et ab his oĩbus saluatus fuit Christus per resurrectionẽ factus immortalis. Et de istis necessitatibus dr. Honora medicum pp necessitatem. s. propter corporis infirmitatem. *Eccl. 38.*

12. q. 2. gloriam episcopi. Respicere Dei. Humilis Superb. Oratio. Exaudire.

Nec conclusisti me in manus inimici, statuisti in loco spacioso pedes meos. 445

HIc explicat materiam suæ exauditionis. Superius. s. psal. 26. Christus orans d. Ne tradas me in animas tribulantium

23. q. 1. paratus.

Manus. Volūtas. Christus lantium me. Vbi dicebatur, ꝙ Christus fuit traditus in manus inimici, sed non in voluntatem, quia diabolus potestatē habuit ad tp̄s super corpus eius, dū per membra sua ipsum flagellauit, crucifixit, & duxit ad mortē, quod præuiderat Iob d. Terra data est in manus impij. Et Mat. Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Q̄uo ergo nunc patri dicit Christus. *Nec conclusisti me in manus inimici?*

Tradi. Cōcludi. Dicendum, ꝙ aliud est tradi in manus alterius aliud est cōcludi. Tradit̄ in manus alterius, qui ad tp̄s eius potestati deputatur, sed concluditur, qui omnibus modis sic clauditur, quòd de ipsius manibus exire non pōt. Nam claudere componitur cum con, quod est simul, & dr̄ claudere, vel concludere, quod est ex omni parte, & simul claudere. Licet ergo Christus traditus fuerit in manus inimici, nō tñ conclusus, quod patet, quia statim, ut voluit de manibus eius exiuit factus immortalis, & impossibilis, & hoc quo ad corpus, quo ad animā verò nullo modo in manibus eius fuit traditus. Vnde subdit. *Statuisti in loco spacioso pedes meos.*

Pedes Apostoli Qui.n. sunt pedes Christi, nisi sancti Apostoli, & prædicatores, qui Christi nomen, & fidē per uniuersum portant mundum? Isti.n. pedes ante Christi resurrectionē in stricto loco positi erant, qa solū in Iudæa Christi fides prædicabatur, sed post resurrectionē in loco spacioso sunt positi, quia ad prædicandum per totum orbem sunt dilatati, relinquentes Iudæā. Quod satis singulariter dr̄ Iob. 28. Eos oblitus est pes egentis hominis. Quod

Greg. 18 mo. 19 exponit Greg. dicēs. Quis hoc loco alius accipitur egenus homo, nisi ille, de quo per Paulum dr̄, qui p̄p̄ nos egenus factus est, cum diues esset? Cuius videlicet egētis hominis pedes sancti Apostoli, & prædicatores fuerunt, per quorum profecto præsentiam Gentilitatem circuiens mundum perambulauit vniuersum. An pes Christi non erat Paulus, qui tentus in

Ephe. 6. compedibus dicebat, Pro quo legatione fungor in catena? Sed eos. s. Iudæos oblitus est pes egentis hominis, quia in ipso initio nascentis ecclesiæ dum sancti Apostoli Iudæi cœlorum regnum prædicare voluissent, videntes, ꝙ ei nihil omnino, proficerent, ad prædicandum Gentibus deflexerunt, vt merito de ipsis Christus dicat. *Nec conclusisti me in manus inimici statuisti in loco spacioso pedes meos*, quia .s. in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Et de ista pedum Christi spaciositate qua ecclesiam longè lateque portauerunt, dicitur Esa. 23. Ducent eam, s. ecclesiam longe pedes sui ad peregrinandum. Ad peregrinandum ducitur, quia non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Dum sumus in corpore peregrinamur a Domino. 2. Cor.

446 *Miserere mei Domine quoniam tribulor, conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, & venter meus.*

HAec est secunda principalis pars psal. in qua Christus mala quę hic patitur ecclesia explicat. Et diuiditur in duas partes. Quia primo aduersitates, quas patitur ecclesia enumerat. Secūdo contra illas remedium debitum explicat, ibi. *Ego autem in te Domine speraui.* Prima pars diuiditur, in quatuor partes secundum quatuor mala, quæ patimur, enumeratas, ad quæ reducuntur cætera. Primum est perturbationis, & iracūdię. Secundum est afflictionis, & mœstitiæ, ibi, *Quoniam defecit in dolore.* Tertiū est infirmitatis, & inopiæ, ibi, *infirmata est.* Quartum est vituperationis, & infamiæ, ibi. *Super inimicos meos.* Primū ergo malum, quod in præsenti patitur ecclesia, est perturbationis, & iracundiæ. Vnde dicit. *Miserere mei Domine quoniam tribulor*, & sequitur *conturbatus in ira oculus meus, &c.* Vbi videndum est primo, quid per oculum, quid per animam, & quid per ventrem intelligatur, & consequenter, quid per irā. Primò per oculos duo in scriptura significantur. Aliquādo interior ratio, quæ oculus est hominis interioris. Si oculus tuus scandalizat te erue eum, &c. Aliquando verò doctores, & prædicatores Iob. 29. Oculus fui cæco. Per animam vero quandoque sensualitas intelligitur, & non ratio interior. Sic enim sensualitati sub nomine animę loquebatur ille diues dicēs. Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos,

rimos,sede, comede, bibe, &c. Per ventrem vero intelligitur memoria, quæ sicut venter cibos ita memoria retinet cognita. Lucerna Dñi inuestigat oĩa secreta ventris. Ira vero hic accipitur nõ pro ira quæ est per vitium, sed quæ est per zelum, vt puta qñ quis irascit suis aut alienis peccatis. Videns homines confitentes Deum ore, & moribus negantes. Renunciantes sæculo verbis, non factis. Videns vicinos vicinis insidiantes, osculum dantes, & fidem non seruantes. Et tales gemit vir perfectus in persona ecclesiæ existens quasi lilium inter spinas. Istis irascitur, & condolet ex zelo charitatis, & iustitiæ, & de ista ira dicit. *Conturbatus est in ira oculus meus*, s. ratio interior quæ per talem iram conturbatur, sed non excæcatur. Quod ostẽdens Greg. ait. Ira quippe per vitium oculum mentis excæcat. Ira aũt per zelum turbat, quia quo recti æmulatione concutitur, ea quæ tranquillo corde solum percipi potest contẽplatio dissipatur. Ipse namque zelus rectitudinis, quia inquietudine mentem agitat, mox eius aciẽ obscurat, vt altiora in commotione non videt, quæ benè prius tranquilla cernebat. Sed inde subtilius post ad alta ducitur, vnde ad tp̃s ne videat reuerberatur. Et vnde mens turbatur ne videat, inde proficit, vt ad videndum verius clarescat. Sicut infirmanti oculo cum collyriũ mittitur, lux penitus negatur, sed inde post paululum ea veraciter recipit, vnde hanc ad tp̃s salubriter amisit, &c. Isto ergo modo Ps. considerãs malos, tam intra ecclesiam, q̃ extra, ira zeli accenditur, qua ad tp̃s oculus mẽtis eius turbatur, quod ostendit. dicit. *Conturbatus est in ira oculus meus*. Et non solum oculus, sed etiam *anima mea*, i. sensualitas, *& venter meus*, i. memoria. Qđ ideo dicit quia oĩa exteriora ad turbationem mentis læduntur, & ipsa multa ad tempus obliuiscitur, quę tenebat. Vel aliter, ſm Magistrum in glo. per oculum & animam intellige prælatos, & doctores qui dicuntur oculi, quia per illos alij vident, dñr anima, quia illorum exemplo alij viuunt. Per ventrem verò quia per ea quæ aliunde recipit, nutritur & viuit, intellige subditos, & inferiores. Et hi omnes in ecclesia turbantur zelo iustitiæ, aliorum videndo peccata. Dicat ergo ecclesia. *Miserere mei Domine, quoniam tribulor*, & causam subdit. d. *quia conturbatus est in ira oculus meus*, i. illi per quos alij vident, *& anima mea*, i. illi quorum exemplo alij viuunt. *Et venter meus*, i. debiles, & subditi, qui aliorum doctrina & exemplo nutriũtur. Hos ponit vt ab omnibus gradibus quæratur Deus.

Pro. 20. *Ira multiplex.* *Ira Zeli est bona* *Greg. li. 5. mor. 6 33.* *Oculus significat prælatos, & doctores.*

A B C D

Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus. 447 *7.q. 1. hoc tume*

HIc ponit ſm malum, quod patitur, ecclesiæ, s. afflictionis & mœstitię, quod maximè patiebatur in principio, & patietur in fine, ita ut bonos ẽt tædeat viuere. Vnde ait Apostolus. Non. n. volumus uos ignorare fratres qñ supra modum grauati sumus supra virtutem, ita vt tæderet ẽt nos viuere. Sic & Apostoli persequuti in doloribus, & persecutoribus vitam finierunt, ut merito ipsos cõsiderans ecclesia dicat. *Defecit in dolore vita mea*, s. sancti Apostoli, & doctores, qui uitam gratiæ alijs prædicabãt, & hoc quo ad passiones illatas. *Et anni mei in gemitibus*. Et per desiderium visionis diuinæ, sicut in alio Psal. dicit uir perfectus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, & sequitur, Fuerũt mihi lachrymæ meæ panes, &c. q. d. Passiones illatæ carnem vulnerãt. Ideo *defecit in dolore vita mea*, visio Dei dilata mentem affligit. Ideo anni mei in gemitibus.

Dolor. *2. Cor. 1* *Psal. 41*

Infirmata est in paupertate virtus mea, & ossa mea conturbata sunt. 448

HIc ponitur tertium malum scilicet infirmitatis & inopiæ. Vbi sciẽdum quòd ecclesia aduersitatibus proficit, sed deficit prosperitatibus. Tũc enim uigebat unitas ecclesiæ, quando credentium erat cor vnum & anima vna, nec aliquis aliud sibi proprium esse dicebat, sed omnia erant illis communia, & erant in simplicitate cordis laudantes Deum, & habebant gratiam ad omnem plebem. Sed postquam ad statum diuitiarum peruenit non fides, sed primatus q̃ritur, non

Ecclesia aduersitatibus proficit, prosperitatibus deficit. *Act. 2.*

non profectus fidelium, sed multiplicatio redituum: beneficia quærunt non benefacientes, & sic infirmata est virtus ecclesiæ, vbi est hodie potestas verbi Petri, dicentis. Argentum & aurum non est mihi, quod autē habeo hoc tibi do, &c. Vbi est hodie fortitudo Apostolorum, qui ibant à conspectu concilij gaudētes, qm̄ digni habiti sunt, &c. Hoc est ergo quod deplorat eccle. d. *Infirmata est in paupertate virtus mea.* Ille. n. firmatur in aliqua virtute, qui ipsam corde diligit, & factis sectatur, sic & per oppositum, ille infirmatur in aliqua virtute, qui ipsam corde, & opere fugit. Et sic ille in paupertate dr̄ infirmus qui diuitias amans, paupertatē fugit. Sicut. n. multiplicatio ciborum infirmitatē corporis generat, sic & diuitiarū aīæ in multis escis erit infirmitas. Quid enim causat hodiernā infirmitatem schismatis in ecclesia, nisi amor diuitiarum, & honoris? Et hęc infirmitas hodie amplius viget in maioribus, quia illi præ alijs oculos ad terrena declinauerunt. Infirmata est amplitudo populi. Et hoc notans Ps. dicit. *Et ossa mea conturbata sunt.* Quid enim per ossa ecclesiæ nisi ipsi prælati, & pastores, qui præ cæteris fortiores in sanctitate, & fide esse debent, & alios carnales, & subditos sustinere? vt ait Greg. Et tñ in paupertate ista ossa cōturbata sunt, quia sicut præ cæteris lætantur in diuitijs, sic præ cæteris paupertate turbant̄. De istis. n. ossibus in primitiua ecclesia dicebatur illud Ps. 33. custodiuit Dominus oīa ossa eorum, vnum ex his non cōteretur, s. à mentis stabilitate. Nunc autē quid faciat ossibus ecclesiæ status diuitiarum dicitur Iob. 33. quod ossa illius marcescere facit. Pinguedo enim rem citius marcescere facit.

Act. 3. — Ecc. 37 — Esa. 24. — Ossa. — Greg. 29 lib. mor. cap. 20.

12. q. 2. fraternitatis.

Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valdè, & timor notis meis.

Iusti deridentur à malis.

HIc consequenter ponit quartū malum. s. vituperationis, & infamiæ, ad tantum enim hodie malum deuenit eccles. q̄ si quis sanctè & iustè velit viuere deridetur a malis, & vituperatur. Et hoc benè præuiderat Propheta. d. Iob 12.

E Deridetur iusti simplicitas. Quod expōnens Greg. ait, Iustorum simplicitas deridetur, quia huius mundi sapientibus virtus fatuitas creditur. Oē enim q̄ innocēter agitur ab eis proculdubio stultū putatur. Et quicquid opere veritas approbat, sapientiæ carnali fatuū sonat. Quid namq; stultius vr̄ mundo, q̄ mētem verbis ostēdere, nihil callida machinatione simulare, nullas iniurijs cōtumelias reddere, pro maledicentibus orare, paupertatē quærere, possessa relinquere, rapienti non resistere, percutienti alteram maxillam præbere, &c. F Quinimo non est aliquod bonum hodie quod mali non interpretentur in malum. Audi Ioannem Chrys. super illo verbo Matth. 11. Venit Ioa. non manducans, &c. d. Sunt peruersi homines quidam, qui de omnibus malè iudicant. Si quis studet patientiæ, & humilitati dicunt, hypocrita est. Si recreationi, gulosus est. Si iustitiæ, impatiēs est. Si simplicitati, fatuus est. Si prudentiæ, malitiosus est. Si maturitati, melancholicus est. Si iucunditati, dissolutus est. Si religiositati, singularis est. Si societati, G secularis est. Si silentio, & paci, dissimulator est. Si correctioni, præsumptuosus est. Si vigilijs, & orationibus, indiscretus est. Si dormitioni, somnolentus est. Si prædicationi, inanis gloriæ cupidus est. Si gratiæ hominum, adulator est. Si adulari renuit, superbus est. Et istud est magnum ecclesiæ dispendium, quia ex hoc à bono multi retrahuntur, & bonis non creditur. Quod plorans Psal. dicit, *Super oēs inimicos meos factus,* &c. Vbi nota q̄ ecclesia habet aliquos inimicos, aliquos vicinos, & aliquos notos. Inimici. n sunt H infideles, ut pagani, & Iudæi, qui patenter Christū persequūtur. Hier. 12. Dedi dilectam meam, s. vitam in manibus inimicorum meorum. Vicini sunt falsi Christiani qui Deum ore confitentur, & fidē, sed operibus negant, qui vicini dicuntur, quia verbis appropinquare videntur. Et isti præ omnibus sunt pessimi. Hæc dicit Dn̄s aduersos oēs vicinos meos pessimos qui tangunt hęreditatem, quā distribui populo Israel, &c. Noti verò dicuntur omnes boni fideles, quia illi soli cognoscuntur à Deo, cæteris enim dicit,

Greg. 10 mo. c. 27 — Bonum mali interpretatur in malum Chrys. Mat. 11 — Inimici Vicini Notus — Hier. 12

Amen

Amen dico vobis,nescio vos.Dicit ergo A Psal. *Factus sum opprobrium vicinis meis valde.* idest, malis Christianis, quia illi præ alijs derident bonos, & hoc super inimicos meos,quia plus deridentur boni a malis,quam infideles. *Et timor notis meis.* Quia talis bonorum derisio,etiam iustis multotiens incutit timorem. Sed tamen finaliter ipsi derident malos.Qđ benè notatur Psalm.51. vbi de quolibet malo Christiano sic iustis detrahéte dicitur.Quid gloriaris in malitia, &c. Dilexisti malitiam super benignitatem,iniquitaté magis quam loqui æquitaté,&c. B sequitur,videbunt iusti,& timebunt,sed tamen finaliter super eum ridebunt,&c. Vnde iusti tales derisores conantur corrigere,sed multotiens non possunt,& sic se inutiles reputant,vnde subditur.

Mat.25
Nota cõtra illos qui derident conuersos ad fidem vocãtes eos marianos.
Psal.51

450 *Qui videbant me,foras fugerunt a me,obliuioni datus sum tanquam mortuus a corde.*

HOc maxime ad Schismaticos refertur.Illi .n. qui Christum vident, scilicet eius diuinitatem per fidem intelligunt, & cognoscunt, moti cupiditate, C diuitiarum,vel honoris,fidem relinquétes extra vnitatem ecclesiæ exierant,ut dicat Christus vel ecclesia.*Qui videbãt*, idest, cognoscebant me *fugerunt foras*, scilicet vnitatem ecclesiæ. Et sic in eis *sum datus obliuioni tanquam mortuus in corde ipsorum*.Vnde, & de hoc subdit.

451 *Factus sum tanquam vas perditum, quoniam audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu.*

Temporalia. Circuit.

QVasi dicat.Visus sum mihi ipsi perijsse vsib. Domini viuens,& nullum faciens lucrum in conuersione malorum. *Quoniam audiui vituperationem multorum commorantiũ in circuitu.* Vbi nota,quòd in circuitu morari dicuntur, qui temporalia amant, spretis æternis,quia tales circuneunt, vt requié inueniant in temporalibus,& nunquam perueniunt. Rectè .n. temporaliũ amatores in circuitu dicuntur, quia eis accidit sicut rotæ,q̃ circuit. Rota enim circuneundo semper in posteriorib. erigitur,sed in anteriora cadit. Sic qui temporalia amant, eriguntur in posterioribus,idest,in temporalibus, quæ deberét tanquam posteriora paruipendere. Sed cadunt in anterioribus, scilicet in spiritualibus,quæ proponere deberent,dicente Christo Matth.6. Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius,&c. dicat ergo psalm. *Audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu.* Quasi vir iustus dicat secundum glo. Multi .n. me vituperant sequentes circuitum téporalium.De quibus alibi dicitur.In circuitum impij ambulant. Vituperantur enim pro malis Christiani omnes boni a circuneuntibus. Multa enim mala dicuntur in malos Christianos, quam malè dicta perueniunt ad omnes Christianos,etiam ad bonos. Qui enim maledicit,uel reprehendit, non separat malos a bonis. Non dicit. Ecce quid faciunt mali Christiani,sed etiam quid faciũt Christiani,&cęt. tales autem sic etiam bonos diffamantes, ipsos in hoc peruertere a bonitate conantur. Vnde subdit.

Nota rota cadit in ante.
Matt.6.

In eo dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam consiliati sunt. 451

ET in hoc aggrauatur peccatum talium.Quoniam peccatum commissum ex deliberatione, & consilio multorum grauius est, quàm peccatum inde liberatè cõmissum,quia quãto ex maiori industria quis deficit, tantò amplius peccat, quia sicut ignorantia excusat in parte,sic & deliberatio aggrauat. Et hoc notat.d.*Consiliati sunt.* Et hoc fit,quando mali insimul cõueniunt ex certa sciétia ad detrahédum bonis. Et nota,quòd D hic Christus loquitur,ut caput,ostédens consilia, quæ contra ipsum malignantes Iudæi habuerunt,vt animam ipsius,peccato caperent desperationis. Vnde sciendum, quòd Iudæi consiliati sunt contra Christum in tribus, quæ in homine maximè refulgent,& commendantur, scilicet contra eius sapientiam,potentiam,& clementiam. Nam fecerunt consilium, Contra Christi sapientiam, ut ipsam verbis caperent,Contra Christi potentiam, vt ipsam morti traderent,Contra Christi clementiam, ut ipsam dæmonia ascriberent,

Peccatũ ex deliberatione.
Peccatũ ex ignorantia.
Consilia Iudæorũ contra Christũ. Mat.22

berent. Primò contra eius sapientiã,&c. Abeuntes Pharisæi consilium fecerunt, vt caperent Iesum in sermone. Secundò
Mat.26 contra eius potentiam,&c. Consilium fecerunt,vt Iesum dolo tenerent, & occiderent. Tertiò contra eius clementiã, s. vt eius bonitatem diffamarent. Vnde miracula eius diabolo ascribebãt, vt ab illo tanquam à malefico alij se separarent:
Luca.7. Pharisæi autem, & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsis non baptizati. Ideo de Iudæis ad literã conqueritur
Hiere. 11. Christus, d. Super me cogitauerunt cõsilia dicentes. Mittamus lignum in panẽ eius,& eradamus eum de terra uiuẽtiũ, & nomen eius non memoretur amplius. Et hoc est,quod nunc de ipsis dicit Christus. *In eo*,s. opprobrio,*dum cõuenirẽt aduersum me accipere*,idest,peruertere,*animã meam consiliati sunt*. Sed in vanum consiliati sunt, quia ut dicitur Psal. 20. Cogitauerunt consilia quæ non potuerunt stabilire. Quia,s.quanto astutius cõtra Christum consiliati sunt,tantò magis creuit eius nomen,& fides, & ipsi magis confusi permanserũt. Quia in ista lectione Christus narrat mala,quæ hic patitur ecclesia,& contra illa diuinum postulans adiutoriũ orat. *Miserere mei,domine,quoniam tribulor*. Id eo sequendo materiam orationis in præcedenti lectione tactam, quæro vtrum Christus uel alij sancti suis orationibus adimpetrẽt nobis, & ex hoc patebit, utrum debeamus sanctos orare, ut orẽt pro nobis.

Quæstio, oratio sãctorũ ad quid valet.

Et uidetur,ꝙ non, q̃a nullus apud Deũ pro nobis aliquid põt mereri, qui nõ est in statu merendi, sed sancti non sunt in statu merendi, ergo nec valet dicere,vt quidã dicunt,ꝙ sancti suis orationibus nobis merentur, q̃d petunt,nõ quidem merito,quod nunc faciunt,uel habent, sed illo merito, quod habuerunt in uia. Sed hoc non ualet,q̃a, & si hoc meruerũt in uia, etiam si modo non peterent nihilominus obtineremus, quia huius rei iam præcessit meritũ, ad quid ergo nouiter orant pro nobis. Præterea ipsi remunerati sunt de toto eo q̃d meruerunt, ergo ratione præcedentis meriti nihil impetrant nobis. Itẽ sancti ꝑ omnia conformant voluntatem suã uoluntati diuinæ, ergo non orant, nec pe-

E tunt pro nobis aliquid, nisi quod Deus nobis dare disposuit, sed quod Deus ab æterno disposuit dare, etiam sine ipsorũ orationibus daret, aliter ipsius dispositio falleret. Item sancti in patria uident, an nostræ orationes sint exaudiendæ, vel non,& si non sunt exaudiendæ, non petunt illas exaudiri, si autem sint exaudiẽdæ ante ipsorum orationem, igitur frustra orant illas exaudiri,& sic ipsorũ oratio nihil proficit nobis. Ad oppositũ est cõsuetudo ecclesiæ, quæ sanctos orat,ut ipsi pro nobis orent ad Deum. d. Sancta
F Maria, ora pro nobis, Sancte Petre,&c. Rñdeo,ꝙ sancti suis orationibus pro nobis imperrãt multa bona,& ideo ipsos,vt pro nobis orent, debemus orare. Sit.n. rõne dilectionis ẽt in uia tenemur orare pro inimicis nostris. Cũ igitur maior, & perfectior sit sanctorũ dilectio in patria quàm iustorum in uia, sequitur, ꝙ ipsi orãt pro nobis,q̃d si fit,ergo,& nos ipsos ad hoc rogare debemus. Ad primum ergo cum dr̃, ꝙ non sunt in statu merendi. Dicendum, ꝙ exauditio sanctorum non redditur eis merito,q̃d nunc fit,sed illo,
G quod præcessit, dum essent in uia, quia hic meruerũt,ut ibi à Deo exaudirẽtur, sicut aliquo bono opere, merens amicitiã regis,illomet opere meretur,in posterum exaudiri absque merito nouo. Et cũ dr̃,ꝙ hoc meruerunt, in uia: igitur ẽt si nunc non orarent id obtineremus, quia iam præcessit meritum. Dicendum,ꝙ in via,hoc meruerũt pro quo orant, sed nõ simpliciter,sed sub conditione,s. si ipsi ꝓ hoc intercederent,vel alij illorum subsidia implorarẽt. Sic enim aliqui sancti in morte petierunt, ꝙ dominus exaudiret
H inuocantes illos. Et cum dicitur, ꝙ meritum eorum est plenè remuneratum,dicitur,quòd uerum est de merito absoluto,sed non de merito conditionato, adhuc enim manet conditio, & ratio merendi. Ad aliud cum dicitur, quia sancti conformant ex toto uoluntatem suam uoluntati diuinæ,&c. Dicendum, quòd sicut dicit Augustinus in De prædestinatione sanctorum, ꝙ debemus orare pro prædestinatis, quia fortasse prædestinati sunt, vt nostris orationibus concedantur. Vult dicere,ꝙ sicut ab æterno Deus

aliquid

Aliquid facere disposuit, sic disposuit modum, quo id debeat fieri, vt puta præ destinauit Petrum, & hoc, vt mediante Christi oratione saluaretur. Sic dicendum est de sanctis, quòd Deus decreuit aliquos orationibus sanctorum saluare, sine quibus non saluarentur. Ad illud aut sancti vident orationes nostras exaudiendas, vel non, &c. Dicitur, quòd vident illas exaudiendas, tamen mediantibus suis orationibus.

August.

452 *Ego autē speraui in te, domine, dixi, Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.*

ENumeratis aduersitatibus, quas patitur ecclesia, hic contra illas diuinum postulat adiutorium. Et diuiditur in partes duas, quia primò implorat diuinum adiutorium in generali, secundò, in speciali, ibi. Eripe me. Quantum ad primum sciendo, quòd generale remedium contra omnes mundi aduersitates est spes, qua speratur in domino, quia ipse saluat sperantes in se. Et potes hic notare, quòd spes nostra si dirigatur ad dñm, multa bona nobis concedit, quoniam spes à tribulatione liberat. Spes in Deum mentem eleuat. Spes temporalia bona multiplicat. Spes fidem fortificat. Spes animas sanctificat. Spes in aduersitate confortat. Primò liberat a tribulatione. In te sperauerunt patres nostri, & liberasti eos. Exemplum de Susanna, quæ in agone mortis posita, ad mortem iniustè condemnata, flens suspexit in cœlum. Erat enim cor eius fiduciam habens in domino, & statim liberata fuit, vnde, & astantes laudauerunt Deum, qui saluauit sperantes in se. Secundò in Deum mentem eleuant. Qui sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas, vt aquilæ, current, & non laborabunt: ambulabunt, & non deficient. Huius figura habetur Thob. 2. qui hac spe in Deū eleuabatur. Nam sicut beato Iob insultabant reges, ita isti cognati, & parentes irridebant vitam eius dicentes. Vbi est spes tua, pro qua eleemosynas faciebas, & sepeliebas mortuos? Thobias autem irridebat eos. d. Nolite ita loqui, quoniam filij sanctorum sumus, & vitam illam ex-

Dan. 13
Spes multa bona facit.
Psal. 21
Dan. 13
Esa. 40.

A pectamus, quā Deus daturus est ijs qui fidem suam nūquam mutant ab eo. Tertiò spes temporalia bona multiplicat Ps. Oculi hominum in te sperant, domine, & tu das illis escam, &c. Vnde, & Psal. 9. dicitur. Sperent in te, qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te, domine. Quartò fidē fortificat. Tribulatio patientiam operatur, probatio verò spem, spes verò non confundit, &c. Quintò animas sanctificat Ps. 16. Quis saluos facis sperantes in te. Ps. 21. In te sperauerunt patres nostri, & sal-

Rom. 5.

B ui facti sunt. Sextò in aduersitate confortat. Qui timetis dominū, sperate in illū, & in oblectatione venient uobis omnia. Huius figura habetur in Iob, qui in magna aduersitate positus hac spe confortabatur, qui afflictus corpore, orbatus filijs, ab amicis derisus, spoliatus omnibus rebus hac spe confortabatur. d. Etiam si me occiderit, in ipso sperabo. Hæc ergo omnia considerans vir perfectus videns quot, & quanta mala prædicta hic sustinet ecclesia, ad spem Domini recurrit. dicens. *Ego autem in te speraui, domine, dixi*

Psal. 21
Eccl. 2.
Iob. 13.

C *domino, Deus meus es tu.* In hoc. n. ait gl. nemo fallitur, in hominibus sæpe. Si autem speras in domino, in ipsum te totum ponere debes, ideo subdit. *In manibus tuis sortes meæ.* Sed attende, quid hic nomine sortis accipitur. Nam, vt ait Augustinus, & hic recitatur in glo. Sors non est aliquid mali, sed res in humana dubitatione diuinam indicans voluntatem. Nam, & sortes miserunt apostoli, quando Iudas, tradito domino, perijt. Tunc enim cœpit quæri, quis loco eius ordinaretur. Et electi sunt duo iudicio hu-

Sortes.
August.

D mano, sed unus ex illis electus est iudicio diuino, de duobus consultus est Dominus, quem ipsorum ipse vellet. Et cecidit sors super Matthiam, Sors igitur hic accipitur gratia Dei, quæ sine meritis, quos vult, elegit. Et ho c est, quod hic dicit. *In manibus tuis sortes meæ,* idest gratuita mea electio, quia Dei voluntate, & occulta iustitia venit electio mea. Non enim video, cur me de impijs elegisti, &c. Sed dubium est, vtrum sortibus sit vtendum, uide secunda secundæ. quæst. 95.

Sortibus an sit vtendū.

453 *Eripe me de manu inimicorum meorum, & à persequentibus me.*

COnsequenter hic ostendit, quid in speciali à Deo contra præfatas ad uersitates postulet. Et q̃m, q; tria postulat, pars ista diuidit̃ in tres partes. Quia postulat primo de manibus inimicorum ereptionem, secundò mentis oculorum illustrationem, ibi. *Illustra faciem tuam,* tertiò inimicorum suorum vindicationẽ ibi. *Erubescant.* Primò ergo postulat libe rari ab inimicis, & persecutoribus. d. *Eripe me de manu inimicorum,* &c. Secundũ gl. nota, q; alij sunt inimici: alij sunt persecutores. Inimicorum nomine hic intel ligitur diabolus cum omnibus suis mem bris, qui inimici dñr, quia nobis inuidẽt regnum cœlorum: vnde expulsi fuerunt, & de istis orat. Psal. 58. Eripe me de inimicis Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me. Et de eorum manibus libe ramur per gratiam baptismalem, & dæmum si quis lapsus fuerit, per pęnitentiã sacramentalem. Persequentes verò vocã tur falsi Christiani, quia per hos opprobriũ, & scandala patit̃ ecclesia. Ab istis petit liberari, ut. s. corrigantur, & ad gratiam resurgant dicit Psal. 118. Q̃n facies de persequentibus me iudicium. Quod est euidentius iudicium, quàm, q; quis in seipso puniat, quod deliquit? hoc. n. est iudicium, quod emendat, pœna autem exterius illata punit, sed non corrigit.

Inimic⁹ est diabolus.

Persecutor ẽ falsus Christianus.

454 *Illustra faciem tuam super seruum tuum: saluum me fac in misericordia tua, domine: non confundar, q̃m inuocaui te.*

HIc consequenter petit mentis illustrationem. Vbi sciẽdum, q; inter omnia membra, quis melius per faciem cognoscitur. Ab occursu faciei cognoscitur sensatus. Illud ergo est facies Dei, per quod cognoscitur Deus. Dupliciter autem cognoscitur, scilicet ænigmaticè per fidem, & clarè per lumen gloriæ. Et sic fides est Dei facies, sed ænigmatica, sed lumen gloriæ est Dei facies luminosa, prima videtur in præsenti, sed secunda solum in futuro, dicens ergo. *Illustra faciem tuã super seruum tuum:* nihil aliud

Facies. Eccl. 19. Fides. Gloria.

E est dicere, nisi tolle à me faciem ænigmaticam fidei, & perduc me ad claram faciem visionis beatificę: q̃m, ut ait Richardus. Nihil dulcius, nihilque iucundius amantibus põt esse, quàm alterutro dele ctari aspectu, vt se inuicem videant, sine hoc horrent omnia, sordent vniuersa. Amare delectat, & amari: videre cupit amicus amicum, & videri. More itaq; amantium, aĩa sancta diuini amoris igne succẽ sa, cęlestis sponsi desiderio suspẽsa, ad ipsum clamat. d. *Illustra faciem tuam super seruum tuum.* Et, q; istis verbis quærat visionem beatificam Dei declarat. d. *Saluũ me fac in misericordia tua:* non dico meritis meis, non quia ego dignus sim: sed quia tu misericors es. Et confisus de Dei misericordia ait. *Non confundar, q̃m inuocaui te.* Indicatiuè. n. h. d. non confundar, & rationem subdit, *q̃m inuocaui te.* Sed d. quid propriè est inuocare Deum, cum dicatur. Quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit? Respondeo, q; inuocare est intus vocare, inuocas ergo domi num, quando in te vocas eum, quando in domum cordis tui inuitas eum. Ad quod faciendum prius necesse est mundari ab omnibus sordibus, & fraudibus, aliter. n. non inuocas Deum, vt det tibi lucrum, lucrum inuocas, non dominum. Gratis ergo inuocas Deum, auare, vt te ipse Deus impleat. Nunquid sine auro, & argento non uis illum ad te venire? Quid ergo de ijs quæ facit tibi Deus? tibi non sufficit, cui ipse Deus nõ sufficit. Meritò ergo confidens dicit. *Non confundar, q̃m inuocaui te.* Inuoca ergo Deum, si vis non confundi.

Richardus

F

Quæst. Ioel 2. Inuoca.

G

Nota.

H 455 *Erubescant impij, & deducantur in infernum: muta fiant labia dolosa.*

COnsequenter hic petit suorum inimicorum vindicationem. Iste ver sus potest legi optatiuè, & prædicatiuè. Si optatiuè hic petit malorum conuersionem, ut erubescant, & confundantur de peccatis suis. Ad quod multum facit cõ sideratio pęnarum infernalium, sicut ait Ioan. Chrysosto. Quia si quanta sunt tormenta damnatorum consideres, necesse est, ut timore pœnæ a malo recedas.

Timor amor sunt uersi peccatorum.

Chry.

das. Et hoc, ꝙ hic ait Ps. *Erubescant impij*.s. de peccatis suis pœnitẽdo. Et vt hoc faciant, *deducantur in infernum*.s. mente pœnas inferni considerando. Et sic *muta fiant labia dolosa*: quia cessabunt à detractionibus bonorum. Potest etiam legi prædictiuè, & tũc prædicit pœnam malis futuram, dicens. *Erubescant impij*.i. erubescent, & deducentur in infernum, vbi .s. erit summa erubescentia, & confusio, qm̃, vt ait Greg. Damnatus quisque foris flamma succenditur, intus cæcitatis igne deuoratur, atq; in dolore positus, exterius, interiusque confunditur, vt sua deterius confusione crucietur. Et ibi, *muta fient labia dolosa*, quia in inferno mali, & sua peccata cognoscunt, & se pœnitent peccasse, non quidem amore iustitiæ, sed pœnarum acerbitate: vnde dicit Sap. 5. ꝙ erunt gementes, præ angustia spiritus, pœnitentiam agentes: hi sunt, quos habuimus aliqñ in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitã illorum æstimabamus sine honore. Et ecce quõ computati sunt inter filios Dei. Tunc.n. verificabitur, quod dicitur Ps. 11. Disperdat dñs vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam. Et quæ sint ista labia dolosa subdit, d.

Greg. li. 9. mor. cap.33

Confusio damnatorum.

456 *Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem in superbia, & abusione.*

AEquus adiectiuum cõponitur cum in, & dicitur iniquus.a. um.i. non æquus, à quo iniquitas. atis. Et propriè dicitur iniquitas peccatum graue, & criminale, ut est blasphemia Dei, vel hæresis. Et nota, ꝙ nomine iusti hic intelligitur Christus per excellentiam, de quo ait Pilatus. Innocens ego sum à sanguine iusti huius, de quo ait vxor eius: Nihil tibi, & iusto illi, de quo & Iudas. Peccaui, tradens sanguinem iustum, de quo & Petrus Act. 3. Vos autem hominem iustum, & sanctum negastis, &c. Aduersus ergo hunc iustũ labia dolosa iniquitatem loquuntur, quia ipsum filium Dei negant, vel ex Ioseph natũ asserunt. Vel ẽt quicunq; suis detrahunt membris, de quibus dr̃. Cogitauerunt, & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso loquuti sunt, &c. Primò ergo cogitant,

Iniquus qui dicitur.

Iustus dicitur Christus

Mat.27

A & posteà loquuntur, quia ex abundantia cordis os loquitur. Et qualiter ista proferant subditur. *In superbia, & in abusione*. *In superbia*, inquit, quia creatura contra creatorem erigitur. *In abusione*.i. in peruerso vsu beneficiorum Dei. Vt puta qñ cor tibi à Deo datum contra ipsum erigis cogitando, qñ linguam malè loquendò, quando manus, malè operando, quando oculos, &c. Sic enim Iudæi fecerunt iniquitatem in superbia, & abusione, qñ Christum, qui eos ad saluandum venerat, crucifixerunt. Iob 34. Abutitur eo in B superbiam.

Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, domine, quã abscondisti timentibus te. 457

COnsequenter hic ostendit, quanta sint bona Dei, quæ nobis parat cõtra prædicta mala, quæ hic sustinet ecclesia. Et tria facit. Quia primò bona nobis à Deo parata ostendit, secundò de his Deo gratias agit, ibi. *Benedictus dominus*. Tertiò quo ad bonos, & malos Dei iustitiam ostendit, ibi. *Diligite domi-* C *num*. prima in duas, quia primò ostendit bona, quæ nobis parantur in præsenti. secundò illa quæ in futuro, ibi. *Abscondes eos*. Quantum ergo ad primum ostẽdens bona, quæ nobis hic Deus præstat, ait. *Quam magna multitudo*, &c. Id est, quàm multis modis copiosa est dulcedo tua, domine, qua corrigis delinquẽtes, parcis pœnitentibus, promittis hæreditatem cœlestem, quia eos, quos emendas, multum amas. Et istam dulcedinis abundantiam nobis præstat Deus absque meritis nostris præcedentibus, quod D attendens Psal. dicebat de humano genere Deo. Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis, & Psal. 24. Dulcis, & rectus dominus, propter hoc legem dabit, &c. Hæc autem dulcedo diuinæ misericordiæ licet omnibus offeratur; tamen solis electis seruatur, quia soli electi illam per effectum gustabunt, malis exclusis, qui obijcem ponunt. Et hoc, quod subditur. *Quam abscondisti timentibus te*. idest, conseruasti. Res enim absconditur, ut seruetur. Sic enim sapientiam Dei, & gratiam absconsam di-

1.Cor.2 cebat Apostolus. Loquimur sapientiam Dei in mysterio, quæ abscondita est, quã prædestinauit Deus ante sæcula in gloriã nostram. Vñ q; ista dulcedo electis sit abscondita, i. cõseruata, notat cũ subdit.

458 *Perfecisti eis, qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.*

IDest illam dulcedinem gratiæ *perfecisti*, i. perfectam ostendisti *illis qui sperant in te*. Vbi nota, q; aliqui sperant in Deũ occultè, aliqui apertè. Occulte qui in corde Christum confitentur, & fidem eius tenẽt, sed hoc apertè, timore uano, illud confiteri non audent. Apertè autẽ sperant, qui fidem, quam corde gerunt omni timore dimisso, coram alijs confitentur, & istis seruatur dulcedo diuinæ misericordiæ. *Quia perfecisti eis, qui sperant in te*: non solum occultè, *sed in conspectu filiorum hominum*. Sed nunquid sperans occultè uel credens, sed timore apertè hoc non ostẽdens, inter reprobos deputabitur, ut Christum confitens corde inter infideles, sed negãs ore? Ad hoc respondet Chrysostomus super Matth. super illo uerbo. Nolite timere eos, qui occidunt corpus. d. Ne forte pp timorẽ mortis, non liberè dicatis ueritatem. Ex istis uerbis ostenditur, q; non solum ille proditor est ueritatis, qui palam pro ueritate mendacium loquitur, sed etiam iste, qui non liberè pronunciat ueritatẽ, quam liberè pronunciare oportet. Aut non liberè defendit ueritatem, quam libere defendere conuenit, proditor est ueritatis. Nã sicut sacerdos debitor est, ut ueritatem, quã à Deo audiuit, liberè prædicet. Sic laicus debitor est, ut ueritatẽ, quam audiuit a sacerdotibus, probauitque in scripturis, defendat fiducialiter, qđ si non fecerit, prodit ueritatem. Corde. n. creditur ad iustitiam, ore aũt cõfessio fit ad salutem. Hoc aũt diximus, quia multi Christianorum putant esse peccatum, ueritatem quidẽ palam transgredi, tacere autem ueritatẽ coram infidelibus, non putant esse peccatum. Et propterea multi inueniuntur in isto reatu. Ideo nos conuenit apertius dicere, quoniam de ueritate neganda, nihil præsens loquitur sermo, sed de ueritate libe-

Sperare in Deo quis dicitur.

Quæstio.

Chrysost.

Nota.

Rom.10

E rè prædicanda. d. Quod dico uobis in tenebris, eicite in lumine. Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, quominus dicatis in lumine, qđ audistis in tenebris. Vide q; non solum ille transgressor est ueritatis, qui palam denegat ueritatem, sed etiam ille, qui pp timorẽ eorum, qui possunt occidere corpus, tacet ueritatẽ. Et, si pp timorem eorum, qui possunt occidere corpus tacere ueritatẽ, sicut præsens scriptura testatur, impietatis est. Quomodo non sit maior impietas, tacere ueritatẽ, pp uentrem miserũ, & spem F uani honoris? Meliorem facere gratiam panis, & honoris, q̃ gloriã ueritatis Dei? Vnde, & ait Christus. Qui me confessus fuerit corã hominibus, &c. non ait in corde suo. Similiter, & hic. d. *Perfecisti eis qui sperant in te in conspectu filiorũ hominũ.*

Tacere ueritat

Abscondes eos in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum. 459

COnsequenter hic ostendit bona, quæ Deus suis ĩ futuro sæculo præparauit. Quid n. facies per quam aliquis cognoscitur, nisi imago alicuius intelligitur? G cum ergo uerbum sit imago patris, per faciem intellige uerbũ incarnatum, de qua facie dr̃. Angelus faciei eius saluabit eum. Ista facies à nobis in præsenti dr̃ abscondita, quia qualiter uerbum in virgine carnem assumpsit, absconditum est oculis omnium uiatorum. Nam sicut dicit Hieronymus in sermone de assumptione. Quod natura non habuit, usus nesciuit, mens nõ capit humana, pauet cœlum, stupet terra, ẽt omnis creatura miratur, hoc totum est, quod per Gabrielem Mariæ nũciatur, s. in Maria Virgine, H verbum caro factum est. Quid est ergo absconditum faciei Dei, nisi uerbum incarnatum, hoc est absconditum tabernaculi Dei, de quo supra Psal. 26. Protexit me in abscondito tabernaculi sui. In isto ergo abscondito faciei Dei, s. in uerbo incarnato absconduntur beati. i. conseruantur, ut scilicet Deum uideãt per speciem, quem modo uidẽt per fidem. Absconduntur etiam *à conturbatione hominum*. i. ut à malis hominibus nullam conturbationẽ iã possint habere uel pati: vel absconduntur *à turbatione hominũ*. i. ab homini-

Faci Dei tur bum

Esa.

Inca tio. Chri

Hiero

Abs tum

Dănat⁹. Beatus. Videre. hominibus iam conturbatis, & damna- A tis. Quod ideo dicit, quia completa fœlicitate beatorum, quãuis boni uideant, & videbunt semper damnatos, damnati tñ licet vsq; ad iudicium uideant beatos, tamen post iudicium ab aspectibus damnatorum beati erunt absconditi, qm̃ vt dicit Magister, sicut Sancti tradunt. Et boni malos, & mali bonos vident, usq; ad iudicium, post iudicium tñ boni videbunt malos, sed non mali bonos, & hoc est, qđ hic dicitur. *Abscondes eos in abscondito faciei tuæ a conturbatione hominum*, i. ab hominibus conturbatis, & damnatis. Et B quid ex hoc sequatur, consequenter ostẽdit, dicens.

Mag. li. 4.d. 50.

460 *Proteges eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum.*

De pe.d. 1. oĩs qui nõ: tabernaculũ Dei dr̃ Christus Io. 17.

NAm, vt alias dictum fuit, tabernaculum Dei dicitur Christus, quoniam in ipso, vt in tabernaculo habitat omnis plenitudo diuinitatis. Colos. 1. Et in isto proteguntur beati, quia in Christo beatificantur, & in anima, quia Deus est, & in corpore, quia homo C Deus. Hæc est vita æterna, &cæt. Vt autem dictum est, vsq; ad diem iudicij, beati vident damnatos, & econuerso, post iudicium verò, beati videbunt damnatos, & non econuerso. Damnati autem interim dum vident beatos, desperant, irascuntur, & maledicunt Deum, & ipsos beatos, quia blasphemãt Deum, vt habetur Apoc. 16. & per consequens omnes beatos. Sed post iudicium coniuncta anima cum corpore, tanta erit damnatorum pœna, quòd ab ipsa absorpti non uidebunt beatos, neque de ipsis D recordabuntur. Et per consequens amplius non maledicent eis, nec ipsos blasphemabunt. Et hoc est, quod hic de beatis post iudicium dicit. *Proteges eos*, s. beatos *in tabernaculo tuo*, s. in ipso Christo, qui est Deus, & homo. *A contradictione linguarum*: quia, s. damnati, qui modo cõtradicunt beatis, & ipsos blasphemant post iudicium ipsos non videbunt, nec corpore, neq; mente, & per consequens ipsis non contradicent.

Benedictus dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate munita. 461

COnsequẽter hic de supradictis Deo gratias agit. Et tria facit, quia primo de tanto beneficio gratias agit. secũdò, quã magnum sit beneficium, ostẽdit: ibi. *Et ego autem dixi*. tertiò rõnem tanti beneficij ostendit, ibi. *Ideo exaudisti*. Quantũ ad primum gratias agens, d. Benedictus dñs, &c. Plenitudinem. n. beneficij in laudem Dei concludit, comparans illud suæ imbecillitati, q. d. Quid pro tanto beneficio dicam? Nescio, nisi te laudare, tibi gratias agere. Ideo benedictus Deus. Qm̃ post tot aduersa superius expressa. *mirificauit misericordiã suam mihi*, i. mirabilem fecit omnibus misericordiam suam in me, ut puta me gratis eligendo, me a peccatis corrigendo, me inter pressuras confortando, & hoc *in ciuitate munita*. Ciuitas munita mysticè fit triplex, s. Ciuitas interioris conscientiæ, quæ munitur ex uirtutibus. Ciuitas matris ecclesiæ, quæ munitur ex fidelibus. Ciuitas triumphalis residentiæ, quæ munitur bonis omnibus. Et de qualibet põt iste textus intelligi. Primò namq; est ciuitas interioris conscientiæ. Sicut. n. ciuitas unionem intus debet habere, & munitiones, exterius aũt mœnia, sic, & conscientia nostra debet habere vnitatem virium, ut omnes rationi subijciantur, munitionem uirtutum, quibus a diabolo defendatur, & mœnia donorum exteriorum, quibus ornetur. Vnde animæ fideli dicit Dominus. Ego dedi te hodie in ciuitatem munitam. Sed cum diabolus istam ciuitatẽ impugnat, si superat, statim munitiones dissipat, & præcipitat mœnia, vt ostendit Grego. d. Mœnia in ciuitatibus pro ornamento sunt, munitiones verò in defensionem. alia igitur sunt dona, quæ ciuitatem animæ muniunt, alia autem, quæ ornant prophetiæ quippe doctrina, genera linguarum, uirtus curationum, quasi quædam mœnia sunt nostræ ciuitatis, quæ si quis non habeat, stare tamen munitus per fidem, & iustitiam potest. Spes uerò, fides, & charitas non nostræ ciuitatis

Ciuitas triplex. Conscientia.

Hiere. 1.

Greg. 11 mo. c. 11

mœnia, sed munitiones sunt, quæ si habere negligimus, hostilib. insidijs patemus. &c. In ista ciuitate Deus suam misericordiã mirificauit, qñ aĩam ad suam similitudinem, & imaginem creauit. Eccles. 38. Sine his non ædificabit ciuitas. De hac ergo quilibet dicat. *Mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate munita*: q̃a sua gratuita misericordia nos ad suã creauit imaginẽ. Scđo est ciuitas matris ecclesiæ quæ meritò dr̃ ciuitas, quia vnum hẽt principem Christũ, qui suorum ciuium cõtinet per charitatem, vnitatẽ, & suos ab hoste maligno defendit, de qua Ps. Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. Et verè gloriosa, quia hic remissio peccatorũ, hic gratiarum collatio, hic meritorũ operatio, hic corporis Christi consecratio, &c. Et in hac ciuitate Deus suã misericordiã mirificat, q̃a de infidelitate ad fidem, de peccato ad gratiam, de seruitute diaboli ad filiationẽ Dei per baptismũ vocat, imaginẽ vitiorũ redigit ad nihilum, Ps. In ciuitate tua imaginẽ ipsorũ ad nihilum rediges. Tertio est ciuitas cœlestis gloriæ, de qua Apoc. 21. Vidi ciuitatẽ sanctã Hierusalẽ habentem charitatẽ Dei in se, quæ habebat murũ magnũ, & altũ. Et hæc ciuitas munita, quia ibi est gr̃a charitatis vnio. Vidi ciuitatẽ ibi est clara diuinitatis visio, q̃a habebat claritatẽ Dei in se, ibi est bonitatis tentio, q̃a habebat murũ magnũ & altũ. Et in hac ciuitate Deus mirificat nobis misericordiam suã, quia nõ nostris meritis, sed sua gratia nos beatificat æternaliter, & ideo à nobis semper laudandus. Magnus dominus & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, &c.

Ps. 86. Ps. 72. Gloria. Ps. 47.

462 *Ego autem dixi in excessu mẽtis meę, proiectus sum à facie oculorum tuorum.*

7. q. 1. Aduersitas. Gratia.

OStẽdit hic, quàm magna sit sic misericordia, & gratia. Tanto enim gratia alicui facta dicitur maior, quantò ille minor est cui fit, & indignior existit, & ideo iste indignitatem suam ostendẽs ait. *Ego dixi*, &c. Excessus quippe est pauor vel timor, quo mẽs extra se rapitur, vel quasi alienatur, sicut quis ex graui periculo imminenti extra se tollitur. Sic ergo populus fidelis à Deo electus, dũ primo cõsiderabat peccãta sua, in quib. tenebat, æternã mortem, q̃ pro his merebatur, quasi extra mentẽ positus, se à Deo ex toto proiectũ, & abiectũ considerabat: tam pp culpam commissam, q̃ pp pœnã inflictam, quasi Deo dicit. Si enim me respiceres, ista me pati non sineres. Sed quia quantò quis magis se humiliat, tantò facilius exauditur à Deo, qui in altis habitans humilia respicit, ideo iste in persona ecclesiæ & cuiuslibet fidelis loquitur, quod sequitur.

Veritas quid Esa.

Ideo exaudisti. *vocem orationis meę*, q.d. Quia humiliter confessus sum, lapsum meum, & meipsum accusaui. Quia in tribulatione ad te clamaui. *Ideo exaudisti vocem orationis meæ, cum clamarẽ ad te.* Et hoc idẽ sub alijs verbis in alio ps. dr̃. Si dicebã, motus est pes meus, misericordia tua, dñs adiuuabat me. Vides ergo quõ Deus amat confessionem. Cõfitere peccatũ, & statim euades periculũ. 463 Humanitas.

Diligite dominum omnes sancti eius, quoniam veritatem requiret dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam. 464

COnsequenter hic ostendit, quo ad bonos, & malos Dei iustitiam, qua considerata ad Dei dilectionem accendimur, & primò facit hoc. Secundò ex hoc omnes hortatur ad bonum agendũ, ibi. *Viriliter agite.* Dicit ergo primò. *Diligite dominum omnes sancti eius*, quasi ex prẹmissis hoc inducens. Quia expertus sum, q̃ Deus sperantes in se, iuuat & cõfundi nõ p̃mittit. Ergo & vos sancti, idest, qui sanctificari cupitis, *Diligite dominum*, non mundum, quia amor mundi Dei excludit amorem & econuerso. Amicus enim mundi inimicus Dei constituitur. Disce ergo homo non diligere mundum, vt discas diligere Deum. Auertere à mundo, vt conuertaris ad Deum. Effunde mũdi amorẽ, vt Dei impleaaris amore. *Diligite ergo dominũ*, &c. Et nota quòd tripliciter à nobis. Deus debet amari. In cuius figuram dixit dominus resuscitatus ter Petro. Simon Ioannis amas me? quia scilicet quilibet debet amare Deum plusquam sua, plusquam

Galat. Dilig. Deum. 46 De pœn. d. 1. il. rex.

quàm suos, plusquàm se. Ad ista tria põt referri illa triplex dilectio Dei, vt Deũ s. diligamus toto corde, quo ad primum, tota aĩa quo ad ſm, tota mente quoad tertium. Et huius amoris resurrectioné subdit d. *Quoniam veritatem requiret dominus:* Quid enim est veritas nisi vt creatura seruiat creatori, & cõpleat eius pręcepta? Sic enim se seruasse veritatem dicebat Ezechias. d. Memẽto, domine, quõ ambulauerim coram te in veritate, & corde perfecto. Veritatem ergo requiret dominus, s. iudicio, quando iustorum discutiet merita, & pro meritorum qualitate præmia dabit. Et non solum hoc faciet bonis, sed malorũ peccata discutiet, quia retribuet dominus abundanter facientibus superbiam. Hic.n. nomine superbiæ oẽ peccatum intellige, quo quilibet peccans se erigit contra Deum. Illis dominus retribuet abundanter, non ꝙ puniat eos vltra cõdignum, sed quia sine fine, vnde 1. Reg. 26. Dominus retribuet vnicuique secundum iustitiam suam.

Veritas quid est. *Esa. 38.*

465 *Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in domino.*

IN hoc enim versiculo exprimitur tota intentio huius Psal. quæ est hortari fideles ne vacantes ocio bonũ indesinenter agant, & ne carnis fragilitas aduersa mundi timens in ipsis deficiat. Sic enim dicebat Apostolus. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus, non deficientes. *Galat. 6*

PSAL. XXXI.

466 *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.*

De pœn. d. 1. ille rex.

Itvlvs istius Psal. est, *Intellectus Dauid.* vel ſm alios. *Eruditio Dauid.* Hic Dauid significat corpus ecclesiæ, nõ caput. s. quélibet verè pœnitentem. Agit.n. principaliter contra vitium illorum hominum, qui peccata sua vel nesciunt, & nescire volunt, vel cognita de- A fendunt, de bonis ac meritis se iactant, sicut faciebat ille Pharisæus orans in templo. d. Non sum sicut cæteri hominum. *Luc. 18.* Econtra aũt iste docet vt nos peccatores esse cognoscamus, & nostra peccata accusemus. Etsi quid boni in nobis est, nõ nobis, sed Dei grãæ attribuamus. Nullus .n. putare debet absconditum esse Deo illud, quod in cõscientia sua habet occultum. Ex quibus apparet sensus tituli, qui est talis. *Intellectus Dauid,* i. iste Ps. attribuitur pœnitenti, quia hic docetur pœnitens quid intelligere debeat, si verè pœ- B nitens est, vel pœnitere cupit. vt. s. prius intelligat se peccatorem, & si cœperit aliquod bonum facere, non viribus suis tribuat se iustificans, sed grãæ Dei. Quantum autem ad materiam Psal. est notandum, ꝙ vt dicit Rab. Mo. Dauid fecit istum Psal. qñ à Deo sibi fuit reuelatum quòd peccata quæ commiserat. s. adulterij, & homicidij à Deo sibi erant dimissa. Dicẽdum tamen ꝙ circa remissionem illorum peccatorum fuerunt multæ factę reuelationes diuinæ. Prima fuit facta ipsi Nathan prophetæ, cui fuit reuelata pec- C catorum dictorum remissio, quo ad partem pœnæ ipsis debitæ, ipso Dauid humiliter peccatum suum cognoscente, vt habetur 2. Reg. 12. Et dixit Dauid ad Nathan. Peccaui domino. Et dixit Nathan ad Dauid. Dominus quoque trastulit peccatum tuum, non morieris. Mors enim corporalis quam Dauid meruerat, propter confessionem suam humilem, translata fuit ad puerum de Bersabe ex illo adulterio natum. Tamen cum hoc dixit ei Nathan, ꝙ alijs temporalibus pœnis esset affligendus, vt ibidem habetur. D s. 2. Re. 12. Et istæ reuelationes nõ fuerũt factæ ipsi Dauid immediatè, quia tunc dignus non erat. Postea tamen virtute contritionis, confessionis, & orationum suarum meruit, vt sibi dimissio illius peccati à Deo reuelaretur. Et reuelatione super hoc habita, fecit istum Psal. quem primò exponam quo ad literam, secundò quo ad intellectum Phalmistæ. Quantum vero ad primum Psalm. iste diuiditur in partes duas, quia primo gratias agit de peccati dimissione, secundò instanter orabit vt præseruetur à recidiua-

tione,ibi. *Pro hac orabit*. Prima in duas, quia primò ponit remissionis peccati fructum, secundò remissionis peccati modum,ibi. *Qm̄ tacui*,&c. Dic vt Nic.de Ly. *Beati quorum remissæ sunt*,&c. Quantum ad intellectum literæ. Notandum ꝙ iste Ps.est secundus,inter Ps.pœnitētiales, & differt à primò quia in primo Psal. pœnitentiali pœnitens timore pœnæ iudicij peccata sua plorat,in isto vero peccata, quæ cōmiserat confitetur, & cæteros mouet ad cōfessionem peccatorū debitā. Et sic diuiditur iste Psal. in quatuor partes, ſm ꝙ quatuor in vera pœnitentia concurrunt, s. præsupposita contritione debita,quia primò ponitur peccatorum gratiosa remissio, secundò peccatorum aperta confessio,ibi. *Delictum meum*,tertiò peccatorum debita satisfactio, ibi. *Pro hac orabit*, quartum pœnitentis clara perlustratio, ibi. *Intellectum tibi dabo.* Quantum ad primum sciendum,ꝙ ad remissionem peccati quatuor concurrunt, quæ hic ponuntur, ſm quæ ista prima pars quatuor habet partes.Quia ponitur primò diuina miseratio, secundò peccatoris contritio,ibi. *Beatus vir*, &c. tertiò mentis humiliatio: ibi. *Quoniam tacui*, quartò peccatorum freq̄ues meditatio, ibi. *Quoniam die ac nocte*. Quantū ad primum dicit. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*. Sola.n. Dei miseratio nr̄a peccata remittere potest,& non homo. Tunc enim remittit, qn̄ peccatum nō reseruat ad pœnam ęternam,vt puta quando tibi debetur vindicta ex culpa commissa, & ipse indulget ex gratia. Malis enim operibus debetur dānatio æterna: sicut bonis æterna debentur præmia. Si tibi redderetur,quod debetur, puniendus esses. Sed quando peccatū remittit Deus non tibi reddit debitam pœnam, sed indebitam tibi gratiam donat. In isto enim versiculo principalius tractat de remissione peccatorum ante fidem quæ fit in baptismo,quia in baptismo remittūtur iniquitates,& peccata teguntur. Iniquitatis ergo nomine intellige peccati fomitem, scilicet concupiscentiam carnis aduersus spiritum, quæ ante baptismum non solum est pœna,sed etiam culpa, nō quidem actualis, sed originalis post baptismum

Pœnitentia quatuor requirit.

Remittere peccatum.

Baptismus peccata remittit.

E vero pœna est,non culpa,in baptismo enim deletur originale peccatū, non quidem vt concupiscentia carnis nō sit omnino,sed ut peccatum nō sit. Dicit ergo. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*,i. mitigata concupiscentia,siue fomes peccati. Quo verò ad peccata actualia ante baptismum commissa,sequitur. *Et quorum tecta sunt peccata*,s. actualia ante baptismum commissa,vel etiam post. Tecta.n. dn̄r peccata, i. cooperta, res enim cooperta non videtur. Vocatur ergo peccata tecta Deo, quæ non vult videre vt F puniat, i. quæ ad æternam punitionem nō reseruat,sed ignoscit. Sed fortè dices, si tecta sunt peccata:igitur etiam, quæ Deus remittit,manent in peccante, licet non ad pœnam æternam,quia quod tegitur etiam sub tegumēto manet. Rn̄deo, ꝙ peccata admissa dicuntur tecta, non tanquam sub tegumento maneant, sed quia ita sunt deleta, vt ad punitionem non imputentur à Deo. Ad quod intelligendum, sciendum, ꝙ non loquitur de actu,& voluntate peccati, & quia illis remanentibus nunq̄ remittuntur à Deo, G quia impossibile est, ꝙ quis sit in actu,& voluntate peccati, & peccatum ei sit remissum, quia tunc simul esset in gratia, & culpa,quod implicat cōtradictionem. Sed loquit̄ de peccato, ꝙ remanet post actum & voluntatem peccati, illud enim est, quod remittitur à Deo. Ad quod sciendum,notandum quòd, vt ait Magister. Non est ignorandum peccatū duobus modis esse in aliquo,scilicet, actu,& reatu. Actu est in aliquo dum illud, quod est peccatum, ut actio vel mala voluntas,est in peccante. Reatu verò cum H pro eo siue transierit siue adsit mens supplicijs æternis est obligata. Et sic peccatum reatu esse in aliquo cessante actu, & uoluntate peccati, nō est nisi animam pro tali culpa supplicijs obligari æternis, & hoc est illud peccatum,quod Deus tegit, quia illam obligationem tollit,& remittit. Vel nos etiam peccata nostra tegimus, dum illis bona opera superponimus. Vnde Greg. prædicta verba pertractans, ait. Scriptum namque est. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorū tecta sunt peccata*. Et rursum cum scri-

Quæstio.

Responsio.

Tecta quō dicantur.

Mag. 2.d.

Reatu.

Greg. 2.c. Hier.

scriptum sit. Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, quomodo tegi possunt eius oculis cui cuncta sunt nuda, & aperta? Sed quia hoc, quod tegimus, inferius ponimus, atque hoc unde tegimus, superducimus, ut quod est subterpositum, tegamus. Ideo tegere peccata dicimur, quæ quasi subterponimus dum abdicamus, eisq; aliud superducimus, dũ bonæ actionis opus ad hoc post eligimus, ut id præferamus. Qui igitur priora mala deserit, & bona posterius: facit per hoc, quod addit, transactam nequitiam tegit, cui boni operis merita superducit,

467 *Beatus uir, cui non imputauit dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus.*

Hic consequenter ostendit, ꝙ ad remissionem peccati requiritur peccati contritio. Vbi aduertendũ, ꝙ omnis si sit adultus, qui contritioné peccati nõ habet in corde, dolum retinet. *Dolus.* Dolus. n. quippe dr̃ malitia occulta, ut puta cum quis actibus exterioribus se bonum simulat, & in corde malus existit. Omnis aũt homo, de adultis loquor, naturaliter fugit se peccatoré exterius ostendere, & peccata fugere, & odire, dicente saluatore. Omnis, qui male agit, odit lucem, & nõ uenit ad lucé, ut non arguatur eius opera. *Ioan. 3.* Et omnis homo fugit, & detestat̃ naturaliter se actibus exterioribus peccatorem ostendere. Qui ergo peccatum non fugit intus in corde, sicut facit exterius, in apparentia, talis dolum habet in spiritu. Ille aũt solum peccatum fugit, & detestatur interius, cui peccatum mente displicet, & de commisso gerit contritionem. Ideo de Nathanaele, qui simplex erat, eo quod ei, sicut malum displicebat exterius, sic, & interius, dixit dominus. Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Sic ergo idem est de peccato commisso contritionem habere, & in spiritu non habere dolum. Volens ergo ostendere, quibus peccata non imputentur ait. *Beatus uir, cui non imputauit dñs peccatum, nec est in spiritu eius dolus.* Et nota, quòd hic, & in præcedenti uersiculo loquitur de beatitudine, non quidem rei, sed spei quia peccata non remittuntur sine gratia gratum faciente, quæ nos in spe facit beatos, quia est quædam arca nostræ beatitudinis. Ité nota, ꝙ idé est peccatum remitti, tegi, & non imputari.

Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die. 468 *De pæ. d. 1. deniq;*

Hic consequenter ostenditur, quòd ad peccati remissionem requiritur mentis humiliatio. Vbi notandum quòd duæ maximè sũt species superbiæ, *Superbia Humilitas.* scilicet aut cũ quis de bonis, quæ habet, se iactat, aut cum mala sua defendit, vel occultat. Istis duobus modis pecauit ille superbus Pharisæus, q. d. Non sum sicut cæteri hominum, raptores, iniusti, &c. *Luc. 18.* Ieiuno bis in sabbato, &c. Ecce enim de suis bonis se iactabat, & gloriabatur. d. Ieiuno bis, &c. Et sua mala occultabat. d. Non sum sicut cæteri hominum raptores, nũq d ipse raptor, & iniustus nõ erat, q. dona Dei sibi attribuebat? Ecõtra aũt vera humilitas, mala sua non excusar, *Tacere.* nõ occultãdo tacet, sed illa cõfitetur, de *Clamare.* bonis, q̃ habet nõ se iactando gloriatur, sed oĩa Deo tribuit. Quæ duo hic notat. Ps. d. *Qm̃ tacuit, dũ clamarẽ tota die*, q. a. s. tacuit mala, q̃ debebat dicere, & cõfiteri, clamauit, & prædicauit bona sua, q̃ debebat tacere: unde gl. pænitet iste, q. a puerse tacuit peccata, & clamauit merita, d. *Qm̃ tacui*, &c. q. d. Dixi, ꝙ non erat dicendũ de iustitia mea, & tacui, ꝙ erat dicendũ de peccatis meis. Non est ergo cõtrariũ, ꝙ ait, tacui, & tota die clamaui, tacuit. n. quædam, non tacuit quædam. Tacuit unde proficeret, non tacuit unde deficeret. Tacuit cõfessioné: clamauit de meritis præsumptioné. Sana mẽbra medico ostendebat, vulnerata tegebat, & ideo non fuit curatus, sed fuit inueteratus, i. remãsit in uetustate peccati, q. a nõ amauit nouitatem confessionis. Qui. n. non uult confiteri peccata, laborat sine causa in excusatione peccati, in quo cum iactat merita, amplius deficit eius fortitudo, exaggerat culpã, cũ defendit, pellit gratiã, dum merita iactat. Dico ergo, *Quoniam tacui*, s. culpam, *dum clamarem tota die*, iactando merita, *inueterauerunt ossa mea*. Per ossa. n. in scriptura uirtutes *Ossa sũt* intelligũtur, quia in illis fortitudo mẽtis *uirtutes* consi-

Greg. 13 mor. ca. 24. consistit, ut ostendit Greg. d. Per ossa in scriptura sacra uirtutes accipimus, sicut scriptũ est. Dñs, custodit omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur, quod utiq; non de ossibus corporis, sed de uiribus dr̃ mentis. Nam, & certè nouimus, quod multorum martyrum corporaliter ossa confracta sunt, & persecutores domini latronis illius, cui dictum est. Hodie mecum eris in paradiso, sicut, & latronis alterius, in cruce crura fregerunt. *Inueterantur ergo ossa*. idest, omnis uirtus ueterascit, deficit, & infirmatur, quando tacetur culpa, & merita clamantur.

Psal. 33

409 *Quoniam die, ac nocte grauata est super me manus tua: conuersus sum in aerumna mea, dum confringitur spina.*

CONsequenter hic ostendit, ꝙ ad remissionem peccati requiritur peccatorum frequẽs meditatio. Vbi nota, ꝙ Dei manus dr̃ potentia sua, quæ aliquando erga nos dr̃ ligata, aliquando soluta, aliquando mollis, aliquando dura, aliquando leuis, aliqñ grauis. Dicitur. n. ligata, qñ peccata non punit, quam soluit, quando nos flagellis propter peccata percutit, ut in æternum parcat, ut dicit Greg. Similiter dr̃ dura, qñ uoluntati nostræ cõtrariæ hoc quod ei in nobis displicet feriendo persequitur. Et sic dr̃ mollis, quando quæ placet, nobis largitur, ut ait Gre. Et consimiliter grauis nobis uidetur, qñ nos flagellis atterit. Super nos ergo grauatur domini manus die, ac nocte: dum continuis aduersitatibus nos premit, ut parcat, & tunc plerunque peccatores, & superbos ad se conuertit. Plures. n. peccatores ad Deũ conuertunt aduersa, quã prospera, & magis in prosperis offendit Deus, quàm in aduersis. Item notãdum, ꝙ per spinam significatur peccatum cupiditatis: quo quis, s. illicita indebitè cupit, & sic est generale ad omne peccatũ, teste saluatore. d. Quod autem in spinis cecidit. hi sunt, qui cum audierint, à sollicitudinibus, & diuitijs, & uoluptatibus uitæ, euntes suffocantur, &c. Vocantur enim peccata spinæ, quia mentẽ vndiq; pungunt, & lacerant. Confringitur ergo spina: cum peccata frangũtur, & dissipãtur.

Manus Dei dicitur potentia.

Grego. 7 mor. c. 8.

Greg. 26 mor. ca. 26.

Spina significat auaritiam.

Luc. 8.

E Itẽ nota, quòd ærumnã dicitur, hoc. n. rumen ruminis dicitur eminens pars gutturis proxima gurgulioni, quia ibi cibus, & potus ruit, & deuoratur. Et componitur cum e. & fit ærumna næ. i. miseria, & calamitas, quasi extra rumen. i. sine cibo. Est ergo sensus versiculi iste. *Ego sum conuersus*, s. ad te, *in ærumna mea*, s. in miseria mea, quæ, s. est ex flagellis tuis. *Quoniã die, ac nocte grauata est super me manus tua.* Et est, dum confringitur spina, scilicet dum peccatum meum percutis, confringis, & punis, quia, ut dictũ est aduersa sunt causa, ut quis conuertatur ad Deum.

Aerumna.

Psal. 17

F Talis enim confractio spinæ non eijcit ad interitum, sed erigit ad salutem. Sic enim de confractione uitiorum dicitur. Confringam illos, nec poterunt stare: cadent subtus pedes meos. Sed, quia in tota parte præcedente Psal. ait de remissione peccatorum, d. *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates*, ideo ad huius declarationem, quæro utrum sacerdos potestate clauium peccata alijs remittere possit. Et arguitur quòd sic, auctoritate Christi. d. Petro in persona

Quæstio.

De hac quæstione ĩquã solueda auctor alluciatur: quis sit sententia dum: uide de cẽsuram initio huius mi posttam.

G ecclesiæ. Tibi dabo claues, &c. Quodcũque solueris super terram, &c. Et ꝙ ista potestas se extendat ad remissionem peccati, declarat Christus dicens Apostolis. Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, &c. Ad oppositum est Magister, ad hoc inducens multas rationes, & auctoritates, & in fine capituli cõcludit. d. His pluribusque alijs testimonijs docetur, Deum solum per se peccata dimittere. Respondeo. Tria sunt uidenda, primum an omnes sacerdotes habeant claues ecclesiæ, secundum an oẽs habeant

Ioan. 20

H usum clauium, tertium ad quid se extendat potestas clauium. Quantum ad primum sciendum, quòd claues ecclesiæ. s. scientia discernẽdi, & potentia absoluendi, & ligandi, & sententiandi tripliciter accipi possunt. Vno modo pro auctoritate simpliciter principali. Alio modo pro auctoritate non simpliciter principali, sed præcellente. Alio modo pro auctoritate non principali nec præcellente, sed solum ministrante. Ex hoc dico tres propositiones, prima, quòd auctoritas principalis clauium tam discernendi

nendi, quàm fententiandi soli Deo conuenit, patet, quia principaliter aliquem iudicare spectat ad principalem præsidẽtem: patet per illud Rom.14. Tu qui es, qui iudicas seruum alienum? sed primus præsidens est Deus. igitur. Ideo dicit Scotus, ꝙ sicut Deus non põt communicare alicui diuinitatẽ, sic nec primam potẽtiam iudicandi, vel discernendi, nec per consequens claues aperiendi cęlũ. Secunda propositio est, ꝙ accipiendo claues secundo modo, solus Chr̃s homo habet claues, patet, quia ipse super omnes creaturas hẽt potentiam iudicandi, & scientiã discernendi. Et hoc est, quod de ipso dr̃ Apoc.3 ꝙ habet clauem Dauid, qui claudit, & nemo aperit: aperit, & nemo claudit. Tertia propositio est, ꝙ accipiẽdo claues tertiò modo, summus pontifex cum suis successoribus habet claues, ad hoc facit verbũ Christi dicens Petro, tibi dabo claues, &c. Et, si quæras an omnis sacerdos ritè ordinatus habeat claues ecclesiæ? Rñdeo, quod sic, qđ probo, quia omnis talis sacerdos habet potestatem consecrandi corpus Christi, igitur, & claues ecclesiæ, antecedens per se est notũ, probatur consequentia, quia in consecratione sacerdotis æqualiter ei tribuiť potestas conficiendi, & absoluendi. Statim .n. postquàm episcopus dicit. Accipe potestatem celebrandi missam tam pro viuis, quã pro defunctis, subdit. d. Accipe spiritum sanctum, quorũ remiseris peccata, &c. Si aũt quæras, utrum omnes sacerdotes habeat æqualiter claues, saltẽ clauem potestatis sententiandi? Respondeo, quòd talis potestas est duplex scilicet ordinis, & iurisdictionis. Dico primo, ꝙ potestatem ordinis omnes æqualiter habent, quod patet, quia clauis datur præcisè in ordinatione sacerdotali, & ad hoc talis assignatur ratio, scilicet diuina institutio, cuius institutionis congruitas apparet. Quoniam harum clauium conseruator habet officium mediatoris, & recònciliatoris. Mediator est enim inter Deum, & homines. Reconciliator autem reducendo peccatores ad ecclesiam, & ecclesiæ reconciliando. Ad hoc autem, ꝙ possit esse mediator perfectus inter Deum, & homines oportet, ꝙ habeat posse offerendi dona, & sacrificia pro peccatis, quib. Deus placetur. Et ad hoc, qđ possit reducere in corpus Christi mysticum cuius caput est ipse Christus verus, ut recta, & ordinata sit potestas, oportet, ꝙ habeat posse conficiendi corpus Chr̃i, hoc aũt ad solos pertinet sacerdotes, & ideo diuina sapientia hanc potestatem ligandi, atq; soluẽdi solis sacerdotib. commisit, & ita in ordine sacerdotali dantur claues Et qm̃ episcopatus non dicit nouum ordinem, sed solum quandam ordinis eminentiam, rectè dicendum est in eo non dari nouam clauem, sed potestatem huius extendi quo ad iurisdictionem solum, non quo ad ordinem. Cum igitur omnes sacerdotes æqualiter habeant ordinem sacerdotij, sequitur, ꝙ oẽs æqualiter habent claues quoad ordinem non quoad iurisdictionẽ non tñ tm̃ potest absoluere vnus sicut alius, quia non oẽs æqualiter habent iurisdictionem, quod statim in sequenti patebit articulo. Secundò videndum est, an omnes sacerdotes habeant vsum clauium. Et videtur, ꝙ sic, quia aliter frustra haberent claues, si ipsis vti non possent. Ad oppositum, quia si omnes haberent vsum clauium, cum omnes æqualiter habeant claues, omnes æqualiter absoluere possent, & ligare, & sic non plus posset absoluere episcopus, quã simplex sacerdos, nec papa plus quàm episcopus, ꝙ est hæreticum, cum solus dñs papa habeat potestatis plenitudinem, cæteri autem sint vocati in partem sollicitudinis. Respondeo, quòd quamuis omnes sacerdotes habeant claues, non omnes tamen habent vsum clauium. Vnde notandum, quod aliud est, habere potestatem alicuius rei: aliud habere vsum illius potestatis, sicut patet per exemplum in rebus magis notis. Omnis iudex, vel potestas ciuitatis habet liberè potestatem suspendendi latrones, quamdiu durat in officio: non tamen semper habet vsum, nec etiam habere potest, quia si non habeat latrones puniendos, vsum suæ potestatis habere non potest, quia oportet, ad hoc, quod usum suæ potestatis habere possit, ipsam habere materiam, in quam sua potestate possit uti. Similiter

Scot. d. 19. lib. 4

Psal. 17

Quæstio

Mat. 16

Omnis sacerdos hẽt claues.

Claues ecclesiæ sacerdos

Nota.

Clauiũ vsus.

2. q. 6. de cætero, et c. quæso.

A B C D

ter quilibet sacerdos habet potestatem E conficiendi, si autem non haberet materiam debitam consecrationi, vt puta si non haberet panem, potestatem quidem consecrandi haberet, sed usum non haberet. Consimiliter in proposito dico, quilibet sacerdos habet claues ecclesiæ, non tñ quilibet habet vsum clauiũ, quia non quilibet habet materiam, in quam sua potestate possit vti. Materia aũt debita est homo sibi subditus, sicut panis est materia consecrationis. Certum est aũt, ꝙ non omnes sacerdotes habent homines sibi subditos. Vbi notandum, ꝙ ideo dominus papa dicitur habere potestatis plenitudinem, quia totum corpus ecclesiæ sibi subditur, & nulli alteri de iure, & idcircò ipse potestate clauium potest uti in omnes, & in omnibus casibus. Sed q̃a omnes fideles per seipsum iudicare non posset, aduocat alios in partem sollicitudinis, ut puta episcopos, & dat eis certã partem populi subditam, & in certis casibus. Et illam partem populi episcopi absoluere possunt, & solum in illis casibus eis a papa cõcessis. Consimiliter ẽt quia vnus episcopus per se toti diœcesi suæ intendere non posset, uocat curatos parochiales, & eis committit parochialem populum, & non plenè, sed in certis casibus, alijs sibi retentis. Et ideo tales in sibi commissis tanquã in materia, debita potestate clauium vti possunt, & solũ in casibus sibi ab homine, uel a iure concessis. Sed quid de sacerdotib. qui non sunt curati, habentes determinatum populũ sibi subditum, quomodo clauibus possunt uti, dicam in sequenti lectione.

Papa habet plenitudinem potestatis

470 *Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi.* H

De pe.d. 1.c.fina.

HIc consequenter ponit aperta confessio. Notandum quòd peccatum omne, quamuis includat omissionem, quia omnis peccãs omittit præcepti alicuius obseruationem: tamẽ distinguitur peccatum, quia aliquod ẽst commissionis, quod.s. aliquem actũ includit, ut homicidium, & aliquod omissionis, qđ nullum actũ includit, ut negligere diuinum officium. Et ista duo genera peccatorũ,

Peccatũ duplex.s. omissionis, & cõmissionis

vt remittantur, confessione indigent, s. exterior, si adsit facultas, sed saltem interiori, vbi exterior fieri non posset. Vnde hic tangit primo peccatum omissionis. d. *Delictum meum cognitum tibi feci.* Secundò peccatum commissionis. d. *Et iniustitiã meam non abscondi.* i. non excusaui. Nam peccatum, quod homo tegit, Deus reuelat; sed peccatum, qđ homo per confessionem reuelat, Deus tegit. Et hoc est, ꝙ quia Dauid voluit celare peccatũ adulterij, & homicidij, ideo Deus illud toti mundo fecit manifestum. Sic. n. ex parte F dñi Nathan dixit ad Dauid. Tu fecisti hoc abscondité, ego vero faciam uerbũ istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis. Et ideo ad hæc verba Dauid compunctus statim peccatum suum confessus est, dicens ibidem. Peccaui dño. Et hoc est, quod hic ait. *Delictum meum cognitum tibi feci.* s. per confessionem. Sed dices, cùm Deus omnia cognoscat æternaliter, antequam fiãt, dicente scriptura. Deus æternè, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia, antequam fiant. Quõ ergo sibi aliquid possumus facere G notum, vel aliquid abscondere ab illo? quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, ad Heb. 4 Respondeo, ꝙ tanta est cõnexio creatoris ad creaturam, causæ ad effectum, ꝙ omnia quæ creatura facit, Deus dicitur facere, in tantum, ꝙ quando Deus aliquid de nouo nos facit scire ipse dicitur illud scire de nouo. Vnde ait Greg. scire Dei, est scire nos facere, vsitato nostro locutionis modo, qui lætum diem dicimus, ex quo contingit, vt lætemur. Hinc est enim, quod ad Abraham dominus, dicens. Nunc cognoui, quòd timeas Deum, neque enim creator temporum, quicquam cognouit ex tempore, sed cognoscere eius est ex cuiuslibet casus contingentis articulo nobis cognitionem præbere. Sic ergo conformiter nos Deo illud notum facimus, quod ipse nobis cognitum facit. Quando ergo Deus nobis dat cognitionem peccatorum nostrorum, & per consequens detestationem, tunc illa Deus dicitur scire, & sic nos illa Deo facere cognita. Quid est ergo. *Delictum meum cognitum tibi feci*, nisi, me fecisti cognoscere peccata

Confessio est necessaria.

2. Reg.

Quæstio Dauid.

Cognitio Dei oĩa nuda ...

Greg. mor. Scire Dei.

mea, & illa detestar: ex quo tu diceris illa cognoscere? Et sic quicunque aduertens peccata sua, & illa detestans, illa cognita modo prædicto Deo facit. Et quia ad talẽ cognitionẽ, & detestationẽ peccati, sequitur propositum confitendi, aliter illa plenè non detestatur. Ideo subditur.

7.q.2. si ergo.

471 *Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.*

Confessio debet esse accusatiua.

QVasi dicat. Ideo delictum meum feci tibi cognitũ, quia ipsum ego cognoui, & pœnitens illud tibi confiteri proposui, non illud excusando, sed me, quia, *Confitebor aduersum me iniustitiam meam,* &c. idest, illam esse aduersum me, idest, me inculpando, non Deum, vel naturam. Multi enim confitentur iniquitatem suam, sed non aduersus se, sed aduersus Deum, qui s. quando inueniuntur in peccatis, dicunt, non hoc feci, aut hoc non est peccatum, sed Deus voluit. Alij dicunt fatum mihi hoc fecit: stellæ mihi fecerunt. Et ita per circuitum volunt venire ad Deum accusandum. Stellas enim ipse fecit, & ordinauit, & ita per eas vult ostendere, quòd Deus fecit vt peccaret, vt ergo tales indulgentiam mereantur dicãt potius. *Confitebor aduersum me, &c.* vnde sequitur. *Et tu remisisti impietatem peccati mei.* Magna Dei pietas hic ostẽditur, vt ad solam confessionis promissionem dimiserit peccatum, votum enim pro opere iudicatur. Et nota quòd non dicit. *Tu remisisti peccatum meum* sed *impietatem peccati mei,* vnde secundum, ꝙ hic ait Ricard. Quid enim hic aliud intelligitur nomine impietatis nisi specialis iniuria creatoris? ab ipso enim sumus, ab ipso habemus quicquid boni habemus. Quid ergo magis impium, quid magis iniuriosum, quam contra tantæ pietatis dominũ, illud improbe committere, quod quantum in te est, non possis in æternum corrigere? Impietas itaque peccati tunc remittitur veraciter, quando ad veram pœnitentiam creatoris iniuria indulgetur. Sed hic cadit dubium scilicet, vtrum ad veram contritionem sine confessione remittatur peccatum.

Impietas. *Richardus.* *Quæstio. Cõtritio.*

A Et arguo, quòd confessio sit necessaria, primò quia ut dicitur prou. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui aũt cõfessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Item Esa. 43. dicitur. Narra si quid habes vt iustificeris. Quod sic exponit Ambr. quod hoc intelligitur de narratione culpæ, quæ fit per confessionem. Item Ambr. ait. Non potest quis iustificari à peccato ante confessionem. Item ratione arguo. Nullus potest intrare regnum cœlorum, nisi per ostiarium Petrum, & eius successores: patet quia ei B à Christo sunt datæ claues aperiendi cęlum, & claudendi, sed nulli aperit potestas Petri, nisi per absolutionem sacramentalem, quæ non fit sine confessione. igitur. Item omni existenti in peccato, est pœnitentia ad salutem necessaria, ergo & partes pœnitentiæ, sed confessio est pars pœnitentiæ. Ad oppositum est præsens textus, qui dicit. *Dixi confitebor,* &c. Quod exponens Cassiodor. ait. Magna Dei pietas, quæ ad solam confessionis promissionem peccata dimittit, votum enim pro opere iudicatur. Item C Aug. Nondum pronũciat, sed promittit se pronunciaturum, & Deus peccatum dimittit. Item Ezech. 18. Quacunq; hora peccator cõuersus ingemuerit, vita viuet. Non dicitur ore confessus fuerit, sed conuersus ingemuerit. Ex quo datur intelligi, quòd etiam ore tacente, veniam consequimur peccatorum. Hinc etiam illi leprosi, quibus præcepit dñs, vt ostenderent se sacerdotibus, in itinere, anteq̃ ad sacerdotes venirent, mundati sunt. Ex quo insinuatur, quod antequam ora nostra sacerdotibus aperiamus, idest, pecca- D ta confiteamur, a lepra peccati mundamur. Item arguitur ratione. Quia Deus pronior est ad miserendum, quàm sit ad condemnandum, sed solo actu cordis cõsentaneo subtrahit gratiam, ergo multo fortius solo actu cordis detestantis peccatum dimittit. Respondeo supponendo, quòd hic loquamur de adultis habentibus liberi arbitrij vsum. dico, quòd quamuis sine sacramentis, quis possit iustificari: nullus tamen iustificatur contemnens sacramenta. Quoniam igitur confessio est peccantibus imposita, impossibile

Confessio peccatorum. Remissio *Esa. 43* *Amb. in lib. de paradiso.* *Cassiod.* *August.* *Luc. 17.*

possibile est aliquem iustificari, qui non habet confessionem in facto, vel in proposito. Si.n. confessionem contemnat, quantumcunq; de peccato doleat, non ex hoc iustificatur, sed mortaliter peccat. Si aūt confessionem habeat in proposito efficaci, cum Deus bonam voluntatem in talibus pro facto reputet, iustificatur. Si aūt voluntatem bonam, & propositum efficax habeat confessionis, tunc statim, cum poterit commodè, & tpe debito, voluntatem ducet ad effectum: aliter propositū non est efficax. Et ex istis ad auctoritates prædictas patet quid dicendum. Quia auctoritates probantes confessionem necessariam, accipiunt confessionem pro efficaci proposito confessionis: probantes verò confessionem non esse necessariam, accipiunt confessionem pro exteriori actu confessionis.

472 *Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.*

Consequenter hic ponitur peccatorum debita satisfactio. Satisfactio aūt, vt dicitur de pœn. d. 6 §.3. Satisfactionis sunt tres partes, s. oratio, eleemosyna, & ieiunium. Et ꝟm hoc ista pars diuiditur in tres. Quia primò agit de oratione. Secūdò de eleemosyna. ibi. *Veruntamen*. Tertiò de ieiunio siue corporis maceratione, ibi. *Tu es refugium*. Quantū ad orationem, d. *Pro hac orabit ad te*, &c. *Oratio.* Hic ponit primā partem satisfactionis, q̄ est oratio. Ad remissionem.n. peccati ac ēt pœnæ peccato debitæ valet oratio, & propria, & aliorum, & sic iste versus dupliciter intelligitur. Primò de oratione propria, quia, scilicet oīs sanctus. i. qui vult à peccato expiari, & sic iustificari, *orabit pro hac*, scilicet pro iustificatione, & gratiæ infusione. Eccles. 28. Ne despicias teipsum, sed ora dominum, & curabit te. Exponitur etiam de aliorum oratione, vt sit sensus. *Pro hac.* s. indulgentia habenda. *orabit oīs sanctus*, quia scilicet, debes orare sanctos, vt ꝓ te sancti orēt. *Iudith. 8* Sic.n. & populus Bethuliæ ipsi Iudith dixit, ora pro nobis quoniam mulier sancta es. Sequitur *in tēpore opportuno*. Quāuis enim omni tempore sit orandum, tamen vnum tempus magis opportunum

E est alio, vt tempus ieiuniorum, tempus solemnitatum, &c. Etiā tpe opportuno, qn̄. s. homo est in altiori deuotione, qm̄ vt dicit Eccl. 3. Omnia tempus habent: tempus tacendi, & tempus loquendi, &c. Sed hic est vnum dubium. s. vtrū sancti orando pro nobis, aliquid nobis impetrent. Et vr̄, ꝙ non. Primò, quia non sunt in statu merendi, igitur nihil orando nobis possunt mereri. Si dicatur ꝙ nobis impetrant non merito nouo, sed merito qđ habuerunt in via, contra hoc non soluit. quia ꝟm hoc ēt si non rogarent modo adhuc illud obtineremus. Itē ipsi remu- *Quæstio. Oratio sanctorum.*
F nerati sunt de toto hoc, quod ipsi meruerunt: ergo illo merito nihil obtinent nobis. Itē sancti per oīa conformant se voluntati diuinæ: ergo non orant, nec petunt, nisi quod Deus vult dare, sed quod nobis Deus dare decreuit, daret ēt sine orationibus sanctorum, ergo. Item sancti vident, vtrū orationes nostræ sint exaudibiles, vel non, si sunt exaudiendæ, frustra orant pro nobis, si non, ergo orāt vt exaudiantur, in ijs quæ contra voluntatem Dei orant. Contra, sancti in via mul
G ta bona nobis impetrant: ergo multo fortius in patria cum ibi sint potentiores. Rn̄deo, ꝙ sancti suis orationib. nobis bona obtinent, & temporalia, & spiritualia. Vnde. Petrus paralytico obtinuit sanitatem, tam corporis q̄ aīæ. Vnde sciēdum, ꝙ Deus voluit nos rogare sanctos tripli ci ratione. s. ꝑp nostram inopiā, propter sanctorum gloriam, & propter Dei reuerentiā. Propter nostram inopiam, vt vbi nr̄a non suppetunt merita, patrocinentur aliena. Propter sanctorum gloriam, quia Deus vult sanctos glorificare, vt ipsos er
H ga nos facere miracula, & ipsos sic laudemus. Propter Dei reuerentiam, ut quia peccator, qui Deum offendit, quasi non audens in persona propria Deum adire, sanctum patrocinio confidentiam sumat. Et ideo dicitur Iob 5. voca, si est, qui tibi respondeat, & ad aliquē sanctorum conuertere. Ad primum cum dr̄, ꝙ sancti non sunt in statu merendi: dico, ꝙ verū est, & ēt dico, ꝙ non redditur exauditio merito ipsorum, quod tunc fit, sed merito, quod in eis præcessit. Et cum dicitur, quòd tunc sine ipsorum oratione

ne fieret, postquam iam meruerunt, dicendum, ꝙ meruerunt non simpliciter, quod ille obtineret, sed sub conditione, ut si illi intercederent, vel si alij eorum subsidia implorarent, sicut aliqui sancti in morte petierunt à domino, ꝙ dominus exaudiret inuocantes ipsorum patrocinium. Ad 2m cum dicitur, ꝙ sunt remunerati, &c. dicitur, ꝙ uerum est de merito absoluto, sed non de conditionato, quia adhuc stat conditio, & per consequens ratio merendi. Ad tertium quia per omnia conformantur uoluntati diuinæ, dico, quòd sancti uident Deum nos uelle exaudiri, non quidem simpliciter, sed ad preces eorum: ideo rogauit, ut hoc fiat. Ex hoc patet ad quartum, quia sancti uident nostras orationes exaudibiles, sed ipsorum orationibus.

Quæstio. Oratio sanctorum.

473 *Verumtamen in diluuio aquarum multarum ad eum non approximabunt.*

Hic agitur de secunda parte satisfactionis, quæ est eleemosyna. Vbi sciendum, ꝙ per aquam, quæ stabilitatē non habet, sed fluit, & refluit, intelliguntur temporalia bona, ut sunt diuitiæ. Et hoc est, quod dicit Ezech. 27. In profundis aquarū opes tuæ. Et sic aquæ multæ, diuitiæ multæ. Istæ aūt aquæ aliquos nutriunt, qui. s. illas debitè habēt, & debitè distribuēdo per eleemosynas dispensant indigentibus omnibus, 2m suam facultatem. Et isti aquas diuitiarum mensuratè sumentes nutriuntur ab illis. Alij uerò istis aquis submerguntur, qui. s. oīa amarè retinentes, nihil alijs condiuidere uolunt, & sic mēte, & corpore submergunt in eis. Et de talibus terrenis hominibus dr̄ Genes. 7. Multiplicatæ sunt aquæ, & omnia repleuerunt sequitur, Et uniuersi homines mortui sunt. Quod ergo diluuium aquarum multarum, nisi tenax auaritia, eleemosynis inimica omnia cōsumēs, & auarum uc diluuium submergens? Et de isto diluuio auaritiæ dicitur. In diluuio prætereunte consummationem faciet. In tali ergo diluuio auaritiæ existentes ad eum. s. ad Deum peccata remittentem non appropinquant. Ideo subditur. *Ad eū non approximabunt.* Istis enim dicitur, Ne appropinques mihi, quia im-

Aqua significat diuitias. *Diluuiū significat Auaritiam.* *Nañ 1.* *Esaia 65.*

A mundus es. Si ergo auaritiæ diluuio suffocati non appropinquant ad dominum, quid restat ad habendam remissionem peccatorum, nisi istam aquā per eleemosynas effundere. Quia ut habetur. Eccles. 3. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis.

Tu es refugium meum à tribulatione, quæ circundedit me: exultatio mea, erue me à circundantibus me. 474

B Hic cōsequenter agit de tertia parte satisfactionis, quæ est corporis maceratio. Vbi notandum, ꝙ duplices sunt tribulationes, s. quædam ab extrinseco, ut quæ nobis ministrantur à mundo, uel diabolo. Aliæ intrinsecæ, ut quæ ministrantur ab intriseco, s. à propria carne, & sic tribulatio, dr̄ omne illud, ꝙ appetitui carnali cōtrariatur, vt caro appetit voluptatē, & delectationē, tribulatio sibi est disciplina. Caro appetit cibis repleri: tribulatio est fames. Caro appetit delicatè nutriri, tribulatio sibi est abstinētia. Et de ista tribulatione, qua caro affligitur per
C abstinentiam dr̄. Sustenta eum pane tribulationis, & aqua angustiæ. Ista tribulatio animā non turbat, sed mundat. Tob. 3. In tēpore tribulationis peccata dimittis. Ista tribulatio Deum nō expellit, sed ipsum nobis proximum facit. Cum ipso sum in tribulatione. Et hoc est quod dicit. *Tu es refugium meum à tribulatione, quæ circundedit me,* i. quando carnē affligo, & sic carnis tribulationem patior, tunc tu mihi es refugium, quia, s. spiritui das consolationē. Ideo subdit. *Exultatio mea.* Sed quia quando homo sic tribula-
D tur à carne afflicta, dæmones tunc maximè ad carni complacendū hominem tentant: sicut apparuit in capite nostro, quia statim post ieiunium diabolus ad ipsum tentandum accessit. Ideo tunc maximè diuinum inuocandum est adiutorium d. *Erue me à circundantibus me.* Psalm. 58. Eripe me de inimicis meis, Deus meus, & ab insurgentibus, me libera me. Hiere. 15. Erue me ab his qui persequuntur me. Sed circa istas tres partes satisfactionis cadit dubium, quæ illarum sit magis satisfactoria. Et videtur

Tribulatio duplex. *3. Reg. 21.* *Psal. 90.* *Tētatio.* *Quæstio.*

tur

Satisfactio, oratio, eleemosyna.

tur primò ꝙ oratio, q̃a satisfactio Deo recõciliat, sed oratio maximè Deo nos reconciliat,& nos sibi vnit. Quod aũt ieiunium, probatur, quia illud opus est magis satisfactorium, quod est magis pœnale, sed ieiunium est huiusmodi. Quod aũt eleemosyna, probatur per illud, ꝙ habet. 1. Tim. 4. exerce temetipsum ad pietatẽ, quia pietas valet ad oĩa. Respondeo vnde primò notandum, ꝙ satisfactio rectè per ista tria distinguitur. Cum.n. sit triplex radix peccati ẜm illud. 1. Io. 2. s. Concupiscentia carnis,& contra hanc est ieiuniũ. Concupiscentia oculorum,& contra hanc est eleemosyna. Et superbia vitæ,& contra hanc est oratio. Et hoc dico appropriatè, quia q̃uis vnũquodq; horum valeat cõtra omnes: appropriatè tñ magis opponitur, sicut dictũ est. Tunc ad quæstionem dicẽdum, ꝙ in satisfactione tria sunt, s. vitiato culpæ, & ad hanc maximè valet oratio. Secundum est augmentum gratiæ, & ad hanc maximè valet eleemosyna, quia per hanc homo sibi facit amicos, q̃ impetrant gratiam. Tertium est solutio pœnæ,& ad hanc maximè valet ieiuniũ, & hoc est infimum in satisfactione, alia enim duo præponderant.

Nota.

475 *Intellectum tibi dabo,& istruam te in uia hac qua gradieris: firmabo super te oculos meos.*

34. q. 1. non turbatur.

HAec est quarta pars, in qua ponitur mentis pęnitentis clara perlustratio. Et diuiditur in partes tres. Quia primò ponitur pęnitentis illustratio. Secundo peccatoris reuocatio, ibi. *In chamo.* Tertio iustificati gloriatio, ibi. *Latamini in domino.* Quantum ad primũ sciẽdum, ꝙ pęnitẽs duas magnas gratias recipit a Deo, s. culpæ remissionem,& gratiæ collationẽ. Culpa aũt remittitur statim, cum à peccatore detestatur,& confessionis propositum habetur. Et gratia infunditur, cum ad Dei amorem acceptatur. Sed fortè pœnitens se excusabit. d. Quomõ potero detestari peccata mea,& illa confiteri, cum illa non cognoscam, q̃a multoties quis est in peccato, cuius non habet conscientiam: iuxta illud Psal. 18. Delicta quis intelligit?&c. Hinc respondet Christus. d. *Ego dabo tibi intellectum*, quo scilicet cognosces omnia tria peccata, illa tibi imputando, non Deo, non fato, non stellis, non constellationibus: intellectum etiam tibi dabo, quo cognosces remissionem peccatorum, & virtutes alias te habere, non ex te, sed solo gratiæ Dei dono, quod ideo dicit. Quia sacram scripturam dedit nobis, per quã de omnibus nobis occurrentibus sufficienter informamur. Declaratio sermonum suorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Et hoc idem alijs verbis cõfirmat d. *Et instruam te in via hac*, scilicet præsentis vitæ, *Qua gradieris,& firmabo super te oculos meos.* Docet experientia, ꝙ nihil tam faciliter mouet oculos alterius ad respiciendum, quantum facit oculis suis illum respicere. Et secundum istum morem dicit. Firmabo super te oculos meos, vt scilicet tu oculis tuis in me semper intendas, quia vt dicitur. Oculi domini super iustos. Oculos enim suos ergà nos firmat, & aperit Deus quando peccata nostra in præsenti considerat, & punit, ne puniat in æternum more medici, qui sanãdum secat,& vrit. Sed illos claudit à nobis, qñ peccata nostra quasi non considerãs hic impunita dimittit, vt in æternũ puniat more medici, qui infirmo non sanando omnia concedit ad libitum, vnde Psalm. 33. Ecce oculi domini super metuentes eum, &c. vt eruat à morte animas eorum, scilicet æterna. Et ex hoc arguũtur superbi, qui nolũt hic à Deo respici, vt corigantur. Vnde subditur.

Pœnitẽtia. Cognitio.

Ps. 118.

Oculos videre.

Ps. 33.

Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus. 476

COnuertit enim nunc se pœnitens ad superbos. d. *Nolite fieri,*& c. Vbi nota, quòd duo sunt maximè peccata, quæ hominem retrahunt à pœnitentia, & a peccatorum suorum consideratione. s. superbia,& luxuria. Superbia enim non vult corigi. Luxuria quærit carnaliter delectari. Superbia autem per equũ, sed luxuria per mulum figuratur. Quod enim superbia per equum figuretur patet, quia equus, qui recta ceruice incedit superbos, & elatos significat, vt hic

Greg.31 mo.c.18 Eccl.10. vt hic dicit glo. Vnde Greg. dicit. Equi nomine superbia dignitatis temporalis accipitur: Salomone attestante, qui ait. Vidi seruos in equis, & principes ambulantes, quasi seruos super terram. Omnis quippè qui peccat, seruus est peccati. Serui ergo in equis sunt, dum peccatores superbia præsentis vitæ dignitatibus efferuntur. Principes verò quasi serui ambulant, cum multos dignitate virtutum plenos nullus honor erigit, sed sũma hic aduersitas velut indignos deorsum premit. Psal.75. Hinc rursum dicitur, Dormitauerunt qui ascenderunt equos, i. in morte animæ, mentis oculos a veritatis luce clauserunt superbi qui in præsentis vitæ honore consistunt. Luxuriosi verò per mulum figurantur. nam, vt dicit Magister de proprietatibus. Mulus ex equa, & asino originem trahit, & sic in mulo libido etiam ad alienam speciem intẽdit. Sic enim luxuriosos per mulum denotabat Thob. 6. Angelus, dicens Thobiæ. In eos, qui coniugia ita suscipiunt, vt Deum à se, & à sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent sicut equus, & mulus, quibus nõ est intellectus, super eos habet dæmoniũ potestatem. Dicens ergo. *Nolite fieri sicut equus, & mulus,* idem est, ꝙ nolite fieri superbi, neque luxuriosi, quia ista duo peccata maximè excæcant intellectum, ne seipsum considerare valeat, & ad statum pœnitentiæ peruenire.

477 *In chamo, & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.*

Aduersitas. Chamus. Frænum. Temporalia. Maxilla.

CONsequenter hic ponitur peccatorum reuocatio. Reuocantur.n. peccatores ad statum pœnitẽtiæ per paupertatem, infirmitatem, vel per alias aduersitates, & miserias. Hic.n. chamus, & frænum duplices aduersitates significant. Per chamum accipe aduersitates maiores, sed per frænum leuiores. Chamus enim est quoddam genus fræni, quo manatur equus, frænum aũt leuius portat. Vnde gl. *In chamo, & fræno maxillas eorum constringe*. i. maiori, & minori tribulatione. Per maxillam autem, ad cuius motionem cibus masticatur, intellige rerum temporalium abundantiã. Quid est ergo constringere maxillam, nisi tem-

A poralia parcè conferrẽ, vt saltem necessitate sic constricti ad Deum redire cogantur. Vnde Magister in glo. *In chamo, & fræno maxillas eorum constringe,* id est parcius da eis victualia, vt saltem necessitate coacti redeant, sicut, & animalia, quæ fame pressa, mansuescunt. Sic enim dominus peccatori, quẽ vult conuertere d. Ponã frenum in maxillis tuis. Ezec.29. O Deus, quot necessitate pressi cõuersi sunt ad dñm? Sic enim cęcus natus. Ioan.9. Sic Chananæa a dæmonio vexata. Mat.15. Sic ille homo languidus. Sic ille homo claudus Ioan.5. B sanatus per Petrum. Act.3. Quando igitur peccator elongatur a Deo aduersitate premitur, vt reuertatur. Et hoc est, quod subdit. *Qui non approximant ad te,* Sunt enim quidam, qui etsi peccant carnis imbecillitate, a pijs tamen precibus non recedunt. Et sunt, qui peccando Deum inuocare contemnunt, & tales maximè, vt reducantur, aduersitatibus sunt arctãdi. Talia enim aduersa vitæ præsentis sunt leuia, sed futuræ sunt grauissima, præsentibus iusti premuntur, sed peccatores, qui reuerti nolunt, æternis. Et hoc C est, quod subditur.

Multa flagella peccatoris, sperantem autem in domino misericordia circũdabit. 478

7.q.1.cũ percussio. Quæstio. Aduersa bonorũ. Aduersa malorũ.

HIc enim accipitur peccator pro obstinato, qui ad Deum per pęnitentiam conuerti renuit. Sed nunquid plura, & maiora sunt flagella, & aduersa iustorum, cum Apostolus. d. Heb. 12. Quẽ enim diligit dominus, castigat. Flagellat autem omnem filium, quem recipit. Et Hierem. 12. dicitur. Via iniquorum prosperatur, benè est omnibus qui ini- D que agunt, &c. Et Iob cap. 12. dicitur Abundant tabernacula prædonum, &c. Sed notandum, quòd flagellantur boni in præsenti vita ad breue tempus, vt gaudeant in æternum, mali autem gaudent hic ad breue tempus, vt flagellentur in æternum. Cum igitur a fine res denominetur bona, vel mala: grauis, vel leuis. multiplex, vel non, hinc est, quòd quia finis flagellorum bonorum, qui flagellantur, & corriguntur, est bonus, & perpetuus, ideo ipsorum flagella non mala, sed bona: non grauia, sed leuia, non

multa,sed pauca dicuntur. Econtra autē considerato fine malorum, eorū flagella dñr mala grauia,aut multa. Similiter quia consideratio prēmij minuit vim flagelli, sic & consideratio cruciatus perpetui,augere dēt vim flagelli præsentis. Ponamus, ꝙ duo sint in eodem carcere positi, eisdem vinculis mancipati. Vnus vt probata sua innocentia,coronetur, alius vt probata sua malitia,decapitetur. Cui carcer erit maioris flagelli?nonne decapitando?Sic in proposito,considerato fine,flagella iustorū sunt leuia,& modica, sed malorum multa,& grauia. Quæ oīa benè ostendit Grego.d. Mercenarius cū facienda opera conspicit mētem, protinus ex grauitate laboris abijcit, cū lassescentem animū ad considerandū operis præmium reuocat, ꝙ graue perpendit ex opere leue æstimat ex remuneratione. Sic electi cum mundi huius aduersa patiuntur, cum honestatis contumelias,rerum damna, cruciatus corporis tolerāt,esse grauia, quib. exercentur pensant,sed cum mentis oculum ad æternæ patriæ considerationem tendunt,ex cōparatione præmij,quam sit leue, ꝙ patiuntur inueniunt. Quod enim valde esse importabile ex dolore ostenditur,cōsideratione præmij leuigatur. Hinc est ꝙ Paulus semper in seipso robustior cōtra aduersa exigitur, quia nimirum finē sui operis, sicut mercenarius præstolaē. Graue namq;,ꝙ sustinet ęstimat,sed leue hoc, ꝙ per considerationem pensat. Ipse quippe quam sit graue, ꝙ patitur, indicat, qui in carceribus abundantius, in plagis supra modū, in mortib. se fuisse frequēter testatur,qui à Iudęis quinquies quadragenas,vna minus accepit, qui ter virgis cæsus,semel lapidatus est, ter naufragium passus, nocte, & die in profundum maris fuit, qui pericula fluminum,& latronum: ex genere ex gentib. in ciuitate,in solitudine, in mari, in falsis fratrib.pertulit,qui in labore, & in ærumna,in ieiunijs multis, in fame, siti, & frigore, & in nuditate laborauit, qui foris pugnas,intus timores sustinuit,qui vltra vires grauatum se asserit, dicens. Supra modum grauati sumus supra virtutem: ita vt tæderet nos etiam viuere.

Greg. lib. 8. mor. c. 7. Premij considera tio minuit pœnam.

1. Cor. 11.

2. Cor. 1.

E Sed quomodo remunerationis linteo sudorem tanti laboris tergat, ipse denunciat.d. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriā, quæ reuelabitur in nobis. Finem itaque operis quasi mercenarius præstolatur: qui, dū prouentū remunerationis considerat,vile æstimat,ꝙ penè deficiens laborat. Sic ergo ad propositum cōsiderato fine,flagella peccatorum sunt multa, sed iustorū ex spe præmij sunt pauca. Vñ de flagellis iustorum dī. Qui diligit filiū assiduat illi flagella,vt lætetur in nouissimo

F suo. De flagellis autem malorū dicitur. Mors cōtritio, & flagella super iniquos. Quæ omnia hic ponit Psal.dicens. *Multa flagella peccatoris,sperantem autem in domino misericordia circundabit.*

Rom. 8.

Eccle. 3.

Eccl. 40.

Lætamini in domino,& exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. 479

CONsequenter hic ponitur iustificatorum gloriatio. Iusti enim sicut in vita beata in solo Deo realiter gloriāī,sic, & in vita præsenti in solo Deo spe gloriam ponunt. Mali autem non

G sic,quorum quidam alienis laudibus delectantur, & gloriam ab inuicem quærunt. Alij gloriam propriam sibi sufficere arbitrantes in seipsis gloriātur,quasi falsè supponētes,quòd anima,quæ à semetipsa esse non potest, à seipsa possit esse beata. Sicut ergo cupidi gloriæ, & laude aliena tota solicitudine illa operatur, quæ homines mirentur, & laudent, sic & in seipsis gloriantes illa solū iudicant esse sectanda,quæ ipsorum arbiter interior animus approbat. Et utrorunque gloriam quasi vanam Psalmista

H trāscendens ait. *Letamini in domino,&c.* vt quid enim aut de alterius hominis, aut de meo sollicitus iudicio gloriabor, cuius iudicio nec reprobus, nec laude probatus inueniar. Si enim aute aliorum hominum tribunal mestare oporteret,meritò in laudibus hominum gloriarer. Quod si meo essem iudicandus examine,iure meo testimonio cōtentus propriis laudib. delectare. nunc aūt nec aliorum hominum nec meo sum iudicio pręsentandus,sed Dei,ergo solum in Deo me gloriari oportet,vt scilicet per omnia

Hiere. 9.

Gloria. Lætitia.

Ioan. 1.

1. Cor.

Nota.

Quæstio.

Prouer. 25.

Rom.9. omnia uerba, cogitationes, & opera non meam, sed Dei gloriam quæram. Est aũt notãdum, q; iusti lætantur in dño gloriãtur, & exultant multipliciter.s. dum gloriantur in subtilitate diuinæ sapientiæ. In charitate actionis meritoriæ. In asperitate assumptæ pœnitentiæ. In humilitate internæ conscientiæ. Quæ omnia cõsiderans propheta de quolibet iusto dicebat. Erit quasi oliua gloria eius. Vbi notandũ, q; oliua in suo fructu quatuor habet sucessiuè colores, per quos figurãtur dictæ quatuor uirtutes, quibus iusti gloriãtur in domino. Qm̃ oliua primò est uiridis secundò rubea, tertiò liuida, quartò nigra. Et sic color uiridis significat claritatem diuinæ cognitionis. Rubeus claritatem fraternæ dilectionis. Liuidus asperitatem pœnitentiæ, & afflictionis. Sed niger humilitatem conuersationis. Primo ergo gloriantur iusti in claritate diuinæ sapientiæ.s. in hoc, q; Deum cognoscunt. Hæc dicit dominus. Non glorietur sapiẽs in sapientia sua, & nõ glorietur diues in diuitijs suis, sed in hoc glorietur, qui gloriat̃, scire, & nosse me. Sic.n. summa beatorum lætitiæ consistit in faciali uisione diuinitatis. Hęc est vita ęterna, &c. Quid mirũ si in hac uita mortali iusti gloriantur in diuinitatis cognitione ænigmatica, propter quod dr̃. Qui gloriatur, in domino glorietur. Hæc.n. cognitionis gloriatio per uiridem colorem figuratur oliuæ, quia sicut inter omnes colores uiridis oculos corporis reficit, sic, & diuinitatis, cognitio oculos mẽtis, unde Prouerb. 3. Beatus uir, qui inuenit sapientiam. Sequitur. Lõgitudo dierũ in dextera illius, & in sinistra illius diuitię, & gloria. Quid .n. per dexterã, nisi uita beata? Quid per sinistram, nisi præsens uita designatur? Ista igitur cognitio diuinitatis habet in dextera longitudinem dierum, dum beatis sine fine tribuit uitam. Sed in sinistra diuitias habet, & glioriam, dum in præsenti iusti gloriam in Deo ponunt. Sed fortè dices, quomodo in cognitione Dei hic gloriabor, cum ad ipsius cognitionẽ nullatenus possim peruenire, dicente sapiente. Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Respondeo, quòd etsi non clare diuinitas hic possit cognosci,

Gloria iustorũ i multis.

Osea.14. Oliua quatuor habet colores.

Eccle.3.

Eccl.40.

Cognitio Dei.

479

Hiere.9.

Gloria Lætitia

Ioan.17

1.Cor.1

Nota.

Quæstio.

Prouer. 25.

A tamen ænigmatice. Videmus nunc per speculum, &c. Dicunt naturales, quòd quamuis noster corporalis oculus clarè solis uidere non possit propter suæ claritatis excellentiam, tamen si accipiatur speculum clarum, & ponatur in aqua clara, lucentẽ sole, tunc uidetur sol triplicatus.s. unus ex cœlo, qui est fons luminis, vnus in speculo, qui generatur à primo, & tertius in aqua, qui generatur ab utroque. Sic spiritualiter debes facere, si hic in cognitione Dei vis gloriari. Quid.n. per speculum nisi rationalis anima, in
B qua, ut in speculo, Dei gloria manifestatur? cum sit facta ad ipsius similitudinẽ, & imaginẽ. Est.n. speculum sine macula Dei, &c. Quid autem per aquam nisi Spiritussancti designatur gratia? Qui credit in me, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ, hoc autem dicebat de Spiritusancto, &c. Si igitur hic Deum vis cognoscere, pone speculum in aqua, ut.s. sit anima tua in statu gratiæ. Et tunc uidere poteris solem triplicatum, idest, Deũ in tribus personis suppositatum. Tunc enim uidebis unum solem in cœlo, id
C est, personam patris. Cum enim cœlum inter omnia sit maximum, maximè habet indicar potentiam sui creatoris, quæ patri appropriatur. Cœli enarrant gloriam Dei, &cæt. Videbis alium solem in speculo, idest, personam uerbi in humanitate assumpta. Cùm enim speculum dicatur rationalis anima, quæ est principalior pars humanitatis assumptæ, meritò per speculum ipsa denotatur, & per ipsam tota intelligitur humanitas assumpta. Nos sumus gloriam Dei speculantes in eadem imagine. Consequenter
D uidebis alium solem in aqua, idest, personam Spiritussancti ab utroque procedentem in aqua, scilicet, suarum gratiarum, quibus anima nostra irrigatur, & fœcundatur. Spiritus Domini ferebatur super aquas. Et hæc est prima gloria iustorum, scilicet, in Dei cognitionem. Ipse palam faciet doctrinam sapientiæ suæ, & in lege domini gloriabitur. Secundò gloriantur sancti in charitate actionis meritoriæ, quia omnia sua opera ad Dei gloriam referunt. Omnia in gloriam Dei facite. Cùm enim

1. Cor. 13.

Sol uidetur in speculo, & in aqua.

Sap.7.

Ioan. 7.

Psal.18.

9. Cor.3

Gen.3.

Eccl.39.

1.Cor.10

omnia iustorum sint à Deo per ipsam gloriam non sibi,sed Deo querunt. Io.7. Qui quærit gloriam illius,qui misit illũ, hic uerax est. Hæc autem virtus charitatis per ẽm colorem oliuæ,qui est rubeus, ad modũ,ignis figuratur, quia sicut ignis inter omnia elementa est magis actiuus, sic, & charitas inter omnes habitus magis ad bona opera excitat. Dicunt naturales, quod quando quis est amore alicuius personæ inflammatus,ex velocitate pulsus percipitur,ad quã personam talis sic afficitur. Nam pluribus personis sibi nominatis,audita persona, ad quam afficit,cuius præsentia caret, statim pulsus fortius mouetur. Et ratio est,quia tũc spiritus descendit ad cor ratione amoris, & cor sic magis inflammatum,magis mouet partes exteriores. Sic spiritualiter,q̃do homo est accẽsus gratia, & charitate, audito Christi nomine, statim cor eius fortius mouet exteriora membra ad benè operandũ, quasi omnium bonorum Deo gloriam referens Vnde de iustis dr̃, quòd sunt repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum in gloriam, & laudẽ Dei. Tertiò iusti gloriantur in Domino per asperitatem pœnitentiæ. Cum.n.gloria filiorum sit sequi patrem, gloria militũ sequi regem, gloria discipulorum sit sequi magistrum,consequens est,ut gloria iustorum sit sequi Deum,patrem ipsorũ, regem,& magistrum. Gloria hoĩs est ex honore patris,& Eccl. 23. Gloria magna est sequi dñm. Cùm igit Christus Dñs, & pater iustorum tenuerit statum asperitatis pænitentiæ:consequens est,ut gloria iustorũ sit ipse status pœnitentiæ. Sic. n.oportuit Christũ pati, & ita intrare in gloriam suam. Quartò iusti gloriantur in Dño per humilitatem conscientiæ. Glorietur super humiles in humilitate sua. Iob.22. Qui humiliatus fuerit,erit in gloria. Cuius ratio est:nam ẽm naturales, omnis motus cum sit inter duos terminos contrarios, s.inter terminum à quo, & terminum ad quem, oportet quòd motus tendens ad gloriam,incipiat à cõtrario gloriæ, quod est depressio,siue humilitas,quæ antecedit gloriam, sicut superbiam sequitur depressio. Et hanc rationem facit sapiens, dicens, Superbum

Amor in pulsu cognoscitur

Phili. 1.

Pænitentia.

Luc. 24.

Humilitas.

Iaco.2.

E sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. Hæc autem uirtus humilitatis qua iusti in Domino gloriantur, per quartum colorem oliuæ,s.nigrum figuratur, qui est niger, qui color inter omnes colores infimum occupat locum humilitatem significans, qua quis seipsũ despicit,& infimum reputat. Et talis cõfusio humilitatis hominem ducit ad gloriam. de qua Eccl.4. Est confusio ducens ad gloriam. Quibus omnibus attẽtis merità dicit Psal. *Lætamini iusti in dño, & gloriæ*, &c. Circa principiũ istius Psalmi.

F fuit mota quæstio,s. utrum sacerdos potestate clauium alijs peccata remittere possit? Cuius tertius articulus erat videre,ad quid potestas clauiũ se extendit,q̃ nunc declaro sub aliquibus propositionibus. Prima est, quòd potestas clauium non se extendit ad remissionem culpæ, patet per Magistrum di. Sane dicere,ac sentire possumus,q̃ solus Deus dimittit peccata,& retinet. Et tñ ecclesiæ dedit potestatem ligandi,ac soluẽdi, sed aliter ipse soluit,vel ligat,aliter ecclesia:ipse.n. per se tantum dimittit peccata, quia,&

G animam mundat ab interiori macula, nõ aũt hoc sacerdotibus concessit, quib. tñ tribuit potestatem ligandi, atq; soluẽdi, idest ostendendi homines ligatos, & solutos. Et confirmatur,quia peccatum dimittitur in contritione, ut ait Magister. Secunda propositio, quòd potestas clauium non se extendit ad remissionem æternæ pœnæ, patet per Magistrum d. Deus ipse pęnitẽtẽ soluit à debito æternæ pœnæ. Et infra, Solus igitur Deus ipse hominem absoluit ab interiori macula,& a debito æternæ pœnæ. Et cõfir-

H matur,quia nullus sine peccato est debitor æternæ pœnæ,pœnitens autem ante absolutionem sacerdotis est à peccato purgatus. Tertia propositio est,quòd potestas clauium se extendit ad pœnã temporalem, scilicet debitam pro peccato iam dimisso, ut patet per Magistrum d. Sacerdotes quoque ligant potestate clauium, dum satisfactionem pœnitentiæ pœnitentibus imponunt. Soluunt autem,cum de ea dimittũt aliquid,uel per eam purgatos ad sacram communionem admittunt, &c.

Prou.2[...]

De [...] d.1. do a[...]

Vide [...] suram initio [...] ius [...] positam

Ma[...] 4.di[...]

Exul[...] re in [...] mino.

Mag. 4.di[...]

Mag. 4.di[...]

Psal.[...]

Lauda[...] Domi[...] iustus [...] peccat[...]

Mag. 4.di[...]

PSAL. XXXII.

480 De cōsec. d. 1. quā do autē. **E** *Xultate iusti in domino, rectos decet collaudatio.*

STE Psal. apud Hebræos nullum habet titulum, ſm autem Magiſtrū in glo. talem habet titulū. *In finem Psal. Dauid.* Cuius ſententia patet ex ſupradictis. Iſte Pſalmus nullam pro fundamento habet hiſtoriam, ſed à Dauid fuit factus ad Dei laudes cantandas, vt, ſ. per Leuitas cantaretur in templo, ſicut etiam ad hoc multos alios fecit, unde ſola unica expoſitione, iſte Pſal. eſt exponendus. Diuiditur ergo iſte Pſal. in partes duas, quia Pſal. primò inducit fideles ad diuinæ laudis meritum, ſecundò oſtendit laudantium Deū præmium ibi. *Beata gens.* Prima in duas, quia nos inducit primò ad Dei laudationem, ſecundò ad hoc inducit multiplicem rationem, ibi. *Quia rectum eſt.* Prima in duas, quia primò laudis diuinæ facit pręceptū, ſecundò laudationis oſtendit modū, ibi *Confitemini domino.* Quantū ad primū dicit. *Exultate iusti in domino,* &c. Secundum. n. Grammaticos ſalto, tas, componitur cum ex, qđ eſt extra, & fit exulto, tas, i. extra ſaltare, quando, ſ. lætitia interior cordis per actus exteriores extra ſaltat, & demonſtratur. Et ſic exultare in Domino eſt lętitiā mentis de Deo habitā per exteriores laudes extra oſtendere. Et hoc maximè decet iuſtos facere, tum ꝑ ꝑ Dei reuerentiā, quæ ſolū mundo corde, & munda lingua eſt pertractāda. Eccl. 25. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Propter quod dr̄. Peccatori aūt dixit Deus, quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentū meū, &c. Quomodo. n. debitè pōt Dei laudes loqui, qui Deo in moribus cōtradicit? Vnde Gregor. li. 11. mor. c. 9. d. Cùm ſacerdos non agit bona, quæ loquitur, ei ēt ſermo ſubtrahitur, ne loqui audeat, qđ non operatur. Sicut per Prophetam dicitur. Peccatori autē dixit Deus. Quare tu enarras iuſtitias meas, &c. Vnde, & deprecat̄. d. Et ne auferas de ore meo uerbū ueritatis uſque-

Exultare in domino.

Psal. 49

Laudat Dominū iuſtus nō peccator

A quaque. Perpendit namque, ꝙ omnipotens Deus ueritatis uerbum facientibus tribuit, & non facientibus tollit. Qui ergo hoc de ore ſuo nō auferri petijt, quid aliud quàm gratiam bonæ operationis quæ ſiuit? Ac ſi apertè dicat. A bono opere errare me ne ſinas, ne dum amitto ordinem benè uiuendi, rectitudinem perdam loquendi. Ex quibus patet, ꝙ ſolum rectos Deum decet laudare, & hoc ꝑ ꝑ Dei reuerentiam, ac ēt ꝑ ꝑ ipſorum maiorem gratiam à Deo, quoniam rectè ab illo plus exigitur, cui plus datur. Et hoc

Ps. 118.

B eſt qđ hic dicit. *Rectos decet collaudatio.* Sed dices. Qui dicuntur recti eſſe, & tortuoſi? Ad hoc reſpondet Magiſt. in gl. d. Curuus eſt, qui laudat Deū, quando ſibi benè eſt, blaſphemat aūt quando malè habet. Rectus verò eſt, qui ſemper Deū laudat in proſperis, & in aduerſis. Recti ſūt, qui dirigunt cor ſuum ſm uoluntatem Dei, quæ ſola eſt regula recta, & pręponit uoluntatē melioris ſuę uoluntati, i. uoluntatem omnipotentis infirmæ ſuæ uoluntati. Exēplo Chriſti, qui patri orās ait. Pater, ſi fieri pōt, tranſeat à me calix

Quęſtio.

C iſte. Hæc humana uoluntas erat propriū aliquid, & tanquam priuatum volens, ſed quia rectum hominem vult eſſe, & ad illud dirigi, qui ſemper eſt rectus, ſubdit. Non quod ego uolo, ſed quod tu uis. Ac ſi diceret homini. Vide in me, quia pōt aliquod proprium uelle, ut Deus aliud uelit. Conceditur humanæ fragilitati aliquod proprium uelle, ſed ſtatim cogita, quid ſit ſupra te, ideſt Deus. Illum ſupra te, te infra illum. Illum creatorē, te creaturam. Illum Dominū, te ſeruum. Illum omnipotentem, te infirmum. Subijcieſq;

D uoluntatem tuam uoluntati eius, & ſic eris rectus Ideo ait. *Rectos decet collaudatio.* Non dicit laudatio, ſed collaudatio ꝑ ꝑ unitatē eccleſiæ, Aliter quis dicatur rectus, & quis curuus, oſtēdit Hugo exponens illud Pſal. 91. Quoniam rectus Dn̄s Deus noſter, &c. d. Rectus Deus rectum facit hominem ſimilem ſibi. i. ſine iniquitate, ſicut non eſt iniquitas in eo. Porro iniquitas cordis eſt, non carnis uitium, ut per hoc noueris in ſpirituali portione tui, & non in terrena, luteaque ſubſtantia Dei ſimilitudinem conſer-

uandam siue reparandam. Quanquam, E & corporis staturam dederit Deus homini rectam, forsitan, vt ista exterioris corporis, viliorisque figmenti rectitudo hominem illum interiorem, qui ad imaginem Dei factus est spiritualis suæ seruandæ rectitudinis admoneret, & decor limi deformitatem argueret animi. Quid enim inde cernitis, quam curuum recto corpore gerere animum? Peruersa res est, & fœda luteum vas, quod est corpus de terra creatum, habere sensum, oculos liberè suspicere cœlum, spiritualem verò, cœlestemque craturam affectus suos trahere in terra deorsum. Et quæ debuit nutriri in croceis, hærere luto tanquam vna de suibus, amplexariq; stercora. Erubesce, anima mea, ait corpus in mei consideratione creata creanti similis. Rectum quoque accepisti me adiutorium simile tibi: vtique secundum lineamenta corporeæ rectitudinis, quocunq; te vertis, siue ad Deum sursum, siue ad me deorsum. Nemo vnquam carnē suā odio habuit. Vbique occurit tibi species decoris tui. Vbique pro statu tuæ dignitatis habes de magisterio sapientiæ familiarem admonitionem. Ego autē meam, quam ob tui gratiam accepi rectitudinē teneo, & conseruo prærogatiuam. Tu animo non confunderis amisisse tuam. Cur suam in te conditor intuetur abolitam rectitudinem, quam in me conseruat assidueque repræsentat? Iam omne adiutorium, quod tibi ex me debebatur vertisti tibi in confusionem, abuteris obsequio meo. Indignè ergo humanum corpus inhabitas, brutus, & bestialis spiritus. Quærere, & sapere, quæ sunt super terram curuitas animæ est, meditari verò, quæ sursum sunt, rectitudo. Ex quibus apparet, quòd recti dicuntur qui cor ad Deum habent erectum, sed curui, qui ad terrena.

Bernar.

481 *Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi.*

15.q.1, reuertimini.

HIc consequenter ostendit modum diuinæ laudis. Vbi nota, hic enim ad Deum laudandum exprimuntur illa instrumenta musica .s. psalterium, & cithara, cùm quibus laudes diuinæ decantabantur in templo ante arcam Dñi, vt ex illis instrumentis intelligas modum, quo spiritualiter Deū laudare debemus. Et vidēdum est, quid per citharā, quid ꝑ Psalterium decem chordarum hic intelligatur. Primò ergo notandum, ꝗ cithara mysticè sumpta triplex est, in quo Deū laudare debemus. s. Cithara asperitatis pęnitentiæ. Cithara humanitatis Christiferæ. Cithara ligni crucis domini cæ. Primò namq; cithara significat asperitatem pęnitentiæ. Cithara namq; est corpus de ligno concauum, qđ chordis F neruiceis exsiccatis, per tactum manus sonum reddit gratiosum. Cor similiter, & corpus nostrum per pęnitentiam, fit concauum, atq; vacuum a cibis abstinēs, quæ, s. pęnitentia, & chordas exsiccatas extendit desuper, dum neruos, & pellem remota pinguedine extendit super ossa, & sic corpus tactum, benè sonans, laudes Deo persoluit. Sicut .n. corpus citharæ si plenum esset, bene sonare non posset, sic, & corpus nostrum cibis repletum, laudes Dei benè sonare nō valet. Et de ista cithara pęnitentiæ dr̄ Iob 30. Versa est G in luctum cithara mea. Quod exponens Greg. lib. 20 c. 31 d. Per citharam recta operatio, per chordas verò citharæ intētiones pęnitentium non incongruè accipimus. Quia dum ad vitam aliā per afflictionem carnis tenditur quasi extenta chorda in cithara per admirationem intuētium sonat. Siccatur. n. chorda, vt cōgruum in cithara sonum reddat, quia sācti viri per pęnitentiam castigāt corpus suum, & in seruitutē redigunt, & sic ab imis ad superiora tendunt. Pensandum quoque est, ꝗ si chorda in cithara minus H tenditur, non sonat, si autem amplius raucum sonat, quia nimirum virtus abstinentiæ, aut omnino nulla est, si tm̄ corpus suum vnusquisq; non edomat, quantū valet, aut valdè inordinatus est, si corpus atterit plusq̄ valet. Per abstinentiā nāq; carnis vitia sunt extinguenda, non caro. Et ideo sibimet moderamen debet esse, vt ad culpam caro non superbi[...], & tñ ad effectū rectitudinis in operatione subsistat. Ista est ergo cithara: pęnitētiæ quæ in vero pœnitente ad aliorum etiā exhortationem Deo laudes debet resonare.

Cithara multiplex.

Pœnitentia.

Greg. mor.

nare. Ad annunciandum mane misericordiam tuam,&c. *In Psalterio decachordo, cum cantico in cithara:* vbi gl. Bonum est psallere cum cantico.i.verbo exhortationis,& cithara.i.opere,& exẽplo. Si.n. benè loqueris tantum, canticum est sine cithara,si aũt benè operaris tm̃,& non loqueris,cithara est sine cantico.Ideo & bene loquere,& benefac,vt sit cithara cum cantico. Sic ergo confitemur Dño in cithara cum cantico. Sic ergo confitemur Domino in cithara, qñ ipsius amore per pœnitentiam affligimus debitè corpora nostra. Secundò cithara significat humanitatem Christi,&c.Humanitas namque Christi cithara dicitur.Quia corpus eius extensum in cruce admodũ citharæ dulces sonos emisit. Vnde corpus Christi ꝓ nobis in cruce extinctum,sub nomine citharæ excitauit propter resurrectionem, dicens corpori defuncto, illud Psal. 107. Exurge psalterium,& cithara. Cui respõdens Christus ait. Exurgã diluculo,quia in diluculo.i. in aurora surrexit. Quod exponens Adaman.in lib.de perseuerantia dicit. Seipsum Christus pœnitẽtibus quasi citharam fecit,dum per carnẽ peccati tñ innoxiam pro nocẽtibus in ligno se crucis extendit. Sic nimirum Dauid noster Saul vesaniam temperauit, dũ per crucis supplicia in suo corpore citharizãs sua morte diaboli impetum temperauit. Est itaq; Christus psalterium ꝫm diuinitatem, cuius contemplationis dulcedine suos amatores oblectat. Est cithara ꝫm suscepti corporis passionem dum pro eis moriens, eos vocat ad veniam, &c. vt de Christo dicamus. Ipse fuit pater omniũ canentium in cithara. Quid est ergo,cõfiteri domino in cithara,nisi Deo gratias reddere de Christi incarnatione, & passione factis ꝓ nobis? Tertiò cithara significat lignum Dominicæ crucis. In cruce .n.loco chordarum Christus fuit extensus, sic vt oĩa sua ossa possent dinumerari. Et de ista cithara crucis figuraliter dr̃ 1.Reg.16.Quandoq; spiritus malus arripiebat Saul,tollebat Dauid citharam, & percutiebat eam manu sua,& recedebat ab eo spiritus malus. Dauid.n. qui manu fortis interpretatur, quemlibet spiritualem virum significat. Saul verò, qui abutens interpretatur,voluptatẽ significat carnis,quem spiritus malus tunc arripit, qñ dæmon ipsa aliqua peccati tentatione accendit. Sed si Dauid accipiat citharam,& tangat mentem eius crucis mysterium prædicando, statim spiritus malus discedit ab eo. Hoc ideo quia in cithara crucis contra oĩa peccatorum tentamenta virtutũ reperies sonos teste Adaman. in lib.de perseuerãtia,de hac cithara crucis dicente.Sunt.n.in cithara crucis nouẽ quædam notulæ, quæ nouum canticum resonantes hoiem faciunt nouum.Prima nota est fides non ficta: secunda,humilitas vera,tertia carnis continentia:quarta disciplinæ grauitas: quinta oris veritas: sexta pietas fraternæ compassionis: septima patientia in aduersis: octauã desiderium æternitatis: nona immobilis animi constantia. Et de ista cithara crucis nobis ait Christus. Vẽter meus ad Moab,quasi cithara sonabit.Quia in cithara crucis vẽter Christi extensus ad oẽs peccatores sonos dedit virtutũ.In cithara ergo confitemur Domino, qñ de crucis mysterio agimus ei gratias. Et ad hoc nos inducẽs Psal. ait. *Confitemini Domino in cithara.* Sequitur. *In Psalterio decem chordarum psallite illi.* Per Psalterium.n.decem chordarum intellige decalogũ legis.s.præcepta. Sicut.n.psalterium manu tactum,sonum reddit,sic decem præceptorum obseruatio in psalterio laudat Deũ. Et istos duos modos laudandi Deum.s. in cithara, & psalterio Ps. docet.d.Laudate eum in psalterio, & cithara.

Christi humanitas. — *Genes.4.* — *Crucis virtus.* — *Esa. 16.* — *Ps. 150.*

482 *Cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in vociferatione.*

SIcut enim quotidie noua beneficia à Deo recipimus, sic quotidie nouas gratias ei debemus reddere, & nouos modos gratiarum actionis. Si.n.carnalis amor, & lasciuus semper nouas cantilenas inuenit, quanto magis amor diuinus noua cantica.i. gratiarum actiones Deo reddere debet? Qua non solum ore,sed magis corde mirabilia Dei narrare debemus.Cantate Dominum canticum nouum, quia mirabilia fecit. Et iste cantus maximè competit clericis, qui tã in horis quam in missis Dei mirabilia cantan-

Gratiarũ actio. — *Psal. 97* — *Cãtus ecclesiæ honestius esse debet.*

do populo narrare debent, vt ipsum ad deuotionem inducant. Et ideo ab isto cãtu oĩs vanitas & lasciuia debet remoueri, vt ostẽdit Hugo in lib. de abusionib. clau.d. In ecclesia cũ ad officiũ Dei cantandum ventum fuerit, humilitatis honestas diligentius obseruetur, ne cum in ecclesia ante conspectum Dei venimus deteriores efficiamur. Sunt.n. quidam qui mente vagi, oculis attoniti, habitu dissoluti, plana parietum prospicientes perlustrant, aliud cantant, aliud cogitant, in choro sunt corpore, sed in foro mente. Sunt ẽt alij cantores voce dissoluti, qui vocis suæ modulatione gloriantur, aliud cantant q̃ libri habeant ecclesiastici, forsitan vt magis placeãt populo, q̃ Deo, qui sic cantant, non cantant in choro cũ Maria sorore Moysi, sed in palatio cum Herodiade, vt placeant discumbentibus, & Herodi. Delectantur in altitudine vocis, sed nemo altius cantat eo, quẽ Dñs audire consueuit de monte sancto suo. Nemo dulcius cantat eo, cui inclinat Dñs aurẽ suam. Esto igitur cantando in valle humilitatis, vt in monte sancto audiri merearis. Si sic cantas, vt ab alijs laudem quæras, vocem tuam vendis, & facis eam, nõ tuam, sed aliorum. Habes cantando in potestate vocem tuam, habeto ẽt animum tuum. Frangis vocem tuam, frange, & voluntatem. Seruas consonantiam vocum, serua, & concordiam morum, vt per exẽplum concordes proximo, per voluntatẽ Deo, per obedientiam magistro. Et Hier. in Epistola, & habetur d. 92. cantãtes, ait. Cantãtes, & psallẽtes in cordibus vestris Domino, audiant hæc adolescentuli, audiant ij, quibus in ecclesia est psallendi officium Deo non voce esse cantandum, nec in tragædiarum modo guttur, & fauces leniendæ sunt, vt in ecclesia theatrales moduli audiantur, & cantica. Ad hoc enim constituti sunt cantores in ecclesia, vt deuotẽ laudent Dominum, non vt aures demulceant audientium, & ad lasciuiam ducant. Sic.n. de Iosaphat rege legitur, q̃ statuit cãtores, vt laudarẽt nomen Dñi in turmis suis, ac voce cõsona dicerent. Confitemini dño, qm̃ in æternũ misericordia eius. Sic & conformiter nunc Ps. d. *Cantate ei canticum nouũ, &c.*

Nota.

Hieron.

2. Pa. 20

E *Quia rectum est verbum Domini & omnia opera eius in fide.* 483

12. q. ... mana.

NVnc consequenter ad laudandum Deum adducit multiplicẽ rõnem, ostendit.n. q̃ Deus multiplici rõne à nobis est laudandus. s. Rõne suæ fidelitatis, qua promissa perficit. Ratione suæ pietatis, qua vniuersa diligit, ibi. *Diligit misericordiam.* Ratione suæ pietatis, qua vniuersa efficit, ibi. *Verbo Domini.* Ratione suæ maiestatis, qua oĩa subijcit, ibi. *Timeat dominũ.* Ratione suæ veritatis, qua oĩa prospicit, ibi. *Dominus dissipat.* Primo F ergo laudandus est Deus à nobis rõne suæ fidelitatis, quia s. fidelis est in promissis. Et hoc est, quod. d. *Quia rectũ est verbum domini, &c. Et oĩa opera eius in fide.* i. in fidelitate. Rectum.n. dicitur cuius medium non exit ab extremis. Verbum aũt est medium inter intentionem loquẽtis, & eius effectum. Et ideo tunc verbum dr̃ rectum, qñ concordat cum intentione loquẽtis, & exteriori opere. Verbum ergo Domini ideo dr̃ rectum, quia quod sonat ab intentione procedit, & per effectum perficitur. Sic.n. dicitur, Fidelis Do G minus in oĩbus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Et nota s̃m gl. q̃ aliter fidelis dr̃ Deus nobis, aliter nos fideles dicimur Deo. Fidelis.n. dr̃ Deus cum dat homini, quod promisit. Sed homo dr̃ fidelis, credens promittenti Deo. Sic ergo Deus nobis est debitor ex promisso, non ex commisso. Nos aũt Deo sumus debitores ex promisso, & ex commisso. Nos.n. nihil committimus Deo, vt ipsum debitorem teneamus, cum ab illo habeamus oĩa, quibus gaudemus. Et H nota, quod hic accipitur verbum nõ pro ipso Dei filio, sed pro promissis in sacra scriptura, vel p Prophetas à Deo missos.

Rectũ verbũ Domini.

Ps. 1... Fid...

Diligit misericordiam, & iudicium, misericordia domini plena est terra. 484

OStenditur hic, quòd est laudandus ratione suæ pietatis, & misericordiæ. Misericordia enim in tantum coniungitur iustitiæ, quòd vna sine altera esse non potest, nam misericordia sine iustitia, est quædam dissoluta fatuitas,

Iustitia

Iustitia. Miseri-cordia. Iustitia verò sine misericordia, est quasi quædam crudelitas. Vide supra Psal. 24. Vniuersæ viæ dñi misericordia, & ueritas. Et aduerte, ꝙ iustitia misericordiam in oĩbus nostris operibus pręcedere dẽt, vt opera pietatis, & misericordiæ rectè possint nũcupari, ut ostendit Greg. d. *Greg. 19 mor. c. 19* Ille quippe benè agit, quæ pia sunt, ꝗ prius seruat, quæ iusta sunt, vt collatus in proximis riuus misericordiæ de iustitiæ fonte ducat̃. Nã multi proximis quasi misericordiæ opera impendunt, sed iniustitię facta non deserunt. Qui si veraciter proximis misericordiã facere studerent, sibijpsis debuerant prius iustè viuẽdo misereri. unde scriptũ est. Miserere aĩę tuę, placẽs Deo. Qui ergo misereri vult ꝓximo, à se necesse est, ut trahat originẽ miserendi, scriptũ namq; est. *Eccles. 3 Deut. 6.* Diliges proximum tuũ sicut teipsum. Qũo ergo alteri miserendo pius est, qui adhuc iniustè viuendo, fit impius sibimetipsi? *Eccl. 14.* Vnde per quẽdã sapientem dr̃. Qui sibi nequã est, cui bonus erit? *Eleemosyna.* Ad exhibendam quippe misericordiã, ut indulgẽtibus plenè exterius valeat impendi, duo sibi necessaria cõgruunt. s. homo, qui præbet, & res, quæ ꝓbeatur, sed longè incõparabiliter melior est homo, ꝗ res. Qui itaq; indigẽti proximo exteriorẽ substantiã præbet, sed vitam suã à nequitia non custodit, rẽ suã Deo tribuit, & seipsum peccato, hoc quod minus est obtulit auctori, & hoc, ꝙ maius est, seruauit iniquitati. Sic igit̃ in nobis iustitia misericordiam præcedere debet, sed ẽm nostrum modum intelligẽdi, in Deo misericordia pręcedit iustitiã, quia iustitia Dei nobis præsupponit opera, quæ omnia ipse misericorditer fecit. Et ideò hic ait Ps. ꝙ diligit misericordiã, & iudiciũ s. consequenter. Ex quibus colligitur, ꝙ misericordia, sine iustitia impendi non debet. Vnde ait Magist. in gl. Caue ne amissa iustitia, sis pauperi in mala causa misericors, ut malã causam sibi foueas, & eius iniquitatẽ contegas. Nam, si parcis flagello, percutis cor, quia remanet iniquus, & inde fit nequior, quia videt iustũ sibi fauere. Verũ, licet misericordia non sit sine iustitia, misericordia tñ relucet magis in operibus Dei; vnde subditur, *Misericordia Domini plena est*

A *terra*. Terra dicit, non cœli, quia cœli nõ indigẽt misericordia, vbi nulla est miseria. In terra hoĩs abundat miseria, & superabundat Dei misericordia, ꝑꝑ ꝙ ait Ps. Miserationes eius super oĩa opera eius. Quod declarans Rich. ostendit qualiter Dei misericordia replet cœlum, & terrã. d. Misericordia implet cœlum, & terram. Dñe, inquit, in cœlo misericordia tua, & alibi. Misericordia plena est terra. Et revera perijsset totũ, ꝙ Deus fecerit, nisi misericordia subuenisset. *Richar. Misericordia Dei est vniuersalis.* Culpa, & vltio quicquid in hunc mundũ uenerat, aufe-

B rebant, quia, & fragilitas semper tẽdebat ad lapsum, & cogebat ad vindictam semper iudicantis cẽsura. Sic Angelus deijcitur è cœlo. Sic de paradiso exulat homo. Sic mundus deletur diluuio. Sic gentes confunduntur linguis. Sic vrbes diuino exuruntur incendio. Sic Iudæam vltor Christi sanguinis Romanus deleret exercitus. Hęc est Christi magna, & longa misericordia, qui iudicium oẽ seruauit ad vnum, & totum hoĩs tp̃s ad pœnitentiæ deputauit inducias, vt quod de vitijs suscipit infantia, capit adolescentia, inua-

C dit iuuentus, contegat vel senectus, de peccato, vel tunc pœniteat, qñ se sentit iam non posse peccare, & tunc saltẽ reatũ deserat, qñ iã illũ relinquit reatus, faciat de necessitate virtutẽ, vt moriat̃ innocẽs, ꝗ totus in crimine vixit. *Expectat Deus peccatores.* Sic ergo Deus per misericordiã reddit, quod per iudicium deperierat. vt meritò dicat Ps. *quod misericordia domini plena est terra.*

Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. 485 *1. q. intercatholicam.*

D CONsequenter hic ostendit, ꝙ Deus sit à nobis laudandus ratione suæ potestatis Et primò ostendit potestatem suam in corporibus superioribus, & secundò in inferioribus, ibi. *Congregans.* Quantum ad primum. d. *Verbo domini cœli firmati sunt*. Tantæ enim potestatis est Deus, ꝙ verbo suo produxit cœlum, & ipsum firmauit sic, vt incorruptibile maneat æternum, vnde, & ipsum vocauit firmamentum. Vocauit cœlum firmamentum. Et notandum, quòd opera trinitatis, licet ab intra sint diuisa, vt puta genera-

Geneſis. *Opera trinitatis ſunt duplicia*

generatio cõpetit patri,non filio, neque ſpirituiſancto. Spiratio aũt competit patri,& filio,& nõ ſpirituiſancto,tñ oĩa opera trinitatis ad extra ſunt indiuiſa, quia oẽm creaturam quam producit pater, producũt filius,& ſpiritusſanctus,& ecõtrario.Et hoc ſatis hic notat̃ cũ oſtendit̃, ꝙ oẽs tres perſonæ diuinæ.ſ. pr̃ filius,& ſpiritusſanctus cœlũ produxerunt,& firmauerunt.

Quæſtio. *Spiritus ſanctus à patre & filio, procedit.* *Græcorum error de Spiritu ſancto,* *Ioan. 15*

Hic.n.ponitur pr̃, quia *Domi nus*,hic ponitur filius,quia *uerbo*,hic ponitur Spiritusſanctus,quia, *& ſpiritu oris, eius,&c.*Sed hinc errorem aſſumpſerunt Græci. d. ꝙ Spiritusſanctus à ſolo patre procedit,& non à filio,quia hic dr̃,*Spiritus oris eius*.ſ. patris, non dr̃ ſpũs uerbi. Qui,& errorẽ ſuum confirmãt per illud qđ ait ſpiritusſanctus q̃ à patre procedit,ille teſtimoniũ perhibebit de me.Itẽ quia in ſymbolo edito in cõcilio Nicęno ſic dr̃,& in ſpũmſanctũ dñm,& uiuificãtem, ex patre procedentẽ, & non dr̃ ex filio.Et in fine ſubiungit̃. Qui aliud docuerit, uel prædicauerit, anathema ſit. Ideo Græci nos anathematizatos dicũt, quia dicimus Spũm ſãctum procedere à filio,qđ ibi non continet̃. Qđ.n. ẽm nos ibi dr̃.Qui à patre filioq; procedit, alterum eſt à Latinis additũ.ſ.filioq; Sed ſancta mater eccleſia determinatè ponit, ꝙ Spũsſanctus à patre, & filio procedit,ut apparet de conſ.d.5.ſaluator qui ueritas.

De conſecr.d. 5.

Et per Mag.lib. 1.d.11. Ad illas auctoritates,quia Chriſtus dicit,qui à patre ꝓcedit,reſpondit Magiſt.d.Quia cũ dicat, qui à patre procedit, non addit ſolo,& ideo a ſe ẽt procedere nõ negat,ſed ideo patrẽ nominat,quia ad eum ſolet referre ẽt qđ ipſius eſt,quia ab illo habet, ut cũ dicit.

Ioan. 7.

Doctrina mea non eſt mea,&c. Eodẽ modo dicendũ eſt ad illud,qđ de iſto textu obijcit̃. *Et ſpiritu oris eius.* &c. Ad aliud uerò qđ de ſymbolo Nicęno opponit̃ reſpondet Magiſt.vbi ſupra d.ꝙ cum dr̃.Qui aliud docuerit, uel aliter prædicauerit. i. contrariũ uel contrario modo prædicauerit,anathema ſit. Et ſic aliud accepit pro oppoſito. Et ſic conformiter loquit̃ Ioan. Apoc.ult d. Si quis appoſuerit ad hæc,apponet Deus ſuper illũ plagas,&c.Qđ intelligitur,ſi quis appoſuerit contrarium uerbis in Apoc. ſcriptis.

E *Congregans ſicut in utre aquas maris, ponens in theſauris abyſſos:* 486

CONſequenter hic oſtendit Dei poteſtatem in inferiorib.creaturis, ut in aquis, hoc exponunt aliqui de mare Occeano dicentes,ꝙ aquæ in mari Oceano ſunt contra naturã detentæ, ita ꝙ ſi ſibijpſis dimitterẽtur,fluerent ſuper terram,& terram diſſiparent, quia ſunt altiores terra in medio maris Oceani. Vñ ſicut qñ Deus filijs Iſrael uiam dedit ꝑ medium maris,aquæ erãt illis quaſi mu-

Aqua maris Oceani cõgregatur.

F rus ad dexteram,& ſiniſtrã, ut hr̃ Exod. 14.quod tñ fuit cõtra naturã aquæ quæ eſt fluida, ſed poteſtate Dei detinebat̃. Conſimiliter qñ uiã fecit eis in Iordane, aquæ ſuperiores quæ deſcendebant ſteterunt in unũ locum, & ad inſtar montis intumeſcentes apparebant procul, quod erat uirtute Dei contra naturã aquarũ. Sic dicunt de aquis maris Oceani, ꝙ in medio ſunt altiores terra, & tñ uirtute Dei cõtra naturã ipſarũ tenentur ſic, ne fluant,& diſſipent terrã. Alij aũt hoc aliter exponunt d.ꝙ à principio mũdi.ſ. in

Ioſue 3.

G tertia die creationis mũdi qñ Deus congregauit aquas in locũ vnũ,quia prius ꝑ modũ euaporationis eleuatæ erant ſuper terrã, ſed tertia die dedit eis depreſſitatẽ debitã,& ſic occupauerunt minorem locũ, ꝙ tunc ẽt fecit quaſdã cõcauitates,& cauernas in terra,in quib. aquæ includunt̃,ut apparet in mõtib.altis,qui infra habẽt quaſdã cõcauitates, in quib. aquæ sũt detẽtæ, q̃ & fontes dñr. Et de iſtis dicit.*Cõgregãs ſicut in utre aquas maris* q̃ a illæ aquæ primò fuerũt aquæ maris. Et de iſtis ſubdit. *Ponens in theſauris*

Aqua cluditur in terra

H *abyſſos.*Aquæ.n. maris rõne ſuæ profunditatis abyſſus dñr. Tenebræ erãt ſuper faciẽ abyſſi,&c. Qđ ideo ſic dicit, q̃ a ſicut theſauri in loco abſcõdito claudunt̃, ſic,& abyſſũ aquarũ a nobis abſcõdit. Et q̃tum ad oĩa iſta dr̃. Abyſſus ſicut ueſtimentũ eius ſuper montes ſtabunt aquę.

Geneſ. *Pſ. 103*

Timeat dominum omnis terra, ab eo aũt commoueant̃ omnes inhabitãtes orbem. 487

23.q.1 ſchiſmaticis. *Timor multiplex.*

HIc conſequenter oſtendit Deum laudandum ratione ſuæ maieſtatis,quæ ſibi omnia ſubijcit. Timor enim eſt

est multiplex, s. mundanus, seruilis, & filialis. Et iste timor filialis non est nisi quædam deuota reuerētia amoris, qua quis alteri subditur, & ipsum offendere timet quia offensā timet dilecti, & nō pęnā. Et de isto timore hic dicit. *Timeat dñm omnis terra*, i. omnis homo de terra creatus per amorem, & reuerentiam subdatur. Psal. 18 Dño, sic, ꝙ fugiat peccare plus amore, dñi, quàm timore supplicij. Iste timor ēt manet in beatis. Timor domini sanctus permanet in sæculum sæculi. *Ab eo aūt commoueantur omnes habitantes orbem.* Hic. n. orat Ps. vt Deus per suam misericordiam omnes conuertat ad ipsum d. *Ab eo aūt commoueantur.* &c. q d. vt omnis terra timeat Dñm modo prædicto, ideo oro, vt ab ipso commoueantur, &c. i. ut manus misericordiæ Dei omnes cōmoueantur. Et hoc a simili dicit dormiētis, qui manu commouetur, vt euigilet. Ita, & gratia Dei peccatores commouet ipsos excitando, vt vigilent, & a somno peccati resurgant. Et notanter d. *ab eo.* q. d. non ab alio, quia solus Deus hominē a peccato pōt excitare, & ad pęnitentiā ducere, & nota, ꝙ conuersio peccatoris, rectè commotio dr: nonne magna est cōmotio, qñ peccator commutatur, per pęnitentiam de vitijs ad virtutem, de odio ad gratiam, de filio perditionis ad filium Dei? Et de ista commotione, quæ fit ad Deum dr ps. 59. Commouisti terram, & conturbasti eam sana contritiones eius, quia commota est. Commouet n. Deus terram, quando ad pęnitentiam peccatores conuertit, peccata remittendo. Sed sanat contritiones eius, quando pęnam peccatis debitam dimittit, vnde statim subdit causam, quare omnes Deum timere debent, & ei subijci d.

488 *Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt.*

Potestas Dei.

Quasi dicat merito omnes homines illi subijci debent timore filiali. *Quia ipse dixit.* &c. quia sicut simplici voluntate sua oīa creauit de nihilo, ita potest omnia in nihilum redigere, merito igitur ei subijci debes, & illū timere, nihil enim per te ipsum potes, nisi, quod Deus permittit. Cupiditatem

A nocendi per te habere potes, potestatem aūt nocendi, si ille non dat, habere nō potes, quia non est potestas nisi a Deo, Cupiditas. n. mala est, sed illa non est a Deo sed illa nihil nocere pōt, si ille non permittit, a quo est omnis potestas. Vnde Deus homo stans ante hoīem ait. Non haberes aduersum me potestatem vllā, nisi tibi datū esset desuper. Vnde ēt ipse diabolus nec vnam ouiculam potuit Iob sancto tollere, nisi prius Deo diceret, mitte manū tuam, i. da potestatem. Vnde de hoc ipse Iob eruditus non ait. Dñs dedit, diabolus abstulit, sed ait. Dñs dedit.

Potestas nostra nulla est sine Deo.

Ioan. 19

B Dñs abstulit. Ex omnibus ergo prædictis vult concludere psal. ꝙ solus Deus est timendus a nobis, quia illa quæ timentur non alius fecit, sed ipse solus creauit d. *Qm ipse dixit, & facta sunt &c.* Ex istis, .n. verbis vult ps. ostendere, ꝙ omnia circa Deum ab ipso sunt producta nominans facta, & creata, Vbi nota, ꝙ inter factum, & creatum magna differentia est, sicut inter creare, & facere. Qm creare est de nihilo aliquid producere. Facere verò est aliquid de præiacenti materia operari. Et ideo creare, quia potentiā requirit infinitam Deus creaturæ non communicauit, sed benè facere, vnde creatura aliqua facit, sed non creat. In uniuersitate n. entium aliqua sunt, quæ de nihilo fiunt, ut animæ rationales, quæ sm Arist. dantur de foris, aliqua aūt fiunt ex præiacente materia, ut corporalia, & omnia, tam prima, quam secunda producuntur a Deo, quæ notans psal. ait. *Qm ipse dixit, & facta sunt*, quo ad omnia producta de materia, quo verò ad producta de nihilo subdit. *Ipse mandauit, & creata sunt.* Sed statim vnum insurgit dubium, quia si tanta differentia est inter facere, & creare, & inter factum, & creatum, unde ergo tanta varietas est inter symbolum Niceni Concilij, quod cantatur in missa, quia in primo dicitur. Credo in Deum patrem omnipotentem creatorem cœli, & terræ. In secundo autem dicitur factorem cœli, & terræ. Respondeo primo, quòd omnia ideo dici possunt creata, quia Deus a principio mundum ex nihilo produxit, quamuis ex istis productis postea alia fuerint facta. Et

Facere quid est, & quid creare.

C

Philo. 16 de animalibus.

Ps. 149.

D

Quæstio.

Symbolū

hoc

hoc attendentes Apostoli in suo Symbolo dixerunt creatorem cęli,& terræ. Sed quia postea insurrexit error Marcionis. d. q diabolus omnium istorum visibiliũ, quæ fiunt,& non creantur, est conditor, ideo hunc errorem volens extirpare ecclesia, in concilio Niceno constituit Symbolum d. Credo in vnum Deum,&c. factorem omnium visibiliũ, & inuisibiliũ. Ex quo potes ẽt notare, q facere est quoddam verbum commune ad ly producere ex aliquo, & ex nihilo quia dicit
Li.2.d.1 factorem omnium visibilium, & inuisibilium. Magister autem ponens differentiã prædictam inter facere,& creare, lib. 2. d. 1. ibi accipit facere,& creare strictissimo modo, sed hic accipitur largo modo.

489 *Dominus dissipat consilia Gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat consilia principum.*

HIc consequenter ostendit, q Deus ab omnib. est laudandus, & timendus, & hoc ratione suæ veritatis, qua omnia prospicit. Non enim solum exteriora hominum facta prospicit, sed etiã interiora scilicet consilia, & cogitationes. Et quas vult procedere permittit,& quas non vult procedere, dissipat. Et hoc est, quod dicit. *Dominus dissipat consilia Gentium*, idest Gentilium, quia eorum consilium erat ad idola colenda, & prædicanda, sicut modo est consilium fidelium ad cultũ Dei ampliandum, & istud consilium Gentium dissipat Dominus, quia eorum idololatriam dissipauit. *Reprobat autem cogitationes populorum*, scilicet Iudæorum, qui populus Dei dicebãtur propter unitatem in fide veri Dei, quorum cogitationes erant, per Christi mortem dissipare Christi nomẽ,& fidẽ: Et tamen oppositum euenit, quia per eius mortem,& resurrectionem fuit nomen Christi adeo exaltatum super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur,&c. *Et reprobat consilia principum*, idest dæmonum, qui mundi principes uocabantur, quia principabantur in mundo. Nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Quorum consilium fuit finaliter Christi mortem impedire, ne de ipsorum potestate humanum genus

Consilia gentiliũ dissipare.

Cogitationes Iudæorum.

Phil. 2.

Ioan. 12

E liberaretur, & ideo visiones immiserunt vxori Pilati, vt viro suaderet, ut non interficerent Christum, quorum tñ consilium ad nihilum redactum fuit, vt deducit Greg. Sic, & quotidianum consilium dæmonum contra nos quotidie dissipat Deus, dum illud, quod de nobis suis consilijs intẽdunt auertit, ut ostendit. Greg. d. hoc indesinenter contra bonos consilium maligni spiritus ineunt, vt ij, quos seruire Deo innocuè in tranquillitate cõspiciunt, vexati aduersitatibus ad voraginem culpæ rapiantur. Sed eorum consi-
F lij acumen destruitur, quia pius conditor cum viribus flagella moderatur, ne virtutem pęna transeat, & per astutiam fortium humana infirmitas cadat, vnde per Paulum dr. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra illud, qđ potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere, &c. vt meritò Psal. dicat. *Dominus dissipat consilia gentium*,&c. Et hoc est, quod dicitur Iob. 5. Consilium prauorum Deus dissipat. Sed consilium Dei nullus dissipare potest. Et hoc est, quod subditur.

Greg. 9. mor. c. 4.

Consilii dæmonũ.

Tẽtatio.

1. Cor. 10

G *Consilium autem Domini in æternum manet, cogitationes cordis eius in generatione, & generationem.* 490

QVamuis. n. sententia Dei quãdoque mutetur, quia stat in exterioribus signis, vt patet de Ezechia, cui Dominus per prophetam dicit. Dispone domui tuæ, quia morieris, &c. ad cuius tamen orationem, hæc sententia fuit mutata. 4. Reg. 20. Consilium autem Dei, & cogitationes, quia intrinsecam Dei voluntatem important, nulla-
H tenus possunt mutari, vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob. 23. Nemo potest auertere cogitationes eius. d. Sicut enim Deus est immutabilis natura, ita immutabilis est cogitatione. Cogitationem quippe eius nullus auertit, quia nemo resistere occultis eius iudicijs præualet. Nam,& si fuerint quidam, qui deprecationibus suis eius cogitationem auertisse videantur, ita fuit interna eius cogitatio, vt sententiam illius auertere deprecando potuissent, & ab ipso acciperent, quod agerent apud ipsum. Dicat ergo,

25. q. 1. ideo.

Consilii Dei variã. Sentẽt. variã potest.

Greg. mo. c.

go, nemo auertere potest cogitationem eius, quia semel fixa iudicia mutari nequaquam possunt, vnde scriptum est. Praeceptum posuit, & non praeteribit. Et rursum, non. n. cogitationes meae sicut cogitationes vestrae, &c. Cum ergo exterius mutari vr̄ sn̄ia, interius consilium nō mutatur, quia de vnaquaq; re immutabiliter intus constituitur, quicquid mutabiliter exterius operatur. Et nota, ꝙ tantae stabilitatis est diuinum consilium, ꝙ sibi et famulatur malorum consilium, quod ad contrarium diuini consilij tendere nititur, vt per multa exēpla ostēdit Greg. lib. 6. Mor. c. 11. super illo verbo Iob 5. Consilia prauorum dissipat, d. Saepè. n. nonnulli sapientia humana inflati dum desiderijs suis diuina iudicia contraire aspiciunt, astutis. n. reluctari machinationibus conantur, & vt ad votum suū vim supernae dispensationis intorqueant, callidis cogitationibus insistunt, subtiliora consilia exquirunt, sed inde voluntatem Dei peragunt, vnde hanc immutare cōtendunt, atq; oīpotentis Dei consilio dū resistere nituntur, obsequunt. Et consequenter multa ponit exēpla dicēs, ꝙ melius ostendimus, si pauca rerum gestarū exempla ad mediū proferamus, Ioseph somnium viderat, ꝙ suo manipulo fratrū eius se manipuli prosternebant, ꝙ sol, & luna cū reliquis stellis se adorabant. Quae quia purè fratribus retulit, eorum corda futurae dominationis inuidia, pauorque concussit, cumq; ad se hunc venire cōspicerent, malitia saeuiente, dixerunt. Ecce somniator ille venit, venite occidamus eum. Cumq; eius dominio se subijci metuunt, somniatorem in puteo deponunt, cumq; Ismaelitis transeuntibus vendūt, qui in Aegyptum ductus seruituti subditus, luxuriae accusatione dānatus, castitatis merito adiutus, ꝓphetiae iudicio ereptus, oī Aegypto praelatus est, per supernam verò sapientiam prouidus frumenta congessit, & futuro periculo famis obuiauit. Cumq; in orbem fames creuisset de alimentorum praeparatione solicitus Iacob filios in Aegyptum misit, qui dispensationi frumētorum praepositum, Ioseph nescientes inueniunt, atq; vt mererētur alimenta percipere dispensatorem com-

Consilio Dei etiā mali famulant.

Ioseph.

A pulsi sunt pronis in terram ceruicib. adorare. Pensemus igitur gestae rei ordinē, cogitemus quomodo sapiētes in ipsa sua astutia vis diuina comprehendit. Ideo Ioseph ab eis venditus fuerat, ne adorarē ab eis, sed ideo adoratus est ab eis, quia venditus. Astutè namque aliquid agere ausi sunt, ut Dei consilium immutarēt, sed diuino consilio, quod declinare conati sunt renitendo seruierunt. Inde quippe coacti sunt Dei voluntatem, & consilium peragere, vnde hanc astute moliti sunt commutare. Sic diuinum consilium B dum deuitatur, adimpletur, ac humana sapientia dum reluctatur, comprehenditur. Consequenter ponit aliud exēplum de Saule, & Dauid. Aliud de Iona, & de alijs, vt merito dicamus illud Psalmi 65. Videte opera dn̄i, terribilis in consilijs su per filios hominum. Quae omnia benè nunc considerans Psaltes ait, *consilium autem domini in aeternum manet*, &c.

Beata Gens, cuius est dominus Deus eius populus, quem elegit in haereditatem sibi. 419 24.q. 1. alterius.

C

Hic consequenter Psal. ostendit diuinae laudis praemium. Et duo facit, quia ostendit primò laudis diuinae praemium, secundò laudis diuinae principium, ibi. *De coelo respexit*. Vbi sciendum, quòd beatitudo est duplex, scilicet spei, & rei. Spei habetur in vita ista per virtutes, & gratiam, & in ipsa continuè proficiunt iusti, sic enim dicitur Matth. 5. Beati pauperes. Beati misericordes. Beati, qui lugent, &c. Sed beatitudo rei solum habetur in patria quo D ad primam stolam ante resurrectionem, sed quo ad ambas stolas erit completa post resurrectionem. Vnde per beatitudinem spei peruenitur ad beatitudinem rei. Et de vtraque potest iste versus intelligi. *Beata Gens*, &c. Item notandum, quòd talis beatitudo promeretur per diuinum cultum, quo Deus laudatur, & colitur, quia sine fide impossibile est placere Deo. Perfecta beatitudo scilicet rei, principaliter consistit in tribus, s. In clara diuinitatis visione. In grata charitatis vnione. In firma bonitatis inten-

Beatitudo duplex.

Hebr. 11

Beatitudo consistit ī tribus.

Visio diuinitatis intentione. Primo.n. ibi est clara diuinitatis visio. In præsenti.n.vita diuina essentia clarè videri non pôt, sed solum per speculum in ænigmatè. Sed a beatis in patria clarè vř,& facialiter. Qm̃, vt ait Ber. tripliciter in æterna illa,& vita beata, beati fruũtur Deo, s.videntes eum in omnibus creaturis, habentes eum in semetipsis,& quod ineffabiliter iucundius est, atque beatus ipsam cognoscentes in semetipsa trinitatem, & gloriam, illam sine *Mat.15* vllo ænigmate mundo cordis oculo contemplantes. Et istam beatitudinis conditionem notans saluator ait. Beati mundo corde, qm̃ ipsi Deum videbũt. Et Ioa.17. *Dilectio charitatis.* Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum,&c. Secũdò ibi est grata charitatis vnio, quamuis.n. ibi cesset fides ꝑ claram visionem, quamuis spes cesset per desiderati adeptionem, charitas tamen ibi non cessat, sed perficitur per summã dilectionem. Qm̃ ẜm Aug. in lib. de perfecta iustitia hominis, præceptum dilectionis, quo iubemur Deum diligere ex toto corde,& ex oĩbus viribus, & proximum nostrũ, sicut nosmetipsos, licet in via ex toto non possit impleri, perfectè tamen implebitur in cœlesti beatitudine, quia ibi charitas non cessat, sed perficitur. Sic igitur in cœlesti beatitudiue erit perfecta charitas, vt quilibet plus Deum quã se diligat, proximum quantum se,& plus quilibet gaudebit de beatitudine Dei, quam de sua, & tm̃ de cuiuslibet Angeli, vel beati hominis fœlicitate quantũ si *Anſel.* illam in seipso haberet, vt deducit Ansel. *Tob.13.* in Prosolo. Et istam conditionem beati- *Securitas.* tudinis Tobias notabat, d. Beati omnes, qui diligunt te, & gaudent super pace *Felicitatis.* tua. Tertiò ibi erit firma bonitatis tentio. Ad hoc enim, quòd quis sit beatus exigitur, ꝗ habeat securitatẽ suæ fœlicitatis, aliter.n. semper timeret ab illa cadere, quod sine displicentia,& pœna non posset, quæ non stant cum beatitudine, quia beatus est qui habet quicquid vult: *Aug.22 de ciu. Dei.* &c. Et ideo dicit Aug. In illa æterna beatitudine quicquid amabitur, aderit, nec desiderabitur, quod non aderit. Omne quod ibi erit bonũ erit,& summus Deus summum bonum erit, & quod omnino beatissimum est, ita fore semper certum

E erit. Et ideo quia sic desiderium adimpletum erit in patria Psal.d. Beatus vir qui adimplebit desiderium suum, quod etiã nunc notat.d. *Beata Gens cuius est dominus Deus eius*,&c. Et in isto versiculo nota, ꝗ Deus possidetur à beatis, & beati possidentur à Deo. Et ita Deus est pos- *Possessor Deus beatis.* sessor, & possessio. Possessio, quia ex eo viuunt beati,& ideo dicit. *Beata gens, cuius est dominus Deus eius.* Possessor est, quia beatos gubernat, & regit, quos in suam hæreditatẽ elegit. Et quantum ad hoc dicit. *Populus, quem elegit in hæreditatem sibi.* Et sic Deus est hæreditas beato- F rum. Et sic quilibet beatus dicit illud Ps. 15. Dñs pars hæreditatis meæ, &c. Et beati sunt hæreditas Dei, quia tanq̃ filios ipsos hęredes elegit. Gal.4. Quòd si filij, & hæredes, hæredes quidem Dei,&c.

De cœlo respexit dominus, & vidit omnes filios hominum. 49

Hic ostendit consequenter, quid sit *Beatitudinis causa.* huius beatitudinis fundamentale principium. Et duo facit. Quia ostendit primò huius beatitudinis principium, se- G cundò hoc declarat per exemplum, ibi. *Non saluabitur.* Quantum ad primum *Respexit D Mat* sciendum, ꝗ aliqui indagare volentes, q̃ est principalis causa, quare Deus aliquos beatificat in patria, aliquibus dimissis, diuersimodè senserunt. Qm̃ aliqui dixerunt, ꝗ opera in charitate,& ex charitate facta, sunt huius principalis causa. Sed cõtra, quia electio Dei, qua nos elegit, fuit ante mundi constitutionẽ,& sic opera nostra, quæ nondum fuerant, non fuerunt cã nr̃æ electionis. Et hoc ostendit Apo- *Rom.* stolus de Iacob,& Esau, dic. Cum nondũ H nati essent, aut aliquid boni, uel mali egissent, dictum est. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Alij dixerunt. ꝗ nõ ipsa opera, sed præuisio operum est causa prædestinationis, sic quòd Deus Iacob præ- *Lib.1. 28.* destinauit ad vitam, quia præuidit ab æterno, quia Iacob benè vteretur libero arbitrio,& crederet in eum. Sed contra hoc est Aug. in primo retra.d. quòd si propter futura merita quis esset electus, iam non ex gratia esset electio, non ergo ideò electus est quis à Deo, qa talis futurus erat, sed ex electione talis futurus est,

August. est. Vnde idem Aug. in lib. de prędestina A tione sanctorum, ait: Non quia futuros tales nos esse præsciuit, ideo non elegit, sed, vt essemus tales per ipsam electionē gratiæ suæ, qua nos gratificauit. Et hoc est, qđ Apost. ait: Misericordiam consequutus sum, vt fidelis essem, non ait, quia fidelis eram. Ex quib. apparet, ꝙ principalis causa, quare quis a Deo beatificatͬ est ęterna Dei prędestinatio, siue electio ad vitam. Et hoc est, quod hic dicit Psal. *De cœlo respexit dominus, & uidit oēs filios hominum*, i. ex se in naturalib. esse æquales. Sed supple ex sua gratia speciali ali- B quos elegit ad participationem beatitudinis, quam ex naturalibus nullus assequi pōt. Et nota, ꝙ hic cœlum accipitur pro occulta eius sapientia, in qua omnia celantur. Et hoc idem sub alijs verbis repetit ad maiorem expressionem, d.

493 *De præparato habitaculo suo respexit super omnes, qui habitant terram?*

QVid. n. est respicere Dei, nisi nos ad suam gratiam eligere, vel vocare? *Respicere Dei.* Sic. n. quando Petrum post negationem vocauit ad gratiam ipsum respexisse dř. *Mat. 26* Conuersus dominus respexit Petrum, & recordatus est Petrus verbi Iesu, &c. Et egressus foras, fleuit amarè. Quid est ergo *de præparato habitaculo, suo*, i. de cœlo *respexit super omnes, qui habitant terram*, nisi elegit ad gratiam, & gloriam, quos voluit ex ijs, qui habitant terram? vnde glo. ait. Respexit super omnes, &c. idest, misericorditer vidit. Vnde, & hoc expressius declarans subdit.

494 *Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.*

PEr corda enim accipe animas, quas Deus sigillatim creat, & producit. Vbi sciendum, ꝙ circa productionē animæ rationalis aliquę fuerunt opiniones, *Lib. 2. d. 18,* vt ostendit Magister, d. Quemadmodum mulieris corpus, de viri corpore traductum fuit, ita putauerunt aliqui ipsius mulieris animam, de viri anima propagatam, & omnes animas præter primam de traduce esse, sicut, & corpora. Alij autem putauerunt omnes animas simul ab initio esse creatas, sed istæ opiniones sunt falsæ, vnde subdit: Catholica autem ecclesia, nec simul, nec ex traduce factas animas docet, sed in corporibus per coitum seminatis, atque formatis, infundi, ac infundendo creari. Vnde in ecclesiasticis dogmatibus, animas hominum non esse ab initio inter cæteras intellectuales naturas, nec simul creatas, (sicut hi fingunt) docet August. d. Neque cum corporibus per coitum seminari, sicut *August.* quidam Latinorum præsumptores affirmant, sed dicimus corpus tantū per copulam seminari. Creationem verò animæ solum Deum creatorem nosse, eiusque iudicio corpus coagulari in vulua, & compingi, atq; formari. Ac formato iam corpore animam creari, & infundi, ut uiuat in vtero homo ex anima, &c. Et huius dicti veritas ex isto textu habetur, d. *Qui finxit*, i. creauit *sigillatim corda eorum*. Hic. n. satis innuit propheta, ꝙ non animam de anima facit Deus, sed sigillatim animas de nihilo creat. Quamuis n. omnes animæ sint eiusdem speciei, distinguuntur tñ indiuidualiter, & variantur in operationibus coniunctæ corporibus, C quia aliquæ benè operantur, & aliquæ malè, quæ omnia Deo sunt manifesta, & ideo subdit. *Qui intelligit omnia opera eorum.* Ex hoc vult habere, ꝙ omnes animæ in creatione sunt æquales in suis naturalibus, quia omnes sigillatim creātur a Deo. Sed, ꝙ aliquæ declinent postea ad bonum, hoc est singulari gratia diuinæ electionis, ut puta, quia Deus elegit ab æterno istam animam, & non illam.

Non saluatur rex per multam virtutem, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. 495

D HIc consequenter probat per exemplum, quòd diuina electio, siue prouidētia est primum principium beatitudinis nostræ. Et ponit exemplum primò in reprobis: secundò in electis: ibi. *Ecce oculi domini*, vnde in prima parte Psalm. talem facit rationem. Nullus *Saluare nullus potest seipsum.* homo virtute propria, & naturali potest saluari temporaliter: igitur multo fortius, nec potest virtute propria beatificari æternaliter, cum incomparabiliter secundum sit maius primo. Antecedens autem

autem probatur multipliciter. Primò de Seon rege, qui cum maximo exercitu egressus est obuiam filijs Israel, vt eos debellaret, qui virtute sui exercitus nō solum victoriam non obtinuit, sed seipsū, nec populum saluare potuit, sed ante filios Israel cum populo suo corruit, vt habetur Num. 21. Et quantum ad hoc dicit. *Non saluatur rex per multam uirtutē.* Secūdum exemplum est de Og rege Basan, qui solus remanserat de stirpe gigantium, vt habetur Deutero. 3. Hic venit cū omni populo suo, & tota virtute sua, vt expugnaret filios Israel. Et dixit Dominus ad Moysen. Ne timeas illū, q.a in manu tua tradidi illum, percusserunt igitur, & hunc cum omni populo suo, vt habetur Num. 21. Et quantum ad hoc dicit. *Et gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ.* Consimiliter, & hoc intelligere potes de Golia gigante, quem Dauid adhuc puer inermis occidit.

Seon. *Og.* *1. Reg. 17*

496 *Fallax equus ad salutem, in abundantia autem virtutis suæ non saluabitur.*

12. q. 1. noli.

HIc ponitur tertium exemplum de Pharaone, qui confidens in multitudine equorum suorū, persequutus est filios Israel, & tamen seipsum, ac populum suum temporaliter saluare non potuit, sed vt habetur, Exod. 14. Ingressus est Pharao cum curribus, & equitibus eius in mare, & reduxit super eos aquas maris dominus. Si ergo, vt prædictis patet exemplis nullus dignitate regali, non exercitus multitudine, non virtute corporis, non virtute equorum se temporaliter saluare potest, ergo multo minus æternaliter beatificare. Ex quo relinquitur propositum, quod sola Dei gratia, & electio est primum principium fęlicitatis æternæ.

497 *Ecce oculi domini super metuentes eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius.*

14. q. 2. gloria episcopi.

COnsequenter hic ponit exemplum de bonis, ostendens, ꝙ omnis nostra salus a Deo procedit, Et duo facit. Quia primò ostendit causam nostræ salutis esse Dei misericordiam. Secundò ex hoc exemplo suo omnes allicit ad Dei reuerentiam, ibi. *Anima nostra.* Quantum ad primum sciendum, quòd quanquam Deus oculos corporales non habeat, mysticè tamen habere dicitur oculos, quibus suos electos respicit. Et isti sunt duo, scilicet, oculus iustitiæ, quo respicit peccantes, ipsos puniendo temporaliter. Alius est oculus misericordiæ, quo respicit iustos, ipsos a peccatis præseruando spiritualiter. Secundum enim Grego. Deus oculos clausos tenet quando peccata hic non punit, sed ipsos aperit, quando punit. Sic enim habuit oculos suos super Dauid, quando peccatum eius purgauit per persecutionem filij sui Absalon, propter quod ipse Dauid Deo dicebat. Imperfectum meum viderunt oculi tui, scilicet, ipsum puniendo. Oculos autē misericordiæ aperuit super eū, ipsum ad gratiam suam reducendo. Oculi eius ad sanctum Israel. Sicut enim volens aliquam rem diligenter custodire super illam firmat oculos suos, sic, & dominus oculos suos firmat super iustos. Oculi domini super iustos, aures autem eius in preces eorum. Etsi aliquando permittat iustos hic temporaliter pati, totum tamen est ad vtilitatem ipsorum, vt scilicet per patientiæ meritum habeant præmiū maius. Et hoc est, quod subdit. *Et in eis qui sperāt super misericordia eius* non in viribus suis, non in meritis suis, sed super misericordia eius. Et ad quid oculi domini sunt super metuentes eū, ostendit cum subdit.

Oculi Dei duplex. s. misericordia, & iustitia. *Greg. 11 mo. c. 2* *Ps. 138* *Esa. 1* *Psal. 33*

Vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. 498

ECce apertè effectus oculorum prædictorum domini, nam ad hoc oculi iustitiæ sunt super metuentes eum, ipsos temporaliter puniendo, ad hoc, *ut eruat à morte animas eorū,* scilicet, vt in iudicio eruātur a morte æterna. Oculi autem misericordiæ sunt, *ut alat eos in fame,* scilicet, vt hic alantur spiritualibus gratijs, vbi fames est, & virtutum pœnuria, & abundantia mali. Sic enim dicit Dominus. Serui mei comedent, & vos esurietis, &c. Sed quia Dominus quandoque sperantes in se liberat non solum a morte æterna, sed etiam a temporali,

Libera. diuina. *Psal. 1* *Greg. 3 mo. c. 2* *Esa. 6*

porali. Ideo hoc totum de præsenti vita pôt exponi. *ut eruat à morte animas eorum:* vbi per animam accipe vitam corporalem. Istud.n. specialiter de Helia potest exponi, quem dñs eruit de manu Iezabelis, volentis eum occidere. Et consimiliter fuit de Prophetis, quos a persecutione Iezabelis Abdias in spelunca oc-
3. Reg. 18 cultauit. *Et alat eos in fame,* hoc realiter fuit de Helia, quem dñs tempore famis qñ.s. nō pluit super terram annis tribus, & mensibus sex, dñs pauit coruorum ministerio. Qm, vt dr 3. Reg. 17. corui deferebant ei panem, & carnes mane, simi-
Nutrit Deus iustos. liter, & panem, & carnes vesperi. Et consequenter miraculosè pauit eum longo tpe apud mulierem viduam Sareptanā ex modica farinula, quantum pugillus capere pôt, vt ibidem, habetur: De Helia ergo, & prædictis prophetis, quos Abdias tpe famis pauit pane, & aqua in spelunca d. Psal. *Vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame,* idest tempore famis.

499 6.q.1.qe scit. *Anima nostra sustinet dominum, quoniam adiutor, & protector noster est.*

Consequentes hic omnes hortatur exemplo suo ad Dei reuerentiam, quasi dicat, si enim, vt ex prædictis patet, principalis causa nostræ salutis non sunt opera, vel merita nostra, sed sola Dei voluntas, & misericordia, ideo merito patienter debemus Deum sustinere, idest, super omnia tenere etiam dum patimur aduersa. Quod se facere confitetur d. *Anima nostra sustinet dominum,*
Adiutor noster Deus. idest, patienter eius misericordiam expectat. Et hoc facile est. Quoniam adiutor & protector noster est, adiutor in tribu-
Psal. 45. lationibus, Ps. 45. Deus noster refugiū, & virtus, adiutor in tribulationibus, &c. Protector autem, quia spiritualibus gratijs nos desuper tegit. Protector meus,
Psal. 17. cornu salutis meæ, & susceptor meus. Et
Greg. 33. mo. c. 29 de ista Dei protectione, ait Gregor. Per Psalmistam dicitur, Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Scuto bonæ voluntatis nos dominus coronare perhibetur, quia quos protegens adiuuat, remunerans coronat. Et quare patienter hic debemus expectare dominum, est ratio,

A quia per patientiam hic habitā in aduersitatibus ad lætitiam perueniemus æternam. Et hoc est, quod subditur.

Quia in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus. 500

Quasi dicat: Etsi in præsenti tribulamur, in futuro tñ lætabitur cor nostrum in Deo. Secundum.n mensuram tribulationis, & patientiæ, in futuro datur mensura consolationis, & lætitiæ. Ps. *Lætitia sequitur tribulationem.* Secundū multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ læ- *Psal. 93.*
B tificauerūt aīam meam. Et quia ista consolatio procedit ex spe retributionis, iō subdit. *Et in nōie sancto eius sperauimus.* Vbi ly, &, stat pro quia, q. d. Quare in eo lætabitur cor nostrum, ratio est, quia sperauimus in nomine sancto eius. Consequenter concludit Psal. diuinam misericordiam postulando, d.

Fiat misericordia tua, domine, super nos, quemadmodum sperauimus in te. 501

Quasi dicat: Per misericordiam tuā impleatur in nobis, quod dictum est, s. vt lætamur in te. Et hoc non peti-
C mus meritis nostris, sed de gratia tua: ideo subdit. *Quemadmodum sperauimus in te.* Spes.n. est certa expectatio futuræ *Spes.* beatitudinis ex gratia Dei, & meritis ꝑueniens. Et hæc spes tanto amplius crescit in iustis, quanto magis patiuntur aduersa. Qm, vt ait Greg. Bonorum mens, ꝗ duriora patiēter tolerat, eo æternitatis præmia certius sperat. Hic oritur dubium, vtrum licitè quis possit sperare in homine? Vide 2.2. q. 17. art. 4. *Greg. 10 mo. c. 21* *2. 2. q. 17. ar. 4.*

D PSAL. XXXIII.

Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. 502 15. q. 1. reuertimini.

Ste Psal. talem habet titulū. *Psalmus Dauid, cū mutauit vultum suum, corā Abimelech, & dimisit eum, & abijt.* Titulus iste sumptus est de historia ꝗ habetur 1. Reg. 21. ꝗ cū Dauid fugeret Saul persecutorem suum, contulit se ad

Achis regem Geth, s. cuiusdam Gentis Philistinorum vicinæ regno Iudæorum. Et ibi latitabat, ut persecutionem Saulis euitaret. Fuit aũt cognitus ab aliquibus de regno illo, a quibus suggestum est regi Geth, q̃ illum apud se haberet, qui gloriosus esset, & magnus in regno Iudæorum, dicẽtes, Iste est Dauid, cui chorum fecerunt mulieres Israelitæ dicentes. Saul percussit mille, & Dauid decem millia. Nunquid non est iste Dauid Rex terræ? Quib. auditis, Dauid timuit regẽ Achis. Cum. n. p̱p hanc gloriam inuidere ei cœpisset Saul, & ipsum persequi, valdè ẽt cępit timere, ne ille rex Achis, ad quem cõfugerat, similiter inuidia motus ipsum persequeretur ad mortem. Videns aũt Dauid se in tali periculo positũ, simulauit se stultum, mutauit vultum suum coram ipsis ad modum fatui, & saliuæ decurrebant per barbam eius, quẽ cum vidisset rex Achis, ait seruis suis. Vidistis hominem insanum, quare adduxistis eum ad me? An desunt nobis furiosi, quia introduxistis istũ, ut fueret, me præsente? Dimittite illum hinc, ne ingrediat̃ domum meam. Et sic tanquam fatuum dimisit illum, & Dauid recessit. Ista historia directè concordat titulo, nec in aliquo discordat, nisi ĩ hoc, q̃ ille rex Geth, s̃m textum vocabatur Achis, & in titulo vocatur Abimelech. Et ideo sciendum, q̃ ille rex Geth duo habebat nomina vnũ erat nomen commune regni, quo omnes reges illius regni vocabant̃, & aliud erat nomen proprium personale. Sicut reges Romani nomine regni vocantur imperatores, vel Cęsares, sed nomine personali dicuntur Iulius, Octauianus, Netro, &c. Sic, & ille rex Geth, ad quem Dauid confugerat, vocabatur Achis nomine proprio, sed nomine regni vocabatur Abimelech. Ad propositum ergo quando Dauid per istum modum de manu Achis regis, & seruorum eius se videt liberatum, gratias agens Deo, fecit hunc psal. Et sic apparet titulus, & causa Psalmi. Primò igitur exponenda est litera iuxta historiam, & consequenter inducendus est sensus Psalmistæ. Et sic iste psal. diuiditur in duas partes. Quia Dauid primò de sua liberatione Deo

Simulatio licet.

E gratias agit, secundò cæteros ad bonum faciendum inducit, ibi. *Accedite.* Prima in duas, quia a Dauid primò ponit̃ gratiarum actio, secundò, & ad hoc aliorũ inuitatio, ibi. *Magnificat, &c.* Dic, vt Nich. de Ly. Quantum verò ad intellectum psal. sciendum, quod Dauid Christum significat, mutatio verò vultus significat mutationẽ veteris sacrificij in nouum. Vetus .n. sacrificium vultus eò dicebatur, quia fiebat in reb. apertis, & manifestis, sed in nouo sacrificio mutauit Dauid, i. Christus vultum suum, ne cognosceretur, q̃a

Benedicere.

F corpus suum, & sanguinem, sub velamento panis, & vini nobis tribuit. Sed quid per Abimelech significatur, interpretatur. n. Abimelech patris mei regnum, & significat Iudæos, qui erant regnum patris Christi, s. Dauid, iuxta illud Lucæ 1. Dabit illi dñs Deus regnum Dauid patris sui. Coram ergo Abimelech. i. coram Iudæis Dauid. i. Christus mutauit vultũ suum, qñ in cęna terminans sacrificium vetus, sacrificium nouum, s. sui corporis, & sanguinis instituit sub velamento panis, & vini. Et attende, q̃ in tali mutatione

G vultus Christus apparuit stultus corã Achis, quia in sua passione qñ nouum sacramentum instituit, a Iudęis stultus fuit reputatus, similiter, & a Gentibus. Nos prædicamus Christũ crucifixum, Iudęis quidem scandalum, Gentibus aũt stultitiam, & infra, verbum quidem crucis pereuntibus quidem stultitia est. Sed quid ex hoc accidit? Nam quia populus Iudaicus per Achis figuratus, Christum in passione, & mutatione vultus stultum reputat, ideo Christus dimisit eum, s. & abijt ad Gentes, & sic apparet sensus ti-

1. Co

Benedicimus Deũ multipliciter.

H tuli quoad intellectũ ps. Intentio autem ps. est mouere nos ad nouũ sacrificium accedere mente veteri dimisso. Et secũdum istam intentionem ps. Iste hẽt quatuor partes. Quia primò de tanto sacrificio Deo gratias agit in principio. Secũdò ad tanti sacrificij communionẽ fideles inducit, ibi. *Accedite ad eum.* Tertiò a quibus malis communicandus abstinere debet, ostendit, ibi. *Venite filij.* Quartò bonorum præmia, & pęnas malorum describit, ibi. *Oculi Domini.* Prima in duas, q̃a primò Christus Deo gratias agit, secundò

Praeceptorũ obseruatio.

Psal, 71.

cũdò alios ad hoc idẽ induxit, ibi. *Magnificate dominum.* Prima in duas, quia primò Christus patrem benedicit. secundò modum huius benedictionis ostẽdit ibi. *In domino*. Primò igitur dicit Christus nos instruens, *benedicam dominum in omni tempore*. i. laudabo Deum corde, ore, & opere, & hoc in omni tempore. Non. n. per omne tempus hic notatur continuatio omnis temporis, quia mortalis homo actum uirtuosum semper continuare nõ potest, etsi habitũ semper conseruare possit uirtutẽ, oportet enim, quòd actus laudis, uel alterius virtutis aliquando interrumpatur, saltem tempore dormitionis. Sed per omne tẽpus accipit duo genera temporum in quibus omne tempus diuiditur, s. tempus aduersitatis, & tempus prosperitatis. in quorum quolibet laudãdus est Deus. Et consimiliter intelligitur quod sequit. *Semper laus eius in ore meo*, .i. in tempore aduersitatis, & prosperitatis. Et attende, q ecclesia istum uersiculum cantat in officio temporali hora sexta, quia illa hora passus est Christus, & sol magis feruet, quia Christi passio ex feruore charitatis prodiens, & in sacramẽto Eucharistiæ memorata nobis maxima est causa laudandi, & benedicendi dominum. Ad uidendum aũt qualiter exemplo Christi nos Deũ benedicere debemus, est notandum, q exemplo Christi dominum multipliciter debemus benedicere, s. Bendicere per debitam mandatorum eius obseruantiam. Benedicere per solidam in aduersis mentis patientiam. Benedicere per ualidam in credendis fide adhærentiam. Benedicere per integrã ex beneficijs dando gratiam. Benedicere per inclitam nostri cordis reuerentiam. Benedicere per feruidam proximis factã amicitiam. Primum patet, quoniã mãdatorum Dei plena obseruatio manifestũ est signum, quòd factis, & operibus Deũ bonum dicimus, quod est ipsum benedicerẽ. Vnde quòd faciendo Dei præcepta Deum benedicimus ostendit Psal. d. Benedictum nomen maiestatis eius in æternum. Et quomodo subdit, ad populum. d. fiat. fiat. Duplicat. n. hoc verbũ fiat, ad ostendendum quòd illa dupliciter debemus obseruare, s. corde, & opere. Vel

Benedicere.

1. Co

Benedici mus Deũ multipliciter.

Præceptorũ obseruatio.

Psal, 71.

A quòd illa obseruatio se extendere debet ad omnia mãdata, tam affirmatiua, quã negatiua. Et quia Dei præcepta maximè à beatis obseruantur in patria, hinc est, quòd beati summè benedicunt dominum, scilicet Angeli. Benedicite dominum omnes Angeli eius, potentes uirtute: sequitur, facientes uerbum eius: Sic etiam, & animæ beatorum benedicunt dominum. Benedictus dominus Deus Israel à sæculo, & usque in sæculum, & dicit omnis populos fiat, fiat: quod ad literam exponitur de populo beatorum.

B Sic, & suo modo omnis creatura quantumcunque insensibilis, benedicit Dominum, dum conseruat præceptum Dei suæ naturæ inditum. Sic sol illuminando diem, benedicit dominum, luna illuminando noctem, terra producendo fructum, &cæt. Benedicite sol, & luna domino, benedicat terra dominum. Benedicite domino omnia opera eius. Secundum patet, quoniam patienter aduersa à Deo inflicta portare est ipsum pium correctorem confiteri, & de ipso bonum dicere. Sic Thobias in aduersis docebat

C Deum benedicere d. Hierusalem, ciuitas Dei castigauit te dominus in operibus manuum tuarum, confitere domino, & benedic dominũ sæculorum. Sic, & Iob. in flagellis d. Dominus dedit, dominus abstulit, &cæt. sit nomen domini benedictum. Sic & Christus in flagellis patrem benedicebat, nos hoc facere docens: ut ostendit Gregor. d. Christus cum appropinquaret passionis, accepto pane, gratias egit, & benedixit: gratias itaque egit, & benedixit, qui flagella alienæ iniquitatis suscepit. Et qui nihil dignum percus-

D sione habuit, humiliter percussus benedixit. Vt hinc. s. ostẽdat, quid vnusquisque nostrum in flagello propriȩ culpæ facere debeat, si ipse æquanimiter flagella portat culpæ alienæ. Vt hinc ostendat, quid in correctione faciat subditus, si in flagello positus patrem benedicit, & patri gratias filius agit æqualis. Vnde et in captiuitate, quæ aduersitatum uidetur maxima, quilibet Deum benedicere debet. Captiui benedicamus dominum, dicentes illud. 2. Corinth. 1. Benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui

Ps. 102.

Ps. 305.

Dan. 3.
Ps. 103.
Aduersorum patientia.
Thob. 13.

Iob 1.

Gregor. 2. mor. c. 31.

Iudith. 7.

consolatur nos in omni tribulatione no- E
Fides credendorũ. stra. Tertium patet, quĩa per fidem Deo adhærere est ipsum uerum Deum credere, & per consequens de ipso bonum dicere. Vnde habentes intellectum fide illustratum, benedicunt Deum, dicentes.
Psal. 15. Benedicam dñm, qui tribuit mihi intellectum. Et sic per fidem benedicentes dominum, confitemur multa, s. maiestatis
Psal. 66 eius vnitatem. Psal. Benedictum nomen
2. Pet. 1 maiestatis eius in æternum. Confitemur personarum trinitatem. d. Benedicat nos Deus noster, benedicat nos Deus. Et in
Mat. 21 speciali confitemur personam patris. Benedictus Deus, & pater dñi nostri Iesu Christi, &c. Cõfitemur personam filij. d. Benedictus, qui venit in nomine domi-
Eccl. 45 ni, Osanna filio Dauid. Confitemur personam spiritussancti. Vide arcum, & benedic, qui fecit illum. Arcus. n dicitur filius Dei incarnatus, cuius incarnatio singulariter attribuitur spirituisancto, & sic benedicere, qui fecit illum, est benedicere spiritumsanctum. Quartum patet, quĩa cognoscere Dei beneficia, & ei gratias agere, est de Deo bonum dicere. Et sic pro multis beneficijs dominũ tenemur benedicere, s. Primò pro beneficio creationis, quia nos de nihilo creauit mirabiliter. Benedictus dominus Deus Israel,
Gratiarũ actio beneficiorum.
Psal. 71. qui facit mirabilia solus. Secundò pro beneficio redemptionis. Benedictus domi-
Luc. 1. nus Deus Israel, qui visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ. Tertio pro beneficio conseruationis, quia creatos in vita conseruat. Nos qui viuimus benedicimus domino. Quartò pro beneficio educationis, quia nos creatos sua gratia reficit, & satiat. Deut. 8. Cum comederis, & satiatus fueris, benedicas domino Deo tuo. Vnde, semper in gratiarum actione post mensam, dicitur iste versiculus. *Be-*
Ps. 113. *nedicam dominum*, &c. Quintò pro beneficio expectationis, quia peccantes expectat ad pœnitentiam. Iob. 29. Benedictio perituri veniebat super me. Sextò ꝓ beneficio roborationis, quia nos contra dæmones fortificat, & docet pugnare. Psal. Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, &c. Septimò pro beneficio retributionis, quia
Ps. 134. æterna præmia nobis præparat. Psal. Benedicentes ei hæreditabunt terram. Vnde, & generaliter pro omnibus beneficijs Deum benedicere debemus: vnde Eccl. 32. Super his omnibus benedicite dominum, qui fecit te, & inebriauit te ab omnibus bonis suis. Quintum patet, quia laudare aliquem est de ipso bonum dicere. Et ideo ſm quòd diuersis modis Deũ *Laud. Deum.* laudamus, diuersis etiam modis ipsum benedicimus. Vnde benedicimus Deum voluntate. Omni tempore benedic do-
Thob. minum, & pete ab eo, &c. Corde, Bene-
Ps. 11 dic, anima mea, domino, & omnia quæ
F intra me sunt, &c. Opere, In ecclesijs benedicite Deo domino, s. per bona exempla. Ideo benedicite dominum oẽs serui domini, qui statis in domo dñi, &c. Ideo benedicentes dominũ, exaltate eum quãtum potestis, maior est enim omni laude. Sextum patet, quoniam proximum *Eccl.* debitè diligere est de Deo bonum dicere, qui hoc præcepit. Vnde, & ipsa proxi- *Proxi. dilig.* morum amicitia, & ad ipsos miseratio, quædam benedictio dr: vnde de misericordibus d. Apostolus: Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus, & me-
G tet. Benedicite, filij hominum, domino, *2. Cor.* laudate, & superexaltate eum in sæcula. *Dili.* Quæ omnia exẽplo Christi quilibet nostrum considerans, cum Christo debet dicere. *Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.*

In domino laudabitur anima mea, audiant mansueti, & lætentur. 501

HIc consequenter ostendit modum, *Benedicere.* quo Deus benedicitur, qui est nõ propriam gloriam quærere, sed Dei, non *propria* H laudem propriam, sed Dei. Sicut. n. bonus filius de bona fama, vel laude patris gloriatur, & propriam laudem, si quam habeat, patri refert, sic, & Christus: vnde dicit. *In domino laudabitur anima mea*, quia ipse non propriam laudẽ, sed patris quærebat. Vnde dicit: Ego gloriam meã non quæro. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Si ergo quæras, quid est *Ioan.* gloriari in Deo, vel laudari: audi Originẽ *Orig.* super Ioannem d. Nullus enim laudans, vel honorans quicquam ex ijs, quæ non laudantur, vel honorantur à Deo, hono-

rat Deũ,nec laudatur in domnino. Qui A ergo laudat peccatorem,diuitias, vel mũ di honores,in dño non laudatur.Sed dices nunquid quandoq; licet de bonis operibus laudem quærere? Respondeo,ꝙ non,vt ibi finis laudis ponatur.Sed benè, vt laus ad Deum, vel ad vtilitatem animarum referatur. Vnde aliud est de propria laude lætari, aliud de fructu laudis, vt ostendit Greg.dicens.Quisquis .n. de fama suæ laudis lætatur,auctori se præfert,cuius dono,vt benè operetur,percipit, & tñ in eius munere de gratia suæ laudis hilarescit. Despecto.n.honore con B ditoris semetipsum plus amare conuincitur,cuius præconijs lætatur. Quamuis nonnunquam, & sancti viri de bona sua opinione gaudent,sed cum per hanc proficere audientes pensant, nec iam de opinione sua, sed de proximorum gaudent vtilitate, quia aliud est, fauores quærere,& aliud profectibus exultare. Qua in re necesse est,vt cum audientium vtilitati non proficit, mentem nostram fama laudis non eleuet,sed fatiget.Cum.n.humanæ linguæ attestatione laudamur occulta pulsatione requirimur,quid de no C bis ipsis sentiamus,vt in hoc humiles ꝑmaneamus.Superba etenim mens etiam cum de se falsa bona dñr,exulta,quia nõ apud Deum,qualiter viuat, sed apud homines,qualiter innotescat,excogitat. Iudicium.n. omnipotentis Dei despiciens, & solummodo hominum quærens inter auditas laudes attollitur, & quia hoc solum quæsierat,de brauio operis lætatur. At contra,si cor veraciter humile est, bona,quæ de se audit,aut minimè recognoscit,& quasi falsa dicantur,metuit. Aut si ea adesse sibi veraciter scit, eo ipso for D midat, ne ab æterna retributione sint perdita, quæ hic considerat hominibus diuulgata,pauetq; vehementer, ne spes futuri muneris in mercedem permutetur transitorij fauoris. Qua ex re agitur, vt electorum animus, magno laudum suarum igne crucietur,&c. Ex quibus concluditur, quòd solum domino laudari debemus non in nobis, vt Dei laudes,non nostras quæramus. Stultum est enim rem magni precij pro transitoria laude permutare: vnde Greg d. Magna quippe est vecordia,laboriosa agere, & aure laudi inhiare, forti opere præceptis cęlestibus inseruire, sed terrenæ retributionis præmium quærere. Vt.n. ita dixerim,qui pro virtute,quam agit humanum fauorem desiderat, rem magni meriti vili precio venalem portat. Vñ cę li regnum mereri potuit,inde nummum transitoriæ laudis quærit. Vili ergo precio opus vendit,qui magna impẽdit, sed minima recipit. Qđ contra ait Christus. *In dño laudabitur anima mea*, Quia ergo oĩs in seipso laudari cupiẽs ipso facto superb.conuincit̃,consequens est, vt solum humiles in dño laudentur. Et hoc est,ꝙ subdit. *Audiãt mansueti,& lætentur*. Hoc referre poterat ad Apostolos, & successores ipsorũ in fide,de quibus dr̃ Ps. Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis,s. æternæ, & non laudis transitoriæ.

Quæstio. An gloriam de operibus suis quis liciteq̄re re possit.

Laudari Greg.22 mor.c.9

Grego.3. mo.c.28

Psal.36

Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in id ipsum. 503

HIc suo exemplo Christus alios ad Dei laudem inducit.Magnum .n. componitur cum facio,facis,& dr̃ magnifico, cas, quod est magnũ facere aliquẽ, exaltare,& collaudare. Sic ergo dñm magnificat,qui ipsum exaltat, & laudat, vt magnum illum esse ostendat. Sic, & Beata Maria dicebat: Magnificat anima mea dñm. Ad quod declarãdum ibidem Origenes mouet quæstionem,dicens. Si aũt dominus,nec augmentum,nec detrimẽtum recipere potest, quid est quod ait Maria. Magnificat anima mea dominum? Et respondet, sed si considero dominum saluatorem imaginem esse inuisibilis Dei, & animam meam factam ad imaginem eius, vt sit imago imaginis, tunc videbo, quoniam in exemplo eorum,qui solent imagines pingere,quando magnificauero animam meam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, & ipse dominus, cuius imago est, in anima mea magnificatur. Et ideo modum huius magnificationis,qui est in domino laudari, subdit dicens. Et exultauit spiritus meus in Deo,&c. Ad hoc ergo opu,snos Chrs inuitans,ait: *Magnificate dominum mecũ*,id est,

Magnificare Deum.

Luc.2.

est,ipsum in cordibus uestris facite magnum, quia quanto merita sunt maiora, Deus non in se, sed in nobis grandescit. Sic.n.dr̃.Psal.68.Laudabo nomen domini cum cantico, & magnificabo eũ in laude. Et ideo modũ istius magnificationis subdit.d. *Et exaltemus nomen eius in idipsum*.i. ut omnis nostra lętitia,uel exaltatio in ipsum terminetur, & non sit propter nos,sed ꝑꝑ ipsum. Vel *in idipsum*,i. in unum,ut ab omnibus misericordia fiat,una sit uoluntas,unũ cor:sicut in Actibus Apostolorum dicitur, quod credentium erat cor unum,& anima una Vt aũt ad hoc alios magis alliciat, ostendit, ꝙ sibi ex hoc,quod solum in domino laudabatur, euenerunt:unde subdit.

504 *Exquisiui dominum, & exaudiuit me,& ex omnib.tribulationib.meis eripuit me.*

Exquirere. Deum. QVæro enim componitur cum ex, & fit exquiro,ris,i.ualdè, & desideranter quærere.Et aduerte, ꝙ Christus nobis exéplum dans orandi; d.*Exquisiui dominum*. Et non dicit,quid exquisierit à domino, ad denotãdum,ꝙ

Oratio. Quærere nihil debemus in particulari. in oratione solum Deum quærere debemus, ut.s. sanctificetur in nobis, & eius impleatur uoluntas,& nihil in particulari, quia multoties credimus quærere utilia,& illa nobis noxia sunt. Et sic nos q̃rere Christus dicebat.Matth.6. Quærite primum regnum Dei, & iustitiã eius, &c. i. quærite regnũ Dei, ut per ipsum iusti sitis.Istius opinio est, quod singularia à Deo non debemus quærere, sed solum bona in uniuersali. Fuerunt etiam antiqui Philosophi, ut de Socrate narrat

Valerius li.7.c.2. Valerius, d. Socrates humanæ sapientiæ quasi quoddam terestre oraculum, nihil ultra petendum à dijs immortalibus arbitrabatur, quam quòd bona tribuerent, quia hi sciunt, quid unicuique sit vtile. Nos autem plerunque id uolũtate expetimus,quod non impetrasse melius foret. Qualiter.n ut densissimis tenebris inuoluta mortalium mens in quam latè patentem errorem cæcas precationes tuas spargis?Diuitias appetis, quæ multis exitio fuerunt, honores concupiscis, qui quam plures pessundederunt. Re-

E gna tecum ipse uoluis, quorũ exitus sæpenumero miserabiles cernuntur. Splendidis coniugijs inijcis manus:hæc aũtem sicut aliquando illustrant,ita nonnunquã domus funditus euertunt. Desine igitur stulta futuris malorum tuorum causis, quasi fœlicissimis rebus inhiare.Et te totum cœlesti arbitrio permitte, quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissimè possunt.Sic igitur, & nũc conformiter Christus,nihil in particulari exquisiuisse se dicit,sed solum Deũ,i. Dei uoluntatem dicit. Non quod ego

F uolo,sed quod tu.Dicit ergo,*exquisiui dominum,& exaudiuit me*,per quod patet quòd qui non auditur, ipsum dominum non exquisiuit.*Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me*. Multis.n.tribulationibus Christus homo ante resurrectionem fuit circundatus, quia diffamatus,prodictus,captus,ligatus,spinis coronatus,illusus,flagellatus,& crucifixus, ut merito diceret. Tristis est anima mea vsque ad mortem. Et ex omnibus per patrem fuit liberatus.quando per resurrectionem immortalis fuit factus. Sic.n.si-

G bi promiserat pater,d. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, &c. Sed hic ex dictis oritur dubium, s. utrum in oratione aliquid in particulari licitè postulari possit à Deo. Et uidetur, ꝙ non per inducta superius ex uerbis præsentis versiculi, & ex dictis Socratis. Preterea, nullus debet à Deo orando petere,quod nescit esse petẽdum. Sed quid sit à Deo petendum nescimus, quoniam vt dicit Rom.8. Quid oremus,sicut oportet,nescimus,qui aũt petit,quod nescit, exau-

H diri non meretur,unde Iac.4.dicitur:Petitis,& non accipitis, eo quòd male petatis.Præterea, petere aliquid determinate à Deo, est uelle inclinare uoluntatem Dei ad suam propriam, sed hoc non licet, quia nostram uoluntatem uolũtati eius cõformare debemus,& nõ econuerso. Ad oppositum patet,quia dñs multa determinate docuit discipulos orando petere, ut patet in oratione Dominica, in qua septem petitiones determinatæ continentur. Respondeo, ꝙ quædã sunt bona, quibus homo malè potest uti, & malum

Mat. 26. *Tribulationes Christi.* *Mat. 26.* *Psal. 90* *Eucharistia.* *Multiplex fidei effectus.* *Respon.*

malum exitum possunt habere, ut sunt A diuitiæ, honores, coniugia, filiorum generatio, dignitates, & status: de quib. Socrates superius exẽplificat. Et de talibus nihil determinatè est petendum. quia an nobis expediant, ignoramus. Alia autem sunt bona, quibus nõ contingit malè uti, ut sunt uirtutes, voluntatis diuinæ obseruatio, &c. quæ directè ad beatitudinẽ ordinãtur, quæ malum finem de se habere non possunt. Et talia determinatè à Deo orando possunt postulari. Ex istis patet ad qõnem. Ad primum ergo dicitur, ꝙ licet homo ex se scire non possit, quid sit B petendum de primis bonis, potest tamen scire de secundis. Etiam quandoque de primis bonis spiritus, quandoque nobis per sancta desideria inspirat, & docet, quid sit petendum. Ad ẽm dicendũ, ꝙ cũ petimus aliqua, q̃ pertinẽt ad nr̃am salutem, tunc cõformamus voluntatẽ nostrã voluntati diuinæ, dicitur. n. 1. Timo. 2. ꝙ, vult omnes homines saluos fieri, &c.

505 *Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur.*

Eucharistia.

CONsequenter hic ad noui sacrificij C communionẽ Christus fideles inducit. Et vt ad hoc nos magis alliciat, istud sacrificiũ multiplicem ostendit cõtinere virtutem. Et diuiditur in tres partes, ẽm, ꝙ triplicem virtutem in ipso cõtineri ostendit. Primo hic est fides, quæ mentem illuminat: secundo hic est spes, quæ mentem ad Deum eleuat, ibi. *Gustate.* tertiò hic est charitas, quæ mentem impinguat, ibi. *Timete.* Quantum ad primum notandum, ꝙ fides multiplicẽ habet effectum: quoniã fides primo de credendis mentem habet illuminare: secun- D dò postulata facit impetrare, ibi. *Iste pauper.* tertiò à periculis habet liberare, ibi. *Immittet.* Primo ergo fides habet illuminare intellectum, quia, quod in lumine naturali videri non potest, per fidem apprehendit, quoniam fides est quoddam lumen animæ docens, quæ natura docere nequit, vt puta Deum vnum in essentia, trinum in personis, verbum caro factum, virginem peperisse, & huiusmodi. In quibus humanæ mentis acies inualida figi non põt, nisi per fidem illuminetur.

Multiplex fidei effectus.

Vnde gl. super illo verbo: Lucerna corporis tui est oculus tuus: dicit, fides est spiritualis lux mentis siue oculus. In isto aũt nouo sacrificio fides continetur, quia hic vnum vr̃, & aliud creditur, quia videntur species panis, & vini, & creditur verum esse corpus, & sanguis Iesu Christi. Vñ, & in speciali hoc sacr̃m dr̃ mysteriũ fidei. Matth. 26. Si ergo fides hẽt illuminare, & istud sacr̃m est fidei, sequit̃, ꝙ isto sacr̃o illuminamur. Et hoc est, quod dicit. *Accedite ad eum, & illuminamini.* vnde ait glo. Accedite ad eum fide inhærendo, & duobus pedibus geminæ charitatis currendo, *& illuminamini* ipsum percipiendo. Ne sitis sicut Iudæi cæci, qui de crucifixo tenebrati sunt, nos aũt manducando crucifixum, & bibendo eius sanguinem illuminamur. Quo facto *facies vestræ non confundentur,* s. in futuro iudicio, i. nõ frustrabuntur mercede: decepti. n. confundentur, vos aũt impetrabitis. Vel *non confundentur,* sicut facies illorum Iudæorum incredulorũ, qui cum audissent Christũ eis daturum carnem suam ad manducandum, dixerunt. Durus est hic sermo, & confusi retro abierunt. Qui aũt fidem in hoc sacr̃o habet, non confundetur. Dicat ergo Christus. Accedite ad eum, & illuminamini. Vnde qualiter ad istud sacr̃m sit accedẽdum, notat Sapiens, Eccl. 32. d. Ante grandinem præibit coruscatio, & ante verecundiam præibit gratia, & pro reuerẽtia accedet tibi bona gratia. Quid enim per coruscationem, quæ luminosa quidem est, sed breuis, & transitoria, nisi peccati delectatio intelligitur, quæ ad momentum apparet lucida, sed subito transit? quia, Laus impiorum breuis, Iob 20. Sed grando quæ hanc sequitur coruscationem, est pœnæ peccato debitæ grauitas, ante grandinem enim præcedit coruscatio, quia culpa pœnam præcedit, & ante verecundiam præibit gratia. Quid enim verecundia, nisi æterna confusio significatur, quam præcedit gratia, quia ad illam considerandam vt timeatur nos diuina gratia inducit. Et pro reuerentia accedit tibi bona gratia. Ille enim solum ad sacrificium altaris habet reuerẽtiam, qui cum puritate mentis ad illud accedit, & tali multa gratia confertur. Vult

Mat. 6.

Ioan. 6.

Accedere ad Eucharistiam.

ergo ex istis Sapiens dicere, quod acces- E
surus ad sacramentum tria habet conside
rare. Primo, quam dura sit pœna, quæ ad
breuem peccati delectationem sequitur,
cum dicit, ante grandinem præibit coru-
scatio. Secundo, qualis erit verecundia, &
confusio damnationis æternæ, ideo po-
stulare debet gratiam, per quam ista fu-
gere possit, cum dicit. Et ante verecun-
diam præibit gratia. Tertio quanta con-
fertur gratia purè, & debite accedentib.
ad sacramẽtum altaris, cum dicit. Et pro
reuerentia accedet tibi bona gratia. De
isto ergo accessu, quo sacerdotes mundi F
ad altare accedere debent, dicit Exo. 30.
Lauabunt Aaron, & filij eius pedes, ac
manus, quando accessuri sunt ad altare.
Per pedes intellige affectiones, & opera
per manus. Quæ verba exponens Beda
dicit. Illud quoque hic præcipitur, vt, qui
sacramenta domini participant, actus
suos, & cogitationes prius discutiant, &
compunctionis lachrymis abluant, vt se-
curi ad altare Domini accedere possint.
Scientes illud Apostoli, quòd, qui man-
ducat, & bibit indignè, iudicium sibi mã-
ducat, & bibit, & ideo dicitur. Sacerdo- G
tes, qui accedunt ad altare, sanctificẽtur,
Exo. 19. ne percutiam eos. Sed quam irreueren-
Nota totum. ter multi sacerdotes hodie ad altare
Christi accedant, deplorans Hugo sic di-
Hugo in de. 12. abusionibus mundi. cit, Sunt multi in sæculo, qui non solum
vani, & curiosi, sed etiam cũ ambitione,
non cum deuotione, accedunt ad mẽsam
Christi, qui etiam non accederent, nisi se
inde aliquid lucraturos sperarent. Sed
accessit ad Iesum Petrus, accessit, & Iu-
das, accesserunt discipuli, accesserunt, &
milites crucifigentes eum. Accedunt, &
quotidie ad corpus Christi etiã peruersi H
sacerdotes, qui ea, quæ offeruntur ad mẽ
sam Christi, ipsi offerunt ad mensam dia
boli, in illa Deum inuocant, in ista periu-
rant. Non. n. orationibus, sed lusibus va-
Clericorum vanitas. cant, & exultant. Legem Dñi nec sciunt,
nec discere volunt, vacantes otio, comes-
sationibus, & ebrietatibus student. Terre
nis inhiãt, terrena sapiunt, assidui in pla
teis, in ecclesia rati. Tardi ad inuestigan-
dum culpam peccatoris, sed prompti ad
inquirenda vestigia leporis, velociores ad
conuocandum canes, q̃ ad pauperes con-

gregandos. Libentius panem cani porri-
gunt, quam pauperi, plures seruiũt eis ad
mensam, ad missam nullus. Famulos, & fa
mulas habere volunt, sed clericos habere
non possunt, quia nolunt. Hi sunt, quorũ
thalamus ornatior est ecclesia, mensa pa-
ratior altari, sciphus calice pretiosior,
equus carior missali, cappa casula pul-
chrior, camisia delicatior alba. Ecce quõ
obscuratum est aurum fuligine peccato-
rum, mutatus est color optimus decoris,
& sanctitatis in fœditatem vitiorum. La-
pides sanctuarij dispersi sunt in capite
omnium platearum. Ecce iam pœnè nul-
la est vitæ sæcularis actio q̃ hodie cleri-
ci nõ administrent, nulla mundi negotia
in quibus ministri altaris non se occupẽt,
nulla rerum improbitas, in qua monacha
lis non se implicet ordo, nolentes aduer-
te quod dr̃. Oĩs, qui habuerit maculam, *Leui.*
nõ accedet offerre hostias dño Deo suo:
quibus loquitur Ps. d. O vos sacerdotes,
corde mũdo *accedite ad eum, & illumina*
mini, & facies vestræ non confundentur.

Iste pauper clamauit, & dominus exaudi- 506
uit eum, & ex omnibus tribulationibus
eius saluauit eum.

SEcundo fides postulata facit impetra *Fides facit*
re. Et hoc multis exemplis ostendit *cit* ...
Apostolus ad Heb. 11. d. Fide Sara steri- *diri.*
lis virtutem in conceptione seminis acce *Eucharistia.*
pit, fide muri Hiericò corruerũt, &c. fide
cæci sunt illuminati. Secundũ fidẽ vestrã *Matt.*
fiat vobis, & illuminati sunt. Fide filia *Matt.*
Chananeæ à dæmonio fuit liberata, vñ, *Marc.*
& Mar. 11. ait saluator. Amen dico vobis,
quicquid credentes petitis, credite quia
accipietis, & fiet vobis. Si ergo fides facit *Sacramenta.*
postulata impetrare, & istud sacrm̃ est
mysteriũ fidei, cõsequẽs est, q̃ virtute hu
ius sacri optata impetrentur. Et hoc hic
notans Psal. dicit. *Iste pauper clamauit,*
& dominus exaudiuit eum. Et loquitur
Christus de seipso, dicẽs. *Iste pauper,* qui
fuit verus pauper per humilitatem, ve-
rus pauper per carentiam bonorum tẽ-
poralium. Qui (secundum Apostolum) *2. Cor.*
cum esset diues, pro nobis egenus factus
est, vt sua paupertate nos diuites faceret. *Oratio*
Clamauit enim Christus tempore suæ *Christi*
passio-

passionis duo petens:s.gloriã resurrectionis,& mortalitatis amotionẽ, ut ostensũ
Psal.29 fuit Psal.29. Ad te,domine, clamabo,& ad Deum meũ deprecabor. Et in omnibus fuit exauditus. Et hoc est,quod de
Her.5. isto paupere Christo,ait Apostolus.Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesque ad eum,qui posset illum à morte saluum facere,cũ clamore ualido,& lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Per hoc.n.vult ostendere,ꝙ qui per istud sacramentum vult à Deo exaudiri, cum paupertate spiritus ad illud debet accedere, quoniam ut ait glo. hic ostenditur quis meretur exaudiri,ille.s.qui fuerit pauper spiritu, quia diues
Paupertas multiplex. spiritu non auditur. Ad hoc aũt declarãdum,nota,ꝙ triplex est paupertas,s.paupertas egestatis quæ est miserabilis, & inuoluntaria. Paupertas uanitatis, quæ est uituperabilis,& fugienda. Paupertas honestatis, quæ est commendabilis, & meritoria. Primam sustinent inuoluntariè pauperes necessarij, quorũ infinitus est numerus, qui libenter haberent diuitias,si possent. Isti accusant Deũ de partialitate,proximum de tenacitate,fortunam de infidelitate.Et licet tales sint uitiosi,pium est tñ illorum necessitati sub-
Psal.40 uenire. Beatus, qui intelligit super egenum,& pauperẽ, unde miseria aspicienda est,non persona. Qui indigno peccatori dat,nõ det,quia peccator est,sed qa homo est,non peccatorẽ, sed iustum nutrit,quia nõ delictũ, sed naturam pascit, quæ tota est Dei creatura. Secunda est paupertas Philosophorũ, quia ad gloriã mundi lapides pretiosos frangebant. Tales sunt hypocritæ, qui pp mundi gloriã diuitias spernũt, & pauperes se esse pp Deũ simulant. Isti faciliter cognoscũtur,si aliquando ab alijs corrigantur, qa correctiones sufferre non possunt. Qui aũt pauper est correctionem non susti-
Prou.13 net. Tertia est paupertas assumpta uolũtariè propter Christum,de qua August. in de ecclesiasticis dogmatibus, Bonum est facultates cum dispensatione erogare,sed melius pro intentione sequẽdi dominum Israel donare, & absolutum ab omni solicitudine cum Christo egere.
Matt.5. Et de ista paupertate dicitur. Beati pau-

A peres spiritu,&c. Et nota,ꝙ ista paupertate diues põt esse pauper,& pauper põt esse diues, qui.s.amorem in diuitijs non ponit, sed illas totaliter refert ad Deũ. Et tales pauperes exaudiuntur à Deo. Vnde hic dr̃. *Iste pauper clamauit*, &c.

Immittet Angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. 507

Tertio, fides à periculis habet liberare. In cuius signum defectus fidei Petrum in periculo submersionis posuit in mari quando ad Iesum ambulans *Fides liberat.*
B supra mare uoluit accedere, pp qđ ei dixit Christus. Modicæ fidei,quare dubitasti? Si ergo fides à periculis liberat, & istud est sacr̃m fidei,sequitur conformiter, ꝙ istud sacramentum à periculis liberat. Et hoc est,quod hic per istud sacramentum dicit. *Immittet Angelus domini*, &c. Sed aliqui codices habent. *Immittet Angelum dominus*, sed ut dicit Magist.in glo. illi sunt falsi,quia dicit uerus textus. *Immittet Angelus domini*. Quis autem proprius uocatur Angelus domini, quã ipse Christus? quia Angelus idẽ est, qđ *Mat.14* *Angelus*
C missus. Quis aũt proprius dr̃ missus ꝙ Christus,quẽ pater santificauit, & misit in mundum? Et de isto Angelo Christo ad literam dr̃ Malac. 3. Ecce ego mitto Angelum meũ, &c. Sequitur. Et statim uenit ad templum suũ dominator,quem uos quæritis,& Angelus testamẽti, quẽ uos vultis. Iste ergo Angelus Christus in isto sacr̃o imittit in circuitu timentium eũ. Sed quid immittit? Certè gratiã suã, qua per istud sacr̃m suos munit fideles, quia in nullo sacramẽto amplior gratia datur digne sumẽtibus quam in isto. *Ioan.10* *Angelus dicitur Christus*
D Vnde,& hoc sacr̃m Eucharistia dicitur,id est, bona gratia, quia in hoc sacramento non modo est augmentum uirtutis, & gratiæ,sed ille totus sumitur, q. est fons, & origo totius uirtutis, & gratiæ, ut ait Magister. Vel aliter Angelus Domini, scilicet Christus, qui in isto realiter continetur sacramento. *Immittet in circuitu timentium eum* ad eos de periculis eruẽdum, qui immittit alios, scilicet, Angelos tanquam Angelorũ dominus. Sic enim misit Angelos, qui liberarũt Loth de Sodomis. Immisit Angelos, qui libera- *Eucharistia.* *Mag.lib.4.di.8.* *Gen.19.* *Dan.3.*

berauerunt tres pueros de camino ignis, vbi Angelus domini descendit cum Azaria,& socijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace,&c. Similiter misit Angelum, qui liberauit Danielem de lacu leonum. Immisit Angelum,qui liberauit Iudith ab Holofernis concupiscentia,vnde ipsa ait.Viuit dominus, qm̄ custodiuit me Angelus eius, & non permisit me ancillã suam inquinari,&c.Immisit Angelum,qui liberauit Petrum de manu Herodis,&c. Nunc scio verè,quia misit dominus Angelũ suum, & eripuit me de manu Herodis,&c.Vel aliter Angelus domini.s.Christus in isto sacramento,vt nos ab oĩ eruat periculo, immittit, .s.Angelos, teste Greg.in homi. & habet de conse.d.2.quid sit sanguis.d. Quis.n. fidelium habere dubiũ possit: in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri?In illo Iesu Christi mysterio, choros Angelorum adesse, summa imis sociari,& vnum ex visibilibus, ac inuisibilibus fieri? Et notans hic Psal.de Christo dicit,q; in isto sacramento Angelus domini *immittit*.s. Angelorum choros in hora cõsecrationis. *In circuitu timentium eum*,s.timore filiali. *Et eripiet eos* ab omnibus.s. periculis: quoniam, vt dicitur Psal.90. Angelis suis Deus mandauit de te,vt custodiant te,&c.

Dan. 6. Iudith 13. Act. 13. Greg. de cons.d. 2

507 *Gustate,& videte, quoniam suauis est dominus: beatus vir, qui sperat in eo.*

3.q.9. testes. Eucharistia cõtinet spem

HIc consequenter ostendit,q; in isto sacramento est spes, quæ mentẽ ad Deum eleuat. Qm̄ omnibus debitè sperantibus in ipsum,suauis est Christus: qm̄ talibus vitam tribuit sempiternam. Vnde Mag.in gl.ait:*Gustate*,&c.Idest nõ solum ad istud sacramentum fidè debetis accedere,vt illuminemini, sed etiam gustate,idest,manducate carnem meam, & bibite sanguinem meum,& tunc videbitis,*qm̄ suauis est dominus*,i. dulcis iste cibus,quia scilicet est vita sumenti pellens omnes molestias,etsi non in præsenti,tamen in futuro. Et hoc est,quod subdit. *Quia beatus vir,qui sperat in eo*.In eo,scilicet,quod gustat. Miser enim est,qui in seipso, vel in alijs hominibus sperat, qui

E nec seipsos iuuare possunt. Sed qui sperat in eo iam beatus est, qui eum iam habet in spe,qui est omne bonum.Sed cum quanta puritate hoc sacr̄m sit gustandũ, qui eius suauitatem cupit uidere, ostendit Petrus Damia.super illo verbo.1.Co rint.6.d.Qui adhæret meretrici,vnũ corpus efficitur,&c.d. Cur,ò tu sacerdos,q. sacramenta habes dare, hoc est sacrificiũ debes offerre, teipsum prius maligno spiritu non vereris victimam immolare? Fornicans.n. à membris Christi abscõderis,& corpus meretricis efficeris,Aposto

F lo attestante,qui ait.Qui adhæret meretrici,&c.Quid tibi cum corpore Christi, qui per carnis illecebrosæ luxuriã,membrum factus est Antichristi?Quæ.n.societas lucis ad tenebras? Si.n.redemptor noster tantopere dilexit floridi pudoris integritatem,vt nõ modo de virgineo vtero nasceretur, sed etiam à nutrice virgine tractaretur,& hoc cum adhuc vagiret in cunis, à quibus nunc obsecro tractari vult corpus suum,cum iam immensus regnat in cœlis? si mundis attingi manibus volebat in præsepio positus?quantã cor

G pori suo, nunc vult adesse munditiam, iã in paternæ maiestatis gloria sublimatus? Sic ergo dignè sumentibus est cibus suauis Psal. Quoniam suauis est dominus omnibus,&c. Ita indignè sumentibus est mortifer cibus. Qui manducat, & bibit indignè,iudicium, sibi,&c.

Sacerdotis qualis puritas se debet. 1.Cor.6. Ps.14. 1.Cor.

Timete dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum. 508

HIc cõsequenter ostendit, q; in isto sacramento est charitas,&c.Quãuis enim charitas timorem seruilem ex-

H cludat, timorem tamen filialẽ super includit, quia iste timor non est, nisi quædam cordialis reuerentia ex amore procedens, quia etiam sancti in patria semper Deum timebunt. Timor domini sanctis permanet in sæculum sæculi. Et iste talis timor, siue reuerentia debetur isti sacramento. Quoniam nihil in sacrificijs diuinis maius esse potest quam corpus, & sanguis Christi, nec vlla oblatio potior est,sed hæc omnes præcellit, quæ pura conscientia domino offerenda est, & pura mente sumenda, atque ab omnibus

Timor Psal. Eucharistia. De cons. d. 2. hil.

bus veneranda, & ficut potior est cæteris, ita præ cęteris extolli, & venerari debet. Et hoc est, quod hic dicit Psal. *Timete dñm omnes sancti eius*, s. timore filialis reuerentiæ, qui realiter in isto sacramento continetur. Et merito, quia in isto sacramento ratione charitatis ibidẽ demonstratæ est omnis boni abundãtia. Et hoc est, quod. d. *Qm̄ non est inopia timentibus eum*. Hic. n. perfecta Christi cõtinetur charitas, quia ex maxima charitate seipsum nobis præbet manducandum vnde de cons. d. 2. hæc est dicitur. Hoc est sacramentum pietatis, signum vnitatis, vinculum charitatis, &c. Nec mirũ, qm̄ nullum sacramentum est isto salubrius, quo purgantur peccata, virtutes augentur, & mens omnium spiritualium charismatũ abundantia impinguatur, quia hic sumitur ille, qui omnis boni, & charitatis fons est, & origo, vt merito Psalm. dicat de ijs, qui debitè ad istud sacramentum accedũt, quòd *non est inopia timentibus eum*. Si. n. Deus pascit contẽnentes se, credendum ne est, q̀ deserat se diligẽtes? Et hoc alijs verbis explicat. d.

De cons. d. 2.

B

509 *Diuites eguerunt, & esurierunt, inquirentes autem dominum non minuentur omni bono.*

DIuitiarum enim abundantia mentem auari non satiat, sed angustat in præsenti, & in futuro. De præsenti enim dicitur Iob 20. Nec satiatus est vẽter eius, q̀ exponens Gregor. ait: venter quippe diuitis auaritia eius est, quia in ipso colligitur quicquid peruerso desiderio glutitur. Liquet vero, quia auaritia desideratis rebus non extinguitur, sed augetur. Nam more ignis cum ligna, quæ consumat, acceperit, excrescit. Et vnde videtur ad momentum flamma comprimi, inde paulo post cernitur dilatari. Tantis enim rebus quis in seipso indiget, quantis concupitis caret, & quia quanto quis ditior est, tanto plura concupiscit, ideo quanto quis ditior est tanto amplius eget. Bene ergo. d. Psal. *Diuites eguerunt, & esurierunt*. Qm̄ saturitas diuitis non sinit dormire eum. Sed adhuc melius hoc accipitur de spiritualibus bonis, quibus mũdi diuites egent,

Diuitiæ non satiant.

Greg. 15 mo. c. 10

Eccle. 5.

Egent diuites mali.

A in præsenti, & in futuro. Vnde hic ait gl. *Diuites eguerunt, & esurierunt*. s. diuites huius sæculi. s. superbi, & auari eguerunt bonis interioribus. Non. n. putare debes hoc dici de terrenis, quæ nullius precij sunt. Respice. n. & videbis multos diuites iniquos mori cum diuitijs suis nec pauperes esse factos, cum viuerent, sed inter magnas copias diuitiarũ, vsq; ad vltimũ vitæ perduci, & expirare in lectis eburneis circunfluente familia, & magnificè celebrari pompa funeris, ac pompato funere ad tumulum a suis deduci. Sed quid ista proficiunt, quia in futuro carebunt summo bono, s. Deo, licet ipsum esuriãt, & desiderent? Nonne eius exemplo expresse ostẽdit ille diues epulo, qui induebatur purpura, & bysso, & epulabat̃ quotidie splendidè, qui tñ ad tantam in futuro deuenit inopiam, vt guttam aquæ mẽdicaret, & habere non posset? Et hoc est, quod dr̃ Iob 27. Diues, cum dormierit, nihil secum auferet, aperiet oculos suos, & nihil inueniet, & Ps. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Non aũt

Psal. 75.

C sic est de bonis, quia hic, & in futuro spiritualibus bonis, quæ sunt vera bona, abũdant. Vnde subditur. *Inquirentes autem dñm, non deficient omni bono*. *Inquirentes*, .i. intus toto studio quærentes dominũ, & non temporalia: *non deficient omni bono*, id est, habebunt bonum, quod est omne bonum, quia in Deo sunt omnia bona. Et nota, q̀ hic loquens de sacramento altaris dicit. *Inquirentes autem dominum*, quia ipse dominus intus in hoc sacramento sub speciebus panis, & vini velatus continetur: extra ergo non est

Euchari stia.

D quærendus dominus, sed intus, quia extra aliud videtur, sed intus aliud continetur, quia intus Christus continetur, qui est omne bonum. Dicit Dominus Moysi ostendam tibi omne bonum.

Exo. 33.

Venite, filij, audite me, timorem domini docebo uos. 510

COnsequenter hic ostendit Psalm. quæ facere debet, vel à quibus abstinere, qui ad hoc sacrificiũ debitè vult accedere. Et duo facit.. Quia ostẽdit primò quid tales debeãt facere, secundò a

dò à quib. debeant abstinere, ibi, *prohibe* E *linguam*. Tria.n.dēt facere talis, q̄a dēt primo reuerenter verbum Dei audire, secundò filialiter Deum timere, ibi. *Timorem domini*. tertio vitam futurā amare, ibi. *Quis est homo*. Quantum ad primum.d. *Venite, filij, audite me*. Nihil.n. ita disponit mentem ad huius sacramēti deuotionem, sicut deuotè audire Dei verbum. Dicit.n. *Venite, filij, audite me*. vt in nomine filiationis designet cum quanta reuerentia verba diuina, vt patris audire debemus. Fili, audi disciplinā patris tui, vt addatur capiti tuo gratia. F Vnde cū quanta reuerentia verba Dei sint audienda ostendit August. & habetur, 1.q.1. interrogo.d. Interrogo vos fratres, & sorores, dicite mihi: quid vobis plus esse vī, corpus Christi, an verbum Christi? Si vultis verū respōdere, hoc dicere debetis, q̄ nō sit minus verbū Christi, q̄ corpus Christi. Et ideo quanta solicitudine obseruamus, qn̄ corpus Christi nobis ministratur, vt nihil ex ipso de manib. nostris cadat in terram, tanta solicitudine obseruemus, ne verbū Dei, q̄ nobis erogatur, dū aliud cogitamus, aut G loquimur de corde puro depereat, quoniā non minus reus erit, qui verbū Dei negligenter audierit, q̄ qui corpus Christi sua negligētia in terrā cadere p̄mise rit. Ad hoc ergo nos Christus inuitat d. *Venite filij audite me*. Et aduerte, q̄ Dei verbū non solum reuerenter, sed ēt celeriter audire debemus: quoniā, vt dī. Iac. 1. Sit autem oīs homo velox ad audiendū, tardus aūt ad loquendum. Ideo.n. natura duas aures nobis dedit ad audiēdum, & hoc nulla apposita clausura. Ad loquendum aūt solum vnā linguā de- H dit, & duplici clausura munitā, s. labijs, & dentib. vt veloces ad audiēdum essemus, ad loquendū autē tardi. Si.n. infirmus corpore velociter aures præstat ad audienda corporalis sanitatis verba, q̄to magis celerius nos verba æternæ salutis audire debemus? qm̄ sicut audire verba serpentis fuit causa mortis, sic audire verba nostri redēptoris est ianua vitę, vnde Bernardus super illo verbo. Mar. 15. Videns aūt Centurio, qui ex aduerso stabat, ait. Vnde irrepsit morb. inde re

Prou. 1.
Verbum Dei audire.

Aures & apertæ & bonæ nobis natura datæ sunt.

medium intret, & per eadē vestigia mortē vita sequatur, lux tenebras, antidotū salutoris serpentis venenum. Auditus primo mortis ianua fuit. Nunc ergo auditus reuerenter, celeriterq; aperiatur, & vitę, & q̄ tulit, reparet vitam. Et, si dicas, quid est audire reuerenter, celeriterq; verbū Dei? Respōdeo: q̄ aure percipis, operib. adimplere. Esto te factores verbi, non auditores tm̄, &c. Et ad hoc nos hic Christus inuitat d. *Venite filij, audite me*. Sic.n. & Iacob suis filijs dixit. Cōgregamini, & audite filij, patrē vestrū. *Timorem domini docebo uos*. Ecce s̄m necessariū ad debitè istud sacramentum percipiēdum, s. filialiter Deum timere. Sed di. Quis est timor domini? Ad hoc respondet Magister, d. quòd timoris quatuor sunt species. Est enim timor mundanus, seruilis, initialis, & filialis. Timor mundanus, cum timemus perdere bona mundi, uel incurrere pericula carnis, propter quod peccamus, & hic semper est malus. Et hunc dominus prohibet, d. Nolite timere eos, qui occidūt corpus. Timor seruillis est, cum propter timorē pœnæ quis abstinet à peccato, non timore amittendi æternum bonum, quod nō amat, sed timore patiendi pœnam, quā odit. Timor initialis est, quo quis incipit, quod durum erat, amare, & sic incipit excludi timor seruilis. Timor autem filialis est, quo timemus offendere Deū, timor iste de amore uenit, & propriè uocatur domini timor, qui permanet in sęculum sæculi. Hic est ergo ille timor, quem dominus docet, d. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autē non possunt occidere, sed potius eum timete, qui potest animā, & corpus perdere in gehennam. Et quia idem est timor filialis q̄ amor, sicut Deus uult amari, sic & conformiter timeri. Vnde dicit: *Timorem domini docebo nos*.

Quis est homo, qui vult uitam, diligit dies uidere bonos? 511

ECce tertium necessarium ad debitè istud sacramētum percipiendū, scilicet, ueram uitam amare. Illa.n. sola uera uita est, quæ mortem excludit. Illi solum uerè dies boni dicuntur, qui malum

Ve... ta. *Audi... reuere... ter, qui...* *Io...* *Iac. 1.* *Gen. 4...* *Timo...* *Mag... 3. d....* *Eu... stia... Obi... Res...* *Mat...* *Lo... Lin...* *Phi... Rhe... ca. Sen... dē ... bus.* *Mat...*

lum nesciunt.Ex quo apparet,ꝙ hic non est vera vita,hic non sunt dies boni,vnde hic ait gl. Dies boni nũquam sunt in hoc sæculo.Oēs hoc fatentur se velle.Bonam rem volunt, sed non in regione eius illā quærunt,velut si aliquem iustum virum quæreret,sed non in patria eius,vbi habitaret,diceretur tibi,bonum virum,& magnum quæris: Sed noli quærere hic, vbi non inuenies eum. Ita quæramus,& nos vitam, & dies bonos,sed nō hic,quia hic non est.Et merito istud sacramētū dignè volens percipere, debet quærere vitam, quia in ipso nostra vera vita continetur. Qui manducat hunc panē, viuet in æternum.Et sic quisquis hoc sacrm̄ debitè q̄rit,quærit,& vitā,& econuerso.In Christi enim corpore vita nostra consistit.

Vera vita. *Ioan. 6.*

511 *Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.*

CONsequenter hic ostendit a quibus se abstinere debeat,debitè ad istud sacramentum accedere volens. Et duo sunt,s.peccatum locutionis, & peccatum operationis.Secundum,ibi.*Diuerte à malo.*Etsi dicas,quare mentionem non facit de peccato cordis?Rn̄deo quia prohibēs peccatum linguæ,ēt consequenter peccatum cordis prohibet,quia ex abundantia cordis os loquitur. Dicit ergo, *prohibe linguam tuam a malo*. Vbi sciendum,ꝙ malum linguæ est multiplex,à quo ipsam prohibere debemus s.maliloquium, falsiloquium, stultiloquium, vaniloquium, turpiloquium,multiloquium. Primum ergo malum linguæ est,maliloquiū,sicut est detractio,blasphematio, & huiusmodi. Et ideo dicit Philosophus, ꝙ oratio est illatiua passionis, si turpia, aut impia loquatur.Sed tamen contra istud,Patiētia debet haberi,vnde Seneca dicit. Malè de te loquuntur hoīes, benè loqui nesciunt, fari sentiunt,,non quod merearis, sed,ꝙ solent.Si de te loquuntur malè, & immeritò,sit tibi molestum,non quod loquuntur, sed quod mentiuntur.Si meritò,dole,& castiga:vult dicere, quod cōtra pestem detractionis,hæc est consolatio, quia aut dictum contra te est verū, aut nō, si verum, gaude quia corrigeris, & castiga teipsum:si non est verum,gau-

Euchari stia. *Obiectio.* *Respond.* *Loqui.* *Lingua.* *Philos. 3 Rhetorica.* *Seneca de Moribus.*

A de, quia innocens es,& ora cum Psal. d. Domine, libera animam meam a labijs iniquis,& à lingua dolosa.Secundum est falsiloquium. Nullus.n.debet loqui, nisi verum tam superioribus,q̄ inferioribus, vnde.4. Ethi.dicitur: Qui virtuosus est, indifferenter loquitur ijs,qui in dignitatibus,& quibuscūque, singulis tribuens, quod decet,i.vera loquendo Et hoc maximè indigent in dignitatibus constituti, vt veritas eis aperiatur,unde,Loquimini veritatem vnusquisq; cum proximo suo. Tertium est stulti loquium. Stulte.n.loquitur,qui loquitur indiscretè. Et ideo dicit Seneca de moribus,ꝙ qui nescit tacere,nescit loqui. Et Philosophus dicit: Non sufficit habere persuasibilia, quæ oportet dicere, sed necesse est dicere, ut oportet ea,quemadmodum loqui oportet, hoc.n.multum confert ad attrahendum,homo.n.sine ordine loquens,meritò dr̄ stultiloquus,vnde Seneca dicit.Auribus frequentius, q̄ lingua vtere, quicquid dicturus es alijs, prius tibi dixeris. Ideo ad Ephes.5. dr̄. Stultiloquium non nominetur in vobis. Quartum est vaniloquium, vnde.3.Rhetoricæ dicit Philosophus.Tria sunt attendenda in modo loquendi. Primum est magnitudo,vt sciamus quantum altè oportet loqui.Secundum est harmonia, vt sciamus quo accentu dictiones sint proferendæ. Tertium est ritus,vt sciamus, quid loquendū est. & quid tacendum. Vnde vaniloquus dr̄, qui non accendit circunstantias in modo loquendi requisitas,sicut dicit Amb. Sapiens anteq̄ loquatur,multa considerat, .s.quomodo in loco,quibus,&c.Vnde de vaniloquis dicitur in Psal. Vana loquuti sunt vnusquisque ad proximum suum. Quintum est turpiloquium.Valde.n.indecens est turpe loqui, vnde Philosophus dicit,ꝙ totaliter turpiloquium à ciuitate sicut aliquod aliud malum oportet legislatorem extirpare,maximè in iuuenibus,vt non videant, aut audiant aliquod tale. Et Seneca ait. A verbis turpib. abstine, quia licentia eorum impudicitiam nutrit. Sermones vtiles magis,quā facetos ama. Ideo ad Colos. 3. dicitur. Deponite omnem turpem sermonem de ore vestro. Sextū est multiloquium: Homo

Ps. 119. *Zach. 8.* *Seneca.* *Amb. li. 1. de offi.* *Seneca 2 lib. de 4. virtutib.* *Iac. 1.* *Grego. 8. mo. c. 24*

B C D

Homo.n.debet esse tardus ad loquendũ. Multiloquium.n.signum est ignorantiæ. Vnde Greg. dicit: Cum multiplicitas in sermone reprehenditur, esse intelligentiæ grauitas in sensu denegatur. Vis.n.locutionis quadrifaria qualitate distinguit. Nam sunt nonnulli, quos sciendi,ac dicẽdi amplitudo dilatat. Et sunt nonnulli, quos sciẽdi,ac dicendi insimul inopia angustat. Et sunt nonnulli, qui efficaciam dicendi habent, sed acumen sciendi non habent.Et sunt nonnulli,qui acumen sciẽdi habent,sed ex inopia locutionis obmutescunt.Et infra. In quibus nimirũ quatuor dicendi qualitatib. sola crimini tertia subiacet,s.illorum, qui parum sciunt, & multa loquũtur,quod directè dr̃ multiloquium.Ideo dr̃ Pro. 10. In multiloquio nõ deerit peccatum.Oẽs ergo istos modos locutionis indebitæ hic prohibet Ps.*Prohibe linguam tuam a malo*, &c. Et nota ꝗ prius præcipit linguã cohibere, quam labia,quia cum loqui volumus,ante commouemus linguam, & mox labia motũ linguæ sequuntur.Meritò ergo lingua dẽt cohiberi, quia vt dicit Prou. 18. Mors,& vita in manib.linguæ.Et Iacob 1. Si quis putat se religiosum esse, nõ refrenãs linguam suam huius vana est religio.

513 *Diuerte à malo,& fac bonum,inquire pacem,& persequere eam.*

Consequenter hic prohibet peccatũ operationis simul, & omissionis. Cum.n.virtus, & vitium, meritum, & demeritum insimul esse non possint, necesse est vitia declinare,& ex consequẽti inserere virtutes. Et hunc ordinẽ hic notat,d. *Diuerte a malo*,i. depone peccata. Et consequẽter,*fac bonum*.Ista.n.duo ad debitè accedendum ad sacr̃m requirunt, quia non sufficit malum declinare,nisi boni operatio sequatur. Non.n. sufficit aliena non rapere,nisi indigenti propria cõtuleris. Non spoliare hominẽ,parum est, nisi nudum indueris. Venturus namquè in iudicio dominus dicturus est reprobis. Esuriui,& non dedistis mihi manducare,sitiui,&c.ex qua culpa subiungitur. Discedite à me maledicti, &c. Si igitur tanta pœna multatur, qui non dedisse

Declina rebonum malum.

E conuincitur, quã pœnã puniendus est, qui rapuit aliena?Sic ergo nõ sufficit abstinere à malo,nisi bonum agatur. Dicit ergo. *Diuerte a malo,& fac bonum*.Et nota s̃m gl. ꝗ est quidam modus declinãdi à malo,quo tm̃ pœna vitatur, & est quidam quo ẽt vita acquiritur.Si.n.quis nulla occasione prouocatus ad malum, à malo opere declinat, vitabit vtiq; pœnam, quam incurrisset si illud cõmisisset.Si vero ab inimico visibili,vel inuisibili prouocatus, vel læsus, malum non reddit, vel malo non consentit, à malo declinat, &

F promeruit palmã.Sed quale sit illud bonum, quod facere debemus, ostendit, d. *Inquire pacẽ,& persequere eam*,i.desidera, ut pax sit spiritui tuo cum carne. Et hic talis pax plenè haberi non põt. Ideo subdit.*Et persequere eam*,i. perseuera ipsam desiderando, aliter.n.in futuro non caperetur. Vel aliter,& magis ad propositum,hic pacem accipe Christũ, de quo dicit Apostolus.Ipse est pax nostra.*Inquire ergo pacem*, i. in isto sacramento intus quære Christum amore,& desiderio. Et ista persequere,i.valde sequere, vt ad ipsum peruenias. Ad hoc enim ipse nos

G prouocat.d.Qui sequitur me,non ambulat in tenebris,sed habebit lumen vitæ.

Ps.11 *Pax.* *Ephe.* *Ioan.*

Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. 514

Consequenter hic describũtur præmia bonorum,& malorum supplicia. Et diuidit in duas partes. Quia primo ponuntur præmia, & supplicia vitæ præsentis.Secundo futuræ,ibi.*Mors peccatorũ pessima*.Habent.n.iusti in præsenti uita,multa à Deo. Primo ipsorum ora

H tiones exaudiuntur.Secũdo ipsorum tribulationes terminantur,ibi. *Clamauerũt iusti*.Tertio ipsorum virtutes conseruantur,ibi.*Custodit dñs*.Primo ergo ostendit differeutiã inter bonos,& malos,quia uota bonorum exaudiuntur, sed non malorum.Secundum,ibi.*Vultus autem*. Quantum ad primũ dicit.*Oculi domini super iustos*.Quia.n.iusti hic aduersitatib.iniustis premuntur,nec ex hoc deficiant,sed cõfidant in domino,ideo dicit, *Oculi domini super iustos*, *Oculi*, idest, respectus misericordiæ

Iusti ... Deo ... ta in ... senti ... ta ha... *Vultus Facies.* *Oculus Iustus* *Quæsti Beatu*

ricordiæ Dei, quia etſi iuſtis permittit A aduerſa euenire: hoc tñ totum facit ex miſericordia. Vnde ſicut medicus cum dolore infirmi ipſum vrit,& ſecat: ẽt contra voluntatem ſuam, hoc tñ totum facit,vt ipſum ſanet. Vnde per hoc,ꝙ infirmum non videtur ad votum exaudire, ipſum multo amplius miſericorditer audit ad vtilitatem.Sic,& Deus aduerſa iuſtis imittit miſericorditer, vt in perpetuum parcat,& ſanet. Et hoc eſt,quod dicit. *Oculi dñi*,ſ. miſericordiæ *ſuper iuſtos*.
Pſ.110. ſ.eos miſericorditer reſpiciens. Oculi eius in pauperem reſpiciunt. Sequitur. B *Et aures eius in preces eorum*,quia etſi nõ exaudiat ad uotum, tamen exaudit ad fructum. Et nota, quòd non ait *ad preces*:ſed in preces. In quo ſm Caſſiodorum notatur celeritas audiendi, q̃a antequam preces emittant, illos Deus exaudit.Sic.n.Pſal.128. ait: Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meę,& non ad vocem,quia ly ad,diſtantiam denotat,ſed in, præſentiam.

315 *Vultus autem dñi ſuper facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.* C

Hic cõſequenter oſtendit de reprobis oppoſitum.Forte enim diceret mali, Si oculi domini ſunt ſuper iuſtos ſolũ,ergo iniuſtos non videt,ideo impunè pñt peccare. Hunc errorẽ remouet, d. *Vultus autem domini ſuper facientes mala*, quia etſi malos Deus non reſpicit vt exaudiat,ipſos tamen videt, & cognoſcit,vt puniat. Et nota, quod differt facies a vultu. Quoniam vultus dicitur a volo vis, quia per eum animi voluntas oſtenditur, quia ſecundum diuerſitatem
Vultus. animi in varios motus variatur. Facies D
Facies. autem ſimpliciter accipitur pro vnicuiuſcunque naturali aſpectu, qui non leuiter mutatur. Et facilius variat vultus per iram, quam per aliam affectionem, Ideo per vultum ira ſignificatur. Quid eſt ergo vultus domini ſuper facientes mala,niſi ira domini ſuper malos? Vnde Iob 9. dicitur. Vultum eius operit iudicium, quia ſcilicet in vultu Dei apparet iudicium contra malos.Sic dr̃ Pſalm.16.
Quæſtio. De vultu tuo iudicium prodeat. Et ꝙ
Beatus. per vultũ intelligat iram Dei, qua malos aſpicit, notat cum ſubdit. *Vt perdat de terra memoriam eorum*.ſ. vt nec mentio.i. interceſſio fiat pro eis in terrâ viuẽtium. Sed nunquid ſancti habent malorum hoĩum memoriam,& orant pro ipſis,cum tñ præceptum ſit, Orate pro inimicis veſtris,pro perſequentibus,& calumniantib. vos,&c. Ad hoc reſpõdet Greg. At illi inquiunt,& vbi eſt, ꝙ ſancti ſunt, ſi pro inimicis ſuis,quos ardere videbũt, non orabunt? quibus vtiq; dictum eſt, pro inimicis veſtris orate?Quibus citius reſpondemus. Orant pro inimicis ſuis ſancti eo tempore, quò poſſunt ad fructuoſam pęnitentiam eorum corda conuertere, atq; ipſa conuerſione ſaluare. Quid.n. aliud eſt pro inimicis orare,niſi hoc,quod ait Apoſtolus, vt Deus det illis pęnitentiam, & reſipiſcant a diaboli laqueis, a quo capti tenentur ad ipſius voluntatem?Et q̃uo tunc pro illis orabũt q̃n iam nullatenus poſſunt ad iuſtitiæ opera ab iniquitate commutari? Eadem itaq; cauſa eſt,cur non oretur pro hominibus æterno igne damnatis, quæ etiam nunc cauſa eſt,vt non oretur pro diabolo,&c. Sed ex hoc bene habetur, ꝙ ſancti non orant pro damnatis.Sed nunquid orant pro malis in præſenti vita exiſtẽtibus? Reſpondeo,ꝙ ſancti videns clarè eſſentiam diuinam,vident quos finaliter Deus vult ſaluare,& quos damnabit finaliter,cum ergo voluntatem ſuam omnibus modis voluntati diuinæ conformẽt, orant pro illis malis,qui finaliter ſaluari debent, & hoc ſuis orationibus mediantibus, non autem pro illis, quos finaliter vidẽt damnandos,quia tunc eorum orationes fruſtrarentur. Et de talibus dicit: quòd *uultus domini ſuper facientes mala,ut perdat de terra*, ſcilicet bonorum *memoriam eorum*,&c. Nos autem in præſenti vita exiſtentes, pro omnibus fideli bus indifferenter oramus hic exiſtentibus,vel etiam defunctis, quia nobis non conſtat, qui finaliter ſaluandi ſunt, vel damnandi,nec etiam qui in alia vita ſint damnandi, licet de aliquibus per eccleſiam ſit declaratum, quòd ſunt ſancti,& beati, & pro illis non debemus orare. Quia iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre,

Orare. Matt.5. Damnatus. Greg.34 mo.c.12. 1.Tim.2 Peccator

516 *Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit* E
De pœ. *eos, & ex omnibus tribulationibus eo-*
d. 4. hęre *rum liberauit eos.*
tici.

Oratio. HIc ostendit secundum bonum iu-
Clama- storum, quia ipsorum tribulatio-
re. nes terminãtur. Hic enim adducit Chri-
Exaudi stus exemplum ueteris testamenti mul-
re. tiplex ad probandum, ꝙ aduersitates iu-
Iustus. storum solum sunt ad tempus, quia quã
do clamant ad Deum per deuotam ora-
Exod. 3. tionem liberantur. Nam filij Israel iniu-
ste à Pharaone oppressi clamauerunt ad
dominum, & ipse miraculose liberauit F
eos. Sic & tres pueri in fornace ignis in-
iustè positi clamauerunt ad dominum,
& miraculose sunt liberati. Daniel 13.
Sic & Susanna ad mortem iniustè con-
Dan. 13 demnata clamauit ad dñm, & miraculo-
se fuit liberata. Et consimiliter de alijs
multis habetur in antiquo testaméto. Si
ergo Deus in antiqua lege, quæ erat ti-
moris, sic tribulationes iustorum termi-
nabat, quanto magis hoc faciet in noua
lege, quæ est amoris? Ad iustos ergo cõ-
fortãdum, ne aduersitatibus pressi defi-
ciãt, hoc exéplum proponit, d. *Clamaue-* G
runt iusti, &c. q. d. Et uos cõsimiliter cõ
fidite oppressi, & ad Deũ clamate, quia
ut dr̃ Psal. 21. Ad te clamauerunt patres
nostri, clamauerunt, & salui facti sunt, in
te sperauerunt, & non sunt confusi. Sed
Obiectio. forte quis oppressus aduersis dicet. Cla-
mo iugiter ad Deũ, & clamoris mei effe-
ctũ non sentio. Istã infirmitatis humanæ
Iob. 30. cogitationẽ Iob Deo proponit, d. Clama
bo ad te, & nõ exaudies me, isto & non
respicis me, mutatus es mihi in crudelé.
Greg. 20 Ad hanc obiectioné respondet Greg. d.
mor. ca Sancta quippe ecclesia persecutionis suę H
15. tpe fide stat, desiderijs clamat. Sed dolet
quasi se non respici, dum sua uidet in tri
Oratio bulationibus uota differri. Alto nãq; cõ-
differt silio omnipotens Deus, cum sancti eius
exaudi- aduersariorũ persecutionibus opprimun
ri, et quæ tur, cumq; assiduis, ut liberent̃ interpel-
re. lationib. clamant, differre solet uoces pe-
tentiũ, ut merita patientiã crescant, qua
tenus eo magis exaudiant̃ ad meritum,
Psal. 11 quo citius exaudiunt̃ ad uotũ. Vnde alias
scriptũ est. Deus meus, clamabo per dié,
& non exaudies, & nocte. Atq; ipsa utili-

E tas de exaudiendi morã mox subdit̃, cum
dr̃. Et non ad insipientiam mihi. Ad mul
tiplicandam quippe sanctorum sapientiã
proficit, ꝙ postulata tardè percipiunt, ut
ex dilatione crescat desiderium, ex de-
siderio intellectus augeatur. Intellectus
uero cum intenditur ei in Deum arden-
tior affectus aperitur. Affectus autem ad
promerenda cælestia tãto fit capax, quã
to fuerit longanimis expectando. Ex qui
bus apparet, ꝙ si clamor iustorum non
exauditur ad uotum, indubiè tenere de-
bemus, quòd exauditur ad meritum. Sic Ps. 11
enim se exauditum, etsi non semper ad
F uotum, tamen ad meritum Psal. protesta
tur. d. Ad dominum cũ tribularer, clama
ui, & exaudiuit me. Quod etiam nunc
ostendit d. *Clamauerunt iusti, & Domi-*
nus exaudiuit eos, & ex omnibus tribula-
tionibus, &c. Et huius rationem subdit. d.

Iuxta est Dominus ijs, qui tribulato sunt 517
corde, & humiles spiritu saluabit.

SEd cum Deus sit immẽsus omnia re Quæst.
plens, omnem locum occupans, & Iuxta
in omni re, qũo potest dici magis iuxta quomo-
G unum quàm aliũ, uel magis prope? Re- do Deus
spõdeo, ꝙ sicut anima humana quamuis sit im-
sit in toto corpore, & tota in qualibet mensus.
eius parte, tamen alium effectum habet
in una parte corporis, & alium in alia,
quia in oculo uidet, & non in pede, in
lingua gustat, & non in oculo, & sic de
alijs. Sic & Deus quãuis sit totus in om-
ni re, tamen aliter est in una re, & aliter
in alia, & prope unam rem, & tñ distans
ab alia. Iuxta. n. vel prope significat quan
dam unitatem, unitas aũt maximè fit p
concordiam uoluntatum. Illis ergo dr̃ es-
H se prope, uel iuxta, qui suæ uolũtati con-
cordant, & è conuerso, quia iusti confor-
mem uolũtatem habent cum Deo, ideo
dicuntur prope Deum, & Deus iuxta il-
los, & per oppositũ quia mali difformem
uoluntatem habent à Deo, ideo remoti
sunt à Deo, & Deus ab illis, unde longe
est ab impijs Dominus, iustis aũt prope. Prouer.
Prope est Dominus omnibus inuocan- 15.
tibus eum, omnibus inuocantibus eum Ps. 144
in ueritate. Vel dicitur iuxta, uel prope,
quando exaudit, à longe autem, qñ non
exaudit, Psal. 9. Vt quid, Domine, reces-
sisti

sisti longe, despicis in opportunitatibus in tribulatione? Sed quibus tribulatis sit iuxta ostendit. d. *his qui tribulato sunt corde*, nō tribulatis corpore, sed corde, qui, s. duritiam cordis terunt *Et humiles spiritu saluabit*. Qđ ideo dicit, quia est quę dā humilitas exterior, & corporalis quæ a corde non procedit, & illa Deo nō placet. Eccl. 19. Est qui nequiter se humiliat & interiora eius plena sunt dolo, & ista displicet Deo. Sed humilitas cordis ei placet, quā docet Matth. 11. d. Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. De qua etiam nūc d. *Et humiles spiritu saluabit*.

518 *Tribulātur multipliciter boni.*

Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.

ET verè multæ, quia nunquā aliquis fuit iustus, qui tribulationes nō sustineret. Vt ostendit Gregor. d. Nullus in hanc vitam electorum venit, qui aduersa non substinuerit. Membra. n. nostri redemptoris extiterunt, ēt qui ab ipso mū di exordio, dum piè viuunt, etiam crudelia passi sunt. An non huius membrum Abel se esse perhibuit, qui eius mortem, de quo scriptum est. Sicut agnus coram tondente se obmutescet, non aperiet os suum, non solum placens in sacrificio, sed etiam moriens tacendo significauit? Ab ipso namque mundi exordio redemptoris nostri membra aduersitatibus sunt pressa. Et sic a planta pedis, vsque ad verticem non fuit in eo sanitas, quia nullus iustus eius membrum sine aduersis trāsiuit. Et hoc iō dicit, quia aliqui iusti sunt planta Christi, aliqui pedes, aliqui manus, &c. Et hoc bene nouerat illa sancta mulier Iudith, quæ populum Dei in aduersis confortans. ait. Memores estote, quomodo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes ꝓbatus, Dei amicus effectus est, sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses, & omnes. qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. Consimiliter ergo dicitur. *Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus*. Sed quomodo hoc est verum, cum multos iustos sciamus in tribulationibus sine liberatione fuisse peremptos, vt puta Petrus crucifixus, Paulus

Greg. 3. mo. c. 14 aduersitas.

Esa. 53.

Iudith. 8.

A decapitatus, Laurentius combustus, &c. Respondeo, ꝙ liberatur quis iustus a tribulatione dupliciter, s. & corporaliter, & spiritualiter. Corporaliter, qñ, ipso durā te, eius tribulatio terminatur, sic n. liberatus fuit corporaliter Petrus de tribulatione carceris, Paulus de naufragio. Spiritualiter autem qñ quis tribulatus non succumbit per impatientiam tribulationi, sed per patientiam superat ipsam. Et sic iustos de omnibus tribulationibus liberat Deus, quia ipsos triumphatores facit in pœnis, quia etsi succum-B bant corpore, tamen mente superant, cum ergo mens sit principalior pars hominis, & a principaliori parte denominatio fiat, isti dicendi sunt tribulationes vincere, & non vinci ab illis. Et hanc liberationem a tribulationibus notabat Sara. d. Hæc autem pro certo habet omnis qui colit te, quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur, si autem in tribulatione fuerit, liberabitur.

Liberatio duplex.

Thob. 3.

Custodit Dominus omnia ossa eorum, vnum ex his non conteretur. 519

C HIc ponitur tertium bonum iustorum, quia. s. ipsorum virtutes conseruantur. Quid. n. per ossa in quibus robur corporis consistit, nisi uirtutes, quibus mens fortificatur, intelligitur? Vnde istum uersum exponens Greg. ait. Ossa scriptura sacra virtutes accipiuntur, sicut scriptum est, *Dominus custodit omnia ossa eorum, vnum ex his non conteretur*, quod vtiq; nō de ossibus corporis, sed de virtutibus dicitur mentis. Nam, & certe nouimus, ꝙ & multorum corporaliter ossa confracta sunt. Et persecutores Dñi la-D tronis illius, cui dictum est, Hodie mecum eris in paradiso, sicut latronis alterius in cruce crura fregerunt. Sed di. Si ossa virtutes significant, qualiter custodit Dominus omnia ossa iustorum, cum multos etiam iustos mortaliter cadere permittat, ut patuit in Petro, qui timore mortis corporalis ter Christum negauit? Respōdeo, ꝙ etsi taliū ossa ad tēpus conterantur, tñ finaliter conseruantur, quia etsi iustus peccat, & perdit virtutes, finaliter tamen resurgit, & perditas virtutis recuperat. Ex quo patet, ꝙ iste

Ossa significant virtutes.

Greg. 23 mo. c. 24.

Psal. 33

Quæstio.

Virtutes electorū finaliter conseruātur.

iste textus intelligitur de iustis secundũ E æternam Dei præscientiam, non autem de iustis solum secundum pęnitentẽ iustitiam, quia illi cadentes finaliter non resurgunt De istis enim dicitur. Omnia

Iob. 33. ossa eius marcescere facit. De primis aũt dr̃ Ossa, quæ recta fuerant, nudabuntur.

Mors peccatorum pessima, & qui oderunt
520 *iustum, delinquent.*

Mors triplex. Consequenter hic ostendit supplicia malorum vitæ futuræ, & p̃mia bonorum, ibi. *Redimet Dñs.* Nota ꝙ triplex mors reperit̃. s. mors mala, mors pe- F ior, & mors pessima. Mors mala est mors

15. q. 1. illa cauendæ sunt. corporalis, q̃ est separatio aĩæ à corpore. Quæ mala quidẽ dr̃, non quidẽ in se, qa nihil propriè hẽt rõnẽ mali, nisi mẽtẽ maculet. Mors aũt corporalis nõ maculat aĩam, aliter oẽs morientes peccarent moriendo, quod est falsum. imo in se quandoq; est preciosa, ps. Preciosa in

Ps. 115. Rom. 5. conspectu Dñi mors sanctorũ eius, sed ideo dr̃ mala, quia peccati pęna, quia ꝑ unum hominẽ peccatũ intrauit in mũdum, & per peccatum mors. Mors peior dr̃ mors criminalis, q̃ est separatio aĩæ à G Deo, qui est vita aĩæ. Et ideo quia peius est animæ perdere Deum, q̃ perdere corpus, ideo peior dr̃ hæc mors, q̃ prima. De hac Ezech. 18. Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur. Mors pessima dr̃ mors æternalis, quæ est mors gehennæ, pro tanto. n. dr̃ peior tertia, quia continet secundã, remota, oĩ spe vitæ spiritualis, q̃ retinet secunda, & vltra hoc pęnã,

Rom. 1. & cruciatũ æternũ, Nam de peccatorib.

Rom. 1. & obstinatis dr̃. Nam finis illorum mors est. Et enumeratis multis vitijs, cõcludit Apostolus, ꝙ qui talia agunt, digni sunt H

Greg. 9. mor. c. 48. morte. Vnde ꝙ ista mors gehennæ dicatur pessima, ostendit Greg. exponens illud Iob. 10. Vbi vmbra mortis, & nullus ordo, &c. d. In huius vitæ tormentis, timor dolorem habet, dolor timorem nõ habet, quia nequaquam mentem metus cruciat, cum pati iam cœperit, quod

Pœna inferni. metuebat. Infernũ vero, & vmbra mortis obscurat, & sempiternus horror inhabitat, quia eius ignibus traditi, & in supplicijs dolorem sentiunt, & in doloris angustia pulsante semper pauore feriuntur, vt quod timent, tolerent, & rursus quod tolerant, sine fine pertimescãt. De his enim scriptum est. Vermis eorũ Esa. 66. non morietur, & ignis non extinguetur. Hic flamma, quæ succendit, illuminat, il- Galat. lic ignis, qui cruciat obscurat. Hic metus amititur, cum cępit tolerari, quod timebatur illic & dolor dilaniat, & pauor angustat. Horrendo ergo modo erit tunc reprobis dolor cum formidine, flamma cum abscuritate, fit ergo miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine Iudith. defectu, quia, & mors viuit, & finis semper incipit, & defectus deficere nescit. Ibi enim mors perimit, & nõ extinguit, dolor cruciat, sed nullatenus pauorem fugat. Flamma comburit, sed nullatenus pauorem discutit. Quid igitur mirum, si mors pessima nuncupatur? Et de ista Eccl. morte damnationis æternæ dicitur. Sũt spiritus, qui ad vindictam creati sunt, 52 1. & in tempore suo confirmauerunt tor- 23. q. menta sua. Ignis, grãdo, fames, & mors, sex dif- omnia hæc ad vindictam creata sunt. s. rentia damnatorũ. Sed quia omnis homo peccator est, quoniam si dixerimus, ꝙ peccatum non habemus, nosipsos seducimus. Ideo ne credatur, ꝙ talis mors omnib. sit debita, consequenter declarat de qui- Nota bus peccatoribus intelligat. s. de obstinatis, qui ex certa malitia peccant, dicens. *Et qui oderunt iustum, delinquent.* Per iustum intellige Christum. Omnis enim, qui odit Christum, vel aliquod eius mẽ- Dauid brum mortaliter peccat. Secundum. n. Grammaticos, Linquo, linquis, linquere idest peccare vel dimittere. Et cõponitur cum de, & fit delinquo, quis. Et dere Deli- quen- linquere. i. multum peccare, & hoc omit pecca- tendo Dei præcepta. Omnis, enim qui delinquit, derelinquit, scilicet Deum. Vnde gl. *Delinquet*, idest Deum derelinquet odiendo bonum.

Redimet Dominus animas seruorum suo- 521
rum, et non derelinquet omnes, qui spe- De co-
rant in eo. sec. di.

Christus enim precio sui sanguinis 2. ite- redemit animas electorum. Sed nũ tur. quid Christus omnes redemit? Respondeo ꝙ Christus omnes redemit, quo ad sufficientiã, sed solum seruos suos quo

ad ef-

ad efficaciam. Quia quamuis precium Christi sanguinis sufficiens esset pro peccatis omnium, illis tñ solũ applicant qui nõ possunt obijcere.s.illis qui per humilitaté seruitio Christi se subijciunt: Ideo .n.ut ait Apostolus, Christus factus est ex muliere, factus sub lege, ut eos q sub lege erãt redimeret. Et nõ solũ redimeret, sed, si quandoq; cadant per peccatũ, *non derelinquet eos, qui sperant in eo*, sed ipsos iuuabit per gratiã suã, ut resurgãt. Qđ ideo dicit, quia etsi aliquando ad tẽpus electos cadere permittit, finaliter tamen ipsos non derelinquit. Sic enim dicitur Iudith. 6. Non derelinquis præsumentes de te, & præsumentes de se, & de sua uirtute gloriantes humilias.

Esa. 66
Galat. 4
Iudith. 6

PSAL. XXXIV.

IVdica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me.

522 23.q.3. sex differentia.

HIc Psal. talem habet titulum *In finẽ Psal. ipsi David.* Iste titulus patet ex titulo Psal. 27. Quoniam quandocunque in titulis psalmorum ponitur David cum articulo huic, vel ipsi, tunc ly Dauid ipsi significat Christum, & ꝙ in tali Psal. loquitur Christus, sic igitur in isto titulo Dauid significat Christũ, quia Dauid interpretatur manu fortis, vel desiderabilis aspectu. Et sic ꝑ Dauid intelligitur Christus, qui uincendo diabolũ est manu fortis, sed ęternã uitã promittẽdo est desiderabilis. Quid n. fortius intelligi põt illa manu, quæ inermis hostẽ superauit antiquũ, sed in ligno clauis affixa? Quid desiderabilius eo potest esse, in quẽ Angeli desiderant prospicere? Quẽ martyres nõ videntes mori voluerunt, vt ad illũ uidendũ peruenire mererentur? Christus ergo uere desiderabilis est, dũ uitã promittit æternã. Manu aũt fortis, dum hostem superauit antiquum. Est ergo tituli sensus iste. *Psal.* iste dirigẽs nos *in finem*.i. in consummationem uitæ, attribuitur *ipsi Dauid*.s. Christo, qui in isto Ps. loquitur quandoque in persona sua, quandoque in persona corporis. In isto enim Ps. Christus inuocat Deum contra

Nota.
Dauid.

A tribulationes capitis, & corporis, & per tribulationes omnibus uitam promittit æternam. De literali autem materia Ps. dicunt concorditer doctores tam Hebraici, quam Catholici, ꝙ istum Psal. fecit Dauid cõtra persecutionem Saulis, diuinum adiutoriũ petens. In illa.n. persecutione, quia multum durauit, multos Psal. fecit. Primo ergo exponã literã. Scđo deducã intellectum literæ. Quantum ergo ad literalem expositionem iste Psal. diuiditur in partes duas. Quia primo diuinum petit adiutorium. Secundo suæ persecutionis declarat periculum, ibi. *Surgentes testes iniqui*. Prima in tres, quia primo diuinum petit auxilium. Secundo prophetıcè prædicit deiectionẽ hostiũ, ibi. *Confundantur*. Tertio exprimit suæ liberationis gaudiũ, ibi. *Anima autem mea exal.* &c. vt Nic. de Ly. Quantum uerò ad intellectũ Psalmistæ, notandum, ꝙ tota intentio Psal. est monere nos, vt hic patienter portemus aduersa, sperantes, ꝙ per patientiam aduersorum, ad gaudia perueniemus æterna. Diuiditur ergo iste Psal. in partes quatuor. Quia primo Christus pro se, suisque contrarijs præmittit orationem ibi. *Anima autẽ mea*. Tertio suorum aduersariorũ ostẽdit malignationẽ, ibi. *Surgentes testes*. Quarto suæ passionis ostendit fructum, & ecclesiæ cõfirmationem, ibi. *Confitebor tibi*. Prima in duas, quia primo orans diuinum petit adiutoriũ. Secũdo phophetıcè prædicit deiectionem hostiũ, ibi. *Confundantur*. Prima aũt pars diuiditur in partes tres. Quia diuinũ postulando adiutoriũ tria facit. Quia primo Deum postulat, ut causam discernat ut iudex Secundo ut se armet ut miles, ibi. *Apprehende arma*. Tertio ut hostes cõcludat ut Phinees, ibi. *Effunde frameam*. Primo ergo orans Christus Deũ inuocat, ut causam suam discernat, & iudicet, ut uerus iudex d. *Iudica, Domine nocentes me*. Est enim duplex iudicium, scilicet discretionis, & condemnationis: & utroq; modo ista litera legitur: & primo de iudicio discretionis, quo .s. boni separantur a malis, etsi non in præsenti loco, tamen merito. In futuro autem loco, & merito. Istud iudicium alibi postulabat Christus d. Iudica me, Deus, &

B
C
D
Iudiciũ duplex.
Psal. 42
Iudiciũ duplex.

discerne causam meam, ab homine ini- E quo,& doloso eripe me. Sic & modo postulat, ut mali iudicent. i. discernant à bonis, ut. s. ipsorũ calliditas, & malitia cognoscatur, ne simplices decipere possint. Legitur ét de iudicio cõdemnationis, & tũc magis prædictiuè legitur quam optatiuè, ut sit sensus. *Iudica, Domine, nocentes me.* i. iudicabis, *& expugna impugnantes me.* i. expugnabis. Veruntamen Magister istũ passũ exponit magis optatiue Et, si queras, nunquid sancti optant, & gaudẽt de damnatione malorũ? Rñdeo, cum gaudio expectant diem iudicij, in quo mali quo ad corpus, & animam damnabuntur, non quidem ex toto per se, sed quasi per accidens, quia ante sancti non glorificabuntur in anima, & corpore, nisi quando mali damnabuntur in utroque, vel etiã quia damnatio reproborum confert ad gaudium beatorum, dum in illis uident mala, quæ Dei gratia euaserunt. Et ista ratione sancti uindictam à Deo petunt de malis d. illud Apoc. 6. Quare, Domine, non uindicas sanguinem nostrum, &c. Et hoc est quod dicitur Ps. 57. Lætabitur iustus cum viderit vindictam, &c.

Quæstio Beati gaudent de punitione dãnatorum & quo modo.

523 *Apprehende arma, & scutum, & exurge in adiutorium mihi.*

14. q. 6. sires.

HIc consequẽter postulat, ut in adiutoriũ suũ se Deus armet vt miles. Vbi notandũ, ꝙ iste uersus legitur ex parte corporis, quia hic Christus pro suo corpore, qđ est ecclesia loquitur, vt Deus armis suæ uirtutis illã protegat d. *Apprehẽde arma*, &c. Vbi s̃m Hieronymum, Magnũ spectaculũ est Deum pro te armatũ uidere, qui habet arma, habet, & scutũ, H armis hostem percutit, sed nos protegit scuto. Sed quæ sunt arma Dei, & quid scutum eius? Scutum est Dei bona uolũtas qua nos protegit, unde Psal 5. dr̃. Domine, ut scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti nos. Arma autem Dei, quibus hostem percutit, nos sumus, quia ut nos ab eo, ita ipse armatur de nobis, quibus percutit hostes, dum per nos dæmones superat, & homines malos. Et tunc est sensus. *Apprehende arma*, &c. i. ita adiuua nos, & muni tua bona uoluntate, ut hostes nostros superemus, & ab eorum iaculis protegamur. Ista enim talia arma, quibus armamur sũt uirtutes, quibus vt scuto mens defenditur, & illis inuadimus hostem. De quibus ait Apostolus. Accipite armaturã Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Et consequenter, ꝙ ista sint arma uirtutum, ostendit d. State ergo succincti lumbos uestros, induti loricã iustitiæ, calciati pedes in præparatione Euãgelij pacis, in omnibus sumentes scutũ fidei, & galeam salutis assumite, & gladiũ spiritus, quod F est uerbũ Dei ex quibus uerbis Apostoli patet, ꝙ sex sunt armorum spũalium genera, quibus spũaliter armari debemus. s. Arma castitatis, & munditiæ, ibi. State succincti lumbos uestros. Arma æquitatis, & iustitiæ, ibi. Induti loricam iustitię. Arma paupertatis uoluntariæ, ibi. Calciati pedes, &c. Arma fidelitatis, & credẽtiæ, ibi. In omnibus sumẽtes scutũ fidei, Arma spei allectoriæ, ibi. Et galeam salutis assumite. Arma ueritatis scripture sacræ, ibi. Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. De istis ergo armis uirtutum G dicamus Deo. *Apprehende arma, & scutum.* i. fac nos dicta arma apprehendere. Sicut. n. Deus dr̃ cognoscere aliquid quãdo illud nos cognoscere facit, vt Gen. 22. Dixit ipsi Abrahæ. Nunc cognoui, ꝙ timeas Deũ, &c. i. alios cognoscere feci. Sic & in proposito prædicta arma dr̃ Deus apprehendere, & illis muniri, quando illis nos munit, & nos illa apprehendere facit. Et de istis spiritualibus armis dr̃. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potẽtia à Deo, &c. Vel per ista arma intellige Christũ, qui ante nos omni uirtute munitus, ad pugnã accedit armatus. Ipse assũptis armis, hortatus est cæteros. Vnde de Christo ad literã dici uidetur illud 2. Maca. 11. Cumq; prompto animo procederent ad pugnã, apparuit eis præcedens eos eques in ueste candida armis aureis hastã uibrans. Quæ uerba ad literã exponẽs de Christo Stephanus dicit. Eques, qui præcedit fideles tendẽtes ad diaboli pugnam, Christus est. Vestis eius candida, est puritas suæ carnis. Arma aurea, sunt eius opera egregia uirtutũ. Hasta uibrata est iudicij comminatio,

Hieronym.

Arma Dei nos sumus.

Ephe.

Arma uirtutum multiplicia.

Cogno.

2. Cor. 10.

tio. Hasta .n. longa est ferrum habens in capite. A Et Dñs patiens est, ecce hasta lõg^a, & Dñs redditor est, ecce ferrum. Hic est ergo Christus, qui armis uirtutum munitus nostros deijcit hostes. In cuius figuram dr̃. Apparuit illis quidam equus terribilem habens sessorem, qui insidebat, arma aurea videbatur habere. cuius equus cum impetu in Heliodoro priores calces elisit. Vbi per equum accipe Christi humanitatem, per sessorem verbi diuinitatem, per arma aurea eius uirtutum genera, sed per Heliodorum hostem populi Dei, ipsum diabolum hostẽ B nostrum intellige. Quid est ergo dicere Deo. *Apprehẽde arma, & scutum*, nisi fac me mente apprehendere, & considerare Christum omni virtute munitum, ut sequar in pugna, imitando eius exempla. Vnde sequitur. *Et exurge in adiutorium mihi*. Sicut .n. Deus in seipso non exurgit nec dormit, sed dormire dr̃, qñ nos dormimus: exurgere autem, quãdo nos euxrgere facit. Dormimus autem qñ fides, & charitas torpescit in nobis. Exurgimus autem, quando, expulso torpore in fide, & charitatis operibus vigilamus. Dicat ergo *exurge in adiutorium mihi*, id est, sic sis mihi in adiutoriũ, ut me exurgere facias. Consimilites etiam orabat. Exurge, quare obdormis, Domine? exurge, & ne repellas in finem.

2.Mar.3

Dormire Dei. *Exurgere Dei.*

Psal.4.

324 *Effunde frameam, & conclude aduersus eos, qui persequuntur me, dic animæ meæ, salus tua ego sum.*

HIc consequenter orat, vt Deus hostes concludat, ut Phinees. Iste enim versus alludit historiæ, quæ habetur Num. 25. s. ꝙ vnus de filijs Israel coram Moyse, & omni turba filiorũ Israel intrauit ad meretricem Madianitidem, quod cum vidisset Phinees filius Eleazari filij Aaron sacerdotis, surrexit de medio multitudinis, & arepto pugione, ingressus est post virum Israelitam in lupanara, & perfodit ambos, s. virum, & meretricem in locis genitalibus, cessauitq; plaga a filijs Israel. Et de hac historia dicitur Psalm. 77. Stetit Phinees, & placuit, cessauitq; quassatio. Consimiliter ad propositum hic orans Christus ait patri. *Effunde frameam*, i. euagina gladiũ tuæ iustitiæ. s. ad malos vindicandum. *Et conclude aduersus eos, qui persequũtur me* s. da sententiam contra eos, me .i. meos saluando. Et hoc est, ꝙ dicit. *Dic animæ meæ salus tua ego sum*. Dicere .n. Dei idẽ est quod facere, ps. Ipse dixit, & facta sũt. Dic ergo .i. ostende per experientiam, ꝙ tu es salus animæ meæ .i. meorum. Vel aliter, vt iste versus legatur optatiuè. Et tunc optat malorum conuersionem. Vbi nota, ꝙ framea idem est, quod gladius ex utraq; parte acutus, per quem verbũ Dei significatur scindens interiora conscientiæ nostræ ex vtraq; parte. s. manifestatione supernorum præmiorum, & comminatione infernalium suppliciorũ, de quo ait Apostolus. Viuus est .n. sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti pertingens vsq; ad diuisionẽ animæ, ac spiritus. Iste gladius effunditur, qñ verbum Dei Gentibus, & infidelibus prædicatur, ad cuius prædicationẽ gentes conclusæ idola abiecerunt, & Christi fidem susceperunt, & sic veram salutem obtinuerunt. Et hoc C est, quod orat Christus dicens. *Effunde frameam*, i. effunde prædicationem verbi Dei per Apostolos, & alios fidem per mundum prædicando. *Et conclude aduersus eos, qui persequuntur me*, i. conuince Gentiles, vt cognoscant suos errores, & fidei veritatẽ confiteantur, & sic *dic animæ meæ*, i. meorum ex Gentibus conuersorum, *salus tua ego sum*, ut, s. amplius in idolis non confidant habere salutẽ, sed solum in te, in quo vera salus consistit. *Dic ergo animæ meæ*, i. fac animam meam dicere, & confiteri *salus mea*, tu es, vt. s. sic D conuersi Deo dicant. Salus nostra in manu tua est. Et hoc contra illud, quod dæmones suadent animæ dicentes. Non est salus ipsi in Deo eius.

Dicere Dei.

Frameæ verbum Dei. *Gladius verbum Dei.*

Hebr. 4.

Gen. 47. *Psal. 3.*

325 *Confundantur, & reuereantur, quærentes animam meam.*

COnsequenter hic Christus prædicit deiectionem hostium, & persequutorum. Et primo prædicit ipsorum futuram pœnam. Secundo ipsorum malitiam, & pęnæ cãm, ibi. *Quoniam gratis*. Quantum ad primam partem tres ma-

lorum pœnas prædicit. Prima eſt confuſionis,& uerecundiæ. Secunda eſt inſtabilitatis,& incõſtantiæ,ibi. *Fiant tanquã puluis.* Tertia eſt obſcuritatis,& ignorantiæ,ibi. *Fiant via illorum* . Quantum ad primũ dicit. *Confundantur,* &c. Hoc.n.ſm gl. prædicit mala inimicis futura , & eſt prophetia non optatio.q.d. *Confundãtur, & reuereantur,* i.confundentur,& reuere-

Vereri Reuereri. bũtur. Vereor.n.uereris,ueritus ſum idẽ eſt,ꝙ uerecundari,uel timere,& componitur cum re,& fit reuereor, ris.i.multũ

Confuſio damnatorum. uerecundari,& timere. Quod ideo ſic dicit , quia mali finaliter multum confundentur, uerecundabuntur , & timebunt damnari æternaliter. Vnde ſuper illo uer-

Pſal. 49 bo. Arguam te,& ſtatuam,&c. dicit Ber. Qualis erit confuſio,qualis uerecundia, qualis dolor , quando in conſpectu omnium malorum nudabitur turpitudo,reuelabit ignominia,ſanies apparebit? Quã do iam peccatorem immortalem factũ, internæ conſcientię uermis,tota malignitate corrodet,ſed conſumet animam infœlicem,nec erit omnino aliquis diſſimulationis locus , aut ſpes ulla ſaluationis. Sic.n.& Pſal. 24.d. Confundantur omnes iniqua agẽtes,&c. Poteſt etiam legi optatiuè , ut Chriſtus optet ꝑſecutores ſuos confundi , & reuereri de peccatis ſuis ꝑ ueram contritionem. Eſt.n. quædam cõfuſio ex peccato,& quædam contra peccatum. Optat ergo ut confundantur de peccatis ſuis,& hoc per ueram contritionem . Et modũ iſtius confuſionis adiun-

Querere Eſa. 55. git d. *Quærentes animam meam,* i. fiant quærentes animam meam,ut, ſcilicet ſicut ante ipſam quærebant ad perdendũ, ſic modo ipſam quærant ad imitandum, ſic enim quærere pro imitari accipitur. Quærite Dominum , dum inueniri poteſt . Et hoc idem alijs uerbis ponit d.

526 *Auertantur retrorſum , & confundantur cogitantes mihi mala .*

QVod vtroque modo legi poteſt,ut verſus præcedens,ſcilicet prædictiuè,& optatiuè. Nam, ſi legatur prædictiuè,tunc ſicut prius,prophe ticè pænam malorum futuram prædicit.

Auerte-re. *Auertantur.* ſ. à Deo , ut ſint retrorſum. Auerto auertis idẽ eſt ꝙ remouere. Pec-

E cator autem,quamdiu eſt in uita præſenti,ſic remotus eſt à Deo,ꝙ tñ ad Deum poteſt conuerti , quia ex toto nõ eſt aduerſus,& ſic nondum retrorſum ex toto eſt poſitus,in futuro aũt auerſus erit retrorſum,ut ex toto ſit à Deo remotus,& quo ad actum , & quo ad potentiam, ut amplius ad Deum conuerti nõ poſſit. Et hanc ipſorum pænam prædicit. d. *Auertantur retrorſum,& confundantur,* &c. Si aũt legatur optatiuè , orat ut auertantur .i.remoueantur,i.remoueantur à peccatis ſuis,& confundãtur in ſeipſis per cõ-

F tritionem ſalubriter ad pænitentiam. Sicut.n. Deus auertit faciem ſuam à peccatis noſtris , quando ipſa nobis dimittit , Auerte faciẽ tuã à peccatis meis,ſic , & nos auertimus noſipſos à peccatis,quando ab illis uolũtate ex toto remouemur. & tunc auertimur *retrorſum,* quia primo faciẽ uertebamus ad peccata , & retrorſum ponebamus Dñm,ſed per cõfuſionẽ pænitentię *retrorſum,* auertimur,quia ſicut faciẽ uertebamus ad peccata,& dorſum ad Deũ, ſic per pœnitentiã dorſum aduertimus ad peccata,& faciẽ ad Dñm.

G Et de tali auerſione dicitur. Auertent ſe à dorſo ſuo duro, & à malignãtibus ſuis, & memores erunt nominis mei.

Fiant tanquam puluis ante faciem venti , & Angelus Domini coarctans eos. 527

HIc conſequenter prædicit malorũ inſtabilitatis inconſtantiam. Tanta.n. eſt peccatorum inſtabilitas , ꝙ nulli tentationi reſiſtunt . Secundum.n. Greg. Per uẽtum tẽtatio ſignificatur , quia ſicut uẽtus res leues faciliter euertit,graues autẽ,& bene fundatas non : Ita ten-

H tatio mentes leues, non bene fundatas faciliter ſubuertit, nõ autem ſtabile charitatis fundamentum habentes. Dicit ergo de peccatoribus , quorum mentes in rebus mundanis fundantur. Fiant.i.fient *tanquam puluis ante faciem venti.* ſ. tentationis. i. facile cedent omni tentationi, vel ſuggeſtioni etiam minimæ. q. d. Tales non expectant faciem uenti.i.præſentiam grauioris tẽtationis, ſed antecedũt cedẽtes minori. *Et Angelus Domini coarctans eos.* ſ. Angelus malus per ſuas tentationes conſtringet eos.ſ.ſic eos inuoluẽs

in

in peccatis, ꝙ ex illis exire nolint in præ A senti, vel nequeant in futuro. Etsi, dicas, quõ Angelus malus dicatur spiritus Domini, cum Deo contrarietur? Certè ad hoc audi textum. 1. Reg. 16. d. clarius. Spiritus Domini malus exagitabat Saul. dr̃. n. diabolus spiritus Domini, quia a Deo creatus, dicitur malus, quia à Deo mala voluntate auersus. Vel ſm̃ Greg. Diabolus dicitur Domini, ratione poteſtatis, q̃ habet a Deo, ſed dicitur malus ratione peruerſæ voluntatis, quam non habet à Deo. Vnde ait Greg. Sciendum vero eſt, quòd diaboli volũtas iniqua ſemper eſt, B ſed nunquam poteſtas iniuſta, quia à ſemetipſo voluntatem malam habet, ſed à Domino poteſtatem, quod. n. ipſe facere inique appetit, hoc Deus non niſi iuſte permittit. Vnde in lib. Reg. dicitur. Spiritus Domini malus irruebat in Saul. Ecce vnus, & idem ſpiritus, & Domini appellatur, & malus. Domini. ſ. per licentiam poteſtatis iuſtæ, malus autem per deſiderium voluntatis iniuſtæ. formidari ergo non debet, qui nihil niſi permiſſus valet. Sola ergo vis illa timenda eſt, quæ cum hoſtẽ ſæuire, permiſerit, ei ad vſum iuſti C iudicij etiam iniuſta illius voluntas ſeruit. Sic ergo Angelus Domini appellatur ipſe Diabolus. Secundum ergo prædicta prophetia eſt hic, qua Chriſtus prædicit mala iniquorum. n. non ptatio, vt optet ſic euenire. Vel etiam dici poteſt, quòd Chriſtus, & alij ſancti optant diuinam iuſtitiam adimpleri, & per conſequens malos puniri, qui hic emendari nolunt.

Quæſtio. *1. Re. 16* *Angelus malus dicitur eſſe Domini.* *Gre. li. 2 mor. c. 10* *1. Re. 18*

528 *Fiant viæ illorum tenebræ, & lubricum, & Angelus Domini perſequens eos.*

23. q. 4. Nabuchodonoſor. Peccatum habet ignorantiam Philoſ. 3 Ethic.

COnſequenter hic prædicit malorũ D obſcuritatis ignorantiam. Vbi ſciẽdum, ꝙ peccatum ſemper aliquo modo annexam habet ignorantiam. Propter quod dicit Philoſophus, ꝙ omnis malus ignorans, quia cum voluntas non poſſit ferri niſi in bonum, vel apparens bonum, tunc deficit, quando illud, quod non eſt bonum, ſibi ſub ratione boni præſentatur. Et hoc eſt, quod dicitur Prouer. 4. Via impiorum tenebroſa. Et quamuis omne peccatum obſcuret intellectum, maximè tamen lubricum luxuriæ, quia in illo actu abſorbetur actus rationis, & hominem in beſtiã vertit. Vnde, & Seneca. 1. lib. declama. dicit, quod nihil tã mortiferum ingenijs, ut eſt luxuria. Et Ariſt. dicit, ꝙ Venus furatur intellectum ſpiſſe ſapientis. Quod bene patuit in Salomone, cui Deus tantam contulerat ſapientiam, tamen finaliter per mulieres fuit infatuatus, ut habetur 3. Reg. 11. Hæc ergo prænidens pſ. ait. *Fiant viæ illorum tenebræ, & lubricum.* Per tenebras notat ignorãtiam, ſed per lubricum luxuriam. His etenim vitijs tanquam quibuſdam vijs in barathrum mortis peccatores deſcendunt. Horrenda eſt hæc via peccatorũ, quæ eſt lubrica, & tenebroſa. Quis nõ horreat lubricum, & tenebras? quis nõ caueat ibi figere pedẽ, vbi lubricum videt? Vnde de peccatoribus dr̃, ꝙ derelinquũt iter rectũ, & ambulant per vias tenebroſas, qui lætantur cum male fecerunt, & exultant in rebus peſſimis. Sequitur, *& Angelus Domini perſequẽs eos.* hoc dicit à ſimili illius, qui cũ in lubrico, & in tenebris eſt, faciliter impellitur, cum non videat, vbi pedẽ figere poſſit. *Angelus enim Domini,* ſ. malus illos perſequitur, quia tales diabolus faciliter de peccato in peccatum ruere facit. Sicut Dauid, qui faciliter poſt peccatum adulterij, ad peccata homicidij, hypocriſis, & furti ruit.

Luxuria *Seneca.* *Ariſt. 7. Ethicor.* *Prou. 2*

Quoniam gratis abſconderunt mihi interitum laquei ſui, ſuperuacuè exprobrauerunt animam meam. 529

HIc conſequenter oſtendit perſecutorum malitiam, quæ prædictarũ pœnarum eſt cauſa. Vbi notandum, ꝙ omnia prædicta mala Chriſtus de ſuis perſecutoribus. ſ. de Iudæis prædixit. Vnde, ſi quis quæreret, quo merito tanta mala Iudæis prædixit eſſe futura? Hic Chriſtus reſpõdet. d. *Quoniam gratis abſconderunt mihi.* &c. *gratis,* i. ſine cauſa, quia eis occaſionem tantæ perſecutionis non dedi, quoniam eis non nocui, ſed ſemper benefeci, cæcos ipſorum illuminaui, ſurdos audire feci, mutos loqui. & mortuos ſuſcitaui, intellectum uerum legis eos docui, regnum cœlorum promiſi, mortem pro ipſorum redemptione pati decreui. Bene ergo gratis me perſe-

Quæſtio.

quuntur, & non solum gratis, sed etiam dolose,& fraudulenter, quia *absconderũt mihi interitum laquei sui.* Interitus.n.dicitur mors,ab intereo, ris, quod est mori. Iudæi ergo abscõderunt Christo *interitum laquei sui.*i.mortem q̃ suis laqueis & astutis consilijs parabant Christo, putabant sic occulte facere,quod ipse Christus eorũ laqueos,vel consilia astuta non intelligeret, vt puta qñ adduxerunt ad eum mulierem in adulterio deprehẽsam. Quando miserunt discipulos suos cum Herodianis quærentes, si liceret tributũ dare Cæsari,&c. Et de istis laqueis,quib. occulte interitum Christo parabant, dr̃. Narrauerunt, vt absconderent laqueos, dixerunt,quis videbit eos? vt puta quia cogitabant,tradatur à discipulo non à nobis,iudicetur à præside,non à nobis, crucifigatur à Romanis,non à nobis,&c. totum nos faciamus, & nihil contra ipsum facere videamur. Dicat ergo Christus. *Quoniam gratis absconderunt mihi,* &c.i. putabant abscondere ne eorum consilia nescirem,& ipsorum insidias quibus me interficerẽt. Iste tñ talis laqueus eis fuit ad interitum non mihi,quia ille laqueus non morientis, sed peccantis erat interitus. Et hoc magis sonat alia litera, quæ dicit. *Absconderunt muscipulam correctionis suæ.* Et tñ istis oĩbus non habuerunt intẽtum,quia hoc totum faciebant ne Christi fides cresceret,ne gentẽ, & locũ perderent. Et tñ ex hoc,totum contrarium illius quod putabãt,euenit,vnde subdit. *Superuacuè exprobrauerũt animã meam,* .i.inutiliter,& frustra me accusauerunt, nihil probantes, & animam meam diffamantes. Et bene *superuacuè,* quia tali laqueo, & interitu Christi fides creuit, & ipsi perditi fuerunt, vnde subdit.

Interit⁹ laqueus est astutis consilium.

Ioan. 8. *Mat. 22* *Psal. 63* *Ioan. 11*

530 *Veniat illi laqueus,quem ignorat,& captio quam abscondit, apprehendat eum, & in laqueum cadat in ipsum.*

ILli.s.Iudæorum populo ecce digna retributio. Nihil.n.iustius est quam illa mala eis euenire, q̃ alteri absconderunt. Inde decipiuntur,vnde decipere voluerunt. Inde nocentes fiunt, vnde nocere voluerunt,vnde subdit, *Et captio, quam*

E *abscondit apprehendat eum.* Per captionẽ hic accipe captionem Christi,qua Iudæorum cõsilio per Romanos fuit captus, & talis captio apprehendit populum Iudaicum,qui per Romanos, s. Titum, & Vespasianum fuit captiuatus. *Et in laqueum cadat in ipsum,*i. in eundem laqueũ mortis cadant,quem mihi parauerunt. Vnde sicut laqueum mortis Christo parauerũt per Romanos,ita isti per Romanos interfecti fuerunt. Accidit.n.isti populo sicut illi,qui calicem venenatum parauit alteri,& tandem de illo oblitus ipsum bibit. F Consimilem sententiam de Iudæis dicit Christus. Laqueum parauerunt pedibus meis,incuruauerunt animam meam, foderunt ante faciem meam foueam,& inciderunt in eam.

captio Christi *Psal.*

Anima autem mea exultabit in domino, & delectabitur super salutari suo. 531

HAec est secunda pars principalis,in qua Christus suam, suorumque perfectionem ostendit. Et primo Christus ostendit suam perfectionem. Secundo ostendit perfectionem suorum mem- G brorum ibi.*Omnia ossa mea.* Tertio ostendit humani generis liberationem ibi.*Eripiens inopẽ.* Ostendens ergo Christus suã perfectionẽ, ait. *Anima autem mea,* &c. Vbi sciendum, ꝙ quis tanto perfectior est, quanto oĩbus temporalibus spretis, in solo Deo lætatur, & gaudet. Et ideo quia Christi aĩa omnia temporalia spreuit, vt puta honorem, quia, cum vellent eum facere regem, fugit ab eis:diuitias. Cum esset diues, pro nobis factus est egenus,vt sua paupertate nos diuites faceret:carnis delectationẽ, quia volunta- H riè pro nobis mortẽ assumpsit. Et sic de cæteris oĩbus tẽporalibus,sequitur, qđ ipsius aĩa perfectius cæteris Deo adhæsit,& sic perfectior fuit quod nunc ostendens, d. *Anima autem mea exultabit in Domino,*supple, non in temporalibus rebus. Sed nunquid,& alij sancti spretis tẽporalib.nõ exultabant in Dño? Audi Mariã d. Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Item Anna ait. Exultauit cor meum in Dño. Et Esa. 40. Exultabit aĩa mea in Deo meo. Et Abacuch 3. Exultabo in Domino Iesu meo. Si ergo, & cæteri

Exul- ren- mini *Ioan.* *2.Co* *Mat.* *An- Chri- exult- uit* *Dom-* *Luc. 1.R*

cæteri sancti, spretis temporalibus, solum in Deo exultabant, qualiter ex hoc Christi perfectio ostēditur, quia dicit, *Anima autem mea exultabit in Domino?* Rñdeo, quòd sicut quanto pugna est grauior, tanto gloriosior est victoria, sic quanto quis plus impugnatur, ut desperet de Deo, tanto eius perfectio maior est si mens eius non recedit à Deo, per aduersa aût impugnamur ad desperationem. Et ideo quia Christus maiora aduersa fuit passus cæteris omnibus sanctis ideo fixè amorē suum tenēs ad Deum; maioris perfectionis cæteris fuit. Et hoc hic notat. Nam postquam suam perfectionem notauit, dicit: gratis absconderunt mihi interitū laquei sui, nunc subiungit suam perfectionem d. *Anima autem mea exultabit in domino.* q. d. Christus s̃m glo. Anima aût mea exultabit in Dño, non quærens alias extrinsecus diuitias, non quærens circumfluere voluptatibus, bonisque terrenis, sed ipsum solum bonū præponens, quo nihil est suauius, nec deficere potest, quia oia fecit. Ipsum ergo, & tu pete, & in illo habebis oia. Et in signum huius subdit. *Et delectabitur super salutari tuo,* idest, super morte, quæ fuit saluatio nr̃a. Et per consequens Dei salutare quam voluntariè amore Domini sustinuit.

532 *Omnia ossa mea dicent: Domine quis similis tibi?*

6.q.1.si omnia.

HIc consequenter ostendit profectionem suorum membrorum. Quanto.n. quis est perfectior, tāto per humilitatem se imperfectum respectu perfectionis Christi se esse cognoscit. Vbi notandum, ꝙ hic per ossa ipsa opera iustorum fortia, & virtutes significantur. Vñ istū versum exponens Greg. d. Quid per ossa nisi fortia acta designantur? de quib. per Prophetam dr̃. Dominus custodit oia ossa eorum. Sæpe.n.ea, quæ agunt homines esse alicuius momenti æstimant, quia discretionis intimæ quàm sit subtile iudicium ignorant: sed cum per contēplationem rapti superna conspiciunt, ab ipsa præsumptionis suæ securitate liquefiunt, & tanto magis in diuino conspectu trepidant, quanto nec bona sua digna eius examine, quem cōspiciunt, pensant. Hinc est enim, quòd is, qui fortia operando profecerat, per spiritum subleuatus clamabat. *Omnia ossa mea dicent, Domine, quis similis tibi?* Ac si diceret, ossa mea tuæ magnitudini laudē dicūt, qa ipsa quoq; opera, quæ in me fortia esse credidi, tua consideratione contremiscunt. Vel s̃m gl. Per ossa intellige viros iustos, & fortes qui se in Christi comparatione nihil æstimant esse, vnde ait. *Omnia ossa mea,* i. discipuli mei, cæterique fortes, qui ecclesiæ sunt ossa, dicent. *Domine, quis similis tibi?* q. d. nullus. Quia nihil simile est illi, cui dedit Deus nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, quia etiam inter iustos, & sanctos nullus est similis Christo. Vnde hoc considerans scriptura dicit. Nullus ei similis in legislatoribus. Quod exponens ad propositum Greg. dicit. Legislator Moyses, legislator Iosue, legislatores etiā Prophetæ, legislatores cunctos dicere possumus, quos ex lege admonuisse populum nouimus. Sed huic mediatori Christo in legislatoribus nullus similis est, quia isti gratuitò vocati ex peccatis ad innocentiam redeunt, & ab ijs, quæ in semetipsis experti sunt, prædicando alios reducunt. Redemptor autem noster homo sine peccato est, filius sine adoptione, nec perpetrauit vnquā. quod redarguit, &c. Bene ergo dicat ecclesia Christo. *Omnia ossa mea,* idest, oēs iusti dicent, *Domine, quis similis tui?* certè nullus, quia Psal. 85. Non est similis tui in dijs, Domine, non est s̃m opera tua.

Gre. li.5 mo.c.22

Psal. 33

Ossa sūt opera fortia.

Similis Christo nullus est Phil. 2.

Ossa significāt viros fortes.

Iob. 63.

Greg. 27 mor. c. 1

Eripiens inopem de manu fortiorum eius, egenum, & pauperem à diripientibus eum. 533

COnsequenter hic ostendit humani generis liberationem, ex quo etiā probat, quòd Christo nullus similis est. Vbi notandum, ꝙ ante Christi incarnationem genus humanū sub diaboli potestate præmebatur, sed Christus per mortem suam humanū genus de manu diaboli liberauit, ut ostendit Magister, & sunt verba Aug. 1. de baptismo paruulorum,

Mag. lib. 9. d. 18.

Redemit nos Christus sua passione.

rum. Nihil inuenit diabolus in Christo, ut moreretur, sed pro uoluntate patris mori uoluit, non habens causam mortis de peccato, sed per obedientiam mortẽ gustauit, per quam nos redemit à seruitute diaboli, incideramus .n. in manus principis huius sæculi, qui seduxit Adã, & seruum fecit, cœpitque nos quasi uernaculos possidere, sed uenit redemptor, & uictus est deceptor. Et quid fecit redemptor captiuatori nostro? Tetendit ei muscipulam crucẽ suã, posuit quasi escã carnẽ suam, & sanguinẽ. Ille aũt sanguinẽ fudit non debitoris, per qđ recessit a debitoribus. Ille quippe ad hoc sanguinem suum fudit, ut peccata nostra deleret. Vnde ergo diabolus nos tenebat captiuos, deletũ est sanguine redemptoris, non.n. tenebat nos nisi uinculis peccatorum, &c. Hanc ergo liberationem generis humani notãs Psal. ait, *Eripis inopem de manu fortiorum eius, egenum, & pauperem*, &c. Vbi per inopem, egenum, & pauperem, intellige genus humanum, fortiores verò, & diripientes dæmones erant.

Muscipula fuit crux.

534 *Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam, interogabant me.*

4. q. 3. *Testes.*

HAec est tertia pars principalis, vbi Christus ostendit suorum aduersariorũ malignationem. Et quatuor facit. Quia primo ponit aduersariorũ malignitatẽ. Secũdo in aduersis suã humilitatẽ, ibi. *Ego autem.* Tertio aduersariorũ conspirationẽ, ibi. *Et aduersum me.* Quarto contra conspirationẽ. ponit suam orationem, ibi. *Domine, quando respicies.* Quãtũ ad primũ Christus exprimit quæ iniustè ab iniustis Iudæis fuit passus. Duo autẽ fuit passus Christus à Iudæis, s. falsas accusationes, & ingratas retributiones, ibi. *Retribuebant mihi.* Quantũ ergò ad falsas accusationes dicit. *Surgentes testes iniqui.* Testes.n. iniqui dicuntur, qui contra equum testabantur. Vbi nota, ꝙ alius est testis falsus, & alius testis iniquus. Nam falsus testis dicitur quilibet qui falsum testificatur, & hoc quis sine iniquitate facere potest, ut puta quis falsum dicit credens dicere verum. Sed testis iniquus est, qui falsum à proposito, & scienter testificatur. Et tales testes fuerunt Iudæi contra Christum insurgentes, de quibus dicitur. Nouissimè autem uenerunt duo falsi testes, & dixerunt Hic dixit. Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud. Sed hic quærit Hieronymus. Quomodo isti erant falsi, uel iniqui testes contra Christum cum ea testificentur Christum dixisse, quæ ipsum dixisse legimus. Ad hoc respondet primo, quia falsus testis est, qui non eodem sensu dicta intelligit quo dicuntur, sed dñs ista uerba dixerat de templo corporis sui, ipsi aũt illa intelligebant de templo materiali Iudaico. Secundo quia ipsius uerbis calumniantur, ut paucis mutatis uel additis quasi iustã calumniam faciãt. Saluator.n. dixerat. Soluite templũ hoc, & ipsi hoc mutauerunt dicentes. Possum destruere templum Dei, vos, inquit saluator, soluite, non ego, quia illicitum est ut nobis ipsis mortẽ inferamus. Itẽ Christus dixit. In tribus diebus excitabo illud. Excitare .n. est à somno mortis uocare, uel dormientem suscitare. Per quæ uerba expressè apparet, ꝙ loquebatur nõ de templo Iudaico materiali, sed de templo corporis sui, quod erat verũ templũ diuinitatis: Isti aũt testes uerba mutauerunt dicẽtes: Et in tribus diebus reædificabo illud. Reædificare aũt propriè respicit tẽplum materiale. Potes ẽt dicere, ꝙ ideo falsi, & iniqui testes erant, quia non zelo iustitiæ, sed solum iniqua intentione, ut quem oderant perderent, illa testificabãtur. Possumus ẽt in ista materia testimonia notare, ꝙ ad hoc, ꝙ quis idoneus sit testis multas conditiones debet habere, maximè in causa criminali, quas in hoc uersu notat Hostiensis. Conditio, sexus, ætas, discretio, fama, Et fortuna, fides, in testibus ista requires. Ex quo apparet, quòd in quolibet idoneo teste debet esse conditio libertatis, quia seruus nõ admittitur. Sexus firmitatis, quia mulier non recipitur. Aetas maturitatis, quia puero non creditur: Discretio ueritatis, quia furiosus excluditur, Fides diuinitatis, quia infidelis repellitur. Fama bonitatis, quia infamis non recipitur. Fortuna prosperitatis, quia pauperi parũ creditur. Quibus testes contra Christum carebant, & ideò iniquos testes ipsos uocabat.

Testis falsus, testis iniquus.

Mat. 26. Hieronymus. Ioan. 2. Testis. Ioan. 2. 3. q. Teste. 3. q. Tria. Testium conditiones Hostiensis in summa li. de testibus. Extr. regu. lib. 6. q. 7. rung. 2. q. 3. testes.

A cabat.d. *Surgentes testes iniqui,* &c. Prima conditio testis est conditio libertatis, qm̄ serui à testimonio repelluntur. Et ratio allegatur, extra de verbor. significat. forus, quia sæpè seruus metu dominantis testimoniū supprimit veritatis. Sed isti erant serui, & non solum hoīs, sed quod plus est, dæmonis, pp̄ quod eis dicebat

Ioan. 8. Christus. Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati. Secunda conditio testis est sexus firmitatis. Mulier .n. a testimonio repellitur, maximè in causa criminali. 23. q. vlt. c. vlt. Cuius rō est, quia varium, & mutabile semper fœmina testimo

B nium profert, de verborū signific. forus. Vnde multam fœminæ mutabilitatē ibidē notat gl. ponens istum versum. Quid leuius fumo? flamen, quid flamine? ventus: quid vento? mulier, quid muliere? nihil. Sed isti ista conditione non carebant, quia licet corpore essent masculi, mente tñ erant effœminati, & instabiles. Thre. 1. Peccatū peccauit Hierusalem, propterea instabilis facta est. Tertia conditio te

3. q. 4. Testes. stis est ætas matura, vnde pueri non admittuntur ad testimoniū, & maximè in

C criminali causa. Ratio, quia pueri faciliter decipiuntur in factis aliorum, vnum pro alio recipientes. Sed isti pueri erant non quidem tpe, sed moribus facta puerilia sequentes. Esa. 65. Morietur puer cētum annorum. Quarta conditio testis est discretio veritatis. Furiosi.n & amentes a testimonio repelluntur. Sed isti di-

3. q. 7. Tria. scretione carebant, quia quod erat postponendum præponebant, & econuerso Io. 5. Gloriam ab inuicem quæritis, & gloriam, quæ à solo Deo est non quæritis. Quinta conditio testis est fides, quia

D infidelis contra fidelem in testimonium nō admittitur. 2. q. 7. si hæreticus, & c. nō pōt. Isti autem infideles, & increduli erāt

Extra de regu. iur. lib. 6. 2. q. 7. plerunque. Christo. Deut. 32. Generatio.n. peruersa est, & infideles filij. Sexta conditio testis est fama, quia infamis non recipitur, qm̄ infamibus non patent portæ dignitatis. Isti autem erant infames, quia secūdum iura infames sunt omnes, qui insurgunt in patres. Tales isti erant, Act. 7. Quem prophetarum non persequuti sunt patres vestri, &c. Septima conditio est fortuna, vnde pauper expellitur, quod intellige, qñ ad paupertatem deuenit, vt quia lusor, vel meretricator, vnde in teste attendendum est, an sit diues, vel pauper. Isti aūt quandoq; diuites spiritualibus virtutibus fuerant, sed pp̄ ipsorum malam vitam ad ipsarum deuenerant paupertatem. Vnde illi populo scelerato dr̄. Dicis quia diues sum, & nullius egeo, & nescis, quia tu miser es, & miserabilis, pauper, nudus, & cæcus. Ex quib. omnibus collige, q̄ testes qui cōtra Christum insurrexerunt, iniqui erant, & falsi. Vnde Christus d. *Insurrexerunt in me testes iniqui,* &c. De quibus ēt modo dicit. *Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam, interrogabant me.* Sed quæ ignorabat Christus, qui omnia sciuit, quæ Deus, cuius oculis omnia nuda sunt, & aperta? Respō deo, q̄ Christus dr̄ ignorare vel nescire, quæ non approbat. Nescio vos, vel s̄m gl. Peccata sunt ea, quæ Christus ignorabat facere, qui tñ est cognitor peccatorū quæ iudicat. Dicitur ergo ignorare peccatum, non quasi non videndo, & iudicando, sed non committendo, vt puta, quando aliquis nescit vitium, quod tamen arte cognitum deuitatur. Interrogabant ergo eum de peccatis, peccata sibi imponendo, quæ nesciebat.s. facere, & non approbabat.

4. q. 3. Testes. — Apoc. 3. — Psal. 26 — Quæstio. Ignorare Christi. — Mat. 25

Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. 535

3. q. 9. Testes.

NOn solum autē Christus passus est à Iudæis falsas accusationes, sed ēt falsas, & ingratas retributiones, quia illi, tanquam ingrati mala reddebant pro bonis. Vbi nota, quod multæ sunt species, & modi retributionis, vt ait Aug. supra ps. 108. & habetur. 22. q. 3. sex sunt, vbi ait. Sex differentiæ retributionis sunt, s. reddere bona pro malis, & non reddere mala pro bonis, hæc bonorum sunt, sed primum melius. Itē non reddere bona pro bonis, & reddere mala pro bonis, hæc duo malorum sunt, sed posterius peius. Item reddere bona pro bonis, & reddere mala pro malis, hæc duo mediocrium sunt. Iudæi aūt inter retributionem malorum deteriorem gradum erga Christum tenebant, quia non solum non reddebant ipsi Christo bona pro bonis, sed quod deterius

August. Retributionis multa species.

deterius est, ipsi retribuebant mala pro bonis. Quod Christus notans dicit. *Retribuebant mihi mala pro bonis,* &c. Et in hoc notat ipsorum in eis summū ingratitudinis gradum. Ad quod clarius intelligendum, nota ꝙ peccatum ingratitudinis tres habet partes. Prima est pro acceptis beneficijs gratias non reddere. Secūda est accepta beneficia alijs non diffundere. Tertia est pro acceptis beneficijs mala retribuere. Prima pars ingratitudinis est pro acceptis beneficijs gratias nō reddere. Qm̄ ſm Aug. Ingratus est ille, qui non cognoscit beneficia, nec ex ipsis laudat benefactorem, pp quod dicit Seneca. Hæc. n. beneficij lex, in duos est, quia alter statim obliuisci debet dati, s. benefactor, alter aūt semper debet esse memor accepti. Ex quo sequitur, ꝙ ille, qui gratias non reddit accepti beneficij, est ingratus. Et quantum ad h. d. Ber. Peccatum ingratitudinis maximum est, vti datis tanquàm innatis, & in acceptis beneficijs gloriam vsurpare benefactoris. Secunda pars ingratitudinis est accepta beneficia alijs non diffundere, ſm. n. Senecam. In benefactore duo sunt attendenda, s. actio benefica, quæ est libera dantis voluntas, & ipsum quod per illam actionem datur, vt domus, pecunia, &c. Sic in recipiente, vt uitium ingratitudinis non incurrat, duo sunt necessaria, s. voluntas, & opus, pp quod dicit. Voluntati voluntate satisfacimus, rei autem rē debemus. Ex quo sequitur, ꝙ non sufficit recognoscere beneficia mente, & ore, vt ponit prima pars, sed oportet ēt si adsit facultas, rem retribuendo se gratum ostendere. Qui igitur beneficium receptum non communicant, ingrati dicuntur. Tertia pars ingratitudinis est pro bonis reddere mala. Et hoc est pessimū, quod etiam præcedentes duas continet partes. Et hæc erat in Iudæis erga Christum. Vnde, & de ipsis nunc dicit. *Retribuebant mihi mala pro bonis,* quasi ſm gl. Christus dicat. Ego attuli Iudæis fœcunditatem, ipsi autem mihi sterilitatem, quia. s. nec pro beneficijs gratias exoluebant, nec illa alijs diffundebant. Ego attuli eis vitam, ipsi mihi mortem retribuebant. Ego honores, ipsi contumelias.

Ingratitudo multiplex.

Augu. 1. de Ciuitate Dei.

Senec. li. 2. de benefic.

Bern. in de diligēdo Deū.

Senec. li. 2. de benefic. circa finē.

E Ego medicinam, ipsi vulnera. Et sic retribuebant, vt ingrati *animæ meæ sterilitatem*, idest, pro tantis beneficijs nullum bonum mihi retribuebant, sed sterilitatem, quæ omnibus fructibus caret. Et propter talem ingratitudinem, hodie per mundum vagantur. Quoniam qui reddit malum pro malo, non recedet malum de domo eius. Sic enim ipsum facturum prædixit Moses. d. in persona Christi. Reddam vltionem hostibus meis, & ijs qui oderunt me, retribuam.

Heb.

Psal.

Prou.

Deu.

F *Ego autem, cum mihi molesti essent, induebar cilicio.* 536

HIc consequenter ponit Christus inter tot aduersa suam humilitatem. Humilitas aūt inter aduersa maximè tripliciter ostenditur, s. qñ aduersa patienter tolerantur. Secundo qñ pro aduersarijs humiliter exoratur. Tertio, qñ bonum pro malo compensatur. Et hæc omnia Christus inter persecutiones Iudæorum obseruauit. Et ſm hoc ista pars diuiditur in tres partes. Quia primò ponit primum in principio. Secundò ſm ibi. *Humiliabam.* Tertiò tertium,
G ibi. *Quasi proximum.* Primò ergo Christus inter aduersa habuit patientiam, vt puta quia potēs se de ipsis vindicare noluit, sed potentiam suæ diuinitatis quantum ad uindictā tenebat absconsam sub carne. Et hoc notans dicit. *Ego aūt, cum mihi molesti essent, induebar cilicio.* Vbi nota, quòd caro Christi ideo dicitur cilicium, quoniam cilicium dici potest à cœlo cœlas, & humanitas Christi diuinitatem celabat, quia scilicet contra
H Iudæos potentiam suæ diuinitatis non exercebat. Vnde dicit. *Ego autem, cum mihi molesti essent,* &c. quasi dicat Christus secundum glos. Illi mihi retribuebant mala pro bonis. Et cum mihi molesti sic essent, *ego induebar cilicio*, idest, sub carne mortali latebam, secundum diuinitatem, quia non exercui contra eos potentiam meæ diuinitatis. Caro etiam Christi ideo cilicium dicitur. Cilicium enim fit de pilis caprarum, quæ in veteri lege pro peccatis offerebātur, & Christi caro pro peccatis nostris fuit oblata. Item ex alio, quia cilicium est lugu-

Humilitas.

Oratio.

Aduersitas.

Ieiunium duplex.

Ioan.

Cilicium dr caro Christi.

Ieiunium Christi fuit desiderium salutis nostræ.

Heb.5. lugubris vestis. Et Christus, secundũ carnem multotiens fleuit, & maximè dum penderet in cruce, quia cum clamore valido, & lachrymis se offerens, &c. Et de isto cilicio suæ carnis Christus dicebat. Psal.68 Posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam, quia Iudæi considerantes solum cilicium carnis Christi, & non diuinitatem, ei maledicebant, vnde quando Iudæi alicui maledicere volebant, dicebant prouerbialiter, sic tibi contingat, sicut, & Christo crucifixo, vt ibidem ait glo.

537 *Humiliabam in ieiunio animam meã, & oratio mea in sinu meo conuertetur.*

Oratio. HIc Christus pro aduersarijs orat. Vbi nota, ꝙ illa sola est vera oratio, quæ carnem, & mentem humiliat Deo. Et ideo Christus vt orationẽ suam veram ostendat, primo suam humilitatẽ indicat. d. *Humiliabam in ieiunio animã meam*. Vbi nota, quòd duplex est ieiunium, s. corporale, & spirituale, & spiritua le per corporale significatur. Nam ieiunium corporale famem inducit. Fames autem est quoddam desiderium cibi. Et cõformiter ieiunium spirituale est quædam esuries, vel desiderium cibi spiritualis. Quid est autem cibus spiritualis nisi voluntatem Dei facere? meus cibus est, vt faciam volũtatem eius, qui misit me. Ioan. 4. Ieiunabat ergo Christus, non solum corporaliter à cibis, sed etiam spiritualiter, quia Iudæos facere voluntatem Dei esuriebat, & desiderabat, & hoc non inuenie bat. Vnde istum intellectum ponit gl. d. Quale fuit hoc ieiunium Christi, corporale, an spirituale? Mãducare quidem volebat Christus, quando poma quærebat in arbore. Bibere volebat, q̃n mulieri Samaritanæ dixit. Da mihi bibere. Sed non de hac siti, nõ de hoc ieiunio hic agitur, sed de alio ieiunio in illo significato. Esuriuit enim Christus, & sitiuit salutem nostram, bona nostra ieiunabat, quæ tamen nulla in Iudæis inuenit. Apostoli. n. fugerant, & se passionis tempore in turba absconderant. Et Petrus, qui vsque ad mortem se perseueraturum promisit iam ter negauerat. Vix inuenit vnum latronem,

Ieiuniũ duplex.

Ieiuniũ Christi fuit desiderium salutis nostræ.

A quem gustauit in cruce. Et ideò in huius ieiunij memoria in die passionis arctissimum ieiunium obseruat ecclesia. Et hoc ieiunium spiritualis desiderij recolens Christus ait. *Humiliabam in ieiunio animam meam*. Sequitur ad propositum. *Et oratio mea in sinu meo conuertetur*. q. d. Humiliabam in ieiunio, & etiã orabam Vbi nota, quòd per sinum, quandoque intelligitur secretum diuinæ prædestinationis, in quo prædestinati colliguntur à Deo. Sic. n. & Lazarus erat in sinu Abrahæ, i. in prædestinatione diuina absconsus, qui dicitur Abrahã, quia multarum gentium pater, imò omnium. Est ergo sensus, vt Christus dicat. *Oratio mea in sinu meo conuertetur*, s. illis præcisè proficit, qui sunt in sinu meæ prædestinationis, qui, s. sunt futuri familiares, & in sinu sanctæ ecclesiæ sani. Sunt enim in sinu Christi prædestinati, qui sunt sibi vniti, & intrinseci.

Sinus.

B

Quasi proximum, & quasi fratrem nostrũ sic complacebam, & quasi lugens, & con tristatus, sic humiliabar. 538

C

COnsequenter hic Christus Iudæis bonum compensat pro malis receptis ab eis. Quod n. maius signum amoris potest quis alteri ostendere, quam de ipsius bono gaudere, ut de proprio, & de suo malo tristari, vt de ꝓprio, sicut dicit Apostolus. Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus, i. gaudere de profectu alterius, & tristari de eius lapsu, & hoc faciebat Christus, propter quod dicit. *Quasi proximum*, &c. Hic. n. ſm Magistrum ponitur casus accusatiuus pro ablatiuo, vt sit sensus. *Quasi proximum, & quasi fratrem*, i. quasi proximo, & quasi fratri complacebam illi populo, scilicet quo ad illos, qui conuertebãtur ad Deũ. *Et quasi lugens, & contristatus, sic humiliabar*, s. quo ad illos, qui conuerti nolebant, quasi dicat sic complacui in eis bonis, sicut de proximo, & fratre, & sic con tristabar de malis. Vel aliter vt complace bam referatur patri, vt Christus dicat. Complacebam patri meo habendo eos, vt fratrem, & proximum. Et tamen cum hæc omnia facerem, ipsi nolebant conuerti.

Amoris signa.

Rom. 12

D

nenti. Et cum nollent conuerti,ego *sic* E *humiliabar*.i.dolebam,quasi pater lugēs filium,& contristatus de morte filij.

539 *Et aduersum me lætati sunt, & conuenerunt,congregata sunt super me flagella, & ignoraui.*

HIc ponit Christus cõsequenter aduersariorum suorum conspirationem. Et primo ponit ipsorum conspirationem. Secundò ipsorum obstinationē. Dissipati sunt. Quantum ad primum nota,ꝙ Iudæi multotiés conuenerunt insimul, vt Christum perderent. Primò ad decipiendum. Abeuntes Pharisæi consilium fecerunt, vt caperent Iesum in sermone. Secundò ad deliberandū. Collegerunt põtifices, & Pharisæi consiliū,dicentes, quid facimus, & tunc inter eos fuit sñia mortis.d.Expedit,vt moriatur vnus hõ pro populo. Tertiò ad occidendū. Cõgregati sunt principes sacerdotū,& seniores populi in atriū principis sacerdotum, vt Iesum dolo tenerent,& occiderent. Et ideo dr̃. Astiterunt reges terræ,& principes conuenerunt in vnum aduersus dominum,& aduersus Christū eius. Sic aũt conueniendo contra Christum lætabantur,credendo per Christi morté,nomen eius,& fidem delere,& sic hæreditare do minium in populo,& in tẽplo possidere. Vnde de Iudæis ad literam dr̃, ꝙ lætantur,cum malè fecerint,& exultant in rebus pessimis. Non aduertentes,quod scri bitur Prou.14. Extrema gaudij luctus oc cupat. Hoc ergo notans Christus dicit. *Et aduersus me cõuenerunt, & lætati sunt:* Et ad quid conuenerunt aduersus Christum?certè ad congreganda ei tormenta, & pœnas. Et hoc est,quod dicit. *Et congregata sunt super me flagella*,s. per ipsorum cõspirationem. *Et ignoraui.* Sed nunquid Christus ignorabat consilia, & conspirationes ipsorum, & tormenta, quæ parabant, cum tamen omnia nuda, & aperta sint oculis eius? Respondet Magister in gl. d. quòd illa ignorabat secundum illorum opinionem, non secundum veritatem. Sic enim dicitur. Narrauerunt,vt absconderent laqueos,dixerunt,quis videbit eos?quasi dicat nullus.

Cõuenerunt Iudai cõtra Christū multipliciter.

Mat.22
Ioan.11
Mat.26
Psal.2.
Prou.14
Ignorabat Christus, & qualiter
Psal.63.

Dissipati sunt, nec compuncti, tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione, fremuerunt super me dentibus suis. 540

COnsequenter hic ponitur Iudæorum obstinatio. Vbi notandum,ꝙ dissipo, pas, quandoque idem est, quòd dissoluere. Vt sicut populus habens bonum ducem prælij confortatur ad pugnam, sic carens bono duce,cor eius dissipatur, idest, dissoluitur, & secundum istum sensum dicitur. Cum defecerint prophetæ, dissipabitur populus, idest, F dissoluetur. Quandoque idem est,quòd dispergere: populus quando vnitur,congregatur, sed quando dispergitur, dissipatur,sic enim dicitur. Dissipentur omnes Iudæi, qui congregati sunt aduersus te,&c.i.dispergantur. Quandoque idem est,quod diuidere, vt quando aliqui circa eandem rem diuersas habent opiniones, tunc, *dissipati*, idest,diuisi dicuntur, sic enim dicitur. Dissipati sunt Angeli: quia, scilicet, in opinione fuerunt diuisi a principio, quia boni adhæserunt Deo, & mali recesserunt ab eo. Ad proposi- G tum ergo, isto triplici modo iste versus exponitur per Magistrum in glo. Primò modo, *dissipati sunt,nec compuncti,* idest, dissoluti, quia scilicet Iudæi videntes signa, & miracula facta in Christi passione, corde dissoluti fuerunt multum timentes, nec tamen per duritiam cordis eorum compuncti sunt, scilicet corde, per veram pœnitentiam. Nonne dissipatum, & solutum fuit cor eorum, quando,Christo iam mortuo,timebant ipsum resurrecturum? vnde dixerunt Pilato, Iube custodiri sepulchrum, &c. Secundò H modo, *dissipati sunt,nec compuncti*, quando propter Christi mortem per totum orbem a Romanis fuerunt dispersi, nec tamen compuncti, quia adhuc in sua duritia, & infidelitate manent obstinati. Tertio modo, *dissipati sunt,nec compuncti*,idest,circa Christum in opinione fuerunt diuisi, quia alij dicebant, quia bonus est, alij autem non,sed seducit turbas. Sic,& in morte Christi fuerunt diuisi, vt puta duo latrones, unus bonus, alius malus. Ioseph, & Nicodemus honorificè Christum sepelire volebant,alij autem

Dissipare signi cat m ta.
Pro.2
Hier.
Soph
Mat.1
Mat.2
Subsan nar.
Fremen
Com ctio.
54
Respice re Dei Psl.101

autem ei detrahebant. d. Recordati su- A
mus, quia seductor ille adhuc viuens di-
xit, &c. Vnde, & de illis, qui sibi detrahe
Mat.15 bant, subdit. *Tentauerunt me*, vt puta qñ
ipsum in passione tentantes. d. Si tu es
Christus, dic nobis? Similiter qando d. Si
Christus rex Israel est, descendat nunc
de cruce, ut videamus, & credamus. *Sub-*
Subsannar. *sannauerunt me subsannatione.* Subsanna-
re .n. est aliquem deridere rugato naso,
atq; contracto, sic isti faciebant Christo
dicentes, Vah, qui destruis templũ Dei,
& in triduo reædificas, &c. Et nota, ꝙ di
cit, *subsannauerunt me subsannatione.* qñ
.n. in talibus locutionibus fit geminatio
signum est, ꝙ talis res copiose fit, vel di-
citur, ut cum dicitur gaudens gaudebo,
benedicens benedicam tibi. Sic in propo
Fremere sito. *Fremuerunt super me dentibus suis.*
Fremere .n. est murmurationem, & tu-
multum mentis per uoces, & stridorem
dentium aperire. Sic contra Christum
dentibus fremebant, quando cõtra Chri
Mat.27 stum dicebant. Alios saluos fecit, seipsum
non potest saluum facere. Et omnia ista
ante præuiderat Hier. thre. 2. d. Aperue-
runt super te os suum omnes inimici tui
sibilauerunt, & fremuerunt dentibus, &
dixerunt, deuorabimus eum. Et aduer-
te, ut hic dicit Magister. Omnia hęc, quę
capiti nostro in cruce facta referuntur,
corpori vbique fiunt.

541 *Domine, quando respicies? restitue ani-
mam meam à malignitate eorum, à
leonibus vnicam meam.*

HIc Christus contra Iudæorum ma
lignitatem, & conspirationem, po
nit suam orationem. Christus enim con-
tra omnia prædicta mala a suo patre
orãs, postulat suam resurrectionem post
Respicere Dei. mortem, Vbi nota, quòd respicere Dei
est orationes nostras exaudire, & vota
Ps.101. complere. Sic .n. dicitur. Respexit in ora
tionem humilium, & non spreuit preces
eorum. Orans ergo Christus dicit, *Domi
ne, quando respicies?* i. quando meam ora
tionem exaudies, vt me .s. resuscites, quia
oro ne hoc differas. Sed *restitue animam
meam.* s. corpori meo, quod fit per resur-
rectionem die tertio. Consequenter au-
tem videns Christus, ꝙ etiam post resur

rectionem suam, sponsa sua .s. fidelis ec-
clesia, quæ per vnicã designatur, vt psal.
21. Erue a framea, Deus, animam meam,
& de manu canis vnicam meã, vide ibi.
Videns inquam, quod ista vnica multas
pressuras erat passura a malignitate ho-
minum instigatione, & tentatione dæ-
monum, qui per leones significãtur, pro
ipsa orat. d. *Et a malignitate eorum*, s. ho- 1. Pet. 5.
minum *a leonibus*, i. a dæmonibus *vni-
cam meam* supple libera, quod erit in fi
ne mundi, qñ sponsa sponso copulabitur
non per fidem, sed per claram visionem,
B quando mali separabuntur a bonis, &
ibunt hi in supplicium æternum, iusti au
tem in vitam æternam. Nota pro hoc,
expositionem illius versiculi Erue a fra- Psal. 21
mea, Deus animam meam, &c.

*Confitebor tibi in ecclesia magna, in popu- 542
lo graui laudabo te.*

HAec est quarta pars principalis, in
qua Christus ostendit fructũ suæ
passionis, & ecclesiæ confirmationem. Et
diuiditur in partes quatuor. Quia ponit
primò ecclesiæ stabilitatẽ. Secundò per-
C sequentium iniquitatem, ibi. *Non super-
gaudeant.* Tertio malorum dãnationem,
ibi. *Vidisti dñe.* Quartò bonorum salua-
tionem, ibi. *Exultent, & lætentur.* Primò
ergo ponit ecclesiæ stabilitatem. d. *Confi
tebor tibi in ecclesia magna*, &c. Vbi notã
dum, ꝙ omnia ecclesiæ sacramenta sum
pserunt efficaciã in Christi passione, &
morte, vt ait Mag. lib. 4. d. 2. In sacramẽ- Sacramẽta ecclesiæ.
tis aũt fundatur ecclesia. Sic igitur eccle
sia in Christi passione fuit fundata, tñ sa
cramenta acceperunt vsum suæ potesta- Mag. li. 4. d. 2.
tis in Christi resurrectione, & sic tunc ec
D clesia incępit cõgregari. Et hoc est, quod
dicit Christus. *Confitebor tibi*, &c. Nam
statim superius dixerat. *Domine, quando
respicies? restitue animam.* s. corpori per
resurrectionem, quod cum feceris, sequi
tur. *Confitebor tibi in ecclesia magna.* Hæc Ecclesia
enim superius dicebatur, *vnica*, propter
vnitatem fidei, quia vna fides, vnum ba-
ptisma. modo dr magna, quia de omni-
bus gentibus congregata. Sic .n. magna Psal. 21
superius dicitur ecclesia. Apud te laus Grauitas multiplex.
mea in ecclesia magna. Sequitur. *In popu
lo graui laudabo te.* Vbi nota, ꝙ duplex
est

est grauitas.s.bona,& mala, grauitas sta-
bilitatis,& constantiæ, & grauitas iniqui
tatis,& malitiæ. Virtus .n. constantiæ,&
stabilitas,grauitas quędam dr. Grauia.n.
vento non agitantur, sed leuia, sicut in
tritura areæ patet, ꝙ ventus paleas le-
uat, & fugat, quia leues sunt, grana aũt,
quia grauia,manent. Sic,& spiritualiter.
Mentes graues, & constantes in bono vẽ
tus tentationis non quassat,sed leues, &
inconstantes circunducit ad libitũ. Quis
est ergo populus grauis, nisi populus fi-
delis conuersus ex gentibus, electus a
Deo, qui stabiliter in laudem, & fidem
Christi perseuerat? Qui tñ populus ante
grauis erat grauitate iniquitatis,& mali-
Psal.4. tiæ, quibus aliàs dicebatur. Filij hoium,
vsquequo graui corde? Peccatum.n. quę
dam grauitas est,quia sicut omne graue
naturaliter descendit,sic,& peccatum na
turaliter animam ad infernum descende
re facit. Vnde de grauitate peccati dici-
Esa.1. tur. Væ genti peccatrici,populo graui ini
quitate, &c. Ecce ergo quantam muta-
tionem resurrectio Christi in gentibus
fecit,quia de grauitate peccati ad graui-
tatem gratiæ ipsas perduxit, vt per illas
in ecclesia dominus laudet, ꝙ Christus
præuidens ait. *In populo graui laudabo te.*

543 *Non supergaudeant mihi, qui aduersan-*
1.q.1. pauper. *tur mihi inique, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.*

NVnc consequenter ponit persequẽtium iniquitatem. Hic enim repli cat Christus Iudæorum malitiam, ut aptius consequenter addat ipsorum condignam pœnam, & miseriam. Ipsorum autem nequitia grauis, & magna ostenditur ex tribus. Primò quia erat uoluntaria, & sine causa in principio. Secundò qui erat plena dolo,& fallacia,ibi. *Quoniam mihi.* Tertiò quia erat crudelis,& derisoria,ibi. *Et dilatauerunt super me os suum.* Quantum ad primum dicit. *Non supergaudeant,* &c. Tantò enim peccatũ est grauius, quantò nulla occasione,vel tentatione præuia,sed mera malitia pec catur. Tamen notandum,quòd aliud est aduersari alteri, vel alterum odire gratis,& aliud iniquè. Gratis odit,qui nulla iniuria læsus alterum odit. Iniquè

Peccati grauitas odire gratis odire iniquè.

E autem odit, qui non solum non læsus, sed etiam beneficiatus odit,quia summa iniquitas est malum pro bono reddere, & odium pro dilectione. Iudæi igitur, Christum oderant gratis, quia ab eo nõ offensi, & iniquè, quia à Deo beneficiati. Sic igitur odium Iudæorum contra Christum erat gratis, quia sine causa erat iniquum,quia contra beneficia erat simulatum, quia contra exteriorem apparentiam. Dicit igitur de ipsis Christus explicans ipsorum malitiam. *Non supergaudeant mihi,* idest, non gaudeant
F super me, adimplẽdo voluntatem suam de me, qua scilicet uolebant Christi nomen,& fidem delere. Qui,scilicet Iudæi *aduersantur mihi iniquè,*quia ingrati beneficijs meis. *Qui oderũt me gratis,*idest, a me nõ iniuriati, *Et annuunt oculis,*quia scilicet oculis exterioribus, & signis dilectionem prætendunt. Annuere enim idem est, quòd alteri consentire, complacere, vel nutum complacentiæ facere. Illi ergo Christo annuebant oculis, qui exterius prætendebant Christo consentire, & ipsum diligere, quem gratis
G oderant,& iniquè. De quibus dicit Christus Psal.119. Cum ijs, qui oderunt pacem, eram pacificus, cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

Annuere.

Quoniam mihi quidem placifice loquebantur, & in iracundia terra loquentes dolos cogitabant. 544

COnsequenter hic ostendit Christus,ꝙ ipsorum nequitia erat plena fallacia,& adulatione,quia scilicet verba pacifica,& blanda Christo loquebantur, sed ipsum corde persequebantur.
H Ad huis autem maiorem euidentiam, sciendum, quòd adulatio à doctoribus sic describitur. Adulatio est peccatum ex sermone vanæ laudis alicui exhibito,intentione placendi,quæ descriptio,vt clarius pateat,arguo contra sic. Primò,posito,quòd quis laudet alium in eo quo laudandus est, sed non propter Deum, sed causa placendi ei,tunc non est sermo uanæ laudis,quia vanum est,quod veritate caret: quam prætendit,& tamen talis est adulator,ergo prædicta descriptio non est vera. Item posito, quòd quis

Obiectio. Adulatio quid. Laudes vanæ. Laus vana.

eo operiat peccatum alterius causa placendi, tunc talis est adulator absq; sermone vanae laudis cum non laudet, sed solum tegat malum, igitur. Item posito, q̃ quis alium laudet indebitè non causa placendi, sed causa lucri, tunc talis est adulator, & non causa placendi. Respondeo, q̃ dicta descriptio adulationis est bona. Ad primum sciendum, q̃ sermo uanae laudis dicitur dupliciter, vel quia laudatur, qđ non est laudandum, vel plusquam sit laudandum, & haec vanitas est ex parte materiae. Alia dicitur vana laus, quum non fit eo fine, quo debet fieri, & haec vanitas est ex parte finis. Et vtraque vanitas in laude causat adulationem. Secunda est in casu praedicto, sed non prima. Ad secundum dico, quòd quis occultando malum alterius, interpretatiuè laudat eum. Laudare enim est aliquem bonum, vel iustum ostendere, partes autem iustitiae sunt duae, s. declinare a malo, & facere bonum, in casu autem praedicto talis laudat eum de prima parte, & non de secunda, & falsè. ergo vanè. Ad tertium dicendum, q̃ intentio placendi est proximus finis, quàmuis non sit vltimus, ita quod placentia est ad finem, licet non finis principalis, quia si non placeret personae, per ipsũ laudare non consequeret̃ lucrum. Ad propositum ergo Iudaei adulabantur Christo, & ipsum vanè laudabant, non quidem vanè ex parte materiae, sed ex parte finis, siue intentionis ipsorum, quia pacifica, & blanda verba loquebãtur ad unum finem, s. vt ipsum decipiendo perderent. Et hoc notans Christi d. *Q̃m mihi quidem pacificè loquebantur,* vt puta qñ ei dicebant, Magister, scimus, quia uerax es, & uiã Dei in veritate doces, dic nobis, licet censum, &c. Et Io. 8. Magister, haec mulier modo in adulterio deprehensa est. Et quod uano fine, s. ad ipsum perdendum ista dicerent quamuis vera subdit. *Et in iracundia terrae loquentes, dolos cogitabant.* Talia. n. dolosè loquebant̃, & dolos cogitabant, *in iracundia terra.* i. in ira, quã pro terrenis habebant. Timebant. n. q̃, si ipsius Christi doctrina duraret, ne ipsi perderent locum, & gentem, i. primatum loci, s. templi, & gentis: ex quo terrena commoda

Sermo vanae laudis duplex.

Mat. 22

A recipiebant. De istis. n. dixerat superius psalmo vigesimoseptimo. Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.

Et dilatauerunt super me os suum, dixerunt, euge, egue, viderunt oculi nostri. 545

6. q. 1.

OStendit hic, quòd eorum iniquitas summa erat crudelis, & derisoria. Nonne magna est crudelitas irrisoris afflictionem dare afflicto? Iudaei autem supra corpus Christi potestatem acceperãt ad tempus, fecerunt in eum omnia, quae voluerunt, B ceperunt, ligauerunt, falsè accusauerunt, dederũt ei alapas, colaphos, flagellauerunt, spinis coronauerunt, ipsum ad crucis patibulum, & mortem deduxerunt. Et tamen, ut crudeles canes non contenti, dum esset in cruce prope ipsum dilatauerũt super ipsum os suum improperantes ei, & deridentes eum. Vnde alij dicebant. Vah, qui destruis templum Dei, &c. Alij: alios saluos fecit, seipsum saluum facere non potest. Alij, confidit in Deo, liberet eum nunc si vult, &c. Et istam talem crudelitatem C nunc commemorans Christus, dicit. *Et dilatauerunt super me os suum. Et dixerunt, euge, euge,* est vox secũdum glossam irrisoria, & insultatoria. *Viderunt oculi nostri,* scilicet, quae desiderabamus, ut puta Christum per nos captum, flagellatum, & crucifixum. Et hoc est, quod dicitur Thren. 2. Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui: sibilauerunt, & frenduerunt dentibus, & dixerunt, deuorabimus eum. Et hic est dies, quam expectabamus inuenimus, & vidimus. Sic & nunc conformiter dicitur. D *Dilatauerunt super me os suum, & dixerunt, euge, euge, viderunt oculi nostri,* s. quod desiderabamus videre.

Crudelitas Iudaeorum.

Vidisti, domine, ne sileas: domine, ne discedas a me. 546

HIc consequenter ponitur istorum iusta damnatio. Quae, vt iustior appareat: primo Christus inuocat diuinam iustitiam. Secundo ostendit iustam contra illos sententiam, ibi. *Erubescant,* &c. Inuocans ergo diuinã iustitiã,

primò ostendit, q͂ causa vtriusq;, s. Christi, & Iudæorum iudicio est manifesta. d. *Vidisti, domine* .s. innocentiam meam ex vna parte, & ex alia ipsorum malitiã: vidisti obedientiam meam, & ipsorum nequitiam. Loquitur.n. Christus more humano, ut quando aliquid volumus ad memoriam alterius reuocare, dicimus, vidisti q̃ facta sunt? Sic ait Christus patri. q. d. Vidisti quàm crudeles sunt illi, & quam patiẽs ego sum. Et ideo subdit. *Ne sileas domine, ne discedas a me.* Duo.n. petit. Primum, ut sententia contra malos obstinatos detur. d. *Ne sileas.* Silere.n. dicitur Deus, quando malos tolerat, sed non silet quando ipsos indicat puniendo. Deus noster manifestè veniet, s. ad iudicandum, Deus noster, & non silebit. Secundò petit, q͂ vnitas suæ humanitatis cum verbo conseruetur. d. *Domine ne discedas a me.* s. separando uerbum, quia ex tali vnione peccare non poterat. Hoc autem dicit prædictiuè. q. d Scio quod non tamen poterant esse mihi molesti, vt me peccare faciant, quia tu non discedes a me. Et quia iudex debet iustè iudicare, quæ nouit, ideo subdit.

Silere Dei.

Psal. 49

547 *Exurge, & intẽde iudicio meo, Deus meus, & dominus meus, in causam meam.*

DOrmire enim, vel iacere dr̃ Deus quando aduersa iustorum quasi dissimulando non terminat, expectans ipsorum patientiæ finem, ut coronet, ac etiam, quando mala prauorum permittit ipsa non puniens debita pœna. Sic ergo quando Christus patiebatur in cruce, dormire videbatur, quia Christo iusto aduersa inferri permittebat, & malitiam Iudæorum non puniebat. Et ideo sibi loquitur Christus quasi ipsum excitãdo. d. *Exurge, & intende iudicio meo, &c.* quasi dicat. Tu qui uideris tacere, exurge ad reddẽdum mihi, & aduersarijs. *Et intende iudicio meo, vel iudicium meum,* scilicet sicut merui retribue mihi. Et quia habui meritum summum, ideo intende iudicio meo, dando mihi nomen quod est super omne nomen. Est enim de merito, & præmio, sicut de descensu aquæ, & ascensu. Nam quantum aqua descendit, tantum naturaliter ascendere

Dormire Dei.

Meritũ, & præmium.

E potest. Sic quantum quis iustus ab alijs iniustè deprimitur, vilipenditur, & deridetur, tanto amplius exaltari meretur. Et ideo quia Christus in passione ultra omnes alios homines fuit iniquè depressus, & abiectus, ideo meruit sibi nomen, quod est super omne nomen. Et hoc est iudicium, quod petit. d. *Exurge, intende iudicio meo.* Et quod Christus suis demeritis nõ fuerit sic passus, & abiectus, ostẽdit subdens. *Et dominus meus in causam meam.* s. tu, qui es Dominus meus, intende etiam causam meam. s. meæ passionis,

F & mortis, quia, s. nõ pro meis sceleribus patior, sed causa meæ passionis ex parte mea est redemptio generis humani. Et hanc causam suæ mortis notans Petrus ait. Christus passus est pro nobis, &c. qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, &c. Et hoc idem alijs verbis Christus explicat dicens.

Ascẽsu[s] & desc[ensus].

Gre[g.] mor[.] Iob Ma[...]

1. Pet.

Iudica me secundum iustitiam meam, domine Deus meus, & non supergaudeant mihi. 548

G HOc enim est, quod superius dixit. Exurge, & intende iudicio meo, Deus meus. Hoc idem replicat. d. *Iudica me secũdum iustitiam meam, Deus meus.* Sed cum omnis uirtus sit a Deo, à quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum, ut dicitur Iac. 1. & iustitia inter maxima Dei dona cõputetur, quomodo Christus iustitiam sibi attribuit, & non Deo d. *Iudica me secundum iustitiam meam,* & non potius dicit, secũdum iustitiam tuam? Et, si forte dicat, Christus erat Deus, & homo, secundum

H qđ erat Deus, iustitia erat sua, hoc non soluit, quia hic expresè loquitur Christus, vt homo. Ideo dicendum, q͂ licet habitus virtutũ quandoq; sint a solo Deo, & nullo modo a nobis effectiuè, ut patet de virtutibus in baptismo infusis, actus tamen virtutum insimul sunt a Deo, & à nobis: quia actus uirtutum sunt meritorij, nullum autem meritum est in nobis, quod non sit à Deo, & a libero arbitrio nostro, ut ostendit Magister. Iustitia autem quandoque accipitur pro habitu, & sic est a solo Deo, loquor de iustitia Christi, quam habuit in primo instanti

Quæ[st.]

Iacob.

Virtu[tes] sunt D[ei] & [...] nostri.

Euge

Mag. [...] 2. d. [...]

instanti suæ conceptionis, quandoq; uerò accipitur pro actu ex ipsa procedente,& sic est à Deo, & ab homine . Cum ergo hic Christus petit iudicari ẜm iustitiam suam, accipit iustitiã pro actu , non pro habitu.Vel aliter ẜm Grego.super illo uerbo Iob : Reddet homini iustitiam suam.Iustitia nostra dr̃ , non quæ ex nostro nostra est,sed diuina largitate fit nostra,sicut in oratione Dominica dicimus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.Ecce nostrũ dicimus , & tñ,ut detur,oramus.Noster quippe fit cùm accipitur,qui tñ Dei est , quia ab illo nobis datur.Et Dei ergo est ex munere,& noster fit ueraciter per acceptionem , &c. Isto ergo modo loquens Christus ut homo dicit. *Iudica me , secundum iustitiam meam.*Et quid per tale iudicium petat : subiungit d.*Vt non supergaudeant mihi,*s. ut non habeant de me principale intentum suum,quo quærebãt Christi nomẽ, & fidem perdere,quod si habuissent gauisi fuissent supra Christum.q.d.Imò totum oppositum eueniat:ut, s.per mortẽ, & passionem meam nomen meum, & fides crescat per totum orbẽ,& dilatetur, ut sic magis defleãt q̃ gaudeãt implesse de me mala sua uota. Hæc aũt oĩa fuerũt impleta in Christi resurrectione,quia uidetes eum resurrexisse , uiderunt oppositum euenisse illius,ꝙ desiderabant . Et ideo unde lætari sperabant,tristabantur. Et hoc est quòd subditur .

Greg.14 mor.c.7. Iob 33. Matt.6.

549 *Non dicant in cordibus suis, euge euge anima nostræ:nec dicant , deuorabimus eũ .*

HIc enim euge non est uox irrisoria, ut supra: sed magis est uox lætitiæ & exultationis, sicut dicitur Mar. 5. Euge,serue bone,& fidelis,&c.intra in gaudium domini tui. Ante enim Christi resurrectionem sperabant lætari, & dicere animabus suis alter ad alterum . Euge, euge,s.lætare, & exulta , quia modo habemus intentum nostrum de Christo , quia ipso mortuo defecit nomẽ, & fides. Sed hoc non sic euenit ut sperabant, sed totum oppositum.Et hoc est,ꝙ d. *Non dicant in cordibus suis,*& animabus suis.Euge euge,sed magis oppositum dicãt , tri-

Euge.

A stare,& plãge. Verum quoniam quis qñ perdidit de aliquo intentum suum sperat ipsum iterum recuperare , & sic spe aliqualiter consolatur . Talis aũt spes una per Christi resurrectionẽ remota fuit à Iudæis, quia contra Christũ per resurrectionẽ immortalẽ, & impassibilẽ factũ amplius potestatẽ non habuerunt , quia sperare possent ipsum iterũ persequi, occidere,vel deuorare . Et hoc est qđ d. *Nec dicãt,deuorabimus eum,*i.quia Christus immortalis est factus,amplius dicere non poterunt,*deuorabimus eũ:*quia Christus resurgens ex mortuis , iam non mo-

B ritur , mors illi ultra non dominabitur;

Erubescant, & reuereantur simul, qui gratulantur malis meis . 550

COnsequenter hic ponit iustã contra obstinatos Iudæos dandã sententiam:potest tamen ista pars legi prædictiuè, & optatiuè . Si prædictiuè,prædicit pœnam malis futuram,dicens.*Erubescant,& reuereantur,*idest, confundentur , & timebunt in mea resurrectione , uidentes se nihil fecisse, & de quibus in-

C telligat subdit . *Qui gratulantur malis meis ,* i. qui congaudent iniquè de pænis Christo illatis.Vbi nota,ꝙ gratulor gratularis habet duo significata. Est.n.idem quod gaudere, etiã quod gratias agere , gratulabuntur ergo mali de passionibus Christi . Potest etiam legi optatiuè . Et tunc Christus orando optat,quod persequutores sui , qui gratulabantur malis suis, erubescant per cõfusionem peccati, & conterantur,& timeant, scilicet futurum iudicium . Sic enim dicebat supra Psalm.30.Erubescant impij,& deducan-

D tur in infernum : uide ibi . Et hoc idem alijs uerbis exprimit, dicens .

Gratulor. Congratulor.

Induantur confusione , & reuerentia : qui maligna loquuntur super me . 551

QVod similiter duobus modis potest exponi ut prius Quantum ad primum sensum , induũtur dãnati confusione,quia sicut uestis ex omni parte circundat uestitum , sic & confusio ex omni parte circundat damnatum,uide supra.Psal.30. Erubescant impij.Sic enim dicitur psalmis. Induantur,

Induunt dãnati confusione. Ps. 108.

qui detrahunt mihi pudore, &c. Potest etiam legi optatiuè, vt optet illos per ve ram pñiam confundi de peccatis suis.

552 *Exultent, & lætentur, qui volunt iustitiam*
11.q.3. *meam: & dicant semper magnificetur*
æstimãt. *Dominus, qui volunt pacem serui eius.*

HIc posita malorum damnatione, ponitur bonorum beatificatio. Vbi iustitiam Christi intellige eius humilitatem, de qua ipse ait Ioanni. Sic decet nos implere omnem iustitiam. Per iustitiam enim intelligit humilitatem, quæ omnis iustitia est, quæ quidem iustitiæ humilitas, tres gradus habet. Primus est subdere se maiori, & se non præferre æquali, & ista dicitur iustitia sufficiens, oĩ necessaria ad salutem. Secundus gradus est subdere se æquali, nec se præferre minori: & hic dicitur abundans. Tertius est subijcere se minori, in quo est oĩs iustitia, & ista fuit iustitia Christi, quia, cũ esset Deus, semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, &c. Et de ista iustitia dicit Christus. *Exultent, & lætentur omnes qui volunt iustitiam meam*, s. imitari, & hic tangit stolam primam animæ, cum dicit *lætentur*, & stolam secundam corporis, cũ dicit *exultent*, quia vt alias dictum est, lætitia est interior, sed exultatio quasi extra saltatio est exterior, sic enim dicitur. Lætamini in Dño, & exultate iusti, &c. Sed quia quilibet iustus non debet esse contentus de sua salute, sed semper desiderare aliorum salutem, ideo subditur. *Et dicant, semper magnificetur dominus, qui diligunt*, &c. Magnificatur enim Dominus non in se, sed in nobis, s. quando nos in ipso per gratiam efficimur magni. Debent ergo iusti semper dicere. i. semper desiderare, vt Dñs magnificetur in nobis per conuersionem Gentilium, & augmentum gratiarum. Sic. n. supra dicebat. Magnificate Dñm mecum, &c. vide ibi Et qui hoc debent dicere subdit. *Qui diligunt pacẽ serui eius.* s. qui diligunt pacem meam, qui sum seruus Dei. Sed quę sit pax Christi, quam debebat diligere, ipse ostendit, d. Pacem meam do vobis: non qũo mundus dat ego do vobis, &c. quod exponens Aug. de verbis Dñi ait,

Matt. 3. *Iustitia significat humilitatẽ* *Philip. 2* *Psal. 3* *Magnificare Dominum.* *Psal. 33* *Ioan. 4.* *Pax Christi.* *Aug.*

E Est autem pax Christi tranquillitas mentis, serenitas animi, tranquillitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Nec poterit ad hæreditatem Domini peruenire qui testamentum pacis noluit obseruare. Nec põt concordiam habere cum Christo, qui discordiã habuit cum Christiano. Sed qualiter istam pacẽ debemus diligere ostendit, s. faciendo sicut ipse fecit, vnde subdit.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam. 553

F ET nota, ꝙ dicit, *lingua mea meditabitur.* Ad linguam. n. pertinet loqui: sed ad cor meditari. Volens ego ostendere, quod lingua Christi cordi cõsonabat, hæc duo simul cõiungit. d. *Et lingua mea meditabitur iustitiã tuam, tota die laudẽ tuã*, quod ideo dicit, quia in oĩbus verbis, & factis, Christus nõ propriam laudem sed Dei, quæsiuit, vnde ait gl. Ille. n. tota die Deum laudat, qui oĩa bene agit. Nõ desinit laudare, qui non desinit benè agere, qui non desinit iustus esse. Oĩa ergo benè age, & laudasti Deum tota die. Sic
G etenim semper ad Dei laudem se excitabat Psal. d. Lauda, anima mea, Dominum: laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo, quandiu fuero.

Lingua meditabitur. *Psal.*

PSAL. XXXV.

DIxit iniustus, vt delinquat in semetipso: non est timor Dei ante oculos eius. 554

21. q. ... pauper.

H HVIC Psalm. talis titulus præmittitur. *Ad victoriã seruo domini Dauid.* Pro cuius expositione sciendum, quod aliqui dicũt, ꝙ Dauid fecit istũ Psalmum pro victoria gloriosa, quam habuit populus Israel, quãdo gloriosè per Deum fuit liberatus de potestate Pharaonis, de seruitute Aegypti, & mare rubrum sicco pede transiuit ad seruiẽdum Deo, & sacrificandum liberè, secundum quod dictum fuit Pharaoni. Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum. Dimitte

Exod.

1. Re...

mitte populum meum, vt sacrificet mi- A hi in deserto. Et ad istum sensum litera huius Psal. satis vr̃ aptari. Alij autem dicunt, & iudicio meo melius, ꝙ Dauid fecit istum Psal. de seipso, s. quando Saul uoluit ipsum ẽt propria manu interfice-

1.Reg.19

re, sed diuina gratia fuit liberatus. Nam loquutus est Saul ad Ionatham, & ad omnes seruos eius, vt Dauid occiderent. Ionathas autem quia diligebat Dauid, indicabat ei. d. quærit Saul pater meus occidere te, qua pp absconde te, & ego loquar de te ad patrem meum, & quodcũque videro, annunciabo tibi. Loquutus B est Ionathas ad patrem suum de Dauid bona dicens. Ne pecces Rex in seruum tuum Dauid, quia non peccauit contra te, & opera eius valde utilia sunt tibi, & per eum habuisti uictorias multas, & letatus es. Quare ergo peccas in sanguine, innoxio, ut Dauid absq; causa occidatur? Quod cum audisset Saul, placatus voce Ionathæ, iurauit dicens. Non occidatur Dauid. Vocauit ergo tunc Ionathas Dauid, & nunciauit ei, quod Saul erga ipsũ erat placatus, & quod iurauerat, ꝙ ipse non occideretur, & introduxit ipsum ad C regem. Interim aũt spiritus Domini uexabat Saul, qui sedebat in domo sua habens lanceam prope se. Dauid aũt erat ante Saul pulsans citharam, quia per sonum eius spiritus malus fugabatur a Saule. Tunc Saul accepta lancea, uoluit percutere Dauid, & ipsum cum lancea ad parietẽ configere, & declinauit Dauid a facie Saulis, lancea autem casso vulnere, perlata est in parietem. Et sic Dei adiutus gratia Dauid, euasit manus Saulis, & tunc de tali victoria habita gratias agẽs Deo, fecit istum Psal. Ex quibus apparet D sensus tituli dicens. *Ad victoriam seruo dñi Dauid.* Idest, iste Psal. factus est ad declarandam victoriam à Deo datam ipsi Dauid seruo domini. Et secundum istũ sensum primo exponam litteram psalm. secundo inducam intellectum Psalmistæ. Quantum ad primum, psalm. iste diuiditur in duas partes, quia primò agitur de malignitate Saulis Dauid persequentis, secundo de benignitate domini ipsum Dauid liberantis, ibi. *Domine in cælo misericordia tua,* &c. Dic, ut Nic. de Ly. Quantum uero ad intellectum Psalmistæ, notandum, quod iste ps. agit de errore quorundam, qui dicunt omnia mala esse ex vitio naturæ, & nostræ creationis, bona vero omnia esse a nobis, & ex libero arbitrio. Et hunc errorem hinc destruit psal. ostendens oppositum, s. omnia mala esse a nobis, bona aũt omnia esse a Deo per gratiam. Vnde notandum est, quod hic seruus domini Dauid significat ipsum Christum, qui dr̃ seruus domini, quia semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in qua patri vsq; ad mortem obediens fuit. Hic enim etiam dici-

Philip.2

tur Dauid, quia vultu desiderabilis, in quem desiderant Angeli prospicere, & manu fortis quia potestates aereas debellauit. Hic .n. ostendit omnia nostra bona esse a Deo. Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit illum. Ostendit insuper omnia mala, non a Deo, sed a nobis

Ioan. 6.

esse, arbor mala fructus malos facit Omnis aũt homo de se, sine Dei gratia, arbor mala dr̃, & in peccato. Sic ergo erit sen-

Matt.7.

sus tituli. Iste psalm. attribuitur Christo suo domini, s. patri vsque ad mortem obedienti, qui est ad victoriam, s. hæreticorum, quia ostendit mala esse a nobis, & bona a Deo. Intentio totius psalm. est vt omnia mala nobis attribuamus, sed omnia bona Deo. Quantum ergo ad istum intellectum, psalm. iste diuiditur in partes duas. Quia Psalmista primò asserit omnia mala esse ex homine, secundo omnia bona esse ex Deo, ibi. *Dmine, in cælo.* Prima autem pars diuiditur inpartes quatuor, quia primò ponitur malorum peccati futuri deliberatio, secundò peccati deliberati excusatio, ibi. *Quoniam dolose egit.* tertiò peccati excusandi aggrauatio, ibi. *Verba oris eius,* quartò peccati deliberati prosequutio, ibi. *Iniquitatem meditatus est.* Quantum

Peccatũ duplex.

ad primum notandũ, quòd peccata sunt duplicia: quædã procedunt ex infirmitate, & ignorãtia, & ista vt sic nõ sunt mortalia: quædam, quæ procedunt ex industria, & deliberata malitia, & ista sunt mortalia, & de istis hic agitur. Dicit er-

Dicere D ei.

go. *Dixit iniustus,* &c. Vbi nota, quod est dicere diuinum, & dicere humanum. Di-

Dicere hōis.

cere autem diuinum multipliciter ac-

cipitur , quia aliquando idem est quod intelligere , & hoc dicere est essentiale , & cõuenit toti trinitati. Dixit Deus fiat lux , & facta est lux:i. tota trinitas æternaliter intellexit,lucem in tempore esse fiendam.Item aliquando idem est quod generare,& sic est personale,& soli patri conuenit . Dominus dixit ad me , filius meus es tu,dixit,i.me uerbũ,& filium suum genuit,Item aliquando idẽ est,ꝙ p̃cipere,uel disponere,& sic est essentiale, & æternale quo ad principalem actum , sed temporale quoad actum essentialẽ , & respectiuũ. Ipse dixit, & facta sũt,ipse mandauit , & creata sunt , i. disposuit ab æterno creaturam fieri in tempore. Secundò est dicere hnmanum . Et hoc est duplex.s.extrinsecum,& intrinsecũ . Extrinsecũ ab intrinseco procedit . Et istud dicere quadrifariè distinguitur, ut ostendit Greg.d Omne enim,quod dr̃,quadripartita qualitate põt distingui,quia aut mala malè dicuntur , aut bona benè,aut bona malè,aut mala benè . Mala.n.malè dicuntur,cum res peruersa suadetur , sicut.Sapien.2 Venite coronemus nos rosis,nulum sit pratum, quod non pertranseat luxuria nostra.Bonum bene dr̃,cum rectè recta prædicantur , sicut Ioannes ait.Agite pęnitentiam , appropinquabit enim regnum cœlorum . Malum autem benè dicitur , quando per os dicentis idcirco uitium exprimitur,ut reprobetur, sicut Apostolus ait . Qui furabatur, iam non furet. Malè autem bonum dr̃ , cum rectum aliquid non recto studio profertur . Sicut cœco nato , & illuminato à Christo pharisæi dixerũt . Tu discipulus eius sis . Dicere aũt intrinsecũ nostrum, quandoq; idem est ꝙ cogitare, & sic accipitur . Sap. 2. Dixerunt impij apud se cogitantes non rectè . Quandoq; idem est,ꝙ deliberare,& sic accipitur pro deliberatione . Dixi confitebor aduersum me,&c.idest,deliberaui. Ad propositum ergo cum hic dr̃. *Dixit iniustus*, hic dicere accipitur pro deliberare,& est sensus. *Dixit iniustus*,idest deliberauit in semetipsos,*Vt delinquat*,idest,peccet. Omnis enim,qui peccat, delinquit , quia obseruationem alicuius diuini præcepti omittit. Hoc enim iniusti deliberant in seipsis

Genes.1. — *Psal. 2.* — *Ps.148.* — *Greg.23 mor. c.3* — *Mat. 3.* — *Ioan. 9.* — *Psal.31*

E peccare , & non in publico ubi homines uident,sed in seipsis ubi Deus uidet,hoc ideò,quia homines timent, & non Deũ. Si enim timerent Deum,sicut timent homines , sicut non deliberant in publico coram hominibus peccare , sic nec deliberarent in seipsis . Ex hoc ergo sequitur , quòd Deum non timent , quod ex hoc concludit Psal. d. *Non est timor Dei ante oculos eius*.Vnde sic expone . *Dixit iniustus in semetipso,ut delinquat* . Et unde hoc,rationem subdit , *quia non est timor Dei ante oculos eius*.

F *Quoniam dolosè egit in conspectu eius , vt inueniatur iniquitas eius ad odium.* 553

HIc consequenter ponitur peccati deliberati excusatio . Vbi notandum,ꝙ multi inquirunt peccata sua , ut ipsis inuentis,& cognitis,illa detestentur per contritionem, & expurgent per confusionem , sic quæsierat peccata sua Dauid ad ipsa purgãdum.d. Meditatus sum nocte cum corde meo, s. peccata mea,& exercitabar,s.per contritionem,& sic scopebam spiritũ meum per confessionem. G Et talis peccati inquisitio,peccatum tollit,& mundat . Alij autem peccata sua inquirũt ad illa operiendum , & excusandum cum falsitatibus,& dolo, vel ad imputandum illa alteri,vt fortunæ,fato,vel constellationibus, & ex consequenti ipsi Deo.Sicut fecit Adam,qui, quando culpam suãm negare nõ potuit, ipsam Deo imputauit se excusando.d. Mulier,quam dedisti mihi sociam , dedit mihi , &c. Et isti tales dolosè agunt, quia falsè sua peccata alijs imponunt, & sic peccata excu- H sando dolosè illa magis aggrauant,ut ostẽdit Gregor. d. Hæc namque sunt ueræ humilitatis testimonia , & iniquitatem suam quemque cognoscere,& cognitam uoce confessionis aperire . At contra usitatum humani generis uitium est , & libenter peccatum committere, & commissum negando abscondere , & conuictum defendendo multiplicare . Ex ipso quippe lapsu primi hominis hæc augmenta nequitiæ ducimus , ex quo ipsam radicem traximus culpæ . Sic namque ille dum lignum uetitum contigisset,

Psal. — *Inquir. pecc. multi. citer.* — *Gregor. 22. mo. cap.15* — *Defens. peccat. ipsũ ag. grauat.*

gisset, abscondit se à facie domini inter A ligna paradisi. In qua absconsione, s. quia Deum latere non poterat, non latendi effectus describitur, sed affectus notatur, qui cum argueretur a domino, quod de ligno vetito contigisset, ilico respondit. Mulier, quam dedisti mihi sociam, ipsa dedit mihi de ligno, & comedi. Ipsa quoque mulier inquisita respondit. d. Serpēs decepit me, & comedi. Ad hoc quippe requisiti fuerant, vt peccatum quod trāsgrediendo commiserant, confitendo delerent. Vnde, & serpēs ille persuasor, qui non erat reuocandus ad veniam, non est B de culpa requisitus. Interrogatus itaque est homo, vbi esset, vt perpetratam culpā respiceret, & confitendo cognosceret, q̄ longe a conditoris sui facie abesset. Sed adhibere sibijpsis vtrique defensionis solatia quam cōfessionem elegerūt. Dunq; excusare peccatum voluit vir per mulierem, mulier per serpētem, auxerunt culpam, quam tueri conati sunt, &c. Ex quibus apparet, quod peccati excusatio, vel palliatio culpam non mitigat, sed auget, & multiplicat, & amplius prouocat odium Dei. Et hoc est quod hic de quo- C libet tali dicit Psal. *Quoniam dolosè egit.* s. excusando culpam suam, & defendendo, & hoc in conspectu Dei, à quo nullus potest abscondi. Et causam, quare talis abscondit dolosè peccatum suum, subdit, dicēs. *Vt inueniatur iniquitas eius ad odium.* Vbi notandum, quòd hæc dictio, vt, quandoq; tenet consecutiuè. Erat ibi vsque ad obitum Herodis, vt adimpleretur, quod dictum est à dn̄o per prophetam dicētem. Ex Aegypto vocaui filium meum. Et sic est hic sensus, *vt inueniatur iniquitas eius ad odium.* i. ex hoc q̄ pecca D tum suum defendit, consequenter iniquitas eius inuenit magis ad odium Dei. Quandoq; vero ly vt, tenet negatiuè, & hoc ratione alicuius negationis præcedētis vel subsequentis, vt si dicam nolo, vt facias hoc, & sic ratione negationis subsequentis, in sequenti versiculo cum dr̄, noluit intelligere, &c. Ly vt, tenet hic negatiuè, ut sit sensus, dolosè egit excusando peccatum suum, vt, i. ne inueniatur iniquitas eius ad odium, s. suum, i. ne odiret iniquitatem suam per cōtritionem. ideò

Gen. 3.

Matt. 2.

ipsam defendendo excusauit. Et iste sensus adiuuatur verbis consequentibus, cū de isto dicitur, iniquitatem meditatus est in cubili suo, s. excusare, malitiam autem non odiuit.

Verba oris eius iniquitas, & dolus, noluit intelligere, vt bene ageret. 554

11. q. 4. nemo.

Consequenter hic ponitur peccati excusati aggrauatio. Vbi sciēdum est, quòd nolle intelligere, vel scire, quæ sunt agenda, uel fugienda, & sic peccare per ignorantiam, quòd talis ignorantia peccatum non excusat, cum ipsa de se sit peccatum, sed aggrauat amplius, quia peccatum peccato additum, facit maius peccatum. Ad quod plenius intelligendum est sciendum, q̄ vt dicit Magister, triplex est ignorantia. Prima est illorum, qui scire nolunt, cum possunt. Et hæc dr̄ ignorantia voluntaria, quæ non excusat à peccato, cum ipsa sit peccatum, sed magis aggrauat. Alia est illorum qui volunt scire, sed non possunt, vt multi simplices, vellent intelligere mysterium trinitatis, & vnitatis diuinæ, sed nō possunt, & hæc excusat à peccato, & non est peccatum, sed pœna peccati. Alia est illorum, qui quasi simpliciter nesciunt non renuētes, vel proponentes scire, & hæc dr̄ crassa, quæ neminem plenè excusat à peccato, sed fortasse, vt minus puniatur, vn̄ Aug. ait. Eis aufertur excusatio, quia mandata Dei scire noluerunt, quam solent habere homines de ignorantia. Et licet grauius sit peccare scienter, quam nescienter, non ideò tamen confugiendum est ad ignorantiæ tenebras, vt in eis quisquam excusationem requirat. Aliud est enim nescisse: aliud scire noluisse. Quia in eis qui intelligere nolunt, ipsa ignorantia peccatum est. In eis verò, qui non poterunt, pœna peccati est. Ignorantia verò, quæ non est eorum, qui scire nolunt, sed eorum tanquam, qui simpliciter nesciunt, nullum sic excusat, ut æterno igne non ardeat, sed fortasse, vt minus ardeat. Non enim prima mulier excusationem habuit de ignorantia, cum, & mādatum nouerit, & peccatū esse secus agere, non ignorauit. Ad propositum igitur illi, qui volunt excusare peccata sua per

Ignorantia multiplex.

Mag. li. 2. d. 22.

Aug. ad Valētiū.

ignorantiam, quia scire nolunt, illi dupliciter aggrauãt peccatũ, primo quia falsè, & dolosè excusant. Et de quolibet tali dicit. *Verba oris eius iniquitas, & dolus*, quia .s. dolosè iniquitatem excusat. Secundo quia ignorare voluerunt, quæ ignorantia semper peccatum est. Et de quolibet tali dicit, noluit intelligere, vt bene ageret.

555 *Iniquitatem meditatus est in cubili suo, astitit omni viæ non bonæ: malitiam autem non odiuit.* 5.q.4.in loco.

HIc consequenter ponitur peccati deliberati prosequutio. Quid.n. in hac parte per cubile nisi cor peccatoris intelligitur, in quo peccata deliberantur primo, quæ postea deducuntur ad opus. Vnde quantum ad deliberationem factam in corde dicit. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo*, i. in corde suo. Quã tum verò ad executionem peccati subdit. *Astitit omni viæ non bonæ*. Stare.n. dicitur manere, & nõ moueri, & componitur cum a. & dicitur asto tas. iti. quod idẽ est, q; firmiter stare, & durare, dicit ergo. *Astitit omni viæ non bonæ*. i. cum studio, & mora pronus fuit iniqua operari. Et hoc ideò, quia malitiam non odiuit, sed supple, dilexit. Ecce summa malitia. Qui.n. non potest penitus carere malitia, debet saltem odisse, vt, si corpore seruit peccato, saltem mente seruiat Deo, de quolibet. n. tali dr̃. Dilexisti malitiam super benignitatẽ, &c. Dicit ergo *iniquitatem meditatus est in cubili suo*. Vbi moraliter notandum, q; in scriptura multiplex cubile mysticum reperitur. s. Cubile prauitatis criminalis, in quo nefanda perpetrantur, vt hic scilicet cor peccatoris iniquitatem meditatus est in cubili suo, i. in corde suo, &c. Cubile veritatis magistralis, in quo prædicanda meditantur. s. cor docto ris in quo docenda meditatur, sicut artifex de nocte in cubili cogitat quæ facere debet in die, & de istis dicitur. In cubilibus orietur viror calami, per calamum, ex quo fistula ad sonandum efficitur, intellige sonum prædicationis, sed per virorem eius, aptum modum loquendi discerne: Cubile asperitatis salutaris, in quo punienda deploratur. s. cor pœnitentis. Irascimini, s. peccatis vestris, quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Cubile orationis virtualis, in quo impetranda postulantur. s. cor orantis, in quo orans sicut in secreto cubili se claudere debet, vt ab omni tumultu exteriorũ cogitationum sit liber. Tu autem, cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrẽ, &c. Cubile habitationis infernalis, in quo horrenda congregantur, ante saluatoris aduentum dæmones regnabant in mundo, sed per eius passionẽ in cubiculo infernali sunt reclusi. Ortus est sol, & congregati sunt, s. dæmones, & in cubilibus suis congregabuntur. Cubile præmiationis æternalis, in quo optata possidẽtur, s. æterna gloria. Exultabũt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis Sed quia de primo cubili prauitatis criminalis est p̃sens textus, ideo de illo solo procedam. Vbi notandum, q; cubile criminalis prauitatis, s̃m varietatem peccatorum etiam variatur, vt dicamus, q; est cubile voluptatis, & luxuriæ. Cubile cupiditatis, & auaritiæ. Cubile ambitionis, & superbiæ. Cubile gulositatis, & ingluuiæ. Cubile torpositatis, & acediæ. Cubile crudelitatis, & sæuitiæ. Primo est cubile voluptatis, & luxuriæ, in quo voluptuosi conuersantur, sicut Amon, qui sorori suæ Thamar dixit. Veni, cuba mecum, soror mea, quæ respondit: nolo, frater mi, facere hãc stultitiam, qui noluit acquiescere precibus eius, sed præualens viribus oppressit eam, & cubauit cum ea. Propter istud cubile ipse Amon fuit occisus, vt habetur 2. Reg. 13. Rubẽ fuit maledictus Genes. 49. Rubem primogenitus meus principium doloris mei, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratũ eius. Istud cubile est detestandum, vt vir alienam non cognoscat: neq; mulier alienum. Exemplo Hesther, quæ Deo dicebat. Tu, dñe, qui habes omnium scientiã, nosti, q; detester cubile incircuncisorum, & oĩs alienigenæ. Hic per alienigenas, & incircuncisos omnes intellige, qui legitimè in matrimonio non sunt copulati. Secundò est cubile cupiditatis, & auaritiæ, in quo scilicet auari congregant cogitationes temporalium, de quibus dicitur.

Astare. Psal. 51. Cubile multiplex. Esa. 35. Cala. 1. sonus prędicationis. Psal. 4. Matth. 6. Psal. 19. Psal. 149. Peccatoris cubile multiplex. Hester. 14. Auaritia. Naū. 2. Hiere. 4.

tur. Impleuit præda speluncas suas, & cu bile suum rapina, & Hiere. 4. Ascendit leo de cubili suo, prædo gentium se leuauit, ut ponat terram in solitudinē. Quod ideò dicit, quia auari primò in cubilibus suis cogitant qualiter rapinas, & prædas facere possint, & alios supplantare, & postea de cubili sui cordis exeuntes, quæ cogitauerunt interius, exterius operantur. Tertiò est cubile ambitionis, & superbiæ. Superbi enim inter superbos leones, s. dęmones cubilia sua construunt, ut sicut leo rex est animalium: ita ipsi per superbiam alijs possint dominari. Mater tua leæna inter leones cubauit, in medio leunculorum nutriuit catulos suos. Quæ est enim mater peccatorum, nisi superbia, à qua omne peccatum uelut à matre procedit? Quia initium omnis peccati superbia. Quid autem per leones nisi superbos dæmones? Aduersarius vester diabolus tanquàm leo rugiēs, &c. Superbia ergo inter leones cubat, cum vagatur cum dæmonibus, sed in medio leunculorum nutrit catulos suos, quando alios exemplo dæmoniorum efficit superbos. Quartò est cubile gulositatis, &c. Ecclesi. 4. In tempore refectionis in cubili somnus mortis immutauit scientiam eius. Quod ideò dicit, quia gulosi tempore refectionis non quidem ad morem naturæ, sed magis ad uoluntatem gulæ se uertunt, ut in ipsa tanquam in cubili longa mora perseuerent. Ex quo cubili gulositatis tanquam ex somno mortifero scientiam perdunt, quia crassitudo uentris intellectum obtundit, unde de quolibet guloso dr̃. Erit cubile draconum, & pascua struthionum: magnam enim curam circa gulam struthio ponit, ut ad ipsam replendam etiā ferrum deglutiat, quasi nulli rei propter gulam parcens. Quintò est cubile torpositatis. Et hoc cubile, quia exercitium non habet boni operis, obliuionem inducit, unde Hier. 50. de occisis dicitur. Transierunt de monte in collem, scilicet uagando obliti sunt cubilis sui. Istud cubile relinquere nos docebat Apostolus dicens. [Honestè ambulemus non in comessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitijs. ubi glo. per cubilia, pigritiam dormitionis intelligit. Sextò est cubile crudelitatis, &c. Crudeles .n. uelut dracones alios persequuntur, & infestant. Ideò de Iudæis qui aliquādo clementes erant, cum Propheta præuidit eos in crudelitatem contra Christum uertendos, de ipsis prędixit Hierem. 9. Dabo Hierusalem in aceruos arenæ, & in cubilia draconum. Arena .n. facit aceruum, sed non facit continuum: draco aũt sæuum animal est & crudele. Sic, & Iudæi licet per crudelitatem simul congregati essent ad malũ contra Christum, aceruũ quidem faciebant, ut arena, sed non faciebant unum continuum, quia glutine charitatis carebant, unde, & draconũ cubilia per crudelitatem erant effecti. Et quia iste Iudæorum populus sic cubile crudelitatis erexit, ideò hodie cubile crudelitatis eius per orbem manet dispersum, ei dicente domino. Draco magne, qui cubas in medio fluminum, ponam frænum in maxillis tuis, & proijciam te in desertum. Et tamen istud cubile crudelitatis illum populum docuerat Salomon non habere, sibi dicens. In cogitatione tua regi ne detrahas, scilicet, Christo, & in secreto cubili tuo ne maledixeris. Ecce ergo quot mala in cubili criminali committunt, de quo nunc dicit Psal. ista: quòd peccator *iniquitatem meditatus est in cubili suo*.

Superbia. Ezech. 19. Eccl. 10. 1. Petr. 5. Gula. Esa. 34. Acedia. Hier. 50. Rom. 13. Crudelitas. Ezech. 29. Eccl. 10.

Domine, in cœlo misericordia tua, & ueritas tua vsque ad nubes. 556

Haec est secunda pars principalis, in qua postquam Psalmista ostendit oia mala esse ex nobis, ostendit nunc oīa bona esse ex Deo, ostendēs diuinā bonitatē. Vbi notandũ, q̃ ſm Philosophũ. Nostra cognitio incipit ab uniuersalioribus tendens ad particularia, sicut uidēs aliquē à remotis, primo cognoscit illum esse quandā substātiam, sed non discernit quam: deinde cum magis appropinquat. discernit esse corpus animatum, & animal, deinde hominem, & deinde Petrum. Sic conformiter est in cognitione nostra intellectuali. Et istum modum tenet hic Psalmista nobis manifestans bonitatem diuinā, quia primò illā ostendit in generali, secūdò magis in speciali, ibi,

Cognitio Philoso. 1. Physic.

Filij autem hominũ. tertiò magis in particulari,ibi. *Non mihi veniat pes superbiæ.* Prima autem pars diuiditur in partes tres,quia ostendit, ꝙ bonitas diuina primò est alta in communicatione,secundò est occulta in electione, ibi. *Iustitia tua.* tertiò est grata in subuentione,ibi.*Homines,& iumenta.* Primò ergo ostendit, ꝙ diuina bonitas est alta in communicatione,d.*Domine,in cęlo misericordia tua*,&c.

Misericordia. In duobus.n.maximè apparet nobis diuina bonitas,s.per misericordiam,& per iustitiam, quia per misericordiam omnia produxit ex nihilo,sed per iustitiam mala puniendo, ordinem vniuersi disponit. Quamuis autē in cœlo nulla sit miseria, ibi tamen summè relucet diuina misericordia,nō quidē reuelationis,sed præseruationis, quia cœlestes spiritus ab omni miseria præseruantur. Infra cœlum autē magis relucet iustitia,vbi multa inordinatè fiunt,quæ per iustitiam puniētem reformantur, qm̄ tantum honoris reipublicæ confert punitio mali,quantum confusionis intulit malum. Et hoc est,quod dicit.

Nubes. *Et veritas tua vsque ad nubes*, quæ sunt infra cœlum,quia,& iustitia tua maximè in creaturis infra cœlum existentibus relucet. Nunquam tamen credas iustitiam Dei esse sine misericordia, nec è cōuerso, quamuis in vno opere magis reluceat misericordia quam iustitia, & in alio è conuerso. Vel aliter per cœlum,& nubes intellige prædicatores,& doctores fidei, qui cœlum dicuntur non solū,quia cęlestes cōuersationes,iuxta illud Col.3. Nostra conuersatio in cœlis est, sed etiā quia in ipsis occulta,& cœlata manent si

Eccl.24. dei sacramenta. Vnde de illis Deus dicit. Ego feci vt in cœlis oriretur lumen indeficiens. Isti ēt,& nubes dñr,quia aquā sapientiæ fidei, quam in se continent, etiam opportunè alijs prædicando spargunt,& communicāt,de quibus dicitur.

Esa. 45. Nubes pluant iustum, scilicet Christum prædicando, eius fidem doceant mundū. In istis ergo, qui sunt cœlum, & nubes, est misericordia Dei, & veritas. Misericordia,quia gratis electi, veritas,quia de mysterijs fidei edocti,& illuminati. De

Psal.24. quibus dicitur Psal. Vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas, sed quibus?

E scilicet doctoribus,vnde subdit. Requirentibus testamentum eius, &c.

Iustitia tua sicut montes Dei, iudicia tua abyssus multa. 557 *9.q.4. aliorum.*

Hic ostendit, quòd Dei bonitas est occulta in electione. Vbi primò per iustitiam intellige iustos à Deo æternaliter prædestinatos, quia in illis specialibus iustitia Dei habitat, quia illi omnē iustitiā obseruant erga Deum,erga seipsos,& erga proximos suos. De istis ergo iustis prædestinatis dicit,ꝙ sunt sicut mōtes Dei,quod ideo dicit.quia montis habent proprietates. Nam vt experientiā tradit, mons habet puritatem aeris circundantem.Vbertatem fructus satiantē. Sublimitatem situs exaltantem,Claritatem lucis radiantem. Amœnitatem loci delectantem. Firmitatem status permanentem. Ex primis tribus conditionibus mons significat statum iustorum in uia, ex alijs tribus significat statum iustorum in patria. Nam quilibet iustus ad modū montis, in præsenti uita debet habere,puritatem cunctorum vitiorum exclusiuā. Vbertatem multorum meritorum productiuam. Sublimitatem donorum supernorū possessiuam. Primò ergo mons habet puritatem,&c.Quantò enim aer a terra magis eleuatur, & à vallibus,tanto purior redditur,& subtilior,quia recedit ab elementis grossioribus terræ,& aquæ, tendens versus elementum purius, & subtilius ignis.Et ideo aer cacumina mōtium circundans multa puritas redditur. Sic conformiter, & iustus homo ad modum montis eleuatus uersus elementum ignis,charitatis puritatem continet vt sit mons sanctus per gratiam, de quo Psal. 77. Induxit illos in montem sanctificationis suæ. Aliter enim non esset dignus montem sanctum domini ascendere. Psalmista dicit. Domine,quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo? Respondet.Qui ingreditur sine macula,&c. Secundò mons habet vbertatem,&c. Nam secundum Magistrum de proprietatibus rerum. Montes fructibus, herbis, & pascuis sunt fœcundi, & fructus montium sunt meliores.Et rationem assignat,quia humor

Margin notes (right, partly cut off): *Mons. Iustiti.* — F (beside "tes Dei") — *Phil* — G (beside "Vbertatem multorum") — *Bea* — H (beside "vt sit mons sanctus") — *Psal.14* — *Lib.14*

humor nutrimentalis, quo nutriuntur fructus montium, subtilior est, & purior quàm campestris. Et ideo calor cęlestis facilius illum humoré digerit, & in substantiā fructuum immutat perfectius, & conuertit, tum pp ipsius humoris subtilitatem, tum pp assistentis aeris puritatem. Sic, & conformiter, & iustus homo hic in via preciosis fructibus abundare, debet, s. habere copiam meritorum, vt talis sit ille mons pinguis, de quo dr psal. 76. Mons Dei mons pinguis, mõs, in quo beneplacitū est Deo habitare in eo, &c. Vt meritis, & fructibus talium iustorum B cæteri pasci valeant, & ædificari, de quibus dr Ezec. 34. Pascam eos in montib. Israel in pascuis vberrimis. Tertiò mõs habet firmitatem, &c. Vnde ſm Mag. de proprietatibus, ubi supra mons in altum se erigens, solo pede terram tangit. Vnde dnr montes, eo quod sint super aliā terram eminentes. Sic, & cõformiter vir iustus hic in via ad modum montis in altum mente se erigens, solo pede tangit terram, i. sola necessitate qua in præsenti vita sustentari possit, terram tangit.

Philip. 3 Vnde meritò vir iustus dicit cum Apostolo. Quæ retro sunt, obliuiscens, ad ea uero, q̄ priora sunt, extẽdens, meipsū ad destinatum prosequor brauium. Et nostra conuersatio in cœlis est. Vt talis iustus solis de cęlestibus meditando, sit ille mons excelsus, de quo Micheę 4. Mõs dñi præparatus in vertice montium, &

Beatus. super oẽs colles, &c. Tres aūt aliæ conditiones montis significāt iustorum statum in patria, quoniam quilibet iustus in patria ad modum montis habet lucis claritatem, quoad claram diuinitatis visionem: Loci amęnitatem, quoad ple- D nam diuinitatis fruitionem, Status firmitatem, quoad certam diuinitatis tentionem. Quartò ergo mons habet lucis claritatem, nam, vt dicit Magister ubi supra. Montes, quia sunt situ altissimi, & ideo citius, quam valles radios solares suscipiunt, & lumen receptum diutius retinent, vnde, & speculationis multū sunt apti, sic conformiter sunt viri iusti in patria, vbi a statu præsentis obscuritatis eleuati, lumine diuinitatis perlustrantur, & sic sunt apti, & dispositi ad con-

A templationẽ diuinitatis, vt meritò quilibet iustus in patria sit ille mons, in quo ascendit Moses adspeculandum terram promissionis, de quo dr Deut. 34. Ascendit Moses in vertice montis, ostenditq; ei Deus omnem terram, s. promissionis. Moses namq; qui interpretatur assumptus ex aquis ascendit supra montem, q̄n homo ex aquis huius mortalitatis assumptus ascendit ad statum fœlicitatis æternæ, & ibi dñs omnem terram. s. hæreditatis æternæ sibi ostendit, vt de isto monte dicatur. Congrega ad me vniuersum Israel in montem Carmeli. Israel 3. Reg. 18 namq; videns, Deum interpretatur, quia omnes iusti in illo monte fœlicitatis congregati Deum uident facialiter. Quintò mons habet loci amœnitatem: nam, vt ait vbi supra. Montes sunt fructuum, & aīaliū productiui, & ibi altiores arbores abundant, q̄ in uallibus, & fertilliores, & ideò sunt magnæ amœnitatis, & delectationis. Sic, & uiri iusti in patria, amœnitatis maximè obtinent statum, & delectationis, & hoc in fruitione diuinitatis. Qm̄ vt dictum est, ibi facialiter Deum vidẽt, diuinitas autem sine gaudio videri non potest; secundum Magistrum lib. 4. distin. 48. vt meritò iusti sint illi montes, Mag. 4. d. 48. qui in visione diuinitatis exultatione replentur, de quibus dicitur. Montes exultabunt à conspectu domini, & psal. 113. Psal. 97 Ps. 113. Montes exultauerunt, vt arietes. Sextò, mons habet status firmitatem, nam vt dicit Magister, vbi supra. Montes quantum ad materiam, & coniunctionem partium solidi sunt, & fortes, vnde mansiones in montibus solent esse tutiores. Sic, & iusti in patria solidi sunt & fortes, & ipsorum habitatio est tutissima, quia de ipsius æternitate sunt securi. vnde August. 10. de Ciuitate Dei cap. 7. dicit. Quod meritò illi in cœlestibus sedibus constituti immortales, & beati, qui creatoris sui participatione gaudent, cuius æternitate firmi, cuius veritate certi, cuius munere sancti sunt, &c. Et eodem cap. 30. dicit, quòd vita beatissima esse non poterit, nisi fuerit de sui æternitate certissima. Vnde tales, ratione suæ securitatis, & firmitatis figurantur per illos montes fortissimos,

Psal. 14 Lib. 14

mos, de quib. dr̄ Zacha. 6. Quod montes E illi montes ænei, ꝙ satis de iustis ostendit ps. dicens, ꝙ qui confidunt in dño, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. Ex quib. omnib. benè patet, ꝙ iusti mōtib. figurantur ratione iustitiæ, vnde nūc

Quæstio. dicit ps. *Iustitia tua sicut montes Dei.* Si autem quæras, vnde hoc aduenit, quòd vnus à Deo est electus, & prædestinatus alius præscitus, & reprobatus, & sic vnus assumitur ad montem diuinæ iustitiæ, alius autem relinquitur in valle iniquitatis, & malitiæ? Ad hoc respōdet Psal. F ꝙ ista proueniunt ex diuinis iudicijs, q̄ nobis sunt occulta, & à nobis inuestigari non possunt. Et hoc est ꝙ dicit. *Iudicia*

Abyssus, Iudiciū. *tua abyssus multa.* Abyssus componitur ex ab, ꝙ est sine, & visu. Et inde per syncopam dr̄ abyssus, quia sine visu, s. maris profunditas imperscrutabilis, & à no-

Greg. 27 mor. c. 1. stro visu remota. Quod ostendens Gregorius dicit. Dum enim Deus alios reprobat, alios vocat, mira iudicia exhibuit, quæ à nobis excogitari possent, sed

Ioan. 9. comprehendi non possent. Ait namque Christus. In iudicio veni in hunc mun- G dum, vt qui non vident, videant, & qui vidēt, cęci fiant. In quib. nimirū iudicijs Iudæa repellitur, & Gentilitas aggregatur, ꝙ videlicet factū mirari possemus, sed perscrutari nullatenus valemus. Vnde & Psalmista ait: *Iudicia tua abyssus multa.* Et hoc est, ꝙ clamat Apostolus Romanorum 11. dicens. O altitudo sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis. n. cognouit sensum dñi, aut quis consiliarius eius fuit? s. nullus. Vnde Greg. lib. 27. moral. cap. 2. H dicit. Vt. n. vnum ex multis occultis diuinis iudicijs loquar, duo ad hanc lucē paruuli veniunt, sed vni datur, vt ad redemptionem per baptismum veniat, alteri aūt subtrahitur antequam hunc regenerationis vnda perfundat. Et sæpe fidelium, filius sine fide rapitur, sæpe infidelium, concesso fidei sacramento, renouatur. Sed fortasse quis dicat, ꝙ hunc etiam Deus amittere post baptisma nouerat, idcirco eum ad baptismi gratiam non perducit, ꝙ si ita est, peccata quorundam proculdubio priusquā sint pࣺpetrata, puniuntur. Et quis ista rectè sentiens dixerit, quia omnipotens Deus, q alios à perpetratis facinorib. liberat, & hæc in alijs, & iam non perpetrata condemnat? Occulta itaq; sunt diuina iudicia, & *abyssus multa.* Et ideò quanta obscuritate nequeunt conspici, tanta debent humilitate venerari. Quæ omnia considerans Psalmista ait. *Iudicia tua abyssus multa.*

Homines, & iumenta saluabis, domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus. 558 22. q. ... quis i... rat.

HIc cōsequenter ostendit, quòd bonitas Dei est grata in subuentione, quia scilicet bonos, & malos, electos & reprobos saluat. Hæc autem litera dupliciter intelligitur, scilicet de saluatione corporali, & spirituali. Vbi notandum, quod per homines intelliguntur illi, qui secundum dictamen rationis viuunt, habentes carnem subditam spiritui, & spiritū Deo, talis enim homo per vsum rationis differt à brutis, de quo dicitur Eccles. 13. Quæ cōmunicatio sancto homini ad canem? quasi dicat, nulla, quia ille secundum rationem viuit, sed non canis. Per iumenta autem intellige peccatores, qui amisso vsu rationis bestialiter viuunt. De quibus dicitur. psalm. 48. Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Et tamen Deus sua bonitate vtrosque saluat, temporaliter vtrisque ministrando necessaria vitæ. Sic enim de omnibus generaliter dicitur Psal. 144. Oculi hominum in te sperant domine, & tu das illis escam in tempore opportuno. Si autem intelligatur iste versus de saluatione spirituali, & æterna, tunc notandum, ꝙ per iumenta intelligūtur homines actiui, & misericordes, qui suis operibus cæteros iuuant. Nam secundū gramaticos iumenta dicūtur à iuuo iuuas, vel iumētum dicitur quasi iuuamētum per syncopam. Sic enim Dauid qui ratione regiminis actiuam uitam ducebat, se iumentum esse affirmabat dicēs, Psalm. 72. Vt iumentum factus sum apud

Hom... *Ium... tum.* *Vi... Gr... mo... & ca...*

apud te,& ego semper tecũ. Per hoĩes verò intellige speculatiuos magis dantes se sapientiæ,vt sunt doctores, & prædicatores, qui à iumentis debent sustentari, & talibus hominibus dicitur Eccl. 27. Homo sanctus in sapientia manet sicut sol. Homines ergo, & iumenta saluat Deus etiam æternaliter, quia non solum contẽplatiuos sapientiæ insudantes,sed actiuos operibus misericordiæ insistentes. Sic.n. dicitur Dan.12. Saluabitur populus tuus oĩs,populus.n.continet nobiles,& ignobiles:contemplatiuos,& actiuos. Vel si per iumenta intelligantur peccatores, ideo Deus iumenta saluat, quia peccatores ad pœnitentiam vocat, & ipsis pœnitentib. peccata dimittit,quod totum est ex misericordia Dei,propter quod subdit,*quemadmodum multiplicasti misericordiam tuã Deus*. Nonne videtur tibi magna multiplicatio misericordiæ diuinæ,quòd homines gratis creat,conseruat,& ad pœnitentiam vocat?Sed primus sensus,s.de saluatione corporali,vel temporali,magis propriè conuenit isti versiculo, qm̃ in sequẽtibus agitur de saluatione spirituali.

559 *Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.*

Hic consequenter ostendit bonitatem Dei magis in speciali,s. qualiter sua bonitate electos beatificat.Et duo facit.Quia primo ostendit electorum meritum, secundò ostendit ipsorum præmium,ibi.*Inebriabuntur*. Quãtum ad primum sciendum, ꝙ virtutes non solum morales, sed etiam theologicæ sic sunt connexæ,quòd vna sine altera haberi nõ potest,vt ostendit Greg.lib.1 Moral.c.1. & lib.22.cap.1.d. Vna itaque virtus sine alijs,ait omninò nulla est,aut imperfecta. Et per consequens, qui vnam virtutem perfectè habet,possidet & cæteras,quod maximè verum est de virtutibus theologicis, quõ.n. fides viua sine spe, vel spes sine fide,& charitate poterit esse? Et sic qui habet vnam,cæteras habet. Ponens ergo meritum iustorum, ponit virtutes, quibus merentur, & illas ponens ponit vnam pro oĩbus alijs,s.spem,in spe.n.maximè fides, & charitas intelligitur, quia

Virtus. Gre.li.1 mor.c.1. & li.22 cap.1.

A spes est media inter fidem,& charitatem, medium autem sapit naturam extremorum. Hanc ergo virtutem ponens dicit. *Filij aũt hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt*.q.d.Et per talem spẽ merebuntur.Sed quid sunt alæ Dei? Rñdet gl. quod duæ alæ Dei sunt duo testamenta,s.vetus,& nouum,s.sperabunt in protectione veteris,& noui testamenti,i. sperabũt futura bona,quæ in antiquo,& nouo testamento promittuntur.Nam antiquum testamentum promisit claram visionem diuinitatis. Domine in lumine B vultus tui ambulabunt,& in nomine tuo exultabunt, & in iustitia tua exultabuntur. Et etiam hoc idem promisit nouum testam.Beati mundo corde,qm̃ ipsi Deũ videbunt. Istæ ergo sunt alæ,quæ iustos protegunt,& in quibus sperãt. Istæ sunt alæ duorum testamentorum,sub quibus populum Iudaicum multoties Dominus congregare voluit, vnde ei Christus ait. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis, & noluisti? Quoties, idest,multoties per legem naturæ,per le- C gem scripturæ,per legem gratiæ.

Ala. Psal. 88. Mat. 5. Mat. 23.

Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. 560

15.q.1. per firmissimi.

Hic consequenter ponit electorum præmium,quod quidem in tribus cõsistit.s.in fruitione amorosa, qua mens inebriatur gaudio in principio In visione luminosa, quæ claret absque nubilo, ibi. *Quoniam apud te*.In duratione vigorosa,quæ manet sine termino,ibi. *Prætende*. Primo ergo ponit fruitionem beato- D rũ amorosam,d. *Inebriabũtur ab vbertate domus tuæ*. Gaudia enim cœlestia verbis humanis exprimi non possunt.Vnde, & Paulus vsq; ad tertium cœlũ raptus, qualia gaudia viderat exprimere non valens d. quòd audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui, idest, quæ homo mortalis lingua exprimere non valet. Et ideo oportet,quòd talia per similitudines dicantur. Sic ergo Psalm. non valens exprimere quantum erit gaudiũ beatorum in se, hoc per quandam similitudinem exprimit.d. ꝙ *inebriabuntur ab*

Ebrietas 2.Cor.12

vbertate

vbertate domus tuæ,i.replebunt ab vberta E te tantarum diuitiarum, quæ ibi abundant. Quæ.n.maiores deliciæ excogitari possunt, quam sint illa superna gaudia? Angelorum choris interesse,cum beatissimis spiritibus gloriæ cõditori assistere, præsentem Dei vultum cernere, incircunscriptum lumen videre, nullo mortis metu affici,incorruptionis perpetuæ munere lætari?Hæc.n.gaudia taliter mentẽ beatam replẽdo inebriant,vt amplius nihil desiderare possit.Vnde cuilibet beato

Eccl. 32 dicitur. Super his omnibus benedicite Dominum, qui fecit te, & inebriauit te F ab omnibus bonis suis.Sic,& per oppositum damnati inebriantur omnibus ma-

Thre. 3. lis. Vnde quilibet dãnatus.d. Inebriauit me absynthio. Vnde,ꝙ ista ebrietas beatorum nõ sit mœroris,sed gaudij,subdit. *Et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Voluptas.n. dicitur à volo vis, & est uoluptas delectatio voluntati conformis. Et nota, ꝙ dicitur *torrente voluptatis* ad similitudinem, quia sicut torrẽs aquarum subito oĩa obstacula tollit, sic, & superna voluptas, & delectatio ad modum torrentis G subito omnia obstacula,voluntati,& delectationi contraria in æternum sedabit.

561 *Quoniam apud te est fons vitæ,& in lumine tuo videbimus lumen.*

De cons. d.5. ieiunium.

HIc ponitur visio luminosa, tantum enim claritas diuinæ essentiæ excedit intellectus humani vigorem, quod per seipsum illam non valet aspicere, sed oportet, quod per lumẽ gloriæ creatum quasi per quoddam medium eleuetur, & confortetur, quo lumine mediante il-

Lumen Christus lam aperte conspicere potest. Et istud H lumen gloriæ deriuatur ab ipso Christo,

Ioan. 1. qui est fons, & origo omnis luminis, qui est lux vera. Volens ergo ostendere qualiter sit possibile, intellectum creatum diuinam essentiam clare videre,quę plus ipsum excedit quam corpus solis oculũ corporis, in quod tamen oculus clare non potest aspicere, dicit, quòd hoc erit virtute luminis gloriæ, ꝙ ab ipso Chri-

Ioan. 1. sto procedit. Vnde.d. *Quoniam apud te,*

Psal.88. ò Christe,*est fons vitæ*, scilicet initiũ omnis boni,& luminis,& ideo *in lumine tuo,* quod est lumẽ gloriæ, *videbimus lumen*, .s.essentiam diuinam, quæ est essentialiter lumen. Deus lux est.s.per essentiam. Et hoc est,ꝙ alibi de beatis Psal.dicebat. Domine in lumine vultus tui ambulabunt,& in nomine tuo exultabunt,&c.

Pretende misericordiam tuam scientibus te,& iustitiam tuam ijs, qui recto sunt corde. 562

CONsequenter hic ponitur duratio vigorosa. Quia beati taliter cum ipso Deo sunt colligati, ꝙ ab eo cadere non possunt. Vbi nota,ꝙ tẽdo,dis, idem est,ꝙ arcum,vel brachia tenderet. Et sic prætendo,is,idem,quod arcum, vel brachia ante tẽdere. Sicut cum mater vult amplexari puerum, ante ipsum brachia tendit,& aperit,& ipsum subuenit, ne cadere possit. Sic,& conformiter Deus volens beatos fœliciter secum semper manere, ante ipsos prætendit brachia suæ misericordiæ,vt ipsos amplexando stabiliter, conseruet æternaliter, atque brachia iustitiæ, ut ipsis iuxta qualitate meritorum præmia distribuat. Sed quibus ista brachia prætendit, audi, quod dicit. *Scientibus te,& ijs qui recto sunt corde.* Sciuntur a nobis Deus per rectam fidem,& sic illi, qui verè credunt omnia bona esse à Deo, & omnia mala à nobis, illi sciunt Deum; Illi verè recti sunt corde,qui cor suum ad Deum sursum erigunt, non ad terrena curuant. Et sic recta fides dirigit intellectum in credendis. Rectum vero cor dirigit voluntatem in agendis. Et quia istis duobus regnum cęleste meretur,ideo ait.*Pratende*, idest prætendes misericordiam tuam, & iustitiam tuam *scientibus te*,scilicet ijs,qui de te verã fidem habent, *& ijs,qui recto sunt corde.s.* qui te toto corde quærunt, & diligunt. Et dicit misericordiam,& iustitiam,quia iustitia beatis confert præmia,sed misericordia illa in æternum conseruat. Et ista sunt illa duo, quibus beatificantur, scilicet misericordia, & iustitia. De quibus dicitur Psal. 102. Misericordia Domini ab æterno vsque in æternum super timentes eum. Et iustitia eius in filios filiorum, &c.

De pœ. d.1. æternitate

Non

563 *Non mihi veniat pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me.* A *Ibi ceciderunt oēs qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare.* 564

De consi. d. 2. iteratur.

CONsequenter hic postquam ostendit, quot, & quāta bona nobis præparantur à Deo, Psal. in persona ecclesię orans, ne illis bonis priuetur, postulat, vt ipsum Deus a peccato præseruet: quia per peccatū illa bona perdunt. Et duo facit. Quia primo petit a peccato præseruari. Secundo ostendit per peccatū illa bona perdi, ibi. *Ibi ceciderunt.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ dupliciter peccatur. s. qnq; ex propria malitia sine aliqua exteriori tentatione, sic peccant illi qui tētationes dęmonis pueniunt, & nō sequunt, aliqui vero prius tentati tentationib. consentiendo illas præueniūt, primum peccatum, cæteris paribus est maius. Et quò ad istud dicit. *Non mihi veniat pes superbiæ.* Per pedem. n. accipe voluntatem, quia sicut pedibus corporis totū corpus portatur, & ducitur, sic voluntate totus interior homo ducit siue ad bonum, siue ad malum. Quid est ergo pes superbiæ nisi affectio, & voluntas superba, qua quis propria malitia non tentatus exterius se contra Deum peccādo erigit? Multi. n. tanta velocitate ad peccādum mouentur, ꝙ non patiuntur moras tentationis exterioris. De quibus dr. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Et ab ista tali voluntate superbā præseruari postulat Psal. d. *Non mihi veniat pes superbiæ.* i. affectio superba. Alij aūt sunt, qui a peccatis abstinere proponunt, sed adueniente dæmonis tentatione, statim a proposito cadentes tentatori consentiunt, & a bono proposito præhabito mouent. Et ad hoc præseruari orat. d. *Et manus peccatoris non moueat me* Per peccatorē intellige diabolū, rōne prioritatis, q a peccator primus fuit. De quo sub peccatoris noīe dr. Cōstitue super eū peccatorē, diabolus stet a dextris eius. Huius peccatoris manus est tētatio qua ad operādū sibi placita, excitat quiescētes. Istā manū nō possumus euadere, nisi ab ipsa nos Dei virtus defendat, qua nobis assistēte ipsā timere nō debemᵘ. Et hoc est, ꝙ dicebat Iob Deo. Pone me iuxta te, & cuiusuis manᵘ pugnet cōtra me.

Pes super bia. — *Psal. 13* — *Ps. 108.* — *Iob 17.*

COnsequēter hic ostendit, qūo peccato prædictis duobus modis commisso, æterna bona nobis præparata perduntur. Vbi sciendum, ꝙ dæmones peccauerunt primo modo, s. sola uoluntate, & affectione superba se erexerunt contra Deum, nulla tentatione seducti. Primi autem parentes peccauerunt secundo modo. s. tentatione dæmonis pulsati. Et hæc est causa, quare homo rediměndus fuit, & nō diabolus, ut ostēdit Greg. d. Causa quare perditus homo reparari debuit, & superbiēs spiritus reparari nō possit, est, quia nimirū Angelus sua malitia cecidit, hominem vero aliena prostrauit. Hinc est, ꝙ humanum genus ad lucem pœnitentiæ reducit, apostata vero Angelus ad restaurationis lucem nulla spe veniæ reuocat. Sic ergo ambo isti per superbiā a paradisi gaudijs sunt eiecti s. Angelus propria malitia, homo vero inductus aliena. Sic ergo quantū ad casum fuerunt similes, quia ambo ceciderunt, sed dissimiles quantū ad reparationē. Ambo operati sunt iniquitatē, sed nō eodem modo. Ista ergo notans Ps. d. *Ibi ceciderunt, ibi.* i. in pede superbiæ. *Oēs qui operantur iniquitatem, oēs,* i. tam homo quàm Angelus. *Expulsi sunt.* s. a Deo, & à paradiso. De diabolo nāq; dicitur. Quomodo cecidisti Lucifer, &c. De homine verò dicitur. Emisit eum Dominus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus fuerat. Et quia a Deo expulsi, ibi nec potuerunt stare, quia uoluntati eius nullus resistere pōt.

Redimēdus fuit hō non diabolus — *Greg. 4. mor. c. 9.* — *Esa. 14.* — *Gene. 3.*

PSAL. XXXVI.

NOli æmulari in malignantibus, neq; zelaueris facientes iniquitatem. 566

17. q. 1. hi ergo.

PSALMVS iste habet titulum. *Psal. Dauid.* patet expositio ex pdictis superius. De materia aūt istius Psal. notandum, ꝙ ps. iste non est historialis, sed totus doctrinalis, & moralis. Videntes

dentes enim multi, quòd mali in præsenti prosperantur, & temporalibus bonis abundant, boni autem hic affliguntur, & egent, dicunt, Deum de inferioribus non curare, ideo dicunt, ꝙ quilibet ad libitũ hic potest agere, & cum malignis sociari, ut abundet temporalibus bonis, & iucunditatibus. Ista opinio ponitur Iob 22. Quid enim nouit Deus? quasi per caliginem inducat, nubes latibulũ eius, nec nostra considerat, &c. Et Psal. 93. Dixerunt non uidebit Dominus: nec intelliget Deus Iacob. Hoc autem maxime euenit tempore ipsius Dauid, quia multi uidentes Saulem regem, & Doech armigerum suum malignos, prosperari, & abundare diuitijs: Dauid autem bonum cum suis fratribus multa aduersa pati, & egere, dicebant, ꝙ melius est sequi malos, & abundare, quã bonos, & egere. Et ideo Dauid in hac hæresi multos cernẽs corruptos, istum Psal. fecit, ostendens Deum curam habere de omnibus, & ꝙ maioribus aduersitatibus affliguntur mali, quã boni. Et bona iustorum sunt maiora, quã bona malorum, quia bona iustorum sunt intrinseca, & stabilia, bona aũt malorum sunt extrinseca, & parum durabilia. Ostẽdit ergo Dauid in isto Psal. ꝙ prosperitas malorum sit contemnenda, & aduersitas iustorum sit appetẽnda, quia iusti semper sunt melioris conditionis ẽt in præsenti quamuis hominibus grossis, & carnalibus solum sensibilia cõsiderãtibus oppositum uideatur. Et ad istum intellectum iste Psalm. diuiditur in partes duas. Quia primo Dauid bonorũ, & malorum ponit conditionem. Secundo ex hoc inducit intentam conclusionem ibi. *Expecta Dominum.* Prima pars diuiditur in duas. Quia Dauid conditionẽ bonorum, & malorũ dupliciter ostendit, s. primo, ex eo quod habent in præsenti, secundo ex eo quod habebunt in futuro: ibi, *Nouit Dominus.* Prima in duas, quia primo ostendit conditionẽ bonorum, secundo malorum, ibi. Obseruabit peccator iustũ. Circa primam partem Dauid facit talẽ rationem. Illa prosperitas est magis appetenda, in qua quis consequitur maius bonum. Sed prosperitas iustorum etiam in præsenti est huiusmodi, ergo est ma-

E gis appetẽda. Maior patet, quia nihil est appetibile, nisi inquantum bonũ, & ideo maius bonum magis est appetibile, sed minorem declarat in litera ostendens primo, ꝙ prosperitas malorum in præsenti est modica, secundo, ꝙ prosperitas bonorum est magna, ibi. *Spera in Domino.* Prima in duas, quia prima ponit intentam conclusionem, secundo ad hoc adducit rationẽ, ibi. *Quoniam tanquam fœnum.* Principalis autem conclusio totius Psal. est, ꝙ non debemus malos imitari, & hanc ponit. d. *Noli æmulari in malignantibus.* Vbi notandum, ꝙ æmulor, aris, in scriptura multas habet significationes Nam aliqñ idem est, qđ diligere, unde ait Apostolus. Aemulor. n. uos Dei æmulatione. gl. i. diligo uos Dei dilectione, i. non propter me, sed ꝓꝓ Deum. Itẽ æmulari idem est qđ inuidere, quia, & æmulatio est idẽ qđ inuidia. Non in contentione, & æmulatione, ꝙ ideo scribit Apostolus Romanis ꝰm gloss. ut non ambulent ꝰm quod facere solebant Romani, se inuicem præferendo, quia minor inuidebat maiori, & sic erat inter eos cõtentio, & æmulatio, i. inuidia. Itẽ æmulari idem est quod imitari, & sequi. Et ista æmulatio quandoq; est bona, sicut quãdo illud quod imitatur est bonum. Et sic dicebat Apostolus. Aemulamini charismata meliora. Supra. n. dixerat, Diuisiones gratiarũ sunt, quia alijs datur sermo scientiæ, alteri guttur linguarum, &c. Et quia tales gratiæ sunt datæ gratis, & cũ peccato possunt exerceri, ideo Apostolus non uult tales ęmulari, & sequi, sed solũ illas quæ cũ peccato haberi non possunt, ut est charitas, ideo dicit. Aemulamini charismata meliora. s. gratiã gratũ facientẽ, ideo statim de charitate subdit. Si linguis Angelorũ, &c. aliquando uero talis æmulatio est mala, quando, s. illud, ꝙ æmulatur, uel imitatur, est malum. Et sic dr. Ne æmuleris hominẽ iniustũ, nec imiteris uias eius. Et de ista tali æmulatione pro sequela in malo, intelligit hic Psal. d. *Noli æmulari in malignantibus,* idest, noli imitari malignantes. Sed forte d. Quis propriè dicitur malignus? Rñdeo, ꝙ malignus, componitur ex malo, & igne, & sic malignus dicitur uel quasi

F G H

Ps. Ps. Aemu. ri. Ps. 2. Cor. Leuit. Mat. 1. Cor. 12. Mat. August. Prou. Quæst.

male

male igneus, uel quasi male ignitus. Primo modo malignus dicit diabolus, quia male ignit, & inflammat. Sic per oppositum Christus dicitur benignus, quia bene ignit. Nam secundum Platonem duplex est natura ignis Altera edax, & peremptoria, alia mulcens, suauis, & innoxia, s. primo quia comburit, secũdo quia illuminat. Diabolus autem utitur prima natura ignis, quæ est mala, quia, s. vtitur igne cupiditatis ad homines consumendos. Vnde ipse est ille faber, de quo Esa. 54. Ego creaui fabrũ sufflantem in igne, ego creaui interfectorem ad dispergendum. Et ideo malitiam istorum malignorum formidans Psalm. dicit. Declinate à me, maligni, &c. Christus autem vtitur igne charitatis ad igniendum, qui est innoxij luminis. Vnde cantat ecclesia. Aduenit ignis diuinus non comburens, sed illuminans, non consumens, sed lucens. Alio modo dicitur malignus quasi male ignitus. Et sic omnis mundanus dicitur malignus, quia igne concupiscentiæ hic inflammatus, & postmodum igne gehennæ inflammandus. Discedite à me ma. &c. Hic ergo malignantes intelliguntur mundi amatores, qui igne mundi, scilicet voluptatibus, & prosperitatibus sunt igniti, & inflammati. Et de istis d. *Noli æmulari in malignantibus*. Et ad huius maiorem declarationem subdit. *Neque Zelaueris facientes iniquitatem*. Vbi nota, quòd hic zelus, ly idem est quod amor, vnde, & zelo, las. idem quod amore, vnde. *Neque Zelaueris faciẽtes iniquitatem*, idest, non amaueris facientes iniquitatem. Et nota, quòd non dicit, qui fecerunt iniquitatem, quia Petrus, Paulus, cæterique sancti quandoque fecerunt iniquitatem, qui modo sunt diligendi, sed dicit de præsenti, *neque Zelaueris facientes iniquitatem*. Et si dicas, quòd hoc videtur contrariari præcepto Christi dicentis. Diligite inimicos vestros, &c. Ad hoc respondet August. contra Faustum dicens, quòd amare debemus inimicum, & odire, s. odire quod in eo malum est, s. iniquitatem, & amare quod in eo bonum est, s. naturam, cuius apertum signum est, quando cupis eum esse bonũ.

Plato. *Esa. 54.* *Ps. 118.* *Mat. 25* *Matt. 5.* *August.*

A *Quoniam tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident.* 567

HIc ostendit propositum suum, s. quòd malorum prosperitas in præsenti est modica, & non durabilis, quia sicut herba florens præscisa citò arescit, sic, & omnis prosperitas mundi ad modicum durans cito arescit. Pro cuius euidentia notandum, quòd scriptura ostendere volens mundi prosperitatem modicam esse, & quasi nullam ipsam diuersis comparat, s. B vmbræ euanescenti, nuncio præcurrenti, naui transfertanti, aui transuolanti, sagittæ festinãti, herbæ arescenti. Primo vmbræ euanescenti, quia sicut vmbra abscõdit hominem à lumine solis materialis, propter aliquod corpus opacũ positum inter nos, & solem, sic, & prosperitas mũdi Deum à nobis abscondit, ne ipsum consideremus, eius præcepta seruando, vnde Sapien. 2. Vmbræ transitus est tempus nostrum, ponit enim corpus opacum inter lumen Dei, & nos, s. peccatum obscurum. Vbi notandum, quòd secundum C perspectiuos triplex est vmbra, s. quædã æqualis, quædam pyramidalis, & quędã, conoidalis. Prima vmbra dicitur æqualis quæ, s. æquè lata est vmbra in principio sicut in fine, & ista causatur quando corpus opacum, & luminosum, sũt æqualia. Et per istã vmbram intellige peccatum originale, quod in hac vita nobis occultat lumen gratiæ, & ista dicitur vmbra, ęqualis, quia peccatũ originale in omnibus est æquale non suscipiens magis, neque minus, in omnibus æquale. Secunda est vmbra pyramidalis. Pyramis enim est figura D à lato incipiẽs, & tendẽs in arctũ. Et ista vmbra causatur quando corpus opacum est minus corpore luminoso, sicut patet de vmbra terræ respectu solis. Et isti correspondet peccatum veniale, quod est minus quam gratiæ lumen. Quoniam non potest gratiam annihilare, licet diminuat eius feruorem. Et ideo vmbra, quam causat, finitur in conum, & terminatur, quia per satisfactionem temporalem finitur. Tertia est vmbra conoidalis. Conoides. n. est figura pyramidali cõtraria, quæ incipit in arcto, & tendit

Malorũ prosperitas vitæ presentis *Vmbra.* *Peccatũ prosperitas.*

dit in latum Et cauſatur, quando corpus opacum eſt maius corpore luminoſo. Et huic vmbræ correſpondet mortale peccatum, quod incipit à modica tentatione, & ſemper augetur per continuationem. Ad propoſitum fœlicitas temporalis vmbrę comparatur, quia propter pręfata peccata, quæ in proſperitate temporali continentur, vt in pluribus ipſa à nobis gratiæ lumen abſcondit, undè de hac dr̄ Iob. 10. ꝗ ibi eſt umbra mortis, vbi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat. Secundo fœlicitas temporalis comparatur nuncio præcurrenti. Nuncius.n. qui hoſpitium habet præparare Domino ſuo, præcurrit ante Dominum ſuum. Sic, & fœlicitas temporalis præcedit præparans nobis æternum hoſpitium, quia ſi illa quis bene vtatur, bonum hoſpitium animæ præparat, ſi autem malè, malum. *Iob.9.* Ideo dr̄. Dies mei velociores fuerunt cūrſore: fugerunt, & non uiderunt bonum. Tertio aſſimilatur naui trāsfretanti. Sap. 5. Tanquam nauis quæ pertrāſit fluctuātem aquam, cuius præteritionis non eſt veſtigium inuenire: quod ideo dicit, q̄a ſicut nauis nullum poſt ſe relinquit veſtigium, ita, & fœlicitas mundi tranſacto paruo tempore. Quot.n magni, & potentes fuerunt, quorum hodie nulla habetur memoria? Et hoc corde cogitare ab amore mundi nos retrahit multū. *Hieron.* Vnde Hie. epiſto. 15. narrat, ꝗ Xerxes Perſarū rex cum ſemel de vno loco quaſi infinitam hominum multitudinem conſideraſſet, prorupit, in lachrymas, & cum interrogaretur quare hoc faceret, reſpondit q̄a poſt centū annos iſtorū nullus ſuperſtes erit. *Sap. 5.* Quarto comparatur aui. Tanquam auis uolans in aere nullum inuenitur veſtigium itineris eius. Auis.n. uolando tendit ad alta, & tandem ad terram deficiens cadit. Sic & fœlicitas mundi, hominem ſurſum leuat, & tandem ad terram proſternit. Quinto comparatur ſagittæ, quia ſicut ſagitta emiſſa nunquam quieſcit, donec ſit in termino, & ſic proſperitas mundi nunquam quieſcit, donec hominem ducat ad mortem. Tanquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum, ſic, & nos nati continuo deſinimus eſſe. Sexto comparatur herbæ, herba enim mane floret, ſed ſciſſa veſpere decidit, indurat, & areſcit. Sic & mundi proſperitas ad modicum flores, ſed ſtatim per mortem ſucciſa decidit, & areſcit. Vnde Iacob. 1. Sicut flos fœni trāſibit, exortus eſt enim ſol cum ardore, & areſecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperijt, ita, & diues in itineribus ſuis marceſcet. Et hanc comparationē faciebat Pſal. d. Mane ſicut herba tranſeat, & mane tranſeat, & floreat, ueſpere decidat, induret, & areſcat, ubi glo. Aperta comparatio, quia ſicut herba mane floret, ueſpere decidit, & areſcit, ſic & mundi proſperitas mane, .i. proſperitatis floret, ueſpere .ſ. in fine decidit per mortem, induratur vt cadauer, & areſcit in puluerem. Ex quib. omnibus patet, quam modica ſit malorum proſperitas. Et hoc hic notat Pſalm. de malis d. *Quoniam tanquā fęnū velociter areſcent,* &c. Et attende, ꝗ dicit velociter, & citò, quoniam omnis pręſens gloria quantumcunque duret, tamē cito, & ueIociter tranſit, quia omne tempus æternitati comparatum nihil eſt. Vn de Greg. d. Si.n. ab ipſo humani generis exortu vſque ad tempus, in quo ſumus, mentis oculos ducimus, omne, quod finiri potuit, quam breue fuerit, uidemus. Ponamus.n. quemlibet hominem à primo die mundi conditū, vſq; ad hodiernū diē vitā ducere, hodie tn̄ eādem uitā q̄ quaſi longam dncere videbantur finire: ecce finis adeſt, quia cuncta tranſierunt, futurū in hoc mundo nihil eſt, quia nullū ad uitā uel breuiſſimū reſtat momentum, vbi eſt ergo longum tempus, quod inter initiū, finemq́ue deprehenſum, ita conſumitur, ac ſi nec breue unquā fuiſſet? Impij itaque, quia præſentem uitam diligunt, in ea proculdubio elati percipere laudē, quærunt, linguæ fauoribus extollūtur, nec eſſe boni, ſed dici appetūt, q̄ videlicet laudē longam eſſe æſtimāt, dum aſſequuntur, ſed breuem intelligūt fuiſſe dum amittunt. In fine quippe eis oſtenditur, quòd nihil fuit, quod amauerunt, Et infra cap. 2. Hoc erit eorum gaudium æternitati comparatum, quid erit, quando, irruente mortis articulo, ita cōſumitur, ac ſi omnino non fuerit? cuius nimirū gaudij lætitia pertranſit, & pœna

Marginal notes (right): *Pſal.8[…]* — *Proſ[…] tas t[…] pora[…] nō ſa[…]* — *Breuit[…] Greg.[…] 15. mor. c.2.* — *Eccl[…]* — *Sitis* — *Deſi[…] rium* — *Satia[…]*

nā permanet, & cùm res amittitur causa durat. Hanc ergo breuitatem prosperitatis malorum bene considerans Psal. dicit. *Quoniam tanquam fœnum velociter arescent*, &c. Psal. 102. Homo sicut fœnum, dies eius tanquam flos agri, sic efflorebit, quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, &c.

568 *Spera in Deo, & fac bonitatem, inhabita terram, & pasceris in diuitijs eius.*

HIc consequenter ostendit, quā magna sit iustorum prosperitas, licet hic aduersa pati videantur. Et duo facit. Quia primo ostendit quanta sit iustorū fœlicitas, vt ametur. Secundo quanta sit malorum peruersitas, vt vitetur, ibi. *Noli æmulari.* Et diuiditur in partes quatuor, sm, qđ iustorū prosperitas quatuor facit iustis. Nam primo mentem iustorū plene satiat. Secūdo postulata iustis bona impetrat, ibi. *Delectare in Domino.* Tertio infirmitatē iustorū roborat, ibi. *Reuela Domino.* Quarto occultam bonitatē iustorū manifestat, ibi. *Et educet quasi lumē.* Quātum ad primum sciendum, ꝙ prosperitas tpalis quantumcunque sit magna, mentem non satiat, patet de honoribus, & dignitatibus quas quanto quis plus habet, plures desiderat, sic de diuitijs, sic ēt de voluptatibus, quia oīa ista mētē accēdūt ad ampliora desideranda. Ideo dr̄. Oculus malus ad mala non satiabitur. Fœlicitas aūt, & prosperitas iustorum ipsorū satiat mentem. Et ratio est, quia desiderium iustorum est verū, sed malorū est falsum. Et est de desiderio iustorum, & malorum sicut de siti vera, & falsa, quia prima potando satiatur, secunda verò potando magis accēdit. Docet.n. Auic. 1. can. ꝙ desideriū esurientis, aut sitiētis, si est certū, & verum desideriū, nō est tardandū cum ebulierit, sed saturandū. Secus est de desiderio mendoso, quale est sæpe desiderium ebriorum, quorum sitis nō prouenit ex aliqua indigentia naturę, sed ex aliqua materia cholerica, vn̄ talis sitis mēdosa nō satiat̄ potando, sed magis accenditur. Sic mortaliter, nam desiderium cordis nostri est verum, & certū quando est respectu illorum, quibus homo naturaliter indiget. Et ideo tale de-

Psal. 8[?]
Prosperitas temporalis nō satiat
Breuit. Greg. li. 15. mor. c. 2.
Eccl. 14.
Sitis.
Desiderium.
Satiarē.

A siderium non differtur à Deo, sed ipsum satiat, præbendo ei seipsum in pastū. Sed desiderium prosperitatis mundanæ est falsum, & non certum. Est.n. quasi quædam sitis mendosa, quæ non prouenit ex aliqua naturali indigentia, sed ex vana concupiscentia, & ideo non saturatur cupiditas, sed magis accenditur, vt puta, quanto superbus plus honoratur, plus sitit honores, quāto auarus plus ditatur, plus diuitias sitit, sic de luxurioso, qui voluptatibus fatigatur, sed non satiatur. Vnde Bernard. in De diligendo Deū d. B Stultum, & extremæ dementiæ est, ea appetere, quæ non dico nunquam satiant, sed neque temperant appetitum, dum quicquid talium habueris, nihilominus non habitá concupisces, sed non habita semper inquietus anhelabis. Ita.n. fit vt per falsa, & mala fortunæ oblectamenta vagabundus animus fatigetur, non satietur, dum quicquid famelicus parū reputat, id quod superest deuorādū. Et Sen. epist. 51. loquens de bonis temporalib. ait. Si quid in illis esset solidi, aliquando implerent, nūc aūt haurientiū sitim concitant. Non sic aūt est de vera siti, & desi- C derio iustorū, qui solum Deum sitiūt, in quo anima satiatur. Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Et hoc est, qđ nūc dicit Psal. de quolibet iusto. *Spera in Dño, & fac bonitatē, & pasceris in diuitijs eius.* Et notāter dicit. *Spera in Dño, & fac bonitatē*, q̄a sicut fides sine operibus mortua est, ita & spes, quia sperare sine operibus & meritis, nō est spes, sed ꝓsumptio, vt ait Mag. Dicit ergo. *Spera in Dño, & fac bonitatē, & tunc pasceris in diuitijs eius.* i. satiaberis. Sed quæ sūt diuitiæ Dn̄i non- D ne essentia sua, in qua oēs beati satiant̄? Gloria, & diuitiæ in domo eius. Hæc est ergo differētia inter ꝓsperitatē bonorū, & malorū, q̄a malorū nō satiat, sed sitim auget, bonorum autem satiat Psalm. 16. Satiabor, cum apparuerit gloria tua.

Bernard.
Seneca.
Psal. 16
Mag. li. 3. d. 26.
Ps. 111.

Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. 569

HIc consequenter ostendit, ꝙ prosperitas iustorum postulata impetrat, prosperitas.n. mundi nunquam tribuit, quod homo desiderat: probo, quia

naturaliter omnes quærunt fœlicitaté, quã non tribuit prosperitas mundi, quia non satiat, vt dictum est, sed bene prosperitas iustorum, quia facit hominem beatum. Beatus autem dicitur ille, qui habet quicquid vult, & nihil mali vult. Ad hoc autem ostendendum d. *Delectare in Domino*, &c. Vbi aduerte, ꝙ delecto, tas, componitur ex de, & lacto, tas, mutata, a, in e, & sic delectari in Domino est de bonitate eius lactari, quæ quidem bonitas Domini fugitur per cognitioné, & amorem. Ille ergo, qui delectatur in aliquo, cupit lactari illo, & sic qui delectantur in mundo, cupiunt satiari de mundo, quod nunquam obtinent. Qui vero delectant in Domino, cupiunt de solo domino lactari, & isti obtinent, quia talibus datur de Domino plena satietas Et hoc est, qđ dicit. *Delectare in Domino*. i. cupias lactari de Domino solo, spreta mundi voluptate, & *tunc ipse dabit tibi petitiones cordis tui*. Et ratio est, quia qui sic delectant in Domino, non petunt nisi bona gratiæ, & gloriæ, quæ nulli iuste petéti denegant. Hæc. n. sunt illa, quæ iusti petunt de bonis temporalibus, nullã facientes mentioné, nisi sub cõditione, si expediat honori diuino, & saluti suæ, vel aliorũ qđ Deus semper sic petẽtibus concedit. Si. n. aliud peterent, iam non vellent lactari de solo Dño, sed de mũdo, quæ insimul stare nõ possunt. Et hoc est, qđ illis, qui delectant in Dño, dicit saluator. Si quid petieritis patré in nomine meo, dabit vobis. Illa aũt sola petitio fit in nomine Saluatoris, quæ spectat ad saluté. Nihil. n. aliud est petendum, vt ostédit Valerius ex dictis Socratis li. 7. d. ꝙ doctrina Socratis fuit nihil vltra petendũ à dijs immortalibus, q̃, vt bona retribuerét, &c. Sed quia dictũ est, ꝙ ꝓsperitas iustorũ eos satiat, & nõ prosperitas malorũ, ideo circa prosperitatem malorum quæritur primo, vtrũ beatitudo hoīs consistat in prosperitate malorum circa diuitias, &c. 1. 2. q. 2. ar. 1.

Delectatio. *Petitio.* *Ioan. 15* *Valerius libro 7.* *Quæstio.*

570 *Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet.*

De pœn. d. 2. quis aliquando.

Hic consequenter ostendit tertium, scilicet, quòd prosperitas iustorũ, infirmitatem ipsorum roborat, In hoc

E est differentia inter mundanos, & iustos: quia mundani confidunt in rebus mundanis, vt in potentia mundi, & diuitijs, dicente Psalm. Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarũ. In his autem confidentia habenda non est. Non quidem in diuitijs, quia per se iuuare non possunt, immo quandoque causa sunt mortis, vt enim ponit Philosophus, potest contingere, ꝙ quis diues fame moriatur. Vnde recitat ibidem de quodam, cuius nomen erat Mida, ꝙ cũ nimis esset auidus auri (vt fabulosè dicitur) impetrauit à Deo, vt quicquid tangeret, fieret aurum, cum ergo tactus reseruaretur in singulis partibus corporis, etiam ore nihil tangere poterat, quod non fieret aurum. Et sic erat ei magna copia auri, & tamen fame perijt, quod esse non posset, si aurum, vel cæteræ diuitiæ per se satisfacerent indigentiæ naturali, vnde tali ad literam potest dici illud Psalm. 51. Videbunt iusti, & dicent. Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, &c. Alij vero confidunt in ciuili potentia, nec ista per se iuuare potest, immo multoties est causa mortis tam animæ quam corporis, quia talis potentia est quid violentum, & cõtra naturã, vt probat Philosoph. 7. Politic. Quia sicut ignis, quia est naturæ calidæ, ideo naturaliter calefacit, & cõtra naturã esset, si frigefaceret, sic quia homo est naturaliter liberi arbitrij, ideo tũc homo naturaliter dominat̃, hoībus cũ eis liberè, & voluntariè principatur, qđ solũ contingit, qñ populus liberè, & voluntariè mandata principis exequit̃. Non ergo quis confidere debet in ciuili potentia dominari, quia cum talis potestas sit violenta, & cõtra naturã, durare nõ potest, ideo dicitur. Nolite confidere in principibus in filijs hominum, in quibus non est salus. Hæc autem omnia considerantes iusti non in diuitijs, non in potentijs fortitudinem suam fundant, sed in solo Deo, qui est ipsorum fortitudo, & facit omnia, quæ illi volunt facere. Et hoc est, quod hic dicit Psalm. *Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet.* glos. *Reuela Domino*, scilicet peccata tua con-

F G H

Psal. 48. *Confidere diuitijs.* *Philosoph. 1. Politi.* *Aurum.* *Psal. 145.*

confitendo? *Spera in eo.* scilicet per eius gratiam implere mandata. *Et ipse faciet,* vtrunque, scilicet liberabit te à peccatis, & omnibus malis, quæ pateris. Et dabit tibi gratiam, & fortitudinem ad faciendum mandata. Sed forte d. Quomodo quis uiam suam Deo reuelare potest, qui omnia cognoscit æternaliter, cum reuelatio sit quædam occultorum manifestatio? Respondeo, quòd sicut propriè loquendo, nihil Deo potest occultari, ita nec reuelari, & tamen dicimus illa Deo occultari, quæ vellemus ipsum nescire, sic, & suo modo illa sibi reuelamus, quæ illum scire gaudemus. Ista ergo reuelatio est ex parte nostra, quia ei cor nostrum aperimus, sed non ex parte Dei, quòd aliquid nouiter per hoc sciat. Vel aliter. Illa Deus dicitur scire, quæ approbat, & illa nescire, quæ reprobat, & sic cognoscit bona opera, & peccata ignorat, quia non approbat. Ille ergo celat viam suam Domino, cuius via, siue uita est mala, & peccator obnoxia. Ille vero reuelat, cuius via, siue vita est bona, & virtuosa. Quid est ergo dicere, *reuela domino viam tuã,* nisi bonam fac viam tuam, vel rectè, & virtuose viue? Et hoc est quod dicitur. Reuela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ. Et quod ista reuelatio nihil aliud sit nisi bene operari, ostẽdit cõsequenter Psal. d. *Et spera in eo.* Quid. n. est sperare in Domino, nisi meritoriè operari? quia sperare sine meritis, non est spes, sed præsumptio, ideo præmisit hic Psalm. d. *Spera in Deo, & fac bonitatem.* Sic ergo idẽ est reuelare Domino viam nostram, & in ipso sperare. Sed quia secundum Apostolum velle, s. bonum adiacet nobis, non autẽ perficere, quia. s. cum simus liberi arbitrij, possumus velle sanctè, & iustè viuere, sed hoc ex nobis non possumus perficere, vt, scilicet, tale velle sit meritorium, quia opera nostra sunt meritoria, non quidem ex parte nostra principaliter, sed ex parte Dei acceptantis. Dicit ergo Psalm. *Reuela Domino viã tuam, & spera in eo.* Hoc fac, quod ex te est, *& ipse faciet*, quia scilicet talia bonitate sua faciet esse meritoria, quia illa acceptabit ad vitæ præmium.

Psal. 48. Confidere diuitijs. Philosophi. Polit. Aurum. Quæstio. Resp. Prouer. 37. Rom. 7. Ps. 14

A 571

Et educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem, subditus esto Domino, & ora eum.

HIc consequentèr ostendit, quomodo iustorum prosperitas ipsorum occultam bonitatẽ manifestat. Vbi sciẽdum, quòd differentia est inter malos, & iustos, quia prosperitas malorum reddit eos mundo gloriosos, occultando mala ipsorum, & prætendendo bona, quæ non habent. Vnde de malis est sicut de sepul- B chris ornatis exterius, interius autẽ plenis ossibus mortuorum, & immunditia, quia tales gloriam suam ponunt in exteriori apparentia, & fama, non in existẽtia, quia curant boni apparere, sed non existere. Vnde talibus dicit Christus. Væ vobis, &c. qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ apparent de foris hominibus speciosa, intus aũt sunt plena ossibus mortuorũ, & omni spurcitia. Et tales curant solum apparere mũdo, & hominibus, sed nõ Deo. Cõtra quos dicit Chrysostomus super Matth. Dic aũt, hypocrita, si bonum est, esse malum ut quid non C uis apparere, quod uis esse? Nam quod turpe est apparere, turpius est esse, quod aũt formosum est apparere, formosius est esse, ergo aut esto quod appares, aut appare quod es. Prosperitas aũt iustorũ ad oppositũ tendit, quia iusti, solum Deo uolunt apparere, & non mundo, sicut Psal. d. Ego aũt in iustitia apparebo in cõspectu tuo. s. nõ hominũ. Est ergo de malis sicut de luna à sole remota, & de bonis sicut de luna soli coniuncta. Vbi nota, quod luna quanto magis distat à sole, tunc nobis inferius magis apparet luminosa, sed tunc D superius est magis obscura, & quãto plus appropinquat ad solem, tunc superius est magis luminosa, & inferius magis obscura. Cuius ratio est, quia luna est quoddã corpus rotundum, quod totum suum lumẽ recipit à sole, & per magnũ spatiũ situatur sub sole, ex illa ergo parte solũ illuminatur, quã sol respicit, quando autẽ luna directè est sub sole, & dicitur coniuncta soli, sol solum respicit partem superiorẽ lunæ, & non inferiorem, & quando incipit recedere a sole paulatim, tunc sol

Mat. 23 Chrysost. sup. Matth. Psal. 18 Luna. Sol. Iustus. Paccator Luna.

sol incipit eam paulatim ad partem re- E spicere,& tunc nobis aliqualiter apparet illuminata, & sic quãdo directè est ex op posito solis inferius apparet tota lumino sa,sed superius est tota obscura. Sic moraliter mali quanto magis per malitiam distant à Deo mundo apparent magis lu minosi,sed Deo sunt magis obscuri. Sic boni quanto magis Deo appropinquant per vitæ sanctitatẽ, tanto mundo apparent magis obscuri,& despecti,sed superius magis sunt clari,& luminosi. Vnde Greg ait Sæpe cõtingit,vt electus quisq; continua hic aduersitate deprimatur, à F cunctis despectabilis cernitur, & huius mundi gratia indignus æstimatur, sed tñ ante occulti iudicis oculos virtutibus emicat:meritis vitæ coruscat,&c. Sic ergo in præsenti vita peccatores vidẽtur lu minosi,iusti autem obscuri Sed in futura vita oppositũ erit,quia mali ostendentur obscuri toti mũdo,sed iusti luminosi. Et hoc est,quod dicit Psal.cuilibet iusto. *Et educet quasi lumen iustitiam tuam.*s.in fu turo, quia oĩa omnibus erunt manifesta. *Et iudicium tuum tanquam meridiẽ.* Per meridiem.n. notatur claritas manifestationis, quia tunc sol nobis clarius lucet. G Et nota differentiam inter iustitiã, & iudicium, quia iustitia stat pro virtute habituali, sed iudiciũ pro virtute actuali.s. & operatione, quia tempore iudicij omnes virtutes iustorũ tã habituales quàm actuales omnibus erũt manifestæ. Et hoc est,quod dr̃. Iudicium suum dabit in lucem. Et ideo confortando ex prædictis quemlibet iustum vt perseueret, & tantam lucẽ,& claritatem expectet subdit. *Subditus esto Domino.*s. per humilitatẽ,& obedientiam. *Et ora eum.*s.donec donet H promissa. Ecce bona regula, vt ait glo. Vt bona semper agamus, & semper rogemus, quoniã iustũ est subditũ esse Deo.

Greg. 5. mor. — *Meridies* — *Soph. 3.* — *2. Mac. 9.*

572 *Noli æmulari in eo,qui prosperatur in via sua, & in homine faciente iniustitias.*

Hic postquam Psal. ostendit, quòd maior est fœlicitas iustorum in futuro quàm malorum, hic consequenter ostendit, ꝙ etiam in præsenti maior est bonorum prosperitas quàm malorum; vnde de prosperitate malorum in præsenti quatuor ponit. Primo quod illa est culpabilis,& criminosa,secundo quod est fugibilis,& odiosa,ibi. *Desine ab ira.* tertio quòd est damnabilis,& luctuosa, ibi. *Quoniam qui malignantur,* quarto,ꝙ nõ est durabilis sed breuis,& ruinosa,ibi. *Et adhuc pusillum.* Quantum ad primum ostendit, ꝙ illorum.s.malorum prosperitas est culpabilis, &c. Vbi notandum, quòd radix omnis peccati est nolle subijci Deo, uoluntatem suam diuinæ voluntati præferre,de quibus dicit Aposto lus. Suam iustitiam statuere uolentes,iustitiæ Dei non sunt subditi. Isti uias Domini negligentes in suis cupiunt prospe rari,quod peccatum est maximum. Iusti autem econtrario, se Deo subijcientes voluntates proprias abnegant, vt Dei faciant voluntatem. Vnde istud prosperitatis malorum vitium hic notat Psal.d. *Noli æmulari in eo,qui prosperatur in via sua,* idest,qui prosperitatẽ viæ suæ quærit, & nõ Dei quod est vitium superbię. Hic enim *æmulari* stat pro inuidere.q.d. Et si uideas malos prosperari, nou inuideas,quia illorum prosperitas non est ve ra sed criminalis. Vbi aduerte, ꝙ duplex est via.s.via quæ ducit ad cœlum, & hæc arcta,& via,quæ ducit ad infernũ,& hæc est lata. Spatiosa est via, quæ ducit ad ꝑditionem, & multi ingrediuntur ꝑ eam. Et arcta est via, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt,qui inueniunt eã. Prosperitas peccatorum vocatur via lata,sed iustorũ vocatur via arcta. Vnde Chrysost. super Matth Via perditionis est omnis iniquitas, quæ dr̃ spaciosa, quia non est intra regulã disciplinę inclusa,et ambulãtes in ea quicquid eos delectauerit,hæc sequũ tur. Via aũt vitæ dr̃ omnis iustitia, quæ arcta dicitur propter causas contrarias. Bene ergo dicit Psalm. *Noli ergo æmulari in eo,qui prosperatur in via sua,* s.& non in uia Dei,quia talis via ducit ad perditionem. Sed magis æmulari in eo, qui prosperatur in uia Dei, quia talis ducit ad salutem. *Noli ergo æmulari in eo, qui prosperatur in via sua,* quia.s.talis prospe ritas causa est multorum peccatorum. Dicit Albumazar, ꝙ crescente luna,cre scit humidum in corporibus animaliũ,& fiunt

Prosperitas. — *Rom. 10.* — *Via.* — *Matt.* — *Chrys. sup. Matt.* — *Pu... Pro... tas.* — *Psal.* — *Luna. Caro. Spiritus.*

fiunt corpora animalium fortiora. Et per oppositum decrescente fiunt debiliora, sicut patet in lupis qui crescente luna magis venationi insistũt. Similiter, & animalia venenosa, crescente luna, magis sunt venenosa, sic, & moraliter. Quid .n. per lunam, quæ semper mutatur intelligitur, nisi mundi prosperitas, quæ nunq̃ in eodem statu permanet? quia nunc crescit, nunc diminuitur, nunc hominem eleuat, nunc deprimit, nunc clarum, & famosum efficit, nunc obscurum, & infamen. Luna ergo prosperitatis mundanæ crescente, fortificantur corpora animalium, quia caro contra spiritum magis insurgit. Et sic uenena multiplicãtur, s. peccata. Et sic per oppositum luna decrescente, corpora debilitantur, quia decrescẽte fortuna, caro minus insurgit contra spiritum, & per consequens minuitur peccati venenum. Non ergo tali prosperitati est æmulandum, quia ad peccatum inducit. Et hoc est, quod subditur. *Et in hominem faciente iniustitias.* q.d. oĩs, qui sic prosperatur, facit iniustitias. Et aduerte, ꝙ cum oĩs iniustitia sit peccatum, & oẽ peccatũ sit nihil, & sic nullum peccatum propriè potest fieri, sic nec iniustitia põt propriè fieri, quia tunc fieret per Deũ, per quem omnia facta sunt. Dicitur igitur iniustitia impropriè fieri, quia. s. fit aliquid vel omittitur, ad quod sequitur iniustitia.

573 *Desine ab ira, & derelinque furorem, noli æmulari, vt maligneris.*

HIc consequenter ostendit, ꝙ malorũ prosperitas sit odibilis &c. Vbi nota, quòd multi videntes in hac vita malos prosperari, ex hoc indignantur, & murmurant. (*Punitio. Prosperitas.*) Quod nil aliud est quam dicere Deũ iniustè agere, dum malos exaltat, & deprimit bonos. Et ex hoc mouentur ad malos imitandum, ut etiam ipsi prosperitatem consequantur. Non enim tales aduertunt, quòd talis malorũ prosperitas est eis maxima pœna. Quando enim Deus concedit peccatoribus prospera, tunc illis videtur iratus, vel quasi de ipsorum salute desperans. (*Psal. 80.*) Dimisi eos ſm desideria cordis eorum, &c. Et verè grauior est morbus, de cuius curatione cœlestis medicus desperat. Vnde sicut

A infirmo grauis esset punitio non secare membrum, morbo contagioso infectum, vel non dare amaram potionem sanitati necessariã, sic peccatori est grauis punitio ipsum non secare, ipsum non punire, sed prospera ad votum sibi dare. Vnde Proclus lib. de prouidẽtia Dei dicit. Qui .n. puniuntur profectum habent, non puniti aũt circunferunt sui ipsorum minorationem insanabilem. Non .n. infirmorũ corpora secari, amaras dare potiones malum est, sed languere, & sectione, vel potione carere. Et uerè hæc maxima pu- B nitio est in malo impunitum manere, queãdmodum siquis à Saluatore Asclepio, qui. s. ſm Gentiles fuit Deus medicinæ, despiceretur, corpore languens. Et concludit Proclus sic, vt igitur summatim dicatur, non mox puniri, punitio est incomparabilis, hæc ille. Sic ergo malorum prosperitas est eis punitio maxima: sic, & per oppositum statim per aduersa peccatum puniri est Dei maximum beneficium, vnde 2. Mach. 6. Etenim multo tp̃e non sinere peccatoribus ex sñia agere, sed statim vltiones adhibere, magni C beneficij est indicium. Ex his omnib. patet, quòd non debemus indignari contra Deum, visa prosperitate malorum, quia eos tunc punit, non beneficium præstat. Et hoc est, quod hic cuilibet nostrum dicit Ps. *Desine ab ira, & derelinque furorẽ,* .i. non irascaris, neq; furore mouearis, visa prosperitate malorũ. *Et noli æmulari,* .i. ipsos imitari, *vt maligneris*, .i. vt efficiaris malignus, vt. s. ipsorum prosperitatem consequaris, quia damnosa est, & non vtilis, vnde sequitur.

D *Quoniam, qui malignãtur, exterminabuntur, sustinentes autem dominum, ipsi hæreditabunt terram.* 574 (*De pœn. d. 3. quid ergo.*)

TAnta est enim Dei iustitia, quòd peccata impunita dimittere non potest, vnde oportet, quòd vel peccator illa puniat per pœnitentiam, vel Deus per damnationem æternam, vt ostendit Greg. Sed mali considerantes solum Dei misericordiam, (*Punitio*) credunt peccata sua à Deo non punienda, & ideo nec ipsi illa punire volunt. Si autem quæras, quare (*Quæstio.*) pecca-

peccator non credit puniri? Respondeo, quia non considerat iudicia Dei. De natura Leonis dicitur, quòd cum Leo sentit venatores, ne visis venabulis terreatur, terram continuè aspicit, & non venabula. Sic, & peccator conformiter, cum sentit se à diabolo venari, ut per peccata capiatur, & puniatur æternaliter, nunquã ipsa venabula respicit, sed solum terram, .s. non considerat pœnas peccato debitas, sed solum terram, i. terrenam delectationem in peccato habitam: vnde, si considerarct peccata, & peccatorum pęnam, peccata commissa puniret, & in futurũ peccata caueret, quia sm Damasc Nullus respiciens ad malum, operatur: sed omnis peccans peccat ratione alicuius existimati boni, vel delectationis, quam per peccatum intendit assequi. Sic ergo peccator non vult aduertere peccatum, nec pœnam ipsum sequentem, sed solam delectationem ex peccato sequentem. Vnde ei accidit, sicut legitur de Simia, quæ habens plures fœtus, fugiens venatores, illum, quem plus diligit, inter brachia apprehendit fugiendo, & alium dimittit, qui videns se dimissum supra matrem saltat, & supra collum matris se firmiter tenet ipsa inuita. Cum vero ipsa nimis à venatoribus fatigatur, illũ, quem plus diligit, cogitur abijcere, aliũ vero abijcere non potest, sed simul mater cum illo capitur. Sic moraliter peccator duos filios habet, s. peccatum, & delectationem, delectationem diligit, sed peccatũ odit. Mors autem venatur continuè peccatorem, & insequitur, qđ videns peccator vt fugiat peccatum, relinquit ipsum, non considerando, sed delectationem amplectitur, ipsam exequendo. Sed peccatum sic firmiter à tergo se collocat, quòd delectatione cessante, ipsum remanet in anima. Et quia, peccato remanente, Dei iustitia ipsum impunitum dimittere non potest: hinc est, quòd æterna damnatio ipsum peccatum consequitur contra intẽtionem peccantis. Et hoc nunc omnibus ad memoriam reducens. Psalm. d. *Quoniam qui malignantur exterminabuntur*, idest, extra terminos, & limites humanæ naturæ ponentur. Nam terminus idem est quod finis. Finis autem huma-

Terminus.

E næ naturæ, ad quem est facta, est ipsa beatitudo æterna, quæ stat in Dei uisione, & fruitione. *Exterminabuntur* ergo malignãtes, ab isto fine, & termino exulabũt. Exterminauit impios ex Israel. Sed cõtra erit de iustis, quia ipsi *hæreditabunt terram*, s. viuentiũ. Et hoc qđ d. *Sustinentes autem dominum ipsi hæreditabunt terram*. Secundũ.n. grammaticos, teneo, es: componitur cum sursum, & fit sustineo, nes, quod est sursum tenere, & illi sustinent dominum, qui supra omnia ipsum tenent, s. ipsum supra omnia diligendo.

F Et quia tales sunt verè filij Dei, ideo hæreditatem Dei possidere debent. Hæreditate acquirent eam, & qui diligunt nomen eius, hæreditabunt in ea.

Et adhuc pusillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies.

HIc consequenter ostendit, quòd fælicitas malorum non est durabilis. Et quia opposita iuxta se posita magis elucescunt, ideo primo ostendit, quòd malorum fœlicitas est breuis: secundo

G quòd iustorum est stabilis: ibi. *Mansueti autem*. Quantum ad primum ait. *Adhuc pusillum*, &cæt. Fortuna enim mundi stabilitatem non habet, sed modicum durat, ideo pingitur in formam rotæ, quæ faciliter vertitur, vnde in Prouerbijs Sapientum dicitur, quod fortuna vitrea est, quia cum splendet frangitur. Et August. 4. de ciuit. Dei. Hominum fœlicitas vitteæ lætitiæ comparatur, quæ cum altior est, amplius timetur, ne frangatur. Narrat Isidorus 16. Etymol. Fertur sub Tyberio Cæsare quendam excogitasse vitri temperamentum, ut non esset

H fragile, sed ductile, qui adductus ad Cæsarem protulit phialam vitreã, quam Cæsar ad terram proiecit, quam artifex sustulit, & cum malleo phialam, quam fregerat correxit. Requisitus à Cæsare si quis alius hanc artem nosset, iurauit, quod non. Quem statim Cæsar iussit decollari, ne aurum pro luto haberetur. Sic Cæsar illum occidit, qui uitrum ductile faciebat, quid mirũ, si Deus illum de medio tollit, qui lætitiam, & prosperitatem mundi vitream, & fra-

& fragilem ductilem facit, & stabilem, A idest, in animo suo cogitat, non mouebor à generatione, &c & damnat? Et hoc ne aurum, i. gloria æterna vilescat. Multi. n. sunt, quia si in prosperitate mundi perpetuari possent, æternam vitã nunquam quærerent. Et ideo prosperitas mundi breuis est, & modicum durat. Et hoc est, quod dicit hic Ps. *Et adhuc pusillum*, i. modicum tempus, & *non erit peccator*, s. in prosperitate, puta uel, quia ad aduersitatem deiectus, vel hinc per mortem sublatus. *Quæres locum eius, & non inuenes*, s. qđ amplius sit locum eius. Discur- B re per singulos malignos, qui in alto loco furtunæ fuerũt. Vbi namque magnus Alexander? Vbi rex Antiochus? vbi Tyberius Cęsar? Certè nõ reperies, ꝙ summitas rotę sit amplius eorum locus, vt fuit. Ideo dr̃ infra. Vidi impium super exaltatum, & eleuatum super cedros Libani. Transiui, & ecce non erat, quæsiui, & non est inuentus locus eius. Quanto enim rota est altior, dum uoluitur, quem magis eleuat, magis deijcit. Non sic autẽ de prosperitate iustorum, quæ est fælicitas perpetua, quia illa stabilis durat in C æternum, de quibus subditur.

576 *Mansueti autem hæreditabunt terram.*

25. q. 1. paratus. Pax.

SCilicet viuentium. *Et delectabuntur in multitudine pacis*. Nomine pacis intelligit perpetuitatẽ. Quia ubi pax est, ibi nulla est contrarietas, cum aũt omnis destructio fiat à cõtrario, ibi nulla erit corruptio, ubi nulla erit contrarietas, & ibi nulla contrarietas, vbi pacis multitudo. Et ideo iusti fœcilitas perpetua erit. Pax multa diligentibus nomen tuum, & non est illis scandalũ. Sed quia dictum D est, ꝙ prosperitas, & fœlicitas malorum consistit in temporali potestate, ideo circa hoc quæro, utrum fœlicitas hominis consistat in potestate super alios, & prelatione, &c. 1. secundæ, q. 2. articulo 4.

577 *Obseruabit peccator iustum, & stridebit super eum dentibus suis.*

COnsequenter hic ponit Psal. conditiones malorum ostendens, quòd prosperitas iustorum est maior, quã malorum, ex admixtione mali. Malorum. n. prosperitas habet annexum malum cul pæ, & malum pœnæ. Et hoc in generali, & in speciali. In generali quidem, quia mali prosperitatem habentes in se ipsis intrinsecus sunt diuisi. Eo ꝙ sensualitas ipsos trahit ad bonum sensibile rationi contrarium, synderesis aũt, seu dictamẽ rationis trahit ad contrarium, neque sciunt tales sensualitatem subdere rationi, ut iusti faciunt. Et hoc est, quod de impijs dicit Philosophus, quod contendit ipsorum anima. Et hoc quidem huc tradit hoc autem illuc, quemadmodum discrepantia. Et postea concludit. Igitur si sic, miserum est, malum esse, & fugiendã esse malitiam intẽsè. Et hinc apparet malorum stultitia, qui credunt in mundi prosperitate pacẽ habere, dum tñ intrinsecum bellũ continuè ferant, de quibus dr̃. Qui in magno uiuentes in scientiæ bello tot, & tam magna mala pacem appellant. Hoc ergo generale malũ habet omnis malorum prosperitas Secũdo habet ẽt multa alia mala in speciali annexa. Et ista mala in speciali sunt quinque quæ hic ponuntur. Quoniã malorũ prosperitas primo superatur per cõstantiã, ibi. *Obseruabit peccator*. Secundo irridetũ per miseriã, ibi. *Dominus autẽ irridebit*. Tertio inquinatur ꝑ malitiã, ibi. *Gladiũ euaginauerunt*. Quarto vulneratur per iustitiã, ibi. *Gladius eorum*. Quinto superatur per inopiã, ibi, *Melius est modicum*. Quantum ad primum primo superatur per constantiam, quanto enim quis mundi prosperitate est altior, tanto magis cruciatur, si per mundum abiectos ad suam uoluntatem flectere non potest. Sic enim tyranni mundi prosperitate ditati, quando sanctos Dei, nec blanditijs, nec minis, nec tormentis ad suũ uotum poterant flectere, à sanctorum cõstantia magis cruciabantur, quam sancti per ipsorum tormenta. Sic enim legimus de Decio, & Laurentio: sic de Daciano, & Vincentio, cui dixit beatus Vincentius. Paratus sum ad omnia tormenta pro Christi nomine sustinenda. Et tu dum me perimis in corpore, tu ipse acerbius puniris in mente. Et subdit quòd ad hæc martyris uerba, Dacianus cœpit

Peccator Malitia Prosperitas. *Philosophus. 9. Ethicor.* *Sap. 4.* *Patiẽtia*

cœpit dētibus fremere, & rabido ore cū stridore dentium anhelare, ut ostēderetur seipsum perfidia, & iracūdia plus in mente, quā Dei martyrem in corpore laniare, & eius prosperitas per martyris patientiam superabatur. Et hoc malum hic notās Ps. d. *Obseruabit peccator iustū, & stridebit super eum dentibus suis,* s. motus per insaniā videns patientiā, & iusti
Ps. 111. uirtutem. Peccator uidebit, & irascetur,
Obseruatio multiplex. dentibus suis fremet, & tabescet, &c. Et nota hic, ꝙ hoc uerbum obseruo, uas, est ualde æquiuocū. Est. n. multiplex obseruatio, s. quia quandoq; obseruare idem est, ꝙ vndiq; seruare, uel custodire, & sic obseruamus festa, quando ab omni ser-
Deut. 6. uili opere abstinemus. Obserua diem sabbati. Quandoq; idē est, ꝙ obedire, & sic obseruamus ꝑcepta Dei, quando obediēdo facimus, quæ præcipiuntur. Obserua,
Deut. 5. ut facias, quæ præcepit Dn̄s. Quandoq; idē est, qđ insidiari. Et sic Pharisæi obseruabant Iesum sibi insidiantes. Intrauit Iesus domum cuiusdam principis Pharisæorū Sabbatho manducare panē, & ipsi obseruabāt eū, i. insidiabantur, unde uersus. Cōplet, & obsequitur, obseruat, & insidiatur. Hic autem accipitur tertio modo, s. pro insidiari, cum dicit. *Obseruat peccator iustum,* idest, insidiatur iusto.

578 *Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit, quod ueniat dies eius.*

HIc secundo ostendit, ꝙ malorū fœlicitas irridetur per miseriā, prosperitas. n. malorū ad contrariū tendit illius, quod mali quærunt per ipsam, quia mali ꝑ ipsam quærunt lætari, & in lætitia perpetuari, ista aūt ad æternā eos ducit miseriā, & subito transit. Vnde est magis signū diuinæ reprobationis, quā electionis. Sicut qn̄ medicus infirmo oīa concedit ad libitū, signū est mortis eius futurę, qn̄ aūt dat sibi amara, signū est futurę salutis. Sic ēt aduersitas iustorū illos ducit ad uitā, prosperitas aūt malorum ad
Greg. 21 mor. c. 4. mortem. Vnde Greg. d. Eāt ergo reprobi, & delectationum suarum desideria compleant, in finis sui damnatione sensuri sunt, quia mortem malè uiuentes amauerunt. Transitorio autem hic verbere affliguntur electi, ut à prauitate flagel-

E la corrigant, quos paterna pietas ad hæreditatem seruat. Nunc enim flagellatus iustus uerbere disciplinæ corrigit, quia ad æternæ hæreditatis patrimonium separatur. In suis aūt uoluntatibus relaxat̄ iniustus, quia tāto ei tempore ista bona suppetunt, quanto æterna denegantur. Iniustus ad debitā mortē currens effrenatis uoluptatibus utitur, quia, & uituli, qui mactādi sunt in liberis pascuis relinquuntur. At contra iustus à delectationis transitorię iucūditate restringitur, quia nimirum ad laboris usū ēt uitulus uitæ
F deputatus sub iugo retinetur. Negantur electis in hac uita bona terrena, quia, & ęgris, quibus spes est uiuendi, nequaquā à medico cūcta, quæ appetunt, conceduntur. Dantur autem reprobis bona, quæ in hac uita appetunt, quia, & desperatis ægris omne, quod desiderant, non negatur, &c. Ex quibus patet, quod malorum prosperitas ad contrarium finem eos ducit illius, quod intendunt. Et merito per misericordiam irridentur à Domino. Et hoc est, quod dicit de quolibet tali. *Dn̄s autem irridebit eum.* Vbi nota, ꝙ irridere
G componitur ex in, & rideo, des, & mutato. n. in r. fit irrideo, quod est idem, quod de cōtrario ridere, sicut si quis uadat ad plateam, ut debitorē suum in carcerem mittat, & ipse inueniat creditorem, qui ipsi faciat, quod ipse alteri facere uolebat, tunc irridendo dr̄ ei, modo inuenisti debitorem tuum per contrariū. Sic dn̄s irridebit malos, quia quærentes per prospera mundi lætitiam, tribulationem finaliter reperient quandoque in præsenti uita, tamē semper in ultimo die, i. in fine uitæ, & hoc est, quod subditur. *Quoniam*
H *prospicit, quod ueniat dies eius,* s. mortis, ubi ait Magister. Semper enim impium uindicatur dominus, aut hic, aut in futuro. Si se cōuertit uindicatur in eum hic, ut in Paulo, qui uoce domini postulatus respirauit. Si se non conuertit, in futuro uindicabitur in eum, &c.

Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum.

OStendit hic tertio, ꝙ fęlicitas malorum inquinatur per malitiam, quia, scilicet, est causa, quandoque multorum

Attende hic diligenter, ꝙ felicitas malorũ est eis occasio multorum malorũ.

Prosperitas.

Gladius

Arcus.

torum malorum, vt puta ciuilis pòtentia tyrannorum, fuit causa persecutionis martyrum, abundantia diuitiarum Salomonis, fuit occasio eius voluptatis, excellentia Luciferi, fuit occasio ipsius superbiæ, & vanitatis. Vñ sicut aduersitas electorũ est causa bonitatis ipsorum, vt dicit Greg. Sic, & malorum prosperitas est occasio eis persecutionis bonorum. Et hoc est quod hic dicit, *Gladium euaginauerũt peccatores*, &c. Vbi nota, ꝙ mali dupliciter bonos persequuntur, s. apertè, & occultè. Aperta persecutio per gladium significatur, occulta aũt per arcum, quia

B gladius ferit de propè, arcus aũt de longè, & magis occultè. Vel per gladium accipe malã voluntatem iniquorum cõtra iustos. Hic gladius manet in vagina, qñ mala ipsorum voluntas intus manet occulta, sed euaginatur, qñ mala voluntas exterius per opus ad effectũ deducitur. Per arcum vero intellige prauam, & dolosam machinationem. Qm̃ ecce peccatores intenderunt arcum suum, parauerunt sagittas suas, &c. Verum qui ẽt quã-

Psal. 10.

doq; virtuosè, & gladius põt euaginari,

C & arcus parari, quia .s. ad iustitiam contra malos exercendam, ideò ostendit, ꝙ mali hanc intentionem non habent, quia alium finem intendunt, s. bonorum persecutionem. Ideo subdit.

580

Vt decipiant pauperem, & inopem, vt trucident rectos corde.

Penitentia.

Valerius lib. 3.

ARcu enim, i. dolositate decipiunt, sed gladio euaginato trucidant apertè persequendo. Sed quod remediũ in istis debet haberi nisi patientiæ scutum? Narrat Valerius, ꝙ quidam Spar-

D tanus cuidam nobili respondit, qui sibi eunti ad bellum contra Persas, dicebat sagittas Persarum solem obscurare solere. Benè, inquit narras, in vmbra præliabimur. Sic est moraliter de sagittis persecutionum malorum contra bonos. Multæ enim sunt sic, quòd solem obscurari faciunt, quia. s. claritatem huius mũdi obscurant, & gloriam. Sed hoc bonum afferunt, ꝙ pugnanti faciunt vmbrã, protegunt .n. hæ sagittæ iustos ab inordinato feruore. Et ideo scuto patientiæ muniti istas sagittas non timent. Scuto circũ-

A dabit te veritas eius. Vel pẽr gladium intellige linguam detractoris. Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, lingua eorũ gladius acutus. Per arcum aũt dolos, iuxta illud qđ habetur ps. 63. Quasi exacuerũt, vt gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram, &c. Per pauperem aũt intellige Christum. Iudęi ergo contra Christum gladium euaginauerunt, qñ ipsi apertè detrahebant, apertè mortem inclamando. Et ita si non manibus, tñ lingua Christum occiderũt. d. Tolle, tolle crucifige eum, quia nos legẽ

Psal. 90.

Psal. 56.

Ioan. 16

B habemus, & ſm legem debet mori, quia, &c. Sed intenderunt arcum suum qñ occultè, & dolosè ipsum persequebantur. Arcus .n occultè, sed gladius apertè ferit. Occultas. n. insidias Christo parabant, vt Christum caperent in sermone: Magister scimus, quia verax es, &c Et nota hic differentiã inter pauperem, & inopiam, quia vt dicit gl. Pauper est, qui sibi non sufficit, Inops, qui nec ab alio opẽ habet.

Mat. 22.

Pauper.

Inops.

Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur. 581

C HIc consequenter ostenditur, quod malorum prosperitas punitur per iustitiam, quod dupliciter contingit, s. in præsenti, & in futuro. In præsenti. n. Vulnerantur quò ad corpus, & quò ad animam, quò ad corpus, quia sæpe malum, quod alijs indebitè excogitant, ipsi patiuntur Sic. n. Amã parauerat, patibulũ, vt in ipso suspenderet Mardochæũ, sed non Mardochęus, sed ipse Aman in ipso fuit suspensus. Sic Saul excogitauerat, sic facere, vt Dauid per manus Philistinorum interficeretur, a quibus non Da-

Hester. I

Peccatoris prosperitas.

D uid, sed ipse Saul fuit occisus. Sic, & Satrapæ regis Babylonis ignem fornacis accendi fecerunt, vt illi tres pueri innocentes cremarentur, a quo non ipsi pueri, sed incendentes fuerunt combusti. Sic & Babilonij fecerunt Danielem poni in lacu leonum, vt ab ipsis deuoraretur, à quibus non ipse Daniel, sed aduersarij eius in momento deuorati fuerunt. Et multa talia in scriptura sunt manifesta. Sic enim de quolibet tali dicitur. Qui fodit foueam, incidet in eam. Et hoc est, quod dicit. *Gladius eorum intret in corda ipsorum*

Dan. 3

Dan. 14

Prou. 26

ipsorum. Quia omnis, qui accipit gladiū, gladio peribit. Quandoque ēt imo semper hoc accidit, quò ad animū, quia etiā ipsa malorum prosperitas quædā pœna est eis, quò ad mortē. Quanto altior est prosperitas, tanto maiorem solicitudinē mentis, & timorem inducit, & anxietatē. Sicut arbor, quanto altior est, tanto ab omni vento facilius agitatur, unde Chry sost. super Matth. Semper. n. grandis potestas maiori timori subiecta est. Sicut n. ramum arborum in excelso positarum, etiam si leuis aura flauerit, mouet, sic, & sublimes homines etiam leuis nuncij fama conturbat, humiles autem sicut, & in conualle plerūque in tranquillitate cōsistunt. Et ideo tales elati, quia malū alijs inferre cogitant, primo seipsos intus feriunt, propter quod dicit Gladius eorū intret in corda ipsorum. In cuius figurā Golias, qui nocere uolebat Iudæis, gladio proprio fuit occisus. De pœna autē futura nulli dubium, quia gladio æternę damnationis interimūtur. In gladio morientur omnes peccatores populi mei, hoc ideo, quia gladius peccati ipsorum, est causa ipsorum damnationis. *Et arcus eorum confringatur*, quia. s. insidiæ, & dolositates malorum contra bonos frustrā tur, quia bonis nō nocent, sed proficiūt, quia ipsorum merita accumulant.

Luc. 22.
1. Reg. 17.
Osee. 14

582 *Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas.*

12. q. 1. clericus.

HIc ostenditur consequenter, quòd malorum prosperitas superatur per paupertatem bonorum, quia melior est paupertas iustorum quam malorum abundantia Quod ideo patet, quia malorum diuitiæ mentem ipsorum satiare non possunt, sed ipsam magis solicitant, & inquietant. Paupertas autem iustorū ipsos satiat, & ab omni solicitudine reddit immunes. Primum probat Greg. lib. 15. Mor. c. 10. d. super illo uerbo Iob 20. Nec est satiatus uenter eius. d. Venter quippe iniqui auaritia est eius, quia in ipso colligitur, quicquid peruerso desiderio glutitur, Liquet uero, quia auaritia desideratis rebus non extinguitur, sed augetur, nam more ignis, qui cum ligna acceperit, quæ consumat excrescit,

E & unde uidetur ad momētum flāma cōprimi, inde paulo post cernitur dilatari. Iustus autem quantumcunque modicū habeat de bonis temporalibus, quietatē in illis vlteriora non desiderando, quia eius appetitus tendit ad bona spiritualia nō ad temporalia, aliter iustus non esset. Quod aūt diuitiarum multitudo mentē quietare non possit, probo. Vbi notandū ꝙ diuitiarum sunt duo genera, quia quędam sunt artificiales, & quædam naturales Diuitiæ naturales dicuntur, quæ naturaliter ex rebus naturalibus producun

F tur, vt quæ accipiuntur ex agris vel arbo ribus, vel ex animalibus. Et uniuersaliter quæcunque ad victū vel vestitum deser uiunt, inter naturales diuitias computātur. Diuitiæ vero artificiales sunt quæ per artem, & industriam hominum sunt adinuentæ, cuiusmodi sunt aurū, & argen tum, & omnis pecunia, quæ per se indigentias corporales non supplent, sed per conuentionem, & accidentaliter deseruiūt indigentiæ corporali. In neutris autem diuitijs est animi satietas. Nō quidē in artificialibus, qđ probat Philosophus

G ex trib. Primo, quia diuitiæ artificiales or dinantur ad naturales, quod aūt ad aliud ordinatur mentē satiare non pōt. Secūdo quia tales diuitiæ non habent à natura, ꝙ sint diuitiæ, sed solum ex ordinatione hominū. Illud autem, quod est tale solū per accidens, & ex arbitrio alterius animum alicuius satiare non pōt, quia aliter in potestate tua esset, ꝙ animus meus modo esset satiatus, & modo non ꝑ qđ dr̄ 1. Polit. ꝙ transmutatis vtentibus, i. transmutato ordine, & dispositione hominum huiusmodi diuitiæ nullam habēt

H vtilitatē nec dignitatem, ꝙ. n. tantū auri valeat tantum frumenti, hoc est quia nu mismata reputantur magna in opinione hominum, & quia sic vult ordo, & dispo sitio vtentium eis. Tertio quia tales diuitiæ indigentias nostras per se non tollunt, quia vt dicitur 1. Polit. potest contingere, ꝙ quis sit diues pecunia, & auro & tamen fame moriatur. Consequenter etiam ostendo, quod diuitiæ naturales non satiant mentem, maximè, quia sunt bona extrinseca, & non intrinseca. Si ergo nullus potest satiari eo, quod non est in

Eccl
Diui
5
Sati
Phil
phus
Polit
Brac. mult. gnat script. Sapiē

eſt in ipſo, quomodo illis ſatiabitur mēs? *Eccleſ.3* Quibus omnibus cōſideratis dr̄ Auarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias fructum non capiet ex eis, &c. Iuſtus in modicitate ſua quietē habet mentis, vt oſtendit Greg. d. Qui nihil mundi huius appetūt, nullus proculdubio in corde tumultibus premunt̄. Omnes quippe inordinatos deſideriorum motus à cubili cordis manu ſanctæ conſiderationis eijciunt. Et quia trāſitoria cuncta deſpiciunt ex his naſcentes cogitationum inſolentias non patiūtur. Aeternam enim patriam appetūt, & quia nulla huius mūdi diligunt magna mentis tranquillitate perfruuntur. Non ergo immerito Pſalm. d. *quod melius eſt modicum iuſto ſuper diuitias peccatorum multas.* Et hoc bene aduertunt diuites ſuperbi in alia vita dicētes illud Sap. 5. Quid nobis profuit ſuperbia, aut diuitiarū iactantia cōtulit nobis? tranſierunt oīa hæc tanquam vmbra.

583 *Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iuſtos Dominus.*

HIc conſequenter oſtendit, quòd malorum proſperitas terminatur per miſeriam. Quantumcunq; .n. ſit alta proſperitas mundi, vel in ſapientia, vel diuitijs, vel in honoribus, vel in potentijs, nonne hic in vita per infortunia, vel ſaltem in morte deducitur ad nihilum? Vbi enim nunc poteſtas Alexandri? vbi dignitas Cæſaris? vbi Abſalonis pulchritudo? vbi ſapientia Salomonis? omnia enim ad nihilum redacta ſunt. Sed differenter, quia in bonis licet hic nihil appareant, commutata tamen ſunt in melius. In malis autem nihil exiſtunt, ſed ad tormenta ſunt commutata. Et hoc eſt, qđ dicit de peccatoribus. *Quoniam brachia peccatorum conterentur.* De iuſtis autem, *Confirmat autem iuſtos dominus.* Nota ergo, quòd per brachium in ſcriptura multa ſignificantur. Eſt enim in ſcriptura brachium diuinalis firmitatis, ſecundum enim grammaticos brachium dicitur à bari, quod eſt forte. Ipſa autem diuina potentia fortitudinem habet immenſam, cui nullus reſiſtere poteſt. Virtuti brachij tui quis reſiſtet?

Brachiū multa ſignat in ſcriptura
Sapiē. 1.

A quoniam ſicut momentum ſtatheræ, ſic ante te eſt orbis terrarum. Momenta .n. ſtatheræ quaſi nullam reſiſtentiam habent, quia cum ſtathera in æqua lance manet, nulli ponderi addito reſiſtere poteſt, quin ſtatim cadat deorſum. Sic eſt omnis creatura reſpectu brachij diuinæ potentiæ. Quod patet ſi conſideres qđ iſtud brachium mortificatos iuſtificat. Secundum magnitudinem brachij tui poſſide filios mortificatorum. Mortificati enim dicuntur martyres occiſi, quos cū *Pſal. 78.* ſua poſteritate iuſtificatos poſſidet Chri-

B ſtus. Subiugatos liberat, patuit, quando ſiccato mari rubro, virtute ſui brachij liberauit filios Iſrael de ſeruitute Pharaonis. Eduxit Iſrael de medio eorum in manu potenti, & brachio excelſo. Tentatos *Pſ. 135.* fortificat, vnde de quolibet tentato ait Deus. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum, confirmabit eum. *Pſal. 88* Nihil proficiet, inimicus in eo, nec m.rū, quia ipſos dæmones, tentantes exterminat. Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum, ſ. diabolum, in brachio virtutis, *Pſal. 88.* tuæ, &c. Brachium vigoroſæ, æquitatis,

C ſcilicet, iudicium vltimum, quod ideo brachium dicitur, quoniā, ſicut brachijs quæ placent leuamus, quæ diſplicēt deprimimus, ſic in vltimo iudicio, Chriſtus ſuo brachio, leuabit electos, & reprobos, damnabit. Ecce Dominus, in fortitudine veniet, & brachium eius omnibus dominabitur, & in brachio ſuo leuabit agnos, &c. Eſaia. 51. Brachia mea populos iudicabunt. Brachium mundanæ *Eſa. 40.* poteſtatis, & diabolicæ. Sic enim Antichriſtus dicitur brachium diaboli, propter magnam diaboli poteſtatem, quam

D exercebit contra electos, quod tamen, brachium, finaliter confringetur. Et brachium excelſum confringetur. Si autem, brachium, poteſtatis antichriſti, in quo tota diaboli poteſtas erit locata, cōfringetur, quid de alijs, ſuperbis mūdi, & potentibus, eſt dicendū? niſi Ezech. 30. Cōminuā, brachiū forte. Bene ergo de malo *Iob. 38.* rum proſperitate ſub brachij nomine dicat. Pſ. *Et brachia peccatorum cōterentur,* non ſic autem, iuſtis. *Confirmat autem iuſtos dominus,* ſ. hic per aduerſorum patiētiā vnde gl. *Cōfirmat autē iuſtos dominus,* in

in aduersis per spem, per exempla, & maximè per exemplum suæ crucis. Crux. n. finita est in pæna, manet in gloria. A locis enim suppliciorum transijt ad frontes imperatorum, qui tantum dedit honorem suis pœnis, quid seruat fidelibus suis? Quia, vt ex dictis patet, prosperitas malorum consistit in voluptatibus ipsorum, ideo quæro, vtrum beatitudo hominis in voluptate consistat seu delectatione. 1. 2. q. 2. art. 6. de re. principium.

Quæstio.

584 *Nouit dominus dies immaculatorum, & hæreditas eorum in æternum erit.*

POstquam ostendit Psal. prosperitatē bonorum meliorem esse prosperitate malorum ex bonis vitæ præsentis, nūc hoc idem ostendit, ex bonis vitæ futuræ, in qua boni abundabūt præmijs, sed mali suplicijs. Et circa hoc duo facit, q. a primo tangit diuersitatē præmiorū, secūdo tāgit diuersitatē meritorū, ibi. *Apud dominum.* Quantū ad primā partem ponit differētiā inter retributionē bonorum in futuro, & malorū, quia bonis dabuntur præmia, malis aūt opposita supplicia. Et s̄m differentiā præmiorū, & suppliciorū pars ista diuiditur in partes quinq; s̄m, q quinq; præmia bonis dabūtur, & per oppositū quinque supplicia malis. Quod in futuro primo iusti approbant̄ à Deo, & mali ignorantur, secundo iusti satiantur, & mali anxiant̄, ibi. *Non confundētur,* tertio iusti honorantur, & mali deprimūtur, ibi. *Inimici domini.* quarto iusti absoluuntur, & mali obligantur, ibi. *Mutuabitur,* quinto boni benedicuntur, & mali disperguntur, ibi. *Quia benedicentes.* Quātum ergo ad primum primo ostendit, q in futuro iusti à Deo approbabuntur, sed mali reprobabūtur. d. *Nouit dominus dies immaculatorum.* Notandū ergo, q Deus aliqua duobus modis noscere dicit̄. s. vel quia approbat, vel reprobat, quæ. n. approbat dr̄ scire, & quę reprobat, nescire, vide supra Psal. 1. Quoniam nouit dominus viam iustorum. Sic ergo nunc dicitur. Nouit dominus dies immaculatorum, idest, approbat. Et per oppositum dies malorum non nouit, quia illos non approbat. Sic enim malis loquitur. Nescio uos, unde sitis, idest, nō approbo. Secundo modo Deus aliquā dicitur cognoscere, quando illa nos facit cognoscere, similiter, & illa nescire, quæ nos non facit scire. Sic enim dixit ibi Abrahæ. Nūc cognoui, q timeas Deum, &c. idest, alios cognoscere feci. Vnde Greg. exponens illud Iob. 31. Sciat Deus simplicitatem meam, dicit. Scire Dei dicitur scire nos facere, vsitato locutionis modo, qui lætū diem dicimus, ex quo contingit, vt lætemur. Hinc est enim quod ad Abraham dominus dicit. Nunc cognoui, q timeas Deum. Neque enim creator temporum quicquam cognouit ex tempore, sed cognoscere eius est ex cuiuslibet casus emergentis articulo nobis cognitionem prębere. Sic per oppositum, & illud nescire dicitur, quod nos scire non facit. Sic enim diē iudicij dicitur nescire, quia illum nobis non manifestat: De die autem illo, & hora nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque filius. Ad propositum in pręsenti vita quantumcūque iusti nesciunt statum suum, utrum sint Deo accepti, vel nō, vtrum opera sua ante Deū sint munda, vel non, vnde Greg. d. Districtionem quippe diuinę iustitiæ contemplantes, ēt de bonis nostris operibus pertimescimus, quę nos fortia egisse putabamus, vnde Paulus ait. Mihi autē pro minimo est, vt à uobis iudicer, aūt ab humano die, sed neq; meipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum, qui aūt iudicat me, dominus est. Ac si diceret, recta me egisse recolo, & tn̄ de meritis non pręsumo, quia ad eius examen uita nostra ducitur, sub quo omnia nostra bona turbantur, & hoc est, quod dr̄. Nescit homo, vtrum amore, vel odio dignus sit, s. in pręsenti vita. Sed in futura vita iusti videntes diuinam essentiam, clarē videbūt iustitiam suam Deo esse acceptam. Et sic dominus dicitur scire dies immaculatorum, quia ipsos iustos facit scire, & quia illos ad ęterna acceptat pręmia. Et hoc est, quod subditur. *Et hæreditas eorum in æternum erit,* quia dominus, qui est ęternus, erit ipsorum hęreditas, Dominus pars hęreditatis meæ. Sic ergo hæc est prima differentia in futuro inter malos, & iustos, quia iusti à Deo approbantur, sed mali ignorantur.

Marginalia: *Cognosce re. Dei. Noscire. Dei.* — *Luca. 13* — *Gen.* — *Greg. mor.* — *Mat. 13* — *Eccl.* — *1. Cor.* — *Eccle.* — *Psal. 1*

Non

585 *Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis ſaturabuntur, quia peccatores peribunt.* A

HIc ponit ſecundam differentiam, ſ. ꝙ iuſti ſatiabuntur, ſed mali anxiabuntur. Vbi notãdum, ꝙ hic per tempus malum, & per dies famis idem intelligitur, ſ. dies iudicij, qui malis erit tempus malum, omnibus aũt iuſtis erit dies famis, patet primũ. Quãuis. n. tẽpus uniformiter ſe habeat, tñ propter illa, quæ in tempore fiunt, uariari dr̃, ut dr̃ tempus clarũ, non quia tempus in ſe ſit clarum vel obſcurum, ſed quia aer, qui eſt in tẽpore, eſt clarus, & obſcurus. Similiter tẽpus dr̃ lætũ, vel triſte, quia illa, quæ accidunt in tempore, ſunt læta, uel triſtia. Similiter dicitur tempus malum, quia illa, quæ accidunt in tempore, ſunt mala. Quia ergo in tempore iudicij multa mala eueniẽt malis, ideo reſpectu illorum tempus malum dicitur, quia irruent ſuper eos omnia mala. Sicut apprehenduntur aues laqueo, ſic capiuntur homines in tempore malo. Iſtud autem tempus etiam dr̃ dies famis. Fames. n. nihil aliud eſt, quam quoddam naturæ deſiderium ſatietatis. Et hinc eſt, quod ẽt deſideriũ mentis, quo aliquid ardenter deſiderat, fames dr̃. Matth. 5. Beati, qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, i. deſiderant. Bonũ aũt quanto clarius cognoſcitur, tanto amplius deſideratur. Et quia Chriſtus in iudicio clarè in ſua maieſtate glorioſus apparebit omnibus bonis; ideo tũc ab eis ſummè deſiderabitur. Sic. n. fames pro deſiderio accipitur. Amos 8. Dicit dominus. Mittam famem in terra, non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Dei. Et de iſto tempore iudicij dicit de bonis primo. *Non confundentur in tempore malo.* Confuſio enim eſt verecundia ex malo perpetrato, quam non patientur iuſti, ſed gloriabuntur. *Et in diebus famis,* idest, deſiderijs ſaturabuntur, quia, ſcilicet deſiderium eorum quo deſiderabant habere Deum, adimplebitur, ut enim dicitur Prouer. 11. Deſiderium iuſtorum omne bonum, quia, ſcilicet, deſiderabunt Deum, in quo eſt omne bonum. Et iſtud implebitur, quia deſiderium ſuum, dabitur iuſtis. Et ſic ſatiabuntur uidentes gloriam Dei. Pſal. Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Quantum ad malos ſubdit. *Quia peccatores peribunt,* ly *quia,* ſtat pro &, & nõ cauſatiuè, q. d. Iuſti ſatiabuntur, & peccatores peribunt. Vel ſi ſtet cauſaliter, tũc eſt ſenſus, ꝙ malorum perditio, ſiue damnatio aliqualiter eſt cauſa gloriæ iuſtorũ. Quod ſic eſt, quia iuſti videntes pœnas malorum, amplius gandent, quia uident mala, quæ euaſerũt, & amplius Deo gratias agunt, ſicut ecõtra mali uidentes iu- B ſtorum gloriam, magis cruciantur, uidentes quanta bona perdiderunt, propter, quod de bonis dr̃, Lætabitur iuſtus, cum uiderit vindictã, &c. De malis autem dr̃, ꝙ uidentes turbabuntur timore horribili, gementes, & dicẽtes. Hi ſunt, quos habuimus aliquando in deriſum, ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt. Sed hic occurrit dubium, quia de iuſtis dicit, ꝙ non confundentur in tẽpore malo. Contra quia certum eſt, ꝙ illo tempore ſingulorũ conſcientiæ omnibus erunt ma- C nifeſtæ. Tunc ergo iuſti cognoſcent ſe peccaſſe, ut puta recordabitur Petrus, ſe negaſſe Chriſtum. Paulus ſe perſequutũ fuiſſe eccleſiam. Tunc ergo quæro, quia recordabuntur ſe peccaſſe, aut placebit iuſtis ſe peccaſſe, aut diſplicebit, ſi placebit, ergo erunt iniuſti, habentes complacentiã de Dei offenſa, ſi diſplicebit, cum talis diſplicentia ſit quædam pœna, & cõfuſio, ſequitur propoſitum, ſ. quòd iuſti confundentur in tempore malo. Ad oppoſitum eſt textus noſter, dicẽs. *Non confundentur in tempore malo.* Et Magiſter D lib. 4. diſt. 43. dicit, quòd tunc malorum memoria bonos non contriſtabit. Reſpondeo, dico ſecundum omnes doctores, quòd ibi bonis erit malorum, cognitio, & memoria ſine triſtitia. Sed quomodo hoc poſſit eſſe, multiplex eſt modus dicendi. Primo dicunt aliqui quod hoc erit uirtute diuina, quia ſicut Deus potens eſt ſeparare in igne lucem a caliditate, ſicut in igne inferni, qui ardebit, & non lucebit, & in igne fornacis, qui lucebat, & non ardebat tres pueros, nec unum pilum ipſorum. Sic quamuis iu- ſtis

Ecel. 9. | Prou. 10 | Pſal. 17. | Pſal. 57 | Sapiẽ. 5. | *Quaſtio. Cõfuſio. Beatus. Memoria.* | Peccatũ | Daniel 4.

stis recordatio peccati naturaliter inferat tristitiam,& displicentiam , tñ Deus sua potestate tristitiã separabit ab illa cognitione.Secundo dicunt alij,ꝙ hoc erit ꝑꝑ dignitatem status beatorũ, sic.n. Angeli beati,et si nos,ament,non tñ propter mala nostra tristantur,pro eo, ꝙ sunt absorpti à gloria,sic,ꝙ nihil tristabile eos lædere potest,sic, & in proposito est intelligendum. Tertio dicunt alij , & melius, ꝙ hoc est propter modum considerandi, quia boni non recogitabunt,vel considerabunt peccata sua absolutè,sed solum in comparatione ad Denm liberantem . F Quoniam cogitare de malo præterito sub respectu liberationis,non generat in nobis affectionem tristitiæ, sed gaudij , sicut etiam damnati considerantes bona sua præterita,non gaudent,sed magis tristantur ex tali consideratione , quia illa non considerant absolutè , sed solum respectu ad perditionem ipsorum . Et per ista patet ad argumentum.

586 *Inimici verò domini,mox , vt honorificati fuerint,& exaltati,deficientes quemadmodum fumus deficient .*

HIc consequenter ostendit,quod iusti in futuro honorantur , & mali deprimuntur . Gloria n.vitæ presentis , quę est gloria fortunę , quę semper admodum rotę,voluitur,quanto magis hominē exaltat, tanto amplius eum consequenter deprimit , ut enim docet experientia,rota dum voluitur,quælibet pars rotæ quanto eleuatur,tãto postea deprimit,quanto aũt rota est altior, tanto amplius eleuat , & sic amplius deprimitur . Quod ideo contingit, quia rotã fortunæ nullus aliquo ingenio firmare pōt,&ideo omnes sibi ꝑ amorem inhærentes, nunc exaltat , nunc deponit . De talibus dicit Psal.Ascendũt vsq; ad cœlos , & descendunt vsq; ad abyssos.Boni aũt, quia fortunæ per amorē non inhærent,sed Deo, ideo, exaltati non corruunt , d. illud Ps. Deo.Quoniam tu es,fortitudo mea. Huius autem copulatiuæ,s. quod mali exaltati deprimuntur, & boni stabiliter manent solum ponit primam, per quam secundam dat intelligendam,d.*Inimici ve*-

Fortuna *Iustus.* *Malus .* *Ps.106.* *Psal.30*

E *ro domini,mox vt honorificati fuerint , & exaltati,deficientes, &c.* Et si dicas quod fortuna aliquos honorat , & exaltat qui non cadunt,sed vsque ad mortem exaltati perdurãt. Quomodo ergo dicit *mox vt exaltati fuerint?* Rñdeo qđ totũ tempus præsētis vitæ nihil est respectu æternitatis,nisi sicut pũctus respectu circuli. Si ergo exaltati durant vsq; ad mortem, æternaliter tñ cadunt . Et attende congruam similitudinem casus eorũ,quia dicit , *deficientes sicut fumus deficient* , quia fumus quanto altius exaltatur,tãto plus euanescit. Ita,& mali , quia quanto gradus est altior,tanto grauior est casus, vñ quia Lucifer magis omnibus fuit eleuatus,nonne præ omnibus grauiorē casum est passus ? Vnde de malis sic iniustè , & fortuitò exaltatis,dr̃ Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatē, expulsi sunt , &c. vnde Greg.super illo verbo Iob 30.Eleuasti me,quasi super ventum ponens,elisisti me,valde,d. Quia p̄sentis vitæ gloria,quasi in alto cernitur, sed nulla stabilitate solidatur, velut eleuatus super vētum ponitur, qui de prosperitate transi- G toria lætatur , quia ad hoc solum hunc fugitiuæ fœlicitatis aura subleuat , vt repente deterius in infimis sternat .

Obiect. *Resp.* *Esa.* *Psal.* *Greg.* *mo.* *26*

Mutabitur peccator , & non soluet , iustus autem miseretur,& retribuet. 587

COnsequenter hic ostendit , ꝙ iusti plenè liberantur , sed mali semper ad pœnã remanēt obligati.Ille.n.cui mutuo aliquid dat̃,tãdiu manet obligatus , quamdiu receptũ nō restituit creditori, vel æquiualens , quilibet aũt homo mutuo multa accipit à Deo,& in præsenti, H & in futuro . In præsenti aũt accipit bona naturalia,& temporalia. Bona naturalia,vt corpus,& animã.Et vires naturales vt sunt intellectus, volũtas,& memoria. Ista.n.propriè nō sũt nostra , sed mutuata,patet , quia quilibet alicuius rei liber dñs de ipsa ad libitum disponere potest quod de istis homo nō potest, aliter quilibet de corpore,& anima,alijsq; naturalibus bonis licitè ad libitum facere posset,& sic fornicatio,gula,ira, &c. peccatũ non esset . Deus igitur ista , nobis dedit mutuo, vt ex eis sibi fructum reddamus,

Mu dare

vt

vt.s. corpus sibi frutificet per pœnitentiam, anima per subiectioné, intellectus per diuinorum contemplationem, uoluntas per Dei amorem, & benedictionem, memoria uero per suæ passionis recordationem. Quoties ergo peccator corpus præbet voluptatibus, animum terrenis, intellectum dolositatibus, memoriam iniurijs, tunc peccator mutuat, & non soluit. Vnde gl. *Mutabitur peccator, & non soluet,* quia a Deo mutuo accipit corpus mentem, & alia, nec ipsis bene utendo gratias agit. Accipit ét iustus a Deo mutuo bona tpalia, & illa Deo reddit, qui illa iustè dispensat, sed peccator, qui illis malè utit, accipit mutuo, & nõ soluit. Generaliter aũt omnia bona a Deo nobis mutuata reddimus Deo, cum illis iustè vtendo agimus gratias Deo. Et non illa nobis, sed Deo attribuimus. Sic.n.iusti oĩa sua bona non sibi, sed Deo attribuũt exemplo Petri, de quo ait Greg. super illo verbo Iob 38. Nunquid mittis fulgura, & ibunt, & reuerentia dicent tibi adsumus, d. Videamus fulgur vadens. Claudo cuidam ait Petrus. Argentum, & aurũ nõ est mihi, qđ aũt habeo hoc tibi do, in nomine dñi Iesu Christi Nazareni, surge, & ambula. Et apprehensa manu eius dextera, alleuauit eum, & statim cõsolidatæ sunt bases eius, & plantæ, & exiliens stetit, & ambulabat. Sed cũ de hoc facto fuisset Iudæorũ turba cõmota, videamus quid Petrus ait. Viri Israelitæ, quid admiramini in hoc, aut nos intuemini, quasi nostra virtute, & potestate fecerimus hũc ambulare? Deus Abrahã, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus patrũ nostrorũ glorificauit filium suũ Iesum. Et paulo post. Cuius nos testes sumus, & in fide nominis eius hũc, quẽ vidistis, & nostis, cõfirmauit nomẽ eius, & fides quæ per eũ est, dedit integrã sanitatẽ istã in conspectu oĩum vestrũ. Sic ergo accepit mutuo Petrus, cũ miraculũ fecit, sed soluit, cũ nõ sibi tribuit, sed auctori, ꝙ fecit. Sic ergo illi, qui gloriã operũ sibi attribuunt, & non Deo, illi mutuant, & nõ soluunt. Vel peccator mutuat, qñ hic peccat, quia tunc se obligat ad pęnã, pro peccato soluendã. Similiter, & in futuro peccator mutuat, & non soluit, qa peccatores in inferno sẽper a Deo recipiunt pęnã, quasi quoddã mutuũ, qa non est eis essentialis, sed accidentalis, & tñ nunquã soluunt debitũ, qa sẽper ad pęnã æternã obligati remanẽt, vt prius, quia in inferno nulla est redẽptio. Vnde Greg. super illo verbo Iob 20. Luet quæ fecit oĩa, nec tñ consumet, d. Persoluet.n. damnatus in tormentis ea, quæ hic illicita seruauit desideria. Et flammis vltricib. traditus sẽper morit, quia semper in morte seruatur. Non.n.in morte consumit, qa si cõsumeretur vita morientis, cum uita etiam pœna finiretur, sed vt sine fine crucietur, viuere sine fine in pęna compellit, ut eius vita, quæ hic in culpa mortua fuit, illic eius mors viuat in pęna. Dicat ergo. Luet, qui fecit oĩa, & non consumet, quia cruciabit, & non extinguetur, moritur, & viuit, deficit, & non subsistit semper, & sine fine est. Hæc solo auditu valde sunt terribilia quanto magis passione? Et hoc est, ꝙ ait Psal. *Mutuabitur peccator, & non soluet.* Aliqui tñ codices hñt, *multabitur peccator*, &c. sed primus verior. Quãtũ uero ad iustos, ꝙ plenè libenter subdit. *Iustus aũt miseretur, & retribuet,* hic.s. in ꝓsenti, quia de bonis a Deo receptis proximo miseret, & ꝑ cõsequẽs reddit illa Deo, a quo accepit. Vel ĩ futuro miseret, & retribuet, qa gloriã, q̃ a Deo recipit, totã ꝑ gratiarũ actioné retribuit. Vel aliter hic per iustũ Ra.Sa. ĩtelligit Deũ, q miseret oĩum, sed solũ iustis tribuit gloriæ plenitudinem.

Quia benedicentes ei hæreditabunt terram; maledicentes autem ei disperibũt. 588

OStendit hic, ꝙ boni benedicentur, sed mali dispergentur. Vbi notandum, ꝙ iusti benedicunt dominum multipliciter, quoniã benedicunt dominum per debitam eius mandatorum obseruantiam, per solidam mentis aduersis patientiam, per ualidam fide credẽdorum adhærentiã, per integram Deo ex beneficijs datam gratiam, per deuotam mentem Dei laudando reuerentiam, per feruidam cum proximis seruatã amicitiam, primum patet, quia mandatorum Dei obseruatio est apertũ signum, ꝙ ipsum Deũ bonum dicimus factis, & operibus.

Petrus. Greg. 30 mo. c. 4.

Act. 3.

Greg. 15 mor. 9.

Ps.102. Benedicite dominũ omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatẽ eius. Et quia Dei præcepta à beatis maximè obseruãtur in patria, ideo ipsi maximè Deum benedicunt. Benedicite domino omnes Angeli eius, potentes virtute, qui faciunt verbum eius. Cõsimiliter, & omnis beatorum populus, Psal. Benedictus
Ps.102. dominus Deus Israel à sæculo, & vsque in seculũ, & dicet oĩs populus, fiat, fiat. Et duplicatur ly, fiat. q̃a dupliciter præcepta sunt seruanda, s. corde, & opere, vel propter duo præceptorum genera, quia alia affirmatiua, & alia negatiua. Sic etiã & creaturæ insensibiles benedicunt dominum. Psal. Benedicite domino omnia opera eius. Vnde q̃a solus peccator Dei præceptũ transgreditur, ideo solus Deo maledicit. Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatũ suũ. Secundũ patet, quoniã aduersa à Deo inflicta portare, est ipsum piũ correctorẽ confiteri, & sic de ipso dicere bonum. Sic. n. Thobias docebat in flagellis per patientiã benedicere Deũ. Hierusalem ciuitas Dei, castigauit te dominus in operibus manuum tuarũ, confitere domino, & benedic Deũ sæculorum. Sic & Iob in flagellis positus, d. Sit nomẽ dñi benedictũ. Sic & Christus in passione positus benedixit dñm nobis præbens exemplum. Vnde Greg. ait. In se aũt Christus credentes edocet, vt in flagellis positi, Deũ benedicere sciãt, teste Euangel. Cũ appropinquaret passioni, accepto pane, gratias egit, & benedixit. Gratias itaq; egit, & benedixit, qui flagella alienę iniquitatis suscepit. Et q̃ nihil dignũ ꝑcussione habuit, humiliter ꝑcussus benedixit, vt hinc ostẽdat, quid vnusquisq; nostrũ in flagello culpæ propriæ facere debeat, si ipse æquanimiter portat flagella culpæ alienæ, vt hinc ostẽdat, quid in correctione faciat subditus, si in flagello positus patrẽ benedixit æqualis patri filius. Et ideo in aduersitate captiuitatis, quæ videt̃ maxima ẽt per patiẽtiã oportet benedicere Deũ. Captiui, benedicamus Deũ. Tertiũ patet, qm̃ per fidẽ Deo adhærere est ipsũ verũ Deũ credere, & ꝑ cõsequẽs de ipso dicere bonũ. Vñ & fide illustrati benedicunt dñm. Benedicã dñm, q̃ tribuit mihi intellectum, & c. superius Psal. Cum omnibus istis modis benedicendi dñm mereamur, quid mirũ, si sic benedicẽtes præmiat? Et hoc est, quod ait Psal. hic. *Quia benedicentes ei hæreditabunt terram*, s. viuentium. Et per oppositum. *Maledicentes aũt ei disperibunt.* Quid est aũt maledicere dñm, nisi ex bonis operibus gloriã Deo debitã sibi vsurpare, vel Dei præcepta cõtẽnere? Talium aũt quilibet à Deo reprobatur, vñ Tob. 13. Maledicti erunt, qui contempserunt te, & cõdemnati erunt, qui blasphemauerunt te. Et hoc est, q̃d dicit hic Ps. *Maledicentes autẽ ei disperibunt.* Disperire. n. est dupliciter perire, quia tales, qui Deo maledicunt eius præcepta non seruantes bis pereunt, s. in aĩa, & corpore. Quia dictum est, ꝙ inimici dñi hic honorati statim deficiunt, non autẽ iusti. Ideo continuãdo materiã quæstionum cœptã quæro. Vtrum beatitudo hominis consistat in honoribus, vel dignitatibus, vide 2. 2. q 2. art. 2. Et de regi. princ. 13.

Precepta dupliciter seruanda, & duo præceptorum genera.

Leuit. 24.

Thob. 15.

Iob. 1.

Greg. 2. mor. ca. 31.

Mat. 26

Judith. 7

Maledicti pereunt.

Ecc

Apud dominum gressus hominis dirigentur, & viam eius volet. 289

POstquam Psal. ostendit diuersitatẽ malorum, & iustorũ, quo ad pœnas, & præmia, hic consequenter ostẽdit ipsorum diuersitatẽ, quo ad merita, & demerita, quia ex istis sequuntur præmia, & supplicia. Et circa hoc duo facit. Quia primo ostendit hanc diuersitatem in operibus vitę actiuæ, secundo in operib. vitæ cõtẽplatiuæ, ibi. *Os iusti meditabitur.* Prima ĩ duas, q̃a primo ponit merita iustorũ, secundo ex hoc infert exhortationẽ singulorũ, ibi. *Iunior fui.* Quãtum ad primã partẽ ostendit merita iustorũ, primo quo ad opera iustitiæ, secundo quo ad opera pænitẽtiæ, ibi. *Cũ ceciderit.* Quantum ad primũ dicit. *Apud dñm, &c.* Hic . n. ꝑ hominẽ intelligit quẽlibet iustum. Cuius ratio est. Quia, cum homo ponat in esse specifico suo ꝑ aĩam rõnalẽ, ꝑ q̃ specificè distinguit̃ ab irrationalibus, ille solum verè, & realiter dici põt homo qui viuit ẽm rõnem. Qui autem viuit secundum sensualitatẽ communẽ etiam animalibus brutis, dr̃ homo solo nomine non re, quia non viuit secundum illud, quod est propriũ hominis, s. rõnem, sed secun-

Gressũt ... tis ... ctione Greg. 21. m. cap.

Gress Via

secundum id, q competit ét brutis, s. ẽm appetitum sensitiuum. Et hoc est, q d. Ps. Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Hoc pulchrè declarat Petrus Damiã in quadam epistola, quã scripsit Papæ Alexandro d. Est quia solo noĩe sit homo, & est qui re ipsa, & veritate sit homo. Audi Salomonem, d. Deũ time, & mãdata eius obserua, hoc est oĩs homo. Deum timere est, cuncta, quemadmodum prohibet, execrãdo contemnere. Mandata illius obseruare est, oĩa, quæ præcipit operib. exercere. Ille ergo Deum timet, qui satagit cauere quod ille prohibet. Ille mãdata eius obseruat, qui studet implere, quod ille imperat. Deum ergo time, & mãdata eius obserua, hoc est oĩs homo, ac si perspicuè dicat Qui non studuerit cauere prohibita, quia negligit implere præcepta, hoc ipso ratione caret, vocabulum quidem hominis habet, sed esse hominis non habet, quia non veraciter vtitur virtute nominis, quo cẽsetur. Ille ergo nimirum se credat veraciter hominẽ, qui hominum recognoscit auctorẽ: alioquin, qui ignorat, ignorabitur. Quid aũt sine his sit homo perspicuè deffinit scriptura, d. Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis? hæc ille. Sic. n. per hominẽ intelligit quẽlibet iustũ, d. *Apud dñm gressus hominis*, i. iusti dirigeẽ. Per gressus aũt hominis intellige mentis affectiones, quib. gradimur ad Deũ per viã veræ operationis. Quia ostendit Greg. super illo verbo Iob. 31. Nonne ipse cõsiderat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat, d. Quid viarum noĩe nisi actiones denunciat? Hinc etenim per Hiere. dr̃. Bonas facite vias vestras, & studia vestra. Quid vero appelatione gresũũ, nisi initium accipimus meritorũ? quib. ꝑfecto gressibus ad semetipsam nos veritas vocat, d. Venite ad me oẽs, q laboratis, & onerati estis. Ad se quippe venire nos dñs ꝑcipit non gressibus corporis, sed affectionibus cordis. Isti aũt hoĩs gressus primo peccato proni sunt ad deuia perãbulãda, quia, vt habeẽ Gen. 6. Cũcta cogitatio hoĩs prona est ad malum omni tꝑe, Et idcirco

Psal. 48 — *Eccl. 12* — *Gressus sũt mentis affectiones. Greg. li. 21. mor. cap. 4.* — *Gressus. Via.*

A ne labantur ad deuia per Deũ dirigunẽ, quis. n. ad illicita non multoties flecteret mentẽ, nisi diuina bonitas nostros dirigeret gressus? Et ideo alibi orat Ps. Deũ, d. Gressus meos dirige ẽm eloquium tuum, vt nõ domineẽ mei oĩs iniustitia. Et hoc est, qđ hic Ps. d. *Apud dñm gressus hominis dirigetur*. i. ab ipso dño digireẽ voluntas, & affectio viri iusti. Et quia opera exteriora assumunt bonitatẽ, & malitiã ab ipsis affectionib. interioribus, à quib. procedunt, ideo si gressus affectionũ sunt directi, & boni sequitur, q via exterioris B operis est bona, & Deo placita, ꝑꝑ qđ subditur. *Et viã eius volet*, s. ipse Deus approbabit opera iusti. Vel aliter. vt ly *eius* referatur ad dñm, vt via eius sit via dñi. Et tunc est sensus. Ad hoc apud dñm gressus hoĩs dirigetur, vt ipse velit viam dñi, s. custodire. Et notat hic gl. q alia est via dñi, & alia via mundi. Via mundi non est dura, sed lata, & spaciosa periculis, & latronibus plena. Via autẽ Dei etsi sit arcta, & laboriosa, est tñ ab omni periculo secura. Quis autẽ dubitet nõ melius fore pergere per viam duram, sed tutam, C quàm per viam planã latronibus plenã? sic enim ait Psal. Viam veritatis elegi.

Cum ceciderit, non collidetur, quia dominus supponit manum suam. 590

Hic consequenter ostẽdit meritum iustorum quo ad opera pñiæ. Vbi quantum ad propositum spectat notandum, q triplex est casus, de quo ista litera intelligitur, s casus culpæ venialis, casus culpæ mortalis, & casus pœnæ temporalis. Primo est casus culpæ venialis, quia etsi per veniale peccatum homo nõ D cadat a gratia, & charitate, cadit tñ à charitatis feruore. Et de isto casu exponit gl. d. Si cadit iustus peccando uenialiter, non tñ frangitur per crimina, quia dñs supponit manum suam, i. auxilium gratiæ, quod ideo dicit, quia ipsa peccata venialia inducunt ad mortale, nisi dñs manum suæ gratiæ apponeret, sicut quãuis unum paruum foramen in naui à principio non submergit nauem, sed si ei non succurratur, aqua paulatim crescens, ipsam submergeret, & de isto casu culpæ uenialis dicitur. Septies in die cadit iu- *Prouer. 24.*

Casus multiplex.

ſtus,& reſurgit. Impij autem corruēt in malum. Et hoc eſt quod alibi d. Impulſus euerſus ſum,vt caderem, & dñs ſuſcepit me.Vbi glo. Q̃uo.n.poteſt cadere cui dñs eſt fortitudo? Illi vero cadunt, qui ſibiipſis volunt eſſe fortitudo. Secundo eſt caſus culpæ criminalis. Domus Iſrael cecidit,non adijciet, vt reſurgat,qđ de Iudæis intelligitur.Quod ideo ſic dicit, quia homo ſola voluntate in mortale cadit, ſed à ſe,ſola voluntate,non pōt reſurgere,niſi diuina adiutus gratia.Et aduerte ſ̃m diuerſitatem peccatorum, diuerſos diuerſimodè cadere. Primo cadunt aliqui per ſuperbiam,ſicut Lucifer. Q̃uo cecidiſti Lucifer,&c. qui dicebas in corde tuo, aſcendam ſuper altitudinē nubium, & ſimilis ero altiſſimo? & Iob 4. Mons cadens defluit: mons ſignificat ſuperbiam,qui cadens per ſuperbiam, defluit in gehennā. Secundo cadunt aliqui per detractionis infamiam. Fiat Dan coluber in via,ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, cadat aſcenſor eius retrorſum. Dan interpretatur iudicium, & ſignificat detractores, qui omnes alios volunt iudicare, & mordendo detrahere. Tertio alij cadunt per acediā.Leuit 29. Cadent,nullo perſequente. Et de Heli, qui otioſus ſedebat in ſella,dr̃, ꝙ cecidit de ſella retrorſum, & fractis ceruicibus mortuus eſt.Quarto alij cadunt per hypocriſim,& fallaciam, qui.ſ.claudicantes vnū dicunt, & aliud faciunt, vnū volunt eſſe,& illud apparere, figurati ꝑ Miphiboſeth,de quo dr̃.Cecidit,& claudus factus eſt. Quinto cadūt alij per gulā figurati in Ochozia rege,de quo dr̃, Cecidit Ochozias per cancellos cęnaculi,& ægrotauit.Sexto cadunt alij per inuidiā,figurati in Aman, qui inuidens ipſi Mardochæo cecidit. Nō poteris reſiſtere Mardochæo,ante quē cępiſti cadere, ſed cades in conſpectu eius. Sir̃ de inuido Saule, ait Dauid. Veniat illi laqueus, quē ignorat,&c.Cadant in idipſo Septimo cadūt alij per auaritiā,qui.ſ.totū cor habent ad terrena. In conſpectu eius cadent oēs, q̃ deſcendunt in terra. Octauo cadunt alij per luxuriā Neq; fornicemini,ſicut quidā ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderunt vna die viginti tria millia. Et iſtis modis

Pſ.117. *Amos 5.* *Cadere.* *Eſa.14.* *Mons ſignificat ſuperbiā* *Gen.46.* *1.Reg.4* *2.Reg.4* *4.Reg.1* *Heſter.6* *Pſal.21* *1. Cor. 10.*

E permittit Deus cadere qn̄q; etiam electos ſuos, vt eorū caſus à nobis declinet ſuperbiā, & ipſorū pœnitētia nos prouocet ad pœnitentiā:vn̄ Greg.d. Videamus Dauid ille,quantū mons altus fuerit,qui tāta Dei myſteria prophetico ſpiritu uoluit cōtemplari,ſed aſpiciamus,quā ſubito caſu defluxit,quia,dum in ſolario ambulās,alienā coniugem cōcupiuit, & abſtulit eiuſque virum cum dāno ſui exercitus interemit,repentino caſu mons cecidit,cū mēs illa myſterijs cœleſtib.aſſueta,inopinata tētatione deuicta eſt,&c.Et F hoc totum permiſit Deus, ne ſuperbiamus de virtutibus.Vnde ſubdit Greg.d. De ſtatu ſuo Dauid cadente, nemo ſuꝑbiat,de peccato ſuo Dauid ſurgente,nemo deſperet,&c. De iſto aūt caſu peccati mortalis ſic intelligitur textus noſter, quia quamuis multi prædeſtinati qn̄q; cadunt per peccatum mortale,vt Dauid, Petrus,&c.tn̄ *non colliduntur*, ſ irrecuperabiliter,*quia dn̄s ſupponit manū ſuam*.i. auxiliū ſuum, vt reſurgat ꝑ pœnitentiā. Tertio eſt caſus aduerſitatis temporalis, ſic martyres pro Chriſti nomine cecide G runt à uita ꝑſenti. Pſal. Sacerdotes eius in gladio ceciderunt.Et tn̄ non colliduntur, quia omnia patienter ſuſtinent. Et hoc eſt, quod de quolibet iuſto d. *Cum ceciderit iuſtus,non collidetur*,&c.

Greg.li. mor. 12. *2.Reg. 11.*

Iunior f i, etenim ſenui: & non vidi iuſtum derelictum:nec ſemen eius quærens panem. 591

CONſequenter hic Dauid ex prædictis nos admonet, vt iuſtos imitemur.Et hoc propter multa, quæ iuſti habēt à Deo,ſ quia iuſti primo à Deo nu- H triuntur: ſecundo quia iuſti Deum imitant̄:ibi.*Tota die*.tertio, quia iuſti à Deo informantur:ibi. *Declina à malo*. quarto quia iuſti à Deo diliguntur:ibi *Quia dominus amat*,quinto q̃a iniuſti à Deo puniuntur,ibi. *Iniuſti punientur*. ſexto quiā iuſti à Deo beatificātur,ibi. *Iuſti autem*. Quantū ad primū primo oñdit,ꝙ iuſti à Deo nutriunt̄, d.*Iunior fui, etenim ſenui*,&c.Ex hoc apparet,ꝙ iſtū Pſa. Dauid fecit in ſenectute *Et non uidi iuſtum derelictum*,&c. Sed cōtra Dauid fuit iuſtus,& tn̄ panē quæſiuit ab Achimelech, vt patet.

Mi habe ſti à Deo. *Oppoſi obiec*

tet 1.Reg.21. Helias homo fuit iustus, A
tamen panem quæsiuit à muliere vidua
Mĕdica Sareptha.3. Reg. 17. Etiam sequeretur,
re. ꝙ status religiosorum,qui panem mendi
cando quærũt,non esset licitus, si nullus
est iustus,qui panem quærit. Ad hoc mul
tipliciter respondetur. Primo,ꝙ locus ab
auctoritate nõ tenet negatiuè. Secũdò,
ꝙ hic Dauid vtitur communi modo lo-
quendi,sicut quando pauci sunt in eccle
sia,dicimus,nullus est in ecclesia, vel in
foro,s.quando sunt ibi pauci respectu ad
alias vices,quia illud,ꝙ modicũ est,quasi
Philosophus. nihil computatur.2.Physicorũ. Licet aũt B
iusti aliquãdo quærant panem, hoc tñ ra
ro cõtingit,nisi in illis, qui voluntariè sta
tum mendicitatis assumunt. Quod ẽt ra-
rius contingebat tpe veteris testamenti,
quando, s.abundãtia bonorũ temporaliũ
pro operibus iustitiæ promittebatur, vt
patet Deute.8.& Esa.1. Si audieritis me,
bona terræ comedetis. Tertio dr̃,ꝙ iusti
non petunt panem.s.ad congregandũ aua
rè,sicut dr̃ Phil.2. Oẽs,quæ sua sunt,quę
runt,non quę Iesu Christi. Quærũt aũt
ad vitæ sustentationem. Quartò,ꝙ iusti
non quærunt panem, vel alia tempora- C
lia, vt finem intentum sicut faciunt ma-
li, qui quærunt seruire Deo propter be
neficium, & non beneficium propter
Mat.6. Deum. Sic enim dicitur: Quærite pri-
mum regnũ Dei,&c. & hæc omnia adij-
cientur vobis. Dic ergo, *Non uidi iustũ de-
relictum*, scilicet, à Deo finaliter, *nec se-
men eius*, idest, imitatorem eius *quærens
panem*, scilicet temporalia pro suo fine.

592 *Tota die miseretur, & commodat, & se-
men illius in benedictione erit.*

Hic cõsequenter ostendit, ꝙ iustus D
Deum imitatur. Inter oĩa enim,
quæ Deo appropriantur, est alijs misere
ri. Vnde cantat ecclesia Deus, cui pro-
Misereri prium est misereri,&c. Et sic ille,qui al-
Luca.6. teri miseretur,Deum imitatur. Sic enim
dicebat Christus. Estote misericordes,
sicut,& pater,&c. Et nota, ꝙ misericor-
dia in duobus consistit, primo in affectu
interiori, consequenter aũt in affectu ex
teriori. Primum tangit, d. *Tota die mise-
retur*, quod intelligitur de actu interio-
ri vel habitu miserẽdi, sed ẽm tangit, d.

& commodat. Et vide,ꝙ misereri alijs est
accommodare, quia qui eleemosynam Eleemosyna.
dat,Deo fœneratur,quia non solum tñ,
sed centuplum recipit, & vita meretur Mat.16.
æternam. Et nota, ꝙ nullus meritoriè al-
teri põt misereri, nisi primo misereatur
sibiipsi, vt.s.in se iustitiam seruet, vnde
Greg. d. Ille quippe bene agit, quæ pia Greg.19
sunt,qui scit prius seruare, quæ iusta sũt mor. ca.
vt collatus in proximis riuus misericor- 19.
diæ de iustitiæ fonte ducatur. Nam mul
ti proximis quasi misericordiæ opera im
pẽdunt, sed iniustitiæ facta nõ deserunt.
Qui si veraciter proximis misericordiã
facere studerẽt, sibiipsis debuerant prius
iuste viuendo misereri, vnde scriptũ est.
Miserere animæ tuæ,Placens Deo. Qui Eccl.30
ergo misereri vult proximo, à se trahat,
necesse est originẽ miserendi. scriptum
nãq; est. Diliges proximũ tuũ,sicut teip Mat.22
sum. Qũo ergo alteri miserẽdo pius est, Deut.6.
qui adhuc iniuste viuendo fit impius si-
bimetipsi? Vnde per quẽdam sapientẽ
dr̃. Qui sibi nequam,cui erit bonus? Ad Eccl.14.
exibẽdã quippe misericordiã,vt indigen
tibus plenè exterius valeat impẽdi duo
sũt necessaria s.homo,qui præbet, & res
quæ præbetur: Sed longè incõparabiliter
melior est homo q̃ res. Qui itaq; indigẽ
ti proximo exteriorẽ substantiã præbet,
sed vitã suã à nequitia nõ custodit, hic
rẽ suã Deo tribuit, sed seipsũ peccato,
ꝙ minus est,obtulit auctori,& hoc,ꝙ ma
ius est,seruauit iniquitati. Sed iustus nõ
sic,quia primo *Misere*r̃.s. sibiipsi ꝑ actũ
interiorẽ,postea,*commodat*.i. dat ꝓximo
ꝑ actũ exteriorẽ. Talis aũt eleemosyna 2.Cor.9
sic collata est quoddã semẽ, ꝙ seminatũ
æternã benedictionẽ fructificat. Qui par
cè seminat,parcè,& metet,&c. vbi gl. Nõ
parcè seminat ille qui parũ habẽs,parum
largit̃, si animus sit prõptus plus dare,si
plus haberet. Et nota, ꝙ nõ dicit, q. dat,
sed qui seminat quia eleemosynã dare,
nõ est amittere,sed seminare s.ad tẽpus
carere,vt plus habeat̃ in futuro, vbi plus
pensatur animus quam census, ideo qui
seminat in benedictionibus, de benedi-
ctionibus largã benedictionem metet, s.
vitã æternam. Et hoc est, quod hic dicit
Psal. *Et semen illius*, s.eleemosyna *in be-
nedictione erit*, i. in larga retributione.

593 *Declina à malo, & fac bonum, & inhabita in sæculum sæculi.* E

De pen. d 2. quis aliq n.

CONsequenter hic ostẽdit, ꝙ iusti à Deo informãtur. Quia si quis quęreret, quomodo me interius debeo disponere, si opera pietatis exterius volo exercere? Informat te Deus dicens, *Declina à malo, &c.* Vide supra versic. 513. Qui enim sic declinat a malo, & facit bonum, hæreditatem cœlestem acquirit. Ideo subditur, *Et inhabita in sæculum sæculi*, idest, per hoc habitabis in æterna beatitudine. Vel per declinare a malo intellige obseruationem præceptorum negatiuorum, sed per facere bonum, obseruationem affirmatiuorum, in quorum obseruatione consistit meritum æternũ.

Mat. 19. Si vis ad vitã ingredi, serua mãdata Dei.

594 *Quia dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos, in æternum conseruabuntur.*

6 q 1. si omnia.

Greg. 25 mor. c. 6.

HIc consequenter ostendit, ꝙ boni a Deo diliguntur. Quid. n. hic per iudicium, nisi iustos seipsos iudicantes intelligitur? Quod ostendit Greg. super illo Iob. 34. Non. n. est vltra in hominis potestate, ut veniat ad Deũ in iudiciũ, dicens. Quod est istud iudiciũ, nisi illud, de quo Paul. d. Si nosmetipsos iudicaremus non vtiq; iudicaremur. Et de quo Dauid dicit. Honor regis iudiciũ diligit, vt. s. qui iam Deum honorat ex fide solicitè iudicet, quid ei debeat in operatione, vnde rursus scriptũ est. Iudicare coram dño, & expecta eũ. Coram dño quippe iudicatur, qui corde dñm conspicit, & actus suos sub eius præsentia solicita diligentia discernit, quem tanto quis securius expectat, quãto quotidie suspectius vitam suam examinat, &c. Tale ergo est iudiciũ qđ diligit Deus, qđ iusti de seipsis faciunt. Vel hoc dicit ad ostẽdendũ, ꝙ Deus iustè sanctos suos hic aduersa pati permittit, d. *Quia dñs amat iudiciũ* quo. s. permittit sanctos affligi. Nam etsi sinit sanctos pati, iustè tamen iudicat. Et non derelinquit sanctos suos, imo in aduersitatibus ipsos associat. Cum ipso sum in tribulatione, & iõ si hic corpore affligũtur, vel moriunť, ad æternã tñ hæreditatẽ conseruantur. Ideo subdit. *In æternum conseruabuntur.* Et loquitur hic de iustis ſm æternam Dei prædestinationem.

G

1. Cor. 11.

Psal. 98.

Psal. 90

Iniusti punienť, & semen impiorũ peribit.

COnsequenter hic ostendit, ꝙ iniusti a Deo æternaliter puniuntur, et si hic prosperentur. Cùm. n. Deus sit iustus, peccatum impunitum dimittere non põt. Sed tñ multi credunt peccata sua non punienda, & hoc ꝑꝑ longam impunitatẽ, quia. s. Deus differt illos punire. Et tñ ista causa illos magis ad oppositum mouere debet. Dicit. n. Iulius Celsus, lib. 1. ꝙ consueuerunt dij immortales, quo grauius homines pro peccatis eorum vlcisci volunt, his secundiores interdum res, & diuturniorem impunitatẽ concedere. Et Greg. d. In arcum quanto longior trahitur corda, tanto de eo exit districtior sagitta. Sic, & peccatorum punitio quanto longius differtur, vt veniat tanto districtior sñia procedit. Hoc ergo ad memoriam peccatorum reducit nũc Ps. d. *Iniusti punientur, & semen impiorum peribit.* Semina sunt opera nostra, quæ debent esse in veritate, & iustitia facta. Seminate vobis in veritate, & iustitia. Impij autem aliquando bona opera, s. de genere seminant, sed quia carent honore gratiæ, non afferunt fructũ. Vel etiam si quando faciunt opera bona in charitate, quia tamen non perseuerant finaliter ideo pereunt. Et de tali semine dicitur. Non erit semen eius in populo suo, quia Deus talium opera non acceptat ad populum beatorum, vel per semen accipe verbum Dei, quod in peccatoribus seminatum non proficit, vt habetur Lucæ 8.

595

F

Iusti autem hæreditabunt terrã, & inhabitabunt in sæculum sæculi super eam. 596

H

HIc consequenter ostendit, ꝙ iusti à Deo beatificantur, quia tales sunt filij Dei. Si autem filij, etiam hæredes. Beati pauperes spiritu, quoniã ipsi possidebunt terram, scilicet, viuentium. Credo videre bona domini in terra viuẽtiũ. Et ista hæreditas finem non habet, ideo subdit. *Et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.* Vbi nota, ꝙ quamuis sæculũ sit spaciũ cẽtum annorum propriè, tñ in

scriptura

A scriptura sacra quandocunque duplicatur, vt dicatur sæculum sæculi, tunc significat æternitatem ex parte post, & non ex parte ante. *Quæstio* Et si dicas ꝙ de Deo dicitur, *Psal. 9.* Dominus regnabit in æternum, & in sæculum sæculi: tamē Deus est æternus, ita a parte ante, sicut post. *Respon.* Dico, ꝙ q̃uis Deus æternus sit simpliciter, & ante, & post, non tamen sic dr̄ dn̄s rex, vel creator, quia ista nomina ex tp̄e conueniunt. Quia superius cōmendantur iusti, quia a Deo nutriunt̄ sine indigentia, ideo quæro vtrum beatitudo hominis consistat in aliquo bono corporali, 1.2.q. 2.art.5.

597 *Os iusti meditabitur sapientiam, et lingua eius loquetur iudicium.*

POstquam posuit differentiam inter bonos, & malos, quantum ad opera vitæ actiuæ, nunc cōsequēter ponit differentiam quo ad opera vitæ contemplatiuæ. Et diuiditur in partes duas. Quia primo ostendit in quo occupatur contemplatio bonorum: secundo in quo contemplatio malorum: ibi. *Considerat peccator.* Prima in duas. Quia primo ostendit, ꝙ iustus legem domini habet in ore: secundo quòd ipsā in corde, ibi. *Lex Dei eius, &c.* *Quæstio.* Quantum ad primum dicit. *Os iusti meditatur sapientiam.* Sed quō hoc potest intelligi, quia meditatio cum idem sit s̄m Grammaticos quòd cogitatio: cogitatio autem solum est cordis nō oris, quómodo ergo os meditari dr̄? *Respon.* Respondeo, primo quòd licet solum ad cor spectet meditari, quia tamen ex abundantia cordis os loquitur, Matth. 12 idcirco os dr̄ meditari, quia quod os loquitur, ex meditatione cordis procedit. *Os duplex.* Vel aliter dicendum, ꝙ os est duplex, s. os cordis, & os corporis. Quia sicut ea, quæ extrinsecè loquimur, prius in corde dicimus, sic & cor suum os habet, sicut & corpus similiter & labia. Sic enim dicitur Psal. 11. Labia dolosa in corde, & corde loquuti sunt, vt dicit *Greg.* Greg. 20. Moral. c. 2. *Os ergo iusti meditatur sapientiam,* quando sapientiā meditatur in corde, quam postea ore exprimit corporis. Sic n. conformiter dicitur Prouer. 8. Veritatem meditabitur guttur meum, &c. Qui autē sapientiam sic prius meditatur ore cordis, tunc consequēter congruè loqui potest exterius. Et hoc est, quod subditur. *Et lingua eius loquitur iudicium.* Prius.n. sapientiam in se debet quilibet habere, priusquam alios possit docere. Si.n. cor tacuerit quō lingua recte loquit̄? quia ut d. Greg. 11 mor. c. 9. *Greg.* Cum quis non agit bona, quæ loquitur, etiā sermo subtrahitur, ne loqui audeat, quod non operatur, sicut per prophetam dr̄: peccatori autem dixit Deus. Quare tu enarras iustitias meas, &c. Quid ergo est loqui iudicium, nisi primo seipsum iudicare, deinde alios, prius seipsum docere, & postea alios, &c. B

Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius. 598

COnsequenter hic ostendit, ꝙ iustus bona, quæ ore loquitur, illa prius corde meditatur: vnde Greg. ait. Qui in *Greg. 8. mor. c. 2* dictis suis reprobari metuit, ipse prius debet examinare, ꝙ dicit, quatenus inter cor, & linguam quidam discretus æquusque arbiter sedeat subtiliter pensans si recta uerba cor offerat, quæ vtiliter suscipiens ad auditorum iudicium lingua perducat. C Sic ergo Ps. ostendens, quod iustus quilibet hoc facit postquam dixit, ꝙ iustus loquitur sapientiam, nunc ostendit, ꝙ illā prius corde meditatur, d. *Lex Dei in corde ipsius.* Et nota, ꝙ aliud est esse in lege, aliud supra legem, aliud sub lege, vt dictum fuit superius vers. 2. & aliud est in se legem habere. *In lege, supra legem, & sub lege, & quo differat.* Ille.n. in se habet legem, qui nō solum operatur debitè quæ sunt legis, ut boni simplices, qui legis sūt ignari, sed ēt habitum sapientiæ intus habent in corde, sicut boni doctores, & prędicatores, qui faciunt, quæ sunt legis, & D alios hæc facere docent: de quorū quolibet dr̄. Dedit illi cor ad præcepta, & legē vitæ, & disciplinæ. *Eccl. 45* Et quia talis scit seipsum, & alios docere, ideo *non supplantabuntur gressus eius.* Planto, tas, s̄m Grammaticos, aliq̄n idem est, quod decipere, *Plātare* & componitur cum sup, & dr̄ supplanto, tas, ꝙ est decipere, & propriè per plantā, quod fit, cum aliquid latenter inter plantas alterius ponit̄ ut cadat. Quid.n. sunt plantæ nostræ, nisi affectiones nostræ, *Plantæ sunt affectiones.* quibus totum corpus nostrum portatur interius? inter quas plantas ad decipien-

dum aliquid ponitur, quando inter affe- ctiones nostras aliquod malum sub specie boni latenter inseritur. Sic aliquotiens diabolus prętendit, ꝙ si tu ieiunas, eris homicida tui ipsius, & similia. Et hoc propriè dr̄ supplantare. Vir ergo iustus, qui in corde suo legem habet dn̄i, non supplantatur, quia astutias diaboli scit co gnoscere. Dicat ergo. *Non supplantabuntur gressus eius*, i. plantæ pedum, vel affectiones mētis, sed magis supplantans sup plantatur: vnde Pro 13. Iustitia custodit innocentis viam, impietas vero peccatorem supplantat.

599 *Considerat peccator iustum, & quærit mor tificare eum.*

NVnc consequenter ostēdit, in quo consistat malorum contemplatio. Et primo ostēdit malorum iniquitatem, secundo iustorum securitatem, ibi. *Dominus autem*. Quantum ad primum ait. *Considerat peccator iustum*. Vbi nota, ꝙ alia est consideratio bonorum, & alia peccatorum. Bonus. n. quilibet tria debet cōsiderare, s. propriam vtilitatē, ne perdat gratiam. Supernā æquitatē, vt vitet maculā. Diuinam pietatem, ne desperet veniam. Primo ergo considera propriā vtilitatē, &c. quia hæc cōsideratio conseruat te in gratia, & humilitate, quia si te benè consideraueris, reperies te miserijs plenum, & humilis eris: vnde Iosue 2. cōsiderate terram, vrbemq; Hiericho. Per terram intellige corpus proprium de terra formatum, sed per Hierico, quod luna interpretatur, accipe status tui instabilitatē, quorum consideratio te ducit ad humilitatē, vn̄ Greg. super illo verbo Iob. 33. Ecce aperui os meum, &c. Nos. n. quia infirmi hoēs sumus, primū cōsiderare debemus, quid sumus, vt ex propria infirmitate pēsemus, qualiter infirmis fratribus consulamus. Consideremus igitur quia aut tales sumus, quales nonnullos corrigimus, aut tales aliqñ fuimus, etsi diuina gratia operante iā non sumus, vt tanto tēperantius corde humili corrigamus, quanto nosmetipsos verius in ijs, quos emendamus agnoscimus. Si autem tales nec fuimus nec sumus, quales adhuc illi sunt, quos emendare conamur, ne cor nostrū

Bonus tria considerat.

Terram Hierico.

E forte superbiat, & de ipsa innocētia prius ruat, quorum mala corrigimus, alia ipsorū bona cōsideremus. Quæ, si oīno nulla sunt, ad occulta Dei iudicia recurramus, quia, sicut nos nullis nr̄is meritis hoc ipsum bonū, ꝙ habemus, accepimus, ita illos quoq; pōt gratia supernæ virtutis infundere, vt excitati posterius etiam ipsa possint, quæ nos accepimus, præuenire. Quis. n. credidisset, ꝙ ꝑ Apostolatus meritum Saulus, lapidatum Stephanū præcessurus erat, qui in morte eius lapidantium uestimenta seruabat? His ergo cō-
F siderationibus cor primum humiliari debet, & tunc demum delinquentium iniquitas increpari. Ideo cuilibet nostrum dr̄. Considera, & cogita quid facias. Considerat ergo quilibet quatuor circa statū suum, ut. s. cōsideret, vbi fuit, vbi erit, vbi est, vbi non est. Ex consideratione. n. istorum, oīs vitatur præsumptio. Quatuor sunt. n. qualitates, quibus aīa in consideratione vehemēter affligitur. Cum. n. malorum suorum reminiscitur considerans, vbi fuit. Aut iudiciorum Dei sn̄iam metuēs, & secū quærens cōsiderare, vbi erit.
G Aut cum mala vitæ præsentis attendens solerter mœrens considerat, ubi est. Aut cum bona cœlestis patriæ, quæ quia nōdum adipiscitur lugens conspicit, ubi nō est. Ex istorum consideratione nimirum humiliatur, & ad oīum istorum considerationē nobis dr̄. Considerate locum, vbi sit pes eius, considerate, & videte oīa latibula, in quib. absconditur, q d. cōsiderate statum, in quo estis, & latibula, quib. absconditini. Secundo circa teipsum considera diuinā iustitiā, vt inde vites peccati maculā. Considerata. n. diuina iustitia, q̄
H peccata impunita non dimittit, quis peccare audebit? certe nullus, vt ostendit Greg. ideo dicitur. Psal. 90. Veruntamen oculis tuis cōsiderabis, & retributionem peccatorum videbis. Tertio considera diuinam pietatē, &c Qui. n. solum diuinam iustitiā consideraret, statim in desperationem laberetur. Et ideo ante peccatum considera diuinā iustitiam, ne pecces, sed post peccatum considera diuinam misericordiam, ne desperes, ut docet Grego. Vt sic merito dicas illud Ps. 118. In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas,

C ra lo ti M *1. R 25.* *Lu* *Me* *Pr* *1. R 13.* *Ila* *Greg mo.* *D qu* *Greg mo.*

tuas, s. misericordiæ. Hæc ergo est consideratio bonorum. Alia est consideratio malorũ, qui peccata considerant, non vt euadant, sed magis vt faciant. Et talium consideratio est multiplex. Primo consideratio temeritatis, & superbiæ, qua. s. quis aliena peccata considerat, & nõ sua, de qua dr̃. Quid autẽ vides festucam in oculo fratris tui, trabem autẽ quæ est in oculo tuo non consideras? Et tñ quilibet potius suos defectus quam alienos considerare deberet, vnde Gala. 6. Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, considerans temetipsum, &c. Secunda est consideratio cupiditatis, & auaritiæ. Et hanc a nobis dñs remouet, d. Considerate coruos, quia non seminant, neq; metunt, quibus non est cellarium, neq; horreum, & dominus pascit illos, quanto magis vos. Tertiò est consideratio ambitionis, & vanæ gloriæ, quam dominus prohibet, d. Considerate lilia agri, qñ non laborant, neq; metunt. Dico aũt vobis, ꝙ neq; Salomon in oĩ gloria sua coopertus est, sicut vnum ex istis. Quarta est consideratio torpositatis, & acediæ. Et hanc suo exẽplo remouet mulier fortis, de qua dr̃, ꝙ considerauit semitas domus suæ, & panem otiosa non comedit. Quinta est consideratio voluptatis, & luxuriæ, & hæc multos decipit. Considerabant faciem eius, & erat in oculis eorum stupor, qm̃ mirabantur pulchritudinem eius nimis. Sexta est cõsideratio crudelitatis, & iracundiæ, qñ quis proximum considerat ad sibi nocẽdum, & ipsum perdendum. Et de hac dicit pręsens textus. *Cõsiderat peccator iustum, & quęrit mortificare eum:* Considerat, & insidiatur, quia iustus grauis est peccatori ad videndũ, q. a vita illius dissimilis est alijs.

Conside-ratio malorũ multiplex. *Matt. 7.* *Luc. 12.* *Matt. 6.* *Pro. 31.* *Iud. 19.*

600 *Dominus autem non derelinquet eum in manibus suis: nec damnabit eum, cum iudicabitur illi.*

Derelinquere.

Hic ponit consequenter iustorũ securitatem, qua a Deo defenduntur, quia, etsi peccatores cõtra iustos sæuiãt, tñ a domino liberantur, qñque quo ad corpus, semper autem quo ad animam.

A Nonne cogitauerunt peccatores interficere Danielem, quem miserũt in lacum leonum? Et dominus liberauit eam. Nõne illi duo iniqui presbyteri interficere Susannam? Et dominus liberauit eam. Dan. 13. Nonne Saul interficere Dauid per manus Philistinorum? Et dñs liberauit eum. Et hoc est, quod d. *Dominus autem non derelinquet eum in manibus suis.* Et hoc est, quod dr̃. Psal. 9. Non derelinquis quærentes te domine. Etsi quandoque occulto iudicio derelinquatur corpus iusti in manibus peccatorum, tñ animam saluat, ut ei, non cõsentiat. B Vnde ait gl. *Dominus non derelinquit iustum in manibus peccatoris*, ſm animam, vt. s. ei consentiat. Vt. n. ait Iob. Terra data est in manus impij. i. caro, in qua sæuire potest, sed animam inuictam educit Deus, ne cedat ei: ideo dicitur, Ps. 36. Non derelinquet sanctos suos, in æternum conseruabuntur, quod intelligitur ſm animã: vnde sequitur: *Nec damnabit eum, cum iudicabitur illi.* i. ad petitionem peccatoris Deus non dãnabit iustum, sed liberabit. Sicut Ioseph ad petitionem uxoris iniq; C Putiphari adiudicatum carceri. Deus nõ dãnauit, sed miraculosè liberauit, & exaltauit. Gen. 39. Vnde ad literã de ipso Ioseph dicitur. Iustum venditum nõ dereliquit, sed a peccatoribus liberauit eum.

1. Reg. 18 *Psal. 36* *Gen. 39.* *Sap. 10.*

Expecta dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te, vt hæreditate capias terram: cum perierint peccatores, videbis. 601

Postquam Psalmista ostẽdit superius multipliciter iniquorum prosperitatem esse contemnendam, & iustorũ appetendam, nunc consequẽter ex illis infert suam generalem admonitionem conseruandam. D Et tria facit: secundum quòd de tribus nos admonet, scilicet, primo ad pœnitẽtiam: secundo ad innocentiam, ibi. *Custodi innocentiam.* tertio ad confidentiam, ibi. *Salus autem iustorum.* Primo ergo nos monet ad pœnitentiam, & hoc dicitur: primo ratione boni consequendi: secundo ratione mali euitandi, ibi. *Vidi impium.* Quantum ergo ad primum dicit. *Expecta dominum*, &c. Vbi nota, ꝙ expecto, tas, taui, ſm Grammaticos tria

Expectare.

tria habet significata.s.demorari, cōspicere, & sustinere. Vnde versus. Expectatur venturus, expectat patiens, expectatur, qui vr̄, hic aūt stat pro patiēter sufferre q.d. Psal. Et si mali hic prosperant, tu aūt affligeris, *expecta*, i. sustine dn̄m patienter, ne turberis, sed *custodi uiā eius*, i. præcepta eius. Et quid hinc sequetur? s. *exaltabit te*, i. in cœlesti patria te collocabit, quā nullus inhabitare pōt, nisi exaltatus à Deo. *Vt hæreditate capias terram* .s. viuentiū. Et hoc fide credere debes Et si hoc modo clarè nō vides hoc clarè scies postea.s. post iudiciū, & damnationē peccatorum, quia, ꝙ modo fide credis, tunc per experientiam percipies. Et hoc est, quod dicit. *Cum perierint peccatores, uidebis*.s. ꝙ modo credis de præmijs bonorū, & de suplicijs malorum. Tunc.n. lætabitur iustus, cum viderit vindictam, &c.

602 *Vidi impium super exaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani.*

De pœ. d.3. quā quam.

HIc inducit ad patientiā ex mali vitatione, ne.s. efficiamur impij per impatiētiā, quia gloria impij est nulla, & perpetua pœna. d. ergo. *Vidi impiū super exaltatū, & eleuatū*, s. prosperitate præsentis vitæ honoribus, & dignitate. Et eorū exaltationē exprimit, d. *Sicut cedros Libani*. Est n. vt ait glo. Libanus mōs, in quo crescunt altissimæ cedri, quæ à vēto deijciuntur. Et interpretatur Libanus cādidatio, & significat candorē huius sæculi, qui cito euanescit. Vnde subditur.

603 *Et transiui, & ecce non erat, & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.*

QVod dicit ad significandum breuitatem gloriæ mundi, de quā supra vers. 575. & vers. 586. Vbi modo est gloria Alexandri? vbi principatus Neronis? vbi crudelitas Daciani? Certe *transiui, & ecce non erat*, &c. quia cùm interierit, non sumet omnia, neq; descendet cum eo gloria eius, Psal. 48.

604 *Custodi innocentiam, & vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.*

COnsequenter hic ex dictis nos monet ad innocentiam. Vbi nota, ꝙ aliud est homo esse innocens, aliud iu-

Iustus. Innocēs.

E stus. Idcirco hæc duo hic distinctè ponit, d. *Custodi innocentiam, & vide æquitatem.* Quoniam æquitas maiorem perfectionem dicit, quàm innocentia. Innocēs enim componitur ex in, quod negat, & noceo, es. Et sic innocens est ille, qui alteri nocere non intendit, quanquam nondum opera iustitiæ perficiat, vnde Greg. super illo verbo Iob 17. Stupebunt iusti super hoc, & innocens, &c. ait. Hoc loco innocens nec dum perfectus iustus accipitur, qui bona adhuc inchoans, etsi nocere alijs non nouit, perfecta tn̄ adhuc

Greg. li. mor. c. 18.

F ipse non agit, &c. Et sic innocentia erit declinare à malo, sed æquitas facere bonum Primo ergo primam partē suadet, d. *Custodi innocentiam*, i. nulli noceas. Et merito, quia nocere alteri est vitiū contra naturā Dicit enim Seneca. Natura nobis indidit amorem mutuum, & sociales fecit, & ex illius constitutione miserabilius est nocere quam lædi. Et ideo qui proximo nocet, contra institutionem humanæ naturæ facit. Et ideo qui ad hoc student, à consortio hominum sunt præscindendi. Dicit Albert. ꝙ in omni arbo-

Epist.

7. de vegetabilibus.

G re agri consiti, oportet amputare quæcū que in ramis, & virgis aruerunt, & rationē assignat, quia vicina sibi arboris membra corrumpunt. Sic in proposito. Ager est mūdus iste. Arbor in eo cōsita est natura humana. Video homines sicut arbores. In singulis vero arboribus est inuenire ramos aridos, i. humore gratiæ, & vita spirituali carentes, qui mēbra vicina corrūpere studēt, & alij nocere in temporalibus, vel spiritualibus, tales ergo à consortio hominum debent præscindi Ioan. 15. Mittet foras sicut palmes, & arescet.

Mar.

H Innocentes aūt conseruari debent, quia per gratiā Christo adhærent. Innocētes, & recti adhæserūt mihi, &c. *Et vide æquitatem.* Aequitas autem stat in recta opinione, sicut, & innocentia in recta voluntate. Et ideo innocentia ostenditur in opere. Per ista enim duo seruatur pax interior .s. per innocentiam, & pax exterior per æquitatem. Ideo talem pacificū vocat d. *Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico*. Reliquiæ enim dicuntur à relinquo, es, & sic reliquiæ est illud, quod remanet post. Iustus ergo habet reliquias, quia

Psal. 24.

quia bonâ operâ,quæ agit viuens, remanent ét post mortem eius per meritum. A Contrarium aũt est iniustis, quia ipsis mortuis moritur ét omne bonum ipsorũ,quia ipsorum prosperitas, & opera,si q̃ bona videbanĩ habere. Vñ subditur.

605 *Iniusti autem disperibunt, simul reliquiæ impiorum interibunt.*

VBi notat gl. q ly *simul* pôt copulari cum prima parte,& cum secũda. Cum prima vt dicatur, *Iniusti disperibunt simul,* quia omnes in vnum fascem ligati tradentur ignibus. Colligite primum B zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendũ. Mat.26 Vel pôt componi cũ secunda parte, vt dicatur. *Iniusti interibũt.* Iob 27. & hic fit pũctus,& sequatur, *simul,& reliquiæ impiorum interibunt.* Reliquiæ .n. impiorum sunt omnia terrena, quæ oĩa simul ipsis mortuis intereunt quoad illos,ideo de quolibet impio dicitur. Diues cum dormierit,nihil secum auferet, aperiet oculos suos,& nihil inueniet.

606 *Salus autem iustorum a Dño est,& protector eorum in tempore tribulationis.* C

COnsequenter hic monet nos ad cõfidentiam.s.in solo Deo habẽdam, quia ipse solus salutẽ pôt conferre æternam. Non n. opera nostra salutẽ merenť, Greg.18 mo.c.24 sed Dei gratia nobis tribuit illam. Ro.6. Gratia Dei vita æterna, q ostendens Greg. super illo verbo Iob 28. Nescit homo preciũ eius,ait. Eo loquendi genere vtitur, quo quis in angustijs deprehensus cũ remedium non inuenit, fateri solet,quia quid faciat,nescit. Huius ergo sapientiæ precium nescire,est digni operis meritum,quo illam percipiat,nõ inueni- D re. Ad hoc namq; preciũ damus,vt eius vice rem,quam appetimus possidere debeamus. Quid aũt nos damus,vt salutẽ percipere mereamur? Gratia quippe redempti sumus. Ipsa namq; sola opera male viuendo dedimus,quibus si iusta retributio seruaretur,non salus, sed supplicia redderẽtur. Vnde merito Psalmista d *Salus autem iustorum a Domino.* In pecatis .n. nati qui boni facere possumus,ut salutẽ mereamur, nisi Dei succurrat gratia? Dicit Auic.4.c.q reliquię,quæ remanẽt post crisim, attrahũt recidiuationẽ citò, nisi succurratur. Et recidiuatio peior est, quã radix,qm̃ malitia conueniens est radici,& status post crisim est debilior. Sic & spiritualiter, nam prima nostra infirmitas est originale peccatũ, cuius crisis, & curationis terminus est baptismus, post crisim aũt & curationẽ remanent reliquiæ morbi, quia remanet carnis concupiscentia,& peccati fomes quæ cito inducunt ad recidiuationem, nisi per gratiã Dei succurraĩ,quæ recidiuatio est periculosior, quia grauius est peccatum mortale post baptismũ quã ante fuerit originale. Et ideo quia salus iustorum a solo Dño est,& non a nobis, dicit Apostolus. Tit.3. Nõ ex operibus iustitiæ,quæ fecimus nos, sed sm misericordiam suã saluos nos fecit. Et modum quo nos saluat consequenter ostendit d. *Et protector eorum in tempore tribulationis.* Per tribulationẽ accipe tentationem carnis,mundi, vel diaboli,qua ad peccatum trahimur, sed tunc Deus protegit iustos, faciendo cum tentatione prouentũ, vt nulla tentatio domineť inuitis. Vel per tribulationẽ accipe mortẽ, quia Deus in morte iustos protegit a diaboli potestate.d. Cum ipso sum in tribulatione,eripiam eum,s. Psal.90 a potestate diaboli, & glorificabo eum.

Et adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos,& eruet eos a peccatoribus, & saluabit eos, quia sperauerunt in eo. 607

VT sit sensus, q in morte Dñs adiuuabit eos,confirmando eos contra dæmonis tentationes, quæ tunc multiplicantur. Et liberabit eos.s. a mundi miserijs, quibus in vita præsenti premuntur. *Et eruet eos a peccatoribus,* quia vt dictum est, peccatores potestatem habent in corporibus sanctorum,sed non in animabus in morte aũt liberãtur totaliter, quia post mortem peccatores iustis nocere non possunt, nec quoad animam, nec quò ad corpus. *Et saluabit eos.* s. dando eis æternam gloriam, quæ solum datur post mortem. Et quare tot bona faciet illis,concludit. *Quia sperauerunt in eo.* s. debita spe,quæ est expectatio futuræ gloriæ proueniens ex Dei gratia, & meritis. Quia sine meritis sperare non est

est spes, sed præsumptio. Circa prædicta E in toto psalm. in quo pluries dicitur, quod in iusti semper permanent fœlices, quæro vtrũ beatitudo semel habita possit perdi. 1. secundæ q. 1. art. 4.

PSAL. XXXVII.

608 DOmine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

1.q.4.homini.

HIc Psal. est tertius inter psalmos pœnitentiales, qui talem habet titulũ. *Psalmus Dauid in rememoratione sabbathi.* Vbi notãdum, quod sabbathum dicitur a sabe, quod est septem. Et sic potest omnia, quæ septenario numero continentur, significare, vel quod septimum numerum complet, significat ergo quandoq; totam septimanam, quæ septem cõtinet dies, vnde, Ieiuno bis in sabbatho, quandoq; septimum diem septimanæ. Non est homo ille a Deo, qui sabbathum non custodit: vel potest significare peccatum, quod septenario numero continetur. Et sic nolunt quidam, quod hic accipiatur sabbathum pro peccato, vt sit sensus, quod Dauid fecit istum psalmum in recordatione peccatorum suorum. Vel alio modo, sabbathum interpretatur requies, & significat uitam beatam, in qua sola vera requies consistit, in qua est omnis boni abundantia. Inuenietis requiem animabus vestris. Recordatio autem istius sabbathi nos ducit ad memoriam peccatorum nostrorum, quia dum ingenti desiderio illam requiẽ desideramus, oportet etiam considerare non solum quæ iuuant ad illam obtinendam, vt illa procuremus, sed ẽt quæ impediunt, vt illa fugiamus. Cum ergo commissa peccata impediant nos a possessione sabbathi, dum desideramus ad requiem peruenire, oportet etiam, quòd cõsequenter recordemur peccatorum nostrorum quæ ne nobis obsistant, per pęnitentiam deleamus. Ex quibus habet titulus dicti Psal. Dauid, *in rememoratione sabbathi,* idest gloriæ æternæ, pro qua obtinenda requiritur peccatorum digna pœnitentia. Vel sm primam expositionem, *in rememoratione sabbathi,* i. peccati. De materia autem istius ps. dicunt doctores, quod Dauid fecit hunc psalm. ad recordandum sua peccata notabilia, & pro eis pęnitendum coram Dño. Licet. n. fuissent sibi dimissa quantum ad culpam, & pp ipsa subijsset aliquam pœnam, timebat tamen ne adhuc alia pœna adderetur supra se, & populum suum. Et dato, quod fuisset certificatus de dimissione totius culpæ, & pœnæ, tamen vtile foret sibi ad suam humiliationem, coram Deo talia recordari. Est igitur aduertẽdum, quod Dauid legi- 2.Reg. F tur bis peccasse notabiliter, primo in facto Vriæ Cithæi. Secundo in numeratione populi. 2.Reg. Intẽtio ergo eius in toto psalmo est, ista duo peccata recordari corã Deo. In isto ergo psalmo ponam primo expositionem literæ, secundo intentionem Psalmistæ. Quantum ad primũ iste psal. diuiditur in partes duas. Quia primo ponitur dictorum peccatorũ recordatio, secundo intenta conclusio, ibi. in fine, *Ne derelinquas me.* Prima in duas, quia agit primo de peccato numerationis populi, secundo de peccato con G tra Vriam commisso, ibi. *Miser factus sum,* &c. Dic, vt Nic. de Ly. Quantum ad intellectum Psalm. tota intentio Psalm. Nota. est mouere nos ad pœnitentiam pro peccatis agendam. Vnde loquitur in persona pœnitentis multas pœnas tolerantis. Vnde secundum Magistrum in hoc psal. videtur ipsum Iob, qui multa, & grauia fuit passus, proponere tyronibus in exẽplum, ut cruciatus, & pœnas ipsi gratanter amplectantur. Hab. Minores quidem meritis, idest quàm ipsi meruerũt, per quas ab æterna pena liberãtur. Iste ergo psal. H sic intellectus diuiditur in quatuor partes. Luc. 2 Quia Dauid primo captat diuinam beneuolentiam, secundo enumerat suam miseriã, ibi. *Putruerunt, & corruptæ sunt.* tertiò ostendit diuinam misericordiam, ibi. *Quoniam in te, Domine speraui.* quarto ex prædictis concludit internam lætitiam, ibi. *Ne derelinquas me.* Quantum ad primum sciendum, quòd infirmus uolens captare medici adiutorium, primo inuocat eius bonitatem, & consequenter suam sibi pandit infirmitatem, Mat. qua ipsum ad pietatem inducat. Sic iste facit in

Sabbathum. Luc. 18. Ioan. 9. Mat. 11

in præsenti parte, quæ in quatuor partes diuiditur. Quia pœnitens primo medici implorat pietatẽ, secundo sui status ostẽdit necessitatem, ibi. *Quoniam sagittæ*. tertio suæ necessitatis ostẽdit infirmitatem, ibi. *Non est sanitas*; quarto suæ infirmitatis ostẽdit grauitatẽ, ibi. *Quoniam iniquitates*. Quantum ergo ad primum: primo medici implorat pietatem d. *Domine, ne in furore tuo arguas me*, &c. Dic vt in versic. 54. Vis ergo iram iudicis Dei, & furorem euadere? Legitur de Pilato, ꝙ cum propter mortem Christi a Tyberio Cæsare Romam fuisset vocatus, ne vindictã subiret tanti furoris (quia contra ipsum Tyberius furebat vehementer) Pilatus induit se tunicã Christi inconsutilem. In qua cum præsentatus esset Cæsari, Cęsar ei assurrexit, & ipsum multum honorauit, nihil mali ei facere volens, aut dicere. Cum aũt hic honoratus recessisset, iterum imperator vehementer inflammatus iudicauit se miserum ꝙ suum furorẽ non aperuisset in vltionẽ, reuocatusq; est Pilatus ad Cæsarem, & eodem modo receptus est. Tertio reuocatus Pilatus cum dicta tunica esset exutus, & sic præsentatus, accepit sñiam capitalem, quã non re-

Nota. cepisset, si Christi tunica fuisset indutus. Sic spiritualiter si peccasti mortaliter, tãquam alter Pilatus Christum iniustè iudicasti, & contra Christum ad clamorem falsum testimonium protulisti. Non.n. videtur aliud multitudo desideriorũ carnalium tumultuans contra Christum, quam illa multitudo Iudæorum clamantium

Hab. 6. crucifige crucifige eum Rursum crucifigentes in semetipsis filium Dei, quibus licet ad tps resistatur, timendo tamen eorum importunitatem deuinceris tanq̃

Luc. 23. alter Pilatus. Inualescebant voces illorũ, & Pilatus adiudicauit fieri petitionem ipsorum. Et ideo si iudiciũ Cæsaris times, & furorem, tunicã Christi inconsutilem induaris, & teipsa spoliari non permittas. Est autem hæc tunica virtus charitatis, quæ diuisionem non patitur, quia qui hãc habet virtutem, omnes habet. Si uero hac tunica exutus fueris, iudici præsentatus, experieris furorem iudicis, qui

Mat. 22 dicet tibi. Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? Et sequi-

A tur, ligatis manibus, & pedibus mittite eum, &c. Si autem hac tunica fueris indutus, non timebis furorem iudicis, quia non apprehendet te furor eius. Vel tunica hæc inconsutilis est confessio peccatorum, Psal. Confessionem, & decorem induisti: hanc autem scindunt, qui confessionem peccatorum diuidunt, integram vero habet, qui omnia peccata confitetur debitè. Qui ergo sic indutus iudici fuerit præsentatus, nõ timebit: quinimo magnum reportabit honorem. Confitebor tibi, Domine, qm̃ iratus es mihi, conuer-

B sus est furor tuus, & consolatus es me. — Pro. 29. Esa. 12.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam. 610

HIc consequenter pęnitens ostendit necessitatẽ suam, vt facilius misericordiam impetret Dei. Vbi primo notandum, ꝙ in scriptura sacra sagittarum noĩe multa intelligunt̃, vt ostẽdit Greg. d. Sagittarum noĩe aliqñ prædicationum verba, aliqñ animaduersionum sñiæ designantur. Prædicationis namq; verba sagittis exprimuntur, quia in eo, ꝙ vitia fe-

C riunt male viuentium corda transfigũt. De his sagittis veniente redemptore dr̃, Sagittæ tuæ acutæ populi sub te cadent in corda inimicorũ. & Esa. d. Mittam ex eis, qui saluati fuerint, tenentes sagittas in Italiam, & in Græciam. Rursum sagittis animaduersionis percussio designat̃: sicut Ioas regi per Elisæum dr̃. Iace sagittam, quo iacente, ait. Percutias Syriã, donec consumas eam. De his ergo duobus generibus sagittarũ Dei dicat pœnitens. Sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Et primo de verbis sacræ scripturæ, quia cor

D pęnitentis penetrant, ut, quia cum audit Christum d. Nisi pñiam egeritis, oẽs simul peribitis. Et alibi. Pñiam agite, appropinquabit.n. regnum cœlorum. Tales enim sagittæ corda electorum penetrãt, & ad pœnitentiam inflectunt, sed obstinata corda reproborum penetrari non possunt. Vt aũt penetrent, multum proficit humilitas, & bona vita prædicantium, vt ostendit Gregorius super illo verbo Iob. Non fugabit eum vir sagittarius dicens. Quid enim per sagittas nisi verba prædicatorum accipimus, quæ dum ex uo-

Sagitta. Greg. 7. mor. c. 2. Psal. 44. Esa. 66. 4. Reg. 13: Luc. 3. Matt. 3. Greg. 34 mor. c. 5 Iob. 4.

ce bene viuentium defigunt, audientium corda transfigunt? De his sagittis ait Ps. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ ipsorum, quia. s. verba humilium penetrāt animos superborum. Vir itaque sagittarius est, qui per sanctæ intētionis arcum audientium cordibus verba rectæ exhortationis infigit, sed reproborū corda non penetrat, quia quisquis a diabolo apprehenditur verba sanctæ prædicationis iam audire contemnit. Sic ergo peccator cum ad vocem scripturæ compungitur, dicere pōt Deo: *Sagittæ tuæ infixæ sunt in me*. Secundò hoc idem dicat de sagittis aduersitatum, & pœnarum. Vbi sciendū, ꝙ Deus habet pharetram, habet, & sagittas, quandoq; .n. pharetram clausam tenet, & quandoq; aperit, & sagittas pœnarum emittit, ut ostendit Greg. super illo verbo Iob. 30. Pharetram suā aperuit, & afflixit me. d. Quid .n. per pharetram Dei, nisi occultum cōsilium designatur? Sagittā vero de pharetra Dominus eijcit, qñ de occulto cōsilio apertam sñiam emittit. Cum. n. peccata Dominus videt, & tamen manum ad vindictam non commouet, quasi clausam pharetram tenet. Sed feriendo iudicat, quātum ei in nobis displicuit hoc, quod diu videndo tolerauit. Quid ergo sunt sagittæ Domini nobis infixæ nisi aduersitates, & pœnæ pro peccatis nobis immissa? Pœnitens ergo considerans quot aduersa pro peccatis hic patimur. d. *Quoniam sagittæ infixæ sunt in me*. Ac si aperte dicat. Ego in exilij damnationē hic positus pro peccatis aduersitatibus vndique premor. Hæ aūt sagittæ electis immittuntur ad correctionem, non ad consummationem. Et hoc est, quod dr̄ Iob. 6. Sagittę Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meū. Quod ad propositum exponēs Greg. d. Quid est enim spiritus hominis nisi spiritus elationis? Sagittæ autem Domini spiritum hominis ebibunt, cum supernæ animaduersionis sententiæ afflictam mentem ab elatione compescunt. Sagittæ Domini spiritum hominis ebibunt, quia intentum exterius introrsum trahunt. Sagittarum ergo indignatio iusti spiritum ebibit, quia supernæ sententiæ electos, quos in peccatis inueniunt, dum vulnerant, immutānt, vt duritiam suā transfixa mens deserat, atq; ex salutifero vulnere sanguinis confessio curat. Pensant namque, vnde lapsi sunt, a quanta beatitudine ad corruptionis suæ tormenta ceciderunt. Istæ ergo sagittæ aduersitatū sunt non mortiferæ sed sanatiuæ, quia æstum vitiorum refrigerant, & vmbrā nobis faciunt. Narrat Valerius, ꝙ quidā Spartanus cuidā nobili rn̄dit. Nā, dum iret ad bellandū contra Persas, quidam quasi insultando ei dixit. Sagittas Persarum solē obscurare solere. q. d. Tanta est Persarū multitudo, ꝙ suis sagittis solē quasi obscurat. Ille aūt ex hoc magis confortatus rn̄dit: Bene inquit narras, q. a in vmbra p̄liabimur. Sic spiritualiter est de sagittis pœnarum mundi, & aduersitatum, multæ sunt. n. in tm̄, ꝙ solē huius mundi. i. claritatem, & gloriā oēm mundanam obscurāt. Sed hoc bonū afferunt, quia nobis pugnantib. s. cum mundo, carne, & diabolo faciūt vmbrā, quia ab inordinato feruore concupiscētiæ nos defendūt. Per has enim aduersitatum sagittas homo seipsum recognoscit, superbia deponitur, & carnis fugatur libido. Pœnitens ergo has sagittas non timet, sed magis sub vmbra illorum fortius pugnat, Ps. 90. Scuto circundabit te veritas eius non timebis a timore nocturno. A sagitta uolāte, &c. Quia quanto quis hic magis corporaliter affligitur, tanto amplius Dei misericordiā cōsequitur, & facilius. Et hoc est, ꝙ subdit. *Confirmasti super me manum tuam*. Quid. n. hic per manū Domini, nisi eius misericordia, qua nos de Aegypto peccatorum per pœnas, & aduersitates liberat intelligitur? Exo. 13. In manu forti educam vos de Aegypto, & hoc est, quod modo pœnitens dicit. *Confirmasti super me manum tuam*. idest immittēdo in me sagittas tuas, i. aduersitates, *confirmasti super me manum tuam*, scilicet tuam misericordiam.

Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuę, non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.

HIc consequenter pœnitens, vt facilius misericordiam impetret, suā ostendit infirmitatem. Vbi nota, ꝙ nulla

Psal. 63
Greg. 20 mo. c. 19
Sagittā de pharetra eijcere.
Greg. 7 mor. c. 2. & 3.
Sanit. infirm. tas.
Greg. mo. c. 2
Greg. 6. mo. 16. vi nerar aduer tas.
611 15. q. concup scentia

A la infirmitas in homine fuisset, nisi præcessisset peccatum, quia, cùm infirmitas sit quædam pœna,& omnis pęna, si iusta est, peccati est pęna, ideo omnis pœna, vel infirmitas peccatum supponit proprium,vel saltem primorum parentum, pro quo natura humana tm̃ est infirma, ꝙ ét sanitas eius sibi infirmitas quædam esse dicatur, quod clarè deducit Greg. d.Vt.n.taceamus hoc,quod hic homo dolores tolerat,quod febribus anhelat: sua quadam ægritudine constringitur, hæc ipsa nostri corporis,quæ sanitas uocatur, ægritudo est. Nam ocio tabescit,opere B deficit,inedia deficiens,cibo reficitur,ut subsistat,refectione labescens,abstinẽtia releuatur,ut vigeat. Aqua perfunditur, ne arescat:linteis tergitur,ne ipsa nimia perfusione liquescat, labore vegetatur, ne quiete torpeat: refouetur,ne laboris exercitatione succumbat. Fatigata vigilijs somno reparatur,oppressa somno,vigilijs excutitur,ne sua peius quiete lassetur.Vestibus tegitur,ne frigoris aduersitate penetretur,æstiuo calore deficiens, aurarum flatu refouetur. Cumq; inde C molestias inuenit, vnde uitare molestias quæsiuit,male sauciata (vt ita dixerim) de ipso medicamine languescit.Remotis ergo febribus,cessantibusq; doloribus,ipsa nostra sanitas ægritudo est, cui curandi necessitas nunquam deest. Quot.n.solatia ad viuendi vsum quærimus, quasi tot medicamentis infirmitati obuiamus. Sic nimirum debuit præsumptio corripi,sic superbia sterni,quia.n. elatum semel sumpsimus spiritum, ecce defluẽtes quotidie portamus luctum, ut merito quilibet dicere possit, *non est sanitas in* D *carne mea*.Et hoc est,quod dicit gl.Portamus .n. corpus mortale, quod ét cùm sanum dr̃ non est sanum. Hanc aũt infirmitatem corpori intulit Deus cõtra peccatum iratus,vt sanaret aĩam qui vulnerat corpus,ut aĩam sanet, quod ostendit Greg.super illo verbo Iob 5.increpationem Dñi ne reprobes.d. Duobus modis omnipotens vulnerat,quos reducere ad sanitatem curat. Aliquando.n. carnem percutit, & mentis duritiam suo pauore tabefacit, vulnerãdo ergo ad salutem reuocat,cum electos suos affligit exterius,

Sanitas infirmitas.

Greg. 8. mo.c.22

Greg. li. 6.mo.c. 16.vulnerare aduersitas.

vt interius viuant. Vnde per Moysen loquitur d. Ego occidam,& ego viuere faciam,percutiam,& ego sanabo. Occidit .n.ut uiuificet,percutit,vt sanet,quia idcirco foris verbera admouet,ut interius vulnera peccatorum sanet. Aliqñ ét etsi flagella exterius cessare videant̃, intus vulnera infligit,quia mentis nostræ duritiã suo desiderio percutit, sed percutiẽdo sanat,quia terroris sui iaculo transfixos ad sensum nos rectitudinis reuocat. Corda.n.nostra malè sana sunt,cum nullo Dei amore sauciantur,&c. Istis duobus modis se percussum, & infirmum dicit hic pœnitens,primo exterius quo ad carnem d. *Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ*.quia scilicet tu peccatis nostris iratus, infirmitates carnis immittis. Secundo quoad mentem d. *Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum*.quia.s. pp peccata pacem nõ habeo intus Per ossa enim interiores animæ vires intelliguntur Consimilem sententiã posuit superius.Psal.6. d. Miserere mei, Domine,qm̃ infirmus sum &c.vide ver. 55.Omnes enim istæ infirmitates ad sanitatem animæ dantur.Dicit Plin.quòd frigora tempestiua multũ conferunt arborum firmitati, & germinationi, si autem blandiantur tempestiui austri deficiũt. Sic spiritualiter est in hominibus, qui sunt velut arbores.Mar.8. Video homines velut arbores,quia multum conferunt ad firmitatem in bono habito, & ad germinandum respectu habendi frigora tẽpestiua,quę sunt aduersitatesvitę pręsentis. Nam frigora serotina sunt aduersitates futuræ,quæ tãguntur Iob 24. Ad nimium calorem transeunt ab aquis niuium.Austri vero blandientes sunt voluptates huius vitæ,quæ faciunt has arbores deficere a debito fructu,& germinatione. Et hoc,quod dicitur Eccle. 31. Infirmitas grauis sobriam facit animam.

Dau. 32

Plin. li. 17. Arboris prosperitas.

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. 612

HIc cõsequenter ostendit suæ infirmitatis grauitatem. Et notandũ, ꝙ iniquitas quandoq; accipitur pro sequela peccati.s. pro pœna. Aliquando enim

Iniquitas.

enim iniquitas dr ipsum peccatum tam originale,ps.50.Ecce.n. in iniquitatibus conceptus sum &c.quàm et actuale, ps. 50. Qm iniquitatem meam ego cognosco &c. Tn ipsa iniquitas peccata grandia vr significare,ut ostendit Gregor. d. Quamuis inter iniquitatem, & peccatũ nihil distare perhibet Ioannes Apostolus qui ait. Iniquitas peccatum est. Ipso tñ vsu loquendi plus iniquitas quàm peccatum sonat. Et hinc est, ꝙ omnis homo se libere peccatorem fatetur. Iniquum vero dici nõnunquam erubescit.aliquando aũt iniquitas non peccatum significat,sed pęnam peccati. Sic .n. iniquitas pro pœna ponitur Esa. 53. Omnes nos quasi oues errauimus, & Dñs posuit in eo, i. in Christo iniquitatem oĩum nostrum,i.pœnam iniquitatis nostræ, Et vtraq; iniquitas est grauis.Grauis est iniquitas peccati, quia deorsum ad infernũ trahit. Vnde Esa.1. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate &c. Grauis est ét iniquitas pęnæ, vt patet in precedẽti versiculo.Vnde Eccle.40. Graue iugum super oẽs filios Adam a die exitus de ventre matris eorum,vsq; in diem sepulturæ.Quæ verba exponens Gaulfredus, ostendit quanta sit in hoc mũdo grauitas pęnæ d.Graue iugũ &c. Quẽ nõ humiliet cõceptus impurus, & lugubris ortus?aut vñ ei gaudium in uita sua pôt esse,qui a mœrore incipit vitã? Quid esse putamus hominem,qui ex vtriusq; parẽtis corruptione concipitur, & in dolore parturientis producitur? Ad quid nascitur homo,certè vt auis ad uolandum, sic homo ad laborẽ, nemo glorietur, nemo se extollat,nemo sibi complaceat in seipso. Onus hoc super omnes filios Adam dr, nullus excipitur, non persona hominis,non tẽporis hora.Quid .n. est, Iugũ .n.graue,super quos?super diuites,&pauperes, super nobiles, & ignobiles, super sæculi contemptores,vel ab eo forte cõtemptos, parũ est super omnes. Addit. A die exitus de vtero matris,&c.O qualis mater, qualis ille vterus terræ, tumulus sepulturæ. Et tamen paritura est ipsa,quos concipit redditura. Grauis omnino conditio, quandoquidem a nobis non erit excutere a ceruicibus nostris

Greg.lib. 11.mo.c. 22.

Pœna. Misericordia hominis. Iugum.

E grane iugum,donec ingrediamur sepulchrum, nec euadere huius vitæ laborẽ, nisi per mortis horrorẽ. Ecce ex illo graui iugo imminet homini fames, & sitis, ardor febriũ,dolor viscerum,& molestus timor,vel meticulosa molestia. Inde hõ insipienter extollĩt, impatienter atterĩt, & aduersitatis indignatione crepat,cum intumuerit indignitatione animositatis. Inde succendĩt ira,tabescit inuidia,ebrietate mergĩt,crapula suffocatur,inquinaĩ luxuria,auaritia stimulatur. Inde eũ uoluptas allicit,curiositas angit, timor contrahit,męror consumit.Vñ ergo hæc vi-

F ta diligitur,in qua quisq; ille est,qui cautissimè gradĩt,sępissimè labitur,lædĩt,impingit,offendit,corruit,quassatur. Nã,si forte ad uotum interim succedere uniuersa uideantur,delitias cõputat sub sentibus esse. Grauis ergo,& misera vita, q̃ sic prodit,sic procedit, sic oritur sic progreditur,hæc ille. Ex quibus apparet q̃ sit grauis iniquitas culpæ,& q̃ grauis iniquitas pęnæ. Et utrunq; hic pęnitens tãgit,primo iniquitatem culpæ d. *Qm iniquitates meæ* .s. peccata mea *supergressæ*

G *sunt caput meum*.s.mentem ipsam grauãdo. Consimile dixerat superius ps. 7. Cõuertẽ dolor eius in caput eius, & in uerticem ipsius iniquitas eius descendet,uide ibi. De iniquitate uerò,quæ est pęna peccati subdit. *Sicut onus graue grauatæ sunt super me*. Sic .n. de carne iniquitate grauata dr. Grauabit eum iniquitas sua & corruet. Quia totus iste Psal. loquitur in persona pœnitentis, ideo in ipso dubia de pœnitentia oportet declarare. Quęro ergo primò,utrum omnis agens pœnitentia supra culpã, inueniat culpæ

H veniã.lib.4.sent.d.15. & Aegidiũ d.14.

Esa.

Recidiuatio.

Greg.li. 9. mo cap. 3

Quæ

Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ.

613

De p... 3.tot...

HIc cõsequenter pęnitens suas enumerat miserias. Et diuiditur in partes nouem,secundum, ꝙ nouem miserias ex peccato procedentes enumerat.Prima est ad malum recidiuatio.Secunda est naturæ incuruatio, ibi. *Miser factus sum*. Tertia est voluptatis illusio, ibi. *Quoniam lumbi*. Quarta est gemitus & afflictio,ibi. *Afflictus sum*. Quinta est

intel-

intellectus excæcato, ibi. *Dñe ante te om
ne.* Sexta est amicorum derelictio. ibi. *A-
mici mei.* Septima est dæmonum persecu
tio, ibi. *Et qui iuxta me.* Octaua est famæ
denigratio, ibi. *Et qui quærebant.* Nona
est sensus obtusio, ibi. *Ego autem tan-
quam.* Prima igitur miseria, quã ex pec-
cato patimur, est ad malum recidiuatio.
Postquã.n. per gratiam baptismalẽ pur-
gamur ab omni peccato, adhuc manet fo
mes peccati, & inclinatio ad peccandũ li-
cet non tantus, vt prius. Et illo multorũ
inducimur ad recidiuationẽ peccatorũ.
B Sicut infirmus per medicũ curatus faci-
lius recidiuat, q̃ si non fuisset infirmus.
Et hoc tangens d. *Putruerunt, & corru-*
Cicatrix *ptæ sunt cicatrices meæ.* Quid.n. sunt cica-
trices, nisi peccata per penitentiam, vel
baptismum deleta? nam cicatrix dr̃ a cæ-
co cæcas, & est idem quod vestigium, &
obductio vulneris, sic dicta, quia cæcat,
& obducit vulnera quasi cicatrix. Cica-
trix aũt putrescit, qñ plaga iterum reno
Recidiuatio. uatur. Et sic cicatrix peccati putrescit,
cum in peccato recidiuatur. Vnde
Magister ait gloss. *Putruerunt; & cor-*
C *ruptæ sunt cicatrices meæ,* i. plagæ pecca-
torum per baptismum sanatæ, putrue-
runt, cum iã peccato iterum consentit,
sed corruptæ sunt, dum ad actũ consen-
sus perducit. Vel cicatrices putrescunt,
& corrumpũtur, qñ peccatum iam dimis
sum interius mentem delectat, licet ad
opus extra nõ ducat. Et ista est recidiua
tio interior. Et ad istum sensum, istũ uer
Greg. lib. 9. mor. cap. 36. sum exponit Greg. super illo uerbo Iob
10. Si peccaui, & ad horã pepercisti mi-
hi, cur ab iniquitate mea mundũ me es-
se non pateris? dicens. Peccatori ad horã
D Dñs parcit, cum reatum culpæ cõcessis
protinus fletibus diluit. Sed ab iniquita-
te nostra mundos nos esse non patit, qa
volentes quidem culpã fecimus, sed nõ-
nunquã nolentes eius memoriam cum
delectatione toleramus. Sæpè nãq; hoc,
q a conspectu iam iudicis fletu interue
niente deletũ est, ad animũ redit, & deui
cta culpa rursus ad delectationem inser-
pere nititur, atq; in antiquo certamine
rediuiua pulsatione reparatur, ita ut qđ
prius egit in corpore, hoc importuna
cogitatione postmodum verset in men-

A te, quod caute conspicere ille spiritualis
athleta nouerat, qui dicebat. *Putruerũt,
& corruptæ sunt cicatrices meæ a facie in-
sipientiæ meæ.* Quid nãq; cicatrices, nisi
sanationes sunt vulnerum? Laxatas ergo
nequitias ad delectationẽ memoriæ re-
dire cõspexerat, qui cicatrices deflebat.
Cicatrices quippe computrescere, est sa
nata iã peccatorũ vulnera, rursus inten-
tationẽ serpere, atq; ex eorũ suggestioni
bus post superductam cutẽ penitentiæ
fętorem culpæ iterum, doloremq; senti-
re, qua videlicet in re, & nihil foris agit
B opere, & sola intus cognitione peccatur,
districtoq; se reatu mens obligat nisi hęc *2. Pet. 2.*
solicitis lamentis tergat, hæc ille. Et ad-
uerte, q sicut recidiuatio corporalis in-
firmitatis periculosior est quã ipsa pri-
ma infirmitas, sic ẽt, & recidiuatio pecca
ti, pp quod dicit. Melius erat illis uiam
iustitiæ non cognoscere, quã post cogni
tam retroire. Et quia ista talis peccati re
cidiuatio est ex nostro defectu, ideo sub-
dit. *A facie insipientiæ meæ.* i. ẽm glo. Hoc
accidit per stultitiam meã, quia nõ sum
vsus virib. in baptismo receptis. q d. mihi
C nõ Deo imputo recidiuationem pecati.

Miser factus sum, & curuatus vsq; in fi- 614
nem: tota die contristatus ingrediebar.

POnit hic secundam peccati miseriã,
quæ est naturæ incuruatio. Quam-
uis.n. Deus fecerit hoĩem corpore, & mẽ
te rectum, ipse tñ per peccatũ curuum
se fecit, quia ad terrã aspicit, non ad cę-
lum, vñ peccator figuratur in muliere il-
la incuruata, quæ sursum omnino respi-
cere non poterat, q̃ alligauerat Sathanas
quã Christus erexit. Luc. 13. Vbi nota, *Rectitudo.*
D q quanto res est magis curua, tanto am *Curuitas*
plius supremum infimo appropinquat, *Incuruatus.*
sic.n. quanto quis est magis incuruatus,
tãto amplius caput pedibus appropin-
quat. Quid.n. supernum in nobis est nisi
mens? quid aũt infimũ, nisi caro, quæ de
terra est? Incuruatus est ergo qlibet pec
cator, qui mentem sursum non ad Deũ,
sed ad terrena deponit, qđ satis pulchrè
deducit Hugo super illud Psal. Quoniam
rectus Dominus Deus noster &c. d. Re-
ctus Deus rectum fecit hominem simi-
lem sibi, i. sine iniquitate, sicut non est

 Bb iniqui-

iniquitas in eo,&c. sapere namque, quæ sunt super terram, curuitas animæ est, quæ sursum sunt rectitudo, vide supra ver. 480. Hæc aũt curuitas durat *vsque in finem*,i.per totum tẽpus præsentis vitæ, quia naturaliter homo ad amorem terrenorum incuruatur. Sicut.n.ait saluator. Omnis, qui se humiliat, exaltabitur, sic per oppositum omnis, qui se exaltat, debet incuruari. Quia igitur homo per superbiam se extulit, in pœnam peccati ad terrena incuruatus incedit. Sic.n.dicit Psal. 56. Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam. Et de hoc dolet pęnitens, ideo ait. *Tota die contristatus ingrediebar*, quia.s. liberè ab istis terrenis eleuari non potest. Qui nimo quanto in tempore plus quis procedit, tãto plus incuruatur, Psal. 68. Dorsum eorum semper incurua.

615 *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea.*

HIc ponit tertiã miseriã, quæ est voluptatis illusio. Vbi nota, ꝙ ludo ludis cõponitur cum in, & mutata n, in l, fit illudo, dis, & inde illusio. Et est illusio idem, quod deceptio, & derisio. Illusiones autem animæ, quæ fiunt in nobis vt dicit glos. sunt quasi infinitæ, ut puta quando vigilanti vel dormienti occurrunt imagines corporum, uel aliarum rerum prius visarum vel imaginatarum, & transit ab ista imagine ad aliam. Et sic distrahitur mens, uel decipitur, ut unum accipiat pro alio, & uno adueniente, alterius sit obliuio. Istæ tales illusiones non permittunt mentem firmam stare in cõsideratione alicuius rei, sed ipsam uagabundam ducunt hinc inde. Et hoc nobis accidit in pœnam pœccati. Verum quãuis sic communiter accipiatur illusio quãdoq; tñ accipitur pro illusione, quæ fit in somnis, ut puta qñ dormientib. apparent imagines hominum, vel mulierũ. Ex quibus caro dormiendo polluitur, quod non accidisset ante peccatum. Et istas tales illusiones maximè hic deplorat pęnitẽs d. *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus*. Lumbi.n. sunt illæ corporis partes, in quibus uiget libido. Et si dicas, nunquid tales illusiones ad peccatum imputantur, cum non sint in potestate nostra? Ad hoc respõdet Greg. scribens Aug. Anglorũ Episcopo, & habetur d.6. testamentũ.d. Est in illusione necessaria ualdè discretio, quæ subtiliter pensare debeat, ex qua re accidat menti dormientis. Aliquando.n. ex crapula, aliquã do ex naturæ suæ superfluitate, vel infirmitate, aliqñ ex cogitatione cõtigit pollutionis illusio. Et quidẽ cum ex naturę superfluitate, uel infirmitate euenerit, omni modo hæc illusio non est timenda, quia hanc animus nesciens, pertulisse magis dicendus est, ꝙ fecisse. Cum uero vltra modum appetitus gulæ in sumendis alimentis rapit, & idcirco humorum receptacula grauantur, hẽt exinde animus aliquem reatum, non tñ vsq; ad reprobationem sacri mysterij recipiendi, vel missarum solemnia celebrandi, cum forte aut dies festus exigit, aut exhibere mysteriũ pro eo qđ alius sacerdos deest ipsa necessitas eũ compellit. Nã si adsint alij qui ministerium implere ualeant, illusio per crapulam facta a perceptione sacramenti prohibere nõ dẽt, sed ab immolatione sacramẽti, ut arbitror, abstinere dẽt humiliter, si tñ dormientẽ turpi imaginatione non concusserit. Nã sunt quidã, quibus plerumq; ita illusio nascitur, vt eorũ animus ẽt in somno corporis positus, turpib. imaginationib. nõ fœdetur, qua in re ibi ostenditur ipsa mẽs rea non tunc vel in suo iudicio libera, cum se etsi dormiẽtis corpore nihil meminisset, tñ in vigilijs corporis meminit. se in ingluuiem cecidisse. Si vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio in mente dormientis, patet animo reatus suus. Videt.n. a qua radice inquinatio illa procedit, quia quod cogitauit sciens, hoc pertulit nesciens. Crapula, procreatio, lãguor, humor, abundant in somnijs, maculant extrema duo sine culpa. Nota hic quando sacerdos pollutione carnis nocturna inquinatus celebrare, uel percipere possit, & quando non. Vbi nota ꝙ totius capituli prædicti sententia stat in hoc, ꝙ si talis illusio accidat ex præcedenti crapula, uel cogitatione immũda, quod imputatur ad peccatum, & nõ est communicandum, Si aũt ex infirmitate, vel

Marginalia: *Pollutio nocturna* — *Quæstio.* — *Resp.* — *Judith 8.* — *Psal. 8. Humilitas.* — *Psal.*

vel superfluitate naturæ, non est timendum. Vbi notatur ẽm sententiã dicti capituli, ꝙ differentia est inter percipientem sacramentum,& celebrantẽ. Si.n.illusio accidat ex crapula, vel turpi imaginatione, non debet percipere, nec celebrare. Sed si turpis cogitatio non interuenerit,percipere põt,sed non celebrare eodem die,& hoc,si alius sit,qui celebrare possit. Si aũt dies festus exigat,aut necessitas ipsum compellat celebrare.ut qa curatus est,nec aliũ sacerdotẽ, qui ꝑ eo celebre, põt habere, tunc celebrare poterit. Qualitercũque tales illusiones eueniant ẽt ex carnis infirmitate, pænitenti displicere debẽt.Sic &hic pænitẽs ex hoc dolens dicit. *Qm̃ lũbi mei impleti sunt illusionibus,qa non est sanitas in carne mea.* Si.n. talis illusio sibi non displiceret, ipsam approbare videreĩ, & sic peccaret.

616 *Afflictus sum,& humiliatus sum nimis,rugiebam à gemitu cordis mei.*

HIc ponit quartam miseriã, quæ ex peccato consequitur, s.gemitus,'& afflictio Vbi nota,ꝙ humiliatio qñq; denotat virtutẽ,quæ vitio superbiæ opponitur, sicut dicit Iudith. Humiliemus illi animas nostras, qñq; significat punitionem,& miseriam.Humiliasti sic vulneratum superbũ,&c.Humilitas.n. dr̃ ab humus,vel terra, qđ est elementũ inferius cæteris.Et sic significat virtutẽ,qua quis volũtariè seipsum deponit, & infimũ seipsum reputat.Significat ẽt qñq;afflictionem pænalitatis, qua quis ẽt inuoluntariè ab alio deponitur vt terra,& suppeditatur. Isto ergo modo natura humana ꝑ peccatum dr̃ humiliata,i.afflicta, & à sua dignitate deposita.Nã à principio homo dñs factus fuit omnium, & oĩa sibi famulabãtur ad libitũ. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Nunc aũt propter peccatũ omnibus subijcitur,ab omnibus læditur, & subijcĩ. Estnè ita paruus uermis, à quo homo non humilietur? musca ipsum infestat, pulices ipsum comedunt, non dicam de magnis animalibus, vt puta leonibus, vrsis,canibus, &c. Quid de elementis, nonne omnia contra hominem pugnant?quoniam ab igne comburitur.ab aere inficitur, ab aqua submer- A gitur, à terra suffocatur. Bene ergo hæc omnia pænitẽs deplorat d. *afflictus sum, & humiliatus sum nimis.*q.d. secundũ gl. Afflictus corpore, humiliatus sum anima,vt nihil in me sit liberum à pœna,qa vndiq; est calamitas. Intus timor, extra dolor.Et ideo plangit corpus, plãgit anima.Vnde subdit.*Rugiebam à gemitu cordis mei.*Gemitus corde fieri solet,sed rugitus voce corporis.Vel dicas, ꝙ duplex est gemitus.s.carnis,& mentis,omnis gemitus,qui de exterioribus est, est gemitus carnis,qui uero pro gloria adipiscenda,& Deo videndo, est cordis. B Est ergo sẽsus.*Rugiebam à gemitu cordis mei.*i,magno desiderio quærebã animæ refectionem,à simili leonis, & aliarũ beluarum, quibus se comparat, vt fortior gemitus ostendatur, quia soli Deo talis gemitus cordis est manifestus,vnde subdit.

Iudith 8. — *Psal.88.* — *Humilitas.* — *Psal. 8.* — *Gemitus duplex.*

Domine, ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus. 617

De pœn. d. 3. in actione:

IDest,tibi est cognitus gemitus meus, non homini, qui solum exteriora videt. C Vel ita. *Domine,ante te omne desiderium meum.*i. nihil aliud desidero nisi esse ante te.Sic.n.dicebat Ps.41.Sicut desiderat ceruus ad fontes,&c. Sitiuit anima mea,&c.Vel ita *Domine ante te*,&c.Tale est desiderium meum,quod meretur esse *ante te*.i.exaudiri à te, quia illud dicitur esse ante Deum, ꝙ Deus reprobat. Sic ergo desideria pro terrenis sunt post Deum non ante, sed pro cœlestibus sũt ante.Dicat ergo.*Domine,ante te omne desiderium meum.*q.d. O Domine, tale est desiderium meum quod meretur esse an- D te te,exaudiri à te,& acceptari, quia liberationem animæ peto, non terrena, pro dilatione patriæ gemo, quia incolatus meus prolongatus est, alios autem gemitus non curat Deus.

Cor meum conturbatum est in me, dereliquit me virtus mea,& lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. 618

HIc ostendit quintam miseriã,quę peccatum consequitur,quæ est cæcitas mentis, per peccatum.n.excæcatur

spiritualiter homo, & perdit aïæ lumen. Vbi sciendum, ꝙ homo ante peccatum claram,& distinctam Dei cognitionē habebat perfectiorem,s.q̃. sit illa,quæ nunc a fidelib. habetur.Vnde Mag.ait.Cognitionem Dei primus homo ante peccatū habuit.Cognouit.n.Deum a quo creatus fuerat non eo modo cognoscēdi, quo ex auditu solo percipitur, qñ a credentibus absens quæritur, sed quadam interiori aspiratione,qua Dei præsentiam cōtemplabatur, non tñ ita excellenter sicut beati vident,nec ita ænigmaticè, qualiter in hac vita uidemus Sed istam cognitionem peccando perdidit in se, & suis posteris. Qñ peccatum sunt quædam tenebræ, quibus intellectus Dei cognitione priuatur. Vñ ait Mag. ꝙ peccato totus homo interior obscuratur: imò,ꝙ plus est, non solum homo per peccatum perdidit lumen suæ cognitionis,sed etiā sol, & luna magis lucebāt ante peccatum quā post, ut ostendit Mag Hoc ergo lumen diuinæ cognitionis se perdidisse deplorat pœnitens.d. *Cor meum conturbatum est in me.* Et quare? quia *dereliquit me virtus mea.* s.qua eleuabar ad Dei visionem, & ideo *lumen oculorum meorum.*s. quo Deum videbam,*& ipsum non est mecum*. Sic.n.de oïbus hominibus dr̃,Excæcauit eos malitia eorū.Et,si queras,vnde hoc, ꝙ sensualitate peccante, oculus mentis suo fuerit priuatus lumine? Nota ergo,ꝙ sicut homo duas hēt naturas.s.aïam,& corpus,sic duplices oculos hēt,s. oculos aïæ,& oculos corporis,primus dr̃ oculus dexter,secūdus verò dicitur sinister.Videmus aūt in corporalibus, ꝙ ad læsionē partis,sinister oculus dexter perditur, & econuerso.Dicit Albertus. Contigit quandoque, quod quis vulneratur in parte sinistra capitis,& perdit oculum dextrum.Et causa est, quia neruus vicinus dextri oculi peruenit ad partem sinistram,& econuerso. Et ideo vulnus a latere sinistro incidit neruum oculi dextri, & perditur visus illius oculi.Sic moraliter oculus dexter,s.mentis tendit ad sinistrū,s. ad carnē regendam,& subijciendam. Et econuerso oculus sinister ad dextrum.s. ad ei subiacendum. Sic vulnerata sensualitate, perditur oculus, quia illi imputatur de-

Mag. li. 2.d. 23. — *Mag. li. 4.d. 18.* — *Mag. li. 4.d. 48.* — *Sap. 2.* — *Albert⁹ li. de sensu,& sensato.*

E ordinatio sensualitatis. Hoc ergo deplorat Ps.d. *Cor meum conturbatū est,*&c.*& lumen oculorum.* &c. Vñ dicere pōt illud Tob. 5. Quale gaudiū pōt mihi esse,quia in tenebris sedeo,& lumē cæli nō uideo?

Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt.

HIc ponit sextam miseriam ex peccato,quæ est amicorū derelictio. Vbi nota,quòd ante peccatū beati Angeli nostri familiares erant, & amici, sed F propter peccatum a nobis fuerunt diuisi, imo nobis oppositi. Quod autem prius esset Angelorum amicus ostendit Bernard. super illo Ps.Homo,cum in honore esset, &c. d. Ante peccatum homo habitabat in paradiso, in loco voluptatis conuersatio eius,nihil molestiæ,nihil indigentiæ sentiebat constitutus super opera manuum creatoris.Erat illi sors,ac societas cum choris Angelorum, & cum omni militia cœlestis exercitus, &c. Sed quòd per peccatum ex amicis facti sint nobis extranei,apparet, quia beati Ange G li Paradisum custodiunt,ne ad illum possit homo reuerti. Collocauit Deus ante Paradisum Cherubim,& flammeum gladium ad custodiendum viam ligni vitæ. Et hoc est, quod iste deplorat d. *Amici mei,& proximi mei,*s. beati Angeli *aduersum me appropinquauerunt, & steterunt.*

Et qui iuxta me erant,de longe steterunt, & vim faciebant, qui quærebant animam meam.

H COnsequenter hic ponit septimam miseriam,quę est dęmonum persecutio,propter peccatum enim dæmones super nos habent potestatem,quam ante peccatum non habebant. Et quanquam ad peccatum non possint cogere existentem in gratia, tamen in peccato existentem, ligatum tenent, ne per se ex peccato possit exire, quod totum facit ut animas secum ad pœnam rapiat. Et quod magis dolendum est, illos magis persequitur,quos conspicit meliores, vt ostendit Greg. d. Oés enim,qui ea,quæ sunt mundi mente calcant, & ea quæ

Dei

Ber. — *Esa.* — *Gen.* — *Psal.* — *Greg. mo.*

Dei sunt, plenā intentione desiderant, diabolum contra se suscitant, qui eius malitiam instigatione suæ conuersionis inflāmant. Nam qui eius voluntati subiecti subsunt, quasi quieto ab illo iure possidentur, & superbus eorū rex quasi quadam securitate perfruitur, dum eorum cordib. inconcussa potestate dominatur. Sed vniuscuiusq; spiritus ad conditoris sui desiderium recalescit, cum torporem negligentiæ deserit, & frigus iusensibilitatis pristinæ igne sancti amoris accēdit, cum libertatis ingenitæ meminit, & teneri ab hoste captiuus erubescit. Et q a tūc idē hostis se cōsiderat despici, q a videt vias Domini apprehendi, dolet contra se captum reniti, & mox zelo accenditur, mox ad certamen mouetur, mox ad tentationes innumeras contra rebellantem mentem se excitat, atque in omni parte lacertos instigat, vt tentationum iacula intorquendo, confodiat cor, quod dudū quiete iure possidebat. Hæc ergo cogitās pœnitens, s. vim qua diabolus ipsum persequitur, dicit. *Et vim faciebant, qui quærebant*
Esa. 38. *amimā meā.* Recurrit. n. ad Deū. d. Domine, vim patior, responde pro me. Non solum ergo plorat pœnitens, quia Angelorum amicitiam amisit, sed etiam quia hostes contra se violentos, s. dæmones videt Quantum ad primum dicit. *Et qui iuxta me erant de longe steterunt*, s. Angeli beati, Quantum ad secundum subdit. *Et vim faciebant, qui quærebant, ani-*
Psal. 30 *mam meam.* Accipere animam meam cōsiliati sunt. Ego autē in te speraui, Dn̄e.

621 *Et qui quærebant mala mihi, loquuti sunt vanitates, et dolos tota die meditabātur.*

6. q. 1. quis scite.

HIc consequenter ostendit octauam miseriam, quæ est famæ denigratio.
Vanum. Vacuū. Vanum dr̄ idem, q̄ vacuum. Vacuum autem dicitur, quod exterius aliquid esse ostendit, sed intus veritate caret. Diabolus aūt quærens humano generi mala, loquutus est vanitatē, quia falsa promisit, quando dixit: Nequaquam moriemini, sed eritis sicut dij, &c. quod totum ideo fecit, vt hominem apud Deum infamaret. Iste ergo memorans casum illum dicit. *Et q̄ inquirebāt mala mihi, loquuti*

A *sūt vanitates.* Diabol⁹. n. in prima sui creatione vidēs diuinam essentiam, quæ volūtariē repræsentat, quæ in ipsa relucent, vidit hominem creandum in unitatem diuinæ personæ, & per consequens magna fama, & gloria sublimari, ad quā ipse licet natura sublimior esset, assumendus non erat, p̄p quod statim dolēs, inuidit, & cogitauit sic diffamare hominem in cōspectu Dei, vt ad tantam gloriam ipsum non assumeret. Diabolus cognouit verbum incarnandum. Quæ aūt maior infamia pōt esse serui apud Dominum, quàm vt gloriam Domini velit rapere, & vsurpare?
B Et ideo statim creato homine, ei vana loquutus est, vt ad sciētiā Dn̄i appetendam ipsum attraheret d. Eritis sicut dij scientes bonū, & malum. Hæc est intentio Bernar. super illo verbo Ionæ. 1. Propter me tempestas hæc orta est. Bernar. Lucifer vidit hominē assumendū in vnitatē verbi, vidit, & inuidit, Ideo vana ei loquutus fuit d. Eritis sicut dij, &c. Et hoc pœnitēs deplorat d. *Et qui inquirebant mala mihi, loquuti sunt uanitates.* Et quia eandē malitiam contra nos diabolus semper tenet, dum tētat, quia bona semper propo-
C nit, vt ad malum ducat, quia semper venenū peccati sub melle delectationis occultat, idcirco addit d. *Et dolos tota die meditabantur.* vn̄ qualiter diabolus dolos tota die cōtra nos meditat̄, ostēdit Greg. Greg. 23 mor. ca. 20. & 21 Diabolus magnopere ad exequendā tentationem satagit, vt, dum peruersitatis suæ consilium quasi vtile ostendit, suauiter valeat sonare, qđ dicit, quatenus, & ostēsa vtilitate, mentem mulceat, & abscon sa iniquitate, corrumpat. Quæ apertius in cunctis ostendemus, si pauca breuiter consiliorū eius argumenta panda-
D mus. Ecce. n. quidā, &c. vide ibi. Quæ oīa iste considerans, ait. *Et dolos tota die meditabantur.* Quibus consideratis, de diabolo dr̄. Est qui se nequiter humiliat, dū. s. leniter blandit, sed interiora, eius plena sunt dolo, dum subuertere intendit. Eccl. 19

Ego autem tanquam surdus, non audiebam, & sicut mutus, non aperiens os suum. 622

HIc consequenter ostendit nonam miseriā, quæ est sensuū hebetatio. Deus. n. à principio p̄cepta vitæ primis paren- Gen. 2.

parentibus dedit, d. Ex omni ligno paradisi, comede, de ligno autem scientiæ boni, & mali ne comedas, in quacunque. n. die comederis ex eo, morieris. Sed quãdo diabolus ipsum ad gustãdum lignum vetitum tentauit, statim primus noster parẽs factus est surdus, & mutus. Surdus, quia Dei præceptũ obediendo nõ audiuit. Mutus aũt, quia tentatorem malorũ reprehendere ausus nõ fuit. Ille. n. in scriptura surdus dr̃, qui diuinis pręceptis, nõ obedit, sic & ille audire dr̃, qui obedit. *Luc. 11.* Beati, qui audiunt verbum Dei, &c. Similiter, & mutus dr̃, qui malos increpare *Ezech. 3* non audet. Eris mutus, nec quasi vir obiurgans. Sic ergo primus parens factus est surdus diuino præcepto non obediẽs, factus est mutus tentatorem non repellens. Quod iste in persona primi parentis deplorat d. *Ego autem tanquam surdus non audiebam*, s. diuinum præceptum obediendo. *Et sicut mutus, non aperiens os suum*, scilicet diabolum repellendo. Et isto modo ipsemet Ps. seipsum exponit consequenter, dicens

623 *Et factus sum sicut homo non audiens.*

Scilicet, præcepta Domini. *Et non habens in ore suo redargutiones*, s. quibus redarguerem tentatorem, cum tamen *Ephe. 5.* scriptum sit. Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarũ, magis aũt redarguite. Hic circa materiam pœnitentiæ, quia hic ostenditur, ꝙ primus parẽs *Adam duobus modis peccauit.* duobus modis peccauit, s. Deum non audiendo, & diabolum non repellẽdo, ideo quæro, vtrum de vno illorum peccato potuerit satisfacere sine alio. Et sic videbitur, vtrum quis pluribus peccatis obligatus de vno possit satisfacere sine alio. Vide Aegidium distinct. 15.

624 *Quoniam in te, Domine, speraui, tu exaudies me, Domine Deus meus.*

Haec est tertia pars principalis, in quã Psal. in persona pænitentis, ostendit erga se diuinam misericordiã, & diuiditur in partes tres. Quia ostendit erga se diuinam misericordiam in exauditione deuotorum. Secundo iusti penitentiam in emendationem delictorum, ibi. *quoniam ego*. Tertio, pænitentis

E patientiam in toleratione aduersorum, ibi. *Inimici mei*. Primo ostendit diuinam misericordiam circa suã exauditionem. Et duo facit. Quia primo ostendit rationem suæ exauditionis. Secundo ostendit materiam suæ orationis, ibi. *Quia dixi*. Quantũ ergo ad primum, ostendit Deũ misericordem, & hoc exaudiendo vota pœnitentium. Vbi notandum, quod orationem à Deo multa exaudiri faciunt, s. orantis de peccatis pęnitentia, orantis de diabolo victoria, & orantis in Deum cõfidentia. Primo orantis pęnitẽtia, quia pę- *Exaudire.* *Oratio.* *Sonus.* *Vox.* *Penitentia.*

F nitentia nõ solũ hominẽ reddit vacuum tẽporalibus in corde, sed ẽt cibis vacuũ in corpore. Docet autẽ experientia, ꝙ in loco clauso, & concauo sonus melius auditur, quam in loco pleno. Dicit n. Philosophus, ꝙ si puteus vel lacus in domo fuerit, tunc maior reddit̃ sonus. Et hinc est, ꝙ Anglici in Ecclesijs, vbi sedes ad cantandum ponuntur, primo sub sedibus faciunt foueas profundas, quãtum sedes occupant, quas postea lignis operiunt, & super tales foueas sedes ædificãt. Et ex hoc voces cantantiũ multo amplius resonant.

G Similiter, & in parietibus circa chorum ponunt ollas magnas cũ paruo ore, quasi ad modũ phialæ, vt in eis sonus receptus magis, resonet, & fortius audiat̃. Et hoc totum quia concauitas sonum uocis reddit altiorem, & audibiliorem. Similiter in proposito, quando quis orat ventre vacuo, melius audit̃ à Deo, quàm orans pleno. Cum ergo pœnitẽs cibis nõ sit repletus, sed magis per abstinentiam vacuus, à Deo melius exauditur. Et hinc est, quòd principaliores ecclesiæ orationes fiunt de mane, ieiuno stomacho, sicut

H missa, & principaliores horæ canonicæ. Ps. 5. Quoniam ad te orabo, Domine, mane, & exaudies, &c. Et in confirmationem huius, Christus per quem nostræ orationes exaudiuntur, voluit totum suum corpus plagis esse perforatũ, vt in ipso sonus nostræ orationis magis resonaret ad Deũ. Vnde & Ecclesia suas orationes ratione dictarum concauitatũ terminat per Christum d. Per Dominum nostrum, &c. Secundo orationem facit exaudiri orãtis de diabolo victoria. Narrat Tullius, ꝙ quædã lex Græcorum *Victoria.* *Cicero li. 2. Rhetor.*

talis

talis erat. Qui tyrannum occiderit, quam velit, sibi rem a magistratu deposcat, & magistratus concedet ei. Talis lex a Deo orantibus est posita. Nam tyrannus est diabolus, qui bonum continuè non intendit, sed dissipationem. Qui ergo hunc occiderit. s. ipsum finaliter superando, quicquid petierit a magistratu, i. a Deo, impetrabit. Cum ergo quilibet pœnitẽs sit hmõi, sequitur, ꝙ quilibet pœnitens a Deo exaudiri meretur. Tertio orationẽ facit exaudiri confidẽtia, sicut. n. experiẽtia docente, confidentia infirmi habita in medicum quam plurimum adoptatam sanitatem confert, sic & confidentia orãtis in Deum habita. Vnde Ps. 90. Quoniam in me sperauit, & ego liberabo eum, clamauit ad me, & ego exaudiam eum, &c. Ad propositum ergo iste maximè allegans suam confidentiam, d. *Quoniam in te, Domine, speraui.* Idcirco sequitur, *tu exaudies me, Domine Deus meus.*

Confidẽtia.

625 *Quia dixi, nequando supergaudeant mihi inimici mei, & dum commouentur pedes mei, super me magna loquuti sunt.*

CONsequenter hic ostendit materiã suæ orationis, q̃ fuit licita, quia de victoria spiritualium inimicorũ, qui sunt dæmones, quorum tota intentio est, nos peccatis subiugare. Sic. n. dr̃. Nequando dicat inimicus meus, præualui aduersus eum. Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero, s. si a statu gratiæ per peccatũ cecidero. Hoc idem hic orat iste, ne dæmones gaudeant de ipsius casu per culpam d. *Quia dixi*, hoc oraui. *Ne quando supergaudeant inimici mei*, i. nequando super me gaudeant dæmones, *dum commouentur pedes mei*, i. si affectiones meæ a bono proposito moueantur, & cadant. *Super me magna loquuti sunt*, s. magna, & amara minando supplicia. De natura. n. amicorum est, ꝙ vnus de bono alterius gaudet. Sic per oppositum de natura inimicorum ostendit, ꝙ vnus de malo alterius gaudet. Quùm ergo dæmones sint inimici nostri gaudent de malo nostro. Sic etiam, & beati gaudent de pœnis damnatorum, non tamen directè, sed per accidens, inquantum in illis vident sup-

Inimic⁹ Diabolus. Psal. 12.

A plicia, quæ euaserunt Psal. 57. Lætabitur iustus cum viderit vindictam, &c. Sed cũ dæmones gaudeant de malis nostris, & duo sint mala nostra, s. malum culpæ, & malum pœnæ, de quo magis gaudent dæmones vel de malo culpæ, vel de malo pœnæ? Respondeo, quòd dæmonis uoluntas in tantum est peruersa, ꝙ quanto quis est magis malus, tanto super eo magis gaudet, ut puta magis de magno peccatore quam de paruo. Cum ergo nullus propriè malus efficiatur nisi propter malum culpæ, & non propter malum pęnæ, ideo plus gaudet de malo culpæ. B Nam malum pœnæ propriè malum non dicitur, quia est iustum malum. 15. q. 1. illa cauenda sunt. Vnde Prou. 2. Gaudent, cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Punire autem peccatorem ex Dei ordinatione, non est malum.

Quæstio

Respon.

Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper. 626 4. q. 4. ℗ Christus

HIc consequenter ponitur iusti debita pœnitentia in emendatione C delictorum. Emendatio aũt peccatorum stat in tribus s. in cõtritione, confessione, & satisfactione. Iste autem pœnitens, ista tria se habere fatetur. Et primo satisfactionem d. *Quoniam ego in flagella paratus sum.* Secundo contritionem, d. *Et dolor meus in conspectu meo semper.* Tertio confessionem, d. *Q̃m iniquitatem meam annunciabo.* Quantum ergo ad satisfactionẽ, d. *Q̃m ego in flagella paratus sum.* q. d. secundum glos. Scio enim me deliquisse, paratus sum pœnam portare. Satisfactio enim, quæ stat in labore, & D pœna pro peccato portanda, est necessaria ad purgandum peccati venenum. Dicit enim Auicenna. Si bene consideraueris, non inuenies aliquid, quod calorem vehementius intendat, quam labor, & motus. Spiritualiter aũt calor vitalis ipsius animæ summè necessarius est volenti curati, quia, sicut dicit Auicenna. 1. canone. Calor intrinsecus resistit calori extrinseco, in tantum, ꝙ venena calida non refrenat, nec expellit, nec eorum substantiam corrumpit, nisi calor innatus. Et ideo sicut idem dicit lib. 4.

Satisfactio.

Auice. 3 canone.

maximum remediũ in curatione veneni est confortatio caloris intrinseci. Sic spiritualiter. Nã venena, quib anima inficitur, vt plurimũ sunt venena calida, quia ex igne prauæ concupiscentiæ procedũt. Sed amor Dei ex igne charitatis procedens, est calor intrinsecus, & innatus, ꝙ a naturaliter diligere Deum debemus. Ergo destructio venenatorum peccatorum non fit nisi per hunc calorẽ confortatum per laborẽ pęnitentiæ & satisfactionis, de quo labore dicit pęnitẽs *Laboraui in gemitu meo.* Et hunc laborẽ pęnæ paratus dẽt esse pœnitens sustinere, vnde hic d. *Quoniam ego in flagella paratus sum.* Et ideo si aduersa, & flagella accidunt pęnitenti, oĩa patienter ferre, dẽt esse paratus, quia flagella sunt signũ diuini amoris. Flagellat autem oẽm filium, quem recipit. Quis est.n. filius, quem non corripit pater, &c. Consequenter ponit cordis dolorem, & contritionem pœnitenti necessariã, d. *Et dolor meus in conspectu meo semper.* In hoc enim est differentia inter iustos, & reprobos, quia reprobi, cũ peccauerunt, se excusando defendunt. Iusti autem, cõtra seipsos irascuntur, & dolẽt. Dolor enim contritionis est pœnitentiæ pars prima, qui dolor nihil aliud est, quã quædam compunctio animi cum lachrymis, oriens ex recordatione peccati, & timore diuini iudicij. Iste aũt contritionis dolor animam iustificat, ꝙ sic patet. Iustitia enim est virtus, vnicuique sua tribuens, vt dicit Philosophus. Peccator autem peccando, Deo abstulit honorẽ, sibi debitũ, quia. s. non se subiecit, vt debuit, & sic quantum in se fuit, Deum inhonorauit. Sed dolor cõtritionis, hoc ablatum restituit, quia in se punit malum, ꝙ fecit. Secundum enim ꝙ ait Valerius, Tantum honoris confert patriæ offensæ malorũ punitio, quantũ iniuriæ ipsa intulerunt mala perpetrata, quia sic per malorum punitionem reformatᷣ perdita iustitia, ꝙ si verũ est de punitione peccatoris inuoluntaria, quanto magis de punitione voluntaria, qua peccator dolendo de peccato ꝑ contritionẽ voluntariè punit seipsum. Sic igitur cum dolor contritionis puniat offensam Dei, sequitur ꝙ perditã iustitiã recuperat, & per consequens per ipsum iustificatur anima. Vnde secundũ quantitatem doloris consolatur aĩa pœnitentis per gratiã. Secundũ multitudinẽ dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animã meã. Et iste dolor debet esse continuus, propter ꝙ dicitur in can. ꝙ semper dolere debet verè pœnitens, quia vbi dolor finitur, ibi pœnitentia cessat. Quod nunc ostendit Ps. dicit. *Et dolor meus in conspectu meo semper.*

Psal. 6. · Hebr. 12 · Philos. 5 Ethicor. · Valerius lib. 6. c. 3 · Psal. 93 · De p. d. 3. · Apostolus

Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo.

HIc consequenter ponit peccatorũ confessionem, quasi dicat secundum glos. Dolor meus est non de flagello, vel pœna, quæ est medicina, sed de vulnere peccati. Si enim de peccato nõ dolerem, non sic me accusarem. Et ideo quia de peccato doleo, peccatum meum annunciando confiteor. Et nota, quòd confessio peccati inutilis quandoque redditur propter tria, scilicet vel quia contritio non præcedit, vel quia satisfactio omittitur, vel quia emendatio non subsequitur. Si enim confitetur, & non conteritur, fatetur se habere vulnus, & tamen dolorem nõ sentit. Dicit Bern. ad Eugenium. Scio longe a salute consistere membrum, quod obstupuit. Et ægrum se non sentientem, periculosius laborare. Si etiam non sequatur satisfactio, confessio non proficit, quia, ut dicit August. libro de uera innocentia. Bona est peccati confessio, sed si curatio sequatur. Nam quid prodest detegere plagam, & non adhibere medicinam? Medicinæ autem appositio est sequens satisfactio. Est insuper inutilis si non sequatur emendatio, quia tunc peccatum remanẽs magis aggrauatur. Et ideo, quia non sufficit confiteri, nisi ista tria diligenter obseruentur, & considerentur. Hinc est, ꝙ præmissa confessione, subiungit. *Et cogitabo ꝓ peccato meo,* idest solicitus ero sedule agam, secundũ gl. quia duo sunt modi, per fectæ pœnitẽtiæ. s. cõfessio, & emendatio quæ fit per fletus, eleemosynas, & huiusmodi. Sic. n. dicit Ps. 118. Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.

627 De p. d. 1. · Confessio quandoque aliquando inutilis. · Bern. · August.

Inimici

628 *Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt, qui oderunt me iniquè.*

A

COnsequenter hic ponit pœnitentis patientiam in aduersorum toleratione. Vbi notandum, quod pœnitens maximè tres habet inimicos, s. carnē, mundū, & diabolum. Contra quos diuersimodè pugnare debemus. Nā carnem vincimus fugiendo, dicit Valerius lib. 5. q. Fabij Maximi non dimicare, vincere fuit. Hoc dicit, quia cæteri duces Romanorum missi contra Hannibalem ducem Pœnorum offerentes se bello campestri, deuicti sunt. Fabius verò missus contra eum solum statuit defendere sibi commissos, bellum declinans, vt sic dilato gressu paulatim minueretur virtus Hannibalis, & virtus exercitus Romanorū augeretur, quæ diminuta fuerat: propter quod meruit nomen summi ducis, & vocatus fuit Fabius Maximus. Sic est moraliter agendum contra carnales affectiones, quia cū eis te offers ad bellum, vinceris, si autem declinas, viso hoste, auertendo faciem, efficieris victor. Ideo dī. Fugite fornicationem. Quid est autem hostes carnales fugere, nisi in principio tentationis illam superare, & euertere? Nā, si in tentationib. carnis moram traxeris: statim mens allicitur, illecta delectatur, & delectata consentit. Mundum aūt vincimus sustinendo. Dicitur. n. in lib. de vita Philosophorum, quod Bias vnus de septem sapiētibus, interrogatus quis esset inter hōies magis infirmus, respondit, qui nō potest infortunia sustinere. Et ideo spiritualiter cōtra mundum oportet habere arma defensiua s. patientiæ scutum. In patienia vestra possidebitis animas vestras. Diabolum autem vincimus, ei resistēdo. Aduersarius vester diabolus, &c. cui resistite, &c. Resistimus aūt Diabolo impugnando ipsum oppositis, quibus nos impugnat, vt si per superbiam tentat, ipsum ei obiecta humilitate, debes fugare, si per auaritiam, ei obijce mundi contemptum, si per luxuriam, obijce ei castitatem. Et ideo dicitur. Resistite diabolo, & fugiet a uobis. Hos autē omnes inimicos pœnitens patitur, & superando vincit, Et hoc est, quod dicit,

Tres pœnitentis inimici, contra quos variè pugnatur. — *Valerius lib. 3.* — *1. Cor. 6* — *Luc. 21.* — *1. Petr. 5* — *Iac. 4.*

Inimici autem mei viuunt, s. nunquam a tentationibus cessant. *Et confortati sunt super me,* vel *confirmati:* quia nisi resistāt eis, statim conualescunt. *Et multiplicati sunt, qui oderunt me iniquè,* quia quotidie crescunt. Et, Vbi quis conatur benè agere, semper ipsi ad oppositum nituntur inducere. Et hoc est, quod subdit.

Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatē. 629 *6. q. sunt plurimi.*

B

SPecies enim retributionis sunt multæ, vide supra versic. 595. quarum pessima est retribuere mala pro bonis, quod faciunt dæmones, quia illos magis ad malum conantur inducere, quos ad bonum magis dispositos vident, vt ostendit Gregor. Et hoc est quod subdit, *Detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.* Sic enim detrahere idem est, quòd a bono retrahere. Sic enim accipitur 1. Reg. 2. Quod filij Heli detrahebant homines a sacrificio Domini. Vel detrahere idem est, quòd diffamare, & tunc bonis detrahit diabolus, quia illos diffamare conatur.

C

Pro cuius euidentia notandum, quòd detractio est triplex, scilicet detractio sanctitatis, & munditiæ, qua a mente stultorum culpa trahitur. Cogitat iustus de domo impij, ut detrahat eos a malo. Aequitatis, & iustitiæ, qua pęnis vita malorum traditur. Detracta est ad inferos superbia tua. Prauitatis, & malitiæ, qua a malis fama iustorum læditur. Nolite detrahere alterutrum. Et nota, quod ista detractio vitiosa, est duplex: quia quandoque detrahitur malis, quandoque bonis.

D

Detractionem qua malis detrahitur sic describit Haimo d. Detractio est reuelatio defectus absentis proximi, alicui facta ut ipsum in bonis minorem existimat. Et ista habet tres species. Prima cùm quis peccatum alterius reuelat, vbi reuelare non debet. Secunda, qn peccatum alterius aggrauat. Tertia, cum fingens alteri malo peccatum falsum imponit. Et ab isto uitio admonet nos sapiens abstinere d. Custodite vos a detractione, parcite linguæ. Secundo detractio est, qua detrahitur bonis, quam sic describit Haimo, d. Detractio est boni

Detractio multiplex. — *Pro. 21.* — *Esa. 14.* — *Iac. 4.* — *Sap. 1.*

boni alterius diminutio, vel negatio. Et hæc tres habet species. Prima est, cũ quis alterius virtutem negat. Secunda cum tacet, vbi tacere non debet. Tertia cum virtutem alterius minuit, vel in malũ peruertit. Et omnibus istis tribus modis bonis detrahũt dæmones, ut deducit Greg.
Greg. 2. mor. c. 7 Et hoc hic notat Psal. d. *Detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.*

630 *Ne derelinquas me, Domine Deus meus, ne discesseris a me.*

HAec est quarta pars principalis in qua pœnitens ex omnibus prædictis concludit internam lætitiam. Vidēs .n. se pœnitens in tot aduersitatibus non derelictum a Deo, cum gratiarum actione auctorem salutis suæ profitens Deum lætus exclamat, ne in futurũ relinquatᷓ, sciens, ꝙ grauior est offensa post veniam, quam offensam euadere nõ potest, si derelinquatur a Deo. Ideo orans dicit. *Ne derelinquas me, Domine Deus meus,* &c. Quod ideo dicit, quia derelictus a Deo, qũo tantorum hostium bella posset euadere? Cum. n. mentem deserit, ipsa statim
Greg. 11 mor. c. 5. dissipatur, vt ostendit Greg. d. Omnipotens Deus humanum cor destruit, dum derelinquit: ædificat autem, cum gratia replet, neque. n. humanam mentẽ Deus debellando destruit, sed relinquendo, quia ad perditionẽ suam sufficit sibi dimissa. Et ideo orat dicens. *Ne derelinquas me,* &c. Et hoc nihil aliud est quã orare, vt Deus sic ipsum dirigat, ut ipse Deum non deserat, quia nunq̃ Deus deserit mẽtem nostrã, nisi prius nos eum derelinquamus. Est. n. de nobis sicut de illo qui in naui mouetur, talis. n. percipit se paulatim a ripa magis, ac magis distare, cum tamen litus non moueatur, sed ipse rece-
2. Par. 15. dat a ripa. Sic Deus, qui est stabilis vt ripa, nos aũt mutabiles, non recedit a nobis, nisi quia nos ab eo prius per peccatũ recedimus. Et sic appropinquat ad nos, qñ nos ad se trahit. Sic ergo dicens, *Ne derelinquas me.* petit gratiã, qua Deum ipse non derelinquat. Ideo dr. Si dereliqueritis Deum, derelinquet, & vos. Et hoc alijs verbis exprimens dicit. *Ne discesseris a me.* fac me a te non discedere. Et ideo nota, ꝙ nos a Deo discedere faciũt mul-

E ta. s. iniquitas. Discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem. *Psal. 6.* Infidelitas. In nouissimis diebus discedent homines quidam a fide. *1. Thi. 4* Aeterna calamitas. Discedite a me maledicti, &c. *Mat. 25* Sed quia nullus in status gratiæ perseuerare potest sine spirituali Dei adiutorio, nec aliquod bonũ operari, ideo diuinum adiutorium consequenter inuocat, dicens.

Intende in adiutorium meum, Domine Deus salutis meæ. 631 *11. q. 3 ira.*

F DEus. n. oẽs adiuuat, qui eius adiutorium debitè petũt. Si. n. quis homo dici nõ potest iustus, qui miseros oppressos iniustè, non adiuuat, cum potest, qũo Deus iustus esset, si iniustè oppressos nõ adiuuaret? Et ideo de ipso dr Psal. 8. Factus est Dñs refugium pauperi, adiutor in tribulatione. Et de tali adiutorio Dei tota scriptura abundat. Sic. n. adiuuit tres pueros in camino ignis positos iniustè, *Dan. 3* ignis virtutem ligans, ne eis nocere posset. Sic adiuuit Ioseph propter amorem *Gen. 41* castitatis incarceratum iniustè, ut inde ipsum extraheret, & totius Aegypti face-
G ret Dominum. Sic adiuuit Susannam ꝑ amorem castitatis ad mortem condemnatam iniustè, vt ipsam castissimam declarãs, infamatores traderet morti. Sic adiuuit Apostolum Petrum propter Christi fidem incarceratum, ipsum Angelico ministerio liberando. Sic adiuuit Paulũ tertio naufragantem. *Dan. 13* Et sic de similibus per totam scripturam habetur. Et ideo clamat scriptura, dicens. Deus noster refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis. *Act. 12. Psal. 45* Quid er
H go mirum si pœnitens hic diuinum inuocat adiutorium, dicens. *Intende in adiutorium meum,* &c. Et aduerte, ꝙ istud Dei adiutorium septies petimus in die, s. in principio horarum omnium, d. Deus, in adiutorium meum intende. *Septies petimus Dei adiutoriũ in die.* Primo quia propter septem peccata capitalia, aduersa, & tribulationes nos premunt, quia cuilibet peccato sua correspondet tribulatio, quia aliunde tribulatur superbus, aliũde auarus, & sic de alijs. Ideo septem vicib. in die adiutoriũ Dei postulamus. Vel q. a ꝑ septẽ ætates huius vitæ tribulationes patimur. Et hoc petimus maximè

in

in principio horarū, dicentes. Deus, in adiutorium meum intende, quia cum orare debemus, tunc maximè diabolus tentare satagit, & a bono proposito reuocare festinat. Sed dices. Quare ergo in triduo Christi passionis sic Dei adiutoriū non postulamus in principio horarum, dicentes. Deus, in adiutorium meum intēde, qđ magis debemus facere, quia cū illud tempus magis sit deuotū, tunc diabolus magis satagit tentare fideles? Respondeo, q̧ Christi passionis memoria est sufficiens inuocatio adiutorij diuini, eo q̧ ipse ideo solū sit pro nostro adiutorio passus. Et ideo quia tunc continuè Christi passionis in omnibus horis facimus memoriam, ideo aliter non expedit diuinum postulare adiutorium: secus aūt de alijs temporalibus, in quibus non tā sedulo in horis Christi passio memorat̄. Tunc ergo magis orare debemus, dicentes. Adiuua nos, Deus salutaris noster, &c. Quia dolorem contritionis hic notat Psal. dicens. Dolor meus in conspectu meo semper, quæro utrum dolor contritionis maior esse debeat de vno peccato quam de alio? Aegidius d. 17.

Quæstio: Respon. Psal. 37. Quæstio.

PSAL. XXXVIII.

DIxi custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea.

PSALMVS iste talem haber titulū. *In finem canticū Dauid pro Idithum.* Pro cuius tituli intelligentia sciendum, q̧ Dauid instituit cantores ad diuinas laudes decantandas ducentos octuaginta octo, qui per uices suas ante arcam domini canebant cum citharis, & musicis instrumentis. Inter quos erant tres principales, s. Asaph, Hemam, & Idithum. Et istorum quilibet certum numerum ex prædictis cantoribus habebat sub se. Fecit etiam certos Psalmos ab istis decantandos, aliquos deputauit ipsi Asaph, aliquos ipsi Hemam, aliquos ipsi Idithum. Inter cæteros autem Psalmos fecit istum decantandum ab ipso Idithum, & ab alijs cantoribus ei subditis. Ex quibus apparet sensus literalis tituli, qui est iste. *In finem canticum Dauid*, s. factū ab ipso Dauid *pro Idithum*, i. decantandum ab ipso Idithum. De materia aūt istius Psal. dr̄ cōiter, q̧ Dauid fecit istum Psal. dum profugus fugeret a facie Absalon filij sui, postquam audierat vituperia sibi illata a Semei. Nam cū rex Dauid exisset Hierusalem, & fugeret a facie Absalon filij sui, Semei, qui colligatus erat cùm Absalon filio regis, clamās post regem ei improperabat, dicēs. Egredere, egredere, uir sanguinum, & vir Belial. Reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinē domus Saul. Ecce premunt te mala tua, qm̄ vir sanguinum es. Et tunc rex patienter talia sustinebat opprobria. Quinimo cū Abisai vellet illum inuadere, rex prohibuit, dicens. Dimitte eum, Dn̄s. n. præcepit, ut malediceret mihi. Ecce filius meus quærit animam meā quanto magis Semei, &c. Tunc ergo ad dandum alijs exemplum patientiæ suo exemplo ostendens suam patientiā hūc Psal. fecit d. *Dixi custodiam*, &c. Et sic ergo diuidam primùm Psal. quo ad literam. Secundò quo ad sensum Psalmistæ. Quantum ad primum Psal. iste diuiditur in tres partes. Quia primo ponitur ipsius Dauid patientia. Secundo describitur eius in Deum confidentia, ibi. *Loquutus sum*. Tertiò ponitur orationis eius instantia, ibi. *Exaudi orōnem meā*, &c. Dic, ut Nic. de Ly. Quantum verò ad intellectum Psalmistæ, titulus Psal. declarat materiam Psal. Nā, vt supra dictum est: Dauid ordinauerat ducentos octuaginta octo cantores, quibus tres præfecerat, scilicet, Asaph, Hemam, & Idithum: quorum nomina Esdras frequenter ponit in titulis Psalmorum, ut ex eorum interpretationibus cognoscatur intētio Psalmi. Huius ergo Psal. aperit materiā per hoc nomen Idithum, cùm dicit titulus. *In finem cāticum Dauid pro Idithum.* Idithum namque interpretatur transiliens eos, idest illos, qui remanēt in mūdo, hærentesque terrenis, de quo transiliente, vel transitu agitur hic. Quoniam hic Psal. docet transire a terrenis ad celestia, a dilectione mundi ad dilectionē Dei, & a temporalibus ad æternitatem. Sic ergo sensus tituli est talis. Istud canticum

Margin notes: Psal. 6. 1. Thi. 4 Mat. 25 631 11. q. 3 ira. Dan. 3 Gen. 41 632 15. q. 1. vos aūt. Dan. 13 Act. 11 Psal. 45 1. Par. 25. Septies petimus Dei adiutoriū in die. 2. Reg. 16 2. Reg. 16

ticum, factum a Dauid *in finem*. i. Christum nos dirigens, est *pro Idithum*, i. pro transitu temporalium ad æterna. Et q̃a iste transitus maxime fundatur in patientia aduersorum, ideo iste Psal. maximè nos docet patientiam, & inter opprobria, & detractiones malorum a murmuratione linguam continere. Et quantum ad hoc Psal. iste diuiditur in tres partes. Quia agit primo de patientiæ habenda firmitate. Secundò de mundi declinãda vanitate, ibi. *Veruntamen*. Tertiò de superna exorãda bonitate, ibi. *Exaudi Deus* Quantum ad primũ sciendum, q̃ in omnibus bonis operibus est talis ordo, q̃d primo intus corde præcedit deliberatio, consequenter operis sequitur persecutio, & tertio sequitur operationis finis, & consummatio. Et s̃m hoc prima pars habet tres partes: quia Psalm. ponit primo suam cordis deliberationem. Secũdo suę deliberationis executionẽ, ibi. *Posui ori meo*. Tertio suæ exauditionis finem, & cõsummationem, ibi. *Loquutus sum*. Quantum ergo ad primum ponẽs suam deliberationem d. *Dixi custodiam*, &c. Vbi notandum, q̃ sicut corpus habet os materiale, & linguam, qua loquitur, sic multo fortius suo modo, & mens habet os intrinsecum, & linguam, qua prius verba intus format, quàm producat exterius p̃ corporis linguam, quia prius est dicere mentis, quàm sit dicere corporis. Sic .n. de dicere cordis d̃r. Dixit insipiens in corde suo. Psal. 13. Similiter, & quilibet bonus Deo corde loquitur Psal. 26. Tibi dixit cor meum. Istud aũt dicere intrinsecum, est mentis deliberatio eorũ, quæ exterius dicenda sunt, & facienda. Sic igitur hic, dicere stat pro deliberare, vt sit sensus. *Dixi custodiam vias meas*, i. in corde meo deliberaui custodire vias meas. Per vias aũt intellige actiones nostras. Vnde Gregorius. Quid viarum nomine nisi actiones nostræ significantur? Hinc .n. per Hieremiam d̃r. Bonas facit uias vestras, & studia uestra. Deliberabit ergo iste primo custodire uias suas, i. actiones suas, ne .s. murmurando contra Deum peccet. Vnde subdit. *Vt non delinquam in lingua mea*. Sed aduertendum, q̃ linguam suam diuersi uariè custodiũt,

Psal. 13. *Psal. 26.* *Greg. 21 mor. c. 4.*

E vt ostendit Greg. d. Sunt tria genera hominum, qui gradatim distinctis a se quali tatibus dissident. Sunt namq; aliqui, qui ad loquendum praua concipiunt, allocutione sua nulla silentij grauitate refrenantur. Et sunt alij, qui cum praua concipiunt, magno se silentij vigore restringunt. Et sunt nonnulli, qui virtutum usu roborati, usque ad eam celsitudinẽ prouehuntur, ut ad loquendum nec quidem in corde peruersa concipiant, quæ silentio compescant. Et hoc est bonorũ, dicẽte Ps. *Dixi custodiam vias meas*. F Qui .n. linguã custodire nescit, se malis operibus implicatum manifestat. Dicit Philosophus, quod auis si sub lingua habeat venam albam, generat filium albũ, si nigram nigrum. Sic, & moraliter s̃m qualitatem, & colorem linguæ, color, & qualitas fœtus, i. operis sibi correspondet. Et ideo bene consulit Psal. d. Prohibe linguam tuam a malo.

Greg. li. 5. mor. c. 12. *Phil. de animal.* *Psal. 33.*

Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me.

633 5. q. A. loco.

G HIc consequenter ostendit deliberationis executionem, quia sicut in corde deliberauit, sic & opere compleuit. *Posui*, inquit, *ori meo custodiam*. Et diuiditur in tres partes, secundum q̃d ex tali custodia tria se dicit habuisse, scilicet quia habuit primo discretum silentium. Secũdo humilitatis fastigium, ibi. *Obmutui, & humiliatus*. Tertio charitatis incendium, ibi. *Concaluit cor meum*. Quantum ad primum sciendum, quòd inter omnia corporis membra, lingua maiori custodia indiget, quia ex H ea facilius plura mala procedunt. Vnde Bernard. in sermone de triplici custodia dicit. Quis sanè enumeret quantas modicum linguæ membrum contrahit sordes, quàm multiplex in labijs incircuncisis immunditia coaguletur, quàm sit grauis pernices oris incircumspecti. Est enim lingua dissoluta, in sermonib. otiosis. Est lingua impudica, & est magniloqua, quorum prior lasciuiæ, sequens arrogantiæ famulatur. Est etiam lingua dolosa, & est maledica, quarum altera in falsidicam, & adulatoriam subdiuiditur,

Lingua.

uiditur, altera vero nunc in facie contumelias irrogat, nunc detrahit in occulto, hæc ille. Qui enim linguam suam non potest cõtinere, opus bonum minime poterit habere. Dicit Philosophus, ꝙ si mulier vicina partui põt retinere suũ anhelitum, quod partus eius erit facilis, & leuis, si autem non potest retinere, partus eius erit difficilis, & grauis. Sic moraliter in proposito. Anima quãtumcunq; bono conceptui, & intentione sit impregnata, nunquam tamen pariet opus viuum, sine difficultate, si anhelitum suum, i. spiritũ, cohibere non possit. Et ideo benè dicit Apostolus. Si quis putat, se religiosum esse, non refrenans linguam suam, huius vana est religio. Contra quod dicit Psal. *Posui ori meo custodiam*. Et quamuis custodia oris omnibus sit necessaria, maximè tamen clericis Deo dicatis. Vt ostendit Bernar. super illo verbo Apostoli. Sermo vester in gratia semper sale conditus sit, dicens. Sit lingua vestra modesta, sobria, pudica, sit ori uestro saliua virgo die crescente. Et nisi utilitas occasionem ꝓbuerit vsq; in crastinum incorrupta seruetur. Ponamus *ori nostro custodiam*. Et ostium circunstantiæ labijs nostris. Auceps non emittit accipitrem, nisi prius anserem uiderit. Et monachus dimittit linguam suam, vbi loquendi necessitas nõ existit. De dignatur venator catulum soluere, nisi lupus appareat. Viliorem habet monachus linguam suam, quã ad nullius salutem, vel commodum inutiliter soluit. Sudat lapis in manu oppugnantium mœnia, & incassum volat verbum de ore stãtis in sanctæ Ecclesiæ disciplina. Arcus flexis cornibus frustra non tenditur, & rationalis lingua ad deferenda irrationabilia passim laxatur. Parcitur pharetræ, ut ex ea sagitta non leuiter exeat. Non parcitur linguæ, ut mẽdax in quemlibet verbis velut ictũ vulneris infligat. Quid aũt ad hoc dicimus? certè excusari nõ possumus, facilius est. n. tacere quã loqui, vt cum Psal. dicamus. *Posui ori nostro custodiam*. Sed, quia perfectius est iniuriatum non loqui, quam non prouocatum, ideo addit, dicens. *Cum consisteret peccator aduersum me*. Hæc est perfectio, opprobria audire, & tacere, iniurias pati, & non loqui: Relinquentes enim mundum, & ad Deum tendentes hodie præ cæteris a malis irridentur, & impetuntur opprobrijs, & fatui reputantur. Deridetur iusti simplicitas. Et tamen iusti se deridentes non derident, sed tolerant patienter exemplo Christi. Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur non comminabatur. Sic, & iusti dum peccatores aduersus se insurgunt patienter tolerantes, ori suo custodiam imponunt. Sic faciebat Apostolus dicens. Maledicimur, & benedicimus, persecutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus. Vnde iusti quanto magis infestantur a malis, tanto amplius humiliantur. Vnde subditur.

[Margin: Greg. li. 5. mor. c. 12. — Phil. 18 de animalibus. — Iac. 1. — Psal. 38 — Colos. 4. — 633 5. q. 4. in loco. — A — B — C — D — Iob. 11 — 1. Pet. 2. — 1. Cor. 4.]

Obmutui, & humiliatus sum, & silui a bonis, & dolor meus renouatus est. 634

HIc consequenter ostendit iustos in persecutionibus humilitatem seruare. Vbi notandum, ꝙ veram humilitatem probat illata contumelia: sicut paupertatem voluntariam, oblata abundantia, & veram castitatem obiecta mulieris pulchritudo cum opportunitate. Econtrario de multis dicit Greg. Esse quippe volunt humiles, sed sine despectu, esse contẽti proprijs, sed sine necessitate, esse casti, sed sine maceratione corporis, esse patientes, sed sine contumelijs volunt. Cumque adipisci virtutes quærunt, sed virtutum labores fugiunt, quid aliud quã sine belli certamine triumphare de hostibus quærunt? Ex quibus apparet, quod vera humilitas, & patientia probatur aduersis, vnde in persona iustorum, nunc ait Ps. *Cum consisteret peccator aduersum me, obmutui, & humiliatus sum*. Obmutescit iustus, quia percussus aduersis non murmurat. Sciens, quod ait Greg. Quisquis percussus murmurat, quid aliud quam iustitiam ferientis accusat? Vt ergo homo reprehendere non audeat iudicem culpæ, hunc humiliter cogitet auctorem naturæ, quia qui mirè ex nihilo hominem fecit, factum impiè non affligit. Ille ergo percussus obmutescit, qui patienter tolerando, non murmurat. Exẽplo Christi de quo Es. 53. Sicut ouis ad

[Margin: Gre. li. 7 mo. c. 14 — Greg. 5. mo. c. 26]

ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondente obmutescet, quod ex humilitate procedit. Vnde subdit: & id est, *quia humiliatus sum. Et silui a bonis, & dolor meus renouatus est.* Vbi sciendum, ꝙ sancti viri, dum se inter malos positos uident, qui semen diuini verbi recipere nolunt, tacent, ne margaritas ante porcos proijciant, & sanctum dent canibus. Sed quia vident aliorum mala multipilcari, grauiori dolore feriũtur interius. Et hoc notat Psal. d. *Silui a bonis*, s. prædicandis, quia. s. non habebam terram bonam, in qua semen fructificare posset. Et quia prauorum malitia cõtinuè augetur, ideo ex hoc *dolor meus renouatus est.* Et sic istũ
Greg. 23 mo. c. 10 passum exponit glo. & Greg. d. Nam sæpe contigit, ut boni viri, cum se non audiri considerant, ori suo silentiũ imponant. Sed plerumque dum conspiciunt, quòd iniquorum facinora ipsis tacentibus crescunt, vim quandam sui spiritus sustinẽt, vt in locutione apertæ correptionis erũpant. Vnde, & propheta Hieremias cum sibi prædicationis silentium indixisset di-
Hier. 20 cens. Non recordabor eius, nec loquar vltra in nomine eius: illico adiunxit. Et factus est in corde meo quasi ignis ęstuans, & defecit, ferre non sustinens. Pro eo. n. quòd se minimè audiri conspexerat, silentium sibi imposuit, sed cum crescentia mala in eo cerneret, in eodem silentio non permansit. Dauid quoque propheta postquam silentium sibi indixerat. d. *Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me. Obmutui, & humiliatus sum, silui a bonis*, in ipso suo silentio zelo charitatis exarsit. Vnde subdit. *Et dolor meus renouatus est.* Vnde, & conside-
Rom. 9. rando peccata malorum, dicebat Apostolus. Tristitia magna est mihi, & dolor continuus cordi meo.

635 *Concaluit cor meum intra me, & in me-*
1. q. 1. *ditatione mea exardescet ignis.*
multa sunt.

CONsequenter ex hoc se ostendit habere charitatis incendium. Dolere enim de peccatis proximorum, signum est charitatis. Charitas autem quidam calor spiritualis est. Et istum calorem in corde iustorum insinuans hic Psal. ait.

E *Concaluit cor meum intra me.* gl. i. ex omni parte caluit amore Dei, i. igne cœlestium, ut, quia diligo Deum, diligã proximum, & diligẽdo proximum, doleam de ipsius culpa, quia semper iusti igne diuino accensi, quæ Dei sunt meditantur. Vnde subdit. *Et in meditatione mea exardescet ignis*, s. diẽ dilectionis. Vel ſm Greg. Calescit cor iustorum, quia quando tacentes vident aliorum mala augeri, intus concalescunt, quia dilectionis ardor, ad exterius loquendum excitat illos, ut quę corrigere non valent, saltem increpare
F non desistant. Et attende, ꝙ isto igne charitatis multi sunt, qui calefieri non possunt. Quoniam figura habetur in Dauid, de quo dicitur 3. Reg. 1. ꝙ Dauid, cum operiretur uestibus, non calefiebat. Et 3. Reg. 1. quare calefieri non poterat, Stephanus adducit tres rationes, exponendo prædicta verba. d. Dauid calefieri non poterat. Primo quia de senibus est parentibus natus. Secundo quia in prælijs multum sanguinem fuderat. Tertio, quia ex quo Angelum cędentem populum vidit, pauore vehementi contabuit. Moraliter autem Triā impedimẽ-
G ista tria multos impediunt, ne in eis igne ne cor charitatis concaleat cor ipsorum. Primũ charitatis est antiquorum peccatorum imitatio. tis igne Antiquiora enim peccata, & prima quæ incales- fuerunt, sunt inuidia, & superbia. Inuidia scat. enim primum peccatum dicitur: Inuidia diaboli mors introiuit in orbem ter- Sapi. 2 rarum. Similiter, & superbia. Initium Eccl. 10 omnis peccati superbia. Sic igitur superbia, & inuidia dicuntur antiquiora peccata, quia nullum aliud peccatũ fuit prius istis. Ex istis ergo natus per imitationem in corde suo charitate calefie-
H ri non potest. Secundum est egenorum proximorum incompassio, quod notatur in Dauid, qui multum sanguinem fuderat, tot enim sanguinem fundimus, quot fame mori permittimus, subuenire valentes. Tertium est diuinæ iustitiæ sine misericordia cõsideratio. Hoc enim ad desperationem ducit, quod notatur in Dauid, qui vidit Angelum ex iustitia cædentem populum. At contra iusti igne charitatis calescunt. d. Psalm. *Concaluit cor meum*, &c. Quia dictum est, quòd iusti calent igne charitatis, ex dilectione

ctione peccatorum, quæro utrum pecca tores ament seipsos. 2.2.q.35.art.7.

636 *Loquutus sum in lingua mea, notum fac mihi, domine, finem meum.*

HIc consequenter ponit suæ intentionis finem intentum, & consummationem. Principalis.n. intentio, & finale desiderium antiquorum patrum erat videre verbum incarnatum, pp quod
Luc. 10. Christus suis dicebat Apostolis. Multi reges, & prophetæ uoluerunt videre, quæ uos videtis, & non viderunt, &c. Circa aũt istam principalem antiquorum B intentionem Psal. tria ponit: Quia primo desiderat scire Christi incarnationẽ. Secundo desiderat scire suæ vitæ durationem: ibi. *Et numerum dierum.* Tertio cõfitetur humanæ vitæ annihilationẽ: ibi. *Ecce mensurabiles.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ hic Dauid loquitur in persona omnium patrum antiquorum, qui Christi desiderabant aduentum. Et loquitur Deo non hominibus, quod ostẽdit, d. *Loquutus sum in lingua mea, notum fac mihi, dñe,* & sic loquitur dño. Et ideo sciendum, qualiter nos Deo loquimur, & C qualiter Deus nobis. Lingua .n. corporalis non nisi ad aures corporales loquitur, nec auris corporalis non nisi uocem corporis audit. Cùm ergo Deus aures corporales, nec linguã habeat corporalem, nec ipse menti nostræ sono uocali loquitur, nec nos sibi. Loqui ergo no-
Grego. 2. mor. c. 6. strũ Deo est desiderio cordis ad ipsum clamare, vnde Gregor. in illud Ioan. Vi-
Apoc. 6. di animas sanctorum clamantes, & dicentes. Vsquequo, domine sanctus, non vindicas sanguinem nostrum, &c. d. Quid est animas sanctorum vindictam a Deo D petere, nisi diem extremi iudicij, & resurrectionem extinctorum corporũ desi-
Clamare derare? Magnus quippe earum clamor magnum est earum desiderium. Tanto enim quisque minus ad Deum clamat, quanto minus desiderat, & tanto maiorẽ vocem in aures Dei exprimit, quanto se in eius desiderium plenius fundit. Animarum ergo uerba sunt ipsa illarũ desideria. Nam, si desiderium sermo non esset: propheta, non diceret. Desideriũ cordis eorum audiuit auris tua. Ad propo- A situm ergo Dauid in persona iustorum d. *Loquutus sum lingua mea,* s. cum lingua cordis, quæ est desiderium mentis. De qua lingua dr̃ Psal. 70. Lingua mea meditabitur tota die iustitiã tuam. Meditatio.n. ad mentem pertinet, non ad corpus. Sed quid hæc lingua desiderabat adiungit. *Notum fac mihi, dñe, finem meum.* Quis aũt est finis noster, nisi Christus incarnatus? de quo dicit Apostolus Finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti. Vocatur.n. Christus incarnatus finis, non quidem consumptionis, sed B perfectionis, & consummationis. Vnde ibidẽ gl. Finis.n. Christus est, in quo lex iustitiæ non consumitur, sed impletur: omnis .n. perfectio in ipso est, ultra quã non est, quo spes se extendat. Finis ẽt est fideliũ Christus, ad quem cũ venerit currentis intentio, non habet quid amplius possit inuenire, sed habet in quo possit permanere. Finis ergo dr̃ Christus, non quia consumit, sed quia perficit. Vnde & ipse de seipso ait. Ego sum alpha, & omega, principium, & finis. Dicens ergo. *Notum fac mihi, dñe, finem meum.* Hoc est C notum fac mihi Christum incarnatum, vt. s. quem fide credo incarnandum, cognoscam incarnatum. Et ad istum sensũ exponit. d. *Notum fac mihi, dñe, finem meum.* i. Christum, qui est finis noster: cuius consummatio est in præsenti ad iustitiam, & in futuro ad gloriam.

Rom. 10

Apoc. 1.

Et numerum dierum meorum quis est, vt sciam, quid desit mihi. 637

HIc consequenter desiderat scire durationem. In præcedenti.n. versiculo desiderauit scire, tempus incarnationis Christi, uolens ergo scire, si ipsum incarnatum uidebit, petit utrum usq; ad illud tẽpus durare debet. d. *Et numerum dierum meorum,* &c. s. notũ mihi fac. Vbi glo. Numerum dierum suorum scire volebat, non desiderio huius uitæ, sed desiderio videndi Christum, ut apparet, si eius aduentum poterit videre, quem magno desiderio antiqui patres videre desiderabant. Vnde ait Christus. Multi reges, & prophetæ voluerunt uidere, &c. Luc. 10.
Inde senex ille Simeon clamabat, putas durabo? putas uidebo? q. d. Ideo uolo scire nu-

Quæstio re numerum, vt sciam, quid desit mihi ad Christum videndum. Sed nũquid cuilibet homini determinatus est certus dierum numerus, quo viuere possit, & non vltra, neque magis, neque minus? Et vr̃, ꝙ sic. Breues dies hominis sunt, & numerus mensium eius apud te est: constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt. *Iob 14.* Ad oppositum, quia quis põt vitã suam breuiare, ergo & prolungare: patet, quia seipsum potest quis interficere, vel ad infirmitatem sibiipsi dare occasioné, quod qui facit, minus viuit, qđ si non faceret, plus viueret. *Respon.* Respõdeo, ꝙ quæstio dupliciter potest intelligi, vno modo an apud Deum sit præuisum tempus determinatum, quo quis viuet, & nõ plus, nec minus: secundo an natura cuiuslibet hominis certam habeat intrinsecã virtuté, per quam tantum põt viuere, & nõ plus, neq; minus. Et tũc dico ad quæstionem. primo, ꝙ intelligendo primo modo, ꝙ apud Deum est determinatum tempus certum vitæ cuiuslibet hominis, per qđ viuet, & non vltra, neque minus: patet, quia diuina scientia omnia futura, & prę terita nouit vt præsentia. Vnde Greg. exponens prædicta verba: *Numerus mensiũ eius apud te est,* dicit: *Greg. 12 mor. c. 1* Cũcta futura Deus præsens ante sæcula decreuit, qualiter ꝑ sæcula disponantur. Statutum quippe est homini, vel quantum hunc mundi prosperitas sequatur, vel quantum aduersitas feriat, ne electos eius aut immoderata prosperitas eleuet, aut nimia aduersitas grauet. Statutum quoque est, quantũ in ipsa vita mortali temporaliter viuat. Nam etsi annos quindecim Ezechiæ regi ad vitam addidit omnipotens Deus, *4. Reg. 20.* cùm eum mori permisit, tunc eum præsciuit esse moriturum. Qua in re quæstio oritur, qũo ei per prophetam dicatur. Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues. Cui cum mortis sententia data est, protinus ad eius lachrymas vita addita est. Sed per prophetam prædixit do minus tempus, quo ipse mori merebatur, per largitatem verò misericordiæ eum illo tempore ad mortem distulit, quod ante sæcula ipse præsciuit. Nec igitur propheta fallax fuit, quia tẽpus mortis innotuit, quo vir ille merebatur mo-

E ri, nec dominica statutã commutatã sũt, quia vt ex largitate Dei anni vitæ cresce rent, hoc quoque ante sæcula præfixum fuit, atque spatium vitæ, quod inopinatè foris est additum, sine augmento prǽsciẽtiæ fuit intus statutum, hæc Greg. Sic igitur quantum ad Dei præscientiam oĩa etiam futura contingentia ab æterno fuerunt statuta, & ad vnam partem de facto, licet non de possibili determinata. Si vero quæratur secundo modo. s. an ipsa vita nostra sit determinata virtus, qua quis tantum viuere possit. Respondeo, dicunt quidã, ꝙ viuere nostrum fundatur in humido radicali, quo calor naturalis intrinsecus fouetur, & illo durante eius operatione non impedita durat vita, & illo deficiente, vel eius operatione impedita vita deficit. Et illud humidum est certæ, & determinatę virtutis, licet maioris in vno quàm in alio ꝟm dispositiones diuersas conceptionis, & natiuitatis, virtus istius augeri non põt, sed bene foueri potest, & conseruari, ne ab aliquo cõsumatur, nisi quantũ calor naturalis continuè consumit, ipsa aũt per calorem naturalẽ consumpta, statim deficit vita. G Cùm ergo illud humidum radicale sit determinatæ virtutis, sic & tanto tempore, & non plus põt calorem naturalẽ fouere. Et sic in quolibet homine est determinatum tempus, quo viuere põt, & non vltra. Illud aũt humidum radicale põt consumi ab alio, quam per calorem naturalem ordinatum, vt per calorem inordinatum febrium, vel per alium hominis malam vitam, vel potest eius operatio totaliter extingui, vt puta quando quis interficitur. Et sic vita potest abbreuiari. H Et datur exemplum. Si tantum ponatur in lãpade olei quantum sufficiat ad nutriẽdum ignem lampadis per vnam diẽ, quamuis non possis facere quòd nutriat vltra vnam diem, tamen potes facere, ꝙ minus durabit, vt puta augendo ignem lampadis, quia tunc plus consumet de oleo, vel extinguendo violenter lampadem. Sic in proposito dicitur, quòd determinata est virtus in homine, per quã per tãtum tempus viuere potest, & non vltra, sed illa impediri potest, & per consequens hominis vita potest abbreuiari,

sed

Psal.54. sed non prolungari. Et hoc dicit alibi Ps. Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos, quia tales per malam vitam dissipant virtutem illam vitalem, & multotiens morte uiolenta terminatur. Quantitas ergo vitæ stat in quantitate caloris naturalis, & humidi radicalis, quo dictus calor nutritur. Ad argumenta ex dictis patet, quid dicendum.

638 *Ecce mensurabiles posuisti dies meos, & substantia mea tanquã nihilũ ante te.*

CONfitetur hic humanæ vitæ breuitatem vel annihilationem Psalmista edoctus a Deo de tempore incarnationis, quod postulauerat. d. *Notum fac mihi, domine, finem meum.* edoctus insuper de numero dierum, quibus naturaliter viuere poterat, quod postulauerat. dicẽs. *Et numerum dierum meorum quis est,* &c. Statim conclusit se non posse deuenire ad videndum finem suum. s. Christum incarnatum. d. *Ecce mensurabiles posuisti dies meos. Mensurabiles,* i. numerabiles, & paucos, vel *mensurabiles,* i. breues, quia quod faciliter mensurabile est, breue est. Vnde glo. *Ecce mensurabiles posuisti dies meos,* idest, breues, quia cito transit vita nostra. Quid enim sunt centum anni, qui principium habẽt, & finem respectu æternitatis Dei, quæ fine caret, & principio? Vnde Psal. 89. Mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna, quæ præterijt, propter quod dicitur. Homo natus de muliere breui viuens tempore, &c. Quõ. n. tempus nostrum longũ põt dici, quod continuè terminatur? Vñ Greg. ait: Omne, qđ transit, breue est, ẽt si tardius terminari videatur. Iusti aũt viri hanc breuitatem uitæ continue cõsiderant dies suos mensurantes, sed mali ipsam aduertere nolunt. Vnde Gregor. ait. Reproborum mens erga dies præsentis vitæ tanto amore constringitur, ut sic sẽper hic appetant viuere, quatenus, si ualeant, viuendi cursum nunquam desiderent finire. Cogitare quippe futura despiciunt, spem totam in rebus transeũtibus ponunt, habere nulla nisi quæ prætereunt, concupiscunt. Cumq; nimis trãseuntia cogitant, & mansura nullatenus sperant, sic insensibili cæcitate oculus

(Left margin notes: Iob 14. — Greg. 13. lib. mor. — Greg. 8. mo. c. 12 — Aliter habetur in originali Gre.)

A cordis clauditur, vt se morituros nullatenus credant. Vnde fit sæpè, ut iã corpus molestia quatiat, & intima mors virtutẽ uitalis spiritus incidat, nec tñ curare, q̃ mundi sunt, desistant. Iamq; eos vltor ad iudicium pertrahit, & tñ ipsi rebus transitorijs occupati, nihil aliud cogitant nisi qualiter in hoc mũdo adhuc viuãt, quia spes viuendi in eis non frangitur, etiam cum uita terminatur. Dura enim mente mors longè abesse creditur, etiã cum sentitur, &c. At contra iustorum mens ad æternitatis intentionem tẽdit,
B ẽt cum præsens eos fœliciter vita cõcomitatur. Magna carnis salute vtitur, nec tamen eius fiducia animus retardatur. Nullus adhuc articulus mortis erumpit, & tamen hanc quasi præsentem cõtinuè conspicit. Quoniam enim præsens vita indesinenter labitur, spes ei viuendi funditus amputatur. Hæc omnia bene considerat iustus. d. *Ecce mensurabiles posuisti dies meos, &c. Et substantia mea tanquam nihilum ante te.* Quod ideo dicit, quia substantia nostra, i. vita nostra æternitati comparata, nihil inuenitur. Quid
C enim est vita nostra, nisi vapor fumi ad modicum apparens? Iac. 1. & Sap. 2. Trãsit vita nostra tãquam vestigium nubis. Et bene dicit tanquam vestigium nubis, quia sicut nubes a vento cito fugatur, & transit, sic & vita nostra. Vnde Hieronymus ait. Nihil fugacius vita huius sæculi quam dum tenemus, amittimus. Et per infantiam ad iuuentutem, per iuuẽtutem, & virilem ætatem nescientes currimus ad mortẽ, quod nunc notans Psal. ait. *Et substantia mea tanquam nihilum ante te,* licet nobis appareat magna. Et
D hoc benè considerabat Iob. d. Parce mihi, dñe, nihil. n. sunt dies mei. Hoc idem alijs verbis exprimit. d.

(Right margin notes: Hier. li. 3 super Amos. — Iob 7.)

Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens. 639

SEcundum grammaticos, vanus dicitur a Venus, & est idem uanus, qđ inanis, falsus, vacuus intus, quia uenerei homines tales esse solent. Et inde vanitas quasi vacuitas, vel falsitas. Dicitur ergo omnis homo viuens vanitas vniuersa, quia omnis homo instabilis vacuus,

(Right margin note: Vanus.)

cuius, quia nec satiatus. Omnis ergo homo uanitas est, i. hic in vanitate viués, ꝙ probat gl. quia omnis homo, aut est bonus, aut malus. Si malus, tũc est deditus mundanis, quæ omnia sunt vana. Vanitas uanitatum, & omnia vanitas. Si aũt sit bonus, tunc desiderat esse cum Christo, & per consequens ei vana est vita ꝑsens. Et quantum ad hoc est notandum, ꝙ triplex est vanitas, s. versionis flexibilis. Et sic omnis homo dr̃ uanitas, quia vertibilis de esse hominis ad non esse, quinimo nunquam in eodem statu permanet. Vnde psal. 143. Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra ꝓtereunt. Est secundo vanitas auersionis vertibilis, & hæc in voluntate, quæ faciliter ad vana vertitur, & peccat. 3. Reg. 6. Peccauerunt, & peccare fecerunt Israel, & prouocauerunt Deum in vanitatibus suis. Tertia est vanitas pœnalitatis contristabilis. Cuncti dies hominis dolore, & ærumna sunt pleni. Et hoc nonne uanitas est? Quid. n. aliud est habens uitã, nisi quædam uanitas, & miseria? Qm̃, ut ait Greg. Si. n. subtiliter consideret omne, quod hic agitur, pœna est, vanitas, & miseria. Ipsi. n. carni seruire ad necessaria atq; concessa miseria quædam est, ut contra frigus vestimenta, contra famem alimenta, contra æstum frigora requirãtur, ꝙ multa cautela custoditur salus corporis, ꝙ ẽt custodita amittitur, amissa cũ graui labore reparatur, & tñ reparata semper in dubio est. Quid hoc aliud quam mortalis uitæ uanitas quædam, & miseria est, &c. Quibus consideratis Ps. merito d. *Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens*, ꝑꝑ ꝙ clamat Apostolus, Ro. 8. d. vanitati creatura subiecta est. Per creaturam. n. intelligit hominem, qui cum omni creatura participat, quia oĩs creatura est corporalis aut spiritualis

Eccles. 1. *Vanitas triplex.* *Iob 14.* *Eccles. 2.* *Greg. 11 cap. 26.*

Veruntamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur.

640 *12. q. 1. omnis æ tas.*

HIc consequenter agit de mundi relinquenda vanitate. Et diuiditur in tres partes. Quia agit primo de singulorum innata dignitate. Secundo de malorum vana cupiditate, ibi. *Thesaurizat*, Tertiò de iustorum optata synceritate, E ibi. *Et nunc.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ omnium hominum maxima est innata dignitas, quia quãuis quo ad corpus nihil sint, & uana, tñ quo ad animam imagine Dei sunt insigniti. Vnde d. *Veruntamen in imagine*, &c. q. d. Quãuis homo corpore sit uanus, & vanitati subditus, tñ altæ est dignitatis, quia pertransit in imagine Dei, q. d. Hoc est mirum, ꝙ cum tanta sit dignitas hominis, ꝙ ad Dei imaginem, sit factus, ꝙ tanta dignitas nõ ipsum retrahit a uanitate. In qua tñ vanitate frustra conturbatur, quia cũ F labore, & miseria terrena appetit, quæ frustra, i. sine vtilitate conturbant hominem. Est aũt notandum, ꝙ multiplex ad propositum reperitur imago, s. quia est Imago qua factus est homo, scilicet, uerbi persona. Imago in qua factus est homo, scilicet anima nostra. Imago in qua lapsus est homo, scilicet, culpæ macula. Imago ad quam factus est homo, scilicet æterna gloria. Primo est imago qua factus est homo, quæ imago est ęternum Dei uerbum: imago enim alicuius dicitur, quod nos ducit in perfectam co-G gnitionem alterius, vt dicit Magister. Sicut illa pictura, dicitur imago virginis, quæ nobis ipsam repræsentat, & sic de imagine crucifixi: verbũ autem Dei nos perfecte ducit in cognitionem patris, cũ sit impossibile uerbum intelligere, quin pater intelligatur, cum sint relatiua. Et ideo uerbum dicitur perfecta patris imago, & tanto perfectior imago, quanto patri in omnibus coæquatur, vt deducit Magister. Et de hac imagine uerbi dicitur, quòd est speculũ sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Ista ergo est imago, qua factus est homo, H quia omnia per verbum facta sunt. Sed fortè dices. Si filius dicitur patris imago, quia ducit in cognitionem patris, & patri in omnibus est æqualis, nunquid eadẽ ratione pater dicetur imago filij, cum etiã pater in omnibus filio sit æqualis? Ad hoc respondet Magister. d. ꝙ non cuius ratio est, quia similitudo alicuius ad hoc, vt dicatur illius imago, hoc habet ab illo, cuius est imago, & non econuerso: verbum autem similitudinem patris habet a patre, & non pater ab eo.

Imago. *Imago. Anima rationalis. Gen. 1. Aug. 83 q. 8.* *Imago multiplex.* *Mag. li. 1. d. 31* *Mag. li. 1. d. 31* *Imago. Verbum* *Mag. li. 1. d. 31.* *Aug. 1c de trini* *Mag. li. 1. d. 31* *Sapie. 7* *Ioan. 1* *Quæstio* *Aug.* *Respon. Mag. li. 1. d. 31*

De ista ergo imagine d. Ps. *Veruntamen in imagine pertransit homo*. quia nullus homo ex hac vita ad æternam pertransire pôt, nec potuit sine fide istius imaginis, s. verbi incarnati, ut d. Mag li. 3. Secũdo est imago, in qua factus est homo, q. quilibet hõ factus est ad imaginem Dei, sic. s. q. Dei sumus imago. Creauit Deus hõiem ad imaginẽ, & similitudinem suã. Quæ verba pertractans Aug. d. Cum interiorem, & exteriorem hominem scriptura commemoret, quæri pôt, vtrum vnus istorum, aut ambo ad imaginem, & similitudinem Dei sit factus. Sed quis dubitat eum potius dicere, qui renouatur, q̃ qui corrumpitur? Sed qualiter aĩa nostra sit diuinitatis imago, notandum, q. s̃m Magistrum: Imago vocatur alicuius, quod nos ducit in perfectam illius cognitionem. Sed anima nostra nos ducit in perfectam cognitionem Dei: patet, quia in cognitionem trinitatis personarum, & vnitatis essentialis, cognitionis aliorum & intellectionis spiritualis, dominationis singulorum, & prælationis generalis. Primum patet, quia ut ait Mag. In mente nostra cernimus trinitatem, non quidem Deum, sed imaginem Dei. In ipsa n. quædam apparet trinitas s. memoriæ, intelligẽtiæ, & amoris. Et hæc tria (vt ait Aug.) non sunt tres vitæ, sed vna vita, non tres mentes, sed vna mens, una essentia. Veruntamen ut ait ibidem Mag. caueat homo, ne hanc imaginem ab eadem trinitate factam ita comparet ei, ut omnino existimet similem, sed potius magnam dissimilitudinem cernat, ut puta quia illa increata, ista creata, illa trium personarum, hæc vnius essentiæ. Sic n. quælibet creata imago rei cuius est imago magis dissimilis est, quam similis. Secũdum patet, quia sicut Deus est naturæ intellectualis: sic, & anima nostra inter omnes creaturas inferiores sola est intelligẽs. Vñ Aug. 14. de trinitate. Eo anima nostra Dei imago est, quo capax eius, & particeps esse potest. Tertium patet, quia sicut Deus omnibus præfertur, & dominatur, sic, & homo omnibus alijs creaturis. Vnde Magister. lib 2. d. 15. Omnibus creatis, atq; dispositis nouissimè omnium factus est homo tãquam omnium possessor, & dominus omnibusq; præferendus. Ps. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Sed hic occurrit dubium. Vtrum mulier æquè sit imago Dei sicut vir? Arguitur q. sic, quia dixit Deus. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, masculum, & fœminam fecit eos. Ad oppositũ videtur Apostolus. d. Mulier orans velat caput suũ: vir aũt non debet velare, quia imago, & gloria Dei est, mulier aũt viri. Rñdeo, nam vt dictũ est, ideo aĩa nostra dr̃ imago Dei, quia eius proprietates in se continet, & nobis ostendit. Sciendũ ergo, q. quædam sunt in Deo, quæ repræsentat mulier æquè sicut vir, vt trinitatem personarum, & vnitatem essentiæ, & s̃m ista mulier æquè est imago Dei sicut vir. Aliqua sunt, quæ repræsentat uir, & non mulier, & s̃m ista mulier non dicitur imago Dei, sed uir: Et ista maximè sunt quatuor, vt ostendit gl. super illud Apostoli. Vir est imago, & gloria Dei, mulier autem viri. Primum, quia sicut ex Deo omnia, ita est Adam oẽs homines. Secundum quia sicut de latere Christi dormiẽtis in cruce formata est ecclesia, & eius fluxit origo, sic de latere Adæ dormientis, orta fuit, & formata Eua eius sponsa. Tertium quia sicut regit Christus ecclesiam, & ecclesia ei subseruit, sic uir mulierem habet regere, & mulier subseruire. Quartum quia vir principalius imago Dei dr̃ quantum ad intelligentiam, quã mulier, quia naturaliter in uiro magis uiget ratio, in fœmina aũt magis sensualitas. Ex dictis ergo tres conclusiones eliciuntur Prima, q. in aliquibus uir, & mulier æqualiter sunt imago Dei Secunda, quia in aliquibus uir, & mulier, sed uir principalius. Tertia, q. in aliquibus uir, sed non mulier. De ista ergo imagine dicit Psal. *Veruntamen in imagine pertransit homo*, quia quicunque tam bonus, quam malus amans cœlestia, siue terrena, imaginem Dei in se continet, quia licet imago Dei per peccatum obscuratur in nobis, tamen quo ad essentiam penitus deleri non potest. Tertia principalis imago est, in quam lapsus est homo, scilicet, macula peccati. Quælibet enim anima peccans in se imaginem diaboli facit per culpam. Fecisti tibi imagines, & forni-

Margin notes (left): Imago. Anima rationalis. Gen. 1. Aug. 83 q. 8. — Mag. li. 1. d. 31. — Mag. li. 1. d. 31. — Aug. 10 de trini. — Aug.

Margin letters: A, B, C, D

Margin notes (right): Questio. Vir. Mulier. Gen. 1. — 1. Cor. 11 — Respon. — 1. Cor. 11. — Imago. Peccatũ

Ezec.16 cata es in eis. Anima.n.sibi imagines facit,cum quibus fornicatur, cum peccata in se ponit,cum quibus delectatur.Vnde alius facit sibi imaginē superbiæ, alius lu-
Origenes xuriæ,&c. Vñ Origenes hom. 13. super Gen. d. Fecit Deus hominem ad imaginem suam, huius imaginis pictor est Dei uerbum. Et quia tãtus pictor est,imago eius:per malitiam obscurari pôt,sed deleri non pôt, manet semper in te Dei imago, licet tu tibi ipsi superinducas imaginem peccati. Istam picturã tuipse tibi de pingis.Cum.n.te libido fuscauerit,induxisti colorē vnum terreum. Si verò auaritiæ studes,induxisti alium.Si te ira sanguineum facit,addis tertium colorem.Si superbia,addis alium. Et sic per singulas malitiæ species,velut quibusdam coloribus congregatis imaginem terrenam tu tibiipsi depingis. Ipse ergo deprecandus est, qui dicit per prophetam. Ego deleo iniquitates tuas. Et cum deleuerit in te istos malitiæ colores,resplēdet in te imago illa, quæ a Deo est creata.hæc Origenes.Vnde de quolibet peccatore diligēte
Sap. 15. peccatum dr̄. Diligit mortuæ imaginis effigiem.Et verè peccatum mortis imago
Apo.14. go dicitur,quia aïas ad mortem inducit. Omnis.qui adorauerit imaginē bestiæ,occidetur. Quarta est imago,ad quam,vel
Rom. 1. propter quam factus est homo, s. gloria æterna. Rom. Nam quos præsciuit, & prædestinauit, conformes fieri imagini filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus,&c.

641 *Thesaurizat,et ignorat,cui congregabit ea.*

HIc consequenter agit de malorum vana cupiditate. Volens enim hic ostendere Psal. malorum vitia, inter oïa elegit, ut dicit gl.agere de auaritia, quia illa radix est omnium malorum,& ex cō
Eccl.10. sequenti omnia alia mala superat. Odibilis coram Deo superbia, & execrabilis
Matt.4. omnis iniquitas, auaro autem nihil est scelestius. Vnde Ber. super illo verbo. Hæc omnia tibi dabo,si cadens adoraueris me,dicit. Planè auaritia radix iniquitatis,ambitionis occasio, subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex,mater hypocrisis,liuoris parens,omnium vitiorum origo, criminum fomes,

E virtutum erugo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium ex remedijs, morbos creãs,generans ex medicina languorem, &c. Non ergo immeritò volens Psalmista ostendere malorum vitia, auaritiam præponit.d.*Thesaurizat,& ignorat.*Si ergo auaritia tm̄ est peccatum,cui dubiũ, quin magnam inferat pœnam,tã in præsenti q̃ in futuro? Quod ostēdens Greg. Greg.in
super illo verbo Iob.20.Oẽs dolor irruet mo.c.
in eũ,sic dicit. Auarus namq; primo dolorem habuit in ipsa sua concupiscentiæ fatigatione,qualiter,s.concupita acquire-
F ret, & quõ alia blanditijs,alia terroribus auferret. At postq̃ acquisitis rebus,peruenit ad desiderium, hunc dolor fatigat, ut cum sollicito timore custodiat, quod cum graui labore meminit acquisitum. Hinc insidiantes metuit, atque hoc ipse perpeti,quod alijs fecit,pertimescit.Formidat potiorē alterum,ne hunc sustineat violentum,pauperem verò cum cōspicit suspicatur furem. Ipsa quoque,q̃ congesta sunt, curat magnopere ne ex naturæ proprio defectu per negligentiã consumantur. In his itaq; oïbus quia timor ip
G se pœna est,tãta infœlix patitur, quanta pati timet,post hæc quoq; ad gehennam ducit̃, æternisq; cruciatibus mancipat̃. Oïs ergo dolor super auarum ruit, quē, & hic prius pęna concupiscentiæ, postmodũ verò pęna custodiæ,& illic qñque pœna vltionis cruciat æternæ, &c. Et tñ non mente considerat, ꝙ relinquet alienis diuitias suas,& sepulchra eorum, &c. Et benè alienis, quia *thesaurizat,& ignorat,cui congregabit ea.*Tales sic thesaurizantes reprehenduntur Baruch 3. Vbi Baru.3.
sunt,qui argentum thesaurizant, & au-
H rum,in quo cõfidũt hoïes? Sequit̃,exterminati sunt,ad inferos descēderunt. Sed hic est dubiũ,ꝙ est maius viciũ, vel auare thesaurizãdo cõgregare,uel prodiga- Quæstio
litate cōgregata effundere. Ad hoc dico, Philos.
quod s̃m Philosophũ, auaritia maius vi- Ethic.4
tium est prodigalitate. Quod probat primo, quia melius est infirmari morbo curabili, q̃ incurabili, prodigalitas aũt est morb. curabilis,vel ab ætate.Nã q ꝓdigi sunt in iuuētute,cũ veniũt ad senectutē, ut plurimum curatur eorũ prodigalitas, quia senes auariores sunt iuuenibus;

Secundo

Secundo curatur ab egestate. Nam, qui prodigi sunt, vt plurimum egent, quia expensæ superabundant reditibus, experiendo autem indigentiã, inducunt ad prodigalitatis detestationem. Sic igitur s̃m Philosophum, prodigalitas est morbus curabilis, sed auarita est morbus incurabilis. Quia quanto quis plus procedit in auaritia, & quanto plus senescit, tanto auarior efficitur. Secundo hoc idẽ probat Philosophus, quia prodigalitas est magis propinqua virtuti, quam sit auaritia. Nam liberalis non libenter recipit, & libenter dat, quorum vtrunq; facit prodigus, neutrũ tamen facit auarus. Non ergo differt prodigalitas à liberalitate, nisi quia ꝓdigus nõ dat vbi debet, & quibus, & cuius gratia debet. Quare cum prodigus non sit amator pecuniæ sicut nec liberalis, de leui, cũ quis est prodigus, potest fieri liberalis.

642 *Et nunc quæ est expectatio mea? nonne dominus? & substantia mea, apud te est.*

Hic consequenter agit de iustorum optata synceritate. Magna enim est differentia inter vota malorum, & bonorum, quia mali solum petunt vana, & temporalia, iusti aũt petunt spiritualia. Vnde ista pars diuiditur in partes quatuor, s̃m ꝙ iusti maximè quatuor desiderant, s. primo diuinam veritatem: secundo cordis puritatem. ibi. *Ab omnibus iniquitatibus*. tertio patientiæ firmitatem, ibi. *Obmutui, & non aperui os meum.* quarto culpæ punitionem, ibi. *A fortitudine.* Primo ergo affectant iusti habere Deũ, non uana mundi. Et hoc est, quod d. *Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Deus?* Istum versum exponit gl. de incarnatione Christi, de qua superius dixerat. Notum fac mihi domine finẽ meum, idest, Christum incarnandum. Sciebat enim, ꝙ sine Christi aduentu ad gloriam transire non poterat. Ideo ipsius aduentum ardenter expectabat, d. *Et nunc quæ est expectatio mea? nunc*, i. quandiu sum in uita præsenti, quid est illud, quod desidero, quod expecto, certe non temporalia, & transitoria, sed ipse dominus. s. Christus est expectatio mea, qui est dominus omnium, qui habet in femore suo scriptum. Rex regum, & dñs dominantium. Et quid expecto? certe ꝙ natura mea ab ipso sit assumpta, & diuinitati unita. Et hoc est ꝙ d. *Nonne substantia mea apud te est?* i. natura mea a te assumpta. Et loquit̃ de futura incarnatione tãquam de præsenti, d. *Apud te est:* ꝑ ꝓ certitudinẽ fidei, q̃ de assumptione nostræ substantiæ a verbo fienda habebat. Vel hic uersus de expectatione dñi ad vltimum iudiciũ ẽt s̃m gl. põt intelligi, qm̃ iusti expectãt gaudenter, mali aũt cũ tremore, ut ostendit Greg. d. visionem districti iudicis, q̃ iustus uehementer expectat, iniustus venire formidat. Iustus namq; labores suos considerans, mercedem retributionis q̃rit, & causæ suæ meritũ sciens, præsentiã iudicis expectat, eũq; ut veniat in flamma ignis dans vindictam impijs, & contemplationis suæ speciem in retributionẽ iustis deferens pijssimo ardore concupiscit. Ille verò, qui iniustitiæ suæ meminit, uenire iudicium perhorrescit, actusq; suos examinari metuit, quia damnari si examinetur, nouit. Merito ergo iustus d. *Et nunc quæ est expectatio mea? nõne Deus?* s. vt ueniat ad iudicium. *Et substantia mea apud te est?* Substantiam. n. dicit, bonam conscientiæ possessionem. Et de substantia bonæ conscientiæ dr̃. Participes Christi effecti sumus, nisi initiũ substãtiæ eius firmũ usq; i finẽ tenuerimus.

Iusti quatuor desiderant. — Apoc. 19 — Greg. 31 mor. c. 2. — Hebr. 3

Ab omnibus iniquitatibus meis erue me: opprobrium insipienti dedisti me. 643

Hic consequenter petit mentis puritaté. Ruo, is, s̃m Grammaticos componitur, cum, e, & dicitur eruo, is, & est eruere, idem quod euertere, & illud eruitur, quod totaliter euertitur. Peccator ergo dũ est in peccato, deorsum vertit ad Deum, & faciem ad diabolum. Clamet ergo Deo, & dicat. *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me*, idest euerte. Et nota, quòd dicit *ab omnibus*, quia multæ sunt secundum glo. etiam in homine iusto. Et, si accipiantur iniquitates pro peccatis grauioribus (vt cõmuniter accipit̃) quæ nõ cadunt in iustis hominibus, tũc dicendum, quod dupliciter Deus hominem eruit ab iniquitate. Vno modo de iniusto ipsum faciendo iustũ, & tunc ista

Eruere.

verba non sunt hominis iusti, sed peccatoris. Alio modo ipsum ab iniquitate præseruando, ne cadat, vel fiat iniquus, & sic sunt verba iusti hominis. Et sic intelliguntur ad propositum. Considerabat enim Dauid se in magnis fuisse lapsum peccatis, sed Dei gratia liberatum, ideo timens recidiuationem, petit perseuerare. Sed quia iusti hodie vituperãtur à malis, ideò subdit. *Opprobrium insipienti dedisti me*, quasi dicat. Et quia sic ego declinare intendo peccata, ideo opprobriũ factus sum malis. Quoniam stultus, qui remanet in vanitate, irridet bonos, quia deridetur iusti simplicitas.

Iob. 12.

644 *Obmutui, & non aperui os meum, quoniã tu fecisti, amoue à me plagas tuas.*

HIc consequenter petit patientiæ firmitaté. Statim enim dixerat se insipientib. datum in opprobrium, tamen opprobria superauit tacendo, pp ꝙ dicit. *Obmutui, & non aperui os meum.* Summũ .n. remedium contra malos homines insultantes, est tacere quia eorũ malitia responsionibus non sedatur, sed magis inflãmatur, vnde Chrys. sup illud Matth. 21. Relictis illis Iesus abijt foras, ait. Relictis illis, Iesus abijt foras, vt recedendo cõpesceret, quos respondẽdo nõ potuit, quia malus non docetur sermonibus, sed irritatur. Malum.n. hominẽ tacendo, vel locum dando, melius poteris vincere, q̃ respondendo. Nam, si contendis irrationabilé ratione placare, & ipsum non placas, & teipsum subijcis, &c. Consimili modo Psalmista malos tacendo superauit, d. *Obmutui, &c.* Respõdere enim improperanti iniquo, signum est perturbationis interioris. Narrat Valerius, quòd Aegles, qui athleta mutus erat, cũ sibi pmium victoriæ, quam adeptus fuerat, videret auferri, indignatione tam magna accensus est, vt vocalis euaserit. Sic, & in proposito, multi in aduersitatibus, & opprobrijs sunt muti, patienter opprobria tolerantes. Sed, si contingat eos in vocem erumpere respondendo, hoc signum est magnæ ipsorum indignationis, & iræ, ideo dicitur. Non respondeas stulto iuxta stultitiam suã. Dicit ergo Psalmista. *Obmutui, & non aperui os meum.* Et

Tacere malus. *Chrysost.* *Prou. 26*

E statim subdit à quo tantam virtutem patientiæ habuit, d. *Quoniam tu fecisti*, scilicet me patientem, dans mihi patientiã. Et ut in tali patientia perseueret, subdit. *Amoue à me plagas tuas.* quod duobus modis intelligitur. Vbi nota, ꝙ per plagas intelligit pœnas, & aduersitates à Deo nobis immissas. Percussit dominus plebem plaga magna. Ista ergo aduersa à se remoueri postulat, ne scilicet ab eis superatus cadat. Vel aliter, & melius. Ista aduersa iustus à se amoueri postulat, non quidem ne patiatur aduersa, sed ne aduersa credat esse plagas, sed magis plagarum medicinas. Vt aduersa reputet esse remedium non dispendium, quia sic fortius seruabit patientiam exemplo infirmi qui amaram medicinam recipit, quã putat remedium, quam patiẽtem non reciperet, si putaret nocumentum. Cui satis concordat sequens litera, d. *Propter iniquitatem corripuisti hominem.*

Plaga. *1. Reg. 6.* F

A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus, propter iniquitatẽ corripuisti hominem. 645

G HIc enim ostendit, quod Deus nos punit pro peccatis ut sanet, non ut perdat. Vbi notandum, quòd flagella, quæ nobis Deus pro peccatis immittit, vt nos à peccatis emundet, vocantur increpationes, quia per illa nos arguendo corrigit, de quibus dicitur Iob. 5. Beatus homo, qui corripitur à Deo, increpationem ergo domini ne reprobes. Quod exponẽs Greg. d. Electus quisque vt æterna supplicia euadat, & præmia acquirat æterna, debet hic assiduis flagellis atteri, quatenus in iudicio purgatus valeat inueniri. Ipso namque infirmitatis H nostræ põdere deorsum quotidie ducimur, nisi miri manu artificis per subleuãtia flagella releuemur, propter quod dicitur. Beatus vir, qui corripitur à domino. prima autem uirtus est, ne perpetrari debeant, sed uitari peccata, secunda autem saltem perpetrata corrigere. Sed plerunque culpas imminentes non solum non uitamus, uerumetiam nec commissas cognoscimus. Et peccatoris mens tantum altius tenebrescit, quantum nec damnum suæ cæcitatis intelligit.

Increpatio. *Greg. 6. mor. c. 1.* *Aduersitas Flagellũ*

git. Vnde fit plerumque diuini muneris largitate, vt culpam pœna subsequatur, & flagella oculos delinquentis aperiant, quos inter vitia securitas cæcabat. Torpens quippe animus percussione tangitur, vt excitetur, quatenus qui statū suæ rectitudinis securus perdidit, afflictus cō sideret quo iacet. Hinc itaq; ipsa asperi-
Heb.12. tas correptionis origo fit luminis. Vnde per Paulum dicitur. Flagellat aūt Deus omnē filium, quem recipit. Beatus ergo vir, qui corripitur a dño, quia per hoc, qđ peccator dolore correptionis premitur, qñque ad beatitudinem eruditur. Increpationem ergo dñi ne reprobes. Et hoc benè nouerat. Ps.d. *A fortitudine manus*
Ps.118. *tuæ ego defeci in increpationibus, &c:* defeci illo.s.modo quo deficit iustus. Defecit in salutari tuo aīa mea. Sicut.n. quis peccando deficit a iustitia, quia desinit esse iustus, sic quis peccata relinquendo deficit a culpa, quia desinit esse peccator. Quia ergo increpationis dñi (vt dictum est) animam purgant a culpa, ideo p illas iusti deficiunt, s.a peccatis Et ꝙ tales domini increpationes sint propter iniquitates nostras purgandas, subditur, *Propter iniquitatem corripuisti hominem*, q. d. s̄m glo. Increpationes tuæ, domine, sunt ad correctionem, quia per eas corripuisti hominem, aliter.n. iniquitas incurata maneret. Ex quibus apparet, ꝙ flagella dñi, &
Prosperitas. aduersa plus nobis proficiunt, quā prospera. Dicit Auic. 3 can. loquens de para-
Paraly. lytico, ꝙ aqua ei melior est quā vinum,
Aqua. cuius ratio est, quia ut plurimum vinum
Vinum. in corporibus eorum acescit, i. fit acetum. Sic, & moraliter quandiu sumus in hoc mundo, paralysi dissoluimur, sicut patet ex contrarietate motuum, quos sentimus, ex hoc quod caro concupiscit aduersus spiritum, & econuerso. Et ideo plus nobis aqua proficit quam vinum. Per aquam intellige aduersa, sed per vinum prospera, quia uinum in cordibus citò acescit, i. in amaritudinem, & consciētiæ remorsum citò conuertitur, & ideo dr̄. Melius est ire ad domum luctus, quā ad domum conuiuij. De isto inquam vi-
Eccl.7. no prosperitatis dicitur. Fel draconum
Deu.32. vinum eorum, &c. De aqua autem aduer
Psal.65 sitatis dicitur. Transiuimus per ignem, &

A aquā, &c. Consequenter aūt modum diuinæ increpationis ostendit, cùm subdit. 646

Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Veruntamen vanè conturbatur omnis homo.

SEcundum grammaticos tabeo, es, idē est, quod putrescere, deficere, vel liquefieri. Aranea igitur dicit tabescere, quia habet corpus tenue, & cito liquefit, vel deficit ad tactum alterius. Sic, & iustus ad tactum Dei, quando per flagella
B tangitur, citò deficit a peccatis, & liquefit æternorum amore. Et notat hic gl. cō ditiones araneæ, propter quas eidem iustus comparatur, d. Aranea.n. corpus tenue habet, nec in terra, sed in alto stat, telas egestione viscerum texit. Consimiliter anima conuersi ad Deum, & afflicti, terrena deserit, stans in alto cœlestis cōuersationis, & subtiles operationes perficit timore Dei tabefacta, i. humiliata. Vel comparatur homo iustus araneæ, quia sicut aranea quoddam tabidum est, & infirmum, sic anima hominis infirmitate, &
C humilitate eruditur, vt non de se præsumat, qui displicuit fortitudine, & superbia. Est ergo sensus. Ita hominem erudisti, quia *tabescere fecisti sicut araneam animam eius.* i. fecisti, vt anima tabesceret, i. infirma fieret per humilitatem, deposita superbia quasi aranea qua nihil est tabidius, quæ leniter tacta digito deficit. Hæc.n. infirmitas bona est, sicut ante fortitudo superba erat mala. Sic n. dicitur. Anima eorum tabescebat in malis, s. pœ- Ps.106.
næ. Ex quibus apparebat, quod de flagellis, & increpationibus Dei nullus debet
D conturbari, quia sunt ad correctionē non ad perditionem. Et si quis de illis cōturbatur peccat. Et hoc est, quod subdit. *Veruntamen vane conturbatur omnis homo.* supple, qui de flagellis Dei cōturbatur.

Exaudi orationem meam, domine, & deprecationem meam, auribus percipe lachrymas meas. 647

HAec est tertia principalis pars, in qua agit de exoranda diuina bonitate. Et tria facit. Quia primo diuinam

pietatem postulat, secundo suam egestatem explicat, ibi. *Ne sileas.* tertio suam uoluntatem manifestabat, ibi. *Remitte mihi.* Primo ergo diuinam bonitatem exorat, d. *Exaudi orationem meã domine.* Vbi nota, ꝙ differentia est inter orationem, & deprecationem. Qm̃ oratione, bona concedi petuntur, sed deprecatione mala remoueri. Sic ergo iste duo postulat, s. æterna bona sibi cõferri, d. *Exaudi orationem meam, domine,* secundo mala sua terminari, d. *Et deprecationem meam.* Vel aliter distinguit gl. d ꝙ oratio est, qñ Deo pandimus vota, sed deprecatio est frequẽs supplicatio, cõponitur. n. ex de, quod est valde, & precor. Sed ne putes Psalmistam tñ verbis orare, subdit, *Auribus percipe lachrymas meas*, quia lachrymæ orantis Deum cogunt ad exaudiendum, propter quod dixit Angelus Tobiæ. Quando orabas cum lachrymis, ego tuli orationem tuam coram domino.

Oratio, & deprecatio. — *Tob. I.*

648 *Ne sileas quoniam aduena ego sum apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei.*

CONsequenter hic ostendit Psalm. suam necessitatem, quia indigens aduena, & peregrinus hic nihil habens. Notandum, ꝙ Deus quandoq; loquitur nobis, quandoque verò silet a nobis. Loquitur enim nobis, quando occulte cordibus nostris salutem nobis inspirat. Sic enim ipsum sibi loqui desiderabat Psal. Deo dicens. Dic animæ meæ, salus tua ego sum Silet autem a nobis, quando salutem nobis non inspirat, i. opera salutis non facit nos facere. Sic enim dicebat supra Ps. 27. Ad te, domine, clamabo, Deus meus, ne sileas a me, & assimilabor descendentibus in lacnm. Dicit ergo Psal. Deo. *Ne sileas,* i. dic mihi salus tua ego sum. Vel *ne sileas,* i. dic mihi, remissa sunt tibi peccata tua. Vel *ne sileas,* i. in futuro dic mihi, venite benedicti patris mei. Et addit causam, quare hoc petit, d. *Quoniã aduena ego sum apud te, &c.* Aduena n. dicitur, qui non est in ciuitate uel loco suo, sed tanquam peregrinus, & forensis alibi ad tempus habitat. Sic, & spiritualiter iusti hic aduenæ sunt, & peregrini, quia in mundo isto mente non conuer-

Psal. 34.

E santur, sed in cœlis. Sic enim dicit Apostolus. Non habemus hic ciuitatem manentem, sed futuram inquirimus, sic etiã dicit. Quamdiu sumus in hoc corpore peregrinamur a domino, i. remoti sumus a Deo spe, tamen in mente ipsum habemus per fidẽ. Sed ibi quærit gl. cum alibi scriptum sit, in Christo viuimus, mouemur, & sumus, qualiter ergo dicimur peregrinari a domino, vel peregrini esse apud Deum? Sic. n. vbique est Deus, & in eo sunt omnia, dicimur tamen peregrinari ab eo, quia, & vbique Deus est, non tñ F hic videtur sicut in cœlis, peregrinamur ergo non fide, sed spe. Sic. n. dicit Psalm. *Quoniam aduena ego sum apud te,* s. aduena, & peregrinus sum per spem, sed apud te sum per fidem. Et hoc *sicut omnes patres mei,* quod ideo dicit, ne ab hac conditione aliquis putetur extraneus.

Heb. 13. — *2. Cor. 6*

649 *Remitte mihi, ut refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero.*

De pœn. d. 3. quã uis caute.

G HIc consequenter suam petitionem declarat. Hoc enim principaliter petit, ut sua sibi debita remittantur, sciens, quod ad ciuitatem cœlestem nemo immundus accedere potest. Omnis enim peccator in uita præsenti æstu vitiorum vtitur, & varijs concupiscentijs, sed per pœnitentiam ab æstu vitiorum mens refrigeratur. Et tempus pœnitentiæ est solum in hac vita, ideo subdit, *priusquam abeam,* idest, recedã de præsenti uita Nã eo, is, componitur cum ab, & dicitur abeo, is Et est abire idẽ quod recedere, & quia homo per mortem ex ista uita recedit, ideo cum moritur, dr̃ abire. Dicit H ergo. *Remitte mihi,* s. peccata mea: *ut refrigerer,* s. p pœnitentiã Et hoc *priusquam abeam,* idest, per mortem recedam, quia tunc *amplius non ero,* scilicet, in statu merendi, vel in statu in quo remissionẽ peccatorum, recipere possim. Homo enim per mortem dicitur nõ esse, quia homo mortuus non est homo Hier. 4 Intuitus sum, & ecce non erat homo. Quia Psal. hic quærit sibi dimitti peccata, antequã abeat, quæritur vtrum post uitam aliqua peccata dimittantur. Aegidius d. 21. art. 2. quæst. 1.

Abire. — *Quæstio.*

PSAL.

650 PSAL. XXXIX.

33.q.4. quid faciet. *EXpectans expectaui dominum, & intendit mihi.*

SECVNDVM Magistrũ in gl. titulus istius psalmi est. *In finem Psalmus Dauid.* Et licet consimilis titulus pluries in præcedẽtibus psalmis fuerit positus, tñ aliter hic intelligitur, quàm in aliquo prædictorum Psalmorum. Vbi nota, ꝗ finis in titulis Psalmorum, quandoq; significat Christum, qui dr̃ finis, quia ad ipsum nostra fides, & intentio terminat. Rom. 10. Finis est Christus ad iustitiam omni credẽti. Aliquando significat plenitudinem temporis, in quo Christus fuit incarnatus, quia tunc finis fuit promissorũ. Et tunc maxima Dei charitas nobis fuit ostẽsa, ideo dr̃. In finem direxit eos. Quãdoq; vero significat nouũ testamẽtum, & nouam legẽ, quia in ipsa tanquã in fine omnia sacramenta reuelantur. Et quia ipsa fuit finis legis antiquæ, Christo d. Non veni legẽ soluere, sed adimplere. Et de lege noua quæ consummauit, i. pfecit, antiquam legem dr̃. Omnis cõsummationis vidi finem. Et sic accipitur hic finis pro lege Euangelica à Christo tradita, & pro nouo testamento, quod ecclesia longo tp̃e expectauit desiderãs Christum, vt nouum daret testamentum. In qua expectatione multa sustinuit à diabolo occulte, & manifestè. A quib. etiam post nouæ legis perceptionem omnino immunis non fuit, diaboli insidias vincẽs apertè, & occultè nocentis. Diabolus. n. est leo, & draco. Leo dum apertè sæuit, vt fecit tempore martyrum, vbi opus fuit patientia, Draco vero, cum occultè insidiatur, cùm mouet tentationes, sicut nunc facit, vbi opus est vigilantia Et magis timendus est, cùm fallit vt draco, quàm cùm sæuit vt leo. Inter hęc autem non desinit expectare donec Christum, & nouam legem receperit. Est ergo sensus tituli talis. *Psalmus in finem*, idest, iste Psal. nos dirigens *in finem*, idest, in nouum testamentum, quia agit de mutatione veteris testamenti in nouum,

Finis.

Ioan. 13

Matt. 5.

Ps. 118.

A attribuitur Dauid, i. Christo qui loquitur in hoc Psal. ex persona membrorum suorum. Intentionem mouet, vt relictis cæremonijs legis, & superstitione idololatriæ, ad nouum testamẽtum accedamus. De materia aũt istius psalmi diuersæ fuerunt opiniones. Prima opinio Ra. Sa. d. quod istũ Psalmũ fecit Dauid gratias agẽdo Deo pro beneficio liberationis populi Israel de terra Aegypti, & seruitute Pharaonis, vbi seruiebant maximè in luto facientes lateres ad ædificationem ciuitatũ, quas Pharao faciebat fieri. Et hoc
B notat Dauid, cùm in persona eiusdẽ populi liberati gratias Deo agens dicit. Eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis. Sed hæc opinio reprobatur, ꝓꝑ qđ hic dr̃ Deo. Sacrificiũ, & oblationẽ noluisti, &c. Ex quo ostenditur euacuatio sacrificiorũ, & oblationẽ veteris testamenti, vt patebit exponendo literã. Certũ est aũt, ꝗ talia sacrificia tũc non fuerunt reprobata, sed tũc magis instituta, & ordinata in monte Sinai. Aliorum fuit opinio, ꝗ istũ Psalmũ fecit Dauid pro gratiarum actione, qñ fuit liberatus à persecutione
C filij sui Absalon. Sed cõtra hoc vr̃, qđ in principio huius psalmi dr̃. Et immisit in os meũ cãticũ nouũ, &c. Certum est aũt ꝗ Dauid fuit liberatus ab illa persecutione per mortem ipsius Absalon. pro qua Dauid nõ cecinit canticum lætitiæ Deo, sed magis mæroris, & tristitiæ, quia tũc planxit Dauid dicens. Fili mi Absalon, quis det mihi, vt moriar pro te fili mi? vt patet 2. Reg. 8. Dicendũ ergo ꝗ istum Psalmũ non fecit Dauid pro aliqua pręterita, sed in persona Christi ad literam hunc Psalmum composuit. Quod probat
D Apostolus ad Heb. 10. ostendens verba istius Psalm. ad literam in persona Christi dicta, d. Impossibile est sanguine hircorum, aut uitulorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit, s. Christus, Hostiam, & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi, & holocaustomata pro peccato tibi non placerũt, tunc dixi, ecce venio. In capite libri, &c. Ex quibus clarè patet, quòd iste Psal. ad literam de Christo intelligitur. Veruntamẽ antequam ad psalmi expositionem accedam, duæ regulæ sunt aduertendæ.

Prima

Prima ꝙ tanta est vnio capitis ecclesiæ, s. Christi ad corpus, qđ est ecclesia, ꝙ sub vno contextu verborum scriptura sancta quandoque loquitur de capite, & statim transit ad membra, & econuerso. Verbi gratia primo dicitur. Induit me uestimẽto salutis &c. & quasi sponsum decoratũ corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis. Quod enim dicitur quasi sponsum, refert ad ecclesiæ caput, s. ad Christum. quod uerò dicitur, & tanquam spõsam refertur ad corpus, qđ est ecclesia, ut dicit August. Quod clarius patet in nouo testamento. Nam Act. 9. dicit. Saule, Saule, quid me persequeris? idest, corpus meum mysticum, quia Saulus non persequebatur Christũ in persona propria, sed eius fideles, & tamen statim de persona propria subdit Christus dicens. Ego sum Iesus, quem tu persequeris. Secunda regula est de corpore domini bipartito, quia in corpore domini mystico continentur simul boni cum malis usq; ad diem iudicij: sed tunc segregabuntur boni à malis. Et ratione huius commixtionis in præsenti, aliquando uituperãtur boni cum malis: sicut Esa. 1. Cognouit bos possessorẽ suũ, &c. Israel aũt me nõ cognouit, &c. Aliquando uero pp bonos ẽt insimul mali commendantur indistinctè. Oseæ 11. Puer Israel, & dilexi eũ, in Israel & boni, & mali simul continebãtur. Istis præmissis, accedo ad Psal. expositionem, diuiditur ergo Psal. iste in partes tres. Quia circa Christi incarnationẽ primo ponitur gratiarum actio: secundo incarnationis exprimitur ratio, ibi *Sacrificium, & oblationem*, tertio corporis mystici ponitur deuota deprecatio: ibi. *Tu autem domine*. Circa primam partem tria facit. Quia ponitur primo incarnationis ingens antiquorum desiderium: secundo incarnationis adimpletum mysterium: ibi. *Et statuit*, tertio incarnationis Christi multiplex miraculum, ibi. *Multa fecisti*. Prima in duas, quia ponitur primo antiquorum desiderium: secundo desiderij perfectum adiutorium. ibi. *Et exaudiuit*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ corpus Christi mysticum, s. antiqui sancti patres sciebant reuelatione spiritussancti Christum incarnandum, &

Esa. 61.

Augu. 3 de doctr. Christiana.

E F G H

ex scripturis sacris uirginem parituram pro redemptione generis humani, & per fidem ipsius incarnationis humanum genus saluandum. Ideo cum ingenti desiderio eius expectabant aduẽtum. Vnde ad personam uerbi clamando Esa. 64. dicens. Vtinam disrumperes cœlos, & descenderes. Et Psal. 143 Domine, inclina cœlos tuos, & descende. Vnde in persona antiquorum patrum, s. corporis Christi, loquitur, d. *Expectans expectaui dominũ.* Et nota, ꝙ differentia est inter expectare, quando simpliciter ponitur, & quando duplicatur, quia expectat ẽt qui ingratus est, sed expectans expectat, qui mitis, & cum desierio expectat: ut dicit Magister in gloss. *Et intendit mihi.* Vbi notandum, ꝙ aliqua res intenditur dupliciter, uel alicui dupliciter intenditur, quia secundum Grammaticos intendo, is, componitur ex in, & tendo, & habet duo significata. Primo intendere idem est, qđ augere, sicut dr̃, calor intenditur, uel est intensus calor. Alio modo intendere idẽ est, quod considerare, uel annuere, sicut Psal. 5 Intende uoci orationis meæ, dominus meus, i. considera, & exaudi. Primo ergo modo intendit nobis Deus, & orationibus nostris, quando nostra bona desideria multiplicat, & feruorem orationis crescere facit, ut quando mens per uaria dispersa in unum colligitur, unũ desiderat, & petit. Nam secũdum auctorem de casus, omnis uirtus unita fortior est seipsa dispersa. Sicut patet de ferro ignito, qui magis calefacit, uel comburit, q̃ faciat ignis in seipso, cuius ratio est, quia partes ignis ĩ alia materia sunt magis dispersæ propter raritatem materiæ, in ferro autem magis unitæ propter materiæ densitatem. Et hinc est, quòd oratio hominum mundanorum intensa esse non potest, quia cor in multis habent uarium, & dispersum. De quibus dicit. Orige. in homil. Flectis genua, sed mens tua foris uagatur. Est cor tuum intus, sed foris est sensus. Os tuum cum Deo loquitur, sed mens tua cõgitat usuram, reditus cõputat, descriptiones domorum decernit, amicorum uerba uoluit, negligentis famulorum intuetur, &c. Tu non audis orationẽ tuã, & uis Deũ exaudire,

Expectare.

Intendere.

Origenes.

precem

precem tuam? Isto modo ergo Deus no- A
bis, *intendit*, qñ ad seipsum desideria no-
stra vnit, & multiplicat, ut crescant. Vñ,
& multoties exaudire differt, ut ex dila-
tione desiderium crescat orantis, & intē-
Greg. 20 mo. c. 25 datur. Et hoc est, ꝙ ait Greg. Alto nāq;
consilio omnipotens Deus differre solet
voces precantium, ut merita patiētium
crescant, quatenus eo magis exaudiātur
Psal. 21 ad meritum, quo citius non exaudiuntur
ad votum. Vnde scriptū est, Deus meus
clamabo per diem nec exaudies, & nocte
Atq; ipsa vtilitas de exaudiendi mora,
mox subditur, cū illic protinus subinfer- B
tur. *Et nō ad insipientiā mihi.* Ad multi-
plicandam quippe sanctorum sapientiā
proficit, ꝙ postulata tardè percipiūt, vt
ex dilatione crescat desideriū, & ex desi-
derio intellectus augeat. Intellectus ve-
rò cū intēdit, in Deū ardentior affectus
aperit. Affectus verò ad ꝑcipiēda cęle-
stia, tāto fit capacior, quāto fuerit lōgani-
mis expectando. Vt ergo Deus sic augē-
do vota nostra intēdat, ipsum rogemus,
dicentes illud Psal. Intende deprecatio-
nem meam. Alio modo nobis intendit,
qñ uota nostra considerans, annuit no- C
bis. Sic. n. orabat Psal. d. Intende voci o-
rationis meæ. Et Psal. 54. Intende mihi,
& exaudi me. Dicat ergo Psal. *Expectaui*
dñm, s. Christum incarnandum. *Et inten-*
de mihi, i. exaudi me Et istum intellectū
declarat statim subiungens.

651 *Et exaudiuit preces meas, & eduxit me de*
De cōse. d. 2. ite ratur: *lacu miseriæ, & de luto fæcis.*

Mat. 18 HIc consequenter ponitur deside-
rij perfecta exauditio. Finis enim
Christi incarnationis erat liberatio ge-
neris humani, ipso d. Filius hominis ve- D
nit saluare quod perierat. Et hoc præui-
dens psal. complendum. d. *audiuit preces*
meas: in hoc qa eduxit me de lacu mise-
Orige- nes. riæ. Quod. n. erat futurum prædixit prę-
teritum ꝑꝑ prophetiæ certitudinem.
Quid. n. in scriptura dr̄ lacus miseriæ, ni-
si ipse infernus, qui aliquando terra, ali-
quando lacus nuncupatur? ut ostendit
Greg. li. 9. mora. cap. 45. Greg. d. Quid. n. terræ tenebrosæ nomi-
ne, nisi terra tartari claustra designātur?
quæ, & æternæ mortis caligo operit, qa
damnatos quosq; in perpetuum a uitæ

luce disiungit. Nec immerito infernus
terra dr̄, quia quicunq; ab eo capti fue-
rint, stabiliter tenentur. Scriptum quip- Eccle. 1.
pe est, Generatio pręterijt, generatio ad-
uenit, terra aūt in æternum stat. Recte
ergo inferni claustra tenebrosa nominā-
tur, quia quos puniendo accipiunt, ne-
quaquam pœna transitoria, vel phanta-
stica imaginatione cruciant, sed ultione
solida perpetuæ damnationis seruant.
Quæ aliqñ ēt lacus appellatione signifi-
cantur, propheta attestante, qui ait. Por-
tauerunt ignominiam suam cū ijs, qui
descendunt in lacū. Infernus ergo, & ter-
ra nominatur, quia suscepta stabiliter te-
net. Et lacus dr̄, quia quos ceperit se-
mel, fluctuantes, & trepidos tormentis
circunfluentibus absorbet. Iste ergo in-
fernus est ille lacus miserię, ex quo Chri-
stus resurgendo sanctos patres eduxit.
Zacha. 9. Tu aūt in sanguine testamenti
tui eduxisti uinctos de lacu, &c. vnde &
Psal, d. Dñe, exaudi ab inferno animam Psal. 29
meam, saluasti me a descendentibus in
lacum. Sic ergo, & hic infernum laci no-
mine notās, d. *Et exaudiuit præces meas,*
&c. *Et eduxit me de lacu miseriæ.* Sequit.
Et de luto fæcis. Quid. n. per lutum fæcis,
nisi carnalis concupiscentia significatur
quæ pedes nostrarum affectionū inqui-
nat, retinet, uel auaritia? vñ Greg. ait: Lu- Greg. 34 mo. c. 8.
ti nomine in sacra scriptura, aliqñ ter-
renarum rerum cupiditas, aliquādo sor-
didans iniqua doctrina, aliquando desi-
derij carnalis illecebra designatur. Per
lutum quippe terrenarum rerum multi-
plicitas designatur, sicut per Abacuch Abac. 2.
prophetam dicitur. Væ ei, qui multipli-
cat non sua, quia aggrauat contra se den-
sum lutum. Denso enim luto se aggra-
uat, qui per auaritiam terrena multipli-
cans, peccati sui se oppressione coangu-
stat. Rursum per lutum doctrina sordi-
da designatur, sicut per eundem prophe-
tam domino dicitur. Viam fecisti in Abac. 3.
mari equis tuis in luto aquarum multa-
rum, ac si diceret. Aperuisti iter predica-
toribus tuis inter doctrina huius sæcu-
li sordida, & terrena sapientes. Per lu-
tum etiam desiderium sordidæ volupta-
tis exprimitur, sicut psal. deprecans, ait
Eripe me de luto, vt non infigar. Luto Psal. 68
quippe

quippe inhærere est sordidis desiderijs concupiscentiæ carnalis inquinati, &c. Ex quibus pōt patere, ꝙ per lutum tria peccata maximè significantur, quæ hominum mentes inquinant, s. superbia, auaritia, & luxuria. De quibus omnibus Christus incarnatus nos eduxit, ideo dr̄.
Deut. 6. Ne obliuiscaris dominum, qui eduxit te de terra Aegypti, quodlibet .n. peccatū terra Aegypti dicitur, quia animam fecit tenebrosam. Sed hic est dubium, quo modo Christus sanctos patres eduxit de lacu inferni, cum in inferno nulla sit redemptio? Respondeo, supra vers 108.

652 *Et statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.*

16. q. 1. vos aūt.

CONsequenter hic ponit de Christi incarnatione completum desiderium. Et diuiditur in partes quatuor. Quia ponit primo incarnationis adimpletum mysterium, secundo nouæ legis prædicatum Euangelium, ibi. *Et immisit in os.* tertio ad fidem factam conuersionē Gentilium, ibi. *Viderunt multi*, quarto fęlicitatis æternæ promissum præmiū, ibi. *Beatus vir.* Quantū ad primū sciendū,
4Cor. 10 *Iob 29.* ꝙ Petræ nomine incarnatus Christus intelligitur, teste Apostolo. Petra aūt erat
Greg. 19 mo. c. 12 Christus. Hæc est illa petra, de qua dr̄.
1Cor. 10 Petra fundebat mihi riuos olei, quod de petra Christo exponit Greg d. ꝙ petræ nomine in sacro eloquio Christus accipitur, Apostolus ostendit, d. Petra autem erat Christus, quæ uidelicet petra nunc ad vsum sanctæ ecclesiæ olei riuos fundit, quia in ea loquens dominus prædicamenta vnctionis intimæ emanat. De hac petra Christo olei riuus exijt, liber Matthæi, liber Marci, liber Lucæ, liber Ioannis. In diuersis huius mundi partibus quot prædicamenta eddidit, tot petra hæc per omnium Apostolorum ora olei riuos fudit. Toties adhuc petra hac olei riuus funditur, quoties a sancto spiritu vngendis mentib. auditorū, ea quæ in libris veteribus de Christo dicta sunt, explanātur, &c. De hac ergo petra, s. Christo incarnato ait. *Et statuit supra petram pedes meos*, i. affectus quibus anima graditur, supra Christum incarnatum firmauit, quia per prædicationem Christi ceperunt homines tpalia contemnere, & totum mentis affectum in amorem dirigere Dei. Et vide debitum ordinem, qm̄ Christus per suam incarnationem prius *de luto fæcis*, i. de peccatis nos eduxit, cō sequenter aūt pedes nostræ mentis per amorem supra petram Christū statuit, quia prius extirpanda sunt uitia, & consequenter inserendæ sunt virtutes. Et non solū affectiones nostras interiores ad seipsum direxit, sed ēt exteriores operationes, quod notans d. *Et direxit gressus meos*, i. operationes. Direxit, s. ad se, ne retro aspicerem, sicut vxor Loth, quæ respiciens retro, versa est in statuam salis, pp quod dicebat saluator. Nemo mittens manum ad aratrū, & respiciens retro, aptus est regno Dei. *Direxit ergo* *Luc. 9.*
gressus meos, s. suis verbis, & exemplis, actus humani generis in vitam direxit, & hoc per legem Euangelicam, quæ ducit *Hebr. 7.*
ad beatitudinem, ꝙ lex antiqua facere non potuit, quia nihil ad perfectum duxit lex. Notandū aūt qualiter pedes nostros ad petrā debemus dirigere. Pes .n. *Pes noster.*
noster, amor noster est. Et iste est duplex, s. dexter, & sinister. Dexter pes est charitas, & amor æternorum, pes uero sinister est cupiditas, & terrenorum amor. Primus pes nunquam illaqueatur, quia vel non est, vel est liber, quia ſm Apostolum, Charitas non est ambitiosa, non *1. Cor. 13*
quærit quæ sua sunt. Et ideo istum pedé in omnibus gressibus nostris semper debemus proponere, sicut generosa animalia faciunt. Quia ut dicit Aristot. aliqua animalia semper pedem dextrum *Philos. de animalibus*
præponunt, cum ambulare incipiunt, sicut leo. Ita, & nos si uolumus gressus nostros a Deo dirigi, semper pedem dextrum charitatis in omnibus nostris operibus præponamus, Deo dicentes: Gressus meos dirige ſm eloquium tuum, ut non dominetur mei omnis iustitia. *Ps. 118.*

Et immisit in os meum canticum nouum carmen Deo nostro, 653 *reuertimini.*

HIc consequenter ostendit per Christi incarnationem nouæ legis prædicatum Euangelium. Vbi notandum, ꝙ sicut duplex est homo, s. interior, & exterior, nouus, & vetus: vetus, qui cor-

rum-

rumpitur ſm deſideria carnis nouus qui A
per gratiam quotidie iuueneſcit: ſic eſt
duplex canticum, ſ.vetus ſpectans ad ve
terē hominem, & nouum ſpectans ad ho
minem nouum. Canticum vetus eſt ve-
teris teſtamenti. Canticum nouum eſt
Euangelicæ legis. Quid.n.cantabat lex
antiqua, niſi oculum pro oculo, dentem
pro dente, animam pro anima, quòd oēs
ad infernum deſcenderent, ꝙ clauſa erat
ianua regni, prohibente cherubin aditum
paradiſi? Quæ cātica ſolum pœnam reſo
Amos 8. nabant, & ducebant ad planctum. Amos.
Conuertam omnia cantica veſtra in plā B
ctum. Sed Chriſtus incarnatus cum pie-
tate veniens, talia cantica terminauit,
Amos 1. dicēs antiquæ legi. Auſer a me tumultū
carminum tuorum, cantica lyræ tuæ non
audiam. Vel per canticum vetus intelli-
ge canticum peccatorum, quod cantan-
tes veteres homines facit, & ducit ad in-
teritum. Narrant fabulæ, ꝙ tres fuerunt
in mari Syrenes ex parte mulieres, & ex
parte volucres, quæ ideo dicebantur Sy-
Syrenes. renes, quaſi trahentes, Syrin.n. Græcè di
cit trahere Latinè, eo ꝙ per dulciſſimam
cantus melodiam nauigantes per mare C
ad ſe trahebant, & ſubmergebant, dum
tamen cantantes eas audirent nauigan-
tes, vna illarum cantabat voce humana,
altera canebat lyra, altera vero tibia. Mo
raliter autem iſtæ tres Syrenes incanta-
trices hominum ſunt tria peccatorum ge
nera, quæ ſuo ſono mulcentes aures ho-
minum ipſos ad interitum ducunt. Pri-
ma cantat voce humana: hæc eſt luxuria.
Secunda cantat lyra, quæ Græcè dr̄ ſtul-
titia, hæc eſt ſuperbia. Tertia verò quæ
canit tibia, hæc eſt auaritia. Quia ſicut ti
bia radix videtur corporis noſtri, ſic aua D
ritia corporis peccati radix dr̄ eſſe. Ra-
1.Tim.6 dix omnium malorum cupiditas. O qua
les, & quantos iſta cantica antiqua ſub-
merſerunt, ut multi cum Iob conentur
Iob. 30. dicere. In canticum eorum verſus ſum, i.
a ſtatu gratiæ auerſus. Iſtud ergo eſt ho-
minis veteris, & vetus canticum. Aliud
vero dr̄ canticum nouum, ſ. quòd ſuo
ſono facit hominem nouum. Et hoc eſt
lex Euangelica, quam nouus homo attu
lit, ſ. Chriſtus, qui dicit. Ecce noua facio
Apo.21. omnia. Hæc.n.lex noua cātat factam pa-
cem inter Angelos, & homines. Facta eſt
cum Angelo multitudo, &c. d. Gloria in
altiſſimis Deo, & in terra pax, &c. Cantāt Luca.
de reſurrectione domini, de incarnatio-
ne, de aſcenſione, & ſpiritusſancti miſſio-
ne. Quod Apoſtoli maximè cantauerunt Act. 1.
in die Pentecoſtes, quando, recepto ſpiri
tuſancto, in ſigno viſibili, loquebantur va
rijs linguis magnalia Dei. Bene ergo de
lege Euangelica dicit fidelis Pſ. *Et immi
ſit in os meum canticum nouum.* Quod to
tum cedit ad vtilitatem noſtram, & ad
Dei honorem, quod declarat, d. *Carmen
Deo noſtro,* i. ad honorē Dei noſtri. Quia
totus iſte Pſ. agit de cantico legis nouæ,
ideo in iſto Pſal de ipſa tractando quæro
primo, vtrum cāticum nouum, ſ. legis no
uæ, debuerit cantari, vel dari a principio
mundi vel potius in temporis plenitudi-
ne reſeruari. 1.2.q.106.art.2.

Videbunt multi, & timebunt, & ſperabunt in domino. 654 23.q.4. hoc aūt.

HIc conſequenter ponit per Chri-
ſti incarnationem factam conuer
ſionem Gentilium. Vbi notandum, quia
multi ex Gentilibus videntes ſigna, quæ
in Chriſti incarnatione facta fuerunt, ti-
muerunt Deum, ſ. timore filiali, quia cō-
uerſi ab idololatria, ad cultum veri Dei
peruenerunt, & ſic in dn̄o ſperauerūt ut
fuerunt tres Magi: de quib. Matt 2. Vidi
mus ſtellam eius, &c. venimus adorare
eum. Vel hoc refertur ad id, quod ſta-
tim ſupradictū eſt. *Et immiſit in os meum
canticum nouum.* ꝙ verificatum fuit in
miſſione ſpiritusſancti, quia tunc ſpiri-
tusſanctus canticum nouum in ore Apo
ſtolorum miſit, quando loquebantur va-
rijs linguis Apoſtoli magnalia Dei. De
quo mirabili ſigno nunc. d. *Videbunt mul
ti, & timebunt.* quia ad vocem Apoſtolo-
rum, aliorumq; Deum laudantium con-
uenit multitudo, & mente confuſa eſt
præ nimia admiratione, vt dr̄ Act. 2. *Et
ſperabunt in domino,* ſ. per pn̄iam cōuerſi
ad dn̄m, qm̄ ut ibi dr̄. Auditis verbis bea
ti Petri, multi compuncti ſunt corde de
Chriſti morte, & cōuerſi ſunt ad fidem.
Sed aduertendum, ꝙ ſi hoc intelligatur
ſecundum primum modum, de viſis in
incar-

incarnationis Christi signis, vel de visis signis Apostolorum tempore missionis spiritussancti, certum est, ꝙ in utroque tempore nō solum Israelitæ multa signa viderunt, sed & multa audierūt, propter quæ conuersi sunt ad dn̄m. Et hic solum mentionem facit visus, & non auditus d. *Videbunt multi*, & non dicit, audient multi, cuius ratio est, quia, vt dicit Philosophus. Visus ꝑpter sui subtilitatē facilius immutatur ab obiecto, quā auditus. Sic .n. docet experientia, ꝙ si aliquem uideris a remotis ligna cædentem, visus prius percipit illum actum, quam auditus sonum illius. Sic ēt, & moraliter facilius ad bonum agendū immutatur cor hoīs per visum, s. videndo alterius bona exempla, quam solum per auditum, audiēdo, s. bona verba. Et ideo quia plus moti fuerunt tales videndo, vel Christum incarnatum, vel mirabia per ipsum facta potius per visum q̄ per auditum, dicit: *Videbunt multi.* &c. & non dicit audient: sic. n. ad literā dicitur. Viderunt ingressus tuos Deus, in ingressus Dei mei, &c. s. ipsum ingredientem in mundum, & per mundum.

Philos. 3 Meteor.

Psal. 67.

655 De cons. d. 4. gratia.

Beatus vir, cuius est nomen domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas.

HIc consequenter ponitur ex Christi incarnatione æternū nobis promissum præmium. Vbi notandum, quòd proprium nomen verbi incarnati, est Iesus. Sic enim Angelus virgini. Vocabis nomen eius Iesum, &c. Iesus autem interpretatur saluator, quia nobis salutem tribuit, ꝑꝑ ꝙ dicitur, ꝙ non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Dicit igitur. *Beatus vir cuius est nomē domini spes eius*, idest, qui non temporalia sperat ab eo, sed solum illud, quod nomen eius, s. Iesus indicat, i. qui solum sperat salutem apud Deū. Sed nunquid, & consimiliter mulieres sunt beatæ, quarum spes est nomen domini, quare ergo solū de viro loquitur? Dicendum, ꝙ vir aliquando stat pro sexu, quandoq; vero pro virtute animi. Similiter, & fœmina stat quandoque pro sexu, quandoq; pro mollirie mentis,

Luc. 1. Act. 4.

E vt dicit Greg. Hic autem accipitur vir non pro sexu, sed pro animi virtute, q̄d etiam mulieribus competere potest. Et quòd solum in nomine domini, i. in significato eius nostra beatitudo consistat, & non in temporalibus, subdit, d. *Et non respexit in vanitates, & insanias falsas.* Per vanitates intellige omnia tēporalia, quæ sunt vana, & instabilia. Vanitas vanitatū, &c. per insanias vero intellige omnes mūdi vel carnis voluptates, quia mentem insanam faciunt. Notandum autem ad declarationem huius *Beatus vir, cuius est nomen domini spes eius*, s. nomen Iesus, ꝙ

Greg. in moral.

Eccle. 1.

F non immerito spes huius nominis nos facit beatos, qm̄, istud nomen est refugium miserorum, remedium infirmorum, solatium mæstorum. Primo est hoc nomen refugium miserorum. Narratur in chronicis, & etiam hoc tangit beatus Aug. ꝙ Romulus, qui Romam construxit, fecit ibi templum, quod asylum nominabatur, cunctis ibi confugientibus impunitatem pollicitans, quam ob causam multitudinem fugitiuorum, qui apud suos ciues offensam contraxerant, tunc ad se

Augu. 5. de ciuit. Dei.

G confugientem habuit, & recepit. Et sic aucta fuit ciuitas illa, quæ domina futura erat orbis. Sic, & spiritualiter Deus ecclesiam fundaturus, in ea posuit templum. Dicitur enim templum secundum Isidorum 15. etim. quasi tectum amplū: quod huic nomini Iesus aptissimè conuenit. Est enim hoc nomen tectum a tegendo, idest protegendo dictum, Psal. 90. Protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. Et est hoc tectum amplum, quia in Israel magnum nomen eius. In hac autem ciuitate, s. ecclesiæ,

Templū

H positum est hoc templum. s. nomen Iesus. Elegi Hierusalem, ut sit ibi nomen meum. Huic autem templo concessum est, vt omnes ad eum confugientes impunitatem consequantur, ideo dicitur: Turris fortissima nomen domini, ad ipsam currit iustus, idest, qui vult iustificari, & saluabitur. Ideo orat Psal. d. In nomine tuo saluum me fac. Et hinc est, ꝙ ob spem salutis, multi ad hoc nomen cōfugientes, ciuitatem ecclesiæ fecerunt populosam, vnde Bernardus super Cā. Vnde putas in toto orbe tanta, & tam subita

2. Par. 6

Prou. 18

bita lux fidelis, nisi de nomine Iesu? Secundo hoc nomen est remedium infirmorum: vnde Petrus Rauc. de hoc nomine dicit. Hoc est nomen, quod surdis dedit auditum, claudis gressum, mutis sermonem, vitã mortuis, totamque diaboli potestatẽ de obsessis effugauit corporibus: vnde hoc nomen videtur quasi esse illa thiriaca, de qua dicit Auice. 2. cant. ꝙ est sublimior medicinarum, & melior propter multitudinem sui iuuamenti. Et addit, ꝙ illis, qui ea vtuntur in hora sanitatis, non nocent venena, & fiunt securi ab ægritudinibus pestilentialibus. Re vera sic est, ꝙ hoc nomen Iesus non solum circa præsentia mala expellenda, sed etiã contra futura repellenda, & vniuersaliter contra omnia mala valet: vnde Bernardus super Cant. Electuariũ habes ò anima mea, reconditum in vasculo nominis huius, quod est Iesus salutiferum certè, quodque nulli inuenitur pestilentiæ inefficax. Et ideo de hoc nomine dr̃ Actuũ 4 Neque enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, &c. Tertio hoc nomen est solatium mœstorum. Dicit enim Isidorus, quòd oleaster est arbor inculta, amara, & infructuosa. Cui tamen insertus ramus oliuę vim radicis mutat, & conuertit eam in proprietatem suam, idest, illius rami. Sic, & in proposito, nam arbor inculta, & infructuosa erat humana natura peccatrix, quæ, & amara dicitur, quoties in amaritudine, & dolore recogitat annos suos attendens illud Hieremiæ 2. Scito, & vide quam amarũ est, & malum te dereliquisse dominũ Deũ tuum, &c. Sic igitur oportet, ꝙ animæ amaricatæ, & dolenti inseratur ramus oliuæ, ille, s. quem columba in ore suo deferens ad arcam reuersa est, s. nomen Iesus. Est. n. pater oliua fructifera duos ramos producens. s. filium, & spiritum sanctum. Iste autem ramus insertus conuertet radicẽ amaram, i. cor pœnitentis in sui qualitatem, & suauitatẽ. Hæc est enim proprietas huius rami: vnde Ricardus de sancto Victo. Iesus nomen dulce, nomẽ delectabile, nomen confortans peccatorem, & nomẽ beatæ spei. Igitur Iesu esto mihi Iesus, Canti. 1. Oleum effusum nomen tuum, oleũ inquam, de quo Psal.

Nota optimas proprietates, seu virtutes thiriacæ.

Isid. 17. Etym.

Nota.

A vt exhilaret faciem eius in oleo. Quia in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperabimus. Quibus consideratis, non immerito nunc dicit Psal. *Beatus vir, cuius est nomen domini spes eius.* *Psal. 39*

Multa fecisti tu, domine Deus meus, mirabilia tua, & cogitationibus tuis non est, qui similis sit tibi. *656 5. q. 1. si omnia.*

Hic cõsequenter ostẽdit circa Christi incarnationem multiplex miraculum. Et diuiditur in duas partes. Quia
B primo ponitur miraculorum operatio, secundo ipsorum prædicatio: ibi, *Annuntiaui.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ ante Christi incarnationem, multa mirabilia Deus fuit operatus, quia mundum creauit de nihilo, peccatores extinxit diluuio, Pentapolim combussit sulphuris incendio. Filios Israel eduxit per medium sicci maris, & similia, quæ sunt innumerabilia, quæ omnia fuerunt mirabilia. Sed maius mirabile quod vnquam fecit, fuit incarnatio verbi, quando, s. verbum caro factum est, quia tunc fecit Deum esse ho
C minẽ, & hominem esse Deum, vnde Augu. d. ꝙ in rebus per tempus ortis illud est summum, ꝙ homo in vnitate diuini suppositi sit assumptus. Hæc recogitans Psalmista in persona ecclesiæ Christo Deo loquitur, d. *Multa fecisti tu, domine, mirabilia,* quæ omnia fecisti dicendo, & cogitando, quia ipse dixit, & facta sunt. Ideo si quæratur quomodo illa fecit. Respondet: *cogitationibus tuis* Hic. n. cogitatio accipitur pro dicere interiori. *Sed non est qui similis sit tibi.* s. inter omnia opera mirabilia, non est aliquis effectus qui si-
D milis sit tibi, verbo, s. incarnato, quia tu omnia alia superas incomparabiliter. Quod ex hoc probatur, quia inter omnia per verbum facta excellit rationalis creatura, quæ duplex est. s. Angelus, & homo, Angelus autem est naturæ superioris, & perfectioris quã sit homo. Et sic Angelus erat excellẽtior creatura à Deo facta, sed nullus Angelus est in perfectione similis Christo, igitur nec aliquis homo vel aliqua creatura: quòd autem nullus sit Angelus similis Christo, clarę probat Apostolus ad Hebræ. 1.

Augu. 3 de Trinit.

657 *Annunciaui, & loquutus sum, multiplicati sunt super numerum.*

13.q.1. in scripturis.

HIc ostenditur mirabilium prædicatio. Vbi notandum, ꝙ ſm aliquos doctores iſta ſunt verba eccleſiæ quæ ꝑ ſuos prædicatores mirabilia Dei, & maxime facta in Chriſti incarnatione pronunciare conatur, quæ tamen ſunt tot, & tanta, ꝙ ipſa plenè pronunciare non poteſt. Et hoc eſt, quod dicit: *Annunciaui*, ſ. mirabilia Dei. *Et loquutus ſum*, illa prædicando, ſed illa ſupra virtutem meam multiplicata ſunt: & hoc eſt, quod ſubdit. *Et multiplicati ſunt ſuper numerum*, ſ. vt illa plenè numerare non poſſim, quia vt dicitur Ioan. 20. Multa alia ſigna fecit Ieſus, &c. arbitror totum mundum capere non poſſe eos, &c. Et dicunt aliqui, ꝙ hic eſt litera corrupta vitio ſcriptorum, quia quod dicitur *multiplicati*, debet dici *multiplicata*, ſed melius eſt ſeruare literam, & ſubintelligere effectus, vt ſit ſenſus: *Annunciaui*, ſ. mirabilia incarnationis, & loquutus ſum. *Et multiplicati ſunt*: ſ. effectus incarnationis, *ſuper numerum*, ſ. effectus mirabiliũ tuorum. Aliter, & magis ad ſenſum literæ dr̃, ꝙ iſta ſunt verba Chriſti loquẽtis de lege Euangelica per ipſum data. Vbi ſciendũ, ꝙ Deus primo per ora prophetarum pronunciauit legẽ nouam dandam per Chriſtum. Sic enim Eſaias in perſona Chriſti loquebat̃. Spiritus domini ſuper me, &c. Euãgelizare pauperibus miſit me. Annunciauerunt etiam, ꝙ danda erat in monte, ibi. Super montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion, &c. Et poſt talem annunciationem factam per prophetas, venit ipſe Deus homo factus, & aſcendens in montem, ore proprio ipſam legem Euãgelicam dedit, vt habetur Mat. 5. Et hoc eſt, ꝙ dicit Chriſtus hic: d. *Annunciaui* ſ. primo per prophetas legem nouam dandam, poſtea in propria perſona veni, & loquutus ſum. Sed quis fuit effectus iſtius Chriſti locutionis? certè fideliũ multiplicatio, quia innumerabiles audita lege Chriſti quam iuſta, quã honeſta, quã pia, & vtilis ad fidẽ sũt cõuerſi. Et hoc notãs, d. *Et multiplicati ſunt*, ſ. fideles *ſuper numerum*. Non tamen per hoc ſequitur, ꝙ

Ioan. 20

Eſa. 71. Luc. 4.

E fideles plures ſint infidelibus, immò pauci ſunt reſpectu illorum, quia multi ſunt vocati, pauci vero electi. Sed ne tam altam materiam annunciationis ſanctæ de Chriſto ſilẽtio tranſeam, hic nota, quòd multa miranda de Chriſto ſunt nobis annunciata, quæ & nos alijs annunciare debemus. Primo annunciata fuit Chriſti incarnatio, qua. ſ. verbum caro factum eſt. Et hanc virgini Mariæ annunciauit Angelus, quod ante annunciatũ, & prædictum fuerat fiendum per Angelum. Eccleſ. 10 Qui habet pennas, annunciabit ſententiam. Angelus enim pennas habere dicitur propter ſui agilitatem, cùm non grauetur corpore. Quæ autẽ maior ſententia poteſt eſſe, quam annunciare verbum virgini carnem fiendum? Vnde rectè ille Angelus Gabriel hoc annũciãs Mariæ dicere poterat illud Eſa. 42. Noua quoque annuncio, antequam oriãtur, & vobis audita faciam. Et quòd fuerit id nouum, quod tunc Angelus annunciauit Mariæ declarat Hiere. 31. Nouum faciet dominus ſuper terram fœmina circundabit virum. Quod ideo dicit, quia

Mat. 20. Luca 1.

F

G Chriſtus in primo inſtanti ſuæ incarnationis fuit perfectus vir à corpore ſuæ matris circumdatus. Vnde prædicta verba tractans Bernar. ait Noua Mariæ annunciauit Angelus cum eã circundaturam virũ prædixit, quæ eſt hæc fœmina? quis vero vir iſte intelligitur? Aut ſi vir, qũo à fœmina circũdatus? Aut ſi à fœmina circundari potuit, qũo vir? Et vt apertius dicam. Quomodo poteſt ſimul, & eſſe vir, & in vtero matris, hoc eſt enim à fœmina circundari. Si enim dixiſſet fœmina circundabit infantem vel paruu-

H lum, nec nouum videtur, nec mirum. Nũc quia nihil tale poſuit, ſed virum, verto me ad conceptum, partumq; virginalem, ſi forte inter plurima noua, quæ ibi reperi diligenter inquirens, etiã hanc quæ de prophetia protuli, reperiã nouitatem. Ibi enim agnoſcitur longitudo breuis, latitudo anguſta, altitudo ſubducta, profunditas plana. Nunquid non facile eſt inter hæc agnoſcere fœminam virum cricundare, cum Mariam videas Ieſum in ſuo vtero circumplectentem. Virum autem dixerim Ieſum fuiſſe, non

Luce

Eſa.

1. Pe.

Pſ. 9

ſolum

Mat. 20. solum cum iam diceretur vir propheta potens in opere, & sermone, sed etiã cũ tenera adhuc infantis mẽbra Maria blãdo, vel foueret in gremio vel portaret in vtero. Vir ergo erat Iesus, necdum etiã natus, sed sapientia non ætate, animi vigore non corporis, sensuum maturitate, non corpulentia membrorum Neque.n. minus habuit sapientiæ Iesus post Angeli annunciationem conceptus quã natus, paruus quã magnus. Siue ergo latẽs in vtero, siue vagiens in præsepio, siue iam grandiusculus interrogans doctores in templo, siue iam perfectæ ætatis docens in populo, ęquè vir spiritu sancto fuit plenus, vt merito Angelus Mariæ dixerit: Noua ego annuncio antequã oriãtur, & dicere poterat illud Ps. 88. Annunciabò veritatem tuam in ore meo. Scđo annunciare debemus Christi natiuitatẽ, quam pastorib. annunciauit Angelus, dicẽs: Annuncio vobis gaudiũ magnũ, quia natus est, &c. Quod verbum pertractans Origenes super Lucam, ait: Dicam venisse Angelum nato dño, & annunciasse pastorib. ꝙ verus pastor exortus. Angeli enim ante Saluatoris natiuitatem parũ poterant sibi commissi officij annunciare vtilitatis. Vix.n. vnus ex singulis Gentib. credebat in Deum, nunc aũt populi ad Christi fidem accedunt. Istam etiã natiuitatem & nos annunciare debemus, Cantate dño, qm̃ magnificè fecit, annunciate hoc in vniuersa terra. Tertio annunciemus Christi operationem mirabilem. Nonne mirabilia fecit, ꝙ cæcis visum, surdis auditum, mutis loquelam, claudis gressum, mortuis dedit loquelam. Ideo nobis dr̃. Annunciate virtutes eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suũ. Quarto annunciemus Christi passionẽ, & mortem, quæ nobis salutis cã fuerunt. Annunciate de die in diem salutare eius, i. mortem quæ nobis fuit salutaris. Quinto annunciemus gloriosam Christi resurrectionẽ, quam Angeli annunciauerũt mulierib. vt patet Mar. vltimo. Vnde de gloria resurrectionis annuncianda nobis dicitur Psal. 95. Annũciate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius. Sexto annunciemus Christi Ascensionem, quia

Luca 1. Luce 2. Esa. 12. 1. Pet. 1. Ps. 95.

A ad dexteram patris assumptus regnat in æternum. Esa. 52. Quam pulchri supra montes pedes annunciantis pacem, dicentis Sion, regnabit Deus tuus. Et hæc omnia prædicta prædicando opera Dei annunciemus, quæ omnia Christus etiã ore proprio fuit loquutus, vnde dicit. *Annunciaui*, s. per alios omnia prædicta, & etiam ore proprio loquutus sum.

Sacrificium, & oblationem noluisti aures autem perfecisti mihi. 658

HIc consequenter exprimit Psalmista incarnationis Christi rationem. B Vbi notandum est, quòd principalis causa incarnationis Christi, fuit perditi hominis reparatio, ipso dicente. Sic Deus dilexit mundũ, &c. vt filiũ suum daret, &c. Quod fuit ex eo necessariũ, quia lex antiqua cum suis cæremonijs, vel sacrificijs, non poterat homines peccatores iustificare. Fuit ergo necessariũ, venire filium Dei, vt ꝙ in lege deficiebat ipse suppleret, pp ꝙ dicebat, Non veni legẽ soluere, sed adimplere. In veteri autẽ lege erant aliqua præcepta cæremonialia dè C sacrificijs, & oblationib. offerendis. Hæc aũt sacrificia erant imperfecta, quia non poterant à peccatis iustificare, quæ imperfectio fuit ablata per vnum sacrificiũ perfectissimum, s. per Christi corpus oblatum in cruce, quod succedit omnibus sacrificijs veteris legis. Et hoc est, quod dicit Apostolus. Impossibile est enim sanguine hircorum, & taurorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum, scilicet Dei filius per suam incarnationem dicit. Hostiam, & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi, id- D est, corpus passibile aptasti immolationi. Et hoc est, quod hic dicitur in summa, licet nõ totaliter forma verborum conseruetur, quia non semper Christus, & apostoli allegabant scripturam veteris testamenti, de verbo ad verbum. Et sic hoc viso, ista pars diuiditur in partes tres quia ponitur primo legis antiquæ imperfectio, secundo Christi incarnatio nis perfectio, ibi. *In capite libri*, tertio præfatæ perfectionis promulgatio, ibi. *Annũciaui iustitiã tuam.* Quantũ ad primũ notãdũ, ꝙ in lege antiqua, aliud erat

Mat. 5. Ioan. 3. Heb. 10.

sacrificium, aliud oblatio, aliud holocaustum. Et tamẽ nullum iustorũ erat Deo acceptum ratione operis operati, sed solum ratione operantis. Sacrificium erat, quod Deo offerebatur de animalibus, & auibus, cuius partem sacerdotes, & ministri templi habebant, reliqua pars comburebatur. Oblatio erat, quæ fiebat de rebus inanimatis, sicut de simila, de oleo, & huiusmodi. Holocaustum vero, quod totum incendebatur. Et tñ nihilo horum de se placitum erat Deo, nisi ratione deuotionis offerẽtis. Sicut, & modo, si Deo offers, vel pauperi denarium, vel vestẽ, oblatio Deo placet ratione deuotionis offerentis, nõ ratione rei in se. Sed sacrificium noui testamenti, quod fuit corpus Christi oblatum in cruce, & in sacramento eucharistiæ immolatum, nõ solũ Deo placet ratione offerentis, sed ẽt ratione rei oblatæ, quia corpus Christi per seipsum Deo placet, & ẽt virtute propria ad purgationẽ peccatorũ facit, q̃a Deo placet voluntas nõ res inuoluntaria. Et hoc est, quod primo de sacrificijs, & oblationibus. d. *Sacrificium, & oblationẽ noluisti.* i. res sacrificatas, & oblatas ratione sui non acceptasti pro solutione peccatorũ, sicut sacrificium corporis Christi de se Deus accepta summẽ ẽt ratiõne sui. Et statim subdit de sacrificio nouæ legis, *Aures autem perfecisti mihi.* Per aures. n. quib. audimus, obediẽtia significatur, sicut, & audire in scriptura, q̃nq; idem est ꝙ obedire, sicut Psal. 80. Israel, si me audieris non erit in te Deus recens. Quid est ergo aures aũt perfecisti mihi? sunt verba Christi, i. me fecisti ad perfectè obediendum tibi, quod fuit quando factus est patri obediens vsque ad mortẽ crucis, vt habetur ad Phil. 3. Istum autem passus exponit Apostolus ad Hebr. 10. vbi hic dicitur. *Aures autẽ perfecisti mihi.* Apostolus d. *Corpus autem aptasti mihi,* quod idem est in sẽtẽtia. Quod ibidem exponens Mag. in glos. dicit. Dicit Christus, Hostiam, & oblationem noluisti, corpus autẽ aptasti mihi, quod. s. præ omnibus sacrificijs est aptissimũ, & idoneũ, & aptum, quia sine peccato, & passibile, & mortale corpus mihi dedisti, qđ valet offerri in redemptionem omnium.

E Ablato ergo sunt signa, quia exhibita est veritas. Nũquam. n. in odoribus illorum sacrificiorum delectatus est Dominus, nisi in fide, & desiderio offerentis. Et si dicas, quare ergo voluit illa sacrificio offerri? Respondet, vt ipsos ab idololatria retraheret. s. vt sibi potius quam idolis offerrentur, posuitq; illa in seruitutem, non iustificationem, & vt figura essent sacrificij futuri. Consequenter hoc idem addit de oblatione, quæ dicebatur holocaustum, dicens.

F *Holocaustum, & pro peccato non postulasti, tunc dixi, Ecce venio.* 659 8. q.

SCilicet ratione rei oblatæ, sed solum ratione offerentis. Et ideo ait Christus. *Ecce uenio.* s. quando vidi nullum illorum sacrificiorum ratione rei oblatæ tibi placere *tunc,* s. in tempore præfinito, *dixi, Ecce venio* sine aliqua retardatione, ad me tibi pro humano genere offerẽdũ. Holocaustum. n. erat solennius sacrificiũ, quod tempore legis antiquæ fiebat. Et ideo si holocaustum Deo non placebat, consequens est, quòd nec aliquod aliud G sacrificium Deo erat placiturum, ideo tũc dixi. *Ecce uenio.* Matt. 8. Ego veniam, & curabo eũ. Quia satis dictum est, quòd antiqua sacrificia non iustificabant, sed sacrificia nouæ legis Ideo quæritur, vtrũ lex euangelica nos à peccatis iustificare possit. 1 secundæ. q. 106. articul. 2.

In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui, & legem tuam in medio cordis mei. 660 11. q. 3

COnsequenter hic ostenditur Chri- H sti incarnationis perfectio. Vbi sciẽdum, quod diuina præscientia ac prædestinatio liber quidam æternus dicitur, in quo omnia ab æterno sunt disposita inuariabiliter, & bonorũ electio, ac reprobatio malorum. Quæ liber ideo dr̃, quia licet in intellectu nostro maneat scientia, ipsa tamen variatur, quia de eadẽ re diuersi diuersa concludunt. Quinimo de diuersis temporibus. Sed in libro sciẽtia scripta vniformiter manens non variatur, sic quòd ipsa diuina præscientia, & prædestinatio inuariabilis perseuerat,

Et

Et ille liber dicitur clauſus, quo ad illa quæ nobis ſunt occulta, apertus autem, quo ad illa, quæ nobis ſunt manifeſta. Et quia ſapientia quamuis communis tribus perſonis, filio tamen appropriatur, ſicut potentia patri, & charitas ſpiritui ſancto, ideo hic liber prędeſtinationis, & ſcientiæ Dei, filio Dei, i. ipſi verbo incarnato appropriatur, in quo quiſq; noſtrũ legere debet quid agendũ, quid ſequendum, quid cauendum, quid timẽdum, & quid amandum. Seipſum ergo Chriſtus liberum appellat. d. *In capite libri ſcriptũ eſt de me*. i. in me qui ſum liber humani generis, in quo legere debet. i. qui ſum forma iuſtitiæ hominibus. Et aduerte, ꝙ dicit in capite, quia iſte liber. ſ. Chriſtus conſtat ex Deo, & homine: Deus aũt eſt caput Chriſti, ſicut Chriſtus caput eſt ec-

1.Cor. 11. cleſiæ, vnde 1.Cor. 11. Caput viri Chriſtus, caput vero Chriſti Deus. Sic ergo hic caput accipit pro Chriſti diuinitate, vt ſit ſenſus. *In capite libri*. i. in diuinitate quæ eſt caput libri, qui liber ego ſum. *Scriptũ eſt de me*. i. æternaliter præuisũ, & ordinatũ. Sed quid de ipſo ſcriptũ ſit, ſubditur. *Vt facerem voluntatem tuam*. ſ. vt in aſſumpta humanitate legem nouã conſtituam, humiliter mortem pro redẽptione humani generis perferã, quæ omnia humiliter amplectens, ad perfectum

Ioan. 6. duco. Ideo enim deſcendi de cœlo non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatẽ patris mei, q̃ miſit me, idcirco ſubditur. *Deus meus volui*. ſ. omnia præordinata adimplere. Et quia voluntas Chriſti deliberata, ſemper diuinæ voluntati fuit conformis, ideo ſubdit. *Et legem tuam volui in medio cordis mei*. i. in tota plenitudi

Matt. 5. ne cordis mei, vnde dicebat. *Non enim veni legem ſoluere, ſed adimplere*.

661 *Annunciaui iuſtitiam tuam in eccleſia magna, ecce labia mea non prohibebo, Domine, tu ſciſti.*

5.q.1. Conuertimini. Perfectio Christi.

HIc ponitur præfatæ Chriſti perfectionis explicatio. Perfectio Chriſti maximẽ ſtabat in tribus. ſ. in doctrina legis euangelicæ, in iuſtitia vnionis hypoſtaticæ, in affectione veritatis, & miſericordiæ. Et ſecundum hæc iſta pars diuiditur in partes tres. Quia primo ponit

A primum, ſecundo, ſecundum, ibi. *Iuſtitiã tuam*. tertio, tertiũ, ibi. *Nõ abſcondi*. Quãtum ad primum d. *Annunciaui iuſtitiam tuam*, &c. Vbi nota, ꝙ per iuſtitiã intelligitur lex euangelica, quæ perfectam docet obſeruare iuſtitiã, & ſimulatam prohibet dicens Matth 6. Attendite, ne iuſtitiam veſtram faciatis, &c. Quæ preſecta iuſtitia in ſeptem virtutibus continẽtur, quas in principio euangelicæ legis docuit Chriſtus, in quib. docetur quid homo debet Deo, quid ſibi, q̃d proximo. Iſtam autem iuſtitiam Chriſtus annun-

B ciauit, q̃n aſcendit in montem, & acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, & aperiẽs os ſuum docuit eos. d. Beati, &c. Sed q̃uo d. *Annũciaui iuſtitiã tuã in eccleſia magna*, quia legem illã tunc ſolũ diſcipulis annũciauit, q̃n pauci erant. Reſp. primo, ꝙ ipſos Apoſtolos vocat eccleſiam magnam, quia ipſi fundatores eccleſiæ totius fuerunt, ꝑꝑ quod fidelibus dicit Apoſtolus. Fundati eſtis ſupra fundamentũ Apoſtolorum, & Prophetarum. Ephe. 2. Vel dñr eccleſia magna, quia per ipſos lex euangelica per totum mundum fuit annunciata, ſm il-

C lud Pſal. In omnẽ terrã exiuit ſonus eorũ. Et etiã quia poſt primam annunciationem legis per Chriſtum factã in monte, Chriſtus ſæpiſſimẽ legem prædicauit in templo, quod erat eccleſia magna, quia ibi oẽs Iudæi cõueniebant, ꝑꝑ quod dicebat Chriſtus. Apud te laus mea in eccleſia magna. Et Chriſtus quotidie erat docens in templo, & promptus ad prædicandum, ideo ſubdit, *Ecce labia mea non prohibebo*, ſ. à prędicatione nõ ceſſabo, nõ vt multi ceſſant à prædicatione timore mundano deuicti, cõtra quod dicit Chri-

D ſtus. *Ecce labia mea non prohibebo, Domine tu ſciſti*. ſ. cor meum. q. d. Labia ſonant hominibus, ſed cor meum tibi patet.

Iuſtitiam tuam non abſcondi in corde meo, veritatem tuam, & ſalutare tuum dixi: 662

HIc oſtenditur prædicatio vnionis hypoſtaticæ. Chriſtus enim verus Deus erat, & verus homo, quod ideo fuit neceſſarium pro ſalute noſtra, quia homo tenebatur ſatisfacere, ſed non poterat, Deus autem poterat, ſed non tene-

 batur.

batur. Ideo homo in vnitate personæ vnitus est Deo, vt idem Deus esset, & homo, vt inquantum Deus posset nos saluare, inquantum homo teneretur, & ideo insimul Deus, & homo salutare Dei, vel salutare nostrum vocatur, quia per iustitiam ipsius saluatum est genus humanũ, non potentia, vt diffusè deducit Greg. Hanc autem iustitiam factam per salutare Dei, i. per verbum incarnatum, Christus prædicauit, quando se pro peccatis nostris moriturũ dicebat. Sicut Moyses exaltauit serpentem, &c. Filius hominis venit saluare, quod perierat. Et hoc est, quod dicit. *Iustitiam tuam non abscondi in corde meo.* Illud. n. in corde abscondit, quod intus tenetur, & alijs non manifestatur. Dicat ergo patri Christus. *Iustitiã tuam*, qua. s. redimebas genus humanum, *non abscondi in corde meo*, imò prædicaui, & docui, quõ tu per iustitiam hominem volebas redimere. s. mortẽ meã pro peccatis omnium iustè acceptando. Et sic ꝑ consequens duo Christus ostendit. Dei veritatem, qui ante promiserat hominẽ redimere. Gratis venundati estis, & sine argento redimemini, gratis inquam, venundati, quia sponte homo peccando diabolo se vendidit. Sed sine argento redimẽdus, quia sanguine Iesu Christi Christus prædicans hoc d. Filius hominis venit saluare, quod perierat, &c. Veritatem patris prædicauit. Similiter ostẽdit salutare Dei, dum se venisse pro nobis saluandis ostẽditur. Et hoc est quod dicit *Et salutare tuum dixi*, i. meipsum pro salute hominum à te dixi missum. Et nota, ꝙ proprie Iesus dr̃ salutare Dei. Iesus. n. saluator interpretatur, quia ipsius propriũ est saluare, non solum ab hostibus visibilibus, sed etiam inuisibilibus. Exultabo in salutari tuo. Ipse enim Christus videtur illa medicina vitæ, de qua dicit Auic. sic. Medicina vna quæ est de confectionibus magis, sic vocata, quia rationem bonam efficit, animum confortat, & lætificat, & linguam absoluit, scilicet, quia expeditam, & absolutam facit. Sic, & Iesus salutare dicitur, quia si diligenter consideremus, inueniemus ipsum ex confectionibus magnis confectũ. Quinimo in ipso inueniuntur tria maxima salubria,

Greg. 17 mor. ca. 15.
Ioan. 3.
Mat. 18.
Esa. 52.
Mat. 18
Psal. 12
Auic. 5. ca.

E
F
G
H

. s. natura diuina potentissima, anima rationalis beatissima, & humana caro mundissima. Huius autem confectionis est triplex effectus, quia rationem bonam habet facere, & hoc per fidem, animam cõfortare, & lætificare, & hoc per spem futurorum, & præsentium perceptionem, linguam absolutam facere, & hoc ad ipsum laudandum per charitatem, & dilectionẽ. Merito igitur dr̃ salutare, & quilibet spiritualiter infirmus hanc medicinã sibi debet applicare, vnde Bernardus super cantica dicit. Siquidem cùm nomino Iesum, hominem mihi propono mitem, humilem corde, sanctitate, ac honestate cõspicuũ, eundẽ ipsum Deũ omnipotentem, qui suo me sanet exemplo, adiutorio roboret, & saluet passione, hoc ergo salutare humiliter postulemus à Deo sibi dicentes. Ostende nobis, Dñe, misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.

Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo. 663

CONsequenter hic ostẽdit Christus suam iustitiam contra malos, & misericordiam erga bonos. Vbi notandũ, ꝙ quamuis in omni opere Dei concurrant simul misericordia, & iustitia, quia vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas, tñ in aliquibus principalius relucet iustitia, & consequenter veritas, vt in punitione malorum. In aliquibus aũt principalibus misericordia, & consequenter iustitia, vt in præmiationibus bonorũ. Vñ prima dicuntur opera iustitiæ, & secũda dicuntur opera misericordiæ, & tam prima opera manifestauit Christus quã secunda. Nonne manifestauit opera iustitiæ, quãdo in punitionem malorũ dixit. Discedite à me maledicti, &c. & opera misericordiæ in præmiatione bonorum dicẽs ibidẽ. Venite benedicti, &c. Et hoc est, quod hic Christus dicit. *Non abscondi misericordiam tuam, & veritatẽ*, &c. Per veritatem intellige iustitiam. Et hoc, *A concilio multo*, & debet scribi per c, non scilicet consilium, vnde hic dicitur. *A cõcilio multo*, in translatione Hieronymi habetur. *In ecclesia multa*, quod idem est. Et notandum, ꝙ quamuis Christus non absconderit Dei veritatẽ, & misericordiam,

Io
Mat. 25

cordiam,tamen ipse fuit in multis nobis A absconditus,quia nō plenè cognitus fuit. Vnde absconditus fuit Christus,in æterna generatione, in virginis incarnatione, in carnis apparitione, in verborū prædicatione,in mortis toleratione, in æterna dominatione. Primo absconditus fuit Christus,s.quò ad verbū in æterna generatione,quia ineffabilis est & incomprehensibilis,sicut dr̄ Esa. 53. Generationē eius quis enarrabit?vnde de hoc dr̄ Iob. 28.Vnde sapientia venit, & quis est locus intelligentię?Absconditus est ab oculis omnium viuentium.Secundo fuit absconditus in virginis incarnatione, quia ꝙ natura non habuit,vsus nesciuit, ignorauit ratio mens non capit humana, pauet cęlum, stupet terra, creatura etiam oīs miratur, hoc totū est quod per Gabrielem cœlitus Mariæ nunciatur, & per Christum adimpletur, vt dicit Hieron. in ser.de assumptione, propter ꝙ beata Maria tunc dicere poterat, Ad me dictū est verbum absconditū.Tertio absconditus fuit in carnis apparitione,siue natiuitate. Quamuis enim mundo fuisset eius natiuitas nota, tamen ꝙ virgo manens peperisset,erat absconditum, vt Chrys. in Ho.d.Scio, ꝙ verbū caro factum est, sed quomodo factum sit,nescio. Miraris, qa nescio,immo etiam oīs creatura ignorat.Et ista est dispensatio sacramenti absconditi,quam Apostolus prædicabat ad Eph 3.d. Mihi data est gratia illuminare oēs,quę sit dispensatio sacramenti abscōditi à sæculis,&c. Quarto fuit absconditus verborū prædicatione.tam alta enim prædicabat, ꝙ quandoq; eius prædicationem non capiebant etiam sui Apostoli,& abscondita erat ab eis verborum in- D telligentia.Vnde cum eis prædicaret suā futuram passionē, vt dr̄ Luc. 18. ipsi nihil horū intellexerūt, & erat verbū istud absconditū ab eis. Quinto absconditus fuit in mortis toleratione Licet.n.apertū esset,ꝙ ipse pateretur,& in cruce moreretur,absconditum tn̄ erat, ꝙ in crucis mysterio maneret Christi victoria, per quam vinceret hostem, ꝑꝑ ꝙ dictum de hoc fuit Abac.3.Cornua.s. crucis in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius. Sexto fuit absconditus in æterna

Iob 4.

Act.25

sua dominatione.Licet enim aliquib.notum fuerit ipsum ad cœlos ascendisse, quali tamen triumpho in cœlestibus regnet,nobis manet absconditum. Et istud est illud regis nostri sacramentum, de quo Angelus Raphael ait. Sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem Dei reuelare & confiteri in terris honorificum est. Sic igitur quamuis modis prædictis absconsus manserit Christus, mundo tamen misericordiam & Dei iustitiam patefecit d. *Non abscon-* B *da misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo.*

Thob.12

Tu autem, Domine, ne longe facias miserationes tuas à me,misericordia tua,& veritas tua semper susceperunt me. 664

De pœn. dist.1.diuinitatis natura.

HIc consequenter ponitur corporis Christi mystici deuota deprecatio,quæ deprecatio duo continet, scilicet primo mali amotionem, secundo boni collationem,ibi. *Exultent, & laetentur.*Prima in duas, quia primo petit diuinam misericordiam,secundo exprimit C suam misericordiam,ibi. *Quoniam circundederunt.* Quantum ad primū sciendum ꝙ Christus caput ecclesiæ hic loquitur pro membris suis, dicens patri. *Tu autem, Domine,ne longe facias miserationes tuas à me* i. à fidelibus meis. Sic etenim orauerat superius Psal.21.d. Tu autem,Dn̄e, ne elongaueris auxiliū tuū à me, defensionem meam conspice. Sic & conformiter nunc dicit. *Tu autem Domine, ne elongaueris miserationes tuas à me,* glossa.i. noli remouere misericordiā tuam à membris meis, scilicet illos defendendo,& liberando.Vbi notandum, quòd misericordia Dei aliquando accipitur essentialiter, & sic est idem quod ipse Deus.Et tunc sicut Deus est immutabilis loco,quia omnia replet, sic & ipsa misericordia. Non ergo elongatur à nobis recedendo,sed magis non elongamur ab ipsa peccando,sicut patet de existenti in naui,quando nauis recedit à ripa,sibi videtur, quòd ripa elongetur ab ipso,cum tamen ripa immobilis perseueret,sed ipse cū naui elongatur à ripa.Sic est in ꝓposito, quia Deus nō elōgatur à nobis,

nobis, sed nos peccando elongamur ab ipso. Aliquando vero accipitur misericordia pro effectu misericordiæ. Et tunc misericordia Dei nobis assistit, quãdo nobis miseretur. Elongatur autem à nobis, quando nobis non miseretur. Et per istũ modum hic orat Christus dicens; *Tu autem, Domine, ne elongaueris miserationes tuas à me.* i. effectum misericordiæ. Et nota, ꝙ proprie loquendo aliud est misericordia, & aliud miseratio. Nam misericordia quia bene velle, est misericordiæ actus, sed benefacere est actus miserationis. Est.n. miseratio circa miseriam alterius actio, sed misericordia est circa miseriam alterius compassio. Sic ergo dicẽdo, *miserationes tuas ne elongaueris à me,* petit ꝙ effectus misericordiæ ab ipso, i. à suis fidelibus non remoueatur. Sic.n. consimiliter oratur Eccl 36. Ostende nobis lucem miserationum tuarum. Et ne dubites, ꝙ Christus sicut & nos orat dubitans exaudiri à patre, ideo subdit. *Misericordia tua, & veritas tua semper susce perunt me,* i. orationem meam exaudiendo. Omnis.n oratio Christi ex voluntate deliberata procedens, à Deo fuit exaudita. Vnde ipse dicebat Io. 11. Pater, ego sciebam, quia semper me audis. Et nota ꝙ aliquæ Christi orationes erãt iustitiæ, & aliquæ misericordiæ. Ad misericordiã spectat exaudire orationes misericordiæ & ad iustitiam iustitiæ. Et ideo ostendẽs Christus quod in vtrisque semper fuit exauditus d. *Misericordia tua,* quo ad orationes petẽtes misericordiã, *et iustitia tua,* quò ad orationes petentes iustitiã.

665 *Quoniam circundederunt me mala, quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui, vt viderem.*

7. qu. 2. aduersitas.

CONsequẽter hic suorũ mẽbrorum explicat miseriã. Et duo facit, quia primo exprimit suam afflictionẽ, secundo postulat iniquorum punitionem, ibi. *Confundantur.* Prima pars diuiditur in tres partes, quia primo suarum miseriarum exprimit diuersitatem, secundo earum exprimit quantitatem, ibi. *Multiplicata sunt,* tertio cõtra illas implorat Dei potestatem, ibi. *Complaceat.* Quantũ ad

E primum sciẽdum, ꝙ triplex est miseria, s. pœnæ, culpæ, & ignorantiæ, primã ponit, ibi. *Circundederunt me mala, quorum non est numerus,* secundam ibi. *Comprehenderunt me iniquitates meæ,* tertiã, ibi. *Et non potui, vt viderem* Et his trib. totũ genus præmitur humanũ. Has ergo exprimens d. *Quoniam circunded runt me mala, quorum non est numerus.* Hic loquitur de malis pęnæ, quæ præmittit, quia sunt magis nota, quã mala culpæ. Quis .n. numerare posset, quot pænas, & miserias in hoc mundo patimur à dextris, & *Miseria triplex.*

F & sinistris, ante, & retro, superius, & inferius? s. à dextris prosperitas à sinistris aduersitas, ante cogitando futura, post recordando pterita, supra, quò ad animã, infra quo ad carnem. Et hoc est, quod dicitur. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs. *Iob 14.* Consequenter de malis culpæ, subdit. *Ioan. 8.* *Cõprehenderunt me iniquitates meæ.* Peccatum.n. dicitur hominẽ comprehendere, quia ipsum seruituti diaboli subijcit. O'is, qui facit peccatum, seruus est peccati. Et quia peccata excæcant hominem, ideo subdit. *Non potui vt viderẽ.* Soph. 1.

G Ambulabũt vt cæci, quia Domino peccauerũt. Et notanter d. *Circundederunt me mala,* &c. Vbi nota, ꝙ in hac vita triplici malo circundamur. s. ignorãtia, miseria, & malitia. Primo namq; circundamur ignorantia, quoniã ignoramus opera nostra pterita, præsentia, & futura, an Deo finaliter sint grata, quæ circũdatio est q̃dã peccatorum nostrorũ pœna. Iob. 3. Viro cuius abscõdita est via, & circundedit eum Deus tenebris, vnde Gre. d. Via suo viro abscondita est, quia etsi iã in qua sit *Greg. 15 mor. ca. 13.*

H vitæ qualitate considerat, adhuc tñ ad quẽ finẽ tendit, ignorat Etsi iã ad superna tẽdit, & hoc plenis desiderijs quærit, adhuc si in eisdẽ desiderijs permaneat, nescit. Peccata quippe deserentes ad iustitiam tẽdimus, & vnde veniamus nouimus, sed quò perueniamus ignoramus. Quid hesterna die fuimus, scimus, sed quid cõtingat crastina nos esse, ignoramus, quia sic quisq; pedẽ ponit operis, vt tñ præuidere nequeat exitum cõsummationis. Est & alia, qua circundamur ignorantia, quia nonnunq̃ ea ipsa, quæ

recta

recta agere credimus, an in districti iudi A cis examine recta sint, ignoramus. Sæpe .n. opus nostrum causa damnationis est, quod profectus putatur esse virtutis. Sæpe unde placari iudex creditur, inde ad
Pro.14. iracundiam potius irritatur. Salomone attestante, qui ait. Est via quæ vĩ homini recta, nouissima autem eius deducunt ad
Iudi.20. mortem, &c. Et de ista circũdatione ignorantiæ dr̃. Circundederunt nocte domũ, in qua manebam. Quid.n. per noctẽ obscuram, nisi ignorantia significatur? Secũdo circundatio miseriæ. Quis.n. in præsenti uita liber põt esse a circundatione miseriæ? qm̃ hic circundamur pœnis præ
Psal.87 sentis miseriæ. Circundederunt me sicut aqua tota die. circundederunt me simul. Per aquam n. in scriptura pœna significa
Psal.17 tur. Circundamur timore infernalis miseriæ. Dolores inferni circundederunt me, præoccupauerunt laquei mortis. Qđ ideo contingit, quia nemo scit, vtrum amore, vel odio finaliter sit dignus, & iõ
Ps.144. semper quisque pauidus doloribus inferni debet circundari. Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inue-
Psal.43. nerunt me. Tertio circundamur malitia, & peccato. Et hoc est, quod Ps. quærit. d. Cur timebo in die mala? Respõdet, quia iniquitas calcanei mei circundabit me, vbi gl. Hic propheta in sua persona generalem causam agens, quærit causam timoris, & damnationis malorum. Cur timebo in die mala, s. in die iudicij, quæ dicit dies, quia omnia tũc aperta erunt, & manifesta, & dicitur mala, quantum ad iniustos, qui tunc damnabuntur. Respondet ergo. Ecce cur timebo, quia iniquitas calcanei mei circundabit me, & uocatur iniquitas calcanei, quæ durat usq; in finem D vitæ præsentis, sicut calcaneum nouimus extremã corporis partem. Et de ista cir-
Psal.54 cundatione peccati dr̃. Die ac nocte circundabit super muros eius iniquitas, & dolus. Accepit diem pro prosperitate, & noctẽ ꝓ aduersitate. Et ab ista circũdatione nos liberat Deus, qñ sua misericordia
Eccl.51 vitiorum flãmas extinguit in nobis. Liberasti me ſm multitudinem misericordiæ nominis tui, & a pressura flammæ, quæ circundedit me. Quibus oĩbus considderatis, merito dicit Ps. *Circundederunt me mala*, &c. Quia in principio huius lectionis de lege euangelica ostẽdit Christus, ꝙ stat in corde, d. Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei, ideo ipsam comparando ad legem antiq̃ quæro. Vtrum lex euangelica sit leuior antiqua, vel contrario, 1.2.q.197. art.4.

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me. 666

POstquam posuit miseriarum præsentis vitæ diuersitatem, nũc ponit earum quãtitatem. Vbi primo notandum,
B ꝙ capilli in sacra scriptura mysticè sumpti uaria significant, qm̃ sunt capilli inquinationis, & immunditiæ, quibus culpa dediti inficimur. Cogitationis, & intelligentiæ, quibus Christo muniti defendimur. Iustificationis, & cæremoniæ, quibus Christo capiti coniungimur. De quibus omnibus præsens exponitur textus. Primo sunt capilli inquinationis, &c. s. peccata, per capillos.n. ipsa vitia sequacibus diaboli adhærentia figurant. Apo.9. dicitur locustæ habebant capillos sicut capillos mulierum, & dentes eorum sicut
C dentes leonum erant. Locustæ.n. quæ nõ nisi saltando se mouent, ipsos superbos significant qui semper saltando appetunt alia. Et isti capillos habent, vt capillos mulierum, qui sunt ad eorum vanitatem, & voluptatem carnis incitandam. Et sic potes dicere, ꝙ capillus peccati est multiplex, s. Primo capillus voluptatis, & luxuriæ, qui ab omnibus, & maximè a clericis debet abscindi. Vñ super isto versiculo. *Multiplicatæ sunt super capillos*, &c. dicit gl. Benè in cõparatione aliorum delictorum carnis vitia capilli dicuntur. Nam ideo in veteri testamento sacerdotes capillos radebãt, vt sic carnis vitia deposuisse viderentur. Secundo est capillus præsumptionis, & superbiæ, vnde Ps.67. Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, super verticem capilli, &c. idest, ſm glossam superbam extollentiam hominum nimis se extollentium. Tertio est capillus uanitatis, & mundanæ gloriæ. Isti sunt capilli vanitatis Absalon, de quibus dicitur, ꝙ Absalon decorus erat nimis, qui tondebat caput semel in anno, & ponderabat capillos ca- 2. Reg. 14.

Capilli varia in scriptura mysticè significant.

pitis sui ducentis siclis. Et de istis capillis peccati dr̄. Tonde capillum tuū, & proijce. Secundo principaliter est capillus co-
Hier. 7. gitationis, &c. Cogitationes.n.nostræ, iō capilli dñr, quia sicut capilli a capite ꝓcedunt, & si sint pulchri ipsum ornant, si aūt turpes, ipsum deformant. Sic, & nostræ cogitationes ab interiori nostro capite procedunt, s.a mente, quæ caput dr̄ hominis, quæ si bonæ sint, eidem decorem præstant, si autem prauæ, ipsam inficiūt. Vnde de bonis capillis.i.cogitationib. dr̄.
Leui. 13 Vir, de cuius capite capilli fluunt, mundus erit, quia.s. sanctæ cogitationes procedentes a mente, ipsam mundam manifestant. Similiter, & malæ cogitationes ca-
Greg. 2. mo.c. 38 pilli dicuntur, ut ostendit Greg. super illo verbo Iob. Tonso capite, corruens in terram adorauit d. Quid moraliter per capillos nisi defluentes animi cogitationes accipimus? Quid vero per caput, nisi mens ipsa significatur? Caput ergo tondere est superfluas cogitationes a mente resecare. Ille ergo tonso capite in terram corruit, qui repressis præsumptionis suæ cogitationibus, q̄ in semetipso infirmus sit, humiliter recognoscit. Et istos capillos malarum cogitationum euellere debemus per pœnitentiam. Euulsi capillos
1. Esd. 9 capitis mei, & sedi mærens. Tertio principaliter est capillus iustificationis, &c. Et sic capillus significat sanctos, & maximè ipsos Apostolos, qui sanctissimo capiti
Apoc. 1. Christo per sanctitatē adhærent. Caput eius, & capilli erant candidi tanquā lana alba, & tanquam nix. Christi.n caput nostrum dr̄. Eph. 5 Christus caput Ecclesiæ, huius capitis munditia lanæ albæ, & niui comparatur. Luna.n.alba, & nix cōueniunt in colore, sed discrepant in effectu, quia lana alba calefacit, sed nix alba frigefacit. Comparatur ergo Christus caput nostrum lanæ albæ, & niui ad denotādum, ꝙ in Christo fuit ignis charitatis, & frigus humilitatis. Et consimiliter sancti Apostoli his duobus comparantur, quia ipsorum mens fuit feruida per amorem charitatis contra frigus aduersitatis, & frigida per humilitatē contra ardorē concupiscentiæ, & voluptatis. Vnde gl. præsentis textus dicit: Capilli capitis Christi sunt fideles, qui in Christo capite sunt

E radicati, quod ornant benè viuēdo. Et de istis capillis figuraliter Elisæo dictū fuit. 2. Reg. 2
Ascende, calue, ascende, calue: quia Christus a suis capillis derelictus, s. ab omnibus Apostolis, crucem ascendit. Modo ad propositum si capilli primo modo significent peccata, tunc est sensus, *multiplicatæ sunt super capillos*, &c. ꝙ miseriæ nostræ multiplicatæ sunt, ꝑꝑ peccata nostra, vt ly *super* denotet supra fundamenta, quia .i. peccata nostra sunt causa pœnarum nostrarum. Si aūt accipiantur capilli secundo modo. s. pro cogitationibus, tunc est
F sensus, ꝙ miseriæ nostræ *sunt multiplicatæ super capillos*, i. supra cogitationes nostras, quia tot sunt quot excogitari a nobis non possunt. Si aūt accipiantur capilli tertio modo, pro Apostolis, & sanctis viris, tunc est sensus, ꝙ Psalmista præuidēs quam multa aduersa Apostoli, & alij sancti erant pro Christo passuri, in persona Christi loquens, ait. *Multiplicatæ sunt*. s. miseriæ *super capillos capitis mei*. i. super Apostolos, & alios sanctos viros. Et inter alias miserias quas pro peccato patimur est cordis ignorantia, quia cor nostrū nō
G solū aliorū corda nō cognoscit, sed neq; seipsum Sicut Petrus seipsum nō cognouit, cū Christo dixit. Etiāsi oportuerit me mori tecū, non te negabo. Et hoc est, qđ dicit. *Cor meum dereliquit me*. i. rō cognitiua. Et nota, ꝙ ait. *Cor meum dereliquit me*. Dicit.n. dereliquit ad denotandū, ꝙ ista cęcitas nō est naturaliter in homine, sed ꝑꝑ peccatum a primo homine a quo cæci facti sumus propter peccatū. Vnde ab istis miserijs optans liberari, subdit.

Complaceat tibi, Domine, vt eruas me: Domine, ad adiuuandum me respice. 667

H Hic ergo contra prædictas miserias postulat Christi potestatem. Hic enim Christus orat pro corpore suo mystico, ut istis malis Deus finem imponat, quod erit per collationem gloriæ. Dicit ergo complaceat, non diffidens de potentia Dei, si adsit voluntas. q.d. Si tu vis tu potes, *Domine ad adiuuādum me respice*. quasi respice pœnitentes in dolore suo. Respicere aūt Dei est nobis auxiliari. Et nota, ꝙ hic mysterium trinitatis personarum, & vnitatis essentiæ demōstratur. *Respicere Dei.*

Vni-

Vnitatem essentię demonstrata cum dicit, *tibi*, sed trinitatē dicens *complaceat*, placere.n.vni soli competere potest, cōplacere aūt cum sit idem quod simul placere, vni soli competere non potest. Cōsimili modo nominatur vnitatis trinitas, cum pater ait. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.

Matt.3.

668 *Confundantur, & revereantur simul qui quærunt animā meam, vt auferant eā.*

POstquam Christus postulauit suorū defensionem, hic consequenter ẽm debita iustitiæ postulat reproborum punitionē, & diuiditur in partes tres. Quia primo ponit malorum damnationem, secundo electorum conuersionem, ibi *Conuertantur*, tertio conuersorum satisfactionem, ibi. *Ferant*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ qñcunq; Christus, vel ecclesia orat contra malos, hoc non facit, quia de directo gaudeat de pænis malorum, sed solum per accidens, inquantum, s. pæna malorū proficit bonis ad ipsorū gaudium augendum, quia sicut cōtraria iuxta se posita magis elucescunt, sic, & gaudia beatorum comparata pœnis malorū clarius cognoscuntur. Vel potius dicendum, ꝙ talia orat Christus magis prædicendo, quę futura sunt, quam optando. Sic ergo prædicendo malorum pœnam orat d. *Confundantur, & revereantur, qui quærunt animam meam*, quæ in vnitate aīæ cum corpore consistit. Et hic loquitˀ Christus non solū de seipso, sed ēt dicit, & re vera sic factum est, ꝙ Christi persecutores, & aliorum sanctorū confusi sūt, non solum æternaliter, sed ēt multoties temporaliter, vt Pilatus à Cæsare fuit interfectus, Herodes vermibus consumptus, Nero à senatu interfectus, & sic de alijs. Et hic potes notare, ꝙ multiplex est confusio, vt habetur supra vers. 146. Itē nota, ꝙ revereri idē est, qđ verecūdari, & erubescere. de quo supra vers. 344.

669 *Conuertantur retrorsum, & revereantur, qui volunt mihi mala.*

HIc Christus orat pro electorum conuersione. Certum est enim, ꝙ inter persecutores Christi, & aliorum sā

Respice re Dei.

A ctorum, multi erant, qui postea ad Deū sunt conuersi, vt Paulus Apostolus, Cēturio, qui vidēs miracula in Christi morte facta clamans. d. Vere filius Dei erat iste, &c. Et pro talibus hic Christus orat d. Conuertantur retrorsum, gl.i. humiles sequātur, qui superbi præibant, hoc.n. Christus de suis membris futuris dicit. *Qui volunt mihi mala*. quo notatur peccati grauitas, q̄a grauius est velle mala quàm dicere, vel facere, quia illa non sunt peccata, nisi in quātū à mala voluntate procedunt. Et nota, ꝙ dicit. *Cōuertātur retrorsum*. Nam qui conuertit retrorsum, opposito modo se habet quā prius.
B Peccatores aūt iacentes in terra vultu terram respiciunt, sed dorsum vertunt ad Deum. Si vero conuertantur retrorsum, vt s. pars superior fiat inferior, & inferior fiat superior, tunc dorsum vertent ad terram, & faciē ad cœlum, quia sicut ante totam mentem suā habebant ad mūdum, & dorsum ad Deum, sic post convertunt ad Deum, & dorsum ad mundū. Sic etenim peccatores conuersi Deo dicunt illud Psal. 43 Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros, &c.
C

Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi, euge, euge. 670

HIc petit conuersorum satisfactionem. Peccatum enim impunitum manere non potest, quia vel peccator ipsum punit satisfaciendo in præsenti, vel Deus ipsū puniet in futuro, vnde, & peccata conuersorum, quæ hic debitē non sunt punita, in purgatorio puniuntur. Sed sine comparatione melius nobis est hic pænā peccatorum nostrorum portare, quam in purgatorio, quoniam quælibet minima pæna purgatorij est multo maior quā aliqua ī ista vita possit portari, vt dicit Mag. li. 4 d. 21. & de pœn. d. 7. quòd quāuis licēt. Et ideo Christus hic optat conuersos pœnam peccatorum suorum hic portare d. *Ferant confestim*, idest statim confusionem suam. i. pōdus pœnæ, & confusionis pro peccato debitæ. Sed quibus hoc optat, subdit. *Qui dicunt mihi euge, euge.* Vbi nota, ꝙ euge est interiectio exultantis, quæ aliqñ profert ad congaudendum, sicut Matth. 25.
D

Euge.

seruo

seruo bono dicitur. Euge, serue bone, & fidelis intra, &c. Quæ uerba exponens Rabanus, ait. Euge interiectio est lætantis per quod gaudiũ suum Dñs insinuat qui bene laborantem seruum ad æterna gaudia inuitat. Sic ergo, qui sunt illi, qui Christo dicunt euge euge, nisi conuersi peccatores, qui congaudent gloriæ Christi? Et istis optat Christus, vt in præsenti ferant cõfusionem peccatorum suorum. Aliquando tamen euge est interiectio derisionis. Sic enim persecutores martyrum deridendo eos dicunt. Euge, euge. Psal. 34. Dilatauerunt super me os suum, & dixerunt euge, euge. Viderunt oculi nostri, vide supra ver. 546. 549.

Exultent, & lætentur super te omnes quærẽ
671 *tes te, & dicant, semper magnificetur*
12.q. 2. gloria. *Dominus, qui diligunt salutare tuum.*

POstquam Christus orauit pro malorum ablatione, hic cõsequẽter orat pro bonorum collatione .s. suo corpori mystico. Et tria facit Christus, quia petit tria à patre. s. primo patrem iustis cõseruare lætitiam, secundo de iustis habere prouidentãi, ibi. *Ego autem mẽdicus.* tertio iustorũ habere custodiã, ibi. *Adiutor meus.* Quantum ad primũ sciendum, ꝙ omnis nostra lætitia, & exultatio in solo Deo dẽt fundari, vel in aliquo creato, vt referatur ad Deũ. Quõ. n. in p̃senti vita causa põt esse lætitiæ, quæ tota miserijs est plena quæ à ploratu incipit, & in pœnã terminaẽ in morte? Dicunt naturales, & maximè Solinus de mirabilibus mũdi lib. 2. ꝙ vox prima, quã emittit homo natus, est ploratus, quia si masculus est, plorãdo clamat, a. Si verò fœmina clamat, e. Vox aũt lætitiæ vsq; ad quadragesimum diẽ differtur. Et si oppositũ cõtingat in aliquo, malũ signũ est eius malæ vitæ futurę. Vñ, vt dicit idẽ Solinus, Zoroastes in hora suę natiuitatis risisse legiẽ, qđ in ipso malũ signũ fuit, quia factus adultus amplius nunquam risit. Hic adinuentor artiũ magicarũ fuit, & dæmonibus dedicatus. Sic & spiritualiter in præsenti vita nullus in mundo debet lætari, sed semp̃ hic plãgere, & in statu pœnitentiæ p̃manere, cõsiderata miseria tã culpæ q̃ pęnę, q̃ pp̃ peccatũ Adam, & Euæ genus

Omnis masculus a, nascẽs e, fæmina profert.

E incurrit humanũ. Vnde semp̃ primos parentes in memoriam debemus habere, & ipsorum casum lachrymabiliter ferre. In cuius signum masculus statim natus clamat plorando a. A dæ casum plorando. Et fœmina clamat, e, casum plorando Euæ. Si aũt quis hic cũ mũdo gaudere, & lætari incipiat, signũ est, ꝙ talis cito dæmonibus per peccatum est dedicandus, & supliciis deputãdus eternis, sicut fuit Zoroastes. Ergo, charissimi, differamus signa lętitię nostræ, & exultationis vsq; in quadragesimũ diẽ, vt post in Deũ sẽper
F gloriemur. Quid p̃ quadragĩta dies, nisi totũ tp̃s vitæ p̃sentis intelligiẽ, post quos ad cœlũ ascẽdimus, sicut, & Christus, qui post resurrectionẽ suã cõpletis quadraginta diebus, cœlos ascẽdit quia omnem nostrã lætitiã i futuro seruare debemus. Exẽplo nationis Thraciæ, de qua narrat Valerius, ꝙ Thraciæ natio merito sibi sapiẽtiæ laudẽ vendicauerat, quæ natales hominũ flebiliter, & exequias cũ hilaritate celebrabat, quæ verũ nostræ conditionis habitũ præuidit. Remoueaẽ ergo omniũ hominũ animaliũ dulcedo vitæ quæ
G multa facere, & pati turpiter cogit, quia ea mortua, aliqñ eius fœlicior, ac beatior reperietur finis. Ex quib oĩbus patet, ꝙ solum in Deo non in mũdo nostra est ponenda lætitia. Et lætenẽ oẽs, qui sperant in te: in æternũ exultabũt, &c. Et hoc est, qđ hic Christus suis fidelibus optat, vt in solo Deo lætẽtur d. *Exultent, & latentur super te.* s. fundati oẽs, *qui quærunt,* s. in me glorificãtes p̃ bonã vitã. *Et dicãt, semper magnificetur Dñs*, & hoc gratias agendo. *Qui diligunt salutare meũ.* i. me Christum, quem pro mundi salute misi-
H sti. Sic n. dr̃. Ego autem exultabo, & lætabor in te, psallam nomini tuo, altissime.

Ego autem mẽdicus sum, & pauper, Dominus sollicitus est mei. 672
13.q. 4. duo

HIc autem consequenter ostendit Deum de istis solertem habere p̃uidentiam. Vult. n. hic ostẽdere Christus ꝙ non debemus sollicitari in factis mundi, quia etsi pauperes simus, & mendici, bonum habemus procuratorem. s. Deũ, quod suo exemplo nobis ostendit d. *Ego autem mẽdicus sum, & pauper.* Ad literã enim

Act. 1.
Valerius li. 2. c. 1.
Psal. 9.
Psal. 9.

enim Christus pauper fuit,& mendicus, inquantū homo, quod patet ex eius natiuitate,vita,& morte.Qui cum diues esset,pro nobis pauper fieri voluit, vt sua paupertate nos diuites faceret, vt dicit Apostolus. Potest ēt intelligi de corpore
2.Cor.8. Christi mystico, in quo multi paupertatem voluntariam profitentes, Dei solicitudine gubernant,dicente Dño.Quærite primum regnum Dei, & iustitiā eius,
Mat. 1. &c. Sollicitudinem nostram in Deū proijcere debemus.Ps.54.Iacta super Dñm curā tuam,& ipse te enutriet. Nam intenti curis mundi, vitam temporalē perdunt,& æternam. Quod exemplo narrat Valerius de Archimede philos. d. ꝙ
Valerius Marcellus captis Syracusis,machinationibus Archimedis philosophi diu victoriā
lib.8.c.7 suā inhibitā sensit,delectatusq; eius prudētia,pcepit,ut eius capiti parceret. At is,dū animo,& oculis in terra defixis formam protrahendo describeret, multi q. prædandi gratia domum eius irruperāt, strictoq; super caput eius gladio, quisnā esset, interrogarent, ille aūt pp nimiam sollicitudinem inuestigandi, qd requirebat, nomen suum indicare non potuit. Sed protracto manib. puluere, Noli, inquit,obsecro,figuram istam disturbare. Qui mox non cognitus, obtrūcatus sanguine suo lineamenta cōfudit. Sic est de hominib.terrenis deditis. Nam,si respicias eorum occupationes,videbis qđ nō sunt nisi quædam protractiones in puluere Nihil n.aliud est plantare, ædificare, & hmōi, nisi protrahere figuras,qui etiam sic sunt fatui, ꝙ eorum ciuitas, i. anima capta est ab hostibus,& ingrediūtur ex omni parte, & per oēs partes,i p oēs sensus, & tñ ita mundanis sunt intēti,ꝙ cum gladius diuinæ sententiæ super ipsorum capita stringatur, secundum illud Dan. 13. Ecce Angelus Domini accepta sententia, &c. ipsi non aduertunt, donec gladio feriantur, & proprio sanguine, idest peccato opus proprium, & totam sollicitudinem uitæ suæ confundant. Et ideo contra istos ait Christus. Nolite solliciti esse dicen. quid mandu-
Mat. 6. cabimus,&c.Scit.n.Pater vester,&c.Vnde 1.Petri 5.Oēm sollicitudinē vestram proijcite in eum,quia ipsi cura est de vo

A bis. Et hoc est, ꝙ de se, suisque nunc ait Christus. *Ego autem mendicus sum,&c.*

Adiutor meus, & protector meus tu es, Deus,ne tardaueris. 673

HIc ostendit Deum habere iustorū custodiam.Orat enim vt Deus ,ptegat suos, ne tētationib.vel aduersationib.superentur.Vbi nota,ꝙ Deus adiuuat oēs ad ipsum deuote recurrētes,qm̄ adiuuat captiuatos,eos liberando personaliter,tribulatos,eos consolando paternaliter,impugnatos,eos defensando vir-
B tualiter,fatigatos,eos roborando socialiter,infirmatos,eos sanando spiritualiter, adoptatos,eos beatificando facialiter.Primo ergo adiuuat captiuatos, &c. Hoc.n. adiutoriū postulabāt antiqui patres, qñ Christi incarnationem pro redemptione humani generis captiuati postulabāt dicētes. Exurge in adiutorium meum,Domine Deus salutis meæ. Surrexit enim Ps.137. Deus in adiutorium nostrum, quando Dei verbum vt nos adiuuaret, est caro factum. Hunc adiutorem flagitabat Iob pro redemptione nostra, cum dicebat, Iob 31.
C Quis tribuat mihi adiutorem,vt desiderium meum omnipotens audiat? Quod Greg. 22 mor. c. 18 exponens Gregorius ait. Sciens S. Iob, ꝙ suis meritis redimi non poterat,adiutorem quærit.Et quem,nisi vnigenitum Dei filium cōtemplatur, qui humanam naturam in hac mortalitate laborātem, dum suscepit,adiuuit? Ipse quippe *adiutor* adiuuit hominem, factus homo, vt quia puro homini uia non patebat redeundi ad Deum, via fieret per verbum Dei.Lōge quippe distabamus à iusto,& immortali nos mortales, & iniusti. Sed
D inter immortalem & iustum, & nos mortales & iniustos apparuit mediator Dei, & hominū mortalis,& iustus qui & mortem haberet cum hominibus, & cū Deo iustitiam, ut quia per ima nostra longe distabamus á summis, in seipso vno adiutor noster factus iungeret ima cum summis.Atq; ex eo nobis uia redeūdi fieret, quo summis suis ima nſa copularet, &c. Istud adiutorium verbi incarnandi pro nostra liberatione petebat Psalmista, Adiuua nos,Deus salutaris noster, & ,pter gloriam nominis tui libera nos, &c. Psal.78.
Con-

Conformiter nunc Christus pro nobis orat d. *Adiutor meus, & protector meus tu es, Deus meus ne tardaueris.* Sed, cũ Deus in seipso nullo modo possit variari, quid est Deum accelerare adiutorium, vel nõ tardare, nisi immobilis in se manens face re nos adiutorium suũ percipere? Sic.n. & Ps. dicebat. Deus, in adiutoriũ meum
Ps. 69. intende, Dñe ad adiuuandum me festina, i. fac me festinè adiutorium tuum ꝑcipere. Et hic nota, ꝙ in nobis tarditas est duplex, s. quædã reprehensibilis, & q̃dam laudabilis. Tarditas reprehensibilis est triplex, s. in adhæsione credendorum.
Luc. vlt. O stulti, & tardi corde ad credendum. In
Eccl. 5. conuersione peccatorum. Ne tardes cõuerti ad Dñm, & ne differas, &c. In adimpletione promissorum. Votũ fecisti Dño Deo tuo, nõ tardabis reddere. In istis er-
Deut. 23 go trib. rogare debemus Deum, ne adiutorium suũ tardet in nobis, dicẽtes. *Ad-*
Iacob 1. *iutor meus, &c. Deus meus, ne tardaueris.*
Luc. 1. Est & alia triplex tarditas laudabilis. Prima est loquelæ. Sit oĩs homo tardus ad loquendum, &c. Secunda est iræ, Sit oĩs homo tardus ad irã. Tertia est orationis, quæ est tardare, i. perseuerare in oratione. Mirabantur, ꝙ ipse tardaret in tẽplo, &c. Quia per legem nouam euangelicã nobis adiutor factus est Deus. Ideo sequendo materiam istius Psalmi quæro, vtrum lex euangelica vsq; in finem debeat durare. 1. secundæ q. 106. art. 4.

PSAL. XL.

674 *Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.*
1. q. 1. nõ est

PSALMVS iste talem habet titulum. *In finem Ps. Dauid intellectus filijs Chore.* Ad huius intelligentiam sciendum, ꝙ vt habet Num. 16. Cũ Dathan & Abiron mouissent seditionem in Moysen, & Aaron, ꝑꝑ quam Dathan, & Abiron cum omni familia sua viui absorpti sunt à terra, Chore vero, & cum eo ducenti quinquaginta, qui thuribula acceperant, vt adolerent incensum in conspectu Dñi, diuino igne combusti sunt, quia officium Aaron & filiorũ eius usurpauerant. Tunc fuerũt quidam filiorum Chore, qui patris nequitiã non sunt imitati. Vnde postea successores eorũ à Dauid in ministerium domus Dñi assumpti fuerunt, & à Domino spiritu prophetico prædotati, propter quod in titulis Psalmorum sæpe fit mentio ipsorum filiorum Chore. Non solum propter prædicta, sed maximè propter nominis interpretationem, ex qua intelligentia Psal. percipitur, ut in isto Psalm. Chore enim interpretatur caluaria, qui fuit locus dominicæ passionis. Vnde per caluariam Christi passio intelligit̃. Filij ergo Chore, idest caluariæ, sunt filij passionis, & crucis Christi, qui scilicet in cruce Domini nostri Iesu Christi gloriantur cum Apostolo, d. Mihi autem absit gloriari, &c. Et his talibus filijs Chore intellectus huius Psal attribuitur, qui, scilicet credunt Christũ, etsi pauperem & mortuum, esse tamen verum Deum. Est ergo sensus tituli iste. Iste *Psalmus*, qui est tendens, & dirigens nos *in finem*, scilicet, qui est Christus est *Dauid*. idest factus à Dauid, qui Psalm. est *intellectus filijs Chore*, i. filijs crucis, quia de Christi passione tractat, & cruce. De materia autem huius Psal. sciendum, quòd iste Ps. ad literam de Christo est, quoniam Dauid, qui plura Christi mysteria præuidit in spiritu eleuatus, præuidens Christi passionem, & resurrectionem, de Christo fecit hunc psalmum, quod manifestissimè patet, quoniam litteram huius Psal. Christus allegauit de se dictam, dicens de Iuda. Sed ut impleatur Scriptura. Qui manducat panem meum, leuabit calcaneum suum contra me. Quæ verba secundum omnes catholicos doctores, de isto psalmo sunt accepta, vbi dicitur. Homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Et si aliqua dissonantia uideatur in verbis, tamen nulla est in sententia. Sic enim etiam Euangelistæ narrantes eandem rem, nõ semper concordant in verbis. Sic igitur iste Psalmus ad litteram de Christo est dictus. Et secundum hoc Psalmus iste diuiditur in tres partes. Quia primo

primò agitur de Christi paupertate. Secundò de Christi passione, ibi. *inimici mei*. Tertiò de Christi resurrectione, ibi. *Tu autem, Domine*. Prima diuiditur in partes tres. Quia Ps. inducit primò Christi paupertatem. Secundò, ostendit eius vtilitatem, ibi. *Dominus conseruet eum*. Tertiò, implorat Dei pietatem, ibi. *Ego dixi*. Quantum ad primum notandum, quod ẜm grammaticos, differentia est inter pauperem, & egenum, quia egenus dicitur, qui nihil habet, sed pauper, qui aliquid habet, sed parum. Christus ergo dictus est pauper, & egenus, pauper quidem, quia parum de mundi facultatibus possedit, si consideres eius natiuitatem, quia de paupere matre natus, in paupere loco, pauperibus pānis inuolutus, in paupere vita conuersatus, propter quod ipse dicit. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos. Filius autē hominis, &c. In morte autem non fuit pauper, idest parum habēs, sed egenus, quia omnibus etiā suis vestibus expoliatus, & in alieno sepulchro collocatus. Sic ergo Christus dicitur, & pauper, & mendicus fuit, vel egenus, ẜm diuersa tempora, propter qđ dicit Psalmista, Egenus, & pauper ego sum. De isto ergo paupere, & egeno ait. *Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem*. Vbi nota, quod intelligo est verbū compositum, ab inter, & lego legis, & est intelligere, s. intus in conscientia legere. *Beatus* ergo *qui intelligit*, i. intus mente credit Christum quo ad humanitatem esse egenum, & pauperem, tamē uerum esse Deum. Et aduerte ẜm Magistrum in glo. ꝙ non dicit, Beatus, qui dat, sed qui intelligit, ut etiam non petentibus detur. Qui enim petenti dat, benè quidem facit, qui vero tacentem intelligit, sine dubio beatus est, unde beatus, qui præoccupat uocem petentis. Sequitur. *In die mala liberabit eum Dominus*, s. in die iudicij, quæ mala erit peccatoribus, iustis autem bona per effectum. Et nota, quod quamuis illa dies sit bona, & mala diuersis, sæpius tamen in Scriptura uocatur mala a superabundanti, quia pluribus erit mala, & pauciotibus bona. Iste versus quantum ad literam de Christo dictus, potest etiam moraliter de membris

Pauper, & egenus quō differāt.

Matt. 8.

Intelligere.

A B C D

Christi intelligi, s. ꝙ beatus sit qui pauperibus miseretur, & egenis. In cuius signum omnia opera virtuosa, & merita sanctorum in iudicio Christus tacebit, sola opera misericordiæ pauperibus facta memorans, & consimiliter cætera malorum peccata silens, solum peccatum impietatis erga pauperes allegabit. Et hoc pulcherrime inducit Petrus Ra. prædicta verba exponens. d. *Beatus qui intelligit*, &c. Tuba magistra bellorum dat suis uires, hostibus dat pauorem. Qui sine tuba dimicat, miles non est, fertur furore, non prælio, virtutem non agit, sed pericula, perire quærit, non vincere, hæc diximus, vt Christi miles cœlestis intelligat, quare præmissa fuit cātilena. Constituti in sęculi cāpo cum diabolo pugnamus, bella cū uicijs sustinemus. Quoties ergo nobis intonat propheticus clangor, toties nos in pace cautos, in acie fortes, & in pręlio reddit inuictos. *Beatus, inquit, qui intelligit*, nuditate algidus, tabidus fame, siti aridus, lassitudine tremens, defectus languidus: ꝙ egenus sit, quis labor intelligere est? Et si labor nullus, unde fructus? verū quod ipse, qui cęlum regit sit nudus in paupere, quod in esuriente esuriat saturitas rerum, quod sitiat in sitienti fons fontium intelligere, qūo non magnum est? Qūo non beatum intelligere quod ei sit ampla paupertas, cui angustū est cęlum? Qui dat mundum, quod egeat in egente, quod frustum panis, aquæ calicē dator oīum quærat, ꝙ sic amore pauperis se deponat, vt non tm̄ adsit pauperi, sed ēt ipse sit pauper, esuriui, inquit, & dedistis mihi manducare. Se manducare dicit, ꝙ ille comederit, ꝙ pauper bibit, sibi testatur infusum. O quid agit amor pauperis gloriatur in cœlo Deus: unde pauper erubescit in terra. Et hoc cōputat in honorē sibi, quod pauperi reputatur iniuria. Verum est igit̄, quod verus amor nō nisi passionib. probatur. In regno cœli coram oībus Angelis in conuentu omnim resurgentium, quod Abel passus sit, ꝙ Noe mundum seruauit, qđ Abrahā fidē incępit, ꝙ Moyses legē tulit, ꝙ Petr⁹ crucē resupinus ascēdit, De⁹ tacet, & clamat solū, ꝙ comedit pauper. *In die mala liberauit eū Dn̄s*. In die mala illi

Nota tibi totum de misericordia pauperi exhibita seu exhibenda.

illi Deus liberator assistit, qui a malis pauperem liberat. Et sine causa accusant peccata, quem pauper excusat. Accusari non potest, quem fames pauperis excusarit, &c. Et ideo dicitur. Inclina pauperi sine tristitia aurem tuam, ut perficiatur propitiatio, & benedictio tua.

675 *Dominus conseruet eum, & viuificet eum, & beatum faciet eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorũ eius.*

Paupertas duplex. Hic consequenter Psal. ponit vtilitatem Christi paupertatis, quæ est duplex. s. spiritualis, & corporalis, secundam ponit, ibi. *Dominus opem*. Quantum ad primum notandum, ꝙ prædestinati sũ per pauperem Christum intendentes, & in ipsum credentes, etiam aliquando cadunt in peccatum. Et sic duobus indigẽt remedijs, s. vt a peccato iustificentur, & ut iustificati in gratia conseruentur. Et istos duos effectus hic ponit, & primò ẽm d. *Dominus conseruet eum*, s. in statu gratiæ. *Psal. 36* Nõ derelinquet sanctos suos, in æternum conseruabuntur. Etsi tamen contingat eos cadere per peccatum, ipsos finaliter iustificat. Et ideo subdit. *Et viuificet eum*. Cum. n. quis de statu gratiæ cadit, in culpam mortificatur, quia sicut aĩa est vita corporis, qua recedẽte, corpus mortificatur, & anima redeunte per resurrectionem ad corpus, ipsum corpus viuificatur, sic, & ipsa gratia est vita aię, qua re*Ezec. 18* deunte aĩa mortificatur. Aĩa, quæ peccauerit, ipsa morietur: & gratia redeunte, ipsa viuificatur. Io. 6. Caro non prodest quicquam, spiritus est, qui viuificat, quia quamdiu anima cum Christo per gratiã coniungitur, viuit, & statim moritur, cũ *Auic. 3. de animalibus* gratiam perdit. Sicut Auicenna 3. de animalibus. Quod si apis præcidatur, viuit, dum tamen caput pectori sit vnitum, si *Isid. 12. Aetim.* autem caput a pectore separetur, confestim moritur. Sic spiritualiter. Nam apes sunt Christi fideles, quia secundum Isidorum Apis dicitur eo, quod sine pedibus nascitur, nam post pedes, & pennas accipit. Sic, & nos primo nascimur filij iræ, non habẽtes pedes, quibus rectè possimus incedere, nec alas quib. possimus in altum surgere, quia nec iusta opera, nec sancta desideria, sed postmodum hęc a Deo recipimus, qui operatur in nobis velle, & perficere. Coniungitur autẽ istarum apum caput pectori, quãdiu anima nostra per gratiam Deo adhæret: vnde quidquid nobis accidat, solũ quod vnio maneat uiuimus, si autẽ perdatur statim animæ mors sequitur. Ideo dr̃. Vos qui *Deut. 4.* adhæretis Deo viuitis. Sic nos viuificat Deus, quando per gratiam nos iustificat, propter quod dicit. *Dominus conseruet eum, & viuificet eum*. Et hoc petebat Ps. *Ps. 118.* d. Secundum misericordiam tuam viuifica me. Et in tali sic viuificato dæmones potestatem non habent, unde subditur. *Et nõ tradat eum in animam inimicorum eius. In animam*, i. in voluntatem dæmonum, quia etsi aliquando in manus dæmonum hic corpus iusti tradatur ad merendum, tñ animam, quam quęrit, offendere non potest. Vide supra vers. 396.

Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius, vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. 676

Hic ostendit vtilitatem temporaliũ, quia Deus intelligentes super pauperem Christum non solum saluat quo ad animam, sed etiam multoties quoad *Lectus doloris.* corpus infirmitates sanando. Vbi notandum, quòd lectus doloris, hic vocatur lectus infirmitatis, quo quis infirmatus quiescit, qui lectus paratur infirmis sicut grabatus, sed quando est liberatus, tali grabato amplius non indiget, & sic lectus versatur, siue tollitur, & portatur sicut dixit Dominus languido curato. Tolle lectum tuum, & uade in domum *Ioan. 5.* tuã, Dicit ergo *Dominus opem ferat illi super lectum doloris*, i. illi infirmo stanti *super lectum*, s. sanet illum. Et statim sermonem conuertit ad Deum, loquens in secunda persona, d. *Vniuersum stratum* vel *lectum eius uersasti*, i. remouisti, tanq̃ lectus quo amplius ille sanatus nõ indiget. Moraliter aũt magis hoc exponit Mag. in gl. d. ꝙ quasi lectus quietis sunt hęc bona tpalia, sed Deus hęc facit doloribus plena, ne spes ponatur in ipsis, ideo illa nominat lectum doloris. Si ergo qnęras. Cur ergo Deo opem ferente tanta patitur.

patitur, iste sermonem conuertens ad Deum, exponit consilium medicinæ, d. *Vniuersum stratum eius,* &c. Quia p ista aduersa,quę in temporalibus posuit,nos docet illa non amare.Stratum.n.dicit aliquid terrenum, quod infirmus licet iustus sibi elegit,in quo pauset,vt vxor, filij, &c. licita cum labore mentis in Deũ extensæ, vt possit tolerare assiduè, sed Deus volens nos amorem non habere nisi æternæ vitæ, his delectationib. miscet amara,& vertit infirmitatem nostram,ne in uia,qua peregrinamur a Domino, stabulum in quo curandi sumus, pro domo æternæ beatitudinis amemus. Et hoc est quod dicit Greg. Electus quisq; ut æterna supplicia euadat, vt ad perennem gloriam pauper ascendat, debet hic assiduis flagellis atteri, quatenus in iudicio ualeat purgatus inueniri.

Greg. 6. mo.c.15

677 *Ego dixi domine, miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi.*

De pœn. d.1.mensuram.

IMplorat hinc diuinam pietatem, orat enim Dauid pro se.Vbi notandum,q̃ postquam Dauid ostendit bona, quæ Deus facit intelligentibus in pauperem Christum, ut sit de ipsorum numero se conuertit ad Christum d. *Ego dixi,* &c. Considerabat.n. peccata sua præterita, adulterium cum Bersabe, homicidium Vriæ,populi numerationem. Ideo pro ipsorum remissionem orat, ut in Christũ pauperem corde intelligere possit. Vnde non petit iustitiam, non excusat peccata sua,sed accusat,d *Ego dixi,* &c. Christus enim cum sit verus Deus, virtus Christi est æterna, & sic etiam peccata antiquorum patrum sanabat,imo a peccatis nunquam aliquis mundari potuit nisi per fidem Christi,ut ostendit Magister. Sanatur ergo anima virtute fidei per flagella, & debitam confessionem peccati. Ista autem tria in se hic profitetur prius ut sanetur. Primò se Christi fidem habere ostendit sibi,d.*Ego dixi, Domine miserere mei*. Secundò, flagella hic petit,d *Sana animam meam,*quia aduersa corporis animam sanant, quia ut ait Grego. Percutit Deus ut sanet, quia idcirco foras verbera admouet, ut intus animæ vulnera sanet. Tertiò peccatum suum confitetur, non excusat,d.*quia peccaui tibi,*q. d. ẽm Magistrũ in gl. Nullo modo excuso peccatum,sed accuso,d. *Peccaui tibi.*Et nota, quod iste versus cantatur in hora tertiæ, quia operatione trinitatis, & fide anima sanatur a peccatis.Item postquam anima sanata fuerit quid ad conseruationem sanitatis requiratur,ostenditur per conseruationem sanitatis incorporalis. Dicit Auicenna, quòd in ciuitate ad bonam sanitatem conseruandam,expedit, quòd fenestræ,& portæ sint orientales. Et maximè debet esse sollicitudo,vt venti orientales structuras in domo ingredi valeant, & vt sol ad vnumquemque locum peruenire possit.Et idem dicit Philosophus politicæ 7.Sic,& spiritualiter in anima quę tanquam una ciuitas disponitur. Eccles. 24. In ciuitate sanctificata similiter requieui. Huius fenestræ sunt corporis sensus,vt visus,auditus,odoratus,&c. Portæ verò sunt intellectus,& voluntas. Expedit ergo, quòd istæ sint orientales, idest respicientes ad orientem,s.Christum,de quo Zachariæ 6. Ecce vir nomen eius oriens. Et tunc venti orientales qui sunt optimi,secundum Auicennam, & Philosophum,intrabunt hanc animæ ciuitatẽ, ad purgationem, & sanitatis conseruationem, scilicet bona spiritussancti, qui vbi vult spirat, ab isto oriente procedentia, quia ut habetur Lucæ 6. Virtus de illo exibat,& sanabat omnes,idest spiritussanctus.Sol etiam,idest,calor charitatis cum veritatis cognitione ad omnem locum ueniet, si omnia opera nostra ad Deum respiciant.4.Regum. 13. Aperi fenestrã orientalem. Et Baruch 5.Exurge Hierusalem,& sta in excelso, & circunspice ad orientem. Sic autem conspicere confert ad sanitatem. Quia sicut dicit Cassiodorus Psalm.15. Qui Christum acie mentis intuetur, nullatenus infirmari potest interius.Et ergo dicamus. *Sana animam meam quia peccaui tibi.* Et securè animæ sanitatem a Deo postulemus, quia ipse præ omnibus animas nostras diligit. Qđ maximè patet ex tribus, supple ex eius dolorosa animæ perditione, ex eius studiosa animæ inquisitione,ex eius gaudio sa animæ recuperatione.Primũ patet, sapiens enim non multum dolet de amissione

Mag. li. 3.d. 25. Gre.li.6 mo.c.17

1. carn.

Ioan. 3. Luc. 6.

sione rei, quàm sibi carâm non tenet. Sed E Christus Dei sapentia plus doluit de amissione paucarum animarum, quàm si totum mundi thesaurum perdidisset. Nã multæ ciuitates sunt perditæ, multi thesauri pro quibus nunquam fleuisse legitur, sicut pro paucis animabus, quas in ciuitate Hierusalem perituras uidebat, qñ videns ciuitatem fleuit super illam, &c.

Luc. 19. Vbi ſm glo. plangit reproborum animas, qui etiam nesciunt cur planguntur, sed in pessimis rebus exultant. Et hoc fuit maximum signum Christi amoris ad animas. Parcis omnibus, quę tua sunt, Domi F

Sap. 21. ne, qui amas animas. Quod benè considerans Esaias ei dicebat. Sana animam meam, &c Secundum patet, sapiens non multum sollicitatur, si aliquod vile perdat, & non sibi carum: sed si multum sollicitatur in quęrẽdo rem perditam, signũ est amoris ad illam. Christus autem in partibus remotissimis diu. s. per triginta tres annos animas perditas cum magnis laboribus diligentissimè perquisiuit. Narrant fabulæ, ꝙ Orpheus vxorem suam perditam diu quæsiuit, nec inuenit, donec ad infernum descendit. Sic, & Christus animas nostras sibi desponsatas per G fidem, sed per peccatum perditas diu quæsiuit per mundum istum, nec ipsas inuenit, donec pro ipsis moriens ad infernum descendit, propter quod dicebat ip

Ioan. 10 se. Animam meã pono pro ouibus meis, propter, quod ei securè dicit Psalm. *Sana animam meam*, &c. Tertium patet, quia Christus videns totum mundum non sufficere pro redemptione animarum, pro ipsis redimendis, animam suam exposuit

Mat. 20 d. Filius hominis venit saluare, quod perierat, & dare animam suam in redẽptionem pro multis. Sed aduerte, ꝙ quamuis anima nostra a Deo sit dilecta, multi tamen facientes oppositum animas suas vilipendunt, nec illas appreciantur, quod patet, si consideres quod studiosè aliqui animas suas perdunt, aliqui vendunt, & aliqui impignorant. Primò animam suã perdunt aliqui, s. negligentes ad omne opus bonum, non amantes nisi quod transeat tempus. Est qui perdit animam suã

Eccl. 20 præ confusione. Secundo animam suam aliqui uendunt, s. cupidi, & auari, qui pro diuitijs, & temporalibus bonis animam non verentur exponere. Non est iniquius, quam amare pecunias, hic enim animam suam venalem facit. Tertiò aliqui Eccl. 10 animam impignorant, s. voluptuosi, qui delicijs carnis insistunt. Qui enim impignorat rem aliquam, non intendit ex hoc illam alienare, sed sibi ipsi retinere dominum rei, & ad tempus vsum rei, vel custodiam alteri concedit. Sic, & tales de die in diem proponunt abstinere, & se a malis retrahere, sed dæmones, qui sunt pessimi fœneratores, dant eis ad tempus mutuo, quod volunt, s. delicias, & voluptates carnis, & honores mundi, & huiusmodi, & eos in istis taliter suis vsuris implicãt, quod animam suam repetere erubescũt. Et sic in malis inueterati animam suam finaliter perdunt, quod tamen in principio non proponebant. Isti figurantur per Iudam, qui ut redimeret pignus, quod dederat ipsi Thamar, ipsum rehabere nõ potuit, ut habetur Genesis 38. Sunt tamen alij qui iuste, & virtuosè animam suam dicuntur impignorare, sicut boni prælati, qui animam suam ponunt pro ouibus suis, quibus dicitur. Custodi virũ istum, quoniam si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima illius. Quarto animam 3. Reg. 20. suam pro nihilo dant inuidi, & iracundi. Cupidus enim recipit diuitias, uolptuosus delitias, ambitiosus honores, gulosus cibum. Isti autem nihil delectabile accipiunt, nisi amaritudinem, & sic animas suas gratis dant diabolo, Iudith. 9. Animam suam dedit periculis. Contra quos animæ sanitatem quærit Psalmista d. *Sana animam meam*, &c. Quæstio utrum anima sanata per gratiam amplius possit H cadere, Aegidius dist. 14.

Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur, & peribit nomen eius? 678 6. q. 1. ex merito.

HIc consequenter agit de Christi passione. Et diuiditur in sex partes. Quia ponitur primo mortis Christi Iudæorum consultatio. Secundò contra Christum cordialis malignatio ibi. *Etsi ingrediebatur*. Tertiò virtutũ Christi iniqua diffamatio, ibi. *Egrediebatur foras*. Quartò contra Christum occulta susurratio,

ratio, ibi. *Aduersum me*. Quintò contra Christi resurrectionem vana cogitatio, ibi. *Verbum iniquum*. Sextò Iudæ proditoris præuisa supplantatio, ibi. *Etenim homo*. Quantum ad primum sciēdum, ꝙ hic Psalmista mutat loquendi modum, prius .n. Psalmista fuerat loquutus de Christo, nunc autem introducit Christū loquentem de seipso. Sic.n. fecerat supra Psal. 2. in quo prius Psalmista loquitur de Christo, d. Astiterunt reges, &c. aduersus Christum, & post consequenter introduxit Christum de se loquentem, d. Ego autem constitutus sum, &c. Et hæc mutatio frequenter fit in prophetis. Nunc igitur in persona Christi loquens dicit. *Inimici mei dixerunt mala mihi*. Quod patet, quia multoties ei vituperia dixerunt, sicut Ioan. 8. Nonne benè dicimus nos, quia Samaritanus, &c. & dæmonium habes? Et Ioan. 9 Nos scimus, quia hic homo peccator est. Quod totum faciebant, vt per ista mala, quæ de ipso dicebāt, inducerent ipsum ad mortem. Et hoc est quod principaliter intendebant, propter, quod subdit. *Quando morietur, & peribit nomen eius?* Quia cogitabant per Christi mortem delere eius fidem, & nomen, cuius tn̄ oppositum totaliter euenit. Et iō frequenter cogitauerunt de morte Christi, ut nomen eius delerent. Ab illo ergo die cogitauerunt illum occidere, &c. Sed quare talia cogitabant contra Christum, nisi quia ipsorum vitia arguebat. Vnde dicit gl. quod hoc Iudæi faciebant, quia tædiosus erat eis, & grauis ad videndum, & ex hoc timebant, ne ipsi perderent locū, & gentem. Ideo dicebant, *quando morietur?* sperantes, ꝙ in morte eius nomen periret, q.d. Populi vidētes eum mori, sciēt se falsè in ipsum sperasse. Sed nunquid mortē inimici quis licite quærere pōt, propter quod hic Ps. Lætabitur iustus, cū viderit vindictā, manus suas lauabit, &c. Ad oppositum, Eccles. 8. Noli de morte inimici tui gaudere, &c. Respondeo, ꝙ mors inimici dupliciter potest considerari, s. aut s̄m, quod est malum inimici, aut s̄m, quod cedit ad bonum aliorum. Primum nunquam licet. Secundum verò sic. Et hoc satis deducit Greg. d Si enim quis de prosperitate inimici tristatur, & de aduersitate lætatur, constat quia non amat, quē non vult esse meliorem, eumq; etiam stantem voto persequitur, quem cecidisse gratulatur. Sed inter hæc sciendum est, quia euenire plerumque solet, ut nō amissa charitate etiam inimici nos mors, vel iniuria lætificet, & rursum eius gloria sine inuidiæ culpa constringat, cum, & ruente eo, quosdam benè erigi credimus, & proficiente, plures iniustè opprimi formidamus. Qua in re mentem nostram nec iam defectus eius erigit, nec eius profectus deijcit. Sed recta nostra cogitatio non quid in ipso, sed quid de illo circa alios agatur attendit. Sed ad hec seruanda valde est necessarium subtilissimæ discretionis examen, ne cum nostra odia exequimur, fallamur sub specie vtilitatis alienæ. Si.n. de inimici morte gaudendum omnino non esset, propheta non diceret. Lætabitur iustus, cum uiderit uindictam, &c. Ex quib. apparet, ꝙ sicut licitè quando uita inimici alijs est damnosa, eius mors potest optari, sic per oppositum quando eius uita alijs est vtilis, eius mortem velle magnum est crimen. Et sic grauiter peccabant inimici Christi eius mortem tractantes, cum eius vita omnibus vtilis esset.

Psal. 1. | Ioan. 11. | Questio. | Psal. 57 | Greg. 22 mo. c. 10 & c. 11. | Reg. | A | B | C | D

Etsi ingrediebatur, vt videret, vana loquebatur cor eius, congregabit iniquitatem sibi. 679 11.q.3. non solū

HIc ostendit malignitatē cordis Iudæorum erga Christum Et hic ēt mutat modū loquendi, quia statim ante inimicos suos nominat Christus pluraliter, dicens. *Inimici mei*, &c. Nunc autem ipsos ponit in singulari, d. *Etsi ingrediebatur*, &c. Vnde more Scripturæ hic accipitur numerus singularis pro plurali, uel accipitur hic numerus singularis pro inimicorum multitudine, ut sit sensus. Etsi multitudo inimicorum ingrediebatur, &c. Dicit ergo Christus. *Etsi ingrediebatur*, s. multitudo inimicorum vel aliquis de inimicis meis, ut videret. s. me docentem, vel miracula facientē, statim bonum, quod videbatur cōuertebat in malum. Et hoc est, quod subdit. *Vana loquebatur*, quia falsa referebāt ad meam

diffamationem, vt puta qñ ingreſſi ſunt E ad eum quærentes, an liceret tributum dari Cæſari. Ipſe autem reſpondit, Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari. Sed ipſi falſa retulerunt, dicentes. Hunc inuenimus prohibentẽ tributum dari Cęſari. Sic & quando viderunt ipſum miracula facientem, vana & falſa loquebantur ꝑuertendo miracula. In Beelzebub princi pe dæmoniorum, &c. Et ſi quandoq; nõ poterant peruertere miracula, quia erãt manifeſta, peruertebant modum facientis, dicentes. Nõ eſt hic homo à Deo, qui ſabbathum non cuſtodit. Et quia hæc eſt F ſumma iniquitas, bona proximorum in malum peruertere, ideo ſubditur. *Cor eius congregabit iniquitatem ſibi*, ſ. parans calumniam, & hoc ſibi, quia tales ſibiipſis non alijs nocent. Vel iſte verſus non ſolum exponitur de Chriſti apertis inimicis, ſed magis de fictis, & ſimulatis amicis, vt fuit Iudas, de quo dicit. *Et ſi ingrediebatur*, quaſi dicat, ſm gloſſ. Non ſolum aperti inimici, ſed etiam qui ſe ſimulauerant amicos, dixerunt mihi mala. Quia etſi ingrediebatur aliquis eorũ (vt Iudas) *vt videret*, i. vt exploraret. Sic G enim & de ſubintroductis falſis fratrib. ait Apoſtolus ad Galatas. Qui ſubintroierunt. explorare libertatem noſtrã. *Vana loquebatur*, i. ficta, vt cũ Iudas ingreſ-
Philoſ. ſus ad Ieſum dixit, Aue rabbi. Et ſic *cor*
12. *eius congregabit iniquitatem ſibi*, i. ad dã-
Polit. num ſuum. Et nota, ꝙ ſm Philoſophum, quia vaniloquium multum eſt damnoſum, ideo pueri, & iuuenes circa loquelã multum ſunt refrenandi, quia circa ipsã maximè tripliciter peccant. Primò quia de facili loquuntur laſciuia. Secundo qa de leui loquũtur falſum. Tertiò, quia vt H plurimum loquuntur fatua. Primò, ꝙ iuuenes leuiter loquuntur laſciuia, patet, quia iuuenes ſunt inſequutores paſſionũ, & ad laſciuiam proni, quare cum ſemper ſit adhibẽda cautela vbi periculum imminet, cohibendi ſunt iuuenes à locutione laſciua, & ſermonib. turpib. & increpandi, qñ talia eos loqui contigerit. Ratio autem ſm Philoſophũ vbi ſupra, eſt, quia ex talib. loquutionib. de facili ad apertè turpia inclinantur: ipſa enim locutio turpium facit in nobis memoriam illicitorum, qua facta augetur concupiſcentia circa illa, concupiſcentia verò aucta facilius inclinamur ad illa, propter quod bene dictum eſt, quòd corrumpũt bonos mores colloquia praua. Secundò 1. Cor.
corrigendi ſunt, ne loquantur falſa. Nam 15.
iuuenes de facili mentiuntur. Cum ergo conſuetudo ſit altera natura, ex quo iuuenilis ætas inclinat eos ad dicendũ falſum, ſm Philoſophum quarto Ethicorũ, per debitas correctiones inducẽdi ſunt, vt adhæreant veritati, quæ per ſe bona eſt, & laudabilis 4. Ethic. Tertiò corrigendi ſunt, ne abſque præmeditatione loquantur, quoniam iuuenes ſunt inexperti, & pauca cognouerunt, ideo ad pauca inſpicientes de facili enunciant, ideo monendi ſunt, ne ſtatim ad interrogata reſpondeant. Licet enim repente nullus ſit ſummus, & iuuenes non ſtatim poſſint eſſe perfecti, & prudentes, tamen ſi aſſuefiant, vt præmeditati loquantur, & reſpondeant, per ſucceſſionem temporis diſponuntur, vt proferant ſermones irreprehenſibiles. Et hoc eſt, quod ſacra ſcri Eccl. 31.
ptura dicit. Adoleſcens, loquere in cauſa tua, vix cum neceſſe fuerit.

Egrediebatur foras, & loquebatur in idipſum. 680
6. q. 1. de teriores.

HIc conſequenter prædicit, quomodo Iudæi, virtutes, & opera Chriſti peruertendo exterius diffamabant. Et in hoc differt verſus iſte à præcedẽti, quia in præcedenti ipſum diffamabant in cor de ſuo interius, hic autem exterius, quia diffamationem quã prius Scribæ & Phariſæi de Chriſto inter ſeipſos primo faciebant, poſtea ad turbas, & populares ægredientes, ipſam diffamationem promulgabant. *Egrediebantur* ergo *foras*. id eſt, ad plebeios. *Et loquebãtur in idipſum*. ſcilicet, malum, quod prius cogitauerãt, vel *in idipſum*, i. vno conſilio. Et vide in iſtis malum ingreſſum, & malum egreſſum, quia *ingrediebantur vt viderent*, i. vt & obſeruarent, ſed egrediebantur vt dif famarent. Et poſſumus hic notare, quòd Egreſſ
multiplex eſt egreſſio. ſ. Chriſti, iuſti, & multi-
peccatoris. Egreſſus autem eſt Chriſtus plex.
multipliciter. ſ. de ſolio regali carnẽ aſ Pſ. 18.
ſumendo,

sumendo, à summo cœlo egressio eius, A
de aluo virginali carnē assumendo.Egre
Esa.26. dietur Dominus de loco sancto suo. Et
1. Par. Mich. 5. De te enim egredietur, qui sit
14. dominator in Israel: De vita temporali
moriendo.Egredietur Dominus ante te,
vt percutiat castra Philistijm.Egredietur
iustus multipliciter,s.de terra Aegyptio-
rum per vitiorum impugnationē.Egres-
Exod.12 sus est omnis populus de terra Aegypti.
Mat.15 De terra Cananæorum ad Dei conuer
sionem. Mulier Cananæa à finibus illis
egressa clamabat dicēs.Domine,misere-
Hiere. re mei.De terra Babyloniorum, per mo
51. rum ordinationem: Egredimini de me-
dio Babylonis,&c.Babylon.n.interpreta
tur confusio. De terra Chaldæorum per
Genes. mundanorum despectionē. Egredere de
12. terra tua, &c. Egreditur autem malus
magis ad propositū. Ad voluptatis incen
dium,in quo corrūpitur castitatis integri
Gen.34 tas.Egressa est Dina,vt videret mulieres,
&c.Ad cupiditatis diluuiū,in quo relin-
Gen. 7. quitur trāquillitatis securitas, & signifi-
catur ꝑ egressum corui, qui egrediebat,
& non reuertebatur,designans egressum
mali religiosi de quiete claustri ad dilu-
uiū mundi. Ad crudelitatis maleficium,
in quo perimitur fraternitatis charitas.
Gen.4. Talis fuit egressus Cain.Egrediebatur fo
ras,&c. Et populi Iudæorum, qui de in-
teriori mala cogitatione foras egredie-
bantur ad Christi diffamationem,vt no-
ster nūc dicit textus. *Egrediebatur foras,
& loquebatur in idipsum.*

681 *Aduersum me susurrabant omnes inimici mei, aduersum me cogitabant mala mihi.*

HIc consequenter prædicit Iudæo-
rum contra Christum occultam
murmurationem,vel susurrationem.Vbi
sciendum, ꝙ sm̃ Grammaticos Susurro
susurras idem est,ꝙ murmurare,in aure
alicuius latenter dicere,vel alicui detra-
Greg. 5. here.Vnde Greg. d. Qui enim susurrat,
mor. ca. occultè loquitur, & vocem nō exprimit,
20 sed imitatur. Susurrabant ergo inimici
Christi contra ipsum, quia videntes, ꝙ
turbæ habebant ipsum vt verum prophe
tam nō audebant palam de ipso malum
dicere, sed inter seipsos secretè ipsi de-
trahebant. Qm̄ vt dicitur Io. 7. Nemo
palam loquebatur de illo propter metū
Iudæorum,Vnde gl.Magistri. *Aduersum* *Ioan. 7.*
me susurrabant,&c. i. in auribus inuicem
murmurando. Non enim audent detege
re cōsilia sua qui in scelere socij sunt. Et
hoc maximè fuit, quando pontifices, &
Pharisæi timentes turbas, secretū cōsiliū
fecerunt. d. Quid facimus,hic homo mul
ta signa facit,si dimittimus eum sic, oēs
credent in eū,&c.Et quia in illo susurro, *Ioan. 11*
& secreto consilio fuit deliberatum ab
omnibus,vt Christus occideretur, quia
B ab illo die cogitauerunt unanimi concor
dia vt interficerent eū:ideo hoc prædicēs
Psal.in persona Christi dicit *Cogitabant
mala mihi,*s.me interficere. Et quātum
ad hoc possumus notare, ꝙ omnis malè
cogitās aduersus Christū mala cogitat, *Mala co*
quia contra eius bonitatem.Et sic aduer *gitatio ī*
sus Christum est multiplex mala cogita- *Christū*
tio,s.cogitatio primò ambitionis, & sup- *multi-*
biæ,quę ēt altas mentes inuadit. Vnde *plex.*
Apostolorum Christi ēt mentes percus-
sit. Intrauit autem cogitatio inter eos,
quis eorum videretur esse maior.At Ie-
C sus videns cogitationes eorum, apprehē
dens paruulum,&c.s.dans eius humilita
tis exemplum.Et ꝙ illa fuerit cogitatio
superbiæ ostēdit Cyrillus ibidem. d. Insi
diatur.n. diabolus multimodè optimam
deligentibus vitam.Etsi quidem per car *Luca. 9.*
nales illecebras abscindere valeat alicu-
ius mentem,affectus voluptatis exacuit.
Si quis effugerit cupiditatis laqueos,glo
riæ suscitat passionem,quæ quidem glo-
riæ concupiscentia eius Apostolorū cor-
da inuasit, quia intrauit cogitatio in eos,
&c.Hoc.n.cogitare est cupidinis superes
D se.Improbabile aūt puto omnes Aposto-
los hanc cogitationē incurrisse. Sed vno
eam passo,ne crimen aliquod contra ali-
quē discipulorum euangelista machinari
videret, indeterminate exprimit dicens.
Intrauit autem in eos cogitatio, domi-
nus autem, qui saluos facere suos nouit,
videns in mente discipulorum superbiæ
cogitationem exortam, velut quandam
amaritudinis radicem, priusquam aug-
mentū susciperet, radicitus ipsam euel-
lit. Cum enim inchoant passiones in no-
bis facile deuitantur, sed auctæ difficilè

sunt mobiles. Ideo videns cogitationes eorum, apprehendens puerum statuit eũ secus se, &c. Hæc.n. cogitatio superbiæ dr̃ mala, quia contra nos nostrũ fortificat hostem in eo quòd diaboli famem pascit. Vnde Gregor. 33. Moral. cap. 2. ait. Qui in elationis suæ altitudine remanent, & ad diuina eloquia flecti humiliter dedignantur, pro eo quod iuxta diaboli desiderium praua cogitare non desinunt, diaboli famem reficiunt ex eo quod nequiter cogitant, vel operantur. Et ideo ne superbi tali cogitatione superbiant cuilibet eorum dicitur. Quid te eleuat cor tuũ, & quare magna cogitans attonitos habes oculos? Ad propositum talis erat cogitatio Iudæorum contra Christum, quia videntes, quòd à turbis magis honorabatur, æmulatione superbiæ moti cogitauerunt illum occidere. Et est hoc, quod hic dicit Christus. *Omnes inimici mei aduersum me cogitabãt mala mihi*, propter quod dicitur. Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum.

Iob 15.

Ioan. 1.

68 *Verbum iniquum constituerunt aduersum me: nunquid, qui dormit, non adijciet vt resurgat?*

HIc consequenter ostẽdit qualiter contra Christi resurrectionem vana cogitauerunt. Vbi sciendum, ꝙ Scribæ, & Pharisæi ac alij sacerdotum principes audierant multotiens à Christo, quod ipse occisus ab eis resurgeret. Ipsi autem hoc nolentes credere, putabant, quod ipso mortuo discipuli corpus eius furarentur, & prædicarent postea populo ipsum surrexisse, & in cœlum ascendisse. Ideo huic quod imaginabantur volentes obuiare ordinauerũt, quòd corpus in sepulchro à militibus custodiretur ne discipuli ipsum possent furari. Et hoc fuit illud verbum iniquum, quando scilicet conuenerunt principes sacerdotum, & pharisæi ad Pilatum. d. Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuens, post tres dies resurgã, iube ergo custodiri, &c. vt habetur Matthæi 27. Quod ideo fecerunt, quia non credebant Christum resurgere posse: sed hunc per Apostolos esse furandum. Et hoc est quod dicebant. *Nunquid qui dormit*. i. qui in sepulchro iacet mortuus, nõ *adijciet*. i. facit *vt resurgat*. q. d. non. Quæ omnia dicebãt contemnendo eius resurrectionem. Et vide ꝙ ipsimet suis verbis capiuntur, quia Christũ in sepulchro positum dicunt dormire. In potestate aũt est dormientis, seipsum excitando resurgere. Vel mortui ideo dicuntur dormire, .s. Deo: etiam si nobis sint mortui, quia Deus ad libitum illos potest excitare. Et attende, ꝙ conuenienter Christi mors, & passio quędã dormitio dicitur propter multa. Primò quia secundum Philosophum somnus videtur quodammodo esse medium inter viuere, & non viuere. Sic fuit mors Christi. Nam status præsẽs est non viuentium, quia hæc vita mors dicenda potius est quàm vita, qm̃ ipse quotidianus defectus corruptionis nihil aliud est quàm quædam prolixitas mortis. Status vero gloriæ est viuentiũ. Credo videre bona domini in terra viuẽtiũ. Sed mors Christi mediauit, quia ꝑ mortem transiuit de vno statu ad alium, & nos consimiliter per mediationem mortis eius transimus. ad Heb. 9. Noui testamenti mediator est; vt morte intercedente, &c. repromissionem accipiant, qui vocati sunt, &c. Mediauit ẽt inter statũ legis veteris, & carnalis, nouę, & spiritualis, quorũ primus status erat non viuentiũ: secundus aũt viuentiũ. Quoniã littera occidit: spiritus aũt viuificat. Secũdò mors Christi dr̃ dormitio, quia sicut docet philosophus in libro de somno, & vigilia. In somno redit virtus sensitiua, & spritus sẽsibilis, & sanguis ad interiora, s. ad cor. Sic & spiritus Christi ab exterioribus, s. a nobis, qui extra terrã habitamus, scilicet in superficie terræ, vbi primò operabatur, reduxit se ad interiora terræ, scilicet ad infernum, qui dicitur esse in cẽtro terræ: sicut cor in medio animalis. Similiter, & virtus sanguinis Christi ibi cõgregata est ad salutem electorũ. Nam Deus noster non solũ in superficie terrę operatus est salutem: sed etiã in medio terræ. Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Et ideo Christus licet quantum ad corpus in sepulchro dormierit: tamen corde vigilabat. Ego dormio, & cor meum vigilat. Et

Philos. de animalib.

Psal. 26.

Hebr. 9.

Matt. 12.

Cant. 5.

Et possunt: esse ista uerba etiam ipsius Christi affirmantis resurrectionem suam contra crudelitatem Iudęorum, ut sit sẽsus. *Nunquid qui dormit, non adijciet, vt resurgat.* q. d. imo adijciet.

683 *Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem.*

De pœn. d. 1. homicidiorum. Iudas.

HIc ponitur Iudæ proditoris præuisæ supplantatio. Ista enim verba ad litteram de Iuda sunt dicta. Vnde dicit Christus. *Etenim homo pacis meæ.* &c. q. d. Christus. Non est mirum si Iudæi inimici mei talia dicebant contra me, & faciebant, quia etiam Iudas discipulus meus, familiaris meus, & commensalis meus, contra me conspirauit cum eis. Et hoc est, quod dr̃, *Etenim homo pacis meæ,* i. Iudas, qui se mecum habere pacem simulauit, dũ meipsum prodendo, est osculatus. Et sic est hic expressa propheta de osculo pacis a Iuda dato Christo. Fuit. n. Iudas de numero illorum, de quibus dr̃. Qui loquũtur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorũ. *In quo speraui,* i. cui dedi signa confidentiæ, ꝙ confiderem de ipso in hoc, ꝙ portabat loculos, & custodiebat illa, quæ Christo offerebantur ex deuotione pro necessitate Christi, & apostolorum eius. Vel, *In quo speraui,* quia prætendi me nescire intentionem suam. Vel, *In quo speraui,* i. quantum est ex parte mea sic egeram cum illo, quod merito in ipso sperare poterã. Vel, *In quo speraui,* s. quo ad mẽbra mea, quia alij fratres sperabant in illo, sicut, & in cæteris apostolis. Isto consimili modo ẽt Christus in pauperib. se dicit esurire. *Qui edebat panes meos,* s. qui mihi erat commensalis. Et dicit panes in plurali, quia Iudas cum alijs apostolis in cœna duplicem panem manducauit, s. corporalem, & sacramentalem, quia corpus Christi in cœna cum alijs sumpsit. Et s̃m glo. hic est expressa prophetia de buccella panis, quã Christus dedit Iudæ, qua ipsum designauit. *Magnificauit super me supplantationem.* i. magnificam super me fecit deceptionem, vt. s. me tradendo morti omnibus conculcãdum, & supplantandum, i. sub planta pedum redderet. Sed frustratus fuit intẽtione sua, quia per hoc Christus magis fuit exaltatus. Istum. n. versũ expresse adducit Christus dictum de Iuda, d. Qui manducat panem meum, leuabit calcaneum suum super me, hoc. n. s̃m Chryso. dicit Christus, ostendens, ꝙ non ignorãs traditur, quod sufficiens erat Iudã a proposito proditionis reuocare. Dicit autem. Qui manducat panem meum, &c. i. qui a me nutritus est, qui mensa mea communicauit. Quod ideo sic dicit, vt, si quando a famulis, aut ab aliquibus vilioribus patiamur aliquod malum, non scandalizemur respicientes Iudæ exemplum, qui infinitis potius bonis in cõtrarium remunerauit benefactorem. Vnde Aug. super Ioan. Illi discipuli, qui electi erant, manducabant panẽ Christi ad salutem. Iudas autem manducabat panem domini contra dominum, illi vitam, iste pœnam. Qui. n. manducat indignè (vt ait Apostolus) iudicium sibi manducat, & bibit. Hic quæritur, vtrum mali in peccato mortali scienter existentes, communicando recipiant verum Christi corpus. Aegydius. dist. 9. Questio.

Psal. 27

Phib. 2.

Ioan. 13

Panis.

684 *Tu autem, Domine, miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.*

POstquam Psal. egit de Christi passione, hic cõsequenter agit de Christi resurrectione. Et diuiditur in quatuor partes. Quia Christus primò orat pro sua resurrectione. Secundò se certũ ostẽdit de sua exauditione, ibi. *In hoc cognoui.* Tertiò suam exauditionem ostendit ratione, ibi. *Me autem.* Quartò ex prædictis surgit ad gratiarum actionem, ibi. *Benedictus.* Quantum ad primum rogans Christus pro sua resurrectione acceleranda ait. *Tu autẽ, domine, miserere mei,* &c. Sed quomodo in Deo cadere potest misericordia, cum misericordia sit cordis compassio de aliena miseria? Dicendum, quòd quædam virtutes sunt, quæ dicunt perfectionem absq; omni imperfectione annexa, ut est charitas, sapientia, fortitudo, iustitia, &c. Et istę plenè sunt in Deo: imò potius Deus est idẽ, ꝙ illæ virtutes. Vnde Deus dr̃ fortitudo, Deus est charitas, & hmõi. Quædã sunt virtutes q̃ aliq̃

imperfectionem habent annexam, vt est fides, spes, misericordia &c. quia fides dicit cognitionem ænigmaticã: spes confidentiã de nondũ habito: misericordia dicit voluntaté subleuandi alterius miseriã cum quadã cordis cõpassione, & dolere. Et tales virtutes dicũtur de Deo ẽm illud, ꝙ dicunt perfectionis, omni imperfectione se mota. Vnde hanc dubitationẽ
Grego. 20.mor. c.25. mouet Gregor. & soluit. d. Dicitur enim Deus zelans, sicut scriptum est. Dñs zelotes nomen eius. Dicitur iratus, sicut est scriptũ. Iratus est dñs contra Israel. Dicit pęnitens, sicut scriptũ est. Pœnitet me fecisse hominẽ Dicitur misericors, sicut scriptum est. Miserator, & misericors dominus. Dicitur præscius, cum de illo dicat Apostolus. Quos præsciuit, & prædestinauit. Cum tñ nec zelus, nec ira, nec pœnitentia, nec misericordia, nec præscientia esse possint in Deo, hæc namq; omnia ab humanis in illũ qualitatib. tracta sunt: dum ad nostræ infirmitatis verba descenditur, vt quasi quibusdã nobis gradib. factis, & iuxta nos positis per ea, quæ nobis vicina cõspicimus, ad summa Dei ascendere quandoq; valeamus. Zelari etenim dr̃, qui cum cruciatu mentis castitatem custodit vxoris. Irasci dr̃, qui
4. Reg. 13 furore animi contra puniendum vitium accenditur. Pœnitere dr̃, cui id, ꝙ fecit, displicet, & econtra mutando aliquid aliud facit. Misericors dr̃, qui pietate ad
Gen. 6. proximũ promouetur, misericordia.n. à misero corde vocata est, eo ꝙ vnusquis-
Rom. 18 que intuetur quempiã miserum, atq; ei compatiens dum dolore animi tangitur, ipse cor miserum facit, vt cum à miseria liberet, cui intendit. Præscire dr̃, qui vnã quamq; rem, antequã veniat, videt, & id ꝙ futurum est priusquã præsens fiat præuidet Deus ergo quõ zelans est, qui in custodiẽda castitate nostra nullo mẽtis cruciatu tangitur? Quomodo irascit, qui in vlciscendis vitijs nostris nulla pturbatione animi cõmouetur? Quõ est pęnitens, qui illud, ꝙ semel fecerit, se fecisse nunquam dolet. Quomodo habet misericordiam, qui cor miserũ nunquã habet? Quomodo est præscius, dum nulla, nisi quæ futura sunt, pręsciãtur? Et scimus, ꝙ Deo nihil futurum est, ante eius
E oculos, præterita nulla sunt, præsentia non transeunt, futura nõ veniunt. Quippe qa omne, ꝙ nobis fuit, & erit, in eius conspectu præsto est. Et omne, ꝙ præsens est, sciri potest potius quã præsciri. Et tamen dr̃ zelans, dr̃ iratus, dr̃ pœnitens, dr̃ misericors dr̃ præscius. Vt quia castitatem aĩæ vniuscuiusq; custodit, humano modo zelans vocetur, quamuis mentis cruciatu non tangat. Et quia culpas percutit, dr̃ irasci: quamuis nulla animi perturbatione moueatur. Et quia ipse immutabilis, illud, ꝙ voluerit mutat,
F pęnitere dr̃, quamuis rem mutet, consiliũ non mutat, & cũ miseriæ nostrę subuenit, misericors vocatur, quamuis mise ris subuenit, & miserum cor nunquã habet. Et quia ea, quę futura sunt nobis videt, quæ tñ ipsi semper præsto sunt, præscius dr̃, quamuis nequaquam futurum præuidet quod præsens videt. Nã quęcunq; æternitate eius videntur, nõ ideo videntur quia sunt, sed potius ideo sunt, quia videntur. Dum ergo ad verba nostræ mutabilitatis descẽditur, ex eis quasi quibusdam gradibus factis ascendat,
G qui potest ad immutabilitatem Dei, vt videat Deum sine zelo zelãtem, sine ira irascentem, sine dolore pœnitentem, sine misero corde misericordem, sine pręuisionibus præscientem, &c. Ex quibus omnibus patet propositũ, scilicet ꝙ misericordia quantum ad illud præcisè, ꝙ dicit perfectionis, scilicet voluntatẽ tollendi alterius miseriam, cadit in Deo, non autem quantum ad illud, quod est imperfectionis, scilicet, cordis miseria. Postquam ergo Christus narrauit miserias suæ passionis, nunc vt terminentur,
H misericordiam Dei implorat, dicens. *Tu autem, Domine, miserere mei.* Et loquitur homo Christus Deo patri, vel toti Trinitati. Sed qualem misericordiã implorat, subditur. *Et resuscita me*, idest ne dimittas diu animam meam in inferno, & corpus iacere in sepulchro, reuniendo animam meam corpori meo, quod factũ fuit, quando tertia die resurrexit cũ corpore glorioso, in quo iudiciariam potestatem malos puniẽdi recepit, quod manifestans subdit. *Et tribuam eis*. scilicet, inimicis, & persecutoribus Iudæis. Sed quid

quid retribuet? Respondet glossa, Retribuam eis in præsenti, & in futuro, in præsenti, s. vt dispergantur, in futuro, vt damnentur, quod enim Iudæi dispersi sunt per mundum, ad admonitionem est, non ad damnationem. Hoc autem fuit adimpletum, quando in vindictã mortis Christi Iudæorum populus per Titum, & Vespasianum Romanos principes fuit occisus, captiuatus, & dispersus, sicut prædixerat Christus Luc. 19. quando videns ciuitatem fleuit super illam dicens. Quia si cognouisses, & tu. s. mala, quæ tibi retribuentur, similiter fleres.

685 *In hoc cognoui, quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me.*

24. q. 4. Nabuchodonosor.

HIc consequenter ostendit Christus se fore exauditum. Omnis enim Christi oratio ex deliberatione facta fuit exaudita, quia cum anima Christi clarè diuinam voluntatem aspiceret, nihil nisi eidem conforme orando petebat, vnde ait. In hoc quod *inimicus meus*, s. populus Iudaicus, *non gaudebit super me*, scilicet, de morte mea finaliter non gaudebit. *In hoc*. s. cognoui quoniam exaudisti me resuscitare. Populus enim Iudaicus ad tempus gauisus fuit de morte Christi, sed de resurrectione eius turbatus, & anxiatus. Vel sic. In hoc, scilicet, quod suscitas me cognoui, quòd inimicus meus non gaudebit super me, quia per resurrectionem Christi magis fuit declarata gloria Christi, & Iudæorum ostensa malitia, propter, quod a Romanis dissipati fuerunt. Vel sic, *In hoc*, scilicet, quod voluisti me, ideſt dilexisti me, quia velle aliquid importat dilectionem eius, quasi dicat. Per hoc, quod me dilexisti, cognoui, q inimicus meus finaliter *non gaudebit super me*, ideſt de morte mea. Sed hic cadit dubium. Cum anima Christi ab instanti suæ creationis habuerit omnium perfectam cognitionem, & scientiam, quomodo per suam resurrectionem, vel per patris dilectionem cognouit futuram Iudæorum punitionem? vel quomodo per talem punitionem cognouit se fore exauditum? Respondeo, quòd præter scien-

Quæstio. Cogitatio Christi. Notitiæ Christi. Respon.

A tiam diuinam, quæ competit Christo, inquantum Deus, a doctoribus ponitur in Christo triplex notitia. Prima est, quæ cognoscit verbum, & alia in verbo. Et secundum istam notitiam, non cognoscit vnam creaturam per aliam, vel vnum effectum per alium, quia in hac notitia non sunt cognitiones volubiles ab vno in aliud transeuntes, sed per verbum immediatè cognoscũtur, quia videns verbum, insimul omnia in ipso videt. Secunda est notitia, qua a principio suæ conceptionis cognouit res in proprio genere per scien

B tiam sibi diuinitus infusam. Et ista notitia potest considerari dupliciter. Vno modo ad acquisitionem, & sic non cognoscit verbum per aliud, quia notitia omnium quæ sic cognoscuntur, fuit sibi simul infusa. Alio modo quantũ ad vsum, & sic benè cognoscit vnum per aliud, sicut habens notitiam acquisitam, aliquando uidendo causam, concludit effectum, vel econtrario, & unum simile per aliud, & sic de alijs modis concludendi. Et isto modo Christus cum quęsiuisset a Petro, *Mat. 17* Reges terræ a quibus accipiunt tributũ,

C a filijs suis, an ab alienis? conclusit Christus, ergo filij sunt liberi. Tertia est notitia, experimentalis, quæ fuit acquisita per lumen intellectus agentis. Et ista cognouit unum per aliud, non solum quantum ad vsum, sed etiam quantum ad acquisitionem experientiæ. Et secundum hoc de Christo dicit Apostolus, quod didicit ex ijs, quæ passus est obedientiam, *Heb. 4.* ideſt, experientiam obedientiæ. Item notandum, quod Christi, ac etiam Dei cognitio in Scriptura variè accipitur, scilicet quandoque pro simplici eius notitia.

Cognitio Christi varia.

D Et sic omnia cognoscit bona, & mala, pręsentia, præterita, & futura. Et sic dicebat Apostolus. Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. Et Dan. 13. Deus æternè, qui absconditorum es cognitor, tu nosti oĩa, antequam fiant. Aliquando verò accipitur Dei cognitio pro eius approbatione, & sic illud quod approbat, dicitur cognoscere, & illud, quod nõ approbat nescire. Et isto modo de populo Gentili, quem ante Deus non approbabat. d. Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi. Et quantum ad hoc ait Grego. super *Psal. 17 Greg. 11 mor. c. 8*

illud Iob. 12. Ipſe nouit decipientem, & cum qui decipitur. Cum omnis, qui proximum decipit, iniquus ſit, & iniquis ipſa veritas dicat. Non noui uos, diſcedite a me operarij iniquitatis, qualiter in hoc loco dicitur, quòd Deus cognouit decipiẽtem, & eum, qui decipitur? Reſp. quia ſcire Dei aliquando cognoſcere dicitur, & aliquando approbare, & ſcit iniquum, quem aliquando cognoſcendo iudicat. Neque enim iniquum aliquando iudicaret, ſi eum nequaquam cognoſceret. Et tamen iniquum neſcit, quia eius facta nõ approbat. Cognoſcit ergo, quia eum deprehendit, & non nouit, quia hunc in ſapientiæ ſuæ ſpecie non recognoſcit, ſicut de veraci quolibet viro dicitur, quod falſitatem neſciat, non quia uel cum ab alijs falſum dr̃ hoc deprehendere ignoret, ſed eandem ipſam fallaciam, & ſcit in examine, & neſcit in amore, ut videlicet hanc ipſe non agat, quam prolatam ab alijs dãnat, &c. Sic igitur notitia ſimplicis viſionis malos, & peccata cognoſcit. Vnde

Matt. 7.

Amos 3. reprobis Iudæis Dominus dicit. Tantum modo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, idcirco viſitabo ſuper uos omnes iniquitates veſtras. Et ſic iſto modo cognouit malitiam Iudæorum, & pœnam eis correſpondentem dicens. *In hoc cognoui, quoniam voluiſti me*, &c. Et ſic nota, quòd iſto modo ad noſtram vtilitatem Chriſtus multa cognoſcit, ſ. noſtram ambitionem, & ſuperbiam, noſtram fragilitatem, & miſeriam, noſtram aſperitatem, & pœnitentiam, noſtram iniquitatem, & malitiam, noſtram humilitatem, & iuſtitiam, noſtram in aduerſitate patiẽtiam. Primo cognouit noſtram ambitionem, & ſuperbiam, ſed a longè. Quo-

Pſ. 137. niam excelſus Dominus, & humilia reſpicit, & alta a longe cognoſcit, ubi glo. Humilia reſpicit Dominus oculo miſericordiæ. Si autem aliqui ſint ſuperbi, non eũ latent, ſed a longe cognoſcuntur ab eo, quia per gratiam non eſt cum eis. Non ergo hoc agit ſuperbus, vt minus perfectè ab eo cognoſcatur, ſed vt non ſit cum illo a quo videtur. Et hoc eſt, alta a longè cognoſcit. Secundò patet, quoniam per hoc inclinatur ad nobis compatiendum, & miſerendum. Pſ. 102. Quomodo mi-

E ſeretur filiorum: miſertus eſt Dominus timentibus ſe, quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum, vbi gl. Cognoſcit. n. Deus figmentum noſtrum, ideſt infirmitatem, & miſeriam noſtram. Nouit enim quod fecit, quomodo dilapſum ſit, quomodo inſtaurandum ſit. Creatura. n. Dei ſumus, ſed peccando repulſi, ipſi nos finximus. Tertium patet quoniam ipſe cognouit pnĩam, quã agimus per aduerſa quæ nobis immittit. Dñe probaſti me, *Pſal. 13[8]*
& cognouiſti me, tu cognouiſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam, vbi glo.

F Cognoſcit Dominus ſeſſionem noſtram, & reſurrectionẽ, quia ipſe nobis donat. Sedẽt humiles in patientia, ſurgunt recti in ſpem vitæ æternæ. Item, ſedent confitentes peccata ſua, ſurgunt iuſtificati gratia eius. Dicamus ergo Deo. Tu cognouiſti ſeſſionem meam, ſcilicet, quòd in humilitate patientiã habeo, & peccata confiteor. Tu cognouiſti reſurrectionem meam, quia per tuam gratiam iuſtificatus ſurgo, & in ſpem erigor æternæ vitę. Et hoc Deo dicere nihil aliud eſt quam eius dona cognoſcendo ſibi gratias age-

G re. Quartum patet, quomodo enim peccata iuſte iudicare poſſet, niſi clarè cognoſceret illa, ideo dicitur. Nonne Deus requiret iſta? ipſe enim nouit abſcondita cordis. Et Hiere. 17. Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? ego Dominus, &c. Quintum patet. Aliter enim bona opera iuſtorum p ræmiare non poſſet, propter quod ipſe ait. Ego cognoſco oues meas, &c. Sexta patet, quia ipſe noſtram in aduerſitatibus patientiam conſiderat. Quoniam nouit Dominus viam iuſtorum, & iter impio- *Pſal. 4[3]*

Ioan. 1[0]

Pſal. 1

H rum peribit. Et Pſalm. 46. Nouit Dominus dies immaculatorum, & hæreditas eorum in æternum erit. Per immaculatos intellige in aduerſis ſeruantes patientiam.

Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti, & confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum. 636

HIc ratione oſtendit ſuam innocentiam. Vbi notandum, quòd iſtam litteram quidam exponunt de aſſumptione

ptione incarnatione, vt quia Deus præui dit innocentiam,& sanctitaté futurá humanitatis Christi,ideo illam ad vnionem assumpsit hypostaticam,& illum impeccabilem fecit. Vnde hoc notans Christus, dicit *Me autem suscepisti*,s. verbo vniendo, & rationem assignat,dicens. *Propter innocentiam*,s. meã futuram, quam prævidisti. *Et confirmasti me in conspectu tuo in æternum*.s. me faciendo impeccabilem.
Rom. 6.
Sed ista expositio stare non potest, quia tunc in Christo præmium præcessisset meritum,ac ẽt quia tunc meruisset,ante quam eius anima fuisset, quod implicat contradictionem. Est ergo iste versus intelligendus de assumptione resurrectionis, vel ascensionis in cœlum,vt sensus sit iste. *Me autem propter innocentiam*.s. ꝓpter meritum innocentis vitæ meę,quia sine peccato suscepisti me.s. in resurrectione conferendo mihi corpus gloriosũ: *Et confirmasti me in conspectu tuo in æternũ*,q̃a Christus in resurrectione reassumpsit corpus impasibile,& immortale, ꝑꝑ quod dicebat Apostolus. Christus resurgens à mortuis.iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Non est auté hic intelligendum (sicut quidã putauerunt) quod in morte Christi humanitas eius à verbo fuerit dimissa,& in resurrectione reassumpta, propter,ꝙ nunc homo Christus dicat verbo. *Me autem propter innocentiam suscepisti* .s. de nouo ad vnitaté personæ. Quia licet morte Christi anima separata fuerit à corpore, anima fuerit in limbo, & corpus in sepulchro,tñ ipsi verbo,& anima semper vnita remansit, & corpus, quia quod semel assumpsit nunquam dimisit,vt dicit Damascenus. Sed fuit assũptus homo Christus ad gloriam, & immortalitatem corporis,quam ante resurrectionem non habuerat. Et de hoc Christus gratias Patri agens,dicit. Tenuisti manum dexteram meam, in voluntate tua deduxisti me,& cum gloria suscepisti me. Vel potest hoc
Psal. 72
exponi de ascensione Christi, in quã gloriosus in cœlum fuit assumptus, vt dicit Matth. vlt. Et Domine quidé Iesus postquã loquutus est eis,assumptus est in cœlũ. Et q̃a assumptio sic est stabilis,vt nullus ibi assumptus amplius cadere pos-

A sit,quæ stabilitas per sedere significatur: ideo subdit. Et sedet à dextris Dei. Q̃d hic alijs verbis exprimit,dicens. *Et confirmasti me in conspectu tuo in æternũ*. Et nota,ꝙ iste conspectus Dei tantæ est efficaciæ,ꝙ non solũ ante ipsum stantes cõfirmat,sed ẽt in præsenti vita; & in futuro nos illuminat, expellendo ignorantiã, nos purificat nostram acceptando pœnitentiam, nos humiliat nostram ostendendo iustitiã,nos beatificat nostram satiando conscientiam: Primo conspectus Dei nos illuminat, &c. Si enim corpus solare
B suo conspectu tenebras expellit, quanto magis Deus suo conspectu nostras animas illuminat,vt ipsum Deum, & nosipsos cognoscamus? Viuemus in conspectu eius,sciemus,sequemurque,vt cognoscamus Dominum. Iste ergo est ille Dei conspectus nos erudiens,& illuminans, de quo ad literam dr̃. Et in conspectu sedis tanquam mare vitreum simile chrystallo. Ex quib. nota, ꝙ conspectus Dei maximè hic de tribus nos illuminat,quæ per illa tria quæ in isto conspectũ sunt posita designantur,s. mare, vitreum, &
Osea 6.
Apo. 4.
Nota.
C crystallus. Per mare, quod est salsum,& amarum,intelligit suplicij dãnatorũ acerbitatem. Per vitrum aũt, quod est fragilissimo,nostræ humanitatis fragilitatem. Per chrystallum vero,ꝙ est album, lucidum,& diaphanum, intellige virtutũ claritatem,puritatem,ac honestaté. Stantes ergo in conspectu sedis diuinæ efficiuntur mare,dum in illo cõspectu intelligũt tormentorum amaritudinem. Efficiũt vitrum, dum in illo conspectu intelligũt propriam miseriam,& fragilitatem. Efficiũtur chrystallus, dum in illo cõspectu
D solidantur ad virtutum claritatem, & stabilitatem,propter quod tales albis vestibus, scilicet virtutum dicuntur induti. Sunt stantes ante thronum in conspectu agni amicti stolis albis, &c. Secundò diuinus conspectus nos purificat. Quid enim stare ante cõspectum Dei, nisi per pœnitentiam & lachrymas propria peccata lauare? Psal. 55. Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo. Sic & in conspectu Dei Iob pœnitentiam suam agebat,dicens. In conspectu eius arguam vias meas, & ipse erit Saluator meus.
Apoc. 7
Iob 13.

Quod

1.Cor. 11. Quod ad propositum exponens Grego-
rius ait, cum Apostolus dicat, Si nosip-
Greg. 11 sos iudicaremus, non vtique iudicare-
mor. c.4 mur, eo tunc Dominus Saluator inueni-
19. tur, quo nunc per timorē Domini pec-
cata nostra à nobismetipsis in conspectu
ipsius redarguūtur. Vnde electi quoque
suis culpis nunquam parcere sciūt, vt pos
sint culparum iudicem placatum inueni
re, Saluatorem credunt, quem modo iu-
dicem metuunt. Nam, qui sibi nunc in
culpa parcit, ei postmodum in culpa nō
parcitur. Dicat ergo. Vias meas in conspe
ctu eius arguam, & ipse erit Saluator
meus. Et infra, Sciendum quoque est, q̃
duobus modis in conspectu Domini ve-
nimus, vno quidem quo hic peccata no-
stra subtiliter perpēdentes in eius con-
spectu nos ponimus, & flendo dijudica-
mus. Nam quoties conditoris potentiā
ad sensum reducimus, toties in cōspectu
eius stamus. Vnde recte quoque per vi-
rum Dei Heliam dr̃. Viuit Dominus, in
cuius conspectu sto. Alio quoq; modo in
conspectu Domini venimus, cùm in ex-
tremo iudicio ante tribunal eius asta-
mus, &c. Ideo quod iste conspectus nos
ad pænitentiam prouocet, & lachrimas,
Psal. 18 dr̃. Intret in cōspectu tuo gemitus com-
peditorum. Et per cōsequens iste con-
spectus nos facit immaculatos. Elegit
nos vt essemus sancti, & immaculati in
conspectu eius. Tertiò iste conspectus
nos humiliat. Quis.n.ante conspectum
Domini considerans se iniustum, vilem,
& inutilem seruum, nō humilietur? Qui-
libet.n. quantumcunque iustus si ante
cōspectū Dei se statuat, stanti sibi ipsi ap
Iob 15. parebit immundus. Quid est homo vt im
maculatus sit, & vt iustus appareat? Ecce
inter sanctos eius nemo immutabilis, &
cœli non sunt mundi in conspectu eius.
Greg. 12 Quod exponens Gregorius dicit. Cœlo-
mor. ca. rum nomine homines iustos significauit,
17. de quib. dicitur. Cœli enarrant gloriam
Dei. Cœli ergo non sunt mundi in con-
spectu eius, quia per semetipsos ante di
strictum Dei iudicium nec ipsi esse mun
di ad perfectum possunt, qui munditiæ
1. Ioan. 1 prædicatores fiunt, Ioanne attestante,
qui ait: Si dixerimus quoniam peccatum
non habemus, nosipsos seducimus. Si

E igitur cœli sic in conspectu Dei nō sunt
mundi, quis quantumcunque iustus in
conspectu Dei se ponens de iustitia præ
sumat, & non potius humilietur? Et hoc
est, quod orabat Psalmista, dicens. Non Psal. 24
intres in iudicium cum seruo tuo, quia
non iustificabitur in cōspectu tuo omnis
uiuens. Quartò iste cōspectus nos beatifi
cat, quod ostenditur Psal. 16. cum dici-
tur. In conspectu tuo satiabor, cum ap-
paruerit gloria tua. Et Psal 67 Iusti epu
lentur in conspectu Dei, & delectentur
in lætitia. Sic ergo nunc, & Christus ostē
F dendo se immortalem, & gloriosum fa-
ctum, dicit. *Confirmasti me in conspectu
tuo in æternum.* Vel dicamus, quòd Chri
stus ista omnia dicit in persona membro
rum suorū, dicens. *Me autem*, idest, meos
suscepisti propter innocentiam, & san-
ctitatem meam, & confirmasti, &c.

Benedictus Dominus Deus Israel à sæculo, & usque in sæculum. fiat. fiat. 687

Hic ex omnibus prædictis Christus
surgit pro se, & suis ad gratiarum
G actionem, dicens. *Benedictus*, &c. quāuis
enim per creationem, & gubernationem
sit Dominus omnium, tamē per verum
Dei cultum erat specialiter Deus Israel
quia gentes ipsum non colebant. *Fiat,
fiat*, in Hebræo habetur, amen, amen.
Notandum, quòd secundum Hierony-
mū, liber Psalterij distinguitur in quin-
que libros, sic quod vbicunque in fine
Psalmi dicitur fiat, fiat, quod idem est
quod amen, amen, ibi est finis libri. Et
secundum istam opinionem, hic finitur
liberi primus Psalterij. Secundus finitur
H in fine Psal. 71. Tertius finitur in fine Ps.
88. Quartus finitur in fine Ps. 105. Quin
tus finitur ibi, Omnis spiritus laudet
Dominum. Quia in principio huius le-
ctionis, Christus a Patre postulat resurre
ctionem suam, dicens. Tu autem
Domine resuscita me, &c.
Quæro vtrum Chri-
sti resurrectio
sit causa
nostræ resurrectio-
nis Aegyd.
d.43.

PSAL. XLI.

688 De pœ. d. 1. resuscitamur. QVemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus.

ISTE Psalmus talem habet titulum secundũ Magistrum in gl. *In finem intellectus filijs Chore*. Ad huius intellectũ oportet recurrere ad illa, quæ sunt dicta in titulo Psalmi immediate præcedentis. s. qualiter filijs Chore, qui patris iniquitatẽ nõ fuerunt imitati, datus fuit à Deo spiritus propheticus. Vnde & multos Ps. fecerunt, quorũ iste est vnus ẜm Hieronymum. Item, vt ibidem dictum fuit. Chore interpretatur caluaria, qui fuit locus Christi passionis & crucis. Et sic per Chore hic intelligitur crux Christi, atq; passio. Et sic filij Chore dñr filij crucis Christi, & passionis. Filij ergo caluariæ sunt alij calui, i. hominis Christi in caluo Helisæo præfigurati. Dũ. n. Helisęus ascenderet de Hiericho in Bethel, vt habet 4. Re. 2. Egressi sunt de Bethel quadraginta duo pueri irridentes Helisęum, & dicentes. Ascende, calue, ascende, calue. Tunc iussit Helisæus duos vrsos exire de saltu, à quibus pueri interfecti sunt. Ita spiritualiter. Cum Christus ascenderet in Bethel. i. in carne assumpta, & veniret ad synagogam, quæ prius erat domus Dei, ꝙ sonat Bethel, quę domus Dei interpretatur, irrisus fuit à paruulis clamantib. ascende, calue, i. a Iudęis puerili fatuitate clamantib. Tolle, tolle, crucifige eũ qui deuorantur à duob. vrsis, s. a Tito, & Vespasiano, quos Deus misit ad destructionẽ Iudæorum quadragesimosecundo anno post Christi resurrectionẽ, sicut illi pueri quadraginta duo fuerunt à duobus bestijs deuorati. Sic ergo filij Chore sunt, qui tropheũ Christi, i. signum crucis in fronte cordis, & corporis susceperunt, quibus attribuitur psal. iste. Est ergo sensus tituli iste. *Intellectus* huius Psal. dirigens nos *in finem*, i. in Christum, conuenit *filijs Chore*, idest crucis, quæ in caluaria fuit. Conuenit. n. iste psalm. omni Christiano, qui fiamma diuinæ charitatis accenditur, de qua iste

A psal. agit. Est. n. totus ipse ps. vox fidelis populi Deũ desiderantis charitatis amore accensi. De materia aũt litterali istius psal. est notandum, ꝙ prædicti filij Chore spiritu prophetico prædotati longe ante præuiderunt captiuitatem Babylonicam populi Iudæorum factam tempore Iosiæ regis Iuda. Præuiderunt etiam populi Iudæorum captiuati magnũ desiderium liberationis ab illa captiuitate, & reuersionis ad terram propriam, & ad domum Dei. s. ad tẽplum, quod erat in Hierusalem. Et sic iste psal. narrando

B historice illorum desiderium, ostendit mysticé desiderium fidelis populi desiderantis liberari à captiuitate, & miseria præsentis uitæ, & perueniendi ad domũ Dei, scilicet ad cœlestem Hierusalem. Et primo narrabo historiam Psal. Secundo intellectum historiæ. Quantum ad primum, Psalm. iste diuiditur in partes duas. Quia primò ostenditur desideriũ liberationis. Secundo, tædium liberationis, ibi. *Fuerũt mihi lachrymæ meæ*, &c. Dic ut Nic. de Ly. Quantum verò ad intellectum historie iste Psal. ait de iustorum desiderio perueniendi ad Dei fa-

C cialem uisionem. Et diuiditur in partes duas. Quia ponitur primò iustorum desideratio. Secundò, desiderantium confortatio, ibi. *Quare tristis es, anima mea*. Prima in duas quia ponitur primò desiderij affectio. Secundò dilationis afflictio, ibi. *Fuerunt mihi*. Prima in duas, quia ad exprimendum iustorum desiderium primò ponitur quædam similitudo. Secũdo similitudinis applicatio, ibi, *Sitiuit*. Quantum ad primum ponit similitudinem de desiderio cerui ad fon-

D tes aquarum, & de desiderio animæ ad Deum. Inter alias proprietates cerui (vt dicunt naturales) hæc est, ꝙ naribus trahit serpentes de cauernis suis, & ipsos interimit, quo facto, causa bibendi ardẽti desiderio fontem quærit. Sic conformiter & fideles consumptis in se vicijs, & peccatis fontem contemplationis desiderant, ut reficiantur. Vnde ait Magist. in glo. *Quemadmodum desiderat*, &c. Ecce exquisita similitudo. Nam cum secundum multas alias proprietates, ceruus fideli comparetur, ob hanc uelut excellentio-

lentiorem, & expressiorem hic in cōparationem adducitur. Ceruus, n. grauatus excrescentib. cornib. atq; pilis, serpentes narib. haurit, & ipsorum hausto veneno æstuat: vnde fonté ad bibendū ardentissimè, desiderat, quo hausto, cornua, & vilos deponit, & cōsequenter applicat, vt dixi. Per cornua accipe peccata superbiæ, sed per pilos peccata carnis, quæ fidelis deponit bibens aquā fontis vitæ. s. gratiæ ex desiderio perueniēdi ad Deū. Et aduertendum q; multis proprietatib. ceruus significat diuersimode iustos. Ná in Scriptura ceruus multa significat, quę iustis competunt, s. prædicationé euangelicā, paupertatem voluntariam, pastoralem eminentiam, doctrinalem sapientiā, fraternalem amicitiam, fidelitatem catholicam. Primum patet, vt enim dicit Magister de proprietatib. rerū, ceruorū hoc est proprium, q; naturaliter serpentib. inimicantur. Vnde spiritu eos nariū de cauernis educunt, & sumpto veneno eorum. ipsorū pabulo reficiuntur. Quid .n. serpentes, nisi infideles, & hæreticos designant, qui venenū falsæ doctrinæ, & peruersæ operationis emittūt ad filios inficiendum, quib. naturaliter prædicatio euangelica inimicatur, nō ratione personæ, sed veneni. Vnde ad hoc laborant p̄dicatores, vt eos de cauernis peccatorū abstrahant, & sibi eos incorporent per amorem. Vnde de ceruis prædicatorum, dr̄, Vox Dn̄i preparantis ceruos, & reuelabit condensa, &c. Quod ad propositum exponit glossa dicens. Vos Dn̄i præparat ceruos, qn̄ prædicatorib. quibusdam tribuit sapientiæ spiritum, per quem superant, & repellunt venenosas linguas hęreticorum. Et sic per eos reuelat condensa, i. diuinitatis occulta. Secundum patet, nam, vt dicit liber de proprietatib. rerū, ceruus est tantæ agilitatis, quòd currendo vel saltando, quasi terram non tangit, & in spinas saltando, eas non sentit, & pascitur summitatib. virgularum. Sic & q. libet voluntarius pauper est magnæ agilitatis, quia mente totus cœlestis, intantū quòd quandiu hic habitat, quasi terram vel terrena non tangit, dicens cum Apostolo. Habentes alimenta, & quibus tegamur, hic contentissimus. Vnde & inter

Cornu.

Ps. 17.

E spinas, idest diuitias, saltans eas non sentit, quia in ipsis cor non apponit. Summitatibus virgularū pascitur, quia prius cęlestem appetit cibum quàm terrenum. Vnde quilibet talis pauper dicit. Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorū super excelsa statuens me. Vbi glossa p̄fecit pedes meos ceruorum currētium, ne scilicet fluentiū rerū cupiditates impediant gressus meos, idest, opera mea. Perfecit, inquam pedes meos, i. amorem meum, quo ad ipsum vado. Tanquā ceruorum, s. ad transeunda spinosa, & vmbrosa sæculi implicamenta. Et super excelsa

F statuit me, sup. in cœlestib. non in terrenis intentionem in eam locauit. Vnde q. libet voluntarius pauper dicit. Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos sicut ceruorum, & super excelsa deducet me. Tertium patet, scilicet de ceruo, qui est pastor. Ceruus enim naturaliter montes quærit, & diligit aquas. Sic & quilibet prælatus, vt ceruus in mōtibus contemplationis, & perfectionis vitæ debet habitare, & inde haurire aquas sapientiæ. Vnde de prælatis dicitur. He-

G rodij domus dux est eorum, montes excelsi ceruis, petra refugium herinacijs. Vbi secundum glo. Herodius auis rapacissima est, & omnium volantum maior, qui etiam aquilam vincit. Et sic per Herodium intelligitur tribus Beniamin, de qua fuit Paulus, de quo dicitur. Beniamin lupus rapax mane rapiet prædā, & vespere diuidet escas, quia Paulus in sua adolescentia persequutus est ecclesiam, & postea spolia rapuit, scilicet à diabolo, prædicando. Domus ergo Herodij, idest, Paulus de trib. Beniamin dux

H est eorum ceruorum, scilicet prælatorū, quia non tantum suis meritis, & exemplis prælatis ducatū præstitit, sed etiam eis singularem viuendi regulam conscripsit, ut patet 1. Timoth. 3 Montes excelsi ceruis, quia excelsa scripturarum præcepta ceruis, idest, prælatis, qui transcendentes suo cursu omnia spinosa sæculi in altis mēte conuersantur. Vel montes sunt altiora scripturarum præcepta, quæ prælati præ cæteris obseruare debent. Et petra refugium herinacijs. Per petram accipe Christum, quia petra erat Christus.

Ps. 27.

Haba. 3.

Ps. 103.

Gen. 49.

Herin. cium.

Deu.

Greg. 13. m c. 20.

Iob. 3 Greg. 30. m cap. 2 Gen. 4

Cōpa proxi

Herinacium. stus. Per herinacium autem, vel hericiũ, animal spinosum, & timidum, accipe diuites huius sæculi, qui alta tenere non possunt. Quibus tamen refugium factus est Christus, quia si pauperes extollit, nõ tamen diuites expellit. Istos tales ceruos, i. prælatos, subditi sibi incorporare debet per imitationem. Et hoc est, quod cuilibet subdito dicitur. Ceruum comedes duntaxat absque esu sanguinis, quem ef-fundes super terram. Et notanter dicit absq; esu sanguinis. Per sanguinem significatur peccatum, vt ait Grego. Quia si contingat prelatum quãdoque peccare, in hoc ipsum imitari non debet. Quartũ patet de ceruo. s. qui est doctor spirituali eruditus sapientia. Dicunt naturales, qđ cum cerua parere vult, se incuruat, & cũ magno dolore filios parit. Sic, & sancti doctores, vt filios spirituales pariant, a spirituali contemplatione se incuruant, subditis condescendendo cum magno dolore pariunt, cadentibus compatiendo, & timendo de stantibus, ne cadant, vnde de doctoribus sub ceruarũ nomine dicitur. Nunquid parturientes ceruas obseruasti? incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt. Quæ de doctoribus exponit Greg. diffuse. Vnde de doctore qui prædicationis eloquio alios habet filios concipere, & parere dicitur. Genesis 49. Nephthalim ceruus emissus, dans elo quia pulchritudinis. Nephthalim enim qui interpretatur conuertens eos significat doctores, qui sua doctrina hos ad Christum satagunt cõuertere. Quintum patet. s. de ceruo amicitiæ, vel amico, qui dicitur quilibet bonus misericors proximis, & prius. Nam ut dicit Mag. de proprietatibus rerum. Cerui tantam humanitatem ad se inuicem habent, quod qñ magnam aquam habent transire, fortiores debilioribus compatiuntur, sic. s. qđ cerui debiliores capita cornibus præcedentium superponunt, & sic sibi inuicẽ succedentes nullum laborem oneris sentiunt. Quo ergo exemplo charitatis amicitia pôtest demonstrari, quam exemplo cerui, qui in submersionis periculo potentior iuuat infirmũ ne pereat? Et hinc est, quod ipse ceruus dicitur animal charissimum a charitate, & gratissimum a

Left margin notes: Deu. 12 — Greg. li. 13. mor. c. 20. — Iob. 37. Greg. li. 30. mor. cap. 20. Gen. 49. — Cõpassio proximi.

gratia. Pro. 5. Cerua charissima, & hinnulus gratissimus: vbera eius inebrient te omni tempore, & in amore illius delectare iugiter. Ergo, charissimi, ceruorum exemplo oĩbus cõpatiamur, & infirmos quantum possumus, adiuuemus, & tunc ante Deum sicut cerui saltantes ascendemus. Esa. 35. Tũc saliet sicut ceruus claudus. Claudus dr̃ ille, qui compassionem, quam in affectu gerit, ad proximum per effectum ostendere, non potest. Sextum patet. s. de ceruo fidelitatis, qui est quilibet fidelis, & iustus, qui toto corde desiderat videre faciẽ Dei. De quo præsens textus intelligitur cum dr̃. *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes, &c.*

Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? 689

Right margin: De pœn. d. 1. si antequam.

HIc ponitur similitudinis applicatio. Nota, q̃ hic textus variatur: quia aliqui dicũt. *Sitiuit anima mea ad Deum viuum.* Sed in translatione Hieronymi iuxta Hebraicam veritatem, fontem, ibi non ponitur, sed vitio scriptorum in libris nostris communiter additur, & dicit *ad Deum fontem, &c.* vel ex imperitia aliquorum correctorum, qui posuerunt ibi *fontem,* eo q̃ in præcedenti versiculo ponitur quemadmodũ desiderat ceruus ad fontes aquarum. Sciendũ, q̃ sitis desiderium significat, tam in bono, q̃ in malo. De siti mala dr̃ de auaro. Exardescet cõtra eum sitis. i. desideriũ. & amor terrenorum. Vnde dicta verba exponens Grego. ait. In eius quippe animo contra eũ exardescit sitis s. auari, quia quo agere persa consueuit, eo ad ebibenda mala uehementius accenditur. Impio quippe sitire est huius mundi bona concupiscere. Vnde Redemptor noster ante Pharisæi domum hydropicum curat Et cum contra auaritiam disputaret, scriptum est, Audiebant aũt hæc omnia Pharisæi, qui erant auari. & deridebant illum. Quid est ergo, q̃ ante Pharisęi domum hydropicus curatur, nisi q̃ per alterius ægritudinẽ corporis in altero exprimitur ægritudo cordis? Hydropicus quippe quo amplius biberit, amplius sitit, quia omnis

Right margin notes: Sitire. Desiderare. — Iob. 11. Greg. 14 mor. c. 5 — Luc. 16.

omnis auarus ex potu sitim multiplicat: quia cum ea, quæ appetit, adeptus fuerit, ad appetenda alia amplius anhelat. Qui .n. adipiscendo plus appetit: huic sitis ex potu crescit. Significat et sitis quandoq; desideriũ bonum, sic enim dicebat Christus. *Matt.5.* Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiã, idest ſm glo. desiderant iustitiam. Sic, & Christus ardens desiderium nostræ salutis siti significat, Ioa. 19. d. Sitio, i. desidero salutem humanam. Et sic conformiter sitim pro bono desiderio accipit Psalmista d. *Sitiuit anima mea ad Deum*, &c. gl. Idest desiderat anima mea ad te Deus. Et quid sitiuit, uel desiderauit, subdit. *Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* *Philip.1* Quasi cũ Apostolo diceret. Cupio dissolui, & esse cum Christo, quia sitio in peregrinatione, satiabor in aduentu. Et notanter dicit, *ante faciem*, quia in præsenti solum dorsum Dei videmus, quia solum per creaturas ipsum cognoscimus, sed in futuro faciem videbimus, quia videbimus eum, sicuti est. Idcirco cum *Exod.33* Moyses oraret Dominum, d. Ostẽde mihi faciem tuam, vt sciam te. Respondet Dominus. Non poteris videre faciem meam, nõ. n. videbit me homo, & viuet. *Facies. Incarnatio.* Vel aliter desiderando videre faciẽ Domini, quid aliud desiderabant, nisi Christi incarnationem, quæ rectè per faciem designatur. *Philo.li.1.de animalibus* Dicit. n. Philosophus. Non est rectum, ut in aliquo vocetur facies, nisi in homine. Et quia Christus vetus fuit homo, ideo: propriè facies vocatur, quam faciem optabat Psalmista dicens. *Psal.79* Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus. Hæc autem facies non videbatur a nobis donec apparuit Christus: cuius visionem maximè desiderabãt patres antiqui. Nec mirum, quoniam sicut dicit Augustinus. *Augu.8. de trini.* Bona facies tria continet, quia scilicet est dimensa pariliter: affecta hilariter, & colorata luculenter. Sic, & natura humana in Christo assumpta fuit dimensa pariliter. i. proportionaliter, & correspondenter, quia singulæ eius partes. s. tam corpus quam anima, & earum virtutes sibi debitè correspondebant, non sicut in nobis, vbi pars inferior superioris proportionem excedit. Erat etiã quo ad bonos affecta hilariter. Vnde de ista facie dici-

E tur. Dignos seipsa circuit, & in vijs ostendet se illis hilariter. *Sap.6.* Fuit et colorata luculenter, quia nullus color videtur faciei conuenientior, quam ille de quo Can. 5. Dilectus meus candidus, & rubicundus. Sed in ista facie lucebãt isti duo colores. Quantum ad candidum patet per illud Sap. 7. Candor est lucis æternæ, &c. Quãtum ad rubicundum patet consideranti Christum pro nobis sanguine cruentatũ, vt sibi competat illud 1. Reg. 16. Erat autem rufus, & pulcher aspectu.

F *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die, ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus?* 690 *11.q.3. ad.mensam.*

HIc ponitur dilationis desiderati afflictio: affligitur autem iustus in præsenti uita ex tribus, s. propter præsentis vitæ miseriam. Secundo propter status perditi memoriam ibi. *Hæc recordatus sum.* Tertiò propter æternæ felicitatis lætitiam, ibi. *In voce.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ vita iusti in præsenti vita semper est in luctu, & miseria, quia G si prospera mundi sibi irrident, illa despicit: si aduersa, in illis gemit. Et hoc notat d. *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die, ac nocte.* Nam per diem, intelligit prospera mundi: sed per noctem, aduersa. Vnde ipse dæmon nos dr̃ impugnare tã de die quam de nocte: quia tã in prosperis q̃ in aduersis semper nos Deo culpabiles conatur reddere. Vnde Greg. dicit Scriptura autem sacra sæpè diem pro prosperis, *Greg.1 mor.c.* noctem autem pro aduersis ponere consueuit. In die autem, & nocte nos insequitur dæmõ, & accusat, quia modo nos H in prosperis, modo in aduersis accusabiles ostendere contendit. In die accusat, cum prosperis male nos vti insinuat. In nocte accusat, cum in aduersis nos non habere patientiam demonstrat. Et nota, quòd per tales lachrymas habitas tædio vitæ præsentis, diuina sapientia eruditur homo ad Deum magis cognoscendum, & seipsum, talis autem eruditio, & sapientia panis in scriptura dr̃. Cibauit illum pane vitæ, & intellectus. *Eccles.1* Et ideo hoc notans, has lachrymas panes vocat, d. *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes*, &c.

Quia

Quia per has lachrymas se cognoscit à Deo peregrinari. Ideo causam harum lachrymarum ostendit. d. *Dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus?* q. d. inde sunt lachrymæ, quia à Deo elongatum me video. Ex hoc. n. vult ostendere taliũ lachrymarum vtilitaté. Vbi nota ꝙ philosophus dicit, ꝙ aqua pluuialis magis est fructifera, & magis cõuenit plantis, ꝗ aqua fontis, vel fluminis. Et nihil vniformiter bene crescit, nisi aqua pluuiali imbibat. Similiter duplex est aqua lachrymarum, s. aqua pluuialis. s. lachrymę, quę veniunt pro desiderio cœlestis patriæ, & aqua fontis, vel fluminis. s. lachrymæ emissæ pro amissione terrenorum. Et primæ lachrymæ sunt fœcundantes, sed non sic aliæ. Vnde ait Psal. Cibabis nos pane lachrymarum. Dum ergo intellectus, & affectus vident se elongatos à Deo, & dicũt interius: *vbi est Deus tuus?* tunc lachrymæ erumpunt.

Philosophus. 7. de animalibus. *Aqua lachrymarũ duplex.* *Ps. 79.*

691 *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, quoniam transibo in locũ tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei.*

Recordari. OStendit hic suam afflictionem ex status perditi memoria. Quis. n. considerans statum in quo primus homo fuit creatus, in quo nihil pœnæ, vel molestiæ, sed omnia erant ordinata ad votum, ibi angelorum beatorum consortium, ibi Deus præsens videbatur, & statum, in quo modo sumus lapsi, miseria plenũ & ignorantia, qui nõ nisi per mortem terminatur, quis. n. ista recordãs nõ gemat? non affligatur? Et hoc est, ꝙ hic dicit iustus. *Hæc recordatus sum*, s. primũ statum, & istum. *Et effudi in me animam meam.* Effunditur anima, qñ dilatať ad cogitandum, vel orandũ. Sic & iustus cogitans mundi miserias, dilatat animam suam, vt Deum quęrat, & non valens hic Deum inuenire, recurrit ad fidem, vt, si Deum hic videre nõ possit per speciem, saltem ipsum contempletur per fidem, quousq; perueniat ad clarã visionẽ: pp ꝙ dicit. *Quoniam intrcbibo in locũ tabernaculi admirabilis.* &c. Vbi nota, ꝙ differentia est inter domum, & tabernaculũ: Qm̃ domus dicitur mansio firma. Tabernaculum autem mansio trãsitoria, sicut mansiones, quæ fiunt in campis armorũ, vel quas sibi faciunt viatores ad manendũ per breue tempus. Et sic tabernaculũ significat ecclesiam militantem, quæ cõtinue est in peregrinatione. Domus autem significat ecclesiam triumphantem, quæ stabilis manet in termino. Vnde de ecclesia militante, in qua nobiscum manet Deus per fidem, & gratiam, dicitur Apoc 21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum illis. De domo autem ecclesiæ triumphantis, vbi secundum diuersitatem meritorum præmia dantur, dicit Christus. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Iustus ergo in tot aduersitatibus positus sibi hoc statuit, vt stet in tabernaculo militantis ecclesiæ per fidem, donec veniat ad domum triumphantis. Et hoc est, ꝙ dicit. *Quoniam introibo in locum tabernaculi admirabilis*. s. per fidẽ, & uere admirabilis propter mirabilia in fide, & ecclesia cõtenta. Et quãdiu stabo in hoc tabernaculo declarat. d. *Vsq; ad domũ Dei*. i. vsquequò perueniam ad domum patriæ.

Greg. mor. *Eccles.* *Domus. Tabernaculum.* *Tabernaculũ est ecclesia militãs.* *Apoc. 21* *1. Io. 4.*

In uoce exultationis, & confessionis, sonus epulantis. 692

HIc consequenter affligitur iustus considerando æternæ fęlicitatis lætitiam, à qua peregrinatur. Vbi ostendit ꝙ in æterna gloria est exultatio, quia *in voce exultationis*. Psal. Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur &c. ibi est gratiarũ actio, quia *in voce confessionis*. Psal. Confitebor domino nimis in ore meo, in medio multorum laudabo eum. Ibi est ęterna satietas, & refectio, quia *sonus epulantis*. Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia. Quia in toto isto psal. agitur de desiderio iustorum, quo Deum appetunt videre beatifice, ideo quæro generaliter utrum omnes homines appetant beatitudinem veram. Aegyd. dist. 49.

Ps. 67. *Quæstio*

Quare tristis es, anima mea, & quare conturbas me? 693

HIc cõsequenter ponitur iustorum confortatio. Et diuiditur in partes duas. Quia ponitur primò confortatio. Secundò

11. q. 3. existimant.

Secundò eiusdem explicatio,ibi. *Quare tristis es anima?* Prima in duas.Quia primò super hoc mouet quæstionem.Secũdò ponit responsionem.ibi.*Spera in Deo.* *Anima triplex.* Quantum ad primum notandum,ꝙ aīa ſm philosophos est triplex,s.vegetatiua, sensitiua, & intellectiua,quæ triplex in homine continetur, vel ipsarum operatio sed duæ primæ.s.vegetatiua,& sensitiua actus suos habent in carne,& sensib. corporalibus, tertia autem actum suum in seipsa retinet interius.Ad propositum ergo,quia ex aduersis, & miserijs mundi anima exterior, i. sensualitas turbatur, quæ turbatio etiam displicentiam infert rationali animæ,ideo ipsa anima rationalis,vel ipsa ratio confortans sensualitatē, sibi loquitur. d. *Quare tristis es, anima mea.*&c.q d.Transiui vsq; ad tabernaculum Dei per veram fidē,& spem,quibus *Tristitia* indubitanter trāsibo ad domum patrię. Si ergo hoc fide credis, spe tenes, quare ergo tristaris?q.d.non debes tristari, sed patienter expectare. Istorum enim cōsideratio summè valet ad omnem tristitiā remouendam. Notant naturales, & medici,ꝙ aurū verum, & falsificatum licet exterius in apparentia æqualiter lætificent aspectū,tamen in hoc differūt, quia aurum verum in medicinis positum infirmum habet cōfortare,& lætificare,sed aurum artificiale magis grauat infirmū, & conturbat. Sic est de auro gloriæ Dei & gloriæ mundi, quia licet vtraq; videatur delectabilis, & placida, tamen gloria Dei,quia vera gloria, ostensa infirmo & tribulato,statim ipsum confortat & lætificat,gloria verò temporalis per oppositum,ideo ratio sensualitatem uolens cōsolari,ei gloriam Dei proponit dicens vt sequitur.

Aurum verū & falsificatum.

694 *Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi,salutare vultus mei,& Deus meus.*

HIc ergo respondet ad motam quæstionem ostendens, ꝙ hic turbari non debemus, sed omnia expectando Deum patiēter tolerare. Et ad hoc multa nos debent inducere, quæ hic ponit.s. primo habita de Deo confidentia, in principio.Secundò plena de seipso diffidentia:ibi.*Ad me ipsum.* Tertio vtriusq; E legis consonantia,ibi. *Abyssus Abyssum.* Quarto aduersitatum pœna transitoria ibi. *Omnia excelsa.* Quinto impensa in pœnis misericordia,ibi.*In die mandauit.* Sexto ostensa nobis Christi patientia. ibi. *Apud me.* Septimo impensa nobis Dei beneficia,ibi.*Quare oblitus.* Octauo exquisita diaboli malitia,ibi. *Dum confringuntur.* Quantum ergo ad primum ostendit,quod nos consolatur, & fortificat in aduersis confidentia, & spes habita in Deo, sicut infirmum cōfortat spes habita in medico. Cuius ratio est, quia *Spes.* *Anchora.* F ipsa spes est sicut anchora quædam firma, qua nauis animæ nostræ firmatur, quandiu sumus in magno mari huius mundi. Vnde Chrysost.in de reparatione lapsi. Spes est nostræ salutis anchora, *Chrysost.* & vitæ nostræ fundamentum. Accedamus ergo ad tenendam propositā spem, quam sicut anchoram habemus. Ad anchoram autem spectat firmare,& stabilire nauem, ne à fluctibus rapiatur. Dicit enim Ambr. quod Echinus.s.animal marinum exiguum,vile, ac despicabile, cū procellam ventorum præsenserit,calcu- *Ambros. homil. 5. hexamer.* G lum ualidum arripit, eumque tanquam anchorā trahit, ne excutiatur fluctibus. Itaq; non suis se liberat viribus,sed alieno stabilitur pondere. Sic & nos, imminente tempestate tentationis, vel aduersitatis huius mundi eripiamus calculum illum,de quo Apoc.2.dicitur.Dabo cal- *Apoc. 2.* culum candidum, & in calculo nomen meum scriptum.i.Christum,& huic forti ter inhæreamus in ipso sperantes, & non in viribus nostris, ne inundatione fluctuum moueamur, quoniam scriptū est. Qui confidunt in domino sicut mōs *Ps. 124.* H Sion,nō commouebitur,&c. Et hoc hic facere docet confortans seipsum & d. *Spera,in Deo,*&c.q.d.Si anima dicat ideo conturbor,quia ibi non sum, quo desiderio tendo,& ideo grauor,non sic, *sed spera in Deo,* scilicet interim, quē si modo plenè non habes, in futuro tamen plene ipsum habebis,cum illum videbis, sicuti est. Interim ergo confitebor illi per fidem,sed quid confitebor subdit, quia ipse.s.Christus *est salutare vultus mei,* s.ꝙ salus mea non est ex me,sed è Christo, *salutare vultus mei,*idest,ex forma mea, quam

Ps. 36

quām assumpsit,& etiam est Deus meus ratione verbi, quod humanitatem nostram suscepit. Et sic confitebor, quòd in se Deus est,& homo.

695 *Ad meipsum anima mea conturbata est, propterea memor ero tui de terra Iordanis,& Hermonij à monte modico.*

16.q.3. ca.vlt. HIc ostendit, ꝙ vt confortemur in aduersis,sicut in Deo debemus habere plenā confidentiam,sic in nobis plenā diffidentiam,quia omnis nostra tribulatio est ex nobis, sed consolatio ex solo Deo. Ex nobis sunt conturbationes, sed ex Deo finis earum. Primā partem ponit.d. *Ad meipsum anima mea couturbata est.* q.d. Anima tristis est.s. à me, quæ à Deo reficitur. Non est mihi firmitas vel spes in me, ideo non præsumo de me, sed sperabo in Deo. Spera in Deo, & fac

Ps.36. bonitatem &c. Et hoc est ꝙ subdit. *Propterea memor ero tui.* i. tuarū miserationū, vnde festino ad te, qui excludis oīa mala. Ecce ergo remediū,quo euadat tribulationes,non in seipso cōfidere,sed in Deo. Qūo autem confidendū sit in Deo, hic ostendit, ꝙ hoc est per memoriam eius beneficiorū,& exemplorum, quib. omnia peccata liberè relaxat, & ad verā humilitatis formam inducit. Et hoc est

Memorari. ꝙ subdit. d. *Memor ero tui,&c.* Vbi notādum,ꝙ per Iordanem, in quo Christus

Iordanis Baptismus. dicitur. fuit baptizatus,& uirtus lauandi animas aquis tradita, significatur baptismus, in quo omnia peccata remittuntur, in quo & virtutes infunduntur, quib. anima fit terra fructifera per productionem meritorum. Dicit ergo. *Memor ero tui de terra Iordanis,* i. de beneficio baptismi, vbi

Ps.124. fit remissio peccatorum,quem tamen dico terram, quia de terra Iordanis, quia ex hoc homo fit terra fructifera reddēs fructum meritorum trigesimum, vel sexagesimum,vel centesimum. Et hoc nō sufficit recordari nisi ēt sim memor hu-

Hermō. militatis Christi ipsam imitando. Hermon namq; est mons quidam iuxta Iordanem,modicus quidem, sed fructuosus multum. Et significat Christū, qui mons fuit luminosus per sapientiam,sed modicus per humilitatem, & fructuosus per spiritussancti missionem. Quid est ergo,

A *memor ero Hermonij à monte modico,* nisi memor ero humilitatis Christi, ipsam imitando? ꝙ enim per montem Hermon Christus significetur, qui rore spiritus sancti dotauit ecclesiam,patet ps.13. vbi dr̄. Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. Non.n. est intelligendum Ps.13. materialiter, ꝙ ros de mōte Hermō descendat in montem Sion,tum quia mons Sion de multo est altior, tum quia isti montes multum ab inuicem distant. Sed mons modicus Hermon est Christus, mons vero Sion est ecclesia. Ros ergo,i.

B gratia spiritus sancti descendit à monte Hermon,i. a Christo in montem Sion,i. in ecclesiam, & etiam, quia spiritussanctus à Christo missus realiter descendit supra apostolos existentes in mōte Sion. Ad propositum vult ostēdere, ꝙ prædictorum memoria nos fortificat in aduersis. Vel aliter exponunt aliqui. Nam Hermon, qui est mons modicus interpretaẗ anathematizatio,& significat illa,quæ in Iordane, idest in baptismo promisisti,ibi enim anathematizasti diabolum, mundum,& pompas eius, ipsis abrenunciando, ibi te promisisti modicum facere.i.

C humilem,& Deo subiectum. Dicit ergo *Memor ero tui de terra Iordanis.*i. beneficij remissionis peccatorum in baptismo factæ. Memor ero etiam eorum, quæ tibi promisi ibi, quia memor ero *Hermonij*.i. anathematizationis,qua renunciaui diabolo,mūdo &c. ac ēt *à monte modico,* quia promisi me facere montē per constātiam fidei, & modicū per humilitatē.

Abyssus abyssum inuocat,in uoce catarrhactarum tuarum. 696

D HIc ostendit, ꝙ ad patienter aduersa toleranda nos inducit utriusq; testamenti cōsonātia. Vbi nota, ꝙ abyssus dicitur secundum grammaticos altitudo,vel profunditas aquarum, quæ tanta est, ꝙ uideri non potest. Vnde dicitur ab,ab,quod est sine,& uisus quasi sine uisu. Et quia scripturarum profunditas tāta est, ꝙ à nobis penetrari non potest, ideo scriptura nuncupatur abyssus, quam sola Dei sapientia penetrare potest, ipsa dicente. Gyrum cœli circuiui sola, & profundum abyssi penetraui. Eccl.24.

23.q.5. c.1.

Abyssus.

Iſta ergo abyſſus ſcriptura duas partes E habet, ſ. antiquum teſtamentũ, & nouũ, quarum quælibet nos docet patientiam in aduerſis tenere,& ꝙ aduerſa sũt ſigna diuini amoris. Vnde in prima parte huius abyſſus,ſ. in antiquo teſtamento dr̃. *Iob 5.* Beatus homo, qui corripitur à domino. Increpationem ergo dñi ne reprobes,q̃a ipſe uulnerat,& medeẽ,percutit, & manus eius ſanabunt,& Iudit.8.Omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes tranſierunt fideles. *Apoc. 3. Heb. 12.* In hoc ẽt concordat nouũ teſtamentum: Ego, quos amo, corrigo,& caſtigo. Flagellat aũt Deus F oẽm filiũ,quem recipit.Hanc ergo cõcordiã abyſſi ſcripturarũ ad noſtrã confortationẽ præuidens pſ.dicit. *Abyſſus Abyſſum inuocat*.gl.i.euangeliũ, & lex in hoc concordant, quia lex confirmaẽ per euangeliũ,& econtrario. Et hæc inuocatio fit *in voce catarrhactarum tuarum*,i.ſm gl. per doctrinam Apoſtolorũ, & prophetarũ,de quib.fluenta Dei manant. Nã catarrhactæ cœli dicũtur feneſtræ cœli, q̃ per quaſdam ſimilitudines videntur aperiri in voce tonitrui, & fulguris, & magnarum pluuiarum.Dicuntur ergo prophetæ,& Apoſtoli catarrhactæ,q̃a ex eis fluxit aqua pluuialis,ſ.ſanctarum ſcripturarum,fulgura miraculorum,& tonitrua comminationis tormentorum.

Omnia excelſa tua,& fluctus tui ſuper me
697 *tranſierunt*.

7. q. 1. aduerſitas. 1.Io.2.

HIc oſtendit habendam patientiam ratione breuitatis pœnarum, quia omnia mundi aduerſa ſunt breuia,& citò tranſeunt. Et hoc eſt,ꝙ dicit. *Omnia excelſa tua*,vbi ſm gl.per excelſa intellige oẽs aduerſitates maiores, & pœnas, ſed per fluctus,minores. Vel per excelſa intellige aduerſitates ab excelſo, ſ. Deo immiſſas,per fluctus aũt aduerſa à mundo vel diabolo procurata. Et tñ omnia tranſeunt, & ſi patienter tolerentur, ad perpetuum refrigeriũ ducunt, iuxta illud Pſ.65.Trãſiuimus per ignẽ, & aquã, & eduxiſti nos in refrigerium.Sic & per oppoſitum omnis mũdana delectatio faciliter tranſit,ſed ad perpetuam pœnam deducit. Tranſit mundus,& concupiſcẽtia eius. Si ergo faciliter aduerſa tranſeunt, ergo ſunt patienter toleranda. Et hãc rationem facit Pſalmiſta hic.d. *Quoniam omnia excelſa tua,& fluctus tui ſuper me*.ſ.immiſſa *tranſierunt*.i.tranſibunt, ponit enim præteritum pro futuro prophetica certitudine.

In die mandauit dominus miſericordiam ſuam,& nocte canticum eius, 698

24. q.1. non turbatur.

OStendit hic,ꝙ miſericordia Dei in pœnis nobis immiſſa,ad patientiã in aduerſis habendam nos inducere debet. Vbi notãdum,ꝙ per diem intelligit proſpera,& per noctem aduerſa. *Aduerſitas Proſperitas* Et tam in die proſperitatis,quam in nocte aduerſitatis omnia ad ſalutem noſtram diſponit. *Miſericordia Dei.* Quia in die proſperitatis mandauit nobis miſericordiam ſuam facere.ſ. alijs ſubuenire,vt.ſ.quilibet alteri miſereatur ſm facultatem ſuæ proſperitatis. Sic.n. præcipitur Tobiæ.4.Ex ſubſtãtia tua fac eleemoſynam, & noli auertere faciẽ tuã ab vllo paupere. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, ſi exiguum tibi fuerit,etiã illud libenter impartire. Ideo.n. diẽ proſperitatis alicui dat Deus,ut tanG quã diſpenſator miſericordiam faciendo alios illuminet.Et hoc eſt,ꝙ dicit. *In die mandauit Dominus miſericordiam ſuam*. ſ.alijs fieri. Et hoc eſt magis ad utilitatẽ dantis,quàm recipientis. Et per conſequens diem ad ſalutem noſtrã diſponit, ſimiliter & noctem. Ideo enim immittit aduerſa,vt nos corrigat,& purget à peccatis, & per cõſequens adoptet in filios, qua nulla lætitia maior eſſe poteſt, quia nulla gratia maior,propter quod dicebat Apoſtolus. Gloriamur in tribulationib. *Rom. 5.* ſcientes, quòd tribulatio patientiã opeH ratur,patientia autem probationẽ, probatio autem ſpem, ſpes autem non confundit. Sic igitur in aduerſitatibus gaudere debemus finem conſiderantes. Et hoc eſt, quod dicit. *Et in nocte mandauit canticum eius*. quia in tribulationibus præcepit exultare in ipſo.

Apud me oratio Deo uitæ meæ, dicam Deo,ſuſceptor meus es. 699

COnſequenter hic oſtendit,quòd ad tolerantiam aduerſorum nos inducit oſtenſa nobis patientia Chriſti. Vbi nota

notā, ꝙ Christus suscipiendo hominem, suscepit omnes infirmitates nostras, & defectus, sola ignorantia excepta. Et in omnibus aduersis exemplum nobis patientiæ dedit. Tanquam agnus ad occisionem ductus est &c. Et. 1. Pet. 2. Qui cū malediceretur, non maledicebat, &c. qđ Psalmista spiritu præuidens prophetico, ipsum Christum futurum in exemplum sibi proponi. Cogitans quòd Christus suscipiet hominem, & pauper erit, non habens quid Deo offerre possit, nisi seipsum, & patiētiam in aduersis, eodem modo eius exemplo, & ego facere debeo. Et hoc est quod dicit. *Apud me oratio Deo vitæ meæ*, quasi dicat. In his omnibus tribulationibus, domine, Deus noster, non habeo quid tibi offeram, nisi orationem meam, & vitam meā, quę est apud me, & nō extra me, quia intus habeo, quod offeram tibi, non de longinquo offeram tibi thura, & aromata, non de grege vitulum, vel arietem. In me est, quod tibi offeram .s. oratio uitæ meæ .i. voluntaria oblatio vitæ meę quam per aduersitates offero tibi probandam. Et hoc exemplo Christi, qui seipsum obtulit Deo patri. Et hoc est, quòd subdit, *Dicam Deo, susceptor meus es.* Quia sicut suscepisti Christum in aduersitatibus patienter, ita sperando tibi dicam, *susceptor meus es.*

Esa. 53.

Christus

Oratio Christi.

700 *Quare oblitus es mei? & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus.*

HIc consequenter ostendit idem ex beneficijs nobis in aduersitate impensis. Hoc enim ostendit per modum cuiusdā querelæ dicens Deo. *Quare oblitus es mei.* i. quare pateris me nunc his miserijs vexari? quare sic prolongasti incolatum meum. Videbat enim iste, ꝗ sit dulcedo patriæ, & quanta sint pericula mundi, quæ horrebat. *Et quare tristis incedo*, &c. Hic loquitur secundum sensualitatem, quæ has horret difficultates. Et hoc est patere, quare sic ordinasti, quòd solum per tristitiam, & aduersitates incedamus ad patriam? Incedimus enim tunc maximè ad patriam, dum nos inimicus affligit, scilicet diabolus tentando, mundus alliciendo, caro spiritui repugnando. Et hoc est quod dicit. *Quare tristis incedo*.s. ad patriam, & maximè dum affligit inimicus triplex prædictus. Proponit ergo quæstionem, & ipsam tanquā claram ex dictis supra, ibi. *In die mandauit*, &c. ipsi non respondet. Et responsio stat in hoc, quia tales miseriæ, & aduersitates inter magna Dei beneficia computantur, quia si patienter tolerentur, culpas purgant, augent merita, & ad vitam transmittunt æternam. Sicut enim mali prosperitatibus, ad infernum trahūtur, sic ecōtrario boni aduersitatibus tēdunt ad patriam, vnde Greg. dicit. Quisquis in via præsenti recta agit, & aduersa sustinet, laborare quidem ex aduersitate cernitur, sed ad benedictionem hæreditatis perpetuæ consummatur. Quisquis verò peruersa agit, & tamen prospera recipit, seq; à malis actibus nec donorum largitate compescit, prosperari quidem conspicitur, sed reatui perpetuæ maledictionis ligatur Si ergo iustus à Deo quęrat, *Quare oblitus es mei*, &c. Ei respōdet Deus, ut te ad patriā ducā: Arcta est.n. via, quæ ducit ad vitam, &c. Matth. 7.

Gloria æterna. Aduersitas. Prosperitas.

cap. 30. Greg. 16

Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi, qui tribulant me, inimici mei. 701

INducit hoc idem hic ex exquisita diaboli malitia Tanta est.n. diaboli malitia, ꝙ ad hoc solum nobiscum in aduersitatibus certat, vt nos peccare faciat per impatientiam, & ex hoc nos ad damnationem trahat. Si ergo hostis malitiam cognoscimus, oportet nos contra ipsum armis patientiæ munire, propter quod dicitur. Aduersarius vester diabolus, tanquam Leo rugiens, circuit quærens, quē deuoret, cui resistite fortes. Et quanto fortiores superat, tāto amplius exultat. Et hoc est, quod dicit. *Dum cōfringūtur ossa mea.* Quid.n ꝑ ossa in quib. fortitudo corporis consistit, nisi viri fortes in ecclesia, & virtuosi designantur? in quibus maximè Deus laudatur, propter qđ Deo dicit ecclesia. Oīa ossa mea dicent. Dn̄e, quis similis tui, quia nullus quātūcunq; iustus Deo potest assimilari. Quādo ergo diabolus aliquem iustum ad impatientiam per aduersa ducere potest, ei dem improperando lætatur. Et hoc est, quod 1. Pet. 5. Ossa.

quod dicit. *Dum confringuntur ossa mea*, .i. dum viri fortes ecclesiæ, & iusti ꝑ impatientiam frangunt, tunc *Exprobauerũt mihi, qui tribulant me inimici mei*, s. dæmones. Et, si quæras, quia exprobrando dicunt? consequenter ostẽditur, cum dr.

702 *Dum dicunt mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus? quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?*

15. q. 5. nemirũ.

SIc enim loquitur diabolus, vt ad casum ducat in aduersis. *Vbi est Deus tuus?* Hoc enim maximè in tentationib. ecclesiæ dicitur fidelibus, *Vbi est Deus tuus?* q. d. Deus tuus nullus est, vel Deus tuus de te non curat, liberet te si potest. Sed quia ex hoc turbatur sensualitas, ideo ipsam increpat ratio, dicens, *Quare tristis es anima mea?* &c. vt versic. 693.

703 *Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus.*

VT suprà versic. 694. Quia vt dictũ est. totus iste Psal. agit de beatitudine, ad quam per aduersa tendimus. Quæro vtrum omnes iusti in cœlo sint æqualiter beati. Aegidius dist. 49.

Quæstio

PSAL. XLII.

704 IVdica me, Deus, & discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo, & doloso erue me.

De consecr. d. 2. credere.

PSALMVS iste talem habet titulum. *In finem psalmus Dauid*. Hic per Dauid secũdum Magistrum in glo. intelligitur Christus, non vt caput ecclesiæ, sed vt corpus. s. ipsa Christi ecclesia, quæ Christi corpus dicitur, scilicet ipsa iustorum congregatio, quæ hic inter malos habitat, habens cum eis multa communia, vt puta nasci, mori, prospera, & aduersa, bellum, pestem, salutem, & morbos, per hæc enim omnia non discernuntur boni à malis, nec econtrario. Non tamen habet causam iustorum communem, nec merita, quia aliter, & alio meri to ista accidunt iustis, aliter malis. Et

Dauid. Christus

E ideo ecclesia iustorum à malis hominib. petit salutem in futuro separari, dicens Deo. *Iudica me Deus*, &c. Est ergo sensus tituli. *In finem psalmus Dauid*, i. iste Psal. dirigens nos in finem, s. in Deum, qui est finis omnium, est Dauid, i. corporis Christi, quod hic loquitur. Intentio Psalm. est monere nos, ne in aduersis, & pressuris mundi deficiamus. De materia autem, supra quam iste Psal. fundatur, sciendũ, q̄ est eadem cum psalmo præcedente. Quia sicut filij Chore præuidentes spiritu prophetico futuram captiuitatem

F populi Iudæorum per regem Babylonis. ad mouendum eos ad patientiam, & ad spem liberationis, fecerunt psalmum p̄cedentem, s. Quemadmodum desiderat. Sic Dauid eãdem captiuitatem præuidens istum psalmum composuit. Prædicta n. captiuitas fuit facta tẽpore Ioachim regis Iuda, quem rex Babylonis cũ suo populo captum adduxit in Babylonẽ. Sic ergo istum exponendo Ps. primo applicabo literam Ps. ad historiã, secundo ostẽdam intellectum Psalm. Quantũ ad primum psalmus iste allegat Deo ratio

G nem pro sua liberatione, quæ sumitur ex malitia gentis Babyloniæ quæ idololatriæ erat dedita. Et iõ videbatur rationabile, q̄ populus, qui verũ Deum colebat, ab eius seruitute liberaretur. Et sic iste Ps. diuiditur in duas partes, quia populus captiuatus primò à Deo suam petit liberationem, secundo pro liberatione se offert ad gratiarum actionem, ibi. *Et introibo ad altare Dei*, &c. Dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad intellectum Psal. sciẽdum, quod tota eius intentio est monere fideles, ne hic deficiãt in aduersis. Et cir-

H ca hoc duo facit. Quia primò ostendit mala, quæ hic patimur, secundò ostendit bona, quæ in futuro expectamus. ibi. *Et introibo*. Circa primum tria facit. Quia primò suam liberationem postulat, secundò suam triaulationem explicat, ibi: *Quia tu es Deus*, tertio modum suæ liberõnis manifestat, ibi. *Emitte lucem tuam*. Quantum ergo ad primum iste videns malos cum bonis simul corpore mixtos; & bonos à malis multa mala pati, postulat à malis liberari, & si non loco, tamen merito, scilicet quòd Deus discernat causam

causam suam à causa malorum, i. ipsam faciat manifestam, d. *Iudica me, Deus, & discerne causam meã de gente non sancta.* Non hoc petit iustus confidens de sua iustitia, sed magis confisus de diuina misericordia, vnde gl. *Iudica me, Deus,* &c. q. d. Non metuo iudicium, quia noui misericordiam tuam. Non metuo vltorem, quia te cognosco indultorem, timerem, si districtè mecum agere, misericordia tua opus mihi est. Nam si iudicium exhibueris sine misericordia, quo ibo? Si iniquitatis obseruaueris, domine, domine, quis sustinebit? In misericordia ergo tua sperandum est, & insistendum humili confessioni, vnde iudicij metus tollitur, vel mitigatur, ut metum pęnæ superet spes glorię. Oĩs tamen homo iudicium Dei horret. Quid enim faciet uirgula deserti, ubi cõcutitur cedrus paradisi? Ex quibus apparet, quòd iste petens a Deo iudicari, primò præsupponit Dei misericordiam, de qua plenè confidit. Item nota, quòd duplex est iudicium, & quomodo hic mali cum bonis semper sunt mixti, supra vers. 367. *Ab homine iniquo, & doloso erue me.* Hæc est gens non sancta, a qua petit segregari. Vbi notat glo. ꝗ iniquus est, qui mala facit apertè, sed dolosus qui occultè, a quibus erui postulat, i. separari desiderat, sciens, ꝗ malorum societas multos bonos corrumpit, Psal. Erue me de manu filiorum alienorum, quorum os loquutũ est uanitatem, hic est vir dolosus, & dextera eorum dextera iniquitatis, hic est vir iniquus:

Miseri-cordia. Iudiciũ.

Iudiciũ duplex.

705 *Quia tu es Deus fortitudo mea, quare me repulisti, et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus.*

23. q. 3. fortitudo.

Hic consequenter suam tribulationem explicat. Et ne uideatur in tribulationibus diffidere de Deo, primò totum seipsum Deo committit, dicens. *Quia tu es Deus fortitudo mea.* q. d. Ideo dixi, erue me, quia tua est potentia, non mihi arrogo fortitudinem, qua mala fero patienter, sed ipsam attribuo tibi, dicens. *Quia tu es Deus fortitudo mea.* Qualiter aũt Deus dicatur fortitudo nostra, cum nr̃a fortitudo sit exilis, Dei autem forti-

A tudo immen vide superius 439. *Quare me repulisti.* Sed nunquid iustos repellit, cum dicatur. Non repellet dominus plebem suam? Rñdeo, quod sicut aĩa non deserit corpus, nisi propter defectũ corporis, sic nec Deus aliquem a se repellit, ipsum deserendo, nisi propter defectum alterius ipse prius repellatur. Sed ideo sic nunc loquitur Psalmista, d. *Quare me repulisti,* cum sis fortitudo mea, quia omnis aliquid petens putat se repulsum statim cum non habet, quod petit, cum tñ ex hoc, ꝗ nõ exauditur ad uotum magis B sit acceptus, sicut patet de infirmo sanando, quem medicus non exaudit ad votũ, ei concedendo petita, sed magis ad vtilitatem ipsum exaudit, illa prohibendo. *Et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus,* vt supra vers 700.

Quęstio. Psal. 94 Repellit nos Deus qualiter

Emitte lucem tuam, & veritatem tuam ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua. 706

1. q. 1. c. 1

C Hic manifestat modum suæ liberationis, qui modus est Christi incarnatio, per quã saluati, & liberati sumus. Et hanc postulat, d. *Emitte lucem tuam,* &c. Ad literam. n. Christus dicitur lux, & veritas. Dicitur lux Ioa. 8. Ego sum lux mundi. Dicitur veritas. Ioa. 9. Ego sum via, veritas, & vita. Et istam lucem, & veritatem mitti in mundum desiderabat, d. *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam.* Vnde Mag. in gl. *Emitte lucem,* &c. idest, Christum. Lux. n. mũdi, & veritas patris est Christus, qui veniens in primo aduentu modo discernit causam meritorũ, sed D in secundo eruet ab iniquo, & doloso, qa mittet angelos suos, qui separabunt bonos a malis, triticum, a paleis, ut colligant de regno eius omnia scandala. Et consequenter denotatur utilitatem aduẽtus Christi. d. Ipsa. s. lux, & veritas *me deduxerunt, & adduxerunt,* &c. Vbi nota, ꝗ in primo aduentu Christus nos liberauit a peccato, portando in corpore suo nostrorum pœnam peccatorum, & pro nobis satisfaciendo: ꝗ nemo alius facere potest. Et per consequens nos eduxit de manibus diaboli, ut ostendit Magister.

Lux dicitur Christus.

Mag. li. 3. d. 19. Et hoc notans Psalmista dixit. *Ipsa me deduxerunt*, s. à peccatis. Deducere enim idem est, ꝙ extra ducere, sic. n. dr Thren. 2. Deduc quasi torrentem lachrymas, i. extra duc. In secundo aũt aduentu omnes iustos, in corpore, & anima suscitatos adducet ad regnum, d. Venite benedicti, &c. Et hoc notans dicit. *Et deduxerunt in montem sanctum tuum*, &c. Quid enim est mons sanctus domini, nisi gloria cęlestis? Quis ascendet in montem dñi, &c. In quo monte sunt tabernacula plura, s̄m diuersitatem meritorum. Vnde statum gloriæ significabat Petrus per tabernacula, quando vidit gloriam Christi transfigurati. d. Faciamus hic tria tabernacula. Et aduerte, quòd licet Christus, qui est lux, & veritas sit vnus; & idem sit Dei veritas, & lux, tamen pp diuersa cõnotata hic ponitur in plurali, cum dicitur, *Ipse me deduxerunt*, &c. Et nota quã congruè hic verbum incarnatum lucem appellat, d. *Emitte lucem tuam*, &c. Nam secundum naturales, & vt experientia docet, lux habet aliquas proprietates, quas omnes eminenter habuit Christus, propter ꝙ, & meritò lux apeellatur. Lux enim vt patet, est peccatorum correctiua. Est viatorum directiua. Est aduersorum lenitiua. Est terrenorum fœcundatiua. Est distinctorum unitiua. Est oculorum miratiua. Primum patet, sicut enim docet experientia, omnis malè agens timet lucem, nec coram alijs in luce auderet facere, quæ in tenebris, nullo uidente, facit. Cuius ratio est, quia ipsa lux malè agentes arguit intrinsecus. Vnde etiã ipsi dæmones lucem sustinere non possunt, & ad ortum lucis fugantur. De ipsis dicit Psalmista. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur, Vnde, & Greg. dicit in hymno hoc. s. Ortu lucis omnis errorum chorus viam nocendi deseris, quia ipsi dęmones non tantum nobis in luce, quantum in tenebris nocere audent. Et hoc confirmans Christus. d. Omnis, qui male agit, odit lucem, &c. gloss. quia ipsa lux peccata detegendo arguit. Sic & conformiter Christus ad instar veræ lucis, sua puritate peccatores arguendo increpat, vt ex decursu totius sacræ scripturæ patet, &

Thren. 2 — *Mons sanctus.* — *Psal. 3.* — *Lucis proprietates Christo competunt.* — *Ps. 105.* — *Ioan. 3.*

E maximè Matth. 23. Væ vobis hypocritæ, &c. vnde de ipso dr. Lux in tenebris lucet, &c. s. Christus inter peccatores. Sed dolendũ est, ꝙ huic luci peccatores obstinati rebellant, eum eius correctionibus contradicuut, de quib. dr. Ipsi fuerũt rebelles lumini, i. Christo, qui eos illuminare venerat, ipsius correctiones contemnentes. Et hoc est, ꝙ ipse Christus de seipso dicit, Ego lux veni in mundum, & dilexerũt homines magis tenebras quã lucem, erant enim eorum opera mala. Secundum patet, quis. n. gressus suos rectè dirigere potest sine luce? certe nullus, teste Saluatore. Si quis ambulat in die, non offendit: quia lucẽ huius mũdi, videt. Si aũt ambulauerit in nocte, offendit: quia lux non est in eo Sic & cõformiter Christus ad modum veræ lucis iustos viatores per vias iustitiæ dirigit, ne tenebris operi pedib. affectionum labantur, propter ꝙ de seipso Christus dicit. Quãdiu sum in mundo, lux sum mundi, s. iustos per vias dirigens iustitiæ. Et ideo Christus fuit figuratus in illo angelo luminoso, de quo Apoc. 18. dicitur. Vidi Angelum descendentẽ de cęlo, habentem potestatem magnã, & omnis terra illuminata est à gloria eius. Moraliter iste Angelus est Dei filius, qui ideo dr Angelus. i. nuncius, ꝙ propriè sibi cõpetit, quia à patre velut nuncius in hunc mundum fuit missus, vt nobis, secundum Chrysost. annunciaret amicitiam Dei ad nostram factam naturam, diaboli superationem, & apertionem paradisi. Hic angelus de cęlo descendit, dum pro nobis redimendis de cęlo veniens, in vterum virginis nostram naturam assumpsit. Ego descendi de cęlo, vt faciam volũtatem patris, &c. Hic habet potestatem magnã. Data est mihi omnis potestas in cęlo, & in terra. i. in iustis hominibus, qui cęlum dicũtur, & in peccatoribus, qui sunt terra. Iste ãt angelus dum esset in præsenti vita tantæ fuit sanctitatis, quod omnis terra. i. omnis homo de terra creatus, est suis exemplis illuminatus, & virtutibus. Erat lux uera, quæ illuminat omnẽ ho. ve. in hũc mundum, s. quantum ex parte sua. Tertium patet. docet. n. experientia oriente solis luce infirmi alleuiantur, lux incar-

Ioan. 1. — *Iob 2.* — *Ioan. 3.* — F — *Ioan. 3.* — *Ioan. 9.* — *Apo. 18.* — G — H — *Ioan. 6.* — *Matth. vlt.* — *Ioan. 1.*

ceratis

ceratis præſtitâ ipſorum mitigat pœnâ, A lux reddita cæcis ipſis magnam ingerit conſolationem. In tñ, ꝙ ſine luce quaſi nullum gaudium poteſt haberi. Tobias angelo dixit. Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris ſedeo,& lumen cœli non video? Vnde dicit Damaſcenus, Lux tenebras expellit, mœroris diſſoluit, ægritudines alleuiat, & omnem ſpeciem lætam, iucundamq; facit, oĩbuſq; rebus formã tribuit,& decorem Sic,& Chriſtus ad modum verę lucis oẽs infirmitates alleuiat, & aduerſitates, dum ſuo,ſ exemplo patiẽtiam nobis tribuit in aduerſis. In cuius B præſagium ſtatim ipſo nato Angelus cũ magna luce apparuit paſtoribus, d. Annuncio uobis gaudium,&c. Dicit Mag de proprietatibus rerum, ꝙ duo ſunt precioſi lapides ad ſe inuicem quaſi contrarij, ſ. Sardius,& Onyx. Nam Sardius ſua luce expellit timores, & lætitiã ingerit, atque ſecuritatem. Onyx autem habet excitare rixas,& lites. Veruntamen Sardius poſitus in præſentia Onycis, ipſum totaliter a ſuis nocumentis prohibet. Moraliter Onyx, qui eſt lapis nigri coloris, ſignificat aduerſitatem, vel etiam ipſum C diabolum, qui quantum poteſt, nobis aduerſatur. Sardius autem, qui eſt rubei coloris ad modũ ſanguinis, ſignificat Chriſtum proprio ſanguine rubricatum. Hic ergo ſua præſentia, & luce expellit timorem,& ſecuritatem præſtat, dum noſtrã mentem fortificat, ne diabolum timeamus gaudium ponat, dum ſpem præmij dat nobis, ut meritò Chriſtus ſit illa lux, de qua Heſter 8. Noua lux oriri viſa eſt gaudium cunctis, honor, & tripudium. Quarto patet,& docet experiẽtia, ꝙ illa terra, quam ſol magis directè ſua virtute D tangit, fœcundior eſt,& plures, ac meliores fructus producit. Illa vero quaſi ſterilis manet, quæ luce ſolis caret, propter, quod dr. Deut. 33. In fructibus lucis Solis, & Lunæ erit benedictio tua. Sic, & Chriſtus ad modum verè lucis terrã noſtræ humanitatis fœcundam facit per virtutes,& merita, quia ille, quem luce ſuæ gratiæ tangit, ille fructus bonos facit. In cuius figuram ſtatim cum Chriſtus luce ſuæ grẽ Petrum reſpexit, ille bonum fructum pœnitentiæ fecit. Ille aũt, a quo lucem gratiæ ſuæ auertit, nullum fructum bonum poteſt facere, ut oſtẽdit Mag. Vñ de de iſta luce cuilibet iuſto dr. Erit tibi dominus in lucem ſempiternam. Huius figura habetur Apoc. 21. vbi Ioa. ait. Vidi ciuitatem ſanctam deſcendentem de cœlo, habentem claritatem Dei in ſe, & lumen illius ſimile lapidi precioſo iaſpidis,& cryſtalli. Hæc.n. ciuitas dicitur anima ſancta, in qua Deus habitat per gratiam,& requieſcit. Eccle. 24. In ciuitate ſanctificata requieui, quæ de cœlo dr̃ deſcendere, quia oĩs gratia, & virtus, per quam Dei ciuitas efficitur, de cœlo deſcendit a patre luminum Iac. 1. Sed attẽde, ꝙ lumen iſtius ciuitatis, per ꝙ fœcũda redditur, eſt ſimile Iaſpidi, & chryſtallo, quia Chriſtus, qui verum lumen eſt, fœcundans animam, iſtorum lapidum in ſe continet proprietates. Nã ſm Magiſtr. de propriet. rerum, Iaſpis præſtat fœcunditatem generationis, vnde, & mulieres parturientes iuuat. Cryſtallus aũt radijs ſolis oppoſitus ignem de ſe excutit, & accendit paleas. Sic, & Chriſtus lux animarum noſtrarũ ad modum cryſtalli ignem charitatis de ſe excutiens paleas aridas. i. aĩas noſtras ad ſuum amorem accendit, ipſo dicente. Ignẽ veni mittere in terrã, &c. Itẽ ad modum Iaſpidis præſtat generationis fæcunditatem, dũ lucem ſuæ grẽ nobis infundit, quæ in nobis bona opera generat, cum de tenebris nos uocauit in admirabile lumen ſuum. Sic ergo Chriſtus ad modum ueræ lucis terrã nr̃æ humanitatis fœcundat. Fructus lucis eſt oĩ bonitate, iuſtitia,& ueritate. Quintũ patet, eſt.n lux quoddam uinculũ, quo cœlũ,& terra connectuntur, quia lux de cęlo ad terram effuſa eſt velut mediũ continuans cœlum cum terra. Et ideo ab antiquis ipſa lux eſt dicta catena aurea ligans cœlum cum terra, quia vna lux numero oĩa a cœlo uſq; ad terram incluſiuè comprehẽdens illuminat. Lumen illius ſuper oẽs terminos terræ. Sic, & Chriſtus vt vera lux diſtincta copulat, dum in una perſona Deum,& hominem coniungit, ac ẽt dum nos per peccatum ſeparatos a Deo, vt verus mediator Deo copulauit, de quo Iob. 33. Hæc oĩa operatur per ſingulos, ut reuocet aĩas eorum a

Marginalia: *Tob. 5.* — *Sardius Onyx.* — *Heſt. 8.* — *Mat. 26* — *Mag. li. 2. d. 25* — *Eſa. 60* — *De propri. rer. lib. 11.* — *Luc. 12* — *1. Pet. 2* — *Epheſ. 5* — *Iob. 37.*

corruptione, & illuminet in lumine viuẽtium. Et iõ vos per Christum, qui eratis aliqñ tenebræ, nunc aũt lux in dño, vt filij lucis ambulate. Sextũ patet, uñ dicit Damasc. ꝙ sine luce oĩa occulta sunt, & ignota. Aufer lumen, & oĩa in tenebris
Ephe. 5. ignota manebunt, vñ Ephes. 5. Oẽ, quod manifestaẽ, in lumine est. Sic, & Christus est oĩum occultorũ manifestatiuum, dum
Ioan. 8. luce suæ sapientiæ nostras illustrat aĩas. Ego sum lux mundi, qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris, &c. In cuius figura dr̃ Exo. 10. In tota terra Aegypti erãt tenebræ, vbicunque aũt habitabant filij Israel, erat lux. Sic vero moraliter, Aegyptus, qui interpretatur tenebræ, vel obscuritas, significat hoĩes in tenebris peccatorum existentes, de quibus dr̃ Es. 31. Væ ijs, qui descendunt in Aegyptum. Filij autem Israel, qui interpretantur vidẽtes Deum, significant fideles, qui Deum hic vident per spem, in futuro aũt facie ad faciem videbunt. In terra ergo Aegypti sunt tenebræ, quia pc̃tõres hac luce, quæ Christus est, priuati sunt. Sed vbi habitant filij Israel, i. iusti, & contemplatiui, est lux, quia in talib. habitat Christus ipsos ad supernorum cognitionem illu-
Eccl. 34 minando, dicente Christo. Ego illuminabo oẽs sperantes in domino. Quid ergo mirum, si Ps. sub nomine lucis Christum petit incarnandum, d. *Emitte lucem tuã, & veritatem tuam ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.*

Et introibo ad altare Dei, ad Deum, qui lætificat iuuentutem meam. 707

11. q. 3. æstimaẽ.

HIc consequenter ostẽdit bona, quæ expectamus in futuro, & tria facit. Quia primò æternã explicat lætitiã, secũdò diuinã recognoscit gratiã, ibi. *Confitebor*, tertiò in Deo suã ponit cõfidẽtiã,
Altare. *Spera in Deo.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ quamuis altare sit multiplex, vt ostensum fuit vers. 372. tñ aliter hic altare accipitur, s. pro gloria cœlesti quæ dr̃ altare. Qm̃ sicut hic in altari Christus per fidem esse creditur, ita in illa gloria per spẽm, facie ad faciem cernitur. Vnde de gloria cœlesti sub noie altaris dr̃. Angelus stetit ante altare aureum, habens
E thuribulum aureum, & data sunt ei incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum super altare aureũ, quod est ante thronum. Quod ideo dicit, quia beati angeli orationes nostras ante conspectum Dei offerunt, sicut, & nos oblationes nostras ante altare offerimus. Et hoc sonat nomen altaris: ꝙ componitur ex altus, & ara, quasi alta ara. Et ad istud altare, hic iustus introire desiderat nunc d. *Et introibo ad altare*, &c. Vbi gl' i. ad illud mirabile altare cœlestis Hierusalẽ, ad quod qui accedit, sumitur in holocaustum, diuino
F igne totus succẽsus Et ibi notat gl. ꝙ ad altare missam celebraturus sacerdos istũ versiculum accedens dicit. *Introibo ad altare*, &c. q. d. Desiderio illius superioris altaris ad hoc altare visibile accedo, non caduca petiturus, vt Christi celsitudinẽ humilis sequar. Et ꝙ de isto altari gloriæ intelligat subdit. *Ad deum qui lætificat iuuentutem meam.* Quod ideo dicit, quia oẽs cœlestem gloriam intrantes, in iuuenili ætate resurgent, s. in ætate triginta trium annorum, & trium mensium, sicut fuit Christus, ẽm ꝙ dicit Apostolus ad
G Eph. 4. Quia omnes occurremus in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut ostendit Magister lib. 4 d. 44.

Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus, quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? 708

15. q. 1. reuertimini.

HIc diuinam recognoscit gratiam. Notat hic, quòd aliud est confiteri Deo, vel Deum laudare in cithara, aliud in Psalterio. Qm̃ cithara in inferiori parte sonat, sed Psalterium in superiori. Et ideo qui præcepta Dei facit, & non pati- *Cithara*, *Psalterium.*
H tur, in Psalterio cõfitetur, qui verò facit, & patitur, quod est ex in inferiori natura, in cithara confiteẽ. Et est sensus, *confitebor tibi in cithara*, i. grãs agam tibi in tribulatione, &c. patet in superiori Psal. *Laudare Deum.*

Spera in Deo, qm̃ adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus. 708

HIc vt supra versic. 694. Quia tactũ est supra, quòd omnes resurgẽt in iuuenili ætate. Ideo quæro vtrum oẽs in eadẽ ætate ad altare cœleste introibunt. *Questio.*
Aegidius d. 44. circa literam.

PSAL. XLIII.

709 Deus, auribus nostris audiuimus, patres nostri annunciauerunt nobis.

Titulus. *In finem filijs Chore ad intellectum.* Ad huius tituli intelligentiã est sciendum, quod contrario modo se Deus habebat in antiquo testamento cum populo suo, quàm se modo habeat in nouo. Quoniam in antiquo testamento multis iustis cõtulit Deus abũdanter temporalia bona tanquam rudibus: ex hoc alliciens eos ad suũ cultum: paucos verò in operatione affligi permisit. In nouo autem testamento opposito mundo facit, quia paucis iustorũ florem mundialium rerum apponit, & multos pati, & affligi permittit, castigãs eos tanquam filios, vt fiant filij Chore, i. Caluariæ Christi, s. passionis. Et dicãt alia bona esse quærenda, quæ non sunt communia malis, s. bona spiritualia, & æterna, quæ figurantur per illa temporalia bona, quæ populo rudi data fuerunt. Et sic in antiquo testamento suis dabat Deus temporalia bona, & inferiora. In nouo autem dat spiritualia bona, & superiora. Et ad hoc significandum ordinauit ecclesia, ꝙ prophetiæ, quæ de veteri testamento leguntur, voce submissa terminentur. Sed Epistolæ, quæ de nouo testamẽto sumũtur, voce eleuata finiantur, quia ibi scilicet in veteri testamento temporalia, & inferiora bona promittebantur, hic autẽ, idest, in nouo testamento superiora, & æterna. Et ad hoc significandum in titulo ponitur *ad intellectum*. Et est sensus tituli, Psalmus iste dirigens nos in finem, idest, in Christum, attribuitur filij, Chore, idest, filijs passionis Christi, scilicet, sanctis martyribus, quorum vox hęc est. Et hoc ad intellectum. s. vt ex hoc intelligamus cur martyres Deus videtur reliquisse, eis subtrahendo temporalia, & ipsos permittendo affligi, cùm patres antiquos defenderit valida manu, & ipsis contulerit temporalia bona. Quod ideo facit Deus, vt desiderent æterna, & temporalia non ament, nec sic sibi quærant

A fieri sicut rudibus est factum. Illis enim prospera concessit Deus, vt crederent. Istis aduersa infert, vt futura quærant, & intelligant per temporalia illorum significari spiritualia sua. Et sic iste Psalmus est quædam infirmorum confortatio. De historia autem Psal. notandũ, ꝙ filij Chore spiritu prophetico eleuati pũiderũt persecutionem populi Iudæorum tunc futuram sub Antiocho Nobili, factam tẽpore Machabæorum, de qua diffusè habetur in duobus libris Machabæorũ. Vnde in isto Psalmo loquuntur in persona populi oppressi ab ipso Antiocho. Et secun-
B dum hoc Psal. iste diuiditur in tres partes. Quia primò describitur antiquorũ beneficiorum Dei recordatio, secũdò ponitur præsentium malorũ deploratio, ibi. *Nunc autem repulisti.* Tertiò pro liberatione ponitur diuinæ misericordiæ imploratio, ibi. Hæc oĩa, &c. Dic vt Nic. de Ly. Quantum vero ad intellectũ Psal. tota intentio istius psalmi est, nos inducere ad cõtemptũ terrenorũ, & ad desideriũ æternorum. Et ẜm istũ intellectũ Psalmus iste diuiditur in partes tres. Quia
C primò patribus antiquis multa facta numerant beneficia, secundò præsentis tẽporis multiplex recolit miseria, ibi. *Nunc autẽ repulisti.* Tertiò pro adiutorio Dei imploratur misericordia, ibi. *Exurge, quare obdormis.* Prima in tres, q̃a primò ponitur beneficiorũ Dei perceptio, secũdò beneficiorũ explicatio, ibi. *Opus:* &c. tertiò pro beneficijs gratiarum actio, ibi. *In Deo laudabimur.* Quantum ad primũ, ꝙ hic filij Chore nõ loquũtur in persona propria dicẽtes. *Deus auribus nostris audiuimus,* &c. sed in persona populi futuri.
D Vt. n. patebit, ipsi loquunt de beneficio, quo Deus extraxit patres miraculosè de Aegypto, quo ipsos miraculosè per desertum adduxit, & in terra promissionis collocauit. Ista aũt Dei beneficia isti non audierunt ab alijs, nec fuit expediens, ꝙ patres sui hæc narrarent eis, q̃n ipsi præsentes erant, & oculis proprijs conspexerant. Loquuntur ergo in persona futuri populi, scilicet tempore Machabæorũ qui talia Dei beneficia audierãt à patribus eorum, sed non oculis cõspexerant, Sic .n. Iudas Machabæus confortando populum

1.Mac. 4. populum multoties eis narrabat dicta E Dei beneficia. Mementote, quomodo salui facti sunt patres nostri in mari rubro, cum persequeretur eos Pharao cũ exercitu suo. Et hoc est, quod illi recolentes Deo dicebant. *Deus, auribus nostris audiuimus,* &c.

710 *Opus, quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.*

HIc fit beneficiorum explicatio. Et diuiditur in partes quinque, ſm ꝗ quinque beneficia in singulari facta commemorat. Primum est mundi creationis. F secundum introductio in terram promissionis, ibi. *Manus tua*. tertiũ est Christi incarnationis, ibi. *Non enim in brachio.* Creationis mũdi opus. quantum est nostræ redẽptionis, ibi. *Tu ipse rex meus*. quintũ est diaboli superationis, ibi: *In te inimicos.* Quantum ad primum agit de beneficio creationis mundi, quo Deus sua gratuita bonitate totũ mundũ de nihilo creauit, & creatum sub potestate hominis dedit. Quare autem hic ista beneficia commemorat, est ratio, quia volens exprimere magna præsentis temporis miseriam, in quam nos Deus permittit cadere, ostendit primò Dei beneficia, quib. ante Deus exaltauit hominem, quia opposita iuxta se posita magis elucescunt. Agens ergo de beneficio mũdi creationis, dicit. *Quid audiuimus à patribus nostris.* Respondet. *Opus, quod operatus es in diebus eorum,* &c. Tempus. n. creationis mundi vocantur dies antiqui. quia cæteris antiquiores, vocantur ẽt dies patrũ nostrorum, quia omnia illa pp hominem creata fuerunt. Quamuis. n. Deus Ioan. 5. semper operetur. Pater meus vsque modo operatur, &c. tñ illo tpe creationis H mundi scriptura dicit Deum specialiter operatum, quia omnia genera creaturarũ condidit. Et post dicit eum quieuisse ab omni opere, non quia nunc, & continuè non operetur, quia omnia, quæ fiunt, ipse facit. Ioan. 1. Sine ipso factum est nihil. Sed quia pòst noua creaturarum genera non condidit, vt dicit Augu. Et per istam operationem vult Psalmista intelligere, ꝗ omnia illa creationis opera etiam nunc Deus specialiter operatur in nobis, ꝗ satis deduxit supra versic. 253. vide ibi.

Manus tua, domine, gentes disperdidit, & plantasti eos, afflixisti populos, & expulisti eos. 711

7. q. 1. cum per cussio.

HIc agit de beneficio liberationis de Aegypto, & introductionis in terram promissionis. Liberatio de Aegypto. Quando Deus eduxit Israel de Aegypto, multas gentes disperdidit, multas afflixit, & multas eiecit. Nam disperdidit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro, & per desertũ multos resistere volentes populo Dei, & ẽt multos in terrã promissionis, quos filij Israel occiderunt gladio, vt patet in libro Iosue. Aliquos verò afflixit diuersis plagis, sicut Philistæos. 1. Reg. 4. Aliquos verò eiecit, quia multi ante introitum filiorũ Israel in terrã promissionis, audientes, ꝗ Deus siccauerat mare pro filijs Israel, & eis viã fecerat per mediũ Iordanis, timore istorum fugerunt. Et omnibus istis gentibus eiectis, plantauit, i. firmauit populũ suum in terra promissionis. Et hoc est, quod hic dicit. *Manus tua, domine*, i. potestas tua, quæ per manũ designatur, *gentes disperdidit*, s. alios submersit, alios occidit. *Afflixisti populos*, s. Philistinorum. *Et expulisti eos*, quia timore tuo recesserunt. *Et sic plantasti eos.* s. filios Israel in terra ꝓmissionis. Simile habetur Psal. 79. Vineã transtulisti de Aegypto, eiecisti gentes, & plantasti eã. Per hoc. n. Psalmista vult ostendere, ꝗ oĩa ista spiritualiter hodie fiunt in nobis, quia vt nos plantet in terra promissionis. s. cœlestis patriæ ꝑ amorem, à nobis gentes. i. vitia expellit, quod patet cõsideranti, quas gentes de terra promissionis eiecit. Sex. n. nationes gentium inde eiectæ fuerunt. De quibus dr̃. Exod. 33. Eijciet dominus Chananæum, Ammorræum, Ethæum, Euæum, Hiebusæum, & Pherezæum. Eijcere Peccati Gentes. Istę enim sex nationis malorum hominum, quæ tempore antiquo terram promissionis occupabant iniustè, significant sex vitiorum genera, quæ ante Dei ortum nostram animam occupãt, quas hodie Deus per suã gratiam expellit, quia expellit Chananæum cupiditatis, & auaritiæ, Amorræũ carnalitatis, & luxuriæ, Ethæum torpositatis, & accediæ, Pherezæum temeritatis, & superbiæ. Euæum iniquitatis, & inuidiæ,

inuidiæ, Hiebusæū obscuritatis & igno- A
rantię. De quib. omnib. nunc dr̄; *Manus*
tua, domine gentes disperdidit, &c. Primò
expulit Chananæū cupiditatis, &c. Cha-
Chanaæus. nanæus. n. commotio interpretatur. Et
quid magis totum commouet orbem q̄
peccatum auaritiæ? Quod commouet sę
culares, & clericos, famulos, & dominos,
fœminas, & masculos. Hiere. 6. à maiore
vsq; ad minorem, quo ad laicos: à pro-
pheta vsq; ad sacerdotem, quò ad cleri-
2. Cor. 8. cos, oēs auaritiæ student. Et hunc Chana
Amorręus. næum eijcit Christus à nobis suæ pau-
pertatis exemplo: quia, cum diues esset, B
pauper pro nobis fieri voluit, &c. Secun-
Reg. 4 dò, Amorræus significat uitiū luxurię.
Amorræus enim idem est q̄ reus amor,
& significat uitium luxuriæ, quo diabo-
lus amore reo personas adinuicem ligat,
vt eas capiat facilius, quoniā voluptates
arma sunt hostis antiqui ad miseras ani-
mas capiendas, extra de renun. nisi cum
pridem Et hunc eiecit Christus à nobis,
castitatem docens seruare, dicens. Sint
lumbi vestri, &c. Tertiò Ethæus signifi-
Luc. 12. cat peccatum acediæ. Ethæos. n. formi-
dans interpretatur. Et quid magis formi
dare facit hominem, ne ad opera surgat C
peragenda quàm accedia? Et hunc à no-
Ioan 4. bis Christus eiecit, suo exemplo nos do-
Pherazeus. cens, semper patris facere voluntatem,
dicens. Meus cibus est, vt faciam volunta-
tē eius, q misit me. Quartò Pherezęus
significat peccatū supbiæ. Pherezæus. n.
separatio interpretatur, q̄ maximè con-
uenit superbiæ, quæ dæmones à Deo se-
parauit, atque homines. Et hunc à nobis
Christus eiecit suæ humilitatis exemplo
Mat. 11. dicens: Discite à me, &c. Quintò Euæus
Euæus. significat peccatum inuidiæ, quia Euæus D
interpretatur pessimus, & significat pec-
catū inuidiæ, q̄ præ cæteris est peius, eo
Ioan. 15. q̄ inuidia in interiorib. medullis radicē
Hiebusæus. habet absconditā. Hūc à nobis eiecit suæ
charitatis exemplo, qua pro nobis seipsū
dedit in mortem. Maiorem charitatem
nemo habet, &c. Sextò Hiebusæus signi-
ficat ignorantiā, interpretatur enim con-
culcatio. Et quid magis conculcat homi-
nem quam ignorantia, per quam bestijs
similis efficitur? Homo, cum in honore
Ps. 48. esset, non intellexit, &c. Istæ sunt ergo
gentes, quas manus domini eijcit à no-
bis, vt nos per amorem plantet in ter-
ram promissionis, de quibus nunc ait Ps.
Manus tua, domine, &c.

Non enim in gladio suo possederunt terrā, & brachium eorum non saluauit eos. 712

Consequenter hic agit de beneficio incarnationis. Vbi sciendum, quòd à gaudijs paradisi per peccatum expulsi, ad illa reuerti proprijs uiribus non poteramus. Et ideo filius Dei carnem suscepit, vt perditum hominem ad regna cœlestia reuocaret. Et ideo circa istud duo facit. Quia primò ostendit, quod homo non poterat redire per seipsum, secundò quod reductus fuit per Christum incarnatum, ibi. *Sed dextera.* Quantum ad primum hoc ostendit sub exemplo antiquorum patrum. Quia si antiqui patres non potuerunt intrare terram promissionis virtute propria, quātò minus nos terram cęlestis patrię uiribus nostris intrare poterimus? Et hoc est, quod dicit.
Non enim in gladio suo possederunt ter- Gladius.
ram, &c. Similiter nec nos gladio nostro terram possidemus. Vbi nota, quòd per gladium in scriptura pœna significatur, quā quis, scilicet, punitur ab alio, vel punit seipsum, propter quod dicit Apostolus. Non sine causa gladium portat: Dei Rom. 13
enim minister est, vindex in iram ei, qui malè agit. Et sic gladius dicitur alienus, quādo pro peccatis nostris punimur ab alio. Dicitur autem noster, quando nosipsos propter peccatum punimus, scilicet, per pœnitentiam. Quid est enim dicere. *Non enim in gladio suo possederunt terram*, nisi quòd homo non est per se sufficiens ad puniendum peccatum suū, vt pro ipso plenè per seipsum satisfaciat? Et sine debita peccati satisfactione, nullus regnum cœleste potest intrare. Et hoc est, quod statim inferius dicit. Gla-
dius meus non saluabit me. *Et brachium* Brachiū
eorum non saluauit eos. Vbi notandum, quod per brachium uirtus corporalis ostenditur, & potestas. Populus autem Iudæorum multos contrarios habuit, antequam terram promissionis posset possidere, qui ipsum totaliter delere cupiebant, a quibus omnibus fuerunt saluati,

uati, sed non potestate propria, sed diuina. Et hoc est ꝙ dicit. *Et brachium eorum non saluauit eos,* s. ab inimicis. Consimiliter ergo per brachium intelligitur virtus spiritualis, & bona operatio. Posuit vt arcum æreum brachia mea. Per

Ps. 17. hoc ergo vult Psal. intelligere, ꝙ homo per se tantam virtutem, & opera bona habere non potest, quod per ipsa saluetur. Et hoc est quod dicit. *Et brachium eorum* s. virtus, vel operatio ipsorum, *non saluauit eos.* Sed quid nos saluat, subdit: quòd Christus incarnatus.

713 *Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis.*

PEr hoc quantum ad literam intelligit, quod non propria virtute, vel potestate, sed solum potestate diuina fuerunt ab inimicis saluati, & possederunt terrā promissionis. Et per hoc vuult intelligere, ꝙ sola virtute Christi incarnati ab inimicis spiritualibus saluamur, & ad possessionem cœlestis patriæ introducimur. Vbi notandum, ꝙ hic Christū triplici nomine describit, quia ipsum vocat dextetam, brachium, & illuminationem.

Dextera Primò ergo Christus incarnatus per dexterā significatur, cuius ratio est, qm̄ ſm

Isidor. 11 Etym. Isidorum, dextera dr̄ à dando, quia per ipsam pignus pacis dabatur antiquitus. vnde 1. Mach. 6. dr̄ Demus dexteras hominibus istis. Et ratio potest esse, quia pars dextera est principium motus, & membra dextera sunt fortiora sinistris,

Philosophus 1. de animalib. ſm Philosophum. Et ideo, qui dat alteri dexteram, signum facit, ꝙ sibi adimit potentiam ad nocendum, imò quasi voluntarium sibi præstat impedimétum nocendi. Sic & Deus pater in signum hominib. concessum filium suum vt dexteram suam nobis dedit in assumptione nostrę

Ps. 62. humanitatis. Me suscepit dextera tua, i. filiuus tuus, in cuius signum tunc angeli cantauerūt. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, &c. Et ideo datio dexteræ fuit conueniens signum pacis. Quia in dando nobis dexteram, quasi sibi ademit potestatem nocendi, immo ꝙ plus est mirabile, vt securiores essemus, hanc dexterā permisit fortiter ligari, & clauis affigi cru-

E ci, vt quasi impotens ad nos percutiendam redderetur. Et ideo si timemus potentiam Dei patris, summum remedium est fortiter amplecti & stringere dexteram eius, nec ipsam dimittere. Tūc enim si percutiat, percutiet solum sinistra, cuius percussio tolerabilis est. Nam ablatio æternorum pertinet ad dexteram, ablatio vero temporalium ad sinistram. Longitudo dierū in dextera illius, & in sinistra illius diuitiæ. vnde Psal. 20. Dextera tua inueniat omnes, qui te oderunt, pones eos vt clibanum, &c. Ista est ergo illa *Prou. 3.* *Ps. 117.*

F dextera, cuius virtute saluamur. Dextera dn̄i fecit virtutem, dextera domini exaltauit me. Secundò Christus vocatur brachiū. Cuius ratio est. Nam ſm Catholicon, brachium dr̄ à bary, ꝙ est forte. Et quis fortior Christo, cui data est omnis potestas in cœlo, & in terra? propter ꝙ ei nullus resistere potest. Propter ꝙ dr̄ Sapient. 11. Virtuti brachij tui quis resistet? Qm̄ tanquā momentum staterę, sic ante te est omnis orbis terrarum. Momētum enim stateræ quasi nullā habet resistentiam, quia cùm statera in æqua lan- *Brachiū* *Matth. vlt.*

G ce manet, nulli ponderi addito resistere potest, quin statim cadat deorsum. Sic & per comparationem, omnis creatura respectu brachij potentię Christi. Propter ꝙ dr̄. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, i. diabolum. In brachio virtutis tuæ deposuisti omnes inimicos tuos. Tertiò Christus dicitur illuminatio vultus diuini. Vbi notandum, quòd vultus Dei dicitur gloria æterna, in qua Deus clarè cognoscitur. Vnde Gregor. super illo verbo Ioan 36. Qui tenet vultum solij sui, dicit. In vultu solet cognitio desi- *Ps. 88.* *Vultus.* *Greg. 7. mor. c. 13*

H gnari. Solij ergo sui vultum Deus tenet a nobis in hac vita, regni eius gloria, non quanta intrinsecus habetur cognoscitur, super quo rectè expandi nebula dicitur, quia sicut est illa cęlestis regni gloria, non uidetur &c. Sed quis amplius cognitionem istius vultus nobis dedit, quā Christus, qui primus regnum cœlorum prædicauit? Et sic vultum Dei illuminauit, quando æternam gloriam nobis in lucem posuit, propter quod Christus lumen vultus Dei dicitur. Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, idest, in *Ps. 88.*

Christo,

Christo,ſ.per eius exempla. Quibus om A nibus conſideratis, bene de Christo,qui nos ſaluauit, d. *Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui,* ſ. Christus,illos ſaluauit. Et vnde hoc facit? certè non meritis noſtris, ſed ſolum gratuita ſua bonitate,quod notans dicit. *Quoniam complacuiſti in eis,* i. hoc feciſti ex beneuolentia tua. Et iſtam complacentiã ſancti patres ſuppliciter poſtulabant, dicentes. Complaceat tibi,domine, ut *Pſal.39* eruas me. Sed quia dictum eſt,quod ſine Christo de peccatis noſtris non valemus *Quæſtio.* ſatisfacere, verſ.713. Ideo quæro vtrum B peccator de peccato commiſſo Deo poſſit ſatisfacere. Aegydius d 15.

713 *Tu es ipſe rex meus, & Deus meus, qui mandas ſalutes Iacob.*

HIc conſequenter oſtendit beneficium noſtræ redẽptionis. Vbi notandum quantum ad literam, ꝙ antiqui patres ut Moyſes,Ioſue, Gedeon, & alij bellatores populi Dei,videntes victorias mirabiles,quas Deus dabat eis contra hoſtes ſuos,ut vnus fugaret mille,& duo de C cẽ millia,iſtas victorias non ſibi,ſed Deo attribuebant,ex hoc ſperantes ẽt in futurum per Deum de inimicis triumphare. *1. Mac. 3.* Vnde,& Iudas dicebat. Non in multitudine exercitus eſt victoria belli,ſed de cęlo. Sic,& antiqui bellatores Deo attribuẽtes victorias ſuas dicebant. *Tu es ipſe rex meus,* ſ. qui me regis in bellis contra hoſtes. Et Deus meus per ſpecialem cultũ, quia ſolum tunc notus erat in Iudæa *Salutem Christus operatur* Deus. *Qui mandas ſalutes Iacob. Mandas,* .i.facis, *ſalutes,* i.victorias, *Iacob,* i. populi Hebræorũ, qui exiuit de Iacob per duo- D decim patriarchas filios ſuos. Ex iſta aũt litera Pſ. vult intelligere beneficium nr̃æ redemptionis. Quia ſicut Deus ſua virtute contra hoſtes corporales victoriam dabat illis, eos liberando, & ſaluando ab inimicis. Sic, & modo Christus, qui eſt rex,in quantum homo. Ipſe eſt rex regũ, *Apoc.19* & dñs dominãtium, qui etiam eſt Deus ratione ſuppoſiti, quia verbum caro factum eſt, nunc ſalutẽ noſtram operatur, nos a peccatis redimendo. Et hoc eſt,qđ dicit. *Qui mandas ſalutes Iacob.* Per Iacob intellige oẽs fideles,qui ſupplantant diabolum,carnem,& mundum. Nam Iacob ſupplantator interpretatur. Et hanc nobis ſalutem per Christum eſſe factam oſtendit Zacharias, d. Benedictus dominus Deus Iſrael,quia viſitauit,& fecit re- *Luc. 1.* demptionem plebis ſuæ. Sequitur,Salutem ex inimicis noſtris, & de manu omnium,qui oderunt nos, quod de hoſtib. ſpiritualibus intelligitur. Vnde Origenes *Origenes* dicta verba exponens:ait. Non autem putemus nũc de corporalibus inimicis dici, ſed de ſpiritualibus. Venit.n.dominus Ieſus fortis in prælio deſtruere oẽs inimicos noſtros,ut nos ab eorum inſidijs liberaret. Sic ergo meritò Christo dicamus. Salus noſtra in manu tua eſt. Quod nunc *Gene. 4.* attendens Pſal.ait Christo. *Tu es ipſe rex meus,*&c. *qui mandas ſalutes Iacob.*

In te inimicos noſtros ventilabimus cornu,& in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nobis. 714

COnſequenter hic agit de beneficio diabolicæ ſuperationis, ſ. qualiter conceſſum eſt nobis per Christũ, ut diabolum ſuperare poſſimus. Et quantum ad hoc tria facit. Qui ad hoc oſtendit primò,ꝙ in Christo nr̃a debet eſſe confidẽtia. Secundò ꝙ de nobis debet eſſe diffidentia,ibi. *Non enim in arcu.* Tertio quid per Christum habetur, ibi. *Saluaſti enim nos.* Quantum ad primum notandum *Victoria* quantum ad literam,quod iſte victoriam *eſt Dei.* inimicorum ſuorum omnem corporaliũ ipſi Deo iam attribuerat,d. *Non enim in gladio ſuo poſſederunt terram,*&c. Et ex ꝑteritis ſumebant ſpem futuræ victoriæ de hoſtibus futuris: Et hoc eſt,quod nũc pro futuris ſpem in Deo ponens dicit. *In te inimicos noſtros vẽtilabimus cornu,* i. per tuam virtutem fugabimus inimicos noſtros. *Et in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nobis,* ideſt, eorum inſultus nõ timebimus,confidentes in uirtute tui nominis. Quia turris fortiſſima nomen do- *Pro. 18.* mini, ad ipſam currit iuſtus, & ſaluabitur. Per hoc autem ſpiritualiter vult intelligere, quod inimicos noſtros ſpirituales per Christum ſuperamus. Hoc maximè,quia Christi virtute ipſe diabolus

lus manet ligatus, ne ad libitum nos sedu cere possit. Dicat ergo Deo. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu.* Vbi notandū, ꝙ per cornu Christi potestas designatur, de quo Luc. 1. Erexit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui, vbi Chrys. ait. Cornu salutis vocat potentiam Christi, a brutis animalibus illud accipiens, quibu s loco fortitudinis Deus cornua dedit. Nec mirum, si Christus per cornu magis significatur quam per alia ossa, qm̄ vt ait Beda, Omnia ossa carne sunt inuoluta, cornu excepto, quod carnem excedit. Et ideo Christus cornu vocatur, quia ipso mundus, & gaudia carnis superantur. Vn̄ de ipso dr̄. Protector meus, & cornu salu tis meæ. Item notandum, quòd corna sunt animalibus data loco armorum, non solum ad defensionem, sed etiam ad inua dendum. Et ideo Christus dr̄ cornu, quia per ipsum inuadimus spiritus malignos. Notandum autem, ꝙ (sicut dicit Philoso phus) quando animal habet vnum solum cornu, illud habet in medio capitis, sicut patet de vnicornio. Sic, & Christum, qui est vnicum cornu nostrum, in medio capitis nostri, s. nostræ mentis habere debemus semper, ut dicere possimus cum Psal. Exaltabitur sicut vnicornis cornu meum. Qui autem istud cornu sic habet in medio mentis, nullum hostem debet timere. Dicit. n. Vegetius lib. 1. Necesse est, vt dimicandi acriorem audaciam sumat, qui, munito capite, vulnus non timet. Qui verò habet Christū in capite, satis est munitus. Sic munitus, & cornutus erat Moyses, de quo dr̄ Exo. 34. Cornuta erat facies Moysi ex consortio sermonis dn̄i, i. Christi. Et talis acriorē auda ciam impugnandi dæmones habet, vnde dicit. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu.* Sed aduerte, quod aliqua cornua sunt magis impedimenta salutis, quam iuuamenta. Dicit enim Philosophus, ꝙ aliqua animalia non habent iuuamētum magnum a cornibus, sicut cerui, quia ma gnitudo corporis, & multiplicatio ramificationis cornuum est propinquior eorū nocumento quam iuuamento. Et Albertus. 12. de animalibus dicit, quòd cornua cerui magis sunt purgamenta naturæ, q̃ iuuamentum. Et propter hoc eijcit cer-

Cornu. Christi potestas. — *Psal. 17* — *Phil. 13 de aiali bus.* — *Psal. 91.* — *Bellare.* — *Bellare. Cornu.* — *Phil. 13 de aiali bus.*

E uus cornua sua. Sic, & moraliter quidam potentes sæculi cornua habent magna, i. potestatem in hoc mundo, de quibus Ezech. 34. Cornibus vestris ventilabatis oīa. Sed talia cornua non sunt adiuuamē tum salutis, sed potius impedimēta, quia multitudo ramificationis eorum est eis nociua, vt facilius capiantur. Et ideo tanquam nociua sunt reijcienda, alioquin a domino sunt constringenda. Ps. 74. Oīa cornua peccatorum confringam. Non er go sic, sed totam fiduciam nostram in cor nu Christi potestatis ponamus, dicentes.
F *In te inimicos nostros ventilabimus cornu.*

Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me. 715

POstquam ostendit, ꝙ in Christo tota nostra debet esse cōfidentia, ex hoc sequitur, ꝙ nullam confidentiam in viribus nostris debemus ponere, quia a nobisipsis non possumus habere salutem propter, quod quantum ad literam antiquus dicebat populus. *Non enim in arcu meo sperabo*, &c. Per hoc aūt spiritualiter Psalmista vult intelligere, ꝙ nullus in
G seipso quantumcunq; sapiens, vel potēs confidere debet. Et notanter dicit se non speraturum in arcu suo, neq; in gladio. Vbi nota, ꝙ duo maximè sunt, in quibus mundani confidunt, quia aliqui in sapien tia, vel astutia sua, aliqui aūt in mundi po tentia, vel diuitijs. Iste aūt dicit in neutro esse confidendum. Per arcum enim, qui ferit a longè, intelligit sapientiam mundi, vel astutiam, quæ a longè scit de rebus iudicare. Sed per gladium intelligit potestatem, quæ alios ferit de prope. Multotiens. n. & sæpe accidit, ꝙ arcus, i.
H sapientia, vel astutia mundi decipitur, & superatur. 1. Reg. 2. Arcus fortium superatus est. Sic, & de mundi potentia. Deposuit potentes de sede, &c.

Arcus significat sapiētiā, gladius significat potestatem. Luc. 1.

Saluasti enim nos de affligentibus nos, & odientes nos confudisti. 716

HIc consequenter concludit, quòd per Christum omnis nostra constat victoria. Quantum ad literam clarus est textus, quia omnem victoriam de hostibus habitam attribuit Deo. Quantum

tum verò ad intellectum Psal. hoc idem intelligitur de hostibus spiritualibus. Et ſm glo. hic ly *saluasti & confudisti*, quãuis sint temporis præteriti, tñ accipiuntur pro tempore futuro, ut sit sensus. *Saluasti*, idest saluabis, *Confudisti*, idest, cõfundes, quia prophetæ quę reuelata habent à Deo futura, ita certum habent illa futura, sicut certum est pręteritum esse præteritum. Ideo de futuris multoties loquuntur per verba præteriti temporis. Et nota, ꝙ idem est nos saluare, & hostes nostros confundere, quia eo ipso hostes nostri quo de nobis intentũ suũ habere non possunt, confunduntur in seipsis. Et nota, ꝙ in hoc Christus dæmones nos odientes cõfundit, quod nos tripliciter saluat, s. primò nos saluat ꝑ pęnitentiam de sceleribus, q̃a virtute passionis Christi nostra pœnitentia ad nos saluandum habet efficaciã. Hiere. 23. In diebus illis saluabitur Iuda. Iudas enim, qui confitens interpretatur, quẽlibet pę nitentẽ significat. Secundò saluat ꝑ mũditiam in operibus, quia munditia sine eius gratia haberi non potest. Saluabitur innocens munditia manuum suarũ. Tertiò saluabit per patientiã in aduersitatibus. Tu flagellas, & saluas. Sic & quilibet patiens in aduersis Deo dicere põt. *Saluasti nos de affligentibus nos, &c. Et odientes nos confudisti*, quia odientes iustos æternaliter cõfundũtur à Deo. Qui oderunt te, induentur confusione, quod intelligitur tã de hominibus, quam de dæmonibus. Et nota, quod hoc nõ solũ intelligitur de cõfusione dãnationis ęternæ, qua dæmones & mali ab initio damnabuntur, sed magis de cõfusione cuiusdã indignationis, qua mali confundũtur in seipsis, & indignantur, qñ malitiã cõtra iustos conceptam ad effectũ perducere non possunt. Sicut qñ amici Iob videntes virtutes eius, & constantiam, à qua ipsum flectere non potuerunt, ut conceperant, confusi fuerunt in seipsis. Vnde Iob de eis dixit. Confusi sunt, q̃a speraui: venerunt vsque ad me, & pudore cooperti sunt. Quod ad propositũ exponens. Greg. ait. Cũ bonis mala reprobi ingerũt, si hos à spe intima labefactari cõspiciũt, & effectu deceptionis hila-

Saluare. *Iob 21.* *Tobia 13.* *Cõfusio. Iob 8.* *Iob 6.* *Grego. 7. mor. ca. 20.*

A rescunt. Lucrum namque maximum erroris sui reputãt, quia habere se ad perditionem socios exultãt. Cũm verò bonorum spes interius figitur, & nequaquam malis exterioribus ad ima declinatur, prauorum mentem confusio occupat, quia, dum peruenire ad afflictorũ intima nequeunt, incassum se existere crudeles erubescunt. Et talem inimicorum confusionem quærebat alibi Psalm. dicens. Fac mecum signum in bonum, vt videant, qui me oderunt, & confundantur, quoniam tu, domine, adiuuisti, & B consolatus es me. *Psal. 85.*

In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in sæculum. 717

HIc consequẽter ex omnibus prædictis Dei beneficijs Psal. surgit ad gratiarum actionem. Hic n quantum ad literam de prædictis Deus laudatur. Quantum verò ad intellectum nos admonet Deo semper gratias reddere. Si autem quæras, quid sit laudari in domino, vide supra versi. 502. Dicat ergo. *In Deo laudabimur tota die*. Dies enim hic C significat claritatem lucis æternæ. Et est sensus. *In Deo laudabimur tota die*, idest, in perpetuitate, quæ non est interpolata noctibus. *Et in nomine tuo confitebimur in sæcula*, idest, in cõfessione laudis. Propter quod alibi dicitur. Beati qui habitant in domo tua, domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Et hoc *in nomine tuo*, quod est Iesus. s. quia nos saluasti.

Dies significat claritatem gloriæ.

Nunc autem repulisti, & confudisti nos. & non egredieris Deus, in virtutibus nostris. 718

1. q. 4. homini.

D COnsequẽter hic explicatur multiplex miseria præsentis tẽporis. Et duo facit. Quia primò multas enumerat miserias. Secũdò bonorũ explicat iustitias, ibi. *Hæc oĩa venerunt super nos*. Et diuiditur in partes quinq; ſm quod quinque miserias enumerat. Et ponitur primò adiutorij subtractio, secũdo inimicorũ ꝑsecutio, ibi. *Auertisti nos*. tertiò martyrum trucidatio. ibi. *Dedisti nos*. quartò captiuorũ venũdatio, ibi *Vẽdidisti populũ tuũ*, quintò opprobriũ insultatio, ibi. *Posuisti nos*. Omnes. n. istas miserias literaliter

Antiochus. liter passus est populus Dei tẽpore Antiochi regis, vt apparet ex libris Machabæorum, quas hic Psal. enumerat, vt facilius Deum flectat ad misericordiã. Prima ergo miseria fuit subtractio diuini adiutorij. *Repellit Deus nos qualiter.* Quoniam (vt ex præmissis apparet) Deus solebat pugnare pro ipsis contra hostes. Sicut pugnauit cõtra Pharaonem, ipsum submergendo, contra Seon regem Amorræorũ, contra Og regem Basan, contra Amalech, in deserto, *Exod. 14 adiutoriũ Dei.* contra oẽs habitatores terræ promissionis. Tẽpore autẽ Antiochi ipsos permittebat ab hostibus superari, propter quod videbatur Deus eos à se repulisse, non pugnando pro ipsis. Et hoc est, quod dicit. *Nunc autem*, s. tempore Antiochi, *repulisti*, quia tunc videbatur gens Iudæorum à Deo repulsa. *Et confudisti nos*, nõ quidem interius, sed exterius in facie hominum, quia omnibus gentibus erant in confusionem, propter quod dicitur 1. Machab. 1. quòd vniuersa domus Iacob induit confusionem. Et maxime q̃a Antiochus altare aureũ, quod erat in tẽplo, & oĩa vasa templi comminuit, & asportauit. Et posuit idolum desolationis in templo. Iudæi autem illi non poterant resistere, quia Deus non pugnabat pro illis. Et hoc, quod subditur. *Et non egredieris, Deus in virtutib. nostris.* Hic enim virtutes accipiuntur pro exercitibus, secundum Hieronymum. *Hierony.* Et est sensus. O Deus, non exibis tu amplius nobiscũ ad pugnandum contra hostes, sicut alias faciebas. Quod ideo dicit quia Iudæi præcepto Antiochi exercitũ congregare nõ poterant. Quantum ad intellectum ista sunt verba iustorum desiderantium dissolui, & esse cum Christo. Vnde dicunt Deo *Nunc autem repulisti*. Hoc dicunt, quia differtur prouisio, dũ hic iusti habẽtur iniquis opprobrio, omni enim desideranti tempus longum esse videtur. *Et confudisti*, non quidem cõfunduntur iusti in conscientia, sed in facie hominum. *Et non egredieris in virtutibus nostris*. In continuo enim bello sumus cũ diabolo, cui sine Dei adiutorio resistere non valemus. Et ideo adiutoriũ petit per modum interrogationis dicens. *Et non egredieris*, &c. quasi dicat, immo egredieris.

E *Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros, & qui oderunt nos, diripiebãt sibi.*

HIc ponitur inimicorum persecutio. Hoc realiter impletum fuit tẽpore Antiochi, quoniam Iudæi fugerunt à facie Antiochi persequentis, vnde dicitur 1. Machab. 2. Et fugit Matathias, & filij eius in montes, & reliquerunt omnia, quæ habebant in ciuitate, quæ omnia, s. fuerunt ablata ab hostibus. Et hoc insinuãs dicit. *Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros*, s. nos insequentes. *Auertisti*, idest, fugere fecisti. *Et qui oderunt nos, diripiebant sibi*, s. inimici nostri diripiebant sibi bona nostra, quæ in ciuitate dimiserimus. Quãtum verò ad intellectum, hoc ẽm glo. dicit pro illis, qui in aduersitatibus deficiunt à fide, uel in tẽtationibus victi cadunt in peccatis, quasi dicat. *Auertisti nos*, &c quia illi victores, & nos victi sumus. Et quia cadens in peccatũ perdit omnia merita, quæ prius habebat, ideo dicit. *Et qui oderunt nos*, s. dæmones, *diripiebant sibi*, i. dissipabant omnia merita nostra. Et nota, q̃ dicit. *Auersio.* G *Auertisti nos*. Deus enim nos auertere dicitur, q̃n non pręstat adiutoriũ. Vel auertit nos Deus, quãdo multoties peccatis nostris prouocatus suam protectionem subtrahit, auertendo se à nobis, sic enim dicitur. Auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello. *Psal. 88.* Et nota, quòd ista diuina auersio quandoque est temporalis, & quandoq; æterna. Temporalis enim est pœnitentibus, sed obstinatis æterna. Et æternum formidando Dauid dicit. Vsquequo, domine, obliuisceris me in finem? vsquequo H auertisti faciem tuam à me? *Psal. 12.* Auertit. n. se Deus quandoque à nobis, & hoc ad nostram vtilitatem, vt. s. homo seipsum sine Deo nihil posse cognoscat, & sic non superbiat, sed Deo subditus humiliter viuat. Sic. n. accidit ipsi Dauid, qui in principio regni sui videns, q̃ Deus erat secũ, & q̃ ipse p̃sperabatur in omnibus quasi in seipso nimis confidens dixit. Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in *Psa. 29.* æternum. Et hoc quia confidebat in decore, & fortitudine à Deo sibi data, p̃p quod subdit, Domine, in voluntate p̃stitisti

tisti

tisti decori meo virtutem. Volens igitur Deus ipsum ad cognitionē suæ propriæ fragilitatis reducere, se ad tempus auertit ab eo, quo facto statim ipse per adulteriū,& homicidium grauiter fuit lapsus. Et ideo subdit. Auertisti faciem tuam a me,& factus sum conturbatus, s. in grauia peccata deiectus. Sed ista fuit temporalis auersio Dei. Vnde post orabat, dicens. Auerte faciem tuam a peccatis meis, &c Et ideo etsi Deus quandoque pro nostra vtilitate temporaliter auertatur a nobis, tñ ne æternaliter auertatur, ipsum orare debemus, dicentes illud Ps. 84. Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam a nobis.

720 *Dedisti nos tanquam oues escarum, & in gentibus dispersisti nos.*

Occisi vt oues fuerunt Iudæi. *1. Mac. 2* *Li. 2 Machab. c. 6*

HIc ponitur martyrum trucidatio. Oues occidūtur, vt edātur. Sic ad literam tp̄e Antiochi multi Iudæorum fuerunt occisi,& insepulti dimissi,& per consequens in escam bestijs terræ dati. Nā gentes Antiochi intulerunt Iudæis bellum die sabbathi, & mortui sunt ipsi Iudæi,& vxores eorū,& filij eorū,& pecora eorū, vsq; ad mille animas hoīum. Et sic multis alijs vicibus sunt trucidati. Legitur ēt, ꝙ duæ mulieres delatæ sūt natos suos circuncidisse, quas infantibus ad vbera suspensis publicè per ciuitatem cū circūduxissent, per muros præcipitauerunt. Quid de septē fratribus crudelissimè cum matre occisis? ibidem c. 7.& sic de multis alijs. Istas ergo martyrū trucidationes præuidentes filij Chore in ipsorum martyrū persona d. *Dedisti nos tanquam oues escarum.* Et subdit. *Et in gentibus dispersisti nos*, quia illo tp̄e multi ex Iudæis fuerunt in seruitutē aliarū gentiū venundati, vt patet in lib. Mac. Istā ēt martyrū illo tp̄e trucidationē fiiendā præuiderat Ps. cùm dicit. *Psal. 78.* Posuerunt morticinia seruorū tuorum escas volatilibus cęli,&c. Et nota ꝙ dicit Deum hoc fecisse, eo ꝙ omnia potestate Dei fiunt, vel permittunt. *Martyr.* Hic notat gl. diuersa genera martyrū notari, quia alij fuerunt esca feris, alij gentib. traditi in seruitutē. *Ouis.* Quātū aūt ad intellectum vult Ps. notare, qđ ad verū martyriū requirit in nobis mor-

A tificatio ouis, ideo martyres comparat ouibus mortificatis, d. *Dedisti nos tanquam oues escarum*, quæ sunt oues mortuæ. Vbi notandum, ꝙ ouium nomine præsens vita designatur, cuius ratio est. Qm̄, vt dicunt naturales, & experientia docet, oues in æstate tp̄e caloris insimul strictæ congregantur. In hyeme aūt, qñ frigus est, ab inuicem magis dispergunt quod faciunt ꝑꝑ frigiditatem flatus ipsarum. Sic,& vita præsens tempore æstiuo,& prosperitatis hoīes adinuicem copulat,& vnit. Sed hyemali tempore. s. ad- B uersitatis ipsos separat,& dispergit. Qđ accidit ꝑꝑ frigiditatem flatus i. ꝑꝑ paruitatem caloris charitatis, dicente sapiente. *Eccl. 8.* Est amicus mensæ,& non permanebit in die tribulationis. Sic ergo oues significant vitam præsentem dicente. Psal. Posuit sicut oues familias. Quid ergo sunt oues mortificatæ, nisi mortificatio vitæ præsentis. Ille ergo verè martyr uocat, qui moritur mundo, posito ꝙ mundus sibi uiuat. Ille aūt martyr est solo nomine, qui mundo viuit, posito ꝙ mortuus sit sibi mundus. *Quæstio.* Hic sequendo materiam pri- C mæ lectionis consequenter quæro, vtrū quis de uno peccato satisfacere possit, non satisfaciendo de alio. Aegidius d. 15

Vendidisti populum tuum sine pretio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum. 721

Occisio Iudęorū.

HIc ponitur captiuorum venundatio, quæ facta fuit tempore ipsius Antiochi. Tot. n. de Iudæis vendebātur, & dabantur pro modico pretio, quod quasi nihil reputabātur. Ita quod nō so- D lum fuerunt trucidati, sed etiam captiuati,& venundati. De hac trucidatione,& venditione dicitur 2. Macha. 5. quòd Antiochus rex armis cepit ciuitatem Hierusalem, & iussit milites omnes interficere, nec parcere occursantibus, & per domos ascēdentes trucidare. Fiebant ergo cædes iuuenum, & seniorum, mulierum, & natorum exterminia, virginumque,& paruulorum neces. Erant autem toto triduo octoginta milia interfecti, quadraginta millia vincti, non minus autem uenundati. Postquam ergo in

præcedenti versiculo egit de ipsorũ interfectione, hic agit de ipsorum venundatione d. *Vendidisti populum tuum sine precio* Erat enim precium modicũ, quia tot Iudæi venditioni erant expositi, ꝙ respectu multitudinis illorũ pauci erant emptores. Et hoc est quod subditur. *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum*, s. multitudo ementium. Vel aliter, *non fuit multitudo in commutationib.* &c. Ad hoc enim martyres Deus ordinauit in ecclesia, vt ipsorum exẽplo alij ad fidẽ conuertantur. Illo autẽ tpe multi erant cæsi, & venundati, pauci tamen ex hoc conuertebantur ad Dei cultum. Et hunc intellectũ habet Magister in gloss. Martyres dum dantur alienis, venduntur sine precio. Videmus enim quos dedisti, sed non quos accepisti, quia quasi nullus acquiritur, vel si quis acquiritur, pauci tñ sunt. Moraliter autem populus Dei sine precio venditur, qñ quis opera de se virtuosa pro laude facit humana, vnde Gregor. ait. Quid enim in cunctis operibus suis hypocrita sperat nisi honoris reuerentiam, gloriã laudis, à melioribus metui, sanctus ab omnibus vocari. Et infra. Magna quippe vecordia est, laboriosa agere, & aure laudibus inhiare, forti opere præceptis cœlestib. inseruire, sed terrenæ retributionis præmium quærere. Vt enim ita dixerim, qui pro virtute, quam agit, humanũ fauorem desiderat, rem magni meriti vili precio venalẽ portat. Vnde regnum cęlorũ emi potuit: inde nummum transitorij sermonis quærit. Vili ergo precio opus vendit, qui magna impendit, & minima recipit.

Vendere. Greg. 8. mor. c. 28.

22 *Posuisti nos opprobrium vicinis nostris: subsannationem, & derisum ijs, qui in circuitu nostro sunt.*

HIc consequenter ponitur opprobriorum insultatio. Vbi sciendum, quòd opprobrium & vituperium alicui illatum quatuor modis aggrauatur. Et secundum hoc ista pars habet quatuor partes. Nam aggrauatur opprobrium, primò vilipensione in principio: secundò demonstratione. ibi. *Posuisti nos in similitudinem*, tertiò cõtinuatione, ibi. *Tota die*: quartò diffamatione, ibi. *A voce.*

Quatuor modis aggrauatur vituperium.

E Quantum ad primum dicit. *Posuisti nos opprobrium vicinis nostris.* Gentes. n. q̃ stabant circa terras Iudæorum, quæ colebant idola: videntes Iudæos vnius veri Dei cultores sic crudeliter persequi, & per consequẽs cultum veri Dei quasi ad nihilum redigi gaudebant, & ipsis Iudæis insultabant dicentes. Vbi est Deus vester, liberet vos, si põt. Quasi ex hoc inferentes, quod Deus, quẽ colebant Iudæi, verus Deus non esset. Per hoc enim ꝙ *vicinis nostris, & ijs, qui in circuitu nostro sunt*, aggrauatur opprobrium, quia secundum glo Grauior est afflictio, quæ à

F vicinis ingeritur, quàm quæ à remotis, quia non transitoriè dicitur, quod à circunstantibus irrogatur. Hanc autem insultationem vt grauem ostendat: tribus nominibus vocat, scilicet opprobrium, subsannationem, & derisum. Primò dicitur opprobrium. Vbi nota secundum Grammaticos, quod probro, as, idem est, quod vituperare, & iniuriari, à quo deriuatur probrum, id est, vituperium. Et componitur cum ob, & dicitur opprobrium, id est, magna uitupe-

G ratio, vel iniuriatio. Subsannatio verò dicitur derisio facta despectiuè contracto naso, & rugato. Derisus verò dicitur quædam vox confusa lætitiæ insultationẽ immoderata lætitia denuncians. Per hoc autem moraliter denotatur, ꝙ sicut Iudæi, qui confitentes interpretantur, à gentibus, & malis deridebantur, sic & hodie per bonam vitam Deũ confitentes à malis hominibus vilipenduntur, quia sicut similitudo est causa dilectionis, ita & dissimilitudo causa est odij. Cum uita bonorum malis sit dis-

H similis, hinc est quòd mali bonos odiũt, & ipsos vilipendendo derident. Et hoc est quod ait Gregor. Hoc namque proprium vniuscuiusque solet esse, vt qualis ipse fuerit, tales sibi coniungi & alios velit. Mali ergo simplicitatem uitæ refugientes, hoc imitandum alijs imprimunt, quod amant. Vnde & apud malos simplicitas omnis in crimine est. Apertas quippe mẽtes diiudicant, & puritatem cordis habetudinem appellant. Omnesque, quos sibi adhærere cupiunt, à simplicitatis itinere diuertunt. Nunc itaque

Opprobrium. Derisio. Philosophus 8. Ethic. Greg. 8. mor. c. 39.

itaque simulatores gaudeant, despiciatur iustorum simplicitas, atque à malis fatuitas vocetur. Sed citius despectus simplicium transit, citius malorum gloria percurrit, quia despectum bonorũ Deus glorificando erigit, & malorum gloriam reprobando confringit &c. Ex quibus patet, ꝙ opprobria a malis iustis illata sunt ad bonorũ meritum, & gloriam, sed malis ad supplicium, & pęnam. Sed fortè dicis, opprobria alicui ꝑꝑ culpam illata, posito quod patienter illa sustineat, nunquid illi sunt meritoria? Ad hoc respondet Greg. dicens. Sunt uonnulli, quos ēt humanæ derisiones deprimũt, & tñ diuinis auribus exaudibiles non sunt, quoniã cùm derisio contra culpam nascitur, profecto nullum virtutis meritum in derisio ne generatur. Sacerdotes enim Baal clamosis vocibus hunc implorantes derisi ab Helia fuerunt, qui dicebat. Clamate voce maiore, Deus enim vester aut forsitam loquitur, aut in diuersorio est. Sed hæc eius irrisior eis ad virtutis vsum nõ fuit, quia per culpæ meritum venit.

Greg. 10 mor. ca. 27.

3. Reg. 18.

723 *Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis.*

HIc consequenter ponit derisionem ex demonstratione. Iudæi enim in tantum opprobrium deuenerant, ꝙ digito demonstrabantur à gentibus. Sicut demõstratur quis ex abundãti gloria, vt, cũ dicimus, ille est sapientior homo ciuitatis, vel dominus. Sic ex infortunio, vt dicendo, ille est, qui tantum erat superbus, & ecce, qũo est humiliatus. Sic ergo & Iudæi erant in similitudinem gentibus. Vel aliter. Quando gentes loquebãtur de infortunio aliquorum, ponebant pro exemplo vel similitudine infortuniũ Iudæorum. Vel quando volebant alicui maledicere pro exẽplo adducebant maledictionẽ Iudæorum, vt puta dicendo, Sic accidat tibi, sicut Iudæis accidit. Sicut si quis alteri maledicens diceret, vtinam pereas, sicut perijt Laurentius. Vel aliter secundum glo. vt sit sensus, *Posuisti nos gentibus in similitudinem Christi*: quia sicut Christus à gentibus fuit illusus, flagellatus, & mortuus, sic illo tempore accidit Iudæis. Et sic iste propheta hic non solum præuidit futuram persecutionem Iudæorum, sed etiam passionem Christi, cui passionem Iudæorum assimilauit. Et quantum ad hoc subditur. *Commotionem capitis in populis.* Sic enim mouet quis caput contra aliquem quasi ipsum despiciendo, & sibi minando vel ad insultandũ. Dicat ergo. *Posuisti nos commotionem capitis in populis*, s. ad nobis insultandum sicut, & Christo insultauerunt in sua passione mouentes capita sua. Per hoc autẽ mystice notatur, ꝙ gentes idololatræ, quæ ante Christi passionem fidelibus Iudæis, qui verum Deum colebant, erant dissimiles per Christi passionem, similes fidelibus efficerentur, verum Deũ colẽdo. Et hoc notans dicit. *Posuisti nos in similitudinem gentibus*, vt. s. ad nostram similitudinem conuertantur, & nobis similes fiant. Et de hac similitudine dicitur. In similitudinem lapidis aquæ indurantur. Per lapidem intellige Christũ, vel Christi fideles. 1. Corinth. 10. per aquas verò ipsos gentiles, qui per idololatriam, & alia vitia non constantes, sed fluxibiles erant: Aquæ ergo indurantur in similitudinem lapidis, quando gentilis populus ad Christi similitudinem super fundamẽtũ fidei stabilis fuit effectus. Et quid, sequit̃ ex hoc nisi qđ sequitur. *Et commotionem capitis in populus*; Quia ex hac conuersione caput amotũ fuit à gẽtibus. s. vitium superbiæ, quod caput est omnium vitiorum, vnde Abacuc. 3. Percussisti caput de domo impij &c. scilicet superbiam de corde impij, scilicet populi idololatræ. Istud est illud superbiæ caput, quod septem capita portat, quia septem principalia, & capitalia vitia ex hoc capite oriuntur. Apoc. 13. Vidi bestiam ascendentem de mari habentem capita septẽ. Hæc bestia dicitur esse superbia, quia homines extra cognitionem propriam trahens vertit in bestias. Hæc ascẽdite de mari, s. huius mũdi, quia ex rebus mũdanis, scilicet diuitijs, potentijs, scientijs, & huiusmodi oritur, hæc habet capita septem, quia septem capitalia vitia ex ipsa procedunt, scilicet inanis gloria, inuidia, ira, tristitia, ventris ingluuies, auaritia, & luxuria, vt deducit diffuse Greg.

Similitudo gentibus.

Iob 38.

Caput. Superbia

Gregor. Tunc ergo facta fuit *commotio capitis in populis*, scilicet gentium, quando, deposito capite superbiæ, humiliter se fidei *Psal. 17.* Christi submiserunt Christi capitis, ꝙ præuiderat Psalmista in persona Christi. d. Eripies me de contradictionibus populi, scilicet Iudæorum, constitues me in caput gentium.

724 *Tota die verecundia mea contra me est: & confusio faciei meæ cooperuit me.*

HIc consequenter auget opprobriũ ex continuatione. d. *Tota die*, &c. *Verecundia.* Ad huius intelligentiam videamus primò, quid est verecundia. Verecundia.n. *Timor.* propriè est quidam timor. Sed nota, qđ dupliciter quis timere potest.s. quia vel timet mala corruptiua, vel mala turpia, & inhonorantia, si primum, vocatur timidus, si secundum, dicitur verecundus. Nihil ergo aliud est verecundia, quam timor inhonorationis, vel inglorificationis. Vnde verecundia aliquando dicitur erubescentia, quia verecundantes communiter erubescunt, sicut timentes pallescũt. Nam ex eo, ꝙ aliquis amittere vitam (ꝙ est bonum substantiale) credit, dicitur timere. Sed ex eo ꝙ timet se ammittere gloriam, honorem, & huiusmodi, quæ sunt bona exteriora, verecundatur. In timendo ergo sanguis venit ad intima, & ad interiora recurrit ad confortandũ cor. Et ideo membra exteriora pallescunt, quia timor cõsurgit ex eo ꝙ quis credit se amittere interiora bona Sed cum quis verecũdatur, sanguis fugit ad exteriora, & facies apparet rubea. Currit.n. tũc sanguis ad exteriora, quia verecundia consurgit ex eo ꝙ quis credit se amittere bona exteriora. Ad propositum ergo Iudæi virtuosi in illa persecutione omnia temporalia, ac etiam vitam corporis inter bona exteriora computabant. Animam autem, & virtutes inter bona interiora ponebant. Et sic non timebant amittere nisi bona extrinseca, propter quod talis timor propriè verecundia, vel erubescentia dicebatur. Sed quia pro tunc talis timor continuus erat in eis, ideo dicunt. *Tota die verecundia mea contra me est.* vbi gloss. Verecundia grauis erat contra

E sanctos, vel coram sanctis, idest, ante oculos sanctorum, quando quos impios sciebant, sibi insultare videbant. Vel dicit *contra me*. idest, contra hoc, ꝙ boni erant, quia ideo persequebantur, quia fideles. Non enim commiserant, vnde verecundari deberent. Vnde subdit. *Et confusio faciei meæ*, &c. Quodam enim pallio confusionis vultum dicit opertum: dum nube sanguinea facies inflammata rutilat. Aliquando tamen aliter accipitur verecundia secundum Philosophum, s. prout est quædam erubescentia de turpi actu. *Philoso. ph. 4. Ethicor.*

F Et isto modo verecundia non competit virtuosis, & maximè in senibus est abominabilis. Cum ergo virtuosus nihil agat, ex quo debeat timere turpitudinem à se factibilem, verecundari non potest. Etiam quia senes sic debent esse dispositi, vt nihil agant verecundia dignum: ideo in eis verecundia non cadit, vt dicitur, quarto Ethicorum. Si tamen senex faceret aliquid verecundia dignum, plus vituperabilis esset quàm iuuenis, vt ibidem dicitur. Ex prædictis patere potest, ꝙ verecundia quandoque consurgit ex facto

G alieno, & sic in iustis cadere potest, quandoque ex facto proprio, & sic non cadit. Notandum etiam, quòd quamuis verecundia non cadat in iustis: timor tamen verecundiæ cadit, & est vtilis, sicut malis non timere verecundiam, occasionem præstat peccãdi. Vnde de hoc Gregorius in Moralib. dicit. *Greg. 4. mor. c. 13* Sunt nonnulli quos ad perpetrandum nequitiam oborta subito malitia inuitat, sed tamẽ humana verecũdia hos reuocat. Et plerunque per hoc ꝙ exterius erubescunt, ad interiora sua redeunt, & cõtra se internum iudicium sumunt,

H quia si propter hominem mala facere metuunt, quanto magis propter Deum, qui cuncta inspicit, nec appetere mala debuerunt. In quibus fit, vt mala maiora corrigant per bona minora, s. per exteriorem verecũdiam interiorem culpam. Et sunt quidam, qui postquam Deum in mentem contempserint, multo magis humana iudicia spernunt, atque omne malum, quòd appetunt, audacter peragere non erubescunt. Quos ad perpetrandum malũ occulta iniquitas inuitat, & nulla aperta verecundia retardat.

Sicut

Sicut de quodam iniquo iudice dicitur, A
Luc.18. quòd Deum non timebat, nec hominem verebatur, &c.

723 *A voce exprobrantis, & obloquentis, à facie inimici, & persequentis.*

CONsequẽter hic aggrauatur opprobrium ex diffamatione. Vbi aduerte, ꝙ exprobare est in facie maledicere, sed obloqui est absenti detrahere, ꝙ Iudæis accidit tpe Antiochi. Et q̃ nõ solũ verbis, & oblocutionibus, sed magis ipsos gladijs ꝑsequebantur, ideo subdit. *A facie inimici, & persequentis.* Inimici nomine significatur animus malus, sed ꝑsecutione malus exterior actus. Notãdũ ꝙ exprobatio est multiplex, qm̃ quædã pertinẽt ad contumeliã. ps. Tota die exprobrabãt mihi inimici mei. Quædã ad fallaciã. Secretũ extraneo nõ reueles, ne fortè insultet tibi, cum audierit, & exprobrare nõ cesset. Quædã ad blasphemiã. Cui exprobrasti, vel quẽ blasphemasti? Quædã ad charitatis amicitiã, quo ad exprobrantẽ. Exprobrauit incredulitatem illorũ. Quædã ad fęlicitatis gloriã quoad tolerantem Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis. Et Matth. 5. Beati eritis, cum maledixerint, &c. & exprobrauerint, &c. Exprobratio autẽ, de qua hic loquitur, pertinet ad contumeliam.

Exprobrare. — *Prou.25.* — *4. Reg.19.* — *Mar.ult.*

725 *Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo.*

HIc consequenter exprimi inter tot aduersa bonorũ iustitiã, & constantiã. Et diuiditur ĩ partes duas. Quia ostẽdit primò iustorũ patientiã. Secundò replicat iustorũ miseriã, ibi, *Quoniam humiliasti nos.* Quantũ ad primũ sciendũ, D ꝙ licet multis Iudæorũ in persecutione regis Antiochi recesserũt à cultu Dei ad idololatriã, vt persecutiones euaderent, tñ maior pars, uel saltẽ potior elegit ante mortẽ corporis subire, q̃. Dei legem derelinquere. Nã, cũ Antiochus misisset eos, qui cogerent Iudæos immolare idolis, & legem Dei derelinquere, multi ex Iudæis consenserũt, sed Matathias, & filij eius cõstãter steterunt. Vnde q̃ missi fuerant à rege, dixerunt Matathiæ. Princeps magnus es, & ornatus filijs, & fratribus, ergo accede prior, & fac iussum regis, & eris tu, & filij tui inter amicos regis, &c. Respõdit Matathias magna voce dicens. Etsi oẽs gentes regis Antiocho obediant, vt discedat vnusquisq; à lege patrũ suorũ, ego tñ, & filij mei, & fratres mei obediemus legi patrũ nostrorũ. Nõ enim est nobis vtile relinquere legem Dei, &c. Et multa similia habentur de bonis Iudæis tempore illius persecutionis. Istorũ ergo constantiã in lege Dei præuidens ante longè Psal. in ipsorũ persona B prædixit, *Hæc omnia* scilicet mala prædicta *venerunt super nos.* Et notanter dicit. *Venerunt super nos,* s. ab extra, quia illa ab intra non merueramus per culpam. *Nec obliti sumus te,* s. cultus tui, quia scimus te gratis esse colendum. *Et iniquè nõ egimus in testamento tuo.* Inique agit in testamento Dei, qui trãsgreditur eius præcepta. Quantum ad intellectum Psal. Ista sunt verba sanctorum martyrum, qui tradiderunt corpora sua propter Deum ad supplicia, & omnes admonet memoriam Dei semper habere. Si enim C sancti martyres tam dura tolerãdo, Deũ non sunt obliti, quanto magis nos alij obliuisci non debemus? propter quòd benè dicitur Ecclesi. vlt. Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Quæ verba pertractans Gualfredus, dicit hoc solum concionator noster intendit, ut quam sit necessaria creatoris memoria insinuet, dum prosequitur quam grauia mala pariat eius obliuio, memento, inquit, creatoris tui, dũ ipsum videre adhuc non licet, memoriam eius habere debemus, si eius pręsentiam videre concupiscimus. Memento, inquit, creatoris tui nihil melius, illa nẽpe memoria tollit excellentiam, & sub eo humiliat, tollit diffidentiam, & aduersus inimicum erigit, & confortat, memento, inquit, creatoris tui, parũ est hoc. Ego amplius addo, & quid? memẽto redemptoris tui. Nihil enim creari profuit, nisi redimi profuisset. Salomon suæ generationis hominibus, quod erat notum, pro tẽpore, loquebatˀ. Nobis aũt clamat Apost. Empti.n. estis ꝑtio magno, &c. Nõ mediocriter periculosa est bñficij huius obliuio.

1. Mach. 2. — *Matathias.* — *Obliuio.* — *Memoria Dei habẽda.* — *1. Cor. 9*

Odibilis foret oĩbus bonis, si quis homi-
nũ homini inueniretur ingratus, ꝑ cuius
operam videretur auditũ recepisse, vel
visum, &c. Sed de malis dr̃. Obliti sunt
Ps. 150. Deum, qui saluauit eos &c. Et cõtra hu-
iusmodi dicunt. *Hæc omnia venerunt su-
per nos*, &c. Et ꝙ plus est ostendit, ꝙ ista
aduersa non solum non nocent inferen-
do obliuionem Dei, sed ét proficiunt,
ad Deum nos dirigendo, vnde subdit.

Et non recessit retrò cor nostrum: & decli-
726 *nasti semitas nostras à via tua.*

QVasi dicat. Non nocuerunt nobis
aduersa, vt remouerẽt cor nostrũ
à te per apostasiam idolatrando. Retro
enim recedere est, non solum bonũ in-
Retrocedere. choatum omittere, sed ad oppositũ ten-
dere per actum, vel per motum contra-
rium. Et isto modo loquebatur Christus.
d. Nemo mittens manum suam ad ara-
trum, & respiciẽs retro, aptus est regno
Dei. Et addit profectum. d. *Et declinasti
semitas nostras à via tua*. Vbi notandũ,
ꝙ via Dei dr̃ illa via arcta, quæ ducit ad
Via. vitam. s. beatã, quæ stat in obseruatione
Luca 6. mandatorũ spe regni cœlestis, non tẽpo-
raliũ bonorũ. Ps. 118. Viam mandatorũ,
Semita. &c. Semita aũt nostra dr̃ affectio vel de-
siderium prosperitatis, & voluptatis mũ-
danæ. Et dicitur semita. i. via stricta, qa
oĩs prosperitas mundi multũ arctat ho-
minẽ diuersis pressuris, & amaritudinib.
Vñ foris apparet via lata, sed in mẽte est
Iob 6. semita stricta, sicut econtra, uia Dei fo-
ris apparet arcta, sed intus est multũ la-
ta, qa per ipsam cor dilatatur. Ps. Viam
mandatorum tuorum cucurri, cum dila-
tasti cor meum, vnde de istis semitis dr̃.
Inuolutæ sunt semitæ gressuum eius, s.
multis amaritudinibus. Notandum ét,
ꝙ ista præpositio, à, qñq; notat supera-
tionem, sicut Matth. 35. Discedite à me
maledicti, &c. Quandoque notat causa-
litatem, sicut Matth. 11. Discedite à me,
quia mitis sum, &c. Sic in proposito cũ
dicitur à via tua, ly, à, notat causalitatẽ,
& est sensus, *à via tua*. i. propter viam
tuã. Dicit ergo ꝙ in præfatis aduersita-
tibus *declinasti semitas nostras à via tua*.
idest, tulisti, uel remouisti semitas no-
stras, i. affectiones, & desideria tempora-

E lium, *à via tua*, i. propter viam tuã imi-
tãdum. Et ad istum intellectum exponit
Magister in glo. d. Semitæ. n. nostræ erãt
in prosperitatibus, & voluptatibus sæcu
li, sed tulisti eas à via tua, qa ostẽdisti no
bis arctã viã, quæ ducit ad vitam. In isto
versiculo spiritualiter ostenditur, ꝙ quã
uis aliqñ sit licitũ cessare à bono opere,
nunquã tñ licet retroire. i. facere contra-
riũ: vnde ait glo. *Non recessit retro cor no-* Quæstio.
strũ i. rõ nostra, ita. s. ꝙ retroiret, desperã
do de bonitate Dei. Etenim si aliqñ de-
scendat à contemplatione veritatis, non
F tamen retroit. Et ideo non dixit simpli-
citer nõ recessit cor nostrum, sed addi-
dit retro. Sequendo materiã satisfactio-
nis, quæro vtrum per opera extra chari-
tatem facta quis possit satisfacere pęni-
tentiam sibi impositam, Aegyd. dist. 15.

Quoniã humiliasti nos in loco afflictionis: 727
& cooperuit nos vmbra mortis.

HIc consequenter ostendit alia uia
vtilitatem ex aduersis habitam. Et
diuiditur in quatuor partes s̃m ꝙ qua-
tuor vtilitates procedunt ex aduersitati Aduersitas deponit superbiam, spera superbiam inducunt.
G bus. Prima est mentis humiliatio. secun-
da est Dei memoratio, ibi. *Si obliti sumus*:
tertia est peccati detestatio. ibi, *Nonne
Deus*. quarta est carnis mortificatio: ibi.
Quoniã propter te mortificamur. Quantũ
ad primũ sciendũ, ꝙ ipsa aduersa super-
biã cordis deponũt, & ad humilitatẽ in-
clinant. Sicut per oppositũ prospera mũ
di mentẽ ꝑ superbiã inflant: Quod satis Greg. 7.
ostendit Greg. super illo verbo Iob. 6. mor. c. 8
Qui cępit, ipse me cõterat, d. Sępe nam-
que fiducia lõgæ prosperitatis inflati in
quodã fastu elationis erigimur, cumque
H nos extolli cõditor conspicit, sed amorẽ
suũ erga nos ꝑ verbera nõ exercet, qua-
si ad ferienda nostra vitia manũ ligatã te
net. An non affectus sui manũ ligauerat,
cũ peccãti populo dicebat. Iã non irascar
tibi, & zelus meus recessit: à te Soluat er
go manum dicitur. i. exerceat affectum.
Rectè autem subditur. Et succidat me.
Cum enim securos nos, ac de virtutum
affluentia elatos repentinus uel flagelli
dolor, vel infirmitatis tentatio percutit,
protinus à status sui vertice mentis no-
stræ elatio succisa cadit, ut de semetipsa
nihil

Aduersitas. Humilitas. nihil audeat, sed infirmitatis suæ ictu prostrata manum leuantis quærat. Hinc est, quòd sancti viri cum de occulta erga se dispositione suspecti sunt, plus prospera ipsa pertimescunt, tentari appetunt, flagellari concupiscunt, quatenus incautam mentem metus, & dolor erudiat, ne in hac peregrinationis via, hoste ex insidijs erumpente, sua eam deterius securitas sternat. Hinc Ps. ait. Proba me, Domine, & tenta me. Et rursum. Quoniam ego in flagella paratus sum. Quia.n. sanctæ mentes corruptionis suæ vulnus sine putredine non esse considerant, libenter se sub manu medici ad sectiones parant, vt aperto vulnere virus peccati exeat, quod sub sana cute intus occidebat. Ex quibus apparet, ꝙ prospera mentem eleuãt, sed aduersa humiliant, sic ꝙ maximè difficultatis est in prosperis humilitatẽ seruare. Hoc autem hic notans Psal. dicit. *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis*. i. quia afflixisti nos, humiliati sumus. Tempore.n. Antiochi humiliati fuerunt Iudæi ex maxima afflictione, quoniam illo tempore fugerunt Iudæi ad loca deserta, quæ erant afflictiua, ita quod habebant afflictionem super afflictionem. Nam vt dicitur. 2. Mach 5. Iudas autem Machabæus secessit in locum desertum, ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat, & fœni cibo vescentes demorabantur. Quis autem in tali afflictione, vel in loco afflictionis existens superbiret? certè nullus, sed magis humiliaretur. Vel per locum afflictionis accipe præsentem vitam, in qua multis miserijs humiliamur, & deprimimur: sed in futura exaltabimur, vt ait glo. Sequitur. *Et cooperuit nos vmbra mortis*. Vbi notandum, quòd

Vmbra mortis. Mors. aliud est vera mors, aliud est figuratiua mors, quæ dicitur vmbra veræ mortis. Quoniam mors vera est illa, qua anima separatur a Deo, vel mors æterna. Vmbra autem mortis dicitur mors corporalis, vnde Greg. super illo verbo Iob. 12. *Greg. li. 11. mor. cap. 12.* Producit in lucem vmbram mortis, ait. Ista.n. mors, in qua caro separatur ab anima, vmbra illius mortis est, in qua anima separatur a Deo. In lucem ergo vmbram mortis Christus producit, cum intellecta morte spiritus, mors carnis mini-

A mè timetur. Volens ergo iste exprimere afflictionẽ populi Iudaici, dicit in ipsorum persona. *Cooperuit nos vmbra mortis*. continue eramus sub morte corporis, & in periculo mortis.

Si obliti sumus nomen Dei nostri, etsi expandimus manus nostras ad Deum alienum. 728

De pœn. d. 1. medicina. Aduersa aperiũt oculos, ꝓspera claudũt.

HIc ostendit, ꝙ aduersitas inducit in nobis memoriam Dei. Sicut.n. prosperitas claudit mentis oculos, ne Deum consideret, sic econtra aduersitas B aperit, ut Deum, & seipsum cognoscat, vnde Grego. ait. Flagella oculos mentis aperiunt, quos inter vitia securitas prosperitas cæcabat. *Greg. 6. mo. c. 16* Torpens quippe animus percussione tangitur, vt excitetur, quatenus, qui statum suæ rectitudinis securus perdidit, afflictus consideret, quo iacet. Hinc itaque ipsa asperitatis correctionis origo fit luminis, &c. Et hoc est, quod hic ait Psalmista, ꝙ in aduersitatib. *si obliti sumus nomen Dei nostri*, &c. Vbi aduerte, ꝙ in sacra scriptura ly si, multoties accipitur negatiuè, vt Ps 94. Quibus C iuraui in ira mea, si introibunt, &c. idest, non introibunt, sic, & hic ly si, stat pro non, & est sensus, *Si obliti*. i. nõ sumus obliti nomen Dei nostri, eius recordationem debitis temporibus omittendo. *Si expandimus*, idest, non expandimus manus nostras *ad Deum alienum*. scilicet, idololatriam committendo. Et hic notat glo. d. Ecce iste est intellectus filiorum Chore: de quo agit titulus, qui propter omnia mala non obliuiscuntur dominum. Qui non expandunt manus suas ad Deũ alienum, sed solum crucifixum adorãt, quia, D qui manus extendit, de seipso crucem facit, per hoc significans se crucifixum adorare. Et nota hic, ꝙ per Deum alienum *Alienus* intelligit idola, qui aliena sunt a realitate bonitatis Dei, in vocabulo Dei designatæ, quia. s. nomen habent Dei, sed taliter carent. Vnde, & de idolis dicitur Israel, si *Psal. 80* me audieris, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum, vbi glo. Alienum Deum dicit idolum, quia nomine, nõ essentia Deus est, vnde, & Exo. 20. Non habebis Deos alienos coram me.

729 *Nonne Deus requiret ista? ipse enim nouit abscondita cordis.* E

HIc consequenter ostendit, ꝙ aduersitas peccati detestationem inducit. Vnde potest formari talis oratio. Quandocunque ad aliquod antecedens necessario sequitur aliquod consequens, quicunque fugit consequens, fugere debet antecedens, sed ad peccatum necessariò sequitur pœna: igitur, qui timet pœnam multo fortius peccatum timere debet, & fugere, quod autē peccatum necessario pœna sequatur, ostendit hic Psalmista. d. *Nonne Deus requiret ista?* q. d. sic requiret ad iudicandum. Vbi notādum, ꝙ cum ly *ista* sit pronomen demonstratiuum solum illa peccata significans, quæ possunt demonstrari. Cum ergo propriè loquēdo solum exteriora ocula[r]iter possint demōstrari cōsequens est, quod per ly ista, intelliguntur peccata exteriora, quę Deus iudicando requirit, quod probant, quia ēt peccata occulta cordis ipse cognoscit, propter quod subdit. *Ipse enim nouit abscondita cordis* Non est intelligendum, ꝙ Deus peccata requirat, s. ad cognoscendum, quasi ante non cognouerit illa, sed dr̄ illa requirere, & cognoscere, quando per aduersa te facit peccata tua requirere, & cognoscere ad illa detestanda. Et hoc est, quod hic ait gl. Noscere dicitur Deus, quia te facit noscere, vñ ad Abraham ait. Nunc cognoui, quod timeas Deum, i. te, & alios cognoscere feci. Nouit ergo Deus eo modo quo requirit, sed non pro se, sed pro te. s. quando aduersa facit, ut tu inuenias te, vt tu peccatū cognoscas, & fugias, vt ei gratias agas. Et nota, quod hic peccata dicuntur abscōdita cordis, quia mali quantum possunt, nituntur sua peccata abscondere, & occultare. Cuius ratio est, quia quasi naturaliter omnis, qui malè agit, odit lucem. Non aduertentes, quod scribitur Prou. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, &c. Hoc non faciebat Iob, qui dicebat. Si abscondi quasi homo peccatum meum, si, pro non. Quod dicit contra illos qui peccata sua excusando, nituntur abscondere, ac per hoc Deum accusare, & seipsos excusare nituntur more primi

Cognosce re Dei.

Abscon- ditum peccatū.

Ioan. 3.
Iob. 3.

parentis, vt ostendit Greg. d. Hæc namq; sunt verē humilitatis testimonia, iniquitatem suam quemq; cognoscere, & cognitam uoce confessionis aperire At contra humani generis vitiū est, & labendo peccatum committere, & cōmissum negādo abscondere, & conuictū defendendo multiplicare. Ex ipso quippe lapsu primi hominis hæc argumēta nequitiæ ducimus, ex quo ipsam radicē traximus culpę, &c. vide ibi. Et nota, ꝙ specialiter mali quædam abscondunt peccata, s. quia abscondunt cupiditatem auaritiæ, uoluntatem immunditiæ, ociositatem pigritiæ, ambitionem superbiæ, detractiones fallaciæ, infidelitatem idololatriæ. Primum patet Matth. 25. Abiens fodit in terrā, & abscōdit pecuniam domini sui. Nonne pecuniam dñi sui. i. Dei abscondit in terram, qui diuitias absconsas retinet, & pauperibus vt fidelis dispensator non tribuit illas, iuxta dñi sui præceptum? Vnde tales maledictionem Dei merentur, & mundi. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. Quinimo, & mortem temporalem, & æternam merentur. Cuius figurā gessit Acham, de quo Iosue 7. Vidi enim inter spolia pallium, & ducentos siclos argenti, & regulam auream, & concupiscens abij, & abscondi in terra, &c. Qui propter hoc consequēter fuit lapidatus. Secundum patet in illis immundis senib. qui in Susannam libidine exarserant qui absconditi stabant. De quib. Dan. 13. dr̄. Non erat ibi quisquam præter duos senes absconditos, contemplantes eam. Et ibidem de Susanna dicitur, ꝙ nesciebat senes intus esse absconditos. Et tñ istud luxuriæ peccatum difficulter absconditū potest manere, quin statim publicetur ꝑ aliqua signa. Propter quod ad literam de isto peccato dicitur. Nunquid abscondere potest homo ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant, aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ eius? Sic qui ingreditur ad mulierem, &c. Tertium patet, quoniam pigri quasi semper latent, absconsi. Abscondit piger manum suam sub ascella, nec ad os suum applicant eam. Manus sub ascella absconsa est virtus operandi ligata. Quartum patet de superbis, qui

Greg. 22 mo. c. 13

F *Abscon- duntur peccata multa.*

G *Prò. 11.*

H *Prou. 9.*

Prou. 11

qui sub humilitatis habitu vel verbis, cor superbum tenent absconsum, non aduertentes quòd (vt hic dicitur) Deus nouit abscondita cordis. Et Iob 34. Non sunt tenebræ, non est vmbra mortis, vt abscondantur ibi, qui operantur iniquitatem. Quod exponens Gregor. ait. Lux æterna, quæ Deus est, quanto incommutabiliter fulget, tanto penetrabiliter videt. Et neq; occulta nescit, quia cuncta penetrat, neque penetrata obliuiscitur, quia incommutabiliter durat, proinde quotiens indigni, atque superbi aliquid corde concipimus, totiens in lucem peccamus, quia ipsa nobis etiam non sibi præsentibus præsto est, & peruersè gradientes in ipsam impinguimus, à qua per meritum longe sumus. Cum verò videri non credimus in sole clausos oculos tenemus, illum videlicet nobis abscondimus non nos illi. Propter quod Dan. 13. Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, &c. Quintum patet, quia detractores venenũ sub specie compassionis vel sub alio abscondunt colore. Prouerb. 10. Abscondunt odium labia mendacia. Sextum patet, quicunque.n. plus aliud colit quam Deum, est idololatra. Sed quanti sunt, qui sub specie religionis plus amãt creaturas quàm Deũ? Et tales sub specie religionis abscondunt idola, verbis, & operibus mentientes. Quorum figuram gessit Rachael, de qua Gen. 31. Rachel festinans abscondit idola sub stramenta cameli, & sedit desuper. Omnis autem prædicans absconsiones apud Deum esse, benè nouerat Psal. dicens. *Nonne Deus requiret, &c. ipse enim nouit abscondita cordis.*

Greg. 25 mor. c. 9

730 *Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis.*

Hic consequenter ostendit, quòd aduersitas inducit carnis mortificationem. Quanto enim caro fortior est, tantò amplius contra spiritum reluctatur, quanto autem debilior, spiritui magis subijcitur. Quid autem tantum mortificat carnem, sicut aduersitates toleratæ patienter? Et hæc est vox sanctorum martyrum, qui non mortificantur,

A vel patiuntur propter peccata sua, sed fidem Christi confirmandum. Et sonat ista vox. d. Deo. *Quoniam propter te*, idest, non pro criminalibus nostris, sed vt fides tua gentibus augeatur. Ad literam enim iusserat Antiochus omnes Iudæos occidi, qui nollent transire ad ritum gentilẽ. 1: Mac. 12. Tamen boni libentius mortẽ tolerabãt, quàm cultum Dei relinquere vellent, vt patet de Eleazaro antiquo, qui ait. Senectute quidem dignus apparebo, adolescentibus, autem exemplum fortè relinquam, si prõpto animo, ac fortiter pro Mach. 6
B sanctissimis legibus honesta morte perfungat, & sic fuit de multis alijs. Et ideo ad denotandum, q; sine reclamatione mortem acceptabat pro lege Dei seruã da dicit. *Aestimati sumus sicut oues occisionis*, idest secundum gloss. sine aliqua reluctatione occisi. Spiritualiter autem hoc competit omnibus sanctis viris, qui seipsos mortificant super terram, vt Deo viuant Vnde prædicta verba exponens Richardus ait. *Quoniam propter te mortificamur tota die, &c.* Quare mortuus nõ creditur, qui quotidie mortificatur? An for- Ricardus.
C tè quia non dixit morimur, sed mortificamur. Scimus tamen quia in Dei oculis, maioris meriti est sæpe mortificari, quã mori. Nonne mors martyrum tãtò erat preciosior, quantò mortem præcedens pœna productior erat, quibus volentibus mori, non dabatur occidi. Nonne prædestinatis ad vitam hoc ipsum ad gloriæ cumulum proficit, quod sine graui pugna, sine acerba pœna carnalis in eis vita non sufficit dicit. *Quoniam propter te mortificamur tota die?* Mortificate ergo secundum Apostolum membra vestra:
D mortificate, inquam, in die tantum, vt omnia in luce discretionis fiant: ne vltra, citraue mensuræ metam operum nostrorum rota discurrat.

Exurge, quare obdormis, domine? exurge, & ne repellas in finem. 731

Hic consequenter pro adiutorio imploratur Dei misericordia. Vbi notandum, quòd Christus omnes suos fideles adiuuat virtute fidei in ipsum habitæ. Fides autem Christi maximè

creauit

creauit in mundo ratione eius resurrectionis, mundo manifestatę, propter quã gentes Christi fidem receperũt. Et ideò iste pro adiutorio postulat, vt Christus à mortuis resurgat. Et diuiditur ista pars in tres. Quia primò petit Christi resurrectionem. Secundò assignat ad hoc suam rationem, ibi *Quoniã humiliata*. Tertiò petit humani generis redemptionẽ. ibi. *Exurge adiuua nos*. Primò ergo petit Christi resurrectionem. Iste enim spiritu eleuatus prophetico prævidit mysteriũ Christi passionis. Et quod in eius passione multi etiam, qui ante fideles fuerant, apostatarent à fide, sicut Thomas, cui Christ⁹ dixit Noli esse incredulus, &c. sicut Lucas, & Cleophas, qui iam amissa fide, dixerunt Christo. Nos autem sperabamus, ꝙ ipse esset redẽpturus Israel, q.d. Amplius non speramus. Prævidit ét ꝙ per Christi resurrectionem fides perdita recuperaretur sicut factũ fuit in prędictis, ac etiam gentes ad fidem reducerentur. Et ideo pro suo, & aliorum adiutorio Christi resurrectionẽ postulat contra omnia mala prædicta. d. *Exurge, quare obdormis domine*, s. Christe. Videtur enim dormire Deus, quando differtur, qđ postulatur. Et dicit. *Quare obdormis*, s. causa quare tãtum differtur resurrectio tua, tibi cognita est, non nobis. *Et ne repellas in finẽ*. Repellere videtur Deus, quos in manibus persecutorem reliquit. Dicit ergo, *ne repellas in finem*. q.d. Et si modo nos flagellas, & percutis, non hoc facies, finaliter damnando. Spiritualiter vero hic sancti martyres orant, vt Christus ꝑ fidem resurgat in gẽtibus, quia etsi sciãt Christum non dormire, & sibi resurrexisse, precantur tamen ipsum resurgere per fidem, non sibi, sed gentibus, quę Christum putant esse mortuum. Si enim crederent Christum resurrexisse credentes in eum non persequeretur. q. d. Tota die mortificamur. Et vt hoc finiatur, precamur exurge per fidem: quia tu, domine, obdormis, non quidem nobis credentibus, sed gentibus, quæ non credũt. *Exurge, & ne repellas in finem*: quia si per fidem resurgis in eorum mentibus, cessabit omnis persecutio. Et idem alijs verbis postulat, dicens.

Passio Christi. Fideles

E *Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ?* 732

VBi nota, ꝙ aliquos respicit Deus, qui etiam Deum respiciunt, sic bonos respicit, quib. dat prospera. Aliquos non respicit, qui etiam nec ipsum respiciunt sicut malos, quibus dat aduersa. Aliquos respicit, qui ipsum non respiciunt, sicut malos, quibus dat prospera. Sed aliquos non respicit, qui tamen ipsum respiciunt, sicut bonos, quibus infert aduersa. Vide versi. 245. Quia ergo F sanctos martyres exponebat persecutionibus, illos dicebatur non respicere, sed ab eis auertere faciem, & eodẽ modo de ipsis non recordari. Vbi notandum, ꝙ per faciem Dei, eius misericordia significatur. Deus enim habet faciem, & tergum, scilicet misericordiam, & iustitiam: sed misericordia est pars anterior, quia omnia opera incepit à misericordia, quia gratis omnia produxit. Et sic illis ostendit faciem, quibus misericordiam facit. Ab illis vero auertit faciem, quos flagellis exponit. Clamant ergo sancti marty- G res, *quare faciem tuam auertis?* scire cupientes sui certaminis finem.

Facies, et tergũ Dei.

Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster. 733

HIc suam allegat rationem .s. quare ipsum Deus debeat exaudire. Inter omnia enim humiliatas orãtis orationem facit exaudibilem Iudih. 6. Humilium, & mansuetorum tibi, domine, semper placuit deprecatio. Sed humiliati sumus, quia *humiliata est in puluere* H *anima nostra*, &c. Igitur nos exaudire debes. Ad literam enim Iudæi tempore persecutionis Antiochi humiliabantur in puluere orantes. Quoniam vt habetur 1. Mach. 3. Induerunt se cilicijs, & cinerem imposuerũt super capita sua, &c. Et hoc est, quod hic dicunt. *Quoniam humiliata est in puluere anima nostra*. i. vita nostra: quia in signum humiliationis ponebant cinerem super capita sua, sicut mos erat Iudæorum in afflictione positorum. Tum etiam quia, vt dictum est, habitabant in montibus inter feras, vbi lectister-

Oratio, Humilitas.

lectisternia non habebant, & sic iacebant in terra. Et ideo subdit. *Conglutinatus est in terra venter noster*. i. corpus nostrum terræ adhæret. Quantum ad intellectū ps. ista est vox martyrum, & pœnitentiū, qui animam suam in puluere humiliant, qñ considerantes peccata sua, per ipsorū memoriam animam suam cruciant ꝰm morem pœnitentium. Cinis enim, & cilicium sunt arma pœnitentium. Hinc est ꝙ in capite quadragesimæ, cinis spargitur super caput pœnitentium ob humilitatem, & memoriam suæ fragilis conditionis. Et hoc est. Non debes obliuisci, *quoniam humiliata est in puluere anima nostra*. i. ad pœnitentiam compuncti sumus. *Et conglutinatus est in terra venter noster*. i. corpus nostrum orando, terræ adhæsit. Hoc aūt dicendo summā humilitatē ostendit. Qui enim genua orando flectit interrū habet, quo plus humiliet. Qui vero sic humiliatur, vt venter hæreat terræ, nō habet vltra, quo humilietur, quia venit ad summum signum humilitatis, quia bassior ex omni parte fieri non potest. Et isto modo orando se Christus humiliauit, qui primò genu flexit, secundò procidit in faciem suam, sed tertiò totum corpus ad terram prostrauit, quando scilicet factus in agonia, prolixius (scilicet corpore) orabat.

Cinis. *Humilitas.* *Luc. 22.*

734 *Exurge, domine, adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum.*

De consecr. dist. 2. iteratur.

Exurge, hic petit redemptionem à malis. Hic enim nullū allegat suum meritum, sed totū gratiæ Dei attribuit. d. *propter nomen tuum*. Hic non solum petit bonos liberari, sed etiam malos prædicit puniendos. d. *Exurge*, &c. Vbi nota, ꝙ qñ quis iacet, totus occultatur, qñ vero sedet, occultarur ꝰm partem inferiorem, & videtur ꝰm superiorem, qñ vero stat, videtur ꝰm oēm partem. In Deo aūt sunt quasi duæ partes, misericordia, & iustitia, quarum misericordia est pars superior, psal. Miserationes eius super omnia opera eius. In tantum, ꝙ à iustitia licet appellare ad misericordiam. Misericordia super exaltat iudicium. Deus autē nunquam legitur iacens, quia nullus est qui non sentiat misericordiam eius, vel iustitiam, nec aliquod est tempus, quod non sit misericordiæ, vel iustitiæ. Sed quandoq; Deus ostēdit hominibus partem superiorem. s. misericordiam, & occultat inferiorem. s. iustitiam, & tunc dicitur sedere. Quando verò ostendit vtrūque dicitur stare. Quando autem dissimulat punire, tunc ostendit misericordiam, & non iustitiam, & ideo dicitur sedere, quod pertinet ad statum præsentem, sed in futuro ostendet suam misericordiam, bonos beatificando, & iustitiā, malos puniendo. Ideo tunc dicitur stare, & exurgere quando. s. iudicabit. psa. Terra tremuit, & quieuit, cum exurgeret in iudicium Deus. Petrus ergo psal. vt Christus exurgat, quid aliud nisi vt ad iudiciū veniat, requirit, vt boni præmientur, & mali puniātur? Quia in præcedenti quæst. dictum est, quod per opera extra charitatem facta quis potest satisfacere. Ideo nunc quæro, vtrum illa alicuius sint meritoria. Aegidius distinctione 15.

Exurgere Dei. Iacere. Sedere Dei. *Iac. 2.* *Quæstio.*

PSAL. XLIV.

735 ERuctauit cor meum verbum bonum, dico ergo opera mea regi.

De pœ. d. 2. si sermo.

ISTE Psal. talem titulū habet. *In finem pro ijs qui commutabuntur, filijs Chore ad intellectum pro dilecto*. Pro cuius euidentia sciendum, ꝙ totus iste psal. agit de sanctis nuptijs sponsi, & spōsæ. s. Christi & ecclesiæ, saluatoris, & saluandorum. Vnde iste psal. dicitur epithalamium carmen, idest laus thalami, quia laus sponsi, & sponsæ hic cantatur. Consuetudo enim fuit in nuptijs ad honorē sponsi, & sponsæ quædam cantari carmina, quæ dicebantur epithalamia. i. laudes thalami. ἐπὶ enim Græcè, idest supra, componitur cum thalamo, & sic dicitur epithalamium, idest cantus super thalamum. Talem cantum primum Salomon adinuenit in laudē Christi sponsi, & ecclesiæ suæ sponsæ, vt patet per totum librum, qui dicitur cantica canticorum. Vnde Hiero. in epistola ad Paulinum dicit. Salomon pacificus, & amabilis

Epithalamium. *Hierony.*

lis dñi mores corrigit, naturā docet, ecclesiam,& Christū coniungit,& sanctarū nuptiarū dulce canit epithalamiū. Similiter ergo filij Chore præuidentes has sanctas nuptias Christi, & ecclesiæ futuras, istum Ps. idest, epithalamium in laudem sponsi,& sponsæ fecerunt. Harū nuptiarum copulam in thalamo vteri virginalis fecit Dei gratia, qñ verbum caro factum est,& humana natura verbo diuino vnita, & sponso Christo, ecclesia sponsa, primò charitate, & post immortalitate est coniuncta. Est ergo sensus tituli talis. Iste *Ps. in finem*.i. Christum nos diriges, est scriptus *filijs Chore*.i. filijs Christi, siue crucis. Et hoc *ad intellectū*.s.tāti mysterij coniunctionis Christi, & ecclesiæ. Et est iste Ps. *pro ijs, qui commutabuntur*. scilicet, de veteri homine in nouum. Et etiam est *pro dilecto*, i. pro Christo sponso, qui est à patre dilectus. Hic est filius meus dilectus. Hic enim describitur, per quem commutabuntur & laus sponso, & sponsæ decantatur. Iste ergo Psal. factus fuit à filijs Chore pro nuptijs Christi,& ecclesiæ. Sed de materia Psal. quo ad literam diuersæ fuerunt opiniones. In isto enim Psal. ſm literam exprimitur quædā magna proprietas,& lætitia filiorū Israel quę fuit præuisa à filijs Chore. Sed quæ fuerit illa prosperitas, & lætitia, variæ sunt opiniones, apud Hebræos. Aliqui dicunt, ꝙ fuit illa quæ fuit sub rege Assuero ad procurationē reginæ Hester ad statum prosperum Iudæorum,& hostium suorum cōfusionem. Et ad hoc satis littera videtur aptari. Alij dicunt, quòd loquitur de prosperitate, quæ fuit sub Salomone, quæ satis describitur tertio Regum per multa capitula. Et secundum istos, Psal. iste ad literam loquitur de rege Salomone, & filia Pharaonis, quam in vxorem accepit. Alij dicunt, ꝙ iste Ps. ad litteram loquitur de rege Dauid, & vxore eius Bersabee, ex quibus descenderūt multi reges,& iusti, vt Ezechias, Iosias,& alij plures. Sed nulla istarum opinionum stare potest, quia rex, de quo iste Psal. loquitur, est perpetuus, & est Deus, propter quod dicitur in Ps. isto, *Sedes tua Deus in sæculum sæculi, virga directionis*,&c. Et infra de isto rege,&

Matt. 3.

E regina dicitur. Audi, filia, & vide, & inclina aurem tuam,&c. subditur, Et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est dominus Deus tuus,&c. De Assuero aūt, vel de Dauid, vel Salomone, uel alio quolibet rege prædicta verificari nō possunt. Propter ꝙ dico, ꝙ ad literā iste Ps. loquitur de Christo rege vero Deo, & æterno,& de sponsa eius, s. ecclesia. Ad huius probationē Apostolus Paulus adducit literā istius Ps. de Christo dictam ad Heb. 1. dicens de Christo. Ad filium autem thronus tuus Deus in sæculū sæculi. Sic ergo iste Psal. literaliter agit de

F Christo. Et ſm istum intellectum Ps. iste diuiditur in duas partes. Quia primò ꝑmittitur quædam præfatio. Secūdò subsequitur narratio, ibi. *Speciosus forma*. Prima in duas, quia primò huius Ps. ostēditur causa materialis, & subiectiua. Secundò causa principalis effectiua, ibi. *Lingua mea*. Quantum ad primum sciendū est, quod totus iste Ps. est de verbi incarnatione, & coniunctione ecclesiæ cum Christo, quā in spiritu præuidit vnus ex filijs Chore. Et hoc est, qđ hic præmittit,

G quòd in isto Psal. de vero rege, scilicet, Christo intendit loqui, dicens. *Eructauit cor meum verbum bonum*. Eructare enim est ructū facere,& emittere, quod fit quando sapor recepti cibi reducitur ad rumem, scilicet ad superiorem partem gutturis, tunc enim ructus emittitur. Vnde sicut venter cibo repletus eructat, sic cor istius prophetæ spiritu prophetico repletus hunc sermonem quem intus à spiritusancto didicerat, eructauit exterius, & emisit. Et hoc est. *Eructauit cor meum verbum bonum*. idest, ser-

H monem de Christi incarnatione, & ecclesiæ desponsatione. Hoc mysterium *verbum bonum* dicitur, quia in ipso omnis nostra salus consistit. Vnde *verbum bonum* accipitur pro laude Dei in isto Psal. contenta. Sicut enim qui blasphemat eructat verbum malum, ita qui Deū laudat eructat verbum bonū. Et de qua materia sit istud verbum bonum, subdit d. *Dico ego opera mea regi*.i. ad laudem regis regum Iesu Christi. Et notat glo. qđ hic per ly *opera* intelligit istū Ps. & Dei laudem. Sic ergo per regem intelligit Chri-

Eructare.

Christum, & meritò. Vbi notandum, ꝙ proprie rex noster dr̄ Christus. Et hoc propter duo, quæ ad verum regē requiruntur, & distinguatur tyranno. Requiritur .n primò ex parte plebis liber consensus. Dicit.n. Philosophus, ꝙ regnū est principatus voluntarius, si autem per fraudem principatur aliquis, vel per violentiam, iam hic non rex, sed tyrannus dicitur. Est autem differentia inter Christum, & diabolum, quia Christus solum regnat in volentibus, & amantibus eius principatum. Vnde Bern. li. de diligendo Deum, ait. Iustis non est lex imposita, i. non tanquam inuitis imposita, sed voluntarijs liberaliter data, quo suauiter inspirata. Vnde, & pulchre dicit. Tollite iugū meum super vos, ac si diceret. Non impono inuitis, sed vos tollite, si vultis, alioquin non requiem, sed laborem inuenietis. Et Chrys. hom. 14. super Matt. Vere iustum regnum est, qn̄, & rex vult homines habere sub se, & homines cupiūt esse sub eo. Quando autem rex per violentiā cogit eos subesse, illud, quantum ad veritatem non est regnum, sed tyrannis. Et iō Deus quamuis homines habeat in potestate, tn̄ solum recipit volentes, ne tyrannus videatur, sed rex. Diabolus aūt propriè tyrannus dicitur, quia nolentes etiā compellit facere voluntatem suam, hæc Chrysost. Ideo de Christo rege dicitur. Dominus regnauit, exultet terra Secundū est ex parte regis paternus affectus. Dicit.n. Philosophus, ꝙ pater principatur filijs principatu regali. Et ꝙ rex debet esse quasi pater subditorum. Sicut Homerus vocauit Iouem patrem hominum, volens innuere, ꝙ erat pater hominum, & rex. Et Seneca. li 1. de clementia. Hoc quod parenti ēt principi faciendum est, quem appellamus patrem patriæ. Cætera. n. nomina honori data sunt. Sic, & Christus ad suos paternum ostendit affectum. d. Pater noster qui es in cœlis, &c. Adueniat regnum tuum. Et sic patet, ꝙ Christus est verus rex, & vt rex a tyrāno distinguitur. Et ideo ei debemus timorem, & amorem. Dicit.n. Ambros. in exameron, ꝙ apes regem suum summa protectione defendunt, pro suo rege perire pulchrū putant. Et nos multo magis, etsi

Rex Christus Tyrānis Philoso. 3. Polit. Bernar. Mat. 11 Philo. 1. Polit. Matt. 6. Ambros.

A mori oporteret pro rege nostro illud pulcherrimum reputare debemus Nam de Christo dicitur. Ipse est Deus viuens, & rex sempiternus. Et huic regi istum Ps. iste canit. d. *Dico ego opera mea regi.* *Hier. 10*

Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis. 736

De cons. dist. 5. de senten.

POnitur hic principalis causa effectiua istius Psal quæ s. fuit spiritussanctus. Vbi notādum, ꝙ sicut calamus scriptoris præcise se habet in scribendo, vt instrumentum scriptoris motū per ma- B num ipsius scriptoris, sic lingua prophetarum in prophetizando erat præcise instrumentum motum a spiritusancto. Et hoc est, quod dicitur. 2. Petri. 1. Nō enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritusancto inspirati, loquuti sunt sancti Dei homines. Sic ergo spiritussanctus hic dicitur scriba, & lingua prophetæ calamus scribæ. Et hic scriptor velociter scribit quia spiritussanctus ad scribendum in corde alicuius, i. ad ipsum docendum non requirit temporis processum, sed velociter, & subito mē- C tes, quas tangit, illuminat ut ostēdit Grego. in homil. de penteçost. d. Libet, fratres charissime, oculos fidei in virtute spiritus sancti attollere, & sparsim patres veteris, ac noui testamenti considerare, &c. Hic enim doctor nulla addiscentium mora agitur, sed in oē, ꝙ voluerit, subito mentem illuminat. Et ideo dicitur *velociter scribentis.* Vnde Magister in gl. Hoc dicitur, vt notetur virtus prophetiæ, quæ nō sub cruciatu humano cogitat, quæ de arcano dictantis alijs diuulgat, sed statim spiritusancto tacta illuminatur. Et ideo D dicitur. Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo eius.

Spiritussanctus dicitur scriba, et lingua prophetarum calamus. Ps. 158.

Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. 737

De cons. d. 3. cap. vlt.

HIc consequenter ponitur narratio siue Psal executio. Et diuiditur in tres partes. Quia ponitur primò regis Christi sponsi magnificentia. Secundò sponsæ Christi condecentia, ibi *Astitit regina*. Tertiò genitæ prolis continentia,

tia, tibi. *Adducentur regi.* Prima pars diui ditur in quatuor ℞m, quòd a quatuor commendat Christum sponsum s. primò a decoris speciositate. Secundò a vigoris potestate, ibi. *Accingere gladio.* Tertiò a iu dicij æquitate, ibi. *Sedes tua.* Quartò ab ornatus varietate, ibi. *Mirrha, gutta.* Primò ergo commendat Christum spõsum a speciositate, & pulchritudine, non tam corporis quam animæ. Species enim idem est, ꝙ pulchritudo, vnde speciosus est idem, ꝙ pulcher, & decorus. Volens ergo Ps. præferre Christũ omnibus alijs hominibus, dicit. *Speciosus forma præ filijs hominum.* Hoc ideo, quia immunis a peccato, quod de nullo alio dici potest, quin peccatum actuale, vel originale contraxerit formaliter, vel causaliter. Et quanquam Christus speciosior sit, non tãtum præ omnibus hominibus, sed etiam præ omnibus angelis, vt deducit Apostol. ad Heb. 1. tamen hic solum mentionem facit de hominibus, per hoc volens demonstrare ipsum verum hominem esse, & nõ angelum natura, quamuis officio. Vnde de Christo sub nomine arcus cœlestis dicitur. Vide arcum, &c. valde speciosus est in decore suo. Sequitur. *Diffusa est gratia in labijs tuis,* i. per labia tua, quod dicit ad differentiam aliorum sanctorum patrum, qui legem antiquam dederunt, quæ lex erat timoris. Sed Christus persona liter aperiens os suum, & labia sua, dedit legem euangelicam quæ est lex grẽ, vnde Ioan. 1. Lex per Moysem data est, sed veritas, & gratia per Iesum Christũ facta est, vel *diffusa est gratia in labijs tuis,* quia omnia verba, quæ de ore eius exibant erant gratiosa. Mirabantur oẽs de verbis gratiæ, quæ exibant de ore eius. *Propterea benedixit te Deus in æternum.* Istam benedictionẽ accepit Christus in resurrectione, & ascensione ad cœlum. s. corpus immortale, & gloriosum, quod in conceptione non acceperat: quia Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, &c. Qualiter autẽ Christus præ oĩbus alijs sit speciosus, ostendit Greg. exponens illud Iob. 28. Nõ adæquabitur ei topazium de Aethiopia. d. Nullus sanctorũ quibuslibet uirtutibus plenus æquari potest ei, de quo dictum est. Quod na-

Speciosus, & species. — *Hebr. 1.* — *Eccl. 43.* — *Luc. 4.* — *Christus Speciosus.* — *Greg. 18 mor. c. 3.*

E scetur ex te sanctũ, vocabitur filius Dei. Nos quippe etsi sancti efficimur, non tñ sancti nascimur, quia ipsa naturæ corruptibilis conditione cõstringimur, vt cum propheta dicamus. Ecce. n. in iniquitatib. conceptus sum, &c. Ille aũt veraciter sanctus natus est, qui ut ipsam conditionem naturæ corruptibilis vinceret, ex cõmixtione carnalis copulæ non est conceptus. Huic sapiẽtiæ. s. Christo se æquere voluit quidã hæresiarcha, qui dixit Nõ inuideo Christo Deo facto, si volo, & ipse possũ fieri. Qui Iesum dñm nostrum, non per
F mysteriũ conceptionis, sed per profectũ grẽ Deum putauit, peruersa allegatione astruens eum purum hoĩem natum, sed vt Deus esset, per meritum profecisse, atque ob hoc existimans se, & quoslibet alios ei posse coequari, qui filij Dei per grãm fiunt. Nõ attendens, ꝙ aliud est natos hoĩes gratiam adoptationis accipere, aliud vnũ singulariter per diuinitatis potentiam Deũ ex ipso cõceptu prodijsse. Nec æquari põt gloria unigeniti per naturam habita, alijs concepta per gratiam. Mediator quippe Dei, & hominũ homo
G Christus Iesus non (sicut iste hæreticus desipit) in humanitate alter, alter in diuinitate est, non prius homo conceptu, atq; editus, post per meritum vt Deum esset accepit, sed nunciante angelo, & adueniẽte spiritu mox, per verbũ in vtero, mox intra uterum verbum caro, & manente incommutabili essentia, quæ ei est cum patre, & cum spiritusancto coæterna, assumpsit intra virginea viscera, vt & impassibilis pati, & immortalis mori, & temporalis æternus ante sæcula posset esse in fine seculorum, &c. Notandum autem, ꝙ
H totum textũ præcedentẽ aliter exponũt, oĩa verba prædicta non sunt verba Psal. sed verba Dei patris (vt quidã putant) vt dicũt Aug. & Hieron. magis superstitiose quàm vere, arbitrantur autem omnia ex persona patris dicta intelligi sic, commendat enim Deus pater Christũ secũdum vtramq; naturã. Et prius secũdum naturam diuinam. *Eructauit cor meum,* quasi non extrinseco coniugio genui, sed de corde, sicut homo generat consilium suum de corde, antequam si illud, quod per consilium est facturus. Consilium

Psal. 50

lium vero patris est filius, quem ante oĩa creata ex se pater genuit. Et est sensus. *Cor meũ eructauit verbum bonum*, i. secreta essentia mea genuit verbum, i. filium, qui dicitur verbum, quia per cum pater est notus, ꝙ verbum bonum dr̃, quia Dei filius in natura sui solus bonus est cum patre, & spiritu sancto. Vñ nemo bonus nisi solus Deus. Est etiã bonum hoc verbum, quia omnia bona per ipsum facta sunt. Sequitur. *Dico ego*. i. verbnm profero, idem dicit hic, ꝙ prius dixerat, sed addit *opera mea regi*. Vbi in ipso verbo
Ioan. 1. oĩa opera Dei dicit. Vnde alibi. Quod factum est, in ipso vita erat. s quod factum est in tpe, ut. s. nihil sit in opere, qđ prius non fuerit in consilio. Et est sensus. *Dico ego opera mea r gi*. i. verbum æternaliter gigno, cum quo, & in quo omnia dispono antequam sint in opere. Idem verbum etiam vocat linguam, d. *Lingua mea calamus scribæ*. Aperta comparatio. Vt. n. scriba nihil sine calamo, nec calamus sine scriba operatur, sic cooperatur pater, & filius. Et nota, ꝙ non sono, qui transit, cõparat uerbum, sed scripto, quod manet, vt ostendat filium patri coæternum, Scribæ dico velociter scribentis, quia non vnum post aliud sed oĩa simul in uno verbo æterno pater disposuit. *Speciosus forma*, &c Supra pater commendauit filiũ ꝟm naturam diuinam, hic commendat ꝟm humanam. q. d. Genitus est filius, ꝟm, quòd Deus, de mea essentia. Et ipse idẽ, ꝟm, quod homo est speciosus forma præ filijs hominum Hæc oĩa ex parte Dei patris sunt dicta. Sed consequenter Psal. in persona propria loquitur, d. *Propterea benedixit te Deus in æternum*, i. propter tuã speciositatem, Christe, dedit tibi regnũ, cuius regni non erit finis. Hæc omnia ponit Magister in glo. Sed prima expositio data. s. vt omnia ista verba sint Ps. in persona propria loquentis, proprior est, quamuis ista sit subtilior.

738 *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime.*

HIc cõsequenter cõmendatur Christus à vigoris potestate. Vbi nota, quòd Christus incarnatus suam potestatem maximè mũdo ostendit in quatuor, quæ hic ponũtur, s. primò coniunctos carne separando. Secundo compunctis corde miseredo, ibi. *Specie tua*. Tertiò opera mira faciendo, ibi. *Propter veritatem*. Quartò inimicos suos conuertendo, ibi. *Sagittæ tuæ*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ amor patris ad filium, & èconntrario, viri ad vxorem, & econtrario nurus ad socrũ est naturalis amor, vt patet 8. Ethic. Ideo difficulter pater separatur a filio, vir ab vxore, &c. Sed Christus suo verbo prædicationis oẽs istos faciliter se parauit d. Matt. 10. Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Veni. n. separate hominem aduersus patrem suum, & filium aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suum. Quod fuit factũ tempore Christi prædicationis, & apostolorum, quia multi relinquentes patres carnales in infidelitate, conuertebantur ad Christum, & sic separabantur, quia amor spiritualis carnalem superat. Et hoc prædicens Psal. ait. *Accingere gladio tuo*, &c. q. d. Christo, Accingere ad modũ pugnaturi gladio tuo. Gladio tuo non quidem materiali gladio, quo Christus non fuit vsus, sed gladio spirituali, qui est verbum Dei, ut dicit Apostolus. *Super femur tuum*, i. super carnem tuam: Femur enim est humanæ propagationis seminarium, per quod congruè caro accipitur. *Potentissime*. Quod ideo dicit, quia gladius sermonis Christi magnã potestatem ostendit. Vt puta, quod vnus homo Christus ex pauperibus parentibus natus mundo contemptibilis in paruo tẽpore gladio suæ prædicationis totũ mundum diuideret a pristino statu, s. vt relictis idolis, verum Deum coleret. Iste est ille gladius Christi, de quo Apostolus ait. Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio, &c.

Gladius verbi Dei.

Ephe. 6.

Hebr. 4.

739 *Specie tua, & pulchritudine tua intende prospere, procede, & regna.*

OStendit hic consequenter Christi potestatem in miserendo contritis. Potentia enim Christi magis ostenditur miserendo, quam puniendo, propter quod in oratione dicit ecclesia. Deus, qui omnipotentiam tuam maxime

Misericordia ostendit Christi potestatem.

me miserendo, & parcendo manifestas, E &c. Cuius ratio sumitur a nobis. Nulla .n. maior potentia, quam vincere seipsũ. Homo aũt magis naturaliter inclinatur ad vindictam offensæ quam ad parcendum. Et ideo vincens in hoc naturam suam, ut non uindictam offensæ quærat, sed libentius parcat offendenti, potẽtior dr̃, quàm si vindictam quæreret. Sic ergo a simili, Christi potentia in hoc demonstratur, ꝙ promptè parcit peccanti. Et hoc notans Psalmista. d. Specie tua, &c. Vbi notand ꝙ ad remissionem pecca ti, & ad miserationem concurrit diuinitas Christi, quæ culpã delet, concurrit & humanitas, quæ pro culpis nostris satisfacit. Ista duo hic tãgit. d. *Specie tua, & pulchritudine tua*. Nam ẽm, ꝙ ait gl. Species hic refertur ad humanitatẽ, in qua mũdo apparuit: Pulchritudo aũt ad diuinitatem, qua omnia pulchra sunt, & decora. Istis duobus. s. humanitate, & diuinitate, Christus culpas relaxando, in fidelibus regnat. Et hoc est, quod dicit. *Specie tua*, i. humanitate, qua pro peccatis satisfacis. *Et pulchritudine tua*, i. diuinitate, qua. s. peccata dimittis. *Intende prosperè*: .i. hominem misericorditer, & prosperè respice. Quod ut facias, *procede*, s. de utero uirginali, ut sponsus de thalamo suo. Quo facto, *& regna*, i. tunc regnabis in hominibus qui tibi per fidem subijcientur, qñ processeris de utero uirginis, & intendes prospere in nobis culpas remittendo. Vel aliter, *Specie tua*, &c. Vbi sciẽdum, ꝙ speciositas personæ propriè consistit in uiuacitate coloris, & proportione membrorum, sed pulchritudo vltra ista requirit perfectionẽ debitæ quantitatis. Vnde 4. Ethic. dr̃ ꝙ parui homines H possunt esse speciosi, & formosi. i. debite commensurati, & proportionati, sed non possunt esse pulchri, quia carent debita quantitate. Christus aũt ẽt quo ad humanitatem fuit speciosus, & pulcher, quia nihil ei defuit ex ijs, quæ pertinent ad debitam perfectionẽ corporis, quoad viuacitatem coloris, & membrorum proportionem, & ideo speciosus. Nec etiam quoad debitam corporis quantitatem, quia staturæ communis, & ideo fuit pulcher. Et igitur loquitur Psal. d. *Specie tua*

Speciositas. *Pulchritudo.*

& pulchritudine tua, i. cum specie, & pulchritudine, *intende prospere*, i. respice genus humanum prospere, & non aduersè. *Procede*, s. per uiam nostræ mortalitatis prospere procedes, quia sine offensione Dei. Et sic *regna*, i. per hoc regnabis, quia .s. finito decursu uitæ mortalis, obtinebis regnum æternum quantum ad executionem, licet quantum ad iurisdictionem habuit regnum a principio suæ conceptionis, ꝓꝑ quod post resurrectionem ait. Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Quia totus iste psalm. agit F de unitate sponsi, & sponsæ, s. humanitatis, & uerbi, ideo quæro, utrum per uerbi incarnationem ista propositio sit concedenda, Deus est homo.

Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. 740

De cõst. d. 2. iteratur.

HIc consequenter ostendit Christi sponsi pòtestatem ex miraculorũ operatione. Ad cuius intelligentiam primò notandum, quid hic per ueritatem, G quid per mansuetudinem, quid per iustitiam, & quid per dexteram intelligitur. Quantum ad primum sciendum, quod veritas, de qua hic loquitur Psal. est ueritas, non quidem uerborum, sed vitæ, de qua dicebat Ezechias. Memento, domine, quomodo ambulauerim coram te in ueritate. Hæc autem ueritas consistit in quadam æquatione hominis interioris ad Deum & exterioris hominis ad interiorem. Sicut enim ille, qui plus dixit, quàm sit, deuiat a ueritate per superabũdantiam, & ille, qui minus dicit, quam sit, deuiat a ueritate per defectum. Sic, & homo interior quando plura appetit, quam Deus uelit ipsum appetere, deuiat a ueritate per superabundantiam, & quando minus, deuiat per defectum. Sic quando tãtum appetit ut Deus vult, nec amplius nec minus, tunc talis æquatio veritas est interioris hominis, & uitæ. Sic & conformiter de homine exteriori respectu interioris, quia quando quis de se verbis, uel factis plura, uel maiora ostendit, quam sint, tunc deuiat a ueritate per superabundantiam, qñ

Veritas.

autem

autem de se fingit aliqua vitia, quæ non sunt, vel negat de se quæ sunt, tunc à veritate deficit per defectum. Oportet igitur dare aliquam virtutem mediam, per quam moderantur diminuta, & reprimũtur superflua, & ista virtus vocatur veritas. Hæc autem veritas fuit in Christo sponso, quia eius ratio interior semper conformis fuit voluntati patris, & homo exterior interiori, propter quod de seipso dicit. Ego.n.ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati, &c. Quantum ad ẽm sciendum, ꝙ mansuetudo est quædam virtus medians inter irã, & inirascibilitatẽ. In vindicando aũt exteriora mala ab alijs facta aliqui superabundant, vt iracũdi nimis vindicatiui. Quando.n.vindicta vehementer, & nimis desideratur, tunc sanguis accenditur circa cor, quo accenso irascitur. Quidam autem per oppositum sunt inirascibiles, omnem iniuriam dissimulantes, & aliorum mala semper impunita relinquentes. Et horum quodlibet est vitiosum. Irasci.n cuilibet, & semper, & de quolibet vindictam exposcere, vt faciunt iracundi, vitiosum est. Rursum nunquam irasci, & in nullo velle aliquẽ puniri, ẽt vitiosum est, quia est agere contra ordinem rationis. Ratio.n.dictat punitiones aliquas esse faciẽdas, & quod est irascendum, cui debet, & quando, & qũo. Irasci.n.loco, & tempore est virtus secundum Philosophum. Et ista virtus vocatur mansuetudo, s. quando quis alteri non irascitur quando non est irascendum, & irascitur quando est irascendum. Et quando vindictam non desiderat quando non est vindicandum, & desiderat quando oportet. Hæc autem virtus mãsuetudinis fuit in sponso nostro, quia mala patienter sustinuit, non vindicando, quando non oportuit. Tanquam agnus mansuetus, &cæt. Quando autem oportuit rigidè malos increpabat, vt patet Matth. 23. Quantum ad tertium sciendum, quod iustitia est duplex, scilicet legalis, & æqualis. Iustitia legalis est quid generale, & est quodammodo omnis virtus. Nam ex hoc quis habet iustitiam legalem, quia adimplet præcepta legis, sicut dicitur in primo magnorum

4. Ethic.

Ioan. 18

Mansuetudo.

Philosophus. 4. Ethicor.

Hiere. 11.

Iustitia. Philoso. 5. Ethicorum.

A moralium. Lex autem præcepit actus omnium virtutũ, præcipit enim lex operari fortiter, temperatè, & prudenter, & vnicuique debita redere. Et 5. Ethicor. dr, ꝙ lex præcipit nõ derelinquere aciẽ, nec fugere, nec abijcere arma, quod spectat ad fortitudinem, præcipit non mœchari, quod pertinet ad tẽperantiam, &c. Ex quo patet, qualiter iustitia legalis est omnis virtus. Iustitia autem æqualis vocatur quædam virtus specialis, per quam redditur vnicuique, quod suũ est, vt patet ibidem. Hæc autẽ virtus fuit in Christo
B perfectissimè. De iustitia legali patet, quia ipse totam legem adimpleuit. Non veni legem soluere, sed adimplere. De iustitia aũt æquali patet, potissimè in hoc, ꝙ vt Deo redderet honorem debitum per primos parentes ablatum, seipsum ad Dei honorem patri obtulit in cruce. Quod fuit opus summæ iustitiæ, vt merito ipse Ioãni dixerit. Sic decet nos implere omnem iustitiam. Quantum ad quartum, s. quid per dexteram intelligitur. Notãdum, ꝙ in Christo erat duplex natura, s. diuina, & humana, quarũ diuina
C dicĩt dextera, quia fortior, sed humana dicitur sinistra, quia debilior. Vnde quia diuina assumpsit humanam, ideo dicit Psal. Me suscepit dextera tua. Ex prædictis omnibus patet textus, cũ Christo loquitur Psal d. *Propter veritatem*, s. vitæ, quã habuisti, *et mansuetudinem*, quam s. obseruasti puniendo, & parcendo sicut oportet, *& iustitiam quam*, s. exercuisti pro nobis Deo satisfaciendo propter omnia ista. *Deducet te mirabiliter dextera tua*.i. diuinitas tua deducet te per mundum mirabilia faciendo. Quod ideo di-
D cit, quia miracula, quæ Christus faciebat, erant virtute diuinitatis. Vel *deducet te* de populo ad populum, de populo Iudæorum ad populum gentilem, vel de mortalitate ad immortalitatem.

Matt. 3. Dextera

Sagitta tua acuta, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis. 741

HIc consequenter ostenditur Christi potestas ex inimicorum cõuersione. Magna est enim potestas, animum hominis immutare, & ex inimico amicũ facere, quod Christus sua potestate fecit

suis verbis,& inspirationibus. Hic primò quantum ad constructionem literæ notã dum, ꝙ, vt dicit Rabbi Salomon, litera istius versus est transportata. Vnde ad habẽdum planum intellectum eius, sic est

Sagittæ. situãda. *Sagittæ tuæ acutæ cadent in corda inimicorum regis*, & ideo *populi sub te*, s. erunt. Per sagittas enim quæ emissæ à lõgè,& acutæ, feriunt, intelliguntur verba Christi, quæ à longe corda hominum penetrant. Vel etiam sagittæ dicuntur ipsi Apostoli, à Christo ad prædicandũ missi

Matth. vult. per mundum. Euntes docete omnes gẽtes,&c. Istæ autem sagittæ ceciderunt *in corda inimicorum regis*, s. Christi. Ita.s. penetrantes corda infidelium, & gentilium, qui Christo inimicabãtur quòd ipsorum multi conuersi sunt ad Christi fidẽ,& de inimicis facti amici. Vt qui prius Christum, & eius mẽbra persequebãtur ad mortem, postmodum istis sagittis vulnerati taliter Christi amici sunt effecti, vt pro eius nomine mortem acceptarẽt

Sagittæ. libenter. Vnde hic agit glo. *Sagittæ tuæ acutæ*,&c.i. verba tua, Christe, & sacræ scripturæ, quæ corda hominũ penetrant, & velociter quo vult spiritus, perueniũt, & longè diriguntur. Et sic incomprehensibilis potentia Christi hic ostẽditur. Vñ populi istis sagittis vulnerati sub te cadent, vt.s. de inimicis fiant amici. Sicut Saulus prius erectus contra Christum cœlitus emissa sagitta percussus est,& cecidit per humilitatem.d. Domine, quid me vis facere? Et sic ſm gl. ly *cadent* refertur ad ly *populi*, nõ ad ly *sagittæ*; Vt sit sensus populi cadent sub te. Et aduerte, ꝙ non incõgruè per sagittas significãtur Apostoli. Sagitta.n. secundum Raba. dicitur à sagaci iactu quia sagaciter iacitur.

Apostoli Sic & Apostoli sagaciter, & prudenter sunt emissi. Vnde & Apostoli missi interpretãtur. Rom. 10. Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Tam sagaciter verò emissi sunt à Christo sagittario inter infinita obstacula, vt quoscunque vellet, vulnerarent in corde. Act. 13. Et crediderunt quotquot præordinati erant, &c.

Augu. 5. de ciuitate Dei. Vnde Augu. de ipsis loquens dicit. Inter maledicta,& opprobria, inter contumelias, grauissimasq; persecutiones, & crudeles pœnas non sunt deterriti, à prædi-

E cationi salutis humanæ tanto fremitu offensionis humanæ, & debilitatis quodammodo cordibus duris, atque introducta pace iustitiæ ingens in ecclesia Christi gloria cõsequuta est. Sagitta eius quasi viri fortis non reuertetur vacua. *Hiere. 50.* Secundò, Apostoli sagittis comparantur propter compositionem. Sagitta.n. componitur ex ligno rectissimo, quod pennis inuolutum aptatur, & ferro armatur. Sic Apostoli erant quasi lignum rectissimũ. Prouerb. 15. Lingua placabilis lignum vitæ. Aptati erant pennis virtutum. Esa.

F 40. Assument pennas, vt aquilæ,&c. Erãt etiam armati ferro, cuius virtute penetrabant obstantia, & illæsi manebant. Ferrum Christus erat. Daniel. 2. Ferrum omnia domat. Et ideo de ipsis nunc benè dicitur, *Sagittæ tuę acutę*,&c. Psalm. 119. Sagittæ potentis acutæ,&c.

Sedes tua Deus in sęculum sęculi, virga directionis virga regni tui. 742

HIc consequenter Christus sponsus commendatur à iustitia,& æquitate. Et diuiditur in duas partes. Quia ponitur primũ iustitiæ Christi rectitudo, &

G stabilitas. Secundò eiusdẽ iustitiæ plenitudo,& vtilitas, ibi. *Dilexisti iustitiam.* Quantũ ad primũ nota, ꝙ per sedem potestas Christi iudiciaria significat. Vnde & quando Christus ad iudicium veniet, tunc sedebit super sedẽ maiestatis suæ, quia.s. in iustitia,& iudicio iudicabit. Vnde ſm grammaticos. Rex habet thronũ, siue soliũ, doctor cathedram, iudex tribunal, siue sedem. Sic ergo per sedẽ hic significatur potestas iudiciaria Christi. Et *Thronus. Cathedra. Tribunal. Mat. 25*

H est ista sedes in sæculũ sæculi, quia quicquid iudicat Christus, nunquã mutatur, qa iustitia eius semper est iusta, & ab ipso appellari non potest. Est ergo sensus. *Sedes tua Deus in sæculũ sæculi*, i. iudicium tuum, Christe, inuariabile est, & semper durabit. Vnde quandocunque in scriptura ponitur sæculum sæculi, denotatur illius rei perpetuitas à parte post. Et hoc alijs verbis exprimit, dicens. *Virga directionis virga regni tui*, quia.s. est iudicium tuum sic directum, quod nunquam obliquari potest. Per hoc etiam vult ostendere quod dominiũ Christi est dominium regale

A regale, & non tyrannicum quia in hoc ſm Philoſophum differt rex a tyranno, quia tyrannus quærit vtilitatem propriã per ſubiectorum oppreſſionem, rex autẽ quærit bonum commune,& ſubditorum directionem. Et hoc de Chriſto notat.d. *Virga directionis virga regni tui*,q.d. Regimen tuum eſt ad dirigendum ſubditos, non ad opprimendum,vel eſt virga directionis vnicuique tribuens ſm merita. ſ. bonis præmia,& tormenta malis. Nam
Pſal.22 quoad bonos eſt virga conſolationis. Vir-
Pſal.2. ga,& baculus tuus ipſa me cõſolata ſunt, ſed quoad malos eſt virga punitionis.
B Reges eos in uirga ferrea, &c. Nemo ergo ſibi de miſericordia Chriſti multum blãdiatur,quia virga directionis eſt ei, nam ſic alios regit,ut alios conterat. Vel per
Sedes. ſedem intellige humanitatem Chriſti, in qua verbum Deus,vt in ſede quieſcit,& habitat,de qua ſede dicitur Luc 1.Dabit
Luc.1. ei dominus ſedem Dauid,&c.quia Chriſti humanitas ſm carnem de ſemine Dauid proceſſit. Iſta ſedes eſt in ſæculum ſę-
Iudex. culi,quia humanitas Chriſti immortalis
Iuſtitia eſt effecta. Iſtam ſedem ſemper conſide-
Pellis. rare debemus, vt peccata oĩa vitemus.
C Vale.li. 6.cap.2. Narrat Valerius,quòd Cambyſes rex,cuiuſdam iudicis cupiditate corrupti pellẽ detractam ſedi iudiciali apponi fecit, & in ipſa ſede filium dicti iudicis iudicem factam ſedere fecit, ut pellem patris in ſede ſua continuè videndo, æquum iudicium ſemper ferret, & timeret iudicium peruertere. Sic moraliter, Adam pater omnium cupiditate ſcientiæ corruptus, iudicium dedit corruptum, dum magis vxori quam Deo obediendum decreuit, & ſe in ſcientia Deo voluit æquare. Cãbyſes aũt rex.ſ. Deus pater,
D vt omnibus eius filijs timorẽ incuteret, quò iuſtum iudicium darent, pellem ipſius Adæ detraxit, ſ. ab eius humanitate corpus detraxit humanum,quo aĩa inuoluitur,per mortem detraxit,& excoriauit,ſ.qñ corpus ab aĩa ſeparauit. Et ipſam pellem,vel carnem humanam ſedi iudiciali affixit,ſ. ipſi verbo, a quo omne iudicium emanat. Et tunc filium excoriati iudicis, i. omnem hominem ex Adam natum in illa ſede a ſeipſo iudicandum ſedere facit, dum per conſiderationem tibi proponit pellem Adæ propter iniuſtum factum iudicium ab ipſo ſeparatam,& Dei filio vnitam, in qua iudicaturus eſt iuſte, ut iſta conſiderando,& iuſtitiam ſummi regis timendo, nullum iniquum de te audeas iudicium dare, ſed Deo obediẽdo ſemper iudices iuſtè. Et de iſta ſede Chriſti humanitatis iã glorificata, dr̃. Sedes poſita erat in cœlo,& ſupra ſedem ſedens,&c. Apoc.4.

Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. 743

HIc oſtenditur iuſtitiæ Chriſti plenitudo,& vtilitas. Iuſtitiæ.n.ſunt duę partes.ſ.odire malum,& dirigere bonum,quę Chriſtus plenè ſeruauit. Quod hic declarat,dicens Chriſto. *Dilexiſti iuſtitiam*. Hæc eſt dilectio boni, *& odiſti iniquitatem*, ecce odium mali. Vnde hic ait glo. *Dilexiſti iuſtitiam*, quia non ſolũ Chriſte,in te iuſtus es,ſed etiam in alios diligis iuſtitiam. *Et odiſti iniquitatem*,nõ homines,ſed iniquitatem, aliter nõ perfecte diligitur iuſtitia,niſi odiatur iniquitas. Si ergo homo iniquitatem in ſe odit, cum Deo facit. Odit Deus iniquitatem, oderis, & tu, vt vnam rem ambo oderitis. Eris enim Deo amicus, ſi diſpliceat in teipſo iniquitas tua, & placeat creatura ipſius. Sequitur. *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus*,&c. Hic enim Deus du- Vnctio
plicatur, quia licet ſit ſolus vnus Deus Chriſti.
eſſentialiter, eſt tamen trinus perſonaliter. Hic ergo bis ponitur Deus. Vbi primò eſt caſus vocatiui, & ſtat pro filio. Secundò verò eſt caſus nominatiui, & ſtat pro patre, ut ſit ſenſus. O Chriſte Deus,Deus pater vnxit te,&c. Eſt etiam notandum, quòd iſta Chriſti vnctio dupliciter intelligitur. Fuit enim primò vnctus vnctione gratiæ, quando ſcilicet in primo inſtanti ſuæ creationis animæ habuit tantam gratiam quãtam ei Deus dare potuit, quia Ioan 3. Non eſt ei datus ſpiritus ad menſuram. Et tunc ly *Propterea* notat cauſam,non quidem,qđ quia dilexit iuſtitiã,&c. ideo fuit vnctus per gratiam,quia non prius dilexit iuſtitiam, quam habuerit gratiam, ſed magis econuerſo,vt ſit ſenſus. *Propterea*,ſcilicet

vt diligeres iustitiam,& odires iniquita- E
tem,vnxit te Deus,quia s. ideo dilexisti
iustitiam , &c. quia à Deo fuisti vnctus
per gratiam.Et sic ly vnctio est causa di
lectionis iustitiæ. Secundò fuit Christus
inunctus, quando.s. regni sui possessioné
accepit.Reges enim quando possessioné
regni accipiebant,vngebantur. Christus
Mat. vl. autem accepit possessionem regni post
resurrectionem suam , quando.s. dixit.
Data est mihi omnis potestas,&c.Et tūc
est sensus.Ideo te, Christe , Deus pater
vnxit in regem , dando tibi possessioné,
quia tu dilexisti iustitiam &c. pro qua F
seruanda,& iniquitate destruenda,mori
voluisti, iuxta verbum Apostoli Phil.2.
Factus est obediens , &c. propter quod
Deus exaltauit illum,&c. Et nota,quòd
in vtraque vnctione Christus fuit vnctus
præ consortibus suis,i. præ omnibus Apo-
stolis,& alijs omnibus sanctis quoad pri-
mam vnctionem,quia maiorem gratiam
habuit omnibus alijs sanctis, quoad secū
dam,quia maiorem potestatem, & digni
tatem obtinet,quia ut dicitur Daniel.7.
Potestas eius, potestas æterna, quæ non
auferetur,& regnum eius, quod non cor G
rumpetur.

744 *Myrrha,& gutta , & cassia à vestimen-
tis tuis , à domibus eburneis , ex quibus
delectauerunt te filiæ regum in honore
tuo .*

Consequenter hic cōmendatur spō
sus ab ornatu,quia,s. omnibus vir-
tutibus fuit ornatus. Vbi notandum , ꝙ
ista diuersarum specierū genera,s. myr-
rha,gutta,& cassia diuersarum virtutum
Myrrha. genera significant.Myrrha enim quæ est
species amara,& vermes mortificans , & H
carnem à putredine conseruans, signifi-
cat carnis mortificationem,quæ sensuali
tati est amara,quę vermes malorum de-
sideriorum repellit,& præseruat à putre
Matt. 2. dine vitiorum . Vnde Vlricus super illo
verbo . Apertis thesauris suis , &c. ait.
Myrrha in corde tuo dolor est , myrrha
in corpore labor, si tamé iste vel ille pœ
nitentialis est,myrrha namque amarissi-
mum gustum sui etiam nomine prodit.
Effectum autem præter alias sui vtilita-
tes corruptioni resistit . Et quid gustu
amarius? & quid effectu salubrius quàm
dolor, quo peccator ad pœnitentiā con-
tristatur?Quid vero labor corporis ,non
tam myrrha est quā, fasciculus myrrhæ,
&c. Sic ergo per myrrham intelligitur
carnis mortificatio.Ista aūt virtute spon-
sus Christus fuit ornatus , nonne in ipso
fuit myrrha doloris in corde?qñ ait. Tri
stis est anima mea vsq; ad morté. Non- *Mat. 26*
ne myrrha laboris corporalis,s. ieiunan-
do,famescendo,prædicando,clamādo, &
suum corpus fatigando,quia Iesus fatiga
tus ex itinere sedebat, &c. Vt meritò de *Ioan. 4.*
cubili sui corporis nobis dicat . Digiti *Cant. 5.*
mei,i. opera mea pleni sunt myrrha ,p- *Gutta.*
batissima. Gutta autē est quædā species *Humili-*
aromatica, quæ pellit omnes inflaturas, *tas.*
& tumores.Quid ergo significat nisi vir-
tutem humilitatis , quæ omné tumorem
superbiæ sedat,& expellit?Et ista uirtu-
te fuit Christus præ omnib ornatus,qui
cum in forma Dei esset,semetipsum exi
naniuit factus obediens,&c. Et hanc no-
bis commendat. d. Matth. 11. Discite à
me,&c. Vbi Cassianus.Humilitas semper
est necessaria, quæ superbiæ tollat tumo
rem, opera autem signorum non semper
sunt necessaria, nec omnibus commoda,
nec omnib. conceduntur. Humilitas au-
tem est omnium via , omnium virtutum
magistra, ipsa cœlestis ædificij est funda
mentum firmissi num , ipsa donum pro-
prium, atq; magnificum saluatoris , &c.
Cassia autem est species , quæ & fistula *Cassia.*
dicitur , quæ nascitur in locis inaquosis ,
& crescit in immensum . Et significat
virtutem fidei,quæ per baptismi aquam
in immensum crescit . Hac uirtute fuit
ornatus sponsus ecclesiæ , non quidem
in se,quod fidem habuerit, quia semper
fuit comprehensor , sed quia fundamen-
tum fidei fuit. De quo dicit Apostolus. *1. Cor. 3*
Fundamentum aliud nemo ponere po-
test præter illud,quod positum est Chri
stus &c.Istæ autem virtutes fluunt à ve-
stimentis sponsi ecclesiæ . Vestis autem
Christi dicitur humanitas eius,qua ver-
bum cooperiebatur, vt vestimento. Est
ergo sensus istius uersiculi. *Myrrha*, sci-
licet , carnis mortificatio , *guttæ*, scili-
cet humilitas, *& cassia* , scilicet , fides,
à vestimentis tuis , i. ab humanitate tua
spira-

ſpirauerũt,quia oĩum iſtarum virtutum nobis dediſti exemplũ.Et non ſolum per teipſum,ſed etiã per tuos Apoſtolos,qui poſt te etiam iſtarũ virtutum nobis dederunt odoris exemplũ.Et hoc eſt quod ſubdit, *A domibus eburneis.* Domus eburneas vocat ipſos Apoſtolos, cęteroſque ſanctos qui dñr domus, quia in ipſis per gratiam habitat Chriſtus, dicuntur etiã domus eburneæ propter mentis caſtitatem. Ebor.n. eſt frigidæ naturæ, ut dicit gloſſa, & ideo in eo figuratur caſtitas, et elephans animal caſtiſſimum dicitur. Dicit ergo,ꝙ prædictæ virtutes,ſ.myrrha, gutta,& caſſia fluxerunt *à domibus eburneis,*i. ab Apoſtolis & cæteris ſanctis, in quib. Deus per gratiã habitat vt in domo. Sequitur. *Ex quibus delectauerunt te filiæ regum,* &c. Rex in ſingulari ſignificat Chriſtum,qui eſt rex regum. In plurali autem ſignificat reges terrenos. Dicit ergo, *Ex quibus,*ſ. virtutibus *delectauerunt te,*i delectabilem habuerunt, *filiæ regum,*ſ.terrenorum. Et hoc *in honore tuo,*ſ præferentes honorem tuũ honori regum patrum ſuorum, ut fuit beata Catherina regis filia, quæ honoiẽ Chriſti prætulit honori paterno. Sic & beata Cecilia, & de multis alij s, quæ attractæ ex virtutibus Chriſti præfatis,Chriſtum honori patrum carnalium prætulerunt. Vel per iſtas filias regum (vt Nicolaus de Lyra dicit)intelligitur Magdalena cũ aliquib.mulierib.quæ cum ea venerunt, vt corpus Chriſti mortuum ungerent. Vnde ſic dicit, *Myrrha, & gutta, & caſſia.* Per iſtas ſpecies aromaticas, intellige aromata, quæ ſanctæ mulieres emerunt ad vngendum corpus dñi, quia de talib. ſpeciebus erant cõfecta. Et quia corpus dominicum erat quaſi veſtimentũ diuinitatis,ut dr Phil.2. Habitu inuentus vt homo, ideo ſubditur. *A veſtimentis tuis,* ꝙ dicitur in plurali propter diuerſas corporis partes. *A domibus eburneis.* Domus æburneæ fuerunt pixides factæ de ebore,uel de alabaſtro,ꝙ eſt ſimile ebori,in quib.illa aromata erant repoſita ſicut in domibus ſuis. *Ex quibus delectauerunt te,* quia deuotio illarum mulierum fuit accepta à Chriſto, licet non unxerint eum in ſepulchro,iam enim reſurrexerat. *Fi-*

Rex Christus

A *liæ regum.* Inter illas enim mulieres fuerunt Maria Iacobi, & Salomæ, quæ fuerunt ſorores uirginis Marię ex parte matris, de qua certum eſt, ꝙ deſcendit de ſtirpe Dauid,& aliorum regum à Dauid deſcendentium. Et ideo ueriſimile eſt de eius ſororibus. Ideo dicitur hic, *Filiæ regum,in honore tuo,*quia illam unctionẽ facere uoluerunt ad Chriſti honorẽ. Hic ſequere quęſtionẽ de gratia ſuperius inchoatam.1.2.q.109.

B *Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato,circundata varietate.*

NArrata ſuperius Chriſti ſponſi magnificentia, hic conſequenter inducitur ſponſę Chriſti cõdecentia. Hic enim cõmendatur eccleſia Chriſti ſponſa,non tñ ita excellenter, ſicut ſupra cõmendatus eſt ſponſus. Commendantur aũt à quinque principaliter,ſ.primò ex multiplici uirtutum dignitate. Secundò ex legis euangelicæ credulitate,ibi. *Audi filia.* Tertio ex diuinę uoluntatis conformitate,ibi. *Et concupiſcet.* Quartò ex genitæ prolis fœcunditate ibi. *Et filiæ Tyri.* Quintò ex interioris conſcientiæ puritate,ibi. *Omnis gloria.* Quantum ad primum ſciendum, quod per iſtam reginã ſponſam Chriſti intelligitur ſancta mater eccleſia, tam in præſenti vita militans,quam in cœlis triumphans,quæ aſſiſtit in conſpectu Dei à latere dextro. Sto enim ſtas quod idem eſt quòd erectus manere, componitur cum a. & dicitur aſto, aſtas, quod idem eſt quòd ante & in conſpectu ſtare. Aſtat ergo eccleſia triumphans ante Deum, quia omnes ſancti ſunt in conſpectu agni amicti ſtolis albis. Et ſtat à dextris. Pars enim dextera nobilior eſt quam ſiniſtra, & per conſequens ſignificat bona æterna, & ſiniſtra bona temporalia. Stat ergo à dextris quæ manet in bonis æternis. Eccleſia autem malignantium quæ non eſt regina ſed ancilla: ſtat à ſiniſtris peritura. Eccleſia etiam militans ſtat à dextris ſpe erecta, & ſi non adhuc re. Vel per dexteram accipe bona gratiæ, quæ ſunt potiora bona præſentis uitæ. *In veſtitu deaurato.* Vbi ſciẽdum

745 32.q.5. ſi Paulus

Altare.

Veſtis.

(C and D are printed in the centre gutter beside "nitæ prolis fœcunditate" and "omnes ſancti ſunt".)

dū ꝗ ſicut ſancta eccleſia eſt veſtis Chriſti, & ſic veſtis eccleſiæ ſunt ipſi fideles, vt ait Greg. dicens. Veſtis ſanctæ eccleſię eſt fidelium vita. Nam ſicut tota ſimul eccleſia veſtis Chriſti eſt, ita fideles quique eiuſdem eccleſiæ veſtimentū reputantur. Si. n. ſancta eccleſia veſtimentum Chriſti non eſſet, Paulus profectò non diceret, vt exhiberet, ſibi glorioſam eccleſiam non habentem maculam nec rugam, i. nec per peccatum habentem maculam, neq; per duplicitatem rugā, quia & per iuſtitiam munda eſt, & per ſimplicem intentionem tenſa. Quæ ergo abluta eſt ne habeat maculam, tenſa eſt ne habeat rugā, vtiq; Chriſti veſtis. Sicut ergo veſtimentū Chriſti tota generaliter eccleſia dī ſic veſtis eccleſiæ ſunt ſingulorum animæ qui ab errore cōuerſæ, eandem eccleſiam credendo eiq; inhærēdo circundant. Iſtud aūt eccleſiæ veſtimentum, ſ. fideles, eſt deauratum & nō de auro. Per aurū. n. intelligitur ipſa charitas, quæ omnes alias virtutes excellit ſicut aurum metalla. Quod enim eſt aureum, totum eſt de auro, ꝗ vero eſt deauratū aurum habet, & tn̄ aliud eſt. Deaurati ergo dicuntur fideles quia charitatem habent, ſed nō ſunt charitas, ſicut albus habet albedinē, non tn̄ eſt albedo. *Circundata varietate*, ſ. vitæ & meritorum. Quāuis enim vna ſit fides eccleſiæ, tn̄ varij ſunt gradus vitæ & meritorum. Nam varietatem facit in eccleſia, ſtatus coniugatorū, ſtatus virginū, ſtatus continentium, ſtatus martyrum, ſtatus cōfeſſorū, ſtatus actiuorum, ſtatus contemplatiuorum, ſtatus clericorum, ſtatus laicorū, ſtatus prelatorum, ſtatus ſubditorum. Qui tn̄ omnes ſic varij gradus ſunt vnum veſtimentum eccleſiæ, ſic diuerſis colorib. meritorum variatum. Et in figurā huius varietatis, dixit dn̄s Moyſi. Facies velum pulchra varietate contextum. Aliter autem iſtum textum exponit Richardus de ſancto Victore de ſacra ſcriptura, dicens. O ſuauiſſima lux purgatæ mentis, ſapientia cunctarum ancillantium ſcientiarum regina, quæ ſemper aſtas à dextris Dei in veſtitu deaurato, circūdata varietate. Et nunc vt preco ante regem, nunc vero vt vox ante verbum, nunc vt iuſtitia coram

Greg. 20. mor. ca. 24.

Ephe. 5.

Aurum.

Scriptura ſacra. Exod. 26

Richardus.

E Deo, nunc ut lex coram prætore, mira officiorum varietate veſtiris. Tu quidē lex immaculata, tu teſtimonium domini fidele, tu iuſtitiæ rectæ, tu præceptum lucidum, tu iudicia vera, tu timor domini ſanctus, ignitum eloquium tuum, me ditatioq; ſuauis, ac totius diuinitatis nūcius diceris, & interpres. Tu ponderas merita, tu promulgas præcepta, tu ſuades optima, tu præmia polliceris, &c. Sed iſta expoſitio eſt magis moralis, quā literalis. Aliter iſtum textum exponit idem Richardus de virtute Charitatis d. *Aſtitit regina à dextris tuis*, &c. Merito regi-

Nota.

Richardus.

F na virtutū charitas eſſe dī, quia virtutis nomē amittit, quę nō iungitur charitati. A ſiniſtris Dei ſunt bona temporalia, à dextris autē bona æterna. A dextris ergo Dei charitas ſtare dicitur, quia bonis æternis non temporalib. innititur. In ſolis namq; illis charitas regnat, quos amor æternorū inflammat. *In veſtitu deaurato*. Manifeſtum eſt eam ſereni regis oculis velle placere, quæ tam pretioſas veſtes quærit habere. In veſtitu, opera iuſtitiæ, in auro intellige claritatem ſapien-

G tiæ. Veſtimēta ergo deaurata opera ſunt diſcreta. *Circundata varietate*, decet ſanè reginam multiplicem habere veſtem ac variam. Qui ergo ſemper vult eſſe in contemplatione, veſtiri neſcit uarietate. Quiſquis n. vno quolibet quantumlibet pretioſo ſemper delectatur opere charitatis, ornatum non habet circumdatum varietate, &c. Hæc conſimiliter expoſitio magis eſt moralis, quam literalis.

Andi filia & vide, & inclina aurem tuā, & obliuiſcere populum tuum, & domū 746

H *patris tui.*

23. q. 1. loquitur

HIc regina commendatur ex legis euangelicæ credulitate. Vnde hic Pſal. alloquitur reginam, ſcilicet eccleſiā tanquam vnus de patribus, ideſt de Apoſtolis. d. O regina filia mea, ideſt, mea prædicatione genita, *audi, & vide*, ideſt, audi intus corde, uide foris opere, ipſum ſcilicet Chriſtum ſponſum tuum, quaſi dicat. Iudæi enim ipſum audierunt, uiderunt, ſed occiderunt. Tu autem audi euangelium & credendo uidebis Deum: hic

hic per imaginem, sed in futuro per speciem. Vel audi antiquas prophetias, quæ Christi incarnationem prædixerunt, & vide ipsas esse impletas, quia qui diligenter antiquas prophetias audire voluerit, quæ prædixerunt non solum verbum incarnandum, sed ex quibus, quãdo, & vbi, oculariter videbit illas oẽs impletas esse in Christo. Verum quia multi audiunt scripturas, & ipsas non intelligunt, de suo nimis confidentes ingenio, volentes ratione intelligere, quod sola fide cognosci tur. Ideo volẽs prophetias de Christo dictas intelligere, non superbè sapere, sed humiliter cor suum ad illa debet inclinare, qm̃ ut ait Greg. Lumen intelligentiæ humilitas aperit, & superbia abscõdit. Et ideo reginam istam, ut intelligat quæ de Christo sunt dicta, Psal. ad humilitatem hortatur. d. *Et inclina aurem tuam.* gl. i. vt humiliter audias, parum est. n. audire, nisi humiliter audieris. Et attende, quod hic alloquitur Ps. ecclesiam quæ nondum erat, sed futuram, i. ipsam gentilitatem ostendens quid debeat facere, vt a Christo in sponsam, & reginam accipi mereatur. d. *Audi filia, &c. Et obliuiscere populum tuum.* Ecclesia. n. pro maiori parte de populo gentili est ad Christum cõuersa, nec tamen omnes gentiles, sed pars ipsorum. Et isti parti quæ ventura erat ad fidẽ loquitur, d. *Obliuiscere populum tuum,* gentilem dimittendo ipsum, & suas ceremonias ac idololatriam. Nullus. n. ad fidem Christi venire potest nisi primò idololatriã, & ritum gentilium derelinquat. Et hoc idem alijs verbis exprimit. d. *Et domum patris tui.* Multi. n. parentes, & domos, & patriam relinquentes ad Christũ sunt conuersi, vt in vitis sanctorum multorũ legitur. Vel aliter, *& domum patris tui.* Vbi nota, ꝙ oĩs idololatra filius est diaboli iuxta verbum Christi. d. Vos ex patre diabolo estis, domus autẽ diaboli est cõscientia mala q̃ diabolus inhabitat in peccatum. Quid dicitur seu iubetur ergo gentili populo, & idololatræ relinquere domum patris sui, nisi conscientiam suam quæ domus erat diaboli, facere ne sit amplius diaboli domus, sed Dei. Et notãdum, quòd hic singulariter actus duorum sensuum præcipit volenti ad fidem venire, s. audire, & videre. Secundũ. n. Philosophum lib. de sensu, & sensato, inter omnes sensus corporales auditus, & visus magis sunt necessarij prudentibus, id est, scientiã volentibus addiscere, quia isti duo sensus plures rerum differentias nobis ostẽdunt quam alij sensus. Et ideo magis ualent ad discernendum verum a falso in contemplatione, & bonum a malo in operatione. Veruntamen visus propter suam simplicitatem, & subtilitatem certius, & velocius immutatur ab obiecto suo, q̃ auditus, ut dicit Philosophus, vt patet de vidente, & audiente a remotis hominem cædentem ligna, quia citius videbit actum quam auditus percipiat sonũ, & sic sensus auditus est imperfectior visu. Cum ergo nostra cognitio incipiat ab imperfecto tendens ad perfectum, hinc est, ꝙ fidem volens Christi percipere, prius se disponere debet humiliter ad audiendum, q̃ ad videndum ea quæ sunt fidei. Et hunc ordinem Ps. dicit. *Audi filia, & vide,* i. prius audi quæ sunt fidei, & postea illa videbis Et notandum, ꝙ si cõsideremus quantæ vtilitatis est auditus diuinæ legis, meritò illam debemus audire, s. aure cordis. Qm̃ auditus verbi diuini debite circunstantionatus, ipsis audiẽtibus multa bona confert, s. primò dat criminis victoriam, quia de infidelitate ad fidem adducit. Multi eorum qui audierunt verbum crediderũt. Ideo dicit Apostolus. Sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, ut detur gratia audientibus. Et hoc est, q̃d dicit Apostolus. Q̃uo inuocabunt, in quẽ non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? Et concludit infra dicẽs. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Secundò dat diuinam iustitiam. Quæ est enim vera iustitia, nisi ex Deo nasci per veram fidem, & imitationem? Qui est ex Deo verbum Dei audit. Sed caueamus ne nobis dicatur, quod subditur. Propterea uos non auditis, quod ex Deo non estis. Tertiò dat roboris potentiam, quia nos fortes contra diabolum facit, ne confundamur ab eo. Eccles. 24. Qui audit me, non confundetur, & qui operantur in me non peccabunt. Vnde

Audire scripturam. — *Greg. 25 mo. c. 17* — *Ioan. 8.* — *Auditus Visus.* — *Philos. 3 Metaph.* — *1. Physi.* — *Audire verbum Dei.* — *Act. 4.* — *Ephes. 4* — *Rom. 10* — *Ioan. 8.* — *Eccl. 24* — *Prouer. 1*

Prou. 1. Qui audit me absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur malorum timore sublato. Quartò dat in opere constantiam, s. patientiam in aduersis, & in bonis perseuerantiã. Luc. 8. Hi sunt qui corde bono, & optimo verbum audiẽtes retinent, & fructum afferunt in patiẽtia. Quinto dat luminis scientiam, quia. s. mentem illuminat veritate. Audite sapientes verba mea, & eruditi auscultare. Et Prouer. 1. Audiens sapiens sapientior erit. Sextò dat felicitatis gloriam. Io. 5. Qui audit verbum meum, &c. habet vitã æternam. Auditus. n. verbi diuini, primò peccatorem terret, sed post consolationem ingerit menti. Quod ostẽdit Greg. d. Notandum vero est, quòd vox Dei, nõ in gaudio sed in terrore audiri perhibetur, quia nimirum peccator quisq; dum solum quę terrena sunt cogitat, dum cor oppressum in infimis cogitationibus gestat, si repentè diuinæ grãe inspiratione agitur, ante omnia intelligit, quòd cuncta quæ agit, districti iudicis animaduersione puniantur. Auditio igitur vocis Dei primo in terrore fit, vt post in dulcedinẽ vertatur, quia ante districti iudicij nos timore castigat, ut iam castigatos, supernæ dulcedinis consolatione reficiat. Vnde, & dominus ait. Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.

Luc. 8. Iob. 34. Prou. 1. Ioan. 5. Greg. 27 mo. c. 13 Luc. 11.

747 *Et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est dominus Deus tuus, & adorabunt eum.*

HIc commendatur sponsa ex diuinæ voluntatis conformitate. Vbi nota, q sacrificia quæ fiebant in lege antiqua pecudum ex se Deo non erant placita ratione operis operati, sed solum ratione operis operantis, unde illi populo data fuerunt, non tanquam diuinæ voluntati conformia, sed magis, ut per illa corporalia sacrificia tenerentur, ne ad idololatriam declinarent. Omnia autem illa antiqua sacrificia sunt terminata per vnum verum sacrificium in ecclesia a Christo institutum. s. Eucharistiæ, cuius sacrificio omnia illa aliqualiter erant figuratiua. Istud sacrificium ex seipso conforme, & acceptum est diuinæ uoluntati, quia ibi realiter continetur Christus Dei filius dilectus a patre. Et istud sacrificium vocatur pulchritudo, & decor ecclesiæ. De quo decore dicit Psal. Domine dilexi decorem domus tuæ. De isto ergo sacrificio a Deo sic accepto, dicit. *Et concupiscet rex decorem tuum*, quia rex Christus, & ecclesiæ sponsus cum magno desiderio istud sacramentum conficere dicitur. Propter quod dicebat de isto sacramento. Desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscum, &c. Vbi per pascha realiter intelligit Eucharistiæ sacramentum. Vnde dicta verba exponens Eusebius ait. Cum dominus nouum pascha celebraret opportunè dixit. Desiderio desideraui hoc pascha i. nouum mysterium noui testamenti, quod tradebat discipulis, quod plures ante eum prophetæ, & iusti concupierant, sed ipse sitiens commmunem salutem hoc tradebat mysterium, quod toti mundo competeret. Sic ergo de isto sacramento prædicit Ps. ecclesię. *Et concupiscet rex decorem tuum.* Et quod de isto sacramento intelligat, subdit. *Quoniam ipse est dominus Deus tuus.* Quia si quæratur ab eo quis est iste decor? Respondet. *Ipse est dominus Deus tuus.* Quod ideo dicit quia in isto sacramento realiter Deus continetur, quia totus Christus qui est Deus, & est ab omnibus fidelibus adorãdus, propter quod subdit. *Et adorabunt eum*, sicut magi fecerunt. Et procidentes adorauerunt eum. Sed forte dices. Quomdo Deus aliquid potest concupiscere, cum concupiscentia sit quoddam desiderium, desiderium autem non habiti volitiò? vult ergo Deus habere aliqua quæ non habet, si concupiscit. Respondeo primò, quòd hic accipitur concupiscentia non propriè, ut est desiderium respectu non habiti, sed vt est quædam complacentia, & sic est respectu præsentis. Sic enim accipitur Iosue 7. quando Achor accepit pallium, & virgulam auream, ait. Concupiscens abstuli, & abscondi, & tamen de facto illa habebat. Vel dico secundò, quòd dicitur Deus concupiscere, & desiderare, quando nos concupiscere facit, & desiderare, sicut & cognoscere, quando nos cognoscere facit.

Sacrificia vetetis legis. Psal. 25 Luc. 22. Eucharistia. Matt. 2. Concupiscere quomodo potest Deus & desiderare. Respon. Iosue 7.

Et

748 *Et filiæ Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.*

HIc commendatur sponsa ex genitæ prolis fęcunditate. Ad prædicationem Christi, & Apostolorum filij spirituales nati sunt ecclesię, quia multæ gẽtes conuersæ sunt ad fidem sponsæ offerendo seipsas Deo, ac ẽt temporalia bona. Et hoc significat Psal. apertè ponẽdo totum. Tyrus enim ciuitas erat gentiliũ, & sub nomine illius ciuitatis cætera gentilium ciuitates comprehendit. d. *Et filiæ Tyri* i. filiæ gẽtilium *in muneribus* veniẽt B .s. seipsas Christo offerendo. Et si dicas (*Quæstio.*) cum primitiæ gentiũ ad fidẽ Christi venientium fuerint tres magi qui ab oriente nato domino venerunt Hierusalem ipsum adorare, vt habetur Matth. 2. (*Matt. 2.*) De quib. dicit Aug. in sermone de Epiphania. Isti magi quid fuerunt, nisi primitiæ gentium, Israelitæ pastores, magi gẽtiles, illi propè, isti longè. Quare ergo cum isti fuerint filij, & non filiæ, mares, & non fęminæ, dicit. *Et filiæ*, & non dicit. *Et filij*. Respondeo, ꝙ in scriptura sacra, vir vel masculus quandoque ponitur non pro C sexu sed pro animi virtute. Similiter & fęmina siue mulier ponitur quandoq; non pro sexu, sed pro mentis molitiæ, vt habetur 32. q. 6. sed illud. Sic dico in ꝓposito de filijs, & filiabus, ꝙ filij accipiũtur pro virilitate animi, nõ pro sexu, filię aũt pro mentis incõstantia siue mollitie. Cum ergo Gẽtiles omnes essent idololatræ, & per cõsequens non uirtuosi, sequitur, ꝙ nõ filij, sed filiæ magis debuerunt appellari. Et ideo tales ante conuersionẽ filias, & non filios vocat. d. *Et filiæ Tyri in muneribus*. (*Mat. 15*) Et horum omnium figuram D gessit illa mulier Chananæa quæ de finibus Tyri, & Sidonis egressa venit adorare dominum. Et dicit in plurali. *In muneribus*, quia munus est triplex, s. ab obsequio, à manu, & ab ore. Quę tria munera gentiles conuersi obtulerũt domino. (*Munus. 1. q. 1. sunt nõnulli.*) *Vultum tuũ deprecabuntur omnes diuites plebis*. Per diuites plebis, intellige mundi sapiẽtes, & potentes exigẽtibus conuersos, (*Diuites plebis.*) qui honorant Christi sponsam. s. ecclesiã, & in ipsa suas orationes offerunt Deo. Vel aliter eadem sententia introduci potest. Nam Tyrus interpretatur angustia. Quæ ergo sunt *filiæ Tyri*, nisi animæ gẽtilium quę erant in angustijs peccatorũ, quæ ad fidem conuersæ domino munera offerunt s. seipsos per pœnitentiam affligendo, bona sua dando, ecclesias construendo, & ecclesiarum ministris prouidendo. *Vultum tuum deprecabũtur omnes diuites plebis*, quia solum in vnitate ecclesiæ orationes factæ valent ad salutem, quia salus extra ecclesiam haberi non potest. 24. q. 1. quia ex sola.

749 *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus in fimbrijs aureis, circumamicta uarietatibus.* (*27. q. 1. nuptiarum.*)

HIc commendatur Christi sponsa ex puritate interioris conscientiæ, quod dicit ad differentiam synagogæ. (*Gloria hypocritarum.*) Synagoga enim omnem gloriam suam ponebat in rebus exterioribus, puta in templi mirabili structura, in deauratione parietum, in varijs cæremonijs. Sed nõ sic ecclesia, quæ totam suam gloriam ponit intus in bonitate conscientiæ, non in exteriori apparatu, dicente Paulo Apostolo. Gloria nostra hæc est, (*2. Cor. 1*) testimonium conscientiæ nostræ. Quod notans nunc Psal. dicit. *Omnis gloria eius ab intus*, ad differentiam etiam hypocritarum qui gloriam habent seu quærunt ab extra non ab intus. (*Gloria iustorũ ecclesiæ.*) Et si quæras cuius *eius?* quia dicit omnis gloria eius, statim explicat. d. *Filiæ Regis*. Ecclesia enim ut in pluribus scripturæ locis patet, quãdoque vocatur mater Christi, quia fratres generat Christo. Dixit Christus de ecclesia. (*Mat. 12*) Quicunque fecerit voluntatem patris mei, &c. hic mater est, &c. Quandoque vocatur soror, quia à Deo patre genita. Veni in hortum meum soror mea. Quandoque sponsa. Veni ostendam tibi sponsam nouam agni. Quandoque filia vt hic *Omnis gloria eius ab intus filiæ regis*. Et attende quòd quamuis omnem gloriam principaliter ponat intus in cõscientia, tamen etiam curat exteriora opera munda seruare, vt alijs de se bona præstet exempla, sibi Christo. d. Sic luceat lux vestra, &c. propter quod subdit. *In fimbrijs aureis circumamicta varietatibus*. Per qđ denotat ꝙ etiã exteriora opera hæc aurea. i. charitate ornata.

Vnde

Greg. 19 cap. 10. Vnde Greg. exponens iſta verba dicit. Quiſquis.n.exteriora ſua benè diſponit, ſed interiora negligit, in circuitu oculos habet, ſed intus non habet. Sancti vero oẽs, quia & exteriora ſua circunſpiciunt vt bona de ſe exẽpla fratribus præbeant, & interiora ſua vigilanter attendunt, q̃a ſeſe irreprehenſibiles æterni iudicis obtutibus parãt, in circuitu oculos, & intus habere perhibẽtur, magisq; ſe quo Deo placeãt, quã ſua externa componunt. Sicut per Pſalmiſtã de ſancta eccleſia dicit. *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus*. Sed quia exteriora ſua etiam irreprehẽſibilia cuſtodit, iure de ea ſubdidit. *In fimbrijs aureis circumamicta varietatibus*, vt & pulchra intus ſibi ſit, & alijs foris, & ſe prouehens p̱ internã gloriã, & alios erudiens per exteriora operũ exẽpla. Vel p̱ fimbrias quæ ſunt ultima pars ueſtis intellige finem uitæ uniuſcuiuſque: quia quantũcunq; quis ſanctitate polleat in vita, ſolum tñ iudicatur ſm̃ finẽ uitæ. Et ſic eſt ſenſus, ꝙ eccleſia gloriã intus principaliter retinet in conſcientia, & conſequenter in exterioribus quæ perſeuerantiam vſq; ad finẽ requirunt. Vel p̱ fimbrias ueſtimenti eccleſiæ.ſ.electorũ, intellige ipſum Deũ, ad quem ut ad finẽ cordialiter tendunt, & dicit in plurali *fimbrias*, propter perſonarum pluralitatẽ, quæ non deauratæ ſed aureæ ſunt, quia ſunt ipſa charitas. Et aduerte ꝙ fimbriæ dicũtur aureæ, ſed ueſtis ſupra dicitur deaurata, ideo quia charitas in fine erit conſummata, & perfecta. *Circumamicta varietatibus*, exponitur ut ſuperius uerſic. 745. Accipe quæſt. de gratia ubi ſupra.

Exteriora opera.

Fimbria

750 *Adducentur regi uirgines poſt eam, proximæ eius afferentur tibi.*

CONſequẽter hic deſcribitur prolis conuenientia. Et diuiditur in partes duas. Quia primò agitur de generatione filiarum. Secundò de generatione filiorum, ibi. *Pro patribus*. Prima in duas. Quia primò agitur de filiarum propagatione. Secundò de generationis exultatione, ibi, *Afferentur tibi in lætitia*. Quãtum ad primum ſciendum, quòd iſta generatio filiorum, & filiarũ eccleſiæ, non eſt per propagationem carnis uel ſangui- E nis, ſed per regenerationem ſpiritus per fidẽ, de qua dicitur Ioan 3. Niſi quis renatus fuerit, &c. Et non ſolum mares in fide generantur, uel ſolum fœminæ, ſed etiam, & mares & fęminæ. Verum quia maior apparet dubitatio de fœminis, utrum per ſacramentum baptiſmi poſſent regenerari ſicut, & mares, quia circunciſio antiquæ legis quæ homines ad ſynagogam ducebat, ſolum uiris, & non mulieribus competebat. Ideo ad hoc remouendum, primò agit de generatione fœminarum. d. *Adducentur*, &c. Vbi ſciẽ- F dũ ꝙ glorioſa uirgo Maria fuit inter mulieres prima, quæ in eccleſia Chriſti ſponſa uotũ uirginitatis emiſit, & ſuã uirginitatẽ Deo cõſecrauit. Et ſic fuit prima q̃ ad ſponſum adducta fuit, quã cæteræ uirgines ſequuntur, quia exemplo eius aliæ multæ mulieres uirginitatẽ ſuã Chriſto ſponſo dedicauerunt. Et hoc notans hic Pſal. dicit. *Adducẽtur regi virgines*, & hoc *poſt eam*.ſ. poſt glorioſam uirginẽ Mariã, quæ omnium fuit prima, quã cæteræ, ut domicillæ reginam ſequuntur. Et ſtatim ſermonem ſuũ conuertit ad regem Chri- G ſtum. d. *Proximæ eius afferentur tibi*. Vbi notandũ, ꝙ triplex gradus eſt in eccleſia .ſ. uirginũ, continentiũ, & coniugatorum, ut dicit Auguſt. ſuper illo uerbo Matth. 13. Et attulit fructũ aliud centeſimum, aliud ſexageſimũ, & aliud trigeſimum. Cẽteſimus fructus uirginib. ſexageſimus uiduis, & continentibus, trigeſimus aũt ſancto matrimonio deputatur. Maioris .n. meriti eſt uirginitas quã continentia uidualis uel coniugiũ, ipſa uero continẽtia uidualis ſicut minoris meriti eſt q̃ uirginitas, ſic eſt maioris quam ſit ſanctũ H matrimonium. Ex quib. patet ꝙ ſtatus continentium approximat uirginitati, & ſtatus coniugalis continentiæ. Et per cõſequens omnes tam continentes quam coniugatæ. proximæ dicuntur uirginitati. Virgo autem Maria omnes iſtos ſtatus in ſe habuit, quoniam uirginitatem Deo conſecrauit, uidua fuit, quia tempore Chriſti paſſionis iam mortuus fuerat Ioſeph maritus eius, aliter enim ipſam Chriſtus Ioanni non commendaſſet, fuit etiam coniugata, quia uero matrimonio ipſi Ioſeph deſponſata. Et ideo eius

Generatio ſpiritualis.

Ioan. 3.

Ioan. 3.

Maria.

Gradus eccleſię triplex .ſ. virginum, cõiugatorũ, & viduarũ.

Mat. 13

Auguſt.

eius exemplo non solum virgines ipsam sequuntur, sed etiam *proximæ eius*. s. tam continentes, quam coniugatæ. Et hoc est quod psal. dicit Christo. *Proximæ eius afferentur tibi*. s. exemplo eius. Et ista uidetur intentio glossæ. d. *Post eam*. s. reginam. *Adducentur regi virgines*. s. robusti, & fortes. *Proximæ eius*. s. uiduæ castæ, quę sunt in gradu secundo, & alij infirmi quasi imbecillitate fatigati *afferētur tibi*.

751 *Afferentur in lætitia, & exultatione adducentur in templum regis.*

HIc consequenter agit de generationis exultatione. Vbi sciendum, ꝙ oĩa opera meritoria debent esse uoluntaria, quia non placent coacta seruitia. Cũ ergo omne uoluntarium inducat lætitiã mentis, sic omne inuoluntarium, & coactum tristitiam, sequitur, ꝙ omne opus meritoriũ cũ lætitia mentis est, quamuis non semper cum lętitia carnis. Et hoc notans hic Ps. dicit. *Afferentur in lætitia, & exultatione*, quia uolũtariè tam virgines quã proximę se Deo afferunt, ꝑꝑ quod dicit Apostolus. Hilarem. n. datorem diligit Deus, i. uoluntarium. Vnde ibi magister in gl. ait. Hilarem. n. datorem diligit Deus. i. qui ex uoluntate dat, Deus hunc diligit. i. approbat, & remunerat, non tristem, & murmurantem. Qui. n. dat vt careat tædio interpellantis, non ut reficiat viscera indigētis, & rem & meritum perdit. Quicquid ergo boni facis cum hilaritate fac, & benefacis. Si aũt cum tristitia facis, hoc fit de te non tu facis. Verũ quia non oẽs virgines continentes vel coniugatæ sunt infra ecclesiam, quia ẽt inter paganos multi seruant virginitatem, multi uiuunt cõtinenter, & matrimonio multi utuntur debitè. Quod ẽt est de multis qui nomẽ Christianitatis habent, ut sunt hypocritæ, qui non sunt tẽplum nec habitatio Dei, sed magis diaboli. Ideo tales excludẽs de illis virginibus, & proximis quæ Christo offerunt, dicit quod *adducentur in templum regis*. i. ad hoc adducentur, ut sint templum regis, s. *Christi sicut* uirgines prudentes adductæ fuerunt ad Christum, fatuæ aũt foras manserunt. Quælibet. n. aĩa quæ est in statu gratiæ, & per consequens membrum ecclesiæ

Lætitia.

2. Cor. 9

Dare.

Mat. 25

A templũ Dei dr̃, quia in illa sicut in templo suo habitat Deus. 1. Cor. 6. Templũ sanctum Dei est quod estis uos, & spiritus Dei habitat in uobis. *Adducentur ergo in templum regis*. i. ad hoc adducentur fideles ad Christum, ut fiant Dei templum. Ad qđ intelligendum est notandũ quod merito quælibet iusta aĩa dr̃ Dei templum, cuius ratio est. Qm̃ templum dr̃ a theos quod est Deus, & platea inde templum quasi platea Dei. Quia igitur anima sancta est platea Dei, eo ꝙ in illa specialiter habitet Deus, hinc est ꝙ talis

B anima templum regis dr̃. Vnde magister dicit, In sanctis habitat Deus, in quib. est per gratiam. Non. n. vbicunq; est Deus ibi habitat, ubicunque uerò habitat, ibi est. Sed in solis sanctis habitat qui sunt templum eius, & sedes. Vñ Dñs per Esaiam ait. Cęlum mihi sedes est, qa in electis q sunt cęlũ habitat Deus & regnat qui eius voluntati deuoti obtemperant. Vnde sap. 7. Thronus sapientiæ anima iusti, quia in iustis specialius est quàm in alijs rebus. In quib. tñ omnibus totus est. Quemadmodum anima,

C ut ait Augu. in epistola ad Hiero. de origine aĩæ, per omnes particulas corporis tota adest simul, nec minor in minoribus, nec in maioribus maior est. Sed tamen in alijs intensius, in alijs remissius operatur. Ita Deus cum in omnibus sit essentialiter, ac totus, tamen plenius esse dicitur in illis quos inhabitat. i. in quibus ita est ut faciat eos templũ suũ, &c. hæc magister. Istud est ergo illud templum quòd a rege Christo, qui est fons & origo omnium gratiarum ædificatur. de quo Zacha. 6. prædictum est. Ecce vir

D oriẽs nomen eius, & ædificabit templum domino. s. per gratiam habitando aĩam. Ad uidendum autem moraliter qualiter istud templum ędificatur, est sciendum, ꝙ ad similitudinem templi materialis a Salomone constructi, quælibet anima, quę Dei templum vult esse, quatuor cõditiones debet habere. Nam in illo materiali templo inter cætera quatuor erãt scilicet Fundationis solidata permanentia. Habitationis tripartita differentia. Fenestrationis requisita congruẽtia. Decorationis exquisita refulgentia. Primũ patet

Templũ Anima.

Mag. li. 1. d. 30.

Esa. 66.

August.

Zach. 6.

Anima quatuor requirit vt sit tẽplũ Dei.

Templũ spiritua le.

patet quia illud templum erat fundatũ de lapidibus magnis, & quadratis, qui sunt magnæ firmitatis. Vnde 3.reg. 5. ꝑcepit rex Salomon ut tollerent lapides grandes in fundamentum tẽpli, & quadrarent eos. Et in hoc notatur fundamẽtum templi spiritualis conscientiæ, qđ fundamentum est humilitas, quia sicut fundamentum stat in parte inferiori omnem sustinens structuram, sic & humilitas in fundamento templi spiritualis. Vnde Cassiodorus de spiritu superbiæ, ait. Nullo modo poterit in aĩa nostra uirtutum structura consurgere, nisi prius iactata fuerint in corde ueræ humilitatis fundamenta quæ perfectè collocata, perfectionis culmen ualeant sustinere. Sed nota, ꝙ in isto fundamento debent poni lapides grandes, & quadrati. Quia humilitas huius templi fundamentum dẽt esse. Dura ut lapis contra præsumptionẽ. Magna & grandis erga inferiorem. Quadra, & fortis præter defectionem. Sic ergo humilitas dura ut lapis, &c. Quia sicut lapis sua duritia resistit vẽto: Sic humilitas uera sua duritia resistere dẽt uẽto superbiæ. Et hoc contra humilitatẽ fictam quæ non resistit superbiæ, sed ipsã includit, de qua Eccl. 19. Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Si ergo humilitas sit stabilis, & fortis uelut lapis, erit huius tẽpli fundamentum de lapidib. preciosis, ut dr̃ 3. Reg. 7. Secundò sit humilitas magna, & grandis, &c. vt.s. altiorem gradum humilitatis hẽat. Ideo præcepit rex ut in isto fundamento ponerentur lapides grandes. Vbi notandum quod humilitas ẽt uera, est triplex, s. sufficiens, abundans, & grandis, quæ alio nomine omnis iustitia dr̃. Vnde gl. Mat. 3. ait, ꝙ perfecta humilitas habet tres gradus. Primus est subdere se maiori, & se non præferre æquali, & hic dr̃ sufficiens. Secundus est subijcere se æquali, nec se præferre minori, hic dr̃ abundans. Tertius est subdere se minori, in quo omnis habetur iustitia, & hic dicitur humilitas grandis. In hoc igitur quod dr̃, ꝙ præcepit rex ut ponerentur lapides grandes, notatur, ꝙ qui seipsum regis templum vult facere ꝙ istum gradum grandis humilitatis debet habere. Et sic iuxta illud quod habetur Hiere 30. Templum iuxta ordinẽ suum fundabitur. Tertiò hæc humilitas debet esse quadra, quia sicut lapis quadrus magis est stabilis, &c. omni alio lapide, sic ista humilitas debet esse quadra. i. stabilis per perseuerantiam. Sic .n. vt habet Esdræ 5 Præcepit, rex Cyrus ut ponerent in templo fundamenta de lapidibus supportantia altitudinem, & latitudinẽ. Tunc .n. solum fundamentum altitudinem, & latitudinem ædificij dr̃ supportare, qñ sub ipsis dr̃ perseuerare. Et talis debet esse humilitas per perseuerãtiam, ꝑp quod ait Bern. super cantica, ꝙ spirituale ædificium non põt stare nisi super humilitatis stabile fundamentum. Et in figuram huius dr̃, ꝙ cum templum ædificaretur, malleus & securis & omne ferramentum non sunt audita in domo domini, quia. s. tanta in tali debet esse humilitas, ut in sua mente nulla murmuratio cadat uel audiatur. Secundò principaliter in templo Salomonis erat habitationis tripartita differentia. Nam ut habetur 3. Reg. 6. In templo erant tres mansiones sic quòd ab inferiori per cochleã ascendebatur in mediam, & a media in superiorem. Et per hoc significatur ꝙ qui templum Dei se construit, in seipso tres mansiones debet habere. s. infimam, mediam, & supremam, ut in tali anima sit pro inferiori mãsione peccati cognitio, pro media peccati contritio, pro suprema peccati remissio. Nec immerito peccati cognitio dicitur mãsio inferior, quia stante generali influentia, a solo homine potest esse, quia non includit gratiam gratum facientem, cum multi peccata sua cognoscant, & nõ relinquãt. Est tamen magna hominis ad bonum prouocatio, quia initium salutis hominis est cognitio peccati. Qui enim peccare se nescit, corrigi non vult. Et ideo animæ peccatrici, ut fiat templum Dei, dicitur. Hier. 3. Leua oculos tuos in directũ, & uide ubi prostrata sis, &c. Et sic talis anima, quæ considerat peccata sua, erit de numero illorum de quibus dicitur 1. Esdr. 5. quòd cœperunt ædificare templum domini. Secunda mansio templi dicitur peccati contritio, quæ bene dicitur

Marginalia: 3. Reg. 6 — Humilitas. — Eccl. 19. — Matt. 3. — Humilitatis gradus. — E — F — G — H — Hier. 30 — Esdr. 5. — Bernar. — 3. Reg. 6. — 3. Reg. 6 — Penitentia peccati cognitio. — Cõtritio. — Remissio — Hiere. 3. — 1 Esdr. 5

tūr media, quia ſicut medium participat naturam extremorum, ſ. Dei, & hominis, quia non pōt eſſe contritio ſine volūtate hominis, nec ſine gratia Dei gratū faciente. Et ad iſtam ſecundam manſionē aſcenditur a prima quia contritio præſup ponit confeſſionem. Tertia habitatio eſt peccati remiſſio, quæ ſuprema dī, quia a ſolo Deo fit ſine hominis cooperatione, quia ſolus Deus peccata remittere pōt. Et tunc anima talis poterit dicere illud 3. Reg. 5. Cogito edificare templum nomini domini Dei mei. Principaliter in materiali tēplo Salomonis erat feneſtrationis, &c. Vnde 3. Reg. 6. dr̄, ꝙ Salomon fecit in templo feneſtras obliquas, quę, ſ. erant exterius ſtrictæ, ſed interius latæ. Hæc. n. ſunt bene diſpoſitę ad illuminandum interius. Per hoc autē ſpiritualiter intellige, ꝙ aīa Dei templum effecta quę vult ſpeciali gratia per contemplationem cœleſtium perluſtrari, quod debet habere feneſtras, i. affectiones voluntatis quæ feneſtræ dn̄r, quia illis tanquam feneſtris illuminatur domus conſcientiæ. Et iſtæ debēt eſſe ſtrictæ exterius ſ. reſpectu tēporalium, & latæ interius. ſ. reſpectu ſpiritualium. Et tunc talis anima habebit feneſtras per circuitum obliquas 1. Macha. 4. Accenderunt lucernas, & lucebant in templo. Quartò principaliter in templo erat decorationis, &c. quia. 3. Reg. 6. dicitur, quod nihil erat in templo, ꝙ non auro tegeretur. Et per hoc ſignificatur, ꝙ templum animæ triplici virtute debet ornari per aurum ſignificata, ſcilicet caſtitate, charitate, & patientia. Nam aurum inter cætera metalla habet ſplendorem charitatis, & ſic ſignificat caſtitatem quæ ſummè lucet. O quàm pulchra eſt caſta generatio cum claritate. Valorem bonitatis, & ſic ſignificat charitatē quæ ſummè valet. 1 Cor. 13. per totum, & in finē. Maior autem horum charitas. Pondus grauitatis, & ſic ſignificat patientiā quæ hominem ſummè ſtabilem facit, & ponderoſum, ut non leuiter per iniuriam moueatur. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Auro igitur totum tēplum tegebatur, quia iſtis tribus virtutibus omnis actio templi Dei ſpiritualis debet decorari. Et ſic omnis ædificatio

Ezech. 2 — *1. Mac. 4* — *Aurus. Caſtitas* — *Charitas.* — *Sap. 4.* — *Patiētię* — *Luc. 2.*

A conſtructa creſcit in templum ſanctum in domino. Et ſic de talibus nunc dicit Pſal. quod *adducentur in templum regis.*

Ephes. 2

Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram. 752

VBi ſciendum, quod Chriſtus, etſi ſecundum diuinitatē non patres ſed ſolum vnum patrem habet, tamen ſm̄ humanitatem plures habuit patres, eo modo quo ſcriptura oēs illos patres appellat, ex quib. alij mediatè vel immediatè proceſſerunt, ſicut. n. Chriſtus Iudæis B dicebat. Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, &c. Conſimili modo Chriſtus plures habuit patres, ex quibus ſecundum carnem deſcendit, vt puta Abraam, Iſaac, Iacob, Dauid, &c. Patriarchæ, & prophetæ. De quib. Pſ. Chriſto regi nūc loquitur, dicens. *Pro patribus tuis*, &c. Et ſic hic agitur de filiorum generatione. Et diuiditur in partes tres. Quia agitur primo de filiorum generatione. Secūdo de ipſorum prædicatione, ibi. *Memores erunt*. Tertio de gentium conuerſione, ibi. *Propterea populi* Quantū ad pri C mū ſciendū, ꝙ loco patrū Chriſti patriarcharum, & prophetarū Chriſto ſunt nati ſpūales filij. ſ. apoſtoli, & diſcipuli dn̄i, ꝗ patriarchis, & prophetis ſucceſſerūt, qui fuerunt eccleſiæ principes, & prelati per totū mundū ad prædicandū Chriſto fidē diſperſi, ut ex illis alij ſpūaliter generarētur, & ſic eccleſia Chriſti vſq; in finē cōtinuaretur. Vel aliter, ut iſta verba Pſ. loquātur, nō Chriſto, ſed eccleſiæ. Vñ iſta verba Aug. exponit dicens, & habetur d. 68. quorum vices, ſic. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij*. Nā patres eccleſiæ fuerūt D apoſtoli, pro apoſtolis *nati ſunt filij*. i. epiſcopi. Hodie. n. epiſcopi qui ſunt per totum mundum diffuſi vnde nati ſunt. Ipſa eccleſia patres illos appellat, ipſa illos filios genuit, & ipſa illos conſtituit in ſedib patrū. Quaſi Pſ. dicat eccleſiæ. Non te putes deſertā, quia nō vides Petrum, quia non vides Paulū, quia non vides illos per quos nata es, de prole tua creuit tibi paternitas. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues*, &c. filios genuit eccleſia, & conſtituit eos pro patribus ſuis principes ſuper omnē terram. Ad intelligendum

Patres habuit Chriſtus — *Ioan. 6.* — *Natiuitas.*

ligendum autem hanc natiuitatem spiritualem, quia dicit, *nati sunt tibi filij*. Sciẽdum, ꝗ ista natiuitas spiritualis licet pluribus modis fiat, vnum solum hic tãgam. Fit.n. virtute sacramenti baptismi. d. Christo. Oportet vos nasci denuò, quia nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritusancto non potest introire in regnum Dei, nec per consequens filius Dei fieri, cui iure hæreditario regnum Dei debeatur. Quod sic patet. Nã per ipsum baptismũ aĩa de non esse spiritualiter venit ad esse spiritualiter, & tota renouatur. Et ideo baptismus habet hominem spiritualiter regenerare, & renouare, ad Titum 3. Per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritussancti, quẽ effudit in nobis abundè. Quærit Arist. quare aqua pluuialis habet magis virtutem generatiuam eorũ quæ nascuntur de terra, & meliores fructus facit, quam aqua putealis. Respõdet, ꝗ aqua pluuialis est subtilior, & ideo facilius penetrat terram, & poros arborum, & sic citius illa germinare facit. Aqua autem putei grossior est, & ideo tardius generat. Similiter quia aqua pluuialis est magis subtilis, & depurata ab elemento grosso terræ, ideo fructus dulciores facit, & meliores q̃ aqua putei. Spiritualiter. Quid est aqua pluuialis de alto descendens nisi ipsa aqua baptismalis ab ipso spiritusancto sanctificata, & depurata? Si igitur aqua pluuialis absq; speciali influentia spiritussancti virtutem multã habet generãdi, quid miraris si aqua baptismalis per assistentiam spiritussancti, & benedictionem tota spiritualis effecta habet virtutem spiritualiter hominem generandi? Ad cuius confirmationẽ attende, ꝗ si fœtus conceptus in corpore matris ẽm astrologos nascitur in octauo mense, viuere non põt. Si aũt nascitur in septimo uel in nono viuere põt. Cuius causam ipsi assignant dicentes, ꝗ quilibet planeta per mensem integrum dominatur supra fœtum conceptum, eo ordine quo sunt situati. Sic, ꝗ in primo mense dominatur Saturnus, in secundo Iupiter, in tertio Mars, in quarto Sol, in quinto Venus, in sexto Mercurius, in septimo Luna. Et sic iterum incipiendo in octauo Saturnus, in nono Iupiter, &c. Dicunt ergo, quòd

Ioan. 3. *Tit. 3.* *Philo. in li. de problemi aqua pluuialis.* *Aqua baptismi. Nota.* *Planeta Saturn⁹ Luna. Iupiter.*

E si nascitur in octauo mense non viuit; quia nascitur sub Saturno, q. habet duas qualitates mortificatiuas, s. siccitatem, & frigiditatem. Si autẽ nascitur in septimo mense viuit, quia nascitur sub dominio Lunæ, quę habet virtutem generatiuam, quia dominatur aquis. Similiter si nascatur in nono mense viuit, quia nascit sub dominio Iouis, qui est planeta totus dulcis, & beniuolus, propter quod dr̃ Iupiter quasi iuuans pater. Moraliter, Saturnus qui est planeta mortificans propter suã frigiditatem, & siccitatẽ significat peccatum, quod aĩas mortificat, quo est frigi-
F dũ carens igne charitatis Matth. 24. Qm̃ abundauit iniquitas multorum, refrigescet charitas. Est ẽt siccum, quia caret humiditate aquæ baptismalis. Et sic nascentes sub Saturno sunt existentes in peccato, qui carent charitate, & baptismali gratia. Et ideo viuere non possunt, ut semen ortum supra petram, quod natum aruit, quia nõ habebat humorem. Luc. 8. Quid autem per Lunam, quę dominatur aquis nisi aqua baptismalis intelligitur. Iupiter autem qui iuuans pater dr̃, est ipse spiri-
G tussanctus qui adiuuat infirmitatem nostram. Nascentes ergo sub dominio lunæ. i. sacramento aquæ baptismalis regenerati viuunt, ac ẽt sub dominio Iouis. i. gratia spiritussancti baptizati, tales viuunt spiritualiter, & fructificant multipliciter. Scitote quoniam omnis facit iustitiam, natus est ex Deo. Et isto modo nati sunt ecclesiæ filij, s. apostoli, & eorum successores episcopi, de quibus dicitur. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij.*

Peccatũ *Mat. 24* *Luc. 8.* *Rom. 8.* *1. Ioa. 3.*

Memores erunt nominis tui domine, in omni generatione, & generationem.

753 24. q. 1. quia ex sola.

H Hic agitur de ipsorum filiorum natorũ prędicatione. Quia ipsi apostoli vel episcopi pro eis nati fidem Christi per omnes generationes orbis prædicauerũt. Et sic per omnes generationes memores fuerũt nominis Christi, ipsum exultando, & verum Saluatorem prædicãdo. Vel vt alia litera habet. *Memor ero nominis tui*, & tũc loquitur populus christianus. q. d. Christo. Constitues eos principes super omnem terram. s. ad prædicãdum nomen tuum. Ideo per eorum prędicatio-

dicationem. *Memor ero nominis tui.* Et nõ solum uno tempore uel in una generatione, sed *in omni generatione, & generationem,* quia populus christianus per oẽs generationes vsq; ad finẽ sæculi durabit.

754 *Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in sæculum sæculi.*

1.q.1.ex catolica. HIc consequenter agit de gentium conuersione, quia ad prædicationem apostolorum, & successorum ipsorum populi gentilium conuersi, Christi nomen confitentur, & confitebuntur usque in sempiternum. Hic accipe quæstionem de gratia, ut suprà.

PSAL. XLV.

755 DEus noster refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis.

5.q.5.nõ omnis.

ISTE psalmus talem habet titulum. *In finem filijs Chore pro arcanis ps.* Ad cuius intelligentiam sciendum, quod vt dicit Ra. Sa. alijque doctores Hebræorum, ꝙ filij Chore hunc psalmũ fecerunt, quando miraculosè fuerũt saluati pereunte Chore patre eorum cum

Num.16 alijs multis, ut habetur Nume. 16. Tunc enim factum est grande miraculum, ut pereunte Chore non perirent eius filij, quod quidem miraculum sic fuit, ut dicit Ra. Sa. & satis verisimiliter. Nam vt

Num.16 habetur Num. 16. Chore Datan, & Abi-

Chore filij. ron, qui erant magni principes in populo cupiẽtes dominari insurrexerunt contra Moysen nolẽtes ei obedire, quia ipsi summum sacerdotium sibi uendicare volebant quod ipsi Aaron dederat dominus. Tunc, & Moysen dixit ad eos. Tu & omnis cõgregatio tua state seorsum coram domino, & Aaron die crastina separatum. Tollite singuli thuribula vestra & incensum offerentes domino ducenta quinquaginta thuribula, quia tot numero illi rebelles Moysi erant. Aaron quoque teneat thuribulum suum. Tunc dixit Dominus ad Moysen. Præcipe omni populo, ut separetur a tabernaculis Cho-

A re Dathan, & Abiron. Cumq; recessissent filij Chore non recesserunt, sed remanserunt cũ patre suo suadentes ei, ut se humiliaret Moysi, & sibi obediret. Et tunc ipso non acquiescente, sed in rebellione perdurente, subito dirupta est terra sub pedib. eorum, & aperiens os suum deuorauit illos cum tabernaculis suis, & vniuersa substantia eorũ, descenderũtq; viui in inferno operti humo. Filij autem eius diuina uirtute protecti remanserũt in aere in medio illius aperturæ, quousque terra sub pedib. eorum fuit reclusa.

B Et hoc fuit grande miraculum, & arcanũ mysterium. Si.n. recessissent cum alijs a tabernaculo patris sui ante aperturã terræ, nullum fuisse miraculum de salute ipsorum, sicut nec de salute aliorum. Viso ergo tanto miraculo Dei circa se, conuersi sunt ad dominum toto corde gratias agentes Deo. Et tunc in ipsis requieuit spiritu prophetico. Et pro gratiarum actione fecerunt hunc psal. Ex prædictis aũt apparet litera tituli qui est. *In finem psal.* i. iste Psalm. dirigens nos in finem, s. in Deum, ut puta ad considerandum

C Dei potentiam. *Filijs Chore,* s. attribuitur, quia hunc psalmum ipsi fecerunt. Et hoc *Pro arcanis,* quia, scilicet agit de arcanis Dei, & secretis, quæ in dicto miraculo apparuerunt. Ex quibus etiam patet materia psalmi quo ad literam, & eius effectiua causa. Exponendo ergo istum psalmum, primo declarabo literã, secundò intellectum Psalmistæ. Quantum ad primum iste psalm. diuiditur in duas partes. Quia filij Chore primo de sua liberatione Deo gratias agunt. Secundò aliqua de proximo futura prædi-

D cunt, ibi. *Fulminis impetus,* &c Dic vt N. Quantum ad intellectum Psalmistæ, quòad declarationem tituli, sciendum est quòd iste psalm. agit de arcanis diuinę dispositionis, quę sunt quòd Deus sit homo, & homo Deus, quod salus est pro missa vtrique populo, quòd Iudæi in aduentu Christi excæcati fuerunt, & gentiles illuminati, quòd apostoli relictis Iudæis transierunt ad gentes, quòd pax summa fuit in mundo tempore Christi natiuitatis, & passionis. Ista ergo sunt arcana de quibus agit iste Psal. Dicit igitur

tur titulus. *In finem psal filij Chore pro ar*
Filij Chore. *canis.* Qui sunt filij Chore, nisi filij crucis, & passionis Christi? qm̄ Chore caluaria interpretatur ut supra dictū est uers. 709. qui de arcanis prædictis hic loquūtur. Intentio aūt ps. est nos ad fidē mouere, & inducere. Iste ergo psal. diuiditur in partes tres. Quia ostendit primò aduentus Christi mysterium. Secūdò ecclesiæ in Christo fundato dñiū, ibi. *Fluminis impetus*. Tertiò incarnationis Christi multiplex factum miraculum, ibi. *Venite, & vi.* Prima diuiditur in tres, quia ponitur primò circa nos diuina miseratio, secundò diuini uerbi incarnatio, ibi. *Propterea non timebimus*, tertiò Apostolorum per orbē prædicatio, ibi. *Sonuerunt*. Quantum ad primum ponitur diuina erga nos protectio per mysterium incarnationis. Vbi notandum ꝙ ante Christi incarnationē Deus multū natura distabat a nobis, q̄a ille creator, nos creatura, ille dn̄s, nos serui, ille immortalis, nos mortales, ille Deus, nos homines. Et sic nihil commu-
Noster dr̄ Deus. ne erat nobis, & Deo. Etsi quandoq; dicebatur noster, semper tñ per supereminentiam, nunquam tamen per æquiparantiam, ut puta quia dicebatur noster rex, noster Dominus. Sed post uerbi incarnationem, dictus est noster per æquiparantiam, & æqualitatem, quia communia nobiscum accepit, ut puta carnem, & animam, seruitutē, passionem, & mortem. Vnde nobiscum dicebatur homo, passibilis, mortalis, & huiusmodi. Vnde meritò dicere de ipso poteramus illud,
Gen. 37. Gene. 37. Caro enim & frater noster est.
Incarnatio Christi. Cum ergo hoc pronomen noster propriè importet quandam communitatē, sequitur quòd propriè per incarnationem Deus factus est noster, qui ante nihil commune nobiscum habebat, hanc ergo communitatem præuidens Psalmista dicit. *Deus noster*. glo. I. nobis factus communis carne assumpta est. Et quid ex hoc sequatur adiungit dicens. *Refu-*
Refugiū. *gium, & virtus.* Vbi nota quòd refugium componitur ex reo, & fugio, gis, & dicebatur refugium locus, ad quem rei pro sui saluatione poterant fugere. Nam ut
Deut. 19 habetur Deut. 19. Præcepit Deus, ut in terra promissionis tres essent ciuitates,

E ad quas rei fugientes salui essent, & securi. Sicut modo ecclesia dicitur refugium idest fugium siue fuga reorū. Sic igitur propriè Christus incarnatus nostrum dicitur refugium, quia ad ipsum rei, & peccatores confugientes saluantur. Et hoc notans Psalmista dicit. *Deus noster refugium, & virtus*, de hoc vide sup̄ uersic. 438. & 439. Sequitur. *Adiutor in tribulationibus*, &c. Vbi nota secundum glos. quòd nullæ tribulationes sunt maiores, quam illæ quæ sunt intra nos. Nulla enim maior tribulatio, quam delictorū
F conscientia, & in his tribulationibus peccatorum adiuuat nos Christus incarnatus, quia peccata dimittit. Et ad- *Tribulatio.*
uerte quòd dicit, quòd tribulationes *Inuenerunt nos*, & non dicit quòd nos inuenerimus eas. Et ideo notandum quòd pœnitens quandoque inuenit tribulationes peccatorum, quandoque tribulationes inueniunt eum. Quando enim quis sine admonitione alicuius considerat peccata sua, & pœnitet: tunc ipse inuenit tribulationem peccatorum, dicens. Tribulationem, & dolorem inue-
G ni. Quando autem persuasione alterius *Ps. 11[4]*
pœnitet, & peccata sua per alterum ponuntur ante ipsum, ut ipsa recognoscat, *Matt. [3]*
tunc tribulatio inuenit hominem. Quia ergo Christus incarnatus nos pœnitere suadebat, dicit. Pęnitentiam agite, &c. Peccata nostra ante oculos nostros consideranda ponebat. Idcirco tribulationes peccatorum inuenerunt nos, & non econtrario. Vel pōt exponi de tribulatione pęnæ, & ēt ex prædictis clarus est sensus vt sic legatur, *tribulationes*, s. pœnæ, & miseriæ mundi, *inuenerunt nos*, s. eis per
H Adam expositos.

Propterea non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. 756

Hic ponitur verbi incarnatio. Vbi sciendum quod tempore Christi natiuitatis, caput totius orbis erat Ro- *Templi pacis.*
mana ciuitas, in qua tunc multa mirabilia fuerunt ostensa, inter quæ maximū fuit de subuersione templi pacis, quod in illa mirabiliter erat constructum, quādo totum mundum pacificè Cæsar Augustus

gustus possidebat. De quo templo a dijs A responsum habuerunt, quod durare debebat, quousq; virgo pareret infantem. Et quia hoc impossibile crediderũt, ex hoc concluserunt, quod illud templum semper esset duraturum, propter quod ipsum intitu-
Natiui-tas Chri lauerunt, Templum pacis æternum. Sed in ipsa hora natiuitatis Christi terra supra quam fundatum erat illud templum fuit turbata.i.mota, quia ibi terræmotus est factus, & illud templum funditus est euersum. Quod signum Christi natiuitatis Psalmista prçuidens ait. *Propterea non timebimus dum turbabitur terra.* q d. Di B ctum est quod Deus est refugiũ nostrũ, & adiutor, propterea non timebimus. Sed qñ erit hoc? certe qñ turbabitur terra, s. tunc veniet Christus refugium nostrum, & virtus. Consimile alibi dr̃. Terra mota est, etenim cœli distillauerũt
Esa.45. .s.uerbũ incarnatum iuxta illud Esa.45. Rorate cœli desuper, &c. Completo autem incarnationis Christi mysterio apostoli ad prædicandum per totum mundum missi fuerunt. Et hoc est quod subditur. *Et transferentur montes in cor ma-*
MõsChristus Apostolus. *ris.* Vbi notandũ qđ per montem in sin- C gulari significatur in scriptura Christus incarnatus, sed per montes in plurali significantur prædicatores, & apostoli, ut
Greg.33 mor.c.1. ostendit Greg.d. Mons quippe in singulari dñm incarnatum significat, sicut scriptum est. Erit in nouissimis dieb. præparatus mons domus dñi in uertice montiũ. Mons quippe in vertice montium est incarnatus Dñs transcendens celsitudinem oĩum prophetarum. Per montes aũt in plurali apostolorum atq; prophetarum celsitudo demonstretur, sicut scri-
Psal.35. ptum est. Iustitia tua sicut montes Dei. D
3.Cor.2 Et Pauli uoce dr̃. Vt nos efficiamur iustitia Dei in ipso. Per mare uero quid
Greg. li. 17.c.15. Mare incredulitatis. nisi incredulitas gentium significatur? vt ostendit Gregor. dicens. Quid autem moris nomine nisi præsens sæculũ designatur, in quo corda hominum terrena quærentium diuersis cogitationum fluctibus intumescunt? quia elatione superbiæ incitatis, dum alterna intentione se impetũt, quasi aduersantes se unde collidunt. Sed iam incarnato domino discordantia sæcularium corda concordi-

A ter credunt. Iam Petrus in mari ambulat, quia nimirum Christi prædicatoribus illa quondam gentilium tumida corda, humili auditu subijciuntur. Quid igitur sunt montes, nisi Apostoli? Quid autem cor maris, nisi corda gentilium? Tunc igitur montes in cor maris sunt translati, quando sancti Apostoli, & prædicatores Iudæam relinquentes, ad docenda corda gentilium sunt translati. Propter quod ipsi Apostoli Iudæis dixerunt. Actuum 13. Vobis oportebat *Act. 13.*
loqui primum uerbum Dei, sed quoB niam illud repulisti, &c. ecce conuertimur ad gentes. Hoc ergo præuidens Psalmista dicit. *Et transferentur montes in cor maris.* Sic .n. istum textum exponit Greg.d. In scriptura sacra montium no- *Grego.9. mor.c.2.*
mine, prædicãtium altitudo designatur. De quibus per Psalmistam dr̃. Suscipiãt *Psal.71*
montes pacem populo. Electi quippe prædicatores æternæ patriæ non immeritò mõtes uocantur, quia per vitæ suæ celsitudinem, ima terrarum deserunt, & cœlo propinqui fiunt. Sed montes Christus transtulit, cũ prædicatores sanctos C obduratione Iudææ subtraxit, & misit ad gentes. Vnde per Psalmistam dicitur *Transferentur montes in cor maris.* In *Psal.45*
corde .n. maris montes translati sunt, cũ sancti Apostoli a Iudææ perfidia repulsi ad intellectum gentium venerunt. Vnde & ipsi quoque in suis Actibus dicunt. *Act.13,*
Vobis oportebat primum loqui uerbum Dei &c.

Sonuerunt, & conturbatæ sunt aquæ eorum, conturbati sunt montes in fortitudine eius. *657 7.q.1.ad uersitas.*

HIc ponitur consequenter ipsorum montium, idest Apostolorum per orbem prædicatio. Vbi notandum, quòd dum Apostoli Christi fidem per mundum prædicabant, quamuis aliqui gau- *Eccl. 15*
denter assumerent ipsorum verba, multi tamen turbati sunt, videntes quòd ex hoc cultus Deorum ipsorum dissipabatur. Vnde & ipsos Apostolos vsque ad mortem persequebantur. Est ergo sen- *Aqua significat sciẽtiam.*
sus. *Sonuerunt*, scilicet Apostoli prædicando Christi fidem. *Et conturbatæ sunt aquæ eorum*, In scriptura .n. per aquam

ſcientia ſignificatur, aqua ſapientiæ ſalutaris,&c. Quid eſt ergo aqua maris,niſi gentium per mare ſignificaturum ſcientia,qua docebant idola eſſe colenda?quę ſcientiæ fuerunt ad prædicationem Apoſtolorum conturbatæ, quia cultus idolorum diſſipatus,qm̄ vt hic dicit gl. Ad ſonum prædicationis apoſtolorum aquæ maris,ſ.populi gentiū,vel doctrinæ eorū ſunt cōturbatæ, q.a ſunt infatuatæ coruſcante doctrina ſaluatoris. Stultā.n.fecit Deus ſapientiam huius mundi.Vbi ſcriba,ubi doctus,&c.ſicut ſcriptum eſt.Perdam ſapientiam ſapientum,& prudentiā prudentum reprobabo. Et quia multi proceres gentilium videbant per prædicationem montium,i. Apoſtolorum cultum Deorum ſuorum euacuari,ideo turbati contra Apoſtolos per fortitudinem temporalem ipſos montes perſequebantur,& trucidabant. Et hoc eſt quod dicit. *Conturbati ſunt montes*,i. Apoſtoli,*in fortitudine eius*,ſ.aſperæ perſecutionis. Conturbati ſunt Apoſtoli martyrizati, non mente ſed carne, ſicut, & Chriſtus morte imminēte dixit. Triſtis eſt anima mea,&c. Cum.n.omnis homo naturaliter fugiat pęnam, quis eſt qui ſ̄m exteriorem hominem non conturbetur,intētata ſibi morte?quinimmò,& ipſe Chriſtus dicit. Nunc anima mea turbata eſt. *Ioan.12* Similiter,& Apoſtoli, de quibus nunc d. *Conturbati ſunt montes in fortitudine eius*. .ſ.duræ perſecutionis mundi. Quia iſte Pſalm.agit de Chriſti incarnatione, qua verbum caro factum eſt. *Ioan.1.* Ideo quæro vtrum iſta ſit uera propoſitio, Deus factus eſt homo,&c. in ſcripto meo.

758 *Fluminis impetus lętificat ciuitatem* Dei, *ſanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus*.

OStēdit hic multiplex priuilegium eccleſię ſuprà Chriſtum fundatę. Et circa hoc facit quatuor, quia quatuor oſtendit de eccleſia per Chriſti incarnationem facta, ſcilicet, quod eccleſia per Chriſtum plenè iucundatur, in principio. Secundò per Chriſtum iuſtè gubernatur,ibi. *Deus in medio eius*. Tertiò per Chriſtū mundo dominatur, ibi. *Conturbatæ ſunt*, Quartò per Chriſtum

E Deo copulatur, ibi. *Dn̄s virtutum*. Quantum ad primum ſciendum, ꝙ per flumen rectè ſacra ſcriptura deſignatur ab antiquis patribus docta, vnde Grego. Quid namque per flumen niſi antiquorum patrum dicta deſignantur? Quis namq; penſare ſufficiet quam uehemēs fluuius dum legem conderet ex pectore Moyſis erupit, quam uehemens fluuius ex Dauid corde prorupit, quanta Salomonis ore atque omnium prophetarum flumina manarunt.Quibus ſcilicet eccleſia Dei irrigatur, ipſa ſacra ſcriptura dicente. Ego ſapientia effudi flumina.

Flumen ſcripturam ſignificat. *Greg.18 mo.c.13* *Eccl.24.*

F Quid eſt ergo fluminis impetus niſi abundantia intellectus ſcripturæ ſacræ, quam Chriſtus donauit eccleſiæ ſuæ,dū legem nouā ore proprio ſedens in monte dedit, declarans omnia quæ in lege continebantur. Quid autem per ciuitatem Dei niſi ſancta eccleſia accipitur? De qua ad literam dicitur. Vidi ciuitatē ſanctam Ieruſalem deſcendentem de cęlo,ſicut ſpōſam ornatam viro ſuo. Quod ideo dicitur,quia ipſa eccleſia eſt Chriſti ſponſa,vt ſupra dictum eſt Pſalm.44.

Eccleſia Dei ciuitas. Apoc. *Pſal.*

G *Fluminis ergo impetus lætificat ciuitatem Dei*. quia lex noua a Chriſto data lætificat eccleſiam, dum per legem nouam fœlicitatem æternam ſponſæ ſuę promittit, dum ipſam in ſpōſam aſſumit, dū ipſam ſuo ſanguine ornat, vt meritò huic ciuitati dicatur. Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. Et aduerte quod ſancta eccleſia non ſolum ciuitas, ſed etiam tabernaculum dicitur. Ciuitas enim dicitur propter vnionem ciuium, quos coniungit charitas, ſed tabernaculum, quia in continuo bello manet in præſenti.

Pſal.

H Tabernaculum dicitur habitatio pugnantium. Vnde de eccleſia ſubdit. *Sanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus*. ideſt, eccleſiam ſuam quam ſanctificauit, dum proprio ſanguine lauit a peccatis, & donis ſpiritusſancti ipſam dotauit. Et notandum quod non immeritò eccleſia tabernnculum dicitur. Primò propter nominis expoſitionem. Dicit Caſſiodorus ſuper Pſalmum 14. quod antiqui domos pauperum tabernas appellabant, propter hoc quòd ſolum de trabibus, & non de tegulis tegabantur, quaſi trabeas.

Tabernaculum Eccl.

A beas. Et quia ibi cibum sumebant ex duobus nominibus, s. taberna, & cænaculum vnum traditur esse factũ vocabulum, s. tabernaculum. Dicitur igitur ecclesia militans tabernaculum, quasi taberna, & cęnaculum. Et meritò, quia modo taberna propriè ad potum pertinet, cęnaculum verò ad cibum. In ecclesia verò est vtrũque, quia sicut dicitur. Caro mea verè est cibus &c. & sanguis &c. *Ioan. 6.* Ideo de ecclesia dicitur. Sapiẽtia ædificauit sibi domũ, miscuit vinũ, & posuit mẽsam. *Prouer. 9.* Ista enim duo semper sunt in ecclesia ad sustẽtationẽ fideliũ, cuius ratio est, quia sicut in

B corpore humano calor naturalis agens in humidũ radicale consumit ipsum, & ideo nisi fieret restauratio, citò periret corpus, hæc autem restauratio fit per cibum & potum. Sic spiritualiter est de anima. Nã calor fomitis, i. concupiscentiæ inordinatæ cõtinue agit, & inclinat ad consumptionem humoris gratiæ, vt eam auferat, & saltem per dispositionẽ per peccata venialia, virtutem gratiæ debilitet. Et ideo nisi fieret restauratio per cibum & potum spiritualẽ, citò periret, ad Hebræ. 9. *Hebra. 9*

C Tabernaculum factum est primũ in quo erat mensa, & propositio panum. Secundò ecclesia dr̃ tabernaculum, pp rei significatæ conditionem. Tabernaculũ enim non est firma domus, nec habet fundamentum, sed huc illucque mutatur, & cum transmigrante migrat. Et secundum Cassiodorum tabernaculum dicimus expeditionales, & subitas mansiones. Sic & ecclesia in præsenti non habet firmitatem, scilicet, in terra vbi collocatur, quia sicut dicit Apostolus. Non habemus hic ciuitatem manentem, &c. *Hebra. 13.* Vnde & cum

D fidelibus qui sunt huius tabernaculi habitatores discedentibus à mundo, & ipsum etiam discedet. Hic etiam fundamentum non habet, quia in terra non figitur, sed vix terram tangit, quia terrena non amat, nisi quantum ad sustentationem vitæ temporalis necessarium est, quia Philipp. 3. *Philip. 3* Nostra conuersatio in cœlis est, & per consequens, qui in terra figuntur, non sunt huius tabernaculi, habitatores, sed ille solum qui potest dicere cum Petro illud. 2. Petri. 1. *2. Petr. 1.* Certus sum quod velox est depositio tabernaculi mei. Si velox est depositio, ergo non est in terra profunda eius fixio. Vnde solum simplices in hoc ecclesiæ tabernaculo possunt habitare. Iacob vir simplex habitabat in tabernaculis. *Gen. 25.* Et de isto tabernaculo quod est ecclesia, nũc dicitur. *Santificauit tabernaculũ suum altissimus*, quod tabernaculum santificatur, quando Deus per gratiam secretè manet in ecclesia Iob capit. vigesimo nono. Deus erat mecum in tabernaculo meo. *Iob 29.*

Deus in medio eius non commouebitur, 759
adiuuauit eam Deus mane diluculo. *1. q. 5. testes.*

HIc ostenditur, quod ecclesia per Christum rectè gubernatur. Ciuitas enim tunc rectè per regem gubernatur, quando non est partialis, nec personarum, acceptor: *Acceptio personarum.* Si enim plus ad vnum declinaret quam ad alium, iam partialis foret, & non iustè regeret. Deus autem ciuitatem ecclesiæ sine partialitate, & acceptione personarum regit, quia stat in medio ecclesiæ, æquè omnibus consulẽs æqualiter, personas non accipiens. Sicut punctus qui stat in medio circuli æqualiter respicit omnem circumferentiam circuli æqualiter distans à qualibet parte, & æqualiter cuilibet appropinquans. Et in hoc satis figuratur virtus iustitiæ, quæ non attendit ad personas, sed ad merita personarum, & demerita, quæ de seipsa dicit. *Prouer. 8.* In vijs iustitiæ ambulo in medio semitarum iudicij. *Medium Christus* Notandum quod Christus stat in medio ecclesiæ suæ multipliciter, scilicet tanquam. Medium placatiuum diuinæ iracundiæ. Medium donatiuum vitæ nostræ animæ. Medium instructiuum nostræ ignorantiæ. Primum patet, quoniam Christus videns nos à Deo diuisos, & per peccatum in odium Dei constitutos se ponens in medio, Deum iratum nobis placabit, & nos Dei amicos constituit, propter quod appellatur mediator Dei & hominum. 1. Timothæ. 2. *1. Timo. 2.* Mediator Dei & hominum vnus Christus Iesus. Quæ verba exponens glo. ait. Vnus est mediator Dei & hominum, idest, ad componendum pacem, quia medius arbiter, scilicet Christus Iesus pro hominibus factus homo,

vt sic esset mediator, nō enim aliter quā per hominem mediat. Mediator.n.inter Deum, & homines oportebat vt aliquid hominibus, simile haberet, & aliquid simile Deo, ne per omnia hominibus simi lis longè esset à Deo, aut per omnia simi lis Deo longè esset ab hominibus, atq; ita mediator non esset. Verè itaque mediator Christus inter mortales peccatores, & immortalem iustum apparuit mortalis cum hominibus, & iustus cū Deo, ideo dicitur mediator Dei, & hominum, quia inter Deum immortalem, & hominem mortalem est Deus homo reconcilians hominē Deo. Vnde nobis dicere potest. Ego sequester, & medius fui inter Deū, & vos, quia.s.rigorem iustitiæ contra peccatores placauit, & nos per pœnitentiam Deo recōciliauit. Figura huius mediationis habetur Ezechi. 9. vbi sententialiter dicit quod Ezechiel vidit sex viros missos ad occidendum populum, & in medio eorum vidit hominem lineis indutū, & atramentarium scriptoris ad renes eius, qui signabat signo thau omnes gementes super peccata facta. Et istis signatis non poterant illi sex viri nocere, cæteros aūt omnes occiderunt. Moraliter isti sex viri parati ad occidendum omnes homines peccatores, sunt sex mundi ætates Christum præcedentes, in quib. contra peccatores rigidè procedebatur. Prima fuit ab Adam vsq; ad Noe, vbi rigor iustitiæ apparuit, quia per diluuium omnes homines fuerunt deleti, octo exceptis. Secunda fuit à Noe vsque ad Abraham, vbi apparuit rigor iustitiæ in punitione Sodomorum. Tertia fuit ab Abraham vsque ad Moysem, vbi apparuit rigor iustitiæ in submersione Aegyptiorum. Quarta à Moyse vsque ad Dauid, vbi apparuit rigor iustitiæ in punitione occisionis vxoris Leuitæ, ex quo octuaginta quinq; millia sunt occisi. Quinta à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, vbi apparuit rigor iustitiæ in occisione prophetarum Baal per Heliam. 3. Reg. 19. Sexta à transmigratione Babylonis vsque ad Christum, in qua apparuit rigor iustitiæ ex multis victorijs Machabæorum. Isti ergo sunt sex viri parati ad occidendum populum, quia in illis sex Aetatibus iustitiæ rigor ergà peccatores obseruabatur. Sed attende quod in medio istorum erat vir indutus lineis, s. Christus, quia qualibet Aetate illarum fuit Christus figuratus. Fuit autem indutus lineis, quando mundissimam vestē carnis assūpsit de purissimis sanguinibus Virginis gloriosæ. Tunc enim facta sunt vestimenta eius alba sicut nix. Hic atramētarium scriptoris portabat, quia ipse vt mediator tantæ seueritatis legē misericordiæ scripsit temperans iustitiam cum misericordia dicens. Misericordiam volo, & nō sacrificium, quia ueni vocare peccatores ad pœnitentiam, quia ipse omnibus pœnitentibus debitè liberè parcit. Vnde omnes gētes pro peccatis signat signo thau, idest, signo crucis, dum tales facit participes suæ passionis. Et ideò quia talibus sic signatis parcit, rigor iustitiæ istis non nocet, cæteros antem occidit dum oēs impœnitentes perpetuo damnat. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Et ideo quia sic fuit medium placatiuum, ideo ipse stās in medio, pacem cum Deo factam annunciauit, quando .s.morte pro nobis tolerata, stetit in medio discipulorum, & ait. Pax vobis Quod benè nunc cōsiderans Psalmista, ait. *Deus in medio eius*. Secundū patet, s quod est mediū vitæ donatiuū. Dicunt naturales quod cor cuius virtus ad cætera mēbra effluens eis vitam tribuit, est in medio corporis, & si influxus suæ virtutis impediatur, ne ad aliquod mēbrū transeat, statim illud mēbrū arescit, & mortificatur. Sic spiritualiter Christus à quo oīs vita gratiæ procedit stat in medio animæ nostræ ipsam viuificans. Et si per aliquod peccatum fluxus suæ gratiæ impediatur statim anima mortificatur. Et ideo multum lætari debet anima quando Christum sic habet in medio sui. Lætare Hierusalem, quia habito in medio tui: ego dominus. Et in hoc figuratur Christus per lignum vitæ, de quo Gene. 2. Produxit Deus lignum vitæ in medio paradisi. Vbi nota quod secundum Damas. lib. 2. Paradisus terrestris est locus purissimus omni terra altior, & luminosus. Et sic significat deuotā conscientiā, quæ est pura per expulsionem vitiorum altior

Deuter. 5. Ezech. 9 Aetates. mundi sex. Iudi. 20 3. Reg. 19. Mat. 17 Matt. 9 Actuum 3. Ioan. 20 Cor. Zachar. Gene. 2 Damas. lib. 2. Paradisus.

altior omni terrā per dilectionem supernorum, luminosa per contemplationem
Eccl. 40. diuinorum. Vñ de tali anima dr̃, q̄ est sicut paradisus benedictionis. Sed per li-
Ioan. 6. gnum vitae cuius esu vita conseruabatur propriè Christus significatur, cuius manducatio vitam in nobis conseruat. Qui manducat me, ipse viuet p̄p me. Hoc ergo lignum uitæ plantauit Deus in medio paradisi, quia. s. in deuota anima Christum qui est vita spiritualis facit habitare in medio eius existens velut cor in medio corporis, omnes eius potentias viuificet, p̄p quod cuilibet deuotæ animę dr̃ illud Psalm Magnus in medio tui sanctus Israel. Tertium patet, s. quod Christus est medium informatiuum, &c. Sicut. n. sol est in medio cęli, vt omnes stellas melius illuminet, sic Christus in medio conscientiæ nostræ, vt ipsam illuminet ad subuertendum uitia. In cuius figura sol stetit in medio cœli, donec populus Dei subuertisset ciuitatem Hay.
Iosue 10 Iosue 10. Quia Christus stat in medio cōscientiæ nostræ ipsam, s. illuminando, donec subuertat ciuitatem Hay, s. mūdum cum suis concupiscentijs. Nam Hay interpretatur quæstio vitæ, eius peccata significans, vt de Chr̃o dicat̃. Quasi stella matutina in medio nebulæ, & quasi luna
Eccl. 50. plena i dieb. suis lucet. Sic ergo stat Christus in medio ecclesiæ, quæ, s. est congre
Mat. 18 gatio fidelium, ipso dicēte. Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sunt in medio eorum. Quod bene nunc præuidens Psal. de ecclesia dicit. *Deus in medio eius non commouebitur*, i. ipsa ecclesia durabit firmiter, quia Deus est in medio eius, vt dictum est. Sequitur. *Adiuuabit eam Deus mane diluculo*. Vel secundum aliam literam. *Adiuuabit eam Deus cultu suo*. Ad intellectum primæ literæ sciendum, quod per mane quod est principium diei, significatur principium boni operis, sed per diluculum quod est principium luminis, significatur spiritus sancti illuminatio, uel inspiratio. Et sic est sensus literæ. Quia Deus est in medio ecclesiæ, ideo iuuabit eam *mane*. i. in principio boni operis. Et si quæras quomodo, respondet. *Diluculo*. i. per inspirationem spiritussancti. Quātum vero ad

Zacha. Gene. Damasc. lib. 2. Paradisus.

A secundam literam sciendum, quod per vultum per quē cognoscitur quis, significatur incarnationis Christi mysterium per quod Deus nobis est manifestatus, de quo dictum est psal. 44. Vultum tuū, Psal. 44 deprecabuntur omnes diuites plebis. s. Christum incarnatum. Et sic est sensus. *Adiuuabit eam de vultu suo*. i. per mysterium suæ incarnationis.

Conturbatæ sunt gentes, & inclinata sunt regna, dedit vocē suam, mota est terra. 760 11. q. 3. ad mensam.

HIc ostendit quomodo ecclesia per
B Christum mundo dominatur Ad prædicationem enim Christi, & apostolorum suorum gentes mundi in aduersis regnis, & partibus relinquentes idola Christi fidem susceperunt, & contritæ de peccatis suis pœnitentiam egerunt, & se iugo Christi humiliter inclinauerunt. Et hoc est quod dicit. *Conturbatæ sunt gentes*, i. de peccatis contritæ pœnitentiā agentes. *Et inclinata sunt regna*. s. sub fide Christi humiliata. Et vnde talis conturbatio, vnde talis inclinatio? certe non, nisi per Christi prædicatio-
C nem, & apostolorum. Vnde subdit. *Dedit vocem suam*, scilicet, prædicationis. *Et commota est terra*, i. terreni, & peccatores homines commoti, scilicet, sunt ab idololatria ad veram Christi fidem. Cōmotio pœnitentiæ. Attende quod congruē peccatorum cōuersio dicitur esse quædam commotio, quoniam magna est commotio quando peccator per pœnitentiam de vitijs ad virtutem, de odio ad gratiam, de idololatria ad fidem, de filio perditionis, ad filium Dei commutatur. Et de tali commotione dicitur. Commouisti terram & Psal. 59.
D conturbasti eam, sana contritionis eius, quia commota est, quod de commotione pœnitentiæ intelligitur. Vnde ibidem ait gl. *Commouisti terram*, scilicet, ab errore ad pœnitentiam. Et hoc vibrato gladio spiritus, scilicet prædicationis, dum dixisti. Pęnitemini, & credite euangelio appropinquabit enim regnum cęlorū. Commota est ergo terra ad pœnitentiam conscientia peccatorum accusante &c. Sic & nunc de tali commotione pœnitentiæ loquitur Psalmista dicens. *Dedit vocem suam, & commota est terra*.

761 *Dominus virtutum nobiscum, susceptor* E
noster Deus Iacob.

24. q. 1. *quæ dignior.*

OStenditur hic quomodo ecclesia per Christum Deo copulatur. In Christo enim coniuncta est in vna persona natura diuina & humana. Et sic nobiscũ est Deus, & nos cum ipso. Quod exprimẽs ait. *Dominus virtutum nobiscum.* Virtutes .n. sunt quidam ordo angelorũ, ad quos spectat miracula & mirabilia signa

Ps. 102. facere. De quib. dicitur. Benedicitẽ dño omnes virtutes eius. Et per istum ordinem angelorum hic oẽs alij ordines in- F telliguntur, cum dicitur. *Dominus virtutum.* i. omniũ angelorum *nobiscum*, s. per carnis assumptionem. q. d. Qui olim ad homines mittebat angelos, ipse in propria, s. persona venit, & est nobiscũ. Et quod loquatur quod sit nobiscũ per incarnationis mysterium, declarat cũ subdit. *Susceptor noster.* i. nostræ humanitatis, *Deus Iacob.* s. ille Deus verus, quem adorabat Iacob. Et aduerte quod cum dicit. *Dominus virtutum nobiscum.* innuit propriũ Christi nomen quod est Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus. Vel moraliter. *Dominus virtutum nobiscum.* s. per gratiam, & cum quibus, s. cum filijs Chore, quibus iste psal. attribuitur. idest, cum filijs crucis, per filios Chore significatis. Et sic. *Susceptor noster Deus Iacob.* q. d. Ipse est *Deus Iacob.* i. illorum qui figurãtur per Iacob, qui, scilicet, supplantant vitia mundi carnem & diabolum. Nam Iacob supplantator interpretatur.

762 *Venite & videte opera domini, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella vsque ad finem terræ.*

5. q. 1. *si omnino.*

COnsequenter hic ostenditur multiplex miraculum in Christi incarnatione factũ. Et diuiditur in tres partes, secundum tria maximẽ miranda facta in Christi incarnatione. Primũ fuit totius orbis pacificatio, in principio. Secundum fuit nostræ mẽtis expurgatio, ibi. *Arcum conteret.* Tertium fuit populi gentilis subiugatio, ibi. *Vacate.* Quantum ad primum

Natiuitas Christi. sciendum quod tempore Christi natiuitatis pax generalis fuit per vniuersum orbẽ, quia totus orbis Cæsari Romano erat subditus. Et hoc ad denotandum, quod ille nascebatur qui totius orbis verus erat dominus, & peccatores Deo reconciliare veniebat, propter quod & tunc primò per angelos fuit decantatum Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominib. Hoc signum mirãdum præuidit Psalmista dicens, *Venite & videte opera domini, quæ posuit prodigia super terram.* Et quæ sint ista opera & prodigia, ostẽdit d. *Auferens bella vsq; ad fines terræ*, quia in tota terra nullum erat bellum, sed pax mutua. *Pax prodigium.* Et aduerte quod tale opus pacis per orbem factæ vocat prodigium. Prodigiũ enim dr̃ procul à digito, s. quando per vnum factum aliud factum procul futurum designatur, quod sic fuit in proposito, quia per pacem illam temporalẽ significatur pax æterna omnibus electis danda per Christum, vel pax futura inter carnem & spiritum post resurrectionem, vt de Christo meritò dicatur. Nulla temporibus eius surrexerunt bella pa- *2. Par. 14.* cem domino largiente,

G *Arcum conteret, & confringet arma: & scuta comburet igni* 763

HIc ostenditur secundum miraculũ mentis expurgatio. Sicut enim *Natiuitas. Christi.* Christus nascendo pacem exteriorẽ per mundum esse, sic in mẽte nostra pacem voluit facere. Et auferendo vitia ab animabus nostris, quib. impugnamur interius, quæ per arcum arma & scuta significantur. Per arcum qui à remotis vul- *Arcus luxuriæ.* nerat, intellige peccatum luxuriæ, quod longẽ positos vulnerat, & concupiscentiæ flammã accendit. Psal. 7. Arcum suũ *Psal. 7.*

H tetendit &c. sagittas suas ardentibus effecit. Per arma accipe peccatum auari- *Arma auaritiæ.* tiæ. Arma enim cum sint ferrea sunt dura & frigida, sic & peccatum auaritię homines auaros erga suos proximos duros & crudeles facit, & frigidos absq; aliquo igne charitatis. Vnde de quolibet auaro dicitur. Pingui ceruice armatus est. *Iob 15.* Per scutum vero accipe peccatum obsti- *Scutum obstinationis.* nationis & superbiæ. Quia sicut scutum iacula emissa repellit ne interiora penetrent, sic & superbia iaculis, idest verbis diuinis & inspirationibus resistit ne pertingant

tingant ad cor, ne conuertatur ad Deũ. A Vnde de quolibet superbo dr̃. Corpus eius quasi scuta fusilia, & cõpactum squamis sese prementibus, quod de superbis intelligitur, vt ostendit Greg. d. Corpus illius quasi scuta fusilia, quia oẽs superbi ne ad se corripientium verba perueniãt, contra aduersantium iacula scuta defensionum parant. Sic igitur peccata, luxuriæ, auaritiæ, & superbiæ, per arcũ arma figurantur, & scutum, quæ Christus veniens igne spiritussancti consumpsit, ut etiam interius homo pacem haberet. Et hoc Psalmista præuidẽs de Christo dicit B ꝙ oĩa hic *comburet igni*, s. spiritussancti.

Iob. 41. *Greg. 33 mo. c. 31*

764 *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus: exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.*

11. q. 3. ad mensam.

TErtium mirabile fuit gentium subiugatio, quæ per Christi incarnati prædicationem Christo sunt subiugatę. Vnde hic loquitur Christus d. *Vacate, & videte.* Loquitur. n. omnibus, vt considerent mira opera eius ex quibus Christum verum Deum esse cognoscant. Ex C hoc. n. quod corda gentilium ad se conuertit, verum se Deum probat. Cuius conuersionis in natiuitate sua clarum signum ostendit, qñ in hora suæ natiuitatis omnia idola Aegypti corruerunt, ad significandum, quod per suam prædicationem, & apostolorum idololatria erat tollenda, & gentes sibi subiugandę per fidem, propter quod subdit. *Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.* Vbi ẽm gl. Per terram intellige Iudæos, qui principalem terram mundi, s. terram promissionis habitabant. Per gentes autem popu- D lum gentilem idololatrum. Christus autem in sua natiuitate fuit exaltatus in gentibus quando caput orbis, s. Octauianus Imperator ad informationem Sybillæ puerum natum adorauit, & thura sibi exhibuit. Quando tres magi gentiles ad terram procidentes Christum natum adorauerunt. Quod Præuidens Psalmista in persona Christi dicit. *Exaltabor in gentibus.* Fuit etiam subitò exaltatus in terra, scilicet, in populo Iudæorũ, quando a pastoribus Iudæis fuit spiritualiter adoratus, & ab Anna prophetissa, & Simeone Deus prædicatus. Et ideo dicit. *Exaltabor in terra*, propter quod ait Psal. 148. Exaltatum est nomen eius solius. *Ps. 148.*

Natiuitas. Christi Idolum.

765 *Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.*

OStendit hic Christi incarnationẽ factam, &c. Dic vt supra vers. 761. Quia hic dicitur dominus virtutum *nobiscum*, s. per incarnationem, & ostensum est in præcedenti quæstione, quod ista propositio est vera, Deus factus est. Ideo consequenter quæro vtrum ista sit vera, homo factus est Deus, in scripto meo.

PSAL. XLVI.

766 *OMnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationi.*

HIc Psa. talem habet titulũ. *Ad victoriam filijs Chore Psal.* Pro cuius expositione sciendum, quod filij Chore de quibus dictũ est in tit. præcedẽtis Psalmi) spiritu prophetico multa futura præuiderunt, quę significabant alia futura tpe Christi. Et inter cætera præuiderũt multas victorias futuras populi Dei tpe Iosue. Et de illis victorijs habitis a populo Dei de inhabitantibus terrã promissionis, hic aliquæ narrantur. Et sic sensus tituli est. Iste Ps. factus est ad ostendendã victoriam, s. multiplicem habitam tpe Iosue attribuitur filijs Chore, quia. s. ab eis est factus Intentio Ps. est mouere nos ad laudem Dei, & gratiarum actionem de beneficijs receptis ab ipso. Quantum vero ad intellectum Psalmistæ aliter exponitur. Nam filij Chore significant filios crucis. i. deuotos Christi passionis. Et est sensus, iste Psal. qui est ad victoriã Christi per crucem habitam, attribuitur filijs Chore. i. rectè cõpetit filijs crucis. Istum ergo Psalmum exponendo, primò exponam literam, secundò dicam intellectum Psalmistæ. Quantum ad primum iste Psal. habet duas partes. Quia primò

Dei beneficia narrãtur. Secundò omnes ad gratiarum actiones inuitantur, ibi. *Psallite, &c.* vt N. Quantum verò ad intellectum Psalmistæ, iste Ps. agit de victoria Christi, & beneficijs per Christũ nobis collatis, Et diuiditur in duas partes. Quia primò narrantur Christi beneficia. Secundò ostenditur debita sibi reuerentia, ibi. *Psallite.* Prima in duas, quia ostenditur primò Christi gloriosa operatio. Secundo eius gloriosa ascensio, ibi. *Ascendit Deus.* Prima in duas, quia primò populus ad Dei laudem excitatur. Secundò ratio laudis demonstratur, ibi. *Quoniam dominus excelsus.* Quantum ad primum sciendum quod Ps. gentilem populum, quem in præcedenti Ps. Christo per fidẽ subiugandum prædixit, in præsenti Ps. ipsum iam conuersum ad laudem Dei inuitat d. *Omnes gentes, &c.* Vbi nota, ꝙ ẽm grammaticos plaudo dis idẽ est, quod manus adinuicẽ ex lætitia repercutere, claudere vel simul iungere, vel manibus sonum ex gaudio facere. Secundum theologos autem per manus quibus operamur, opera nostra significantur, vt ait Greg. Quid est ergo plaudere manibus nisi opera bona operibus bonis coniungere, & sic hilaritatem mentis, & exultationem resonare? Vnde hic ait gl. *Omnes gentes plaudite manibus.* i. gaudete bonis operib. Cõsimiliter dr̃. Flumina plaudent manu simul, vbi ait gl. Sancti pleni spiritusancto exultabunt bonis operibus. Et aduerte ꝙ in isto inuitat gentes ad plaudendum Christo, & non Iudæis, eo quod præuidebat Iudæos non recepturos Christum, ẽm illud Ioan. 1. In propria venit, & sui eum non receperunt, sed gentes eius fidẽ recepturas. Idcirco ad gentes se conuertẽs ait. *Omnes gentes plaudite manibus.* q. d. ẽm gl. Etsi Iudæi ipsi nostro Chore, idest caluo Christo insultent deridendo dicẽtes, calue, calue. Vos tamen omnes gentes ad quas transiuit gratia, *plaudite manibus.* Christo, idest bonis operibus gaudete. Et aduerte, quod hoc signum vniuersale *omnes*, hic stat pro generibus singulorum, non pro singulis generum. *Iubilate Deo in voce exultationis.* Vbi notandum, quod secundum grammaticos iubilus est gaudium mentis tantum, quod

Plaudere.
Manus significat opera.
Greg.
Psal. 97
Ioan. 1.
Iubilare

E verbis recitari non potest, nec tamen penitus reticeri. Et sic iubilare est quadam voce confusa gaudium mentis ostendere. Et conformiter Greg. d. Iubilum dicimus cum tantam lætitiam corde concipimus, quantam per sermonis efficaciã non explemus. Et tamen mentis exultatio hoc, quod sermone non explicat uoce sonat. Quid ergo propriè est homini iubilare, nisi purgatis prius vitijs supernæ patriæ præmia considerare, & inde tantam in corde lætitiam concipere, vt ipsam sermone explicare non possit, sed
F quadam voce confusa ipsam resonare? Quod ostendit Greg. dicens Deus innotescendo homini, prius ipsum afficit, postmodũ exhilarat. Aliter enim quisque compungitur cum interna intuens malorum suorum pauore terretur. Aliter vero cõpungitur, cum gaudia superna conspiciens spe quadam in securitate roboratur. Illa compunctio tristes, hæc vero lætas lachrymas mouet. Iubilum namq; dicitur, quando ineffabile gaudium mẽte concipitur, quod nec abscõdi possit, nec sermonibus aperiri, & tamen quibusdam
G motibus proditur, quamuis nullis proprietatibus exprimatur. Vnde Dauid propheta intuens electorum aĩas tãtum gaudium mente concipere, quantum sermone non valent aperire, ait. Beatus populus qui scit iubilationem, non ait qui loquitur, sed qui scit. Quia sciri quidem iubilatio intellectu põt, sed verbis exprimi non potest. Sentitur quippe per illam qđ vltra sensum est, & quamuis ad hanc contemplandam sufficiat conscientia scientis, ad hanc tamen dicendam non sufficit lingua dicentis Et subdit. Sic ergo cordi-
H bus nostris lux se veritatis insinuãs iustitiam prætendendo cõtristat, postmodum æterna gaudia aperiendo lætificat, ut post lachrymas ad iubilum consurgat. Ex quibus apparet, quod gentili populo dicere. *Iubilate Deo in voce exultationis*, nihil aliud est dicere quam prius considerando peccata vestra illa per pœnitentiã purgate, & post *iubilate Deo* per internum gaudium de consideratione præmiorum, idest Deum laudate. Iubilate Deo omnis terra, Psalmum dicite nomini eius, &c.

Greg. 8. mo. c. 40
Greg. 24 mor. c. 6.
Psal. 88.
Psal. 65.

Quo-

767 *Quoniam dominus excelsus, teribilis, rex magnus super omnem terram.*

HIc consequenter ostenditur ratio quare sic Deū laudare debemus. Et diuiditur in partes tres, ſm ꝙ hic ostédit quod triplici ratione Deo iubilare debemus, ſ Primò ratione diuinæ maiestatis excelsæ. Secundò ratione dignitatis ecclesiæ concessæ, ibi. *Subiecit.* Tertiò ratione hæreditatis nobis promissæ, ibi. *Elegit nobis.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ regis nobilitas, & excellentia, non parum subiectos lætificat, pp ꝙ dicitur Beata terra, cuius rex nobilis est. Sed quis nobilior rege, & dño nostro Iesu Christo? certè nullus. Et hoc est quod dicit. *Quoniam dominus excelsus, & terribilis.* *Excelsus* in potentia, *terribilis* in iustitia. *Excelsus* bonos eleuando, *terribilis* malos iudicando. Quod ideo dicit, vt bonos ad iubilum de tāto domino inducat, & malos terrendo conuertat, vt se dominum habere credant. Narrat. P. Alfonsius, quod quidam in tantam dementiā venerat, & insaniam quod credebat se non habere caput, nec cor, neque aliqua interiora, nec aliquis ab hac opinione aliquib. ꝑsuasionibus poterat ipsum remouere. Quidam vero medicus subtiliter agens circa ipsum, fecit fieri pileum plūbeum multæ grauitatis, & imposuit capiti illius. Et sic ille partim ex onere, quod gerebat in capite, & partim ex repercussione sanguinis, & caloris, qui ex tali pōdere ad caput ascendebat, deductus est paulatim ad suam notitiam, vt sentiret se caput habere. Sic moraliter multi sunt, qui non se credunt habere caput, i. dñm supra se, qui eos iudicare, vel punire possit, dicentes illud Psalm. 11. Quis noster Deus est? istis ergo Christus sic facit, vt se illorum ostendat dominum: nam quia ex visu hoc percipere nolunt, ex pondere pœnæ hoc experientur eis æternaliter infligendæ, eorum superbiam quæ semper ascendit deprimente. Quæ quidem æterna pęna propter grauitatem pondus plumbeum dicitur, quia nulla grauior pœna potest esse, sicut nihil grauius plūbo. Eccl 22. Super plumbum quid grauabitur? Sic enim ex grauitate pœnę ille

Rex Christus *Eccl.* 10. *Dominus Caput.* *Exēplū.*

A superbus Antiochus Deū esse dominum recognouit, quem ante nolebat recognoscere. De quo dr̄ 2. Mac. 9. Is, qui sibi videbatur fluctibus maris imperare, & mōtium altitudines in statera appendere, diuina admonitus plaga, ad agnitionem sui cępit venire, ita ut diceret. Iustū est, subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Sic & superbos pęnam cominādo psalmista terret. d. *Quoniā dominus excelsus, & terribilis.* Sequitur *Rex magnus super omnē terram.* q. d. Non solū Christus in vna parte mūdi dominatur, B sed super oém terram dominium suum extēdit. Et hoc bene figuratum fuit in titulo crucis eius, in quo rex Christus dicebatur. Qui tñ titulus triplici lingua erat inscriptus, ad quas oés aliæ linguæ reducebātur. s. Gręca, Hebraica, & Latina. Nā Græca toti mundo præerat ratione scientiæ. Hebraica rõne diuini cultus, & reuerentiæ. Sed Latina ratione dñij, & potentiæ. Et ideo de Christo dr̄. *Quoniā Deus magnus dñs, & rex magnus super oēs deos.* *Psal.* 94.

Subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris. 768 C

6. q. 1. si omnia.

HIc ostendit Christum esse laudandum ratione dignitatis concessæ sponsæ suæ, i. ecclesiæ, cui orbē terrarū subiecit. Vbi notandū, ꝙ sicut spōsa nomen dignitatis sponsi cum sponso participat, vt puta sponsa regis dr̄ regina, imperatoris dr̄ imperatrix, &c. sic & dignitatem, cum sponso participare debet. Christo aūt Deus subiecit orbē terrarū. Ps. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Sic & per consequens orbem terræ Christus suæ sponsæ subiecit. Et hoc est, quod D ecclesia de Christo dicit. *Subiecit populos nobis.* Quid enim per populos nisi Iudæos intelligere debemus, sicut per gentes ipsos gentiles idololatras, vt patet supra versicul 8. Dicat ergo sancta mater ecclesia, *Subiecit populos nobis*, idest, Iudæos. Qui etsi fide discordant ab ecclesia, nec sperant nobiscum æterna bona precipere, tamen ex omni parte orbis profugi ad solam ecclesiam refugium habent, & eius dominio subijciuntur. Et hoc clarè hic notat gloss. d. Loquitur hic Psalmista in persona to-

tius

tius ecclesiæ q.d.Ideo plaudite,& iubila te Deo, quia subiecit populos nobis, id est vniuersali ecclesiæ. Hoc enim dicere omnibus fidelibus vniuersaliter conuenit,quia omnes extrinseci,s. Iudæi subiecti sunt.Quot enim modo currunt ad ecclesiam,nondum Christiani, rogantes auxilium ecclesiæ,subueniri sibi tẽporaliter volunt, etsi in æternum adhuc regnare nobiscum nolunt. Psal. ergo præuidens populum Iudæorum solum ad ecclesiam habiturum recursum in persona Christianorum dicit.*Subiecit populus nobis*. Sic.n. dominus prædixit Iudeis. Si non audieritis me,subijciemini ijs,qui vos oderũt, s. Christianis, qui odio habent infidelitatem vestram.Sequitur. *Et gentes sub pedibus nostris*.Vbi notandum, quòd hic ꝑ pedes sancti & apostoli, & prædicatores intelligũtur:quia,sicut pedes corpus portant,ita sancti apostoli, & prædicatores Christum, & Christi fidem portauerunt per orbem. Isti enim pedes à Iudæis repulsi ad gentes se transtulerũt,& ad illas fidem Christi portauerunt, vt ostendit Greg super illo verbo Iob 28.Quos oblitus est pes egentis hominis,dicens.Quis hoc loco alius accipit egenus, nisi ille de quo per Paulum dicitur? Qui propter nos egens factus est,cum esset diues.Cuius egentis hominis pedes, sancti prædicatores fuerũt,per quorum profecto præsentia gentilitatem circumiens mundum perãbulauit uniuersum.Sed Iudæos pes egẽtis hominis est oblitus, quia in ipso initio nascentis ecclesiæ dum sancti Apostoli Iudæis regnum cœlorum prædicare voluissent,vidẽtes, quòd eis nihil omnino proficerent, ad predicandum gentibus deflexerunt. De quibus per prophetam dicitur. Transferentur montes in cor maris, quia repulsi à Iudæa apostoli, in hoc gentilitatis sæculo sunt translati, &c. Præuidens ergo psalmista gentes per prædicationem apostolorum ad fidem ecclesiæ subijciendas,in persona ecclesiæ dicit. *Et gentes sub pedibus nostris*,scilicet subiecit. Vel ista possunt esse verba apostolorum. d. *Subiecit gentes*, &c.Vnde ait glo.hic.Apostoli enim passi à suis,scilicet à Iudæis, honorantur à gẽtibus,vnde & dicunt. *Et gentes*, s.subiecit *sub pedibus nostris*,idest sub prædicatione nostra. Per pedes enim prædicationem, accipe,quibus gentes subiecit.

Leuit.2. — *Pes signi ficat apostolos.* — *Greg.18 mor. ca. 19.* — *2.Cor.8* — *Psal.45.*

E F G H

Elegit nobis hæreditatem suam speciem Iacob,quem dilexit. 769

De prædestinatione.

HIc ostendit Christum à nobis laudandum ratione hæreditatis promissæ:ad quam gratis, & non ex meritis nostris nos Deus ab æterno elegit,dicẽte apostolo. Deus benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo Iesu, sicut nos elegit in ipso ante mundi constitutionem, &c. Et ibi notat Magister in gl. quòd duæ sunt Dei electiones,siue prædestinationes, & duplex earum effectus, quarum altera est de præsenti ad iustitiam,& altera de futuro ad gloriam. Nec tamen intelliges, quòd sint in se duę Dei electiones, vel prędestinationes, cum vna tantum sit prędestinatio, quę est ipse Deus, sed quia de duobus est ipsa Dei electio, vel prædestinatio,s de iustitia in præsenti,& de gloria in futuro: Deus.n.ante mundi constitutionem cũ nullus adhuc aliquid meruerat, præordinauit, ꝙ in tempore gratiæ aliquos à perditis separaret, & iustos,& immaculatos faceret, præordinauit etiam, ꝙ & illos iustos ad æternam hæreditatem perduceret. Alteram electionẽ hic implet,quæ iustos facit, alterã in futuro implebit,quæ erit omnium ꝑfectio.Et ab ista ultima apostolus incipit. d. ꝙ Deus benedixit nos in omni benedictione,s.in cœlestibus, accipiens præteritum pro futuro propter certitudinem rei futuræ.d. Benedixit,idest,benedicite, idest, in futuro exultabit ad gloriam. Sed de prima electione, quæ est in præsenti ad iustitiam, subdit. Sicut nos elegit in ipso ante mundi constitutionem.q.d.Benedicet nos in futuro, quod & si videtur ex meritis nostris, ita tamẽ gratis erit, sicut & prima electio.s.ad iustitiã est gratuita,quia merita,quæ præcedunt futuram gloriam ex gratia sunt, & dona Dei sunt. Coronat ergo Deus in nobis dona sua, nõ quæ ex nobis sunt merita. Et hoc est,quod ait. Sicut elegit nos ante mundi constitutionem.q.d.Ita gratis

Ephes. — *Electio. Prædestinatio.*

gratis nobis dabit gloriã sicut gratis nos elegit in Christo ante mundi constitutionem,s.sine aliquibus nostris meritis. Quõ aũt elegit eos, qui nondum erant nisi prædestinando? Sicut ergo non elegit nos ante mundi constitutionem, eo ꝙ tunc sancti essemus, quia nondum eramus, sed solum gratis elegit nos, ut sancti essemus, ita ꝙ diuina electio est causa, quare sancti sumus, & non sanctitas nostra est causa quare nos Deus elegit. Ita omnia intelligens ps.hic ait. *Elegit nos hæreditatem suam.* s. elegit nos ad iustitiam, ut nobis hæreditatem suam .s. gloriæ daret. Et, si quęras, qui sunt illi, quos sic Deus elegit? Respondet. *Speciem Iacob, quem dilexit.* q.d. Illi a Deo sic sunt electi, qui speciem Iacob imitantur, s. vitam speciosam Iacob, s. qui terrena dat pro cęlestibus, sicut Iacob dedit eduliũ lentis pro primogenitis Esau. Et nota, ꝙ hic textus in multis libris variatur, quia aliqui habent *speciẽ Iacob, quem dilexit,* & aliqui *quam*. Et tñ vtroq; modo textus est clarus, quia si dicatur *quam*, tunc refertur ad speciem, si aũt dicatur *quem* tunc refertur ad Iacob. Et quia hic innuit ps. ꝙ gratis, & sine meritis sumus a Deo electi, & prædestinati, ideo ad hoc declarandum quæro, utrum electio, uel prædestinatio in nobis habeat causam meritoriam, &c. Bonau. 1. d. 41. q. 1.

770 *Ascendit Deus in iubilo, dñs in voce tubæ.*

Ascensio Christi. *Ephes.4.* Agitur hic de gloriosa Christi ascensione. Vbi notandum, ꝙ sicut propter nos de cœlo descendit ad terras, sic & propter nos de terris ascendit ad cœlos. Vnde de ipso ait apostolus, ꝙ autem ascendit quid est, nisi quia descendit primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est, & qui ascẽdit super omnes cœlos. Et de ista ascensione nũc ait, psal. *Ascendit Deus in iubilo.* Accipit præteritum pro futuro. d. *Ascendit* .i. ascendet. Docet.n. experientia, ꝙ res naturaliter tm̃ ascendere põt, quantum descendit, sicut patet in conductis aquæ, per quas aqua quantum prius descendit, tm̃ postea ascendere potest. Christus ergo, cum descenderit de cęlis ad terras, quid mirum, si de terris ad cœlos ascendit? Et *11.q.2.ĩ quibus.*

A circa istam ascensionem notãdum, ꝙ tripliciter Christus ascendit. s. euidenter sapienter, & lætanter. Primò ascẽdit euidẽter, & non in occulto, ut uiã nobis ostenderet, vñ scribitur. Videntibus illis, eleuatus est, &c. Sicut.n. palam crucem ascenderat, quæ ascensio fuit meritum suæ glorificationis, quia per ascensum crucis meruit ascendere cęlos. Sic & iustũ fuit, ut palam ascenderet & cęlos, ꝓꝑ quod de ascensu crucis dicebat, Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius. Sic ergo palã ascendendo nobis ascendẽ *Act.1.* *Philip.2* *Cant.7.* *Michee 2*

B di viã demonstrauit. Ascendit iter pandens ante eos. Secundò ascendit sapienter. Sapiens .n. ædificium suum in altum erigere uolẽs primo fundamentũ solidũ facit. Sic & Christus, priusquam ascenderet, fundamentum suæ ascensionis collocauit, ꝙ fuit, crucis, & passionis ascensus, d. Oportuit Christũ pati, & ita intrare in gloriã suã. Et sic primò descendit ad pęnã, vt inde ascenderet ad gloriam. Qui descendit, ipse est, & qui ascendit. Ascendit sapienter. Ciuitatẽ fortium ascendit sapiens. Tertiò ascendit lætanter. Et hoc *Luca 24* *Ephes.4* *Prou.21*

C est, ꝙ nũc ait ps. *Ascendit Deus in iubilo.* Quantũ.n. credere debemus fuisse apostolorum lætitiam, qñ videntib. illis, assumptus est in cęlũ. Vñ hic ait gl. *Ascendit Deus in iubilo.* s. Christus, quia gaudiũ admirantium apostolorũ non poterat exprimi verbis. Est.n. iubilus ineffabile gaudium, ꝙ nec taceri põt, nec exprimi ualet. Quod ecclesia repræsentat in præcipuis solemnitatib. circa eandem vocẽ varias formãdo melodias, vt in natali dñi cãtant, tanquam sponsus, quasi nõ valẽs exprimere mentis hilaritatem sentiens

D de se, sicut Hieremias ait. A. A. A. Dñe Deus, puer sum, nescio loqui. Et Moyses, postquã cępit loqui cum dño, dicit se factum esse impeditioris, & tardioris linguæ, qui ante omni sapientia Aegyptiorum fuerat eruditus. Nam cum quis accedit ad intelligendum, & loquendum de verbo, quod erat in principio apud Deum, mens deficit, vox silet, &c. Præfatos autem ascẽsionis Christi gradus notans Ber. super illo verbo apostoli. Nemo ascendit in cęlũ, &c. d. Dominus noster Iesus Christus volens nos docere, quo- *Bernar.* *Ephes.4.* *Descẽdit Christus*

quomodo ascédere debemus in cęlum, fecit, quod docuit. Ascendit in cœlum. Et quia ascendere non potuit nisi prius descendisset, assumpsit descendendo naturã, in qua ascendere posset. Descendit itaq; quò inferius non decuit, ascendit quò celsius non potuit. Ipsumq; descensum egit fortiter, quia Dei virtus erat, ascensũ uerò disposuit suauiter, q̃a Dei sapientia erat. Descendit aũt, non cecidit, quia qui cadit sine gradib. ruit, qui aũt descendit gradatim, pedẽ ponit: sunt ergo in descendendo, sunt & in ascendẽdo gradus. In descendendo quidem primus gradus est. A summo cęlo vsq; ad ad carnem. Secundus vsq; ad crucem. Tertius vsq; ad mortem. Ecce quousq; descendit. Vidimus descensum, videamus, & ascensum. Similiter, & ascensus tres gradus habet. Primus ascensionis gradus est gloria resurrectionis. Secũdus potestas iudiciaria. Tertius ascensus ad dexterã patris. De morte.n. meruit resurrectionem. De cruce iudiciariam potestatem, q̃m in illa iniustè iudicatus est, vt de illa iustè obtineret iudicis censuram. Ipsam.n. serui formã, in qua passus est, & mortuus resuscitatione euexit super oẽs cęlos, & super oẽs angelorũ choros, vsque ad dexteram patris. Quid hac dispositione suauius, vbi mors absorbatur in victoriam? vbi ignominia crucis vertitur in gloriã? vbi ipsa carnis humilitas ex hoc mundo ascendit ad patrem? Sic ergo per suæ incarnationis mysterium descendit Christus, & postmodum gloriosus ascendit, relinquens nobis exẽplum, vt sequamur vestigia eius, at descendamus per viã humilitatis. Ponaturq; primus gradus eius nolle dominari. Secundus velle subijci. Tertius in ipsa subiectione quaslibet iniurias, & cõtumelias illatas, æquanimiter pati. Et tunc Christus nobis di-
Iudi. 1. cet. Ascende mecum in sortem meã. Sic ergo ascendit dñs in iubilo, sequitur. *Et dñs in voce tubæ.* Vbi nota, ꝙ vox angelorum tuba vocatur, cuius ratio est, quia vox tubæ procedit ab homine, alio a se assumpto instrumento, quia tuba nõ per se sonat, sed per hominẽ, cuius est instrumentum. Similiter & angeli cũ de se corpus non habeant per se vocem formare nõ possunt, sed assumunt corpora in quibus loquuntur, & ideo eorũ vox dr̃ vox tubæ. Ipse dñs in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cęlo. Et certum est, ꝙ ipse dñs ascendit cum uoce ange- *1. Thes. 4*
lorum manifestè clamantium. Viri Galilæi quid statis aspicientes in cęlum, &c.

Psallite Deo nostro, psallite, psallite regi nostro, psallite. 771

HIc ostenditur debita Christo reuerentia. Ista aũt reuerentia Christo debita penes quatuor põt considerari.s. ista reuerentia, in qua re debet sibi fieri, q̃o, quare, & quis finis. Et ẽm ista hic Psal. habet quatuor partes, quia ostenditur istius reuerentiæ Christo debitæ primò causa materialis, & subiectiua. Secundò causa formalis, & discretiua, ibi. *Q̃m rex.* Tertiò causa mouens, & allectiua, ibi. *Regnauit.* Quartò causa finalis, & præmiatiua, ibi. *Principes populorum.* Quantũ ad primum sciendum, ꝙ reuerẽtia Christo debita non consistit in verbis, sed magis in operibus, ipso d. Non omnis, qui di- *Matt. 7.*
cit mihi, dñe, domine, intrabit in regnũ cœlorũ, sed qui facit &c. Hoc notat Ps. *Psalm.*
d. *Psallite Deo,* &c. Vbi nota, ꝙ secundũ Grammaticos psallere propriè est gestu corporis exprimere gaudium mentis, & sic psallere non tam stat in uoce, quam in opere. Quod verbum a psalterio scriptum est, quia Dauid psalmos decantabat domino, non solum voce humana, sed principalius psalterium decem chordarum manu tangendo. Et sic psallere idem est ꝙ psalterium decẽ chordarum tangendo pulsare. Quid autem per psalterium decem chordarũ intelligitur nisi decalogus decem præceptorũ? Tunc ergo psallimus domino, cùm decem domini præcepta manu tangentes adimplemus opere. Et sic laus Christo debita stat in opere virtuoso, non in voce, vnde hic ait glo. *Psallite Deo nostro.* i. operibus laudate dominum Iesum Christum, quẽ irriserunt Iudæi. Et nota, ꝙ in isto versu quater dicit *Psallite.* Pro cuius euidentia notandum, ꝙ reuerẽtiam Deo quatuor modis exhibemus.s. ipsum humiliter postulando, obsecrando, orando, & gratias agendo. Vt ergo dñm Iesum Christum

istis quatuor modis honoremus, & hic A quater dicitur psallite. Vnde Ber. de multis modis orãdi dicit in epistola ad Cartus. d. Reuerentiam Christo offerre debemus quadrupliciter. Postulatione, obsecratione, oratione, & gratiarum actione. Postulatio est, quam primam posuimus circa obtinẽda temporalia, & necessaria aliqua vitæ huius, in qua Deus postulantis quidem approbans bonam voluntatẽ, facit tamen quod melius ipse iudicat, & dat libenter sequi benè postulantẽ. Obsecratio verò in exercitijs spiritualibus est annexa ad Deum instantia, quibus ante B gratiam succurrentem qui apponit scientiam, non apponit nisi dolorem. Oratio vero est hominis Deo adhærentis affectio, & familiaris quędam, & pia allocutio. Porrò gratiarum actio est in intellectu, & cognitione gratiæ Dei bonæ volũtatis indeficiens ad Deum, & in reflexa intentio, &c. Quia ergo istis quatuor modis Deum laudamus, ideo in isto versiculo quater nobis dicitur *Psallite*, q. d *Psallite Deo nostro* postulando. *Psallite* obsecrando. *Psallite* orando regi nostro. *Psallite* gratias agendo. Sed forte d. aliquis, C quæro vtrum psallere semper sit orare, hoc est vtrum omnis Ps sit oratio. Et hãc quæstionem mouet Hugo de sancto Victore in lib. de virtute orandi. d. Quosdã mouere solet, quòd in orationib. nostris illos etiam nonnunquam Ps. qui vel petitionis verba non habent, vel qui ad nostram petitionem non pertinent, decantare solemus, cum inquiunt, Deum pro indulgentia peccatorum nostrorum deprecari uolumus, quid nobis prodest si Psal. quare fremuerunt gentes, vel attendite, popule meus, vel alium huiusmodi Psal. D decantamus? Respondeo, quod, cum oratio sit ascensus mentis in Deum, omne illud ad orationem pertinet, quod dicendo nostram deuotionem erga Deum auget, & eleuat. Vnde sic respondet idẽ. d. Dicamus ergo omnes illas scripturas idcirco conuenienter posse inter uota precum nostrarum ab orantibus recitari, quæ in nobis affectionem piæ deuotionis excitant, & cor nostrum vel narrando laudem Dei ad eius amorem prouocant, vel nostram commemorando miseriam

Bernar.

Postulatio.

Obsecratio.

Oratio.

Gratiarũ actio.

Orare.

Hugo de S. Victore, nota totum.

ante conspectum eius nos humiliant, vel malitiam aduersariorum nostrorum exagerant, & vtilem nobis sollicitudinem, & fiduciam coram ipso ampliorem præstãt. Siue ergo laudem Dei in bonitate, & potentia, siue miseriam nostram in infirmitate, & culpa nostra, siue malitiam aduersariorum nostrorum in tyrannidem eorum, & astutiam ad exercitationem mentis, & augmentum bonæ deuotionis orãtes commemoramus, nihil ineptum facimus, sed per ipsum affectum, quem ipsa in nobis verba excitant, vbique orantes sumus. Vnusquisq; ergo cum in oratione vel Ps. vel alias quascunq; scripturas decantat, diligenter consideret cui affectui deseruiant, & ad illũ affectum toto nisu cor suum excitet, ad quem illud quod loquitur magis pertinere videt. Sicque per intelligentiam verborum in amorem, & deuotionem affectum ascẽdet. Nos ergo precibus nostris præueniamus faciẽ Domini. Et ut mereamur obtinere, quod petimus, nõ simulatam deuotionem, sed veram charitatem offeramus. Beatificemus amicos domini nostri, indignemur inimicis eius, laudemus in eo potentiam, pietatem, sapientiam, æquitatem. Item narremus ei miseriam nostram, offeramus ei obedientiam nostram, dicamus, & credamus alium non esse, per quem possimus eripi, per quem speremus liberari. Item ostendamus ei aduersariorum nostrorũ dæmonum, ac peruersorum hominũ malitiam, crudelitatem, iniquitatem, tyrannidem, quod ei aduersantur, qui nos persequuntur, quod nos odimus, quod ille odit, quod diligimus, quod diligit, malle nos propter eum omnia odia inimicorum eius perpeti, quam contra eius voluntatem habere pacem eorum, hæc ille.

Quoniam rex omnis terræ Deus psallite sapienter. 772

Hic consequenter ostenditur diuinæ laudis ratio formalis, & discretiua, scilicet, quòd discretè, & sapienter ipsum venerari debemus propter, quod dicit *Psallite sapienter*. Vbi sciendum, quod ut dictum est præcedenti vers. psallere idem est, quòd operibus laudare, vel orare. Ille autem Deum laudat sapienter,

Cultus Dei.

Psallere

ter, qui discretè, ille autem discretè, qui colit, quod est colendum, & quod non est colendum, non colit. Quod dicit propter gentiles, & idololatras, qui colebant lapides, & ligna, qui facturam suam adorabant, & tales non psallebant sapienter, sed stultè, postq̃. autẽ per Christi, & apostolorum prædicationem ad verum Deũ sunt conuersi, sapienter psallunt, quia colunt, quod est colendum. Vnde hic dicit gl. d. *Psallite sapienter*, hic docet, quõ sit psallendum, s. sapienter, olim enim sine sensu psallebant gentes, dum lapides colerent. Nemo. n. sapienter facit, quæ non intelligit, vel qui exhibet deuotionem idolo, quod non habet intellectum. Vel ille psallit sapiẽter, qui sapienter orat. Ille autem sapienter orat, qui Deum quærit orando, non quæ sunt supra terram. Vel ille sapienter psallit, qui Deum, quem verbis colit, corde, & operibus veneratur. Sapientia enim veritatem includit. Ille autem veritate caret, qui vnum verbis loquitur, & oppositũ cogitat, & operatur. Vel aliter *Psallite sapienter*, i. psallẽdo amor vester tendat in Deum. Ipsa. n. sapientia per Dei amorem causatur in nobis. Quod declarat Linconiẽsis in sermone de pastoribus. d. Sicut cera mollis, sigillo applicato, format omnem imitationẽ formarum, & figurarum sigilli recepti, sic anima per amorem ad Deum applicata similem formam ipsius pulchritudinis recipit. Et cum summa pulchritudine nulla sit superior pulchritudo, nec aliqua sibi desit pulchritudinis cõditio, ideo anima per amoris copulam a summa pulchritudine impressa non carebit aliqua pulchritudine quæ est supra illam, & omnis pulchritudo inferior parum refulgebit respectu istius. Amor ergo, qui facit hominem Deiformem, facit eum summæ sapientiæ participatione sapientem, quia ipse amor est ipsius veritatis notitia. Et hinc est, quod per sapiẽtiam deuenimus in cognitionem creatoris. Ex quibus patet, q̃ sapientia includat amorem Dei, & sic psallere sapienter, est psallendo principaliter Deum amare. Et sic sapienter psallebat apostolus d. Psallam spiritu, psallam, & mente. Et huius causam præmittit. d. *Quoniam rex omnis terræ Deus*, per

Sapiẽtia amor Dei.

1. *Cor.* 14.

E hoc volens verum Deum a falsis dijs distinguere. Nullum enim fuit idolum, vel falsus Deus, qui vbique coleretur. Sed vna ciuitas, vel patria vanum idolum colebat, vel Deum falsum, & alij aliũ, quia illi dij virtutem suam per dæmones illis applicatam, non generaliter in omni terra, sed solum in aliqua terra demonstrabant. Sed Deus noster non sic, sed vbi regnat, omnia regit, & gubernat. Et hoc est, quod dicit. *Q̃m rex omnis terræ Deus*. Vñ hic ait gl. *Quoniam rex omnis terræ Deus*, idest in omni terra prædicatus, & cogni-

F tus. Non est Deus tantum partis terræ, vt Iupiter Cretæ, Mars Thraciæ, &c. Sed Deus noster rex vniuersalis, rex æternus. Deus autem noster rex ante sæcula. Est ergo sensus versiculi, *Psallite Deo sapienter*, scilicet per amorem, ratio, quia *ipse est rex omnis terræ*. *Psal.* 73.

Regnabit Deus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam. 773

HIc consequenter ponit laudis diuinæ causa moues, & allectiua, quia quilibet suum verum regem, & dominũ

G honorare, & laudare tenetur. Christus autẽ est verus omniũ rex. Et hoc est, quod ait. *Regnabit Deus*, &c. Etsi dicas, quare de futuro loquitur. d. Regnabit, & nõ regnauit? Respondeo quòd ẽm Philosophum 5. poli. ad hoc, q̃ aliquis verè regnet, & aliquorum rex dicatur, duo concurrunt, s. vnum ex parte regẽtis, s. amor subditorum, & reipublicæ, & aliud ex parte subditorum, s. amor erga regem, & voluntaria subiectio. Modo quamuis ante Christi prædicationem, & apostolorum ipse Deus esset omnium gentium verus

H dominus, & rex quantum ad id, quod spectat ex parte domini, vel regis, non tamen quãtum ad id, quod spectat ad subditos, quia gentes Christi dominium refugiebant, sed per prædicationem dictã voluntariè se Christi dominio submiserunt, & integraliter factus est rex eorum. Et hoc præuidens Psal. de futuro dicit. *Regnabit*, &c. Etsi in multis locis Psalmorũ inuenias de præterito regnauit, hoc est intelligendum, quantum ad id, quod requiratur ex parte regentis, uel q̃ ibi accipitur præteritum pro futuro more scriptu-

ſcripturæ. Dicat ergo regnabit Deus ſuper gentes,q.d. Qui olim regnauit ſuper
Pſ.85. unam ſolam gentem Iudęorum (quia ſolum in Iudæa notus erat Deus) regnabit ſuper oés mundi gentes,quæ voluntariè eius cultum recipient. Oés gentes quaſcunque feciſti,venient,& adorabunt coram te &c. Et quia ad regem ſpectat iudicare ſubditos,bonos præmiare , & punire malos,ideo ſubditur. *Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam.* quia in fine ve-
Mat.25. niet oés iudicare. Cum venerit filius hominis &c. tunc ſedebit ſuper ſedem &c. Sed quæ erit illa ſedes? Reſpondet. Ori-
Origenes genes ibidē d. Sedes aũt Chriſti aut quidam perfectiores ſanctorũ dñr,de quib. ſcriptũ eſt. Illic ſederũt ſedes in iudicio, aut quædam virtutes angelicę,quę throni dñr. Vel per ſedem intellige ipſas gentes quæ prius ſedes erant dæmoniorũ, ſed nunc ſedes factæ ſunt Chriſti per fidem ut Chriſtus in ipſis habitet. De ſede Chriſti vide ſupra verſi.742.

774 *Principes populorum congregati ſunt cum*
23. q.5. Regum. *Deo Abraham, quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati ſunt.*

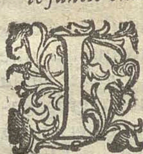
HIc oſtendit diuinæ laudis cauſa fi-
Principes. nalis,& pręmiatiua.quia.ſ. ſe venerantes debitè beatificat. Vbi nota, ꝙ ſicut peccato principis q̄nq; populus punitur,vt patet. 2.Reg.22.vbi peccato Da-
Subditus uid numerantis tot millia ſubditorũ perierunt. Sic ēt multotiens in ſcriprura ēt ſub nomine principis ſubditi includunt, quia ſine ſubditis non conſiſtit principatus.Sic.n.dr̄ Pſ.2. Principes conuenerũt in vnum aduerſus &c.quia non ſolũ principes Iudæorum , ſed etiam plebeij in vnũ contra Chriſtũ conuenerunt. Similiter in propoſito *principes populorũ* &c.
Deus. .i. principes,& dñi gentium cũ ſuis ſubditis conuenerunt per fidē *cum Deo Abraham.*i.cum Chriſto , qui ſpecialiter vocatur Deus Abraham , quia ſibi primò promiſſus , ꝙ deſcēderet ex ſemine ſuo. Et dicit principes populorum in plurali, quia non ſolum vna natio , ſed de oībus nationib. gentium ad Chriſtum ſunt per fidem congregati. Et ſi quæras cauſam, quare gentes ad Chriſtum per fidē conuenerunt. Reſpondet. *Quoniam dij fortes*

A *terræ vehemēter eleuati ſunt.* Ipſi.n. Iudęi dij in terra vocabantur, q̄m vt ait Chri- *Iudæus.*
ſtus illos dixit Deos,ad quos ſermo Dei factus eſt,ſermo Dei maximè Iudęis fuit reuelatus,vt ex ſcripturis patet,ergo ipſi dij merito erant uocati. Vnde ipſis ad li- *Ioan. 7.*
teram dr̄ Ego dixi dij eſtis &c. Quæ ergo cauſa conuerſionis gentium? hæc eſt. *Pſal.80.*
*Quoniam dij fortes terræ.*i. Iudæi *vehemēter eleuati ſunt.*i. ſuperbierunt contra Chriſtum,& eius apoſtolos. Superbia.n. Iudæorum apoſtolos tranſmiſit ad prædicandam fidem gentib. Vel aliter per
B Deos fortes accipe apoſtolos, qui dij dicuntur , quia ad illos ſpecialiter factus eſt ſermo Dei, qui dñr fortes, quia neq; mors, neq; uita, uel aliud aliquid potuit eos ſeparare à charitate Chriſti *qui vehementer ſunt eleuati.*i.doctrina,& miraculis exaltati. Eſt ergo ſenſus, ꝙ ideo gentes congregatæ ſunt per fidem cũ Deo, quia ipſi apoſtoli miraculis , & doctrina mirabiliter claruerunt. Hanc ergo gentium congregationem ad Chriſtum per fidē præuidens pſalmiſta dicit. *Principes populorum congregati ſunt* &c. & ponitur
C præteritũ pro futuro rōne certitudinis prophetiæ Iſtam congregationē per ſuos ſeruos apoſtolos fecit Chriſtus , dicens *Mat. 22*
eis. Ite ad exitus uiarum,& quoſcunque inueneritis bonos,& malos uocate ad nuptias , egreſſi autem ſerui congregauerunt omnes quoſcunque inuenerunt bonos , & malos. Quod exponens Orige- *Origenes*
nes dicit. Egreſſi ſerui.i. apoſtoli de Iudæa egreſſi,& uenientes ad uias diuerſas gentes morum diuerſorum congregauerunt,quoſcunq; inuenerunt , & non curauerunt utrum ante uocationem fue-
D rint boni, uel mali. Bonos autem hic intelligere conuenit humiliores,& rectiores ex eis,qui ueniebant ad cultum Dei. De quibus dicebat apoſtolus . Gentes quæ legē nō habent, ea , quæ legis ſunt, faciunt, ſibi ipſi ſunt lex. Et iſta fuit miraculoſa congregatio, ut oſtendit Greg. *Greg.21.*
ſuper illo uerbo Iob.39. Nũquid credes *mor.c.5.*
ei,ꝙ reddat ſe mentē tibi, & aream tuā congreget? d. Quid aliud ſemen, niſi uer *Mat. 13.*
bum prædicationis accipit? Sicut dñs,in *Mat.6.*
euangelio dicit. Semen eſt uerbum Dei. Quid autem area, niſi eccleſia debet intelligi,

telligi, de qua præcurſoris voce dr̃. Et permundabit aream ſuam. Quis ergo in initio naſcentis eccleſiæ crederet dũ contra eam ille indomitus principatus terrę tot minis & terrorib. ſęuiret? Quis poſſet tunc infirmorum credere, ꝙ eius aream ſic Deus ſemine prædicationis congregaret? Ecce enim modo pro eccleſia principes populorum leges promulgant, qui dudum contra eam per varia tormenta ſæuiebant. Ecce qualiter gentes capere potuit, quia eas ad fidei gratiã ſuadendo perduxit. Cur hoc? Quia videlicet nunc areã congregat, quã aliquando diabolus ſuperbo cornu ventilando diſpergebat. F Audiant ergo reges, audiant & principes quãta nũc deuotione famulentur eccleſiæ gentes, quæ ipſam alias perſequebantur, quia nunc *principes populorum congregati ſunt cum Deo Abrahã* per prædicationẽ Apoſtolorum, quare dij terræ, &c. Quęſtionẽ ꝓſequere p̃cedẽtis lectionis.

PSAL. XLVII.

775 De cõſec. d. 2. acceſſerũt. *MAgnus Dominus & laudabilis nimis, in ciuitate Dei noſtri in monte ſancto eius.*

ISTE pſalmus talem titulum habet, *Pſalmus Cantic. filiorum Chore ſecunda ſabbathi.* Hic ad memoriã oportet reducere ꝙ alias fuit dictũ. ſ. ꝙ orationes in iſto libro Pſalmorum contentę variæ à Prophetis Deo decantabantur, quia aliqñ ſola voce, & tunc dicebantur Canticum, aliquando ſolo inſtrumento muſico, & tunc dicebantur Pſal. aliquando humana voce pariter & inſtrumento, & tunc varie, quia qñ illas incipiebant voce humana, & cõſequenter inſtrumẽto muſico, & tunc dicebantur Pſal. cantici, quandoq; verò econtrario, & tunc dicebantur cantici Pſ. Ex quo apparet quare iſta oratio dr̃ *Pſ. cantici filiorum Chore.* quia. ſ. iſte Pſal. ab illis fuit factus. Et hoc *ſecunda ſabbati.* Vbi notandum ꝙ Sabbatum. ſabbatum, idem eſt ꝙ requies. Bis autẽ maximè requieuiſſe dicit populus Dei poſtquã exiuit terram Aegypti, ſ. primò tempore Ioſue, qñ Ioſue interfectis triginta uno regibus terram promiſſionis E pacifice populo diuiſit, vt habetur Ioſue 12. & infra. Secundò quieuit tẽpore Salomonis, qñ ceſſantib. vndiq; bellis, Salomon ædificauit ſolemniter ciuitatem Hieruſalẽ, & mirabile templũ extruxit in ipſa, vt habetur. 3. Reg. 6. Et quia de ædificatione ciuitatis & templi, in qua fuit ſecunda requies agit iſte pſ. ideo dr̃. Pſal. pro ſecunda ſabbati. Ex quibus apparet ſenſus literalis tituli. Quantum verò ad intellectum Pſalmiſtæ notandũ ꝙ ſabbatum in ſcriptura, quandoque ſignificat totam ſeptimanã, ſicut Luc. 18. vbi Phariſæus ille dicebat, Ieiuno bis in ſabbato Res enim denominatur à ſuo fine, cũ ergo finis ſeptimanæ ſit ſabbatũ, ideo totam ſeptimanam ſabbatum dicebant, vnde Theophilus exponens prædicta verba, dicit: Sabbatum dicebant hebdomadam totam ab ultima Die quietis. Ieiunabant enim phariſæi ſecunda, & quinta feria. Quando verò ſignificat ſolum unum Diem ſeptimanæ, & tunc ſabbatum aut ponitur abſolutè ſine articulo, aut cum articulo numerali. Si abſo- G lutè, ſignificat ſolum ultimam diem ſeptimanæ ab ipſo Saturno ſic dicta, uel à requie, quia in illa ceſſauit Deus ab operibus ſuis. ſ. à nouis generibus creaturarum producendis, ſic accipitur Ioan. 9. Nõ eſt hic homo à Deo quia ſabbatum non cuſtodit. Quandoque uerò accipitur cum articulo numerali, ut cum dicitur prima ſabbati, ſecunda ſabbati, &c. Et ſic prima ſabbati eſt dies prima ſeptimanæ, ſcilicet dies dominicus, ſecunda ſabbati, dies, quæ immediate ſequitur primam, & ſic &c. Prima ergo ſabbati H eſt dies dominicus, quæ deputatur reſurrectioni, quia illa die Chriſtus re ſurrexit, & ſic ſignificat reſurrectionẽ. Sed ſecunda ſabbati erit illud, quod immediate ſequitur, ſcilicet Chriſti reſurrectionem. Et hoc fuit eccleſiæ fundatio. Vnde ſicut prima die Deus fecit lucem & diuiſit lucem à tenebris, ſic in dominico die Chriſtum à mortuis ſuſcitauit, & lucem immortalitatis à tenebris mortalitatis diſcreuit. Secunda aũt ſabbati. i. ſecunda die: Deus fecit firmamentum, ſic immediatè poſt reſurrectionẽ ſuam fundauit

Ioſue 13
3. Reg. 6.
Luc. 18.
Theoph.
Ioan. 9.

fundauit ecclesiã, qã ecclesia post Christi resurrectionem fundata est suprà firmam petram, a qua dimoueri non pōt. Et sic secunda sabbati significat ecclesiæ firmamentum, est ergo sensus tituli talis iste ps. *cantici est filiorum chore*, s. crucis, & Christi passionis. *Secunda sabbati*. s. qa est agens de ecclesia, quæ post Christi resurrectionem est firmata, his visis venio ad ps. Et primò ad expositioné literalē, secundò ad intellectũ ps. Quantum verò ad expositionem literalé, dic, vt. N. Et illam impugna cōsimiliter. Propter quod vt idem ait, iste ps. ad literam exponendus est de Christo cuius aduentus iam transijt. In cuius aduentu ipse sine comparatione magis glorificauit ciuitatem Hierusalem, & templum, quam alias ante fuerit, vt puta, quia ibi antè offerebantur oues, boues, & animalia bruta, sed ibi est ipse verus Deus homo factus, oblatus in templo a beata Virgine, & a Simeone in vlnis receptus. Ibi pluries docuit, ibi apertissima miracula fecit, ibi cũ discipulis cęnauit moriturus & sacramētũ Eucharistiæ īstituit, ac ibi pro nobis seipsũ obtulit patri. Ibi primò suã resurrectionem manifestauit, & de mōte Oliueti q̃ est ꝓpe Hierusalé in cœlũ ascendit, & in mōte Siō spiritũ sanctũ discipulis misit. Et propter ista, & similia multa Deus homo factus, ciuitatem Hierusalé, & téplum multum glorificauit. Vñ de aduentu Christi dr̃, Adhuc modicum, & ego mouebo cęlum, & terram, & mare, & arida. Et veniet desideratus cunctis gentib. Et implebo domum istam gloria, dicit dñs. Et subditur. Magna erit gloria domus istius nouissimæ plusquam primæ. Et certum est, ꝙ propheta iste loquebatur de téplo reędificato post reditionem de captiuitate Babylon. Et istud quasi nullius reputationis fuit, respectu tépli prioris per Salomonem constructi, propter quod in nullo potest verbum prophetæ verificari, nisi per hoc quod ipsũ glorificauit præsentia sua modis prædictis. Illud templum reædificatum durauit vsq; ad destructionem ciuitatis per Titum, & Vespasianum. Intelligitur ergo iste ps. ad literam de Christo Et ẜm hoc ps. iste diuiditur in partes tres, quia poni-

Aggæi. 2

A tur primò prophetiæ denunciatio, secundò denuntiationis impletio, ibi. *Sicut audiuimus*. Tertiò impletionis publicatio, ibi. *Circundate Sion*. Quantũ ad primam partem ps. de ecclesia multa prædicit, & ipsam commendandam præuidit multipliciter. Vñ de ecclesia duo prædicit. s. qualiter ædificat̃, secundò qualiter multiplicat̃, ibi, *Ipsi videntes*. Circa ædificationé ecclesiæ tria ostédit. s. primò locũ vbi situatur, secundò materiã ex qua ædificat̃, ibi. *Fundatur*. tertiò lumé quo perlustratur, ibi. *Deus in domibus*. Quantũ ad

B primũ sciendũ, ꝙ in scriptura mons sanctus maximé dñs dr̃ Iesus Christus, qui ad modum veri mōtis fuit altus per verbi diuinitatem, fuit clarus per scientiæ claritatem, fuit firmus per patientiæ stabilitaté, fuit fertilis per opertum sanctitatem. Et de isto monte dr̃ Non pōt abscondi ciuitas super monté posita, quod exponens Chrysostomus ait Hæc aũt ciuitas ecclesia sancta est, de qua dr̃. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei cuius ciues sunt omnes fideles De quib. apostolus ait. Vos estis ciues sanctorũ. Hæc er-

C go ciuitas ecclesiæ posita est supra monté Christũ de quo Daniel ait. Lapis abscissus est sine manib. & factus est mōs magnus, qa Chr̃s sine opere carnali cōceptus factus est mōs magnus oīs virtutis, & gratiæ. Vnde de isto monte Christo dr̃. Erit præparatus mons domus dñi in vertice montiũ, & fluent ad eũ oẽs gentes. s. credendo per fidé. Iste aũt mons Christus dr̃ magnus dñs quia magnus in sanctitate. Magnificus in sanctitate terribilis atque laudabilis, magnus in dignitate, qa filius Dei hic erit magnus, & filius altissi-

D mi vocabitur, magnus in sapientiæ charitate, Deus magnus vincens scientiam nostram, magnus in potestate, quia eius voluntas est omnipotens. Psal. Magnus dominus, & magna virtus eius, magnus laude, quia ad plenum laudari non potest. Benedicentes Deũ exaltate illũ quantũ potestis, maior est. n. oī laude. Et ps. Magnus dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. De isto ergo domino. s. Iesu Christo ait Psalmista. *Magnus dominus, & laudabilis nimis*, i. excedens nostram facultatem ad ipsum lau-

Mons Christus

Matt. 5. Chryso.

Dan. 2.

Esai. 2.

Magnus 1. Reg. 2

Luc. 1. Iob 36.

Eccl. 43.

laudandum. Sed in loco vel a quibus sit laudandus subdit. *In ciuitate Dei nostri.* Per ciuitatem.n.Dei,intellige ecclesiam catholicam quæ verè ciuitas dr̃ quia *Ciuitas. Ecclesia.* ad modum ciuitatis unum habet principium,s.Christum, & per charitatem vnitatem suorum ciuium continet, & suos ab hoste maligno defendit, hæc est illa Dei ciuitas,quam ex Iudæis,& gentibus *Hier.31* ædificandam Hieremias præuidit. Ecce dies veniunt dicit dñs,& ædificabitur ciuitas dño a turre Ananehel usq; ad portam anguli,ꝙ de ciuitate ecclesiæ expo *Greg.25 mo.c.11* nit Greg.dicens sic.Ciuitatem namque esse domini sanctam ecclesiam nullus ignorat.Ananehel verò gratia Dei interpretatur:in angulo aũt duplex paries iũgitur.Ciuitas ergo dñi a terra Ananehel vsque ad portam anguli ædificari perhibetur, quia sancta ecclesia a celsitudine supernæ gratiæ inchoans vsq; ad ingressum susceptionemq; vtriusq; populi Iudaici videlicet atq; gentilis dilatatur.Ante.n. incarnationem Christi hæc ciuitas solum Iudæos continebat, sed per Christum gentibus est aperta. vnde Hierem. *Hier.39* 39.dicitur. Aperta est ciuitas,& ingressi sunt omnes principes regis Babylonis, qui,s.Gentiles erant. Ex quibus omnibus patet præsens litera,quæ dicit. *Magnus Dominus*,s.Iesus Christus,& *laudabilis nimis*,quia eius sanctitas nostram facultatem excedit.*In ciuitate Dei nostri*, s.in sancta ecclesia,quæ.s.ciuitas ecclesiæ fundata est.*In monte sancto eius*, s. in ipso domino Iesu Christo.Et hæc expositio est secundum intellectum Psalm.Sed quantum ad literã magis sic exponitur. Vt per ciuitatem Dei intelligas ciuitatem Hierusalem quæ diuino cultui erat mancipata, & per montem sanctum ipsum montem Sion,in quo templum domini erat constitutum.Et tunc sic exponitur.*Magnus Dominus,& laudabilis nimis*,scilicet Dominus IesusChristus erit magnus dominus,&c.ex magnis suis beneficijs. *In ciuitate Dei nostri*, scilicet Hierusalem quæ fuit ad cultum Dei electa.*In monte sancto eius.* scilicet in monte Sion qui erat in parte ciuitatis, in quo erat templum Deo consecratum. Et ideo dicebatur mons sanctus, quia

E sanctum in vna significatione idem est quod diuino cultui deputatum, sicut & vestes sacerdotales dicimus sanctas. In illis enim locis magnus dominus fuit Iesus Christus, & laudabilis precando sanando,& peccata remittendo,& similia.

Fundatur exultatione vniuersæ terræ, mõs Siõ,latera aquilonis ciuitas regis magni. 776

HIc consequenter ostenditur materia de qua fundatur ecclesia,quia scilicet de omni natione mundi. Nam totus orbis diuidebatur inter cultores Dei F & idolorum, quia omnis natio aut erat ex Iudæis,aut ex gẽtibus. Et ex omnib. istis fundata est ecclesia Vnde ait. *Fundatur exultatione vniuersæ terræ*, quia in primitiua ecclesia, qui præordinati erant cum magno gaudio verbum domini audiebant, & sic cum exultatione omnium tam Iudæorum quam Gentilium fundabatur ecclesia. Vnde de Apostolis dici- *Act.5.* tur.Ibant Apostoli gaudentes,&c. de gẽ *Act.13.* tibus autem dicitur. Audientes gentes gauisæ sunt,&c. Et de gaudio,& exultatione quæ fuit in fundatione ecclesiæ fa G ctus fuit ps.singularis,scilicet.In conuertendo dñs, &c. Et consequenter ostendit partes ex quibus ipsa ecclesia fundatur dicẽs.*Mons Sion,latera aquilonis*.Vbi nota, ꝙ per montem Sion intelligit populum Iudæorum,sed per latera aquilonis populum gentilem,cuius ratio est. Nam principalior ciuitas populi Iudæorum erat Hierusalem, principalior autem pars ciuitatis erat mons Sion. Et per consequens principalior pars totius terræ Iudæorum erat mons Sion,& sic a Monte Sion, vt a principaliori parte to- H ta terra Iudæorum intelligitur. Per latera autem aquilonis gentes intelligit,cuius ratio est. Quia per aquilonem qui est ventus frigidus,& durus, significatur diabolus,qui ait. Ponam sedem meã ab Aquilone, & de quo Hierem. 1. Ab *Hiere.1.* Aquilone pandetur omne malum, quia a diabolo omne malum processit. Qui sunt ergo latera Aquilonis, nisi qui diabolo hærent? Quicunque enim alteri adhæret,latus eius solet dici. Vnde solemus dicere de aliquo ille est bonus homo,sed habet latera mala, idest mali sũt qui

qui ei coniuncti sunt. Sic, & gentes, quia per idololatriam adhærebant diabolo, ideo dicebantur Aquilonis. i. diaboli latera. Vnde ꝙ diabolus per Aquilonē de-
Greg. 17 mor. ca. 11. signetur, ostēdit Greg. dicens. Aquilonis nomine in sacro eloquio appellari diabolus solet, qui tu torporis frigore gentium
Aquilo. corda constringeret, dixit. Sedebo in mō-
Esa. 14. te testamenti in lateribus Aquilonis, &c. Ex dictis patet sensus literæ, qui talis est. *Ciuitas regis magni*, s. sancta mater ecclesia, *fundatur exultatione vniuersæ terræ*, quia ex omni natione terræ aliqui exultantes Christi fidem receperunt. Et hoc declarat ostendendo ponens duas nationes ex quib. fundatur. Prima est mons Sion, qui populum Iudaicum designat. Alia est altera Aquilonis, quibus gentilis significatur populus. Et istæ duæ nationes statim Christo nota ad ipsum adorandum concurrerūt Iudæi vt puta pastores, gentiles vt puta magi. Quantum ad literam magis notandum quod mons Sion erat in ciuitate Hierusalem in parte Aquilonari, in quo mōte erat téplū in quo Christus pluries prædicauit. Et in illo mōte post ascensionē suam spiritūsanctum misit apostolis, ex cuius missione totus in orbe terrarū mūdus exultat, quo spiritusancto repleti apostoli fidem Christi primo in Iudæa, deinde per mundū dispersi gentibus prædicauerūt. Et sic fides Christi ab illo monte Sion exiuit
Esa. 2. primitius ſm quod prædixerat Esa. de Sion exibit lex, & verbū domini de Hierusalem. Est ergo sensus literę. *Ciuitas regis magni*, s. ecclesia. *fundatur exultatione vniuersæ terræ*, i. ad exultationē vniuersę terræ, quia fides catholica de Hierusalē ad alias partes orbis per prædicationem apostolorum est deriuata, quod est causa exultationis cunctis fidelibus. Et locus huius fundationis fuit *mons Sion, latera Aquilonis*, s. qui est in parte Aquilonari ciuitatis Hierusalem. Quia hic agitur de fundamento ecclesiæ, cum dr̄ quod *fun-*
Articuli fidei. *datur exultatione vniuersæ terræ*. fundamenta autem eius sunt articuli fidei. Ideo circa ista fundamenta quæro, vtrū
Quæstio: articuli fidei in Symbolo conuenienter sint positi. Et arguo quod nō, primò sic. Primus articulus non spectat ad fidem,

A ergo non est articulus fidei, ergo variè positus. Probatur antecedens, quia quod ratione naturali potest demonstrari, non spectat ad fidem, quæ est de his quæ non videtur. Primus autem articulus, qui est credere Deum esse vnum ratione naturali deducitur, sic patet 12. Metaphisicę, & ēt multi alij philosophi ad hoc demon- Philosoph.
strationes induxerunt, & sic de multis alijs articulis, ut puta ꝙ Christus natus fuerit de virgine, hoc mater per experiētiam sciuit, ꝙ fuerit passus, mortuus, & sepultus, & resurrexerit, oculis corporali
B bus uiderunt apostoli. cum ergo fides sit de his quæ non uidentur, sequitur qđ de talibus fides esse non pōt, & per consequens neq; de ipsis articulus fidei debet esse. Ad oppositum est sacra auctoritas ecclesiæ, cui contradicere hæreticū est, qa ista quæstio magnas difficultates includit. Ideo in ipsa tria faciam. Primò articulos fidei enumerabo. Secūdò de quolibet specialiter ꝑtractabo. Tertiò ad q̄stionē formaliter respondebo. Quantum ad primū sciēdū, ꝙ aliquorū fuit opinio, ꝙ articuli fidei plures esse non possunt,
C sed ꝙ sit tātū vnus, quia si in fide posset esse multitudo articulorū, aut hoc esset ratione formalis obiecti fidei, aut ratione creditorū. Non ratione formalis obiecti, quia illa est vnica, & inuariabilis, q̄ .s. est veritas prima, quia fides nostra nō assentit alicui uerbo nisi in quantū formaliter est reuelatū à prima veritate, & ipsi primæ ueritati tanquā medio infallibili innititur. vn̄ Diony. de diuinis nominib. di- Dionys. 7 c. de diu. nominibus.
cit, ꝙ fides est circa simplicem, & semp existentem ueritatē. nec ēt debet distingui penes creatam materiam, quia tunc
D non solū essent duodecim articuli, immo essent quasi infiniti, quia æqualiter obligor ad credendū, ꝙ spiritus domini ferebatur super aquas, & ꝙ Deus post peccatū eiecit hominem de paradiso, & ꝙ ipsi Iacob loco Rachelis Lya fuit supposita, &c. oīa quæ in textu canonis continent, sicut ꝙ Christus passus sit sub Pōtio Pilato. Si igitur secundum numerum creditorum deberent articuli distingui, & multiplicati, tūc infiniti essent quod est inconueniens. Sed ista opinio est falsa. Propter quod sciendum, quòd articuli

vel fundamenta fidei debent esse plures & distingui, & hoc penes rationem formalem. Sed hęc est duplex, s. ex parte obiecti fidei, & illa est solum vnica, vt dicebatur. Alia est ratio formalis ex parte nostra, & hęc est multiplex, ſm quod credita variam, & multiplicem difficultatem includūt. Verbi gratia. Licet aliud sit credere Christū passum sub Pilato, & aliud ipsum esse mortuum, & aliud ipsum esse sepultum, tamen de istis omnibus vnus solus existit articulus, quia oīa ista vnam difficultatem includunt, & omnia vna facilitate creduntur, quia credēti quòd sit passus, nulla difficultas ingeritur, quòd etiam sit mortuus, & ꝙ sit sepultus. Sed quia eius resurrectio aliam difficultatem includit, ideo alium etiam facit articulum, sic de descensu ad inferos, sic de ascēsu ad cœlos. Nec valet dicere, quòd etiā isto modo quasi infiniti erunt articuli, quia aliam difficultatem includit, quòd
Exo. 20. lex data fuit Moysi. Alia quòd ad tactū
4. Reg. 4 corporis Helisęi mortuus resurrexit. Et sic de infinitis in sacra scriptura contentis, quę tamen oīa credere oportet, & sic
Credere. infiniti erunt articuli. Respondeo, & dico quòd non, quia talia per se non faciunt articulum. Vbi notandū, ꝙ credibilia sunt
Fides. duplicia, quædam de quibus est fides ſm se, & quędam de quibus nō est fides ſm se, sed tamen in ordine ad alia: sicut in alijs scientijs, quędam proponuntur, ut per se intenta, quędam vero ad manifestandum alia. Fides autē nostra est principaliter circa illa quę videre speramus
Ad Hebr. 11. in patria, ſm illud Apostoli. Fides est rerum sperandarum, &c. Duo autem solū sunt, quę in patria principaliter videre speramus quibus beatificamur, s. diuini-
Ioan. 17 tas, & humanitas Christi, ſm illud Io 17. Hęc est vita ęterna, &c. Et ideo quando circa ista duo occurrerit noua difficultas, & ratio noua credendi ex parte nostra, tūc distinctus formatur articulus. Alia autem quę ponuntur in scriptura, vt quòd Deus dedit legem Moysi, ꝙ Abraham fuit pater Isaac, &c. non sunt credita tanquam principaliter intenta, sed tanquam aliorum manifestatiua, & ideo nouum articulum per se non faciunt. Ex prędictis ergo patet, quòd articulorum distinctio

E debet sumi penes diuinitatem, & Christi humanitatem, circa quæ principaliter intentio fidei fundatur. Et quia circa illa sunt duodecim distinctæ difficultates, sicut, & duodecim erant Apostoli, iō fidei nostræ sunt articuli duodecim. Sic quòd quilibet Apostolorum antequam abinuicem dispersi essent ad prædicandum per mundum composuerunt symbolū fidei, in quo ipsorum quilibet vnum posuit articulum. Et primò incepit apostolorum princeps Petrus ponens primum ecclesiæ fundamentum, & articulum, dicens,
F Credo, &c. Prosequar in lectionib. seq.

Deus in domibus eius cognoscetur, cum suscipiet eam. 777 De pœn. d. 2 dum sanctā.

HIc consequenter ostenditur lumen quo ciuitas ecclesiæ perlustratur. Sicut enim quælibet ciuitas, & habitatio debito lumine indiget, sic & ciuitas ecclesiæ quæ non perlustratur lumine corporali, sed magis spirituali. s. claritate diuina, per quā Deum cernit, & omnia credenda, hic per fidem, & spem, sed in futuro videbit facie ad faciem, sicut de ciuitate Apo. 21
G te ecclesiæ ad literam dicitur. Ciuitas illa non eget sole neque luna ut luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit illam. Ista claritas Dei, est credendorum reuelatio, & inspiratio in præsenti, sed in futuro erit aperta demonstratio. Et hoc est, quod hic dicit Ps. *Deus in domibus eius cognoscetur.* Ecclesia. n. plures habet domos Domus ecclesiæ. licet sit una ecclesia sola, sicut, & vna ciuitas plures habet domos, & in præsenti, & in futuro, in ꝓsenti plures habet domos ſm distinctionem ordinum vel meritorum. In futuro etiā plures habet domos
H ſm distinctionem præmiorum. Sic enim Christus dicit. In domo patris mei man- Ioan. 14 siones multæ sunt. Legitur ergo ista litera, & de præsenti, & de futuro. De præsenti sic. *Deus in domibus eius*, scilicet ciuitatis ecclesiæ. *cognoscetur*, s. per fidem. *Cum suscipiet eam*. s. naturam humanam. Ex hoc est quod hic dicit glo. *Deus in domibus eius*. s. ciuitatis ecclesiæ. *In domibus* dicit pluraliter, quia iam plures domus sunt in ciuitate ecclesiæ multi enim sūt ecclesiarum ordines. *Cognoscetur*, scilicet per fidem, quod totum erit ex gratia suscipientis,

scipientis, vnde subdit. *Cum susceperit eã* s. naturam humanam curandam. Vel domus huius ciuitatis dicit ecclesias particulares, quia ipsa vniuersalis ecclesia multa habet membra, sicut cum dr̃ ecclesias Rauenatis, ecclesia Alexandrina, ecclesia Constantinopolis, quorum tñ omnium ecclesia Romana caput est, & magistra. Istas tñ domos exponit Greg. de gradibus meritorum, & virtutũ, quia in meritis, & virtutibus gradatim, sicut de domo inferiori ad superiorẽ proficimus. De futuro aũt legitur iste textus, quia ſm gradus meritorum erit, & gradus præmiorum: quia qui maiori merito hic fuerint prædotati, maiori præmio erunt eleuati. Et hoc est quod hic dicit gl. *Deus in domibus eius*. i. ſm gradus meritorum singulis dabit cognitionem sui: *cum suscipiet eam*. s. ecclesiam in æterna beatitudine, quia licet beati oẽs æqualiter videant Deum, tñ clarius vnus videt alio, ſm maius lumen gratiæ vel minus qđ habet, ſm maius vel minus meritum quod hic habuit. Et de ista Dei cognitione dicebat Apost. Nunc cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut, & cognitus sum. q. d. ſm proportionẽ qua Deus hic per suam gratiã me cognoscit, sic & in futuro Deum cognoscã. Ex quib. sequitur, ꝙ cognitio patriæ qua Deum cognoscunt sancti est maior uel minor, ſm proportionem, qua in præsenti cognoscimus Deum per charitatis amorem.

Aliter habeĩ in originali Gregorij Greg. ca. 22. mor. c. 20.

1. Cor. 13

Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, conuenerunt in vnum.

278

2. q. 7. nõ si.

HIc consequenter ostenditur fidei multiplicatio. Ista pars dupliciter exponitur. Vbi sciendum quod ecclesia Christi ex persecutionibus tyrãnorũ, & infidelium creuit, & fuit dilatata. Sicut tempore martyrum, quorũ constantiã, vitæ sanctitatẽ, & miracula multi videntes conuertebantur ad fidem. Quod prę uidens ps. vt ostendat ecclesiæ multiplicationẽ hic ponit ecclesiæ persecutionẽ, quæ incæpit statim Christo nato, qui statim ad mortẽ fuit persecutus ab Herode rege, & suis complicibus, fuit persecutus ab Herode filio primi Herodis tp̃e suæ passionis. Et hoc præuidens Psalm. dicit.

Persecutio.

A *Qm̃ ecce reges terræ congregati sunt*, &c. Simile dixit Dauid, Psal. 2. Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnũ, &c. vide ibi. Et tales persecutores videntes mirabilia quæ Christus faciebat admirabantur, & irascebanĩ in cordibus suis. Vñ de Herode dr̃ Mat. 2. ꝙ audiens Christum natum turbatus est, & oĩs Hierosolyma cũ illo, ꝑꝑ quod, & Innocentes occidit. Et hoc est quod subditur. *Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt*, s. animo commoti sunt ad persequẽdum. Et quæ fuit causa subdit. *Tremor* B *apprehendit eos*, quia Herodes timuit regnum suum perdere, audiens natum regem Iudæorum. Et magnitudinẽ doloris eius exprimit per quandam similitudinem dicens. Ibi. s. in Herode, & suis complicibus dolores vt parturientis, q̃ cruciabaĩ doloribus, dum parere non potuit iniquitatem quam conceperat. s. occidere Christum. Etsi quæras quare non potuit complere contra Christũ iniquitatẽ suam. Respondet: quia tu Deus in spũ vehementi conteres naues Tharsis. Per naues Tharsis superbia persecutorum in C telligiĩ. Tharso namq; interpretatur exploratio gaudij. Ad naues aũt pertinet, per diuersas mũdi partes faciliter discurrere. Quid ergo significat naues Tharsis, nisi persecutores ecclesię discurreutes ꝑ mundũ explorantes vana gaudia mundi, quos Deus spiritu iræ suæ contriuit, dũ ipsorũ potestatem redegit ad nihilum, vt dr̃ Iob. 4. Vidi eos qui operantur iniquitatẽ spiritu iræ suę esse cõsumptos. Aliter aũt ista litera legitur de conuersione Gentium ad fidem. Et primo ostẽ D ditur qui fuerint primi ex Gentib. conuersi ad ecclesiam. Isti namq; fuerũt tres Magi, siue reges, qui statim nato domino, venerũt Christum, vt verum Deum adorare, qui videntes stellam, quæ Christi natiuitatem ipsis ostendit. *Congregati sunt, & conuenerunt in vnum*, vt insimul venientes Christum adorarent. Quod præuidens Psal. dicit. *Quoniam ecce reges terræ congregati sunt*, &c. Et quod isti Magi fuerint primi ex gentibus conuersi, ostendit August. in serm. de Epiphania, dicens. Isti reges, & Magi quid fuerunt nisi primitiæ Gentium, sicut primitiæ

Psal. 2.

Matt. 2.

Iob 4.

Magi.

August.

Iudæorum pastores,magi Gentiles, pastores Israelitę,illi prope,isti lōge,utriq; tñ ad angularem lapidem conuenerunt. Manifestatus est ergo Iesus nec doctis quia pastoribus,nec iustis quia magis gētilibus, prævalet namq; imperitia in rusticitate pastorum:impietas in sacrilegijs magorum, vtrosq; sibi ille lapis angularis attribuit,quia ipse est qui venit stulta eligere ut confundat sapientes, & non vocare iustos sed peccatores, ut nullus magnus superbiret, nullus infirmus desperaret. Isti ergo sunt illi reges qui congregati sunt ad adorandum dñm, de quibus dicitur. Esa 60. Venient ad te curui filij eorum qui humiliantur,& adorabūt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi,& vocabunt te ciuitatem domini Syon sancti Israel.

Esa. 60.

779 *Ipsi videntes sic admirati sunt,conturbati sunt,commoti sunt, tremor apprehendit eos.*

Magi. IPsi .n.reges,& magi videntes stellam ducentē eos,videntes stellam disparuisse cum intrassent Hierusalem, videntes eā iterum eis apparere admirati sunt præ gaudio Vnde dicitur Matt.2.Videntes stellam magi gauisi sunt gaudio magno valde,ꝙ.n. admiratio proueniat ex gaudio dicitur Lucæ 24.de apostolis. Illis autem admirantibus præ gaudio, &c. Consimiliter,& isti magi uidentes,sic admirati sunt,sed quomodo mirati sunt ꝑ gaudio cum statim sequatur, *Admirati sunt,conturbati sunt*. Respondeo quòd magi uidentes puerum cum Maria matre eius, statim spiritu sancto inspirati cognouerunt ipsum esse uerum Deū, & fidem eius, recipiētes plenam contritionem de cultura idolorum,& de alijs suis peccatis habuerunt, hæc autem conturbatio pro peccatis non excludit gaudiū mentis,sed ipsum auget. Quia certū est ꝙ quanto quis ampliorem contritionē habet pro peccatis suis, tanto ampliorē habet gratiam,quanto autem quis est in maiori gratia,tanto amplius gaudiū mētis habet.*Conturbati sunt*,ergo pro peccatis,*Commoti sunt*.Aliud est enim moueri, aliud commoueri. Mouetur quis propriè quando ſm partem mutatur,cō-

Matt.2.

Luc.2.

Moueri cōmoueri

E mouetur aūt qñ totus simul mutatur. Verbi gratia. Quis faciendo reuerentiā alteri,mutatur, qñ ſm vnam sui partem facit sibi reuerentiam,vt puta qñ stando caput illi inclinat vel manibus plaudit, sed commouetur qñ totus se ad eius pedes prosternit, quod magi fecerunt vidētes Christum,quia non solum capite vel manibus vel genib. Christum sunt venerati,sed toto corpore ante ipsum se prostrauerunt ad terram, ꝑꝑ quod dr̄. Et procidentes adorauerunt eum. Et hoc idem his alijs verbis dicit.*Commoti sunt*. F Et causam subdit.d. *Tremor apprehendit eos*. Hic fuit timor filialis reuerentiæ,sine quo nullus iustificari pōt. Ad clarius intelligendum, quod de Magis dicit, ꝙ videntes Christum conturbati sunt, est notandum, ꝙ conturbatio duo potest notare.s. peccati defectum, vel penitentis affectum. Primo modo conturbatio capitur dupliciter,quia cōturbatio quādoque opponitur puritati, sicut quando dicimus,aquam turbatam,siue turbidā. Et sic ex peccato conturbatur conscientia, dum species rerum, quas illicite appetit, G immiscent se cogitationibus nostris, & implent fontem conscientiæ aqua turbida. psal. Torrentes iniquitatis conturbauerunt me. Tali nempe aqua turbida potatur diabolus. Dicit enim philosophus, quòd equus diligit aquam turbidam,vnde si inueniat eam claram,eam pede conturbat. Sic & diabolus cogitationes nostras, quæ ad modum aquæ sunt continue fluxibiles,si claras,& mundas inueniat eas ipsas conturbare nititur, quia non diligit aquas claras. Et ideo de illo dicitur. Quid tibi in uia Ae-H gypti, vt bibas aquam turbidam? Alio modo cōturbatio opponitur ordini, per quem modum exercitus dicitur conturbatus,quando non tenet ordinem debitum. Et sic peccatum conturbat animā, quia soluit debitum ordinem, dum sensualitatem rationi præponit, immo, & quamlibet animæ partem peruertit,tanquam debito regimine perdito. Vnde August. diffiniens uirtutem dicit, quòd virius est ordo amoris, & per cōsequēs, qui uirtutem perdit, hunc ordinem perdit. Et propter hoc anima peccatrix non

Matt.2.

Contur-batio.

Philoso-phus 7. de ani-malibus.

Hiere.2.

Aug.15. de ci. Dei cap. 22.

non est dæmonibus terribilis, ut castrorũ acies ordinata, sed potius est sicut castrorum acies dissipata, & ideo disposita magis ad fugiendum, quam ad resistendum, ad succumbendum, quam ad vincẽdum.

Vegetius Dicit.n. Vegetius lib. 1. Periculum ab hostibus grauissimum semper sustinuit diuisus, & inordinatus exercitus. Vnde Iudith. 15. Omnia itaq; castra conturbata sunt, & uociferãtes fugerunt. Alio modo turbatio dicit pęnitentis affectum. Et sic dicitur anima cõturbata, qñ est plenè de peccatis contrita, & anxia pro peccatis. Dicitur .n. anima pœnitens conturbata, quia quamdiu placent homini fœces peccatorum, & homo delectatur in ipsis, tãdiu fœces peccatorum quasi resident in profundo consciẽtiæ quasi immobiliter. Sed quando incipit cogitare turpitudinẽ peccatorũ, & ipsam reuoluere, tunc quasi de profundo conscientię incipiunt fœces moueri, & ideo sic consciẽtia agitatur, & conturbatur Ps. Anxiatus in spe spiritus meus, & in me cõturbatum est cor meũ. Sic in proposito, isti reges videntes verbũ incarnatum, inceperunt cogitare, quam malè, & superstitiosè idola coluerant, & pœnitere, & per consequens isto modo conturbari, propter quod dr̃. *Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, &c.* Sic enim cuilibet nostrum istorum exemplo præcipitur Eze. 12. Fili hominis, panem tuum in conturbatione comede, & aquam tuam cum mœrore bibe.

780 *Ibi dolores, vt parturientis, in spiritu vehementi conteres naues Tharsis.*

23. q. 1. non est nostrum

ALiqui istum versum referunt ad primam expositionem, s. de turbatione Herodis propter Christi natiuitatem, propter quod multa millia Innocentum fecit occidi, sic quod hic agitur de dolore matrum puerorum occisorum propter Christum, cum dicitur. Ibi dolores vt parturientis, quia non minorem dolorum habebant illæ matres uidendo filios suos occidi quam habuerint, ipsos pariendo, quia dolorem partus mitigat spes nascituræ prolis, quæ in ista occisione locum non habebant. Et ad huius expositionis veritatẽ facit, quod subditur. A *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis*. In Hebræo autem habetur *in spiritu vredinis*, qui dicitur ab vro vris. Herodes.n. audiens, ꝙ magi per aliam uiam redijssent in terrã suam, s. per mare in nauibus Tharsis, iratus naues reuersas igni succendit, vt habetur in historia scholastica. Et ibidem dicitur, ꝙ ista prophetia fuit tunc adimpleta. Hanc expositionem non improbo. Sed sequendo expositionẽ præmissam in duobus versiculis præcedentibus; sciendum, quod dolor pœnitentiæ assimilatur dolori parturientis, quia B sicut ex dolore partus fructus genitæ prolis procedit, sic ex dolore pœnitentiæ in nobis nascitur Christus, & spiritus salutis. Vnde Esa. 26. a timore tuo, domine, concepimus, & parturiuimus spiritum salutis. Ex tali enim dolore pœnitentiæ oĩs tumor mundanæ superbiæ deprimitur. Et hoc est, quod subditur. *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis*. i per spiritumsanctum, qui est spiritus vehemens, deponitur omnis superbia gentium. Probo, nam isti magi erant reges gentilium ante alti, & elati. Et vide, ꝙ per dolorem C pœnitentiæ spiritusancto in eis, vel Christo nato humilitati omnem superbiam deposuerunt. Vnde procidentes adorauerunt eum. Ad literam enim isti erant reges Tharsis, ut dicitur Psal. 71. Reges Tharsis, & insulæ munera. Quid ergo sũt naues, quæ per mare discurrunt, nisi superbia magnorum, quæ per mare huius mundi vaga discurrit, quæ tamen per aduentum Christi fuit contrita.

Dolor pęnitentiæ parturiens.

Act. 1.

Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate domini virtutum, in ciuitate Dei nostri, Deus fundauit eam in æternum. 781

D HIc consequenter ponitur prophetiæ adimpletio. Loquitur.n. Psal. hic in persona regum illorum, qui Christum adorauerunt, quia omnia prædicta de Christi natiuitate prophetizata, ut puta, ꝙ matre nasceretur uirgine, ꝙ nasceretur pauper, & in Bethleem, quod audierunt magi in Hierusalem, quando Herodes sciscitabatur a scribis, & principibus sacerdotum vbi Christus nasceretur, audierunt, ꝙ in Bethleem, ꝙ a regibus

Esa. 7.
Matt. 2.
Psal. 71

bus gentilibus adoraretur. Reges Tharsis,& insulæ,&c. omnia ista proprijs oculis Magi viderunt,quæ ante per prophetas audierant. Vel aliter hic loquitur Ps. in persona omnium fidelium. Vñ glo. hic ait. Decursis omnibus quæ tpe incarnationis,& natiuitatis Christi actu sunt cõcludit,q.d. Et quia ait est. Ergo sicut audiuimus in promissionib. propheticis,sicut est illud. Adorabunt eum oẽs reges terræ,oẽs gẽtes seruient ei,& illud, In semine tuo benedicẽtur oẽs gentes,&c. Sicut vidimus in exhibitione, omnes.n. reges, & omnes gẽtes adorabunt eum Et nota, quod quamuis nõdum sit totaliter adimpletum .s. quod omnes reges, & gentes Christum adorent,implebitur qñ in iudicio omnes videbunt eum, vel in cœlesti patria. Et ideo id,quod hic dicitur. *Sic vidimus*, de præterito, accipitur præteritũ pro futuro. *vidimus*.i. videbimus. Et hoc *in ciuitate domini virtutum*.i. in ecclesia quæ dr̃ ciuitas dñi virtutum.i. dñi angelorum,quia pp reuerentiam cultus diuini,angeli frequentant ecclesiam. Vel per ciuitatem dñi virtutum accipe ciuitatẽ Hierusalem,in qua præmissa quò ad maiorẽ partem sunt adimpleta. Et hoc idem alijs verbis repetit. d. *In Ciuitate Dei nostri*,s. in ecclesia catholica, quã dicit Dei nostri ad differentiam infidelium, & hæreticorum, qui non sunt de hac ciuitate ecclesiæ. Sequitur de ciuitate ecclesiæ. *Deus fundauit eam in æternum*.i. Christus qui fundauit ecclesiam in fide quæ stabilis est,quia etsi fides transeat,quod tamẽ fide creditur,æternaliter manet. Et quia de fundamentis huius ciuitatis,quæ sunt articuli fidei incœpi agere in præcedenti lectione, ideo hic persequor de quolibet in speciali. Primum fundamentũ huius ciuitatis posuit Petrus primus apostolorum,d. Credo in Deum patrem omnipotentem creatorem cœli,& terræ. Vbi primò sciendum, q̃ consuetudo erat Iudæorum ad illud,quod loquebantur,adducere parabolas, vel exempla, vt quod dicebatur,per similitudinem magis commendaretur memoriæ, sic.n. & Christus multotiens sua dicta per parabolas,& exẽpla cõfirmabat,vel declarabat. Similiter, & Io. Euangelista ista duodecim fundamẽ

Primus articul⁹ fidei.

E ta ciuitatis, s. ecclesiæ, quæ sunt duodecim articuli per duodecim lapides pretiosos expressit Apoc. 21. vbi ait. Fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum iaspis, 2m sapphirus,tertium calcedonius,quartum smaragdus,quintum sardonyx,sextũ sardius, septimum chrysolithus, octauum berillus,nonum topazius,decimum chrysoprasus, vndecimum hyacinthus,duodecimum amethystus. Primum ergo fundamentum est iaspis,per quem primus articulus intelligitur. Quoniam vt dicit Magister de proprietatibus, & patet per Al-

F bertum lib. 2. de mineralibus Iaspis inter alias cõditiones tres habet proprietates, quibus primus declaratur articulus. Qm̃ iaspis disgregationis pluralitatem vetat variam Generationis fœcunditatem præstat placidam. Operationis potestatem habet maximam. Sic,& primus fidei articulus diuinitatis docet vnitatem, qua in Deo tollitur diuersitas. Credo in Deũ. Fœcunditatis pandit veritatem, qua in Deo creditur paternitas. Patrem omnipotentem. Fertilitatis tradit potestatem,

Iaspis.

G qua Dei cernitur immensitas. Creatorẽ cœli,& terræ Primò iaspis vetat diuersitatem,& pluralitatem variam. In tãtum enim vnitatem diligit, q̃ sanguinem ab homine diuidi,& ab ipso separari nõ permittit, sed in humano corpore vnitum facit permanere, vt dicit Mag. vbi supra, & Albertus. Ex quo cõcluditur, q̃ iaspis naturaliter unitatem diligit, & indicat. Et per hoc declarat diuinitatis unitatẽ,quæ in prima parte articuli ponitur, cum dicitur. Credo in Deum. Ista pars in symbolo maiori exponitur de vnitate diui-

H nitatis. Vbi dr̃ istum passum declarando, Credo in vnũ Deum. Et ista pars a duobus nos liberat erroribus.s. ab errore gẽtilium,qui non credunt in Deum, sed in idolum,vel in aliam creaturam, & ab errore Manichæorum, qui dicunt plures Deos esse,vel plura principia. Et istam partem articuli accepit Petrus deuter. 6. Dominus Deus tuus vnus est. Tanta enim vnitate omnia in diuinis essentialiter sunt vnum, quod in hac vita mortali a creatura plenè cognosci non potest. Vnde Dionysius de diuinis nomin. c. 1. Illud,

Dionys.

Illud, inquit, incognitum vnum superessentiale per se optimum, quod quidem trinam vnitatem dico, nec dicere, nec intelligere possibile est. Hæc aũt diuinitatis vnitas declaratur. Primò exemplo naturali, quoniam in anima rationali sunt tres potentiæ quarum vna non est, alia, quæ tamẽ tres sunt vna mens, vna essentia animæ, vt dicit Mag. lib. 1. dist. 3. Secundò typo figurali. Gene. 40. vbi pincerna Pharaonis vidit vnius vitis tres esse propagines, ad denotandum, ꝙ in vna diuinitatis essentia est personarũ trinitas. Tertiò verbo prophetali. Eph. 4. Vnde Deus, & pater omnium, Sed hic dubitatur, vtrum existens in peccato mortali licitè dicere possit istam partẽ, Credo in Deũ. probatur ꝙ non, quia talis non diligit Deum per charitatem, igitur, &c. consequentia patet per Aug. & allegatur à Magistro. d. Aliud est credere in Deũ, aliud Deo, aliud Deum. Credere Deo est credere vera esse, quæ Deus loquitur, quod mali faciũt, & nos credimus homini, sed & nõ in hominem. Credere Deũ, est credere Deum esse, quod & dæmones credunt. Sed credere in Deum, est credẽdo amare, & credendo in eum ire. Ad oppositum, quia talis vt puta sacerdos tenetur dicere horas suas, in quib. credo in Deũ continetur, ergo, &c. Respondeo ꝙ talis, vel hoc intendit dicere tanquam ꝑsona priuata, & pro ipso solo, & sic sciẽter loquendo peccat, vt probat præfata authoritas. Vel loquit̃ non in persona sua, sed totius ecclesiæ, & sic nõ peccat, nec dicit falsum. Vbi nota, ꝙ confessio fidei dr̃ in symbolo in persona totius ecclesiæ: fides aũt ecclesiæ est fides formata, quæ est in omnibus qui sunt mẽbra ecclesiæ numero, & merito. Et ideo confessio fidei traditur in symbolo, ẜm quod competit fidei formatæ. Secunda conditio iaspidis est, quod præstat generationis fœcunditatẽ. Nam secundum quod dicit Albertus vbi supra. Hic lapis iuuat conceptum, & regit partum. Et ex hoc declarat secũdam partem articuli. s. primæ personæ fęcunditatem, cùm dicitur. Patrem omnipotẽtem. Ista pars à duobus erroribus nos liberat. s. ab errore Iudæorum, qui in diuinis negant pluralitatem suppositorũ, & per consequens ibi negant patrẽ, cùm pater sine filio esse non possit, ideo dicit patrem, & ab errore Philosophorum, qui dicunt ex nihilo nihil posse fieri, contra quod dicit omnipotentem. Cùm. n. quicquid est ꝑfectionis in creatura Deo debeat attribui, & generare sibi simile in quantum huiusmodi in nobis dicat perfectionem, ergo Deo attribui debet, ꝑp quod Deus pater dicit. Nũquid ego qui alios parere facio, ipse nõ pariam, & qui generationem cũctis tribuo, sterilis ero? q. d. nõ. Sed hic est dubium, cùm omnipotentia sit tribus personis cõmunis, quare Petrus ipsum appropriat patri d. Patrem omnipotentẽ? Respondet Magister ꝙ licet in Deo sit vna potentia, vna bonitas, vna sapientia omnibus tribus personis cõmunis, tñ scriptura non sine causa attribuit patri potentiã, ne. s. ex antiquitate defectus potentiæ in eo esse credatur, filio sapientiam, &c. Tertia conditio iaspidis est, qđ operationis potestatem habet multã. Vnde dicit Magister de proprietatibus ꝙ est lapis maximę efficacię, vnde tot habet virtutes, quot venulas habet. Sic & Deus quot sunt creaturæ, tantã se nobis ostendit habere virtutis potestatem. Et per cõsequens iste lapis explicat tertiã partẽ huius articuli d Creatorem cęli, & terrę. Sed fortè statim dices. Quare in symbolo Apostolorũ dicit Petrus. Creatorẽ cęli, & terræ. In symbolo aũt maiori dr̃: Factorem cœli, & terræ, visibilium, &c. Respondeo, ꝙ creare propriè est de nihilo aliq d facere, facere vero est commune ad operari aliquid ex nihilo, vel aliquid ex aliquo Vt ergo ostẽdatur, quòd Deus facit, & operatur, non solum illa, quæ producuntur ex nihilo, vt sunt animæ, & Angeli, sed etiam illa, quæ fiũt ex materia præiacente, vt corpora, & arbores ex terra, ideo dictum Petri declaratum fuit in maiori symbolo, cùm dr̃: Factorem cœli, & terræ, &c. Et de hoc vide in postil. Ioannis 18.

Mag. li. 1. dist. 3. *Quæstio.* *Credere.* *Mag. li. 3. d. 23.* *Esa. 66.* *Omnipotentia.* *Mag. li. 1. d. 34.*

A B C D

Suscepimus, Deus, misericordiam tuam, in medio templi tui. 782

24. q. 1. *alienus.*

POstquã Ps. egit de ecclesiæ fundatione, hic cõsequenter agit de ecclesiæ decoratione. Maximè autẽ ecclesia fuit decorata,

decorat, quando Christi præsentia fuit E visitata, vt puta qñ Christus in ea fuit præsentatus, & a Simeone receptus in vlnis. Et diuiditur ista pars in tres. Quia agit primò de Christi in templo præsentatione. Secundò de nominis Christi per orbé prædicatione, ibi. *Secundum nomen tuum.* Tertiò de mundi per fidem exultatione, ibi. *Lætetur mons Sion.* Quantum ad primum sciédum, ꝙ ista litera dupliciter exponitur, s. de templo materiali, in quo Christus personaliter fuit præsentatus, & de templo spirituali. Si de templo materiali exponatur, sciédum quod prophetæ præuiderunt Christum statim post natiuitatem suã templum Iudaicum sua præsentia visitaturum. Sic.n. de ipso dr. Statim veniet ad templum sanctum suũ dominator dominus, quem vos quæritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis, quod ad literam de Christo intelligitur. Hoc per Christum fuit adimpletum, qñ (vt habetur Luc. 2.) cõpletis diebus purgationis Mariæ, Simeon spiritusancto inspiratus, venit in templum. Christus in templo fuit præsentatus, & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deũ, &c. Hoc autem Ps. spiritu prophetico tactus preuidit. d. *Suscepimus, Deus, misericordiã tuam*, i. Christum per quem accepimus misericordiam *in medio templi tui.* Et dicit in medio, ut denotet, ꝙ Christus publicè, & non in angulo templi fuit præsentatus. Et more prophetico propter certitudinem prophetiæ, pro futuro præteritum ponit. Istam expositioné ponit gl. Magistri. d. Hic agit de actuali susceptione Christi qua susceptus fuit a Simeone, & alijs qñ in templo est præsentatus. Et est sensus. *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam.* i. filium tuum *in medio templi tui*, quod est in Hierusalé. Et per hoc grauius accusantur Iudæi, qui contemnunt eum, qui in medio eorum conspectus est. Et per hoc notatur incarnatio Christi, qui ẜm, ꝙ homo, in templo est præsentatus. Si aũt legatur de templo spirituali, quod est fidelis aĩa, vt supra patuit. vers. 751. tũc ẜm gl. hic agit de susceptione Christi per fidem, qua ab oĩbus credétibus suscipitur. Et est sensus. *Suscepimus*, s. fide, *Deus, misericordiam tuam in medio templi tui*, i. in cõe populi tui. Et de ista susceptione in tẽplo spirituali loquitur Ber. ista verba exponens ostendendo quantæ nobis fiunt vtilitates, d. *Deus, misericordiam tuam in medio templi tui.* In medio templi nr̃æ aĩæ misericordia Dei est non in angulo, aut diuersorio, quia non est apud Deum acceptio personarum. In cõi posita est, oĩbus offertur, & nemo illius expers est, nisi qui renuit. *Suscepimus, misericordiam tuam, &c.* Lõgè est hæc gratiarum actio a uoce illa gementis Domine, in cœlo misericordia. F Quid .n. Videtur ne tibi in medio fuisse misericordia, cum apud solos cœligenas haberetur? Aut vbi Christus minoratus paulominus ab angelis, factusq; est Dei, & hominis medius, ex hoc, *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam*, &c. Eramus .n. nos natura filij iræ, sed consequuti sumus misericordiam. Cuius iræ filij, & q̃ misericordiam consequuti? Nempe filij ignorantiæ, impotentiæ, & captiuitatis, sed consequuti sapientiam, virtutem, & redemptioné. Ignorantia mulieris seductæ excæcauerat nos. Mollicies viri abG stracti, & allecti a propria concupiscentia eneruauerat nos. Malitia diaboli expositos nos iustè a Deo captiuauerat nos. Sic ergo nascimur vniuersi, ignari, desides, & captiui. Nunc ergo, cũ iam salui facti sumus ab hac triplici ira per Christum, qui factus est nobis a Deo patre sapientia, sanctificatio, & redemptio, uideamus ne denuo contingat in iram incidere, ne sint nouissima nr̃a peiora prioribus, quia non iam natura, sed propria voluntate filij sumus iræ, hæc ille. Possumus ẽt hic notare qualiter Christum in medio templi aĩæ H nostrę recipimus. Vbi notandum, ꝙ Christum in medio nostri multipliciter suscipimus, s. Per officium intercessionis. Per communitatem conuersationis. Per immensitatem adimpletionis. Per doctrinã inspirationis. Per scripturas antiquæ legis. Per æquitatem operationis. Primò suscipimus Christũ in medio nostri per officium interpellationis. Ad hoc.n. venit in carnem, ut medius staret inter Deũ, & homines pro nobis patrem interpellendo. Istum modum ponit Magister lib. 1. d. 19. Christus vere dicitur Dei, & hominum

Templũ

Mala. 3.

Miseri- cordia.

Bernar.

Ephé. 2.

Medius Christus

minum mediator, & non pater nec spiritus sanctus. Vnde ait Apostolus. Mediator Dei, & hoīum Christus Iesus, quia ipse est in medio, quasi arbiter ad cōponēdum pacē. i. ad reconciliandū hoīes Deo. Christus dr̄ mediator, eo ꝙ medius inter Deum, & homines, ipsos reconciliat Deo, reconciliat aūt dum offendicula hominum tollit ab oculis Dei. i. dū peccata delet, quib. Deus offendebatur, &c. Isto modo ꝑꝑ simile officium interpellandi Moyses stetit medius inter Deum, & populum, ipso. d. Ego sequester, & medius fui inter Deum, & vox in tempore illo, vt annunciarem vobis verba eius. *Deut. 5.* Secundò fuit medius per communitatem conuersationis, quia. s. eius conuersatio omnibus erat cōis non solum iustis, sed etiā peccatoribus, & publicanis, alijs hominibus similis factus. Vnde super illo uerbo. *Ioan. 1.* Medius aūt vestrum stetit, &c ait Chrysost. *Chrysost.* decēs erat Christum populo vt unū multorum se vbiq; humilem esse doceret, ꝑꝑ quod ipse. d. Ego aūt in medio *Luc. 22.* vestro sum, sicut qui ministrat. Tertiò fuit medius per suam immensitatē qua omnia replet, & omnia occupat, cum. n. verbum Dei sit infinitū, immensum, & illimitatū, oportet ꝙ omnia sua immensitate repleat Si. n. alicubi esset, & nō ubique, iam finitaretur, & esset limitatus. Et ideo ipsum verbum rōne suæ immensitatis dicit. Cœlum, & terram ego impleo, dicit dn̄s. *Hiere. 31* Sic ergo dr̄ Christus Dei verbum in medio omnium rerum, quia vniuersam implet creaturam. Quartò fuit medius per doctrinam inspirationis. Vbi notandum, ꝙ quamuis intellectus noster sit immaterialis, & careat organo corporali, & sic sit nobilius qđ est in homine, tn̄ multotiens in scriptura nomine corporalis membri. s. cordis nuncupatur, eo ꝙ cor sit nobilius membrum, qđ sit in homine. Sic. n. accipitur cor pro intellectu Prou. 2. Si intrauerit sapientia cor tuum, &c. Et Salomon inquit. Dabis *Philos. 3 de aīa.* seruo tuo cor docile. Et Luc. 2. Maria autē conseruabat oīa uerba hæc, &c. Sed ẜm naturales cor est in medio corporis constitutū Vnde & Ps. 21. Cor meū tanquam cera liquescens in medio uentris mei. Sic ergo nomine medij intelligitur

A cor, quod est in medio, & nomine cordis intellectus, & sic de primo ad ultimū nomine medij intellectus intelligitur. In isto autē medio stat Iesus, quia quicquid sapientiæ, & lucis est in intellectu nostro totum prouenit a Christo, secundum illud Ioan. 1. illuminat oēm hominē, &c. *Ioan. 1.* Sed quia multi illuminantur a Christo qui tamē ipsum cognoscere nolunt, ideo dicitur. Medius autem uestrū stetit, quē uos nescitis. Quod exponens Origenes, *Origenes* ait. Quod dicitur medius vestrum stetit, &c. intelligendum est de nobis homi-
B nibus: cum enim simus rationales, in medio nostrum existit ex eo, quòd principale membrum. s. cor in medio totius corporis insitum est. Qui igitur Christū in medio gerunt, non aūt cognoscunt de quo fonte manauit, nec quo modo consistat in eis, hi verbum caro factum in medio obtinentes ignorant. Quintò fuit medius per scripturas legis antiquæ. Scribæ. n. & Pharisæi scripturas maximè antiqui testamenti meditabantur, in quibus Christus pronunciabatur Act. 3. Huic omnes prophetæ testimonium perhi-
C bent, &c. Pharisæis. n. dixit Ioannes. Medius vestrum stetit, quem uos nescitis, i. in sacra scriptura, quam semper in medio vestrum habetis. Sed tn̄ ipsum nesciebant, quia scripturas, quas de ipso legebant non intelligebant. Sexto fuit medius per iustitiam operationis. Nomine. n. medij ipsa iustitia meritò intelligitur quia omnis virtus consistit in medio. Ipsa aūt iustitia est omnis virtus 5. Ethi. In medio ergo stat Iesus, quia in omnibus suis operib. seruauit iustitiam, ꝑꝑ quod d. Vbi duo, vel tres sunt congregati in
D nomine meo, ego in medio eorum sum. Vnde Prou. 8. In vijs iustitiæ ambulo, in medio semitarum iudicij.

783
Secundum nomen tuum, Deus, sic & laus tua in fines terræ, & iustitia plena est dextera tua. *De peni. d. 8. c.*

HIc consequenter ponitur nominis Christi per mundum prædicatio. Istud nomen Christi, quod per totū orbem laudatur, est nomen Iesus, de quo *Philip. 2* dicit Apostolus, Dedit illi Deus nomē, quod est super omne nomen, ut in nomine

mine Ieſu,&c.Eſt ergo ſenſus. *Secũdum nomen tuum,&c.*i. ſm magnitudinem nominis tui,quæ eſt infinita, ſic & laus tua in fines terræ.i. diffuſa eſt per totum orbem terrarum per Apoſtolorum prædicationem.Vel ſm gl.ſic exponitur.*Secundum nomen tuum Deus,* ꝙ.ſ. vbiq; diffuſum eſt,quia nullus eſt, qui nomini Ieſu nõ ſe ſubijciat,etſi neſciat cultum.*Secundum ergo nomen tuum.*i. ſicut reuerentia tui nominis dilatatur,ſic & laus tua,quę non eſt niſi in ſanctis. Et verè dilatata eſt,quia *in fines terræ* i in eccleſia,quæ in toto orbe terratũ diffuſa eſt,laus tibi datur.Non.n.deſunt qui te laudent per omnes terras.Cuius rõnem reddit, quia *iuſtitia plena eſt dextera tua.*i. quia dextera.ſ.virtus tua iuſtificauit multos, qui te laudant Quod ideo dicit, quia de omni natione orbis,& de omni parte terræ aliquos elegit,& vocauit ad gratiã. Vel *iuſtitia plena eſt dextera tua,* i. dextera tua .ſ.æterna beatitudo plena eſt iuſtitia.i.iuſtis,q̃a multi ſunt iuſti,qui ſtabũt ad dexterã. De hoc nomine Ieſu, & eius laude vide ſupra verſ 655.Itẽ qualiter nomen Chriſti eſt admirabile,vide ſup.verſ.82.

784 *Lætetur mons Sion,& exultent filiæ Iudæ, propter iudicia tua,domine.*

HIc agit de exultatione facta per orbem de fundatione eccleſiæ, quæ exultatio maximè fuit, qñ fundamenta eccleſiæ fuerunt confirmata, ne amplius cadere poſſent.ſ.in miſſione ſpiritus ſancti,in qua totus mundus exultauit, quia ibi erant ex omni mundi natione præſentes,vt habet̃ Act.2. quæ miſſio ſpiritus ſancti in monte Sion facta fuit.Vnde dicit. *Lætetur mons Sion,* &c. Vbi notandũ, ꝙ hic per montẽ Sion intelligit Iudæos,& per filias Iudæ gentes.Cuius ratio eſt. Quia mõs Sion erat principalior, & nobilior locus totius terræ Iudæorũ, & ſic per illũ tota terra Iudæorũ intelligitur.Filiæ aũt Iudæ ſunt gentes ad fidẽ conuerſæ,ſicut nos dicimus,ꝙ regenerãs aliquẽ eſt pater illius,& regeneratus eſt filius. Sic & conuertens aliquẽ ad fidem ſua prædicatione,eſt pater illius,& cõuerſus eſt eius filius.Cùm ergo gentiles per prædicationem Apoſtolorum ad fidem

E Chriſti ſunt conuerſi, conueniens eſt, ꝙ filij dicantur Apoſtolorũ, qui oẽs Iudæi fuerunt.ꝑꝑ ꝙ & ipſi Apoſtoli patres dicunt̃ fideliũ.Pſ. 44. Pro patrib. tuis nati ſunt tibi filij,&c,Dicit ergo.*Lætetur mons Siõ,*ſ.ipſi Iudæi.ſ.Apoſtoli,& alij Iudęorũ fideles.*Et exultent filiæ Iudæ,*ſ. gentiles per prędicationẽ Iudæorũ ad fidem conuerſi.Et cãm ſubdit.d.*Propter iudicia tua,domine.*De quib.iudicijs dicit Apoſtolus. O altitudo ſapientiæ , & ſcientiæ Dei,&c.quã incomprehenſibilia ſunt iudicia eius,vt pote ꝙ ab æterno ſapientia

Iudicia Dei. Rom.11.

F diuina iſtũ ad fidẽ elegerit,& illũ dimiſerit, ꝙ maior pars Iudęorum in aduentu veræ lucis excæcata fuerit,quæ ante erat fidelis , & gentiles , qui ante idololatræ erant,Chriſti fidem receperint.Iſta ſunt iudicia Dei nobis occulta,q̃ nullus hominũ intelligere põt.Et iſta eſt intẽtio gl d. *Lætetur mons Sion*.i. Iudæa, quæ primos radios fidei recepit. *Et exultent filiæ Iudæ.* i. confeſſionis. ſ. gentes à Iuda. i. ab Apoſtolis genitæ per confeſſionẽ.Et hoc *propter iudicia tua,domine,* quib cæcitas contingit in Iſrael,vt plenitudo gentium

G intraret.De iſtis iudicijs diuinis ſic à nobis occultis ait Greg.Iudicia Dei cõprehendi a nobis non poſſunt. Vnde.n. vnũ ex multis loquar.Duo ad hãc lucẽ paruuli veniunt, ſed vni datur,vt ad redẽptionem per baptiſmum redeat, alter autem ſubtrahatur, antequàm hunc regenerationis vnda perfundat, & ſæpe fidelium filius ſine fide rapitur, ſæpe infidelium, conceſſo fidei ſacramẽto,renouatur.Sed fortaſſe aliquis dicet, quia peccare etiã poſt baptiſma hunc Deus nouerat, & idcirco eum ad baptiſmatis gratiam non

Greg.27 mor.c.2

H perducit,quod ſi ita eſt,peccata quorundam proculdubio, priuſquam ſint perpetrata, puniuntur. Et quis iſta rectè ſentiẽs dixerit,quod omnipotẽs Deus, qui alios à perpetratis facinoribus liberat, ut hæc etiam in alijs non perpetrata cõdemnet? Occulta itaque ſunt Dei iudicia. Et quanta obſcuritate à nobis nequeunt conſpici,tanta debent humilitate uenerari,&c. Ex quib. apparet, quòd quilibet ad fidem à Deo electus ſola Dei gratuita bonitate eſt electus , & ſic tam Iudæi quã gentiles à Deo electi, de

hoc

hoc debent lætari, propter quod tam de A Iudæis quam de gentibus consimilis sententia ponitur. Psal. 96. Audiuit, & læta ta est Sion. Et exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua, domine.

785 *Circundate Sion, & complectimini eam, narrate in turribus eius.*

CONsequenter hic ponitur impletæ promissionis publicatio. Et diuidit in duas partes, quia primò ostenditur locus, in quo debet publicari fides. Secundò quid debet prædicari, ibi. *Q̃m hic est Deus.* Prima in duas, quia ostendit quòd B primò prædicanda esset Iudæis. Secũdò gentibus, ibi. *Ponite corda vestra.* Quantum ad primum sciẽdum, ꝙ Iudæis, quibus Christus fuerat promissus, & ex quibus fuerat natus, & cum quibus fuerat conuersatus, tanquam propinquioribus primum fides erat prædicanda, ne excusationem de ipsorum infidelitate habere posset, propter quod Paulus, & Barnabas dixerunt Iudæis. Vobis oportebat loqui primum verbum Dei, sed quoniam illud repulistis, &c. ecce conuertimur ad gen-
Act. 3. tes Et hoc est, quod dicitur Apostolis, & C primis fidei prædicatoribus. *Circundate Sion,* quia, s. in monte Sion vbi erat templum, & etiam in alijs locis circa templum ipsi circuibant constanter, Christũ prædicando, & miraculis Christi fidem affirmando. In tantum quod in plateis ponebant infirmi, vt, veniente Petro, saltem vmbra illius obumbraret quosque, & liberarentur ab infirmitatibus suis, vt habetur Act. 5 Et ꝙ ista fidei prædicatio deberet esse facta nõ in secreto, sed publi
Mat. 10 cè, & apertè, s̃m ꝙ Christus suis præcepit discipulis, dicens. Quod vobis dico D in tenebris, dicite in lumine. Et quod in aure auditis, prædicate supra tecta. Et ideo hoc præuidens Psal dicit. *Narrate in turribus eius,* idest, manifestè, & publicè prædicate, sicut præcones clamantes in turribus audiuntur a tota ciuitate. Et attende, quòd ait predicatoribus. *Circundate Sion, & complectimini,* quia prædicator prædicare debet subditis non amore temporalis lucri, quia tunc venderet Dei verbum, sed solò amore charitatis totum referendo ad Dei laudem, & vtilitatem subditorum. Et hoc est quod dicit. *Circundate, & complectimini,* i. brachijs charitatis amplexamini.

Ponite corda vestra in virtute eius, & distribuite domos eius, vt enarretis in progenie altera. 786 *De cons. d. I. omnes basilicæ.*

HIc consequenter ostenditur, quòd postquam prædicata erat fides Iudæis, ꝙ prædicanda erat gentibus. Vbi aduertendum, ꝙ postquam Apostoli expulsi fuerunt de Iudæa diuiserunt se per orbem, & episcopos ordinauit Petrus in diuersis partibus orbis, ut domos, i. ecclesias ordinarẽt, in quibus diuina celebrare possent, & verbum Dei alienigenis, s. alijs a generatione Iudæorum, i. gentibus prædicare. Quod præuidens Ps. prædicit Apost. *Ponite corda vestra in virtute eius,* idest, in virtute nominis Christi, in cuius, s. virtute miracula faciebant, vt diffusè in actibus Apost. habetur. *Et distribuite domos eius,* i. ecclesias per orbem distribuite, & ordinate. Quamuis. n. vna sit ecclesia generalis, multæ tñ sunt particulares, vt puta ecclesia Hierosolyma distributa fuit Iacob, Roma Petro, India Bartholomæo, Achaia Andrææ, Græcia Ioanni, & sic de singulis. Et hoc est quod dicit. *Distribuite domos eius.* Et ad quid? certè, *vt enarretis in progenie altera,* s. gentibus, quæ non erant de progenie Iudæorum. Ex istis aũt verbis ostenditur, quòd prædicatores non tm̃ verbis quantũ operibus bonis prædicare debent, propter quod ipsis dicit. *Ponite corda vestra,* non tm̃ ora, vel verba. *In virtute eius,* i. in charitate, quæ est virtus huius ciuitatis, &c.

Quoniam hic est Deus Deus noster in aeternum, & in sæculum sæculi, ipse reget nos in sæcula. 787

HIc consequenter ostendit, quid debeant prædicare. Tota. n. prędicatio Apostolorum in hoc fundabatur ad ostẽdendũ, ꝙ Christus erat verus Deus, & verus homo, ideo postquam dixit, vt enarretis, &c. ostẽdit quid dicat. *Q̃m hic.* s. Christus *est Deus Deus noster,* s. qui seipsũ dedit nobis, & bis d. *Deus Deus noster,*

& hoc

& hoc ad maiorem expressionem, quia hoc est quod principaliter prædicare debebant. Et ad differentiam deorum, siue idolorum, quæ Gentiles Deos appellant subdit, d. *In æternum, et in sæculum sæculi.* q.d. Non est Deus noster ad tps, vt falsi dij gentium. Quod dicit contra illos qui temporales homines Deos faciebãt. Vel q.d. *Hic est Deus Deus noster,* quia seipsũ dedit nobis, & non solum in præsenti per gratiam, sed etiam erit noster in æternũ, quia seipsum nobis dabit per gloriam. *Ipse reget nos in sæcula.* Christus.n. non in præsenti, ut rex suos regit, ne finaliter cadant a gratia, sed in æternum eos reget, ne cadere possint a gloria. In translatione autem Hieronymi habetur. *Ipse reget nos in morte,* & idem valet, quia, qui regitur in morte, ne cadat a gratia postea semper erit in gloria. Sequendo materiã inceptam de fundamentis ciuitatis ecclesiæ, i. de articulis fidei, sequitur agere de secundo fundamento. Secundum fundamentum ciuitatis erat sapphirus, cui correspõdet secundus articulus fidei, quem posuit secundus Apostolus, s. Andreas, d. Et in Iesum Christum filium eius vnicũ, dominũ nostrum. Circa quem duo sunt videnda, s. primò, qualiter iste articulus per ecclesiam exponatur, secundò, qualiter per sm fundamentum, quod sapphirus est, figuratur. Quantum ad primum notandum, quòd circa istum articulum, qui est de persona filij multi errauerunt, & maximè Arrius, qui secundum dominum Guidonem circa istum articulum errauit in quinque. Dicebat enim: Primò, filium non esse eiusdem substantiæ cum patre. Secundò, filium non esse patri coæternum, sed natum ex tempore. Tertiò, filium non esse æqualem patri, sed minorem patre. Quartò, Christum non esse filium naturalem Dei, sed adoptiuum. Quintò, dicit filium Dei Iesum Christum puram esse creaturam. Cõtra istos quinque errores ecclesia declarans istum articulum in maiori symbolo quinque addit, dicens. Et in vnum dominum Iesum Christum filium Dei vnigenitum. Per hoc.n. quod dicit filium, ostendit ipsum esse eiusdem substantiæ cum patre. Vnde Aug. in lib. de symbolo dicit. Cum

Errores Arrij.

E audis filium, agnosce hunc esse Deum. Si.n. verus est filius, est id, quod est pater. Si ergo pater est Deus, & filius est Deus, hanc cõsubstantialitatem filij ad patrem contra Arrianos concludit Christus. d. Ego, & pater vnum sumus. Vbi August. Vtrũque audi, & vnum, & sumus. Quod dicit unum, liberat te ab Arrio. quod dicit sumus, liberat te a Sabellio. Secundus error Arrij erat, q filios non est patri coæternus. Quod probabat, ut refert Augu. 1. de Trin. d. Omne, quod natum est, principium habet, oẽ aũt quod hẽt principium, non semper fuit, ergo si filius natus est, patri non est coęternus. Contra istum errorẽ ecclesia addit. Ex patre natum ante oĩa sęcula. Quod declarat exẽplo familiari d. Lumen de lumine, quia cum lumẽ procedat a corpore luminoso, est tñ sibi coęuum. Et ideo ad argm̃ Arrij rñdet Aug. vbi supra, dicens. Qui homo dicit, non intelligit natum esse sempiternũ Deo, ut sit coæternus patri filius, sicut splẽdor, qui gignitur ab igne, coęuus est illi, & esset coęternus, si ignis esset ęternus. Tertius error Arrij fuit, q filius est minor patre, quod probabat, quia oĩs mittens alium, maior est illo, quem mittit. Pater aũt misit filium, & filius missus est a patre, ad Gal. 4. Misit Deus filium suum, &c. Ergo cõtra istum errorẽ addit ecclesia, d. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. q. d. Sicut contradictionem implicat, aliquem esse Deo maiorẽ, cum Deus sit, quo maius cogitari non potest: sic q filio Dei, qui est Deus de Deo natus, patrem esse maiorẽ, vel illum patre esse minorem implicat contradictionem. Ad argm̃ aũt Arrij respondet Aug. dicens. Non ideo putandũ est, filium minorem esse patre, quia missus est a patre, quia propter principij cõmendationem non propter imparitatẽ, vel inęqualitatem, vel dissimilitudinem substantię in scriptura hęc posita intelliguntur, &c. Vnde hanc ęqualitatẽ cum patre se filius habere ostendit, dicens se habere a patre quo nihil maius est. d. Pater meus, quod dedit mihi, maius omnibus est. Vbi August. vide quòd non crescendo, sed nascendo filius ęqualis est patri, quia semper natus est de patre filius, de

Ioan. 10

F

G

H *Augu. 4. de trini.*

Ioan. 10

de Deo verus Deus, hoc est ergo ꝙ dedit mihi pater, ꝙ maius est omnib. vt sim splẽdor lucis eius, sibi ęqualis. Quartus error Arrij fuit, ꝙ filius Dei nõ sit filius naturalis, sed adoptiuus, probat, quia nullus pater sine sui decisione generat filiũ sibi naturalem, ꝙ de Deo dicere est absurdum, & sic restat, ꝙ Deus pater nunquam habuit filium sibi naturalem. Cõtra hoc addit ecclesia. d. Filium Dei vnigenitum. q. d. licet adoptiui filij sint multi, hic aũt quia vnigenitus est naturalis. Et ideo ad argumentum eius respondendo & ponendo differentiam inter filios adoptiuos & filium vnigenitum Hilarius 12. de Trin. dicit: Vero patri solus filius, qui ex eo nascitur, verè filius est. Nos q. dẽ filij Dei sumus, sed per facturam, fuimus enim aliqñ filij iracundiæ, sed filij Dei per adoptionẽ facti sumus, &c. Vult dicere ad argumentum, ꝙ habet veritatẽ de generatione, qua filij deducuntur de nõ esse ad esse, ꝙ non habet in proposito locũ, vnde Iesus se verũ esse Dei filium natura non adoptione ostendit. d.
Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundũ, vt filiũ suũ vnigenitũ daret. Vbi Hilarius Hic est uerus Dei filius naturali ueritate non adoptione Quintus error Arrij fuit, ꝙ filius Dei non erat Deus, sed creatura. Qđ concludebat ex prædictis errorib. ex eo q̃ a alterius substantiæ à patre, q̃ a natus ex tpe, quia minor patre, & adoptiuus filius nõ natiuitatis proprietate, ex quib. sequitur ꝙ sit pura creatura. Contra hoc addit ecclesia in maiori symbolo. d. Per quẽ oĩa facta sunt, quasi sic arguens. Si oĩa per filiũ facta sunt, ergo filius non est factus, patet consequentia, quia nulla res seipsã facere potest. Si ergo oĩa per filiũ facta sunt ergo ipse non est factus, sed si factus non est, ergo creatura non est, & si creatura non est, ergo creator & Deus est. Et sic ex prædictis apparet, qualiter ecclesia declarat in maiori symbolo secundum articulũ fidei positũ in symbolo Apostolorum, ubi solũ dicitur. Et in Iesum Christũ filium eius unicum dñm nostrũ. Cõsequenter restat uidere, qualiter iste articulus per secundum fundamentum ciuitatis. s. per sapphirum declaratur, quod fiet in sequenti lectione.

A PSAL. XLVIII.

AVdite hæc, omnes gentes, auribus percipite, omnes, qui habitatis orbem. 788

HIc Psalmus talem habet titulum. *In finem filijs Chore Psal.* Iste Ps. historiæ alicuius fundamentum nõ habet, sed totus est doctrinalis, atq; moralis factus à filijs Chore, de quibus dictum est supra in principio Psal. 45. Hic ostendit mundum cum illis, quæ sunt in
B mundo, ut diuitias, honores, & gloriam non esse diligendum, ostendens omnes mundi amatores cum sua gloria citò perituros. Et quòd Christus est redemptor non illorum, qui mundum colunt, sed illorum, qui mundum, & ea, quæ in mundo sunt, cõtemnunt. Insuper illos redarguit, qui ideo Deum colunt, ut assequantur prospera mundi, & qui murmurant de prosperitate malorum. Est ergo sensus tituli talis. Iste Psal. à filijs Chore factus, *In finem.* s. in Christum nos dirigit. Vel iste Psal. dirigens nos in finem, com-
C petit filijs Chore, i. crucifixi, ut fuit dictum in titulo Psal. 41. Iste ergo Psal. diuiditur in partes quatuor. Quia primò auditores ad intelligentiam dicẽdorum excitat. Secundò, quæ corde intus conceperat extra verbis explicat, ibi. *Cur timebo.* Tertiò, supplicia malorum, & bonorum præmia prædicat, ibi. *Sicut oues.* Quarto, ad mundum non timendum bonos prouocat, ibi. *Ne timueris.* Primò ergo omnes excitans ad attentè percipiendum dicenda, ponit quatuor, quæ auditores attentos debent facere. Quorum
D primum est dicendorum communis vtilitas. Secundum est audientium status diuersitas, ibi. *Quique terrigenæ.* Tertium est dicendorũ profunditas, ibi. *Os meum.* Quartum est apertæ locutionis facilitas, ibi. *Inclinabo in parabolam.* Quãtum ergo ad primum, quia quod omnes tangit, ab omnibus debet meditari Et ea doctrina in Ps. ipso tradita, omnes tãgit tã bonos quàm malos, tam diuites quàm pauperes, ideo ab omnibus debet audiri, & meditari, pp quod omnes ad audiendũ excitat dicẽs, *Audite hæc omnes gentes,*

Vbi notandum, ꝙ secundum glo. per gẽtes, quæ idola colebãt, intelligit peccatores, & iniustos, sed per habitantes orbẽ, intelligit iustos, qui, s. sunt domini rerũ, & orbis, nõ serui eorum. Habitant enim orbem, qui non tenẽtur ab orbe, nec eius implicantur erroribus. Istos ergo omnes prouocans dicit. *Audite, &c. auribus percipite*, &c. Et attende, quod ait. *Audite, & percipite auribus*, quoniam non sufficit audire verba Dei, nisi adsit, & percipere. Nam percipio, percipis, ſm Grammaticos, componitur ex per, & capio pis, & inde percipere, i. perfectè capere, & intelligere. Ille ergo audit, qui verborum sonũ capit, sed ille auribus percipit, qui quod dicitur, perfectè, & attento corde intelligit. Et non frustra dicit, *auribus percipite*. Vbi notandum, ꝙ per aures vult intelligere perfectam cordis intelligentiã. Auribus enim corporalibus natura tria tradidit. Primò ipsas fecit apertas, quod nõ fecit de organo visus, quod clauditur palpebris, & gustus, quod clauditur dentibus, & labijs, ad denotandum, ꝙ promiores esse debemus ad audiendũ quàm ad videndum, vel gustandũ. Vnde & Seneca ait: Auribus quã lingua frequẽtius vere. Sic etiam & Iac. 1. dicitur. Sit autem omnis homo velox ad audiendũ, tardus aũt ad loquendum. Secundò, natura aures fecit paruas: animalia. n. bruta ſm sui corporis quãtitatem (vt in pluribus) maiores habent aures, quam homo, vt patet de asino, boue, equo, cane, lepore, & similibus. Ad denotandum, ꝙ illa, quæ audimus distinctè, atque discretè recipere debemus vt, s. non omnia audita credamus. Et ad istum sensum dicitur Eccles. 28. Sepsi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam. Vnde & Seneca in Prouerbijs dicit. Difficilem oportet habere aurem ad crimina. Vnde & in canone dicitur: In scriptura, narratur Constantinum Imperatorem dixisse: Verè si oculis proprijs vidissem sacerdotem Dei, aut aliquem eorum, qui monachali habitu circumamicti sunt, peccantem, chlamydem meam explicarem, & cooperirem eum, ne ab aliquo videretur. In quo cõmouemini, &c. Sed hæc quidẽ diximus, cautos vos reddere cupientes, vt si de

Seneca in de moribus.

Dist. 96. in scripturis.

E domini sacerdotibus aliquid contigerit vos audire, quod confusionem pijs mentibus ingerat, non infrunitũ, sed pudoratos filios Noe imitantes, paternã derelicto verecundiã contegatis, vt affluenti, quemadmodũ illi, benedictione repleri moderante domino mereamini, &c. Et sunt verba Nicolai Papæ Ludouico Imperatori. Tertiò, natura aures fecit homini nõ cadẽtes, sicut habẽt canes, sed stantes. Ad denotãdũ, ꝙ verbis terrenis aures inclinare nõ debemus, sed solũ cœlestibus audiẽdis, & spiritualibus, & ad verba legis diuinę. Vnde & Nehemiæ 8. dr̃, F ꝙ aures omnis populi erectæ erant ad librũ legis. Quib. omnibus consideratis, non est contentus Psalm. hunc Psalm. audiri etiam, nisi addat. *Auribus percipite.*

Quique terrigenæ, & filij hominum, simul in vnum diues, & pauper. 789

HIc tãgitur status auditorum diuersitas. Vbi notandũ, ꝙ quãuis oẽs homines creati sint de terra, tñ aliqua corpora terrena gerẽtes animũ habent cęlestem, aliqui verò sicut, & corpora, ita, & G animũ gestant terrenũ, i. terrenis applicatum. Cùm ergo à nobiliori parte totum debeat denominari, illi homines vocant̃ cælestes, qui animum habent cœlestẽ, & illi *terrigenæ*, i. terrenæ generationis. qui animum habent terrenũ. Sic. n legimus in toto genere humanæ naturæ duos hoĩes principales. s. vnum terrenũ, & causam mortis, qua corpora nostra rediguntur in terram. s. Adã, & alium cælestem, & causam vitæ. s. Christum: Sic & hodie sunt duæ generationes. s. filij Adæ terreni hominis, qui ipsum imitantur, & filij H Christi cœlestis, qui ipsum imitant̃. Has aũt duas generationes. s bonorũ, & malorũ hic excitat. Psal. d. *Quique terrigenæ & filij hominum*. Per terrigenas, intelligit filios Adam peccatores, sed per filios hominũ intelligit iustos Christi imitatores qui in scriptura dr̃ filius hoĩs. Consimilem distinctionem bonorũ, & malorũ, licet sub alijs verbis, faciebat Apostolus. d. Primus homo. s. Adã de terra terrenus, secundus. s. Christus de cœlo cœlestis. Et hãc intẽtionẽ habet gl. hic. d Terrigenæ sunt, qui vitia terrena sequuntur quasi geniti

1. Cor. 15.

geniti a terrâ, hi sunt in parte Adæ, qui A fuit homo, sed non filius hominis. Filij aũt hominũ sunt iusti, qui sunt in sorte Christi, qui fuit filius hominis, cuius gestant imaginẽ. Hos ergo oẽs tam bonos, quàm malos, excitat Ps. d. *Quique terrigenæ*, &c. Ac si dicat, Nulli sermonem subtraho. Audiat hæres terræ, quia loquar de iudicio vñ iudicetur, vt sic timeat. Audiant filij hominum. i. iusti, quia loquar de regno cęlorum: vbi regnent, & sic diligãt. Sed statim insurgit dubium, qũo per filios hoĩum intelligit filios Christi, & imitatores, cum ipse Christus non sit filius hoĩum, sed solum hominis? Rñdeo, ꝙ primi à Christo geniti, ut fuerunt apostoli, & illi benè possunt dici filij hominis, quia Christi imitatores immediatè. Sed quia illis filijs primis mediantibus, alios plures genuit fideles, isti ab illis geniti filij hoĩum dici possunt. Et quia in præsenti vita simul sunt corpore mixti boni cũ malis, licet merito distincti, ideo subdit: *Simul in vnum diues, & pauper*. Diues refertur ad terrigenas, pauper aũt ad filios hominum. Et est sensus. *Diues*, i. terrigena. *pauper*, i. filius hominis. Audite, q. C estis simul in unum non separati usq; ad messem, quandoq; non simul eritis, quã doq; .s. separabuntur zizania a tritico, oues ab hœdis. Audiatis ergo omnes, qui nunc estis simul in unum, antequam veniat, qui segreget oues ab hœdis, & ponat oues ad dexteram, hœdos aũt ad sinistram, tunc. n. auditus erit ad iudicandũ, non ad corrigendum. Moraliter aũt per hoc, ꝙ auditores suos vnitos desiderat. d. *Simul in vnum diues, & pauper*. vult ostendere, ꝙ quilibet, qui fructuosè verbum Dei vult audire, vnitatem, & concordiã D cũ proximis debet habere: pp quod dicitur: Cõgregatus est omnis populus quasi vir vnus ad audiendam legem. Qui. n. discordiam cum proximis habet, ipsum Deum non amat. Docet aũt experientia, ꝙ graue est omni homini audire uerba illius, quem non amat. Vnde, sicut graue est iustis audire uerba malorum, ita graue est malis audire verba bonorũ, & Dei. Et hæc differentia est inter bonos, & malos, quia boni, qui per amorem vniuntur personæ malorum, sed non vitijs, libenter audiunt malorũ bona uerba, sed non vitiosa. Mali aũt, qui per odium separantur a bonis, nulla bonorum uerba possunt audire libenter. Quod ostendit Greg. dicens, Peruersæ mentes, si semel ad studium contrarietatis eruperint, siue rectum quid a bonis audiant, aduersis hoc responsionib impugnant. Quia cùm persona displicet, nec recta, quæ protulerit, placent. At cõtra bonorũ corda, quib. in odiũ non uenit persona, sed culpa, sic per uersa diiudicant, ut quæ recta dñr, assumant. Sic. n malè prolata respuunt, ut ap B probent, quæ ex ueritate cognoscũt, &c. Hic ergo Psalm. uolens auditores ad audiendum aptos reddere, ipsos admonet in unum, s. amore primo conuenire, d. *Simul in vnum diues, & pauper*.

Quæstio.

Nehẽ 8.

Greg. li. 9. mor.

Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam. 790

4 q. 1. c. vlt.

1. Cor. 1.

Consequenter hic reddit auditores attentos ex profunditate dicẽdorũ. Proponit. n. de duobus se locuturum, s. de sapientia, & de prudẽtia, quæ duo sũt profunditatis maximæ. Qm̃ ſm gl. sapiẽtia spectat ad diuina, quæ sunt altissima, & prudentia ad mores instruẽdos. Et sic per sapientiam intelligit Christum, sed per prudẽtiam vitam moribus honestis regulatam. In his enim duobus omnis sermo diuinus continetur. Est autem aduertendum, ꝙ duplex est sapientia. s. increata, quæ Deus est, & creata, qua homines dicuntur formaliter sapientes. Sapientia autem increata appropriatur filio Dei: vnde dicit Apostolus. Nos prædicamus Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Quod exponens Magister in glo. d. Christus enim sapientia patris est, qm̃ ipse est verbũ patris, & manus patris per quẽ tanq̃ manu, & verbo pater oĩa facit. Vñ est illud, Oĩa in sapiẽtia fecisti, & uerbo domini cęli firmati sunt. Quod ergo uerbo facit pater, hoc & manu, & quod manu, hoc & uerbo fecit. Dicit ergo Apostolus, prædicamus Christũ Dei uirtutẽ, & Dei sapientiã. Caue ne intelligas filiũ Dei sapientiam Dei patris, tanquam ipse solus filius sit, intelligens, uel sapiens sibi, & patri, & spiritui sancto. Si enim solus filius intelligitur sapiens

Cor.

sibi,& patri,& spiritui sancto sapiens,re-
ctè redit ad illam absurditatem, ut pater
non sit sapiés de seipso,sed de filio. Nec
sapientia sapientiam genuerit, sed ea sa-
pientia dicatur pater sapiens esse, quam
genuit,ubi.n.non est intelligentia,nec sa
pientia pôt esse.Et inde.s. pater ipse nō
intelligit ipse sibi, sed filius intelligit pa
tri,profectò filius patrem sapientiem fe-
cit. Et sic idem est Deo esse ꝙ sapere,&
idem sapientia,ꝙ essentia,non filius a pa
tre est, sed a filio potius pater habet es-
sentiam, quod falsissimum est . Est ergo
Deus pater sapiens ea,quæ ipsa est sapiē
tia sua . Et filius sapientia patris est sa-
piens,sapiés de sapientia, quæ pater est,
de quo est genitus filius.Sic pater intel-
ligens est ea, quæ ipse est sua intelligen-
tia, filius aūt intelligentia patris , est in-
telligens de intelligentia , quæ est pater.
Et sic hæc increata sapientia cum sit idē
ꝙ diuina essentia , tñ appropriatur ipsi
Christo,qui dr̄ Dei virtus, & Dei sapiē
tia.Et de ipsa increata sapientia se loqu
turum dicit ps.dicens: *Os meum loquetur*
sapientiam,i.Christum Dei filium . Alia
est sapientia creata , qua nos formaliter
dicimur sapientes.Et ista est quidam ha-
bitus in mente nostra creatus, quo diui-
na sapidè cognoscuntur, qui habitus dif
fert ab habitu prudentiæ, quia sapientia
est diuinarum, & humanarū rerū cogni-
tio . Et sic sapiens diuina, & humana ri-
matur,sed prudens ea, quæ corporis sen
sibus experiuntur.Vnde sapiens in diui-
nis,sed prudens in humanis.Grammati-
ci autem , ut Catholicon inter sapien-
tiam,scientiam,& intelligentiam. d. Sic
distingui potest inter sapientiam , scien-
tiam,intelligētiam,& prudentiam.Quia
sapientia creator tātum inspicitur, & cū
sapida delectatione.Scientia verò ad co-
gnitionem refertur omnium, etiam sine
delectatione, & bonis moribus . Intelli-
gentia autem ad creatoris,& creaturarū
cognitionem uisibilium, & inuisibilium.
Prudentia uerò ad rerum temporalium
administrationem,& inter bonos,& ma-
los debitam conuersationem. Ex quibus
patet,ꝙ aliud est sapientē esse,aliud pru
dentem,& ꝙ aliquis est prudens,qui nō
est sapiens , & econtrariò , In hoc ergo,

E quod Psal. dicit se loquuturum de sapiē
tia,quia de diuinis,reddit auditores attē
tos ex profunditate dicendorum.

Inclinabo in parabolam aurē meam,ape- 791
riam in psalterio propositionem meam. 32. q. 4.

Hic consequenter reddit auditores attentos meretri-
ex parte facilitatis locu- ces.
tionis. Vbi primò sciendū,quid p para-
bolam,& psalterium intelligit. Parabola
enim secundum Grammaticos est rerum
genere dissimilium comparatio,vt illud.
Simile est regnum cœlorum grano sina-
F pis:illud,Sicut Moyses exaltauit serpen-
tem in deserto , ita exaltari oportet filiū
hominis. Et illud,Semen est verbū Dei.
Et componitur parabola a παρὰ quod est
iuxta, & βογὴ quod est sentētia.inde pa-
rabola, quia iuxta sñiam,non.n parabo-
la est ipsa sñia, quæ sonat, sed iuxta illā.
Sic ergo loquens in parabolis non aper-
tè loquitur,sed similitudinariè, & ænig-
maticè,qđ nō omnes capiunt.Et aduer-
te, ꝙ quamuis parabola nō statim intelli
gatur,quia non est aperta locutio,sed si-
militudinaria: tamen intellecta multum
G persuadet, & inducit ad cognitionem ve
ritatis.Et ideo Christus turbis loqueba-
tur in parabolis, vt dicit Chrysostomus,
quia loquebatur idiotis indigentibus ab
his induci. Dicit ergo Psal. *Inclinabo in*
parabolam aurem meam.i.humiliabo me
veritati,quæ per parabolas,& ænigmata
me docet , quia quasi tota scriptura sa-
cra parabolis est plena.i.figuris,& ænig-
matibus,quia cum per unum factum ē
ostendit aliud ab illo genere distinctum,
faciendum est parabola.Sicut ꝙ Moyses
aquam de petra eduxit , erat parabola ,
H docens ꝙ de Christi latere (qui vera pe
tra dicitur) aqua baptismalis erat exitu-
ra,&c.pp quod dicit Apostolus, Omnia 1. Cor.
in figura contingebant illis. *Inclinabo er-* 10.
go in parabolā aurem meam.i.ad sanctam
scripturā quæ parabolicè loquit. Sequit.
Aperiā in psalterio propositionē meā. Vbi
notandū , ꝙ aliqua instra pulsantur ore,
vt tuba , vel musa, & aliqua manu, sicut
organū,& psalteriū.Prima significant do
ctrinā prædicationis,quæ promitur ore,
sed scđa significāt doctrinā operationis,
quæ efficitur manibus, sicut qn̄ aliquis

alium

alium docet, non modo verbis, sed magis operibus, quæ doctrina est efficacior prima, & hæc maximè in Psalterio decem chordarum denotatur, in quo obseruatio per opera decem mandatorum figuratur. Dicit ergo Ps. *Aperiam in Psalterio propositionem meam*. i. factis ostendam propositionē meam. i. factis, & operibus ostendam quæ dico, quia sicut dico æternam beatitudinem cæteris omnibus esse præponendam, ita hoc esse faciendum factis ostendā. Et hoc est, quod d. *Aperiam*. i. declarabo, quod clausum est dissoluam, quia parabolas explicabo, quod ideo dicit, quia multa alibi parabolicè dicta, hic factis aperiuntur. Et conformiter dr̄ Ps. 32. In Psalterio decem chordarum psallite illi. Moraliter aūt in Psalterio aperit propositionē suam, qui bonum suæ mētis propositum per facta ēt exteriora manifestat. Quod facere non possunt terrenis dediti, quia psallere Deo dignè non possunt. Dicit Isid. 3. Etym. agens de prima diuisione musicæ, ꝙ illa vox cæca dicit̄, quæ mox, vt emissa fuerit, cōticescit, atq; suffocatur, & nequaquam longius producitur: sicut est in vasis fictilibus. Sic moraliter. Quid enim sunt vasa fictilia, i. de luto facta, nisi corda hominum terrenorū? de quibus Ps. 2. Tanquam vas figuli confringes eos. Habent enim ista corda lutea, idest igne cupiditatis, & auaritiæ decocta, & indurata, vnde vox eorum cæca est, nec apta suaui melodiæ, qualem regem angelorum audire decet, vnde sicut meritò fatuus reputandus esset, qui pulsando vas fictile coram rege terreno, suauem melodiam, & regiæ celsitudini conuenientem crederet facere, sic aliqui corde fictili, luctuoso, & terrestri Deo psallē do credit sibi placere. Vox enim illa cum sit cæca, mox emissa conticescit, nec longius producitur, & per consequens cœlū non ascendit, nec ad aures perducitur Dei. Vnde Ber. in meditationibus. Non potest fieri, vt cum Deo loquatur, qui cū toto mundo tacens fabulatur. Continuādo materiam articulorum fidei superius incœptam, nunc restat videre qualiter secūdus articulus per saphirum, qui erat secundum fundamentum ciuitatis, declaratur. Vbi sciendum, quod sapphirus

Psal. 32

1. Cor. 10.

A lapis quasdam habet proprietates, per quas huius secundi articuli singulas significat partes, ac eiusdem filij Dei (de quo iste est articulus) proprietates. Nam secundum Magistrum de proprietat. Saphirus habet virtutem distinctorum vnitiuam. Virtutem infirmorum sanatiuam. Virtutem turbatorum solatiuam. Virtutem oculorum seruatiuam. Virtutem gemmarum prelatiuam. Sic, & verè filius Dei (ut in verbis istius articuli ostenditur) habet virtutem vnitiuam, quia distinctarum vnitiuus naturarum. Et Sanatiuam, quia perditorum redēptiuus peccatorum, quia Iesum Solatiuam, quia afflictorū solatiuus miserorum, quia Christum. Seruatiuam oculorum, quia cunctorum cognitiuus occultorum, quia Christum. Prælatiuam, quia dominium tenet cæterorum, quia filium Dei vnicum dominum nostrum. Primò ergo sapphirus habet virtutem vnitiuam. Nam vt ibidē dicit Magister: Sapphirus secūdum Dioscor. habet virtutem reconciliatiuam discordantium, multum. n. valet ad pacem reformandam. Sic & conformiter filius Dei humanam naturā p peccatū a Deo diuisam reconciliauit, & vniuit, dum in vna persona naturam diuinam, & humanam cōiunxit. Vnde Hieronymus in explicatione fidei catholicæ. Confitemur in Christo vnam esse filij personam, ut dicamus duas integras, & perfectas esse substantias, idest, diuinitatis, & humanitatis, &c. Et hanc filij virtutem vnitiuam notat iste articulus d. Est enim, & copulatiua coniunctio, vnde istam vnitatem per ly &, ostendit Paulus. d. Mediator Dei, & hominum Christus Iesus, &c. Secundò, sapphirus habuit virtutem sanatiuam, s. multarum infirmitatum. Vnde ſm Magistrum, ubi supra, valet contra tumorem apostematis, quia apostematū reprimit inflaturam, valet contra antracem, quia habet virtutem malitiæ, & venenositatis atrosis expulsiuam, valet cōtra venenum, cuius experientia est, quia si araneam infra pixidem posueris, & verum sapphirum supra pixidis orificium aliquandiu retinueris, aranea eius virtute uicta, quasi subitò morietur. Hanc virtutem singulariter habet Dei filius,

1. Ti. 2.

qui humanam naturam peccato morbidam,& infirmam sanauit,ac pro peccatis eius satisfaciendo saluauit. Quam virtutem de ipso notat secundum verbum articuli.d. Et in Iesum.Iesus enim saluator interpretatur. Et ideo de ipso dixit ange-
Luc. 1. lus.Vocabis nomen eius Iesum,ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorũ. Et sic q̃a Iesus in saluatione fundatur,ideo ei dr̃. Fundabo te in sapphiris.
Esa. 54. Tertiò, sapphirus habet virtutem solatiuã. Nam vt dicit Mag.vbi supra habet virtutem lætificatiuã cordis, vnde valet contra cardiacum,& quamlibet passionẽ melancholicam. Sic & Dei filius eius
Ioan.16 aspectu fideles lætificat,ipso teste. Videbo vos,& gaudebit cor vestrum. Et hanc virtutem de ipso ponit secundus articulus.d. Christum, qui vnctus interpreta-
Luc. 2. tur,quia vnxit nos oleo lætitiæ. Ideo ait angelus:Annũcio vobis gaudium magnũ, quod erit omni populo,quia natus est saluator mundi,qui est Christus, &c. Et de hac virtute solatiua sapphiri dr̃. Portæ
Tob.13. Hierusalem ex sapphiro,& per vicos eius alleluia cantabitur.Quartò,sapphirus habet virtutem visus saluatiuam. Nam,vt dicit Magistervbi supra,de sapphiro dicit Dioscorides, q̃ tollit de oculis sordes,& de fronte dolorẽ.Sic & Dei filius,qui est lux vera, illuminans omnem hominem venientẽ in hunc mundum,in quẽ per ipsum solum oculis cordis possumus cognoscere patrem. Hanc virtutem de ipso se-
Mat.11 cundus narrat articulus,dicens.Filium,s.
Exod.28 cui attribuitur sapientia. Hanc virtutem nomine filij demonstrabat Christus dicens,q̃ nemo nouit patrem,nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Hæc virtus cognitiua in sapphiro figuratur, quando in rationali Aaron,quod rationem, & intelligentiam significat,poni iubet Quintò,habet virtutem prælatiuam,quoniam propter sui excellentiam rex lapidum dicitur. Vnde Magister,vbi suprà, hic lapis est gemma preciosa, regum digitis præ cæteris apta. Vnde hic lapis a lapicidario propter sui excellentiã gemma gẽmarum vocatur Sic uerè Dei filius tantam habet super cæteros excellentiam, quòd eius nomen est super omne nomen,vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Et hanc uirtutẽ de ipso demonstrat iste articulus dicens,ipsum vnicũ dominũ nostrũ. Apoc.19. Ipse est rex regũ, & dñs dominãtium. Et hæc uirtus prælatiua in sapphiro figuratur.Iob. Preciosissimo sapphiro non adæquabitur. Iob 28.

Cur timebo in die mala: iniquitas calcanei mei circundabit me. 792 13.q.6.

Hic Psal.per mundum tractatus incipit uerbis explicare, quæ prius cor de conceperat. Intentio enim psalmistę est ostendere, q̃ mundi prosperitas non est affectanda.Et circa hoc primò proponit quæstionem,& eam soluit. Secundò, solutionis ponit declarationem: ibi. *Qui confidunt.* Quantum ad primum sciendũ, q̃ vltimum iudicium iustis erit ualde delectabile, sed iniustis ualde formidabile. Quam diuersitatem non faciet diuersitas iudicis,sed diuersitas conscientiarum iusti,& peccatoris Quod declarat Gregor. dicens.In extremo iudicio Christus in semetipso incommutabilis manens, nulla uicissitudine aut commutabilitate uariatur. Sed tamen electis, ac reprobis nequaquam sub specie eiusdem incommutabilitatis ostenditur,quia & tranquillus iustis,& iratus apparebit iniustis.Testem enim conscientiam intra semetipsos deferũt: vnde & eorum mentes æquè vnum respiciunt,sed non æqualiter modificentur, quia & istis eum benignum ostendit anteacta iustitia, & illis terribilem culpa. Quorum pauorem quis explicet, cùm contigerit miseris, & intra se culpas cernere, & ante se iudicem iustum videre?Hoc nimirum quotidie in usu vitæ præsentis agitur, vt de qualitate venturi iudicis mortalium corda doceãtur. Nam cum duo ad iudicium pergũt,alius innocentiæ sibi conscius, & alius culpæ, ante prolatam sententiam adhuc tacentem iudicem utrique conspiciunt, & tamen culpæ debitor grauem contra se irã hoc ipsum iudicis silentium suspicatur. Quam iram sibi non renunciat perturbatio iudicis, sed recordatio prauitatis. Quia etsi adhuc foris reum sententia nõ clamat, intus iam conscientia grauiter accusat. At contra iustitiæ amicus decernentis iudicis vultum cõspicit, sed intus

Schismatici. Greg.31 mor.c.6.

de testimonio bonæ recordationis hilare scit. Et quod apud se, qđ metuat, nõ hēt, omne, qđ contra ipsum est, blandum videt. Ex quib. apparet, ꝙ dies iudicij malis erit multum formidabilis. Et super hoc Ps. fundat intentionem suam quærens, quare mali timebũt in die iudicij? Et sic format quæstionem suam. d. *Cur timebo in die mala* .i. in die iudicij quæ dr̄ dies, quia erit clara, quia tunc omnia erunt manifesta, & aperta. Et dr̄ mala quantum ad iniustos, quia tunc damnationis sententia contra ipsos fulminabit. Vnde de illa die respectu malorum dr̄.

Sopho, 1. Dies illa tribulationis, & angustiæ, dies calamitatis, & miseriæ, dies tenebrarum, & caligins, dies nebulæ, & turbinis, dies tubæ, & clangoris. Horum ergo causam quærit. d. *Cur timebo in die mala.* Et statim respondet. d. *Iniquitas calcanei mei circundabit me.* hæc.n. est causa. Vbi notādum, ꝙ per calcaneum, qui est extrema pars corporis, & finis, intelligitur finis vitæ præsentis. Et quia Deus omnem hominem iudicat s̄m statum finis, quia etsi in uita malus fuerit, & bonus in fine, inter bonos iudicabitur, ut patet de latrone, & si bonus in uita, & malus in fine, inter malos iudicabitur, quia s̄m Isidorũ, quemlibet iudicat Deus, non de præterita uita, sed de fine vitæ. Ideo Diabolus maximè hunc calcaneum, i. finem nostrũ obseruat. Sic.n. dictum fuit serpenti a principio. Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius, idest, fini vitæ. Et dæmonibus dicitur. Ipsi calcaneum meum obseruabunt. Et sic iniquitas calcanei est peccatum, in quo quis moritur. Et hæc est causa, quare timebit quis in die mala. Et istam intentionem ponit Magister in glo. d. Ecce cur timebo, quia *iniquitas calcanei mei circundabit me* .i. pro iniquitate timebo, quam tamen tunc uitare possum. q. d. Non est, quod timere me oporteat, si uolo, cũ iniquitatem, quæ est causa timoris, uitare in mea sit potestate, pro qua tamen timebitur in die nouissima, quæ erit mala dānatis, non iustis. Ideo ergo tunc timet iniustus, quia *iniquitas calcanei mei circundabit me.* Per calcaneũ.n. finis uitæ intelligit, cui maximè diabolus insidiatur,

Greg. 31 mor. c. 6.

Psal. 55

A Circundabitur .n. tunc peccator ab iniquitate sua, quia ex omni parte erit manifesta. Sic.n. dicitur psal. 17. Circundederunt me dolores mortis, torrentes iniquitatis conturbauerunt me.

Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.

793 De pœn. d. 3. quã quam.

HIc explicat solutionem datam superius, ostendens ex quo prouenit iniquitas calcanei, quæ timorem inducit in die iudicij. Et ostendit, ꝙ prouenit ex duobus. s. ex nimio appetitu præsentis fœlicitatis. Secundò, ex contemptu futuræ fœlicitatis, ibi. *Non videbit.* Circa primum duo facit. Quia primò ostendit, in quo consistit felicitas uitæ præsentis. Secundò, ostēdit quòd illa in die mala non proficit, ibi. *Frater non redimet.* Quãtum ad primum ostendit, ꝙ felicitas huius mundi maxime in duobus consistit. s. in potestatis robore, & in diuitiarum multitudine. Et quantum ad hoc dicit. *Qui confidunt in virtute sua.* q. d. Si quæras, qui sunt illi, quos circundabit iniquitas calcanei, respondet, ꝙ illos circundabit, qui cõfidunt in uirtute sua. Vbi notãdum, ꝙ bona mundi, in quibus mundani confidunt, sunt duplicia. s. quædam intrinseca, vt scientia, fortitudo, eloquentia, pulchritudo, & huiusmodi. Et hæc omnia nomine virtutis intelliguntur. Quædam sunt extrinseca, ut diuitiæ, honores, amici, fama, &c. Et hæc omnia nomine diuitiarum significantur. Prima enim sunt quodammodo intrinseca personæ, & ideo noīe virtutis, quæ quodammodo intrinseca est homini, denotantur. Alia autem sunt extrinseca, sicut, & diuitiæ. Et in istis summa omnium bonorum temporalium consistit. Quasi d. ps. Timor, est de iniquitate, iniquitas autem ex confidentia terrenorũ consistit. Et quia textus iste multum est notabilis, & multos tangit, ideo ipsum magis explicando, est notandum, quòd confidunt aliqui in rebus temporalibus multipliciter malè, quia confidentia mala est multiplex, scilicet confidentia auarorum terrenalis abundantiæ, superborum personalis sanctimoniæ, hypocritarum exterioris uanæ gloriæ, tyrannorũ munda-

mundalis eminentiæ, reproborum sęcularis sapientiæ. Primò est confidentia auarorum, Sunt enim quidam tantùm excæcati, ꝙ totam suam cõfidentiam in mundi diuitijs ponunt, non considerantes ꝙ illę tempore necessitatis, i. mortis deserunt hominẽ. Et de istis dr̃. Vbi sũt principes gentium, qui dominantur bestijs terræ, qui in auibus cœli ludunt, qui argentum thesaurizãt, & aurum in quo confidunt homines, & nõ est finis possessionis eorum? Et tamẽ exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. Vnde talium confidentia q̃ sit vana ostendit Greg. 22. mor. c. 2. d. De creatore desperasse, est in creatura spem posuisse. In rebus aũt dubijs fixerat cõfidentiam suam diues ille, qui dicebat. Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. Sed hunc superna vox increpat. d. Stulte hac nocte animã tuam tollam à te, quæ autem parasti, cuius erunt? Eadem. n. nocte sublatus est, quum in rerum abundantia multa sibi fuerat tempora pręstolatus, vt. s. qui in lõgum subsidia colligenda prospexerat, sequentem diem vel vnum minimè videret. Quasi. n. in aquis defluentibus fundamentum ponere, est in rebus labentibus confidentiam spei velle solidare. Stante. n. in perpetuum Deo, transeunt omnia. Quid ergo nisi à stante fugere, est trãsitorijs reb. inhęrere? Quisquis ergo defluere deuitat, superest vt quod defluit, fugiat: ne per hoc, quod amat, in hoc cogatur peruenire, quod vetat. Qui. n. rebus labẽtibus inhæret: illo trahitur, quò tendit, quod tenet. Prius itaq; curandũ est, ne quisq̃ tẽporalia diligat, ac deinde ne in eisdem temporalibus qui nõ ad dilectionẽ sibi, sed ad vsum retineret, cõfidentiã ponat. Et infrà. Sed sunt pleriq; qui etsi in rebus transitorijs nequaquam fiduciã ponunt, cum tamen sibi ad vsus necessarios abundè adsunt, mente tacita lætantur. Qua in re dubium non est, quia tunc quisque minus dolet, ꝙ desint æterna, quanto magis gaudet, ꝙ adsunt temporalia. Et qui minus dolet, ꝙ desunt temporalia interius, magis expectat, vt adsint æterna. hæc Greg. propter quod dicitur. Qui confidit in diuitijs, corruet.

Baruch. 3.

Luca 12

E Secundò, est confidentia superborum. Quidam enim aliqua sua bona confidentes, & mala, nulla aliorum aũt mala, & nulla bona volentes attendere, in seipsis superbè confidentes, cæteros despiciunt. De quorũ numero fuerat ille Pharisæus, de quo dr̃. Pharisæus stans à longè, hæc orabat. d. Gratias ago tibi, domine, quia non sum sicut cæteri hominũ, &c. Ille. n. in seipso de sua sanctitate confidit, qui bona, quæ facit, non Deo, sed sibi attribuit, quod maximæ superbię est indiciũ. Vnde Theoph. prædicta verba exponens F supra Lucã. d. Quia. n. superbia plusquã aliæ passiones vexat hominum mentes, ideò crebrius de hac nos dñs monet. Est aũt superbia Dei contemptus, quotiens enim aliquis, non Deo, sed sibi ascribit bona, quæ facit quid est aliud quam Dei negatio? Causa ergo confidentiũ in seipsis, non autem totum attribuentiũ Deo, sed ob hoc ẽt cæteros contemnẽtiũ, parabolam dñs proponit, ostendẽs, ꝙ iustitia hoĩum q̃uis approximet Deo, si tñ assumat superbiam, hominem ad infimum deijcit. Et ideò dr̃. Qui confidit in corde G suo, stultus est. Tertiò, est cõfidentia hypocritarũ. Multi. n. suam confidentiam solum in exteriori apparentia, & gloria ponunt nihil de interiori veritate curãtes. Et tales idolum videntur colere. Qm̃ idolum exterius prætendit formam rei animatæ, cuius virtute caret interius. Similiter faciunt hypocritæ, de quibus d. Psal. Similes illis fiant. s. idolis, qui faciũt ea, & qui confidunt in eis. Quartò, est confidentia tyrrannorum. s. mundialis eminẽtiæ, sicut illorum, qui confidunt in tẽporali potentia, in aliorũ amicitia, in ro H bore, vel virtute propria. Et de istis ad literam hic d. Psal. *Qui confidunt in virtute sua, &c.* Sed quam uana sit talis confidentia, multa naturæ docent exẽpla. Nonne multotiens, quod fortius est, à debiliori superatur? Nonne petram durissimam aqua mollis suis paruis guttis excauat? Nonne ferrum sua rubigine cõsumitur? Cetus piscis maximus à crocodilo paruo animali sæpe occiditur? Nonne gigas ille magnus Golias, & fortissimus à puero Dauid fuit occisus, & decapitatus? Nonne Sampson ille fortissimus ab vna vili

Prouer. 11.

Luca. 18

Prouer. 28.

vili meretricula captus fuit, & ligatus, Ideo dr: Maledictus homo, qui cõfidit in hoie, & ponit carnẽ brachium suum, &c. Consimiliter dicendum de cõfidentibus in potentia mundi. Cæsar.n. Imperator potentissimus orbis, qui in potentia cõfidebat armorũ, cum stilis ferreis a Romanis in Concilio fuit occisus. Ille potentissimus Alexãder, amicorum veneno interijt. Qm ergo vanũ est confidere in temporali potentia, q̃ sibi adhærentes in casu defendere non põt, ideo d. Ps. Nolite cõfidere in principibus in filijs hominũ, in quibus non est salus. Nam sæpe cõtingit, ꝙ hodie qui maior est ciuitatis, crastina die expellitur: hodie imperat, cras decapitatur: hodie dilectus, cras habitus odio. Quinto, est confidentia reproborũ, qui. s. in sæculari sapientia confidunt. Quanti.n. sunt hodie, qui in astutia verborũ, & in stylo sæcularis sapientiæ confidunt cæteros posse suppeditare, & ad libitum ducere mundũ? cum tñ tales ignoranter verã sapientiam sint cęci, & duces cæcorum. Et istis dr: Nolite confidere in verbis mendacij, &c. vnde in sapientia sęculari, vel eloquentia non est confidendum, quia non solum in se confidentibus plerunq; est causa mortis æternæ, sed ẽt tẽporalis. Quid profuit Catoni sapientia sua, in qua plurimum confidebat, vt per eam inuidens potestati Cæsaris se occiderit propria manu? Quid Senecæ sua sapientia, propter quam a Nerone coactus fuit eligere sibi mortem? Quid ipsi Achitofel sua sapientia, quæ tãta erat, ut eius consilium Dei putaretur, qui eam in se semel videns despectam, laqueo suspendit seipsum. Et ideo dicitur. Qui confidunt in cogitationibus suis, impiè agunt. Confidendum non est in prædictis, sed solum in Deo. Ps. 124. Qui confidit in domino, sicut mons Sion, non commouebitur, &c. Oẽs ergo in temporalibus confidentes, reprehendens Psal. ait. *Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine,* &c.

[Margin: uer. — ca. 18 — Psal. 5. — Nota cõtra malos aduocatos. — Hier. 7. — Prouer. 28. — Pro. 11.]

794 *Frater non redimet, redimet homo? & non dabit Deo placationem suam.*

[Margin: 23. q. 2. in præsenti.]

Hic consequenter ostendit, ꝙ talia temporalia in die mala non proficiunt, nec iuuare possunt. Vbi notandum

A ꝙ nomine fratris hic Christus intelligitur, qui nostrũ se fratrem appellat. d. Narrabo nomen tuum fratribus meis. Vnde Psal. 21 post resurrectionẽ dixit Magdalenæ. Va- Ioan. 20 de, & dic fratribus meis, ascendo ad patrem meum, &c. Et de ipso dicit Aposto- Rom. 8. lus. Ipse est primogenitus in multis fratribus. Iste frater, s. Christus solus, peccatores redimere potest, quia solum preciũ sufficiens pro nostris peccatis, Deo soluere potuit. Et quamuis vita illius, quam pro nobis dedit in mortẽ, fuerit sufficiẽs precium pro redemptione omnium pec-

B catorum, nõ tamen oẽs redimet per efficaciam, sed solum illos, qui ad participandum precium suæ passionis debitè se disponunt. Cum ergo in temporalibus confidentes se nõ debitè disponant, ideo Christi passio eis nõ proficit, nec redimit eos. Si autem Christus nõ redimit tales, & nullus alius eos redimere potest, quia nullus alius homo a Christo debitum precium quo Deus placetur peccatori, & peccator redimatur, exoluere potest. Sequitur, ꝙ tales in die mala damnabuntur, & temporalia bona, in quibus confi-

C debant, eos iuuare non poterunt. Et hoc est, quod dicit hic de ipsis. *Frater non redimet.* hoc dicit affirmatiuè, i. frater Christus non redimet tales. Consequẽter interrogatiuè dicit. *Redimet homo.* q. d. Nõ, quia nullus alius homo a Christo potest, quare? quia nullus alius placationem Dei pro peccato, vel precium redemptionis debitum soluere potest. Et ideo subdit. *Non dabit Deo placationem suam,* & precium redemptionis animæ. Si ergo tales in mundo confidentes non redimentur in die iudicij, quid erit de ipsis, nisi ꝙ

D damnabuntur æternaliter? Vnde de quolibet tali subdit. Laborabit in æternum. Nonne magnus est labor perpetuum sustinere cruciatum, inuitè pati, mori velle, & non posse mori? Desiderabunt. n. mori, Apoc. 9. & mors fugiet ab eis. Ideo subdit, & viuet in finem. Quia etsi vita præsens, in qua confidebat, hic finitur, viuet tamen in finem, i. post finem vitæ viuet ẽm animam, quia non moritur anima cum corpore, sed dolori reseruabitur, quousque, reassumpto corpore, vtrumque simul crucietur. Ideo dicit.

795 *Et precium redemptionis animæ suæ, & laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem.* E

De pœn. d.3.quid ergo.

DE damnatorum doloribus, & vita siue morte loquit̃ Greg. 15. mor. de quolibet damnato d. Persoluit.n. in tormento, quæ hic illicita seruauit desideria,& flammis vltricibus traditus semper moritur,quia semper in morte serua tur. Non.n.in morte consumitur,quia si consumeretur vita morientis, cum vita ét pœna finiretur, sed vt fine crucietur, viuere sine fine in pœna compellitur, vt F cuius vita hic mortua fuit in culpa, illic eius mors viuat in pœna.Cruciabitur.n. & non extinguetur,moritur,& viuit,deficit,& non subsistit,finitur semper, & sine finem semper erit. Hæc solo auditu valdè sunt terribilia, quanto magis passione? hæc Greg. Continuando materiã articulorum supra inceptam, nunc restat tertium articulum declarare,ex tertio ci *Artic.3* uitatis fundaméto. Vbi notandum,ꝙ tertium articulum posuit Ioa. Euãgelista.d. de Christo. Qui conceptus est de spiritu sancto,natus ex Maria Virgine. Qui arti G culus figuratur per tertium fundamentum,qui est Calcedonius.Ad hoc autem intelligendum,est notandum, ꝙ ẜm Magistrum, vbi supra, Calcedonius multas habet proprietates, istum articulum declarantes. Habet.n.mititatis apparétiam in colore, charitatis congruentiam in colore,vtilitatis abundantiam in valore.puritatis efficaciam in vigore.Sic, & conformiter iste articulus continens verbi incarnationem,& natiuitatem cõtinet quatuor dicta.s. verbi mititatem, humanitatis nr̃æ fragilitatem assumendo.Qui cõ- H ceptus est.Spiritus charitatem liberationis nr̃æ vtilitatem peragendo.De spiritu sancto. Fructus vbertatem humanitatis, verbi natiuitatem demõstrando. Natus. Matris puritatem virginitatis sacræ, synceritatem conseruando. Ex Maria Virgine. Prima proprietas Calcedonij est, ꝙ habet in colore mititatis apparentiam. Habet.n.colorem pallidum,& hebetem, vt dicit Mag.vbi supra. Hic aũt color significat humilitatem.In cuius signũ regi *Hest.15* na Hester coram Assuero rege humilis apparens in pallorem colore mutáto reclinauit caput. Hanc virtutem continet articulus iste, ostendens verbi humilitatem,&c.d Qui conceptus est.i.cum carne simul captus. Quod clarius aperiens maius symbolum ait. Et incarnatus est. Hæc aũt fuit verbi humilitas maxima, vt carne mortali sibi unita formam serui acciperet dñs omnium. Philip.2. Qui cum in forma Dei esset,non rapinam arbitratus est,&c. formam serui accipiẽs in similitudinem hominum factus,& habitu inuentus,ut homo. Istam conceptionẽ prædixit Esa. Ecce virgo concipiet,& pariet *Esa.7.* filium, & uocabitur nomẽ eius Emanuel quod est nobiscum Deus.Est ergo sensus huius partis. Qui cõceptus est.i.qui nr̃æ humanitati unitus est,quia ẜm Magistrũ. Verbum totum hominem in hac conceptione assumpsit, simulq; sibi vniuit animam, & carnem, nec caro prius concepta,& postmodum assumpta:sed in conceptione assumpta,& in assumptione cõcepta. Ex ista parte istius articuli excluduntur errores. Primus est Valentinianorum, & Eutychetis, qui dicunt verbũ *Li.3.d.* corpus cæleste secum attulisse, nihilque de Maria Virgine assumpsisse. Quorum ratio est ẜm Magistrum,quia humana caro cum de se sit immunda,verbo diuino sine eius inquinatione non posset uniri. Cõtra istum errorem dicit Ioannes:Qui conceptus est, quia si verbum illud tale corpus de cœlo in virginis uterum attulisset, iam ibi conceptus non fuisset, sed solum receptus. Ideo istum errorẽ Aug. *Aug. in li.de agone Christiano. cap. 18.* exterminans in lib.de agone Christiano, & recitat a Magistro,vbi supra,dicit. Nõ sunt audiendi,qui nec verum hoĩem filiũ Dei suscepisse dicunt, neque natum de fœmina,sed falsam carnem,& imaginem corporis simulatam ostẽdisse videntibus. In quem errorẽ prorepunt,quia timent, quod fieri non potest, ne humana carne veritas,& substantia Dei inquinetur. Et tamen prædicant istum visibilem solem radios suos per omnes fœces spargere,& eos mundos seruare. Si ergo visibilia munda a visibilibus immundis contingi possunt, & non inquinari, quantò magis incommutabilis, & inuisibilis veritas totum hominem sine sui contamipatione

natione assumpsit? &c. hunc ergo errorē extirpans ait. Qui cōceptus est. Secundus fuit error Photini, qui dicit, ꝙ iste conceptus in virginis vtero fuit purus homo. Cuius ratio est, Quia, cū omnis natura composita ex corpore, & anima humana sit homo, & per consequens ꝑsona creata, si persona verbi talem personā assumpsisset iam Christus esset duæ personæ. Contra istum errorem dicitur. Qui conceptus est. Nam ly qui, refertur ad ꝑsonam filij, de qua superius immediatè dictum est. Et in Iesum Christum filium Dei Ipse ergo filius cōceptus est, i. simul carni vnitus. Cōtra istum errorem instat Theoph. in sermone. d. Dicat nunc Photinus, quō humana natura per vuluam virginalem nata, vuluę virginitatem seruauit incorruptā? Nullius. n. hominis mater virgo permāsit. Sed quia natus est de carne Deus verbum custodiuit matris integritatem, seipsum per hoc verbum esse ostendens. Neq; enim nostrū verbū cum concipitur, vel paritur, corrumpit mentem, nec Deus verbum in conceptione, vel partu peremit virginitatem. Ad rationē aūt ipsorū patet, ꝙ assumit falsum. s. ꝙ persona verbi personā hominis assumpsit, quod est falsum, vt deducit Magister lib. 3. d. 5. Nec etiam assumpsit animam prius corpori vnitam, vt supponit. Quia illa cōceptione fuerunt assumpta, & in assumptione concepta. Ex prædictis apparet, ꝙ istum conceptū habemus credere Christum esse verum Deum contra ₰m errorem, & verum hominem contra primum, vt sic virgo ipsum concipiens dicat. Concepit hominē per Deum, vbi vide nostram humanitatem, quia cōcepi hominem, vt verbi diuinitatem, quia per Deum. Istas duas naturas in isto conceptu esse vnitas clarè ostendit Angelus Mariæ. d. Ecce concipies, & paries filium, quem demonstrauit esse Deum. d. & filius altissimi vocabitur, & verum hominē ipsum appellans filium Dauid. d. Et dabit illi Deus sedē Dauid patris sui. Vbi Beda. Omittat ergo Nestorius dicere Christum hominem tantum à virgine natū, & hunc cum verbo Dei non in vnitate personæ esse receptum. Angelus enim, qui asserit eundem ipsum patrem habere Dauid, quem filium altissimi vocari pronunciat, in duabus naturis vnā Christi personam demonstrat. De alijs partibus articuli dicam in sequentibus.

Gen. 4. — Luc. 1. — Aug. in li. de ag. ne Christiano. cap. 18.

Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes, simul insipiens, & stultus peribunt. 796

CONsequenter hic ostendit, ꝙ malitia mundanorum prouenit ex contemptu supernæ fœlicitatis, ex eo, s. quia mundani non credunt aliam vitam nisi præsentem, ideo liberius ad peccata currūt. Et diuiditur in duas partes. Quia ponitur primò illorum opinio falsa. Secundò, fidelium opinio vera, ibi. *Homo cū in honore.* Prima pars diuidit in partes tres ₰m quod tripliciter probant suam falsam opinionem. Primò ex parte personarū q̄ æqualiter moriuntur. Secundò, ex parte diuitiarum, quæ æqualiter relinquunt, ibi. *Et relinquēt.* Tertiò, ex parte ædificiorum, quæ solemniter fabricantur, ibi. *Tabernacula eorum.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ mundanorum falsa opinio est, ꝙ non sit alia uita post istam, & ꝙ sicut moritur corpus, ita moriatur & anima, propter quod dicunt, ꝙ in præsenti uita homo debet uoluptuosè uiuere, & frui temporalibus bonis, unde in persona talium dicitur. Dixerant impij apud se cogitantes non rectè. Exiguum est, & cum tædio tempus uitæ nostræ, & non erit refrigeriū in fine hominis, & non est agnitus, qui sit reuersus ab inferis. Et infrà: Venite ergo fruamur bonis, quæ sūt, & utamur creatura, uino precioso, & unguentis nos impleamus, non pertrāseat nos flos temporis, coronemus nos rosis, antequam marcescant, nullum pratum sit, quod nō pertranseat luxuria nostra, quia post hoc erimus tanquam non fuerimus, &c. Et ista opinio est occasio omnium Peccatorum, quia tales ponunt fœlicitatem suam, & finem precisè in uita præsenti. Probant ergo istam opinionem, primò ex hoc, quòd omnes æqualiter moriuntur iusti, & iniusti, & sapientes, & stulti. Et ideo ex æqualitate mortis arguunt, quòd non sit alia uita, in qua iusti præmientur, & mali puniantur. Et sic non intelligunt uerū interitum,

Sapien. 2

tum,& damnationem malorum. Et hoc E est, quod de vnoquoque illorum dicit Psal. *Non videbit interitum.* i. non intelliget quis sit verus malorum interitus. Et hoc *cum viderit sapientes morientes*. i. qa videt æqualiter mori bonos, & malos q. d. Si sapiens, qui Deum coluit, mortuus est, cur sequar eum, faciam ergo mihi bene, dum viuo. Et ita nescit iste, quis sit verus interitus, qui illi imminet æternus. Ex hoc concludens, ꝙ sicut moritur sapiens, similiter, & insipiens. Et hoc est, quod subdit Simul. i. similiter, sicut *sapiens insipiens, et stultus peribunt*. Vnde ad F istum intellectum hũc textum exponit Gregorius 26. moralium. cap. 15. d. *Cum viderit sapientes morientes*. Quos enim mali mori visibiliter conspiciuntur, inuisibiliter viuere posse non credunt, atque eo reatũ infidelitatis suæ cumulant, quò, visa morte fidelium, de æternitate despe rant. Tales ergo faciliter peccant, quia animam nostram credunt cum corpore mori. Sed quod hoc sit falsum, non solum patet ex fide, sed ẽt ex dictis antiquorũ, & naturalium philosophorum. Nam Plato in Timæo. cap 4 inter alia dicit, quòd G anima est immortalis, & ẜm ꝙ passiones vicerit, vel ab eis victa fuerit, præmiabit, vel punietur post separationem. Vnde ponit ibidem, ꝙ si anima existens in corpore virili, vincitur à passionibus corporis, post separationem a corpore virili, in corpus muliebre ponetur. Et si male ibi se habuerit, postea ponetur in corpore pecoris. Et secundum ꝙ melius, vel peius se habuerit, mittetur in nobiliori corpore, vel ignobiliori. Finaliter tamen dicit, quòd post expiationem malorum omnium ad originalem redibunt innocentiam. Secundò, hoc idem patet per H Pythagoram, sicut recitat Ouidius metamorph. lib. 13. d. Morte carent animæ semper, priore relicta, & nouis in domibus habitant, viuuntque receptæ. Tertiò, Hermes ad Asclepium dicit, quod anima si virtuosa in corpore fuerit, post mortem præmiabitur, si vitiosa, punietur. Item Aristoteles 16. de animalibus dicit, quòd solus intellectus est ab extrinseco, & solus habet esse diuinum. Item tertio de anima dicit, quòd anima separatur à corpore tanquàm perpetuum à corruptibili. Ad hoc etiam legimus de quodam religioso, qui alium redarguit, qui dicebat animam esse mortalem dicens ei. Quære à te, an anima sit mortalis, vel immortalis. Si mortalis, nullum incommodum ex hoc infligetur illis, qui credũt illam esse immortalem, ex quo ipsa non est post separationem. Si vero sit immortalis, sequitur aliquod bonum credentibus ipsam esse immortalem, & per consequens melius est credere ipsam esse immortalem quàm mortalem.

Et relinquent alienis diuitias suas, & sepulchra eorum domus illorum in æternum. 797 23. q. 1. paratus.

Hic consequenter probant opinionem suam. s. ꝙ non sit alia fœlicitas quàm vitæ præsentis, ex eo ꝙ diuitię æqualiter relinquuntur in morte, quasi arguant sic. Si alia vita esset post istam, in illa melius deberet esse iustis quàm iniustis, bonis quam malis, quod maxime apparere deberet in morte, sed non est melius in morte bonis quam malis, quia sicut mali nihil secum portant in morte de suis diuitijs, sed alienis omnia dimittunt, consimiliter, & iusti. Et hoc est quod dicit: *Et relinquent alienis diuitias suas*. Sed ista ipsorum ratio falsum supponit. Quia et si peccator post mortem de suis diuitijs nihil habet, iustus tamen ex eis nihil perdit, quia illas ante se ad perpetuam vitam transmittit, vt ostẽdit Greg. 18. moral. c. 9. super illo verbo Iob 27. Diues cum dormierit, nihil secum affert. d. huic sententiæ Psal. cõcordat. d. Dormierunt somnũ suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Vt enim in sua manu diuites post mortem suam suas diuitias inueniant, eis ante mortem dicitur, in quorum manibus diuitias suas ponant. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum de re. v. &c. Diues ergo cum dormierit, secum nihil affert. Res enim suas cum morietur secum tolleret si ad petentis vocem, cum viueret, sibi tribuisset. Nam terrena omnia, quæ seruando amittimus, largiendo seruamus, patrimoniumque nostrum retentum perdi-

perditur, sed manet erogatũ, diu.n.cum rebus nostris durare non possumus, quia aut nos illas amittendo deserimus, aut illæ nos viuentes quasi deserunt pereundo. Agendum ergo nobis est, vt res absolutè perituras ipsas erogando, in non pereuntem transire faciamus mercedem. Ex quibus apparet, ꝙ iusti non dimittũt alienis diuitias suas, vt peccatores, sed illas ante se per pauperes transmittunt. Consimile.n.modo dicebat beatus Laurentius Decio, Nam, & facultates ecclesiæ, quas requiris, in cœlestes thesauros manus pauperum deportauerũt. Ad opinionem autem illorum sequitur, ꝙ mortuo homine, moritur anima, & sic de homine mortuo non remanet nisi cadauer quod in sepulchro ponitur, propter qđ sequitur. *Et sepulchra illorum domus illorum in æternum*, i. in æternum alias domos non habebunt. Quasi dicat: Tam iusti quam iniusti post mortem nihil habent, nisi quod cadauera eorum in sepulturis maneant in æternum, i.absq; spe resurrectionis futuræ.

798 *Tabernacula eorum in progenie, & progenie, vocauerunt nomina sua in terris suis.*

De pœ. d. 3. qd ergo.

HIc ponitur tertia ratio ex parte ædificiorum quæ stat in hoc. Si alia vita esset post istam, homines non quærerent cum sumptuosis ædificijs memoriam suam perpetuare, cuius oppositum videmus, quia homines faciunt quandoque magna, & fortia ædificia, quæ longo tempore possint durare, in multis generationibus, ad istum finem, vt in illis remaneat ipsorum nomen, & fama, Sicut videntes palatium Iulij Cæsaris, eius famam sibi reducunt in memoriã. Et sic per talia ædificia vocauerunt .i. in memoriam reduxerũt, *nomina sua in terris suis*. Homo enim tam in vita quàm post mortem magis cupit famam, & suũ nomen dilatari in terra sua, quàm in aliena. Simile enim legitur, 2. Reg. 18. de Absalon. vbi dicitur. Porrò Absalon erexerat sibi titulum, cum adhuc uiueret. Dixerat enim: Nõ habeo filium, in quo scilicet remaneat memoria mea, & hoc erit monimentum nominis mei. Consimile habetur Genes. 11. Dixitque alter ad proximum suum. Venite faciamus ciuitatem, & turrem, cuius culmen pertingat ad cœlum, & celebremus nomen nostrum. Ista autem non facerent homines, si post hãc vitã nõ viuerent, quia cũ ipsis nomen ipsorum, & fama duraret. Sed hoc argumentum non valet, quia etsi peccatores, qui aliam vitam non sperant, per talia transitoria famam suam perdurare conantur, non tñ iusti, qui solum per virtutes famã suam apud Deũ ponere laborant, vt notat Greg. dicens. Omnes, qui cogitatione terrena huic sæculo conformãtur, per omne, quod agũt, huic mundo relinquere sui memoriam conantur. Alij bellorum titulis, alij altis ædificiorum mœnibus, alij disertis doctrinarum sæcularium libris instanter elaborant, sibimet memoriam, & famam ædificant. Sed cum ipsa ad finẽ celerius vita percurrat, quid in ea fixum stabit, quando, & ipsa celeriter mobilis pertransit? Aura etenim cinerem rapit, sicut scriptum est. Non sic impij, non sic, sed tanquam puluis, quem proijcit ventus a facie terræ. Rectè ergo stultorum memoria cineri comparatur, quia illic ponitur, vbi ab aura rapiatur. Quantumlibet etenim quisque pro perficienda gloria sui nominis elaboret, memoriam suam quasi cinerem posuit, quia hanc citius ventus mortalitatis rapit. Quocirca de iusto scriptum est. In memoria æterna erit iustus. Eo .n. ipso, quo facta sua solius Dei oculis imprimit, nomen suæ memoriæ in æternum fugit.

Greg. li. 11. mor. c. 17.

Psal. 1.

Psal. 3.

Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. 799

HIc consequenter ponitur vera fidelium opinio, scilicet, quod homo ad imaginem Dei capax est, & post hanc vitam Deum habere. Et duo facit. Quia primo ostendit hoĩem ad imaginem Dei factum. Secundò, vnde sit in fidelium scandalũ, ibi. *Hæc via*. Quantũ ad primum notandum, ꝙ magnum honorem Deus dedit homini qñ ipsum ad suam imaginem, & similitudinem formauit, quia per rationem capax est Dei, & per

& per amorem ei pôt stabiliter inhære- E re. Et per hoc homo ordinat ad æternã beatitudinẽ,hanc aũt dignitatem carnalis homo non intelligit. Et hoc est,quod dicit. *Homo cum in honore esset*,i.ad imaginemDei factus,*non intellexit*,s.suam dignitatem,s. quod per intellectum homo præest iumentis,nõ viribus.Et ideò perdendo rationem,i.dum viuit ſm sensualitatẽ,& nõ ſm rõnẽ, *cõparatus est iumentis insipiẽtib.& similis factus est illis*.q.in nullo est homo superior iumẽto nisi per rationem, qua perdita, non est superior iumento. Ideo de peccatore,qui perdita F

Eccl.3. ratione,bestialiter viuit,dr̃. Vnus est interitus hominis,& iumentorũ,& vtriusque æqua conditio, & nihil habet homo

Greg.24 mor.c.8. iumẽto amplius.Vnde Greg.24.mor.ad propositum istum textũ inducit.d. Scriptura sacra aliqñ homines dicere solet humana sapientes,sicut ait Apostolus.

1.Cor.3 Cùm.n.sit inter vos zelus,& contentio, nõne carnales estis?nõne homines estis? Nonnunquam verò homines dicit eos, quos a bestijs ratione distinguit .i. illos, quos non subijci passionum motibus de

Ezec.34 mõstrat.Quibus per prophetam dr̃:Vos G aũt greges mei homines estis, quia illos nimirum Deus pascit,quos uoluptas carnis iumentorum more non afficit.At cõtra,ij,qui carnali affectioni succumbunt, non tam homines, sed iumenta nominãtur,sicut de quib.in peccato suo morien

Iohel 1. tib.per prophetam dr̃. Computruerunt iumenta in stercore suo.Iumenta quippe in stercore suo computrescere, est carnales homines in fœtore luxuriæ vitã finire. Non.n.esse homines,sed iumenta declarãtur,de quibus per prophetam dr̃.Carnes asinorum,carnes eorum, H & fluxus equorum fluxus eorum. Vnde & per Dauid dr̃.*Homo,cum in honore esset non intellexit:comparatus est iumentis insipientibus,& similis factus est illis*.Sic ergo meritò uocantur homines,qui iustitię ratione suffulti sunt, sic & irrationabilia animalia vocãtur ij, qui carnali delectationi deseruiunt,hæc ille. Istum textum pulchrè sub alijs verbis deducit Bern.d. *Homo,cũ in honore esset,nõ intellexit*.&c. Heu qũo de grege facta est egregia creatura. Puto dicerent iumenta, si possent loqui. Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis.*Cum in honore esset*,ait.In honore?certè quia habitabat in paradiso, in loco voluptatis conuersatio eius,nihil molestiæ,nihil indigentiæ sentiebat,odoriferis stipatus malis, fultus floribus gloria, & honore coronatus,& constitutus super opera manuũ plasmatoris.magis aũt ob ĩsigne diuinæ similitudinis, & imaginis p̃cellebat. Erat illi societas cum angelis,& cum omni militia cęlestis exercitus, sed mutauit istã gloriã ad similitudinẽ uituli comedẽtis fęnum:Inde est,ꝙ panis angelorum factus est fęnũ peccatorũ. Ergo cibus hoĩs mutauit se in cibũ peccatoris homine mutato in pecus. Heu tristis,& lachrymosa mutatio, vt homo paradisi accola,terræ dñs,cœli ciuis, domesticus dñi sabaoth, spiritũ cęlestium, & cohæres uirtutũ,repentina se conuersione inuenerit pp infirmitatẽ iacẽtẽ in stabulo, pp pecorinam similitudinem indigentẽ fęno,& pp indomitam feritatem alligatum præsepio. Agnosce tñ,ò bos,possessorẽ tuum,& tu asine, præsepe dñi tui. Cognosce pecus, quẽ nõ cognouisti homo. Adora in stabulo,quẽ fugiebas in paradiso. Adora eius præsepiũ,cuius contẽp̃sisti imperium. Sed quæ est causa tantæ deiectionis,hæc est quia *homo cum in honore esset,non intellexit*,&c.hæc Berna.

Hæc via illorum scandalum ipsis: & postea in ore suo complacebunt. 800

OStendit hic, vnde tñ peccatorum processerit scandalum.s.ab amore vitæ præsentis. Vnde notãdũ,ꝙ præsens vita in rei veritate nihil aliud est,q̃ quædam via,qua cõtinuo pergimus ad mortem,quia continuè iusti pergunt ad patriam,& mali ad gehennam, unde Greg. d. Viator quippe dr̃,qui præsentẽ vitam viã sibi esse,& non patriã attendit,qui in dilectione prætereuntis sæculi cor figere despicit,qui non remanere in transeũtibus, sed ad æterna peruenire concupiscit,&c. Dicat ergo Psal. *Hæc via illorum scandalum*.s. hæc præsens uita,quæ realiter est via,est scandalum illorum.s. casus illis, quia amor vitæ præsentis omne scãdalum causat peccatorũ, quia inde procedit omnis dolor,omnis stimulus, securitas

6.q.1. imitari

Greg.15 mo.c.21

ritas nulla, sed timor omnis. Hic. n. amor facit eis scandalum, quia facit eos ruere de peccato in peccatum. Et tñ istis non obstantibus peccatores in præsenti vita fœlicitatem suam ponentes iactant se de tali vita tanquamque assecuti fœlicitatẽ homini possibilẽ. Et hoc est quod subdit. *Postea in ore suo complacebunt.* s. habita huius vitæ fœlicitate, ex hoc verbis sibijpsis complacentibus se extollunt. Cõsequendo materiam articulorum, restat secunda pars tertij articuli, declarata prima, quæ dicit. Qui conceptus est. Sequit: De spiritusancto, q̃ particulam declarat ſm fundamentum. s. Calcedonius Nã vt dicebatur, secunda proprietas Calcedonij est, q̃ habet in calore charitatis congruentiam. Conditio. n charitatis est, q̃ homo ipsa calefactus, & inflãmatus alios quamuis debiliores, & imperfectiores sibi vnit, & ad se attrahit, iuxta illud. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserens. Hanc aũt cõgruentiam, & similitudinẽ habet Calcedonius, qui suo calore res ẽt viles ad se attrahit, & sibi vnit, quia ſm Magistrum, vbi supra, Calcedonius calefactus paleas ad se attrahit. Hãc conditionem continet hęc secunda pars articuli ostendens spiritus charitatem, dicens de spiritusancto. Vbi notandum, q̃ cum charitas spirituisancto approprietur, iõ ad ostendẽdum, q̃ iste conceptus nullis nostris meritis præcedentibus sed solum charitate, qua nos dilexit Deus, est factus, quo naturam humanam nomine paleæ significatam calore suæ charitatis velut Calcedonius paleas sibi vniuit. Vñ Magister dicit, q̃ cum Christus de spiritusancto conceptus dr̃, insinuatur nobis Dei gratia, qua homo nullis suis meritis præcedentibus in ipso exordio naturæ suæ, quo esse cœpit, verbo Dei copularetur in tantam personæ vnitatem, ut idem esset filius Dei, qui filius hominis, & ecõtrario, quæ gratia per spiriuum sanctũ est significata, quia ipse ꝓprie sic est Deus, vt sit ẽt donum Dei. Per hoc ergo, q̃ de spiritusancto conceptus esse Christus dicitur, quid aliud quam ipsa gratia demõstratur, qua homo mirabili, & ineffabili modo verbo Dei est vnitus, &c. Sic ergo Christus tanquam Calcedonius paleas

Hier. 1.

A attrahit, dum feruore suæ charitatis accẽsus paleas nostræ humanitatis sibi copulauit. Quod confirmat Mag. ibidem. d. De spiritusancto conceptus dr̃ Christus, quia spiritussanctus est charitas, & donũ patris, & filij, & ineffabili Dei charitate verbum Dei caro factũ est, & inæstimabili Dei dono filius Dei sibi vniuit formam serui. Et ideo filius Dei summa charitate hunc conceptum, quo sibi nostram naturam copulauit, esse factum ostendit ante longẽ, cum de omnibus prædixerat Oseæ 11 d. Traham eos in funiculis charitatis.

B Aduertendum aũt, q̃ ex ista particula de spiritusancto, aliqui sumpserunt occasionem erroris, dicentes, q̃ Christus quantum ad humanitatem est filius spiritussancti, sicut quãtum ad diuinitatem est filius patris. De quibus ait Aug in Enchi. Nunquid ideo dicturi sumus patrem hominis Christi esse spiritumsanctum, vt Deus pater verbum genuerit, & spiritus sanctus hominem? Quod aũt tam absurdum est, vt nullæ fideliũ aures id velint sustinere. Et consequenter ponit argm̃ eorum. d. Qũo ergo eum dicimus de spi

C ritusancto natum, vel conceptum, si non eum genuit spiritussanctus? Ad hanc rationem rñdet. Hiero. in exposit. fidei catholicæ dicens. Non, sicut quidam sceleratissimẽ affirmant, spiritumsanctum dicimus fuisse pro semine, sed potẽtia, ac virtute creatoris dicimus operatum. Et iõ hunc conceptum effectiuẽ, naturaliter. n. de spiritusancto fuisse prædixit angelus Mariæ, dicens, Spiritussanctus superueniet in te, & virtus altissimi, &c. Tertia proprietas Calcedonij est, q̃ in ortu notat tp̃is plenitudinẽ. Nã vt ait Magister, Luc. 1.

D vbi supra, hic lapis inuenitur ad repercussum plenæ lunæ. Hanc conditionem continet hic articulus ostendens verbi incarnati natiuitatem in temporis plenitudine factum. d. Natus. Et verẽ hic natus est, vt Calcedonius in plenilunio. Vbi nota, q̃ lunæ nomine in scriptura tẽpus designatur, & hoc propter suam mutabilitatem, quia sicut tempus est res successiua, nunquam in eodem statu permanens, sic & luna. Et ideo Hebræi menses, & tempus secundum lunationes mensurant, secundum August. Et ideo lunam

Aug. 15 de ciuit. cap. 12.

pro

Ps. 103. pro tempore accipiens Psal. d. Fecit lunam in tempore. Si ergo per lunam tp̄s significatur, quid significat, nisi temporis plenitudinem? Sed natiuitas Christi fuit in plenitudine temporis, ergo in plenilunio, & per consequens Christus vt Calcedonius apparuit in plena luna, quod auté Christus natus fuerit in plenitudine temporis Apostol. d. At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, &c. In ista parte insurgunt duo dubia. Primum, quare tp̄s natiuitatis Christi dicitur plenitudo temporis. Ad hoc respōdet Mag. Io Bachon. in postilla ad Gal. d. quòd propter multa. Primò, propter plenitudiné pacis, & bonorum temporalium, iuxta illud Esai. 2. Conflabunt gladios suos in vomeres, &c. Psal. 71. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Secundo, propter plenitudinem gratiarū Io. 1. De plenitudine eius oēs accepimus, gratiam pro gratia. Tertiò, propter adimpletionem figurarum, & legalium, Matth. 5. Non veni legem soluere, sed implere. Quartò, propter plenitudinem diuinarū promissionum. 2. Cor. 1. Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo est, ideo p̄ ipsum. Quintò, propter impletioné propheticarum visionum. Dan. 9. Vt impleat visio, & prophetia, &c. Sextò propter impletionem temporis. 1. Cor. 10. Nos sumus, in quos fines sæculorum deuenerunt. Septimò, propter impletionem ruinæ angelorum. Ps. 109. Implebit ruinas. Octauo, propter plenitudinem præmiorum: Esa. 58. Implebit splendoribus animam tuam, &c. Nonò propter plenitudinem vniuersorū. Eph 1. Proposuit in ipso in dispēsatione plenitudinis ipsius instaurare oīa, & quæ in cœlis, & quæ in terra. Scd̄m dubiū est, qūo Ioan. hic dicat Christum natum, cum apostolus dicat eū non natū, sed factum. Gal. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere, &c. Respondeo, quamuis Christus vere de Maria Virgine sit natus teste angelo. Luc. 2. Annuncio vobis gaudiū, &c. quia natus est, &c. Apostolus tñ dicit eundé factum, vt ostendat differentiam inter huius natiuitatem, & aliorum, vnde Magister. d. Quæri potest. cur nos saluatorem natum profiteamur, cum Apostolus eum factum

Galat. 4

Christus natiuitate in vtero dicitr factus nō natus, sed ex vtero dicitr factus.

Li. 4 d. 4

E dicat ex muliere, cum aliud sit fieri, & aliud nasci. Aliquid. n. significat homo. Quia enim non humano semine concreata est caro domini in vtero virginis, & corpus effecta, sed effectu, & virtute spiritus sancti, ideo apostolus dicit eum factū, non natum. Aliud est. n. semine admixto, & sanguine coagulato generare. Aliud est non permixtione, sed virtute procreare, possunt. n. homines generare filios, sed non facere. Ecce ergo, quare dicit apostolus Christum factum non natū, ne. s. eius natiuitas, quæ fuit sine viri se-

F mine, nostræ similis putaretur, quæ feminum commixtione conficitur, &c. Et istā natiuitatem Esa. prædixit. d. Puer natus est nobis, &c & vocabitur nomen eius admirabilis, Deus fortis, &c. Esa. 9.

Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. 801

HIc consequenter explicat bonorū præmia, & supplicia malorum. Et diuiditur in tres partes. Quia ponit primò malorum supplicium. Secundò, bonorum dominium, ibi. *Et dominabuntur.*

G Tertiò, Christi adiutorium, ibi. *Veruntamen.* Quantum ad primum sciendum, q̄ prophetæ multotiens de futuris loquuntur per verba de præterito vel de præsenti, eo q̄ sicut præterita sunt certa carentia oī dubio, sic & prophetis futura reuelata erant certa. De illis ergo, qui in p̄senti uita bonis creatis fruuntur. d. *Sicut oues in inferno positi sunt,* i. ponentur post ipsorum morté. Sicut oues. n. quia sicut oues ignoranter ducūtur ad mortem, sic isti ignorantes vitam futuram ad infernū ducuntur. Hunc aūt passum sic exponit

H Ber. *Sicut oues in inferno positi sunt,* q̄. benè sicut oues, quia detracto vellere terrenarū diuitiarum dure presseq; detonsi sempiternis nudi damnabuntur incédijs. Sequitur. *Mors depascet eos.* Quod ideo dicit s̄m Ber. quia in inferno semper moriuntur ad vitam, & semper viuunt ad mortem, vnde hic ipsorū caro vermibus, illic anima dæmonibus deputatur, donec rursus infœlici collegio tormentis pœnalibus socientur, qui socij in vitijs fuerunt. Vbi notandum, quòd res multotiens ab effectu accipit nomen, sicut dicitur

dicitur pictor à pictura, vnde quia Chri-
stus est vitæ dator, dicitur vita, sicut di-
Ioan.14 cit. Ego sum via, veritas, & vita. Sic & q. a
diabolus fuit prima cā mortis, nō imme
ritò ipse mors appellatur. Sapien. 2. Inui
dia diaboli mors introiuit in orbem ter-
rarum. vnde ad literam de diabolo dici-
tur: Et nomen illi mors. Sic ergo *mors
depascet eos*.i. diabolus. Vnde gl. *Mors de-
pascet eos*.i. diabolus: hoc.n. dicitur à simi
li iumentorum, qui non radicitus corro-
dēdo herbas euellunt, sed summitates ca
piunt, vnde iterū herbæ nascuntur ad pa
stū. *Sic* & in inferno morte depasti reuiui
scunt, quia numquā deficiūt vel *depascet
eos*.i. de pascua ad pascuā. i. de pœna ad
pœnā deducet. Alia litera vt dicit Mag.
habet sic, *Mors pastor est eis*, quia sicut
Christus suis est vita, ita diabolus est
mors malis, qui pastor est illis vt ouibus,
quas trahit ad pascua mortis.

802 *Et dominabuntur eorum iusti in matuti-
no, & auxilium eorum veterascet in
inferno à gloria eorum.*

HIc ponitur bonorum prēmium ad
dominium. Vbi notandum, quòd
per matutinum siue per manè intelligi-
tur resurrectio generalis, vbi oīa omni-
Mat.25 bus erunt nuda, & aperta. In resurrectio
ne autem iusti præmiabuntur, & honora
buntur, quia cū Christo iudicabuntur. vn
de sicut iudex habet dominiū supra reū,
ipsum iudicādo, sic & in matutino resur
rectionis iusti dominabūtur peccatori-
bus. Hoc dominiū beatorum supra dāna-
Prou. 1. tos bene præuiderat Salomon d. Seruus
prudens dominabitur filijs stultis. Iusti.n.
præsenti uita sunt serui prudentes per
humilitatem Christo seruiētes, peccato-
res aūt, qui florent in mundo, & habent
libertatem malitiæ, vt filij diaboli stulti
dicūtur, quia usu rationis carent, sibi de
auxilio in tempore opportuno prouide-
re nolentes, propter ꝙ subditur. *Et auxi
lium eorū veterascet in inferno*.i. auxiliū,
quod hic uiuētes habebant, ut puta auxi
lium diuitiarū potentiam scientiarū, uel
amicorum ibi nihil proficiet illis. Et hoc
est, quod dicit. *Veterascet in inferno*, i. ces
sabit, quod enim antiquatur, deficit. Et
si quæras qualiter ueterascet, uel defi-

A ciet, respondet, *à gloria eorum*, idest iuxta
quantitatem glorię ipsorum, quam in p̄-
senti uita habuerunt. Quia quantò ali-
quis malus in præsenti uisus est habere
gloriam inter homines, tanto in inferno
ampliorem corruptionem patietur, iu-
xta illud quod habetur Apoc. 17. Quā
tum glorificauit se, & in delitijs fuit, tan-
tū date ei tormentū, & luctū. Alia autem
litera habent, *A gloria sua expulsi sunt:*

Veruntamen Deus redimet animam meā 803
de manu inferni, cum acceperit me.

B POnit hic Christi adiutorium. Quia
quamuis de malis dixit superius, ꝙ
frater, i. Christus non redimet. s. malos,
boni tamen per ipsum redimentur un-
de in persona omnium iustorum dicit.
Veruntamen Deus redimet, &c. Et nota,
quod redemptorem nostrum verum fa-
tetur Deum, & hominem, verum homi-
nem, quia per humanitatem ipsum no-
strum fratrem appellat, dicēs Frater non
redimet: verum Deum. vnde hic d. *verun
tamen Deus redimet*, &c. Et sicut superius
terruit malos per desperationem redem
C ptionis. d Frater non redimet. Ita modo
bonos consolatur spe redemptionis .d.
Deus redimet, &c. Et quia redemptorē
nostrum oportebat Deum, & hominem
esse. s. Deum, qui posset, hominem, qui
deberet. Ideo hic vtrunq; ponit. s. Deū,
cum dicit: Deus redimet, & hominem cū
addit, *cum acceperit me*.i. humanitatem
meam in vnitatem suæ personæ. Et notā
dum, ꝙ nomine inferni qñq; intelligitur
ipse diabolus, quādoq; vero pœna infer
nalis siue locus. Significatur.n. inferni no
mine diabolus Iob. 26. Nudus est infer-
D nus corā eo, quod dicitur de diabolo, q̄a
omnis eius malitia, & cogitatio Deo nu-
da est, & aperta, vt exponit Greg. 17.
mor. c. 11. Et tunc est sensus. *Veruntamē
Deus redimet animam meam de manu
inferni*, i. de potestate diaboli. Quod facit
etiam in præsenti, peccata dimittendo.
Significatur etiam inferni nomine locus
inferior, ad quem ante Christum om-
nes quantumcunque iusti descendebāt,
licet diuersimodè, de quo inferno san-
ctos patres redemit, cum illos secum ex
traxit ibidem dimittendo reprobos. Sed
quo-

quomodo redimet animã de manu inferni,cum in inferno nulla sit redẽptio? Ad hoc respondet Gregor. d.Quia ante aduentum mediatoris Dei,& hominum, omnis homo quamuis mundæ,probatæque fuerit vitæ,ad inferni claustra descẽdit,dubiũ nõ est,quin homo,qui ꝑ se cecidit,si ad paradisi requiẽ ꝑ se redire nõ potuit,nisi veniret ille,q. suæ incarnationis mysterio eiusdem nobis paradisi iter aperiret. Nec tamẽ ita iustorum animas ad infernum dicimus descendisse, vt in locis pœnalibus tenerentur, sed esse alia inferiora inferni loca,alia superiora credenda sunt,vt & in superioribus iusti requiescerẽt, & in inferioribus iniusti cruciarentur. Vnde & Psal. propter præuenientem se Dei gratiam dicit: Eripuisti animam meam ex inferno inferiori. Ex inferno ergo electos eduxit, & reliquit reprobos.Vnde per Osee prophetam dominus dicit: Ero mors tua ò mors, ero morsus tuus,ò inferne: Quod.n. occidimus,agimus penitus ut non sit, ex eo vero quod mordemus, partẽ abstrahimus, partemque relinquimus. Quia ergo in electis suis dominus funditus occidit mortem,mors mortis extitit, quia vero ex inferno partem abstulit, partemque reliquit,nõ occidit funditus, sed momordit infernum. Dicit ergo. Ero mors tua, ò mors.i.in electis meis te funditus perimo.Ero morsus tuus,inferne, quia sublatis eis, te ex parte transfigo. Vult ergo Greg. dicere, ꝙ in inferno sunt diuersa loca. Aliqua pœnarum,aliqua sine pœnis.In primo nulla est redẽptio, sed benè in secundo. Vel ſm alios, idem locus erat bonorum, & malorũ, sed malis erat locus pœnarum,& non bonis.Sicut idem locus carceris, vni põt esse locus damnationis ad mortem,alteri vero ad requiẽ.

Greg.12 mor.c.7.

Osea 13.

804 *Ne timueris,cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius.*

12.q.2. gloria.

HAec est quarta pars principalis, in qua ad mundum non timendũ iustos prouocat. Admonet.n. non timere mundi aduersitates,nec affectare mundi gloriã.Et hoc propter tria: Primo, quia prosperitas, & gloria mũdi in morte terminatur Secundò,quia solum verbis cõmendatur,ibi *Quia anima eius*. Tertiò quia in pœnis terminatur,ibi. *Introibit*. Quantum ad primum sciendum, quod multi uidentes malos prosperari in mundanis,& bonos aduersa multa pati,admirantur qũo Deus talia permittit. Et ex hoc timent bonos esse, ne aduersa patiãtur. Et quemlibet talẽ admonet Psal. d. *Ne timueris*.s.esse bonus. Et hoc cum uideris,quod *diues factus fuerit homo*, & tu pauper, cũ ẽt uideris ꝙ *multiplicata fuerit gloria dnmus eius*, & tu sis alijs in opprobrium. *Ne timueris* ista, i. ne mireris ista, quia prosperitas mũdi signũ est calamitatis æternæ. Aduersitas aũt est signũ fœlicitatis futuræ.Secundum enim naturales vnumquodq; denominatur bonũ, vel malũ à suo fine. Sic ꝙ illud,cuius finis est bonus,illud quoq; bonum est, & illud,cuius finis est malus, illud quoque malum est, cum ergo finis prosperitatis mũdi sit malus,ipsa erit dicẽda mala, & per consequens fugienda, & cum finis aduersitatis sit bonus, ipsa erit bona, & appetenda. Sic.n.dr̃ de homine syluestri qui qñcunq; habet pulchrum tempus,ipse tristatur,sciens ꝙ post pulchrũ tẽpus, sequitur pluuia. Consimiliter qñ habet aduersum tẽpus lætatur,sciens ꝙ post tẽpestatẽ sequitur tranquillitas.Vñ Greg. 16.mor.d. Quisquis in uita præsenti recta agit,& aduersa sustinet,laborare quidem ex aduersitate cernitur, sed ad benedictionẽ hæreditatis perpetuæ conseruatur.Quisquis vero peruersa agit, & tamen prospera recipit,seque à malis actibus nec donorũ largitate compescit,prosperari quidẽ cernitur, sed reatu perpetuæ vltionis ligatur. Quod idem Greg. familiari exẽplo ostẽdit,dicens: Propriũ infirmantium.i.peccatorũ iudiciũ esse solet, vt tantò quempiam existimẽt iustũ, quantò hunc adipisci conspiciunt omne,quod appetit.Cum tamẽ nouerimus bona terrena, nonnunquam iustis subtrahi, quæ largo munere tribuuntur iniustis. Quia & desperatis ægris medici, quicquid poscunt,dari præcipiũt,& eos, quos reduci posse ad salutem præuidẽt, quæ appetunt,dari eis contradicunt. Sic ergo nõ admirari de temporali prosperitate

Greg.16 moral.

Greg.16 mor. ca. 11.

ritate malorum nos admonet Psalm. dicens. *Ne timueris, cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius,* i. ne mireris ex hoc, vel turberis. Consimiliter admonebat Matathias filios suos dicens: A verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercus, & vermis eius est, hodie extollitur, & non inuenietur: quia.s. omnis talis gloria in morte terminatur, vnde subdit.

805 *Quoniam cùm interierit, non sumet omnia, neq; descendet cum eo gloria eius.*

Omnia hic possessa.

ET notanter dicit, descendet, quia talis quilibet in morte ad inferni tormenta cadit, & ab omnibus diuitijs, & amicis derelinquitur. Et ideo ratione suæ breuitatis omnis mundi gloria, vel apparatus despici debet, vnde Greg. 15. mora. cap. 1. Ex præteritis colligitur quã nulla sunt, quæ videntur aliquid esse, dum sunt. Si.n. ab ipso humani generis exordio vsq; ad tempus, in quo sumus, mentis oculos ducamus, omne, quod finiri potuit, quàm breue fuerit videmus. Ponamus.n. quemlibet hominem a primo die mundi conditum, vsque ad hodiernum diem vitam ducere, hodie tamen eandẽ vitam quam longam ducere videbatur, finire. Ecce finis adest, prҽterita iam nulla sunt, quia vncta transierunt. Futurum in hoc mundo nihil est, quia nullum ad vitam vel breuissimum restat momentum. Vbi est ergo longum tempus, quod inter initium, finemque depressum ita consumitur, ac si nec breue vnquam fuisset? Impij itaque, qui præsentem vitam diligunt, in ea proculdubio elati prosperari appetunt, gloriam quærunt, non esse boni, sed videri appetunt, quam prosperitatem, & gloriam longam esse existimant, dum assequuntur, sed breue intelligunt fuisse, dum amittunt. In fine quippe eis ostenditur, quod nihil fuerit, quod amauerunt. d Ps. *Quoniam, cum interierit, non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria eius*

Quia anima eius in vita ipsius benedicetur, confitebitur tibi, cum benefeceris ei. 806

HIc ostenditur, q̃ prosperitas vitæ præsentis solum verbis commendatur. Vbi notandum q̃ diuitibus, & magnis adulantur homines, non pauperib. & patientibus aduersa. Ideo quãdiu manet homo in prosperitate vitæ præsentis, *anima eius,* i. ipse, vel ipsius sensualitas *benedicetur* per adulationem, & vanam laudem. *Confitebitur tibi, cum benefeceris ei,* quia tales laudant illos, qui ipsos adiuuant ad statum prosperitatis tenendũ, vel ampliandum. Et ideo sicut alij ipsis adulantur, ita & alijs ipsi. Sed ista est falsa laudis confessio, quam parit prosperitas, vera aũt, quæ fit in aduersis. Vnde istum textum exponens Greg. 8. mor. ait Per Psal. contra confessionem peccatoris dr̃: *Confitebitur tibi, cum benefeceris ei.* *Grego. 8. mo. c. 25* Despecta quidem vox confessionis est, quam format iucunditas prosperitatis. Sola aũt illa cõfessio habet magnum meritum ponderis, quam a veritate rectitudinis nequaquam separat vis doloris, q̃ vsq; ad iudicium vocis exacuit aduersitas testis cordis Quod ideò dicit, quia cõfessio facta in prosperitate adulatio quædam esse videtur, quæ multum nocet ipsi, cui adulatur. Dicit philosophus, q̃ cũ ventus fuerit meridionalis, illud, q̃ nascitur de ouibus, erit fœmina. *Philo. 18 de aĩal.* Ventus meridionalis est placidus, quia temperatus, & significat linguam blandã adulatoris, quæ suo flatu, idest, loquela fœtus qui esset futurus masculus.s. opus, q̃ quis virtuosè ageret, efficitur fœmineũ, idest, debile, vel simpliciter nullius virtutis. Quia opus virtuosum bono fine inchoatum superueniens confessionis adulatio, ipsum inani gloria permiscet. Et tunc efficitur partus fœmineus, & nullius meriti, sed monstruosus.

Introibit vsque in progenies patrum suorum, & vsq; in æternum non videbit lumen. 807

HIc consequenter ostenditur, quòd mundi prosperitas in pœnis terminatur. Sicut enim filius alicuius dicitur ille,

ille,qui eius est imitator, sicut d. Christus. Si filij Abrahæ estis,opera Abrahæ facite, sed vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. *Ioan. 8.* Sic & conformiter patres malorum vocantur priores iniusti,quorum illi peccata imitãtur,ut Cain fuit pater omnium malorũ, & ét diabolus cum omnibus angelis suis apostatis, & ad ipsorum societatem malos ducit prosperitas mundi. Quod de quolibet notat Psal. *Introibit vsque in progenies patrum suorum,* quia q. patres pessimos imitãtur, eorum societate sunt dãnati. Et ꝙ de damnatione intelligebat, subdit: *Et vsque in æternum non videbit lumen.* Quia sicut hic in peccatis manentes tenebras interiores patiuntur, sic in inferno positi tenebris exterioribus, & æternis inuoluuntur. Sic ergo vide quã diuersus sit finis prosperitatis mundialis malorum,& finis iustorum. Nam iusti bona sua ante se præmittunt, mali aũt illa alienis relinquunt. Iusti redimuntur,malos aũt non redimet frater. Iusti in lumine Dei æternum lumen uidebunt, mali autem in æternum non uidebunt lumẽ. Quod fuit signatum cap. 17. vbi dicitur. Ignis, s. infernalis nulla vis poterat illis lumen præbere, nec siderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.

808 *Homo, cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.*

Hic replicando reddit rationẽ prædictorum malorum,ostendens,ꝙ mala uoluntas nostra est causa, quia non conseruauimus honorem a Deo nobis collatum,expone ut supra vers. 799. Sequendo materiam tertij articuli, restat declarare quartam partem articuli ex quarta proprietate Calcedonij. Nam vt dicebatur,quarta proprietas Calcedonij est,quod habebat in uigore puritatis efficaciam. Hic.n. lapis ſm Magistrum,ubi supra,& Dioscorid. est conseruatiuus castitatis,quia valet contra illusiones. Hãc virtutem nouit quarta pars huius articuli, ostendens matris virginitatem in partu conseruatam,dicens:Ex Maria virgine. Meritò,n. decuit salua matris virgi-

E nitate Christum nasci ex Maria virgine: Vnde Ansel. in de cõceptu virginali, ait. Decebat, vt illius hominis conceptio de matre purissima fieret. Nempe decens erat, ut ea puritate, qua sub Deo maior nequit intelligi, virgo illa niteret, cui Deus pater vnicum filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum tanquam seipsum diligebat, ita dare disposuit,ut naturaliter esset unus,eiusdemq; cõis Dei patris,& virginis filius. Et quãuis hoc sit mirabile, quod virgo concepit,& peperit, non tñ impossibile videri

F debet. Cuius possibilitatem ostendit Bacho super Matth. multis exemplis virginem de spiritu concipere,& parere posse. Primò,uirtute spiritus elementaris. Nam ut dicit Arist. Fœminæ perdices si fuerint maribus oppositæ,& flauerit ventus concipiunt. *Philos. de animalibus.* Similiter Beda lib. 1. de imagine mundi, dicit, ꝙ in Cappadocia equæ concipiunt de vento. Sic in proposito multò fortius ad inspirationem spiritussancti,qui in euangelio uento comparatur,virgo concipere potuit,& parere. Et ista comparatio ponitur Io. 3. vbi

G dicitur. Spiritus,i. uẽtus,vbi vult,spirat. Et sequitur ibi. Sic est oĩs, qui natus est ex spiritu. Secundò,hoc probatur per spiritum vitalem. Alimentum.n. conuertit in naturã aliti,& hoc fit per spũm vitalẽ. *Arist. de generat.* Ergo a simili uirtute spiritussancti sanguis B. Mariæ conuerti potuit in naturã hominis Iesu Christi. Tertiò,hoc probatur per spiritũ animalem. Apes.n. sine patribus in materno utero crescunt Et hoc mirabile exẽplum ponit Aug. ad ostendendum, ꝙ virgo possit parere de spiritu sancto. lib. 3. de mirabilib. noui,& veteris testamenti. *Augu. de mirabilib. noui & veteris testamenti.*

H Et addit ibi,ꝙ multæ aues possunt sine marib. oua gignere, & hoc fit uirtute spiritus animalis. Consimiliter in proposito erit possibile. Quartò, hoc probatur ꝑ spũm intellectualẽ. Secundũ.n. philosophos intelligentia mouens cęlũ,causat vermes ex terra, ergo a fortiori intelligentia prima põt ex sanguinib. B. Mariæ, quæ est materia propria fœtus, causare hoiem. Et confirmatur,quia sol ex materia Phœnicis redactæ in cineres producit formã nouæ Phœnicis: ergo a fortiori, prima intelligentia de sanguinibus fœminæ

fœminæ pôt producere hominē. Probatur consequentia, quia mulieris propinquior materia est ab hoīe, quā cineres ad auē. De incineratione, & generatione phœnicis, habet̄ lib. 12. de propiet. rerū. c. 15. Ad propositū ergo. Si lapis calcedonius in portante puritatem conseruat, & ista virgo in pariendo fuit purissima, q. d expressius per calcedoniū, q̄ ipsa virgo pariens designatur? Quia ex Maria Virgine. Ex isto articulo condemnatur error Antidiocamaritarum dicētiū, ꝙ etsi B. Maria, virginitate salua, genuit Christū, post tn̄ per Ioseph cognita alios habuit filios, quos virgo non concepit. Hic error ponitur. 24. q. 3. quidā hæretici. Quod nituntur probare ex hoc qd̄ dr̄ Matth. 1. ꝙ Ioseph non cognoscebat eā, donec peperit filiū suū primogenitū, quia arguūt, donec, ergo postea cognouit. Item per hoc ꝙ subditur primogenitū, q. a primogenitus nō dr̄ nisi respectu aliorū genitorū, quia dixit quidā Christo. Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quęrētes te. Oppositū aūt tenet fides catholica. 12. q. 2. matrimoniū. Ad primū ergo dr̄, ꝙ in scriptura ly donec, qn̄q; significat aliqd̄ tēpus determinatum, quo transacto aliquid fiat, sicut dr̄ Iosue 6. Nō clamabitis, donec veniat dies, in quo dicā uobis clamate. Qn̄q; verò significat æternitatem vt Psal. Donec ponā inimicos tuos, &c. Et sic accipitur hic. Ad s̄m dr̄, quod primogenitus accipitur dupliciter. s. affirmatiuè. i. ante omnes alios, & negatiuè. i. antequā nullus, & sic accipitur hic. Ad tertiū dicitur, quòd consuetudo scripturæ est consanguineos, fratres vocare.

PSAL. XLIX.

809 D*Eus deorum dominus locutus est & vocauit terram.*

6. q. 1. si omnis.

TITVLVS huius psalmi est. *Psalmus Asaph.* vt enim habetur. 1. Paral. 15. Asaph cū multis alijs fuit à Dauid positus super cantores, qui laudes domini in tabernaculo habebant cantare. Et hic habuit spiritum propheticum, & multos Psalm. fecit, ut apparet A inferius. Et hic istum Psal. fecit. Et sic dictus Psal. Asaph. s. ab ipso factus. Etiam alia ratione dr̄ Psal. Asaph. Quoniā Asaphè Hebraicè, Latinè dicitur congregatio. Gręcè vero synagoga. Et sic Asaph idem est, quod synagogę congregatio. Synagoga autē duas partes habuit, Quia aliqui in synagoga fuerunt fideles, & Deo deuoti, ut Dauid, Ezechias, Iosias, & multi alij reges. Aliqui autem infideles, & Deo recalcitrātes, vt fuit Roboan, Achab, & multi alij reges. Iste ergo in hoc Psal. loquitur in persona synagogæ B quoad partem fidelē, ut per ipsam alios infideles, quasi ꝑ testes magis certos, ad fidem reducat. Quantum verò ad materiam, Psal. iste de multis agit. s. de duplici aduentu Christi, per primum alliciens fideles, & per secundum terrēs peccatores. Agit de datione legis euangelicæ. Agit de mutatione sacrificiorū legaliū in sacrificium laudis, & eucharistiæ. Per omnia ista monens fideles, ne ad sacrificia legalia iam terminata redeant. Et sic intelligendo Ps. Iste Ps. diuiditur in partes tres. Quia agit primò de Christi aduen-C tu, & manifestatione. Secundò, de lege euangelica, & sacrificiorū terminatione, ibi. *Audi populus meus.* Tertiò, de præsumptione peccatorū, & ipsorū increpatione, ibi. *Peccatori autem.* Prima in duas. Quia primò agit de aduentu Christi in mūdū. Secundò, de eius aduentu ad iudiciū, ibi. *Deus noster manifestè.* Prima in duas. Quia primò ostēdit aduentū Christi in mundū. Secūdò, eius publicationem per mundū, ibi. *A solis ortu.* Quantū ad primū notandum, ꝙ primus versus quo ad sniam determinatur ibi inclusiuè. *A solis* D *ortu vsque ad occasum.* Et secundus uersus incipit, ibi. *Ex Sion.* Prædicando ergo Christi aduentū in carne d. *Deus deorum dominus,* &c. Vbi notandū, ꝙ hoc nomen Deus in scriptura accipitur tripliciter, scilicet naturaliter, & substantiuè. Vt Deus Trinitas pater, & filius, & spiritus sanctus. Deuter. 6. Dn̄s Deus tuus vnus est. Item spiritualiter, adoptiuè, & sic oīs iustus Deus dr̄, & filius Dei. Ioan. 1. Dedit eis potestatem, filios Dei fieri. Itē uocaliter, & nuncupatiuè, & sic idola, & dæmones dij uocantur. Psal. Omnes dij

E gentium dæmonia Deus aūt essentialis, & uerus dn̄s est omnium aliorum deorū, quia generaliter omnes sibi subijciuntur. Tamen specialiter dicitur dn̄s prophetarum, qui spiritusancto inspirati ipsius diuinitatis magis sunt participes. Et sic per Deos intellige sanctos prophetas, de quibus dr̄. Ego dixi dij estis, & filij excelsi oēs. *Psal. 81.* Quod exponit Christus de prophetis. Ioan 11. d. Illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est. Sic ergo dicitur. *Deus deorum*, i. prophetarum dominus. *Locutus est*. i. nostram assumpsit humanitatem, F in qua ore proprio nobis est locutus, qui nobis p ora prophetarum loqui solebat: Iuxta dictū apostoli ad Hebręos. 1. Multifariè, multisque modis olim Deus loquēs patribus in prophetis nouissimè locutus est nobis in filio, &c glos. Locutus est nobis in filio. i. per filium vnicum incarnatū qui maior est omnib. prophetis, & omniū prophetarum dominus. Quid aūt sit locutus subdit. *Et uocauit terram. A solis ortu vsq; ad occasum.* Vbi aduerte, q Christus loquēdo nobis legē dedit euāgelicā, quā non vni tm̄ genti dedit, sicut lex Moysi G soli populo Iudæorum fuit data, sed oēs mundi partes ad ipsam uocauit per seipsum prædicando, & per apostolos, eis. d. *Matth. vlt.* Euntes docete omnes gētes baptizantes eos, &c. docentes eos seruare omnia, &c. Quod ipsi deuotè impleuerunt, quia ex omni parte mundi gentes ad fidem uocauerunt. vnde Psal. 18. In omnem terram exiuit sonus eorum, &c. Et hoc est quod hic dicit. *Vocauit terram à solis ortu vsq; ad occasum* s. per apostolos suos. Notādū *Matt. 9.* aūt quod ait. *Et vocauit terram.* Terra. n. hic peccatores significat, quos vocare ad H fidem, & pęnitentiā Christus venit, ipso. d. Nō veni vocare iustos, sed peccatores. Sgnificat aūt terra peccatores pp eius tres cōditiones. Nam terra inter cætera elementa, est in quātitate minima. Est in qualitate frigida Est capacitate pessima. Primò, terra est in quātitate minima inter omnia elemēta, quia terra est inclusa inter omnia elemēta. Et ideo sicut circulus inclusus infra circulū necessariò est minor circulo, infra quem clauditur, sic & terra omnibus alijs elementis. Vnde & secundum Basilium in hexameron.

Terra dicta est scabellum Dei, eo q in corpore mundi minima est species inter elemēta. Hoc directè peccatori cōgruit. quia peccatum nō solum homines facit paruos: imò ipsos a vero esse elongando annihilat. Quia secundum Aug. super Ioan. Peccatum est nihil, & nihil fiunt homines cùm peccant. Cuius ratio potest esse, quia sicut corpus opacum se elongās à corpore luminoso aliquid perdit de claritate, & quantò magis elongatur, tantò plus eius claritas perditur. sic cùm verū esse soli Deo conueniat, ut dicit Mag. lib. 11 d. 8 hinc est, q quāto quis magis Deo appropinquat, magis de esse participat. Et quantò plus elongatur à Deo, tantò amplius ab esse recedit, & perdit ipsum esse. Qualiter autem potest homo se elōgare à Deo, nisi per peccatum? vt docet Mag. lib. 2. d. 25. d. q per peccatum priuatur homo illo bono, cuius participatione cætera sunt bona, tantò magis priuatur, quò magis se ab eo elongat. Ab eo autē se elongat per peccatum, non locorum distantia, quia vbique totus præsens est omnibus, & omnia in ipso sunt, sed quia per peccatum ab eius similitudine recedit, & tantò longius, quantò fit dissimilior. Et ideo quia peccatores peccato cōsumuntur dr̄ Thre. 4 q consumpti sunt à sterilitate terræ, s. à peccato. Secundò, terra est in qualitate frigida. Quia secundum Basiliū in hexameron, terra est corpus frigidum, & siccum. Et ideo potest esse, quia magis distat ab elemento ignis quolibet alio elemento. Et hoc directè peccato congruit, quod animam priuat igne diuini amoris. Quia ut dicitur Hiere. 6. Sicut frigida facit cisterna aquam suam, sic frigidam fecit malitiam suam. Et ideo dicitur, Maledictum, adulteriū, *Osea 4.* homicidium, & furtum inundauerunt, & propter hoc lugebit terra. Tertiò, terra est capacitate pessima, quia capit pessimum, scilicet infernum, quia secundum doctores infernus est in centro terræ, distans a superficie terræ per tria milia, & ducenta 45. milliaria cū dimidio, ut deducit Catholicō in uocabulo terra. Hoc directè peccatoribus cōgruit, quia infernus est in medio cordis eorū, dū per cogitationes suas, & opera ad infernū cōtinuè tendunt,

tendunt, vbi uirga diuinæ iustitiæ puniā tur, pp quod dr̄ Esa. 11. ꝙ Deus percutiet terram virga oris sui. Sic ergo, quia per terram significantur peccatores, ideò tunc Deus deorum dominus vocauit terram, quando venit in hunc mundum vocare peccatores, ipsos iustificando. Roma. 8. Quos prædestinauit, hos & uocauit, quos vocauit, hos & iustificauit.

810 De consecr. d. 3. cap. vlt. *A solis ortu vsque ad occasum, ex Sion species decoris eius.*

HIc consequenter ponit aduentus Christi publicationem per mundum. Vbi nota, ꝙ species decoris Christi, & eius pulchritudo dicitur ipsis humanitas assumpta, quæ tota decora fuit: non solum quoad animam quæ nullam peccati habuit maculam, sed etiã, quoad corpus. sicut de ipso dr̄ Ps. 44. ꝙ est speciosus forma præ filijs hominũ. Vnde de humanitate Christi, qua uelut indumento tegebat̄ diuinitas dr̄, Dominus regnauit decorem indutus est. Iste aũt decor publicatus fuit ex Sion, quia in monte Sion manifestatus, qm̄ in monte Sion erat templũ, in quo Christus multotiens prædicando seipsum manifestauit mundo. Etiam ex alio, quia in mõte Siõ Apostolis datus fuit spiritussanctus, quo accepto, ipsi plenè illuminati se per totũ orbē diuiserunt, uerbũ caro factũ prædicando, quia in illo monte receperunt uirtutem linguarũ omniũ, per quam omnibus gentibus Christum prædicare possent. Et hoc est quod dicit: *Ex Sion species decoris eius*, quia prædicatio nominis Christi in illo mõte inchoata ex illo ad alias partes mundi fuit deriuata, sicut prædictum fuerat: Esa. 2 De Sion exibit rex, & verbũ domini de Hierusalem. Et, si quæras ad quas partes mũdi ex Sion processit p̄dicatio speciei, & decoris Christi. Respõdet. *A solis ortu vsque ad occasum*. i. ad oēs mundi partes. Et nota, ꝙ ista p̄dicatio Christi quãtò ad remotiores partes orbis processit, plus fideles calefecit, & instruxit. Ideo notanter d. *A solis ortu ad occasum* quia Iudæa, vnde cæpit origo fidei, frigida in credulitate remãsit, sed gētes, quæ ad occasũ solis habitabãt, conuersæ fuerunt. In occasu enim & in parte occidentali hodie fides remansit, vt in Italia, Francia, Alemania, Anglia, & huiusmodi. Vnde nota, ꝙ, vt tradunt astrologi, & experientia docet, Sol quãtò magis elongatur à nobis, magis nos calefacit, & illuminat, q̃ñ nobis appropinquat, vt puta q̃ñ est in summo circuli zodiaci vt in Cancro, vel Leone: quam quando est in infimo, vt in Pisce vel Aquario. Et ratio: quia in æstate, quãdo est in summo, directius ad nos immittit radios suos, quando aũt in imo, in basso, tunc magis obliquè nos respicit. Sic accidit de vero sole iustitiæ Christo, ꝙ illos qui erãt à remotis à loco natiuitatis eius, & conuersationis, directius respiciendo calefacit per suum amorem, & illuminauit per fidē, vt meritò dicatur illud Ps. 112. A solis, ortu. s. incipiendo, vsque ad occasum illuminando, laudabile nomen domini.

Psal. 92

Mons Sion.

Osea

Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit. 811

HIc consequenter agit de aduentu Christi ad iudicium. Circa autem istum aduentũ quatuor ostendit. s. ꝙ iste aduentus primò cunctis erit publicus, mundi perlustrando oïa. Secundò, malis erit timidis, signe comburēdo sæcula, ibi. *Ignis in conspectu eius*. Tertiò, defunctis erit validus, ipsorũ suscitando corpora, ibi. *Aduocauit cœlũ*. Quartò bonis erit placidus, iustorũ præmiãdo merita, ibi. *Congregate*. Quantũ ad primũ, ꝙ Christus ad iudiciũ veniens cunctis tam bonis q̃ malis (in forma humana tñ glorificat) apparebit manifestus, vt ostēdit Mag. lib. 4. dist. 48. d. Solet quæri. cum in humana forma constet Christum in iudicio appariturũ, an in illa forma gloriosa apparebit, sicut vere est, an in forma infirma, qualis in passione extitit. Quidam putant à malis talem videri, qualem crucifixerunt. s. infirmum, quia dicit scriptura. Vt uideant, in quem pupugerunt. Sed aperte Aug. dicit formam serui glorificatam à malis, & bonis tunc videri. vnde Aug. super Iohel. Cûm in forma serui glorificata viderint boni, & mali tollet̄ impius, vt non videat claritatē Dei, quia Deus est quē soli mundo corde videbũt. Forma ergo humana in Christo glorificata videbitur à cun-

Veniet Christus manifestè.

a cunctis. Et hoc est, quod hic dicit Psal. E *Deus noster manifestè veniet*. Vel & alio modo. *Deus manifestè veniet*, quia manifestum dabit iudicium. Manifestum.n.dr̄ iudicium, qn̄ causa iudicij est clara, & manifesta, quod tunc erit, quia sicut merita bonorum pro quib. dabitur sentētia, pro illis omnibus erunt manifesta, sic & omnia demerita peccatorum, pro quibus contra illos sententiabitur, omnib. erunt nota. Et ideo dr̄ iudicium ultimum dies. Vnde Magist. lib. 4 d. 43. dicit: Aduentus dn̄i ad iudicium, dies domini dr̄, non pro qualitate temporis, sed rerum, quia tunc F cogitationes, & consilia singulorum patebunt, unde in Dan. dr̄. Vetustus dierum sedit, & libri aperti sunt coram eo. Libri sunt conscientiæ singulorum, quæ tunc aperientur alijs, & tunc implebitur, qđ scriptum est. Nihil occultum, quod non reueletur. Adueniente.n. summo iudice, non solum tenebræ aeris illuminabunt, sed ēt abscondita cordium manifestabuntur. Virtute.n. diuina fiet, ut unicuiq; omnia opera sua bona, uel mala cuncta in memoriam reuocentur, & mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset, G vel excuset hominem conscientia, eaque teste saluetur, vel damnetur. Sic.n. dicit Apostolus. Veniet dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Vbi gl. Abscondita tenebrarum, i. peccatorum, & manifestabit consilia cordiū, i. bonas cogitationes quia omnia gesta, vel cogitata bona uel mala tunc erunt aperta. Et hoc notās hic Ps. d. *Deus noster manifestè veniet*, s. ad iudicandū illa, quæ erunt manifesta. Et ideo quia omnia tam bona quam mala erūt manifesta ad ipsum spectabit pro H bonis, & contra malos proferre sn̄iam. Et hoc est quod subdit. d. *Et non silebit*, quia .s. dabit sententiam pro bonis dicens. Venite benedicti, &c. & contra malos dicet. Discedite a me, &c. Dicat ergo non silebit. Sed hic dubitatur, utrum illa sententia dabitur uerbis, uel alio modo. Hanc quæstionem Mag. mouet, & indiscussam dimittit lib. 4. d. 47. dicens. Solet quæri, qualiter dabitur iudicij sn̄ia, sed non est perspicuum illud explicare. Non .n. scriptura aperte diffinit, an uoce illa profe-

Daniel 7
Mat. 10
2. Cor. 4
Mat. 25
Quæstio.
Sn̄ia iudicij ultimi.

rantur. Venite benedicti, & ite maledicti an virtute iudicis ita fiat, conscientijs singulorum attestantibus, ut modo dr̄ futurū, ut iudicis potentiæ effectus ipsius dictione significetur. Illa etenim, esuriui, & non dedistis mihi, & huiusmodi, magis conscientijs exprimenda plurimi putant quam uerbis, quia apostolus in momēto & in ictu oculi consummandum iudiciū tradit. Sed illud ad resurrectionis statū tm̄ referunt illi, qui iudicij sententiam, & malorum increpationem, & bonorum præconia uerbis exprimenda asserunt. Ex litera tamen uidetur, ꝙ sententia dabitur uerbis, quia dicit. *Et non silebit*.

Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida. 812

HIc ostenditur, quod illud iudicium malis erit timidum. quia ante iudicium erit ignis conflagrationis, quo corpora malorum, qui uiui reperientur, consumentur, sed non bonorum. Vn̄ d. Mag. lib. 4. d. 48. Dn̄o.n. ueniente ad iudicium præcedet ante eum ignis, quo comburetur facies mundi huius, & peribit cœlū, & terra, non quidem ₤m substātiam, sed ₤m speciem, quæ immutabitur, cœlum quidem aereum non æthereum. Tantū .n. ascendet ignis in iudicio quantū ascenderunt aquæ in diluuio. Ille aūt ignis malis qui reperti fuerint uiui, erit consumptio, bonis uero non. Vt.n. ait Aug. hoc erit incendium mundis sanctis quod fuit caminus ignis tribus pueris. In quib. qđ purgandum fuerit, per illum ignem purgabitur, alijs uero nullam ingeret molestiā. Et hoc est, quod hic dicit psal. *Ignis in conspectu eius exardescet*. Et hic merito malis incutiet timorem, quia ipso comburentur, vnde gl. *Ignis ante ipsum exardescet*. Timeat ergo palea se arsurā, quia exardescet, idest, torquebit impios, & hoc in conspectu eius, quia etiam ignis malæ conscientiæ malos comburet, cum conspicient iudicantem. Sed de isto igne quærunt doctores, qualis ignis erit, uel de nouo a Deo creatus, uel ignis naturaliter productus. Ad hoc dico, quod sicut prima purgatio mundi in diluuio facta per aquā, non fuit per aquā miraculosè productā, sed per aquā elemētarē,

Ignis præcedet iudicium.

& naturalem, sic & secunda purgatio in iudicio facienda per ignem, fiet per ignẽ naturalem, & elementarem. Vt enim dicit Aug. ille ignis tunc fiet mundanorum ignium conflagratione, ita enim factum est aquarum inundatione diluuium. Et ideo, vt dicit Aegydius lib 4. d. 47. huic auctoritati inhærendo, dico quòd in diluuio nõ sunt nouæ aquæ creatæ, sed eædẽ ipsę multiplicatę sunt in hac operatione, & adiutorio superiorum corporum, per quæ facta est eleuatio vaporum. Sic & dico, quod nõ solum ignis, qui est in sphęra sua, sed etiam omnes ignes, qui in terra, & supra terram, & infra terram sunt, concurrent ad conflagrationem. Et benè credo, quòd virtus superiorum corporum adhuc concurret ad ignis multiplicationem, & actionem. De isto ergo igne, quo purgabuntur omnia elementa, dicit. *Ignis in conspectu eius exardescit*. Sequitur. *Et in circuitu eius tempestas valida.* Hæc tempestas non erit tempestas realis, quæ fit ventis, vel procellis, sed ista tempestas erit iudicio Dei, quo fiet, vt per eius potentiam statim post ignem prædictum area ventiletur, & boni separentur a malis. Quæ iudicatio dicitur tempestas, quia sicut tempestas subitò veniet. Et sicut tempestas cadens super messem separat a paleis grana, sic illa Dei iudicatio subitò bonos separabit a malis. Hæc autem tempestas erit in circuitu eius, quia primò erunt insimul loco permixti boni, & mali. Christus in medio omnium veniens existentes in suo circuitu diuidet, ponendo hædos a sinistris, oues autem a dextris. De ista enim tempestate dicitur Nau. 1. Dominus in tempestate, & turbine veniet. Sequendo materiam fundamentorum ecclesiæ, & articulorum, nunc restat videre quartum articulum per quartum lapidem figuratum, qui erat smaragdus, quem quartum articulũ posuit Iacobus maior. d. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. Et hic duo faciam, quia primò ostendam qualiter iste articulus quoad suas partes per smaragdum figuratur. Secundò, qualiter huius articuli, s. virtus passionis Christi, & mortis per dictum lapidem declaratur. Quantum ad primum

Articulus fidei.

A sciendum, ꝙ smaragdus habet tres proprietates huius articuli declaratiuas. Nã s̃m Magistrum vbi supra. Iste lapis aduersitatis aquilone spirante inquirentibus reuelatur. Viriditatis colore excellentius rutilante coloratur, Immanitatis tremore ab hominibus circundãte occultatur. Sic & conformiter Dei filius in isto articulo est Aquilone aduersitatis realiter sub Pilato flagellatus Passus sub Pontio Pilato. Colore viriditatis amariter crucis morte vulneratus, crucifixus, mortuus. Tremore immanitatis occultatur

B in sepulchro tumulatus, & sepultus. Prima ergo conditio smaragdi est, quòd in aquilone aduersitatis, &c. Quoniã hic lapis maximè flante aquilonari vento reperitur, ꝙ smaragdi maximè inueniũtur flante aquilone, quia tellure discooperta, intermicant, quia arenæ mouentur maximè his ventis. Quid autem per ventum aquilonarem, nisi passio, aduersitas, intelligitur, & pœna? Quoniam dictus ventus frigidus est, & tempestuosus Eccl. 43. sic & flatus aduersitatis. Vnde aduersitatem, & pœnam aquilonis nomine voca-

C bat Hieremias. Malum ego adduco ab aquilone, & contritionem magnam. Isto vento aduersitatis, & pœnæ ad modum smaragdi Christus reuelatur, q̃a ex his, quòd verus sit homo, demonstrat̃. Quia enim aliqui ipsum negabant verum hominem esse, ideo talibus per tales aduersitates se verum hominem manifestat. Qm̃ teste Magistro lib. 3. d. 15 Dei filius naturam accepit passibilem, s. animam passibilem, & carnem passibilem, & mortalem, ut enim probaret se verum corpus habere, suscepit pęnas corporis, & vt

D veram animam probaretur habere, suscepit pœnas, & defectus aĩæ. Isti autem defectus, & pœnæ maximè in ipso apparuerunt passionis tempore, quando. s. est passus sub Pontio Pilato, vbi omne pœnæ malum in Christi corpore apparuit, vt de tali aquilone passionis Christi dicatur illud Hiere. 1. Ab aquilone pandetur omnę malum. Et verè in aquilone Christi passionis omne malum est repertum, quia corpus eius oĩ genere passionis fuit respersum, quoniam passus fuit omni genere passionis, quo quis homo põt pati.

Hier. 1.

Passio Christi vniuersalis.

Quòd patet tripliciter. Primò ex parte E illorum,a quib. est passus, qm passus est a gentilibus,& Iudæis,& masculis,& fœminis, vt patet de ancilla accusante Petrum, Passus est a principibus,& ipsorum ministris, & popularibus ſm illum Ps. 2. Quare fremuerunt gentes,&c.Passus est a notis,& familiaribus patet de Petro ipsum negante,de Iuda ipsum prodēte.Ex quib. patet, ꝙ ab oi hominū genere fuit passus.Secundò,hoc pōt patere ex parte rerum, in quibus aliquis homo pōt pati, qm passus fuit in amicis eum deserentib. Matth 26.Tunc oēs discipuli,eo relicto, fugerunt.Passus fuit in suis parentibus.s. videndo matris angustiam,q̄ doloris per transibat gladius. Luc.2. Et tuam ipsius animam,&c. Passus fuit in fama per blasphemias,contra ipsum illatas. Matt. 27. Prætereuntes blasphemabant eum, &c. Passus fuit in honore,& gloria per contumelias. Matth.27.Dederunt arundinem in manu eius, & genuflexo ante eum illudebant,&c. Passus fuit in rebus,quia suis vestibus spoliatus. Passus in aīa per timorem,& tristitiam.Matt.26. Cœpit contristari,& mœstus esse,& ait: Tristis est aīa mea,&c. Passus est in corpore per vulnera,& flagella.Ioa.16. Apprehendit Pilatus Iesum flagellauit eum Tertiò,hoc potest parere ex parte membrorum, in quibus fuit passus.Nam Passus fuit in capite per spineam coronam: in manibus,& pedibus per clauorum cōfixionem, in facie per alapas,& sputa,in collo per colaphos, in lingua per vinum cum felle mixtum. Passus in toto corpore, dum totum corpus eius pro nobis pendebat in cruce. Esa.50.Corpus meum dedi percutientibus,& genas meas,&c. Fuit ēt passus ſm oēm sensum corporeum. s. ſm tactum, quia flagellatus, ſm visum, quia oculos velatus,ſm auditum,quia blasphematus, ſm odoratum,quia in loco fœtido crucifixus,ſm gustum,quia aceto,& felle potatus. Sic omni genere passionis fuit passus. Propter quod meritò de ipso dicit Iacobus:Passus sub Pontio Pilato, per quæ omnia verus homo fuit demonstratus,vt merito dicat illud Iob. 16. Aperuerunt super me ora sua,exprobantes percusserunt maxillam meam, saturati sunt opprobrijs meis, hæc passus sum absq; iniquitate manus meæ,&c.Secunda conditio smaragdi est, ꝙ viriditatis colore excellentius insignitur.Vnde dicit Mag.vbi supra, ꝙ smaragdus gemmarum omniū obtinet principatum. Tanta.n.viriditate fulget,ꝙ nullis gemmis,vel herbis maior inest viriditas. Nam herbas virentes, & frondes superat, inficiens circa se viriditate nimia, nec eius viror in sole aliquo modo obscuratur.Hanc conditionē continet secunda pars huius articuli ostendens.d. Crucifixus,& mortuus.Vbi notā-F dum,ꝙ per viriditatem smaragdi,amaritudo crucis,& mortis Christi denotatur. Qm ſm Isidorum omne satis viride amarum dr̄. Si ergo smaragdus habet summā viriditatem,sequitur ꝙ significat summā amaritudinem, quæ in cruce Christi, & morte fuit. In cuius articulo myrrha, & felle fuit potatus, quæ sunt amarissima. Vnde de ista crucis,& mortis amaritudine, quæ fuit causa nostræ pacis dicat Iesus:Ecce in pace.s.humani generis,amaritudo mea amarissima. Ex ista parte articuli excludit error Basilidianorum, qui G inter alios errores quarto loco ponūtur, ꝙ Christus non fuit crucifixus nec mortuus, sed loco eius Simon Cyreneus, ꝙ probant per illud,quod dr̄ Luc 23. ꝙ cū ducerent Iesum apprehenderunt Simonem Cyrenensem, & imposuerunt illi portare crucem post Iesum,i.pęnam crucis. Sicut cum dicitur 1.Pet. 2. Peccata nostra pertulit super lignum crucis in corpore suo,i.pœnā peccatorum nostrorum. Hic error hic excluditur cum dicit Crucifixus,& mortuus. Vnde de seipso Christus dicit. Filius hominis tradetur H principibus sacerdotum, & condemnabunt eum morte,& tradent eum gentib. ad illudendum, flagellandum, & crucifigendū: Et teste Angelo:Iesum quæritis crucifixum,&c. Tertia conditio smaragdi est, ꝙ immanitate tremoris circundante, custoditur ab hoībus. Nam,vt dicit Mag. vbi supra,& Isido.lib. 16.Hic lapis a gryphis eripitur, & ne possint smaragdi in copia inueniri, gryphorum immanitate visus hominis impeditur. Sic & Christus occultabat in sepulchro tumulatus quia sepultus. Vbi nota,quòd ghryphi habent cor-

Isidorus 16. ety.
Esa. 21.
Mat.26
Mar.16

corpus leonis, & alas, & plumas aquilæ. Quid autem per leonem, nisi Christum intelliges, q. est leo de tribu Iuda? Apo. 5. Quid autem per aquilam quæ teste Iob. 39. In petris manet, nisi sepulchrũ Christi in petra excisum designatur? Sic ergo in grypho corpus leonis sub alis aquilæ absconditur, ad significandum Christi sepulchrũ, vbi verus leo Christus sub alis aquilæ, i. lapidei sepulchri fuit absconsus. Ideo in fine articuli dicitur Sepultus.

Aduocauit cœlum de sursum, & terram discernere populum suum.

813 6. q. 1. si omnium

HIc ostenditur, quòd Christi aduentus ad iudicium, defunctis erit validus, ipsorum suscitando corpora. vbi notandum est, quòd, vt dicit Magister. li 4. dist. 47. Purgato in fine mundi mundo per ignem, tunc mittet angelos suos, & archangelus Michael in voce tubæ, s. in voce magna, & sonora clamabit. d. Surgite mortui, venite ad iudicium: Et tunc surgent omnes mortui ministerio angelorũ, i. virtute data illi tubæ vel voci angelicæ a Deo. Quo facto, angeli congregabunt omnes bonos, qui rapientur, Christo venienti obuiam in aera, reprobis remanentibus in terra, qui terram dilexerunt. Et hæc est illa collocatio bonorũ a dextris, & malorum a sinistris, quia boni erunt sursum in aera cũ Christo, malis in terra remanentibus. Pars enim sursum per dexteram, quia nobilior, inferior autem per sinistram significatur. Et tunc præconia bonorum. s. Esuriui, & dedistis mihi, &c. & increpationes malorum proferentur. s. Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c. & consequẽter vtrorunq; sententia. Venite benedicti, &c. Ex quib. apparet, ꝙ in iudicio Christus primò vocabit angelos, vt sua voce mortui resurgant: secũdò, vocabit terram. s. corpora malorum, & sanctorum in terram reuersa, vt resurgant cũ animabus suis, & veniant ad iudiciũ. Angeli aũt, quia cœlestes, significantur per cœlum. Corpora aũt mortuorũ, per terram Et hæc oĩa notans Ps. d. *Aduocauit cęlũ de sursum.* i. vocabit sanctos angelos quibus dabit officiũ tubæ, ad cuius vocẽ mortui resurgant. Deinde vocabit terrã, i. corpora defunctorũ, vt s. vir

A tute dictæ tubæ resurgant. Et hoc totum erit *discernere populum suum.* i. vt discernat, & separet populum suum. s. bonos a malis, vt s. bonos beatificet, & dãnet malos. Sed hic insurgit dubium, quia, vt hic dicitur. Christus, *vocabit terram.* s. corpora nr̃a defuncta ad resurrectionem solum in fine mundi, ideo cum Christi resurrectio sit forma nr̃æ resurrectionis, quæret aliquis cum Christus surrexit statim tertia die post mortem, quare nostram resurrectionem tardare voluit vsq; in finẽ? Ad hoc r̃ndetur, ꝙ pp tria. Primò, pro-

B pter meritorum multiplicationẽ. Resurrectio. n. futura, est vnus articulus fidei, quia si euidẽter statim quilibet mortuus resurgeret, non esset meritum ipsam credere, quia fides non habet meritum, cui humana rõ præbet experimentum, vt ait Greg. in homil. Et quia ẜm Magist. lib. 3. d. 32 Fides est de ijs, quæ non videntur, vel quæ nõ habentur per sensum, & experientiam. Nec valet dicere, ꝙ virgo Maria habuerit certam experientiam, se Christum peperisse, saluo virginitatis sigillo, huius tñ veram fidem habuit, sicut

C de articulo fidei qui est, ꝙ Christus natus est ex Maria Virgine. Consimiliter Petrus vidit exprimentaliter Christum pati, & tñ articuli passionis, & mortis habuit fidem. Ad ista duo. Ad primum dico, ꝙ virgo Maria non habuit fidem in hoc, ꝙ sciebat se virginem peperisse, sed in hoc, ꝙ credebat se peperisse Deum, & hominem, de hoc autem experientiã nõ habuit, sed fidem. Consimiliter dico, ꝙ Petrus non habuit fidem, in hoc ꝙ hominem Christum credebat in cruce pati, quem videbat, sed in hoc, ꝙ illum homi-

D nem credidit esse Deum, quòd non videbat Secũdò nostram distulit resurrectionem, propter suffragiorum multiplicationem. Si n. mortui statim resurgerent, suffragia pro ipsis opus non haberent Et sic non solum defuncti multa adiutoria perderent, sed etiam viui facientes pro mortuis suffragia multa merita omitterent, quæ non omittunt. Tertio, propter hæreticorum extirpationem. Quoniam si mortui statim resurgerent, nõ deessent hæretici, qui dicerent resurrectionem esse virtute naturali, sicut est natiuitas.

Et

Et q; sicut corpora cœlestia conferunt ad natiuitatem, sic & ad resurrectioné. Et sicut natiuitas nostra non est virtute natiuitatis Christi, sic & resurrectio nostra nõ esset virtute resurrectionis Christi, quæ falsa sunt, & hæretica. Omnes ergo tales errores volens Christus extirpare, dignum duxit vsque ad diem vltimum terram nostrã per resurrectioné uocare.

814 *Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia.*

HIc consequenter ostédit, quòd aduentus Christi ad iudicium bonis erit delectabilis, & placidus, quia tunc cum Christo in anima, & corpore viuent simul, vbi notandum est q; in antiqua lege plura erant sacrificia, vt puta agnorum, arietum, & vitulorum, ex eo quòd nullum illorum erat perfectum. Si enim vnum esset perfectum, & sufficiens, frustra multiplicarentur. Sicut dicimus, quòd filius in diuinis non potest multiplicari, quamuis tantam uirtutem intelligentiæ habeat filius sicut pater, quia tãtæ perfectionis est ipse vnicus Dei filius quòd in se continet perfectionem omnẽ cuiuslibet possibilis filiationis. In nouo autem testamento vnicum solum est sacrificium. s. Eucharistiæ. Et quia est perfectissimum omnem perfectionem continens, ideo multiplicari non potest. Et vnicum sacrificium fide tenuerunt etiam patres antiqui testamenti, scientes omnia sacrificia antiqua ad istud ordinari tanquam diuersæ figuræ ad vnum figuratum. Hic ergo per testamentum in singulari accipe sacrificium vnicum Eucharistiæ noui testamenti, de quo dixit Christus; Hic est sanguis meus noui testamenti. (Mat. 26) Istud sacrificium ordinauerunt sancti patres tam antiqui, quam noui testamenti, quia ipsum extulerunt super omnia sacrificia. Vel etiã, quia etsi Christus hoc sacrificium ordinauit, quantum ad illud, quod in eo est essentiale, tñ sancti patres ad eius decorem, & solemnitatem multa circa illud fienda ordinauerunt, vt est de ordine missæ, de tonsura, de vestibus sacerdotalibus, de consecratione altaris, & hmõi. Psalmista ergo fu- E tura præuidens quasi præsentia, ad angelos loquẽs ipsos hortatur, vt oẽs sanctos de omnibus mundi locis congregent, & Christo in iudicio adducant, cum ipso in perpetuum regnaturos. Et hoc est, qđ angelis loquẽs dicit *Congregate*. i. congregabitis illi. s. Christo, *sanctos eius*. Et quos sãctos? Sequitur. *Qui ordinant testamẽtum super sacrificia*, vt dictũ est. Vbi sciẽdũ, q; congregatio sanctorum in die iudicij fiet per sanctos angelos. i. ipsorũ ministerio. Sic. n. de ista congregatione dixit Christus. Videbũt filium hominis uenientem (Mat. 24) F in nubibus cœli, s. ad iudicium, & mittet angelos suos cum tuba, & uoce magna, & cõgregabunt electos eius à quatuor uentis à summis cœlorum vsq; ad terminos eorum. Ex quibus apparet q;, sicut Christi aduentus malis erit timidus, vt dictũ est versic. 812. sic per oppositum iustis erit placidus, quia cum Christo congregabuntur, vt cum ipso regnent in perpetuum. Tunc enim non solum gaudebit iustus de Christi consortio, de uisione Dei, de securitate fęlicitatis, sed etiam de damnatione malorum quia lætabitur G iustus, cum uiderit uindictam.

Et annunciabunt cœli iustitiam eius quoniam Deus iudex est. 815 (6. q. 1. si omnia.)

OStendit psalmista, q; antequã prædicta de die iudicij eueniant, oĩa erunt per apostolos, & sanctos prædicatores mundo annunciata. q. d. Iustitiã Christi, quam in iudicio exercebit bonos præmiando, & damnando malos, cœli. i. apostoli, & alij prædicatores mundo annunciabunt, ostẽdentes q; Deus iudex est. Et hoc iam adimpletũ videmus, quia cęli an- H nunciauerũt nobis iustitiã Dei. s. q; quidã erunt ad dexterã, & quidã ad sinistram, nullum granum tũc erit cum palea, & si nunc maneant permixta. Et sic *annunciabunt, quoniam Deus iudex est*, i. discernẽs bonos à malis. Et attende, quòd sanctos apostolos, aliosq; iustos nomine cœlorũ designat. d. *Et annunciabunt cœli iustitiã eius*. Nec mirum. Quoniam, sicut cęli cæteris corporibus sunt altiores, sic sancti per donum patientiæ. Puriores, sic sancti per donum innocẽtiæ. Clariores, sic sancti per donum sapientiæ. Aptiores, sic sancti

sancti per donum obedientiæ. Primò.n. cęli sunt cęteris corporib.altiores.Quantum.n.aliquod corpus naturaliter est nobilius,tñ naturaliter altius situatur. Sicut patet in ordine elementorum, ubi aqua est altior terra, aer altior aqua, ignis altior aere, quia subtilioris, & melioris est naturæ. Ideo dr̃. Cœlũ sur-
Prou.25 sum,& terra deorsum.Hæc.n.duo extrema maximè nominauit,ut per ista ordinem mediorum intelligas, quod quanto corpus est nobilius, tanto proximius cœlo,& econtra. Conformiter sic apostoli, & alij sancti per donum patientiæ cæteris sunt sublimiores, ut nec minis terreãtur,nec inclinentur uerberibus. Et qđ maius est nec blanditijs,uel laudibus dissoluant. Quantumcunq; enim ista inferiora agitentur, nunquam tñ cęlũ a sua pace turbatur.Sic & quamuis quandoq; in iustis uires inferiores agitentur,ratio tñ ipsorum semper in tranquillitate quiescit. Et in figuram huius cęlum,q̃ positum est in medio aquarum,dr̃ firmamentum. Non quia non moueatur quinimò ad ipsius motum stellæ in eo fixæ mouẽtur, sed quia in suo motu non fatigatur, C vel perturbat. Vñ de quolibet iusto uirtute patientiæ stabilito dr̃. Gen.1.Vocauit Deus firmamentũ cęlum. Secundò, cęli sunt cæteris corporibus puriores. Lux.n.est tantæ puritatis,vt per fœda loca transiens,non maculetur, ut patet de radijs solis. Cum ergo cęli ex luce sint creati, consequens est q̃ naturaliter sint purissimi.Nec obstat quod dr̃ Iob 15.Cęli non sunt mundi in conspectu eius,quia hoc dr̃ comparatiuè ad munditiam Dei, respectu cuius puritatis, omnis nostra puritas sordescit.Conformiter Apostoli, D & cæteri iusti in se puritatem conseruãt licet.n.omnes nascamur filij iræ, tñ per baptismum mundati cœlestes efficimur, quod figuraliter ostendebat Paulus.d.
1.Cor.15 Primus homo de terra terrenus.s. primo natiuitate carnis, sed secundus homo de cœlo cœlestis.s. natiuitate spirituali. Tertiò, cœli sunt alijs corporibus pulchriores,quod patet,si consideres eorum ornatum luminarium stellarum, & planetarum, in quibus pulchritudo cęli consistit. Propter quod dicitur Eccl.43.

A Species cęli in uisione gloriæ. Sic & sancti apostoli alijq; iusti,& doctores diuersis uirtutibus ornati, quasi stellis pulchri redduntur.In illis n. tanquam in cęlo reperies Saturnum pietatis, & clementiæ: Iouem charitatis,& beneuolentiæ: Martem fortitudinis,& constantię:Solem claritatis, & sapientiæ, Venerem amoris,& complacentiæ: Mercurium disertæ eloquentiæ: Lunam castitatis,& continentiæ.Sicut n. Deus cœlum isti stellis òrnauit,sic & sanctos præfatos virtutibus illis significatis decorauit. Genes 1. Fecit
B Deus duo magna luminaria,& stellas, & posuit eas in firmamento cęli &c.Quartò, cœli præ alijs corporibus ad motum aptiores.Corpora.n. quanto magis sunt sphærica, tanto amplius ad motum sunt apta,ut experientia docet. Cœlum aũt est summè sphæricum, cui simile nullius ars producere posset.Et ideo faciliter est mobile,& motoribus obediens. Idcirco admiratiuè de tanto ordine cœlorum, quo suo motori obediunt,dr̃. Nunquid nosti ordinem cœli?&c. Sic conformiter sancti apostoli,& doctores,per uirtutem obedientiæ a primo motore mouentur faciliter,plus Deo obedire curantes,quã Act.3.
hominibus. d. Obedire oportet magis Deo,quàm hominibus. Isti sunt cœli intellectuales, qui domini intelligentes voluntatem,eidem in omnibus famulantur,de quibus Psalm. Fecit cœlos in intellectu,quos mirabiliter Deus ornauit. Iob 26.Spiritus eius ornauit cœlos. Isti ergo sunt cœli, qui iustitiam Christi iudicis mundo annunciauerunt,de quibus supra Psal.21. Annunciabunt cœli iustitiam eius populo,qui nascetur, quem fecit dominus.

Audi populus meus,& loquar, Israel,& testificabor tibi, Deus, Deus tuus ego sum. 816 *De cõs. d.3.cap. vlt.*

HIc consequenter agit de legis Euãgelicæ datione facta per Christũ. Vt autem legem nouam ostendat, duo describit principaliter.s. latoris nouæ legis diuinitatem. Secũdo,sacrificij nouæ legis sublimitatem,ibi. *Nõ in sacrificijs.* In istis.n. duobus principaliter consistit lex euãgelica.s. in dignitate legislatoris

per

per quē probantur omnia esse uera,quæ in ipsa continentur,& in sacrificij nobilitate, quia ad ipsum omnia sacrificia antiquæ legis reducunt. Quantum ergo ad primum sciendum est,ꝙ tanta est dignitas Christi latoris legis, ꝙ nō solū est uerus homo,vt fuit Moyses dator legis antiquæ,sed ēt est uerus Deus,qui nec falli,nec fallere pōt.Et hanc diuinitatem.i. se esse verū Deū,ipse probauit uerbis,& factis. Verbis. d. Ego,& pater unum sumus. Factis aūt,q.a faciebat miracula imperatiuè propria potestate,q̄ nullus alius
Ioan 10
a Deo facere pōt. Si.n. alij sancti miracula faciebant,non aūt virtute propria,sed Dei,vnde,& Deum inuocabant, ut illa facerent. Sic ergo dicebantur alij sancti facere miracula, quia Deus ad ipsorū orationem illa faciebat. Vn̄,& nunc psal.in persona Christi loquens populo Israelito dicit. *Audi populus meus, &c. Deus tuus ego sum.* Lex.n. euangelica primò fuit data solum filijs Israel, quibus prædicauit Christus. Vnde dicebat. Non sum missus nisi ad oues,quæ perierūt domus Israel.
Mat. 15
Si.n.aliquando prædicauit Samaritanis, tn̄ ita rarò,quod quasi pro nihilo reputatur. Et hoc est quod populo suo Iudæorum nūc loquitur. d. *Audi populus meus,* quia,s. de te carnem assumpsit. *Et loquar tibi, Israel,* quia ad te principaliter sum missus. Et testificabor tibi per scripturas, & per miracula,quid testificabor?hoc,s. *quod Deus tuus ego sum.* Dicat ergo, *audi, populus meus.* Vbi notandum,quod propriè loquendo, nomine populi solum boni,& iusti intelliguntur,in tm̄,quod mali nunquā populum facere possunt. Nā vt recitat Aug. ſm sentētiam Scipionis, & Ciceronis populus sic diffinitur. Populus est cętus multitudinis,iuris cōsensu. & utilitatis cōmunione sociatus. Ex quibus sequitur,ꝙ vbi iustitia nō est,ibi populus esse non pōt. Quod sic ibidem deducit Aug Nā iuris cōsensus sine iustitia geri non potest. Vbi ergo iustitia nō est, ibi ius esse non pōt,quod.n.iure fit,profectò iustè fit,quod aūt fit iniustè,nec iure fieri pōt. Nō .n. iura dicenda sunt,vel putanda iniqua hominum statuta. Quocirca ubi uera iustitia non est, iuris consensu sociatus cętus hoīum nō pōt esse.
Aug. 19 de ciuit. c. 21.

E Et ideo nec populus iuxta illam Scipionis,vel Ciceronis diffinitionem. Ex istis sequit̄,ꝙ peccatores,& mali non faciunt populum,quia in malis non est uera iustitia,Qm̄ vt dicit can Iustitia cum scelerato homine consortium habere non pōt. Quod ibidē declarat Aug. subdens. Qua pp vbi homo Deo non seruit,quid in eū putandum est esse iustitiæ,quandoquidē Deo non seruiens,nullo modo pōt iustè animus corpori, aut humana ratio vitijs imperare?Et,si in hoīe tali q.s.Deo non seruit,non est vera iustitia,proculdubio
F nec in hoīum cœtu,qui ex talibus hoīnibus constat. Non est hic ergo ille iuris cō sensus, qui hoīum multitudinem populum facit. Et infra in principio capituli vigesimi quarti concludit August. propositum d. Qua pp vera iustitia est populi vt ſm suam gratiam ciuitati obedienti, Deus imperet vnus, & summus. Et per hoc in oībus hoīnibus ad eandem ciuitatem pertinētibus atq; obedientib. Deo, animus ēt corpori, atq; rō vitij ordine legitimo fideliter imperet: vt,quemadmodum iustus vnus,ita cœtus populusque iustorum vniatur ex fide,quæ operatur per dilectionem, qua homo diligit
G Deum,sicut diligendus est Deus,& proximum sicut semetipsum. Vbi ergo non est iustitia, profectò nō est cętus hoīum iuris consensu, & utilitatis communione sociatus,quod si non est,vtique populus non est, si vera est hæc populi diffinitio. Hæc oīa Aug. Ex quibus sequitur,ꝙ proprià loquendo populi nomine solum boni intelliguntur. Et isto modo loquebatur Petrus gentibus ad fidē conuersis.d. 1. Pet. ii
Vos estis genus electum,&c.qui aliquādo non populus,nunc autē populus Ve-
H rum est tamen,ꝙ populus accipitur qn̄que magis largè Et sic populum diffinit Aug. d. quod populus est cœtus multitudinis rationalis rerum, quas diligit,concordi communione sociatus. Et isto modo impropriè mali ēt populum faciunt. nō quidem Dei,sed magis diaboli. Vnde, de malis dr̄. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?Et Matt. 15. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sequendo materiā fundationis ecclesiæ, & articulorum,
Aug. 19 de ciuitate Dei. c. 24.
Psal. 2.

ſorum,nunc circa quartum articulum re ſtat videre, q̃uo huius quarti articuli. ſ. paſſionis, & mortis Chriſti efficacia per quartum fundamentum.ſ ſmaragdi ſigni ficatur. Vbi notandum,ꝙ hic lapis ſmaragdus multas habet proprietates, quib. ſignificat multas vtilitates, per Chriſti paſſionem nobis collatas. Nã,vt d. Mag. vbi ſupra. Habet iſte lapis ex naturæ beneficio multas virtutes. Eſt.n. viroris ſui multiplicatiuus.Ex ſe.n.generat radium quo virore circuncinget aerẽ circunfuſum,hẽt corpus ſpeculare,ac perſpicuum obiectarum figurarũ,& imaginum oſtenſiuus,diuerſarum infirmitatum eſt curatiuus,auget opes,in cauſis dat ſuaſoria verba,viſum cõſeruat,& debilẽ confortat,laſciuos motus cõpeſcit, reddit memoriã, valet cõtra illuſiones, & phantaſmata dæmonum,& tẽpeſtates ſedat. Ex quib. verè elicio, ꝙ iſte lapis decem hẽt virtutes ſignificantes decem vtilitates Chriſti paſſionis. Nam hic lapis radios multiplicat, prælia ſpecificat,languidos ſanificat,facũdiam clarificat, diuitias amplificat, luxuriam refrigerat,oculos illuminat,memoriã fortificat,phãtaſmata exterminat,turbidos lætificat. Sic & paſſio Chriſti cõformiter radios multiplicat, virtutẽ charitatis diffundendo, prælia ſpecificat, noſtrum hoſtẽ ſuperando, languidos ſanificat,nr̃as culpas remittendo, facundiã clarificat, grata verba proferendo, diuitias amplificat,cœlũ nobis reſeruãdo, laſciuiã refrigerat carnẽ menti ſubiugãdo,oculos illuminat,nobis fidẽ inſpirando,memoriã fortificat,morte mortẽ redimendo,phantaſmata exterminat,tentationes expellẽdo,turbidos lætificat, captiuos redimendo. Prima virtus huius lapidis eſt,ꝙ ſuos radios multiplicat. Vñ.d.Mag.vbi ſupra, ꝙ hic lapis eſt virorisſui multiplicatiuus. Ex ſe.n.generat radium, quo cingit aerẽ circumfuſum. Iſtam virtutẽ in ſua paſſione conſimiliter habuit Chriſtus, virtutẽ charitatis diffundendo. Tunc.n.ad modũ Smaragdi radios ſuæ charitatis emiſit,& multiplicauit,quia ex hoc maximam nobis:charitatem oſtendit. Rom. 5. commendat Deus charitatem ſuam in nobis,quia cum adhuc peccatores eſſemus,Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Et ſicut ſmarag-

A dus de ſe emittendo radios circunſtantẽ aerẽ afficit ſua viriditate, ſic & Chriſtus in paſſione populum circunſtantem,i.ſibi per fidem adhærentẽ ſua viriditate conſperſit, dum virtute ſuæ paſſionis ipſum virore virtutum vireſcere fecit, quia ipſum a peccatis liberauit,& viriditate prędotauit charitatis. Dicente Magiſtro li. 3. d. 19. Per mortem Chriſti in nobis commẽdatur eius charitas.i. apparet eximia, & commendabilis Dei charitas erga nos in hoc,quod filium ſuum tradidit in mortem pro nobis peccatoribus. Exhibita aũt
B tantæ charitatis arrha,& nos mouemur, accendimurq; ad diligendum Deũ, qui tantum fecit pro nobis. Et hanc charitatem nobis inſinuat Hiere.d. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miſerans. Hier. 31
Secunda cõditio huius lapidis eſt,ꝙ imagines,ſ.obiecta repræſentat. Qm̃, vt dicit Magiſter,hẽt hic lapis corpus ſpeculare,ac perſpicuum, obiectarum figurarum,& imaginum oſtenſiuum. Et hic lapis licet imagines obiectas repræſentet, ſpecialiter tñ antiqui illo vtebantur ad prælia in ipſo ſpeculanda. Vñ dicit Iſido.
C 16. etym. ꝙ Nero Cæſar in ſmaragdo gladiorum pugnas præſciebat. Hoc paſſioni Chriſti conuenit,quæ p̃lia ſpecificat, &c. In hoc enim ſingulariter potes ſpeculari prælium,quod pro humano genere inter Deum vertebatur, & diabolum, quod in Chriſti cruce fuit terminatum, vbi miſericordia, & iuſtitia ſimul in vnum conuenerunt, in quot vt tam iuſtitiæ quam miſericordiæ ſatisfieret, decreuit Deus, vt filius Dei in cruce mortis pœnam pro omnibus toleraret. Vñ pater filio dixiſſe videtur, illud 3. Reg. 22. Sume arma,ſ.
D humanitatis,& ingredere prælium,quod & fecit pro nobis. Tertia conditio lapidis huius eſt,ꝙ languores ſanat. Vnde Magiſter, vbi ſupra, dicit,ꝙ eſt diuerſarum infirmitatũ curatiuus,& inter alios morbos curat caducum. Hoc Chriſti paſſioni conuenit,quæ languidos ſanificat,&c & maximè curat morbum caducum,ſ. mortale peccatum,quo anima cadit a Dei gratia ad gehennæ tormẽta. Et modũ huius ſanationis oſtendit Magiſter.d. Per mortẽ Chriſti a peccato. i. diabolo, & pœna redempti ſumus. Quia, vt ait Apoſtolus, Mag. li. 2. d. 19.

In

In sanguine ipsius iustificati sumus. i. a peccatis soluti, a diabolo liberati sumus, qui nos vinculis peccatorũ tenebat, hoc ideo, quia per fidem mortis huius a peccatis mundamur, vnde Apostolus. Quem posuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, i. per fidẽ passionis eius, vt olim aspicientes serpentem æneum, in ligno erectum a morsibus serpentum sanabantur. Si ergo recto fidei intuitu in illum aspicimus, qui pro nobis pependit in ligno, a vinculis diaboli soluimur, i. a peccatis, &c. Vnde 1. Pet. 3. Christus pro nobis mortuus est iustus pro iniustis, ut nos offertet Deo, mortificatos quidem carne, viuificatos autem spiritu, &c.

Rom. 3.

817 *Non in sacrificijs tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.*

Hic consequenter describitur sacrificij nouæ legis sublimitatem, & dignitatem, quod est sacrificium Eucharistiæ summe laudandum, ac venerandum. Et diuidit in duas partes. Quia ponitur primò sacrificiorum antiquæ legis terminatio. Secundò sacrificij nouæ legis institutio, ibi. *Immola Deo.* Quantum ad primum sciendum, quòd sacrificia antiquæ legis aliquando fuerunt necessaria, s. a tẽpore, quo fuerunt instituta per Moysen diuino præcepto vsque ad mortem Christi, quando fuit sacrificium Eucharistiæ institutum, per quod omnia illa terminata fuerunt, pro tempore enim illo peccatum fuisset omittere illa. Aliquãdo vero fuerunt neutralia, s. a tempore Christi mortis vsque ad nouæ legis publicationem factam per apostolos. Illo enim medio tempore nõ erant necessaria, quia iam cessauerant, nec erant mortalia, quia homines illa offerentes, excusabat ignorantia. Aliquando autem fuerunt mortalia, scilicet post nouæ legis publicationem. Et secundum hoc præsens pars diuiditur in duas. Quia primò ponitur tempus, in quo fuerunt neutralia. Secundò, tempus, in quo fuerunt mortalia, ibi. *Non accipiam.* Quantum ergo ad primum sciendum, quod tempore inter Christi passionem, & legis euangelicæ

E promulgationem, quia antiqua sacrificia erant neutralia qui illis vtebantur, & illa omittebant, nisi aliquod istorum ex contemptu facerent, nõ erant culpabiles. Et quantum ad hoc dicit. *Non in sacrificijs tuis arguam te,* scilicet pro tempore illo, nec illa omittendo, nec illa faciendo, quia vbi non est culpa, ibi non cadit reprehensio. Sed quia illa sacrificia etiam sic neutralia, non semper durare debebãt, immo lege Christi publicata, & mortifera. Ideo subdit: *Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper,* idest, non semper. In trãslatione autem Hieronymi iuxta Hebræã veritatem dicitur. *Holocausta autem tua coram me sunt semper.* Vbi aduertendum, quòd quãdo aliqua propositio hypothetica, & copulatiua in principio habet negationem, illa vnica negatio deseruit ambabus partibus propositionis, vt cum dicitur: Non dabit Deo placationem suam, & precium animæ suæ. Et est sensus. Non dabit Deo placationem suam, & non dabit precium, &c. Similiter, & in proposito cum dicitur. *Non in sacrificijs tuis arguam te, & holocausta non sunt,* i. non durabunt *semper in conspectu meo,* quia, s. facta publicatione legis euangelicæ, nullo modo erunt licita, vel dicamus, quòd illa secunda pars tenet interrogatiuè, q. d. *Holocausta tua erunt semper in conspectu meo?* supple, non. Vel aliter illa, quæ nullo modo sunt ex nobis, nõ possunt esse meritoria, cum omne meritum sit a voluntate, & gratia Illa ergo sacrificia cum non essent ex nobis de se, & ratione operis operari meritoria non erant, sed solum ratione operis operantis, s. deuotionis, & fidelitatis offerentium. Vnde illa sacrificia non dicebantur nostra, sed mentis deuotio, quæ a voluntate est, dicit nostra, & istud est sacrificium Deo placitum, vnde istum textum sic exponit Magister: *Non in sacrificijs tuis arguam te,* idest, non quæro animalia in sacrificium, hæc nolo, sed holocausta tua, quæ, scilicet, sunt tui iuris, semper sunt in conspectu meo, scilicet, & non ad tempus, illa mihi placent. Holocausta autem dicit animam totam igne charitatis inflammatam, vnde & alibi. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Ad huius euidentiam est sciendum

dum ꝙ sacrificium nostrum, quod Deo placet, est bona operatio, ex amore, & Dei gratia procedens. Ad hoc enim Dei templum erat institutum, vt in eo offerretur sacrificium. Et secundum apostolũ. Nos sumus templum Dei. Ergo in hoc templo, s. in nobis ipsis est sacrificiũ Deo offerendum, Eccle. 35. Salutare sacrificiũ est attẽdere mãdatis, dñi & discedere ab iniquitate. Notandum est ergo, ꝙ in antiqua lege triplex erat sacrificium, s. hostia pacifica, hostia pro peccato, & holocaustum. Primum sacrificiũ Deo offerũt, & conseruant munus innocentię, qui, s. cum Deo semper pacem seruant, quales sunt, qui pactum cum Deo factum in baptismo semper custodiunt. Et istud dicitur sacrificium iustitiæ conseruatæ. Secũdum sacrificium Deo offerunt, qui pro peccatis perpetratis rigore pœnitentiæ se affligunt, quod sacrificium pœnitentię magis ad iustitiam pertinet, quam sacrificia legis antiquæ. Quia in antiqua lege in sacrificia pro peccato immolabatur animal, quod nõ peccauerat. Ideo minus iustum videbatur, ꝙ vno peccante, alius occideretur, sed erat signum, ꝙ peccans sic occidi merebatur. Sed in sacrificio pęnitentiæ, qui peccat, immolatur, dum, scilicet homo mortificat membra sua per pœnitentiam, quibus fuerat usus ad culpam, & spiritus, qui carni consenserat, affligitur cum carne. Iuxta illud Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Et istud dicitur sacrificium iustitiæ, quia peccans non ex arbitrio suo, sed secundum arbitrium sacerdotis sacrificium pœnitentiæ agere debet. In cuius signum in ueteri lege de hostia pro peccato offerens nihil habebat, sed unam partem habebat sacerdos, residuũ Deo offerebatur. Tertium sacrificium Deo offerunt, qui perfectionem legis euangelicæ seruant. Dicit enim holocaustum quasi totũ incensum. Et istud erat Deo gratissimum. Vnde in illo sacrificio nihil seruabatur, sed totum Deo offerebatur resolutum per ignem. Sic sacrificant Deo, qui Deo totam uitam suam offerunt, nihil sibi de propria voluntate relinquentes, sicut perfecti religiosi, qui non solum præcepta, sed &̃ cõsilia Chri-

A sti oseruare student, ut tota uita ipsorum sit spiritualis, & tota igne charitatis accẽditur: Et hoc est sacrificiũ iustitiæ perfectæ, de quo dicit Gregorius super Ezechielẽ. Sunt quidã, qui nihil sibimetipsis reseruant, sed sensum, linguam, cũctamq; substantiã, quam perceperant, omnipotẽti Deo immolant, &c. Ista sunt ergo sacrificia Deo accepta, in quibus debitẽ factis nulla reprehensio cadit, vt dominus cuilibet sic sacrificãti dicat. *Non in sarcificijs tuis arguam te holocausta*, &c. 1. Cor. 6

B *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.* 816

HIc agit de sacrificijs antiquæ legis pro tempore, quo fuerunt mortali, s. post publicationẽ legis euangelicæ. Vbi notandum, ꝙ antiqua sacrificia acceptabat Deus non ratione animaliũ, quæ offerebantur, sed solum ratione significationis, quia in illis figurabatur verum sacrificium corporis Christi. Ideò quia in illis sacrificijs offerentes spiritusancto inspirati uerũ Christi sacrificium uenerabantur, ideo tali ratione illa Deus acceptabat: quia ergo, sicut adueniente sole, cessat vmbra, adueniente figurato, cessat figura. Sic adueniente vero sacrificio Christi corporis, cessauerunt omnia sacrificia antiqua, & ideò Deo amplius accepta non fuerunt nec ratione significationis ipsorum, nec ratione Dei, quia ipsis indigeret. Et ideò duo facit. Quia primò ostẽdit, ꝙ Deo nõ sunt amplius accepta ratione significationis. Secundò ꝙ nec ratione indigentiæ Dei, uel necessitatis, ibi. *Si esuriero, non dicam tibi*. Quantum ad primum notandũ, quod sacrificia antiqua de diuersis rebus fiebãt, quæ omnia cessauerũt. s. de animalibus, & de auibus, & fructibus terræ. Et duo facit. Quia primo ostendit sacrificium animalium esse finitum. Secundò, sacrificium, & fructus terræ, & auiũ, ibi. *Cognoui*. Prima diuiditur in duas partes. Quia ostẽdit primò, ꝙ in illis non habet complacentiam. Secundò, ꝙ in illis non habet indigentiam, ibi. *Quoniam meæ sunt*. Quantum ad primum ait. *Non accipiam de domo tua vitulos*, &c. Idest, sacrificium uitulorum, vel hircorum, s. publicata lege euangelica. 3. q. 7. in grauibus Eucharistia sacrificium. C D

Illa

Illa.n.duo animalia maximè Christum si E gurabant.s.vitulus p p habilitatem nutrimenti. Nam, vt dicit Mag. de proprietatibus rerum, vitulus inter cætera animalia habet carnes laudabilis nutrimenti, qui est facilis digestionis p p calorem, & humidum dominans in illo. Sic, & Christus est nobis cib. perfectissimi nutrimenti, quo ad vitam nutrimur æternam. Io. 6. Caro mea uere est cibus. Hircus vero significat Christus ratione suæ potestatis. Nam tantæ potestatis dr̃ esse hircus, qđ caliditate sui sanguinis frangit adamantem, q nulla alia re domari põt. Et sic significat Christũ, qui calore sui sanguinis .i. charitate in suo sanguine exhibita superauit diabolum, quem nullus alius superare potuit. Si ergo illa sacrificia facta per uitulum, & hircum figurabant sacrificium corporis Christi, ideo meritò per istud sacrificium illa cessare debuerunt. Et hoc est, quod dicit, instituto sacramẽto Eucharistiæ. *Non accipiam de domo tua uitulos,* &c. Magis moraliter. Per vitulum, & hircum significantur duo peccata, quæ inter cætera regnabant in Iudæorum populo, s. per vitulum accipe peccatum auaritiæ, & per hircum peccatũ luxuriæ, quia est animal inter cætera magis luxuriosum. Per uitulum significatur peccatum auaritiæ. Nam vt habetĩ Exod. 32. Dum Moyses esset cũ Deo in monte ad accipiendũ legẽ, Aaron remansit inferius cum populo. Populus aũt dixit ipsi Aaron. Fac nobis Deos qui præcedãt nos: Moysi .n. nescimus quid acciderit. Tunc Aaron postulauit a populo inaures, aureas aurũ ipsorũ, & argentũ, vt ex illis faceret eis Deos, quod cum accepisset, fecit ex eis vitulum conflatilem, in quo populo fuit occasio idololatriæ, suisque successoribus exemplum idololatriæ dedit. Vnde Moyses cum descẽdisset, ex hoc fuit turbatus, quia Aaron dixit. Dederunt mihi aurũ, & proieci illud in ignẽ & egressus est hic vitulus. Vnde prædicta verba ad propositum exponẽs Gualf. dicit. Aurum dederunt mihi, &c. Mira res, sed tñ vera, quod huius idololatriæ sacerdos auctor extiterit. Audi ergo sacerdos. Quare aurum tibi datum est? Nõ .n. ex tuo thesauro habes, patrimonio, vel labore, sed ex oblatione fideliũ. Sed acceptum aurum sacerdos misit in ignẽ. Et hoc est in auri concupiscentiam per auaritiam hoium corda inflãmare. Ignis .n. auaritiæ significat ardorem, & in hunc ignem a sacerdotibus mittitur aurum, quorum ex ẽplis agitur, vt ardenter ametur. Quæ est .n. subuersio maxima populorũ, nonne auaritia sacerdotum? Vnde studium hoc, & cura vehementius terrena colendi, immoderatius incumbendi huiusmodi lucris agendis, non in solis iã secretis oritur, sed foris ẽt manifesta operis executione profertur. Et ideo quia in F illo vitulo aureo alijs datum est exemplum auaritiæ, Moyses reprehendens Aaron ei dixit. Quid fecit tibi populus iste, ut induceres super eo peccatum? Veruntamen Aaron in fabricatione huius vituli excusatur aliqualiter, quia ipsis petentibus ab eo, vt eis faceret Deos, ipse studiose ab eis inaures aureas postulauit vt ex difficultate rei postulatæ, ipsos a suo malo proposito reuocaret. Vnde Rabanus super eodem dicit, quod iubet Aaron aurum sibi dari ab auribus vxorum, G & filiarum, vt illis faceret Deos, non absurde intelligitur difficilia voluisse præcipere, vt difficultate præcepti eos ab intentione idololatriæ facilius reuocaret. Et, si dicas, postquam ex hoc non potuit eos reuocare, non tñ debuit ex dato auro vitulum pro idololatria eis facere. Ad hoc dr̃, ꝙ ipse acceptum aurum, non proiecit in ignem, intentione faciendi vitulũ sed potius, vt turbatus ex petitione ipsorum, iocalia ipsorum destrueret. Sed ex auro illo arte dæmonis vitulus fuit formatus. Vnde Mag. in historijs super H Exod. dicit. Tradũt quidam Aaron inaures proiecisse in ignem, sed opere dæmonis conflatum fuisse caput vituli, quod tñ quandoque vitulum, quandoque caput vituli vocatur. Vnde in excusationẽ sui Aaron dixit Moysi. Proieci illud in ignem, & egressus est vitulus iste. Sic ergo per vitulum, auaritiã, quæ est idolorum seruitus, & per hircum intellige luxuriam, quę maximè in domo ecclesiæ Deus detestatur, propter quod, & nunc dicit: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de &c.*

Quo-

819 *Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum, iumenta in montibus, & boues,*

CONsequenter hic ostendit, quod istorũ non habet indigentiam. s. vt de manu nostra ista accipiat, quia oĩa sunt sua, & non nostra. q. d. ſm glo. Quia ista non sunt tua, sed mea, cur ergo quæram a te, qđ meum est? Vbi notandum, quod animalium quædam sunt syluestria, quæ non possidentur ab homine, quæ sunt indomita. Et ista notat. d. *Qm̃ meæ sunt omnes feræ.* Quædam verò sunt domita, quæ ab homine possidentur, & nutriuntur, vt boues, equi, & oues. Et ista notat. d. *Iumenta in montibus, & boues.* Sub istis duobus generib. cætera omnia includens aĩalia.

820 *Cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum est.*

6. q. 1. si omnia. HIc consequenter ostendit cessasse sacrificium, qđ fiebat antiquitus ex auib. & fructibus terræ. Fiebant. n. aliqua sacrificia de auibus, vt de turturibus & passeribus, & aliqua de fructibus terræ. Et omnia cessauerunt sicut sacrificiũ animalium, ex eisdem rationib. vt supra. Notat ergo primum, cùm d. *Cognoui omnia volatilia cœli.* Ac si dicat: Oĩa sunt mea non tua, quæ cognoui ab æterno, qđ nullus hoĩum fecit. s. quæ, & quot sunt. Nota ſm d. *Et pulchritudo agri mecum est.* i. vbertas omnium ex terra nascentiũ *mecum est,* i. mihi seruit. vel *mecum est,* quia ego vbiq; sum. Vnde propheta. Cęlum, & terram ego impleo. Vel *mecum est,* quia apud me nihil præterijt, nihil futurum est, cum illo sunt omnia. Et hic

Cognitio Dei. notandum, quod Dei cognitio accipit dupliciter, quia est quædam Dei cognitio simplicis notitiæ, & sic omnia cognoscit bona, & mala Dan. 13. Deus æternæ, qui absconditorum es cognitor, tu nosti omnia, antequam fiant. Quędam uerò dr̃ cognitio approbationis, & complacentiæ, & sic solũ bonos, & bona cognoscit, sed nõ malos nec mala, qui non approbat illa. Sic. n. populo gentili, quem non approbabat,

Psal. 17 d. Populus quem non cognoui, seruiuit mihi. i seruiet. Ad propositum ergo omnia illa sacrificia, quæ fiebant de animalibus auibus, & fructibus terræ, ante in-

A stitutionem veri sacrãmenti, cognoscebat etiam approbatiuè. Instituto autem vero sacrificio, illa non approbat, licèt cognoscat. Et hoc est quod dicit. *Cognoui omnia,* &c. s. approbaui de præterito, nunc autem non approbo. Quæ præterito se tenet ex parte nostra, non Dei.

Si esuriero, non dicam tibi, meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. 821

POstquam ostendit, quod illa sacrificia amplius Deo non sunt accepta rõne significationis, hic ostendit, quod sibi non

B sunt accepta ratione suæ necessitatis. Vbi notandum, quod nullius boni creati Deus habet indigentiam, quia essentia sua eminenter, & excellentissimè omnia creata, & creanda, ac possibilia, & non creanda continet, propter quod Psal. d. Psal. 15. Bonorum meorum nõ indiges. Et hoc est, quod hic dicit. *Si esuriero, non dicam tibi.* q. d. Si ita esset quod esurirẽ (quod tamen est impossibile) non oporteret, quod aliquid a creatura peterem, cùm omnia potestati meæ sint subdita, *Quia meus est orbis terræ, & plenitudo eius.* Ps.

C 23. Domini est terra, & plenitudo eius orbis terrarum, &c. Sed dices: Nunquid Deus esurijt, & petijt manducare? Esuri- Mat. 25 ui, & dedistis mihi, &c. Nunquid sitiuit, Ioan. 4. & petijt bibere? Dixit Samaritanæ, Da mihi bibere? Respondeo, quod esuriuit Deus, non in se, sed in assumpta humanitate. Vnde quod in se esurire non possit sequitur dicens.

Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? 822

D QVasi dicat, non. Vel magis moraliter. Per taurorum, quod est animal indomitũ, intellige superbos. Per hircos autem quod est animal fętidum, & luxuriosum, luxuriosos. Istus non comedit Deus, quia tales nõ approbat, nõ sibi incorporat. Nam illud, quod Manducare. manducamus, & bibimus, nobis incorporamus. Sic spũaliter illos mãducat Deus & bibit, quos sibi per approbationem, & dilectionẽ incorporat, & facit membra corporis sui, & per oppositum illos non manducat, neq; bibit, quos sibi per dilectionem non incorporat, nec approbat.

823 *Immola Deo ſacrificium laudis, & red-* E
de altiſſimo vota tua.

De conſ. d. 2. nihil.

REprobatis ſacrificijs ueteris legis, hic commendatur nouæ legis ſacrificium, ſ. Euchariſtiæ. Et duo facit. Quia primò nobis imponit eius immolationē. Secundò, oſtendit eius utilitatem, ibi. *Et inuoca me*. Circa primum ſciendum, ꝙ ſacer componitur cum facio, cis. & inde ſacrificio, cas. i. ſacrum facere. Et inde ſacrificium. i. ſacrum factum. Vocatur ergo meritò Euchariſtia ſacrificium, quia panis fit uerum Chriſti corpus, quod eſt F ſacrum, & vinum fit ſanguis Chriſti. Vocatur ēt ſacrificium laudis, quantum eſt ex parte ſua, quia dignum omni laude, imò maius omni laude. Et quantum eſt ēt ex parte noſtra, quia præ omnib. alijs ſacrificijs cum maioribus laudibus offertur, ꝓp ꝙđ dr̄: Nihil in ſacrificijs diuinis maius poteſt eſſe, quã corpus, & ſanguis dñi noſtri Ieſu Chriſti. Nec vlla oblatio potior eſt, ſed hæc omnes prçcellit. Quę pura conſcientia dño offerenda eſt, & pura mente ſumenda, atq; ab omnib. veneranda, & ſicut potior eſt cæteris, ita G cæteris potius extolli, & uenerari debet. Item notandum, ꝙ hoc ſacrificium dupliciter immolatur. ſ. qñ per ſacerdotem ſacramentum conſecratur, & qñ iam conſecratum ſumitur, ſolis ſacerdotibus primum conuenit, ſm̄ autem & cæteris. Ratione primi vocatur ſacrificium, ſed rōne ſecundi dr̄ holocauſtum, quia per primum fit ſacrum per ſm̄ autem totum cor hominis accenditur, & inflammatur igne diuini amoris. In uitis. n patrum legitur de quodam epiſcopo ſancto, qui dum accederent fideles ad perceptio H nem huius ſacramenti, vidit conſcientias accedentium. Vidit ergo bonos quoſdã, qui, dum accederent, & corpus Chriſti reciperent, exurebat eos, & incendebat. Alij aũt ſicut lumen efficiebantur in ſe, & corpus Chriſti per os ingreſſum totũ corpus eius illuſtrabat. Et ideo de hoc ſacrificio dicit Damaſcenus. Diuinum carbonem ſumamus, & participatione diuini ignis deificemur. Vnde Deuterono 4. dr̄. Deus noſter ignis conſumens eſt. Et hæc benè in carbone denotantur, Nam carbo dr̄ ignis in materia terreſtri. Ignis aũt Deus eſt, natura vero humana ſm̄ carnem terra eſt. Sic ergo Deus in carne eſt quaſi carbo. Qui ergo vult inflammari amore diuino hunc ſibi carbonem frequenter applicet. Et hoc eſt quod d. *Immola Deo ſatrificium laudis*. Sed attende, quid prius facere debeas. Vnde ſubdit: *Et redde altiſſimo vota tua*, ſ. quæ promiſiſti in baptiſmo, q d. ſine obſeruatione votorum, i. in baptiſmo promiſſorum, hoc ſacrificium dignè immolari non poteſt, ſed magis ad iudicium ſumitur, quàm ad uitam. Vnde Ionæ 2. dr̄. Ego in voce laudis immolabo tibi. Et modum ſubdit, d. Quæcunque voui, reddam pro ſalute mea domino.

Et inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. 824

HIc ponitur vtilitas dignè immolantis, quia in omni tribulatione adiuuatur a dño. q. d. Si immolaueris ſacrificium laudis (& hoc ſoluendo vota tua dño) tunc ſecurè *inuoca me in die tribulationis*, ſ. aduerſitatis, vel tentationis, *& eruam te*, ſ. a tribulatione, ecce præmiũ immolationis. *Et ſic honorificabis me*. qa dignè ſumens Euchariſtiam, Deum honorat. Sic. n. dr̄ infra: Sacrificium laudis honorificabit me. Sed hic eſt dubium, in qua immolatione magis quis meretur, vel dignè ſacrificando, vel dignè manducando. Ad hoc dico, ꝙ ſacrificando Sic ēt per oppoſitum magis quis peccat indignè ſacrificando, quam indignè communicando, quod patet ex tribus. Primò, ratione maioris poteſtatis, qua Chriſti corpus conſecratnr, ſicut. n. altior gradus cauſa eſt maioris demeriti, ſic & meriti, ſi quis illo dignè vtatur. Nulli aũt dubium, quòd maior eſt poteſtas in conſecratione, quæ ſolùm competit ſacerdotibus, quàm in cõmunicatione, quæ omnibus tam uiris, quàm mulieribus cõuenit. Secundò, ratione maioris dignitatis, qua ipſe Chriſtus præſentatur, quia ſacerdos in conſecratione gerit perſonam Chriſti, in communicatione autē perſonã hominis. Ideò ſicut plus peccat indignè agendo primum actum, quã ſecundum, conſimiliter digne agendo magis meretur,

Quæſtio

meretur. Tertiò ratione maioris vnitatis,qua Christi sponsæ magis conformatur, quoniam consuetudo est ecclesiæ Christi sponsæ ꝙ maiorem Christo exhibet reuerentiam in actu consecrationis, quam communicationis,ergo sicut indignè consecrans sibi magis difformatur, quam indignè communicans, sic per oppositum dignè consecrans sibi magis cōformatur, & per consequens magis meretur.Sequendo materiam fundamentorum ecclesiæ.i. articulorum, nec uidere restat alias utilitates mortis Christi per quartū lapidē. s. smaragdum figuratas. Quarta.n.conditio huius lapidis est, ꝙ facūdiam clarificat,unde Mag.vbi supra, dicit,ꝙ hic lapis in causis dat persuasoria verba. Hoc autē excellenter Christi passioni conuenit,quæ facundiam clarificat, grata verba proferendo. Arbor.n.crucis stola fuit Christi,in qua suam doctrinam ad breuem formam uerborū reduxit, in qua nunc vt Deus, nūc vt homo gratè loquebatur.Vñ Bernard.in de uerbis Christi in cruce dictis,ait.Itaq; ex illa cathedra crucis quoddā Deuteronomiū dictatum est,in qua recapitulās breuiter,quæ multa prolixitate dicta fuerant, satagit simul Magister bonus facere,& docere,& exēplo confirmare doctrinam. Ne tam ueritatis præceptor esset quā testis, modo ultimo loquitur, qui paulò ante ad Pilati,& Herodis inquisitiones cōticuit, curiositatē,& fastū tumentiū hominum aspernatus, pauperes spiritu edocet de patibulo. Ibique stylum religionis iterū instruens pauca proponit capitula,in quibus affectū charitatis intimat,& zeli sancti imitationē commendat. Non possunt impedire tormēta doctrinā. Seipsum igitur modò hominē exhibet, modo Deū, modò omnipotentem, modò infirmum, modò supplicat,modò se dicit derelictū, modò latroni promittit Paradisum, hæc Bernard. Hoc autem clarius patet si cōsideres facundiam septem verborum,quæ in cruce protulit, quæ nobis uictoriam contra septem peccata mortalia prēstāt. Primum fuit charitatis, & concordiæ cōtra inuidiam, dicens: Pater, dimitte illis,&c.Secundum largitatis, & misericordiæ cōtra auaritiam dicens latroni, Hodie mecum eris in Paradiso. Tertium puritatis,& munditiæ contra luxuriam, dū matrem virginem virgini commēdauit, dicens.Mulier ecce filius tuus,&c. Quartum humilitatis, & patientiæ contra superbiam,dicens: Heli,heli lamazabathani,&c. Quintum fuit asperitas pœnitentiæ,d.Sitio,&c. Sextum fuit operositatis, & obedientiæ contra acediam, d. Consummatum est.Septimum fuit æquitatis, & iustitiæ contra iracundiam,dicens.Pater,in manus tuas,&c. Et ideo hanc mirabilem loquendi crucis facundiam admirans Apostolus dicit. Accessistis ad Iesū, & sanguinis Christi aspersionem melius loquentem quam sanguis Abel. videte ne recusetis Deum loquentem. Quinta conditio smaragdi est,ꝙ diuitias multiplicat. Vnde vbi supra dicit Magister. Hic lapis auget opes. Sic & Christi passio diuitias amplificat, cœlum iustis reserando, quoniam per hanc passionem non solum peccatorum nobis relaxantur merita,sed etiam æternas diuitias cœlum aperiēdo, vt ostendit Magister lib. 3 dist. 18 dicens. Decreuerat enim Deus propter primum peccatum nullum intromitti hominem ad gloriam, nisi in vno homine tanta existeret humilitas,quæ omnibus suis sufficere posset, sicut in primo homine tanta fuit superbia,ꝙ omnibus suis nocuit. Nō est autem inuentus inter homines aliquis, quo illud posset impleri,nisi leo de tribu Iuda,&c. Vnde, & hanc passionem nobis contulisse gloria diuitias prædicat Apostolus.d. Videmus Iesum per passionem mortis gloria, & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem.Sexta conditio smaragdi est,ꝙ luxuriam refrigerat. Vnde Magister, vbi supra, dicit, ꝙ lasciuos motus compescit, vnde hic lapis coitum non valet sustinere.Vnde dicit Albertus li. 2. de mineralibus. Expertum est temporibus nostris,ꝙ hic lapis smaragdus,si verè bonus est,nō sustinet coitū. Vnde rex Vngariæ Bella, qui nr̄is temporibus regnat,in coitu cum vxore sua lapidem hūc in digito habuit, & propter coitum in tres partes fractus est.Et ideo probabile est,quod quidā dicunt, ꝙ hic lapis gestantem se ad castitatem inclinat. Hoc passioni Christi congruit

Nota uictoriam septem verborū à Christo ī cruce prolatorū cōtra septē peccata mortalia

Hebr. 12

Hebr. 2.

gruit qui in sua passione asperitate maxima carnem a carnalibus voluptatibus abdicat, nos exemplo suo admonens omnis luxuriæ fugere voluptatem. Sic.n. vt dicitur 1. Petri 2. Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius, quia peccatum non fecit, &c.

825 *Peccatori autem, dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?*

3. q. 7. idem testatur.

HIc consequenter agitur de ꝓsumptione peccatorum, & ipsorũ increpatione. Quia statim dictum est, ꝙ Deus quærit sacrificium laudis s. in quo, & per quod Deus laudetur. d. Immola Deo sacrificiũ laudis. Ideo ne putet peccator hanc sibi imperari, prohibet ne linguam præsumat laudare cui obuiat conscientia, hoc tamen non interdicitur iam conuersis ad pœnitentiam, quia iam peccatores non sunt, sed in malo perseuerantibus. Ista ergo pars diuiditur in tres partes. Quia primò ponit peccatorum increpationem. Secundò, peccatorum distinctionem, ibi. *Tu verò odisti* Tertiò, infert intentam conclusionem, ibi. *Intelligite.* Quantum ad primum sciendum, quod verbum Dei cum summa reuerentia est audiendum, vt ostendit Aug. & habetur 1. q. 1. Interrogo vos, fratres, &c. Cum ergo non sit minoris dignitatis verbum domini alijs prædicare, quam ipsum ab alio audire, sed maioris. Sequitur, ꝙ ad tantã ipsius reuerentiam obligatur prædicator diuini verbi, quantam auditor, & plus. Et ideo si auditor peccat, negligenter audiens, quãtò fortius prædicator immundus? Vnde tales increpat hic, cuilibet talium d. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas,* &c. Et attende, ꝙ per iustitias intelligit legem euangelicam, quæ animã iustificat a peccato, sed per testamentum legem antiquam. Præponit aũt iustitiam testamento, quia euangeliũ dignius est antiqua lege. Sed hic oritur dubiũ. *Quæstio.* Vtrum prædicator malæ vitæ sit prohibendus a publica ꝓdicatione, & consimiliter a publica lectione verbi Dei in ecclesia. Et videtur qđ non,

E quia à bono opere nullus est prohibendus, sed prædicare publicè, & legere uerbum Dei, sunt bona opera, ergo ab illis nullus debet prohiberi. Ad oppositum uidetur præsens noster textus dicẽs. *Peccatori autem dixit Deus,* &c. Respondeo *Opera multiplicia.* Dicunt aliqui, ꝙ opera sunt triplici differentia: quędam sunt meriti, ut opera misericordiæ, & pœnitentiæ, quædã sunt remedij, ut sumptio Eucharistię, quædã sunt dignitatis, ut prædicare, legere, vel regere. A primis nullus debet prohiberi quantumcunque malus, quia etsi in peccato facta non sunt meritoria, sunt tamẽ dispositiua ad gratiam. A secundis mali sunt prohibendi, quia talibus non remedium conferent, sed damnationem. A tertijs, si sunt in notorio peccato, sunt arcendi, ne scandalizetur populus, si autem peccatum ipsorum sit occultũ, non sunt arcendi propter utilitatem audientiũ. Quamuis hic vnum sit clarum, s. ꝙ quilibet irreuerenter tractans uerbum Dei, grauiter peccat, tamen dubium est, s. ꝙ esset existenti in peccato, uel malæ uitæ minus malum, uel maius peccatũ, an ꝓ-G dicare, uel à prædicatione cessare. Et ad hoc declarandũ respõdet Mag. Gerardus tertio quodlibeto suo, multiplicẽ ponẽs distinctionẽ. Prima, tali prædicatori aut prædicare ei incumbit ex officio suo, ut puta quia est episcopus, uel curatus & sic ex officio ei incumbit in ecclesia sua uerbum Dei prędicare, alibi autem non, uel hoc sibi competit ex priuilegio, uel commissione illius, cui incumbit ex officio, tunc enim potest, sed non obligatur. Item distinguẽdum est de peccato eius, aut est populo, cui debet prædicare, pu-H blicum, & notorium, aut occultum, & secretum. Item distinguendum ex parte audientium, quia aut indigent, & sunt dispositi ad audiendum, aut non indigent, uel nõ sunt dispositi ad audiendum. Et secũdum ista variæ ponuntur conclusiones. *Conclusio.* Prima conclusio, quòd si tali malæ uitæ nõ incumbit prædicare ex officio, quòd tunc minus peccatum est illi tacere quã prædicare: probatur, quia talis ex præsumptione magis videretur prædicare, quia ad hoc non obligatur, sed potest, & sic, si omittat, non peccat ex hoc.

Si vero

Si vero faciat, peccat, quia Dei verbum A
Greg.19 irreuerenter pertractat. Vnde Gregor.
mor.c.1. ait. Lex quippe est ipsis prædicatoribus posita, vt viuendo impleant, quod suadere festinant. Nam loquendi auctoritas perditur, quando vox opere non adiuuatur Hinc etiam per Psal. dicitur
Ps.47. *Peccatori autem dixit Deus. Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meũ per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum.* Sermones etenim Dei prædicator post se proijcit, cum hoc, quod dicit, facere cõtemnit. Qũo autem dictis eius alter obediet, dũ ipse respuit opere, quod prædicat voce,
Rom. 2. & dissimulat audire, ꝙ narrat? &c. Talibus enim ait Apostolus. Qui alium doces, teipsum non doces, qui prædicas non furandum, ipse furaris? &c.
2. Cõclusio. Secunda conclusio est, ꝙ, si tali prædicare incumbit ex officio, & peccatum eius sit publicum, ꝙ grauius peccat prædicãdo, quàm tacẽdo. Probatur, quia ex tali actu magis scandalizatur populus, quã informetur. Et tali-
Hierony. bus dicit Hieronymus in epistola ad Nepotianum. Non confundant opera tua sermonum tuum, ne ibi, cum in ecclesia prædicaueris, tacitus quilibet audiens dicat. Cur ergo, quæ dicis, ipse non facis? Delicatus est Mag. qui pleno ventre de ieiunijs disputat. Nam & latro accusare auaritiam potest. Sacerdotis Christi os cum mente concordet: vt, quod uerbis ꝑdicat, ipse prius obseruator existat. Et cõfirmantur, quia cum plus, & efficacius exempla moueãt, & inducant videntes, quam verba audiẽtes, talis sua mala uita plus uidẽtes prouocabit ad malũ, quàm audientes ad bonum. Et, si dicas talis ex officio prædicare tenetur: ergo si omittat, peccabit, & per te, si prædicet, peccabit, ergo cogitur ad peccatum. Respondeo, ꝙ nõ cogit, sicut verbi gratia. Quilibet tenetur communicare semel in anno sub pœna peccati mortalis, quæro ergo de publico usurario, aut communicabit, & sic peccabit, quia indignè, aut non communicabit, & sic peccabit, quia inobe-
3. Cõclusio. diens ecclesiæ, ergo ad peccandum cogitur. Certum est, quòd non, quia usuras potest restituere, & pœnitere. Similiter dico in proposito. Tertia conclusio est,

quòd si peccatum talis, qui ex officio ad prædicationem tenetur, sit occultum, tunc minus peccabit prædicando, quàm tacendo, quia ex hoc scandalum nullum sequitur, & officium implet, ad quod tenetur, licet non eodem modo, quo tenet. Ex prædictis ergo apparet, ꝙ quilibet alijs prædicans bona, quæ ipse non perficit, peccat, propter quod dicebat Apostolus Non. n. audeo loqui aliquid eorũ, quæ per me non effecit Christus. Rom. 15

B *Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum.* 826

CONsequẽter hic ponit peccatorum distinctionem, quæ maximè officiũ impediũt prædicationis. Et ista sunt quinque, quæ hic ponuntur. Primum præsumptionis, & superbiæ in principio. Secundum elationis, & iactantiæ, ibi. *Si videbas furem.* Tertium est detractionis, & malitiæ: ibi. *Os tuum.* Quartũ est infectionis, & nequitiæ: ibi. *Sedens.* Quintũ est abnegationis diuinæ iustitiæ, ibi. *Existimasti.*
C Quantum ad primum sciendũ, ꝙ magna est præsumptionis superbia, Deo nolle subijci, & Deum spernere, spernit aũt Deum, & Deo subijci recusat, oĩs, qui mandatis eius cõtradicit. Et hoc peccatũ notans dicit. *Tu verò odisti disciplinã.* Vbi notandum, ꝙ disciplina multipliciter accipitur. Vide supra versi. 236. Hic autem accipitur pro contritione, vel cõpunctio ne. Nam disciplina ẽm Catholicon dicit à displiceo, ces. Contritio autem, & compunctio facit compuncto displicere cõmissa peccata. Hæc autem disciplina quatuor modis contingit, vt ostendit Disciplina. Cõtritio. Pœnitentia.
D Grego. super illo verbo Iob. 33. Erudiẽs eos instruit disciplina. Erudiens, inquit, eos instruit disciplina, quia consideranti menti, & se per pœnitentiam laceranti, quasi quædam plagæ sunt percussionis lamenta compunctionis. Vnde compunctionem non incongruè disciplinam vocat. Quatuor quippe sunt qualitates, quibus iusti anima in disciplina, vel compunctione vehemẽter afficitur. Cum aut malorum suorum reminiscitur, considerans vbi fuit. Aut iudiciorum Dei sententiam metuens, & secum quærens cogi- Greg. 13 mor. c. 21

tat vbi erit. Aut cum mala uitæ præsentis solerter attendens, mœrens considerat, ubi est. Aut, cum bona supernæ patriæ contemplatur, quæ quia necdũ adipiscitur, lugens conspicit, ubi non est. Malorum suorum Paulus meminerat, & ex eis se in quibus fuerat affligebat, cum diceret. Nõ sum dignus vocari Apostolus, quia persequutus sum, ecclesiã Dei. Rursus diuinum iudicium subtiliter pensans: in futuro malè esse metuebat, dicens. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte, cũ alijs prædicauero, &c. Rursus mala præsentis uitæ pensabat, cũ diceret Dum sumus in corpore, peregrinamur à domino. Infœlix homo, quis me liberabit de corpore, &cæt. & rursus bona æternæ patriæ considerabat, dicẽs. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, &cæt. Ex quibus apparet, quòd ille odit disciplinam, qui prædicta quatuor non considerat, ut cõtritionem de suis habeat peccatis, quod maximè in prædicatore est detestandum, qui alios ad contritionem ducere conatur. Et de istis dicitur Hiere. 5. quòd renuerunt accipere disciplinam, non considerantes, quod dicitur Sap. 3. Qui abijcit disciplinam, infœlix est. *Et proiecisti sermones meos retrorsum.* Vbi glo. q. d. Quæ dicis, post te ponis, ne videas, s. ne dicas, te non fecisse. Et sic istud proijcere sermones Dei retrorsum, est quasi quoddam velle ignorare. Greg. autem dicit vt sup. lib. 19. mor. c. 6. Sermones enim Dei prædicator post se proijcit, cum hoc, quod dicit, facere contemnit. Quod omnia procedunt ex peccato præsumptionis, & superbiæ.

1. Cor. 9 · 2. Cor. 5. · Rom. 7. · 1. Cor. 13 · Greg. li. 19. mor. cap. 6.

827 *Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas.*

6. q. 1. ex merito.

CONsequenter hic ponitur peccatũ elationis, & iactantiæ. Vbi notãdũ, q̃ ille propriè fur dicitur, qui bona rapit aliena. Et quia hoc à principio diabolus facere studuit, dum Dei gloriam sibi usurpare voluit, ideo ipse propriè fur nuncupatur, de quo ait Christus Io. 10. Fur nõ uenit nisi vt mactet, furetur, & predat. Cõsimiliter fur uocatur prædicator, qui

Fur.

E de sua prædicatione gloriam sibi, & non Deo quærit. Exemplo diaboli primi furis. Est ergo sensus. *Si videbas furem*, i. diabolum, qui Dei gloriã vsurpare conatus est, tu cum eo currebat, s. consimiliter Dei gloriam tibi quærẽdo. Vnde meritò tales hypocritæ propriã quærentes laudem cũ primo fure currere, immo & ipsi fures dicũtur. Præda quippe vel furtũ dr̃, cum auferuntur aliena, omnis aũt, qui ex bono opere laudem sibi quærit, alienũ profectò est, quod tollit. Et hoc idẽ sub alijs verbis exprimit, dicens. *Et cum adulteris portionem tuam ponebas.* Adulter. n.

F dr̃ omnis ille prædicator, qui ex prædicatione non fructum, sed propriam gloriã quærit. Quod ostendens Greg. 16. mor. cap. 22. ait. Paulus ait. Non sicut plurimi adulterantes verbum Dei. Adulter namque in carnali coitu non prolem, sed voluptatẽ quærit. Ideo peruersus quisq; prædicator vanæ gloriæ seruiens, rectè adulterare uerbũ Dei dr̃, quia per sacra eloquia, nõ Deo filios generare, sed suã sciẽtiã desiderat ostẽdere, quẽ. n. libido gloriæ ad loquendũ trahit, uoluptati magis

G quàm generationi operã impendit. *Cum adulteris ergo prædicator portionem suam ponit,* qui ex prædicatione gloriam Deo debitam, appropriare sibi quærit.

Adulter. · Gregor.

Os tuum abundauit malitia, et lingua tua concinnabat dolos. 828

COnsequenter hic ponitur peccatũ detractionis. Detractio. n. ex abundanti malitia procedit. Nam detrahere est verbis alterius famam diminuere. Vnde detractio est malitia oris procedens à dolositate cordis. Vnde istud peccatũ po-

H nẽs dicit. *Os tuum abundauit malitia, &c.* Hic enim accipitur os pro corde, ex cuius malitia consequẽter lingua exterior concinnat dolos, & detractiones, vnde Iob. 15. Docuit iniquitas os tuum. Hic notandum, vtrum omnis diminuens famam alterius per malitiam, & dolositatem, ei illam restituere teneatur. Ad hoc respondet Catholicon in termino fama dicens. Secundum Theologos quis potest alterius famam tripliciter auferre, vel diminuere. Vno modo verũ dicendo, & iustè, puta cum aliquis crimẽ alterius prodit,

Bona fama. · Detractio. · Fama.

prodit, debito ordine seruato. Vt cum iudex publicat latronem, & ipsum suspendit, & tunc nõ tenetur ad restitutionem. Alio modo falsum dicendo iniustè, & tunc tenetur restituere, se dicendo falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, licet iniustè, ut puta cum quis prodit crimen alterius contra ordinẽ debitum, vel intentione mala. Et tunc tenetur ad restitutionem famæ, quantũ potest, sine mendacio tñ. Vt puta dicendo, quod dixi de tali, verum dixi, sed ego defeci sic dicendo, quia debitum ordinem non seruaui. Sed in isto tertio membro non credo esse verum, quia sic dicendo, nullo modo eidem famam restituit, sed magis dictum suum sine debito ordine prolatum cõfirmat. Dico ergo, ꝗ in tali casu sic diffamãti debito ordine non seruato, sufficit contritio, & confessio sacramentalis.

829 *Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum, hæc fecisti, & tacui.*

CONseqenter hic ponitur peccatum infectionis, s. malum exẽplum alijs ministrando. Vbi primo notandũ, ꝗ prima pars istius versus spectat ad sententiã versiculi præcedentis, in quo actũ est de peccato detractionis, d. *Os tuum abundauit malitia, & lingua tua*, &c. Vñ hic ponit modũ talis detractionis, d. *Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris*, s. verba detractoria. Vbi notandum, ꝗ aliqui alijs detrahunt non deliberato animo, sed casu, & isti non sedent, sed ambulant. Alij autem deliberatè, & isti sedere dicuntur. Vnde aggrauans peccatum deliberatum, dicit. *Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris.* Vnde gl. *Sedens*, &c. Non. n. sedens, casu derogat, sed studio. Qui autem transiens hoc facit, casu, non voluntate facit. Per fratrem autem omnem hominem intellige, quia omnes homines fratres sunt conditione primæ natiuitatis. Consequẽter ad propositum accedens dicit. *Et aduersum filium matris tuæ ponebas scandalum*, i. malum verbum, vel malum exemplum proximo pr̨ebebas, quod ei occasio ruinæ fuit. Vbi notandum, quod scandalum aliud est corporale, aliud spirituale.

Sedere.

Frater.

E Scandalum corporale dicitur, vt quando aliquis obex ponitur alicui in via corporali, cui impingẽs disponitur ad ruinam, & talis obex dicitur scandalum. Similiter in processu viæ spiritualis contingit aliquem disponi ad ruinam spiritualem per dictum, vel factum alterius, inquantum, scilicet sua locutione, inductione, vel exẽplo alterum trahit ad peccandum, & talis locutio, monitio, vel exemplum dicitur scandalum spirituale, vnde Hierony. sup illo verbo. Quicunque scandalizauerit vnum, &c. dicit. Scandalizat alium, qui alteri dicto, vel exemplo occasionem ruinę præbet. Et illud peccatum maximè contradicit vitæ prædicatorum, qui sunt ordinati ad leuandum iacentes. vnde d. 82. Nemo in Ecclesia Dei amplius nocet, &c. Et ideo dicebat ille prædicator Paulus. Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum. *Hæc fecisti, & tacui.* q. d. Tu prædicta fecisti, *& ego tacui*, i. distuli pœnam, expectando emendam. Et tu expectationem ad impunitatem vertis, quia ex hoc quod punire differo, tu credis me similem tibi, qui peccatum tuum impunitum vis permanere. Vnde sequitur.

Scandalum.

Herony. *Mat. 18*

F

1. Cor. 8.

G

Existimasti, inique, quòd ero tui similis: arguam te, & statuam contra faciem tuam. 830

De pœn. d. 1. medicina.

COnsequenter hic ponit peccatũ obnegationis diuinæ iustitiæ, multi enim mundani considerantes, quod in vita præsenti multoties Deus peccata impunita dimittit, cogitant peccata Deo placere, quia si Deo displicerent, cum sit H omnipotens, illa non permitteret. Sed tales non aduertunt, quòd, si Deus hominẽ in libero arbitrio non relinqueret, iam homo non haberet, unde a Deo iuste pr̨emiari vel puniri posset. Permittit ergo Deus peccata, non quia sibi placeant, sed vt ex hoc vel homo cognoscens infirmitatem suam, humilietur, vel ipse puniendo iudex appareat iustus. Etiam alia ratione mala, quæ tamen sibi non placent, fieri permittit, quia ex illis malis bona scit elicere. Vnde ait Magister lib. 1. d. 46. Nam, vt ait August. mala fieri bonum est: nec

Peccatũ Malum.

sinerentur mala ab omnipotente Deo E
fieri, nisi esset bonum, vt ea fierent: quia
ex malis, quæ fiunt, Deus bona elicit. Et
infra patet, q ex malis, quæ fiunt, quæ-
dam proueniunt bona, cum comparatio-
ne malorum bona magis placent, & lau-
dabiliora existunt. Ipsis etiam facienti-
bus, ex malis, quæ faciunt, interdum bo-
na proueniunt: iis, qui secundum propo-
sitũ vocati sunt sancti: talibus enim vsq;
adeo omnia cooperantur in bonum, vt, si
qui eorum deuiant, & exorbitant, hoc
eos faciat, proficere in bonum, quia humi
liores redduntur, atque doctiores, vt Pe- F
trus. Illa etiam mala, quæ ab iniquis fide
les perferunt pié, vtique prosunt illis ad
demenda peccata, vel ad exercendam,
probandamque iustitiam, vel ad demon-
strandam huius vitæ miseriam, &c. Ex
quibus apparet, quòd quamuis Deus ma
la permittat, ipsa tamen non amat, vt
mali, qui in hoc Deum sibijpsis similem
existimant. Et hoc est, quòd hic peccato-
ri Deus dicit. *Existimasti, inique, quòd ero
tui similis*, s. consentiendo malis, quia pu-
tas, quòd placent mihi mala. Sed ego pec
cata finaliter impunita non dimittã, quia G
arguam te, s. te puniendo. *Et sic statuam
contra faciem tuam*, s. peccata tua, scilicet,
vt ostendam tibi, quòd displicent mihi,
ideo ipsa puniam. Et peccata propria ar-
guent peccatorem, & ostendent ipsi pec-
catori, q Deo non placent. Et hoc est, qđ
Hier. 2. dicitur Hierem. 2. Arguet te malitia tua,
& conuersio tua increpabit te. Sequitur.
Scito quam amarum est, te dereliquisse
dominum Deum tuum.

831 *Intelligite hæc, qui obliuiscimini Deum, nequando rapiat, & non sit, qui eripiat.* H

HIc ponitur intenta conclusio, quæ
est, vt per prædicta mali ante mor
tem corrigantur, & sic per virtutem sa-
cramenti Eucharistiæ (quod viaticum
dicitur) deducantur ad pœnitentiam.
Et primo ponit peccatorum correctio-
nem. Secundo ipsorum per Eucharistiam
deductionem, ibi. *Sacrificium.* Quantum
ad primum dicit. *Intelligite hæc*, s. quæ su
pra sunt dicta de statu bonorum, & malo
rum, *Vos, qui obliuiscimini Deum*, i. qui
me Deum esse non creditis. *Nequando
rapiat*, s. Deus ad pœnam vos post mor-
tem, *& tunc non sit, qui eripiat*, quia, qui
ante mortem non conuertitur ad Deum,
post mortem a pœna non liberatur, quia
in inferno nulla est redemptio.

Sacrificium laudis honorificabit me. 832

IDest, sacrificium Eucharistiæ, quod sa- *Euchari stia.*
crificium laudis dicitur, vt patet ver-
sic. 823. *Honorificabit me*, scilicet, debite
celebratum, & receptum, quia per illud
summas gratias Deo reddimus pro om-
nibus bonis, quæ nobis contulit. Et hoc
sacrificium dicitur via eundi ad Deum,
propter quod viaticũ dicitur, vnde sub-
dit. *Et illic iter*, s. in sacrificio illo, quia hoc
sacrificium est via ad Deum. Hæc est sca
la Iacob, quia Angeli, i. fideles ascendunt,
& descendunt, ad laudem ascendunt diui
nitatis, sed descendunt ad laudem huma-
nitatis Christi, quia in isto sacramẽto est
vera diuinitas, & humanitas Christi. Et
ideo subdit. *Et illic iter, quo ostendam sa-* *Salutare Dei.*
lutare Dei. Salutare Dei dr̃ Christus, qui
est Saluator noster. Luc 2. Quia viderũt
oculi mei salutare tuum. Hic ergo osten-
ditur salutare Dei, quia hic Saluator no-
ster realiter continetur, & etiam quia
per virtutem, & immolationem huius sa
cramenti saluamur. Continuando mate- *Articulus quintus.*
riam articulorum, nunc restat quintus
articulus, quem, scilicet posuit Thomas,
dicens. Descendit ad inferos, tertia die
resurrexit a mortuis, figuratus per quin-
tum fundamentum, qui erat Sardonyx. *Sardonyx.*
Hic enim lapis suis conditionibus, &
proprietatibus huius articuli singulas si-
gnificat partes. Vbi notandum est, quòd
iste articulus tres continet partes. s. Ca-
ptiui visitationem generis, quod inferni
continebatur carcere, quia descendit ad
inferos. Defuncti resurrectionem cor-
poris, quod sepulchri tegebatur lapide,
quia resurrexit a mortuis. Præstiti nu-
merationem temporis, quod a Christi
docebatur pectore, quia tertia die. Hæc
omnia significat iste lapis Sardonyx.
Quoniam hic lapis secundum Magistrũ
lib 17. virtutibus afficitur, quibus visita-
tionis infernalis figuratur vtilitas, quo
ad

ad primum ex partibus componitur, quibus resurrectionis corporalis demonstratur veritas, quoad secundum. Coloribus afficitur, quibus numerationis tridualis denotatur quantitas, quoad tertium. Primo ergo hic articulus continet captiui visitationem generis, dicens. Descendit ad inferos. Christi enim humilitas non fuit contenta pro humano genere carnem assumere, & in crucis patibulo mortem tolerare pro ipso, nisi etiam in mortis triduo corpore remanēte in sepulchro, eius anima sanctos patres in infernum uisitaret, ipsosque suo perlustrando lumine liberaret. Vnde Ambrosius in tertio libro de spiritusancto, & allegatur à Magistro lib. 3 dist. 22 Lumen vitæ fundebat æternæ, radiabat illuc lux vera sapientiæ, illuminabat infernum, sed in inferno non claudebatur. Et infrà. Confitemur enim Christū pepēdisse in ligno, & iacuisse in sepulchro, sed in carne, & fuisse in inferno, sed in anima sola. Hęc autē tanta, & consummata Christi animæ descensionis ad infernum humilitas, in hoc figuratur lapide. Quoniam secundum Magistrum vbi supra, hic lapis Sardonyx humilem efficit. Et ideo Christus de anima sua, à qua fluit corporis uita, dicit in Psalmo. Vita mea, idest, anima inferno appropinquauit, æstimatus sum cum descendentibus in lacum, &cæt. Sed circa istum articulum occurunt dubia. Primum, vbi sit locus inferni, ad quē Christus descendit. Ad quod notandum, quòd secundum antiquos doctores infernus est quadruplex, scilicet, damnatorum, vbi est carentia lucis gratię, & gloriæ, & pœna sensibilis. Secundus est limbus puerorum, vbi sunt duo prima sine tertio. Tertius est purgatorium, vbi sunt duo ultima sine primo. Quartus est limbus patrum, in quo sine extremis est medium. Et ad istum quartum Christus descendit, & omnes, quos inuenit, liberauit. Tamen quia Gregorius Hom. vigesimasecunda expresiè ponit, quòd Christus non omnes de inferno, ad quē descendit extraxit, ideo notādum, quòd ista inferna possunt considerari aut secundum situm, aut secundum qualitatem. Si secūdum qualitatem, sic nulli est

Descendit ad inferos. *Ambros.* *Infernus Limbus.* *Gregor.*

A dubiū, quòd sunt distincta inferna, quia in uno est pœna sensus, in alio nō, in vno est gratia, in alio non, in uno est gratia cum pœna sensus, in alio non, & sic de alijs, ut patet ex diuisione dicta. Si autē considerentur quantum ad situm tunc probabile est, quòd omnium istorum sit unus situs, sic quòd in eodem loco saltē continuo sunt omnia inferna dicta. Hoc autē probo, quia infernus damnatorum, & lymbus patrum sunt in eodem loco, igitur, & omnia alia inferna sunt in eodē loco: patet consequentia, quia limbus patrum minorem conuenientiā habet cum

B inferno, quam limbus puerorum, uel purgatorium, quia cum ipso solum cōuenit, in uno, s. in carentia gloriæ. Sed in isto conueniunt cum inferno limbus puerorum, & purgatorium, & in aliquo alio, quod patet de limbo puerorum, quia ibi est carentia gloriæ, & vltra hoc carentia gratiæ. De purgatorio patet, quia ibi est carētia gloriæ, & ultra hoc pœna sensus, ergo. Sed probo antecedens, primo per Gregoriū Homilia vigesimasecunda vbi vult expresse, ꝙ Christus descendēdo ad

C inferos, de inferno damnatorum extraxit sanctos patres, ibidem relinquens damnatos. Vnde sic dicit. Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum, omnia traxit, qui de electis suis apud inferos nullū reliquit. Omnia ergo abstulit vtique electa, neque enim infideles quosque, & pro suis criminibus æternis suplicijs deditos, Dominus resurgendo ad uitam reparauit, sed illos ex inferni claustris rapuit, quos suos in fide, & actibus recognouit. Vnde rectè per Oseam dicitur. Ero mors tua, ò mors, ero morsus tuus, inferne. Id

D namque, quod occidimus, agimus, ut penitus non sit. Ex eo autem, quòd mordemus, partem abstrahimus, partemque relinquimus. Quia ergo in electis suis funditus occidit mortem, mors mortis extitit, quia uero ex inferno partem abstulit, partemque reliquit, non occidit funditus infernum, sed momordit. Ait ergo. Ero mors tua, ò mors, ac si aperte dicat, quia in electis meis te funditus perimo. Ero morsus tuus, inferne, quia sublatis eis, te ex parte transfigo. Et hæc eadem uerba ponit idem Greg.

Gregor. *Osee 13.*

Greg.lib. 12. moral.c.8. Item huic opinioni assentit Sanctus doctor lib.4.d.45. dicens,quòd potest dici,quòd limbus patrum,& infernus sunt in eodem loco,hoc etiam dicit de limbo puerorum. Item hoc est de mente beati Aug. d. Non absurde credi videtur, antiquos sanctos, qui uenturi Christi tenuerunt fidem a tormentis quidem impiorum remotissimos, licet apud inferos fuisse, donec eos inde Christi sanguis erueret. Et ista opinio potest declarari ex verbis,articuli,dicentis, quòd Christus descendit ad inferos, quia locus, ad quem anima Christi descendit,in plurali dicitur, inferna,non propter pluralitatem locorum, sed propter eiusdem loci qualitates diuersas, a quibus diuersimode appellatur,quia aliquando infernus damnatorum, aliquãdo limbus, &c. Secundum dubium est, vbi existit situaliter iste locus inferni,ad quẽ Christus descendit. Ad quod dicitur,ꝙ est in medio terræ,de hoc vide supra versic.108. Tertium dubium est,per te sancti patres erant in inferno, nunquid pœnam patiebantur inferni? Ad quod dicendum, quod ſm Greg.Ignis inferni habet ardorem,quo cruciat,& obscuritatẽ, qua excæcat,propter primum cruciat animã, propter secundum priuat gloria. Et iste operationes non sunt necessario annexæ, nec in omnem animam ibidem existentem insimul efficiuntur,sed secundũ, quòd anima est disposita, ut illis accidentibus sit subdita. Fit autem subdita anima eius ardori, & concremationi per culpam mortalem,vel eius reatum. In animam ergo in inferno existentem, si careat culpa mortali, & eius reatu,ignis ille licet sua obscuritate possit priuare lumine,non tamen suo ardore potest illam cruciare. Sicut patet de nostro igne, qui suo splendore aliqua potest illuminare, quæ suo ardore non potest cremare, vt patet de Salamandra. Quia igitur sancti patres ante aduentum Christi carebant culpa mortali, eius reatu licet ibi priuati essent lumine gloriæ, non tamen pœnam sensus patiebantur. Et consimiliter dicendum est de paruulis in solo originali descendentibus. Istam autem huius articuli primam partem cõcludit Bar. 4. cap. dicens. Deputatus es cum ijs, qui descendunt in infernum.

Aug. 20 de ciuit. Dei cap. 15.

B

Greg. 9. moral.

C

A

PSAL. L.

Miserere mei Deus: *secundum magnam misericordiam tuam.* 833

De pœn. d.3.totã

Psalm. iste talem titulum habet. *Psalmus Dauid, cum venit ad eum Nathã Propheta, quando, vel quoniam introiuit ad Bersabee.* Ad cuius intellectum sciendum, quod, vt habetur 2. Reg. 12. Postquam Dauid commisit peccatum adulterij cum Bersabee vxore Vriæ,& ipsa cõcepisset, volens occultare peccatum suum, fecit occidi Vriam virum eius, & postmodum illam accepit in vxorem. Quod factum displicens domino, misit ad eum Nathan Prophetam,vt ipsum argueret de commissis peccatis. Qui cum venisset ad Dauid,proposuit ei iudicium quærens: Diues quidam cum haberet cẽtum oues, vicino suo pauperi unam solam,quam habebat ouiculam rapuit, qđ cum audisset Dauid, iudicauit hunc reũ esse mortis. Et Nathan ipsum ex hoc reprehendit,dicens. Tu es ille,qui hoc fecisti,qui cum multas uxores,& concubinas haberes,vnam solam,quã habebat Vrias, rapuisti. Ad cuius uocem territus Dauid,statim rediens ad cor,pœnituit. Et in conspectu omnium confessus est peccatum suum,dicens. Peccaui Domino, & Dei petens misericordiam, fecit istum Psalmum. Ex quibus apparet sensus tituli,& materia Psalmi. Est ergo sensus tituli talis. Psalmus Dauid, scilicet agens de humilitate, & pœnitentia, quam habuit Dauid, *quãdo venit ad eum Nathan propheta,* scilicet a Deo missus ad ipsum arguendum de peccato,quod fecit, *quando intrauit Bersabee*, vel redarguit eum, quoniam intrauit ad Bersabee. Et notandum, quòd in isto Psalmo Dauid nobis omnibus ponitur in exemplum non cadendi, sed si quis ceciderit resurgendi. Et ne desperes de alicuius immanitate peccati, cum videris Dauid post reatum

D

reatum adulterij,& homicidij per pęnitentiæ humilitatem Deo placuisse, quia ad vocem prophetæ ipsum arguentis,nõ negauit peccatum, non se excusauit, vt homines facere solent,sed peccatum suũ publice confitens,ait. Peccaui Dño. Vnde hic spiritualiter nobis humilitatis dat̃ exemplum,quæ summè pęnitentibus valet. Et hinc est,quod præ omnibus alijs Psalmis pęnitentialibus, iste frequentius in ecclesia legitur, quia hic magis quam in alijs humilitatis datur exemplum pœnitentibus,quam omnes habere debent, & possunt quantumcumque debiles, & infirmi.Qm̃ in isto Psalmo nihil difficile dr̃,ut in alijs pœnitentialibus Psalmis,in quibus. Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et in alio.Grauata est super me manus tua.Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ.Et in alio.Cinerem tanquam panem manducabam. Et in alio.Deprofundis clamaui.Et in alio. Persecutus est inimicus animam meam. Sed in isto solum a Deo patre misericordiarum misericordiam implorat humiliter,dicens.*Miserere mei Deus*.Alibi.n.districtoria fortioribus.Hic autem temperata, & leuia infirmis prouidet, per qđ omnes docentur agere pœnitentiam,pp quod in isto psal.dr̃. *Docebo iniquos vias tuas*,&c.Per istum.n modum faciliter de peccatis venia impetratur. Et hinc est quod iste psalm. in ordine psalmorum est quinquagesimus, significans annum iubileum,qui erat annus remissionis, in quo omnia debita remittebantur,& possessiones alienatæ restituebantur. Sic cõformiter per humilitatem pœnitentiæ, de qua hic agitur, plena præstatur peccatorum remissio,& restituitur gloria alienata per peccatum a nobis.Istis uisis,accedo ad psalmi diuisionem,qui diuiditur in partes tres. Quia primo petit culpæ remissionem. Secundo petit gratiæ infusionem,ibi. *Asperges me*. Tertiò promittit satisfactionem,ibi.*Docebo iniquos*. Prima in tres, quia primo ponit misericordiæ Dei implorationem. Secundo petit plenam purgationem, ibi. *Amplius laua me*. Tertiò ad hoc inducit multiplicem persuasionem, ibi. *Quoniam iniquitatem*.Prima in duas,quia primò petit gra-

Misericordia Dei.

A tiam Dei in generali.Secundò in speciali,ibi.*Et secundum multitudinem*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ propriè misericordia non cadit in Deo, cum misericordia sit quędam compassio alterius miseriæ,de hoc uide supra uersi.55.Sed dices, quæ est misericordia Dei, quæ dr̃ magna? Audi Bernardum istum passum pertractantem, vbi sic ait. *Miserere mei Deus*, &c. Sicut sunt peccata minima, sunt & magna,sunt & mediocria. Sic & misericordia Dei dr̃ quædam parua,quædam mediocris,& quædam magna. Magnus

B peccator magna opus habet misericordia,ut ubi superabundauit peccatum, superabundet,& gratia. Parua misericordia Dei dr̃ expectatio peccatoris, quod non statim punitur cum peccat, sed ad pœnitentiam expectatur. Parua inquam misericordia, non in se, sed in comparatione cæterarum, alioquin magna nimis valde, misericordia Dei est expectatio peccatoris. Nam peccantem Angelum non expectauit, sed statim præcipitauit è cœlo:primum quoque hominem peccantem statim expulit de paradiso. Et

C certè si consideremus quam magna, & quam multa quotidie cõmittimus,nonne leuia illa reputabimus, quæ statim dãnationis exceperunt sententiam? Sed hæc potestas crucis, & virtus est, quam Christus dicit.Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur,& viuat. Hæc uox videtur Christi: videtur & resurgentis a morte peccatoris. Ac si dicat velit, nolit Iudæus, viuo ego, nolo mortem peccatoris,qui pro peccatoribus mori volui, volo ꝙ fructuosa sit mors mea,& sit per eam misericordia magna, & cupiosa re-

D demptio. Parua inquam hæc misericordia, quia hæc sola non sufficit ad salutem, sed iudicium damnationis accumulat,ut peccator audiat, hæc fecisti, & tacui. Apostolum ẽt proinde audiamus terribiliter tonantem. An diuitias bonitatis eius,& longanimitas contemnis? Ignoras, ꝙ benignitas Dei te ad pœnitẽtiam adducit?Tu autem secundum duritiam cordis tui, thesaurizas tibi thesauros iræ,qui thesauros prærogatæ tibi misericordiæ contempsisti, secundum duritiam tuam ait, & cor impœnitens. Sed *Rom. 2.*

quis

quis ſcient duritiam iſtam ? Eſt itaque E prima miſericordia patientia Dei. Secunda miſericordia oĩno maior eſt priore, quæ facit, ne prima perniciosa ſit, & infructuoſa. Et hæc quidem leuibus ſufficit in peccatis, quibus, ſ. dum geſtamus corpus mortis, non poſſumus abſtinere. At in grauioribus, & quæ ad mortem ſunt, non ſolum pœnitentia opus eſt, ſed ẽt continentia. Res planè difficilis, & poſſibilis ſoli Deo, ſuſceptum ſolum peccati iugum a ceruicibus excutere. Et hæc eſt magna miſericordia magnis neceſſaria peccatoribus, de qua nunc ait Pſalmi F ſta. *Miſerere mei, Deus ſecundum magnam* Quæſtio. *miſericordiam tuam*. Sed ſtatim dices, poteſt ne miſericordia Dei maior eſſe reſpectu unius, quam reſpectu alterius? quia uocat miſericordiam Dei magnã, magnum .n. comparatiue dr̃ ad minorem. Et ſic hoc eſt quærere, vtrum Deus miſericordius agat cum uno quam cum alio. Et uidetur quòd ſic. Quoniam miſereri eſt auferre miſeriam, ſed Deus magis aufert miſeriam unius quã alterius, quia .ſ. ab vno aufert totam miſeriam, vt puta a beatis, ab alio autem ſo G lum aufert partem, puta a damnatis, quia non eos tantum punit, quantum puniri meruerunt, ergo. Ad oppoſitum arguitur, quia cum miſericordia Dei ſit idem quod Deus, & Deus non ſuſcipiat magis nec minus, conſequens eſt quod nec miſericordia eius maior, nec minor poterit dici, & ſic nõ miſericordius aget cum vno, quam cum alio. Reſpondeo, quod Deum magis vel minus miſereri tripliciter poteſt intelligi, ſ. aut maiori habitu, aut minori actu, aut maiori effectu, primo modo, & ſecundo eſt impoſſi- H bile magis, uel minus in Deo ponere, ſed tertio modo, ſ. quo ad effectum, qui eſt ſubleuare a miſeria, uerum eſt tam in præſenti quam in futuro, ſed aliter nũc, & aliter tunc, quia nunc miſericordiæ effectus ſunt principaliores, & effectus iuſtitiæ ſunt conſequentes. Tunc autem iuſtitiæ effectus erunt principaliores, & miſericordiæ erunt annexi. Tunc .n. reddet Deus ſecundum opera ſua: unicuique, nunc autem ſecundum benignitatem ſuam. Et ideò ſimpliciter magis miſeret in præſenti eius, cui magis vult. In futuro vero magis eius, qui magis indiget. Vnde magis miſero magis condonabit, ſm̃ quantitatem abſolutam, non ſm̃ quantitatem relatam. Ex iſtis patet ad argumenta.

Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, dele iniquitatem meam. 834 De pe.d. 3. Serpẽs

HIc conſequenter miſericordiã Dei in ſpeciali poſtulat, oſtendendo, quid petat, ſcilicet culpæ remiſſionem. Vbi notandum, quòd Dauid implorando miſericordiarum Dei multitudinem, ſe apertè manifeſtat peccaſſe multipliciter. (Dauid Peccatũ.) Et ideo attende, quòd ex illo peccato, quod in Berſabee comiſit, multiplex peccatum implicatur. Nam ibi primo fuit peccatum luxuriæ, quia adulterium cum aliena uxore commiſit. Secundò ibi fuit peccatum deceptionis, & fallaciæ, quia peccatum ſuum ocultare voluit. Et ideo ſtatim, cum ſciuit, illam eſſe grauidam, miſit pro Vria uiro eius, vt illam cognoſceret, & ſic ei attribueret conceptum. Tertiò ibi fuit peccatum auaritiæ, ſiue rapinæ. Nam ex hoc, quòd volebat Vriam cognoſcere vxorem ſuam iam grauidam, uolebat quòd Vrias conceptum ipſius Dauid crederet eſſe ſuum, & per conſequens falſum hæredem ipſi Vriæ uoluit ſupponere, quod eſt alienam hæreditatem velle rapere. Quartò ibi fuit peccatum homicidij, quia non potens Vriam militem fideliſſimum inducere ad dormiendum cum vxore ſua, ipſum proditoriè etiam fecit occidi. Quintò quia occaſione mortis Vriæ, plures alij de ſeruis Dauid interfecti fuerunt, ut apertè habetur 2. Reg. 11. Tot ergo, & tanta peccata ſua Dauid conſiderans, multitudinem miſericordiarum Dei petit, dicens. *Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum*, &c. (Miſericordia.) Et attende, quod in primo verſu poſtulauit *magnam miſericordiam*. Hic autem *multitudinem miſerationum* per hoc innuens, quòd miſericordia differt a miſeratione, quia miſericordia notat interiorem miſerentem habitum, ſed miſeratio actum notat exteriorem. Vnde

de dicit *Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatē meam.* Dele inquit, ut nullum remaneat peccati vestigium. In primo ergo versiculo notauit misericordiam Dei secundum quantitatem continuam, dicens. *Magnam.* Hic autem secundum quantitatem discretā, dicit. *Secundum multitudinem.* Et attende quòd misericordia Dei non solum delet peccata ignoranter commissa, sed etiam scienter commissa, quod hic ostendit Augustinus. Ista autem miserationum multitudinem præbet Deus nobis in præsenti. In futuro autem magis iustitiam. Dicit Magister in lib. de natur. rerum, quòd aquilam cornix diu insequitur, sed aquila ex nobilitate animi diu dissimulat, tandem propter importunitatem eius, quia non desistit ab incepto, vnguibus ipsam rapit, & lacerat. Sic moraliter. Nam aquila ab acumine visus dicitur Christus, qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo, & in terra, quem mali licet insequantur, ipse tamen generosus dissimulat, & patienter sustinet, & a malo desistere volentibus liberè parcit. Psalmus. 102. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se, quoniam, &c. Tandem verò, non cessantibus peccatoribus, propter ipsorum importunitatem unguibus suæ iustitiæ, ipsos rapiens lacerat damnat, & punit. Ideo in præsenti hanc postulemus misericordiā, quia post hanc vitam peccatoribus obliuiscetur misereri Deus, & continebit in ira sua misericordias suas, ut dicitur Psalm. 76. Et notandum, quòd benè Dei misericordia, & Dei miseratio multiplex dicitur, & magna, scilicet intensiuè, extensiuè, & duratiuè. Primò est multa, & fortis, & magna intensiuè, patet, quia delet peccatum, quod est tantæ malitiæ, vt pro ipso nullus mortalium satisfacere possit, ut ostendit Anselmus primo cur Deus homo. c. sexto. Vbi ostendit, quòd oporteret dare hominem pro peccato commisso aliquid maius omni eo, quod non est Deus, ad satisfaciendum pro peccato, quod nullus mortalium facere potest. Et ideo ex misericordia, Deus incarnatus est, vt pro homine satisfaceret Deus factus homo, quòd autem ho-

Aquila cornix.

Satisfactio. Anselm.

A mo teneretur dare pro peccato aliquid maius omni eo, quod non est Deus, probat ipse Anselmus in capit. 21. d. Quia homo non satisfacit pro peccatis suis, nisi reddat aliquid maius quam sit illud, pro quo peccare non debet, sed pro omni eo, quod non est Deus, non debuit homo peccare, ergo oportet pro peccato reddere aliquid maius omni eo, quod non est Deus. Et istud est vita Christi. Et ideo dicitur ad Titum 3. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Ista ergo misericordia fuit

B magna, & fortis intensiuè. Dicit enim Arist. ꝙ fortitudo potentiæ actiuæ terminatur per maximum, in quod potest. Vnde si esset aliqua potentia, quæ posset in duplum, triplum, & sic in infinitum, illa diceretur infinita intensiuè, sed talis est misericordia Dei, quia non est dare peccatum ita graue, vel magnum, quin misericordia Dei maior sit ad remittendum. Refert Ambrosius de obitu Theodosij, quòd tātæ fuit misericordiȩ, quòd nunquam negauit misericordiam peten-

C ti, de quo sic scribit. Beneficium putabat se accipere Theodosius, cum rogaretur ignoscere. Et tunc pronior erat veniæ, quando fuisset maior commotio, optabatur in eo, quod ab alijs timebatur vt irasceretur. Habebat reorum remedium, quoniam, & habuit super eos potestatem, quasi parcens postulari malebat, quam contra iudicium punire æquitatis, vides impunè abire, qui nunquam ueniam petenti negauit. Et sic fuit verè filius illius, qui dicit. Estote misericordes, sicut pater vester misericors est. Lu-

D cæ sexto. Ex hoc considerare potes, quantò maior est misericordia Dei. Secundò misericordia Dei est infinita extensiuè. Hoc autem dupliciter potest declarari. Primò ex parte subiecti ipsius, scilicet Christi, sic. Si aliquis omnibus vicinis suis concederet riuulos de fonte, ut sibi facerent aquæductus pro libito, signum esset, quòd fons ille magnæ esset sufficientiæ. Isto modo Deus pater filiū suū, qui est fons sapientiȩ, verbū Dei in excelsis misit in mundum, & voluit eum scaturire de terra vteri virginalis. Et, ut esset omnibus

Misericordia Dei.

Philip. 1 de cœlo.

Amb. de obit. Theodosij.

omnibus copiosius, permisit cuilibet riuulum sibi facere, quando Iudæorum, & Gentilium voluntati se dedit, vt ipsum crucifigerent. Ideo bene dicitur in plurali. Hieremiæ 42. Dabo vobis misericordias. Secundò hoc ex parte hominis patet, cui Deus multipliciter miseretur. Primò præseruando vt caueat, secundò expectando vt redeat, tertiò condonando vt pœniteat. Vnde Augustinus 2. Confession. Gratiæ, & misericordiæ tuæ deputo, quæcunque mala non feci, quia, te duce, non feci. Tertio est infinita duratiuè, quia quantuncunque homo expectet tarde, statim vt vult, pœnitere, ipsum recipit, & indulget. Exemplum de latrone, Luc. 23. vnde Bernardus super Cantica. Omninò Bernar. propter misericordiam tuam post te currimus, ò bone Iesu, videntes, quòd non spernis pauperem, peccatorem non horres, non horruisti latronem cõfitentem, non lachrymantem meretricem, non Chananæam deprecantem, non deprehensam in adulterio, non sedentem in teloneo, non supplicantem publicanum, nõ persecutorem Paulum, non ipsos tuos crucifixores. Ex quibus apparet, quòd non immeritò misericordiam Dei Psal. dicit magnã in primo versiculo, sed multiplicem in secundò. Per oppositum aũt misericordia hominum est debilis, & modica multipliciter. Primo intensiuè, quia vix quis mouetur ad compassionem alterius, iuxta illud secundæ Timoth. 3. Erũt homines seipsos amantes absque misericordia, &c. Secundò extensiuè, quia si sit aliqua compassio hominis ad alium, est forte ad consanguineum, non ad extraneum, ad amicum, vel familiarem, & non vltra, ideo dicitur. Miseratio hominis Eccl. 18 circa proximum suum, misericordia autem domini super omnem carnem. Tertiò est breuis duratiuè, quia non durat, nisi quamdiu homo cernitur in oculis. Oseę sexto. Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Non sic docuit Tobia filium suum Tobia. 4 sibi dicens. Quantum potueris, esto misericors, ad Colos. 3. Induite vos sicut electi Dei viscera misericordiæ, non dicit verba, sed viscera, quia multi verbis compatiuntur, sed operibus pauci. Vnde

Misericordia hominũ multiplex.

E dicit Petrus Rau. in quodam serm. In resurrectione coram omnibus Angelis in conuentu omnium resurgentium, non dicitur, quòd Abel fuit passus, quòd Noe mundum seruauit, quod Abraham fidelis fuit, quod Moyses legem dedit, quòd Helias in cœlum ascendit, quòd Petrus resupinus crucem ascendit, quòd Paulus decapitatus fuit, quòd Laurentius combustus. Omnia enim hæc Christus tacet, & solum de operib. misericordiæ loquitur, dicens. Esuriui, & dedistis mihi manducare, &c. vt ostendat q̃, qui misericors

F est, & ipse a Deo misericordia meretur. Distinguens ergo Psal. misericordiã Dei a nostra ipsam dicit magnam, & multiplicem, d: *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum*, &c. Item notandum, quòd Dei misericordiã est multiplex, s. præueniens, quo ad boni propositi inspirationem. Psal. Misericordia eius præueniet me. Subsequens, quo ad meritorum cooperationem. Psal. Misericordia tua subsequetur me omnib. diebus vitæ meæ. Perficiens, quo ad præmij

Misericordia Dei multiplex.

G æterni retributionem. Esaiæ quadragesimonono. Non esurient, neque sitient amplius, neque percutiet eos æstus, & sol, quia miserator eorum reget eos. Et ideo istam misericordiam multiplicem Psalm. notans dicit. *Et secundum multitudinem miserationum tuarum*, &c. Sequendo materiam articulorum, restat declarare secundam partem quinti articuli, s. præsciti determinationem temporis resurrectionis Christi, propter quod dicit articulus, tertia die. Tribus enim diebus Christus secundum corpus mansit in sepul-

Tertia die.

H chro, sed, habita mortis victoria, tertia die resurrexit, quod ipse adhuc viuens suis prædixit discipulis, dicens. Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & condemnabunt eum morte. Sequitur. Et tertia die resurget. Et Mattheo. 12. Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, &c. Hic autem prædictus numerus in Sardonyce figuratur. Quoniam hic lapis tribus coloribus distinguitur, &c. Secundum enim Magistrum vbi supra, hic lapis ex tribus constat coloribus, quia in imò est niger, in

Sardonix.

medio

medio candidus,& in summo rubicūdus. A
Istis .n. tribus coloribus, rectè tres dies quibus Christus in sepulchro iacuit, figurantur. Primus.n.dies fuit dies Veneris, qn̄ .s. hora iam tarda completorij etiam obscurata die. sepulturæ fuit traditus. Et quia illa die fuit in sepulchro solum hora iam nigra,& obscura, hinc est, q̄ illa dies per primum colorem huius lapidis, .s.nigrum, figuratur, vt de ipsa prima die
Amos 5. iam nigra,& obscura dicatur. Dies domini ista tenebræ, non lux. Secundus dies fuit dies sabbati. In qua per totum diem iacuit in sepulchro. Et hæc dies figuratur per s̄m colorem huius lapis, qui est B candidus. Nam, cum per totam hanc diē Christus fuerit in sepulchro, hæc dies debet denominari a principaliori parte sua quæ est meridies. Tunc.n.sol existens in altiori loco,& gradu suo magis splendet, & feruet, quàm in aliqua alia hora diei. Et sic meritò per colorem candidum, & splendidum illa ét dies figuratur, ut de hac secunda die dicatur. Sicut lex meri-
Esa. 18. diana clara est. Tertius dies fuit dies dominica, in qua fuit in sepulchro per ipsius .s. primam partem, quia, .s. in aurora resurrexit. Illa autem pars diei quando tempus est clarum est rubicunda. Et C ideo merito per tertium colorem huius lapidis rubeum figuratur, ut merito, de hoc die, in qua solum in principio diei,&
Genes. 1. mane mansit in sepulchro, dicatur. Mane dies vnus. Vnum de istis tribus diebus, quibus Christus in sepulchro a nobis mā sit absconsus potest dici. Tribus diebus
Exod. 10 nemo vidit fratrem suum. De quibus ex
Mat. 12. presse ait saluator. Sicut Ionas fuit in vētre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ D tribus diebus,& tribus noctibus. Sed statim occurit dubium, qualiter, .s. Christus fuit in sepuchro trib. dieb.& tribus noctibus. Ad hoc respondet glo. & est Augu-
August. stinus dicens. D̄r tribus diebus mure antiquorum, qui diem cum nocte præcedēte computabant. Et sic accipit partem diei, qua sepultus est cum nocte præterita pro tota die per synecdochem. Sabbatho uerò noctem, & diem integrum accipit noctem vero dominicam cum eodem die illucescente partem pro toto.

Et sic habes tres dies,& noctes. Tertia vero pars huius articuli continet defuncti resurrectionem corporis, quod sepulchri tegebatur lapide, quia resurrexit a mortuis. Christus .n. in principio tertiæ diei resurrexit,& non post tertiam diem vt Iudæi false Pilato allegabant, dicentes. Domine, recordati sumus, quia seductor ille,&c. dixit post tres dies resurgā. *Resurrectio Christi.*
Hæc aūt Christi resurrectio Sardonyce lapide figuratur, qui ex partibus componitur, quibus Christi resurrectionis demonstratur veritas. Secundum n. Magistrum vbi suprà. Sardonyx est lapis compositus ex sardio,& onyce figurans compositionem, vel unionem animæ Christi cum corpore in hac sancta resurrectione. Nam per sardium lapidem, qui coloris est sanguinei, figuratur anima rationalis, cuius sedes est sanguis iuxta illud Leuitic. decimoseptimo anima omnis carnis in sanguine est. Et sic per sardium colorem habens sanguinem, figuratur anima. Per onycem autem lapidem, qui lapis ex sua proprietate multiplicat lites, & commouet animos ad rixas, & lites, humana caro, siue corpus humanum figuratur, quod li es,& bella semper aduersus spiritum excitat, secundum illud Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum,&c. Sardonyx ergo compositus ex sardio figurante animam,& ex onyce figurante corpus, expressè Christi resurrectionem significat, in qua Christi corpus,& anima ad inuicem coniuncta fuerunt. Et hoc ponens ista pars articuli quinti dicit. Surrexit a mortuis. Et hanc partem ponit Apostolus. 1. Cor. 15.d. Tradidi verbis in primis qm̄ Christus mortuus est pro peccatis nostris,& quoniam sepultus est, & quia resurrexit tertia die,&c. *Matt. 7.*

Amplius laua me ab iniquitate mea,& a peccato meo munda me. 835 *De pen. d. cotam*

HIc consequenter petit plenam a peccatis mundationem. Vbi sciendum, quòd peccatum cōmissum diuturnitate semper augetur, quia impœnitentia de peccato, quandiu durat, & peccatum amplius aggrauatur, quoniam

ut habetur extra de consuetudine, cum E tanto. Peccata tanto sunt grauiora, quanto diutius infœlicem animam detinent alligatam. Dauid autē in istis peccatis adulterij,& homicidij,&c. diu permāsit, antequam peniteret, uel confiteretur, s. per annū, uel circa. Quod ex hoc probatur, quia iam natus erat puer, quem per adulterium conceperat Bersabee de ipso Dauid Vnde quando Nathan reprehendit eum, ei inter alia prædixit, Filius, qui natus est tibi, morte morietur. *2.Reg.12* Peccata autem, quanto sunt grauiora, & diuturniora, difficilis lauantur, & purgantur. Sicut macula in panno recens faciliter lauatur, sed antiquata difficulter. Et ideo Dauid plenè pœnitens volens ostendere grauitatem peccati sui ex diuturnitate temporis, non solum petit per Dei misericordiā lauari, s. ab actu peccati, sed etiam amplius lauari propter diuturnitatem in peccato habitam. dicit. *Amplius laua me*, &c. Alia etiam ratione hoc idem petit. Nam pœna, consequens est necessarium ad culpam, quia peccatum impunitum esse nō potest, sed mitigari potest. Vidēs autem Dauid, q̃ à Deo erat ordinatum, G ut peccatum suum grauiter ac multipliciter puniretur, orat, ut non solum à peccato lauetur, sed etiam amplius à pœna multiplici liberetur. Nam pœnæ sibi per Nathan reuelatæ ex parte Dei 2. Regum decimosecundo: Prima, quòd a filio suo persequeretur, & de regno expelleretur. Vnde ei dixit. Non recedet gladius de domo tua. Secunda, q̃ sicut ipse uxorem alterius tulerat, sic, & corā eo alius, s. Absalon tolleret uxores ipsius Dauid, & dormiret cum eis publicè, quod & factū fuit. Tertia quòd peccatum suum, H quod secretè fecerat, omnibus fieret manifestatum, quòd & factum fuit. Ideo postea Dauid continuè populo fuit exosus, qnā diu vixit. Quarta quòd puer ille ex adulterio natus moreretur, quod & factum fuit ibidem. Videns ergo Dauid tot pœnas pro peccato sibi prædictas, Deum orat pro remissione culpæ, & iniquitatis, dicens. *Laua me ab iniquitate mea*. Item pro remissione illarum pœnarum, vel saltem mitigatione. d. *Amplius mūda me à peccato meo*, vt sit sensus. *Amplius*, i. etiam, dicit ergo *laua me ab iniquitate mea*, & vltra hoc peto amplius, s. *à peccato meo munda me*. Et sic hic accipitur peccatum pro pœna, iuxta modum loquendi Petri Apostoli de Christo dicentis. Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum crucis, &c. vbi patet ex presse, quod peccata ponit pro pœna peccati. Similiter, & in proposito. Vel ideo amplius lauari petit, eo quod peccatum suum grauabat ratione dignitatis, & prælationis, quia quantò altior est gradus, tantò grauior est casus. Idcirco ampliori F gratia mundationis indigebat, quam si fuisset simplex subditus ipse Dauid, qui erat rex populi Dei.

Peccatū Pœna.

1.Petr.2

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. 836

Hic consequēter assignat multiplicem rationem, qua Deus peccatum suum sibi remittere debet. Et diuiditur in tres partes, secundū q̃ tres adducit rationes. Prima est ex parte ipsius pœnitentis. Secunda ex parte Dei promittentis, ibi. *Tibi soli peccaui*. Tertia est ex parte humanæ fragilitatis, ibi. *Ecce. n.* Quarta ex parte diuinæ ueritatis, ibi. *Ecce enim veritatem*. Quātum ad primū sciendum, quòd diuina iustitia peccatum impunitum dimittere non potest, quia uel homo illud punit per contritionem, uel Deus illud punit per damnationem. Et cum idem peccatum semel sufficienter, punitum amplius puniri non debeat, hinc est, quòd, quando homo uere pœnitet de peccato commisso, & sic ipsum punit, Deus illud dimittit, & amplius non punit. Et hoc est, quòd dicitur de pœnitentia distinctione prima si peccatum. Impunitum non dimittit Deus peccatum, quia aut homo punit, scilicet, per veram pœnitentiam, aut Deus punit. Ad propositum ergo Dauid ad uocem Nathan Prophetæ statim doluit de peccato commisso, & pœnituit, & sic ueniam meruit. Et hanc rationem hic insinuat Dauid dicens. *Quoniam iniquitatē meam ego cognosco*, quasi dicat, Misereri debes mei, quoniam ini-

Peccati Punitio.

Cognitio peccati.

quitatem

quitatem meam tanquam verus pœnitens recognosco. *Et peccatum meum contra me est semper*, i. mihi displicet tanquã mihi contrarium, q. d. Sicut suum contrarium quilibet abhorret videre, sic, & ego peccatum meum abhoreo. Vnde secundum glo. Dauid hic respondet cuidam tacitæ quæstioni. Posset. n. quis ipsi Dauid dicere. Tu petis per misericordiã peccatum tuum deleri. Quid ergo erit? per misericordiam sic peribit iustitia, ut peccatum tuum sit impunitum? Respondet huic quæstioni Dauid dicens, non manebit impunitum, quia ego punio. Et ideo tu ne punias. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.* Ideo ignosce, quia ego agnosco, non dissimulo, propter quod subdit. *Et peccatum meum contra me est semper*, idest, coram facie mea, sic enim accipitur contra pro coram. Vnde & alia litera habet, *coram*. Contra se ergo habet peccatum, qui eius fœditatẽ recogitat, post se peccatum habet, qui de illo non pensat. Prius. n. Dauid habuit peccatum suum post tergum, quando Nathan proposuit ei parabolam de diuite, qui rapuerat ouem pauperis, & ipse sententiam contra diuitem dedit oblitus, quia ipse erat ille diues, qui morte dignus erat, sed ad verba Nathan statim peccatum coram mente sua statuit, vt verus pœnitens. Et idcirco nunc dicit. *Et peccatum meum contra, vel coram me est semper.* Notandum, quòd initium salutis peccatoris est seipsum, & sua uitia cognoscere, quia illis cognitis, statim remedia quærit. Sicut homo se infirmum non cognoscens, non quærit remedia, pp quod dicit Seneca epistola sexta, quod signum est meliorati animi, cum vitia sua cognoscit, ostendit per simile. Quibusdam. n. ægris congratulamur, cum seipsos ægros esse senserunt. Et ideo homines, qui suos defectus nõ aduertunt, correctores quærere debent, qui eos doceant, quando peccant. Sic. n. in proposito. Dauid peccata sua non aduertebat, sed per Nathan correctus illa cognouit, pp quod dicit. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.* Vnde Augustinus ait, O homo, si te

Seneca. *Humilis Deo placet.* *August.*

A videres, tibi displiceres, & mihi placeres sed quia te non vides, mihi displices, & tibi places. Et ideo opus maximæ charitatis est corripere peccatorem, ut se, & sua peccata cognoscat. Non est. n. aliquis tam sapiens, qui omnes suos defectus cognoscat. Vnde legitur in libro de dictis philosophorum, q; quidam fuerat in seruitio Alexandri diu commoratus, & nũquam de aliquo vitio increpauerat Alexandrum. Cui tandem dixit Alexãder. Non delector in seruitio tuo. Et cum ille peteret causam. Respondit Alexãder. B Quia cum tanto tempore mecum fueris, me nunquam de aliquo vitio increpasti. Aut. n. nunquam perpendisti me errare, cum tñ pluries errauerim, & sic ignarus es, aut percepisti, & mihi occultasti, & sic infidelis mihi fuisti. Et pp istam causam dicebat Plato, q; magis nobis proficiunt inimici, quam amici, quia inimici vitia nostra nobis improperant, & sic nos ad illorum cognitionem ducunt, amici autem illa cooperiunt & occultãt, pp quod melius est a sapiente corripi, quam ab adulatore decipi. Ex quibus C omnibus patet, quòd peccati sui cognitio facit ipsum detestari, & fugere: quia sicut quilibet naturaliter fugit vita priuari, sic & fugere debet peccato maculari: quia peccatum ipsum tollit, & priuat uitam hominis. Quod sic probo, Quia peccator solo corpore viuit, & non anima: quia vita animæ est ipsa gratia Dei, qua caret peccator, vt dicit Magister libro quarto. Et ideo tales carentes gratia, carent, & vita animæ. Cum ergo denominatio debeat fieri a principaliori parte hominis, cuius est D anima, & in ipsis non viuat anima, sed sit mortua, sequitur, quòd ipsi merito non viui, sed mortui dignè sunt dicendi. Iuxta illud Apocalips. tertio. Nomen habes, quòd viuas, & mortuus es. Et hoc est, quod dicit Seneca epistola septuagesimaoctaua quod non est dicenda vita, quandiu vixeris, sed solum quandiu bene vixeris. Hoc benè considerabat ille, qui postquam in sæculo per multa tempora peccator fuerat, tandem peccata sua cognoscens, & penitens religionem ingressus uirtuose vixit. Vnde

Exemplũ valde notandum. *Plato.* *Vitæ.* *Seneca.*

de cum a quodam fuisset interrogatus E quantum in hoc mundo vixisset. Respondit dicens. Vixi.) Fuerat.n.in religione. (decem & septem annis. Tunc interrogans dixit. Non dubito, ꝙ vixisti, sed quã tum vixisti, interrogo. Respondet ille. Quantum vixi dixi, voluit dicere illo tẽpore me vixisse non reputo, quo male vixi, sed solum illo, quo benè vixi. Vixi autem benè per tot annos, quod significant literæ numerales illius dictionis vixi, quia significat xvij. quia ibi i est. v. significans quinque, & x. significans decem, & duo ij. qui significant duo, quia solo F illo tempore vixi, quo peccatum meum cognoui, quia ad peccati cognitionem sequitur peccati pœnitentia. Vnde Leuitico quarto, dicitur. Cum cognouerit homo peccatum suum, offeret capram immaculatam, idest, seipsum ad modum

Capra. Penitẽs. capræ se Deo debet offerre. Capra enim secundum naturales carnes habet siccas, & difficillimæ digestionis, pilos habet asperos, & cibo vtitur grossiori, quia, s. virgultis arborum. Sic verè tales peccatum suum cognoscentes, vt Deo satisfaciant carnem siccam habere debent per G abstinentiam, & ieiunium, quæ debet esse difficilis digestionis, illud enim, quod digeritur, in alimentum vel substantiam digerentis conuertitur. Talis autem carnem non debet digerere, quia affectiones carnales non debent a nobis sic recipi, vt in nobis per approbationem conuertantur. Pilos etiam asperos debet habere, quia carnem suam non mollibus vestibus, sed magis cilicio operire debet. Cibo grosso debet vti, idest, solido, s. verbo Dei, quod est tantæ soliditatis, quod manet in æternum. Et sicut capra per H vias asperas ascendit ad alta, sic & talis per asperam pœnitentiæ viam ad alta idest, ad cœlestium contemplationem perueniet, quia, s. ex hoc cognoscet Deũ, quem per peccatum offenderat. Et tunc dicit illud psal 118. Cognoui, Domine, quia æquitas iudicia tua, & in ueritate tua humiliasti me. Sic, & Dauid sua errata cognoscens d. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco.*

Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas, cum iudicaris. 837 De pe.d. 1. et venit.

HIc inducit secundam rationẽ, quæ sumitur ex parte Dei promittentis. Vbi notandum, ꝙ antequam Dauid prædicta peccata adulterij, & homicidij committeret, Dñs ei promiserat, ꝙ firmaret regnum suum ad filios suos, & posteros, & quod filius eius ædificaret templum dñi, vt patet secundo Reg. 7. Item quod ex semine eius Christus nasceretur, vt patet psal 131. Iurauit dñs Dauid, & non frustrabitur eũ de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Statim autem cum peccatum Dauid fuit publicatum, multi ex populo dicebant prædictis promissionibus se indignum fecisse, & ideo ipsum illis esse frustratum. Et ideo Dauid pro remissione peccati obtinenda, dictã promissionem allegat Deo. d. *Tibi soli peccaui.* Et qũo dixit. *Tibi soli peccaui?* Nonne peccauerat contra proximum, auferendo ei vxorem, & ipsum morti tradendo, cum multis alijs? Respõdeo, ꝙ aliud est, peccare contra aliquem, aliud est, peccare alicui. Peccat cõtra aliquem, qui illum suo peccato offendit, peccat alicui, qui subijcitur illi, ut. s. per ipsum puniri eius peccatum debeat. Et peccamus in proximum, illum offendendo, sed peccamus iudici, nos eius punitioni alligando. Quia ergo Dauid ista peccata committendo erat rex, & in terra superiorem iudicem, a quo puniri deberet non haberet, ideo Deo se peccasse uerè confitetur. Et hoc est, quod dicit glo. *Tibi soli peccaui?* Quod ideo dicit, quia rex est omnibus superior, & ideo solum a Deo, qui est ipso maior, puniendus est. Si quis autem de populo errauerit, & Deo peccat, & regi. Rex vero soli Deo peccat, quia non habet hominem, qui eius facta dijudicet. Sic enim ipsi Nathan, quando eum reprehendebat, ait Dauid. Peccaui domino. Ex hoc autem non negat, quin etiam peccauerit in proximum, & contra proximum, propter quòd de peccato facto in proximũ subdit, *Et malum coram te feci.* Sciebat

Peccare. *Peccare cõtra aliquem, & peccare alicui.* 1. Re. 12

bat enim Deum vbique esse presentem, & omnia videtem, sicut dicit Apostolus. Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. Vnde modo seipsum arguit coram Deo, coram quo ante peccare, non erubuit, ut ipsum saluatorem inueniat. Et hoc est, q̃ dicitur Iob. decimotertio. Vias meas coram illo arguam, & ipse erit saluator meus. Quod exponens Gregorius undecimo mor. cap. decimonono dicit. Cum Paulus Apostolus dicat. Si nosmetipsos dijudicaremus, non vtique iudicaremur. Eo tunc dominus saluator inuenitur, quo nunc præ timore Domini coram ipso peccatum nostrum à nobismetipsis redarguitur. Vnde electi quique suis culpis nunquam sciunt parcere, vt possint culparum iudicem placatum inuenire. Et verè postmodum eum saluatorem inuenire credunt, quem modo districtum iudicem metuunt. Nam, qui sibi nunc in culpa parcit, ei postmodum non parcitur in pœna. Sic ergo nunc, & conformiter Psaltes non sibijpsi parcit, sed seipsum arguit coram Deo *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.* Sequitur. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cũ iudicaris.* Vbi sciendum, ut dictum est, quòd multi considerantes peccata Dauid enormia, quæ fecerat, dicebant, quòd Deus ei non compleret promissa, quia indignum se fecerat. Et per consequens dicebant Deũ in promissis non esse veracem. Petens ergo iste peccatorum veniam, hanc rationem allegat. d. *Amplius laua me ab iniquitate mea.* Ad hoc. s. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & uincas, cum iudicaris*. i. vt iustus, & uerax ab hominibus iudiceris, ut scilicet, sicut non te iudicant ueracem in promissis, quia non credunt te mihi implere promissa, ita si me mundaueris à peccato, & promissa compleueris, te iustificabunt, idest, iustum credent. Et sic rogo *vt vincas, cum iudicaris,* quasi dicat. Tu iudicaris ab hominibus non uerax, ergo imple promissa, ut opinionem hominum uincas, qua te iudicant. Vnde non est sensus, quòd Deus si dimittat peccata, iustificetur, idest, iustus efficiatur, sed quòd iustus apparebit per effectum hominibus, & uidebitur.

Hebr. 4.

Iudicare
Arguere

A *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* 838

HIc inducit tertiam rationem, quæ sumitur ex parte nostræ fragilitatis. Vbi sciendum, quòd natura humana peccato originali sic est uulnerata, vt ad malum inclinetur, & sensualitate trahatur deorsum. Nam ex primo peccato facta est quædam rebellio inter carnem, & spiritum, quia sicut spiritus fuit Deo rebellis, Dei non obseruando præcepta, sic iusto Dei iudicio factum est, ut caro, quæ
B prius spiritui subdebatur, ipsi spiritui rebellando contra ipsum concupiscat. Vt Apostolus in persona omniũ dicat. Ego autem carnalis sum, uenundatus sub peccato, &c. Quod ideo dicit secundum glossam ibidem Quia ex primo peccato cõcupiscentia contra spiritum nata est in carne. Ex qua cõcupiscentia carnis quicquid peccati est in dictis, in factis, & cogitationibus, totum oritur ex illa concupiscentia, quæ ex primo peccato processit. Et, si consentientem traxerit, atque ille consenserit, tunc concipit, paritque
C peccatum. Ex quibus apparet, quod homo ad concupiscentiam contra illa, quæ sunt spiritus, per carnem peccato corruptam trahitur. Cui concupiscentiæ difficile est resistere, ut Apostolus ibidem dicat. Non, quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio. Quod ideo dicit, quia ex carne est concupiscentia. Etsi non assensum præbeo, ex ratione tamen adhuc confligo, nondum vici, magnum mihi est certamen quia etsi concupiscentiæ non consentio, tamen adhuc concupisco, & no-
D lo, facio ergo, quod odi, scilicet, concupiscere. Ex quibus apparet, quòd peccatum, quod oritur ex carnis concupiscentia, minus est, & magis venia dignũ, quam fuisset ante primum peccatum, quando concupiscentia non erat in carne, quia quanto peccatum à maiori tentatione, & impulsu progreditur, tanto minus peccati imputatur, quia minus habet de uoluntario. Hanc ergo rationem adducens scilicet, carnis concupiscentiam, quæ continuum bellum contra spiritum facit, dicit. *Ecce enim in iniquita-*

De conse cr. dist 3. firmissime.
Peccatũ originale.
Concupiscentia.
Rom. 7.
Cõceptio

quitatibus conceptus sum, s. in peccato ori E ginali, ex quo caro concupiscit aduersus spiritum. Et per consequens peccatum Quæstio. meum magis est remissibile. Sed statim insurgit dubium, quomodo Dauid, uel quilibet alius concipitur à matre in peccatis originalibus, quia certum est, quòd tempore, quo mater concipit prolem, ibi non est in conceptu anima rationlis, quæ non creatur, & corpori infunditur, nisi post corpus cõceptum, formatum: & distinctum, corpus autem conceptum non habet debitam formam, nisi post quadraginta dies à conceptione, si est ma F sculus, si autem fœmina, post octuaginta. Cum ergo peccatum non possit esse nisi in anima, & quãdo mater concipit fætũ, ibi non est anima, quomodo ergo mater in peccatis concepit fætum? Ad hoc respondetur dupliciter. Primo quòd illud Resp. peccatum, uel illa peccata, in quibus fetus concipitur, non sunt peccata prolis conceptæ, sed parentũ concipientium. Licet enim ante primum peccatum hominis carnalis copula posset fieri sine libidinosa concupiscentia, tamen post peccatum fieri non potest absque libidinosa G concupiscentia, quæ semper est vitiũ, & peccatum, vt dicit Mag. lib. 2. dist. 31. nisi excusetur per bona matrimonij, vt. s. ad mortale non imputetur. Sic ergo *in peccatis concepit* eum *mater* eius, quia parentes, ipsum concipiendo, peccauerunt ex libidinosa concupiscentia, saltem uenialiter. Secundo dicitur, ꝙ in peccatis concepit eum mater eius, quia in conceptione seminis in semine concepto est quædam necessitas ad causandum peccatum originale in anima, quando fuerit eidẽ coniuncta. Sic enim aliud dicitur fieri, cum H fit illud, ad quod illud necessario dici- Gen. 1. tur consequi. Verbigratia. Dixit Deus primis parentibus. In quacunque hora comederitis de ligno scientiæ boni, & mali, moriemini, non quidem quod statim mortui fuerint, quando de ligno comederunt, quinimo post Adam vixit non gentis, & triginta annis. Sed idcirco dictum est, quacunque hora comede Peccatũ originale ritis moriemini, idest, contrahetis necessitatem moriendi. sic in proposito. Et iõ notant doctores, quòd peccatum originale contrahitur dupliciter, s. causaliter, & formaliter. Contrahitur causaliter in conceptione seminis, quia tunc contrahitur necessitas ad ipsum contrahendum formaliter, quando anima creata infunditur corpori, nisi interim Deus per suam gratiam purificet, & sanctificet semẽ cõceptum ab illa libidinosa concupiscentia, sicut fuit in conceptione beatæ Mariæ. Contrahitur antem formaliter in conceptione hominis. Et ambæ duæ prædictæ solutiones sunt venerabilis Ansel. in lib. de conceptione beatæ Mariæ. Istam materiam diffuse declaraui in tractatu de conceptione beatæ Mariæ. Vide ibi.

Ecce enim veritatem dilexisti: incerta, & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. 839

Hic adducit quartam rationẽ, quę sumitur ex parte diuinæ veritatis, vbi notandũ, ꝙ quia in præcedenti ratione videbatur aliqualiter peccatũ suum excusare ex cõcupiscentia carnis, quæ in conceptione trahitur, ideo vt verus pœnitens vult ostendere, ꝙ quæ dixit, non dixit ad excusandum, sed magis ad gratiam impetrandum. propter quod, hic consequenter peccatum suum aggrauat. Quanto enim quis maiora recipit à Deo beneficia, tanto amplius peccans est Deo ingratus, & peccatum suum grauius existit. Inter alia autem beneficia Dei magnum beneficium est intellectus illuminatio ad ueritatem cognoscendam, & diuinæ voluntatis beneplacitum. Et ideo quanto magis quis à Deo intellectum habet illustratum ad cognitionem super norũ agendorum, & fugibilium, tãto amplius peccat cæteris paribus. Quod ostẽdit Gregor. decimo octauo lib. mor. cap. Greg. septimo dicens. Scriptum est, seruus, qui cognouit uoluntatem domini sui, & non fecit secundum uolunatem eius, uapulabit multis. Qui autem non cognouit, & non fecit digna plagis, vapulabit paucis. Rursumque scriptum est. Scien- Iaco. 4. ti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi. Ad maioris ergo culpæ cumulum hostes suos sancta ecclesia perhibet scire, quod sequi debeant, & sequi

sequi nolle, quod sciant, de quib. alias dictum est. Descendant in infernum viuētes. Viui sunt, qui sentiunt, quæ erga illos fiunt. Mortui.n.omnino nec sciunt, neq; sentiunt. Mortui itaq;, qui non sentiunt pro nesciētibus, viuentes verò, qui sentiunt pro scientibus poni solent. Viuētes ergo in infernum descendere est sciētes, sentientesq; peccare. Sic ergo magnitudo scientiæ peccantis peccatum eius aggrauat. Sed quis altius illuminatus a Deo fuit ipso Dauid, vt clarius cognosceret secreta Dei mysteria, Dei iudicia quæ facienda, quæ vitanda ipso Dauid, vnde propheta per excellentiam dr̄. Sicut cum Apostolus dr̄ absolutè intelligitur Paulus, sic cum absolutè dr̄ Propheta intelligitur Dauid ꝑꝑ altitudinē scientiæ, qua a Deo fuit inspiratus. Vnde alias dicebat Ps. 15. Benedicam dn̄m, qui tribuit mihi intellectum. Ex quibus omnibus sequitur, ꝙ grauissimè peccauit, dū adulterium, homicidiumq; commisit. Et ideo, vt facilius mereatur veniam, se vt verus pœnitens accusat. d. *Ecce enim veritatem dilexisti*. Hic.n.veritas pro iustitia accipitur, ut ps. 84. Misericordia, & ueritas obuiauerunt sibi. *Ecce ergo veritatem*, i. iustitiam *dilexisti*. Psal. 10. Iustus Dominus, & iustitias dilexit. Quæ quidem iustitia peccati mei punitionem exigit. Quod quidem peccatum est magnū, quia directè factum per malitiam non per ignorātiam, quia *tu incerta, & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi*. Vbi ꝑ occulta, & incerta sibi reuelata intelligit arcana mysteria sacræ scripturæ, quæ alijs sunt occulta, & incerta, sed isti manifestata fuerunt, vt est beatorum gloria, damnatorum supplicia, & similia, de quibus multoties agit in psalm. Vnde de ipso singulariter potest dici illud Iob. 28. Profunda fluuiorum scrutatus est, & abscondita produxit in lucem. Vel per abscondita, & occulta intelligit mysterium incarnationis Christi, quod etiam ante ascensionem multis beatis Angelis fuit occultum, & incertum. Vnde hic ait glo. *Incerta, & occulta*, &c. idest, aduentū filij tui, qui alijs incertus est, & alijs occultus. Per hanc enim prophetiam notat, quòd ei reuelatum est, vt sciret,

Viuentes descendere in infernum quid.

Reuelatio Dauid.

A B C D

quòd Dei filius de suo semine nasceretur, vnde sibi a peccato magis erat cauendum. Vel per incerta, & occulta intelligit remissionem peccatorum suorum, sibi reuelatam, scilicet per Nathan Prophetam, qui ei pœnitenti dixit Dominus transtulit peccatum tuum. Incerta enim & occulta sunt, quòd peccatoribus ignoscat Deus. Vnde sub hac incertitudine Niniuitæ pœnituerunt dicentes. Quis scit, si conuertatur, & ignoscat Deus? Sed hoc ipsi Dauid per Nathan prophetam fuit reuelatum. Vnde ipse Dauid Deo dixit. Tu, Domine reuelasti auriculā serui tui. Nunc ergo, Domine, tu es verus Deus, & verba tua erunt vera. Sequendo materiam articulorum, restat agere de sexto articulo, & de sexto fundamento ciuitatis Hierusalem, quod erat sardius. Sextum autem articulum posuit Iacob. minor dicens. Ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Et hic articulus rectè figuratur per sextum lapidem, qui est sardius. Vbi notandum, quòd iste articulus duas partes cōtinet principaliter, quia ostendit, quòd Christus a terris eleuatur ad cælestia, vt homines comprehensores efficiat iocundius, quia Ascendit in cœlum. A dextris patris collocatur uerius, ut hoīes viatores protegat ab hostibus, quia sedet ad dexteram Dei patris oīpotentis. Hæ autem duæ huius articuli partes per sardium lapidem figurantur. Quoniam hic lapis secundum magistrum vbi supra, expellēdo tædium, lætificat iocundius, cuius efficacia cęli figuratur gloria, quo ad primū. Roborando animū fortificat solidius, cuius ex potentia patris figuratur dextera quoad s̄m. Primo ergo cōtinet dictus articulus, qualiter Christus a terris eleuatur, &c. Postulat.n.ordo rationis, vt, sicut Dei verbū se nobis copulando, de cęlo ad terras descenderat, sic vt nos suæ copularet glorię, de terris ascenderet ad cęlum. Quantum.n. descendit aqua, tātum naturaliter per conductum ascendere potest. Et ideo sicut Christus de cęlo descendit ad terram, sic de terra ad cęlum scādere debuit. Vnde gl. super illud Apocalip. 12. raptus est, &c. dicit. Raptus est Dei filius, & ascendit ab humilitate ad

2. Reg. 12.

2. Reg. 7

Articulus sextus. Sardius.

Ascensio

diuinitatem in trāsfiguratione, à passibilitate ad immortalitatem in resurrectione, à minoritate ad patris æqualitatem in ascensione. Quia quantus fuit descensus de sinu patris ad patibulum crucis, tantus fuit ascensus à patibulo crucis vsque ad dexteram patris. Ad hoc autem ascendit, ut dicebant, ut homines comprehensores efficeret iocundius, quia in hac ascensione ipse ianuam cœli omnibus prędestinatis aperuit. Quia sicut eius resurrectio fuit causa nostræ resurrectionis, sic & eius Ascensio nostræ Ascensionis. Vnde Augustinus in sermone de resurrectione. Quorum sepulchra in passione Domini sunt patefacta, horum corpora, Christo resurgente, sunt resuscitata. Decebat .n. vt ille primum resurgeret, deinde alij, sicut dicit Apostolus. Christus surrexit à mortuis, primitiæ dormiētium. Et, sicut ipsi cum domino surrexerunt, sic etiam ipsi cum ipso ascendent ascenderunt. Si ergo ista Christi ascensio est causa nostræ glorificationis, benè sequitur, ꝙ nobis debet esse causa magnæ lætitiæ, & exultationis. In cuius figuram dicitur. Ascendit Deus in iubilo, & dominus in uoce tubæ. Hæc autem huius articuli pars, s. ꝙ Christus à terra eleuatur, &c. claré in isto sexto lapide, s. sardio figuratur, Quoniam hic lapis expellendo tædium, lætificat, &c. Nam ut dicit Mag. lib. 16. Hic lapis excitat gaudium, & excutit timorem, & onycem reprimit ne sua præsentia nocere possit. Quæ omnia planè ad cœli applicari possunt gloriam. Ideo de gloria paradisi, per hunc lapidem significatum, cuilibet beato dicitur. Tu in delitijs paradisi Dei omnes lapis pretiosus operimentum tuum, sardius, topazius, &c. Et ideo de Christo sic ascendente, & nobis fœlicitatis ianuam aperiēte dicitur Michee 2. Ascendit, iter pandens ante eos. Et hoc notat prima pars articuli dicens. Et ascendit in cœlum. Sed circa istam partem primo dubitatur. Qualiter fuit possibile Christum in cœlum ascendere, ratio est, quia Christus post resurrectionem non potuit moueri, ergo nec ascendere, consequentia nota, quia omnis ascensio motum includit, probatur antecedens, quia omnis

Resurrectio. *Augu.* *1. Cor. 12.* *Psal. 46* *Ezech. 28.* *Ascensio Christi.* *Quæstio.*

E motus est actus imperfectus, quia omnis motus fit propter indigentiam termini ad quem, quo caret: Sed corpus Christi post resurrectionem, cum esset glorificatum, nullum poterat habere actū imperfectum, nec aliquo carere, ergo nec moueri, nec ascendere. Præterea, si Christus ascendit in cœlum, aut ascendit, secundū quòd homo, aut secundum quòd Deus. Non secundum quòd Deus, quia ascendere, & descendere sunt proprietates circumscripti corporis, cuiusmodi non est Deus. Nec secundum quòd homo, quia

F non descendit secundum quòd homo, ergo nec ascendit secundum quod homo: antecedens notū, quia humanitatem suā non attulit de cęlo secundum errorem Eutychetis, & Origenis, sed ipsam de matre virgine assumpsit, & patet consequentia, quia secundum eandem naturā ascendit, secundum quam descendit, secundū illud Ioan 3. Nemo ascēdit in cęlum, nisi qui de cęlo descendit. Ad oppositum est articulus. d. Et ascendit in cęlum. Respondeo, unde pro declaratione primæ difficultatis sciendum, ꝙ quædam mouen-

G tur à principio extrinseco, & talis motus arguit imperfectionem in mobili. Quædam uero à principio intrinseco, ut puta, quia habent motiuum in seipsis, ut animata. Et ista sunt in duplici differentia, quia quædam mouentur propter supplementum indigentiæ, in quibus est motus: & iste arguit imperfectionem. Alius autem est motus ad uirtutis declarationem. Primus motus ponit imperfectionem in mobili. Secundus vero perfectionem. Ascensio autem Christi non fuit motus habens principium extra se, nec ad sup

H plementum indigentiæ, sed habuit principium intra se, scilicet, suam beatam animam, & naturam corporis glorificati obedientem animæ, & utrunque obediens diuinitati. Et sic talis motus in ipso arguit perfectionem sine imperfectione. Ad secundum dico, quod ly secundum, aut potest denotare conditionem ascendentis, & sic ascendit secundum quod homo, uel secundum naturam humanam, quæ loco continetur, & motui potest subijci, & non secundum naturam diuinam, aut designat

causam

causam ascensionis, & sic ascendit secundum, quòd Deus, non secundum quòd homo, quia ascendit virtute diuinitatis.
August. Vñ Augustinus in sermone de ascensione. De meo est, quòd filius Dei ascendit in cruce, de suo, quòd ascendit in cœlum. Et sic patet, qualiter intelligitur illud Ioa. 3. Nemo ascendit in cœlum, &c. quia ipse filius hominis vnus, & idem Deus erat, & homo, qui descendit, in quantum Deus, quia semetipsum exinaniuit in incarnatione. Ascendit autem, secundum quòd homo. Hanc autem articuli primã partem concludens Apostolus ait. Qui descendit, ipse est, & qui ascendit super
Ephes. 4 omnes cœlos, vt adimpleret omnia. Si ergo hic lapis sardius excitat lætitiam, & excutit timorem, ut dictum est, meritò significat statum cœlestis gloriæ, vbi nostrum perfectum est gaudium, & nullus reperitur timor.

840 *Asperges me, domine, hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor.*

HIc consequenter David petit gratiæ infusionem. Multiplicem enim a Deo hic postulat gratiam, scilicet, gratiam humiliantem in principio. Secundo gratiam iocundantem, ibi. *Auditui.* Tertio gratiam absoluentem, ibi. *Auerte.* Quarto gratiam iustificantem, ibi. *Cor mundum.* Quinto gratiam confirmantẽ, ibi. *Ne proijcias.* Sexto gratiam illuminantem, ibi. *Redde mihi.* Distinguitur enim Dei gratia secundum diuersos effectus
Gratia multiplex. eiusdem. Primo ergo postulat gratiam humiliantem, vt, sicut peccando se exererat contra Deum, eius mandata contemnendo, sic modo per pœnitentiã seipsum humiliet se Deo totaliter subijciendo, vnde dicit. *Asperges me, Domine, hyssopo, & mundabor:* &c. Vbi notandum, quòd
Hyssopus per hyssopum herbam significatur humilitas. Quoniam secundum quòd dicunt naturales, hyssopus est herba humilis, i. parua, medicinalis, quia purgat pulmonem, radix eius petræ hæret. Sic verè virtus humilitatis est parua, scilicet in sua reputatione, licet sit magna in conspectu Domini, quia quilibet paruus in

A conspectu suo magnus est in conspectu Domini, & quilibet magnus in conspectu suo, paruus, & abiectus est in conspectu Dei. Sic enim dixit Samuel ad Saul. Nõne cum paruulus esses in oculis tuis, caput factus es in tribubus Israel? Secun- *1. Reg. 15.*
do hyssopus purgat pulmonem. Nam secundum naturales in pulmone manent inflationes, & sic significat inflationem superbiæ, quam purgat humilitas, sic enim virtute humilitatis dixit David. Humiliabo me, & vilior fiam in conspectu Domini. Tertio radix hyssopi petræ *2. Reg. 6*
B hæret, & sic humilitas petræ, quæ Christus est, 1. Corinth. 10. Petra autem erat Christus, nos facit humiles, quia solum humiles Christum imitantur. Discite a *Mat. 11*
me, quia mitis sum, &c. Sic ergo, per hyssopũ virtus humilitatis designatur. Quid est ergo dicere Domino, *Asperges me, Domine, hyssopo, & mundabor,* &c. nisi asperges me virtute humilitatis, & mundabor a superbia. Attendant ergo aqua benedicta aspergentes se, dicendo, *Asperges me, Domine, hyssopo, & mundabor,* &c. vt, quod ore petunt, fortius desiderent
C mente. Et, quia superbia est omnis peccati initium, sic & humilitas omnis virtutis, & munditiæ est fundamentum. Ideo ad humilitatem sequitur plena purgatio mentis, propter quod subditur. *Lauabis me, & super niuem dealbabor,* i. habita humilitate, mundus efficiar, & dicit *super niuem*, idest, incomparabiliter albus, & mundus ero, quia albedo spiritualis animæ incomparabiliter melior est albedine niuis corporalis. Quia autem isto versiculo sæpius vtimur, nos aqua benedicta aspergentes. Ideo ad ipsius deuo
D tionem confirmandam est notandum, quòd multiplex est aspersio, scilicet, Aspersio sanguinis Saluatoris, quo emundantur crimina. Aspersio sanguinis figuralis, quo asperguntur corpora. Aspersio aquæ salutaris, qua expiantur venialia. Primò *Aspersio Sanguis. Christi.*
est aspersio sanguinis Saluatoris, &c. Sicut enim Pelicanus, vt filios viuificet, ipsos proprio aspergit sanguine, sic Christus ut morte culpæ sublata, uitam nobis daret gratiæ, proprio suo nos aspersit sanguine. Ad Hebræos decimosecundo. Accessistis ad Iesum, & sanguinis

E aſperſionem melius loquentem quam ſanguis Abel. vbi gloſ. Aſperſio ſanguinis Chriſti melius loquitur quam ſanguis Abel: quia iſte veniam petit, ille vindictam, iſte ſalutem, ille damnationem clamat. Iſte pro perſecutoribus implorat indulgentiam, ille vindictam. Qui ergo a peccatis cupit mundari, iſto ſanguine debet aſpergi. Sed quale aſperſorium debeat eſſe figuraliter oſtenditur Leu. 14. vbi dicitur, ꝙ cum ligno cedrino, cocco, & hyſſopo tinget in ſanguine paſſeris immolati, quo aſperget leproſum ſepties, &

Aſperſorium.

F mundabitur. Et ſic aſperſorium ex tribus debet componi, ſcilicet ex ligno cedrino, cocco, & hyſſopo. Per hæc enim tria tres ſignificantur virtutes, quibus Chriſti ſanguinem ſuper nos debemus aſpergere. Per cedrum.n. quæ eſt arbor fortis, & alta, cuius odor fugat ſerpentes, ſpem accipe, quæ eſt de cœleſtibus, & altiſſimis, quæ fortis eſt, quia omnem aduerſitatem patienter tolerare facit, & ſuo odore fugat ſerpẽtes, ſcilicet diaboli tentationes. Sed quia ſpes ſine charitate eſſe non poteſt, ideo ſecũdum requiritur, ſci

G licet coccus, quod eſt genus tincturæ rubeæ. Et ſecundum Magiſtrum in glo. ad Hebr. 9. ſignificat charitatem, quæ feruorem ſpiritusſancti igneo colore teſtatur. Tertio requiritur hyſſopus. Et per hoc accipe humilitatem. Nam ut ait gl. Exo. 12. Hyſſopus eſt herba humilis, naſcens in petris, purgans pectus, & pulmonem, & ſignificat veram humilitatem, cuius exemplum Chriſtus in ſeipſo præbuit nobis. Sic ergo faſciculum, ideſt, aſperſoriũ cedri, cocci, & hyſſopi ſanguine Chriſti tingimus, & nos illo aſpergimus, quando

H memores Chriſti paſſionis, ſpem in illũ ponimus, ipſum charitate vera diligimus, & eius humilitatem ſectamur. Et iõ dicitur Exod. 12. Faſciculum hyſſopi ſanguine tingite, & aſpergite ex eo, ſcilicet dicẽdo. *Aſperges me, Domine hyſſopo, &c.* Et nota virtutem talis aſperſionis, quia per ipſam primo peccata mundantur, qđ probat Apoſtolus ad Hebræos, nono, dicens. Si enim ſanguis vitulorum, & hircorum aſperſus, inquinatos ſanctificat ad emundationem, &cæt. quanto magis ſanguis Chriſti, &cæt. Secundo diſcordes pacificantur, prima Petri capitulo primo. In aſperſione ſanguinis Chriſti eſt pax. Tertio porta cœli nobis reſeratur: Exo. 12. Sanguine, qui eſt in limine, aſpergite ex eo ſuperliminare, & vtrumque poſtem. Quod exponens ibi Greg. in gl. dicit. Super vtrumque poſtem ſanguis aſpergitur, quando non ſolum ore corporis, ſed etiam ore cordis hauritur, & ad imitationem intenta mente cogitatur. Nam qui ſic redemptoris ſanguinem accipit, vt imitari paſſionem eius nec dũ velit, vnum ſolum poſtem Chriſti ſanguine aſpergit, qui etiam in ſuperliminaribus domorum aſpergendus eſt. Domus enim mentes noſtræ ſunt, in quibus per cogitationem habitamus. Superliminare verò, quod præeminet actioni, intentio eſt. Qui ergo intentionem cogitationis ad imitationem Chriſti paſſionis dirigit, ſuperliminare domus aſpergit ſanguine Chriſti. Vel Domus noſtræ ſunt corpora noſtra, in quibus habitamus dũ viuimus. Superliminare ergo domus Chriſti ſanguine aſpergimus quãdo crucem paſſionis Chriſti in fronte portamus. Et hæc aſperſio debet fieri ſepties, ideſt contra ſeptem peccata, propter quod Leuitic. quarto, dicitur. Sanguine aſperget ſepties contra velum, ideſt, contra peccata, quod velum, vel velamen dicitur, quia velat, vel obfuſcat intellectum peccatoris. Secũdo principaliter eſt aſperſio ſanguinis figuralis. Vbi notandum, quòd quadruplici figurali ſanguine in antiqua lege fiebat aſperſio, ſcilicet ſanguine hædi, vituli, hirci, & vaccæ, & paſſeris. Ad ſignificandum, quod ſanguine multiplicis peccati a nobis debemus aſpergere, & expellere. Primo aſpergebatur ſanguis hædi. Exod. duodecimo. Immolabit hædum, &cæt. & faſciculum aſpergite in ſanguine, &c. Quid enim ſanguis hædi niſi vitam ſignificat luxurioſam. Quoniam vt ait Hieronymus ſuper Matthæum. Hædus laſciuum animal eſt, & ſemper ad coitum feruens. Huius ſanguis aſpergitur, cum luxurioſa vita virtute continentiæ diſſipatur. Sic enim figuraliter ſanguine Iezabel aſperſus eſt paries, & equorum vngulæ, &cæt. vt dicitur quarto Regum nono Iezabel enim, quæ

Greg. *Leuit. 4. Sanguis.* *Hædus.* *Hierony.*

fluxus

fluxus sanguinis interpretatur, significat ipsam luxuriam, quæ in quodam fluxu consistit. Secundo aspergebatur sanguis uituli Leuitici quarto: Tollet de sanguine uituli, & asperget septies digito contra propitiatorium ad orientem. Quid enim uitulus nisi superbos significat, qui ut uituli sunt sine iugo superioris, immo nec Deo subijci volunt, ut dicit Mag. in glo. super illo uerbo. Circundederunt me uituli multi. Et sic sanguis uituli figuraliter aspergitur, cum superbia spargitur, & deponitur, unde dicitur Leuitic. 4. Sãguine uituli septies aspergens altare, sanctificet illud ab immunditijs suis. Vbi p altare cor nostrum, in quo sacrificium Deo offerebamus, intellige. Tertio aspergebatur sanguis hircorum, secundo Paralippomenon, cap. 29. Asperserunt sanguinem hircorum coram altari pro peccato populi. Quid enim sanguis hirci, nisi auaritiam significat? cuius tanta est caliditas, ut adamantem, quem nec ferrum, nec ignis domare põt, solus dissoluat. Quartò aspergebatur sanguis vaccæ. Numeri decimonono. Vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, immolabit, intingens digitum in sanguine eius, asperget contra fores tabernaculi. Secundum enim q̃ ait Mag. in glo. ad Hebræos nono. Vacca rufa est caro Christi infirma. Sexus enim fœmineus positus est propter infirmitatem carnalem. Rafa est quia caro Christi in passione sanguine fuit cruentata. Aetatis erat integræ, quia Christus in passione fuit triginta trium annorum. Absque macula fuit, quia in illa nullum fuit peccatum: Huius ergo sanguinẽ figuraliter aspergimus septies, cum per memoriam suæ passionis corda nostra ab omni purgamus peccato, ipsius sanguinem deuotè meditantes, scilicet secundum quòd Apostolus ait. Accedamus verò corde in plenitudine fidei aspersi corda à conscientia mala. Et de isto sanguine dicitur ad Heb. 9 quod Moses aspersit populum. d. Hic est sanguis testamenti, qđ mandauit Deus, &c. Vt ergo prædictis modis aspergi valeamus, dicamus Deo. *Asperges me, domine hyssopo, & mundabor*. Tertia principalis aspersio est aquæ salutaris, &cæt. scilicet aquæ benedictæ, figuratæ per aspersionem aquæ expiationis, qua immundi aspergebantur, vt mundarentur. Num. 19. Qui tetigerit cadauer hominis mortui, aspergetur hac aqua die tertio, & septimo, & sic mundabitur. Tangens cadauer hominis mortui, est omnis descendẽs ab Adam seminaliter, cuius semẽ primo peccato fuit mortificatum. Sed si aspergatur aqua expiationis, s. baptismi, mundatur. Si tamen aspergatur die tertio, & septimo. Die, scilicet tertio, idest, in fide sanctæ Trinitatis, & die septimo, qui est dies requietionis, s. vt in illa fide requiescat, nec ab illa discedat. Vnde nota, quòd in aspersione huius aquæ peccatum remittitur. Num. 8. Aspergatur aqua, & radat omnes pilos suos, scilicet superfluas cogitationes, vt purificetur. Item spiritus sanctus condonatur. 2. Mach. 1. Iussit Neemias sacrificia aspergi aqua, & ligna, & factum est, vt, cum sol refulsit, accensus est ignis magnus, &c. Vel per aquam expiationis accipe aspersionem aquæ benedictæ, per quam fugantur dæmones, peccata delentur venialia, & gratia multiplicatur, vnde Alexander dicit, & habetur in can. de consec. d. 3. aquam sale. Vbi sic dicitur. Aquam sale aspersam populis benedicimus, vt ea cuncti aspersi sanctificentur, & purificentur, quod omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Nam, si cinis vituli aspersus, populũ sanctificabat, atque mundabat, multo magis aqua benedicta sale aspersa, diuinisque precibus sacrata, sanctificat populũ. Et, si sale asperso per Helisæũ Prophetã sterilitas aquæ sanata est, quanto magis diuinis precibus sacratus sal sterilitatẽ rerũ aufert humanarũ, & coinquinatos santificat, & purgat, &c. bona multiplicat, & insidias diaboli auertit, & à phantasmatibus, & versutijs homines defendit. Sed fortè multi mirãtur, quomodo per aquã benedictam aspersam peccata saltem venialia remittantur, & expellantur dæmones. Quia cum aqua benedicta sit res materialis, quomodo in animã potest agere, illam purgando, vel dæmones expellere, cum secundum naturales corpus in spiritum agere non possit, quia corpus agit per contactum, spiritus autem tangi non

Marginalia: *Psal. 21* — *Hircus.* — *Vacca.* — *Hebr. 10* — *Aqua benedicta.* — A, B, C, D — *Aqua benedicta.* — *Quæstio. Nota dubium cũ sua solutione de uirtute aquæ benedictæ.*

gi non poteſt. Sed iſta dubitatio aliam mouet, quia eodem modo quæram, ſanguis Chriſti, cum ſit res materialis, quomodo poteſt animam à peccatis lauare, cum tamen dicatur Apoc. 1. ꝙ Chriſtus lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo, unde eadẽ difficultas eſt utrobique. Reſpondeo ergo, & dico, ꝙ res materialis vt ſic, in ſpiritum agere non poteſt, ſed rei materiali aliqua uirtus ſpiritualis poteſt applicari, uirtute cuius in ſpiritũ poterit agere. Sic enim ignis infernalis, qui eſt ignis materialis, agit in animam, ipſam cruciando, quia certa uirtus ſpiritualis illi igni à Deo eſt communicata. Similter & ſanguis Chriſti uirtute diuinitatis ſibi coniunctæ. Similiter & aqua benedicta, nõ ratione aquæ, ſed ratione benedictionis ſpiritualis in animam agere põt, ipſam purificando. Etiam alio modo, q̃a cõſiderata benedictione ſpirituali aquæ per ipsã aſperſi accẽdimur ad Dei reuerentiã, & deuotionẽ, per quã deuotionem, quæ ſpiritualis eſt, delentur venialia, & dæmones fugantur. Conſimilẽ rationem ponit Magi. de ſanguine Chriſti, qũo purgat peccata lib. 3. d. 19. dicẽs, ꝙ per ſanguinem mundamur 1. per charitatẽ, & deuotionem, quæ per conſiderationem Chriſti ſanguinis, & paſſionis excitantur in nobis. Sic ergo cum fiducia, & deuotione aqua benedicta aſpergamur. d. *Aſperges me, domine, hyſſopo*, &c.

841 *Auditui meo dabis gaudium, & lætitiam, & exultabunt oſſa humiliata.*

De conſe cr. d. 1. quando autem.

Contritio Conſolatio.

Conſequenter hic Dauid poſtulat gratiam, & iocunditatem. Vbi ſciendum, quòd Dauid ſicut de predicto adulterij peccato fuit reprehenſus per Nathan Prophetam, ſtatim corde pœnituit, & dolorem per contritionem magnum habuit conſiderans quam grande peccatum fecerat, unde & dicebat. Iniquitatẽ meam ego cognoſco, & peccatum contra me eſt ſemper. Per hoc inſinuans, ꝙ ſine dolore peccati non datur ueniam. Quanto autem maior fuerit dolor de peccato, tanto, impetrata venia, maior eſt cõſolatio de remiſſione peccati. Qđ narrabat alibi Pſal. d. Secundum multitudinem dolorũ meorum in corde meo, E conſiderationes tuæ lætificauerunt animam meam. Quod ad propoſitum exponit Greg. 35. mor. cap. 8. d. Secundum metam afflictionis diſponitur menſura conſolationis, Vnde aliàs ſcriptum eſt. Secundum multitudinem dolorũ meorum in corde meo conſolationes tuæ lætificauerunt animã meam: In ea. n. menſura conſolatum ſe, in qua afflictus fuerat, indicauit, qui vt lætificetur ſe ſecũdum multitudinẽ dolorũ clamat. Non autem minime lector inſtruitur, ſi ipſum remunerationis ordinem contempletur: qm̃ F exceſſus, i. peccatum correctio, correctionem, pœnitentia, pœnitentiam uenia, ueniam verò munera, & conſolationes ſequũtur. Et hoc eſt quod hic Dauid ex dolore contritionis conſolari de uenia petit. d. *Auditui meo dabis gaudium, & lætitiam, & exultabunt oſſa humiliata.* Qđ ideo dicit, quia in ſua pęnitentia deſcendit deorſum ad locum ſolitarium, & ſe ipſum humiliando iacebat ſupra terrã, ut habetur 2. Reg. 12. Et nota hic tria uerba iocũditatis, quæ diſtinctè ponit, ſ. gaudium, lætitiam, & exultationẽ, ut oſtendat quantã conſolationẽ peccator poſt G ueniam debet habere, & intus, & extra. Quoniam ẽm Grammaticos illa tria diſtinguuntur, qm̃ gaudium eſt mentis, lætitia vultus, exultatio verò uerborum, atque membrorum. Dicit ergo Pſ. *Auditui meo dabis gaudium*, &c. i. poſt cõtritionẽ peccati facis me intus, & extra tuam ꝑcipere conſolationem. Notandũ ergo, ꝙ gaudium, ſiue lætitia, uel euxltatio eſt multiplex. Eſt enim gaudium temporale, quod eſt peccatorũ, Spirituale, quod eſt deuotorum, Supernale, quod eſt bonorum. Primum eſt gaudium peccatorũ, H qui lætantur, cum male fecerint, & exultant in rebus peſſimis, non aduertentes, qđ ſcribitur. Qui gaudet iniquitate, deuorabitur, quia tale gaudium ad triſtitiã perducit æternam, Prouerb. 14. Extrema gaudij luctus occupat. Dicunt naturales, & maximè Solinus de mirabilibus mundi lib. 2. quòd uox prima, quã emittit homo ſtatim natus, eſt ploratus, quia ſi eſt maſculus plorando clamat. A. ſi eſt fæmina clamat. E. Vox autem gaudij, vel lætitiæ vſque ad quadrageſimum diem differtur.

Gregor.

Gaudium multiplex.

Prou. 14.

Eccle. 1.

Vir. Omnis ... ſcul...

Auten... E ... na ... fert...

differtur. Et si contingat in aliquo oppositum, malum signum est eius futuræ vitæ. Vnde dicit idem Solinus, Zoroastes in hora suæ natiuitatis risisse legitur, qđ in ipso malum fuit signum, quia factus adultus, amplius nunquã risit. Hic ad inuentor magicæ artis fuit, & dæmonib. dedicatus. Sic spiritualiter facit gaudium mundi, quia ad malum finem suos perducit, ꝑꝑ quod quilibet in præsenti uita nõ gaudere mundialiter dẽt, sed semper plãgere, & in statu pęnitentiæ stare, considerata miseria tam culpæ, quam pœnæ, ꝑꝑ posteritatem Adæ, & genus incurrit humanum: vnde primos parentes, i. ipsorum peccatum semper in memoria debet habere, & ipsorum casum lachrymabiliter flere. In cuius signum masculus statim natus clamat. A, plorando casum Adæ, & fœmina E, plorando casum Euę. Si aũt statim natus, i. ad ætatem adultam perductus ridere, & gaudere vult cum mundo, signum est, ꝙ talis erit dæmonibus dedicandus, & supplicijs deputãdus æternis, sicut fuit Zoroastes, quia de talibus dr̃ Iob. 21. Tenent tympanum, & citharam, gaudent ad sonum organi, ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferos descendunt. Ergo vt gaudeamus æternaliter, differamus signa lætitiæ nostræ vsque ad quadragesimum diem. Quid? n. quadragesimus dies nisi dies, quo homo a vinculis carnis absolutus ascendit ad gloriam? In cuius figura Saluator noster resuscitatus, quadragesimo die cęlos ascendit. Qm̃ huius mũdi gaudium nihil est, & ad pœnam ducit æternam. Iob 20. Gaudium hypocritæ adinstar puncti, i. in fine perdetur. Secundũ est gaudium spirituale, s. deuotorum, qui gaudent, cum corpus affligunt per pœnitentiam, per quam liberantur a seruitute peccati. Quid. n. est gaudium, nisi cordis dilatatio? Cor autẽ dilatatur amaris, sed dulcibus stringitur, & oppilatur. Et amara sunt causa lætitiæ cordis, quia purgant, & cor dilatant, sed dulcia mortis. Dicit Auicenna 3. can. quòd cor nutritur cum suis uiribus naturalibus ex dilatatione sua attrahitur ad ipsum sanguis sicut & aer. Sanguis aũt est eius nutrimẽtum. Secundum autem ipsum in eodem

Zoroastes.

Cor. Pœnitentia.

Auicẽna

Sanguis.

A libro quandoq; circa cor multiplicantur humores, quibus cor constringitur, & oppilatur, & sic dilatari non põt, & tunc interficit. Qñ aũt illi humores ꝑ potiones amaras purgantur, sic respirat. Sic & spiritualiter amaritudine pœnitentiæ purgantur oppilantia cordis nostri, & voluntatis, & sic dilatatur. Qñ autem cor dilatatur, nutritur spiritualiter. Nam sanguis Christi pro nobis effusus est spirituale nutrimentum cordis nostri: Leui. 17. Anima omnis carnis in sanguine est. Iste sanguis ad cor attrahitur per tribulationem B & amaritudinem pęnitentiæ, quia qui in amaritudine pęnitentiæ gaudent, ad cor reuocãt Christi sanguinem, & mortem. Sed circa multorum corda sic multiplicantur humores, & superfluitates temporalium, ꝙ de spiritualibus nihil curãt, ꝑꝑ quod ipsorum cor illis constructum dilatari non potest, & sic uitam spiritualem perdunt. Vnde de gaudio pęnitentium dr̃ *Esa.* 12 Haurietis aquas in gaudio, aquas. s. lachrymarum. Quantum. n. gaudium debet habere pœnitens, dum per pœnitentiam se a seruitute peccati C videt liberatum? Refert. n. Valerius, ꝙ Philippo rege Macedonum a Romanis superato cum Romani omnes vrbes Greciæ, quæ sub Philippo erant, libertati donassent, tanta alacritate clamoris gaudio cœlum repleuerunt, quòd certitudinaliter constat, aues, quæ desuper uolabant, attonitas, & pauentes cecidisse. Sic multo fortius peccator, qui vilissima diaboli seruitute per peccatum fuit oppressus, quando virtute doloris pęnitentiæ per Christum libertati donatur, maximo gaudio repleri debet, vt dicit illud D Psalm. 29. Conuertisti plantum meum in gaudium mihi. Et istud est gaudium, quod nunc quærit Psal. dicens. *Auditui meo dabis gaudium, &c.* Tertium est gaudium supernaturale beatorum, ꝙ consistit in faciali Dei visione, de quo Psalmo 20. Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo. Nunc prosequendo materiã articulorum, restat declaranda secunda pars articuli sexti, quæ est. Sedet ad dexterã Dei patris omnipotentis. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd in scriptura sacra nomine dexteræ multa significantur,

Dextera

tur,ſ. Deitati honor, & reuerentia. Pſal. Dextera tua ſuſcepit me. Fęlicitatis valor,& excellentia. Pſal. Delectationes in dextera tua vſq; in finem. Auctoritatis poteſtas iudiciaria. Pſal. Dextera tua inueniat omnes,qui te oderunt. Et ideo ad videndũ qualiter Chriſtus ſedet ad dexteram patris,eſt ſciẽdum,ꝙ Deus Chriſtus conſideratur tripliciter, ſ. vel ſm ꝙ Deus, vel ſm ꝙ homo, vel ſm ꝙ Deus homo. Si ergo accipiatur dextera primo modo, ſic ſedet ad dexteram patris tanquam Deus,quia,ſ. ſic eſt vnius ſubſtantiæ, & per conſequens vnius honoris, & reuerentiæ cum patre. Quod oſtendit Paulus ad Hebr. 1. dicens de Chriſto, inquantum Deus,ſ. Qui cum ſit ſplendor gloriæ,& figura ſubſtantiæ eius, portans omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis. Si aũt accipiatur dextera ſecundo modo, ſic Chriſtus ſedet ad dexteram patris, inquantum homo,quia inquantum homo potior,& maior beatitudo quam alicui alteri eſt conceſſa. Et ideo probans ipſum Apoſtolus, maiorem habere beatitudinem,quam aliquis Angelorum dicit ad Heb. 1. Ad quẽ autem Angelorum, dixit aliquando, ſede a dextris meis, &c. ſupple ſicut Chriſto homini? gloſſa, Sede a dextris meis, i. in potioribus bonis meis. Si autem accipiatur dextera tertio modo, ſic ſedet ad dexteram Dei patris, inquantum Deus homo. Quia homini aſſumpto iudiciariam poteſtatem contulit pater iudicandi quoſlibet ſecundum illud Ioan. 5. Pater omne iudicium dedit filio. Et ſic de Chriſto loquitur Apoſtolus ad Epheſios primo, dicens. Pater conſtituit eum ad dexteram in cœleſtibus ſuper omnem principatum, & poteſtatem, & omnia ſubiecit ſub pedibus eius. Hæc autem pars huius articuli,qua Chriſtus ad dexteram patris ſedet, figuratur in ſardio lapide, qui laborando animam fortificat ſolidius. Et ſic per ipſum, figuratur Dei dextera. Hic enim lapis tripliciter habet virtutem,qui triplicem dexterã Dei prædictam ſignificat. Quoniam vt patet per Magiſtrum vbi ſupra, hic lapis reſiſtit maleficijs. Ecce dexteram honoris

Sardius.

E diuinitatis,& reuerentiæ. Acuit mentẽ. Ecce dexteram valoris fœlicitatis,& excellentiæ. Confert audaciã. Ecce dexterã auctoritatis poteſtatis iudiciarię. De qua triplici dextera per ſardium figurata dr̃ Pſ. 117. Dextera dñi fecit virtutem, dextera dñi exaltauit me, dextera dñi fecit virtutem. Ex prædictis ergo patet, ꝙ hic lapis ſardius ſua efficacia prouocans lætitiam Chriſti figurat gloriam. Quia aſcendit in cęlum. Conferens potentiam patris figurat dexteram. Quia ſedet ad dexteram patris. Et ideo Chriſtus,quia aſcẽ F dit ad cœli gloriam, & iudicandi habet potentiam. Hinc lapidi ſardio ſimilem aſſerit Ioan. Apoc. 4. de Chriſto dicens. Sedes poſita erat in cęlo,& ſupra ſedem ſedens, & qui ſedebat ſimilis erat aſpectui lapidis iaſpidis, & ſardij:

Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. 842

De p. d. 2. cognouerunt. Auerſio

HIc conſequenter Pſalm. petit gratiam abſoluentem. Vbi notãdum, quòd ſecundum Grammaticos Auerto, tis, duo habet ſignificata. Eſt enim auertere idem, quòd remouere, unde Pſalm. G Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Quandoque verò idem eſt, quòd tergum vertere. Qui autem tergum alicui rei vertit, illam rem non videt, nec aſpicit, vnde Pſalm. Conuerte nos, Deus ſalutaris noſter, & auerte iram tuam a nobis. Ne, ſcilicet, ira tua nos videat, vt puniat. Petens ergo Pſal. a peccatis mundari, petit a Deo, vt ab illis faciem ſuam auertat, ideſt, vt illa ſic per veniã deleat vt amplius illa nõ aſpiciat. d. *Auerte faciem tuam à peccatis meis*, &c. Vnde hic H notat glo. quòd quando nos faciem noſtrã vertimus ad peccata noſtra, vt ipſa conſideremus ad puniendum, tũc Deus illa non reſpicit, quando autem ab illis faciem noſtram auertimus, non conſiderando illa, nec puniendo, tunc Deus faciem ſuam ad illa vertit & punit. Vnde ſic ait glo. *Auerte faciem tuam a peccatis meis.* Nõ à me ſed a peccatis meis, qa illa ante faciem meam habeo. Si enim homo aduertit peccatum, Deus auertit faciem ſuam, ne puniat. Aduerte ergo peccatum, vt auertat Deus, ne aduertendo ani-

Pſal. 84.

animaduertat. Quid autem sit Deum auertere faciem suam a peccatis nostris statim ostēdit dicēs. *Et omnes iniquitates meas dele*, quia tunc auertit faciem, quando illa per veniam remittit, & delet. Ecōtra autem de illis, qui peccata sua nolunt considerando punire dicitur Psal. 108. In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu domini, & peccatum matris eius non deleatur. Et notandum hic, q̄ auertit Deus se multipliciter a nobis. Quoniam Dei auersio quandoque est actus supernalis iracundiæ, quo Dei priuamur adiutorio. Auersio quandoque est actus pietatis, & clementiæ, quo alto protegimur præsidio. Auersio quandoq; est actus æquitatis, & iustitiæ, quo mali damnantur in supplicio. Auersio quandoque est actus paternalis diligentiæ, quo summo gloriamur in palatio. Primo auersio Dei est quandoque actus supernalis iracundiæ. Multotiens enim Deus nostris prouocatus peccatis, suam protectionem subtrahit, auertendo se a nobis. Sic enim dicitur Psal. 88. Auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello. Quod ideo dicit, quia quando Deus a Iudæis non erat auersus, pauci illorum multos ex alijs superabant, sed qn̄ propter ipsorum peccata Deus se auertebat ab illis, ipsorum multi a paucis aliorum superabantur. Vnde ibidem dicit gl. Solebant enim pauci illorum multos vincere, modo a paucis victi sunt, & captiuati, quia dominus ab eis est auersus, populus enim armatus sine Deo inermis est. Et aduerte, quod Deus multotiens se auertit a nobis ad nostram vtilitatem, vt, scilicet, homo seipsum sine Deo nihil posse cognoscat, & sic non superbiat, sed sub Deo humiliter viuat. Sic enim accidit ipsi Dauid, qui in principio regni sui vidēs se in omnibus prosperari, quasi in seipso confidens, dixit. Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.
Psal. 29 Et hoc ideo, quia confidebat in decore, & fortitudine a Deo sibi data, propter q̄d subdit, Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. Volens ergo Deus ad cognitionem propriæ fragilitatis ipsum reducere, se ad tempus auertit ab eo, quo facto ipse statim grauiter per

A adulterium, & homicidium fuit lapsus, iō subdit. Auertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus. Secundò, auersio Dei quandoque est actus pietatis, & clementiæ, &c. Deus enim ad orationem verè pœnitentis se clementer ab eius peccatis auertit, illa delendo. In cuius figurā statim cum Phinees luxuriantes percussit, Deus iram suam auertit a populo Num. 25. Vnde dixit Deus. Phinees auertit iram meam a filijs Israel. Quia quotiens contriti peccata nostra punimus, Deus clementer faciem suam a nostris
B peccatis auertit. Vnde de omnibus pœnitentibus dicitur Ose. 14. Sanabo contritiones eorum. Diligam eos spontanee, quia uersus est furor meus ab eis. Et hoc est, quod nunc pœnitens orat, dicens. *Auerte faciem tuam à peccatis meis*, &c. Tertio, auersio Dei quandoque est actus æquitatis, &cæt. Iustitia enim durante, Deus a damnatis se auertit, eos æternaliter puniendo, ut nullus ipsum quibuscūque precibus ab hoc actu iustitiæ ipsum auertere possit. Iob vigesimotertio. Ipse solus est, & nullus potest auertere cogita
C tionem eius. Quod ideo dicit, quia eius iudicia nullus mutare potest, etsi quando mutetur sententia, quæ stat in exterioribus signis, vt ibidem deducit Gregor. 16. mor. Vnde de damnatis dicitur. *Greg. 16 mo. c. 18*
Auertantur retrorsum, & confundantur, *Psal. 34*
&cæt. Fiant tanquam puluis ante faciem venti, &c. Quartò auersio Dei quandoque est actus paternalis diligentiæ, &c. Si enim pater naturalis a suis filijs auertit mala quantum potest, quanto magis Deus pater omnia mala a suis filijs auertit, scilicet a beatis in patria, ipsos auer-
D tendo ab omnibus peccatis, & ab omni peccatorum sequela, propter quod dicitur. Aperit aures virorum, & erudiēs eos *Iob. 33.*
instruit disciplina, vt auertat hominem ab ijs, quæ fecit, s. peccatis, & liberet eum de superbia, s. diaboli, liberans animā eius a corruptione, scilicet, perpetuæ damnationis. Sic ergo Deus a beatis omne malum auertit, eis cōcedens gaudium perpetuum, & exultationem. Psal. decimotertio. Cum auerterit Dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel. Quibus omnibus consideratis,

deratis, humiliter Deo dicamus. Conuer E te nos, Deus salutaris noster, & auerte irã
Psal. 84 tuam a nobis. Consimiliter, & nunc quili bet pœnitens orat, dicens. *Auerte faciem tuam a peccatis meis*, &c.

843 *Cor mundum crea in me, Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.*

Hic consequenter postulat gratiam iustificantem. Quamuis enim insimul, & in eodem instanti fiat peccati remissio, & gratiæ iustificantis infusio, quia gratia simul cum peccato stare non potest, vnde, cum gratia infunditur, remittitur culpa, & cum culpa remittitur, infunditur gratia. Tamen secundum nostrum modum intelligendi ordine naturali, prius intelligimus cor mundum a peccatis quam Dei gratiam infusam in corde. Et hunc ordinem satis hic notat Psalm. præmittendo munditiam. d. *Cor mundum crea in me, Deus*, & consequenter addendo gratiam dicens. *Et spiritum*
Cor. *rectum*, &c. Vbi notandum, quòd cor nostrum de se est immundum, & maculatũ, nisi per diuinam emundetur gratiam. Quoniam ab ipso corde omnia procedũt
Mat. 15 peccata, Christo dicente. Quæ autem de ore procedunt, de corde exeũt. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ, hæc sunt, quæ
Cogitatio. coinquinant hominem. Ex quo patet, ꝙ omnia vitia oriuntur a corde, & non a diabolo, vt quidam arbitrantur. Quoniã diabolus malarum nostrarum cogitationum non est auctor. Sed cum illas ex actibus exterioribus in corde nostro esse natas prospexerit, tunc illas suis tentationibus fouet, & nutrit. Vnde Hieronymus super Matth. exponens præmissa Christi verba dicit. Arguendi sunt ex hac sententia, qui malas cogitationes a diabolo immitti putant, & non ex corde nasci, & propria voluntate. Diabolus enim adiutor, & intentator malarum cogitationum potest esse, auctor autem esse non potest. Si autem diabolus semper in insidijs positus leuem cogitationum nostrarum scintillam suis fomitibus inflammauerit, non debemus opinari eum occulta quæque cordis nostri rimari, sed ex corporis habitu, gestisque exterioribus æstimare, quid in nostro corde versetur interius. Verbi gratia. Si pulchram mulierem nos crebrò viderit inspicere, intelligit ab oculis cor vulneratum esse luxuria. Vnde, si quandoque reperiatur in scriptura, quòd diabolus cogitationes malas, & peccata immittit in corde nostro, non est intelligendum, quòd diabolus illas malas cogitationes faciat, sed suis suasionibus ad illas ex corde nostro gene randas inducit nos, & prouocat, sicut cũ F dicitur Ioan. 13. Cum diabolus misisset in cor Iudæ, vt traderet eum Iudas, &c. Illa enim immissio solum quædam persuasio fuit. Vnde illa verba exponens Augustin. super Ioan. dicit. Missio ista suggestio spiritualis est, & non fit per aurem, sed per cogitationem, diabolicæ.n. suggestiones immittuntur humanis cogi tationibus. Factum ergo iam fuerat in cor Iudæ, scilicet per diabolicam suggestionem, ut discipulus magistrum traderet. Ex quibus omnibus patet, quòd cor nostrum de se est immundum, quia ab il- G lo omnia nostra peccata procedunt, ꝑ
quod dicitur. Prauum est cor hominis, & Hier. 17 inscrutabile, & quis cognoscet illud? Et hoc est, quòd considerans nunc pœnitens dicit. *Cor mundum crea in me, Deus*, q. d. Munda in me cor meum. Vnde notandũ, quòd cor nostrum mundatur a Deo multipliciter, s. Cor mundatur per fidem credendorum. Cor mundatur per contritionem peccatorum. Cor mundatur per effusionem vitiorum. Cor mundatur per la uationem lachrymarum. Cor mundatur per orationem deuotorum. Cor munda- H tur per conuersionem reproborum. Primo cor mundatur per fidem. Act. 15.
Quis nouit corda? Deus dat spiritum sanctum, fide purificans corda eorum, vnde Fides. fides non solum corda purificat, sed etiã ipsa mundata sic sigillando conseruat, ut ipsa amplius per peccatum violare non audeat diabolus, s. fide manente. Vnde Greg. 29. mor. cap. 2. dicit Qui immortalitate perdita, ad Deum pœnitendo reuertitur, per fidei signaculum munit. Vñ a sponso suo ecclesiæ dicitur. Pone me vt signaculum super cor tuum. Ideo namque Cant.

que signaculum rebus ponitur, nc diripientium præsumptione violentur. Spōsus ergo super cor, vt signaculum ponitur, quando fidei mysterium in custodia nostræ cogitationis imprimitur, ut ille aduersarius noster diabolus cum signata fide corda considerat, tentando ea diripere non præsumat. Ex quibus patet, q fides corda mundando contra diabolum
2. Par. 16 fortificat, propter quod dicitur. Oculi domini contemplantur vniuersam terram, & præbent fortitudinem, qui corde pfecto credunt in eum. Secūdo cor munda
Cōtritio. tur per contritionem Statim enim, cûm peccator debitè dolet de peccatis commissis, à Deo veniam recipit: quia Deus cor contritum despicere non potest Psal. 50. *Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies*, quia sacrificium Deo spiritus contribulatus. Et aduerte secundum glo q prius dicit. *Cor contritum*, & postea *humiliatum*, quia cor humiliari non pōt, nisi primo contritum fuerit. Vnde Esa. 57. dr. Dominus in sancto habitat, & cū contrito, & humili spiritu, ut uiuificet cor contritorū. Quid enim est cor cōtritorum uiuificare, nisi ipsum à peccatis, quib. spiritualiter moritur emundare? Secundum n. Valerium, tantum honoris confert patriæ offensæ malorum punitio, quantum iniuriæ ipsa mala perpetrata intulerunt. Et sic per punitionē mali reformatur perditus honor. Cum contritio cordis puniat offensam diuinā, sequitur, q honorē ablatum Deo restituit, & per consequens perditam receperat iustitiæ
Confessio. munditiam. Tertiò cor emundatur per effusionem vitiorū, quando, s. vitia effunduntur, i. extra mittuntur, quod fit per confessionē. Vnde cuilibet pœnitenti dr.
Thren. 2 Effunde sicut aquam cor tuum, in cōspectu domini. Et benè dicit, Effunde sicut aquam cor tuum, & non sicut vinum, uel oleum, quoniam omnis alius liquor ab aqua effusus saporem suum, & aliquid sui dimittit in vase, non autem, aqua, ad denotandum, quòd in confessione nihil peccati in corde debet relinqui, sed totum effundi. Vnde prædicta verba exponens Hugo de S. Victore. dicit, Effundere debemus sicut aquam corda nostra pia confessione ante dominum. Vt, quē-

A admodum cum aqua effunditur, nihil ibi occultum relinquitur, ita in corde nostro nihil relinquamus absconditū, sed omnia per confessionem Deo reuelemus, vt cor nostrum mundum efficiatur, propter qd dr. Effundite coram illo corda vestra: Deus adiutor noster in ęternum. Quarto cor mundatur per lauationem lachrymarū. Sic. n. Magdalena cordis maculas lachrymis lauit, sic & Petrus, qui egressus foras fleuit amarè, propter quod dr. Laua à malitia cor tuum, Hierusalē. Hierusalem. n. interpretatur visio pacis, & si- Psal. 61 Hiere. 4.
B gnificat animam, quæ ad visionem pacis habendam est creata. Dicat ergo. Laua à malitia, &c. q. d. O tu anima, si visionem pacis cupis habere, primo cor tuū à malitia lachrymis laua. Nec immeritò, quia solū mundi corde Deum videre possunt. Matth. 5. Beati mundo corde, quoniā ipsi Deum videbunt, vt sic meritò pœnitens dicat. Multi gemitus mei, & cor meum Thren. 1
mœrens. Quinto cor mundatur per orationem. Si enim quicquid orantes petimus, quia accipiemus, debemus credere, consequens est, vt, qui orādo deuote cor Oratio.
C dis munditiā petit, ipsā indubitanter recipiat a Deo. Et ideo dicit Apostolus. Acce Hebr. 10
damus ad eum cum corde vero in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala. Et sic nunc deuotè Psal. munditiā cordis petit orando, dicens, *Cor mundum crea in me, Deus*. Sexto cor mundatur per cōuersionē. Cum enim auersus à Deo Conuersio.
ad Deum conuertitur, statim à Deo cor efficitur mundum Iohel 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro, sequitur. Scindite corda vestra, &c. quia benignus est, & præstabilis super malitiam. Vnde
D sic mūdare corda nostra docet Iacob. d. Iaco. 4.
Purificate corda vestra, miseri estote, & lugete, risus vester in luctum conuertatur, & gaudium vestrum in mœrorem. Quod si sic fecerimus, tunc dominus nobis dicet illud Ezechiel. 16. Mundabo cor tuum, ait Dominus Deus. Et hoc est, quod nunc orat Psalm. dicens, *Cor mundum crea in me, Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis*. Rectus est enim spiritus, qui rectè tēdit in Deū, qui ad terrena non curuatur. Et nota, quòd viscera hic accipit pro viribus interio-

844 terioribus, vt est intellectus, voluntas, & memoria.

De pę. d. 2. opponitur.

Ne proijcias me a facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas a me.

HIc consequenter petit gratiam confirmantem, vbi notandum, q; nulla virtus sine perseuerantia ad meritū ęternæ vitæ proficere potest. Quid. n. prodest ad brauium acquirendum uelociter currere, si antequam perueniatur ad brauium deficiat cursus? Quod ostendens Bar. super illo verbo. Lucæ 11. Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit dicit. Perseuerantia sola meretur viris gloriam, coronam virtutibus: prorsus absque perseuerantia nec qui pugnat victoriam, nec palmam consequitur victor. Vigor virium, virtutum consummatio est. Nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium. Soror est patientiæ, constantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, vnanimitatis vinculū, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseuerantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficiū gratiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui incęperit, sed qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Saul cū esset paruulus in oculis suis, super Israel est rex constitutus, non perseuerans in humilitate, & regnum amisit, & vitam. Si cautela Sansonis, si Salomonis deuotio perseuerantiam retinuissent, nec iste sapientia, nec ille viribus priuaretur. Et ideo Dauid considerans se aliàs spiritū sanctum habuisse: tñ ab illo per peccatū adulterij fuisse proiectum, nunc a Deo in gratia perseuerantiam postulat, ne amplius spiritum sanctum perdere possit, d. *Ne proijcias me a facie tua*, &c. Proijcere. n. nos dicitur Deus, non quia sit causa nostri casus, & proiectionis, sed quia peccantem nō diligit. Spiritum sanctum aufert, quia cum peccato gratia spiritus stare non potest. Dicat ergo, *ne proijcias me a facie tua*, q. d. A peccatis meis auerte faciem tuam, nō a me. *Et spiritum sanctum tuum ne auferas a me*, i. gratiam spiritus sancti. Ne auferas dicit, quia qui pœnitet, iam habet donum, & gratiam spiritussancti, quia non potest esse vera pœnitentia, & peccati punitio in homine

Perseuerantia.

Bernar.

E ex seipso, vt dicit gl. Cum. n. quis irascitur sibiipsi, & displicet, sine dono spiritus sancti non est. Dicat ergo. *Ne proijcias me a facie tua*. Per ista. n. verba ostendit Ps. quantum desiderium habebat Christū incarnatū uidere, qui per faciem in scriptura designatur. Psal. Ne auertas fāciē tuam a puero tuo. Duplici. n. ex causa Deus faciem suam conuertit ad nos, s. vt nos videret, & vt videretur a nobis, voluit, n. videre nos oculo compassionis, ut nostras tolleret infirmitates. Dicit Plinius de Coladion, quæ est auis, quæ si ad

Plinius.

F infirmum ducatur, & in eum oculos defigat, signum est sanitatis futuræ, si verò oculos auertat ab eo, signum est mortis. Sic & spiritualiter Deus faciem suam, & oculos quasi a nobis auertit, quandiu incarnationem Christi distulit. Et ideo omnes istam incarnationem præcedentes descenderunt in mortem. Sed in sua incarnatione faciem, & oculos in hominem defixit, quod fuit signum futuræ salutis. Ps. Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus. Secundo ad nos conuertit faciē, vt uideretur a nobis, quia nos ipsius videndo faciem beatificamur. Genes. 32.

G Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.

Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. 845

COnsequenter hic petit gratiam illuminantem. Vbi sciendum, quòd Dauid post peccatum adulterij, & homicidij, statim spiritum. Propheticū perdidit, nec spiritum prophetizandi habuit vsque ad actum pœnitentiæ, & confes-

H sionis suorum peccatorum. Ideo ipsum spiritum sibi a Deo restitui nunc postulat, dicēs. *Redde mihi lætitiam*, &c. Quem spiritum uocat lætitiam salutaris Dei, quia per ipsum cognouit Christum esse venturum, qui salutare Dei dicitur. Lucæ 2. Viderunt oculi mei salutare tuum. In quem sicut nos lætamur, quia venit, ita antiqui lætabantur in ipsum venturum. Quoniam sicut nos saluamur per fidem Christi incarnati, ita saluabantur antiqui patres per fidem Christi uéturi. Dicat ergo, *Spiritu principali cōfirma me*, idest,

Spiritu

Ps.

Vnde

idest, spiritũ prophetico, quem prius habui, cognoscendo Christum venturum, cõfirma me per fidem eius, & sic reddes mihi lætitiam s. salutaris tui, quã per peccatum amisi. Notandum, q̃ in istis vltimis tribus versiculis, ter spiritũ posuit, diuersimodè articulatum. In primo dixit. *Spiritum rectũ innoua in visceribus meis.* In secundo dixit. *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.* In tertiò dixit. *Spiritu principali confirma me.* Per hoc denotans trinitatem personarum in Deo, cũ unitate essentię. Spiritus.n. Deus est, & nõ corpus. Io.4. Spiritus Deus est, & in spiritu adorare oportet. In hoc ergo, qđ semper hic spiritum ponit in singulari, notat vnitaté essentiæ. In hoc aũt, q̃ tribus vicib. ponit, notat trinitatem personarum, spiritum rectũ dicit filium, spiritũ sanctum intelligit tertiam personam, sed spiritum principalé intelligit patrem, qui a nullo est, & a quo sunt alij. Hoc notat Bern. super isto passu. d. In istis tribus versibus intellige trinitatem. Spiritum sanctum ipsum intellige proprio nomine designatum, pro quo rogat, d. *Ne proijcias me a facie tua*, tanquam, s. aliquid immundum C quia spiritus iste odit sordes, nec habitare põt in corpore subdito peccatis. Cui .n. proprium est repellere peccatum, ipsi & proprium est odire peccata. Recepto ergo spiritu Sancto per sanctimoniã, quia peruersæ, & immundæ cogitationes separent a Deo, orandum est, ut cor mundũ creetur in nobis. Quod vtiq; fiet, si spiritus rectus fuerit in uisceribus nostris innouatus. Quod aũt ait spiritum rectum cõuenienter filio conuenit, qui nos veteri homine exuens, nouũ induit, quo nos renouauit in spiritu mentis nostræ, tanquã in nostris uisceribus, vt cogitemus, quæ recta sunt, formam.n. rectitudinis attulit de cęlis quam reliquit in terris, immités dulcediné rectitudinis in omnibus ope-

Psal. 24 ribus nostris, sicut scriptum est. Dulcis, & rectus dominus. Castigato ergo corpore, per sanctitudinem operum, mundato corde, vel potius innouato per rectitudiné cogitationum, redditur lætitia salutaris. Quid ergo iam restat, nisi vt spiritu principali confirmeris? patrem intellige spiritum principalem, non quia

A maior, sed quia solus a nullo. In quo aũt confirmatio hæc consistit, nisi in charitate? Aut quod donũ aliud tam dignũ põt esse? Quod munus aliud tam paternum? Quid nos separabit a charitate Christi, tribulatio, angustia, &c. certè scitis, quia neq; mors, neq; vita, neq; alia cætera, quæ Apostolus tam multipliciter quàm audacter enumerat, poterunt nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo. Idest, vt scias vas tuũ possidere in sanctificatione, & honore, & non in passione desiderij, spiritum sanctum accepisti, ut qđ

B tibi uis fieri ab omnibus, ut tu facias illis. Et qđ tibi non uis fieri alteri non facere, spiritum rectum, ad opus accepisti proximi. Hæc est.n. rectitudo quam lex vtraq; commendat innata, & illata, iam, si in his perseueras, spiritum principalé, quem solum Deus approbat, recepisti. Itaq;, si desideras, ut in te Deus partem eligat sibi, esto sollicitus, sicut tibi spiritũ sanctum, sic proximo spiritum rectum, sic ei tanquam vero principi, & patri spiritũ principalem exhibere. Hæc Bernar. Sequendo fundamentorum Ecclesię materiam, restat uidere de septimo articulo fidei, qué posuit Philippus. d. Inde uenturus est iudicare uiuos, & mortuos. Qui apertè declaratur per septimũ fundaméntum ciuitatis, qđ erat Chrysolitus. Qui lapis huius articuli significat singulas partes. Vbi nota q̃ iste articulus de Christo uenturo iudice tria manifestat, quę in quolibet iudice requirunt. Ostendit.n. primo plenam auctoritatis iurisdictioné quæ a patre Christo tradit. Inde venturus est. Secundò iustum condignitatis retributionem, quæ a Christo cũctis red-

Articulus septimus fidei

Iudex. Induci.

D dit. Iudicare. Tertio multam societatis congregationé quæ a patre Christo subditur. Viuos & mortuos. Quę omnia per istum lapidé Chrysolitum figurantur. Qm̃ hic lapis, primo roborat ingenium, iudicis posse Christo significans traditũ. Secundo rutilat ut aurum, iudicis Christi iustum significans solium. Tertio terrificat dæmonium, iudici Christo mundum significans subditum. Primo ergo iste articulus continet plenam auctoritatis iurisdictionem, &c. dicens. Inde venturus est. Vbi nota, quòd istud aduer-

Inde.

bium. Inde, semper denotat quendam ordinem sequentium ad præcedentia. Et quantum ad præsens spectat in scriptura triplicem ordinem notat, s. Ordinem locutionis, vt inde videbo. Num. 23. Veni mecum in alterum locum, vt patrem Israel videas inde, &c. Ordinem factionis, vt primo fac hoc, inde illud 1. Cor. 15. Christus visus est Cœphæ, &c. deinde visus est Iacobo, &c. Ordinem participationis, vt sol calet, ide aer. 1. Cor. 15. Primitiæ dormientium Christus, s. resurrexit, deinde quæ sunt Christi, s. virtute Christi resurrectionis resurgent. Modo ad propositum istis tribus modis hic exponi potest ly, inde. Primo modo potest notare ordinem locutionis, & tunc ly, inde, refertur ad primam partem præcedẽtis articuli dicentis. Ascendit ad cœlum. Et tunc est sensus. Inde, scilicet de cœlo venturus est, &c. Et hic sensus adiuuatur Act. 1. vbi dicitur. Quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, sic veniet, i. quemadmodum vidistis eum de terra in cœlum ascendere, sic in iudicio, inde, scilicet de cœlo descendet ad terram. Secundo hic potest notare ordinem successionis. Et tunc est sensus. Inde, idest, post eius ascensionem venturus est, scilicet in fine mundi, quia eius ascensio, & ad dexteram patris glorificatio merito debuit præcedere vltimum iudicium, ut eius glorificata humanitas bonis spem tribueret glorificationis. Et sic eius glorificationẽ, & ad dexteram patris sessionem præcedere vltimũ iudicium notabat saluator dicens. *Mat. 26* Videbitis filium hominis sedentẽ a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus, &c. Tertiò potest notare participationem, & causalitatem. Et tunc est sensus, quia postquam de Christo dictum est, quòd sedet ad dexteram patris, sequitur. Inde. s. ab eadem patris dextera hẽt, ꝙ sit venturus iudicare, &c. Sic. n. loquebatur *Ioan. 5.* Christus de patre, Pater potestatẽ dedit filio iudicium facere, &c. Inde ergo venturus est, idest, ab eadem patris dextera habet filius, vt sit venturus, &c. Ex quibus patet, quòd iste articulus ostendit plenam auctoritatis iurisdictionem, & cætera dicẽs. Inde venturus est. Notandum autem, quòd filium habere a patris

E dextera auctoritatem iudicandi, potest dupliciter intelligi, s. vel inquantum Deus, vel inquantum homo. Primo inquantum Deus, quia sicut a patris dextera genitiua habet, ꝙ sit filius, sic etiam ꝙ sit iudex, quia quicquid habet filius, nascendo accepit. Vnde Chrysostomus super Ioan. dicit, Pater omne iudicium dedit filio, idest, genuit eum omnium iudicem. Secundo inquãtum homo, quia forma serui, quæ in iudicio apparebit, ab ipso patre habebit auctoritatem iudicandi. Vnde Ioan. 5. Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, &c. F Vbi August. Pater omne iudicium dedit filio, quia in iudicio non forma Dei, sed forma filij hominis apparebit. Ac si diceret, Patrem nemo videbit in iudicio, sed omnes filius hominis, &c Hæc autẽ potestas iudiciaria à patre filio tradita in isto lapide Chrysolito figuratur. Hic enim roborat ingenium. Quoniam secundũ Magistrum de proprietatibus lib. 16. Hic lapis confortat intellectum. Per intellectũ enim intelligitur ipse Dei filius, qui est intellectus, & sapientia patris, cui attri- G buitur virtus intellectiua. Et ideo de filio, per quem pater operatur omnia, sub nomine intellectus ait Psal. quod fecit cœlos in intellectu. *Ps. 135.* Hic ergo intellectus, s. Dei filius confortatur cum sibi à patris dextera omnis iudiciaria potestas traditur. Et sic hic lapis confortans intellectũ significat iudicis posse Christo traditũ. Vnde & Dei filius isto lapide ornatus dicitur. Tu signaculum similitudinis, omnis lapis preciosus operimentum tuum, *Ezech. 28.* Sardius, Topazius, Chrysolitus, &c.

H *Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.* 846 *De pœn. si omni*

HAec est tertia pars principalis huius psalm. in qua pœnitens Deo promittit satisfactionem. Vbi notandũ, quòd satisfactionis tres partes assignantur principales, ad quas reducũtur cæteræ. *Satisfactio.* Prima est eleemosyna, & ad istã reducitur omne opus pietatis impensum proximo, tã spirituale q̃ corporale. Et alium docere, est actus pietatis, & spũalis eleemosyna. Secũda est oratio, & ad istã reducitur

dicitur oīs ſupplicatio, & Dei laudatio, ſic & laudare Deum ad orōnem ꝑtinet. Tertia eſt ieiunium, & ad iſtā reducitur omnis afflictio corporalis, vt abſtinentia, & peregrinatio, diſciplina, veſtium aſperitas, & huiuſmodi. Et ſecundum iſtas tres partes ſatisfactionis. Pſal. ſe. Deo ſatisfacturum promittit. Primo per actū eleemoſynæ alios infirmando in principio. Secundo per actum orationis Deū laudādo, ibi. *Libera me.* Tertio per actum afflictionis corporalis, ibi. *Quoniā ſi voluiſſes.* Quantum ad primum ſciendum, ꝙ, ſicut verbis, vel actibus detractorijs famam alterius lacerans iniuſtè omnibus modis quibus poteſt, ipſam ei tenetur reſtituere, ſic conformiter in ſuo malo exemplo alios in moribus corrumpens, tenetur quantum poteſt, ipſos bonis exemplis, & verbis ad bonum ſtatum reducere. Cum ergo peccatum principis multos ad peccatum inducat, quia nemo in eccleſia amplius nocet quam qui peruerſe agens dignitatem, vel nomen ſanctitatis habet, vt dicitur d 82. nemo. Nulli dubium, ꝙ peccata Dauid regis publicata multis occaſionem peccandi dederant, propter quod, & Dauid obligatur ad eos iuxta poſſe reducendum. Et hoc eſt, ꝙ hic ſe facturum promittit, d. *Docebo iniquos vias tuas*, non ſolum verbis ſed fortius exemplo. Vnde hic gl. ait. *Docebo*, exemplo, & verbo: exēplo quidē, quia, dum mihi partitur, alijs ſpes veniæ datur. Docebo verbo, quia poſtea magnalia tua prædicabo. Item nota, quòd dicit *docebo iniquos, & impij conuertentur.* Iniquos dicit qui in fide manētes peccant. Impij autem dicuntur, qui ſunt ſine pietate: pietas autem dr̄ cultus Deo debitus, & ſic impij dicuntur, qui ſine fide peccant, ſ. infideles. Dicat ergo. *Docebo iniquos vias tuas*, i. miſericordiam, & iuſtitiam, quia vniuerſæ viæ domini miſericordia, & veritas. Pſal. 24. Sed hic occurrit dubitatio. Quia dictū eſt, ꝙ qui alium verbo, vel exemplo ad peccādum traxit, tenetur ipſum docere, & ad bonum reducere. Quæro ergo vtrum mulier hoc facere poſſit, vt quæ alium male loquendo corrupit, ipſum poſtea teneatur reducere ad bonum docendo. Et videtur, ꝙ non, quia mulier alium docere non po-

Quæſtio.

A teſt, dicente Apoſtolo. Mulieri docere nō permitto, neq; dominari in virum. Vbi expreſsè ſm gl. Apoſtolus docendi auctoritatem mulieribus negat. Ad oppoſitū autem, quia in ſcriptura reperiūtur multæ mulieres, quæ prophetiſſæ fuerunt, & docebant populum, vt Anna propheteſſa, quæ omnes docebat in templo aduentum Chriſti, & Sibilla quæ docuit Octauianum Chriſtum incarnatum. Itē B. Catherina publicè cum philoſophis diſputauit de fide, & docuit eos fidem. Sic & S. Iudith docuit ſacerdotes, & populū

1. Ti 2. *Luc. 2.*

B ſpem in Deum ponere Iudith 4 &c. Reſpondeo, vbi ſciēdum, ꝙ docere includit tria neceſſaria ad hoc quod quis licitè docere poſſit, ſ. Sapientiæ claritatē. Iudicij firmitatē, Paſſionis ſerenitatem. Primū requirit vt ſciat diſcernere inter verū, & falſum. Nemo. n. alteri communicare pōt quod non habet. Si ergo volens docere alium, non habet ſapientiā, docebit non ſapientiam, ſed ſtultitiam, etiam ſi loquatur verba cōpoſita non erit audiendus, quia vt dr̄ Prouerb. 56. In ore ſtulti non erit docens parabola. Vnde nec ſunt au-

Nota bene qui ſunt qui poſſint docere, et audire debēt, & per conſequens ad oppoſitū qui non.

C diendi ſophiſtæ, qui ſcientiā theologicā, & moralem ſophiſmatibus permiſcent: tales. n. nō ſunt doctores (ſicut dicit Ariſt.) ꝙ repromittunt ſophiſtæ ſe docere, agit autem nullus ſecundum politicam ſcientiam, ſ. ad bene viuendum. Nam vt dicit Seneca in Epiſtola decimaoctaua. Ex quo tales venerūt, boni eſſe deſierunt, ſequitur quia docemur magis diſputare quàm viuere. Secundo debet habere iudicij firmitatē, vt. ſ. ſciat diſcernere inter rectum, & obliquum, iuſtum, & iniuſtū, maximè in docendo, quò ad mores, & de

D ijs, quæ ad fidem pertinent. Et, vt ſciat bene iudicare opiniones diuerſas, aut illas concordare, quia locus ad perſuadendum, ſiue ad docendum ſumitur a iudicio, vt dicit Pphiloſophus ſecūdo Rhetoricæ. Tertio debet habere paſſionis ſerenitatem. Quia ſicut dicitur ſeptimo, & decimo Ethicorum, Exiſtens ſub paſſione non bene iudicat, maximè vbi oportet diſcernere inter agenda, & fugienda, inter bonum, & malum, ſicut eſt in ſcientijs moralibus, Ad propoſitum ergo, quia ſexus muliebris deficit mul-

tum in istis tribus. Primo in sapientiæ E claritate propter suam instabilitatem in proposito. Sicut dicit Seneca, in libro de remedijs fortuitorũ, ꝙ mulieris animus in lubrico est: nihil .n. tam mobile quàm fœminarum voluntas. Et Philosophus primo politicę dicit, ꝙ seruus, & fœmina principatum non habent, quia deficiunt mente, idest prudentia. Secundò carent iudicij firmitate ad discernendum, quia (vt dicit Philosophus) seruus non habet consiliatiuũ, mulier habet, sed inualidũ, puer habet, sed imperfectum. Tertio caret serenitate passionis, quia vt dicitur. 7. F Ethic. Masculinum differt à fœminino ꝑ vinci, & non posse cõtendere, i. resistere passionibus, quia. s. mulieres vincuntur à passionibus faciliter, quia non resistunt. Ex quibus omnibus ad quæstionem patet, quod docere non debet mulier maximè de ijs, quæ sunt fidei, vel circa mores propter prædictas rationes. Neq; ẽt publicè, & locis solennibus de quacunq; scientia docere debent mulieres, vt dicit *Hierony.* Hieronymus super epistolam ad Timot. vt sit translata doctrina à mulieribus in viros, ꝙ esset valde indecens, & periculo- G sum, quia nõ debẽt mulieres principari, aut principes sub mulieribus regi, vt d. Philosophus. 2. Politic Per hoc tamen nõ excluditur, quin benè possint docere, & exhortari ad bonum pacificè filios, & filias, amicos, & parentes, imò viros suos retrahere ab excessibus, & malis, quia vt dicitur 1. Cor. 7. Vir infidelis per mulierem fidelem saluabitur. Ad argumentũ aũt cum dr, ꝙ multæ mulieres publicè dicebant de fide, &c. Dicitur ꝙ tales per miraculũ, & inspiratione diuina erant do ctæ, & paucæ fuerunt respectu virorũ, & H aliarum mulierum, ideo legem non faciunt, quia vt dr 4. q. secundæ. Testes, miracula diuina sunt admiranda, non in exemplum trahenda actionis humanæ.

847 *Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ: & exultabit lingua mea iustitiam tuam.*

Hic se promittit satisfacturum per actum laudis diuinæ, quæ ad orationem reducitur. Sed fortè dices, cum secundum Grammaticos sanguis careat plurali, quia non dicimus sanguina, nec sanguines, qũo hic Psalm. dicit *Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ*: Respondeo primo, dico ꝙ translatores volentes ostendere scripturam sacram omnes alias excedere sciẽtias, & nulli subijci, & per consequens, nec regulis grammaticorum subijci, quandoque studiosè in suis translationibus regulas grammaticæ non obseruabant, sicut Ioannis quarto. Et sermonem, quem audistis, non est meus, cum secundum regulam grammaticæ diceretur. Et sermo, quem audistis. Sic & in proposito. Vel vt dicit Catholicon, quamuis sanguis in plurali cõmuniter non reperiatur apud omnes, apud aliquos tamen reperitur. Vnde & euangelista ait. Qui non ex sanguinibus, &c. Item notandum, ꝙ in scriptura sanguis peccatum significat, quia sicut inter omnes humores sanguis est magis maculatiuus, sic & peccatum animam summe deturbat. Vnde Gregorius decimotertio moraliũ, cap. decimo: Per prophetam dicitur. Sanguis sanguinem tetigit. Solet enim sanguinis nomine significari peccatum, sanguis ergo sanguinem tangit, cum culpa cumulatur. Vnde Psalm. qui à peccatis ꝑ pęnitentiam liberari desiderat clamat dicens. *Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ*. Ista autem verba dicit Dauid in persona propria, ac etiam in persona cuiuslibet pœnitentis. Si in persona propria sciendum, quòd Dauid multum sanguinem fuderat, quando Vriam in bello fecit occidi, cuius occasione, & multi alij occisi fuerunt, propter quod & mortem meruerat. Nunc ergo orans & pœnitens dicit. *Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ* id est, a pœna mortis, quam incurri propter effusionem sanguinis Vrię, & aliorum eius occasione interfectorum. Si verò dicatur in persona cuiuslibet pœnitentis, hic considerat pœnitens, quòd originale peccatũ, quod causaliter contrahitur in seminatione sanguinum siue seminum, est causa, & origo omnium peccatorũ, & inde de sanguinibus orat liberari, idest, de omnibus peccatis, quæ proueniunt ex originali peccato.

Nota ꝙ pagina diuina nõ vult se subdere legi artis Grãmaticę, quia omnes scientias excedit.

Et

Et hæc eſt expoſitio Aug. dicens. *Libera me de ſanguinibus.* Omnes nos nouimus Latinè non dici ſanguines, ſed ſanguinẽ. Sed etſi minus Latinè dicatur pluraliter quàm ſingulariter, tñ magis propriè pluraliter dixit, innuens multa peccata trahi ex origine carnis peccati, i. ex carne, per originale peccatũ corrupta. Vnde ſanguinem pro peccato accipit ſcriptura. d. Caro, & ſanguis regnũ Dei non poſſidebunt, i. peccata, quæ de corruptione carnis, & ſanguinis veniunt. Et hoc eſt quod pœnitens d. *Libera me de ſanguinibus, ò Deus,* i. de carnalibus peccatis quæ multa ſunt, vt deſinam. Quo facto, *Exultabit lingua mea iuſtitiam tuam,* i. cũ exultatione lingua mea annunciabit iuſtitiam tuam. Quod ideo dicit, quia nullus niſi prius mundatus fuerit a peccato, Dei iuſtitiam, uel laudẽ dignè annunciare põt. Sic. n. dr̃ Pſ 49. Peccatori aũt dixit Deus

Iuſtitia. Miſericordia. Quare tu enarras iuſtitias meas, &c. Sed vr̃ ꝙ potius debuit dicere miſericordiã tuam, quam iuſtitiam, quia miſericordię eſt, peccata dimittere, ſed iuſtitię eſt, peccata punire. Ad hoc reſpõdeo, q̃d in omnibus Dei operibus ſemper inſimul concurrit iuſtitia, & miſericordia. Et ideo cũ dr̃ hic, *Iuſtitiam tuam,* ſubintelligitur miſericordia temperata, quæ fuit in propoſito. Quia licet Dauid non fuerit tunc pœnam mortis paſſus, quantum meruerat in propria perſona, tñ ipſam paſſus eſt in perſona filij nati de Berſabee, ut habetur 2 Reg. 12. pro qua multum doluit. Cum hoc etiam propter peccatum illud grauem perſecutionem ſuſtinuit a filio ſuo Abſalon contra eum motam in pœnam huius peccati, ſicut ibi dixit Nathan. 2. Reg. 12. Suſcitabo aduerſum te malum de domo. Hanc ergo pœnam, quam pro peccato illo paſſus diuinæ iuſtitiæ attribuit, ſe iuſtè aſſerens fuiſſe punitum. Ideo non murmurans, ſed magis iuſtè punitum recognoſcens, dicit.

Et exultabit lingua mea iuſtitiam tuam, .ſ. miſericordia temperatam. Aliqui codices habent. *Et exaltabit,* & ibi eſt defectus ſcriptorum. Verum quia dignè nullus Deum laudare poteſt, niſi inſpiratione diuina tactus, ideo ad hoc faciendum diuinum adiutorium poſtulat, d.

A *Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.* 848 *De pę. d. 2. quarẽdum.*

CVm. n. (vt dr̃ Eccl. 15.) non ſit ſpecioſa laus in ore peccatoris, ideo neceſſe eſt, ꝙ dignè Deum laudemus, ut per eius gratiam cor noſtrum, & cordis labia aperiat: Et nota, ꝙ multa nos Deo aperire debemus, quæ tñ ipſe prius aperit nobis. Debemus. n. Deo aperire cor ꝑ contritionem peccatorum, Aperire os per cõfeſſionem viriorum, Aperire oculos per diſcretionem agendorum, Aperi-

B re aures per obſeruationem mandatorũ, Aperire manus per ſuſtentationem egenorum, Aperire labia per laudationem diuinorum. Primò ergo aperiamus cor, &c. vt. ſ. conſideremus mala, quæ fecimus & ſcindamus corda noſtra ad illa expellenda. Res. n. clauſa exire non põt. Si. n. corporalis medicus apoſtema intus congregatum aperiendo purgat, ne ipſius veneno moriatur corpus, quod tñ non ſine magno dolore corpus infirmi ſuſtinet, & affectat. Quanto magis ne apoſtema peccati exiſtẽs in mente aĩam fundi-

C tus occidat, cor noſtrũ aperire debemus & peccati venenũ contritionẽ expellere. Et quia iſta cordis apertio principaliter fit a Deo, ideo dr̃ Act. 16. Quędã mulier nomine Lydia purpuraria audiuit, cuius dñs aperuit cor, intendere ijs, q̃ dicebantur, per iſtã mulierẽ intellige aĩam, quæ ſe Deo tẽplum cupit ædificare. Vnde, & Lydia interpretať ædificatio eius. Et hęc purpuraria dr̃. Purpura. n tingiť ſanguine rubicundo vermiculi, & ſic ſignificat Chriſti ſanguinẽ, qui ſe uermẽ d. Pſ. 21. Ego aũt ſum vermis, &c Et ſic illa aĩa

D purpuraria dr̃, quæ iſto ſanguine per deuotionẽ ſeipſam tingit. Quod vt facit ſtatim cor eius aperit dñs per deteſtationẽ peccatorum, & verbi diuini receptionẽ. Quid enim eſt conſcientia, quæ peccata intus retinet clauſa, niſi tumulus peccatorum, & ſepulchrum? Sed iſta ſepulchra aperuit dominus cum contritionẽ inſpirat in corde. Vnde Ezech. 37. Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris. Secundo aperiamus os, &c. Aperit enim os, qui ſeipſum per confeſſionem accuſat. Vnde

E Vnde cuilibet peccatori dr̄, Prouer. 31. Aperi os tuum, mute, & discerne, quod iustum est, & iudica. Iustum est enim, ꝙ reus seipsum accuset, & seipsum iudicet puniendo peccatum. Ista oris apertio figuratur Iosue 10. vbi dicitur. Aperite os speluncæ, & educiet quinq; reges, qui in ea latitāt. Per speluncam accipe animam subditam peccatis. In ista quinq; reges clausi manent, s. Rex Hierusalem, Rex Hierimoth, Rex Hebron, Rex Lachis, & Rex Eglon. Per istos quinque reges intellige quinque peccata, quib. præcipuè dæmō in anima regnat, s. Peccatum superbiæ, quod figuratur per regē Hierusalē, quæ uisio pacis interpretatur, quia superbus, vt sibi videtur, omnes alios merito subiugare pacifice debet. Secundum est peccatum gulæ, quod figuratur per regē Hierimoth, qui interpretatur ebrietas. Tertium est peccatum auaritiæ, quod figuratur per regē Lachis, quod interpretatur sibimet vir, quia auarus solum, de seipso curat. Quartum est peccatum luxuriæ, ꝙ per regē Ebron figuratur, qui interpretatur coniugiū, quia luxuriosus semper ad actum libidinis, quo sexus cōiunguntur, manet intentus. Quintum est peccatum iræ, quod per regē Eglon figuratur, qui interpretatᷓ vitulus mœroris. Iosue ergo, qui saluator interpretatur, i. Christus, nobis præcipit, dicēs. Aperite os speluncę, i. animæ, quæ dæmoniorum dr̄ spelunca, s. aperiet per confessionē. Et educite quinque reges, idest, prædicta quinque peccata. Nos ergo obedientes aperiamus os nostrum domino, dicentes. Iudic. 11 Aperui ad dominum os meum, &c. Tertio aperiamus oculos, &c. Et secundum quod discretio iudicabit, imiteī: Baruc. 3. Aperi oculos tuos, & vide, quia non mortui dabunt honorem domino. Mortui.n. per peccatum, honorem Deo non referunt, sed magis, quantum in se est, vituperium. Ideo ne de illorum numero simus, tibi dicitur. Aperi oculos tuos, scilicet per discretionem, & vide. Tamen attende, quòd multi sunt leoni similes, qui (vt dicitur) apertis oculis dormit, quia multi oculos habent apertos, scientes quæ agenda sunt, & quæ vitanda, sed tamen dormiunt, quia secundum iudicium, quod habent, agere nolunt. Ad hoc enim Deus mētis oculos nobis per cognitionem aperit, vt à peccatis surgentes, ipsum imitemur. Vnde Christo homini dicit pater. Esa. 42. Dedi te in lucem gentium, vt aperires oculos cæcorū, & educeres de cōclusione vinctum, & de domo carceris. Vinctus enim, & in domo carceris dicitur esse, quisque peccatis ligatus. Quarto aperiamus, &c. Quid est enim aures apertas habere, nisi ad obedientiam Dei mandatorum se reddere promptum? Et ideo tunc aures nostras aperit Deus, quando

F nos erudiens liberat à superbia, & nos obseruationi suorum subijcit mādatorū: Vnde Iob 33. Aperit aures virorum, erudiens eos, vt auertat hominē ab ijs, quæ fecit, & liberet eum à superbia. Quid est enim aperiēdo aures liberare à superbia, nisi mentem per humilitatem mandatis diuinis subijcere? Et hoc est, quod dicitur Esa. 60 Dominus Deus aperuit mihi aurem: ego autem non contradico, retrorsū non abij, &c. Quinto aperimus manus, &c. Exēplo fortis illius mulieris, de qua Prouerb. 31. Manus suas aperuit inopi, &

G palmas suas, &c Sic etenim nos sustentando manum suam nobis aperit Deus Psal. 144. Aperis tu manum tuā, & imples omne animal benedictione. Sic & magis, apertis thesauris suis, obtulerūt domino, &c. Sexto aperiamus labia, &c Et qa ad hoc sufficientes non sumus, labiorum apertionē à Deo implorando, dicamus præsentem versiculum. *Domine, labia mea aperies*, &c. Quæ verba exponens Gualfredus, dicit. Vtinam, domine, meorum verborum, mearum cogitationū, & affectionum digneris esse materia, vt mente te

H cogitem, corde te diligam, ore te laudē, & glorificēm. Vtinam inspirando moueas spiritum meum, vt ex abundantia cordis loquatur os meum. Et ipsa quoque labia mea purgare, & aperire digneris per cooperantem in homine, & præuenientem gratiam tuam, vt labijs apertis os meum annunciet laudem tuam. Vtinam nobis interim, & deuotè, tuis annuas vacare laudibus ante mortem, dignius verò, & deuotius quandoque post mortē, dignissimè verò, & deuotissimè in perpetuum post resurrectionem: Et ideo quia

hoc

hoc à nobis agere non possumus in principio vigiliarum nostrarum orantes, istū versiculum Deo dicimus. *Domine, labia mea aperies*, &c. Quasi secundum glo. dicat. *Domine, labia mea aperies*, quæ propter peccatum clausa fuerūt. *Et os meum tunc annunciabit laudem tuam*, s. quòd me creasti, quòd me peccantem non dereliquisti, quòd confiteri monuisti, quòd me mundasti, &c.

849 *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique: holocaustis non delectaberis.*

De pœn. d. 2. vt cogitacerunt.

HIc consequenter satisfacere se promittit per actum afflictionis corporalis. Et tria facit. Quia primo ostendit, quod sacrificia exteriora de se Deo non sunt placita. Secundo q; sacrificia interiora Deo sunt placita, ibi. *Sacrificium de*. Tertio quòd verum sacrificium solū fit in ecclesia, ibi. *Benignè fac.* Quantum ad primum sciendum, q; sacrificia antiquæ legis de se Deo nō erat placita, sed solum ex fide, & deuotione offerentium, quia acceptabat Deus sacrificia ꝓpter offerentem, & non offerentem propter sacrificia, propter quod dr̄ Gene. 4. Respexit Deus ad Abel, s. primò, & consequenter ad munera eius. Econtra autem de sacrificijs nouæ legis ut puta de Eucharistia, quæ a quocunque offeratur, acceptissima est Deo. Illa ergo antiqua sacrificia non volebant, nisi ex deuotione offerentis. Et ideo Dauid ante remissionem peccati sui, non erat in statu offerendi sacrificium, quod Deo fuisset acceptū. Et hoc est, quod d. *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem*, s. pro peccato meo. Sed quia peccatū adhuc mihi dimissum non erat, ideo tibi sacrificium meum nō fuisset acceptum, ideo subdit. *Vtique holocaustis non delectaberis*. De his sacrificijs, & nouis vide superius versic. 817. Et infra.

850 *Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum, & humiliatum, Deus, non despicies.*

De pœn. d. 2. in electione

HIc ostendit, quòd sacrificia interiora Deo sunt accepta, sicut est dolor, & contritio de peccato, per quam

A non solum homo affligitur mente, sed etiam consequenter, & corpore. Hoc enim sacrificium contritionis tantū Deo est acceptum, quod debitè contrito nunquam peccati denegatur venia. Quoniā (vt dicitur) cum auerterit se impius ab impietate sua, ipse animam suam viuificabit, &c. Et nota ordinem verborum. *Ezec. 8*

Quia cor contritum, & humiliatum, &c. Per cor contritum notat interiorem contritionem, & peccati displicentiam, sed per cor humiliatum notat cōfessionem, quæ debet esse humilis, idest, accusans *Cōtritio.*

B peccatum commissum, & non excusans. Et sic præmittit contritionem confessioni, quia confessio sine contritione est nulla. Et vere sacrificium Deo acceptū est, *Spiritus cōtribulatus*, i. simul de oībus peccatis tribulatus. Iustitia. n. requirit, ut per quæ peccauerit homo, per hæc, & satisfaciat modo, s. contrario. V. g. Vt qui furatur aliena, satisfaciat etiam, propria dād do. Sicut, & corporaliter qui peccat, nimis comedendo, postea reducitur ad debitum statum, abstinendo. Sicut spiritualiter vult Dei iustitia, vt qui in peccato

C vanam delectationem habuit, satisfaciat dolendo, more Ezechiæ dicentis. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Dicunt enim naturales medici, quòd omnia dulcia sunt oppilatiua, & amara sunt purgatiua. Sic & spiritualiter dulcia, & delectabilia secūdum carnem, oppilant animā interius, & claudunt ne inde a peccato possit purgari, sed amaritudo contritionis habita, ipsam a peccato purificat. Qui enim non dolet de peccatis suis, eo ipso peccat, quia Deū non diligit, cuius offensa ei non displicet.

D Et hæc talis contritio animam Deo immediate reconciliat. Vnde Cassiodorus super illud Psal. 6. Laboraui in gemitu meo, dicit. Contritio flentes consolatur, pœnitentes emundat, diabolum fugat: Christo reconciliat, amaritudo dulcis: lachrymæ fœlices, salutaris afflictio in contritione consistit. Ideo dicitur. Humiliemus illi animas nostras in spiritu contrito, & humiliato seruientes illi. *Iudic. 8.*

851 *Benignè fac, domine, in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Hierusalem.*

De pœn. d. 1. taciturnitas

OStendit hic, ꝙ verum sacrificium Deo in Ecclesia sit offerendum. Vbi notandum, quòd Deus Dauid promiserat 2. Reg. 7. quòd filius ex eo nasciturus erat, s. Salomon, qui templum Deo ædificaret in Hierusalem in mõte Sion. Dauid autem propter sua peccata meruerat mortem. Vnde, sic secũdum rigorem iustitiæ Deus egisset cum eo, ipse fuisset mortuus, nec Salomon ex eo natus, & sic per filium eius templum non fuisset ædificatum. Hic ergo orat Dauid, vt Deus non agat cum illo secundum rigorem iustitiæ, sed magis secundum benignitatem suæ misericordiæ parcendo sibi, vt promissum possit impleri. Vnde dicit. *Benignè fac in bona voluntate tua Sion*, i. ipsi monti Sion Et ad quid, subdit. *Vt ædificentur muri Hierusalem*, scilicet muri tẽpli, quod fiendum erat in Hierusalem in parte illa ciuitatis, vbi erat mons Sion. Et in hoc figuraliter petebat aduentũ Christi, qui Ecclesiam Catholicam ędificaret, vbi verum sacrificium esset offerendum. Vnde hic ait Magister in gl. Iam sic propheta de ædificatione Ecclesiæ prophetizat in qua est verũ iustitiæ sacrificium, vt sit sensus. *Benignè fac Sion.* idest, ipsi Ecclesiæ, quæ Sion dicitur, quod hic speculatur, quod sperat, i. mitte filium tuum, dimitte peccata, nam filij Dei incarnatio benignitas dicitur. Psalmo 84. Dominus dabit benignitatem, & terra nostra, idest, Virgo Maria dabit fructum suum. Et hoc *fac in bona voluntate tua.* quia filij tui incarnatio non erit ex meritis nostris, sed ex bona voluntate tua. *Et tunc ædificabuntur muri Hierusalem*, idest, Ecclesiæ, quæ per Christum, & Apostolos fundata, & fabricata fuit. 1. Mach. 4. Aedificauerunt montem Sion, & per gyrum eius muros altos. Isti muri sunt articuli fidei, quibus defensatur Ecclesia.

852 *Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ.*

24. q. 1. odi iustitia.

SCilicet ædificata Ecclesia. Vbi nota, quòd sacrificium iustitiæ vocatur sacrificiũ a iusto homine factum, quia iustitia nõ nisi in iusto homine potest esse. Vnde totus iste versus consummationem Ecclesiæ respicit, quæ solum completa, & perfecta erit in patria. Qm̃ quandiu durat vita præsẽs, continuè noui lapides viui apponuntur Ecclesiæ. Dicat ergo, tunc. s. in patria. *Acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes, & holocausta*, glo. i. sanctos, qui erunt sacrificium iustitiæ, quia iusti. Erunt etiam oblationes, & holocausta, ita ut diuinus ignis eos totos consumat, idest, feruor charitatis. *Et tunc imponent super altare tuum vitulos*, i. ipsi angeli messores. Vitulos, idest, nouos, & innocentes populos habentes colla libera a iugo legis carnis, & peccati *super altare tuum*, quod est cœlestis Hierusalem. Sequendo articulum fidei septimum, cuius pars prima fuit pertractata in præcedenti lectione, restat tractare secundam. Nã iste articulus secundo continebat iustam condignitatis retributionem quæ a Christo cunctis redditur, cum dicitur iudicare. Hic enim actus iudicandi importat iustam retributionem iudicis. Quoniam sicut iustitia dicitur iure status, sic & iudex quasi ius dans vel docens, extra de verborum signific. foras. Et sic iudicare nihil aliud est, quã ius alteri dare. Et ideo iudex dici non debet, in quo non est iustitia, ibidem. In hoc ergo, quòd de Christo dicitur, quòd venturus est iudicare, significatur, quòd ipse est venturus vnicuique ius suum dare, & per consequens iustam omnibus retributionem facere, iuxta illud. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua. Vbi gloss. In illo iudicio veritas, & æquitas erit. Quid enim æquius, & verius, quam electos cõgregare secum ad iudicandum: & cæteros diuidere, hos ad dexteram, qui fecerunt misericordiam, & illos ad sinistram, qui non fecerunt. Iudicabit ergo in æquitate, & veritate, quia in illa separatione duo populi erunt quibus dabit sententiã veritatis, vt alij in vitam, alij in pœnas vadant. Vnde ista iustitia, qua Christus venturus est iudicare, figuratur Apoc. 11. Vbi Ioanni datus est calamus mensuræ, dictumque est ei. Surge, metire templum Dei, atrium autem, quod est foris, ne metieris, quoniam datum est gentibus, & cal-

Chrysost. tit. Iudic.

Psal. 9.

& calcabunt illud. Ioannes, in quo est gratia, Christum significat, in quo summa gratia fuit, cui datus est calamus mẽsuræ ad modum virgæ, idest potestas iudiciaria, per virgam figurata Psalm. 44. Virga æquitatis virga regni tui, ut ista median te, mensuret templum, idest bonos, qui templum Dei sunt 1. Corint. 3. Templũ sanctum Dei est, quod estis vos. Istud templum Christus metietur singulorum merita discernendo, & vnicuique iustè retribuendo iuxta illud Psalmi. Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. Atrium autem, quod est foris templum, est collegium reproborum quod est foris ecclesiam. Apocal. 22. Foris canes, venefici, & impudici, homicidæ, & idolis seruientes, & omnis, qui amat mẽdacium. Istos dico non metietur, eos scilicet, præmiando, quoniam dati sunt gentibus. s. sine lege viuentibus, idest, dæmonibus, & calcabunt eos, s. perpetuo cruciãdo. Et ideo benè dicitur, quòd venturus est iudicare, s. vnicuique ius suum reddere. Ezechi. 7. Iudicabo te iuxta vias tuas. Ista autem iustitia retributiua in lapide Chrysolito figuratur, qui rutilat vt aurum. Nam secundum Magistrum lib. 16. hic lapis de die rutilat vt aurum, de nocte vero, vt ignis. Quid autem per diem in quo lux habetur, nisi iustorum significatur collegium, in quo lux solis iustitiæ, scilicet gratiæ Christi reperitur. Et per oppositum quid per noctem obscuram, nisi status malorum intelligitur, qui lumine gratiæ priuatur? Vnde Apostolus iustos filios diei dicit, malos autem filios noctis. 1. Thessal. 5. dicens iustis. Omnes vos filij lucis estis, & diei, non sumus filij noctis, neque tenebrarum. Aurum autem, quod inter cætera metalla est maioris splendoris, ponderis, & valoris, significat vitam æternam, & gloriam, quæ continet magnum splendorem cognitionis, firmum pondus durationis, & summum ualorem fruitionis. Et ideo supernam ciuitatem Hierusalem, & gloriam similem esse auro dicit Ioan. Apocal. 21. In hoc ergo, quòd iste lapis de die lucet, ut aurum, notatur, quòd Dei iustitia in die, idest, in collegio iustorum apparebit aurum, scilicet gloriæ æternæ

Chryso-litus.

A B C D

eis conferendo præmium. In nocte vero peccatorum, apparebit ignis, s. ipsos æternis supplicijs deputando, Matt. 15. ibunt in supplicium, &c. Et ideo Christus sic iudicando iustè in iudicio erit quasi visio lapidis Chrysoliti Ezech. 10. Tertio iste articulus continet multam societatis cõgregationẽ, & c. s. viuos, & mortuos. Istis enim duobus nominibus, omnis congregatio iudicandorum figuratur, quod dupliciter exponitur, viuos, & mortuos, i. iustos, & peccatores, quia iusti vitam gratiæ habent, peccatores autem illa priuãtur. Vel aliter viuos, & mortuos, i. illos, qui in aduẽtu eius viui corpore reperiẽtur, & illos, qui ante mortui erãt. Tunc enim viuentes subitò morientur, & statim resurgent vt ad iudicium cum alijs congregentur. Et hoc est, qđ dicit Apostolus. Testificor coram Deo, & Christo Iesu, qui venturus est iudicare viuos, & mortuos. Ista aũt cũctorũ congregatio, in lapide Chrysolito figurat̃, qui terrificat dæmoniũ, &c. Hic n. lapis dæmones terret, & fugat, ex quo significatur dæmonũ subiectio, & per consequens totius mundi, cum ipse diabolus huius mundi sit princeps, significat ergo totum mundũ esse subiectũ. Et cui magis quam Christo, qui dicit. Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. Et ideo Christi vniuersale dominium, cui viui, & mortui subijciũtur figurabat iste lapis. Vnde Dan. 10. vbi de Christo dr̃, ecce vir vestitus lineis, & corpus eius quasi Chrysolitus. Per istũ ergo lapidẽ Chrysolitũ, qui septimũ fundamẽtũ ponitur ecclesię, rectè significatur septimus fidei articulus, &c.

2. Timo. 4.

Matth. vult.

PSAL. LI.

QVid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? 853

1. q. 3. *iniustũ.*

Hic Psalmus talem habet titulum. *In finem Psalmus Dauid, cum venisset Doech Idumæus, & nunciasset Sauli, venit Dauid in domũ Abimelech.* Iste titulus manifestat historiã, supra quam

littera

littera istius Psalmi fundatur. Quæ histo
ria habetur 1. Reg. 18. quòd, cum Saul
manu propria lancea occidere voluisset
Dauid,& non potuisset, quia Dauid de-
clinauit a lancea, Dauid cognoscẽs Sau-
lis malitiam contra ipsum esse firmatam,
fugitiuè recessit de regno ipsius Saulis,&
iuit ad regem Geth, in terra Philistino-
rum. Dum autem iret, transiuit per ciui-
tatem Nobe, quæ erat ipsius Saulis, in
qua manebat Abimelech sacerdos cum
filijs, & multis alijs sacerdotibus, ad hũc
ergo Abimelech veniens Dauid, finxit se
festinanter missum a rege, pro negotijs
regis, & quæsiuit ab eo panes,& gladium
Goliæ, quem ille habebat, quibus sibi da
tis: Dauid inde recessit, & iuit ad Achis
regem Geth. Dum autem Abimelech da
ret ipsi Dauid panes,& gladium. Ibi præ
sens erat quidam amicissimus Saulis, &
potentissimus cum rege .s. Doech Idu-
mæus. Qui postquam reuersus fuisset ad
Saul,& Saul quadam die conquereretur, ꝙ
nullus sibi nunciaret, vbi esset Dauid,
tunc iste Doech dixit regi. Vidi Dauid
in Nobe apud Abimelech sacerdotem,
qui consuluit pro eo dominum, & dedit
ei cibaria, & gladium Goliath. Ex quo
apparet, ꝙ iste detractoriè ista retulit, vo
lens complacere regi, quia falsum, adiun-
xit, vt detractores facere solent, dicẽs, ꝙ
Abimelech consuluit pro eo dominum,
quod verũ non fuit. Quod audiens Saul,
cõtra Abimelech statim furibundus fuit
effectus. Vnde præcepit emissarijs, i. cur
soribus, vt irent in Nobe, & interficerẽt
Abimelech, & oẽs sacerdotes, qui erant
in Nobe,& mulieres, & paruulos, ac etiã
animalia oĩa. Cum emissarij nolent pone
re manum in sacerdotes dñi, ait Saul ad
Doech. Irrue tu in sacerdotes, & irruit
Doech, & trucidauit octoginta sacerdo-
tes, viros quoq; qui erãt in Nobe, & mu
lieres,& paruulos,& aĩalia occidit. Solus
aũt Abiathar filius Abimelech euasit, &
fugit ad Dauid nuncians ei, quod factum
fuerat,& factus est socius peregrinationis
eius. Quod audiens Dauid considerata
malitia ipsius Doech, contra ipsum fecit
istum Ps. Primo ergo dicam sensum lite-
ralem. Secundò sensum propheticum.
Quantum ad literam Ps. iste duas partes

E hẽt. Quia primo, malitia Doech repræ-
henditur. Secundo innocentia Dauid de-
scribitur, ibi. *Ego autem*. Prima pars in
tres. Quia Dauid primo arguit Doech
malitiã. Secundo ipsius pœnam prædicit
futurã, ibi: *Propterea*. Tertio ex hoc osten
dit vtilitatis consequentiam, ibi. *Videbunt
iusti*. Dic vt Nic. de Ly. Quantum autẽ
ad intellectum propheticum intentio Ps.
est discernere bonos a malis in præsenti
vita, etsi non loco, tamen merito. Vnde
hic agit de conditionibus malorum, & bo
norum, ut roboret fideles, & bonos con-
F tra malos,& infideles. Et sic Psal. iste di-
uiditur in duas partes. Quia agit de statu
malorum,& peccatorum. Secundo de sta
tu bonorum, & deuotorum, ibi. *Ego au-
tem*. Prima diuiditur in partes tres. Quia
primo ostenditur peccatorum status, &
malitia. Secundo ipsorum finis, & mise-
ria, ibi. *Propterea*. Tertio ex hoc istorum
aucta lætitia, ibi. *Videbunt iusti*. Quãtum
ad primum sciendum, ꝙ status malorum
variatur secundum diuersos modos pec-
candi. Peccatur autem quatuor modis,
quos hic ponit illos reprehendendo, sci-
G licet peccatur vana delectatione, in prin-
cipio. Peccatur praua cogitatione, ibi. *To-
ta die*. Peccatur mala dilectione, ibi. *Dile
xisti*. Peccatur iniqua locutione, ibi. *Dile-
xisti omnia*. Quantum ad primum scien-
dum, quòd sicut summa virtus, & Deo
placens est, post peccatum turbari dolo
re, & contristari de malo, sic summa ini-
quitas est, post peccatum commissum læ-
tari, & gloriari de peccato commisso,
quia, sicut dolor de peccato commisso sic
placet, quòd Deo per ipsum peccatum
plenè tollitur, sic gloriatio de peccato
H commisso tantum Deo displicet, ꝙ per ip
sam peccatum cõmissum multiplicatur.
Vnde peccatores tales execrans sapiens,
dicebat. Lætantur, cum male fecerint,&
exultant in rebus pessimis. Consimiliter
nunc tales primo reprehẽdens Psalmista
ait. *Quid gloriaris in malitia*,&c. Quod
ideo dicit, quia sunt multi, qui non solum
delectantur,& gloriantur peccãdo,& dũ
malè faciunt, sed etiam transacto pecca-
to, & ipsius delectatione, recordando de
commisso peccato., in tali recordatione
delectantur, & gloriantur. Tales enim
in

in mēte sua fabricant quoddam idolum præteritorum malorum, ad cuius contēplationum lætantes gloriātur, & sic gloriam, quam in Deo deberent habere, in gloriam idoli mutant. De quib. conqueritur dñs. d. Hier. 1. Populus meus mutauit gloriam suam in idolū Non aduertētes, ꝙ talis gloriatio ad ignominiā æternæ damnationis tendit. Osee 4 Gloriam eorum in ignominiam commutabo. *Quæstio.* Sed forte dices. In quo quis grauius peccat, vel in delectatione peccati, dum peccatum cōmittit, vel in delectatione, & gloriatione peccati commissi, dum recordatur de ipso, v.g. Quis delectatur fornicādo, transacto actu, cogitando quid fecit, delectatur, in quo grauius peccat? Similiter quis commisit homicidium, & post homicidium delectatur in recordatione ipsius? Respondeo, ꝙ cæteris paribus, magis peccat in delectatione peccati, & gloriatione post ipsum commissum quam in eius commissione. Probo primo quantę bonitatis est dolor, & contritio de peccato commisso, tantæ malitiæ est delectatio, & gloriatio de peccato commisso, cæteris paribus. Patet, quia ista duo dolor, & delectatio circa idem peccatum directe contrariantur in bonitate, & malitia. Sed tantæ bonitatis est dolor, & contritio de peccato commisso, ꝙ eius bonitas superat malitiam peccati commissi, quia ipsam tollit, ergo consimiliter lætitia, & gloriatio de commisso peccato erit tantæ malitiæ, ꝙ peccati commissi malitiam superabit. Propterea, cum peccatum sit solum in voluntate, quia sola voluntate peccatur, s̄m Mag. lib. 2. dist. 15 illud peccatum erit grauius, quo voluntas magis obliquatur, sed magis obliquatur uoluntas in tali delectatione, & gloriatione peccati commissi, quam in actu ipsius primi peccati, quod patet, quia omnē obliquitatem in primo peccato habitam (cum illud primum peccatum committeret in gloriatione, & delectatione recordationis illius peccati) habet. Patet, quia nunc illud peccatum vult, & acceptat. Et vltra hoc habet nouam deordinationem actus difformis gloriæ, & exultationis de ipso peccato, ergo nunc magis obliquatur quam ante. Hunc er-

A go singulariter reprehēdens Psalm. dicit. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* *Posse. Potestas:* Vbi nota, ꝙ potestas faciendi malum, non proprie dicitur potestas, quinimo defectio potestatis, probatur, quia, cum Deus sit omnipotens in se, habet rationem omnis potestatis, & tamen Deus non potest facere iniquitatem. Ex quo sequitur, quòd posse iniquitatem facere, non est posse, sed magis non posse, uel a posse deficere. Sicut quandoque non posse notat potestatem, ut si dicam. Iste non potest vinci ab aliquo,
B & ille potest uinci. Nonne non posse vinci, significat potestatem illius, qui uinci potest? Eodem modo posse mori, non est posse, sed potestatis defectus, sed non posse mori, est potestatis. Consimiliter posse peccare, non est posse, sed a potestate deficere, sed non posse peccare potestatis est. Et hinc est, quòd Deus propter suam omnipotentiam non potest peccare, non potest mentiri, non potest mori, quia illud posse non est potestatis, sed defectus potentiæ, sed non posse mori, non peccare, non mentiri, potestatis
C est. Sic in proposito cum dicitur. *Qui potens es in iniquitate* Per hoc in peccatore nulla designatur potentia, qua possit iniquitatem facere, sed magis impotentia, qua a bono cadere potest. De his vide Mag. lib. 1. d. 42.

Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua sicut nouacula acuta fecisti dolum. 854 *6. q. 1. sūt plurimi.*

Hic agit de peccato cogitationis. Vbi sciendum, quòd sola mala uoluntate peccatur, etiam si opus uolitum malæ uoluntatis non sequatur, Vnde *Peccatū cogitationis.*
D quando uoluntate malum ut fiat, cogitatur, tunc talis cogitatio ratione uoluntatis deliberantis imputatur ad peccatum. Sic enim cogitatione peccauerunt Iudæi, quando cogitauerūt, ut Lazarum resuscitatum interficerent, quia multi propter eum credebant in Iesum, quamuis de facto ipsum non occiderent, ut habetur Ioan. 12. *Cogitatio.* Vnde cogitationes tales malorum uocantur iniustæ, quia contra iustitiam tendunt. Psalm. 118. Spreuisti omnes discedentes a iudicijs tuis quia iniusta cogitatio eorum. Vnde de talibus

talibus cogitationibus hic Psalmista malos reprehendit, d. *Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua*, i. iniustitiam, quã cor cogitauit, lingua manifestauit. Quia sm ꝙ dicit glo. Talis si non potest malum facere, loquitur malum: &, si hoc nequit, saltem cogitat, vt quando aliquid mali abest a manibus, a cordibus non absit. Istas cogitationes malas a nobis amputare debemus, quia a Deo sunt cognitæ Si .n. homines mundi nostras cogitationes inspicerent, nonne a malis cogitationib. abstineremus? quanto magis quia Deus iudex noster conspicit illas? Vnde Iob. c. 42. Scio ꝙ nulla te latet cogitatio. Quod exponens Greg. dicit. Sancti viri tanto subtilius se in cogitatione constringunt, quanto a superno iudice districtius consi derari conspiciunt. Et hanc rationem assignabat Psal. d. Psal 93. Dominus scit cogitationes hominum, quoniã vanæ sunt. Et bene uanæ. Nam vanum dř, quod fine caret intento. Mali autem suis cogitationibus intendunt nocere bonis, & tamen eis proficiunt. Et hoc est, quod subditur. *Sicut nouacula acuta fecisti dolum*. Vbi nota, quòd nouacula dicitur ra sorum sic dictum a nouo .as. quia innouat hominem. Sic & malis suis persecutionibus contra iustos sunt, sicut nouacula acuta, quia ad modum nouaculæ omnes pilos exteriores radendo auferunt, sed non lædunt hominem, sed magis innouando purificant. Quid .n per pilos nisi exteriora bona intelliguntur, quibus ablatis, per malos iustus turpior nõ redditur, sed pulchrior, & magis acceptus? Dicat ergo malis. *Tota die &c.*

Gregor.

Nouacula persecutio.

Pili.

Sicut nouacula acuta fecisti dolum. idest, dolum, quem contra bonos cogitasti facere, eis fuit sicut nouacula acuta, quæ superfluos, & inutiles pilos radit. Ita enim mali suis persecutionibus sanctis pilos radunt, idest, inutilia, & superflua auferunt, etiam quandoque vitam corporalem, sed quod vtile est eis, scilicet, animam, auferre non possunt, propter quod nobis dicitur. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c. Vnde de ista nouacula persecutionis dicitur. In die illa radet dominus in nouacula acuta caput, & pilos pedum, & barbam vni-

Mat. 10
Esa. 7.

E uersam, quod facere dř dominus, quia hoc facere malos permittit. Per caput .n. quod est principale in exteriori homine intelligitur mens, quæ in interiori homine principatur. Per barbam autem, quæ sexum distinguit exterius, accipe extrinsecum hominis corpus. Sed per pilos pedum, intellige infimas temporalium curas. Ista ergo persecutionis nouacula radit caput, dum malas cogitationes a mẽte resecat. Radit barbam, dum carnales refrenat tentationes. Radit pilos pedum dum infimas temporalium resecat curas.

Caput.

F Quæ omnia iustos innouant, & eis ad utilitatem proficiunt. Ex quo apparet, ꝙ cogitationes malorum contra iustos iniustæ, & vanæ dñr, quia fine carent intẽto.

Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis, quam loqui æquitatem. 855

HIc agit de peccato dilectionis inordinatæ. Quidam enim hic satis dubitant, quomodo quis malitiam possit diligere, quia dilectio est actus voluntatis. Voluntas autem cùm pro obiecto habeat bonum, quia bonũ est, quod omnia appetunt. Cum ergo malitia nullo modo sub obiecto voluntatis contineatur, quomodo a voluntate alicuius potest esse volita? Sciendum ergò, quòd malitia, sed neque malum ab aliquo per se, & sub ratione malitiæ, vel mali non diligitur, sed solum per accidens, scilicet ratione alicuius commodi, quod ex malo quis intẽdit consequi. Et modum declarat Sanctus doctor, dicens: quòd appetitus inclinetur ad malum, hoc contingit ex aliqua corruptione, vel inordinatione in aliquo principiorum hominis. Principia autem humanorũ actuum sunt intellectus, & appetitus tam naturalis quàm rationalis, idest, tam uoluntas quàm sensus. Ex quibus peccatum contingit in humanis actibus. Et hoc quandoque ex defectu intellectus, puta cum aliquis per ignorantiam peccat, quandoque ex defectu appetitus sensitiui, sicut cùm aliquis ex passione peccat; quandoq; ex defectu voluntatis, qui est inordinatio ipsius. Est autem voluntas inor-

Quæstio.

G

Malitia.
Malum.
Volitio.

H

1.2.q. 78.

inordinata, quando minus bonum magis amat quam maius. Quilibet autem eligit pati detrimentum in bono minus amato, sicut, cum homo vult pati abscissionē membri, etiam scienter, vt conseruet vitam, quam magis amat. Et per hunc modum, quando aliqua inordinata voluntas, aliquod bonum temporale, puta diuitias, vel voluptatem, magis amat quam ordinem legis diuinæ, vel charitatem, vel aliquid huiusmodi. Sequitur quòd tunc velit dispendium pati in aliquo spiritualium bonorum, vt potiatur aliquo temporali bono. Nihil autem aliud est malum, quam priuatio alicuius boni. Et secundum hoc aliquis sciēter vult aliquod malum spirituale, quod est malum simpliciter, per quod bonum spirituale priuatur, vt bono temporali potiatur. Et tunc dicitur ex certa malitia, vel ex industria peccare, quasi scienter malum eligens nō quidem per se, sed ratione alterius minoris boni, quod appetit. Et hoc est, quod dicit Dam. Nemo respiciens ad malum, operatur, sed omnis peccans, peccat ratione alicuius æstimati boni, quod per peccatum intendit consequi, vt quis mētitur, vt per mendacium acquirat alicuius gratiam, vel pecuniam, vel aliquid huiusmodi. Hoc etiam dicit Augustinus, & habetur in cano. 15. quæst. 1. meritò, dicens. Omnes quippe homines qui scienter faciunt, quod non licet, vellent licere facere, vsque adeo nemo ipsum peccare appetit propter hic ipsum sed propter illud, quod ex eo consequitur. Ex quibus patet quomodo quis malitiam, vel malum potest diligere, non quidem per se, sed per accidens. Sic ergo peruerso homini, ait Psal. *Dilexisti malitiam super benignitatem.* Vbi Augustin. quasi dicat. Vtrunque ante te habes, scilicet, malitiam, & benignitatem, malum, & bonū, sed malitiam eligis peruerse. Et ita facis, quasi leues aquas super oleum, & terras super cœlum Sed cum his, idest, ad similitudinem horū cadis inferius. Quia sicut ista suo pondere deorsum feruntur, sic tu benignitati præferens malitiam, ruis in profundum, quia talentum plumbi, super quod sedet iniquitas (vt Zacharias propheta ait) amplexaris. Et quia vnusquisq; qualis est, talia loquitur, & facit, vt dicitur 1. Ethic. Matt 12. Ex abundantia cordis os loquitur. Et ideo tales, sicut mali interius, sic & peruersa loquunt exterius. Et hoc est, q subditur. *Dilexisti iniquitatem magis quam loqui æquitatem.*

Dam. li. 2. c. 22.

Aug. in lib. quæstionum.

V

Philoso.

Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa. 856

HIc consequenter agit de peccato peruersæ locutionis. Vbi nota, q secundum Grammaticos, caput componitur cum præ, & dicitur præceps. tis. omnis generis, qui s. cadit, vel ruit pæcedente capite, & corpore sequente. Et ex hoc ille homo dicitur præceps, qui omnia sua facta agit sine modo, & cum periculo. Et sic verba præcipitationis sunt verba periculosa, quæ alijs sunt causa pcipitij, & ruinæ, vt sunt verba detractoria, diffamatoria, quæ sunt causa diuisionis, & discordiæ. Et de talibus linguosus homo hic reprehenditur, cum dicitur. *Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa,* q. d. Tu qui es, lingua dolosa, idest, linguosus, & dolosus. *Dilexisti omnia verba præcipitationis:* dum vnū gestas in corde, & aliud in ore. Talis enim lingua dolosi, quantæ sit præcipitationis, & periculi, ostendit Greg. dicens. Quibusdam. n. ruinæ suæ gradibus desidiosa mens, ad lapsum impellitur. Nam, dum ociosa verba cauere negligimus ad noxia peruenimus, vt prius loqui aliena libeat, & postmodum detractionibus eorum vitam, de quibus loquimur, lingua mordeat Quandoque autem vsque ad apertas contumelias erumpat. Hinc seminantur stimuli, oriuntur rixæ, accenduntur faces odiorum, pax tota extinguitur cordium. Vnde benè per Salomonem dicitur. Qui dimittit aquam, caput est iurgiorum Aquā quippe dimittere est, linguam in fluxu eloquij relaxare. Qui ergo dimittit aq̄, caput est iurgiorum, quia qui linguam non refrenat, concordiam dissipat. Sequēdo materiam articulorum, restat declarare octauum articulum, quem posuit Bartholomæus, dicens. Credo in spiritumsanctū, quod ex octauo fundamento ciuitatis Hierusalem declaratur, qui erat lapis, qui

B Præcipito Præceps.

Linguæ.

C Loqui.

Grego. 5. mo. c. 12

D Prou. 17

Spiritus sanctus, Octauus articul. fidei.

qui dicitur beryllus, qui hunc articulum clarè manifestat. Vbi sciendum, quòd ad maiorem huius articuli declarationem, & ad multorum hæreticorum confutationem, huic articulo ecclesia multa addidit in maiori symbolo, dicens. Et in spiritumsanctum, dominum, & viuificātem, qui ex patre, filioq; procedit, qui cum patre, & filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per prophetas. In quibus vere confundens hæreticos, ecclesia de spiritusancto nobis ostendit, s. ꝙ ipse spiritussanctus habet potestatis dominium, iure cunctis imperans, quia. Et in spiritumsanctum dominum. Bonitatis officium, vitam iustis condonans: quia. Et viuificantem. Charitatis glutinium, verbum patri copulans: quia. Ex patre, filioque procedit. Honestatis consortium, cultum Dei uendicans, quia, cum patre, & filio simul adoratur, conglorificatur. Veritatis eloquium, verbum Dei reserans, quia, Locutus est per prophetas. Hęc aūt omnia in isto octauo fundamento, s. in

Beryllus Beryllo declarantur. Quoniam, vt patet ex dictis Magistri lib. 10. hic lapis aliquas habet ꝓprietates, quæ huius articuli singulas partes significant. Nam hic lapis, vt ibidem dicitur, tanto vigore hostes superat, Dei denotans imperium, quo ad primum. Suo virore morbos medicat vitæ condonans remedium, quoad secundum. Grato amore mentes alligat, verum indicans connubium, quoad tertium Alto honore dignas magnificat, summum explicans consortium, quoad quartum. Claro splendore mentes illuminat, verum reserans eloquium, quo ad quintum. Primū ergo in isto articulo de spiritusancto ostēditur, quòd ipse habet potestatis imperium, &c. quia dicit. Et in spiritumsanctū dominum. Vbi primo sciendum, quòd spiritussanctus dupliciter accipitur secundum Magist. lib. 1. dist. 26. scilicet, secundum substantiam, & secundum relationem. Nam secundum substantiam est nomen commune omnibus tribus personis diuinis, quoniam Deus spiritus est. Itaq; pater, filius, & spiritussanctus, vnus sunt Deus, & Deus vtique sanctus est, & Deus spiritus est, potest appellari tota

Ioan. 4. trinitas vnus spiritussanctus. Si autem

E accipiatur relatiuè, tunc solum dicitur de persona tertia trinitatis. Et sic accipitur hic, cum dicitur. Et in spiritumsanctum dominum. Huic enim tertiæ personæ spiritussancti propriè competit ius imperij, & dominij. Quod patet ex hoc, quia spirituisancto attribuitur summa libertas, ergo & ius dominij, & imperij, patet consequentia, quia libertas est de ratione intrinseca dominijs, & econtrario. Et quantum in aliquo est de ratione libertatis, tantum est in illo de ratione dominij, cum dominium, & seruitus ex oppo-

F sito distinguantur, quia ille veraciter dominus est cuius libertas nulla potestate premitur. Sed antecedens patet per Apostolum. 2. ad Corinthios 3. vbi libertatem spirituisancto attribuit, dicens. Vbi spiritus domini, ibi libertas. Et ideo concludit ibidem spiritumsanctum esse dominum, dicens. Dominus autem spiritus est. Hāc ergo primam spiritussancti conditionem exprimens symbolum, dicit. Et in spiritumsanctum dominum. Ista conditio per Beryllum exprimitur, qui tanto vigore hostes superat. Nam, vt ibidem dicit Ma-

G gister, Iste lapis habet virtutem contra pericula hostium, & contra lites inuictū reddit hominem. Cum ergo resistere hostibus, & inuictum permanere, dominiū importet, sequitur, quòd iste lapis spiritussancti significat dominium. Hanc autem conditionem dominij de spiritusancto concludit Apostolus 1. ad Cor. 12. quia omnia gubernat ad libitum, & distribuit, dicens. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem dominus, quia hæc omnia operatur vnus, atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Secundo, ut pa-

H tet ex articulo, spiritussanctus habet bonitatis officium, &c. quia. Et viuificātem. Spiritussanctus enim est ille, qui mortuis peccatoribus vitam spiritualem inspirat, quòd patet, quia, sicut peccatum est mors spiritualis animæ, sic gratia peccato opposita, est vita animæ spiritualis, quæ ipsam viuificat, secūdum Magistrū lib. 4. d. 17. sed ipsa gratia propriè spirituisancto appropriatur, qui charitas, & gratia dicitur, secundum Magistrum lib. 1. dist. 17. Igitur & viuificatio animarum, quæ est effectus formalis gratiæ, ipsi

ipsi spiritui sancto debet appropriari, vt sic spiritus sanctus dicatur viuificans.
Ioan. 6. Quod Christus ostendens, dicit. Caro non prodest quicquam, spiritus autem
Ricardus. viuificat. Ideo Ricardus. 6. de Trini. ait, quod sicut spiritus humanus qui procedit de corde vita est corporum, sic spiritussanctus, qui procedit à patre, & filio vita est animatum. Sicut.n. habitare animam in corpore probant vitales motus corporis, ita habitare spiritum sanctum in ani
Rom. 8. ma, probat vita spiritualis. Vnde Apostolus dicit, quod Christus viuificabit mortalia corpora nostra per inhabitantem spiritũ eius in nobis. Huius autem effectus spiritussancti, qui est viuificare, habetur expressa figura Ezech. 37. vbi Ezech. in spiritu domini fuit ductus in medio campi, qui erat plenus ossibus aridis, & ei dixit dominus. Ecce ego intromittam spiritũ meum in ossibus istis, & viuent. Et sequitur. Et ecce commotio, & accesserunt ossa ad ossa, vnumquodque ad iuncturam suam. Et ecce super ea nerui, & carnes ascenderunt, & extenta est in eis cutis desuper. Et dixit dominus. A quatuor ventis ueni, spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscãt. Et ingressus est in eos spiritus, & vixerunt, &c. Et hãc de spiritusancto virtutem tangens articulus dicit. Et viuificantem. Roma. 8. Prudentia spiritus, idest efficacia, vita, & pax. Istud autem spiritussancti pietatis officium in isto lapide Beryllo figuratur, qui suo virore morbos mendicat, &c. Nam secundum Magistrum, vbi supra, iste lapis valet contra infirmitatem hepatis. Hepar enim, in quo calor naturalis sedem habet, à quo ad cætera mẽbra se diffundit, significat vitam spiritualem, in qua sede calor, & ignis spiritussancti, ad cætera membra se diffundens. Per charitatem huius autem hepatis, s. vitæ spiritualis infirmitates sunt vitia, & peccata, quę vitam spiritualem interimunt. In hoc ergo quòd Beryllus valet contra infirmitates hepatis, clarè figuratur spiritussancti efficacia, quæ valet contra vitia, & peccata, vitam spiritualem nutriendo. Nec mi
Iob. 12. rum, quoniam dicitur. In manu eius est anima omnis viuentis, & spiritus uniuer-

A sæ carnis hominis. De alijs in sequenti lectione.

Propterea Deus destruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo 857
tuo, & radicem tuam de terra viuentium.

HIc cõsequenter ponitur status malorum, finis & miseria. Et nota hic processum miseriæ malorum. Quoniam praui quamuis in præsenti vita aliqua bona agant, prosperitatibus eleuentur, cum iustis insimul commorentur, tamen fina-
B liter cadunt, & hæc omnia perdunt. Vnde in isto versiculo notat quatuor, s. quod iniquus primo à Deo finaliter diuidetur, in principio. *Propterea Deus destruet te in finem.* Secũdò à mundo tẽporaliter euelletur, ibi. *Et euellet te.* Tertiò à viris iustis secernetur, ibi. *Et emigrabit te de tabernaculo tuo.* Quartò à beatis æternaliter excludetur, ibi. *Et radicem tuam, &c.* *Prædestinatio reprobatorum.* Quantum ad primum nota, quod Dei electio, siue prædestinatio est duplex, s. secundum præsentem iustitiam, & secundum æternam Dei præsentiam. Simili-
C ter, & reprobatio. Vnde multi prædestinati secundum æternam Dei præsciẽtiam, quandoque sunt reprobati secundum præsentem iustitiam, sicut fuit Petrus, quando Christum negauit. Paulus, quando Christum persequebatur. Dauid, quando peccauit. Sic econtrario multi prædestinati secundum præsentem iustitiam, sunt reprobati, secundum æternam Dei præscientiam, sicut Iudas, si quando fuit in statu gratiæ. Et differentia est inter istos, quia si primi quandoque mortaliter peccent, tamen
D finaliter eos Deus non deserit, quin ad statum veræ pœnitentiæ resurgant, & in statu gratiæ decedant. Etsi secundi quandoque sint in statu gratiæ, & aliqua opera meritoria faciant, tamen finaliter à *Destruere.* Deo deseruntur, & per peccatum cadũt *Deserere.* & in illo moriuntur. Quod ostendit Magister libro primo, distinctione. 26. Et hoc notans Psalmista cuilibet prauo secundum æternam Dei præscientiam reprobato, etsi quandoque sit in statu gratiæ. *Propterea* propter peccata tua,

Deus

Greg. 1. mor. c. 5.

Deus destruet te in finem. Quid est enim E Deum mentem hominis destruere, nisi ipsam deserere? Vnde Greg. ait. Omnipotens Deus humanum cor destruit, cum relinquit, ædificat, cum gratia replet. Neque.n. humanam mentem debellãdo destruit, sed recedẽdo, quia ad perditionẽ suã sufficit sibi dimissa. Et hoc est, quod hic ait. *Propterea Deus destruet te in finẽ,* idest, finaliter te deseret, vt in gratia vitam non termines, nec à peccatis resurgas Psalmo vigesimoseptimo. Destrues illos, & non ædificabis eos. Secundo a mũdo temporaliter euelletur. Vnde subdit. F *Et euellet te.* Euellere idem est, quod eradicare, etiam radices extirpare. Euelluntur ergo peccatores à mundo, quia quandoque etiam temporaliter à mundo deferuntur, & de magnis dignitatibus, & fortunis ad magna infortunia cadunt, & miserias, vt amplius resurgere non possint, sicut arbor radicitus euulsa, amplius non germinat, sic talibus omnis spes prosperitatis euelletur, vt quilibet talium de mundi fortuna dicat illud Iob 19. Tanquam euulsæ arboris abstulit spem meã. Et si quandoque in prosperitatibus mundi vsque ad mortem perdurant, tamen tunc ab illis euelluntur, & ad perpetuas

2. Reg. 23.

miserias deducuntur. Vnde de talibus dicitur. Præuaricatores quasi spinæ euellẽtur vniuersi: ignique succensæ comburentur. Et istum intellectum habet gloss. August. dicentis. *Euellet te,* i. dignitatem tuã aufert à te. Tertiò à iustis secernitur. Vnde subdit. *Et emigrabit te de tabernaculo tuo.* Vbi nota, ꝙ tabernaculum peccatorũ est caro, vel corpus eorum. Vnde Greg. ait Iniqui enim tabernaculum caro est, quia ipsam lætus inhabitat, & si fit possibile, optat, vt eum nunquã derelinquat. Iniquus ergo, quia omne gaudium suum in carnali vita posuit, in tabernaculo carnis habitauit. De hoc ergo tabernaculo corporis Deus emigrat iniustum, idest, facit transire, scilicet per mortem. Et tunc secernitur à iustis. Quia quandiu sumus in vita præsenti, insimul manet granum cum paleis, mali cum bonis, sed per mortem emigrantes mali separantur à iustis, quia iusti ad Deũ ascẽdunt, mali verò descendunt ad infernũ.

Tabernaculũ corpus. Greg. 14 moral.

Et hinc vide differentiam inter iustos, & malos, quia mali emigrant de tabernaculo suo in morte, vt dictum est, iusti autẽ non, sed in tabernaculo suo magis confirmantur. Nam tabernaculum alicuius dr̃ illud, in quo habitat. Iusti autem mente hic non habitant in carne, sed in cœlestibus. Ideo cœlestia tabernaculum iustorũ dicuntur. Psal. 41. Transibo in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei. Iusti autem per mortem ab isto suo tabernaculo non emigrant, sed magis in ipsum cõfirmantur. Vnde quilibet iustus dicit Psal 61 Deus meus, Saluator meus, adiutor meus, & non emigrabo. Quarto à beatis æternaliter excluditur, vnde subdit. *Et radicem tuam de terra viuentium,* .s. emigrabit. Vbi nota, ꝙ alia est radix bonorũ, & alia malorum. Nam radix bonorum est charitas, ex qua velut radice omnia opera bona fructificant. De qua ad Rom. 11. Si radix sancta, & rami sancti. Radix autem malorum, in qua fundãtur, est cupiditas in qua fundãtur, omnia sibi subiugare volentes. De qua 1. Timo. G 6. Radix omnium malorum cupiditas. Quod non solum intelligitur de cupiditate auaritiæ, sed multo fortius de cupiditate gloriæ, ex qua omnia mala procedunt, s. homicidia, sacrilegia, proditiones, furta, adulationes, &c. Et de homicidio, quod maius malum videtur ratione cupiditatis gloriæ commisso, narrat Valerius, ꝙ Pausanias gloriæ cupidus, cum Hermoclem percunctatus esset quonam modo subitò clarus posset euadere, atque is respondisset. Si aliquem virum illustrem occidisset, futurum vt eius gloria ad ipsum redundaret, continuò Philippum H patrem eius virum illustrem occidit, & quidẽ quod petierat, assecutus est. Nõne consimili modo cupiditas gloriæ Absalonem ad persequendum patrem excitauit? Et consimiliter multis exemplis reperimus, quòd cupiditas gloriæ omnium malorum est radix. Bene ergo dicit Apostolus de hac, quòd radix omnium malorum cupiditas. Ista ergo radix semper tendit ad alta germinanda. Sed deducetur ad infima inferni, ne scilicet

licet in terra viuentium germinet. Et hoc est, quod hic dr. *Et radicem tuam, de terra viuentium*, s. emigrabit. Radix autẽ iustorum in terra viuentium germinabit quia ex radice charitatis, ibi iusti præmiabuntur. Quoniam ut dicitur Sapien. 15. Radix est immortalitatis.

858 *Videbunt iusti, & timebunt, & super eum ridebunt, & dicent, ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum.*

HIc ostenditur ex pœnis malorum iustis habita lætitia. Vbi sciendum, quòd iusti in hoc mundo vident, & cognoscunt mala opera prauorum, consimiliter, & videbunt in futuro, nec tamen ex hoc compatientur eorum in futuro videntes pœnas eorum, sicut hic eis compatiuntur, videndo ipsorum mala opera. Ex visione ipsorum in præsenti, ad Dei timorem inducuntur, sed ex visione ipsorum in futuro, ad gaudium, & lætitiam ampliorem promouentur. Et hoc est, quod dicit Psalm. in præsenti. *Videbunt iusti, & timebunt*. Quia iusti in præsenti uident peccata malorum, & cognoscunt quid mali euenturum sit eis in fine. Et hoc videntes, timent, ne scilicet ipsi in consimilia mala cadant. Et tali timore magis subduntur Deo, & oritur timor reuerentiæ finalis. In futuro autem videntes finem reproborum, tunc securi super eum ridebunt, & lætabuntur, quia damnatorum pœna visa a beatis, ad augmentum erit gloriæ ipsorum. Vnde Grego. trigesimotertio, mor. ait. Damnatorum cruciatus iusti, scilicet beati videndo non compatiuntur, sed in laudibus Dei crescunt, quia & in se cernunt bonum, quo remunerati sunt, & in illis inspiciunt malum, quod euaserunt, & supplicium. Ita enim tunc pulchra erit uniuersitas, dum & gehenna iustè cruciat impios, & æterna fœlicitas iuste remunerat pios. Sicut enim niger color in pictura sternitur, vt superietus albus, vel rubeus pulchrior ostendatur. Ita & tunc malos benè ordinans Deus, fœliciora exhibet gaudia beatorum, ostensis ante eorũ oculos supplicijs reproborum. Et quamuis illud ex visione diuina eorum gaudium non sit, quo crescat, magis autem auctori suo se sentiunt esse debitores, qñ bonum cernunt, quod iuste remunerati perceperunt, & malum, ꝙ misericorditer adiuti vicerunt. Et eandem sententiam ponit Magist. lib. 4. d. vlt. Sic ergo in futuro, impium damnatum videbunt iusti, & super eum ridebunt, i. gaudebũt, videndo pœnas illorum, quia Psalm. 55. Lætabitur, cùm viderit vindictam, &c. Sicut .n. damnati modo videntes beatos, quos in uita ista contempserũt, amplius cruciãtur, & dicent. Nos insensati vitam illorum putabamus insaniam, &c. & ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, &c. Sic & sancti videntes supplicia damnatorum, letabuntur cogitantes vanitatem ipsorum & dicent. *Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum*, sed diuitias. Et ideo *præualuit in vnitate sua*, i. in hoc, ꝙ quis non in Deo sperat, sed in multitudine diuitiarum, summa, & præualens uanitas ostenditur. Vnde gl. *Et præualuit in vanitate sua*. Quid. n. vanius eo, qui putat plus valere nummum quàm Deum? Et consimilem sententiam posuit superius Psal. d. Et domi nabuntur eorum iusti in matutino, & auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum. Vide expositionem huius ad propositum superius versi. 820.

Beatus. Damnatus. Greg. 33 mo. c. 19 Sap. 3. Psal. 48.

859 *Sed sperauit, in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua.*

De consʃ. dist. 6. Ieiuniũ.

QVæ est maior vanitas, quàm in diuitijs sperare, quæ necessitatis tẽpore & miseriæ maximè aduersantur, vel deserunt? Vnde nota, quòd spes in diuitijs poni non debet, quia diuitiæ sperantibus in eis sunt damnosæ, quia impediunt cognitionem. Sunt dolosæ, quia non reseruant promissionem. Sunt spinosæ, quia inducuut damnationem. Primum patet. Tum quia impediunt verbi Dei cognitionem, quia Matthæ. decimotertio. Fallacia diuitiarum suffocat verbum. Tum quia impediunt cognitionem inimicorum, quia pro-

propter diuitias multi, qui realiter ini- E
mici sunt diuitis, se prætendunt amicos.
Propter qđ Boetius 2. de consolatione,
ostendens ꝙ aduersa plus proficiunt ho
mini quàm prospera, d. Hæc.s. prosperi-
tas semper fidem fœlicitatis promittit,
cùm videtur blanda, & mentitur, hæc ve
rò, s. aduersitas semper uera est, cùm se
miserabilem mutationem demonstrat.
Illa fallit, hæc instruit. Illa mendaciter sæ
pe bonorum mentes fouendo ligat, hæc
aggregatione fragilitatis, fœliciter absol-
Eccl. 5. uit. Propter quod dr̃ Qui amat diuitias,
fructum non capit ex eis. Secundum F
patet, quia diuitiæ promittunt lætitiam
quam nunquam exhibent veram, quia
semper timorem secum portant. Nar-
rat August. quod quidam diues transiẽs
Augu. 6. pauperem quendam iocantem inuenit,
confess. quem diues videns ingemuit, suisque so
cijs dixit. Ecce omnibus inquit cona-
tibus ad hoc laboramus, vt ad securam
lætitiam perueniamus, quò nos iste mẽ-
dicus præcessit. Ille lætabatur, & ego
anxius eram, ille securus, & ego trepi-
dus. Dolositas diuitiarum benè appa-
Luc. 12. ruit in illo diuite, qui dicebat: Anima
Psal. 36. mea habes multa bona recondita in an-
nos plurimos, &c. Propter quod dicitur.
Melius est modicum iusto, super diuitias
peccatorum multas. Tertium patet. Lu-
cæ decimosexto. Mortuus est diues, &
sepultus in inferno. Propter quod dici-
tur. Nolite sperare in iniquitate, & ra-
pinas nolite concupiscere, diuitiæ si af-
fluant, nolite cor apponere.

860 *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei in æter num, & in seculum seculi.*

HIc consequenter agit de statu bo-
norum. Vbi nota, quòd vitam iu-
storum hic Psalmista oliuæ cõparat pro-
pter multa. Primo propter vnitatem
cõcordiæ, quæ in oliua designatur, quæ
in signum pacis, & reconciliationis por-
tatur. In cuius figuram pacificato Deo
cum humana natura, post diluuium ve-
nit columba ad arcam portans in ore ra-
mum virentis oliuæ. Genes. 8. Secundo
firmitatem constantiæ, quæ in oliua figu
ratur, qm̃ æquanimiter virescit tempore
æstatis, & hyemis, s. prosperitatis, & ad-
uersitatis. Sic & iustus per virtutem con
stantiæ inter aduersa, & prospera virescit
& floret. Psal. 91. Iustus vt palma flore-
bit, &c. Eccle. 24. Quasi oliua speciosa in
campis. Tertio pp̃ synceritatem conscië
tiæ. Oliua. n. est fomentum luminis, &
puritatem conscientiæ significat, & clari
tatem. Vnde iusto dr̃. Oliuam vberem, Hier. 11.
pulchram, fructiferam, speciosam voca-
uit dominus nomen tuum. Ratione quo
rum dicit Psal. in persona iustorum. Ego
autem sicut oliua, &c. Vel ideo iustos oli
uæ comparat propter quatuor virtutes,
in quibus iusti confidunt per quatuor
colores oliuæ designatas. Nam docet
experientia, ꝙ oliua in suo fructu suc-
cessiuè quatuor habet colores. Nam pri-
mo est viridis, secundo rubea, tertio liui
da, & quarto nigra. Vt sit color viridis
significet claritatem diuinæ cognitionis,
rubeus charitatem fraternæ dilectionis,
liuidus asperitatem pœnitentiæ, & affli-
ctionis, sed niger humilitatem modestæ
conuersationis. Primo ergo iustorum
G spes, & gloria consistit in claritate diui-
næ cognitionis, scilicet in hoc quòd ve-
rum Deum cognoscit, & colit. Hiere. 9.
Hæc dicit dominus. Non glorietur sa-
piens in sapientia sua, & non glorietur
fortis in fortitudine sua, & non glorietur
diues in diuitijs suis, sed in hoc glorie-
tur, qui gloriatur, scire, & nosse me, &c.
Sicut enim summa spes, & expectatio iu
storum consistit in faciali Dei visione in
æterna fœlicitate, sic conformiter & ex-
pectatio iustorum in præsenti vita con-
sistit in visione fidei, & ænigmatica diui-
H nitatis. Propter quod dicebat Aposto-
lus. Qui gloriatur, in domino glorie- 1. Cor.
tur. Hoc autem iustorum desiderium, &
spes, in primo colore oliuæ designatur,
qui est color viridis. Quia sicut inter
omnes colores viridis plus confert ocu-
lis corporis ad videndum, sic & diuinita-
tis cognitio oculos mẽtis magis, ac sum-
mè perficit, & illuminat. Propter quod
dicitur. Beatus vir qui inuenit sapien-
tiam. Sequitur. Longitudo dierum in
dextera illius, & sinistra illius diuitiæ, &
gloria. Quid enim per dexteram, nisi vi-
ta bea-

ta beata, quia per sinistram nisi vita præsens designatur? Ista igitur sapientia diuinæ cognitionis habet in dextera dierum longitudinem, dum beatis sine fine vitã tribuit. Sed in sinistra diuitias habet, & gloriam, dum in præsenti vita iustorum desiderium solum ad Deum dirigit. Sed

Quæstio. forte quis dicet. In præsenti vita ponam desiderium meum ad Deum cognoscendum, cùm hic nullatenus ad ipsius cognitionem pertingere valeamus? dicente scri-

Prou.25 ptura. Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Respondeo q; quamuis in vita præsenti cognitio clara haberi non posset, habetur tamẽ cognitio ipsius æni-

Sol. gmatica primæ Corinth. decimotertio.

Speculũ. Videmus nunc per speculum in ænigma-

Videre. te. Dicunt naturales, & docet experientia, q; quamuis corpus solare clarè nostris oculis videre non possimus in vita præsẽti propter excessum luminis ipsius ad sensum visus, tamen si accipiatur speculum clarum, & ponatur in aqua clara lucẽte sole, tunc videbitur sol triplicatus, s. vnus in cœlo, qui est fons luminis, vnus in speculo generatus à primo, & vnus in aqua generatus ab vtroque. Sic spiritualiter debes facere, si Dei cognitionem saltem ænigmaticam vis habere. Quid.n. per speculum, nisi rationalis anima intelligitur, in qua velut in speculo Dei gloria manifestatur, cùm sit facta ad ipsius similitudinem? de qua Sap.7. Est speculũ sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Quid aũt per aquam nisi spiritus Sancti designatur gratia, Christo d.

Ioan.7. Qui credit in me, &c. Flumina de ventre eius fluent, &c. Hoc autem dicebat de spiritu Sancto. Si igitur hic Deum vis cognoscere, pone speculum in aqua, idest, fac quòd anima tua sit in statu gratiæ, & tunc poteris videre solem triplicatum, idest, Deum in tribus personis suppositum. Tunc enim uidebis vnum solem in cœlo, scilicet personam patris. Cùm enim cœlum inter cætera sit maximum opus, quia est circulus maior omnia continens, habet manifestare potentiam sui productoris, quæ patri appropriatur. Videbis alium solem in speculo, scilicet, personam verbi in humanitate assumpta. Cùm enim speculum dicatur ra-

A tionalis anima (vt dictum est) quæ est pars principalior humanitatis assumptæ meritò per speculum intelligitur ipsa humanitas à uerbo assumpta, cùm à principaliori parte totũ denominetur. Consequenter videbis alium solem in aqua, i. personam Spiritus sancti ab vtroque ꝓcedẽtem in aqua suarum gratiarũ, quib. anima nostra purgatur, & irrigatur, atq; fecundatur. Genes.1. Spiritus domini ferebatur super aquas. Hæc est ergo prima confidentia iustorum, s. in Dei cognitione, per primum colorẽ oliuæ designata.

B Et propter hoc iusti oliuæ comparantur. Psalmo centesimo vigesimoseptimo. Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Propter quod, & nunc Ps. in persona iustorum dicit. Ego aũt sicut oliua, &c. Secundo iustorum gloria cõsistit in charitate actionis meritoriæ, quæ in hoc consistit, vt omnia bona nostra recognoscamus esse à Deo, ei bonorum operum gloriam dantes non nobis. primæ Corinthiorum cap.10. Omnia in gloriã Dei facite. Cum enim omnia nostra merita non à nobis sint, sed à Deo, non no-

Gloria. Bonum. Charitas.

C bis, sed Deo ipsorum gloriam dare debemus. In cuius figuram legitur. 2. Reg. 12. quòd cùm Ioab in virtute exercitus regis Dauid obsideret ciuitatem filiorũ Moab, & in breui ipsam esset capturus, videns, q; hoc non faciebat virtute propria, sed exercitus ipsius Dauid, noluit gloriam victoriȩ sibi, sed ipsi Dauid attribuere, &c. Sic spiritualiter quilibet iustus considerans quòd omnia bona, quæ facit, facit virtute gratiæ Dei, & non propria, gloriam illorum non sibi, sed Deo debet attribuere, dicente Psalmista.

D Quoniam gloria virtutis eorum tu es. Et hæc virtus charitatis, in qua sic iusti gloriantur, per secundum colorem oliuæ, qui est rubeus ad modum ignis figuratur: quia, sicut ignis inter omnia elementa est magis actiuus, sic & charitas inter omnes virtutes ad benè agendum nos magis inclinat. Dicunt naturales, quòd quando quis est inflammatus amore alicuius personæ, quæ sit illa ex velocitate pulsus percipi potest. Nam pluribus personis ei nominatis, audito nomine illius ad quam afficitur, cuius præ-

Gratia.

ſentia caret, ſtatim pulſus eius fortius agitatur. Et ratio eſt, quia tunc ſpiritus deſcendit ad cor rōne amoris, & ſic cor magis inflammatum magis mouet partes exteriores. Sic ſpiritualiter, quando homo eſt accenſus charitate Dei, & gratia, ſtatim audito Chriſti nomine, ad bene operandum cor eius cætera membra fortius mouet. Et ratione huius ſecundi coloris oliuæ, iuſtum oliuę comparat ſcri-
Oſeæ 14 ptura. d. Erit quaſi oliua gloria eius. Qđ
Pœniten & nunc confirmans Pſ. d. *Ego autem ſicut*
tia. *oliua*, &c. Tertio iuſtorum gloria conſiſtit in aſperitate pœnitentiæ. Cum enim gloria iuſtorū ſit ſequi dominū. (Eccleſ. 23. Gloria magna eſt ſequi dominum.) & Chriſtus Dominus, & pater iuſtorum aſperitatem pœnitentiæ in ſua aſſumpſerit carne, conſequens eſt, vt iuſti patrem ſequentes, in aſperitate pœnitentiæ glorientur, more Apoſtoli qui ſolū in Chriſti cruce gloriabatur. d. Mihi autem abſit
Galat. 6. gloriari, &c. Quid enim crux, quæ à cruciatu dicitur, niſi pœnitentiæ ſignificat cruciatum? Hæc verò virtus pœnitentiæ iuſtorum in tertio colore oliuæ figurat, qui eſt liuidus, qui ex verberatione in carne facta cōſurgit, quia pęnitentes nō quærūt iu mundo florere, ſed magis ſub liuore pœnitentiæ carnem domare, pp qđ de iuſto ſub nomine oliuæ dicitur. Li-
Agge. 2. gnum oliuæ non floruit. Conformiter
Humilitas. nunc in perſona iuſtorum dicit Pſal. *Ego autem ſicut oliua*, &c. Quarto gloria iuſtorum conſiſtit in humilitate internæ conſcientiæ, ſecundæ, Corint. primo, Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Hæc autem virtus humilitatis per quartum colorē figuratur oliuæ, qui eſt color niger, qui inter colores tenet ſtatum infimum, ſignificans humilitatem, qua quis ſe infimum cæteris putat. Quæ virtus quāto hominem ſibiipſi reddit viliorem, tanto amplius ipsū Deo reddit ſpecioſum. Vnde de iuſto humili
Eccle. 4 dicitur, ꝙ eſt quaſi oliua ſpecioſa in cāpis. Sic ergo omnibus prædictis conſideratis, oliuæ iuſtos comparat. Pſal. nunc d. *Ego autem ſicut oliua*, &c. Et ex hoc vult oſtendere in quanta reuerentia iuſti ab alijs debent haberi, & venerari. Nam vt dicit Palladius libro primo, Græci iubēt

E oliuam, cùm plantatur, aut colligitur ſolum a mundis pueris, & uirginibus debere pertractari, per hoc ſignificantes, ꝙ iuſti per oliuam ſignificati, multum à cęteris debent honorari. *Palladius. Oliua.*

Confitebor tibi, quia feciſti, & expectabo nomen tuum, quoniam bonum eſt in conſpectu ſanctorum tuorum. 861

HIc vltimo iuſtus ex omnibus prædictis conſurgit ad gratiarū actionem. d. *Confitebor tibi*, ſcilicet confeſſio-
F ne laudis Laudabo te, & quare? quia feciſti me iuſtum, ſcilicet quòd ſim oliua, vel feciſti omnia bona, quæ in me ſunt, vnde confitebor, quòd tu illa feciſti, non ego. *Et expectabo nomen tuum*, ſcilicet, rem nominis tui, quod eſt Ieſus, quia ſcilicet tunc per ipſum ſaluabor. Et quāuis Ieſus à malis fuerit uilipenſus, tamen à iuſtis multum fuit honoratus. Propter quod dicit, quòd illud nomen, ſcilicet Ieſus, *bonum eſt in conſpectu ſanctorum tuorum*, ideſt, iuſtorum. Nunc reſtat agere de tertia parte articuli octa-
G ui, quod eſt quòd ſpiritus ſanctus à patre, filioque procedit. Ex qua oſtenditur, quòd ſpiritus Sanctus eſt charitatis glutinium, patri verbum copulans. Nullum enim maius glutinium poteſt eſſe quàm ſit amor, qui tantum cum amato ligat amantem, ut unum transformet in alterum. Vnde Dionyſius de diu. nom. cap. quinto. Amorem dicimus mutuam, & coniunctiuam uirtutem. Et Auguſt. dicit. Quid eſt amor, niſi uita, duo aliqua copulans, & copulare appetens, amantē, ſcilicet, & amatum? Iſtud autem tantum
H ligamen amoris attribuitur ſpiritui Sancto, quia ipſe ſecundum Magiſtrum lib. 1. diſtinct. 10 eſt amor, & charitas patris ad filium, & econtrario. Vnde & Hieron. ſuper Pſalmum decimūquartū, dicit, ſpiritus Sanctus nec pater eſt, nec filius eſt, ſed dilectio, quam habet pater in filium, & filius in patrem. Et ſic meritò dicitur, quòd ſpiritus Sanctus eſt charitatis glutinium, patri uerbū copulans. Quod oſtendit iſte articulus de ſpiritu ſancto. d. Qui ex patre, filioq; procedit. Et ideo iſtum Spiritum à patre, atq; filio proce-

Spiritus ſanct. Amor. Dionyſ. Auguſt. Hieron.

procedere, & sic ambos immensi amoris vinculo copulare, ostendit Christus d. Mittam vobis a patre spiritum veritatis qui a patre procedit. Istud autem amoris vinculum in lapide Beryllo figuratur, qui grato amore mentes alligat, &c. Nã vt dicit Mag. lib. 16. hic lapis amorem diligit coniugalem. Qui, s. amor coniugalis, quia ipsos coniuges efficit vnam carné, figurat increatum spiritus sancti amoré, quo uerbum cum patre vnius substantiæ manet. Et ideo de spiritu Sancto sic vniéte, & ad modum berylli per amorem ligante dicitur Solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Quarto Spiritus sanctus habet maiestatis consortium. Quia cum patre, & filio simul adoratur, & conglorificatur. Nec mirum cùm spiritus sanctus sit vnius substantiæ cum patre, & filio, & per consequens in omnibus ipsis æqualis, & ideo rationis postulat ordo, vt ei cum patre, & filio vnus cultus, vnus honor, & vna ascribatur maiestas, & sic cũ patre, & filio simul, & æqualiter, adoretur, & glorificetur. Et ex hoc excluditur error Arrij d. Spiritum sanctum puram creaturam esse. Contra quẽ ait Christus. Spiritus est Deus, & eos, qui adorant, in spiritu, & veritate adorare oportet. Istud Spiritus sancti cum patre, & filio æquale consortium in lapide Beryllo figurat̃, qui alto honore dignos magnificat. Nam, vt dicit Mag. vbi supra, hic lapis hominé magnificat, in quo osté dit Spiritus sancti maiestaté, qua æqualiter cũ patre, & filio magnificatur. Nec mirum, quia pater, verbum, & Spiritus sanctus, hi tres vnum sunt. Quinto Spiritus sanctus habet ueritatis eloquiũ, &c. Quia locutus est per Prophetas. Hic enim spiritus humanam mentem, quam replet, arcana docet diuinitatis, & sic ad prophetizandum prophetas erexit, 2. Petri 1. Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Quibus Christus dicens. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus sanctus, qui loquitur in vobis. Vnde de Zachar. dicitur quòd impletus Spiritu sancto, prophetizauit. Istam virtuté loquendi figurat lapis Beryllus, quia claro splendore métes illuminat. Vnde Magister vbi supra dicit, quod iste lapis facit bonum ingenium, & per consequens hominem aptum ad veritatis eloquium, quod confert Spiritus sanctus, qui loquutus est per Prophetas. Vnde Actuum 2. dicitur, q; repleti sunt Spiritu sancto, & cœperunt loqui, &c.

Ioan. 15 · Beryllus. · Ephes. 4 · Spiritus-sanctus. · Ioan. 4. · 1. Ioan. 5. · Prophetizare. Loqui. · Mat. 10 · Luc. 1. · A · B · C · D

PSAL. LII.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. 862

Iste Psalmus secundum Magistrum talem habet titulum. *In finem intellectus Dauid pro Amaleth.* Ad cuius euidentiã sciendum, q; Psal. iste multum in verbis concordat cum Psal. 13. quasi per omnia uerba, tamen differentem sententiam multum habet, & quo ad historiam, & quoad intellectum Propheticũ. Nam primus, (.s. Psal. 13.) agit de persecutione Babyloniorum, qui Iudęos sunt persecuti, & ciuitatem Hierusalé cęperunt, & ipsam cum templo euerterunt, vt ibidem fuit dictum. Iste aũt Psalmus agit de persecutione Gręcorũ, qua. s. Antiochus Iudæos est persecutus, vt cultũ veri Dei ex toto a Iudæis auferret, qui etiam in magna parte fecit, à quo Iudæi multi fugati fuerunt, multi interfecti, & multi captiuati, vt plene continetur in libris Machabæorum. Sciendum etiam, quòd ipsi Græci per Amaleth intelligũtur. Nam Amaleth interpretatur gens bruta. Quæ autem gens brutis animalibus magis ex brutis moribus assimillatur quã Gręci? Vnde de Cretensibus quæ vna ex principalioribus partibus Græcię fuit, dicit Apostolus ad Titum 1 Creté ses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Agit ergo littera istius psalmi, de persecutione facta per Græcos, per Amaleth significatos contra Iudæos, quã spiritu prophetico præuidens psal. ipsam per hunc psalmum prędixit. Est ergo sensus tituli litteralis iste *Intellectus Dauid quẽ*, scilicet habuit à spiritu prophetico, in isto psal. contentus est *in finem*, scilicet in Christum nos dirigens,

pro Amaleth, i. pro Græcis per Amaleth significatis, qui sunt persecuti Iudæos. Ex quibus apparet materia Ps. & titulus. Sed historia, quia prolixa est, & totum librum Machabæorum occupat, in breuibus dici non pôt, sed in littera tangam partes historiæ, ut littera requirit. Sic ergo primo dicam sensum litteralem, secũdò sensum Propheticum. Quantum ergo ad primum, Psalmus iste diuiditur in partes quatuor. Quia primo describitur Regis Antiochi malitia. Secundo ipsius examinatio diuina, ibi. *Dominus de cœlo prospexit*. Tertio ipsorum debita pœna, ibi. *Nonne scient*. Quarto populi Iudæorũ liberatio ex Dei misericordia, ibi. *Quis dabit ex Sion*. Quantum ergo ad primum prȩuidens propheta malitiam Antiochi, dicit de ipso. *Dixit insipiens in corde suo*, &c. Hic. n. cogitabat tãtam esse potentiã suam, vt Deus sibi resistere non posset, & sic negando potentiam Dei (quæ est idẽ quod Deus) ipsum Deum negabat, pp qđ & eius cultum conatus fuit annihilare. Dic vt Nic. de Ly. *Dixit insipiens*, &c. Quantum ad intellectum propheticum sciendum, ꝙ Psal. 13. qui simili modo incipit, & in parte continuatur similiter (vt ibidem fuit dictum) directè agebat contra Iudæos. Hic aũt Psalmus quasi idem in litera agit contra Antichristum. Præuidens. n. Psal. duram Antichristi persecutionem in fine futuram cõtra ecclesiam, ipsam per istum Psalmum reddit cautã, confortat, & consolatur, vt patet ex fine Psalmi. Et hoc satis sonat titulus Psalmi prædictus d. *In finẽ intellectus Dauid pro Amaleth*. Amaleth enim, vt prædictum est, interpretatur gens bruta. Gens bruta dñr omnes, sine rõne uiuentes. Ipse Antichristus cum omnibus suis sequacibus, sine ratione, vel vsu rationis erunt, Deum non colentes. Est sensus tituli talis. *Intellectus Dauid*. i. factus a Dauid. *in finem*, s. nos dirigens, *per Amaleth*, i. pro persecutione ipsius Amaleth fienda contra ecclesiam. Et sic intelligendo Psalmus iste diuiditur in tres partes. Quia ponitur primo malorum increpatio, in principio. Secundo ponitur malorum cõminatio, ibi. *Nonne scient*. Tertio ponitur bonorum consolatio, ibi. *Quis dabit ex Sion*. Quantum ad primum de multis hic Antichristus, & omnes mali increpãtur. Primo de ipsorum stultitia. Secundo de ipsorum idololatria, ibi. *Corrupti sunt*. Tertio de ingrata resistentia, ibi. *Dominus de cœlo*. Et omnes istos Psal. quatuor versus exponere potes contra Antichristum, & malos vt expositi sunt supra contra Iudæos Psal. 13. Et si dicas, quid est negare Deum, uel dicere Deum non esse? Respondet glo. Qui putat Deo placere mala, non putat eum esse Deum, uel qui dicit eum omnib. parcere. Idem nãque est Deo esse Deum, & esse iustum, quia iustitia in Deo, Deus est. Qui ergo negat eum esse iustum, negat eum esse Deum. Eum vero negat esse iustum, qui putat ei mala placere, vel non punire. Item quia *dixit insipiens in corde suo, non est Deus*, est notandum, ꝙ negant Deum aliqui multipliciter. Primo quidam solũ ore, & non corde, ut illi, qui timore pœnæ negant, qđ corde credunt. Et sic negauit Petrus. Secũdò quidam negant solo corde, & non ore, sicut hypocritæ, & occulti hæretici, qui in aperto Deum cõfitentur, sed nõ corde, de quibus dr. Fuerunt, & pseudo prophetæ in populo sicut, & in nobis erant magistri mendaces qui introducerent sectas perditionis, & qui cum eis erant, Deum negant. Tertio q dam negant Deum opere solum, sicut illi, qui scienter peccant mortaliter cum remorsu conscientiæ, q a licet scienter peccent opere, tñ corde, & ore Deum timent, confitentur, & credunt. Vnde 31. Iob. postquam enumerauit multa peccata, de quibus se mundum dicebat, conclusit. s. quòd ea committere erat negatio contra Deum altissimum. Quarto quidam negant Deum ore simul, & corde, sicut publici hȩretici, q contra Christi fidem sentiunt, & prædicant. Vnde 1. Ioan. 2. Quis est mendax, nisi qui negat, quòd Christus non est? & iste est Antichristus. Quinto quidam negant Deum corde, ore, & opere simul, vt persecutores ecclesiæ, ut etiam fuerunt Iudæi, qui ore ante faciem Pilati Christum negauerunt, corde testati sunt, opere occiderunt. De quibus Act. 3. Vos autem iustũ, & sanctum negastis, & petistis uirum homicidam

F G H

Quæstio. Negare Deum.

Negare Deum multipliciter.

Matth.

Petri.

micidam dari vobis, auctorem verò vitæ interemistis,&c.

863 *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus, non est, qui faciat bonum.*

HIc consequenter mali reprehenduntur de ipsorum idololatria. Vbi notandum, ꝙ sicut corruptio luxurię vastat corpora, sic & idololatria corrũpit animas. Vnde & ipsa idololatria quædam fornicatio, vel luxuria spiritualis dicitur. 1. Paralip. 5. Reliquerunt Deum, & fornicati sunt post Deos populorum terræ. Et 28. q. 1. *solum* dicitur, ꝙ fornicatio est duplex, s. carnis, & idololatriæ. Pro cu ius euidentia sciendum, ꝙ omne peccatũ corruptio est alicuius boni. Vnde dicit Magister lib. 2. d. 35. quòd omne peccatũ est corruptio boni, vt puta superbia est corruptio humilitatis, luxuria castitatis, &c. Et ideo omnes peccatores generaliter Psal. dicit esse corruptos, hic dicens. Corrupti sũt, & abominabiles facti sunt. Vbi nota, ꝙ peccatorum corruptio est multiplex, s. Corruptio infidelitatis idolo latriæ. Corruptio ambitionis, & superbiæ. Corruptio cupiditatis auaritiæ. Cor ruptio conuersationis infectoriæ. Primo est corruptio idololatriæ infidelitatis. Infidelitas enim, & idololatria fidem corrumpũt, & de ista corruptione dicit Apo sto. Timeo enim, ne, sicut serpens seduxit Euam, ita corrumpantur sensus vestri, & excidant a simplicitate fidei, quæ est in Christo Iesu. Quod ad propositum expo nit ibi gl. d. Timeo, ne corrumpantur sen sus vestri a simplicitate, &c. idest, a paradiso simplicis fidei, quæ nihil alienum re cipit. Isti corrupti similes sunt Euę, pseudo prophetæ similes sunt serpenti, idest, diabolo, qui per eos insidiatur, lux fidei similis est Paradiso, quorum ergo fides corrumpit, a paradiso eijciuntur, quia p̄ponunt mendacium veritati. Qui ergo mendacium ædificant in hominibus, ab eis pellunt veritatem, & immittunt diabolum, & ita expellũt Christum. Si quid enim dixeris contra fidem, intrat putredo de veneno serpentis, & nascitur vermis mendaciorum, & nihil integrum

1. Par. 5. *28. q. 1.* *Corruptio.* *Idololatria. Infidelitas.* *1. Cor. 11.*

A remanet, sed corrumpitur totum: Et iõ sicut patribus nostris aduersus leonem opus erat patientia, sic & nobis aduersus draconem vigilantia. Tũc enim cogebat, nunc docet, tunc rugiebat violentias, nũc insidias, videbatur tunc fremens, nunc lu bricus oberrans facilè videtur. Ideo timet Apostolus, ne, sicut per serpentem seducta est Eua, ita per hæreticos corrum patur ecclesia virginitate fidei, quam gestat in corde. Modo ergo, anima, virginitatem tuam serua, postea fœcundaberis in amplexu sponsi tui. Sepite ergo aures

B vestras spinis. Adhuc. n. mussitat serpens, & non tacet, quod gestum est in illo para diso, nunc geritur in ecclesia. Nemo vos corrumpat ab isto paradiso ecclesiæ. Suf ficiat quòd lapsi sumus illuc, vel experti corrigamur. De istis ergo hæreticis, & cor ruptoribus fidei dicit Apostolus, Hi resistunt veritati homines corrupti mente, reprobi contra fidem. Consimiliter & idololatræ corruptores sunt fidei, de qui bus dicitur Rom. 1 quod mutauerũt glo riam incorruptibilis Dei in similitudinẽ imaginis incorruptibilis hoĩs, volucrum,

C quadrupedum, & serpentum. Vbi ait gl. mos enim fuit ab antiquis Romanis ado rare simulachra hominum, s. Romuli, Iouis, & aliorum, & maximè ab aduentu Aeneæ in Italiam, volucrum autem, qua drupedum, & serpentum simulachra coluerunt, ex quo Alexandria victa est ab Augusto. Secundo est corruptio ambitio nis, & superbiæ. Superbia. n. omnem corrumpit virtutem, & hominem supplicijs deputat æternis. Hier. 51. Ecce ego ad te, mons pestifer, qui corrumpis vniuersã terram, extendam manum meam super

D te, & dabo te in morte combustionis. Per montem pestiferum intellige superbum corde eleuatũ. Tertio est corruptio cupiditatis auaritiæ. Quẽ. n hodie nõ corrũpit auaritia? non est sacerdos, non iudex, non princeps, qui huius corruptionẽ eua dat. Vnde Sopho. 3. dicitur, Principes in medio eius quasi leones rugientes, iudices eius lupi Prophetæ eius vesani, viri infideles, sacerdotes eius polluerunt sanctum, & sequitur de omnibus istis Diluculo surgentes corruperunt omnes cogitationes suas. Principes quasi leones,

Fides. Hæreticus. *2. Ti. 3.* *Supbia.* *Auaritia.*

sunt potentes sæculares qui opprimunt. Iudices lupi, sunt iudices, qui saturari nõ possunt. Prophetæ vesani, sunt doctores, qui non sana, sed placita consilia, & insana tribuunt corrupti pecunia. Sacerdotes polluti, sunt omnes clerici, qui omnia per auaritiam peruertunt, non aduertentes, quod dicitur. Ne accipias personam, vt delinquas, de iudicio iustificare impium, de datione hæreditatis amicorum, de æqualitate stateræ, & ponderum, de corruptione emptionis, & negotiorum. Quarto est corruptio conuersationis infectoriæ. Malorum enim conuersatio atque locutio, multos corrumpit spiritualiter primæ Corinth. decimoquinto. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Vbi glo. Corrumpunt bonos mores, & cæteras virtutes etiam necant, assiduitas enim praui colloquij mentem vitiat, & ideo ab his cauendum est. Et a tali corruptione immunem se dicebat Apostolus. Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circunuenimus, quasi dicat. Neminem læsimus improperando, vt pseudo prophetæ faciunt, neminem corrupimus a mixtione falsitatis, neminẽ circunuenimus fraudulenta vestrorum ablatione. Omnibus ergo istis modis corruptionis consideratis de malis. dicit Psal mist. quòd *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, non est qui faciat bonum*, quia etsi quis sit bonus, tamen quia tam pauci sunt respectu malorum, nulli dicuntur, quia quod modicum est, nihil dicitur esse 2. Physicorum. Ex prædictis insurgit vnum dubium, quia dictum est in primo versiculo, quod multipliciter Deus negatur, ideo dubitatur vtrum negans Deum verbo plus peccet, quam negans Deum facto solum, vel econtrario. Et probatur, quòd plus peccat negans facto, quia plus consideranda sunt facta, quam sermones, vt dicit Eustathius primo Ethicorum. Ergo plus peccat malefaciens, quàm dicẽs. Igitur plus peccat negans Deum facto, quam verbo. Secundo quia Iudas Christum negauit facto: Petrus autem verbo; nulli aũt dubium, quod Iudas plus Petro peccauit. Ad oppositum, quia aliter quilibet in omni peccato mortali plus peccaret, quam hæreticus, qui negat Deum verbo. In omni autem peccato mortali facto negatur. Secũdo quia negare Deum verbo, est apostatare a fide, apostasia autem maximum peccatum est, ergo. Respondeo, quod si negare, verbo, vel facto accipiantur generaliter sine aliqua restrictione, quod multum est simpliciter grauius altero, quia se habent sicut excedentia, & excessa. Et ad hoc videtur esse beatus Aug. & habetur. sexta, quæstione prima. Vtrum Catholicum pessimis moribus alicui hæretico, in cuius vita præter illud, quòd est hæreticus, non habent homines, quòd reprehendant, præponere debeamus, non audeo præcipitare sentẽtiam. Et ideo dici potest, quòd, si negatur facto, sit grauius, oportet quòd sit processus sic, quòd primo sit consensus, secũdo verbum, tertio factum. Et sic secundum ipsum negans facto videtur corde negare. Et sic videtur consentire, quòd Christianus prauis moribus, grauius peccat quam simplex hæreticus. Dici tamen potest, quòd circunstantiæ circa aliquam istarum negationum, faciunt peccatum esse grauius, vel leuius. Et sic rationes vtriusque partis ex diuersitate circunstantiarum possunt solui. Sequendo materiam articulorum restat tractare nonũ articulum, quem posuit Matthæus dicẽs. Sanctam ecclesiam catholicam. Vt sit sensus. Credo in spiritum sanctum facientem ecclesiam esse sanctam, & catholicam: patet quia spiritus Sanctus donum suum, scilicet, Charitatis quo sanctificatur ecclesia, sic confert ecclesiæ catholicæ, vt quasi ecclesiæ dicatur esse proprium donum, vt habetur prima quæstione prima, multo. Et ideo ecclesia propter charitatem sanctitatis, quam a spiritusancto recipit, Christi sponsa immaculata dicitur, quæ nunquam adulterari potest, vt habetur vigesimoquarto, quæstione 1. loquitur, vbi dicitur, quòd vnam esse ecclesiam in cantico canticorum spiritussanctus ex persona Christi designat, dicens Vna est columba mea, vna est perfecta mea, vna est electa genitricis meæ. Et infra, ecclesia Christi adulterari non potest, spõsa Christi incorrupta est, & pudica, vnam domum nouit, vnius cubilis sanctitatem custodit. Hanc ergo ecclesiæ san-

Margin notes: Eccl. 42. — Locutio mala. — 1. Cor. 7 — Quæstio. Negare. Deum. — August. — Hæreticus. — Articulus nonus Ecclesia.

sanctitatem concludit articulus dicens. Sanctam ecclesiam catholicam. Et addit catholicam, quod idem est, quòd vniuersalem, ad denotandum, quòd licet ecclesia Christi sit vnica, est tamen vniuersalis, & communis, quia per omnes mundi partes latè, longèque diffusa. Quod multis exemplis probatur vigesimoquarto quæstione prima, loquitur. Primo exemplo luminis, quia sicut vnum lumen diuersos habet radios, sic, & vna ecclesia multa membra habet diuersa, vt declarat Apostolus Paulus dicens. Quosdam posuit Deus in ecclesia, primo quidē Apostolos, secundo Prophetas, tertio doctores. Secundo exēplo arboris, quæ ex vna radice multos ramos habet. Tertio exemplo fontis, a quo vno, multi riui deriuantur. Sic est vna ecclesia catholica, idest, vniuersalis, ex qua generantur omnes fideles. Nec mirum, quia Christus caput est omnis Ecclesiæ, Colosensium primo. Ideo & vos sanctificate ecclesiam Iohel secundo. Sed hic est vnum dubium, s. vtrum debeat dici In sanctam ecclesiam, vel sine ly in, sic, sanctam ecclesiam. Et sicut dixit Alexander libro tertio, quæstione 773. Leo Papa dicit, quod non debet dici in sanctam, sed sanctam. Ambrosius autem dicit, quòd debet dici in sanctam Respōdeo, & dico quod licet vtrūque possit dici, communius tamen dicitur sine in. Si enim dicatur sine in, tunc est sensus. Sanctam, & cæt. idest, Credo in spiritumsanctum facientem ecclesiam sanctam, & cæt Si autem dicatur cum in, tunc est sensus. Credo in sanctam, & cæt. idest, credendo amo ecclesiam, eique vt eius membrum adhæreo, iuxta dictum magistri lib. tertio dicens, quòd credere in Deum, est credendo amare, eidemque adhærere. Iste autem nonus articulus in nono fundamento ciuitatis Hierusalem, quod erat topazius, significat. Quoniam hic lapis lucem solis specularem recipit, conformiter. Nam vt dicit Mag. lib. 16. Hic lapis topazius sic lucem solis recipit conformiter, quod tunc magis lucet, quando solis radio tangitur, & omnium aliarum gemmarum superat claritatem. Quid enim solis nomine nisi ipse Deus significatur, qui sol iustitiæ dicitur? Ma-

24. q. 1.

1. Cor. 12.

Questio.

Leo.

Ambros.

Topazio

A lach. 4 Cuius, scilicet radio gratiæ ecclesia perlustrata, & sanctificata velut topazius summè refulget, & omnium aliarū gemmarum, idest, legum vel sectarum superat charitatem. Nec mirum, quoniam in dicto sole gratiæ Deus posuit tabernaculum ecclesiæ, iuxta illud Psalm. In sole posuit tabernaculum suum. Ideo de ecclesia potest exponi illud Iob. 28. Adæquabitur ei topazius, quia ergo ecclesia velut topazius a sole illustratur. s. Deo, & sanctificatur ideo in sanctitate fundata dicitur in Psalmo. Fundamenta eius in B montibus sanctis.

Psal. 18

Psal. 86.

Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat, si est intelligens, aut requirens Deum. 863

HIc consequenter agitur de malorum ingrata resistentia. Vbi nota, quòd per cœlum intelligitur humana natura a verbo assumpta, per quam oculo suæ misericordiæ respexit super filios hominū, idest, super omnes homines. Quid enim est respicere Dei, nisi misereri, suā C misericordiam nobis inspirare, & largiri? De cœlo ergo Deus respexit super filios hominum, quia homo factus, homines ad suam gratiam adduxit homines dico vel filij hominum, s. secundum rationem viuentes. Vnde Greg. dicit, Per prophetam dicitur. Non repellet dominus plebem suam, quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipse conspicit. Altitudines quippe montium sunt elationes superborum, quas dominus conspicere dicitur, i. ab iniquitate sua in melius commutare. Conuertit D namque eum, quem conspicit Deus. Vñ scriptum est. Respexit dominus Petrum, & recordatus est Petrus, &c. & egressus foras, fleuit amare. Sed attende, q̄ Deus aliter respicit bonos, & aliter malos. Vñ Greg. dicit. Duobus enim modis peccator respicitur a domino, aut, cum a peccato conuertitur, aut cum pro peccato punitur. De respectu enim conuersionis, dicitur, quòd respexit dominus Petrum, &c. De respectu autem vltionis dicitur. Vultus autem domini super facientes mala, &c. Vtroque autē modo arrogans

Respicere.

Greg. 30 mo. c. 34

Luc. 22.

Greg. 32 mor. c. 6.

gans sternitur, cum respicitur à domino, E quia aut pœnitendo cognoscit culpam, aut pereundo percipit pœnam. Superbi ergo ex respectu domini confunduntur, aut hic culpam cognoscentes, & damnantes, aut ibi supplicia de culpa sustinētes. Ex quibus apparet quod incarnatus dominus respexit de cęlo super filios hominum, s. suam gratiam offerendo, & minādo supplicia. Tanta autē est aliquorū ingratitudo, quod nec gratiam oblatam verentur, nec minata supplicia timent. Vnde de tāta ingratitudine reprehendens malos, ait. *De cœlo*, &c. *Vt videat si est intelligens*, &c. Vbi nota, quod tunc Deus videre dicitur, quando nos videre facit, sic & cognoscere, quando nos cognoscere facit. Item nota quod ly si aliquando stat affirmatiuè. Lucæ 1. Si in digito Dei eijcio dæmonia, &c. si idest, quia sic est. Aliquando stat negatiuè, vt in Ps. Quibus iuraui in ira mea, si introibunt, &c. si, i. nō. Hic autem stat negatiue cū dicitur. *Vt videat, si est intelligens*, &c. i. vt nos videre faciat, quia nō est intelligens, scilicet, cognitionem. *Aut requirens Deum*, operatione. Quod ideo sic dicit, quia cognoscentes, & requirentes Deum pauci sunt respectu malorum, ideo quasi nulli esse putantur, quia multi sunt vocati, pauci verò, &c. Et hoc est, quod subdit, istum intellectum declarando, dicens.

Si. *Mat. 20*

864 *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est, qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.*

IDest, omnes peccauerūt. Quod ideo dicit, quia ante Christi aduentum, omnes peccato erant obnoxij, vt ostendit Gregor. d. Omnes nos illa vnica persuasio culpę contagio, ab ipsa radice polluerat. Nullusque erat, qui apud Deum pro peccatoribus loquens, a peccato liber appareret, sed ex eadem massa editos, cunctos par reatus inuoluerat, Proinde venit ad nos vnigenitus patris, assumpsit a nobis naturam, non perpetrās culpam, &cæt. Et hoc est, quòd tangit Psaltes, dicens. *Omnes declinauerunt*. scilicet, à mandatis Dei, quia non ad Deum, sed ad terrena incuruabantur, vnde Psalmo decimonono. Oculos suos statuerunt declinare in terram. Vnde de ista generali declinatione dicitur. Omnes in viam suam declinauerunt, vnusquisque ad auaritiam suam, à summo vsque ad nouissimum. *Simul inutiles facti sunt*. Quamuis enim in peccato existens aliqua bona de genere quandoque faciat, tamen quia illa carent forma gratiæ, Deo non placent, & inutilia quoad præmium à Deo iudicantur. Vnde Gregor. d. Homo peruersus quædam recta agere videtur, sed per ea, quę iniqua sūt, destruuntur. Et quia multum displicent F Deo mala, nec illa placēt quæ sunt malorum, qui ergo in malis suis Deo abominabilis est, in bonis inutilis est, quia dum se per praua opera Deo abominabilem exhibet, nec illud quod rectum in eo videtur, Deo placet. Ideo dicitur. Opera eorū inutilia, ratio, quia opus ini quitatis in manibus eorum. Sequitur. *Non est vsque ad vnum*. Per vnum intellige Christum, q. est vnicus patris, q. a sine isto vno .s. sine fide Christi, nullum bonum Deo placitū facere potest. Vnde gloss. Psal. 13. G *Non est vsque ad vnum*, i. præter vnum, quia nullus facit bonum sine vno, s. sine Christo. Quod ideo dicit, *Vsque ad vnū*, idest, vsque ad Christum, quia ipse solus homo factus boni faciendi efficax nobis dedit exēplum, non tam verbis quàm factis. Efficacius enim mouent exempla ad bonum faciēdum quàm verba. Dicit Seneca epistola 42. quod longū est iter per præcepta, sed breue, & efficax per exempla. narrat Plotinus, lib. 4. de Xenophonte, quòd cum equo insideret, & pedites collem quēdam præruptum occupare præcepisset, vnus militum eius H murmurando dixit. Facilimum esse sedentem in equo tam laboriosa imperare. Quod audiens Xenophon statim de equo descendit, & illum militem murmurantem equum ascendere fecit, ipso duce ad prædictum collem occupandum cursum properante. Cuius facti ruborem cum dictus miles perpeti non posset, cæteris commilitonibus ipsum irridentibus, de equo descendit, & cum maxima difficultate obtinuit, vt Xenophon equum iteratò ascendere vellet. Sic spiritualiter multa, quæ Deus præceperat, labo-

Peccator *Greg. 24 mor. c. 3* *Inutilis.* *Greg. 13 Moral.* *Esa. 59* *Vnus.* *Facti Exempla* *Seneca*

laboriosa videbantur, vt ergo doceret hominem factis, & exemplis, quo illa faciliter facere posset, descendit de maiestate sua factus homo, vt suis exemplis omnes ad bonum peragendum incitaret. Et sic vsque ad vnum non erat, qui faceret bonum, idest, usque ad Christum.

865 *Nonne scient omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam, vt cibum panis.*

Cibus. DIc vt versiculo 163. Et nota, quòd quia dignitas peccantis auget peccatum, sic & maior ei pœna correspondet, ideo istum versum principaliter prælatis applicat Psalm. qui subditos, ut cibum deuorant, ut subditi cibus sint prælatorum, scilicet, quandoque per cupiditatem auaritiæ. Iob. 30. Radix iuniperorum erat cibus eorum. In iunipero n. quæ ex omni parte habet aculeos, quibus pũgit, notatur auaritia, quæ ex omni parte aculeos habet punctionum, quandoque per detractionem, & inuidiam, quod prohibetur Prouerb. 23. Non comedas cum homine inuido, & ne desideres de cibis eius. Et ibidem, Ne desideres de cibo eius, in quo est panis mendacij: quandoque per elationem, & superbiam, ideo cauete a superbo, quoniam vt dicitur Eccles. 13. Confundet te in cibis suis, donec te exinaniat.

Iob. 30.

866 *Deum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore, vbi non fuit timor.*

Timor. HIc redditur ratio talis punitionis, dic vt uersicu. 164. Vel aliter, ista verba dicit Psalm. de malis, quibus spiritus bona inspirat, sed timore temporalium inspirationem omittunt. Sic enim istum passum exponit Grego. exponens illud Iob. 6. Qui timent pruinam, irruet super eos nix. d. Pruina quippe inferius congelascit, nix autem de superioribus ruit. Et sæpe nonnulli dum temporalia aduersa pertimescunt, districtioné æternæ animaduersionis incurrunt. De quibus bene per Psalmist. dicitur, *Illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor*. Iste namque veritatem iam libere defendere appetit. Sed tamen in ipso suo appetitu trepidus, indignationem potestatis hu-

Greg. 7. mo. c. 12

A manæ pertimescit. Cumque in terra hominem contra veritatem pauet, eiusdem veritatis iram cœlitus sustinet. Ille peccatorum suorum conscius ea, quæ possidet, indigentibus iam elargiri desiderat, sed tamen ne datis rebus egeat, ipse formidat. Cumque carnis subsidia reseruando trepidus præparat, ab alimẽtis misericordiæ animam necat. Et cum pati in terra inopiam metuit, æternam sibi abundantiam supernæ refectionis abscindit.

B *Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent, confusi sunt, quoniã Deus spreuit eos.* 867

COnfirmatur eadem ratio, quia qui hominibus placere cupiunt, Deo displicent. Qui autem displicent Deo, confunduntur finaliter. Et hoc est, quod dicit. *Quoniam Deus dissipauit, &c.* Vbi notandum, quòd per ossa intelliguntur interiores animæ uirtutes. Et hoc propter duo. Primo, quia sicut dicit Albertus. Si ossa crescerent semper, animal, cuius sunt, semper cresceret, C quia his crescentibus, crescunt, & membra, quæ ossibus sustentantur. Magnitudo enim animalis est maximè ex magnitudine ossium. Sic est de uiribus interioribus animæ, vt puta intellectu, voluntate, &c. quia, quandiu vires istæ proficiunt in bono, tamdiu membra extrinseca scilicet, sensus corporei, quorum bonitas ab interioribus dependet, crescunt in bono. Esa. 66. Ossa vestra quasi herba germinabunt. Secundo quia ossa medullis irrigantur, alioquin arescerent. Sic & vires interiores medulla gra- D tiæ debent irrigari. Iob vigesimoprimo. Medullis ossa illius irrigantur, alioquin desiccantur, & pereunt. Dicit Philosophus, quòd in ossibus porcorum minimum est de medulla. Sic & illi, qui porcis sunt similes, quales sunt illi, qui admodum porcorum terram effodiunt, qui oculos suos statuerunt declinare in terram, modicum habent de medulla prædicta gratiæ, immo nihil. Et tunc necesse est talium ossa dissipati, quia cũ non possint esse vacua, si non replentur medulla, replentur vento. Dicit autem

Os ossis.

Alber. 16 de animalibus

Philos. 4 de aial.

2. Can.

Auicena,

Auicena. Auicena, quod in ossibus quandoq; fiūt E ventositates, quæ erumpendo, frangunt ossa. Sic est de ossibus interioribus malorum, quia non replētur spirituali medulla gratiæ, sed replentur vento vanitatis inflatione superbiæ, quæ uires animæ rūpit, & dissipat, quia multis, curis distrahit mentē. Esa. 38. Quasi leo sic cōtriuit omnia ossa mea. Et ps. Dissipata sunt omnia ossa nostra secus infernum. Ad propositū ergo illi, qui curant nō Deo placere, sed hoīnib. hēnt vires interiores ventositatibus plenas, & ideo Deus extrahendo ventositatem, dissipat illas. Sicut de antiquis F Philosophis, qui habebant intellectum acutum, tñ qui voluerunt magis hominibus quam Deo placere, Deus dissipauit intellectum eorum, dum tradidit eos in
Rom. 1. reprobum sensum, vt dicit Apostolus. Et hoc est, ꝙ hic dicit Psal. *Q̄m Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent, con-*
Quæstio. *fusi sunt, q̄m Deus spreuit eos.* Sed hic in-
Placere. surgit dubium. s. vtrum licitum sit placere hominibus. Et vr̄ ꝙ non ex isto textu.
Galat. 1 *Q̄m Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent: confusi sunt, q̄m Deus spre-*
1. Co. 10 *uit eos.* Item Apostolus d. Si adhuc homi G nibus placerem, Christi seruus non essem. Ad oppositum præcipit Apostolus. Sine offensione estote Iudæis, & gentib. & ecclesiæ Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, ut salui fiāt. Istam quæstionem cum argumentis facit gl. ad Galat. 1. Et sic respondet. Sunt homines aliqui temerarij iudices susurrones, murmuratores, quærentes suspicari, quod non vident, contra tales sufficit testimonium conscientiæ nostræ. Neque ét in alijs, quibus placere volumus glo- H riam nostram quærimus, vel quęrere debemus, sed illorum salutem, vt nos bene ambulantes imitando, non errent, & inde non nos, sed Deum laudent, qui tales nos facit. Non ergo utilitatem, uel gloriam nostram quærimus, cum placere hominibus uolumus, sed gaudemus eis placere, quod bonum est propter ipsorum utilitatem, non propter nostram dignitatem. Ideoque Apostolus, & non se hominibus rectè placere dicebat, quia in eo ipso vt Deo placeret intuebatur, & placendum sic esse hominibus rectè præcipiebat, non ut hoc appeteretur tanquam merces rectè factorum, sed quia placere Deo non posset, qui non se his, quos saluos fieri uolet, imitandum præberet. Et sicut in Apostolo uidebantur, sic in euangelio illa uidentur contraria. Dixit enim Christus. Luceat lux ve- *Matt. 5.* stra coram hominibus. Item, nolite facere iustitiam vestram coram hominibus, vbi illos arguit, qui opera sua ita faciunt, vt finem bonorum operum in laudem hominum ponant, eandemque quasi pro mercede computant operum suorum, ideo ait. Vt videamini ab eis, quasi nolite sic facere coram hominibus, quicquid boni facitis, ut uideamini ab eis, idest, ut ipse sit finis boni operis vestri videri ab eis, nolite hic facere finem. Stat ergo solutio in hoc, quod hominibus non debemus uelle placere isto fine, ut ipsorum gratiam, & beneuolentiam acquiramus, sed vt salutem animarum ipsorum procuremus.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum auerterit dn̄s captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel. 868

Hic ponitur finalis bonorum consolatio. Dic ut versiculo 166. loco Iudæorum ponendo omnes bonos, &c. Restat agere de decimo articulo. Decimus articulus, quem posuit Simon est, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Vnde aduerte, quod hoc, quod dicitur, sanctorum communionem, dupliciter exponitur. Primo, credo per fidem sanctæ ecclesiæ peruenire ad sanctorum communionem. Et iste sensus approbatur, extra de summa Trinitate, capitulo firmiter. Vbi dicitur, quòd una est uniuersalis fidelium ecclesia, extra quam nemo saluatur. Vel sic, credo, quòd vnitas ecclesiæ tanta est, quòd quilibet, qui est membrum ecclesiæ, particeps est omnium, quæ sunt totius corporis. Pro cuius declaratione sciendum, quòd tanta actualis est vnitas fidelium, & ecclesiæ, quòd omnes fideles sua merita, & bona opera sibi inuicem communicant, secundum magis

gis,& minus vt fideles sunt magis, & minus dispositi ad huiusmodi participationem. Disponitur autem quis ad participandum bona,& merita vniuersalis ecclesiæ, per gratiam, quæ omnia facit esse communia, ideoque secundum quod aliquis est in maiori, vel minori gratia, secundum plus, & minus participat ecclesiæ bona,etiam si sibi specialiter non applicentur. Et hoc notabat Psalmista dicens.Particeps ego sum omnium timentium te. Et hoc est,quod notat articulus dicens.Sanctorum communionem. Non solum autem hoc verum de sanctis,quãdiu sunt in via,sed etiam de animabus in purgatorio existentibus, quia omnium bonorum,quæ hic fiunt habent communionem,scilicet,secũdum quòd sunt magis vel minus capaces. Et hoc ex parte operis operati. Ita quod si celebrarem pro Petro existente in gratia,& Martino, si Martinus sit in maiori gratia,magis de ista missa participabit, posito quòd ego missam ad Martinum non applicarem.

Suffragia.

Ista talis sanctorum communio probatur primo auctoritate Hieron.& habetur de consecr. distinctione quinta non mediocriter. Vbi dicitur quod cum pro cunctis animabus Psalm. vel missa dicitur, nihil minus accipit quisque,quam si pro vnoquoque ipsorum diceretur.Secundo hoc expresse tenet dominus Guido in expositorio,exponens dictum capitulum,non mediocriter. Tertio hæc est opinio Domini Præpositiui, dicentis, quòd suffragia pro aliquo facta, non magis prosunt ei,pro quo fiunt,quam alijs, sed prosunt vnicuique secundum quod magis sunt digni. Ratio,quia charitas facit omnia esse communia, diuidens singulis pro vt sunt capaces, ponit exemplum de candela,quæ accenditur pro aliquo diuite,quę non minus prodest illis, qui cum ipso sunt, quam diuiti,sed forte magis secundum quod oculos habent clariores. Similiter de lectione, quæ non magis proficit ei,pro quo legitur,quam alijs,&c. Quarto hæc est opinio domini Hostiens. in summa sua,titulo de pœnitentia,paragrapho, quibus mortuis. Veruntamen ad maiorem declarationem horum, ego noto quòd opera bona vt orationes, &cæt.

Hiero.de cons. d.5

A possunt considerari dupliciter, uno modo in quantum meritoria,alio modo inquantum satisfactoria. Primo modo reputo verum quod dictum est. Secundo modo reputo dubium. Et hoc ex opere operato non operantis. Sed hic est vnum dubium. Si tanta est sanctorum communio virtute charitatis, quòd omnes fideles in charitate existentes, sanctorum, & iustorum merita participant,vnusquisq; secundum suæ charitatis proportionem, nunquid Petrus existens in maiori charitate, quam Linus, merita Lini, ut puta

Opera bona, & orationes duplices.

Charitas.

B ieiunium Lini,orationem,vel eleemosynam magis participat ipso Lino.Et videtur, quòd sic:quia postquam sanctorum bona ab omnibus participantur secundum virtutem charitatis ipsorum, quæ facit sanctorum communionem, & Petrus est in maiori charitate quam Linus, sequitur propositum. Respondens dico, quòd, non obstante sanctorum communione, meritum plus proficit merenti quam alteri:licet in maiori charitate existenti.Et ideo nota,quòd charitas sic applicat merita, & facit sanctorum communionem, sicut,& dilectionem. Dile-

C ctionem autem sic facit charitas, vt dicit Magister libro tertio, distinctione vigesimanona,vt prius diligatur Deus,secundo id quod nos sumus, tertio proximus, quarto quod infra nos est,scilicet corpus nostrum. Sic ergo posito, quòd proximus sit in maiori charitate quam ego, virtute tamen charitatis teneor me plus diligere quam ipsum. Cuius ratio est, quia via charitatis incipit a se, & decurrit in proximum. Sed quia proximos respicit secundum eorum bonitatem, ideo

D secundum proportionem charitatis, & bonitatis aliorum alios facit charitas diligere. Sic dico in proposito, quòd cum ordinata charitas incipiat a seipso, & consequenter tendat in alios, quòd charitas *Lini*, cuius virtute est opus suum meritorium, primo, & principalius illud sibi applicat, ac magis, quia ipse simul cum charitate operatur, consequenter autem illud applicat ad proximos magis, & minus, secundum eorum maiorem, vel minorem bonitatem, vel charitatem. Et sic efficitur, quòd plus

plus habenti, plus datur, & minus haben- E
ti, minus. Sic enim est de merito Christi,
quod applicatur cæteris secundum eorum charitatis bonitatem. Istam ergo meritorum communionem notãs articulus
2. Cor. 8 dicit. Sanctorum communionem. Vnde nos vna cum Apostolo dicentes. Simus obsecrantes gratiam, & communicationem ministerij, quod est inter sanctos. Sed quia hæc sanctorum communio, solum virtute charitatis habetur, quæ omnia peccata remittit, ideo remissionem peccatorum, quæ huic communicationi est necessaria, subdit articulus. d Remis- F
sionem peccatorum. Et est sensus. Credo quod charitas, & sacramenta, quibus fideles communicant, cõferant remissionem peccatorum. Sic enim debemus credere pœnitentiam in remissionem peccatorum in omnes gentes, quod principalius
Luc. 24. facit charitas. Figura de Magdalena, cui remissa sunt peccata multa. Alia ratio non assignatur, nisi quia dilexit multum.
Luc. 7. Iste autem articulus quo ad duas partes
Chrysoprasus. prædictas significatur in decimo fundamento ciuitatis, quod erat Chrysopra-
Ignis. sus, qui lapis actum ignis virtualem ex- G
primit. Nam vt dicit Magister libro 16. hic lapis de nocte est igneus. Ignis autem habet duas virtutes, scilicet multiplicatiuam, quia se communicat sine sui detrimento, & purgatiuam, quia metalla ab omni sorde purificat. Ex prima significat sanctorum communionem, ex secunda remissionem peccatorum. In hoc ergo, quòd iste lapis de nocte est igneus, figuratur quòd in nocte præsentis vitæ ex dicto articulo fidei dictas duas virtutes ignis debemus credere, vnde iste articu-
Pro. 30. lus potest dici sermo Dei ignitus prouer. H
Ps. 118. trigesimo, iuxta illud Psalmi. Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud. Et quia iste articulus tractat sanctorum communionem, & remissionem peccatorum, quæ fiunt per charitatem, & pœnitentiam. Ideo potest dici illud fundamentum, de quo habetur ad Hebræos sextò, quòd est fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, &c.

PSAL. LIII.

DEus, in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. 869

PSALMVS Iste talem habet titulum. *In finem in carminibus intellectus Dauid, cum venissent Ziphæi ad Saul, & nunciassent Sauli, nonne Dauid absconditus est apud nos?* Pro expositione literali huius tituli, est notandum, quòd (vt habetur historia primo Regum vigesimotertio) cum Saul persequeretur Dauid: Dauid fugit, & abscondit se cum suis in monte Ziph, in quo habitabant Ziphæi, qui erant de tribu Iuda cum ipso Dauid. Qua propter Dauid magis confidens de ipsis, apud eos declinauerat, ut ibi saluari posset, ne Saul ipsum inueniret. Ipsi autem Ziphæi gratiam Saulis acquirere volentes, proditores fuerunt, & nunciauerunt Sauli dicentes. Ecce Dauid apud nos latitat, descende vt tradamus eum in manus tuas. Descendit ergo Saul. Quod cum nunciatum fuisset ipsi Dauid, statim recessit inde, & fugit ad tutissima loca Engaddi. Erat autem ibi in monte quædam magna spelunca, in qua Dauid cum suis habitabat. Quod ignorans Saul, (speluncam illam intrauit, ut uentrem purgaret, & deposuit chlamydem ad partẽ. Tunc Dauid, qui ibidem latitabat cum suis, videns se habere persecutorem suũ in manu sua, noluit tamen manum mittere in ipsum, sed latenter præscidit orã chlamydis Saul, & recessit. Saul autem de hòc non aduertens, purgato ventre, recessit. Tunc Dauid post ipsum exiuit speluncam, & clamauit post Saul, dicens: Domine mi rex, quare audis verba hominum dicẽtium, Dauid quærit malum aduersum te? Respice, & cognosce orã chlamydis tuæ in manu mea. Quoniam cum præciderem oram chlamydis tuæ, nolui extendere manum meam in te. Aduerte ergo, quòd non est malum in manu mea, tu autem insidiaris animæ meæ. Dixitq; tunc Saul ad Dauid Fili mi, tu iustior es quam ego, tu tribuisti mihi bona, & ego reddidi

Margin (right, partly cut): Dei... d. 4. ... quam... 1. Reg. 23. Ziphæi Colos. 3

reddidi tibi mala,&c. Ad propositum ergo, cum Dauid videret se inimicum suũ habere in manu sua, fecit istum psalm. rogans Deum vt saluaret eum, i. preseruaret ab homicidio, ne. s. interficeret Saulé, sicut suggerebant ei uiri sui. Vnde orans dixit. *Deus, in nomine tuo saluum me fac*, &c. ne. s. incurram homicidium. Ex prædictis apparet expositio literalis tituli, & materia psal. Et ad istum intellectum psal. iste litteralis habet duas partes. Quia Dauid primo ponit suam deprecationem. Secundo vt facilius exaudiatur, facit Deo votum, & promissioné, ibi. *Voluntate.* Quantum ad primũ dicit. *Deus, in nomine tuo, &c.* Dic vt Nic. de Lyra. Quantum vero ad intellectum propheticum, sciendum quod totus iste psalmus agit de bonis, & sanctis viris, ostendens qualiter hic in præsenti sunt inter malos, & persequuntur ab eis, monens eos inter malos habere patientiam, & auxilium sperare diuinũ. Et hoc innuit titulus prædictus intellectus spiritualiter.

Ziphæi . Vbi notandum, quod Ziphæi, inter quos latitabat Dauid, interpretãtur florentes. Et significant illos, qui in præsenti florét gloria temporalium rerum, quorum gloria est ut flos fęni, quod hodie floret, & cras in clibanum mittitur. Dauid autem iustus, qui inter istos latitabat, significat uiros sanctos mortuos mundo, quorum uita in præsenti latet, quibus dicebat

Colos. 3. Apostolus. Mortui. n. estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in Deo, &c. Saul aũt, qui interpretatur abutens, significat diabolũ regé super omnes filios superbiæ, qui creaturis Dei abutitur, dum homines omnes ad malum conatur inducere. Ziphæi ergo tũc nunciant Sauli, ꝙ Dauid inter illos habitat, ut ipsum tradant in manibus Saul, quando homines mundi, & peccatores bonos persequuntur, ad hoc ut ipsos per peccatum diabolo tradant, quod tamen effectum non habet. Est ergo sensus tituli talis. *Intellectus Dauid in carminibus*, idest, in laudibus: quia per hoc intelligitur etiam, quod in aduersis laudandus sit Deus. *Cum uenissent Ziphæi, & nunciassent*, &c. scilicet quando mali bonos in manibus diaboli tradere uolunt. Et hoc in finem, quia sci

A licet in præsenti non apparet virtus iustorum inter malos, sed apparebit finali ter. Intentio Psalmi est bonos mouere, vt ét in aduersis laudent Deum. Et secũdum hoc Psalmus iste diuiditur in partes tres. Quia Psalmista in persona bonorũ omnium loquens, videns se inter malos positum, & persecutum ab illis, primò diuinã implorat misericordiam. Secundò persecutorum explicat malitiam: ibi. *Quoniam alieni*. Tertio in Deo plenã ponit cõfidentiam, ibi. *Ecce enim Deus adiuuat me.* Prima diuiditur in partes duas. Quia

B primo ponit suam orationem. Secundò suæ orationis implorat exauditioné, ibi. *Deus exaudi.* Quantum ad primum ait. *Deus, in nomine tuo saluum me fac*. Vbi nota quòd duplex est nomen verbi incarnati, s. proprium, & appellatiuum, ꝓpriũ nomen est Iesus, sed appellatiuum est Christus, quia omnes inuncti reges, & sacerdotes Christi vocabantur, hic autẽ loquitur de proprio nomine, quod est Iesus. De quo Lucæ 1. Vocabis nomen eius Iesum, ipse. n. saluum faciet populũ suum à peccatis eorum. Vnde qualiter

Duplex nomen uerbi incarnati.

C nos saluat, vide superius versi. 655. Sic ergo hic dicit. *Deus in nomine tuo*, s. quod est Iesus, *saluum me fac*, i. imple in me rem nominis tui, quæ est saluatio, quia Iesus saluator interpretatur. Ex quo apparet, ꝙ Dauid sic orando mysteriũ incarnationis præuidit. Sequitur. *Et in uirtute tua iudica me.* Aliqui textus habẽt. *Et in uirtute tua libera me*, quia aliqui timentes diuinum iudicium, non audent petere iudicari, sed solum liberari. Et sic textum istum corrumpunt, quia verus textus dicit. *Et in uirtute tua iudica me.*

Saluare.

D Vbi sciendum, ꝙ duplex est iudicim. s. discussionis, & discretionis, de quo supra vers. 367 Hic autem loquitur de iudicio discretionis. Item notandum, ꝙ virtus Dei dicitur verbum Dei per quod omnia facta sunt. Ad Hebr. 1. Portans omnia uerbo uirtutis suæ, quod in humanitate assumpta in finali iudicio diuidet & discernet bonos à malis. Matthæ 25. Quia statuet quidem oues à dextris, &cæt. Et sic dicere, *in uirtute tua iudica me*: nihil aliud est, nisi per uerbum tuum incarnatum discerne me à malis,

Iudicare. Dei.

Hebr. 1.

Mat. 25

malis & damnandis. Vel per virtuté Dei E intellige misericordiã, quæ maxime omnipotentiã Dei manifestat, sicut cantat ecclesia. Deus, qui omnipotentiam tuã parcendo, & miserando maxime manifestas. Et tunc petit, vt per misericordiã sibi peccata dimittantur, vt à malis diuidatur, quasi dicat. Per misericordiã tuã iudica, idest, diuide me à malis.

870 *Deus, exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.*

HIc consequenter suæ orationis implorat exauditionem. *Auribus percipe*, &c. Vbi nota ꝙ auris Dei non est corporale instrumentũ, sed est eius gratia, qua nostris votis annuit. Sic.n. auris Dei pro exauditione accipit Salomon. 2. Paralip. 6. dicens Deo. Sint aures tuæ intentæ super orationem quæ fit in loco isto, & Ps. 85. Inclina aurem tuã, & exaudi me. Item nota, ꝙ capio componitur cum per, & fit percipio, pis, & est idẽ ꝙ perfectè capere, & intelligere. Quamuis enim Deus omnia perfectè percipiat, & intelligat, tamen propriè illud dicitur pfectè capere, quod approbat, & sic percipere Deum verba nostra est orationem nostram acceptando approbare. Sic enim orabat superius Psalmo quinto, dicens. Verba mea auribus percipe, domine, &c. Et nota hic duplicem modum orandi, s. corde, & voce. Quantum ad primum dicit. *Deus exaudi orationem meam.* Quantum ad secundum dicit. *Auribus percipe verba.* Ad denotandum, ꝙ in oratione cũ affectione cordis, etiam verba vocalia concurrere debent. Sed forte dicit. Nũquid sufficit orare corde sine exterioribus uerbis Dic ut supra versi. 39.

Auris ꝑcipere. *2. Par. 6.* *Duplex orãdi modus.* *Quæstio.*

871 *Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quæsierunt animam meã, & non proposuerunt Deum ante conspectum suum.*

HIc persecutorum explicat malitiã. Quantum ad literam, si Dauid loquitur in persona propria, loquitur de Ziphæis, qui eum prodere volebant in manibus Saul. d. *Quoniam alieni*, idest, Ziphæi *insurrexerunt aduersum me*, scilicet proditoriè. *Et fortes quæsierunt animam meam*, idest, Saul cum suis complicibus, qui erant fortes temporaliter, *quæsierunt animam meam*, idest, vitam meam sine ratione, ideo *Non proposuerunt Deum ante conspectum suum.* Sed nõ videtur quòd Ziphæi essent alieni à Dauid: quia erant de eadem tribu, Ziph nãque vicus erat pertinens ad tribum Iudæ, de qua tribu erat Dauid. Sed dic, ꝙ alieni erant à Dauid non tribu, vel loco, sed malitia, & voluntate, quia prodiderunt eum Sauli. Secundum autem sensum propheticũ Dauid loquitur in persona omnium bonorum, contra quos alieni, idest, dæmones insurgunt. Vnde F istum textum exponit Gregorius dicẽs. Quis verò alienus nisi apostata angelus vocatur? Vnde per psalm. de cunctis simul spiritibus malignis dicitur. *Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quæsierunt animam meam.* Et sic nòmine alienorum, accipiuntur dæmones cum omnibus suis membris, idest, iniquis hominibus, qui iustos persequuntur. Vel Dauid ista verba in persona Christi dicit de Iudæis, qui cum carne G propinqui essent Christo, tamen uoluntate peruersa increduli facti sunt alieni. De quib. dicitur Iob decimonono. Fratres meos longè fecit à me, & noti mei quasi alieni recesserũt à me. Iudæi enim fratres erant Christi carne, noti erant lege, quia per prophetas, & legem ipsum cognouerunt venturum. Sed quando uenit, elongati sunt ab eo cultu, & fide, & sic facti sunt alieni. Vnde prædicta uerba exponens Gregor. dicit. Ioannes de Christo dicit. In propria uenit, & sui eum non receperunt. Ab ipso quip H pe Christo Iudæi fratres secundum carnem longè facti sunt, & noti recesserũt, quia quem per legem, & prophetas nouerant uenturum, uenientem minimè recognoscebant. Iudæi enim propinqui per carnem, noti per legis instructionem, quasi obliti sunt quem prophetauerant, dum eum, & incarnãdum uerbis legis canerent, & incarnatum uerbis perfidiæ negarent, &cęt. Vnde & de Iudæis conqueritur Christus. d. Filij alieni mentiti sunt mihi, &c. Vide uersic. 246. Notandum autem quòd generaliter omnes

Alieni. *Greg. mor.* *Iob* *Greg.* *Ioan.* *Ps.*

omnes mali dñr a Christo alieni: quia et si per baptismum efficiuntur filij tñ pec cando efficiuntur alieni, & filij diaboli.

Aspides. Dr̃ in libro de naturis rerum, q̃ Syris, & Aphris non nocent aspides. Et ideo pueros ex se natos obijciunt aspidibus, vt ex periantur, an sint sui filij, vel alieni. Si.n. eis nocent aspides, sciunt eos non esse suos, sed adulterinos. Si verò eis non nocent, approbant eos esse suos. Sic & conformiter Christus habet experientiam de regeneratis. Scit.n. q̃ quandiu sunt filij sui, aspis, i. diabolus eis non pôt nocere, nec eos uenenare, quia de filio Dei

Psal. 90 scribitur. Super aspidem, & basiliscum ambulabis, &c. Et ideo si quis a diabolo venenatur, scit ipsum non esse filium suum, sed alienum: quia vt dr̃ 1. Ioan. 3. Omnis qui natus est ex Deo non peccat. In hoc manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli, &c. Vnde de istis filijs sic alienatis dicit. Filij alieni mentiti sunt mihi, fi

Psal. 17 lij alieni inueterati sunt, &c. Vnde tales multipliciter describuntur. Primo ex nimia falsitate. Et quantum ad hoc dicit Christus. Filij alieni mentiti sunt mihi, quia. s. quæ in baptismo promiserunt, nõ obseruant, promiserunt enim renunciare diabolo, & omnibus pompis eius, tãquam ascripti militiæ regis cælestis. Di

Vegetius lib. 1. *Milites.* cit Vegetius, q̃ milites iurant omnia se strenuè facturos, quæ præcepit Imperator, nunquam deserturos millitiam, nec mortem recusantes pro republica. Consimilia iurant, qui ad militandum summo imperatori ascribuntur. Ideo falsi Christiani non solum sunt mendaces, sed etiam facti iuramenti sui, seu voti transgressores. Cum n. ad pugnam uene rint, non confligunt, sed aciem, & militiã

Ve. li. 2. deserunt. Et ratio potest haberi ex eo, quod dicit Vegetius. Miles qui scit sumptus suos apud signa positos, de deseren do nihil cogitat, sed magis signa diligit, pro illis in acie fortiter dimicat, vt pro illis habeat maximam curam, in quibus suam positam videt substantiam. Ex quo patet, q̃ si sumptus atq; substantiam alibi quàm apud signa habeat, retrahit hoc militem a pugnando, & est ei occasio signa deserendi. Propter quod Agesilaus dux Lacedæmoniorum (sicut narrat Sex-

A tus Iulius Frontinus lib. 1.) cum comperisset multos suos milites in ciuitate, quæ prope fuerat, omnia sua preciosa deposuisse, præcepit oppidanis, ne quicquã reciperent, quod ad suos milites pertinebat, ut sicardentius dimicarent milites, qui scirent pro omnibus suis esse bellandum. Sic in acie Christianorum, cum ipse Christus crucifixus sit signum ſm illud Esa. 55. Erit dñs nominatus in signũ æternum. Apud istud signum cogitat verus miles Christi omnem suam substãtiam esse repositam. dicens illud psalm.

B Substantia mea apud te est. Et ideo de deserendo signo talis nunqnam cogitat, sed constanter pro ipso dimicat. Secus est de illo, qui totam substantiam suam alibi repositam habet, puta in ciuitate huius mundi dicens illud psal. Substantia mea in inferioribus terræ. Vnde talis *Psal. 38* nec est fidelis miles, nec verus Christianus. Vnde Aug. de decem cordis. Non .n. debent Christianorũ mentes de præsenti sæculo cogitare. Qui.n. de futuro sæculo non cogitat, nec propterea Christianus est, ut illud quod in fine promit-

C titur accipiat, nec dum Christianus est. Tales ergo infideles milites, & falsi Christiani dicuntur alieni, qui contra ecclesiam insurgunt. De quibus nunc dicitur. *Q̃m alieni insurrexerunt aduersum me*, &c. Amos 5. Filios alienos genuerunt.

Ecce enim Deus adiuuat me, & dominus susceptor est animæ meæ. 872

Ostendit hic Psalmista se in Deo plenam habere confidentiam. Et diuiditur in partes quatuor. Quia pri-

D mò in Deo suam ponit confidentiam. Secundò ad inimicos uerã ostendit amicitiam, ibi. *Auerte mala.* Tertiò debitam Deo exoluit gratiam, ibi. *Voluntariæ.* *Adiutor noster Christus* Quartò in Deo perfectam habet lætitiam, ibi. *Quoniam ex omni tribulatione.* Quantum ad primum ostẽdens se in Deo habere confidentiam, & non in mũdo, dicit. *Ecce enim Deus adiuuat me*, &c. Vbi sciendum, quòd propheta spiritu prophetico eleuatus vidit verbum pro nostro adiutorio incarnandum, vnde istud adiutorium per incarnationem fa-

Psal.37 ctum humiliter postulabat Psal. dicens. E
Exurge in adiutorium meum, dñe Deus
salutis meæ. Surrexit.n. Deus in adiuto-
rium nostrum, quando Dei verbum ca-
ro factum est. Et hunc adiutorem flagita
Iob. 31. bat Iob. 31. dicens. Quis tribuat mihi ad
iutorem, ut desiderium meum omnipo-
Greg.22 tens audiat? Quod exponens Grego. d.
mo.c.18 Sciens sanctus Iob, q͂ suis meritis redimi
non poterat, adiutorem quærit. Et quem
nisi vnigenitum filium Dei contempla-
tur, qui humanam naturam in hac mor-
talitate laborantem dum suscepit, adiu-
Incarna uit. Ipse quippe adiutor adiuuit hominē F
tio Chri factus homo, vt quia puro homini via nō
patebat redeundi ad Deum, via fieret
per Verbum Dei. Longè quippe distaba
mus a iusto, & immortali, nos mortales,
& iniusti. Sed inter immortalem, & iu-
stum, & nos mortales, & iniustos appa-
ruit mediator Dei, & hominum morta-
lis, & iustus, qui, & mortem haberet cū
hominibus, & cum Deo iustitiam, vt quia
per ima nostra longè distabamus a sum-
mis, in seipso uno adiutor noster factus
iungeret ima cum summis, atq; ex eo via
redeundi nobis fieret, quo summis suis G
ima nostra copularet, &c. Hunc ergo mo
dum adiutorij hic Psalmista præuidens
in persona omnium bonorum d. Ecce.n.
Deus adiuuat me. Et statim modum osté
dit, d. Et (pro quia) *Deus susceptor est ani
mæ meæ.* Per animam.n. quæ est principa
lior pars hominis totam naturam huma
nam intellige. Suscepit ergo Dominus
animam nostram, quando Dei filius, vt
nos adiuuaret, factus est homo. Et in isto
adiutorio plenè confidit quilibet iustus
Ps.118. dicens filio Dei illud psal. 118. Adiutor,
& susceptor meus es tu, & in verbum H
tuum, scilicet incarnatum, supersperaui.

873 *Auerte mala inimicis meis, & in verita-*
20. q. 3. *te tua disperde illos.*
præsens.

Consequenter hic ad inimicos se ostendit habere amicitiam, & hoc
Auerte pro ipsis orando, vt conuertantur, dicēs.
re. *Auerte mala*, &c. Vbi nota, quòd ver-
to vertis, componitur cum a, & fit auer-
to. tis. & habet duo significata, s. remoue-
Ps.118 re. Et sic dr̄ psalmo 118. Auerte oculos
meos, ne videant vanitatem, aliquando
idem est q͂ tergū vertere, Psal. 43. Auer
tisti nos retrorsum post inimicos no-
stros, &c. Hic autem accipitur pro remo
uere. Orat ergo vt auertantur, i. remo-
ueantur mala ab inimicis, & non tam pœ
næ quam culpæ. *Et in veritate tua disper
de illos*, i. disperde illos a priori intentio-
ne, & pone eos *in veritate tua*, i. fac vt
veniant ad veritatem tuam.

Voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor 874
nomini tuo, domine, quoniam bonū est. De conf. d. 5. non mediocriter.

Hic promittit gratiarum actiones. Vbi notandum, quòd sacrificium
est triplex, quòd Deo sacrificare debe- Triplex
mus, vide supra versi. 817. Item nota, q͂ Deo sacrificiū
voluntariè sacrificare, est gratis, & non est offerendum.
propter aliud sacrificare. Ille ergo vo-
luntariè Deo sacrificat, qui propter sa-
crificium suum nihil aliud a Deo quæ-
rit, qui autem propter sacrificium aliud
a Deo quærit, si illud haberet, non sacri-
ficaret. Et quia omnia nostra bona ope-
ra in laudem Dei debent terminari, ideo
subdit. *Et confitebor nomini tuo*, scilicet
confessione laudis, quoniam bonum est.
Sed quod est illud nomen cui confiten-
dum est? certè nomen Iesus, accipiendo
nomen pro significato nominis, de quo
dicit Apostolus ad Philip. 2. Dedit illi Phil.
nomen, quod est super omne nomen, vt
in nomine Iesu omne genu flectatur, &
omnis lingua confiteatur, &c.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti 875
me, & super inimicos meos despexit ocu
lus meus.

Hic ostendit, quòd solum in Deo vera habetur lætitia, quia solus
Deus ab omni tribulatione nos libera-
re potest. Non quidem plenè liberat in Tri
præsenti, sed in futuro, ideo hic accipi- tit.
tur præteritum pro futuro ratione cer-
titudinis propheticæ. In præsenti enim
vita tribulationes patimur, vt purgati
in futuro consolationem Dei inueniа-
mus, propter quod dicitur Iob capitulo Iob.5
quinto. In sex tribulationibus liberabit Sex. Septem
te, & in septima non tanget te malum.

Greg. 6. mor. ca 17. Quod exponens Grego.ait. Quid enim senario numero quem septimus sequitur:nisi præsentis vitæ operatio, discursusq; significatur? Sextò quippe die omnia perficiens,hominem condidit, & septimo die Deus requieuit. Perfectis ergo omnibus requies sequitur,quia post bona vitæ præsentis opera, retributio æternæ quietis inuenitur. In sex itaque tribulationibus dominus nos liberat, ne nos in septima malum tangat, quia per paternæ pietatis eruditionē præsentis vitæ labore nos atterit. Sed in aduentu iudicis à uerbere abscondit,ut tanto tūc ad salutē certiores exhibeat: quanto nūc flagella durius secant. *Et super inimicos meos despexit oculus meus.* Quod ideo dixit,quia sancti in patria videbūt damnatos deorsum positos. Nam specio,cis q̄d est uidere, uel considerare, componitur cū de,& fit despicio despicis, q̄d est deorsum aspicere,uel contemnere. Restat in materia articulorū nūc cōsequenter agere de undecimo articulo,quē posuit Iudas,vel Thadæus,dicens. Carnis resurrectionem. Vbi notandū, ꝙ secundum Augustinum,duplex est resurrectio, s. prima,quæ est animarum: & secunda, quæ est corporum. Prima fit, quando homo uitam gratiæ per peccatum perditam recuperat,de qua dr̄.Beatus,qui habet partem in resurrectione prima.In his enim secunda mors non habet potestatem.Secunda est resurrectio corporū, quæ erit in fine generaliter omnium tam bonorū quam malorum,de qua 1.Corinth. 15. Omnes quidem resurgemus,&c.Articulus autem precedens primam resurrectionem posuit,dicens. Remissionē peccatorū. Hic autem ponit secundam, dicens.Carnis resurrectionem. Hic autem articulus maximè mouere debet homines ad bona opera peragenda. Remota enim spe resurrectionis,remota erit omnis obseruatio pietatis. Et ideo diabolus homines in errorem contra istum articulum nititur inducere, ut ipsos peccatis facilius inficere possit. Vnde Chrysostomus super Matthæū. Videns diabolus, quòd iustitiam Dei omnino extinguere non potuit, introduxit hæresim Saducæorum,qui dicunt,non esse resur-

Resurrectio. Articulus 11. fidei. Aug. 22 de ciuit. cap. 7. Apoc. 20.

A rectionem mortuorum, quæ res omni homini faciendæ iustitiæ propositū frangit. Quis enim erit contentus aduersus semetipsum quotidie luctamina exercere,nisi ad spem reserrectionis aspiret?Et ideo ad huius articuli declarandam ueritatem multiplex est ratio.Prima ex parte diuinæ iustitiæ, quam facit Damasce. lib.4.dicens. Si resurrectio non est, nec Deus est,neque prouidentia est,tunc casu omnia feruntur,& aguntur, uidemus enim plurimos iustos esurientes, & iniuriam ferentes,peccatores autem, & iniu-

B stos in diuitijs, & in omnibus voluptatē habentes. Sed quis vnquam hoc iusti iudicij, vel sapientis prouidentiæ opus bene sentiens suspicabitur?Erit ergo resurrectio.Iustus ergo Deus est ijs,qui confidunt in eum,mercedis retributionem in resurrectione seruans:malis autem punitionem. Et hanc rationē tangit Apostolus 2.ad Corinth. 5.dicens. Oportet nos oēs manifestari ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, ꝙ gessit,siue bonum,siue malum. Secunda ex parte resurrectionis Christi,sicut ar-

C guit Apostolus,dicens. Christus resurrexit:ergo & nos resurgemus, antecedens patet,q̄a aliter vana esset fides nostra, & cōsequentiā probat gloss. quia Christus propter nos totū fecit, & patet ex alio, quia si resurrectio repugnaret humanitati Christi,repugnaret omni homini, q̄a quantū ad humanitatē Christus est vniuocè homo cū allijs hominibus. Hanc rationē expresse facit Iob.19. dicens.Scio, quia redemptor meus viuit, & in nouis-

D simo die de terra surrecturus sum. Ipse enim tunc fidem habens de Christo futuro,& futura eius resurrectione, cuius certitudine fidei præteritum pro futuro posuit,dicens:scio,i.firmiter credo,quòd Redemptor meus Christus pro omnibus moriturus resurget à mortuis, & uiuet in æternum.Et ideo ad Christi resurrectionem, tanquam ad antecedens addit consequens,dicēs.Et ideo in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circundabor pelle mea, &c. Hanc fidem resurrectionis cōfessa fuit illa discipula Christi Martha, dicens. Scio ꝙ resurget in resurrectione in nouissimo die.

Damasc. 1.Cor. 1 Ioan. 5.

die. Tertiã, ex parte satisfactionis. quia E
iustum est, quòd satisfacto pro peccato,
pœna peccati cesset, sed mors, siue priua
tio vitæ est pœna peccati Adæ. Rom. 1.
Cum ergo Christus plenè satisfecerit
pro peccato Adæ, iustè debet cessare
mors, & priuatio vitæ. Et hanc rationem
1. Co. 15 facit Apostolus 1. Corinth. 15. dicens.
Quoniam quidem per hominem mors,
& per hominem resurrectio mortuorũ,
sicut ergo in Adam omnes moriuntur,
ita, & in Christo omnes viuificabuntur.
Quarta, ratione appetitus naturalis: quia
anima separata appetit vniri corpori, tan F
quam ad perfectum esse naturę humanę
ſm speciem, vnde anima separata manet
imperfecta quo ad esse specificum. De-
cet autem diuinam bonitatem (quæ om
nia fecit, vt essent perfecta) quod anima
non semper careat esse perfecto ſm spe
ciem. Et hoc est, quod dominus promit-
Esa. 26. tit Esaiæ 26. dicens. Viuent mortui tui,
& interfecti tui resurgent. Sed contra ve
Quęstio. ritatem huius articuli restat una difficul
tas, quia multorum mortuorum animę iã
sunt beatæ. Aut igitur volunt reuniri
corpori, aut non. Si volunt, & de facto G
non vniuntur, ergo non sunt beatæ, con-
tra positum, patet consequentia, quia
beatus est, qui habet quicquid vult. Si
autẽ nolunt, ergo non reunientur, quia
cum omne inuoluntarium sit triste. ter-
tio Ethicorum, iam in beatis caderet tri-
Resp. stitia, quod est falsum. Respondeo, & dico
quod volunt vniri. Ad argumentum di-
co, quod beatus habet quicquid vult, si-
cut vult, & quando vult, anima autem
beata vult vniri corpori suo modo, non
pro modo, sed pro tempore statuto. Iste
articulus figuratur in vndecimo funda H
mento, quod erat hyacinthus, qui lapis
vitam membris animalem tribuit stabili
Hyacinthus. ter. Nam ut dicit Mag. lib. 16 hic lapis vi-
gorem dat membris, & vegetat neruos.
Et sic significat vltimam resurrectionem
corporum, quæ membris omnium quan
quã incineratis, & dissolutis, ac dispersis
in vnum colliget, & vigorem vitæ ipsius
reuniẽdo aĩam præstabit, vt amplius mo
ri non possint, vñ resurrectionis immorta
litas, etiam in isto lapide figuratur, qui vt
dicit Magist. vbi supra, resistit pestilẽtijs
ad denotandum, quòd talis ac tanta erit
virtus resurrectionis, vt omni pestilen-
tiæ mortis resistat integraliter. Et ideo
de immortalitate resurrctionis per istũ
lapidem hyacinthũ figuratę, dicetur hu
mano generi illud Ezec. 27. Hyacinthus *Eze. 27*
operimentum tuum.

PSAL. LIV.

EXaudi Deus orationem meam, & ne 897
*despexeris deprecationem meam: in-
tende mihi, & exaudi me.*

PSAL. Hic talem habet ti
tulum. *In finem in carmi
nibus intellectus Dauid.*
Pro cuius intellectu notã
dum, quòd Dauid fecit
istum Psal quoad litterã,
quando ipse fugiens de Ceila, saluatus
fugit de manibus Saul, qui volebat eum
in Ceila obsidere. Vbi notandum, ꝙ (vt
habetur 1. Reg. 23.) cum Dauid fugiens a *1. Reg. 23.*
facie Saulis, maneret cum suis absconsus
in saltu Aret, nunciatum est ei, quòd
Philisthæi oppugnarent Ceilam ciuita-
tem, qui statim assumptis socijs, abijt in
Ceilã, & pugnauit aduersus Philisthæos,
& percussit eos plaga magna, & sic salua-
uit habitatores Ceilæ, & cœpit manere
in Ceila. Quod cum audisset Saul, cum
exercitu suo se præparauit, vt ad ciuita-
tem Ceilæ veniret, & obsideret eam,
quousque traderent viri Ceilæ Dauid,
& viros eius in manibus Saul. Reuelauit
autem Deus ipsi Dauid, quòd si mane-
ret ibi, viri Ceilæ traderent eum, & suos
ipsi Saul, & tunc exiuit ciuitatem cum
suis, & vagabantur huc atque illuc incer
ti. Et videns Dauid se liberatum de mani
bus Saulis, fecit istum Psalmum, etiam ro
gans Deum, vt in futuro ipsum de mani
bus Saulis liberaret. Est ergo sensus titu
lis talis. Iste Psalmus dirigens nos in fi-
nem, s. Christum, est *intellectus Dauid in
carminibus*, i. intellectus Dauid in isto
Psal est *in carminibus*, idest, in laudibus
diuinis, quia ipsum liberauit de manibus
Saulis. Quia ergo Psal. iste est historia-
lis. Primo dicam litteram, secundo sen-
sum

sum propheticum exponam. Quantum A ergo ad literam iste Psa. diuiditur in partes tres. Quia primò Dauid suum explicat periculum. Secundò Ceilæ increpat populum, ibi. *Præcipita, domine*. Tertiò diuinum implorat suffragium, ibi. *Ego autem ad dominum clamabo.* Dic vt Nicol. de Ly. Quantum verò ad sensum Propheticum, primò exponēdus est titulus, dicens. *In finem in carminibus intellectus Dauid.* Vbi sciendum, ꝙ secundum Magistrum per Dauid hic intelligitur Christus non secundum caput, sed secundum corpus, i. ipsa bonorum ecclesia. Cuius B eruditio, & intellectus summopere est aduertere locū, in quo modo est, in quo multa aduersa patitur Et hoc intelligere debet in carminibus, i. in laudibus vt hoc intelligens semper Deum laudet, siue erudiat aduersis, siue lætis consoletur. Quod si faciat tunc dirigetur in finem, s. in Christum. Iste ergo psal. est *intellectus* .i. eruditio Dauid, s. ecclesiæ dirigēs nos in finē, s. Christus. Et hoc *in carminibus*, idest, in laudibus. Intentio Psalmistæ est monere ecclesiam attendere mala, quæ hic patitur, & inter illa plangendo lauda C re Dominum. Et sic iste Psal. diuiditur in partes tres. Quia Psalmista in persona ecclesiæ contra mala præsentis vitæ suam ponit orationem. Secundò diuinam expectat consolationem, ibi. *Expectabam eum.* Tertiò diuinam iustam ponit retributionē, ibi. *Ego autem*. Prima pars diuiditur in partes tres. Quia primò postulat suā orationem Deo fore placitam. Secundò suā multiplicem explicat miseriam, ibi. *Contristatus sum.* Tertiò pro remedio diuinam petit gratiā, ibi. *Quis dabit mihi*.

Oratio. Exaudire. Quantum ad primum sciendum quod D non omnis oratio quæ exauditur à Deo est Deo beneplacita. Quia quandoque multi exaudiuntur ad uotum, etiam ad ipsorum detrimentum, & peccatum, ut si quis à Deo petat in temporalibus prosperari, & amittat æterna, uel ut prosperè committat furtum, vel adulterium, & obtineat, tunc enim Deus iratus tali cōcedit postulata, quæ sibi tamē non sunt placita, sed sola oratio, quæ fit pro æternis, & cęlestibus, Deo placet. Psalmista ergo non solum à Deo petit exaudiri, sed quod principalius est, vt eius oratio Deo sit placita. Et hoc est, quod dicit quantum ad primum. *Exaudi, Deus, orationem meam*. Quantum verò ad secundum dicit. *Et ne despexeris deprecationem meam.* Illam. n. deprecationem Deus despicit, quam non approbat. Et ista duo sub alijs verbis repetit dicens. *Intende mihi*, quo ad secundum, & *exaudi me*, quò ad primum. Vbi aduertendū, ꝙ intēdo, dis, componitur ex in, & tendo, & fit intēdo, & habet duo significata. Quoniā intendere quandoque idem est, ꝙ augere, vt calor intenditur, quandoque idem est, ꝙ respicere, cōsiderare, vel dirigere, vt intende quid agas. Et sic Deum intendere nobis, est ipsum nos dirigere, & nostras preces approbare, sicut dr̄ Ps. 5. *Intende voci orationis meæ*, &c. Et sic accipitur hic cum dicitur. *Intende mihi, et exaudi me*. Et bene post intendere sequitur exaudire sicut consequens, quia ista consequentia est bona. Deus intendit istam orationem, i. approbat, ergo ipsam exaudit. Sic enim dicitur Psalm. 39. Expectās dominum, & intendit mihi, & exaudiuit preces meas. primum ergo, quod orando à Deo debemus petere, est, vt nobis intendat.

Intendere. Psal. 5. Psal. 39

Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris. 877

HIc consequenter ecclesia suā multiplicem explicat miseriam. Et diuiditur in partes quatuor, secundum quòd iustorum ecclesia hic quatuor mala sustinet. Quia, scilicet primo à dæmonibus aggreditur, & exercitatur. Secundò detractionibus impetitur, & diffamatur, ibi. *Quoniam declinauerunt*. Tertio timoribus concutitur, & conturbatur, ibi. *Cor meum.* Quantum ad primum sciendum, quod viri sancti multis tentationibus impugnantur à diabolo, quia illos maximè impugnat, quos sibi magis contrarios uidet, illos autem quos possidet, tentare contemnit, quod ideo Deus permittit, ne de suis virtutibus boni glorientur, sed vt per tentationem exercitati seipsos cognoscant, & humi-

Tētatio. Securitas.

humilitatem conseruent. Quod ostendit Gregorius dicens. Dispensante Deo permittitur, vt conuersus quilibet post conuersionem suam tentationum stimulis fatigetur, ne ipsum securitas sternat, Iam quidem per conuersionem mare rubrū trāsitum est, sed adhuc in eremo vitæ p̄sentis ante faciem hostes occurrunt, iam per peccata extinctos Aegyptios post tergo relinquimus. Sed adhuc nocentia vitia quasi alij hostes obuiant, vt ad terrā promissionis pergentibus cœptum iter intercludant, iā priores culpæ prostratæ sunt, sed tentationum stimuli quasi hostes alij contra faciem veniunt, qui & cū nostro labore superentur. Hoc ideo: quia conuersio securitatem parit, mater autē negligentiæ solet esse securitas. Ne ergo securitas negligētiam generet, scriptum est. Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tētationem. Non ait ad requiē, sed ad tentationem, quia hostis noster adhuc in hac vita nos positos quantò magis nos sibi rebellare cōspicit, tantò amplius expugnare contendit. Eos. n. pulsare negligit, quos quieto iure possidere se sentit, contra nos verò vehementius incitatur, quo ex corde nostro, quasi ex iure nostro propriæ habitationis expellitur. Hoc enim in semetipso dominus sub quadā figuratione præsignauit, qui diabolum non nisi post baptismum se tentare permisit, vt signum nobis quoddam futuræ cōuersationis innueret, quod mēbra eius postquam ad Deum proficerēt, tunc acriores tentationum insidias tolerarent, &c. Ad propositum uiri sancti talibus tētationibus exercitantur (quod permittit Deus) ne superbiant. Quæ tamen tentationes magnas molestias, & turbationes inferunt, dum eis bellando resistitur. Quod exprimens Paulus ait. Datus est mihi stimulus carnis, qui colaphizet me, &c. Vnde de istis tentationibus contristatus Psal. in persona omnium bonorum, dicit. *Contristatus sum in exercitatione mea*. Et quia has tentationes aliquando diabolus facit per seipsum, aliquando verò per homines malos, qui verba iniuriosa contra bonos proferunt, ideo de utroque subdit. *Et conturbatus sum à voce inimici*, quo scilicet ad homines malos voces iniuriosas proferentes. *Et à tribulatione peccatoris*, quò, scilicet ad diabolum dum tentat per seipsum, qui singulariter peccator dicitur. Ps. 108. Constitue super eū peccatorem, & diabolus stet à dextris eius.

Gregor. 24. mor. cap. 12.

Eccl. 2.

Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi. 478

6 q. 1. summa.

HIc ostendit quomodo ecclesia à detractoribus impetitur, & diffamatur. Mali enim sua peccata imponunt bonis ipsos diffamando, & sic dicuntur iniquitates in iustos declinare. Sic enim fecerant Christo. Vnde de ipso dicitur. Quoniam declinauerunt in te mala, ut quando sibi, dicebant, Dęmonium habes, & Ioan. 9. Nos scimus, quia hic homo peccator est. Mali enim homines ut se bonos ostendant, mala sua in bonos declinant, ut ostendit Gregorius, dicens. Esse proprium peruersorū solet, quòd mala sua per conuitiū bonis ingerant, priusquam de eis veraciter accusentur. Et dū metuunt increpari de ijs, quæ faciunt, aduersantibus suis prauitatibus iustos hæc facere testantur. Sancti autem viri patienter audiunt, etiam quæ se nunquā fecisse meminerunt, quamuis ea mala, quæ sibi ingeri conspiciunt, ab ipsis suis criminatoribus nouerint perpetrata, ét cùm eos prædicando corrigere non possunt, patiendo tolerant, quatenus si fructum conuersionis eorum consequi non ualeant, ex ipsis tamen præmium longanimitatis acquirant. Vnde & sancta ecclesia Dauid prophetæ vocibus, dicit. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, quia uidelicet, dum reprobos, quos non valet corrigere tolerat, facta peccantium supra dorsum portat, hæc ille. Sic & nunc conformiter dicit. *Quoniam declinauerūt in me iniquitates*: Et huius declinationis causam statim subdit, dicēs. *Et in ira molesti erant mihi.* Cùm enim bonus iratus peccatis malorum, ipsos corrigit, tunc propter talem iram, & displicētiam, quam habet iustus de peccatis malorum, ipsi mali contra bonos insurgunt, quia in hoc iustus malis

Psal. 10

Ioan. 8.

Ioan. 9.

Gregor. mor.

lis se contrarium ostendit, vnde mali dicunt. circumueniamus iustum, quoniam contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis. Et hoc est, quod hic dicit. *Et in ira molesti erant mihi*. Ad videndum autem, quam graue peccatum sit sua mala in alios declinare, vel alium diffamare iniustè, quærunt doctores, vtrum inter peccata contra proximum commissa detractio sit maximum. Vide secundam secundæ. quæst. 73 articulo 3. Vltimo circa materiam articulorum inceptam. Duodecimus articulus est, quem posuit Matthias, dicens. Vitam æternam. Vbi nota, quòd vita æterna dupliciter potest accipi, s. pro vita, vel pro viuere, quæ non terminatur, sed in æternum durat. Et sic omnes animæ tam bonæ quam malæ viuunt æternaliter. De bonis dicitur. Qui viuit, & credit in me non morietur in æternum. De malis auté dicitur in Psalm. Viuet in æternum, & laborabit adhuc in finem. Vel propriè, & sic accipitur solum pro vita beata. Et sic dicebat Christus ponens differentiam inter bonos, & malos. Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Et sic iste articulus potest dupliciter intelligi, s. de prima vita, & tunc est sensus, vitam æternam, idest, generaliter credo, quòd omnes post resurrectionem, tam boni quam mali viuent sine fine. iuxta dictum Apostoli dicentis de humano genere corruptibili, & mortali. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Vel aliter, & communius exponitur de secunda vita, s. beata. Et tunc est sensus. Vitam æternam, idest, credo quòd Deus post resurrectionem æquitate iudicante, dabit vitam æternã, sicut Chrstus de suis fidelibus dicit. Ego vitam ęternam do eis. Et tunc est dubiũ, quare in hoc articulo nõ est facta æqualiter mentio de damnatorum æterna miseria, sicut de beatorum vita æterna. Respondeo, quòd quamuis non explicite, tamen in hoc articulo implicitè intelligitur æterna damnatorum miseria, quia si Deus virtute iustitiæ, & misericordiæ præmiat bonos æternaliter, consequens est vt malos etiam puniat æternaliter,

Sap. 2. — *Questio.* — *Articulus fidei duodecimus.* — *Vita æterna.* — *Ioa. 11.* — *Mat. 25* — *1. Cor. 15.* — *Ioan. 10*

A quia indifferenter ad virtutem iustitiæ spectat vtrunque. Et ideo quòd ad æternam vitam bonorum, sequatur etiam æterna pœna malorum, ostenditur Daniel 12. vbi dicitur. Qui dormiunt in puluere euigilabunt, s. per resurrectionem, alij in vitam æternam, alij in opprobriũ. Quam consequentiam approbans saluator Ioannis 5. ait. ꝙ procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala, in resurrectionem iudicij. Hic articulus per duodecimum fundamentum figuratur qui est lapis amethystus, B qui statum menti salutarem influit. Nã sicut ait Magister lib. 16. Hic lapis facit hominem vigilem, & bonum confert intellectum. Quæ autem melior vigilia vel intellectio, quam vita beata, quæ in summi boni cognitione, tanquam in actu fundamentali consistit? Ioa. 17. Hæc est vita æterna, &c. Ad quam cognitionem sequitur fruitio, & firma tentio, in quibus complete æterna vita consistit. Quod fuit figuratum per lapidem amethystum. Exo. 28. vbi in tertio ordine copulabantur isti tres lapides adinuicem, s. amethystus, C achates, & ligurius. Amethystus qui bonum confert intellectum, figurat claram Dei visionem. Achates, qui facit hominem dilectum, & gratum, significat plenam charitatis fruitionem. Ligurius autem, qui sanat fluxum, significat omni fluxu defectibilitatis sanato, firmam, & æternam tentionem in quibus integraliter æterna vita consistit. Duodecimus ergo articulus, qui est, vitam æternam, per amethystum significatur, &c.

Amethystus. — *Exo. 28.* — *Achates* — *Ligurius*

Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. 879

D

Hic ostendit, quòd iustus in præsenti timoribus conturbatur. Vbi notandum, quòd iusti in præsenti vita in quocunque statu sint, semper timent, quia, si prospera arrident illis, timent, ne sint præmium bonorum suorum. Si eos aduersa percutiunt, timent, ne sint initium pœnæ futuræ. Vnde Gregor. ait. Iusti semper timent, & magnis se lamentis cruciant, quia deseri formidant, & quamuis in aduersis de correctione

Iustus timet. — *Greg. 5. mor. 6. 5*

sua gaudeant, eorum tamen trepidam mentem correptio ipsa perturbat, ne malum, quod tolerant, non pia percussio disciplinæ sit, sed animaduersio iusta vindictæ. Quod benè Ps. considerans ait. Quis nouit potestatem iræ tuæ? Potestas quippe diuinæ iræ nostra non potest mente apprehendi, quia eius dispensatio obscuris super nos dispositionibus sæpè vnde minatur deserere, inde nos recipit, & vñ nos recipere creditur, inde derelinquit, vt plerunq; hoc fiat gratia, quod ira creditur, & hoc aliquando ira sit, quod gratia putatur. Nonnullos quippe flagella corrigunt, nonnullos verò ad impatientiam perducunt. Et alios prospera, quia demulcent, ab insania mitigant. Alios quia eleuant, funditus ab omni spe conuersationis eradicant. Cunctos autem vitia ad ima pertrahunt, sed tamen quidam eo ab his facilius redeunt, quòd se in eis curruisse altius erubescunt. Et semper virtutes ad superna subleuant, sed nonnunquam quidam dum tumorem de virtute concipiunt, per ipsum tramitem ascensionis cadunt, quia ergo potestas diuinæ iræ minime cognoscitur, in cunctis necesse est, vt sine intermissione timeat. Ex quibus apparet, ꝙ iusti semper timẽt tam in prosperis quã in aduersis, ne per illi ad mortem æternam tendant. Et hoc est, quod in persona iustorum hic ait Ps. *Cor meum conturbatum est in me*, & quare? *quia formido mortis cecidit super me*, s. mortis ęternæ, quia nullus in præsenti vita de suo fine manet securus, vñ subdit.

Psal. 89

880 *Timor, & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ.*

VEre enim quilibet quantumcunq; iustus debet timere, vnde causam tanti timoris aperiens Greg. d. Quis cognouit, si ille, qui tunc iniquus cernitur, in iniquitate vitam fiat? vel is, qui iustus cernitur, extremitatem vitæ suæ cum iustitię perfectione concludat, vel cui bona actio perseuerans, æternam mansionem præstet in regno, vel quem vsque ad terminum suum actio praua contingens in æternum damnet supplicium? Quis hominum ista discussus dicatur? vel quis ista saltem imperterritus audiat? Multos

Timere. Greg. 29 mor. c. 9.

Ignoramus finẽ nostrum

E enim videmus quotidie, qui iustitia resplendent, & tamen ad finem suum nequitiæ obscuritate tenebrantur. Et multos cernimus nequitiæ tenebris obuolutos, & inde iuxta vitæ suæ terminum repente reddi iustitiæ luce liberos. Multos etiam nouimus semel inuentam viam iustitiæ illibatè vsque ad obitum tenuisse. Et plerosque conspeximus vsque ad exitum cœpta semel crimina sine cessatione cumulasse. Quis verò inter ista iudiciorum nubila mentis suæ radium mittat, vt aliqua consideratione discernat? vel quis perduret in malo, vel quis perseueret in bono, vel quis ab infimis conuertatur ad summa, vel quis a summis reuertatur ad infima? Latent hic sensus hominum, nec quicquam de cuiuslibet fine cognoscitur, quia diuinorum iudiciorum abyssus humanæ mentis oculo nullatenus penetratur. Scimus, quòd latro de patibulo transiuit ad regnum, Iudas de apostolatus gloria lapsus est in tartarum, quia quandoque, quæ cœperunt, non imitantur. Sed quia quidam imitantur quæ cœperunt, scimus latronem alium peruenisse ad suppliciũ, & cæteros apostolos percepisse, quod desiderauerunt, regnum Video Paulum ex illa persecutionis sæuitia ad gratiam apostolatus vocatum, & tamẽ sic inter iudicia occulta formidat vt reprobari, etiam postquam vocatus est, timeat. Ait enim. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte alijs ꝑdicans, ipse reprobus efficiar. Iam de illa voce dominica, dictum fuerat. Vas electionis mihi est iste, & tamen adhuc castigans corpus suum, timet ne reprobetur, væ miseris nobis, quia de electione nostra nullam adhuc Dei vocem cognouimus, & iam in ocio quasi securi torpemus. Debet ergo nobis in spe esse non solum securitas, sed etiam timor in conuersatione, vt & in illa certantes foueat, & in ista torpentes pungat. Vnde per prophetam dicitur. Qui timent dominum, sperent, in domino, hæc ille. Ex quibus patet, quòd quilibet quantumcunque iustus in præsenti vita semper debet timere, quòd suum finem ignorat. Et hoc est, quod hic dicit Psal. *Timor, & tremor venerunt super me*, & rationem subdit:

Not. hic altitudinem iudiciorũ Dei, propter qđ sẽper debemus timere.

2. Cor.

F G H

quia

quia contexerunt, idest, vndique operuerunt me *tenebræ*, s. ignorantiæ, cõtempserunt, i. contemptibilem fecerunt. Et nota quòd differentia est inter timorem, & tremorem, & timiditatem. Quia tremor est corporis, sed timor, & timiditas mentis. Timor autem est ad tempus, s. quando qui ex aliqua causa timet ad tempus, & sic timor est animi vitium ad tempus, sed timiditas est animi vitium sempiternum, quod est etiam si timor non sit. Vnde Homerus ait. In Achile fuit aliquando timor, sed timiditas nunquam. *Homerus*

881 *Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam.* 7. q. 1. aduersitas.

CONsequenter hic Psal. diuinam petit gratiam. Et duo facit. Quia primò gratiam Dei postulat. Secundò se exauditum manifestat, ibi. *Ecce elongaui.* Quantum ad primum sciendum quod vt patet ex dictis, iustus timet in prosperis, & in aduersis. Duo autem sunt remedia contra illum timorem, quem significant in pennis columbæ. Nam sicut dicunt naturales Accipitrũ sunt duo genera, quidam sunt nobiles, qui aues non caperent nisi in altum volando essent eleuatæ à terra, & quidam sunt degeneres, qui eas non caperent, nisi in terra. Columba autem istos cognoscens, vt primos uidet, statim descendit ad terram, & quando secundos, statim volat in altum. Sic & moraliter. Accipit auis rapax est diabolus, qui aliquos rapit in alto, s. in statu prosperitatis, & aliquos in basso, scilicet in statu aduersitatis. Columba autem significat iustos, & simplices, qui felle peccati carent. Hæc columba duas alas habet, scilicet humilitatem, & patientiam. Quando ergo iustus videt accipitrem diabolum ipsum volentem rapere sursum in alto prosperitatis, tunc vti debet ala humilitatis, per prospera non se exaltando, sed ex hoc se magis Deo debitorem cognoscendo, quia, cum augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Quando autem videt diabolum se uolentem rapere in terra, scilicet, in basso aduersitatis, tunc volare debet in altum per alam patientiæ, & spei, sperando quòd patientia est uia ad cœlum meditans verbum Christi. Lucæ. 21. In patientia vestra possidebitis animas vestras. Istæ ergo sunt alæ columbæ, quas iustus à Deo sibi dari petere debet, s. humilitatis in prosperis, & patientiæ in aduersis. d. *Quis dabit mihi pennas vt columbæ?* Talis ergo columba duabus prædictis alis volat mente à prosperitatibus mundi, illis non se exaltando, & ab aduersis illis non se deijciendo, sed in foraminibus plagarũ, & passionis Christi requiescit, tali Christo dicẽte Cantic. 2. Veni, columba mea in foraminibus petræ. Vel aliter, p columbam intellige Apostolos Christi. Quoniam sicut refertur, quædam sunt columbæ qui nunciorum funguntur officio, litteras dominorum suorum sub alis portantes, & modico tempore multa terrarum spacia transeuntes, quæ maxime sunt necessariæ, quando per terras hostiles alij nuncij transire non audent. Vnde Plinius dicit lib. 10. quòd in obsidione Mutinensi, Decius Brutus epistolas ligatas pedibus columbarum in castra consolum transmisit. Consimile narrat eodem libro de hirundinibus. Et ex hoc apostoli columbis assimiliantur, qui verbum Dei per totum orbem in breui tẽpore portauerũt. Quod in spiritu admirans Esaias, de Apostolis ait. Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ, &c Quæ autem sunt pennæ istarum columbarũ, s. apostolorum nisi uirtutes quibus eleuantur à terra ad cęlestia, quæ sũt quatuor, vt dicit Gregor. super Ezechiel. parte prima homil. quarta sup illo uerbo Ezechiel 1. Duæ pennæ iungebantur, & duæ tegebãt eorũ corpora. Hæ sunt quatuor virtutes. Duæ respectu futurorum, scilicet amor, & spes, & respectu præteritorũ timor, & pœnitentia. Primæ duæ iunguntur, quia profecto electi, & amant cœlestia, quæ sperant, & sperant, quæ amant. Duæ aũt aliæ tegunt eorum corpora, quando eorum mala præterita à conspectu iudicis timor, & pœnitentia abscondunt. Scriptum quippe est. Beati quorum remissę sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Istas ergo quatuor pẽnas à Deo petit iustus, vt à malis sæculi euolando requiescat in Christo. d. Ps. 4. In pace inidipsum dormiã, & requiescã.

Accipiter. Colũba. Humilitas. Patientia. Colũba. Ap'stolus. Plinius. Esa. 60. Greg. in Ezech. 1 Ala pœnitentiæ.

Ecce

882 *Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine.*
8.q.1.ol.

HIc se exauditum ostendit. Vbi notandũ, quod præfatis duabus primis alijs, scilicet spe, & amore homo a tumulto temporalium rerum volat ad solitudinem contemplationis, in qua manẽs, nec aduersa sentit, quibus turbetur, nec prosperiora, quib. eleuetur inflatus, quia amor æternorum temporalium expellit amorem, & spes cœlestium spem temporalium non patitur secum. Et sic talis elongatur a malis, non corpore, sed mente, non loco, sed merito. Vnde gloss. *Ecce elongaui fugiens*, idest me elongaui a malis, non loco, ne rumpatur charitas bonorum, & ne perdatur malorum exercitiũ, quos Deus admiscet cum bonis, vt Iudã apostolis. Fugiens se elongat, quia turba terrenorum desideriorum dimissa, in alta se Dei contemplatione subleuat. *Et mansit in solitudine*, scilicet, mentis, vbi nullus cum eo, nisi Deus, vbi quies. Manet enim in solitudine, qui contemplando Deum manet in remota mentis intentione. Tamen notandum quod (vt ait Gregor. lib. 30. c. 23.) duplex est solitudo, scilicet mentis, & corporis. Secunda non valet sine prima, sed prima benè sine secunda. Vnde istum versum exponens Greg. dicit. *Ecce elongaui fugiens*, &c. Fugiens se elongat, qui à turba desideriorum temporalium in alta Dei contemplatione se subleuat. Manet verò in solitudine, qui perseuerat in remota mentis contemplatione. Sed statim occurrit dubiũ, quia iste perfectionem suam ostendit ex vita solitaria, dicens. *Ecce elongaui*, &cæt. Vtrum vita solitaria sit homini licita. Et videtur quod non, quia est contra naturam hominis, cum homo naturaliter sit animal ciuile, & sociale, vt deducit Philos. 1. Poli. dicens, quod eligẽs vitam solitariam, non est pars ciuitatis, sed est aut bestia, aut Deus. Ad litteram enim eligẽtes non conuiuere alijs, aut hoc est quia sunt nimis scelerati, & non possunt societatẽ aliorum supportare, & tũc sunt quasi bestiæ, vel quia sunt nimis boni, & volunt vacare contemplationis ocio, & tunc sunt quasi diuini, quod autem homo naturaliter sit animal ciuile, & sociabile ex hoc maximè deducitur, quia natura cum nihil agat frustra, omni rei dat naturaliter illa, sine quibus res in esse conseruari non potest. Cum ergo viuere sit homini naturale, naturaliter homo habet illa sine quibus in vita cõseruari non potest, quorum præcipuum est societas. Quod est multis patere potest. Prima sumitur ratione cibi quo naturaliter indiget. Natura enim omnibus animalibus sufficienter ministrat cibum, quæ viuunt ex herbis, vel alijs animalibus quæ de terra producuntur. Homo vero quia habet inter cætera animalia meliorem tactum, & complexionem magis puram cæteris animalibus, indiget cibo magis diligenter, & artificialiter præparato, ut puta. Frumentum enim, quod a natura producitur, etsi esset sufficiens cibus alijs animalibus non tamen homini, nisi præpararetur, & depuraretur, moleretur, pinseretur, & decoqueretẽ. Et quia ad hæc omnia vna sola persona nõ bene sufficit, ideo homo ratione victus indiget societate, & sic naturaliter est animal ciuile. Secunda sumitur ex parte vestimentorum, quibus tegimur. Natura. n. sufficienter de tegumento prouidit oĩbus alijs animalibus, quia aliquibus pro indumento dedit lanam, aliquibus plumas, homini autem non. Vnde oportet, quòd artificialiter sibi indumenta præparet, quia cum sit subtilioris complexionis alijs animalibus, magis offeretur a frigiditate, & ab inæqualitate aeris. Sed nullus vnus sibi ad hoc sufficit sine societate alterius, ergo homo naturaest animal sociale. Tertia sumitur ex remotione prohibentium, s. ex defensione ab hostibus, & inimicis. Natura. n. omnibus animalibus arma defensiua dedit, ut puta aliquibus cornua, aliquibus dentes, aliquibus vngues, aliquibus corporis agilitatem. Sed natura homini nullum istorum pro sui defensione dedit, sed dedit manus, quibus arma defensiua sibi facere possit. Sed ad hæc facienda nullus solus sibi sufficit sine societate, quare sequitur, quòd naturaliter homo est animal ciuile. Quarta sumitur ex parte loquelæ, & disciplinæ. Cætera enim animalia ex instincta naturæ inclinantur ad

Margin notes: *Contemplatio.* — *Gre. li. 4 mo. c. 35* — *Questio.* — *Vita solitaria.* — *Homo.* — *Ciuilitas* — *Societas* — *Cibus.* — *Philosophus.* — *Vestis.* — 883 — *Disciplina.*

ad opera sibi debita absq; alterius instru- A ctione. Vt aranea ad telam faciendam, vt sibi capiat cibum. Hirundines ad faciendum nidum. Canes ad pariendum, & ad partum nutriendum, ét si nunquam aliũ parere vidissent, homo autem non. Vnde mulier cum parit, nescit qualiter in partu se debet habere nisi ab alijs sit edocta. Quia ergo homo ex instinctu naturæ non sufficienter inclinatur opera sibi debita, sed ex disciplina, hinc est, ꝙ natura homini præ alijs animalibus dedit loquelam, per quam homines ab inuicem instruantur in faciendis, sed instructio mu- B tua hominum fieri non posset, si adinuicem non conuiuerent. Ex quo sequitur, ꝙ naturaliter homo est animal ciuile. Et hac ratione maxime innititur Philosophus primo Politicorum scilicet, quod quia sermo est ad alterum, vt ad socios, ex quo natura dedit homini sermonem, quem non dedit alijs animalibus, sequitur hominem magis naturaliter esse animal. Ex quibus omnibus sequitur ad propositum, quòd recusantes societatem, non viuunt vt homines, & sic solitudo non uidetur homini licita. Sed C nunquid Ioannes Baptista sanctificatus in vtero fugiens societates habitauit in solitudine? Dicendum ergo, quòd vitam solitariam eligentes, non faciunt contra naturam hominis, sed supra naturam. Vel quòd uita solitaria non excludit omnem societatem, sed societatis tumultum. Nonne Ioannes habitauit in solitudine, & tamen ad ipsum confluebat multitudo copiosa Iudæorũ? Sic & de Beato Antonio, & alijs anachoretis, qui tamen consocios habebant, & tales non sunt bestiæ, sed meliores homi- D nes, quia plus mente tendunt ad illud, quod est supra hominem, s. ad Deum, quam ad ipsum hominem.

Philosophus.

883 *Expectabam eum, qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate.*

HIc Psalmista Dei præstolatur gratiam, s. Christi incarnationem, qua salui facti sumus. Et duo facit. Quia primo prædicit Christi incarnationem. Secundo contra Christum Iudæorum impugnationem: ibi. *Præcipita, domine.* Quãtum ad primum, quia solum per Christum saluamur, unde & Iesus, qui saluator interpretatur, est uocatus Ideo dicit. *Expectabam eum, qui saluum me fecit*, se Christi incarnationem dr̃ præstolare. Qui saluos nos fecit, dum fides eius ardescit in nobis, & dum videmus, quæ pro nobis tulerit, & nos ad portandum omnia aduersa animamus. Vnde ait Apostolus. Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus contradictionem, ut non fatigemini, &c. Sed a quibus non saluat, subdit dicens. *A pusillanimitate spiritus, & tempestate.* Vbi notandum quòd duo maxime nos impugnant, s. prosperitas, & aduersitas, quia prosperitas nos deprimit per impatientiam. Impatientia autem prouenit ex pusillanimitate. Nam pusillanimus componitur ex pusillos, quod est paruus, & animus quasi paruus animus, quia qui impatienter aduersa tolerat, pusillum animum habet. Saluat ergo nos Christus a pusillanimitate, dum exemplo suo nobis patientiam tribuit in aduersis. Tempestas autem significat superbiam, quæ ex prosperitate procedit. Tempestas enim componitur ex tempore, & peste, & est tempestate idem quod destruere, dissipare, nocere quod directè conuenit superbiæ. Saluat ergo nos Christus a tempestate. s. a superbia quæ procedit ex prosperis, quia suo exemplo nobis humilitatem tribuit in prosperis, quia, ut dicit Apostolus. Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, &cæt. sed semetipsum humiliauit, &cæt. Saluat ergo a *pusillanimitate spiritus*, idest, ab impatientia aduersorum saluat *a tempestate*, scilicet, a superbia prosperorum. Et hoc est quod dicitur. Psalmo trigesimoquinto. Homines, & iumenta saluabis, per homines intellige prosperitatem habẽtes, sed per iumenta aduersitate depressos. Quia de solitaria uita actum est, & dictum quòd est licita, ideo posito quòd sint duæ religiones, quarum una uacat vitæ solitariæ, & contemplationi, alia uerò societati, & actioni, quæritur, quæ illarum sit

Saluare. *Heb. 12.* *Philip. 2* *Psal. 35.*

sit perfectior, & maioris meriti. Vide 2. 2. quæst. 188. art. 6. E

884 *Præcipita domine, & diuide linguas eorum: quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate.*

HIc consequenter ponit cōtra Christum Iudæorum iniquitatem. Et duo facit. Quia primo ponit Iudæorum contra Christum malignationem. Secundo ipsorum iustam prædicit punitionem, ibi. *Veniat mors.* Prima pars diuiditur in partes multas: fm quod multa mala Iudæorum ostendit. Quia ponitur cōtra Christum primò popularis contradictio. Secundò principium persecutio, ibi. *Die ac nocte.* Tertiò tormentorum aggrauatio, ibi. *Et non defecit.* Quartò Iudæorum falsa simulatio, ibi. *Quoniam si inimicus.* Quintò Iudæ manifesta proditio, ibi. *Et si is: qui oderat.* Quantum ad primum sciendum, quod non solum principes sacerdotū Christo contradicebant, sed etiam ciues populares, & minores. Et hoc multiplici contradictione. Vbi noto quatuor contradictiones, quibus Iudæi Christo contradixerunt, s. Contradictio temeritatis, & superbiæ. Contradictio afflitionis, & miseriæ. Contradictio operationis, & fallaciæ. Contradictio infidelitatis, & nequitiæ. Primò est contradictio superbiæ. s. & inobedientiæ, vt puta, quando subditi suo domino inobedientes contradicunt, sicut Cain Deo, & Chore Mosi domino suo. Vnde Iudas in epistola sua dicit. Vę illis, qui in via Cain abierunt, & in contraditione Chore perierunt. Isto modo per inobedientiam Iudæorum populus Christo contradixit nolentes Christo obedire Matthæo vigesimotertio. Quotiens volui congregare filios tuos, & noluisti, &c. Sic & eius Apostolus Actuum decimotertio. Videntes Iudæi gentes, repleti sunt zelo, & contradicebant his quæ a Paulo dicebantur, blasphemantes. Secundò est contradictio afflictionis, qua scilicet alicui contradicitur, non solum uerbis, sed etiam flagellis, & verberibus. Quod F G

Contra dictio Iudæorum quadruplex.

Mat. 23

enim maius signum contradictionis cōtra aliquem potest esse, quàm ipsum iniustè persequendo ad mortem ducere? Si Iudæi Christo contradixerūt, sicut de ipso prædixerat Simeon Luc. 2. Ad Mariam matrem eius. Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorū in Israel, & in signum cui contradicetur. Quod exponens Basilius ait. Signum huius contradictionis fuit ipsa crux dominica. In quo signo Christo posito ab omnibus contradicebatur, dum ab omni genere, & sexu, & gradu patiebatur. Sed ab ista contradictione per resurrectionē fuit liberatus, & caput gentium per fidem effectus, ipso dicente. Eripies me a contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Tertiò est contradictio operationis, & fallaciæ, quādo. s. quis verbis cum alio concordat, sed uoluntate, & factis contradicit. Et tales maximè præsides, & rectores debent corrigere, ad Titum primo. Oportet episcopum esse sine crimine, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt arguere. Vbi glo. Contradicunt veritati, male viuentes, & benè loquentes. Non contradicunt multi lingua, sed vita, quos redarguere magnum opus est. Isto modo contradicebant Iudæi Christo, quia ipsum uerbis extollebant: sed corde vilipendebant, vt puta Matthæo vigesimosecundo. Magister, scimus quia verax es, &c. Propter quod eis dixit Christus Hypocritæ, benè prophetauit de vobis Esaias, dicens. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est a me. Contra quos dr̄ Esaiæ quadragesimo quinto. Væ illis, qui contradicunt factori suo. Quartò est contradictio infidelitatis, qua scilicet fidei contradicunt infideles, fideles tamen suos Deus protegit in tabernaculo ecclesiæ, Psalm. Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum. Sic contradicebant Iudæi Christo, dum ipsum verum Dei filium negabant, & vsq; hodie fidei eius contradicunt, & prædicatores fidei spernunt. Iudith 1. Qui omnes vno animo contradixerunt, & nuncios abiecerunt sine honore. Ad propositum ergo præuidens Psalm. tantam contra Christum H

Psal. 17

Mat. 45

Iudæo-

Iudæorum popularium cõtradictionem rogat, vt dispergantur per mundum, quatenus dispersi, minus ecclesiæ, & fidei nocere possint, d. *Quoniam vidi*, i. præuidi, *iniquitatem, & contradictionẽ in ciuitate*, s. in populo ciuitatis Hierusalem contra Christum futuram. Ideo ne inualescant domine, *præcipita, & diuide linguas eorũ.* Dicit ergo *præcipita*. Vbi nota, ꝙ caput componitur cum pre, & fit preceps tis, id est, qui cadit capite inclinato, & corpore sequente. Et sic præcipito. tas, est aliquem præcipitem facere, vel sic deijcere. Sic enim Iudæi fuerunt præcipitati, quia per Titum, & Vespasianum primò sacerdotes, qui erant caput eorum, fuerunt capti, & trucidati, & consequenter alius populus. Fuerunt ẽt diuisi, quia per totum orbem dispersi, & ad diuersas linguas, & nationes missi. Quæ præuidens Psalmista. d. *Præcipita, domine, & diuide linguas eorum.* Causam subdit. *Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate.* i. in ciuibus cõtra Christum. Nec mireris, si psalmista precatur, ꝙ Iudæorum vnitas diuidatur, quia mali quantò amplius sunt vniti, tanto fortiores sunt in malo, & magis incorrigibiles, sed diuisi melius corrigi possunt. Vnde Grego. d. Qui enim diuisi corrigi poterant, in iniquitatum suarum pertinacia vniti perdurant. Vnde sicut solet esse noxium, si vnitas desit bonis, ita perniciosum, si nõ desit malis. Peruersos quippe vnitas corroborat, dum concordat, & tantò magis incorrigibiles, quãto vnanimes facit. Vnde etiam, & Psal 17. Iudæorum diuisionem orabat, d. Domine, a paucis de terra diuide eos in vita eorum. Sic. n. Deus diuisit linguam superborum, qui turrem pertingentem vsque ad cœlum ædificare volebant, ne vniti ipsorum superbam voluntatem perficere possent. Genesis 11.

Præcipitare. *Psal. 17* *Greg. 33 mo. c. 33* *Psal. 16*

885 *Die, ac nocte circundabit eam super muros eius iniquitas, et labor in medio eius, & iniustitia.*

HIc consequenter ostenditur principum contra Christum persecutio. Vbi notandum, quod per muros ciuitatis, quibus ciuitas munitur, & custoditur, significantur principes sacerdotum, & maiores, quibus ciuitas regebatur, & custodiebatur. Vnde de istis muris, scilicet, principibus, quia salus eorum est salus ciuitatis, & econtrario, dissipatis muris, dissipatur ciuitas, orat Psalmista Psal. 50. dicens. Benigne fac, domine, in bona voluntate tua Sion: vt ædificentur muri Hierusalem. Ibi enim Psalmista petebat Apostolos, & alios principes ecclesiæ ordinari. De istis ergo muris, s. de principibus sacerdotum scribis, & pharisæis, quia continuè meditabantur inique contra Christum, dicit Psal. *Die, ac nocte circundabit eam*, scilicet, gentem Iudæorum, iniquitas, & dolus, & quare? quia primo super muros eius, idest, principes, est iniquitas, & dolus. Vel sic. *Iniquitas*, scilicet, & dolus existens super muros eius, idest, super principes *Circundabit eam*, scilicet, ciuitatem. Vel aliter volens ostendere destructionem gentis, & populi Iudæorum, inducit persimilem modũ destructionis ciuitatis Hierico, & murorum eius. Nam ut habetur Iosue sexto. Volens Iosue capere ciuitatem Hierico, quæ erat muris clausa: circundedit ciuitatem cum arca domini septem diebus. In septimo autem die facta circundatione septima, omnes muri Hierico funditus corruerunt. Quid enim arca domini continens manna, virgam, & tabulas legis, nisi Christum significat, in quo erat manna diuinitatis, virga potestatis, & tabulæ legis, scilicet plenitudo omnis sapiẽtiæ, & veritatis? Ista ergo arca scilicet, Christus circundedit ciuitatem, idest, gentem Iudæorum septem diebus, idest, septem virtutibus, contra septem vitia Iudæorum per septem verba quæ in cruce dixit figuratis. Quibus peractis muri ciuitatis corruerunt, quia principes Iudæorum per Christi mortem a suo statu corruerunt, quia ex hoc perdiderunt gentem, & locum, idest, dominium gentis, & loci. Est ergo sensus, *Iniquitas, & dolus est super muros eius*, idest, super principes, & in medio eius labor, & iniustitia, quia cordialiter laborant, iniustè cogitantes Christum morti tradere. Ideo Christus circundauit eam vt corruat, sicut, & muri Hierico corruerunt. Quia propter iniqui-

Murus. *Iosue 6.*

iniquitatem factam erga Christum omnes muri eius in manibus inimicorum traditi fuerunt Thren. 2. Tradidit in manus inimici muros eius.

Thre. 2.

886 *Et non defecit de plateis eius vsura, & dolus.*

HIc consequenter ponitur contra Christum tormentorum aggrauatio. Vbi notandum, quòd aliud est vsura, aliud dolus. Ad videndum autem quid sit vsura, sciendum, ꝙ duplex est, quia quædam cõmittitur in recipiendo, quædam in reddẽdo. Prima est vsura rerum, & bonorum. Secunda est vsura iniuriarũ, & malorum. Ad euidentiam primæ notandum, quod res sunt in duplici differẽtia, quædam sunt quarum vsus est ipsarum consumptio, vt pecunia, frumẽtum, vinum, & huiusmodi, aliæ sunt quarum vsus non est ipsarum consumptio, vt equus, domus, possessio, &c. Res verò quarum vsus est earum consumptio, non habent vsum discretum ab ipsis rebus. Vñ in talibus non dẽt seorsum computari vsus rei a seipsa Sed cuicunque conceditur vsus rei, conceditur ipsa res. Vnde in talibus per mutuum transfertur dominium rei. Si quis ergo seorsum vellet vendere vinum, seorsum vellet vendere vsum vini, eandem rem bis venderet. Vnde manifestè per iniustitiã peccaret. Et tale peccatum vocatur vsura, quia vẽdit vsum rei, qui nõ distinguitur ab ipsa re. Similiter peccat quicunq; mutuat triticum, pecunias, vinum homini petẽs ex hoc duas recompẽsationes, vnam quidẽ restitutionẽ non rei mutuatæ, sed æqualis, aliam verò precium vsus, quod vsura dr̃. Aliæ vero res sunt, quarum vsus non est ipsa rei consumptio, sicut vsus domus est habitatio, non aũt dissipatio. Et in talibus põt vtrunque seorsum concedi, puta cum aliquis tradit alteri dominium domus, reseruando sibi ad aliquod tempus vsum ipsius. Vel econtrario cum quis cõcedit alteri vsum domus, reseruato sibi dominio. Et propter hoc potest homo licitè recipere precium pro vsu domus, & potest petere domum commodatã, sicut patet in cõductione, & locatione domus.

Vsura.

E Ad propositum ergo, quia ẜm Philosophum, pecunia principaliter est inuenta ad commutationes faciendas, & ita prius, & principalis vsus ipsius pecuniæ est ipsius consumptio, vel distractio, ẜm quod in commutationibus distrahitur, non quidem quod pecunia consumatur in se, sed consumitur illi, qui ea vtit̃, quia ipsa vtendo, dominium eius transfert in alium. Et ideo pro vsu pecuniæ mutuatę precium petere, est vsuram committere & iniustè alienum auferre, & ideo restitutione indiget. Veruntamen notandum, ꝙ

Philos. 2. eth. et 1. Polit.

F in casu, quo pecunia mutuaretur, non transferendo dominium pecuniæ mutuatæ, sed solum vsum, vt puta si aliquis cõcederet pecuniam signatam ad ostentationem, vel ad ponendum loco pignoris, tunc talem vsum pecuniæ potest quis licite vendere, sicut & vsura vasorum argẽteorum, & huiusmodi, ut expresè ponit sanctus doctor secunda secundæ q. 78. art. 1. Vsura autem, quæ est in reddendo, est in malis, vt puta cum quis recepit iniuriam ab aliquo, & vindicãdo maiorem iniuriam reddit quam acceperit. Sic. n. accipit vsuram Magister hic in gloss. Di-

G cens. Vsura est, quando plus exigit iniuria, quam acceperit, non dimittit, ut sibi dimittatur. Et isto modo hic accipitur vsura. Vbi notandum, ꝙ quamuis Christus Iudæis nunquam iniuriam intulerit, ipsi tamen ab ipso se iniuriatos reputabant, ex hoc quòd ipsorum vitia reprehendebat. Mali autem odio habent se corripientes. Quoniam ut dicitur Prou. 15. Non amat pestilens eum, qui se corrigit. Et ideo Christum habuerunt odio, & se ab ipso reputabant offensos in verbis. Ipsi

H autem pro tali iniuria ab ipsis reputata, multo plus reddiderunt Christo, quia ex hoc continuè machinati sunt ipsum ad mortem deducere, & non ad quamlibet mortem, sed ad mortẽ magis opprobriosam, magisque pœnosam. Et ideo quia plus in malis reddebant Christo, quam etiam ẜm ipsorum reputationem ab ipso receperant, in hoc vsuram cum Christo faciebant. Et hoc est quod ait Psalmista. *Et non defecit de plateis eius,* scilicet Hierusalem, *vsura*. Et dicit *de plateis,* quia in publico prædictam vsuram cũ Christo

sto fecerunt,& tamen ipse Christus tam A pro illis quã pro alijs seipsum per mortem obtulit patri, si ab iniquitate uoluerint conuerti, & ab istis vsuris eos redi-
Psal. 71 meret. Psal. Ex vsuris,& iniquitate redi-
Dolus. met animas illorum. Dolus aũt aliud est. Nam ẽm grammaticos dolus dicitur malitia occulta, blandis sermonibus ornata. Et dicitur dolus a dolore, eo quòd dolorem inferat. Sic Iudæi dolum agebant contra Christum, quia dolose insidiabantur ei, vt ipsum caperent in sermone, si-
Mat. 22 cut quando ipsi dicebant. Matt. 22. Magister, scimus quia verax es,&c. Quia igi- B tur publicè vsuras, & dolum cõtra Christum exercebant, ideo dicit de ipsis. *Et non defecit de plateis eius vsura, & dolus.*

887 *Quoniam si inimicus meus maledixisset*
11. q. 3. *mihi, sustinuissem vtique.*

pauper. Iniuria. Amicus. Inimicus

HIc consequenter ad declarandum dolum ipsorum, ponitur Iudæorũ falsa simulatio, quia scilicet prætendebant se amicos exterius,& de facto interius erant inimici. Grauior est.n. iniuria recepta ab illo, qui reputatur amicus, & grauiorem dolorem ingerit, quam illata C ab illo, qui est apertus inimicus, nulla.n. peior pestis, quam familiaris inimicus. Dicat ergo de Iudæis Christus. *Qm̃ si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique*, i. magis de se fuisset sup-
Peccare. portabile. Et hic per inimicum, s. apertũ, intelligit gentes, quæ aperte inimicabantur Deo, adorantes idola. Quãto.n. quis grauius peccat, tantò amplius Christum offendit. Quanto aũt quis magis Christo per fidem copulatur, cæteris paribus grauius peccat. Vnde magis peccabant D Iudæi contra Christum insurgentes, cæteris paribus quam pagani. Sicut & modo Christiani magis quam Iudæi, vel pagani. Et consequenter hoc idem alijs verbis declarat, dicens.

888 *Et si is, qui oderat me super me magna locutus fuisset.*

QVasi dicat. *Es si is, qui oderat me*, .s. manifestè, *super me magna locutus fuisset*, i. mihi superbè insultasset, & magnificaret se supra me, & minaretur, quicquid posset, *Abscondissem me forsitã ab eo*. Hic.n. loquitur Christus more humano illorum, qui ab apertis inimicis se abscondunt, non quidem timore, sed illorum amore, ne .s. eius præsentia magis incitentur ad malum. Quoniã ut ait Chrysost. super Matthæum. Malus homo non docetur sermonibus, sed magis irritatur. Malum.n. hominem melius uincere potes locum dando, quàm respondendo. Nam si contendis irrationabilem ratione placare,& ipsum nõ placas,& teipsum subijcis, &c. Sic etenim Christus non timore abscondit se, & exiuit templo, quando Iudæi voluerunt ipsum lapidare, ut dr̃ Ioan. 8. Et conformiter loquitur hic, dicens. *Abscondissem me forsitam ab eo*. Alia litera habet. *Abscondissem me vtique ab eo.*

Tu verò, homo vnanimis, dux meus, & notus meus. 889

HIc consequenter explicatur Iudæ manifesta proditio. Et primò ponitur eius proditio. Secundò eius punitio, ibi: *Veniat mors*. Aggrauatur autem peccatum Iudæ super aliorum peccata ex duobus. Primò ratione singularis familiaritatis. Secundò rõne sacramentalis cõmunicationis, ibi. *Qui simul mecum.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ Iudas inter alios Apostolos multum erat Iudas. Christo familiaris, in cuius signum ipsum præ alijs exaltauerat, faciendo ipsũ omnium aliorum ministrum, quia ipse loculos habebat, & cæteris ut dispensator habebat prouidere, vt habet̃ Io. 13. qđ erat signum maioritatis, quia ut dixerat Christus. Quicunque uoluerit inter Mat. 20 uos maior esse, sit vester minister. Hanc ergo singularem familiaritatem notans Christus, vertit se singulariter ad Iudã, ei dicens. *Tu verò homo vnanimis*, s. inter Vnanimis. cæteros. Vnus.n. componitur cum animus, & fit unanimis, idest, vnius animi, & vnius voluntatis. Dicebatur ergo Iudas vnanimis Christi, quia Christus ad ipsum singularem familiaritatem videbatur habere, & sic per signa exteriora videbantur vnius animi, licet intrinsece animus Iudæ discordaret ab animo Christi. *Dux meus*, quia ipse Iudas ratione

tione officij sibi dati, quia dispensator, E cæteros regere, & ducere videbatur. *Et notus meus.* Quod ideo dicit, ne quis suspicetur Christum ignorasse proditionē Iudæ, cui tanta beneficia contulerat. Ideo sibi dicit. *Et notus meus*, quasi dicat. A me tamē eras cognitus, scilicet, quòd à me animo discordabas, propter quod ipse dicebat. Io. 13. Ego scio, quos elegerim.

890 *Qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu.* F

Euchari stia. Commu nicatio Iudæ.

HIc aggrauatur peccatum Iudæ ratione communicationis. Vbi sciendum, quòd Christus sacramentum corporis, & sanguinis sui in cœna Iudæ dedit, sicut & omnibus alijs, non faciens in hoc distinctionem inter Iudam, & alios apostolos. Ex eo, quia peccatum Iudæ alijs apostolis adhuc erant occultum, ne ergo occultum peccatū proderet Christus, ipsum communicauit cum alijs. Vnde Remigius super Matth. ait. Christus Iudam proditorem communicauit, in quo facto ecclesiæ suæ reliquit exemplum, ut neminem a societate sui nec a communicatione, corporis, & sanguinis domini separet, nisi pro aliquo publico & manifesto crimine. Ex hoc ergo peccatum Iudæ aggrauatur, quia in tanto crimine consistens sacramentum sumpsit indigne. Quia ergo in exteriori apparentia Iudas cū alijs apparebat vnius voluntatis, licet intus discordaret, ideo notans exteriorem apparentiam Christus dicit. *Qui simul mecum dulces capiebant cibos*, idest, omnes apostoli, qui sacramenta corporis, & sanguinis cum Christo receperunt. *In domo Dei*, idest, in cœnaculo, quod dicitur domus Dei ratione Christi, & apostolorum, etiam quia in eodem loco spiritussanctus super apostolos fuit missus. Ambulauimus cum cōsensu, quia scilicet exterius omnes apparebant eiusdem uoluntatis, & consensus. Et si quæras quare sacramentum uocat cibos, & non cibum. Respondeo propter multiplicem virtutem, qua animam deuotè sumentem reficit.

Remigius — *Quæstio.*

Veniat mors super illos, & descendant in 891
infernum uiuentes.

23.q. 6. si non licet.

HIc consequenter ponitur eius punitio, s. & omnium ei similium. Et primo ponit pœnam. Secundo causam, ibi *Quoniam nequitia.* Quantum ad primum sciendum, q; similia peccata simili pœna puniri merentur. Peccatum aūt Iudę fuit simile peccato Dathan, & Abiron. De quibus habetur Nume. 16. q; tanquam schismatici diuiserunt se ab alijs, nolētes obedire Moysi. Vnde seditionem mouerunt aduersum Moysen, & Aarō, quos terra viuos cum omnibus suis absorbuit, & viui descenderūt in infernum. Chore quoque & cum eo ducēti, & quinquaginta illorum sequētes malitiam, arripuerūt thuribula, vt adolerent incensum in cōspectu domini, quod erat officiū Aarō, qui illico diuino igne sunt consumpti, qui etiam vastauit de populo quatuordecim millia, & septingētos. Et sic super illos, qui schisma aduersus dominū suū fecerunt, venit noua mors, G Ad propositum ergo Iudas cōsimili peccato peccauit, schisma aduersus Christū faciendo dum se diuisit à cōsortio Apostolorū, & ab obedientia Christi, & alios contra Christū induxit. Ergo cōsimili pœna meruit puniri. Et hoc est, quod de Iuda, & eius sequacibus dicit Psal. *Veniat mors, super illos, & descendant in infernum uiuentes.* Hic.n. Psalmista prædicit illud, quod Iudas meruit, non quod euenit de facto. Vel sm alios hic Psalmista orat pro malis, & schismatici, vt conuertantur ad Christum. Vbi notandum, q; inter alia, quæ peccatorem mouent ad H conuersionem, est mortis consideratio, & meditatio pœnarum inferni. Vnde ait Hieronymus in prologo Bibliæ. Facile contemnit omnia, qui se cogitat moriturum. Et quantum ad considerationem mortis dicit. *Veniat mors super illos.* Mors enim super illum uenit, qui illam iugiter in corde meditatur. Quantum autem ad considerationem pœnarum inferni dicit. *Et descendant in infernum uiuentes.* Illi in infernum mortui descendunt, qui post mortem damnati in inferno cruciantur. Illi autem

Schisma — *Infern.* — *Hieron.* — *Mo.* — *Ps. 101. ...ratio,*

viui

viui descendunt, qui hic viuentes, mentem inclinant ad ipsum meditandum. Ista ergo duo orat iste, vt malis eueniãt, & conuertantur.

892 *Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum, in medio eorum.*

OStendit hic causam ipsorum punitionis. Vbi notandum, quòd per habitacula intelligit præsentem vitam, in qua vt peregrini habitamus, & transimus. Vnde ait. *Qm̃ nequitiæ*, i. peccata *in habitaculis eorum*, s. in vita præsenti. Et hoc *in medio eorum*. i. in corde ipsorum, quod est in medio animalis. Quia dictũ est, ꝙ pęna schismaticis debita, est pœna

Quæstio. inferni. Ideo ad aliquid de ipsa intelligendum quæro, vtrum in inferno sit ignis realis, qui in spiritum separatum agere possit. Vide in scripto meo lib. 4. q. 44. articu. 2.

893 *Ego autem ad dominum clamaui, & dominus saluauit me.*

COnsequenter hic ostendit iustam diuinam retributionem. Hic psalmista mutat stylum loquendi, quia supra loquebatur in persona capitis ecclesiæ, scilicet Christi, hic autem loquitur in persona corporis scilicet ecclesiæ. Et duo facit, quia ostendit primò quid diuina iustitia retribuat bonis. Secundò quid retribuat malis, ibi. *Exaudiet Deus.* Quantum autem ad retributionem bonorum Psalmista ostendit, quòd iustis Deus tria bona retribuit. Quia primò ipsos saluificat, condonando crimina. Secundò ipsos iustificat conferendo petita ibi. *Vespere.* Tertiò ipsos pacificat, largiendo præmia, ibi. *Redimet in pace.* Quantum ad primum notandum, quòd clamare ad Deum, non est nisi mentis desiderio in ipsum tendere orando. Qui aliquid a Deo petit orando, non clamat ad Deum, sed in infimis iacens loquitur lingua corporis, sed corde permanet mutus. Oratio autem deuota quidam clamor cordis est aures pulsans diuinas. Vn-

Ps. 101. Oratio, de orans Psalmista dicit. Domine, exaudi orationem meam, & clamor meus ad

A te veniat. Vnde Moysi corporis lingua taceti, sed oranti, dixit dñs. Quid clamas Exod. 14
ad me? Videns ergo ecclesia se inter tot malos, & mala positã, pro salute sua orat, d. *Ego clamaui ad dominum, & saluauit me.* Vel ẽt possunt esse verba Christi pro suo corpore, quod est ecclesia orantis. Sicut qñ dixit. Pater, non pro mundo rogo, sed pro ijs, quos dedisti mihi, idest quos meos futuros esse ab æterno prædestinasti. Et ipse exauditus fuit, sicut ait Apo- Ioan. 17
stolus. Cum clamore valido, & lachrymis orans, exauditus est, quod nunc ostẽ- Hebr. 5
B dit propheta in persona Christi, d. *Ego clamaui ad dominum, & saluauit me.* i. meos. Et hic potes notare, ꝙ Christus clamauit ad Deum multoties, ac multipliciter. Vide supra vers. 399. Si aũt ista sint verba non Christi, sed ecclesiæ: tunc nota, ꝙ iusti oratio pro multis ad Deum clamare debet, s. debet clamare pro sustẽtatione vitæ corporalis, Clamare pro liberatione pęnæ temporalis. Clamare pro consolatione mentis internalis. Clamare pro euasione pęnæ infernalis. Clamare pro remissione culpæ criminalis.
C Clamare pro adeptione gloriæ triumphalis. Primo ergo clamet iustus pro sustentatione vitæ tẽporalis. Quia sicut licitum est ẽt velle naturaliter viuere quinimò & naturale, sic & alimenta huius vitæ clamando petere. In cuius figuram Gen. 41. Clamauit populus ad Pharaonem, alimenta petens, s. necessitatis non superfluitatis, & sic clamando sperare debemus, ꝙ illa nobis dominus dabit. Es. 30. ad vocem clamoris tui dabit tibi dñs panem arctum, & aquam breuem. Panẽ enim arctum, & aquam breuem nobis tri-
D buit dominus quando nobis non superflua tribuit, sed necessaria vitæ. Sic enim necessaria vitæ clamando postulauit Helias 3. Regum 17. quando clamauit post tergum viduæ dicens. Affer mihi obsecro bucellam panis in manu tua. Secundò clamet pro liberatione pœnæ temporalis. Animalia enim etiam bruta pœnis afflicta clamant, multò fortius & nos pœnis afflicti pro nostra liberatione ad Deum clamare debemus. Cuius figuram nobis ostendit ille strenuus miles Mardochæus, qui uidens mala

Iudæis præparata pro liberatione clama E uit ad dñm. Hester. 4. Quæ cum audisset Mardochæus scidit vestimenta sua, & indutus est sacco, & uoce magna clamauit, ostendens amaritudinem animi sui. Ex quo apparet, ꝙ non solum pro præsentibus pœnis, sed ẽt pro imminentibus orãdo clamare debemus. Et sic cum clamor noster nõ sufficiat, ad iustos uiros recurrere debemus, ut pro nobis ad dñm clament, more Hebræorum, qui se videntes malis arctatos, Samueli dixerunt. Nõ cesses pro nobis clamare ad dñm Deum nostrum. Tertiò clamet pro consolatione mentis, &c. Naturaliter.n. tribulati cõsolationem quærunt. Psal. 119. Ad dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. Sic.n. nos consolari se dñs promptum promittit, d. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione. &c. Quartò clamet pro euasione pęnæ infernalis, quam quilibet iustè fugere velle debet. In cuius figuram Petrus cum in mari mergi cœpisset, clamauit ad dñm, d. Domine, saluum me fac. Mare n. ab amaritudine dictum, amaritudinem pœnæ infernalis significat, in quã propter peccata proijciuntur homines cum ipsis peccatis. Mich. septimo. Deponet omnes iniquitates nostras, & proijciet in profundum inferni omnia peccata nostra. Cum ergo quis se videt pondere peccatorum in infernum demergi, clamet cum Petro ad Dominum dicens. Domine, saluum me fac, & liberabitur. Psalm. 33. Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius saluauit eum. Quintò clamet pro remissione culpæ criminalis, scilicet confitẽdo peccata. Esa. 38. Sicut H pullus hirundinis, sic clamabo, & meditabor ut columba, sequitur. Recogitabo tibi omnes annos, &c. Vbi apparet, quòd volens ad Deum pro remissione peccatorum clamare, vt hirundo, & vt columba, se debet habere, quia scilicet debet peccata per confessionem extra cor suũ emittere. Et hoc significat hirundo, quæ vt dr̃ lib. 12. de proprietati rerum, pullos suos summè instruit, vt eijciant stercora extra nidum. Quid.n. stercus, nisi peccatum, quid nidus nisi conscientiam significat? consequenter de commissis debet pœnitentiam agere, quod figurat columba, quæ pro cantu gemitum reddit. Qui ergo sicut hirundo, & sicut columba clamauerit ad Dñm per confessionem, & gemitum liberabitur a culpa. Sic.n. mulier Chananæa a finibus illis egressa clamabat, d. Dñe, filia mea, &c. & sanitatem impetrauit. Quæ mulier primo peccata reliquit, quia a finibus illis egressa. Secũdò pœnitentiã egit, quia sua peccata confiteri non erubuit d. Filia mea, i. anima mea, &c. Vt nostrum quilibet sic clamando dicat illud Esa. 26. Sicut quæ concepit, cum appropinquat ad partum, dolẽs clamat, sic facti sumus a facie tua, domine. Sexto clamet pro adeptione gloriæ. Psal. 56. d. Clamabo ad Deum altissimũ, ad Deum, qui benefecit mihi, quia misit de summo, & liberauit me, &c. Quicunque.n. pro prædictis deuotè clamauerit, liberabitur, vt dicere cum Psalmista possit. *Ego autem clamaui ad dominum, & dominus saluauit me.*

1.Reg.7

F

Psal.90.

Mat.14.

Hirundo Notabie quod peccata per confessionem extra emittere debemus, ad exemplũ hirundinis, quæ filios suos instruit summe, vt stercora proijciant extra.

Vespere, & mane, & meridie narrabo, & annunciabo, & exaudiet vocem meam. G 894

HIc consequenter ostendit, quòd Deus suos iustificat, postulata eis concedendo. Vbi notandum quòd illos maximè Deus exaudit, qui fidem docendo alios informant. Sic enim dicit Christus Apostolis. Docete omnes gẽtes &c. Ego autem uobiscum sum, scilicet vobis conferendo petita. Et hoc hic ostendit Psalmista, qui ex prædicatione fidei se exaudiendum, ostendit, dicens. Vespere, &c. & dominus exaudiet vocem meã. Vbi notandum, quid hic vespere, quid mane, quid meridie significatur. Non enim per ista uocabula hic intelliguntur horæ temporales, sed in illis horis celebrata. Vespere enim, idest, declinante die Christus in cruce emisit spiritũ, quia hora nona clamans, emisit spiritum. Et sic per, vespere, intellige Christi passionem. Mane autem surrexit Christus, sic etenim mulieres valdè manè una sabbatorium veniunt ad monumentum, &c. quibus ait angelus. Surrexit, &c. Et sic per

Mat. ult. Vespere passionem, Mane surrectionem, ...

per mane accipe Christi resurrectionē. Meridie autem ascendit in cœlum, quia discipulis cum ipso prandentibus. Et sic per meridiem accipe Christi ascensionē. Dicat ergo Psalmista. *Vespere, & mane, & meridie narrabo*, i. narrabo, & annunciabo Christi passionem, resurrectionem & ascēsionem. Et propter hoc ipse Deus *exaudiet vocem meam*, scilicet postulata concedendo.

895 *Redimet in pace animam meā ab ijs qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum.*

Multi vocati. Pauci electi. Hic ostendit, quòd Christus suos pacificat conferendo pacis præmia. Vbi notandum est, quòd differentia est inter vocatos ad fidem, & electos .i. præ- *Redēptio* destinatos, quia teste Christo, uocatis sūt multi, pauci verò electi. Matth. 20. Et iō vocati significantur per multos. s. qui nō sunt prædestinati, sed prædestinati significantur per paucos. In vita autem præsenti multi isti, & pauci appropinquant, & sunt insimul, loco non merito, corpore non mente, exteriori apparentia, nō interiori existentia. Et quamuis passio Christi fuerit sufficiens pro oībus redimēdis, non tamen oēs æqualiter redemit, quia multos redemit solum quo ad sufficientiam, nō quoad efficaciam, quia q̄uis pro oībus fuerit passus, multi tamen se ab eius passione peccatis fecerunt alienos, & sic non habent finē Christi passi, qui est pax æterna. Pauci aūt prædestinati rediguntur aliter, quia non solum quo ad sufficientiam, sed ēt quo ad efficaciam, quia finē redemptionis, qui est pax æterna consequitur, quia se per peccatum finaliter non diuidunt a Christi corpore. Quo viso, patet sententia. Vnde Psalmista dicit in persona electorum. *Redimet in pace animam meam*, quia scilicet finē redemptionis, qui est pax æterna, habebo. Et sic ero separatus ab ijs, qui modo *appropinquant mihi*, s. a malis, qui hic mihi corpore, & loco appropinquant, nō merito. Et ꝙ de malis sibi appropinquantibus intelligat, ostendit d. *Quoniam inter multos erāt mecum*, q. d. loquor de malis, qui sunt mecum inter multos, non inter

A paucos, quia s. sunt de multitudine vocatorum non de paucitate electorum, mali .n. sunt multi, qui bonis appropinquant sicut paleæ tritico. Nam paleæ, & triticū vno semine nascuntur, in uno agro radicātur, de vna pluuia nutriuntur, sub eodem messore colliguntur, eadem trituratione vtuntur, eandem ventilationem expectant, sed in unum horreum finaliter simul non intrant. Sic & mali appropinquant bonis, & multis sacramentis, non tamen similiter terminantur, quia boni ad pacem ducuntur, vt granum ad hor-

B reum, mali autem igni comburendi vt paleæ reseruantur. Vnde merito quilibet electus dicat. In pace in idipsum dormiā, & requiescam. Sed impijs non est pax, dicit dominus. Esa. 48. *Psal. 4.*

Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui est ante sæcula. 896

Ostenso quid Deus retribuit bonis, nunc ostēdit quid retribuit malis. Et diuiditur in partes quatuor, s̄m quod de malis quatuor ostendit. Quia primo

C ponit malorum depressionem. Secundò malorum obstinationem, ibi. *Non enim est illis.* Tertio ipsorum transgressionem, ibi. *Contaminauerunt.* Quartò ipsorum damnationem, ibi. *Tu vero Deus.* Quātum ad primum sciēdum, ꝙ aliud est humilitas, & aliud humiliatio. Qm̄ humilitas virtus est, & semper sonat in bonum. Humiliatio autem non semper est virtus, sed depressionem, & pœnam significat, sicut dicitur Luc. 18. Omnis qui se exaltat humiliabitur, i. deprimetur, & punietur. Sic etiam dicitur 1. Reg. 7. quòd ab Israel hu *Humilitas. Humiliatio.*

D miliati sunt Philistæi, nec apposuerunt vltra vt venirent in terminos Israel. Sic & Esa. 15. Gloriosos terræ humiliabo. Vnde humilitas iustificat, sed humiliatio abijcit, & vilificat. Vnde Hugo super Magnificat, dicit. Humilitas est intus in virtute mentis. Humiliatio autem foris in abiectione humanæ opinionis. Sic igitur humiliatio significat depressionem, & abiectionem. Et hanc Deus retribuet malis, quia licet in præsenti videantur alti, & honorabiles, tamen finaliter depressi erunt, & abominabiles. Et hoc

 est,

est, quod dicit hic Psalmista. *Exaudiet Deus*, scilicet, qui est ante sæcula, quia æternus, exaudiet, scilicet iustos, sed illos humiliabit.

897 *Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum, extendit manum suam in tribuendo.*

Hic ostẽdit malorum obstinationẽ, qui .s. à malitia sua nolunt commutari, & ad bonum conuerti. Vbi sciẽdum, q̃ maximum remedium conuersionis malorum est timor Dei: quia ut dicitur. Eccl. 1. Per timorem Dei declinat omnis homo à malo. Qui autem timorem Dei non habet, à malo ad bonum conuerti non potest. Quia qui sine timore est, non poterit iustificari. Et ideo quia mali non timent Deum, ideo non commutantur à malo. Et hoc est, quod hic dicit. *Non enim est illis commutatio*, scilicet, vitæ à malo ad bonum. Et causam subdit, dicens. *Et* (pro quia) *non timuerunt Deum*. Hoc enim remedio, scilicet, timore Dei, vt dicit glossa conuertitur homo. Et ideo si non est illis commutatio à malo, dignè puniri merentur à Deo. Vnde de Deo subdit. *Extendit manum suam in tribuendo*, scilicet eis pœnam. Loquitur enim à simili hominis ferire volentis, qui manum eleuat, ut grauius feriat.

Timor. Eccles. 1

898 *Contaminauerunt testamentum eius, & diuisi sunt ab ira vultus eius, & appropinquabit cor illius.*

Hic ponit malorum transgressiones. Et tria facit. Quia primò ponit malorum transgressionem. Secundò ipsorum inexcusationem, ibi. *Molliti*. Tertiò iustorum conseruationem, ibi. *Iacta*. Quantum ad primum sciendum quòd testamentum Dei in scriptura significat tria, scilicet, quandoque scripturam sacram. Ecclesiastico vigesimoquarto. Hæc omnia liber vitæ, & testamentum altissimi, & agnitio veritatis. Qñq; Christi passionem, supra versiculo trecẽtesimoquinquagesimoquarto & trecentesimoquinquagesimooctauo, Zachar. 9.

Testamẽtum.

E Tu autem in sanguine testamẽti tui eduxisti vinctos de lacu, & cæt. Quandoque verò hæreditatem æternam. Psal. 88. Disposui testamentum electis meis. Itẽ notandum, quòd contaminare secundum Grammaticos, idem est quòd polluere, deturpare, uel corrumpere. Testamentum scripturæ sacræ contaminãt hæretici, scripturam falsè exponendo: Testamentum passionis Christi contaminant luxuriosi, illud quantum in se est poluendo. Testamentum hæreditatis æternæ contaminant omnes obstinati, F illud pro temporalibus uilipendendo. Prima contaminatio spectat ad peccatum superbiæ. Secunda ad peccatum luxuriæ. Tertia ad peccatum auaritiæ. Et ad ista tria reducuntur omnia alia peccata. Et ideo generaliter de omnib. malis peccatoribus dicit nunc Psalmista. *Contaminauerunt testamentum eius*. Ratio autem quare contaminauerunt testamentum eius est, quia diuisi sunt ab ira vultus eius. Ira enim vultus Dei nihil aliud hic accipitur quam eius iustitia. qua peccatores punit secundum Gre G gor. Illi ergo diuisi sunt ab ira vultus Dei, qui ipsum non credunt peccata punire, & per cõsequens ipsum non timẽt. Idem ergo est hic dicere, *diuisi sunt ab ira vultus eius*, quod versiculo præcedenti dixit. *Non timuerunt Deum*. Vnde sicut *non est illis commutatio*, quia *non timuerunt Deum*. Ita conformiter. *Contaminauerunt testamentũ eius*, quia *diuisi sunt ab ira vultus eius*, hoc quia non timuerunt Deum. Et tamen in hoc ualdè decipiuntur, quia cor, & uoluntas Dei semper parata est ad puniendum peccatores induH ratos. Et hoc est quod subdit. *Et appropinquabit cor illius*, scilicet ad ipsos puniendum Ezec. 7. Scietis quia ego sum dominus percutiens, & nõ erit requies in eis. Venit tempus, appropinquabit dies.

Contaminare.

Greg. li. 11. mor.

Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. 899 23. sex.

Ponitur hic talium obstinatorũ malorum inexcusatio. Vbi notandum hic, quod sermones eius sunt sermones Dei, scilicet sacræ scripturæ, qui dicuntur molliti, quod enim mollitur reddi-

Sermo scriptura.

tur

tus subtilius, quod aūt subtilius est, magis est penetratiuū. Sermones ergo Dei, vel sacræ scripturæ dñr molliti super oleum, quia sunt subtiles, & penetratiui super oleum, i magis quam oleum, quod etiam ossa penetrat. Vult ergo ex hoc habere, ꝙ sermones Dei ita sunt molliti, & penetratiui, ꝙ etiam cor peccatoris ha bent penetrare, nisi ponat obicem. Si ergo ipsis cor peccatoris non penetratur, culpa est peccatoris. Et ideo inexcusabilis redditur. Et ideò subdit. *Et ipsi sunt iacula.* Quia quātum est de se, nisi obex ponatur, parati sunt penetrare cor pecca toris, sicut iacula penetrant corpus. Et hoc est, q̃d dicebat Apostolus. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsq; ad diuisionem animæ, ac spiritus, &c. Si ergo cor tuum non penetrat, culpa est tua nō sermonis, & sic tu es inexcusabilis. *Hebr. 4.*

899 *Iacta super dominum curam tuam, & ipse te enutriet, & non dabit in æternum fluctuationem iusto.*

HIc differenter a malis ponit iustorum conseruationem. Vbi notandum, quòd Deus totum mūdum per se ipsum regit, & gubernat, & secundum debitum iustitiæ omnium curam habet tā quam paterfamilias. Vnde sicut peritus medicus nunc amaras potiones infert per aduersitates, nunc dulcibus reficit per prosperitates, propter quod de ipso dicitur. Nec est alius Deus quàm tu, cui cura est de omnibus. Sicut ergo fami lia domus totam curam iactat super patremfamilias, vt domum disponat ad libitū, ita & nos totam curam vitæ nostræ super dominum iactare debemus. Non tamen ex hoc sequitur, quód ociosi manere debeamus. Sed sicut filij familias pa tri relinquentes curam domus quam ipse per se ordinat & alijs agēda imperat, parati sunt patri obedire, & in ijs, quæ sibi pro cura domus imposuerit, se exercere. Sic & nos nobis imposita per Deū pro cura nostra exercere debemus, ut totam curam iactemus super Deum, tan quam super ordinatorem, & pręceptoré nos autem eidem obedientes illa sollicitemus, quæ nobis imposuerit. Ex quibus

Cura. Sollicitudo. *Sap. 12.*

A omnibus sequitur, ꝙ etiam de uita nostra sollicitari debemus, sed solū sub Dei voluntate, sic ꝙ nihil agamus contra eius voluntatem, sed solum nobis per ipsum imposita. Et hoc est quod dr̃. Omnem sollicitudinem vestram proijcientes in eū, qm̄ illi cura est de uobis. Et isto modo intelliguntur verba Christi dicentis. Nollite solliciti esse dicētes, q d māducabimus, &c. Non.n. præcipit, ꝙ non seminemus, quod non metamus, quod non ponamus granum in horreum, sed solum B hoc intendit quod nostra sollicitudo, & cura eius curæ subijciatur, ne pro vita nostra aliquod peccatum incurramus. Hic enim etiā brutis animalibus prouidet dando eis industriam naturalem, vnde viuere possint, quanto magis hominibus? Vnde Sap. 6. Aequaliter est ei cura de omnib. Istum intellectum habet Ioannes Chrysostomus super Matthæum d. Qui credit se iudicio Dei gubernari, escā suam in manu Dei committat. Cogitet aūt ipse de bono, & de malo, s. in omni sollicitudine, & cura sua. de quo nisi quis C sollicitus fuerit, nec malum fugiet, nec bonum apprehendet. Et ideo dixit Christus. Quærite primum regnum Dei, & iustitiam &c. Regnum Dei est retributio bonorum operum. Iustitia auté eius via pietatis, per quam itur ad regnum. Si ergo cogitas qualis erit gloria sanctorum, necesse est aut ut ꝑꝑ timorem pœnæ recedas a malo, aut ꝑꝑ desiderium gloriæ festines ad bonum. Etsi cogitas quid sit Dei iustitia, quid odit Deus, & quid amat, ipsa iustitia ostendit tibi vias suas, quæ amantes se sequitur. Non.n da D turi sumus rationem, si pauperes sumus, uel diuites, sed si benè, uel malè egerimus, ꝙ est in nostro arbitrio, *Et non dabit in æternū fluctuationē iusto.* Fluctuo, fluctuas, idem est, ꝙ uacillare vel dubitare. Iustus aūt qui sperat in dño, nō dubitat se a Deo relinqui, ideo non fluctuat.

1. Pet. 5. *Matt. 6.* *Chryso.*

Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus. 900

HIc ponitur malorum damnatio. Vbi notandum, quòd secundum Gregor. 14. mor. cap. 5. Interius dicitur

Interit⁹ diabolus, quia quos hic exaltat, postea E
Diabol⁹ æternaliter interire facit. Vnde de diabolo, qui malos calcat, dicitur Iob 18.
Puteus. Calcet super eũ quasi rex interitus. Est ergo hic interitus casus genitiui, & est idem puteus interitus, i. puteus diaboli. Qui est aũt puteus diaboli nisi infernus, de quo Apocalypsis 9. Aperuit puteum abyssi, & ascendit fumus de puteo, & obscuratus est sol, &c. Sic ergo ponens dam nationem iustam malorum, dicit. *Tu uerò Deus, deduces eos in puteum interitus*, idest, æternaliter ipsos damnabis.

901 *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos, ego autem sperabo in te, domine.* F

ET ne credant mali damnationem suam tardam esse, hoc remouet, dicens, quòd viri mali *non dimidiabunt dies suos*. Quia quamuis cuilibet naturaliter
Dimidiare dies. sit determinatum tempus, quantum viuere possit secundum proportionem caloris naturalis ad humidum radicale, ta men terminus ille breuiari potest, quod maxime accidit malis, qui per malam vi tam suam dissipant virtutem vitalem, & multotiens morte violenta terminãtur, vt ostensum fuit superius uers. 637. Vel aliter ille malus non dimidiat dies suos, qui continue vsq; ad finem perseuerat in malo. Ille verò dimidiat, qui postquã partem dierum in malis consumpsit, aliã partem ad bonum per pœnitentiam cõ uertit. *Viri ergo sanguinum non dimidiãt dies suos*, qũia nunquam ad pœnitentiam reuertuntur. Et ista modo exponit istum
Greg. 5. mor. ca. 28. versum Greg. 5. moral. c. 28. d. De repromobis per ps. dicitur. *Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos.* Dies quip H pe dimidiare est tempus vitæ male in vo luptatibus ductum ad pœnitentiæ lamẽta diuidere, atque hoc ad bonum usum pœnitẽdo reparare. Sed iniqui dies suos nequaquam dimidiant, quia peruersam mentem neque etiam in extremo tempore immutant, &c. Quia de solicitudine, & cura vitæ præsentis dictum est. Iacta super dominum curam tuam. Ideo
2. 2. q. 55. art. 6. quæro, utrum solicitudo rerum temporalium sit licita. Respondeo ut secunda secundæ quest. 55. art. 6.

PSAL. LV.

MIserere mei, Deus, quoniam conculcauit me homo, tota die impugnãs tribulauit me. 902

PSALMO huic talis præmittitur titulus. *In finem Ipsi Dauid, cum tenuerũt eũ Allophyli in Geth.* Pro cuius euidentia sciendũ, ꝙ iste Psalmus, & Ps. 33. fuerunt facti pro eadem historia, licet di uersis respectibus. Nam, vt dictũ fuit in expositione tituli psal. 33. cum Dauid fugeret Saul persecutorem suũ, contulit se ad Achis regẽ Geth, &c. vt ibi. Tunc ser ui Achis cognoscentes Dauid, suaserunt regi Achis vt teneret Dauid, & occideret eũ. Dauid ergo in tali periculo se uidens positũ, fecit istũ psalmũ, Dei postulans adiutoriũ. Differt aũt iste psalmus in materia à 33. quia psal. 33. respicit euasionẽ Dauid de manibus eorũ, qñ per regem Geth fuit vt fatuus expulsus. Et ideo illũ psal. incẽpit à gratiarũ actione,
G dicens, Benedicã dominũ, &c. Iste autem psalmus magis respicit tentionem ipsius Dauid, qñ fuit ibi in periculo mortis. Et ideo iste incipit ab imploratione diuinæ misericordiæ. d. *Miserere mei Deus*, &c. Notandum etiam ꝙ Allophyli dicuntur ipsi Philistæi, qui erant in ipsa ciuitate Geth, qui tenuerunt Dauid, quia erant alienigenæ à populo Iudæorũ. Nam allõ idem dicitur ꝙ aliẽnũ, & cõponitur cum phylus, & dr̃ allophylus. i. alienigena maximè Philistæus Ex quib. apparet titulus .f. Iste ps. in finem nos dirigẽs attribuitur ipsi Dauid, quia ipsum fecit *cum tenuerunt eum Allophyli in Geth*. Et quia iste psalm. est historialis. Primo dicam sensũ literalem. Secũdo sensum propheticum. Quantum ad sensum literalem iste psal. diuiditur in partes tres, quia primo ponitur Dauid deprecatio. Secundo deprecationis exauditio, ibi. *Sicut sustinuerunt.* Tertio gratiarum actio, ibi. *In Deo laudabo*, &c. ut Nico de Ly. Quantum uerò ad sensum propheticum notandũ, ꝙ tota intentio ps. est conformare ecclesiam, & bonos fideles contra persecutiones, & ad-

& aduersitates. Et secundum hoc Ps. iste diuiditur in partes tres. Quia ecclesia primo suam multiplicem explicat tribulationem. Secundò ad Deum suam erigit intentionem, ibi. *In quacunque die inuoc.* Tertiò Deo refert gratiarum actionem. ibi *In Deo laudabo.* Quantum ad primũ, sciendum, ꝙ in pręsenti tres patimur hostes, a quibus continuè tribulamur. s. diabolum, mundum, & carnem. Et secundũ hoc tria facit, quia ostendit primò tribulationes, quas infert diabolus. Secundò illas, quas infert mundus, ibi. *Ab altitudine.* Tertiò illas, quas infert caro, ibi. *In Deo laudabo.* Quantum ergo ad primum ostendens qualiter a diabolo conculcamur, & tribulamur dicit. *Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo.* Vbi sciendum, ꝙ diabolus quandoque dicitur homo, quandoque dicitur inimicus hominis. Dicitur enim homo nõ naturaliter, sed astutia. Sicut enim diabolus quãdoque transfigurat in angelum lucis, vt decipiat, cum tamen non sit angelus lucis, sic se quandoque transfigurat in hominem, vt homines decipiat. Nam transfigurat se in angelum lucis: cum ad peccandum inducit, spiritualia bona prætendens. Vt dum volens hominem inducere ad superbiam sibi proponit meritum regiminis aliorum, vt gradu prælationis adepto, facilius per superbiam eleuetur. Trãsfigurat autem se in hominem, cum ad peccandum inducit bona prætendens humana. Vt cum amorem filiorum tibi proponit, vt ad illicita lucra inducat. Et ideo saluator diabolum appellat hominem, dicens. Cum autem dormirent homines, illuc venit inimicus, & superseminauit zizania, quod de diabolo ad literã dicit. Vnde statim istum inimicum diabolum hominem appellat, dicens. Inimicus homo hoc fecit. Vbi Hieronymus. Diabolus inimicus homo appellatur, quia desæuire non desinit. Et de ipso scriptum est in Psal. Exurge, domine, non præualeat homo. Vel etiam diabolus dicitur inimicus homo, quia sub similitudine rationis humanæ hominem decipit vel ex eo, ꝙ homini a principio inimicatur, vel ab euentu, quia deiecit hominem. De diabolo ergo sub nomine hominis hic ait Psal.

Diabol⁹ dicitur homo.

Mat. 13

Hieron.

A *Miserere mei, Deus,* & causam adiungit. *Quoniam conculcauit me homo.* Calco, calcas, componitur cum con, & fit conculco, conculcas, quod idem est, quod alium deprimere simul, & superare. Conculcat ergo diabolus hominem, cum ipsum tentando superat. Sicut econtrario homo diabolum conculcat, cum ei resistendo, ipsum superat. Psa. 90. Super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem. Et quia diabolus impugnare non desinit, ideo subdit. *Tota die impugnans tribulauit me. Tota die.* i. in omni parte diei. Dies. n. naturalis diuiditur in lucem, & tenebras. Per partem lucis intellige prospera, sed per tenebras aduersa. Tribulat ergo tota die, quia per aduersa, & prospera nos tentando, ad peccatum conatur inducere. Quibus consideratis nostrum quilibet meritò cogitur Deo cum Psalmista dicere. Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt, de necessitatibus meis erue me. Vnde, & hoc alijs verbis insinuat, dicens.

Conculcare.

B

Dies.

C *Conculcauerunt inimici mei tota die, quoniam multi bellantes aduersum me.*

903 3. q. 1. nulli.

INimici nostri dicuntur dæmones, quia continuè nobis aduersantur, vt nos subijciant. 1. Petr. 5. Aduersarius vester diabolus, &c. quia quos suis tentationib. ad peccatum trahunt, hos pedib. suæ tyrannicæ dominationis conculcant, vt osté dit Greg. li. 14. mor. c. 8. d. super illo Iob. 18. Calcet super eum quasi rex interitus, d. Hoc loco interitus nomine ipse inimicus humani generis, qui interitum nobis intulit designatur, de quo ad Ioanné dr. D Et nomen illi mors. Iste namq; interitus quasi rex super impium calcat, quia quẽ prius blandis persuasionibus decepit ad interitum, violentis nexibus ad suppliciũ rapit, tantoq; eum durius pręmit, quãto in prauis actibus eum vehemẽtius astringit. Qui hic quoq; mẽtem reprobi dum possidet calcat, quia quotiens eam delectationibus premit, quasi totiens super eam pedes suæ tyrannicæ dominationis ponit, vt & peccatores dicere cogantur, *Conculcauerunt me inimici mei tota die, quoniam multi bellantes aduersum me.*

Diabol⁹ dicitur interitus

Apoc 6.

Calcat diabolus

Bellum diaboli.

Quòd ideo dicit, quia quos diabolus, vno E tentante, vincere non potest, dæmonum multitudine vincere conatur. Diabolus enim bellicosus est, & seditiosus. Vnde & ab initio contra sanctos angelos bellauit. Apoc. 12. Factum est prælium magnum in cœlo, dum draco committeret bellū. Michael, & angeli eius præliabantur, &c. Hic etiam contra Christum hic etiam victus, & deiectus postmodum cōtra Christum bellum aliud mouit, quando, s. post Christi ieiunium ipsum tentando multipliciter inuasit. Sic & non quiescendo cō tra homines continua bella facit per se suosq; satellites nos multipiciter impugnando. Et hoc est, quod hic ait Ps. *Quoniam multi bellantes aduersum me.* Sed qualiter contra ipsum armari debemus, ostendit Greg. d. Sancti viri, quia contra multiformem aduersarium se pugnare considerāt. semetipsos in certamine multipliciter armant. Habent n. contra famē diuini verbi pabulum, contra belli gladium continentiæ scutum, contra flagellum linguæ protectionem patientiæ, cōtra exterioris calamitatis dānum interni amoris adiutorium, unde miro modo agitur, vt quò hostis callidus numerosius tētat, eò circunspecti Dei milites virtutib. fiāt ditiores, &c. Et nota, quòd Dei filius videns nos tantis dæmonū bellis oppressos, pro nobis contra diabolum bellum assumpsit, dum assumpto nostræ humanitatis habitu, contra ipsum ad bellū processit. Sic. n. scribit 3. Reg. vlt. Rex Israel mutauit habitum suum, & ingressus est bellum. Israel. n. qui videns Deum interpretatur, quem proprius significat, quā Dei filium, qui omnium beatorum vidētium Deum rex gloriæ, & dominus existit, de quo Ps. 23. Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Hic habitum suum mutauit, qn̄ nostræ mortalitatis habitum, quem ante nō habebat assumpsit, de quo ad Phil. 2. dr̄, q̄ exinaniuit semetipsum, formā serui accipiēs in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Et sic, nostro assumpto habitu, pro nobis contra diabolum ingressus est bellum, quando in assumpta humanitate pro nobis a diabolo bellum tētationis sustinuit, in quo ipsum superando eius vires contra nos diminuit, & nobis potestatem ipsum vincendi concessit. Quæ notans Ps. ista dicit ipsi Christo. Præcinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subtus me. Si ergo bello dæmonum impugnaris, inuoca Christum ꝓ adiutorio, d. *Miserere mei, Deus, quoniam multi bellantes aduersum me.*

Matt. 4.

Greg. 6. mo. c. 19

Christus bellas ꝓ nobis.

Psal. 17

Ab altitudine diei timebo, ego verò in te sperabo. 904

1. 2. q. 1. vt por- tio.

F Hic consequenter ostendit tribulationes, & bella, quæ nobis infert mundus. Vbi nota, quòd secundum glo: altitudo diei dicitur mundus, idest, mundana altitudo, vbi est superbiæ tumor. Et hanc timere non debemus, quia citò terminatur. Vnde sicut altitudo diei nullam stabilitatem habet, sed statim vergit ad occasum, quia cum sol continue moueatur, quando peruenit ad altiorem suum gradum, quod facit in meridie, statim incipit ad occasum declinare. Sic est de potestate mundi, quæ dum ad altum gradum peruenerit, ibi diu durare non G potest, sicut est de certo puncto in rota, quæ continuè voluitur, signato, qui cum in altiori gradu fuerit, inde statim accipit casum. Et hoc considerans hic Psalm. dicit. *Ab altitudine diei timebo,* quod dicit interrogatiuè, quasi dicat, non. Et causam quare timere non debet adiungit, dicens. *Ego vero in te sperabo.* In quo scilicet speranti nulli timendum est. Cuius ratio est, quia qui sperat in Deū, in suis tribulationibus Deum secum habet Psalm. 90. Quoniam in me sperauit, & ego liberabo eum, &c. cum ipso sum H in tribulatione. Qui autem Deum secum habet, qui est omnipotens, nullum hostem timere debet. Vnde Chrysostomus super illud Luc. vndecimo, Erat Iesum eijciens dæmonium, dicit. Neque enim timere debet hostem forrem, qui secum principem habet fortiorem. Narrat Iustinus libro secundo, de Alexandro, quod cum nullo hoste nunquam pugnauit, quem non vinceret, nec vrbem obsedit, quam non expugnaret, nec vllā gentem inuasit, quam non obtineret. Et idem eius præsentia tantam fiduciā eius mili-

Altitudo diei dicitur potentia mundi.

Tim

Chrys.

Iustinus.

militibus contulerat, ut illo præsente, nullum hostem, nec arma timerent. Multò ergo fortius Christus dominus noster, cuius virtuti, nihil resistere potest, sua præsentia tantam fiduciam tribuit suis, quia in omni aduersitate se præsentem eis exhibet, vt nullum timere debeant. Et hoc benè aduerterat Psal. dicens. Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Et nunc similiter dicit Psal. *Ab altitudine diei timebo?* quasi dicat nô. Et rationem subdit, dicens. *Ego uerò in te sperabo*, & sic te præsentem habebo.

905 *In Deo laudabo sermones meos, in Deo speraui, non timebo, quid faciat mihi caro.*

Consequenter hic ostendit tribulationes, & bella carnis. Et tria facit. Quia primo ponit carnis impugnationem. Secundo contra illam ad Deum erigit suam deuotioné, ibi. *Deus uitam meam.* Tertio ostendit suam à Deo exauditionem ibi. *Sicut, & in promissione.* Prima pars diuiditur in duas. Quia primo bellum carnis proponitur. Secundo ipsum prosequitur ibi, *Tota die.* Quantum ad primum sciendum, quòd bella carnis timere non debet, qui secum Deum habet. Habet autem homo secum Deum, dum per recognitionem beneficiorum ab ipso receptorum sperat ab ipso alia in futurum recipere. Sic ergo hic Psal. primo recolit beneficia à Deo recepta, dicés. *In Deo laudabo sermones meos.* Vbi sciendum, quòd hic per sermones accipiuntur omnia opera bona, & meritoria, quæ rectè sermones dicuntur. Nam secundum Grammaticos sermo dicitur à se orseris, ipsa auté opera nostra sunt semina, quæ seminamus, secundum quæ & metemus bonum, uel malum, dicente Apostolo 2. Corinth 9. Qui parcè seminat, parcè, & metet, & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus, & metet uitam æternam. Et semina pro operibus accipit Apostolus, dicens. Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet. Et sic sermones a serendo dicti, significant operationes, de quibus nunc ait Ps. *In deo laudabo sermones meos*, idest, ei retribuam opera bona, quæ ego facio, quia ipsa ab eo recognoscam, quia sua sunt. Vbi nota, q̃ boni sermones, idest, opera omnia nostra bona dicuntur esse Dei, & nostra, Dei quia per eius gratiam facta, nostra autem, quia per liberum arbitriũ nostrum tanquam per instrumentũ motum à gratia eius facta. Vnde Greg. 33. mor. cap. 26. dicit. Bonum quippe, quod agimus, & Dei est, & nostrum, Dei per prȩuenienté gratiam, nostrum per obsequentem liberam uolũtatem. Si enim Dei nõ esset, unde ei in æternum gratias ageremus? Rursum si nostrum non esset, qũo ex illo nobis præberi præmia speraremus? Quòd ergo non immeritò gratias agimus, scimus q̃ eius munere præuenimur. Et rursum, quia non immeritò retributionem quærimus, scimus quia subsequẽti libero arbitrio bona eligim⁹, quæ ageremus Et istum intellectum habet Mag. in glos. dicens. *In Deo laudabo sermones meos*, ei, s. attribuens q̃ benè loquor, uel ago, quia ab eo habeo. Sermones meos dico, i. opera: quia ab ipso accepi. Vnde & Dei sunt, qui dat, & mea quia accipio. Ex quibus patet, quòd per ista uerba. *In Deo laudabo sermones meos*, à Deo recognoscit omnia bona, quȩ agit, & loquitur. Et per hoc sperat in futurum alia à Deo sibi danda, unde subdit. *In Deo speraui.* Et ideo ex hoc fortificatus in mente, dicit. *Non timebo, quid faciat mihi caro.* Carnis enim tentatio, si sibi resistatur, mentem non inquinat, sed purgat. unde Gregor. ait. Sciendum est, aliud esse, quod animus de tentatione carnis patitur, aliud verò cum per cõsensum delectationibus obligatur. Plerunque enim cogitatione praua pulsatur, sed renititur, plerumque autem cum peruersum quid concipit, hoc intra semetipsum etiam per desiderium uoluit. Et nimirum mentem nequaquam cogitatio immũda inquinat, cum pulsat, & renititur; sed cum hanc sibi per delectationem subiugat, hinc etenim prȩdicator egregius dicit. Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Humana quippe tentatio est, quia plerumque in cogitatione tangimur etiam nolentes. Quia ut nonnunquam, & illicita ad animum ueniant, hoc vtique

Sermo dicitur opus. — *Galat. 6* — *Bona q̃ facimus Dei sũt, et nostra* — *Tẽtatio carnalis* — *Greg. 21 mor. c. 3.* — *1. Co. 15*

vtique in vobiſmetipſis ex humanitatis corruptibilis pondere habemus. Hæc iã verò dæmoniaca eſt, & non humana tentatio,cum ad hoc,quod carnis-corruptibilitas ſuggerit , per conſenſum ſe animus aſtringit . Repugnans ergo animus carni dicat . *In Deo ſperaui,non timebo quid faciat mihi caro.* Quia hic ait Pſal. *In Deo ſperaui.*&c.Ideo quæritur,utrum quis licite in homine poſſit ſperare,ſecunda ſecundæ q. 17.articulo 4.

Quæſtio

906 *Tota die verba mea execrabantur , aduerſum me omnes cogitationes eorum in malum.*

HIc conſequenter Pſal.in perſona iuſtorum oſtendit mala,quæ à prædictis inimicis patitur,ſ.à mundo,carne, & diabolo . Et tria facit ſecundum ꝙ ſunt tria mala.Primum eſt ueritatis impugnatio.Secundum eſt adulatoria obſeruatio, ibi. *Inhabitabunt.*Tertiũ eſt ſimplicitatis perſecutio,ibi. *Sicut ſuſtinuerunt.* Quantum ad primum ſciendum,ꝙ mali verba bonorum ſuſtinere non poſſunt, ſed totis viribus illa impugnant , ut oſtendit Gregor.8. mor. c. 24. d. Iniuſtis ſemper grauia ſunt verba iuſtorum . Et quæ ad ædificationẽ prolat audiunt , hæc quaſi ſuper impoſitum pondus fuerunt , quia cum corrigi iniqui deſpiciunt,bene prolata criminantur . Hoc enim expreſsè in domino noſtro apparuit , qui cum Iudæos reprehenderet dicens . Omnis,qui facit peccatũ , ſeruus eſt peccati , ſtatim verba eius execrantes dixerũt , Dæmonium habes, & ipſum lapidare voluerũt. Hoc ergo etiam de membris Chriſti hodie faciũt mali. Quod notans hic Pſalm. d.*Tota die verba mea execrabantur*, &c. .i. verba mea maledicebant,vel me propter illa. Nam ſecundum Grammaticos. Execror cõponitur de ex,& ſacro ſacras . Et eſt execrare idem, ꝙ maledicere , vel extra ſacrum ponere . Execrantur ergo mali uerba bonorum dicta ad ipſorum correctionem,quia ipſa ſufferre non poſſunt.Et ideo contradicentem ipſa interpretantur in malum . Et hoc eſt , quod ſubdit.*Omnes cogitationes eorum in malũ.* Quia ſemper cogitant perſequi corripientem.Et hoc eſt,quod dr̃ Prouerb.9. Qui arguit deriſorem, ipſe ſibi iniuriam facit.Quia arguit impiũ,generat maculã ſibi.Noli arguere deriſorẽ, ne oderit te . Argue ſapientem,& diliget te . De talibus autem cogitationibus dicitur . Peruerſæ cogitationes ſeparant à Deo .

Bonus. Malus, Bonum. — *Ioan. 8.* — *Sapiẽ. 1.*

Inhabitabunt , & abſcondent , ipſi calcaneum meum obſeruabunt . 907

Amicus fictus.

OSenditur hic adulatoria obſeruatio. Vbi aduerte , ꝙ aliqui bonos apertè perſequuntur , de quibus ſtatim dictum eſt.Tota die,&c.Aliqui autẽ abſconsè fingentes ſe iuſtorum amicos , & hi peiores ſunt , de quibus nunc dicit. *Inhabitabunt.*i.tales ſimul cum bonis habitant,& conuerſantur,& cum eis oſtendũt ſe amicitias habere,ut ſunt falſi adulatores,qui amicitias ſimulãt , ut fortius damnent, unde ait glo. Hic agit de fictis fratribus, qui latenter ſubintrant ut noceant,q. d. Quidam apertè impugnant , quidam autem latenter, qui dolos abſcõdunt,& hi peius nocẽt,quam aperti mali.Sicut & Iudas,qui cum diabolus eſſet, tamen ut fictus amicus cum Chriſto , & Apoſtolis habitabat . Et de talibus nunc dicit.*Inhabitabunt,& abſcõdent.* q.d. *Inhabitabunt*,ſ.cum alijs conuerſando, *ſed abſcondent*, ſ. in corde dolos , quos cogitant,ut noceant. Et hoc eſt,quod ſubdit. *Ipſi calcaneum meum obſeruabunt*,i.pedẽ meum obſeruabunt ad lapſum,ut calumnientur , quia ſuis abſconditis machinationibus nihil aliud obſeruant , niſi ut aliorum uitam calumniari poſſint. vnde gloſ.Tales amici ficti calcaneum iuſtorũ obſeruant,iuſtorum omnia uerba uel facta quærentes,ut laqueos,& nodoſas calumnias facere poſſit . Quibus tamen ipſi prius capiũtur ut pereant, quã alios capiant,ut perdant. Vel per calcaneum , qui eſt finis corporis intellige finem uitæ.ſ.mortem , quia mali iuſtos obſeruabãt,ut ipſos ad mortem ducere poſſint . Sic enim Iudas obſeruabat calcaneum Chriſti,quando quærebat opportunitatem, vt eum traderet ad mortem . Hic autem nota,ꝙ obſeruare accipitur multipliciter , uide ſupra uerſ. 224. & 442.

Calcaneus.

908 *Sicut sustinuerunt animam meam pro nihilo saluos facies illos, in ira populos confringes.*

HIc consequenter ponitur sanctitatis persecutio. Vbi sciendum, ꝙ mali videntes iustorum patientiam, & uirtutes, inuidẽt illis, quia Deus protegit eos. Et ideo ut Deus derelinquat eos conantur ad peccatum illos inducere, vt derelinquãtur a Deo. Sic.n. & diabolus a principio videndo, ꝙ uerbum Dei hominem debebat assumere, hominem ad peccatũ induxit, ut Deus sperneret eum, nec ipsum assumere. Et hanc malorum nequitiam, qua sanctitatem iustorũ persequuntur, hic notãs Ps. d. *Sicut sustinuerunt animam meam pro nihilo.* Sustinere.n. idem est, qđ expectare. Sic.n. discipulis Christus dicebat. Sustinete hic, & uigilate mecum, i. expectate. Nihil aũt significat peccatum, quod nulla res est, sed priuatio boni, quia si peccatum esset aliquid, cum omnia, quæ sunt per verbum sint facta, iam peccatum per verbum factum fuisset. Vnde Aug. super Ioãnem, Peccatum est nihil, & nihil fiunt hoĩes cum peccãt, &c. Quid est ergo sustinere animam alicuius pro nihilo, nisi ipsã expectare pro peccato, i. expectare illam, & obseruare, vt in peccatum cadat? Omnis aũt, qui animam alterius sic sustinet, dignus est pœna æterna. Ex quibus patet sententia versiculi. vt Psal. Deo dicat de talibus malis, *Saluos faciet illos?* interrogatiuè uel ironicè. q. d. tu Deus non saluos facies illos, imò illos damnabis. Quia sicut sustinuerunt animam pro nihilo, ipsam. s. impellentes ad peccatum, ita in ira populos, s. illos malos confringes, Psalm. 2. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes. Vt hic ly ita non denotet mensuram pœnæ, sed proportionem culpæ. q. d. Sicut enim grauiter peccauerunt, sustinentes animam meam pro nihilo, sic tu grauiter punies eos, quia in ira populos. i. illos confringes. Sed quia dictum est, ꝙ peccatũ est nihil, ideo admirantur multi dicentes cum Deus damnet homines solum propter peccatum, quod est formaliter nihil, sequitur quòd Deus non propter aliquid, sed solũ propter nihil homines damnat, quod vr̃ esse summæ crudelitatis. Ad istam imaginationem respondet venerabilis Ansel. d. quod licet Deus puniat hominem pro peccato, quod est nihil, non tñ punit ipsum pro nihilo, sed pro hoc. s. ut regnũ suum ordinatum conseruet, quia puniendo hominem pro peccato debitum sibi honorem, quem sibi peccator peccando abstulerat, quem spontè reddere noluit, ab ipso inuito exigit. Sed fortè, quia præ dicta responsio aliquib. vr̃ obscura, declarabo qualiter peccatum nihil esse dr̃. Vbi notãdum, ꝙ nihil accipitur dupliciter. s. negatiuè, & priuatiuè. Nihil negatiuè est simplex negatio entis, vt cum dr̃ chimæra est nihil, & sic peccatum non dr̃ nihil. Nihil verò priuatiuè est negatio entis non simpliciter, & absolutè a subiecto, de quo dr̃. sed cum debito inessendi, ut cum dr̃ cæcitas est nihil, quia licet per hoc denotetur, ꝙ cæcitas non sit aliqua entitas, tñ per hoc connotatur alicuius rei inesse debitum, quia. s. cæcitas connotat visionem inesse debitam, quæ tñ non inest. Et hinc est, ꝙ lapis non dr̃ cæcus, licet careat visione, quia visio non est lapidi inesse debitam. Item notandum, ꝙ nihil priuatiuè accipitur dupliciter, quia aut connotat rem inesse debitam respectu corporis, aut respectu animæ. Si respectu corporis, aut intrinsecè, ut cæcitas quæ connotat uisionem homini inesse debitam intrinsecè: aut extrinsecè, ut irreuerentia, quæ connotat honorem ab extrinseco inesse debitum. Si aũt tale nihil priuatiuum connotet rem inesse debitam respectu animæ, tunc hoc põt contingere tripliciter, sicut sunt tres vires animæ, quia aut connotat rem inesse debitam respectu intellectus, vt est ignorãtia eorum quæ quis scire tenetur, aut respectu memoriæ, ut est obliuio, aut respectu uoluntatis, vt iniustitia. Ex prædictis pono aliquas propositiones declarantes propositum. Prima, quòd peccatum non est nihil sumptum mere negatiuè, patet, quia aliter cũ quælibet creatura ante sui productionem penitus sit nihil, tunc foret peccatum, quod est falsum. Secunda, quòd peccatum non est nihil priuatiuũ, ut cõnotat debitum inesse respectu

Marginalia: *Mat. 14* — *Nihil dicitur peccatum.* — *Ansel. li. de cõcep. virg. c. 6* — *Quæstio* — *Nihil dicitũ multipliciter* — A — B — C — D

respectu corporis, patet, quia corporales priuationes sunt in corpore, peccatum aũt solum est in anima. Tertia, ꝙ peccatum non est nihil priuatiuum respectu intellectus, patet, quia cum tale nihil sit in intellectu, sicut & res debita, quam ne gat, tunc peccatum foret in intellectu, ꝙ negat Anselmus. Quarta, ꝙ peccatum nõ est nihil priuatiuum respectu memoriæ eadem ratione. Quinta, ꝙ peccatum est nihil priuatiuum, quod connotat rem inesse debitam respectu uoluntatis, vt puta voluntas debet habere talem actũ, vt puta diligere Deum, & vult habere, vel non vult habere, & tale nolle, uel nõ velle dr̃ iniustitia, & peccatum. Vnde posito casu, tu teneris ad officium tuum dicendum, & cùm voluntariè omittis, tunc tu peccas, & debes puniri, non præcisè pro nihilo absolutè, sed pro nihilo, quod tenebaris omittere, & positiuum illius oppositum habere. Ex quibus apparet, qualiter peccatum dicitur esse nihil, & qualiter pro nihilo Deus hominem damnat, & punit. Vel aliter construẽdo ly *pro nihilo*, cũ ly *saluos facies*, vt Deo dicat. Nunquid tu, *pro nihilo*, id est, pro peccato *saluos facies illos*, quasi dicat non, quia non decet hoc iustitiam tuam, ut pro peccato reddat præmia. Sed sicut sustinuerunt animam meã obseruando vt ad peccatum caderet, ita in ira confringes populos.

909 *Deus, vitam meam annunciaui tibi. posuisti lachrymas meas in conspectu tuo.*

De pe.d. 1. taci turnitas

HIc iustus ne cum malis pro nihilo confringatur, a Deo misericordiã Dei impetrare conatur. Vbi notandum secundum glossam, quòd est triplex in nobis vita in præsenti s. vita naturæ, qua homo naturaliter viuit Genes. 1. Inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ, & factus est, &c. Vita gratiæ, qua in Christo viuimus. Ad Gal. 2. Viuo ego iam non ego, viuit autem in me Christus. Et est vita culpæ, quæ in uitijs agitur. 1. ad Timot. 5. Vidua, quæ in delitijs viuit, mortua est, & Apoc. 3. Nomen habes, quòd viuas, & mortuus es. Duæ primæ uitæ sunt a Deo, quia bonæ sunt, s. vita natu-

E ræ, & gratiæ, sed tertia, s. culpæ est à nobis, quia mala est. Et has omnes vitas Deo annunciare debemus. Primo ergo annũciemus uitam peccati, quæ semper est mala. Istam Deo annunciat, qui peccata sua confitetur, non Deum docens, sed seipsum damnans, ut sic soluatur. Et de ista dicit Psalm. *Deus vitam meam*, s. peccati, quæ mea dr̃, quia a me est, non a te. *Annunciaui tibi*. s. confitẽndo, & pœnitentiam agendo per quæ, s. indulgentiam peccatorum accepi, vnde subdit. *Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo*, .i. acceptasti lachrymas meas mihi parcẽ

F do. Potest ẽt intelligi de uita naturæ, & gratiæ, quæ a Deo annunciatur, dum a Deo haberi recognoscit, gratiam ei agendo, & ipsam uitam ad eius honorem exponendo, vt qui viuit, iam non sibi viuat sed ei, qui pro omnibus mortuus est.

Sicut & in promissione tua, tunc conuertentur inimici mei retrorsum. 910

OStẽdit hic qualiter per lachrymas inimici nostri superentur. Vbi notandum, quòd Deus hominibus promi-

G sit, quòd quacumque hora pro peccatis gemerent, & plorarent corde, quod illis liberè peccata dimitteret. Ezech. 18. Si egerit impius pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, omnium iniquitatum eius non recordabor. Et infra. Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Hoc ergo præuidens Psal. dicit. *Sicut & in promissione tua*. quasi dicat. Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, mihi condonando peccata. *Sicut, & in promissione tua*

Penitentia.

H promisisti dimittere, quia a lachrymarum pœnitentia omnia peccata condonantur. Et hoc est, quod subdit. *Tunc conuertentur inimici mei retrorsum*. *Inimici*, idest, peccata quæ ad pœnitentiam retrorsum conuertuntur, quia deficiunt, vt amplius nocere nõ possint. Vel etiam per inimicos intellige dæmones, qui nobis aduersantur continuè, qui tamẽ per statum lachrymarum, & pœnitentiæ retrorsum conuertuntur a nobis, vt nocere non possint, & infirmantur. Psalm. 9. In conuertendo inimicum meũ retrorsum,

Psal. 9

sum, infirmabuntur, & peribunt a facie tua. Vel per promissionem Dei intellige Christum in lege promissum. Ad Rom. 1. Ante promiserat in scripturis sanctis de filio suo, &c. In ista ergo promissione cõuertentur inimici mei retrorsum, quia p Christum dæmones superati fuerunt. Vide supra vers. 93. Ad cuius euidentiam sciendum, q (vt dicit Albumazar) luna dum est in veniendo ab oriente in occidẽtem, reptilia egrediuntur, & in declinando, recondunt se. Sic in proposito. Nã per reptilia spiritus maligni intelligũtur. Per lunam verò humana natura a verbo assumpta. Hæc autem luna fuit in ascẽdendo ab oriente vsq; ad meridiem, a principio generis humani vsq; ad incarnationẽ. Oriebatur enim in primis parentibus, & versus nos appropinquabat transiens per patriarchas, prophetas, & omnes alios patres, ex quibus descendit humanitas, illa quam Christus assumpsit, fuit.n. in omnibus illis secundum carnem, licet non secundum rationem seminalem. Toto autem tpe reptilia egrediebantur ad intoxicandum homines Abac 5 Egredietur diabolus ante pedes eius. Sed tũc attigit meridionalem punctum, quando vterum virginis intrauit. Hæc est enim illa meridies de qua Eccl 1. Girat per meridiem, & vertitur ad aquilonem lustrans vniuersa. Hæc autem luna fuit in declinando, & quasi ad occasum tendendo a principio suæ natiuitatis vsque ad diem suæ mortis Hac autem luna sic declinante, reptilia ista se absconderunt, & ad sua latibula se reduxerunt. Iob. 37. Ingredietur bestia latibulũ suum, s. hora suæ passionis imminẽte, q horã huius promissionis puidẽs nũc Psalmist. d. *Sicut et in promissione tua tũc conuertentur inimici mei retrorsũ.*

Promissio Christus. *Luna. Incarnatio.*

911 *In quacunque die inuocauero te, ecce cognoui, quoniam Deus meus es.*

Hic consequenter Psalm. ad Deum suam erigit intentionem, exprimens quanta erga peccatores sit gratia Dei, qui omni hora paratus est peccatorem recipere pœnitere volentem, vnde subdit. *In quacunque die inuocauero, &c.* Vbi glossa. In quacunque die, idest, siue in pueritia, siue in media ætate, siue in

Pietas

A sine vitæ. *Inuocauero te*, s. & non alium. *Ecce cognoui, quòd Deus meus es*, s. me exaudiẽdo condonando peccata. In quo mira Dei clementia ostenditur, q quodlibet tempus nostræ conuersionis expectat, & quandocunque rogatur, indulget. Sed aduerte, quòd quanto Dei erga nos maior est clementia, tanto amplius peccatur si contemnatur. Teste Greg. super illo verbo Iob. 24 Dedit ei tempus pœnitentiæ, & ipse abusus est eo in superbia. d. Quisquis delinquit, & viuit, idcirco hunc diuina dispensatio in iniquitate to- B lerat, vt ab iniquitate compescat. Sed qui diutius toleratur, non tamen ab iniquitate compescitur, munus quidem supernæ patientiæ pertulit, sed reatus suis vinculis ex ipso se munere arctius constringit. Nam qui accepta pœnitentiæ tempora diuertit ad culpam. districtus in vltimis iudex impensa augmenta misericordiæ conuertit ad pœnam. Hinc namque per Paulum dicitur. An ignoras, quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam, & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die C iræ. Hinc Esaias ait, puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit. Ac si apertè nos deterreat dicens. Vita quidem pueri in longum trahitur, vt a factis puerilibus corrigatur, sed, si a peccati perpetratione nec temporis longinquitate compescitur, hæc ipsa longinquitas vitæ, quam per misericordiam accepit, ei ad cumulum maledictionis crescit. Vnde necesse est, vt dum nos diutius expectari conspicimus, ipsa prorogatæ pietatis tempora quasi damnationis argumẽta timeamus, D ne ex clementia iudicis crescat suppliciũ peccatoris, &c. Hanc ergo clementiam expectationis insinuans Psal. d. *In quacunque die, inuocauero te, &c.*

Greg 17 mor. c. 3. *Rom. 2* *Esa. 65.*

In Deo laudabo verbum, in domino laudabo sermonem, in Deo speraui, non timebo, quid faciat mihi homo. 912

Hic consurgit ad gratiarum actiones. Et diuiditur in tres partes. Quia primò ponit, cui gratias agit. Scdò de qbus, ibi. *In me sunt, Deus.* Tertiò pro quibus,

Gratiarũ actio

quibus,ibi. *Quoniam eripuisti.* Quantum E ad primum notandum, quod hic ponuntur tria nomina, quibus personarum diuinarum significatur trinitas, quibus gratias iste agit,scilicet Deus,verbum,& dominus. Per Deum intellige patrem,quia pater totius diuinitatis principium est, & origo, quia ab ipso procedit, & filius, & Spiritussanctus, vt ostendit Magister lib. 1 dist. 29. Sic enim Deum pro patre

Ioan. 3. accipit Christus.d.Sic Deus dilexit mũdum, vt filium suum daret. Per verbum autem intelligitur filius.Iuxta illud Io.1. In Principio erat verbum, &c. Sed per F dominum accipitur spiritussanctus, quia ad dominum maxime spectat subditis dona largiri, quod spirituisancto appropiatur 1. Corinth. 12. diuisionem gratiarũ sunt,idem autem spiritus,diuisiones ministrationum sunt,idem autẽ dominus. Istis ergo tribus Psal. gratias agit, s. Deo patri verbo filio, & domino spirituisancto. Quod notans dicit.*In Deo,*scilicet, patre,*laudabo verbum,*idest,filium. *In domino,*idest,in spritusancto,*laudabo sermonem,*idest, ipsum filium, quia quicquid G gratiæ nobis ab vna persona datur, & ab omnibus alijs datur, cum opera trinitatis ad extra sint indiuisa. Laudare autem Deum,est ei gratias agere,& ab ipso bona,quæ habemus,recognoscere. Sed,quia sic mente gratias agens Deo de acceptis beneficijs sperare debet ab ipso adiuuari,ideo subdit. *In Deo speraui,non timebo quid faciat mihi homo.* Et verè sperans in Deo hominẽ timere non debet, quia homo solum exteriora arripere potest, non interiora. Ille autem,qui sperat in domino, in nullo exteriori fiducium ponit.vide superius versi.443. H

913 *In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam*
17.q. 1. *laudationes tibi.*
Sũt quædam.

HIc ostendit, de quibus rebus gratias Deo vult reddere.Vbi notandum, quòd res exteriores, & corporales de se Deo non sunt placitæ, nisi ratione interioris bonæ conscientiæ. Vnde eleemosynas exteriores datas Deus non acceptat, nisi ratione iustitiæ dantis. Sed bona interiora, vt sunt virtutes, & bona gratiæ,quę a voluntate recta procedunt, illa Deus acceptat. Et de istis principaliter sibi vult gratias reddi. Quod satis notatur Psal. 49. vbi Deus dicit. Nunquid manducabo carnes taurorum,&c. Sequitur.Immola Deo sacrificium laudis, &c. Et ista interiora sunt illa, quæ pro gratiarum actione Deo offerre debemus.Et hoc est,quod dicit hic Psalm.*In me sunt, Deus,vota tua,*&c.q.d.Quæro quid reddam domino pro gratiarum actione,certè non quæ extra me sunt, sed quæ in mente manent intus, quia per illa Deus laudatur,& talia quærit a nobis.

Quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu, vt placeam coram Deo in lumine viuentium. 914

OStendit hic Dei beneficia, pro quibus gratias vult agere Deo. Vbi *Benefi-cium triplex.* notandum, quòd tria maxima sunt Dei beneficia, pro quibus Deo gratias agere debemus, s. Primum, quia nos a morte culpæ suscitat Secundum,quia ab æterna pœna nos liberat. Tertium,quod æterna premia nobis condonat:Quæ tria,iste hic enumerat dicens. *Reddam tibi uota tua, quæ sunt in me. Quoniam eripuisti animam meam de morte,*s.culpæ,peccata condonando,de qua morte dicitur. Ani- *Eze.* ma,quæ peccauerit,ipsa morietur: *Et pedes meos de lapsu,*s. ad æternam miseriã, & infernalem pœnam,ab illa me absoluẽdo,de quo lapsu æternæ pœnæ siue casu dicitur Hiere.8.Qui cadit,non resurget. *Vt placeam coram Deo in lumine viuentium.*Hic notat collationem gloriæ,quoniam lumen viuentium dicitur lumen gloriæ,in quo omnes existẽtes Deo sunt accepti,& ei placent, de quo lumine dicitur Psal.In lumine tuo videbimus lumen. *Psal.35* Quia dictum est super illo verbo. In quacunq; die inuocauero te,&c. quod Deus omni tempore pœnitentiam peccatoris acceptat. Ideo quæro vtrum pœnitentia *Quæst.* in extremis facta,culpam remittat. Vide in scripto libro 4.distinct.quæst.22.articulo primo.

PSAL.

PSAL. LVI.

915 *Miserere mei, Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea.*

TITVLVS huius Psalm. est. *In finem, ne disperdas Dauid in tituli inscriptione, cum fugeret à facie Saul in Speluncam.* Vbi sciendum, quod Dauid tribus vicibus fuit unctus in regem. Et primo in domo patris sui à Samuel, antequam persecutioné Saulis pateretur. Secundò in Hebron à viris solum Iuda. Tertio in Hebron fuit inunctus super totum Israel. Et in prima vnctione habuit titulum regis de iure, sed non possessionem. In secūda habuit possessionem partis regni, quia trib. Iudæ. In tertia verò habuit possessionem totius regni. Postquam autem Saul vidit qualiter Dauid prospere in cunctis agebat, statim dubitauit, ne regnum suū ad ipsum Dauid deueniret. Et ideo motus inuidia ipsum persequebatur. Vnde dixit ipsi Dauid. Scio certissimè, quod regnaturus sis, & habiturus in manu tua re-
1. Reg. gnum Israel. Ex quib. patet, quod Saul ideo
14. persequebatur Dauid, ut titulum regiū, quem ipsi Dauid dederat Deus in prima vnctione, deleret ipsum interficiendo. In isto ergo Psal. orat Dauid, ne disperdatur, i. interficiatur pro titulo, quem sibi Deus dederat, regali. Item notādum pro secūda parte tituli, quod Dauid persecutus à Saule, bis legitur fugisse in speluncam. Primo in speluncam Odollam, vbi venerūt ad eum fratres sui, & multi, qui erant in angustia, & oppressi ære alieno, & factus est eorum princeps. Et de ista fuga non habetur in isto Psal. sed in Psal. 141. Se-
1. Reg. cundo quòd Saul persequebatur Dauid
12. super abruptissimas patras, quæ solum ibi cibus peruiæ sunt, ut habetur 1. Reg. 24. Et tunc Saul intrauit eandem speluncam ad purgandum ventrem. Dauid autem, & uiri eius fugientes Saul prius intrauerant eandem speluncā latitantes in interiori eius parte, ipso Saule ignorante. Et tunc viri Dauid voluerunt Saulē occidere, sed Dauid illos impediuit. Et

A scienter præcidit oram clamydis Saulis, quam deposuerat ibi, ut uentrem purgaret. Et cum exijsset Saul de spelunca, Dauid post eum clamauit, ostendens ei orā clamydis, quam præciderat, in argumentum quod potuerat eum occidere, si uoluisset. Quod Saul recognoscens gratias egit ipsi Dauid, & recessit cū exercitu suo, & cessauit ad tēpus persequi ipsum Dauid. Et de fuga Dauid ad hanc speluncam loquitur iste Psal. Erat enim in mortis periculo Dauid, quando ad istam speluncā fugit. Ex prædictis apparet sensus litte-
B ralis tituli. Nam Dauid fecit istum Psalmū, quando intrauit istam speluncā orās Deū ne occideretur à Saule, pro titulo regis, quem iam acceperat à domino. Dicit igitur. *In finem*, s. iste Psal. nos dirigēs, in finem, idest, in Christum, s. ad cōfidendū in ipso, est factus à Dauid, quia sic Deum orabat, *Cum fugeret à facie Saulis in speluncam d. Ne disperdas Dauid*, idest, ipsum occidi non permittas. *In tituli inscriptione*, i. pro titulo regni sibi inscripto. Ex prædictis etiā apparet materia historialis Psal. quam primò dicā.
C Secundò ad intellectum propheticum accedam. Quantum ad primum Psal. iste diuiditur in tres partes. Quia ponitur primò ipsius Dauid anxia deprecatio. Secūdò ponitur diuina exauditio, ibi. *Misit de cælo*. Tertiò grariarum actio, ibi. *Exaltare*, &c. Dic vt. Nicol. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, notandū, quòd Psal. iste agit de titulo crucis Christi, de eius passione, sepultura, & resurrectione. Vt enim habetur Ioā. 19. Christo crurifixo, Pilatus scripsit titulum, & posuit super crucem eius. Erat autem scri-
D ptura. Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Hūc aūt titulum voluerunt corrumpere Iudæi, dicētes Pilato. Noli scribere rex Iudæorum, sed quia ipse dixit: rex sum Iudæorum. Sed quia inspiratione spiritussancti prædictus titulus erat scriptus, idcirco dicit spiritussanctus Pilato. *Ne disperdas Dauid in tituli inscriptione*. Per Dauid intellige Christum ex Dauid natū. Est ergo sensus, quod propheta Dauid per spiritum sanctum præuidens dictum titulum Christi dicit, Psal. iste dirigens nos in finē, idest, in Christum hoc orat.

Tu,

Tu, Pilate vel quicunque es ad istantiam Iudæorum, ne disperdas, vel corrumpas Dauid, idest, Christū in tituli inscriptione .s. negando ipsum Christum uerum regem esse, vt titulus inscriptus affirmat. Quem tamen corrumpere uoluerunt Iudæi, sed quando ipsum uoluerūt corrumpere, subdit. *Cum fugeret à facie Saulis in speluncam.* Vbi per Saul, qui interpretatur abutens, accipe Iudæos, qui abutebātur lege à Deo sibi data. Per speluncam uerò accipe Christi sepulchrum, quod ad literam spelunca quædam erat in saxo cauato. Voluerūt ergo Iudæi corrumpere titulum Christi, cum ipse per passionem suam fugeret, idest, se occultaret à facie Saulis, idest, Iudæorum in spelunca sepulchri. Et ideo Pilatus inspiratus à Deo titulum non corrupit, sed cōfirmauit dicens. Quod scripsi scripsi. Totus iste Psal. intentionem cunctorū monet. Ne quis contradicat titulo crucis. s. vt quisque corde, & ore cōfiteatur Christum omnium angelorum, & hominum uerum esse regem. Diuiditur autē Psalmus iste in tres partes, quia Christus in passione existēs tria facit. Quia primo suæ passionis petit liberationē. Secundò defuncti corporis prædicit resurrectionēm, ibi. *Misit de cœlo*. Tertiò surgit ad gratiarū actionē, ibi. *Paratum cor meum* Prima pars diuiditur in tres, quia Christus in passione positus, primò misericordiam patris postulat. Secundò immunditiā nostram expiat, ibi. *Et in umbra.* Tertiò rationem exauditionis explicat, ibi. *Clamabo*. Quantū ad primum sciendū, quòd Christus ut uerus homo mortem timebat secundum uoluntatem naturalem, sed secundum uoluntatem deliberatam ipsam pro mundi salute auide suscipiebat, unde & dicebat. Pater, saluifica me ex hac hora, & Matth. 26. Tristis est anima mea usque ad mortem. Et ideo ut uerum hominē se ostenderet in passione positus, misericordiam patris postulat dicens. *Miserere mei Deus*, s. pater, me ab ista passione liberando, unde hic ait glo. *Miserere mei Deus*. Hoc Christus patri dicit ex nostro nos docens orare, qui tamē cum patre vt Deus nostri miseretur. Et repetit, *Miserere mei*. Repetitio enim

Passio Christi.

Ioā. 12.

E dolorem magnum passionis ostendit. Et causam quare misericordiam obtinere debeat, adiungit. d. *Quoniam in te confidit anima mea*. Cōfidentia.n.in Deo postulata impetrat faciliter, sicut confidentia infirmi habita in medico ad sanitatē multum proficit, propter quod dicitur Deo. Non est cofusio confidentibus in te. Et hanc assignat hic Christus dicens. *Miserere mei*. Ratio. *Quoniam in te confidit anima mea*. Quod dicit ad differentiam confidentiæ malorum, qui non in Deo, sed in rebus confidunt transitorijs. Vnde
F notandū, q͏ confidentia est multiplex, s. confidentia terrenalis abundantiæ, quæ est auarorum. Personalis sanctimoniæ, q̄ est superborum. Temporalis vanæ gloriæ, quæ est hypocritarum. Mundialis eminentiæ, quæ est tyrannorum. Secularis sapientiæ, quæ est reproborum. Spiritualis innocentiæ, quæ est deuotorū. Primò est cōfidentia terrenalis abundātiæ, quæ est auarorum, qui tantum sunt excæcati, q͏ totam suam confidentiam in reb. transitorijs, i. diuitijs ponunt, non considerantes, q͏ tempore maioris necessitatis
G deserunt confidentes in ipsis. De quibus dicitur. Argentum, & aurū thesaurizant, in quo confidunt homines, & nō est finis possessionis ipsorum, & tamen exterminati sunt, & ad inferos descendunt. Et quam sit talis confidentia vana ostendit Gregor. d. In rebus dubijs confidentiam suam fixerat ille diues, qui dicebat. Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos. Requiesce, comede, bibe, epulare. Sed hunc superna vox increpat dicens. Stulte, hac nocte animam tuam tollent à te, quæ autem pa-
H rasti, cuius erunt? Eadem quippe nocte sublatus est, qui in rerum abundantia sibi [illegible]lta tempora fuerat præstolatus vt scilicet, qui in longum subsidia colligenda prospiceret, sequentem diem vel vnum minimè videret. Quasi enim in aquis defluentibus fundamentum poneret, est in rebus labentibus confidentiam velle solidare. Stante enim in perpetuum Deo, transeunt omnia. Quid ergo nisi à stante fugere est transeuntibus rebus inhærere? Quisquis ergo defluere deuitat, superest ut quod defluit, fugiat.

Daniel. 3.

Confidētia multiplex.

Diuitia.

Baruc. 3. Auaritia.

Greg. mor.

Matt. 12. Luc.

fugiat, ne per hoc, quod amat, in hoc co- A
gatur peruenire, quod vitat &c. Et ideo
dr. Qui confidit diuitijs corruet. Talis
Pro. 11. namq; confidentia confidentem a vita
excludit æterna, pp quod dicebat saluator Mat. 10. Filioli, quàm difficile est cõfidentem in pecunijs in regnum Dei intrare &c. Secundo est confidentia personalis sanctimoniæ. Quidam.n. aliqua sua bona considerantes, sed nulla mala, aliorum autem mala, & bona nulla volentes attendere, in seipsis superbè confidentes
Luc. 18. cæteros despiciunt. De quorum numero
fuerat ille Pharisæus, de quo parabolam B
posuit Christus dicens ad quosdam, qui in se confidebant tanquam iusti, & aspernabantur cæteros duos homines &c. sequitur, q Pharisæus hæc apud se orabat. Gratias ago tibi dñe, quia non sum sicut cæteri hominum &c. Ille .n. in seipso de sua sanctitate cõfidit, qui bona, quæ agit, non Deo, sed attribuit sibi, quod superbiæ maximum est signum. Vnde Theophy. prædicta exponens uerba dicit super Lucam. Quia.n superbia præ cæteris passionibus vexat hominum mẽtes, ideo
Negare Deum. crebrius de hac nos admonet dñs. Est au- C
tem superbia Dei cõtemptus. Quotiens .n. quis non Deo, sed sibi ascribit bona, quæ facit, quid est aliud, quàm Dei negatio &c. Nullus ergo hominum quantumcunq; iustus de sua iustitia confidere debet, sed semper timere debet casum, pp q dicitur. Qui confidit in corde
Pro. 28. suo, stultus est. Tertio est confidentia uanæ gloriæ, &c. Multi.n. suam confidentiã in solo apparatu exteriori ponũt de virtute interiori nihil curantes. Et tales idolum colere videntur. Quoniam idolum exteriorem formã animatæ rei præ- D
tendit, cuius ueritate caret interius. Sic faciunt omnes hypocritæ, de quibus dicitur in Psalm. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis. Vnde quàm similis sit idolo hypocrita, qui apparentiam exterius habet, cuius
Greg. 8. mo. c. 29. veritate caret interius: ostendit Greg. d. Hypocritarum confidentia aranearum telis similis esse dr, quia omne, quod ad obtinendam gloriam impendunt, ventus vitæ mortalis dissipat. Nam qm̃ bona æterna non quærunt, bona temporalia cum tempore perdunt. Cõsiderandumque est, q fila araneæ per ordinem ducunt, quia sua hypocritę, quasi sub discretione opera disponunt, &c. Verè.n. hypocritarum confidentia similis telæ araneæ dr quæ cum magno ordine, & (vt ita dicam) discretione texitur, sed a minimo flatu subito dissipatur. Vnde cuilibet hypocritæ dr. Hæc est ciuitas gloriosa, habitãs in confidentia, sequitur. Qũo facta est Sopho. 2.
in desertum cubile bestiæ? Quartò est confidentia mundialis eminentiæ, &c. scilicet eorum, qui confidunt in temporali potentia in aliorum amicitia, vel in fortitudine propria, de quibus dicitur. Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur. Psal. 48
Sed quàm vana sit cõfidentia talis multa naturæ ostendunt exempla. Nonne multoties, quod fortius est, a debiliori superatur? Nonne petram fortissimam aqua mollis suis guttis excauat? Nonne ferrum sua rubigine consumitur? Cetus piscis maximus a cocrodilo animali paruo sæpè occiditur? Elephas ab Vnicornio sæpè in ventre perforatur. Nonne gigas ille fortissimus Goliath a puero Dauid prostratus fuit, & depredatus? Sampson ille robustissimus ab una vili meretricula capitur, & ligatur. Ideo dicitur. Hierem. decimoseptimo. Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, &c. Consimiliter dico de confidentibus in potentia mundi. Cæsar potentissimus Imperator in armorũ potentia confidebat, qui tamen stylis ferreis a Romanis in consilio congregatis fuit occisus. Similiter Nero ille crudelissimus Cæsar, dum uellent eum Romani occidere, ipse fustem dentibus pro prijs acuit, & se transfodit per ventrem. Ille inuictissimus Alexander amicorum veneno fuit interfectus. Quàm ergo sit vanum confidere in potentia temporali, patet, quæ nec se, nec sibi adhærentes potest in casu adiuuare. Ideo dicitur Psalmo 145. Nolite confidere in principibus, neque in filijs hominum, in quibus non est salus. Quinto est confidentia sæcularis sapientiæ, &c. Quanti sunt hodie, qui in astutia verborum, Scientia mundi.
& sty-

& stylo sapientiæ sæcularis confidunt cæteros posse suppeditare,& ad libitum du- E
Rom. 2. cere mundum, cùm tñ in veritate sint intus cæci,& duces cæcorum ? Vnde cuilibet taliũ dicit Apostolus. Instructus per legem confidis teipsum ducem esse cæcorum,&c. Qui ergo alium doces, teipsum non doces,&c.In ista .n. sæculari sapientia non est confidendum, quia in se confidentibus, non solum est causa mortis temporalis, sed ét æternæ. Quid .n. profuit Catoni sapientia sua, in qua plurimum confidebat, vt per eam potestati Cæsaris inuidens se propria occideret manu ? Quid Senecæ ualuit confidentia scientiæ suæ,pp quam ipsum coegit Nero sibi eligere mortem ? Quid Achito-
2Reg.17 pheli valuit sapientia,quæ tanta erat, vt consilium eius, quasi consilium Dei putaretur, qui ipsam solum videns despectam seipsum laqueo suspendit? Et ideo dr̃ Prouerb.12.Qui confidit in cogitationibus suis,impiè agit. Sexto est confidentia spiritualis,&c. qua .s. boni, & deuoti non in suis cõfidunt meritis, sed in sola misericordia Dei. Et hanc confidentiam suo exemplo nos docet Christus habere, dum misericordiæ patri loquens dicit. *Miserere mei,dñe,miserere mei,qm̃ in te confidit anima mea* De hac confidentia quantæ sit vtilitatis vide superius ver-
Quæstio. siculo 133.344. Circa prædicta quibus ostenditur,ꝙ in solo Deo debet esse confidentia nostra, quæro vtrum spes sit in beatis,2.2.q.18.art.2.

915 *Et in vmbra alarum tuarum sperabo,do-*
11.q.3. *nec transeat iniquitas.*

Admensam.
Ala Dei

Hic consequenter ostẽdit Christus H quomodo per suam passionem nostras purgat iniquitates. Vbi primò sciendum, quòd sicut gallina duas alas habet quibus suos pullos calefacit, protegit, & nutrit, sic mysticè Deus duas alas habet quibus suos fideles calefacit per amorem, protegit a diabolo, & nutrit per fidem. De quibus dicitur. *Sub vmbra alarum tuarum protege me a facie impio-*
Psal.16 *rum*. Istæ duæ alæ sunt misericordia,& charitas,per misericordiam a rapacitate diaboli nos protegit, sed per charitatem nos suo nutrit amore. Istæ sunt alæ,de quibus Christus dicebat Iudæis. Hierusalem, Hierusalem,quotiens uolui congregare filios tuos,quemadmodum gallina congregat pullos sub alis, & noluisti, &c. Est ergo sperare in umbra alarum Dei, sperare protegi a Deo per misericordiam,qua mala terminat, & per Charitatem qua bona concedit. Item notandũ, ꝙ iniquitas quandoq; dicitur ipsum peccatum, prout est culpa, qñque verò dr̃ ipsum peccatum,prout est pœna. Iniquitatem pro culpa accipit Psal. d. Qm̃ iniquitatem meam ego cognosco &c. Et isto modo iniquitas in Christo non fuit. Esa.53.Iniquitatem non fecit, neq; dolus fuit in ore eius. Iniquitatem verò pro pœna non culpa. Et isto modo iniquitas magna fuit in Christo tempore passionis, quia pœnam omnium peccatorum portauit in corpore suo super lignũ crucis, vt dicitur primæ Petri secundo. Sic.n.de Christo dicitur.Omnes nos errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & dominus posuit in iniquitates omnium nostrum. Dicat ergo Christus tempore suæ passionis patri positus in passione, *Sperabo in vmbra alarum tuarum*, i. confidam in misericordia, & charitate tua, *Donec transeat a me iniquitas*, i. donec finiatur passio mea, quæ est pœna satisfaciens pro peccatis omnium electorum, quia per ipsam iniquitas omnium consummabitur. Etsi dicas, nonne Christus vt homo sperauit in umbra alarum Dei, solum tempore passionis, quia dicit, sperabo donec transeat a me iniquitas ? Donec enim ponit terminum temporis. Sciendum ergo, quòd hæc dictio donec in scriptura tenet dupliciter. Quia quandoque significat aliquod tempus determinatum, quo transacto aliquid fiat. Iosue sexto Non clamabitis, donec ueniat dies, in qua dicam uobis,clamare. Quandoque vero significat tempus indeterminatum vel æternum,ut Psalm. centesimonono. Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam, &cætera. Nũquid postquam omnes inimici Christi erunt subiecti pedibus Christi, non sedebit Christus ad dexteram patris? Certum

Mat.23
Iniquitas.
Psal.50
Donec.
F
G

Certum est, quòd sic. Similiter dicitur Matth. 1. quod Ioseph non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. Similiter vulgari sermone dicitur. Non loquar tibi, donec vixero, non tamen sequitur, ergo loquar tibi, postquã non vixero. Si vero hic iniquitas accipiatur pro culpa: tunc Christus loquitur de iniquitate suorum electorum, quæ meri to suæ passionis transitura erat, ut sit sen sus, *Donec transeat à me iniquitas*, idest à meis.

916 *Clamabo ad Deum altissimum Deum, qui benefecit mihi.*

HIc Christus rationem qua à patre debet exaudiri explicat, vbi notandum, ꝙ experientia beneficiorum ab aliquo perceptorum fiduciam præstat, alia consequenter recipiendi, vt puta si Deus gratiose absque omni merito nostro nos in filios adoptauit, ex hoc sperare debemus, ꝙ orationes intendit exaudire iam factorũ filiorũ. Et ideo, vt suis daret fiduciã exauditionis, qñ eos orare docuit, vt beneficio primo gratis recepto prius recordarentur admonuit dicẽs. Sic orabitis pater noster, &c. Vbi August. lib. 1. de sermone domini in monte dicit. Cum homines dicunt Deo, Pater noster, quædam fiduciæ impetrandi, quæ petituri sumus, generatur in nobis. Cum antequam aliquid peteremus tam magnũ donum accepimus, vt dignamur Deo dicere, Pater noster. Quid.n. non dabit iam filijs petẽtibus, cũ hoc ipsum ante dederit vt filij essent? &c. Cõsimiliter ergo Christus homo ex tanto beneficio à patre recepto, vt mera gratia verbo diuino personaliter vniretur, sic vt verus Dei filius esset, fiduciã plenã recepit, omnẽ suã orationem exaudiendã à patre. Et hoc hic Christus notans ait. *Clamabo ad Deum altissimũ*, s. per orationem. Et causam exauditionis subiungit dicens. *Deum, qui benefecit mihi*, quasi dicat secundum glo. Quia expertus sum, quòd benefecit mihi ante, vt puta, quia me ad vnionem hypostaticam assumpsit, per hoc plenè confido, quòd clamantem audiet. Similiter ex beneficijs preteritis nos exaudiẽdos sperare debemus, unde gloss. Si enim impios quæ siuit, qui eum non quærebant, & pro impijs mori voluit, clamãtes quo modo non exaudit?

Oratio. Exaudire. *Matt. 6.* *August.* *Pater noster.*

917 *Misit de cœlo, & liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me.*

HAec est secunda pars, in qua suam prædicit resurrectionem. Et duo facit, quia prædicit primo suam resurrectionem. Secundò suam ad cœlos ascensionẽ ibi. *Exaltare.* Prima in duas. Quia primò prædicit suæ resurrectionis gloriã. Secũdò ostendit Iudæorum malitiã, ibi. *Filij hominum*. Prima in duas, quia primò prædicit suæ resurrectionis triumphum. Secundo declarat ipsius resurrectionis modum, ibi. *Misit Deus.* Quantũ ad primum sciendum, ꝙ differentia est inter Christi resurrectionem, & aliorum, quia nullus aliorum propria virtute resurgere potest, sed Christus seipsum suscitauit à mortuis, propter quod ipse filius dicebat. Potestatem habeo ponendi animã meam, & potestatem habeo iterũ sumendi eam. Cum enim opera trinitatis ad extra sint indiuisa, & pater suscitauerit Christum, consequens est, ut uerbum etiam suscitauerit Christum, cum ergo Christus sit uerbum, consequens est, ut Christus suscitauerit seipsum. Hãc ergo resurrectionem patri attribuens, pro cuius gloria omnia faciebat: dicit. *Misit de cœlo, & liberauit me*. Vt sit sensus. Pater liberauit me, s. à morte resuscitando, quo facto statim *misit de cœlo*, s. Angelum, resurrectionem factam prædicantem, & milites custodes sepulchri exterrẽtem, propter quod de angelo misso subdit. *Et dedit*, scilicet ipse angelus *in opprobrium conculcantes me*. Conculcabant enim illi custodes Christum, quia supra Christi sepulchrum iacebant, qui ad uocem angeli in opprobrium dati fuerunt, quia vt dicitur Matth. 28. Præ timore autem eius exterriti sunt custodes, & facti sunt uelut mortui. Vel hoc accipi potest de Iudæis, qui Christum conculcabant, quando ipsum in cruce pẽdentem uilipendebant, propter quod dati sunt in opprobrium, quia per totum orbem dispersi.

Differt Christi resurrectio ab aliorum resurrectione. *Ioã. 10.*

918 *Misit Deus misericordiam suam, & ueritatem suam, & eripuit animam meam de medio catulorum leonum, dormiui conturbatus.*

Resurrectio.

HIc declarat Christus modum suæ resurrectionis. Hic ueritas accipitur pro iustitia. Sciendum est ergo, quod Christi resurrectio fuit opus iustitiæ, & misericordiæ, fuit opus misericordiæ, quia virtute illius nos surgimus à peccatis, fuit etiam opus iustitiæ, quia virtute illius corporaliter omnes resurgent, differenter tamen secundum differentiã meritorum, alius cum maiori claritate, & gloria, alius cum minori, ut dicit Apostolus primæ Corinthior. 15 quod sicut alia est claritas solis, alia lunæ, & alia stellarum, & sicut stella differt à stella in claritate, sic & resurrectio mortuorũ. Quod ideo dicit, quia sicut in hominibus sunt diuersitates meritorum, vt puta, quia aliqui habent fructum cẽtesimum, vt virgines, alij sexagesimum, vt continentes: alij trigesimum, vt cõiugati, sic erit differens claritas resurrectionis, vt ostendit gloss. prædicta verba Apostoli exponẽs, dicẽs. Sicut enim sol, luna, & stellæ, etsi vnius naturæ sint, diuersæ tamẽ claritatis sunt, sic & homines cùm sint eiusdẽ generis: dissimilis tamen gloriæ in resurrectione erunt, vt claritatem solis illorũ dignitas exequatur, qui centesimum numerũ habent, lunari verò claritati comparetur illorum dignitas, qui sexagesimum numerum habent, stellis verò, qui trigesimum habẽt. Sic ergo ipsa Christi resurrectio est opus misericordæ, quo ad peccatorũ remissionem, sed opus iustitiæ, quo ad præmiorum retributionem. Et hoc est. quod de sua resurrectione hic dicit Christus. *Misit Deus misericordiam suam, & veritatem suam*, idest, fecit resurrectionem meam, quæ dicitur opus misericordiæ, & iustitiæ, Et quòd loquatur de sua resurrectione, subdit dicens, *Et eripuit animam meã de medio catulorum leonum*, vbi per loquens intellige principes sacerdotum, Scribas, & Pharisæos, qui alios habebãt regere, & nutrire, qui leonibus propter ipsorum crudelitatẽ contra Christum comparantur. Per catulos verò leonũ accipe plebeios, ab ipsis principibus seductos, Eripuit ergo Deus animam Christi, i. vitam de medio illorum, quia per suam resurrectionẽ factus fuit immortalis, & impassibilis, ne sibi amplius Iudæorũ crudelitas posset nocere, quamuis ad modicum ipsum morti tradidissent, Et hoc est, quod subdit. *Et dormiui conturbatus.* Mors enim Christi dormitio dicitur, sicut & aliorũ mors corporalis. Ioannis 11. Lazarus amicus noster dormit, quia Deo facile est, à morte defunctum reuocare ad uitam sicut dormientẽ excitare. Sic enim dicebat Christus, Psal. 3. Ego dormiui, & soporatus sum, & resurrexi. Dormiuit Christus in morte conturbatus, non secundum rationem, sed secundum carnem mortis timore. Vnde ait Matthæus 26. Tristis est anima mea vsque ad mortem.

Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. 91[9]

Ling.

HIc ostendit Iudæorum malitiam contra Christum. Vbi notandum, quod per dentes significantur nostri sensus interiores, vt ostendit Gregor. dicens. Per dentes sensus interiores, accipi solent, quod Hieremias propheta attestatur dicens. Fregit ad numerum dentes meos. Per dentes enim cibus frangitur, vt glutiatur. Vnde non immeritò in dentibus internos sensus accipimus qui singula, quæ cogitant quasi mandunt: atque ad uentrem memoriæ trãsmittunt, quod propheta ad numerum fractos dixit quia per iustam mensuram vniuscuiusque peccati, intelligentiæ cæcitas generatur in sensibus. Sic ergo per dentes hic accipe cogitationes Iudæorum, & acuta consilia contra Christum. De quibus psalm. 3. Dentibus suis fremet & tabescet. Et de istis dentibus nunc dicit Christus. *Filij hominum*, idest, Iudæi, qui filij hominum erant, scilicet sanctorum patrum quòd secundum rationem uixerãt, licet ipsi homines non essent. *Dentes eorum*, i. eorum cogitationes, & consilia. *arma, & sagittæ*: quia ipsi suis cogitationibus meditabantur morte Christi se

92

Ascensi.

Psal. 17

se defendere, perderent locum, & gentē A & quantum ad hoc erant arma. Cogitabant insuper Christum non per se, sed per præsidem morti tradere, & sic se immunes à Christi morte ostēdere, & quātum ad hoc dicuntur sagittæ, quia occultè feriunt, & à remotis. Vnde de illo Iudæorum populo loquitur Christus Iob 16. d. Collegit furorem suum in me, & comminans infremuit contra me dentibus suis. Vel per dentes accipe Iudæorū crudelitatē, ut supra uers. 27. Sequitur, *Lingua eorum gladius acutus.* Per linguā .n. intellige eorū verba dicta per linguā, sicut per causam qn̄que intelligitur effectus, qn̄que econtrario. Vere enim eorū verba erat gladius acutus mortem Christi accelerans, vt qn̄ clamantes dicebant. Crucifige eum, crucifige eū, & huiusmodi, quia tales voces, etiā fecerunt Christi mortem, vt facit gladius acutus. Vnde de linguis Iudæorum acutis tempore Christi passionis dicitur psal. 63. Exacuerunt vt gladium linguas suas, &c.

Lingua.

920 *Exaltare super cœlos, Deus, & super omnem terram gloria tua.*

Ascensio.

HIc ostendit Christus ad cęlos suam ascēsionem. Et tria facit. Quia primò Christi ascensionē postulat. Secūdò Iudæorū malitiā explicat, ibi. *Laqueum.* Tertiò ipsorū pœnam explicat, ibi. *Foderunt.* Quantū ad primū sciendū, qđ ista uerba dupliciter exponuntur, quia possunt esse verba Psalmistę ad Christum, vel Christi ad patrem. Quantum ad primū intellectū psalmi, visis iniurijs Christo illatis, uisa per spiritum sanctū Christi resurrectione, desiderans q; Christus cognoscatur super omnem creaturā gloriosus, ipsius ascensionē prædicendo postulat. d. *Exaltare super cœlos, Deus.* Quāuis .n. Christus in primo instanti suæ cōceptionis verus esset Deus, & per consequens super omnem creaturam exaltatus, non tamen ante suam resurrectionē & ascēsionē, sedi sua ascēsione vt Deus, exaltatus apparuit. In resurrectione .n. super omnes homines exaltatus apparuit, quia inter omnes solus factus immortalis, sed in ascensione apparuit exaltatus super omnes angelos. Quia tunc

Psal. 17

ascendit super Cherubin, & uolauit super pennas, &c. idest, super omnes angelos ascendit. Vnde hic per cœlos Angelos cœlestes intelligit. Nam sic cœlum pro Angelica natura accipit Christus. Matthæ. 6. dicens. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra. Quod exponens Greg. 27. mor. c. 25 d. Per cœlos enim ij, qui cœlestibus sunt conditi, angelici spiritus designantur. Vnde & orando voce dominica dicere instruimur. Fiat volūtas tua sicut in cœlo, & in terra. Vt nimirum voluntas Dei sicut à superiore, i. angeli- B ca natura agitur, ita ēt in omnibus ab humana infirmitate seruetur. Cum ergo Psalmista Christo dicit. *Exaltare super cœlos, Deus,* hoc prædicit, q; Christus in ascēsione super omnes angelos exaltaretur, vt sic omnia cognoscantur Christo subdita. Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedib. eius. Exaltatur autem Deus, non in se, sed in nobis, quando. s. nos ipsum exaltatum cognoscimus. Et sic ad exaltationē ascensionis, consequenter Christi gloria per omnem terram fuit dilatata, quādo C post Christi ascensionem gloria Christi per Apostolos per omnem terram fuit prædicata, iuxta illud psalmi decimiocta ui. In omnem terram exiuit sonus eorum. Et hoc notans Psalm. dicit. *Et super omnem terram gloria tua,* quasi dicat. Post tuam ascensionem gloria tua super omnem terram erit prædicata. Si autem sint uerba Christi ad patrem, tunc est sēsus, vt Christus patri dicat. O tu Deus pater, *Exaltare super cælos,* idest, fac in me per quod altus videaris super omnes an- D gelos, scilicet, fac me ascendere. Et tunc gloria tua apparebit hominibus gloriam angelorum excedere, quia tunc Apostoli mei tuam gloriam per totum mundum prædicabunt. Et sic apparebit *super omnem terram gloria tua.*

Cœlū significat Angelos.

Matt. 6.

Greg. 27 mor. ca. 25.

Exaltatio Dei.

Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam. 921

OStendit hic Christus Iudæorum nequitiā. Vbi nota, quòd laqueus mysticus dicitur dolosa cogitatio, qua quis conatur alterū decipere, sicut quando Saul cogitabat per manus Philistinorum occidere Dauid. Ideo dolosę cogita-

Laqueus est dolosa cogitatio

cogitauit dare ei filiam in vxorem, si sibi E centum præputia Philistinorum præsentaret, vt habet 1. Reg. 18. Et tñ ipse deceptus laqueo suo fuit captus, pp quod dicit Dauid. In laqueo isto, quem abscon derunt, cõprehensus est pes eorum. Con similiter Iudæi multos laqueos Christo

Psal. 17 parauerunt, vt ipsum dolosè morti traderent. Vt puta, quia faciebant occultas suas imaginationes, quibus necessario ipsum in suis responsionibus capere credebant, & ipsum ad mortem sub colore iustitiæ deducere, &c. ut supra vers. 440. Et de tali multiplici laqueo hic Christus d. F *Laqueum parauerunt pedibus meis.* Pedes

PesChri .n. Christi, quibus per mũdum ibat, sunt increpationes malorum, & promissiones præmiorum, quibus quasi pedibus per mundum incedebat, cum malos increpabat, & bonis præmia promittebat. Istis .n. pedibus laqueum parabant Iudæi, vt cum adulteram adduxerũt ante eũ, &c. vt vers. 440. Sequitur. *Et incuruauerunt animam meam,* i. per tales laqueos voluerunt incuruare animam meam, s. ipsam per mortem ad infernum deprimere.

922 *Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam.* G

Fouea. HIc explicat debitam pęnã Iudæorũ per foueam .n mors intelligitur, quia hominem in fossam sepulturæ deducit. Tobiæ 8. Abierunt, vt foderent sepulchrum. Et de Absalon dr. Proiecerũt

2Reg. 18 eum, s. mortuum in foueam grandem. Isti ergo parauerunt foueam ante faciẽ Christi, qñ in conspectu eiusdem sententiam mortis dederunt cõtra ipsum. Qm̃ vt habetur Matth. 26. dum princeps sacerdotum Christum examinaret, dixit H circunstantibus. Quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam, quid vobis vr̃? Qui omnes dixerunt. Reus est mortis. Et sic quandocunq; tractabant de morte Christi, fodebant ei foueam. Et quia nihil faciebant, contra Christum, quod Christum lateret: ideo dicit quòd *foderunt foueam ante faciem meam:* quia secundum glo. ipse sciebat totum, quod moliebantur contra ipsum. tamen sic faciendo sibijpsis nocuerunt, propter quod subditur, *Et inciderunt in eam,* quia propter hoc ipsi inciderunt in sñiam mortis corporalis (quia in vindictã mortis Christi a Tito, & Vespasiano fuerunt trucidati, captiuati, & per mundum dispersi. Luc. 19.) ac etiam æternæ. Vnde de populo Iudæorum dicitur, *Incidit in foueam, quam fecit.* Hoc enim satis est commune, quòd in illud *Psal.* malum quis incidit, quod dolosè alteri parat. Sic enim Aman suspensus fuit in cruce, quam Mardocheo parauerat. Sic *Hest.* Saul manu Philistinorum fuit interfectus, quod contra Dauid molitus fuerat. Sic sapientes Babylonis in lacum *Dan.* missi a leonibus deuorati sunt, quod Danieli parauerant. Sic iniqui Sacerdotes morte, quam parauerant contra Susannam, sunt perpessi. Et hoc est quod dicitur Eccle. 27. Qui fodit foueam, incidet *Eccl.* in eam, & qui statuit lapidem proximo, incidet in eo, & qui laqueum alijs ponit, peribit in illo.

Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, cantabo, & psalmum dicam. 923

COnsequenter hic Christus surgit ad gratiarum actionem Vnde circa gratiarum actionem Christi tria facit. Quia primo ostendit modum. Secundò effectum, ibi. *Exurge.* Tertiò causam, ibi, *Quoniam magnificata.* Quantum ad primum ostendit modum, quo gratias agit patri dicens. *Paratum,* &c. Gratiæ enim aguntur duobus modis. s. verbis, & operibus: verbis, Deum laudando, operibus, aduersa patienter tolerando. Quia sicut ille, qui i aduersis murmurat, Deũ accusat, vt ostendit Greg. sic & per oppositum patienter tolerãs, Deo gratias agit. Quantum ergo ad ista duo dicit Christus. *Paratum cor meum, Deus,* quasi dicat. Et si illi parant mihi mortis foueam: tamen paratum est cor meum ad tolerantiam. Iterum repetit. *Paratum cor meum:* ad te verbis laudandum, vnde sicut hic ait glo. Gratiæ aguntur verbo, & opere. Et ideo bis dicit, *Paratum cor meum:* vt alterum ad opus, alterum ad verbum referatur. Quæ duo alijs verbis distinguit dicens. *Cantabo, & psalmum dicam:* quasi dicat, *Cantabo,* idest, verbis gratias agam; *& psalmum dicam,* idest, operi-

operibus, quæ prædictæ geminationi reddidit, quia ad vtrunque est paratus. Psal. autem dicitur a psalterio, quia manu pulsatur, & sic significat opus. Cantare autẽ fit voce, & sic significat verba. A

924 *Exurge, gloria mea, exurge, psalterium, & cithara: exurgam diluculo.*

HIc consequenter ostendit gratiarũ actionis effectum, s. quid inde cõsecutus fuit Christus. Quia enim gratias egit patri, patienter mortem tolerando: ideo gloriam resurrectionis, & exaltationis super omnem creaturam fuit consecutus, vt dicit Apostolus ad Philip. 2. Vnde de resurrectionis gloria nunc dicit Christus. *Exurge, gloria mea.* Vbi notandum, quòd hic per gloriam Christi intelligitur caro Christi, quæ fuit causa gloriẽ Christi. Vnde & ipsa Christi caro gloriosa resurrexit. Et de hac gloria sua, i. carne gloriosa dicebat Christus Luc. 24. Oportuit sic Christum pati, & ita intrare in gloriam suam, i. propter passionem in carne mortali habitam. Christus carnem gloriosam resurgendo accepit. De hac ergo carne gloriosa dicit Christus. *Exurge, gloria mea,* idest, exurges, sed quando consequenter notat horam resurrectionis d. *Exurgam diluculo*, quia Christi resurrectio diluculo celebrata fuit. Et consequẽter ad resurrectionem Christi gloriosam secuta fuit gentium credulitas, quæ crediderunt Christum verum fuisse Deum, & verum hominem, quod notatur per psalterium, & citharam. Nã psalterium, quod sonat a superiori, significat diuinitatem. Cithara vero, quæ sonat ab inferiori, significat humanitatem. Et hoc notans dicit. *Exurge, psalterium, & cithara,* i. per resurrectionem carnis gloriosam exurgã in gentib. *psalterium, & cithara,* quia credent me verum Deum, & hominem Consimiliter etiam in aliquibus Iudæorũ surrexit. Et hoc est, quod subdit.

Resurrectio Christi.

Gloria Christi dicitur caro.

Diluculum.

925 *Confitebor tibi in populis, domine, & psalmum dicam tibi in gentibus:*

13. q. 1. reuertimini.

PEr populos accipe Iudæos, s. per gentes idololatras, qui ad Christi fidẽ conuersi, Deo confitebantur. Christus. n. se facere dicit, quod sui fideles per suam gratiam faciunt. *Confitebor ergo tibi in populis, & in gentibus,* idest, per populos, & gentes laudabo te, & bonis operibus honorabo, quæ per Psalmum significantur. Consimile dixit Ps. 16. Propterea confitebor tibi in nationibus, & nomini tuo Ps. dicam. Vide superius vers. 250.

Quoniam magnificata est vsque ad cœlos misericordia tua, & vsque ad nubes veritás tua. 926

B

OStendit hic causam tantæ actionis gratiarum. Vbi primo notandum, quòd per misericordiam Dei intelligitur humanitas Christi a verbo assumpta, de qua dicitur Psal. 47. Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui. Hæc magnificata fuit vsque ad cœlos, quando in ascensione ascendit super omnes cœlos, per nubes autem intelliguntur Apostoli, & prædicatores, qui impleti veritate alijs compluunt doctrinis, per quos tanquam per nubes dominus coruscat miraculis, pluit doctrinis, & minis tonat. Vnde Gregorius dicit. Nubiũ nomine quid aliud quam Apostoli, & sancti prædicatores designantur, qui per mundi partes circumquaque missi, & verbis nouerant pluere, & coruscare miraculis? Quos Esaias propheta longè ante intuens dixit. Qui sunt isti, qui vt nubes volant? & alibi. Mandabo nubibus meis, ne pluant super vos imbrem. Est ergo magnificata veritas vsq; ad nubes, quando prædicatores spiritu veritatis repleti fuerunt, per quam totum orbem docuerunt. Ista ergo sunt duo motiua actionis gratiarum, scilicet primum, quia humanitas Christi super omnes cœlos, idest angelos est exaltata, quod notans dicit. *Quoniam magnificata est vsque ad cœlos misericordia tua.* Secundum quia prædicatores veritate fidei repleti fidem Christi per totum orbem prædicauerũt, quod notans dicit. *Et veritas tua vsque ad nubes.* Consimile dixit Psal. 35. Domine, in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes.

C

D

Misericordia dicit Christus.

Ephes. 4

Greg. 17 mo. c. 12

Prædicator.

Nubes.

927 *Exaltare super omnes cœlos, Deus, & super omnem terram gloria tua.*

HIc replicat, quod superius dixerat fidem nostram confirmans. Vide supra versic. 920.

PSAL. LVII.

928 *SI vere vtique iustitiam loquimini, rectè iudicate, filij hominum.*

2. q. 1. nomen.

HIc Psalmus talem habet titulum. *In finem ne corrumpas Dauid in tituli inscriptione.* Istius tituli expositio patet ex expositione primæ partis tituli præcedentis immediate. Quantum vero ad Psal. dicit Rabbi Salomon quod Dauid fecit hunc Psal. quando ad denunciationem Ziphæorum, Saul cognouit Dauid esse apud eos, & tunc assumptis tribus millibus virorum electorum, venit, vt ipsum Dauid caperet. Quæ historia habetur primo Regum 26. Nam cum Dauid fugiens Saulem habitaret in deserto Ziph latitans cum suis, Ziphæi proditiosè nunciauerunt Sauli dicentes. Ecce Dauid abscōditus est in desertum Ziph. Tunc Sauli electis tribus millibus virorum electorum, descendit in desertum Ziph, vt quæreret, & caperet Dauid. Tūc Dauid cognito per exploratores, quòd Saul venisset ad ipsum quærendum, ac etiam didicisset locum, in quo dormiebat rex Saul, & Abner princeps militiæ Saulis, q; Saul dormiebat, & Abner cum reliquo exercitu: q; a sopor domini irruerat super eos, tunc Dauid assumpto vno ex militibus, s. Abisai, venit ad castra Saulis nocte, & secretè. Et inuenerunt Saulem dormientem in tentorio, & hastam fixā ad caput eius in terra, & scyphum aquę, & Abner cum reliquo populo dormientem in circuitu regis. Tunc Abisai dixit ad Dauid. Conclusit hodie Deus inimicum tuum in manus tuas, & voluit interficere regem. Quod Dauid mansuetus prohibuit sed acceperunt hastam, quæ erat ad caput regis, & scyphum aquæ, & recesserunt, sic quòd nullus de exercitu Saulis aliquid perpēdit. Cumque essent tantum elongati, quòd erant in loco tuto, Dauid clamauit fortiter. Euigila, Abner. Abner autem euigilatus respondit. Quis es tu, qui clamas, & inquietas regem? Et respondit Dauid. Digni estis morte, quoniam malè custodistis dominum vestrum regem. Ingressus est enim vnus de turba, vt interficeret regem. Nunc ergo vide, vbi sit hasta regis, & scyphus aquæ, qui erat ad caput regis. Tunc excitatus Saul cognouit vocem Dauid dixit. Num est vox tua hæc, fili mi Dauid? Et ait Dauid, Vox mea est, domine mi rex. Quid enim mali feci? quare me persequeris? Ecce dedit te Deus in manu mea hodie, & nolui extendere manum meam in te, &c. Et ait Saul. Peccaui, nequaquam tibi vltra malè faciam, eo quòd fuerit anima mea preciosa in oculis tuis. Et recessit Saul. Tunc ergo Dauid videns iniquitatem illorum, qui diffamabant eum apud regem, illos increpans fecit istum Psalmum, Per hunc spiritu prophetico prædicens multa alia futura. Sic ergo primo dicam sensum historicum. Secundò sensum propheticum. Quantum ad primum Psalmus iste diuiditur in duas partes. Quia Dauid primo ostendit Saulis, & suorum malitiam. Secundò ostendit pœnam eis debitam, ibi. *Deus conteret.* &c. vt Nicolaus de Lyra. Quantum vero ad sensum propheticum, patet expositio tituli per expositionem tituli immediatè præcedentis. Intentio Psalm. est monere omnes, ne quis Christo contradicat, sed vt vero regi obediat ei. Et secundum hoc Psalm. iste diuiditur in tres partes. Quia primò Iudæorum exprobratur malitia. Secūdò peruersorum demonstrantur supplicia, ibi. *Deus conteret.* Tertiò ex hoc deuotorum explicatur lætitia, ibi. *Lætabitur iustus.* Prima pars diuiditur in partes quatuor, quia ponit primo Iudæorū in seipsis demonstrata contradictio. Secundò ipsorum iniquitatis exquisita operatio, ibi. *Etenim in corde.* Tertiò ipsorum a prophetis antiquata diuisio, ibi. *Alienati.* Quartò ipsorum in peccatis indurata obstinatio, ibi *Furor.* Quan-

Quantum ad primum sciendum, quòd A Iudæi de Christo in seipsis contradicebant, quia labijs iusta, & vera de Christo prædicabant, contra ipsum corde dolos cogitabant, vt puta, quando ad ipsum adduxerunt mulierem deprehẽsam in adulterio, quando ad ipsum miserunt discipulos cum Herodianis dicentes. Magister scimus, quia verax es, &c. Ipsi enim vera loquebantur: sed corde ipsum persequebantur. Istos ergo reprehendens dicit. (*Si uerè utique iustitiã loquimini.*) quare non rectè corde iudicatis? Et vocat istos nõ homines, sed filios hominum, quia ipsi non viuebant, vt homines secundum dictamen rectæ rationis, quamuis essent filij hominum, idest, sanctorum prophetarum, & patriarcharum. Vnde notandum, quòd aliqui sunt homines, & filij hominum, vt boni nati de bonis: aliqui neque sunt homines, neque filij hominum, vt mali nati de malis. Alij sunt homines, sed non filij hominum, vt boni nati de malis: alij sunt filij hominum, sed non homines, vt mali nati de bonis: de quibus dicitur Psalm. 4 Filij hominum, vsquequo graui corde, &c. Et isto modo hic Iudæos vocat filios hominum. Vel aliter, vbi notandum, quòd vera iustitia non stat in verbis, sed in factis, si idem sit in corde quod in ore, & per facta cognoscantur verba. Quilibet enim in corde suo naturaliter iustitiam habet scriptam. Vt puta, quod tibi vis fieri, alteri facias, & quod tibi non vis fieri, alteri non facias. Hanc etiam iustitiam quilibet loquitur ore, sed factis multi contradicũt. Et tales loquuntur iustitiam, sed non verè, quia aliter agunt, quam loquuntur. Et ad hoc glossa ponit exemplum dicẽs. D Interrogatus, quod sit melius, an aurum, an fides. Indubiè corde, & ore præponis auro fidem. Sed amicus tuus nullo teste, aurum tibi commendauit, discedit, & mortuus est, filium hæredem reliquit, qui ignorat, quid tibi commendauerit pater: & cogita te similiter alteri aurum commendasse, nullo alio sciente, & te filium reliquisse. Quid velles filio tuo, a tuo amico præstari? Responde, quid tibi respondet cogitatio. Et hoc idem tu iudica cum filio amici tui. Statim enim

Filij hominum qui dicũtur.

Iustitiæ.

respondebis, quòd propter aurum fides non est neganda. Sed aliud iudicat auaritia, qua cogitas aurum negare hæredi amici tui. Auare locutus es, & cognouisti meliorem esse fidem. Et modo auaritia corruptus, melius dixisti esse aurum. Nõ sic iudicasti, vt locutus es, vera locutus es: sed falsa iudicasti. Veritas iubet omnes loqui iustitiam, ne dicantur iniusti. Veritas omnibus clamat. *Si uerè utique iustitiam loquimini*, idest, si non falsè, si non aliud in labijs, & aliud in voluntate. *Rectè iudicate, filij hominum*, idest, auro, B & cæteris alijs fidem præponite, & alia huiusmodi, aliter enim hypocritæ estis, quasi Iudæis dicat Christus Si dicitis mihi. Magister scimus, quia verax es, & viã Dei in veritate doces. Et nostis, quòd veraci mors non est intentanda, quare ergo quæritis mortem meam? Sed Iudæi sic de Christo iudicauerunt, vt fictè de ipso locuti probentur, verbis suis illaqueantur, & accusantur. Et hanc sententiam ponit sapiens Eccles. 31. dicens. Intellige, quæ sunt proximi tui ex te ipso, i. ita iudica de proximo tuo, sicut de teipso C velles rectè iudicari, vel sicut recta ratio de teipso dictat esse iudicandum.

Eccl. 31.

Etenim in corde iniquitates operamini in terra, iniustitias manus vestræ concinnant. 929

HIc consequenter ponitur Iudæorum exquisita iniquitas. Vbi notandum, quòd sicut malè locutiones procedunt ex corde malo, consimiliter, & malæ operationes, dicente Christo Matthæi decimoquinto. De corde exeunt cogitationes malæ, furta, homicidia, adulteria. Vnde fundamentum omnis malæ locutionis, & operationis manet in corde, propter quod dicit Philosophus, quòd vnusquisque talia operatur, & dicit, qualis est. Et ideo causam malignitatis Iudæorum contra Christum ostendens esse malitiam cordis eorum, ait hic. *Et enim in corde iniquitates operamini in terra*, quasi dicat. Ideo opera vestra exteriora sunt mala, quia prius in corde vos iniquitates operamini, quæ postea operibus adimpletis, quia opera vestra prauæ

Philoso. 1. Ethic.

uæ cogitationi correspondent, quia manus sequitur cor. Et sic peccatum operis peccato cordis adiungitis. Et hoc est, q́d subdit. *Iniustitias manus uestræ cõcinnãt*, idest, coniungunt. Vnde alia litera habet. *Iniustitias manus uestræ connectunt*, quia, s. peccatum peccato adiungunt. Et attende, quòd Christus uolens demonstrare, quòd omnia ista agebant contra ipsum, dicit. *Iniquitates operamini in terra*, s. in me, quem hominem quo ad corpus de terra factum conspicitis. In terram ergo, s. in corpus Christi operabantur mala, sed non in animam. Vnde de terra corporis Christi dicitur. Terra data est in manus impij. Quod ad propositum exponens Greg. 9. mor. cap. 21. ait. Quid enim terre nomine, nisi caro Christi exprimitur? Quis apellatione impij, nisi diabolus designatur? Huius impij manus fuerunt ij, qui in redemptoris nostri morte grassati sunt. Terra itaque data est in manus impij, quia antiquus hostis redemptoris nostri mentem corrumpere per se tentãdo non ualuit, sed eius carnẽ per suos satellites ad triduum permissus extinxit, & dispensationi supernæ pietatis, nesciens ex ipsa permissione seruiuit. Tribus. n. tentationibus redemptorem nostrum pulsans, corde tentare non ualuit, sed tamen suas manus ad mortem carnis eius excitauit. Cum enim cohortem, atque à pontificibus, & Pharisæis ministros tradidit, nimirum iste impius tunc manus ad terram tetendit. Huius certè manus sacerdotes, & principes, Pilatus, atque illusores milites fuerunt, &c. Et hæc omnia notans Christus. d. *Etenim in corde iniquitates operamini in terra*. Sed hic glossa quæstionem mouet dicens. Si iniquitas manus, iniquitati cordi desit, nunquid sine culpa erit? Respondet quòd non, quia quicquid vis, si non potes, factum Deus imputat. Verum quia hic dicitur. *Etenim in corde iniquitates operamini*, forte dices. Nunquid diabolus malas cogitationes, & iniquitates in cordibus nostris operatur? Et uidetur quòd sic. Non de Iuda dicitur. Cum diabolus iam misisset in cor Iudæ, ut traderet eum. Ad oppositum videtur Christus dicens Matthæi decimoquinto, q̃

Terra caro Christi. *Iob. 9.* *Greg. 9. mor. ca. 22.* *Quæstio.* *Cordis cogitatio Diabol⁹* *Ioan. 13.* *Mat. 15*

E de corde exeunt cogitationes malæ, &c. ex quo patet, quòd à corde oriuntur, nõ à Diabolo. Respondeo, quòd diabolus malarum cogitationum auctor non est, sed cum illas ex actibus nostris in corde nostro esse natas perspexerit, illas suis tentationibus fouet, & nutrit. Vnde Hieronymus exponẽs prædicta uerba Christi dicit. Arguendi sunt ex hac sñia, qui malas cogitationes à diabolo immitti putãt, & nõ ex corde nasci, & propria uolũtate. Diabolus enim adiutor, & incensor malarum cogitationum potest esse, auF ctor autem esse non potest. Si autem diabolus semper in insidijs positus, leuem cogitationum nostrarum scintillam suis fomitibus inflammauerit, non debemus opinari, eum occulta quoque cordis nostri rimari, sed ex corporis habitu, & gestis exterioribus æstimare, quid in nostro corde versetur interius. Verbi gratia. Si pulchram mulierem crebrò nos viderit inspicere, intelligit ab oculis, cor maculatum esse luxuria. Ad auctoritatem aũt in oppositum, quia cum misisset diabolus in cor Iudæ, &c. & ad omnes similes G dicendum, quòd non debet intelligi, q̃ diabolus illas malas cogitationes faciat, sed quòd suis suasionibus ad illas ex corde germinandas prouocat. Vnde illa immissio quando diabolus immisit in cor Iudæ, &c fuit quædam persuasio. Vnde Augustinus super Ioann. exponens illa verba dicit. Missio ista suggestio spiritualis est, & non fit per aurem, sed per cogitationẽ. Diabolicæ enim suggestiones mittũtur humanis cogitationibus, factum ergo iam fuerat in corde Iudæ, scilicet per diabolicam suggestionem, H ut magistrum traderet discipulus.

Resp. *Hieron.*

Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa.

HIc ponitur Iudæorum à suis patribus antiquata diuisio. Antiqui enim Iudæorum patres, sicut Abraham Isaac, & Iacob, toto corde desiderabant Christi aduentum in carnem, qui spiritu prophetico venturum sciebant, Christo dicente. Multi reges, & prophetæ uoluerunt videre, quod uos uideris, &c.

Isti

Isti autem a fide parentũ alienati Christum videre nolebant, sed ipsum toties conatibus persequebãtur. Quod de ipsis notans ps. ait. *Alienati sunt peccatores a vulua.* Quid.n.nomine vuluæ, quæ fœtũ cõcipit, & patit, nisi antiqui patres, a quibus Iudæi persecutores Christi, concepti fuerunt, & geniti? *Alienati ergo sunt a vulua*, i. alieni a suis patribus effecti, pp quod de ipsis dr̃ psal. 17. Filij alieni, s. effecti a patribus, mentiti sunt mihi. &c. vers. 246. Alienati ergo a patribus mentiti sunt, quia contra dictamen conscientiæ ipsorum Christum persequebantur. Et hoc est, quod subdit. *Errauerunt ab vtero*, i. discordauerunt a mente, & conscientia sua. Vbi notandum, ꝙ vteri nomine mens nostra, siue conscientia designatur, vt ostendit Greg. 12. mor. cap. 28 dicens. In sacro eloquio vteri nomine mens nostra solet intelligi. Hoc est. n. qđ per Salomonem dicitur. Lucerna domini spiraculum hominis, qui inuestigat omnia secreta ventris. Lux enim gratiæ, quæ desuper venit, spiraculum præstat homini ad vitam, quæ scilicet lux omnia secreta ventris inuestigare dicitur: quia occulta nostræ mentis penetrat, ut ea, quæ de seipsa latebant, anima ante eius flendo oculos reducat. Hinc Hieremias ait. Ventrem meum doleo. Qui vt ostenderet, quid dixisset ventrem suum, adiunxit. Sensus cordis mei turbati sunt. Vteri itaque nomine rectè mens accipitur: quia sicut proles in utero concipitur, sic cogitatio in mente generatur. Et sicut in ventre cibi, ita continentur in corde cogitationes. Et de utero mentis dicitur Iob. 15. Vterus eius præparat dolos. Quid est errare ab vtero, nisi discordare verbis, vel factis a propria conscientia, vel mente? quod Iudæi faciebant erga Christum: quia dictante ipsorum mente, quod ei nihil dignum morte erat aptum. ipsi clamando dixerunt. Reus est mortis. Tolle, tolle crucifige eum. Et sic locuti sunt falsa, quia verbis discordabãt a mente. Vnde ipsos a parentibus, alienatos ostendens Christus, d. Quæritis me interficere, hominem, qui veritatem locutus sum vobis. Hoc Abraham non fecit vos facitis opera patris vestri, scilicet diaboli, &c.

Vulua. *Psal. 17* *Vterus dr̃ mens.* *Greg. 12 m. c. 28* *Hiere. 4.* *Errare ab vtero* *Ioan. 8.*

A B C D

Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas. 931 11. q. 3. quicũq;

HIc consequenter ponitur ipsorum in peccatis obstinatio. Ad cuius euidentiam sciendum, ꝙ, vt dicit Magister de proprietatibus rerum lib. 11. ꝙ aspis serpens quando præuidet incantatorem suis carminibus ipsam euocare de cauerna volentem, & sibi soporem immittere, ut arripiat carbunculum, quem gerit in fronte, ille nolens exire, aurem vnã ponit in terram fixam, & alteram cauda obturat, ne voces magicas audiat incantatoris. Per hanc ergo similitudinem vult psalmista ostendere induratam Iudæorũ obstinationem contra Christum, quia ipsi ne audirent verba prædicationis eius, & Apostolorum, ad modum aspidis aures suas obturabant, unam terra, aliam cauda. Quid. n. mouit eos contra Christum, nisi terra, idest, terrenorum cupiditas, ne, scilicet perderent dominium, & bona terrena? Vnde & Caiphas consulendo dicebat. Si dimittimus eum sic, venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem. Aliam uerò aurem clauserunt cauda. Quid enim per caudam, nisi hypocrisis, & falsa simulatio intelligitur? Quia sicut cauda turpitudinem animalis cooperit, & posteriora, sic Iudæi Christi tẽpore hypocritæ falsa simulatione verborum, & signorum exteriorum occultabant malitiam contra Christum conceptam. Veniebant enim ad Christum multotiens in vestimentis ouium, sed intrinsecus erant lupi rapaces. Vnde de tali hypocritarum cauda dicitur. Longæuus, & honorabilis ipse est caput. Propheta docens mendacium, ipse est cauda. Ipsi enim erant falsi prophetæ, quia simulabant, quod non erat, & sic toto corpore mentiebantur. Vnde Gualfredus, super illud psalmi. Odisti omnes qui operantur iniquitatem, ait. Si graue est solo ore mentiri, quantò grauius toto corpore? Toto siquidem corpore mẽtitur hypocrita,

Aspis. *Terra.* *Ioan. 11* *Cauda.* *Esa. 9.*

crita, cauda cooperire suas turpitudines volēs, quia simulat sanctitatē uitę, cuius veritate caret, de quo dicit dominus. Propheta docens mēdacium, ipse est cauda. Sic ergo Iudæi ad modum aspidis vnam aurem terra, i. cupiditate terrenorum, aliam cauda, i. falsa simulatione obturabant, ne Christum prædicantem audirēt sed in sua malitia potius obstinati remanerent. Et hoc est, quod d. *Furor illis*. Vocat. n. iram obstinatorum furorem, quia irreuocabilis est s̄m similitudinem serpentis, sed quia variæ sunt naturæ serpentium declarat de quo serpente intelligat dicens. *Sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas*. Sic n. non solum ad vocem Christi obturabant aures suas, ne ipsum audirēt, sed ēt ad vocem Apostolorum, & discipulorum. Sic n. ad vocem Stephani (vt dicitur Act. 7.) continuerunt aures suas, & impetum fecerunt, s. ne audirent prædicationem. Et hoc est, quod subditur.

Act. 7.

932 *Quæ non exaudiet uocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.*

Incantator.

INcantatores propriè sunt vt dicitur vigesimaquarta, quæstione quarta, igitur, qui artem verbi peragunt. Sic ergo Christus, & apostoli erant incantatores, qui arte verbi scilicet prædicationis, audientes conuertebant ad Deum. Et hoc sonat vocabulum incantator, idest, intus in corde cantator. Et sic quando arte verborum quis alium conatur ad bonum ducere, dicitur incantator bonus, quando verò ad malum, malus. Sed ut plurimum incantator in malum accipitur, licet hic in bonum accipiatur. *Et venefici incantantis sapienter*. Vbi aduerte, quòd veneficus dicitur faciens venenum, vel componens, venenum autem cum sit res frigidissima, directe opponitur sanguini, & sic dicitur a uena, quia contrarium venæ, quæ sanguinem continet. Quid ergo notat venenum, nisi frigidam pœnitentiam, & paupertatis viam, quæ carni, & sanguini contrariatur, & vitam mortificat corporalem? Veneficus erat ergo Christus, venefici erant apostoli, qui tale vene-

Veneficus.

E num prædicando conficiebant, docentes asperitatem pęnitentiæ. Et ut ostendat, ꝙ loquitur hic de venefico in bonum, d. *Et venefici incantantis sapienter*. Vnde glo. Sicut. n. aspis non audit incantantiū vocem, ne ducatur ad lucem, sic & Iudæi audire noluerunt Christi vocem, & Apostolorum, qui sunt incantatores sapientes, ut ad lucem exirent. Sicut de ipsis dictum est Aures habent, & non audiēt. Hic pp hoc, quod dicit, quòd non exaudiet vocem incantantium, cadit quæstio scilicet, vtrum incantationes, uel obser-

Psal. 115

F uationes ordinatæ ad immutationem corporum, puta ad sanitatem, vel aliquid huiusmodi, sint licitæ, vide secundam secundæ quæstione nonagesimasexta, articulo secundo.

Quæstio.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, malos leonum confringet dominus. 933

2.q.96. [illegible]

HIc consequenter demonstratur pęna Iudæis debita. Notatur autem hic quadruplex pœna eis debita. Prima quia mendaces ostendentur. Secūda per mundum dispergentur, ibi. *Et in nihilū deuenient*. Tertia lumine priuabūtur, ibi. *Sicut cera, quæ fluit*. Quartò ęterno ignē cremabuntur, ibi. *Priusquam*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ dupliciter Iudæi Christum persequebantur, s. quandoq; dolosè, & occultè, sicut quando volentes eum capere in sermone, miserunt discipulos cum Herodianis, dicentes. Magister, &c. Quandoq; apertè, sicut quando ante Pilatum clamabant, dicentes. Tolle tolle, crucifige eum. Ioannes

G

Quadruplex pœna debita.

H decimonono. Et per omnia i sta intendebant Christi nomen, & fidem delere, cuius tamen oppositum euenit. Vnde propter persecutionem dolosam comparantur aspidi, sed propter apertā leoni. Primo ergo propter persecutionem occultam, & dolosam comparantur aspidi. Cuius ratio est. Nam vt dicit Magister de proprietatibus, Aspis non nocet Aphris, quamuis ore venenum immittat. Vnde volentes Aphri pueros de se natos probare, eos objiciunt aspidi, si de ipsorum semine fuerint, aspis nil nocet

Matt. 22. Ioan. 19.

Aspis.

eis,

ēis, si adulterinus, mox ipsum inrerimit. Sic conformiter est de dolosa persecutione, quæ ab adulatione incipit, quæ nõ nocet Aphris. Apher enim fuit vnus ex posteris Abrahæ, natus de Cetura. Abraham autem, qui interpretatur pater multarum gentium, significat ipsum Deum omnium creatorem, cuius filios probat adulatio, quia si talis sit filius Dei, adulatio ei non nocet, quia per ipsam non inflatur, si autem ex alieno, s. diabolo sit genitus, statim per superbiam erigitur, & interficitur per peccatum. Ideo de iustis, qui aspidem adulationis non timent dicitur Psal. 90. Super aspidem, & basiliscum ambulabis. Vnde superius Iudæos adulatores aspidi comparat, dicens. Furor illis, &c sicut aspidis surdæ. Secundò, Propter persecutionem apertam comparantur leoni, qui aperte sæuit, vt rapiat, & deuoret, propter quod de ipsis dicitur. Susceperunt me sicut Leo, paratus ad prædam. Vnde prima pars istius versus referatur ad persecutionem occultam, cum d. *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum Dentes eorum*, s. aspidum. Vnde glo. *Deus conteret dentes*, &c. idest, ipsorum verba dolosa, quibus est furor sicut aspidis. Et hoc *in ore ipsorum*, quia in verbis suis capiet eos, ore enim suo contra se dicunt, dum laudant, quem perdere volũt. Consequenter eos comparat leonibus ratione persecutionis apertæ, dicens. *Et molas leonum confringet dominus*. Vbi gloss. *Molas leonum confringet*, idest, apertas clamationes ipsorum mortis Christi, quas Iudæi fecerũt, ne ad effectũ veniãt, quib. quidem Christi extinguere conabantur. Nota ergo, quòd aspides erant Iudæi, dũ insidiose tentabant, sed leones, dum aperte mortem Christi clamabant. Sed horum dentes, & molæ fractæ sunt, quando Christus surrexit, & omnes illos ostendit fuisse mendaces.

Psal. 90.

Leo.

Psal. 16

934 *Ad nihilum deuenient, tanquam aqua decurrens, intendit arcum suum, donec infirmetur.*

Aqua. Peccator

HIc ponitur secunda pœna, scilicet dispersionis per mundum. Vbi aduerte, q̃ s̃m naturales omnis virtus vnita fortior est seipsa dispersa, sicut exercitus, qui congregatus in vnum fortis est, dispersus nullius est virtutis. Sic & Iudæorum populus, dum esset vnitus cum Deo, fortis erat, sed per peccatum contra Christum commissum a Deo diuisus deuenit ad nihilum, quia propter hoc etiam a Romanis principibus fuerunt de propria terra abiecti, trucidati, & venundati, sic quòd ipsorum potestas ad modum aquæ decurrentis fuit lapsa. Quod præuidens propheta de Iudæis ait. *Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens*. Primò ergo ad nihilum, vt aqua decurrens deuenerunt Iudæi, & hoc in seipsis per peccatum, quia ad modum aquæ decurrentis instabiles sunt effecti. Peccator enim rectè aquæ cõparatur, propter suam instabilitatẽ. Vnde de ipso dicitur Iob. 24. quòd leuis est super faciẽ aquæ. Quod ad propositum exprimẽs Grego. lib. 16. Moralium cap. 30. dicit. Aquæ. n. superficies huc, illucque aura impellitur, & nulla stabilitate solidata, passim mouetur. Peccatoris ergo mẽs, & iniqui plusquam aquæ superficies leuis est quia quælibet hanc aura tentationis attigerit, sine tarditate aliqua pellit. Si enim cordis fluxum cuiuslibet peccatoris cogitemus, quid aliud quam in vento positam aquæ superficiem cernimus? Nunc namque illum aura impellit iræ, nunc aura luxuriæ, nunc aura inuidiæ, nũc fallaciæ pertrahit. Super faciem ergo aquæ leuis est peccator, quem quilibet erroris uentus impellit. Vnde bene per Psalmistam dicitur. Deus meus pone illos ut rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. Vt rota quippe ponuntur iniqui, quia in circuitu laboris missi, dum ea, quæ ante sunt negligunt, & ea, quæ deserenda sunt, sequuntur, ex posterioribus eleuantur, & in anterioribus cadunt. Qui rectè quippe stipulæ ante faciem venti comparantur, quia irruente aura tentationis, dum nulla subnixi sunt grauitatis ratione, eleuantur, vt corruant. Et sæpe eo se alicuius meriti existere existimant, quo eos in alta flatus erroris portat. De quibus nunc ait Psalmista. *Ad nihilum deuenient sicut aqua decurrens*. Secundò hoc exponitur de ipsorum dispersione per

Psal. 82

per mundum facta per Titum, & Vespasianum, quæ vsque hodie durat. Verum, quia aliqui Iudæorum a Deo erant prædestinati, ideo de ipsorum conuersione dominus sollicitus ostenditur. Vnde subditur. *Intendit arcum suum donec infirmentur.*
Arcus scripturę Arcus enim Dei dicitur scriptura sacra, & verba ipsius Dei, quæ corda hominum feriunt a remotis, vt superius patet vers. 76. Arcum ergo suum ad conuersionem electorum dominus intendit, qñ per scripturam vel prædicationem suam electos ad fidem conuertit, donec deposita omni superbia humiliter Christo subijciantur, sic enim tetendit arcum suum, dum terrens Saulum persecutorem ipsum ad terram prostrauit. Et sic statim infirmatus a sua superbia, humilis fuit factus. Vnde gl. *Intendit Deus arcum suum.* idest, verba scripturæ sacræ, quibus minando peccatoribus ipsos terret. Et hoc *donec infirmentur*, idest, conuertantur. Vt Saulus infirmatus est audiens. Saule, Saule, quid me persequeris? Vnde statim respondit. Domine, quid me vis facere?
Act. 9. Qui enim dixit, Saule, Saule, arcum tetendit de cœlo.

935 *Sicut cera, quæ fluit, auferentur: supercecidit ignis, & non viderunt solem.*

POnitur hic tertia pœna, scilicet, ꝙ Iudæi lumine Dei priuabuntur. Ante enim Christi passionẽ, & resurrectionem, solum in Iudæa notus erat Deus, sed per Christi passionem, & resurrectionem cœci fuerunt illuminati, & videntes cœcati, quia gentes fidẽ receperunt, & Iudæi, qui legem habebant excœcati fuerunt, non quidem ab ipso Christo, sed ab ipsorum malitia, quoniam, vt habetur Sapien. 2. Excœcauit illos malitia ipsorum. Et hanc cœcitatem ponens dicit,
Cora. *Sicut cera, quæ fluit, auferentur*. Hæc pars spectat ad præcedẽtem versiculum, declarans quomodo propter peccatum mortis Christi ipsi expellerentur de terra sua, vagabundi per orbem. Sicut enim cera calida fluens, nullam habet stabilitatem, sed decurrit semper ad loca inferiora, sic Iudæi per peccatum mortis Christi, ad modum ceræ, quæ fluit, instabiles effecti, ad loca inferiora descenderunt, quia de libertate ad seruitutem, a terra promissionis hæreditaries eis data, ad seruitutem Christianorum. Et hoc quantum ad primã partem versiculi pręcedentis. Quantum verò ad secundã partem, quæ est. *Intendit arcum suum, donec infirmentur*, ostendens qualiter infirmabuntur, dicit, *quòd sicut cera, quæ fluit a facie ignis*. Pro cuius declaratione notandum, quòd per ceram significantur Cora.
operationes trium virtutum, quæ propriè tribus vitijs principalibus opponuntur. De quibus dicitur. 1. Ioa. 2. Omne, quod est in mundo, &c. Nam in cera significari vide bonitatis mititatem, præceptorum legis impletiuam, quoad Deum, contra superbiam. Puritatis castitatem, vitiorum exclusiuam quo ad se, contra luxuriam. Pietatis charitatem proximorum protectiuam, quoad proximum, contra auaritiam. Primò in cera vide bonitatis humilitatem, &c. Humilitas.
Vt enim dicit Magister de proprietate rerum, lib. 19. Inter alias ceræ proprietates vna hæc est, ꝙ cera calori non resistit, sed liquefit. Et in hoc significat humilitatem, quæ calore ignis Spiritussancti non resistit per superbiam, sed statim liquefit, diuinæ voluntati se totaliter subijciens. Cera enim calefacta, ad libitum faciliter ducitur. Et similiter humilis sine resistentia præceptis Dei obediens, ducitur faciliter. Propter quod spõsa calefacta igne diuini amoris dicit, Canticorum 5. Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est. Quid enim est dilectum nostrum nobis loqui, nisi sponsum Christum nostræ dilectionis terminum, præcepta sua nobis inspirare? Ad cuius vocem anima liquefit, quando sine resistentia omnibus suis præceptis se subijcit, ut meritò tunc dicere possit illud Psal. 21. Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio. Et aduerte, ꝙ non solum virtus humilitatis in cera significatur, sed etiam præmium ei debitum, quod est exaltatio. Luc. decimoquarto. Omnis qui se humiliat, exaltabitur. Nam secundum Magistrum libro 19. Cera inter cætera hoc habet proprium, quòd inter omnes liquores supernatat, & cum calescit, ad fundum

non

non descendit, sed potius tendit semper A sursũ, quod faciunt aliquæ partes igneæ, & aereæ, quæ prædominantur in cera. Sic & uere humilis ex igne dilectionis diuinæ, & aere, qui dominatur terræ, s. ratione carni dominante, quæ in se humiles includit, semper tendit ad superiora. Cuius figuram gessit ille primus pater noster Helias, quando in curru igneo ꝑ aerem ascendit in cęlum. 4. Reg. 2. Helias enim interpretatur Dei dominatio, & significat humilitatem, quæ Dei dominationi se totaliter subdit. Secundò in cera uide castitatis puritatem. Nam ipsa cera producitur ab apibus, quæ nunquam violant castitatem, sed semper uirginitatem conseruant. Et non solum ex hoc significăt castitatem, sed etiam ex utilitate consequente. Nam fructus, & utilitas castæ puritatis, est diuina uisio. Matthæi 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deũ videbunt. Et quid clarius designat Dei uisionem, ipsa cera? quoniam ex ipsa cerei conficiuntur, & nutritur lumẽ. Ad denotandũ, ꝙ uirtute puritatis lumen spirituale nutritur, quo Deus à mũdo corde cernitur. Tertiò in cera vide pietatis charitatem, quod patet. Nam tria maxime debet quis ex pietate proximo impendere, quæ significantur per cerã, quia quilibet debet proximũ ab aduersis defendere, de secretis nõ prodere, de agendis instruere. Primum patet, quoniã Ecclesiastes 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo, s. ut proximo suo misereatur. Et hoc significat cera, quoniam ut patet per Magistrum ubi supra, pannus lineus cera infectus, libris, & alijs rebus inuolutus, uirtute ceræ omnia inuoluta custodit ab aqua. Sic & homo D cera charitatis infectus proximum infra se recipiens, ipsum ab aduersis custodit. Vnde cuilibet nostrum dicitur. Ecclesiastici quarto. Libera eum, qui iniuriam patitur, de manu superbi. Secundum patet Prouerb. 11. Qui fidelis est, celat amici consilium. Et hoc significat cera: quia ipsa litterarum secreta sigillo occultantur. Tertium patet, quia cera tenebris lumen ministrat. Ad propositum ergo de prædestinatis conuertendis, de quibus statim supra

Castitas.

Matt. 5.

Eccl. 17

Prou. 11

dixit. *Intendit arcum suum, donec infirmentur*, nũc ostendens ipsorum conuersionis modum dicit, quod sicut cera, quæ fluit auferentur, s. de statu superbiæ per humilitatem, immunditiæ, per castitatem, auaritiæ, per liberalitatem. Sed de malis Iudæis subditur tertia pœna eis debita, dũ dicit *Super cecidit ignis, & non uiderunt solem*. Nihil enim tantum intellectum spirituali lumine priuat, sicut peccatum. Sopho 1. Ambulabunt vt cæci, quia domino peccauerunt. Sic & Iudæi peccatis B subditi, lumen legis perdiderũt: ut legẽ, & Prophetias de Christo dictas non intelligerent, quod notans hic psalm. dicit. *Super cecidit ignis*, s. peccati illis, et ideo nõ uiderunt solẽ. s. Christum, qui est Sol iustitiæ. Per ignem enim peccatum significatur. Prouerb. 6 Non potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut uestimẽta eius non ardeant: sic qui ingreditur ad mulierem proximi.

Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum: sicut viuentes sic in ira absorbet eos. 93 6

C

POnitur hic quarta pœna, quia æterno igne cremabuntur. Ad cuius euidentiam sciendum, quod secũdum grammaticos rhamnus est genus spinarum, & (vt dicunt) est spina alba, quæ in herba est mollis, & pulchra, sed postea efficitur spinis plena, & aspera. Per istam ergo herbam intellige peccatum, quod à principio delectat peccatorem, & mulcet, sed postea tristat in spinis, quæ pungunt, quia ad æternum cruciatum peccatorem deducunt. Et de isto rhamno dicit Iudæis. *Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum*, idest, priusquam intelligeretis, & cognosceretis, scilicet, per experientiam, quòd spinæ uestræ, idest, pœna æterna causaretur per rhamnum, scilicet per peccatum, idest, prius quam habeant experientiam de pœna æterna per peccatum causata, *Sicut uiuentes, sic in ira absorbet eos*, idest, dum sunt adhuc in uita ista uiuentes. Et dicit sicut uiuentes, & non dicit simpliciter uiuentes: quia non est vera, sed falsa uita peccatorum, quia uidentur uiuere, cum

Spina.
Rhamn⁹
Peccatũ.

non

non viuant, quia principalis ipsorũ pars .s.anima mortua manet, dum n. sicut viuunt, *sic in ira absorbet eos*; quia Deus contra illos iratus, ipsos absorbet tollendo de mundo, ipsos absorbet, eos tradẽs spinis, s. æternis tormentis. Et notanter de Deo dicit, sic in ira, & non simpliciter in ira, quia Deus tranquillus iudicat, qui tñ damnandis dicitur iratus, quibus ad mòdum irati se habet, illos puniendo.

937 *Lætabitur iustus, cum viderit vindictam manus suas lauabit in sanguine peccatoris.*

27. q. 1. Viduas.

Beatus. Dãnatus. HAec est tertia pars, in qua deuotorum explicatur lætitia de punitione malorum. Vbi aduertendum, ꝙ iusti, & beati malos in tormentis uidentes ipsis nullatenus compatiuntur, sed magis ex consideratione pœnæ ipsorum lætitia sumunt occasionem, quod ostendit Magister lib. 4. d 50 d. Cum sancti malos in tormentis videant, nonne aliqua compassione erga eos mouentur? Nonne eos de tormentis liberare cupiunt? Et respondet. Recole illud Euangelij, quod illi diuiti existenti in tormentis Abraham respondit. Inter nos, & vos chaos magnum firmatum est, vt illi, qui volunt hinc ad vos transire, non possint, nec huc inde transire. Quid est illud chaos inter bonos, & malos, nisi hinc iustitia, inde iniquitas, quæ nullatenus sociari valent? Adeo. n. isti diuinæ iustitiæ addicti sunt, vt nulla compassione ad reprobos transire ualeant, nulla pro eis inter sanctos fiat intercessio. Quomodo ergo inde volunt aliqui transire, & non possint? Non quia velint, & non possint, sed quia, etiam si vellent, non possent eos iuuare. Et infra Apud animum iustorum non obfuscat. beatitudinem inspecta pœna reproborũ, quia vbi iam compassio miseriæ nõ erit, diminuere beatorum lætitiam non ualebit. Et licet iustis sua gaudia sufficiant, ad maiorem tamen ipsorum gloriam vidẽt pœnas malorum, quas per Dei gratiam euaserunt. Vnde scriptum est. *Lætabitur iustus, cum viderit vindictam*. Consimiliter istum versum exponit Grego. super illud Iob 5. In vastitate, & fame ridebis, dicens. In vastitate, & fame iustus ridebit, quia, cum iniquos omnes extrema vltio percutit, ipse de gloria dignę retributionis hilarescit. Nec damnatis iam nunc ex humilitate compatitur, quia diuinæ iustitiæ per speciem inhærens, inconcusso discretionis intimæ uigore solidatur. Erectas namq; in claritate supernæ rectitudinis electorum mentes nulla miseria afficit, quia has in miserijs altitudo beatitudinis alienas reddit. Vnde bene per Psalmistam dicitur. Videbunt iusti, & timebunt, & super eũm ridebunt & dicent. Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suũm. Iniquos. n. nunc iusti vident, & metuunt. tunc visuri sunt & ridebunt, quia. n. modo labi ad eorum mutationem possunt, hinc habent formidinem, quia vero damnatis tunc prodesse nequeunt, illis non habent compassionem: Aeterno itaq; supplicio deditis, nõ esse miserendum, in ipsa, qua beati sunt, iustitia iudicantis legunt. Qui quod suspicari fas non est, qualitatem sibi perfectæ fœlicitatis imminuunt, si in regno positi uolunt, ꝙ implere nequaquam possunt. Vnde bene dicitur, *Lætabitur iustus, cum viderit vindictam*. *Manus suas lauabit in sanguine peccatoris*, quod ideo dicit: Non quod sanguis manus lauet, sed amplius deturparet. Sed quia, sicut docet experientia, contraria iuxta se posita magis elucescunt. Idcirco tunc manus, idest, opera beatorum comparata sanguini, i. peccatis damnatorum pulchriora videbuntur, quia iustus comparatus impio, pulchrior apparet. Vnde istum versum exponens Adam de perseuerantia dicit. *Lætabitur iustus, cum viderit vindictam*, &c. Lætabitur inquam, sed cur *manus suas lauabit in sanguine peccatoris*? Non inquinabit sanguine, sed lauabit, vt vnde ille cruentus magis, inde ipse mundior videatur: vnde ille plus sordet, iste pulchrius elucescat. Sic nimirum sibi inuicem collata contraria, suum quidem utrunque videtur suscepisse augmentum aliquod qualitatis. Vt album nigro si conferas, & illud candidius, & istud tetrius apparebit. Nec tibi durum videatur, quod ridebis in interitu impiorum, Ridebis certe. Non quod

Greg. 6. mo. c. 20

quod velut quadam immanitate crudelitatis in ipsa tibi vltione complaceat, sed ꝙ modus ipse pulcherrimus diuinæ ordinationis, vltra quā credi possit, iustitiæ zelatorē, & amatorē æquitatis obiectet.

937 *Et dicet homo, si vtiq; est fructus iusto, vtique est Deus iudicans eos in terra.*

HIc ex omnibus præmissis concluditur diuina iustitia. Iustus.n. iudex non personas hominum, sed merita attēdere debet, vt, sicut malis supplicia, sic & bonis præmia largiatur. Sic autem faciet Deus. Et hoc est, quod dicit. *Et dicet homo*, s. quilibet rationalis Deum esse iustum, quia sicut dabit bonis præmia, sic & malis supplicia. Vnde subdit, ꝙ dicet, si pro quia, quia sic est, *si vtique est fructus iusto*, s. quia, iustus de sua iustitia habet fructum, & præmium. *Sic vtique est Deus iudicans eos*. s. malos *in terra*, s. in inferno qui terra dicitur, quia in medio terræ situatus. Iob. 10. Terra miseriæ, & tenebrarū, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Quia hic agitur de damnatorum pęna. Quæro vtrum damnati in pœnis, velint se peccasse. Aegydius d. 50

Iob. 10.

Quæstio.

PSAL. LVIII.

938 *Eripe me de inimicis meis, Deus meus, & ab insurgentibus in me, libera me.*

11. q. 3. Ad mensam.

TITVLVS Psalmi huius est: *In finem, ne corrumpas, vel disperdas Dauid in tituli inscriptione quādo misit Saul, & custodiuit domum eius, vt interficeret eum.* Expositio istius tituli quo ad primam partē patet per expositionem tituli Psal. 56. vers. 915. quæ dicit. In finem ne disperdas Dauid in tituli inscriptione. Pro declaratione uero sequentis partis est notandum, ꝙ (vt habetur 1. Reg. 19.) semel dum Dauid psalleret coram Saule, Saul voluit eum lancea interficere, sed Dauid declinando ab ictu

A lanceæ, euasit, & recessit ad domum suam. Tunc Saul misit nocte satellites suos, vt custodirent domum Dauid, sic quod non posset euadere, & ipsum Dauid mane exeuntem de domo sua, interficerent, quod cùm præsciuisset Michol vxor Dauid, & filia Saulis, notificauit ipsi Dauid, & deposuit eum per fenestrā & abijt, & sic saluatus fuit. Tunc quando Dauid se vidit in tali periculo mortis, quia satellites Saulis domum eius custodiebant, vt ipsum interficerent, fecit istum Psalmum, Deum rogans, ne sic B permitteret eum occidi. Et sic patet tituli sensus litteralis, quem sensum litteralem primo dicam, & consequenter sensum propheticum. Quantum ergo ad sensum litteralem, iste Psalmus diuiditur in tres partes. Quia ponitur primò ipsius Dauid oratio. Secundò Dei exauditio, ibi. *Et tu, Domine*. Tertiò gratiarū actio, ibi. *Ego autem cantabo.* Prima pars diuiditur in tres. Quia Dauid orando primò allegat suam miseriam. Secundò suam innocentiam, ibi. *Neque iniquitas mea.* Tertiò persecutorum malitiam, ibi. C *intende ad visitandas, &c.* Dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, prima pars tituli apparet ex dictis superius in titulo Psal. quinquagesimosexto. Sed quantum ad secūdam partem, quæ dicit, *quando misit Saul, & custodiuit domum eius, vt interficeret eum.* Notandum, quòd hic domus Dauid scilicet, Christi, dicitur Sepulchrum eius, in quo tāquam in domo quo ad corpus in triduo quieuit. De quo Psal. 75. In pace factum est locus eius. Saul autē rex, qui abutens interpretatur, significat prin D cipes sacerdotum, qui præ alijs, diuinis beneficijs abutebantur. Qui miserunt satellites, ut custodirent domum Christi, idest, sepulchrum, quando scilicet vt habetur Matth. vigesimoseptimo. Conuenerunt principes sacerdotum, & Pharisæi ad Pilatum, dicentes. Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuens, post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum vsque in diem tertium, &c. Et ait illis Pilatus. Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt

Sepulchrum Christi.

Saul

sepulchrum, signantes lapidem cum custodibus. Sed non vr̃ concordare, quod subditur in titulo. s. *vt interficerent eum*, quia Christus mortuus erat qñ posuerunt custodes ad sepulchrum. Respondet gl. quod tunc quærebant eum interficere, non quidem corporaliter, sed spiritualiter, i. nomen eius, & famã ex toto extinguere, ne crederetur in eum. Mortuus. n. homo corporaliter, viuit in fama, & nomine suo, sed sicut nomen Pauli viuit, Alexandri, Aristo. Sed tñ hoc facere non valuerunt, quia surrexit Christus & viuens regnat super Iudæos, & gentes. Hoc ergo in spiritu præuidens Propheta, fecit istum Psal. Est ergo tituli sensus. Psalmus iste in finem, i. tendens in Christum, hoc agit ne tu iudex, vel Pilate, vel alius quilq; *corrumpas, vel disperdas Dauid in tituli inscriptione*, i. ne disperdas titulum crucis Christi, quod conabantur principes sacerdotum, quando dixerunt Pilato. Noli scribere rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, &c. Pilatus autem titulũ nõ corrupit, sed confirmauit, dicens. Qđ scripsi, scripsi. Et hoc fuit *quando misit Saul*, i. principes sacerdotum milites, *vt custodirent domum eius*, i. sepulchrum, *vt interficerent eum*. i. famam, & fidem eius delerent. Sed ipsi sua intentione frustrati sunt, & Christi nomen, atque fides vbique prædicatur. Intentio Psalmistæ est monere, ne aliquis Christo contradicat.

Inimicus Quantum ergo ad sensum istum, Psalmus iste diuiditur in tres partes. Quia Christus orando primò adiutorium Dei patris inuocat. Secundò conuersionem gentium explicat, ibi. *Intende*. Tertiò conuersionem finalem Iudæorum manifestat, ibi. *Et scient*. Prima pars diuiditur in tres. Quia Christus primò suam necessitatem explicat. Secundò suam innocentiam allegat, ibi. *Neque iniquitas*. Quantum ad primum notandum, q; tria sunt inimicorum genera, quia quidam persequuntur verbis iniuriosis, quidam operibus perniciosis, quidam verò his non cõtenti, ad mortem intendunt. Et sm̃ hoc Christus tria facit. Quia primò orat liberari ab irrisoribus in principio Secundò a percussoribus, ibi. *Eripe me de operantibus*, Tertiò ab occisorib. ibi. *Quia ecce*.

E Quantum ad primum notandum, q; primum genus inimicorum est illorum, qui contra alios verbis insurgunt, vt blasphemando, detrahendo, falsè accusando. Et omnibus istis modis Iudæi Christo iniuriabantur. Primò ipsum blasphemando, vt quando ipsum dæmoniacum appellabant. Io. 8. Seductorem Mat. 22 Leccatorem, dicentes: Mat. 11. Hic est homo vorax, & potator vini. Etiam falsè ipsum in multis accusauerunt, vt qñ dicunt. Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari

F Propter quod dr̃ Luc. 22. q; multa blasphemantes dicebant in eum. Sic ergo verbis insurrexerunt contra Christum Psal. 53. Quoniam alieni insurrexerunt in me, & Psal. 26. Insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi. Ab his ergo Christus liberari petit a patre, d. *Eripe me de inimicis meis Deus meus*. Et prædictum genus inimicorum explicat, d. *Et ab insurgentibus in me*, supple verbis. *Libera me*. Vnde ad istum intellectum hunc versum exponit glo. dicens, ait Christus. *Eripe me de inimicis*

G *meis, Deus meus*, s. ab ipsis Iudęis, qui me odio habent. *Et ab insurgentibus in me libera me*, qui. s. verbis mihi nocent, & infamant. Consimili modo etiam orat Ps. 139 d. Eripe me, domine ab homine malo, a viro iniquo libera me.

Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum salua me.

HIc petit liberari a percussoribus. Non solum enim Iudæi contra Christum verbis insurrexerunt, sed etiã

H malis operibus, vel gentiles ad ipsorum instantiam. Vt quãdo vnus ministrorum dedit alapam Iesu, dicens. Sic respondes Pontifici? Quoniam Pilatus apprehendit Iesum, & flagellauit eum. Quando milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius. Quando genibus flexis dixerunt. Aue, rex Iudæorum. Et dabant ei alapas. Quando colaphizabant eum, & dabant ei alapas. Quando arundine percutiebant caput eius, & similia. Isti enim nõ solum verbis, sed malis operibus insurgebant in Christum, a quibus nunc

nunc petit liberari, dicens. *Eripe me de operantibus iniquitatem.* Et sic ipsum flagellando, & spinis coronando, multum eius sanguinem fuderunt. Ideo subdit. *Et de uiris sanguinum salua me.* Viri.n. sanguinum dicuntur, iniuste sanguinem fundentes humanum. De Iudæis autem
Psal.93 fuit prędictum. Captabunt in animam iusti, scilicet, Christi & sanguinem innocentem condemnabunt.

940 *Quia ecce cęperunt animam meam, irruerunt in me fortes.*

Hic petit Christus liberari ab occisoribus. s. à morte, quam illi sibi intulerunt. Et hoc per resurrectionem,
Anima. dicēs. *Quia ecce ceperunt animam meam.* Vbi nota, q̄ anima quandoque accipitur pro parte hominis, s. pro forma substan-
Psal.15 tiali. Et sic de anima dicebat Christus. Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Primam partem ponit, quo ad formam substantialem. Secundā quo ad corpus. Quādoque verò accipitur anima pro toto homine, & sic Matth. 20. Filius hominis venit dare animam suam in redemptionem pro multis, vbi anima accipitur pro toto composito, similiter in proposito accipitur anima pro toto composito, quia cùm dr̄. *Quia ecce ceperunt animam meam,* i. vitā meā, per mortē. s. Vel potest accipi anima pro parte hominis, & tunc est sensus. *Cęperunt animam meam,* i. per passionem illatam animā separauerunt à corpore, & in idē redit. Et qui fuerunt illi declarat dicens,
Fortes. *Et irruerunt in me fortes.* Per fortes intelligit diuites in temporalibus abundātes, qui non ponunt Deū adiutorem suum, sperantes in multitudine diuitiarum suarum. Vel per fortes intelligit superbos, qui Deū non timent, de seipsis præsumē-tes, sicut erant principes sacerdotum, & Pharisæi. De quib. dixerat superius Psal. 53. Quoniam alieni insurrexerunt in me, & fortes quæsierunt animam meam, &c. Sed quia in isto vltimo uersiculo uidetur quòd Christus fuerit mortuus, quia fortes acceperunt animam eius, sci-
Quæstio. licet, per tormenta ipsam à corpore diuiserunt, ideo quæro utrum in Christo fuerit necessitas moriendi, s. vtrum fuisset mortuus senio, si passio ei ab extrinseco non fuisset illata. Vide Hugon. libro tertio, dist. 16. q. 1.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, domine, sine iniquitate cucurri, & direxi. 941

Hic Christus allegat suam innocentiam. Et duo facit. Quia primò ostendit suam puritatem, Secūdò suam cum patre æqualitatem, ibi. *Exurge.* Quā- Iniquitas.
tum ad primum hic notat glo. differentiam inter iniquitatem, & peccatū. Quia Peccatū
iniquitas notat offensam, & iniuriam in proximum, sed peccatum offensam sibi ipsi factam. Vnde iniquus dicitur, qui proximum offendit, sed peccator, qui seipsum ex diuina offensione. Accipitur enim iniquitas pro peccato, qd̄ proximo nocet. Sic .n. dicitur Ecclesiast. 21. Romphea Eccl.21.
bis acuta iniquitas. Omne enim peccatū primo offendit peccantem, sed illud propriè iniquitas dicitur, quod non solum peccantem, sed etiam proximum lædit, sicut furtū, adulterium, & huiusmodi. Dicitur ergo iniquitas Romphea bis acuta, scilicet, peccatum, quod lędit peccātem, & proximum. Sed id solum peccatum dicitur, quod solum lædit peccantem, ut puta peccatum malæ uolontatis, quod latet in corde. Iob 31. Si abscondi quasi homo peccatum meum. Volens ergo Christus suam exprimere innocentiam, dicit. *Neq; iniquitas mea, neque peccatum meum,* quasi dicat secundum gloss: *Neque iniquitas mea,* quam in eos fecerim, causa fuit, quare irruerunt in me. *Neque peccatum meum,* quòd in me sit, aliquo modo causa fuit persecutionis meæ. *Quia sine iniquitate cucurri, & direxi,* q. d sine iniquitate cucurri viam mandatorū obseruādo. Psal. 118. Viam mandatorum tuorum cucurri. Et non solū in me ob- Passio Christi.
seruaui iustitiam, sed etiam alios ad iustitiā induxi. Ideo subdit. *Et direxi,* s. distortos ad iustitiam, quantū in me fuit. Vnde ista duo respondent Psal. duobus. Primo enim dixit. *Neque iniqutas mea,* probat, quia alijs nō nocui, sed alios direxi. Secūdo dixit. *Neq; peccatum meum,* pro-

probat, quia sine iniquitate cucurri. Ex quibus explicat Christus, quòd innocenter sit passus. Vnde meritò dicit illud. Iob.16. Passus sum absque iniquitate manus meæ, cum haberé mundas ad Deum preces. Quod exponens Greg. dicit. Absque iniquitate manus suæ passus est Christus, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, & tamen dolorem crucis, pro nostra redemptione tolerauit. Qui solus mundas ad Deum preces habuit, quia, & in ipso dolore passionis pro persecutoribus orauit, dicens. *Luc. 23.* Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Quid enim dici, quid cogitari in oratione mundius potest, quam cum, & illis misericordia intercessionis tribuitur, a quibus dolor toleratur?

942 *Exurge in occursum meum, & vide, & tu, domine Deus virtutum, Deus Israel.*

Occursus. Hic Christus suam cum patre ostendit æqualitatem. Quamuis enim Christus per incarnationé acceperit humanitatem nostram, quam sibi prius vnitam non habebat, non tamen dimisit, quod prius erat, & sic semper quo ad suppositum patri remansit æqualis. Et hoc notans Christus, dicit patri. *Exurge in occursum meum, & vide.* Vbi notat Magister in glos. quod occurrere non nisi de æqualibus dicitur. Vnde propriè maior non occurrit minori, nec minor maiori, sed obuiat. Sic ergo dicẽs Christus patri. *Exurge in occursum meum*, se patri ostendit æqualem. Vnde ait glo. *Exurge in occursum meum, & vide*.i. innotesce, & fac *Occurrere.* videri, quòd tibi æqualis sum. Occurrere enim nõ nisi de æqualibus dicitur. Christus enim non desijt esse æqualis patri, licet pro nobis factus sit infirmus, qui seipsum exinaniuit formam serui accipiendo. Vnde in euangelio se gallinæ cõparat, dicens. *Mat. 23* Hierusalem, Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos sub alis, & noluisti. *Nota de infirmitate gallinæ sup pullos.* Nulla enim auis adeo infirmari propter pullos videtur, quemadmodum gallina, cuius vox raucescit, fit hispidum totum corpus, deponuntur alæ, laxantur plumæ. Et hæc est materna charitas, quâ inuenitur infirmitas. Sic & Christus propter nos infirmatus est, vt nostram tolleret infirmitatem. Sed in ea infirmitate occurrit patri æqualis. Ita enim assumpsit, quod non erat, ut non amitteret, quod erat. Ita ergo se exinaniuit, quia dignitatem, quam habet pater, non demonstrauit. In ipsa ergo infirmitate agnoscendus est patri æqualis, nõ visione corporali, sed fide, vt, quod videre non possumus, saltem credamus. Et, dum hoc credimus ipse ad patrem in nobis ascendit. Vnde, Mariæ Magdalenæ, *Mariæ Magdalenæ.* cui primo post resurrectionem apparuit, ait. Noli me tangere, nondum enim ascẽdi ad patrem meum. Quid est hoc, noli me tangere? Nonne postea mulieres redeuntes a monumento adorauerunt eũ, & tenuerunt pedes eius? Sed hic agit de tactu mentis non corporis. Idest, nõ illud solum credas, quod vides, ne hæreat nimis meæ humanitati aspectus tuus, quasi tactus tuus. Ideo hoc dico, quia nondum ascendi ad patrem meum, vtiq; in corde tuo, quia nondum postquam vidisti me mori, credis me patri æqualem. Attende ergo, quibus gradibus ascendit. Cœpit enim ab infirmitate, & paulatim conscendens ad resurrectionis gloriam, & ad patris æqualitatem peruenit. Hæc omnia glossa. Ex quibus patet, quod occursus Christi ad patrẽ, est ipsius æqualitas cum patre, quo ad diuinitatem, quia omnem summam, & immensitatem perfectionis, quam habet pater, habet, & Christus verbum. Et hæc æqualitas per occursum demonstratur, cũ de Christo dicitur Ps. 18. A summo cœlo.s.a patre egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius. Hanc ergo æqualitatem volens mundo manifestari, ait patri. *Exurge in occursum meum*, s. declarandum. *Et vide*, idest, fac videri, quod exurgis in occursum meum, idest, quod tibi sim æqualis. Et qđ Deo patri loquatur, subdit. *Tu, domine Deus virtutum, Deus Israel.* Per virtutes accipe omnes Angelorum ordines. Per Israel verò, qui interpretatur videns Deum, accipe omnes beatos. Quid est ergo. *Domine Deus virtutum, Deus Israel*, nisi tu Deus omnium Angelorum, & beatorũ?

Intende

943 *Intende ad visitandas omnes gentes, non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem.*

Consequenter hic Christus pro cõuersione gentium orat. Et diuiditur in tres partes. Quia agit primò de gentium cõuersione. Secundò de Iudęorum obduratione, ibi. *Et tu, domine.* Tertiò de Iudæorum dispersione, ibi. *Disperge illos:* Prima pars diuidĩ in tres. Quia circa conuersionem gentium. Primò ponit Christi oratione Secũdò ipsius exauditionem, ibi. *Conuertentur.* Tertiò populorum prædicationem, ibi. *Ecce loquẽtur.*

Visitatio Dei. *Diluculum.* *Greg. li. 8. mor. ca. 29.*

Quantum ad primũ sciendum, ꝙ Deum visitare homines, nihil aliud est, quam ipsos ab obscuritate culpę ad lumen gratię conuertere. Vnde Gregor. exponens illud Iob 7. Visitas eum diluculo, ait, Quis nostrum nesciat, quia diluculum dicitur, cùm iam nocturna tempora in claritatem lucis mutantur? Nos itaque noctis tenebris premimur, cùm perpetratione iniquitatis obscuramur. Sed nox in lucem vertitur, cũ errores nostri ueritatis cognitione iudicantur. Nox in lucẽ vertitur, cùm corda nostra iustitiæ fulgor illuminat, quæ cæcitas culpæ deprimebat. Hoc diluculũ discipulorũ mentibus oriri Paulus aspexerat, cùm dicebat. Nox pręcessit, dies aũt appropinquauit. *Rom. 23* Diluculo ergo nos dominus visitat, qñ erroris nostri tenebras lucis suæ cognitione illustrat, contemplationis munere subleuat, in arce virtutis exaltat, &c. Sic ergo Christus pro cõuersione gentiũ orans dicit patri. *Intende ad uisitandas omnes gentes*, i. intende ad illuminandas gentes per gratiæ lumen, & fidẽ.

Visitat Deus multipliciter.

Et attende, ꝙ Deus tripliciter nos uisitat, ut ostẽdit Alredus super illud Prouerb. 31. Da siceram mœrentibus, dicens. Tripliciter autem suos visitat Deus, quia uisitat aliquando ad exercitationem, aliquando ad consolationem, aliquando ad præmiationem: Ad exercitationem visitat dormientes, ad consolationem laborantes, ad præmiationem ad cœlestia suspirantes. Prima uisitatio ad sanctitatem prouocat. Secunda sanctitatem conseruat. Tertia sanctitatem remunerat. Prima terret A contemnentem, vel trepidantem. Secunda fouet, & promouet admittentem. Tertia amplectitur veniẽtẽ. Prima est quasi stimulus, deuium corrigens. Secunda quasi baculus, debilem sustinens. Tertia quasi lectulus ad quietem suscipiens. Quid ergo magis poterit esse diuinæ miserationis indicium, quàm vt illa suauitas, illa iocunditas, illa mira serenitas, in qua nihil inquinatum incurrit animæ inquinatæ Deus sua uisitatione impertiatur? Nec solũ terrore ad Deũ ipsam cõuertat, sed omnia mentis claustra seris vi- B tiorum obserata penetrabilitate perscindens, fædis adhuc labijs, quoddã suæ dulcedinis imprimat osculum, ac ineffabili suauitate sua blandiatur, & auersæ animæ suam gratiam impartiatur? Et hanc Dei uisitationem gentibus Christus imprecabatur patri, dicens. *Intende ad uisitandas omnes gentes.* Vt ly *omnes* stet ꝓ generibus singulorum, non pro singulis generum. Sequitur. *Non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem*, q. d. Ita visita gentes, ipsas ad fidem conuertendo, vt tamen ipsarum peccata impunita C non dimittas. Hoc est dictu. Visitabis gẽtes ipsas conuertendo, non tamen sic miseberis ipsorum, vt eorum peccata impunita relinquas. Nulla enim peccata impunita relinquuntur, quia vel homo pœnitendo illa punit, uel Deus iudicando punit illa. Vel aliter, quia inter gẽtes aliqui erant à Deo prædestinati, & aliqui reprobati. Pro prædestinatis orat Christus, dicens. *Intende ad visitandas omnes gentes.* Sed de reprobatis subdit. *Non miserearis omnibus, qui operãtur iniquitatẽ*, quia illi non conuertentur ad D fidem. 944

Conuertentur ad vesperam, & famem patientur ut canes, & circuibunt ciuitatem.

Hic ponĩ exauditio orationis Christi, scilicet quòd gentes conuertentur, sed ad vesperam, ad cuius euidentiam sciendum primo, quòd per vesperam, quæ est finis diei, significatur vltima ætas, in qua mundus finitur. A Doctoribus enim ponuntur septem mundi ætates. Prima ab Adam vsque

Vespera. Aetates mundi.

ad Noe. Secunda à Noe vſque ad Abraham. Tertia ab Abraham vſque ad Moyſen. Quarta à Moyſe vſque ad Dauid. Quinta à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, Sexta à tranſmigratione vſque ad Chriſtum. Septima à Chriſto uſque ad finem mundi. Sic ergo ultima ætas mundi incœpit à Chriſto, & quia ultima, ideo ueſpera dicitur. Et uſque ad iſtam ætatem gentes in infidelitate, & cultura idolorum pertinaciter permanebant. Adueniente autem Chriſto, & prędicante per ſe, & Apoſtolos ſuos, gentes ad fidem ſunt conuerſę. Qđ præuidens ante longo tempore, Pſalmiſta dicit de gentibus, ꝙ *conuertentur ad ueſperam*, i. in vltima mundi ætate. Iſta eſt illa veſpertina, in qua Chriſtus innocens natus pacem attulit mundo. Geneſis 8. Columba venit ad veſperum portans ramum virentis oliuæ, in qua Chriſtus eſt pro nobis immolatus. Exod. 12. Immolabit eum uniuerſa multitudo filiorum Iſrael ad ueſperum. Et Pſalmus 29. Ad ueſperum demorabitur fletus, Et in hac veſpera gentilis populus ad Dei cultum eſt conuerſus, quia eis hoc tempore data eſt lux gratiæ. Zacharias 14 In tempore veſperi erit lux. In die illa erit dominus vnus, ſ. gentium, quæ diuerſos dominos habebant, quia diuerſa colebant idola. Quæ poſtea per prædicationem Chriſti & Apoſtolorum ſub uno domino, & ſub una fide conuenerunt. Sequitur, *Et famã patientur ut canes*. Sicut enim homo ex duabus naturis conſtat, ſcilicet corporis, & animæ, ſic eſt duplex fames, ſcilicet, corporis, & animæ. Fames corporis eſt deſiderium naturale cibi corporalis. Et fames animæ eſt deſiderium cibi ſpiritualis, ſcilicet, audiendi uerbum Dei. Vnde Amos octauo dicitur. Ecce dies ueniunt, dicit dominus, & mittam famẽ in terram, non famem panis, ſed audiendi uerbum domini. Quia, ſcilicet, gentes ad fidem conuerſæ, cum magno deſiderio, uerbum Dei audient. *Et circuibunt ciuitatem*, ideſt, munient eccleſiam contra hæreticos, per quos enim munita eſt hodie eccleſia, niſi per gentiles conuerſos, ut ſunt doctores eccleſię, qui omnes ex gentibus ſunt conuerſi?

Aetas vltima. *Fames.* *Amos 8.*

E *Ecce loquentur in ore ſuo, & gladius in labijs eorum, quoniam quis audiuit?* 115

HIc ponit modum conuerſionis gentium, quia conuerſæ fuerunt per prædicationem Apoſtolorum. Et hoc ponens dicit. *Ecce loquentur*, ſcilicet, prædicando fidem, & clare, quia in ore ipſorũ. Aliud enim eſt loqui in ore, & aliud in corde, qui enim loquitur in corde non intelligitur. Quid eſt ergo. *Ecce loquẽtur in ore ſuo*, niſi clarè, & apertè prædicabunt? Quia quæ prophetæ ænigmaticè de Chriſto prædixerunt, ipſi clare annunciabant populo. Sicut reſurrectionem Chriſti ænigmaticè per Pſalmiſtam prędictam, Petrus clarè exponendo prædicabat Actuum ſecundo, dicens. Chriſtum Deus ſuſcitauit. Dauid enim dicit in eũ. Prouidebam dominũ in conſpectu meo ſemper, &c. Quoniam non derelinques animam meam in infero, nec dabis ſanctũ tuum uidere corruptionem. Iſta uerba de Chriſto apertè Petrus declarat dicens. Viri fratres, licet audacter dicere ad uos de patriarcha Dauid, quoniã defunctus eſt, & ſepultus eſt, & ſepulchrum eius eſt apud uos. Propheta ergo cum ſciret, quia iureiurando iuraſſet illi Deus, de fructu lumbi eius, ſedere ſuper ſedẽ eius, prouidens locutus eſt de reſurrectione Chriſti, cuius omnes nos teſtes ſumus, &cæt. Et conſimiliter dum alias ſcripturas ænigmaticè dictas declarabãt, tunc ipſi in ore ſuo loquebantur. Sic enim quilibet ipſorum dicere poterat illud Pſalmi 144. laudationem domini loquetur os meum, &cæt. Sed quid prædicabunt, & quid loquentur, ſubdit, *Quia gladius in labijs eorum*. Quid enim gladius in ſcriptura, niſi uerbum Dei dicitur? ad Epheſeos ſexto. Aſſumite gladium ſpiritus, quod eſt uerbum Dei, &c. Vbi gloſſa. Eſt enim uerbum Dei gladius bis acutus, docẽs de temporalibus, & æternis illorum conſolationem in ueteri, iſtorum perfectionem in nouo teſtamento promittens. Quod enim tantum temporaliter nobis promiſſum eſt, ad uanam partẽ gladij pertinet, quod uerò ſempiternum, ad alteram. Nam ideo duo teſtamenta dicuntur, quia uetus terrena,

Loqui. *Pſal.* *Gladius Verbum Dei.*

F G H

rena, sed nouum æterna promittit. De hoc gladio dominus ait. Non veni mittere pacem, sed gladium. Iste gladius verè acutus est, quia eum quem ferit, a mũdo diuidit. Quid est ergo gladius in labijs eorum, s. Apostolorum, nisi verbum Dei, quod sedulè mundo prædicabant? Secundum aliam literam dicitur. *Et mors in labijs eorum.* Et idem est in sententia. Quia Apostoli gladio verbi diuini occidunt malos, vt boni viuant, percutiunt, vt sanent percutiunt corpus, vt anima viuat. Et ista erant valde alias inaudita, quæ Apostoli prædicabant, puta quòd Deus homo factus passus fuisset, mortuus, & sepultus, quòd mortuus propria virtute resurgens, patenter ascenderet cœlum. Et hoc est, quod subditur. *Quoniam quis audiuit,* supple talia, qualia ipsi Apostoli prædicabant? certè nullus. Vel aliter per gladium accipe ipsum Christum, quem Apostoli continuè in ore gestabant. Vbi nota, quòd secundum omne genus causæ, Christus gladio comparatur. Primò secundum causam efficientem, quia sicut gladius fit a fabro, sic Christus ab eo fabro est productus illo fabro, s. Deo patre. De quo dicitur Psalmo 73. Tu fabricatus es auroram, & solem. Secundò ratione causæ formalis. In gladio enim sunt duæ partes, quarum vna manu tenetur, altera verò propter suam acutiem teneri non potest. Sic & in Christo erant duę naturæ, scilicet humana, quæ in passione in manibus persecutorum tenebatur.

Quoniam ad hoc venerat in mundum, vt comprehenderetur, & moreretur, altera, scilicet diuina propter suam subtilitatem, teneri non potuit. Tertiò ratione causæ materialis, quia ferreus est, sic & Christus ferro comparatur. Quoniam ferrum contactu sanguinis humani, citissimè rubiginem trahit, secundum Isidorum. Sic & Christus vniens sibi humanam naturam ex purissimis sanguinibus virginis gloriosæ, statim rubiginem traxit, etsi non culpæ, tamen pœnæ. Dicit enim Philosophus, quòd aliquando ferrum cadit de nubibus, & illud (sicut dicunt Arabes) est optimum pro gladijs faciendis. Sic & ferrum istud de nubibus venit, quia de patriarchis, & prophetis

Mat. 12 | *Gladius dicitur Christus* | *Ferrum.* | *Philo. 4. Meteor.*

A originem duxit. Ex hoc ferro fabricatus est ille gladius optimus, qui est penetrabilior omni gladio, pertingens vsque ad diuisionem spiritus, & animæ. Quartò ratione causæ finalis, quæ est scindere, & diuidere. Nam secundum Raba. Gladius dicitur quasi gulam diuidens, idest, separans caput a corpore. Sic & Christus venit separare diabolum, qui est caput omnium malorum, cuius omnes mali sunt membra. Ioan. 12. Nunc princeps huius mundi eijcietur foras, immo etiam venit separare spiritum a carne, pertingens vs-
B que ad diuisionem animæ, & spiritus. Iste ergo gladius, scilicet, Christus, *erat in labijs*. Apostolorum, quia continuè Christum prædicabant, ut meritò de ipsorum quolibet dicatur, illud Apocal. 1. Ex ore eius exibat gladius ex vtraque parte acutus.

Heb. 4.

Et tu, domine, deridebis eos, & ad nihilum deduces omnes gentes. 946

C Hic consequẽter agit de Iudæorum obduratione, quia gẽtibus ad prædicationem Apostolorũ Christi fidem recipientibus, ipsi credere noluerũt. Et tria facit. Quia ponitur primo Iudæorum pęna debita. Secundò Christi erga Iudæos patientia, ibi. *Fortitudinem meam.* Tertiò Christi erga Iudæos misericordia, ibi. *Deus ostendit mihi.* Quantum ad primum Iudæi Messiam in lege promissum, s. Christum recipere noluerunt, qui ad ipsos saluandos venerat. Et ideo meritò derisione erant digni, sicut, & infirmus medicũ abijciens. Notans ergo Christus ipsorum malitiam ponit ipsorum pœnam, vt ab ef-
D fectu cognoscatur causa, & a pęna culpa, dicens. *Et tu domine deridebis eos.* Vbi nota, quod derisio est quædam vilipensio, vel despectio derisi facta a deridente. Et sic ille, qui deridet a Deo, a Deo despicitur. Despici autem a Deo, est summa pœna, quia despectus a Deo manet incorreptus, & obstinatus in malo, propter quod dicitur Eccles. septimo. Considera opera Dei, quia nemo possit corrigere, quem ille despexerit. Et sic in hoc, quòd Deus deridebit Iudæos, eorum obstinatio denotatur, & superbia indurata. Sed gen-

Deride-re.

tes ad verba prædicationis Apostolorum se humiliauerunt: Christi fidem recipientes. Et hoc notans subdit. *Ad nihilum deduces omnes gentes.* Qui enim verè est humilis, de se nihil præsumit, immo se nihil reputat esse, sed quia tantam virtutem a seipso nullus potest habere, nisi Deo faciente, ideò tanta humilitas Deo attribuitur cum dicitur. *Et tu, domine, ad nihilum deduces omnes gentes,* idest, de omni genere generationum. Vnde hic ait glossa. *Ad nihilum deduces omnes gentes,* idest, pro nihilo habebis, conuertere omnes gẽtes, idest, facile conuertes, quia facilè erit tibi facere, vt credant in te omnes gentes. Ac si dicat. Omnes gentes Christianæ futuræ sunt.

Nihil.

947 *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordia eius præueniet me.*

HIc ponitur Christi erga Iudæos patientia, Christus enim sua potestate omnes Iudæos ipsum persequentes poterat vindicando delere, sed noluit vti sua potestate, sed magis patientia, dimittens omnẽ vindictam Deo patri. Et hoc est quod dicit. *Fortitudinem meam ad te custodiam,* q. d. illud quod mea fortitudine facere possem, tibi pater, reseruo. Nec immeritò. *Quia Deus susceptor meus es,* qui scilicet, peccatum impunitum non dimittis. Ideo me suscepisti, vt peccatum generis humani impunitum non maneret, quasi dicat. Meritò me patienter habere debeo in aduersis per Iudæos illatis, q̃a ad hoc suscepisti me, Deus meus, scilicet, ad vnitatem hypostaticam, vt ista sufferrem. Sed ne quis credat Christum sic a Deo meritis suis præcedentibus fuisse assumptum, ideo subdit. *Deus meus misericordia eius præueniet me,* idest, præuenit, vbi futurum pro præterito ponit. Per hoc notans, quòd etiam in futurum misericordia Dei præueniet ipsum, & hoc in membris suis. Dicat ergo: *Misericordia eius præueniet me,* quasi dicat. In me nullum præcessit meritum, quo ad vnitatem verbi deberem assumi, sed hoc totum fuit ex misericordia Dei, præueniente me, quia in primo instanti suæ creationis fuit assumptus. Nullus autem meretur prima dona Dei. Vnde dicit Magister, quòd diuinæ misericordiæ nullum est meritum, sed liberè, & gratis datur a Deo. Et hoc est, quod notabat Apostolus ad Rom. 11 dicens. Quis prior dedit ei, retribuetur ei? q. d. nullus, quod probat, quia ex ipso, & per ipsum sunt omnia. In omnibus ergo bonis a Deo receptis, vel recipiendis, nõ merita nostra, sed Dei misericordiam præuenientem considerare debemus, dicentes. *Misericordia eius præueniet me.*

Gratia Dei & misericordia. Meritũ.

Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei. 948

6. q. 1. sunt plurimi.

HIc ostenditur Christi erga Iudæos misericordia. Vbi notandum, quòd anima Christi a principio suę creationis habuit omnis gratiæ, & scientiæ plenitudinem, sic quòd omnia cognouit, quæ Deus cognoscit, quia ei clare ostendit omnia præterita, præsentia, & futura. Et per consequens ei ostendit, q̄ Iudæi eum persequerentur, & eius fidem, qui tamen in finem ad ipsum conuerterentur, & eius fidem reciperent. Et hoc est, quod Christus hic dicit, *Deus ostendit mihi super inimicos meos,* i. secundum gloss. *Deus ostendit mihi super Iudæos,* quid de ipsis agendum sit. Etsi quæras, quid de ipsis agendum sit, tibi ostendat. Respondet Christus hoc, vt non penitùs ex toto occidantur, sed quòd pro eis orarem, & dicerem. *Ne occidas eos.* Et hoc est, quod pater ei ostendit, vt pro Iudæis patrem oret, dicẽs. *Ne occidas eos.* Precatur enim ne Iudæi funditus pereãt, dispersi quidẽ sunt, vt ad conuersionem prouocentur. Quasi s̃m Cassiodorum Christus orans dicat patri. *Non occidas eos,* qui me occidunt, sed maneat gens Iudæorũ cũ signo circuncisionis, vt Cain signum habuit, vt nemo eum occideret. Ita & gens Iudæorum habens signum suum, non est occisa, quia necessaria est gentibus, quia per illos præcisos cognoscitur quanta misericordia

Iudæi.

cordia gentibus insertis sit facta. Item A ideo Iudæi præseruantur, quia sunt nobis testes legis, & prophetarum, qui prædixerunt omnia Christi mysteria. Et etiã quia in fine ad fidem nobiscum conuertentur, per illos enim ad memoriam nobis reducuntur prædicta de Christo, & postmodum adimpleta. Etiam ex alio, quia per illos cognoscimus quanta gratia Dei nobis sit collata, quando cõspicimus populum Iudæorum sibi dilectum propter ipsorum peccata derelictum, & nos gentes idololatras per eius misericordiã ad eius gratiam, & fidem receptas. Et sic B quodammodo sunt causa, quare recordamur magis Dei. Et hoc est quod dicit. *Ne occidas eos*, ne scilicet, populi mei, scilicet fideles *obliuiscantur mei*,

949 *Disperge illos in virtute tua, & depone eos, protector meus Domine.*

AGitur hic de Iudæorum dispersione. Et diuiditur in tres partes, quia ostenditur primò, quomodo Iudæi per orbem disperguntur. Secundò quo- C modo superbi comprehenduntur, ibi. *De lictum oris.* Tertiò quomodo comprehẽsi humiliantur ibi. *Et de execratione.* Quantum ad primum notandum, quòd Iudæi sunt testes fidei nostræ, quia ipsi habent omnes scripturas antiqui testamenti, in quibus totum nouum testamentum prophetice continetur tanquã signatum in signo, & figuratum in figura. Vt ostendit Gregorius super Ezechiel parte prima, homilia sexta super illo uerbo. Quasi si D sit rota in medio rotæ, dicens, Rota intra rotam est testamentum nouum intra testamentum uetus, quia quod designauit testamentum uetus, hoc testamentum nouum exhibuit. Vt enim pauca de multis loquar. Quid enim est quod Adam dormiente, Eua producitur, nisi quòd moriente Christo, ecclesia formatur? Quid est quòd Isaac ad immolandum ducitur, & ligna portat, aræ super ponitur, & uiuit, nisi quòd redemptor noster ad passionem ductus, lignũ sibi crucis ipse portauit. Et sic in sacrificio pro nobis ex humilitate est mortuus, ut tamen immortalis ex diuinitate maneret.

Scriptura Testamentum nouũ, & uetus. Gregor. Genes. 2. Genes. 22.

Quid est, quòd homicida post mortem summi pontificis absolutus, ad terram propriam redit, nisi quòd humanum genus, quod peccando sibimetipsi mortem intulit, post mortem ueri sacerdotis uide licet redemptoris nostri peccatorũ suorũ uinculis soluitur, & in paradisi possessione reparatur? Quid est ꝙ in tabernaculo propiciatorium fieri iubetur, super quod duo Cherubim, vnum à summitate vna, & alterũ à summitate alia, ex auro purissimo ponuntur, expandentes alas, & operientes oraculum, qui se mutuo respiciunt versis vultibus in propiciatorium, nisi ꝙ utraque testamenta ita sibi in mediatore Dei, & hominum congruunt, ut quod unũ significat, alterũ exhibeat? Quid. n. per propiciatoriũ, nisi ipse redemptor humani generis designatur? De quo per Paulum dr̃. Quem posuit Deus propiciationem per fidẽ in sãguine ipsius. Quid vero per duo cherubim, qui plenitudo scientiæ dicuntur, nisi utraque testamenta signata sunt? Ex quibus vnũ à summitate vna propiciatorij, aliud vero à summitate altera stat, quia quod testamentũ uetus de incarnatione nostri redemptoris cœpit prophetizando promittere, hoc testamentum nouum perfectè narrat expletum. Duo autem Cherubim ex auro mundissimo facta sunt, quia utraque testamenta pura, ac simplici ueritate describuntur. Expandũt uero alas, & oraculũ operiunt, quia nos, qui omnipotentis Dei oraculum sumus, à culpis imminentibus, scripturæ sacræ ædificatione protegimur. Cuius dum sẽtentia sollicitè aspicimus ab errore ignorãtiæ eius alis velamur. Duo verò Cherubim se mutuo respiciunt uersis vultib. in propiciatoriũ, quia utraque testamenta in nullo à se discrepant, & quasi ad semetipsa vicissim facies tenent, quia qđ vnũ promittit aliud exhibet, dũ inter se positũ Dei, & hominum mediatorem vident. Facies quippe à semetipsis Cherubim auerterent, si quod unum testamentum promitteret, aliud negaret. Sed dũ concorditer de mediatore Dei, & hominum loquuntur, ut vicissim se respiciant, in propiciatorium intendunt. Rota ergo

Exod. 25. Rom. 3.

ta ergo in medio rotæ est, quia in veteri E testamento, testamentum nouum inest. Et quod testamentum vetus promisit, hoc nouum exhibet. Et quod illud occulte annunciat, hoc istud exhibitum apertè clamat, hæc ille. Ex quo apparet, quod Iudæi legem antiquam habentes, & tenentes, testes sunt legis, & fidei nostræ. Et idcirco vt testimonium fidei, & legis Christi vbique portarent, ipsi per orbem fuerunt dispersi Vnde glo. hic dicit. *Disperge illos*, s. Iudæos per omnes gentes, qui portant codices nostros. A principio enim per omnes gētes dispersi fuerunt, F vt veritas nostræ fidei omnib patefieret. Et ipsi in sua obstinatione permanentes, essent omnibus opprobrium. Veruntamē quia in fine conuertentur, ideo subditur. *Et depone eos protector meus domine*.i. depones eos in eo, quòd sunt mali, vt boni surgant, ut in Paulo actum est, quia non surgeret Paulus, nisi prius caderet Saulus. Deponere enim in scriptura stat pro conuertere aliquem a peccatis Mich. 7. Deponet iniquitates nostras, & proijciet omnia peccata nostra.

950 *Delictum oris eorum sermonem labiorum ipsorum, & comprehendantur in superbia sua.*

OStendit hic, quomodo Iudæorum superbia comprehenditur. Iste versus per se nullam habet sententiam, nisi referatur ad superiora. Statim.n. dixit. Depone eos protector meus domine. Vñ hic subditur. *Delictum oris eorū*, i. sic depone eos, ut etiam deponas delictum oris eorum, & sermonem, &c. i. dimitte delictum oris eorum, &c. Vbi nota, q̄ per de- H lictum, & sermonem comprehendit omne genus peccati. Nam peccatum generaliter distinguitur, quia aliud est peccatū commissionis, & aliud peccatum omissionis. Sicut enim duplex est pars iustitię. s. declinare a malo, & facere bonum, sic duplex est pars iniustitiæ, s. declinare a bono, & facere malum. Prima pars proprie uocatur delictum. Secunda verò vocatur peccatum. Primum stat in omissione. Secundum in commissione. Vnde August. in quæstionibus Leuitici ait. Aliud

Delictū. Peccatū.

est declinare a bono, aliud facere malū. Delictum est declinare a bono, peccatū autem facere malum. Delictum ergo dicitur derelictio boni, quod ipsum nomen ostendit. Quid enim aliud sonat delictū nisi derelictum? Et quis delinquit, nisi qui derelinquit bonum? Ad propositum ergo per delictum oris, quo. s. derelinquebant laudes Deo debitas, intelligit omne peccatum omissionis, per sermonem verò, qui stat in loquēdo, quo male loquebantur, intelligit omne peccatum commissionis. Sic ergo hic orat Psalm. q̄ omnia peccata Iudæorum deponātur in fine, & conuertantur. Et hoc est, quod subdit. *Et comprehendantur in superbia sua*. Quid autem sit comprehendi in superbia, ostendit Mag. in gl. dicens. Comprehenditur enim aliquis in superbia, cū immanitatem peccati sui attendens, videt se superbe egisse, & frustra. Sic autē erit de Iudæis in fine, quia cognoscent p̄ superbiam suam nihil contra Christum potuisse. De isto modo comprehensionis dicitur versic. 238. Persequar inimicos meos, & comprehendam illos. Vide ibi.

G

Et de execratione, & mendacio annunciabuntur in consummatione, in ira consummationis, & non erunt. 951

OStendit hic quomodo Iudæi comprehensi humiliabuntur. Vbi sciēdum, quòd inter alia peccata Iudæorum quæ ipsi commiserunt cōtra Christum, duo fuerunt. Vnum quod commiserunt in ipsum ante mortem, s. ipsum execrando, blasphemando, & abominando. Nam execratio s̄m Grammaticos idem est, q̄ maledicere, excommunicare, vel blasphemare. Ipsum enim maledixerunt, dicentes. Dæmonium habes, & huiusmodi. Ipsum excommunicauerunt, quia (vt habetur Ioan. 9.) conspirauerunt Iudæi, vt, si quis eum Christum confiteretur, extra Synagogam fieret. Aliud peccatum cōmiserunt in ipsum post mortem, & iam resuscitatum, quod fuit mirabilem mendacium, s. q̄n post Christi resurrectionē pecuniam copiosam dederunt militibus, qui ad custodiam sepulchri positi fuerant, vt mendaciter dicerent, quòd, ipsis dormien-

Execratio Iudæorum, & mendacium.

dormientibus discipuli nocte corpus de sepulchro furati fuissent, vt habet Matt. vltimo. Et tñ tanta fuit diuina misericordia, ꝙ Iudæis conuerti volentibus, ista duo peccata fuerunt dimissa, quia vbi superabundauit delictum, superabundauit & gratia. Et hanc gratiam factam Iudęis, Apostoli gentibus prædicabant per mundum, vt ipsorum exemplo conuerterentur ad dominus. Et hoc præuidens psal. ait, ꝙ Iudæi *de execratione, & mendacio annunciabuntur in consummatione*, idest, Apostoli, annunciabunt illos de dictis peccatis ad consummationem, i. ad perfectionem peruenisse, quia illa peccata a Deo eius fuissent dimissa. Et hoc *in ira consummationis*, i. in ira Dei, q̃ consummat, & perficit. Est .n. ira consummationis quia aliquando punit Deus, ut perficiat, & est ira consumptionis, quæ punit, vt damnet. *Pro. 12.* Istis autem dimissa sunt peccata in ira consummationis, qui voluerunt conuerti. Sequitur. *Et non erunt*, quia. s. sic consummati in ira consummationis non erunt amplius in superbia. Isto .n. modo non esse accipit scriptura. d. Verte impios, & non erunt.

952 *Et scient, quia Deus dominabitur Iacob, & finium terræ.*

NOtatur hic generalis Iudæorum conuersio in fine mundi. Et diuiditur in partes tres, quia de Iudæis tria ostendit in fine mundi futura. Oendit. n. ꝙ Iudæi tunc primo crucis Christi verũ recognoscens titulũ. Secundò, ꝙ ad Christi fidem suum conuertent animum, ibi. *Conuertentur ad vesperam*. Tertiò quod Christum auide alijs prædicabunt dñm, ibi. *Ipsi dispergentur*. Quantum ad primũ notãdum qđ titulus crucis Christi erat. Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Hunc titulum negauerunt Iudæorum principes, dicẽtes Pilato. Noli scribere rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, rex sum Iudæorum. Quamuis enim Christus ex parte sua verus esset rex Iudæorum, & dominus, non tamen quantum erat ex parte ipsorum. Qm̃, vt dictum fuit superius, versi. 773 dominium regale vt a dominio tyrannico distinguatur, duo requirit, sm̃ Philosophum primo polit. Primũ ex parte regentis, s. amor subditorum, & reipublicæ. Secundum est ex parte subditorum, s. voluntaria subiectio. Primum habuit Christus erga eos a principio, qui ideo uenit, vt saluum faceret populum suum, & seipsum pro ipsis daret in mortem. Sed secundum deficiebat ex parte ipsorum, quia Christo nolebant subijci. Et ideo titulum crucis eius negauerunt, sed in fine mundi ipsi Christi fidem suscipientes voluntariè subijcient se Christo. Et sic tunc ipsum verũ regem, & dominum Iudæorum confitebuntur, ac etiam omnium fidelium. Et hoc est, quod dicit. *Et scient quia Deus dominabitur Iacob*, per Iacob intellige Iudæos, qui ex Iacob descenderunt. Scient ergo, & confitebuntur, quod Deus, idest Dominus Iesus Christus dominabitur Iacob, quem tamen ante contempserunt. Confitebuntur etiam, quòd dominabitur finium terræ, idest, gentium. Sic ergo Iudæi quia primò vt superbi gẽtes contemnebant, tunc se gentibus comparabunt, quia scient se pares esse gentibus, quia cognoscent superbia contra Deum se erexisse, sicut & gentes. Vnde tunc dicent illud psalm. 94 quod Christus est magnus dominus, & rex magnus super omnes deos, quia in manu eius sunt omnes fines terræ, quoad gentiles, & altitudines montium ipse conspicit, quoad Iudæos altos per superbiã.

Christus dñs rex Iudæorũ. *Mat. 20*

Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatẽ. 953

HIc ostendit, quomodo ad Christi fidem suum conuertent animum. in scriptura enim sacra per vesperam quandoque finis mũdi intelligitur, quia vespera est vltima pars diei sic ergo, *conuertentur ad vesperam*, i. in fine mundi. Vel hic per vesperam intellige Antichristum in fine mundi venturum, cuius tempore multi Iudæorum conuertentur ad ipsum, & multi ipsorum Christi fidem recipient. Ipse enim Antichristus vesperum dicitur, sic & Christus lucifer, Vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob. 38. Nunquid producis luciferum in tempo-

Vesperũ Antichristus. *Lucifer. Christus.* *Greg. 29 mo. 50*

tempore suo,& vesperum super filios ter
ræ consurgere facis?d.Pater in tempore
suo luciferum producit, quia scriptum
est.Cum venit plenitudo temporis, mi-
sit Deus filium suum factum ex muliere
&c. Qui natus ex muliere velut lucifer
in tenebras nostræ mortis apparuit quia
fugata obscuritate peccati æternum no-
bis mane nunciauit. Lucifer verò se in-
notuit,quia diluculo ex mortuis resurre
xit, & fulgore suo mortalitatis nostræ te
nebras pepulit,&c. Vesperum verò do-
minus super filios hominum consurgere
facit, quia infidelibus Iudæorum cordib. F
dominari antichristũ,eorum peccato exi
gente permittit. Qui idcirco huic a dño
vesperi subduntur,quia ipsi sponte sua fi
lij terræ esse voluerunt,&c.Per vesperũ
ergo intellige ipsum antichristum in fi-
Iudæi cõ ne mundi venturum. In quo mundi fine
uertent. Iudæi conuertentur ad Christum, quia
Greg. 9. qui prædicatores fidei expulerunt ipsos
mo.c.4. in fine recipient. Vt ostendit Greg.super
illo verbo Iob. 9. Qui claudit stellas sub
signaculo dicens. Pensandum est, ꝙ idcir
cò aliquid sub sigillo clauditur, vt cum
tempus congruerit,in medium profera- G
tur. Et sacro eloquio attestante didici-
mus,quod Iudæa,quæ nunc deseritur ad
signum fidei,in fine colligitur.Hinc nam
que per Paulũ dr̃. Donec plenitudo gen
tium introierit,tunc omnis Israel saluus
fiet. Quia ergo prædicatores suos nunc
Deus Iudæis subtrahit, sed postmodum
eis in finem eos mittet quasi sub signa-
culo stelas claudit.Hinc est,ꝙ duo illi exi
Rom.11 mij prædicatores,s.Enoch,& Elias, dila-
ta morte subtracti sunt,vt ad prædicatio
nis vsum in finem reuocentur,&c. Hanc H
ergo finalem Iudæorum ad Christum cõ
uersionem præuidens Psalmista, d. *Con-*
4.Reg.2. *uertentur ad vesperam.*Pro istorũ declara
Gen. 5. tione est notandum,ꝙ licet Helias trans
latus sit in cœlum,& Enoch,isti tñ redi-
bunt tempore antichristi ad fidem præ-
dicandã.Vnde Malac.4.dr̃.Ecce ego mit
tam vobis Helias antequam veniat dies
dñi magnus, & horribilis, vt conuertat
cor patrum ad filios, & cor filiorum ad
Aug.20. patres.Hæc pertractans August.d. Cur-
de ci.Dei ru igne raptus est Helias de rebus hu-
cap. 29. manis. Cum venerit ergo legẽ spiritua-

E liter exponendo, conuertet cor patrum
ad filios,vt scilicet filij,idest Iudæi sic in
telligant legem, quemadmodum patres
eorum,idest,prophetę,vt Moyses,& alij
intellexerunt. Hoc est enim corda patrũ
ad filios conuerti, cum intelligentia pa-
trum ad filios perducitur. Et conuertet
cor filiorum ad patres,dum id, quod sen
serunt patres, sentient similiter, & filij. *Matth.*
Et hoc est quod Christus dixit, Helias
vẽturus est,& restituet omnia. Quod ex
ponens Chrysostom. ait. Helias in fine
mundi veniens,restituet omnia dum cor
rigit infidelitatem Iudæorum, qui tunc
inuenientur, quod est conuertere corda
patrum ad filios,idest, Iudæorum ad A-
postolos,& prophetas. Ipsi sic conuersi
famem patientur,vt canes.Hoc exponi-
tur sicut supra vers.944.

Ipsi dispergentur ad manducandum, si verò non fuerint saturati, murmurabunt. 954

OSenditur hic, quòd Iudæi cõuersi
fidem alijs auidè prædicabunt. Vbi
nota, quòd sicut manducare corporali-
ter, est cibum sibi extrinsecum incorpo-
rare,& ad suam naturam conuertere, sic
& manducare spiritualiter, est proximũ
a fide extraneum sibi per amorem in-
corporare, & ipsum masticando, idest,
prædicando,& suadendo, ad veram fidẽ,
quam ipse habet,conuertere. Sic & Iu-
dæi conuersi, alios conuertere procura-
bunt cum magno desiderio. Et hoc est,
quod dicit glos. *Ipsi*, scilicet iam digni
effecti. *dispergentur vbique ad manducan*
dum,i.ad alios lucrandum *Et si non fue-*
rint satiati,i. omnes illos non conuerte-
rint,quos desiderabunt conuertere.*mur*
murabunt,s.contra pigros,i. increpabunt
alios nolentes credere.

Ego autem cantabo fortitudinem tuam,& exultabo mane misericordiam tuam. 955

HIc ex omnibus præmissis surgit ad
gratiarum actionem. Et duo fa-
cit. Quia gratias agit primo laudibus.
Secundo operibus, ibi. *Adiutor meus.*
Quantum ad primum notandum, quòd
sicut

sicut fortitudo corporalis erga corporalia demonstratur, sic & fortitudo spiritualis erga spiritualia. Fortis namque vocatur, qui hostes suos corporaliter superare potest, sed multo fortior, qui inimicorum animos ad suum amorem conuertere potest. Fortis apparuit Christus, dum Saulum persequentem sola voce ad terram proiecit, sed multo fortior, dum eius mutauit animum, & de persecutore fecit defensorẽ. Similiter in proposito. Magna fuit Dei fortitudo, quòd verbis prædicationis gentiliũ corda, dimissis idolis, conuerteret ad fidem. Fortis apparebit, quando in fine Iudæorum superbiam subiugo fidei humiliabit. Vnde & hanc fortitudinem ecclesia considerans, Deo gratias agit dicens. *Ego autem cantabo*, i. laudabo, *fortitudinem tuam*. Vbi glos. Iam tota gaudet ecclesia vtroque pariete coniuncta in angulari lapide, q. d. Longè erat prius vterque paries, sed ego, scilicet tota ecclesia, *cantabo fortitudinem tuam*, quia gentes erigis, & Iudæos humilias. *Et exul-*
Mane. *tabo mane misericordiam tuam*. Vbi nota, quòd sicut per noctem significatur vita præsens, in qua aliorum corda videri non possunt, sic per mane, in quo lumen clarum fulget, significatur vita futura, in qua omnium corda omnibus erunt manifesta, quæ in vltimo iudicio integraliter
Greg. 8. mo. c. 23 inchoabitur. Vnde Grego. dicit. Mane. n. dicitur illa manifestatio mentium, quę in aduentu iudicis apertis cogitationibus, quasi post noctis tenebras demõstratur. De quo mane per Psalm. dicitur. Mane astabo tibi, & videbo. Illo enim mane, *Exultabo misericordiam tuam*, idest, cum exultatione pronunciabo. Vnde glo. *Exultabo mane misericordiam tuam*, idest, trãsactis tentationibus cum nox sæculi transierit, quando iam latronum insidias, s. diaboli, & angelorum eius non timebimus, quando ipsum Dei verbum tanquã solem contemplabimur. Hoc itaque ma-
Psal. 5. ne exultabo, in cuius figuram Christus mane surrexit, vnde ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Apostoli.n. vespere fleuerunt mortuum, mane ad resurgentem exultauerunt. Cantabo ergo primo suscipiens misericordiam tuã, sed ipsam exultabo mane, quæ erit in remuneratione. Vnde & materiã tantæ exultationis subdit, dicens.

Quia factus es susceptor meus, & refugium meum, in die tribulationis meæ. 956

TOta enim causa nostræ lætitiæ, est Christi incarnatio, qua nostram suscepit, in qua patiendo nos redemit, in qua resurgendo, nostram resurrectionem effecit, in qua ascendendo ad cœlos, portas cœli nobis aperuit, in qua ad dexteram patris sedendo, nos in tribulationibus adiuuat, & protegit. Vnde si quæratur ab ecclesia, quare, Christe, cantabo tibi, & exultabo, &c. Respondet. *Quia factus es susceptor meus*, idest humanitatis meæ. Et ex hoc quòd Deus suscepit humanitatem nostram. *Factus est refugium meum in die tribulationis meæ*. Sic enim de Christo dicitur. Deus noster refugiũ, Psal. 45
& virtus, adiutor in tribulationibus, &c. Vide supra vers. 755.

Adiutor meus, tibi psallam, quia, Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordia mea. 957

HIc consequenter gratias agit operibus. Psallere enim, vt dictum fuit superius vers. 771. idem est quod operibus laudare. Psallit ergo Deo, qui bonis operibus ipsum laudat. Et attende, quod psallunt boni Deo in præsenti vita, & in gloria, quia bona opera habent hic, & ibi sed hic sunt meritoria, non ibi, quia hic bona opera mercedem merentur, sed nõ sunt ipsa merces. Ibi autem opera bona sunt ipsum præmium formale. Dicit ergo. *Adiutor meus, tibi psallam*, quam multipliciter autẽ adiutor noster sit Deus, vide supra vers. 673. Magis autem dilatando materiam, dicamus, quòd Deus Adiutor Deus.
multa genera hominum adiuuat, quia s. adiuuat contritos pœnitentes, culpas remittendo, iniustè patientes, pœnas mitigando, cum hoste præliantes, vires confortando, egẽnos mendicantes, ipsos saturando, in Deo confitentes, tales protegendo, deuotè exorantes, vota adimplendo. Primò Deus adiuuat contritos pœnitentes, &c. Sicut enim Deus culpa offenditur,

ditur,& patrocinari nescit peccatis,sic & E poenitentia placatur, & contritis adiutorium præstat. Dum enim quis peccat,& in peccatis perseuerat, mortuus est Deo, diuino spirituali adiutorio carens,in persona talium dicente Psal.87 Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Sicut enim homo corporaliter mortuus, propriè non est homo, sed propter effigiem exteriorem dicitur non homo, sed sicut homo Sic & spiritualiter peccato mortuus,non est homo,sed secundum quandam exteriorem apparentiam dicitur sicut homo inter mortuos deputatus. Et ideo sine adiutorio gratiæ liber existit,nõ quidem a culpa,sed liber a gratia, iuxta modum loquendi Apostoli dicentis. Cum enim serui essetis peccati,liberi fuistis iustitiæ. *Rom. 6.* Sed dum ad cor rediens peccatum sibi displicet,illum adiuuat Deus,culpam ei remittendo, & liberat a perditione, vnde peccator tunc sic adiutus a Deo,& liberatus,Deo dicit.Cõfitebor tibi ,domine rex,& collaudabo te Deum saluatorem meum, quoniam adiutor,& protector factus es mihi,& liberasti corpus meum a perditione. *Eccl. 51.* Vbi notandum,ꝙ in isto adiutorio quo Deus poenitẽtes adiuuat,tria concurrunt, quia adiuuat.culpam remittendo. G Adiuuat,gratiã infundendo.Adiuuat,a gehenna liberando. Et secundum ista tria,anima poenitẽs Deum adiutorem suum nominat. Quoniam vocat ipsum Deum regem , & dominum. Primò ergo in isto poenitentis adiutorio est culpæ remissio,in qua prius anima iacebat, quam culpam Deus delet, ipsam remittendo. Et quia culpam delere est actus infinitæ potẽtiæ, cum sit maius peccatorem iustificare, quam mũdum creare,ut ait Aug.super Ioa. *August.* Potentia autem maximè in nomine domini intelligitur. Exod. 15. Dominus quasi vir pugnator,omnipotens nomen eius. Ideo quoad istum actũ adiutorij ipsum vocat dominum dicens. Confitebor tibi,dñe. Secundo in isto adiutorio est gratiæ infusio,qui est actus clementiæ. Et quia clemẽtia maxime spectat ad regem,quia vt ait Seneca li.2.de clementia ad Neronẽ, nullum magis q̃ regem clementia decet. *Seneca.* Ideo quò ad istum actum infusionis grę,

ipsum adiutorem vocat Regem dicens. Confitebor tibi domine rex. Ecclesiast. 51. *Eccl. 51.* Misericordia,& veritas custodiunt regem, & clementia roborabitur thronus eius.Tertiò in isto adiutorio est a gehenna liberatio. Et hic est actus iustitiæ. Quid.n.iustius quam innocentem a poena liberare?Peccator aũt ante actum pęnitentiæ,æternæ poenæ erat obligatus, sed quia per actum poenitentiæ a Deo liberatur a culpa,& innocẽtiæ redditur,ideo actus iustitiæ est, vt etiam a poena liberetur vel a debito poenæ. F Sed quia actus iustitiæ specialiter spectat ad Deum, qui fons est omnis iustitiæ,iuxta illud Psal.7. Deus iudex iustus,fortis,& patiens.Ideo quo ad istum actum iustitiæ adiutorem suum vocat Deum dicens.Collaudabo te Deum saluatorem meũ, qm̃ adiutor,&c. Et istud adiutorium quo Deus iuuat culpas remittendo,Psal. implorabat dicens. *Psal. 78.* Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriam nominis tui,dominę, libera nos,& propitius esto peccatis nostris,&c. Et aduerte,quòd qui sic adiuuari cupit a Deo vt sibi peccata remittat,& ipse conformiter adiuuare proximum debet, omnem sibi illatam offensam remittendo. Vnde sic adiuto a proximis suis offensa remittitur dicit dominus. Pax adiutoribus tuis *1. Par.* Propter quod dicit. Aug.in lib. de serm.domini in monte. *Aug.* Istum consilium est,vt,qui a potentiori vult adiuuari,& ipse adiuuet infirmiorem,in quo est ipse potentior. Et hoc est contra multos, qui quando aliquem in peccato aliquo viderint lapsum, solum lapsum,& casum inquirunt, non autem quomodo ipsi ad resurgendum adiutorium præstent. H De quibus ait Aug.in epistola ad Hiero. Eleganter dictum est. Cum quis in puteum cecidisset, & in pũcto suffocationis esset, accessit alius sibi notus, & eo viso,admirans ait.Qũo huc,amice,cecidisti?Ille aũt obsecro inquit,quomodo me adiuuando hinc liberes, non quomodo hic ceciderim quæras.Et isto modo Deus cupit nos coadiutores suos esse,vt.s. sicut volumus ab ipso adiuuari per remissionem culpæ ita, & nos consimiliter adiuuemus proximos,offensas remittendo, quod si fecerimus, dicere poterimus cũ Apostolo,Dei *1. Cor.* enim

enim adiutores sumus. Sed heu, ꝙ plures hodie ad peccandum reperiuntur adiutores, quam a peccatis resurgendum, de quibus Zach. 1. dr̄. Ipsi adiuuerunt in malum. Adiuuat. n. in malum qui consuluit, fauet, vel aliquo modo alium ad peccandum inducit. Et tales non Dei adiutores sed dæmonis esse dn̄r. Nullum. n. Deus sic ad peccandum adiuuat. Iob. 10. Nunquid bonum tibi vr̄ si calumnieris, & opprimas me, & consilium impiorum adiuues? q. d. non. Vnde prædicta verba expo-

Grego. 9. mo. c. 34 nens Greg. d. Quos namq; hoc loco impios, nisi malignos spiritus vocat? qui cū redire ad vitam ipsi nequeant, crudeliter socios ad mortē impellendo quærūt.

Consiliū diaboli. Quorum nimirum cōsilium fuit, vt beatū Iob diuina correptio tangeret, vt qui in tranquillitate iustus extiterat, saltem per flagella peccaret. Sed impiorum cōsilium dn̄s non adiuuat, quia eorum tentationibus carnem iusti prodidit, sed animam negauit. Hoc indesinenter contra bonos maligni spiritus indesinenter ineunt, vt hi quos seruire Deo innocuè in tranquillitate conspiciunt, vexati aduersitatib. ad voraginē culpæ rapiantur. Sed eorum consilium Deus non adiuuat quia pius conditor cum viribus flagella moderatur, ne virtutem pęna transeat, & per astutiam sortium humana infirmitas excidat. Vnde benè per Paulum dr̄.

1. Cor. 10 Fidelis aūt Deus, qui non patiet̄ vos tentari supra illud, quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentū, vt possitis sustinere. Nisi. n. omnipotens nos adiuuando, cum viribus tentamenta moderaret, nullus profecto est, qui malignorum spirituum insidias non corruens portaret. Hæc ille. Ex quib. patet, ꝙ Deus malignorum consilium non adiuuat, sicut illi qui alios ad peccandum inducunt. Qui omnes tales mali adiutores, figurant̄ in Ioab & Abiathar sacerdote. De quibus dr̄. 3. Reg. 1 ꝙ Adonias eleuabatur dicēs. Ego regnabo, s. contra voluntatem patris sui Dauid. Sequitur. Et sermo eius cum Ioab filio Saruiæ, & Abiathar sacerdote, qui adiuuabant partes Adoniæ. Adonias aūt: qui interpretatur seruus mœrens, significat ipsum diabolum, qui rectè seruus dr̄ ratione peccati, quo peccauit ab

A initio, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Męrens aūt ideo dr̄, quia semper in pęna infernali cruciat̄. Hic eleuatur, & regnare cupit, dum Dei imperium vsurpare cupit. Hic est. n. qui ait. Super astra cęli exaltabo solium meum, & similis ero altissimo. Et certum est ꝙ nō potest regnare nisi super iniquos, cum ipse sit rex super omnes filios superbiæ. Iob. 41. Vt ergo regnum suum possit dilatare, semper quærit ad peccatum hoīes inducere, quia ut dr̄. 1. Pet. 5. Tanquam leo rugiens circuit quærens, quem deuo- *Ioan. 8.* *Esa. 14.*

B ret. Sed istius Adoniæ, i. diaboli adiutores sunt Ioab, & Abiathar. Duobus. n. modis quis conatur in hac parte diabolum adiuuare, s. aut odio, aut amore. Odio. s. qui contra aliquem procedit, vt peccet a proposito, vt malus efficiatur, & corruat. Et hic est Ioab, qui inimicus interp̄tatur. Amore aūt qui alium amore inordinato diligens, ipsum ad peccandum inducit, vel sibi peccare consentit, ne ipsum contristet, sicut fuit de Adam respectu Euæ. Et hic est Abiathar, qui interpretatur pater suscitans peccatum, quia

Nota hic quod duobus modis contra hominē qs adiuuat diabolū. s. amore aut odio.

C tales ratione amoris, patres vocātur, sed inordinato amore peccatum suscitant. Et contra omnes tales Psal. docet inuocare adiutorium Dei, dicēs. Iniqui persequuti sunt me, adiuua me, Deus meus. Qui adiutus a Deo gratias ei agendo dicat. *Adiutor meus, tibi psallam*, &c. Et causam subdit. *Quia Deus susceptor meus*, s. meæ humanitatis, per quam nos adiuuas. Et tu idem *Deus meus misericordia mea*. Vocatur. n. Deus misericordia, quia totum gratis donat, & non ex meritis nostris.

D

PSAL. LIX.

Deus, repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es, & misertus es nobis. 958 *De pę. d. 1. taciturnitas*

ISTE Psalmus habet titulum valde prolixum, qui talis est. *In finem pro his qui commutabuntur in inscriptione tituli ipsi David in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Iobal, & conuertit Ioab.*

Ioab, & percusit Edom in valle salinarum E
duodecim millia. Pro cuius intellectu lite
rali sciendum quòd (vt habetur. 2. Reg.
10) cum Naas Rex Amonitarum mor-
tuus esset, & regnaret pro eo filius eius
Annon, Dauid misit ad Annon nuncios
ad consolandū eum de morte patris, ipsi
autem Annō suggesserunt principes sui,
dicentes. Putas ꝙ propter honorem pa-
tris tui, Dauid miserit ad te cōsolatores,
& nō ideo ut inuestigaret, & exploraret
ciuitatem, & euerteret eam misit Dauid
seruos suos ad te? Quibus auditis, iratus
Annon rex contra nuncios Dauid, fecit F
radi dimidiam partem barbæ ipsorum,
& præscindi medias vestes ipsorum vsq;
ad notes, & sic dimisit eos. Deinde vidēs
Annon, & populus eius, ꝙ iniuriam fe-
cissent ipsi Dauid, conduxit vndequaq;
potuit currus, & equites de Mesopota-
mia, Syria, & alijs locis. Quod cum audis-
set Dauid, misit Ioab principem militiæ
cōtra eos ad prælium. Et debellatis illis,
rediit Ioab cum exercitu in Hierusalē,
& tunc Dauid disposuit se cū toto exer-
citu suo vt iret ad debellandum Syros,
quia uenerant in adiutorium ipsi Annō G
Regi Amonitarum Et ut dicit Rabbi Sa-
lomō, Syri hoc audientes, miserunt nun
cios ad Dauid, dicentes, ꝙ non erat ei li
citum venire contra ipsos pp fœdus, qđ
fecerat Iacob cum Labam Syro, ex quo
ipsi Syri processerant, sicut Israelitæ ex
Iacob, ut habetur Genesis 31. Et tunc
Dauid cōsuluit super hoc sapiētes suos.
Qui responderunt ei, ꝙ licitum erat, eo
quòd Syri prius fregerunt iuramētum,
veniendo ad impugnandum seruos Da-
uid in auxilium Amonitarum, ut dictū
est. Et quia Chusanrasa Thaim ante H
pugnauerat contra filios Israel, subijcien
do eos seruituti pro octo annos, ut habe
tur Iudicum tertio. Et sic Dauid bellum
gessit contra eos, & eos superauit. Legi-
tur etiam secundum Regum decimum,
quòd Dauid percussit Adadezer Regem
Syriæ, & percussit Dauid de Syris se-
ptingentos currus, & quadraginta millia
equitum. Quod uidentes cæteri reges,
fecerunt pacem cum Israel, & seruierunt
ei. Omnes istas historias tangit titulus.
Item notandum quod antequam regnū
esset in manu Dauid, fuerat multipli-
ter afflictum, & uastatum vndique, ut pa
tet in libro Iudicum, & in principio re-
gni Saulis, in quo Philistæi tenebant ip-
sum in tāta seruitute, ꝙ nullus faber fer-
rarius erat in tota terra Israel, cauerant
enim Philistæi, ne Hebræi facerēt gladiū,
aut lanceam, ne possent rebellare, ut ha-
betur. 1. Reg. 13. Item mortuo Saule, Phi
listæi intrauerunt ciuitates regni Israel,
vnde fugerat populus, & habitabant ibi,
ut habetur 1. Reg. 31. Item post mortem
Saulis facta est longa concertatio de re-
gno inter domum Dauid, & domū Sau-
lis, ut habetur 2. Reg. 3. Propter quod gē
tiles in circuitu regni Israel existentes,
vastabant illud multipliciter, non haben
tes validam resistentiam propter dictam
concertationem. Ad propositū ergo Da-
uid considerans primum statum regni
Israel, in quo per gentiles vastabatur, &
subiugabatur, & statum prosperum quē
tempore suo habuit, fecit istum Psalm.
narrans primum statum & prædicens
secundum. Ex prædictis apparet sensus *Adue tas.*
tituli, qui est talis. *In finem pro ijs, qui com
mutabuntur in inscriptione tituli ipsi Da-
uid*, idest, iste psalm. dirigēs nos in finem,
agit de ijs, qui commutabuntur, s. de illis
gentibus, quæ primo dominabantur, &
subiugabant Iudæos, qui *commutabun-
tur*, s. seruient ipsis Iudæis, & hoc *in in-
scriptione tituli*, i. tituli regalis data ipsi
Dauid. Et hoc fuit *quando succendit Me-
sopotamiam Syriæ*, &c. ut prædictæ histo-
riæ dicunt, &c. Quibus uisis, accedo ad
expositionem literalem. Et diuiditur iste
psalm. in duas partes. Quia primo Dauid
destructionem regni Israel plangit. Se-
cundo eius erectionem prophetice præ
dicit, ibi, *Vt liberentur*, & cæt. dic ut. Nico
laus de Lyra. Quantum uerò ad sensum
propheticum, notandum, quod spiritua-
lis intelligentia tituli ex interpretationi
bus nominum in titulo positorum, est
sumenda. Mesopotamia enim interpre-
tatur eleuata uocatio. Syria, sublimis. So
bal, uana uetustas. Ioab, inimicus. Edon,
terrenus. Istis omnibus nominibus figu-
rantur elati magnitudine terrenæ uani-
tatis, quos omnes Christus igne charita-
tis, quem in terram misit, succendit,

ideſt, conuertit ad fidem. Et conuertit Ioab, ſ. diabolum in fugam. Et percuſſit Edon, i. terrenos, vt viuant cœleſtes. Eſt ergo ſenſus tituli talis. Iſte Pſal. dirigens nos *in finem*, i. in Chriſtum agit pro ijs, *qui commutabuntur*, ſ. de ueteri vita in nouam. *In inſcriptione tituli*, ſ. ſuſcepta per fidem, i. qui commutabuntur in regnum Chriſti, & hoc ipſi Dauid, ut. ſ. amplius non ſibi viuant, ſed *ipſi Dauid*, ideſt Chriſto. Et hoc in doctrinam eius, ſ. credendo, oportet. n. in doctrinam eius credere, qui vult in regnum eius tranſire, & hoc fit per ignem charitatis, quos ſuos electos incendit. Et hoc eſt quod ſubditur, *quando ſuccendit Meſopotamiam* quando. ſ. eleuatos & altos igne charitatis humiliauit, &c. Intentio pſalmiſtæ eſt oſtendere bonum eſſe contemnere mundum, vt acquirantur æterna. Et diuiditur in partes duas. Quia Pſalm. primò narrat aduerſitates immiſſas, vt peccata vitentur. Secundò proſperitates promiſſas, vt ſuperna diligantur, ibi. *Vt liberentur*. Quantum ad primam partem notandum, quòd aduerſitates ideo Deus immittit, vel nobis immitti permittit, vt nos reuocet a peccatis, & a pœnis liberet æternis. Vnde Gregorius libro ſexto Moralium capitulo decimoſexto, dicit. Vt electus quiſque ſupplicia euadat æterna, vt ad perennem gloriam pauper aſcendat, aſſiduis flagellis hic atteri debet, quatenus in iudicio purgatus, valeat inueniri. Ipſo namque infirmitatis noſtræ pondere, deorſum quotidie ducimur, niſi mira manu artificis per ſubleuantia flagella releuemur. Vnde benedicitur. Beatus vir, qui corripitur a domino. Prima autem virtus, vt perpetrata vitari debeant peccata. Secunda autem ſaltem perpetrata corrigere. Sed plerunque culpas non ſolum imminentes minimè vitamus, verum etiam nec commiſſas agnoſcimus. Et peccatoris mens tantò altius tenebreſcit, quanto nec damnum ſuæ cæcitatis intelligit. Vnde fit plerumque diuini muneris largitate, ut culpam pœna ſubſequatur, & flagella oculos delinquẽtis aperiant, quos inter vitia ſecuritas cæcabat. Torpens quippe animus per-

Aduerſitas.

A cuſſione tangitur, ut excitetur, quatenus qui ſtatum ſuæ rectitudinis ſecurus perdidit, afflictus cõſideret, quo iacet. Hinc itaq; aſperitas correctionis fit origo luminis, argumentum vero ſalutis eſt uis doloris. Hinc eſt, quod Salomon ait, Curatio ceſſare faciet peccata maxima. Et iterum dicit. Quem. n. diligit Deus, caſtigat. Flagellat aũt omnem filium quem recipit &c. Ex quib. apparet, ꝙ Deus flagella multa, & aduerſa populo ſuo immiſit, vt ipſum corrigeret a peccatis. Quæ narrat pſalmiſta in prima parte huius

Eccl. 10. *Heb. 12.*

B pſalmi, quæ diuiditur in partes quatuor, ſm ꝙ quatuor ponit aduerſorum genera. Primò ergo ponit aduerſa connaturalia. Secundò aduerſa corporalia, ibi. *Commouiſti terram*. Tertio aduerſa temporalia, ibi. *Oſtendiſti populo tuo*. Quarto aduerſa internalia, vt eſt timor, &c. ibi. *Dediſti*. Quantum ergo ad primum ſciendum ꝙ illa aduerſa connaturalia dicũtur, quæ cum natura contrahuntur ex peccato primi hominis, vt eſt quantum ad corpus, moriendi neceſſitas, & quantum ad animam, originale peccatum, quia ſicut

C Adam peccante, contraximus neceſſitatẽ moriendi, ſic & carentiam originalis iuſtitiæ, qua natura dicimur filij iræ, per quæ ſumus a Deo repulſi ratione culpæ & deſtructi ratione mortis neceſſariæ. Quæ duo notans Pſalmiſta d. *Deus repuliſti nos*. Et hoc quia per culpam quã in Adã contraximus, a te ſumus diuiſi quò ad aĩam. *Et deſtruxiſti nos*, quia pp peccatum contra nos mortis ſñiam dediſti, qua homo deſtruitur, quia per mortem homo deſinit eſſe homo, & ſic deſtruitur quoad eſſe hoĩs. Et aduerte, ꝙ Deus

Epheſ. 2.

D hominem quem miſericorditer fecit, crudeliter a ſe non repellit, niſi prius ipſe ab homine repellatur. Sicut. n. anima corpus a ſe non repellit, vt diuidatur a corpore, niſi propter corporis defectum, ut propter infirmitatem, vulnerationem, & huiuſmodi. Sic multò fortius non repellit nos Deus, niſi a nobis ipſe prius fuerit repulſus, vel originali culpa vel actuali. Sequitur. *Iratus es, & miſertus es nobis*. Iraſcitur enim Deus peccatis noſtris; quia ad modum irati ſe habet dum hominem propter peccatum punit.

Ira Dei.

nit. Quia tamen quandiu viuimus locus pœnitentiæ nobis seruatur, quia ex sua misericordia expectat ad pęnitentiā, ideo in ira sua nobis miseretur. Sic enim dicitur Abacuc.3. Cum iratus fueris misericordiæ recordaberis. Quia tam electos quam reprobos peccantes, ad pœnitentiam expectat. Sed quibus post hanc vitam irascitur, illis amplius non miseretur. Vel aliter, Repellit Deus peccatores, & destruit, quando ipsos per aduersa iustificat, quia peccatores facit non peccatores. Et sic destruit peccatorem, & repellit iniustum, quia peccator pęnitens amplius peccator dici non debet. 36 quæst. 2. his auctoritatibus. Vnde hic dicit gl. *Deus repulisti nos*, &c. s. male ædificatos, vt erigeres in bonum ædificium. *Iratus es*, & sic *Misertus es nobis*. Non. n. misereris, nisi irascaris. Ita est vetustatis, vt pereat, misericordia autem innouat interiorem hominem, & si exterior corrūpatur. Oportet. n. primo repellere, & destruere vitia, ante quam virtus ædificetur. Sic. n. dicitur Hiere. 1. Dedi verba mea in ore tuo, vt euellas, & destruas, & consequenter ædifices, & plantes.

Repellit Deus.

919 *Commouisti terram, & conturbasti eam: sana contritiones eius, quia cōmota est.*

12. q. 1. exēplum

HIc consequenter ostendit aduersa corporalia, vt sunt infirmitates corporis, & dolores. Vbi sciendum quod in statu innocentiæ ante peccatum, natura humana ab omni pœna, & infirmitate erat libera. Quia cum omnis pœna si iusta est, peccati sit pœna, ante peccatum nulla potuit esse pœna. Vnde in statu innocentiæ nec aqua suffocasset hominem, nec ignis cōbussisset, nec febres inuasissent, nec ferrum eius carnem diuisisset. Sed homo, sine morte, sine pœna aliqua in ætate perfecta ad cęli gloriam fuisset translatus. Sed statim vt peccauit, mortalis factus corpore fuit, & cæteris passionibus subditus. Vt ostendit Greg. 4. mo. Hæc est ergo magna, & mirabilis terræ. s. corporis nostri mutatio, vt de impassibilitate ad passibilitatem, de immortalitate ad mortem mutatum fuerit, ut omnis creatura homini nocere

Cōmotus est homo

Greg. 4. moral.

E possit post peccatum, cui nihil ante peccatum nocere poterat. Nā modo ab igne comburitur, ab aqua submergitur, a terra suffocatur, a ferro secatur, febribus æstuat, doloribus afficitur. Et istam commotionem propter peccatum factā nunc notans Psal. ait Deo. *Commouisti terram, & conturbasti eam*. Quid. n. nomine terræ, nisi homo de terra creatus intelligitur? Vnde primo homini dixit Deus. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec vertaris in terram, de qua sumptus es, quoniam puluis es, & in puluerem reuerteris. *Genes.3.*

F Et quia terra nostri corporis tot aduersis premitur, ideo consequenter implorat Deum vt sanetur; d. *Sana contritiones eius, quia commota est*, quod. s. fiet in resurrectione, quando mortale hoc induet immortalitatem, & corruptibile hoc induerit incorruptionem, ut ait Apostolus ad Corin. decimoquinto. Vel aliter. Commouet Deus terram, scilicet hominem peccatorem, & terrenū, quando de peccato ipsum mouet ad statum pęnitentiæ, de iniustitia ad iustitiam, de superbia ad humilitatem, de luxuria ad castitatem, quod facit gladio spiritus, vt

G puta quando dixit. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cęlorum. Conturbat eam, quando dolet de peccatis commissis, conscientia peccatorum accusante. Et quia tunc meretur veniam, ideo subditur. *Sana contritiones eius, quia commota est*, quasi dicat. Sicut cœpisti, perfice, quia aliter non est dignus sanari per veniam, nisi commota fuerit, & contrita de peccatis. Sed adueniente tali commotione, statim digna est venia, & sanatur a Deo Psalm. 102.

Matt.

960 1. q. 4 quantus

H qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis, sanat omnes infirmitates tuas. Et nota, quod contritio peccatoris recte commotione terræ, idest, terremotui comparatur, cum dicit. *Commouisti terram*, &cæt. Et hoc propter tria, quæ sunt in terræmotu. Primò namque, sicut dicit Philosophus tertio meteoror. terræmotus fit quando causa diluuij, vel magnæ inundationis super terram, intra terram coarctantur venti diuersi, sicut meridies, & septentrio, & tunc eleuat vnusquisque aquam prius latentem sub terra.

Iob. 30 Greg. 2... mo. c. 26

terra. Sic moraliter est de corde peccato
ris, quando conuerti incipit. Sunt. n. quasi
duo venti oppositi, s. meridies, idest, spes
veniæ, & septentrio, idest, timor gehen-
næ, qui aquam lachrymarum in tantum
eleuant, ut sint quasi inundantes super
terram Psalm. 64. *Visitasti, & inebriasti*
eam, &c. Flumē Dei repletum est aquis.
Secundo quia sicut dicit Alb. 3. Meteor.
Signum concomitans terræmotum est
sonus, qui non quiescit aliquando, donec
terra sit rupta, & tunc exit sonus cum vē
to magno. Sic in proposito. Nam signum
conuersionis peccatoris malis, est sonus
ille de quo Psal. 37. Rugiebam a gemitu
cordis mei. Vel etiam sonus cōuersionis,
de quo Psal. 9 Perijt memoria eorum, s.
peccatorum cum sonitu qui non cessat,
donec, terra scindatur. Aperiatur ergo, &
ventus superbiæ, & inflationis contra
Deum expiret. Eccle. 10. Quid superbis
terra, & cinis? Tertiò quia sicut dicit ibi-
dem Albertus. In terræmotu quandoq;
terra sic euertitur, quod illud, quod erat
prius inferius, efficitur superius, & econ
trario. Sic est in conuersione peccatoris.
Nam caro, quæ prius dominabatur spiri-
tui, efficitur inferior tanquam subdita spi
ritui, & econtrario. Vnde Matth. 28 An-
gelus domini descendit de cœlo, & ecce
terræmotus, &c.

960 *Ostendisti populo tuo dura: potasti nos vino compunctionis.*

Hic consequenter ostendit aduersa
temporalia vt sunt bella, persecu-
tiones, pestilentiæ, fames, & huiusmodi,
quæ dura dicuntur, quò ad carnem, licet
sint causa salutis. Vnde, & Iob dicebat. *Iob. 30.*
In duricia manus tuæ aduersaris mihi. *Greg. 20*
Vbi ait Gregor. Manus enim domini du- *mo. c. 26*
ra creditur cum voluntati nostræ con-
trario hoc, quod ei in nobis displicet, fe-
riendo persequitur, & flagella ingemi-
nat, cum dolentis anima clementiam ex-
pectat. Sicut medicus dum secat putri-
dum membrum, persequentis manus du
ritia infirmitati aduersatur, sed concor-
dat saluti. Istum intellectum ponit glo. d.
Ostendisti populo tuo dura, idest, tempora-
les miserias, quæ per infirmitatem car-

A nis graues sunt nobis. Sed quis sit effe-
ctus istarum miseriarum, ostendit cum
subdit. *Potasti nos vino compunctionis*: qa
.s. per miserias huius vitę homo ad cogni
tionem Dei, & sui ducitur, & de suis pec
catis compungitur. Vel vinum compun-
ctionis dicitur tribulatio temporalis, qua
purgatur patiēs, vt vulnus vino vitis pur
gatur, quia ex tribulatione nascitur in no
bis compunctio de peccatis. Et nota, q
in scriptura multiplici vino potamur. Est
enim potatio quędam criminalis, qua cul
pa intus gignitur. Quędam spiritualis,
B qua Christi sanguis sumitur. Quędam sa *Bibere.*
lutaris, qua crimen fletu tergitur. Primo *Potare.*
est quoddam potare criminalis immundi *Iob. 15.*
tię. Vnde in scriptura potare quandoq;
idem est, quod peccare. Vnde de pecca-
tore homine dicitur. Abominabilis, &
inutilis homo, qui bibit quasi aquam ini-
quitatem. Quod ideo dicitur, quia sicut
aqua sine labore, & difficultate potatur,
sic & mali sine labore peccare videntur.
Vnde prædicta verba exponens. Grego. *Greg. 12*
ait. Hoc namque, quod comeditur, cum *mo. c. 17*
mora glutitur. Hoc autem, quod bibitur
C tanto ad glutiendum moram non habet,
quantam nullam ad mandendum neces-
sitatem habet. Culpa ergo quia a stulto
homine sine nulla retardatione perpetra
tur quasi aqua iniquitatis bibitur. Qui. n.
illicita sine timore facit, quasi potum in-
iustitiæ sine obstaculo bibit. Sic enim dia
bolus peccatis omnes potare conatur.
Apoc. 14. Vino fornicationis suę potauit *sanguis.*
omnes gentes. Secundò est potare spiri- *Christi.*
tuale, &c. quo. s. Christus fideles suo san- *Mat. 26*
guine potat dicens, Bibite ex hoc oēs,
hic est sanguis meus, &c. Quod fuit maxi
D mę charitatis signum, vt pro saluāda vita *Quæstio.*
subditorum, proprium sanguinem eis ad *Not. quæ*
potandum traderet. Vnde huius potatio *stionem,*
nis necessitatem ipse ostendens Ioa. 6. d. *siue du-*
Nisi manducaueritis carnem filij hoīs, & *biū, quæ*
biberitis eius sanguinem, non habebitis *re cōmu*
vitam in vobis. Sed ex istis verbis aliqui *nicātib.*
occasionem dubitationis sumpserunt, di- *non dat̄*
centes. Quamuis fide teneamus, quod in *calix sā*
hostia consecrata sit verus sanguis Chri- *guinis*
sti, & corpus, non tamen bibimus Chri- *Christi,*
sti sanguinem sumendo consecratam ho- *sicut &*
stiam, sed manducamus Christi corpus. *hostia.*

Sicut sumendo consecratum calicem, bibimus sanguinem, sed non manducamus corpus. Cum ergo soli sacerdotes, vt cōmuniter bibant Christi sanguinem, ac laici de manu Papæ communicantes, quomodo ergò alij vitam spiritualem habent, qui Christi sanguinem non bibunt, cum Christus de vtroque copulatiuè dicat, Nisi manducaueritis, & biberitis &c. Respondeo, quòd duplex est manducatio corporis, vel potatio sanguinis Christi. Prima sacramentalis, quæ stat in sumptione consecratæ hostiæ, uel potatione consecrati calicis. Secunda est spiritualis, quæ est in Christo manere per fidem. Prima sine secunda non proficit, sed nocet, dicente Apostolo. Qui manducat, & bibit indignè &c. Sed secunda bene ualet sine prima. Et de secunda Christus intellexit, dicens. Nisi mâducaueritis, & biberitis, &c. Et hoc statim Christus declarat postea. d Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Quòd exponens August. in homil. dicit. Hic ostendit Christus, quid sit manducare eius carnem, & sanguinē bibere, dicens, Qui manducat, &c. In me manet &c. Hoc est ergo illam manducare escam, & illum bibere potū, in Christo manere per fidem, & ipsum in se habere manentem &c. Sic ergo primo probet seipsum homo. Et sic de pane illo edat, & de calice bibat &c. Tertio est potare salutaris pœnitentiæ &c. quam secundum peccati mensuram potare debemus. Vnde Ezech. 4. Aquam in mesura bibes. Quod ideo dicit, quia non oportet plus debito nec minus aquam pœnitentiæ potare. Quod ostendens Gualfredus super illo verbo Genes. 28. Egressus Iacob de Bersabee, pergebat Aram, dicit. Accedēdum est nobis ad puteum pœnitentiæ, & ex eo vsque ad facietatem potādum, Intrauerat. n. ad istum puteum, & satis potauerat, qui dicebat. Ad meipsum anima mea turbata est. Intrat autem, sed non gustat ille, qui conscientiā propriam discutere incipit, sed resilit cōtinuo, & qua si nec dum potatus egreditur, ut in curis exterioribus occupetur. Bibit sed non satis, qui mediocriter dolet, & deflet quod vberius oportet, Bibit & satis, qui

Margin: E; F; 1. Co. 11; G; Pœnitentia.; 1. Co. 11; H

iuxta modum sui reatus modum compunctionis ostendit. Bibit & ultra quam satis, qui desperatus & absynthio inebriatus, pœnitentiæ modum excedit &c. Vnde quod istud bibere debeat esse moderatum dr̄. Aequa uita hominibus, vinum in sobrietate potatū, si bibas illud moderate, eris sobrius. Et isto vino suos electos dominus potat, dum compunctionē de peccatis per aduersa eis immittit, ut sibi dicant. *Ostendisti populo tuo dura*, s. aduersa immittendo. Et sic per consequens. *Potasti nos uino compunctionis*, idest, contritionis de peccatis commissis.

Margin: Eccl. 31.

Dedisti metuentibus te significationem: vt fugiant à facie arcus. 961

Margin: 23. q. 4. quedam Pœna.

HIc ostēdit aduersa interiora, ut est timor. Vbi notandū, q̄ præsentes mundi aduersitates, quibus Deus omnes percutit, s. tam bonos, quam malos, nobis significant pœnam æternam, qua in iudicio malos damnabit, quia si suos electos hic pœnis castigat, vt emendentur, quanta putas puniet pœna reprobos, qui in suo odio uitam terminabunt? Vnde sicut mors corporalis cōmunis bonis, & malis est quædam significatio mortis æternę damnatorum, sic & præsens aduersitas est significatio aduersitatis æternæ damnatorū. Quia secundum glossam. Si hic tam aspere nos Deus punit, quid in futuro faciet? Sic enim Iob flagellatus sine peccato, significabat qualiter flagellandi essent in peccato morientes. Quod ipse dicebat. Confregit me, posuit me sibi quasi in signum. Et hoc hic notans Psal. ait. *Dedisti metuentibus significationem*, idest, immisisti pœnas metuentibus te. Et ad quid valet talis significatio, scilicet, *vt fugiant à facie arcus*, idest, ut fugiant à pœna æterna in futuro iudicio, contra malos iaculanda. Vbi notandum, quòd futurum iudicium non incongrue per arcum figuratur. Vt ostendit Gregor. istum passum exponens, ubi dicit. Per arcum dies iudicij figuratur. Vnde per psalmistam dicitur. *Ostendisti populo tuo dura, potasti nos vino compunctionis, Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus*, in arcu enim quanto longè

to longè

to longe trahitur corda, tanto de eo districtior exit sagitta. Sic nimirum extremi iudicij dies, quanto longè differtur, vt veniat, tãto cum venerit districtior de illo sententia procedit. Idcirco aũt nunc diuersis cladibus percutimur, vt his correcti, parationes tunc inueniri valeamus. Vnde illic præmissum est. *Ostendisti populo tuo dura flagella.* videlicet sæculi, quæ secuturum grauius iudicij diem præcurrunt. *Potasti nos vino compunctionis*, vt terrena gaudia in lachrymis verterentur. *Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant a facie arcus.* Ac si apertè diceret B Hoc tempus misericordiæ est, illud tempus iudicij erit. Per ista ergo huius temporis flagella significas, qũo tunc percussurus es, qñ non parcens iudicas, qui sic districte modo percutis, qñ parcis, hæc Gregor. Vel aliter secundum gl. Significatio accipitur vexillum crucis, quod pro signo nobis datur vt sequamur Christi passiones, per quod euademus faciem arcus, quia si socij passionum sumus, simul, & resurrectionis erimus. Et est sensus. *Dedisti metuentibus te significationem* idest, vexillum crucis ad imitandum, vt C per hoc *fugiant a facie arcus*, idest, euadunt æternum iudicium.

962 *Vt liberentur dilecti tui, saluum me fac dextera tua, & exaudi me.*

POstquam psalmista narrauit aduersitates immissas, hic cõsequenter narrat prosperitates promissas. Et diuiditur in tres partes. Quia ponitur primo electorum consolatio. Secundo diuinæ virtutis recognitio, ibi. *Quis deducet.* D Tertio reproborum finalis damnatio: ibi. *In Deo faciemus.* Prima pars diuiditur in quinque. Quia ponitur primo Ecclesiæ generalis deprecatio. Secundò gentium ad fidem conuersio: ibi. *Deus locutus.* Tertio gentium conuersarum applicatio: ibi. *Meus est.* Quartò tribulationum consolatio, ibi. *Iuda rex meus.* Quinto Euangelij Christi per orbem prædicatio, ibi. *In Idumæam.* Quantum ad primum sciendũ quod aduersa a Deo nobis immissa, non oẽs corrigunt, immo aliquos magis indurant, vnde aliqui bus fiunt ad correctionem, aliquibus au-

Aduersitas.

tem ad damnationis initium. Vnde Gregorius. Solus quippe præsens aduersitas a supplicio liberat, quos immutat. Nãquos præsentia mala non corrigunt ad sequẽtia supplicia perducunt. Si aũt nequaquã præsens pœna quosdam ab æterno supplicio defenderet. Paulus non dixisset. Cum inducamur, a dño corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Sæpe ergo mens iusti, vt magis secura sit, altius trepidat, & cum flagellis cingitur, superni iudicij in certitudine turbatur. Patet ne initium sequentis damnationis fit omne, quod patitur, &c. Ad propositum ergo Psalmista in persona Ecclesiæ, vel cuiuslibet iusti, hic Deo supplicat, vt flagella, quæ hic patimur, ad salutem nobis proueniant, non ad damnationem, d. *Vt liberentur dilecti tui.* Quasi dicat. Vt per flagella, & aduersitates vitæ præsentis, dilecti tui liberentur ab æternis. Rogo vt sim de illorum numero. Ideo subdit. *Saluum me fac dextera tua*, i. filio tuo, qui patris dextera nuncupatur. *Et exaudi me*, i. exaudies me. Quia ẽm qđ dicit glo. Iustus salutem petens æternã, semper exauditur a Deo: de terrenis autem non semper exauditur ad votum, sed vtilitatem. Quod autem Christus per dexteram significetur, vide supra versi septingentesimodecimotertio. Et sic Psalmista dicendo, *Saluum me fac dextera tua.* Christi incarnationem pro salute electorum petebat.

Grego. 9. mo. c. 33

1. Co. 11

Deus locutus est in sancto suo, lætabor, & partibor Sychimam, & conualem tabernaculorum metibor. 963

24. q. 4. dixit dominus.

OStenditur hic per Christum, gentiũ conuersio. Vbi nota, ꝙ per ly sanctum, absolute intelligitur Christus per eminentiam, qui omnes alios sanctificat. Sic enim Mariæ dixit angelus. Quod enim nascetur ex te sanctum uocabitur filius Dei. Et Leuitico vigesimo primo. Ego sanctus sum, qui sanctifico vos. In isto ergo sancto locutus est Deus quia in ipso, & per ipsum nobis salutem dare promisit, propter quod Angelus ait. Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum, &c.

Luc. 1.

Luc. 1.

Et quia quod Deus promittit, & loquitur certum est esse futurum, idcirco de tali promissione certificatus psalmista dicit. *Letabor*, i. faciam, quod mihi ad lætitiam cedat. Et sunt verba Ecclesiæ dicẽtis. *Lætabor*. Etsi, quæras, quid ages, & in quo lætaberis? Respondet, ꝙ in conuersione gentium ad fidem, quam prædicando virtute Christi perficiam. Et hoc est, quod subdit. *Et partibor Sychimam, & conuallem tabernaculorum metibor*. Vbi notandum, ꝙ hic per Sychimam intelligitur populus gentilis, & idololatra. Ratio est, quia secundum historiam Sychima est locus, in quo Iacob rediens à Laban, fecit tabernacula propter oues, & armenta, quæ secum habebat. Vbi etiam Rachel abscõdit idola, quæ habebat de Syria. Et erat locus ille in partibus Syriæ, vbi gentiles habitabant, ut habetur Genes. 31. Et ideo quia locus ille erat gẽtilium, & quia idola ibi absconsa fuerant, per Sychimã intelligit gẽtes idololatras. d. *Et partibor Sychimam*, i. gentilem populum diuidam, quia non omnes conuersi sunt ad fidem, sed aliqui sic, & quidã nõ, & sic fuerunt diuisi. Ista est illa diuisio, q̃ Christus venit facere. d. Matth. 10. Non enim ueni pacem mittere in terram, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filium aduersus matrem, &c. Vel aliter Sychima interpretatur humerus, quo. s. portantur onera. Ecclesia autem onera partitur, & diuidit, quia aliquos peccata grauant, alij autem per Ecclesiam conuersi bene Christi iugum ferunt. Et secundùm hoc per Sychimam accipiuntur generaliter onera bona, & mala, idest, Christi, & diaboli. Vel aliter ut per Sychimam intelligantur solum boni humeri, idest, onus Christi, quod pro uiribus Ecclesia distribuit singulis, secundum quod diuersos gradus ipsa Ecclesia continet. Vnde aliud est onus prædicantium, aliud actiuorum, aliud contemplatiuorum, aliud uirginũ, aliud continentium, aliud coniugatorũ, &cæt. quia licet diuisiones gratiarum sint, idem autem est Dominus. Sequitur. *Et conuallem tabernaculorum metibor*: Vbi nota, quod Iacob in eodem loco scilicet in Sychima fecit tabernacula, in quibus suas oues collocauit, & armenta. Qui autem dicuntur oues Iacob, nisi Iudæi ab ipso Iacob geniti? Et ideo per conuallem tabernaculorum intelligit Iudæos, quos etiam diuisit, quia aliquos ad fidẽ conuertit, & aliquos in infidelitate reliquit. Est ergo sensus. *Et conuallem tabernaculorum metibor*, idest, de Iudæis non paucos habebo.

Mat. 10

1. Co. 12

Meus est Galaad: & meus est Manasses: & Ephraim fortitudo capitis mei. 964

Hic ponitur conuersorum applicatio. Vbi notandũ, quòd Deus suos fideles ad fidem cõuersos, ad diuersa applicat officia. Quoniam ex illis aliquos suæ fidei efficit testes, aliquos confessores, quosdam verò prædicatores. Quæ omnia in isto versiculo notantur. Primò ergo aliquos efficit fidei testes, & isti sunt martyres, qui sanguine proprio veritatem fidei attestantur, de quibus dicit Apostolus. Sancti ludibria, & uerbera experti sunt, &c. Lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladij mortui sunt. Et hi omnes testimonio fidei probati inuẽti sunt. Et istos significat, dicens. *Meus est Galaad*. Nam ut habetur Genes. 31. Galaad est mons, ubi Labam cõprehendit Iacob fugientem. Vbi post rixas, & iurgia pacificati fuerunt, & fœdus amicitiæ insimul inierunt. Collectisque lapidibus, fecerunt cumulum, & comederunt super illum, quem vocauit Labam cumulus testis. Et Iacob aceruus testimonij. Dixitque Labam. Cumulus iste testis erit inter me, & te, &cæt. Et sic Galaad idem est, quod aceruus testimonij. Et sic per Galaad intelliguntur martyres, in quibus est aceruus testimonij, dum inter omnia opprobria Christiani nominis Christum constanter confitentur. Est ergo sensus. *Meus est Galaad*, idest, meus est aceruus testimonij, idest, mei sunt martyres veri, quia illos conuersos fidei efficio testes. Secundò ex conuersis aliquos efficit confessores, qui scilicet, obliti idolorum cultum, Christum verum Deum confitentur. Et hos notat. d. *Meus est Manasses*. Manasses enim fuit primogenitus Ioseph,

Ioseph, qui hoc nomine ipsum vocauit, dicens Obliuisci me fecit Deus laborum meorum,& domus patris mei. Ideo Manasses interpretatur oblitus, per quem conformes significantur, qui prioris confusionis, idest, cultus idolorum obliti Christi fidem honorificè confitentur, & sine confusione dicentes cum Apostolo.
Rom.1. Non enim erubesco Euangelium. Tertiò
Ephra. ex conuersis, aliquos efficit prædicato-
Prædicatores. res,& doctores, qui lumen fidei spargentes per orbem de fide, & credendis cæte-
Matt.5. ros illuminant,& sic per illos fideles multiplicantur, & crescunt, quibus dicebat Christus, Vos estis lux mundi. Et istos per Ephraim notat d. *Meus est Ephraim fortitudo capitis mei*. Nam Ephraim fuit alter filius Ioseph quem sic vocauit, dicens. Crescere me fecit Deus. Vnde Ephraim interpretatur crescẽs, siue augmentum. Et sic significat prædicatores, per quos augmentantur,& crescunt fideles, qui quanto amplius multiplicant,& crescunt, tanto Christi fides amplius fortificatur. Ideo ipsi prædicatores dicuntur fortitudo capitis ecclesiæ, idest, Christi,
Michea 3. & fidei ipsius. Sic enim in persona cuiuslibet prædicatoris dicitur. Repletus sum fortitudine spiritus domini.

965 *Iuda rex meus, Moab olla spei meæ.*

13. q. nõ frustra. Prospera Aduersa. HIc ponitur tribulationum consolatio. Vbi notãdum, quòd iusti in præsenti vita plus aduersis consolantur, quam prosperis. Et plus timent prospe-
Grego.5. mor. c.1 ra quam aduersa. Vt ostendit Gregorius dicens. Quia inter diuina iudicia graui
Nota bene totũ. incertitudinis suæ caligine humana mẽs premitur, ideo viri sancti cũ sibi suppetere prospera huius mundi conspiciunt, pauida suspitione turbantur. Timent enim, ne hic fructus laborum suorũ percipiant, timent, ne quod diuina iustitia, latens in eis vulnus aspiciat, & exterioribus eos muneribus cumulãs, ab intimis repellat. Cum verò taciti cogitant, quod nec bona agant nisi vt soli Deo placeant, nec in ipsa affluentia se prosperitatis exaltant, minus quidem de prosperis occulta contra se iudicia metuunt. Sed tamen eadem prospera, quia se ab intima intentione

A præpediunt, ægre ferunt,& præsentis vitæ blandimenta molestè tolerant, quia per hæc se vtcunque tardari in interno desiderio non ignorant. Plus enim in hoc mundo honor, quam despectio occupat, & magis prosperitas sublimitatis, quam necessitas aduersitatis grauat. Per hanc namque nonnunquam cum homo exter nis premitur, ad concupiscenda, quæ interius sunt liberior relaxatur. Per illam verò animus, dum multis parere cogitur, a desiderij sui cursu retinetur, vnde fit, vt sancti viri magis in hoc mundo
B prospera quam aduersa formident. Sciũt namque quia mens, quæ de blanda occupatione premitur aliquando libens ad exteriora deriuatur. Sciunt quia sæpe sic hanc clandestina cogitatio decipit, vt quomodo permutetur ignoret. Pensant autem, quæ sint æterna bona, quæ cupiunt, & cognoscunt quam nihil sit omne, quod blande temporaliter arridet. Cunctaque huius mundi prospera, mens eorum eo ægrè tolerat, quo supernæ fœlicitatis est amore sauciata, tantoque magis in præsentis dulcedinis aspernatione
C erigitur, quanto hanc conspicit, quia furtiue sibi internæ gloriæ despectu blanditur, hæc ille. Ex quibus apparet, quòd iusti magis aduersitatibus consolantur, quam prosperis. Et hoc est, quod hic notat Psal. dicens. *Iuda rex meus,* &c. Vbi notandum, quòd hic per Iudam Christus intelligitur, qui de Iuda originem duxit, vt patet Matth. 1. Moab verò quidam populus est, qui descendit a Moab, quem genuit maior filia Loth, abutens patre ebrio, per quem intelligitur omnis abutens lege. Sicut enim filia male abutens
D patre genuit Moabitas, sic qui male vtitur lege, generat opera mala, sicut qui bene, bona. A male autem vtentibus lege Dei, scilicet, a malis hominibus oritur olla, idest, tribulatio ecclesię, quę per ollam significatur. Hęc est olla feruens ab aquilone, idest, a diabolo, de qua Hierem. 1. *Ollã significat tribulationem.* Ollam succẽsam ego video, & facies eius a facie aquilonis. Vnde ab aquilone panditur omne malum, idest, a diabolo. Ab illo ergo aquilone olla tribulationum ebullit in Ecclesia. Sed Christo rege, duce, hæc olla tribulationum ardens, fit iu-

ſtis ſpes gloriæ futuræ,quia tribulatio patientiam operatur,patientia verò probationem, probatio autem ſpem. Roman. quinto. Quia per ſpem charitas diffunditur in cordibus, quæ ardorem tribulationis ſuperat. Eſt ergo ſenſus verſiculi iſte. *Iuda rex meus*, ideſt, Chriſtus, quo me regente olla Moab, ideſt, tribulatio a malis bonis illata eſt ſpei malæ, ideſt, tribulatio me plenius ſperare facit bona æterna,& non deficere. Et per hoc vult oſtendere,quòd aduerſitas, & tribulatio iuſtis eſt cauſa conſolationis.ſecundæ Corinthiorum 1. Benedictus Deus, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra.

965 *In Idumæam extendam calciamentum meum,mihi alienigenæ ſubditi ſunt.*

HIc oſtenditur euangelij Chriſti per orbem prædicatio.Vbi notandum, quòd per calciamentum in ſcriptura, multa intelliguntur. Primo per calciamentum ſignificatur Chriſti incarnatio. Sic enim dicebat Ioannes Baptiſta, de Chriſto. Poſt me venit,qui ante me factus eſt, cuius non ſum dignus corrigiam calciamenti ſoluere. Vbi aduertendum, quòd per calciamentum, quod fit de pellibus mortuorum animalium, figuratur noſtra natura mortalis, quam Chriſtus aſſumpſit, cuius calciamenti corrigia fuit ipſa inexplicabilis vnio naturæ humanæ ad verbum,diſſoluere vero corrigiam eſt ipſam vnionem clarè manifeſtare. Sed quia hæc vnio talis eſt,ac tanta,quòd nullus mortalium eam plenè explicare poteſt: ideo hoc Ioannes de ſe fatetur, dicens,cuius non ſum dignus,&c.ideſt,non ſufficio explicare vnionem naturæ humanæ ad verbum, per quam Deus factus eſt homo,& homo Deus. Et iſtum intellectum habet Gregor. in homil. dicens. Quis enim neſciat, quia calciamenta de mortuis animalibus fiunt?Incarnatus ergo dominus quaſi calciatus apparuit, qui in diuinitate ſua morticina noſtræ corruptionis aſſumpſit. Corrigia ergo calciamenti eſt ligatura myſterij. Ioannes ergo ſoluere corrigiam calciamenti eius non valet,quia incarnationis myſterium,

Calciamentum *Incarnatio.* Ioan.1. *Gregor.*

E nec ipſe inueſtigare ſufficit. Ac ſi patenter dicat. Quid mirum,ſi ille mihi prælatus eſt, quem poſt me natum quidem cõſidero, ſed natiuitatis eius myſterium non comprehendo? Secundo per calciamentum intelligitur deſponſatio eccleſiæ facta per Chriſtum. Vbi aduertendũ, quòd in lege erat præceptum,ꝙ quando aliquis moriebatur ſine liberis,frater defuncti vxorem relictam debebat ducere, vt ex ea ſuſcitaret ſemen fratri ſuo. Si autem nollet eam in vxorem ducere: tunc alius propinquior defuncti eam ducere

F volẽs debebat illum primum diſcalciare publicè in porta ciuitatis, in ſignũ illius conceſſionis, & in opprobrium diſcalciati,qui nolebat eam ducere, & poſtea domus eius vocabatur domus diſcalciati.Et ſic ille,qui non erat dignus alium diſcalciare,eo ipſo non erat dignus vxorem ſibi debitam,in vxorem ſumere. Ad propoſitum vxor Chriſto debita erat ſancta mater eccleſia, quam in fide ſuæ paſſionis ſibi deſponſaturus erat. Oſeæ ſecundo. Deſponſabo te mihi in fide. Mortuo

G ergo Moyſe ſponſo ſynagogę, ipſa debebatur Chriſto, vt ex ea filios ſpirituales generaret. Cum ergo nullus mortalium eſſet dignus Chriſtum diſcalciare,ſequitur, quòd nullus alius a Chriſto dignus erat eccleſiam in ſponſam ducere.Et iſtã expoſitionem ponit etiam Gregor. in homil. prædicta verba Ioannis exponẽs. dicit. Mos apud veteres fuit,vt, ſi quis eam, quę ſibi competeret, vxorem accipere nollet, illi ei calciamenta ſolueret, qui ad hanc ſponſus iure propinquitatis veniret.Rectè ergo Ioannes ſe indignum ad ſoluendam corrigiam calciamẽti eius

H iudicat. Ac ſi apertè dicat.Ego redemptoris veſtigia denudare non valeo, & ideo ſponſi nomen immeritus mihi non vſurpo. Vel per calciamenta, quæ de pellibus mortuorum animalium fiunt, poteſt intelligi mors, & paſſio Chriſti. De iſtis ergo calciamentis, ſcilicet de myſterio incarnationis deſponſationis eccleſię, & Chriſti paſſionis hic loquitur Pſalm. d. *In Idumæam extendam calciamentum meum*,i.prædicabo incarnationem Chriſti, eccleſiæ deſponſationem, & Chriſti paſſionem, ſcilicet, in omni terra, quod ſigni-

Deſponſatio eccleſiæ. *Deu.25*

significat Idumæa. Nam Idumæa interpretatur terrena. Et sic est sensus. *In Idumaam extendam,&c.* i. vsq; ad terminos terræ, quod fuit adimpletum tempore Apostolorum. De quibus dicitur. In omnem terram exiuit sonus eorũ,&c. Quis autem fuerit fructus huius extẽsionis, siue prædicationis, ostendit subdens. *Mihi alienigenæ subditi sunt,* quia.s.gẽtes, quæ alienæ erant à Deo per idololatriam, per talem prædicationem Christi fidem receperunt, & iugo fidei se submiserunt. Et hoc est quod dicitur Oseæ 1. Vocabo non plebem meam, plebem meam. Vnde & gentibus dicitur. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti.

Psal.18 *1.Pet.2.*

967 *Quis deducet me in ciuitatem munitam, quis deducet me vsque in Idumaam.*

HIc ponitur diuinæ virtutis recognitio. Vbi notandum, quod ecclesia militans integraliter ad cœlestẽ transire non potest, donec numerus electorum fuerit completus, quo completo, statim terminabitur mundus. Qui electorum numerus est iuxta numerũ angelorum, non quidem qui ceciderunt, sed illorum, qui permanserunt, ut scilicet tot sint beati homines, quot angeli, & econtrario. Vnde ait Mag. lib. 2. dist. 9. Non enim iuxta numerum eorum angelorum, qui ceciderunt, sed qui permanserunt homines ad beatitudinem admittuntur. Vnde Greg ait. Superna illa ciuitas ex angelis & hominibus constat, ad quam credimus tot homines ascendere, quot illic contigit angelos remansisse. Sicut scriptum est. Statuit terminos populorũ iuxta numerum angelorũ Dei. Ad propositum ergo Psal. hoc prævidẽs quærit, quis ecclesiam debet deducere & dilatare per orbem, vt compleatur electorũ numerus, & per consequens quis ipsam deducet ad ciuitatem cœlestem. Nam per ciuitatem munitam, intelligit cœlestem Hierusalem, quæ omni bono fulcitur: sed per Idumæam terrenos, & gentiles conuertendos ad fidem. Primo ergo de hoc format quæstionem. Secun-

Angelus homo beatus. Numerus *Gregor.* *Deut.32*

A do ponit solutionem, ibi. *Nonne*. Quærit ergo primo. *Quis deducet me in ciuitatẽ*. i. in cœlestem Hierusalẽ? Et quia oportet q primo de gentibus numerus compleatur, subdit. *Quis deducet me vsque in Idumaam,* idest, vsq; ad gentes terrenas, vel ad terminos terræ in quibus Christi fides suscipiatur? Et consequenter respõdet, dicens.

Nonne tu, Deus, qui repulisti nos, & non egredieris, Deus, in virtutibus nostris? 968

B QVia enim duæ negationes faciunt vnam affirmationem, quia negatio præcedens negat quidquid sequitur. Ideo nonne est affirmatio, ut sit sensus. Quis deducet me, &c. certe tu, Deus, qui repulisti nos, & tribulari sinis, nos deduces ad prædicta. Sed qualiter deduces nos, subdit. *Et non egredieris in uirtutibus nostris.* Vbi notandum, q aliter Deus deducit ecclesiam suam, & aliter deduxit synagogã. Quia synagogam cõtra hostes deduxit, aperte pugnando contra hostes, sicut apertè pugnauit contra Pharaonẽ, C ipsum cũ exercitu suo submergendo, cõtra Hierico muros ad uocem Iudæorum dissipando, contra ciuitatẽ Hai, solem immobiliter per vnam diem stare faciẽdo, Et hæc Dei pugna erat exterior, & cunctis apparẽs. Non sic autem deducit ecclesiam exterius uisibiliter pugnando, sed intus mentes martyrum, & fidelium contra dæmones fortificando. Et ideo nõ egreditur extra in virtutibus nostris, vel exercitibus visibiliter pugnando, sed intus manet in corde. Et hoc est, quod dicit. Tu, Deus, deduces nos. sic tamen qđ D non egredieris in uirtutibus nostris. Et hæc est intentio glossæ dicentis. *Et non egredieris in uirtutibus nostris,* idest, non contra hostes apparebis, vt olim fecisti patribus, quia non ostendes potentiam tuam qualem fecisti in Moysen, in Iesu Naue, in Dauid, quibus gentes violenter cesserunt, & magna strage facta, terram promissam obtinuerunt, sed pro nobis intus operaberis, ut gẽtes non coactè, sed spontè cedant idolis, fide suscepta. Et sic melius deduces ecclesiam, quam feceris synagogam.

Egredit. Deus cõtra hostes.

Da-

969 *Da nobis auxilium de tribulatione, quia uana salus hominis.* E

HIc vt sic fiat orat psal.s. vt ex tribulatione præsenti ecclesia fortificetur, ut prædictũ est versi.865.q.d. Non est, curandum, si tu, Deus, non egredieris in uirtutibus nostris, s. exterius saluando corpus, dummodo interius iuues, quia per tribulationes nobis subuenis, unde putaris deserere, q.d. Non curo de salute exterioris hominis, quia illa est vana, sed de salute interiori, quia illa est solida. Et hoc est, quod. d. *Quia uana salus hominis, scilicet exterioris.* F

970 *In Deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.*

11. q. 1. ad mensam. Nihil dicitur peccatum.

POnitur hic reproborum finalis dãnatio. Vbi notandum, quod in scriptura sacra per nihil intelligitur peccatum, quod nulla est entitas, quia omnis entitas per uerbum est facta, peccatum autẽ non est factum per uerbum, & sic nihil pro peccato accipitur. Ioan. 1. Omnia ꝑ ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod exponens August. super Ioan. dicit. Sine ipso factum est nihil, idest, peccatum, quod non per uerbum factum est peccatum enim nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant, quia peccatum à uero esse separat homines & ad malum trahit, & sic ad non esse deducit. Qui enim à summi boni participatione recedunt qđ solum uerè ac propriè est, meritò non esse dicuntur, Si ergo propter peccatum quis nihil dicitur esse, quia non habet uerũ esse. Sequitur, quòd quãtò quis pluribus, & grauioribus peccatis constringitur, tantò proprius dicitur esse nihil, cuiusmodi est diabolus. Vnde diabolum post hanc uitã sub nihilo reperiũt auari. Iob 27. Diues, cum dormierit, aperiet oculos suos, & nihil inueniet. Et ad istum nihilum tribulantes ecclesiam Deus deducet, ipsos cum diabolo damnãdo æternaliter. Est ergo sensus, ut iusti à malis afflicti. d. *In Deo*, scilicet sperantes. *faciemus uirtutem*, idest opera virtuosa, & ipse ad nihilum, idest, ad diabolum *deducet tribulantes nos*, quia cum diabolo illos damnabit æternaliter.

August.

Nihil dicitur diabolus.

EXaudi, Deus, *deprecationem meam, intende orationi meæ.* 971

HVIVS titulus psalmi est. *In finem hymnus psal. Dauid.* Vbi notandum, quòd iste psal. habet eandem historiam pro fundamento, quam habet, & psalm. 4. Vnde patet iste titulus ex expositione tituli psalm. quarti, nisi ꝙ ibi ponitur cãticum, & non hymnus. Hic autem ponitur hymnus, & non canticum. Secundũ ergo, ꝙ secundum grammaticos, hymnus hymni masculini generis, est laus Dei cũ cantu, uel cantus cõtinens laudes Dei Si ergo sit laus, & non sit laus Dei, vel si sit laus Dei, & non cantetur, proprie non dicitur hymnus, Si autem sit laus Dei, & cantetur, proprie dicitur hymnus. Laus vero lamenti vel funeris cantata, non dicitur hymnus, sed canticum terrenũ, vel carmen lamenti. Hodie tamen magis strictè capitur hymnus, s. pro laude Dei metricè scripta, cantata, vel dicta. Et sic in horis canonicis dicimus hymnos. Et horum hymnorum, qui in horis dicuntur quatuor fuerunt principales autores. s. Gregorius, Prudentius, Ambrosius, & Sedulius. Sed postea quidã nomine Hylarius videns istos multos composuisse hymnos, illos omnes in unũ collegit libellũ, & per horas certas dicendos ordinauit. Vnde & multotiens ab illo Hylario ẽt hymni facti dicuntur, quia ab ipso collecti fuerũt. Ex pręmissis uero apparet titu li sensus, qui est iste. Psalmus iste dirigẽs nos in finẽ. i. in Christum, est hymnus, i. laus Dei cũ cantu exhibita, Dauid, idest, ipsi Christo. De materia vero istius Psal. notandum, ꝙ Dauid fecit istũ Psal. postquã euasit manus Saulis, ipsum in modũ coronę cingẽtis, ut habetur 1. Reg. 23. Propter quod Dauid inde ascendens, habitauit in locis tutissimis Engaddi, qui erant in confinibus regni Saulis. Vt habetur 1. Reg. 24. Vt si Saul ipsum persequeretur, cito posset exire de regno, & potestate eius, propter quod & finaliter se transtulit ad terram Philistinorũ. Vt habetur

Hymnus Psal. 4.

F G H

betur 1. Reg. 27. Et pro hac ẽt liberatione fecit psal. 4. Sed sciendum, ꝙ licet ps. 4. & iste sint facti de eadem materia, tñ sic differunt, quia ille psal. 4. proprie fuit factus pro gratiarum actione liberationis de manu Saulis, ipsum in modum coronæ cingentis. Immediate. n. post recessum Saulis fecit illum psal. 4. Istum vero psal. 60. fecit Dauid postea quando iam elongatus erat in finibus regni Saulis. Quibus visis, accedo ad expositionem literalem psal. Diuiditur ergo psal. iste in tres partes. Quia Dauid primo beneficia sibi exhibita recolit. Secundò alia sibi præstanda propheticè prædicit. ibi *Inhabitabo*. Tertiò pro vtrisque gratias agit, ibi. *Sic psalmum dicam*. Dic vt Nico. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendum, ꝙ iste psal. est vox ecclesiæ laborantis in hoc sæculo, quæ a finibus terræ clamat ad Deum. Quæ etsi laborat inter impedimenta sæculi Deum tñ laudare non desinit. Vnde totus iste psal. intentionem mouet ad laudem Dei. Quantum ergo ad istum intellectum ps. Iste diuiditur in tres partes. Quia ponitur primò ecclesiæ afflictæ deprecatio. Secundò deprecationis exauditio, ibi. *Qm̃ tu Deus*. Tertiò exauditionis gratiarum actio ibi. *Sic psalmum dicam*. Prima pars diuiditur in tres. Quia ponitur primo ecclesię deprecãtis humilitas. Secũdo illatæ anxietatis vtilitas, ibi. *A finibus terræ*. Tertio supernæ defensionis securitas ibi. *Deduxisti me*. Quantum ergo ad primum, ecclesia fidelium videns se vbique in præssuris multis positam, humiliter Deum exorando inuocat. d. *Exaudi, Deus deprecationem meam*. Vbi notandum, ꝙ vt dictum fuit superius vers. 62. Deprecatio differt ab oratione, quia deprecatio est assidua precatio, quæ non solum Deo sed etiam hominibus exhiberi potest, sicut & homines precari possumus, sed oratio est postulatio cum spe, & ideo sicut solum in Deum sperare possumus, sic solum Deum debemus orare. Et sic deprecatio fit tam Deo quam hominibus: oratio vero soli Deo debetur. Vel aliter vt ait glo. psalm. 6. Deprecatio est pro malis, tam temporalibus quam spiritualibus remouẽdis, sed oratio pro bonis conferendis. Et sic quando petimus peccata nobis dimitti deprecamur, quando vero postulamus gratiam, vel auxiliũ nobis conferri, Deum oramus. Ad propositum ergo videns ecclesia, ꝙ multa hic pariter mala, quia vndiq; impugnatur a Diabolo, quæ sine Dei gratia superare non põt, duo petit a Deo. s. amotionem malorum, & collationem adiutricis gratiæ. Et quantum ad primum deprecatur. d. *Exaudi, Deus, deprecationem meam*. Quantum vero ad 2m̃ Deum orat. d. *Intende orationi meæ*. Notandum, ꝙ intendere habet duo significata. Et sic intendit Deus orationem nostram dupliciter. Vide supra ves. 876.

[Margin: Psal. 4. — Oratio. Deprecatio. — A, B]

972 *A finibus terræ ad te clamaui, dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me.*

Ostenditur hic illatæ anxietatis utilitas. Vbi notandum, quòd permittit Deus suos electos tentationibus diaboli, & mundi aduersitatibus affligi, non ad ipsorum cõsumptionem, sed magis ad ipsorum vtilitatem. Vt puta, quia nemo potest coronari, nisi vicerit, nemo potest vincere nisi certauerit, nemo autem certare potest, nisi inimicum habuerit, ergo de primo ad ultimum, nemo coronari potest, nisi tentatus, & anxiatus fuerit. Et sic quanto plura aduersa patitur ecclesia, illa superando maiora præmia meretur. Vnde Gregorius ait. Peccatoris lumen in die, est obscuritas in vespere, quia in præsenti vita fœlicitate attollitur sed aduersitatis tenebris in fine deuoratur. Iusto autem meridianus fulgor ad vesperum surgit, quia quanto sibi claritas maneat, cum iam occumbere cœperit, agnoscit. Hic namque scriptum est. Timenti Deum benè erit in extremis. Hinc per psalm dicitur. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini, quia in huius quoq; vitæ certamine positus, cum consumptũ se putauerit, vt Lucifer orietur, quia foris cadens intus innouatur. Et quo magis exterius aduersa tolerat, eo verius virtutum lumine interius coruscat. Paulo attestante, qui ait. Sed licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur, tamen

[Margin: Aduersitas. Iustus. Peccator — Greg. 10 mo. c. 21 — Ps. 126. — 2. Cor. 4 — C, D]

men is, qui intus est, renouatur de die in E diem. Id .n. quod in præsenti est leue, & momentaneum tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis &c. Ex quibus patet quare Deus electos suos siue ecclesiam suam affligit, & tentari permittit. Et hæc a finibus terræ. Ecclesia nãq; incœpit in Hierusalem, vbi Christus prædicauit, sacramenta instituit, passus fuit, ascendit, & spiritum sanctum visibiliter misit. *A finibus ergo terræ*, i. circunquaq; per orbem terrarum passa est ecclesia, & continuè in suis patitur membris. Vnde anoia ad dñm clamans, orat, d. *A finibus terræ ad te clamaui, dum anxiaretur cor*

Petra *meum*. Et ꝙ non frustra clamauerit: ostē
Christus dit subdens: *In petra exaltasti me*. Quid
Mat.16. .n. nomine petræ nisi Christus intelligit?
1.Co.10 qui de se ipso ait. Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Et Apostolus: Petra aũt erat Christus. Est ergo sensus. *In petra exaltasti me*, i. in Christo, & per Christum omnium aduersitatum, & tentationum victoriam mihi dedisti, quia ad vtilitatē mihi cesserunt, non ad nocumentum, quia etsi cor meum in illis anxiatũ, non tñ vincitur. Et nota, ꝙ Christus dr̃

Mat.16 petra, in qua exaltãtur iusti, quia in Christo fundatur ecclesia. Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Per Christũ nobis fluit salutis gratia: Numeri. 20 Loquimini ad petram, & ipsa nobis dabit aquas. In ipso conseruatur fidelis conscientia, Prou. 30. Collocat in petra cubile suum. Cantic. 2. Veni, columba mea, in foraminibus petræ. Per ipsum corrigitur sensualis concupiscentia, psal. 136. H Beatus, qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram, gl. i. paruas concupiscentias carnales, antequam robur accipiant, ad Christum petram allidendo occidit.

973 *Deduxisti me, quia factus es spes mea, tur-*
2.q.7.te *ris fortitudinis a facie inimici.*
stes.

Spes nr̃a Christus HIc ponitur supernæ protectionis securitas, vbi notandum, ꝙ Christus dicitur spes nostra factus, non quidem essentialiter, cum spes sit quædam animæ virtus, sed causatiuè, quia ab ipso spes nobis datur, sic etiam dicitur patientia nostra, perseuerantia nostrã, quia .s. ab illo habemus istarum virtutũ exempla, vel dr̃ spes nostra, quia est obiectum spei nostræ, vt sit sensus, vt ecclesia Christo dicat, *Deduxisti me*, per te viam ad te veritatem, & vitam. Et hoc *quia factus es spes mea*, qui .s. sperantes exaltas. Aliter .n. non esses nobis dux, nisi spes esses nobis factus. Sed in hoc factus es spes nobis quia speramus, ꝙ non perdet pater, pp quos filium tradidit. Et aduerte, quod sm̃ grammaticos differentia est inter abducere, & producere, & deducere. Qm̃ F abducitur in honestum, producitur ad studium, deducitur ad honorem. Et sic illos Deus deducit, quos virtutum exemplis ad honorem trahit regni cęlestis. Et sic nota, ꝙ Deus ecclãm suã deduxit, deducit, & deducet. Deduxit in præteritũ exemplis antiquorum patrum, velut stellis fulgētibus, noctem præsentis vitæ perlustrando. Vt ostendit Greg. 1. mo. c. 10. d. Deduxit nos Deus per noctem vitæ præsentis, dum nostræ noctis tenebras sanctorum exemplis quasi stellarum radijs perlustrauit, vnde ad ostendendum G innocentiam, venit Abel: ad docendam actionis munditiam, venit Enoch: ad insinuandam lõganimitatem operis, & spei, venit Noe: ad manifestandam obedientiam, venit Abraham: ad demonstrãdam cõiugalis vitæ castimoniam, venit Isaac: ad insinuandam laboris tolerantiam, venit Iacob: ad reprendendam pro malo bonæ retributionis, gratiã, venit Ioseph: ad ostendendam mansuetudinem, venit Moyses: ad informandam contra aduersa fiduciã venit Iosue, ad ostendendam inter flagella patientiã, venit Iob. Ecce q̃ fulgētes stellas in cęlo cernimus, vt inoffenso pede operis deducti, iter nostræ noctis ambulemus. Et ideo dicitur Deduxisti sicut oues populum tuum. Secundo nos deducit in præsenti, nos sua gratia ab insidijs diaboli protegendo. Et hoc est quod subdit. *Deduxisti me, quia factus es spes mea*. Sequitur. *Turris fortitudinis a facie inimici*. Est enim nobis Deus turris fortitudinis a facie diaboli, dum Christus suos defendit contra omnia scandala inimici rugientis, quia etsi te tentat, cogita quoniam, & Christus

Deduce re exem pla vir tutum

Psal.7

ſtus prius eſt tentatus, ſi te aduerſis percutit, & Chriſtus prius percuſſus fuit, ſi te infamat,& Chriſtus prius fuit infamatus:ſi bona tua rapit, & Chriſtus ſuis veſtibus fuit ſpoliatus,etiam ſi vſq; ad mortẽ perſequeris, & Chriſtus fuit crucifixus, & ſimilia, quæ quis mente cogitando velut in quadam fortiſſima turre poſitus,inimici inſidias liber euadit,quia ſuis exemplis tunc te Chriſtus regit. Pſal.79. Qui regis Iſrael intende,qui deducis velut ouem Ioſeph. Tertiò nos deducet in futurum,dum ad gloriam ſuos electos aſſumet.Pſal.142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Et ſic Chriſtus eſt illa fortiſſima turris noſtræ defenſionis,de qua Prouerb.18. Turris fortiſſima nomen domini, ad ipſam currit iuſtus,& ſaluabitur.

974 *Quoniam tu, Deus, exaudiſti orationem meam, dediſti hæreditatem timentibus nomen tuum.*

HIc ponitur orationis exauditio. Et aduertendum,quòd hic dicit orationem eſſe exauditam, & non dicit deprecationem,cum tamen in principio Pſ. orauerit, & etiam fuerit deprecatus. Quod ideo dicit, quia cum deprecatio ſit pro malis amouendis: Deus autem a ſuis electis non omnia mala remouet uitæ pręſentis, quinimo illa multoties infert ad virtutum cuſtodiam, vel augmentum meritorum. Hinc eſt,quòd iuſtorũ deprecatio,non ſemper exauditur ad votum,licet ad vtilitatem. Oratio autẽ pro bonis cõferendis ſemper exauditur,quia omnia, quæ Deus ſuis electis infert, vel permittit inferri, ad hoc tendunt, vt illis æternam conferat vitam. Et ideo dicit orationem ſuam exauditam, ſed non deprecationem. Diuiditur autem iſta pars in tres, quia oſtẽdit primo,ꝙ iuſtis datur patris hæreditas.Secundò oſtenditur hæreditatis dignitas.ibi. *Deus ſuper.* Tertiò hæreditatis oſtenditur æternitas,ibi. *Permanet in æternum.*Quantum ad primum ſciendum, quòd hæreditas eſt multiplex ſcilicet hæreditas abominabilis, & perniciosa, hæreditas mutabilis, & flutuoſa, hæreditas vtilis, & gratioſa, hæreditas *Hæreditas.*

A deſiderabilis,& glorioſa.Primò eſt hæreditas abominabilis,&c. ſcilicet hæreditas malorum, qui ſupplicium hæreditabunt æternum.Vnde de impio dicitur. Deuorabit eum ignis, qui non ſuccenditur, & affligetur. Sequitur. Hæc eſt pars hominis impij a Deo, & hæreditas a domino verborum eius. Quæ exponens Gregorius,ait. Iniquus ſi in hac vita poſitus benè agere voluiſſet, apud Deum hæreditatem regni cœleſtis haberet. Sed quia prauis ſubdi deſiderijs elegit,hæreditatẽ ſuã a Domino in tormentis inuenit,quia *Iob, 20.* *Greg. 15 mo. c. 16*

B eiuſdem domini participare gratiam non quæſiuit Benè autem dicitur, hæreditas verborum eius a domino. Qui enim pro magnis malis in ſupplicium mergitur,fortaſſe credebatur,quòd pro illis,quæ male dixerat,minime iudicaretur, sed cum diſtricta omnipotentis Dei iuſtitia ſupplicium a reprobis ꝓ peruerſis actibus exigit, eis etiam mala vſque ad verborum retributionem reddit, vt qui de magnis malis debitores ſunt, ſupplicijs traditi, etiam nouiſſimum quadrantem ſoluant. Nam quos magna premunt, etiam mala

C minima pariter in gehenna affligunt,&c. Hæc autem malorum hæreditas eſt deteſtabilis,quia contumeliam malus hæreditabit,& omnis peccator eſt horribilis.Eccleſiaſtico decimo.Cum morietur homo, ſcilicet peccator, hęreditabit beſtias,ſerpentes,& vermes. Et eſt odibilis: quia Iob capitulo vigeſimo dicitur. Deuorabit eum ignis, & hęc eſt hęreditas impij a dño. Secundò eſt hæreditas mutabilis, ſcilicet, temporalium rerũ, & hęc datur bonis,& malis. Et ideo ſatis eſt paruipendenda. Et hęc hęreditas ſępe obtinetur *Eccl. 6.*

D per violentiam,quia vt plurimum quidã aliorum temporalia rapiunt violenter. Iob. 27. Hęc eſt hęreditas violentorum: quam ab omnipotente poſſidebunt.Sępe obtinetur per malitiam. Prouerb. 20. hæreditas, ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimis benedictione carebit.Quod ideo dicitur,quia de male acquiſitis non gaudebit tertius hæres. Et hæc hæreditas quanto maior eſt, tanto ſibi maiores acquirit inimicos, patet, quia quanto quis plura bona ſuo reliquit hæredi, tanto hæres magis optat illius mortem.

Vnde

Seneca in epist. ad Lucillã. 6. Vnde Seneca dicit. Quanta dementia est hæredis sui res procurare, vt hæredem ex amico faciat inimicum hęreditas magna? Hinc est, quòd plus tristantur de morte domini serui, quam filij hæredes, vt idem dicit in libro declamationum, declamatione tertia. Vnde & idem Seneca in libro de Prouerb. dicit, quòd male agit secum, qui medicum facit hæredem quia scilicet ipsum de amico facit inimicum. Et ideo de ista hæreditate dicitur. *Hier. 12 Virtus.* Hæreditas mea facta est mihi quasi leo in silua. Tertiò est hæreditas utilis, & gratiosa, s. scientiæ, & virtutum. De qua Eccles. 37. Sapiẽs in populo hæreditabit honorem. Et benè dicit, hæreditabit, quia nihil in præsenti vita securius possideri potest, quam ipsæ virtutes quæ per violentiam auferri non possunt. Vnde Boetius. *Boet. lib. 2. de consolatione* Quid ò mortales extra petitis? intra uos positam fœlicitatem habetis. Ostendam tibi cardinem fœlicitatis. Estne aliquid tibi teipso preciosius? nihil inquies. Ergo si tui compos fueris, teipsum possidebis, quem nunquam amittere velis, nec fortuna possit auferre. Modo homo est sui compos per virtutes. Qua propter vt narrat Seneca de tranquilitate animi ante finem, naufragio, inquit Zeno, cum audiret omnia sua submersa, dixit. Hoc iubet me philosophari. Et Polycrates dicit, illũ respondisse petenti, cum omnia perdidisset ex vastatione inimicorum, & totum incẽdio fuisset consumptum, sic Nihil perdi di, omnia mea mecũ sunt. Ex quibus plane patet, ꝙ virtutes, quæ in nobis sunt, violenter auferri non possunt, & ideo ipsorum hæreditas est vtilis, & gratiosa. Esa. 54. Hæc est hæreditas seruorũ Dei, iustitia eorum. Quartò est hæreditas desiderabilis, & gloriosa. s. hæreditas gloriæ quæ verè delectabilis est, quia possidetur cum fiducia, ad Heb. 9. Repromissionem accipiant, qui uocati sunt æternæ hæreditatis, ꝙ autem est æternum, cum fiducia possidetur, possidetur cum bonorum abundantia, Leuitico 20. Possidete terrã, quam dabo uobis in hæreditatem, manentem lacte, & melle. Possidetur cum lætitia. ad Eph. 1. Sciatis, quæ sunt diuitiæ hæreditatis eius in sanctis. Et hæc est illa hæreditas gloriæ, quam Deus suis

E conferet electis post hanc vitam, Ps. 126. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini, &c. & de ista nunc loquitur Psalmista dicens. *Quoniam tu, Deus meus, exaudisti orationem meam, dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.* Et aduerte, quòd dicit *dedisti*, in præteritum, ponens præteritum pro futuro pro nimia certitudine. Et est sensus. *Dedisti* ne dican dabis adeò. n. certus sum, quasi esset iam. Vel dedisti in spe. Ex eo enim quod dedit nobis potestatem filios Dei fieri, dedit nobis potestatem hæreditatis suæ. Et hoc est quod dicit Apostolus. Rom. 8. Sumus filij Dei. Si autẽ filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Sed ibi quæstionẽ mouet glo. dicens, quòd cum hæres quis solum dicatur, cum iam hæreditas morte decessoris teneatur, nec alio modo possit intelligi hæreditas firma, secũdum leges humanas, quõ ergo nos hæredes Dei possumus dici, cum ipse Deus non moriatur? Respondet, nos hæredes Dei dicimur, etsi non Deus decedat, quia hæreditatem æternam nos filij speramus, quam in futuro possidebimus: non per patris mortem, qui mori non potest, quia ipse est hæreditas nostra. Vel potest dici, quod decedet secundum modum cognitionis, quo cognoscitur a nobis. Nunc enim ex parte cognoscimus, & per speculum videmus, decedet ergo, vt tunc non videatur per speculum in ænigmate sicut nunc, sed facie ad faciem. Potest etiam dici, quòd Christus, qui est Deus, mortuus est in cuius morte testamentum hæreditatis nostræ fuit confirmatum. Et hoc est quod de Christo dicitur, ꝙ noui testamẽti mediator est, vt, morte intercedente, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis.

F (marginal letter beside "tatis suæ") G (beside "quam in futuro") H (beside "ti mediator est")

Dies super dies Regis adijcies, annos eius vsque in diem generationis, & generationis.

OStenditur hic eiusdem hæreditatis dignitas, quia scilicet filij eandem hæreditatem habebunt cum patre, & milites cum Rege, ac serui cum domino, quia scilicet erimus hæredes quidem

dem Dei:cohæredes autem Christi,Dũ
itaque dicit, quę sit hæreditas regis,s.
Christi, significat etiam quæ sit militis,
q.d.*Dedisti nobis hæreditatem*,sed quam?
Hæreditas Dei. quam.s.habet Christus rex. Et ipse quã
hæreditatem habet? habet.s. æternam,
quia.s.tu adijcies dies Regis super dies,
idest, dies æternos super temporales.
Per hoc enim significat æternitatẽ Chri
sti,qui est Rex noster,Christo itaque Re
gi, dedit pater dies sine fine, super istos
dies quibus in presenti regnat ecclesia,
vt nõ solum in istis diebus regnet Chri-
stus in ecclesia, sed etiam cum illo sancti B
regnent in æternum, Et hoc alijs verbis
exprimit,dicens.*Annos eius vsque in diem*
Dies æternus. *generationis,&generationis*.q. d. Hi dies,
& hi anni vsque in diem generationis hu
ius præsentis, & generationis futuræ, s.
sunt vnus dies,qui vnus dies continet,&
transcendit sæcula præsentis, & futuræ
Psal.83. generationis. Et hic dies est æternitas.
De quo die dicitur. Melior est dies vna
in atrijs tuis super millia.

976

Permanet in æternum in conspectu Dei, misericordiam, & veritatem eius quis requiret? C

HIc declarat huius hæreditatis æter
nitas,dicens,q; illa hæreditas.*Per
manet in æternum*. Vbi notandũ,q; de es-
sentia formalis beatitudinis sunt tria, s.
clara visio,vera fruitio,& firma siue ęter
na tentio,ut notaui supra ver.491.Quo-
modo enim esset quis verè beatus, si de
æternitate suæ beatitudinis certus non
esset?semper.n. timet cadere, & cum ti-
mor talis sit pœna,beatus in pœna semp
staret,quod implicat contradictionẽ. Et D
de ista æternitate certificantur, videndo
diuinã essentiam in qua relucet. Et hoc
est,quod subdit.*In conspectu Dei*,q d. Illa
975 hæreditas permanet in ęternũ, & de hoc
sunt certi,quia sunt in conspectu Dei.Et
quia illa hæreditas oĩbus abundat, ideo
Misericordia. Veritas. subdit. *Misericordiam, & veritatem eius
quis requiret?* q. d. Nullus. In æterna.n.
hæreditate nulla potest esse miseria, er-
go ibi non est opus misericordiæ, quia
ibi nullus erit miser. Ibi omnes clare ui-
debũt Deum, qui est ipsa veritas per es-

A sentiam,ergo ibi nullus potest errare.Ve
ritas autem cum requiratur, vbi non co-
gnoscitur, & ibi omnes cognoscent clarè
veritatẽ,sequitur q; ibi nullus veritatem
requirit,quia nemo requirit, q; habet,&
scit se illud habere. Exponitur ergo ista
ista pars negatiuè, s. in patria misericor-
diã,& veritatẽ eius quis requiret? q. d.
null⁹,q̃a ibi nulla miseria,ibi oĩs veritas.

Sic Psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi,vt reddam vota mea de die in diem. 977 12. q. 1. simus.

HIc est vltima pars, vbi ponitur gra-
tiarum actio. Vbi notandum,
quòd beati continue cum spiritibus an-
gelicis in diuinis laudibus immorantur,
in Deũ referentes omnia sua bona ope-
ra, & ex hoc ipsum laudantes. Vnde de
ciuitate superna dicitur Esai. 51. Gau-
dium, & lętitia inuenietur in ea, gratia-
rum actio,& vox laudis. Et hoc est,quod
hic dicit psalmista in persona cuiuslibet
beati. *Sic*, Scilicet in hæreditate æterna
positus,*Psalmum dicam nomini tuo*. Psal
mus enim vt frequenter dictum est, si-
gnificat bonam operationem.Et sic psal-
mum dicere domino,est omnem bonam
operationem Deo attribuere & non si-
bi. Sic psalmum Deo dicebat Iacobus
Apostolus. Oẽ datũ optimum, & omne Iacob. 1.
donum perfectum desursum est, &cæt.
In sæculum sæculi, idest, in perpetuum.
Vide supra versiculo nonagesimoquin-
to. Sequitur. *Vt reddam vota mea de die
in diem*. Vbi notandum est, quòd volun-
tas nostra quandiu carni manet in præ-
senti alligata totaliter in Deũ ferri non
potest, quia pondere carnis grauatur.
Vnde præceptum dilectionis Dei, quo
est diligendus toto corde,&c. in præsen-
ti ad plenum perfici non potest, perfi-
cietur autem in futuro, vbi anima à pon-
dere carnis libera erit. vt dicit beatus
August. in libro de perfectione iustitiæ.
Et sic in præsenti vota nostra,idest,actus
voluntatis nostræ plenè Deo reddere
non valeamus, sed in patria ipsos actus
plenè in Deum referemus, ipsum aman
do toto corde, &c. Et hoc est, quod ait.

Vt

Vt reddam vota mea, i. actus voluntatis E meæ totaliter tibi. Et hoc *de die in diem*, idest, absolutus a die uitæ præsentis, ac deductus in diem fœlicitatis æternæ. De quo psal. 83 Melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Et hic notat gloss. quòd in figuram huius laudis diuinæ, quæ erit post hanc vitam post omnia in ecclesiasticis officijs dicitur, Benedicamus domino: quia de omnibus bonis, quæ in præsentis facimus, Deum perenniter in futuro laudabimus. A pueris autem dicitur: quia tunc angelicæ puritatis consortes erimus. Nullus enim in regnum cœlorum intrabit, nisi paruulus.

PSAL. LXI.

978 13.q.8. vltimo. **N***Onne Deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.*

HVIVS titulus psalmi est. *In finem pro Idithum Ps. Dauid*. Vbi pro literali intelligentia notandum, quòd Dauid constituit multos cantores ad canendum Deo laudes in tabernaculo ante arcam fœderis. Quibus tres præpositos instituit, qui oībus alijs cantoribus præessent, sic quòd quilibet illorum trium certam partem cantorum sub se habebant. Et laudes domini per vices decantabant, sicut modo hebdomadarij per vices suas officium faciūt in choro. Et isti tres prępositi fuerunt, Asphà, Heman, & Idithum. Vide supra versiculo trecētesimotrigesimoseptimo. Et sic Idithum est nomen proprium. Et sic sen- H sus literalis tituli est, quòd iste psalmus dirigens nos in finem, fuit factus à Dauid decantandus à Leuitis, qui erant sub Idithum. De materia autem psalm. quòd Dauid fecit istum psalmum, quando persecutus à Saul fugerat in terram Moab, sed admonitus à Gad propheta, fuit reuersus in terram Iuda, ut habetur primo Regum uigesimosecundo. De quo etiam reditu fecit psalmum decimum, sed illum fecit redeundo de terra Moab ad terram Iuda. Istum autem fecit postquam per aliquod tempus in terra Iuda remanserat. Et quia in Iudæa sub diuina cōfidentia manebat, ideo istum psalmum à diuina confidentia, in qua subiectus manebat, incœpit dicens. *Nonne Deo subiecta erit anima mea, &c.* Sic ergo literaliter psalmus iste diuiditur in duas partes. Quia primo ponitur ipsius Dauid in Deo confidentia. Secundò aduersariorum eius exprimitur malitia, ibi. *Quousque irruitis, &c.* Dic ut Nic. de Ly. Quantum ad sensum propheticū notandum, ꝙ ex titulo declaratur mate- F ria psalm. cum dicitur. *In finem Psalmi Dauid pro Idithum*. Idithum enim nomē proprium fuit cuiusdam cantoris. Et secundum Catholicon Idithum interpretatur trāsiliens eos, uel saliens, quia quosdam humo inhærentes, & ea, q̄ sunt in humo cogitantes, & in rebus transitorijs spem ponentes, transiliuit iste Idithum, qui uocatur trāsiliens, & acuitur in fine. De tali ergo transiliente agit Psalm. iste qui à terrenis ad cœlestia mente transire docet. Mouens pigros illuc sequi, & laudans locum quo transiliendo peruenit. G Ostendit enim, ꝙ trāsiliens ista terrena, Deo subditus esse debet, Est ergo sensus tituli iste psalm. iste factus à Dauid, est pro Idithum, idest, agit de trāsiliente de mundo in finem, idest in Christū Vnde tota intentio psalmistæ est, ut spretis terrenis, amemus æterna. Quantum ergo ad istū intellectū psalmus iste diuiditur in tres partea. Quia transiliens talis quilibet tria debet facere, s. primo pro fundamento habere humilitatē. Secundò, Dei debet cognoscere pietatē, ibi. *Quia ipse Deus meus*. Tertiò spernere debet mundi H uanitatē, ibi. *Verumtamen uani*. Prima in duas, quia primo ponit suam humilitatē Secundò Iudæorum iniquitatem, ibi. *Quousque*. Prima in duas, quia primo ponit suam humilitatem. Secundo humilitatis causam, & rationem, ibi. *Nam & ipse*. Quantum ad primum sciendum, quòd in isto psalmo loquitur ecclesia in persona cuiuslibet iusti, uel suorum mēbrorum. Et quia fundamentum cuiuslibet uirtutis, & iustitiæ est humilitas, ideo ab humilitate incipit, dicens. *Nonne Deo subiecta erit anima mea?* Nam ut dicit

Greg. lib. 23. mor. cap. 13. dicit Gregorius. Humilitas est omnium virtutum mater, & magistra. Deo autem quilibet homo rectè subijci debet, & hoc multiplici ratione. Qm̄ ad hoc nos inducit. Primò dispositio generalis circa vniuersum, in quo videmus inferiora subijci superioribus, quia quanto aliqua sunt puriora, & digniora, tanto in mundo sūt superiora, vt patet de igne, qui est supra aerem, aër supra aquam, aqua supra terram. Et ideo quia terra indignior est omnibus elementis, cæteris omnibus subijcitur. Cum Deus dignior sit omnibus, omnia Deo subijci debent. Et hanc ratio

B

Rom. 13 nem notabat apostolus dicens. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Quid autem hic dr̄ anima, nisi ipse homo, quem vocat animam, vt ostendat ꝙ non solum corpore Deo quis debet subijci, sed principalius anima, & voluntate. Secundò ad hoc nos inducit obligatio naturalis hominis ad Deum. Natura liter. n. qui sibi inferioribus vult præesse & dominari, & ipse suis superioribus subijci, & obedire debet. Qua. n. fronte quis superior ab inferioribus obedientiam exiget, si ipse suo superiori subesse contemnit? Cum ergo homo suis inferioribus velit præesse, vt puta iumētis, auibus & cunctis animantibus terrę, dignum est

C

Psal. 38 vt se subijciat suo superiori. Vnde homini dicitur. Subditus esto domino, & ora eum, q. d. Si Deo non te per humilitatem subijcis, nec alia tibi erunt subiecta. In cuius signum ante peccatum, animalia venenosa homini nocet non potuissent, neq; aliqua alia creatura, sed omnia inferiora ditioni hominis subiecta fuissent, similiter & caro non repugnasset animæ, sed statim vt homo per superbiam diuinis mandatis subijci noluit

D

omnia homini repugnare cœperunt, & caro spiritui. Idcirco nobis consuluitur Ecclesi. 51. Collum vestrum subijcite iugo eius. Tertio retributio salutaris, quia subiectos exaltat in cęlestibus. Vnde & ille Antiochus recognoscens flagellatus

I. Mat. 9 a Deo, ꝙ Deus subiectos exaltat, & flagellat rebelles, ait. Iustum est hominem subditum esse Deo, &c. Quæ omnia considerans psalmista dicit. Nonne, idest, immo subiecta erit Deo anima mea. Et sub

A

dit motiuū. *Ab ipso enim salutare meum.* s. ab ipso Deo patre procedit filius, qui est auctor salutis meæ. Et per hoc vult ostendere, ꝙ quicunq; voluntariè subijciatur Deo, ab hostibus manet securus. Propter, ꝙ hic ait August. Nonnè Deo subiecta erit anima mea: quasi quilibet transiliens iustus hoc dicat hostibus suis spiritualibus vel corporalibus, &c.

Nam, & ipse Deus meus, & salutaris meus, susceptor meus, non mouebor amplius. 979

HIc suæ humilitatis ostendit causam. Vbi sciendum, ꝙ ista pronomina, meus, tuus, & similia, notant quandam relationem habentis ad habitum, vel habiti ad habentem. Vnde quandoq; notant maioritatem, & excellentiam sub iecti supra prædicatum vt, cum dicitur, Dominus meus, quandoq; econtrario, vt cum dicitur, seruus meus. Et hæc differentia denotatur in subiecto importante excellentiam, & perfectionem, vt Dominus meus, pater meus, magister meus, vel in subiecto importante aliqualiter minoritatem, & defectū, vt seruus meus, filius meus. Vnde talis relatio dicitur in differens, videlicet ratione subiecti importantis maioritatem aliquam, vel minoritatem secundū nostrum modum intelligendi, vt puta dicendo alicui. Ego sum vester, vel vos estis meus, talis relatio est indifferens, quia potest esse sensus. Ego sum vester, s. Dominus, vel seruus, vel vos estis meus, s. Dominus, vel seruus. Sed quando ponitur subiectum importans excellētiam facit relationem excellētiæ, vt Dominus meus, vel Deus meus, econtrario relatione importante subiectionem. Cum ergo hoc nomen Deus sit nomen summæ excellentiæ, quādocunq; sibi additur meus, vel tuus, denotat relationem superioris ad inferiorem, uel genitoris ad genitum, & huiusmodi. Deus enim nomen est summæ excellentiæ. Quoniam secundum grammaticos, Deus dicitur a Deos, quia in Græco significat metum, eo quod Deus sit timor omnibus colētibus eum.

Meus. Relatio.

Deus.

eum. Vel dr̃ Deus, à do, das, quia omnia ab ipso dantur bona. Vel dr̃ Deus a diligo, gis, quia omnia, quæ sunt, diligit, & nihil odit eorum, quæ fecit. Et cum omnes istæ deriuationes sint excellentiæ, sequitur, cum dicitur, *Deus meus*, ꝙ ibi notatur excellentiora & dominium Dei, supra rem, cuius est Deus. Ad propositum ergo psalmista volens ostendere se Deo subiectũ, & causam subiectionis, d. *Nam & ipse Deus meus*, s. cui merito subijci debet anima mea, quamuis. n. Deus sit omnium Deus & dominus, quantum est ex parte sui, non tñ quantum est ex parte subditorum: quia non omnes voluntariè ei subijci volunt, nec eum suum Deum recognoscere. Sed fidelis quisquis propriè dicere põt Deus meus, qui ipsum pro Deo recognoscit, & dño. Et nota, ꝙ hic Deus accipi potest essentialiter, & personaliter. Si accipiatur personaliter, tunc refertur ad id, quod statim dictum est, in primo versiculo. *Ab ipso.n. salutare meum*, s. filius, qui est auctor salutis meę, quod. s. salutare est Deus meus. Per hoc ostendens, ꝙ filius non sit minor patre, quia Deus vnus est cum patre. Et ipse filius *est salutaris meus*, i. redemptor meus per incarnationem. Vnde qualiter sit salutaris meus ostendit, dicens, quia susceptor meus, quia. s. me, i. humanitatem meam suscepit ad vnionem hypostaticã. Et quia illa susceptio hominis est insepa rabilis, quia quod semel filius assumpsit, nunquam dimisit, ideo subdit. *Et non mouebor amplius*, s. homo assumptus semel, amplius a verbo non separabitur. Si autem accipiatur hic Deus essentialiter, tunc est sensus. *Nam, & ipse Deus meus*, quia licet sit omnium Deus per potentiam, meus aũt est per gratiam. *Et salutaris meus*, s. in quo est finis meus, & salutio mea, quia beatitudo nostra erit in visione, & fruitione diuinæ essentiæ & nõ alicuius personæ præcisè. *Et susceptor meus*. quia. s. Deus vel diuina essentia mea suscipiet ad gloriam in qua beatificabor. Quod cum factus fuerit. *Non mouebor amplius*, quia. s. ad beatitudinem assumptus a Deo, amplius cadere non potero, quia. s. quilibet beatus est certus de æternitatæ suæ beatitudinis.

Salutare

E *Quousque irruitis in hominem, interficitis vniuersi vos tanquam parieti inclinato, & maceria depulsæ?*

HIc consequenter ostendit Iudæorum, & aliorum reproborum ini quitatem. Vbi notandum, ꝙ vniuersalis ecclesia assimilat̃ vni homini qui habet vnum caput, & membra distincta. Caput aũt ecclesiæ est Christus, quia ipse est caput super oém ecclesiam. Ephe. 1. Cæteri aũt fideles sunt huius hoĩs membra, ut puta, actiui dñr manus, prædicatores pe F des, & huiusmodi. Hunc aũt hominem semper mali sunt persecuti, quia reprobi semper persecuti sunt bonos volétes ecclesiam bonorum dissipare. Sed hoc frustra fecerunt, quia licet quandoq; potestatem habuerunt supra hominem exteriorem, nunquam tñ hominem interiorem dissipare potuerunt, imò quãto maior erat persecutio exterioris hoĩs, tanto amplius roborabatur interior homo. Vnde istos reprobos reprehẽdens psalmista d. *quousque irruitis in hominem*. Per hoc .n. quod d. *quousque*, notat continuatio- G nem persecutionis, quia a sanguine Abel iusti incæperunt irruere in hunc hominẽ Et non solum in membra, sicut in persecutione prophetarum, & sanctorum patrũ, sed ét in ipsum caput, quod est Christus. Irruerunt. n. in Christum volentes per eius mortem eius nomen, & fidem perdere, putabant. n. ipsum Christum a Deo deiectum, & Dei auxilio destitutũ. Vnde de ipso dicunt. Si filius Dei est, liberet eum nunc, si vult. Et hoc est, quod d. *Irruitis in hominem*. s. ecclesiã, vel Christum. *Tanquam parieti inclinato, & maceria depulsæ* q. d. Putatis, ꝙ sine defenso- H re sit, & facile ruat vt inclinatus paries, qui ét nõ impulsus caderet. Et quasi materia, quæ est constructio saxorum sine ligamine cementi, vt fit circa hortos, & vineas, quæ faciliter dissoluitur. Sed quid mali ex hac persecutione Christi, & ecclesiæ consequuntur? Certè nihil proficiunt, quia ex hoc ecclesia roboratur, & ipsi se ipsos occidunt æternaliter Vnde de illis dicit. *Interficitis vniuersi vos*, scilicet, metipsos inrerficitis, non Ecclesiam neq; caput Ecclesiæ Christũ, quia

Homo. Persecutio.

quia vt scribitur Sapientiæ 11. Homo per malitiam occidit animam suam.

981 *Veruntamen pretium meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti, ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.*

Nulli. q. 1.

Pretium Christus

OStenditur hic malorum iniquitas & malitia, quia tota persecutio cōtra Christum, & Ecclesiam ad hoc intendebat, vt Christi fides, & nomen tollerētur, ne ipsum tollerent homines. Et hoc notans dicit. *Veruntamen pretium meum cogitauerunt repellere.* Hic enim loquitur B Ecclesia. Quod est enim pretium Ecclesiæ, nisi Christus, quo Ecclesia de captiuitate diaboli redempta fuit? 1. Corint. 6. Empti enim estis pretio magno, glorificate, &c. glo. Pretio magno, idest, sanguine Iesu Christi. Hoc ergo pretium ne redimeretur Ecclesia, cogitauerunt mali repellere, idest, perdere, & dissipare eius fidem, & nomen per mortem, sed eius morte pretium nostrum non fuit perditum, sed pro nostra redemptione erogatum. Tamen non obstante Iudæorum cogitatione peruersa, Christus cha C ritatem ad eos habens, ipsorum salutem desiderabat. Quod notans subdit. *Concurri in siti.* Quid enim sitis significat, nisi desiderium? Vide versiculum 689. Vnde & Christus pendens in cruce desiderio humanæ salutis ait, Sitio. Et sic conformiter sitim pro bono desiderio accipit psal. dicens. Sitiuit anima mea ad Deum. *Ioan. 19* Sic & nunc desiderium salutis Iudæorū innuens Christus ait. *Cucurri in siti*, scilicet salutis eorum. Sed illi tanquam ingrati, & infideles, *ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.* Vbi notandum, q̄ D mos est peruersorum, primo laudare illos, quos perdere volunt. Vt ostendit Greg. dicens. Iniqui enim ne praui uideantur, loquuntur aliquando bona de iustis, quæ esse iam cognita, & alijs noue runt, sed hæc ipsa protinus ad cumulum reatus protrahunt. Et credendum sibi in contrarijs, ex eo quòd prospera loquuntur ostendunt. Tantoque mala quasi verius infamant, quanto bona quasi deuote laudant. Ad vsum ergo intorquent criminis voces fauoris, dum iustorum vitam

Laudare Adulatio. Greg. 5. mor. ca. 13.

A inde post grauius vulnerant. Vnde hanc ante specietenus laudabant. Consimiliter, & Iudæi, ut facilius Christū perdere possent, ipsum qn̄q; uerbis laudabant, ut qn̄ dixerunt. Mag. scimus. quia uerax es, &c. Et hoc tangens psalmista in persona Christi, de ipsis dicit, quod *ore suo benedicebant, et corde suo maledicebāt.* Sic. nō. conformiter de ipsis Christus dixit. Populus hic, labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Et ex omnibus prædictis concludendo repetit primum versum suæ humilitatis ostensiuum, dicens.

Mat. 22

Mat. 15

Veruntamen Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. 982

7. q. 1. sciendū.

HAec enim repetitio menti nostræ robur infigit, quasi dicat, Quicquid illi faciant, Deo subiecta esto anima mea, quia scilicet, patiētiam in aduersis seruabo, quam non sibi, sed Deo atribuit, d. *Ab ipso enim patientia mea.*

Quia ipse Deus meus, & saluator meus, adiutor meus, non emigrabo. 983

COnsequenter hic ostenditur, quòd quilibet transiliens mundum, & siue iustus, debet cognoscere Dei bonitatē. Bonitas aūt Dei maxime in tribus apparet, s̄m q̄ pars ista diuiditur. Nā Deus suos in se sperantes fortificat, ne cadant à uirtutibus. Secundò glorificat, ut scandāt in cęlestibus, ibi, *In Deo salutare.* Tertiò iustificat, ne uiuāt in criminibus, ibi. *Sperate in eo.* Quantum ad primum, sciēdū, quod quādiu sumus in præsenti uita, impugnamur undique ut à virtutibus cadamus in peccatum, sed Deus suos adiuuat, ne cadant, pro nobis pugnando contra hostes. Si enim gallina pullos suos contra miluum protegit, & defendit, quomodo credendū est quòd ipse Deus filios suos sine adiutorio relinquat pugnantes contra diabolum? certe minime. In cuius figuram legimus 2. Paralip. 26. quòd Ozias pugnabat contra Philistijm, & adiuuit eum Deus contra Philistijm, & contra Arabes, & contra Amonitas. Vbi notandum, quod contra tres hostes spiritualiter gerimus bellū, quos sine Dei adiutorio superare non possumus, figuratos per Philistæos, Arabes, & Amoni-

Adiutor Deus. Praliantes contra diabolum.

Hostis triplex, diabolus, caro, et mūdus.

Amonitas, s. diabolum, carnem, & mundum. Philistæi enim, qui interpretantur cadentes, vel ruina populi, significant dæmones, qui de cœlo ceciderunt. Esa. 14. Q̃uo cecidisti, &c. Arabes vero, qui interpretãtur campestres, vel deserta, significant mundum, qui ad modum deserti se habet de iure, quia ab oĩbus est deserẽdus. Vnde de qualibet anima iusta dicit. Quæ est ista quæ ascendit per desertum, &c. Sed Amonitæ, qui interpretantur cõprimentes, significant carnem, quæ nos vndiq; comprimit: quia caro semper concupiscit aduersus spiritum. Ozias autem, qui interpretatur videns Deum, significat quamlibet deuotam animam, quæ in triplici pugna prædicta oculos mentis ad Deum habet erectos. Dominus ergo Oziam, idest, quamlibet deuotam personam adiuuat contra Philistæum, dum aduersarium nostrum diabolum nobis subijcit. Ps. Deus adiutor nostrũ in æternũ. Contra Arabes, dum suo adiutorio nos mundum spernere facit, & mundi derisiones vel opprobria non timere. Psal. 70. tãquam prodigium factus sum multis, & tu adiutor, & fortis. Contra Amonitas, dũ suo adiutorio nos carnẽ facit superare, & nos in carne existẽtes, ad instar Angelorũ p̃ter carnem facit viuere, ne per carnem cadamus. Et istud adiutorium per Angelos nobis administrat, vt quilibet sic adiutus, dicat illud Dan. 10. Ecce Michael vnus de principibus primis, venit in adiutorium meũ, & nemo est adiutor meus in omnibus his nisi Michael. Quis enim tales, tantosque hostes sine Dei adiutorio vincere posset? certè nullus. Vnde tales considerans hostes, Deo dicebat ille miles probus Iudas Machabæus. Quomodo poterimus resistere ante faciem illorum, nisi tu adiuues nos? Et nota, quòd quandoq; ad tempus electos suos Deus sine adiutorio prædicto deserit, sed ad ipsorum humilitatem, vt inde in humilitate magis fundentur, sed eos finaliter adiuuat, ne scilicet finaliter virtutibus cadãt. Quod bene considerans psalmista, dicit. Psalm. 118. Non me derelinquas vsquequaque. Quod exponens Vlricus, dicit. Ac si diceret. Scio quòd derelinquere soles vtiliter sanctos tuos, ab eis quandoque tuum subtrahendo adiutorium, vt eos probes, aliter enim ab aduersario tentari non possent. Et ideo non rogo, ne vnquam me derelinquas, quia non expedit mihi, velut meam infirmitatem sentiens dicam, bonum mihi, quòd humiliasti me, velut exercitium habeam præliãdi. Sed magis peto, ne me vsquequaque deseras, idest, vsque ad nimietatem. Nulla enim virtus humana, si diutius tuo deseratur adiutorio in tentatione sua constantia poterit perdurare. Vnde oportet vt tu, qui humanarum virium es conscius, sis, & luctaminum moderator. Et hoc est, quod alibi psalmista petit, dicens. Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neq; despicias me, Deus salutaris meus. Ex quibus omnibus patet, quod Deus suo adiutorio animam fortificat ne per peccata cadat a virtutibus. Et hoc est quod recognoscens hic psalmista, dicit. *Quia ipse Deus meus est saluator meus, & non emigrabo,* scilicet a virtutibus non cadam, finaliter. Nam migrare, idem est, quod transire, & componitur cum e, & fit emigro, gras, idest, valde transire, q̃ fit, quando homo de statu gratiæ transit ad statum culpæ.

Cant. 3. Galat. 3 (margin)

In Deo salutare meum, & gloria mea, Deus auxilij mei, et spes mea in Deo est.

OStendit hic, quòd bonitas diuina suos glorificat. Vbi sciendum, quod præsens vita est via, non terminus. Ideo hic non debet poni gloria nostra, sed solum in vita futura, vbi iustis erit requies sine labore, vita sine morte, gaudium sine mœrore. Ad quam quisq; fœlicior perueniet, quanto hic grauiora fuerit passus pro Deo. Vnde Grego. ait. Tanto namque spes in Deum solidior surgit, quanto pro illo quisque grauiora pertulerit, quia nequaquam retributionis gaudium de æternitate colligitur, quod non hic prius pia tribulatione seminatur. Hinc enim per psalmistam dicitur. Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua, venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos. Hinc Paulus ait. Si commorimur, & conuiuemus, si sustinemus, & conregnabimus.

Actuum 14. bimus. Hinc discipulos admonet, dicens. Per multas tribulationes oportet nos introire in regnũ Dei. Hinc sanctorũ gloriã *Apoc. 7.* Ioanni indicans angelus ait. Hi sũnt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & candidas eas fecerunt in sanguine agni. Quia ergo nunc per tribulationem seritur, ut post gloriæ fructus metatur, tanto maior fiducia mentẽ roborat quanto fortior hanc pro ueritate afflictio calcat. Ex quibus patet, quod in Deo, non in mundo, in futuro, non in prę senti gloriam sperare debemus. Et hoc est, quod hic ait psalmista. *In Deo salutare meum, & gloria mea,* q. d. Non in mundo non in præsenti, sed in futuro, quia tunc saluus, & gloriosus ero in Deo. Sed hoc non meritis meis, sed Dei adiutorio. Vnde subdit. *Deus auxilij mei,* s. in præsenti certamine. Quod ideo dicit. Ne quid boni sibi reputet homo, sed totum diuinę gratię attribuat. *Et spes mea in Deo est,* s. donec perueniam ad perfectum, s. ad illam gloriam, vbi iusti fulgebunt, sicut sol in regno patris eorum.

958 *Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra: quia Deus adiutor noster in æternum.*

Effundit cor. Ostendit hic, quod diuina bonitas suos iustificat. Vbi notãdum, quod sine spe veniæ nullus iustificari potest. Vnde talis spes contritioni, & confessioni præponitur. Vnde & hic psalmista spem præponit pœnitentiæ, dicens. *Sperate in eo omnis congregatio populi.* Et statim pœnitentiam subdens dicit. *Effundite coram illo corda vestra.* vbi gloss. *Effundite coram illo corda vestra,* scilicet prauas cogitationes cordis vestri emittite, sperando ueniam, confitendo peccata, plorando ruinam. Per lachrymas enim cor ẽffunditur. *Effundite ergo.* Nolite intus retinere virus peccati. Hæc effusio significatur in tunsione pectoris. Dum enim pœnitens extrinsecus pectus tundit, quantum peccati conscientia animũ mundat, intimatur, unde Eccles. vigesimosecundo. Pungens oculum deducit lachrymas, & qui pungit cor, profert sensum. In hac vero tunsione pectoris so-

A nus est, quo figuratur sonus, & clamor confessionis peccatorum &c. Et notandũ, ꝙ merito spes veniæ primitus est habenda iustificari volenti, quia cum debite, peccati uenia speratur à Deo, peccatum remittitur, & sub protectione Dei ponitꝰ peccator. Vnde ait dominus. Quoniã in me sperauit, & ego liberabo eum, protegam eum, &c. Non. n. est aliquid faciens peccatũ irremissibile, nisi desperatio veniæ. Vnde Iudam proditorem non tam scelus, quod commisit, damnauit, quantũ veniæ desperatio, Quoniam vt ait Augu B sti. De uenia nemo desperet, quoniam Iudam proditorem, non tam scelus, quod commisit, quam desperatio veniæ interire fecit. Ab hac. n. spe nihil mentem nostram auellere debet Non quidem magnitudo criminũ. Vnde Ambrosius. Nemo diffidat, nemo peccatorum ueterum conscientia ductus, præmia superna desperet nouit dominus mutare sententiã, si tu noueris emendare delictum. Non diuturnitas culpæ. Vnde Isidorus lib. 2. de summo bono. Nullus debet desperare veniam, etiamsi in fine uitæ suæ con- C uertatur, vnumquemque enim Deus de suo fine, non de uita sua iudicat præterita. Sed aduerte, ꝙ hæc spes veniæ temperata debet esse cum timore diuinæ iustitiæ, ne sub spe veniæ aliquis peccatum aliquod committat, quia ipse Deus non solũ misericors est, sed ẽt iustus. Et hoc est, quod docet Greg. d. Nemo sit, qui dicat quia pius est, Deus, ideo u enialiter pecco. Et nemo sit, qui, cũ peccauerit, dicat, ꝗa iustus est Deus, ideo de peccati uenia despero. Relaxat. n. Deus facinus, qđ defletur. Sed perpetrare quisque ti- D meat, quod an digne deflere possit, ignorat. Ante culpã ergo iustitiam metuat, post culpã de pietate Dei ꝓsumat. Neq; ita iustitiã timeat, vt nulla spei consolatione cõualescat. Neq; ita confidat de misericordia, vt adhibere vulnerib. suis digna pęnitẽtiæ negligat medicamina. Sed quẽ præsumit sibi pię parcere sẽper cogitet, & districte iudicare. Sub pietate ꝗppe eius spes peccatoris gaudeat, sed sub districtione illius pœnitentis correctio cõtremiscat. Et subdit ad propositũ. Spes ergo præsumptionis nostræ habeat mor

Spes veniæ.

Psal. 90.

Aug. in li. de utilitate Pœnitentiæ.

Iustitiæ timor.

Greg. 33 mor. ca. 15.

sum timoris, vt ad corrigenda peccata, & E iustitia iudicantis terreat, quem ad spem veniæ, gratia parcentis inuitat, Hinc .n. per quendam sapientem dr̄. Miserationes dñi multæ, peccatorum meorum nō memorabitur. Vnde protinus subdit, d. Misericordia .n. & ira ab illo cito proximant. Ad hoc quippe in scriptura sacra virorum talium, s. Dauid, & Petri peccata recitātur, vt cautela minorum sit ruina maiorum. Ad hoc vero, & vtrorumq; illic pœnitentia insinuatur, ut spes pereuntium sit reparatio perditorum. De suo ergo statu Dauid cadente, nemo superbiat. De lapsu suo Dauid resurgente, nemo desperet. Ecce quam mirabiliter scriptura sacra eodem verbo superbos premit, quo humiles leuat. Vnam namque rem gestam retulit, & diuerso modo superbos quidem ad humilitatis formidinem, humiles vero ad spei fiduciam reuocauit. O ineffabile noui generis medicamentum, quod vno eodemque ordine positum premendo tumentia exiccat, & subleuando arentia infundit. De magno rum nos lapsu terruit, sed de temperaméto roborauit. Sic quippe semper nos diuinæ dispensationis misericordia, & superbientes reprimit, & ne ad desperationem corruamus, spe fulcit. Hæc Gregor. Sic ergo hanc spem veniæ semper cum timore iustitiæ nos docet habere psal. dicens. *Sperate in eo*, &c. Sequitur. *Effundite coram illo corda vestra* .i. per pœnitentiam timendo iustitiam.

Eccles. 5

Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant, ipsi de vanitate in idipsum.

986

12. q. 1. omnis ætas,

Est hæc tertia pars in qua ostendit, quòd debemus spernere mundi vanitatem. Circa quod tria facit. Quia primo mundanorum describit vanitatem, Secundo electorum informat bonitatem, ibi. *Nolite*. Tertiò circa omnes diuinam concludit æquitatem, ibi. *Semel*. Quantum ad primum sciendum, quòd cum homo dicatur propriè solum ille, qui viuit secundum rationem, vt patet supra versiculo 589 quod aliqui dicuntur filij hominum, sed non homines, illi .s. qui de bonis parentibus sunt geniti, sed ipsi non vt homines, sed vt bestiæ sine ratione viuunt, ut patet vers. 31. Et de talibus hic loquitur, d. *Veruntamen vani filij hominum*. Sed quamuis omnis homo sit vanitas, aliter tñ vani sunt mali, aliter boni. Mali .n. sunt uani, quia mūdanis, quæ omnia sunt uāna, sunt dediti, sed boni dñr vani, quia desiderant esse cum Christo, & sic eis vana videntur, & per consequens vita præsens est ipsis vana. Et quantum ad hoc nota quod triplex est vanitas. Vide supra versic. 639. Quæ considerans psalmista, ait. *Veruntamen vani filij hominum*. Et quod de vanitate peccatorum sit quod per filios hominum intelligat malos, & peccatores, subdit. *Filij hominum mendaces in stateris*. Et nota q̄ statera est triplex, in qua filij hominum sunt mendaces, s. statera nostræ redemptionis, statera mercatorum, & venditionis, & statera loquelæ vel exterioris ostensionis. Prima statera dr̄ Christus, eo quod ipse ponderat omnia nostra merita, & demerita, merita cum præmijs; demerita cum pœnis, & supplicijs. Et istam stateram Iob desiderabat, dicens. Iob sexto. Vtinam appenderentur peccata mea quibus iram merui, in statera. Quod exponens Grego. dicit. Quis alius nomine statere, nisi Dei, & hominum mediator intelligitur? Qui ad ponderandum vitæ nostræ meritum venit ac secum misericordiam, & iustitiam simul detulit. Sed misericordiæ lance præponderans, culpas nostras pendendo leuigauit. In manu enim patris quasi statera miri libraminis factus, hinc in se calamitatem nostram, & illic peccata suspendit. Sed grauis ponderis calamitatem moriendo inotuit, & apud misericordia leue esse peccatum relaxando monstrauit &c. De hoc etiam vide Greg. In hac autē statera sumus mendaces, quando spe vana credimus ipsum per misericordiam non punire peccata, & sic peccata ultra debitum leuia facimus, & eius misericordiam grauem, uel quando credimus ipsum per iustitiam peccata non dimittere, & sic peccata per desperationem ultra debitum grauamus, & misericordiam facimus leuem, more Cain dicentis. Maior est iniquitas

F

Greg. li. 7. mor. cap. 1.

G

H

Vanitas.

Greg. li. 21. mor. cap. 1.

Genes.

tās mea,&c. Non considerant tales men daces,quod in sola potestate stateræ diuinæ iustitię est peccata remittere, vel damnare,iuxta illud Sap.11 Quasi momentū stateræ, sic ante te est omnis orbis terrarum. Secundò est statera mercatorum, per quam intelligitur æqualitas mercationis,s.emptionis, & venditionis. Et de hac dicitur Leuit. 19. Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula,in põdere,& mẽsura,statera iusta, & ęqua sint pondera. Et hoc dicitur contra omnes mercatorum falsitates, quia stateram iustam non facit, qui malum vendit pro bono,paruum pro magno, qui vnum pondus tenet pro emendo,aliud pro vendendo,similiter de mensuris.Contra quos dicitur.Statera dolosa abominatiò est apud dominum, & pondus æquum voluntas eius. Sic ergo illi mercatores mendaces dicuntur in stateris,qui mendacia,vel falsitates in suis mercationibus exercent,& tales Deo sunt abominabiles, de quibus dicitur. Abominatio est apud dominum pondus,& pondus,statera dolosa non est bona.Tertiò est statera loquelæ,vel exterioris apparentiæ, Ad hoc enim inuenta fuit statera, ne deceptio fieret in emptionibus,& venditionibus.Et sic stateram iustam habet, qui nullum verbis vel signis decipit. Et de hac statera verborū,& operum dicitur. Verbis tuis facito stateram, & fręnos ori tuo rectos. In ista statera sunt mendaces adulatores,qui vnū corde dicunt,& aliud ore,quia nõ est ęqua lanx inter cor,& os. Consimiliter hypocritæ, qui vnum exterius ostendunt, & aliud suntinterius.Vnde.gl.hic ait.Hic de hypocritis agit, qui aliud sunt,aliud videri volunt.d.Filij hominū sunt mendaces, quia falso examine fallunt intuẽtes, quia iusti videri volūt,cum sint fallaces. Et hoc est quod subdit.*Mendaces dico In stateris*,i. in libra iustitię, per quod facilius decipiant.Et hoc est,ꝙ subditur.*Vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum*, i.per hoc ipsum, ꝙ boni esse credunt,cū tñ non sint boni. Vñ tales dicūt. Supponamus stateras dolosas,vt possideamus in argẽto egenos,& pauperes. Quod ideo dicit. Quia quicquid faciunt hypocritæ,ad hunc finẽ dirigunt,vt aliorum bona possideant.

Prou.11

Prou.20

Statera malorū.

Eccl.28.

Amos 8.

A *Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere, diuitiæ, si affluant, nolite cor apponere.* 987

Hic consequenter informat electorum bonitatem. Vbi notādum,ꝙ hic psalmista vult abducere electos ab amore temporalium rerum, quę maximè consistunt in tribus, s. in astutijs, & malitijs.Et contra hoc dicit. *Nolite sperare in iniquitate.* In potentia,& rapinis,& contra hos,dicit.*Rapinas nolite concupiscere.*In temporalibus diuitijs,& contra hoc

B dicit.*Diuitiæ si affluant*,&c. Primò namque aliqui confidunt in suis malitijs, & astutijs.Sic confidebant illi malitiosi antiqui iudices, qui sua astutia crediderunt seipsos iustificare,& Susannam ad mortẽ ducere, ipsi tamen in sua astutia fuerunt deprehensi,& Susannam liberata. Daniel 13.In tali enim astutia non est confidendum, quia illam Deus faciliter comprehendit, & confundit confidentes in ipsa, propter quod dicitur Iob.5.quod cõprehendit sapientes in astutia eorum, & consilia prauorum dissipat.Quod multis exẽ

C plis declarans Greg.dicit.Sępe enim nõnulli humana sapientia inflati, &c. Vide versiculum 940. Et adde ad illud quod ibidẽ ponit alia exempla.s.de Saule,& de Iona,quę ibi consequenter ponit Grego. dicens. Sic Saul dum Dauid subiectum quotidiano virtutum successu crescere concupisceret, suam ei in coniugio filiam spopondit, atque in eius dotem centum dari ab eo Philistinorum præputia petit, ut cum prouocatus miles, &c. vide ibi. Aliud exemplum ponit ibidem cap. 13.

D de astutia Iudæorum contra Christum, quæ ipsis nihil profuit, sed in ipsa cõprehensi fuerunt,dicens. Cum ad redemptoris miracula credentium turba conflueret,cum sacerdotes inuidiæ facibus accẽsi mundum post eum ire proclamarent, dicentes. Videtis, quia nihil proficimus. Ecce mundus totus post eum abijt, vt ab illo vim tantæ occursionis abscinderent, finire eius potentiā per mortẽ opinati sunt,dicẽtes. Expedit vt vnus homo moriatur,& non tota gens pereat.Sed cõprehensi fuerunt in astutia sua, quia totum oppositum euenit illius, quod intẽ-

Astutia. Sapiētia mundi.

Greg. 6. mo.c.11

Iudæus. Christus

Ioan.12

Ioan.11

debant. Vnde subdit, persecutores ergo peregerunt hoc, quod pernitiose moliti sunt. Intulerunt mortem, vt ab eo abscinderent fidelium deuotionem, sed inde fides creuit, vnde hanc se extinguere infideliū crudelitas credidit, &c. Ex quibus apparet, quod non est sperandum in iniquitatè, quia vt dicitur prouer. 5. Iniquitates suæ cupiunt impium, &c. Secundò aliqui confidunt in potentijs mundi, & rapinis. Et contra hos dicit. *Rapinas nolite concupiscere.* idest aliena violenter vel astute rapere. Sic enim præcipit Exo. 20. Non concupisces domum proximi tui, non bouem, non asinum, nec omnia, quæ illius sunt. Cuius ratio pōt esse, quia talis concupiscentia quanto maior est, tanto pauperiorem facit hominem, quia quanto plura concupiscit, tanto sibi deficiunt plura, & quanto plura sibi deficiunt, tanto pauperior est. Qui autem nihil concupiscit, ei nihil deficit, & per consequens ditior est. Vnde & Valerius Maximus li. 4. c. 4. ait. Omnia nimirum habet, qui nihil concupiscit. Eo quidem certius quo cuncta possidet, quia dominium rerum collabi solet, bonæ mentis vsurpatio nullum tristioris fortunæ recipit incursum. Ita quorsum attinet, aut diuitias in perso na fœlicitatis parte aut paupertatem in vltimo miseriarum statu ponere, cum & illorum frons hilaris multis intus amaritudinibus sit referta, & huius horridior aspectus, solidius, & certis bonis abūdet? Istam autem concupiscentiam auaritiæ benè nouit Paulus abijcere, vt virtutib. ditaretur dicens. Argentum, & aurū aut nullius vestē cōcupiui, sicut ipsi scitis: qm̄ ad ea, quæ mihi opus erant, & ijs, qui me cum sunt, ministrauerunt manus istæ. Cō similiter ergo ne aliena concupiscamus, dicit psalmista. *Rapinas nolite concupiscere:* Tertiò aliqui cōfidunt in diuitijs iam habitis. Et hos corrigit, dicens. *Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.* vbi gloss. Hoc diuitibus dr̄. Ille ergo, qui non habet, nō ambiat, ille qui habet, non superbiat. Et notandum, quia nō dicit. Nolite habere, sed *nolite cor apponere.* Non. n. damnat diuitias vnde mercamur cœlum sed cor ap positum, quod s. non expendit, sed recondit, more diuitis illius, dicentis. Aīa mea,

Concupiscētia diuitiarū.

Paupertas.

Act. 20.

Diuitiæ.

E habes multa bona reposita in annos plurimos, &c. Quibus consideratis, ait Apostolus. Diuitibus huius sæculi præcipe, non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, &c.

Semel locutus est Deus, duo hæc audiui: quia potestas Dei est, & tibi, domine, misericordia, quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua. 988

HIc ostendit circa omnes diuinam æquitatem. Vbi notandum, quòd diuina locutio aliqñ dicitur ad intra, & F sic solum semel loquitur Deus, quia suū loqui siue dicere, est verbum æternum generare. Vnde Ps. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, &c. Aliquando aūt dicitur ad extra, & sic multoties, multipliciterq; loquitur Deus, ad Heb. 1. Multifariè, multisq; modis olim Deus loquēs patribus, &c. Hic ergo agit de locutione ad intra, dicens. *Semel locutus est Deus.* vnde gl. semel locutus est Deus, quia vnum verbum genuit, per quod omnia facta sunt, & in quo oīa simul disposita sunt. Et de isto loqui dicitur Iob. 33. Semel lo G quitur Deus, & idipsum sermo non repetit. Quod exponens Greg. d. Semel loquitur Deus, quia pater vnigenitum consubstātialem sibi filium genuit. Loqui. n. Dei, est filium genuisse Semel autem loqui est verbum aliud præter vnigenitum non habere, &c. Hinc aūt verbo Dei duo maximè appropriātur sicut vero iudici, s. iustitia, qua peccata impunita non relinquit, & misericordia, qua præmia iustis largitur, quod pp de ipso verbo Dei filio dicit Apostolus. Factus est nobis iustitia, & sanctificatio. Ista. n. sunt illa duo princi H palia, quæ ad verum iudicem spectant. Vnde gl. ait. Apud se semel loquit Deus, quia vnum verbum genuit, per quod oīa facta sunt, & in quo omnia simul disposita sunt. Inter quæ omnia hæc duo, quæ hic opus est, dici audiuit, cum multa alia audiuit, quæ hic memorari non est opus. Illa duo sunt potestas, idest, iustitia, & misericordia, de quibus omnes scripturæ sunt, propter quæ duo lex, & prophetæ sunt, propter quæ duo ipse Christus missus est, & Apostoli. Potestas ergo timeatur, mīa ametur, nec pro misericordia

dia potestas contemnatur, nec pro iustitia, uel potestate de misericordia despe-retur. Dicit ergo Psalmista de uerbo incarnato. *Duo hæc audiui*, s. de uerbo incar nato, quod potestas Dei est, s. quod ipsũ verbum est potestas Dei.s.iustitia Dei, iuxta illud Psal.71 Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Et consequenter se uertit ad ipsum uerbũ, dicens. *Et tibi, domine, misericordia*, s. est appropriata, qua iustos habes præmiare,

Matt.9.

& pœnitentibus peccata dimittere. Vnde ipse ad literam de se dicebat. Euntes discite, quid est misericordiam uolo, & non sacrificium. Non n. veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Sic ergo per iustitiam, & misericordiam uerbũ Dei malos punit, & præmiat bonos. Et hoc est, quod subditur. *Quia tu reddes*

Prou.24

vnicuique iuxta opera sua. Et hoc est, qđ de ipso dicitur. Qui inspector est cordis, ipse intelligit, & seruatorem animæ tuæ nihil fallit, redderque homini iuxta opera sua. Vel aliter, ut textus intelligi po-

Scriptura sacra.

test, ut per Dei locutionem intelligamus sacram scripturam. Quæ dicta duo, s. iustitiam, & misericordiam Dei nobis pre cæteris omnibus manifestat, per quam etiã ad omnes quæstiones generaliter respondet, licet non per se singulatim cuilibet.

Greg.23 mor. ca. 18.

Quod ostendit Greg. super illo uerbo

Iob 33.

Iob 33. Nõ ad omnia uerba respondet tibi. Semel loquitur Deus, & id ipsum secundo non reperit dicens. Ac si diceret. Deus singulorũ cordibus priuatis uocib. non respondet, sed tale eloquium construit, per quod cunctorũ quæstionibus satisfacit. In scripturæ.n. sacræ eloquio causas nostras singuli si requirimus, non inuenimus. Nec opus est, ut in eo quod specialiter quisque tolerat, responderi sibi diuina voce quærat. Ibi.n. nobis omnibus in eo quod specialiter patimur, vniuersaliter respondetur. Ibi.n. uita præcedentiũ fit forma sequentium. Vt enim unum ex pluribus proferamus, ecce dum passione aliqua, uel molestia carnis afficimur, scire fortasse occultas causas passionis eiusdem uel molestiæ optamus, quatenus in eo qđ patimur, ex ipsa rerum scientia consolemur. Sed quia de specialibus tentationibus nostris nequaquã no-

A bis singulis specialiter respondetur, ad scripturam sacram recurrimus. Ibi.s.inuenimus, quod Paulus carnis infirmitate tentatus audiuit. Sufficit tibi gratia mea,

1.Co.12

nã virtus in infirmitate perficitur. Quod idcirco illi in infirmitate propria dictum est, ne sigillatim nobis omnibus diceretur. In scriptura.n sacra uoce Dei afflicto Paulo audiuimus, ne cum fortasse affligimur, singuli audire illa priuata cõsolatione quæreremus. Non ergo dominus ad omnia verba nobis respõdet, quia semel loquitur Deus, & id ipsum secundo non

B repetit, i. in ijs, quæ per scripturam sacram ad patres nostros protulit, nos erudire curauit. &c. Et quia sacra scriptura maximè uersatur circa iustitiam, & misericordiam Dei, idcirco subit, *Deo hæc audiui*, &c. ut expositum est supra.

PSAL. LXII.

D*Eus, Deus meus, ad te de luce vigilo.* 989

C ISTIVS Psalmi titulus est. *Psalmus Dauid, cum esset in deserto Idumææ.* Ad cuius notitiã sciẽdũ, ꝙ istum Psalmum fecit Dauid quãdo fugiens à persecutione Saulis abscondit se in deserto Idumææ. Vt n. habetur 1.Reg.22. Dauid fugiens persecutionem Saulis, uenit ad regem Moab, qui erat gentilis. Et ne haberet occasionem idololatrandi, uenit ad eum Gad propheta missus à domino, dicens. Noli manere in præsi-

D dio, sed uade in terram Iuda. Et tunc uenit Dauid in salutem, siue desertum Aret. Non enim audebat manere in ciuitatibus propter persecutionem Saulis. Vnde tunc maximè indigebat diuinis cõsolationibus. Tunc quia erat infra regnum Saulis sui persecutoris. Tum quia erat in locis sterilibus omnibus bonis, & desertis. Et quia ad mandatum Dei reuersus fuerat intra regnum Saulis persecutores, decens erat, ut ipsum Deus consolaretur. Vnde tunc pro consolatione diuina habenda fecit istum Psalm.

Ex

Ex quibus apparet sensus tituli, & materia Psal. Sed hic vnum cadit dubium de eo quod dicit titulus, cum esset in deserto Idumææ, quia in tota illa persecutione non legitur, ꝙ Dauid aliquando fuerit in Idumæa, nec quod fuerit extra regnum, nisi quando fugit in principio ad regem Moab, & vltimo in terram Philistinorum. Ideo in traslatione Hieron. habetur in titulo, *cum esset in deserto Iudææ*. Et sic etiam habetur in libris Hebraicis. Vñ dicitur, ꝙ Idumæa in titulo non accipitur propriè, sed ſm interpretationem. Quoniam Idumæa interpretatur rubra. Et illud desertum Iudææ ad quod tunc fugit Dauid, terram rubram habebat. Vt sit sensus. *Psalmus Dauid cum esset in deserto Idumææ*, s. terræ rubræ. Iste ergo Ps. quo ad sensum litteralem diuiditur in tres partes, quia Dauid in tali anxietate positus primò suum Deo explicat desiderium. Secundò persecutorum prophetizat interitum, ibi. *Ipsi vero*. Tertiò gratiarū Deo reddit debitum, ibi. *Rex vero*, &c. vt Nic. de Ly. Quantum vero ad sensum propheticum, quo ad titulum notãdum, quod in isto titulo Dauid significat ipsum Christum, quo ad corpus, s. Ecclesiam fidelium, sed per desertū Idumææ significatur præsens mundus, vel prauorum congregatio. Idumæa namque terrena interpretatur, & sic significat homines prauos, qui totam mentem habẽt in terrenis deserti huius mundi, propter quod, & ipsi terreni appellantur, cum denominatio a principaliori parte rei sit facienda. Et sic est sensus tituli talis. *Psal. Dauid*, idest, iste Psal. attribuitur Dauid, idest, Ecclesiæ sanctæ, vel congregationi bonorum, quæ hic loquitur. Et est iste Psal. de ijs, quæ Ecclesia sustinet, vel sustinuit, *dum est vel esset in deserto Idumeæ*, i. in deserto huius sæculi, vel inter malos posita. Intentio autem Ps. est nos monere, vt boni in medio malorum positi suã bonitatem conseruent, quia eis malorum societas non est ad consumptionem, sed ad probationem, & ad meritorum augmentum. Magis. n. est meritorium inter malos virtutem seruare, q̃ inter bonos, quia magis laboriosum, cæteris paribus. Iste ergo Ps. diuidit̃ in tres partes. Quia

E ostendit primò, quod bonorum vota in Deum diriguntur. Secundo quod malorum vitia a Deo puniuntur, ibi. *Ipsi vero*. Tertiò quod bonorum opera a Deo præmiantur, ibi. *Rex vero*. Prima pars diuiditur in tres, quia ostendit primo, quòd iustorum diligentia in cœlis conuersatur. Secũdo quod iustorū desideria ad Deū erigantur, ibi. *Sitiuit*. Tertio quod iustorum patientia in aduersis roboratur, ibi. *In terra deserta*. Quantum ad primum sciendum, quod homo ex duabus naturis contrarijs componitur, s. ex corpore, & F anima. Vnde fit, quòd quando anima dormit, corpus vigilat, & econtrariò, ꝙ quando anima vigilat, dormit corpus, vt ait Gregorius. Vnde anima vigilat ad Deū, quando verè est memor Dei, tunc autem dormit ad Deum, quando obliuiscitur Dei. Similiter anima tūc dormit ad mundum, quando mundi obliuiscitur, tunc vigilat ad mundum, quando ipsum mundum diligit. Et notandum, quòd tempus vigiliæ est tempus laboris, sed dormitionis est tempus quietis. Cum ergo ad dormitionem sequatur vigilia, & ad vigiliam G dormitio, consequens est, vt qui hic bene vigilauerit, quòd in futuro dormiendo quiescet, & qui dormierit, in futuro laborabit in pœnis. Ergo hic mente est vigilandum, vt in futuro quiescamus. Notandum ergo, ꝙ ad vigilandum mente ad Deum, multa nos inducere debent, s. Hostilitas crudelis inuasionis. Vtilitas fidelis administrationis debilitas terrestris habitationis. Primum patet. Existentes. n. in bello mortali dormitioni vacare non possunt, nos autem bello mortali, & cõtinuo cum hoste crudeli pugnamus, de quo prima H Pet. 5. Sobrij estote, & vigilate in orationibus, quia aduersarius vester, &c. Dicunt naturales, quòd grues inter se vigilias diuidunt, & illa, quæ vigilare debet, in pedibus lapidem tenet, vt si illa dormiret, lapis cadens, se, & alias excitaret. Si ergo auis insensata sibi prouidet contra noctis pericula, multo fortius nos rationales cautelam contra somnum quærere debemus. Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. Et prima Petri, c. 5. Sobrij estote, & vigilate in orationibus, q̃a aduersarius vester diabolus, &c.

Vigilare. Dormire. Greg. li. mo. c. ... Aliter habetur in originali Gregorij. Grues. Matth.

Et

Et benè præmittit sobrietatem ad vigi- A
Ebrietas liam. Nam ebrietatem necessariò sequitur somnus. Est.n.de aduersario nostro, sicut de quodam duce Carthaginensi refert Tullius lib. 6. c. 5. ꝙ dux Romanus habuit bellum contra Aphricanos, quia Carthaginenses rebellauerunt. Fuerunt aũt illi de Aphrica auidi ad bibendum vinum, quod audiens dux, contra illos talem accepit cautelam. Accepit.n. multa dolia vini, & cum vino miscuit vinũ mandragoræ, quæ mirabiliter prouocat som-
Philoso. num, vt docet Arist. 1. de somno, & vigil. Facit.n. dormire homines ita profunde, B ꝙ fiunt quasi insensibiles. Et ideo solet dari hominibus, qui p p aliquam infirmitatem sunt secandi, vt possint secari sine dolore. Dolia ergo vini sic infecti dimisit in tentorijs suis, & fugit, ad cautelam relinquens tentoria. Aphricani ergo gaudentes, tentoria inuadunt, & inuenientes victualia comederunt, & biberunt de vino infecto, & statim opilati sũt summo, ita ut se nullatenus iuuare possent. Quod dux explorãs de nocte, super eos irruit, & sicut uoluit omnes trucidauit. Moraliter consimili cautela utitur diabo C lus contra homines. Vinum, quod lætificat, significat lasciuiam, quam diabolus sic immiscet succo mandragoræ, i. delectationi luxuriæ, ꝙ omnes ex ea bibentes sunt quasi insensibiles. Mandragora .n. est herba habens masculum, & fœminam, & omnia lineamenta humani corporis impressa, ad generationem confert & libidinẽ. Vnde Genes. 30. dixit Rachel Liæ de Iacob uiro suo. Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui. Et ideo meritò uoluptatẽ significat carnis. Quia ergo uita humana his duob. dele- D ctatur tentata per diabolum, ideo multi sic dormiunt in peccatis, quòd ad correctionem prædicatoris quasi insensibiles existunt. Vt de quolibet eorum dicat illud Prouerbiorum 23. Vulnerauerunt me, & non dolui, traxerunt me, & non sensi, quando uigilabo, & rursus vina reperiam. Nos ergo nõ sic, fratres, sed in
2.Cor.6. omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros in vigilijs multis, in castitate, &c. Secundum patet. Debemus enim esse sicut serui de nocte vigilantes, expectãtes aduentum domini sui de nuptijs redeuntis. Nuptiæ sunt in cœlo ineffabilis gaudij de uisione naturæ diuinæ, & humanæ. De istis nuptijs uẽturus est Christus finaliter omnes iudicare. Propter qđ dicitur. Vigilate, quia nescitis quando dominus uenturus sit. Et Lucæ 12. Sint lũbi uestri præcincti, &c. Et uos similes hominibus, &c. & sequitur: Beati sunt serui illi, quos dominus inuenerit vigilantes. In cuius signum dominus inueniẽs Apostolos dormientes, increpauit Petrum dicens. Simon, non potuisti vna hora vigilare mecum? Tertium patet. Qui enim iaceret in domo ruinosa, ex omni parte debili, & cùm hoc sciret, ꝙ aliquis inimicus eius foderet muros ad opprimendũ eũ: nòn daret se somno, si prudens esset, sed sollicitus uigilaret. Domus animæ est corpus luteum. Iob 4. habitãt domos luteas terrenum habentes fundamentũ. Fossor autem est mors, quæ nititur fodere domum nostram, idest corpus, vt furetur animam, & ducat ad pœnã. Ideo dicitur. Si sciret pater familias, qua hora fur ueniret, vigilaret vtique Sed timendum est, ne sit de nobis sicut de pueris nouiter natis. Dicit Aristoteles 1. de somno, & vigil. ꝙ pueri quando nati sunt nouiter, semper tenent oculos clausos, & dormiũt propter consuetudinem dormiendi in matrice. Sic multi peccato diu oppressi negligentes, diu vigilare non possunt. Et illi debent cauere de tribus malis passionibus, quæ cõmuniter in somno accidunt, s. epilepsia, ephialtes, & lethargia. Epilepsia est quædam passio cerebri faciens hominẽ cadere ex inopinato. Ephialtes est passio in somno faciens homini apparere, ꝙ aliquis eũ suffocet, uel opprimat. Lethargia est infirmitas hominem compellens dormire, & dormiẽdo mori. Moraliter istæ tres passiones tria generalia mala significant, quibus totus inuoluitur mundus, s. superbi, & ambitiosi, qui ad altum gradum ascendere volunt. Vbi epilepsiæ casus abundat. Vnde Claudianus, Iniqui tolluntur in altum, ut casu grauiore ruant. Luxuriosi patiuntur ephialtem, quibus concupiscentia carnis dominatur, & opprimit eos, ne surgere possint. Auari sunt quasi lethargiti,

Marginalia (right): *Mat.24* — *Mat.26* — *Mat.24* — *Pater.* — *Philoso.* — *Puer.* — *Epilepsia* — *Ephialtes.* — *Lethargia.*

gicij idest, obliuiosi, qui quanto plura a Deo recipiunt, tanto magis obliuiscuntur tam sui, quàm Dei. Vnde in isto versiculo dicit glossa. Ad Deum verè vigi-

Vigilare

lat, qui Dei memor est, ad Deum autem dormit, qui Deum obliuiscitur. Ad propositum ergo sancta ecclesia ac etiam quilibet bonus istis rationib. attentis ad Deū vigilare cordialiter studet, d. *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.* Vbi per lucem accipe gratiam, qua cor ad Deum dirigitur. Si autem quæras, quid hic spiritualiter est vigilare: Audi Greg. homil. d. Ille verè vigilat, qui ad aspectum veri luminis oculos cordis tenet apertos. Ille vigilat, qui seruat operãdo quod credit. Ille vigilat, qui a se torporis, & negligentiæ tenebras expellit.

Gregor.

Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea?

99c

23. q. 4. qui peccat.

HIc ostendit quomodo iustorum desideria diriguntur ad Deū. Vbi notandum, quòd per sitim significatur desiderium tam bonum, quàm malum: vt dictum est supra versicu. 680. Hic autem solum significat bonum desideriū, vt sit sensus. *Anima mea sitit*, idest, desiderat te, Deus. Hoc etiam facit caro, immo pluribus ex causis, quia hic plures defectus patitur caro, quam anima iusti. Propter quod dicit. *Quàm multipliciter tibi caro mea.* Caro enim hic aduersis quatitur, & non anima. Caro resurrectionem expectat, & non anima, quamuis enim anima cum carne hic sit cõiuncta, caro est moritura, non anima, quia caro mortalis, sed anima est immortalis. Et nota, quòd est quoddam desiderium rationale, & hoc est animæ. Et quoddam naturale, & hoc est carnis. Sed hic cadit dubium. Cum anima multo nobilior sit carne, quia illa immortalis, & ista mortalis. Quare Deus tam nobilem creaturam, ut est anima, voluit vnire cū carne tam ignobili, & mortali? Ad hoc dico, quòd triplici ratione, scilicet, Primò, ut promissa doceret præmia. Secundò, vt commissa puniret uitia. Tertiò, vt perfecta augeret merita. Primum patet, quia hæc vnio carnis ad animam, mẽtem eleuat ad cognoscendum, & sperandum

Desideriū sitis.

Caro. Anima. Quæstio

E qualiter anima nostra sic Deo beatificè vniri poterit, vt ab ipso nullo modo possit velle separari. Quia si anima tam infimæ rei. s. carni, sic vnitur, vt ipsam sibi vni tam nullo modo possit odire, nec ab ipsa velle possit separari, quanto magis per amorem ipsi Deo vniri poterit beatificè, vt ipsum toto corde diligat, nec ab ipso aliquo modo patiatur separari? Et hanc rationẽ tangit Apostolus ad Ephes. 5. d. Nemo unquam carnem suam odio habuit. Et subdit ad propositum. Sacramentum hoc magnum est. Et istam ratio-

F nem in forma ponit Magist lib. 2. d. 1. d. Ideo carni voluit Deus vnire animam, vt in hac humana conditione ostenderet nouum exemplum beatæ unionis, quæ est inter Deum, & spiritum creatum. Putaret. n. creatura se non posse vniri creatori suo tanta propinquitate, ut eum tota mente diligeret, & cognosceręt, nisi videret animam, quæ est creaturarum excellentissima, tam infimę creaturę (vt est caro, quæ de terra est) tanta dilectione vniri, vt non valeat arctari ad hoc, vt vellit eam relinquere, pro exemplo ergo fu-

G turæ societatis inter Deum, & spiritum creatum perficiendæ in glorificatione Deus animam carni & terrenis mansionib. copulauit. Secundum patet, qm̃ anima multas tribulationes, & pœnas patitur in carne, ex quib. quandoq; pęna soluitur peccato debita, quas pęnas sine carne pati non posset, sicut est pęna famis, sitis, caloris, frigoris, & huiusmodi. Vt ostẽdit Magister lib. 3. d. 15. Certum est autem, ꝙ per tales pęnas Deo satisfacit, qa

H dum caro mortificatur, spiritus viuificatur. Sic. n. Christus nos obtulit mortificatos quidem carne, viuificatos aũt spiritu. Tertium patet, quia talia opera carnis afflictiua quæ anima sine carne facere non posset, deuotè facta sunt meritoria. Propter quod dicit Apostolus. Viuere in carne, mihi est fructus.

In terra deserta, inuia, & inaquosa sic in sancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.

HIc ostendit quomodo iustorum patientiā in aduersis roboratur. Et duo facit. Quia ostẽdit primò iustorum

ex ad-

ex aduersis professionem. Secundò, ponit inter bonos, & malos distinctionem, ibi. *Si memor fui tui*. Prima in quatuor. Quia ostẽdit quòd iusti ex aduersis quatuor perfectiones acquirunt, quia ex aduersis primò intellectus noster illuminatur. Secundò, homo interior gratificatur, ibi. *Quoniam melior est*. Tertiò, mens ad Deum eleuatur, ibi *Sic benedicam*. Quartò, anima verius fortificatur ibi. *Sicut adipe*. Quantum ad primum ostendit primò conditiones huius sæculi, siue congregationis malorũ, dicens, quòd est terra deserta, inuia & inaquosa. Præsens.n.mundus dicitur terra deserta, quia in ipso nullus sanctorum habitat, etsi corpore nõ tñ mente, dicente Apostolo. Nostra conuersatio in cœlis est. Dicitur etiam inuia, quia præsens mundus ipsum diligentes, vel eius sequentes vestigia ad terminum fœlicitatis intentum non ducit, sed magis ad oppositum damnationis. Dicitur enim inaquosa, quia caret aqua gratiæ, & ipsum sequentes nullatenus satiat. Est ergo præsens sæculũ terra deserta, a qua veniens, ventus.s. tentationis, concutit quatuor angulos domus, s nostræ mentis, qui sunt quatuor virtutes cardinales, & ipsam dissipat. Iob. 1. In ista ergo terra deserta habitant iusti, etsi corpore, non mẽte. Et quamuis ista terra desit deserta, tñ in ipsa habitationem habent, quia Deus habitat in ipsis, quamuis sit inuia, ibi tñ viam inueniunt, s. Christum, qui est via, veritas, & vita, quamuis sit inaquosa, ibi tamen inueniunt fontem aquæ viuæ salientis in vitã æternam. Et ideo per sanctum desiderium coram Deo mẽte persistunt. Et hoc est, quod quilibet iustus dicit. *In terra deserta, inuia, & inaquosa sic in sancto desiderio apparui tibi*. Et ad quid in sancto desiderio apparet hic iustus coram Deo? non quidẽ, vt videatur a Deo, quia oĩa nuda, & aperta sunt oculis eius, sed magis, vt ipse videat Deum. Et hoc est qđ dicit. *Vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam*. Per virtutem, & gloriã Dei intellige Christum. Et vide contextũ verborũ. *Apparui tibi vt viderem, &c.* Quid est enim apparere alicui nisi videri ab illo? Est ergo sensus. *Apparui tibi vt viderem, &c.* idest vidisti me, vt viderẽ te,

Philip. 3

Videre Dei.

A Nemo enim videt Deum, nisi prius appareat Deo, idest videatur a Deo. Sicut enim sol sua luce nos respiciens nos illuminat, vt videamus, ita & Deus, dũ nos respicit, facit nos suam gloriam, & virtutem videre. Ergo vt hic ait gl. Nos in sancto desiderio appareamus Deo, idest, nos videat Deus, vt ipse appareat nobis, idest videatur a nobis. Et hic notãdum, quòd modum, quo Deo apparere debemus, nobis ostenditur Exo. 34. vbi dicitur. Tribus vicibus anni apparebit omnis masculus in conspectu omnipotentis Dei. Vbi B notãdum, ꝙ quamuis, ſm Philosophum quarto physicorum, non habeamus de tempore nisi nunc, tamen ſm Grammaticos tres sunt temporis partes, s. præteritum, præsens, & futurum. Et sic per tria tempora anni in conspectu domini in terra deserta huius mundi apparere debemus. Primò, per tempus præteritum, s. recogitãdo omnes annos nostros in amaritudine animæ nostræ ipsi Deo. Et hoc de ipsis agendo pœnitentiam. Secundò, per præsens, dum tempus habemus, operemur bonum, ad omnes iuxta dictum C Apostoli de ipso præsenti tempore dicens. Ecce, nunc tempus acceptabile. In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros, &c. Tertiò, per tempus futurum, & hoc per firmum propositum perseuerandi in bono dicentes illud Iob. 27. Donec deficiam, non recedã ab innocentia mea, iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram. In istis ergo tribus temporibus anni omne masculum corã Deo apparere debet, idest, omnis homo perfectos, quod si fecerit, & Deus, ei apparebit, vt sicut ipse videtur a Deo, ita ipse D videat Deum. Et tunc Deo dicere poterit: *In sancto*: idest, desiderio *apparui tibi*, scilicet *vt viderem virtutem tuam, &c.*

Philoso.

2. Cor. 6.

Quoniam melior est misericordia tua super vitas, labia mea laudabunt te. 992

CONsequenter hic ostendit, quòd per aduersa homo Deo gratificatur. Vbi notandum, quòd sicut prospera hominẽ per superbiam eleuant, sic & aduersa mentes humiliant, & ex consequenti gratas faciunt Deo. Vnde Greg. dixit.

De pœn. d. 1. quia diutius.

Aduersitas.

Grego. 6. mo. c. 18

Duobus

Duobus modis omnipotens Deus vulnerat,quos reducere ad salutem curat. Aliquando.n.carnem percutit,& mentis duritiam suo pauore tabefacit. Vulnerando ergo ad salutem reuocat,cum electos affligit exterius,vt interius viuant.Vnde ꝑ Moysem loquitur,d.Ego occidam,& ego viuere faciam,percutiam,& ego sanabo. Occidit.n.vt viuificet,percutit,vt sanet. Aliquando autem, etsi flagella exterius cessare videantur, intus vulnera infligit quia mentis nostræ duritiam suo desiderio percutit, sed percutiendo sanat, quia terroris sui iaculo transfixos, ad sensum nos retitudinis reuocat,&c. Ex quo appa ret, ꝙ magnam misericordiam Deus nobis exhibet,cum nos,vt, sanet percutit ꝑ aduersa. Talis autem misericordia nobis melior est quã vita corporalis, quia per illam vitam, spiritualem habemus, qua Deo gratificamur, quæ melior est omni vita corporali.Et hoc est quod hic ait Ps. *Quoniam melior est misericordia tua super vitas.*Vnde hic ait gl.*Melior est misericor dia tua*, s. qua per flagella me corripiens das vitam gratiæ.*Super vitas*,s.humanas, quæ etsi longæ, & prosperæ sint,non tñ peruenire possunt ad longitudinem, & prosperitatem vitæ spiritualis.Et nota,ꝙ dicit vitas in plurali,quia vitæ temporalis multiplex est differentia,quia.s. est vita militis,vita artificis, vita agricolæ,&c. q.d.Melior est vita gratiæ,quam per aduersa das correctis, q̃ quælibet mundalis vita,quam eligunt peruersi. Sed quia magnum beneficium requirit gratiarum actionem, ideo per aduersa accepta vita gratiæ,ad gratiarum actionem surgẽs dicit:*Labia mea laudabunt te*,s.gr̃as agẽdo.

Vulneratio.

Occidere

993 *Sic benedicam te in vita mea,et in nomine tuo leuabo manus meas.*

HIc ostendit quomodo per aduersa mens ad Deum eleuatur. Vbi notandum,quòd in scriptura per manus significatur operatio, quia illis operamur vnde Iob. 13. Animam meam porto in manibus meis.Quod ideo dicit,quod s̃m opera anima iudicatur. Et ideo quando opera sunt bona, & tendunt ad Deum, tunc manus eleuantur,quando autẽ sunt

Opus.

E mala,& iustitia declinant, tunc deprimũtur. Cum ergo bonitas operum,vel malitia ab interiori anima procedat:sequitur, quòd per bona opera anima eleuatur in Deum, sicut per mala anima ad infernũ declinat. Et hoc est,quod hic ait Psal.*Sic benedicam te in vita mea*. Vnde quid sit Deum benedicere subdit. *In nomine tuo leuabo manus meas.*q.d. Tunc te benedicam, quando leuabo ad Deum manus.i. quãdo bona operabor, qm̃ melius Deus benedicetur operib. bonis quam verbis. Vnde hic ait Mag.in glo. *Sic benedicam te*

Leua man[us]

F *in vita mea*, &c. idest misericordiæ tuæ attribuam vitam meam, in qua te laudo bona faciendo.Vnde subdit.*Et in nomine tuo leuabo manus meas.*idest,ad honorem tuum, non pro laude hominum opera bona perficiam. Vt Christus leuauit manus suas in cruce pro nobis, vt manus nostræ tam corporis quam bonæ operationis extendantur ad Deum. In nomine Dei nempe manus leuat,qui bonis operibus insistẽdo tensis manibus in figura crucis Deum orat. Vnde Aposto.ait. Leuantes manus puras in oratione sine ira,& disce

Leua anima[m]

1.Ti[m.2.]

G ptatione.In cuius rei figura præcessit,qđ Moyses in Exodo fecisse legitur.Qui,dũ in orõne manus ad Deũ leuabat,populus Dei vincebat Amalech, dũ verò manus deponebat,superbatur Israel. Quia,dum aliquis bona operatur pro cœlestibus, vincit Amalech,i.dæmonum turbam sanguinem nr̃æ perditionis lingentem.Dum autem deponit manus.i. dum pro terrenis operatur,vincitur ab Amalech.Moraliter autem notandum,ꝙ multa multipliciter leuare debemus.s.oculos, animam, vocem,& manus.Oculos autẽ leuare de-

Ex[o.17.]

Greg.1[...] mo.c.1[...]

H bemus ad tria,s.ad illud, quod intra nos, ad id,quod est extra nos, & ad illud, qđ est supra nos. Primò ergo oculos leuemus ad illud, quod est intra nos.s.ad peccati deformitatem purgandam,vt velociter surgamus, sicut qui cecidit in luto, videns vbi sit, velociter surgit. Hiere.3. Leua in directum oculos tuos, & vide, vbi nũc prostrata sis. Secũdò,ad illud qđ est extra nos. s. ad tẽporis breuitatem,vt bonum instanter faciamus, sicut operarius leuat oculos suos ad solem,vt videat si tp̃s sufficiat ad opus suum perficiẽdum Ioan.4.

Leuare oculos

Leuare vocem.

Ioan.4. Leuate oculos vestros, & videte regiones, q̃m iam albæ sunt ad messem, & qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in uitam æternam. Tertiò, ad illud quod est supra nos.s.ad Dei, & sanctorum societatem, vt eos humiliter exoremus, sicut pauper leuat oculos ad diuitẽ, vt ei diues subueniat, Ps. 120. Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxiliũ mihi. Sed prohdolendum, ꝙ de multis hodie dr̃ illud Psal. 16. Statuerunt declinare oculos suos in terram.

Leuare animam

Secũdò, debemus animam leuare ad Deũ. Et hoc pp triplex bonũ quod inde prouenit. Primò, pp notitiam veritatis, quã præstat. Sicut uiator leuat oculos suos ad indigenam, vt eum dirigat, sic debet homo animam suam leuare ad Deum, vt eum dirigat ad viam æternam. Psal. 142. Notam fac mihi viam, in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam. Secundò, pp lætitiam deuotionis, quam condonat, Psal. Lætifica animam serui tui, q̃m ad te, dñe, animam meam leuaui. Tertiò pp fugam confusionis, quam declinat. Sicut auis leuat se a terra, ne capiatur, sic homo animam leuare debet ad Deũ de terra, ne a peccato capiatur, Psal. 24. Ad te, dñe, leuaui aĩam meam, Deus meus, in te confido, &c. De ista autem leuatione animæ ad Deum, ait Greg. *Greg. 16 mo. c. 10* Ad Deum faciem vel animã leuare, est cor ad sublimia inuestiganda attollere. Nam sicut per corporis faciem homini, ita per interiorem imaginem Deo noti iam, atque conspicabiles sumus. Cùm verò reatu culpę deprimimur, ad Deum leuare cordis nostri faciem veremur. Dum verò nulla bonorum operum confidentia fulcitur, intueri summa mẽs trepidat, quia ipsa se conscientia accusat. Cum verò iam pęnitentiæ lamentis culpa diluitur: & sic perpetrata planguntur, vt plangenda minimè perpetrentur, magna menti fiducia nascetur, & ad inspicienda supernæ retributionis gaudia cordis nostri facies leuatur, &cæt.

Leuare uocem.

Tertiò, principaliter debemus leuare uocem, & hoc ad tria. Primò, ad confitendum peccatum, sicut homo leuat vestem, ut ostendat vulnus medico. In cuius figura legitur de Agar, ꝙ recedens, Agar iuit in desertum vbi A nõ erat aqua, & sitiuit puer eius, Genes. 21. Leuauit vocẽ suam, & fleuit, & exaudiuit dñs vocem eius, &c. Secundò, ad quærendum remedium, sicut pauper leuat uocem ad quærendum panem, sic debet homo pro remedio peccatorum. Exẽplum habetur de decem Leprosis. Luc. 17. Leuauerunt vocem, dicentes: Iesus præceptor, miserere nostri: sequitur, Ite, ostẽdite vos sacerdotibus, & dum irent mundati sunt. Tertiò, ad laudandũ Deũ. Esa 52. Vox speculatorum tuorum leuauerunt uocem, simul laudabunt Psal. 92. B Eleuauerunt flumina, dñe, eleuauerunt vocem, &c.

Leuare manus.

Quartò, principaliter debemus leuare manus, & hoc ad tria. Primò ad impugnandum malum, sicut pugnator leuat manum cum gladio ad impugnandum aduersarium. Et hoc fit per opera misericordiæ. Psalm. *In nomine tuo leuabo manus meas*. Huius figura habẽt Iosue. 8. Leua clypeum, qui in manu tua est, contra vrbem Hai, quoniam tibi tradidi eam. Et de hoc potest exponi illud Exod. 17. Cumque leuaret manus Moyses, vincebat Israel, si autem paululum C remisisset, vincebat Amalech. Secundò, ad operandum bonum, sicut operator leuat manus ad laborandum. Et hoc fit per opera obedientiæ, Psal. 118. Leuaui manus meas ad mandata tua, &cæt. Tertiò ad orandum Deum, sicut pauper in pressura leuat manus ad diuitem, ut aliquid recipiat. Et hoc fit per cordis deuotionem. Thren. 3. Eleuemus corda nostra cum manibus ad Deum in cœlo. Ps. 140. Dirigatur oratio mea, sicut incen- D sum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium, &c. Vnde & Apostolus ait. *2.Ti. 1.* Volo viros orare in omni loco, leuantes manus puras coram Deo. Prædictis ergo modis Psalm. hic nos docet manus leuare d. *Et in nomine tuo leuabo manus meas.*

Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum. 994

HIc ostendit quomodo mẽs per aduersa fortificatur. Aduersitates enim iustorum in eis perpetuam securitatem concedunt, vt deducit Gregor. lib.

lib. 10. mor. capit. 16. Et hoc hic notat E Psal. dicens. *Sicut adipe, & pinguedine*, &c. Vbi notandum, quod adeps est in intestinis, pinguedo verò in carne. Et sic per adipē intellige sapientiam, quæ stat in abscondito, s. in anima, quia hæc est pinguedo animæ, sine qua anima macrescit, & ita ex illis est, ut in bonis operibus cito deficiat. Per pinguedinem verò intelligitur fortitudo spiritus. Et sic secundum glo. est sensus. *Anima, repleatur adipe, & pinguedine*, idest, scientia, & fortitudine spiritus. Quo facto, *Laudabit te os meum labijs exultationis*, idest, ex pura conscientia, cu F ius comes exultatio. Vel aliter. Vbi notandum, quod triplex est adeps, uel pinguedo moraliter quo debet repleri qui dignè Deum laudare cupit. Adeps. n. in scriptura significat tria, s. Aeternorum desideriorum. sanctitatis, & munditiæ. Altaris sacrificium vnitatis, & concordiæ. Deuotorum adiutorium charitatis, & amicitiæ. Primum patet. Sicut enim naturaliter adeps, uel pinguedo semper quærit supremam partē rei, & superficiē, quia supernatat alijs liquoribus, sic & desideriū cœlestiū superna petit, ima deserēs, quia solū in cœlestibus conuersatur, & domino consecratur. Vnde de tali adipe dicitur. Omnis adeps domini erit iure perpetuo, quia. s. omne desiderium in ipsum debet terminari. Vnde de isto adipe loquitur Greg. super illo Iob. Cutis mea aruit. d. In sanctę ecclesię corpore ij, qui exterioribus curis inseruiunt, cōgruè cutis uocantur. Quæ nimirū cutis arescendo contrahitur, quia mentes carnaliū dū præsentia diligunt, & quasi iuxta posita concupiscunt, ad futura extendi per longanimitaté nolūt. Qui dum internæ spei pinguedinē negligunt, attrahuntur, & arefiunt. Hanc autem arefactionē Psalm. formidauerat, cùm sanctitatem mentis intuens dicebat. *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea*, Adeps quippe pinguedinis animam replet, cùm hanc contra præsentium desideriorum escam supernæ spei infusio refouet. Cutis ergo arescens contrahitur, cùm cor rebus exterioribus deditum in auctoris sui amorem non tenditur, sed in semetipso (vt ita dixerim) rugosa cogitatione plicatur. Hic ergo est adeps illorum, qui non quæ sunt super terram, sapiunt, sed quæ sursum sunt, quærunt, de quo Leuitic. 3. offerent domino adipem, qui operit uitalia. Hic enim adeps operit vitalia, quia vitam spiritualem conseruat. Et nota quod secundū Aristot. Animalia, quæ abundāt in pinguedine, parum habent de sanguine, & econtrario. Ité ibidē dicit, quod adeps magis crescit in hyeme quam in æstate. Sic moraliter est de adipe cœlestis desiderij. Quid enim per sanguinem in scriptura, nisi peccatū intelligitur? iuxta illud Psalm. Libera me de sāguinibus, &c. Sic ergo fit misticè, quod quanto quis abundat adipe, minus habet de sanguine, quia quanto quis supernis per desiderium est intentus, tanto minus peccatis implicatur, & econtrario. Similiter sicut adeps magis crescit in hyeme quàm in state, sic & adeps spiritualis desiderij. Quid. n. per æstatem nisi prosperitas? quid per hyemem frigidum nisi aduersitas designatur? quia tempore aduersitatis mens nostra magis eleuatur ad Deum quàm tempore prosperitatis, dicente Psalm. G Cùm occideret eos, quærebant eum. Et Oseæ 6. In tribulatione sua mane consurgent ad me. Sed quia qnq; cœlestia desiderant, sed statim habita opportunitate, reuertuntur ad mundum. Ideò contra tales dicitur, Offerent domino adipem, & caudā totam. Per caudam enim, quę est finis animalis, accipe virtutem perseuerātiæ usque in finem. Secundū patet. Quoniam in hoc sacramento totalis gratiæ pinguedo continetur, qua plenè nos reficit Deus. Ps 80. Cibauit eos ex adipe frumenti, &c. Quid enim frumenti nomine H nisi Christi corpus intelligitur? Vnde de seipso ait: Nisi granum frumenti cadens in terra, &c. si autem mortuum fuerit multum afferet fructum. scilicet, fructū nostræ redemptionis. Istud frumentum habet corticem, & adipem, vt cortex sit ipsa humanitas, adeps verò sit intus latens diuinitas, quia in hoc sacramento satiamur, quia in ipso nostra finalis beatitudo consistit. Vnde prædicta uerba Psalm. exponens glo. dicit. Cibauit eos ex adipe frumenti, idest, sacramento corporis Christi. Vnde & Psalm. 147. Qui posuit

Marginal notes: Adeps. — Adeps. — Leuit. 3. — Greg. 8. mor. ca. 11. — Iob 7. — Philos. de animalibus — Psal. 50 — Psal. 77 — Leuit. — Euchar[i]stia. — Psal. 80 — Ioan. 12

posuit fines tuos pacem, ex adipe frumẽti satiat te. Quod ideò dicit, quia sicut adeps frumenti est vnitiuus, quia ex multis granis vnus panis conficitur, sic istud sacramentum est vnitiuum, quia omnes dignè sumentes vnit, & pacificat, dũ eos vnum corpus facit in Christo. Vnde de adipe sacramentalis corporis, & sanguinis Christi ipse suis pollicetur electis d. Comedetis adipem in saturitatem, & bibetis sanguinem in ebrietatem de victima, quam ego immolo vobis. Quid.n.est victima a Christo nobis immolata, nisi corpus suũ, & sanguis, quæ in cruce pro nobis obtulit patri? Ex qua comedimus adipem in saturitate, dum corpus Christi dignè sumendo eius gratijs replemur Et sanguinem in ebrietate bibimus: dũ per Christi sanguinem sumptũ eius replemur amore. Vnde Mag. in glo. psal 14 Ex adipe frumenti satiat te, i. pane, qui de cœlo descendit, qui adeps frumenti dr, quia carne clausus in mundo sola fide cognitus est interius. Tertium, patet: Adeps.n. realiter defendit vitalia interiora, & ipsa operit: sic & virtus charitatis, & amicitiæ proximum operiẽdo custodit. Vnde Leuit. 3. dr. Offerent domino adipẽ, qui intrinsecus operit vitalia, & quicquid pinguedinis est intrinsecus Vitalia .n. interiores uirtutes dñr, quas operit charitas, & custodit, quam Deo debemus offerre. quia omnis actus veræ charitatis terminatur ad Deum. Adeps ergo charitatis operit vitalia, quando quis vitam proximi charitate defendit, nutrit, & ꝓtegit. Dicit Magister de proprietatibus rerum lib. 7. quòd si adeps vel pinguedo in corpore hominis dissoluatur: statim deficit calor naturalis, & mors subitanea sequitur. Quid enim est calor naturalis, nisi ipsa uita gratiæ, in qua cõsistit nostrũ viuere spirituale, sicut & vita corporalis in naturali calore? Si ergo adeps interius coagulatus dissoluatur, i. vnio charitatis ad proximum disrumpatur statim cessat calor spiritualis, in quo vita gratiæ consistit, & sic subitò sequitur mors animæ. Istum ergo adipem charitatis cõseruare debemus, s. corde, & opere. In cuius figuram dicitur Leuit. 7. Tenebit in manibus adipẽ hostiæ, & pectu-

Ezec. 39

A sculum. Per manus opera intellige: sed per pectusculum, in quo latet cor, ipsam intentionem. Debemus ergo adipẽ charitatis tenere in manibus, i. charitatem per opera proximis ostendere, debemus et pectusculum tenere in manibus, ut .s. operibus exterioribus copuletur charitas interior: vt .s. solum propter Deum exteriora opera fiant, & non propter aliquod temporale, vel carnis delectationem, vt .s. adeps charitatis separatus sit a carne, idest, ab omni carnis voluptate vel affectione, sicut de Nathan prophe-

B ta dicitur. Surrexit Nathan propheta quasi adeps separatus a carne. Qui ergo prædictum triplicem adipem habuerit, dignè Deum poterit laudare. Et hoc innuens psal. d. *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea*, & tunc, s. *labijs exultationis laudabit os meum*.

Eccl. 47

Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te: quia fuisti adiutor meus.

995 7. q 1. de nipue.

HIc ostendit differentiam inter bonos & malos, quia boni laudant

C Deum, & ipsius sunt memores in prosperitate, & aduersitate: mali autem nõ, quia ipsi prosperis eleuantur, sed franguntur aduersis. Primò ergo ostendit cõditionem bonorum in prosperitate. Secundò, in aduersitate, ibi. *Et in velamen te*. Quantum ad primũ sciendum, ꝙ per stratum, siue lectum, qui est locus quietis, significatur status prosperitatis, in quo sine turbatione homo quiescit. Et sic ille memor est Dei super stratũ suũ, qui in statu prosperitatis positus virtutẽ seruat humilitatis, & bona opera sibi ster-

Stratus.

D nit, in quib. requiescere possit. Vñ Gregorius ait. Per stratũ repausatio in bonis operib. designatur. Vnde in Apostolorũ actib. Petrus Apostolus d. Aenea, sanet te dñs Iesus Christus, surge & sterne tibi. Quid est dicere surge: nisi mala quæ fecisti, derelinque? Et quid est dictũ, sterne tibi, nisi talia bona, in quibus quiescere possis, operare? vt & deserat surgendo quæ fecit, & inueniat sternendo, qđ non fecit. Quod vtrunq; propheta breuiter comprehendit, dicens. Declina a malo, & fac bonum. Declinare a malo quip-

Greg. 23 mo. c. 23
Act. 9.
Psal. 36

pe est ab eo, in quo iacuit surgere, bonũ verò facere, & mercedis opera in quib. requiescere debeat operari. Qui. n. declinat a malo, sed adhuc bona non facit, surrexit quidem ab eo, quo iacuit, sed vbi requiescere debeat, nondum strauit, &c. Sic autem memor Dei continuè meditatur quomodo ipsi Deo seruire possit. Et hoc est, quod subdit. *In matutinis meditabor in te*, idest continuè die, ac nocte nam matutinum est finis noctis, & principium diei, & sic vtrumque comprehendit. Et ne opera bona, & talis meditatio videat sibi attribuere, sed totũ ipsi Deo, Ideo subdit. *Quia fuisti adiutor meus.*

996 *Et in velamento alarum tuarum exaltabo, adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua.*

11. q. 3. admensã

HIc ostendit statum bonorum in aduersitate, quia. s. tunc maximè Deo adhærent per patientiam. Vbi notandũ, quod Alæ Dei, quibus nos protegit, & velat, sunt duæ, s. misericordia, & charitas. Vnde dicit gl. psal. 16. Istis. n. velatus aduersis frangi non põt. Nam per alam misericordiæ facit cum tentatione prouentum, quia non patitur nos tentari supra id, quod possumus, sed per alam charitatis aduersa immittendo, nos magis ad suum amorem trahit. Quod notans subdit. *Adhæsit anima mea post te*, s. charitate. Vbi notãdum, quod illi rei cor nostrũ adhæret, quam diligit, cum ergo Deum toto corde debeamus diligere, sequitur quod toto corde ei debeamus adhęrere. Adhæremus autem Deo charitate, eius præcepta obseruando. Propter quod dicitur. Diligatis dominum Deum vestrum, vt ambuletis in omnib. vijs eius, & obseruetis omnia mandata eius, adhæreatisque illi in omni corde uestro. Et attẽde, quòd ista adhæsio est tantæ vtilitatis, quòd sic adhærentes vnit Deo, quòd illos deificat, dicente apostolo. 1. Cor. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo. Quod tamẽ dictum sanè oportet intelligi, vt ibidem ostendit Magister in glo. d. Qui adhæret Deo, s. eius voluntatem semper faciens, non vna caro est cũ Deo, sed vnus spiritus cum spiritu Dei. Cum ergo vnus est spiritus non substã-

Ala.

Adhære re.

Iosue 22

Vnũ cũ Deo.

E tiæ identitate, sed participatione diuinæ beatitudinis. Diuersæ. n. sunt substantiæ spiritus hominis, & spiritus Dei. Sed q̃a noster spiritus adhærendo Deo, accedit ad participationem veritatis diuinæ, & beatitudinis illius. Vnus est ergo spiritus hominis, qui adhæret Deo cum spiritu Dei, cùm ei sic adhęret, vt particeps eius beatitudinis plenè fit, cùm. s. satiabitur eius desiderium in ipsa trinitate adhærens Deo, cuius est imago. Non ergo spiritus hominis adhærens Deo est, ita vnũ vel vnus cum spiritu Dei, sicut filius cũ

F patre est vnum, vel vnus Deus. Sic. n. dicimus de patre, & filio, q̃ vnũ sunt, quia vnius substantiæ duo sunt. Diligenter ergo aduerte, q̃ quando de rebus duabus, vel pluribus vnum est, vel vna est, & additur quid vnũ vel quid vna de ijs, quæ diuersæ sunt, & de ijs, quæ sunt eiusdem substantiæ, dici potest. Diuersæ. n. sunt substantiæ spiritus hominis, & spiritus Dei, & tñ dr̃, qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo. Vbi autem dr̃ de duobus, vel pluribus vnũ, nec additur quid vnum, talia diuersa non intelligũtur, sed

G vnius substantiæ, sicut dictum est: Qui plantat, & qui rigat, vnum sunt, & item. Ego, & pater vnum sumus. Si ergo de ijs, quæ diuersæ sunt substantiæ, q̃ sint vnus spiritus, recte dicitur, quãtò magis, quæ vnius sunt substantiæ, rectè dicũtur vnus Deus esse. Hæc Magister. Ex prædictis ergo patet, q̃ aduersitas facit adhærere Deo. Item, q̃ adhæsio Dei facit nos assumi ad vnitatem Dei modo prædicto. Et ideo cõcludit Psal. d. *Adhæsit anima mea*

H *post te.* & quid ad hoc sequitur. *Me suscepit dextera tua.* s. ad talem vnitatem.

Prou. 1

Ipsi verò in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt.

Pœna malorũ.

HAec est secunda pars principalis, in qua ostenditur, quòd malorum vitia a Deo puniuntur. Vbi notandum, quòd mali nocere cupientes bonis, ipsis non nocent, sed sibiipsis, peccantes enim contra bonos bonis proficiunt, sed sibiipsis damnationem acquirunt. Decius enim persequendo Laurentium, sibi-

sibijpsi nocuit, sed Laurentio non modicum profuit, & sic alij tyranni, quærentes sanctos funditus perimere, non sanctis, sed sibijpsis nocuerunt, & sic eorum persecutio erat vana, quantum ad persequentes, quia finem intentũ habere non poterant. Vnde Greg. 20. mor. c. 22. dicit, Omnipotens Deus electorum suorum aduersarios temporaliter permittit excrescere, vt per malorum sæuitiam purgetur vita bonorum. Nunquam.n.dominus aduersus bonos eos sæuire permitteret, nisi etiam quantum prodessent, videret. Nã dum iniusti sæuiunt, iusti purgãtur, & vtilitati innocentium militat vita prauorum, dum hanc, & premendo humiliat, & humiliando semper ad melius

Prou. 11 formát. Vnde rectè per Salomonem dicitur: Qui stultus est, seruiet sapienti. Et tñ sæpè conspicimus sapientes subesse, stultos verò arcem dominij tenere. Sapiẽtes seruiliter obsequi, stultos tyrannidis elatione dominari. Quomodo ergo diffinitione diuinæ sapientiæ, stultus sapienti seruit, dum plerumq; hunc iure temporalis dominij comprimit? Sed sciendum est, ꝙ dum contra sapientis vitam, stultus præeminẽs terrorem potestatis exercet, dum hunc laboribus fatigat, contumelijs lacerat, profectò hunc ab omni vitiorum rubigine vrendo purgat. Stultus ergo sapienti etiam dominando seruit, quem ad meliorem statũ premendo prouehit, &c. Quia ergo mali persequendo bonos, intentum contra bonos nõ acquirunt, ideò in vanum animam bonorum quærũt. Vnde hic dicit Psalm. de malis. *Ipsi verò in vanum quæsierunt animam meam.* q.d. In carnem potestatem habent, non in animam. Sed qualis eos pœna sequatur, subdit dicens. *Introibunt in inferiora terræ.*

Pœna malorũ. Vbi tres prauorum numerat pœnas. Prima est, quia in infernum demergentur, quam notat dicens: *Introibunt in inferiora terræ,* idest, in infernum, qui est in inferioribus terræ situatus, vt dictum fuit supra in versi. 108. ibi. Conuertantur in infernum, &c. Secunda est, quia a Christo iustè iudicabuntur, *quia tradentur in manus gladij.* Quid autem hic est gladius, nisi iusta Christi sententia, quæ in iudicio malos occidet, & quo ad corpus, &

A quo ad animam? De quo gladio dicitur Apoc. 1. ꝙ ex ore eius exibat gladius ex vtraque parte acutus. Tertia est, quia a dæmonibus cruciabuntur, quia *partes vulpium erunt.* Quid.n. per vulpes fraudulentas intelligitur, nisi ipsi dæmones deceptores, & fraudulenti? De quibus ait Christus illi auaro. Vulpes foueas habẽt, & volucres cœli nidos, idest, secundum glo. vulpes, idest dæmones dolosi, volucres cœli, idest, dæmones superbi in corde tuo habent habitaculum, sed nõ filius hominis. Vnde nõ solum dæmones ratione dolositatis vulpes dicuntur, sed etiam homines dolosi. Vnde & Christus Herodem appellauit vulpem. Dicite illi vulpi, &c. Vbi glo. Vulpis.n. est animal plenum fraudibus, in fouea propter insidias latẽs, odore fœtens, nunquam rectis itineribus incedens. Quæ oĩa dæmonibus competunt, & hominibus prauis. Est ergo sensus. *Partes vulpium erunt.* in partes hæreditatis dæmonum erunt, sicut Deus est pars hæreditatis iustorum, Psal. 15. Dominus pars hæreditatis meæ, &c.

Vulpis.

Matt. 8.

B

C *Rex verò lætabitur in Deo, laudabuntur omnes, qui iurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.* 998

HIc consequenter ostenditur quomodo bonorum opera a Deo premiantur. Vbi nota, ꝙ quilibet iustus regis nomine intelligitur: Cum.n. rex dicatur a rego, regis, sicut scriptor a scribo, & doctor a doceo. Ideo sicut scriptor dic qui bene scribit, & doctor qui bene cet, sic & rex dicitur quilibet, q sei m bene regit. Cum ergo solum iusti psos

D benè regant, carnem subdentes ritui, & spiritum Deo, sequitur, ꝙ ips gnè reges vocantur. Et econtra, illi ui se non benè regunt, vt sunt praui iustè reges nuncupantur, quacunque emporali fulgeant dignitate. Vñ Isid. lib. 3. de summo bono, d. Reges a rectè agendo dicti sunt. Ideoq; rectè faciendo nomen regis retinent, peccãdo aũt perdunt Vñ Prou. 20. Rex qui sedet in solio suo, s. mentis, dissipat oẽ malũ. Certum est aũt, ꝙ iusti totã suã gloriã in Deo ponunt, & lætitiã non in rebus creatis, Psal. 31. Lætamini

Re qui iu- is.

in domino, & exultate, iusti. Et hoc est, E quod hic de iustis sub regis nomine d. Ps. *Rex verò lætabitur in Deo.* Vnde & Ps. 20. ait Dñe, in virtute tua lætabitur rex. De lætitia aũt iustorum uide supra uersic. 479. Subditur. *Laudabũtur omnes qui iurant in eo.* Vbi s̃m gl. Ille iurat in Deo, qui obsequium, & uota Deo promittit, & obseruat: Et tales laudabuntur, s. ab

Os peccatorum. ipso Deo in iudicio qñ eis dicet. Venite benedicti patris mei, &c. Mali aũt tunc à nullo laudabuntur. Non quidem à Deo, nec à iustis: quia mala laudare nõ norũt, neq; à malis, & adulatoribus, ut in uita F præsenti. Quia in iudicio *obstructum est,* i. obstruetur *os loquentiũ iniqua*. Iniqua enim loquitur omnis, qui alterius mala

Obstruo. cõmendat. Secundũ. n. Grãmaticos obstruo cõponitur ex ob, & struo, struis, & est obstruere idem ꝙ claudere, oppilare, vel vndiq; obturare. Obstructum ergo tunc ostendit os malorũ, quia ibi nõ erit tẽpus excusandi mala, vel laudandi, quia

1. Reg. 2 omnibus erũt manifesta. Et hoc est, quod de malis dr̃, impij in tenebris conticescẽt. Quod exponens Greg ait. Nunc. n.

Greg 16 mor. ca. 16. malus bonis derogat, & recta, quæ agere G negligit, hæc in alijs obtrectãdo lacerare non cessat: Sed tunc iniquitas os suum contrahit, cùm iustis quanta suppetat gloria retributionis, agnoscit. Tunc. n. ei loqui contra bonos non uacat, quia malorum suorum digna retributione linguam tormenta ligant. Vnde benè, Anna prophetizante, dicitur. Pedes sanctorum ...orum seruabit, & impij in tenebris ...ticescent. Quod nunc confirmans Ps. ait *Obstructum est os loquentium iniqua* ...æsens ponens pro futuro.

H

PSAL. LXIII.

999 *EXau.., Deus, orationem meam cùm depre.., à timore inimici eripe animam mea..*

...ALMVS iste hunc habet titulũ. *In finem psalm.. David* Patet ex prædicti.. multotiens expositio. De materia uero Ps. quo ad literã dicunt doctores Hebræorum, maxime Ra. Sal. quod Dauid hunc psalmum facit de ipso Daniele propheta, qui de semine Dauid descendit. Vnde Ezechiæ regi dixit Esa. 4. Reg. 20. De filijs tuis, qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur, & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. Et hoc impletum fuit in Daniele, & socijs eius ut habet̃ Dan. 1. Dauid ergo spiritu prophetico præuidens, quod Daniel de suo semine nasciturus, p̃ inuidiam malignantium fuerat in lacum leonum proijciendus, & inde miraculosè liberãdus, hunc psalmum in persona Danielis composuit. Et s̃m istum sensum literalẽ psal. iste diuiditur in tres partes. Quia primò diuinum beneficiũm recolitur. Secundò, malignantium iniquitas describitur, ibi. *Quia exacuerunt.* Tertiò, utilitas considerantium concluditur, ibi. *Cõturbati sunt,* &c. vt Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum, quod iste psalmus agit de Christi passione, & resurrectione. Vnde in isto psalmo Christus loquitur, sed qñq; vt caput, quandoque ut corpus, quod est ecclesia. Sicut enim Christus caput ecclesiæ in sua passione orauit, sic & ecclesia in suis passionibus Deum debet orare. Est ergo sensus tituli. *In finem psalmus Dauid*, i. iste psalmus dirigens nos in finem, idest, in Christum, qui est omnium fidelium finis, attribuitur ipsi Dauid, id est, Christo, quia in isto psal. Christus loquitur, ut dictum est. Intentio psalmistæ est, fideles monere, ne in passionibus turbentur, sed tunc maximè in Deum sperent, & per orationẽ ad ipsum deuotè recurrant. Sub isto ergo intellectu tractando psalmũ, psalmus iste diuiditur in tres partes. Quia ponit primò passionis Christi acerbitas. Secũdò, Christi in passione stabilitas, ibi. *Accedet homo.* Tertiò, passionis Christi vtilitas, ibi. *Cõturbati sunt omnes.* Prima in tres, quia ponitur tempore Christi passionis primò Christi deprecatio. Secũdò deprecationis exauditio, ibi. *Protexisti.* Tertiò, Iudæorũ malignatio, ibi. *Quia exacuerunt.* Quantũ ad primum notandum, ꝙ quamuis timoris multæ sint species, vt dictum fuit uersi. 261. Quantum tamen ad præsens restat sciendum, ꝙ timor est duplex, s. corporalis, & spiritualis.

tualis. Corporalis, quo pęna timetur corporis, vt timere infirmitates, verbera, vel mortem. Spiritualis aũt, quo spiritualis inimicus timetur, ne suis tentationibus vel pęnis immissis ad casum trahat. Et quis primus timor sit quasi naturales, nũquam tñ tantus esse debet, vt superet rationem, vt. s. pro aliqua pęna vitanda aliquod fiat in honestum, quinimmo ante omnis pœna corporalis eligi debet, vt deducit Chrys. super illo verbo Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus &c. d. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, qm̃ corpus, etsi ab impijs occisum non fuerit propter dominum, a seipso post modicum morietur propter naturam. Ergo occisi ſm corpus ab impijs nihil perditis, nisi mortis dilationem, vt corpus, ꝙ post modicum fuerat moriturum, ante modicum moriatur. Magis autem nec ipsam mortis dilationem. Si. n. uerum est, ꝙ nec folium quidem cadet de arbore sine Dei præcepto, quia numerati sunt dies qui ad vitam nobis sunt dati, credere debemus, ꝙ nec mori mur ante diem nec transire possumus diem. Nunc aũt ponamus, ꝙ ante diem morimur pp Deũ. Si ergo & gratis post modicum morituri sumus, nulla Dei causa proposita, quare non ante modicum in causa Dei cũ gloria morimur, vt fiat voluntariũ, quod futurum est necessariũ vt offeramus pro munere, ꝙ redditur pro debito. Ideo nolite timere eos, qui occidunt corpus, substantia enim hominis non est corpus, sed anima. Hanc. n. solam ad imaginem suam Deus fecit, & hanc diligit, propter hanc fecit, & mundum, & hanc zelat, & persequitur inimicus, & propter hanc ipse Dei filius venit in mundum. Corpus autem vestimentũ est animæ. Sicut ergo vestimentum super homines positum, si quis furibũdus scindat, dolorem quidem iniuriæ sentit homo, damnum autem non patitur in natura. Sic corpus super animam positum si occidatur ab impijs, anima quidẽ occisionis illius sentit dolorem, damnum aũt suæ naturæ non patitur. Aut ꝙ sentio verius, non solum ad vestimentum animæ caro creata est, sed magis ad tentationem eius, quasi domestica, & natu-

Timor corporalis.

Nota to tum ad non timẽdum subire mortẽ corporalem pro dño cum se casus obtulerit

A ralis inimica copulata, vt, dum expugnatur a carne, nec vincitur, coroneť a Deo. Si ergo caro animæ inimica tentatio est, quis sapiens non intelligit, quia occisio corporis optanda est magis quam timenda. Ideo. n. tibi corruptibilis natura creata est, ideo deponẽdi corpus tempus est numeratum, vt, dum homo moritur, quotidie corpori illi non parcas, sed conuenientiæ perituræ cõpares tibi vitã mansurã. Ecce si mutuo acceperimus, vt puta equum, aut bouem, nõne assidue opus tuũ operaris in eum? Dicis. n. apud te, hodie, aut cras tollendus est a me, quia nõ est meus. Et in corpore corruptibili natus quare ad vtilitatẽ animæ tuæ nõ uteris temporali corpore tuo? sciens, ꝙ post modicum tollendum est a te, quia nõ est tuum. Quæ est ista insipientia nostra, odire, quod nostrum est, & amare, quod nostrum non est? studere, quòd saluare non possumus, & negligere, qđ in æternũ habituri sumus, hęc ille. Ex quib. patet, ꝙ mortẽ corporis nullus timere dẽt, ut pro ipsa uitãda aliquid agat inhonestum. Sic ergo Christus hic orãs. *A timore inimici eripe aĩam meam* non petit ne moriať, sed ut eos non timeat qui tantũ corpus occidere possunt, sed magis illũ timeat, qui corpus, & aĩam perdere pôt. Et hoc modo a timore inimici eripitur, ẽt dum occidit, quia homines non timet, sed nec morti cedit, vt hic dicit gl. Et attende, ꝙ nõ tã pro se hic orat Christus, quãm ẽt pro suis, s. ne martyres illos timeant, qui solum corpus occidere possunt, vnde hic ait Aug. *Exaudi, Deus, &c. a timore, &c. eripe animam meam.* Sęuierunt inimici in martyres. Quid ergo orabat ista vox corporis Christi? Hoc orabat, vt eruerenť ab inimicis, & vt nõ eos occidere possent inimici. Ergo exauditi non sunt, quia occisi sunt. Nunquid deseruit Deus cõtritos corde seruos suos, & sperantes in se despexit? Absit. Quis. n. inuocauit Dominũ, & derelictus est? Quis sperauit in eum, & ab eo desertus est? Exaudiebantur ergo, & occidebantur, & tamen ab inimicis eruebantur. Alij enim timentes consentiebant, & viuebant, & tamen ab inimicis absorbebantur. Occisi itaque eruebantur, viuen-

B

C

D

tes autem mori timentes absorbebătur. E Vnde est illa vox gratulationis, forsitan viuos absorbuissent nos. Multi absorpti sunt uiui, absorpti sunt multi mortui. Qui enim putauerũt inanem esse fidem Christianã, mortui absorpti sunt. Qui aũt sci ...es, ueritatem esse prædicationem euangelij, Christum esse filium Dei dicẽtes, & hoc credentes, & hoc intus tenentes, uicti tamen doloribus cesserunt, & idolis sacrificauerunt. Illi uiui absorpti sunt. Illi absorpti, quia mortui. Illi autẽ, quia absorpti mortui. Quid ergo orabat hæc uox martyrum dicentiũ. *A timore* F *inimici eripe animam meam*. Non ut me non occidant inimici, sed ne anima mea

Mat. 10. consentiat inimicis. Hoc ergo orat Christus in suis impleri quod iubet in euangelio dicens: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam aũt non possunt occidere, sed eum timete, qui animam, & corpus põt perdere in gehennam. Oretur ergo, ut præstet quod iubet. *A timore inimici erue me, Deus*, & sub de timori tuo, idest, non timeam eum, qui corpus occidit, timeam aũt te, qui habes potestatem, & corpus, & animam occidere in ge G hennam ignis. Non enim à timore tuo uolo esse alienus, sed a timore inimici liber, sub timore verò seruus domini.

1000 *Protexisti me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem.*

HIc ponitur deprecationis exauditio. Vbi notandum, quòd tego, tegis, habet duo significata, secundum quę & humanitas Christi protegebat diuinitatem, & diuinitas humanitatem, uide supra versic. 438. Protexit ergo diuini- H tas humanitatem Christi, quia ipsam defendit, ne malignantes Iudæi ipsam, ut conabantur, superare possent, quia etsi corpus in manibus ipsorum est traditum, animam autem in aliquo lædere non potuerunt, sicut diabolo de Iob

Iob 1. dominus dixit. Ecce caro eius in manu tua est, ueruntamen animam eius serua. Et de hoc uide supra uersiculo 396. Orate etiam hic Christus pro corpore suo, & sanctis martyribus. Vnde uirtute

Martry. eius orationis sancti martyres sic à Deo fuerunt protecti, ut fortiores essent, patiendo quàm inimici sęuiendo. Vnde hic ait glos. hoc quod hic dicitur, *Protexisti*, in capite factum cernimus. Quod & mẽbra experiuntur. Hoc. n. exemplo reliqui firmantur. Vnde Aug. in sermone. *Protexisti me à conuentu malignantium*, &c. Iam ipsum Christũ protectum intueamur, multi enim martyres talia passi sũt, sed nihil sic relucet, sicut in Christo, qui est martyrũ caput. Versus iste sic est intelligendus, vt, dum Propheta agnoscit se hactenus à Deo protectum esse tacitè intelligatur precari, ut in posterum ab eo dem protegatur. Insuper collige ex hoc versiculo, ꝙ solùm in Deo uera lætitia habetur: quia solus Deus nos ab omni tribulatione liberare potest. Non quidem plenè liberat in præsenti, sed in futuro. Ideo accipitur hic pręteritum pro futurò, ratione certitudinis propheticæ. In præsenti. n. uita tribulationes patimur, ut purgati in futuro consolationem Dei inueniamus. Propter quod dicitur Iob 5. In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. Quod exponens Gregorius ait. Quid enim senario numero, quem septimus sequitur, nisi præsentis vitæ operatio, discursusque significatur? Sexto quippe die omnia perficiens hominem condidit, & septimo die Deus requieuit. Perfectis ergo omnibus requies sequitur. Quia post bona uitæ præsentis opera, retributio æternæ quietis inuenitur. In sex itaque tribulationibus Dominus nos liberat, ne in septima nos malum tangat, quia per paternæ pietatis eruditionem, præsentis uitæ labore nos atterit. Sed in aduentu iudicis à uerbere abscondit, ut tantò tunc ad salutem certiores exhibeat, quantò nunc flagella durius secant. Aug. Psal.

Quia exacuerunt vt gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum.

HIc ponitur Iudæorum cõtra Christum iniquitas, & malignatio. Et diuiditur in quatuor partes. Quia ponitur primò Iudæorũ uenenata locutio. Secundò,

Secundò, ipsorum ostinata præsumptio, ibi. *Subitò sagittabunt*. Tertiò, ipsorum meditata deceptio, ibi: *Narrauerunt*. Quartò, ipsorum frustrata intentio, ibi. *Scrutati sunt*. Quantum ad primum notandum, quod multotiens nomine causæ significatur effectus, sic nomine voluntatis significatur actus, voluntate elicitus. Sic & in proposito nomine linguæ significantur verba per linguam formata. Dicat ergo de Iudæis Christus. *Quia exacuerunt vt gladium linguas suas*, id est, verba, s. apertè clamando mortem Christi, dicētes. Tolle, tolle, crucifige eum. Et potes notare quod Iudæi acuerunt linguas suas contra Christum multipliciter, s. ante passionem. Primò, ipsum blasphemando. Io. 8. Dæmonium habes. Secundò, ipsum increpādo. Matth. 11. Ecce vorator, & potator vini, & publicanorum amicus. Tertiò, ipsum tentando. Matth. 22. Si licet censum dare Cæsari. Quartò, adulando. Matt. 22. Magister, scimus quia verax es, &c. In passione etiam multipliciter acuerunt linguas suas, s. ipsum accusando. Luc. 23. Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, ipsum condemnando. Matth. 26. Qui omnes clamauerūt. Reus est mortis. Ipsum crucifixerunt deridendo. Matth. 27. Vah, qui destruis templum Dei, &c. Vnde hic ait Aug. *Exacuerunt vt gladium linguas suas*. In alio Psal. dicit. Filij hominum, dentes eorum arma, & sagittæ, & linguæ eorum gladius acutus. Ita & hic qui exacuerunt, &c. Non dicāt ergo Iudæi, non occidimus Christū, quia propterea eum dederunt Pilato iudici, vt quasi a morte eius viderentur immunes Nam cum dixisset eis Pilatus. Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Responderunt. Nobis non licet interficere quemquam. Iniquitatem facinoris sui in iudicem refundere volentes. Sed nunquid Deum iudicem fallebant? Pilatus autem in eo quod fecit, aliquantulum particeps fuit, sed in comparatione illorum multò ipse innocentior. Institit enim quantum potuit, ut ipsum ex ipsorum manibus liberaret. Nam propterea flagellatum ipsum perduxit ad eos. Non persequendo dñm flagellauit, sed ipsorum furori satisfacere volens, vt

August. Psal. 50.

A vel sic iam mitesceret, & desinerent velle eum occidere, quem flagellatum viderent. At vbi perseuerauerunt cum ipse Pilatus lauisset manus, fecit tamen, quod voluerunt, vel inuitus. Nunquid ergo innocentes fuerunt, qui ipsum coegerūt, vt faceret? Nullo modo. Ille dixit in eum sententiam, & iussit eum crucifigi, & ideo ipse quasi eum occidit. Sed vos eum corde, & voce occidistis, ò Iudæi. Acuistis. n. linguas vestras, & eum percussistis, quando clamastis. Crucifige, crucifige. Crucifixit ergo Christum Pilatus: crucifixerunt

B & Iudæi. Ex quo vnum soluitur dubium. Nam Mar. 15. dicitur, quod hora tertia crucifixerunt eum. Ioa. autem dicit, quod erat hora quasi sexta. Vnde ista concordans Aug. in sermone dicit. Ait. n vnus euangelista dominum crucifixū esse hora sexta, alius autem hora tertia. Iam quidem incipiente sexta hora Pilatus sedit pro tribunali. Et re vera quando dominus leuatus est in lignum, hora erat sexta. Sed alius euangelista Iudæorum intuens animum, qui volebant immunes a morte domini videri clamantes crucifige, ostendit

C eos esse reos, dicens dominum hora tertia fuisse crucifixum. Ergo verius illi tūc occiderunt, quando sic impiè clamauerunt. Apparitores autem potestatis hora sexta crucifixerunt. Iudæi hora tertia clamauerunt, quod illi manibus hora sexta, hoc isti lingua hora fecerunt, quando, s. *Exacuerunt vt gladium linguas suas*. Sic ergo magis rei isti fuerunt, qui clamando sæuiebant, quam illi, qui obtemperando administrabāt. Sequitur. *Intenderunt arcum, rem amaram*, &c. Arcus enim occultè ferit, sed gladius apertè. Lingua vt gla

D dio feriebant, cū aperte clamabant. Crucifige. Sed arcu quando dolosè eius mortem tractabant, quando insidias parauerunt, vt pote, quod per discipulum traderetur, quod est res amara, vt conuiua sit proditor, vt. s. ipsi omnia facientes nihil fecisse viderentur. Vnde August hic, *Intenderunt arcum, rem amaram*. Arcū dicit insidias, qui enim sagittam mittit fallit vt feriat, prius autem sagitta percutit, quam ad illum venire præuideatur, quem latēt insidiæ cordis humani. Sed nunquid dominum nostrum Iesum Christum latebant,

Crucifige.

Mar. 15
Ioan. 10

Arcus Iudæorū

bant, qui opus nō habebat vt quisquam ei testimonium perhiberet de homine? Qui dixit. *Intenderunt arcum*, hoc est, in absconditis quasi fallentes insidijs. Nostis enim quibus dolis egerunt, quemadmodum Iudam pecunia corruperunt, vt Iesum traderet illis? Quomodo falsos testes procurauerunt, quibus insidijs, & dolis egerunt, vt sagittent in occultis immaculatum. O cor durum volens occidere hominem qui mortuos suscitabat.

1602 *Subito sagittabunt eum: & non timebunt: firmauerunt sibi sermonem nequam.*

HIc ostenditur Iudęorum obstinata præsumptio. Vbi sciendum, quòd signum obstinatæ præsumptionis maximum, est potentiorem non timere, contra stimulū velle calcitrare, mortuos suscitantē velle interficere, in deliberatione mala scienter velle perdurare. Sic & Iudæi faciebant contra Christum, quia sermonem, idest, deliberationem, quam de eius morte fecerunt, nullis Christi miraculis visis deposuerūt, sed in ipsa permanserunt obstinati, & non timuerunt contra Deum extendere manum. Et hoc est, quod de Iudæis Psalm. hic prædicit. *Subito sagittabunt eum*, s. Christū. *Subito*. ait gl idest, insidiosè, quasi non præuisi, & non præmeditati, quasi nescientem, vnde Aug. hic. *Firmauerunt sibi sermonem nequam*, idest, obstinati obfirmauerunt sermonem de Christi morte, quem conceperant, quia post tanta Christi facta miracula non sunt moti, sed perstiterunt in consilio maligno. Traditus est ille iudici, trepidat iudex, & non trepidant, qui tradiderunt iudici, contremiscit potestas, & non contremiscit immanitas, idest, immunita humilitas, vult ille lauare manus, & illi linguas suas inquināt. Sed quare? quia *Firmauerunt sibi sermonem malignum*: Multa aūt egit Pilatus vt refrænarentur: sed *Firmauerunt sibi sermonem nequam*, dicentes. Crucifige, crucifige. Repetitio affirmatio est maligni sermonis. Vide quomodo acrius firmauerunt sibi sermonem malignum. Pilatus dixit. Regem vestrum crucifigam? Illi autem dixerunt: Non habemus regem nisi Cæsarem. Offerebat illis regem filium Dei Illi ad hominem recurrebant, quasi digni qui illū haberent, & istum non haberent. Adhuc audi quomodo firmauerunt sibi sermonē malignum Non inuenio aliquid in homine isto (ait iudex) quo dignus sit morte. Et illi qui firmauerunt sibi sermonem malignum, respōdent. Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Firmauerunt ergo sibi sermonem malignum, non domino, quoniam dicūt: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Quod ergo firmauerunt sibi ipsius firmauerunt non domino, sicut alibi scriptum est. Foderunt ante faciem meam foueam, & ipsi inciderunt in eam, Deum mors non occidit, sed ipse mortem. Illos autem iniquitas occidit, quia noluerunt occidere iniquitatem. Prorsus, fratres, nobis certamen incumbit, aut occidere iniquitatem, aut occidi ab iniquitate. Noli autem quærere occidere iniquitatem, tanquā aliquid extra te, sed ad teipsum respice, & vide quod tecum pugnet in te, caue quoque, ne expugnet te. Iniquitas enim tua nisi interfecta fuerit a te, quia est ex te, aduersus te rebellat. Ex quadam quidem parte tu hæres Deo, & ex quadam delectaris in sæculo. Illud quo delectaris in sæculo pugnat aduersus mentem tuam, quæ hæret Deo. Ergo hęreat mens tua Deo, vt cohæreat, non deficiat, dum contra se dimicat, quia magnum adiutorium hēt. Subijciet quod in se sibi rebellat, si in pugnando perseuerer. Est peccatum in corpore tuo, sed non regnet Nō ergo (inquit Paulus Apostolus) regnet peccatum in corpore nostro mortali, ad obediendum desiderijs eius. Si non obedieris, etsi est quod suadet quod delectat ad malum, si non obtemperabis factis, non regnabit, & ita fiet postea, vt non sit, quod erat. Sed qñ? Certè cum absorpta fuerit mors in victoriam, cum corruptibile induerit incorruptionē, vbi nō erit quod tibi repugnet nisi Deus. Vide ergo Iudæorum obstinationem contra Christum. Inuidebant domino, quia delectabat eos principatus mundi. Viderant enim ab eo sibi auferri principatum, & ex delectatione sua, rebellauerunt contra dominum, quia si sibijpsis rebellassent, idest, aduersus delecta-

Obstinatio Iudęorum contra Christum.

Luc. 23.

lectationem suam malam, inuidentiam suam uincerent, nec uinceretur ab ea, ut esset illis dominus saluator, qui uenerat vt saluatur. Nunc aũt fauerunt febri, & repugnauerunt medico. Et quicquid suggerebat febris, faciebant, quicquid verò econtra iubebat medicus, negligebant. Ergo illi magis occisi sunt, non dominus. Nam in domino mors occisa est. In illis iniquitas vixit. Et uiuent in se iniquitate. illi occisi sunt.

1003 *Narrauerunt, vt absconderent laqueos: dixerunt quis videbit eos?*

POnitur hic Iudęorum præmeditata, & consulta deceptio. Iudęi.n. pluries fuerunt cõgregati, consulendo quõ Iesũ dolo tenerent, & occiderent. Et hoc est, quod pręuidens ps. dicit, *Narrauerunt vt absconderent laqueos*, s. ipsi Christo, i. cõsilium fecerunt prius apud se quõ ipsum occiderent. Ioa. 11. Collegerunt pontifices, & pharisæi consiliũ, & dicebãt. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit, &c. & ibi deliberatũ fuit, ut occideretur. Postea ut ipsi à morte eius immunes viderētur, absconderunt ei laqueos mortis, s. tractantes cum discipulo, ut ipse traderet eum, iudexque ipsum interficeret. Et sic absconderunt laqueos ei mortis, quasi dicat. Si discipulus tradit, & Romani crucifigunt, quid ad nos? q. d. Parabimus Christo laqueos mortis. *Et quis videbit eos?* quia ipse non perpendet, nec aliquis nobis eius mortem imputabit. Vnde Augustinus in sermone. *Narrauerunt vt absconderent muscipulas, & dixerunt quis videbit eas?* Latere putabant eum, quem occidebãt hominem, latere Deum ecce putat homo. Nunquid erat Christus sicut cæteri homines, nesciens quid de illo cogitaretur? Nũquid Deus nescit? O cor humanum, quare dixisti tibi, quis videt me, cùm ille videat, qui fecit te? Dixerunt, quis uidebit nos. videbat Deus, uidebat, & Christus, quia Christus est Deus. Et nota quòd multos laqueos parauerunt Iudæi Christo, vt ipsum morti traderent. De quibus vide supra uersic. quadringentesimoquadragesimo, & uersic. quingentesimouigesimonono. De laqueis ergo paratis dixerunt. *Quis videbit eos*, id est, quis poterit ab illis cauere?

Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. 1004 I. q. 4. Nullus.

HIc ostēditur ipsorum frustrata intētio: frustra.n. illud dicitur fieri, qđ caret fine intento. Finis autem persecutionis Iudæorum, erat Christi nomen, & fidem per mortē ipsius extinguere, sic tñ quod ab ipsius morte reputarentur immunes. Sed certè totum oppositum euenit. quia & propter Christi nomen eius fides est per totum orbem diffusa, & eius nomen sublimatum, ut docet Apostolus ad Philip. 2. Sic igitur cõsilia ipsorum, & dolositates defecerunt. Et hoc est, quod hic dicit. *Scrutati sunt, &c. defecerunt scrutantes, &c.* Vnde glo. *Scrutati sunt iniquitates*, s. quõ iustum per falsos testes accusarent, quõ eum perderent, ne mundus abiret post eum, & super hoc acerba, & occulta consilia. Dicebant enim, per discipulum tradatur, à iudice occidatur, & ita nihil ad nos. Sed defecerunt in scrutinio suo, s. in prauo consilio, quia quantò occultiùs cogitabant, tantò plus defecerunt à ueritate, & æquitate, & in tenebras mergũtur, quia enim illi Deum non videbant, ideò putabant se non uideri à Deo. Vnde & August. *Scrutati sunt iniquitates, defecerũt scrutantes scrutationes*, idest, acerba, & acuta consilia, s. non tradatur per discipulum, non ocidatur à nobis, sed à iudice. Totum nos faciamus, & nihil facere uideamur. Sed ubi est clamor linguæ? Crucifige, crucifige. Si cœci estis, ut surdi scitis. Simulata innocentia non est innocentia. Simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas, quia iniquitas est simulatio. Ibi ergo isti defecerunt scrutantes scrutationes. Quantò enim acutiùs sibi excogitare uidebantur, tantò magis deficiebant, quia à lumine veritatis, & æquitatis in profunda malignorum consiliorũ demergebantur. Habet enim iustitia quandam lucem suam, qua perfundit, & illustrat animam inhærentem sibi. Anima autem auertens se à luce iustitiæ, quãtò magis quærit quid inueniat cõtra iustitiam, tantò plus à luce repellitur.

Consilia Iudæorũ defecerunt contra Christum.

Luc. 23.

Meritò

Meritò ergo, & ipsi perscrutantes quid contra iustitiam molirentur, à iustitia recedentes, tantò plus deficiebant perscrutantes perscrutationes. O quam magnũ
Mat. 27 est consilium innocentiæ. Nã Pilatus lauat manus, dicens. Innocens ego sum à sanguine iusti huius. Nos quidem digna factis recipimus, hic aũt nihil mali gessit.
Luc. 23. Miles crucifixo clamat, dicens. Verè hic
Luc. 23. homo iustus erat, Iudas proditor pœni-
Mat. 27 tet, dicens. Peccaui tradens sanguinem iustum. Quibus consideratis de ipsis Iu-
Psal. 72. dæis dicitur. Subito defecerunt, & perierunt propter iniquitatem suam.

1005 *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.*

HIc ponitur Christi stabilitas. Et duo facit, quia primò ponit Christi in passione fortitudo. Secundo eius in resurrectione altitudo, ibi. *Sagittæ paruulorum.* Quantum ad primum sciendum, quòd sicut cor paruum dicitur habere,
Cor altũ qui omnia pericula timet, propter quod omittit illa, quę facere debet, sic per oppositum cor altum, & magnum habere dicitur, qui pro iustitia saluanda mortem corporis constanter aggreditur. Quod & Christus in sua passioue fecit, qui patri obediẽs factus, mortem crucis intrepidus est pro nobis aggressus. Altum ergo cor habuit, dum ad omnia mala, quæ de ipso cogitabant, patienda constanter se obtulit. Et hoc est quod de Christo homine
Homo Christus passus. hic dicit. *Accedet ad cor altum:* per quod nobis exemplum patiendi reliquit. Vnde Augustin. in sermone. *Accedet homo ad cor altum,* homo, idest, Christus, quia homo erat propter homines factus, & in ho-
H mine latens Deus, ut nescientibus, exẽplum fortitudinis daret, ipse sciens omnia sustinebat. *Accedet ergo homo ad cor, & exaltabitur Deus.* Illi dixerunt. Quis nos uidebit? & defecerunt scrutantes cõsilia mala. Accessit homo ad ipsa consilia, idest, ad tolerandam mortem, quam consuluerant. Passus est Deus homo teneri. Non enim teneretur, crucifigeretur, aut moreretur, nisi esset homo. Accessit ergo homo ad omnes illas passiones, quæ in illo nihil ualerent, nisi esset homo. Si

E uero ille homo non esset, nõ liberaretur homo, accessit ergo homo Christus ad cor altum, obijciens se aspectibus humanis hominem, seruans intus Deum, idest, accessit in forma serui, qua minor est patre. Accessit ergo, & occiditur homo, & exaltatur Deus, quod. n. occisus est, ex infirmitate humana fuit, quod vero resurrexit, & ascendit, ex potestate diuina. Vel aliter. Quilibet homo cor suum in altum uolens eleuare ad cõsiderandum alta, s. sacramentum redemptionis nostrę factę per Christi mortem, statim eleuatur ad
F Dei amorẽ, & sic Deus exaltatur in corde ipsius, & magnificatur. Et ista uidetur intentio magistri in gloss. dicentis: *Accedet homo ad cor altum*, idest, ad altum cordis intellectum, ut qui res diuinas cõsiderat. *Accedit ergo ad cor altũ*, qui charitatem Dei erga nos considerat qui pro prio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Et tunc exaltabitur Deus, s. in corde ipsius. Deus enim non in se, sed in corde hominis grandescit. Qualiter aũt Deus exaltari uel magnificari potest. Vide supra uer. 69. &
G ver. 503. Magnificate dominum mecum, Psal. 33.
& exaltemus nomen eius in idipsum. Luc.

Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt contra eos lingua eorum. 1006

POnitur Christi in resurrectione sublimatio, quia, tunc per suos prædicatores, primo per totam Iudæam, deinde per totum orbem fuit exaltatus. Vbi sciendum, quòd sagittarum nomine præ Sagit. Prædica.
dicatorum uerba signantur, quæ à par-
H uulis, idest, humilibus emissa audiẽtium corda transfigunt. Vnde istum textum ad propositum exponit Gregor. dicens. Quid enim per sagittas, nisi uerba prædi Greg. mor.
cationum accipimus? quæ si ex uoce bene viuentium diffunduntur, audientium corda transfigunt. His sagittis ecclesia percussa fuerat, quæ dicebat, charitate Cãtic.
vulnerata ergo sum. De his sagittis psal. Psal.
voce dicitur. *Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum:* quia scilicet, uerba humilium apostolorum penetrauerunt animos superborũ. De his sagittis venienti

pro-

Psal. 44 propugnatori dr. Sagitæ tuæ potẽtis acu tæ, populi sub te cadent in corda, inimicorum regis. Vir itaq; sagittarius est, qui per sanctæ intentiones arcũ audientium cordibus verba rectæ exhortationis infigit. Ad propositum ergo. *Sagittæ paruulorum*, i. verba, & prædicationis apostolorũ *factæ sunt plagæ eorum*, s. Iudæorum. His etenim sagittis aliqui Iudæorum vulnerabãtur ad mortem, aliqui ad vitam. Ad vitam vulnerati fuerunt, qñ prædicante Petro baptizati sunt circa tria millia. Act. 2. Vulnerati fuerunt ad mortẽ principes sacerdotum, & magistratus, dolentes q; apostoli annunciarent in Iesum resurrectionem ex mortuis, & iniecerunt Act. 4. in eos manus, &c. Quæ omnia preuidens psal. de apostolis ait. *Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum*. Et consequenter conuertens sermonem ad principes sacerdotum, & magistratus d. *Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorũ*, quia. s. principes sacerdotum magistratus, qui in Christi passione linguas magniloquas contra Christum habebant constanter accusantes eum, voce alta clamantes. Tolle, tolle, crucifige eum. Audita, & diuulgata Luc. 23. Christi resurrectione amplius non audebant loqui. Etsi loquebantur, in mendacijs statim deprehendebantur, & ad eorum verecundiam reuertebanrur. Vnde hic ait gl. *Infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum*, vt puta quibus dixerunt custodibus sepulchri Dicite, quia vobis dormiẽtibus, venerunt discipuli eius, & furati sunt eum. *Infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum*, ad ipsorum, s. verecundiam. Si .n. dormiebant, quomodo videre potuerunt? Si vero nihil viderunt, quomodo testes fuerunt? Contra se ergo mentiendo loquuti fuerunt. Sic .n. de ipsis prædixerat psal. 11. Disperdet dominus labia dolosa, & linguam magniloquam.

1007 *Conturbati sunt omnes, qui videbant eos, & timuit omnis homo.*

POnitur hic passionis Christi vtilitas, quæ est. s. peccatorũ conuersio, Apostolorum prædicatio, ibi. *Et annunciauerunt*. Deuotorum exultatio, ibi. *Lætabitur*. Quantum ad primum notandum, q; per conturbationem in scriptura significatur pœnitentia, eo q; quilibet pœnitens conturbatur, & dolet interius de cõmissis peccatis. Vnde hanc conturbationẽ pœnitentiæ imprecatur peccatoribus ps. 82. d. Erubescant, & conturbentur in sæculum sæculi, confundãtur, & pereant. Vt sit sensus ₤m gl. Peccatores erubescãt & conturbentur, s. de peccatis in præsenti per pęnitentiam, confundantur, & pereant, s. in quantum mali sunt, vt boni fiant. Vnde & cuilibet pœnitenti dr. Fili hominis, panem tuum in conturbatione comede, & aquam tuam cum mœrore bibe. De ista ergo conturbatione pœnitentiæ. d. *Conturbati sunt omnes, qui videbant eos*, s. paruulos apostolos prædicãtes quia displicuit illis, quæ in Christum fecerunt, omnes dico conturbati sunt, i. pęnituerunt qui, s. salutis suæ quærebant consilium. Et hoc est, quod dr̃ Act. 12 q; prædicante Petro Christi resurrectionẽ Iudæi his auditis, compuncti sunt corde, & dixerũt ad apostolos: Quid faciemus, viri fratres? Petrus verò ait ad illos Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque in nomine Iesu Christi, &c. *Conturbati ergo sunt omnes qui videbant eos*, scilicet apostolos prædicantes, quia sagittis suis corda aliorum penetrabant. Sic. n. prædictum fuerat psal. 143. Emitte sagittas tuas, & conturbabis eos. Et quia ad veram pœnitentiam sequitur timor Dei ideò subditur. *Et timuit omnis homo*, s. Deum. Et dicit omnis homo, idest, omnis vtens ratione, qui ergo non timuit, non fuit homo.

Eze. 12.

Et annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt. 1008

POnitur hic apostolorum prædicatio. Quamuis. n. ante Christi mortem apostoli tantum timerent mundum vt Christi nomen prædicare non auderent, sicut paruit de Petro, qui ad vocem ancillæ Christũ negauit, tamen ipsi post Christi resurrectionem, accepto Spiritu sancto, omni hominum timore postposito, constanter nomen Christi prædicauerunt. Vnde quando principes sacerdotum præceperunt apostolis, ne amplius loquerentur, neque docerent in nomine Iesu, vt habetur Act 4. Petrus cõstanter

Petrus prius timidus fortis fuit effectus.

Contur batio pœnitentiæ.

ter respondit. Si iustum est in conspectu Dei, vos potius audire quàm Deum, vos ipsi iudicate. Non .n. non possumus quæ vidimus, & audiuimus non loqui, & sic a timore, quo prius terrebâtur, eruti, iam libere annunciauerunt opera Dei. Quod ostendit Greg. d. Scimus. n. q; apostolorũ primus, s. Petrus, ante acceptam spiritussancti gratiam, quoties dum mori timuit vitam negauit. Qui non pœnis, non afflictionibus, non terribili potestate cuiusquam, sed vnius mancipij sola interrogatione fuit prostratus. Et quidem vile mancipium, quia ancilla inquirente est prostratus. Ecce quàm uilis persona ad tentandum est requisita, vt apertè monstraretur quanta eum timoris infirmitas possideret, qui non ante uocem ostiariæ ancillæ subsisteret, sed iam hic paulò ante timidus, qualis post aduentum Spiritussancti extiterit, videamus. Certè Luca attestante, didicimus contra sacerdotes, ac principes quanta dñm auctoritate prædicauit. Nam cum facto miraculo, quæstio fuisset exorta, & sacerdotũ principes seniores ac scribæ in apostolorum persecutionem concurrerent, eos in medio statuentes, in qua virtute fecerit miraculum percunctari curauerunt. Quibus Petrus Spiritusaucto repletus, dixit. Principes populi, & seniores, si nos hodie iudicamur in beneficio hominis infirmi, in quo iste saluus factus est. Notum sit vobis omnib. quia in nomine Iesu Christi Nazareni, quem uos crucifixistis, quẽ Deus suscitauit a mortuis, in hoc iste astat coram vobis sanus. Cumque erga hæc persequentium furor excresceret, eosq; sacerdotes, ac principes Christum prædicare prohiberent, contra iram principum quanta auctoritate Petrus extiterit indicatur, cum illic protinus subditur Petrus, & apostoli dixerunt. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Sed cũ auctoritate prædicantiũ resistentium præcepta non premerent, ad flagella peruenitur. Nam subditur: Principes sacerdotũ apostolis cęsis denunciauerũt, ne loquerentur in nomine Iesu, & dimiserunt eos. Sed quia virtutem apostolorum premere nec flagella potuerunt, patenter ostenditur, cum subditur: Et

Greg. 17 mo. c. 16

Act. 4.

E illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilij, qm̃ digni habiti sunt pro nomine Iesu cõtumeliam pati. Mox & post flagellorum gaudia, quid agerent indicatur. Omnia autem die in templo, & circa domos non cessabant docentes, & euãgelizantes dñm Iesum Christum. Ecce illi, qui paulo ante timidi iam linguis loquuntur, coruscant miraculis, infidelitatẽ sacerdotum, ac principum libera voce increpant, ad prædicandum Iesum, exemplum auctoritatis cæteris præstant, quia libera voce *Annunciauerunt*, i. prædicauerunt opera Dei, i. incarnationem, passionem, resurrectionem, & ascẽsionem. Sed quid ex eorum prædicatione secutum sit subditur. *Et facta eius intellexerunt*, s. auditores, i. conuersi prædicationem apostolorum intellexerunt esse opera diuina non humana, s. Cur Christus fuerit passus, cur non descendit de cruce, quia. s. pro nostra redemptione oportebat ipsum pati, & tertia die resurgere, quæ ante non intelligebant.

G *Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.* 109

Hic ostenditur ex Christi passione deuotorum exultatio. Vbi nota quòd per Christi passionem liberati sumus a seruitute diaboli, ab infectione peccati, & a pœnis inferni, ut ostendit Magister libro tertio, distinctione decimanona. Quæ quidem passio quantum ad sufficientiam, se extendit ad omnes immo ad infinitos mundos, si essent ratione, suppositi, quod erat Deus. Sed quoad efficaciam, solum ad iustos. Et H sic passio Christi, sicut iustis est causa salutis, & per consequens lætitiæ, sic iniustis est occasio maioris damnationis, & miseriæ, quia tanti beneficij sunt ingrati. Ideo non de peccatoribus, sed de iustis hic dicit psal. *Lætabitur iustus in domino*. Sicilicet redemptus per Christi passionem. *Et sperabit in eo*, scilicet per ipsum præmium æternum habere. *Et sic laudabuntur omnes recti corde*, scilicet in iudicio, quando demerita malorum præ nunciabuntur, & bonorum præconia. Vel ista iustorum lætitia procedit non a Christi

Christi passione, sed a Christi resurrectione. Contrarij enim effectus a contrarijs causis procedunt. Cum ergo mors Christi, & resurrectio opposito modo se habuerint, quia mors Christi ipsum vita corporali priuauit, resurrectio autem illam sibi restituit, sequitur, quòd sicut mors iustis induxit tristitiam, sic & resurrectio lætitiam. Propter quod dicitur Psal 31. Lætamini in domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. Qualiter autem iusti lætentur in domino, vide supra vers 479.

PSAL. LXIV.

1010 *De conse di. 1. Hi- duo.* TE *decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Hierusalem.*

HIc Psal. hunc habet titulum. *In finem Psalmus Dauid canticum Hieremiæ, Aggæi, & Ezechieli de verbo peregrinationis vel de populo transmigrationis cũ inciperent proficisci.* Ad huius euidentiam sciendum, quod iste Psalmus ad literam agit de captiuitate populi Israel qui per septuaginta annos in Babylonia fuerunt captiui sub Nabuchodonosor rege, & de reditu ab ipsa captiuitate in Hierusalem. Et quia illã captiuitatem maxime prophetizauerunt Hieremias, Aggæus, & Ezechiel, & eius reditum ideo vocatur canticum illorum prophetarum. Nam vt legitur. 4. Reg. 24. Nabuchodonosor rex Babylonię filios Israel captiuauit, eosque euersa Hierusalem, in Babyloniam transtulit. In qua captiuitate septuaginta annis sunt detenti. Cuius captiuitatis causa ad literam fuit verbum quod factum fuit in aula regis Nabuchodonosor. Vbi cum diceretur omnes gentes debere ei subijci, dictum est quòd Iudæi essent rebelles & ideo eos captiuauit. Hanc autem captiuitatem Hieremias futuram prædixit, præsentem vidit, & præteritam in Threnis deplorauit, & prophetizauit etiam Hieremias post septuaginta annos rediturum populum in Hierusalem. Inter captiuos autem erãt aliqui prophetæ,

A scilicet, Aggæus, & Ezechiel, qui etiam prædixerunt, & intellexerunt liberationem a dicta captiuitate, completis septuaginta annis sub Cyro rege Persarum Ex quibus patet tituli sensus literalis, quia, s. quando populus incœpit proficisci de prædicta captiuitate, ex magna lætitia, canticum istud factum a Dauid, decantabant Deo dicentes. *Te decet*, &c. Quibus visis venio ad diuisionem Psal. literalem, qui diuiditur in duas partes. Quia agitur primo de reditu dictæ captiuitatis. Secundo de prosperitate habita post reditum, ibi. *Visitasti terram*, &c. Dic vt Nycolaus de Lyra. Quantum verò ad sensum propheticum sciendum, quòd tota intentio Psalmistæ in isto Psalmo est cõsolari nos in hoc exilio, ne quis desperet, quia nos certificat de liberatione exilij, & peruentione ad patriam cœlestem, & de prosperitate habenda post exilium. Quantum ergo ad istum sensum iste sensus diuiditur in tres partes. Quia primo affirmat exilij terminationem. Secundò post exilium ostendit futuram consolationem, ibi. *Beatus quem elegisti.* Tertiò C surgit ad gratiarum actionem, ibi. *Exaudi nos Deus*. Prima pars diuiditur in tres, quia primò prædicit præsentis exilij liberationẽ. Secundo pro hac deuotam facit orationẽ, ibi. *Exaudi*. Tertiò huius exilij causam dicit priorum parentum præuaricationem, ibi. *Verba iniquorum.* Quantum ad primum sciendum, quòd quandiu sumus in præsenti sæculo, sumus in quodam exilio, & peregrinamur a Domino, dicente Apostolo, quandiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a domino. *Peregrinatio. 2. Cor. 5.* D Quod ideo dicit, quia quamuis Deus sit vbique, & in eo sint omnia, dicimur tamen peregrinari ab eo, quia etsi vbique Deus est, non tamen a nobis hic videtur sicut in cœlis videbitur, peregrinamur ergo non fide sed spe, vnde ibidem subdit Apostolus. Per fidem enim ambulamus, idest, ad Deum tendimus, non per speciem, idest, non per præsentiã. Qui enim peregrinatur, & per fidem ambulat, nondum est in patria sua, sed iam est in via. Qui autem non credit, nec est in patria neque in via. Ista autem peregrinatio terminabantur, quando deposito mortali corpo-

corpore, in patria clarè videbimus Deũ, E & laudabimus ipsum perfectè. Quia videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem,&c.Hanc ergo exilij liberationem,& ad patriam peruentionem, firma spe nobis ostendit Psal mista.d.*Te decet hymnus Deus in Sion.*Vbi nota,q; hymnus dicitur laus Dei cũ exultatione de æternis habita Et quia sic sancti in patria Deum laudant, ideo tunc Deo perfectè hymnum decantabant, s. quando ipsum Deum facialiter speculabuntur. Et ideo determinans locum in quo hymnus iste a beatis cantabitur dicit.*In Sion:*quod speculum interpretatur. *Et tibi reddetur votum in Hierusalem.*Primum enim votum quod Deo facimus in baptismo est renunciare diabolo & peccatis, & Deo adhærere, & eius mandatis, quandiu autem sumus in præsenti vita, hoc votũ plenè obseruare non possumus, carne trahente deorsum:sed in patria plenè soluemus. Et hoc est quod dicit. *Tibi reddetur votum in Hierusalem,*.i. in cœlesti patria,quia Hierusalem visio pacis interpretatur. Sed hic occurrit dubium, s. vtrum sit magis meritorium illa uota in G baptismo facere, & obseruare, quam illa obseruare sine voto, vt puta quis recipit baptismum, & nullum votum Deo facit, alius recipit,& vouet,&c. & vterque ille æqualiter viuit,& vnus omnia facit, & obseruat, quæ alius. Quæritur modo,quis istorum magis meretur. Et sic quæri potest generaliter de omni bono,vtrum sit magis meritorium illud cum voto facere, an sine voto. Et videtur,quòd magis sit meritorium facere sine voto, quia actus liberè elicitus est magis meritorius, quã ex necessitate,sed actus factus ex voto fit H ex necessitate, quia votum necessitatem imponit: actus autem sine voto fit ex libertate:ergo. Et istam rationem videbatur Apostolus dicere.Faciat vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Ad hoc etiam videtur Prosper in secundo de vita contemplatiua dicens.Sic abstinere vel ieiunare debemus, vt non nos necessitati ieiunandi subdamus, ne iam non deuoti, sed inuiti rem volũtariam faciamus. Modo ille qui vouet aliquid se facturum, subdit se necessitati illud faciendi: ergo. Ad oppositum videtur, quia scriptura consulit vota facere,consiliũ autem semper est de meliori. vnde Psal. Vouete, & reddite,&c. vbi gl. vouere voluntati consulit.Et cõfirmatur,quia qui facit aliquid sine voto, vnum tantum consilium implet,s.de faciendo. Qui autem facit cum voto, implet duo consilia,s. de faciendo bono,& de voto adimplendo.Respondeo quòd maioris meriti est aliquid facere ex voto, quam sine voto, cæteris paribus. F Hoc autem sanctus doctor probat triplici ratione secunda secundæ.q.88. Primò sic, actus virtutis quanto a nobiliori virtute est imperatus tanto est magis meritorius, sed actus virtutis factus ex voto est huiusmodi: ergo: maior patet, quia actus nobilioris virtutis est melior eo, quia imperatur a superiori virtute,vt puta actus fidei,& spei, imperatus a charitate melior est,quam non imperatus, similiter de actu ieiunij vel castitatis,quia vltra actum virtuosum, ibi est obedientia superiori virtuti. Sed patet minor,quoniam vouere est actus latriæ quæ est nobilior virtus inter omnes virtutes morales,quia est cultus Deo debitus. Et ideo actus aliarum virtutum moralium, puta ieiunare,qui est actus abstinentiæ, continere,qui est actus castitatis, sunt meliores, & magis meritorij si fiant ex voto, quia sic iam pertinent ad diuinum cultum,quasi quædam Dei sacrificia. Vnde Aug.dicit in li.de virginitate. Quia neq; ipsa virginitas est,sed quia Deo dedicata est honoratur,quam vouet,& seruat continentiam pietatis. Secundò sic:ille,qui vouet,& facit,plus se Deo subijcit,quam ille, qui facit sine voto, patet, quia Deo se subijcit, non solum quantum ad actũ, sed etiam quantum ad potestatem, quia de cætero oppositum facere non potest. Sicut Anselmus ponit exemplum in libro de similibus, quòd plus donaret alicui qui donaret arborem cum fructibus, quam qui donaret solum fructus, proprietate arboris sibi retenta. Tertiò, quia per votum voluntas immobiliter firmatur in bonum. Facere autem aliquid ex voluntate firmata in bono, pertinet

1.Co.13 Hymnus Quæstio. Votum. 1.Cor.9. Prosper. Psal.75 2.2.q. 88. Aug. Anselm. Philos.

tinet ad perfectionē uirtutis, ut vult philosophus secundo Ethicorum, & sic est maioris meriti. Sicut patet per oppositū facere aliquod malum ex uoluntate obstinata in malo, est maioris demeriti. Ad argumentum ad oppositum dicendū, ꝙ necessitas est duplex, s. immutabilitatis, & coactionis. Secūda benè tollit meritū, & de illa argumentum procedit, sed necessitas immutabilitatis quæ stat cum libertate complacentiæ meritum non tollit, sed auget, & talis est in uoto. Verbi gratia Christus necessitate immutabilitatis agebat actus meritorios, & uirtuosos, quia oppositos facere non poterat, quia nec peccare. Nunquid ergo actus eius non erant uirtuosi, & meritorij? Similiter de Apostolis, qui fuerunt in gratia confirmati in aduentu spiritussancti, tamen meritoriè operabantur magis quā ante confirmationem. Similiter loquendo etiam moraliter actus bonus quanto ex maiori habitu uirtutis procedit, fit magis immobiliter, & tamen moraliter *Philos.* est maioris bonitatis, ut deducit philosophus secundo Ethicorum.

1011 *Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniat.*

HIc pro exilij terminatione suam ponit orationem. Hic.n.orat ut omnis homo de exilio præsentis uitæ ducatur ad patriā, quod nomine carnis totus homo intelligitur, ut aperte totū intelligatur, s. corpus simul, & anima. Nec incongrue. Quoniā s̄m grammaticos (vt alias dixi,) caro in singulari numero proprie stat pro carne humana. In plurali autem numero stat pro carnibus aliorum animalium. Vnde versificator ait. Carnes carnifices, &c. Non autē dicitur propriè caro nisi dum uiuit. Caro autem humana non uiuit, nec dicitur caro humana, nisi à forma humana, sicut nihil dicitur album, nisi per formam albedinis. Cum ergo sola anima rationalis sit forma substantialis hominis secundum philosophus, & theologos, sequitur quòd proprie non dicitur caro, nisi informata sit anima rationali, & sic significat totum hominem. Cum ergo orat hic Psalm.

Aug. *Caro significat totum hominē.* *Ansel.* *Philos.*

A ꝙ omnis caro ad Deū perueniat, quid aliud petit nisi ꝙ omnis homo de hoc exilio perueniat ad patriam? Item notandum ꝙ hic hoc signum vniuersale, *omnis* stat pro generibus singulorum, non pro singulis generum. Vnde hic ait gloss. *Omnis caro ad te veniet*, i. omnis homo, idest ex omni genere hominis, s. pauperes & diuites, uiri, & mulieres, docti & indocti, pueri & senes. Sic enim accipitur omnis caro pro omni genere hominum. Genes. 6. Omnis caro corruperat uiam suam super terram, & statim subditur post Finis vniuersæ carnis venit coram me. *Omnis.*
B Certum enim est, quòd ibi caro accipitur pro toto homine, & signum vniuersale pro generibus singulorum non pro singulis generum: quia Noe non corruperat uiam suam super terram, nec filij sui, nec finis illorum venerat coram domino, cum saluati fuerint à diluuio.

Verba iniquorum praualuerunt super nos, & impietatibus nostris tu propiciaberis. 1012

C OStendit præsentis exilij causam fuisse primorum parentum præuaricationem. Vbi aduertendum, ꝙ omniū iniquorum caput est diabolus, & omnes peccatores, & iniqui membra sunt diaboli. Iniquus ergo à principio fuit diabolus, fuerunt, & primi parentes. Quorū uerba præualuerūt super nos, quia ipsorū occasione totū genus humanum in huius exilij peregrinatione est missum. Quorum uerborū principium fuit diabolus dicēs. Quare præcepit uobis Deus? &c. Nequaquam moriemini. Verba primorum pa-
D rentum, quia dum requisiti de peccato peccatū suum confiteri deberent, ipsum excusando in Deum retorserunt Adam dicēte, Mulier, quam dedisti mihi sociā, dedit mihi, & comedi. Verba mulieris dicentis, Serpens decepit me, &cæt. Propter istorum iniquorum uerba in exiliū huius mundi missum est genus humanum, vnde ait. *Verba iniquorum praualuerunt super nos*, gloss. i. verba diaboli, & primitiuorum parētum, *praualuerunt super nos*, idest, proiecerunt nos in hoc exilium: quia, scilicet fuerunt occasio exilij

Verba iniquorū *Gen. 3.* *Peccatū*

Mors. Gloria. *Greg. 4. mor. ca. 30.*

exilij nostri,quia nisi verba,& peccata ini E quorum fuissent, homo sine huius uitæ exilio ad requiem transisset. Vt ostendit Gregor. d. Ad hoc in paradiso homo positus fuerat,ut,si se ad conditoris sui obedientiam uinculis charitatis astringeret, ad cœlestem angelorum patriam qñque sine morte carnis transiret. Sic namque immortalis est conditus, ut tamen, si peccaret,etiam mori posset.Et sic mortalis est conditus,ut si non peccaret etiam non mori posset,atq; ex inerito liberi arbitrij beatitudinem illius regionis attingeret,in qua uel peccare,uel mori nõ posset &c.Sic igitur *verba iniquorum*, s. dæmonis tentãtis, mulieris suadẽtis,& uiri consentientis *praualuerunt super nos*. Sic enim quilibet illorum (vt dicitur Psalm. 15.) præualuit in uanitate sua. Sed ab isto exilio per uerbum incarnatum liberamur,& ducimur ad patriam,& hoc est quòd subditur. *Et impietatibus nostris tu propitiaberis*. Vbi nota quòd secundum Grammaticos propitius dicitur à prope,

Propitiator.

quòd benignus,misericors,mitis, placatus. Et hinc dicitur propitior propitiaris idem quòd fieri vel esse propitiũ,& placatum, quia cum peccatis nostris Deus longè fiat à nobis non loco,sed similitudine,cum peccata nobis placatus dimittit, tunc nobis propitiatur,id est, prope nos efficitur,& nos prope eum similitudine, quia ei magis similes efficimur. Propitiatur ergo Deus impietatibus nostris, quã do ignoscit, & dat ueniam, quod maxime fecit Christus quando pro peccatis nostris se hostiam obtulit patri in ara crucis.Propter quod dicitur. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. *1.Ioã.2.*

1013 *Beatus quem elegisti, & assumpsisti habitabit in atrijs tuis.*

11. q.3. ad mensam.

HIc ostenditur quanta post exilium hoc erit consolatio. Et duo facit. Quia ostendit quòd in patria erit beatorum stabilis permanentia. Secundò ꝙ ibi erit omnium bonorum uniuersalis abundantia,ibi.*Replebimur*.Quantum ad primum notandum quòd Deus multipliciter nos elegit, scilicet, æternaliter prædestinando, temporaliter uocando, æternaliter glorificando. Primò elegit æternaliter prædestinando. Ad Ephes. 1. Elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti,& immaculati. Vbi nota ꝙ differentia est inter effectum prædestinationis vel electionis æternæ, & prædestinationis,nam effectus prædestinationis est ipsa gloria,& hunc præcedũt merita. Sed ipsa prædestinatio est ipsa æterna electio quam nulla merita nostra præcedunt. Vnde ad glos. Eph. 1. Ne quis putet animas cũ Deo fuisse æternas, & F tunc aliquid meruisse iuxta errorem illorum qui dicunt ante hæc visibilia fuisse animas sanctas, & ideo tunc fuisse electas. Ideo Apostolus apertè ostendit hoc esse falsum dicens. Elegit nos ante mũdi constitutionem. Quomodo aũt eligeret eos qui nondum erant, nisi prędestinando? Elegit ergo prędestinans nos. Et sicut non elegit nos eo ꝙ tunc sancti essemus, ita nec ideo tunc elegit, quia sancti futuri eramus, sed potius elegit nos ad hoc, vt essemus sancti,& immaculati. Sic ergo electis eius est causa sanctitatis futuræ, G & non sanctitas futura est causa electionis æternæ. Secundò elegit nos temporaliter uocando. Et sic qñq; elegit,& uocat præscitos. Sic enim elegit Iudam, quãdo ipsum ad Apostolatum vocauit. Ioan. 6. Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex uobis diabolus est? Et si dicas. Quomodo elegit Iudam, quem præsciebat damnandum? Respondet Aug. sup. Ioan. Electus est iste Iudas,de quo nolente,& nesciente magnũ aliquod bonum fieret, Sicut.n.iniqui malè vtũtur bonis operibus Dei, sic ecõtra Deus benè utitur malis H operibus hominũ Quid Iuda peius? sed malo eius benè vsus est dominus, q̃a ab ipso se tradi pertulit, ut nos redimeret. Tertiò nos eligit æternaliter glorificando,& ad gloriam assumendo. Sic enim dicitur Matth. 13. Simile est regnum cœlorum sagenæ, &c. sequitur. Elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. Vbi Gregor. in Homil. Nunc enim ecclesia bonos malosque communiter continet, sed in fine boni pisces in vasis eliguntur, mali autem foras proijciuntur: quia electus quisque in taber-

Elegit nos Deus multipliciter. *Præd* *Ephes.* *Aug.* *Greg.*

nala

sæcula æterna recipitur,& ad exteriores
tenebras reprobi pertrahuntur. Vnde de
quolibet tali nunc dr̃. *Beatus quem elegi-*
sti,& assumpsisti. gl. Beatus quem elegi-
sti per gratiam a massa perditorum, &
Probat Deus suos. assumpsisti tecum ad gloriam Angelorũ.
Et nota, ꝙ antequam Deus sic eligat ho
minem,& assumat ad beatorum gloriam
multipliciter ipsum probat. Quia pro-
bat ipsum sicut clericum ante promotio
nem, sicut nouitium ante professionem,
sicut baccalariũ ante inceptionem, sicut
denarium ante oblationem. Primò eligẽ
dus ad vitam, probatur sicut clericus,&c.
Clericus.n.antequam ordinetur, proba-
tur & examinatur. Et quanto ad altiorẽ
gradum est recipiendus, tãto est strictius
examinandus. Illi autem quos Deus eli-
git, promouendi sunt ad ordines Angelo
rum, quia erunt beati in cœlo sicut An-
geli Dei. Magnus aũt fauor fieret cleri-
co, si præmoneretur de qua materia de-
Marc.13 beret examinari. Iste autem fauor nobis
fit, quoniam nobis prædicitur de quibus
debemus examinari pro ordinibus in ge
nerali iudicio fiendis, quando iuxta ope-
ra nostra ad ordines Angelorũ promoue
bimur, quia, s. examinabitur de commu-
nibus, non de difficilibus, quia, s. de ope-
ribus pietatis, vt patet Matth. 5. Et qui
in his sufficientes reperti fuerint, cum
Angelis erunt ordinati, qui autem insuf
ficientes, repudiati, quia ibunt in suppli-
cium æternum, iusti autem in vitam
æternam. Et isto modo, quia Dauid in
operibus misericordiæ fuit repertus suf-
ficiens, ideo a Deo fuit electus Psal. 77.
Elegit Dauid seruum suum. Secundum
patet. Examinatur n. nouitius ante pro-
fessionem. Vnde secundum iura, tempus
nouitiatus dr̃ tẽpus probationis. In quo
tempore licet gerat habitum professorũ
tamen ipsum libere dimittere potest an
te professionem. Moraliter habitus,& or
natus animæ est gratia, uita præsens est
tempus nouitiatus,& probationis. Licet
igitur habeamus habitum professorum, i.
beatorum, qui est gratia consummata,
non tamen sumus professi, sed habitum
gratiæ prohibere possumus ad libitum,
quem si proijciamus, non professamur
cum beatis, si autem perseueranter per

A totum tempus probationis, s. vitæ præ-
sentis tenemus nos eligit Deus ad pro-
fessionem beatorum. Sic .n. dr̃ Numeri
16. Sanctos applicabit sibi,& quos elege
rit appropinquabunt ei. Et nota ꝙ noui
tij antequam ad professionem eligantur,
communiter de quinque interrogantur,
quæ Christus in suis nunitijs requirit vt
professentur. Primò requiritur an sint *Seruire.*
seruilis conditionis. Istud requirit Chri-
stus, scilicet an homo sit mundanis ser *Matt.6.*
uitijs dedicatus, vel pro delicijs, vel di-
uitjs, vel honoribus mundo implicatis.
B Quod si sit, non admittitur, quia, nemo *Nota de*
potest duobus dominis seruire. Narratur *quodam*
de quodam Philosopho, qui alijs coram *Philoso.*
principe assurgentibus, & ipsum hono-
rantibus, ipse principi assurgere noluit.
Et dum causa quæreretur, ipse respon-
dit. Quia ipse est seruus serui mei: qua-
re ergo ei assurgerem? Et causam assi-
gnat dicens, quia mundus mihi seruit, &
ipse seruit mundo. Iste non fuit seruilis
conditionis, sed valde nobilis. Secundò
quæritur a nouitio, an sit alterius pro-
fessionis. Sic moraliter ille qui est radi-
C catus in aliqua mala consuetudine, vi-
uens in peccatis, est: quasi alterius pro-
fessionis, & talis sibi caueat, quia licet a
Christo possit ad professionem eligi ta-
men cum magna difficultate ex parte
ipsius. Tertiò requiritur an sit coniuga-
tus, idest, an sit carnis operibus dedica-
tus, quia si sit cum perfecta volũtate ad
professionem non potest venire, Lucæ
decimoquarto. Vxorem duxi, & ideo
non possum venire. Quartò quæritur,
an sit debitis obligatus. Homo enim
obligatur ad computum, & ad restitu-
D tionem, si fuerit vsurarius,& sic ditatus.
Sic est qui per falsum testimonium pau-
perem, vel alium spoliauit, qui per falsas
apparentias, vel hypocrisim aliorum bo-
na acquirunt, & tales a Christo non ad-
mittuntur, Psalmo centesimouigesimo
quarto. Declinantes autem in obliga
tionem adducet dominus cum operan
tibus iniquitatem. Quintò requiritur
an habeat occultam infirmitatem: hoc
est, si habeat peccatum occultum de quo
non sit confessus, quod infirmitas occul
ta dicitur. Et tales ad professionem

Christus non admittit. Sic ergo ad omnia prædicta benè respõdere põt, a Deo eligitur ad professionem, sin aũt repudiatur, Ecclesi.45. Elegit.n. ex omni carne. Tertiũ principale patet. Quilibet.n. electus a Deo, sicut baccalarius ante inceptionem, tribus modis examinatur, s. legendo, respondendo, & opponendo. Ita nos debemus legere volumen conscientiæ nostræ Stolidus.n. clericus reputatur qui nescit legere scripturam suam, vel opus suum cognoscere. Ita qui nescit cõfiteri, vel in propria conscientia legere Gal. 6. Opus aũt suum vnusquisq; probet, & sic in semetipso. Secũdò habemus opponere, & hoc per iustam correctionẽ F proximorum. Mat. 18. Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe, &c. Et Sap. 1. Probata autem virtus corripit insipiẽtes. Tertiò debemus respondere per gratiarum actionem. In omnibus gratias agere. *1. The. 5.* Et qui ista bene perfecerit, dignus erit gradu magistrali. Exemplo Tobiæ, qui hæc omnia in se compleuit integraliter, peccata confitendo, vxorem corripiendo, Deo pro flagello gratias agendo. Vnde & *Tob. 12.* dictum fuit, quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te. Vt cuilibet tali dicat dominus. Elegi te in camino paupertatis. *Esa. 48.* Quartò principaliter eligendus a domino examinatur, sicut denarius ante oblationem. Qui.n. mutuauit alteri denarium, in solutione considerat quantitatem, pondus, & imaginem, quia si in aliquo istorum deficiat, non est legalis moneta, nec recipiẽda. Moraliter quãtitas est æquitas, pondus est charitas, imago est ueritas. Aequitas ad proximum, charitas ad Deum, veritas ad seipsum. Vnusquisque autem accepit a Deo denarium mutuò, idest, animam rationalem habentem imaginem regis. Et in die mortis est tempus solutionis, quia tunc oportet imaginem reddere, & Deo offerre. Matt. 22. Ostendite mihi numisma census huius denarij, i. animæ. Et nisi habeat, tria prædicta, s. quantitatem, pondus, & imaginem reprobatur. Hiere. 6. Argentum reprobum vocate eos, quia dñs proiecit eos. Si verò illa tria habuerit, dicet Christus illud Genes. 43. Pecuniam quam dedistis mihi, probatam

E ego habeo. Et de nostro denario verificabitur illud Psal. 11. Argentum igne examinatum, &c. examinatum igne charitatis, probatum, purgatum septuplum, s. a septem peccatis mortalibus. Et sic quilibet talis electus erit a Christo, est patris vnicus, electus Psal. 17. Cum electo electus eris. Et nota quod tales electos Deus transfert, s. de rebellione ad reconciliationem. De dissolutione ad religionem. De peregrinatione ad quietationem. Primum patet. Quoniam existentes in statu peccati, & iniustitiæ originalis, vel actualis ad statum gratiæ, vel pęnitentiæ trãsfert sicut misericors rex profugos, & exules reuocat gratiosè, & ad pacis reconciliationem admittit. De isto exilio reducti fuerunt Petrus, Paulus, & alij plures ad Colossen. 1. Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit nos in regnum dilectionis filij sui. Ipse cuilibet pœnitenti, dicet, Elegi te, & non abieci te. Secundum patet. Sicut enim hortulanus plantas delicati fructus, quando est prope viam, & in loco cõmuni, vbi modo a bestijs læditur, mo G do a transeuntibus excutitur, ita quod vix producit fructum ad maturitatem, quin lædatur, vel in germine quãdo germinat, vel in flore quando floret, vel in fructu quando maturescit, propter quod talem plantam, vel transfert in viridarium, vel in hortum benè conclusum, vbi fructificet sine impedimento, & fructus eius ad vsum domini sui conseruetur. Ita moraliter Christus aliquando videt personam aptam ad fructificãdum H in ecclesia, quando ergo est in mundo, qui est in via communi omnium transeuntium, & profert germen, & flores, scilicet, sanctum propositum, quia bona multa proponit fecere, sed statim læditur a bestijs, idest, a bestialibus hominibus datis voluptatibus huius vitæ, vel excutitur manibus, scilicet, aliorum exemplis, & ab eis agitatur, & sic læditur fructus eius ex malorum consortio, talem transfert in hortum religionis, de quo Cant. 5. Veni in hortum meum, &c. Et in isto horto est myrrha pœnitentiæ, aromata sanctæ doctrinæ. Et de hac translatione dicitur, Vineam de Aegipto transtulisti,

stulisti,&c. idest,de tenebris peccatorum. Tertium patet. Rex enim habens hominem qui benè in aliquo officio fideliter secum laborauit, promouet eum ad aliquem certum statum pro labore suo, & sic de labore transit ad requiem. Figuratur 2. Reg. 19. ubi dicitur Berzellai, Veni mecum, ut requiescas securus in Hierusalem. Berzellai interpretatur tribulatio nostra, & significat sanctos, qui mala huius mũdi fortiter portauerũt. Istos Christus, quia in hac vita secum fortiter laborauerunt, transfert æternaliter in requiẽ regni cœlestis. Eccles. 44. Enoch placuit Deo, translatus est in paradisum. Eccles. 54. Elegit eum ex omni carne. Quibus omnibus consideratis, benè de quolibet sic electo ait Psalm. *Beatus quem elegisti, et assumpsisti*, quia *habitabit in atrijs tuis*,

1014 scilicet amplius non mouendus.

24. quæst. 1. alius.

Bonum multiplex.

Replebimur in bonis domus tuæ, sanctum est templum tuũ, mirabile in æquitate.

HIc ostenditur, quod in patria erit omnium bonorũ vniuersalis abundantia. Vbi nota, quòd bona, quibus beati replentur in patria, excedunt cætera bona, quod patet, si cõsideres, quod quædam in præsenti vita sunt bona possessionis temporalis. Operationis moralis, Gratiæ salutaris. Quæ tamen omnia, à bonis patriæ exceduntur. Primò considera bona possessionis temporalis. Et ista sunt ualdè mutabilia, quia modo accedũt, modo recedunt. Vnde à sapientibus uocantur inter bona, bona minima: licet hodie multis credantur bona maxima. Quod patet si consideres. Primò, quòd ista sunt variabilia. Quanti enim magni, & potentes de magnis bonis temporalibus ad magna infortunia deuenerunt? Sicut apparet in illo diuite, de quo Lucæ 12. Anima mea, habes multa bona, &c. Et uide mutationem, quia eadem nocte sublatus est de medio. Secundò sunt insatiabilia. Vnde dicit Philosophus primo Politic. quòd concupiscentia pecuniæ est infinita. Vnde Ecclesia. 4. Est unus, & secundum non habet, non filium, nõ fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitijs, nec recogitat, dicẽs. Cui laboro, & fraudo animam meam bonis. Tertio sunt ad aliud ordinabilia. Vnde Philosophus dicit. Sunt autem diuitiæ alterius gratia, scilicet, vt subueniatur proximo. Propter quod Zachæus dicebat. Dimidium bonorum meorum do pauperibus. Quibus consideratis, ista bona temporalia minima bona debent uocari, quamuis hodie maxima reputentur, quia circa illa hodie errore decipimur. Docet enim experientia, quòd quando visus aliquam rem videt per medium diuersum, puta densum, uel diaphanum, malè iudicat de re uisa, sicut patet de medio diuerso, de baculo, cuius pars est in aqua, alia uerò pars extra aquam. Cuius. s. vnam partem videt oculus per medium aeris, & aliam per medium aquæ, tunc enim oculus iudicat illum baculum esse curuum, cum tamen sit rectus. Sic res uisa per medium densum apparet maior quam sit, & quàm appareat in medio rariori. Sicut patet de denario sub aqua, & de stellis, quæ sunt corpora maxima, quæ tamen visæ per medium subtile aeris, paruæ apparent. Quod non solũ est propter maximam distantiam, immo etiam propter media subtilia, per quæ videntur, sicut est sphæra aeris, & sphæra ignis. Sic moraliter ista bona temporalia, ut sunt diuitiæ, delectationes corporis, &c. quæ sunt in rebus grossiorib. quàm sit oculus mentis, s. intellectus, qui est purus, & immaterialis, ut dicitur tertio de anima. Ideo talia uidentur grossiora, & maiora, quàm realiter sint. Bona uerò gratiæ cùm spiritualia sint, & delectationes eorum sint spirituales, à Deo, qui est summè spiritualis, nobis immissæ: uidentur minora quàm sint, propter quod signanter dicitur. Qui peruersi cordis est, non inuenit bonum. Item in istis bonis decipiuntur homines mundani credentes delectationes carnis, & uoluptates esse bona principalia. Contra quos Sen. arguit dupliciter, primò sic, aut illa bona non sunt, quæ vocantur, aut homo felicior est Deo, quoniam, quæ parata sunt nobis, non habet Deus in usum, nec libido apud ipsum est, nec epulatio, nec opes, nec quodcunque ex his: sed impossibile est bona Deo deesse. Igitur

Bonũ tẽporale.

Nota totũ de bono tẽporali, in quo erãt valde homines.

Eccle. 4.

Philos. 1 Ethico.

Luc. 19.

Visus.

Philos. 3 de Anima.

Seneca epist. 3.

ista, quæ vocantur bona, non sunt vera bona, sed falsa. Secundò arguit sic. Ista temporalia bona sunt corruptibilia, ergo in eis non est summa fœlicitas. Et concludit quòd omnis fœlicitas sit perfecta, dũ consummatur virtutib. Vnde dicit. Proprium bonũ hominis perfecta ratio est, cætera enim cum animalibus communia sunt, quia fortis est leo, formosus pauo, velox equus. Ratio autem hominis est, quia vnumquodque est bonum cum eius ratio bona est. Et hoc est, quod dicitur Micheæ 5. Indicabo tibi, ò homo, quid sit bonũ, & quid Deus tuus quærat à te? vtique facere iudiciũ, & iustitiam, & sollicitè ambulare cum Deo tuo. Secundò dicitur esse bonum operationis moralis, quod, s. consistit in virtutib. moralib. & earum operationibus. Et isto bono multi etiam infideles suo modo boni dicuntur, dum moraliter viuunt secundum iustitiam, aliena non rapientes, castè uiuẽtes, sobriè, & sic de alijs uirtutibus moralibus. Quoniam per has morales uirtutes homo redditur bonus, & eius opus bonũ: ut dicitur secundo Ethicorum. Et istud bonum apud Philosophos dicitur bonũ honestum, dicitur etiam bonum intrinsecum, quia à nullo potest violẽter auferri. Vnde narrat Valerius lib. 7. cap. 2. ꝙ Bias, cum patriã eius inuasissent hostes, & capta ciuitate, permisissent omnes incolumes, cum illis bonis, quæ asportare poterant, fugere. Alijs ergo preciosarum rerum pondere onustis fugientibus, & ipse Bias de suis bonis nihil asportaret, & super hoc interrogatus, ipse Bias respondit. Ego bona mea mecum porto. Illa n. pectore gestabat non humeris, nec oculis exterioribus visenda, sed examinanda animo. Quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec Deorum manibus labefieri queunt. Et ut manentibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt. Et quamuis ista de se sint bona, non tamen habent sufficientiam, quia ad finem, principalem hominis, qui est beatitudo, non sufficiunt, ut de talibus moraliter bonis, (vt fuerunt Philosophi, tamen infideles) dicatur illud Iob vigesimoprimo. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt, tertio est bonum gratiæ salutaris. Et istud differt à bono morali. Quia licet bonum morale sit gratis datum à Deo, non tamen de se sine forma charitatis facit Deo gratum, ut ostendit Mag. lib. 2. dist 24. Et istud est bonum meritorium vitæ æternæ, de quo dr. Rom. 8. Omnia cooperantur in bonum ijs, qui secundũ propositũ vocati sunt sancti. Quod ideo dicit, quia qui bonum charitatis habet, vbique rationem meriti inuenit, quia omnia talia cooperantur in bonum, siue bona, siue mala, siue mors, vel uita, siue prospera, uel aduersa, quod ostenditur tam de bonis, quàm de malis. De bonis, quoniam bona sunt duplicia, scilicet, quę facimus, & quæ recepimus. Bona quæ facimus, bonis vertuntur, in bonum, dum in his solum salutem animæ, proximorum ædificationem, & Dei laudem quærunt. Similiter bona, quæ recipiunt boni, illis vertuntur in bonum, dum illa cum gratiarum actione, ut Dei beneficia recipiunt. Similiter & mala, quæ fecerunt, dum illorum consideratione, ad pœnitentiæ lamenta consurgunt. Et in his humilitatis causam, & cautellam futurorum recipiunt. Similiter & mala, quæ patiuntur, dum in illis armantur patientia, quinimò, ut dicit. Vlricus super illo Psalmi decimiseptimi. Diligam te, domine, fortitudo mea, Per bonum gratiæ omnis fortitudo mihi contraria succumbit, antiqui draconis malitia nocere cupiens, mihi proficit. Sæuire poterit mundus, sed hoc erit mihi seruire. Vrere poterit, tundere, dissecare, sed hoc erit mihi fabricare coronas. Vltimò corpus occidere poterit, sed hoc erit mihi, rupto carcere, ad libertatem gloriæ conuolare. Sed istud bonum adhuc mentem non satiat, quia est uia, non terminus, exilium, non patria, etiam quia ante finem deficere potest. Sed bonum gloriæ omnia prædicta superat bona, quia primum est deceptorium, scilicet, bonum temporale, & in gloria est perfecta cognitio, & sapientia, quia ibi clarè videtur Deus, & in ipso omnia. Ioan. decimoseptimo. Hæc est uita æterna, &cæt. Secundum, scilicet, bonum morale est insuf-

Bonũ morale.

Valerius

Bonum gratiæ.

Mala bonis proficiunt.

Bonum gloriæ.

insufficiens, quia non satiat, & in gloria est mens perfectè satiata. Psal. 16. Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Tertium scilicet bonum gratiæ est dubium, quia deficere potest ante finem, sed bonum gloriæ nō potest deficere Vnde Aug. dicit. Ibi erit Deus omnia bona, quę ab hominibus desiderari possunt, scilicet uita, salus, virtus, copia, gloria, honor, pax: & vnum bonum omnia continens bona. Cuius bonorum firmitatē notabat Apostolus, dicens. Bonum facientes non deficiamus, tēpore enim suo metemus non deficientes. Ista ergo sunt bona gloriæ, quibus Deus suos replet electos. De quibus nunc in persona omnium electorum ait Psalmista. *Replebimur in bonis domus tua*. Notandum tamen, quòd non omnes æqualiter illa bona participabūt, sed differenter secundum differentiam meritorum, quia Ioā. 14. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Et hoc notās subdit. *Sanctum est templum tuū mirabile in æquitate*. Quid enim proprius dicitur templū Dei, quàm ipse Christus, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter? Ad iustitiā enim distributiuā pertinet, secundum differentiam meritorum conferre, & pręmia. Est ergo templum Dei, idest, Christus, sanctum, & mirabile in æquitate: quia secundum quod dictat æquitas, tribuit præmia iustis, propter quod Psalm. 95. de ipso dicitur. Iudicabit orbem terræ in æquitate.

Aug. 22. de ciuitate Dei. — *Gala. 6.* — *Colos. 2.*

1015 *Exaudi nos, Deus, salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longè.*

HIc Psalmista consurgit ad gratiarum actionem, & ad laudem diuinam. Et diuiditur in tres partes. Quia ostendit primo diuinæ bonitatis immensitatem. Secundò Christi incarnationis humilitatem, ibi. *Visitasti*. Tertiò sacramenti Eucharistiæ vtilitatem, ibi. *Flumen Dei*. Quantum ad primum, quòd ostendens diuinam potestatem, ipsam ostendit in tribus, scilicet, in bonorum consolatione, in prædicatorum illustratione, ibi. *Præparans*, in mundanorum conturbatione, ibi. *Turbabuntur*. Quantum ad primum notādum, quòd hic per

A terram intelliguntur peccatores, sed per mare pœnitentes. Primum ostēdit Greg. dicens. Quid per terram nisi peccator homo intelligitur? Primò quippè peccanti homini dictum est, Terra es, & in terram ibis. Sed per mare intelligitur pœnitentium status, patet, quoniam mare ab amaritudine dicitur: quia. s. aquas amaras habet, & salsas. Similiter & pęnitentia dicitur mare, idest, amara, quia aquas amaras lachrymarum, & contritionis emittit, dum per ipsam homo seipsum punit, quia sensualitati ualdè existit amarū. Vnde de pœnitentia sub nomine maris dici B tur illud Iosue decimosecundo, quòd est mare deserti, quòd est mare salsissimum. Dicitur enim pęnitentia mare deserti, quia per ipsam homo deserit mundum, quinimò etiam & corpus proprium, dū ipsum flagellis subijcit. Dicitur etiam & mare salsissimum propter amaritudinem pęnitentiæ, quam continet. Ideo cuilibet verò pœnitenti dicitur. In mari via tua, &c. Volens ergo ostendere Psalmista, quod Dei potestas est refugium peccatorum, ipsos vocando ad pœnitentiam, refugiū C pœnitentium, ipsis plenam conferendo veniam, ait. *Exaudi nos Deus salutaris noster*, idest, exaudies. *Spes omnium finiū terræ*, idest, omnium peccatorum. *Et spes in mari longe*, idest, omnium pœnitētiū, qui per humilitatē à te se remotos reputant. Si autem moraliter de mari pœnitentiæ vis loqui. Nota quòd pœnitentia propriè significatur per mare æneum, quod Salomon fecit, ut habetur 3. Regum 7. Fecit Salomon mare æneum decem cubitos habens in latitudine, &c. Vide in prædicationibus meis quadragesi- D malibus.

Mare pœnitētiæ Greg. 2. mor. ca. 30. — *Psal. 76.*

1016 *Præparans montes in uirtute tua, accinctus potentia, qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius.*

De pœ. d. 1. circa finem

OStendit hic Dei potestatem in prædicatorum illustratione. Vbi nota, quòd scriptura per montes significat fidei prædicatores, vt ostendit Greg. super illo verbo Iob. 9. Qui transtulit montes, &c. dicens. In scriptura sacra montium nomine prędicantiū altitudo desi-

Montes sunt prædicatores. Greg. 9. mor. c. 2.

Psal.71. designatur. De quibus per Psalmistã dr. Suscipiant montes pacem populo, &c. Electi quippe prædicatores æternæ patriæ, non immeritò montes vocant, quia per vitæ suæ celsitudinem ima terrarum deserunt, & cœlo propinqui sunt, &c. Istos ergo montes præparauit Deus, qñ per Spiritum sanctum ipsos perlustrauit vt puta qñ Apostolos omnium linguarũ genera docuit. Et hoc fuit apertum signũ diuinæ potestatis, vt, s. homines illiterati, & simplices a Spiritu sancto inspirati, sua prædicatione totum conuerterent mundum, & miracula aliàs inaudita face- F rent. Quod notans Psal. dicit hic. *Præparans montes*, i. disponens sanctos prædicatores ad totum mundum docendum. Et hoc *in virtute tua*, quia magna Dei virtute fuit factum, vt piscatores subito efficerentur doctores. Et homines despecti subito miraculis potestate inaudita fulgerent. Et quia hoc fecit homo Christus, non quidem virtute humanitatis, sed diuinitatis, cui erat unitus. Ideo sub dit. *Accinctus potẽtia*, i. ẽm gl. diuinitate, *Mare superbia.* quia humanitas uerbi maiestate præcincta est: vt, q homo ex se nõ habuit, da- G ret deitas. Quid aũt per istos montes sic præparatos, vel prædicatores fecerit. Audi quod sequitur. *Qui conturbas profundum maris, & sonum fluctuum eius.* Hic .n. per mare accipitur peccator, & maximè superbus, quia superbia omnium peccatorum est caput. Nam mare inter alias conditiones est tumidum. Intumescit. n. ad modum montium, & in altum eleuatur, pp quod dr Psal. 92. Mirabiles elationes maris. Et verè mirabiles, quia quãdoque ita bassum est, quòd vix videtur, & subito in altum eleuatur. Et sic signifi- H cat superbiam, quæ multis de re vili, & bassa cor hominis in altum eleuat, vt puta quandoque per diuitias, quandoque per pulchritudinem, quandoque ex aliquo bono per hypocrisim facto. Quæ tamen omnia deberent hominem magis bassum tenere, si consideret se per ista Deo fore magis obligatum, quia cum augentur dona, rationes crescunt donorum. Tantò ergo humilior quisque debet esse ex ratione, &c. Veruntamen superbia hoc non cogitans, ad modum

maris, de basso, i. vnde se bassum deberet reputare, in altum erigit cor hominis. Et sic benè de superbo põt dici. Mirabiles elationes maris, quia ẽm quod ait. Hier. in epistolis. Quid tam magnum, & mirabile videri põt, quam superbum aduersus eius voluntatem viuere, a quo ipsum viuere accepit? illius præcepta despicere qui ideo solũ aliquid pręcepit, vt causam habeat remunerandi. Sic igitur per mare superbi significantur, quos tñ Deus per suos prædicatores conturbauit, qñ per prædicatores mundi superbos ad pęnitentiæ conturbationẽ perduxit. Et hoc est, quod hic Psal. Deo dicit. *Qui conturbas profundum maris*, i. ẽm glo. superbos ad pęnitentiam ducis, vt. s. ex profundo cordis pęniteant. *Et sonum fluctuũ eius.* quia superbi ad pœnitentiam conuersi contradictiones contra Christi fidem sonantes, & persecutiones omiserunt Christo seruientes, vt puta rabies imperatorum, & aliorum tyrannorum aliàs contra ecclesiam sæuiens ac mirabiliter sonans, modo defecit, quia conturbata est virtute pœnitentiæ. Sic. n. hoc præuidens Psalm. 88. ait. Motum autem fluctuum eius tu mitigas.

Turbabuntur gentes, & timebunt, qui habitant terminos, a signis tuis, exitus matutini, & vespere delectabis.

HIc consequenter ostenditur Christi potestate mundi conturbatio. Vbi nota, quòd ad prædicationem Apostolorum gentiles primo turbati fuerũt, vt puta: quia videbant Deos suos, & ipsorum cultum ad nihilum deuenire, dũ Apostolos dijs suis præualere viderent. Et inde turbabantur. Sic turbatus fuit Nero ad Petri prædicationem. Aegeas ad Andreæ prædicationem, & sic de alijs Et hoc est, quod ait. *Turbabuntur gentes.* Sed tamen postea ipsorum visis miraculis, multi per orbem timuerunt Christi nomen, & conuersi sunt. Et hoc est, quod ait. *Timebunt qui habitant terminos*, scilicet, terræ a *signis tuis*. Iam enim visis Christi miraculis, Christiani vbique Deum timent a *signis tuis*, idest, a miraculis, quæ per Apostolos sunt facta.

Timor. Sed aduerte, quòd differentia est inter timorem mundi, & timorem Dei, quoniam timorem mundi sequitur tristitia, sed timorem Dei sequitur gaudium, & exultatio, vnde Ecclesi. 1. Timor domini delectabit cor, quia qui timet Deũ, gaudet in prosperis per gratiarum actionẽ, gaudet in aduersis per virtutem patientiæ. Et hoc notans Psalmista dicit. *Exitus matutini, & vespere delectabis.* Vbi nota secundum glo. quòd per mane prosperitas, quia lætum est mane post tristitiam noctis. Per vesperæ autẽ intelligitur aduersitas. In his. n. duobus tentatur homo .s. prosperis, vt eleuetur, aduersis vt cadat. Sed in his duobus dat Deus suis exitum, idest modum euadendi, ne peccent. Quia si adsunt prospera, inde non capiuntur, qui pro diuitijs Deum habent. Si adsunt aduersa, inde non terrentur, pro quibus passus est Christus. Est ergo sensus. *Exitus matutini, & vespere delectabis,* idest, ex aduentu prosperitatis, & aduersitatis *delectabis*, idest, tuos in hac vita delectabiles facies. V*el exitus matutini, & vespere delectabis*, .i. facies tuis delectabile exire a prosperis, & ab aduersis. Si. n. non delectet hominem exitus prosperitatis, inde non laborat exire, sed capitur lucris, cui non placet promissio Christi. Et terretur aduersis, quem nõ delectat ille, qui pro eo voluit pati, vt de aduersis exitum faceret nobis Sicut. n. dominus nos inducit in prosperis, & aduersis, sic inde nos custodiendo educit Psal. 102. Dñs custodiat introitum tuum, & exitũ tuum.

Prosperitas Aduersitas.

Exitus.

1018 *Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam.*

1.q.1. ex Catholica.

HIc consequenter ostendit Christi incarnationis humilitatem. Supra enim Psalmista prædixit exilij huius mũdi terminationem, & bonorum consolationem, nunc ostendit, quæ fuit horum causa scilicet, Christi incarnatio, dicens. *Visitasti terram*, &c. Vbi nota, quòd per terram nostra humanitas designatur, quę quamuis ex corpore de terra creato, & anima spirituali constet, tamen quia pars terrena experimentaliter magis cognoscitur quam anima, ideo quandoque per

A terram ipsa humanitas, idest, totus homo ex anima, & corpore compositus designatur. De ista ergo terra humanitatis nostræ, nunc dicit Psal. *Visitasti terram*, &c. Visitauit ergo dominus terram, quando nostram humanitatem personæ verbi copulauit hypostaticè. Sic enim Dei visitationem pro incarnatione accipit Zacha. dicens. Benedictus dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionẽ, &c. Quod exponens Beda super Lucam ait. Visitauit dominus plebem suam, quasi longa infirmitate tabescentem, & quasi B venditam sub peccato, quando verbum caro factum habitauit in nobis. Quid ergo est. *Visitasti terram*, nisi visitasti humanitatem nostram? quia tu fieri homo dignatus es. Et quid habuerit terra nostra ex ista visitatione sequitur. *Et inebriasti eam.* Quod ideo dicit, quia per talem visitationem, nostra humanitas in Christo omni gratia fuit repleta, quia tantam ei Deus gratiæ plenitudinẽ dedit, quod maiorem ei conferre non potuit, vt dicit Magister lib. 3. d. 13. Vnde sequitur. *Multiplicasti locupletare eam*, quia non solum C humanitatem Christi repleuit omnibus bonis, sed etiam omnes suos fideles in ipso diuites fecit, in omnibus virtutibus, & spiritualibus bonis 1. Cor. 1. In omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia.

Visitatio Incarnatio.

Luc. 1.

Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio eius. 1019

D HIc consequenter ostendit sacramẽti Eucharistiæ vtilitatẽ, per quod .s. nos locupletes fecit, quia ꝑ ipsum summa Dei nobis gratia datur. Circa autem istud sacramentum sic procedit. Quoniã ostendit, quòd per istud sacramentum, primo ecclesia plenè saturatur. Secundò, ecclesia per ipsum sanctificatur, ibi. *Benedices.* Tertiò ecclesia per ipsum fundatur, ibi. *Pinguescent.* Quartò quod per ipsum ecclesia iocundatur, ibi. *Induti sunt.* Quantum. ad primum ostendit primo, quod ecclesia ipso saturatur, quo ad cibum. Secũdò quo ad potum, ibi. *Riuos eius.* Quantũ

ad primum sciendum, quòd quamuis sa- E cramentū Eucharistiæ sit vnicum, tamen nobis sub duplici specie ministratur, scilicet, panis, & vini, cibi, & potus. Et rationem ostendit Magister dicens Sed quare sub duplici specie sumitur, cum sub altera totus sit Christus? Respondet. Vt ostenderetur Christum totam naturam humanam assumpsisse, vt totam redimeret, panis enim ad carnem refertur, vinum ad animam, quia vinum operatur sanguinem, in quo sedes animæ a physicis esse dicitur. Ideo ergo sub duabus speciebus celebratur, vt animæ, & carnis susceptio in Christo, & vtriusque liberatio in nobis significetur. Sic ergo Psalmista hic agit de sacramento primo, vt ministratur sub specie panis, & cibi, dicens. *Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum*. Quid enim hic fluminis nomine, nisi decursus vitæ præsentis intelligitur? Vnde Gregor. ait. Quid fluminis nomine, nisi humanæ vitæ decursus designatur, qui velut a fontis sui origine nascendo surgit, sed quasi ad ima defluens pertransit? Per aquam verò intellige spiritussancti gratiam. Vnde idem Gregor. dicit. Aquæ nomine spiritussancti gratia designatur, sicut veritatis voce in Euāgelio dicitur. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de vētre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de spiritusancto, &c. Quid est dicere. *Flumen Dei repletum est aquis*, nisi vita fidelium, vel ipsa Ecclesia plena est gratia, & spiritussancti donis? Et causam subdit. *Quia parasti cibum illorum*, idest, quia dedisti sacramentum corporis tui in cibum illorum. Quod quidem sacramentum, vel cibus omni dono, & gratia repletur, propter H quod Eucharistia dicitur, idest, bona gratia, quia in illo non solum sumitur, augmentum gratiæ, sed etiam ille sumitur, qui est fons, & origo cunctarum gratiarum. Et hoc sacramentum non datur nobis meritis nostris, sed solum ex Dei mera gratia, & liberalitate. Ideo subdit. *Quoniam ita est præparatio eius*. Vbi glos. Istum cibum parasti, vt illis des per tuam misericordiam, non quia ipsi hoc meruerint.

Euchari stia. *Mag. li. 4. d. 11.* *Flumen vitæ præsentis.* *Aqua gratia.* *Greg. 11 mor. c. 6.* *Ioan. 6.* *Greg. 33 mor. c. 7.*

Riuos eius inebria, multiplica genimina eius, in stillicidijs eius lætabitur germinans. 1020

HIc agit de sacramento, vt datur sub specie potus. Vt enim statim dictum est. Flumen dicitur ecclesia. Qui sunt ergo riui istius fluminis, nisi ipsi fideles, qui sacramentum istud bibendo inebriantur? Sic enim dicitur Psalm. 22. Calix meus inebrians, quam præclarus est. Ista enim sanguinis potatio hominem inebriat. Quod ideo sic dicitur similitudinariè, quia sicut mens ebrij absorbetur F a vino, sic mens deuota absorbetur a gratia, in potatione Christi sanguinis data. Vnde Psal. 35. inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Sed aduerte differentiam inter istam ebrietatem gratiæ, & vini corporalis, quia ebrietas corporalis obscurat intellectum, hæc autem magis illuminat. Quod benè notat, Psalmista, dicens. Calix tuus inebrians quam præclarus est, i. multum clarus. Vnde Ambr. & habetur de cons. d. 2. in calice. Quotiescunque ca G licem domini bibis, remissionem peccatorum accipis, & inebriaris, non carne, sed spiritu. Vnde Apostolus ait Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini spiritusancto. Quid est ergo dicere. *Riuos eius inebria*, nisi fideles tuos per sacramentum sanguinis tui gratia implebis. Vnde gl. *Riuos eius inebria*, i. Apostolos, & alios, qui de calice sanguinis tui biberint gratia inebriando, vt sibi, & alijs sufficiant. Vnde subditur. *Multiplica genimina eius*. Secundum Grammaticos hoc genimen, inis, idem est, quod generatio, vel germen productum. Et dr̄ a gigno, nis. Genimina ergo ecclesiæ sunt successores per Apostolos, & alios primitiuos patres generatos. Est ergo sensus. *Multiplica genimina eius*, i. virtute huius sacramenti dabis imitatores prouectos a riuis generatos, quasi ex credentibus alij credant. Subditur. *In stillicidijs eius lætabitur germinans*. Vbi nota, ꝙ stilla, i. gutta componitur cum cado. is. & fit hoc stillicidiū. dij, & sunt stillicidia guttæ aquæ successiuè cadentes. Germinans ergo ecclesia, scilicet, noua, & rudis, quæ incipit a stilli-

Calix Sanguinis Christi Ebrietas. *Psal.* *Genimina.* *Stillicidium.*

ſtillicidijs,ideſt,a guttis doctrinæ, & ſacræ ſcripturæ lætabitur,quod ideo dicit, quia inde proficiunt rudes,& parui, quã do minora miſteria ſcripturarum eis ſtillantur, quia necdum maiora capere poſſunt. Sic enim dicebat Apoſtolus paruulis, & rudibus, quaſi paruulis in Chriſto
1.Cor.3. lac vobis potum dedi non eſcam, quia nondum poteratis, &cæt. propter quod dicitur Iob. 29 Super illos ſtillabat eloquium meum.

1021 *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate.*

HIc oſtendit quomodo eccleſia ſanctificatur. Vbi notandum, quod annus benignitatis dicitur totum tempus gratiæ, ſ. ab aduentu Chriſti vſque ad finem ſæculi, quia & ipſa incarnatio Chriſti Benignitas dicitur Pſalm.84. Dominus dabit benignitatem,& terra noſtra dabit fructum ſuum. Corona ergo anni benignitatis dicitur tota eccleſia fideliũ, quæ dicitur corona, quia coronam victoriæ præſtat vincenti diabolum, carnem, & mundum. Eſt ergo ſenſus. *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ,* ideſt benedices multitudini fidelium acquiſitæ anno benignitatis tuæ,ideſt,ab aduentu Chriſti, vſque ad finem ſæculi. *Benedices,* ideſt,bona dabis,ſcilicet gratiam, quia fideles noui teſtamenti per ſumptionem huius ſacramenti gratia ſanctificantur. Et hoc eſt, quod ſubditur. *Et campi tui replebuntur vbertate,* ideſt,iuſti replebuntur vbertate prolis genitæ,& meritorum. Dicar ergo. *Benedices coronæ anni benignitatis tuę,* ideſt, anno benignitatis tuæ, ſcilicet iuſtis in anno gratiæ acquiſitæ, dabit coronam benedictionis. Vbi nota, quod dominus annum benignitatis, ſcilicet iuſtis multipliciter coronat, ſcilicet. Coronat æternaliter eligendo. Coronat pœnaliter redimendo. Coronat ſtabiliter diſpenſando. Coronat ipſos in carne præſeruando. Coronat in mente perluſtrando. Coronat in pœnis roborando. Primò coronat Deus iuſtos ipſos æternaliter eligendo. Quæ enim maior benignitas poteſt cogitari, quam hominem, nullo præcedente merito, ad ſummum bo-

Coronat Deus iuſtos multipliciter

A num participandum eligere? Et de hac corona cuilibet iuſto dicitur. Eris corona gloriæ in manu domini. In manu dicit Dei, quia ſolius Dei eſt bonitas, vt nullis præcedentibus meritis quis ad talem coronam ſit electus. Secundum patet. Nam corona quæ nobis a Deo erat parata exigentibus noſtris peccatis perdita,nullis noſtris operibus poterat recuperari. Quod deplorat Hieremias, dicens. Cecidit corona capitis noſtris, væ nobis quia peccauimus. Ideo venit Chriſtus, vt ſua morte hanc coronam nobis repa-
B raret,dum pro nobis ſpineam ipſe ſuſcepit coronam. Ioan. 19. Exiuit Ieſus portans ſpineam coronam. O Chriſti corona totis affectibus amplexanda quia noſtra corona perdita recuperatur. Vnde ad hanc meditandam nos ſcriptura prouocat.d.Ingredimini videte regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater ſua, Salomõ rex pacificus eſt Chriſtus, mater verò dicitur ſynagoga, ex qua ſecundum carnem proceſſit. Tertiũ patet. Quoniam ſuos dominus coronat dum in tentationibus,& aduerſis fortifi-
C cat. Nam vt ait Hiero.in ſerm. In ſtadio ſumus, continuè pugnamus, aduerſarijs totus mundus eſt plenus,nos autem debiles ſumus,nec ſine victoria coronari debemus,quoniam vt ait apoſtolus. Non coronabitur,niſi qui legitimè certauerit. Eſt autem legitimè certare hoſtibus non cedere, ſed de ipſis reportare victoriam. Ideo dicitur Apoc.3. Tene quod habes,ſ. ſtabiliter pugnando,ne alius accipiat coronam tuam. Oportet ergo,vt noſtro inuicto principi fideliter ſemper adhæreamus qui nos ſeruabit inuictos. Vnde ad
D hoc quemlibet noſtrum prouocat Apocalip.2 Eſto fidelis vſque ad mortem,& dabo tibi coronam vitæ. Quartum patet. Quia iuſtos præſeruat,ne a carnis libidine ſuperentur. Et iſta corona maximè debetur virginibus, quæ dicitur aurea. Aurum.n.propter ſuã puritatẽ,& incorruptionem carnis ſignificat integritatẽ. Et de hac corona dicitur. Corona aurea ſuper caput eius. Quintũ patet. Dum iuſtis dat ſcripturarum ſapientiam, & cognitionem. Et iſta corona maxime debetur doctoribus quæ dicitur ſtellata.

Eſa. 62.
Thren. 5
Cant. 3.
Hierony.
2.Thi.2
Eccleſ.

Stella

Stella enim propter suam,charitatem significat scripturarum sapientiam , etiam quia sicut stella est deuiantium directiua, sic scriptura sacra errantium illustratiua. Apoc. 12. Et in capite eius corona stellarũ duodecim, quia .s. scriptura maximè circa duodecim articulos fidei,versatur.Sextum patet. Quoniam suos roborat Deus in tormentis , ne deficiant . Et ista corona maximè competit martyrib. qui pro Christo fortiter certauerunt

Psal.20. quæ corona dicitur lapidea . Nam lapis propter suam duritiam significat in aduersis patientiæ firmitatem.Et de ista corona dr̃ . Posuisti domine sup caput eius coronã de lapide precioso. Et hanc coronã dare martyrib.venit Christus.Esa:61. Spiritus domini super me ad annunciandũ mansuetis misit me ut consolaret omnes lugentes, vt darem eis coronã pro cinere,&c.lugentes dicuntur sancti martyres,qui in aduersis tribulationib.fuerunt, hos consolari venit Christus dum eis uictoriæ coronã promittit . Quæ corona pro cinere datur, quia.s.corpora sanctorum martyrum fuerunt occisa cõbusta , & vsque ad cinerem redacta pro Christi

1.Petr.5 fide seruanda. Vnde talibus dr̃ Precipietis immarcessibilem glorię coronã.Omnibus ergo prædictis modis coronæ iustorũ Deus benedicit . Vnde nunc dicitur . *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ.*

1022 *Pinguescent speciosa deserti , & exultatione colles accingentur .*

1.2.q.1. exemplũ

Desertũ significat gentes.

Greg.30 mor. ca. 30

HIc ostenditur quomodo ecclesia Christi fęcundatur, cum s.continuè noua proles generatur in ea, vbi notandum, quod per desertum ipsa gentilitas intelligitur , quando ante Christi aduentum infidelis existens per Christum incarnatum ad ecclesiæ fidem fuit deducta Vnde Gregor. dicit.In gentilitate in qua Patriarcha non fuit , Propheta non fuit , ad intelligendum Deum , qua ratione vteretur penè homo non fuit, solitudo dicitur vel desertũ,de qũa per Esa. dicitur.Delectabitur deserta , & inuia,& exultabit solitudo, & florebit , quasi lilium.Et rursum de ecclesia dicitur . Po-

Esa.51. nam desertum eius quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum domini. In hac ergo solitudine Christus domũ accepit,quia incarnatus dñs pro hominibus , derelicta à Deo gẽtilitatis corda possedit,&c.Et hoc hic notans ps.dicit. *Pinguescent speciosa deserti*,i.corda gentilium,q̃ prius erant deserta,per aduentum Christi recipientur ad fidem,& sic pinguescẽt per gratiam,& fiẽt speciosa.Et istum sensum hic ponit glos.d.*Pinguescent speciosa deserti*,i.gentilitatis desertũ . Desertum namq; sunt omnes gentes quib. nullus Propheta missus est.Hę autẽ gentes pinguedinẽ receperunt quando apostoli ad eas venerũt, per quos doctæ factæ sunt , & speciosę,vbi ergo prophetę non sonuerunt,ibi acceptus est prophetarum dominus.Sequitur. *Et exaltatione colles accingentur*,Vbi nota q̃ hic per colles significantur alti non quidem spiritu superbię,sed meritis,& uirtute humilitatis,quia humiles à Deo exaltantur,sicut & superbi deprimuntur.Iob.5.Ponit humiles in sublime.Et istum sensum hic habet gl.dicens. *Exultatione colles accingentur*, colles,i.illi quos Deus per humilitatem erigit , quia scilicet Deus exaltat humiles , quia tales in ecclesia *accingentur*,idest, cõfortabuntur ad prædicandum alijs . Et hoc exaltatione , quia alios suo exemplo inducendo ad Christi fidem exaltabunt , sicut de apostolis Act. 5. dicitur , Ibant Apostoli gaudẽtes à cõspectu cõcilij,&c.

Colles significant humil[...]

Induti sunt arietes ouium, & ualles abundabunt frumento , clamabunt , etenim hymnum dicent. 1023

OStendit hic,quomodo ecclesia per Christum iocũdatur, ubi nota q̃d ecclesia Christi duas partes habet : quia aliqui sunt in statu prælationis , & alij in statu subiectionis . Prælati enim qui subditos habent ducere,& dirigere , per arietem significantur , ut ostendit Greg. dicens . Scriptum est,Tria sunt quæ bene gradiũtur , s. leo fortissimus bestiarũ, qui ad nullius pauebit occursum gallus succinctus lumbos , & aries nec est rex , qui resistat ei. Ipse quippe hoc loco leonis nomine ponitur,scilicet, Christus de quo scriptum est , uicit leo de tribu Iuda . Qui fortissimus bestiarum dicitur , quia in illo hoc quod infirmum est Dei

Aries significat præla[...] Greg. mor.

Leo [...] Apo[...]

fortius

fortius est hominibus qui ad nullius pauet occursũ dicit.n. Venit princeps mũdi huius, & in me non habet quicquam, gallus succinctus lũbos sunt prædicatores sancti, q. inter huius noctis tenebras verũ mane nunciant, qui succincti lũbos sunt, qui a membris suis luxuriæ fluxũ restringũt. Aries, nec est rex qui resistat ei. Quem aliũ hoc loco arietem accipimus, nisi primũ intra ecclesiã ordinem sacerdotum de quib. scriptum est Afferte dño filios arietum qui per exempla sua gradientem populũ quasi subsequentẽ ouium gregem trahunt. Quibus spiritualiter rectèq; viuentib. nullus rex sufficit omnino resistere, quia nullus intẽtionem eorum valet impedire. Sciunt.n. ad eum, quem desiderant, & anxiè currere, & moriẽdo peruenire. Ex quib. apparet, q. arietum nomine prælati, & principes significantur. Per valles aũt, quæ stant in basso, significatur status subditorum. De istis ergo duob. statib. ecclesiæ, s. superiorum, & subditorum, d. *Induti sunt arietes ouiũ*, i. prælati, & duces, ouiũ. *Induti sunt exultatione*, quia. s. gaudent de fructibus suis. *Et valles*, i. humiles populi, & subditi, *abundabunt frumento*, i. fruge boni operis, quia multũ fructum afferent. Et sic tã arietes quã valles clamabunt. Deo gratias agendo. Vnde sequitur. *Etenim hymnum dicent*. Deũ laudando. Et attende quod ẽm magist. in gl. Iste psal. dr̃ in exequijs mortuorum, quia hic psalmus agit de reditu Babyloniæ huius mundi ad patriã cęlestẽ, ad q̃. sancti in obitu de carne educti ad patriã fęliciter migrãt, simplã stolã statim recipiẽte, donec i resurrectione stola geminæ beatitudinis glorificentur.

Psal. 82.

B

PSAL. LXV.

1024 IVbilate Deo omnis terra, Psalmum dicite nomini eius, & date gloriam laudi eius.

PSALMVS iste hunc habet titulum. *In finem canticum Psalmi, & resurrectionis*. Vbi notãdum, quod iste psal. est factus ad gratias agendum Deo pro liberatione populi Iudaici de captiuitate, & seruitute Aegyptiaca, pro qua liberatione ẽt

A multi alij ps. facti fuerunt. Vbi notandũ quod vita homnis naturaliter in libertate consistit, quoniã anima quæ est substãtialis forma hominis naturaliter est libera, & sic totus homo per animã uiuens liber & dominus actuum suorũ naturaliter debet esse. Sic ergo vita nostra in libertate consistit. Vnde Eccle. 15. dicitur Deus ab initio constituit hominẽ, & reliquit illum in manu consilij sui, adiecit mandata, & præcepta sua, apposuit tibi aquam, & ignem, ad qđ uolueris, porrige manum tuã, ante hominẽ uita, & mors bonum, & malũ. Sequitur ergo quod si vita nostra in libertate consistit, quod tollens libertatẽ, tollit vitam libertatis, & sic mortem inducit. Cum ergo seruitus libertatem tollat, mortem inducit. Cum ergo populus Hebræorum in Aegypto seruitute præmeretur, mortuus dicebatur. Sicut ergo isto modo seruitus mortẽ inducit, sic & liberatio à seruitute hominem resuscitat & per consequens liberatio filiorum Israel de seruitute Aegypti, isto modo resurrectio ipsorũ debet appellari. Ex predictis apparet sensus literalis tituli. *In finem canticum Psal.* i. iste Psalm. vel canticũ dirigens nos in finẽ, est gratiarum actio resurrectionis, idest pro liberatione populi Israel, à seruitute Aegyptiorum quæ mors quædam moralis dicebatur. Ex isto titulo apparet materia psalmi, sed auctor non apparet. Vnde iste psal. dicitur ignotus, quo ad auctorẽ, quia nescitur quis istum fecerit psalmũ. Procedam ergo primò secundum sensũ historicum, deinde iuxta sensum propheticum. Quantum ad sensum literalem, & historicum, tota sententia est omnes inducere ad Dei laudem propter liberationem Hebræorum de Aegypto. Secundũ hoc psalmista duo facit. Quia primò inducit omnes ad Dei laudationem. Secundò ad hoc multiplicem inducit rationẽ, ibi. *Venite, & videte*, & c. vt Nic. de Lyra. Quantum uero ad sensum propheticũ pro expositione tituli notandum, quod in antiqua lege Iudęi sperabant pro sua iustitia solum in bonis tẽporalibus præmiari. Nam regnum cœlorum primum in nouo testamento promissum fuit. Spectabant etiam resurrectionem futuram,

Mors. Vita. Resurrectio.

Captiuitas.

C

D

Sed

Sed post resurrectionem eadem temporalia bona sperabant habere, quæ modo ante mortem habentur. Quod manifestè patet ex hoc, quod quæstioni Saducæorum, qui resurrectionem negabant, de muliere, q̃ successiue habuit septē viros, cuius illorū in resurrectione erit vxor, ipsi Iudæi nesciebant respondere (vt habetur Mat. 2.) credentes quod connubia fierent post resurrectionem, sicut fiunt ante mortem. Vnde Christus ait, Erratis, nescientes scripturas, neq; virtutem Dei. In resurrectione neq; nubent, neq; nubentur, sed erunt, sicut angeli Dei in cęlo. Contra ergo illum errorem Iudęorum agit iste psal. ostēdens, ꝙ post resurrectionem boni habebunt spiritualia bona non carnaliā. Vt sicut Christus caput totus spiritualis resurrexit, ita & nos spirituales resurgemus. Est ergo sensus tituli talis. Canticum istud dirigens nos in finem, i. in Christum, vel in consummationem futuræ beatitudinis, est resurrectionis, quia hic est exultatio de resurrectione capitis quæ pręcessit, & corporis quę futura est. Et est canticum psalmi, quia pro resurrectione futura monet benè operari. Vnde tota intentio psalmi, est mouere nos ad iubilum prosperę resurrectioni futuræ. Et ad istum intellectū Ps. iste diuidit in quatuor partes. Quia primo de Christi resurrectione nos docet habere lætitiā. Secundò pro nostra resurrectione nos docet habere iustitiā: ibi. *Venite, & videte.* Tertiò ex hoc i tribulatione nos docet habere patientiā. ibi, *Benedicite.* Quartò suo exemplo nos in Deo docet habere patientiam, ibi. *Venite, & audite.* Prima pars diuiditur in tres. Ostēditur primo pro Christi resurrectione debita Deo gloria. Secūdò in Christi resurrectione Iudæorū ostenditur fallacia, ibi *Dicite Deo.* Tertiò per Christi resurrectioné gentilium deponit superbia, ibi. *Omnis terra.* Quantū ad primū notandū, ꝙ quatuor festa de Christo celebramus in quibus angeli apparuerunt in signum lætitiæ, & exultationis mundo date, s. festum incarnationis, natiuitatis, resurrectionis, & ascensionis. In festo annunciationis, & resurrectionis apparuerunt angeli solum mulieribus. In festo verò na-

Festa Christi quatuor.

E tiuitatis, & ascensionis, solū viris, vt puta in festo natiuitatis pastoribus, etiā in ascensione Apostoli. In festo verò incarnationis, apparuit angelus Mariæ soli annuncians illam, sed in festo resurrectionis apparuit mulieribus pluribus, ut patet Mat. vlt. Cum igitur sexus fęmineus sit infirmior virili, consequens est quod maioris gratiæ est angelos mulieres consolari, quàm viros, & per consequens maioris est lætitiæ. Et sic maioris lætitiæ debet esse mundo Christi incarnatio, & resurrectio, quam natiuitas, & ascensio. In

F incarnatione aūt solum vni mulieri apparuit angelus, s. Mariæ, In resurrectione aūt pluribus, & per consequens quātum ad hoc maioris lætitiæ mundo fuit Christi resurrectio quā eius incarnatio, quia quamuis in incarnatione maior mundo fuerit facta gratia, tamen in resurrectione gratia mundo facta magis per effectū fuit declarata. Ex quibus omnibus sequitur, quod festum Christi resurrectionis cum sit causa efficiens nostrę resurrectionis inter omnia alia Christi festa est maioris gaudij, & exultationis, in cuius argu-

G mentum ecclesia in festo resurrectionis continuè cantat. Hęc dies quàm fecit dominus, exultemus, & lætemur in ea. Quę omnia considerans hinc ps. in Christi resurrectione exultemus, & Deo iubilemus, hic ait, *Iubilate Deo omnis terra, &c.* Et in isto versiculo nos hortatur ad tria, scilicet ad mentis iubilationem dicens, *Iubilate Deo omnis terra.* Ad bonam operationem dicens, *Psalmum dicite nomini eius*, & ad gratiarum actionem d. *Date gloriam laudi eius.* Quātum ad primum ait. *Iubilate Deo omnis terra.* quasi dicat,

Resurrectio Christi.

H Non solum Iudæa, sed omnis terra pro festo resurrectionis Deo debet iubilare, quia Christi resurrectio est causa resurrectionis nostræ, non solum Iudæorum quinimmo, & totius orbis. Quale autem gaudium sit iubilatio, vide superius versiculo 766. Secundò ex hoc nos excitat ad bonam operationem, dicens. *Psalmum dicite nomine eius.* Psal. enim dicere, idem est, quod psalterium tangere. Psalteriū autem, quod erat instrumentum decem chordarum, quod manu pulsabatur, significat operibus decem Dei præcepta

adimplere. Et de hoc vide superius versicu. 771. Tertio ex hoc nos excitat ad gratiarum actionem, d. *Date gloriam laudi eius*. Quia si Christi resurrectio causa est nostræ resurrectionis, in qua beatificabimur in corpore, & anima, hæc a Deo debes recognoscere, & non ascribere meritis tuis. Et hoc est, quod hic dicit glo. *Date gloriam laudi eius*. Nō vestram, sed Dei quæratis gloriam, non industriæ vestræ ascribatis, vt Iudæi faciunt, qui meritis suis dant iustitiā, & gentibus inuidēt gratiam, sic enim dicitur Psa. 28. Afferte domino gloriam, & honorem, afferte domino gloriam nomini eius.

Psal. 28

1025 *Dicite Deo, quam terribilia sunt opera tua domine, in multitudine virtutis tua mentientur tibi inimici tui.*

Resurrectio Christi. Iudæorū mendacium.

OStenditur hic Iudæorum falsitas de Christi resurrectione. Vbi aduertendum, quod psalmista volens ostendere falsitatem Iudæorum circa Christi resurrectionem, per modum cuiusdam similitudinis ipsos hic assimilat Aegyptijs, quia sicut Deus fecit mirabilia in Aegypto, & terrenda quando inde filios Israel cum magna potestate eduxit, vt patet in multis plagis quib. percussit Aegyptum, & tamen ipsi Aegyptij multoties promiserūt filios Israel dimittere exire, & statim postea reuocantes promissionē Deo mentiebantur. Sic & Iudæi viderūt mirabilia Christi, s. quia homo factus est, quod cum ipsis sanctè conuersatus est, quòd multa, & terribilia signa ostendit in passione, quod gloriose resurrexit, & tamen ipsi obstinati in multitudine tantæ virtutis Deo sunt mentiti, quia ad negandam Christi resurrectionem mendacia multa, & falsa composuerunt, quoniam, vt habetur Matthæi 28. Christo resuscitato, quidam de custodibus sepulchri venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus sacerdotum omnia, quæ facta fuerāt, scilicet qualiter angelus apparuerat mulieribus, Christum resurrexisse annunciauerat, & sepulchrum apertum, & vacuum viderant, & cætera. Tunc ipsi sacerdotum principes istis terribilibus auditis statim ad mendacia, & falsitates confugerunt, Vnde congregati cum senioribus,

Exod. 8. & 9.

A consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes. Dicite quia discipuli eius nocte venerūt, & furati sunt eum, vobis dormientibus. Sed quod isti expresse fuerint mentiti ostendit Chrysostomus in homilia dicēs. Qualiter autem furati fuissent corpus Christi discipuli, homines pauperes, & idiotæ, & neque apparere audentes? Si enim Christum adhuc viuum videntes fugerunt, qualiter mortuo eo, non timuissent tot militum multitudinem? Nunquid hostium sepulchri poterant euertere, lapis B enim imminebat magnus multis indigēs manibus. Nunquid etiam non erat signū super impositum? Propter quid autem non furati sunt prima nocte, quando nullus sepulchro affuit? Sabbato enim petierunt a Pilato custodiam. Quid autem sibi volunt hæc sudaria, quæ Petrus vidit iacentia? Si enim vellent furari non essent nudum corpus furati non solum ne iniuriarentur, sed etiam ne in exuendo tardarent, & traderent militibus se detinendi facultatem, maximè quia mirrha erat corpori, & vestimentis affi- C xa, ita glutinosè, vt non esset facile a corpore euellere vestimenta, quare non persuasibilia sunt sed mendacia, quæ de furto dicta sunt. Vnde per quæ resurrectionem obumbrare conantur, per ea ipsum faciunt clarere. Dicentes enim, quod discipuli furati sunt, confitentur corpus non esse in sepulchro. Furtum autem ostendit esse mendax, custodia militum, & discipulorum pauor. Ex quibus apparet, qualiter tempore resurrectionis Christi inimici eius mentiti sunt ei. Sed illa mendacia magis ostenderunt Christi potestatem. Vnde gloss. solent mentiri D inimici cuiusquam, vt potentiam eius minuant, Christo autem contrarium accidit, quia minus appareret potentia Christi, si ei inimici mentiti non fuissent, potentia enim Christi secundum hominem maximè in resurrectione apparuit, vnde Ps. iste intitulatur. Ad commendationem ergo huius potentiæ valuit mendatium Iudæorum quo ad crucem eum perduxerunt, vt sic resurgeret, valuit, & mendacium falsorum testiū ad soluendum templum, quibus cre-

Chryso. super. Matth.

Sigillum

ditum

ditum est,& damnatus est,Christus, sed E resurrexit. Accesserunt etiam mendacio custodes sepulchri,qui & probati sunt fal si. Auctus est numerus mendacium, vt augeretur merces credentium. Mentiti sunt ergo mendaces,& contra mendaces Christus verax apparuit,& terribilia suę potentiæ suis ostendit, vt sibi dicat eccle sia. *Quā terribilia sunt opera tua domine*, .s. de sepulchro resurgendo sed *in multitudine virtutis tuæ*, s.ad ipsam virtutem declarandam *mentientur tibi inimici tui.* Sic enim dicitur Psal 80. Inimici domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum,s. punitionis,in sæcula.

1026 *Omnis terra adoret te,& psallat tibi, Psalmum dicat nomini tuo.*

Terra significat gentiles. HIc ostenditur,quòd per Christi resurrectionem gentilium deponitur superbia. Quia post Christi resurrectionem ad prædicationem Apostolorū per totum orbem gentiles relictis idolis,ad fidem Christi sunt conuersi. Quod præuidens Psalmista, dicit, *omnis terra adoret*,i.adorabit te Deus, &c. Et hic ly, *omnis*,signum vniuersale accipitur pro ge G neribus singulorum,non pro singulis generum. Nomine verò terræ ipsa gentilitas intelligitur, quam Iudæis Christus re *Grego.2. mo.c.29* lictis ad fidem conuertit,vt deducit Gre go.super illo verbo Iob.1. Tonso capite, *Ezec.5.* corruens in terram adorauit,dicēs,Quid enim per decisos capillos nisi sacramentorum subtilitas designat? Vnde ad Ezechielem prophetam dicitur.Tu,fili homi nis sume tibi gladium acutum radentem pilos, assumes eum, & duces per caput *Capilli significāt sacramēta.* tuum,& barbam. Vt s.facto prophetæ iu dicium redemptoris exprimatur, qui in H carne apparēs caput rasit, quia a Iudaico sacerdotio præceptorum suorum sacramenta abstulit,barbam rasit, quia regnū Israeliticum deserens, decorem virtutis illius amputauit. Quid vero per terram, nisi homo peccator exprimitur? Primo quippe peccāti homini dictum est.Terra *Gen.3.* es,& in terram ibis. Terræ ergo nomine peccatrix gentilitas designatur.Mediator ergo noster quasi detonso capite in terrā corruit,quia Iudæam deserens ad notitiā gentilium venit. Quod hic notat Psal.d. *Omnis terra adoret te, Deus,&c.* Et quod tria prædicit, gentiles facturos, s. primo Christi fidem recepturos, dicens. *Omnis terra adoret te Deus.*Secūdo Christi pręcepta perfecturos, dicens. *Psallat tibi.* Tertio alios Christi fidem docturos: ibi. *Psalmum dicat nomini tuo.* Quæ omnia hic notans glo. dicit. Te cuius potentiæ metiti sunt Iudæi adorat omnis terra, s. gentilitas fide loco Iudæorum substituta:quoad primū *Psallat tibi* opere *Psalmum dicat nomini tuo*, s. alios informando.Sic enim dicitur Psal. 71. Adorabunt F eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.

Venite, & videte opera Dei, terribilis in consilijs super filios hominum. 1027

COnsequenter hic Psalmista nos docet habere iustitiam pro nostra resurrectione, & spiritualis iustificatione. *Consilia iudæorū contra Christū dissipata.* Vocat enim hic gentiles ad iustitiam fidei,& hoc triplici ratione. Primò ratione diuinæ sapientiæ. Secundò ratione diuinæ misericordiæ,ibi. *Qui conuertit.* Tertio ratione diuinæ potentiæ,ibi. *Qui dominatur.* Quantum ad primum sciendū, quòd talis ac tanta est diuina sapientia, quod omnia malorum consilia sub vnico consilio dissipat, & illa ad suum propositum reducit, vt patet supra versic. 490. Sic & Iudæorum contra se facta consilia ad suum propositum contra ipsos Deus reduxit sua sapientia. Quid enim suis consilijs intendebāt nisi per Christi mortem suam fidem delere,& inde est aucta, *Greg. mo.c.* vt deducit Greg.dicens. Cum ad redemptoris nostri miracula credentium turba conflueret, cum sacerdotes populi inuidiæ facibus accensi, mundum post eum ire proclamarent,dicentes.Ecce mundus *Ioan.12.* totus post eum abijt, vt ab illo vim tantæ occursionis abscinderent, finire eius potentiam morte conati sunt, dicentes. Expedit, vt vnus homo moriatur, & non tota gens pereat. Sed redemptoris mors *Ioan.11.* ad coniunctionem sui corporis idest, ecclesiæ valuit,non ad separationem. Persecutores ergo peregerunt hoc, quod pernitiose moliti sunt. Intulerunt mortem, ut ab eo abscinderent fidelium deuotionem, sed inde fides creuit, vnde hanc

hanc se extinguere infidelium crudelitas credidit. Cumque se æstimant persequẽdo abscindere, hoc nimirum compulsi sunt nesciendo dilatare, &c. Ex quib. apparet Dei sapientia, quia suo cõsilio prauorum consilia ad suum propositum cõtra prauos retorquet. Et ista sunt opera Dei terribilia, quæ Deus operatus est, prauis Iudæorum consilijs, gentes ad fidem uocando. Ad quæ consideranda omnes gentes nunc Psal. inuitat dicens. *Venite, & uidete opera domini, terribilis in cõsilijs super filios hominum*, s. super Iudęos, qui ex hominibus vtentibus ratione geniti erant, licet ipsi non uiderent secundum rationem, unde istum intellectum assignat Augustinus in glo. dicens. O vos gentes venite, & uidete opera Dei, quib. expulsis Iudæis, ad uos dirigitur fides. Et quæ sint illa opera, ostendit dicens. *Videte*, s. opera, in quibus est terribilis in consilijs habitis *super filios hominum*, idest, super Iudæos, quia s. filij hominum, habuerunt consilia perdendi eum, ille autẽ habuit consilium excæcandi superbos, & uos ex hoc gentes illuminandi. Per hoc docentur gentes timorem domini semper habere ps. 33. Venite, filij audite me, timorem domini docebo vos.

Nota.

1028 *Qui conuertit mare in aridam in flumine pertransibunt pede, ibi lætabimur in ipso.*

De cons. d. 2. re uera.

HIc consequenter adducit gentiles ad fidem ex Dei misericordia, qui eis misericorditer præparauit sacramenta, quibus possunt saluari. Vbi notãdum quòd hic per opera Dei, qui educens filios Israel de Aegypto mare conuertit in aridam, Exo. 14. vt securum accessum haberent ad terram promissionis, vult intelligere sacramentum pœnitentiæ, quo de Aegypto liberati ad terram promissionis æternę deducimur. Nota ergo, quòd sacramentum pęnitentiæ rectè maris appellatur nomine. Quoniam mare ab amaritudine dicitur, quia aquas salsas, & amaras habet. Similiter & pœnitẽtia dicitur mare, quia aquas lachrymarum amaras, & contritionis emittit, dum per ipsum homo amaricatus ex pecca-

Mare pœnitentiæ.

A tis, seipsum punit, quod ualdè amarum sensualitati uidetur ut merito pœnitentia dicatur illud mare, de quo Iosue 12. Mare deserti, quod est mare salsissimũ. Dicitur enim pœnitentia mare deserti, quia per illam homo deserit mundum, quinimo etiam & corpus proprium, dum ipsum flagellis atterit. Dicitur etiã mare salsissimum propter amaritudinem pœnæ, quam continet, ut merito pœnitentia sit figurata per illud mare æneũ, quod Salomon ante introitum templi posuit, de quo 3. Reg. 7. Vbi dr, ꝙ Salomon fe-

B cit mare æneũ habens decem cubitos in latitudine, & quinque in altitudine, tres digitos in spissitudine, ꝙ erat inferius strictũ, & latum superius ad modum calicis, & duodecim boues ænei illud substinebant, quod erat figuræ sphæricæ, & istud mare posuit ante templũ à latere dextro, in quo sacerdotes lauabant manus suas, & pedes, quando templum intrabant. Rectè istud mare significat sacramentũ pœnitentiæ, & eius conditiones, si aspicias ipsius maris formam, & materiã. Primò illud mare erat æneum. Aes. n in-

Mare æneum.

C ter omnia metalla, est maximè sonorum. Ex quo significatur, ꝙ pœnitentia vltra amaritudinẽ de peccato habitã intrinsecus, exterius debet esse sonora per uocalẽ confessionẽ, quia Prou. 28. Qui abscõdit scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiã cõsequetur. Si aũt vis videre, de quib. pœnitentiã agere debes, attende istius maris formã. Habebat enim decem cubitos in latitudine, ad denotandũ, ꝙ pœnitens debet considerare decẽ præcepta, & qualiter illa transgressus est, & de

Nota bene totum de pœnitẽtia, necessario faciẽda, ẽt per exteriorẽ uocalẽ confessionem

D illis confiteri, & cõtritionẽ habere. Apoc. 2 Habebitis tribulationẽ decem diebus, idest propter decem præcepta transgressa. Itẽ habebat quinque cubitos in altitudine, ad denotandũ, ꝙ pœnitere debes de quinque sensibus corporalibus non benè custoditis, & per illos Deo satisfacere. Item habebat tres digitos in spissitudine, ad denotandum, quòd tribus modis debes pœnitere, scilicet, corde per cõtritionem, ore per confessionem, opere per satisfactionem. Item istud mare duodecim boues sustentabant, ad denotandum,

dum, ꝙ verus pœnitens debet esse perfe- E
ctus in fide, quæ per duodecim articulos distinguitur. Illos.n. articulos debet supponere verissimos, & ipsos non velle discutere per naturales rationes, sicut ædificium domus fundamenta supponit. Item istud mare erat figuræ sphæricæ, quæ angulis caret, ad denotandum, ꝙ pœnitentia debet fieri simul de omnibus peccatis, & non habere angulos, in quib. sordes reseruantur. Vnde sicut figura sphærica nullum habet angulum, in quo aliquid possit abscondi, sic vera pœnitentia omnia in clarum per confessionem F
prodere debet. Istud mare erat latum superius, & strictum inferius, quia verus pœnitens totum cor suum debet habere apertum & latum superius erga Deũ, strictum autem, & clausum interius erga mundum, vt, s. per suam pœnitentiam soli Deo placere velit, non mundo. Ecce ergo quam propriè per mare fabricatũ a Salomone sacramentum pœnitentiæ designatur. Sicut ergo sacerdotes templũ intrare volentes, prius in isto mari lauabantur, sic quilibet templum gloriæ volens intrare, prius per sacramentum pœ- G
nitentiæ purgari debet. Matth. 3. Pœnitentiam agite, appropinquabit .n. regnũ cœlorum. Ad propositum ergo Deus mare conuertit in aridam, quando per sacramentum pœnitentiæ hominem deducit ad aridam, scilicet, terram viuentium. Quod ideo dicit, vt omnes gentes per sacramentum pœnitentiæ deducat ad fidem Ecclesiæ. Psal 21. Conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ *In flumine pertransibunt pede*. Hoc ad literam fuit, quando siccauit Dominus aquas fluminis Iordanis, & populus om- H
nis pede sicco transiuit, Iosue 3. Fit autem spiritualiter, quando credentes in Christum, & verè pœnitentes mundum contemnendo, faciliter transeunt ad patriam. Quid enim per fluuium nisi vita præsens designatur, quæ continuè in quodam fluxu consistit? quem transeunt pede, qui solum habentes alimenta, & quibus tegantur, sunt contenti, non quærentes gaudium in mundo, sed solum in vero Deo. Ideo subdunt. *Ibi lætabimur in ipso*, i. dũ pede transibimus mũdi flumen, nõ in ipso mundo lætabimur, sed in Christo, s. Deo, qui conuertit mare in aridam, quia in ipso lætari debemus, non in mundo Psalm. 31. Lætamini in domino, & exultate iusti.

Qui dominatur in virtute sua in æternum, oculi eius super gentes respiciunt, qui exasperant, non exaltentur in semetipsis. 1029

HIc consequenter inducit gentes ad fidem ex consideratione diuinæ potentiæ. Tanta enim est diuina potentia, quòd non solum subijcit corpora, sed, & corda interius immutat ad libitum, illos interius, quos vult docet, & illuminat, & conuertit ad bonum, quod nulla creata potentia facere potest, quæ solum ad corpora, non se extendit ad corda. Vnde Gregorius ait. Voce sua Deus foris per apostolos insonat, sed corda audientium per semetipsum interius illustrat, Paulo attestante, qui ait. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Neque qui plantat est aliquid, nec qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Et Chrysostomus super Matthæum capitulo vigesimotertio super illo verbo, Nolite uocari Rabbi. Vnus est enim magister vester, &cæt. dicit, quasi dicat. Nolite vocari Rabbi, ne, quod Deo debetur, vobis præsumatis. Nolite & alios vocare Rabbi, ne dominium, & honorem hominibus deferatis. Vnus est enim magister omnium, qui omnes homines docet interius. Si enim hominem homo erudiret, omnes homines naturaliter discerent, qui haberent doctores. Nunc autem, quia non homo docet, sed Deus, multi quidẽ docentur, sed pauci discunt Homo enim docendo, non præstat intellectum homini, sed a Deo præstitum per admonitionem exercet. Ex quibus patet, quòd potestas Dei in hoc superat hominis potestatem, quòd Deus quando vult, intellectum, & voluntatem hominis immutat, quod homo facere non potest. Habet ergo Deus potestatem cõuertendi gentes, habet & voluntatẽ, ergo, & sic faciet. Et hoc est, quod hic dicit Psal.

Greg. mor. 1. Cor. 3

Psal. primo quo ad potestatem, dicens. *Qui dominatur in virtute sua in æternum*, q.d. dominium Dei est æternum: ergo infinitum. Et sic quicquid vult per ipsum fieri, ipse facere pōt. Vnde Deo dr̃. Non est, qui tuę possit resistere volũtati. Quo verò ad voluntatem subdit. *Oculi eius super gentes respiciunt*. Quid.n. est respicere Dei, nisi velle nobis misereri? Vide supra versi. 863. Oculi ergo domini super gentes respiciunt. quia eis misereri, & ad fidem decreuit conuertere. Istum respectum diuinæ misericordiæ postulabat Ps. 85. d. Respice in me & miserere mei. Ex quibus patet, ꝙ de se vel genere suo vel viribus suis nullus præsumere debet sed solum de Dei misericordia. pp quod subdit, *Qui exasperant non exaltentur in semetipsis*. Et hoc dicit contra Iudæos, qui suis peccatis exasperabant dñm, & ad iram prouocabant. Ipsi ergo *non exaltentur in semetipsis*, i. non in genere suo, non in carnalibus obseruantijs, &c. Non in lege sibi data, quia hæc non habuerũt suis meritis, sed mera gratia Dei. Si ergo ex his volunt exaltari, in domino glorientur, non in semetipsis. Exaltatur.n. in semetipso, qui bona sibi a Deo collata sibiipsi tribuit, non Deo.

1030 *Benedicite gentes Deum nostrum, & auditam facite vocem laudis eius.*

Aduersitas pœnitentia. Hic cōsequenter Psalmista suo exēplo nos docet in aduersitatibus habere patientiam. Et quantum ad hoc duo facit. Quia primò ostendit quòd in aduersis Deum debemus laudare: Secūdò quòd in aduersis nos ipsos Deo debemus immolare, ibi. *Introibo in domum tuam*. Prima in duas: quia primò ex aduersis ostendit debitam Deo laudem. Secundò ad hoc multiplicem assignat rationem, ibi. *Qui posuit*. Quantum ad primum notandum, quòd gentes non ducuntur ad fidem nisi per asperitatem pœnitentiæ, & contritionis, quæ sensualitati non modicum aduersantur, in tantum, ꝙ multi conuerti differunt, vt asperitatem euadant pœnitentiæ. Cũ enim plus diligatur voluptas propria, quam temporalis census pecunia, & dilectio pecuniæ, ne ipsa deseratur, multos a

A conuersione ad fidem retrahat, vt patet de Iudæis, ergo multo fortius multi retrahuntur, ne voluptates suas perdant, quas fides Christi non admittit. Tales ergo hortatur Psal. vt pœnitentiæ asperitatem non timeant, dicens eis. *Benedicite gentes Deum nostrum*, q.d. In amaritudine pœnitentiæ non debetis murmurare sed Deum benedicere qui vos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum. Similiter hoc dr̃ cuilibet peccatori, qui per pœnitentiam de peccato conuertitur ad Christum. Dicat ergo talibus. B *Benedicite gentes Deum nostrum*, q.d. Benedicite Deum corde. Psal. 102. Benedic, anima mea, domino, & omnia interiora mea nomen sanctum eius. Benedicite opere, eius præcepta obseruando, Ps. 102 Benedicite domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis volũtatem eius. Benedicite voce. Tob. 4 Omni tempore benedic Deũ, & pete ab eo, vt vias tuas dirigat. Et non sufficit Deum benedicere, nisi etiam ad hoc idem inducamus proximos. Ideo subditur, *Auditam facite vocem laudis eius*, i. ₛm glo. alijs palam C facite, vt qui diligit Deum, diligat, & proximum, ei annunciando quod vtile est. Et hinc est, quod clerici Deum benedicunt alta voce in ecclesijs, vt proximis laudem Dei notam faciant. Propter q̃d dicitur Psal. 133. Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini. Qui statis in domo domini, &c.

Qui posuisti animam meam ad vitam, & non dedit in commotionem pedes meos. 1031

D Hic assignat multiplicem rationem laudandi Deum in aduersis. Primò quia aduersa hominem viuificant, in principio. Secundò hominem purificant, ibi. *Quoniam probasti*. Tertiò hominem humiliant: ibi. *Induxisti nos*. Quartò hominem refrigerant, ibi. *Transiuimus*. Primò ergo aduersa hominem viuificant. Vita.n. interioris hominis est ipsa gratia qua viuit anima, quæ per aduersa acquiritur, & conseruat. Sic enim Paulus ad vitam gratiæ vocãdus, primò prostratus fuit, & excęcatus, sic & Petrus prius lachrymis respersus, sic & latro prius suspen- *Aduersa iustificãt*

Grego.3. mo.c.11 suspensus in patibulo,& sic de alijs. Vnde Greg d. q aduersitatibus inexpers nũquam fuit aliquis iustus. Cuius ratio est. Quia aduersa magis conseruant animam in statu gratiæ,quam prospera: pp quod in canone dr̃, q aduersitas bonorum nõ est argumentum reprobationis ipsorum, sed magis virtutis. 7. q. 1. aduersitas. De hoc vide versi.19. Et hoc innuit Psal. dicens, *Qui posuit*.s. per aduersa, *animam meam ad vitam*, vt.s.sibi non mihi viuã. Sed quia talis vita gratiæ sine perseuerantia finaliter non proficit, quæ a solo Deo habetur: ideo subdit. *Et non dedit in* F
Cõmotio. *commotionem pedes meos*. Commouere.n. aliquid, est illud a loco, vel a statu suo totaliter remouere. Sic.n. cõmouetur peccator, quando de statu peccati ad statum gratiæ reducitur. Sic enim dicitur Psal. 59. Commouisti terram, & conturbasti eã,&c. Quod ideo sic dicit, quia conuersio peccatoris licet non sit sine libero arbitrio, principalius tamen est a Deo. Hierem. trigesimoprimo. Conuerte me, domine, & conuertar, quia tu es dominus Deus meus. Consimiliter commouetur iustus, quando de statu gratiæ G ruit in peccatum, quod facere dicitur Deus permissiuè. Sed electos suos finaliter sic commoueri non permittit, quia ipsos inhabitat. Psalm 45. Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eam Deus, scilicet, ne commoueatur. Et hoc notans Psal. in persona omnium electorum quibus dat Deus finalem perseuerantiam, dicit. *Et non dedit in commotionem pedes meos*. Per pedes accipe vires interiores, quibus interior homo portatur.

1032 *Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.*

Aduersitas purgat vitia Greg.16 mo.c.16 HIc adducit secundam rationem, scilicet, quia aduersitas hominem purificat. Nam vt ait Greg. super illo verbo Iob. 23. Probauit me quasi aurum quod per ignem transit. Aurum quippe in fornace per ignem transiens, ad naturæ suæ claritatem proficit dum sordes amittit. Quasi ergo aurum, quod per ignem transit, animæ iustorum probantur, quibus per exustiones tribulationis, & subtrahuntur vitia, & merita augentur. Et hoc est, quod dr̃ Psal. 16 Probasti cor meum, &c. Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Vbi notandum. Nam vt ait Vincẽtius lib. 8. speculi naturalis. Aurum in ignem ponitur pp tria, s. ad purgandum, ad fabricãdum, & ad examinandum. Sic & electos suos in ignem aduersitatis Deus ponit. De quibus dr̃ Sap. 3. Tanquam aurum in fornace probauit electos dominus, &c. Primò ut purgentur. Vbi sciendum, q, vt dicit Plinius libro trigesimotertio. Aurũ cum plumbo coquitur, sic & electi purgandi per ignem tribulationis, & aduersitatis. Nam plumbum grauitatem significat peccatorum, quod admixtum confert purgationem, quia si ille qui est in aduersitate positus, consideret quã grauia sint peccata pro quibus patitur, omnia tolerabit patienter. Constat enim grauitatem peccati maiorem esse grauitate pœnæ. Qui igitur voluit, & sciuit ferre grauitatem peccati, multò fortius potest grauitatem ferræ pœnæ, propter quod dicit Martialis. Qui sua metitur põdus ferre potest, scilicet aduersitatis. Patientia autem ad purgationem multum valet. Vnde Numeri 31. Quod potest transire per flammas, igne purgabitur. Secundò aurum, vel argentum in ignem mittitur, vt fabricetur. Est autem Deus pater faber, qui fabricatus est auroram, & solem. Vnde de filio dicitur Marc. 6. Nonne hic est filius fabri? Vterque autem istorum assiduè fabricatur in auro isto, scilicet, in nobis. Ioan. 5. Pater meus vsque modo operatur, & ego opeH ror. Et hoc ad fabricandum, vt formam habeat conuenientem varijs virtutibus ornatam. Et ideo aurum istud semper est in igne tribulationis, vel prope. Eccles. 38. Vapor ignis vrit carnes. Et ideo si quis nunquam ad istum ignem applicatur, signum est reprobationis. Et quanto amplius applicatur, signum maius est electionis. Ab aduersis ergo remoti, aurum reprobum esse dicuntur, Hierem. 6. Aurum reprobum vocaui eos. Vnde Ambrosius super Beati immaculati. d. Forfasse cũ persecutioné non patimur, tanquam

Aurum igni. Plinius lib.33 Martialis. Ps. Augu. de ciu. Dei. Am

quàm condemnati habemur. Nam cum diffinita sit sententia, quòd omnes, qui piè volunt uiuere in Christo, persecutionem patiuntur: videtur, quòd is, qui persecutionem non patitur, abdicatus est eo, quòd non sit piæ intentionis in Christo. Vnde solū electi dicere poterunt illud, quod hic sequitur. Trāsiuimus per ignē, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Tertiò aurum in ignem mittitur ad examinandum, & probādum. Constat enim, quòd ignis in sua sphæra est quasi mediū inter corpora cœlestia, & inferiora, & licec vtrisque coniungatur, tamen ipsum cœlum ab ipso non alteratur, quoniam est corpus impassibile. Corpora autem inferiora cum sint passibilia, omnia ab ipso alterantur. Et ideo signis aliquod corpus alteret, & ad corruptionem disponat, aperta probatio est, quòd illud non est de natura corporum cœlestium, propter quod & stellæ, quæ uidentur per aerem discurrere, non sunt stellæ cœlestes, sed quidam vapores terrestres, qui ab igne inflammantur, & consumuntur. Sic est de aduersitate, & tribulatione, quæ quamuis cōtingat tam bonis, quàm malis: tamen per ipsam mali alterātur, & ad corruptionem disponuntur, quia uel cōtra Deum murmurant, uel sua mala non corrigunt. Econtrario autē est de bonis. Et ideo mali quamuis luceāt ad tempus coram hominibus, non sunt tamen cœlestes, sed terrestres. Boni autem, ut apertè probatur, sunt cœlestes. Vnde August. dicit, quòd sicut sub uno igne aurum rutilat, palea fumat, &c. Ita una, eademq; vis irruens, bonos probat, & purificat, malos autē obscurat, & damnat: vnde in aduersitate mali blasphemant Deum, & detestantur: boni autem ipsam laudant. Et sic non interest, qualia aduersa quis patiatur: sed qualis quisque patiatur. Hæc August. Huius figura habetur Dan. 3. de igne fornacis Chaldæorum, qui malos combussit, sed bonis occasionem tribuit Deum benedicendi. Et hæc omnia considerans hic Psal. dicit. *Probasti nos, Deus, igne nos examinasti*, &c. quasi dicat secundum glo. Ignem aduersitatis nobis applicando non in cinerem vertisti nos, sed peccatorum sordes abstulisti.

Augu. 1. de ciuit. Dei.

A

Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra.

1032 *De pœ. d. 2. opponitur.*

OStendit hic tertiò, quòd aduersitas nos humiliat. Sic enim Aopstolo Paulo ad custodiā humilitatis datus est aduersans stimulus carnis. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, &c. Vbi glo. Cætera vitia tantum in malè factis valent, superbia verò sola in rectè factis B cauenda est. Cum.n. quisq; benè profecerit, superbia tentatur, ut perdat totū profectum. Non itaque mirum si contra capitale uitiū Apostolus appositū sibi dicit mordax epithema, quo tumor curaret. Qūo securus agnus egredietur, ubi aries sic periclitari metuit, &c. Et Gregor. d. Superna dispensatione nobiscum agitur, cū fatigamur aduersis, quia cum proficimus, infirmitatis nostræ obliuiscimur. Ideo aduersis tāgimur, ut cū profecto nostro quid de diuino munere, & quid de proprijs viribus simus, agnoscamus. Quæ C aduersitas profectò nos ad plenum raperet, nisi dispensatio superna seruaret. Sed pulsat, nec frangit, impellit, nec mouet, cōtrahit, nec deijcit, ut de nostra infirmitate sentiamus esse, q; quatimur, & de diuino munere esse, q; stamus. Et quia sępe anima alicuius boni sibi conscia, cum uirtutes suas sibi ad memoriā reuocat, quodā delectatione pascitur, & quasi gratulatione proprię plenitudinis impinguatur. Et ideo qui nos alicuius esse momenti bona nostra pensando credidimus, pulsati paulò amplius nos perituros formida D mus. Tunc omne bonorū nostrorū gaudiū vertitur in pauoré pœnarum. Tunc iniquos nos esse deprehédimus, qui paulò ante sanctos nos esse credebamus. Tabescit mens, stupescunt oculi, omne, qđ prius prosperū arridebat, euanescit, &c. Sic igitur consimiliter nunc Psalmista aduersa nobis à Deo immissa ad humilitatē ostendit, d. *Induxisti nos in laqueum*, .s. quò ad aduersitates captiuitatū. Non quidem ut moreremur, sed ut inde liberati misericordiā tuā experiremur, *Posuisti tribulationes in dorso nostro*, quò ad aduersita-

Aduersa humiliāt 2. Co. 32

Aduersitas multū proficit.

Greg. 23 mor. ca. 24.

uersitates flagellorum, quæ in dorso nostro ponuntur, vt malè per superbiã erecti, per humilitatem curuemur. Sic Romanis mulieribus ordinauit beatus Gregorius, vt caput inclinatum portarent ad terram, & magnatum scutũ variè ornatum lapidibus preciosis portarẽt in dorso, vt in ponderibus semper curuatæ, cernerent terram. *Imposuisti homines super capita nostra*, s. quò ad aduersitates persecutionum, & occisionum, & duræ seruitutis, multotiens enim patimur superiores tyrannos, quos nouimus esse peiores. Quæ omnia aduersitatis genera ad humiliandum nostram præsumptionem Deus immittit. Et hoc est quod dicitur Prouer. 12. Mœror in corde viri humiliauit eum, & Psal. 43. Humiliasti nos in loco afflictionis. Et de hac materia vide ibi supra versic. 727.

1033 *Transiuimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.*

POnitur hic quarta ratio, scilicet, quia aduersitates refrigerium præstant. Vbi nota, ꝙ refrigerium idem est quòd requies, & consolatio. Nam ſm Grammaticos, frigero, ras, idem est quòd recreáre, quietare, & componitur cum re, & dicitur refrigero, ras, idem quòd re leuare, consolari. Et inde refrigerium idem, quòd releuatio, quies & cõsolatio. Volens ergo Psal. ostendere, quòd aduersa nos ad quietem, & consolationem ducunt æternam, dicit. *Transiuimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.* Vbi nota, ꝙ hic per ignem significatur aduersitas: sed per aquam prosperitas, ſm gl. quia ignis vrit, & pœnã infert, & sic significat aduersitatem. Sic enim statim dictum est vers. 1031. Igne me examinasti. Sed per aquam, quæ mollis est, & dulcis, significatur prosperitas, quia aqua naturaliter habet corrumpere res existentes in ipsa, sic & prosperitas homines corrumpit, & ad peccatum perducit. In cuius figuram, vt dr̃ Exod. 7. Aqua, i. prosperitas, versa est in saguine, & pisces, qui erant in aqua, mortui sunt. Est ergo sensus. *Transiuimus per ignem, & aquam.* Per aduersa in illis habendo patiẽtiam. *Per aquam*, idest, per prospera in illis ha-

Refrigerium.

Ignis. *Aqua.*

E bendo humilitatem. *Et eduxisti nos in refrigerium* idest, istis spe nos ducis ad refrigerium salutis æternæ. Et hoc est, quod dicitur Sapien. 4. Iustus si morte præoccupatus fuerit in refrigerio erit.

Introibo in domum tuam in holocaustis: reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. 1034 17.q. sunt quidam.

HIc consequẽter Psalmista docet, ꝙ in aduersis nos ipsos Deo liberè debemus offerre, & immolare. Sic enim F consuluit Apostolos. Roman. 12. dicens. Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuã, sanctam, Deo placentem, &c. Ad hoc autem, quòd hæc hostia sit sancta, Deo tripliciter debet offerri, quæ tria hic docet Psalmista. Primò vt offeratur cum sancta operatione, in principio. Secundò cum plena contritione, ibi. *Et locutum.* Tertiò cum deuota intentione, ibi. *Holocausta.* Quantum ad primum sciendum, quòd holocaustum differebat in antiqua lege a sacrificio. Quoniam illa oblatio dicebaG tur sacrificium, cuius pars incendebatur ad Dei honorem, & alia pars pro victu sacerdotum relinquebatur. Sed holocaustũ erat illa oblatio, quæ tota ad Dei honorem incendebatur, vnde, & holocaustum dicitur ab holon, quod est totum, & caustos, quod est incendium: quasi totum incendium. Vult ergo Psalm. quòd nos totos Deo offeramus, non partem Deo, & partem mundo: quia nemo potest duobus dominis seruire. Et ideo in persona omnium bonorum dicit. *Introibo in domum tuam in holocaustis.* Per bona enim H opera, quæ hic facimus, nos totaliter Deo dedicantes, habemus spem introeundi in domum Dei, scilicet gloriæ. Idcirco dicit. *Introibo in domum tuam*, scilicet, cœlestis gloriæ, & hoc *in holocaustiss*, scilicet bonorum operum, prius in præsenti exhibitis. Et tunc, scilicet, cum introiero. *Reddam tibi vota mea*, scilicet, vota laudum, quæ hic continuè promittimus, reddam tibi cum angelis. Quæ quidem vota *distinxerunt labia mea*. Vbi nota, ꝙ illa vota distinguit, qui discretè vouet, qui autem indiscretè vouet, vota non distin-

Obl. nostri Deo.

distinguit, quia discretionis est discerne-re, distinguit aũt nota laudũ Dei, qui cor de dicit se nihil esse, & Deũ omnia, qui
Rom.11 dicit se Deo egere, non illum se. Qualiter in præsenti nos offeramus Deo debitè, ostendit Pe. Ra. dicens. Ait Apostolus. Obsecro uos, &c. uide supra versic. 411.

1035 *Et locutum est os meum in tribulatione mea.*

Hic ostendit, quòd nos Deo debemus offerre cum plena contritione. Quæ enim oblatio magis Deo placet, quàm sacrificium spiritus contribulati, cordis contriti, & humiliati? Certè nulla. In oblatione autem veræ contritionis quilibet Deo uouet detestationẽ peccatorum commissorum, & propositũ abstinendi deinceps, hæc autem uota, quãdiu sumus in præsenti uita plenè seruari non possunt propter corpus corruptibile, quod aggrauat animã, & ipsam continuè trahit deorsum. Sed in patria plenè seruabũtur, ubi nulla existet rebellio carnis ad spiritũ, nec spiritus ad Deũ. Et ideo de istis uotis nunc loquitur Psal. dicens, ꝙ tunc illa plenè Deo reddet, dicens. *Reddam tibi uota mea quæ distinxerunt labia mea*, ut prædictum est. Et nunc subdit, *Et locutum est os meũ in tribulatione mea*, i. etiam illa uota reddam tibi, quæ *locutum est os meum*, s. cordis *in tribulatione*, s. ueræ contritionis.

1036 *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum, offeram tibi boues cum hircis.*

Medulla Consequenter hic ostẽdit, quòd nos Deo offerre debemus cum deuota oratione. Vbi sciendum, quòd per medullam, qua ossa repleta conseruantur, significatur charitas, quæ omnem uirtutem hominis confirmat. Vnde de quolibet bono dicitur Iob. 21. Medullis ossa illius
Incẽsum irrigantur Per incensum uerò, ipsa oratio deuota intelligitur Psalm. 140. Dirigatur
Aries. oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Per arietes uerò, qui sunt duces gregum primitiui patres ecclesiæ significantur, scilicet, Apostoli primi fundato-

A res ecclesiæ, qui nos per Euangelium Deo genuerunt. De quibus dictum est supra uersi. 411. Afferte domino filios arietum. Per boues verò, qui in agro domini operantur, intellige doctores, & sanctos prædicatores, quibus necessaria sunt ministranda. Deuterno. 25. Nõ alligabis os bouis triturãtis in area fruges tuas. Hircus
Per hircos verò intellige peccatores, qui peccata sua fletibus delent, qui fuerunt peccatores, sed plorando desinũt peccatores uocari, quia peccator per pœnitentiam nomẽ perdit peccatoris. 32. q. 1. qđ
B autem tibi: Ostendens ergo psal. qualis erit in patria oblatio nostra, dicat. *Holocausta medullata offeram tibi*, idest, meipsum cum medulla charitatis, & intimi amoris. Intus enim mihi charitas est, non in superficie, sicut illis, qui hominibus placent. Et hoc offeram tibi. *Cum incenso arietum*, i. cũ oratione Apostolorum, qui sunt duces gregis, quia Deo placet, ꝙ doctrina ipsorum fit. Item. *Offeram tibi boues cum hircis*, s. doctores, qui in area domini operantur, *Cum hircis*. i. cum peccatoribus, qui peccata pœnitentia delent
C & sic non remanent peccatores, sed per pænitentiam sanati offerũtur. Vel aliter, ut ista sint uerba generalis ecclesiæ, in quibus ostendit quos gradus, & status hominum offert Deo ad gloriam percipiendam. d. *Holocausta medullata offeram tibi*. Ista sunt S. martyres, qui quanto amplius persecutio grassabatur exterius, tanto ipsi interius magis charitate impinguabuntur. & se totaliter in holocaustum Deo offerebant. *Cum incenso*. Isti sunt sancti confessores, & uirgines, qui Deo reddũt suauitatem odoris famæ, &
D sancti nominis. *Arietũ*. Isti sunt Apostoli & primi fundatores, ut statim fuit dictũ. *Boues*. Isti sunt sancti doctores. *Hirci* sunt pœnitentes, ut supra expositum est.

Venite, & audite, & narrabo omnes qui timetis Dnum, quanta fecit anima mea. 1037

Hic Psalmista suo exemplo nos docet in Deo habere confidentiam. Vnde ad hoc alios inducere intendens, quatuor facit. Primo alios inducendo

excitat, in principio. Secundò se à Deo exauditum indicat, ibi. *Ad ipsum*. Tertiò quid impediat orationem explicat, ibi. *Si iniquitatem*. Quartò ostendit quid orationem exaudiri faciat, ibi. *Benedictus dominus*. Quantum ad primum sciendum quòd Psalmista suo exemplo cæteros inuitat ad sperandum in Deũ: quia in se sperantes non derelinquit, dicens. *Venite & audite*, &c. Vnde secundum gloss. hic deuotos monet, ut exemplo suæ liberationis amplius confidant in domino, benedicentes dominum de exauditione, q. d. Ita ego facio, & ò uos gentes, uenite omnes, fide, & audite me, & *narrabo*, uos dico qui timetis Deum. Si enim Deum nõ timueris, non audies: quia timor Dei aperit aures. *Narrabo quanta fecit anima mea*, q. d. Si uultis eadẽ faciet vestræ. Et quæ sint illa quæ sibi fecit, statim postea narrat, dicẽs. *Ad ipsum ore meo clamaui*, &c. Sicut ergo in principio matutini cantor inuitando alios ad laudem Dei semper incipit inuitatorium, dicens. Venite. Sic & nunc facit Psal. dicens. *Venite, & audite*, &c. Sed nota ꝙ diuersi cantores diuersimodè alios inuitando diuersa inuitatoria cantant. Quoniam cantant Voluptuosi vnum venite, quod est uoluptatis, & luxuriæ. Malitiosi vnum venite, quod est iniquitatis, & malitiæ. Ambitiosi vnũ uenite, quod est ambitionis, & superbiæ. Religiosi vnum venite, quod est sanctitatis, & reuerẽtię. Quantum ad primũ inuitatorium quod voluptuosi cantant ponitur Sapien. 2. vbi in persona voluptuosorum dicitur. Venite fruamur bonis, quæ sunt, & vtamur creatura, non prætereat nos flos iuuentutis nostræ, &c. nullum pratum sit, quod nõ pertranseat luxuria nostra, &c. Vbi notandum ꝙ quando aliquis ecclesiam intrat ad audiendum matutinas alicuius sancti, statim audiendo inuitatorium potest cognoscere in quanta reuerẽtia habetur sanctus ille, de quo dicuntur matutinæ. Quoniam in ferialibus diebus cantatur solus ab uno. In festiuis autẽ à duobus. Et quãdo festum est maius cantatur à quatuor. Inter nos autem in uita præsenti multi dij coluntur, ut puta aliqui colunt mundum, alij carnem, alij dæmonem, &c. Videamus

Venite multiplex.

E ergo quis plures in suo choro habeant cantores ad cantandum uenite. Et inueniemus quòd Deus verus habet pauciores, & omnes alij dij habent plures. Si loquamur de mũdo: nam senes, & iuuenes, uiri & mulieres inuitantur ad colendum mundum. Iste ut fiat mercator, ille artifex, ille doctor, & sic de alijs, qui omnes vna uoce dicunt: uenite fruamur bonis quæ sunt, &c. Et sicut illi qui sunt magis uani, à cantatoribus magis excitantur ad cantandum: ita homines familiariter cõuersantes cum secularibus, & carnalibus,

F nullo modo possunt euadere, quin eis in minoribus conformentur. Vnde Isidorus de summo bono dicit. Necesse est ut quis inter vanitates sæculi positus à malis maneat implicatus, nec diu potest esse securus, qui periculo stat proximus. Et certè pauci sunt hodie, qui homines inuitent ad mundi contemptum, ad propria relinquẽdum: ad pœnitentiam de peccatis agendũ, immo tantus est strepitus cantorũ inuitantiũ ad mundi uoluptates, ꝙ si qui dicunt inuitatorium Christi, uix possunt audiri. Secundum inuitatorium,

G quod cantant malitiosi ponitur Hieremiæ 18. vbi dicitur. Venite cogitemus contra Hieremiam cogitationes, non. n. peribit lex à sacerdote, nec consilium à sapiente, neque sermo à propheta. Et notate qũo homines malitiosi ponunt pro parte sua sacerdotes sapientes, & prophetas. Moraliter sacerdotes sunt magni prę lati: sapientes sunt iustitiarij, prophetæ sunt religiosi. Et nunquam uidebitis in republica aliquam magnã malitiam factam, nisi ab istis uel ab aliquo istorum procedat, unde illi tres perfectè cantant *Venite maiorũ.*

H inuitatorium malitiosorum, & conspirationes sciunt facere cõtra bonos dicẽtes illud Hieremię decimooctauo. Venite percutiamus eum lingua, & non attendamus ad uniuersos sermones eius. Percutere hominem lingua est, ei præcludere uiam respondendi, uel conspirare, vel false testificari. Et nota quòd isti malitiosi habent triplex inuitatorium sibi proprium, quo se ad malum adiuuant. Primò recolligunt, se ad conspirandum subtiliter, dicentes. Venite & cogitemus contra iustum cogitationes. *Hie. 18.*

Secundò

Secundò congregant se ad accusandum ciuiliter, s. sub iuris colore, dicentes. Veni te percutiamus eum lingua: ecce accusatio. Tertiò ad occidendum crudeliter, dicentes. Venite, occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius, & hæc est vltima conclusio intenta. Tertium inuitatorium quod cantant superbi, ponitur Gen. 11. vbi in ipsorum persona dicitur. Venite ædificemus nobis turrim, cuius cacumen pertingat ad cœlum, & celebremus nomen nostrum. Et nota, quòd omnes ambitiosi exponunt se magnis laboribus pro honoribus consequẽdis: vnde isti ad ædificandum turrem talem se exponunt, & tantam vexationem substinent, quòd curij papæ, regum, episcoporũ, & huiusmodi se mãcipant: dant munera, adulantur, mentiuntur, nequiter humiliant se quibuscunque. Vnde dicit Innocentius de vilitate conditionis humanæ. Ambitiosus semper est pauidus, ne dicat quod displiceat, humilitatem simulat: honestatem mentitur: affabilitatem exhibet, benignitatem ostendit, amicos honorat vniuersis se inclinat, frequentat curias, omnibus assurgit, amplectitur, applaudit, adulatur. Et ideo de talibus ambitiosis, qui castra regum sequuntur dicit quidam. Sunt, nec dicuntur miseri, qui castra sequũtur. Quartum inuitatorium, quod cantant boni Christiani, & religiosi ponitur Ps. 94. Venite exultemus domino, &c. Et istud cantatur hodie valdè serialiter quinimò tantus strepitus fit in choro mundi, quòd istud inuitatorium non auditur in choro Christi. Sed dolendum est qualiter isti cantores expediunt se, vt dicitur Matth. 22. vbi habetur de rege, qui fecit nuptias filio suo, & misit seruos suos vocare inuitatos, dicens. Venite ad nuptias. Quod cum factum esset, inuitati neglexerunt: vnde vnus iuit in villam suam, alius ad negociationem suam, &c. Illi ergo qui nunc sunt inuitati ad Christi bona hora, vt parent se per confessionem: si neglexerint, & mundi negotijs se implicuerint, in die iuditij non recipientur: sed illis dicetur. Ite in ignem æternum. Venite ergo, & adoremus, & procedamus ante dominum, vt nobis tunc dicat. Venite benedicti patris mei, &c.

Mat. 21 Venite superborum. — *Innocen.* — *Venite bonorum.*

A *Ad ipsum ore meo clamaui, & exultaui sub lingua mea.* 1038

HIc a Deo se exauditum indicat. Superius enim dixerat se narraturũ quanta Deus fecerat animæ suæ. Et dicere incipit, dicens. *Ad ipsum ore meo clamaui.* Vbi notandum, quòd clamor orationis deuotæ a Deo est principaliter, q̃a Deus sua gratia præuenit clamorem nostræ orationis, inspirando voluntatem orandi, & sic antequam clamemus nos exaudit. Et hoc notabat Psal. 16. dicens. Ego clamaui B quoniam exaudisti me Deus. Sic ad propositum Psal. hic dicit a Deo hoc sibi esse factum, quod ipse orando clamaret ad Deum, q. d. secundum gloss. Hoc animæ meæ fecit Deus, vt clamarem ad ipsum, cum gentes ad idola surda, & muta clament. Et aliud etiam fecit mihi, s. quòd *Exultaui sub lingua mea.* Sub lingua enim esse dicitur cor, quia antequam verbum ad linguam procedat: manet in corde, & ex corde procedit ad linguã. Dicit ergo. *Et exultaui sub lingua mea.* q. d. Hoc etiã fecit mihi, ꝙ illud quod ore loquor, s. orãdo, clamando, ipsum laudando prius in- C tus habeo in corde. Duo ergo dicit sibi fecisse Deum, s. ꝙ clamaui, ꝙ exultaui. Et est sensus. *Clamaui,* i. ipsum publicè prædicaui. *Et exultaui sub lingua mea,* i. in secreto ipsum confessus sum cordis mei: quia quod in ore hoc in corde habeo. In his. n. duob. perfectio Christiani consistit.

Clamor orationis — *Exultatio cordis*

Iniquitatem si aspexi in corde meo: non exaudiet dominus. 1039

D OStendit hic quid orationem impediat, scilicet ipsa cordis malitia, & iniquitas. Qundo enim oratio a corde procedit immundo, a Deo exaudiri non meretur. Esa. 1. Cum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam vos, manus enim vestrę, plenæ sunt sanguine. Quod declarans Grego. super illo verbo Iob. 11. Tunc leuare poteris faciem tuam ad Deum sine macula dicens. Interna facies hominis mens est: in qua nimirum cognoscimur ab auctore nostro, vt ab ipso diligamur. Quam scilicet faciem leuare est ad Deum per studium

De cons. d. 1. quoniam. — *Greg. 10 mo. c. 17* — *Facies mentis.*

Oratio munda dẽt esse. orationis animum attollere. Sed eleua- E tam faciem macula inquinat, si intendentem mentem reatus sui conscientia accusat, quia a spei fiducia protinus frangitur, si intenta precibus culpæ memoria mordetur, diffidit namque accipere se posse, q; appetit, quæ profectò reminiscitur nolle se adhuc facere, quod diuinitus audiuit. *1. Ioa. 3.* Hinc per Ioannem dicitur. Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum, q; quicquid petierimus ab eo accipiemus. Hinc Salomon ait. Qui auertit faciem suam, ne audiat *Prou. 28* legem, oratio eius erit execrabilis. Cor F quippe nostrum in petitione nos reprehendit, cum resistere se præceptis eius, quem postulat meminit. Et oratio sit execrabilis, cum a cẽsura auertitur legis: quia dignum profectò est, vt ab eius beneficijs sit quisque extraneus, cuius nimirum iussionibus non vult esse subiectus. Vt ergo ad orationem sine macula facies leuetur, ante orationis tempora semper debet sollicitè conspici quicquid potest in oratione reprobari. Consimilem sententiam nunc ponit Psal. dicens. *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiat do-* G *minus.* Non enim hæc dicit iustus secundum gl. quòd iniquitas ei non suggeratur, sed non amatur. Et est, *si iniquitatem aspexi in corde meo*, idest, si dilexi iniquitatem in corde meo. Multi enim apud se amant, quod in alijs damnant.

1040 *Propterea exaudiuit Deus, & attendit voci deprecationis meæ.*

PEr locum enim a contrarijs si iniquitas est causa, quare oratio non exauditur, consequens est, quòd puritas cordis orationem faciat exaudiri. Et hoc est, quòd dicit. *Propterea exaudiuit Deus*, &c. .s. quia iniquitatem in corde non dilexi.

1041 *Benedictus Deus, qui nõ amouit orationem meam, & misericordiam suam a me.*

De pœn. d. 1. serpens.

HIc ostendit quid orationem facit exaudiri, scilicet, perseuerantia. Non enim proficit benè incipere, nisi adsit perseuerare. Deus autem sicut homini inspirat principium orationis, sic & dat perseuerantiam orandi. Et hoc est quod dicit. *Benedictus Deus, qui non amouit orationem suam a me*, q.d. sed perseueranter me fecit orare, vt, scilicet, in oratione non tepescam, sed orem perseuerãter. Et quia donum perseuerantiæ in bono est ex magna Dei misericordia, ideo subdit. *Et misericordiam suam a me*, q.d. Ideo oraui perseueranter, quia misericordiam suam mihi perseuerantem dedit. Vel aliter, quia perseueranter oraui, ideo misericordiam eius impetraui. Perseuerantia enim orationis facit impetrare, quod homo postulat, vt apparet in parabola quam Christus posuit Luc. 11. d. Quis vestrum habebit amicum, &c. Sequitur. Ille si perseuerauerit pulsans: dico vobis, surget, & dabit, illi quotquot habebit necessarios. De bono autem perseuerantiæ, vide superius versi. 844.

PSAL. LXVI.

D*Eus misereatur nostri, & benedicat nobis: illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri.*

STE Psal. talem habet titulum. *In finem in hymnis Psal. cantici Dauid.* Iste Psal. historiam pro fundamento non habet, sed est quædam oratio, qua Dei postulantur beneficia, & de receptis gratiarum actio. Vnde dicunt aliqui, q; iste Psal. est quædam gratiarum actio pro fertilitate cuiusdam anni. Iudæi. n. recollectis fructibus conueniebant in Hierusalẽ H in mẽse Septembri, qui mensis erat quasi festum turbarum totus festiuus. Quoniam in illo mense erat festum expiationis, & festum tabernaculorum, & festum cœtus, seu collectæ, vt habetur Leuit. 23. Et quando annus fuerat fertilior solito, tunc fiebant illa festa solenniora, & pro gratiarum actione aliquod certum canticum decantabant domino. Dicitur ergo, quòd Dauid istum Psal. fecit pro gratiarum actione, quando annus esset fertilior solito. Et sic secundum sensum literalem, Iste Psal. diuiditur in duas partes.

tes. Quia primò Dauid huius fertilitatis ponit implorationem. Secundò pro fertilitate habita ponit gratiarum actionem, ibi, *Confiteantur*, &c. Dicas, ut Nic. de Ly. Quantum uerò ad intellectū propheticum, notandum q; iste Psalm misericordiam, & benedictionem petit, qua genus humanum redimatur, s. filij incarnationem, per quam omnes gentes erant benedicendæ, sicut promiserat Deus Abrahæ Genes. 12. dicens. In te benedicentur uniuersæ cognationes terræ. Est ergo sensus tituli talis. Ps. iste dirigens nos in finé, s. in Christum est *cantici*, quia hic est exultatio de Christi incarnatione. Et est *in hymnis*, idest, in laudibus Christo exhibendis. Quantum ergo ad istum intellectū, psal. iste diuiditur in partes tres. Quia primò petit gratiā, ut uideat Christi incarnationem. Secundò ex hoc gentes uocat ad gratiarū actionem, ibi. *Confiteantur*. Tertio ostendit ex Maria Christo factam generationem: ibi. *Confiteantur*. Prima in duas, quia primò petit lumē gratiæ, quo eius intellectus, perlustretur. Secundò petit gratiā, qua Christus incarnatus ab eo cognoscatur: ibi, *Vt cognoscamus*. Quantū ad primū notandum, quod misericordia in Deo non ponit passionem sicut in nobis, sed solū notat uoluntatem subleuandi miserias nostras, (super uers. 55.) quod facit, suam benedictioné nobis conferendo. Et sic tunc nobis miseretur quando nobis benedicit, i. bona tribuit. Dicit ergo. *Deus misereatur nostri*, s. bona nobis dando, ideo subdit. *Et benedicat nobis*. Aduertendum ergo, quòd inter omnia fidei mysteria incarnationis diuinæ mysterium est profundioris intelligentiæ, ut puta intelligere, quo modo Dei uerbum assumpsit naturam humanam, & non personam, quo modo persona diuina assumpsit naturā nostram, & non natura diuina naturam nostram, & huiusmodi. Et ideo ad istam intelligendam, requiritur quòd intellectus noster à Deo lumine fidei per lustretur. Psalm. ergo hic de ipsa incarnatione agens, primò petit à Deo illuminari, per ipsius Dei benedictionem. Nam Dei benedictio summè intellectum eleuat ad cognitionem diuinitatis. In cuius

Incarnatio. Benedictio Dei.

A figuram Iacob habita Dei benedictione, statim cognouit Deum sibi præsentem, quem ante ignorabat. Genes. 28 Dixit dominus ad Iacob. In te benedicentur omnes tribus terræ. sequitur. Cumque euigilasset Iacob ait. Verè dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Sic etiā post angelus dixit ad Iacob, Dimitte me, at ille. Non dimittam te, nisi benedixeris mihi, & benedixit eum in eodem loco. Statim post benedictionem illuminatus Iacob dixit. Vidi dominum facie ad faciē. Vt ergo intellectus illuminetur ad cognoscendum incarnationis mysterium,

B Psalm. benedictioné Dei postulat dicens. *Deus misereatur nostri, & benedicat nobis: illuminet vultum suum super nos*, idest, benedicendo illuminabit. Item notandum, quod aliter benedicit creator creaturæ, aliter econtrario. Nam creator benedicit creaturæ. ipsam multiplicando numero, &, merito. Creatura autem benedicit creatori, ipsum corde uoce, & opere laudando, & omne bonum quod habet ipsi ascribendo. Item notandum, quod aliqua est

C Dei benedictio, quæ cōmunis est bonis, & malis, ut benedictio temporalium rerum, in diuitijs, filijs, &c. Et ista est benedictio sinistræ, quæ indifferenter bonis datur, & malis. Si enim solū bonis daret Deus bona seculi, putaret malus pp hoc Deum esse colendum, quod si solis malis daret, timeret infirmus ad Deum conuerti, ne ista sibi deessent. Sicut multi Iudęi ad fidem timent conuerti, ne sua temporalia perdant. Dat ergo ista Deus bonis, vt consoletur intrantes, dat malis, ut discant boni quærere alia, non communia malis. Tollit ea à bonis, ut probent se

D fortes. Tollit ea à malis, ut infirmus non timeat perdere quæ perdit malus, cui nihil remanet intus, hic verò si persistat, habet intus quo consoletur. Ecce cur ista dantur uel tolluntur bonis, & malis. Alia autem est benedictio solis bonis competens, quia scilicet, anima per Dei gratiam illuminatur. Et istam petit Psalm. dicens, *Benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos*, idest, ostendat Deus pater filium suum nobis, scilicet, claritatem filij sui, qui est vultus patris, quia per ipsum cognoscitur pater.

Vt

1043 *Vt cognoscamus in terra viam tuam: in omnibus gentibus salutare tuum.* E

HIc petit in singulari gratiam, vt ab eo Christus cognoscatur. Vbi sciendum, quod quamuis æterna Dei sapientia sit incommutabilis, quia Deus est, ipsa tamen ratione humanitatis assumptæ mutabilis fuit, & ad nos venit quando nostram humanitatem accepit. Et sic via Dei ad nos fuit eius incarnatio. Quod ostendit Greg. super illo verbo Iob. 28. Deus intelligit viam eius, & ipse nouit locum illius, dicens. Hæc coæterna Dei sapientia aliter habet viam, & aliter habet locum. Locum verò si quis intelligat non localem, nam teneri corporaliter, vel localiter non potest Deus. Sed (sicut dictum est) locus intelligitur non localis. Locus sapientiæ pater est, locus patris sapiētia est, sicut ipsa sapientia dicit. Ego in patre, & pater in me est. Aliter ergo hæc sapientia habet viam, aliter locum. Viam habet per humanitatis transitum, locum vero per statum diuinitatis. Inde enim non transit, vnde coæterna, est. Sed inde transit, vnde propter nos apparuit temporalis. Sic namque in euangelio scriptū est, quia egrediens dominus a Hierico transibat. Duo autem cœci sedētes secus viam clamauerunt, dicentes. Domine, miserere nobis, fili Dauid. Ad quorum vocem (sicut illic scriptum est) stetit Iesus, & lumen reddidit. Quid est autem transeundo audire, stando lumen reddere, nisi quod per humanitatem suam nobis misertus est qui per diuinitatis suę potentiā a nobis mētis nostræ tenebras exclusit, quod enim propter nos natus, & passus est, quod resurrexit, ascendit in cœlos, quasi transijt Iesus, quia nimirum hæc actio est tēporalis. Sed stans nos tetigit, & illuminauit, quia non sicut illa dispensatio verbi temporalis, ita verbi æternitas transit, quæ in se manens innouat omnia. Stare enim Dei est incommutabili cogitatione, mutabilia cuncta disponere. Qui ergo voces petentium transiens audiuit stans lucem reddidit, quia etsi propter nos temporalia pertulit, inde tamen nobis lucem tribuit, vnde habere mutabilitatis transitum nescit, quia ergo quando per carnem appareret, hominibus incertū fuit, recte dicitur. Deus nouit viam eius, ac si aperte diceretur. Humanæ cogitationi occulta sunt, quando per carnem sapientia ad homines veniat, &c. Ex quibus apparet, quod per viam intelligitur incarnatio Christi. Et sic petere cognoscere viā Dei, nihil aliud est quam petere videre Christi incarnationem. Salutare autem Dei nihil est aliud, quā ipse Christus incarnatus, quid a saluandum mundum a patre est missus. De quo ait Simeon Lucæ. 2. Quia viderunt oculi mei salutare F tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. De isto salutari vide superius vers. 105. 146. 272. 662. Sic ergo postulare vt salutare Dei in omnibus gentibus cognoscatur, nihil aliud est nisi postulare, vt Christus incarnatus ad omnes gētes per fidem descendat, accipiendo ly omnes pro generibus singulorum, non pro singulis generum.

Via Christi est incarnatio

Greg 19. mor. c. 2.

Ioan. 41

Salutare dicitur Christus

Confiteantur populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. 1044

G HIc consequenter gentes vocat ad gratiarum actionē ex Christi incarnatione. Et primò inducit ad gratiarum actionem. Secundo ad mentis exultationem, ibi. *Lætentur.* Quantum ad primum notandum, quod in scriptura sacra, confessio multotiens accipitur pro gratiarum actione de receptis beneficijs. Sic enim dicitur Psal. 110. Confitebor tibi domine in toto corde meo, in consilio iustorum, &c. Sic enim alicui confiteri, est illū laudare, magnificare, & de acceptis beneficijs grās agere, & de tali cōfessione plena H est scriptura: ostendens, qđ non solum homines, sed etiam inanimata suo modo debent Deo confiteri. Psal. 144. Confiteantur tibi omnia opera tua. Vbi gloss. Omne enim quod est, confitetur domino, vel per se, vel per rationales creaturas, sicut ea quæ non habent sensum laudandi quæ tamen nobis sunt materia laudis, quia dum inquiris inuenis magnam vim in eis quæ est ab ipso Deo. Veruntamen homo maxime sic Deo tenetur confiteri, quia mirabiliora circa ipsum Deus operatur. Et inter homines magis boni,

ni,& ſpirituales. Vnde ſuper illo verbo pſalm. Confitebuntur cœli mirabilia tua dñe ait gl. Cœli.i. cœleſtes homines laudabunt te, non merita ſua, ſed mirabilia

Pſal. 88

tua, ſ. quod nos redimis, quod nos iuſtificas per incarnatum verbum tuum, & miſericordiam tuam. In omni.n. miſericordia perditorum, in omni iuſtificatione impiorum, quid confitemur, quid laudamus, niſi mirabilia Dei? Laudas quia morti ſurrexerunt, plus confitere & lauda, quia per Chriſtum incarnatum redēpti ſunt perditi. Vide.n. hominem heri voragine ebrietatis abſorptum, hodie ſobrietate ornatum, heri cœno luxuriæ infectum, hodie caſtum, eri blaſphematorē Dei, hodie Deum laudantem, heri idolorum cultorem, hodie Deum colentem. Hæc.n. ſunt mirabilia, quæ cœli, i. cœleſtes homines confiteantur a Deo iuſtificati. Cum ergo hæc omnia mirabilia in gentibus per Chriſti incarnationem peruenerit, merito omnes gentes ad Deo confitendum & ipſum laudandum prouocat hic pſal. d. *Confiteantur tibi populi Deus,&c.* vt merito omnis populus terræ dicat illud pſalm. Confitebor domino nimis in ore meo, in medio multorum laudabo eum.

1045 *Lætentur, & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.*

HIc omnes inducit ex Chriſti incarnatione: ad mentis exultationem, Vbi nota, quod lætitia differt ab exultatione, quia lætitia proprie eſt intus; ſed exultatio extra, vide ſupra verſiculo 92. Hic enim loquitur de gentibus ad Chriſti fidem conuerſis qui Chriſtum confitentur. Et cauſam exultationis oſtendit dicens: quia ipſe Chriſtus incarnatus eſt iudex iuſtus & verus Magiſter. Iudex iuſtus, quia iudicat populos in æquitate. Aequum enim & iuſtum eſt, vt dominus fideli ſeruitori ſuo præmia reddat. Cum ergo Chriſtus ſit iuſtus, ſuis fidelibus qui ipſum confitentur præmia dabit, quod erit inæſtimabilis cauſa lætitiæ. Et contra malis dabit ſupplicia, quod erit cauſa ipſorum triſtitiæ, *Læten-*

A *tur ergo & exultent gentes,* ſ. ad Chriſti fidem vocatæ. Et per oppoſitum populi, ſ. Iudæi, qui ſoli populus Dei dicebantur, contriſtentur, quia fidem perdiderunt, & per conſequens ſm æquitatem iudicabūtur. Hanc ergo differentiam inter gentes conuerſas & populos Iudæorum per uerſos ponens d. *Q̄m iudicas populos in æquitate,* ideſt, Iudæos in iuſtitia, licet.n. in damnatione Iudæorum ſit Dei miſericordia cum iuſtitia, tamen ibi principalius relucet iuſtitia, ſicut ècontra in præmiatione beatorum principalius relucet B miſericordia & cōſequenter iuſtitia. Vnde de gentibus conuerſis d. *Et gentes in terra dirigis,* ideſt ad terram viuentium per tuam miſericordiam perducis. Et nota ꝙ dirigere componitur ex rego, regis & di, & dicit dirigo, quod idem eſt ꝙ in directum regere. Illos ergo dirigit Deus quos ad æternam patriam regendo perducit. Suos ergo in terram dirigit, quia in præſenti vita vt ad patriam tendamus regit. Quod pſal. 5. poſtulat d. Dirige in conſpectu tuo viam meam.

Dirigere

C *Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum ſuum.* 1046

OStēdit hic ex Virgine Maria Chriſti generationem. Vbi aduertendum quòd hic nomine terræ beata Maria intelligitur, quæ tunc fructum ſuum dedit, quando Ieſum benedictum fructū ſui ventris peperit mundo, de qua terra dicitur pſalm. 84. Dominus dabit benignitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum. Nec immerito Virgo Maria ter- D ra vocatur, ſi conſideres ſecundum antiquos imaginem terræ. Nam vt dicit Magiſter de proprietatibus rerum lib. 14. c. 4. Antiqui gentiles conſiderando fœcunditatem terræ, ipſam pro Deo adorantes, ei talem fecerunt imaginem. Erat enim quædam magna imago fœminæ, quæ mater alma nuncupabatur, habens coronam in capite ſupra currum poſita, cui leones ſubijciebantur in vna manu portabat clauem, & in alia cymbalū, cuius aurigæ vibrabant gladios, quos geſtabant, & galli matronam, in curru ſeden-

Terra dicitur beata Maria.

sedentem subsequi fingebantur. Quam imaginem ad terrã idem sic applicat ibidem dicens, ꝙ terra mater fuit dicta, eo ꝙ plura pariat, & omnibus mortalib. generet cibum. Dī ét & mater alma, eo ꝙ alat elementa. Est.n. nutrix elementorũ, vt dicit Isidorus. *Isidorū.* Coronam gestat in capite, quia tantis ciuitatibus, & castris insignitur. In curru rotato vehitur, & sedet quia cum omnia elementa moueantur, ipsa sola immobilis manet, s. ſm se totã. Leones ei subijciuntur, quia nullum est genus ita ferox, quin per mortem terræ subijciatur. Clauem gestat in manu, quia in hieme clauditur, & in æstate fructus producendo aperitur. Cymbalum portat in manu, quo ferramentorum strepitus in colendis agris significatur. Eius aurigæ gladios vibrant, quia pro defendenda terra, vel acquirenda sæpe bella geruntur. Galli eam sequuntur, quia omnes aues eius indigent nutrimento. Hæc omnia magister. Ista tamen terræ imago aliter ad gloriosam Virginem applicatur faciliter. Nam ipsa velut fertilis terra mater dicitur, quia non solum naturalis Mater Dei, & hominis, sed omnis gratiæ, & virtutis, quia Maria mater gratiæ, & mater misericordiæ. Eccl. 24. Ego mater pulchræ dilectionis, agnitionis, & sanctæ spei, in me omnis gratia, &c. Hæc coronam gestat in capite, quia eius mens omni uirtute fuit decorata. Apoc. 12. *Corona Mariæ.* Mulier amicta sole, sequitur, & in capite eius corona stellarum duodecim. In istis duodecim stellis coronæ gloriosæ Virginis, quædam duodecim eximia arbitror commendari. Quorum quatuor prima corpori, quatuor animæ, & quatuor vtrique communia. Si quidem quo ad corpus hæc mulier intacta concepit, illæsa peperit, incontaminata lactauit, & mortis soluto debito, sine dolore surrexit. Quantum vero ad animam totidem stellis coronatur, quæ sunt, fidei magnitudo, uerborum, quæ dicebantur, conseruatio, ex passione filij gladij doloris transuerberatio, & compassio miserorum, & intercessio. Quantum uero ad totum coniunctũ .s. ex anima, & corpore totidem stellis fuit coronata s. quia in utero matris fuit sanctificatione præuenta, ab Angelo fuit E salutata, in omni scientia, & uirtute fuit decorata, quod in anima, & corpore super choros omnium Angelorum est exaltata. Vnde de beata Virgine prædictis cõsideratis, dicitur Sapien. 4. quod in perpetuum coronata triumphat. Aliter illas duodecim stellas, quibus beata Virgo coronatur possumus, assignare. Quia eius mens duodecim virtutibus fuit ornata, quæ in quatuor virtutibus cardinalibus continentur. s. prudentia, fortitudo, temperantia, & iustitia, quarum quælibet tres sub se cõtinet virtutes, primò nam- F que prudentia continet memoriam, quo ad præterita, intellectum quoad præsentia, prouidentiam, quantum ad futura. Secundò temperantia tres uirtutes continet, s. abstinentiam respectu gulæ, continentiam respectu luxuriæ, & modestiam respectu loquelæ. Tertiò fortitudo tres uirtutes continet. s. magnanimitatem aggressu arduorum, & æquanimitatem in toleratione aduersorum, & longanimitatem in expectatione præmiorum. Quartò iustitia tres alias continet virtutes, s. reuerentiam respectu superiorum, beni- G uolentiam respectu parium proximorũ, & clementiam respectu inferiorum. Et quia uirtutes figurantur per stellas, ut ostendit Greg. sequitur, ꝙ dicta quatuor habens virtutes, duodecim stellis coronatur, &c. Vide in littera C. vbi corona. Consequenter imago terræ super currũ erat posita, quia beata Maria ad æthereũ thalamum assumpta iuxta filium est collocata. Huic leones subijciuntur, quia omnes dæmones eius subduntur impe- H rio. In manu gestat clauem, quia paradisi porta per Euam cunctis clausa est, sed per Mariam patefacta. In alia manu portat cymbalum, quo omnes ad Dei excitat laudes. Aurigæ eius vibrabãt gladios quia eius deuoti, exemplo illius proprium macerant corpus in se omnia occidentes vitia. Galli ipsam sequuntur, quia prædicatores per gallos figurat ipsam sequuntur, semper in prædicationibus eius inuocationem præmittentes. Quibus omnibus consideratis, beatam Virginem sub nomine terræ notabat. Esaias propheta, dicens. Rorate, cœli, desuper. Sequitur. Aperiatur terra, & ger-

minet

minet saluatorem. Quod & factum esse nunc ostendit Psalm. d. *Terra dedit fructum suum*. Vbi glo. Idest, Maria genuit Christum.

1047 *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.*

Trinitas Personarum, & vnitas essentiæ.

HIc ostendit qualis sit fructus iste, quem terra Virginis Mariæ dedit. Vnde si quæratur, iste fructus qui est? Respondet, quòd est Deus, Deus noster, ad quem spectat nos benedicere, ostendens, quòd est vna in trinitate persona. Vbi notandum, quòd quamuis Deus pater sit noster Deus, q̃a noster dominus, sic filius, sic spiritussanctus, tamen alia ratione Deus filius dicitur noster, quam pater, vel spiritussanctus, quia hic per carnis assumptionem caro, & frater noster est, quod de patre, & spiritusancto dici non potest. In isto ergo versiculo tertio Deum ponit, ad exprimendum tres in diuinitate personas, vt ly Deus primo loco referatur ad patrem. d. *Benedicat nos Deus*, scilicet, pater. Secundo loco referatur ad filium, qui est secunda in diuinitate persona: vnde ipsum filium exprimens. d. *Deus noster*, scilicet frater per humanitatem assumptam. Tertio vero loco referatur ad tertiam personam scilicet, ad spiritum sanctum. Et sicut notat personarum trinitatem, sic & essentiæ vnitatem, verbum singulare ponendo scilicet. *Benedicat*, & pronomen singulare, dicens. *Et metuant eum*. Sic enim istum versum exponit magister lib. 1. d. 3. dicens. Ille maximus prophetarum Dauid distinctionem personarum, & vnitatem essentiæ ostendit dicens. *Benedicat nos Deus, Deus noster*, &c. Trina enim confessio Dei trinitatem indicat personarũ, vnitatem verò exprimit essentiæ, cum, singulariter subiungit eum. Item notandum, quod secundum magistrum in glo. Iste Psal. semper in matutinalibus laudibus adiungitur illi Psalm. qui tertio loco cantatur. Ratio, quia in hoc Psalm. benedictio trinitatis imploratur, cuius vna, eademque sine diuersitate est essentia. In Psalmo illo tertio scilicet, Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo, sitis, atque ariditas vitæ præsentis exprimitur. In isto verò dominicæ benedictionis pluuia ad sitim reficiendam postulatur, ideoq; isti duo Psalmi coniunctim cantantur.

Mag. li. 1. dist. 3.

Psal. 62.

Primi Tomi Finis.

REGISTRVM.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb.

Omnes ſunt Quaterniones.

VENETIIS, MDCII.

Apud Marcum Antonium Zalterium.

ADDITIONES NOVITER DESVMPTAE

ex Commentarijs manuscriptis.

R. P. MICHAELIS DE AYGVANIS BONONIENSIS Ordinis Carmelitarum, Sacræ Theologiæ Magistri, & Doctoris Parisiensis:

Ad Tomum Primum.

Vers. 4. psal. 1. *Et folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet semper prosperabuntur.* A

Prosperitas triplex. s. tẽporalis.

ATTENDE, ꝙ triplex est prosperitas. Prima est mundanorum, atq; peccatorũ, qui in temporalib. bonis abundãt, quæ est eis occasio culpę. Prouer. prosperitas stultorũ perdet eos. & Hier. 12. quasi via impiorum prosperatur: Vnde & prosperitas mundi signũ est mortis æternæ illis quibus conceditur, vt ostendit Grego. 6. Moral. c. 8. d. Nouimus bona terrena iustis subtrahi quandoque, quæ largo munere tribuuntur iniustis, quia & desperatis ęgris medici quicquid possunt dari pcipiunt, & ęgris quos ad saluté posse reduci pręuident, quæ appetunt, dari contra dicunt. *Prosperitas bonorum uiatorum.* Secunda est prosperitas bonorũ Viatorum, quæ differt a prima, quia prosperitas malorum dominatur eis, prosperitas uero bonorum subiicitur eis, ꝙ ostendit Greg. 9. Moral. ca. 3. super illud Iob. 8. Lucerna, quæ est super eum extinguetur, d. Vt enim de vsu multorum loquar, lucernæ lumen in testa est, lumen vero in testa est gaudium in carne. Lucerna ergo quæ super impium est, extinguetur, quia cum malorum suorum retributio impium sequitur, in eius mente gaudium carnale dissipatur. bene aũt de hac lucerna non dr̃, quæ apud eum est, sed q̃ super eum est, quia iniquorum mentem terrena gaudia possident, sicque eam in voluptatibus absorbent, vt super ipsam sint, iusti autem cum prosperitaté etiam vitę pręsentis habent, eam sub semetipsis premere nouerunt, vt quod apud se in bonis hilarescunt, grauitatis consilio trãseant, & virtutum regimine excedat. Lucerna ergo impij, quæ super eum est extinguetur, B quia citius prosperitatis eius gaudium deficit, ꝙ eum totum in hac vita possidet, & qui nunc male se involuptatibus dilatat, eum post in supplicijs pœna coangustat. De ista ergo prosperitate bonorum, cui boni dominantur, cuilibet illorum dr̃ ps 44. Specie tua & pulchritudine tua intẽde, pspere, pcede, & regna. *Prosperitas beatorũ imperturbabilis.* Tertia est prosperitas beatorum, quæ est imperturbabilis. de qua dicitur Hiere. 46. prosperabuntur, & non erit qui exterreat. & ista prosperitas etiam tempore differt a prosperitate malorum, quia mali prosperitatem suam hñt in die præ

sentis vitæ, boni aũt in vespere suæ mortis. quod ostendit Greg. 10. mor. cap. 10. super illo verbo Iob c. 11. quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam d. peccatoris prosperitas, siue lumen in die est, obscuritas aũt aduersitatis in vespere, quia in vitę, præsentis prosperitate attollitur, sed aduersitatis tenebris in fine deuoratur. Iusto autem meridianus fulgor ad vesperum consurgit, quia q̃ta sibi claritas maneat, cum iam ocumbere cœperit agnoscit, hinc namque scriptũ est, timenti Deum bene erit in extremis. Et per psal. dicitur, cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini, q. a in huius quoque vitæ ad huc certamine positus, cum se consumptum putauerit, vt lucifer orietur, quia foras cadẽs, intus renouatur, & quo magis exterius aduersa tolerat, eo verius virtutum lumine interius coruscat, Paulo attestante, qui ait sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Id enim quod in præsente est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, & ista est prosperitas felicitatis æternæ, quam suis meritis Christus nobis acquisiuit de quo nunc ait ps. *Et omnia quæcunque faciet prosperabuntur.*

Ver. 5. psal. 2. *Non sic impij non sic, sed tanquam puluis, quem proiicit uentus a facie terræ.*

NOtandum autem quod peccatores & impij, pulueri merito comparãtur, similiter & aliquando humiles & iusti, de peccatoribus enim hic dicitur *non sic impii non sic, sed tanquam puluis*. de iustis autem patet, quia ille iustus Abraam dicebat Deo Gen. 18. loquar ad dominũ meum cum sim puluis & cinis. Et tamen malos proijcit ventus tentationis a facie terræ, qui tamen bonos proijcere nõ potest, cuius ratio est, quia iusti per caritatem vertuntur in puluerem humilitatis, mali autem per cupiditatem, in puluerẽ uanitatis, vnde & mali semper alta petunt, iusti uero ima, & humilia quærunt.

Peccator & iustus puluis dicitur.

Origo vẽtorum.

Secundum. n. philosoph. 3. meteor. Origo vẽtorum est superius, & paulatim descendit inferius, & hoc duplici experimẽ to patet. Primo, quia citius videntur nubes, quæ sunt superius a vento moueri & agitari, quam ventus sit inferius in terra ad illam partem, ad quam nubes mouentur. Secundo, quia in locis altiorib. fortior est impulsus ventorum, constat aũt ꝙ vnaquæq; res est fortior cũ est suo principio propinquior, & quia ventus superius oritur, ideo multis in locis, quæ sunt bassa, non flat similiter ventus, vt in superioribus. Vnde philos. in lib. de Problematibus quærit, Quare in Aegypto versus Mare quantum est iter unius diei & noctis, non flat ventus australis, qui tamen in aliis locis Aegypti est ualde fortis & vehemens. Et r̃ndet ꝙ rõ est, quia illa pars Aegypti versus mare est inferior, bassa, & concaua, vnde ad illam non cadit ventus, sed transit supra illam, alias vero partes Aegypti tangit & percutit, quia sunt altiores. Sic & in proposito dico, ꝙ mali licet ẽm veritatem non sint nisi puluis & cinis, tñ ẽm suam extimationem sunt nubes, ideo supra nubes se extollunt iuxta illud psal. superbia eorum, qui te oderunt, ascẽdit semper. Sic enim diabolus impiorum dominus, & caput dicit Isa. 14. Ascendam super altitudinẽ nubium. Cũ igitur uentus tentationis in superiorib. originem habeat, quia Eccl. 10. dr̃, initium omnis peccati superbia, constat ꝙ superbia in cœlo, & in paradiso, quæ sunt loca altissima, habuit ortũ. Ergo quia mali in rei ueritate sũt puluis & quia per superbiam semper appetunt alta, oportet, ꝙ uento tentationis magis impellantur, & dispergãtur & hoc est ꝙ sapiens miratur Eccl. 15. d. quid superbis terra & cinis? Viri aũt iusti nituntur semper per humilitatẽ stare deorsum, iõ uentus ille ambitionis eos dispergere, uel a stabilitate uirtutis proijcere nõ ualet, vn ipsi obseruãt consiliũ sapientis. Eccl. 5. dicentis, non tenent illos in oẽm uentum.

In qua Aegypti parte nõ flat Auster.

Dirumpamus uincula eorum & proiiciamus a nobis iugum ipsorum. Ver. psal.

NOtandum est hic, quod multiplicia sunt uincula, quibus homines vinculantur. Scilicet uinculũ pœnæ temporalis,

Vincula ... infamia ... personalis.

inculū pœna tēporalis. poralis, infamiæ personalis, culpę crimi nalis. Primo est vinculum pænæ tēporalis, quo in præ senti uita sancti ligantur. Hebr. 11. Insuper vincula & carceres, istis vinculis fuit ligatus beatus Petrus Act. 12. In ipsa nocte erat Petrus dormiēs in ter duos milites vinctus catenis duabus. Sed dominus q suos fideles deserere ne scit, ista vincula Petri dirupit. Gene. 49. dissoluta sunt uincula brachiorū & manuū eius p manus potēti. Iacob. 1. Christi, qui Angelum misit, & ipsum a prædictis vinculis absoluit. Et ecce Angelus Domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo carceris &c. & ceciderunt Catenæ de manibus eius, vnde & de hoc Deo gratias agens dicit psal. *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiā laudis.* Istis uinculis omnes iusti in hoc mortali corpore ligantur, ut ostendit Greg. 4. libr. Moral. c. 26. dicens. Iustos enim quāuis nullū desideriorū carnaliū vinculū possidet, diris tñ uinculis eos in hac uita positos suę molestia corruptionis ligat scriptum quippe est, corpus qđ corrumpitur aggrauat animā. Eo itaq; ipso quo mortalis corruptionis pōdere grauantur, & astricti molestia, uincti sunt, an nō duræ molestiæ uinculo grauantur, quorū nimirum mens sine labore, in ignorantia soluitur, & nō nisi cū cum studio laboris eruditur, coacta erigit, labēs iacet, ab in firmis vix leuat, & tñ leuata, protinus labitur semetipsam laboriose vincēdo, superna conspicit, sed reuerberata lumen quod se irradiauerat, refugit. An non duro molestiæ vinculo ligantur, quos cum ascensus spiritus ad sinum pacis internę pleno desiderio pertrahat, feruente certamine caro perturbat, electi igitur & si valenter omnia superant, cum securitatem pacis internæ desiderant, grauis tamen molestia illis est adhuc habere qđ vincāt, quibus exceptis ea etiam uincula sustinent, quæ grauis exterius necessitas astringit. Esurire quippe, sitire, lassescere, vincula corruptionis sunt, quæ scilicet solui nequeunt nisi cū in illa immortalis gloria pmutatur. Secundo sunt uincula infamiæ personalis. Infamia enim sic uinculat hominem ut in publicum exire non audeat. Et de hoc vincu-

Vincula infamia persona lis.

A lo dicitur Iob. 3. Peto domine vt de uinculo improperii huius absoluas me. Tertio est uinculum culpæ criminalis. Secū do Paralip. c. 36. Incuruatus sum multo vinculo ferri. Per vinculum enim ferreū significatur peccatū quod suum auctorē astringit & ligat prou. 5. Iniquitates suæ capiunt impium & funibus peccatorum suorum constringitur. Vnde de vinculo peccati ait. Greg. 30. Moral. c. 19. Asperū quidem iugum, & durum uinculum est subesse tēporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare cum non stantibus, appetere quidē transeuntia, sed cū transeūtib. nolle trāsire. Sed uincula ista qs soluit, Soluunt uero vincula uniuscuiusque dū diuino adiutorio interna desideriorum carnalium retinacula dirūpuntur. Cum enim pia intentio ad cōuersionem uocat, si adhuc intentionem, carnis infirmitas reuocat, quibusdam uinculis aīa ligata præpeditur, multos quippe sæpe videmus viā sanctę conuersationis appetere, sed ne hāc assequi valeant, modo irruētes casus, modo futura aduersa formidare, qui in certa mala dum incaute pspiciunt, in peccatorum suorum uinculis incaute retinentur. Sed ista uincula Dominus soluit, quādo ab electi vniuscuiusque aīo infimarum cogitationum nodos erumpit, & propitius dissipat omne quod electā mentē ligabat. Ista sunt illa vincula peccatorum quæ mētem incuruatam tenent, ne sursum se ad cœlestia erigere possit, figurata in illa muliere incuruata, quā Dominus absoluit de qua. Luc. 13. dicitur quod mulier erat incuruata, nec sursum poterat respicere, quam Dominus sanauit dicens, hanc filiam Abrahæ, quam alligauit Sathanas ecce 18. annis nonne oportuit solui a vinculo isto. Ista sunt uincula dirumpenda, de quibus psalm. dirumpamus vincula ne, scilicet ipsis ligemur, & ne illis obediamus.

Vinculū culpæ criminalis.

B C D

Ver. II Psal. 2.

Qui habitat in calis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.

Habitat in nobis Deus multiplicit.

HIc notandum est, quod est quædam Dei habitatio, qua verbum Caro factum habitat in nobis, & multis ratio

nibus voluerit in nobis habitare. Vt oēs E ad laudem sui nominis animaret tātū beneficiū impendendo psal.21. Tu autē in sancto habitas laus Israel, id est nominis Christi ut dictū est. Vt electos suos in bono confirmaret cū eis personaliter conuersando. Eccl. 24. In Iacob inhabita & in Israel hæreditare, & in electis meis mitte radices. Vt luctū primæ præuaricationis terminaret, nobis conferendo gloriam Apocal. 21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cū eis &c. Et abstergit Deus omnem lachrimā &c. Hæc habitatio a nobis est multum meditanda, quoniam per ipsam illuminati sumus spiritualiter Isa. 9. Populus gentiū q habitabat in tenebris &c. Lux orta est eis. Sed proh dolor, quia ipsum de cordibus suis expellunt multi, ne habitet in illis. Vbi notandum ꝙ tria sunt quæ hominem de habitatione suæ domus expellunt, quæ conformiter Dominum de habitatione nostræ mentis expellunt. Nam ut ait Aug. super illud psalmi, iniquitatem meditatus est in corde suo tria sunt quæ non sinunt hominem in domo sua habitare. s. fumus, stillicidiū, & mala uxor. Sic & spiritualiter hęc tria Deū de corde nostro expellūt, nam fumus, qui semper ascēdit significat sup̄biam, superbia eorum qui te oderūt, ascendit semper, sicut et fumus oculos lędit, sic etiam superbia. 1. Thess. 6. Sup̄bus nihil sciēs, & sicut fumus cito euanescit sic & superbia. ps. vidi impium sup exaltatum & eleuatum, trāsiui & ecce non erat Eccles. 10. Perdidit Deus memoriam superborum: vnde Greg. 17 Moral. dicit carnalis gloria dum niter, cadit, dumq; apud se extollitur repētino interitu terminatur, sicu t. n. dum aura flat, stipula in altum eleuetur, sed casu cōcito ad ima reuertitur, sic ad nubila fumus attollitur, sed repente tumescēdo in nihilum dissipatur. Ideo dicitur Isa. c. 9. cōmouebitur sup̄bia fumi, stillicidia uero sunt carnis uoluptates, & lasciuiæ. Prouer. 5. Fauus distillans labia meretricis, nouissima autē illius amara sicut absynthiū. Vxor uero mala & litigiosa cupiditatis auaritia, que societatem detrahit. Chrysost. super illa uerba Matthæ. 21. Malos

Caro Christi habitatio Dei.

Tria hominē de domo sua expellūt.

Spiritualiter hæc tria Deū de corde nostro expellunt.

E

F

G

H

male p̄det, dicit. Vnde putas lites in Ecclesia, inimicitias, altercationes nisi propter auaritiam, propter superbiam, & propter uanos honores, tolle hęc, & in ter christianos nulla dissidia erunt vnde & Prou. 15. dicitur, conturbat domū suā qui sequitur auaritiam. Christus autem in domo turbata non habitat, quia prouer. 21. Melius est habitare in domo deserta, quam cum muliere rixosa.

Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos.

Obseruandum ꝙ qn̄ aliquid Deo attribuitur, ꝙ in nobis significat aliquando perfectionē, aliquando imperfectionem, illud Deo attribui debet, solum quantum ad illud ꝙ significat perfectionem, ut puta, zelū, significat duo, scilicet cruciatū aīi zelantis ex custodia castitatis vxoris, primū est imperfectionis. scdm autē perfectionis, & zelus Deo attribuitur non ratione primi, sed ratione scdi, similiter & misericordia duo significat scilicet tristitiam cordis de aliena miseria, & subleuationem miseriæ alienæ, rōne primi non cōuenit Deo, sed rōne secundi, consimiliter, & ira duo significat, scilicet animi cōmotionem & delinquentis punitionē rōne primi Deo non conuenit sed solum ratione secundi Aug. autem hunc uersum exponēs dicit. *Tunc loquetur ad eos in ira sua* &c. Irā aūt & furorem Dei non perturbationē mentis potest intelligi, sed uim, qua iustissime uindicat subiectam sibi uniuersam creaturam. Pręcipue namque cauēdum est quod in Salomone scriptum est scilicet. Tu autem domine Deus uirtutum cum tranquillitate iudicas & cum magna reuerentia disponis nos. Ita autē in nobis dicitur motus, q fit in anima, quę legem Dei nouit, cum eandem legem videt a peccatore pręteriri. Item notandum, quod aliter dicitur Deus iratus, & aliter furibundus, nā iratus dicitur, quādo punit, ut emendet, quia irascitur contra nos Deus, ut nos conuertat, non ut perdat, vt dicitur de pæn. distinc. prima sed econtrario, & hoc est quod dicitur Deo Deut. cum iratus fueris misericordiæ

Causa dissidii inter christianos nisi in ecclesia.

Ver. psal.

Verba notanda ... & ... Deo ...

Contr... batur plex.

Ver. 1 psal. 2

Rex qui differt tyranno

quæ recordaberis, furit aūt ait Deus qñ punit ut damnet, & sic ira Dei est in præsenti, sed furor erit in die iudicii, vñ Iob 35. dr̃, nunc enim non infert furorē suū, neque vlcisciť scelus ualde, & sic Deus illi loquitur in ira, quos punit, ut cōuertat, illos vero in furore suo conturbat, quos damnat, & hunc sensum sic ponit glossa.d. *Tunc loquetur ad eos in ira sua*, i. in cōdemnatione pænæ, & in furore suo turbabit eos corpore & anima in furore suo.i.in æterna pæna. Sic ergo aliqbus de suis persecutoribus locutus est in ira sua, quia aliquos conuertit ad fidem, & aliquos in furore suo conturbauit, quia aliquos impænitentes æternaliter dānauit. Vel iste Psal. potest intelligi de punitione Iudæorū in uindictā Christi mortis facta per Romanos Principes, scilicet. Titū & Vespasianum, quæ magnæ iræ & furoris indiciū fuit, in qua aliquis Iudæorum ad fidē Christi cōuersi fuerunt, alii aūt obstinati manētes, dānati fuerūt.

Conturbatur triplex.

Et nota prima cōturbatio gratiæ, qua. s. qs conturbatur de peccato per pænitentiā. Abacuc. 3. Audiui, & conturbatus est venter meus à voce tua contremuerūt labia mea, & Psalm. commouisti terram, & conturbasti eam, sana contritiones eius quia commota est. Secunda est cōturbatio culpę, qua quis inuide turbatur, sicut Herodes de Christi natiuitate, Matthæ. 2. Audiens autem Herodes Rex turbatus est 3. Est conturbatio æternæ pænæ, qua quis damnatur æternaliter, ut hic dicitur, in furore suo turbabit eos.

Ver. 13. psal. 2. *Ego autem cōnstitutus sum Rex ab eo, super Siō montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.*

Rex quo differt a tyranno.

VBi aduertendum quod verus rex differt a tyranno in duobus, quia duo ad verum regem spectant, quæ tyrannus non habet. Vnum est ex parte plebis, aliud est ex parte Regis. Primum ex parte plebis spectās ad regem est subditorum liber consensus, ut scilicet uoluntarie subiiciantur, & non coacte. dicit. n. Philosophus 5. Polit. quod Rex est Principatus uoluntarius, si autem p̃ fraudem aliquis alteri principatur uel p̃ vio-

A lentiam huiusmodi non rex, sed tyrannus dicitur. Cū ergo mali, Christo nolint subiici, nō eorū rex proprie dr̃ Christus sed solū fideliū, qui ipsi volūt subiici. Secundū quod requiritur ex parte regis est paternus affectus in subditos, vnde Philos. dicit 1. polit. q̄ pater principatur filijs principatu regali, & q̄ Rex debet esse quasi pater subditorum. Ad propositū ergo Christus est Rex a Deo Patre *constitutus super montem sanctum Syon*. i. super Ecclesiam quæ per illum montem significatur. Vnde hic ait Augu. *Ego autem con-*

Christus rex fidelium non autē infidelium.

B *stitutus sum Rex ab eo* Ex persona domini nostri Iesu Christi ista sunt manifesta. Syon. n. speculatio interpretatur per qđ nihil magis quā Ecclesiam debemus accipere, vbi quotidie speculatio erigiť speculādæ claritatis Dei, sicut Apostolus ait Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes. Ergo iste sensus est, ego autem constitutus sum rex ab eo super Ecclesiam sanctam eius, quam Montem appellat propter eminentiam, & firmitatem. Prædicans præceptum eius. Hoc enim ideo dicit, quia publicatio Regni

C Christi incepit in monte Syon. In quo quia ibi erat templum, Christus multotiens prædicauit, ut Euangelistæ ostendunt, & ibi miracula multa fecit, ex quibus, aliquibus incepit regnum Christi ignotescere, & postea post Christi passionē & resurrectionem atque Ascensionē, in eodem Monte, Spiritus sanctus signo visibili, Apostolis fuit datus, quo accepto, per ipsos Apostolos regnum Christi per totum orbem fuit diuulgatum, ut habe-

Regni Christi publicatio incepit in mōte Syon.

D tur psal. 16. In omnem terram exiuit sonus eorum, & sic regnum incepit dilatari in Monte Syon. Vel aliter certum est quod Christus quæ docebat, opere faciebat, Actor. 1. Cæpit Iesus facere, postea docere. Dicens ergo quod in Monte Syon prędicauit præceptum eius consequens est quod ibi operibus fecit præceptum Dei. Quod autem est pręceptum Dei nisi pręceptum caritatis, in quo omnia alia pręcepta radicatur. Hoc autem præceptum impleuit in Monte Syon, in quo cænans cum discipulis Eucharistiæ sacramentum instituit, & post cœnam inde ad locum ubi a Iudæis capi debe-

ret

ret,ligari & ad mortē duci, uolūtarie a-
uertet,q fuit perfectissimum opus cari-
tatis,& p huius præcepti impletionem
meruit ad dignitatē regiam exaltati.Di
cat ergo Christus prędicās pręceptū do-
mini idest opere perficiens pręceptū cari
tatis, dū animam dedi pro ouibus meis,
*ego constitutus sum rex a patre super Mon-
tem Syon eius idest super Ecclesia.*

Ver.14. Psal.2. *Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego
hod ie genui te.*

Loquitur Deus uel dicetmultiplici-ter.

NOtandum quod dominus, s.Deus
Pater dicit vel loquitur multipli
citer, quandoque ad Deum, quandoque
ad Angelos, quandoque ad Dæmones,
quandoque ad homines. Primo loqtur
Deus ad Deum, s.ad filiū & hoc ipsum ge
nerando. Secundo ad Angelos, & hoc ip-
sis occulta reuelādo, tertio ad Dęmones
ipsos occulte increpando. Quarto ad ho
mines, scilicet sanctos ipsos in spe cōfir-
mando, de primo Psal. *Dominus dixit ad*
me filius meus es tu ego hodie genui te. Qđ
ostendit Greg.23.Moral.c.13. Super il-
lo verbo Iob.33. Semel loquitur Deus,
& idipsum secundo non repetit, dicens,
Pater vnigenitum consubstantialē sibi,
genuit, loqui enim Dei est verbū genuis
se, semel aūt loqui est verbum aliud præ
ter vnigenitum non habere, vnde & apte
subditur, & id ipsum secūdo non repetit
quia uidelicet hoc ipsum verbum.i.filiū
non nisi unigenitum genuit. Quod autē
non ait locutus est Deus, sed loquitur,
non uidelicet tempus præteritū sed nec
futurum ponēs, liquet omnib. quia Deo
tempus nec præteritum nec futurum cō
gruit, tantum in eo quodlibet tēpus po-
nitur libere, quanto nullum vere, nec
enim quodlibet dici poterat libere, si sal
tem vnum proprie diceretur, licet nāq;
Pater sine tempore verbum genuit. Et
quis digne queat fari illam ineffabilem
natiuitatem, qđ de æterno natus est co-
æternus, qđ existens ante sæcula genuit
ęqualem. Quod gignente natus non est
posterior? Quæ uidelicet nos mitari pos
sumus, sed intueri minime valemus. Ex
quibus apparet quod Deum dicere, est
Deum verbum generare. Quod licet nō

Dicere vel loqui Dei est filium generare.

E possit euidenter ostendi, pōt tamen ali-
qualiter persuaderi. Ad qđ intelligendū
tria sunt videnda. Primū qualiter uerbū
in nobis inueniatur. Scđm, qualiter uer-
bum in Deo ponatur. Tertium, qualiter
proprietas filiationis in Dei uerbo repe
riatur. Quantum ad primum sciēdum, q
vox nostra proprie non dicitur, uerbum
sed solum est proprij verbi significatiua.
Et ideo sicut proprie illud dicitur sani-
tas, quod per urinam significatur, ita p-
prie illud dicitur uerbum in nobis, qđ
per uocem significatur. Hoc autē est inte
F rior mētis conceptus secundum q dici-
tur primo Periher. qđ voces sunt earum
quę sunt in anima passionum notę. Ideo
cōceptus interior, uel cognitio, etiam an
tequam per uocem significetur, seu de-
nuncietur, proprie dicitur verbum. Et
hoc est quod ait beatus Aug.15. de Tri-
nitate. Verbum (inquit) q in corde dici-
mus, nullius linguę est, sed ia id opus est
in eorum, quibus loquimur proferre no
titiam aliquod signum, quo exprimatur
Proinde verbum quod foris sonat signū
est verbi, quod intus latet, cui magis cō-
G petit verbi rationem, nam q profertur
carnis ore vox verbi est verbumque & ip
sum dicitur propter id a quo, ut foris ap
pareat, sumptum est. Quisque ergo pōt
intelligere verbū in nobis, antequam so
net exterius, pōt videre aliquando illius
verbi similitudinē de quo dictum est, in
principio erat verbū. Aduertēdum autē
q in nobis est duplex conceptus, vnus.s.
interior informis & imperfectus, alius
formatus & perfectus, cuius ratio est, qa
cognitio nostra procedit de imperfecto
ad perfectum, unde de re habemus, pri
H mo cōceptum confusum, vt habetur pri
mo Physicorum, & talis conceptus con-
fusus non dicitur proprie verbum, sed
cogitatio, procedendo autem perueni-
mus ad habendum rei perfectum conce
ptum & determinatum, qui uocatur pro
prie verbum. Quātum ad secundum ui-
deamur qualiter verbum ponatur ī Deo
Vbi notandum quod Deus est natura in
tellectualis, vt ab omnibus conceditur.
Et ideo in ipso ponitur uerbum, non ta-
men ad similitudinem verbi large dicti,
quod est ipsa vox significatiua, vel con-
ceptus

Verbu quō ge ratur i nobis.

D cōce in

ceptus imperfectus, sed ponitur verbum in quantum importat conceptũ rei perfectũ: quia Deus seipsum vnico actu intelligendi perfectissimo, & etiam omnia alia perfectissimè concipit. Sed tamen magna est differentia inter verbum nostrum ꝑfectum & diuinum, q̃a verbum nostrum in mẽte nostra multiplicat̃, q̃a quot cõceptus habemus, & tot verba, sed in Deo verbũ suum idẽ est ꝙ sua substantia, etiã quia verbũ diuinũ est semp in actu permanens & æternũ. Quantum verò ad tertium, s. qualiter proprietas perfectionis cõpetat verbo diuino, est sciẽdũ ꝙ de ratione filiationis ꝓprie dictę est. Primo, ꝙ ibi sit processus viuẽtis à viuente. Secundũ, ꝙ ibi sit ratio similitudinis. Tertium, ꝙ ibi sit vnitas naturę specifica. Ista tria patent ꝑ experiẽtiam. Primum, namque oportet, ꝙ ibi sit ꝓcessus viuentis à viuente, qm̃ in reb. inanimatis licet sit processus unius ad alterum vel ab altero, ut fructus ꝓcedit ab arbore, arbor à terra, nõ tamẽ ibi est ratio filiationis, vnde nec fructus dr̃ filius arboris, etiã si procederet à uiuẽte non diceret̃ eius filius, q̃a licet sputum, sudor, & alia inanimata a nobis viuentibus ꝓcedant, non tamen rationẽ filiationis habẽt, similiter si procederet viuũ à non viuo, vt vermis à terra. Requirit̃ ergo in filiatione ꝙ tam procedens quã illud à quo procedit, utrunque habeat rationem vitæ. Secundo ibi requiritur ratio similitudinis, quia licet viuũ procedat à viuo, si tamen inter illa non sit similitudo, ibi non dicitur esse filiatio, quamuis enim pulices qui viuunt, ab homine procedant viuo, non tamen dicuntur filij hominis, quia carent ratione similitudinis specificæ. Est etiam aduertendum ꝙ non est de intrinseca ratione filiationis, ꝙ natura specifica in patre & filio numero distinguatur, sed hoc in creaturis cõtingit ex imperfectione naturę creatæ, quę propter suam limitationem & terminationẽ in pluribus suppositis nequit esse vna numero. Natura autẽ diuina q̃a perfectissima est & illimitata, patitur naturę vnitatẽ numeralem in pluribus suppositis realiter distinctis s. Patris & filij, & spiritus sancti. Ex qui-

Differentia inter verbum nostrum & verbũ Dei.

Verbum Dei dicitur propriè filius.

A bus apparet ꝙ verbum diuinum propriè ulius Patris dicitur, q̃a ibi est processus viuentis à viuente, & etiam ibi est ratio similitudinis specificę, quia uterq; Deus, & identitas naturæ non solũ specifica, sed etiam numeralis. sicut igitur nostrum dicere mẽtis nostræ itrinsecum producit uerbũ, sic & Dei dicere intrinsecum, est suum uerbũ unicum producere, ꝙ quidem uerbum, filius Dei ꝓprie dicitur, sic ergo Deus loquitur uel dicit ad Deũ. s. Pater ad filium, ipsum generando propter ꝙ filius explicando suã

B generationẽ ęternã nunc dicit, dominus dixit ad me filius meus es tu. i. Deus Pater genuit me filium suũ æternaliter, Psal. In splendoribus sanctorũ ante luciferum genui te. Secũdo & principaliter Deus loquitur ad Angelos, & hoc ipsis occulta reuelando, unde Gen. 11. Vidẽs Deus superbiã populi ædificantis turrim Angelis dixit, uenite, & confundamus ibi linguã eorum &c. hoc. n. loqui Dei ad angelos fuit occulta quæ Deus uolebant facere ipsis manifesta. Vide Greg. 2. Moral. c. 4. Tertio principaliter

Loquit̃ Deus ad angelos et qualiter.

C loquitur Deus ad sanctos ipsos in spe cõfirmando, unde & cum sanctorum aĩæ loquantur ad Deum dicente Apocal. usquequo sanctus & uerus nõ uindicas sanguinẽ de ijs qui sunt in terra? statim loquens eis respondit Deus, ut requiescerent ad huc tẽpus modicum donec compleatur numerus conseruorũ, & fratrum suorum, unde responsio qua Deus loquitur ad sanctorũ animas, est ipsas in spe futuræ resurrectionis confortare, & eorum mentibus libenter expectãdi moras infundere, uide Greg. 2. Mo-

Ad sanctos.

Ad aĩa

D ral. c. 5. Quarto principaliter loquitur Deus ad dæmones & eos iustè increpando. Isto modo locutus fuit Deus ad Diabolum Iob 1. dicens unde uenis? hoc. n. fuit, ipsum Diabolum iustè increpare Greg. 2. Moral. c. 5. Ex prædictis ergo apparet, qualiter Deus multipliciter loquitur, & dicit, quia quandoque extrinsece, s. quando ad creaturam, & tunc dicere Dei competit omnibus personis diuinis simul, quãdoque uero loquitur intrinsece, & tunc loqui uel dicere Dei est filium suum æternaliter generare, &

Ad dæmones.

sic

sic tantum Patri competit, vnde de Pa-
tre nunc ait filius: *Dominus dixit ad me*
filius meus es tu.

Ver. 15. Psal. 2. *Postula à me, & dabo tibi gentes heredita-*
tem tuam, & possessionem tuam termi-
nos erræ.

Petere tria debemus. Absolutionẽ à peccatis.

NOtãdum autem q̃ exemplo Chri-
sti, qui Patrem orando pro nobis
postulauit, sic & nos postulare debemus
pro nobis, & maxime tria. Scilicet abso
lutioné à peccatis. Tob.3. Peto domine,
vt de vinculo improperij huius absoluas
me. peccata.n. sunt vincula spiritualia,
quibus ligatur aĩa peccatrix, sicut homo
habens pedes ligatos non potest currere
in via pedum, ita aĩa ligata vinculis pec
catorũ nõ potest currere in uia morum
Prou.5. Iniquitates suæ capiunt impiũ,
& funibus peccatorum suorũ constrin-
gitur. Sed attende q̃ multi petunt, vt à
peccatis soluantur, qui tamé absolui no
lunt, ut multi petunt, ut Dei voluntaté
faciant, qui tñ diuitias dimittere nolũt
aut carnis uoluptates, imò in illis perdu
rare cupiunt, & cõtra tales, qui postulãt
quæ inuenire nollent, dicit Seneca epi-
stol. 95. q̃ incipit Petis à me, noli rogare
q̃ impetrare nolueris, interdũ enim obni
xe petimus id quod recusaremus si quis
offerret: hoc siue leuitas sit, siue inutili-
tas, punienda est, promerendi facilitate,
multa uolumus uideri velle, sed nolu-
mus, & tales si obtineãt, q̃ habere nolũt
sibi ipsis imputare debent, & dat exem-
plum sicut ille qui cruciatur ab uxore
quãdiu desiderauerat, & à diuitijs quas
cũ labore requisierat, & ab honoribus,
quos appetierat. Non sic ergo nos, sed
primò desideramus peccatorũ absolutio
né, & consequenter illam postulemus:
vnde & illa sancta mulier sic orare & po
stulare consulit dicens Iudith 8. indulgé
tiam ipsius fusis lachrimis postulemus,
& humiliemus illi animas nostras. Secũ
do postulare debemus directionem in
meritis, vt scilicet nos Deus in uia me-
ritorum dirigat, & quia sola gratia Dei
est nos dirigens in meritis, illam solum
postulare debemus Act.25. rogabant eũ
postulantes gratiam, & quia multotiens

Directionem in meritis.

A vnde credimus mereri, Deum offendi-
mus, ut ait Greg.5 mor.c.5. Ideo solum
in genere, Dei gratiam postulare debe-
mus, quando s. Dei uoluntaté circa rem
particularé ignoramus. Tertio debemus
postulare adeptionem in p̃mijs. Psal. vnã
petij a dño hãc reqrã, vt inhabité in do
mo domini, &c. Ista una, q̃ postulat psal.
non est pręsens vita, quæ vna esse non
potest, tot curis & anxietatibus plena,
sed ista vna est uita beata, unica in dño
Iesu Christo cõstituta, hæc est uita æter
na, ut cognoscant te verum Deũ &c.
Ioan.27. vnde ps. 115. Intret postulatio
F mea in cõspectu tuo, ſm eloquiũ tuum
eripe me, scilicet de præsenti miseria.

Adeptionem in præmijs.

Ver. 11. Psal. 2. *Seruite Domino in timore, & exultate ei*
cum tremore.

MVltiplex est timor, est enim timor
mundanus, timor seruilis, timor
inicialis, & timor filialis. Timor munda
nus est q̃do, quis timens pati pericula
carnis, uel bona perdere mũdi, ne hoc
eueniat, peccat, & iste timor semper est
malus, qué Christus ꝓhibet Mat.10. no-
G lite timere eos, qui occidunt corpus &c.
Timor seruilis est, cum pp timorem ge-
hénæ abstinet quis à peccato, quo timo-
re præsentiã iudicis, & pęnam timet, &
timore agit rem bonã q̃d facit non amo
re summi boni, sed timore patiendi pœ
nã, q̃ formidat. iste autem timor si nó sit
amore iustitiæ coniunctus & separetur
ab ipso, semper peccatũ est, vt ostendit
Gregor.9. Moral. cap.23. dicens, tunc so
lum Deo vera osequia reddimus, cum eũ
propter amoris fiduciam non timemus,
cũ nos ad bona opera affectus, nó me-
H tus dirigit, cum malum nostræ menti
non placet, etiam si liceret, nam qui à p
uersitatis opere ex timore restringitur,
peruersa libenter agere, si liceret, nequa
quã ergo veraciter rectus est, qui adhuc
à prauitatis desiderio liber non est, quia
vera obsequia Deo non reddimus, si ex
timore mandatis illius, & non potius ex
amore seruimus. Timor autem initia-
lis est, quando incipit quod durum erat
amari, & sic incipit excludi timor serui-
lis, vt patet, quando quis incipit diuinã
offen-

Mũdanus. *Seruilis.* *Initialis.*

offensam timere, sed non adhuc perfectè quia non tantum timet diuinã offensam, quantum pœnam formidat æternam, & sic peccato non caret: Timor autẽ castus siue filialis est, quo timemus ne sponsus tardet, ne discedat ne ipsum offendamus ne ipso careamus, & si consequenter pœnam timemus, principalius tamẽ diuinã timemus offensam, & iste est ille timor q peccatum ignorat, de quo Eccl. 1. Timor domini expellit peccatum, & in isto timore domino seruire nobis præcipit psal. d. seruite domino in timore.

Filialis.

Ver. 20. Psal. 2. *Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.*

NOtandum, quod multiplex est breuitas. Primo, Breuitas temporalis discurrẽtiæ, nam tempus nulla firmitate substẽtatur, ideo Apost. 1. Cor. 7. hoc itaque dico fratres tempus. n. breue est. & psalm. quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna, quæ præterijt. de hac breuitate loquitur Greg. li 7. Moral. c. 12. quia enim tempus &c. & lib. 13. ca. 8. omne quod transit &c. & Seneca epistola 108. quæ incipit, id de quo &c. Secundo est breuitas humanalis existentiæ, quantumcunque enim viuat homo, eius tamen uita breuis est, breues dies hominis Iob 13. quam vitæ breuitatem iusti semper considerant, Greg. lib. 8 Moral. c. 11. super illo verbo Iob dies mei cõsumpti sunt &c. & 23. lib. c. 10. Tertio, est breuitas criminalis petulãtiæ, quãuis enim omne peccatum in se sit magnum, & graue, quia diuinitatis offensiuum, tamen comparatiuè vnum dicitur graue, & aliud paruum, siue breue, & isto modo cõparatiuè loquendo peccatum uiri dicitur breue respectu peccati mulieris, φ tamen uidetur satis mirabile, cum ignorãtia & fragilitas peccatum alleuient, quæ in mulieribus magis abundant. Ad hoc ergo declarandum primo notandum est, quod quanto quis peccat ex malitia, & a proposito, tanto ceteris paribus peccatũ eius grauius est, minus autem ducitur ratione ad peccatum mulier quam vir, qm̃ vir magis clarens ratione, quando vult

Multiplex est breuitas

Mulier magis peccat q̃ uir.

Additio To. I.

A peccare format sibi rationes, quare sic debeat facere, mulier autem, ut in pluribus non ratione, sed malitia peccat, φ clarius patet in peccato carnis & irę, ad quæ ducit vir ratione caloris naturalis, quo abundat magis quam mulier, mulier autem cum sit frigidissimæ naturæ, sola malitia ducitur ad hæc peccata, & ideo cæteris paribus breuior est ira uiri, propter quod de ira dicitur Eccl. 25. c non est ira super iram mulieris. Secundo, probatur, quia sicut perseuerantia in bono auget meritum, sic & inconstantia demeritum,
B magis autem incõstans est mulier in bono proposito quam uir, ideo hac ratione eius peccatum aggrauatur. vnde Glossa extra de uerborum significatione, foras, dicit, quid leuius fumo? flamen, quid flamine? Ventus. Quid uento? mulier, quid muliere? nihil. vnde de hac inconstantia mulieris Eccl. 36. Omne masculum excipit mulier. Tertio ratione originis breuius est peccatum uiri, peccato mulieris, quia huius peccatum causa fuit peccati viri: A muliere enim initium peccati Eccl. c. 36. & per illã omnes morimur. Quar
C to, quia ibi accipitur mulier non pro sexu, sed pro fragilitate, & indiscretione, sicut cum dicitur Eccl. 42. Melior est iniquitas uiri quã mulier benefaciẽs. Quia uir, i. discretus, & si quandoque peccat, post peccatum tamen ad uirtutẽ fortior surgit. Et hanc rationem ponit Greg. li. 11. Moral. c. 19. d. In sacro eloquio &c. usque infirmorum occasio peccati. Et sic isto modo breuis culpa uiri, præciditur medicamento discretionis. Eccl. 10. Bre-
D uem languorem præcidit medicus, i. Vir prudens & discretus. Aliæ sunt breuitates, de quibus alias dicetur inferius.

Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius. Ver. 22. psal. 3.

HIc moraliter notandum, quod cuilibet iusto est in Deo salus contra multos defectus, quos patimur propter peccatum primi parentis, salus redemptionis fructuosæ contra defectum culpę, salus eruditionis luminosæ contra defectum ignorantię, salus consolationis gratiosæ contra defectum angustiæ, sa-

Salus in Christo multiplex.

Ddd lus

lus tranquillitatis pacificæ contra defectum discordiæ, salus discretionis & sapientiæ contra defectum stultitiæ, salus felicitatis & gloriæ contra defectum miseriæ. Primum ergo in Christo nobis est salus redemptionis fructuosæ contra defectum culpæ, de qua salute dicit Abac. 3. Egressus es in salutem populi tui, in salutẽ cum Christo suo. In hac enim salute nostræ redemptionis, & liberationis a peccato, Deus dicit̃ egressus cũ Christo, quia est qui nos redemit uerus Deus, & homo fuit, cuius rõnem ostẽdit Ansel. 1. Cur Deus homo, d. quia redemptio siue salus hominis nõ debuit per solum Deũ fieri, quia Deus debitor non erat, & ideo precium non debebat soluere nec potuit fieri per solum hominem, quia hoc non poterat homo &c. & ideo necesse fuerat per nostram salutẽ operatus Deus & homo esset, Deus qui posset, homo qui deberet. Vnde Christus Deus & homo figuratus est per Ioseph, qui saluator interpretatur, qui suis fratribus, idest suis fidelibus dixit Gene. 48. Pro salute uestra misit me Dominus ante vos. Secundo in Deo nobis est salus eruditionis, q̃a tenebris ignorãtiæ expulsis lege euãgelica salutem veræ cognitionis nobis dedit, figuratus per Tobiã, qui ibat per omnes qui erãt in captiuitate, s. in tenebris ignorãtiæ cõstituti, & salutis monita dabat illis vt dicitur Tob. 1. ca. Vnde de Christo ait Aug. in lib. de vera reli. q̃ tota uita Christi in terris Dei & hominis, quam. s. gessit in terra, disciplina morũ fuit. Omnia enim temporalia Christus contempsit, quæ contemnenda docuit, & omnia mala portauit quæ sustinenda prædicauit, Propter quod dicit̃ prouer. 2. Dominus dat sapientiã & ex ore eius sciẽtiã, & custodiet rectorum salutem. Tertio in Deo est nobis salus consolationis &c. dicente psal. 36. Salus autem iustorum a domino & protector eorum est in tempore tribulationis. Vnde & qualiter salutem cõsolationis tribulatio nobis conferat ostendit Hieron. in quadã epistola. d. Si paupertatem times, te Christus consolatur, q̃ pauperes, prędicat beatos, si famescis, ipse te consolatur, cui post ieiuniũ in deserto Angeli ministrabant, si sitis, ipse te consolatur, qui in cruce sitiens felle, & aceto fuit potatus, si blasphemaris iniuste, ipse te consolatur, qui præuaricator legis, & dæmoniacus appellabatur, si tui bonis expoliaris, ipse suo te consolatur exẽplo, quia a militib. expoliatus nudus pendebat in cruce &c. Vt sic istis in tuis tribulationibus consideratis sibi dicere possis illud ps. 29. conuertisti planctum meum in gaudium, mihi conscidisti saccum meum, & circumdedisti me letitia. Et hanc salutem petebant a Christo propheta Isa. c. 33. Domine miserere nostri, te. n. expectauimus, esto brachium nostrum in mane, & salus nostra in tẽpore tribulationis. Quarto, in Christo nobis est salus tranquillitatis contra defectum malitiæ siue discordiæ. Vnde animæ nostræ loquitur Christus Isa. cap. 66 Iuxta est salus mea ut veniat, & iustitia vt reueletur. Vnde & solus Deus hanc salutem iustitiæ conferre potest. Quod notans Greg. 17. moral. c. 8. d. lumen quippe Dei gratia præueniẽs est quæ si in nostro corde nequaquam gratuite surgeret, p̃fecto nostra mens in peccatorum suorum tenebris obscurata maneret. Omnis nãq; uir iustus Dei illustratione iustus est. Vnde de hac salute animæ iustificatæ dicit Christus Luc. 19. Hodie huic domui salus a Deo facta est. Quinto in Deo siue in Christo nobis est salus discretionis & sapientię contra defectum stultitiæ. Vnde de hac salute sibi dicere debemus illud Gen. 47. Salus nostra in manu tua est quia solum habemus a se ut discrete sapienterque uiuamus, nam qui indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Sexto. In Deo siue in Christo nobis est salus fœlicitatis & gloriæ contra defectum miseriæ. Nullus enim salutem gloriæ nisi a solo Deo potest habere, unde psal. 3. Domini est salus & super populũ tuũ benedictio tua. Et Isaiæ capit. quadragesimosexto, ait Dominus, Dabo in Syon salutem, & in Hierusalem gloriam meam. Non igitur de aliquo iusto, sed solum de homine malo uere potest dici, Non est salus ipsi in Deo eius, &c.

Redemptionis. Eruditionis. Consolationis. Tranquillitatis. Discretionis.

E F G H

Ver.23. Psal.3. *Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.*

Suscepit verbũ in Christo multa. NOta ꝙ Christus vere dicit verbo, *Tu autem domine susceptor meus es.* Suscepit.n.verbũ in Christo tria,s.nostrã humanitatẽ in incarnatione: nostrã pœnalitatem in peregrinatione, nostrã mortalitatẽ in passione. Primum suscepit nostram humanitatẽ, vnde de ista susceptione Deo regratiatur genus humanum dicens illud Psal.75. Tenuisti manũ dexterã meã, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. Vere.n.in gloria homo assumptus fuit à Verbo diuino, quia in primo instanti illius susceptionis ille homo vere fuit beatus. Quæ nostræ humanitatis sic facta fuit, non ꝙ diuina natura nostrã suscepit personã, quia tunc omnes diuinæ ꝑsonæ essent homo, cum communis sit illis diuina natura, nec ꝙ persona diuina humanam susceperit personã, quia tunc in eodẽ supposito essent duæ personę, ꝙ implicat contradictionẽ. Sed diuina persona.s.verbi naturam assumpsit humanã.s.corpus & aĩa humana absque humana persona, q.a anima humana & corpus solum sunt persona humana, quando simul coniuncta sunt nullo alio supposito substentificata, quando aũt ista suscepit insimul coniuncta non erant, sed in tertio fuerunt unita, & substentificata.s.in verbo diuino, Si aũt quæras quare verbum sic nostrã naturam suscepit, ad hoc dico, ꝙ ideo, vt nostrũ corpus in ipso beatificaretur, vt verbũ Dei per ipsũ adimpleretur. vt nostra mens per ipsum humiliaretur. Primò, vt nostrum corpus beatificaretur, siue in ipso (oculus namque corporalis in ipsam diuinitatẽ respicere nõ poterat, vt.s.ipsam nudã videre possent. cum sit pure spiritualis) sed sine uisione diuinitatis ꝙ nõ potest beatificari, quapropter ad beatificationem corporis nostri requirebat, vt corpus sic uniretur deitati, ꝙ realiter Deus esset ꝙ ab oculo corporali videri possent, qđ tunc factũ est, quando Verbũ Dei suscepit hominẽ. Vñ sicut anima modo existens in patria deitatẽ clare uidens est beata, sic & corpus suis oculis videns Christi humanitatẽ sic verbo vnitã, est beatũ, & hoc tangit Greg lib. 19 Moral. c.21. dicens, Creator, qui in deitate sua videri non poterat, assumpsit à nobis, vnde à nobis videri posset, & hoc est quod Christus ait Ioan.17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verũ Deũ, & hoc quantũ ad animã, & quem misisti Iesum Christum, & hoc quantum ad corpus, & hoc quærebat genus humanum, Verbo dicens illud psal.118. Suscipe me ꝫm eloquium tuum, & viuam.s.vita gloriæ.

Suscepit verbum humanitatem ꝑpter multa.

B Secũdum, Vt verbũ per ipsum adimpleretur, tanta.n.Verbi Dei promissionis stabilitas est, ꝙ in nullo potest cassari, dicẽtes Christo Luc.21 cœlũ & terra transibunt, verba aũt mea non transibunt. Deus autẽ hanc susceptionẽ nobis permiserat Isai.42. dicens, Ecce seruus meus suscipiam eum, & electus meus cõplacuit sibi in illo aĩa mea. Vñ hãc susceptionem exigebat genus humanũ postulando ipsam adimpleri psalm.118. dicẽs Deo. Suscipe me seruũ tuum in bonum &c. Tertio ut mens nostra in ipso humiliaretur.

C In hoc.n.quòd Dei filius tantũ humiliari dignatus est suo exemplo nos ad humilitatem trahit. Vñ Greg. 34. moral.c.21.ait. Ad hoc, n.vnigenitus Dei filius non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit, ad hoc contumelias, ludibria, & irrisionem, probra, & passionum tormenta tolerauit, vt superbum nõ esse hominem doceret humilis Deus. Quanta est igitur humilitatis virtus, p.p quam solam veraciter edocendam is qui sine æstimatione magnus est, vsque ad passionem factus est paruus, &c.

D Quia igitur Deus solum ab humilibus exaltatur, & quia per istam susceptionẽ humiliamur, ideo hoc considerans Psal. dicebat psal. 29. Exaltabo te domine quoniã suscepisti me. De alijs mẽbris nihil ad præsens, sed de secundo psal.41. & de tertio psal. 45. dicetur.

Voce mea ad dominũ clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo. Ver.24. Psal.3.

Vtrum oratio Christi semper fuĕ

SEd hic vnum insurgit dubium, vtrũ scilicet, omnis Christi oratio fuit semper exaudita a Deo & videtur quòd nõ. Primo,

ūt exaudita. mo, quoniam Christus orauit pro suis Apostolis in nocte suæ passionis, vt seruarentur à malo. Ioan. 17. Et tamē multis malis postea implicati fuerunt nō solum pœnæ, qa expulsi, flagellati, & demū occisi fuerunt, sed etiā malo culpæ, qm̄ Apostolorū primus Petrus post Christi orationem ipsum negauit, omnes fidem sibi promissam fregerunt. & ipso relicto omnes fugerunt. Et confirmat qa Christus eadem nocte orauit patrem, vt Petri fides non deficeret Luc. 21. Ego rogaui pro te Petre ut fides tua non deficiat & tamen certū est, ꝙ ipse Petrus in fide Christi eadē nocte cæteris omnibus turpius defecit. Item Christus rogauit patrē ut calix suæ passionis transiret ab eo ne ipsum biberet, quē tamen bibit. Item nō omnis iustorum oratio exauditur, ergo nec omnis Christi oratio, patet cō sequētia, quia omnis oratio iustorū est Christi oratio, qa ipsi vnū sunt cū Christo, patet antecedēs de Paulo viro iusto, qui ter dominū rogauit ut ab eo discederet stimulus carnis, qđ tamen impetrare non potuit, vt habetur 2. Corint. 12. Ad oppositū est ꝙ ipse Christus dixit patri Ioan. 12. Pater ego sciebā qm̄ semper me audis, est etiā textus iste Chr̄i dicentis. *Vocemea ad Dominū clamaui, &c.* Respondeo & dico ꝙ exaudire aliquando accipitur stricte, nam sic exaudire cō ponitur exaudire & præpositione ex, ꝙ est extra. Et sic exaudire idem est qđ extra audire. Et secundū istum modum illa oratio exauditur, quando id qđ orando petitur, extra in effectum ponitur. Et secundum istum loquendi modum non omnis Christi oratio fuit exaudita quādo orabat, quia non semper quod petebat, tunc in effectum extra ponebatur, vt puta quando orabat pro Apostolis, vt a malo seruarētur, certum est, quòd pro tunc hoc in effectum extra positum non fuit, quia tunc etiam, & post multis malis implicati fuerunt, & pænæ & culpæ. Quandoque uero exaudire accipitur magis large, uidelicet pro valde & complacenter audire, & sic ille alium exaudit, quando illud quod petit, habetur gratum & adimpletur, & licet nō eo tempore quo orat, tamen pro tempore

Argumēta.

Responsio.

F

E

quo ille petit, vel orat. Et isto modo dico, ꝙ omnis Christi oratio fuit exaudita quia oculi Christi aīæ erant omnia nuda & aperta, & sic sciebat omnia Deo placita. Cum ergo nunquam uoluntas sua discordaret a uoluntate Dei patris, nunquā petebat nisi placita ipsi Deo, & pro illo tēpore adimpleri, quo sibi erāt placita. Nunc ad argumenta in oppositū facta, ad primum dr̄, quòd Christus orauit pro Apostolis, orauit quippe ut seruarentur a malo culpæ & sic exauditus fuit, s. tempore quo intendebat, nempe post missionem spiritus sancti, quia tūc fuerunt in gratia confirmati. Ad 2m de fide Petri dicitur, quòd aliud est orare Petro ne deficeret i fide, aliud ne deficeret Petri fides, quæ quidem est fides Ecclesiæ, a qua licet ad tempus Petrus defecit, ipsa tamen fides nunquā defecit, nec deficit, nec deficiet. Et pro ista orauit Christus exauditus etiam fuit. Ad tertium de calice passionis Christi respondetur, ꝙ Christus impetrauit ꝙ postulauit, Ad cuius euidentiā sciendū est, ꝙ iste passus a doctoribus multipliciter exponitur. Primo nāque dr̄ quòd in Christo erat duplex uoluntas & affectus, s. carnalis sensualitatis, & rationalis uolūtatis. Prima mortem fugiebat sicut cæteri hominū sed secunda mortē desiderabat. Et quia oīs oratio debite regulata magis procedit ab affectu regulato a ratione, ideo Christi oratio fuit exaudita. Vn̄ uoluntatem & affectionē sensualitatis pronuncians ait Pater transeat a me calix iste, &c. Sed effectionē rationis statim ostendens q̄ præeligebat dixit. Veruntamen nō sicut ego uolo, sed sicut &c. per hoc instruens nos, vt quantū possumus, sine peccato mortem fugiamus, si autem non possumus, humiliter uoluntatem nostram diuinæ, subijciamus, vt dicit Leo Papa in ser. de passione secundo, sic exponitur transeat a me calix iste, idest a meis Iudæis transeat peccatum illatæ passionis, vt scilicet in eis non remaneat finaliter, sed per pœnitentiam finaliter deleatur. Tertio, modo sic exponitur transeat a me calix, &c. non quidem vt non ueniat omnino, sed ut diu non duret, ex quibus omnibus

Responsio ad argumēta.

D

nibus

nibus patet Christũ in illo exauditũ fuisse. Ad quartũ de oratione iustorum dicitur, quod cum iustorum oratio sit iusta, exauditur a Deo vel dando quod petitur vel melius, quam petatur, vt in Paulo, q obtinuit gratię confirmationem quę melior fuit, quam ablatio stimulis carnis, ꝙ petebat sibi auferri. A

Ver. 26. psal. 3. *Non timebo millia populi circundantis me, exurge domine saluum me fac, Deus meus.*

DVbitatur quomodo Deus dicatur exurgere, cum nunquam dormiat Psal. 120. ecce non dormitabit, neq; dormiet, qui custodit Israel. Ad hoc respondet Glo. quod mos est scripturę illa Deo attribuere, quę ipse facit in nobis, sicut dicitur, Deum aliquid nouiter cognoscere quando aliquid nos cognoscere facit, ut est illud Gen. 22. nunc cognoui quod timeo Dominum, idest alios cognoscere feci. Sic in ꝓposito Deo attribuimus exurgere, *Exurge Domine* idest fac me exurgere a mortuis, quod magis apparet cum subdit *saluum me fac, Deus meus.* Vel magis moraliter per hoc *Exurge Domine* ꝓpheta ostendit se desiderasse diem iudicii in quo Deus ostendet misericordiam suã saluando electos, & iustitiam suam damnando reprobos. Ad cuius euidentiam sciendum, quod quando quis iacet quasi totus occultatur, quãdo vero sedet occultatur secũdũ inferiorem partem, & apparet secundum partem superiorem, qui uero surgit, vel stat, apparet secũdum vtramque partem. In Deo autem attendimus quasi duas partes, scilicet iustitiam, & misericordiam, quarum misericordia est pars superior, quia miserationes eius super omnia opera eius ps. In tantum ꝙ a iustitia licet appellare ad misericordiã tanquam ad superiorem. Iac. 3. misericordia superexaltat iudicium. Deus autem nunquam legitur iacens, quia nullus est qui non sentiat eius misericordiam, uel iustitiam, nec etiam aliquod est tempus, quod non sit tempus misericordiæ, uel iustitiæ. Quando ergo Deus ostendit nobis partem suam superiorem, scilicet misericordiam, & occultat inferiorem, scilicet iustitiam, tunc dicitur sedere quando vero ostẽdit vtranque, tunc dicitur stare & exurgere, quãdo autem dissimulat punire, tunc ostendit misericordiam suam, & non iustitiam & ideo dicitur sedere qđ pertinet ad præsentem statum, sed in finali iudicio ostendet partem inferiorem, & superiorem, scilicet saluando electos, & reprobos damnando ostendẽs in illis misericordiam suam, & istis iustitiã, & ideo tunc exurget. Et quia Dauid optabat tũc saluari & in se ostendi eius misericordiã ideo sic dicit. *Exurge &c saluum me fac* idest beatifica me. B

Domini est salus, & super populum suum benedictio tua. Ver. 28. Psal. 3.

MVltiplex populus reperitur in sacra scriptura scilicet deuotorum qui meretur spiritualiter. Populus defunctorum qui purgatur temporaliter, populus beatorum qui lætatur æternaliter. Populus damnatorum qui punitur ęternaliter, Et populus impiorũ, qui turpatᷓ criminaliter, Populus dęmoniorum, quo tẽtamur hostiliter. Primus est populꝰ deuotorum & isti proprie populum faciũt mali. n. ꝓprie populũ nõ faciunt ut ait Aug. de ciu. 19. c. 21. secundum sententiam Scipionis, & Ciceronis populus sic definitur. Populus est cœtus multitudinis iuris consensu, & utilitatis communione sociatus. Ex quo patet, quod ubi non est iustitia ibi populus esse non potest, qđ sic ibidẽ deducit Aug. Nam iuris cousensus siue iustitia geri non potest, ubi uero iustitia non est, ibi ius esse non potest, qđ enim iure fit, profecto iuste fit, quod autem fit iniuste, nec iure fieri potest, nõ enim iura sunt dicenda, uel putanda iniqua hominum statuta. Quocirca ubi uera iustitia non est iuris consensu sociatus cœtus hominum esse non potest, & ideo nec populus iuxta prædictorum sententiam. Et quibus sequitur qđ peccatores, & mali proprie nõ faciunt populũ, quia iustitia cum scelerato homine consortiũ habere non potest. Vt August. supra probat, & infra in principio ca. 24. Quapropter uera iustitia &c. idem concludit. Et de

Multiplex populus.

Populus qd.

C D

de isto populo bonorum Deo dicit Gen. 41. ad tui oris imperium omnis populus obediet. Et Deute. 7. Populus sanctus es Domino tuo q elegit te &c. Secundus populus defunctorũ de quo dicitur Exod. 15. dux fuisti in misericordia tua populo, quem redemisti. In purgatorio enim nõ sunt nisi qui a Deo redempti sunt, & q. Deo obedientes fuerunt Exod. 22. Fecit populus ꝙ iusserat Deus. Tertius est populus beatorũ de quo Eccles. 24. Et radicaui in populo honorificato, & in partes Dei mei hæreditas illius. Quartus est populus impiorũ, qui Dei beneficio non attendens malum pro bono retribuit Deu. 32. siccine reddis dño popule stulte & insipiens, nonne ipse est pater tuus. Et Exod. 32. Cerno quod populus iste duræ ceruicis sit. Quintus est populus dãnatorũ, qui in tenebris infernalibus manet dispersus. Exod. 5. dispersus est populus ꝑ totam terram Aegypti. Aegyptus namque tenebra, & confusio interpretatur. Sextus est populus dæmoniorũ qui semper meditatur uanitates & peccata q̃bus nos inuoluere possit. Psa. 2. Populi locuti sunt inania.

Ver. 30. psal. 4. *Miserere mei Deus, & exaudi orationem meam.*

HIc aduerte ꝙ Psalmista malos intẽdens corrigere duo petit a Deo, q̃ cuilibet correctori sunt necessaria. Primum est amotio mali, q̃m vitiosus alium debite corrigere non põt. Secundum est celatio boni, ut scilicet habeat debitam intentionem in corrigendo, ut correctio fiat ex caritate. De primo igitur dicit. Miserere mei, misericordia enim directe alterius miserias respicit, & ad illas repellendas conatur, misericordia enim miserũ corde alterius miseria facit, nihil autẽ facit hominẽ proprie miserum, nisi peccatum. Vnde Seneca Epistola 71. Quæ incipit post longum, ait nemo nisi uitio suo miser est. Vnde Prouer. 14. Miseros facit peccatum populos. Si ergo misericordia principaliter respicit amotionem miseriæ, & miseria proprie est ex peccato quid est orando dicere. Miserere mei, nisi amoue a me peccatum, quod me mi-

E serum facit. Vnde psalm. 50. Secundum multitudinem miserationẽ tuarum dele iniquitatem meam. Deinde petit collationem boni dicens. *Et exaudi orationem meam.* Nam vt ait glos. super ps. 7. In hoc differunt oratio, & deprecatio, quia deprecatio proprie est pro malis remouendis, sed oratio est pro bonis acquirẽdis. Dicens ergo Miserere mei, petit malum amoueri, & dicens. *Et exaudi orationem meam*, petit bona sibi concedi. Hic autẽ notandũ ꝙ si uolumus Deum nobis misereri, & nos misereri oportet proximis nostris Matth. 5. Beati misericordes q̃m ipsi misericordiã cõsequẽtur, iudicium enim sine misericordia fiet illi, qui non F facit misericordiam. Miseratio autẽ consistit in quatuor. In detestatione peccatorum ut pereãt. In cautela futurorum ne fiant. In reuelatione proximorum ne egeant. In reformatione indoctorum, ut sciãt, de primo Mich. 6. Indicabo tibi homo quid sit bonũ, & quid Deus requirat a te facere iudiciũ, & diligere misericordiam, facere enim iudicium spectat ad discussionem conscientiæ, sed facere misericordiam est liberare animam a miseriis culpæ. Et ambulare solicite cũ Deo tuo, G & hoc spectat ad cautelam per circunspectionem uitæ, vnde Deut. 4. Custodite animas uestras solicite. Debet enim homo custodire aĩam suam solicitẽ a superiori, ne ꝑ relationem euanescat, ab inferiori ne uoluptate sordescat, ab interiori, ne per negligentiam torpescat, ab exteriori ne immoderatis cupiditatibus insordescat. Secũdo consistit in cautela futurorum. Eccl. 36. Miserere nostri Deus om- H niũ, & respice nos, & ostẽde nobis lucem miserationum tuarum. Tria enim petit cõtraria his quæ facit peccatum. Reddit .n. hominem miserum, & quãtum ad hoc dicit, misereri nostri. Apocal. 3. Tu dicis quia diues sum, & nullius egeo, & nescis quia miser es, & miserabilis. Secundo peccatum facit hominem uilem, & abiectum, contra quod petit respice nos, per gratiam, scilicet, acceptantem, quæ facit hominem Deo carum cõferendo illi spiritus libertatem, & remouendo peccati seruitutem Rom. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore

Miseratio ĩ quatuor consistit.

A quatuor debet homo animam suam custodire.

Peccatum tria mala facit.

more &c. Tertium peccatum reddit hominem obscurum & cæcũ, & contra hoc petit, redde nobis lucem miserationum tuarum. non. n. rectè ambulat homo cum sibi ipsi relinquitur. Ier. 10. scio domine ꝙ non est in potestate hominis ut dirigat gressus suos, ꝙ ideo dicit quia homo in potestate relictus, ambulat vias elationum montuosas voluptate lubricas, errore tortuosas, solicitudine spinosas, odio & duritia cordis petrosas. Tertio principaliter consistit miseratio in releuatione miseriæ proximorum, ne egestate deficiant. Eccl. 18. miseratio hominis circa proximum suum, miseratio autem dñi super omnem carnem. Miseratio. n. hominis dr̃ esse circa proximũ propter tria, s. propter æternum supplicium uitandum Tob. eleemosina ab omni peccato & morte liberat, & non patietur misericordia ire in tenebras. Secundo propter futurorum præmium, vt acquiratur Tob. 4. Quomodo poteris, esto misericors, thesaurizas enim tibi bonum præmium in tempore moris. Tertio propter caritatẽ vt mentium concordia conseruetur, primæ Io. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo? In fidelibus autem Christi debet esse vnitas mentis, Act. 4. multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna in domino. hanc autem vnitatem cordium sequi debet distributio rei, primæ. Cor. 8. Vestra abundantia inopiam illorum suppleat. Quarto miseratio principaliter consistit in eruditione indoctorum Eccl. 16. Qui misericordiam habet docet, & erudit quasi pastor gregem suum & sequitur, ardorem refrigerabit ros, & verbum melius quam datum. Tria dicit quantum ad tres hominum status, s. incipientes, & respectu illorum debet esse eruditio quasi extra ruditatem positio, secundo proficientes, & quantum ad illos dicit, docet, tertio. Perfectos, & quantum ad illos dicit, sicut pastor gregem suum, grex enim regitur voluntate pastoris, sic & religiosus qui est in statu perfectionis debet duci voluntate prælati. Ex his omnibus apparet, qualiter. s. alijs

Miseratio hoīs circa ꝓximum propter tria.

A debet misereri, qui dominum sibi misericordem cupit habere.

Quoniam tu domine singulariter in spe constituisti me. Ver. 38. psal. 4.

HIc ostendit psal. pacem spiritualem mentis a Deo sibi datam, & hoc ꝑ virtutem spei, qua sustinẽtur omnia aduersa, ut ad præmium promissum perueniat, q. d. ideo in pace in idipsum dormiam &c. Quoniam tu domine spem mihi dedisti. Vnde Aug. hic ait. Hic non dicit qm̃ tu domine singulariter in spe constitues me, *Sed constituisti*. In quo ergo iā ista spes est, erit profecto, & ꝙ speratur, & bene ait. *Singulariter, i. in una spe*, qua singulariter vnum solum verum bonum speratur, & non multiplicitas sæculi. Vel dicit *Singulariter* contra hoc ꝙ illi multiplicati sunt a fructu frumenti, vini, & olei. Perit enim hæc multiplicitas, & singularitas tunc in sanctis, de quibus dicitur, Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna in Deum. Secreti. n. ab omnibus rebus nascentibus, & morientibus, amatores æternitatis, & vnitatis uni soli Deo hærent, unde scriptum est Luc. 11. Porro vnum est necessarium, Aduertendum est, vt ait Mag. lib. 3. di. 26. Quod spes est virtus, qua spiritualia, & ęterna bona sperantur. Est enim spes certa expectatio futuræ beatitudinis proueniens ex Dei gratia, & meritis præcedentibus, sine meritis enim aliquid sperare, non spes, sed præsumptio est. Et nota differentiam, quam inter fidem, & spem ibidem ponit Mag. dicens, quod fides est præteritarum rerum, præsentium, & futurarum credimus enim mortem Christi, queiam præterijt, credimus sessionem Christi ad dexteram Patris quæ nunc est, & credimus Christum uenturum ad iudicium, quod futurum est. Spes autem non est nisi rerum futurarum, & ad eum pertinentium, qui earum spem gerere perhibetur. Nota tamen, quod spem accipiendo magis large etiam multa temporalia sperantur a iustis. Primo sperant ut adiuuētur. 2. Cor. primo, Deus qui nos de tantis periculis eruit in quo speramus. s. quod adhuc adiuuabit nos eruendo. Secundo spe-

Vnũ solum quærendum est non multa.

Differentia inter fidem & spem.

sperant timentes,vt consolentur. Ier.17. Ne sis tu mihi formidini spes mea in die afflictionis. Tertio sperant infirmi in me dico,vt curentur.ps. sperans in Deo non infirmabor. Quarto sperant fessi in plio in Duce,vt releuentur ad uictoriam Esa. 4. Qui sperant in domino,mutabunt for titudinem,assument pennas,vt aquilę vo labunt,& non deficient. Quinto sperant peccantes in Dei misericordia, vt reuocentur.Ps.31.Sperantes in domino misericordia circundabit. Sex.Sperant pœnitentes,vt confortentur.psal.Sperauit cor meum in domino,& adiutus sum. Septimo sperant proficientes, ut animentur. Eccl.2. Scitote quoniam nullus sperauit in domino,& confusus est. Octauo sperant pœnitentes,ut glorificentur. Prou. Qui sperat in domino glorificabitur. Et pro istis omnibus uir iustus Deo dicere potest,ideo ista spero, quoniam tu domine singulariter in spe constit.me.Sic ergo patet,qui sperant in domino,& quæ speranda sunt, quia non terrena,& temporalia,sed cælestia,& æterna.

Ver.41. psal.5. *Quoniam ad te orabo domine, mane exaudies uocem meam.*

HAnc autem fidelitatem in sua oratione Ecclesia ostendit d. *Quoniam ad te orabo domine.* Quasi dicat,orabo nō ad dęmones,nō ad sortilegos, sed solum ad te verum Deum orabo non ad alium. Sed quia vera fides sine spe esse non pōt, ideo fideliter orans semper spem impetrationis postulati debet habere, ꝙ ostendens ps.statim post ostensam fidelitatem, spem impetrationis se habere ostēdit, d. *Mane exaudies uocem meam.* Mane enim quod est principium diei,significat exauditionis accelerationem. Est ergo sensus mane,i.cito exaudies vocem meam. Vel aliter,quāuis enim Deus ab ęterno exaudierit omnem orationem, cuius votum ponit in tempore,tamen homo peccatis inuolutus orans,non intelligit se exaudi tum esse,nisi quando tenebris peccatorū expulsis,in luce gratiæ manet. Vnde hic per mane intelligitur status gratiæ, sicut per noctem status culpę. Est ergo sensus mane *exaudies uocem meam.*i. quāuis ab æterno exaudieris orationem fiendam a me in tempore,tamen orationem meam exauditam solum cognoscam mane.i.dū ero in lumine gratiæ. Et istum intellectū hic habet Aug.d. *Quoniam ad te orabo domine,*&c.Quasi dicat,peracta erroris mei nocte,& discedentibus tenebris,quas mihi peccatis feci, *Exaudies uocem meam,*i. mane intelligam esse exauditam,sicut est illud, *Tentat uos Deus uester,ut sciat, si diligatis eum.*i.vt uos per illum sciatis,& vobis ipsis manifestetur, quantum in eius amore proficiatis. Sic est hic. *Quoniā ad te orabo domine mane exaudies uocē meā.*i.

Homo nō intelligit se exaudi tum nisi i sta tu gratia cognoscit se exauditū esse.

F quod ante exaudisti,quod tamen non cognoscebam, dum ero in mane gratiæ facies me cognoscere a te.s. me exauditum esse. Et quamuis non semper cito exaudiantur orantes iuxta primam expositionem allatam, hoc Deus propter duo differre vī;primo vt ex dilatione impetrandi,desiderium crescat orātis. Aug.de verbis domini. Quæ desiderata,dulcius obtinentur,cito autem data,vilescunt. Seruat tibi Deus, ꝙ non vult tibi cito dare, vt tu discas magna,magis desiderare. Vide Greg.lib.26.moral.c.13. Secundo differt nos exaudire,ut.s.nos a peccatis magis retrahat. Vnde gl. super ps.6. ait non crudelitates, dilatio exauditionis est orationis,sed ideo differt,ut suadeat animę,

Oratione exaudire differt Deus propter duo.

G in qua mala se præcipitauerat cauere, ut ex difficultate sanationis peccatis magis caueat sibi,quod enim facile sanatur, nō multum cauetur. Exemplum patet de illis,qui portant Tyriacam ad uendendū, qui habent serpentem in pixide: quem quia certi sunt de remedio,prouocāt ad se mordendum, non expectantes donec serpens motu proprio ipsos mordeat,qa de eius morsu non timent. Sic multi quibus videtur, ꝙ Deus statim dimittat peccata,ipsa non horrent. Habent enim serpentem in sinu suo,i.sensualitatem, quæ serpenti comparatur,nec expectant sępe tentari, sed quasi serpentem compellunt præuenientes tentationem propter præsumptioné celeris remedii,propter quod dicitur facilitas venię,incētiuum tribuit delinquendi.

H

Et

Ver. 52. Psal. 5. *Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum quoniam tu benedices iusto.*

NOtandum quod multa sunt genera hominum, qui male gloriantur. Nam aliqui gloriātur in potentia corporali, In scientia seculari, in abundantia temporali, in fama populari. Et tamen hæc omnia supereminēter in Deo reperiuntur. De primo dicitur Iudith 1 de Arphasat Rege Medorum, qui gloriabatur, quasi potens in potentia exercitus sui. Vbi aduerte ꝙ duo sunt, quæ reddunt hominem potentem, & gloriosum. Primum est potentia innata, secundum est multitudo subiecta, primum notatur cum dicitur quasi potens, secundum cum dicitur in potentia exercitus sui. Vnde de Holoferne dicitur Iudith 11. Tu solus potens es in omni Regno Nabuchodonosor, & disciplina tua omnibus Prouincijs prædicatur. Duo.n. faciunt hominem militarem potentem, scilicet fortitudo corporalis, & industria naturalis. In quibus tamen non est gloriandum, quia fuerunt per mulierem eneruata in Holoferne, patet de fortitudine, quoniam ipsum occidit, patet etiā de industria, qa ipsa eū uerbis sapiētib. circunuenit. Propter ꝙ dicitur de gloria ri peccatori. 1. Mac. 2. A uerbis uiri peccatoris ne timueris, quia gloria eius stercus, & uermis est. Nihil.n. est vilius stercore, & nihil mollius verme. Bonus ergo virorum peccatorū subuertit gloriam, q̃do ipsam in infirmitatem conuertit, Vnde dicitur Hierem. 9 Non glorietur potens in potentia sua. Aliqui gloriant in scientia seculari: sunt namque plerięq; qui gloriantur, quando proximum supplantant & decipiunt, quæ non est sapiētia desursum descēdens, sed terrena, animalis, & diabolica: terrena quantū ad cupidos, animalis quantum ad voluptuosos, & diabolica quantum ad dolosos. In ista sapientia non est gloriandum, quia Deo contrariatur, qui potentior, & sapientior est istis sapientibus. De istis ps. quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Aliqui gloriantur in abundantia temporali. Psal. 48. In multitudine diuitiarum suarum gloriantur, Ille

Gloriantur mali in multis.

Duo sūt, quæ faciunt hominē potentem.

Et duo hominē militarē potētem.

A enim qui gloriatur in abundantia temporalis similis est somnianti, q. somniat se diuitem esse, & expergefactus se pauperem reperit. Sic & diuites huius mundi, modo somniāt se diuites, sed euigilabunt in iudicio, & se pauperes inueniēt. Isa. 29. somniat esuriens, & comedit, cū animus fuerit expergefactus, vacua est anima eius. Alij gloriantur in fama populari. 2. Cor. 5. Damus uobis occasionem gloriandi ꝓ nobis &c. Apostolus.n. in illis gloriabatur, de quorū fide, & profectu lætabatur, nam gloria Prælatorum

B est profectus subditorū. 2. Thes. 2. Quæ est.n. nostra spes aut gaudiū aut corona gloriæ, nonne uos per Dñm nostrum Iesum Christum? Et ꝑp hoc dicit: Damus uobis occasionem gloriandi pro nobis, & sequitur, vt habeatis ad eos, qui in facie gloriantur, & non in corde, idest, contra eos qui gloriantur in facie exterioris simulationis. Sed contra istos qui in fama gloriantur Apostolus gloriabatur in conscientia interiori, dicens primo Thes. 1. 2. Non quærimus ab hominibus

C gloriā, quia 2. Cor. 10. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.

Quoniā non est in morte, qui memor sit tui, in inferno autē quis confitebitur tibi? Ver. 58. Psal. 6.

ADuertendum quod de duplici morte iste textus intelligitur, scilicet de morte corporali, qua anima separatur à corpore, & de morte spirituali, qua anima per peccatū separatur à Deo. Si de prima morte sit sermo, sensus est, *Non est in morte*, i. post mortem *qui memor sit tui.* Fructuose, & loquitur de dā-

D natis, de quibus dicitur Sap. 5. Videntes (scilicet gloriam beatorum per reuelationem) turbabuntur timore horribili, &c. Quæ confessio certum est, quod nihil eis proficit ad ueniam. Sicut & illa diuitis Epulonis in inferno. Si autem de morte peccati intelligitur, est sensus, *Quoniam non est in morte* &c. idest, cum quis in morte peccati perseuerat, memoria Dei uel peccati confessio sibi inutilis efficitur ad uitam, quem sensum ponit hic Augustinus. Sed circa istū textum cadit dubitatio de illis, qui confitentur tantum

Pænitentia vel cōfessio

tantum in morte, & pœnitet eos solũ in E extremis uitæ, an talium confessio, & pę nitẽtia proficiat eis: & ratio dubij est, q̃a talis pęnitentia in extremis facta non vr̃ voluntaria, sed magis coacta, & facta timore pœnæ, non amore iustitiæ: nullum aũt bonũ coactæ, & timore pęnæ factum proficit ad salutẽ, vt apparet p̃ Augustinũ, quem allegat Mag. li. 4. d. 20. dicentẽ: Age pœnitentiã dum sanus es, si sic fecisti, securus es, quia eo tẽpore pœnituit te, quo peccare potuisti: si autem vis agere pœnitentiã, q̃n amplius peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. F Ad hoc aũt est determinatiora, ꝙ talis pœnitentia facta in extremis etiã timore pœnæ, sed secundariè, primo aũt amore iustitiæ valeat ad salutem, & est Magist. lib. 4. dist. 20. dicentis, sciendũ est, ꝙ tempus pœnitentiæ est vsque ad extremũ vitæ, & subdit in fine. 2. cap. Pœnitentia enim si in extremo vitæ hiatu ex puro corde uenerit, sanat, & liberat, multũ. n. fuit sera latronis in cruce pendentis pœnitentia, quia in articulo mortis, sed nõ fuit sera indulgentia. Ad auctoritatẽ Au G gust. dicitur, ꝙ intelligitur dictum eius, vt in pluribus, quia habens liberum arbitrium potest usque ad ultimum uitæ peccare, uel peccata dimittere saltem actu interiori, licet non exteriori quandoque, & sic peccata magis dimittunt hominem, quam dimittantur ab illo, & sic non apparet exterius quòd sit vera, & voluntaria pœnitẽtia, quamuis interius possit esse vera, & voluntaria.

Ver. 68. Psal. 7. *Persequatur inimicus animam meam & comprehendat, & cõculcet in terra vitã meã, et gloriã meã in puluerẽ deducat.* H

Aliter autẽ magis mysticè iste textus exponitur de persecutione diaboli, qua homines persequitur, vt ipsos cadere faciat per peccatum. Et ad istum intellectum istum uersum hic exponit Aug. dicens, *Persequatur inimicus*, dicens inimicus in numero singulari, illũ magis manifestat, quem superius appellauit Leonem, idest diabolum, ipse enim animam persequitur, & si deceperit, cõprehendit, homines enim vsq; ad interfectionem corporis sæuire possunt, animam uero post illam corporis mortem, in potestate habere non possunt. Diabolus autem quas animas persecutus comprehenderit, possidebit. *Et conculcet in terra uitam meam*. idest, conculcando terram, faciat animam cibum suum, non enim tantum leo, sed & serpens appellatus est, cui dictum est *terram comedes*. Et peccatori dictum est, terra es in terram ibis. *Et gloriam meam in puluerem deducat*. Hic est ille Puluis, quem proijcit vẽtus à facie terræ. s. superborum, vana, & inepta iactantia, inflata, & non solida, tanquam vento elatus pulueris globus. Rectè ergo hic ponit gloriam, quã non vult in puluerem deducit, vult illam solidam habere intra conscientiam, vbi coram Deo nulla iactantia est. Qui gloriatur (inquit Apostolus) in Domino glorietur. Ista soliditas in puluerem deducitur si per superbiam, quæ contemnẽs secretum cõscientiæ, vbi solus Deus hominẽ probat, velit apud hoĩes gloriari: Vñ alibi scriptum est, Deus dissipabit ossa eorum qui hoĩbus placet. Qui aũt expertus est uitiorũ superandorum gradus, intelligit hoc uitium inanis gloriæ, vel solum, uel maxime cauendũ perfectis, quo. n. uitio primo lapsa est aĩa, hoc ultimũ uincit. Hic autẽ super eo ꝙ dr̃, *gloriam meam in puluerem deducit*. Est notandũ, ꝙ peccatorum gloria realiter in puluerẽ idest, ad nihilum deducitur, nec mirum q̃m sicut summa uirtus, & Deo placens est post peccatũ, de peccato dolere, & contristari, sic summa iniquitas est post peccatũ commissum de peccato gloriari, gaudere, & lætari, sicut faciunt superbi, & vani, de quibus dr̃ Pro. 2. Lætantur cũ male fecerint, & exaltãt in rebus pessimis. Quos Psal. reprehendit. Psal. 51. Quid gloriaris in malitia, qui potens es iniquitate? Quod ideo dicit, quoniam sunt multi, qui non solũ delectantur, & gloriantur, dum male faciunt, sed etiam transacto peccato, & ipsius delectatione, dum recordantur de commisso peccato, in tali recordatione delectantur, atque gloriantur. Tales. n. in mẽte sua fabricant sibi quoddam Idolum præteritorum malorum, ad cuius recor-

Glo[ria] uana [ca]uenda.

Glo[ria] pecca[to]rũ [...] sim[...]

Ver. 92. psal. 9. *Multiplex iu[...]storum la[e]titia.*

recordationem delectantur, de q̃bus conqueritur Dominus. Isa. 2. Populus meus mutauit gloriã suam in Idolum, non considerantes, quod talis gloria ad ignominiam ęternę damnationis tẽdit. Oseæ 4. Gloriam eorum in ignominiam cõmutabo. Sed forte dices, ĩ quo quis magis peccat, an delectatione peccati, dum illud actualiter committit, vel in delectatione recordationis vel in gloriatione recordationis peccati iam præteriti. Respondeo quod cæteris paribus talis magis peccat in recordatione cum delectatione mali commissi, quam in actuali delectatione, dum illud committit. Quod probo primo, quia quantæ bonitatis est dolor, & contritio de commisso peccato tantę malitiæ est delectatio vel gloriatio de commisso præterito peccato cæteris paribus q̃d patet, quia ista duo dolus & delectatio circa idem peccatum, contrariantur directe in bonitate, & malitia, sed dolor de commisso peccato est tantæ bonitatis quod eius bonitas superat malitiã peccati commissi, quia ipsum delet & tollit, ergo consimiliter delectatio de peccato cõmisso erit tãtæ malitiæ, ꝗ malitiã peccati commissi superabit. Præterea cũ peccatum sit solum in uoluntate, quia sola uoluntate peccatur secũdum Magist. lib. 2. dist. 25. illud peccatum erit grauius, quo voluntas magis deformat, sed magis deformatur in delectatione commissi peccati, quã in commissione eiusdem, ꝗ patet, quia eandẽ deformitatem in cõmissione peccati prædicti habitã, habet postea in delectatione recordationis ipsius quod patet, quia nũc illud peccatum se commisisse vult, & acceptat, & ultra hoc habet nouã deformitatem, s. actus nouæ de peccato præterito lætando, ergo nũc magis peccat, q̃ ante primum peccatum cõmittẽdo peccauerat. Hæc ergo est peccatorum gloriæ, quæ in puluerem, i. nihilũ cito deducitur, quia peccatores & ipsorũ gloriatio sunt tanquã puluis, quem proiicit uentus a facie terræ psal. 1.

Ver. 92. psal. 9.

Lætabor & exultabo in te psallam nomini tuo altissime.

Multiplex iustorum lætitia.

HIc est notandum quod multiplex est lętitia iustorum, scilicet lętitia E ex puritate animorum, lætitia, ex ꝓsperitas proximorum, lætitia ex euasione periculorum, lętitia ex assecutione premiorum. De prima Isa. 45. Exultauit lætabũda, & laudãs, gloria libani data est ei. Recte enim anima iusti lætabũda & gaudẽs exultari dicitur, cui gloria Libani, idest, conscientiæ candor donatur a Deo. Libanus enim candidatio interpretatur, quoniam talis anima est effecta aptum receptaculum illius, qui est candor lucis ęternæ, & speculum sine macula. propter q̃d Eccles. 9 dicitur. Omni tempore vestimẽ F ta tua sint candida, vbi per vestimenta candida significantur animæ opera munda, quæ omni tempore seruari debent, & iubentur munda. Si enim quis maculam vestis mundare satagit quanto magis maculam corporis? quanto plus maculam animæ, quia anima plus est quã corpus? Secundo lætitia sanctorum consurgit ex prosperitate proximorum Cant. 3. Egredimini filiæ Syon, & uidere regem Salomonem in diademate, quo coronauit cũ mater sua in die despõsationis suæ, & in die lætitiæ cordis illius. Vocat enim spi G ritussanctus filias Sion, ut videant prosperitatem regis sui, non ut inuideãt, sed vt gaudeant, & lætentur. Sicut enim per confessionem debemus flere cum flentibus, sic per caritatem gaudere cũ gaudẽtibus, cuius oppositum faciunt inuidi, q. de malo proximi lætantur, sed de bono dolẽt, contra quos dicitur Prou. 17. Qui in ruina lætatur alterius, non erit impunitus. Tertio est iustorũ lætitia de euasione periculorũ Is. 55. lętabitur deserta in uia, & exaltabit solitudo & florebũt quasi filium. Anima enim peccatrix uocatur H deserta propter meritorum carentiam, inuia propter deuia uitiorum, sed dicitur solitudo, quia q̃diu in tali statu est, sibi non proficiunt suffragia meritorum electorum. Sed ista deserta & inuia tunc lætatur, quando a patre omnium, a quo procedit omne datum optimum, & omne donum perfectum, quoniam ad merẽdum confertur, & a deuio uitiorum uocatur. Tunc autem solitudo exultare dicitur, quando animę peccatrici, quę primo non habebat propria merita, aliena suffragantur. Quarto est lætitia iusto rum

rum ex assecutione præmiorum, psal. 15. E
Adimplebis me lætitia cũ vultu tuo. Eo
visione enim vultus Dei anima sancta re
pletur lætitia, quia ibi plene satiatꝰ psal.
16. Satiabor cũ apparuerit gloria tua. Tã
ta est enim gloria Dei, quod excedit om-
nem auiditatem mentis humanæ. Isa. 51.
lætitia sempiterna erit super capita eo-
rum, idest, excedens mentem eorum.

Ver. 97. psal 9. *Periit memoria eorum cum sonitu, Dominus in æternum permanet.*

VEl vt per hoc intelligatur, quod
magnus strepitus & sonus fit ĩ ho
mine, quando de vitiis ad uirtutes, de in
fidelitate transit ad fidẽ. Vnde & aliq tex
tus habẽt. *Periit memoria eorum cum stre*
Pereunt vitia cũ strepitu. *pitu.* Et sic istum passum exponit Aug. sic
dicens, *Periit memoria eorum cum strepi-*
tu, scilicet impiorum, sed cũ strepitu, qa
strepitus dictus est vel cũ impietas euer-
titur, non enim trãsit impius ad summã
pacem vbi summũ silẽtium est, nisi prius
magno strepitu cum uitiis suis belligera
uerit, sed cum strepitu dictum est, ut pe-
reat memoria impiorum etiam ipso stre
pitu pereũte, in quo tumultuatur impie
tas, dominus autem in æternum perma-
net. Vel põt intelligi de malorũ memo-
ria, qui hic honorantur & prædicantur,
sed obstinati permanentes finaliter ipso
rũ memoria & reuerentia peribit, & hoc
cum strepitu, sicut euenire consueuit plã
ctus vel sonus, cum res prosperæ aduer-
so fine terminantur, cum scilicet magni
& potentes domini deprimuntur. Et no
Perit quis propter multa peccata. ta quod impiorum memoria perit, & ip-
si cum illa propter multa peccata, pe-
reunt enim pro uento superbiæ, sicut fu
mus quando eleuatur, absumitur vẽto.
Sic enim periit lucifer, unde Sapient. 4.
dicitur dirumpet illos in fletus sine uo-
ce. sequitur, & memoria eorum peribit,
psal. Deiecisti eos dũ eleuareatur. Et ali-
bi quasi admiratiue de superbis dicitur
quomodo facti sunt in desolationem, id-
est, qui tanti erant, & respondet, subito
defecerunt, pereunt propter iniquita-
tem suam. Secundo pereunt veneno inui
diæ, sicut ueneno potatus perit. Sic pe-
riit Cain inuidia. Vnde Iob 4. Recorda-
re obsecro te, quis unquam innocẽs pe
riit, aut recti quando deleti sunt, potius
uidi eos qui operantur iniquitatẽ & se-
minant dolores flante Deo periisse. Ter
tio pereũt errore auaritiæ, sicut perit asi
nus nimio onere pssus psal. 48. insipiens
simul & stultus peribũt, & relinquẽt alie
nis diuitias suas, sicut vrsus vel capra qñ
fixe respiciũt peluim æneam ignitam ui
sum perdit. Eccl. 34. de ijs qui sectantur
aurum multum dicitur. Et oĩs impudẽs
peribit in illo. Et de talibus ẽt dr̃ Eccle.
5. Pereunt in afflictione pessima. Quar-
to pereunt phrenesi iracundiæ, quia per
F iracũdiam separatur homo a Deo, & ab
hominibus, sicut perit membrum quan-
do separatur a corpore. Iud. 5. Sĩc pereãt
omnes inimici tui Domine. Iracundia e-
nim uiri ipsum facit Deo inimicũ. psal.
9. Increpasti gẽtes, & periit iniquus. Sic
enim p iracũdiam periit Dathan & Abi
ron. Num. 17. Quinto pereunt famę acci
dię sicut lethargicus quãdo nõ excitatur
tũc enim dormit homo, qñ nil boni ope-
ratur, sicut perit ignis qñ ligna non sibi
ministrãtur. Ideo psal. 2. Seruite Dño in
timore, nequando irascatur dominus, &
G pereatis de via uestra. Sexto pereunt aqs
luxurio, sicut hõ perit submersus in a-
qua Thr. 3. Inundauerunt aquę super ca
put meũ, & dixi perij. Et huius periculi
occasio sæpius est species creaturæ. Eccl.
9. Propter speciem mulieris multi perie
runt. Septimo pereunt excessu gulę, sicut
hydopricus perit propter excessum po-
tus. Eccl. 37. Propter crapulam multi pe
rierunt. Et Ioel 1. expergiscimini ebrij &
flecte & ululate omnes qui bibitis uinũ
in dulcedine, quia peribit ab ore vestro.

H *Exultabo in salutari tuo infixæ sunt gentes in interitu, quem fecerunt.* Ver. 105 psal. 9.

HIc autem omnia considerans, &
præuidens psal. de ijs gratia agẽs
Deo dicit, *Exultabo in salutari tuo*, quæ
sunt uerba Ecclesiæ quæ in persona suo
rum Martyrum dicit. Vnde hic ait Aug.
Exultabo in salutari tuo, &c. nunc eccle-
sia, quæ hic affligitur, quę nunc circun-
ferente errore gentilium atteritur dicit
Exultabo in salutari tuo. i. cum beatitudi-

nem obtinebo a salutari tuo, quod est do A minus Iesus Christus, Virtus, & sapientia. exultabo etiam quia infixæ sunt gentes, i. inclusæ in interitum & in mortem, quam aliis parauerunt, quin imo in peiorem. Aduerte ergo quemadmodum seruetur pœna peccatori de operibus suis, & quemadmodum qui uoluerunt persequ. ecclesiam, in eam captionem sunt infixi, quam aliis inferre putabant. Vel aliter ubi sciendum ꝙ interitus dr̃ mors, & per interitum aliqn̄ intelligitur diabolus, aliquando vero peccatum, quod ad mortẽ æternam ducit. Infigitur ergo in interitu qui ecclesiã persequitur, quia in manib. diaboli traditur, & per peccatum ad æternam ducitur mortem, sic. n. diabolus peccatorem blanditiis decipit, ut ad interitum ducat, vt ostendit Greg. 14. Moral. ca. 15. Super illo verbo Iob 18. calcet super eum quasi rex interitus d. Hic nomine interitus ipse hostis humani generis qui interitum intulit designatur, de quo ad Ioannem dicitur, & nomen illi mors. Iste ergo interitus in die exitus, quasi rex super impiũ calcat, quia quem prius blandis persuasionibus decepit, ad C æternum uiolentis nexibus supplicium recepit, tantoq; eum durius premit, quã to eum in prauis actibus astringit, qui hic quoque dum mentem reprobi possidet calcat, quia quotiens eam delectationibus premit, quasi toties super eam pedes suæ tyrannicæ dominationis ponit, si autem interius nomine peccatum debeat intelligi, ex quo cõtingit reprobos ad interitum trahi, talis nimirum interitus quasi Rex calcat mentem cum eam D non resistẽtem possidet, non enim potest in hac uita homini posito, tentatio deesse peccati, sed aliud est peccato tentanti resistere, aliud dominanti seruire. Iniquus autem quisque quia resistere peccati persuasionibus nescit, subiugari eius dominationi non pertimescit, rectè de eo dicitur, calcat quasi Rex super eum interitus &c. De isto ergo interitu, quo mali capiuntur, ait psal. infixæ sunt gentes in interitu, quem sitiunt. Qualiter autem mali capiãtur per interitum, quem aliis parant, declarat per sequentem uersum dicens.

Interitus dicitur diabolus & peccatum.

Ver. 105 Psal. 9.

Dum superbit impius, incenditur pauper, comprehenduntur in consilijs, quibus cogitant. Ver. 113 Psal. 9.

NOtandum ꝙ cõsilium superborum & peccatorum multiplex in scriptura reperitur, s. consilium infidelitatis, ꝙ est proditorum, crudelitatis, ꝙ est tyrannorum. temeritatis, quod est superborum. Voracitatis quod est gulosorum, falsitatis, ꝙ est hypocritarum, impietatis, ꝙ est Idolatrarum. De primo infidelitatis, tale fuit consilium Achitophel, qui B consuluit in mortem domini sui Dauid 2. Reg. 17. Sed eius cõsilium fuit infatuatum, & eum comprehendit, quia uidens ꝙ consilium Chusi, suo prælectũ fuit, seipsum suspendit. Tales consiliarii proditores contra dñm suum Christum fuerunt Iudæi, ut habetur Io. 11. colligerũt Pontifices, & Pharisæi consilium aduersum Christum ut eum morti traderent, tamen istud consilium comprehẽdit eos, quia mors Christi fuit eorum dissipatio & nota q̃o Iudæi, contra tria, quæ in homine magis refulgent, contra Christum fuerunt consiliati. s. contra Christi sapiẽtiam, ut eum uerbis caperent, cõtra Christi potentiam, ut eum morti traderent, contra Christi clemẽtiam, ut eum dæmoni ascriberent de 1. Matth. 22. Abeuntes Pharisæi consilium inierunt ut caperent Iesum in sermone de secundo Matth. 26. Concilium fecerunt ut Iesum dolo tenerent, & occiderent, de tertio quoniam ut eius miracula diffamarent consulebant, ut dicitur Luc. 7. Pharisæi autem & legis periti consilium Dei spreuerunt &c. Vnde ideo de Iudæis ad literam conqueritur Christus Hieremię vndecimo, cogitauerunt super me consilia dicentes mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. Secundo est principaliter consilium tyrannorum crudelitatis de quibus dicitur ps. 83. Super populum tuum malignauerunt, consiliũ cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Tale erit antichristi consilium, & satellitum eius, de quibus ait Greg. 23. Moral. cap. 16. Super illo uerbo Iob. Oculi eius ut palpebræ diluculi, per oculos quippe qui

Gentiliũ peccatũ multiplex.

qui inhęrentes capiti utilitati uisionis in seruiunt, non immerito consiliarii Christi insinuantur, qui dum peruersis machinationibus quæ qualiter agenda sunt, prouident malignis eius operariis, quasi ostensum iter pedibus præbent, tñ talium consilium dissipat Deus ps. 32. Dominus dissipat consilia gentium reprobat autẽ cogitationes populorũ. Tertio est consiliũ superborũ, qui scilicet suis cõsiliis attentant mala facere, quæ tamen perficere non possunt, de quibus psal. 20. Cogitauerunt consilia, quæ non potuerũt stabilire. Quarto est consilium gulosorũ, tale fuit consilium Adæ, qui relicto cõsilio Dei, & inhærens consilio proprio, ad ligni vetiti esum se conuertit Eccl. 15. Ab initio Deus fecit hominẽ, & reliqt eũ in manu consilij sui. Quinto est consiliũ hypocritarũ, isti sunt falsarii, qui unũ prætendũt, & aliud intẽdunt, de quibus Prouerb. 12. Cõsilia impiorũ fraudulẽta. Sexto est consiliũ idolatrarum, tale fuit consiliũ Ocoziæ regis, quod petebat ad idolis. 4. Reg. 1. Misit nuncios dicẽs eis, ite & & consulite Beelzebub Deum Acaron. istud est consiliũ impiorũ ab omnibus fugiẽdum, ps. 1. Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum. Impius. n. dr̃ omnis idololatra, sicut pietas dicit cultus Dei, vt ostendit Bernard. super eadem verba psalm. i. dicens. Habent infelices huius mundi amatores suum seorsum a iustis consilium, quo squãmæ squãmis coniunguntur, & non est spiraculum in eis, &c.

Ver. 119 psal. 4. *Cuius maledictiones os plenum est, & amaritudine, & dolo sub lingua eius labor, & dolor.*

VEl aliter, vbi sciẽdum, qđ eos & lingua data sunt homini, ut quod interius concipit, exterius promere possit & sic persimile, illud manet in ore, & sub lingua, quod quis facere cogitat interius, sed exterius quod ducere non potest, seu perducere ad effectum, sic erit de Antichristo, qui per artes magicas cogitabit cælum obtinere, quod tamen effectu carebit, & hanc intentionem habet hic Auginus. vnde ait. Cuius maledictione os plenum est, magnum maledictum est tam nefandis artibus cælum appetere, & ad cupiendam ęternam sedem talia comparare, sed hac maledictione os eius plenum est, quia non habebit effectum ista cupiditas, sed infra os eius tantum valebit ad eum perdendum, qa hęc sibi ausus est polliceri cũ amaritudine, & dolo, i. ira & insidiis, quibus in suã partem conuersurus est multitudinem. *Sub lingua eius labor & dolor.* Nihil est laboriosius iniquitate, & impietate, quem laborẽ sequitur dolor, quia non solũ sine fructu, sed ẽt ad perniciem, & omnia ista sunt sub lingua eius, quoniam tacite ista cogitaturus est, hominibus autẽ locuturus ut bonus, & iustus, & Dei filius videatur. Notandum ꝙ iusti alio labore laborant, quam Antichristus, sub cuius lingua est labor & dolor. Quoniam ipsi habent laborem dolẽtium ad deletionẽ peccatorum, vt dicitur, laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectũ meum psal. 6. Non est mirum si in gemitu suo laborant qui uias peccatorũ suorum luctuosas, & difficiles considerant, & tãto in eis maiorem gemitus materiã reperiunt, quanto ibi maior materia diuinę offensionis reperitur propter quod dixit psal. Cor meũ conturbatũ est in me &c. Secundo. Est labor studentium ad inquisitionẽ occultorum. Eccle. 6. In opere eius ex ignũ laborabis, & cito edes de generationibus eius. Hoc dicit Sapientia, sed quomodo dicit, ꝙ exiguus est labor studendi, cum experti sapientiæ sciãt ꝙ studere est magni laboris. Vnde Prou. 2. dicitur. Si inuocaueris sapientiã, & inclinaueris cor tuum prudentiæ, si quęsieris eam quasi pecuniam, & quasi thesauros effodies illam, tunc intelliges. In quibus verbis nota quod ad inquisitionẽ Sapiẽtię quatuor requiruntur. Primum est assiduitas orationis, quod notatur ibi si inuocaueris sapiẽtiam. i. in te & ad te per frequentem orationem. Secundũ est ariditas eruditionis, quod notatur ibi, & inclinaueris cor tuum prudentiæ. Tertium est sedulitas inuestigationis, quod notatur ibi, si quisieris eum quasi pecuniam. Quartũ. Est profunditas perscrutationis, quod notatur & ibi & quasi thesauros effoderis illam. Hęc autem omnia

nia multum sunt laboriosa, quomodo ergo dicit, ꝙ in opere eius exiguum laborabis? Respondetur quod quamuis labor studii sit magnus in se, tamen est exiguus respectu fructus, & vtilitatis a sapientia percipiendæ. Tertio est labor patiētium per tolerātiam aduersorum, de quo Apocal. 2. Scio opera tua, & laborem tuum, & patientiam tuam. Deus nihil ignorat, tamen laborem nostrum, & patientiam dr̄ scire, quia, s. ipsum approbat. Quarto est labor meditantium per contemplationem æternorum, de quo Isa. 53. dicitur, Pro eo ꝙ videbit & saturabitur &c.

Ver. 122 psal. 9. *Insidiatur ut rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum.*

VEl aliter secundum glossam dici potest econuerso, ut prius de uiolentia, postea de dolo agat hoc mō, *Insidiatur ut rapiat pauperem*. Item insidiatur rapere pauperem dolo, dum blādiciis attrahit eum ad se, quod tamen est rapere. In hoc.n. notatur ꝙ grande erit peccatū antichristi. Si enim rapina rerum temporalium est grande peccatum, quanto magis rapina sanctarum animarū? Ad quod notandum dicit Alber. 22. de animalibus quod lupus intrans ouile non est contentus vnam ouem strangulare, quamuis ad comedendum sibi ea sufficeret, sed omnes si potest strangulat. Sic raptores & auari, quamuis quod ab uno rapiunt, sufficeret eis, non tamen contemnantur, nisi rapiant bona multorum. Ezech. 22. Principes tui quasi lupi in medio eius rapientes prædam. Tamen uidetur quod sint lupis peiores, quasi sicut dicit philosoph. libro 6. de animalibus. Lupus saturat̄ multoties una comestione, & ideo cum multum comederit, manet duobus & tribus diebus sine cibo, isti uero nunquam satiātur; & ideo quanto magis rapiunt, tanto ad rapiendum fiunt auidiores, quib. competit illud Abac. 1. Velociores lupis uespertinis, hoc autem procedit a natura multum corrupta. Quod enim homo rapiat, uel deuoret hominem, est contra hominis naturam, quoniam homo naturaliter est animal mansuetum & ciuile, unde hoc uidetur magis factum contra na-

Rapina est grāde peccatū.

Lupis assimilantur auari.

A turam quam mors. Dicit Tullius li. 3. de offic. Sicut detrahere aliquid alteri in homine, & hominis incōmodo augere suū commodum, est magis contra naturam quam mors. Sicut enim unumquodque corporis, membrum si hunc haberet sensum, ut posset putare se ualere, si proximi membri ualetudinem detraxisset, & interire totum corpus necesse esset, sic vnusquisq; nostrum, si ad se rapiat cōmoda aliorum, communitas & societas hominum necesse est euerti. Hæc ille: Vnde Prou. 1. Rapinę impiorum detrahent eis.

B

Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. Ver. 128 psal. 9.

ADuerte quod iusti duplicem persecutionis tribulationem patiūtur. s. interiorem & exteriorem, & illa persecutio seu tribulatio nimia uocatur respectu istius, & in his omnibus nos adiuuat dominus, unde glossa. Adiuuat nos Deus uincere tribulationes & non solum in aliis, idest illas quæ sunt exterius, sed etiā illas quæ sunt nimis, s. quę sunt in conscientia. Tribulationes enim quæ sunt intus a nobis, nimis sunt, nulla est enim maior tribulatio quam peccatorum conscientia, sed in his adiuuat nos Deus, quia peccata dimittit. Et hæ tribulationes inuenerunt nos, non nos illas, ut per nos pœniteremus, sed ipsæ tribulationes inuenerunt nos aliis monentib. nos pœnitere. Aliquando ergo inuenit tribulationem peccator quando, s. sine monitione alterius considerat sua peccata, & sic pœnitet dicens tribulationem & dolorē inueni. Aliquando uero tribulatio inuenit hominem, quando, s. alterius persuasione pœnitet, & sua peccata cognoscit. Siue ergo per tribulationes intelligantur peccata, siue pœnæ peccatorum, ipse Deus adiutor est in tribulationibus, quia & peccata remittit, & mitigat pœnas, propter quod dicitur psal. 36. Adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos, & eruet eos a peccatoribus, & saluabit eos, quia sperauerunt in eo. Et ideo quia per septem peccata principalia tribulationes & aduersitates nos premunt, quia cuilibet peccato sua correspondet tribulatio,

C

D

Tribulationē patitur iustus duplicē.

Tribulatio quandoque inuenit nos & nos quandoque illā.

Septem vicibus oramus in die, & quare.

bulatio, quia aliunde turbatur superbus, aliunde auarus, & sic de alijs, ideo septem uicibus in die, idest septem horis canonicis adiutoriū Dei postulamus dicentes illud Psal.69. Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina. Vel hoc dicitur septem uicibus propter diuersas tribulationes, quas per septem ætates præsentis uitæ patimur, Propter quod ibidem ait glossa, Quia semper adiutorio Dei egemus in hoc sæculo propter tribulationes uarias, ideo adiuuari petimus dicentes Deus in adiutoriū meū intendē, & quia dum Dei erga nos tardat misericordia, contra nos tribulationum crescunt tormenta, ideo instanter dicimus. Domine ad adiuuandum me festina. Et nota, quòd hæc oratio, scilicet, Deus in adiutorium meum intende in principio omnium horarum dicitur, q.a cum orare debemus, maxime diabolus nos tunc tentat, ideo in principio horarum omnium contra illius insultus Dei postulamus adiutorium dicentes, Deus in adiutoriū meum intende. Quis.n.nos pauperes viribus, nos orphanos, & pupillos, qui patrē nostrum peccando amisimus, adiuuare potest nisi Dominus? Et ideo nunc sibi dicitur. Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor, &c.

Horis Canonicis quare præmittitur Deus in adiutoriū meū.

Ver.13 psal.9. *Iudicare pupillo, & humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.*

Homo dicitur multipliciter.

Accipitur homo in scriptura multipliciter, quandoq; enim significat bonos secundum rationem viuentes: quandoque vero significat malos sensualitatem, vt iumenta sectantes, sicut ait Apostolus. Cum sit inter vos zelus & cōtentio, nonne carnales estis? Hoc idē allegat Greg. mor. 24. cap. 5. d. Sācta scriptura aliquando homines dicere solet humana sapientes, sicut Apostolus ait. Cum enim sit inter uos zelus &c. nonnunquā homines dicit eos, quos a bestijs ratione distinguit, i. illos, quos non subijci passionum motibus ostendit, quib. per prophetā dicitur, vos aūt greges mei homines estis. Quia illos nimirum Deus pascit, quos voluptas carnis iumentorum more non afficit. At contra hi, qui carnali affectioni succumbant, non iā homines, sed iumenta nominant, sicut de aliquibus in peccato suo morientibus per prophetam dicitur. Computruerunt iuméta in stercore suo. Iumenta quippe in stercore cōputrescere est carnales homines in fętore luxuriæ uitā finire, de quibus per prophetam dicitur: carnes asinorum carnes eorum, & fluxus equorū fluxus eorum. Vnde ēt per Dauid dicitur. Homo cū in honore esset, &c. Sicut ergo merito uocantur homines, qui iustitiæ rōne sufulti sunt: & sic illi homines irrationabilia animalia vocantur, qui carnalibus delectationibus deseruiunt. Hæc Greg. Ex quibus patet, ꝙ homo non solum dicitur ille, qui ratione utitur, sed ēt ille ꝙ bestialiter viuit. Sic igitur ad propositum hic accipitur homo pro peccatore, quandoq; pro maximo peccatore. s. Antichristo de quo fuit dictū superius: constitue domine legislatorem super eos ut sciant gētes, quoniam homines sunt: ubi exprimebatur eius exaltatio, sed nunc exprimitur eius condemnatio, cum dicitur, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

Ver. psal. *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum ut uideat, si est intelligens, aut requirens Deum.*

Notandum ꝙ quamuis nihil sit occultum Deo, aliquos tamen specialiter uidere dicitur Deus, quando. s. Deus videt conuersos à sceleribus ad condonandum. Secundo uidet conspersos ex mæroribus ad consolandum. Tertio peruersos in criminibus ad condemnandum. Et quarto perfectos in uirtutibus ad remunerandum. Primo ergo videt conuersos a sceleribus ad condonandum: sicut enim pius, & dulcis Dominus uidet oculo misericordiæ seruum post offensam reuertentem se culpabilem cognoscētem, veniam postulantem, sic etiam Deus uidet peccatorē de peccato ad ipsum redeuntem. Iona. Tertio vidit Deus opera eorum quia conuersi sunt de uia ipsorum mala, & misertus est super malitia, quam locutus est, ut

facerec

faceret & non fecit. Nota historiam, & uidebis ipsorum perfectam pœnitentiã, & conuersionem acceleratam, & generalem in verbo, in modo, in facto, in veste, & in cibo, absque præcepto, sine præcedente signo, & prædicante eis homine ignoto. Sed hodie quot signa, quot documenta præcedunt, & tamen pœnitere, & conuerti recusamus? Fuit ét generalis pœnitentia, quia magni, & parui nobiles, & ignobiles, quia omnes ieiunauerunt, sacris se induerunt, in cinere sederunt, & ideo Deus ipsos oculo misericordiæ vidit. Huius figura habetur de Filio prodigo Luc. 15. Secundo videt Deus dispersos ad consolandum, amicus. n. amicum dessolatum videt, vt consoletur, sic & Deus, & hoc postulabat propheta Dan. 9. Dicens Deus meus inclina aurem tuam, & audi, aperi oculos tuos, & vide tribulationẽ meam, quasi dicat, misericordia tua omnes desolatos oculo pietatis videt, vt consoletur, & patuit in Ezechia rege, cui dicitur Isa. 38. Vidi lachrimas tuas, & ibidem patet, quomodo misericorditer fuit ipsum consolatus corporaliter sanãdo, ad templum ipsum reducendo, de inimicis victoriam sibi dando, vitam ipsius prolungando, filium ei dãdo. Sic vidit Viduam desolatam filium eius suscitando Luc. 6. Et sic de multis aliis. Tertiò videt peruersos in sceleribus sicut Iudex iustus videns latronem, ut ipsum suspendat, sic. n. Deus uidet peruersos, ut ipsos puniat Deut. 32. Vidit dominus, & ad iracundiã concitatus est. Et attende quod maxime tria genera peccatorum Deus videt ut puniat, s. luxuriosos, superstitiosos, & superbos, seu præsuntuosos. De primis Gene. 18. Descendam, & uidebo, utrum clamorem opere compleuerint, qui igne, & sulphure puniti sunt. De secundis qui diuinam prouidentiam negant. Et proptera latantur homines ad omnia peccata. psal. 93. Non uidebit dominus, nec intelliget Deus Iacob. Quorum falsam opinionem statim redarguit dicens. Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite, qui plantauit aurem &c. De tertiis alta de se præsumentibus dicitur illud Matt. vigesimosecũdo. Intrauit aũt rex, ut uideret discũbentes &c. Sequi-

A tur ligatis manibus, & pedibus, &cæt. Quarto videt pfectos in uirtutibus ad præmiandum, qui, scilicet faciunt iustũ, & iuste, scilicet qui dirigunt opera sua bona ad finem rectum Matth. 5. Attendite ne iustitiam vestrã faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis &c. Sed a Patre cælesti, qui uidet in abscondito & reddet tibi. Ex istis omnibus modis Dominus de cælo prospexit, ut uideat conuersos, conspersos, peruersos, & perfectos.

B *Quoniam Dominus in generatione iusta est consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est.* Ver. 65 psal. 13.

VBi nota quod Christi consilium inter cætera multas habet cõditiones. Nam hoc consilium sapientia gubernatur, potentia roboratur, gratia multa fæcundatur, ab hominibus occultatur, a stultis irritatur, & a iustis imitatur. Primo Christi consilium sapientia gubernatur, imo ipse æternæ sapiẽtiæ associatur Prou. 8. Ego sapientia habito cũ cõsilio, & de Deo dicitur Iob 12. Apud ipsum C est sapientia, & fortitudo, ipse habet cõsilium & intelligentiam, uide huius expositionem per Gregoriũ libr. 11. Moral. c. 4. Habet autẽ Dei consiliũ, & intelligentiam &c. Secundo potentia roboratur. s. sic quod in nullo potest permutari, vel cassari Tob. 3. Nõ est in hominis potestate consilium tuũ domine. Vnde consiliũ Dei cũ fortitudine associatur. Isa. 11. Requiescet super eum spiritus consilii, & fortitudinis. Tertio gratia multa fecundatur, consiliũ enim Dei non præceptũ uocatur opus supererogationis, quod est amplioris meriti, quam sit nuda præceptorum obseruatio, sicut uirginatis obseruatio opus est nõ præcepti, sed cõsilii, & ideo maioris meriti, propter quod dicit Apostolus 1. Cor. 7. De uirginibus autem præceptum Domini non habeo, cõsilium autem, &c. Et quod sit amplioris meriti ostendit dicens, Benefacit qui iungit matrimonio Virginem suam, & qui non iungit, melius facit, beatior autem erit si sic permanserit secundum consilium meum, quarto ab hominibus occultatur, quis enim cognoscere potest ætər-

Consiliũ Dei habet multas cõditiones.

D

num Dei consilium? Sap.9. Quis enim cognoscere potest &c. Et Iob.15. Nunquid consilium Dei audisti, & inferior te erit eius sapientia. Quod exponit Greg. lib. 12. Moral. c.11. d. Ac si verbis apertioribus dicat, tu de ęterno loqueris, pensa, quia temporalis es, qui de eius sapientia disputas, pensa quia eius consilium ignoras. Quinto a stultis quantum, s. in eis est irritatur, & despicitur. psal.106. Exacerbauerunt eloquium Dei, & consilium altissimi irritauerunt. Sic & de Iudęis, qui murmurauerunt contra Deum in deserto quęrentes cibaria. Dicitur psal.105. Obliti sunt operum Dei, & non sustinuerunt consilium eius. Vbi glo. dicit. Non sustinuerunt consilium eius. i. nō patienter expectauerūt donec Deus eis victualia daret, quod differebatur cōsilio eius: Deus. n. erat illis victualia daturus, sed illi nimia festinatione anticipauerūt, sub diffidentia petentes non expectantes cōsilium eius, distulit. n. Deus dare, vt probaret eos, propter quod de ipsis Deus cōqueretur. Prou.21. Dicens, despexistis cōsilium meum: ego quoque in interitu vestro ridebo. Sic & Christo præsente istorum successores eius consilium spreuerunt, de quibus dicitur nunc, Consilium inopis confudistis. Sexto a iustis imitatur. Vnde iusti diuinum consilium auide prestolantur, de quibus dicitur Is.5. Aperiet, & veniat consilium sancti Israel, & sciemus illud. propter quod & Paulus illud auide prædicabat d. Act.2. Non enim subterfugi quominus annunciarem vobis consilium Dei.

Ver.170 psal.14. *Nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit aduersus proximos suos.*

CIrca istam triplicem veritatem moraliter est notandum, s. ꝙ veritas est triplex. Veritas vitæ Tob.1. Viam veritatis non deseruit. Secunda est veritas Doctrinę Exod.29. Pones in rationali doctrinam, & veritatem. Tertio est ueritas iustitiæ Exod.18. Prouide de omni plebe viros timentes Deum, in quibus sit veritas Et hæc triplex veritas hodie defecisse videtur. Primo. n. veritas vitæ, quasi in

E omnibus defecisse videtur Isa. 49. Facta est veritas in obliuionē, & Mac. 7. Perijt sanctus de terra, & non est veritas in hominibus. Secūdo veritas doctrinę deficit in discipulis, & doctorib. unde 2. Thim. 4 Prædictū est ꝙ modo impletū est. Erit .n. tps cum sanam doctrinam non sustinebunt &c. Et ad fabulas conuertentur, sic modo in doctoribus defecisse vr̄ quamuis .n. multi multa sciant, tn̄ non faciūt, quę facienda sciunt, & sic in eis non est vera adæquatio rei ad intellectum, quæ dicitur veritas. Tertio veritas iustitiæ deficit in iudicibus atq; rectoribus. Vnde 1. Mach. 7. Non est in eis veritas, & iudicium.

F Et Isai.59. Iustitia longe stetit, quia corruit veritas in plateis. Sic igitur hodie singulę veritates defecisse videntur. Cum igitur veritas sit lumē intellectus, arguere possumus, ꝙ finis diei, i. huius mundi iam instat, sic. n. arguit Chrysosto. super Matth. vnde inquit putas ꝙ candor iustitiæ iam de mundo recessit, & sol gratiarum radios in se colligens reuocauit, & totam terram nigredo iniquitatis, quasi

G nox fusca cooperuit, nisi ideo quia, & ipsa hora duodecima, i. vltima finietur? Vbique tenebras vides, & dubitas diem transisse? prius. n. in vallib. fit obscuritas die ad occasum declinante. Cum igitur montes vides obscurari, quis dubitat q̄d nox est? Sic primum in laicis Christianis incipit præualere obscuritas peccatorum, nunc autem vides ꝙ sacerdotes positi in summo gradu, & vertice summæ dignitatis, qui montes, & colles dicunt, ipsos apprehendit iniquitas tenebrosa, qūo ergo dubitatur ꝙ finis est mundi? Hæc ille.

H Hanc autem omnem veritatem deficere preuidebat in mundo Dauid, quando dicebat psalm.11. Saluum me fac domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filijs hominum.

Qui facit hæc non commouebitur in æternum. Ver.173 psal.1.

HAec est ultima pars in qua concludit finalem bonorum fruitionem, quasi dicat qui seruat illa, quæ dicta sūt perueniet ad maiora bona, in quibus est inconcussa stabilitas. Et videtur mihi ꝙ

ſicut in nouo teſtamento Chriſtus fecit ſermonẽ in montẽ in quo omnia docuit quæ ad informandam uitam bonorum ſpectant, ſic & in antiquo teſtamento Dauid fecit iſtum pſalmum, in quo omnis moralis uita concluditur, quia autem de quolibet obſeruante præmiſſa dicit. *Qui fecit hac non commouebitur in æternũ.* Ideo notandũ ꝙ in ſcriptura commotio eſt multiplex. ſ. Reprobationis malignorum, reproborum punitiua. Afflictionis tormentorum perditorum redemptiua, conuerſionis peccatorum, uitiorũ purgatiua. Eruditionis ſubditorum, credendorum oſtenſiua. Admirationis deuotorũ, diuinorũ laudatiua. Primo eſt cõmotio reprobationis malignorum &c. Commouere. n aliquid eſt illud a loco ſuo totaliter remouere, ſic enim Deus malignos, & reprobos Iudæos commouit, quando propter ipſorum peccatum a proprio expolit ſolio, ut de hoc intelligatur illud Iob.9. Commouit terram de loco ſuo, & columnæ eius concutientur. Per terram Iudæos intellige, qui ſolum in terrenis ſperabãt, per columnas autem intellige ipſorũ paſtores, & doctores, qui propter uitia ſua a propria patria expulſi, & cõmoti fuerunt, & ad hũc intellectũ exponit Greg. prædictum textum lib.9. mor. capit.2. dicens, de loco quippe ſuo terra commota eſt, cũ Plebs Iſraelitica de Iudeæ finibus eſt euulſa, quę nimirum gentibus ſubdidit colla, quia ſubdi, ſuo auctori recuſauit quæ, ſ. Terra colũnas habuit, quia in ſacerdotes, & principes, legis doctores, & Phariſeos eius pertinax ſtructura ſurrexit. In ipſis namque ædificium tenuit, & trãquillitatis ſuæ in tempore ſacrificiorum carnalium, quaſi ſup impotente fabricæ onera portauit. Sed trãſlatis mõtibus columnæ cõcuſſæ ſunt quia ſeductis a Iudæa Apoſtolis, nec ipſi in illa uiuere permiſſi ſunt, qui ab illa uitæ portatores expulerunt, dignũ quippe erat ut terrenam potentiam ſubiecti perderẽt, &c. Sed iſta terra. ſ. populus Iudæorũ de loco ſuo ſit commota, & expulſa, ac per orbem diſperſa, in fine ſæculi eſt a Domino ſananda, quia tunc commouebitur per pœnitentiam, & hoc eſt ꝙ dicitur pſal.59. Commouiſti terram,

Commotio multiplex.

Iudæi cõmoti fuerunt a ꝓpria Patria.

Ier.13 pſal.1

A & conturbaſti eã, ſana contritiones eius, quia commota eſt. ſ. per pœnitentiam. Conſimiliter commouetur Deus contra peccatores, quando ipſos puniẽdo ferit, vnde Reprobis de Deo dicit Iob.13. Statimque ut ſe amouerit, turbabit nos, & terror eius irruet ſuper nos. Iſta commotio diuinæ perturbationis, ſeu cõmotionis, timenda eſt, & cõſideranda antequã feriat. Sed reprobi ſolum illam timent, quando feriuntur, vt oſtendit Greg. lib. 11. Moral. c.13. exponens ſupradicta uerba Iob, iuſti autẽ viri Deum metuunt

B antequam eius ira commoueatur, & ne cõmotũ ſentiãt tranquillum ipſum timent At contra peruerſi tunc iam ferire pertimeſcunt, cum iam a Deo commoto feriũtur, eoſque tunc terror cõmotionis eius a ſomno ſui corporis excitat, cum uindicta perturbat, &c. Vnde per Prophetam dicitur, ſola vexatio intellectum dabit auditui. Cum enim de pręceptis Dei cõtemptis verberari cęperint per uindictã tunc intelligent, ꝙ audierunt, unde pſal. ait, cum occiderit eos quærebant eũ, bene itaque dicitur ſtatim vt ſe commoue-

C rit turbabit nos, quia reprobis cordibus nõ timor requiem, ſed pęna parit timorem. Sic Grego. iſta igitur cõmotione boni non cõmouentur, quia Deũ ante commotionem timent, ſed mali cõmouentur quia nõ timent niſi cõmotum. Vnde tam de bonis, quam de malis dicitur pſal.45. De bonis quidẽ, Deus in medio eius nõ commouebitur. De malis autem ſubditur conturbatæ ſunt gentes, & inclinata ſunt regna, dedit uocem ſuam & commo-

D ta eſt terra. Ad intellectum autem prædictorum ſcilicet qualiter Deus in medio bonorum non fuit commotus, ſed malis fuit perturbatio, & commotio terræ. Nota hiſtoriam de rebellione Chore infra Pſ.45. iu uerſic. prædictorum. Bonis autem talis commotio non accidit, ſed quibus dicitur Pſalm.92. Etenim firmabit orbem terrę, qui non commouebitur, & Pſalm.23. Qui confidunt in domino ſicut Mons Syon non commouebitur in æternum. Et hoc eſt, quod hic ait pſalm. de iſta commotione, Qui facit hęc non commouebitur in æternum. De aliis autem membris dicetur

Commouetur Deus & qualiter

infra.s.de secundo.Psal.15.de ter.Ps.17. E de aliis autem tribus Psal.111.

Ver.17. psal.5. *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum, insuper & usque ad noctem increpuerunt me renes mei.*

Notitia duplex s. intellectualis, & experimentalis. Notandum, quod duplex rei notitia reperitur una quæ habetur per intellectum, alia quæ habetur per experientiam. Illa autem quæ habetur per intellectus speculationem & studium, incipit ab universalioribus & rēdit deorsum ad minus universalia, ut habetur 1. Physicorū. Illa aūt quæ habetur per experientiā incipit econuerso a particularibus & tendit ad universalia, ut habetur 1. Metaphysi. sicut experior, quod istud graue rēdit deorsum, & illud, & illud, & sic de singulis, & hinc faciā regulā generalem. s. quod omne graue tendit deorsum, & ad istum intellectū loquitur Philosophus 1. Poster. dicēs, quod cognitio intellectiua fit ex præexistenti sensitiua, quia omne quod est in intellectu prius fuit in sensu. Modo ad propositū. Anima Christi a principio sui esse habuit cognitionem intellectiuā omnium rerum, quia sciuit omnia, nā Christus fuit uerus Deus, & uerus hō, nullus autē hominum scit quæ ignorat anima eius, ut dicit Magist. lib. 3. sent. d. 13. cū ergo Christus homo Deus, sciret oīa, sequitur, anima eius omnia sciebat, & hoc per intellectum, nō aūt experientiæ notitia, sed in ista notitia proficit, ut puta. A principio sciebat, quid esset fames, quid sitis, quid itinerare quid pati, sed horum non habuit, experientiā a principio, sed per processum temporis expertus est, quod est fames, sitis &c. quia in suis sensibus realiter ista fuit passus, & expertus successiue & ad istum sensum loquitur Apostolus Hebre. 5. dicens, quod cum esset filius Dei didicit ex his quæ passus est, obediētia. De ista ergo duplici notitia. s. intellectuali, & experimentali hic Christus gratias agens patri dicit, & primo de intellectuali, *benedicam dominū, qui tribuit mihi intellectum*, i. notitiam intellectualem omnium rerum. De experimentali autem subdit, *Insuper & usq; ad noctem increpuerunt me renes mei.* Ubi alia litera habet erudierunt me & sic increpare hic stat pro erudire, nox autē stat pro morte, quia sicut dies terminatur ad noctē, sic & uita præsens suo decessu terminatur ad mortē. Est ergo sensus renes mei, idest, caro mea continue erudiuit me usque ad mortem, idest, continue erudiebat usque ad mortem a carne. i. experientiam accipiebat a carne. i. de passionibus carnis, quas ante non fueram expertus. Ex quibus apparet quod increpatio, quandoque est utilis, quia dat experimentalē notitiam rei. Ideo notandū quod peccatores increpantur tripliciter primo per admonitionem caritatiuā psal. corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me. Secundo, per aduersitatis & tribulationum immissionem Iob 33. increpat per dolorem in lectulo, & ossa illius putrescere facit. Et isti duo modi increpādi ex amore procedūt, & correctionē intendunt, & ideo patienter sunt tolerādi Iob 5. Increpationem flamini ne reprobes. Tertio, mali increpantur per diuinæ sententiæ prolationem, de qua Matthæ. 25. esuriui, & non dedistis mihi manducare. Et consequenter discedite &c. & de ista increpatione dicit psal. 9. increpasti gentes, & periit impius. Ista increpatio procedit ex ira, & ideo tam dura erit, ut tolerari nō possit Io. 6. durus est hic sermo & quis est, quæ uiolenter emittit sonus sicut tonitruū, & sicut incudis sonus, quoties malleus percutit durum ferrum. Sic in proposito, nam uox prædictæ sententię violēter emittit sonos suos quasi violenter proferendo sententiam damnationis, quia nisi cum quadam displicentia & cordis tristitia Deus homines damnat quos creauit, ut beatificaret.

Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne cōmouear. Propter hoc lætatum est cor meū & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe.

Nunc sequitur secūdum membrum superius omissum, quod erat commotio tormentorum, per ditorū redemptiua, ista est commotio, qua nostra peccata

cata procuratione dæmonis Deũ commouerunt ad filium incarnandum, & vt nos perditos redimeret, ad Christũ pro nobis tormenta & mortem tolerandũ. Ista commotio figuratur in commotione, qua diabolus Deũ commouit ad Iob innocentem flagellandum, de qua dixit Deus ad diabolum Iob 2. Tu autẽ commouisti me aduersus eũ, vt affligerem eũ frustra. Commouit ergo diabolus Deum vt filium pro nobis morti traderet, q̃do primum hominẽ tentando traxit ad culpam. Qui filius ideo dr̃ frustra afflictus, quia sine proprio peccato afflictus. Quæ omnia deduxit Greg. lib 2. Moral c.9. a verbo, sic Iob redẽptoris nostri &c. vsq; maculã tersit. vide locum. Et tamen quãuis pater sic aduersus filium commotus fuerit, tamẽ filius potestate diuinæ dexteræ munitus, comotus a voluntate paterna non fuit, ipso hæc dicente. *Quoniam à dextris est mihi dominus ne commouear.* Et nota ꝙ ista cõmotio passionis Christi nobis multum utilis fuit. Primo q̃a est cã cõmotionis ad gratificationẽ, qm̃ ante illam eramus Deo inimici, sed per illã igne suę caritatis sumus gratificati, in cuius figurã dicitur 3. Reg. 19. Ecce spiritus gradis, & fortis, subuertens mõtes, & nõ in spiritu Dominus, & post commotionẽ ignis, per spiritũ gradem, & fortem accipe superbũ hominis statũ ante commotionem Christi passionis, per ignem aũt post cõmotionem, accipe caritatẽ Dei post eius passionẽ diffusam in cordibus nostris, secundo est causa nostræ reformationis, ante. n. istam cõmotionem sacra scriptura carnaliter intelligebatur, & ad litteram, sed post ipse nobis apperuit sensum, ut intelligeremus scripturas ut dicitur Luc. 20. In huius figuram dr̃ Ezech. 3. Assumpsit me spiritus, & audiui uocem commotionis magnæ, benedicta gloria dñi de loco suo assumpsit me spiritus, cũ verbũ patris per incarnationẽ suscepit hominẽ. Sed auditur uox magnæ commotionis dum ipse patitur pro nobis in cruce, ad quã passionem sequitur luminosa informatio ut, s. clarè dicamus benedicta gloria domini. Tertio est causa nostrę resurrectionis, ad ipsius enim potẽtiã sequitur

Passionis Christi Iob figura fuit.

Cõmotionis passionis Christi utilitas multiplex.

E nostra resurrectio, in cuius figuram dicitur Ezech 37. Ecce commotio, & accesserunt ossa ad ossa vnumquodque ad iuncturam suam. Vide ibi quia satis clarè loquitur ad propositum.

Propter hoc dilatatum est cor meum. Ver. 18 Ps. 15.

AD videndum cordis dilatationem notandum est hic q̃d sicut omniã frigida constringunt sic per oppositum oĩa calida habent ampliare, & dilatare. Cor aũt peccatoris frigidum, & congelatum manet ex malitia peccati, pp q̃d dr̃ Eccl. 41. Super imbrẽ expauescit cor, F &c. Sicut solẽ effundet super terram, frigidus ventus aquilo flauit & gelauit eristallus. Vbi aduerte ꝙ frigiditas cordis hic tribus comparatur, s. imbri, soli, & uento aquilonari, quia cor frigidum, s. ꝙ caritate Dei non calescit vt imber terram, sic animã euanescere facit, & ut sol terrã sterilem, & aquilonaris ventus cõstringit, & congelat, ne verbis Dei, aditũ pręstet. Vnde & corda prauorũ niui, & grandini, frigidis, cõparantur, ut ostẽdit Greg. 29. Moral. c. 13 super illud Iob G 38. Nunquid ingressus es thesauros niuis, dicens, quid aliud in Niue, nisi frigida, & dura intelligẽda sunt corda prauorum, sicut enim feruore caritas, sic solet in sacro eloquio frigore malitia designari: vnde scriptum est, sicut frigidam facit aquam suam, sic frigidam facit animam malitia sua. in frigore ergo niuis, & duritiæ grandinis, quid aptius accipi potest, nisi frigida corda prauorum, quę & tempore frigescunt, & per duritiam malitiæ percutiũtur. Ista autem cordis frigiditas igne diuini amoris inflãmata H dilatatur, & ardescit, ut merito talis illud dicere possit Psal. 38. Cõcaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis. Quid enim tantum cor nostrum calefaciendo potest dilatare, vt ignis diuini amoris? qui omnem congelationem & obstinationẽ in corde per peccatum conceptum expellit, & ad bona peragenda dilatat, & inflãmat, ut ostẽdit idem Greg. 18. moral. c. 15. super illud Iob 28. Lapis solutus calore in æs vertitur, dicens, tunc lapis calore soluitur, cum cor durum ac igne diuini amoris

Cor frigidũ facit peccatum.

Caritas cor dilatat.

ris priuatum, frigidum eodem igne diuini amoris tangitur, & in feruore spiritus liquatur, ut ad sequentem uitam, desideriorum æstu ardeat, quam prius audiens insensibilis manebat. Ex quo ardore & emollitur cor ad amorem, & roboratur ad actionem, ut sicut prius fuerat in amore sæculi, ita postmodum se fortem ostendat in amorem Dei, & quod ante audire renuerat, iam ardens, & credere, & prædicare incipiat. Lapis ergo calore solutus in æs uertitur, quia cor frigidum superni amoris igne liquefactum, ad ueram beatitudinem cõmutaꝣ, ut cor peccatoris, quod prius frigidum, & insensibile fuerat, postmodũ dilatatũ, & cõmotum fiat. Ex quib. apparet, ꝙ diuini amoris caritas, & in tribulatione, cor hẽt dilatare. Quod si sic est, sequitur, ꝙ cor Christi in tribulatione suæ passionis maxime fuit dilatatum, quia amore Dei super omnes erat inflãmatum, cui spiritus non est datus ad mensurã, Ioan. 1. Dicat ergo Christus tempore suæ passionis, *Propter hoc dilatatum est cor meũ.* Sic & Apostoli eius sequentes exemplũ, ibant gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni hahiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

Ver.203 Psal.17. *Protector meus, & cornu salutis meæ, & susceptor meus.*

Cornu multiplex. NOtandum est ꝙ in sacra scriptura cornu multa significat. Est enim cornu dignitatis triumphalis Christi exaltati principis: vtilitatis spiritualis Christi consecrati corporis. Iniquitatis criminalis praui maculati peccatoris: Sanctitatis uirtualis iusti uirtuosi hominis. Veritatis salutaris scripti inspirati dogmatis: Aduersitatis tẽporalis pęnæ afflictiui vulneris. De primò cornu tm̃ hic dicetur. Est ergo cornu triũphalis dignitatis Christi: regnũ.n.eius, & potestas in scriptura significatur p cornu, de quo dr̃ 1. Reg. 22. Scutũ meũ, & cornu salutis meæ, & eleuator meus. Vnde Chrysostomus super illud Luc. 1. Erexit cornu salutis &c. dicit cornu aũt nominat potestatẽ, & gloriã, & famam Christi, metaphorice, ab alijs animalibus id accipiens qui

E bus loco munitionis, & gloriæ cornua dedit, iuxta illud Ps. 3. *Cornu eius exaltabiꝣ in gloria.* Christus ergo est ille Agnus occisus in cruce, qui septẽ cornua hẽt in gloria, de quo Apoc. 5. dr̃ uidi Agnũ stantẽ tanq̃ occisum habentẽ cornua septẽ. Hęc.n. septem cornua sunt septem dotes gloriæ.s. tres animæ, & quatuor corporis. Prima tria cornua aĩæ sunt eius dotes.s. clara uisio quo ad intellectum, caritatis unio, quo ad voluntatẽ, & secura tentio, quo ad memoriã, quatuor aũt cornua, & dotes corporis sunt. Impassibilitas, agilitas, claritas, subtilitas. Istud

F aũt cornu potestatis & gloriæ Christi, erectum est in domo Dauid, de qua Christus originẽ duxit. Vnde ait Origenes de semine Dauid ſm carnẽ natus est Christus: ideo dicit, Erexit nobis cornu salutis in domo Dauid, sicut alibi dictũ est. *Vinea facta est in cornu.* i. in Christo Iesu. Et ĩ isto cornu glorię, & potestatis Christi nõ solum ipse superabit suos hostes, sed etiam suos exaltabit electos, Psalm. 148. Exaltabit cornu populi sui.s. in futuro, in præsenti autem hoc cornu nos

G exaltat, & defendit diabolum superando Eccl. 48. Dedit in dextera eius tollere hominem fortem in bello.s. diabolũ & exaltare coruu gentis suæ. Vnde de cornu regni, & gloriæ Christi dicitur ad literam 1. Reg. 2. Dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. Isto ergo cornu Deus Christum adiuuat, propter quod, & nunc patri dicit. *Protector meus, & cornu salutis meæ.*

Ver... Psal... *Laudans inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero.*

H

Laudandus est Deus à nobis propter multa. NOtandum ꝙ ad laudandum Dominum multa nos inducunt. Laus enim secundum Philosophum.1. Rethorice est sermo elucidans magnitudinem virtutis: Deus autem in Christo maximam uirtutem ostendit in quo præcipuè duas elucidauit uirtutes.s. Virtutẽ caritatis, & dilectionis: quia maiorem caritatem nemo habet quam vt animã suam ponat quis pro amicis suis. Et in hoc laudandus est Deus qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnib. tradidit

tradidit illum, ac etiã ipse Christus, qui venit saluare, quod perierat, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Matth. c. 20. Sicut. n. dicit philoso. primo Rethorice sæpe ponitur in laudẽ hominis, si quis paruipendens, quod est sibi pretiosum, agat id quod est pulchrũ. Sicut Achilles laudatur quia adiuit Argos, sciẽs, quod propterea oportebat ipsum mori, cum posset uiuere, hinc autem talis mors pulchra erat. Sic in proposito Deus pater pro nobis filium tradidit, & ipse Christus animam, idest uitam suam dedit quæ pretiosa erat, & eam paruipendens, & eligens mortem, cum posset euadere. Ierem. 12. Dedi dilectam animam meam in manibus inimicorũ meorum, igitur ex hoc laudate dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi psal. 116. Secundo ostendit Deus in Christo magnitudinem suæ potentiæ, & fortitudinis. Nam sicut dicit philosop. 3. Ethicorum, Dicetur utique fortis, qui contra bonam mortem est impauidus, puta in bello morti hostibus se obiiciens, sic fecit Christus Matth. 26. Tristis est anima mea usque ad mortem, & per cõsequens fuit impauidus ad mortem illã, in cuius signum obuiam inimicis processit, dicẽs quem quæritis? ego sum. Sed nulli dubium, quin mors illa bona fuerit etiam teste Caypha Ioãnis vndecimo. Expedit ut vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat: dicit enim philosophus in lib. œconomicorum, si contigerit mori cum inimicis. s. Reipublicæ huius mors maxime honoratur, cum igitur talis fuerit mors Christi, consequens est ut a nobis laudetur, & honoretur. psal. 150. Laudate eum in firmamento uirtutis eius, laudate eum in virtutibus eius. Cum igitur Christus homo oẽs istas uirtutes habuerit a Patre ideo Patri gratias agẽs dicit, *Laudans inuocabo Dominum*. Vbi dicit gloss. post omnia beneficia Christus non elatus iactat se, sed omnia Deo attribuit dicens laudans inuocabo Dominũ, & ideo ab inimicis meis saluus ero. Nã qui aliter agit, sibi derelictus perit, etsi uicisse uideatur.

A *Et intonuit Dominus de cælo, & altissimus dedit uocem suam, & grando, & carbones ignis.* Ver. 14 Psal. 17.

NOtandum ꝙ per grandinem significatur pœna malis debita, sed per carbones ignis, bonorũ pręmium, ratio quare grãdo significat pænam &c. est qa vt docet experientia grando cadẽs in terram non solũ destruit fructus terrę quos reperit, sed etiam destruit & impedit terræ fertilitatem, ita ẽt vt in sequenti anno non sit ut prius fructifera, & ea, quę grã B do percutit, inutilia reddit. Intantum ꝙ neque iumenta libenter illa sumunt in cibum, quod tamen non facit pluuia magna & grossa, & horum ratio est, quia frigus multum est in grandine, frigus autẽ eo qualitas mortificatiua, & hæc uirtus manet in aqua grandinis etiam liquefactę, vnde de aqua grandinis liquefacta, humefacit terram, & sua frigiditate impedit fertilitatẽ eius, & infusa fructibus extinguit in eis calorẽ naturalẽ, siue calidũ, quo digerere debuerat frigidũ naturale in fructibus, & sic fructus crudus, & C indigestus remanens generat iumentis nauseam, & abominationem. Sed pluuia quantumcunque sit magna, & grossa, cũ tamẽ sit calida, totũ oppositũ facit, quando, scilicet, sola venit, sic ꝙ grãdo eã non sequitur. Est enim pluuia bonę digestionis cum vapore aereo subtile, & terrestri & habet in se multum uaporis, ex quo fit & ideo optime terrã infundit, & si ledit aliquos fructus terrę, hoc non facit ratione suę qualitatis, sed vi percussionis. Et D ratione istorum per grãdinem pęna, vel status damnatorum intelligitur, quoniã illa pęna fructus, quos reperit, destruit, quia & si aliqua bona egerũt, illa mortificata nõ proficiunt illis, & facit terram istorum sterilem, quia ad bonũ amplius surgere non possunt, quod bene figuratũ fuit psal. 77. vbi dicitur & occidit in grãdine vineas eorum &c. Carbones autem ignis sunt pręmia bonorum, quia boni in Patria accensi amore Dei, totaliter feruntur in ipsum per intellectum & uolũtatem, in quibus maxime nostra formalis beatitudo consistit.

Ve. 27 psal. 17.

Ab increpatione tua domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

Increpatio exterior non proficit sine interiori inspiratione.

NOta ꝙ hic duo dicit, s. ꝙ peccatores
ad dominum sunt conuersi, s. per
increpationem & per inspirationem, &
ꝙ exterior increpatio non valet sine in-
teriori inspiratione, quod patet ex mul
tis: primo, quia non cohibet voluntatem
peccandi, sicut enim in animali excessus
caloris naturalis indiget frigore tempe-
rante, ad quod non sufficit frigiditas ae-
ris circundantis, nisi intus per inspiratio
nem ingrediatur ad cor, & si huius attra
ctio impediatur, animal suffocatur. Sic &
inordinata uoluntas seu libido peccandi
per increpationem non corrigitur, nisi
interior inspiratio ipsam penetret inte-
rius, & a malo retrahat. Et ideo nisi ani-
ma hanc inspirationem ad se trahat, in
breui perit. Dicit enim philos. in lib. de
animal. ꝙ in gutture est duplex via, vna
qua transit cibus ad stomachum, & alia
qua ingreditur spiritus ad cor, & attra-
ctio secundæ viæ multo preciosior est:
quia si arctetur statim animal suffocatur.
Ita spiritualiter in nobis est vna uia qua
verbum Dei quasi cibus animæ intra mē
tem percipimus, & alia qua inspiratio-
nē spiritus sancti percipimus, & ista ma-
gis est necessaria, quia sicut dicitur Iob
32. Inspiratio omnipotentis dat intelli-
gentiam. Vnde Aug. 15. de ciuit. Dei c. 6.
dicit quod spiritus sanctus operatur in-
trinsecus, vt aliquid valeat medicina,
quæ adhibetur extrinsecus, alioquin e-
tiam si Deus sic alloquitur homines nec
interiori gratia mentem tangit, nihil
proficit homini omnis prædicatio veri-
tatis. Sic ille. Quemadmodum igitur fa-
tuus esset ille, & seipsum occideret, qui
inspirationem & attractionem aeris diu
tius impediret, sic & qui inspirationi di
uinæ obicem ponit: ideo cum quis se in-
flammatum sentit, statim os suū aperire
dēt in oratione, & inspirationē spiritus
attrahere, ps. 18. Os meum aperui, attra
xi spiritum. Secundo hoc idē patet, quia
exterior increpatio sine interiori inspirō
ne uirtutē bene operandi non tribuit. Si-
cut. n. oīs operatio vitalis siue animalis
exercetur mediante corpore eo quod di
citur spiritus, cuius principiū est in cor-
de sm Auic. I. cano. & sicut idem dicit 3.
can. Substantia propter quam cor crea-
tum est, est spiritus effusus calidus calidi
tate innata, & non nociua corpori, & ac-
cidit quoniam ex malitia complexionis
cordis, qñ est calida ut in morte, & resol
uatur, & conuertatur in fumum, vt ipse
dicit. Sic in proposito omnis actio sācta,
& meritoria, mediāte sancti spiritus gra
tia procedit, ad quam recipiendam fuit
cor humanum creatum, est aūt calidum
caliditate conuenienti naturæ, & non no
F ciua, quia amoris cælestis facit incendiū.
Si vero cor nostrum fuerit male comple
xionatum, quia nimis excedens in calo-
re proprio idest in amore sui inordinato
sicut patet in illis qui voluntatem suam
diuinæ voluntati præponunt, oportet ꝙ
ipsa inspiratio minuatur, & paulatim tō
taliter euanescat, igitur, & quod etiam
vitalis operatio tollatur.

Via in gutture duplex.

Cum sancto sanctus eris & cum uiro innocente innocens eris.

G DIcit Isydorus. 12. Ethymol. ꝙ natura
fœminarum talis est, vt quales in
concipiendo perspexerint, talem sobolē
procreant, & ideo prohibetur mulierib.
prægnantibus ne turpes animalium vul-
tus, vt simiarum intueantur, ne similes
fætus pariant. Vnde & columbarum dile
ctores ponunt colūbas depictas pulcher
rimas in locis, in quibus columbæ habi-
tant, ut earum intuitu generent similes.
Sic & anima nostra apta nata est talē fœ
tum. i. opera producere, quales sunt illi
in quibus conuersantur, & qualia sunt
H opera eorum, quos ex societate & cōsue
tudine intuetur. Et ideo conuersando,
cum bonis & ipsorum bona opera atque
exempla intuendo, boni nos quoque ali-
quatenus efficimur, & opera bona produ
cimus, sicut ēt conuersando cum malis,
mali quoquomodo efficimur. Ideo docet
Seneca epistola 104. quod ille qui vult a-
nimi sui vitia curare, debet abijcere om-
nes cogitationes prauas ex animo suo, &
omnem eradicare nequitiam. Qui enim
suis vitijs condelectatur, amplius efficiet
vitiosus. & deinde subdit ad propositum
simili-

similitudinem hanc. Sicut cōtingit homini habenti socios prauos, & sodales: pp quod & dicit. Te igitur emēda, onera detrahe, emēda desideria intra modum, saltem cōtinue omnem ex aīo erade nequitiam: & sequitur: hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro sordidoque cōiungeris: hærebit tibi tumor elatioq; animi, quādiu superbo conuersaueris &c. Vide eam epistolam. Vnde etiam Eccl.23. cum viro religioso tracta de honestate. Et nota ꝙ secundum Auicen.1.Can. Inter ægritudines distinguendum est, quia quædā sunt propriæ, quædam sunt societatem habētes: nā vnus morbus alteri morbo in ægritudine quandoque associatur, & vnum membrum alteri: nam oē membrum qđ alteri associatur propriè, cum vnum eorum alterum vicinum debite fuerit, socij sui recipit superfluitates. Sic cōformiter est quantum ad ęgritudines spiritua les. Nam quædam sunt nobis propriæ. s. ex mala dispositione nobis intrinseca originem ducentes: quædam verò insunt nobis per associationem alterius ab extrinseco: sæpe.n. contingit nobis, ꝙ propter debilitatem nostrā, quam habemus ad resistendum malo recipimus superfluitates, idest vitia sociorum iuxta illud 1.Cor.15. Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Et nota quòd facilius inficimur ex societate malorū, quam corrigamur ex societate bonorum: & plus nocet societas vnius mali, quam prosit bonorum multorum consociatio. Dicit philosophus in libro de Problematibus Ab ęgritudinibus quibusdam ægrotant approximantes, à sanitate autem nullus ex hoc quòd sano appropinquat curatur. Sic & in proposito. ideo dicitur Prou. cap.2. Erue te a via mala, & ab homine, qui peruersa loquitur.

Ver.23 Psal.17. *Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum?*

NOtandum quòd hoc verbum, vere nō possunt dicere peccatores quia verum Deum non colunt. Nam quilibet pro Deo illud colit, quod plus amat: & sic gulosus ventrem habet pro Deo: auarus diuitias: Luxuriosus carnis volupta-

A tes. Vnde ait de gulosis Apostolus Philip.3. Quorum Deus venter est. Et 1.Roman. Seruierunt potius creaturę quam creatori. Vnde peccatores dicentes se verum Deū colere, sunt suo sensu decepti: & ratio est, quoniam sicut probat geometria, sphęra non potest tangere planum, nec è cōuerso, nisi in puncto: & quia punctus nō est sphęra, nec pars eius sequitur ꝙ non pōt tangere sphęram, nec partem eius, quāuis aliquid eius contingat. Sed concauum pōt tangere sphęram, vel in toto, vel in parte, & ratio huius est quia B tangens & tactum de quanto se contingunt adinuicem figurata sunt: planū autem & sphęricum non sunt adinuicē configurata &c. Sic & in proposito. Nā Deus veluti sphęra est propter plenitudinem suæ perfectionis. Vnde fertur dixisse Empedocles philosophus: ꝙ Deus est sphęra infinita: cor vero humanum vel mens humana est quasi vas vacuum naturaliter: sicut patet ex eius capacitate, quia figura talis, sicut patet per demonstrationē geometricam capacior est omnium figurarum, sic & mens nostra, quę secundum C Aug. eo imago est Dei, quia eius capax esse potest. Patet etiam hoc ex figuratione cordis, quod ad imitationem & similitudinem sphęrę, & vasis vacui figuratū esse cernitur. Et ideo in tali corde recipitur id quod retinet secundum figuram naturalem. Et ideo sphęra est quę Deus est, recipi & contingi potest a corde nostro immediate & secundum se totum, vel magnam sui partem tanquam a vase sibi configurato. Vnde de tali corde dicitur Eccl.50. Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide precioso. Verū istud D vas in aliquibus igne cōcupiscentię prauę sic liquefactum est, vt amissa, figura cōcaua & naturali redigatur in planum nullius magni contentiuum: & ideo non contingit sphęram istam quę Deus esse dicitur, immediatæ nec in se tota, nec in aliqua sui parte, sed tantum in puncto, quod est aliquid eius sphęræ. Est autem punctus iste aliquid bonum creatum. Vnde Aug. dicit lib. de cognitione verę vitę: Deus est inuisibilis, & est totam vitam, totam sapientiam, totam ęternitatem, simul & ęqualiter possidens, & omnem

Peccator Deū verū nō colit nec habet.

Deus sphæra assimilatur: anima vasi vacuo.

omnem creaturam istam ad instar pũcti in se continens. Hunc igitur punctũ solum contingunt mali, & tñ nullus partẽ Dei, Iob 21. gaudiũ hypocritæ ad instar puncti: non igitur verum Deũ colunt, & ideo eis possunt omnes gentes idest omnes dæmones insultare, dicendo illud ps. 113. Vbi est Deus eorum? Et benè gloriatur illud dicere Deut. 32. non.n. est Deus noster, vt dij eorũ: sed Deus noster in cęlo omnia quæcunque voluit fecit.

Ver. 135. Psal. 17. *Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ: & dextera tua suscepit me.*

Dextera Christi multasignificat.

DVbitandum. Cum filius Dei sit dextera Dei, quomodo de ipso dicitur Marci c. vlt. & dominus quidẽ Christus assumptus est in cœlum, & sedet ad dexteram Dei? nunquid sedet ad dexteram sui ipsius? Ad cuius euidentiam sciendũ, ꝙ dextera vt applicatur filio Dei, multa significat quæ sibi conueniũt per dexterã .n. primo significatur diuinitatis honor & reuerẽtia, & sic dicitur ps. 62. Dextera tua suscepit me, quæ sunt verba hominis Christi quia eius humanitas, ad honorem diuinitatis fuit assumpta. Secundo fęlicitatis valor & excellentia. Psa. 15. Delectationes in dextera tua vsque in finẽ. Tertio auctoritatis potestas iudiciaria psa. dextera tua inueniet omnes qui te oderunt, illos, s. iudicando. Ad vidẽdum ergo quomodo Christus sedet ad dexteram patris: sciendum ꝙ Christus cõsideratur tripliciter. Vel vt Deus, vel vt Homo, vel vt Deus homo; si ergo accipiatur dextera primo mõ, sic Christus sedet ad dexteram Patris, tanquam Deus, quia. s. sic est cum Patre vnius substãtiæ, & per consequens vnius honoris, & reuerentię cum illo, quod ostẽdit Apostolus Heb. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantię eius portansq; omnia verbo virtutis suæ purgationem peccatorum faciens sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Si autem accipiatur dextera secundo modo, sic Christus sedet ad dexteram patris vt homo, quia sibi inquantum homo potior, & maior beatitudo, quam alicui alteri est communicato, & ideo Apostolus probans il-

Christus sedet ad dexterã Patris multipliciter.

E lum maiorẽ beatitudinẽ habere, quã aliquis Angelorũ dicit supra. Ad quẽ autẽ Angelorum dixit aliqñ sede à dextris meis &c. Supple sicut redempto homini? Vbi glosa sede à dextris meis. i. in potioribus bonis meis. Si aũt accipiatur dextera tertio modo, sic sedet Christus ad dexteram Patris in quantũ Deus homo, quia homini assumpto iudiciariã potestatem contulit Pater quoslibet iudicandi, secundum illud Io. 6. Pater omne iudicium dedit filio. Et apostolus ad Ephes. 1. dicens, Pater constituit eum ad dexterã suam in excelsis siue in cœlestibus supra
F omnem potestatẽ, & principatum, & omnia subiecit sub pedibus eius. Et ex prædictis apparet qualiter Christus dicitur dextera, & qualiter sedet à dextris Dei.

Et præcinxisti me virtute ad bellum. ver. 40 Psal. 17.

Bellũ vitiorũ contra nos.

VBi sciẽdum, quòd peccata, & vitia continuum contra nos agitãt bellum, dum vnum peccatũ ad aliud trahit, dum robur animæ euacuant, & vitã spiritus occidunt: vnde & vasa iniquitatis
G bellantia dicuntur Gen. 49. In consilium eorum non intret anima mea, quia in furore occiderunt virũ, & in voluntate sua suffoderunt murum. Ipsa .n. vitia virum occidunt, quia vires eneruant aĩæ; murũ suffodiunt, dum gratiam aĩæ murum & custodiã tollunt. Et ideo contra vitia sic cõtra nos bellãtia assumere debemus Arma bellica more illius strenui bellatoris Iudæ Machab. de quo, 1. Machab. 3. dr̃, ꝙ succinxit se arma bellica in prælijs, & protexit castra gladio suo. Vnde notãdũ ꝙ per Iudã Machabæum rectè figuratur
H quilibet fidelis varijs bellis vitiorũ pulsatus, qm̃ vt apparet ex discursu librorum Machabęorũ, Iudas inter cætera habuit septem bella famosiora, per quæ figurãtur aperte septẽ bella vitiorum: Primum fuit bellum peccati turbationis & iracũdiæ: 2m liuoris: & inuidiæ: tertium cupiditatis, & auaritiæ: quartum, torpositatis, & acidię: quintum, voluptatis, & luxuriæ: sextum, gulositatis: septimũ, ambitionis, & superbiæ. Cõsimiliter & omnia ista vitiorum bella spiritualiter nos impugnant. Primum .n. bellum, quod habuit

Bella septem vitiorum.

buit Iudas, fuit contra Apollonium ducẽ Samariæ, de quo 1. Machab. 3. dicitur. Congregauit Apollonius gentes ad bellandum cõtra Israel, & cognouit Iudas, & exiuit obuiã illi, & occidit illũ, & gladiũ Apollonii abstulit Iudas, & erat pugnans in eo cũctis diebus. Per hoc enim bellũ iracundiæ significatur, Apollonius enim interpretatur miraculũ siue admirabilis, & quæ res est magis admirabilis quam iracũdia, per quã iracundus mirãda, & mostruosa dicit, & facit, quæ hominem manente forma corporis exterius, intus in crudelem bestiam mutat. Huius Apollonij gladius est iracundi hominis lingua mordax, & acuta psal. 63. Lingua eorũ gladius acutus. Sed iste proprio gladio occiditur, quia propria lingua condemnatur Matthæ. 10. Ex uerbis tuis iustificaberis & ex uerbis tuis condemnaberis, hoc gladio bellum iracundię superat, qui patienter sustinet uerba iracundi Prouer. 17. Melior est uir patiens uiro forti. Et de tali dicitur illud 3. Reg. 2. Effudit sanguinem belli in pace, & posuit cruorem belli in balteo suo. Secundum bellũ est liuoris, & inuidię figuratũ per secundum bellum quod gessit Iudas, scilicet, contra Seron, de quo 1. Mach. 4. dicitur, qđ ait Seron faciam mihi nomen, & glorificabor in Regno & debellabo Iudam. Et tamen sequitur contritus est Seron & exercitus eius in conspectu Iudę. Seron. n. interpretatur cantans tristitiã, & significat inuidum, qđ sicut de alieno bono tristatur, sic de eorũ miseria lætatur, & cãtat. Interpretatur, insuper Serõ Carbo murmurantiũ, qđ competit etiã detractoribus, & tales bellatores inuidi, & detractores, bellãt proditorie, quia nõ in facie communiter, sed post, & a tergo bella mouent, de quibus dicitur 1. Paralip. 19. Intellexit Ioab bellum ex aduerso & post tergũ contra se fieri, tertiũ est bellũ acidiæ quod est figuratum per tertiũ bellum Iudæ, de quo 1. Machab. 3. dixit Iudas, Melius est nobis mori in bello, quã uidere mala gentis nostræ, & seqtur c. 4. Quomodo fugatus est Gorgias. & significat bellum acidiæ, quoniã Gorgias interpretatur diuidens luctam, uel præcisio luctantium, & significat ociosos, q

A in præsenti quietẽ quærentes, a lucta & bello spiritu ali se vertũt scientes, q diabolus illos bellãdo pulsare negligit, quo quieto possidet iure. Tales enim quãuis bellando diabolo possint contradicere, tñ viso belli labore statim ad aduersarium se subiiciendo conuertunt. De quibus dicitur psal. 77. Filii Ephren intendentes arcum conuersi sunt in die belli. Quartũ autẽ bellum est luxuriæ, q similiter figuratũ est per quartum bellum Iudæ contra Lysiam, de quo 1. Machab. Cõgregauit Lysias exercitum, ut debellaret B eos, & sequitur, qđ in bello a Iuda fuit superatus, Lysias enim generans uel generatus interpretatur, & significat peccatũ Luxuriæ, qđ circa generatiuam partẽ versatur, & tales decipiuntur, quia huius belli mala non aduertunt, de quibus Sapient. 14. dicitur quod in magno uiuentes insciẽtiæ belle, tot & tam magna mala pacem appellant, & quod de bello luxuriæ intelligat subditur, neque uitam neq; nuptias mundas custodiunt. Quintum bellum est gulositatis, quod figuratũ est per quintũ bellum Iudæ contra filios C Esau, de quo 1. Machab. 5. dicitur. Et debellabat Iudas filios Esau in Idumea. Esau. n. qui pro edulio lentis primogenita sua vendidit bellum gulæ significat, & quia peccatum gulę communiter hominẽ ad inopiã ducit, ideo de tali bellatore dicit Eccl. 26. Vir bellator deficiẽs per inopiã. Sextũ est bellum Auaritię figuratum per sextũ bellũ Iudæ, qđ habuit cõtra Timothæũ de quo 1. Machab. 5. dicitur. & uidit Iudas quod incæpit bellũ, & D clamor belli ascendebat ad cælum, & cognouerunt castra Timothæi, qđ Machabæus esset & fugerunt a facie eius. Timotheus qui benefaciens siue beneficus interpretatur, significat auaros per contrarium, sicut Ioan. 5. Pisc na dicitur a pisci bus, cum tamen piscibus careret, sic etiã auarus dicitur quãdoque beneficus, cum tamen nulli bonum faciat, quin aliorum rapere facultates potius studet, contra quos dicebat Iudas 1. Machab. 4. Non concupiscatis spolia, quia bellum cõtra nos est. Septimum bellum est Superbiæ, quod figuratum est per septimum bellum Iudæ, quod habuit contra

norem, de quo 1. Mach. 7. Conuerterunt E bellum. & contrita sunt castra Nichanoris, & cecidit ipse primus in bello. Nichanor. n. qui interpretatur stans lucerna, superbos significat, qui supra cæteros stare volunt, & apparere lucentes: vnde de bello superborum potest dici illud 1. Machab. 14. ꝙ induebant se gloria & stolis belli. Ecce ergo quot bella vitiorum nos infestāt, sed omnia hæc adiutorio Dei superamus ps. 45. Auferens bella vsq; ad fines terræ. q̄d hic clare notatur a ps. dicēte. Et præcinxisti me virtute ad bellum.

Ver. 24 psal. 17. *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum: & odientes me disperdidisti.*

VEl aliter hoc etiam potest intelligi de illis qui primo Christum persequebantur, sed prædicationibus & miraculis superati, & cōuersi Christum sequebātur: qui dorsum alicuius respicit, sequitur ipsum, Et istum intellectum hic habet Augustinus, dicēs. *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum* .i. inimicos meos cōuertisti, & dorsum eos mihi esse fecisti, .i. vt sequerētur me. De obstinatis aūt sub- G ditur. *Et odientes me disperdidisti*. idest, illos autem qui obstinati in odium Christi perdurauerunt, disperdidisti. Hic aūt notandum ꝙ Christus perfecte de suis hostibus triumphauit, quod ostendit dicēs, *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum*. Fuit enim consuetudo Romanorum vt victores hostium ad vrbem reuertentes, si erat victoria multum excellens, in curru veherentur, & post ipsorum currum sequebatur magna multitudo captiuorum: & talis honor exhibitus victori vocabatur triumphus. Et sicut dicit Valer. lib. 2. Lege Romanorum cautū est, ne cui honor iste concederetur, nisi quinq; millia hostium una die occidisset. Et ideo ad denotandum quòd Christus perfecte vicit iudæos, & omnes suos hostes dicit patri. *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum*: q̄d quidem ad gloriam Ascensionis maxime referri potest. Tunc enim Christus post habitam victoriam est reuersus ad vrbem, idest, in cœlum in curru suæ humanitatis glorificatæ Gen. 46. Iuncto Io... ascendit obuiam patri, & istū

Triumphus à Romanis quibus dabatur.

currū multi sequebātur captiui, quos ipse bellando ceperat psa. 66. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem &c. Sic & nos si perfecte vincamus hostes nostros ponemur in curru, quia corpori nostro perfecte dominabimur. Currus iste iungitur, q̄n corpus prius incineratū suscitabitur: & tunc ascendemus obuiam patri, quia. 1. Thess. 4. rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera. Habebimus aūt post nos quasi captiuos & ligatos omnes, qui nos hic tribulant, quia ligatis manibus & pedibus mittentur in tenebras exteriores: F nam illæ tenebrę a tergo nostro erunt, & non in facie ps. 20. Pones eos vt clibanū ignis. Ecce qualiter Deus inimicos nostros dabit nobis dorsum & oēs odiētes nos, i. Cpm, vltimate odiēdo dispdet, &c.

In omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum. ver. 5 psal.

FAma prædicationis Apostolorū exiuit in omnem terram. Ad huius autē psalmi declaratione dicit Lyranus, ꝙ ēt viuente B. Petro Apostolo fides Christi prædicata est vsque in Franciam quæ est in vltimo climate versus occidentē, vnde & Senonis fundata fuit ecclesia in nomine beati Petri cum adhuc viueret, & ipso viuente fuit consecrata. Cum igitur Apostoli aliiq; discipuli, exierint de Hierusalem ad publicandum euangeliū per orbem, vt eis imposuerat Christus Act. 1. dicens, Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Hierusalē autem sita est in medio climate mūdi: ideo consequens est, ꝙ sicut euangelium publicatū fuit viuente Petro Apostolo vsque ad H vltimum clima versus occidentem, quòd consimiliter prędicatū fuerit versus alias partes mundi. Non est autem credibile ꝙ fides Christi in tam paruo tēpore per totum orbem fuerit prædicata per apostolos virtute diuina, si consideres exempla naturalia absque miraculo uisa. Fertur enim quòd sunt quædam columbæ, quæ nunciorum vice litteras domesticorum suorum sub alis portantes, quæ modico tempore multa terrarum spacia transeunt, quæ maxime sunt necessariç

Fides p̄dicata fuit ... Franc... Petro... uente ... ecclesi... illius ... mine ... data ... consi... ta.

Colūbæ & hirundines nūcij ... sperti...

sariæ quando per terras hostiles alij nũcij transire non audent, ut dicit Plin. lib.11. dicit.n.in opositione Mutinensi Decium Brutum epistolas ligatas pedibus columbarum in castra consulum transmisisse. Consimiliter narrat eodẽ libro de hirundinibus. consimili propositio fuit de Spirituſancto & Apostolis, quibus alligabit Spiritusſanctus litteras, quia eos impleuit notitia scripturarũ, vt sic mira celeritate per terras hostiũ verbum Dei, & uoluntatẽ ipsius in modico tẽpore in finibus & vsq; ad insulas insinuarent: quod Isa.c.60.admirans ait, qui sunt isti qui ut nubes uolãt & quasi columbæ, &c. Et hoc est quod de ipsis hic dicitur, ꝙ in paruo tempore. *In omnem terram exiuit sonus eorum.*

Ver.266 Psal.18. *Et erũt, vt cõplaceãt eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in cõspectu tuo sẽper,*

VVlt psal. dicere si mundaueris me à delicto maximo.i.a peccato superbiæ, tunc non curabo, ut placeãt hoĩbus eloquia mea i.orationes meæ, sed solum tibi, qa intentio mea erit nõ placere hominibus, sed solum in conspectu tuo. Vnde hic Aug. dicet. *Et erunt, ut complaceant, &c.* Quasi dicat, si me nõ mundaueris ab hoc magno delicto, eloquia mea in cõspectu hoĩum placebunt, non in conspectu tui: superbia.n.omnis in cõspectu hoĩum vult placere, humilis aũt in occulto, ubi Deus videt vult placere, vt & placuerit hoĩbus, de bono opere illis gratuletur, quibus placet bonum opus, non tibi cui sufficere debet, quia fecit bonum opus. Sed boni solum in conspectu Dei placere desiderant dicentes, gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Ad cuius declarationem notandũ, ꝙ homo in peccato existens nõ potest orãdo emittere eloquia, q̃ placeant Deo, nec rationabilia, sed solũ vocem bestialẽ emittet, q̃ Deo nõ placet, ideo oratio, ut placeat, munditiã debet habere. Vt.n.narrat Seneca lib. 5. De clementia homo quidam Tyrannus tantæ crudelitatis fuit, ut inclusos Tauris Aeneis hoĩes, ignib. subiectis urgebat, vt mugitus ederent, sed verba formare non possent. Vbi tangit Seneca crudelitatẽ cuiusdam Tyranni, s. Pha-

Peccator orãdo uocem humanam non hẽt sed best.

E laris, qui secundũ Orosium homines torsit hoc genere tormentorum: quia ponebat eos in fornace habente figuram Tauri, vt sic propter concauitatem æris & eius figuram, vox hominis inclusi potius videretur mugitus Tauri quam Vox hominis, quod ideo faciebat ne vox querulosa torti hominis, ipsum ad misericordiam prouocaret, sic & Diabolus, qui dicitur homo Matth. 13. Inimicus homo hoc fecit, sed est crudelis, & pessimus Tyrannus: quia semper circuit quęrens, quem deuoret. Illos quibus
F per peccatum dominatur, sic includit, vt voces humanas ad misericordiam inclinantes, proferre non possint, Caro enim nostra variis concupiscentiis incensa, est quasi fornax suppositis ignibus inflammata, in qua includuntur peccatores, qui non cogitant nisi quę carnis sunt. & ideo tales orando nõ possunt formare nisi voces bestiales non humanas, quibus Deum ad compassionem inclinent. Ierem. 50. Effusi estis super herbã sicut vituli, & mugistis, vt Tauri. Tales ergo suis uocibus, & orationibus Deum
G ad misericordiam non prouocant, quibus dominus dicit Isa. 1. cum multiplicaueritis orationes uestras non exaudiam uos, & hoc notans psalm. dicit ꝙ si ero mundatus a delicto maximo. *Tunc erunt ut complaceant eloquia mea*, &c. Notandum autem quòd diuinus cõspectus accipitur dupliciter.s. quandoque pro Dei cognitione, & sic omnia tam bona quam mala, virtutes, & vitia in conspectu Dei consistunt. Psal. 118. omnes viæ meę in conspectu tuo. Quod ostendit glossa super illo verbo ad Hebr.4. om-
H nia nuda & aperta sunt oculis eius, dicens conspectu Dei nulla creatura inuisibilis est, sed omnia, scilicet cęlestia, terrestia, & infernalia, nuda sunt, & aperta, idest, discooperta, reuelata, & manifesta, quia ex omni parte, plane visã, & cognita oculis eius, idest, conspectui filij Dei, ad quem nobis est sermo, idest, cui oportet nos reddere rationem de omnibus operibus, intentionibus, & cogitationibus nostris. Secundo accipitur Dei conspectus pro cognitione approbationis, & isto modo solum bona, quę appro-
ba-

Diui cõspectus secundus accipitur .s. pro notitia, & pro approbatione.

bat in conspectu eius esse dicuntur, & sic illa oratio in conspectu Dei dicitur esse, q̃ ab immaculato corde procedit sic.n. de oratione iustorũ dicitur psal. 139. dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, & isto modo hic accepit psal. Dei cõspectum cũ dicit. Et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. E

Ver. 17 psal. 19. *Domine, saluum fac regem, & exaudi nos in die, qua inuocauerimus te.*

Christus Rex noster in uero rege qua requirantur.

NOtandum qđ, Christus dicitur rex propter duo, quæ in uero rege requirũtur ut a Tyranno distinguatur, Requiritur enim ex parte plebis, ut habeat liberum cõsensum, ut. s. illa uolũtarie subiiciatur, quoniam ut dicit Philosophus 5. Polit. Regnum est principatus uoluntarius, si autem per fraudem principatur aliquis vel per uiolentiam, hic Tyrãnus esse dicitur non rex, & ex hoc uide differentiam inter regnũ Christi & Diaboli, & regẽ Christum & regem Diabolũ quia Christus regnat solum in uolentibus & amãtibus eius principatum, vnde Apostolus de Deum diligentibus ait. Iustis non est lex posita. i. tanquam inuitis imposita, sed uolũtariis liberaliter data, quo suauiter imposita. Vnde & pulchre, dicit, tollite iugum meum super uos, ac si diceret non impono inuitis, sed uos tollite si vultis, alioquin non requiem, sed laborem inuenietis, & Chrysosto. super Matth. Hom. 9. Iustum regnum est, quando & Rex vult habere homines sub se, & homines cupiunt esse sub eo. Quando autem Rex per uiolentiam homines sub se esse cogit, illud quãtum ad ueritatem non est regnum, & ideo quamuis Deus homines sub sua potestate habeat, tamen solum uolentes recipit, ne sit Tyrannus sed Rex. Diabolus autem proprie Tyrannus est, qui & nolentes compellit uoluntatem suam facere. Ideo de Christo Rege dicitur psal. 95. Dominus [illegible] exultet terra. Secundum quod requiritur ad verum Regem est ex parte ipsius [illegible] paternus affectus, dicit enim Philosophus [illegible] Polit, quod pater pricipatur filiis Principatu regali, & quod Rex debet esse quasi Pater subditorum, sicut F

Homerus vocauit Iouem Patrẽ hominũ volens innuere eius beneuolentiã ad homines, & Seneca libro 1. de clemẽtia ait. Hoc qđ parenti & Principi faciendũ est, quem appellamus Patrem Patriæ. Cætera eni m nomina honori data sunt. Sic & Christus erga homines paternum ostendit affectum dicens, Pater noster qui es in cælis &c. Adueniat regnum tuum. Pater igitur ꝙ Christus est uerus Rex, ꝓut Rex distinguitur a Tyranno, & ideo sibi debemus amorem & timorem. Dicit Ambrosius in Exameron. qđ Apes habẽt regẽ, quem summa custodia defendunt, & pro suo Rege perire pulchrum putãt, & nos igitur multo magis si mori oporteat pro rege nostro, id pulchrũ reputare debemus, quia de ipso dicitur Ierem. 10. Ipse est dominus dominãtium, & Rex sempiternus Notandũ ꝙ regnũ Christi incepit in Mõte Sion. Vide ps. 2. & ibi ꝙ multiplex est Rex, & in se multa dẽt habere.

Ver. psal. *Quoniam tribulatio proxima est, & non est qui adiuuet.*

G EX supradictis elici potest, quod si Christus pro nobis tantam tribulationem sustinuit, ut etiam mortem Crucis subiret. Nos peccatores ad omnẽ tribulationẽ ꝓ peccatis nostris sustinẽdam debemus esse parati, maxime, q. a tribulatio nõ solũ patientes purificat, sed multo fortius ignẽ diuini amoris in nobis accẽdit, quia mala, quæ nos hoc premunt, ad Deum nos ire compellunt. Est enim imaginandũ de Diabolo sicut de uno fabro secundũ illud Esa. 54. ego creaui fabrum cuius folles sunt diuites impii & persecutores, carbones sunt persecutiones, & tribulationes, ps. Cadant super eos carbones in miseriis nõ subsistent. Pauper vero est sicut metallũ purgandum & probandum. Sicut igitur faber mediantibus follibus accendit carbones, qui metallũ igniũt, sic diabolus mediãtibus diuitibus inflammat & excitat ꝑsecutiones contra pauperes, ex q. bus sequitur eorũ in amorem Dei incensio & inflammatio, & sicut folles implentur spiritu quando sursum eleuãtur, & quando deprimũtur, flatum incendentem emittunt, sic impii superbia H

bia implentur quando eriguntur,& quã do ipsorum voluntati resistitur, statim persecutiones mouent. Et sciendum, ꝙ ignis accenditur dupliciter. Vno modo per flatum. Vñ Philosophus libro de Problematibus dicit ignẽ ventus resuscitat, & auentatus ignis ex modico multus fit, sic superbi ignem accẽdunt. nã ipsi spiritu superbiæ inflati sunt, & flatũ magnũ faciunt, quia sicut dr. Prouer. 11. Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia, & ex hoc suscitatur ignis persecutionis, & ex cõsequenti diuinæ dilectionis. 2. Machab. 9. super hæc autẽ superbia repletus ignem spirãs aio in Iudæos &c. Alio modo accenditur ignis per motum, nam motus calefacit: superborũ autẽ est inquietare, & mouere volentes viuere pacificè. Vñ 2. Machab. 12. Non sinebant eos in silẽtio agere, & quiete, & ideo suo motu, & inquietatione alios incẽdunt, & similiter quare incẽduntur pauperes? p p duo. s. quia sunt sicciores quam diuites, nam diuites abundant duplici humore scilicet, iniquitatis, de quo psal. torrentes mei conturbauerunt me, & affluentiæ temporalis, Naum 3. eius diuitiæ in Mare, & ideo si diuites deberẽt clarè ardere, oporteret primò, ut vterque humor deflueret virtute ignis persecutionis, sicut videmus in lignis viridib. igni applicatis quæ postmodum flamescunt. Sed pauper cum sit continuè in casu illo de quo Isa 41. egeni & pauperes quærunt aquas, & non sunt, lingua ipsorum siti aruit. Item quia pauper est inde tenerior etiam causa est propter multum laborem & cõuictum tenuem; quæ duo solent attenuare Eccl. 31. laborauit pauper in diminutione victus &c. diuites autem sunt grossiores 2. Paralip. 10. minimus digitus meus, est grossior dorso patris mei. Non est igitur mirum si pauperes faciliter accenduntur ad flammam diuini amoris, Gen. 41. crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.

Ignis accenditur dupliciter s. p flatum, & per motum.

...r 30s ...al. 21

Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio uentris mei.

...ra si...ficat ...riosã ...ginẽ ...riã, ne.

NOtandũ, quòd cera significat gloriosam Virginem multiplici ratione. Primò, quia cera est aptissimum fo-

A mentum luminis, sic & beata Virgo Maria, quę propter excellentiam suæ lucis uocata est Maria, idest stella Maris. Bernar. super Missus. Ipsa est nobis illa stella cuius radius illuminat orbem, cuius splendor fulget in supernis, & inferos penetrat, terras illustrans & calefaciens mentes magis quam corpora, fouet uirtutum exemplis, & in huius signum, lux fidei in ipsa sola remansit tẽpore Christi mortis. Secundo, quia cera est domus mellis, sic & beata Virgo Christi, qui dicit Eccles. 24. spiritus meus super B mel dulcis. nam domus pudici pectoris, templum repente fit Dei. Sicut enim Apis secũdum Philosophum 8. de animalibus de floribus cerã colligit, vt cella futuro melli præparetur, sic spiritus sanctus hãc Virginẽ de Patriarchis Regibus, & Prophetis ꝑpagari voluit, vt filio Dei incarnãdo, tanquã melli suauissimo domus fieret. Vñ Ber. vbi supra. Neque. n. nisi in deuotissimo atque hilarissimo corde, tanto se capere poterat dulcedinis & hilaritatis affluẽtia. tertio q̃a cera est apta claudendis litteris, atque C scribendis, Vñ Isydorus 6. Ethymol. Ceræ litterarũ sunt materia paruulorum, nutrices ipsæ dant ingeniũ pueris primordia sensibus, sic & beata Virgo que cõseruabat oĩa verba, quæ de filio suo erant scripta cõferens in corde suo imò ꝙ magis erat mirabile, qñ verbum Dei clausit corporaliter in vterò suo. Vñ idẽ ubi supra loqués in persona huius uirginis dicit, ne fiat mihi verbũ scriptum & mutũ, sed incarnatum & viuum, idest nõ mũtis figuris in pellibus mortuis exara- D tum, sed in forma humana meis castis visceribus impressum, & hoc nõ mortui calami impressione sed spiritus sancti opere, hæc ille. Hæc aũt Cera liquefacta est duplici igne. s. dilectionis, quo super cæteros fuit magis dilatata. Vñ Ber. super Cant. Hom. 29. Est sagitta electa amo[illegible] Christi, quæ Mariæ animam non so[illegible] confixit, sed & pertransijt, ut nulla[illegible] in pectore virginali particulam amore uacuam relinqueret, sed toto corde, tota anima, tota diligeret mente, & es[illegible] tia plena. Item liquefacta fuit ig[illegible] bulationis & passionis, [illegible]uo fil-

[M]aria duplici igne liquefacta fuit ut cera.

crematus est in ara crucis, vbi eam lique fecit resolutam in lamentis non imber spiritussancti, sed ignis Iudaicus. Vnde Origenes sup illud Luc. 2. Et tuã ipsius aĩam pertransibit gladius dicit B. Virgo Maria, & si Christum, utpotè Dei filium sponte propria mori, mortẽq; ipsum nõ dubitaret esse deuictură, ex sua tñ carne propagatũ, non sine doloris affectu potuit videre crucifigi, & Anselmus in oratione, sermonẽ patris ad filiũ dirigẽs ait. ego fruor delitijs, tu laniaris clauis: ego pomi dulcedinẽ, tu fellis, gustus amaritudinem, mihi ridens applaudit Eua, tibi plorans compatitur Maria, & ideo ipsa dicit Cant.5. Anima mea liquefacta est ut delectus locutus est scilicet cum in cruce alium filium sibi designaret dicens, Mulier ecce filius tuus. Ad propositum ergo, Christus propter immensũ amorem ipsius ad matrem, ipsam cor suum appellans dicit, *factum est cor meũ, idest* mater mea *tanquam cera liquescens* & hoc *in medio ventris mei*. s. ecclesiæ.

Ve.333 Psal.22 *Et ut inhabitem in domo domini, in longitudine dierum.*

Domus gloriæ nihil habet mundanum.

DE domo autem gloriæ notandum ꝙ in ipsa est perfecta sanctitas atque munditia propter quod dicit ps.93. Domum tuam domine decet sanctitudo &c. & Apocal.21. non intrabit in illam aliquod coinquinatum faciens abominationem. Narrat.n. Solinus ꝙ Romę erat domus Hercules sacra, in qua cum Hercules sacrificaret Deo suo, rogauit ꝙ neque Muscæ neque Canes ibi ingredi unquã possent, quod & factum est multo minus in domo cœlestis gloriæ quæ sola verè sancta est, neque Muscæ. s. homines mundiales, qui importune mundanæ solicitudini se ingerũt. [illegible] Musca est in extremo fluminis Aegypti [illegible] Esa.7. Corrupta est terra [illegible] Muscis, tales autẽ domum gloriæ non intrabant, quia dicitur [illegible] dominum, & recedet [illegible] Canes vero sunt homines carnales [illegible] de quibus Esa.56. Canes impudentes [illegible] nescientes saturitatem, isti etiã [illegible] domum non intrabunt, quia [illegible] bonum sumere panem filiorũ, & mittere canibus, Matth.16. Et Apoc. 21. foris Canes psal.93. Beati qui habitant in domo tua domine. de hac autẽ domo gloriæ notandũ, ꝙ s̃m diuersitatẽ meritorum, ipsa habet diuersitatem prę miorum Ioan.19. In domo patris mei mansiones multæ sunt, ꝙ dicit propter multiplicitatẽ gaudiorũ in ipsa existentium. Hæc .n. domus est mundissima pro pter fęcunditatẽ sanctitatis psal.92. domum tuã domine decet sanctitudo, &c. Vnde nullus nisi sanctus ibidem habitare potest. Vñ Augst. super Beati imaculati, scio quid vis, quia beatitudinem, si ergo uis esse beatus, esto immaculatus, Pulcherrima pp formositatẽ venustatis ps. 28. domine dilexisti decorẽ domus tuę &c. hoc ideo qa ibi nihil deordinatũ erit, ut ait Magister lib.4. dist.49. Ille solus beatus est, qui habet quicquid vult, & nihil mali vult, deordinatio aũt quoddam malũ importat. Delectabilissima ꝑ pter iocunditatẽ suauitatis Eccl.50. In magna domo auditus est sonus suauitate plenus, hoc ideo, quia, ut ait Aug.3. de summo bono in illa domo glorię non est mors, nõ luctus, non lassitudo, non infirmitas, non fames: non sitis, non ęstus, nõ tormentũ, non indigentia, non tristitia, sed ibi semper summa iocunditas & lętitia. Firmissima propter securitatem ęternitatis Ioan.8. Filius manet in domo in ęternum, securus autem nõ, quęlibet.n. beatus certus est de ęternitate illius habitationis, ob hoc enim dicitur ꝙ paulus in raptu non fuit beatus quia de æternitate illius Visionis non fuit securus. Latissima propter immensitatem capacitatis Baruc. 3. O Israel quam magna est domus domini, & ingens locus possessionis illius, immensus, & non habet finem vnde numerositate Ciuiũ non augustatur. Abũdantissima propter copiam sacietatis psalmus inebriabuntur ab vbertate domus tuę, & torrente uoluptat. tuę potab is eos, quia ut ait Aug.2. de Ciu. Dei In illa domo beata quiquid amabitur aderit, nec desiderabitur quod non aderit, omne quod ibi erit bonum erit, & quod omnino beatissimum est, ita semper fore, certũ erit. Incomprehensibilissima propter sublimitatem

Domus gloria multas habet c[...]ditiones

mitatem maiestatis vnde philosophorũ ingenia in ipsius consideratione sunt superata, vt ostendit Aug. in lib. de orando Deum dicens. Hæc fortasse iam quæ res quid sit ipsa beata vita &c. Delectabilissima pp felicitatem facietatis ps. 83. elegi abiectus esse in domo Dei magis quã habitare in tabernaculis peccatorũ, quia melior est dies vna &c. & ideo oĩbus prędictis consideratis ait Hierem. ꝙ nullum tempus longum, nullus labor durus videri debet, quo ęterna fęlicitas acquiritur. Nec mirũ. Qm̃ hæc domus est secura confugientibus, psal. 30. esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, ut saluum me facias. est preciosa contemplantibus psal. 21. lętatus sum in his quę dicta sunt mihi in domum domini ibimus. est fructuosa degustantibus psal. 63. replebimur in bonis domus tuæ, & ibidẽ inebriabũtur ab vbertate domus tuę.

ver. 342 psal. 23. *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.*

Notandum ꝙ quamuis iste psal. de malis Principibus loquatur puta de dæmonibus qui portas mortis, portas Inferni iubentur tollere, quæ non præualebunt aduersus ecclesiam, & exire à cordibus hominum, quæ inuaserũt. & similiter de prĩcipibus malis puta infidelibus hæreticis Tyrannis, quibus dr̃ *attollite portas vestras*, i. vitia vestra à uobis remouete, quibus Diabolus ad aïas intrat. *Et eleuamini portæ æternales*, i. Virtutes, & tunc reiectis peccatis, & exaltatis virtutib. Rex Christus ingreditur ad corda vestra possidenda, tñ vt mali principes boni fieri posśint notãdum est. Qđ quilibet bonus princeps multas bonas conditiones debet habere, s. prudentiam clariorem, iustitiam rectiorem, potentiam firmiorem, sanctimoniam meliorem. Misericordiam dulciorem. Primum patet quia secũdum Philosophum 3. Polit. Prudentia est propria virtus, principis, quod ponit Boetius 1. de Consolat. allegans Platonem dicentem, bonas fore Res publicas, si principes eius studio sapientiæ intenderent, quod faciebant an-

Boni prĩcipis conditiones.

Additio To. I.

A tiquorum nobiles viri, vt patet de Iulio Cęsare, & Carolo Magno, qui studio sapientiæ de nocte vacabant, & de die intẽdebant Reipub. gubernationi, vt in prologo Historiæ tripar. narratur de Theodosio Imperatore, & Policratus lib. 4. dicit ꝙ Romani Imperatores dũ Respub. viguit non meminit extitisse illiteratos &c. & Sap. 6. dicitur diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis, quia vt dicitur Eccl. 7. Sapientia confortat sapientem super decem principes ciuitatis. Secũdum patet, quia vt dicit Philosophus 4. Polit.

B qui vult principari secũdum principales principatus, debet habere amorem ad cõsimilem Politiam. Vide Senecam lib. 1. de clementia. vbi dicit inexpugnabile munimen principibus, amor ciuium, & Suetonius lib. de 12. Cæsaribus dicit, ꝙ Iulius Cęsar amorem militum suorũ promeruit, quia illis cõdescendebat, non. n. milites pro conditione, sed blandiore nomine cõmilitones appellabat, miroque modo, eos diligebat. & Val. lib. 1. c. 5. de Alexandro magno dicit, ꝙ cum vidisset quendam militem senem frigore confe-

C ctũ, surrexit de solio suo ꝓpinquo igni, & illum ibidẽ propriis manibus posuit. Tertiũ patet, quoniam 3. Ethic. dr̃ ꝙ itur ad iudicẽ, sicut ad iustum, quia princeps est custos iusti, & 6. Pol. dicitur ꝙ princeps debet esse ius in iuramentis. i. iurare debet princeps ꝙ non iniustè aget in populum, quia vt dicit Aug. 4. de Ciuit. cap. 4. Remota iustitia, quid sunt regna, nisi quædam latrocinia? Vnde antiqui principes etiam contra seipsos & proprios filios illam obseruabant uide Va libro 6. de Carundio qui seipsum ferr

D quo erat accinctus, seipsum occidit, ignorans legem latam quòd nullu ro accinctus consilium intraret sub na capitis, intrauerat rure veniens silium ferro accinctus. & ibidem de Zebente, qui sibi oculum vnum & lio vnum erui fecit, ne ambobus adul ter filius priuaretur propter com adulterium. Vide Aug. de Ciu. li & Val. 1. de Tarquinio superbo nius de Traiano. Aug. vbi sup quato. & Policrat. 7. cap. 11. Qd tet quia 3. Polit. dicitur

ti necesse est habere potentiam, qua cu- E stodiat leges. vnde Seneca libro de clemé tia primo dicit ꝙ princeps hæc tria sequi debet aut ut eum quem punit, emendet, aut pena eius cæteros meliores reddat, aut sublatis malis, cæteri securiores viuant, & non solum potentiã ex multitudine armatorũ sicut Dionysius Tyrannus habebat, cui Plato dicebat credo ꝙ multis nocuisti, quia à tot armatis facis te custodire, sed etiam ipse debet esse audax sicut de Iulio Cæsare dicit Suetonius vbi supra, ꝙ nunquam dixit militibus suis Ite, sed venite. Vide Aug. 5. de ciu. c. 25. de Constantino magno Impera- F tore. Quintũ patet, quia ut habetur 3. & 5. Polit. Meliores debent semper ad principandum eligi unde 5. Ethic. dr̃ ꝙ non est Rex qui per se non est sufficiens, & in oĩbus super excellens. Et Eustratius 1. Ethic. dicit, si in ciuitatibus, vel in gentibus potestatem habentes, non essent ẜm passionem viuentes, sed amãdo laborem laboriosè viuentes, & secundum seruitutem: non vtique sordidioribus subditorum ad seipsos ingressum concederent, sed abiicerent, & tunc malũ non augmen- G taretur, sed minueretur, sed qui in potestate sunt constituti, & hi sordidi sunt, & in passionibus voluptatum viuentes vt Sardanapalo simile sibiipsis familiares faciant, & malitiam crescere facient, & certè viuere vitiose magis vincit principes quã impetus hostium, sicut Val. de multis prob. lib. 9. c. 1. & Egisipus narrat [illegible]b. 1. ꝙ Herodes concionans coram Octa[illegible]no Augusto, qui vicerat Antonium, [illegible]ciderat, quia ille Antonius amore [illegible]patre Reginę Aegypti sororẽ Octa[illegible] repudiauerat, sic dicebat. Ille An- H [illegible]victus est uirtutibus tuis, plus ui[illegible] motib. suis, n̄ alis s. vicit cũ Cleo[illegible], uicit eũ Aegyptius amor, ui[illegible] Canopea .i. Aegyptiaca luxuries, [illegible] quia maluit cum Cleopatra [illegible] uiuere. Sextum patet. [illegible] super 1. Ethic. dicit, quòd [illegible] regere ciuitatẽ, nulla [illegible] indiget sicut liberalita[illegible] quę secundum ueri[illegible] ad Clementiam, & Sene[illegible] dicit ꝙ nullum

magis quam principem clementia decet, & Ouidius lib 1. de ponto Regia crede mihi res est, succurrere lapsis. Vñ clemétia Titi, dicit Egesipus ꝙ cum audisset in obsidione Ierusalẽ ꝙ mulier comedisset filium ex fame, fleuit dicens, ꝙ si Iudæi clementes sibi [illegible] fuisse[illegible], inuenissent et clementem. & Val. lib. 1. de Clementia Pompei narrat ꝙ eum uidisset regem Armenię, qui magna bella contra Romanos mouerat uenia deprecantem, supplicem iacere, passus non est, sed diadema eius capiti imponi iussit, & benigne verbis recreatum, cunctisque rebus reparatis, in pristinum gradum fortunæ ipsum restituit ęque pulchrum iudicans, & uincere, & facere reges, quia sicut dicit Policratus lib 4. sicut Citharedus facit consonantiam, non ruptis cordis, sed tentis proportionaliter uel remissis, sic oportet Principem moderari nunc rigore iustitiæ, nunc fauore clementię, & unanimes facere subiectos.

Si consistant aduersum me castra non timebit cor meum. Ver. 3 psal. 2[illegible]

NOtandum autẽ hic mysticè, ꝙ multiplex est castrum quod cõsistit aduersum, nos quod timere nõ debemus si sumus gracia suffulti .s. Castrũ humanitatis deprauatum quod est corpus uiatorum. Castrũ iniquitatis scelerate quod est dux superborum, & castrum uoluntatis non firmatę quod est cor singulorum. In 1. Castro corporis Deus animam humanam posuit ut ipsum custodiat, ne rebellet rationi, cui tñ semper repugnat, caro concupiscit aduersus spiritũ de hoc castro Matth. 21. Ite in castellum quod cõtra uos est, ut, s. ipsius corporis diligentem custodiam habeamus ut ostendit Ber. super illud Luc. 10. Intrauit Christus in quoddam castellum dicens est uulgare prouerbium &c. Secundum Castrum est iniquit. diaboli qui contra nos existit ut nos superet, quod si expugnare uolumus, necesse est ut nostra castra iuxta lapidem Christum ponamus. Cuius figuram habemus .1. Reg. 4. egressus est Israel obuiam Philistijm & Castramentatus est iuxta lapidem adiutorii.

Multiplex Castrũ aduersũ nos.

Castrũ corporis.

Castrũ diaboli.

Phili-

Philistiim enim quod cadentes interpretãtur, dæmones significãt qui de cælo ceciderunt, contra ergo castra ipsorum & nos castra ponamus iuxta lapidem adiutorii, idest iuxta Christum qui nõ solum castris nostris contra diaboli munimẽta adinuicẽ tribuit, sed et nos adiuuat, & defendit. Tertium Castrũ est, cordis nostri in quo omnia nostra seruare debemus. in his castris ueniens Deus per gratiam dæmonibus terrorem immittit. In cuius figurã dicitur 1. Reg 4. quod enim archa Dei uenisset in castra Israel timuerunt Philistiim dicentes uenit Deus in Castra nec mirũ quia enim Deus Castrũ cordis nostri ingreditur ex omni parte illud renouans contra dæmones fortificat ut ostendit Ber. ubi supra Huius castri cibus ad sustẽtandum sunt fructus spiritus. Itẽ facere uoluntatẽ patris, item uerbũ Dei quo pascũtur omnes sancti tam Angeli quam homines. Munimenta uero ad protegendum est murus conscientiæ, & antemurale patientiæ, & arma ad resistendũ hostibus sunt lorica fidei, scutũ, iustitiæ, & galea salutis & gladius spiritus quod est verbum Dei.

ver. 407 psal. 27. *Dominus adiutor meus, & protector meus, & in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.*

Tria requiruntur, ad impetrãdũ adiutorium Dei.

NOtandum qđ ad impetrandũ, Dei adiutoriũ tria requirũtur, quæ in præmissis verbis notantur. Quoniã talis debet habere plenam Dei confidentiam, Ideo *sperate in eo,* firmam caritatis amicitiam ideo, *omnis congregatio populi,* veram contritionis pęnitẽtiã. Ideo effundite corã illo corda, quibus habitis, talis habebit adiutorii diuini stabile assistentiam. Ideo sequitur *Deus adiutor noster in æternum,* primo requiritur plena Dei cõfidentia vt tota spes nostra ponatur in Deo. Ideo præmittitur sperate in eo, & non in creatura, quia in creatura spẽ ponere est desperate de Deo, & aduerte qđ sicut vera spes est causa adiutorii diuini, sic & ecõuerso, adiutoriũ Dei est causa spei, cũ. n. spes nõ sit sine gratia & meritis, quomodo possumus in ipsum sperare, nisi

Adiutoriũ Dei est causa nostra spei.

A nos ipse adiuuet qui nihil boni sine eius adiutorio possumus habere; ideo dicitur psal. 17. Deus meus, adiutor meus & sperabo in eum, hic. n. adiutoriũ præmittit ante spem, ex hoc ostendẽs quod ex adiutorio Dei oritur spes eius in nobis, sed in verbis prioribus spem pręmittit adiutorio quasi spes sit adiutorii causa dicẽs *sperate in eo,* & sequitur *Deus adiutor noster.* Est ergo notandũ quod sicut gratia est causa meritorũ nostrorum, & sic omnia merita nostra pcedit, sic & merita nostra sunt causa augmẽtationis & pfectio B nis gratiæ, quia ut dicit Magister lib. 2. dist. 26. Ipsa gratia per bona opera meretur augeri ut aucta mereatur perfici. Sic & in proposito, adiutorium Dei præcedit in nobis uirtutem spei, quia sine ipso sperare debite non possumus, sed consequenter ipsa spes per adiutorium Dei iam habita, est causa perfectionis, & augmẽtationis præhabiti adiutorii, q a quãto quis perfectius sperat in Deo, tãto amplius adiuuatur ab eo, & sic concordantur auctoritates prædictorum. Secũdo requiritur summa caritatis concordia ad ha C bendũ Dei adiutoriũ quia illos Deus maxime adiuuat, qui in caritate, & dilectione manant concordes, & hoc notat dicẽs *omnis congregatio populi,* quasi dicat, si [illegible] tis per caritatem uniti, sic sperare p[illegible] ritis, ut est sperandũ. Vnde per aua[illegible] separatus a Christi caritate, nec in Deo debite sperare potest, nec adiutoriũ Dei meretur habere unde de tali dicitur psal. 51. Ecce homo qui non posuit Deum a[illegible] iutorem suum, & ratio subditur, sed [illegible] D rauit in multitudine diuitiarum suar[illegible] & præualuit in uanitate sua, quod [illegible] dicit secundum glo. ibidem, quia [illegible] uanius eo, qui putat plus ualere [illegible] mum, quã dominum. Tertio requ[illegible] vera cordis pęnitentia, ideo dicit [illegible] *te coram illo corda vestra,* quid en[illegible] cor effundere, nisi pænitendo, cor p[illegible] chrimas exterius spargere vnde [illegible] dẽ ait, *effundite coram illo corda* [illegible] prauas cogitationes vestras, pe[illegible] fitendo, sperando bona, prec[illegible] niam, plorando ruinam. [illegible] enim cor effunditur, e[illegible] lite intus retinere ui[illegible]

dite & non peribit quod effunditis quia ex hoc, *Deus est adiutor noster in æternũ* quid ergo timeris inter malos. Et vere nihil habet timere qui prædictis modis adiutoriũ Dei habere meretur, quoniã ut dicitur psal. 90. Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli cõmorabitur, protectus aũt a Deo cęli, qđ formidare debet, propter quod cuilibet tali dicitur Isaiæ. 41. ne timeas quoniam ego adiuui te, noli timere, quia ego auxiliator tui sum & huius exemplum hic nobis dat Christus ostendẽs ꝙ Deus adiutor eius fuit propter spẽ in Deo habitam dicens, *Deus adiutor meus, in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.*

Ver. 46 psal. 30. *Viriliter agite, & confortetur cor uestrum, omnes qui speratis in domino,*

AVgustinus exponẽs hunc locum ait, *Viriliter agite*, i. nolite lassas manus in tribulatione dimittere non nunc genua uestra, *Viriliter agite & confortetur cor uestrum*, ad percipienda & toleranda omnia mala huius sæculi. Sed qui sunt quibus hoc dicit propheta. s. *Viriliter agite, & confortetur*, &c. nunq̃ ijs qui diligunt mũdũ. non, sed quibus dicit, oẽs qui speratis in dño. Attende aũt qđ uir ... dicitur a uirtute & fortitudi... quandoque a sexu, ut aũt dicitur a uir tute, tunc ab ipso dicitur uiriliter aduer ... idest virtuose & constanter. *Virili ter igitur agite*, idest uirtuose & constan ... quia, scilicet corde nostro in omnib. ... nostris custodiam uirilem, & ... non muliebrem, & inconstã... ut ostendit Greg. libr. 1. moral. c. 25. ... uiriliter agere nesciunt nisi illi, q ... custodia munire mentem nouerũt ... inopinata morte Isboseth ex ... dicitur, quia sacra scriptura non ... hostiarum sed hostiariã habuis... dicens, uenientes autem filii ... berechite, richa & banaam in ... domum Isboseth feruente die ... super stratum suum meri ... autem domũ, & hostia... triticum obdormiuit ... spicas tritici latenter, ... eum in inguine. Hostiaria enim triticum purgat cum mentis custodia discernendo, uirtutes a uitiis separat, quod si obdormierit, in mortẽ domini sui insidiatores admittet, quia dum discretionis sollicitudo, cessauit, ad interficiendã animam, malignis spiritibus iter pandit. Qui ingressi spicas tollunt, quia mox bonarum cogitationũ germen auferũt, atq; in inguine feriunt, quia uirtutem cordis delectatione carnis occidunt. In inguine quippe se rire est vitã mentis carnis delectatione ꝑforare. Nequaquã autem Isboseth iste, hac morte succũberet, nisi ad mentis aditum muliebrẽ custodiam deputasset, fortis nãque virilisque sensus præponi cordis foribus debet, ꝙ nec intelligẽtię somnus opprimat, nec ignorantia error fallat, vnde & bene Isboseth appellatus est qui custode fęmina, hostiũ gladijs nudatur, Isboseth quippe vir confusionis dicitur, vir autem confusionis est, qui uiriliter mentis custodia munitus non est, qui dum virtutes agere se extimat sub instantia uitia nescientem necant, tota itaque virtute viriliter muniendus est aditus mentis, ne quando eam insidiantes hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis. Hinc Salomon ait, omni custodia serua cor tuum, quando ex ipso uita tua procedit.

Ver. psal. *Fallax equus ad salutem, in abundantia autem uirtutis suæ non saluabitur.*

ISstum textum exponunt aliqui de homine iusto qui per iustitiam, & uirtutem suam nullo modo saluari potest, sed solum Dei gratia. Vbi notandum quod per ęquum significatur homo, cum ergo solum ille sit homo qui utitur ratione & secundum ipsam uiuit, sequitur qđ per ęquum, significatur homo iustus, quod autem per ęquum significetur homo, patet triplici ratione, scilicet ratione sui nominis singularis, suæ cognationis naturalis, suæ cõditionis corporalis. Primum patet quoniam in sacra scriptura æquus, æqua, æquum, idem est, quod iustum. Leuit. 24. æquum iudicium, idest iustum sit inter nos, si ergo æquus idem est ꝙ iustus, & nullo modo dici posset iustus

Aequus significat hominem

stus nisi à iustitia sibi formaliter inhærente, sicut nec albus nisi ab albedine, sequitur ꝙ cum in iustitia quæ est virtus moralis, & præclarissima. 5. Ethicor. solum insit bonum, ꝙ solus homo dét iustus nuncupari, & per consequens solus homo dici dét iustus, Eccl 31. æqua uita hominibus. Secundum patet, nō sicut homo naturaliter cognationē suam, à qua traxit originem, quo ad actum propagationis veneratur, vt cum ipsa coitū naturaliter abhorreat, vnde & de iure naturali nullus cum stipite a quo trahit originē, coire pōt licitè, quia nec matrimonium contrahere quātumcumque sit ab eo in gradu remoto, in tantū ꝙ ēt si Adā adhuc viueret, nulla mulier cum ipso cōtrahere posset, nec aliquis vir cum Eua, quia ipsi cæterorū omniū stipites fuerūt, & cæteri oēs ab illis descenderunt, sic & quasi consimili modo equus animal, inter omnia animalia bruta, in hoc imitatur hominem, vt nec filia equi cū patre, nec filius equæ cum matre coitum sustineat, ut dicit Magister de propriet. rerū li. 18. Vnde narrat Aristot. libr. de animal. c. 18. ꝙ quidam Rex Septentrionis habuit equam pulcherrimam, quæ peperit ei equum pulcherrimū, ex quib. duobus Rex voluit habere prolem, & omnibus modis quib. poterat inducebat equū, ut coiret cum matre operiendo faciem vtriusq;, ꝙ cum factum fuisset, & discooperirentur eorum facies, statim sicut equus nouit matrem, abhorrens ꝙ fecerat, præ dolore ab alto se proijciēs, se interfecit. Merito ergo ratione huius similitudinis per equum homo significatur. Tertium patet qm̄ equus inter cætera animalia, corpus suum sic hét dispositū ꝙ mediantibus quatuor tibijs corpus à terra multū tenet eleuatum in hoc figurans hominē qui seipsum per quatuor virtutes velut quatuor tibijs à terra. i. à terrenis debet eleuari, & sic oēs homines Iusti, & æqui, sunt illi equi de quibus dicitur Ezech. i. ꝙ per quatuor partes. i. ꝑ quatuor uirtutes, euntes ibant. Sic ergo per equum significatur homo iustus, de quo istū versum exponunt dicentes *fallax equus ad salutem*, ꝙ homo quantūcunque iustus mentitur, si ex iustitia sua, sibimet promittat uitam æternā, quæ opinio est moralis August. aūt magis literaliter dicit. *fallax equus ad salutem*, non. n. putare dēt dictum *fallax equus*, &c. quasi mendax sit iustus ad salutem, ꝙ velut iustus ad salutē mentiatur, nō enim scriptū est hic, vt falsum pro æquitate dicat, vel ut ly equus pro æquo homine vel iusto sumatur, sed equus animal quatrupes, quid est ergo *fallax equus ad salutem*? Idest mentitur equus q̃do promittit tibi salutē, sed nunquid equus alicui loquit, ut promittat salutem? sed cū tu uides equum bene formatum, & ueloci cursu prædotatū, ista omnia quasi promittūt tibi de illo salutem, sed fallunt si Deus non tuetur te, quoniam, *fallax equus ad salutem*. Vel per e quum accipe altū statum prosperitatis, qui mentitur homini promittens salutem, ut ipsum ab altiori statu, grauius cadere faciat, vnde ibidem August. ait, *fallax equus* &c. vel equum accipe etiam figuratè quam libet amplitudinem huius seculi, quem libet honorem, in quem superbius incedis cum altius ingredieris, & eo te non modo celsiorē, sed etiam tutiorem, falso putas, quomodo. n. te decipias nescis, tanto elisum grauius, quanto sublimius ferebaris &c.

Adam si viueres nō posset cum aliqua muliere contrahere.

Equus significat prosperitatē mūdi qua fallax est.

Vidi impium superexaltatum, & el[euatum] sicut cedros Libani.

NOtandum ꝙ hic cedrus [...] suæ altitudinis significat [...] Ambitionem, & superbiam, spec[...] nem & sciētiam, sanctitatem & [...] Primū patet, cedrus enim maxim[e] in libano nascit, arbores cæteras despiciens, sua proceritate se ir[...] erigit, quod proprium est superb[...] qui semper uoluntate multum v[...] cæteros mente despiciunt, quos t[...] Deus finaliter sua potestate cont[...] & damnat, de quibus dicitur ps[...] domini confrig. cedros [...], & c[...] dominus cedros libani, quo[...] dicit quia vox prędicationi[...] bos & altos humiliauit g[...] do eos ueritati fidei, & [...] fine humiliabit [...]

ad fidem cõuertendo. Bene.n.per cedrũ E
Superbiã significatur superbia nõ solũ quia est ar
bor altissima, sed ẽt nisi succisa, est inuti
lis q a in sua radice manẽs inutiles fruct⁹
facit, sed succisa, ualet ad ædificia. Sic &
superbia quæ radix est peccati in sua ra-
dice manens, inutiles fructus parit, sed
succisa valet ad ædificandũ tẽplum do-
mino, vnde de superbis expresse loquitur
hic psal. *Vidi impium superexaltatum &*
& eleuatum, &c. Secundũ patet, s. de ce-
dro scientiæ doctrinalis sicut.n. cedrus
sua altitudine arbores cæteras operit, sic
& doctores catholici altitudine suæ sciẽ F
tiæ operiunt oĩa arbusta legis antiquæ,
& de ista cedro in vinea ecclesiæ erecta
dicitur psal.79. plantasti radices eius, &
impleui terrã sequitur operuit Montes
vmbra eius, s. quoad umbrã legis anti-
quæ, & arbusta eius cedros Dei. Vbi glos
sa. Vmbra vineæ ecclesiæ quæ modo im
pleuit terrã operuit Montes. s. antiquos
prophetas, quia locuti sunt in figuris, vm
bræ enim eius est circũcisio, sabbatismus
&c. huiusmodi quæ prophetæ locuti sunt
dicentes, obserua sabbathum, circunci-
de infantẽ offer sacrificium arietis, vitu- G
li &c. ideo tunc operuit mõtes vmbra
eius, sed post vmbrã uenit veritas, quia
nunc arbusta eius operiunt cedros Dei,
[illegible]orum sacramenta & veritates ostẽ
[illegible] operiũt cedros Dei, idest catholicos
[illegible]res. Ista namque ecclesia crescendo
[illegible]it omnes prophetas figuris, nunc
[illegible] ritatis exhibitione operuit ce-
[illegible] Dei, idest sanctos doctores. Ideo aũt
[illegible] cedros Dei, quia aliæ sunt cedri
[illegible], idest superbi qui sunt cedri sæ
[illegible] non Dei, sicut sunt sancti docto- H
[illegible] Tertium patet, s. de cedro sancti-
[illegible] iustitiæ. Iustis.n. præcipuè dua-
[illegible] comparantur arboribus, scilicet pal
[illegible] propter radicis asperitatem & fru-
[illegible] longanimitatem, & cedro, propter
[illegible] dinem uitæ, & uirtutum immar-
[illegible] ratem, Sic & iustum hic asperat
[illegible] in supernis pulchritudo im
[illegible] coronabit, & tunc ista ce-
[illegible] incorruptibilis stola immortali-
[illegible]. Istis ergo arboribns
[illegible], quia hæ arbores non
[illegible] cui impius

comparatur, quia cito arescit, hæc glos-
sa. Sancti ergo & iusti, qui ecclesiam su-
stinent possunt dici esse columnæ ce-
drinę, quę sustentabant domum Salo
monis, i. Christi de quibus dicitur 3.
Reg. 7. & lignis cedrinis uestiuit totam
camerã. Per columnas cedrinas Præla-
torum sanctitatem, sed per tabulata ce-
drina subditorum sanctitatem intelige.

Et transiui, & ecce non erat, & quæsiui Ver.6[illegible] Psal.36.
eum, & non est inuentus locus eius.

VIde Augustinum super illum locũ
item aliter intelligitur ꝙ impius
non est, quia à vero esse Dei per pecca-
tum separatur, unde nec gloria eius ali
quid esse reputatur. Vide Greg. 17. mo-
ral. c. 4. super illo verbo Iob. 24. eleuati
sunt ad modicum, & non subsistent. Ini
quorum gloria enim plerunque in an-
norum multitudine tenditur &c. Idem
etiam Greg. 15. mor. c. 20. dicit, viator di
citur qui presentem uitam viã sibi es-
se, & non patriam attendit &c.

Iusti autem disperibunt, simul reliquiæ im- Ver.6[illegible] Psal.3[illegible]
piorum interibunt.

HOc non solum intelligitur de bo-
nis temporalibus, sed etiã de ope
ribus bonis ex genere quæ fecerũt, quę
omnia in morte ipsorum pereunt. De
bonis temporalibus hoc ostendit Greg.
9. ponens illud Iob. c. 27. diues cum dor
mierit &c. lib. 18. moral. c. 9. dicens di-
ues cum dormierit &c. huic secundus
psal. concordat dicens dormierunt so-
mnum suũ, & nihil inuenerunt omnes
uiri diuitiarũ in manibus suis, ut enim
in sua manu diuites post mortem suam
quicquid inueniant eis ante mortẽ di-
citur diuitias suas in quibus manibus
ponant, facite uobis amicos de mam-
mona iniquitatis &c. diues cũ dormie-
rit nihil secum affert. Res suas cum mo
ritur secum tolleret, si ad petentis uo-
cem cum uiueret, sibi tulisset, nam ter-
rena omnia quę seruando amittimus,
largiendo seruamus, patrimonium no
strum retentum perditur, manet erga
tum, diu enim cum rebus nostris dura
re non possumus, quia aut nos illa mo-
riendo

Bona impiorum omni[illegible] post m[illegible] tẽ ipso[illegible] pereun[illegible]

riendo deserimus, aut illæ quasi nos viuentes deserunt pereundo. agendum ergo nobis est, vt res absolute perituras ipsas erogando, in non pereuntem transire faciamus mercedé. De bonis aũt operibus de genere factis per ipsos patet ꝙ pereunt q̃a post mortem ipsis nõ prosunt.

Ver.617 psal.37. *Domine ante te, omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus.*

Desiderantur multa propter quæ debemus desiderare Deũ.

NOta quòd multa solent ab homine desiderari propter quæ Deus a nobis est desiderandus. Desideratur enim primo Artifex subtilis ad operandum, ut scilicet bonum opus habeatur. Sed quis melior Deo, qui dat omne bonum? Isa.26. Domine nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ. Eccle.42. O quam desiderabilia sunt opera Dñi omnia naturaliter desiderãt, & tendunt ad suum principiũ. Ideo anima in Deũ per desiderium tendere debet. Prou.13. Desiderium compleatur &c. 2. legatus fidelis ad visitandum, & docendum, sicut deuius ducem desiderat, sed quid plus quam locus paradisi desideratur, quem locum docuit Christus in sua legatione? Ideo dicitur Aggæi 2. veniet desideratus cunctis gentibus. Tertio adiutor fortis ad bellandum, sicut captiuus desiderat liberari a carcere corporali, quanto plus ab ęterno, quod fecit Christus in Passione. Isa.26. anima mea desiderabit te in nocte. Psalm.9. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus. 4. Medicus generalis ad sanandum, ut Iesus medicum propter vulnus corporale, quanto plus propter spirituale, quod sanat Deus in iustificatione psal.41. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum. Quinto diues liberalis ad ditandum, sicut pauper desiderat sufficientiã temporalium, quanto plus illam ęternorum, quam dat Deus in glorificatione Cant.2. Sub illius quem desideraueram sedi, Prou.3. desiderium suum iustis dabitur. Quibus omnibus consideratis solum ad Dominum hic pœnitens ponit desiderium suum dicens, *Domine ante te omne desiderium meum.*

A *Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt.* Ver.619 Psal.37

Proximus alterius dicitur qs multiplic.

VIll aliter dicamus Iudęos realiter amicos Christi fuisse non quidẽ ex parte ipsorũ sed ex parte ipsius Christi. Etenim si mali inimicãtur bonis: boni tñ illos quęrunt amicos. Notandum etiam ꝙ aliquis dicitur proximus alterius multipliciter qualiter Christus erat proximus Iudęorum. Primo naturę conditione Leuit.19. Secundum 70. interpretes diliges dominum Deum tuum, & proxi-
B mum tuum sicut teipsum. Nostra translatio habet, diliges amicum tuum hoc mõ Christus erat proximus Iudęorum quia homo vt illi. Secundo beneficiorũ exhibitione Luc.10. Quis horum trium tibi videtur fuisse proximus, respondit, qui fecit misericordiam in illum. Sic erat proximus Christus. Vnde act.10. de Christo dicitur, qui pertransiuit benefac. & sanando omnes oppressos a Diabolo: & de Iudæis dicitur respectu Christi Ps.27. qui loquũtur pacem cum proximo suo mala autem in cordibus eorum. 3. con-
C sanguinitate, & sic Iudæi erant proximi Christi, quia ex ipsis secundum carnem fuit natus, quos proximos suo ipse hic appellat hoc modo, *Amici m[...] proximi mei, &c.*

Et factus sum sicut homo non audie[...]

ISte versus secundum Augustinu[...] telligitur sicut & pręcedens d[...] st[...]o capitur: sed cum dicit *Factus [...] nõ habens in ore suo redargutiones,*
D intelligendus est, quasi Christ[...] suo non haberet redargutiones[...] Iudęos redargueret, cum const[...] illos de multis redarguisse. Sed e[...] bat, ut complerentur illa omnia, [...] plerentur omnes prophetię de [...] quo dictum erat, sicut ouis coram [...] dente se non aperuit os suum. Vn[...] notandum est, ꝙ inter alias cond[...] quas redarguens habere debet, [...] debet habere discretionem, u[...] illos arguat quibus credit p[...] non illos, quibus credit [...] si ex redargutione cre[...] teriores. Et hoc be[...]

Prouer.9.Dicens noli arguere derisorē, ne odiat te, argue sapientem & diliget te. Quod verbum pertractās Greg.mor. 8.cap.27.Super illo Iob.8.cum adhuc sit in flore,ait,scirpus in flore est hypocrita in laude,& infra.Sanctus nāque non esse appetit hypocrita, sed vocari. & cū fortasse corripitur, quasi in opinionis gloriam detruncatur,deprehēsum se in prauitate irascitur,loqui sibi redarguēs prohibet, quia uelut in occulto tactus vulnere dolet, qualē se imperitis innotuit, talis vult ab omnibus extimari, & paratior est mori,quā corripi, redargutione deterior redditur quia lætalis percussio nis æstimat iaculum, verbum puritatis, vnde exasperatus protinus in contumelias surgit,& quę male exasperet contra uitam arguentis,vel corripientis inquirit demonstrare longe incomparabiliter reprehēsorem suum desiderat malum,ut innocentem se non suis actibus sed alienis criminibus ostēdat.Ita ut sępe homo redargutionis aliq̄d se dixisse pæniteat, Vnde bene p Salomonē dicitur:Noli arguere derisorē,ne odiat te.Nec enim iusto correctori timendū est, ne derisor cū redarguitur,contumelias inferat,sed ne tractus ad odiū peior fiat. Ex quibus patet licet a redargutione desistere, qn̄ cernitur nulla utilitas,sed solum malitia illius,qui corrigitur,excrescere. propositum uidens Christum Iudæorum obstinatā malitiam,ne deterior fieret, ipsos redarguere cessauit. Et nunc dicit, *Factus sum, sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones.*

Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me transierunt.

Notandum qđ fluctus secundum diuersas cōditiones uaria significāt. Nam fluctus sunt terribiles, & sic significant diuina iudicia Iob 21. Quasi fluctus super me,sic timui Deū. Item fluctus sunt instabiles. & sic significant mentis instabilitatem Iacobi cap.1. Qui hæsitat,similis est fluctui maris, qui a vento agitatur, & mouetur. Tertio fluctus sunt eleuati, & sic significant arrogantiam, psalm.93. Eleuauerunt flumina fluctus suos. Et

E Isa.51.Conturbabo mare, & intumescēt fluctus eius. Primi fluctus mitigantur p Dei misericordiam psal.88. Motum autem fluctuum eius tu mitigas. Secundi quietantur per animi constantiā Eccles. 24.in fluctibus maris ambulaui,tertii dissipantur per Dei potētiam Iob 39.ibi cō fringes tumētes fluctus tuos.Item notandum ꝙ per excelsa multa significantur. Nam excelsa dicitur suprema gloria, ad qua debemus intendere psal.38.Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso. Item excelsa dicitur diuina potētia, cui debemus nos subiicere.Esa.6. Vidi annū
F sedentem super solium excelsum. Item excelsa dicitur superbia quā debemus reprimere.Prouer.30.Generatio, cuius excelsi sunt oculi,item excelsa dicuntur aduersitates, & diuina iudicia, de quibus hic dicitur,*Quoniā excelsa tua, et fluctus tui super me transierunt.*

Excelsa multa significant.

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei,& Deus meus. ver.7. Psal.42.

Vel per hoc vult ostendere psalmista,ꝙ quantumcunque sit quis iu
G stus,nunquam tamen in sua iustitia debet sperare,sed solum in Dei misericordia,& hoc est,qđ psalmista sibi ipsi dicit *Sperabo in Deo, quoniam,* &c.Vnde hic ait Aug.*Sperabo in Deo,quoniam*,&c. Plane time,si iustum te dicis, non intelligis psalmistam dicentem.Non intrens in iudicium cum seruo tuo Domine, quoniā non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. quia quilibet,qui hic uiuit, quantumlibet iuste uiuat,uah illi si cum illo uenerit in iudicium Deus. Vnde
H Deus,per prophetam dicit,ut quid vultis in iudicio contendere mecum? Da operam ut sis iustus, & quantumcunque fueris iustus, confitere te peccatorem, spera misericordiam,& in ista humili cō fessione secure alloquere turbantem te animam tuam. Quare tristi es anima mea,& quare cōturbas me, spera in Deo non in te,ille sit sanitas uitæ tuę qui vulnera suscepit pro te *Spera* inquit *in Deo quoniam adhuc confitebor illi*,quid confiteberis,*salutare vultus mei Deus meus tu sanabis me.*

Ver.717 Psal.43. *In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in sæculum.*

Dies accipitur. Vel aliter, vbi nota quod dies accipitur dupliciter, scilicet pro die naturali, & pro die artificiali. Dies naturalis continet 24. horas, scilicet spacium totum temporis quo sol accedit ab oriente quoad vsque ad illud reuertatur, & sic continet dies, diem & noctem. Dies autem artificialis est solum spaciũ, quo sol illuminat hemisphærium nostrum, & sic dies & nox distinguuntur, non autem primo modo. Dies ergo naturalis continet noctem & diem, per noctem autem intelliguntur aduersitates, sed per diem prosperitates. Quid ergo vult dicere, *In domino laudabimur tota die*, nisi in nocte laudabimus Deum, & in die, hoc est in aduersis & in prosperis?

Ver.732 Psal.43. *Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ & tribulationis nostræ?*

Cognosci à Die, & cognoscere Deum quid sit. Ricardus super illo verbo, Populus quem non cognoui, seruiuit mihi &c. Psal. 17. ait. Non est magnæ admirationis si populus à Deo cognitus seruiat illi: cum vero incognitus illi seruiat, & in auditu auris obediat illi, magnæ laudis est ascribendum. Quidam.n. sunt qui à Deo cognoscuntur, & Deum cognoscunt, cognoscere enim Dei hominem est ipsum facere fœlicem? cognoscere hominis Deum est de percepta fœlicitate Deo gratias agere, & tales sunt Angeli & beati. Quidam autem sunt qui nec cognoscuntur a Deo, nec ipsi Deum cognoscunt, sicut pauperes necessarij, quos nec rerum temporalium copia ditat, nec beatificat seruitus diuina. Quidam autem a Deo cognoscũtur, sed Deum ipsi non cognoscunt, sicut sũt huius sæculi diuites, qui acceptis à Deo opibus affluunt, sed carnalibus desiderijs oppressi nunquam ad cœlestia desideria cor attollũt nec suspendunt. Quidam vero Deum cognoscunt, sed nõ cognoscunt à Deo sicut pauperes uoluntarij quos nec tribulatio, nec augustia, nec aliqua alia pericula possunt separare à caritate Christi, in quorum persona dicitur in psal. Deus Deus meus quare dereliquisti me? Nunquid incogniti videntur à Deo qui orant vt respiciantur? Veruntamen licet habeatur quasi incogniti, licet uideantur quasi à Deo derelicti, ipsi tamen Deum ipsum bene cognoscunt qua propter ex persona cognoscentium statim subinfertur, Deus meus clamabo per diem &c. & de his ipsis ait uox diuina. Populus quem nõ cognoui [illegible] mihi, &c. ac si aperte angelis suis dicat. Quid mirum si uos mihi seruitis, quos fœlices facio, quando illi mihi seruiunt, quos in paupertate tamquam mihi incogniti esse videantur, relinquo? Et quid etiam mirum si uos mihi obeditis, qui faciem meam uidetis, cum et illi me audiant, qui me nõ uidét? Ad propositum ergo quia Deus populum suum tempore Antiochi exposuerat persecutionibus, ideo il[illegible] dicebatur non cognoscere, & non re[illegible] cere, ab eis faciem auertere, & conse[illegible] ter dicebatur de ipsis [illegible] Clamabat ergo populu[illegible] mabat Sancti Mar[illegible] flictus sub An[illegible] auertis, [illegible]

Memo[illegible] gener[illegible]

Apostoli pr[illegible] sti non solũ in uno tempo[illegible] vna generatione, sed in omni gen[illegible] ne, & generationẽ. Quod potest [illegible] gi, primo modo quoad succession[illegible] rationis, sicut [illegible] est generat[illegible] prima, filius fili[illegible] est gen[illegible] Filius illius est generati[illegible] tinue procedendo. Et sic [illegible] tinuatio prędication[illegible] vsque ad finẽ mundi. A[illegible] tur generatio, non pr[illegible] seu successione, sed p[illegible] vel pro vna gente, sicu[illegible] faciunt unã genera[illegible] Sic.n. Iudei diceb[illegible] psal. 23. Hæc est gen[illegible] Dominum. Et sic [illegible] Christi prędicat[illegible] tiones, siue gen[illegible] *Memores erunt* [illegible] *ratione*, &c. Vn[illegible]

excludit, in qua nomen Christi non fue- E
rit prædicatum, dicens *In omni generatio-
ne & generationem*, vt ly *in omni*, bis intel
ligatur, sic bis hic ponitur generatio. Vt
sit sensus primo. *In omni generatione*, scili
cet quoad successionem generationum,
Secudo *& in omni generatione*, quoad vni
uersilitatem omnium gentium, & gene-
rationum. Notādum aūt ꝙ nomen Chri-
sti merito in omni generatione fuit præ-
dicatum. Primo quia est nomen summæ
maiestatis, ideo colendū, & venerandum
fideliter. Phil. 2. Dedit illi nomē quod est
super omne nomen, vt in noīe Iesu om- F
ne genu flectatur &c. Ideo cuilibet nostrū
dicitur Exod. 19. Non assumes nomē Dei
tui in vanum. Scdo quia est nomen sum-
mæ dignitatis, ideo est laudandum cele-
briter Ps. 82. Nomen tibi Deus tu solus
altissimus super omnem terrā. Ps. 8. Dñe
[illegible] noster, quam admirabile est nomē
[illegible] in vniuersa terra. Ideo vt dicitur
[illegible] nomen Dñi in æter-
[illegible]. Laudate pueri nomen
[illegible] nomen summæ po-
[illegible] Salomonē [illegible] fugiendū est
[illegible] G
[illegible] est [illegible]
[illegible] sui
[illegible] Matth. vlt.
[illegible] dæmonia eijcient
[illegible] quia est nomen summæ pie-
[illegible] bonitatis, & ideo inuocandum
[illegible] Luc. 1. Vocabis nomē eius
[illegible] Ipse. n. saluum faciet populū
[illegible] ergo nomen
[illegible] illud Ierem.
[illegible] Domine, & nomen san
[illegible] super nos, ne
[illegible] &c. Quid ergo mirū si ec- H
[illegible] omnis sint memores?

[illegible] *obis cum susceptor, ne-*
[illegible]

[illegible] Christus, quia no-
[illegible] humani-
[illegible] morte tantum hic
[illegible] propter multa su-
[illegible] iustitia vince-
[illegible] Deo reconci-
[illegible] ad Dei amo-

rem accenderetur. Primum patet quo-
niam Christus humanum genus de manu
dæmonis uolens eripere, ipsum Diabolū
non potestate, sed iustitia voluit supera-
re, ꝙ & fecit indebitam mortem toleran-
do, vt ostendit Magister lib. 3. d. 20. d. Qđ
morte Christi iustitia superatus est dia-
bolus, & non potentia. Et qūo id factum
sit, vt potero, explicabo. Quadam. n. iusti
tia Dei in potestate diaboli traditum est
corpus humanū peccato primi parentis
in omnes originaliter trāseunte & illius
delicto obligante. Vnde & omnes homi-
nes ab origine sunt sub principe diabo-
lo dicēte Apostolo eramus. n. filij iræ, na-
tura, scilicet vt est deprauata peccato, nō
vt est recta creata ab initio, & subdit. Et
tandem hominem, quem commissio pec
catorum diabolo subdidit, remissio pec-
catorum per sanguinem Christi data a
diabolo eruit vt iustitia diabolus vince-
retur, & non potentia, sed iustitia ipsum
superauit, quia nihil in eo morte dignū
inueniens, occidit eum, propter quod
iustum est, vt debitores, quos iuste tene-
bat, libere dimittantur in eum creden-
tes, quem sine vllo debito occidit. Et sic
non potestate, sed iustitia ipsum supera-
uit. Factus est igitur Christus susceptor
nostræ mortis, vt diabolus iustitia vin-
ceretur: Vnde quilibet nostrum sic in iu-
stitia à diabolo liberatus dicere potest il
lud Psal. 3. Resurrexi, scilicet à peccato,
quia dominus suscepit me. Secundum pa
tet quoniam per Christi mortem Deo
patri sumus reconciliati, propter quod
dicit Magister lib. 3. d. 19. Quod Christus
suscepit illam, scilicet mortem, & passio-
nem, per quæ Deo Trinitati sumus recon
ciliati. Vnde & Apostolus ait, reconcilia-
ti sumus Deo per mortem filii eius. Et
talis susceptio mortis causa fuit nostræ
salutis, sic nostrum quilibet dicat Chri-
sto illud Psal. 88. Pater meus es tu Deus
meus, & susceptor salutis meæ. Tertium
patet quia nihil tantum accendit homi
nem ad ipsius Dei amorem, quam mor
tis eius recordatio. Vnde Mag. libro 3. di
stinct. 19. dicit, apparet commendabilis,
& eximia Dei caritas erga Nos, in eo ꝙ
filius suus pro nobis peccatoribus tra-
didit in mortem. Exhibita autem erga

Mors Christi superatus est diabolus, & potentia

 nos

nos tantę dilectionis arra, & nos moueamur, accendimurq; ad diligendũ Deũ, q pro nobis tantum fecit. Et sic Dei filius animas nostras cum morte suscepit ad Dei amorem, fructus iusti lignũ vitę, & q suscipit animas sapiẽs. Ex quib. omnib. clare patet ꝙ de Chro Dei filio merito ps. dicit *Dominus Virt. Nobis susceptor* &c.

Nobiscũ est Deus multipliciter. Itẽ notãdũ ꝙ Dominus nobiscũ est multipliciter. 1. per potentię pręsidium quo defensamur, Num. 14. Dominus est nobiscum, nolite timere. Per gratiæ beneficiũ quo ab ipso acceptamur, ut hic *Dominus uirtutum*. Per naturę consortium, quo cũ ipso conuersamur Matth. 1. vocabitur nomen eius Emanuel, qđ interpretatur nobiscum Deus, quare &c.

Ver. 819 psal. 49. *Quoniam mea sunt omnes feræ siluarum, iumenta in montibus, & boues.*

Fera, bestia, iumentum quid est. ET notandum ꝙ differentia est inter feras, & bestias, quoniam fera dicitur a fero, fers, & dicitur fera omnis bestia, q a toto corpore ferat̃, vt quasi naturali vtat̃ libertate, & desiderio suo, & voluntate feratur. proprie ferę dicuntur, et si non sæuiant. Bestię vero a vastãdo sunt dictæ, quæ morsu, vnguibus vel cornibus sæuiant, & sic isto modo patet, qđ omnis bestia est fera, sed non omnis fera est bestia. Vel fera dicitur a ferus, feri, est autẽ ferus idem qđ crudelis, durus, uel asper, vnde psalm. 79. Singularis ferus depastus est eã, & isto modo fera idem est qđ bestia crudelis. Iumentum autem dicitur a iuuo, iuuas, unde iumentum, quasi iuuamentum, & sic iumenta dicuntur illa animalia, quæ suo labore nos iuuant, ut arãdo, portãdo, & huiusmodi, & sic boues inter iumenta ponuntur, quæ tamẽ omnia sunt Dei, qui omnia illa creauit. propterea dicit Psal. *Quoniam mea sunt omnes feræ siluarum.*

ver. 866 psal. 52. *Deum nõ inuocauerunt, illic trepidauerunt timore, ubi non fuit timor.*

HIc redditur ratio talis punitionis. Vbi notandum quod tempore Antichristi, multi timore pœnarum, quas dabit sibi contradicentibus fidẽ Christi ne-

A gabunt, & ipsum Ant[illegible]
siam in lege prom[illegible]
plus timebunt [illegible]
dicum [illegible]
& perpet[illegible]
[illegible]
spectu [illegible]
dicit, [illegible]
accipit, [illegible]
uocabu[illegible]
sam su[illegible]
trepid[illegible]
vbi no[illegible]
B n. dice[illegible]bat [illegible]
se timendas, [illegible]
Nolite timere eos. [illegible]
Vel istũ versum expo[illegible]
lis, q Deũ non propte[illegible]
pter temporalia colun[illegible]
inuocat Deum, sed tem[illegible]
cit hic Au[illegible] [illegible]ratis
vulti dilig[illegible]
quia dat ali[illegible]
se. Qui ergo [illegible]
Deum no[illegible]
vult ad se [illegible]
C si uocar[illegible]
hi[illegible]
ad[illegible]
Qu[illegible]
si au[illegible] ret. [illegible]
ni[illegible] hab[illegible]
vis[illegible]
scient[illegible]m, De[illegible]
pectus, Quid [illegible]
uitiæ si te inte[illegible]
li qui propte[illegible]
D propter te[illegible]
fælicitatem [illegible]
Deum non [illegible]
sequitur I[illegible]
fuit timor. [illegible]
perdat diu[illegible]
& ibi timetu[illegible]
ra b[illegible]
est, [illegible]
cui [illegible]
tim[illegible]
dub[illegible]
precios[illegible]
mendu[illegible]
fidem[illegible]

E *Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor no mini tuo domine quoniam bonum est.* ver 87 Psal.5

NOtandum ꝙ merito nomini domi ni est confitendum, quia bonũ est, si consideres quoniam nomen domini valet ad multa bona, ad deiectionem. s. peccatorum, ad eruditionem indoctorũ, ad saluationem electorum, ad contẽplationem æternorum. Primum patet Mar. vlt. in nomine meo dæmonia eijcient. Quod & factum est literaliter & quotidie fit spiritualiter, quando. s. per baptismũ in nomine domini datũ peccata lauantur non solũ originalia, sed etiam actualia superaddita. Et de isto nomine dicitur Matth. 1. Vocabitur nomen eius Christus, ipse. n saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Secundum patet Apoc. 19. Vocabitur nomen eius uerbum Dei. Verbũ. n. docemur, sed præcipue illo uerbo, de quo Ioan. 1. Quod est lux vera, quę illuminat omnem hominem, & ps. 117. Benedictus qui venit in nomine domini, Deus dominus, & illuxit nobis. Plus. n. instruit verbum interius, quam exterius, & qui instruitur verbo exteriori sciat se doctum verbo interiori. Tertio patet Act. 4. Nec enim est aliud nomen sub cælo datũ hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. In isto. n. nomine saluamur corporaliter Act. 5. In nomine dñi Iesu Christi surge, & ambula. Saluamur etiam ęternaliter Ioel 2. Quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit Quartum patet Apocal. 2. Vincenti dabo calculum candidum, & in calculo nomen meum scriptũ quod nemo scit, nisi qui accipit. In calculo. n. candido significatur præmæ, & æternæ veritatis contẽplatio, quæ ideo calculus dicitur propter soliditatẽ æternitatis, calculus. n. est lapillus solidus, sed candidus dicitur propter claritatem veritatis.

Nomen domini valet ad multa bona.

G (margin)

H (margin)

Quoniam nequitia in habitaculis eorum, in medio eorum. ver. 8 psal.

QVid proprie sit, nequitia, notãdum est quod hoc verbum. s. queo, quis quitum. i. possum, potes, componitur cum non, & dicitur, nequeo, nequis, idem quod non posse, & a nequeo

deri-

deriuatur nequam,omnis generis,& in A
declinabile,& dicit in nequã, quia plu
ra mala facere vult,quã possit,quia om
nia mala quæ desiderat, nequit opere
cõplere. Vel dicitur nequã,quia nequit
se abstinere a malo,& sic nequã dicitur
luxuriosus,& incõtinẽs, qui ab actib.
venereis se nequit abstinere,& inde ne-
quitia nequitię,est ipsa luxuria,vel ma
litia uoluntatis,maxime sic inserta uo-
luntati ꝙ ab illa propter consuetudinẽ
uoluntas se nequit abstinere. Nequitiæ
ergo sunt in habitaculis malorũ, idest
in peregrinati huius uitæ,quia a malis
saltem volũtatibus se nequeunt abstine B
re,& attẽde ꝙ nequitia, quia nequit ex
plere malum quod intendit semper an-
xiã pœnam secum gerit. Quod ostendẽs
Greg.12.mor.c.15.ait,scriptũ est.s.Sap.
17. Cum.n.timida sit nequitia, dat testi
monium cõdemnationis, quia cum illi
cita iniquus perpetrat, pauet quod fa-
cit & apertus testis damnationis est ip-
se timor iniquitatis, quia & timetur ꝙ
agitur, & tamen malum non uincitur.
In omne quod iniquus agit, tribulatio C
ne,& angustia vallatur,qa cor eius an-
xietate,tribulatione, uel suspitione cõ
funditur. Alius enim appetit occulte a-
liena diripere,& hic laborat in cogita-
tionib.ne deprehendi valeat. Alius reli
cta ueritate mentiri deliberat, ut audiẽ
tium animũ fallat, sed quãtus labor est
sollicite custodire ne ipsa fallacia depre
hẽdi queat,ponit qppe ante oculos,qđ
sibi a veritatẽ sciẽtibus rñderi possit,&
cũ magno cogitatu pertractat quomo-
do per argumẽta falsitatis documẽta ve
ritatis exsuperet hinc inde se circũtegit D
& cõtra hoc vbi deprehẽdi potuerit ve-
ritati similẽ responsionẽ quærit. Qui si
voluisset verũ dicere,vtique sine labore
potuisset,plana quippe est ueritatis via
& graue est iter mẽdacii vnde per ꝓphe
tã dr. Docuerũt linguã suã loqui mẽda
cium,& ut inique agerent laborauerũt.

ver.900 psal.53. *Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus.*

Puteus multiplex. Nota ꝙ in scriptura reperitur puteus multiplex tam bonus quam malus. Puteus autem bonus est triplex

scili
Fo
qu
lis
ste
pu
4.Pu
ne.15
quia
mili e
teus
que
poralis
ri absco
altus &
Tu uer
In me
l aud tiones

VN de h
Deo redda
offerebãtur
tale offeras
das Deo. D
de cellari
sacri

E tribulatio patientiam operatur, &c. vsq; in cordibus nostris. Gaudet ebriosus, & non gaudet iustus, In caritate est fructus iusto, miser ille ẽt cũ se inebriat gaudet, beatus aũt est iustus cũ sitit, cũ esurit, illũ aũt ingurgitat uinolentia, istũ aũt spes satiat. Videat ergo iustus illius pænã, videat gaudiũ suũ, & secũ cogitet Deum ꝙ tale gaudiũ modo dedit de fide, de spe, de caritate, de veritate scripturarum suarũ, & ex hoc ipso cogitet; quale gaudium parat nobis in finem, si in uia pascit iustos, quos postremo in patria saginabit. ver.939

Eripe me de operantibus iniquitatem, & de uiris sanguinum salua me. Psal.58

QVod autem Iudæi fuerint viri sanguinum, ac ẽt consequenter gentiles ecclesiam persequenter ostendit hic Aug. d. *Eripe me de operantibus iniquitatem*, &c. Erant quidem Iudæi viri sanguinum, qui iustũ occiderunt, in quo nullã culpam inuenerunt, erant illi uiri sanguinũ, qui cum uellet alienigena lotis manibus dimittere Christũ clamauerũt, crucifige, crucifige. Erãt viri sanguinum quibus iã cum obiiceretur crimẽ sanguinis Christi responderunt propinãtes poculis suis, sanguis eius super nos, & sup filios nostros. Sed nec in eius corpus insurgere cessauerũt uiri sanguinũ. Nã post resurrectioné Christi & ascensionem persecutioné passa est Ecclesia, & illa primo quidem quæ effloruit de gente Iudęorũ, de qua & Apostoli fuerũt. Ibi primo Stephanus lapidatus est, & quod uocabatur accepit; Stephanus, n. corona dicitur ex græco, humiliter lapidatus est, sed sublimiter coronatus, Deinde in gentibus insurrexerunt regna gẽtium contra Ecclesiã, antequã impleretur in eis, quod de eis prędictum fuerat. Et adorabunt eum omnes reges terræ, & infremuit impetus gentis illius aduersus testes Christi, Effusus, n. est magnus & multus Martyrum sanguis, quo quidem effuso, tãquam seminata seges, ager ecclesiæ fertilis pullulauit, & totum mundum occupauit. Ab istis ergo viris sanguinum eripitur Christus nõ solum caput, sed etiam corpus, & eis qui fuerunt, & eis qui sunt, & qui futuri sunt, profuit oratio Christi. Et nota ꝙ

ta ꝙ sanguis quamuis careat plurali nu- A
mero secundum grammaticos, tamen
ipso [illegible] Scriptura plurali, vt
patet [illegible] Libera me de sanguini
bus &c. [illegible] 54. Viri sanguinũ &c. &
hic [illegible] *Et de viris sanguinum saluа*
me. [illegible] sanguinis Christi à cuius effu-
sione [illegible] Iudæi sunt dicti uiri
sanguinum [illegible] multiplex fuit vtilitas. Qm̃ se-
[illegible] aridum, qñ arbor est de no
uo [illegible], optimum est circa radices
[illegible] sanguinem humanũ ponere. Narrat
[illegible] trismegistus, ꝙ rosariũ planta
[illegible] est calido sanguine huma- B
no [illegible] tempore anni producit rosas.
[illegible] moraliter homo est quasi arbor. Mar
[illegible] Video homines quasi arbores. Arescit
[illegible] per consuetudinẽ peccandi: Ioel 1. [illegible]
[illegible] Vt igitur ista ar-
[illegible] circa radices sanguis
calidus Chri [illegible] poni per deuotam
meditationẽ, qm̃ talis meditatio [illegible] sangui
nis Chr̃i accendit amorẽ qui est c[illegible] calor na
turalis in homine, & ad calorem [illegible] huma
sanguinis sequitur fructus boni [illegible] operis,
qm̃ amor Dei nunq̃ est ociosus: op[illegible]
magna si est amor. Greg. in hom. [illegible]
tet, quia sanat omnes infirmitates tuas
Psal. 102. Vñ legitur de Cõstantino Im-
peratore ꝙ ex consilio medicorũ balnea
tus est in sanguine calido puerorũ & sa-
natus est à lepra. Est.n. quędã infirmitas,
quã sustinent pueri periculosa, nisi adhi-
beatur remedium, ꝙ tale est, oportet.n.
ꝙ puer vngatur sanguine viri, qui prius
illã infirmita[illegible] habuerit. Sic moraliter.
Infirmitas au[illegible] corporis est morbus, pe
riculosus, & [illegible]rabilis, quia continue se
cundum ꝙ [illegible]t Seneca, Morimur. Ab
ista infirmitate curari nõ poss[illegible]mus, nec
effici immortales, nisi sanguine illius,
qui sponte sanguinem suum fudit pro
nobis, ut in ipso lauaremur. Apoc. 1. La
uit nos à peccatis nostris in sanguine
suo. Tertium patet, dicitur.n. ꝙ antiqui
uolentes construere fortia ædificia, ce-
mentũ vngebant sanguine. Vnde de quo
dam Rege Britaniæ legitur in historijs
Britonum, quod cum forte castrum v[illegible]
let ædificare, quicquid cementari[illegible]
die operabantur, terra a[illegible]
bat, consuluerunt igitu[illegible]

tribulatio patientiam operatur, &c. vsq; in cordibus nostris. Gaudet ebriosus, & non gaudet iustus. In caritate est fructus iusto, miser ille & cũ se inebriat gaudet, beatus aũt est iustus cũ sitit; cũ esurit, illũ [illegible] ingurgitat uinolentia, istũ aũt spes [illegible]iat. Videat ergo iustus illius pœnã, videat gaudiũ suũ, & secũ cogitet Deum q̃ [illegible] gaudiũ modo dedit de fide, de spe, de caritate, de veritate scripturarum suarũ, & ex hoc ipso cogitet; quale gaudium pa[illegible] nobis in finem, si in uia pascit iustos, [illegible] postremo in patria saginabit.

Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum salua me. ver. 9 Psal.

QVod autem Iudæi fuerint viri sanguinum, ac [illegible] gentiles ecclesiam persequuntur ostendit hic Aug. d. *Eripe me de operantibus iniquitatem*, &c. [illegible] Iudæi [illegible] sanguinum, [illegible] filius Machabæis 2. Ma. Sexta [illegible] culpat [illegible] misericordiæ condimen[illegible] in Iacob, qui pro amore Ra[illegible] laborẽ patienter sustinuit [illegible] cõplementũ. Patien[illegible] Septi[illegible] meritor[illegible] acquirit. n. gra[illegible] Deo & hominibus, & ideo san[illegible] patienter sustinuerunt quicquid [illegible] Iac. 1. oẽ gau[illegible] intentiones va[illegible] Ne indignemini [illegible] mundo florent, & vos [illegible] quia non est christianæ dignita[illegible] exaltari, sed potius depri[illegible] nihil habẽt in cœlo, vos nihil in [illegible] mundo sed illius boni [illegible] quod rẽditis, quicquid in via contingit, gaudere debe[illegible] Si benefacientes patiẽter sustinetis hæc est gratia apud Deũ. Exẽpla patientiæ habemus in Martyribus, q[illegible] & tamẽ patienter sustinuerunt, vt ad gloriam possent peruenire cœlorum.

[illegible] Tomi Finis.

ta ꝙ sanguis quamuis careat plurali nu A
mero secundum grammaticos, tamen
ipso numero utitur scriptura plurali, vt
patet psalm.50.Libera me de sanguini
bus &c.& psal.54. Viri sanguinū &c. &
hic similiter. *Et de uiris sanguinum salua*
me. Item sanguinis Christi à cuius effu-
sione principalius Iudæi sunt dicti uiri
sanguinū multiplex fuit vtilitas.Qm̄ fę-
cundat lignū aridum,qn̄ arbor est de no
uo arefacta, optimum est circa radices
eius sanguinem humanū ponere.Narrat
Hermes trismegistus, ꝙ rosariū planta
tum in terra cū calido sanguine huma- B
no; omni tempore anni producit rosas.
Sic moraliter homo est quasi arbor. Mat
th.8.Video hoīes quasi arbores. Arescit
aūt per consuetudinē peccādi: Ioel 1.li-
gna agri aruerunt &c. Vt igitur ista ar-
bor iterū uirescat circa radices sanguis
... Chri debet ap... per deuotam
... sangui
... alor na
... n huius
... operis.
... erat.n.

...ngui-
... Chri;
...litas
...ulti-
...x.

quærer...
nō habe...
sanguin...
cerū...
sic e...
op...
mo...
ciū spiri...
patrem i...
na opera a...
Vnde ad...
Iesu, u...
prope...

Ipsi de...
non...

V E...
...
mastic...
gunt m... te
legis littera...
quia ips...
pulus a...
teram...
intelli...
mē ve...

